משנה: [ישנם] ארבעה [סוגי] נזיקין [המכונים] אבות [והם אלה שנזכרו בפסוק בפירוש, והמשנה מונה אותם כסדר שכתובים בפרשה [1]: השור [2], והבור [3], והמבעה [עי' לקמן ג ע"ב, שי"א שהוא שן [4], וי"א שהוא אדם המזיק [5]], והאש [6]. אין ענין [7] השור כענין המבעה [ואם רק היה מוזכר בחומש שור אי אפשר היה ללמוד מזה מבעה], ואין ענין המבעה כענין השור [8] [וכן אי אפשר היה ללמוד שור ממבעה]. ולא זה וזה [פי': שור ומבעה] שיש בהן רוח חיים, כענין האש שאין בו רוח חיים [ולולא שהיה כתוב בפירוש, אי אפשר היה ללמוד משור ומבעה לחייב בנזק אש]. ולא זה וזה [פי': שור מבעה ואש] שדרכן לילך ולהזיק, כענין הבור שאין דרכו לילך ולהזיק. הצד השוה שבהן [10], שדרכן להזיק [11] ו[חיוב] שמירתן עליך [12]. וכשהזיק, המזיק חייב לשלם תשלומי נזק במיטב קרקעותיו [אם הוא משלם בקרקע ולא במטלטלים] [13].

גמרא. מזה ש[חלקי ההלכה] נקראו [בשם] "אבות" משמע שיש [להם] תולדות [14]. [האם] התולדות דומים [לאבותיהם] או לא.

[הגמ'] מחפשת תשובה לשאלה הנ"ל מרחבי הש"ס: למדנו בענין שבת: אבות מלאכות ארבעים חסר אחת. מזה ש[חלקי ההלכה] נקראו [בשם] "אבות" משמע שיש [להם] תולדות, [ואכן] התולדות דומים [לאבותיהם, מי שמחלל שבת] באב מלאכה [בשוגג] חייב חטאת, וכן בתולדה חייב חטאת. [ואם הוא עשה כך במזיד] גם על אב וגם על תולדה [יש חיוב] סקילה.

אם כן מה הוא החילוק בין אב לתולדה [פי' מהו ההבדל אם המלאכה נקראת "אב מלאכה", או נקראת בשם "תולדה". מתרצת הגמרא:] אם אדם עשה ב' אבות [שונים] בבת אחת, או ב' תולדות [של ב' אבות נפרדים] בבת אחת [פי': מבלי לזכור שזה שבת, או שמלאכות אלו אסורות בשבת], חייב חטאת נפרדת על כל א' וא'. אמנם אם עשה אב ותולדתו, חייב רק חטאת אחת [על האב ולא על התולדה]. ולפי רבי אליעזר שמחייב על תולדה במקום אב [אם עשה אב ותולדתו מבלי לזכור שזה שבת או שמלאכות אלו אסורות בשבת, חייב חטאת הן על האב והן על התולדה], מדוע נקרא זה אב וזה תולדה. [מתרצת הגמרא:] אלו [המלאכות] שהיו במשכן [15] [פי': שעשאום בבנין המשכן] נקראים אב, ואלו שלא היו במשכן, נקראו תולדות [16] [ובאמת אין ביניהם שום חילוק הלכתי].

גבי טומאות למדנו, אבות הטומאות: השרץ, והשכבת זרע,

---

1. רמ"י. וי"ל שהמשנה מונה תחת כפי סדר הפסיקות שלהם (רמב"ם). **2.** ז"ל הפסוק (שמות כא כח): וכי יגח שור את איש או את אשה ומת וכו'. [ל"ע בדעת רמ"י למה הביא מקורו מרציחת אדם, ולא ממזק אדם (פסוק לו): או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשם ולא ישמרנו בעליו שלם ישלם]. ולמ"ד (ד ע"ב) שאור הוא רגל, מקורו משמות (כב ד): ושלח את בעירה ובער בשדה אחר, אם כן מיעוטי יוצא כפרה כפרה, עכ"ז אם שור נתמר לפני שור תחת כפרתם. ולמ"ד מפעה זה אדם, אף על גב דאדם מוחזר בכפרת תמור (ויקרא כד כא) מכח בהמה ישלמנה, לא נתנו בכפר הפרשה לפי שרמוז כל כך. ורבינו תם פי' דשם אדם כתיב בפרשה קודם (שמות כא לו): כי יגוח שור את רעהו [תוס' ד"ה השור). ע"ז ע"ב (תו"מ פי' שפט פ"ב): כל נפש היה שהיא ברשותו של אדם שהזיקו חייבים הבעלים לשלם, שנאמר (שמות כא, לה) כי יגוף שור איש את שור רעהו, אחד השור ואחד שאר בהמה היה ועוף, לא דבר הכתוב בשור אלא בהווה. **מאיר המשפט**: כל נפש היה שהיא ברשותו של אדם - ולוקח כגון בהמה שאינה בר דעת, אבל עבד שיש לו דעת אין רבו חייב על נזקיו, שאם היה חייב על נזקו לא יקיימנו רבו ילך ויזיק את רבו בכל יום (פמ"ע). **3.** שמות כא לג-לד: וכי יפתח איש בור וכו' בעל הבור ישלם. ע' ע"ז (תו"מ פי' מי פ"ב): בור הוא מפלות נזקיו, דכתיב (שמות יח לג) כי יכרה איש בור, שמאחר שהפרו נתחייב בנזקיו כיון שעשה דבר המזיק, והוו ממונו שמזיק במקום שעשאו שהיו ממקומו אלא עומד במקומו והעובר עליו ניזק. לפיכך: כל הדומה לו שהוא ממונו ומונח במקומו ומזיק, לפיכך שפך מים ברשות הרבים והוכלס בהם אחר חייב. **4.** שמות כא ד: כי יבער איש שדה או כרם. **5.** ויקרא כד כא: ומכה בהמה ישלמנה. ע' ע"ז (תו"מ פי' שעה פ"ב): לפסוק להזיק ממון חבירו, ופסק להזיק מע"פ שאינו נהנה חייב לשלם נזק שלם, אין שהיה שוגג אין שהיה מזיד, ודווקא שאינו מזיק גמור כמו שיתבאר. כיצד: נפל מהגג ושבר את הכלי, או שנתקל בשהוא מהלך ונפל על הכלי ושברו, חייב נזק שלם. ועי' מרימרו לקמן כו ע"ב. **6.** שמות כב ה: כי תצא אש ומצאה קוצים וכו'. ועי' מלוקים לוח (ב). ע' ע"ז (תו"מ פי' תיב פ"ב): שם הוא אב לכמה (מפסחים כב, ה) כי תצא אש ומצאה קוצים, והוא ממונו שהוכך למרמוח ומזיק ע"י הרוח שמוליכו. לפיכך: כל הדומה לו שהוא ממונו והוכך ומזיק הוא שולחו, ויש לו דין אש לפטור בו טומן. **7.** על פי הנראה בפירוש, ממנם ע' תוס' ד"ה לא הרי שפיי לשון "הרי" כ"קולמוס", ועי' פיה"מ שכתבתי גורס משנה "לא רמי", ועי' רש"י שכתבתי שו ע"ש: [ל"ע רמי' פי']. לא רמיה של זה, לא דמיו. **8.** לפי שמוקל (ג ע"ב) שאמר מפעה זה השן, ושור הוא רגל, הרי מפעה כמותה כמו לגמוד שן מרגל (ע' לקמן ג ע"ב), ול"ע גדול (רע"ק). **9.** לא הוכרח לפרש הסומכתא כמו שכתבתי לפי שלא, משום דקל למימר בפ' מה שאין בשני (תוס'). **10.** מפרשת הנזיקין לומדים חיסור להזיק ממון שבירו (שיטה מקובצת בשם המהר"י כ"ן). **11.** "וממונך" נופף ברי"ף, רש"י (ה ע"א ד"ה וכולהו) והרא"ש. ממנה ברשב"ם ב ע"ב, וכן תוס' ג ע"ב ד"ה ממונך ותי"פ עם לא גורסים שותו. **12.** שנתחייבה בשמירתן מחמת שהם ממונך, או שנמצאו לך לשמרן, או שעשית בהם מעשה שחייב בשמירתן, כדאמרינן לקמן. ותמר "שמירתן עליך", שאין אתה חייב בנזקיהן אלא בזמן שמשמירתן עליך ופשעת בשמירתן, עד שהזיקו. לאפוקי היכא דמקרינהו לאחריני לנטורינהו כדאזו, ופשע בהן שומר, דהשני חייב והראשון פטור. ולאפוקי נמי היכא דנטרינהו כתורמייהו והזיקו, דפטור (נמוקי יוסף). ועי' רמב"ם (מ"ש פ"ב ה"ב): המוסר בהמתו לשומר וכו' אם אמרו שמירה מעולה כראוי ויצאת והזיקה, השומרים פטורין והבעלים חייבין וכו', ועי"ש בראב"ד: שומר לעולם חייב, אם לא אמרו כראוי. ואם אמרו כראוי, ויצא והזיק, חזר השומר למיזבו, נכדי שידע, והבעלים פטורין. אלא שי"ל לעולם אין הבעלים ניצלין מיד הניזק, והם יזובו עם השומר וכו'. ועי' מירושי הגרנ"פ: דבכדע הגמו"י מלויה בחקיבה מהו גדל החזיק ממון ממון (עי' לקמן ואולי ס' ד) אם הוא ממון פ"פ ד"ה אות יד), מירושי הג"ר שמעון שקוף סי' ט, דבכי אליעזר סי' ד) אם הוא מלא שהתורה הטילה דין שמירה על הבעלים, ומחייבים בעד תפרון שמירתם, וכל שאמר כראוי אין מחייב בכלל, וכל הטורח של "ממונך", אעל ידי שהוא ממונך יפטר חיוב שמירה עליה. או שהבעלים מחוייבים לשלם כשממונם הזיק, ושמירה היא פטור שפטרה התורה להבעלים משום אונס, כל שאמרו כראוי. והנה מלשון הרמב"ם שכתב "הבעלים חייבים לשלם שהרי ממונם הזיק", משמע דזהו עיקר טעם לחיוב תשלומין, ולא משום שהוא חייב בשמירה, וממה דנמרנו כאן ללשיטת הרמב"ם שומרים מחוייבים מדין בעלים אין להוכיח דעיקר דין בעלים הוא משום חיוב שמירה שהרי שומרים נתרבו מולא יפטרו לומר דמי שיש עליו דין שמירה יש לו דין בעלים לנזקין וע"ז גופא נתרבה מולא יפטרו ולעולם החיוב משום ממונו. והנה הגימוקי יוסף כתב כהלכך הא' דיפטר החיוב הוא משום שפטר בשמירה, וכל זמן שהבעלים עמו כדין ומכרוזו ביד בן דעת אין בעיניה ואין לחייבם על נזקי בהמה (ועי' לשון לקמן (דף ט ע"ב) דלכל שהבחי בשמירתו פי' כל שפטרתי בשמירתו), ממ"כ להלכ' שהני שיטות החיוב הוא משום מעשה ממונו, ושמירה הוי פטור, ס"ב אם מכרוזו ביד בן דעת, אין פטור שמירה, ואין זה דומה לכותב לאחן לדיר ונעל בפניה כראוי, דהתם שהבהמה היתה שמורה, מה שאין כן בניזון זה שהשומר פשע בשמירתו, הרי נתבדר לנפוף שהבהמה לא היתה שמורה, ואין כאן פטור שמירה, וכמו כן אין לפטור את הבעלים מטעם חופש, דלפוף קוף היה בידו למשרב בעצמו ולמנוע את ההיזק. **13.** ע' לקמן יד ע"ב. ועי' ע"ז (תו"מ פי' מיט פ"ב): כשבית דין נזקקים לגבות לניזק מנכסי המזיק גובין מהמטלטלין תחילה, ואם לא היו לו מטלטלין כלל או שלא היו לו מטלטלין כנגד כל הנזק, גובין אפילו מקרקעי המעולה שבנכסי המזיק, וכל זמן שיימלא מטלטלין ואפילו קופין אין נזקקין לקרקע, ואפילו שיש לו כפף יכול לפורעו בקופין דכל מטלטלים מיטב ניתנו. ומימן שהם כמו שיכול למוכרה מיד ובמקומו, וכשמשלם מהקרקע, אפילו היתה זבורית של מזיק טובה כעידית של ניזק הוי מקבל ממנו, אלא מגבין לו מעידית שבנכסי המזיק. **מאיר המשפט**: כשב"ד נזקקין כו' - ניזקין גובין ממשועבדים אף שלא עמד בדין דיש קול לניזקין, וכ"כ הסמ"ע לעיל סי' ק"ט ס"ג ד"ה וגובה. מיהו יש מולקים ויעיין מה שכתבתי לעיל סי' ק"ו סעיף ל"ה, על דברי הסמ"ע שם (ס"ק). גובין מהמטלטלין תחלה - אף דבהלואה יד המלוה על העליונה, דשם יש ללוה כפף או מטלטלין לירק לשלם ממנו ולאו כל כמיניה לשלם לו מקרקע אפילו מעידית, ס"ע דהמלוה הלוה לו מעות משו"ה דינו ג"כ במעות, או במטלטלין שקרובים למעות שיכולין למלטלן ומכרום אפילו במקום אחר אי לא מזדבני בשלי ממש, אבל בניזק יד המזיק על העליונה, דאף אם יש לו כפף או מטלטלי, אם יכלה לשלם בקרקע לירק הניזק לקבלו, אך שיהן לו מעידית שבנכסיו. ומ"ש גובין מהמטלטלין תחילה, היינו משום דמסתמא ניחא למזיק לשלם במטלטלין מבקרקעות שהוא בר קיימא, ומשו"ה קאמר בשב"ד נזקקין מלשון מהמטלטלין, ולמדונו דאף אם אין המזיק לפניו לגבות לשלם ממטלטלים, אמרינן דמסתמא ניחא למזיק לשלם ממטלטלים, ואף אם הניזק נוטע לגבות לשלם לו מקרקעות כמסתעה מהקרא ממיטב שדהו, אין ב"ד שומעין לו, אבל ודאי אם המזיק גילה דעתו דניחא לו טפי במטלטלים ורוצה לשלם לו בקרקעות והניזק רוצה דוקא במטלטלין, יד המזיק על העליונה (סמ"ע), ויש מולקים דאי בעי הניזק מטלטלים לירק המזיק ליתן לו (ש"ך), ול"מ שזה מחלוקת ואין נו הכרע, אין לו לניזק לכפות למזיק ליתן לו מטלטלין (ע"ו). מהקרקע המעולה שבנכסי המזיק - יש להסתפק אם היינו אותם נכסים שהיה לו בשעה שהזיק דאל החיוב לשלם ממיטב שלו, אבל למה שקונה אחר שהזיק קודם העמדה בדין, אין עלייהו דין מעולה מיטב כו', או לא (פ"מ). כמו שיכול למוכרה מיד כו' - עיין לעיל סימן קפ ס"ט ד"ה למכרם, וד"ה ולא שיעבדך ופי' קנ ס"ק ד"ה כפי הזמן, מה שכתבתי בביאור זה (סמ"ע). ועי' מו"מ סי' שפט ס"ב, וסד"ל לקמן ה ע"ב הערה 3. **14.** ע' ע"ז (תו"מ פי' שפט פי"ט): שלשה מיני נזיקין בשור: הקרן, והשן, והרגל, ונקראו אותם מפני שהם כתובים בספוקן, ולהם תולדות, שכל דבר הדומה לו מכל מין נקראו תולדות ודינו כמותו, חון מנזק לרוחות כמו שיתבאר (פי' שלג ס"ג). **15.** יש מוסיפים "והם משכנים" (תוס', תוס' ר"פ), שהרי הכונה היתה במשכן, כדלקמן (שבת מט ע"ב) שם העלו קרשים מעל הקרקע לנעגלה, וכן מוציא היתה במשכן (שם נו ע"ב), ופ"ה לא היתה הכונה והוצאה אותם מלא תולדות. ע' שבת (דף מט ע"ב) שאותם שבת שם כנגד עבודות המשכן, פי' רש"י: כנגד עבודות המשכן, תותם המנויות שם בפרק כלל גדול היו לריכין למשכן, ופרשת שבת נסמכה לפרשת מלאכת המשכן ללמוד שהיא חמורה. **16.** היינו לענין התרומות לניך להתרות על התולדות משום הלכה (תוס' ר"פ), וי"ל שהתרתת תולדה כן מתייב.

ארבעה

ארבעה אבות נזיקין. מנהן קרי להך דתניא בקרא נהליח וגמרמ"ר מפרש מי ניהו תולדות: השור והבור וכו'. כשדר שהן כתובין בפרשה סדרתם בשמעתא דפרשה לפשוטן[1] נמשכה כשור שנים[2] נגוד: מבעה. מפרש גמ'[3]: הבער. א) מי מצית מימ לא הרי השור כהרי המבעה. כלומר מי כתב רחמנא שור גו נפיק מנעשה מיניה ומחמת להכי מיקמיכיהו למיכתב. ולהכי נקט בריאה כהרי המבעה ולא נקט להו כשדר לא הרי השור כהרי המבעה משום דמו לא הוי מני למיתני לא זה וזה שים בהן רוח חיים הא שור בו. ולא שמעת מינה דמה שהוא מועד מחבירו דהא רבותא משמעינן שמע"ג שים בשניהם רוח חיים לא נפיק מד מחבירו. וגמ'[4] מפרש מאי לא הרי השור כהרי: כהרי האש שאין בו רוח חיים. ומי לא כתיבי רחמנא הוא מיתיא ליפטור: לא זה וזה כו'. אלו שלמתן דרכן לילך ולהזיק: הצד השוה בו. מפרש גמ'[5] למאי מאי: במיטב הארץ. מעיקרא נכסיו יגבה ממי שהזיקו שם רוצה לפרוע לו קרקע: גמ' תנאת. בגמוג: סקי"ה. במזיד: אי עביד שתי אבות. בשוגג: מיחייב. תלמי מתניתין: לא מיחייב אלא חדא. אלא מלמלמה אבל מחולדה דיחיה לה מיניה: ול"א דמחייב תרתי כו'. למי עבידי אב ומולדה לידיה מחייב תרתי מתניתין שמם כריתות בפ' שמרו לו (דף טז:). כולהו אבות מלמלות ממשכן גמרינן להו במסכת שבת (דף מט:): וטומאת

ארבעה אבות נזיקין. ומה תוכחת ללא תני הן כמו הכא וגמרמ"ר[6] מגבי שלש עשרה אבות נזיקין ובמרבעה מחוסרי כפרה (בריחות דף ח:) ולית תוכחת דקתני הן דקתני מרבעה שומרין הן (שבועות דף מט.). ומרבעה דלתני שניס הן (ר"ה דף ב. ושם): (גליון. ות"ת למאי לא קתני מרבעה אבות נזיקין הן דקתני ד' דלתני שניס הן וי"ל שלא גא ללא להגיד מרבעה אבות אלו לא לאי זה כהאי זה ומקת קשה דגמרמ"ר[6] מוכח דמיתי תנא למיידע מדפריך ותנא דידן מאי טעמא לא תני הני לך ל"ל דים מקומות מוסיפי תני הן כלשמעתן בהרבעה מחוסרי כפרה[7]. ע"כ):

השור והבור. פי' בקונטרס כשדר שנכתבו בפרשה סדרן בגמרא[8] ותע"ג דלמ"ד[9] תנא שור לגבור לא הוי כשדר שפרשה לרבע בקרקע לן[10] מ"מ[11] משלמת מת בעיניה כהאיש שאין בו רוח חיים ולא זה וזה שדרכן לילך ולהזיק הצד השוה שבהן שדרכן להזיק ושמירתן עליך ובשהזיק [12]חב המזיק לשלם תשלומי נזק [13]במיטב הארץ: **גמ'** מדקתני אבות מכלל [14]דאיכא תולדות תולדותיהן כיוצא בהן או לאו כיוצא בהן גבי שבת תנן [15]אבות מלאכות ארבעים חסר אחת אבות [16]מכלל דאיכא תולדות תולדותיהן [17]כיוצא בהן [18]לא שנא אב חמאת ולא שנא תולדה חמאת לא שנא אב סקילה ולא שנא תולדה סקילה ומאי איכא בין אב לתולדה נפקא מינה [19]דאילו עביד שתי אבות בהדי הדדי אי נמי שתי תולדות בהדי הדדי מחייב אכל חדא וחדא ואילו עביד אב ותולדה דידיה לא מחייב אלא חדא [20]ולרבי אליעזר דמחייב אתולדה במקום אב אמאי קרי ליה אב ואמאי קרי לה תולדה הך דהוה במשכן חשיבא קרי ליה אב הך דלא הוי במשכן חשיבא קרי ליה אב [21]והשבכת זרע והסם פירושו אין מומרת על זה כמומרת על זה ולכך אין המומרות גומרות זה אחר זה שלא כהלכה שנהג גורס הדין ושינה כאן התלמוד פירושו מנכאיר מקומות משום דהזכיר המשנה תחילה בלא זה וזה שים בהן רוח חיים:

ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים בהרי האש. גבי שור ומבעה לא הוקרן לפרש המשנה כי הכא משום דחד מחד קל למשנה מומר בחמד יכול למנות מומרת מה שאין בשניהם לפי שהם כהרי השור ומבעה כהרי השור משום שלא היה מומר בחמד אלא בשאר מומרות ומה שאין בשניהם לפי שהם כהרי המ

דאילו אב מטמא אדם וכלים וגנדגיס מדס וגנדגיס שלשון זה משמע מטמא מדס לטמא בגדיס וכ"ש וכרי טמא מת עושה כלי מתכת כיולא בו במדרש[1] שלמדו מתכת מדין עושה כלי מתכת כיולא בו כמו שמקדק ר"ת בריש מתני' דמכלתין[2]:

תנו רבנן שלשה אבות. דספיק בנכריים זו לפרש תולדותיהן שלו כיולא בהן דקאמר רב פפא להייא: **אבל במחוברת אימא בולה מועדת היא.** לשלם מזק שלם שפיגיה בפשיעה דמשמה ופ"ת ומהני פיגיה מי מתשלום דייק למשמה מי משמר לפנות פיגיה בקבה דמ"ל (לקמן ד' ס:) קרן עדיפא לכוותו לחזיק ופיגיה קרן אחי אידמי דר"ת לקמן[3] דמייטי למ"ד פלגא מזק ממונא לחיים לית ליה משמה שוריס בחזקת שימור קיימי מצל למ"ד פלגא מזק קנסא לחיים ליה משמה שוריס בחזקת שימור קיימי לי לחיי קרן מכולהו דלמכיל לקמן (שם) כי שדיה בור בייסיה לחי כולהו לבר מקרן לחיכא למיפרך שכן מועדין מתחלתן פי' דכל לחזיק משל"ל קרן בקרן דמחזק שימור קיימי ו"

וטמא מת [פי׳: אדם שנגע במת [1]], תולדותיהן אינם כמותם, שהרי אב [דינו ש]מטמא אדם וכלים [בנגיעתם], ואילו תולדות [דינם ש]מטמאים אוכלין ומשקין, אבל לא מטמאים אדם וכלים.

[שואלת הגמרא] כאן [פי׳: בנזיקין] מה, [האם אומרים שדין התולדות כמו האבות, כמו במלאכות שבת, ויחוייבו לשלם על נזק של תולדה כמו על של אב, או שאומרים שתולדה דינה לא כשל אב, כמו בטמא מת שתולדה אין דינה כאב, ולא ישלמו על נזקה [2]].

אמר רב פפא [לתרץ את שאלת הגמ׳, שכן לענין נזיקין] יש מהן כדוגמתם [פי׳: יש תולדות ששוה דינם לאבות], ויש מהם שלא כדוגמתם.

[כדי להסביר את דברי רב פפא הגמ׳ מקדימה כללות עניני קרן] הרבנים למדו: ג׳ [סוגי] אבות [נזיקין] נאמרו בשור: הקרן [פי׳: לנגוח], והשן [לאכול], והרגל [לדרוס ולשבור כלים. שואלת הגמ׳] מהיכן למדו [מזיק של] קרן. [עונה הגמ׳] שהרבנים למדו נאמר: ״כי יגח״ ואין נגיחה [נעשית] אלא בקרן, שנאמר (מלכים א׳ כב א) ״ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר ה׳ באלה תנגח את ארם״ וגו׳, ונאמר [עוד] (דברים לג יז) ״בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח״. מדוע הגמרא הביאה עוד פסוק. שמא תאמר שלא לומדים הלכות מפסוקים בנביא, לכן הביא את הפסוק ״בכור שורו הדר לו״.

[שואלת הגמרא] מהו ״ונאמר [עוד]״, פי׳ מדוע הרבנים הביאו עוד פסוק]. אם תרצה לומר היות ולא לומדים דברי תורה מדברי קבלה [פי׳: נביאים וכתובים, ולכן הגמרא הביאה את הפסוק ״בכור שורו הדר לו״ [שהוא מן התורה. מקשה הגמ׳] וכי זה לימוד מהפסוק [שאין ללמדו מדברי נביאים, הרי] הפסוק רק מגלה לנו שנגיחה היא ע״י קרן.

[מתרצת הגמרא, אם היינו לומדים מהפסוק של צדקיה] היה מקום לומר שהחילוק של התורה בין הדין של תם שנגח, לדין של מועד [3], הוא [רק במקרה שהשור נוגח בקרן] תלוש [פי׳: שהשור מחזיק את הקרן בפיו כמו שהיה בפסוק של צדקיה], אבל [בקרן] המחובר [לראשו [4], אולי הוא מועד מתחילתו [ולא יהיה בו דין של תם]. לכן הרבנים הביאו גם את הפסוק ״בכור שורו הדר לו״ וגו׳.

[אחרי שביארה הגמרא מה הן האבות, הגמרא מבארת] מהן תולדות של קרן. נגיפה [פי׳: שדחפה בגופה והזיקה בכוונה], נשיכה, רביצה [שראתה כלים בדרך והלכה ורבצה עליהן כדי לשברן], ובעיטה [שבעטה ברגליה ושברה את הכלים וכל אלו הם תולדות של קרן, כי כוונתם להזיק כמו קרן, ואין להם הנאה בהזיקן כמו קרן, ואין הזיקן מצוי תדיר, ולכן דינם הוא כמו קרן, שאם לא העידו עליה בב״ד ג׳ פעמים, אינה משלמת נזק שלם, אלא רק חצי נזק].

[שואלת הגמרא] במה שונה נגיחת [הקרן] שהיא קרויה אב, שנאמר ״כי יגח״, [הרי] גם נגיפה [צריכה להיות אב שכן] כתוב (שמות כא לה) ״כי יגוף״ [ומדוע נגיפה נחשבת כתולדה. מתרצת הגמרא] מה שכתוב ״נגיפה״ הכוונה היא על נגיחה [ואין הכוונה לדחיפה של הגוף], שלמדנו מדוע הפסוק מתחיל בנגיפה ומסיים בנגיחה, לומר לך ששניהם דינם שוה.

[שואלת הגמרא] מה שונה אצל נגיחת אדם שנאמר בלשון ״כי יגח״, ואילו אצל בהמה נאמר בלשון ״כי יגוף״. [מתרצת הגמרא] אדם שיש לו מזל [פי׳: שיש לו דעת לשמור את עצמו [5]] נאמר ״כי יגח״ [דודאי נתכוון השור להרע ובא עליו בכח, אבל נגיפה משמעו שהשור מצאו עומד ודחפו בקרניו [6]], אבל בהמה שאין לה מזל [דעת לשמור את עצמה] נאמר בה ״כי יגוף״. ודרך אגב למדנו [7] [מזה שהפסוק שינה בלשונו בין נגיחה של אדם, לנגיפה בבהמה, ששור] שהוא מועד ל[נגוח] אדם הרי הוא מועד ל[נגוח] בהמה, אמנם [שור] המועד ל[נגוח] בהמה, אינו מועד ל[נגיחת] אדם.

[שואלת הגמרא מדוע] נשיכה [נחשבת כתולדה של קרן, הרי היא צריכה להיות] תולדה של שן [שכן היא נעשית בשיניים. מתרצת הגמרא] לא, [פי׳: אין נשיכה דומה למזיק של שן, שכן במזיק של] שן, יש לבהמה הנאה כשמזיקה, וזו [פי׳: בנשיכה שבה הגמ׳ מדברת, שהיא תולדה של קרן] אין לבהמה הנאה כשמזיקה.

[שואלת הגמרא מדוע] רביצה ובעיטה [נחשבים כתולדות של קרן, הרי הם צריכים להיות] תולדות של רגל [כי על ידי כפיפת רגלים היא רובצת. מתרצת הגמרא] לא [פי׳: אין היזקם אלו דומים למזיק של רגל, שכן] רגל הזיקה מצוי [כי כל הזמן היא הולכת, ואם יש משהו תחת רגליה היא דורסת עליו], אבל אלו אין הזיקן מצוי [ולכן הם תולדה של קרן, שקרן אין הזיקו מצוי ואין הנאה להזיקו, ומשלמים על נזקם חצי נזק כמו נזק של קרן].

[שואלת הגמרא, אחרי שכל אלה המקרים הם דומים לאבות אם כן] המקרים שבהם התולדות שונות מהאבות שהזכיר רב פפא, על מה הוא דיבר. אם [הוא דיבר] על מקרים אלו [רביצה ובעיטה], למה הם שונים מקרן, [הרי כמו קרן] שכוונתו להזיק וממונך ואחריות שמירתו עליך, אלה גם כן כוונתן להזיק וממונך ואחריות שמירתן עליך. [הגמרא דוחה דברים אלו] אלא, תולדה של קרן [דינה] כקרן.

ודברי רב פפא, שאמר שישנם תולדות שדינם אינו כאבות, מדובר ב[תולדות של] שן ורגל.

[מבארת הגמרא] היכן כתוב המזיקים של שן ורגל. שלמדנו (שמות כב ד) ״ושלח״ זה הרגל, וכן נאמר (ישעיה לב כ): משלחי רגל השור והחמור [8]. (שמות שם) ״ובער״ זו השן [9], וכן נאמר (מלכים א׳ יד י) ״כאשר יבער

---

1. כן הוא בכ״י, וכ״ה למה הניח דווקא נגע ולא נטמא בהלך או במשא. **2.** עיין בהמלמות. **3.** דבשור תם כתיב וחלו את כספו שלא משלם אלא חצי נזק ובמועד כתיב שלם ישלם שור תחת השור המשלם נזק שלם ה״מ בקרן תלושה דומיא דקרני לדקיה בן כנענה וכגון שחתוה שהחזה בקרן בין שיניה ונגחה להחם ולפי זה משלם חם כוליה נזק משום דאין לכרכה בכך ולפ״ז היה לנעליים לשמור מדבר זה (רש״י). **4.** עי׳ רשב״ם שכל החוה אחיזת של הגמ׳ היא רק למ״ד בפני נזקי ממונה. **5.** לשון אחר: ואילו נוח להמיתו בנגיפה להיות דחיפת קרן מעט (רש״י). מוליה, מלשון שלו, ומלין עליו (רש״י שבת נג ע״ב - מרע״ה). **6.** לשון אחר: בכח וכוונה ובחזקת קרן בגוף (רש״י). **7.** מדהלה נגיפה בלאם ונגיפה בהמה דמשמע נוסף היה בהמה למות מן הלאם משמיענו דשור המועד להמית את בהמה ג׳ פעמים לא חציא העלאה לגבי לאם לאם נגח לאם ומת דינו כתם לפיו משלם את הכופר [בהריגת עבד כנעני] (רש״י), וק״ע נדעת רש״י מי הכריחו לאוקמי דוקא במועד להמית ולא בפשוטו במועד ליגח לאם להזיקו (רע״ב). **8.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שפ ס״ק): רגל היא שכ, שולחת את בעירה הכתוב במורם הוא שהבהמה הולכת ברגליה ומזקת בדרך הילוכה, והוא דכרכה בכך ופיו לה נו הנאה, וכל הדומה לבריה אלו הוא תולדותיו ודינו כמותו. כיצד: כגון שהזיקה בגופה דרך הילוכה, או בשבעה, או בשליף בעירה [פירוש הבהמלמות בפיפיון בקמץ: שליף משלי בחמתות ומרלופין] שעליה, או בפרומביא פירוש: רסן שבפיה, או בזוג שבעגלתה, או במשוי שעליה, ותרנגולים שהיו פורחים ממקום למקום ושברו כלים בגפיפיהם, או שהיו מהלכין פירוש: מהלכין ענין דריסה וקלילה על גבי עיסה, או פירות ועוגפוס, או נקרו בהם, וכן כל דבר המחובר בגופה, כגון עגלה המושכת בקרון והוליכתה על גבי הכלים ושברתם, כל אלו תולדות הרגל ודינם כמותו. **מאיר המשפט:** או בשעיה - פירוש, שנשתבר כלי בשעיה וגלילה ושברתו (סמ״ע). בשליף שעליה - הוא משאוי שנשתן עליה המונח בחמתת ומרלופין (סמ״ע). במשוי שעליה - כ״ל משוי שהוא ענין הנשתן עליה (סמ״ע). מהדקין - פירוש, שמרקדין (סמ״ע). או נקרו בהן - ומשמיטו בנקיפתן קף שנף מלנוטו, דאל״כ ה״ל תולדה דבן שהרי יש לו הנאה בהלכתו (סמ״ע). **9.** עי׳ לקמן יט ע״ב. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שפ ס״ק): בן היא שב דומיא דשיניה (וביער) דכתיב בקרא (שמות כב ד), מוקמינן לה נמי בהמה שהולכת פירות שבירה דבריה הרגיל בה ומהנית בהלכתן מייב נזק שלם, בין שהלכתן בין שלא בהלכתן אלא שהספסירתן ולא בלאה מותם לגמרי. לפיכך: כל הדומה לזה שמזיק בדבר שהיא נהנית היא תולדה דבן, כגון נתמכבה בכותל להנאתה והזיקה, או שנפלה פירות ובלים להנאתה כגון שנתגלגלה עליהם. **מאיר המשפט:** דומלה את בעירה וביער - כל״ל, דמ״ושלח״ יליפינן היזק הרגל, ומ״ובער״ יליפינן היזק דבן (סמ״ע). בהמה שהולכת כו׳ - היינו שלא תימא מ״ש וביער שלקיחה מהדא היזק קאי ולא שהלכה, קמ״ל לפירושו של ״וביער״ הוא שהולכת, מיהו לעון וביער לא קאי דווקא שהלכה, אלא על כל דבר שמספיקה אם יש לו הנאה ממנו וכמפרש ואזיל (סמ״ע). ולא כלתה מותם לגמרי - זה יליפינן מלכתיב היזק דבן ורגל מאי קרא ובדליקה דרגל אינו מספיק לגמרי (סמ״ע). נתמכבה בכותל כו׳ - אבל נתמכבה בחבירתה והזיקה, ר״ל להזיקה נתכוונו והו״ל תולדה דקרן לשלם חצי נזק, אם לא שגם לאחר שנשתכה נתמכבה בהמה שנתמכבה בה הוכחת זו ונתמכבה בכותל דאז מיגלגלי מילתא למפרע דגם בשנתמכבה בהמה להנאתה נתכוונה (סמ״ע), וי״ל דגם בכותל שייך היזק דאל״כ מה ישלם (ט״ז).

הגלל[1] עד תומו" ["גלל" מלשון גלוי, שזהו שן, שלפעמים הוא מגולה, ולפעמים הוא מכוסה].

רב [אחד] אמר: "ושלח" זו הרגל, וכן נאמר (ישעיה לב כ): משלחי רגל השור והחמור. הסיבה [שמפרשים ש"ושלח" הכוונה היא על היזק של רגל, הוא בגלל הפסוק] שנאמר "משלחי רגל השור והחמור", [שואלת הגמרא] גם בלי זה [הלימוד מהפסוק], איך היינו מבינים [את הפסוק של "ושלח"]. אם [נאמר שהכוונה היא על נזק של] קרן, [הרי זה כבר] כתוב [ואין סיבה שיהיה ב' פסוקים מלמדים אותו הדבר]. ואם [נאמר שהכוונה היא על נזק של] שן, [הרי גם זה] כתוב [ולכן זה ודאי ש"ושלח" הכוונה היא על נזק של רגל. מתרצת הגמרא שזה לא ודאי כך, אלא] צריכים [ללמוד מהפסוק "משלחי רגל", כי בלי הלימוד מהפסוק], היינו אומרים, שב' הלשונות [בפסוק הראשון גם "ושלח", וגם "ובער" מלמדים] על שן, [לשון] אחד [של "ובער"] מלמד כשהקרן נכלה[2], [פי': שניזוק לגמרי, כי בער משמע לגמרי ולשון] אחד [של "ושלח" מלמד] כשהקרן לא נכלה [לגמרי והוא יגדל, אבל לא כמו שהיה לפני ההיזק], לכן מובן למה צריכים [את] הלימוד מהפסוק של "משלחי רגל" ללמד ש"ושלח" הכוונה היא על [נזק של] רגל.

[שואלת הגמ'] עכשיו שלמדנו ש[הפסוק] "ושלח" מדובר על נזק של רגל, מהיכן אנו יודעים, [בנזק של] שן, שהקרן [ש]לא נכלה [יהיה] חייב. [מתרצת הגמ', שנזק של שן, הוא] כמו נזק של רגל, כמו שרגל לא משנה אם הקרן נכלה ולא משנה אם הקרן לא נכלה [שהרי לא נאמר בה "ובער"], כמו כן בשן, לא משנה אם הקרן נכלה ולא משנה אם הקרן לא נכלה [תמיד הבעלים יהיו חייבים][3].

רב אחד אמר: "ובער" זו השן, וכן נאמר: "כאשר יבער הגלל עד תומו". הסיבה [שמפרשים "ובער" על שן, משום] שנאמר "כאשר יבער הגלל עד תומו", [שואלת הגמ'] בלי הלימוד מהפסוק, איך היינו מבינים את הפסוק של "ובער". אם [נאמר שהכוונה היא על נזק של] קרן, הרי זה כבר כתוב. ואם [נאמר שהכוונה היא על נזק של] רגל, הרי זה [גם] כתוב. [מתרצת הגמ' ש]צריכים [ללמוד מהפסוק של "כאשר יבער" כי בלי הלימוד מהפסוק] היינו אומרים, שב' [הלשונות בפסוק הראשון גם "ושלח" וגם "ובער"] מלמדים על רגל, הלשון הא' [של "ובער"] מלמד שהולך מעצמו, והלשון הב' [של "ושלח"] מלמד במקרה שהוא נשלח, לכן מובן למה צריכים את [הלימוד] מהפסוק של "כאשר יבער" [ללמד ש"ובער"] הכוונה היא [על נזק] של שן.

[שואלת הגמ'] עכשיו שלמדנו ש[הפסוק] "ובער" מדובר על נזק של שן, מהיכן אנו יודעים [בנזק של] רגל שהולך מעצמו, ש[יהיה] חייב. [משיבה הגמ', שנזק של רגל, הוא] כמו נזק של שן, כמו ששן לא משנה אם הוא נשלח [לרעות בשדה חבירו] או הלך מעצמו [שהרי לא נאמר בו "ושלח"], כמו כן רגל, לא משנה אם הוא נשלח, או שהוא הלך מעצמו.

[שואלת הגמ'] ולמה לא נאמר [רק הפסוק של] "ושלח" ולא היינו צריכים [את הפסוק של] "ובער", כי משמע [מ"ושלח" גם] רגל וגם שן. משמע [מזה] רגל, שנאמר "משלחי רגל השור והחמור", ומשמע [מזה גם] שן, שנאמר "ושן בהמות אשלח בם".

[משיבה הגמ'] שאם לא היה כתוב גם הפסוק המיותר [של "ובער"] היינו לומדים מ"ושלח", רק א', או [את] רגל שהיזקו מצוי, או [את] שן שיש הנאה להיזקו [כי כל אחד יש לו צד חמור שאין בשני. הגמ' מקשה על כך ש]אם הם שקולים [פי': שאין זה חמור מזה, שהרי כל א' יש בו צד חמור מהשני], שילמדו שניהם [מהפסוק של "ושלח"], ואיזה מהם לא היינו לומדים [כי אי אפשר ללמוד רק את אחד מהם, בגלל שלכל אחד מהם יש מעלה אחרת. מתרצת הגמרא ש]צריכים את שני הפסוקים, כי היינו אומרים שכל זה [שחייבים בנזק] היינו רק אם נשלח [לרעות בשדה חבירו], אבל אם הוא הלך מעצמו לא יהיו חייבים, לכן כתוב גם "ובער" [ללמד שיהיו חייבים גם בהלך מעצמו].

[הגמ' חוזרת לדברי רב פפא שיש תולדות שאינן כאבותיהן ודנה האם זה שייך בתולדות שן. שואלת הגמ' מה היא תולדה של שן. [אומרת הגמ'] שנתחכמה בכותל להנאה [והפילתו][4], או טינפה פירות להנאתה [פי': שנתגלגלה עליהן כדרך סוסים וחמורים שזה כמו שן שיש הנאה להזיקה][5]. שואלת הגמ' במה התולדה שונה משן, הרי כמו ששן יש הנאה להזיקו והוא ממונך ואחריות שמירתו עליך, כמו כן אלה, יש הנאה להזיקן וממונך ואחריות שמירתן עליך [ומדוע שדינם יהיה שונה מהאבות. ומתרצת הגמ'] אלא, [הדין של] תולדה של שן היא כמו שן[6].

ודברי רב פפא, שאמר שיש תולדות שדינם שונה מהאבות, מדובר בתולדה של רגל. [שואלת הגמ'] מה היא תולדה של רגל, [משיבה הגמ'] הזיקה בגופה בדרך הילוכה[7] [פי': שלא בכוונה], או בשערה [פי': שנדבקו כלים בשערה וגררתן ושברתן] דרך הילוכה, או בשליף שעליה, או בפרומביא שבפיה, או בזוג שבצוארה. [שואלת הגמ'] במה שונה התולדה של רגל מרגל הרי כמו רגל שהזיקו מצוי וממונך ואחריות שמירתו עליך, אלה גם כן הזיקן מצוי וממונך ואחריות שמירתן עליך. אלא, [הדין של] תולדה של רגל הוא כמו רגל.

ודברי רב פפא [שאמר שיש תולדות שדינם שונה מהאבות מדובר] בתולדה של בור. [שואלת הגמ'] מה היא תולדה של בור. אם נאמר שאב הוא בור עמוק י' טפחים, ותולדה הוא בור עמוק רק ט' טפחים, לא כתוב בתורה לא ט' ולא י' [ולכן אי אפשר לחלק בין בור עמוק י' לט' כי ייתכן שבור ט' הוא גם אב. הגמרא עונה ש]זה לא קושיא, שהרי נאמר "והמת יהיה לו", ורבנן קבעו שי' הורג וט' רק יכול להזיק ולא להרוג [שאם נפל שור בבור ט' ומת פטור בעל הבור, אבל אם הוזק חייב ולכן רק בור עמוק י' נחשב לאב. שואלת הגמ'] סוף סוף [בור עמוק י'] הוא אב למיתה ו[בור עמוק ט'] הוא אב לנזקין[8] [ואינו תולדה של מיתה. כי את שניהם לומדים מהפסוק].

[הגמרא מנסה להביא מקרה אחר שדין התולדה שונה מהאב] אלא, [דברי רב פפא שיש תולדות שדינם שונה מהאב] מדובר באבנו סכינו או משאו שהניחן ברשות הרבים והזיקו [בזה שנתקלו בהן בני אדם, והזיקו לה][9]. שואלת הגמ' איך מדובר, אם מדובר שהפקירן, גם לרב וגם לשמואל[10] [הדין] הוא [שזה נחשב כנזק של] בור [וחייב לשלם נזק שלם כאב ואינו נחשב לתולדה].

---

1. או גלל הוא לשון של צואה שהאדם מצטרע למאכל ועשוי גלל כמו גללי אדם וגללי בהמה (ר"ש). **2.** כגון שהכלה ערומה וסופו לחזור ולגמול אבל לא כשהלה (רש"י). ויש מקשים שהיזקו של רש"י נמצא שהקרן נכלה שגם הבעלים יכולים לקטוף. ועוד שהקרן לא נכלה פי' שנתפצה פירות להנאתה (תוס'). **3.** עי' שו"ע (או"מ סי' שפ"ח), סוכ"ד לעיל ב ע"ג הערה 9. **4.** עי' שו"ע (או"מ סי' שפט פ"ח), סוכ"ד לעיל ב ע"ג הערה 14. **5.** וי"ל פי' אילוני שהאדם נרגיל היה מטעינן לפיכך חייב מפני שנהנת (ר"ח), ויש שהקשו על שיטת ר"ח: אין לפרש הטילה גללים לתוך הגת עצמו לו הפירות משום לא היו שם וכי תאמר מקרי לרוחות מולדה לרגל (תוס' שאל בשטמ"ק, וכן הוא ברש"י יח ע"ב ד"ה דשמיך המוצא בגללים הם"ק). ונראה שרש"י מוקים בדין "יש הנאה להזיקו", דלש"י ס"ל שהוא שיש בהנאה הנאה מעשם היזקו, והר"ח ס"ל שמספיק זה שהשהאה עשתה את המעשה להנאה. וכעי' נמ' הרמב"ם בעניין בהמה שנכנסה דבר להנאתה לחלבו ופגל מפיה, שהרמב"ם (לעיל ב ע"ג) כתב דהך סיבה היא הול"ל מולדה דשן (וכ"כ הטורי"ק כאן בשם ר' יפעיה), מולם בפגיד (או"מ פ"ש ס"י) הסביר בדעת הרמב"ם דזה לא מיקרי הנאה להזיקה אלא מולדה מעשם דהוקים מולקים ביחוד זו, שהרמב"ם ס"ל דכדי להחשב הנאה להזיקה היינו שהבהמה הנאה להזיקה, ומסו"ש גם לעיסה מיקרי הנאה להזיקה. והמ"מ ס"ל דכדי להחשב הנאה להזיקה, היינו שיש לה הנאה מעשם היזקו, ומסו"ש בכה"ג שנפל הכיכר מפיה קודם שהכלה, לא מצינו כיש הנאה להזיקה, שהוק קוף לא היתה לה הנאה מעשם היזקו. ועוד יפפר לומר שהולקים בניאור המעשה של "יש הנאה להזיקה", דלפי פשוטו הוא מומרת בתכונת המזיק ובשם המזיק, מתנם עוד יפפר לומר שזה קבוע בחזיר מצומים, דכל היכא שנה לנשהה הנאה להזיקה מקבוע טפי לחייב את הבעלים. ויתכן דזה מולקים הר"ח ושאר הרמצומים הנ"ל, שהר"ח ס"ל דהמומרת דיש הנאה להזיקה היא מומרת בתכונת המזיק, ולכן בתקרים שלנו שהבהמה עשתה את המעשה להנות, הדין הוא, דהך מזיק תמיר טפי, והרמצומים החולקים ע"ז סבירי כהנ"ל דכל היכ"ל דיפול המומרת דיש הנאה להזיקה היא קבוע בחזיר מצומים, דבכה"ג מקבוע טפי לחייב את הבעלים, ולהכי ס"ל דבעי' שתעשה לה הנאה כפועל (הגרנ"פ). **6.** עי' שו"ע (או"מ סי' שפט פ"ח), סוכ"ד ב ע"ג לעיל הערה 14. **7.** עי' שו"ע (או"מ סי' שפט פ"ח), סוכ"ד ב ע"ג לעיל הערה 2. **8.** עיין בהגלמות. **9.** עי' לקמן כה ע"ב. ועי' שו"ע (או"מ סי' שיג פ"ח), סוכ"ד לקמן כה ע"ב הערה 1. **10.** עי' לקמן כה ע"ב.

הגלל. היינו שן שפעמים מגולה ופעמים מכוסה וכתיב כיה יבער. שכשהוא ערוב וסופו לחזור ולגמוס אבל בכתפיהם ויבער היינו היכא דמכליא קרנא שפעמים קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [ו]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [ז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [ח]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [ט]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [י]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [יא]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [יב]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [יג]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [יד]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [טו]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [טז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [יז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [יח]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [יט]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [כ]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [כא]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [כב]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [כג]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [כד]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [כה]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [כו]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [כז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [כח]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [כט]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [ל]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [לא]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [לב]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [לג]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [לד]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [לה]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [לו]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [לז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [לח]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [לט]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [מ]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [מא]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [מב]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [מג]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [מד]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [מה]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [מו]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [מז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [מח]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [מט]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [נ]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [נא]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [נב]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [נג]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [נד]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [נה]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [נו]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [נז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [נח]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [נט]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [ס]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [סא]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [סב]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [סג]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [סד]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [סה]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [סו]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [סז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [סח]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [סט]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [ע]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [עא]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [עב]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [עג]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [עד]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [עה]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [עו]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [עז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [עח]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [עט]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [פ]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [פא]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [פב]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [פג]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [פד]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [פה]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [פו]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [פז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [פח]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [פט]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [צ]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [צא]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [צב]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [צג]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [צד]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [צה]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [צו]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [צז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [צח]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [צט]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [ק]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קא]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קב]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קג]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קד]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קה]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קו]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קח]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קט]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קי]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קיא]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קיב]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קיג]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קיד]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קטו]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קטז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קיז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קיח]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קיט]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קכ]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קכא]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קכב]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קכג]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קכד]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קכה]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קכו]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קכז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קכח]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קכט]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קל]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קלא]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קלב]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קלג]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קלד]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קלה]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קלו]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קלז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קלח]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קלט]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קמ]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קמא]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קמב]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קמג]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קמד]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קמה]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קמו]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קמז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קמח]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קמט]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קנ]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קנא]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קנב]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קנג]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קנד]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קנה]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קנו]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קנז]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קנח]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קנט]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קס]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קסא]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קסב]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא היינו היכא דמכליא קרנא מתמעט ויבער מתבער כגמרי. [קסג]ומי קשיא היכי מצי למימר מידי ומידי אלא לעולם קרנא קרנא ומתמעט מתמעט והא דלא מכליא קרנא הי

משורו לימדנו. היינו קרן דשן ורגל דפטורין ברה"ר ובמלנו ובכיוצא בהן למלך בין תמות למועדות ללא שיך למלך אלא בבעלי חיים וע"ת היכי נמי מצור מה לצור שכן בעל חייס וכוותמו להזיק ומפרש רשב"ם לתתי מצור וצור ממה הלד וללקמן[ב] גבי הלד שהוא דקתמר מבני לתתוי אלמא ובכיוצא לה גרסינן מי לית לתמר מלא משורו למדנו היינו שור לרבה ג"ם דמתה הלד תתי' כדפיר' לתל קשה היון דמצור נמי ליף ליפטורו הכא ללים כצור ולקמן בהמתים (דף ס"א). מתייב הכא רב ללים גבי נשבר כדו:

וממונך. ללמ תוקף גבי שור וללמ ממונו הוא וכן גבי שם[ג] דפשיטא לשם הלילך גדיטו של תבירו בשם של אחר לחייב:

תולדה ישן. הוא מלי למפרך דלקמן[ד] מוקי מתניתין דיש שדכו להזיק וקרי ליה אב מלא דבלתא הכי פריך שפיר:

והתנן אדם מועד לעולם. לא פריך דיש נמי הוי אב כדדרש עלה בגמרא בפ' כילד (לקמן דף כו:)[ה] דמפלג תתם פלג לשם לא מייתי הכא קרא אלא לשם ניעו. פירש הקונטרס מי הלף ודקה ל"ת דבפ' שם הגלה (מה דף מה: ושם) קתני ניעו ומי הלף ונראה לכיוון הוא היוצא מן הגרון בכח וניעו הוא היוצא מן הפה על ידי נענוע[ו]:

לפוטרו ברה"ר. וע"ת אמלי פשיטא ליה עפי הדלבתא ויל דמן הדין היה מצלם מק אלא ותתי מלבתא ללא מצלם אלא תתי מק אם כן תתי הלבתא לתקל ולא להתמיל: **ואמאי** קרי לה תולדה דרגל. תע"ק דלמי נרגל כיון שדיבה מלוק היה לו לקרות לה אם בפני עלמה: **כדמתרגם** רב יוסף. נקט רב יוסף לפי שהיה נקי בתרגום שים כמה ענייני תרגום ולא כדפיר[ז] בעלמא לפי שהיה סגי נהור[ח] ודבריס שבכתב לי אתה רשאי לומר על פה ולכך היה אומר תרגום אמשום[ט] וע"ת לעשות אמריכן אמשום[י] דשרי ואין לך עת לעשות גדול מזה[כ]:

לא ראי הקרן שאין הנאה להזיקו. ופשיטה פשא שהיה לו לשמרו שור שנפל היה יכול לשמרו שאין המוקה להזיק כיון שאין הנאה להזיקה הוי אב שן אם הנאה להזיקה הוי אב אלא ודאי אב אינו אלא שכיח להזיק ולא שכיח שלא להזיק ואין לו לשמרו שאין המוקה להזיק כיון שאין

ואם [מדובר שהוא] לא הפקירן, [לפי] שמואל שלמד כל [נזק שנתקלים בו] מבור, הרי זה [תולדת] בור. ולפי רב שאמר, שכל [נזק שנתקלים בו שלא הפקירו] לומדים משור [שכמו שור שהוא ממונו ואם הזיק חייב, אף כל ממונו אם הזיק חייב [1]], הרי זה [דינו כ]שור [שהזיק, ודינו כאב, כי תולדה של שור דינה כשור. ולכן הגמ׳ דוחה שדברי רב פפא שתולדותיהן לאו כיוצא בהן לא מדובר על תולדות בור] כי כמו שבור תחילת עשייתו לנזק וממנך ואחריות שמירתו עליך, כך גם אלו תחילת עשייתן לנזק [פי׳: ברשע הונחו שם, ונעשו בור, ועומדים לנזק] וממונך [2] ואחריות שמירתן עליך. ולכן, תולדה של בור דינה כמו בור [3].

ודברי רב פפא [שאמר שיש תולדות שדינם שונה מאבות, מדובר] בתולדת מבעה. [שואלת הגמ׳] מה היא. אם לפי שמואל שזה שן, הרי כבר למדנו שתולדת שן דינה כשן, ואם לפי רב שמבעה הוא אדם, איזה אבות ותולדות יש באדם [הרי כל נזק שהוא יעשה, ייחשב לאב]. ואם תגיד שאב הוא כאשר האדם ער, ותולדה, הוא כאשר הוא יושן, והרי למדנו: אדם מועד לעולם [4], בין ער בין ישן [ותמיד חייב לשלם נזק שלם. מנסה הגמ׳ לתרץ ש]תולדת אדם היא רוק הפה וליחת החוטם [5] [ועל היזקם לא משלמים נזק שלם. שואלת הגמ׳] באיזה אופן הם הזיקו, אם הזיקו בהליכתם [שנפלו על בגד וטנפוה, או לתוך משקים ונמאסו], זה [נחשב שבאו מ]כוחו [6] [של אדם ונחשב לאב ולא לתולדה]. ואם מדובר שאחרי שנח [הרוק לארץ הם הזיקו, שאדם החליק מהם], גם לרב וגם לשמואל [דינם כמו] בור [שהרי ודאי הפקירם. ולכן דוחה הגמ׳] שגם, תולדה של מבעה דינה כמו מבעה.

ודברי רב פפא [שאמר שיש תולדות שדינם שונה מאבות, מדובר] בתולדת אש. [שואלת הגמ׳] ומה היא תולדה של אש. אם נאמר שזה אבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו, באיזה אופן [הם הזיקו]. אם הזיקו בהליכתם, הרי זה כמו אש. שהרי כמו שאש כח אחר מעורב בהן [שזה הרוח שמוליכה אותו, והאדם היה צריך לדעת מזה], ו[הוא] ממונך ואחריות שמירתו עליך, אלה גם כן, כח אחר מעורב בהן וממונך ואחריות שמירתן עליך. [ולכן דוחה הגמ׳] שגם, תולדה של אש [דינה] כמו אש [7].

ודברי רב פפא [שאמר שיש תולדות שדינם שונה מאבות, מדובר] בתולדת רגל. [שואלת הגמ׳, וכי אפשר לומר שמדובר ב]רגל. והרי כבר קבענו שתולדה של רגל דינה כמו רגל. [הגמרא משיבה ש]מדובר בחצי נזק צרורות [8], שקבלנו הלכה למשה מסיני שמשלמים על זה חצי נזק [ובזה דין התולדה שונה מהאב. שואלת הגמ׳ אם כך] למה זה נקרא תולדה של רגל [הרי לא משלם כמו רגל. מתרצת הגמ׳] כי צריך לשלם מן המעולה [שבקרקעותיו [9], כמו בנזקי רגל].

[מקשה הגמ׳] והרי רבא הסתפק מה הדין בזה. שרבא שאל: חצי נזק של צרורות, משלם מגופו [של המזיק, כמו קרן] או מן המעולה [שבקרקעותיו, כמו ברגל. משיבה הגמ׳, אכן] לרבא זה ספק, [אבל] לרב פפא זה פשוט [שמשלמים מן המעולה שבקרקעותיו כמו בנזק של רגל. שואלת הגמ׳] ל[פי׳] רבא שהסתפק מה צריך לשלם, למה [צרורות] נקרא תולדה של רגל [הרי זה ספק אם דינה כקרן או כרגל. משיבה הגמ׳, כדי] לפוטרה ברשות הרבים [כמו ברגל, שרגל אינה חייבת אא״כ נכנסת לרשות הניזק והזיקה] [10].

המבעה וההבער כו׳. [הגמרא מבררת] מה זה [ההיזק ומה הפירוש של] מבעה. רב אמר: זה אדם, ושמואל אמר: זה שן. רב אמר זה אדם, שנאמר ״אמר שומר [פי׳: הקב״ה] אתא בקר [פי׳: הגיע הגאולה לצדיקים] וגם לילה [פי׳: חושך לרשעים] אם תבעיון בעיו [אם תשובו בתשובה ותבקשו מחילה, ורואים שנאמר על אדם לשון ״בעיו״, שהוא מבקש, ולכן סובר רב שמבעה זה אדם]״. ושמואל אמר שזה שן, שנאמר ״איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו״, ואיך זה נשמע [מהפסוק שמדובר בשן]. כמו שתרגם [את זה] רב יוסף: איך חיפשו אצל עשו והתגלו הדברים המוסתרים שלו [ורואים שמבעה הוא לשון מגולה, וזה שייך בדבר שישנם פעמים שהוא מכוסה, וכמו כן שן, יש פעמים שהוא מגולה ויש פעמים שהוא מכוסה].

[שואלת הגמ׳] למה רב לא אמר כמו שמואל. [משיבה הגמ׳] שהוא יענה, וכי כתוב [במשנה] ״נבעה״ [שמשמע שהוא עצמו נבעה, פי׳ נגלה. שואלת הגמ׳] ולמה שמואל לא אמר כמו רב. [משיבה הגמ׳] שהוא יענה, וכי כתוב [במשנה] ״בועה״ [שמשמעו מבקש].

[הגמ׳ מקשה] ראינו שהפסוקים לא מדוייקים לא כרב ולא כשמואל, אז מדוע רב לא אמר כשמואל. [משיבה הגמ׳] שבמשנה למדנו שור וכל עניני שור [והשן כלול בדיני השור, ולכן מבעה אינו שן].

[מקשה הגמ׳] ולשמואל הרי גם כן נאמר שור [ולמה שן לא כלול בדיני השור]. אמר רב יהודה: התנא למד שור ל[נזקין של] קרן, ומבעה ל[נזקין של] שן, וכך [ביאור המשך] דברי המשנה: שלא דומה [נזק של] קרן שאין הנאה להזיקו, ל[נזק] שן שיש הנאה להזיקה [פי׳: אם היה כתוב חיוב רק על נזק של קרן, לא היינו לומדים שן ממנו, שקרן אין הנאה להיזקו, אבל שן יש הנאה להיזקו [11],

---

1. וי״ל קרן, שהרי שן ורגל פטורים בדשדם הרגיש (תוס׳). וי״ל שבשומר העניק לומדים מבור ושור יחד (תוס׳ בשם הרשב״ם). **2.** לאו דוקא גמי טור דלאו ממונך הוא וכן גמי שם דזה פשוט דשם הקליק גדישו של מזיקו בשם של אחר דחייב (תוס׳). **3.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ תי ס״ק), הוס״ד לעיל ב ע״ש הערה 3. עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ תיח ס״ק), הוס״ד לקמן כח ע״ב הערה 1. **4.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ תכא ס״ק): ויש מומרים לעבר ליפוי ובצבע חייב לפיכך שלא נכוותה, ובלבד שלא יהא חנוס שלא שוגג קרוב למזיד, אבל נזק חייב לפיכך שלא חנוס, דשדם מועד לעולם בין שוגג בין במזיד בין ער בין ישן. **מאיר המשפט:** יש מומרים לעבר כו׳ - עי׳ לקמן פרקי״ג דפיכך נפל מהגג ברוח שלימה חייב בנזק. ועיין לעיל ריש סימן שע״ח ס״ק וס״ב, ועי״ש דבכי (סמ״ע). חייב לפיכך שלא נכוותה - כל שקרוב למזיד (סמ״ע). דשדם מועד לעולם - מ״מ לכו״ע שחוסם גדול חייב וכמ״ש בסעיף ד׳ וגם זה מבואר בסימן שע״ח סעיף ג׳ (סמ״ע). עי׳ לקמן כו ע״ש ורע״ש שם סי׳ טו: יבואלמי אמר רבי יצחק מתני׳ כשהיו שניהם ישנים אבל שם היה אחד מהן ישן וכו׳ השני וישן אבל שניהן אבל הוא המועד. וזה שמומרים שדשם מועד לעולם״ היינו דוקא לענין נזק, שלומדים מ״פגע תמת פגע״ לחייב על השוגג כמזיד ועל החוסם כרעון, והכי עיקר הספסרי מדבר בנזק. אבל בשאר ד׳ דבריים לא מחייב אלא במזיד או בשוגג קרוב למזיד. אלמך במקרה שהיתה חנוק מונחת לו בחיקו, הן לא הכיר בה מעולם, הן הכיר בה ובכתה ועמדה ונפלה מחיקו, לענין נזקין חייב, אמנם לענין ד׳ דבריים פטור, וכן אם נתכוין לזרוק שתים וזרק חמשה, לענין נזקין חייב לענין ד׳ דבריים פטור. וכן אם נפל מן הגג ברוח שלין מצויה חייב בנזק ופטור מד׳ דבריים, ואי ברוח מצויה נפל חייב בארבעה דבריים, דהוי קרוב למזיד, דלא היה לו לעולם לגג אלא מעקה, היון דיכול ליפול ממנו ברוח מצויה. אמנם פטור מן הנזקים היון דלא כוון לנייזק. ואם נתכהה דרך נפילתו כדי ליפול על האדם להנזקתו חייב אף על הנזקים, היון שנתכוין להזיק אף על פי שלא נתכוין לנייזקו. **5.** וי״ל היכו הוא היוקא מן הגרון בכח ונישו הוא היוקא מן הפה על ידי נענוע (תוס׳). **6.** עי׳ שו״ע (או״ח שפד ס״ק): אחד המזיק בידו או בשאר גופו, או שזרק אבן, או יצא מן ביתו, או שפטר פירות: שפתח מים על מצידו או על הכלים והזיק, או שרק וגע והזיק בכיסו פירות: רוק עב היוצא בכח, ונישו פירות רוק דק שהולך ומתנועע, בעת שהלכו מכוחו הרי זה כמזיק בידו וכח תולדות של אדם, אבל אם רק הרוח והגיח על האדן ואח״כ נתקל מהם אדם, הרי זה חייב משום בורו שכל תקלה תולדות בור הוא: **מאיר המשפט:** תולדות של אדם - לאומן שביקש משמעון שימכור לו חפץ אחד ומיאן שמעון, והגיח לאומן המעות לפני שמעון, וזרק שמעון המעות ונתבדו, שמעון פטור, אבל אם זרק אדם חייב משום בורו - ר״מ לפטור בו כלים שנשברו דשברתן זהו מיתתן, וכמ״ש לקמן בסימן ת״י סעיף כ״ג (סמ״ע). **7.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ תיח ס״ק), הוס״ד לעיל ב ע״ש הערה 6. **8.** שהיתה מהלכת והתיזה לרוחות ברגליה ושיברו את הכלים, דקי״ל דהלכתא גמירי לה למשה מסיני דממונו הוא ולא קנס, ואף על גב דפקעה נזק של רגליה הוי קנס כדלמיינן לקמן, אפי פקעה נזקה ממונו הוא, והלכך לאו תולדה דקרן הוא אלא דרגל דמכח רגל הוא דלמחו, וכרגל לא הוי דרגל משלם נזק שלם, והיינו דכ פפא (רש״י). עי׳ לעיל ב ע״ש הערה 2. **9.** שזה מקרן שמשלמים מגופה (לקמן לג ע״ב). **10.** ומאחר וההלכה למשה מסיני כתב לפטור מומו מאפי נזק, ואם כן היא כתב להקל, לכן כל הלכותיו בתו להקל ולא להחמיר (תוס׳). עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שפט ס״ק), הוס״ד לעיל ב ע״ש הערה 14. ועי׳ שו״ע (או״ח סי׳ של ס״ב): כל תולדה כתב שלא, חוץ מנרורות המנחזין מתחת רגלי הבהמה בשעת הילוכה, שאע״פ שתולדות רגל הם ופטור עליהם בר״ה כרגל ואם הזיק ברשות הניזק משלם מהיפה שבנכסיו כרגל שהוא אב, אעפ״כ אינו משלם אלא מני נזק: כיצד: בהמה שבנכסה לאדר הניזק והיו נרורות מנחזין מתחת רגליה ובצרו את הכלים, משלם מני נזק שהיפה שבנכסיו, ואפי זה שהלכה למשה מסיני. **מאיר המשפט:** כגר בתמתי - פירושו (לעיל סימן שפ״ט סק״ב) דמשלם המזיק ג׳׳כ מכיסו, ולאו דוקא משאור מן הנזקים כיון (סמ״ע). ואפי זה שהלכה למשה מסיני - פירוש, אף על פי שהדברים נראים כסותרין זה את זה, שים לו דין רגל לענין פטור ברשות הרבים, ולענין חיוב תשלומין משלמין לו דין קרן אלא מני נזק אף ברשות הניזק, משו״ה כתב דהלכה למשה מסיני כן הוא ואין להרהר אחריהם (סמ״ע). **11.** עיין בהשלמות.

ולא חומרו של שן שאין כוונתו להזיק, כחומרו של קרן שכוונתו להזיק [שאם היה כתוב חיוב רק על שן, לא היינו לומדים קרן ממנו].

[הגמ׳ מקשה על זה] וכי זה לא [ניתן ללמוד ב]קל וחומר. ומה שן שאין כוונתו להזיק, חייב, קרן שכוונתו להזיק, [וכי] זה לא קל וחמור לחייבו[1]. [משיבה הגמ׳ ש]צריכים [לימוד לחייב קרן, ואין ללמדו מקל וחומר], שהייתי חושב לומר שדין של קרן זה דומה לדין של עבד ואמה, כמו בעבד ואמה אף על גב שכוונתן להזיק אפ״ה הם פטורים[2], אותו דבר [בקרן] לא שונה [הדין, ובעל השור פטור אף על גב שכוונתה להזיק]. רב אשי [דחה תשובה זו] ואמר: וכי עבד ואמה אין להם טעם גדול [לפטרם. הרי יש להם טעם] שמא יכעיסנו רבו, וילך וידליק גדישו של חבירו [כדי לחייב את רבו], ונמצא זה מחייב את רבו מאה מנה בכל יום [ולכן אי אפשר ללמוד קרן מעבד ואמה][3].

[הגמ׳ מבארת את המשנה באופן אחר] אלא, תלמד [ותאמר[4]] כך, לא דומה קרן שכוונתו להזיק, לשן שאין כוונתו להזיק [אלא כוונתו להנאה], ולא דומה שן שיש הנאה להזיקו, לקרן שאין הנאה להזיקו [ולכן אי אפשר ללמוד, לא קרן משן ולא שן מקרן].

[מקשה הגמ׳, לפי רב יהודה שביאר את שיטת שמואל, ששור זה קרן ומבעה זה שן] רגל מהו [למה התנא של המשנה לא מזכירו. וכי] מדלגים עליו. [מתרצת הגמ׳, שמה שכתוב במשנה הבאה] ״כשהזיק חב המזיק״ זה מרבה רגל. [מקשה הגמ׳] ושיכתוב אותו בפירוש [במשנה].

אלא אמר רבא: לימדו ״שור״ למזיק רגל ו״מבעה״ למזיק שן, וכך נאמר [מה שכתוב לא הרי השור כהרי המבעה כך פירושו:] לא חומרתה של רגל שהזיקה מצוי, כחומרתה של שן שאין הזיקה מצוי [ולכן אי אפשר ללמוד שן מרגל]. ולא חומרו של שן שיש הנאה להזיקו, כחומרו של רגל שאין הנאה להזיקו [ולכן אי אפשר ללמוד רגל משן. מקשה הגמ׳] וקרן מהו [למה לא מוזכר במשנה בפירוש. וכי] מדלגים עליו. [מתרצת הגמ׳ שמה שכתוב] ״כשהזיק חב המזיק״ זה מרבה קרן. [מקשה הגמ׳] ושיכתוב אותו בפירוש [במשנה. מתרצת הגמ׳, במשנה שלנו] מדובר [במזיקים] שמועדים מתחילתן, [אבל במזיקים שהם] תמים ולבסוף מועדים לא מדובר.

[מקודם הגמ׳ ביררה למה רב לא אמר כשמואל עכשיו הגמ׳ מבררת] למה שמואל לא אמר כרב. [מבארת הגמ׳] אמר לך [שמואל]: אם תחשוב [שמבעה זה] אדם, הרי זה כבר כתוב בהמשך הפרק: שור המועד, ושור המזיק [שנכנס] ברשות הניזק [ונגח שם את שורו ואף על גב דתם הוא משלם נזק שלם], והאדם. [שואלת הגמ׳] למה אדם לא כתוב בהתחלה [במשנה הראשונה. משיבה הגמ׳, הטעם שזה לא נזכר כי במשנה הראשונה] מדובר בנזק שממונו [עשה], ולא מדובר בנזק שגופו [עשה]ולרב גם [קשה], הרי כתוב אדם בסוף [המשנה, אז למה מוזכר בתחילת המשנה]. אמר לך רב, הטעם שנזכר [גם בתחילת המשנה] הוא כדי להכליל אותו יחד עם מועדים אחרים [שמוזכרים חמשה תמים וחמשה מועדים].

[שואלת הגמ׳] ולרב גם [קשה], שהרי כתוב אדם בסוף [הפרק, ולמה הוא מוזכר גם במשנה הראשונה, ב״מבעה״]. אמר לך רב, הוא נזכר [גם בסוף הפרק] כדי להכליל אותו יחד עם המועדים האחרים [שמוזכרים שם].

[הגמ׳ מבררת ולפי רב] מהו [שכתוב] ״לא הרי [השור כהרי המבעה״, אם מבעה זה אדם במה דינם שונה. מבארת הגמ׳] כך נאמר, לא חומרו של השור שמשלם את הכופר [פי׳: שור מועד שנגח אדם ומת, בעליו של השור משלם כופר ליורשי המת, ולכן אם כתוב שור לא לומדים ממנו אדם, דאדם שהרג את חבירו במזיד נהרג, ובשוגג גולה ואינו משלם כופר] כחומרו של אדם שהוא לא משלם את הכופר. ולא חומרו של האדם שחייב בארבעה דברים [אדם החובל בחבירו חייב בארבעה דברים, צער ריפוי שבת ובושת, אבל נזק לא מחשיב, שכן גם שור משלם נזק אבל באלו ארבעה דברים אינו חייב], כחומרו של השור שאין בו [את החיוב של ה]ארבעה דברים.

[הגמ׳ שואלת לפי רב איך מובן] הצד השוה שבהם שדרכם להזיק.

וכי שור [שלפי רב זה כולל גם קרן,] דרכו להזיק [הרי קרן אין דרכו להזיק. משיבה הגמ׳ שמדובר בשור] מועד. [הגמ׳ מקשה על זה, האם] מועד דרכו להזיק. [משיבה הגמ׳, כן,] כיון דנעשה מועד דרכו הוא.

[עכשיו הגמ׳ מקשה על אדם, שלדעת רב הוא כתוב במשנה שלנו, וכי] אדם דרכו להזיק. [משיבה הגמ׳ שמדובר] ב[אדם] יושן. [הגמ׳ מקשה על זה, וכי] יושן דרכו להזיק. [משיבה הגמ׳ ש]כיון [שאדם ישן, הוא] מכופף ופושט [את רגליו,] דרכו [אז להזיק שהוא שובר כלים שבצד רגליו].

[שואלת הגמ׳ לפי רב שמבעה זה אדם, איך מובן] ״ושמירתן עליך״ [הרי הלשון הזה רק מתייחס לנזקי ממונו[5], ו]אדם, שמירת גופו עליו הוא. [הגמ׳ אומרת שזה גם קשה לשמואל, שכן] לפי דברי [שמואל], מה שלמד [בברייתא] של קרן, ארבעה אבות נזיקין ואדם אחד מהן, [ושם גם כתוב ושמירתן עליך, הרי] אדם, שמירת גופו עליו הוא. אלא כמו שאמר רבי אבהו לתנא, תלמדי [פי׳: תפרש את הברייתא], שאדם, שמירת גופו עליו,

---

1. דבני הגמ׳ קשיס, שלפי פשוטו רוצים ש״כוונתו להזיק״ ו״הנאה להזיקו״ הוו קולא. ועוד הרי בתחילה הסבירה הגמ׳ שהברוות הללה הם קולא ולסוף מסיקה שהם בחמת חומרות. ועי׳ בשטמ״ק בשם הר״י מיגאש שכתב דלפ״ז ליתא לסברת הרו״ח ולכך שוללים ״ולמו ק״ו הוא״. ולכאורה זוהי ג״כ כוונת רש״י שכתב ״ולמדי פרין ולמו ק״ו הוא״ ולכך שוללים וכו׳״, ר״ל דסברת הרו״ח היא דמויה מעיקרא ולכך שוללים ״ולמו ק״ו הוא״. ומעתה פוס״ פירשו את סברת הרו״ח בתופן אחר, דהיכא דליכ הנאה להזיקו, יש פשיטה גמורה לפי שאינה תמוקה להזיק, ובקל היה יכול לשמרה, משא״כ היכא דיש הנאה להזיקו, הוי כעין חומה, שלא היה יכול לשמרה כל כך. ועפ״ז פירשו לענין ״כוונתו להזיק״, שילרה תקפה ואין יכול לשמרה כל כך. ולפי דבריהס, מובן שאין כאן סברות הפוכות, אלא ג׳ גילויים, דמתחילה דייקינן מלד פשיטת הבעלים ובזה תומרים דהנך סברות הוו תומרא, דבל היכא שיש הנאה להזיקו או כוונתו להזיק חשיב תזק תמים ולבסוף ד״כוונתו להזיק״ ו״ש הנאה להזיקו״ הוו קולא, ולבסוף דייקינן מלד שם המזיק ובזה תומרים דהנך סברות הוו תומרא, דבל היכא שיש הנאה להזיקו או כוונתו להזיק חשיב תזק תמים ולבסוף ד״כוונתו להזיק״ ו״ש הנאה להזיקו״ הוו קולא (הגרנ״פ).

2. עי׳ לקמן פז ע״ב. עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ שמט ס״ד): עבד שנגח, מחזירין קרן לבעליו שם הוא בעין. ושם אינו בעין, אין בעליו מייב לשלם. ושמחלרי העבד, מייב לשלם שם יש לו. **מאיר המשפט:** עבד שנגח כו׳ - דעבד ג״כ אין לו ממון דמה שהנה עבד הנה רבו (סמ״ע). אין בעליו מייבין לשלם - וכן בל דבר שמזיק, כיון שהוא בן דעת ובעליס אינן יכולים לשמרו, שאם יקניטנו ילך וילדיק גדישו של חבירו, ונמלא מחייב רבו מנה בכל יום (סמ״ע). עי׳ טוש״ע (סו״מ סי׳ שצ ס״ו): נעבד שהרג יש בתן גס על חייב ממון על הבעלים במו שהרג שהשלם ממון במי שתת אפילו היכא דליכ בפור בגון הרג שלא בפוונה שחייב שהשלם בופר ומשלם ממון לממן דס״ל דמיס נבן תורין (לקמן דף מג), וס״ל עבדו דג״ב הוא במו שורו אף שלא מניעו בתורה בופר בשהרג עבדו את הנפש מ״מ דמיס מתוייב לשלם במו שמייב בבל היזק שהזיק העבד לאחרים, שהרי ממונו הזיק, ואף אס הוא עלמו הרג הנפש היה רואי שיתחייב מיתה ומשלומין שלא שפטור מתמת דקיס ליה בדרבה מיניה, אבל בעבדו אפילו הזהיר שהעבד נהרג בשהרג בופר בשהרג עבדו את הנפש מ״מ דמיס מתוייב לשלם במו שמייב בבל היזק שהזיק העבד לאחרים, שהרי ממונו הזיק, ואף אס הוא עלמו הרג הנפש היה רואי שיתחייב מיתה ומשלומין שלא שפטור מתמת דקיס ליה בדרבה מיניה, אבל בעבדו אפילו הזהיר שהעבד נהרג שלא בפוונה שחייב שהשלם בופר ומשלומין שלא שפטור מתמת דקיס ליה בדרבה מיניה, אבל בעבדו אפילו הזהיר שהעבד נהרג משיבה הגמ׳, הטעם שזה לא נזכר כי במשנה הראשונה] מדובר בנזק שממונו [עשה], ולא מדובר בנזק שגופו [עשה]ולרב גם [קשה], הרי כתוב אדם בסוף [המשנה, אז למה מוזכר בתחילת המשנה]. אמר לך רב, הטעם שנזכר [גם בתחילת המשנה] הוא כדי להכליל אותו יחד עם מועדים אחרים [שמוזכרים חמשה תמים וחמשה מועדים].

[שואלת הגמ׳] ולרב גם [קשה], שהרי כתוב אדם בסוף [הפרק, ולמה הוא מוזכר גם במשנה הראשונה, ב״מבעה״]. אמר לך רב, הוא נזכר [גם בסוף הפרק] כדי להכליל אותו יחד עם המועדים האחרים [שמוזכרים שם].

[הגמ׳ מבררת ולפי רב] מהו [שכתוב] ״לא הרי [השור כהרי המבעה״, אם מבעה זה אדם במה דינם שונה. מבארת הגמ׳] כך נאמר, לא חומרו של השור שמשלם את הכופר [פי׳: שור מועד שנגח אדם ומת, בעליו של השור משלם כופר ליורשי המת, ולכן אם כתוב שור לא לומדים ממנו אדם, דאדם שהרג את חבירו במזיד נהרג, ובשוגג גולה ואינו משלם כופר] כחומרו של אדם שהוא לא משלם את הכופר. ולא חומרו של האדם שחייב בארבעה דברים [אדם החובל בחבירו חייב בארבעה דברים, צער ריפוי שבת ובושת, אבל נזק לא מחשיב, שכן גם שור משלם נזק אבל באלו ארבעה דברים אינו חייב], כחומרו של השור שאין בו [את החיוב של ה]ארבעה דברים.

[הגמ׳ שואלת לפי רב איך מובן] הצד השוה שבהם שדרכם להזיק.

וכי שור [שלפי רב זה כולל גם קרן,] דרכו להזיק [הרי קרן אין דרכו להזיק. משיבה הגמ׳ שמדובר בשור] מועד. [הגמ׳ מקשה על זה, האם] מועד דרכו להזיק. [משיבה הגמ׳, כן,] כיון דנעשה מועד דרכו הוא.

[עכשיו הגמ׳ מקשה על אדם, שלדעת רב הוא כתוב במשנה שלנו, וכי] אדם דרכו להזיק. [משיבה הגמ׳ שמדובר] ב[אדם] יושן. [הגמ׳ מקשה על זה, וכי] יושן דרכו להזיק. [משיבה הגמ׳ ש]כיון [שאדם ישן, הוא] מכופף ופושט [את רגליו,] דרכו [אז להזיק שהוא שובר כלים שבצד רגליו].

[שואלת הגמ׳ לפי רב שמבעה זה אדם, איך מובן] ״ושמירתן עליך״ [הרי הלשון הזה רק מתייחס לנזקי ממונו[5], ו]אדם, שמירת גופו עליו הוא. [הגמ׳ אומרת שזה גם קשה לשמואל, שכן] לפי דברי [שמואל], מה שלמד [בברייתא] של קרן, ארבעה אבות נזיקין ואדם אחד מהן, [ושם גם כתוב ושמירתן עליך, הרי] אדם, שמירת גופו עליו הוא. אלא כמו שאמר רבי אבהו לתנא, תלמדי [פי׳: תפרש את הברייתא], שאדם, שמירת גופו עליו,

---

1. דבני הגמ׳ קשיס, שלפי פשוטו רוצים ש״כוונתו להזיק״ ו״הנאה להזיקו״ הוו קולא. ועוד הרי בתחילה הסבירה הגמ׳ שהברוות הללה הם קולא ולסוף מסיקה שהם בחמת חומרות. ועי׳ בשטמ״ק בשם הר״י מיגאש שכתב דלפ״ז ליתא לסברת הרו״ח ולכך שוללים ״ולמו ק״ו הוא״. ולכאורה זוהי ג״כ כוונת רש״י שכתב ״ולמדי פרין ולמו ק״ו הוא״ ולכך שוללים וכו׳״, ר״ל דסברת הרו״ח היא דמויה מעיקרא ולכך שוללים ״ולמו ק״ו הוא״. ומעתה פוס״ פירשו את סברת הרו״ח בתופן אחר, דהיכא דליכ הנאה להזיקו, יש פשיטה גמורה לפי שאינה תמוקה להזיק, ובקל היה יכול לשמרה, משא״כ היכא דיש הנאה להזיקו, הוי כעין חומה, שלא היה יכול לשמרה כל כך. ועפ״ז פירשו לענין ״כוונתו להזיק״, שילרה תקפה ואין יכול לשמרה כל כך. ולפי דבריהס, מובן שאין כאן סברות הפוכות, אלא ג׳ גילויים, דמתחילה דייקינן מלד פשיטת הבעלים ובזה תומרים דהנך סברות הוו תומרא, דבל היכא שיש הנאה להזיקו או כוונתו להזיק חשיב תזק תמים ולבסוף ד״כוונתו להזיק״ ו״ש הנאה להזיקו״ הוו קולא, ולבסוף דייקינן מלד שם המזיק ובזה תומרים דהנך סברות הוו תומרא, דבל היכא שיש הנאה להזיקו או כוונתו להזיק חשיב תזק תמים ולבסוף ד״כוונתו להזיק״ ו״ש הנאה להזיקו״ הוו קולא (הגרנ״פ).

2. עי׳ לקמן פז ע״ב. עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ שמט ס״ד): עבד שנגח, מחזירין קרן לבעליו שם הוא בעין. ושם אינו בעין, אין בעליו מייב לשלם. ושמחלרי העבד, מייב לשלם שם יש לו. **מאיר המשפט:** עבד שנגח כו׳ - דעבד ג״כ אין לו ממון דמה שהנה עבד הנה רבו (סמ״ע). אין בעליו מייבין לשלם - וכן בל דבר שמזיק, כיון שהוא בן דעת ובעליס אינן יכולים לשמרו, שאם יקניטנו ילך וילדיק גדישו של חבירו, ונמלא מחייב רבו מנה בכל יום (סמ״ע). עי׳ טוש״ע (סו״מ סי׳ שצ ס״ו): נעבד שהרג יש בתן גס על חייב ממון על הבעלים במו שהרג שהשלם ממון במי שתת אפילו היכא דליכ בפור בגון הרג שלא בפוונה שחייב שהשלם בופר ומשלם ממון לממן דס״ל דמיס נבן תורין (לקמן דף מג), וס״ל עבדו דג״ב הוא במו שורו אף שלא מניעו בתורה בופר בשהרג עבדו את הנפש מ״מ דמיס מתוייב לשלם במו שמייב בבל היזק שהזיק העבד לאחרים, שהרי ממונו הזיק, ואף אס הוא עלמו הרג הנפש היה רואי שיתחייב מיתה ומשלומין שלא שפטור מתמת דקיס ליה בדרבה מיניה, אבל בעבדו אפילו הזהיר שהעבד נהרג בשהרג בופר בשהרג עבדו את הנפש מ״מ דמיס מתוייב לשלם במו שמייב בבל היזק שהזיק העבד לאחרים, שהרי ממונו הזיק, ואף אס הוא עלמו הרג הנפש היה רואי שיתחייב מיתה ומשלומין שלא שפטור מתמת דקיס ליה בדרבה מיניה, אבל בעבדו אפילו הזהיר שהעבד נהרג

מעיקר הדין. **4.** גרסת רש״י. **5.** עיין בהשלומות.

ולא ראי השן שאין כוונתו כו'. דלמי כתב רחמנא שן לא תמי קרן מיניה. ולכאי פריך ולאו ק"ו הוא כל שכן דמשום הכי טעמא נפיק קרן משן וה"מ גמי דקא פריך מטעמא קמא דלמי כתב קרן הוה נפקא שן מיניה בק"ו ומה קרן שאין הנאתה להזיקה מייב כו'. ומהי ליכא למתרוצי דהכי מיפרכא מילתא דלכ יהודה לא רמי הקרן שאין הנאתה כו' ומי כתב שן לא תמית קרן מיניה ולא רמי הכי שאין כוונתו להזיק כו' ומי כתב קרן לא תמית שן מיניה ולא תיקשי מידי הכי לגמ מילתא היא שאין זה לשון הס"ם אלא הסוס דצניע למיגמר מכריס מיניה נקיט בריסא דכתיב מתני' לא זה וזה שיש בהן רוח חיים וכהרי הסס שאין בו רוח חיים ומי כתב הכי תכתי לא תמי שן מתכוייהו אלמא כל היכא דקתני לא רמי זה כרמי זה הסוס דצניע לגמורי מכריס מיניה נקיט בריסא דכתיב מתני' וה"ק לא רמי זה כרמי זה אין דעשי בהו. דמי ממיינא לא תמי שן מתכוייהו אלמא כל היכא דקתני לא רמי זה כרמי זה הסוס דצניע למיגמר

ואימא מבעה זה המים. פי׳ כיון דקרקי לה דייקי לה כמר ולא כמר[ג] וז״ם והיכן כתיב מים מכורה וי״ל [ג]מוקלם וכן הוא לומר (חיוב ה) [ד]ושלח מים על פני חוצות ומע״ג דוקלם [מם] בעיניה בבהמה לחייבי מ״מ מים נמי משמעי מיניה מדלמפקיה לחמנא בבהמה בלשון ושילח ולעיל[ה] דבעי ממלי מוקמינן לה לא מלי מוקמינן במים דכי נמי מוקמת במים מים הוא כלומרמינן במשכרפין (פרקדין דף עו:) וי״ל דמיירי בכח יש וקמ״ל דבכח שי נמי מייב מ״ע כתב דמנו ולא דמי לגוד כגון פוקקין ניציחיהן ללקמן (דף ג.[ו]) ומע״ג דאמי במה הלד הוה ממילא לאינטרויי לכותבו לחייב כליס למכור לו הוה שמעינן והוה מלי למיכתך מלי לא זה וזה אים בהן רוח חיים אש מאי רוח חיים אית ביה ותו מאי כהרי האש. [ה]תני רב אושעיא עשרה עשר אבות נזיקין שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר נזק צער וריפוי שבת ובושת וארבעה דמתני׳ הא תליסר ותנא דידן מ״ט לא תני הני בשלמא לשמואל דבונקי ממון קמיירי בונקי גופו לא קמיירי אלא לרב ליתני תנא אדם וכל מילי דאדם ולר׳ אושעיא נמי הא תני ליה אדם תרי גווני אדם תנא אדם דאזיק אדם ותנא אדם דאזיק שור אי הכי שור נמי ליתני תרי גווני שור ליתני שור דאזיק שור וליתני שור דאזיק אדם האי מאי בשלמא אדם דאזיק שור נזק הוא דמשלם אדם דאזיק אדם משלם ארבעה דברים אלא שור מה לי שור דאזיק שור מה לי שור דאזיק אדם אידי ואידי נזק הוא דמשלם והא שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר דאדם דאזיק שור הוא[ז] ולתני תני הזיקא דבידים ולתני הזיקא דמבולא. [ח]תני ר׳ חייא עשרים וארבעה אבות נזיקין תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה ונגב וגולן ועדים זוממין והאונס והמפתה ומוציא שם רע והמטמא והמדמע והמנסך והני תליסר הא עשרים וארבעה ורבי אושעיא מאי טעמא לא תני הני בממונא קמיירי בקנסא לא קמיירי אלא שומר חנם ורבי חייא נמי הא תנא ליה שומר חנם והשואל תני ממונא דאתא לידיה באיסורא ולתני ממונא דאתא לידיה באיסורא עדים

ח״נ תני אדם שמירת גופו עליו. והאי דלתני ומשירתן עליך למעלה: **אימא מבעה זה המים.** שלא יוסיף[ט] מדלא מימיו לה״ר וכן אחר ונטענו כלי מיד בשופכן: בקדוח אש המסים. כמו שלמעלה מכרך לבר המים כגון זפת ושעוה וכל מיני רבב: **מים תבעה אש.** וכמים שמבעבעים מן הארץ כמעיינין מים על פני הארץ נעשים כמין מבעבועות הרתיחות וסיפא דקתני הכי הוא[א] להודיע שאף לגריח כן מודיע שאף לגריח כשמבעבע מן הארץ: **מי כתיב מים נגבו.** לשון רבים דליהוי משמע דמבעה[ב] לאמים קלי שהן מבעבעין מן הארץ: **תבעה אש כתיב.** דמשמע שהאש מבעבע המים דתבעה לשון ימיל ולשון נקבה: **פרושי קא מפרש.** המבעה זה שהבעיר: **דאית ביה תרתי.** שן ורגל ונקרן לא קתניא דבמשמע לן קמיירי: **מאי לא זה וזה.** דקתני מתני׳ לשור ומבעה לא זה וזה שם שיש בהן רוח חיים ולי מבעה היינו לא מי אית ביה רוח חיים: **אבות.** קרי להו דכתיבן בקרא: **שומר חנם.** מייב בפשיעה ובשומרי מייב לפילו בגמונסין ושוכר[ז] ומשמ שכר מייבים בגניבה ואבידה וכ״ש בפשיעה וכולהו כתיבי לדמי בפרק השואל בנגנב ונאנס מניעה (דף לה:) פרשה רבשומר נאמרה בשומר חנם שניה בשומר שכר שלישית בשואל הלכך אנוס נייהו ולקמן[ח] נעי מלי נייהו תולדות: **נזק.** המוזל בחבירו נזקן לו מי שהוזל שוה עבשיו פחות מכמה שהיה מעמי[ט]: **צער.** תומדין כמה מלם העומד ידו לינקף ע״י חרב רוצה ליתן כדי שיתקנף לו ע״י מס לינ ליה צער כולי האי[י]: **וריפוי ושבת ובושת.** כולהו ילף מלקתי בפרק השואל (לקמן דף פט.) וכיון דכתיבי אנוס נייהו[יא]: **כל הנך דל׳ תומעיה** הוה עלמו מזיק דכתי ד׳ שומרים הן עלמה הזיקו הוזל ולא שמרו כלשון ובמקרן לחזיק גופו לא קמיירי מתני׳: **אלא לרב.** דלמר מבעה זה מלם הוזל ומיירי תנא דמתני׳[יב] ליתני ליה: **תנא אדם.** מבעה דמתני׳: **תנא אדם דאזיק שור.** דלומר מזק ממון דהא מבעה דומיא דשור קתני ושור לא מיירי בנזקי אדם דלמר מבעה זה דלמשמע פרטיה לגמרי כדתניא לקמן (נג.)[יג]: **שור ולא אדם ממון ולא כלים.** ומלם לחזיק שור היכא כתיב דקרי ליה אב אבות נזיקין[יד] ומכה נפש בהמה ישלמנה: **בשלמא אדם דאזיק שור כו׳.** וכיון לא דמי מיפיטנהו להדדי מיבי לה נתמני׳: **אדם דאזיק אדם.** כגון ד׳ דבריה דמוכל בחבירו. ולקמיה פריק הא ד׳ שומרין דר׳ לוסעית מלם לחזיק שור הוא: **וקתני.** רבי לוסעית: **אבות שומרין היזיקן דבידים.** ת״ש תשלומי ארבעה וחמשה.[טו] בעוכח ומוכר: **ונגב.** שמלכם ע״פ עלמו ואינו מלכם כפל אלא קרן בלבד וכגון שהוזה מעלמו למוזה נקנם פטור לדמתניתן[טז] אבל ירעיון מלהים ישלם שיים ואיינו קנם ולתמניתן בפ׳ מרובה (לקמן דף פד:) פרט למרשיע לת עלמו: **וגולן.** נמי אב הוא לתניא[יז] והסיפ׳ אם הגולה אבד גזל (ויקרא ה) [יח]: **אונס ומפתה.** [יט]מנסיס כלם כתיב בלוהם (דבריס כב) ובמפתה כתיב (שמות כב) [כ]כלם יקלל במוהר בתולים כי מוהם ד׳ הסיינו ומנסיס כלם כתיב בלוהם: **ומוציא שם רע.** כתיב[כא] ועבדה מוציא: **מדמע.** תרומה מלמע ומנסך לת מיני לחם ויין ושמן שבכלל נזק הן וזקק ממון כתיב בתורה ילמדנו: **ומנסך.** יין לע״ז מלם כתיב[כב] (ויקרא כד) [כג]מכה נפש בהמה ישלמנה. ומנסך לת יין ליכל למימר[כד] שיעסקו בו ולת קמסמיכי ולת מלמדנו מרובה (לקמן דף סג:): **לטוען טענת גנב כגנב וטוען טענת גזלן כגזלן.** והל לקקט כהל והשואל נלו דוקל להל לת מלמדנו טוען טענת גנב שנגנב היממו מיהו מעיקרא ס׳ מלת לידיה והיינו דלמר בפרק השואל (איה ה, י) [כה]לידיה בהיתירא. שומר חנם מע״ג דלסמקה טוען טענת גנב כגנב וטוען טענת גזלן שכרי מלת לידיה בהיתירא ומע״ג דלסמקה מיניה: **דאתא לידיה באיסורא.** שומר חנם מע״ג דלסמקה טוען טענת גנב כגנב וטוען טענת גזלן שכרי מלת לידיה בהיתירא ומע״ג דלסמקה מיניה: **ולתני ממונא

וגם כאן [במשנה] תפרש, ש]אדם, שמירת גופו עליו [ומה שכתוב "ושמירתן עליך" במשנה ובברייתא נאמר על שאר המזיקים].

[בגלל שאין ראיה מהפסוק לפירוש של רב ושמואל על מבעה, רב מרי מציע פירוש אחר,] רב מרי שאל, שנאמר, מבעה זה המים [שאם שופך אדם מימיו לרשות הרבים ובא אחר ונטנפו כליו חייב השופכן[1]], כמו שכתוב, "כקדוח אש המסים מים תבעה אש" [פי': כמו שהאש שורפת דבר הנימס כגון שעוה, וכמים שמבעבעים את האש כשנותנין מים על האש נעשים כמין אבעבועות הרתיחות. הגמ' דוחה את הדברים] וכי כתוב "מים נבעו" [בלשון רבים שיהיה משמע דמבעה מרמז ל"מים" שהן מבעבעין את האש]. כתוב "תבעה אש" [דמשמע שהאש מבעבעת המים, דתבעה לשון יחיד ולשון נקבה].

שאל רב זביד, ונאמר, שמבעה, זה האש, [כמו שאמרה הגמ'] שמה שכתוב תבעה, הוא כתוב באש [פי': והכוונה שהאש תבעה. מקשה הגמ'] אם כן, מהו "המבעה וההבער" [שהרי הבער זה אש, ולא ייתכן שגם מבעה זה אש]. ואם תאמר שזה מפרש את זה [שהמבעה הוא ההבער], אם כן, [למה כתוב] ארבעה [אבות נזיקין], הם [רק] שלשה [שור בור ואש]. ואם תאמר, שהתנא לימד שור שיש בו שני אבות [נזיקין, שן ורגל, ולא נכלל בזה קרן, שלא מדובר בדברים תמים], אם כן, לא זה וזה [שכתוב במשנה על שור ומבעה,] שיש בהן רוח חיים, [ואם מבעה זה אש] איזה רוח חיים יש באש. ועוד, מהו "לא הרי האש" [כהרי המבעה הרי מבעה זה אש, ולכן מוכח שמבעה זה לא אש].

רב אושעיא לימד, שלשה עשר אבות נזיקין[2] [כל אלה שמוזכרים בפסוק הוא קורא להם אבות], שומר חנם, והשואל, נושא שכר, והשוכר [כל שלא שמרו כראוי נחשב כאילו הם עצמם הזיקו], נזק, צער, וריפוי, שבת, ובושת, וארבעה של המשנה, הרי שלשה עשר. [שואלת הגמ'] והתנא שלנו, למה לא לימד אותם. זה מובן לשמואל [ש"מבעה" זה שן, ובמשנה שלנו] מדובר בנזקי ממון, ולא מדובר בנזקי גופו, אלא לרב [ש"מבעה" זה אדם ובמשנה מדובר גם בנזקי גופו], שיכתבם. [משיבה הגמ', שהתנא לימד [שמבעה זה] אדם, [וזה כולל] כל הנזקים ש[נעשים על ידי] אדם.

[מקשה הגמ'] וגם לר' אושעיא [קשה,] הרי כתוב [מבעה, ולרב זה] אדם [וזה כולל את כל הנזיקים האחרים. משיבה הגמ' שר' אושעיא חילק את נזקי האדם לשנים, שישנם] שני סוגי אדם [המזיק], למדו אדם שמזיק אדם [והוא ה' דברים נזק צער וכו'], ולמדו [מבעה שהוא] אדם שמזיק שור. [שואלת הגמ'] אם כן, [במזיק] שור גם כן שיכתוב ב' סוגי שור, שיכתבו שור שהזיק שור, ושיכתבו שור שמזיק אדם. [משיבה הגמ'] מהו הקושיא[3]. מובן, אדם שהזיק שור, הוא משלם [רק] נזק [ולא יותר, אבל] אדם שהזיק אדם, משלם [עוד] ארבעה דברים [ומאחר ואין החיובים דומים א' לשני, למדו את שניהם]. אבל שור, זה משנה שור שהזיק שור, או שור שהזיק אדם, שניהם משלם [רק] נזק [ואין טעם לחלקם לשנים. הגמ' מקשה על זה] והרי שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר, [שבכולם] מדובר באדם שהזיק שור, והם כתובים [בנפרד, אף על פי שהם כלולים במבעה שזה אדם. משיבה הגמ', ש]כתבו [גם] היזק שבידים [אלה שבמשנה שלנו], וכתבו [גם] היזק שבא ממילא [שהם ד' שומרים שבברייתא של ר' אושעיא].

ר' חייא לימד, עשרים וארבעה אבות נזיקין, תשלומי כפל, ותשלומי ארבעה וחמשה, וגנב, וגזלן, ועדים זוממין, והאונס, והמפתה, ומוציא שם רע, והמטמא [תרומה][4], והמדמע [פי': המערבב חולין ותרומה], והמנסך[5] [יין לע"ז], ואלה הי"ג הרי עשרים וארבעה. [שואלת הגמ'] מדוע רבי אושעיא לא לימד את כל אלה. [משיבה הגמ', שר' אושעיא] דיבר [רק] ב[חיובי] ממון, ולא דיבר ב[חיובי] קנס. [שואלת על זה הגמ', שקשה לתרץ כך, כי] גנב וגזלן הם [כן חיובי] ממון, שכן יכתבם [ר' אושעיא. משיבה הגמ'] הרי הם כתובים: שומר חנם והשואל [ושם גם כן שייך גניבה, אם טוען שנגנב והוא באמת בידו. מקשה הגמ'] שרבי חייא גם כן לימד שומר חנם והשואל [ולמה הוא לימד בנפרד גם גנב וגזלן. משיבה הגמ'] שר' חייא לימד [בנפרד] ממון שהגיע לידיו בהיתר [שומר חנם והשואל], ו[בנפרד] ממון שהגיע לידיו באיסור [גנב וגזלן].

---

1. לשון רש"י בזיוק הוא: שאם שופך אדם מימיו להכ"ר ובא אחר ונטנפו כליו חייב השופכן. והקשה הוא, שם מדובר שניזק האדם לאחר שנפלו המים, הרי זה בור ממש. הנה בתוס' הוסיפו לתירוצי בפוקעין בימותיהן דהו"ל נרשות, אלא שהרי רש"י שלא הזכיר זה נראה לתירוצי אפילו שלא נרשות, ו"ל דקס"ד לכל היכא שנעשית התקלה ע"י מים נחשבת כמוהב שם מזיק בפני עצמו, ונפקא מינה לחייבו בכלים, וכמש"כ רש"י "ונטנפו כליו". אלא שם מדובר שהפקירם או לא, ופשטה שיש לדייק מ"מימיו" שלא הפקירם. אלא לפי"ז נמצא דלפי פשוט רש שאפלו הפקירם או משאו שלא הפקירם מחייבי כלים מטעם שור, ע"כ אין חילוק במזיק "מים" יותר מאבנו הפקירם או משאו, שלא נראה יותר דרש"י תירצי בדלהפקיריטהו, וכן משמע קצת ממה שכתב לחייב "השופכן", ופשטה מדובר שלא הפקירם, אין חיובו מחמת השפיכה שלא משום שהוא בעל המים (הגהנ"פ).

2. עי' מלואים לוח (ד). **3.** עי' רש"י שפתים ט ע"ש. **4.** הנה מצאתי בגמ' שכתוב מדובר גם בחולין, ועכ"ז רש"י הדגיש "תרומה", ונעמ הדבר שאם הגמ' היתה מדברת בפירוש בחולין, הרי חולין טמאים אין להפסד גדול כזה, שלא רק להפסד מועט, ואז היינו יודעים שאפשר להפסד מועט כזה, ולא היו לריכים לכתוב "מדמע", ואז היינו מוציאים שהתיקור ב"מדמע" לא משום ההפסד, שלא משום שאפשר תיקור לגרוס טומאה לחולין במדומע וכן"ל כוותיה ונעמ"ש למילתא משום דאין מתכוין להזיק שלא להנאתו הוא מתכוין משום הכי לא קפדו בו מזיד.

5. עי' רש"י שאין לומר שמדובר שנרפש יין נסך ביינו של חבירו, שלא מתקרו כלום, שהרי יכול למכרו תוך מדמי יין נסך שבו. ועי' מהרש"ל שהקשה, הרי זה בכלל מערב. ויש ליישב בדוחק, שלא מתקרו ממש, שלא לריך למוכרו יותר מזול לעובד כוכבים, וש"כ היינו מדמע, ע"כ. ועל דברי המהרש"ל הקשה הגרע"ק: הרי רש"י בגיטין כתב לפי שמועת [שלומד מנסך היינו מערב] המערב אסור בהנאה, והיינו אף דשמועת סבר הלכה כרשב"ג דיין יין ימכור תוך מדמי יין נסך שבו, מ"מ המשנה לפי רבנן דס"ל דכולו אסור, ולפי שמועת שלא לומדים קנס מקנס מערב אינו מדמע, שלא כהמהרש"ל שלא דס"ל לרש"י דשמדמע לריך למכור לכהנים בזול, אבל מערב דיכול למכור לכל נכרים בעלמא, ש"ל להוזיל המקח ואינו מפסיד כלום וכמו שמדויק בלשון רש"י "ולא מקריב כלום" (רע"ב). עי' במנ"ס (תו"מ פ"ו ה"ד): שכהנים שפגלו את הזבח במזיד חייבין לשלם בשוגג פטורין, וכן העושה מלאכה בפרת מטמא ובמי מטמא במזיד חייב לשלם בשוגג פטור. [ופ"ד] ש"ל זה שיטת הוא שאפילו עשה מעשה בשוגג למען למאן דאמר היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק פטור מדיני אדם אפילו במזיד וכן"ל כוותיה ונעמ"ש למילתא משום דאין מתכוין להזיק שלא להנאתו הוא מתכוין משום הכי לא קפדו בו מזיד.

[מקשה הגמ׳ עוד על ר׳ אושעיא], עדים זוממין שהוא [חיוב] ממון [ולא קנס, שכן כל קנס הוא מי שמשלם יותר ממה שהזיק, כמו כפל, או כל דבר שעונשו קצוב כמו חמשים של אונס, אבל כל דבר אחר איננו קנס אלא ממון [1], ואם כן] שיכתבוהו. [מתרצת הגמ׳ שר׳ אושעיא] סובר כר״ע, שאמר, אין [עדים זוממין] משלמין על פי עצמן [פי׳: שאם הוזמו בבית דין זה ולא הספיק בעל דין להעמידם בדין ולתובעם, והלכו למקום אחר והודו שם בבית דין, שאמרו ״הוזמנו בבית דין פלוני״ [2], פטורים, אם כן הוי עדים זוממים קנס, שכן רק המודה בקנס פטור].

[מקשה על זה הגמ׳] אם [ר׳ אושעיא] סובר כר״ע, שיכתוב שני סוגי שור [כמו שכתב שני סוגי אדם, כי לר״ע יש שני סוגי שור], שיכתוב שור שהזיק שור [שמשלם חצי נזק], ויכתוב שור שהזיק אדם [שמשלם נזק שלם]. שלמדנו במשנה, ר״ע אומר, אף תם שחבל באדם [והאדם חבל בשור] משלם [בעל השור] במותר [פי׳: בנזק שנעשה באדם יותר ממה שניזוק השור] נזק שלם. [משיבה הגמ׳] הרי שברו ר״ע לאגרופו [פי׳: לכחו, כי הוא אמר שגם שור שהזיק אדם, אינו תמיד משלם נזק שלם], שלמדנו, ר״ע אומר, הייתי חושב שגם תם שחבל באדם ישלם מן המעולה [שבנכסי קרקעות המזיק]. מלמד הנאמר, ״יעשה לו״, [ש]מגופו משלם, ואינו משלם מן המעולה [גם אם הנזק יהיה יותר משווי השור].

[מקשה הגמ׳ עוד על ר׳ אושעיא], האונס והמפתה והמוציא שם רע שהם [חיוב] ממון [חוץ מהחמישים של הקנס, שיש את החיוב של ״פגם״ ששוה עכשיו פחות ממה שהיתה שוה מתחילה, וכן החיובים ״בושת״ ו״צער״], שיכתבם. [משיבה הגמ׳] מה דעתך [3] [פי׳: למה צריכים לכתבם]. אם נזק, כתבו, אם צער, כתבו, אם בושת, כתבו, אם פגם, זה נזק [וזה גם כתוב], מה תאמר. [בחיוב חמשים של] קנס, לא דיבר [ר׳ אושעיא] ב[חיובי] קנס.

[מקשה הגמ׳ עוד על ר׳ אושעיא], המטמא [תרומה] והמערבב [תרומה עם חולין, של ישראל, שכן אינו יכול לאוכלו אלא למוכרו לכהן בזול] והמנסך [יין חבירו לע״ז, והוא אסרו בהנאה] שהם [חיובי] ממון, שיכתבם. [משיבה הגמ׳] מה דעתך. אם היזק שאינו ניכר [כגון אלה, שלא ניכר בתוך הפירות, שאינם חסרים] נחשב היזק, הרי כתוב ״נזק״, אם היזק שאינו ניכר לא נחשב היזק [4], זה [חיוב של] קנס, ו[ר׳ אושעיא] לא דיבר ב[חיובי] קנס. [לפי דברים אלו, דנה הגמ׳ מה סבר ר׳ חייא], נאמר שר׳ חייא סובר, היזק שאינו ניכר לא נחשב היזק [אלא חייבים משום קנס, ולכן ר׳ חייא כתבו, ולא ר׳ אושעיא], שאם זה נחשב להיזק, הרי הוא כבר כתב ״נזק״. [הגמ׳ דוחה שר׳ חייא גם כן לא כתב שום קנס, ועכ״ז צריכים לכתוב מטמא וכו׳ וגם היזק, כי הוא] כתב גם היזק הניכר, ו[גם] הזיק שאינו ניכר.

[הגמ׳ דנה, מה המנין של כל שיטה בא למעט], זה מובן לפי התנא שלנו, הוא כתב את המנין למעט [המזיקים הנוספים שכתבם] ר׳ אושעיא [5]. ור׳ אושעיא כתב את המנין למעט [המזיקים הנוספים שכתבם] רבי חייא, אלא המנין של רבי חייא מה בא למעט [שאינו נחשב למזיק. הגמ׳ משיבה, שזה בא]. למעט מוסר [חבירו לעכו״ם] ומפגל [פי׳: כהן ששחט קרבנו של ישראל חטאת לשם שלמים, שאין הקרבן עולה לחובת בעליו, וצריך להביא אחר].

[שואלת הגמ׳], שיכתוב אותם. זה מובן [שהוא לא כתב] מפגל, כי הוא לא דיבר על קדשים, אבל למה הוא לא כתב מוסר. [משיבה הגמ׳] מוסר שונה, שהוא דיבור, ור׳ חייא לא דיבר ב[היזק] דיבור.

[הגמ׳ מקשה על זה], והרי הוא כתב מוציא שם רע, וזה דיבור. [משיבה הגמ׳] שמוציא שם רע, זה דיבור שיש בו מעשה. [הגמ׳ מקשה על זה] והרי עדים זוממין, זה דיבור שאין בו מעשה וזה כתוב. [משיבה הגמ׳] שם [בעדים זוממין אף על גב שאין בו מעשה, הרחמן [פי׳: ה׳ ית׳ בתורה] קראו מעשה, שנאמר ״ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו״.

[הגמרא מקשה ש]זה מובן לתנא שלנו, כתוב אבות, משמע שיש תולדות, אלא לרבי חייא ורבי אושעיא, אבות, משמע שיש תולדות, מהם תולדותיהן. אמר רבי אבהו, ללמד שכולם כאבות לשלם ממיטב [קרקעותיו]. למה. לומדים ״תחת״ [פי׳: שכתוב בצער [6], ואונס, ומפתה, ועדים זוממים, מטמא, מדמע ומנסך, ״תחת״, ולומדים גזירה שוה ״תחת״ ״תחת״ משור המועד, שמשלמים ממיטב. או שלומדים ״נתינה״ [פי׳: שכתוב בחובל בחבירו וריפוי ושבת וגזל ״נתינה״, ולומדים גזירה שוה [7] ״נתינה״ ״נתינה״ משור שנגח עבד שמשלמים ממיטב. או שלומדים] ״ישלם״ [פי׳: שכתוב בשומר חנם, שואל, נושא שכר, קרן וכפל וד׳ וה׳ ״ישלם״ ולומדים גזירה שוה ״ישלם״ ״ישלם״ משן ורגל שמשלמים ממיטב. או שלומדים] ״כסף״ [פי׳: שכתוב באונס מפתה ומוציא שם רע ״כסף״ ולומדים גזירה שוה ״כסף״ ״כסף״ מבור שמשלמים ממיטב.].

לא הרי השור כהרי המבעה. [שואלת הגמ׳] מהו אמר [פי׳: למה צריכים לכתוב את זה]. אמר רב זביד בשם רבא, כך אמר [אחר שהמשנה מנתה ד׳ נזיקין, ישנו שאלה], שיכתוב הרחמן [ה׳ ית׳ בתורה רק] אחד ונלמד אחרים ממנו [במה מצינו, כמו ששור מזיק וחייב, אף המבעה שהוא מזיק חייב]. חזר התנא ואמר, שאי אפשר ללמוד אחד מהשני [כי לכל אחד יש חומרא בפני עצמו, והוא פי׳ ״לא הרי וכו׳״].

ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים. [שואלת הגמ׳] מהו אמר [פי׳: מה רצה התנא ללמדנו כאן]. אמר רב משרשיא בשם רבא, כך אמר [פי׳: זה כוונת התנא לומר],

---

1. לשון רש״י: עדים זוממין לממונא הוא - דכל המשלם יותר ע״מ שהזיק כגון כפל ומשלומי ארבעה וחמשה קרי קנס וכגון כל דבר קנוס המחוי בתורה כגון ממשים של פועם ומפתה ומשא של מוציא שם רע כולהו הוי קנסא אבל מידי מחיוניא ממונא. וכוותו של רש״י בנמר׳ מזה מ״ט דרבנן דעדים זוממים הוו ממונא, דברים מכוח מחויבין טענתו של ר״ע, שהרי ממון ניכר בעלים ומשלמים, והקשה הגרע״ק, הא עדים זוממים לא הזיקו כלל ואין לך משלם יותר ממה שהזיק גדול מזה. הגה מהא דתני לעדים זוממים בהדי פחת נזיקין מבואר דיקוד החיוב לעדים זוממים הוי מדין מזיק. ועפ״פ שבפועל לא פירש לנידון שם נזק מ״מ בפרקא עדים זוממים נתחדש דעלם זה שב״ד גמרו את הדין למיחב את הניזון מהיכ שהזיק, ומאחר שהעדים פעלו את הגמר דין שחייב את הניזון לשלם, נמצא דמשלם נשלם ההיזק, אע״פ שבפו עדים מחויבים והניזוקו. ונראה שזהו הטעם לרבנן הך מיוחא הוי ממונא ולא קנסא, דמאחר שדנים פחת כשלו הזיקו אין זה יותר ממה שהזיק, אלא כמו שהזיק. ונראה עוד דגם ר״ע מודה לעלם היקוד דגדר מיוב לעדים זוממים הוא דמשניהן להו כמזיקים ואין זה ״יותר ממה שהזיק״, אלא דר״ע ס״ל דמאחר ובשעת המשלומים כבר נתבטל הגמר דין מהשתא אין זה ממון אלא קנס, ופשיטא לדבני ר״ע גדר הקנס הוא מטעם מזיק, דכיון שהעדים עשו מעשה מזיק קונסים להם לשלם את כל מה שזממו וכו׳ל. **2.** עיין בהשלומות. **3.** עי׳ רש״י עירובין לו ע״ב. **4.** עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ שפה ס״ק): המזיק את חבירו היזק שאינו ניכר, כגון שעירב יין נקי ביינו, או התחיל הוא פטור, אבל הכניס קנקנתו לשלם נזק שלם מהיכה שנכנסיו, כדין כל המזיקים. לפיכך אם את המזיק קודם שיעלם, אין קונסין בו אחריו לשלם. וכן אם היה שוגג או אנוס, פטור, אלא קנסו אלא מיזד: **מאיר המשפט:** המזיק כו׳ - יש מתלוקת אם זה הדין רק בג׳ אלה: מטמא ומדמע ומנסך, או בכל היזק שאינו ניכר והלכה השני היא העיקר (ש״ך). היזק שאינו ניכר - התחתה כף של מיקור לתוך היתר חבירו שוגג פטור כו׳, אך נפלו מינו י״ל דנרגש הטעם והוה היזק ניכר ול״ע (פ״ת). מהיפה שנכנסיו דדין כל המזיק - עי׳ לקמן בסימן תי״ע סעיף ג׳ דהיינו דוקא כשבא לשלם לו בקרקעות, אבל במטלטלין כל דבר מיקרי מיטב אפילו קונין, משום דאם לא מכרן במקום זה יכול להוליכם למקום אחר למכרם שם, משא״כ בקרקעות (ממ״ע), כלומר מהעידית דדין מזיק לקמן סי׳ תי״ע ותף על גב דשם מיירי בגלח מדרבנן, דרבנן כעין לתוריית׳ תקון לשלם ממיטב (ש״ך). דדין כל המזיקים - המזיק לחבירו בידים כדבר הלמד מהם שהיה היזק אינו גלח אלא שהוא מדין מזיק, וא״כ הוא הדין במקור כיון דמן התורה לא היינן ליה גרמי ותו ליה כלל היזק, ג״כ לא הוי גלח מיקור דרבנן (שבר המשפט לד סק״ג), וי״ל דאף מדאוריית׳ אקור לעשות היזק למיהוי, ואפילו כל דד״ג בניזקין דפטורין מן התורה, מ״מ אקורין מן התורה משום ואהבת לרעך כמוך, ומשום לפני עור (שמרי מיה עמוד נג), זה שייך דוקא היכא שגורם היזק ואין ליזהר אחר טופה, משא״כ בגורם היזק לאחר ולאחר טופה, כל שכן היכי שגורם לעצמו טופה אינו עובר מדאוריית׳ (בית יצחק יו״ד ח״ב סי׳ מט). אין קונסין בני אחריו - פירוש, אפילו עמד אחיהן בדין, וכדלעיל סימן ק״ח סעיף ג׳, משא״כ במסור שמת וכמ״ש בסימן שפ״ח סעיף ב׳ (ממ״ע), וים מולקים עי׳ לקמן סי׳ שפ״ח שפסק דמסור שמת גופים מיוכחים אפי׳ לפ עמד בדין דקניינא להו דדינא דגרמי דינא הוא ולא קנסא והי׳ם שם דם״ל דדוקא שעמד בדין היינו משום דס״ל דדינא דגרמי קנסא דרבנן ולא קנסו בני אחריו ואינו מייב אפ״ל שעמד בדין ואם כן הוא הדין הכא בעמד בדין מייב, מיירי ומ״ש המחבר לעיל סי׳ ק״ח ס״ב אבל אם מיזהרו קנס לא קנסו בני אחריו היינו כשמיזהרו יתר על מה שהפסיד, ועיין מ״ש שם (ש״ך). **5.** שכן כל מקום שכתוב מספר במשנה בא למעט מהאי אחר, עי׳ רש״י קידושין ג ע״ב. **6.** נלשון אחר כתוב שבאונס בחבירו כתוב ״תחת״ ומשם לומדים כל ממשם דברים, וזה לשר ריפוי שבת ונוסף. **7.** עי׳ לקמן ו ע״ב הערה 3.

עין משפט
נר מצוה

ה א מיי׳ פרק יח מהלכות עדות הלכה ו׳ סמג עשין קי טור ש״ע מ״מ סי׳ לח׳:
ו ב מיי׳ פ״ו מהלכות טוען ומיחין הלכה ו׳ סמג עשין ע טוש״ע מ״מ סי׳ ספה סעיף ג׳:

רבינו חננאל

דברי ר׳ עקיבא דאמר בעדים זוממין אין משלמין על פי עצמן. מפורש בתחלת פ׳ כיצד העדים נעשין זוממין (מכות ב:) ת״ר ד׳ דברים נאמרו בעדים זוממין אין נעשין בני גרושה ובני חלוצה ואין גולין לערי המקלט ואין משלמין כופר ואין נמכרין בעבד עברי משום ר׳ עקיבא אמרו אף אין משלמין על פי עצמן. פי׳ **תברה** ר״ע לגזיזה. שיבר כלי זיינו שלוחם בהן כלומר ג) חזר בו דתניא ר׳ עקיבא אומר יכול ישלם מן העלייה כו׳ וזה בפ׳ המניח את הכד. פי׳ **מוסר**. המוסר את חבירו לעובדי כוכבים ונענש או מסר ממון חבירו לעובדי כוכבים אם יש עדים חייב לשלם. דרין מן הטוענן טענת מסור ואין לו ראיה אני עתיד לפרשו במקומו בפרק הכותב צאן לדיר (לקמן סב:). אשכחן הני אבות נזיקין כ״ע בהדי מסור ומפיל ואית בהו ממונא וקנסא והזק בידים והזיקא דאתי ממילא, ואית בהו ממונא דאתא לידיה בהיתרא וממונא דאתא לידיה באיסורא, ואית בהו נמי הזק ניכר והזק שאינו ניכר, ואית בהו דיבור שיש בו מעשה (כמו) המוציא שם רע ודיבור שאין בו מעשה ודהמנא שוורי׳ מעשה עדים זוממין ודיבור שאין בו מעשה מסור. **והני** אבות תולדותיהן כיוצא בהן בר מתולדה דרגל בחצי נזק צרורות דהלכתא במרי לה, ואפאי קרי ליה תולדה דרגל לשלם מן העלייה וכולן מועדין הן מתחילתן בר מן הקרן. ושן ורגל ברשות הרבים פטורים ג) דאורחייהו הוא. **אמר** ר׳ **אבהו כולן כאבות הן לשלם ממיטב.** מאי טעמא אמר אביי אתיא תחת נתינה ישלם פרה. פי׳ מצאנו בפירוש בשן ורגל דכתיב ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם וגמרינן מינה דכל מקום דכתיב תשלומין הוא ממיטב. בשור כתיב שלם ישלם שור תחת השור, בבור כתיב בעל הבור ישלם, במבעה כתי׳ מכה בהמה ישלמנה, בהבער כתיב שלם ישלם המבעיר, (בשומרים) [בשומר חנם] כתיב ישלם שנים לרעהו, ובשומר שכר כתיב שלם לבעליו, ובשואל כתיב שלם ישלם, (או שכיר) [שוכר] או בשומר חנם או כשומר שכר, גנב חיים שנים ישלם, תשלומי די׳ כתיב חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה, בגולן כתיב ושלם אותו בראשו. ולמד ערד מי שאינו כתוב בו לשון תשלומין, בתחת תחת, כתיב בגזיקי שור שלם ישלם שור תחת השור ה״ג תשלומי כתיב בית תחת והוא ממיטב כתיב בית תחת והוא ממיטב אף כל היכא דכתיב תחת ממיטב הוא, וליפי מיניה הניזיקין דכתיב בין תחת עין,

(המשך בעמוד ב)

חשק שלמה על ר״ח

ו) עי׳ תוס׳ ד״ה הם שנגח.
ז) עי׳ בית״מ רים מלכתן מ״ש על הרי״ף מה.

ליקוטי רש״י

(נדפס בעמוד ב)

מסורת הש״ס
עם הוספות

א) משנה ב: ושם., ב) לקמן נב: מב: ערכין יז., ג) לקמן נב., ד) נזיקין נט:., ה) שם מד: נב: נה: מועד קטן יג. כתובות קיג:., ו) [ב״מ לג:]., ז) [ועי׳ בתוספות ע״ז יג. ד״ה למעוטי התום׳ כריתות ב: ד״ה למעוטי], ח) עיין תוס׳ כתובות ו. ד״ה הואיל, ט) עי׳ בספר ארי יהוסף מ״ש בזה. י) עי׳ מנחות דף מט. בלשון רש״י שם בד״ה ומחשב בהו לשון שלמים וכו׳ ובתוספות שם ד״ה ומקמשב בה וע״ש פני יהושע ושישה מקובצת הדר״ק (מהר״ב רנשבורג), כ) ב: ג., ל) ס״פ תצא פיסקא רצג., מ) עי׳ לעיל דף ב. תדר״ה לא הרי.

גליון הש״ס

גמ׳ ל״תברי תרי גזוני שור. עי׳ לקמן דף ז ע״ב תום׳ ד״ה ורבי עקיבא:

הגהות וציונים

ב) נ״ל למחוק ״אי נזק תנא ליה״ דהא זהו דקאמר בסמוך אי פגם היינו נזק, וכ״כ מרש״י ד״ה ר׳ עקיבא (רש״ש). וכן ליתא בכת״י. ג) בכת״י וארבעה שוחרים (עיין רש״ש). ד) גי׳ מהר״ם ובנוק כתיב שלם דכתיב מכה בהמה ישלמנה (גליון). עי׳ רש״י לעיל ד ע״ב סוף ד״ה תנא אדם דאזיק וד״ה ומנכך. ה) הספר חסר ר״ל דפי׳ ואשתכח דלא שלם נזק שלם אלא כמו שתשור שוה דאף ע״ג וכו׳. מהר״ם (גליון). ובכת״י דפי׳ הואיל ומשלם מיניה ומיזמין דלא משכח נזק שלם: ו) צריך להוסיף בבינונית או שהעידו על בתובה דדינה (בן אריה, וכ״ה בתוס׳ ר״פ):

תורה אור השלם

א) אוֹ בֵּן יָגֵף אוֹ בַּת יִגָּף כְּמִשְׁפַּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לּוֹ:
[שמות כא, לא]

ב) וְעָשִׂיתָם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ:
[דברים יט, יט]

ג) אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֻנִי בְּעָלָיו שִׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ:
[שמות כא, לו]

ד) כִּי יַכֶּבֶּר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירָה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם:
[שמות כב, ד]

ה) אִם עָבֹד יַגֵּף הַשּׁוֹר אוֹ אִמָּה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שֶׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל:
[שמות כא, לב]

ו) בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לּוֹ:
[שמות כא, לד]

ז) עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ:
[שמות כב, ח]

ח) וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם:
[שמות כב, יג]

ט) וְאִם גֹּבַהּ יִגֹּבֶר מֵעָמּוֹ יְשַׁלֵּם לְבַעֲלָיו:
[שמות כב, יא]

י) שֶׁכֶר חַתַּת שָׂכֵר עֵין חַתַּת עַיִן שֵׁן חַתַּת שֵׁן אֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בַּאֲדָם כֵּן יִנָּתֵן בּוֹ: כ) כְּזֹאת חַתַּת פֶּצַע חֲבוּרָה חַתַּת חֲבוּרָה: [שמות כא, כה] ל) אם יָקוּם וְיִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא: [שמות כא, יט] מ) וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב תַּחַת אֲשֶׁר נֶגַע לֹא יוּכַל שָׁלְחָה תָּחַת אֲשֶׁר נֶגַע לֹא יוּכַל שִׁלֵּחָה כָּל יָמָיו: [דברים כה, יא] נ) כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף או כֵּלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם: [שמות כב, ו] ס) יִגֹּב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וּטְבָחוֹ או מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה: [שמות כא, לז] ע) וְהִתְרוּעַתֶּם אֶת חֲמִשָּׁתֵם אֲשֶׁר עֲשׂוּ בְּרֹאשׁוֹ וְחִמְשֹׁתוֹ תֵּת עָלָיו וְנָתַן לַאֲשֶׁר אֻשַּׁם לוֹ: [במדבר ה, ז] פ) וְלֹא תְחוֹס עֵינֶךָ נֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרָגֶל: [דברים יט, כא] צ) אִם כֹּאֵן יְמַאֵן אֲבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקוֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת: [שמות כב, טז] ק) וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לְאֲבִי הַנַּעֲרָה כ׳ חֲמִשִּׁים כֶּסֶף וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ לֹא יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו: [דברים כב, כט] ר) וְלָקְחָה אֶת כַּפָּהּ לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ: [דברים כה, יב] ש) וְסִפְּדָה לְהֶחָמָה יְשַׁלְּמֻנָּה וְסִפְּדָה אָדָם יוֹמָת: [ויקרא כה, נא]

עדים זוממין דממונא הוא ליתני סבר לה כר״ע דאמר אין משלמין על פי עצמן אי סבר ליה כר״ע ליתני תרי גזוני שור ליתני שור דאזיק אדם דתנן ר״ע אומר אף תם שחבל באדם משלם במותר נזק שלם הא תבריה ר״ע לגזיזה דתניא ר״ע אומר יכול אף תם שחבל באדם ישלם מן העלייה תלמוד לומר ועשה לו מגופו משלם ואינו משלם מן העלייה האונס והמפתה והמוציא שם רע דממונא הוא ליתני נמי נפשך אי נזק תנא ליה אי פגם תנא ליה אי בשת תנא ליה אי פגם היינו נזק מה אית לך למימר קנסא בקנסא לא קמיירי דמטמא והמדמע דממונא הוא ליתני מה נפשך אי החזק שאינו ניכר שמיה חזק תנא ליה נזק אי החזק שאינו ניכר לא שמיה חזק הוה ליה קנסא ובקנסא לא קמיירי לימא קסבר ר׳ חייא החזק שאינו ניכר לא שמיה חזק דאי שמיה חזק הא תנא ליה נזק תנא דרבי חייא אלא מיניה דרבי חייא למעוטי מאי למעוטי מזבח ומפגל וליתני בשלמא מפגל בקדשים לא קמיירי אלא מזבח מאי מטמא לא תני שאני מזבח דדיבורא ובדיבורא לא קמיירי והא מוציא שם רע דדיבורא הוא ולקתני דיבורא דאית ביה מעשה הוא והא עדים זוממין דיבורא דלית ביה מעשה הוא ולקתני התם אע״ג דלית ביה מעשה הקשה קרייה מעשה דכתיב ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו. בשלמא לתנא דידן תנא אבות מכלל דאיכא תולדות אלא לרבי חייא ורבי אושעיא אבות מכלל דאיכא תולדות תולדותיהן מאי ניהו אמר רבי אבהו כולן כאבות נתינה ישלם ממיטב מאי טעמא אתיא תחת נתינה ישלם בכפר: לא הרי השור בהרי המבעה: מאי קאמר אמר רב זביד משמיה דרבא הכי קאמר לכתוב רחמנא חדא ותיתי אידך מינה הדר אמר חדא מחדא לא אתיא: ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים: מאי קאמר אמר רב משרשיא משמיה דרבא הכי קאמר לכתוב

הא תברה ר״ע לגזיזיה. אין לפרש לחזר בו מדקתני שמשלם מגופו (לקמן דף נ.). דבפ׳ המניח (לקמן דף נג.) תני בהדיא ר״ע אומר שמשלם הזה כמתמן ולא בעליון יכול ישלם מן העליון כו׳ ולפ״ה נמי קשה לפי׳ ר״ת גזיזתן ליכא נזק שלם אבל מידי אחריני ממונא: **סבר**

לה כר״ע. למאר שמע מכות בפ״ק (דף ג.) עדים זוממין אין משלמים על פי עצמן כגון שהוזמו בג״ד זה ולפי הספיק נעל דין להעמיד בדין ולמונעו ולכלו למקום אחר והוזמו שם בג״ד ונמצו החומו בגיה דיינו אין פלוני פטורין מלמת קנסא הוא ומוזה בקנס פטור: **אי** ר״ע **ליתני תרי גזוני שור.** להא לר״ע יש חילוק בין ממטומין של שור לחזיק שור ללא מצלם אלא חלי מקי נזק לחצלומי שור לחזיק שור ללא מצלם אלא חלי מקי נזק לחצלומי שור מצלם שם שור ואין מצלם שור אלא מצלם שור בשור ולא מצלם שור בשאר מיני בהמה ולא מצלם בהמה בשאר מיני נזקין ולא מצלם נזקין בשאר מיני חלי: **דתנן.** לקמן בפ׳ הממיע (לקמן דף נג.) ר״ע אומר בר׳ ג) עדים זוממין אין משלמין על פי עצמן כגון שהוזמו בג״ד זה ומכת מרדות בפטור: **אי** ר״ע **ליתני תרי גזוני שור.** להא לר״ע יש חילוק בין ממטומין של

כי שדית בור ביניהו אתיא כולהו. מה שפי׳ הקונטרס דשן מחמת מצור ומפני שהן מועדת לאכול בין לרבי בין לחכמים אין לה תשלומי נזקי׳ [ב] דלא משכחת שתאכל בשן ותזיק אלא ברה"ר ובשן אינה מועדת ברה"ר כדאמרינן בפרק שור שנגח (ב"ק דף כג.) גבי שן ורגל דלא משכחת לה

שיכתוב הרחמן [ה' יתּ בתורה רק] שני [אבות נזיקין] ונלמד אחרים מהם. וחזר התנא ואמר שאי אפשר ללמוד [אב מזיק] א' משנים [והוא פי' הדברים "לא זה וזה וכו'".

[הגמ'] מבהירה שאפשר ללמוד חלק מהאבות אחד מהשני], אמר רבא, וכל [המזיקים] אם תחברו אותם עם בור, אפשר ללמוד את כולם במה הצד חוץ מקרן, משום שיש לשאול, מה לכולם שכן מועדים מתחילתן [1] [וקרן אין דרכה להזיק מתחילתה, מוסיפה הגמ'] ולפי מי שאמר [2], אדרבה, קרן עדיף [פי': חמור] שכוונתו להזיק, אפילו קרן גם נלמד [מבור ואב נוסף].

שואלת הגמ'] א"כ [שאפשר ללמוד שאר האבות מבור ואב נוסף] לאיזה הלכה כתבם הרחמן [פי': ה' יתּ בתורה. משיבה הגמ'] להלכותיהן [מה שיש בא' שאין בשני. הגמ' מפרטת את ההלכות] בקרן, לחלק בין תם למועד [3]. בשן ורגל, לפוטרן ברשות הרבים (עי' לקמן כא ע"ב) [4]. בבור, לפטור בו את הכלים (עי' לקמן נג ע"ב) [5]. ולפי רבי יהודה שמחייב על נזקי כלים בבור, לפטור בו את האדם [6]. אדם, לחייבו בארבעה דברים [צער ריפוי שבת ובושת]. אש, לפטור בו את הטמון (עי' לקמן ס ע"א) [7]. ולפי רבי יהודה שמחייב על נזקי טמון באש, מה [אש] בא [להוסיף].

---

1. עי' רמב"ם (מז"מ פ"ג ה"ח): אחד מהנזקים ואחד מהתולדות שם היה שאב מועד תולדתו מועדת ושם היה שם תולדתו כמוהו, וכל אבות נזיקין וכל תולדותיהן מועדין הן מתחלתן מתי מקרן ותולדותיו שהן תמיס בתחלה עד שיועדו כמו שביארנו. [הראב"ד] ג"א הא לא קשיא דמיחוור דהא אפילו מקרן לקרן תמרו מועד לקרן ימין אינו מועד לקרן שמאל כ"ש לשיעור מיבעי ליה דלא נגעיכא שן והוא עצמו לא כתב כן למעשה (פ"ג ה"ד - ה), ואולי כך היה נוסחו מולדותיהן כיוצא בהן כמו שהיא מועדת מתחלתה לחלקיה פירות כך היא מועדת להתחכך בכותל להנשתה וכן כולן. ועי' תבן החזל: עי' הראב"ד, ומה שהראב"ד הזכיר "למעלה" היינו פ"ג ה"ד: וזה שהמשנה שם הרגיל בשיויו פעמים רבות נעשה מועד לאותו דבר שהרגיל בו, עי"ש הלכה ה'. וכן נראה הרמב"ם כאן "שם כי שהא מועד מולדותיו מועדות, ושם כי שם תולדותיו כמהו", הינו קובל דקאי על תולדות דשן ורגל וקרן לא שייך זה לשון "שם היה". אלא כאן הרמב"ם מבאר שיטתו (פ"ג ה"ו) דהמשה חיות המזיקים הן מועדים בכל מיני היזק שיזקו, ולא פקח כשמואל ולא כשיטת הטור [טו ע"א ד"ה והמשה] והרא"ש (סי' כח) דדוקא כמה דאורחייהו בהמת כמו שרי לדרום וחזק לנרוף, זהו שביאר לנו הרמב"ם למין נחלק כלל בין אב לתולדה. וכל דין שיש לאב כן יש לתולדה שלו, אחנם לגבי חיות המזיקים לא הוי עיקר אורחייהו בהמות דכתיב בקרא דהייהו להזיק בקרן. ופשטי דלעת הרמב"ם דדוקא בשור הוי קרן אב, כנ"ל (פ"ג ה"י) שלשה אבות בשור הקרן והשן והרגל, משום דבשור כתיב בקרא וגיפחה ועיקר אורחיה דשור שם הוא מזיק הוא להזיק בקרן, אבל בשאר חיות הלית לה קרן כלל, ואבל חיות הוי אב מה דעיקר אורחייהו ותולדה הוי מה דלא הוי עיקר אורחייהו, וזהו שפירש הרמב"ם בכאן לאחד האב ואחד התולדה שוין ושם כי שהא מועד היינו ככל כהמה ואיה לפי מה שהיא שם היא מועדת מתחלתה בדין שהא כך היא מועדת בדין התולדה. עי' שו"ע (סו"מ סי' שפט ס"י): המשה מעשים תמים יש בהמה, ושם הועד לאחד מהם נעשית מועדת לאותו מעשה, ואלו הם: שהבהמה אינה מועדת מתחלתה לא לנגח, ולא ליגוף, ולא לנשוך, ולא לרבוץ על הכלים נדולים, ולא לבעוט, ושם הועדה לאחד מהם הרי זו מועדת לו, אבל השן מועדת מתחלתה לאכול את הראוי לה, והרגל מועדת מתחלתה לשבר בדרך הילוכה: **מאיר המשפט**: ושם הועדה לאחד מהן - פירוש, שהמרי בשעשוה לשומרה אחר שעשתה כן ג' פעמים (ממ"ע). **2.** עי' רש"י שלא מצאו: ועי' גר"ח שכוונתו לדף ד ריש ע"ש. **3.** ע' שו"ע (סו"מ סי' שפט ס"ב): וכמה משלם: שן הזקו בדברים שדרכה לעשות תמיד כמנהג בריותה, כגון בהמה שאכלה תבן או עמיר, או שהזקה בגרגה, או בדרך הילוכה, חייב לשלם נזק שלם מהיפה שבנכסיו, שנאמר (שם כב, ד) מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם, ושן שהא ועשה מעשים שאין דרכה לעשות תמיד והזיקה בהם, כגון שור שנגח או נשך, חייב לשלם חצי נזק מגוף המזיק עצמו, שנאמר (שם כא, לה) ומכרו את השור החי וחצו את כספו וגו': **מאיר המשפט**: מהיפה שבנכסיו - כצר נתבאר (סי' ת"ג ס"ק ו וכן סי' ת"י ס"ק ה) שלם משלם לו ממעולין שבנכסיו לו במזיק כמה שיזקה, אלא שבשם משלם לו קרקעות צריך לשלם לו מהיפה שבנכסיו. ונם שבדברים שהוא מועד בהם הינו משלם מגופו של שור המזיק לחוד [ושבשם נגנב או נאבד השור לא יפטרנו לשלם לו במזיק מפני שיזקה, אלא שבשם ימלא לו דמי נזקו מן דמי השור המזיק וכדין הם], אלא צריך לשלם מביתו וכמו שמבואר וכולך (שם"ע). ומצו את כספו - וכתיב בתריה ונם את המת יחללו, והמורה מילי בשור שוא עשיים שהזיק שור שוא עשיים והמיתו והנבילה שוא עשיה, שבאפילו ויטלו כל אחד חצי המי ומצי המת נמלע שנשתלם זה חצי נזקו למעיקרא, דלפי שלא נסבר לו מעיקרא אלא והוא מהמי שוא עשיים, מ"מ הרי המזיק נוטל מהנבילה ממשה, ואותה ממשה שהוא כדי חצי נזקו למעיקרא הוא שבר יפסר לו. והשלומין דאלי נזקו יהא בענין זה לממשה נוסה מגוף המזיק וממשה הנשיים המזיק יפלם לו אותו במה שיזקה, או משורו אחי אם מהנבילה שזכתה לו המורה מהניזק. ומהשוש נלמד לשלמים שוא עשיים והנבילה שוא מרפאה, כשאחה הניזק הנבילה עם שבשנת שור שוא מנה לשור שוא עשיים והנבילה שוא מרפאה, כשאחה הניזק המזיק וקיבל ממנו מנים, והמזיק צריך לשלות עמו שור השוה כ"כ כמו שהיה שוא שור הניזק להייניו עשיים ויתן ממנו עשיה לניזק, ועל אותם עשיה משלם לו המזיק כדמי חצי נזקלו להייניו מנים, שהרי על הניזק לטפל בנזקלו כדלקמן, ומצינו שלא נשתר על המזיק ליתן לו

תקנת הגזזל (ב"ק). ואו שרגילים הוי - עמ"ש לעיל סימן ל' סעיף ו' (ב"ק).

שלא שמוה וקי"ל (שמ"ע), אחנם זה קנס, ולא נוהנים קנס, עי' סי' ל' ס"ה, והעלה שם. עי' שו"ע (סו"מ סי' שפט ס"ט): כל מועד משלם מזק שלם מהיפה שבנכסיו, וכל תם משלם חצי נזק מגופו. **4.** עי' שו"ע (סו"מ סי' שפט סט"ו): שן ורגל אין מייצין שלא שם כן הזיקו ברשות הניזק, אבל ברשות הרבים פטורים, ואין לריך לומר ברשות המזיק, ומיהו שם היתה שנים בהמה הרבים והלכו והזיקו ברשות הניזק, או עץ אחרון מקלתו ברשות הרבים ומקלתו ברשות הניזק וללקה הרבים עליו ברשות הרבים ושיברה כלים ברשות הניזק, חייב: **מאיר המשפט**: או עץ אחרון כו' - אחנם אין מיזנן שוא, דבדרכה על עץ אחרון כו' חייב עליו מזק שלם [הוא כשלוה עומדת ברשות הניזק עלמו וללקה על דף ושיברה בו כלי, דשם יש פשוט דמשלמת מזק שלם (ט"ז)], ובהשיה אבנים ברשות הרבים אינו חייב שלא מצי מזק להיניו מזק לרועות וכמ"ש בסימן שאחר זה סעיף ד' (ממ"ע). ושיברה כלים ברשות הניזק חייב - ולא דמי לדרסה ע"ג כלי שאחר זה סעיף ד' (ממ"ע). **5.** עי' שו"ע (סו"מ סי' מי סכ"ח): נפלו כלים הכא להזמן נעשה ברשות הניזק (ממ"ע). עי' שו"ע (סו"מ סי' מי סכ"ח): נפלו כלים בגוב והוקו או נשתברו פטור, שנאמר (שמות כא נג) ונפל שמה שור או חמור שור ולא שדה חמור ולא כלים, ולא נתמעט אלא שלא ממיתה, אבל אם הוזק בו חייב, אבל על הכלים פטור בין אם נשברו נגמרי בין אם הוזקו: **מאיר המשפט**: נפלו כלים לגוב כו' - היינו אפילו נפל אם השור עם הכלים ושם השור ונשתברו הכלים, חייב על השור ופטור על הכלים (ממ"ע). **6.** עי' שו"ע (סו"מ סי' תכ ס"ג): השובל בחבירו חייב בחמשה דברים: נזק, לער, רפוי, בושת, נוסף, אם החבלה בעניו שיש בה כל החמשה. הגה: יש חומרים לעריך ליתן גם כן תוספות מזונות שלריכין בחליו ממה שהיה אוכל כשהיה בריא, ונראה לי דבכלל ריפוי יתשב, ואם אין בה שלא ד' משלם ד' ואם ג' ג' ואם ב' ב' ואם א' א'. **מאיר המשפט**: חייב בחמשה דברים - וה' דברים אלו משתלמין מן היפה שבנכסיו דדין כל המזיקין (ב"ק). **7.** עי' שו"ע (סו"מ סי' תיח ס"ג): טמון בשם פטור. שאם הלליק בדיש חבירו והיו טמונים בו אפילו מוריגים פירות: קרשים נקובים והכה יתדות של עץ או של ברזל שדשים בהם התבואה וכלי בקר שדרך להטמינם בגדיש, פטור, ורואים מקום הכלים הטמונים כאלו היה שם שעורים או תבואה כפי מה שהוא הגדיש וכך יעשה לו, כמה דבריס אמורים: במלליק בתוך שלו והלכה ולקה בשל חבירו ולאו תניא, כגון שנפל הגדר שביניהם שלא מחמת הלליקה והיה יכול לגדור ולא גדר, אבל אם הלליק בתוך של חבירו, או אפילו בתוך שלו ולא כלו תניא, כגון שנפל הגדר מחמת הלליקה, חייב בדבר שדרכו להטמין בגדיש כגון מוריגים וכלי בקר כמו שנתבאר בסימן ל', וכשיא חייב על כל דבר, שדרך בני אדם להניח בגדיש כל כליהם וכל מפלסיהם, וכל מי שיטעון בעל הבית שהיה בגדיש, הרי זה נשבע בקנטית תפל ונוטל, ובלבד שיטעון דבריס שהוא אומד בהם שהם שלו או שרגילים להפקיד בידו (וע"ל סימן ל): **מאיר המשפט**: דרך להטמינם בגדיש - פירוש, וה"ל לתוקפי מלעתיק שיאמר שם ולביות חייב כשריפתן (ממ"ע). כלומר היה שם חיטים או שעורים כו' - שם הבדיל הוא חיטין או שעורים עם מבן שלהן וכדרך הגדיש, אחנם גם המוריגים בחיטין ושעורים מבן שלהן, וגם זהו בכלל מ"ש כפי מה שהוא הגדיש (ממ"ע). והיה אפשר לו לגדור כו' - לעל"ב לא היה חייב על היזק השריפה כיון שכלו חצי ומ"מ לפני זה בסעיף ו' (ממ"ע). על כל דבר שדרך בני אדם להניח כו' - משמע שם אין דרך להניחו אלא יחיד שהי שם פטור ויש להקשות שהרי לעיל ר"ס שפ"ח משמע להדיא דבידוע שהי שם אלא יחיד אין דרכו להניח שם חייב וע"ל להחם מיירי המזיק בידים אבל הכא לפי על פי דמיירי שהלליק בתוך של חבירו היינו בסעיפה ולא בידים (ב"ק). ונשבע בקנטית תפל ונוטל - פירוש, לפי על פי שאין עדים בדבר שכך והיה לו בנדי. ושם היו ממולקים בדבר שנשרף לו בגלוי, שהניזק אמר כך והיה והמזיק אמר הרי לי שלא היה שלא כך, שפ"ה הניזק נשבע ונוטל דעשו מקנה נגזל ג"כ בנשרף (שמ"ע), מיירי שיש עדים על הלליקה, ובזה ניחא שלא מקשי ממ"ש לעיל סי' שפח ס"ק המזיק ממון חבירו ואינו יודע מה הזיק לו, או שלא כו' והמזיק אומר אינו יודע כו' הניזק נשבע ונוטל דהתם מיירי שאין עדים שהזיקו אם כן נאמן במגו דטוען המזיק הרי אין הניזק נשבע ונוטל כו' אחנם שאין עדים בנזק"ח ומשמע זה אם הוי"ו לעיקר כהמחבר דס"ל דבפלג אם טוענת מהעניר הרי נשבע ונפטר, אחנם נשמע יש

[זה בא] להוסיף ליחכה [האש] חרישתו [של חבירו [1]] או סכסכה [פי׳: פגמה] אבניו [שחייב] [2].

הצד השוה שבהן. [ממשמעות הלשון הזה, נראה שהוא בא לרבות משהו] **מה זה מרבה. אמר אביי, זה מרבה אבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו** [3].

[שואלת הגמ׳] איך מדובר. אם הזיקו בשעה שהלכו, הרי זה [תולדה של] אש. מה שונה אש. שכח אחר [פי׳: הרוח] מעורב בו ו[הוא] ממונך ו[חובת] שמירתו עליך, גם אלה, כח אחר [פי׳: הרוח] מעורב בהן ו[הם] ממונך ו[חובת] שמירתו עליך.

אלא [אולי נאמר, שמדובר] לאחר שנחו [הם הזיקו בהמה. שואלת הגמ׳ איך מדובר] אם מדובר שהפקירם, בין לפי רב בין לפי שמואל הרי זה [תולדה של] בור (עי׳ לקמן כח ע״ב). [כי] מה שונה בור. שתחילת עשייתו לנזק ו[הוא] ממונך ו[חובת] שמירתן עליך, גם אלה תחילת עשייתן לנזק ו[הם] ממונך ו[חובת] שמירתן עליך. אלא [אם נאמר שמדובר כ]שלא הפקירם, לפי שמואל שאמר כל [תקלה] למדנו מבור, הרי זה [תולדה של] בור [וחיובו הוא משום בור, ואין צורך ללומדו מהצד השוה].

[מתרצת הגמ׳ ש]מדובר ש[כן] הפקירם, אבל אינם דומים לבור, [וצריך ללמדם מהצד השוה, כי יש לשאול על הלימוד ישיר מבור] מה לבור שכן אין כח אחר מעורב בו, תאמר באלה ש[כן] כח אחר [פי׳: הרוח] מעורב בהן. [אלא שניתן לדחות את הקושיא הזאת ש]אש תוכיח [שהיא גם מזיקה על ידי כח אחר, היינו הרוח, וחייבים עליה. ואם תקשה על כך, ש]מה לאש שכן דרכה לילך ולהזיק [ואלה לא הזיקו בהליכתם אלא הבהמה נתקלה בהם, ועל זה יש להשיב ש]בור יוכיח [שאינו מזיק בהליכתו]. וחזר הדין [שכן יש לשאול מה לבור שכן אין כח אחר מעורב בו, ולכן לומדים זאת מ״הצד השוה״ שבמשנה].

רבא אמר, [דבר נוסף, שהצד השוה] מרבה [הוא] בור המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה [4] [פי׳: שהניח אבן ברשות הרבים ובעודה במקומה לא הזיקה, אבל התגלגלה ברגלי אדם למקום אחר, ושם הזיקה].

[שואלת הגמ׳] איך מדובר. אם [מדובר] שהפקירם, בין לרב בין לשמואל הרי זה [דין תולדה של] בור. [כי] מה שונה בור, שכן תחילת עשייתו לנזק ו[חובת] שמירתו עליך, גם אלה תחילת עשייתן לנזק ו[חובת] שמירתן עליך. אלא [אם מדובר כ]שלא הפקירם, לפי שמואל שאמר כל [תקלה] לומדים מבור, הרי זה [תולדה של] בור.

[מבארת הגמ׳ ש]באמת [מדובר כ]שהפקירם, ו[זה] לא דומה לבור, [כי] מה לבור שכן מעשיו גרמו לו [פי׳ כרייתו, הפעולה של בעל הבור היא גרמה את ההיזק], תאמר באלה שאין מעשיו גרמו לו [שנזק המתגלגל, רגלי אדם או בהמה גלגלוהו וגרמו את ההיזק, אבל הנזק לא נעשה על ידי הפעולה של האדם, בזה שהניח דבר ברה״ר. אלא שניתן לדחות זאת ש]שור יוכיח [שכן אין מעשה הבעלים גרמו ההיזק, אלא ממונו הזיק. וגם את זה אפשר לדחות כי, יש לשאול] מה לשור שכן דרכו לילך ולהזיק, [ועל זה יש להשיב ש]בור יוכיח [שאין דרכו לילך ולהזיק]. וחזר הדין [שלכל אחד יש חומרא שאין בשני, ו]אין דין הכתוב בזה ראוי לנהוג בזה [אבל לומדים משני אבות ביחד על ידי הצד השוה שבהן] [5].

רב אדא בר אהבה אמר, [דבר נוסף, שהצד השוה] מרבה את זה שלמדנו, כל אלו [הדברים] שאמרו [6] [חכמים, שמותר לעשות], פותחים צינורותיהם [המקלחים שופכים מחצריהם לרשות הרבים] ומשליכים זבליהם [לרשות הרבים], בקיץ אין להם רשות [שכן הרחוב נאה והוא מקלקלו, ורק] בחורף יש להם רשות [שהרחובות מלוכלכים, ו]אף על פי שברשות [בית דין עשו], אם הזיקו, חייבים לשלם [משום הצד השוה שבהן].

[הגמ׳ דנה] איך מדובר. אם הזיקו כאשר הלכו, זה כחו [ונחשב מזיק אדם]. אלא [אם מדובר שהזיקו] לאחר שנחו. איך מדובר. אם [מדובר] שהפקירם, בין לפי רב בין לפי שמואל הרי זה [תולדה של] בור. [כי] מה שונה בור. שתחילת עשייתו לנזק ו[הוא] ממונך ו[חיוב] שמירתו עליך, גם אלה תחילת עשייתן לנזק ו[הם] ממונך ו[חיוב] שמירתן עליך. אלא [מדובר כ]שלא הפקירם, לפי שמואל שאמר כל [תקלה] לומדים מבור, הרי זה [תולדת] בור.

[משיבה הגמ׳] באמת [מדובר] שהפקירם, ולא דומה לבור, [כי] מה לבור שכן [נעשה] שלא ברשות, [וכי] תאמר באלה שהם [נעשו] ברשות [בית דין], ועכ״ז הם תולדה של בור].

---

1. ומתקלקל (מימוקי יוסף כה ע״ב). **2.** עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ תיח ס״ב): כתיב כי תצא אש ומצאה קוצים, שהליק בתוך שלו והלך ואכל של חבירו, אפילו לא שרפה אלא עישן ונפגמו או שליכלכה גילו, חייב לשלם הכל אלא אם כן הרחיק כשיעור, אבל אם הרחיק כשיעור ועלה והזיק פטור. הגה: וכל זה במליק בתוך שלו, אבל במליק בתוך חבירו אפילו עברה כמה מילין חייב. **מאיר המשפט**: אבל מליק בתוך חבירו - דכיון דהליק מחמתיה שלא ברשות מיחזיא על הכל (סמ״ע). **3.** עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ תיח ס״ב), וכוד״ל לקמן כח ע״ב הערה 1. **4.** עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ תיח ס״ג): אם הניחם ברשות הרבים ולא הזיקו במקומם אלא נתגלגלו למקום אחר על ידי רגלי אדם או רגלי בהמה, אם הזיקו דרך הילוכן ע״י רגלי אדם, חייב המגלגל הכל שהוא פושע בהיזק זה, ובעל המקלה פטור. **מאיר המשפט**: על ידי רגלי אדם חייב המגלגל כו׳ - דלע״ג לאין דרך בני אדם להתגולל בדרכים כמ״ש בסימן ת״ר, היינו לעניין זה שאם שבר כלי שהוא מונח לפניו דפטור, אבל כולי האי אין לו להסתגר בהילוכו שיהיו כלי מקומקום ויזיק דרך הליכתו, ופושע הוא ומיחייב בכולו, ואם גלגלו רגלי בהמה והזיקה משלם כל אחד מהני כמ״ש בסעיף שאחר זה, דומה לדליק הנקשר בתרנגול ובלבד שנעלו מרגיש ופה נחלק, דחייבים בעל הדליק ובעל הגחלת כל אחד מהני וכמ״ש בסימן ש״ך סעיף י׳ בהג״ה, ובסוף סימן ש״ך בהג״ה, וטעם אחד להן, דהכלב והתרנגול לאשם ובהמה שבאכלן לאו בני דעת נינהו, אבל האדם בן דעת הוא משו״ה הוא לגבו חייב בכולו (סמ״ע). עי׳ תוס׳ שבועות כאן ד״ה אם שהזיקו כאשר זזו, הרי זה כמו״, ותמהני רש״י לא גרס כך, שכן מיתפ לקמן (כו ע״ב, עי״ש הערה 8) לאין דרכן של בני אדם להתגולל בדרכים, ולכן אין לחייב זה שבעבר זו, ובעל המקלה נמי אין לחייבו מטעם אדם המזיק אלא כמאכר המזיק הוא רוח מצויה ואז הוי אנו. ותוס׳ טוען שאין לחלק בין הגילגל, ודעתו שאין דרכן של בני אדם להתגולל בדרכים מגיל המזיז כאשר הוא מזיז בקלות, אבל אם הוא עשה מעשה שילך כ״כ בתוקף שיחזיקו כן דרכו להתגולל ולכן שולחת הגמ׳ ״כמו הוא״ פי׳ ויחלוק המגלגל הכל. ואף על גב דלגבי כלב שנעל המרכה ולכך נגדיים כו׳ (לקמן כח ע״ב), שולחת הגמ׳ (כג ע״ב) ולחייביה בעל הגחלת נמי שהוא בעל המקלה, היינו רק משום דכלב נאו בר דעה הוא, אבל הכא שהמגלגל בר דעה הוא רק הוא חייב. דוגמא לדבר אם הדליק אש ונפח ואחר כך עלים שהניח או מפר בור ונפל אחר ובקע בור אחר שהניח אין סברת שיחייבו שניהם בעל הבור או בעל האש. אמנם המגלגל ברגלי בהמה, אם הזיק בהדי דאזלי יחלוקו שניהם בעל הבור או בעל האש, דאם המגלגל בר דעה הוא רק הוא חייב. ועי׳ לעיל ד ע״ב הערה 9 ובמקורות שם. ועי׳ הגרנ״פ שטחל, שלא מוכח כרש״י הלצון ״אין דרכן של בני״ם להתגולל בדרכים״. ועוד, דמוס׳ נקטו בפשיטות דבהזיקו בהדי דאזלי יש לחייב את בעל המקלה מדין אש, ובראש דלעיל רש״י חילק כן, והכא כרש״י לקמן (דף יט ע״ב) כתב דבתרנגול שזרק לגיל ושיבר את הכלים, הקושר פטור, לפי ״שלא נתקל אדם בגופו״. ובפשוט שם הקשו עליו, כיון דהתרנגול תשיב כרוח מצויה, יש לחייב את הקושר מדין אש, דומה לאבנו סכינו ומשאו שהניחן ברשות הרבים גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו בהדי דאזלי יצו״ש. ולפי רש״י קושר לאין לחייב את בעל הגיל על מעשה התרנגול ״דכאן התרנגול הוא״, דכל מה שמציני בפרקא זה דכח אחר מעורב בו חייב, הוא רק משם התרנגול, ולפי זה הקושר שהרוח עזרה, אבל בתרנגול שזרק לגיל, אין הגיל מזיק, ולפי התרנגול, ואין לחייב את הקושר על זה מדין כח אחר מעורב בו. ומעמה מובן למה ממק רש״י בפוגין לגירסת הספרים, דלפי טיעמו אין לחייב כלל את בעל המקלה על ההיזק שנעשה בהדי דאזלי, שזה כחו של התרנגול. עי׳ רמב״ם (נז״מ פי״ג ה״ג): הוב״ד לקמן כח ע״ב הערה 3. **5.** רש״י לעיל ד ע״ב. וי״ל דמוכרח של זה כמומרת של זה ולכך אין התומרות גורמות זה הדין אלא הצד השוה שבהן שהכל גורם הדין (תוס׳ לעיל ג ע״ב ד״ה לא הרי). **6.** עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ תיד ס״ב): יש לכל אדם להוציא את הזבל והגללים לרשות הרבים בשעת הוצאת זבלים. (אבל אלא בשעת הוצאת זבלים אסור להוציאם כדי להניחם שם, אבל מוציאם כדי לפנותו לאחר, וכל שכן מיס נקייס ושופכין שלו שאין שהין ומתפנין ברשות הרבים, שמותר לשפכן אפילו בקיץ, ואפילו מיס פרוזין, כל שעתה לפנותו לאחר, ואפילו מתקן בור פחות מטפח שפחיס אין בני רשות הרבים יכולים לעכבן, ולכתר לותם שם שלשים יום, כדי שיהיה נשוף גרגיר אדם, ואפשר שאין לחלק בין מיס לזבל ומיניס על זה הגגל משום גזל, כיון שאין בו שבח שם נזום, לא נקטו כו: הגה ו״ל דלמאר שהיזק, כל הקודם בהם זכה. **מאיר המשפט**: יש לכל אדם להוציא הזבל כו׳ - דזבל אינו מזיק כ״כ כמו קש שהוא מחליק, ואינך ונופלים על ידו בקל (סמ״ע). שאין שהיין ומתעכבין - פירוש, שלא נוחלין ויוצאין מעצמם מיד לאחר שפיכתן מאותו מקום ויפזזו ואין מזיקין (סמ״ע). כדי שיהא ניפוי - דעל מנת כן הנחיל יהושע את הארץ לישראל שלא יקפידו זה זה על זה (סמ״ע). ואפשר״כ שם הזיק חייב - שיהושע לא התנה שיהיה פטור מתשלומי היזקו, ואפשר״כ לגירסת לחנאי דיהושע דלא הוה רק חייב. ולפי ניחא לו לאדם שיהא ניזק בשלו ואפ״כ יתשלם הזיקו וגם יצטרך לירד עמו בדיינא ודיינא (סמ״ע).

לאתויי ליחכה נירו. שמא ליחכה הלם מריעמו על מכיהו או שכסכה מבניו מיד. בגמרא שיך לשון שכסוך שלא נתרפו לגמרי שלא שכסכה ונדבקה הלם בהן ושכסכה מעט כדאמרינן (מועד קף יח:) גבי פגימת סכין שמוכסכת מרוח אחת שלא נפגמה מצ' לדדין לגמרי.

ולכאי כתב שם לא למיחנו מהני דנפקא לן מהם[ב] א)מלו שהלה לא שמעינן מהכ דמתניתן הם מילתא לתייחיב בדבר שיש לחוש לו כגון הכא שיש עיקר הלם בכך: הצד השוה שבהן שדרכן להזיק בו. דמשמע שף כל שדרכו להזיק ושמירתו עליך ומאי מצית למתוי: היינו אש. דמולמה הלם היא דמאי שנא שם מאש שהם[ג] מזיק בו בתר דניחיה. מזק[ד] הבן שור או ממון: אי דאפקריה בין לרב בין לשמואל. דפליגי בהפקר[ה] בפ' המניח שם הכל (לקמן קף כח:): היינו בור. דמרוייהו ממרי לו מקנה שהפקיר נפקא לן מבור לתייב דכי היכי דמיתסב דבור הוא בהכ"ג להוי הפקר כלמתניתן בפ' שור שנגח שם הפקה (לקמן קף מט:) שעל עסקי כרייה ופיתחה בתה לו שף כל מקנה שהפקיר מיב להם[ו] נמי מתילא שעיתען לנזק להוה ליה לאסוקי מלתעמיה דסוקן ליפול ברוח מזויה: אש תוביה. והיינו דנקט בממני' הכל השוה: שכן דרכו ליחך בו. אבל אלו לא הזיקו בהליכתן אלא השור והממור נתקל בהן: וחזר בהן הדין. לתיכא למפרך מה לבור שכן אין בו תאמר מעורב הוא ותיפוק ליה בהכל דמתניתין: בורו המתגלגל. כגון הניח שלו בהכ"ג ועבודה בשמוחה לא הזיקה ונלגלוה רגלי שלו ובהמה לשלום שתר כו' לא נתקלו בהן שם: אי בהכי לשלוח מזק כו' לא נתקלו בהן וחכי גרסינן היכי דמי כי לא לתפקרה בין לרב בין לשמואל כו': מעשיו. כלייתו גרמה שם להזיק אבל מעשיו של זה לא הזיקו אלא רגלי שלו ובהמה שגלגלוהו: שור יוביח. שלן מעשה בעלים גרמו להזיק אלא ממונו הזיק והיינו הלכ השור לבקנו בתתניתין: כל אלו שאמרו. וקתני ולחזי להו אלו הפותקים ביבותיהם וגורפים מערותיהם לעומר כל אלו שתמרו שכמים שים להן רשות להשליך מזקיהן לרה"ר ואלו הן: פותקין ביבותיהן. פותתין ביעורותיהן המקלקלים שופכים שופכין מתליהן לר"ה: וגורפין מערותיהן. ומשליכין זבליהן לרה"ר: ביומות החמה אין להם רשות. מפני שהחמות נאה והוא מקלקלו אבל ביומות הגשמים שהחמות יש להן רשות: ואע"פ שברשות. ב"ד מתליכין אם הזיקו מייבין: בתו הוא. והיינו הלם ותנא ליה בתתניתין: שור

מה לבור שכן שהוא[ז] אין בח אחד מעורב בו. למאי דפרינ[ח] הלא תשיב הלם מעשיו גרמו לו לפי שהחות מסייע לו ה"מ למפרך הכא מה לבור שכן מעשיו גרמו לו תאמר בתניו ושכינו הלא פגימת סכין מסוכסכת מרוח אחת שלא נפגמה מצ' לדדין לגמרי.

אי לרב דאמר כו'. לע גרסינן לכפרישנו לעיל[ט]: **מה** לבור שכן שהוא[י] רב בח אחד מעורב בו. למאי דפרינ[כ] הלא תשיב הלם מעשיו גרמו לו לפי שהחות מסייע לו ה"מ למפרך הכא מה לבור שכן ומשלו שהניחן בראש הגג ונפלו ברוח מצויה והזיקו דמי אי בהדי דקא אזלי קא מזקי היינו אש מאי שנא[ל] אש דכח אחר מעורב בו וממונך ושמירתו עליך הני נמי כח אחר מעורב בהן וממונך ושמירתן עליך ואלא בתר דניחיי אי דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל היינו בור מאי שנא בור שכן תחילת עשייתו לנזק וממונך ושמירתו עליך הני נמי תחילת עשיתן לנזק וממונך ושמירתן עליך אלא דלא אפקרינהו לשמואל[מ] דאמר[נ] כולם מבורו למדנו היינו בור לעולם דאפקרינהו ולא דמו לבור מה לבור שכן אין כח אחר מעורב בו תאמר בהני שכח אחר מעורב בהן אש תוכיח מה לאש שבן דרכו ליקד ולהזיק בור תוכיח וחזר הדין. רבא אמר לאתויי[ס] דבור המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה ה"ד אי דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל היינו בור מאי שנא בור שכן תחילת עשייתו לנזק וממונך ושמירתן עליך אלא דלא אפקרינהו לשמואל דאמר כולם מבורו למדנו היינו בור לעולם דאפקרינהו ולא דמו לבור מה לבור שכן אין אחר מעורב בו תאמר בהני שכח אחר מעורב בהן אש תוכיח וחזר הדין. רבא אמר לאתויי[ס] דבור המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה ה"ד אי דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל היינו בור מאי שנא בור שכן תחילת עשייתו לנזק וממונך ושמירתן עליך אלא דלא אפקרינהו לשמואל[מ] דאמר[נ] כולם מבורו למדנו היינו בור לעולם דאפקרינהו ולא דמו לבור מה לבור שכן אין אחר מעורב בו תאמר בהני שכח אחר מעורב בהן אש תוכיח מה לאש שבן דרכו ליקד ולהזיק בור תוכיח וחזר הדין. רבא אמר לאתויי[ס] דבור המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה ה"ד אי דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל היינו בור מאי שנא בור שכן תחילת עשייתו לנזק וממונך ושמירתן עליך אלא דלא אפקרינהו לשמואל[מ] דאמר[נ] כולם מבורו למדנו היינו בור לעולם דאפקרינהו ולא דמו לבור מה לבור שכן אין אחר מעורב בו תאמר בהני שכח אחר מעורב בהן אש תוכיח מה לאש שבן דרכו ליקד ולהזיק בור תוכיח וחזר הדין. רבא אמר לאתויי[ס] דבור המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה ה"ד אי דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל היינו בור מאי שנא בור שכן תחילת עשייתו לנזק וממונך ושמירתן עליך אלא דלא אפקרינהו לשמואל[מ] דאמר[נ] כולם מבורו למדנו היינו בור לעולם דאפקרינהו ולא דמו לבור מה לבור שכן שלא ברשות תאמר בהני דברשות שור

היינו בור. לכאורה נרמה דמייתי כהסיוקו כותל ואינו בשעת נפילה נופה ואפ"ה מדמה ליה לבור מלמה שלמה לא כהני מיד היה ליה למקלן ועוד דל"ל לה הוה קמזקי היינו אש ועוד לפי שיהיה לתאמר נפילה מיירי שמא פטור מלשלם הלא כיון שנפלו מיד היה ליה למקלן ועוד הלא הולכים ומזיקין ליה למיתני לקון ולמטור אלא נתנו לו זמן לפטורו אלא ולמקלן כיון דהיזיק לתאמר נפילה מיירי ואע"ג דבור אין הולך להזיק ואלו הולכים ומזיקין יש לו לומר דמבור דעדיף היזק דילהו שהולכים ומזיקין מבור שהיו הולך אלא מזיק במקומו ונראה דהיזיק לתאמר נפילה

מד א מיי' פי"ד מהל' מזקי ממון הלכה ה סמג עשין סט טוש"ע ח"מ סי' תיח סעיף ב:
מה ב ג מיי' פי"ב מהלכות שכנים הלכה ג ב סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סי' תיח סעיף ו:
מו ד מיי' שם הלכה י"ג סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סי' תיח סעיף ג:
מז ה מיי' שם הלכה יג סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סי' תיח סעיף ג:

רבינו חננאל

לאתויי ליחכה נירו וסיכסכה אבניו: פיס' הצד השוה שבהן כור'. לאתויי מאי, אמר אביי לאתויי אבנו וסכינו ומשאו שהניחן בראש הגג ונפלו ברוח מצויה והזיקו בתר דניחיה, אבל [אין] בהדי דקאזלי אזקי לא איצטריך לרבויי ליה דהיינו אש אלא אפי' בתר דניחיה. רבא אמר לאתויי בור המתגלגל כו'. רב אדא בר אהבה אמר לאתויי הא דתניא כל אלו שאמרו פותקין ביבותיהן וגורפין מערותיהן ביומות הגשמים יש להם רשות אע"פ שיש להן רשות אם הזיקו חייב לשלם. ומקום חלוקת רב ושמואל כבר פירשנהו למעלה.

ליקוטי רש"י

ליחכה נירו וסכיסכה אבניו. מלמוד שיך בפכיס [לקמן ס.]. מסכיסכת כמין סכין פגומה מסכיסכת בשבר פגימתי"ל בלע"ז שלין מוכו קקוף ונוח במקום אחד אלא נדבק וקופץ ניעכת אחריה מסכיסכת בהן פיוס בנגמת תוך אלא מכיכ מכחול כרוסט"ם בלע"ז [שבת נא.]. אבנו סכינו ומשאו וכו' והזיקו. ומקלקל בהן בני אדם והזיקו לפס. ביבותיהם מבורו לאדמו. כל מקלה בור הוא ופע"ג אלא הפקיר היינו בור [לעיל ג:]. כל אלו שאמרו. שלמרו מכמיס מותרין לקלקל בהכ"ל ואלו הן. פותקין ביבותיהן. לקלח שופכין שלפס בהכ"ל וכו' ניב ניעור המקלח שופכין של מי בשמים הניח בהכ"ל [לקמן ל.]. פותקין. פותחין עוטין גבי קטן בהכ"ל [שבת יח.].

ט) עיין תוס' ב"ב כו. ד"ה וקא להקמן נט: ד"ה לבתר. י) [גיטין נ: לקמן נח:]. מה: יא) [לקמן יט:]. יב) [קדושין ה: כט. וס"ן]. יג) לקמן ג., ו) לקמן ס., ז) [לק ג: ד"ה מעורב]. ח) [ס"ה בתוספות ד"ה שור ותוס]. ט) ה:, י) לעיל ד ע"א, כ) בב"מ סוף קיז:, ל) שם עמ' קצב.

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מה לבור שכן שלא ברשות דאפילו עשאו ברשות. עי' לקמן כח ע"ב תוס' ד"ה ה"מ:

הגהות וציונים

ב) צ"ל הזיקו (מצור דבש): ג) רש"ש מוחק "בהפקר", וכן ליתא בכת"י: ג) יש להוסיף בכת"י: ד) צ"ל דפרישית (גליון) לעיל ה ע"ב ד"ה כי. וכ"ה בכת"י: ה) צ"ל המגלגל] (גליון). כ"ה בכת"י ובדפו"י: ו) צ"ל נזקיו (גליון). וכ"ה בכת"י:

תורה אור השלם

א) כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קִצִּים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר אֶת הַבְּעֵרָה: [שמות כב, ה]

מהלכות גזלה ואבידה ומציאה

מהלכות גזלה ואבידה ומציאה

נמי מצי מיירי ופטור מלשלם וכגון שגנבו ולא ידעו ולא יכלו לשלמו כל כך מהר והא דלא קתני נתנו לו זמן לשלמו ולפטוריה משום דכשיגיע גופיה נמי מיירי ומתנו לו זמן לקוץ עם נהמות. ומי קשיא הא מילתא דאמרן לעיל[1] דרגל הזזקה מזי מלגא גזר לגו פירכא היא דגזר הזזקו מגזר אבל אינו מגזר גזר הזזקו שור יוביח. שנכנסות ג"ד הוא מהלך ברה"ר שהרי כל אדם יש לו רשות בכך ואם הזיק חייב אף מי שהיה לו רשות להמצוי: נתנו לו זמן. ג"ד: **מאי שנא בור שכן הזיקו מצוי.** שהרי שומרין עם נהמות. ומי קשיא הא מילתא דאמרן לעיל[1] דרגל הזזקה

שור יוכיח [שכן ברשות ב״ד הוא מהלך ברשות הרבים, שהרי כל אדם יש לו רשות בכך, ואף על פי כן, אם הזיק חייב. ואם תקשה על כך, ש]מה לשור שכן דרכו לילך ולהזיק, [יש להשיב ש]בור יוכיח [שאינו הולך ומזיק]. וחזר הדין [שאין דומה אחד לשני, ולומדים משניהם בהצד השוה].

רבינא אמר, [דבר נוסף, שהצד השוה] מרבה את מה שלמדנו במשנה, הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים והזיקו [1], פטור מלשלם. [אבל אם היה רעוע, והבית דין] נתנו לו זמן לקוץ את האילן ולסתור את הכותל [שחששו שיפול], ונפלו בתוך הזמן והזיקו, פטור. לאחר הזמן, חייב. [הגמ׳ דנה] איך מדובר. אם הוא הפקירם, בין לפי רב בין לפי שמואל זה [תולדה של] בור. [כי] מה שונה בור. שהזיקו מצוי [שהדרך הוא שנופלים שם בהמות] ושמירתו עליך, גם אלה הזיקן מצוי ושמירתן עליך. [ו]אם [מדובר] שלא הפקירם, לפי שמואל שאמר, כל [תקלה] לומדים מבור, הרי זה [תולדה של בור. [משיבה הגמ׳] באמת [מדובר] שהפקירם, ולא דומה לבור, [כי] מה לבור שכן תחילת עשייתו לנזק, תאמר באלו שאין תחילת עשייתן לנזק [פי׳: בתחילת בנין הכותל או נטיעת האילן לא היה לנזק]. שור יוכיח [כי חייבים אף על פי שאין תחילת עשייתו לנזק. ואם תקשה על כך] מה לשור שכן דרכו לילך ולהזיק, בור יוכיח [שאין דרכו לילך ולהזיק]. וחזר הדין [שאין דומה אחד לשני, ולומדים משניהם בהצד השוה].

כשהזיק חב המזיק. [מקשה הגמ׳] ״חב המזיק״, היו צריכים לכתוב ״חייב המזיק״. [משיב] רב יהודה אמר רב, ש[התנא הזה הוא ירושלמי, שלומד בלשון קצר.

לשלם תשלומי נזק. הרבנים למדו, [נאמר] ״מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם״, מיטב שדהו של ניזק ומיטב כרמו של ניזק [פי׳: שאם הבהמה אכלה ערוגה בשדהו, שמין ערוגה משובחת של ניזק כמה יפה עכשיו עם פירותיה, וכמה היתה יפה ללא פירות, ונותן לו את ההפרש], דברי רבי ישמעאל. ר׳ עקיבא אומר, לא בא הכתוב אלא לגבות לנזקין מן העידית [של המזיק, אם הוא משלם בקרקעות, ולכן ״שדהו״, פי׳ של המזיק], וקל וחומר להקדש. ו[קשה לשיטת] ר׳ ישמעאל, [כי אם הבהמה] אכלה [ערוגה] שמינה משלם שמינה, [אבל האם ייתכן שאם] אכל[ה] כחושה משלם שמנה. [והרי ר״י אמר שמשלם ממיטב שדהו של הניזק.] אמר רב אידי בר אבין, במה מדובר כאן, במקרה שאכלה ערוגה בין הערוגות [שיש שם ערוגות שמינות, פי׳ שטעונות הרבה פירות, ויש כחושות שטעונות מעט פירות], ולא יודעים אם אכלה כחושה [או] אם אכלה שמינה. [ועל זה באה הדרשה ללמד שהוא] משלם שמינה.

אמר רבא, [זה קשה] שהרי אם היינו יודעים שאכלה כחושה, לא היה משלם אלא כחושה, עכשיו שלא יודעים אם אכלה כחושה [או] אם אכלה שמינה, [וכי הוא] משלם שמינה. [הרי הכלל הוא שכל] המוציא מחבירו, עליו [להביא] הראיה [בעדים כדבריו]. אלא אמר רב אחא בר יעקב [באמת ר״י מודה שלא משלם אלא דמי ערוגה לפי מה שהיא], ובמה מדובר כאן, כגון שהיתה עידית של הניזק כ[שור] הזיבורית של המזיק, וחולקים בזה, רבי ישמעאל סבר, ש[מה שכתוב שישלם ממיטב שדהו, הכוונה ש]שמים ב[שדהו] של הניזק, ורבי עקיבא סבר, [שכוונת הפסוק ש]שמים ב[שדהו] של המזיק [2].

[מבארת הגמ׳] מהו טעמו של רבי ישמעאל. שנאמר שדה למטה [פי׳: בסוף הפסוק ״כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירה ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם״] ונאמר שדה למעלה [פי׳: למעלה ממנו בפסוק ״ובער בשדה אחר״], כמו שהשדה האמור למעלה [מדובר] בשל הניזק, כך השדה האמור למטה [מדובר] בשל הניזק [וכך הפסוק מתפרש: שאם יש למזיק קרקע הדומה לעידית של ניזק, אז ישלם לו הימנו שיעור דמי נזקו]. ורבי עקיבא [סבר, ש]״מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם״, [השדה היא] של זה שמשלם [והרי הוא המזיק. ואע״פ שיש גזירה שוה [3], ״שדה״ ״שדה״ שר״י הזכיר, גזירה שוה, לא עוקרת את הפסוק מפשטה].

ורבי ישמעאל [סובר. שגם] הגזירה שוה הועילה ו[גם פשטות] הפסוק הועיל. הגזרה שוה הועילה כמו שאמרנו [ששמים בשל ניזק]. והפסוק הועיל, כגון [פי׳: במקרה] שלמזיק יש עידית וזיבורית, ולניזק [אין לו אלא] עידית, והזיבורית של המזיק לא שוה כמו העידית של הניזק, [ואז ההלכה היא] שהמזיק משלם לו ממיטב שלו, כי הוא לא יכול לומר לו, בא ותגבה מזיבורית [היות והזיבורית שלו אינו כעידית של הניזק], אלא גובה ממיטב.

[מה שמובא לעיל] ר׳ עקיבא אומר, לא בא הכתוב אלא לגבות לניזקין מן העידית, וקל וחומר להקדש. מהו הקל וחומר להקדש. אם תאמר שנגח שור שלנו [פי׳: של חולין] לשור של הקדש, הרחמן [פי׳: ה׳ ית׳] אמר [בתורה] ״שור רעהו״, ולא שור של הקדש [שאם שור של הקדש נגח שור של בן אדם, הקדש פטור] [4]. אלא [מדובר במקרה שאדם נדר ו]אמר הרי עלי מנה לבדק הבית, שבא הגזבר ולוקח מעידית [קרקעותיו, אם הוא רוצה לשלם את חובו בקרקע. וקשה על זה, שכן גם אם ההקדש] אינו אלא בעל חוב,

---

1. ע׳ ש״ע (חו״מ סי׳ תכו): הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים, פטור מלשלם, ואף על פי שהפקירם, לפי שאינם דומים לבור, שהרי אין מתלמו להזיק. (וים שומרים לאם היה לו פנאי לסלקן ולא הפקירן, מיהא). ואם היו רעועים, ב״ד קובעים לו זמן ודווקא שהתרו בו בית דין, אבל בלא בית דין אף על פי שהתרו בו מביניו אינו כלום, מיהו אם אפר בכותל וגרם להפילו, מייב נזקין בהוה לו אינו ממש, לקוץ את האילן ולסתור את הכותל. וכמה הזמן, ל׳ יום. ואם הדבר נמוך ואם לאחם שיזיק לאחרים, אין נותנין לו זמן רק כופין אותו לסלק היזיקו מיד. נפלו בתוך הזמן והזיקו, פטור, לאחר הזמן מייב, אפי׳ שהשהה אותם: הגה וכל זה כשבעלם מתחלה כרעוי, אבל אם לא בעלם כראוי ומתחת זה נפל הכותל, מייב בנזקו. **מגיד משנה:** ואף על פי שהפקירם - היינו אף על פי שהפקירן ויש רשות לכל אדם לעבור דרך עליו ויזקוק בו, אפ״ה פטור (סמ״ע), וי״ל דעיקר הפטור מחמת שהוא מהם בנפילה והוי״ל מפקיר נזקו אחר נפילת אותם (ט״ז). תניא ממש - כל זה אפילו אם נעשה היזיק אחר כך, ונעשה הדבר מפני שאפר בכותלו של חבירו, אחנשי אם ל׳ אפר בתחתתו כדי לבנות בכותב וגם ע״ג מתחתיים ובנייהם ולא הספיק לבנות את כותלי התחתים עד שנפל ביתו של השכן מחמת התחתים, אם לא אפר אתה תנות מבירו כשאפר אתה שלו, הרי לא עשה אינקור כלל ופטור. ואם אפר אם הקבלן בתוך מאד שמחמת ההכאות נתרופע תנות מבירו וע״ז נפל אח״כ, נראה קלא דבכה״ג אמי להם לכותם הבריפות (פי׳ קנה סט״ו - ועיי״ש שמייב רק אם הזיק בשעה שעשה מעשה) אף שהנפילה היתה אח״כ. ועיי בסעיף ז׳ אם בראשים שמפקיר אחד אפקיר רק אם שעשה אח״כ, ביון שמחמת קול הראשים נתנדנד (אפשר אם הוא אפקר אפקיר למ״ד בסי׳ קנה אבל אח״כ שמייב רק בשעת היזיק, מ״מ גם בראשים כך) וכבד הדבר להבחין ולומר אע״י שהכאה ראשית נתנדנד התנות בשעת התפירה, ע״כ אין להוציא מיד המוחזק (ממרי יוסי ח״ב סי׳ כח). לאחר הזמן מייב - היינו לאחר הזמן והזיקו בין בשעת נפילה בין לאחר נפילה יש להן דין בור כו׳, ולא למי נתנו סיניו ומשלו שהניחם בראש גגו ונפלו בדוח מצויה והזיקו בשעת נפילה יש להן דין אש, להכך נעשו אש ע״י כח אחר, דהיינו בדוח שהפילם, אבל כותל ואילן מחמת עצמן מניעותא שהבן נפלו, כי רגו אבא היו יכולין לעמוד יותר והזהירו ב״ד עליהן להפילן, ואי משום דהולכין ומזיקין ואינו דומה לבור, לא גריע ממחמת זה וכ״ש דיש לחייבו יותר, מידי דהוי לקוטב אבן ברגל בהמתו והלכה לרשות הרבים והזיקה (סמ״ע). ע׳ רמב״ם (מ״מ פי״ג הי״ט): הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים והזיקו פטור מלשלם ואף על פי שהפקירן, לפי שאינם דומים לבור שהרי אין מתילתן להזיק, ואם היו רעועין בית דין קובעין לו זמן לקוץ את האילן ולסתור את הכותל, וכמה הזמן שלשים יום, נפלו בתוך הזמן והזיקו פטור לאחר הזמן מייב מפני שהשהה מותן. וע״ש מידושי הגר״א (סטנסיל): וקשה למה פטור, כל שב״ד לא נתנו לו זמן לפנותו, משום דאין מתילתן להזיק כבור, והרי יש לומר ״שור יוכיח״, כמו שנאמר בגמ׳ (וכבר הקשה כן הט״ז בסו״מ סי׳ תנו), ועוד קשה נתנו לו זמן ופטור ג״כ, אפילו נפלו לאחר זמן, משום דלא דומה לבור, ואין לו הטעם ד״שור יוכיח״, ועוד למה לא פירט הרמב״ם אם נתכוון לזכות בהכח מייב, ומסתימת דבריו משמע דאינו מתילתן כלל בזה. וי״ל דדעת הרמב״ם דאין נעשה בור שלו אלא אם עשאו ממש, אבל אם פשע ולא סילק היזיק, אפילו בנתכוון לזכות בו, לא בגלל זה נחשב כבורו, ולכך כתוב (לעיל ו ע״ח ד״ה אי דאפקריניהו). עיין המשך בהשגות. **2.** ע׳ ש״ע (חו״מ סי׳ תיט ס״ח): סוב״ד לעיל ג ע״ח הערה 13. **3.** ע׳ פסחים סו ע״ח: אין מדם דן ג״ש לעצמו, ועיי״ם ברש״י ד״ה וכי: אין מדם דן גזירה שוה מעצמו אלא מס כן מקבלה ובאה מסיני וכו׳, וכיון דהוה כך קיבל, הרי הוא כאלו שנאמר בפירוש. וע׳ תוס׳ ערכין טו ע״ח ד״ה הו״ל שזה אינו גז״ש גמורה (מלוין בגליון הש״ס). **4.** ע׳ רמב״ם (מ״מ פ״ח ה״ח): שור של ישראל שנגח שור של הקדש או של הקדש שנגח שור של ישראל פטור שנאמר שור רעהו, וכל הקדשים שמייבין עליהן מעילה הן שאין בהן דין נזקין, ופסולי המוקדשין יש בהן דין נזקין אין שהוזקו שהרי יצאו לפדיון ולהיותן חולין.

ובעל חוב [דינו] בבינונית [1]. ואם תאמר, שר"ע סובר, שכל בעל חוב גם כן [משלם] בעידית [נכסיו, עכ"ז אי אפשר ללמוד הקדש ממנו, כי] יש לשאול, מה לבעל חוב שכן יפה כחו בנזקין [שכן נוטל דמי הזיקו מהעידית], תאמר בהקדש שהוחלש כחו בנזקין [שאין מקבל כלום].

[הגמ'] חוזרת לומר כמו שאמרה מקודם, ש[באמת [מדובר] שנגח שור שלנו לשור הקדש, ומה שהיה קשה לך, שאמר הרחמן [פי': ה' יח' בתורה] "שור רעהו", ולא [כשנוגח] שור של הקדש. ר"ע סובר כמו ר"ש בן מנסיא, שלמדנו בברייתא, ר"ש בן מנסיא אומר, שור של הקדש שנגח שור של הדיוט, פטור. שור של הדיוט שנגח שור של הקדש, בין תם בין מועד, משלם נזק שלם [פי': הוא דורש "רעהו" ולא של הקדש, שרק אם נגח את שור "רעהו" יהיה הבדל בין תם למועד].

[הגמ'] מקשה על זה] אם כן, מאיפה יודעים שר' ישמעאל ור"ע חולקים בעידית של ניזק וזיבורית של מזיק. אולי לפי כולם שמים בשל ניזק [כאשר העידית של הניזק כזיבורית של מזיק], וכאן חולקים במחלוקת של ר"ש בן מנסיא ורבנן, שר"ע סובר כר"ש בן מנסיא, ור' ישמעאל סובר כרבנן. [משיבה הגמ'] א"כ, מה [פירוש המילים] "לא בא הכתוב" [שזה משמע שחולקים בפירוש הפסוק, ואם כך הם חולקים גם בשל הדיוט ולא רק בהקדש]. ועוד, מהו "ק"ו להקדש" [שאם ר"ע היקל שסובר שמדובר בעידית של ניזק, הרי ק"ו שייך רק כשהדין הוא להחמיר]. ועוד, הרי אמר רב אשי, למדנו בפירוש, "מיטב שדהו מיטב כרמו ישלם", מיטב שדהו של ניזק ומיטב כרמו של מזיק, דברי רבי ישמעאל, ר"ע אומר, מיטב שדהו של מזיק ומיטב כרמו של מזיק [ולא בשל ניזק] [2].

אביי שאל סתירה לרבא, נאמר "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם", רק מיטב, אבל לא דבר אחר. והרי למדנו, [נאמר "כסף] ישיב [לבעליו", והיה אפשר לכתוב "בעל הבור ישלם כסף לבעליו" ומזה שכתוב בלשון "ישיב" הוא בא לרבות כל מיני השבות, והוא] לרבות שוה כסף [ככסף] ואפילו סובין. [משיבה הגמ'] אין קושי, כאן [כאשר הוא משלם] מדעתו [ולא מחייבו להטריח עד בית דין, אז אפשר לשלם אפילו בסובין], וכאן [כאשר הוא משלם] בעל כרחו [פי': שמחייבו להטריחו ללכת לבית דין, אז הוא צריך לשלם כסף]. אמר עולא בנו דרב עילאי, זה גם מדויק כך, שנאמר "ישלם", בעל כרחו.

א"ל אביי, וכי כתוב "ישולם" [שמשמע על ידי אחרים, שב"ד יורדים לנכסיו של מזיק], כתוב "ישלם", משמע מדעתו. אלא אמר אביי, [פירוש הסתירה בפסוקים הוא] כמו שאמר מר [פי': רבה], שלמדנו בברייתא, מי שהיו לו בתים שדות וכרמים [ששווים מאתיים זוז, וכל שיש לו מאתיים זוז אינו עני ואינו יכול לקחת לקט שכחה פאה או מעשר עני, ואם הוא לוקח הוא גוזל את העניים], ואינו מוצא למוכרן, מאכילין אותו מעשר עני עד מחצה [פי': עד מאה זוז, ואז הוא יכול למכור את שדותיו במאה זוז, והרי יש לו מאתיים זוז, ואין מקרה שבו יוזלו קרקעותיו יותר מחצי] [3]. ומר [פי' רבה] שאל, איך מדובר. אם הוזלו הקרקעות של כולם, וגם שלו הוזל איתם, שיתנו לו אפילו יותר [שכן אם אין לו מאתיים זוז, אפילו פחות פרוטה, מותר לו לקחת ממעשר עני וכו' אפילו אלף זוז בבת אחת], שהרי של כולם גם כן הוזלו [4]. אלא [מדובר] שנתייקרו קרקעות של כולם, ושלו מאחר והוא צריך לכסף הוזל קרקעו,

---

1. ע' שו"ע (חו"מ סי' קנ ס"ק ס"ו): נת המלוה לגבות קרקע, מגבין לו מן הבינוניות שבנכסי הלוה, דבשלו הם שמין. **מפיר המשפט:** מגבין לו מן הבינוניות - דכך תורה בעל חוב דינו בינוניות, אלא שהוא"ל אמרו בעל חוב בינוניות כדי שלא תגעול לגמ בפני לווין (סמ"ע). דבשלו הם שמין - כגון אם היה לו עידית ובינוניות וזיבורית, אפילו אם הבינוניות שלו טובה כעידית דשאר העולם, מגבין לו ממנה. והיינו לחומרא דנתבע, וכ"ש שהולכין אחריו לקולא, כגון אם היתה עידית הלוה כבינונית דעלמא ובינונית הלוה כזיבורית דעלמא, דנותן לו מבינונית הלוה (סמ"ע). **2.** ע' שו"ע (חו"מ סי' שפט ס"ב), הוס"ד לעיל ה ע"ג הערה 3. עי' שו"ע (יו"ד סי' רנג ס"ג): מי שהיו לו קרקעות ואם ימכרם בחוקף ימכרם בזול ואם יניחם עד יומו שמתה מוכרן בשויין אין מחייבין אותו למכור אלא מאכילין אותו מעשר עני עד אלו דמיהם ולא יתוקן עמהו ויימכור אלא בזמן מכירה (וש"מ שאין מאכילין אותו רק עד שיכול למכור קרקעותיו בתלי דמיהן) היו שאר הלוה לוקחים ביוקר והוא אינו מוצא מי שיקח ממנו אלא בזול מפני שהוא לחוץ וטרוד אין מחייבים אותו למכור אלא מוכל מעשר עני והולך עד שימכור בשוה וידעו הכל שאינו לחוץ למכור. **מפיר הדעת:** מי שהיו לו קרקעות כו' - שיטת המחבר היא מיירי בעשיר שאף אם ימכרם לפי הזול, יהא לו שיעור ר' זוז. דלפילו אין שוין אף לפי הזול ר' זוז לפי כולם נותנין לו, אפי' אלף זוז בבת אחת, אבל הוא עני, ומ"מ כיון שאין לו מעות ר' זוז ויצטרך עכשיו דיומות הגמאים למכור בזול אין מחייבין אותו למכור אלא מתפרנס מן הצדקה עד שלא דמי הקרקעות ואין מצויין לגאות בכמה הוא מוזל עכשיו, אלא כיון שעכ"פ מאכילין אותו עד שימצא לו לקוחים להוזיל ולא יותר. ואם שאר בני אדם לוקחים ביוקר והוא אינו מוצא למכור אלא בזול, מאכילין אותו אפילו יותר מעד שלא דמי הקרקעות, והרמ"ן כתב שאין מצויין ליתן עד דמי הקרקעות או לא אלא רואין אם יכול למכור בימות הגשמים בשלי דמיהן אין מאכילין אותו, אבל אם לא יכול למכור בשלי דמיהן, מאכילין אותו ואין מצויין לגאות כמה יתנו לו, אלא אפילו יותר מדמי הקרקעות נותנין לו, כיון שאינו יכול למכור אותם בשלי דמיהן, לפי שעד שימצא לו לקוחים להוזיל ולא יותר (ש"ך). קרקעות כו' - מלבד בית דירתו, כלומר להפ"ז אין מחייבין אותו למכור בית דירתו כלל לעיל סעיף ג' (ש"ך). ביוקר כו' - אבל אם הוזלו כל הקרקעות אף של שלי דמיהם אפי' אם הוזלו שאינם שוים בשלי דמיהן אם יכול למכרן שיהיה לו ר' זוז לפי הזול יניח למכרן ולא יטול מהצדקה (ש"ך). אלא אוכל מעשר עני והולך כו' - י"מ דהיינו כשיעור מה שזל קרקעו יותר משל כולם, ויש"מ דמאכילין אותו והולך עד שימכור בשלי דמיהן ולא יותר. ועי' במע"ש (ממתו עמייס פ"ט הט"ו): מי שהיו לו בתים שדות וכרמים ואם מוכרן בימי הגשמים מוכרן בזול ואם המיתן עד יומו שהמה מוכרן בשויין, אין מחייבין אותו למכור אלא מאכילין אותו מעשר עני עד שלי דמיהן ולא יתוקן עמהו וימכור אלא בזמן מכירה: בתים - שאינו דר בהם הרי הם מצוה בהלכה כ"ד שאין מחייבין אותו למכור אם בימו: מוכרן בזול - שאין מז זמן הזיעיה עד שנה הבאה וגם בתים אין מז הזמן שמוכרין בתים רק בזמן הקיץ: אין מחייבין אותו למכור - עמה בימות הגשמים בזול: מעשר עני - וה"ה לדקה ולקט שכחה ופאה: עד שלי דמיהן - שהרי אינו עני גמור שהרי יש לו וגם אינו עשיר גמור שהרי אין מוצא למכרן עמה בשויין ואכן מאכילין לו עד שלי דמיהן, שאין דרך להוזיל יותר משלי דמיהן, ובזולי בתי דמיהן ימצא למוכרן ויכין שמאכילין לו עד שלי דמיהן הרי יכול למוכרן ומ"ל לברר אם יוכל למכור בתי דמיהן או לא שלא קמתא קמתא מהניין הכי [מיהו אם יזוע שמ"ש למכור בתי דמיהן ג"כ נותנין לו עד כדי שיוכל למכור] אבל דעת הרבה פוסקים שרואין אם אין מוצא למכור בתי דמיהן יכול ליטול שלי דמיהן ואם מוצא למכור בתי דמיהן נתפשט עשיר ולא יטול כלום וכ"ז אם גם שלי דמיהן הוא שאינו מוצא למכור אלא בזול אם הוא פחות פשיטא שהוא עני לכל דבר: שלי דמיהן - ואין מאכילין אותו הרבה ביום אלא ז' שלא דבר יום ביומו כדי שנתפשט עד שלי דמיהן ולא דמי לשאר עני שיכול ליטול שלי דמיהן: ולא יתוקן כו' - ומ"ל לשלם שמ"כ: **4.** רמ"י (נקמן ע"ב ד"ה מי ש"ל) גורס "היכי דמי מי שהיו לו כולם כו' אפילו טובא ליספי ליה ומי לימא לתוקיר לפי כולם ודידיה מיידי דעייל ונפיק מזוזי כו' אפילו פורתא לא ליספי ליה". ועל פי גירסא זו פירש ב' פירושים. לפירוש א' מדובר בעני שהיו שוויס קרקעותיו מתמט בשעת היוקר וכשעת הזול אינם שוויס מתמט, ומפ"ז דהוא עתה עני גמור. ופירושו, ד"עד מתמה", היינו מתמה בעכסיו, דהיינו מתה זוז ולא יותר, ולא הוי דינו כעני גמור ליטול שלא בבת אחת. והפירוש של "פורתא או טובא" מדבר על כמות הנתינה ולא על איכות ההזלה, ור"ל דמלת "פורתא או טובא", ממשך על זה שאמר למטה "ליספי ליה או לא ליספי ליה", וכך נאמר: "אי דהוזל לפי כולם, א"כ למה לא יהא דינו כעני גמור לכל הפחות, ויטול אפילו שלא בבת אחת. ומפ' מתייקרו לכולם אפילו פורתא כו', שהרי שוום סם מתמט זוז, אינ נגו לגון אתרי כולם". ומתרצת הגמ' "לא, שלא נתייקרו כו'", ור"ל שמדובר שעמדום של כולם הוזלו, כגון דהוה בימי תשרי ואפ"ה הוא לא נתפשט כעני גמור, כיון דבימי ניסן יהיו שוום מתמט, ולכך נותנים לו מלה זוז להתפוס מתמט ולא יותר. ועוד פירש רש"י בלשון אני, שמדובר בעשיר, שאפילו לפי שעת הזול שוום קרקעותיו הרבה יותר מממתמט זוז, ופירושו ד"עד מתמה" הוא עד שימצא לכל הפחות למכור קרקעותיו בתלי דמי שוויין, דאז הו לא מרמתמט עליו, ומומרים לו "לך ומכור בתלי דמיהן", אבל אם צריך להוזיל יותר, אז מרמתמט עליו ונותנים לו מעשר עני, עד שיוכל למוכרן על כל פנים בתלי דמיהן, ומקשה הגמ' אם הוזלו כולם כו', ע"כ למה לא מרמתמט עליו עד שיוכל למכור בשויין ממש, כיון דלא פשט מידי, ומ"ל לתיקור כו', אם כן הוא פשט כמה שרבה מחניו עבור הכסף [ולפ"ז אם יוכל עד שיעלה כולו] ולא צריכים לרחם עליו כלל, אפילו שאינו יכול למכור רק בפחות הרבה מבתי דמיהן. ומתרצת הגמ' "לא, שלא צריכים כו'", ר"ל דעולם מיירי בהוזל של כולם, ולכך צריכים לרחם עליו עד שימכור בשויין ממש, רק שמיומי מצרי בתי דמיהן היינו דמי שוויין כיון שכך דרכם ליוזל עד מלי, ולפירוש זה מתפרשת מלת "פורתא וטובא" על איכות ההזלה ולא על כמות הנתינה, וגם אינו מקושר במתמר לשפ"י ולא ליספי לו רק דמתמר ליספי הוא מתמר בפני עלמו (מהלת דוד).

ובעל חוב דינו בבינונית. גמ׳ גיטין בפרק המקבל (דף מח:): **וכי תימא קסבר ר״ש בר׳.** לפילו׳ הכי לא גמרינן הקדש מיניה לחיכא למיפרך מה לצ״ש שכן יפה כחו במקדש שהדיוט הוא עוטל בהזקתו מן העולית: **תאנא בהקדש שהודע כחו בנזקין.** ללא שקיל נזק מידי: **דתניא ר״ש בן מנסיא כו׳.** בריש פירקין בשור שנגח (מרגיעה ותמצה): **משלם נזק שלם.** וקדיקים ליה לרעהו הכי שור של רעהו הוא דכי הוי מזיק אם לא משלם אלא מפי מזק אבל מי מזיק שור של הקדש משלם מזיק מזק שלם ופליגי אם ואמקמ״ל ר״ע דשקל הקדש מיעוד למי שוכו מעידית לקרבנות של מזיק: **הלכה דב״ש בדיניהן שיימינן.** ולא משלם ליה מזיק אלא ויזורית הוליא והוי בעידית דניזק דמודה ר״ש לר׳ ישמעאל דלמר מיעד שלהו של ניזק ועידית דלקמר ר״ע עידית דניזק קאמר ולא אמי לאיפוליגי עליה אלא בהקדש: **ובפלוגתא דר״ש בן מנסיא ורבנן פליגי.** דתמעיה ר״ע לרבי ישמעאל אלא מיירי אלא בהדיוט אבל בנזקי בהמה פטור ליה ואמי ר״ע לר׳ ישמעאל דלמר מיעד שלהו של ניזק ועידית דניזק קאמר ולא אמי לאיפוליגי עליה אלא בהקדש: **ובפלוגתא דר״ש בן מנסיא ורבנן פליגי.** דתמעיה ר״ע לרבי ישמעאל אלא מיירי אלא בהדיוט אבל בנזקי בהמה פטור ליה ואמי ר״ע לר׳ ישמעאל דלמר מיעד שלהו של ניזק ועידית דניזק קאמר ולא אמי לאיפוליגי עליה אלא בהקדש: **ועוד מאי ק״ו להקדש.** הואיל ומן העידית דקאמר ר׳ עקיבא לניזק קלי ולמקולי אמי לאיפוליגי עליה מזיק מזיקורית מאי ק״ו לאקדש גריעותא הוי ול״ע יש יפה כחו דהקדש

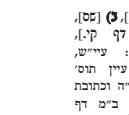

שיתנו טפי ממחצה מ"מ לא ליספו ליה עד שימלא למוכחן בשויון דמה שמין מונא למוכחן בשויין לפי שרוצין לומו שהוא למוכן ולית דגמם אי דזלי כו' אפילו טובא נמי לא ליספו ליה פי' לפילו וחוזי לה כרבה לא ליספו ליה כיון דשוות מתמיס זז וחוזי נמי דכ"ע ואי דאיקור אפילו פורתא ליספו ליה פירוש אפילו וחוזי ניסן שוות קרקעותיו מתמיס זוז: דבזמי ניסן יקרי ארעתא. מפני שהלוקח מוכן ניסן בתשרי לפי שהוא למוכן ולית דגמם הקרן ווותן בתמרי ומתמצון[ד] ובזמי תשרי זלי שתן קרקע לוותן בחומה שהוא: זבין בדהשתא. בתמוז שוות למיטרין לוזני הלכך

אפילו פורתא נמי לא ליספו ליה ואמר מר עלה לא צריכא [א]דבזמי ניסן יקרי ארעתא ובזמי תשרי זל ארעתא דכ"ע נטרי עד ניסן ומזבני והאי הואיל ואצטריכא ליה זוזי זבין בדהשתא עד פלגא אורחיה למיזל טפי לאו אורחיה למיזל והכא נמי גבי נזקין דינו בעידית ואי א"ל אידהו הב לי בינונית טפי פורתא א"ל אי שקלת כדינך שקול בדהשתא ואי לא שקיל כי יוקרא דלקמיה מתקיף לה רב אחא בר יעקב [ב]א"כ הורעת כחן של נזקין אצל בינונית וזיבורית דרחמנא אמר ממיטב ואת אמרת מבינונית וזיבורית נמי[ה] לא אלא אמר רב אחא בר יעקב אי איכא לדמויי לב"ח מדמינן ליה [ו]בעל חוב דינה בבינונית ואי א"ל הב לי זיבורית טפי פורתא א"ל אי שקלת כדינך שקול בדהשתא ואי לא שקיל כי יוקרא דלקמיה [ז]מתקיף לה רב אחא בריה דרב איקא א"כ נעלת דלת בפני לוין דא"ל אילו הוו לי זוזי הוה שקלי בדהשתא השתא דזוזי גבך אשקול ביוקרא דלקמיה אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא אי איכא לדמויי לכתובת אשה מדמינן דהא [ח] כתובת אשה [ט]דינה בזיבורית ואי אמרת היה אידי הב לי בינונית בציר פורתא אמר לה אי שקלת כדינך שקול בדהשתא ואי לא שקלי ביוקרא דלקמיה מכל מקום קשיא אמר רבא כל דיהיב ליה ממיטב ליתיב ליה

אלא דר' ישמעאל [א]א תיבעי ליך דאמר בדניזק שיימינן. כיון דליף[ב] מג"ם דשדה שדה [א]מוציאי בשדה אחר לשדה דניזק מגבל לר"ע ליפטר דהא דאמר לשלם מיטב דשדהו אמר רחמנא.

לבעל חוב מדמינן ליה. ולא שייך למפרך מ"ב הואיל כמו שלא יפה הכחוב כח בעל חוב שלא מלדמות ליה מלוה פורעת כמו דמלמודייתא דיבו בזיבורית[ב]: **הב** לי זיבורית טפי פורתא. לא גרסינן אי עידית גייר פורתא דשם כן מאי קפריך מ"ב נעלת דלת בפני לוין הלא אין דיבו כלל בעידית דקיימת לן דיבו בזיבורית: **לכתובת** אשה מדמינן ליה. ה"ה דהוה מלי למיפרך אכתובת אשה נמי דלקי ביה ולקמלר הב לי עידית גייר פורתא שלא לפי שהמחלוקת והעמיד בנזקין ומ"ב בב"ח כתובת אשה ליה למנקט בתרייהו כתובת אשה:

אליבא דר' ישמעאל [א]א תיבעי ליך דאמר בדניזק שיימינן. כיון דליף[ב] מג"ם דשדה שדה [א]מוציאי בשדה אחר לשדה דניזק מגבל לר"ע ליפטר דהא דאמר לשלם מיטב דשדהו אמר רחמנא. להיכן דקמשכח לה שלא בשדה אחר לשדה דניזק מגבל לר"ע ליפטר דהא דאמר לשלם מיטב דשדהו אמר רחמנא. להיכן דקמשכח לה שלא בשדה אחר לשדה דניזק מגבל לר"ע ליפטר דהא דאמר לשלם מיטב דשדהו אמר רחמנא.

ס"ג

והא [א]מיטב שדהו כתיב אלא כי אתא רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע מבי רב [ה]פרשוה כל מילי מיטב הוא דאי לא מזדבן הכא מזדבן במתא אחריתי לבר מארעא דליתיב ליה ממיטב כי היכי דלקפוץ עלה זבינא. בעא מיניה רב שמואל בר אבא מאקרוניא מרבי אבא בשהן שמין [ו]בשלו הן שמין או בשל עולם הן שמין אליבא דרבי ישמעאל לא תבעי לך דאמר בדניזק שיימינן כי תבעי לך אליבא דרבי עקיבא דאמר בדמזיק שיימינן מאי מיטב שדהו אמר רחמנא אמר מיטב שדהו למעוטי דניזק או דלמא למעוטי דעלמא נמי אמר ליה רחמנא אמר מיטב שדהו ואת אמרת בשל עולם הן שמין איתיביה [ז]אין לו אלא עידית כולם גובין מן העידית בינונית כולם גובין בינונית זיבורית כולם גובין זיבורית [ח]היו לו עידית ובינונית וזיבורית נזקן בעידית ובעל חוב בבינונית וכתובת אשה בזיבורית [ט]עידית ובינונית נזקן בעידית ב"ח וכתובת אשה בבינונית בינונית וזיבורית נזקן ובעל חוב בבינונית וכתובת אשה בזיבורית

עידית

עני זה לכלו ומס טוחו טפי מלקילן ולא יפקיד. ופפוס לטן לפשון: **ואת אמרת מבינונית וזיבורית** [א]א שקיל'. כי הסמס: **אי איכא** לדמויי. להכ לרבה: [ב]בעל חוב מדמינן ליה [ב]בעל חוב דינו בבינונית. בפרק הניזקין במסכת גיטין (דף מח:) והסמס לס נא בעל חוב לגבות מן הלוה בסתרי וא"ל לעוה הב לי זיבורית טפי פורתא כי היכי לליטוי שוה מלוה לשים לי גבך כוולא להסמס מלי אמר ליה מי שקלת כו' ואי לא שקלת בסתרי ואי"ל הב לי זיבורית טפי פורתא לא ליספו ליה [ב]בתובת אשה מדמינן ליה. וכגון שנתן לה גט בסתרי וילו מרעתיה וכיתה כתובתה מאתים ודיוקה למיגבי מזיבורית דכתובת הסס בפרק הניזקין[ב]: [ב]מכל מקום קשיא. [א]ממיטב [ב]ויליף ממרבי קוטין: [ב]כל דיהיב ליה ממיטב יהיב ליה. וכי פרע ליה קוטין יתן לו מקוטין מעולין שלו: **והא מיטב שדהו כתיב.** ולי דקשמרת לכתוב מיטב שמעת: [ב]כל מילי. דמטלטלין שיכול להולילן ממקוס זה למקוס אחר הוי מיטב: **דאי** [א]א מיזדבן הכא. כולי שלי: מיזדבן במתא אחריתי. ולכלי לו כתיב מיטב שלא לגבי שדות וכלי מתלי קלתי כשלוח יתן מיטב ומטלטלים שלי קוטין: **בשהן שמין.** הלי עידית וזיבורית: **בשלו הן שמין.** והסוה לסוי עידית לדיליה למזיק יהיב ליה ולא ימים ליה עידית וזיבורית ושוי' זיבורית דיליה כעידית דעלמא אפילו הכי לא יהיב ליה מזיק לניזק שלא מעידית דיליה לבתר מלעתה דיליה מזלינן: **או בשל** [ב]עולם הן שמין. ויהיב ליה מזיבורית שכרי לכל העולם הוא עידית: **דאמר בדניזק שיימינן.** וכיון דשוי' הך זיבורית כעידית דניזק יהיב ליה מזיבורית: [ב]**מעטי דניזק.** ללא מזלינן בתר מיטב דניזק ומע"ג דהך זיבורית דמזיק הוא מיטב דניזק הואיל ולא הוי מיטב לעלמא לא יהיב ליה אלא לגבי מי לעלמא הוא מיטב יהיב ליה אלא מע"ג דשוי ליה עידית: **או דלמא** [ב]**מעטי נמי דעלמא.** [א]דשלוו טוקא והכא לגבי הוא עידית יהיב ליה: [א]**ל' מיטב שדהו אמר רחמנא.** למזלינן בתר מלעתה דיליה ויהיב ליה ממיטב מלעתה ולא שיימינן בשל עולם: **אין** [ו]**אלא עידית.** ממי שהיו עליו בשל עולם הוא וכתובת אשה בזיבורית ונזקין: **וכתובת אשה בזיבורית.** בפסכת גיטין בפרק הניזקין (דף מט:) תני טעמא דיותר משאים הוה לישא אשה הוה ליגמ[ו]:

עידית

ג) [גיטין מח:], **ג)** [סס], **ג)** [כתובות דף קי.], **ד)** ב"מ קו: ע"ש, **ה)** מט:, **ו)** עיין תוס' גיטין מח: ד"ה וכתובת אשה, **ז)** ע"ז ב"מ דף קא:, **ח)** לקמן ח., **ט)** לעיל ו ע"ב.

הגהות וציונים

ב) ע"ע נמחק (ב"ש, רכן ליתא בכת"י א' ורבר"י): **ג)** בכת"י דפו"י מפני שהלוקח, **נר** והורש אוהן: בנמוק"י מפני שהלוקח ניר, חורש **אותו** בימות הקיץ **וזורע אותו**: **ג)** מהרב"ש (גליון). בדפו"י הד"א והגי' מישב **למשקל** כי (ועי' תפארת שמואל ובן אריה בילקו"מ ורק"ס):

תורה אור השלם

א) כִּי יַבְעֵר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירֹה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמּוֹ יְשַׁלֵּם:
[שמות כב, ד]

ב) בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ:
[שמות כא, לד]

ליקוטי רש"י

א"ב נעלת דלת. שיומצו מלכלוות [סנהדרין ג]. **כשהן שמין.** מס שלמכרו מכמיס מיקן בעידית בעל מוב בבינונית וכו'. **בשלו הן שמין.** בקרקעות הלוה שמין אפס יש לוה שדה אבות שהוא בינונית לכל אדם ואפילו היא עידית שאפר שדותיו נגדועות היימב לין ב"ח גופה היימב [כתובות קי.].

אפילו קצת לא יתנו לו [שכן קרקעותיו שוות יותר ממאתיים זוז]. ואמר מר על זה, לא [נכון איך שהסברת אלא] צריכים [להסביר את הענין], שבימי ניסן הקרקעות יקרות [שכן הלוקח שדה חורש אותה בימות הקיץ וזורעה בימי תשרי וחשון], ובימי תשרי הקרקעות זולות[1] [כי אין זמן לזורעם באותו השנה], וכולם שומרים עד ניסן ומוכרים, ו[האיש] הזה מאחר והוא נצרך לכסף מוכר כ[מחיר] של עכשיו [פי': בימי תשרי, ולכן לא הוי עני, ולא יכול לקחת שוה אלף דינר בבת אחת, מאחר ובימי ניסן שוות קרקעותיו מאתיים, אבל ג"כ אינו כעשיר, מאחר ואין קרקעותיו שוות כעכשיו מאתיים, ולכן משלימים לו עד מאתיים, כי] עד חצי דרכו לרדת במחיר, אבל יותר זה איננו דרכו.

וכן הוא לגבי נזיקים [שהזיק בתשרי שוה מנה, ובא לגבות מנה מקרקעות המזיק], דינו בעידית, ואם אמר [הניזק למזיק] תן לי בינונית יותר גדול [מעידית]. יכול המזיק להגיד [לניזק, אם] תיקח כדין שלך [פי': עידית], תיקח כמחיר [הזול] של עכשיו, ואם לא [שאתה רוצה בינונית], תיקח כיוקר של אחר זמן [פי': בימי ניסן, ואין לניזק זכות לכוף אותו, ולפי זה מובן ש"ישיב" בא לרבות סובין שאם הניזק רוצה לקבל סובין, כגון שיש לו קרקע סמוך לאותה בינונית של מזיק, והוא רוצה בו, הוא צריך לקחתו כיוקר של ימי ניסן, שכן אז הוא יהיה שוה כך].

רב אחא בר יעקב מקשה [על זה], א"כ, החלשת כחם של נזקין אצל בינונית וזיבורית[2], שהרחמן [פי': ה' יתּ בתורה] אמר [שיכול לגבות] מ"מיטב" [לפי המחיר של עכשיו], ואתה אמרת מבינונית וזיבורית לא [יקח, במחיר של עכשיו]. אלא אמר רב אחא בר יעקב, אם יש לדמות [את ההלכה הזו של רבה להלכה אחרת], יש לדמותה לבעל חוב, שבעל חוב דינו בבינונית, ואם [בא הבעל חוב לגבות מן הלוה בתשרי ו]א"ל, תן לי חלק יותר גדול מזיבורית, א"ל, אם תקח כדינך, תקח כ[מחיר] של עכשיו. ואם לא, שתקח כמו היוקר שעתיד להיות.

רב אחא בנו של רב איקא שואל, א"כ, נעלת דלת בפני לווין[3], שהם יאמרו, אם היו לי כספים הייתי קונה [קרקע] כ[מחיר] של עכשיו, עכשיו שהכספים אצלך, [וכי] אני אקח כמו היוקר שעתיד לבא. אלא אמר רב אחא בנו של רב איקא, אם יש לדמות [את דברי רבה], יש לדמותו לכתובת אשה, שכן כתובת אשה דינה בזיבורית[4] ואם היא [התגרשה בתשרי] ואמרה לו, תן לי בינונית חלק יותר קטן, אמר לה, אם לקחת כדינך [זיבורית] תקחי כמו של עכשיו, ואם לא [שהיא רוצה זיבורית], שתקח כמו היוקר שלקמן. [אומרת הגמ'] מכל מקום קשה [מה שכתוב "מיטב", וגם כתוב "ישיב" לרבות סובין].

אמר רבא, [פי': ישיב היא ש]כל מה שנותן לו, [הוא חייב לתת לו] מהמיטב שלו. [ואיך זה מובן] והרי כתוב "מיטב שדהו" [ולא כל דבר]. אלא, כאשר רב פפא ורב הונא בנו של רב יהושע הגיעו מבית המדרש, פרשוה, כל דבר [שהוא מטלטלים] הוא [נחשב כ"מיטב"[5], שאם לא נמכר כאן [במחיר כזו], ימכר במקום אחר, חוץ מקרקע שצריך לתת לו מ"מיטב", כדי שיקפוץ עליו קונים [ולכן מובן ש"מיטב" מדובר בקרקע, ו"ישיב" במטלטלים].

רב שמואל בר אבא מ"אקרוניא" שאל את רבי אבא, כאשר הם [פי': הב"ד] שמים [עידית ובינונית וזיבורית], הם שמים [בקרקעות] שלו [ומה שהוא עידית שלו צריך לתת לניזק, וזה אפילו אם הזיבורית שלו שוה כמו העידית של העולם] או שמים בשל [כל] העולם [ולכן אם זיבורית שלו שוה כעידית של כל העולם, אז מספיק אם ישלם בזיבורית][6]. אין שאלה לפי רבי ישמעאל, שאמר ששמים בשל ניזק. השאלה היא לפי רבי עקיבא, שאמר ששמים בשל מזיק. מהו. "מיטב שדהו" אמר הרחמן [פי': ה' יתּ בתורה] למעט [מיטב] של ניזק [אלא לפי העולם], או אולי זה בא למעט גם כן של כל העולם. אמר לו, הרחמן [פי': ה' יתּ בתורה] אמר "מיטב שדהו" [ולכן הולכים רק אחרי שדותיו של המזיק], ואתה חשבת [שיש ספק אולי] הם שמים בשל עולם.

שאלו שאלה, [אם מישהו חייב לניזק או לבע"ח או לכתובת אשה] ואין לו אלא עידית[7], כולם גובים מן העידית. [וכן אם אין לו אלא] בינונית, כולם גובים מן הבינונית. [וכן אם אין לו אלא] זיבורית, כולם גובים מן הזיבורית. היו לו עידית ובינונית וזיבורית, נזקין [גובים] מעידית, ובעל חוב מבינונית, וכתובת אשה מזיבורית. [ואם יש לו רק] עידית ובינונית, נזקין [גובים] מעידית, בע"ח וכתובת אשה מבינונית. [ואם יש לו רק] בינונית וזיבורית, נזקין ובעל חוב [גובים] מבינונית, וכתובת אשה מזיבורית.

---

1. עי' ב"מ (יו"ד סי' רנג ס"ג), סוד"ד לעיל ז ע"ח הערה 3. **2.** עי' ב"מ (תו"מ סי' מיט ס"ג): אם יש למזיק שני עידית, אין הניזק יכול לומר לו תן לי מעידית פלוני, אלא בדלון המזיק לתת לו מיזה שירצה, אבל אם המזיק הפך לתת לו העידית שנקנה אלא שהיא עתה בזול וממתין עד שתתייקר, ואומר אם תרצה קח אומה קח אומה כפי מה שהיא עתידה להתייקר, אין שומעין לו אלא נריך ליתנה לו כפי מה שנזוק עתה. **מאיר המשפט:** כפי שנזוק עתה - ניזק דדינו להשתלם מהעידית אלא שייפו מו"ל כח המזיק ליתן לו מהיזה שירצה שהרי הוא יודע להשתלם מהעידית, וכיון שהוא גילה דעתו שאינו מבקש לקייים זה ליפיו אלא שרוצה להעלות להניזק בדמים היקרים לקמיים, העמידוהו על דינו לשלם ממיטב ממש וכוונת ההשמ"ע (סמ"ע), וי"ל שלא נאמרו דבריה הללו דמחבר אלא כשיש למזיק עידית ובינונית ואומר הניזק הן לי בינונית טפי פורתא, אבל בשניהן עידית אפילו אם המזיק גילה דעתו שאינו רוצה להעמיד בידו אותו עידית שמבקש הניזק, מ"מ ליתן לו כוונת ההשמ"ע, ויש מולקים על המחבר, דהניזק לעולם גובה מעידית המזיק אפי' עידי עידיות כל שהוא שוה מאחר שדינו ממיטב ומ"מ לפי ראות עיני הדייני' אפשר יראו שב' הסדום טובה לניזק ו/ טובה למזיק כמו בר מלנא (ע' לעיל פי' קעה ס"ס) זהו בכלל ועשית הישר והטוב כו' (ש"ך), וי"ל שאין זה סוף גילוי דעת, אלא יכול המזיק ליתן מיזה שירצה עידית שהוא רוצה (ט"ז). **3.** עי' ב"מ (תו"מ סי' קב ס"ג): היו לו שלשה או מרובה שדות בינונית, לא יוכל המלוה לומר: תן לי משדה פלוניה שהיא מובחרת עלי, אלא נרשות הלוה הוא ליתן לו מיזה שירצה, אם אפי המלוה בזיבורית, ואומר לו: תן לי זיבורית טפי פורתא (פי' מעט יותר), שומעים לו, ועוטלה בזול דהשמ"ע ולא ביוקר לקמיה. הגה: ויש מומרים לתן כופין אותו ליתן לו זיבורית, אלא אם רוצה ליתן לו ביוקר לקמיה, כופין אותו ליתן לו בזול דהשמ"ע. **מאיר המשפט:** מיזה שירצה - ואם אין לו רק זיבורית, ג"כ אינו יכול הבעל חוב לכפותו ליתן לו מיזה שהוא זיבורית שירצה, רק נותן לו מיזה זיבורית שירצה הוא. עי' ש"ך לקמן (סי' קיט), ואם יש לו עידית וזיבורית, אינו יכול לכפותו על מיזה זיבורית שירצה, לפי דקיי"ל בשלו הן שמין, שפיפלו בבינונית וזיבורית אינו כופיהו על מיזה זיבורית שירצה, לכיון דבשלו שמין הכי הזיבורית נמצאין כבינונית, ונותן לו לפי שומת הדמים דין בינונית כדינו, ואינו יכול לכפותו וליתן לו יותר מדינו (נתה"מ). תן לי זיבורית טפי פורתא - פי' שאז בימי ניסן יקרו מרעתא וביומי תשרי זל מרעתא, דמלי ש"ל מלוה לגבות, אילו הוה לי זוזי הוה שקיל בהשמ"ע, השתא דזוזי גבך משקול ביוקר לקמיה. ופירש"י דבימי הקיץ ניר ותורם הלוקח השדות, ובימי תשרי וחשון זורעין, ובימי תשרי זלין, שאין סיפק לזורען בתוספ השנה, דכבר עבר זמן הניר והתירס ואינן לפוניו לזרוע שנה עד שנה הבאה, ומשו"ה הן בזול. וכתבו התוס', גם בשנים שייך זל ויוקר כה"ג, שרגילין להיות ביוקר בזמן שרגילין לשכור הבתים, ולאחר שנכנסו זילו דלמא נמלא עוד שוכרין (סמ"ע). לאין כופין לומו כו' - טעמו, דס"ל דלא עדיף כחו דמלוה מזיבורית הללו מאילו היו בינונית, ואם היו בינונית היה רשות להלוה ליתן לו מהיזה שירצה, גם עתה יאמר לו לא אתן לך מהזיבורית טפי כי ניחו לי, אלא אתן לך בינונית בניר פורתא, והמולים מחבירו עליו הרחיקו (סמ"ע), וי"ל דהעיקר כהמחבר (ש"ך). עי' ב"מ (תו"מ סי' קב ס"ג): אם אומר המלוה: תן לי עידית בניר פורתא (פי' מעט פחות), אין כופין אותו ליתנה לו אפילו ביוקרא דלקמיה, אם אין לוה אלא עידית, אינו יכול למכרה ולקנות בינונית להבעל חוב, אלא מגבין לו מהעידית. ואפילו יש לו עידית במקומו ובינונית במקום אחר, אינו יכול לומר לו שיטול מהבינונית שיש לו במקום אחר, אלא נריך ליתן לו מעידית שבמקום הבעל חוב. **מאיר המשפט:** תן לי עידית בניר פורתא - הטעם דאין כופין אותו, משום דאין שעבוד המלוה על העידית. וגם זה אם גילה הלוה דעתו שילכה ליתן לו עידית ביוקרא דלקמיה, והוא רוצה ליקחנו כך, לנריך ליתן לו ביוקרא דלקמיה (סמ"ע). ולקנות בינונית כו' - דמ"ל השוו מידותיהן, וכמו שאם אין לו אלא זיבורית ג"כ למוכרה ולקנות בעדה בינונית וליתנה למלוה כדינו, כן נמי בעידית, אלא לעולם משלם ממה שהוא נמצא בידו (סמ"ע). ובינונית במקום אחר - פירוש, דאין היא משוה נעילא דלא אם יטרח לטרוח לילך לניר ולחרוש ולזרוע ולקנור ולהביא התבואה הוא ע"י פועלים בכל שנה ממקום אחר. ובכה"ג טורח אפילו ממשעבדי שהן במקומו במקום בני חורין שיש לו בעיר אחרת, וכללקמן (סי' קיג ס"ב) (סמ"ע). **4.** עי' ב"מ (אה"ע סי' ק ס"ג): אין עיקר כתובה ותוספת נגביה אלא מהזיבורית. ועי' ב"ש: אלא מן הזיבורית - וכזמן הזה כותבים "[על כל] ספר אלג [תרגום "טוב וגמגד" - ת"י ברלחים מה יח, כ] נכסיהם", וגובה מן עידיות. **5.** עי' ב"מ (תו"מ סי' מיט ס"ח), סוד"ד לעיל ב ע"ח הערה 13. **6.** עי' ב"מ (תו"מ סי' קב ס"ח), סוד"ד לעיל ז ע"ח הערה 1. **7.** עי' ב"מ (תו"מ סי' קב ס"ד): אין לו אלא עידית או בינונית נמצאין כזיבורית, יקחנה כמו שהיא. אם יש לו עידית ובינונית, יתן לו בינונית. יש לו עידית וזיבורית, לא יתן לו אלא זיבורית. יש לו זיבורית ובינונית, אם היתה לו עידית בשעה שלוה ומכרה, צריך ליתן לו בינונית. ואם לאו, יתן לו זיבורית. **מאיר המשפט:** יתן לו בינונית - פירוש, אף שהיא כעידית דעלמא, דכשלו הן שמין וכ"ל סעיף ג' (סמ"ע). עיין המשך ההשלמות (נתה"מ).

[ואם יש לו רק] עידית וזיבורית[1], נזקין [גובים] מעידית, ובעל חוב וכתובת אשה [גובים] מזיבורית [הטעם שבע״ח גובה מזיבורית ולא מעידית שכן מן התורה בע״ח גובה מזיבורית כמו שכתוב בהמשך, ורבנן תקנו לו שגובים בבינונית כדי שלא ינעלו דלת ללווין והיכן שאין לו בינונית אין תקנה]. ורואים מהמקרה האמצעי שכתוב בו, [שאם יש לו רק] בינונית וזיבורית, נזקין ובע״ח [גובים] מבינונית, וכתובת אשה [גובים] מזיבורית. ואם תאמר ששמים בשלו, שתחשב בינונית שלו כמו עידית [שהרי זה ״מיטב שדהו״], וידחה הבע״ח ויגבה מהזיבורית. [אלא ודאי ששמים בשל עולם, ולכן בעל חוב גובה מבינונית, כי לעולם זה לא נחשב ל״מיטב״.]

[דוחה] הגמ׳ ראיה זו, ומבארת] שבברייתא כאן במה מדובר, במקרה שהיתה לו [ללווה] עידית, ומכרה [לאחר שלוה, ובכזה מקרה כבר נשתעבדה הבינונית לבע״ח מתחילה בזמן שהיה לו עידית]. וכן אמר רב חסדא, שמדובר במקרה, שהיתה לו עידית ומכרה. וכך מסתבר, שכן כך כתוב בברייתא אחרת, [היו לו] בינונית וזיבורית, נזקין [גובים] בבינונית, בע״ח וכתובת אשה [גובים] מזיבורית, והרי הברייתות סותרות אחת את השניה. אלא לא [כמו שחשבנו אלא] צריך לומר, כאן [בברייתא הראשונה מדובר] שהיתה לו עידית ומכרה, [ולכן הבע״ח גובה מהעידית של עכשיו כי היא הייתה בינונית בזמן ההלוואה], וכאן [פי׳: בברייתא השניה מדובר] שלא היתה לו עידית ומכרה [ולכן הבע״ח גובה מזיבורית כי הבינונית היא עידית של הלוה. והרי במקרה כזה לכו״ע שמים בשל עולם].

ואם תרצה נאמר, שבשניהם מדובר שלא היתה לו עידית ומכרה, ואין קושי, זה [שכתוב בע״ח וכתובת אשה בזיבורית מדובר] ששוה בינונית שלו כמו העידית של [כל] העולם [ולכן בע״ח גובה מזיבורית שלו כי היא בינונית של כל העולם], ובברייתא כאן מדובר, שלא שוה בינונית שלו כעידית של [כל] העולם [ולכן הבע״ח גובה כדינו מבינונית]. ואם תרצה נאמר, שבשניהם [מדובר] במקרה שהיתה בינונית שלו כבינונית של [כל] העולם [ולא היתה לו עידית כשלוה], וכאן חולקים בזה, שהתנא בברייתא הב׳ סובר, ששמים בשלו [ולכן הבע״ח גובה מזיבורית כי הקרקע השניה היא עידית], והתנא הא׳ סובר, ששמים בשל [כל] העולם [ולכן הבע״ח גובה מבינונית אף שזה עידית של המלוה].

רבינא אמר, [שהברייתות] חולקות [בהלכה] של עולא, שעולא אמר, שמן התורה בע״ח בזיבורית[2], שנאמר ״בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט החוצה״, והרי דרכו של אדם להוציא לחוץ [פי׳ לפרוע חובו] בפחות שבכליו. ולמה אמרו בע״ח בבינונית [הרי הדרך הוא לשלם בזיבורית]. כדי שלא תנעול דלת בפני לווין. והתנא הא׳ קיבל את התקנה של עולא [ולכן הבע״ח גובה מבינונית], והתנא הב׳ לא קיבל את התקנה של עולא [ולכן הבע״ח גובה מזיבורית].

הרבנים למדו, [מי שהיה לו חיוב מזיק, בע״ח וכתובת אשה, והיה לו שדה של עידית ושל בינונית ושל זיבורית, ו]מכר [את שלשתם] לאחד[3] או לשלשה בני אדם כאחד [פי׳: ביום א׳], כולם נכנסו תחת הבעלים [פי׳: כל הלקוחות נכנסו כדין המוכר, ומי שלקח את העידית יפרע לניזק, והלוקח את הבינונית ישלם החוב, ולוקח הזיבורית ישלם את הכתובה. אמנם אם מכר את כל השדות] בזה אחר זה[4] כולם גובים מן [הקונה] האחרון [אפילו אם הראשון קנה העידית ובינונית, יכול לדחות הניזק ובע״ח לזיבורית, שיאמר הנחתי לך מקום לגבות ממנו. ואם] אין לו [לקונה אחרון מספיק לשלם כל החיוב, שהקרקע שקנה לא שוה כנגד ג׳ החיובים, אז] גובה [את מה שנשאר] משלפניו. [ואם] אין לו [מספיק לכל נושיו], גובה משלפני פניו.

[מבררת] הגמ׳, מה שכתוב] מכרן לאחד, באיזה מקרה מדובר. אם תאמר [שמדובר שהוא מכר לו את כל הקרקעות] בבת אחת [פי׳: בשטר א׳], עכשיו שראינו [במקרה שהוא מכר את קרקעותיו] לשלשה [בני אדם] שיש לומר אחד מהם קדם [פי׳: שזה לקח בבקר וזה בערב, ויכול לומר הנחתי לך מקום לגבות הימנו], אמרת כולם נכנסו תחת הבעלים [שכן אין ניכר בשטר המכר מי לקח בראשונה], האם יש לשאול [אם] מכרן לאחד. אלא פשוט [שמדובר שמכרם] בזה אחר זה [פי׳: בג׳ ימים. מקשה הגמ׳] ומה שונה [בין מכרם לאיש א׳ למכרם ל]שלשה [אנשים. הרי כמו שמכרם לג׳ אנשים למדנו] שכל א׳ וא׳ [יכול] לומר לו, הנחתי לך מקום לגבות ממנו. גם זה [שקנה את כל הקרקעות] יאמר לו על כל שדה ושדה, הנחתי לך מקום לגבות ממנו.

[מתרצת] הגמ׳ במה מדובר כאן, במקרה שלקח עידית באחרונה[5] [ואז הלוקח מעדיף לשלם לכולם כדינם ולא כולם מהעידית]. וכן אמר רב ששת, [מדובר] במקרה שלקח עידית באחרונה. [מקשה הגמ׳] אם כן, שיבואו כולם לגבות מהעידית [פי׳: כי היא נשארה בת חורין כשניקנו שאר הקרקעות, ושיעבודם הוטל עליה. משיבה הגמ׳] משום ש[יכול הקונה] לומר להם, אם תשתקו ותקחו כדינכם, תקחו, ואם לא, אני אחזיר את השטר של הזיבורית לבעלים, וכולכם תקחו מזיבורית. [שואלת הגמ׳] אם כן [פי׳: שזה טעם הדבר],

---

1. עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ קכ ס״ד), רוס״ד לעיל ז ע״ב הערה 7. **2.** עי׳ לעיל ז ע״ב הערה 1.

3. עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ קיט ס״ג): מי שהיה לו עידית ובינונית וזבורית, והיו עליו מיקח ונעל חוב וכתובת אשה, ומכרן לאחד בין בשט אחת, נכנסו תחת הבעלים וגובה ניזק בעידית, ונעל חוב בבינונית, וכתובת אשה בזיבורית. ואם טען כל נוקח לזה שבא לטרוף ממנו: מי לקחתי מהלה והנחתי לך מקום לגבות ממנו, יש מי שאומר שמועמדין לו, ואינו יכול לגבות מספק, ויש מי שאומר שכיון שאינו ניכר ממוך השטר, שהרי שלשתן קנו ביום אחד, ואין כותבים שעות, קנין שלשתן לוֹ חל על קוף היום, ואז חלו כולם כאחד. **מגיד המשנה**: וגובה ניזק בעידית - ואף על גב דאין שטר לניזק, מכל מקום יש לו קול לניזקין כמו בשטר, ולפי שיש לו ללוקח לקטוח (פמ״ג), וי״ל דאינו גובה ממשעבדי פלג״ה עמד בדין ול״ע למעשה (ש״ך), וי״ל שאינו גובה ממשעבדים דוקא למ״ד שעבוד לאוורייתא, ול״ק כיון דלא שכיישו משמועבדים (קה״ח). מי לקחתי כו׳ - טענה זו שייכא ג״כ בשם קנו שלשתן שוה עידית או בינונית או זיבורית (פמ״ג). יש מי שאומר שמועמדין לו כו׳ ויש מי שאומר כו׳ - שם נזכר בהסכמות שנכתבו ביום אחד ולפ נכתב בהן שעות, לכו״ע אין טוענין ללקוחות שמא קדם אחד מחבירו, דאע״ג דטוענין ליורש וללוקח, טענה זו לפ טוענין להו לגזוקי להבי, כיון דודאי שעבוד עלייהו, ומהיכן דלפ דג׳ שטרות הן ונכתבו ונחתמו קופר אחד ועדים אחד, מ״מ מהיכן דשלשתן אחר כתיבתן לקחן המוכר בידו ומכרן להן כאחד, וכל ממ׳ המוזכרת כאן היה לווקח כשהלוקחות בעצמן טוענין טענת ברי, ואומרים שלנו נמכר לנו בפוקי השטר ושלכם יתן לכם אחר, ושמא השטות בשטר, אם אין בהם שעות להס: דלקמן, כולם גובין מהאחרון, דל מספיק, גובין מהלפניו, דל מספיק, גובין מלפני פניו. ואם שטרו של אחד מהם קודם לחבירו, ונפיש לגבות כאחד, כל מי שמטרו קודם יגבה מהאחרון תחלה, אין לו אלא עידית או בינונית או זיבורית, והמאוחר ממנו גובה מלפניו, והמאוחר ממנו גובה מלפני פניו. עיין המשך בהגלמות.

4. עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ קיט ס״ד): מכרן לשלשה, זה אחר זה, בשלשה ימים או ביום אחד, ונכתבו השטות בשטר, אם אין בהם שעות אין קדימה, כגון שנכתב ביום אחד, או שלאחר שנתחייב לכולם קנה ונכתב להס: דלקמן, כולם גובין מהאחרון, דל מספיק, גובין מלפניו, דל מספיק, גובין מלפני פניו. ואם שטרו של אחד מהם קודם לחבירו, ונפיש לגבות כאחד, כל מי שמטרו קודם יגבה מהאחרון תחלה, אין לו אלא עידית או בינונית או זיבורית, והמאוחר ממנו גובה מלפניו, והמאוחר ממנו גובה מלפני פניו. עיין המשך בהגלמות. **5.** עיין בהגלמות.

עדית וזיבורית נזקן בעידית ובעל חוב וכתובת אשה בזיבורית. דמלטוייהא ג"מ בזיבורית כלקמן ורבנן סוס לתקון ליה בניעונית משום נעילת לתא לגוון והיכא דליה ליה ניעונית ליתא לתקנתא: **תשעה בינונית שלו בעידית.** דהא מיטב הוא לו: ומכרה. לגמר מלוה לפיקטעבדא ליה ניעונית ב"ג מעיקרא נעוד שהיתה עידית כיון: **אידי ואידי שלא היתה לו עידית.** וכ"ע בשל עולם הן שמין: **ולא קשיא כר'.** הא דקתני ג"מ וכתובת אשה זיבורית דשוין בניעונית לידיה בעידית דלעלמא: **אידי ואידי [בנין] שהיתה בינונית שלו בבינונית דעלמא.** ולא היתה לו עידית מתחילה ונהא פליגי דתנא דמתניתא קמייתא סבר בשל עולם הן שמין ואמטו לכבי שקיל ג"מ בניעונית כדיניה ודידך סבר בשל הן שמין. ל"ק הא גרסינן לידי ולידי כגון שהיתה בינונית שלו בבעידית דעלמא ומפרקינן ליה הכי בידי ולידי כשהיתה לו עידית ומכרה ונהא פליגי דתנא דמתניתא קמייתא סבר בשל הן שמין וכיון לבדיניה הוי בינונית ולא פליג אלא ר"ג דלעלמא עידית מיניה משלם ותנא דבריימי' סבר בשל עולם הן שמין. ותפוס לשון לשמן: **בדעלא קמיפלגי.** תנא בתרא ליה ליה מקנתא דעולא שלא כתב קרא לזול ולפילו הוי ליה ממי עידית דמשלם הוי ליה בינונית גמורה בין לבדיניה בין לעלמא אפילו הכי ס"ל לעקולו ר"ג מזיבורית **מברן לא' או לג' בני אדם.** ניזוק מי שהיה עליו מזקן ומכופה משלם וב"מ ויהו לו עידית וניעונית וזיבורית: **כולן נכנסו תחת הבעלים.** נכנסו להקלובות כלין המוכר ומי שלקח עידית יפרע ליזוק ולוקח ניעונית ישלם לא המוכר ולוקח זיבורית לא המוכר: **כולן גובין מן האחרון.** לפיל שקל קמלי עידית וניעונית מלי מדמן להו להקלובות לזמקן וב"ש מלל זיבורית לאמר המחתי לך מקום לגבות ממנו ותנן במסכת גיטין (דף מח:) לין בפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש בני מרבי ואפי' מי שאין לו אלא מנה קדמי לוה ולוה לאחרים: **אילמא בבת אחת השתא.** נמכר אחד: **לג' דאיכא למימר חד מיניהו קדים.** שזה לקח בנוכר והלוו שיש בערב ומלי למימר הכא נמי מורין: **אמרת נכנסו תחת הבעלים.** הואיל ומלן ניכר בשטרי המכר מי לקח לחמן: **אלא בזה אחר זה.** נג' ימים: **לימא.** הלי לוקח אחד: **הנחתי לך מקום לגבות.** כי הכי לגילו כולהו בתר זיבורית: **שלקח בעידית באחרונה.** לגיפא ליה למיתב להו כדיניהו ולא ליזלו בתר עידית: **לימא מעידית.** לכומר מעידית שמשלמה בם מורין בם וסוגל שיעבוד עליה: **ואי לא מהדרנא לשטרא דזיבורית למריה.** כי היכי דמהדרו למיגבא מיניה לחין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני מורין: **אי הכי.** דמשמע הכי טעמא הוא: **בנזקין**

אי שתקת כו' ואי לא מהדרנא שטרא דזיבורית למריה. פ"ע: ג' דצלחו כי הכא גביא מזיבורית מ"מ לא מצית למימר ליה לכי מהדר ליה מהתם כיון שחין מפקינן ליה מהכא כשהיתה לו מכי מהדר ליה מהתם נמי מזיבורית מהיכא דהוה ליה ליתן לו מכי מהדר ליה מהתם נמי מזיבורית [ועי' תוספות יבמות לו:: ד"ה דאמר]: **דליתמי**

ס"ג **אידי ואידי בשלא היתה לו עידית ומכרה הא דשויא בניעונית דידיה בעידית דעלמא הא דלא שויא בר'.** והכ דקאמר מידי ומידי כגון שלא היתה לו עידית ומכרה ולא[ס] נעי למימר דמרוייהו מיירי שלא היה לו כלל ד"ל דהוה למימר דשויא בניעונית דידיה בעידית דעלמא ממלי קרי לה בניעונית שלא ד"ק מידי ומידי ס"ד היתה לו עידית ומכרה לומר לן דמשום הכי לא מצית למימר כשמכר לו ועדיין י"ם לו ומן כרין לשוקמי כשמכר שום שהיה ומכרי תרוייהו בשל עולם הן:

ואי בעית אימא אידי ואידי בשהיתה בינונית שלו בבינונית דעלמא. ולא גרסינן בעידית דעלמא דכיון דקתי שלא היתה לו עידית ממלי קרי ליה בניעונית כיון דהוו עידית דידיה ודעלמא ועוד דל"ל היכי מתוקמא הכי דקתני מקרן ב"ש בבינונית בין למ"ד בשל הן שמין בין למ"ד בשל עולם הן שמין:

מר לית ליה **תקנתא דעולא.**

דוקא היכא דליה ליה עידית דהוי ליה ממי בינונית עידית לדידיה ממלקנו בניעונית וזבורית ממעט לפי שאין ליה עידית גבי ב"ש מבינונית וקסבר כיון דליה ליה שלא בניעונית וזיבורית [א] דשיך כאן טעמא דלמרנין בהניזקין (גיטין מט:) מפני מה ב"ש אין להן ליזו בעידית כדי שלא ירהה שדה נפה ולידה נפה למציגו ויחמכו מקפוף ונלוזו כדי שתגבה מזה בזה: **מה** דרכו של **אדם להוציא פחות שבכלים.** פע"ג דלעיל ב"ד היה מוציא[ס] לו היה מוציא שלא מה שהוזיל נותן לו:

להוציא פחות **שבכלים.** ול"ת לפי' פחות שבכלים מיטב הוא כלמרנין בעל[ס] כל מילי מיטב הוא ול"ל כשמוציא לליס דרכו להוליא הגרוע וכשמוציא קרקע נמי דרכו להוליא זיבורית[ס] ונרמה דהלכה דבשלו הן שמין דהכי ליה לר"ל נכתובות (דף קי.):

כולן נכנסו תחת הבעלים. [ב] ול"ת והא נזקין מלוה על פה ניימו ומלוה על פה לא גבי ממשעבדי וי"ל דכשעמד בדין במלוה בפטור דמיל כלמרנין בהגוזל בתרא[ס] (לקמן קיב) ובכתובות דוכמין[ס] לי גובה משלפניו. לומר ריב"ל שלא היתה לו עידית ומכרה לגמר מלוה ולוה הלכה ד סמע עשין לד: ד מי' פ"ע מהלכות מלוה ולוה הלכה ו סמע עשין לד טוס"ע מ"מ סי' קיט סעיף ג: סה ד מי' שם הלכה ה טור ש"ע שם סעי' ד: סח ו מי' שם הלכה ה טור ש"ע שם סעיף ה:

סג א מי' פ"ע מהל' מלוה ולוה הלכה ד סמע עשין לד טוס"ע תו"מ סי' קב סעיף ד: סד ב טוס"ע מ"מ סי' קב סעיף ד ועיין שם בב"י: סה ג מי' פ"ע מהל' מלוה ולוה הלכה ה סמע עשין לד: סו ד מי' פ"ע מהלכות מלוה ולוה הלכה ו סמע עשין לד טוס"ע מ"מ סי' קיט סעיף ג: סח ה מי' שם הלכה ה טור ש"ע שם סעי' ד: סח ו מי' שם הלכה ה טור ש"ע שם סעיף ה:

רבינו חננאל

ואי אמרת בשלו הן שמין התישנה בינונית דידיה עידית דהא לית ליה שובה ממנה דידהה בעל חוב בזיבורית. **ופרקי'** כגון דהתה ליה עידית ומכרה ותנן אין נפרעין מנכסים משועבדין במקום שיש בני מרוין וכו'. **ואמרי'** הכי נמי מסתברא דתניא אחריתי בניעונית וזיבורית נזקין בבינונית ובעל חוב וכתובת אשה בזיבורית קשיין אהדדי כו' ופשוטה היא. **רבינא אמר בדעולא קמיפלגי.** דאמר דבר תורה בעל חוב בזיבורית שנאמר בחוץ תעמוד וכו' מה דרכו של לוה להוציא פחות שבכלים, ומה טעם אמרו בעל חוב בבינונית שלא לנעול דלת בפני לרין, **ואי** תנא דקתני בעל חוב בבינונית את ליה דעולא והאי דקתני בעל חוב בזיבורית לית ליה דעולא. **תי'** מכדן לאחד או לשלשה כו' היו לו עידית ובינונית וזיבורית ומכרן לאחד או לשלשה כאחד כולן נכנסו תחת הבעלים מגבין לנזקין מן העידית ולבעל חוב בבינונית ולכתובת אשה בזיבורית. **ואקשי'** אמאי נימא הנחתי לך מקום לגבות ממנו. **ופרק'** כגון שלקח עידית באחרונה. היינו טעמא דלא גבו כולהו מן העידית משום דאמר להו אי שתקיתו ושקלית כדיניכו דזיבורית ושקלית לכולהו מזיבורית אי הכי

תורה אור השלם

א) בַּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה נֹשֶׁה בּוֹ יוֹצִיא אֵלֶיךָ אֶת הֶעָבוֹט הַחוּצָה: [דברים כד, יא]

ליקוטי רש"י

[המשך מטור א]

כך תקנו מעשה ידיה לנעולה מקום פיתה הלכך יכולה לומר לי תפסי. [ניתין שם]. לכאורה מתקנת מזונות שהפסיד ונתן לתפסה היו עסוקים בניה במלכות וסוף טופל מלוכת ידיה מתחילן וכ"ו אמר רבי כגון זאת התקנה שתקנו חכמים מזונות שהפסה לעצמה אם תאמרי אי תפסי מקנת חכמים זו ס"ג אידי ואידי בשלא היתה לו עידית ומכרה הא דשויא בניעונית דידיה בעידית דעלמא הא דלא שויא בר'. והכ דקאמר מידי ומידי כגון שלא היתה לו עידית ומכרה ולא[ס] נעי למימר דמרוייהו מיירי שלא היה לו כלל ד"ל דהוה למימר דשויא בניעונית דידיה בעידית דעלמא ממלי קרי לה בניעונית שלא ד"ק מידי ומידי ס"ד היתה לו עידית ומכרה לומר לן דמשום הכי לא מצית למימר כשמכר לו ועדיין י"ם לו ומן כרין לשוקמי כשמכר שום שהיה ומכרי תרוייהו בשל עולם הן:

ואי בעית אימא אידי ואידי בשהיתה בינונית שלו בבינונית דעלמא. ולא גרסינן בעידית דעלמא דכיון דקתי שלא היתה לו עידית ממלי קרי ליה בניעונית כיון דהוו עידית דידיה ודעלמא ועוד דל"ל היכי מתוקמא הכי דקתני מקרן ב"ש בבינונית בין למ"ד בשל הן שמין בין למ"ד בשל עולם הן שמין:

מר לית ליה **תקנתא דעולא.**

דוקא היכא דליה ליה עידית דהוי ליה ממי בינונית עידית לדידיה ממלקנו בניעונית וזבורית ממעט לפי שאין ליה עידית גבי ב"ש מבינונית וקסבר כיון דליה ליה שלא בניעונית וזיבורית [א] דשיך כאן טעמא דלמרנין בהניזקין (גיטין מט:) מפני מה ב"ש אין להן ליזו בעידית כדי שלא ירהה שדה נפה ולידה נפה למציגו ויחמכו מקפוף ונלוזו כדי שתגבה מזה בזה: **מה** דרכו של **אדם להוציא פחות שבכלים.** פע"ג דלעיל ב"ד היה מוציא[ס] לו היה מוציא שלא מה שהוזיל נותן לו:

להוציא פחות **שבכלים.** ול"ת לפי' פחות שבכלים מיטב הוא כלמרנין בעל[ס] כל מילי מיטב הוא ול"ל כשמוציא לליס דרכו להוליא הגרוע וכשמוציא קרקע נמי דרכו להוליא זיבורית[ס] ונרמה דהלכה דבשלו הן שמין דהכי ליה לר"ל נכתובות (דף קי.):

כולן נכנסו תחת הבעלים. [ב] ול"ת והא נזקין מלוה על פה ניימו ומלוה על פה לא גבי ממשעבדי וי"ל דכשעמד בדין במלוה בפטור דמיל כלמרנין בהגוזל בתרא[ס] (לקמן קיב) ובכתובות דוכמין[ס] לי גובה משלפניו. לומר ריב"ל שלא היתה לו עידית ומכרה לגמר מלוה ולוה הלכה ד סמע עשין לד: ד מי' פ"ע מהלכות מלוה ולוה הלכה ו סמע עשין לד טוס"ע מ"מ סי' קיט סעיף ג: סה ד מי' שם הלכה ה טור ש"ע שם סעי' ד: סח ו מי' שם הלכה ה טור ש"ע שם סעיף ה:

אין שמח נמו מלוה על פה לא גבי מי שאין לו אלא מנה קדמי לוה ולוה הלכה ד סמע עשין לד: ד מי' פ"ע מהלכות מלוה ולוה הלכה ו סמע עשין לד טוס"ע מ"מ סי' קיט סעיף ג: סה ד מי' שם הלכה ה טור ש"ע שם סעי' ד: סח ו מי' שם הלכה ה טור ש"ע שם סעיף ה:

ליקוטי רש"י

מה דרכו של אדם להוציא. לפמוס. פחות שבכלים. שמלוטו לא יפרע עדיים [ניתין נ.].

[מכאן שייך לעמוד ב]

במקום שיש בני מרוין. דלמי לקומוס לגיכלי ולמימר מיימי גבי שהכי ים לך מקום [ניתין נ:]. **בדרבא.** ממילמא דמתיתי מתרס רבא [ניתין עז:]. **אי אפשי בתקנת חכמים.** שמקיט לטוטמי ולימה טוסה לי [כתובות פג.]. שעמו לנשמתי. כגון זו. דלקמן דמצדכון היא [רשב"ם ב"ב מט:]. **שהפסיד לו.** הואיל והתקנה לנוכלו נעשית יכול לומר לטם עמו אלא להנאתי אני לי [ניתין עז:]. **דבעל** כלמו לתיים לה שכולו כלמו אלא מקום מוסף שהם לו [ניתין עז:]. **מאי בבון זו.** לכיכל דמרס רבא [כתובות פג.].

מי [ס] ס"ג ומכרה רב אשי אמר אלו לקוי ב"ה במרדשי"ל. [ב] גיטין נ. [ג"ב תוס'.]. [ג] [משקלים לכתובות פרק ג' ס"ב ס"ג ס"ו]. [ד] ב"מ קיג.

ה ז. [ו] ע"י תוס' גיטין ב. ד"ה פחות. [ז] [ל"ל הגהל עפים קה.] ובכתי"ע ליתא תיבת "בתרא". [ח] [ב"מ טו. ב"ב קצה. ערכין ו.]. [ט] קידושין דף יג: ועי"ש תוד"ה מלוה וש"נ. [י] כתובות דף צג:. [יא] וכתובות קט: ד"ה ורבנן.

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה בר בו' דשייך כאן בר'. ג"כ אבל ברמב"ד פי' ד"ל ומ"ל בניעונית ליכ לי' דעולא ובפרק"ב ל"ל כ"ש דלמר בהגוזל מ"מ כו' ובלן כיון שהם בניעונית דעלמא ליכל משלם ומזקמינן לן מלתוריי' ומלן קיימא לן כעולא. (ועבהגר"א תו"מ ס"ק ק"כ). **[ב]** ד"ה נכנסו תחת הבעלים בו'. ג"כ כל זה לגיטמה בקרוטין יג ב אבל לפי הרי"ף ל"ל לזה דל"ל מזה בתלה דעולא ועיין בכתמה בתוה"ש ועמ"ש רבינו בויו"ד סימן סה ס"ק כט):

הגהות וציונים

ס ג"א אידי ואידי בשהיתה לו עידית ומכרה, ועיין ת"ח. וגר' מהר"ם כאן שלא היתה לו עידית ומכרה **לא** אידי ואידי שלא היתה כר' (גליון). **ב** בתוספתא הגירסא **מברן לשלשה** בתרייתא: (רש"ש הגיה ותנא דבתרייתא סבר): **ג** ע"ל בבי' **הלקיחות** (באה"מ, מצור דבש): **ד** גי' מהר"ם **לא** בעי כר', בלא וי"ו [וכ"ה בכת"י דפרי"ן] ועי' בספר פ"י (גליון). ע"ל בספר פ"י (כהה"פ) והוא ספר כוס ישועות:

ליקוטי רש"י

מה דרכו של אדם להוציא. לפמוס. פחות שבכלים. שמלוטו לא יפרע עדיים [ניתין נ.].

[מכאן שייך לעמוד ב]

במקום שיש בני מרוין. דלמי לקומוס לגיכלי ולמימר מיימי גבי שהכי ים לך מקום [ניתין נ:]. **בדרבא.** ממילמא דמתיתי מתרס רבא [ניתין עז:]. **אי אפשי בתקנת חכמים.** שמקיט לטוטמי ולימה טוסה לי [כתובות פג.]. שעמו לנשמתי. כגון זו. דלקמן דמצדכון היא [רשב"ם ב"ב מט:]. **שהפסיד לו.** הואיל והתקנה לנוכלו נעשית יכול לומר לטם עמו אלא להנאתי אני לי [ניתין עז:]. **דבעל** כלמו לתיים לה שכולו כלמו אלא מקום מוסף שהם לו [ניתין עז:]. **מאי בבון זו.** לכיכל דמרס רבא [כתובות פג.].

בדיתמי דלא[א] בני פרעון נינהו. [א]תע"ג אפי' מחזיר להם קרקע הוו להו כימומים שקנו קרקע למאי מיתת מציין למ"ן בעל מוד מחד וגופה מותה מהן[ו] ולפ"ז גם לכשגבו קרקע במותם מציין ממרינן בית מותלין (ב"ב דף קכה.) דבעל מוד מוזר ואוגבה מהן: **רצה** מזה **גובה** ומזה **גובה**. ותע"ג למתרין[ג] אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין משום תקנתא דידי[ב] אנא בהא תקנתא לא ניחא לי כדרבה[ג] דאמר רבא כל האומר אי אפשי בתקנת חכמים כגון זו שומעין לו מאי כגון זו כדרב הונא[ד] דאמר רב הונא יכולה אשה שתאמר לבעלה איני ניזונית ואיני עושה. [ד]פשיטא מכר לוקח בינונית וזיבורית ושיר עידית לפניו ליתו כולהו ולגבו מעידית דהא אחרונה היא ובינונית וזיבורית ליתנהו גביה דמצי למימר להו גבו מבינונית וזיבורית דלא ניחא לי בתקנתא דרבנן אבל מכר עידית ושייר בינונית וזיבורית מאי סבר אביי למימר אתו כולהו גבו מעידית א"ל רבא[ז] מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבא לידו וכיון דאילו אתו גבי לוקח ראשון מצי אגבי להו מבינונית וזיבורית וא"פ דכי זבני בינונית וזיבורית אכתי עידית בני חורין הואי[ט] ואין נפרעין מנכסים משועבדים כל זמן דאיכא בני חורין מצי א"ל לא ניחא לי בהאי תקנה לוקח שני נמי[י] מצי א"ל גבו בינונית וזיבורית דכי זבין לוקח שני אדעתא דכל[כ] זכותא דה"ל לראשון בגוה זבין.[ל] אמר רבא[מ] ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון והלך שמעון ומכר שדה אחת ללוי ובא ב"ח דראובן רצה מזה גובה רצה מזה גובה[נ] ולא אמרן אלא דזבן בינונית[ס] אבל זבן עידית וזיבורית לא דא"ל להכי דייקי וזבני עידית וזיבורית ארעא דלא חזיא לך ואפילו זבן בינונית נמי לא אמרן[ע] אלא דלא שייר בינונית דכוותיה דלא מצי א"ל הנחתי לך מקום לגבי שמעון אבל שייר בינונית דכוותיה גבי שמעון לא גבי מינה דמצי א"ל הנחתי לך מקום לגבות ממנו.[פ] אמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות ואתא ב"ח דראובן וטרף משמעון דינא הוא דאזיל ראובן ומשתעי דינא בהדיה ולא מצי א"ל לאו בעל דברים דידי את דאמר ליה אי מפקת מינה עלי הדר ואיכא דאמרי אפילו שלא באחריות נמי דא"ל לא ניחא לי דתתחי לשמעון תרעומת עלי[צ]. ואמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות ויצאו בנוקין נמי נימא הכי. מי בעית למיקל ביתומים שקנו ומי לא מהדרינן אטרח זיבורית למריה ומקשו זיבורית בע"כ ומאי יהיב ליה עידית אלא מדלא טעין הכי בע"כ נכסי עסקינן כגון שמת המוכר וכיון אלא הניח קרקע אין היתומים בני פרעון למטלטלי דיתמי לבעל אלא ממשעבדי[ק] ומע"פ ממחזר להם קרקע הוו להו כיתומי שקנו קרקע למאי מיתת מציין[ר]. ולכאי פריך ממזקן ואלא פריך מב"ח דמאי ליימא הכי אלא משום דאמר להו טעמא מאי אמור רבנן[ש] אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין משום תקנתא דידי[ב] אנא בהא תקנתא לא ניחא לי כדרבה[ג] דאמר רבא כל האומר אי אפשי בתקנת חכמים כגון זו שומעין לו מאי כגון זו כדרב הונא[ד] דאמר רב הונא יכולה אשה שתאמר לבעלה איני ניזונית ואיני עושה. [ד]פשיטא מכר לוקח בינונית וזיבורית ושיר עידית לפניו ליתו כולהו ולגבו מעידית דהא אחרונה היא ובינונית וזיבורית ליתנהו גביה דמצי למימר להו גבו מבינונית וזיבורית דלא ניחא לי בתקנתא דרבנן אבל מכר עידית ושייר בינונית וזיבורית מאי סבר אביי למימר אתו כולהו גבו מעידית א"ל רבא[ז] מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבא לידו וכיון דאילו אתו גבי לוקח ראשון מצי אגבי להו מבינונית וזיבורית וא"פ דכי זבני בינונית וזיבורית אכתי עידית בני חורין הואי[ט] ואין נפרעין מנכסים משועבדים כל זמן דאיכא בני חורין מצי א"ל לא ניחא לי בהאי תקנה לוקח שני נמי[י] מצי א"ל גבו בינונית וזיבורית דכי זבין לוקח שני אדעתא דכל[כ] זכותא דה"ל לראשון בגוה זבין.[ל] אמר רבא[מ] ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון והלך שמעון ומכר שדה אחת ללוי ובא ב"ח דראובן רצה מזה גובה רצה מזה גובה[נ] ולא אמרן אלא דזבן בינונית[ס] אבל זבן עידית וזיבורית לא דא"ל להכי דייקי וזבני עידית וזיבורית ארעא דלא חזיא לך ואפילו זבן בינונית נמי לא אמרן[ע] אלא דלא שייר בינונית דכוותיה דלא מצי א"ל הנחתי לך מקום לגבי שמעון אבל שייר בינונית דכוותיה גבי שמעון לא גבי מינה דמצי א"ל הנחתי לך מקום לגבות ממנו.[פ] אמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות ואתא ב"ח דראובן וטרף משמעון דינא הוא דאזיל ראובן ומשתעי דינא בהדיה ולא מצי א"ל לאו בעל דברים דידי את דאמר ליה אי מפקת מינה עלי הדר ואיכא דאמרי אפילו שלא באחריות נמי דא"ל לא ניחא לי דתתחי לשמעון תרעומת עלי[צ]. ואמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות ויצאו

עין

מציין דיתמי לבעל מוד לא מהדרינן[ר] ומע"פ ממחזר להם קרקע הוו להו כיתומי שקנו קרקע למאי מיתת מציין[ר]. ולכאי פריך ממזקן ואלא פריך מב"ח דמאי ליימא הכי אלא משום דאמר להו טעמא מאי אמור רבנן[ש] אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין משום תקנתא דידי[ב] אנא בהא תקנתא לא ניחא לי כדרבה[ג] דאמר רבא כל האומר אי אפשי בתקנת חכמים כגון זו שומעין לו מאי כגון זו כדרב הונא[ד] דאמר רב הונא יכולה אשה שתאמר לבעלה איני ניזונית ואיני עושה. [ד]פשיטא מכר לוקח בינונית וזיבורית ושיר עידית לפניו ליתו כולהו ולגבו מעידית דהא אחרונה היא ובינונית וזיבורית ליתנהו גביה דמצי למימר להו גבו מבינונית וזיבורית דלא ניחא לי בתקנתא דרבנן אבל מכר עידית ושייר בינונית וזיבורית מאי סבר אביי למימר אתו כולהו גבו מעידית א"ל רבא[ז] מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבא לידו וכיון דאילו אתו גבי לוקח ראשון מצי אגבי להו מבינונית וזיבורית וא"פ דכי זבני בינונית וזיבורית אכתי עידית בני חורין הואי[ט] ואין נפרעין מנכסים משועבדים כל זמן דאיכא בני חורין מצי א"ל לא ניחא לי בהאי תקנה לוקח שני נמי[י] מצי א"ל גבו בינונית וזיבורית דכי זבין לוקח שני אדעתא דכל[כ] זכותא דה"ל לראשון בגוה זבין.[ל] אמר רבא[מ] ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון והלך שמעון ומכר שדה אחת ללוי ובא ב"ח דראובן רצה מזה גובה רצה מזה גובה[נ] ולא אמרן אלא דזבן בינונית[ס] אבל זבן עידית וזיבורית לא דא"ל להכי דייקי וזבני עידית וזיבורית ארעא דלא חזיא לך ואפילו זבן בינונית נמי לא אמרן[ע] אלא דלא שייר בינונית דכוותיה דלא מצי א"ל הנחתי לך מקום לגבי שמעון אבל שייר בינונית דכוותיה גבי שמעון לא גבי מינה דמצי א"ל הנחתי לך מקום לגבות ממנו.[פ] אמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות ואתא ב"ח דראובן וטרף משמעון דינא הוא דאזיל ראובן ומשתעי דינא בהדיה ולא מצי א"ל לאו בעל דברים דידי את דאמר ליה אי מפקת מינה עלי הדר ואיכא דאמרי אפילו שלא באחריות נמי דא"ל לא ניחא לי דתתחי לשמעון תרעומת עלי[צ]. ואמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות ויצאו

ממנו ישלם לו [ב"מ יד.]. **ומשתעי דינא בהדיה**. דבע"ח ומלקוח מעל שמעון בכל טענה שיוכל לטעון ואומר פרעתיך כך וכך. אז כך וכך יש לי על עליך תביעה ואפי' מעכב זה שתפרע [שם]. אם יש עליו שום גלגול לבריים לחפוך שוב כנגד זה. או מיחסקבים כל ליה פרעתיך [כתובות צב:]. **ולא מצי א"ל**. בעל חוב. **לאו בעל דברים דידי את**. קרקע שמעון אני טוען. אם יש לך תביעה עלי פרעתיך [ב"מ שם]. פיני טורף ממקן כלום [כתובות שם]. **אפילו שלא באחריות נמי**. מכרה לחוכן לשמעון לך מלי אמר ליה בעל חוב לרחוכן לאו בעל דבריים דידי את [כתובות שם].

ליקוטי רש"י

[המשך מעור א]

מסוגעדים ממקום שיש בני מורין ואפי' הן זיבורית הכתם הוא לחוכן בעל חוב הוא ואמור רבנן מפני תקון העולם כל זמן שיש בעל חוב הוא ואפי' כלי חוב לא יטרוף [כתובות צב:]. **ראובן שמכר שדה לשמעון** שמכר שדה לשמעון בלא אחריות. אם יטרפוה

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה בדיתמי בי' אע"ג כו'. נ"ב ובסע"ש פיכס ניתומים קטנים. [ב] ד"ה אבל בי' ובע"ב כו'. נ"ב וכ"ה בסע"ש ושם"ר פופקים והסע"ש (סי' ב) מולק על זה (ועבמגר"ש סימן ק"ב ס"ק ג):

הגהות וציונים

[ג] צ"ל לוקח שני **ארעתא בכל** זכותא (מהרש"ל). וכ"ה בסע"י ורי"ף (סוף עמ' ז): [ד] בסע"י ורש"י שבריף (עמ' ו) נוסף **דזיבורית**: [ה] צ"ל בשתי **לקיחות** (באה"מ, מצור דבש): [ו] ברש"י שבריף (עמ' ז) ובסע"י נוסף **דהך לא** לוקח **דההוא דקניא** אמר **רבא** מה **מכר ראשון לשני** כל **זכות** שתבא לידו **לוקח** שני **דחי להו** לגבי **לוקח** ראשון **דהתם** מצי **למימר** דהו **ראובן** שקלי **דאי** הוה עידית גביה **לוקח** ראשון **לא** הוה **יהיב לכו** מיניה **אבל** האי דיניה דבעל חוב שקל **דאי** הוה **אצל** שמעון [מינה] היה גובה: [ז] בסע"י **לעיל** דאמרינן א"ר [ן] **ואי"** דנ"מ **לענין** מזונייך שאין שמעון יכול **לטעון** שמכר **להבא** ליפרע מנכסי יתומים או משועבדים דצריך עידי קיום דאי לאו הכי כר. כ"ה בס"א (גלינון):

מסורת הש"ס
עם הוספות

ג) [גיטין מח:], ג) סם עז. כתובות סב. כ"ב מט:, ג) כתובות נח: ט: פב. קז: [ע"ש], ד) גיטין מה:, ה) [ע"ש], ו) כתובות נב. [ע"ש], ז) עיין תוס' גיטין נ. ד"ה מאי, ח) כתובות נב: ב"מ יד., ט) עיין תוס' ב"ב מג. ד"ה מפני, י) פסחים לא., כ) כתובות מז:, ל) גיטין מח:, מ) ז:, נ) גיטין נח:, ס) צ"ל יג: ד"ה הא (ב"ש), ע) שנהדרין לא., פ) עי' תוס' לקמן קיב: ד"ה מצי.

ליקוטי רש"י

[ההתחלה בעמוד א]

מלגלג יהיה לבעלה בעלה ממילא דכיון דמזונות אין לו גם הכפל לא יטול מלגלג להעיד לחוכן וכן אם יהיה לשמעון עדים שמעידין שזוחו וסס קרוכין פסולין להעיד אפילו לחוכן כיון דיש ריוח לשמעון שמעמיד הקרקע בידו כדמוקמ' סוף פרק קמא דמכות (דף ו.) גבי אילעא ושוויה קרוביס לערב הוו ופסלי להו אפילו לגבי לוה ומלוה משום דכי ליה לוה חזל מלוה בתר ערבא ס"ל מאי נפקא מיניה ויש לומר דנפקא מיניה לרבים אמרוכה כגון שאמר שמעון אין לי עדים ואין לי ראיה ולאחר מכן באו עדים לשמעון אין יכול להשיבס[ב] ורחוכן שלא אמר אין לי עדים יכול להשיבס גם עתה כגון שטוען בעית אין גדול קחלניא[ג] ושמעון יש לו מעי לטוחת כמו לחוכן: [ועיין בתוספות ב"מ יח. ד"ה דינא ובכתובות נב: ד"ה דינא]:

בנוקין נמי נימא הכי. מי בעית למיקל ביתומים שקנו ומי לא מהדרינן אטרח זיבורית למריה ומקשו זיבורית בע"כ ומאי יהיב ליה עידית אלא מדלא טעין הכי בע"כ נכסי עסקינן כגון שמת המוכר וכיון אלא הניח קרקע אין היתומים בני פרעון למטלטלי דיתמי לבעל אלא ממשעבדי[ק] ומע"פ ממחזר להם קרקע הוו להו כיתומי שקנו קרקע למאי מיתת מציין[ר]. ולכאי פריך ממזקן ואלא פריך מב"ח דמאי ליימא הכי אלא משום דאמר להו טעמא מאי אמור רבנן[ש] אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין משום תקנתא דידי[ב] אנא בהא תקנתא לא ניחא לי כדרבה[ג] דאמר רבא כל האומר אי אפשי בתקנת חכמים כגון זו שומעין לו מאי כגון זו כדרב הונא[ד] דאמר רב הונא יכולה אשה שתאמר לבעלה איני ניזונית ואיני עושה. [ד]פשיטא מכר לוקח בינונית וזיבורית ושיר עידית לפניו ליתו כולהו ולגבו מעידית דהא אחרונה היא ובינונית וזיבורית ליתנהו גביה דמצי למימר להו גבו מבינונית וזיבורית דלא ניחא לי בתקנתא דרבנן אבל מכר עידית ושייר בינונית וזיבורית מאי סבר אביי למימר אתו כולהו גבו מעידית א"ל רבא[ז] מה מכר ראשון לשני כל זכות שתבא לידו וכיון דאילו אתו גבי לוקח ראשון מצי אגבי להו מבינונית וזיבורית וא"פ דכי זבני בינונית וזיבורית אכתי עידית בני חורין הואי[ט] ואין נפרעין מנכסים משועבדים כל זמן דאיכא בני חורין מצי א"ל לא ניחא לי בהאי תקנה לוקח שני נמי[י] מצי א"ל גבו בינונית וזיבורית דכי זבין לוקח שני אדעתא דכל[כ] זכותא דה"ל לראשון בגוה זבין.[ל] אמר רבא[מ] ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון והלך שמעון ומכר שדה אחת ללוי ובא ב"ח דראובן רצה מזה גובה רצה מזה גובה[נ] ולא אמרן אלא דזבן בינונית[ס] אבל זבן עידית וזיבורית לא דא"ל להכי דייקי וזבני עידית וזיבורית ארעא דלא חזיא לך ואפילו זבן בינונית נמי לא אמרן[ע] אלא דלא שייר בינונית דכוותיה דלא מצי א"ל הנחתי לך מקום לגבי שמעון אבל שייר בינונית דכוותיה גבי שמעון לא גבי מינה דמצי א"ל הנחתי לך מקום לגבות ממנו.[פ] אמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות ואתא ב"ח דראובן וטרף משמעון דינא הוא דאזיל ראובן ומשתעי דינא בהדיה ולא מצי א"ל לאו בעל דברים דידי את דאמר ליה אי מפקת מינה עלי הדר ואיכא דאמרי אפילו שלא באחריות נמי דא"ל לא ניחא לי דתתחי לשמעון תרעומת עלי[צ]. ואמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות ויצאו

שנאמר כך גם בנזיקים [שאם תרצה לקבל בינונית תקח, ואם לא אני אחזיר את השטר של זיבורית למוכר, ותקח זיבורית בעל כרחך]. אלא [מזה שלא טען כך, רואים ש]במה מדובר כאן, ביתומים [פי': שמת המוכר, ולא הניח קרקע אלא רק מטלטלים], שאינם בני פרעון[1] [במטלטלים אלא רק בקרקעות], ואפילו אם הלוקח יחזיר הקרקעות ליתומים דינם כיתומים שקנו קרקע לאחר מיתת אביהם שאינו משתעבד לבעל חוב של אביהם], ושיעבוד שלו מוטל [רק] עליו [ולא על היתומים, ו]לכן אי אפשר לומר כך.

אלא [כל הטעם שאינו גובה מעידית], משום ש[הקונה] יאמר להם, למה אמרו הרבנים אין נפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין. משום תיקון שלי [פי': לטובתי], אינני רוצה את התקנה הזאת[2]. כמו [שהורה] רבא, שרבא אמר, כל האומר איני רוצה בתקנת חכמים כגון זו, שומעים לו. מהו "כגון זו" [פי': מהו המקרה שבו מדבר רבא]. כמו רב הונא, שאמר רב הונא, יכולה אשה שתאמר לבעלה, איני ניזונית [ממך] ואיני עושה [מלאכה עבורך, שהרי כל התקנה שהבעל יקבל מעשה ידיה, הם תמורת מזונותיה]. **[אומרת** הגמ'] זה פשוט [לפי הראיה הנ"ל שיכול לומר אינני רוצה בתיקון הרבנים]. לוקח [שלקח עידית באחרונה, ואז] מכר בינונית וזיבורית ושייר עידית לפניו[3], שיבואו כולם ויגבו מעידית, שהרי הוא האחרון [וכל שעבודו מוטלת עליו], ובינונית וזיבורית אינם אצלו, שיוכל לומר שתגבה מבינונית וזיבורית שאינני רוצה בתיקון הזה של הרבנים. אבל [אם הוא] מכר עידית ושייר בינונית וזיבורית, מה [דינו, האם הולכים אחרי הלוקח השני, שהרי הוא לקח שעבודם, ולא לוקחים מלוקח הראשון, כי עכשיו הוא רוצה בתיקון הזה של הרבנים כדי שיגבו מהשני].

אביי חשב לומר, שיבואו כולם לגבות מהעידית. רבא אמר לו, מה מכר [לוקח] ראשון ל[לוקח] שני, כל זכותו, וכיון שאם יבואו ללוקח הראשון [במקרה שיש לו עידית בינונית וזיבורית], יכול להגבות מבינונית וזיבורית, ואף על פי שכאשר קנה בינונית וזיבורית, העידית עוד היו בני חורין [ברשות החייב], ואין נפרעים מנכסים משועבדים כל זמן שיש בני חורין[4], יכול לומר לו, אינני רוצה את התיקון הזה [ולכן יגבו מבינונית וזיבורית]. ולכן גם הלוקח השני יכול לומר להם, שיגבו מבינונית וזיבורית, כי כאשר הלוקח השני קנה, הוא קנה על דעת ש[הוא קונה] כל זכות שהיתה לראשון בו.

[הגמ' מביאה עוד הוראה של רבא הקשורה להנ"ל]. אמר רבא, ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון[5], ואח"כ שמעון מכר שדה אחת ללוי, ובא בע"ח של ראובן [לגבות את חובו, אם הוא] רוצה, שיגבה מזה [פי': מלוי, שיאמר לו אתה קנית את שעבודי, ואם הוא] רוצה, שיגבה מזה [פי': משמעון, שיאמר לו אתה בעל דין שלי, שהרי לקחת את כל נכסי ראובן]. ולא אמרו [שבע"ח יכול לגבות מלוי] אלא כש[לוי] קנה בינונית. אבל [אם הוא] קנה עידית וזיבורית, לא. ש[לוי] יאמר לו, בגלל זה דקדקתי וקניתי [רק] עידית וזיבורית, קרקעות שלא ראויים לך. ואפילו [אם לוי] גם קנה בינונית, לא אמרו [שיגבה ממנו] אלא כ[שלא שייר בינונית כמותו [אצל שמעון], שלא יכול לומר, הנחתי לך מקום אצל שמעון [לגבות ממנו], אבל [אם] שייר בינונית כמותו אצל שמעון, לא גובה ממנו, ש[לוי] יכול לומר לו, הנחתי לך מקום לגבות ממנו.

אמר אביי, ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות [שאם יקחו ממנו את השדה בגלל חוב שלו, שהוא ישלם את דמיו], ובא בע"ח של ראובן וטרף משמעון, ההלכה היא שראובן יכול ללכת ולעשות איתו דין [תורה, ולהוציא את הבע"ח מאותו הקרקע אם יש לו לראובן איזה תביעה על בעל חובו לומר שפרעתיך כבר], ולא יכול [בע"ח] לומר לו [לראובן], אתה לא בעל דין שלי [בקרקע זו, שכבר יצא מרשותך], שיאמר לו [ראובן לבעל חובו], אם אתה מוציא ממנו, הוא חוזר אלי [שהרי קבלתי עלי אחריות]. ויש שאמרו, אפילו שלא באחריות גם [כן דינו כך][6], שיאמר לו [ראובן], אינני רוצה שיהיה לשמעון תרעומת עלי.

ואמר אביי, ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות

---

1. עי' שו"ע (חו"מ סי' קיט ס"ה בהג"ה), חוד"ל לעיל ח ע"ח הערה 5. **2.** עי' שו"ע (חו"מ סי' סט ד): מעשה ילדים כנגד מזונותיהם. לפיכך אם אמרה: איני ניזונית ואיני עושה, שומעין לה. הגה: וע"ל סימן פ'. "ח לכל אשה שאומרת: איני ניזונית ואיני עושה, נתבטלה התקנה, ואינה יכולה למחול כח ולומר: אני ניזונית ואני עושה. וים מולקים. וכל שאינה ניזונית, אין לה כסות, דהוה כבלל המזונות. אבל הבעל אומר: איני זך ואיני נוטל מעשה ידיך, אין שומעין לו. (אבל יכול לומר: אף מעשה ידיך במזונותיך, ואם אינו מספיק לאלים לך). **מאיר השזר:** שומעין לה - לפ"ז אמרו אלא שיכולה להפקיע עצמה ממלאכה שמרוויחה בה כשווה בעצמה ואפילו לצורך הבית אבל בוטחת ואופה ומבשלת ועושה כל לרכי הבית כמו אם היתה ניזונת וכ"כ הרמ"ק לקמן (סי' פ סע"י) (ח"מ). ואינה יכולה למחול בה - שאינו דין שיהא הרשות בידה לבטל הדבר בכל פעם כמו שהרגלה, שא"כ בשלמ ממנ מלאכה תלה להיות ניזונית, וכשממנ תאמר איני ניזונת ולקבה מדם הדין, אלא ודאי מיד כשאמרה אי אפשי בתקנת חכמים הפסידה ושוב אין לה מזונות, וה"ה בזין לה כסות בכסות בבלל מזונות (ח"מ). וים מולקים - טעם הים מולקים מאחר דק"ל דמזוני עיקר ושם כן הוי הוה שהרי הפסידה הבית ים מוך קנוס בבל שבוע כמה היה עושה משלך ה' סלעים, א"כ בבל שבוע שהלה הבריחה בידה לומר שבוע זו אני מעשה בעצמי ולשבוע האחרת תאמר תנו לי מזונות ואני מוכנת לעשות החוך הקלוב עלי, ושם אמרה איני ניזונת היום ואיני עושה למחר היא ניזונת ועושה (ח"מ). **3.** עי' שו"ע (חו"מ סי' קיט ס"ו): מכרן לאחד, זו אחר זו, ומכר לו עידית באחרונה, וחזר הלוקח ומכר זיבורית וניזונות ושייר עידית לפניו, כולם גובים מהעידית. נמכר עידית והניח בינונית וזיבורית, הניזקין טורפים מהעידית שביד הלוקח האני, ומבינונית וזיבורית שייר לפניו גובה בעל חוב מבינונית וכמובא שאם מזיבורית. **מאיר השמש:** כולם גובים מהעידית - שהרי אין בידו בינונית וזיבורית שיוכל לומר לא ניחא לי בתקנת הרבנן, היינו משום דמקמת ניחא ליה לבעל חוב לגבות בהעידית בלי פורתא ממה שיגבה מבינונית וזיבורית, אבל אם ניחא לבעל חוב טפי מבינונית וזיבורית, הרשות בידו לגבות מבינונית שביד לוקח אני, שהוא עיקר שעשודו, ואילו נשאר בידו שמעון לוקח ראשון מקמת היה מגבה מבינונית ולא מהעידית, נמלא שעשודו בידו, ועיין לרישה ריש סימן זה (ח"מ). הניזקין טורפין מהעידית - דהא אם נשאר העידית בידו לוקח ראשון, לא היה יכול לדחות הניזק מגבייה העידית שהוא בידיו, וגם קנאה בתחלתה, דלפ אם יאמר לא ניחא לי, אלמי אמרי דיזק בעידית, ומולי אמי לא אמרינן דהיה יכול לומר מחזיר שטרא דזיבורית או זיבורית למוכר ראשון (ח"מ). וגובה בעל חוב מבינונית - ולפ אם קנה הבינונית קודם הזיבורית, מ"מ אם היו שלשתן בידו, לא היה יכול לדחותו מבינונית כיון שקנה העידית בתחלתה, דבתר גופא לא אמרינן לכתלן ולכתלן כנ"ל, ולא הורע כאן דבעל חוב בבעל חוב שבעל שמכר העידית, ודוק (ח"מ). **4.** עי' שו"ע (חו"מ סי' קיג ס"ח): בל"ג שטרף ממשעבדי, כשתיטו מוצא בית הלוה בני אדי בני אדי לגבות חובו מהם. אבל אם מצא בית הלוה בני אדי מקבלי מתנה. אפילו הם יזיבורית, לא יטרוף ממשעבדי, לא שנא אם הם קנוחות או מקבלי מתנה. לפיכך אם נתן הלוה מתנה לאחרים, וכתב להם ק"ק לפלוני ופ' לפלוני ופ' לפלוני, ואין בנכסיו כדי שיפקיע לכולם, אין חומרים כל הקודם בשטר זכה, אלא חולקים הנכסים לפ' מולקים. ויקח כה"ג דינו כ"ש מלקיח, ובעל הש' ג' מלקים, ובעל הש' ד' מלקים. ואם יצא עליהם שטר חוב, גובה מכולם, וכפי החלוקה יפרע כל ג' ממלקו. אבל אם אמר ק"ק זו לפלוני ואחריו ש' לפלוני ואחריו ג' לפלוני, כל הקודם בשטר זכה. לפיכך יצא עליהם שטר חוב, גובה מהאחרון, ואם אינו מספיק, גובה מהשני, ואם אינו מספיק, גובה מהלפני פניו. הגה: יש חומרים דהוה הדין אם אמר ר' זו לפלוני ור' זו לפלוני ור' זו לפלוני ור' לפלוני, דמאחר דנותן לכולם בשוה ולא כללם ביחד, הוי כאילו אמר: אחריו לפלוני. וים מולקים. **מאיר השמש:** ביד הלוה ני אדי - עיין מה שכתבתי לעיל (פי' קז ס"ק פק"ג) בענין אם הבני אדי הם מטלטלים (פ"ת). אפילו הס זיבורית - הטעם, דמן התורה דינו דבעל חוב בזיבורית אלא משום כדי שלא יעכל דלא תיקנו שיגבה מבינונית ובמקום שפסידא לקוחות לא גזרו, ומהאי טעמא אין גובין גם מיורשים אפילו הן גדולים אלא מזיבורית (סמ"ע), אם יראובן יש לו על שמעון שני חובות, מלוה בשטר ומלוה על פה, ונא לגבות משמעון, והוא נאחון שים למלוה בשטר דין קדימה למלוה על פה, ולאחרון גבה מבני חורין של שמעון מלוה על פה אלו, ונא למלוה בשטר לגבות מן הלקוחות של שמעון, והלוקח טוען הממני לך מקום לגבות בני חורין, ואם כי אתה גבית למלוה על פה אלך, מי ניוה לך, הלא למלוה בשטר אלך דין קדימה (נתה"מ). לפיכך אם נתן כו' - לשון "לפיכך" אינו מקומר יפה עם מה שכתב לפני זה, וע"ל דמשום סיפא נקטוהו דמסיק וכתב "אבל אם אמר ר' לפלוני ואחריו ש' לפלוני כו' וה"ה עליהן שטר חוב דגובה מהאחרון", והוו מטעם משום לאין נפרעין ממשועבדים במקום שים בני חורין לפיכך הם זיבורים, ומה שכתב האחרון נתבטל לגבי חורין נגד הראשונים, דבשעה שגבו הראשונים נשאר מה שגבה האחרון ביד הלוה בני חורין (סמ"ע), מבואר על קוף הסעיף לקמן סי' רנ"ג ס"ט ועיין שם (ש"ך). ר' לפלוני ו' לפלוני כו' - בזה הכל מודים, משא"כ כשיתן לכל אחד ר' דיש בו מחלוקת, וכמו שכתב הרמ"א. גם נקט הכי לרבותא, דאעפ"י דגילה דעתו שהאחרון מניב בעיניו כיון שנתן לו טפי, אפילו הכי כיון שלא נתן בשטר אחר, ממילא הוי גרוע מהראשונים (סמ"ע). אין חומרים כל הקודם בשטר זכה - כיון שלא נתן בשטר אחר, ממילא שהאחרון יחולו ממנו יותר, אלא שמי שפסר לנני מלוה להוליא שני דברים כאחד (סמ"ע). חולקין הנכסים לפ' מלקים - אין זה דומה למה שכתב לעיל (סי' קד ס"י), דשי שים עליו ג' בעלי חובות שחייב לזה מאה ולזה מאתים ולזה ג' מאות ואין בידו הלוה אלא כדי ג' מאות חולקין כולם ונוטל כל אחד מאה, דשם כל אחד הלוה להלוה מעותיו ונשאר הלוה נשתעבדו נכסי הלוה לפעל המאה כמו שנשתעבדו לפעל הג' מאות, משא"כ נותן מתנה מנכסיו מרלונו שטוב, דשורת הדין נותן שלמי שהרבה כוונו להרבות בחתיכה יתן לו יותר, ומשום הכי נוטלין לפי ערך (סמ"ע), ג' בעלי חתים שנתנו כל אחד סחורתו מאות ולאחד שני מאות ולאחד מאה, ונמצא שנשתעבדו לפעולן לפני הפרעות לשלם כדינים, ויש שפר דבר לשלם קן מה לכולם יחד. ונשאל כיצד יחלקו הממון. ומשיב, לכאורה נראה דיחלקו בשוה ועיקר מחלקים לפי חומד וערך שהיה היזקם כך הן שוין. ועוד, דבכל הדינים קי"ל הבא ממחצה ע"ג דינו כהעו"ג, ובדיניהם אף לענין חוב גובין לפי ממון, וכולהי כל כה"ג דינא דמלכותא דינא (פ"ת). **5.** עיין בהשלמות. **6.** עיין בהשלמות.

ויצאו עליה עוררים [שאומרים שזה שלהם]. טרם שהחזיק בה [1] יכול לחזור בו, אבל אחר שהחזיק בה, אין יכול לחזור בו. למה. כי יאמר לו [המוכר], שק קשורה [מלאה רוח] סברת וקבלת [כי הסכמת לקנות בלי אחריות].

מאימתי זה חזקה [שאין הלוקח יכול לחזור בו]. מאז שהולך על המצרים [פי׳: מתקן את גבולות השדה [2]]. ודוקא ש[מכר] לא באחריות, אבל [מכר] באחריות, לא [נאמר דין זה, ויכול לחזור בו]. ויש שאמרו, אפי׳ באחריות [אינו יכול לחזור בו]. כי יאמר [המוכר] לו, תראה לי שטר גביה [שב״ד כתבו לך להוכיח שנטלו ממך בדין] ואשלם לך.

רב הונא אמר [לתרץ הסתירה בדף ח ע״ב למה כתוב גם מיטב וגם יפה לרבות שוה כסף אפילו סובין, שאפשר לשלם] או כסף או מיטב. רב נחמן שואל שאלה לרב הונא [איך אפשר לומר ״או מיטב או כסף״, הרי למדנו בברייתא, נאמר בפסוק בענין תשלומי נזיקין] ״ישיב״, לרבות שוה כסף, אפילו סובין [ולא דווקא כסף. מתרץ רב הונא] במה מדובר כאן, כשאין לו [לא כסף ולא שדות. מקשה הגמ׳ ש]אם אין לו, זה פשוט [שמשלם סובין. מתרצת הגמ׳, זה לא פשוט, שכן] הייתי אומר, אומרים לו [למזיק], לך תטרח ותמכור [השוה כסף שלך] ותביא לו כסף. לכן לומדים [שלא, אלא משלם סובין].

אמר רב אסי, כספים הרי הן כקרקע. [מקשה הגמ׳] לאיזה הלכה [זה נאמר]. אם תאמר לענין מיטב [פי׳: שאפילו אם יש לו עידית, יכול המזיק לסלקו בכסף אם רוצה], זה דברי רב הונא [ואז היו צריכים לכתוב ״וכן אמר רב אסי״]. אלא לשני אחים שחלקו ונטל אחד קרקע ואחד כספים, ובא בעל חוב ונטל קרקע [בשביל חובות אביהם, וסובר רב אסי] שהולך [אח] זה [שהבעל חוב גבה ממנו ירושתו] ולוקח חצי הכספים [ופי׳ הדבר ״הרי הן כקרקע״ שגם בעל הכספים צריך לפרוע חצי חובות אביו. שואלת הגמ׳] זה פשוט [3]. [וכי רק] זה בן [וחייב לפרוע חובת אביו] וזה איננו בן. ויש שאמרו, אדרבה, הפוך מכך, שאומר לו, הסיבה שלקחתי כספים, כדי שאם יגנב אני לא אקבל ממך, וזה הסיבה שלקחת קרקעות כדי שאם יקחו ממך את הקרקעות לא תחזור אלי לקחת ממני.

אלא [דברי רב אסי מדובר] בשני אחים שחלקו [קרקע], ובא בעל חוב ונטל חלקו של אחד מהן [וצריך האח השני לשלם לו חצי חלקו, או קרקע או מסלק לו בכספים, והיינו הרי הן כקרקע דיכול לסלקו בכסף כבקרקע].

[מקשה הגמ׳] והרי [כבר] אמרה רב אסי [את זה] פעם אחת. שלמדנו, האחים שחלקו [בקרקעות שהשאיר אביהם בירושה], ובא בעל חוב ונטל חלקו של אחד מהן, רב אמר, בטלה החלוקה [וחוזרים ומחלקים בשוה מחדש ממה שנשאר]. ושמואל אמר, [האח שלקחו ממנו] איבד [מה שהיה לו], ורב אסי אמר, נוטל [מאחיו או] רביע [של חלקו] בקרקע או רביע במעות. רב אמר בטלה החלוקה, שהוא סובר, האחים שחלקו כיורשים הם [ולכן מוטל על שניהם לפרוע, ואם לקח אחד מהשני צריך להשלים לו]. ושמואל אמר [שהוא] איבד [מה שלקחו לו], שהוא סובר, האחים שחלקו, דומים ללקוחות [4], ודומים ללוקח שלא באחריות [שאינו יכול לחזור בו]. ורב אסי אמר נוטל רביע בקרקע או רביע במעות, שהוא מסופק אם הם דומים ליורשים או דומים ללקוחות, לכן הוא נוטל רביע בקרקע ורביע במעות [ככל כסף המוטל בספק, שחולקים, ויכול לסלקו או בכסף או בקרקע].

[חוזרת הגמ׳ ושואלת] אלא [לענין] מה [אמר רב אסי שכספים הרי הן כקרקע. [ומתרצת הגמ׳] לענין מיטב. [שואלת הגמ׳] אם כן, זהו דברי רב הונא. [ומתרצת הגמ׳] נאמר [פי׳: יש לשנות הגירסא ולכתוב], ״וכן אמר רב אסי״.

א״ר זירא אמר רב הונא, במצוה [צריך לשלם] עד שליש. מהו שליש.

---

1. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ רכו ס״ה): המוכר קרקע למזיבו, ואחר שקנה הלוקח נאחז מהדברים שקונים בהם קונה שיאמרם בה יפלו עליו מערערין, הרי זה יכול לחזור בו ואין לך מוס גדול מזה שעדיין לא נהנה בו ואפו המוציאים, לפיכך יכול המקח ויחזיר המוכר את הדמים ויעשה דין עם המערערים, ואם נשתמש בה הלוקח כל שהוא ואפילו דם ממכר שלה ושירבו עם האחרן, אינו יכול לחזור בו אלא עושה דין עם המערער, ואם הוציאה מידו בדין יחזור על המוכר כדין כל הנטרפין. הגה: כל זה מיירי בערעור שלא נתברר עדיין לגמרי אבל בית דין רואים שיש ממשלת בדברי המערער, אבל אם לא יפה רק קול בעלמא אפילו לא נתקיים המקח לגמרי לא יכול לנטול המקח בשביל דברים בעלמא, ואם חזר הלוקח ממחת ערעור, אע״פ שמבטל הערעור אחר כך נתבטל המקח ואינו יכולין לחזור בו. אם נת ערעור על השדה ממחת שהמוכר היה מייב לאחרים והמוכר אומר שיש לו שוברים על המוחות, מקרי ערעור ויכול הלוקח לחזור בו, ואין צריך לקנות דבר ולשמור שוברו לעולם. **מאיר המשפט:** הרי זה יכול לחזור - אם נמצאת שהיתה שלו אין יכול לחזור רק כ״ז שלא נטלו ויכול זה להחזיר השדה, אבל אם כבר טרפן ממנו אין יכול לחזור אם היו שלא בפתריות (רע״ק). קודם שיתחיל כו׳ עד ויחזיר המוכר את הדמים וכו׳ - ״ל דאייתי דעדיין לא נתן להמוכר דמי השדה שלא שקנאה אחד מדרכי הקנאה (סמ״ע). גם מה שלקח המחבר שלא יחזור בשה שנשתמש ואפילו כל שהוא שדא אמילי כו׳, ס״ל דהאי דיקא במילי המוכר נגמרת ר״ל שדא קרקעית המילי מגבהותו ומשוהו לשאר השדה [שהיא סמוכה לקרקע של הקונה - ט״ז], ושוהו תיקון השדה, ובשעה תלוי עיקר הקנין, ואומו י״ל ס״ל דשא מילי בשאחר בגמרא, כגון זה שהולך לתקן השדה לרחות אם היא בשאר אחר לו המוכר וגם לרחות אם היא לריכה, ואם כבר נתן המעות אין הלוקח יכול להחזיר והלוחיא המעות משחא ידו אפילו רוחיא הניח דין שאחלת גמורה בערעור שיוצא על השדה, משום דהמוכר מלי למימר לו אחוי טרפך ואשלם לך, ומהאימה שלא הזכיר רמ״א מכל זה כאן דבר (סמ״ע, ט״ז), עי׳ ים״ש שפסק כרא״ש דוצא בסמ״ע (ש״ך), דכל זמן שלא נהנה מיקרי הערעור מוס, אפילו נהנה קלא קלא כבר פוסק אח״כ ערעור התוצעים, ומשו״ה בענין כאן אחי מילי, הא עיקר הקנין והב׳ סילוק מומין, דהיינו שאחר הקנין נשתמש בה ונתחדש עליו קלא ולא מיכפא ליה אח״כ בערעור, ומשו״ה אי לא היה אם שום קנין שלא נשתמש בה דרך בייש שאחלי למזיל, הרי זה במקום קנין, ואסר עדיין סילוק מומין דערעור דאחרי מתחש למוס (ט״ז). אינו יכול לחזור שלא - עיין לעיל סי׳ ע״ג סי״ל [הקונה שדה מחבירו ויצאו עליה עפקיקן (פי׳ ערעורין), ובא לב״ד וטוענ: מוסב אני שמא שלא שדה מחבירו ואחר ממכר ממוכר ולא ממכר לך, קנה מאותו ממון שקרקע כדי שהטרוף אומו, שומעין לו, והוה מייב לקנות] (רע״ק). בערעור שלא נתברר עדיין כו׳ - ה״ה דאפילו מעמידו כשעדיין לא נתן המעות, ומייירי דעדיין לא נתברר הערעור, שלא שבא אחר ואמר יש לי עדים ושטר שדה זה הוא שלי. ואפילו אם כבר נתברר הערעור, דהיינו שהעדים לפניהן, אף על פי שאינו מקוים עדיין, דאפילו כבר ד״ל דמילי, אין מוציאין המעות מיד המוכר, עד שיהיו שטרות מקוימין לגמרי, דשמא יכול לחזור ולהוציא המעות מידו, כיון שלא נשתמש בו עדיין, אפילו לא הוציא עדיין בדין מידו (סמ״ע), אם אמר המערער יש לי עדים או שטר דמיקרי ערעור, אין נוטעות ואומר דגם בכה״ג אפילו נתברר אח״כ שלא היה לו עדים או שטר כלל, דמבטל המקח, דע״כ לעולם יהיה יכול הלוקח לנטול המקח כשיבוא שהוא המקח, שיקח מאחד ערעור ויאמר ״יש לי עדים או שטר״, ויבטל המקח לעולם. ועוד, דעיקר הטעם דהוי מוס במקח, מפני שצריך לעמוד בדין תיכף, וכל זמן שאין המערער מביא עדים אין צריך לעמוד עמו לדין לא הוי מוס, אלא ודאי לענין שיתבטל המקח לעולם אינו נוטע ערעור גמור שמביא עדים או שטר, ואז נאמת אף שכבר נתברר שהעדים שקרים או שהשטר מזוף, מ״מ כיון שצריך לעמוד עמו לדין קודם שנשתמש בשדה מיקרי מוס (סמ״ע). ואם מוד הלוקח מאחת הערעור כו׳ - לא אחזרתו ללוקח משלמו אלו שדה, כי אם אחזרתו ברשות ב״ד, ואם נתבטל הערעור קודם שנתנו ב״ד רשות לחזור בו, לא אלי הלוקח לחזור בו, אם לא שהערעור היה מאחת שיצא שטר מוד על המוכר, והשט״א אינו לפניהן לקרעו, דשמא כאשר כאיבה שוב, וכמ״ש הרא״ש אחר זה (סמ״ע), היינו דוקא עוררים נגוף הקרקע, אבל יצא עליו מוצות, אפי׳ לא החזיק בקרקע, אינו יכול לחזור (רע״ק). ויכול הלוקח לחזור בו כו׳ - עדיפא ס״ל לכאוב, דאפילו מקצת המעות שכבר נתן להמוכר על המקח צריך להחזיקם לו בעינם, ולא אמרינן בו ידו על התחתונה ליתן לו קרקע כשיעור המעות שנתן וכמ״ש לעיל (סי׳ קל ס״ק), דשאני הכא דאתן מהדי לגמ הקדיש זה קלא מעות כדי לקיים אחרי המקח (סמ״ע). לעולם - אפילו אם נקנין בית בקנין סודר, ולא החזיק בו עדיין חזקה גמורה, ולא נתן מעות ואפלו הכי ס״ל דיכול לחזור וי״ל דאין יכול לחזור (רע״ק), ואחר שנגמר בינייהם קנין הסכירות ואין אחד מהם יכול לחזור, גם שעצת חוקם לא מהני כלל, ואפילו אם השוכר בלה בחלה מדבקת אחרי הקנין ולפני הכניסה (ש״ך * שו״ת חת״ס). **2.** רשב״ם ב״ב ק ע״ב ד״ה שיחזיק. **3.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ קעה ס״ד): וכן אם נת בעל חוב של חבירו וגבה חובו מחלקון של אחד מהם, כגון שנשתלו לפוסיקי בטלה החלוקה וחולקים חלוקה אחרת. **מאיר המשפט:** לפוסיקי - דאם אין לפוסיקי, אלא בעל חוב אחד, לא הוה גובה כל חובו מהאחד לבד (עי׳ לעיל סי׳ ק״ו ס״ק ט״ו). מאמם גם חובו הוא בשיעור שבא אחת, אינו יכול לחזקתו שיגבה אלו חובו מהשני, ודינו ג״כ כמו כאן בפוסיקי שנתבטל הגורל, וכן אם היוהם הב׳ לקח אלקו אחד, ואז אין המלוה צריך לגבות ממקום רחוק (עי׳ לעיל סי׳ קיג ס״ק ל״ו) (סמ״ע). כ״ז דווקא ביוצאים, אבל שני שותפים שקנו שדה מן חבירו ואלקו את השדה וגבה נע״מ של המוכר וגבה ר׳ מהשדות מחחת שהיתה לפוסיקי, הוא הפסיד ולא בטלה החלוקה (ט״ו). **4.** עיין בהשלמות.

עסיקין. עורכין לומר שלנו היא: **חייבא דקיטרי.** שק קשור
ב) מלא רוח: **ואיבא דאמרי אפי' באחריות נמי.** לפי' קבל מחבירו
עליו דים לומר הואיל ומופו למזור עליו שכשיו נמי יחזור ויטלנה
לפי"ם אינו יכול למזור בו: **דאמר ליה.** מוכר: **אחוי טרפך.** שכתבו

ויצאו עליה עסיקין. פירוש עורכים אבל אין לפרש מנסים לפ"כ
לפי' בחלריות משסחזיק בה ממלי יכול למזור ליטול ליה
מזלן גרסי[ב]: **משהחזיק בה אין יכול לחזור.** בפ"ק דכ"מ (דף
יד:) פרש"י ע"ג שלא נתן מעות בקרקע נקנית בחזקה וקבלה
ממלי נקט חזקה יותר מכסף ושטר
ועוד מלי קבלי מלימת הוה חזקה
מחימין היא בפרק חזקת הבתים
(ב"ב דף מב.) נעל פרק ובגד ועוד
מלי קבלי הכל טפי מבשלר לוכחין
ועוד דליים ממלירה משמע דליכא
בעלמא שהולך שביב המלרים ורלה
לפרש למירלי שקלה נקנין גמור
בחליפין מו בשטר מו בחזקה מו רפך
בה פורמה[ג] ודעתו שלא ממש שע"פ
שקנאו נקנין גמור אם [א] כל זמן שלא הלך
ממלרי הסדה לחרלה ולהחזה לרשות
עלייני הסדה ויהיו לדיים ממלרי
[ב] ונלא נתן מעות מיירי לפי שנתן
מעות מיירי לפי' בחלריות שמי
ממלי יכול לחזור בו משהחזיק בה
לענין מיטב היינו דרב הונא אלא לשני
אחים שחלקו ונטל אחד קרקע ואחד בספים
ובא בעל חוב ונטל קרקע [ד]ואיל האי ושקיל
פלגא בכספים בהדיה פשיטא האי ברא
והאי לאו ברא איבא דאמרי אדרבה לאידך
גיסא ד"ל להכי שקלי בספים דאי מגבי לא
משתלמנא מינך ולהכי שקלת ארעא דאי
מברפא לא משתלמא לך מדידי מינאי אלא
לשני אחים שחלקו ובא בעל חוב ונטל חלקו
של אחד מהן והא אמרה רב אסי אחד זימנא
דאיתמר[ב] האחים שחלקו ובא בעל חוב ונטל
חלקו של אחד מהן רב אמר [ה]בטלה מחלוקת
ושמואל אמר ויתר [ו] ורב אסי אמר נוטל
רביע בקרקע ורביע במעות רב אמר בטלה
מחלוקת קסבר האחים שחלקו ביורשים הוו
ושמואל אמר ויתר קסבר האחים שחלקו
[ז]לקוחות וכלוקה שלא באחריות דמי ורב אסי
אמר נוטל רביע בקרקע ורביע במעות [ח] מספקא
ליה אי ביורשין דמו אי כלקוחות דמו[ט] הלכך
נוטל רביע בקרקע ורביע במעות אלא מאי
הרי הן בקרקע לענין מיטב אי הכי היינו דרב
הונא אימא וכן אמר רב אסי. א"ר זירא אמר
רב הונא [י]במצוה עד שליש מאי שליש
אילימא

ויצאו עליה עסיקין [א]עד שלא החזיק בה יכול
לחזור בו משהחזיק בה אין יכול לחזור בו
מ"ט דאמר ליה חייבא דקטרי סברת וקבלת
מאימת הואי חזקה [ב]מכי דייש אמצרי ודוקא
שלא באחריות אבל באחריות לא ואיבא
דאמרי [ג]אפי' באחריות נמי דאמר ליה אחוי
טירפך ואשלם לך. רב הונא אמר או בכסף
או במיטב איתיביה רב נחמן לרב הונא
[ד] ישיב לרבות שוה כסף אפילו סובין הבא
במאי עסקינן בדלית ליה אי דלית ליה
פשיטא מהו דתימא אמרינן ליה זיל טרח
זבין ואייתי ליה בכסף קמ"ל. אמר רב אסי
בכספים הרי הן בקרקע למאי הלכתא אילימא
לענין מיטב היינו דרב הונא אלא לשני
אחים שחלקו ונטל אחד קרקע ואחד בכספים
ובא בעל חוב ונטל קרקע [ד]דאיל האי ושקיל
פלגא בכספים בהדיה פשיטא האי ברא
והאי לאו ברא איבא דאמרי אדרבה לאידך
גיסא דא"ל להכי שקלי בכספים דאי מגבי לא
משתלמנא מינך ולהכי שקלת ארעא דאי
מברפא לא משתלמא לך מדידי מינאי אלא
לשני אחים שחלקו ובא בעל חוב ונטל חלקו
של אחד מהן והא אמרה רב אסי אחד זימנא
דאיתמר[ב] האחים שחלקו ובא בעל חוב ונטל
חלקו של אחד מהן רב אמר [ה]בטלה מחלוקת
ושמואל אמר ויתר [ו] ורב אסי אמר נוטל
רביע בקרקע ורביע במעות רב אמר בטלה
מחלוקת קסבר האחים שחלקו ביורשים הוו
ושמואל אמר ויתר קסבר האחים שחלקו
[ז]לקוחות וכלוקה שלא באחריות דמי ורב אסי
אמר נוטל רביע בקרקע ורביע במעות [ח] מספקא
ליה אי ביורשין דמו אי כלקוחות דמו[ט] הלכך
נוטל רביע בקרקע ורביע במעות אלא מאי
הרי הן בקרקע לענין מיטב אי הכי היינו דרב
הונא אימא וכן אמר רב אסי. א"ר זירא אמר
רב הונא [י]במצוה עד שליש מאי שליש
אילימא

טרח וזבין ואייתי זוזי לכלמרין לכסף ולוקח [ט]ואין נוטל עמו
כלא רביע ולא יכול לכלוקח לו בקרקע לו במעות. ל"ג ורביע במעות
ממש לבד רביע בקרקע והייט הרי הן בקרקע מספקא ליה לי ביורשין
דמו ומייב למחזיר לו מחלית הלקח בקרקע ולא יכול לכלוקח במעות
לו בלקוחות דמו ומיטו לכלוקח בחלריות דמי ומייב למחזיר לו מחלית
מה שהיב לבל במעות יכול לכלוקח הלכך יחזיר רביע בקרקע
ביורשים ורביע במעות כמוכר בחלריות. ולשון רלשון שמעתי:[י]
שלים

מבל הכא דבעל הקרקע נספק ולא בעל הכספים דמעטלטלי דיימי לא מלמעבדי בע"מ[כ] פשיטא בעל דבעא מן מלקח שלם ישפיל
בעל הקרקע שיחזור על בעל הכספים:

וטרף חלקו של אחד מהם. ומס מלמר ומס הא לא מלי מייב לפרוע חוב מהיכן ואין יכול ליטול מלק המלר בלקמני בפרק ים
ונוחלין (ב"ב דף קכד.) ל"ל שלייטה שטר חוב בכור ונוחן פי שנים ויש לומר דמיירי הכא שנשבח לפותיקי:

ורב[ב] **אמר בטלה מחלוקת.** משמע דלא מצי לסלוקי זוזי מדקאמר בטלה מחלוקת ומימה מ"ש מדבע מסי לית ליה שיכול לסלוקו
זוזי לסומו רביע בטלה מכח ירושה ויש לומר דבע מסי בעירא ליה דמפילו הוו יורשים מצי לסלוקי זוזי משום דאמר ליה
מגח לבל חוב שני מסלקנא בזוזי ורב לית ליה סוגיא דשמעתא דפותיקי לא מיירי כענין פותיקי דלהמקבל (ב"מ
דף קי:) דמשמע התם דלא מצי מסלק ליה בזוזי ולא מתמר מכל מקום יהן מעות ויפלה הקרקע מבעל חוב לקיימה לן בפרק המפקיד
(שם דף נה.) דשומת הדין לעולם ויש לומר דבפקה מיטה היכא דזבנה לו מותה דלמתרין התם בלא הדין:

ביורשים הוו. לפי' בלקוחות בחלריות הוו שמלי בטלה מחלוקת יפלה לו משום: **רב אסי מספקא ליה בו.** פשיטא מלקח בקרקע לו במעות משום דמספקא ליה לי ביורשין הוו וקבה מ"ל לגמרא
שמספקא ליה לרב חסי בלל ביורשים למה ליה לפלוגי בחלריות הוו מי ליה מספקא ליה לי הוו בלקוחות בחלריות לו בלקוחות
שלא בחלריות **הלכך** נוטל רביע בקרקע ורביע במעות. בלא שייך ביה המוליא מחבירו עליו הרמלים:
[המשך בהשמטות] **מלילמא**

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) לעיל ז [ם"ן], ב) ב"ב קו., ג) נכוכות לו: ד"ה דור, ד) [עי' תוס' ב"מ ירי. ד"ה ויצאו], ה) ב"ב נד:, ו) ע"ש תוס' כתובות צב. ד"ה ומאימה, ז) לעיל ב., ח) סוף עמ' ג, ט) בספר הישר סי' תרד, י) [וע"ל תוספות ב"ב נב: ד"ה לו לילמ' ותוס' לקמן מו: ד"ה ס"ג] כתובות פו. ד"ה לבעל חוב, כ) פסחים לא ע"א.

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה משהחזיק בו' בל זמן שלא הלך בו'. ג"ל ור"ף (סוף עמ' ח) מפרש שעירבו עם שלוחו ע"ש: [ב] **שם באי"ד ובלא** נתן מעות אירירי. ג"ל ובמע"ס (הל' מכירה פ"י ה"ב) מפרש לפולי נמען מעות: [ג] **בא"ד ואי"ת** ד"אימא. ג"ל לפי מ"ש בתוס' שלמנו ד"ש בל מקח מילי ליה ללוה מעות למיפרעיה אבל אי אית ליה מעות מהייבינן ליה למיפרעיה או לזבוני הוא ולאייהוי ליה מעותיו. יש מי שאומר הני מילי בניזקין דכתיב בהו מיטב והאי דגרסי' בפרק הכותב לאשתו (כתובות דף פו.) אמר ליה ר"ש לרב חמא ודאי אמרינן משמיה דרבא מאן דמסיק זוזי בחבריה ואמר ליה שקול מן ארעא אמרי' ליה זיל זבין ואייתי ליה ואמר ליה לא ניחא נמי דבדקים לן ביה דלית ליה זוזי וכבר פירשנוהו בתחלת פרק המוכר פירות פי' יפה ומבואר. **אמר רב אסי** בספים הרי הן בקרקע למאי הלכתא לענין מיטב היינו דרב הונא אימא וכן אמר רב אסי. **איתמר** ג) **אחין שחלקו ובא בעל חוב ונטל חלקו של אחד מהן.** רב אמר בטלה מחלוקת וחזרינן וחולקין ב' החלקים הנשארים לג' חלקים, ושמואל אמר ויתר, רב אסי אמר נוטל האחד שנוטל חלקו רביע בקרקע ורביע במעות, ר' אסי מספקא ליה אי כרב ונוטל חלק כאחד מן השנים אי כשמואל ואינו נוטל כלום, וכיון דמספקא ליה קיימא לן ממון המוטל בספק חולקין הלכך נוטל חצי חלקו המגיעו וזה החצי, עוד מספקא ליה אי יורש הוי כרב ורקרקע נוטל אי לוקח הוי כשמואל ומעות יש לו, הלכך זה החצי שנוטל מקבל רביע של חלקו מעות ורביע קרקע נמצא שני רבועים חצי, ורב אסי תרתי מספקא ליה אי לוקח באחריות ואית ליה מעותיו אי לוקח שלא באחריות ולית ליה

עז א ב ג מיי' פי"ט מהלכות מכירה הל' ג סמג עשין סב טוש"ע מ"מ סימן רכו סעיף ה:
עח ד ה מיי' פ"י מהל' נחלות הלכה ו סמג עשין לו טוש"ע מ"מ סימן קעה סעיף ד:
עט ז מיי' פ"ב מהלכות שכנים הלכה יג ופ"י מהלכות שמיטה ויובל הלכה כ סמג עשין צ"ב טוש"ע מ"מ סימן קעג סעיף ג:
פ ז [כא מלפם פ"ג סוסוס (עמוד מד)]:

רבינו חננאל

פי' חייבא דקטירי. נוד קשור מלא ולא ידוע אי מים או יין או שמן יש בו וקנית אותה במה שיש בו ונמצא מים כך זה. **ורב הונא אמר** [הא דאמרו ר"פ ור"ה בריה דר"י כל מילי מיטב הוא לאו דוקא אלא או כסף או מיטב. **ואותיב עליה רב** נחמן ישוב לרבות שוה כסף. ופריק ליה הכא במאי עסקינן בדלית ליה. ואמר ליה רב נחמן בדלית ליה פשיטא דאמרי אינשי ממרי רשותך [פארר] אפרע [לקמן דף מו:]. ואמר ליה רב הונא מהו דתימא אמרינן ליה זיל טרח זבין ואייתי ליה [כסף] קמ"ל דלא. **מהא** שמעינן דלא מסלקינן לבעל חוב בארעא בשומא אלא היכא דקים לן דלית ליה ללוה מעות למיפריעיה אבל אי אית ליה מעות מהייבינן ליה למיפריעיה או לזבוני הוא ולאייהוי ליה מעותיו. יש מי שאומר הני מילי בניזקין דכתיב בהו מיטב והאי דגרסי' בפרק הכותב לאשתו (כתובות דף פו.) אמר ליה ר"ש לרב חמא ודאי אמרינן משמיה דרבא מאן דמסיק זוזי בחבריה ואמר ליה שקול מן ארעא אמרי' ליה זיל זבין ואייתי ליה ואמר ליה לא ניחא נמי דבדקים לן ביה דלית ליה זוזי וכבר פירשנוהו בתחלת פרק המוכר פירות פי' יפה ומבואר. **אמר רב אסי** בספים הרי הן בקרקע למאי הלכתא לענין מיטב היינו דרב הונא אימא וכן אמר רב אסי. **איתמר** ג) **אחין שחלקו ובא בעל חוב ונטל חלקו של אחד מהן.** רב אמר בטלה מחלוקת וחזרינן וחולקין ב' החלקים הנשארים לג' חלקים, ושמואל אמר ויתר, רב אסי אמר נוטל האחד שנוטל חלקו רביע בקרקע ורביע במעות, ר' אסי מספקא ליה אי כרב ונוטל חלק כאחד מן השנים אי כשמואל ואינו נוטל כלום, וכיון דמספקא ליה קיימא לן ממון המוטל בספק חולקין הלכך נוטל חצי חלקו המגיעו וזה החצי, עוד מספקא ליה אי יורש הוי כרב ורקרקע נוטל אי לוקח הוי כשמואל ומעות יש לו, הלכך זה החצי שנוטל מקבל רביע של חלקו מעות ורביע קרקע נמצא שני רבועים חצי, ורב אסי תרתי מספקא ליה אי לוקח באחריות ואית ליה מעותיו אי לוקח שלא באחריות ולית ליה

חשק שלמה על ד"ח ב) עי' תוספות כאן ד"ה רב הונא. ג) כן גרי' ברי"ף (ריש עמ' ט).

אילימא שליש ביתו. מסתמא למין נרך לנזקו כל ממונו לקנות תמרוק אפילו לא ימצא בפשוט והיינו מזונה שנברת ואפילו שליש ביתו מסתמא דלא מיתייב ומתניתן נמי (כתובות דף ס.) במזונו של יחזקאל יותר ממזונה ובכוסתה לר"ג שקנה תמרוק בלחם זוז:

אילן איתרמיא ליה. אפילו מיירי בעשוייה לרבי כלשכתן בפרק מציאת השדה (כתובות דף סא.) מ"מ יודע שלא היה[ס] חייב לנזוק כל כך:

עד שליש במצוה. פירוש [א] שאם מצא תמרוג כגון כמו שמיערו[ב] מכמיס[ב] ואחד גדול ממנו [ד]שליש יקנסו[ד]:

משל הקב"ה. מוכל פירוש בעוה"ן והקרן קיימת לו לעולה[ג]: **בשור** קשור ובור מכוסה. פי' כלומר לפי בשלא כלומר שלא יהא שנמצא חינגו ואין הקב"ה מקפח שכרו אלא משלם לו גמולו שכן הקב"ה שנאמר (משלי יט, יז) מלוה ה' חונן דל ופשוטו הוא. ד"א מכאן ואילך משל הקב"ה. שאם בא להדד המצוה ביתר משליש בדמיה [אינו חייב], כל זה מיגיעו שחייו ג) קודמין להידחר מצוה, אבל אם זימן לו הקב"ה ממון שלא מיגיעו ובקש להדר המצוה ביותר משליש הרשות בידו, והמהדר המצוה משובח כדתניין בבר חנוכה [שבת כא:] והמהדרין מן המהדרין וכו': **פירוש כל שהבעי בשמירתו הכשרתי** וכו': פי' ר"ת כל שחבעי בשמירתו הכשרתי נזקו כיצד שור ובור שמסרן לחרש שוטה וקטן והזהיר חייב מה שאין כן באש. ולר' יוחנן אפי' מסר לחרש שוטה וקטן שלהבת והזהיר פטור המוסר מאי טעמא צבתא דידהו גרים: פי' לנתורי. יסר העצר והקרוי ויפתח פי הבור: ר"ת **חומר בשור [מבבור]** שהשור משלם הכופר ול' של עבד נגמר דינו אסור בהנאה ודרכו לילך ולהזיק חומר בבור [מבשור] שהבור תחילת עשייתו לנזק ומועד מתחילתו מה שאין כן בשור.

חשק שלמה על ר"ח

ג) עי' בכ"מ (סי' ז) וס"ע פ"ח סי' תי"ג ושפקפו לקולמ. ג) עי' נמוקי יוסף (עמ' ט) שפירש קן.

תורה אור השלם

א) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִי אַבִי יִצְחָק וֵאלֹהֵי אַבִי אַבְרָהָם לֹא אֱלֹהֵי אַבִי וַאֲנִוֹחִי לִישׁוּעָתְךָ וֶהָ אֲלֵי וַאֲנִוֹחִי רַעֲרָה נָמָת וּמְבָרֵי אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת בְּשָׂרוֹ וְגַם אֶת הַמֵּת יֶחֱצוּן: (שמות כא, לה) ד) וְכִי יִגַּח שׁוֹר אֶת אִישׁ אוֹ אֶת אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי: (שמות כא, כח) ה) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִי יַכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר: (שמות כא, לג) ו) אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלָיו: (שמות כא, ל)

מסורת הש"ס עם הוספות

ס) עיין תוס' סוכה ל: ד"ה וקרקע, ע) לקמן כב: עג: [ע"ש], פ) לקמן לז: ועיין תוס' לעיל ו: ד"ה שור, צ) לקמן יג:, ק) ד. ועיי"ש בתוד"ה כשהזיק ובבלאין הש"ס, ר) ב. ש) לקמן מא., ת) סוכה לד:, כה: ושי"ג, א) עיין סמ"ג עשין מד ובביאור הלכה סי' תרנו ד"ה בצמצום, ב) בדיבור הקודם, ג) עיין לקמן נב ע"א.

הנחות הגר"א

[א] תוס' ד"ה עד. פירוש בר. נ"ב ותעת ס"פ כפיכים"ו:

הנחות ויצונים

ד) נ"ל שצ"ל ב"מ שהזיקו (ר' יצחק חבר): ה) יע"ב"ץ גרס אוד (גליון): ו) מלקחיים: ז) חברת אנשים: ח) מ"ש יודע שאינו חייב (מהרש"ל): ט) צריך להוסיף עד (מהרש"ל שיף, וכ"ה בכת"י): י) בכת"י לא גריע בבך. וכ"ה בתוס' ד"ה:

ליקוטי רש"י

מ"גיו. שנתון (רשב"ם ב"ב צ:). מ"בר. מעתון (ב"ב ד:). **נכסים המיוחדים.** למעוטי זה תמר שוקך חזיק שתיו יודע שור של מי חזיקו וסיו עמו שוורים של מנשים הרבה ומיותרין ממתניתין הכי למעוטי שיהו כל נכסים שחזיקו מיוחדים למחר אחר שלין כסס קפק. חוץ מרשות המיוחדת למזיק. שאם נכנס בהמה שלו נזק בתוכו ומזיקו שור המזיק פטור. ורשות הניזק והמזיק. נמי פטור. כגון שנכנל קלמר לבעיון ובשר בשדה אחר שלו אבל קרן תזיק ללא גדע מכ"ר [לקמן יג:]. **נחלת ר"בה.** שהרס ללא דמי לשור שור מזיקן לחזיק אבל לא נחלת אדם שניך לא ליזק. **דהא ברי חזיקא.** מזיקן חזיקו והוי כשורו. [לקמן כב:]. **עביא.** גמלים שנתמנות בכוויות. כלכתיב (ישעיה לג) אדוים לא עמתנו ומתרגמינן להכי עניא [סמחות כו:]. **ולר' יוחנן דאמר אפילו מסר לו שלהבת פטור.** וכי יוחנן אמר מסר לו שלהבת פטור ללא נזק אבור דינו אפור בהנאה. מקול יפקל הסור ולא יאכל את בשרו. מתקנתא שנתמר מקול יפקל הסור אלא יאכל את בשרו. סמות נעלה ונעלה לפורה בהכלים ללא מה ס"ל לה כשרו שאפילו אסור לאחר שנתמר דינו לפור נאכילה. בהנאה מנין ס"ל ובפל הסור נקי כאדם שאומר למכירו ללא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה אל כלום [שמות כא, כח]. **מה שאין כן בבור.** מלאה מהנאה [שמות כא, כח]. **צבתא דחדרש קגרים.** מחיתו אל מרם גרמה שהבער שהוא נטלה והוליכה לגדים הכא לא נצתא לחדרש קגרים שהסור הלך והזיק וכן הכור ולא על ידי מרם הזיק: **צבתא.** מחיתו וכמו מלבון נצב שקוניק טוייל"ש[ם]: ל"א גרסינן צוותא יהודו אל מרם שנתייחד עם שהלהבת ונטלה ולכון צוותא שול"ש[ם] דלמתניתן ליהוי צוותא לחבריה (ב"ק דף כט.): **כופר.** כמוצר שהמית בן מורין: **אשור בהנאה.** שם המית אדם לכתיב[ד] ונעבל השור נקי כאדם שאומר לחבירו פלוני יפה נקי מנכסיו ואין לו בהן הנאה[ה]: **מה שאין כן בבור.** שאין בעל השור מזיק בשלומי מיתת אדם דכתיב[ו] ה) שור ולא אדם: מה

שליש ביתו. שמייב אדם לנזנו במצות נולב לו ליתים לו ספר תורה אלים מה שים לו: **בהידור מצוה עד שליש במצוה.** שאם מולא ג' ספרי תורות לקנות ואחד הדור מחבירו יוסף אלים החמיש ויקח את הסדור לתניל (שבת דף קנ:)[ס] זה אלי ואמרו התנאה לפניו במצות עשה לך ספר תורה נאה נולב נאה נטלית נאה ליתים נאה: **שליש מלגיו.** וכגון אם הקטן נמכר בשבח יוסף שי לירכי להיישו אלים שבעה יוסף להיישו אם קטן נמכר בשבח יוסף אלמה שיגרין ויקח את הגדול בתמשה: **עד שליש משלו.** להיישו אותו אלים שיוסף בהידור מצוה משלו הוא שיהו נפרע לו בחיי לכתמיין[ב]: היסו לעשותם ולו היסו ליטול שכרם (ע"ז דף ג.): **מבאן ואילך.** מה שיוסף בהידור יותר על אלים יפרע לו הקב"ה בחיי: **מתני' שחבתי בשמירתו.** שנתחייבתי לשומרו: **הכשרתי את נזקו.** כלומר לב היזק שבכחי ואימנתי אותו היזק שלא אמרתיו יפה כך מלאתי. ליישנא אחרינא הכשרתי את נזקו בלומר מי מייב לשלם. **מפי מורי: הכשרתי במקצת נזקו חבתי בתשלומי כו'.** לפי שהכשרתי לו דמיין להכשרתי קמיה להיא ולפי שאימנתי הוא כלומר אם אימנתי את מקלת נזקו אע"פ שלא אימנתי כולו אתני לשלם את נזקו בלומר אימנתיו כולו. וגבמרא (י.) מפרש היכי דמי: **נכסים שאין בהם מעילה.** כלומר אם הזקתי נכסים שאין בהן מעילה אני מייב לשלם אבל אם הזקתי נכסי הקדש איני מייב דהקדש לן כולהו נזקן [מסור רעטו][ג]: **של בני ברית.** לאפוקי נכסי לוקיו מייב נזקיו[ד]: **ונכסים המיוחדים.** שים להם בעליהם לאפוקי להפקר שאם הזקתי נכסים להפקר פטור. וגבמרא (יג.) מפרש לה: **ובבל' מקום.** אם המזיק במו[ם] שהזיקו נכסיו את נכסי בני ברית ואת נכסיו המיוחדין: חוץ מרשות המיוחדת למזיק. שאם נכנס שור של ניזק ברשות המזיק והזיקו שור של מזיק פטור לאמר ליה תוכך בדשתי מלי בעי[ד]: **ורשות הניזק והמזיק.** למפרש בגמרא[ד]: בשהזיק חב המזיק. הא לרשיון ליה בריש פירקין[ם] לאתויי קרן ובשהזיק את המזיק לרשות[ם] לא לרשיון ליה ללאו ויכילה לאתויי קרן: **גמ' מה שאין כן באש.** למפרש לקמן: **גחלת.** שאינה בוערת אלא מס כן ליבה אותה: **שלהבת.** שאחר אור[ם] מלויה לאחרם דפטור בתמיה: **והאמר ריש לקיש.** בהסוא לקן לדיל (לקמן נט:): **לא שנו.** להסלוה הבעירה ליל אדם אותה וקבן לפטור מדיני מלם: **אלא בשמסר לו החלת ולבה.** אותה אחרם: **ברי חזיקא.** מבור הזיקו לכל שהיא מזומנת לחזיק: **ברי.** מזומן: **שור דרבים** לנקותיך. והוה ליה לאקמוך מדעבדי אינשי אפילו אין אחרם אומרו אפוקי לאחר את עלמו הלכך אמירה רעוצה היא ואפילו אחרם אומר אייב בעל השור: **לנפול הלכך אמירה רעה היא אפילו** גילהו אדם בעל השור אייב לשלם שלא אמרו לו אחרי: **מעביא עביא ואוזלא.** ומתי לליכה אדם לא רמיא עליה בעל נחלת לאפוקי מדעבדי: **ולרבי יוחנן דאמר.** בהסוא (לקמן נט:): **אפילו** מסר לו שלהבת פטור להשתא מוקי להא דקתני מה שאין כן בשם בשלהבת ולהוסוא דמחייב גבי שור ובור בשור מוגוה מאי שנא בו': **התם.** גבי בעירה: **צבתא דחדרש קגרים.** מחיתו אל מרם גרמה שהבער שהוא נטלה והוליכה לגדים הכא לא נצתא לחדרש קגרים וסן הבור ולא על ידי מרם הזיק: **צבתא.** מחיתו וכמו מלבון נצב שקוניק טוייל"ש[ם]: ל"א גרסינן צוותא יהודו אל מרם שנתייחד עם שהלהבת ונטלה ולכון צוותא שול"ש[ם] דלמתניתן ליהוי צוותא לחבריה (ב"ק דף כט.): **כופר.** כמוצר שהמית בן מורין: **אשור בהנאה.** שם המית אדם לכתיב[ד] ונעבל השור נקי כאדם שאומר לחבירו פלוני יפה נקי מנכסיו ואין לו בהן הנאה[ה]: **מה שאין כן בבור.** שאין בעל השור מזיק בשלומי מיתת אדם דכתיב[ו] ה) שור ולא אדם: מה

מסר לו שלהבת פטור להשתא מוקי להא דקתני מה שאין כן בשם בשלהבת ולהוסוא דמחייב גבי שור ובור בשור מוגוה מאי שנא בו': **התם.** גבי בעירה: **צבתא דחדרש קגרים.** מחיתו אל מרם גרמה שהבער שהוא נטלה והוליכה לגדים הכא לא נצתא לחדרש קגרים וסן הבור ולא על ידי מרם הזיק: **צבתא.** מחיתו וכמו מלבון נצב שקוניק טוייל"ש[ם]: ל"א גרסינן צוותא יהודו אל מרם שנתייחד עם שהלהבת ונטלה ולכון צוותא שול"ש[ם] דלמתניתן ליהוי צוותא לחבריה (ב"ק דף כט.): **כופר.** כמוצר שהמית בן מורין: **אשור בהנאה.** שם המית אדם לכתיב[ד] ונעבל השור נקי כאדם שאומר לחבירו פלוני יפה נקי מנכסיו ואין לו בהן הנאה[ה]: **מה שאין כן בבור.** שאין בעל השור מזיק בשלומי מיתת אדם דכתיב[ו] ה) שור ולא אדם:

אם תאמר שליש רכושו, אם כן, אם מזדמן לו שלש מצות, שיתן את כל רכושו [1]. אלא אמר ר׳ זירא, בהידור מצוה, עד שליש במצוה [2] [שאם מוצא ב׳ ספרי תורה לקנות ואחד הדור מחבירו יוסיף שליש הדמים ויקח את ההדור [3]. רב אשי שאל, שליש מלגיו [פי׳: מבפנים, שאם הקטן נמכר בו׳ יוסיף עוד ב׳ שהוא שליש שבתוך הדמים ויקח המהודר] או שליש מלבר [פי׳: מבחוץ, שהוא חצי בפנים, שאם הקטן נמכר בו׳, אז יוסיף חצי, ויגיע לט׳, ושליש ט׳ הוא ג׳ והוא מה שנוסף מלבר]. תיקו. בארץ ישראל אמרו בשם רבי זירא, עד שליש משלו [שאינו נפרע לו בחייו, כמו שלמדנו היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם], מכאן ואילך משל הקדוש ברוך הוא [פי׳: מה שיוסיף בהידור יותר על שליש יפרע לו הקדוש ברוך הוא בחייו].

מתני׳. כל שהתחייבתי בשמירתו אני זימנתי את נזקו [4] [שהרי לא שמרתי אותו יפה] [5]. [כל] שהזמנתי במקצת נזקו [6], חבתי בתשלומי נזקו כהזמנת כל נזקו. [החיוב הוא רק כשהזיק] נכסים שאין בהן מעילה [אבל לא נכסי הקדש], נכסים שהן של בני ברית [ולא של גוים], נכסים המיוחדים [פי׳: שיש להם בעלים, ולא של הפקר] [7]. ובכל מקום [חייב על נזקו], חוץ מרשות המיוחדת למזיק [שאם נכנס שורו של ניזק ברשות המזיק והזיקו שור של מזיק פטור, שיאמר לו למה שורך ברשותי], ורשות הניזק והמזיק. כשהזיק, חייב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ [8].

גמ׳. הרבנים למדו, כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את נזקו, איך [מדובר]. שור [9] או בור [10] שמסרם לחרש שוטה או קטן [לשמרם] והזיקו, חייב לשלם. מה שאין כן באש [11]. במה מדובר. אם תאמר בשור קשור ובור מכוסה, וכמוהו לגבי אש, [מדובר ב]שלהבת, מה שונה כאן ומה שונה כאן [מדוע חייבים בשור ובור הרי גם הם היו שמורים]. אלא בשור קשור ובור מכוסה, וכמוהו לגבי אש, [מדובר] בשור משוחרר ובור מגולה, וכמוהו לגבי אש, [ב]שלהבת, [שמסרה לחרש שוטה או קטן, שהמוסר יהיה פטור, שואלת הגמ׳ איך מובן] ״מה שאין כן באש״ שהוא פטור. והרי אמר ריש לקיש בשם חזקיה, לא שנו [שהשולח הבעירה ביד חרש שוטה או קטן דפטור מדיני אדם] אלא שמסר [לחרש שוטה או קטן] גחלת ו[הוא] ליבה [את הגחלת לשלהבת], אבל [אם מסר להם] שלהבת, חייב [המוסר. מקשה הגמ׳] למה [חייב המוסר. מתרצת הגמ׳] כי הזיקו מבורר [לכל, שהיא מזומנת להזיק].

[הגמ׳] לוקחת דרך אחרת איך להבין הנ״ל: באמת [מדובר] בשור קשור ובור מכוסה, וכמוהו לגבי אש, [מדובר ב]גחלת. ומה ששאלת, מה שונה כאן ומ״ש כאן. שור דרכו להתיר [קשר שלו, ולכן המוסר היה צריך לחשוב שאפילו אין החרש מתירו סופו להתיר את עצמו ולכן שמירה רעועה היא ואפילו התירו חרש חייב בעל השור, וכן] בור דרכו ליפול [המכסה שלו, הלכך שמירה רעה היא, ואפילו גילהו חרש, בעל הבור חייב לשלם שלא שמרו כראוי], גחלת כמה שעוזבו נחלשת יותר ויותר ונכבית.

[מקשה] הגמ׳] ולפי ר׳ יוחנן שאמר, אפילו מסר לו [לחרש שוטה או קטן] שלהבת [המוסר] פטור, וכמו כן כאן [בתחילת הברייתא ודאי מדובר] בשור משוחרר ובור מגולה, מ״ש כאן ומ״ש כאן [למה שור ובור חייבים ובאש פטורים, הרי גם אש מזומן להזיק. מתרצת הגמ׳] שם [לגבי בעירה] אחיזתו של החרש גרמה [את ההבער, שהוא נטלה והוליכה לגדישן], כאן [שור ובור] לא אחיזתו של החרש גרמו [אלא הם הזיקו מעצמן ולכן חייב המוסר].

הרבנים למדו, [יש] חומרא בשור שאין בבור, [ויש] חומרא בבור שאין בשור. החומרא בשור מאשר בבור, שהשור משלם את הכופר [12] [אם שור מועד הרג אדם], וחייב בשלשים של עבד [13] [אם הרג עבד, ואם] נגמר דינו [שהרג אדם] אסור בהנאה [14], ודרכו לילך ולהזיק, מה שאין כן בבור [שאין הבור חייב במיתת האדם]. החומרא בבור מאשר בשור, שהבור תחילת עשייתו לנזק, ומועד מתחילתו, מה שאין כן בשור.

---

1. מסתמא למין לריך לנזוזה כל ממונו לקנות חמרוא אפילו לא ימלא בפחות והוא מלוה מלוה עוברת ואפילו אלים אינו מסתמא ללא מחייב, ומתריגן נמי (כתובות דף נ.) המזומן לא יזמוז יותר מסומם (תוס׳). **2.** רש״י. ועי׳ תוס׳: פירוש שאם מלא אחרוא כלאחו כמו שאמרינו מכאיש ומחד גדול ממנו אלים יקנאנו. **3.** עיין בהמלומות. **4.** לאו דוקא אלו הל׳ [המזכיר במשנה ג ע״ח ועי׳ מלואים אות (ח)], אלא אפילו מולדותיהן כיוצא בהן, ומולדות מולדותיהן, כל המדות רעות כיוצא בהן לשלם במיטב כל״ל (ביאור הגדות להגר״ם). **5.** לשון אחר: עלי להכשיר ולתקן את נזקו (רש״י). **6.** כי יש עונות שבאין בהונג ושוגג, ואעפ״כ נענש עליהן, כי בעירה גורלת בעירה, ואלם מסתמא עלמו מעט כו׳ [מסתמאן אומו הרבה. מלמוה, מסתמאן אומו מלמעלה. בעונה הזה, מסתמאן אומו לעונה הבא (יומא לט ע״ב)], וז״ש הכאחרי במקלת כו׳ בהכשר כל נזקו (ביאור הגדות להגר״ם). **7.** עיין בהמלומות. **8.** עי׳ מלואים אות (ח), ועי׳ בהגר״ם על האגדות, ז״ל: **וכשהזיק מב׳ מ׳מיטב הארץ.** וכן כל כה״ד לשלם מ׳מיטב הארץ [פי׳ מופו לשלם], והוא כמ״ש לא זכה כו׳ זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג״ע [זה לשון הגמ׳ בשלומות: ברא לדיקים ברא רשעים, ברא גן עדן ברא גיהנם. כל אחד ואחד יש לו שני חלקים, אחד בגן עדן ואחד בגיהנם, זכה לדיק, נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן, נחחייב רשע, נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם (חגיגה טו ע״ב)], והסיוק [פי׳ של האחרון] יהודע שפוגם למעלה ולעולם, והלדיקים סופגים [מקר], כמ״ש (ישעיה נג ה) ובחבורתו נרפא לנו [פ׳ הלדיק ניזוק על ידי עוונותינו], לכן לריך לשלם המוק לדיקים במיטב, אף שהפסידם זיכורית זהו העוה״ז, נוטל במיטב בעוה״ב. עי׳ מלואים אות (יב). **9.** עי׳ ש״ע (חו״מ סי׳ שנו ס״ו): מסר השור לחרש שוטה וקטן, אפילו אמרו לו שמור לי ולא שמר לו כשמרם, מי שמשיחם חייב לשלם. אמרו לו שמור לי ולא שמר לו כשמרם, מי שמשיחם חייב לשלם. אמרו לו שמור לי ולא שמר לו כשמרם, מי שמשיחם חייב לשלם. רואובן ושמרם מחמת שהיה סבור שסה משל לוי שאמר לו לשמרם, מי משמיחם חייב לשלם. אמרו לו שמור לי ולא שמר לו כשמרם, מי שמש

[יש] חומרא בשור שאין באש, [וכן יש] חומרא באש שאין בשור. החומרא בשור מבאש, שהשור משלם כופר [אם שור מועד הרג אדם], וחייב בשלשים של עבד [אם הרג עבד, ואם] נגמר דינו [של שור זה שהרג אדם] אסור בהנאה, [ואם] מסרו לחרש שוטה או קטן, חייב, מה שאין כן באש [אש לא חייב בה על שריפת אדם, שהיה לו לברוח. ואם האדם היה כפות, המביעיר חייב מיתה, ומקבל את העונש החמור, שהוא מיתה, ופטור מהקל שהוא ממון]. והחומרא באש מבשור, שהאש מועדת מתחילתה, מה שאין כן בשור.

[יש] חומר באש שאין בבור, ו[כן יש] חומר בבור שאין באש. החומרא בבור מבאש, שתחילת עשייתו לנזק, [ואם] מסרו לחרש שוטה או קטן, חייב, משא"כ באש. והחומרא באש מבבור, שהאש דרכה לילך ולהזיק, ומועדת לאכול בין דבר הראוי לה ובין דבר שאינו ראוי לה, מה שאין כן בבור.

[שואלת הגמ'] שיהיה כתוב [גם] חומרא בשור שאין בבור, שהשור חייב בו על כלים [אם שברם בנגיחה או בבעיטה שהיא תולדת קרן], מה שאין כן בבור. [מבארת הגמ'] מי [כתב את ההלכה הזאת], ר' יהודה, שהוא מחייב על נזקי כלים בבור. [שואלת הגמ'] אם הברייתא לפי רבי יהודה, [איך מובן] הכתוב בסוף, חומר באש מבבור, שהאש דרכה לילך ולהזיק, ומועד לאכול בין דבר הראוי לה ובין דבר שאינו ראוי לה, מה שאין כן בבור. מהו דבר הראוי לאש. עצים. ומהו דבר שאין ראוי לה. כלים [שאין דרך להסיק בכלים], מה שאין כן בבור, ואם זה ר' יהודה, הרי אמרת, שר' יהודה [כן] מחייב על נזקי כלים בבור.

[הגמ' דוחה את הדברים], אלא, באמת [ההלכה הזאת], היא [לפי] רבנן, והתנא לימד ושייר. שנה [כמה דברים] והשאיר [עוד כמה]. מה השאיר [שיש לומר] שהשאיר [גם] את זה. השאיר טמון [שפטור באש, ואם שור בעט בשק מלא כלים, חייב על הכלים, וכן אם נפל חמור לבור והיה עליו שק מלא תבואה, חייב על הכלים [1].

[ו]עוד אפשר לומר, שבאמת [המחבר של ההלכה הזאת הוא] ר' יהודה, ודבר שאין ראוי לה [שנאמר, שחייבים בהיזק אש], לא בא לרבות כלים, אלא זה מרבה ליחכה [האש] חרישתו [של חבירו [2]] או סכסכה [פי': פגמה] אבניו [3] [שחייבים בזה רק בהיזק אש ולא בבור].

שואל רב אשי, שיהיה כתוב, חומר בשור מבבור, שהשור חייב בו שור פסולי המוקדשין [4] [פי': בהמה שהוקדשה לקרבן ונפסלה, ולכן אי אפשר להקריבה, ופדו אותה], מה שאין כן בבור [5]. אם תאמר [שההלכה] היא לפי רבנן, זה מובן, מאחר שהתנא השאיר את זה [פי': טמון וכלים] השאיר גם את זה [פסולי מוקדשים]. אלא אם תאמר [שההלכה, זה לפי] ר' יהודה, מה [התנא] השאיר [שיש לומר] שהשאיר [גם] את זה. [מתרצת הגמ'] שייר דש בנירו [פי': שהניזק חרב שדהו, ובא השור ודש ונתכווין לכך, שהרי השוורים מלומדים בדישה, והוא צריך לשלם לו דמי נירו. [דוחה הגמ' ש]אם משום דש בנירו זה איננו שיור, שהרי כתוב, שכן דרכו ללילך ולהזיק [וכל הנזקין בכלל זה].

הכשרתי במקצת נזקו. הרבנים למדו, הכשרתי [פי': גרמתי] מקצת נזקו, התחייבתי בתשלומי נזקו כהכשר [פי': כאילו גרמתי] כל נזקו, איך מדובר. החופר בור [בעומק] תשעה [טפחים] [6], ובא אחר והשלימו ל[עומק] עשרה, האחרון חייב. [אומרת הגמ'] וזה לא כמו רבי, שלמדנו, החופר בור תשעה, ובא אחר והשלימו לעשרה, האחרון חייב. ו[רבי אומר, האחרון [חייב] ל[עניני] מיתה [שהרי ט' טפחים אין בהם כדי להמית], ושניהם [חייבים] ל[עניני] נזקין. רב פפא אמר, [המשנה שלנו מדברת בענין] מיתה, ולפי כולם. יש שאמרו, [בלשון כזה] אולי נאמר [שההלכה זו] שלא כרבי, אמר רב פפא, [לא, כי מדובר בענין] מיתה, ולפי כולם.

שואל רבי זירא, ואין עוד [מקרים לומר כהכשר כל נזקו]. והרי יש, [שאם] מסר שורו לחמשה בני אדם [7], ופשע בו אחד מהן [פי': שהלך ולא שמרו] והזיק, חייב. [דוחה הגמ',] איך מדובר. אם תאמר שבלעדיו לא היה שמור [פי': שהיה שור פרא], זה פשוט [שהוא חייב] שהוא עשה אותו [פי': כל הנזק, ואין זה "הכשרתי מקצת נזקו"]. אלא [אם תרצה לומר שמדובר] שבלעדיו גם כן שמור [אם כן] מה הוא עשה [ואינו חייב כלום].

[הגמרא מקשה ממקרה אחר שלא מובא בברייתא] שאל רב ששת והרי יש, [אם] מרבה חבילות [של פשתן על הדלקת חבירו [8]]. איך מדובר.

---

1. ועי' תוס' ד"ה שייר טמון - [רש"י] לפ"ז דק לכל מילי לגמ' בעלי חיים מחמעטים מהמור דבור כמו כלים כדאמר בסוף הפרה (דף מח ע"ב) גבי נפל לבור והבהמת מיתיא לאחר נפילה שהוא פטור משום דהוי שור בור ומיס כלים, ע"כ. ועי' רש"י לקמן כו ע"ב ד"ה שכן יצאו בבור - שאם היה גדי טמון בשק או במרלוף ונתגלגל ונפל לבור חייב. הגרע"ק ציין לדברי רש"י לקמן (דף כח ע"ב ד"ה וכלים פטורין), דהא דפטור במזקי כלים בבור הוא משום דבאיכתן זו היא מיתתן, ומבואר מדבריו דכמו לגבי אדם מחמעטים רק מיתה ולא נזקין, כמו כן לגבי כלים מחמעטים רק ממיתה, וזה דפוטרים לכלים בכל ענין, הוא רק משום דבאיכתן זו היא מיתתן. ומעתה י"ל דרש"י ס"ל דזהו דוקא בכלים שנשברו או מתו שבהמתו, אבל בתבואה שנתגלגלה, שאפשר לרפאה ולתקנה לא מחמרים שבאיכתה זו היא מיתתה [ויתכן עוד דגם בתבואה שנתגלגלה ואינה ראויה למאכל אדם, הרי היא ראויה עכ"פ למאכל בהמה, ולא מחמרים דהוו מיתתה], ומה"ט אין פטור כלים בתבואה שהוקה בבור. ויתכן עוד דהתוס' דמולקים ע"ז הולכים לשיטתם, דהנה גרס"י לעיל (ה ע"ב ד"ה וכולהו) כתב דאדם חשיב אינו ראוי לבור, ובתוס' הק' עליו דמ"כ הו"ל למעטו גם מנזקין ועל כרחך דכל מ"ש בקונטרס דכלים חשיבי אינו ראוי לגבי בור זהו רק לענין כלים, הוסיף ואין לדרכם להפקע ממתח הבל. ומבואר מדבריהם דכל מידי דחשיב אינו ראוי ליפטר גם לענין נזקין, ולפי"ז נילפה דכלים דחשיבי אינו ראוי ל"ל לזה דבאיכתן זו היא מיתתן, דמאחר דחיפת המיעוט כלים היא משום שהבור אינו ראוי להזיק כלים יש לנו לפוטרו גם לענין נזקין. **2.** ומתקבלל (ימיתוך יוסף כה ע"ב). **3.** עי' לעיל ו ע"ב הערה 2. **4.** עי' רמב"ם (מ"מ פ"ח ה"ח), תוד"ה לעיל ו ע"ב הערה 4. ועי' תוס' ד"ה שהשור חייב בו פסולי המוקדשין מה שאין כן בבור - כלדרשינן מהמת יהיה לו מי שהמת שלו ופ"מ למה לי שור ולא אדם תיפוק לו מהמת יהיה לו מי שהמת שלו דשור ולא אדם מיבעיל לעבד ולנכרי הקנוי ליבעל שנפל לבור דההוא שרי בהנאה, ע"כ. הרי שגוו שהמת מותר בהנאה. וכן הוא ברמב"ם פ ט ע"ב ד"ה זה דקתמר. ועי' פ"ת (יו"ד סי' שמט סק"ק): מת שנפל לבור בהנאה מה"ט אבל מת עובד כוכבים לבור מדברנן. ועי' שו"ת שגוו יעקב (ס"ס סי' פט) שלומד מכח המוך, דהתיר בהנאה כל שהוא קנוי או מצ"ע נתן קנוי לו ולפי דלפוסי בהנאה [מן התורה], ולפי זה מובן מיך דוד שקידש במאה עלעלות פלפחים וסס מיסור הנאה ולפי מילוק זה שכתבנו המוספות לא קשה מידי דגם לדוד היו קנויים לו הפלפחים בחזקת מלחמה. ועי' מג"מ (יו"ד ס"פ סי' רכט) שמאחר ורוב רמשוויס פוסקים שמת עכו"ס מותר בהנאה, וכן נפסק בנקודות הכסף וגבר"ש ציו"ד (סי' שמט סק"ק), לכן כך נוקטינן. ומשמע מדבריו דלא כס"ת, שאין לפילו לתיסור דרבנן, ול"ע בזה. **5.** עי' רמב"ם (מ"מ פי"ב מי"ז): נפל לתוכו שור פסולי המוקדשין ומת הרי זה פטור שנאמר והמת יהיה לו מי שהמת שלו לפפוקי זה שהוא מסור בהנייה ודינו שיקבר. [רלפמ"ד] נפל לתוכו שור פסולי המוקדשין. ג"א לף על גב דפרקים. ועי' מ"מ שהרמב"ם לף מולק על הרמב"ד, שכן מס לף פדמו שהבהמה מסורה מטעם הקדש (י"ם פ"ם סי' מנ). ועי' תוס' ד"ה שהשור חייב שמערו מומר בהנאה, והרמב"ם מולק (עי' י"ם פ"ם סי' מנ). **6.** עי' שו"ע (או"ח סי' מי סעי"ו): תפר הרשות פחות מי' לפילו עפר, וכן תמרון והשלימו לעשרה, אין אחפר כו עפר או שהגביה בנין על שפתו, זה האחרון חייב לפילו נזקין. אבל עפר שהוסיף או שחפר עפר שבתוך עפר שבתוך זה שפתר עפר אם כבר נפלקע מעשה רשות או מס עדיין לף נפלקע: **מגיד המשנה**: האחרון חייב לפילו בנזקין - דכיון דבור זה נקרא על שם האחרון לחוד לענין שלומין כשנפל שם ומת, נקרא ג"כ בורו לחוד לענין נזקין (ממ"ש). כלי זה שפך כו' - פיעויא דלף פיפסעא הוא, מי שמרינן כיון דבשעתו שהוסיף עפר הוה הוא בעל הבור לחוד לחייב עליה וכמ"ש, מלומה שעה נפלקע מעשה הרשות גם לענין זה לף לאחר שזר והסיר המוספת נקרא הבור על שמו, או מימ לזמר הבדר לקדמותו מיד שהסיר מה שהוסיף וחייב הרשות ולא האני, וכיון דלף פיפסעא, דיעת הוי להמוליף מפיבורו עליו הרשים להמחבר, ולהמולקין לף מהני שפיפה וכמ"ש נפעיף י"ב (ממ"ש). **7.** עי' שו"ע (או"ח סי' שלו ס"י): מסר שורו לחמשה בני אדם ופשע בו אחד מהם ונגח אחר, אם אינו מפחמר לגלא נפחמקן זה שפשע בשמירתו חייב, ואם מפחמר בשמר אף אלו הנפחמרים חייבים, וי"ש מי שאומר דהני מילי בשאומר כיון שאינך רוצה לשמרו גם אתו מסולקים משמירתו, אבל אם לא נפחמקו משמירתו הוא פטור והם חייבים. **מגיד המשנה**: אף אלו הנפחמרים חייבים - דהשמירה מוטלת על כל אחד ואחד והיה לזה להפחמק בלי רשותם (ממ"ש). הוא פטור כו' - דיכול לומר מפחמר שליכם דשמרו לכולנו מפרו לכל מי שיכול לשמרו (ממ"ש), עיין ש"ך לענין קיימן ע"ז סי"ב או דקתני מפרו דהיינו דפטור מדין מזיק, אבל מ"מ חייב מדין ערב היכא דלית להם לשלם. ולפ"ז ה"ה וכ"ש בריעה היכא דלית לאינו משמחר אלא בחמחקן זה שפשע חייב, אם אין לו לשלם מחייבים הנפחמרים לשלם מטעם ערבות (פ"ת). **8.** רש"י, תמנם עי' רמב"ם (שו"ת פי"ו ה"ד): חמחם שהניחו ממש חבילות על הבהמה ולא מתה ובא זה האחרון והניח חבילתו עליה ומתה, אם היתה מהלכת בחומם החבילות ומשהוסיף זה חבילתו עמהם ולא הלכה האחרון חייב, ואם מחמלת לף היתה מהלכת אלא האחרון פטור, ואם אין יודע כולם משלמין בשוה. ועי' שו"ע (או"ח סי' תיח ס"י): עשה האחד שפע ובא אחר והוסיף, אם יש בחם שעשה הרשות כדי שתגיע למקום שהלכה הרשות חייב, ואם לאו הרשות פטור והאחרון חייב.

מה שאין כן באש. תם לא מייב כה שהרי מלא שהיה לו לנרות ומש כפות הוא המעביר מייב מיתה וקם ליה בדרבה מיניה[ב] כדמפרש לקמן בפרק הכונס לא לדיר (קף פפ.): ובין שאין רואי. לקמן מפרש לה: כל שור דקמיכר הכא בקרן כמיכר ולא בשן ורגל:

חייב בו את הכלים. אם שיבון בעגיפה או בצעיטה שהיא תולדה דקרן[ג]: [ד]כלים. אין רואיו לחם שאין דרך להסיק בכלים: פלוגתא דרבי יהודה ורבנן בפרק שור שנגח את הפרה (לקמן דף נג.): אלא לשלם רבנן היא. ודקשיא לך ליתני מומר בשור שחייב בו את הכלים כו' תנא ושייר: שייר שמן. דהוה ליה למתני מומר בשור ושור מנחת שחם בעט שור בחק מלא כלים ובחק שור בחק מלא שמן ובחק מייב אף על גב דשור מומר בשור ומע"ג טמון בחק אם שאין כן בחק כן בפרק לן (לקמן דף ס.): מלא קמחה לתיטו חייב מלא בגלוי: שור פסולי המוקדשין. שנפלה ונפל בשור פסולי בעל השור לכתיב[ה] (שמות כא) בעל השור ישלם ונשתלם מכח שהשור כו' ואח"ת לשה"א. עי' תוס' דיה שהשור כו' ואח"ת לשה"א כלי מ' לקו: בא"ד ואי משום יבוי. עי' זבחים דף עח ע"א תוס' ד"ה וכולהיכי:

הגהות ויצונים

ב) ע"ל בפרק (גליון). ובמצור דבש כתב דע"ל דכאמרינן בסוף הפרה וגבי נפל. וד"ל בסוף הפרה (נד ע"ב) ממעט מה הפרט מפורש בע"ת. וגבי נפל לבור הוא בדף מה ע"ב: ג) יש להוסיף אש (מהר"ם שיף): ד) נדפ"ל דחיבוי (באה"מ). בכת"י דחיבוי: ז) יש להוסיף תבר (באה"מ): ה) עי' מהרש"א (גליון). בכת"י ודפו"י לפרש דקאי אלא אאחרון:

תורה אור השלם

א) כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קִצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר אֶת הַבְּעֵרָה: [שמות כב, ה]

ב) בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ: [שמות כא, לד]

ג) רַק בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר בִּרְכָתְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ כִּצְבִי וְכָאַיָּל: [דברים יב, טו]

ד) וְכִי יִגַּח שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וְכָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת הַמֵּת יֶחֱצוּן: [שמות כא, לה]

ה) אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שִׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ: [שמות כא, לו]

ו) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר: [שמות כא, לג]

ז) וְנֵאֵבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מִמְּרֵב צִן בְּתֹרַשׁ הָרִאשׁוֹן וַיַּשֵּׂב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם: [במדבר כ, א] ח) וְהוֹרִדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת הָעֶגְלָה אֶל נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵע וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל: [דברים כא, ד]

עין משפט נר מצוה

פפ א מיי׳ פ״מ מהל׳ נזקי ממון הלכה ו סמג עשין עה:
צ ב מיי׳ פי״ב שם הלכה ח:
צא ג ד מיי׳ שם הלכה יג סמג עשין פח טור ש״ע ח״מ סימן מי סעיף טו:
צב ה מיי׳ פ״ב שם הלכה ז סמג עשין שם טוש״ע ח״מ סימן שלו סעיף ז:
צג ו מיי׳ פ״ו מהלכות חובל ומזיק הלכה יב ועיין במ״מ מ״ב מה סמג עשין עו טור ש״ע ח״מ סי׳ שפג סעיף ד:

רבינו חננאל

חומר בשור מבאש כו׳ עד מסר לחרש שוטה וקטן חייב מה שאין כן באש, חומר באש [מבשור] שהאש מועדת מתחילתה מה שאין כן בשור, חומר בבור מבאש שהבור תחלת עשייתו לנזק ומסרו לחרש שוטה וקטן חייב מה שאין כן באש, חומר באש [מבבור] שדרכה לילך ולהזיק ומועד לאכול בין דבר הראוי לה כגון עצים וכיוצא בהן ובין דבר שאין ראוי לה כגון כלים וכיוצא בהן מה שאין כן בבור. ואסתא כרבנן דפסרי בנזקי כלים בבור, והאי דלא תני שהשור חייב בו את הכלים מה שאין כן בבור שיירה כמו ששייר השמן שחייב כן השור מה שאין כן באש, וזה מפורש בפרק הכונס צאן לדיר (לקמן דף סא.) משנה המדליק את הגדיש והיו בו כלים ר׳ יהודה אומר ישלם כל מה שבתוכו וחכמים אומרים אינו משלם אלא גדיש של חטין כר׳. **חייב בו שור פסולי המוקדשין מה שאין כן בבור.** עיקרו בפ׳ שור שנגח את הפרה (לקמן דף נג.): דגרסי׳ התם פסולי המוקדשין אדם ושור חייבין ובור פטור מאי טעמא אמר קרא והמת יהיה לו במי שהמת שלו. יצא זה שאין המת שלו. הני הוו שיורא אבל דש בניהו לא הוי שיורא דשמעינן ליה מדקתני ודרכו לילך ולהזיק. ודבריו פשוטין הן ולא הוצרכנו לכתבם בלשון קצרה אלא להיותם נותנים לעמוד בהן המפרש להיותם בידו כללות: **פיסקא השתרי במקצת נזקו חבתי בתשלומי נזקו** כו׳: ת״ר השתרי מקצת נזקו חבתי בתשלומי נזקו כהכשר כל נזקו. פי׳ היה הבור חפור ט׳ טפחים ונתמלא עד ח׳ טפחים והוספתי לו טפח נחתייבתי לשלם נזק כאלו אני חפרתי הבור כולו, והוו כיצד זה החופר בור ט׳ כו׳, ודלא כרבי דתניא [החופר בור ט׳ טפחים ובא אחר והשלימו לי׳ טפחים האחרון חייב] רבי אומר אחר אחרון לגזקין, דפא לפיתה כתבה אחר שניהן לגזקין, ואקשר׳ וכי

ליקוטי רש״י

[נדפס בהשמטות]

חומר בשור מבאש. הא דלא תני שהשור ב״ח משום דהוי כללא מסרו לחש״ו דבכהי תלי מעמא דפטור נתם:

שייר טמון. דפטור נתם ושור ושור חייב וב״ח כגון בעט שור בחק מלא כלים ובחק שן נפל בשור שן מלא מבואה חייב ולא קם לן דכל מילי דלאו בעלי חיים ממעטינן ממחור דשור כמו כלים דלמתניתן בסוף[ו] הפרה (לקמן דף מג.): גבי נפל בשור ובחק ממיטו לאחר נפילה שהוא פטור משום דהוי שור תם ומיס כלים:

ליחכה נירו ושכשכה אבניו. גבי דם בגילו פרש״י משל״כ בשור לפי שייך ביה היזק קרקע משמע דה״ק רוצה לפרש כן משל״כ בשור לפי שייך ביה היזק ומצניס וקבה לפי׳ לפם כן היה יכול להזכיר כמה היזקות שהשם עושה בדבר הקנוע שהוקף בימו ושלח בדברים הקנועין אלא ר״ל ליחכה ושכשכה אבניו. חומר בשור מבבור שהשור חייב בו את הכלים מה שאין כן בבור הא מני ר׳ יהודה היא דמחייב על נזקי כלים בבור אי רבי יהודה אימא סיפא חומר באש מבבור שהאש דרכה לילך ולהזיק ומועד לאכול בין דבר הראוי לה ובין דבר שאינו ראוי לה מה שאין כן בבור דבר הראוי לה מאי נינהו עצים דבר שאין ראוי לה מאי נינהו כלים מה שאין כן בבור אי ר׳ יהודה הא אמרת מחייב היה ר׳ יהודה על נזקי כלים בבור אלא לעולם רבנן היא ותנא ושייר מאי שייר דהאי שייר שייר טמון אינבעית אימא לעולם ר׳ יהודה ודבר שאין ראוי לה לאו לאתויי כלים אלא לאתויי ליחכה נירו וליכבכה אבניו מתקוף לה רב אשי ליתני חומר בשור מבבור שהשור חייב בו שור פסולי המוקדשין מה שאין כן בבור אי אמרת בשלמא רבנן היא אידי דשייר חך שייר נמי חך אלא אי אמרת ר׳ יהודה מאי שייר דהאי שייר שייר דש בניהו אי משום דש בניהו לאו שיורא הוא דהתנא שכן דרכו לילך ולהזיק: הכשרתי במקצת נזקו. תנו רבנן הכשרתי מקצת נזקו חבתי בתשלומי נזקו כהכשר כל נזקו כיצד [ב]החופר בור תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה האחרון חייב [ד]ודלא כרבי דתניא[ג] החופר בור תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה האחרון חייב רבי אומר אחר אחרון למיתה אחר שניהם לנזקין רב פפא אמר למיתה ודברי הכל איבא דאמרי לימא דלא כרבי אמר רב פפא למיתה ודברי הכל מתקוף לה רבי זירא ותו ליכא והא איבא [ה]מסר שורו לחמשה בני אדם ופשע בו אחד מהן וחזיק חייב היכי דמי אילימא דבלאו איהו לא הוה מינטר פשיטא דאיהו קעביד אלא דבלאו איהו נמי מינטר מאי קעביד מתקוף לה רב ששת והא איבא [ו]מרבה בחבילות היכי דמי

חומר בשור מבאש חומר באש מבשור חומר בשור מבאש שהשור משלם כופר וחייב בשלשים של עבד נגמר דינו אסור בהנאה מסרו לחרש שוטה וקטן חייב מה שאין כן באש חומר באש מבשור שהאש מועדת מתחילתה מה שאין כן בשור חומר באש מבבור וחומר בבור מבאש חומר בבור מבאש שתחילת עשייתו לנזק מסרו לחרש שוטה וקטן חייב משא"כ באש [ז]חומר באש מבבור שהאש דרכה לילך ולהזיק ומועדת לאכול בין דבר הראוי לאכול בין דבר הראוי לה ובין דבר שאינו ראוי לה מה שאין כן בבור דבר הראוי לה מאי נינהו עצים[ח] דבר שאין ראוי לה מאי נינהו כלים מה שאין כן בבור אי ר׳ יהודה הא אמרת מחייב היה ר׳ יהודה על נזקי כלים בבור אלא לעולם רבנן היא [ז]ותנא ושייר מאי שייר דהאי שייר שייר טמון אינבעית אימא לעולם ר׳ יהודה ודבר שאין ראוי לה לאו [ט]לאתויי כלים אלא לאתויי ליחכה נירו וליכבכה אבניו מתקוף לה רב אשי ליתני חומר בשור מבבור שהשור [א]חייב בו שור פסולי המוקדשין [ב]מה שאין כן בבור אי אמרת בשלמא רבנן היא אידי דשייר חך שייר נמי חך אלא אי אמרת ר׳ יהודה מאי שייר דהאי שייר שייר דש בניהו אי משום דש בניהו לאו שיורא הוא דהתנא שכן דרכו לילך ולהזיק: הכשרתי במקצת נזקו. תנו רבנן הכשרתי מקצת נזקו חבתי בתשלומי נזקו כהכשר כל נזקו כיצד [ג]החופר בור תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה האחרון חייב [ד]ודלא כרבי דתניא[ג] החופר בור תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה האחרון חייב רבי אומר אחר אחרון למיתה אחר שניהם לנזקין רב פפא אמר למיתה ודברי הכל איבא דאמרי לימא דלא כרבי אמר רב פפא למיתה ודברי הכל מתקוף לה רבי זירא ותו ליכא והא איבא [ה]מסר שורו לחמשה בני אדם ופשע בו אחד מהן וחזיק חייב היכי דמי אילימא דבלאו איהו לא הוה מינטר פשיטא דאיהו קעביד אלא דבלאו איהו נמי מינטר מאי קעביד מתקוף לה רב ששת והא איבא [ו]מרבה בחבילות היכי דמי

*) [ל] כגון פפא בר אבא. מפרש רבה"ג דנקט פפא בר אבא לפי שלפעמים בני אדם הוא שאול לכל הבא מעליו ליבא עליו כי אתא פפא בר אבא ואמר כגון אנא לפי שלפעמים בני אדם הוא שאול לכל הבא מעליו ולא עוד אלא שלפעמים בני אדם הוא שמוחה ומבזה ומבאר בני אדם שמחת אין שאול לו ולפי ל״ל דכגון פפא בר אבא מחולהו קאי מדקתאמר בסמוך דל״ל מי לאו את הוא יתביע פורתא וקיימין משמע דלפם היה נשבר היו מייבין ומיהו לפי המסקנא דמשני דבהלי דקתני עלייהו [ז] אין לריך לפרש דמייב[ח] אלא אחרון בלבד ומחוך כך פטר מרבנא בני אדם שיבאו על פפא בר אבא אחר שלמנה אחד ושבירוהו והר״ר עזריאל מייב לפלם ור״ת מפרש דנקט פפא בר אבא משום דקתאמר בסמקנא דכחו כגופו דמי ודוקא פפא בר אבא שהוא אדם כבד ומחוך כבדו מוגען לעמוד אבל אחר בני אדם אין אדם אחין כבידין כל כך ואין מחייבין אותו אלא אחרון בלבד ומשני דכגון

מאי קעביד. כגולה שמעתין ל"ל מאי קעביד טפי מאחריני ויעלם כל אחד מהן ואין לומר לגיפטר דמניח בפקר הפקרה (לקמן נח.) אחד המוקק טור לי[ם] ובא אחר והשלימו לעשרים ובא אחר והשלימו לשלשים כולם מתייצין לע"ג דבשלמא אי מיהו הוה מתה מיהו נזק לכך לפקדן וכי בשביל שהשליך הים עץ בתוך גדולה יתחייב הא לא דמי אלא לאחד שהפקיר טור ובא אחר והשלימו לי"ש:

בולן פטורין. ויש גרסאות כדי להשמיט בשמעתין כן כדי להשמיט אפילו לרבנן שאחרון חייב לכאורה צפ' אלו הן הנשרפין (סנהדרין דף עח.): ד) **ישלימנה.** בעל הטור יעלם אין לדרוש יעלם יעלים אבל א) יעלימנה משמע שהשלימה עצמה יעלם וזה לי לפסוק שכבר מתה לפיכך יש לדרוש יעלימנה: **לא** ישלם. ע"ג דקתני בשומר שכר כתיב בפטור משומרין מ"מ מדכתיב ב) על הטרפה לא ישלם יש ללמוד להיפך דיעלם לא ישלם כלום בשביל הטרפה עצמה: **הא** משום דמיגלא בר. כלומר מפני שמיגיעו לתפוס בו אחרים ולקדקד בזה: **לא** נצרכא אלא לפחת נבילה. ע"ג דבפ' המניח (לקמן לח.) אמרינן כיון שהשליכה כשעה שהיא עומדת בים ונתפוררה ונתמעטה בשר שעה שהעמידה בים עד שעת שהשליכה אינו חייב אלא משעת שהשליכה ואפילו הכי קתני לא נצרכא אלא לפחת נבילה דאע"ג דבשעת השלכה פטור משום שומר שכר מכל מקום משעת שהשליכה ועד שעת שהעמידה בים עד שעת שהעמידה בידו חייב שומר שכר וא

אם בלעדיו לא היתה הולכת [השריפה לגדיש שנשרף], זה פשוט [שהראשון לא עשה כלום, והשני חייב]. אלא [מדובר שגם] בלעדיו היא היתה הולכת. [אם כן] מה הוא עשה [ולכן הוא פטור].

שואל רב פפא, והרי יש [את המקרה] הזה שלמדנו, ה' [אנשים] שישבו על ספסל אחד ולא שברוהו, ובא אחד וישב עליו ושברו, האחרון חייב[1], ואמר רב פפא, כגון פפא בר אבא [שהיה שמן]. איך מדובר. אם תאמר שבלעדיו לא נשבר, זה פשוט. אלא שבלעדיו גם כן היה נשבר, מה הוא עשה.

[מקשה הגמ'] סוף סוף איך מסבירים את המשנה [של ספסל. מתרצת הגמ']. לא [כך מדובר, אלא] צריך [לומר], שבלעדיו היה נשבר בב' שעות, ועכשיו נשבר בשעה אחת, שאומרים לו [פי': שהה' בני אדם הראשונים יאמרו לאחרון], אם לא שאתה [היית יושב], היינו יושבים עוד קצת, וקמים.

[מקשה הגמ'] ושיאמר [האחרון] להם, אם לא הייתם [יושבים יחד] איתי [אלא רק אני לבד], זה לא היה נשבר [אלא היה לכם לקום ברגע שהתיישבתי, ובגלל שלא עמדתם אתם חייבים כמוני].

[מתרצת הגמ' ש]לא [מדובר בכזה מקרה, אלא] צריך [לומר], שברגע שהוא ישב, זה נשבר [פי': בלעדיו לא היה נשבר כלל, וכאן מדובר שלא ישב אלא שנסמך עליהם כשהוא עמד. אם בכזה מקרה] זה פשוט [שהוא חייב. אלא] שהייתי חושב [שמעשה של] כחו אינו דומה ל[מעשה] גופו [ופטור], לכן לומדים ש[מעשה של] כחו [כן] דומה ל[מעשה] גופו, שכל מקום שגופו שובר, כחו גם כן שובר [וחייב].

[שואלת הגמ'] וכי אין עוד [מקרים של הכשרתי מקצת נזקו ונחשב כאילו עשה את הכל]. והרי יש את זה שלמדנו, הכוהו עשרה בני אדם בעשר מקלות, בין בבת אחת בין בזה אחר זה, ומת, כולם פטורין [שאין ידוע על ידי מי נהרג], רבי יהודה בן בתירא אומר, [אם הכוהו] בזה אחר זה, האחרון חייב, מפני שקירב את מיתתו [פי': ר' יהודה סובר שמזה שנאמר "כי יכה כל נפש אדם" משמע אפילו כל שהוא של נפש, ורבנן סברים כל הנפש משמע, פי' שהוא ההורג היחידי, והמקרה של "הכשרתי במקצת נזקו" הוא כמו חופר בור שהראשון הזיק והאחרון הרג. מתרצת הגמ' לא מובא המקרה הזה, כי במשנה שלנו] לא מדובר ברציחה.

ואם תרצה נאמר, [שלא מובא המקרה הזה, כי במשנה שלנו] לא מדובר במחלוקת. [מקשה הגמ' האם המשנה] לא [מדברת במחלוקת] והרי הסברנו [את המשנה] לא כרבי [והרי זה מחלוקת, מתרצת הגמ'] שלא כמו רבי [אלא] כמו רבנן מעמידים [את המשנה שכן הלכה כרבים, אבל] כמו ר' יהודה בן בתירא ולא כמו רבנן, לא מעמידים.

חבתי בתשלומי נזקו. לא כתוב "חבתי בנזקו" [שמשמע שישלם שור גמור חי והמזיק יקח את הנבילה] אלא "בתשלומי נזקו" [שמשמע השלמה, והניזק לוקח את הנבילה, והמזיק משלים לו חסרונו]. זהו ראיה למה שהרבנים למדו, תשלומי נזק, מלמד, שהבעלים מטפלים בנבילה [פי': נוטלים את הנבילה, והמזיק משלים רק את ההפרש][2].

מאיפה לומדים את זה. אמר ר' אמי, שנאמר בפסוק, "מכה נפש בהמה ישלמנה", אל תקרא "ישלמנה" אלא "ישלימנה" [פי': שישלים את החסרון]. רב כהנא אמר, מכאן [נאמר] "אם טרף יטרף יביאהו עֵד הטרפה לא ישלם", [ודורשים] עַד [דמי ה]טרפה ישלם", [אבל דמי ה]טרפה עצמה לא ישלם. חזקיה אמר, מכאן, "והמת יהיה לו", לניזק. וכן תנא דבי חזקיה, "והמת יהיה לו", לניזק. אתה אומר, לניזק, או אינו אלא למזיק. אמרת, "לא כך היה" [פי': אי אפשר לומר כך]. מהו "לא כך היה". אמר אביי, אם תחשוב שהנבילה היא של המזיק [וממילא מש"כ "המת יהיה לו" פי' למזיק], שיכתוב הרחמן [פי': ה' ית' בתורה] "שור תחת השור" ולשתוק [ופשוט לנו מאחר והמזיק משלם שור תמורת שור, שהנבילה היא שלו], למה נאמר "והמת יהיה לו". למדנו מזה, [שהנבילה שייכת] לניזק [והמזיק ישלים החסרון].

וצריכים [את כל הלימודים], שאם היה כותב הרחמן [פי': ה' ית' בתורה] "מכה בהמה ישלמנה", משום שזה לא מצוי [שאדם יזיק בהמה של חבירו, ולכן אולי התורה לא החמירה עליו לטרוח במכירת הנבילה], אבל טרפה שזה מצוי [שזאב יטרוף בהמה, והשומר יתחייב], נאמר שלא [חייב הניזק לטפל בנבילה, לכן רואים ש]צריכים [את ב' הפסוקים ללמד את אותו הדבר].

ואם היינו לומדים טרפה, משום שהיא [פי': הבהמה, ניזקת] ממילא [על ידי חיה הטורפתה והשומר לא נתכוון ולכן חסה התורה עליו שלא לטרוח בנבילה], אבל מכה בהמה שהוא בידים, נאמר שלא [על הניזק לטפל בנבילה אלא על המזיק].

ואם היינו לומדים אלה ב' [לימודים, היה מקום לומר שדווקא בב' המקרים לא החמירה התורה שהמזיק יטפל בנבילה], זה [פי' על ההכאה] משום שלא שכיח, וזה [פי': על טריפה] משום שהוא ממילא, אבל "והמת יהיה לו" שהוא [שור שהזיק שור, והוא] גם שכיח וגם בידים, נאמר שלא [הקילה התורה, ובזה על המזיק לטפל בנבילה, ולכן נצרך הפסוק לומר שזה מוטל על הבעלים]. ואם היינו לומדים "והמת יהיה לו", משום שממונו הזיק, אבל כאן שבגופו הזיק, נאמר שלא [יפטר מלטפל בנבילה, לכן רואים ש]צריכים [את ב' הפסוקים ללמד את אותו הדבר].

רב כהנא אמר לרב, שהסיבה [שהניזק צריך לטפל בנבילתו] שהרחמן [פי': ה' ית' בתורה] כתב "והמת יהיה לו", אבל ללא [פסוק] זה, הייתי אומר שהנבילה של המזיק, וקשה, שהרי אם יש לו [למזיק] כמה טריפות [כשיעור כל ההיזק הוא יכול] לתת לו [בעל כרחו של הניזק], שאמר מר, [נאמר] "ישיב", לרבות שוה כסף ואפילו סובין, [וכי האם] יש שאלה [אם יוכל לשלם בנבילה] שלו. לא [פי': הלימוד שלך לא מספיק להסביר שזה של הניזק, אלא] צריכים [את הלימודים] לענין פחת נבילה [שכך נאמר בתורה שמשעת מיתה הנבילה עומדת ברשותו של הניזק, ואם הסריחה ופחתה דמים משעת מיתה ועד שעת העמדה בדין, ההפסד של הניזק הוא, ומשלם לו המזיק מה שהנזק הוא יתר על הדמים שהיתה הנבילה שוה בשעת המיתה][3].

[שואלת הגמ'] אולי נאמר, שפחת נבילה היא מחלוקת תנאים. שלמדנו, "אם טרף יטרף יביאהו עד",

---

1. עי' שו"ע (או"מ סי' שפח): ממשה שיצאו על הכפק ולא נשבר, ובא אחרון ויצא עליו ונסמך עליהם ולא הניחם לעמוד ונשבר, אף על פי שהיה רגוי ליפצר בהם קודם (שיצא), הוציא וקרע שבירתו, האחרון חייב, שהרי תומרים לו: תילו לא נסמכת (עליהן) היינו עומדים קודם שיצאר. ואם יצאו כאחד ונשבר, כלם חייבים. וכן כל כיוצא בזה: הגה וי"ש דאפי' בפקפל פפקל היש שאולה לפחם בני אדם ואם נשברה מחמיהן הוי כאחד מחמת מלאכה ופטורים מלשלם, וי"ש חילוקים הם מצויים ומניעים וכבדים משלו בני אדם, או אם יצאו עליה ביחד ונשברה מחמיהן כולם חייבים לשלם, ואם יצאו זה אחר זה, אם לא היה נשברה בלא יציאת האחרון, הוא לבד חייב לשלם. ואם היה נשברה בלא האחרון, הוא פטור. ואם לא היה נשברה רק תוך ג' שעות, ועמו נשברה תוך שעה, או רואים אם סמך עליהן ומנען לעמוד, הוא לבד חייב לשלם, ואם לאו, כולם חייבין. **מגיד המשפט:** מלא אם כן היושבין הם מצויים כו' - ובכי האי גוונא לפילו לחד לבדו שיושב עליו הוא חייב, דבעל הבית משמחת מקפיד על יציאתו עליו הוא לשלם (סמ"ע). **מגיד המשפט:** אם סמך עליהן ומנען מלעמוד כו' - וקמ"ל דזה דלא סמכינן כמו לאו כגופו דמי וגרמא בעלמא הוא לחילו וגם זולתו היה נשבר (סמ"ע). ואם לאו כולן מיחייב - דיכול לומר לאו האחרון היה לכם לעמוד כשבאתי ליצא עליו, והכי יש לי רשות ליצא עליו כמותכם (סמ"ע). **2.** עי' שו"ע (או"מ סי' שג ס"ק): שמין השוורים בזוזיקים, אם שבר כלי הוא או בהמתו אין מומרים: יתן לו כלי שלם ויקח השבריר, אלא שמין כמה נפחתו דמיו בשביל השבירה, ויקח הניזק השבריר, והמזיק יתלים עליהם: **מגיד המשפט:** אלא שמין כמה נפחתו כו' - וכן כתב הדין בשולחן בשמין שמ"ד סעיף ג', משמ"כ בגגג וגולן ובמ"ש בשמין שנ"ד סעיף ה', ושס"ב סעיף י"ג. והטעם כתבתי שם (סמ"ע). **3.** עי' שו"ע (או"מ סי' שג ס"ק): פחת הנבילה לניזק, ובבא הנבילה מוקדם לחזקו המזיק והניזק. כיצד, שור שוה מאתים שנגחו ומת, והרי הנבילה שוה בשעת מיתה מאה, ובשעת העמדה בדין פחתה והרי שוה ק', אין המזיק משלם אלא ק'. ואם היה שם, משלם לו ר' מגופו. (ודוקא שהזיק בשעת מיתה, אבל אם לא הזיק עד שהגיע לו הוי כשאר כל הנזקין שהזיק עד שהגיע לניזק. וי"ל דה"ה אם הוזלה. ויש מוקדים דשוה אלא"י ללא נודע לו הוי של ניזק). עיין במשך ההשלמות.

[ישנם ב׳ דרכים איך לדרוש המילה ״עד״, שהתנא הראשון סובר ש]יביא עדים שנטרפה באונס ופטור [שכן הפסוק מדבר בשומר שכר, ושומר שכר פטור באונסין]. אבא שאול אומר, [דורשים את הפסוק] ״יביא עדודה (פי׳: נבילתה] לבית דין [לשומה]. ולכאורה הם חולקים בזה, שאחד סובר, פחת נבילה של הניזק, ואחד סובר, [שפחת נבילה של] המזיק. לא, לפי כולם [פחת נבילה] של הניזק, וכאן חולקים בטורח נבילה [להביאה ממקום שמתה שם למקום שהיתה שם, אבא שאול סבר שעל המזיק הוא, ות״ק סבר שזה מוטל על הניזק]. ו[כך] למדנו, אחרים אומרים, מאיפה יודעים ש[מוטל] על בעל הבור להעלות שור מבורו[1], מלמד הנאמר ״כסף ישיב לבעליו והמת״ [פי׳: שבעל הבור צריך להשיב את המת לבעליו, כשיטת אבא שאול].

אביי אמר לרבא, [הלכה] זו של טורח נבילה, איך מדובר. אם תאמר [כאשר הבהמה] בתוך הבור שוה זוז, ועל שפתו שוה ד׳, [הרי] כאשר [המזיק] טורח [להוציאו] הוא טורח לעצמו [ולמה צריכים פסוק. רבא] אמר לו, לא [מדובר במקרה כזה, אלא] צריך [לומר], שבבור שוה זוז, ועל שפתו גם כן שוה זוז. [שואלת הגמ׳] האם יש דבר כזה. [עונה הגמ׳] כן, שהרי אנשים אומרים, קורה בעיר בזוז, קורה בשדה בזוז [אע״פ שמחוסר הבאה לעיר, עכ״ז נמכר באותו המחיר].

אמר שמואל, [מנהג הדיינים ש]אין שמין לא לגנב[2] ולא לגזלן[3] [שאם גנב או גזל בהמה או כלים ונפחתו אצלו אין שמין הנבילה והשברים לבעלים שיחזיר גנב הפחת אלא ישלם בהמה וכלים מעולים והשברים שלו] אלא לנזקים[4]. ואני אומר, אף לשואל, ואבא (פי׳: רב] מודה לי. שאלו [בני הישיבה], כך אמר, אף לשואל שמין ואבא מודה לי [ו״אף״ מדבר על נזקים], או אולי כך הוא אמר, ואני אומר אף לשואל אין שמין ואבא מודה לי [וה״אף״ מדבר על גנב וגזלן].

בא ושמע, אדם שאל מחבירו גרזן ושברו, ובא לפני רב, ואמר לו, לך תשלם לו גרזן מעולה. למדנו מזה, שאין שמין [לשואל. דוחה הגמ׳] אדרבה, מזה שרב כהנא ורב אסי אמרו לרב, [וכי] כך הדין. ושתק, למדנו מזה, ששמין [לשואל].

למדנו, אמר עולא בשם ר׳ אלעזר, שמין לגנב ולגזלן. רב פפי אמר, אין שמין. ולהלכה, אין שמין לא לגנב ולא לגזלן, אבל לשואל שמין[5], כמו רב כהנא ורב אסי.

ואמר עולא בשם ר׳ אלעזר, שליא שיצתה מקצתה ביום ראשון ומקצתה ביום שני, מונים לה מיום הראשון [שהמפלת שליא יושבת עליה ימי טומאה (ספק ז׳ או י״ד שלא יודעים אם זה בן או בת) וימי טהרה (ספק ל״ג או ס״ו יום), שאין שליא ללא ולד אלא שנימוח בתוכה]. א״ל רבא, מה דעתך. [מאחר וזה ספק, לנהוג בה] לחומרא [לטמא טהרות שנגעו בהם ביום הראשון [שהמפלת שליא יצאת השליא, זהו] חומרא שבאה לידי קולא, שאתה מטהרה מ[יום] הראשון [שתהא סופרת י״ד של נקבה עם יום הראשון ודמים שתראה ביום ט״ו טהורין דהיינו קולא, שאם זה היה מהשני לא חלו ימי טהרה עד למחר]. אלא אמר רבא, חוששים [מיום הראשון לטמא הטהרות שתגע בראשון][6], אבל לא מונים [שבועיים לנקבה] אלא משני. מה לומדים [מזה שעולא אמר חוששים]. שאין מקצת שליא בלא ולד [אבל אינו מטמא ודאי עד שיצא רובו, ולכן חוששים].

למדנו, שליא [של בהמה] שיצאה מקצתה [קודם שחיטתה], אסורה באכילה[7] [אפילו אם אין בה ולד. ואותו ה]סימן ולד באשה, [דומה ל]סימן ולד בבהמה [פי׳ שליא הוא סימן ולד בין באשה בין בבהמה, שאין שליא בלא ולד, אלא שנימוח, וחיישינן שמא באותו מקצת שיצא קודם שחיטה היה רובו של עובר, ואם יצא רובו ה״ז כילוד ואינו ניתר בשחיטת האם. אם כן מה עולה בא ללמדנו. מתרץ הגמ׳] אם [רק היינו לומדים] מהמשנה [ללא דברי עולא], הייתי אומר

---

1. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תג ס״ג): על המזיק לטרוח בנבלה עד שממציא תוכו לניזק. כיצד, כגון שנפל השור לבור ומת, מעלה הנבלה מהבור ונותנה לניזק, ואחר כך שמין לו פחת הנבלה. ונראה: כלפי ישיב לבעליו והמת יהיה לו (שמות כא, לו), מלמד שהוא חייב להשיב את הנבלה ואת הפחת שפחתה מן המת לניזק, ואם היה מת. **מאיר המשפט**: על המזיק לטרוח כו׳ - כנ״ל דעל הניזק להטלטולו מהבור כשנודע לו שנפל שם ונוטל דמי הזלזומיו על העליים מהמזיק, ואם לא עשה כן ונפסד השור בהבור דהוא פסידא דהניזק, וכאן ליתדמו לאם לא יהיה המזיק להעלותו ולא ליתן לו הוצאה להעלותו, דלניזק ליתן למיס של כל מציו דהפחת אם הוא מת, ואם הוא מועד צריך לשלם דמי כל הפחת מאחר היה שוה כשהיה מי (שמ״ע), וי״ל דלא בא פעף זה רק ללמד שהטורח על המזיק, נמצא שיש ג׳ מיוחים עליו, האחד הטורח דהיינו ההוצאה, ומשלם הפחת שנפחת ממה שהיה מ׳, ולא מיירי כאן מנפחת אחר מיתה, ואם לא שילם עדיין ההוצאה יכפול עדיין לשלם ההוצאה, אבל יש פחת אחר מיתה ודמי על הניזק (ע״ז), וי״ל דגוף הטורח הל על המזיק, ומ״מ האחריות היא על הניזק שמיד שידע הוא צריך להשתדל לתבוע למזיק שיעשה, ואם נבעו ומהרשל המזיק חייב, ואם ידע הניזק ולא תבעו להעלותה, מדשתק הם קמן דלא קפיד שהיה שם והרי היא על אחריותו ופסידא דניזק הוא (פ״מ). **2.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שנד ס״ה): גנב כלי ושברו או פחתו או שנפל מאליו, אין חומרים יפן לבעלים השברים וישלים עליהם, אלא הוא יטול השברים ויתן לבעלים כלי שלם או דמיו (וכ״כ לקמן סי׳ שם״ג). ודווקא שיש לו תשלום, אבל אי אין לו לא גרעיני שברים אלו משלם מטלטלין. ואם לקו הבעלים ליטול הכלי השבור ושלם להם הפחת, צומעין להם. **מאיר המשפט**: אין חומרים יפן לבעלים השברים כו׳ - אף על גב דמזיקין חמריען כן כמ״ש בסימן שפ״ו (פמ״ע). ודווקא לאיים ליה מעות כו׳ - עי׳ לקמן סי׳ תי״ט דאפי׳ יש לו מעות טוען לו אפי׳ קונין מ״כ ס״ה הכא (ש״ך). ואם לקו הבעלים כו׳ עד שומעין להם - יש מקשים למה לי למיתין שקנתה בשגגה בגניבה, ואולי מיירי שנתן עליו, פי׳ שלא נשבר הכלי אלא מעט ועדיין יש הרשפון נשתר ע״ג הכלי. ועיין מה שכתבתי בסימן שם״ב סי״ג (פמ״ע), וי״ש מולקין, שקונים בגניבה, ול״ע (ש״ך), וי״ל שכלי שעשה בו שינוי, הרשות ביד הגזל להחזיק לעצמו, ובשינוי שע״י נשבר, אז הבריירא ביד הבעלים שלא לקבלו, ואין לכלי נשבר שום תיקון לכלי שלם שנשתנה (ט״ז). **3.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שפ״ו סי״ג): הגוזל כלי ושברו, אין חומרים יפן הבריים וישלים עליהם, ודינו כמו שנתבאר בסימן שנד (ס״ה ע״ש). **מאיר המשפט**: אין חומרים יפן הבריים כו׳ - כבר נתבאר זה בסוף סימן שנ״ד פעיף ה׳ דהיינו דווקא אם יש לו מעות, דאם אין לגנב או לגזלן מעות לשלם, אפילו יש לו מקרקעי או מטלטלין ג״ל לשלם לו מהן, אלא שיימינו לו אלו הבריים והמותר ישלים לו מקרקעי או מטלטלין, ובזה יכול הגזול לומר הואיל ובאת לשלם לי במטלטלין שלא כדיני, שדיני מעות דווקא, לפעות הן לי שברי כלי שלי שכבר ניתק לי טפי מבשאר מטלטלין (פמ״ע), וי״ל שאין לו זכות בשברים כלל (ש״ך). **4.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תג ס״ח): שמין השווירים בנזקים, אם שבר כלי הוא או בהמתו, אין חומרים: יתן לו כלי שלם ויקח השבריים, אלא שמין כמה נפחתו דמיו בשביל השבירה, ויקח הניזק השבריים, והמזיק ישלים עליהם. **מאיר המשפט**: אלא שמין כמה נפחתו כו׳ - וכן כתב הדין בשולחן שמין ש״ד פעיף ג׳, משא״כ בגנב וגזלן

וכמ״ש בסימן שנ״ד פעיף ה׳, ושם״ב פעיף י״ג. והטעם כתבתי שם (פמ״ע). ועי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תג ס״ג), וכוד״ד לעיל י ע״ב הערה 3. **5.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שמח ס״ג): כשילמו השואל שמין לו השבריים, שאם שלם כלי ונשבר שמין לו השבריים כמו שהיו שוים בשעת השבירה, ושומעים לבעלים ומשלים עליהם, ואם החזו אין שעת שבירה לשעת העמדה בדין, שמין מותם כמו שהיו שוין בשעת שבירה, וכן אם שלם בהמה ומתה שמין כמה היתה שוה בשעה שנשאלה שמתה, ושמין לו ומשלים לו עליו. הגה: ונראה השבריים או נאבדו ואפילו נאבדו השואל חייב, אלא אם כן אמר למשאיל טול את שלך. **מאיר המשפט**: שמין לו השבריים כו׳ - היינו שהניזק צריך לטפל במכירת נבילה, וכן הדין בכל המזיקין, אבל בגנב וגזלן אין הדין כן וכמ״ש לקמן סימן שנ״ד פעיף ה׳ ושם״ב פעיף י״ג (פמ״ע). בשעת השבירה - דאז חל עליו חיוב המשלומין (פמ״ע). ואם החזו כו׳ - וכל שכן אם הוקרו, אלא יהיה להמשאיל הפסד כיון שהוקרו (פמ״ע). או נאבדו - ל״ל ״או נאבדו חייב וגם אם נאבדו חייב אפ״כ אמר טול״, וי״ל דאם אמר טול פטור בנאבדו אבל חייב בגניבה ואבידה (פמ״ע), קודם שאמר ״טול את שלך״, אינו חייב אלא כשומר שכר, שהרי כשנאבדו ואינו רואו עוד למלמדו, הוי ככלה זמן השאלה, ואחר שאמר ״טול את שלך״ אפילו אומר אנס לך הוי, ואפילו נפחתו מחמת שהודיע לבעלים עד שהבעלים לוקחו פטור ממנה (קצה״ח, נתה״מ). **6.** עי׳ שו״ע (יו״ד סי׳ קלד ס״ו): יצאה מקצת שליא ביום ראשון, ולא נגמרה יציאתה עד יום ב׳, אומדים מיום ראשון אבל אינה מונה אלא מיום שני. **7.** עי׳ רמב״ם (מאכלות אסורות פ״ב הי״ב): הסומט בהמה מעוברת ומצא בה שליא בין מי בין מת מותר באכילה, ואפילו שליא מותרת באכילה ושליא שיצאת מקצתה ושמט את הבהמה, אם היתה שליא זו קטורה כולה מה שיצא ממנה אסור והשאר מותר, ואם לא היתה קטורה כו כולה אסורה, שמא שליא זו שיצאת מקצתה הלך לו ולד שהיה בה ונולד זה שנמצא בנתן הלכה שליא אלו, ואין לריך לומר שאם לא נמצא בנתן שליא אלו כלל שהשליא כולה אסורה. [הרמב״ם] ומצא בה שליא וכו׳. כתב הרמב״ן ז״ל מכלי קי״ל שליא אינו מוכל לפרפרא בעלמא היא וכי יש עמה ולד קשור לתין בה משם ולד ויומוח למה אסורה לנו כולה ולא מקלתה. ועי׳ תור שמח: הרמב״ם הניח דתין זה בכלל ובשר בשליה טריפה, שליא אינו מוכל, לפרפרא בעלמא הוא, והש״מ משם שזה ממה שאינה מטמאה אף טומאת מוכלין, עיין שם. ונמחוק כוותא הרמב״ם להא דאמר (חולין קיג ע״ב) גדי להוליא שליא, גדי לרכות השליא כו׳, קשבר שמואל דם לאו גדי הוא, ושליא פירצא בעלמא הוא, ולא לריך קרא להוליאו מכלל בשר בחלב, ואל זה כוון הרמב״ם, דגם כאן אינו בכלל בשר בשליה טריפה, ולא מיתסר משום בשר שיצא מקצתו רק היכי לתיכא למיתסר שנימוח הולד בתוכו ויצא ונשאר בו, ומדברי תוספות (ד״ה גזירה מקצתה) אין ראיה, דמשום מקצת ולד שכרי, וקושייתם יש לדחות, דאפשר כולה הוי גזירה אטו גזירה אטו חיסור ודאי, אבל גזירה אטו בחזו הוי רק ספק חיסור, שמא יצא מקצת ולד ומקצת שליא, דהיינא אפשר שמא יש בו מקצת ולד, ואפשר משום יוצא. ועי׳ פרי מגדים (יו״ד סי׳ פט סק״ג): הנה בשר הרב ז״ל דאמר דשליא לאו בשר הוי שהרי אינה מטמאה טומאת נגעים, אבל מקום כיון דמטמאה משוי לה כולה כטומאת מוכלין לאו פירצא גמור הוי והילכך אפשר בהכילה. והרמב״ם נחלק עליו.

יביא עדים שנטרפה באונס. ומיהו דוקא בפקרן החמורין (ב"מ פג.) [ל] דוקא הוא הם יש לומר יניח עדים שנטרפה ופטור ומשמעות דוכתין מיהא דסגי עדותיה כמו [מ]תם מהכא לא נעדרה (שביעית פ"ט מ"ב) ובקונטרס נראים עדותיה כמו יכול עד:

בשאלתות דרב אחאי [ג] גריס אמר שמואל אמר לי תנא ולא כפ"ם דפירש דמנסא דייקן כך הוא:

אין שמין לא בגנב ולא בגזלן. פ"ה אין שמין לגנב ולגזלן שיחזיר הגנב והגזלן בעצמם לבעל הבור ולא יפטר בהמה שלימה שיחזיר הגנב הפחת אלא יפטר בהמה שלימה ובלים מעולים והשבחים שלו ופ"ג [ד] דקיימת לן [ה] דלרבות שור לחבר ולא לרבות שור לחבר אלא לשלם נזק שלם [ו] כלכך גריע להמזיק הגזלה מן המזיק [ז] מיין במזיק שהרי לא נתחייב אלא בנזק קל ונזלן קל ומשמע טעמא דגנב ונזלן קל מזיק לן בתמיהא מרמשו בעלים אבל מזיק לן בתמיהא אלא כמו שהזיק והיינו טעמא דמ"ד לף לגזלן [ח] כיון דמזיק בתמהון נמנעת שקנאו משמשה שהוא מיד הבעלים והלמים הוא דנתחייב כמו גנב וגזלן [ט]:

דקא מטהרת ליה מראשון. פירוש שפופרת י"ל של נקבה מרמלתן והדמים שנתנה בע"ז יהיו טהורין וה"מ ומאי לן לה יהיו טהורים ללמוד ביום ראשון יפה נתנו לו ריבוי [י] ואפי' לה יפה ללמוד הוא זכר וי"ל דלא מצי למיסרי משפך שפיקה דהוו תרי קולי דתנאי אהדדי שהם מהמה יום מ"מ תנאי נמי משפך שפיקה דשמה לן יפה ריבוי ביום ראשון ואפי' יפה ריבוי ביום שני לרמלן ואפי' יפה ריבוי ביום שלישי לא מהני מידי דהא מקדים ביום ראשון ומקצתה ביום שני [כ]מונין לה מן הראשון א"ל רבא מה דעתך לחומרא חומרא דאתי לידי קולא הוא דקא מטהרת לה מראשון אלא אמר רבא [יא] לחוש חוששת מימנא לא ממנא אלא לשני מאי קמ"ל [יב] דאין מקצת שליא בלא ולד תנינא [יג] שליא שיצתה מקצתה [יד]אסורה באכילה סימן ולד באשה סימן ולד בבהמה אי ממתני' הוה אמינא דיש

יביא עדים שנטרפה באונס ופטור שאול אומר יביא עדותה לב"ד מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר פחת נבילה דניזק הוי ומר סבר דמזיק הוי לא דכ"ע דניזק והכא בטורפה נבילה קמיפלגי והתניא אחרים אומרים [א]מנין שעל בעל הבור להעלות שור מבורו ת"ש [ב] כסף ישיב לבעליו והמת אמר ליה אביי לרבא האי טורפה נבילה ה"ד אילימא דבבירא שויא זוזא ואגודא שויא ארבע כי טרפה ברנפשיה טרפה א"ל לא צריכא דבבירא שויא זוזא ואגודא נמי שויא זוזא ומי איכא בה"ג אין דהא אמרי אינשי כשורא במתא בזוזא בשורא בדברא בזוזא. [ג] אמר שמואל אין שמין [ד]לא לגנב [ה]ולא לגזלן אלא לנזקן ואני אומר אף לשואל ואבא מודה לי איבעיא להו ה"ק אף לשואל שמין ואבא מודה לי או דלמא ה"ק אף ואני אומר אף לשואל אין שמין ואבא מודה לי ת"ש [ו] דההוא גברא דשאל [ז] נרגא מחבריה תברה אתא לקמיה דרב א"ל זיל שלים ליה נרגא מעליא ש"מ אין שמין אדרבה מדאמרי ליה רב כהנא ורב אסי לרב דינא הכי [ח] ושתיק ש"מ שמין. איתמר אמר עולא א"ר אלעזר [ט] שמין לגנב ולגזלן רב פפי אמר אין שמין ולהכתבא אין שמין לא לגנב ולא לגזלן [י]אבל לשואל שמין כדרב כהנא ורב אסי. ואמר עולא א"ר אלעזר שליא שיצתה מקצתה ביום ראשון ומקצתה ביום שני [כ]מונין לה מן הראשון א"ל רבא מה דעתך לחומרא חומרא דאתי לידי קולא הוא דקא מטהרת לה מראשון אלא אמר רבא [יא] לחוש חוששת מימנא לא ממנא אלא לשני מאי קמ"ל [יב] דאין מקצת שליא בלא ולד תנינא [יג] שליא שיצתה מקצתה [יד]אסורה באכילה סימן ולד בבהמה אי ממתני' הוה אמינא

דאין מקצת שליא בלא ולד. ופ"ה לר"ת דאמר מוקמת מקום אחר שליא בלא ולד אבל שם היה מקצת שליא בלא ולד לא היתה מוקמת ה"ל מי בירה"י לפי' כמד שפיקה מטהרי ואי בירה"י לפי' בשפיקה שפיקה ממה להא תנן (טהרות פ"ו מ"ד) כל שפיקות שלמה יכול להכחיל בירה"י לפי' שפיקה שלמה ומ"ל דשמעינן מיירי לענין לחומרה בשפיקה:

שליא שיצתה מקצתה אסורה באכילה. פי' לקמן לפי' מה שכפיים דשמה בתוכו מקצת שליא יפה נתנו על ולד והוי טולו כיולד ולא קריען ביה [ו]כל שבהמה תחלה [ז] שלם יש מקצת שליא בלא ולד לה היה לנו להחיר מטעם שפיקה פיקה תימה לסוגיא דהכא מוכח דשרי ר' אלעזר שליא שיצתה מקצתה מי שרי שפיקה שפיקה כהמה המקצה [טוען עז:] משמע דשפיקי שפיקה שפיקה שפיקה לפי' דר' אלעזר לא שנו אלא בשמיטה שכורה טולד אבל שכורה טולד אין מוסגין לולד אחר ושפיקי שפיקה שכורה ע"כ לא הוי אלא שפיקה שפיקה כדקתני בברייתא דקתני התם שמא יימות שפיר על שליא כו' וה"ל כשאין שכורה שתאמר דשמה בתוכו אין יש שם ולד אחר שמא לא יצא ולד וה"ל כדקתני התם שמא יצא כו' שהרי שליא שליא של אחר הולד הוא ור' אלעזר מיירי בשליא שקורה טולד דומיא דיש שם ולד אחר בשאין שכורה שה כלומר תוליו לא שליא שיצאת מקצתה שהרי הוא שליא שיצאת מקצתה בהמה אחר בהמה שהיא מקשה לילד שליא שיצאת מקצתה אסורה באכילה כסימן הולד באשה כך סימן הולד בבהמה. פ' השליא סימן ולד הוא היא בין בזו בין בזו. **ודחי אי ממתני' הוה אמינא**

דיש מונין לה מן הראשון. דמיומה לשאין שכורה שפיקה שפיקה שפיק

גזירה מקצתה אטו כולה. לגו דוקא לתיך טוכל לטעות להתיר כולה שגם ביציאת מקצתה יוציא לסור מלהוריית ולא קתמרינן גזירה מה שבפנים אטו מה שבחוץ אטו כולה בשאה נמי לגזור גלח ״ל לחטו רובא קתמרינן לתי שרית ביציאת מקצת מה שבפנים משום כל שאר בשהמה[ב] לענ״פ שים לחוס שמא יצא בהמתו אחותו מקצת יצא להתיר ביציאת רובו אותו משיטו שבפנים שמא יצא כמה יצאו להשוות רוב למקצת אבל בשהמה יצאו לומר שמא שבפנים לעולם אינו כיולד כל זמן שלא יצא ר״ע בשאה לא גזרי משום

שיש מקצת שליא בלא ולד, ו[רבנים] גזרו מקצתה אטו כולה [והיינו ואומרים שבאשה אין להחמיר ביציאה מקצת השליא לטמא טהרות שנגעה בראשון, כי באשה אין צורך לגזור אטו כולה, כי הרי כאן רואים הכל, שביום השני, בעת שיוצאת השליא כולה, מטמאים אותה], לכן לומדים [מדברי עולא שאין מקצת שליא בלא ולד, ולכן יש לחוש מספק גם ביום הראשון, וזה פירוש דברי המשנה].

ואמר עולא אמר רבי אלעזר, בכור שנטרף בתוך ל׳ יום, אין פודין אותו [פי׳: אין צריך לפדותו, וכל שכן אם נפטר מעצמו][1]. וכן לימד רמי בר חמא, מזה שנאמר ״פדה תפדה״, הייתי חושב אפי׳ נטרף בתוך ל׳ יום, מלמד הנאמר ״אך [פדה תפדה]״, לחלק [ביניהם].

ואמר עולא א״ר אלעזר, בהמה גסה נקנית במשיכה. [וקשה] שהרי אנחנו למדנו [שהיא נקנית גם] במסירה [כיון דמסר לו באפסר קנאה אף על פי שלא משכה מרשות מוכר. אלא] שהוא אמר כמו התנא הזה, שלמדנו, וחכ״א, שניהם [גם בהמה גסה וגם בהמה דקה נקנים] במשיכה[2], ר״ש אומר, [גם בהמה גסה וגם בהמה דקה נקנים] בהגבהה. ואמר עולא אמר ר׳ אלעזר, האחים שחלקו[3], שמים מה שעליהן, ומה שעל בניהן ובנותיהן אין שמין [שהרי בנים ובנות לא באים לבית דין, והוא בזיון להם לבוא לבית דין]. אמר רב פפא, פעמים אף מה שעליהן אין שמין, מצינו [מקרה שלא שמים מה שעליהם] באח הגדול [העוסק בנכסים להכניס ולהוציא], ש[כן האחים היתומים] רוצים שדבריו ישמעו [בכבוד, ולכן מסכימים שהוא יקח מהירושה להלביש עצמו במלבושים נאים].

ואמר עולא א״ר אלעזר, שומר שמסר לשומר, [שומר הראשון] פטור[4] [בכל אותם דינים שהיה פטור אם היתה אצלו פטור גם עכשיו ולא אומרים, פשיעה היא זו שמסרה לאיש אחר], ואין שאלה בשומר חנם שמסר לשומר שכר, שמעלה [רמת] שמירתו [ששומר שכר מוסר נפשו לשמרו יותר משומר חינם שהרי שומר שכר חייב בגניבה ואבידה], אלא אפילו שומר שכר שמסר לשומר חנם [ומתה הבהמה באונס], שעכשיו מוריד [רמת] שמירתו, גם כן פטור [ואין לבעלים טענה שמסירה לאחר הוי פשיעה], שהרי מסר לבן דעת.

רבא אמר, שומר שמסר לשומר חייב [השומר הראשון אפילו באונסים], ואין שאלה בשומר שכר שמסר לשומר חנם, שמוריד [את רמת] שמירתו, אלא אפילו שומר חנם שמסר לשומר שכר [שמעלה את רמת השמירה], חייב. ש[יש לבעלים טענה] לומר לו, לך אני מאמין בשבועה [שכן שומר חינם נשבע שלא פשע], ולזה אינני מאמין [שמסרת בידו] בשבועה.

ואמר עולא א״ר אלעזר, ההלכה היא, גובים [חוב] מן העבדים.

אמר ר״נ לעולא, [האם] רבי אלעזר אמר אפי׳ מיתומים [אם מת הלוה. ענה לו עולא] לא, [רק] ממנו [פי׳: מהלוה עצמו גובים חוב. ושאל ר״נ,] ממנו [זה פשוט], אפי׳ מהמעיל שעל כתפיו. [השיב לו עולא] במה מדובר כאן, שעשה את העבד אפותיקי [שבשעת הלואה אמר לו, שתגבה ממנו], כמו שרבא אמר, שאמר רבא, עשה עבדו אפותיקי ומכרו[5], בעל חוב גובה הימנו. [אבל אם עשה] שורו אפותיקי ומכרו[6], אין בעל חוב גובה הימנו, למה. לזה [פי׳: לעבד] יש קול [כשנשתעבד לחוב], ולזה [לשור] אין קול.

---

1. ע״ע שו״ע (יו״ד סי׳ שה סי״ג): מת הבן בתוך שלשים, ופי׳ ביום שלשים, וכן אם נעשה טריפה קודם שעברו עליו שלשים יום, אינו מייב בפדיון. ופילו הקדיש ונתן לכהן הפדיון, יחזירנו לו. (מת לאחר שלשים, מייב לפדותו ולנהוג על הפדיון, אבל לא יבכר שהמייבו). **מליר הלמפר**: מת הבן בתוך ל׳ - כשרואה האב לילך ללדרכו בתוך ל׳, שיעשה שלום לפדות, אבל לא יפדהו האב במקום שיהיה עם יום שלשים, ולא יכול לנהוג, כי חולי מת הבן בניתו ואין לסמוך על חזקת חיים, כי כל זמן שלא עברו שלשים יום אין לו חזקת חיים. ו״ח. והיה מעשה בחמד שהיה לשמו בעיר אחת והלך למדינה אחרת ושמעו לו עם שלשמו ילדה בכור אם מחויב לפדותו אם נמו אחר ל׳ יום מיום לידתו אף לפיהו יודע אם הוא חי או לא, יכול לפדות ולנהוג ואין משם שמא מת הולד תוך ל׳ יום ופומכים על החזקה (פ״ת). אם נעשה טרפה - היינו בודאי טריפות ובכה״ג אפי׳ מי אמ״כ זמן מרוך פטור מפדיון, ולא אמרי׳ טרפה אינה חיה אלא בודאי טרפה אבל בספק טרפה פטור מפדיון, דהמוליא מחבירו עליו הראיה, מיהו אם מי אחר כן י״ב חדש מייב, דיש מידי ספק טרפה כיון דמי י״ב חדש וכו״ל (פי׳ נה אקמ״ח) (ש״ך). אבל לא יבכר שהמייבו - ולא דמי למה שאמרנמר נאו״ח (סי׳ רכג ס״ב) דאע״ג דמת מניו מבכר שהמייבו על היורשה, דשמני התם כיון דזוכה לירושה משא״כ הכא (ש״ך), מדבכר הש״ך משמע דאם היה האב יורשו, שהרי בן יום אחד נוחל ומנחיל, היה מבכר שהמייבו, אמנם י״ל לעולם אינו מבכר שהמייבו. ועי׳ ש״ך (סקי״ב) על מינוק בכור שאכל ולא נתרפא עד יום ל״ו אף על גב דמלות פדיון הבן נעשית בעוד מ״מ ים להקדיש המילה כו׳ וי״ל דדוקא נתרפא יום ל״ו אבל אם לא נתרפא לא ימתינו (פ״ת). **2.** ע״ע שו״ע (או״ח סי׳ קכ ס״ח): כהמה בין דקה בין גסה אינה נקנית במסירה אלא במשיכה, ואינו לריך להגביה. הגה: וי״א מומרים לפף מסירה קונה בבהמה גסה, וי״א מומרים אף בדקה אם הוא בפני המוכר, ועיין לקמן סימן קלח ס״ח עד י״ג בדיני מסירה, אמר לו לקוח במשיכה ושיכה, אין לגרייעותא כגון למסירה או למעלייעות כגון שהגביה, לא קנה אלא במשיכה כמו שאמר לו: **מליר המשפמ**: וי״ל אף בדקה - אם היה עומדת ברשות הרבים או בחצר שיהיה של שניהם, דהן מקומות שאין קונין אם במשיכה (סמ״ע). **3.** ע״ע שו״ע (או״ח סי׳ רפה ס״ח): האחים שחלקו שאין מה שעליהם, וי״א מומרים דגדול החתין אין שמין מה שעליו, אבל מה שעל בניהם ובנותיהם שקנו להם מתפיסת הבית אין שמין, וכן מה שעל נשותיהם, שכבר זכו בהם בעלמם. אמה דבריס מומרים בבגדי חול, אבל בבגדי שבת ומועד שמין מה שעליהם: **מליר המשפמ**: שמין מה שעליהם - פירוש, מה שהוא עליהן שלשתן בו שמין אותו, משא״כ בבניהן ובנותיהן דלפילו הוא עליהן שעין ים בהן חילוק, דאם אינו עליהן כגון בגדי שבת ויום טוב דיכולים להשתין לצ״ך ולשום אותן שמין אותן, מה שאין בו בגדי חול שהן לשתין בהן ונגלי להן לנוח לצ״ך, אמרינן מסתמא מתי שהגדי שלא לבייתן בזה, אבל בחתין עלמן אין שייך בגדי בשה שיוצאין וכנכסין בבית דין, אבל מה שכבר כלה ונאבד מהבגדים אפילו מה שבילו החתין עלמן אין שמין, ואמרינן דמתי בדבריס שמין עוד בעין, אם לא שעבו מתתה בתחילה זה בזה שמי שקונה דבר מתפיסת הבית יכול לו אותה הסוללה מתלקו (ער׳ דבריו ריש סי׳ רי״ו) (סמ״ע). וי״ל אומרים דבגדול החתין כו׳ - ער׳ קע״ו ס״ט, שזה מוכח במתני׳ ואין מחלוקת (נתה״מ), דאומר שבפשר אחים בנים ובנכסים, והבנים אחרי פטירתו היו נושאים ונותנים בנכסים עזטן ביחיים. ויהו עושים הנושאות כל אחד מהם בכלונו מבלי אחרון, ועתה באו לחלוק נכסי עזטן ביחיים. אם אלו החתין אמו האחד לחבירו קודם שיוציאו, ואלי אחד הוציא לעלמו ויעשה אחרון מכל מה שהוציא, אבל לא לא אמו אלא הוציאו בדרך הפקר, אם קנו דבריס בבניהם ובנשותיהן, או אפילו בבחיים, ואלי דשמין אם הם בעין ולא נאבדו ולא נלו לגמרי, אבל אם נעשה טריפה קודם שעברו עליו שלשים יום, אינו מייב בפדיון. ופילו הקדיש ונתן לכהן הפדיון, יחזירנו לו. (מת לאחר שלשים, מייב לפדותו ולנהוג על הפדיון, אבל לא יבכר שהמייבו). **מליר הלמפר**: מת הבן בתוך ל׳ - כשרואה האב לילך ללדרכו בתוך ל׳, שיעשה שלום לפדות, אבל לא יפדהו האב במקום שיהיה עם יום שלשים, ולא יכול לנהוג, כי חולי מת הבן בניתו ואין לסמוך על חזקת חיים, כי כל זמן שלא עברו שלשים יום אין לו חזקת חיים. ו״ח. והיה מעשה בחמד שהיה לשמו בעיר אחת והלך למדינה אחרת ושמעו לו עם שלשמו ילדה בכור אם מחויב לפדותו אם נמו אחר ל׳ יום מיום לידתו אף לפיהו יודע אם הוא חי או לא, יכול לפדות ולנהוג ואין משם שמא מת הולד תוך ל׳ יום ופומכים על החזקה (פ״ת). אם נעשה טריפה - היינו בודאי טריפות ובכה״ג אפי׳ מי אמ״כ זמן מרוך פטור מפדיון, ולא אמרי׳ טרפה אינה חיה אלא בודאי טרפה אבל בספק טרפה פטור מפדיון, דהמוליא מחבירו עליו הראיה, מיהו אם מי אחר כן י״ב חדש מייב, דיש מידי ספק טרפה כיון דמי י״ב חדש וכו״ל (פי׳ נה אקמ״ח) (ש״ך). אבל לא יבכר שהמייבו - ולא דמי למה שאמרנמר נאו״ח (סי׳ רכג ס״ב) דאע״ג דמת מניו מבכר שהמייבו על היורשה, דשמני התם כיון דזוכה לירושה משא״כ הכא (ש״ך), מדבכר הש״ך משמע דאם היה האב יורשו, שהרי בן יום אחד נוחל ומנחיל, היה מבכר שהמייבו, אמנם י״ל לעולם אינו מבכר שהמייבו. ועי׳ ש״ך (סקי״ב) על מינוק בכור שאכל ולא נתרפא עד יום ל״ו אף על גב דמלות פדיון הבן נעשית בעוד מ״מ ים להקדיש המילה כו׳ וי״ל דדוקא נתרפא יום ל״ו אבל אם לא נתרפא לא ימתינו (פ״ת). **2.** ע״ע שו״ע (או״ח סי׳ קכ ס״ח): כהמה בין דקה בין גסה אינה נקנית במסירה אלא במשיכה, ואינו לריך להגביה. הגה: וי״א מומרים לפף מסירה קונה בבהמה גסה, וי״א מומרים אף בדקה אם הוא בפני המוכר, ועיין לקמן סימן קלח ס״ח עד י״ג בדיני מסירה, אמר לו לקוח במשיכה ושיכה, אין לגרייעותא כגון למסירה או למעלייעות כגון שהגביה, לא קנה אלא במשיכה כמו שאמר לו: **מליר המשפמ**: וי״ל אף בדקה - אם היה עומדת ברשות הרבים או בחצר שיהיה של שניהם, דהן מקומות שאין קונין אם במשיכה (סמ״ע). **3.** ע״ע שו״ע (או״ח סי׳ רפה ס״ח): האחים שחלקו שאין מה שעליהם, וי״א מומרים דגדול החתין אין שמין מה שעליו, אבל מה שעל בניהם ובנותיהם שקנו להם מתפיסת הבית אין שמין, וכן מה שעל נשותיהן, שכבר זכו בהם בעלמם. אמה דבריס מומרים בבגדי חול, אבל בבגדי שבת ומועד שמין מה שעליהם: **מליר המשפמ**: שמין מה שעליהן

לאחר ש[ר"נ] יצא, עולא אמר [לאלה שישבו לפניו], כך אמר רבי אלעזר, [שגובים] אפי' מיתומים [כי דין של עבדים הוא כמו קרקעות. אחרי שאמרו לו את דברי עולא], אמר ר"נ, עולא מסתתר [ממני, שר"נ סבר עבדים חשובים כמטלטלים, ופחד שמא אני אנצח אותו בהלכות וקושיות].

[הגמ'] מביאה סיפורים שר"נ פסק כשיטתו: היה מעשה בנהרדעא [שהגיע בעל חוב לגבות חובו מיתומים], והדיינים שבנהרדעא [פסקו] לגבות [עבדים מיתומים. וכן] היה מעשה בפומבדיתא [שהגיע בעל חוב לגבות חובו מהיתומים], ורב חנא בר ביזנא [פסק] לגבות [עבדים מיתומים. ו]אמר להם ר"נ [לאותם הדיינים], לכו ותחזירו [את העבדים ליתומים], ואם לא [תחזירו], אני יגבה ממכם את ביתכם.

א"ל רבא לר"נ, הרי עולא, ורבי אלעזר, ודייני דנהרדעא, ורב חנא בר ביזנא [כולם סוברים שגובים עבדים אפילו מיתומים, ולדעתך שאתה סובר שעבדים הם כמו מטלטלים ולא גובים מיתומים] כמו מי אתה סובר. א"ל [ר"נ], אני יודע [את שיטתי מ]ברייתא, [שכתוב בה] שאבימי לימד, [ש]פרוזבול [שטר שנותן לבעליו רשות לגבות חובותיו בשמיטה] חל [רק] על הקרקע [1] [מאחר וזה לא חסר גבייה וזה כתב לו עליהם שכל חוב שיש לו עליו שיגבנו כל זמן שירצה, שכן נחשבת הקרקע שכבר נגבתה על ידי המלוה], ואינו חל על העבדים, [כי הם נחשבים למטלטלין והחוב לא נחשב גבוי ביד המלוה, וכן לימד אבימי ש]מטלטלים נקנין עם הקרקע [2] [אם מכר לו קרקע ומטלטלים והחזיק בקרקע קנה את המטלטלים אף על פי שלא משך אותם], ואינן נקנין עם העבדים [שאם החזיק בעבדים לא קנה את המטלטלים ויכול המוכר לחזור בו במטלטלים כי עבדים דינם כמטלטלים, ולא קונים מטלטלים אגב מטלטלים, ומדברי אבימי אלו למד ר"נ שעבדים דינם כמטלטלים].

[הגמרא רוצה] לומר [שהמחלוקת אם עבדים דינם כמטלטלין או כקרקע זה] מח' תנאים, [שכתוב בברייתא, שאם אחד] מכר לשני עבדים וקרקעות [3], [ו]החזיק בעבדים, לא קנה [בגלל זה את ה]קרקעות. [וכן אם עשה קנין חזקה] בקרקעות, לא קנה [בגלל זה את ה]עבדים [ואף על גב שהתנא הזה סובר עבדים כמטלטלים דמי אפ"ה לא קנה אותם אגב קרקע, אלא א"כ עומד העבד בתוכה בשעה שהחזיק בה כמו שכתוב בהמשך שמטלטלים שזזים דינם שונה ממטלטלים שלא זזים. אבל אם א' מכר לשני] קרקעות ומטלטלים [4], [אם הלוקח] החזיק בקרקע, קנה [על ידי זה, גם את ה]מטלטלים, [אבל אם עשה קנין] במטלטלים, לא קנה [על ידי זה את ה]קרקע, [ואם מכר לו] עבדים ומטלטלים, [אם] החזיק בעבדים, לא קנה [על ידי זה, את ה]מטלטלים, [ואם עשה קנין] במטלטלים, לא קנה [על ידי זה, את ה]עבדים [ורואים מהברייתא, שעבדים דינם כמטלטלין ולכן אגב קנין בעבדים לא קונים מטלטלין אחרים]. ולמדנו בברייתא [אחרת, שאם] החזיק בעבדים, [כן] קנה [על ידי זה את ה]מטלטלים.

האם לא נאמר שהם חולקים בזה, שהתנא השני סובר, ש]עבדים דינם כמו קרקע [ולכן על ידי שהחזיק בהם קנה את המטלטלין], והתנא הראשון סובר, ש]עבדים דינם כמו מטלטלים [ולכן אם החזיק בעבדים לא קנה על ידי כך את המטלטלין, כי מטלטלין לא נקנים על ידי מטלטלין].

[הגמ'] דוחה שזה לא מח' תנאים] אמר רב איקא בנו דרב אמי, לפי כולם [5], עבדים דינם כמו קרקע, ולתנא [בברייתא השניה] שסובר שקנה [מטלטלין אגב קנין בעבדים], מובן [כי עבדים דינם כקרקע וקונים מטלטלין אגבם], ולתנא [בברייתא הראשונה] שסובר שלא קנה [את המטלטלין בקניית העבדים למרות שעבדים דינם כמו קרקע, כי הוא סובר ש]צריכים קרקע דומה ל"ערים מצורות ביהודה" שלא זזים [ולא עבד שהוא זז. כי את הדין שקונים אגב הקרקע את המטלטלין לומדים מהפסוק הזה, כמו שכתוב במשנה] שלמדנו, נכסים שאין להם אחריות [פי': מטלטלין] נקנין עם נכסים שיש להם אחריות [קרקעות], בכסף, בשטר, ובחזקה [שעל ידי שאדם קנה קרקע באחד מקנינים אלו, הוא קנה אגב כך מהמוכר גם מטלטלין. שואלת הגמ'] מאיפה יודעים את זה. [עונה הגמרא ש]חזקיה אמר ,שבפסוק כתוב, "ויתן להם אביהם מתנות רבות לכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ביהודה" [שעל ידי שנתן להם ערים נתן להם גם את המתנות שהם מטלטלין].

[הגמרא מביאה שיטה אחרת מה רב איקא אמר] יש שאמרו, שאמר רב איקא בנו דרב אידי, לפי כולם [פי': לשני הברייתות, ש]עבדים דינם כמו מטלטלים, ו[הברייתא הראשונה ש]סוברת שלא קנה [מטלטלין אם החזיק בעבדים], מובנת, [כי לא קונים מטלטלין על ידי מטלטלין] והברייתא השניה שסוברת שקנה, [מדברת באופן שהמטלטלין] עומדים עליו [שהעבד נחשב לחצר של הקונה והמטלטלין נקנים לו בקנין חצר, ולא קנין אגב. שואלת הגמ'] וכאשר עודן עליו מה זה [משנה]. הרי [עבד] זה חצר מהלכת, וחצר מהלכת [הדין הוא ש]לא קנה [מטלטלין שעליו]. ואם תאמר שמדובר [שהוא] עומד [ולא זז], והרי אמר רבא, כל שאילו מהלך לא קנה, [אם] עומד ויושב [גם] לא קנה. [מתרצת הגמ'] שלהלכה [כדי לקנות את המטלטלין שנמצאים על העבד אפשר אם העבד] קשור [ואינו יכול ללכת מדין קנין חצר].

[הגמרא מקשה סתירה בין הברייתות] שלמדנו [בברייתא השניה, שאם] החזיק בקרקע, קנה עבדים [ובראשונה כתוב שלא קנה. מתרצת הגמרא] שם [פי': בברייתא שכתוב שקנה, מדובר שהעבדים] עומדים בתוכה [6]. [הגמ' מפרשת את התירוץ, לפי תירוץ זה, צריך לומר שהברייתא שלמדנו ש]לא קנה, [מדובר] כשאין [העבדים] עומדין בתוכה. וזה מובן רק לפי הלשון השני שאמר רב איקא בנו של רב אמי, שעבדים דומים למטלטלים, ולכן אם עומדין בתוכה, כן [קנה], ואם לא, לא [קנה].

אלא לפי הלשון הראשון של רב איקא שאמר, שעבדים דינם כמו קרקע, בשביל מה צריך שיעמדו בתוכה. הרי אמר שמואל, מכר לו עשר שדות בעשר מדינות [7], כיון שהחזיק באחת מהן, קנה כולם [ואותו הדבר בעבדים, מספיק שיחזיק באחד ויקנה את כולם, כי עבדים כקרקעות].

[ומשיבה הגמרא] ולדבריך, לפי הלשון הראשון שאמר שעבדים דומים למטלטלים, למה צריך שיעמוד בתוכה.

---

1. עי' שו"ע (או"מ סי' סו סכ"ב): אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, ואפילו קרקע כל שהוא קצר, ואפילו אין לו אלא עליה נקוב מוגה על גבי ימידות בתוירי, אף על פי שאין מקום הימידות שלו, קצר, אפילו אין לוזה כלל, ויש למייר לו או לערב, או למי שמייר לו, כותבין. ואפילו אין לזה ולא לזה, ויש למלוה או למי שמייר לו, מזכה אפילו על ידי אחר, ואפילו אלא בפניו. הגה: מיהו אם הלוה לפניו ומוחה: היני רוצה לזכות בקרקע של אחרים, אין מזכין לו למלה בעל כרחו. **מגיד המשפט:** אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע - משום דלא מיקנו פרוזבול כי אם אמקום הלוואה, ואמקום הלוואה אינו כי אם למי שיש לו קרקע ואמוך עליה בגביות מובו. וי"ל הטעם, משום דכשיש לו קרקע מחשב עפי בגבוי ועומד ביד הב"ד. ולפי הטעמים בקרקע כל שהו אפי (ממ"ע). עיין נקוב - דלרך הנקבים יוכך ואומא מן הקרקע ומחשב כקרקע (ממ"ע). וי"ש למייר לו כו' - פירוש מי שמייר להלוה, דהיינו משועבד למלוה מדרבי נתן כמ"ש (נקמן סי' פו) (ממ"ע). ואפילו אלא בפניו - תע"ג דאין מבין לאלו אלא בפניו, מ"מ כיון דמיזכה אם זכות הוא לו, אף על גב דיבול לו ע"י זכיבי מובה, הולכין אחר אם זכיי דמעיקרא, והטעם דקיל הוא אמיטת בספים בפרטו מומן הזה (ממ"ע), עי' מש"כ ניו"ד (סי' קמב ס"ה ד"ה דלא אהני) אבל בדין דרבנן אפשר לעשות כך (ט"ז). מיהו אם הלוה

2. עי' שו"ע (או"מ סי' סו סכ"ב): אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, ואפילו קרקע כל שהוא קצר, ואפילו אין לו אלא עליה נקוב מוגה על גבי ימידות בתוירי, אף על פי שאין מקום הימידות שלו, קצר, אפילו אין לוזה כלל, ויש למייר לו או לערב, או למי שמייר לו, כותבין. ואפילו אין לזה ולא לזה, ויש למלוה או למי שמייר לו, מזכה אפילו על ידי אחר, ואפילו אלא בפניו. הגה: מיהו אם הלוה לפניו ומוחה: היני רוצה לזכות בקרקע של אחרים, אין מזכין לו למלה בעל כרחו. **מגיד המשפט:** אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע - משום דלא מיקנו פרוזבול כי אם אמקום הלוואה, ואמקום הלוואה אינו כי אם למי שיש לו קרקע ואמוך עליה בגביות מובו. וי"ל הטעם, משום דכשיש לו קרקע מחשב עפי בגבוי ועומד ביד הב"ד. ולפי הטעמים בקרקע כל שהו אפי (ממ"ע). עיין נקוב - דלרך הנקבים יוכך ואומא מן הקרקע ומחשב כקרקע (ממ"ע). וי"ש למייר לו כו' - פירוש מי שמייר להלוה, דהיינו משועבד למלוה מדרבי נתן כמ"ש (נקמן סי' פו) (ממ"ע). ואפילו אלא בפניו - תע"ג דאין מבין לאלו אלא בפניו, מ"מ כיון דמיזכה אם זכות הוא לו, אף על גב דיבול לו ע"י זכיבי מובה, הולכין אחר אם זכיי דמעיקרא, והטעם דקיל הוא אמיטת בספים בפרטו מומן הזה (ממ"ע), עי' מש"כ ניו"ד (סי' קמב ס"ה ד"ה דלא אהני) אבל בדין דרבנן אפשר לעשות כך (ט"ז). מיהו אם הלוה

3. עי' שו"ע (או"מ סי' רכ ס"ח), סוס"ד לעיל יב ע"ב הערה 2. **4.** עי' שו"ע (או"מ סי' רכ ס"ח), סוס"ד לעיל יב ע"ב הערה 2. **5.** עיין בהמלמות. **6.** עי' שו"ע (או"מ סי' רכ ס"ח), סוס"ד לעיל יב ע"ב הערה 3. **7.** עיין בהמלמות

לבתר דנפק אמר להו הבי עולא הכי אמר רבי אלעזר אפי' מיתמי אמר ר"נ אשתמטין עולא הוה עובדא בנהרדעא ואגבו דייני דנהרדעא הוה עובדא בפומבדיתא ואגביה רב חנא בר ביזנא אמר להו ר"נ זילו אהדורו ואי לא מגבינא לכו לאפדנייכו א"ל רבא לר"נ הא עולא הא רבי אלעזר הא דייני דנהרדעא והא רב חנא בר ביזנא מר במאן סבירא ליה א"ל אנא מתניתא ידענא דתני אבימי פרוזבול חל על הקרקע ואינו חל על העבדים מטלטלין נקנין עם הקרקע ואינן נקנין עם העבדים לימא כתנאי מכר לו עבדים וקרקעות החזיק בעבדים לא קנה קרקעות בקרקעות לא קנה עבדים קרקעות ומטלטלין החזיק בקרקע קנה מטלטלין במטלטלין לא קנה קרקע עבדים ומטלטלין החזיק בעבדים לא קנה מטלטלין במטלטלין לא קנה קרקע עבדים קנה מטלטלין מאי לאו בהא קמפלגי דמר סבר עבדים כמקרקעי דמי ומר סבר עבדים כמטלטלין דמי אמר רב איקא בריה דרב אמי דכ"ע עבדים כמקרקעי דמי והדתניא קנה שפיר והדתניא לא קנה בעינן קרקע דומיא דערים מצורות ביהודה דלא ניידי דתנן נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה מנהני מילי אמר חזקיה דאמר קרא ויתן להם אביהם מתנות רבות בכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ביהודה איבא דאמרי אמר רב איקא בריה דרב אידי דכ"ע עבדי כמטלטלין דמי והדתניא לא קנה שפיר הא דתניא קנה בעודן עליו וכי עודן עליו מאי הוי חצר מהלכת היא וחצר מהלכת לא קנה וכי תימא בעומד והא אמר רבא כל שאילו מהלך לא קנה עומד וישב לא קנה והתניא והחזיק בקרקע קנה עבדים התם בעומדין בתוכה מכלל דאי לא קנה כשאין עומדין בתוכה הניחא לתך לישנא דאמר רב איקא בריה דרב אמי עבדי כמטלטלי דמי היינו דאי עומדין בתוכה אין אי לא לא אלא לתך לישנא דאמר עבדי כמקרקעי דמי למה לי עומדין בתוכה הא אמר שמואל מכר לו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולן וליטעמיך לתך לישנא דאמר עבדי כמטלטלין דמי למה לי עומדין בתוכה הא

לבתר דנפק אמר להו עולא הכי אמר רבי אלעזר אפי' מיתמי אמר ר"נ אשתמטין עולא [ב] הוה עובדא בנהרדעא ואגבו דייני דנהרדעא הוה עובדא בפומבדיתא ואגביה רב חנא בר ביזנא אמר להו ר"נ זילו אהדורו ואי לא מגבינא לכו לאפדנייכו [ג] א"ל רבא לר"נ הא עולא הא רבי אלעזר הא דייני דנהרדעא והא רב חנא בר ביזנא מר במאן סבירא ליה א"ל אנא מתניתא ידענא דתני אבימי [ד] פרוזבול חל על הקרקע ואינו חל על העבדים [ה] מטלטלין נקנין עם הקרקע [ו] ואינן נקנין עם העבדים לימא כתנאי [ז] מכר לו עבדים וקרקעות החזיק בעבדים לא קנה קרקעות בקרקעות לא קנה עבדים [ח] קרקעות ומטלטלין החזיק בקרקע קנה מטלטלין במטלטלין לא קנה קרקע עבדים ומטלטלין החזיק בעבדים לא קנה מטלטלין במטלטלין לא קנה קרקע עבדים קנה מטלטלין מאי לאו בהא קמפלגי דמר סבר עבדים כמקרקעי דמי ומר סבר עבדים כמטלטלין דמי [ט] אמר רב איקא בריה דרב אמי דכ"ע עבדים כמקרקעי דמי והדתניא קנה שפיר והדתניא לא קנה בעינן קרקע דומיא דערים מצורות ביהודה דלא ניידי דתנן [י] נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה מנהני מילי אמר חזקיה דאמר קרא [יא] ויתן להם אביהם מתנות רבות בכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ביהודה איבא דאמרי אמר רב איקא בריה דרב אידי [יב] דכ"ע עבדי כמטלטלין דמי והדתניא לא קנה שפיר הא דתניא קנה [יג] בעודן עליו וכי עודן עליו מאי הוי חצר מהלכת היא וחצר מהלכת לא קנה וכי תימא בעומד והא [יד] אמר רבא כל שאילו מהלך לא קנה עומד וישב לא קנה [טו] והתניא והחזיק בקרקע קנה עבדים התם [טז] בעומדין בתוכה מכלל דאי לא קנה כשאין עומדין בתוכה הניחא לתך לישנא דאמר רב איקא בריה דרב אמי עבדי כמטלטלי דמי היינו דאי עומדין בתוכה אין אי לא לא אלא לתך לישנא דאמר עבדי כמקרקעי דמי למה לי עומדין בתוכה הא אמר שמואל [יז] מכר לו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולן וליטעמיך לתך לישנא דאמר עבדי כמטלטלין דמי למה לי עומדין בתוכה

א

לבתר דנפק אמר להו הבי עולא. ליומשין לפניו: **הבי אמר ר' אלעזר אפילו מיתמי.** לעבדא כמקרקעי דמי: **אשתמטין עולא.** נשמטו ממני וירא [ב] משום דסבירא ליה עבדא כמטלטלי דמי ומתיירא הוה שמא מקפחנו בהלכות ונקוטינהו: **הוה עובדא דנהרדעא.** לפני [ג] מיתמי: **הא עולא והא ר' אלעזר בו'.** לכולהו סבירי להו כמקרקעי דמו: **מר.** לתמר ממטלטלי כמאן ס"ל: **פרוזבול.** מפרש בגיטין (דף ו:) שמיקן הלל חזקן פרוזבול כדי שלא תשמט מציעית המלוה: **חל על הקרקע.** לכיון דלא משמטי גופייהו וזה כתב לו עליהן שכל חוב שיש לו עליו שיגבנו כל זמן שירלה [ד] קיימי גרסותיה דשמואל דמלוה: **נקנין עם הקרקע.** שם מכר לו קרקע ומטלטלין בקרקע קנה מטלטלין ואין מטלטלין נקנין עם הקרקע ואין נקנין עם העבדים. שם משחזיק בעבדים לא קנה מטלטלין ויכול מוכר לחזור במטלטלין שלמה עבדא כמטלטלי: **ר"ג בקרקע [א] קנה עבדים.** ותע"ג דס"ל להלכי תנא עבדים כמטלטלין דמי [ה] ס"ל לא קנה קרקע עבדים ומטלטלין החזיק בעבדים לא קנה מטלטלין במטלטלין לא קנה קרקע עבדים קנה מטלטלין מאי לאו בהא קמפלגי דמר סבר עבדים כמקרקעי דמי [ו] עבדים כמקרקעי דמי ומר סבר עבדים כמטלטלין דמי אמר רב איקא בריה דרב אמי דכ"ע עבדים כמקרקעי דמי והדתניא קנה שפיר והדתניא לא קנה בעינן קרקע דומיא דערים מצורות ביהודה דלא ניידי דתנן [ז] נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה מנהני מילי אמר חזקיה דאמר קרא ויתן להם אביהם מתנות רבות בכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ביהודה איבא דאמרי אמר רב איקא בריה דרב אידי [ח] דכ"ע עבדי כמטלטלין דמי והדתניא לא קנה שפיר הא דתניא קנה [ט] בעודן עליו וכי עודן עליו מאי הוי חצר מהלכת היא וחצר מהלכת לא קנה וכי תימא בעומד והא [י] אמר רבא כל שאילו מהלך לא קנה עומד וישב לא קנה [יא] והתניא והחזיק בקרקע קנה עבדים התם [יב] בעומדין בתוכה מכלל דאי לא קנה כשאין עומדין בתוכה הניחא לתך לישנא דאמר רב איקא בריה דרב אמי עבדי כמטלטלי דמי היינו דאי עומדין בתוכה אין אי לא לא אלא לתך לישנא דאמר עבדי כמקרקעי דמי למה לי עומדין בתוכה הא אמר שמואל [יג] מכר לו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולן וליטעמיך לתך לישנא דאמר עבדי כמטלטלין דמי למה לי עומדין בתוכה

אנא מתניתא ידענא. תע"ג דכמה מכר לכמקרקעי דמי לענין מוקפה [ב] ושבוחה [ג] מוכ"ע דסכה לן דמיירי בלא מילי דלרבנן מיתמי ממטלטלי דמי [ד] ונקנין פרוזבול [ה] ולענין פרוזבול לגבי מלוה דהוי ממי שמדבנן [ו] ונקנין עם הקרקע ואין נקנין עם העבדים ונקלין מלוות לפמכתא מעלמא הוא ונקנין עם הקרקע דקלמר לתך ליטעמיך לתמר עבדא כמקרקעי דמי למה לי עומדים בתוכה [ז] מוכ"ע עבדים כמקרקעי דמי והדתניא קנה שפיר והדתניא לא קנה בעינן קרקע דומיא דערים מצורות ביהודה דלא ניידי [ח] נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה מנהני מילי אמר חזקיה דאמר קרא ויתן להם אביהם מתנות רבות בכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ביהודה איבא דאמרי אמר רב איקא בריה דרב אידי [ט] דכ"ע עבדי כמטלטלין דמי והדתניא לא קנה שפיר הא דתניא קנה [י] בעודן עליו וכי עודן עליו מאי הוי חצר מהלכת היא וחצר מהלכת לא קנה וכי תימא בעומד והא [יא] אמר רבא כל שאילו מהלך לא קנה עומד וישב לא קנה [יב] והתניא והחזיק בקרקע קנה עבדים התם [יג] בעומדין בתוכה מכלל דאי לא קנה כשאין עומדין בתוכה הניחא לתך לישנא דאמר רב איקא בריה דרב אמי עבדי כמטלטלי דמי היינו דאי עומדין בתוכה אין אי לא לא אלא לתך לישנא דאמר עבדי כמקרקעי דמי למה לי עומדין בתוכה הא אמר שמואל [יד] מכר לו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולן וליטעמיך לתך לישנא דאמר עבדי כמטלטלין דמי למה לי עומדין בתוכה

בתר דנפק. ר"ל: **אמר להו עולא.** ליומשין לפניו: **הכי אמר ר' אלעזר אפילו מיתמי.** לעבדא כמקרקעי דמי: **אשתמטין עולא.** נשמטו ממני וירא [ב] משום דסבירא ליה עבדא כמטלטלי דמי ומתיירא הוה שמא מקפחנו בהלכות ונקוטינהו: **הוה עובדא דנהרדעא.** לפני [ג] מיתמי: **הא עולא והא ר' אלעזר בו'.** לכולהו סבירי להו כמקרקעי דמו: **מר.** לתמר ממטלטלי כמאן ס"ל: **פרוזבול.** מפרש בגיטין (דף ו:) שתיקן הלל חזקן פרוזבול כדי שלא תשמט מציעית המלוה: **חל על הקרקע.** לכיון דלא משמטי גופייהו וזה כתב לו עליהן שכל חוב שיש לו עליו שיגבנו כל זמן שירלה [ד] קיימי גרסותיה דשמואל דמלוה: **נקנין עם הקרקע.** שם מכר לו קרקע ומטלטלין בקרקע קנה מטלטלין ואין מטלטלין נקנין עם הקרקע ואין נקנין עם העבדים. שם משחזיק בעבדים לא קנה מטלטלין ויכול מוכר לחזור במטלטלין שלמה עבדא כמטלטלי: **ר"ג בקרקע [א] קנה עבדים.** ותע"ג דס"ל להלכי תנא עבדים כמטלטלין דמי [ה] ס"ל לא קנה קרקע עבדים ומטלטלין החזיק בעבדים לא קנה מטלטלין במטלטלין לא קנה קרקע עבדים קנה מטלטלין מאי לאו בהא קמפלגי דמר סבר עבדים כמקרקעי דמי ומר סבר עבדים כמטלטלין דמי [ו] אמר רב איקא בריה דרב אמי דכ"ע עבדים כמקרקעי דמי והדתניא קנה שפיר והדתניא לא קנה בעינן קרקע דומיא דערים מצורות ביהודה דלא ניידי דתנן [ז] נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה מנהני מילי אמר חזקיה דאמר קרא ויתן להם אביהם מתנות רבות בכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ביהודה איבא דאמרי אמר רב איקא בריה דרב אידי [ח] דכ"ע עבדי כמטלטלין דמי והדתניא לא קנה שפיר הא דתניא קנה [ט] בעודן עליו וכי עודן עליו מאי הוי חצר מהלכת היא וחצר מהלכת לא קנה וכי תימא בעומד והא [י] אמר רבא כל שאילו מהלך לא קנה עומד וישב לא קנה [יא] והתניא והחזיק בקרקע קנה עבדים התם [יב] בעומדין בתוכה מכלל דאי לא קנה כשאין עומדין בתוכה הניחא לתך לישנא דאמר רב איקא בריה דרב אמי עבדי כמטלטלי דמי היינו דאי עומדין בתוכה אין אי לא לא אלא לתך לישנא דאמר עבדי כמקרקעי דמי למה לי עומדין בתוכה הא אמר שמואל [יג] מכר לו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולן וליטעמיך לתך לישנא דאמר עבדי כמטלטלין דמי למה לי עומדין בתוכה

אנא מתניתא ידענא. תע"ג דכמה מכר לכמקרקעי דמי לענין מוקפה [ב] ושבוחה [ג] מוכ"ע דסכה לן דמיירי בלא מילי דלרבנן מיתמי ממטלטלי דמי [ד] ונקנין פרוזבול [ה] ולענין פרוזבול לגבי מלוה דהוי ממי שמדבנן [ו] ונקנין עם הקרקע ואין נקנין עם העבדים ונקלין מלוות לפמכתא מעלמא הוא ונקנין עם הקרקע דקלמר לתך ליטעמיך לתמר עבדא כמקרקעי דמי למה לי עומדים בתוכה [ז] מוכ"ע עבדים כמקרקעי דמי והדתניא קנה שפיר והדתניא לא קנה בעינן קרקע דומיא דערים מצורות ביהודה דלא ניידי [ח] נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה מנהני מילי אמר חזקיה דאמר קרא ויתן להם אביהם מתנות רבות בכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ביהודה איבא דאמרי אמר רב איקא בריה דרב אידי [ט] דכ"ע עבדי כמטלטלין דמי והדתניא לא קנה שפיר הא דתניא קנה [י] בעודן עליו וכי עודן עליו מאי הוי חצר מהלכת היא וחצר מהלכת לא קנה וכי תימא בעומד והא [יא] אמר רבא כל שאילו מהלך לא קנה עומד וישב לא קנה [יב] והתניא והחזיק בקרקע קנה עבדים התם [יג] בעומדין בתוכה מכלל דאי לא קנה כשאין עומדין בתוכה הניחא לתך לישנא דאמר רב איקא בריה דרב אמי עבדי כמטלטלי דמי היינו דאי עומדין בתוכה אין אי לא לא אלא לתך לישנא דאמר עבדי כמקרקעי דמי למה לי עומדין בתוכה הא אמר שמואל [יד] מכר לו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולן וליטעמיך לתך לישנא דאמר עבדי כמטלטלין דמי למה לי עומדין בתוכה

בתר דנפק. ר"ל: **אמר להו עולא.** ליומשין לפניו: **הכי אמר ר' אלעזר אפילו מיתמי.** לעבדא כמקרקעי דמי: **אשתמטין עולא.** נשמטו ממני וירא [ב] משום דסבירא ליה עבדא כמטלטלי דמי ומתיירא הוה שמא מקפחנו בהלכות ונקוטינהו: **הוה עובדא דנהרדעא.** לפני [ג] מיתמי: **הא עולא והא ר' אלעזר בו'.** לכולהו סבירי להו כמקרקעי דמו: **מר.** לתמר ממטלטלי כמאן ס"ל: **פרוזבול.** מפרש בגיטין (דף ו:) שתיקן הלל חזקן פרוזבול כדי שלא תשמט מציעית המלוה: **חל על הקרקע.** לכיון דלא משמטי גופייהו וזה כתב לו עליהן שכל חוב שיש לו עליו שיגבנו כל זמן שירלה [ד] קיימי גרסותיה דשמואל דמלוה: **נקנין עם הקרקע.** שם מכר לו קרקע ומטלטלין בקרקע קנה מטלטלין ואין מטלטלין נקנין עם הקרקע ואין נקנין עם העבדים. שם משחזיק בעבדים לא קנה מטלטלין ויכול מוכר לחזור במטלטלין שלמה עבדא כמטלטלי: **ר"ג בקרקע [א] קנה עבדים.** ותע"ג דס"ל להלכי תנא עבדים כמטלטלין דמי [ה] ס"ל לא קנה קרקע עבדים ומטלטלין החזיק בעבדים לא קנה מטלטלין במטלטלין לא קנה קרקע עבדים קנה מטלטלין מאי לאו בהא קמפלגי דמר סבר עבדים כמקרקעי דמי ומר סבר עבדים כמטלטלין דמי [ו] אמר רב איקא בריה דרב אמי דכ"ע עבדים כמקרקעי דמי והדתניא קנה שפיר והדתניא לא קנה בעינן קרקע דומיא דערים מצורות ביהודה דלא ניידי דתנן [ז] נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה מנהני מילי אמר חזקיה דאמר קרא ויתן להם אביהם מתנות רבות בכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ביהודה איבא דאמרי אמר רב איקא בריה דרב אידי [ח] דכ"ע עבדי כמטלטלין דמי והדתניא לא קנה שפיר הא דתניא קנה [ט] בעודן עליו וכי עודן עליו מאי הוי חצר מהלכת היא וחצר מהלכת לא קנה וכי תימא בעומד והא [י] אמר רבא כל שאילו מהלך לא קנה עומד וישב לא קנה [יא] והתניא והחזיק בקרקע קנה עבדים התם [יב] בעומדין בתוכה מכלל דאי לא קנה כשאין עומדין בתוכה הניחא לתך לישנא דאמר רב איקא בריה דרב אמי עבדי כמטלטלי דמי היינו דאי עומדין בתוכה אין אי לא לא אלא לתך לישנא דאמר עבדי כמקרקעי דמי למה לי עומדין בתוכה הא אמר שמואל [יג] מכר לו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולן וליטעמיך לתך לישנא דאמר עבדי כמטלטלין דמי למה לי עומדין בתוכה

**בתר דנפק אמר להו הבי עולא הכי אמר רבי אלעזר אפי' מיתמי אמר ר"נ אשתמטין עולא [ב] הוה עובדא בנהרדעא ואגבו דייני דנהרדעא הוה עובדא בפומבדיתא ואגביה רב חנא בר ביזנא אמר להו ר"נ זילו אהדורו ואי לא מגבינא לכו לאפדנייכו [ג] א"ל רבא לר"נ הא עולא הא רבי אלעזר הא דייני דנהרדעא והא רב חנא בר ביזנא מר במאן סבירא ליה א"ל אנא מתניתא ידענא דתני אבימי [ד] פרוזבול חל על הקרקע ואינו חל על העבדים [ה] מטלטלין נקנין עם הקרקע [ו] ואינן נקנין עם העבדים לימא כתנאי [ז] מכר לו עבדים וקרקעות החזיק בעבדים לא קנה קרקעות בקרקעות לא קנה עבדים [ח] קרקעות ומטלטלין החזיק בקרקע קנה מטלטלין במטלטלין לא קנה קרקע עבדים ומטלטלין החזיק בעבדים לא קנה מטלטלין במטלטלין לא קנה קרקע עבדים קנה מטלטלין מאי לאו בהא קמפלגי דמר סבר עבדים כמקרקעי דמי ומר סבר עבדים כמטלטלין דמי [ט] אמר רב איקא בריה דרב אמי דכ"ע עבדים כמקרקעי דמי והדתניא קנה שפיר והדתניא לא קנה בעינן קרקע דומיא דערים מצורות ביהודה דלא ניידי דתנן [י] נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה מנהני מילי אמר חזקיה דאמר קרא ויתן להם אביהם מתנות רבות בכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ביהודה איבא דאמרי אמר רב איקא בריה דרב אידי [יא] דכ"ע עבדי כמטלטלין דמי והדתניא לא קנה שפיר הא דתניא קנה [יב] בעודן עליו וכי עודן עליו מאי הוי חצר מהלכת היא וחצר מהלכת לא קנה וכי תימא בעומד והא [יג] אמר רבא כל שאילו מהלך לא קנה עומד וישב לא קנה [יד] והתניא והחזיק בקרקע קנה עבדים התם [טו] בעומדין בתוכה מכלל דאי לא קנה כשאין עומדין בתוכה הניחא לתך לישנא דאמר רב איקא בריה דרב אמי עבדי כמטלטלי דמי היינו דאי עומדין בתוכה אין אי לא לא אלא לתך לישנא דאמר עבדי כמקרקעי דמי למה לי עומדין בתוכה הא אמר שמואל [טז] מכר לו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולן וליטעמיך לתך לישנא דאמר עבדי כמטלטלין דמי למה לי עומדין בתוכה

בתר דנפק. ר"ל: **אמר להו עולא.** ליומשין לפניו: **הכי אמר ר' אלעזר אפילו מיתמי.** לעבדא כמקרקעי דמי: **אשתמטין עולא.** נשמטו ממני וירא [ב] משום דסבירא ליה עבדא כמטלטלי דמי ומתיירא הוה שמא מקפחנו בהלכות ונקוטינהו: **הוה עובדא דנהרדעא.** לפני [ג] מיתמי: **הא עולא והא ר' אלעזר בו'.** לכולהו סבירי להו כמקרקעי דמו: **מר.** לתמר ממטלטלי כמאן ס"ל: **פרוזבול.** מפרש בגיטין (דף ו:) שתיקן הלל חזקן פרוזבול כדי שלא תשמט מציעית המלוה: **חל על הקרקע.** לכיון דלא משמטי גופייהו וזה כתב לו עליהן שכל חוב שיש לו עליו שיגבנו כל זמן שירלה [ד] קיימי גרסותיה דשמואל דמלוה: **נקנין עם הקרקע.** שם מכר לו קרקע ומטלטלין בקרקע קנה מטלטלין ואין מטלטלין נקנין עם הקרקע ואין נקנין עם העבדים. שם משחזיק בעבדים לא קנה מטלטלין ויכול מוכר לחזור במטלטלין שלמה עבדא כמטלטלי: **ר"ג בקרקע [א] קנה עבדים.** ותע"ג דס"ל להלכי תנא עבדים כמטלטלין דמי [ה] ס"ל לא קנה קרקע עבדים ומטלטלין החזיק בעבדים לא קנה מטלטלין במטלטלין לא קנה קרקע עבדים קנה מטלטלין מאי לאו בהא קמפלגי דמר סבר עבדים כמקרקעי דמי ומר סבר עבדים כמטלטלין דמי [ו] אמר רב איקא בריה דרב אמי דכ"ע עבדים כמקרקעי דמי והדתניא קנה שפיר והדתניא לא קנה בעינן קרקע דומיא דערים מצורות ביהודה דלא ניידי דתנן [ז] נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה מנהני מילי אמר חזקיה דאמר קרא ויתן להם אביהם מתנות רבות בכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי מצורות ביהודה איבא דאמרי אמר רב איקא בריה דרב אידי [ח] דכ"ע עבדי כמטלטלין דמי והדתניא לא קנה שפיר הא דתניא קנה [ט] בעודן עליו וכי עודן עליו מאי הוי חצר מהלכת היא וחצר מהלכת לא קנה וכי תימא בעומד והא [י] אמר רבא כל שאילו מהלך לא קנה עומד וישב לא קנה [יא] והתניא והחזיק בקרקע קנה עבדים התם [יב] בעומדין בתוכה מכלל דאי לא קנה כשאין עומדין בתוכה הניחא לתך לישנא דאמר רב איקא בריה דרב אמי עבדי כמטלטלי דמי היינו דאי עומדין בתוכה אין אי לא לא אלא לתך לישנא דאמר עבדי כמקרקעי דמי למה לי עומדין בתוכה הא אמר שמואל [יג] מכר לו עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחת מהן קנה כולן וליטעמיך לתך לישנא דאמר עבדי כמטלטלין דמי למה לי עומדין בתוכה

בעומדין בתוכה. והא דקאמר לה קנה בשלן עומדין לכוכה ואפ"ה כמטלטלין קנה ללא בעינן קנוין כמטלטלין ללא ניידי ולקמן דייקינן והא קי"ל ללא בעינן קנוין מגופה הוה מצי למידק: **למה לי עומדין בתוכה.** פי' על כרחך לא מטעם מכר קנה דסתם עבדים אין משתמרין לדעתו [ב] ואפ"ה עומד בלל שהיו לו כדרכו [ג] ומטעם חגב נמי לה קנה דקרקע אין נקנית חגב בקרקע ואפ"ה אמר מר קנה קרקע דסמוכה לתוכה [ד] ואגבה קנה לעניות דסתם זו ז' על ג' ז' לה קני בחגב אלא ע"כ מה דקני היינו משום דעומדין בתוכה [ה] ואפילו הכי בעי קנוין כמטלטלין דלא ניידי [ו] ולקמן (דף כא:) מוקמינן לה בשלא עמדו בתוכה ואין לומר דמיירי בעומדין בתוכה ומ"מ בעי קנוין כמטלטלין דלא ניידי דהא

עין משפט
נר מצוה

שאני מטלטלי דניידי. פי' שים להם דעת לגבי מהימני מטלטלי דניידי ונקנין בהגבהת גופו אפי' אין בהגבהה כדי שיעור כמו בקרקעות (דף כו:) טפח על טפח לפלוגי ועמו מפה נתן: **שאני** מקרקעי דניידי. וה"מ לפילו לא נידי הא מהימני ניהו והוי כמלטלים[ב] ומעלה דמזקיף נחתי מהן לא קנה אחר כדלמרינן בפ' המוכר [לח] הבית (ב"ב פז:). לחד לישנא ו"ל לעבד וקרקע מהני מד מהימני לפי שהעבד רחוי לעבודת קרקע:

מאן תנא. לכומר פשיטא ליה דלא נח נעמו דהקדמת הלית בהו מעלה כגון קרקע[ב] דליין הסם נמכי גבוה מעלה לא מעלה ולא מורדת:

ומחיים מי אמר. תימה מאי קס"ד מי מחיים לא אמר כ"ש לאחר שחיטה ופין לומר הס"פ ומחיים מי אמר מאי פליגי היכא דמזיק להקרבה דמקמפלגא בין מחיים לאחר שחיטה מכלל דמחיים פליגי ומזה יש לאחר להקריבה משום דממון דומיא דלאחר שחיטה הסם כן כי פריך מכאן לחיים משלמים דקתאמר בן עזאי[ב] לא בא הכתוב אלא לרבות שלמים בן עזאי ובן עזאי ואפ"ג יוסי אמר לפרושי מילתיה דר"י הגלילי כלפ"ק ושלמים מזו להקריבה ופליגי לכתחילה יקריבו ור"ע ס"ל ומחיים מי אמר משמע כהוא מתלת שים בשלמים מלא קחלב ממנו כהוא שחי המקדש מתלת חיין ממנו כהוא חלב שים להקריב

הרי למדנו [שמטלטלים נקנים עם קרקע] ולא צריכים שיהיו עומדים בתוכה [1]. אלא מה אפשר לומר [ללשון השני שעבד חשוב כקרקע. ש]מטלטלים שזזות שונות ממטלטלים שלא זזות, וכמו כן קרקעות שזזים שונים מקרקעות שלא זזים, ועבד הוא קרקע שזז, ושם [במוכר עשר שדות בעשר מדינות] חיבור הקרקע הוא אחד [כי כל הארץ מחוברת יחד, ורק בגלל זה נקנה כולם על ידי קנין באחד מהם].

נכסים שאין בהן מעילה וכו׳ [2]. [ממשמעות לשון המשנה, משמע] שאין בהם מעילה, אבל הם מקודשים [וזה רק בקדשים קלים שאין בהם מעילה מחיים אלא רק באימורין לאחר זריקת הדם], מי לימד [כך, שחייב בנזקין אם הזיק שורו שור שלמים של חבירו]. א״ר יוחנן, [המשנה מדברת] בקדשים קלים, ולפי ר׳ יוסי הגלילי, שאמר [קדשים קלים חשובים] ממון [של ה]בעלים הוא [ונחשב ״שור רעהו״]. שלמדנו, ״ומעלה מעל בה׳ [וכחש בעמיתו״, וזה בפרשת שבועת הפקדון], לרבות קדשים קלים, שהן ממונו [של חבירו], דברי ר׳ יוסי הגלילי [שאם הפקיד בהמת שלמים אצל חבירו, וכפר ונשבע והודה משלם קרן וחומש ואשם, אע״ג דבקדשי קדשים אין נשבעים עליהם. שואלת הגמ׳] והרי למדנו במשנה, [כהן] המקדש [אשה] בחלקו [שבקרבנות] [3], בין בקדשי קדשים בין בקדשים קלים, אינה מקודשת. נאמר, שלא כרבי יוסי הגלילי [כי אם זה נחשב לממונו מדוע אינה מקודשת. מתרצת הגמ׳] אפי׳ תאמר [שהמשנה היא לפי] ר׳ יוסי הגלילי, מה שאמר ר׳ יוסי הגלילי [שקדשים קלים ממון בעלים, זה רק] מחיים [שאחריותו עליו], אבל לאחר שחיטה, אפילו רבי יוסי הגלילי מודה, שכאשר זכו [הכהנים בחזה ושוק של השלמים, או הבעלים בבשר], זכו משלחן גבוה [שהרי רק הקרבת האימורים וזריקת הדם מתיר הבשר].

[שואלת הגמ׳] ומחיים מי אמר [שהוא ממון בעלים]. והרי למדנו במשנה, [בזמן הזה] מוכרים בכור תם חי (ולא שחוט) [והלוקח ימתין עד שיפול בו מום וישחטנו אבל תמים שחוט לא, דאין לו תקנה אלא קבורה דאסור בהנאה, דקדשים השחוטין בחוץ הוא] [4], ו[בכור] בעל מום [מוכרים אותו בין] חי ו[בין] שחוט, ו[גם מותר לכהן] לקדש בו אשה [5], ואמר ר״נ אמר רבה בר אבוה, לא למדנו [דבכור חי הוי ממון בעלים כשהוא תם] אלא בכור בזמן הזה, מאחר ולא ראוי להקרבה, יש לכהנים זכות בהם [גם מחיים], אבל בזמן שבית המקדש קיים, שראוי להקרבה, לא.

ורבא שאל לר״נ, ״ומעלה מעל בה״, לרבות קדשים קלים, שהן ממונו [אפי׳ בזמן שבית המקדש קיים, כי הפסוק מדבר בשבועת הפקדון שמחייב לו אשם], דברי ר׳ יוסי הגלילי. ורבינא ענה [זה שנאמר ממון בעלים הם, זה רק] בבכור בחו״ל, ולפי ר״ש, שאמר אם באו [בכורות מחו״ל לארץ ישראל] תמימים יקרבו, [דווקא] אם [כבר] באו, אבל לא לכתחילה [אלא ירעו עד שיפול בהם מום, ומאחר שלא עומדים להקרבה הם ממון בעלים]. ואם נאמר שר׳ יוסי הגלילי אמר [ש]ממונו הוא מחיים [וזה מש״כ במשנה שחייבים על נזקן,

---

1. עי׳ זו״ע (תו״מ סי׳ רכ ס״ג): כמה דברים תמורים כשהיו תחת המטלטלים כמותם שהם קנין זה, וזה לא מהני, משא״כ לגבן ״תגבר״ (שמ״ע). עי׳ רמב״ם (מכירה פ״ג ה״ט): כמה דברים תמורים כשהיו תחת המטלטלים שהם קנין שימשה בהם קרקע אפילו היו המטלטלין מגד קרקע אפילו כיון שקנה הקרקע נקנו המטלטלין אע״פ שמדינה אחרת וא״ל קנה תחת על גבי קרקע פלוני כיון שקנה הקרקע נקנו המטלטלין אע״פ שאינם בתוכה בתוכה ואם לא אמר לו קנה מגד קרקע לא קנה מאחר שאינם בתוכה הגה ויש תומרים דלפילו הם בתוכה צריך שיאמר קנה מגד קרקע וכן נראה לי עיקר ויש תומרים דבעינן דוקא לשון מגד אבל ״עם״ לא מהני ויש מולקים. **מאיר המשפט**: בתוך הקרקע - כיון דמונחים על הקרקע, הן נקנין עם הקרקע אפילו לא אמר להלוקח שיקנה מגד קרקע, דמשמעינן המטלטלין שעל הקרקע כאילו הן מגוף הקרקע ומתוברים אלגה (ממ״ע). מגד קרקע אפי׳ הי׳ - דבר שהיה מלוח ומצרו לקרקע כמו בית, משמע דקרקע לענין קנין מגד, וקונין מגדו מטלטלין (רע״ב), ועיין רמ״ע לעיל (פ׳ לה ס״ב) [ז״ל: יש דמלוח ונכפוף מכרו בקרקע לאו בקרקע דמי [ומקנים עליון], ויש מולקין] (רע״ב) [עי״ש בש״ך דלאלן בין בית לכותל, שבית נכוי״ע הוה כמחובר, אבל כותל יש מולקים, ועי׳ תו״מ סי״א סי׳ לה שביאר הטעם בד׳ דרכים: ג׳, דמאחר דמשמים בית הוא עיקרו בקרקע שמחמת, רק שיש יכול להשמיט בקרקע משמים דירה אם לא נתה מבניות הקרקע בנינו, ומשא״כ שבית הוא רק גורם משמיטו בקרקע לכן נעשל בית להקרקע, דהא מכירת הבית מכר לו משמים הקרקע, אבל כותל ממילא הוי משמים מהטעמל גופיה לכן הוא כתלוש. ד׳, שיש הוספה בהקרקע, אף שכותל ממילא בית שהוא קניעות גמור לא״מ בלא זה והוא משמים הכרחי לכל אדם הוי זה הוספה בהקרקע, אבל כותל ממילא הוספה בקרקע]. שאין זה קניעות גמור ללמוד מפאר אלגה שיכול לעכור למשמים זה ויפסידהו אינו נחשב כהוספה לקרקע]. ויש תומרים דלפילו הם כמחוברים כו׳ - והיינו דוקא כשאין הקרקע משמר לעצמו, דאל״כ היה קונה בתורת אלגה (ממ״ע), עיין מ״ש לעיל (פ׳ ו) דבדעת אחרת אינו צריך שימור כלל אפילו לדעת נותן (קצה״מ). סב - [כהגהה על המ״ע] ויש תומרים דאין אלירו קונה אלגה כשהוא כבר אלירו, משא״כ הכא דאלירו ומתנתו כאיש כע׳ (ס״ך), וי״ח, ולתרץ שיטת הש״ך אלגה יהיה טועה בדבר משנה, ל״ל דודאי אם היה נאלר בפני המוכר או שהקנה לו האלר והמטלטלין נתחת וקנה הקרקע בפני המוכר, כגון שנתן לו בכסף או שהחזיק בפניו, קנה המטלטלין ג״כ, דאלירו כידו והוי כאילו משך או הגביה המטלטלין בפני המוכר דקנה, דבפניו אין צריך לומר לו ״לך וקני״. רק כוונת הש״ך הוא לגיור שנתרצו בפיסוק דמים על הקרקע ועל המטלטלין ואמר לו המוכר ״לך חזק וקני״, דאז אם הם בצורון ואמר לו ״תגבר״, אף אם לא הלוקח והחזיק אלגה שפיניו קנה גם המטלטלין, כיון דהם בצורון ואמר ליה ״תגבר״, דהחזקה מועלת אף לקנין המטלטלין, ולכן מהני אמירתו ״לך חזק וקני״, ולדעת המחבר אפילו הלוקח והחזיק אלגה שפיניו אינו קונה המטלטלין, דהמטלטלין כאילו הן מחוברין לקרקע שהם בצורים כנ״ל, אבל אם לא אמר לו ״תגבר קרקע״, להרמ״א אפילו הם בצורין, ולא אמר לו רק ״לך חזק וקני״, והלוקח החזיק אלגה שפיניו, כיון דהחזקה אינה מועילה להמטלטלין רק להקרקע, כיון דלא אמר ״תגבר״ (נתה״מ). וי״ל בדברי הש״ך, דאם עיקר קנין המקום הוא רק כדי לקנות המטלטלים ואין כוונתו להחזיק המקום לחלוטין, קונה המטלטלים, אבל אם הוא עיקר הקרקע וכוונתו לקנות הקרקע והמטלטלין שמיסב יחד לחלוטין, זה פסק הש״ך שאינו קונה המטלטלים, וע״ל דמיירי שהקונה לו המקום רק לדליסב הרגל, ואז אינו קונה מטעם אלגה, כמבואר לעיל (ש״ך סי׳ קמ״ו), משא״כ מטעם תגבר קנה אפילו בכה״ג (פ״ת). וכן נראה לי עיקר - ומהילה בפסק לילכ דעת אחרת ולא שייך למירת תגבר, לפ קנה מטלטלין תגבר קרקע, ולפ בקנה״מ לקמן (סי׳ ערה ס״ג ד״ה כיון שהכלים) [זה מתניא לשונו: המחזיק בנכסי הגר והיו בתוכם מטלטלין ונקנה בתורת תגבר, אפשר מלוקין הם בנכסי הפקר מנכסי מתנה זוה, דבנכסי מתנה קי״ל דתגבר לית בעי לצורין ומבוצר לעיל (סי׳ רכ ס״ג), אבל בנכסי הפקר ולפי בעי לצורין, לכל שבמוך הקרקע המה לצורין הרי הוא כמו הקרקע ממש] (נתה״מ). דוקא לשון תגבר אבל עם לא מהני - כלומר, דאומר ״קנה לך הקרקע וקנה לך המטלטלין עמו״. והטעם, משום דלשון ״עמו״ משמע דאמירתו כשהוא בשוה קלי קנין זה, וזה לא מהני, משא״כ לשון ״תגבר״ (שמ״ע). עי׳ רמב״ם (מכירה פ״ג ה״ט): כמה דברים תמורים כשהיו תחת המטלטלין שקנה מגד קרקע אפילו היו המטלטלין מגד קרקע אפילו כיון שקנה הקרקע נקנו המטלטלין אע״פ שמדינה אחרת וא״ל קנה תחת על גבי קרקע פלוני כיון שקנה הקרקע נקנו המטלטלין אע״פ שאינם בתוכה בתוכה ואם לא אמר לו קנה מגד קרקע לא קנה מאחר שאינם בתוכה הגה ויש תומרים דלפילו הם בתוכה צריך שיאמר קנה מגד קרקע וכן נראה לי עיקר ויש תומרים דבעינן דוקא לשון תגבר אבל ״עם״ לא מהני ויש מולקים. **מאיר המשפט**: בתוך הקרקע - כיון דמונחים על הקרקע, הן נקנין עם הקרקע אפילו לא אמר להלוקח שיקנה מגד קרקע, דמשמעינן המטלטלין שעל הקרקע כאילו הן מגוף הקרקע ומתוברים אלגה (ממ״ע). מגד קרקע אפי׳ הי׳ - דבר שהיה מלוח ומצרו לקרקע כמו בית, משמע דקרקע לענין קנין מגד, וקונין מגדו מטלטלין (רע״ב), ועיין רמ״ע לעיל (פ׳ לה ס״ב) [ז״ל: יש דמלוח ונכפוף מכרו בקרקע לאו בקרקע דמי [ומקנים עליון], ויש מולקין] (רע״ב) [עי״ש בש״ך דלאלן בין בית לכותל, שבית נכוי״ע הוה כמחובר, אבל כותל יש מולקים, ועי׳ תו״מ סי״א סי׳ לה שביאר הטעם בד׳ דרכים: ג׳, דמאחר דמשמים בית הוא עיקרו בקרקע שמחמת, רק שיש יכול להשמיט בקרקע משמים דירה אם לא נתה מבניות הקרקע בנינו, ומשא״כ שבית הוא רק גורם משמיטו בקרקע לכן נעשל בית להקרקע, דהא מכירת הבית מכר לו משמים הקרקע, אבל כותל ממילא הוי משמים מהטעמל גופיה לכן הוא כתלוש. ד׳, שיש הוספה בהקרקע, אף שכותל ממילא בית שהוא קניעות גמור לא״מ בלא זה והוא משמים הכרחי לכל אדם הוי זה הוספה בהקרקע, אבל כותל ממילא הוספה בקרקע]. שאין זה קניעות גמור ללמוד מפאר אלגה שיכול לעכור למשמים זה ויפסידהו אינו נחשב כהוספה לקרקע]. ויש תומרים דלפילו הם כמחוברים כו׳ - והיינו דוקא כשאין הקרקע משמר לעצמו, דאל״כ היה קונה בתורת אלגה (ממ״ע), עיין מ״ש לעיל (פ׳ ו) דבדעת אחרת אינו צריך שימור כלל אפילו לדעת נותן (קצה״מ). סב - [כהגהה על המ״ע] ויש תומרים דאין אלירו קונה אלגה כשהוא כבר אלירו, משא״כ הכא דאלירו ומתנתו כאיש כע׳ (ס״ך), וי״ח, ולתרץ שיטת הש״ך אלגה יהיה טועה בדבר משנה, ל״ל דודאי אם היה נאלר בפני המוכר או שהקנה לו האלר והמטלטלין נתחת וקנה הקרקע בפני המוכר, כגון שנתן לו בכסף או שהחזיק בפניו, קנה המטלטלין ג״כ, דאלירו כידו והוי כאילו משך או הגביה המטלטלין בפני המוכר דקנה, דבפניו אין צריך לומר לו ״לך וקני״. רק כוונת הש״ך הוא לגיור שנתרצו בפיסוק דמים על הקרקע ועל המטלטלין ואמר לו המוכר ״לך חזק וקני״, דאז אם הם בצורון ואמר לו ״תגבר״, אף אם לא הלוקח והחזיק אלגה שפיניו קנה גם המטלטלין, כיון דהם בצורון ואמר ליה ״תגבר״, דהחזקה מועלת אף לקנין המטלטלין, ולכן מהני אמירתו ״לך חזק וקני״, ולדעת המחבר אפילו הלוקח והחזיק אלגה שפיניו אינו קונה המטלטלין, דהמטלטלין כאילו הן מחוברין לקרקע שהם בצורים כנ״ל, אבל אם לא אמר לו ״תגבר קרקע״, להרמ״א אפילו הם בצורין, ולא אמר לו רק ״לך חזק וקני״, והלוקח החזיק אלגה שפיניו, כיון דהחזקה אינה מועילה להמטלטלין רק להקרקע, כיון דלא אמר ״תגבר״ (נתה״מ). וי״ל בדברי הש״ך, דאם עיקר קנין המקום הוא רק כדי לקנות המטלטלים ואין כוונתו להחזיק המקום לחלוטין, קונה המטלטלים, אבל אם הוא עיקר הקרקע וכוונתו לקנות הקרקע והמטלטלין שמיסב יחד לחלוטין, זה פסק הש״ך שאינו קונה המטלטלים, וע״ל דמיירי שהקונה לו המקום רק לדליסב הרגל, ואז אינו קונה מטעם אלגה, כמבואר לעיל (ש״ך סי׳ קמ״ו), משא״כ מטעם תגבר קנה אפילו בכה״ג (פ״ת). וכן נראה לי עיקר - ומהילה בפסק לילכ דעת אחרת ולא שייך למירת תגבר, לפ קנה מטלטלין תגבר קרקע, ולפ בקנה״מ לקמן (סי׳ ערה ס״ג ד״ה כיון שהכלים) [זה מתניא לשונו: המחזיק בנכסי הגר והיו בתוכם מטלטלין ונקנה בתורת תגבר, אפשר מלוקין הם בנכסי הפקר מנכסי מתנה זוה, דבנכסי מתנה קי״ל דתגבר לית בעי לצורין ומבוצר לעיל (סי׳ רכ ס״ג), אבל בנכסי הפקר ולפי בעי לצורין, לכל שבמוך הקרקע המה לצורין הרי הוא כמו הקרקע ממש] (נתה״מ).

2. עי׳ זו״ע (תו״מ סי׳ רכ ס״ג): כמה דברים תמורים כשהיו תחת המטלטלים כמותם שהם קנין זה, וזה לא מהני, משא״כ לגבן ״תגבר״ (שמ״ע). עי׳ רמב״ם (מכירה פ״ג ה״ט): כמה דברים תמורים כשהיו תחת המטלטלין שקנה מגד קרקע אפילו היו המטלטלין מגד קרקע אפילו כיון שקנה הקרקע נקנו המטלטלין אע״פ שמדינה אחרת וא״ל קנה תחת על גבי קרקע פלוני כיון שקנה הקרקע נקנו המטלטלין אע״פ שאינם בתוכה בתוכה ואם לא אמר לו קנה מגד קרקע לא קנה מאחר שאינם בתוכה הגה ויש תומרים דלפילו הם בתוכה צריך שיאמר קנה מגד קרקע וכן נראה לי עיקר ויש תומרים דבעינן דוקא לשון תגבר אבל ״עם״ לא מהני ויש מולקים. **מאיר המשפט**: בתוך הקרקע - כיון דמונחים על הקרקע, הן נקנין עם הקרקע אפילו לא אמר להלוקח שיקנה מגד קרקע, דמשמעינן המטלטלין שעל הקרקע כאילו הן מגוף הקרקע ומתוברים אלגה (ממ״ע). מגד קרקע אפי׳ הי׳ - דבר שהיה מלוח ומצרו לקרקע כמו בית, משמע דקרקע לענין קנין מגד, וקונין מגדו מטלטלין (רע״ב), ועיין רמ״ע לעיל (פ׳ לה ס״ב) [ז״ל: יש דמלוח ונכפוף מכרו בקרקע לאו בקרקע דמי [ומקנים עליון], ויש מולקין] (רע״ב) [עי״ש בש״ך דלאלן בין בית לכותל, שבית נכוי״ע הוה כמחובר, אבל כותל יש מולקים, ועי׳ תו״מ סי״א סי׳ לה שביאר הטעם בד׳ דרכים: ג׳, דמאחר דמשמים בית הוא עיקרו בקרקע שמחמת, רק שיש יכול להשמיט בקרקע משמים דירה אם לא נתה מבניות הקרקע בנינו, ומשא״כ שבית הוא רק גורם משמיטו בקרקע לכן נעשל בית להקרקע, דהא מכירת הבית מכר לו משמים הקרקע, אבל כותל ממילא הוי משמים מהטעמל גופיה לכן הוא כתלוש. ד׳, שיש הוספה בהקרקע, אף שכותל ממילא בית שהוא קניעות גמור לא״מ בלא זה והוא משמים הכרחי לכל אדם הוי זה הוספה בהקרקע, אבל כותל ממילא הוספה בקרקע]. שאין זה קניעות גמור ללמוד מפאר אלגה שיכול לעכור למשמים זה ויפסידהו אינו נחשב כהוספה לקרקע]. ויש תומרים דלפילו הם כמחוברים כו׳ - והיינו דוקא כשאין הקרקע משמר לעצמו, דאל״כ היה קונה בתורת אלגה (ממ״ע), עיין מ״ש לעיל (פ׳ ו) דבדעת אחרת אינו צריך שימור כלל אפילו לדעת נותן (קצה״מ). סב - [כהגהה על המ״ע] ויש תומרים דאין אלירו קונה אלגה כשהוא כבר אלירו, משא״כ הכא דאלירו ומתנתו כאיש כע׳ (ס״ך), וי״ח, ולתרץ שיטת הש״ך אלגה יהיה טועה בדבר משנה, ל״ל דודאי אם היה נאלר בפני המוכר או שהקנה לו האלר והמטלטלין נתחת וקנה הקרקע בפני המוכר, כגון שנתן לו בכסף או שהחזיק בפניו, קנה המטלטלין ג״כ, דאלירו כידו והוי כאילו משך או הגביה המטלטלין בפני המוכר דקנה, דבפניו אין צריך לומר לו ״לך וקני״. רק כוונת הש״ך הוא לגיור שנתרצו בפיסוק דמים על הקרקע ועל המטלטלין ואמר לו המוכר ״לך חזק וקני״, דאז אם הם בצורון ואמר לו ״תגבר״, אף אם לא הלוקח והחזיק אלגה שפיניו קנה גם המטלטלין, כיון דהם בצורון ואמר ליה ״תגבר״, דהחזקה מועלת אף לקנין המטלטלין, ולכן מהני אמירתו ״לך חזק וקני״, ולדעת המחבר אפילו הלוקח והחזיק אלגה שפיניו אינו קונה המטלטלין, דהמטלטלין כאילו הן מחוברין לקרקע שהם בצורים כנ״ל, אבל אם לא אמר לו ״תגבר קרקע״, להרמ״א אפילו הם בצורין, ולא אמר לו רק ״לך חזק וקני״, והלוקח החזיק אלגה שפיניו, כיון דהחזקה אינה מועילה להמטלטלין רק להקרקע, כיון דלא אמר ״תגבר״ (נתה״מ). וי״ל בדברי הש״ך, דאם עיקר קנין המקום הוא רק כדי לקנות המטלטלים ואין כוונתו להחזיק המקום לחלוטין, קונה המטלטלים, אבל אם הוא עיקר הקרקע וכוונתו לקנות הקרקע והמטלטלין שמיסב יחד לחלוטין, זה פסק הש״ך שאינו קונה המטלטלים, וע״ל דמיירי שהקונה לו המקום רק לדליסב הרגל, ואז אינו קונה מטעם אלגה, כמבואר לעיל (ש״ך סי׳ קמ״ו), משא״כ מטעם תגבר קנה אפילו בכה״ג (פ״ת). וכן נראה לי עיקר - ומהילה בפסק לילכ דעת אחרת ולא שייך למירת תגבר, לפ קנה מטלטלין תגבר קרקע, ולפ בקנה״מ לקמן (סי׳ ערה ס״ג ד״ה כיון שהכלים) [זה מתניא לשונו: המחזיק בנכסי הגר והיו בתוכם מטלטלין ונקנה בתורת תגבר, אפשר מלוקין הם בנכסי הפקר מנכסי מתנה זוה, דבנכסי מתנה קי״ל דתגבר לית בעי לצורין ומבוצר לעיל (סי׳ רכ ס״ג), אבל בנכסי הפקר ולפי בעי לצורין, לכל שבמוך הקרקע המה לצורין הרי הוא כמו הקרקע ממש] (נתה״מ). דוקא לשון תגבר אבל עם לא מהני - כלומר, דאומר ״קנה לך הקרקע וקנה לך המטלטלין עמו״. והטעם, משום דלשון ״עמו״ משמע דאמירתו כשהוא בשוה קלי קנין זה, וזה לא מהני, משא״כ לגבן ״תגבר״ (שמ״ע). עי׳ רמב״ם (מכירה פ״ג ה״ט): כמה דברים תמורים כשהיו תחת המטלטלין שקנה מגד קרקע אפילו היו המטלטלין מגד קרקע אפילו כיון שקנה הקרקע נקנו המטלטלין אע״פ שמדינה אחרת וא״ל קנה תחת על גבי קרקע פלוני כיון שקנה הקרקע נקנו המטלטלין אע״פ שאינם בתוכה בתוכה ואם לא אמר לו קנה מגד קרקע לא קנה מאחר שאינם בתוכה הגה ויש תומרים דלפילו הם בתוכה צריך שיאמר קנה מגד קרקע וכן נראה לי עיקר ויש תומרים דבעינן דוקא לשון תגבר אבל ״עם״ לא מהני ויש מולקים. **מאיר המשפט**: בתוך הקרקע - כיון דמונחים על הקרקע, הן נקנין עם הקרקע אפילו לא אמר להלוקח שיקנה מגד קרקע, דמשמעינן המטלטלין שעל הקרקע כאילו הן מגוף הקרקע ומתוברים אלגה (ממ״ע). מגד קרקע אפי׳ הי׳ - דבר שהיה מלוח ומצרו לקרקע כמו בית, משמע דקרקע לענין קנין מגד, וקונין מגדו מטלטלין (רע״ב), ועיין רמ״ע לעיל (פ׳ לה ס״ב) [ז״ל: יש דמלוח ונכפוף מכרו בקרקע לאו בקרקע דמי [ומקנים עליון], ויש מולקין] (רע״ב) [עי״ש בש״ך דלאלן בין בית לכותל, שבית נכוי״ע הוה כמחובר, אבל כותל יש מולקים, ועי׳ תו״מ סי״א סי׳ לה שביאר הטעם בד׳ דרכים: ג׳, דמאחר דמשמים בית הוא עיקרו בקרקע שמחמת, רק שיש יכול להשמיט בקרקע משמים דירה אם לא נתה מבניות הקרקע בנינו, ומשא״כ שבית הוא רק גורם משמיטו בקרקע לכן נעשל בית להקרקע, דהא מכירת הבית מכר לו משמים הקרקע, אבל כותל ממילא הוי משמים מהטעמל גופיה לכן הוא כתלוש. ד׳, שיש הוספה בהקרקע, אף שכותל ממילא בית שהוא קניעות גמור לא״מ בלא זה והוא משמים הכרחי לכל אדם הוי זה הוספה בהקרקע, אבל כותל ממילא הוספה בקרקע]. שאין זה קניעות גמור ללמוד מפאר אלגה שיכול לעכור למשמים זה ויפסידהו אינו נחשב כהוספה לקרקע]. ויש תומרים דלפילו הם כמחוברים כו׳ - והיינו דוקא כשאין הקרקע משמר לעצמו, דאל״כ היה קונה בתורת אלגה (ממ״ע), עיין מ״ש לעיל (פ׳ ו) דבדעת אחרת אינו צריך שימור כלל אפילו לדעת נותן (קצה״מ). סב - [כהגהה על המ״ע] ויש תומרים דאין אלירו קונה אלגה כשהוא כבר אלירו, משא״כ הכא דאלירו ומתנתו כאיש כע׳ (ס״ך), וי״ח, ולתרץ שיטת הש״ך אלגה יהיה טועה בדבר משנה, ל״ל דודאי אם היה נאלר בפני המוכר או שהקנה לו האלר והמטלטלין נתחת וקנה הקרקע בפני המוכר, כגון שנתן לו בכסף או שהחזיק בפניו, קנה המטלטלין ג״כ, דאלירו כידו והוי כאילו משך או הגביה המטלטלין בפני המוכר דקנה, דבפניו אין צריך לומר לו ״לך וקני״. רק כוונת הש״ך הוא לגיור שנתרצו בפיסוק דמים על הקרקע ועל המטלטלין ואמר לו המוכר ״לך חזק וקני״, דאז אם הם בצורון ואמר לו ״תגבר״, אף אם לא הלוקח והחזיק אלגה שפיניו קנה גם המטלטלין, כיון דהם בצורון ואמר ליה ״תגבר״, דהחזקה מועלת אף לקנין המטלטלין, ולכן מהני אמירתו ״לך חזק וקני״, ולדעת המחבר אפילו הלוקח והחזיק אלגה שפיניו אינו קונה המטלטלין, דהמטלטלין כאילו הן מחוברין לקרקע שהם בצורים כנ״ל, אבל אם לא אמר לו ״תגבר קרקע״, להרמ״א אפילו הם בצורין, ולא אמר לו רק ״לך חזק וקני״, והלוקח החזיק אלגה שפיניו, כיון דהחזקה אינה מועילה להמטלטלין רק להקרקע, כיון דלא אמר ״תגבר״ (נתה״מ). וי״ל בדברי הש״ך, דאם עיקר קנין המקום הוא רק כדי לקנות המטלטלים ואין כוונתו להחזיק המקום לחלוטין, קונה המטלטלים, אבל אם הוא עיקר הקרקע וכוונתו לקנות הקרקע והמטלטלין שמיסב יחד לחלוטין, זה פסק הש״ך שאינו קונה המטלטלים, וע״ל דמיירי שהקונה לו המקום רק לדליסב הרגל, ואז אינו קונה מטעם אלגה, כמבואר לעיל (ש״ך סי׳ קמ״ו), משא״כ מטעם תגבר קנה אפילו בכה״ג (פ״ת). וכן נראה לי עיקר - ומהילה בפסק לילכ דעת אחרת ולא שייך למירת תגבר, לפ קנה מטלטלין תגבר קרקע, ולפ בקנה״מ לקמן (סי׳ ערה ס״ג ד״ה כיון שהכלים) [זה מתניא לשונו: המחזיק בנכסי הגר והיו בתוכם מטלטלין ונקנה בתורת תגבר, אפשר מלוקין הם בנכסי הפקר מנכסי מתנה זוה, דבנכסי מתנה קי״ל דתגבר לית בעי לצורין ומבוצר לעיל (סי׳ רכ ס״ג), אבל בנכסי הפקר ולפי בעי לצורין, לכל שבמוך הקרקע המה לצורין הרי הוא כמו הקרקע ממש] (נתה״מ).

3. עי׳ זו״ע (תו״מ סי׳ זו ס״ו): סכבור, בזמן הזה, מוכר חומו הכהן אפילו ליסרחל, תמים מי, ובעל מום מי ושמוט, ומקדש בו את האשה, שהוא כאחר ממונו.

4. עי׳ זו״ע (יו״ד סי׳ זו ס״ו): סכבור, בזמן הזה, מוכר חומו הכהן אפילו ליסרחל, תמים מי, ובעל מום מי ושמוט, ומקדש בו את האשה, שקדשים קלים ממון בעלים, זה רק] מחיים [שאחריותו עליו], אבל לאחר שחיטה, אפילו רבי יוסי הגלילי מודה, שכאשר זכו [הכהנים בחזה ושוק של השלמים, או הבעלים בבשר], זכו משלחן גבוה [שהרי רק הקרבת האימורים וזריקת הדם מתיר הבשר].

[שואלת הגמ׳] ומחיים מי אמר [שהוא ממון בעלים]. והרי למדנו במשנה, [בזמן הזה] מוכרים בכור תם חי (ולא שחוט) [והלוקח ימתין עד שיפול בו מום וישחטנו אבל תמים שחוט לא, דאין לו תקנה אלא קבורה דאסור בהנאה, דקדשים השחוטין בחוץ הוא] [4], ו[בכור] בעל מום [מוכרים אותו בין] חי ו[בין] שחוט, ו[גם מותר לכהן] לקדש בו אשה [5], ואמר ר״נ אמר רבה בר אבוה, לא למדנו [דבכור חי הוי ממון בעלים כשהוא תם] אלא בכור בזמן הזה, מאחר ולא ראוי להקרבה, יש לכהנים זכות בהם [גם מחיים], אבל בזמן שבית המקדש קיים, שראוי להקרבה, לא.

ורבא שאל לר״נ, ״ומעלה מעל בה״, לרבות קדשים קלים, שהן ממונו [אפי׳ בזמן שבית המקדש קיים, כי הפסוק מדבר בשבועת הפקדון שמחייב לו אשם], דברי ר׳ יוסי הגלילי. ורבינא ענה [זה שנאמר ממון בעלים הם, זה רק] בבכור בחו״ל, ולפי ר״ש, שאמר אם באו [בכורות מחו״ל לארץ ישראל] תמימים יקרבו, [דווקא] אם [כבר] באו, אבל לא לכתחילה [אלא ירעו עד שיפול בהם מום, ומאחר שלא עומדים להקרבה הם ממון בעלים]. ואם נאמר שר׳ יוסי הגלילי אמר [ש]ממונו הוא מחיים [וזה מש״כ במשנה שחייבים על נזקן,

5. עי׳ זו״ע (יו״ד סי׳ זו ס״ו): סכבור, בזמן הזה, מוכר חומו הכהן אפילו ליסרחל, תמים מי, ובעל מום מי ושמוט, ומקדש בו את האשה, שהוא כאחר ממונו.

שרבינא] יתרץ, [ש]זה [פי׳: הברייתא שקדשים קלים הם ממון בעלים זה לפי] רבי יוסי הגלילי, וזה [פי׳: שיטת רב נחמן שאסור למכור בכור, זה לפי] רבנן [שסוברים שקדשים קלים הוא ממון גבוה. מתרצת הגמ׳, מה] שאמרת [בענין] מתנות כהונה [שהרי בכור הוא א׳ מכ״ד מתנות כהונה], מתנות כהונה דינם שונה, שכאשר זכו [הכהנים בזרוע לחיים וקיבה, הם] זכו משלחן גבוה [וגם לר״י הגלילי הם ממון גבוה, ולכן אין לדמות דין זה למקום אחר].

מה שלמדנו לפני כן [זה שנאמר] ״ומעלה מעל בה״, לרבות קדשים קלים, שהם ממונו, דברי רבי יוסי הגלילי. בן עזאי אומר [מה שרבי יוסי למד מזה לרבות קדשים קלים היינו] לרבות את השלמים. אבא יוסי בן דוסתאי אמר, לא אמר בן עזאי [את דבריו אלו] אלא בבכור [שאם אינו ראוי להקרבה הוי ממון בעלים].

אחד אמר [מה שלמדנו לעיל:] בן עזאי אמר, לרבות את השלמים. מה הוא רצה למעט. אם תאמר למעט בכור, הרי מה שלמים שהם [קדושים יותר מבכור שכן] חייבים בסמיכה [1] ונסכים [2] ותנופת חזה ושוק [3], אמרת [שהם] ממון בעלים, וכי [האם] יש לך ספק בבכור [שאין בו דינים אלו שהוא לא ממון בעלים, אלא ממון גבוה, וכנ״ל מדובר בבכור שאינו עומד להקרבה].

אלא אמר רבי יוחנן [הסבר אחרי בדברי בן עזאי, שהוא בא] למעט מעשר [בהמה שאע״פ שהוא קרב שלמים אפי׳ הכי הוא לא נחשב מחיים ממון בעלים כשלמים], כמו שלמדנו, בבכור [תם] נאמר ״לא תפדה״ [אבל] נמכר תם חי, ובעל מום חי ושחוט, במעשר נאמר ״לא יגאל״ [ולומדים, מזה ש]אינו נמכר לא חי ולא שחוט [4], לא תם ולא בעל מום [שהוא אינו ממון בעלים].

רבינא לימד את זה [פי׳: דברי ר׳ יוחנן] על סוף [המשנה], אבא יוסי בן דוסתאי אומר, לא אמר בן עזאי אלא בבכור בלבד. מה זה בא למעט. אם תאמר למעט שלמים, הרי מה בכור שקדוש מרחם, ממונו הוא, [וכי יש] לשאול על שלמים. אמר רבי יוחנן, זה בא למעט מעשר [בהמה], כמו שלמדנו, בבכור [תם] נאמר ״לא תפדה״ [שאסור לפדותו, אבל הוא] נמכר תם חי, ובעל מום חי ושחוט. [אבל] במעשר [ש]נאמר ״לא יגאל״ [לומדים מזה ש]אינו נמכר לא חי ולא שחוט, לא תם ולא בעל מום. [וקשה שהרי אבא יוסי] אמר [שבן עזאי לא דיבר אלא] ״בבכור בלבד״ [אם כן אין מקום לומר ששלמים ממון בעלים]. זה קשה.

רבא אמר, מהו ״נכסים שאין בהן מעילה״. נכסים שאין בהן דין מעילה [ואין לדייק שהם קדשים בכלל אלא] מה הם. [נכסים] של הדיוט. ו[קשה] שיהיה כתוב [במשנה, נכסים] של הדיוט. זה קשה.

אמר רבי אבא, שלמים [שהם שור תם] שהזיקו, גובה [חצי נזקו רק] מבשרן ואינו גובה מאימוריהם [5]. זה פשוט, אימורים עולים לגבוה [פי׳: למזבח [6]. לא [אין זה הכוונה, אלא] צריכים, [את ההלכה הזאת ללמד שלא] לגבות מבשרן כנגד אימורים [פי׳: אם שור שוה מאתיים נגח שור שוה מאתיים אינו גובה אלא חצי דמי בשרו אע״ג שזה איננו מנה שלם, ולא משלמים דמי האימורים מחצי השני של דמי הבשר]. לפי מי. אם לפי רבנן, זה פשוט, הרי אמרו כאשר אין להשתלם מזה לא משתלם מזה [פי׳: שור שדחף פרה לבור, השור מועד חייב בחצי הנזק, ושור תם ברביע, ובעל הבור פטור, ואז פשוט שלא משתלם מדמי הבשר כנגד האימורים]. ואם זה לפי רבי נתן, הרי אמר, כאשר אין להשתלם מזה, משתלם מזה [ואם כן הוא באמת צריך לשלם בבשר כנגד האימורים] [7].

אם תרצה נאמר [פי׳: אפשר לפרשו לפי] רבי נתן, אם תרצה נאמר [פי׳: אפשר לפרשו לפי] רבנן. אם תרצה נאמר [פי׳: אפשר לפרשו לפי] רבנן, [זה שאמרו כאשר אין משתלם מזה אין משתלם מזה] מדובר בב׳ גופים, אבל בגוף אחד [אם לא דברי רבי אבא היה] אפשר לומר, מכל מקום שאני רוצה אשתלם.

אם תרצה נאמר [פי׳: אפשר לפרשו לפי] רבי נתן, ששם [בב׳ מזיקים] הוא [שכאשר אין משתלם מזה השני חייב] שבעל השור [המת] אומר לבעל הבור, אני מצאתי שורי בבורך [מת], וכל הנזק עליך], מה שאין לי להשתלם מזה [פי׳: מבעל השור הדוחף, כגון שהוא תם ואינו משלם אלא חצי נזק], אשתלם ממך,

---

1. עי׳ רמב״ם (מעשה קרבנות פ״ג ה״ו): כל קרבנות בהמה שיקריב היחיד בין מוסף בין נדבה סומך עליהן כשהן חיין, חוץ מן הבכור והמעשר והפסח, שנאמר וסמך ידו על ראש קרבנו, מפי השמועה למדו שכל קרבן שמסמיכ חוץ מפסח ובכור ומעשר. ועי׳ ערוך השולחן העתיד (מעשה הקרבנות סי׳ קפ ס״ו): ולפ״ז נאמר זה [וסמך ידו וכו׳ שכל קרבן שמסמיכ] כשום מקום דמקרבנו יליפינן כל קרבן דפ״כ למה נרא״ם שבילה שם למעלת דרשא דלמעי מוסף. ועוד דבעולה ומעלת ושלמים כשום כתיבי סמיכה להניף, ובהעלו ללא כתיבת כמו מעלת מזיר ומעלת מנורא וכל השמעות לפ שמעינן למעלת לימוד לזה כמ״ש. ויותר מזה קשה דהא מקרא הגמ׳ ממעות שם דגם בכור ומעשר ופסח לאו מקרבנו ממעטינן וכמ״ש, ופ״ל מדממעט אלו מכלל דכולהו בריבי סמיכה אבל מביאה קאמר]. ע״כ. **2.** עי׳ רמב״ם (מעשה קרבנות פ״ב ה״ב): אין טעון נסכין אלא עולת בהמה ושלמים בלבד בין היו קרבן צבור או קרבן יחיד או כבש יולדת ואילו של כהן גדול הואיל והן עולות טעונים נסכים, אבל העוף והשמות והמעורות אין מביאין עמהם נסכים, חוץ ממעלת מנורא ומשמו שנתפרשו נסכיהם בתורה. **3.** עי׳ רמב״ם (מעשה קרבנות פ״ט ה״י): וכילד מעשה שלשתן, שוחט וזורק הדם כמו שביארנו, ומפשיט ומנתח העולות, ואח״כ מגיתח את הבשר ומפריש החזה ושוק הימין ומוסן העולות עם החזה והשוק על ידי הבעלים והן מניח ידו אחת על הבעלים ומניף הכל לפני ה׳ במזרח, וכן כל הטעון תנופה במזרח מניפין אותו. ועי׳ ערוך השולחן העתיד (מעשה הקרבנות סי׳ פ סי״ט): ודע דהא דלמדינן כהן מניח ידו אחת יד הבעלים ומניף, הקשו רבותינו בעלי התוס׳ במנחות (סף ע״ב ד״ה כהן) דהא יש תקיעה בין יד הכהן ובין מה שמניף, ולכן כתבו דה״פ דהכהן אוחז מלמעלה והבעלים מלמטה ע״ש שכתבו זה בפיסורים וה״פ בגמ׳. אבל מלשון הרמב״ם משמע דפשוטו, ורש״י ז״ל שם (פג ע״ב) כתב דהכהן לא תיכף לן תקיעה והקשו התוס׳ עליו ע״ש, ועכ״ד נראה דה״פ דכיון דהתורה נותה כן שיהא יד כהן אחת יד הבעלים מה שייך תקיעה. **4.** עיין בהשלמות. **5.** עי׳ רמב״ם (נז״מ פ״ח ה״ב): שלמים שהזיקו גובה מבשרם ואינו גובה מן הבשר כנגד האימורין שהאימורין של קדשים מועלין בהן כמו שביארנו בהלכות מעילה וכו׳. ועי׳ שם החזל שהקשה, לפ שיה להרמב״ם כאן להזכיר הא דהאימורין של קדשי קדשים מועלין בהן, שהרי מהאימורין בלחו הכי אינו יכול לגבות, כיון שעולים על גבי המזבח, ומה לאינו גובה מן הבשר כנגד האימורין, אין זה שייך לזה שמועלין באימורין, ונראה להרמב״ם לפשוטו, דקאכר לביתם מזיק, אין הניזק מפסיד. ולא״כ הוה הדין כשמזיק המזיק חלק, הניזק גובה מהנשאר כל הזיקו, וכמו שביארנו (לעיל פ״ו ה״ב) דקאכר דיוקלט הוא אחר העמדה בדין. ולא״כ אם לא היה דין מעילה באימורין והיה שייך דין תשלומי הזיק גם על האימורין, ורק משום דעולים להקטרה אי אפשר לגבות מהן, ג״כ אם היה ההעמדה בדין לאחר ההקטרה, היה הניזק גובה מן הבשר כל הזיקו. ועי׳ רמב״ם (נז״מ פ״ח ה״ג): וכילד גובה, שיכלכל הניזק וחבורתו מן הבשר בקדושה כנגד מלי מזק שלו. ולכילד אינו גובה כנגד האימורין, אפשר היה לו לגבות נמלי מזקו שזה דינר והיה לכל הבשר עם האימורין שזה שני דינרים והבשר כלו אימורין שזה דינר ואלי אינו גובה שני שלישי הבשר כנגד מלי מלי הבשר כלנגד. **6.** עי׳ ר״ח: שור של שלמים שחבל בשור של חולין בל׳ כפפים מלי מזק ל׳ כפפים יכול למימר לו המזיק תרי שותפי אנן בהא שור בשרא בידי ותרבא להקדש אינא משלימנא לך מן הבשר מנעמא דמטי לי לפום חורפנא והקדש מטי לך, ע״כ. רואים שהאימורים הם של גבוה מחיים. ועי׳ רש״י לקמן עו ע״ב ד״ה דר׳ יוסי הגלילי: במקדש שחלקו בקדשים להוות הרם שחיטה וזריקה והקטרת חלבים [ממרינן כי קא זכו מחלקן] גבוה קא זכו] אבל בשעת שחיטה אלאי ממון בעלים הם. משמע שהאימורים הם של בעלים. וכן עי׳ רש״י יב ע״א ד״ה מעילה: קדשים קלים שחין בהן מעילה [אלא] בשעת מתיר בעלים בשעת זריקה דם, ומשמע מדבריו דבאימורין גופייהו מיכא מיוד מיקין קודם זריקה. ומיכא הגרע״ב: והנה לפי הר״ח האימורין הוו ממון גבוה, כוותא רבי אלא להדיוט והקדש הוו שותפים בזמן ובגבי מלק בהקדש, אין מיוחד כלל, כדין שור של הקדש שנגח שור של הדיוט. ולהך פירושא מ״ש בגמ׳ ״אימורין לגבוה קלקי״ היינו דמה״ט האימורין הוו ממון גבוה אפילו מחיים. ממנה לדרכו של רש״י, דהאימורין מחיים הוו ממון בעלים, לריך לגמר בפופן אחר, דבשעת הבעלים מזיק כמזיק גם בחלק האימורין, וכל הדין דאינו גובה מאימוריהן, היינו רק בשור שם בשחלקם מגופו, דמאחר דהאימורין לגבוה קלקי, אין הניזק יכול להשתלם מהם. ויש בזה נפק״מ לדינים, מהו הדין בשור מועד של שלמים שהזיק, דלפי הר״ח דהאימורין הוו ממון גבוה, גם במועד כן הוה הדין, דהניזק גובה מהבעלים רק כנגד היזק הבשר ולא כנגד האימורין, דהאימורין הוו ממון הקדש ולא שייך לחייב את הבעלים על הזיקן. משא״כ לדברי רש״י דהאימורין הוו ממון בעלים אלא שנ״מ לגבות מהם זהו רק בשור שם בשחלקם מגופו אבל בשור מועד בשחלקם מן הבעלים מחייבים לבעלים בכל החזק. **7.** הקושיא בפשוטו, ביון דלרבנן ס״ל הסס, דבעל הבור אינו נקרא מזיק כלל, ג״כ בשחלקוהו של רבנן ור׳ נתן מולקים ביפוי זה, אם בעל הבור נקרא מזיק, ג״כ בעלמא במקום שיש ב׳ מזיקין, יכולים רבנן לקבור כר״י כשאין יכול הניזק להשתלם ממזיק א׳ הוי יכול מהשני, וא״כ הכא דשייכא מזיקים, הבשר והאימורין, לא הוי פשיטא לרבנן. ויותר קשה אף לפי החמת דמשני ״אי״ג דרבנן״, ומקשה מנ״ל לר׳ נתן דמודלקים רבנן על ר׳ נתן ביפוי זה כשים ב׳ מזיקים שמוחרים, היכי לאין להשתלמי וכו׳ הא מהשתי לשור שלחף לבור כיון דרבנן ס״ל דבעל הבור אינו מקרי מזיק כלל דמש״ה אף בעד עלמו אינו משלם וע״ע גדול (רע״ב). פיוש רש״י בעיקר הדין והסברא לאין לחשתלמי מהאי משתלם מהאי משתלם הוא דין אחד לשלם יותר על מה שהזיק, ואפי׳ אם אלו משתלם היזק שהוא לבדו עשה לא מתחייב רק אלו ואינו אלא אלו משתלם עשה בשותפות מתחייב הוא גם על כל המעשה של האחר מכיון שנעשה בהשתתפותו

(תירוצי רבי חייא לייב מלין).

לישני הא רבי יוסי הגלילי הא רבנן אמר ליה[ח] מתנות בהונה קאמרת שאני מתנות בהונה דכי קא זכו משלחן גבוה קא זכו. גופא [א] ומעלה מעל בה' לרבות קדשים קלים שהם ממונו דברי רבי יוסי הגלילי בן עזאי אומר לרבות את השלמים אבא יוסי בן דוסתאי אומר לא אמר בן עזאי אלא בבבור בלבד אמר מר בן עזאי אומר לרבות את השלמים למעוטי מאי אילימא למעוטי בכור השתא ומה שלמים שטעונים [ב] סמיכה [ג] ונסכים [ד] ותנופת חזה ושוק אמרת ממון בעלים הוא בכור מבעיא אלא אמר רבי יוחנן למעוטי מעשר כדתניא[ט] בבכור נאמר [ה] לא תפדה ונאמר תם חי ובעל מום חי ושחוט במעשר נאמר [ו] לא יגאל [ז] ואינו נאמר לא חי ולא שחוט לא תם ולא בעל מום רבינא מתני לה אסיפא אבא יוסי בן דוסתאי אומר לא אמר בן עזאי אלא בבבור בלבד למעוטי מאי אילימא למעוטי שלמים השתא ומה בבור שקדוש מרחם ממונו הוא שלמים מבעיא אמר רבי יוחנן למעוטי מעשר כדתניא בבבור נאמר [ה] לא תפדה ונאמר תם חי ובעל מום חי ושחוט במעשר נאמר [ו] לא יגאל ואינו נאמר לא חי ולא שחוט לא תם ולא בעל מום הא בבבור בלבד קאמר קשיא. רבא אמר מאי נבסים נבסים שאין בהן מעילה נבסים שאין בהן דין מעילה ומאי נינהו דהדיוט דהדיוט ולוי דהדיוט קשיא. אמר רבי אבא [י] שלמים שהזיקו גובה מבשרן ואינו גובה מאימוריהן פשיטא אימורין לגבוה שלקו לא צריכא [יא] לגבות מבשרן בנגד אימורים אליבא דמאן אי [יב] אליבא דרבנן פשיטא הא אמרי כי ליכא לאשתלומי מהאי לא משתלמא מהאי ואי אליבא דרבי נתן [יג] הא אמר כי ליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי אי בעית אימא רבי נתן איבעית אימא רבנן איבעית אימא רבנן ה"מ בתרי גופי אבל בחד גופא מצי אמר ליה מכל היכא דבעינא משתלמנא איבעית אימא רבי נתן התם הוא [יד] דאמר ליה בעל השור לבעל הבור אנא תוראי בבירך אשבחתיה מאי דלית לי לאשתלומי מהאך משתלמנא מינך אבל

אי אליבא דרבנן. פי' בקונטרס אי אליבא דרבנן דפליגי עליה דרבי נתן בפ' הפרה (לקמן נג. ושם) גבי שור שהמית את הפרה (ד"ה נג.) מפירושו שהשור שוחה כל ההיזק ובעל הבור אין עושה לשור כלום שור מועד משלם מזק שלם ותם משלם מזק ולכך לא מצי לשמיט אלא מתם ולא ממועד וכן פי' בהדיא בקמן בפ' הפרה (שם ד"ה מאי) וז"ל אבל רבנן סבר מעיקרא חזי ושברי לבעל השור טוליה הזקא קעביד הלכך ממועד בעל השור משלם ג' ושם משלם מתי מזק (ובעל השור[ט]) ופליג עלה דרבי נתן דאמר ר' יוסי דייק לקמן מפסיק וקאמר ר' יוסי הגלילי גופה מנא הני מילי דתם משלם מזק שלם ומ"ש ממועד משלם מזק שלם אלא מסיפא דברייתא מוכיח דבבור קמיירי דקתני לא תמר בן עזאי אלא בבבור ובן עזאי מילתיה דרבי יוסי קמפרש ולקמיה מפרש מילתיה: שלמים שטעונין סמיכה ונסכים. מנחת נסכים שלמה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש כדמפרש במנחות בפ' כל [המנחות][י] (דף סה.) אבל נכור לא[יא]: בכור מבעיא. ונבכור במועה לאכל קאמר דכיון דלמה לי לכלכה קאי לא זכו ליה משלחן גבוה ללה מזי לגבוה: למעוטי מעשר בהמה. פ"ע[יב] שהוא קרב כלשלים לכלאמרינן בפ' בתרא דבבכורות (דף ס.) לפי' הכי לא הוי מתיש ממון בעלים כשלמים: בבבור. פ' נאמר [יג]לא תפדה ונאמר תם חי ובעל מום חי ושחוט במעשר נאמר [יד]לא יגאל ואינו נאמר לא חי ולא שחוט לא תם ולא בעל מום הא בבבור בלבד קאמר קשיא. רבא אמר מאי נבסים שאין בהן מעילה ומאי נינהו דהדיוט דהדיוט ולוי דהדיוט קשיא. אמר רבי אבא [טו] שלמים שהזיקו גובה מבשרן ואינו גובה מאימוריהן פשיטא אימורין לגבוה שלקו לא צריכא [טז] לגבות מבשרן בנגד אימורים אליבא דמאן אי [יז] אליבא דרבנן פשיטא הא אמרי כי ליכא לאשתלומי מהאי לא משתלמא מהאי ואי אליבא דרבי נתן [יח] הא אמר כי ליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי אי בעית אימא רבי נתן איבעית אימא רבנן איבעית אימא רבנן ה"מ בתרי גופי אבל בחד גופא מצי אמר ליה מכל היכא דבעינא משתלמנא איבעית אימא רבי נתן התם הוא [יט] דאמר ליה בעל השור לבעל הבור אנא תוראי בבירך אשבחתיה מאי דלית לי לאשתלומי מהאך משתלמנא מינך אבל

ס"מ מהו לרבי נתן בהא ועוד לפ"ש בתוספתא דמתניתי דבני הכל נבעל הסור ה"ל לר' נתן למימר התם משלם מלא מיפא אלא תוראי בבירך אשבחתיה. ולזוקא גבי טור קאמר דמשלם מע"ג דכל מד ומד כולא הזקיה עבד שייך למלוק בין שור לבור מהאי טעמא ומיהו כיון דידע טעמא דתורלי בבירך אשבחתיה מצי למסבר נמי בכל מד ומד פלגא הזקיה עבד כלאמרינן בהפרה (שם) ושם[כ] אפרש בע"ה:

אמר

רבינו חננאל

לישני רבינא הא ר' יוסי הגלילי כטעמיה, והא דתנן בבור מוכרין אותו תמים תמים בזמן הזה אבל בזמן שבית המקדש קיים ליית להו להלכתים זכייה בהו לרבנן. ופרקי' הכי לא תימא כי אמר ר' יוסי מחיים אלא הכי קאמר אפילו תימא ר' יוסי הגלילי ושאני מתנות כהונה דמשלחן גבוה קא זכו לפיכך אינו ממונם וכי קאמר ר' יוסי הגלילי בקדשים קלים שלו כגון זבחי שלמים שלו. גופה ומעלה מעל בה' לרבות קדשים קלים שהן ממונו דברי ר' יוסי הגלילי פי' לרבות כל קדשים קלים בן עזאי אומר לרבות שלמים. ואמרי בן עזאי למעוטו מאי אילימא למעוטי בכור שאינו ממונו השתא שלמים שטעונין סמיכה ונסכין ותנופת חזה ושוק אמרת ממונה הוא בכור מבעיא. אמר ר' יוחנן למעוטי מעשר כדתניא הוא בכור נאמר לא תפדה ונאמר תם חי ובעל מום חי ושחוט במעשר נאמר לא יגאל ואינו נאמר לא חי ולא שחוט לא תם ולא בעל מום הא בבבור בלבד קאמר קשיא. רבא אמר מאי נבסים שאין בהן מעילה ומאי נינהו דהדיוט דהדיוט ולוי דהדיוט קשיא. אמר רבי אבא שלמים שהזיקו גובה מבשרן ואינו גובה מאימוריהן פשיטא אימורין לגבוה שלקו לא צריכא לגבות מבשרן בנגד אימורים אליבא דמאן אי אליבא דרבנן פשיטא הא אמרי כי ליכא לאשתלומי מהאי לא משתלמא מהאי ואי אליבא דרבי נתן הא אמר כי ליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי אי בעית אימא רבי נתן איבעית אימא רבנן איבעית אימא רבנן ה"מ בתרי גופי אבל בחד גופא מצי אמר ליה מכל היכא דבעינא משתלמנא איבעית אימא רבי נתן התם הוא דאמר ליה בעל השור לבעל הבור אנא תוראי בבירך אשבחתיה מאי דלית לי לאשתלומי מהאך משתלמנא מינך אבל

אנא תוראי בבירך אשבחתיה. ולזוקא גבי טור קאמר דמשלם מע"ג דכל מד ומד כולא הזקיה עבד שייך למלוק בין שור לבור מהאי טעמא ומיהו כיון דידע טעמא דתורלי בבירך אשבחתיה מצי למסבר נמי בכל מד ומד פלגא הזקיה עבד כלאמרינן בהפרה (שם) ושם[כ] אפרש בע"ה:

אמר

מסורת הש"ס
עם הוספות

ה) תמורה כה: ו) בכורות ל: ז) [לעיל נג:], [נדרים נג:], [נזיר נב:], ח) לקמן נג: ט) [לעיל נב:], שם, י) [לעיל נב:], שם, מנחות קד: יא) שם, יב) [לעיל נב:], שם, לעניין הנסכים, אבל לענין הסמיכה הוא כמו שכתוב ברש"י לפנינו (בסוף המשנה סא.), וכן בפרק שתי מדות בדף צב., יג) בכור אינו טעון נסכים כדאיתא במנחות צ:, ואינו טעון סמיכה כדאיתא שם צב., יד) בכורות לא., טו) מהרש"ם מ"ז, טז) ד"ה לעולם.

גליון הש"ס

גמרא אליבא דרבנן פשיטא. עי' לקמן נג ע"ש תוס' ד"ה מה לכבש וע"ש:

הגהות וציונים

כ) צריך תיקון אמר לך (גליון), בכ"י ודפו"י איתא אל"ף, ובכמה כ"י הגי' אלא. ג) ציל משלם מחצה וכו' ובמועד בעל השור משלם נזק שלם (מהרש"ם, ע"ש). ועי' שנמ"ק ד"ה אי אליבא. וע"ע מהרש"ם ש"ך פני יהושע ובאה"מ:

תורה אור השלם

א) נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מָעַל בַּיי וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ בִתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת עֲמִיתוֹ: [ויקרא ה, כא]

ב) אַךְ בְּכוֹר שׁוֹר אוֹ בְכוֹר כֶּשֶׂב אוֹ בְכוֹר עֵז לֹא תִפְדֶּה קֹדֶשׁ הֵם אֶת דָּמָם תִּזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת חֶלְבָּם תַּקְטִיר אִשֶּׁה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיי: [במדבר יח, יז]

ג) לֹא יָבֹקֶר בֵּין טוֹב לָרָע וְלֹא יְמִירֶנּוּ וְאִם הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה הוּא וְתֻמוּרָתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל: [ויקרא כז, לג]

ד) אַךְ כָּל חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרִם אִישׁ לַיי מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ מֵאָדָם וּבְהֵמָה וּמִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לַיי: [ויקרא כז, כח]

ה) וְכִי יַפְתֶּה אִישׁ בּוֹר אוֹ כִי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר: [שמות כא, לג]

ליקוטי רש"י

דברות את השלמים. קלחי הולחי הן ממונו אבל מעבר לו לליטו לאו ממונו הוא ולא יכול לשלומי מי ולא שמוע ולא שמעינן מיניה דכל שלמים שטעונין סמיכה ונסכים שטעונין סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק, ומעבר לו לא יכול לשלומי מי ולא שמוע ולא שמעינן מיניה דכל שלמים שטעונין סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק. ומיהו כל שלמים שטעונין סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק יקפלו עליהן ויקחו ויפרשו ביזכר אבל בכור ומעבר הגחלן בעצים הגחלן בכור ולכן והגחלן מעבר לעצים ומשום הכי הוזרה ליה ולא מלינן בקדשים (תמורה ח.). פדיון לו לו שיכא הפדיון בקדושה והוא לכלן בקדוש בכור כלומר כמו בכור עז לא תפדה וגו' (במדבר יח) ומשמע בעלים אין פודין אותו (בכורות לא:). ותמן בפרק אלו קדשים (תמורה קד ע"ב). מה בין בכור ומעבר לשאר כל הקדשים כל שפודי המוקדשין נאמרו בהן בכור כשב או

אמר רבא תודה שהזיקה. מע"ג דרבנן[1] מפרש מתניתין דין מעילה ולא קאי אמתניתין דכרי יוסי הגלילי על כרחך הכא מיירי לר' יוסי הגלילי: **שנאמר** והועד בבעליו והמית. נראה דלאו מוהועד קדרים דהכי והועד לא מיירי בעבודת שמעון לפקלו כ"ש לייעדו אלא מפיפה דקרא קדרים דכתיב השור יסקל וכן משמע ליה דפריך והא השור יסקל נגמר דין הוא דכתיב: **חצר** השותפין חייב **בה על השן ועל הרגל.** במיותרת לפירוש הלא לעזרים ופירש רשות היזק כדמוכח בסוף הסוגיא[2] דפליגי בקושיא דרבי זירא ובפירוקא דלקמיה ולכי זה היה יכול רב חסדא לפרש המשנה כמו שמפרש ר' אלעזר ופירש רשות היזק והמזיק במיותרת לפירוש ולשוורים דמועד רב חסדא לפטור ובגלגין לקמן[3] אמר לך רבי אלעזר ומפכרא מתניתא מי לא פליגי ומיהו לפפריש דגרסי לקמן ומפכרא מתניתא מי פליגי ובסוף גרסי הלא כי תניא הניח ולכ זה מדברי רבי אלעזר ס"ל דפליגי במיותרת לפירוש ולשוורים וה"פ ומפכרא מי פליגי והתניא כו' הלא ודאי לא פליגי וכי קתני כו' ולכי גירסת זו לא יהיה תמיהת הסוגיא כמו מתקשה דפליגי בקושיא דרבי זירא ובפירוקא דלקמיה:

כשהזיק חב המזיק באתויי ורגל. ופ"ה ורבא מסקא מנא ליה למימר קרן לשמואל וכל מי לרב ועוד דבריית' דקתני כשהזיק חב המזיק מייתר למימר כל הני קשיא לרב מסקא ור"ל לדידיה נמי מיכא יתורא דהוי מצי למימר ורבות הניזק והמזיק מייב ולא ניימי כשהזיק חב המזיק לך קשה לשמואל תיקוני הבריית':

כגון שקבל עליו שמירת גופו כו'. מיפכא לא מצי למימר כגון לשהזיקים מועד לשמואל לתורא דשמואל וכגון שקבל עליו שמירת נזקין ולא קבל עליו שמירת גופו דמילתא דלא שכיח הוא ומע"ג דבשהזיר בו שהוא נגמן מתניין סוף [פרק שור] שנגח ד' וה' (נקמן מה:) שמתוך דמילתא דלא שכיח מיהו ומזיק מתניתי קבל עליה דמתו מתניתי ומזקי ליה לדידיה לא קבל עליה בשומר לא שייך למימר שכי דמשמתו שומר קבל עליה שמירה מעולה:

אמר רבא תודה שהזיקה גובה מבשרה ואינו גובה מלחמה לחם פשיטא סיפא אצטריך ליה ניזק אוכל בשר ומתכפר מביא לחם הא נמי פשיטא מהו דתימא כיון דלחם הכשירא דזבח הוא לימא ליה את אכלת בשר ואנא אייתי לחם קמ"ל דלחם חיובא דבעלים הוא: [2]**נכסים** שהן של בני ברית: למעוטי מאי אי למעוטי דעובד כוכבים הא קתני לה לקמן [3] שור של ישראל שנגח שור של עובד כוכבים פטור תנא והדר מפרש: נכסים המיוחדין: למעוטי מאי אמר רב יהודה למעוטי זה אומר שורך הזיק וזה אומר שורך הזיק הא תני לקמן [3] היו שנים רודפין אחר אחד זה אומר שורך הזיק וזה אומר שורך הזיק שניהם פטורין תני והדר מפרש במתניתא תנא [2]פרט [3] לנכסי הפקר ה"ד אילימא דנגח תורא דידן לתורא דהפקר מאן תבע ליה אלא דנגח תורא דהפקר לתורא דידן ליזיל ולידיתיה [4]בשקדם וזכה בו אחר רבינא אמר למעוטי [5]נגח ואח"כ הקדיש [6]נגח ואח"כ הפקיר תניא נמי הכי [7]יתר על כן אמר ר' יהודה אפי' נגח ואח"כ הקדיש נגח ואח"כ הפקיר פטור שנאמר [8]והועד בבעליו והמית איש וגו' עד שתהא מיתה והעמדה בדין שוין באחד וגמר הדין לא בעינן הא השור יסקל בגמר דין הוא דכתיב אלא אימא עד שתהא מיתה והעמדה בדין וגמר דין שוין באחד: [1]חוץ מרשות המיוחדת למזיק: [2]דאמר ליה תורך ברשותי מאי בעי: ורשות הניזק והמזיק: אמר רב חסדא אמר אבימי חצר השותפין חייב בה על השן ועל הרגל והכי קאמר חוץ מרשות המיוחדת למזיק דפטור ורשות הניזק והמזיק כשהזיק חב המזיק ור' אלעזר אמר פטור על השן ועל הרגל והכי קאמר חוץ מרשות המיוחדת למזיק ורשות הניזק והמזיק נמי פטור וכשהזיק חב המזיק לאתויי קרן הניחא לשמואל אלא לרב דאמר [3]תנא שור וכל מילי דשור חב המזיק לאתויי מאי לאתויי הא דת"ר כשהזיק חב המזיק [4]להביא שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר שהזיקה בהמה ברשותו תם משלם חצי נזק ומועד משלם נזק שלם 'נפרצה בלילה או שפרצוה לסטין ויצתה והזיקה פטור. אמר מר כשהזיק חב המזיק להביא שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר היכי דמי אילימא דאזקיה תורא דשואל [5]לימא ליה אילו אזק בעלמא בעית לשלומי את השתא דאזקיה לתורא דידך בעינא לשלומי אלא דאזקיה תורא דשואל לתורא דמשאיל [6]לימא ליה אילו איתזק מעלמא בעית לשלומי כוליה תורא השתא דאזקיה תורא דידך פלגא ניזקא הוא דמשלמת לי לעולם דאזקיה תורא דמשאיל לתורא דשואל והכא במאי עסקינן [7]שקבל עליו שמירת גופו ולא אבל הכא מי מצי א"ל. על הנגח נמלא הנזק יותר מן המיומנין הלכך קרוב מזה מתניתין דכרי יוסי הגלילי על כרחך הכא מיירי בנגח אימוריהן דומיא דגופו מנגח כנגד מיומנין דמי אלא מנגח דקתני רבי מנחם לפי מלך המיומנין קתמר וקא פריך מי לא ליבעי דרבנן למאי שמעינן מיומנין ולמאן עיקר דמתניתין דמי לא ליבעי דר' נתן פשיטא ולא שמעתין ולמאן עיקר דמתניתין דקתני להמי[5] לתומתיה קא מצני ליה להא גמרא דאפיפא דמילתיה דקתמר מינו מינו גופו מאימוריהן פריך פשיטא מיומנין לגופו מלקי ועלה בעי לשנויי מאי מינו גופו מאימוריהן דקתמר מינו גופו מנגח כנגד דיומנין: [6]**הם פשיטא.** הא לא משכח לה: ניזק [7]**אוכל בשר.** לאתמר הקניא לתיומנין: [8]**שמעתי זה אומר שורך הזיק.** שמיעו יודע שור של מי הזיקו שהיו עמו שוורים של מכשים הרבה ומיומחלין למתניתין הכי מתמא שיהו כל נכסיו שהזיקו מיומחלים למלם אחד שלין בהם קפק: שנים שהיו רודפין. שני שוורים של שני בני אדם שהיו רודפין אחר שור של אדם אחד: בשקדם וזכה בו אחר. לאתמר שהזיק: [9]**משטי נגח ואח"כ הקדיש.** לכאי מתמא שיהו מיומחלים למלם אחד לעולם מתמא מגיהה עד שעת העמדה דדין: והועד בבעליו והמית איש השור יסקל וגם בעליו יומת. למתמא שיהא לו לעל אחד מתמא שיהו שוין בהאחד. בעבוד אחד מתמא שיהא לו מלם אחד: חוץ מרשות המיוחדת למזיק. אחם נכנם שור ניזק בתוך המזיק והזיקו שור המזיק פטור: חצר השותפין חייב בה. לכאמת על השן ועל הרגל אחם נכנם שור המזיק בתוך חצר השותפין והזיק שור מהן חייב מחלה: [2]**דאמר ליה תורך ברשותי מאי בעי:** אמר רב חסדא אמר אבימי חצר השותפין חייב בה על השן ועל הרגל והכי קאמר חוץ מרשות המיוחדת למזיק דפטור ורשות הניזק והמזיק כשהזיק חב המזיק ור' אלעזר אמר פטור על השן ועל הרגל והכי קאמר חוץ מרשות המיוחדת למזיק ורשות הניזק והמזיק נמי פטור וכשהזיק חב המזיק לאתויי קרן הניחא לשמואל אלא לרב דאמר [3]**תנא** שור וכל מילי דשור חב המזיק לאתויי מאי לאתויי הא דת"ר כשהזיק חב המזיק [4]**להביא** שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר שהזיקה בהמה ברשותו תם משלם חצי נזק ומועד משלם נזק שלם 'נפרצה בלילה או שפרצוה לסטין ויצתה והזיקה פטור. אמר מר כשהזיק חב המזיק להביא שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר היכי דמי אילימא דאזקיה תורא דשואל [5]**לימא ליה** אילו אזק בעלמא בעית לשלומי את השתא דאזקיה לתורא דידך בעינא לשלומי אלא דאזקיה תורא דשואל לתורא דמשאיל [6]**לימא ליה** אילו איתזק מעלמא בעית לשלומי כוליה תורא השתא דאזקיה תורא דידך פלגא ניזקא הוא דמשלמת לי לעולם דאזקיה תורא דמשאיל לתורא דשואל והכא במאי עסקינן [7]**שקבל** עליו שמירת גופו ולא שמיעו רשוע קתמר דהוה ליה מועם. [1]**לימא ליה.** מתמא לשמואל: אילו אזק. שורי שור של מלם אחר: בעית לשלומי ליה. שכרי שמיעתו עליך בשמת כו': אלא דאזקיה תורא דשואל לתורא דמשאיל. ורקתני מלי נזק: [2]**לימא ליה.** בעלים: אילו איתזק מעלמא. אם הזיקו שור של מלם אחר: בעית לשלומי לי בולא ניזקא. דהא שולל מייב בתומתין השמת לחזקיק כו': לעולם דאזקיה תורא דמשאיל לתורא דשואל. ורקתני מייב משלין לשלם לך הרי על השואל מוטל לשומרו שלא יזיק: בשקבל עליו. השומל: שמירת גופו. שלא יזיקו אחר: ולא

קל"ב א מיי' פ"ח מהל' מזיק ומזיק כ"ו ה"ב:
קל"ג ב מיי' שם פ"ו ה"ב:
ועיין בפתיחה ובפ"ו מהל' טוען ונטען הט"ו ופ"ח הט"ו:
קל"ד ג ד מיי' שם הל' ג ד:
טוש"ע שם סעיף ב:
קל"ה ה מיי' שם סמ:
טוש"ע שם סעיף ג:
קל"ו ו ח מיי' שם פ"ל הלכה ז סמג עשין מז טוש"ע מ"מ שם סעיף י:
קל"ז ט י מיי' שם פ"ד הלכה ו ז סמג שם טוש"ע מ"מ שם סעיף ח:
קל"ח כ ל מיי' שם פ"ו הלכה ט טוש"ע מ"מ שם:

רבינו חננאל

אמר רבא תודה שהזיקה ובא הניזק להשתלם מבשרה מי יביא הלחם, המתנדב חייב להביא לחמה דחיובא עליה רמיא או דלמא לחמה הכשירה דזיבחא הוא והרוצה להכשיר הזבח לאכול הבשר והוא הניזק עליו להביא לחמה, ואפיקנא המתנדב חייב דלחם חיוב בעלים הוא. **כתב** גאון זצ"ל אשכחן נוסחא עתיקא בהאי לישנא אמר רבא תודה שהזיקה לר' יוסי הגלילי משתלם חצי נזק מבשרה אבל לא מאימוריה הניזק אוכל בשר ומתכפר מביא לחמה היינו קמייתא דרבא סיפא איצטריכא ליה מאי דתימא לימא ליה מזיק את אכלתא בישרא אנא אייתי לחמא קמ"ל דאמר אתי הניזק לחם למאי אתי ליה לכפרה אני מי אית לי כפרה בגווה. **נכסים של בני ברית.** למעוטי דעובד כוכבים כו'. **נכסים המיוחדין.** למעוטי זה אומר שורך הזיק וזה אומר שורך הזיק. במתניתא תנא למעוטי ההפקר וכגון שקדם אחד וזכה בו. רבינא אמר למעוטי נגח ואחר כך הקדיש או הפקיר. ואסיקנא בניגן עד שתהא מיתה והעמדה בדין וגמר דין שוין באחד. **חוץ מרשות המיוחדת למזיק** דיכיל למימר ליה תורך ברשותי מאי בעי. **ורשות הניזק והמזיק.** אמר רב חסדא אמר אבימי חצר השותפין חייב בה על השן ועל הרגל והכי קאמר כו' ר' אלעזר אמר פטור בה על השן ועל הרגל והכי קאמר כו' כשהזיק חב המזיק לאתויי קרן, אלא לרב דאמר מאי לאתויי הא דת"ר כשהזיק חב המזיק להביא שומר חנם והשואל שומר שכר והשוכר דאזיק תורא דמשאיל לתורא דשואל הדני וכגון דקבליה עלייהו נטירותא דגופיה ולא קבליה עלייהו נטירותא דנזקין דמרי תורא משלם לשומרין תם חצי נזק ומועד נזק שלם ואם

מסורת הש"ס עם הוספות

1) [לקמן נ:], 2) [ועפ"ל ס"ל ס"ל], 3) [לקמן מד.], 4) [לעיל ע"א], 5) ג:, 6) לעיל ע"א, 7) לקמן מד.:, 8) [לעיל ג:], 9) ד:, 10) [לקמן נג.].

הגהות וציונים

1) נדצ"ל דאהא (באה"מ). בכת"י דמאי:

תורה אור השלם

א) וְאִם שׁוֹר נֶגַח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת: [שמות כא, לו]

ב) כִּי יַבְעֶר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירָה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמִיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם: [שמות כב, ד]

לקוטי רש"י

היו שנים רודפים אחר אחד. ושלמתן של שלמה כני מלם לקמן לה:]. שניהם פטורים. למהרייהו מלמה ליה [לקמן לה:]. שנאמר והועד בבעליו. הייטו בפ"ק [לקמן לה:]. לעל ע"א, ב) ד"ה ואח"כ הקדיש, ג) [לקמן מד.], ד) [לעיל ג:], ה) [לקמן מד.], ו) [לעיל ג:], ז) ג:, ח) לעיל ע"א, ט) יד ע"א.

אבל כאן האם הוא יכול לומר, בשר הזיק, אימורין לא הזיקו [לכן הוא מפסיד חצי האימורים].

אמר רבא, [קרבן] תודה שהזיקה [1], גובה מבשרה ואינו גובה מלחמה. לחם, זה פשוט [שאין גובים ממנו, שהרי הלחם לא הזיק]. צריכים [את דבריו] לגבי הסוף, [שה]ניזק אוכל [את ה]בשר [אחרי הקרבת האימורים], אבל המתכפר מביא [את ה]לחם. גם זה פשוט. כי הייתי אומר, שכיון שהלחם הוא הכשר של הקרבן, הוא יאמר לו, [האם זה ייתכן ש]אתה אוכל את הבשר ואני אביא את הלחם. לכן בא ללמדנו [רבא], שהלחם הוא חיוב של הבעלים [פי': המזיק].

נכסים שהן של בני ברית [2]. **מה זה בא למעט. אם זה למעט** [נכסים] של עובד כוכבים, זה כתוב בהמשך, שור של ישראל שנגח שור של עובד כוכבים, פטור. לימדו, וחזר ופירשו.

נכסים המיוחדין. מה זה בא למעט. אמר רב יהודה, למעט, זה אומר שורך הזיק וזה אומר שורך הזיק [פי': שזה ספק, שור של מי הזיק. וקשה ש]הרי זה כתוב בהמשך, היו שני [שוורים של שני בני אדם] רודפים אחרי [פרה] אחת, זה אומר שורך הזיק וזה אומר שורך הזיק, שניהם פטורים. לימדו, וחזר ופירשו.

לימדו בברייתא, [נכסים המיוחדים הוא] ממעט לנכסי הפקר [3]. איך מדובר. אם מדובר שנגח שור שלנו [פי': של ישראל] לשור של הפקר, מי תובע אותו [לבית דין לגבות נזקו]. אלא [צריך לומר שמדובר] שנגח שור של הפקר לשור שלנו [של ישראל. וגם זה לא מובן] שילך ויקח אותו. [אלא צריך לומר שמדובר] בשקדם אחר וזכה בו [פי': בשור לאחר שהזיק].

רבינא אמר, [נכסים מיוחדים בא] למעט נגח ואח"כ הקדיש [4] [וכך משמע שיהיו מיוחדים לאדם אחד לעולם משעת נגיחה עד שעת העמדה בדין, או] נגח ואח"כ הפקיר [5]. וכן למדנו בברייתא, יתר על כן אמר ר' יהודה, אפי' נגח ואח"כ הקדיש, נגח ואח"כ הפקיר, פטור, שנאמר "והועד בבעליו וגו' והמית איש וגו'" [ומשמעות הפסוק שיהא בעל אחד משעת העדאה ועד שעת העמדה בדין, פי'] עד שתהא מיתה והעמדה בדין שוים כאחד. [וקשה] ו[כי] לא צריכים [שגם ב]גמר הדין [יהיה תחת בעלותו]. הרי [מה שכתוב] "השור יסקל" נאמר בגמר דין. אלא נאמר, עד שתהא מיתה והעמדה בדין וגמר דין שוים כאחד [פי': בבעל אחד].

חוץ מרשות המיוחדת למזיק [6]. [שאם נכנס שור ניזק בחצר המזיק והזיקו שור המזיק פטור, והסיבה שפטור ברשות המיוחדת למזיק היא] שאומר לו, למה שורך ברשותי.

ורשות הניזק והמזיק. אמר רב חסדא אמר אבימי, חצר השותפין, [הפסוק] מחייב בה על השן ועל הרגל [שזה נחשב "בשדה אחר"], וכך נאמר [פי': מובן לשון המשנה], חוץ מרשות המיוחדת למזיק דפטור, ורשות הניזק והמזיק, כשהזיק חב המזיק. ור' אלעזר אמר [חצר השותפים] פטור על השן ועל הרגל [שאיננו "בשדה אחר"], וכך נאמר [פי': מובן לשון המשנה], חוץ מרשות המיוחדת למזיק, ורשות הניזק והמזיק גם כן פטור, וכשהזיק חב המזיק [בא] לרבות קרן.

זה מובן לפי שמואל [לעיל דף ג ע"ב שלמד מבעה זה השן, ושור זה הרגל, לכן צריכים עוד מקור לקרן], אלא לפי רב שאמר, למדו [ש]"שור" [שכתוב במשנה כולל] כל עניני שור, מה "חב המזיק" בא לרבות. [זה בא] לרבות את זה שלמדנו, כשהזיק חב המזיק, לרבות שומר חנם והשואל [7], נושא שכר והשוכר, שהזיקה בהמה ברשותן, תם משלם חצי נזק, ומועד משלם נזק שלם. נפרצה [כותל הרפת] בלילה או שפרצוה לסטין, ויצתה והזיקה, פטור [כי זה אונס].

[מה שלמדנו] אחד אמר, כשהזיק חב המזיק, מרבה שומר חנם והשואל, נושא שכר והשוכר. איך מדובר. אם תאמר שהזיק שורו של המשאיל את שורו של השואל, שיאמר לו [פי': המשאיל לשואל] [8], אם [שורי היה] מזיק [שור] של העולם [פי': אדם אחר], אתה היית חייב לשלם [לניזק, שכן שמירתו עליך], עכשיו שהזיק לשורך, [וכי] אני צריך לשלם. אלא [מדובר] שהזיק שורו של השואל לשורו של המשאיל [וכתוב שחייב חצי נזק]. שיאמר לו, אילו [שורי היה] ניזק מ[שור] של העולם, אתה היית צריך לשלם לי שור שלם [שכן שואל חייב באונסין], עכשיו ששורך הזיק, אתה רוצה לשלם לי [רק] חצי נזק.

[אלא] באמת, [מדובר] שהזיק שורו של המשאיל לשורו של השואל, ובמה מדובר כאן, שקיבל עליו [פי': השואל] שמירת גופו [9] [שלא יזיקנו אחר]

---

1. ע' רמב"ם (נז"מ פ"ח ה"ג): תודה שהזיקה גופה מבשרה ואינו גובה מן הלחם הבא עמה שאין הלחם מכלל הבשר. **2.** ע' ש"ע (חו"מ סי' תו ס"ב): שור של ישראל שנגח שור של עובד כוכבים, פטור. ואל עובד כוכבים שנגח לשל ישראל, אין תם בין מועד, משלם נזק שלם. ע' רמב"ם (נזק"מ פ"ח ה"ה): שור של ישראל שנגח שור של נכרי אין תם בין מועד פטור, לפי שאין הגויס מתיישנין אם הלמדם על בהמתו שהזיקה והרי אנו דנין להם כדיינין, ושור של נכרי שנגח שור של ישראל אין תם בין מועד משלם נזק שלם, קנס הוא זה לגויס לפי שאינן זהירין בשמות ואינן מסלקין הזיקן, ואם לא תחייב אותן על נזקי בהמתן אין משמרין אותה ומפקידין ממון הבריות. **3.** ע' ש"ע (חו"מ סי' תו ס"ב): שור של הפקר שנגח, וקודם שיתפוס אותו הניזק קדם אחר וזכה בו, פטור. **מעיר המשפט**: וזכה בו פטור - פירוש, זה הזוכה פטור מהניזק, דבעינן שיהא לו בעלים בשעת נגיחה ובשעת גמר דין (סמ"ע). **4.** ע' רמב"ם (נז"מ פ"ח ה"ד): וכן שור שהפקר שהזיק פטור מ', שור הפקר שנגח וקודם שיתפוס אותו הניזק עמד אחר וזכה בו הרי זה פטור, ולא עוד אלא שור המיוחד לבעליו שהזיק ואחר שהזיק הקדישו או הפקירו הרי זה פטור עד שיהיו לו בעליו בשעת היזקו ובשעת העמדה בדין. עי"ש הלכה ז' שזה לא קדוש מן המוזכר רק כדי שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון. ועוד ע' רס"י ד"ס והועד, שמשמע שאם מכר או הוריש, אין מיזד, והוסיף מהרמב"ם לא כך (גר"ש נאם מפנה). **5.** ע' ש"ע (חו"מ סי' תו ס"ג): נגח שורו והפקירו קודם שעמד בדין, וזכה בו אחר, פטור. אבל אם זכה בו הוא עצמו, חייב. **6.** ע' ש"ע (חו"מ סי' שפט ס"י): כמה דברים אמורים: כשנכנסה הבהמה לרשות הניזק והזיקתהו, אבל אם נכנס הניזק לרשות המזיק והזיקתהו בהמתו אין בעל הבית, הרי זה פטור על הכל שהרי הוא אומר לו לולי לא נכנסת לרשותי לא הגיע לך היזק, והרי מפורש בתורה ושלח את בעירה ובער בשדה אחר. הגה: כל זה לגבי הרמב"ם, ולריך עיון דמקרא זה בשן ורגל היא דכתיב לפקרן ברשות שניהם, אבל ברשות המזיק דפטור אפילו בקרן, אין ענין מקרא זה טעם גליא, אלא דפטור מכח דע"ל לולי לא נכנסת כו'. והא דפטור ברשות המזיק, דוקא שנכנס שלא ברשות, אבל נכנס ברשות כגון פועלים שנכנסין למקוח שכרן, ונגחן שורו של בעל הבית חייב. **מעיר המשפט**: מפורש בתורה - לא תחסום ליה קאי, אלא הא דאין טעם אם כשניהם ברשות דברים אמורים כשנכנסה לרשות הניזק, דממעטע גם כשנכנסה לרשות שניהן דהיינו מהאי קרא, ובדי שלא תאמר מע"ל דהאי קרא אאי למעט גם כשנכנסה לרשות שניהן דילמא לא אאי למעט אלא כשנכנסה לרשות המזיק, משו"ה הקדים וכתב דלזה ולאי לא אאי, לרשות המזיק לא צריך קרא דפטור הוא דפטור שהרי מצי ע"ל לולי לא נכנסת כו' (סמ"ע). והרי מפורש בתורה ושילח את בעירה ובישר - ובגמרא דרשו ד"ושלח" הייט היזק רגל ע"י שליחו, ו"בישר" הייט היזק דשן דכיעור ע"י שילוחו (סמ"ע). לפסוק ברשות שניהן - דכשדה אחר משמע שדה של אחר, והייט כשאין מיוחדת להניזק ולא כשהיא של שניהן, וכ"ש כשהזיק ברשות הרבים שהוא מקום שכל הבהמות הולכין שם ברשות דפטור בעל המזיק משלומי שן וגרל, דכיון דאורחא דהבהמה הוא ללכול בשן הרשוי ללכול ולרוחס בגרל אם כל המונח בדרך, הניזק היה לו לשמור את הדבר שהוא מלניהו בדרך שהכל דשין בו, משל"ה כשהזיק נקרן והדומה לו ללאו מורחיה אין ללא ה"ל לניזק לשמור מדבר ללאו אורח שהכתוב להזיק בו, משו"ה מייב אלי מזק אפילו ברשות הרבים כמ"ש המחבר בסעיף שאחר זה (סמ"ע). והא דפטור ברשות המזיק כו' - ענין בפני עצמו הוא, ובזמן הזה דאין בעל הבית רגיל להשמות פועלים למטוי אלא לפרוטרם ממוזמנים, ואין רגיל לשלח להם בשוק כי אם בזמנו שאם יש לו מעות, משו"ה לעולם נקראו נכנסים ברשות ומייב בניזקן (סמ"ע). כגון פועלים הנכנסים כו' - למנוע מי שכיח בעל הבית בשוק, ויש להו רשות לכנוס לבית בעל הבית שלא ברשותו, אבל בעבל הבית שהוא שכיח לבעמים ובאו פועלים וקרו אצבע על הבעל הבית ואומר בעל הבית אין, כל כמה דלא אמר בפירוש שיצאו לסם פטור (ט"ז). **7.** עיין בהשלמות. **8.** ע' ש"ע (חו"מ סי' שמז): שאל פרה בפחם, והזיק שורו של שואל לשורו של משאיל, אפילו אם הוא מס, משלם נזק שלם, שאפילו אם הוזק משור בעלמא לניזק לשלם, דמסתמא לניזק לשורו שלא יזיק ובלא יזיק. ואם קבל עליו שמירתו שלא יזיק, אבל לא שלא יזיק, והזיק שורו של שואל, אם משלם חצי נזק, ומועד נזק שלם. ואי לזקוק תורת המשאיל לתורת שואל, והשתלה השיאה בפחם, אין אם מס בין מועד פטור. ואי אזיק לתורת בעלמא, שואל בעי לשלומי, שעליו מוטל לשומרו שלא יזיק. ואם קבל עליו לשומרו שלא יזיק אבל לא שלא יזיק, והזיק לשורו של שואל, משלם לו המשאיל אם חצי נזק, ומועד נזק שלם: **מעיר המשפט**: לשורו של משאיל - פירוש, שור זה שאל מהמשאיל ניזק מסורו של שואל שהוא שלו לחלוטין (סמ"ע). אבל לא שלא יזיק - אפילו אם לא פירש בבירור, מכיון דמסתמא עליו לשומרו שלא יזיק ושלא יזיק והוא פרט וקיבלו עליו שלא יזיק ה"ל כאילו התנה ואמר שלא קיבל עליו שלא יזיק. ואף אם התנה בפירוש שלא ישמרנו שלא יזיק, אפ"ה נגע שורו של משאיל מסור לבעלמא (סמ"ע). בעי לשלומי - נראה דמשלם כפי הדין שהיה המשאיל נריך לשלם, דהיינו אם חצי נזק ומועד נזק שלם, דהא לא קיבל עליו שלא להיות במקום המשאיל ולהיות מיזמו עליו (סמ"ע). אבל לא שלא יזיק כו' - הכא נמי פירושו כמ"ש בעיל, דכל שפרט ואמר שלא יזוק כאילו פירש ואמר אבל לא שלא יזיק (סמ"ע). **9.** ע' לקמן מה ע"ב הערה 2.

ולא קיבל עליו שמירת נזקיו [פי׳: אם הוא יזיק אחרים. וקשה ש]אם כן, הרי נאמר בסוף [הברייתא], נפרצה בלילה או שפרצוה לסטים, ויצתה והזיקה פטור, [ומדובר דווקא בלילה] אבל ביום, חייב, [ולמה חייב] הרי [הוא] לא קיבל עליו שמירת נזקיו. [אלא] כך נאמר [בברייתא], אם קיבל עליו שמירת נזקיו [והזיק לאחר], חייב [1]. [אבל אם] נפרצה בלילה או שפרצוה לסטים, ויצתה והזיקה, פטור.

וכי זה אמת. [זה מובא כשאלה על רבי אלעזר] והרי רב יוסף לימד, חצר השותפים, והפונדק [פי׳: מלון שאינו כרשות הרבים שכן אינו מיוחד לבני רשות הרבים אלא לאותם הדרים בו, ונחשב כ״שדה אחר״, שהרי הם רק דרים שם בזכות השכירות שמשלמים, כן] חייב בהן על השן ועל הרגל. הרי זה פירכא על רבי אלעזר. אמר לך רבי אלעזר, וכי אין ברייתא שסובר כמוני. והרי למדנו, ארבעה כללות היה ר׳ שמעון בן אלעזר אומר בנזקין, כל שהוא רשות לניזק ולא למזיק, חייב בכל [2]. [רשות] של המזיק ולא של הניזק, פטור מכל [שיש למזיק טענה על הניזק למה שורך ברשותי]. לזה ולזה [3], כגון חצר השותפים והבקעה, פטור בה על השן ועל הרגל [שאינו נחשב כ״שדה אחר״, אמנם] על הנגיחה ועל הנגיפה ועל הנשיכה ועל הרביצה ועל הבעיטה, תם משלם חצי נזק, מועד משלם נזק שלם. [ורשות שהיא] לא לזה ולא לזה, כגון חצר שאינו של שניהם, חייב בו על השן ועל הרגל. [אמנם] על הנגיחה ועל הנשיכה ועל הנגיפה ועל הרביצה ועל הבעיטה, תם משלם חצי נזק, מועד משלם נזק שלם. הרי כתוב, חצר השותפין והבקעה פטור בה על השן ועל הרגל [כדברי ר׳ אלעזר. וקשה שהברייתות] סותרות א׳ את השני.

[אלא] מה שלמדנו [בברייתא] שם [שהוא פטור, מדובר] בחצר מיוחדת לזה ולזה, בין לפירות בין לשוורים [ולכן הוי חצר השותפים גם לענין שן וגם לענין קרן, אמנם] אותה [ברייתא] של רב יוסף [מדברת] בחצר המיוחדת לפירות ואינה מיוחדת לשוורים [4] [שהוא חצר הניזק שאין לו להכניס שם שוורים ואינו דומה לרשות הרבים], שלענין שן הוי חצר הניזק. וכן גם מדויק, שכתוב כאן [חצר] דומה לפונדק [פי׳: מלון, ומלון אינו מיוחד לשוורים לפי ששם מונחת סחורה של סוחרים ואינן מניחין ליכנס שם שוורים שלא ידחפו ויטנפו כליהם], ושם כתוב [חצר ש]דומה לבקעה [וסתם בקעה רועים שם שוורים], ואכן לומדים כך מהברייתות [שחצר השותפין המיוחדת לשניהם לפירות ולא לשוורים חייבים בה על שן ורגל].

רבי זירא שאל [על מה שהסברנו את הבריתות], כיון שמיוחדת [חצר השותפים] לפירות, הרי צריכים ״ובער בשדה אחר״ ואין [כאן שדה אחר, שהרי יש למזיק רשות בה להכניס פירותיו]. א״ל אביי, כיון שאינה מיוחדת לשוורים, נקרא ״שדה אחר״ [שהרי נכנס שלא ברשות, שלא היה לו רשות לשוורים]. א״ל רב אחא מ״דיפתי״ לרבינא, נאמר, כמו שאין מחלוקת תנאים [בענין זה], אז גם האמוראים לא חולקים [שהרי רב חסדא מדבר בחצר שאינה מיוחדת לשוורים, ורבי אלעזר מדבר במיוחד גם לשוורים]. אמר לו, נכון, ואם תרצה לומר שחולקים, [הם חולקים] בקושיא של רבי זירא ותירוצו של אביי [פי׳: בחצר המיוחדת לפירות ולא לשוורים שרב חסדא סובר כמו אביי, שמאחר ואינה מיוחדת לשוורים נקרא ״שדה אחר״, ורבי אלעזר סובר כמו רבי זירא שמאחר ויש למזיק רשות בה לפירות נקרא ״שדה אחר״].

מה שלמדנו לפני כן, ארבעה כללות היה רבי שמעון בן אלעזר אומר בנזקין, כל שהוא רשות לניזק ולא למזיק, חייב בכל. לא כתוב ״על הכל״ אלא חייב ״בכל״, בכל הנזק [פי׳: בנזק שלם, אפילו בשור תם. מקשה הגמ׳], שיטת מי זה. [ומתרצת הגמ׳] רבי טרפון היא, שאמר, קרן משונה [פי׳: תם וכל תולדותיה, נקראים משונה, שאין דרכן בכך] בחצר הניזק [5], משלם נזק שלם, [וקשה שהרי] נאמר בסוף, [בחצר שאינו שייך] לא לזה ולא לזה, כגון חצר שאינו של שניהם, חייב בה על השן ועל הרגל, מהו [חצר שאינו שייך] לא לזה ולא לזה. אם תאמר לא לזה [פי׳: למזיק] ולא לזה [פי׳: לניזק] כלל אלא של אחר, והרי צריכים ״ובער בשדה אחר״, ואין [זה שדה אחר, כי זה לא ברשות הניזק]. אלא זה פשוט, [שאינו שייך] לא לזה ולא לזה [בשותפות], אלא לאחד [מהם, פי׳ לניזק].

[אבל קשה, שהרי] כתוב בסוף, תם משלם חצי נזק, ומועד משלם נזק שלם. [וזה אינו כמו ר׳ טרפון, אלא] באנו לשיטת רבנן, שאמרו קרן משונה [פי׳: תם וכל תולדותיה, נקראים משונה, שאין דרכן בכך] בחצר הניזק משלם חצי נזק. [וכי אפשר לומר] שתחילת [הברייתא זה לפי] רבי טרפון והסוף [לפי] רבנן. [אכן] כן, שהרי אמר שמואל לרב יהודה [לקמן טו ע״ב], ״שיננא״ [פי׳: מחודד בתלמוד] [6], תעזוב המשנה שלנו [פי׳: אל תטרח לתרץ המשנה כתנא אחת], ובא אחרי [פי׳: ותאמר כמוני, ש]ההתחלה היא [לפי] רבי טרפון והסוף [לפי] רבנן.

רבינא אמר בשם רבא [דלא כשמואל, אלא] כל [המשנה] רבי טרפון היא, ומהו [חצר, שאינו שייך] לא לזה ולא לזה. לא לזה ולא לזה לפירות, אלא לאחד [מהם, פי׳ לניזק, אמנם החצר שייך] לזה ולזה לשוורים, שלגבי שן הוי חצר הניזק [7] [וחייב המזיק בנזקי שן, שהרי לגבי פירות אינה אלא דניזק, אמנם] לגבי קרן הוי [דינה כמו] רשות הרבים [שהרי ברשות הכניס שם שורו ומשום הכי הוא משלם חצי נזק ולא יותר. וקשה ש]אם כן, [למה כתוב] ארבעה [רשויות לנזקים], הרי הם [רק] שלשה [כי בכלל הראשון כתוב שחייב על נזקי שן בחצר הניזק ובכלל השלישי כתוב שתם חייב חצי נזק בנזק קרן בחצר השותפין. אלא] אמר רב נחמן בר יצחק,

---

1. עי׳ שו״ע (תו״מ סי׳ שלו ס״ק), טוש״ד לעיל יג ע״ב הערה 7, ועי׳ שו״ע (תו״מ סי׳ שמז), טוש״ד לעיל יג ע״ב הערה 8. **2.** עי׳ שו״ע (תו״מ סי׳ שפט ס״י), טוש״ד לעיל יג ע״ב הערה 6. **3.** עיין בהשלמות. **4.** עי׳ שו״ע (תו״מ סי׳ שפט סי״ב): היה המצר של שניהם מיוחד לפירות ולא לכניסם בהמה וכניסם שם אחד מהשותפים בהמה והזיקה, חייב לפיוהו על השן ועל הרגל. **5.** עיין בהשלמות. **6.** וי״ש גדול השמייס (עיון ערך שן, וכן הוא בשטמ״ק כתובות יד ע״ב בשם ה״ג). **7.** עי׳ שו״ע (תו״מ סי׳ שפט ס״ג): וכן אם היתה מיוחדת לכניסם וכיום רשות לאחד מהם אינו רשאי להכניס לה פירות והזיקה פיוהו, חייב על השן ועל הרגל: **מ״מ משפט:** והזיקה פירותיו חייב כו׳ - דלפי דיש להמזיק רשות להכניס שם שורו, מכל מקום כיון שניתן להניזק רשות לצד להכניס שם פירותיו, הלכך הניזק קנינו לו לענין היזק פירות, ומדכתב חייב אף על השן והרגל, ר״ל וכל שכן אם הזיקה בקרן דהא בקרן חייב בכל מקום, ועיין מ״ש בסי׳ ד ד״ס אם היה של (סמ״ע). עי׳ שו״ע (תו״מ סי׳ שפט ס״ד): אם הוא של אחד מהם לפירות ולא לשוורים ולצני לשוורים ולא לפירות, ונזק והזיקה בהמתו של אותו שמיוחדת לו לשוורים ולא לפירות לאותו שמיוחדת לו לפירות, ונזק ורגל חייב לנגייהו הוי״ל הלכך הניזק בקרן פטור לנגני דידיה הוי לו הלכך המזיק, ואם הזיקה בהמתו של אותו שמיוחדת לו לפירות לאותו שמיוחדת לו לשוורים, בקרן חייב לנגני דידיה הוי לו הלכך הניזק, בנזק ורגל פטור לנגייהו הוי הלכך המזיק: **מ״מ משפט:** אם היא של אחד - פירות, שבעל הפירות יוכל להכניס שם פירות שלו ואז אין רשות לבעל השוורים להכניס שם שורו, דשמא יחלל הפירות, וכשאין שם פירות יוכל בעל השוורים להכניס שם שורו ואז אין רשות לבעל הפירות להכניס שם שורו, ומשו״ה אמר אם הזיק בעל השור את הפירות דהיינו בנזק ורגל חייב דה״ל לנגני פירות הלכך הניזק, אבל אם הזיק בקרן, ר״ל שבעל הפירות הכניס שם ג״כ את שורו, פטור, דהא שלא ברשות הכניס שם בעל הפירות את שורו. ואם הזיקו לשור של בעל הפירות בזן שהייתו דרך הנאתו, כגון שנתמכך בו להנאתו והפילו, דה״ל כמי שדרך הנאה קרוי מולדה בזן, או דרך הילוכו דהייתו מולדה דרגל, ה״ל כפטור בעל השוורים, דהא לגבי שור ה״ל הלכ המזיק, ולא נקט קרן אלא דדרך קלקול השוורים זה הוא דרך נגיחה שהיא מולדה בקרן. ואם הזיקה בהמה של בעל הפירות להנאתו של בעל השוורים חייב, דהא הלכ הניזק הוא לענין שוורים, אבל אם הזיקה בהמה של בעל הפירות לפירות שהניח שם בעל השוורים, אף על פי שהמזיק הכניס בהמתו שלא ברשות, מ״מ כיון שהדבר הניזק דהייתו בפירות שם ג״כ שלא ברשות, קרוי לזה הלכ המזיק, דהניזק שבא להועיל לניזק שייהי הדבר הניזק שם ברשות (ט״ז). לאותו שמיוחדת לו לפירות בזן ורגל כו׳ - כל הזיקה בהמה להפירות קרי לה זן ורגל, וכל הזיקה בהמה לבהמה קרי לה קרן. והשתא אמי שייר דקתם המצבר וכתב והזיקה בזן ורגל, ר״ל לפירותיו. נקרן פטור, ר״ל שהזיקה בהמה דבעל השוורים לבהמה דבעל הפירות שהכניסה שלא ברשות. ומ״ש אם״כ שאם הזיקה בהמתו דבעל הפירות לבעל השוורים נקרן, ר״ל לבהמתו דבעל השוורים. גם מ״ש בסוף בזן ורגל פטור, ר״ל שניהן שוין, דבעל הפירות הכניס הבהמה ובעל השוורים הכניס פירות, והזיקה הבהמה להפירות פטור, ומהמתו המזכר לפני זה קאי, וקתמר דאם אותה הבהמה המזכרת הזיקה לבעל השוורים בזן ורגל פטור (סמ״ע). לנגנייהו ה״ל הלכ הניזק - ר״ל לגבי זן ורגל. ועומעת, כיון שיש לו רשות להכניס פירותיו. ומ״ש בסיפא לנגנייהו ה״ל הלכ המזיק, ולאו דוקא קאמר, אלא ר״ל דלא הוה הלכ הניזק כיון שלא היה מיוחד לו לפירות אלא להמזיק. גם מ״ש לפני זה במיוחד דקתני משום דהוי לגביה דידיה הלכ הניזק, לאו דוקא קאמר, דהא קרן מייב גם ברשות הכניס ומהלכ של שניהן או שהיו של שום אחד מהן, אם לא בהלכ המזיק וכנ״ל, אלא משום דהשתי הלכ אינו מיוחד אלא לאחד מהן או למזיק או לניזק, ומשו״ה כתב התוס׳ (סמ״ע).

ולא קבל עליו שמירת נזקין. מס יזיק הוא לת מתניתין: אינו והא תני רב יוסף. מלמדני מלעזר פרינ: והפונדק. בית גדול שרגילין מורחים ומכסנין לנין בו ומס הזיק זה לת מ זה בית חנין וכגל ולת הוי כרה"ר דהואיל ואינו מיוחד לבני רשות הרבים אלא לחנין בו בשבה הלכך אפי' ע"י שכירות מס לריס מס: ותסברא דמתניתא לא פליגי. לליכא בריימא דקתי כוותי ותניא ד' לללות כו': חייב בכל. לקמן מפרש שתפילו קרן תמה מפלם חצי מזק מס הוא ונכנס לרשותו והזיקה: פטור מכל. דמתני ליה תוך כדאמרי מתי בעי: על השן ועל הגל. ללא קריק ליה בשבה אתר דמשמע שיאת מיוחד לניזק אבל על הגניפה ועל הגניפה והכשיכה והרביצה אפי' בקרן תם מפלם חצי מזק מולזותיו אי קרן תם מפלם חצי מזק לכרה"ר הוא שהרי לשיהן רשות בו: לא זוה ולא זוה. מפרש לקמיה למימר של שיהן חייב בה על השן ועל הרגל של ניזק: חייב בה על השן ועל הרגל. ס"ס: ועל הגניחה בו. ולקמן פריך הא תנא ריש' דאמר הניזק אבילו קרן תמה מפלם ס"ס: פטור בה על השן ועל הרגל. וסיינו כר' אלעזר: ופקריך גמרא קשיא אהדדי: כי תניא החיא. לפטור: בחצר המיוחדת לזה ולזה לפירות ולשוורים. לזה ליה מלר השותפין לגבי זן ולגבי קרן הלכך בשן פטור ברה"ר[ה] וכקרן תמה מ"ע ברה"ר מפלם: ודרב יוסף בחצר המיוחדת בו. לזה מלר הניזק שלא היה לו להכניס שם שוורים ולא דמי לרה"ר: פונדק אינו מיוחד לשוורים לפי שאם מונחת פרגמטיא של סוחרים ואינן מניחין ליכנס שם שוורים שלא יתפסו[ו] ויטענו לליהם: סתם בקעה רועים שם שוורים: בעינן שדה אחר ולילא. שהרי יש למזיק רשות בה להכניס פירותיו: שדה אחר קרינן ביה. שהרי נכנס שלא ברשות שלא היה לו רשות לשוורים: אמודאי נמי לא פליגי. להא דרב מתפל בשמיעה מיוחדת לשוורים ולרבי מלעזר במיוחדת אף לשוורים: בקושיא דר' זירא ופירוקא דאביי. ומאלר המיוחדת לפירות ולא לשוורים רב מתפל בשמיעה שזה שהיה לניזק לא היה לו לכניס שם שוורים ולא מלר לו לכך אין לו רשות לכניס אפי' בשבה אתר לגבי קרן הוא: חייב על הכל לא קתני. לליהוי מתמע על השן והרגל ועל הקרן שלא היה לו לכניס שם שוורים ולא מלר לו לכך אין לו רשות לכניס בשבה אתר ולילא. ופריך אביי כיון דאינה מיוחדת לשוורים שזה שהי

פרה שהזיקה טלית וטלית שהזיקה פרה. פי' הקונטרס שהזיקו זה את זה ושמין המזק בכסף ומי שהזיק תפיליו יותר יפלם העולם וקשה דע"כ פרה שהזיקה טלית היינו מאי דאמר הניזק לו כגונתו להזיק והוי קרן או דרך הלוכו והוי רגל וטלית שהזיקה פרה היינו פרה"כ דהוי מועד גור לפי שאפשר לשומרי פרה שהזיקה טלית שמא נמי פרה"כ ומטעם גור כן היה נראה לו פטור בעל פרה לשלמים כן היה פטור בעל פרה לשלמים לקמן בפרק ב' (דף כ.) לכל המעניין ועוד אחר זה ושמין בו פטור ואפילו שם נפרס שכן מירא שפרה הזיקה טלית כאחר נזקי הזיק וטלית שהזיקה פרה"כ לאחי מתניתין היא לקמן בפרק הניזק (דף ל.) ומפרש התם דמתניתין היא דתניא בתוספתא פרק ב' (דף ל.) ר' שמעון אומר משלם שלשה שהזיקה טלית בד' מקומות. לאחין כאן לגמ' ג' דיינין נראה הניזק מייב בכל נראה המזק פטור מכל מאחר שהזיקו מייב בא"ק נקרן ופטור על הגן והרגל אבל מראיה מקומות הן שאין דיני שור דים אלא שהזיקו פרה ומייב בה על הגן כגון במיושבת לאחר שהזיקה בשלשה מקומות. לאחין כאן לגמ' ג' דיינין נראה הניזק מייב בכל נראה המזק פטור מכל מאחר שהזיקו מייב בא"ק נקרן ופטור על הגן והרגל אבל מראיה מקומות הן שאין דיני שור דים אלא שהזיקו פרה ומייב בה על הגן כגון במיושבת לאחר לפיכך ולשיטתן לשוורין: **מתני'** שום כסף. כולה מתניתין מפרש בגמרא: **גמ'** שום זה. אל מקח: **לא יהא אלא בכסף.** שיהו ב"ד שמין כמה שוה הנזק מנה או מאתים וכך יפלם לו: **תנינא.** במתניתין להא דמ"ר בבריימתא ומ"מ להא בריימתא עיקר היא: **פרה שהזיקה בטלית.** שלפלסה עליה במאר הניזק (ב) וטלית שהזיקה פרה בהרה"כ כגון שנתקלה בהמה בטלית ונפצר רגל הפרה: **אין אומרין תצא פרה בטלית.** יטול את הפרה שהזיקה טליתו ולא תהא בשומת שלא הן שפר והן יותר יטלנה: **אלא שמין אותה בדמים.** שמין הניזקין בכסף ולפי מה שהזיק את תניהו יפלם (ומי שהזיק את תניהו יותר יפלם[ג]): **שור בכסף.** כלומר שור שהזיק כסף יפרע לו: **מלמד שאין ב"ד נזקקין.** ליפרע מן המזיק שלא"כ יש לו לקרקע להניהו שור שהזיק כסף למתניתין. ולקמן מפרש מאי משמע: **דבר השוה בכל כסף.** שנותנין עליו: ולקמן מאי **ניהו דאין להן אונאה.** מאי כל כסף דקתמרת דאין להן **אונאה** שאפילו קונין ביותר מדמיהן שנות אין מוכר מייב להחזיר לו לדקתמרינן בפרק הזהב (ב"מ דף מ.) העבדים והשטרות והקרקעות אין להן אונאה אפילו קונין ביותר מדמיהן: **שטרות.** אם מכר שטרות לחבירו אין יכול לוקח לתבוע ממנו אונאה: **דבר הנקנה בכסף.** כגון מציכה דקרקע ונקנה בכסף בפ"ק דקדושין (דף מ.): **עבד נמי** נקנה **בכסף.** דתקחני בקדושין (דף כב:): **שטרות דנקנין בכסף** [ד]לא מיפקדא היכא: **אלא אמר רב אשי** שוה **בכסף.** לפיהו קרקעות והכי מסתמא שוה כסף יפלם ולא כסף עלמו והני בוזהו מטלטלים ועבדים ושטרות בכסף ניתנו דמלי למימר מסתמא למתא ומזדעני[ה]: **שוה בכסף אפי' פובין.** לעלמא מטלטלין נמי גנין לניזקין: **ביתמי.** קמלמינן דאפי' שבק להו אפוטרופוס דמיטלטלי לא ממטלטלי דיתמי לית מאן דמחי ליה ואפילו נמליהן נמי ל"ש[ב] ונקונטרס פירש דלא לתפרק היכא שטרות נקנין בכסף:

ביתמי. ול"ת לרב ושמואל לתיש להו בפרק גט פשוט (ב"ב דף קנה:) דשיעבודא לאו לזהוייתא ומלוה על פה לא גבי מיורשין אפי' בשבועת היתומים ול"ל לתיובתא דרבין[ג]:

שמע מינה לוה ומכר נכסיו בו'. פי' הקונטרס והא קיימא לן לאחי מלוה ונוקף ותימה מי נזקין כמלוה בשטר הוא לא הוה ליה למימר ב"מ פ' אלו מציאות (דף כ.) המלוה תביאנו בשטר גופה מנכסים משועבדים ואי משיב אינו אלא מקמי ב"מ אין ב"ד גובין לו מהן אם אינו ע"פ ג' ומלוה בשטר אפי' אין ב"ד גובין לו מהן אם אינו ע"פ ג' ומלוה בשטר גובה מנכסים משועבדים ואי משיב אינו אלא מקמי ב"מ

[ישנם] שלשה כללים [שכן הכלל האחרון לומדים מהראשון שמאחר ולגבי שן הוא חצר הניזק למה כתוב חייב על השן הרי כתוב ההתחלה, ונכון יש רק ג׳ דינים: ברשות הניזק חייב בהכל, ברשות המזיק פטור מהכל, בחצר השותפים חייב בחצי נזק בקרן ופטור על השן והרגל] בארבע מקומות [שיש חצר השותפין שהוא חייב בה על השן כגון דמיוחדת לחד לפירות ולשניהן לשוורין].

מתני׳. [כל נוסח המשנה קשה והגמ׳ תפרשה] שום כסף. שוה כסף.

בפני בית דין. ועל פי עדים בני חורין בני ברית. והנשים בכלל הנזק. והניזק והמזיק בתשלומין.

גמ׳. מהו ״שום כסף״. אמר רב יהודה, שום זה [פי׳ הערה זו שב״ד עושה, כמה המזיק צשריך לשלם על הנזק] לא יהא אלא בכסף. למדנו במשנה כמו הברייתא [וממילא לומדים שזה עיקר להלכה], פרה שהזיקה טלית [פי׳: שדרסה עליה בחצר הניזק][1], וטלית שהזיקה פרה [ברשות הרבים, שנתקלה הפרה בטלית ושברה רגליה], אין אומרים תצא פרה בטלית [פי׳: יטול את הפרה שהזיקה טליתו ולא תהא נשומית אלא הן חסר והן יותר יטלנה] וטלית בפרה, אלא שמין אותה בדמים [שמין הניזקין בכסף ולפי מה שהזיק את חבירו יותר ישלם].

שוה כסף. שהרבנים למדו, [המזיק יפרע לו] שוה כסף, מלמד, שאין בית דין נזקקים [ליפרע מהמזיק] אלא לנכסים שיש להן אחריות [פי׳: אם יש למזיק קרקעות, והוא מש״כ במשנה שוה כסף][2], אבל אם קדם ניזק ותפס מטלטלים, בית דין גובין לו מהן. אמר מר, שוה כסף, מלמד, שאין בית דין נזקקים אלא לנכסים שיש להן אחריות. איך זה משמע [מלשון ״שוה כסף״]. אמר רבה בר עולא, [פי׳: שוה הוא] דבר השוה כל כסף [שנותנים עליו]. מהו. דבר שאין לו אונאה [היינו קרקעות, שאפילו אם שילם יותר משישית או פחות משישית ממחירו, קנה ואין צריך להחזיר]. אלא אמר רבה בר עולא, דבר הנקנה בכסף [היינו קרקעות, שנקנות בכסף לבד ולא צריך משכיה. אבל קשה, שכן] עבדים[4] ושטרות[5] נמי נקנין בכסף. אלא אמר רב אשי, שוה כסף, ולא כסף. והרי כל אלה [מטלטלים עבדים ושטרות] הם כסף [שכן אפשר לטלטלם ממקום למקום ולמכרם].

רב יהודה בר חיננא שאל סתירה לרב הונא בנו דרב יהושע, למדנו, שוה כסף, מלמד, שאין בית דין נזקקים אלא לנכסים שיש להן אחריות. והרי למדנו, ״ישיב״, לרבות שוה כסף ואפילו סובין [אם כן מטלטלים גם כן גובים לנזיקים]. במה מדובר כאן, ביתומים [שאביהם הזיק וחייב לשלם, והשאיר בירושתו קרקעות, גובים מהם אבל לא מטלטלים, שכן מטלטלים של יתומים לא נשתעבדו לבעל חוב, שיש לומר שאחרי מיתת אביהם היתומים קנו אותם][6]. אם ביתומים, אבל הרי כתוב בסוף, אם קדם ניזק ותפס מטלטלים, בית דין גובין לו מהן, אם ביתומים, למה בית דין גובין לו מהן. כמו שאמר רבא אמר רב נחמן, שתפס מחיים [פי׳: בעוד שאביהם היה חי], כאן נמי שתפס מחיים.

בפני בית דין. [משמע שוה כסף בפני ב״ד שיהיו קרקעותיו בפני בית דין] פרט למוכר נכסיו [וכילה מעותיו ובא לבית דין] ואחר כך הולך לבית דין [שאין בית דין נפרעים מן הלקוחות. וכי אפשר] שלומדים מזה, לוה ומכר נכסיו ואחר כך בא לבית דין, אין בית דין גובין לו מהן [הרי ודאי מלוה בא וטורף מלקוחות]. אלא, [בית דין פירושו, בית דין של מומחים] פרט לב״ד הדיוטות[7].

על פי עדים. [פי׳: שידיעו על הנזק בבית דין שזה היזקו] פרט למודה בקנס[8] ואחר כך באו עדים, שהוא פטור. זה מובן לפי מי שאמר, מודה בקנס ואחר כך באו עדים, פטור. אלא לפי מי שאמר, מודה בקנס ואחר כך באו עדים, חייב, מה אפשר לומר. צריכים את זה [עבור] הסוף של המשנה,

---

1. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שפט ס״ק), הוב״ד לעיל יג ע״ב הערה 6. **2.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ מיט ס״ק), הוב״ד לעיל ג ע״ב הערה 13. **3.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ רכז סכ״ט): ולו דבריס שאין להם חומלה: העבדים והשטרות והקרקעות והמקדשות אפילו מכר שוה כסף לדינר או שוה דינר בכסף ללא חומלה הרי הם כחומלה לדוקא עד פלגא אבל יותר מפלגא כגון שמכר לו אחד יותר משוים הוי חומלה. **מאיר המשפט:** העבדים והשטרות כו׳ - דדוקא מטלטלין הנקנין מיד ליד יש להם חומלה, לאפוקי קרקעות, ולזה משום דעבד אינם דומין למרעה ניתר מכדי שוויה (שמ״ע), מזוזות נידון כקרקע בענין חומלה (ש״ך * תמ״ט), מ״מ על הלוח עוכר גם כאלו וכל מיעט הכתוב אלא מדין תורת חומלה ויכול מקח, וי״ל דאפילו לאו ליכא (רע״ב), עיין בקונט״ם לעיל (סי׳ קכו ס״ י״ד ומשלח הלוה עני) שכתב דכר מדם, הא דאין חומלה בשטרות, היינו דוקא במוכר שט״ח בכתיבה ומסירה, דכיון דהשטרות אין גופן ממון אימעטי מדין חומלה מכלל ופרט, מה לפרט מפורש דכר שגופו ממון, אבל מוכר חוזות בע״פ ע״י מעמד שלשתן יש להם חומלה, דחוזות גופיה הוי גופן ממון, וי״ל (פ״ת). עיין עיין המכתך בהשלמות. **4.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ קלו ס״ב): עבד כעניני הוי כקרקע לקנייני, נקנה בכסף או בשטר או במחזק או בקנין סודר. הגה: ונקנה גם כן במשיכה כגון שמקפו והניחו ליגיו וכמו שיתבאר למטה:. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ קצח ס״ב): דכר תורה מעות קונות, אבל מכמים מקנו אלא יקנו המטלטלים אלא בהגבהה או במשיכה. דכר שאין דרכו להגביה ויניח שמכך או הגביה קנה אע״פ שלא נתן המעות, כיצד המקבל עיסו או פשתן וכיוצא בהם ועשה מהם טעון גדול שאי אפשר להגביהו הרי נקנה במשיכה, שהרי אפשר להחזירו ולהגביהו עך עך, אבל אם היה טעון על מגוזים או על פלפלים או על שקדים וכיוצא בהם שאין אחד יכול להגביהו, הרי זה נקנה במשיכה. ויש מוקלין וסבירא להו דאפילו בעלים נקנה במשיכה הואיל ואיכא טורח להחזיר ולהגביה וע״ל סי׳ ר סעיף ז דדין משיכה והגבהה: **מאיר המשפט:** דכר תורה מעות קונות - כ״פ שלומדים מדכתיב ונתן הכסף וקם לו, ו״פ שזה סברת, כיון דרוב הקניינים נעשים בכסף, ומן התורה כסף קונה ולא משיכה ומסירה (סמ״ע), והיכא דליכא כסף אלינהי דכר״ע משיכה קונה, כגון מלינאה ומתנה (קצה״ח, נתה״מ וערוה״ש), וי״ל דגם מתנה אינו נקנה אלא בחליפין או בחילוף או בתגר, וקצה על הי״ח (קצה״ח וערוה״ש). אלא יקנו המטלטלים כו׳ - עי׳ לקמן סעיף ה׳ טעמן מתקנה זו (סמ״ע), ובלאה שעשה״כ, אם קידם המוכר אשה מעות שקיבל מן הלוקח, שהיא מקודשת, דלתמורת לא עקרו מתקנתן דברי תורה (סמ״ע) [אם קנה כסף מטלטלים ולא עשה משיכה, ואח״כ מכרם לאחר, אין בו כלום, שכן אין לו שום קנין אלא רק עומד ״מי שפרעו״, ואפילו קנין סודר עליו אינו כלום, שהוא דבר שאין בו ממש (אלשיך פרי י)], יש ממ״ל אם לורת התקנה שמשיכה קונה, האם הפירות הוה שמעות שקנה, אלא שכל זמן שלא משך, יש לו זכות לחזור, או שמעות אינם קונות בכלל, משום שעקרו לגמרי קנין כסף (קצה״ח נתה״מ וערוה״ש), ולכן כל דברי הסמ״ע אם לפי הלא שעקרו, אבל לפי הנ״ל יכולה להמשיך ולומר להאשתו במעות (נתה״מ וערוה״ש), ממנס מהרי שפרעו, אלמר לו להשתמש במעות, ואם קידש אינה מקודשת (נתה״מ), ממנס עי׳ לקמן סעי׳ ה׳ דבכל ענין המעות נעשה בלוחה ויכול להוליאם ולינן לחרים מתחילה, ס״ל פשיטא דמקודשת כמו בלוה מעות וקידש בו. אבל אם קידש הלוקח אשה בהכלי ולא משך עדיין, רק שהקנה לה בקנין, זה תלוי במחלוקת, אם לאחר שקיבל מקודשת או לאחזקין כתב ד״ש בשיטור ומקודשת (רע״ב) [עי׳ אבני מילואים סי׳ כה סקכ״ג, ועי׳ שו״ת חת״ס יו״ד סימן ס״ט], שהטוענת (עי׳ לקמן סי׳ רמ ס״ק) קנה מן התורה אפילו אין רק לרבנן, ולכן גם אם קנה בכסף ללא משיכה מקודשת. אבל למעשה אם קידש בהגבת אשתו רק ולאי מקודשת.], והיכי דל״ת לא קנתה ומדרבנן קנתה כגון במעמד שלשתן, או במשיכה ללא נתינת מעות, מקודשת ולאו, אבל י״ל שהוא רק קידושין מדרבנן (רע״ב * הב״ח), עיין מש״כ בשם ס״ע (סי׳ כה ס״ק ג׳גל) [אם קידש בו הלוקח אשה בחצר זה שקנה בכסף למוד קודש משיכה והמוכר אינו מוחל מהקנין יש בספק אם היא מקודשת או לא, אי אמרינן דאף לאחר המוכר מוחל מ״מ בשעת הקידושין היה בידו לחזור ועדיין אינו שלו, או כיון דאף אחר שקנת משכמיס עכ״פ המעות קונה לענין אם שפרע, אם אין המוכר מוחל אמרינן דמיגלגלי מלמת דלא ה׳ בדעתו לחזור ועבור על מי שפרע ונמכר הקנין למפרע ונמלו קידשה והוי כקידשה בספקות שיש לו היד למחים ומקודשת], לפי דברי הסמ״ע דלמאמרת לא עקרו כו׳, ס״ל אם קנה במשיכה לאחר ושוה לו נתן כסף וקידש בו אשה ונת אחר וקידשה, ס״ל שלריכה גט משניהם, דלא עקרו חכמים בתקנתן דין תורה שהוא לאומרת, דמשיכה לא קנה, והעיקר שאם קנה במשיכה ללא נתינת מעות יכול לקדש בו אשה מן התורה (פ״ת). שם - ע״ל (סי׳ קכו ס״ק) [שם מדובר בקנין שותפות בפועל שלין מקום לומר יאמרו נתרצו מיניה בעלמא, ועכ״ז אין קנין בכף] (ס״ך). או במשיכה דבר שאין דרכו להגביה - יש להסתפק בדבר שאין דרכו לגרור, אם קונה בגרירה מדין משיכה (רע״ב), אף שבבבר נתן לו כל המעות, מ״מ אינו קונה במשיכה דבר שדרכו בהגבהה (פ״ת). וכיון שמצד - ואם התנה עמו ליתן לו כור חטים, כיון דמצד החפץ צריך ליתן החיטים כפי שפסק, ועי׳ רמ״ע לקמן סי׳ שלה ס״ד) [שאם הטוענת לפועל אפץ, יכול ליתן לו דמיו] (רע״ב). וי״ת - זה דעת יחיד, ועיקר כש״ע (ש״ך). והגבהה - [עי׳ בית יוסף (או״ח סי׳ קז) שמביא משער המשפט, שאפילו נתן מעות אינו קונה אלא בהגבהה לא קנה, והביא יוסף מוכח עליו. ולפום מכר לשמעון סחורה, ושוטן שקיבל כסף ועשו תקיעת כף לקנין סיטומתא, ושמעון טוען שלא היה תקיעת כף. אפילו אם המוכר אינו מוחזק, ישבע הוא שהיה תקיעת כף והקנין נתקיים, כל זמן שהלוקח לא הביר בעדים שלא היה תקיעת כף, שהרי קנין תקיעת כף הוא משום סיטומתא, שכן המנהג, ש״כ הטוען שלא היה תקיעת כף הוי כטוען נגד המנהג ועליו הראיה (מהרש״ם ח״ב סי׳ קטו).] **5.** קמה, שהרי שטרות נקנים בכתיבה ומסירה. **6.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ סיט ס״ג): מת המוזיק קודם שיפרע מגבין לניזק מהמטלטלין של יתומים, ואם לא היה מטלטלין מגבין לו מזיבורית שבקרקעותיו, שכל הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא מהזיבורית. **מאיר המשפט:** מהמטלטלין של יתומים - עי׳ לעיל סוף סימן ק״מ שזה רק בקטנים, וכאן קמך על שם (סמ״ע), וי״ת מולקים, ועיקר אפילו גדולים (ש״ך). שם - משמע להיינו אפילו יש להן קרקע מיהו היינו מן המחם אבל אם היתומים רוצים לסלקן בקרקע הרשות בידם דבכי הכי גזרוה לא תקנו וכלעיל סי׳ ק״ז סעיף ג׳ גבי בעל חוב וכ״ם הכא (ש״ך). **7.** עיין בהשלמות. **8.** עי׳ רמב״ם (גניבה פ״ג ה״מ): מי שהודה בקנס ואחר כך באו עדים, אם הודה בפני בי״ד או בפני עדים אין פטור, אבל אם הודה חוץ לבית דין או שהודה בפני שנים בלבד ואחר כך באו עדים הרי זה משלם קנס על פיהם.

"[על פי עדים] בני חורין ובני ברית". "בני חורין" למעט עבדים[1]. "בני ברית" למעט עובדי כוכבים[2]. וצריכים [למעט גם עבד וגם גוי], שאם היינו לומדים [רק] עבד, משום דאין לו יחס. אבל נכרי שיש לו יחס, נאמר [שהוא] לא [פסול לעדות]. ואם היינו לומדים נכרי, משום שלא שייך במצות, אבל עבד ששייך במצוות, נאמר [שהוא] לא [פסול לעדות, לכן רואים ש]צריכים [ללמד את שניהם].

והנשים בכלל הנזק. מהיכן לומדים את זה. אמר רב יהודה אמר רב,

וכן תנא דבי ר' ישמעאל, נאמר בפסוק "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת", השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה[3]. **דבי רבי אלעזר למדו "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם** [פי': לפני כולם]", השוה הכתוב אשה לאיש לכל דינין שבתורה. דבי חזקיה ורבי יוסי הגלילי למדו, נאמר בפסוק "והמית איש או אשה", השוה הכתוב אשה לאיש לכל מיתות שבתורה. וצריכים [את שלשת הלימודים], שאם היינו לומדים הראשונה, שם הוא שהרחמן [פי': ה' ית' בתורה] מרחם עליה [לעשותה כאיש בענין זה], כדי שיהיה לה כפרה, אבל דינין, איש שהוא בן משא ומתן [יש לו את פרשת הדינים, אבל] אשה לא. ואם היינו לומדים דינים, כדי שתהיה לה חיים [שאם אינה בפרשת דינים, אנשים לא יעשו איתה עסקים], אבל כפרה, איש שהוא בר מצוה [משלם בעל השור כופר ליורשים משום שבטלו ממצוות], אשה שאינה בת מצוה, לא. ואם היינו לומדים שנים אלו, כאן משום כפרה וכאן משום חיים, אבל לענין הריגתה, איש שהוא בר מצוה לשלם כופר, אשה לא. ואם היינו לומדים כופר, משום שיש איבוד נשמה, אבל שנים אלה, שאין בהם איבוד נשמה, נאמר לא, [לכן רואים למה] צריכים [את שלשתם].

הניזק והמזיק בתשלומין. למדנו, חצי נזק, רב פפא אמר, [הוא חיוב] ממון [ולא קנס, ולכן אפילו אם מודה בו, חייב]. רב הונא בנו דרב יהושע אמר, [הוא חיוב] קנס [ואם מודה בו פטור][4]. רב פפא אמר [הוא חיוב] ממון, [שהוא] סובר, סתם שוורים לא עומדים בחזקת שימור [אלא הם רגילים לנגוח וצריכים שימור], ועל פי דין הוא צריך לשלם הכל [פי': נזק שלם], והרחמן [פי': ה' ית' בתורה] ריחם עליו שהשור עוד לא נהיה מועד. רב הונא בנו דרב יהושע אמר [חצי נזק הוא חיוב] קנס, [שהוא] סובר, סתם שוורים עומדים בחזקת שימור, ועל פי דין הוא לא [צריך] לשלם כלל, והרחמן [פי': ה' ית' בתורה] קנסו כדי שישמור את שורו.

למדנו במשנה, "הניזק והמזיק בתשלומין" [משמע ששניהם מפסידים ממון בתשלומין, שזה משלם חצי, וזה מפסיד חצי], זה מובן לפי מי שאמר חצי נזק [הוא חיוב] ממון, היינו דשייך ניזק בתשלומין [שהוא מפסיד ממה שהיה ראוי לו, שכן הוא היה צריך לקבל הכל, שזה פשע בשורו שלא שמרו]. אלא לפי מי שאומר חצי נזק [הוא חיוב] קנס, עכשיו שהוא לוקח את מה שאינו שלו [שכן מן הדין לא מגיע לו כלום, והוא מקבל תשלומי חצי נזק, איך הוא שייך] בתשלומין. לא [פי': השייכות של ניזק בתשלומים לא קשור לחצי נזק אלא], צריכים את זה לענין פחת נבילה[5]. פחת נבילה, הרי למדו את זה בתחילת [המשנה] "תשלומי נזק", מלמד, שהבעלים מטפלים בנבילה [ואם זה נפחת, החסרון עליו. כתבו פחת נבילה פעמיים] אחד [מדובר בשור] תם, ואחד [מדובר בשור] מועד. וצריכים [ללמד גם שור תם וגם שור מועד], שאם היינו לומדים תם, משום שעוד לא נהיה מועד, אבל מועד, נאמר אין [הבעלים מטפלים בנבילה אלא המזיק]. ואם היינו לומדים מועד, [אז יש מקום לומר שרק במועד הבעלים מטפלים בנבילה] משום ש[הרי המזיק] משלם כולו, אבל תם, נאמר אין [הבעלים מטפלים בנבילה אלא המזיק, לכן רואים למה] צריכים [את שניהם].

בא ושמע, מה בין תם למועד[6]. שתם, משלם חצי נזק מגופו [של השור המזיק], ואם אינו שוה כחצי נזק, הניזק מפסיד], ומועד משלם נזק שלם מן המעולה [שבנכסיו]. ואם הוא [חיוב קנס ולא ממון], שילמדו גם זה: תם אינו משלם על פי [עדות] עצמו[7] [שהרי כל המודה בקנס פטור], מועד משלם ע"פ עצמו. שנו [כמה דברים] ושיירו [עוד כמה]. מה שייר [שיש לומר] ששיירו [גם] את זה. שייר חצי כופר[8] [מועד שהרג אדם משלם כופר ליורשים ותם אפילו חצי כופר אינו משלם]. אם משום חצי כופר זה איננו שיור, שמע זה [המחבר של המשנה], רבי יוסי הגלילי היא, שאמר, תם, משלם חצי כופר.

בא ושמע,

---

1. ע' שו"ע (או"מ סי' תמ ס"ק): אין הניזקים משתלמים אלא נכרים כורדים ועבדים כשרים. ואין מקבלין העדות אלא בפני בעל דין, אפילו היה הוא ועדיו מולים. **מליר משפט:** אלא נכרים כורדים - ע' רמ"ג לענין כפוף קיימן ל"ה דמכח תקנה יכולין רועים ועבדים להעיד. **2.** ע' שו"ע (או"מ סי' תמ ס"ק): אחד המיתם שור נכרי שנגח לשור של ישראל אין דינו אומו אלא כעדים כשרים (ממ"ע) [ועיי"ש בדבריו שהקשה שכן אינו אומן המקנה מעמידים לחשה בדבר בתקנתי במקום שאין שם רגיל להיות שם, ומתרץ שמיקון שכיתי, ולכן אין בה תקנה], וי"ל דגוי נאמן כעד להוציא ממון מגוי עבור ישראל, שהרי זה ל' מהז' מצות בני נח, ועניין ג' עדים, אבל למחצר על ל' מקפיק להוציא ממון מגוי (פ"ש). ואין מקבלין - וי"ל דרק לענין להפוך את השור להיות מועד, דמה קפיד קרא והועד בפעליו, אבל לענין המשלומים מה שבבר נגח, זה דומה לכל עדיות דעלמא (פ"ש). עי' תו"מ סי' לה ס"ד: חשה, פסולה. וטומטום ואנדרוגינוס, פסולים מקפק. וכל מי שהוא קפק כשר קפק פסול, הרי הוא פסול. הגה: וכל אלו הפסולים, פסולים אפילו במקום אלא שבאים אנשים כשרים להעיד, וכל זה מדיעק, אבל י"ל דמקנת קדמונים הוא דמקום שאין אנשים רגילים להיות, כגון בב"ש של נשים או בשאר דבר מקלקי חשה רגילה ואלא אנשים, כגון נומר שבגדים אלו לבשה חשה פלונית והן שלה, ואין רגילים אנשים לדקדק בזה, נשים נאמנות (תרומת הדשן שנג). ולכן יש מי שכתב דאפילו חשה יחידית, או קרוב או קטן, נאמנים בענין הכשה ובזיון מ"מ או שאר קטטות ומסירות, לפי שאין דרך להזמין עדים כשרים לזה, ואין בעלי להזמין. והוא שהסופר טוען ברי. **מליר משפט:** ואנדרוגינוס פסולים - עיין רמ"ג חה"ע (סי' מד ס"ה) [ז"ל: י"ל דאנדרוגינוס ודאי זכר], ושו"ע סי' קעב ס"ח [ז"ל: אנדרוגינוס, הינו בר מליה ויבוח. וי"ל שהינו זכר לכל דבר] (ס"ך). וכל מי שהוא קפק כו' - עי' לעיל (סי' לה סכ"ה) בענין נשים שהעידו בחשה שהוא פסול, ובאו נשים והכחישוהו, הרי זה קפק ולכן הוא פסול. והטעם, דכל עדות בחה להוציא או להזיק ממון על ידן, והמוציא מחבירו עליו הראיה (סמ"ע). וכל זה מדיעק כו' - עיין לקמן (סי' תמ) שלא כתב שם דמכח תקנה שומעין לעדותן כמו שכתבו כאן, ול"ל דשאני נזקין דשכיחי (סמ"ע), עי' לקמן (סי' תמ ס"ק) שהמחבר מולק על הרמ"א זו שמביא הרמ"ע וכאן משום גדר נגעו בו (ט"ו), אחד שיצא לו שם גניבה בעיר, ואחר ימים נתחדש נמצאו שחי נערות שהיו שרואות בבגדי פלוני, ואותו פלוני מכחיש את הנערות. אין כאן מקום לתקנה: אחד, שהסופר אינו טוען ברי שהגניבה אלל פלוני ואת הנערות העידו כדבריו, אי אפשר להוציא ממון בעדות נשים, דעד כאן לא אמרו שבבר אלל מקנה להאמין לפסולים, אלא בדבר הנעשה בחוס ונגמר הדבר בגמרי, כגון הכאה או מסירות, שמי שלא היה בשעת מעשה שוב אי אפשר לו להעיד על זה. אבל כאן, אף אי גניבה לא שכיחא דכל הגונב עושה בסתר, הרי הנערות לא העידו שראו שגנבה גזלו, רק העידו שראו שגנבה בידו, וזה אינו על רגע אחד, ואפשר שגם אנשים ירחו בידו, אלא שלא מירע שראו אנשים, כזה לא מיקרי שיהיו נשים או פסולי עדות כשרים (פ"ת). עיין בהשלמות. **2.** ע' שו"ע (או"מ סי' תמ ס"ב): אחד האיש ואחד האשה שגנבו מייצים לאלם, אלא שאשה אינה שגנבה אם אין הקרן בעין או מלוכין אין לה ממה לשלם עד שתשתלמן או תמגרש. **מליר משפט:** אחד האיש ואחד האשה - כלומר אף על פי דכתיב איש כי יגנוב שור או שה וטבחו או מכרו ממשה נקר יעלם שור כו', איש לאו דוקא קאמר, להשוותה אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, ואף כתיב איש אלא למעוטי קטן וכלקמן ס"ג, וה"ה לכל דכוותיה דהיינו מרש ושוטה (ממ"ע). אלא שאשה שגנבה כו' - נקט אשה שיש לאפוקי אלמנה וגרושה ובמולה גדולה דיש להן ממה לשלם מיד, משא"כ אשה שיש לה בעל דכל שאר לה בסניפה מסתמא לבעלה, ובסוף קיימן שמ"ו (ממ"ע סי"ו ד"ה ואפילו מייצת) נתפלפל אשה יש לה נכסי מלוג מייצת למכור מיד בעונשת הגנבה ולאלם הקרן, ועי' בקיימן מכ"ד סעיף י' (ממ"ע). תלופיו - עיין בש"ע שם סי' ס"ו [האשה שמכרה מנכסי מלוג אחר שגנבת, אף על פי שתופס הנכסים נפלו לה קודם שתתגרש, הבעל מוציא פירות מיד הלקוחות כל ימי חייה, אבל לא גוף הקרקע. ואם מתה בחייו, מוציא הגוף מיד הלקוחות גלא דמים. ואם הדמים שלקחה מהלקוחות קיימים בעצמם, מחזירין ללקוחות] ובש"מ ס"ק ס"ק [קיימים בעצמם - אבל אם תופיה המעות על דבר אחר יכול הבעל לומר מיד שהוציאה המעות קמו עלה בהלואה ואין לי במוייב לאלם שהלואה שמייבת ומטלטלין שהביאה אני יוכל לחזור מאומה] (רע"ק). עד שתתשלמן או תמגרש - פירוש, יקח פקח דין מיד עליה שתתייבה לאלם לו קרן וכפל מיד כשיהיה לה, ועי' לקמן סעיף ג' (ממ"ע). ועי' שו"ע (או"מ סי' שב ס"ק): אחד האיש ואחד האשה בדיני הממונין, בין שהיה הבבר שמור של האשה בין שהיה ביד האשה. **מליר משפט:** אחד האיש ואחד האשה - אשה שנבנבה כלים של בעל בפשיעה פטורה מלאלם משום שלוח יש, אבל שנבנבו ממזיד או שנתנו לאחר מייצת (ש"ך). **4.** עי' שו"ע (או"מ סי' ו ס"ק), הוב"ד לעיל י ע"ב הערה 7. **5.** עי' שו"ע (או"מ סי' תג ס"ב), הוב"ד לעיל י ע"ב הערה 3. **6.** עי' שו"ע (או"מ סי' שפט ס"ט), הוב"ד לעיל ה ע"ב הערה 3. **7.** עי' רמב"ם (ז"מ פ"ג ה"ח): זה הכלל כל המשלם מה שהזיק הרי זה ממון וכל המשלם יתר על הנזק הרי זה מתנת כסף לו ולפי כוון הרי הימר על הקרן לו שפטור קנס, ואין מייגין קנס אלא ע"פ עדים אבל המודה בכל קנס מן הקנסות פטור. **8.** עי' רמב"ם (ז"מ פ"י ה"ג): ואחד השור ואחד שאר בהמה חיה ועוף שהמיתו הרי אלו נסקלין. מה בין תם שהרג את האדם למועד שהרג, שהתם פטור מן הכופר והמועד חייב בכופר ובלבד שיהיה מועד להרוג.

בני חורין. סיכו לעדים כני חורין וכני כרית: עבד אין לו יחס. למיכרע כפרק הכא על יצמתו (יכמות דף כב.). הכל מודים בעבד שאין לו יחס כלכתיו ר: עם הממזר עם הכושה למחור: נתרי יש לו יחס. כלומכרת הסם כלכתיו ר: הלויתיון בן עכריתון בן מזמל: עבד כעני שיך כמלות הכתוכים מיכות כהן כגמר ר: לה מלמה ר: פניהם. כולן כגלגל: קטייתא. פיש מ: לשה כי יעכו למלמעני כקרכן: התם הוא דחם רחמנא עלה. למיכוני כלתי לענין כפרה: כי היכי דתיהוי לה חיותא. כלי לה הוש כללל ליתן כוי פרטי מיכה: איש לבית מצות. מלמה כעל הכור כופר ליוכיסים מכות דכטליה ממנה: ממונא. דין הוא שיכלמנו ויהיו קנס ונפקא מיכה לפי מוהה מקמי לפתו שהדי לא מיפסיל: לאו בחזקת שימוי קיימי. כרגילין כגניכה ולריכין למיכיה: בתשלומין. ממנע לפתינן מפסקי ממון כתשלומין שזה משלם מעלה וזה מפסיד מעלה: דשיך ניזק בתשלומין. כלומר מפסיד ממה שהיה לפוי לו דעני למקכל כוליה שזה פעע כשוכו שלא שממו: בתשלומין איתיה. כמציס למשמע שמפסיד מדיע: פחת נבילה. לכל פחת נגילה לניזק הוא והיינו לשיך ניזק כתשלומין שלפיהן לומו קנס שזכתה לו תורה אינו עוכל כולו: הא תנא ליה ריישא. מכאי כתשלומי מזקו וקנסי עלה כשלומי מזק מלמד שהנגלים מעפיהם כנגילה ולמריכי לן לגרלה שלא לפתע ונגילה: מגופו. ומה אינו שזה מלי מזק מפסיד לניזק כלמיכ (שמות פא) ומלו מת כספיו: מן העלייה. מה אינו שזה כנגד כל המזק עובל ככפים מבימו: ואם איתא. לקנסא: יתיבי נמי הא. שמלי מזקו על מס קנס ואינו משלם ע"פ עלמו ומועד הוי ממון ומשלם ע"פ עלמו: חצי כופר. מועד שמעיש מת שלמה משלם כופר ליוכיסים ומה שלפילו מלי כופר לה משלם: רבי יוסי הגלילי היא דאמר. לפרק שור שנגח את הפרה (לקמן דף מכ.) שם משלם מלי כופר: ולימא ליוסף למי משום דהשלם משלם כופר ליוכיסים ומה שלפילו מלי כופר לה משלם: מן הלויתיה. שם אינו שזה כנגד שם שנגח את הפרה (לקמן דף מכ.) שם משלם מלי כופר: ולימא ליוסף למי משום דהשלם משלם כופר ליוכיסים ומה שלפילו מלי כופר לה משלם: רבי יוסי הגלילי היא דאמר. לפרק שור

ך[ב] וי"ל דהוה כגלל שהתם מצלם מני נזק מגופו וס"ע ס"ל מהמי מעמא אמאי לא מוקי לפילו כר"ע דפוטר בתם מתני כופר כשהשור נסקילה לג ס"ל דמיתני למיתי שפטור מתני כופר דהתם שהתם מצלם מגופו וכיון דמצלם מגופו הניחו"ל וי"ל דכמאן דשור בסקילה כגון ע"פ עד אחד וע"פ בעלים בין תם בין מועד שניהם פטורין מכופר מדכתיב לאחר בפרק שור שנגח מרגיעה ומאמר (לקמן מג.) שור שהמית בן חורין שלא כמשוה פטור שנאמר [ב]השור יסקל וגם בעליו יומתו כל זמן שהשור בסקילה בעלים מצלמים כופר וי"ל דאין ר"ע ולר"ע נמי כופר לה הוי שיור ושם שלא קאמר הא מני רבי עקיבא היא משום דדריש בשור שנגח מרגיעה ומאמר (לקמן מב.) [ג]נקי מדמי ואי ר"ע ליתני שהתם פטור מדמי עבד ומאי שייר דהאי שייר למ"ד פלגא נזקו ממונו דאי משום דאי התם שהתם מצלם ס"ע מגופו וס"ע ומאן ליה לתא ליה לי מסוס דדריש לקמן [ג]נקי מדמי ולדות ולא דריש נקי מאלי כופר דלמא לעולם ס"ל דפטור דכשהשור בסקילה הניחו"ל וי"ל דהשור בסקילה פטור מדרכה וי"ל דהא לקאמר התם מצלם אלי כופר לא הוי מצלם דמעמיד ליה כי אלא כופר ולא קאמר דמצלם אלי כופר ולא יקטור דרכה [ד] כר' טרפון דאית ליה נמי דקאמר לקמן שלחי כילד הרגל (דף כו.) דתם מצלם כופר ואי נמי ס"ל רבי יוסי הגלילי דתם לא מצלם אלי כופר משום דרכה לבו שיורא היא כדפריטית וה"ה דהוה אלי למימר הא מני ר"ש בן יוחאי דאמר [ה]נקי מדמי אלי דדריש התם[ד] [ו]נקי מדמי ולדיהן נמי כופר לאו שיורא הוא[ז]:

לפלוג וליתני בדידה בד"א במועד אבל בתם בר'.

מימה היכי הוה מצי למימר הכי אבל בתם מן מצלם ס"ע עצמו למשמע דע"ע עדיים מצלם כשהמית שורו של פלוני למלמ לן סבר כרבי יוסי הגלילי למאר בתם לא מצלם ס"ע עצמו ולא לרבנן ולא לבעוטו [ח]השן מועדת לאכול את הראוי לה הרגל מועדת לשבור בדרך הילוכה[ט] ושור המועד ושור המזיק ברשות הניזק והאדם. [י]הואב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש הרי אלו מועדין רבי אלעזר אומר בזמן שהן בני תרבות אינן מועדין והנחש מועד לעולם: **גמ'** מדקתני השן מועדת לאכול מכלל דבחבר הניזק עסקינן וקתני בהמה אינה מועדת לשלם כופיה אבל חצי נזק משלמת

מני רבנן היא [י]דאמרי משונה קרן בחבר הניזק חצי נזק הוא דמשלם אימא סיפא שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק והאדם אתאן לרבי טרפון [כ]דאמר משונה קרן בחבר הניזק נזק שלם הוא דמשלם רישא רבנן וסיפא רבי טרפון [ל]אין דהאמר ליה שמואל לרב יהודה [מ] שיננא שבוק מתני' ותא אבתראי רישא רבנן וסיפא רבי טרפון רבי אלעזר משמיה דרבי אמר כופה

[א]המית שורי את פלוני או שורו של פלוני הרי זה משלם על פי עצמו מאי לאו בתם לא במועד אבל תם מאי הכי נמי דאין משלם על פי עצמו אי הכי אדתני סיפא [ב]המית שורי את עבדו של פלוני אין משלם על פי עצמו לפלוג וליתני בדידיה בד"א במועד אבל בתם אינו משלם על פי עצמו כולה במועד קמיירי תא שמע [ג]זה הכלל כל המשלם יותר על מה שהזיק אינו משלם על פי עצמו מאי לאו הא פחות ממה שהזיק משלם לא הא כמה שהזיק משלם אבל פחות מאי הכי נמי [ד]דלא משלם אי הכי אדתני זה הכלל כל המשלם יותר על מה שהזיק אינו משלם על פי עצמו ליתני זה הכלל כל שאינו משלם כמה שהזיק פחות ומשמע יותר תיובתא והלכתא פלגא נזקא קנסא [ה]תיובתא והלכתא אין בעמא מאי הויא תיובתא משום דלא קתני כמה שהזיק לא פסיקא ליה כיון דאיכא חצי נזק צרורות [ו]דהלכתא גמירא לה דממונא הוא[ז] משום הכי לא קתני והשתא דאמרת פלגא נזקא קנסא [ח]האי כלבא דאכל אימרי ושוורא דאכלה תרנגולא משונה הוא [ט]ולא מגבינן בבבל[י] [יא]והני מילי ברברבי אבל בזוטרי אורחיה הוא [יב]ואי תפס לא מפקינן מיניה ואי אמר [יג]קבעו לי זימנא דאולינא לארעא דישראל קבעינן ליה [יד]ואי לא אזיל משמתינן ליה ובין כך ובין כך [טו]משמתינן ליה עד דמסלק הזיקא מדרבי נתן דתניא [טז]רבי נתן אומר [יז]מניין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו ת"ל [יח]לא תשים דמים בביתך: **מתני'** [יט]חמשה תמין וחמשה מועדין הבהמה אינה מועדת לא [כ]יגח ולא ליגוף ולא לשוך ולא לרבוץ ולא לבעוט [כא]השן מועדת לאכול את הראוי לה הרגל מועדת לשבור בדרך הילוכה[כב] ושור המועד ושור המזיק ברשות הניזק והאדם. [כג]האב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש הרי אלו מועדין רבי אלעזר אומר בזמן שהן בני תרבות אינן מועדין והנחש מועד לעולם: **גמ'** מדקתני השן מועדת לאכול מכלל דבחבר הניזק עסקינן וקתני בהמה אינה מועדת לשלם כופיה אבל חצי נזק משלמת

[כד]המית שורי בר' מאי [כה]או בתם. וה"ק המית שורי מת פלוני משלם מי כופר ע"פ עצמו וכי יוסי הגלילי היא לו שורו של פלוני המית שורי בר' מאי [כה]או בתם. וה"ק המית שורי מת פלוני משלם מי כופר ע"פ עצמו וכי יוסי הגלילי היא לו שורו של פלוני [כו]דתניא כופה במועד קמיירי. ומיהו לפי מה שפירש"י ז"ל דמתני' דלעיל מיירי בתם ומשלם ע"פ עצמו

[המעיד בפני בית דין] המית [1] שורי את פלוני או שורו של פלוני, הרי זה משלם על פי עצמו. במה מדובר, [וכי] לא בתם. לא, במועד. אבל תם, מה [דינו]. גם כן אינו משלם על פי עצמו. אם כן, מזה שכתוב בסוף [המשנה], המית שורי את עבדו של פלוני [ולפי כולם ל' שקלים של עבד הוא קנס, שכן משלמים ל' אפילו אם העבד אינו שוה אלא דינר], אין משלם על פי עצמו, שתחלק ותכתוב בשלו [פי': במקרה הראשון של המית שורי שורו של פלוני], במה מדובר, במועד, אבל בתם, אינו משלם על פי עצמו. [אלא] כל [המשנה] מדברת במועד.

בא ושמע, זה הכלל [2], כל המשלם יותר על מה שהזיק [כגון ל' של עבד], אינו משלם על פי עצמו. מה [הלשון משמע, ו]לא פחות ממה שהזיק משלם [כגון חצי נזק]. לא, [אלא הדיוק היא שאם החיוב היא] כמה שהזיק [כגון נזק שלם של מועד] משלם [על פי עצמו]. אבל פחות, מה [דינו]. גם כן שלא משלם, אם כן, במקום לכתוב, זה הכלל, כל המשלם יותר על מה שהזיק, אינו משלם על פי עצמו, שתכתוב, זה הכלל, כל שאינו משלם כמה שהזיק, דמשמע פחות ומשמע יותר. זהו פירכא. וההלכה, [היא ש]חצי נזק הוא קנס. זהו פירכא וגם הלכה כך. כן, למה זה פירכא, משום שלא כתוב "כמה שהזיק", זה לא מתאים לכל מקום, כיון שיש חצי נזק צרורות, שלמדנו הלכה [למשה מסיני ש]חיוב] ממון הוא [3], לכן לא כתב ["כמה שהזיק"].

ועכשיו שאמרת חצי נזק הוא קנס, כלב שאכל כבש [4], וחתול שאכל תרנגול, זה משונה [שכן אין דרכם בזה, וזה תולדה של קרן ומשלם חצי נזק], ולא גובים אותו בבבל [שלא דנים דיני קנסות אלא בדיינים סמוכים, ואין סמיכה בבבל]. והיינו ב[תרנגולים וכבשים] גדולים [שאין דרך הכלב או החתול להרגם], אבל קטנים הוא דרכו.

ואם [הניזק] תפס לא מוציאים ממנו [5]. ואם אמר, שתקבע לי זמן שנלך לארץ ישראל [6], קובעים לו. ואם לא הולך מנדים אותו [7]. ובכל ענין מנדים אותו [8], עד שהוא מסלק את ההיזק [פי': הורג את הכלב והחתול], מ[ההלכה של] רבי נתן, שלמדנו, רבי נתן אומר, מהיכן [למדנו] שאסור לאדם לגדל כלב רע בתוך ביתו [9], ושלא יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו. מלמד הנאמר, "לא תשים דמים בביתך".

מתני'. [ישנם בשור] חמשה [הזיקים] תמין [10], וחמשה מועדין.

הבהמה אינה מועדת לא ליגח [בקרנה], ולא ליגוף [פי': לדחוף בגופה], ולא לנשוך, ולא לרבוץ [על כלים כדי לשברם], ולא לבעוט. [עכשיו המשנה מונה הה' מועדים:] השן מועדת לאכול את הראוי לה, הרגל מועדת לשבור בדרך הילוכה, ושור המועד [לכל החמשה התמים דלעיל], ושור המזיק ברשות הניזק [אפילו תם], והאדם. הזאב [11], והארי, והדוב, והנמר, והברדלס, והנחש, הרי אלו מועדים [בכל דבר], רבי אלעזר אומר, בזמן שהן בני תרבות [שאדם גידלם בביתו] אינן מועדין, והנחש מועד לעולם.

גמ'. מזה שכתוב השן מועדת לאכול, משמע [שהמשנה] מדברת בחצר הניזק, וכתוב בהמה אינה מועדת לשלם [נזק] שלם, אבל [משמע ש]חצי נזק משלמת, מי זה. רבנן היא, שאומרים, משונה קרן בחצר הניזק, משלם חצי נזק. אבל כתוב בסוף, שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק והאדם, באנו ל[שיטת] רבי טרפון, שאמר משונה קרן בחצר הניזק, משלם נזק שלם. [וכי אפשר להיות ש]ההתחלה רבנן והסוף רבי טרפון. כן, [כמו] ששמואל אמר לרב יהודה, שיננא, [פי': מחודד בתלמוד] [12], תעזוב המשנה שלנו [פי': אל תטרח לתרץ המשנה כתנא אחד], ובא אחרי [פי': ותאמר כמוני], ההתחלה רבנן והסוף רבי טרפון.

רבי אלעזר אמר בשם רב,

---

1. ע' רמב"ם (פנהדרין פ"ח ה"ד): ולפ"ז כל המשלם על פי עצמו גופין ממנו דייני מוסף לגרל שהרי הפסיד והשבח והכופר משלם מדם על פי עצמו כגון שאמר פתיתי כאו של פלוני והמית שורי את פלוני ואין גופין אותו דייני מוסף לגרל. כופר כפירה ולפ קנס (שו"ת רע"ק ס"ג סי' עב). **2.** ע' רמב"ם (נז"מ פ"ב ה"ח), טוש"ך לעיל סו ע"ש הערה 7. **3.** ע' שו"ע (סו"מ סי' ש"ו ס"ג), טוש"ך לעיל יד ע"ב הערה 7. **4.** ע' שו"ע (סו"מ סי' שצ"ג ס"ו): מיהו שטרפה בהמה ואכלתה או שאכלה כאר מי שרפא היא ומשלם נזק שלם, אבל כלב שהמית כבש ואחו"ל שהמית תרנגולים גדולים ואכלם, משום הוא ואינו משלם לפי חלי נזק. ודוקא שפחתה שפחתה מיתה, אבל דמי הנפילה משלם כרשות הניזק נזק שלם וברשות הרבים מה שנהנית, שאכילה אינו שיעור שכן דרכן לאכול נפילות אפילו של בהמות גדולות: **מאיר המשפט**: מיהו שטרפה בהמה ואכלתה וכו' - עיין רמ"א לעיל סי' שפ"ט ס"ח לדוקא וזה וכיוצא בו דרכו לאכול בטריפה, משא"כ מרי שהטריפה לאכילה הוא שיעור גמיא (סמ"ע). אבל דמי הנפילה - פירוש, שאכל הנפילה אחר שהמיתה (סמ"ע). מה שנהנית - פירוש, דאינו כ"כ כדמי שווי הנפילה וכמ"ש בסעיף ז' (סמ"ע). **5.** עיין בהשלמות. **6.** עיין בהשלמות **7.** ע' שו"ע (סו"מ סי' י"ח ס"ב): כיצד מזמינים בעל דין לדין, שולחים לו בית דין שלוחה, שיבא ליוסף המומחו לדין. לפ בת, מזמינים אותו פעם שנית. לפ בת, מזמינים אותו פעם שלישית. לפ בת, ממתינים לו כל היום. לפ בת, מנדין אותו למחרתו. כמה דברים מעוררים, כמי שהיה בכפריים ויוצא ונכנס, אבל מי שהוא מצוי בעיר, אין קובעים לו זמן אלא פעם אחת, ואם לפ [הלך] (בפ) כל אותו יום, מנדין אותו למחרתו. הגה: הלך ב"ד למקום אחר, לריך לילך אחריהם, ואם לפ אלך, מנדין אותו. והשליח ב"ד נאמן לומר: הקלנו, או הקלה הדיין, או לפ רלה לבא לדין, ומשמתין (פירוש הנדוי או החרם שם מיתה) אותו על פיו. אבל אין כותבין עליו פתיפה של שמתה, עד שיהיו שנים ויעידו שנמנע לבא. ואין שליח ב"ד חייב בהמירת דברים משום לשון הרע. הגה: מי שאומר שחייו אומש משום של גזילת בית דין או מכס, אף על פי שבא לבית דין, מנדין אותו, ואומל ואומר שלא בא מפאת גזילתו, הוי אפקירותא. ועיין בי"ד סימן ש"ל. ואם אמר: לפ אלון לפניכם אלא בא לפני בית דין אחר, עיין לקמן סימן י"ל. מי שלא יוכל לבא לבית דין, כי לריך לילך למרחקים, יש להודיע לבית דין ולשום התובלותו ולבקש זמן אחר, ואם לפ עשה, מנדין אותו, אף על פי שלא היה יכול לבא. מי שקבל עליו ב"ד של שנים (בקנין), וזמיניהו ולפ בת, מנדין אותו [בפיס] (בפיס) דין של שלשה: **מאיר המשפט**: כיצד מזמינים כו' - במקומות שאין שם ב"ד, דאי אפשר לשום אדם להביאו ממון והבאפשר שומר הבית לי הזמנה ממקום שיש שם ב"ד ואו אלך עמך, שיכולים בני עירו לקבוע לו זמן, או יעשה כל דבר לפני הב"ד שם. י"ש רואבן שמעון שיכירו עמו דיינים, ושמעון משיב לו אלכנה לדין עמך אם לפ תגיד לי מתחילה על מה תרלה לדון עמי, ורואבן אינו רולה לגלות לו מופן תביעתו כלל. הדין עם רואבן, אבל העיקר דמלי הנאפאב לומר הגד לי מתחילה מה תרלה לדון עמי, כי אולי אחרי שאגיד לו מופן תביעתו אעשה כרלונך ולא אצטרך עמך להתדיין כלל, וכל זמן שאינו רולה לגלות לו מופן תביעתו, אינו מחויב לבוא עמו לדין כלל (ש"ך וקצה"ח), וי"ל שיכול להגיד בפני ב"ד ואם הם הסכימו שיש בו על מה לידון, אז אין לו זכות לשאול על מה התביעה (רע"א * זכרון יוסף) עיין המשך בהשלמות. **8.** ע' שו"ע (יו"ד סי' שלד סמ"ג): מי שיש ברשותו דבר המזיק, מנדין אותו עד שיסיר הנזק. **9.** ע' שו"ע (סו"מ סי' תט ס"ג): לפסוק לגמל כלב רע, אלא אם כן הוא לפסוק בשלשלאות של ברזל וקשור בחם. ובעיר שהמוכה לספר, מותר לגדל, וקושרו ביום ומתירו בלילה: הגה וי"א דהשתא שאנו ברוחין אין העכו"ם ומומות בכל ענין שרי, ופוק חזי מאי עמא דבר. מיהו נראה אם הוא כלב רע, שיש לחוש שיזיק בני אדם, לחמור לגדלו אלא אם כן קשור בשלשלאות של ברזל: **מאיר המשפט**: אלא אם כן קשור בשלשלאות של ברזל - דאז טעם שיקוד וגם טעם שמנצח ומפילות הנשים מיראתו אין כאן, כיון דיודעין שהוא קשור לו מתיראין ממנו ואין מפילות (סמ"ע), ע"ש. הגה ג' דרגין בחדם, נר"ן, שכנגדן ג' לריס: נגד הנשמה העליונה אמר "ועשית מעקה לגגך", שהיא בגג הבית. אבל רוח ונפש הן בבית, בתוך החדם. וכנגד זה אמר "אל יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו", שהוא המתאוה, תניפא כלבא (זהר ח"ג קה ע"א, קנה ע"ב), כמ"ש (זו"ח שיה"ש*) "והכלבים עזי נפש", אלא שאני קדושה כו', ר"ל אלא רוח. והרוח הוא הקולט בין ג' כפקות כידוע (זהר ח"ש רסו ע"ב, ח"ג שו ע"ב), וקולט הוא הקולט לעלות על הגג, כי ג' דרגין הן, הגג והחדר ותוך הבית, שקולט דיעקב בייחין. הכלב בחדר, וקולט בחוץ, ומעקה בגג. וב' התחתונות הן בבית עלמו, ולכן אמר (דברים כב ח) לא תשים דמים בביתך (בילוב תגדות להגר"ש). *עי' זו"ח ריש שיה"ש (מה ע"ש): דהסכי ת"ר מניומי קבא דגוב אלבא מהו (שבועות נו) והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה והמה רועים ובו' לא ידעו שבעה אלו עמי אהרן שהם עזי פנים בכלב עזי נפש בכלא מאי טעמא מפני שלא ידעו בין דקק"ס לא אפשי קדושתם בגוויהו ועל דא אינון עזי נפש ובג"כ הוא בלבא ייכלון בחדא: **מרגוס**: שכך אמר רבי מניומי הזקן של גוש חלב, מהו "והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה והמה רועים ובו'", "לא ידעו שבעה", אלו עמי אהרן, שהם עזי פנים בכלב עזי נפש בכל, למה מפני "שלא ידעו" בניין שלוין הקדוש בורוך הוא משכה קדשתו בתוכם, ועל זה הם עזי נפש, ולכן הוא ובכלב יאכלו ביחד. ביאור: כמ"ש (ביצה כה ע"ב) לא ניתנה תורה ליראלל אלא לאכלי המן דאמר כו' ג' עזין בלב כו'. וז"ש ה' עוז לעמו יתן, ע"ז יברך את עמו בשלום, שלאלאל כך אין כל מומה ולשון הרע (יהל אור). עי' מלואים אות (ג). **10.** ע' שו"ע (סו"מ סי' שפט ס"ו), טוש"ך לעיל ה ע"ב הערה 1. **11.** ע' שו"ע (סו"מ סי' שפט ס"ח): המשמר מיני חיה מועדים ממחילת בריותן לזהיק אפילו אם הם בני תרבות, לפיכך אם הזיקו או המיתו בנגיחה או בנשיכה ודריסה וכיולא בהם חייב נזק שלם, ואלו הם: הזאב, והארי, והדוב, והנמר, והברדלס, וכן הנחש שנאמר, הרי זה מועד ואפילו היה בן תרבות, ויש מומרים דוקא נחש מועד לכל מיני היזק, אבל החתרים אינן מועדין אלא מה שדרכן בכך, כגון חרי לדרום וחפר לטרוף, אבל לא אחפיפה: **מאיר המשפט**: כגון חרי לדרום כו' - כגון חרי לדרום ולאכול או לטרוף ולהניח, לפיכך נאחד מאלו הוא מועד וחייב עליו ברשות הניזק נזק שלם, ופטור ברשות הרבים כדין רגל, אבל אם טרף ואכלו לאו דרכו הוא, וה"ל כקרן תמה וחייב חצי נזק, אין ברשות הרבים כדין ברשות הניזק. וזאב ושאר חיות דלכם בטריפה ולזה הן מועדין וכו', אבל בדריסה לאו מורגייהו וה"ל כקרן תמה. ונחש נמי מועד מתחילתו ודרכו בכל מיני היזקות כו', מפני שהארי הוא מלך בחיות ולא יצוד אפני כל, אין מתחתין להכחמה שהוכח עד שתמות, אלא דוקא עליה ברגלו ואוכלה או טורפה בהוגזו לשתי תחיכות ומניחה ואינו אוכלה, אבל זאב ושאר חיות אפני מורך לבבם אינם אוכלים בעוד טרפם חי ומנענע, וזהו זאב טורף ואוכל, ונחש שהמית אף על פי שאינו נהנה, כיון שדרכו בכך ונח בזה רוגזו ה"ל מועד לכל דבר (סמ"ע). **12.** וי"ל גדול הסעיים (ערוך ערך גן, וכן הוא בשטמ"ק כתובות יד ע"ל בשם רה"ג).

כל ה[משנה] היא [לפי] רבי טרפון, ההתחלה [מדברת] בחצר המיוחדת לפירות לאחד מהן ולשניהם לשורים, שכן לענין שן הוי חצר הניזק, ולענין קרן הוי רשות הרבים.

אמר רב כהנא, אמרתי את הגמ׳ הזאת לפני רב זביד מנהרדעא, ו[הוא] אמר לי, וכי אפשר להעמיד את כל [המשנה] כמו רבי טרפון. הרי כתוב, השן מועדת לאכול את הראוי לה. [משמע] ראוי לה [פי׳: כגון פירות וירקות], כן [חייב, אמנם מה] שאין ראוי לה [פי׳: כמו בגדים], לא [חייב עליו נזק שלם אלא חצי נזק שזה משונה], ואם [המשנה הולכת בשיטת] ר׳ טרפון, הרי [הוא] אמר, משונה קרן בחצר הניזק, משלם נזק שלם. אלא באמת [מחבר המשנה] הוא הרבנים, ו[המשנה נכתבה] חסרה, וכך כתוב, חמשה תמים הן [נגיחה נגיפה נשיכה רביצה בעיטה], ואם הועדו חמישתם מועדים [אמנם שן ורגל אינם בכלל המנין], ושן ורגל מועדים מתחילתם. והיכן העדתן, בחצר הניזק.

רבינא שואל, זה שכתוב לקמן, שור המזיק ברשות הניזק כיצד, אם אמרת זה מובן [שאם המשנה] מדברת בה [בקרן תם], משום הכי כתוב כיצד, אלא אם אמרת שזה לא מדובר בה [בקרן תם בפרק זה], מהו ״כיצד״. אלא אמר רבינא, [המשנה כתובה] חסרה, וכך מובן, חמשה תמים הם [1], ואם הועדו חמשתן מועדים [והיינו פירוש של חמשה מועדים שכתוב במשנה], ושן ורגל מועדים מתחילתן, וזהו [פי׳: חמשה אלה שהועדו] שור המועד [הכתוב בפרשה]. ושור המזיק ברשות הניזק, מחלוקת ר׳ טרפון ורבנן. ויש מועדים אחרים כיוצא באלו [2], הזאב, הארי, הדוב, הברדלס, הנמר, והנחש.

וכן למדנו, חמשה תמים הן, ואם הועדו חמשתן מועדין, ושן ורגל מועדין מתחילתן, וזהו שור המועד, ושור המזיק ברשות הניזק, מחלוקת רבי טרפון ורבנן, ויש מועדין אחרים כיוצא באלו, הזאב, והארי, הדוב, והנמר, והברדלס, והנחש [3].

ויש [רבנים] ששאלו סתירה, שכתוב במשנה, חמשה תמים וחמשה מועדים, ו[כי] אין עוד [מועדים חוץ מאלה]. והרי יש, הזאב, הארי, והדוב, והנמר, והברדלס, והנחש. ו[אלה ששאלו] תירצו, אמר רבינא, [המשנה כתובה] חסרה, וכך מובן, חמשה תמים הן, ואם הועדו חמשתן מועדין, ושן ורגל מועדין מתחילתן, וזהו שור המועד, ושור המזיק ברשות הניזק, מחלוקת רבי טרפון ורבנן, ויש מועדין אחרים כיוצא באלו, הזאב, והארי, והדוב, והנמר, והברדלס, והנחש.

ולא לרבות. **אמר רבי אלעזר, לא למדנו** [שזה משונה לשור לעשות כך] אלא כלים גדולים [4], אבל כלים קטנים דרכו [לרבות עליהם, ולכן ברשות הרבים פטור, וברשות הניזק חייב נזק שלם, שזה תולדה של רגל]. אולי [אפשר להביא] ראיה לזה ממה שלמדנו [בברייתא], הבהמה מועדת ללכת כדרכה ולשבר ולמעך את האדם [לפי הצד שיש להביא מכאן ראיה, מדובר בילדים קטנים] ואת הבהמה [בהמות קטנות] ואת הכלים [קטנים]. אולי [זה שכתוב מועדת למעך לא מדובר ברביצה אלא] מן הצד [כשהיא הולכת, וזה תולדת רגל דרך הלוכה].

יש שאומרים, א״ר אלעזר, לא תאמר [שבהמה הרובצת על כלים הוא תם, זהו דווקא], בכלים גדולים הוא שאינו דרכו, אבל כלים קטנים שהוא דרכו [חייב נזק שלם כתולדה של רגל], אלא אפילו כלים קטנים גם כן אינו דרכו. ושאלו שאלה מברייתא, ולמעך את האדם ואת הבהמה ואת הכלים. אמר רבי אלעזר, אולי [הברייתא מדברת] מן הצד [ולכן אין שאלה מהברייתא]. יש ששאלו סתירה, תנן, ולא לרבות, והרי למדנו, ולמעך את האדם ואת הבהמה ואת הכלים. אמר רבי אלעזר, אין קושי, זה [שכתוב ש״למעך כלים הרי זה תם״, מדובר] בכלים גדולים, וזה [שכתוב ש״למעך כלים הרי זה מועד״ מדובר] בכלים קטנים.

הזאב והארי וכו׳. מהו ברדלס. אמר רב יהודה, נפרזא. מהו נפרזא. אמר רב יוסף, אפא [5]. **שאלו שאלה מברייתא, רבי מאיר אומר, אף הצבוע, רבי אלעזר אומר, אף הנחש, ואמר רב יוסף, צבוע זו אפא** [ואם צבוע אפא, ונוסף על המשנה, צ״ל שברדלא איננו אפא]. אין קושי, כאן [פי׳: מש״כ ר״מ] בצבוע זכר, כאן [מה שכתוב במשנה] בצבוע נקבה [ושניהם נקראו אפא, וצריך להוסיף ר״מ צבוע זכר בגלל שהוא משתנה]. שלמדנו, צבוע זכר לאחר שבע שנים נעשה עטלף, עטלף לאחר שבע שנים נעשה ערפד, ערפד לאחר ז׳ שנים נעשה קימוש, קימוש לאחר שבע שנים נעשה חוח, חוח לאחר שבע שנים נעשה שד. שדרו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש, והיינו שלא כרע במודים [6]. אמר מר, ר״מ אומר, אף הצבוע,

---

1. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שפט ס״ו), הוכ״ד לעיל ה ע״ב הערה 1. **2.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שפט ס״ח), הוכ״ד לעיל טו ע״ב הערה 11. **3.** עי׳ לעיל ט ע״ב הערה 7. **4.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שפט ס״ו): הבהמה, יש מי שאומר [רמב״ם מז״מ פ״ו ה״ה] שהיא מועדת מתחילתה לרבות על פרים קטנים ולמעך תופח, ויש חולקים עליו (רמ״ך פ״ו סי׳ כח). **5.** לפנינו (רע״ק בגליון הש״ס), והוא מין נמס (רש״י שבועות ל ו). **6.** ליתי הלמד שיהיה נמס כאשר לא כרע בתודים, וזה כי הלמד יש לו שיכות אל הנמס, ולולא זה, לא היה יפסד לנמס להסיפון, ולא גם הנמס על מוס (עי׳ שבת קמו ע״ב). ולמיתי לזה שיש ללמד שיכות אל הנמס, כי הלמד היה מלך על הנמסים והכן הנמס, קודם שנתקלל, היה מלך בחיות בתמנוסים, והולך בקומה זקופה (קוסה ט ע״ב), אבל מחרי שחטא הלמד נלבד הולך בקומה זקופה. והנה הלבר שבלמד שבזכותו הוא הולך בקומה זקופה הוא שדרו, וזה נותן ללמד כוח להיות מלך, כלכתיב (ויקרא כו) והולכתי מכם קוממיות [עי׳ ב״ב עה ע״א ושבר מלמרי רז״ל מלמר שפיעותיו של אברהם שניהו דף ח], וכולם מלבווים לו, ומתבטלים ליניו. ואם אין למד שומר ההבדל שלו מנמש, לו הוא יוכל לברגמו, וזה כלבר אין כורע בחודים. כי ההבדל אין לו שייכה, וכורע לפני מלכו ולולוה שלו [עי׳ שבת״כ כט ע״ב קוראה]. ועוד, כי הלברל הוא אין שני ללמד של הלמד [עי׳ ענין המתקלל בריש בראי״ת בפפד״ל] ולפ״ז לך המוט הזה בפניימיות הלמד, ומחיל המלוע נמשך בפנים. ועוד הכורע בחודים מוסר עלמו אל ה׳ ית׳, כי זהו שב של שורשו, כי ההולילה מה שהוא מודה על שמוסר נפשו אל מי שנותן לו הולילה (תילוחי לגבות למהר״ץ). ועי׳ מיקו״ו ריש מיקון כף ובהגה״ל שם, שהמפילה היא בעצם מלחמה נגד היצר הרע המכוונה נמש. ועי׳ כתבי האגרמ״מ (ביאורי הזהר לף רה): המתפלל צריך שיכרע עד שיתפללו כל [השמונה עשר] חוליות שבלברה (ברכות כח ע״ב), ואם לף לרע יחוי), ממנו כו׳ מבע כו׳ (שם יט) (תגדות הגר״ח).

---

1. ר׳ פרקין דנמש. **2.** עי׳ מלוחים לוח (יל). **3.** עי׳ דברי רבינו בתיקו״ז נג סע״ג: משנה לשון שיוי להיות בו״ק, ו׳ סדרים, דשם דגש ורפה, לך ותלש, דמשמע על הדעת ונעשה החלש להנו המתפתים, למשמנה לבשן ולבשן, כמ״ש בזוהר (ח״ג קו ע״ב) ע״פ (קהלת ז כט) והמה בקשו חשבונות רבים כו׳. **4.** עי׳ חז״ח מ ע״ב ושבת״כ לו ע״ב שזה דווקא בכלים של מודים ולא של חטת, שכן של חטת כולים כל הד׳ נמי שם הוי״ה. **5.** עי׳ תיקו״ז קלו ע״ח: שית תנוך מסטרת למעט דמיהו יכר הטוח חטוכה למעט ותמכר היה ויתהלך תנוך את המלהי״ם ומיינו כי נקט חותו מלהי״ם ודת תנוך למהספך בשריה לנפיל שם, ע״כ. פי׳ היפוך גשמיות לרוחניות. **6.** עי׳ חז״ח לב ע״ב. **7.** ל״ל שכוונתו לשם מדע״י וש״ע. **8.** פי׳: קלי׳ נוגה ושיכות לשון הנמשך, והיינו שלריך להיות בו טהור בו טמא מלוי במעשה הלמד, וזה נמי׳ העך הדעת טו״ר (ע״ח שער המשמ״ל ח). **9.** נמי׳ ״בשר״ הוא הלד הרע שבנוגה, ובמי׳ ״המש״ הוא הלד הטוב שבה יכול להיות בו טהור בו טמא מלוי במעשה הלמד, וזה נמי׳ העך הדעת טו״ר (ע״ח שער המשמ״ל ח). **10.** פי׳ שכן כל שפע יורד דרך זיווג, ולכן בכל תפילה לריך לעשות בחינת זיווג.

כולה רבי טרפון היא. וריש"א לאו בתלת הניחן גמורה עסקינן משום הכי קתני אינה מועדת ולקמן מתייר ליה משום דלעולם מיחזקת לניזק לפירות ונקרן תני ולא בתלת המיוחדת לשמיסה וכתי"ר למימ: **ראוי** לה אין. כשום וכליס[ב]: **לא.** למטונה הוא ולאי נזק הוא למשלם: **ואי** רבי טרפון כו'. הא ולאי לגבי זק רשות הניזק הוא לאכול את הראוי לה ראוי לה אין שאין ראוי לה לא ואי ר' טרפון האמר משונה קרן בחצר הניזק נזק שלם משלם אלא לעולם רבנן היא וחסורי מחסרא והכי קתני חמשה תמים הן ואם הועדו חמשתן מועדין ושן ורגל מועדין מתחילתן והיכן העדתן בחצר הניזק מתקיף לה רבינא הא קתני לקמן [ג] שור המזיק ברשות הניזק כיצד אי אמרת בשלמא אירי בה משום הכי קתני כיצד אלא אי אמרת לא אירי בה מאי כיצד אלא אמר רבינא חסורי מחסרא והכי קתני חמשה תמים הן ואם הועדו חמשתן מועדין ושן ורגל מועדין מתחילתן וזהו שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק מחלוקת ר' טרפון ורבנן ויש יוצא באלו הזאב והארי והדוב והברדלם והנמר והנחש תניא נמי הכי [ד]חמשה תמים הן ואם הועדו חמשתן מועדין ושן ורגל מועדין מתחילתן וזהו שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק מחלוקת רבי טרפון ורבנן [ה]ויש מועדין אחרים כיוצא באלו הזאב והארי והדוב והנמר והברדלם והנחש ומשני אמר רבינא חסורי מחסרא והכי קתני חמשה תמים הן ואם הועדו חמשתן מועדין ושן ורגל מועדין מתחילתן וזהו שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק מחלוקת רבי טרפון ורבנן ויש מועדין אחרים כיוצא באלו הזאב והארי והדוב והנמר והברדלם והנחש: אמר רבי אלעזר [ו]לא שנו אלא פכין גדולים אבל פכין קטנים אורחיה הוא לימא מסייע ליה **בהמה** מועדת למעך כו'. ומתניתין קתני לשיעה מועדת לנעוץ אלא דאיכא דאמרי א"ר אלעזר לא תימא פכין גדולים הוא דלאו אורחיה אבל פכין קטנים אורחיה הוא אלא אפילו פכין קטנים נמי לאו אורחיה הוא מיתיבי ולמעך את האדם ואת הבהמה ואת הכלים אמר רבי אלעזר[ז] דלמא מן הצד איכא דרמי לה מירמא תנן ולא לרבינו והתניא ולמעך את האדם ואת הבהמה ואת הכלים אמר רבי אלעזר לא קשיא כאן בפכין גדולים כאן בפכין קטנים: **הזואב** והארי וכו': מאי בדלדם אמר רב יהודה נפרוא מאי נפרוא אמר רב יוסף אפא מיתיבי רבי מאיר אומר אף הצבוע רבי אלעזר אומר אף הנחש ואמר רב יוסף [ח]צבוע זו אפא לא קשיא כאן בצבוע זכר כאן בצבוע נקיבה [ט]דתניא צבוע זכר לאחר שבע שנים נעשה עטלף עטלף לאחר שבע שנים נעשה ערפד ערפד לאחר ז' שנים נעשה חוח חוח לאחר שבע שנים נעשה קימוש קימוש לאחר שבע שנים נעשה שד שדרו של אדם לאחר ז' שנים נעשה נחש והני מילי דלא כרע במודים. אמר מר ר"מ אומר אף הצבוע רבי

כולה רבי טרפון היא. הכא נמי[ב] גרסינן במיוחדת לאחד מהן ולזה ולזה לשוורים פירות דלגבי שן הויא לה חצר הניזק ולגבי קרן הויא רשות הרבים אמר רב כהנא אמריתה לשמעתא קמיה דרב זביד מנהרדעא ואמר לי מי מצית מוקמת לה כולה כרבי טרפון הקתני השן מועדת לאכול את הראוי לה ראוי לה אין שאין ראוי לה לא ואי ר' טרפון האמר משונה קרן בחצר הניזק נזק שלם משלם אלא לעולם רבנן היא וחסורי מחסרא והכי קתני חמשה תמים הן ואם הועדו חמשתן מועדין ושן ורגל מועדין מתחילתן והיכן העדתן בחצר הניזק מתקיף לה רבינא הא קתני לקמן [ג] שור המזיק ברשות הניזק כיצד אי אמרת בשלמא אירי בה משום הכי קתני כיצד אלא אי אמרת לא אירי בה מאי כיצד אלא אמר רבינא חסורי מחסרא והכי קתני חמשה תמים הן ואם הועדו חמשתן מועדין ושן ורגל מועדין מתחילתן וזהו שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק מחלוקת ר' טרפון ורבנן ויש יוצא באלו הזאב והארי והדוב והברדלם והנמר והנחש תניא נמי הכי [ד]חמשה תמים הן ואם הועדו חמשתן מועדין ושן ורגל מועדין מתחילתן וזהו שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק מחלוקת ר' טרפון ורבנן [ה]ויש מועדין אחרים כיוצא באלו הזאב והארי והדוב והנמר והברדלם והנחש ומשני אמר רבינא חסורי מחסרא והכי קתני חמשה תמים הן ואם הועדו חמשתן מועדין ושן ורגל מועדין מתחילתן וזהו שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק מחלוקת רבי טרפון ורבנן ויש מועדין אחרים כיוצא באלו הזאב והארי והדוב והנמר והברדלם והנחש: אמר רבי אלעזר [ו]לא שנו אלא פכין גדולים אבל פכין קטנים אורחיה הוא לימא מסייע ליה **בהמה** מועדת למעך כו'. ומתניתין קתני לשיעה מועדת לנעוץ אלא דאיכא דאמרי א"ר אלעזר לא תימא פכין גדולים הוא דלאו אורחיה אבל פכין קטנים אורחיה הוא אלא אפילו פכין קטנים נמי לאו אורחיה הוא מיתיבי ולמעך את האדם ואת הבהמה ואת הכלים אמר רבי אלעזר[ז] דלמא מן הצד איכא דרמי לה מירמא תנן ולא לרבינו והתניא ולמעך את האדם ואת הבהמה ואת הכלים אמר רבי אלעזר לא קשיא כאן בפכין גדולים כאן בפכין קטנים: **הזואב** והארי וכו': מאי בדלדם אמר רב יהודה נפרוא מאי נפרוא אמר רב יוסף אפא מיתיבי רבי מאיר אומר אף הצבוע רבי אלעזר אומר אף הנחש ואמר רב יוסף [ח]צבוע זו אפא לא קשיא כאן בצבוע זכר כאן בצבוע נקיבה [ט]דתניא צבוע זכר לאחר שבע שנים נעשה עטלף עטלף לאחר שבע שנים נעשה ערפד ערפד לאחר ז' שנים נעשה חוח חוח לאחר שבע שנים נעשה קימוש קימוש לאחר שבע שנים נעשה שד שדרו של אדם לאחר ז' שנים נעשה נחש והני מילי דלא כרע במודים. אמר מר ר"מ אומר אף הצבוע

ראוי לה אין שאין ראוי לה לא.

אין להקשות ללמוד הא דקאמר מועדת היינו לשלם מן העלייה ומאן לאוי לה מי"מ משלם ר"ש כל טרפון לימו מועד לשלם מן העלייה כלהמרינן[ו] ולמן מועד שיך על זה כלהמרינן[ו] הילוס לימו מועד ויש לומרים מועד והא קמיפלגי דמר סבר מגופו ומר סבר מן העלייה דע"כ שמין לאוי לה לא משלם כי אס מני זק לקמן בפ"ב (דף יט:) בהדיא קתני גבי הגן מועדת אלמה כסות או כלים משלמת מני זק: *) **ורבנחש** הרי אלו מועדים. [א] לאו בכל עניני היזק משכיני מועדים אלא כל אחד במיניי לאומיים כגון שבא זאב וטרף אחד מהן או ערק ונכנס[ח] אצל בהמתי ללמוד אומיים כגון אלו שטרף ואכל וכן אחד מהיזקות אלמו אומייהו לא הוו מועדים אלא משלמין מ"ג ובמיניי לאומייהו דמשלם ר"ש היינו טוקמ מאכל הניזק לאכל ברה"ר פטור לחוי אן ברה"ר כלהמר מאכל נמי ברה"ר[ט] אלי בראשות הניזק וזהו שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק מחלוקת רבי טרפון ורבנן ויש מועדין אחרים כיוצא באלו הזאב והארי והדוב והברדלם והנחש ומשני אמר רבינא חסורי מחסרא והכי קתני חמשה תמים הן ואם הועדו חמשתן מועדין ושן ורגל מועדין מתחילתן וזהו שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק מחלוקת רבי טרפון ורבנן ויש מועדין אחרים כיוצא באלו הזאב והארי והדוב והברדלם והנחש: אמר רבי אלעזר [ו]לא שנו אלא פכין גדולים אבל פכין קטנים אורחיה הוא לימא מסייע ליה **בהמה** מועדת למעך כו'. ומתניתין קתני לשיעה מועדת לנעוץ אלא דאיכא דאמרי א"ר אלעזר לא תימא פכין גדולים הוא דלאו אורחיה אבל פכין קטנים אורחיה הוא אלא אפילו פכין קטנים נמי לאו אורחיה הוא מיתיבי ולמעך את האדם ואת הבהמה ואת הכלים אמר רבי אלעזר[ז] דלמא מן הצד איכא דרמי לה מירמא תנן ולא לרבינו והתניא ולמעך את האדם ואת הבהמה ואת הכלים אמר רבי אלעזר לא קשיא כאן בפכין גדולים כאן בפכין קטנים: **הזואב** והארי וכו': מאי בדלדם אמר רב יהודה נפרוא מאי נפרוא אמר רב יוסף אפא מיתיבי רבי מאיר אומר אף הצבוע רבי אלעזר אומר אף הנחש ואמר רב יוסף [ח]צבוע זו אפא לא קשיא כאן בצבוע זכר כאן בצבוע נקיבה [ט]דתניא צבוע זכר לאחר שבע שנים נעשה עטלף עטלף לאחר שבע שנים נעשה ערפד ערפד לאחר ז' שנים נעשה חוח חוח לאחר שבע שנים נעשה קימוש קימוש לאחר שבע שנים נעשה שד שדרו של אדם לאחר ז' שנים נעשה נחש והני מילי דלא כרע במודים. אמר מר ר"מ אומר אף הצבוע

*) עיין על המשנה לעיל טו ע"ב

רבי

מסורת הש"ס עם הוספות

ס) לקמן כה.. ע) כ"ב ב"ק ד:, ג"ז. ז) לעיל נב. פ) ע"ז יח. ק) תוס' לעיל יח. ד"ה לא לזה. ר) לקמן עמוד ב.

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה והנחש כו' לאו בכ"מ כו'. ג"ז ורמב"ם (הל' נזקי ממון פ"א ה"י) מוקם על זה:

גליון הש"ס

גמ' צבוע זו אפא. היינו לפפא תוס' סנהדרין טו ע"א ד"ה ובכדלמן, וכ"כ הרמ"ק שמוקל ג' יג ים: שם **רבינא** צבוע. עיין יהושלמי פ"ק דשבת הלכה ג עלה דתמצי לומ יפ החיוי:

הגהות וציונים

ס) אמר רבי אלעזר ליתא בכל הכת"י וכ"ה ישר (דק"ס): ב) צ"ל ולא. והוא ר"ת **ולשנא אחרינא** (גליון). בכת"י ליתא תיבות "ולא שמעתי":

ליקוטי רש"י

[שייך לדף טו:]

ע"פ עלמו משום הכי לא פסיקא ליה למיתני כל שאינו משלם כמה שהזיק להא פיכא מאי [בתוספות מא:]. **חצי** נזק צרורות. כתמה שהיה מהלכת בדרך והיו צרורות מנתזין מתחת רגליה ושיברה ושיברה את הכלים שלא היה יכול לשמור שהרי [בתוספות לג]. **דאכי' אינרי.** שחבך בלפים חיים ואכלה הוא. אין לדבר סוף וכל מקום משונה בכתמה הוי מועדת דקרן תמה שאף היא משונה שאין דרכה [בתוספות שם]. **משונה** מועדת למעך כו'. ומתניתין קתני לשיעה מועדת לנעוץ אלא ולפי דמתניתין בגדולים ובריית בכלים קטנים ובילדים קטנים ובכתמה קטנה: **דלמא** מן הצד. הפי דקתני מועדת למעך לאו בבריה אלא מן הלד כשהיא מהלכת ויש בגילה כלים ממעכתן ביה לכותל וזו היא שמכרתן[ז] הזיקה בגופה דרך הלוכה דהוי מולה דרגל: **נפרוא** לפפא: **אף הצבוע.** להני דמתניתין מוסיף: **ואמר** רב יוסף. בדוכתא אחריתי: **צבוע** זו **אפא.** ומדמוסיף ר"מ לפפא מכלל דכולהו לאו לפפא הוא: **לא קשיא** כו'. דכולהו דמתניתין הוא לנעוץ זכר ועליו קאמר רב יוסף לנעוץ זו לפפא ור"מ מוסיף לפ לנעוץ נקבה ללא שמיה לפפא ודלד יוסף לאו לדלד"מ דאיתמר אלא בעלמא איתמר לנעוץ זכר ועשה כו' אלמא לנעוץ זכר משמע דכמה מינין הלכך קרי ליה בדלדם ונפרוא ולפפא. כך מלמדני: לימא מתניתין ועיקר הוא מתני' לנעוץ נקבה ור"מ מוסיף לנעוץ זכר ותמייהו מיקרו לפפא דמניתין לנעוץ זכר ומשום דממעכתה לגביה מחרת מלטרין להזיקו מפי מורי ורבי שמעתי:

עין משפט נר מצוה

קטנ א מיי' פ"ל מהל' מזקי ממון הל' ה סמג עשין סו טוש"ע ח"מ סי' שפט סעיף ו: קטנ ב מיי' שם הלכה ו טור ש"ע שם סעיף ג: קטנה ג מיי' שם הלכה ה סמג שם טור ש"ע שם סעיף ז ועיין שם בטור:

רבינו חננאל

ותירצה רבינא הכי חסורי מיחסרא והכי קתני ה' תמים הן ואין משלמין אלא חצי נזק ואלו הן נגיחה נגיפה נשיכה רביצה בעיטה, ואם הועדו חמשתן מועדין לשלם נזק שלם מן העליה, ושן ורגל מתחילתן מועדין הן השן בראוי לה והרגל לשבר בדרך הילוכה, ושור המועד, ושור המזיק ברשות הניזק מחלוקת ר' טרפון ורבנן, והאדם המזיק, ויש מועדין כיוצא באלו הזאב והארי והדוב והברדלם. תניא נמי הכי חמשה תמים הן ואם הועדו חמשתן מועדין ושן ורגל מועדין מתחילתן כו'. **ולא לרבינו.** אמר ר' אלעזר אינו מועד לרבינו על פכין גדולים ומשונה הוא ומשלם חצי נזק אבל על פכים קטנים אורחיה הוא ונזק שלם משלם. **ואמרינן נימא** מסייעא ליה בהמה מועדת למעך והרגל מועדת לשבר ואת הבהמה ואת הכלים. **ודחי' דלמא מן הצד.** היא אורחיה דהוא חיכוך מתהפכת כעין חיכוך שדרך הבהמה להתחכך בצדדיה אבל לרבינו על הכלים לא. **ואסיק'** אימא דרמי להו מירמא, ופריק ר' אלעזר מתני' דתני תם בפכין גדולים מתניתא דתני מועדת בפכין קטנים: **מפרדוקיה דרב יוסף** שמעינן דנפרוא וצבוע תרוייהו אפא נינהו מיהו נפרוא שם הנקבה וצבוע שם הזכר[ט]. **ירושלמי** בשבת פ"א (ה"ג) ר' יוסי ב"ר בון בשם ר' זביד אחת לשבע הקב"ה מהליך עולמו ג) כמותו דרישא מתעבד עקרב, ודמניא סממא, תולעתא דסוסיא מתעבדא אורעי, ודתורתא מתעבדא דברי, ועכברא דטורא מתעבדי חזיר בר, שיורתא דנונא מתעבדא נדל, דתניא צבוע זכר לאחר ז' שנים נעשה שנים נעשה קימוש, קימוש לאחר ז' שנים נעשה חיה, ויש אומרים חוח, חוח לאחר ז' שנים נעשה שד, שדרו של אדם לאחר ז' שנים נעשה נחש והני מילי דלא כרע במודים, ודלא כרע במודים.

חשק שלמה על ר"ח

ט) פי' רבינו חנ' לעיל מתניתין שכ' רש"י ז"ל. ג) נמצינו בירושלמי שם פרק מועד מומיעין דדייקת כו' ודמניין שמעי.

רבי אלעזר אומר בזמן שהן בני תרבות אינן מועדים. תימה דבפרק ק"ק לקמן (קף ג. וסס) תנן מלאי והלוה וכו' ר"ש לומר כל הקודם להורגן זכה ומפרש ר' יוחנן נגמר (סס טו:) מע"ש שלא המיתו לתין לסס תרבות ותין לסס בעלים ומור"י דטרף. שהרגה ומלכה: חייב. ללמ' מזרמים היא ומולה לקרן הוא ואפ"ה הנחש. מלקמני לף מכלל לל' מלעזר סוו מיקל מועדין: והא אנן תנן ר' אלעזר אומר. נמק הוא מועד לכל הי לא: דרס. שלא להרגה שלא שהרגה ומלכה: חייב. ללמ' מזרמים היא ומולה לקרן הוא ואפילו הכי תנן מלאי והלוה וכו' ר"ש לומר כל הקודם להורגן זכה ומפרש ר' יוחנן נגמר (סס טו:) מע"ש שלא המיתו לתין לסס תרבות ותין לסס בעלים ומור"י דטרף. שהרגה ומלכה: חייב. ללמ' מזרמים היא ומולה לקרן הוא ואפילו הכי תנן מלאי והלוה וכו' ר"ש לומר כל הקודם להורגן זכה ומפרש ר' יוחנן נגמר (סס טו:) מע"ש שלא המיתו לתין לסס תרבות ותין לסס בעלים ומור"י דטרף. שהרגה ומלכה: חייב. ללמ' מזרמים היא ומולה לקרן הוא

רבי אלעזר אומר אף הנחש והא אנן תנן ר' אלעזר אומר בזמן שהן בני תרבות אינן מועדים והנחש מועד לעולם תני נחש. אמר שמואל ארי ברה"ר דרם ואכל פטור טרף ואכל חייב דרם ואכל פטור כיון דאורחיה למידרם הוה ליה כמו שאכלה פירות וירקות דהוה ליה שן ברשות הרבים ופטור טרף לאו אורחיה הוא למימרא דטריפה לאו אורחיה הוא והכתיב [א] אריה טורף בדי גורותיו בשביל גורותיו [ב] ומחנק לבאותיו בשביל לבאותיו [ג] וימלא טרף חוריו בשביל חוריו [ד] ומעונותיו טריפה בשביל מעונותיו והתניא [ה] וכן היה שבנבנה לחצר הניזק טרפה בהמה ואכלה בשר משלם נזק שלם הכא במאי עסקינן שטרפה להניח הא אכלה קתני בשנמלכה ואכלה מנא ידעינן ועוד דשמואל נמי דלמא הכי הוא אמר רב נחמן בר יצחק לצדדין קתני שטרפה להניח או דרסה ואכלה משלם נזק שלם כרבינא אמר כי קאמר שמואל בארי תרבות ואליבא דר' אלעזר דאמר לאו אורחיה אא"ה ח"נ בעי לשלומי דאייעד אא"ה מאי האי דקתני לה גבי תולדה דשן גבי תולדה דקרן בעי למיתניה קשיא: **מתני'** [ו] מה בין תם למועד אלא [ז] שהתם משלם חצי נזק מגופו ומועד משלם נזק שלם מן העליה: **גמ'** [ח] מאי עליה אמר רבי אלעזר במעולה שבנכסיו וכן הוא אומר [ט] וישכח חזקיהו עם אבותיו ויקברוהו במעלה קברי בני דוד ואמר ר' אלעזר במעלה אצל מעולים שבמשפחה ומאן נינהו דוד ושלמה [י] ויקברוהו בקבורותיו אשר כרה לו בעיר דוד וישכיבוהו במשכב אשר מלא בשמים ובנים מאי בשמים וכן רבי אלעזר אמר זיני ר' שמואל בר נחמני אמר בשמים שכל המריח בהן בא לידי זימה. [יא] כי כרו שוחה ללכדני ופחים טמנו לרגלי רבי אלעזר אמר שחשדוהו מזונה ר' שמואל בר נחמני אמר שחשדוהו מאשת איש בשלמא למ"ד שחשדוהו מזונה היינו דכתיב [יב] כי שוחה עמוקה זונה אלא למ"ד שחשדוהו מאשת איש מאי שוחה [יג] אטו אשת איש מי נפקא מכלל זונה בשלמא למ"ד שחשדוהו מאשת איש היינו דכתיב [יד] ואתה ה' ידעת את כל עצתם עלי למות אלא למאן דאמר שחשדוהו מזונה מאי למות שהשליכוהו לבאר טית. [טו] דרש רבא מאי דכתיב [טז] ויהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם אמר ירמיה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אפילו בשעה שעושין צדקה הכשילם בבני אדם שאינן מהוגנים כדי שלא יקבלו עליהן שכר. [יז] וכבוד עשו לו במותו מלמד שהושיבו ישיבה על קברו פליגי בה ר' נתן ורבנן חד אמר שלשה וחד

מלמד שהקדוש ברוך הוא מקדש בני אדם בשעת מיתתן של צדיקים ומוכיח עליהם שלא עשו כמעשה אבותיהם ואומרים לפניו רבונו של עולם הללו אמרו ולא עשו והללו עשו ולא אמרו אשרי מי שלא בא לעולם הזה ולא ראה במעשיהם של אלו ואשרי מי שבא לעולם הזה ועשה מעשים טובים ומצות שיהא לו להתנחם בהם לעולם הבא: **אפילו** בשעה שעושין צדקה. ול"ג יכנסל לתנכסל (ו) ענמות קלי: **שהחזיקו** זו צדקה. שנאמר [יח] (משלי יא, יט) כמדקה חיים וגו' (ישעיה מג, ח) והלך לפניך לדקך (ישעיה נח, ח) **לפניך** (סנהדרין קף נה: ע"ש) שכדקה מדן על כאר שבע ולא מלמ לים ומסס מיוק ותיוקה שלא היו בקיאים בטומאה וטהרה ולא על קברו ממש אלא כרחוק מרבע אמות לליכל [יט] נועב לרם [כ]:

[א] וְיָרֵא אֱלֹהִים כִּי טוֹב: (בראשית א, יב) [ב] אִז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד יְיָ יַאַסְפֶךָ: (ישעיה נח, ח) [ג] לְעֹנֶר לָרָע תְּחֻרַף עֹשְׂחוֹ שָׁמֵחַ לְאַיִד לֹא יִנָּקֶה: (משלי יז, ה)

תורה אור השלם

א) אֲרִיֵה טָרַף בְּדֵי גְרוּתָיו וְחֹנֵק לְלָבְאֹתָיו וַיְמַלֵּא טֶרֶף חֹרָיו וּמְעֹנֹתָיו טֶרֶף: (נחום ב, יג)

ב) וַיִּשְׁכַּב חִזְקִיָּהוּ עִם אֲבֹתָיו וַיְקַבְּרֻהוּ בְּמַעֲלֵה קִבְרֵי בְנֵי דָוִיד וְכָבוֹד עָשׂוּ לוֹ בְמוֹתוֹ כָּל יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם וַיִּמְלֹךְ מְנַשֶּׁה בְנוֹ תַּחְתָּיו: [דברי הימים ב' לב, לג]

ג) וַיְקַבְּרֻהוּ בְּקִבְרוֹתָיו אֲשֶׁר כָּרָה לוֹ בְּעִיר דָּוִיד וַיַּשְׁכִּיבֻהוּ בְּמִשְׁכַּב אֲשֶׁר מָלֵא בְּשָׂמִים וְזִנִּים מְרֻקָּחִים בְּמִרְקַחַת מַעֲשֵׂה וַיִּשְׂרְפוּ לוֹ שְׂרֵפָה גְּדוֹלָה עַד לְמְאֹד: [דברי הימים ב' טז, יד]

ד) תְּשַׁמַּע וְנַעֲקָה מִבָּתֵּיהֶם כִּי תָבִיא עֲלֵיהֶם גְּדוּד פִּתְאֹם כִּי כָרוּ שׁוּחָה לְלָכְדֻנִי וּפַחִים טָמְנוּ לְרַגְלָי: [ירמיה יח, כב]

ה) כִּי שׁוּחָה עֲמֻקָּה זוֹנָה וּבְאֵר צָרָה נָכְרִיָּה: [משלי כג, כז]

ו) וְאַתָּה יְיָ יָדַעְתָּ אֶת כָּל עֲצָתָם עָלַי לָמָוֶת אַל תְּכַפֵּר עַל עֲוֹנָם וְחַטָּאתָם מִלְּפָנֶיךָ אַל תֶּחְטָאֵם מִלְּפָנֶיךָ אַל תִּכְחִי וְיִהְיוּ מֻכָּשָׁלִים לְפָנֶיךָ בְּעֵת אַפְּךָ עֲשֵׂה בָהֶם: [ירמיה יח, כג]

ז) אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שִׁלַּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ: [שמות כא, לו]

ח) וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ בּוֹ לְמִינֵהוּ

מסורת הש"ס עם הוספות

ה) נקמן יט:. ו) נעיל טו:. ז) [מלמים טו. מנחות קט:]. ח) ברכות י:, ט) [וסס פיחש רבה], ט) טו: תוס' ד"ה ור' יוחנן. י) מהכ"מ ועיין תוס' סנהדרין טו: ד"ה ור' יוחנן. יא) [בילמא רבה פרסס כ"ס ג'], יב) סנהדרין צ:, יג) [פסיגיו סס ליתא הכי ללא ר"ס מפרש כך לתיגו ממתן על פיומת ממ"ס תוספות סס וע"ע תוספות תוען ללא. ד"ס הזהיר], יד) ירמיה א א, טו) ברכות יח ע"א.

הגהות הב"ח

(ה) תוס' ד"ה אפילו וכו' ענמות קלי. ג"ל וכן פי' כ"ש בב"ע לף טו סוף ע"ב:

הגהות וציונים

(ו) תיבת "אלא" ליתא בכת"י, וכן ליתא לעיל טו ע"א, ועיין תוי"ט (מ"ד ד"ה מה בין): (ז) [בילקוט (ירמיה רמז ש) איתא מאי זוגה (גלילון). וכ"ה בכת"י: (ג) שייך לעיל טו ע"ב במשנה (גלילון): (ד) שייך לעמוד א (גלילון): (ה) בכת"י נוסף ונפרש מפנוי מדה:

תורה אור השלם

א) אֲרִיֵה טָרַף בְּדֵי גְרוּתָיו וְחֹנֵק לְלָבְאֹתָיו וַיְמַלֵּא טֶרֶף חֹרָיו וּמְעֹנֹתָיו טֶרֶף: (נחום ב, יג)

ב) וַיִּשְׁכַּב חִזְקִיָּהוּ עִם אֲבֹתָיו וַיְקַבְּרֻהוּ בְּמַעֲלֵה קִבְרֵי בְנֵי דָוִיד וְכָבוֹד עָשׂוּ לוֹ בְמוֹתוֹ כָּל יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם וַיִּמְלֹךְ מְנַשֶּׁה בְנוֹ תַּחְתָּיו: [דברי הימים ב' לב, לג]

ג) וַיְקַבְּרֻהוּ בְּקִבְרוֹתָיו אֲשֶׁר כָּרָה לוֹ בְּעִיר דָּוִיד וַיַּשְׁכִּיבֻהוּ בְּמִשְׁכַּב אֲשֶׁר מָלֵא בְּשָׂמִים וְזִנִּים מְרֻקָּחִים בְּמִרְקַחַת מַעֲשֵׂה וַיִּשְׂרְפוּ לוֹ שְׂרֵפָה גְּדוֹלָה עַד לְמְאֹד: [דברי הימים ב' טז, יד]

ד) תְּשַׁמַּע וְנַעֲקָה מִבָּתֵּיהֶם כִּי תָבִיא עֲלֵיהֶם גְּדוּד פִּתְאֹם כִּי כָרוּ שׁוּחָה לְלָכְדֻנִי וּפַחִים טָמְנוּ לְרַגְלָי: [ירמיה יח, כב]

ה) כִּי שׁוּחָה עֲמֻקָּה זוֹנָה וּבְאֵר צָרָה נָכְרִיָּה: [משלי כג, כז]

ו) וְאַתָּה יְיָ יָדַעְתָּ אֶת כָּל עֲצָתָם עָלַי לָמָוֶת אַל תְּכַפֵּר עַל עֲוֹנָם וְחַטָּאתָם מִלְּפָנֶיךָ אַל תֶּחְטָאֵם מִלְּפָנֶיךָ אַל תִּכְחִי וְיִהְיוּ מֻכָּשָׁלִים לְפָנֶיךָ בְּעֵת אַפְּךָ עֲשֵׂה בָהֶם: [ירמיה יח, כג]

ז) אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שִׁלַּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ: [שמות כא, לו]

ח) וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ בּוֹ לְמִינֵהוּ

עין משפט נר מצוה

קנט א מגי ס"ש מלכי ז ממכ ממגן סו טוס"ע ס"מ כימן קנח סעיף ו: קסו ב מגי' שם ס"ע ס"ק ו: קסז ג שם ס"ק ו: קסח ד מגי' שם ס"ק ו: קסט ה שם ס"ק ו: קע ו מגי' שם ס"ק ו: קעא ז שם ס"ק ו: קעב ח שם ס"ק ו: קעג ט שם ס"ק ו: קעד י שם ס"ק ו: קעה כ שם ס"ק ו: קעו ל שם ס"ק ו: קעז מ שם ס"ק ו: קעח נ שם ס"ק ו: קעט ס שם ס"ק ו: קפ ע שם ס"ק ו: קפא פ שם ס"ק ו: קפב צ שם ס"ק ו: קפג ק שם ס"ק ו: קפד ר שם ס"ק ו: קפה ש שם ס"ק ו: קפו ת שם ס"ק ו: קפז א שם ס"ק ו: קפח ב שם ס"ק ו: קפט ג שם ס"ק ו: קצ ד שם ס"ק ו: קצא ה שם ס"ק ו: קצב ו שם ס"ק ו: קצג ז שם ס"ק ו: קצד ח שם ס"ק ו: קצה ט שם ס"ק ו: קצו י שם ס"ק ו: קצז כ שם ס"ק ו: קצח ל שם ס"ק ו: קצט מ שם ס"ק ו: ר נ שם ס"ק ו: רא ס שם ס"ק ו: רב ע שם ס"ק ו: רג פ שם ס"ק ו: רד צ שם ס"ק ו: רה ק שם ס"ק ו: רו ר שם ס"ק ו: רז ש שם ס"ק ו: רח ת שם ס"ק ו: רט א שם ס"ק ו: ריא ב שם ס"ק ו: ריב ג שם ס"ק ו: ריג ד שם ס"ק ו: ריד ה שם ס"ק ו: ריה ו שם ס"ק ו: ריו ז שם ס"ק ו: ריז ח שם ס"ק ו: ריח ט שם ס"ק ו: ריט י שם ס"ק ו: רכ כ שם ס"ק ו: רכא ל שם ס"ק ו: רכב מ שם ס"ק ו: רכג נ שם ס"ק ו: רכד ס שם ס"ק ו: רכה ע שם ס"ק ו: רכו פ שם ס"ק ו: רכז צ שם ס"ק ו: רכח ק שם ס"ק ו: רכט ר שם ס"ק ו: רל ש שם ס"ק ו: רלא ת שם ס"ק ו: רלב א שם ס"ק ו: רלג ב שם ס"ק ו: רלד ג שם ס"ק ו: רלה ד שם ס"ק ו: רלו ה שם ס"ק ו: רלז ו שם ס"ק ו: רלח ז שם ס"ק ו: רלט ח שם ס"ק ו: רמ ט שם ס"ק ו: רמא י שם ס"ק ו: רמב כ שם ס"ק ו: רמג ל שם ס"ק ו: רמד מ שם ס"ק ו: רמה נ שם ס"ק ו: רמו ס שם ס"ק ו: רמז ע שם ס"ק ו: רמח פ שם ס"ק ו: רמט צ שם ס"ק ו: רנ ק שם ס"ק ו: רנא ר שם ס"ק ו: רנב ש שם ס"ק ו: רנג ת שם ס"ק ו: רנד א שם ס"ק ו: רנה ב שם ס"ק ו: רנו ג שם ס"ק ו: רנז ד שם ס"ק ו: רנח ה שם ס"ק ו: רנט ו שם ס"ק ו: רס ז שם ס"ק ו: רסא ח שם ס"ק ו: רסב ט שם ס"ק ו: רסג י שם ס"ק ו: רסד כ שם ס"ק ו: רסה ל שם ס"ק ו: רסו מ שם ס"ק ו: רסז נ שם ס"ק ו: רסח ס שם ס"ק ו: רסט ע שם ס"ק ו: רע פ שם ס"ק ו: רעא צ שם ס"ק ו: רעב ק שם ס"ק ו: רעג ר שם ס"ק ו: רעד ש שם ס"ק ו: רעה ת שם ס"ק ו: רעו א שם ס"ק ו: רעז ב שם ס"ק ו: רעח ג שם ס"ק ו: רעט ד שם ס"ק ו: רפ ה שם ס"ק ו: רפא ו שם ס"ק ו: רפב ז שם ס"ק ו: רפג ח שם ס"ק ו: רפד ט שם ס"ק ו: רפה י שם ס"ק ו: רפו כ שם ס"ק ו: רפז ל שם ס"ק ו: רפח מ שם ס"ק ו: רפט נ שם ס"ק ו: רצ ס שם ס"ק ו: רצא ע שם ס"ק ו: רצב פ שם ס"ק ו: רצג צ שם ס"ק ו: רצד ק שם ס"ק ו: רצה ר שם ס"ק ו: רצו ש שם ס"ק ו: רצז ת שם ס"ק ו: רצח א שם ס"ק ו: רצט ב שם ס"ק ו: רצי ג שם ס"ק ו: רצא ד שם ס"ק ו: רצב ה שם ס"ק ו: רצג ו שם ס"ק ו: רצד ז שם ס"ק ו: רצה ח שם ס"ק ו: רצו ט שם ס"ק ו: רצז י שם ס"ק ו: רצח כ שם ס"ק ו: רצט ל שם ס"ק ו: ש מ שם ס"ק ו: שא נ שם ס"ק ו: שב ס שם ס"ק ו: שג ע שם ס"ק ו: שד פ שם ס"ק ו: שה צ שם ס"ק ו: שו ק שם ס"ק ו: שז ר שם ס"ק ו: שח ש שם ס"ק ו: שט ת שם ס"ק ו: שי א שם ס"ק ו: שיא ב שם ס"ק ו: שיב ג שם ס"ק ו: שיג ד שם ס"ק ו: שיד ה שם ס"ק ו: שטו ו שם ס"ק ו: שטז ז שם ס"ק ו: שיח ח שם ס"ק ו: שיט ט שם ס"ק ו: שכ י שם ס"ק ו: שכא כ שם ס"ק ו: שכב ל שם ס"ק ו: שכג מ שם ס"ק ו: שכד נ שם ס"ק ו: שכה ס שם ס"ק ו: שכו ע שם ס"ק ו: שכז פ שם ס"ק ו: שכח צ שם ס"ק ו: שכט ק שם ס"ק ו: של ר שם ס"ק ו: שלא ש שם ס"ק ו: שלב ת שם ס"ק ו: שלג א שם ס"ק ו: שלד ב שם ס"ק ו: שלה ג שם ס"ק ו: שלו ד שם ס"ק ו: שלז ה שם ס"ק ו: שלח ו שם ס"ק ו: שלט ז שם ס"ק ו: שמ ח שם ס"ק ו: שמא ט שם ס"ק ו: שמב י שם ס"ק ו: שמג כ שם ס"ק ו: שמד ל שם ס"ק ו: שמה מ שם ס"ק ו: שמו נ שם ס"ק ו: שמז ס שם ס"ק ו: שמח ע שם ס"ק ו: שמט פ שם ס"ק ו: שנ צ שם ס"ק ו: שנא ק שם ס"ק ו: שנב ר שם ס"ק ו: שנג ש שם ס"ק ו: שנד ת שם ס"ק ו: שנה א שם ס"ק ו: שנו ב שם ס"ק ו: שנז ג שם ס"ק ו: שנח ד שם ס"ק ו: שנט ה שם ס"ק ו: שס ו שם ס"ק ו: שסא ז שם ס"ק ו: שסב ח שם ס"ק ו: שסג ט שם ס"ק ו: שסד י שם ס"ק ו: שסה כ שם ס"ק ו: שסו ל שם ס"ק ו: שסז מ שם ס"ק ו: שסח נ שם ס"ק ו: שסט ס שם ס"ק ו: שע ע שם ס"ק ו: שעא פ שם ס"ק ו: שעב צ שם ס"ק ו: שעג ק שם ס"ק ו: שעד ר שם ס"ק ו: שעה ש שם ס"ק ו: שעו ת שם ס"ק ו: שעז א שם ס"ק ו: שעח ב שם ס"ק ו: שעט ג שם ס"ק ו: שפ ד שם ס"ק ו: שפא ה שם ס"ק ו: שפב ו שם ס"ק ו: שפג ז שם ס"ק ו: שפד ח שם ס"ק ו: שפה ט שם ס"ק ו: שפו י שם ס"ק ו: שפז כ שם ס"ק ו: שפח ל שם ס"ק ו: שפט מ שם ס"ק ו: שצ נ שם ס"ק ו: שצא ס שם ס"ק ו: שצב ע שם ס"ק ו: שצג פ שם ס"ק ו: שצד צ שם ס"ק ו: שצה ק שם ס"ק ו: שצו ר שם ס"ק ו: שצז ש שם ס"ק ו: שצח ת שם ס"ק ו: שצט א שם ס"ק ו: שק ב שם ס"ק ו: שקא ג שם ס"ק ו: שקב ד שם ס"ק ו: שקג ה שם ס"ק ו: שקד ו שם ס"ק ו: שקה ז שם ס"ק ו: שקו ח שם ס"ק ו: שקז ט שם ס"ק ו: שקח י שם ס"ק ו: שקט כ שם ס"ק ו: שקי ל שם ס"ק ו: שקיא מ שם ס"ק ו: שקיב נ שם ס"ק ו: שקיג ס שם ס"ק ו: שקיד ע שם ס"ק ו: שקטו פ שם ס"ק ו: שקטז צ שם ס"ק ו: שקיז ק שם ס"ק ו: שקיח ר שם ס"ק ו: שקיט ש שם ס"ק ו: שקכ ת שם ס"ק ו: שקכא א שם ס"ק ו: שקכב ב שם ס"ק ו: שקכג ג שם ס"ק ו: שקכד ד שם ס"ק ו: שקכה ה שם ס"ק ו: שקכו ו שם ס"ק ו: שקכז ז שם ס"ק ו: שקכח ח שם ס"ק ו: שקכט ט שם ס"ק ו: שקל י שם ס"ק ו: שקלא כ שם ס"ק ו: שקלב ל שם ס"ק ו: שקלג מ שם ס"ק ו: שקלד נ שם ס"ק ו: שקלה ס שם ס"ק ו: שקלו ע שם ס"ק ו: שקלז פ שם ס"ק ו: שקלח צ שם ס"ק ו: שקלט ק שם ס"ק ו: שקמ ר שם ס"ק ו: שקמא ש שם ס"ק ו: שקמב ת שם ס"ק ו: שקמג א שם ס"ק ו: שקמד ב שם ס"ק ו: שקמה ג שם ס"ק ו: שקמו ד שם ס"ק ו: שקמז ה שם ס"ק ו: שקמח ו שם ס"ק ו: שקמט ז שם ס"ק ו: שקנ ח שם ס"ק ו: שקנא ט שם ס"ק ו: שקנב י שם ס"ק ו: שקנג כ שם ס"ק ו: שקנד ל שם ס"ק ו: שקנה מ שם ס"ק ו: שקנו נ שם ס"ק ו: שקנז ס שם ס"ק ו: שקנח ע שם ס"ק ו: שקנט פ שם ס"ק ו: שקס צ שם ס"ק ו: שקסא ק שם ס"ק ו: שקסב ר שם ס"ק ו: שקסג ש שם ס"ק ו: שקסד ת שם ס"ק ו: שקסה א שם ס"ק ו: שקסו ב שם ס"ק ו: שקסז ג שם ס"ק ו: שקסח ד שם ס"ק ו: שקסט ה שם ס"ק ו: שקע ו שם ס"ק ו: שקעא ז שם ס"ק ו: שקעב ח שם ס"ק ו: שקעג ט שם ס"ק ו: שקעד י שם ס"ק ו: שקעה כ שם ס"ק ו: שקעו ל שם ס"ק ו: שקעז מ שם ס"ק ו: שקעח נ שם ס"ק ו: שקעט ס שם ס"ק ו: שקפ ע שם ס"ק ו: שקפא פ שם ס"ק ו: שקפב צ שם ס"ק ו: שקפג ק שם ס"ק ו: שקפד ר שם ס"ק ו: שקפה ש שם ס"ק ו: שקפו ת שם ס"ק ו: שקפז א שם ס"ק ו: שקפח ב שם ס"ק ו: שקפט ג שם ס"ק ו: שקצ ד שם ס"ק ו: שקצא ה שם ס"ק ו: שקצב ו שם ס"ק ו: שקצג ז שם ס"ק ו: שקצד ח שם ס"ק ו: שקצה ט שם ס"ק ו: שקצו י שם ס"ק ו: שקצז כ שם ס"ק ו: שקצח ל שם ס"ק ו: שקצט מ שם ס"ק ו: שר נ שם ס"ק ו: שרא ס שם ס"ק ו: שרב ע שם ס"ק ו: שרג פ שם ס"ק ו: שרד צ שם ס"ק ו: שרה ק שם ס"ק ו: שרו ר שם ס"ק ו: שרז ש שם ס"ק ו: שרח ת שם ס"ק ו: שרט א שם ס"ק ו: שרי ב שם ס"ק ו: שריא ג שם ס"ק ו: שריב ד שם ס"ק ו: שריג ה שם ס"ק ו: שרי ו שם ס"ק ו: שריה ז שם ס"ק ו: שריו ח שם ס"ק ו: שריז ט שם ס"ק ו: שריח י שם ס"ק ו: שריט כ שם ס"ק ו: שרכ ל שם ס"ק ו: שרכא מ שם ס"ק ו: שרכב נ שם ס"ק ו: שרכג ס שם ס"ק ו: שרכד ע שם ס"ק ו: שרכה פ שם ס"ק ו: שרכו צ שם ס"ק ו: שרכז ק שם ס"ק ו: שרכח ר שם ס"ק ו: שרכט ש שם ס"ק ו: שרל ת שם ס"ק ו: שרלא א שם ס"ק ו: שרלב ב שם ס"ק ו: שרלג ג שם ס"ק ו: שרלד ד שם ס"ק ו: שרלה ה שם ס"ק ו: שרלו ו שם ס"ק ו: שרלז ז שם ס"ק ו: שרלח ח שם ס"ק ו: שרלט ט שם ס"ק ו: שרמ י שם ס"ק ו: שרמא כ שם ס"ק ו: שרמב ל שם ס"ק ו: שרמג מ שם ס"ק ו: שרמד נ שם ס"ק ו: שרמה ס שם ס"ק ו: שרמו ע שם ס"ק ו: שרמז פ שם ס"ק ו: שרמח צ שם ס"ק ו: שרמט ק שם ס"ק ו: שרנ ר שם ס"ק ו: שרנא ש שם ס"ק ו: שרנב ת שם ס"ק ו: שרנג א שם ס"ק ו: שרנד ב שם ס"ק ו: שרנה ג שם ס"ק ו: שרנו ד שם ס"ק ו: שרנז ה שם ס"ק ו: שרנח ו שם ס"ק ו: שרנט ז שם ס"ק ו: שרס ח שם ס"ק ו: שרסא ט שם ס"ק ו: שרסב י שם ס"ק ו: שרסג כ שם ס"ק ו: שרסד ל שם ס"ק ו: שרסה מ שם ס"ק ו: שרסו נ שם ס"ק ו: שרסז ס שם ס"ק ו: שרסח ע שם ס"ק ו: שרסט פ שם ס"ק ו: שרע צ שם ס"ק ו: שרעא ק שם ס"ק ו: שרעב ר שם ס"ק ו: שרעג ש שם ס"ק ו: שרעד ת שם ס"ק ו: שרעה א שם ס"ק ו: שרעו ב שם ס"ק ו: שרעז ג שם ס"ק ו: שרעח ד שם ס"ק ו: שרעט ה שם ס"ק ו: שרפ ו שם ס"ק ו: שרפא ז שם ס"ק ו: שרפב ח שם ס"ק ו: שרפג ט שם ס"ק ו: שרפד י שם ס"ק ו: שרפה כ שם ס"ק ו: שרפו ל שם ס"ק ו: שרפז מ שם ס"ק ו: שרפח נ שם ס"ק ו: שרפט ס שם ס"ק ו: שרצ ע שם ס"ק ו: שרצא פ שם ס"ק ו: שרצב צ שם ס"ק ו: שרצג ק שם ס"ק ו: שרצד ר שם ס"ק ו: שרצה ש שם ס"ק ו: שרצו ת שם ס"ק ו: שרצז א שם ס"ק ו: שרצח ב שם ס"ק ו: שרצט ג שם ס"ק ו: שרק ד שם ס"ק ו: שרקא ה שם ס"ק ו: שרקב ו שם ס"ק ו: שרקג ז שם ס"ק ו: שרקד ח שם ס"ק ו: שרקה ט שם ס"ק ו: שרקו י שם ס"ק ו: שרקז כ שם ס"ק ו: שרקח ל שם ס"ק ו: שרקט מ שם ס"ק ו: שרל נ שם ס"ק ו: שרלא ס שם ס"ק ו: שרלב ע שם ס"ק ו: שרלג פ שם ס"ק ו: שרלד צ שם ס"ק ו: שרלה ק שם ס"ק ו: שרלו ר שם ס"ק ו: שרלז ש שם ס"ק ו: שרלח ת שם ס"ק ו: שרלט א שם ס"ק ו: שרמ ב שם ס"ק ו: שרמא ג שם ס"ק ו: שרמב ד שם ס"ק ו: שרמג ה שם ס"ק ו: שרמד ו שם ס"ק ו: שרמה ז שם ס"ק ו: שרמו ח שם ס"ק ו: שרמז ט שם ס"ק ו: שרמח י שם ס"ק ו: שרמט כ שם ס"ק ו: שרנ ל שם ס"ק ו: שרנא מ שם ס"ק ו: שרנב נ שם ס"ק ו: שרנג ס שם ס"ק ו: שרנד ע שם ס"ק ו: שרנה פ שם ס"ק ו: שרנו צ שם ס"ק ו: שרנז ק שם ס"ק ו: שרנח ר שם ס"ק ו: שרנט ש שם ס"ק ו: שרס ת שם ס"ק ו: שרסא א שם ס"ק ו: שרסב ב שם ס"ק ו: שרסג ג שם ס"ק ו: שרסד ד שם ס"ק ו: שרסה ה שם ס"ק ו: שרסו ו שם ס"ק ו: שרסז ז שם ס"ק ו: שרסח ח שם ס"ק ו: שרסט ט שם ס"ק ו: שרע י שם ס"ק ו: שרעא כ שם ס"ק ו: שרעב ל שם ס"ק ו: שרעג מ שם ס"ק ו: שרעד נ שם ס"ק ו: שרעה ס שם ס"ק ו: שרעו ע שם ס"ק ו: שרעז פ שם ס"ק ו: שרעח צ שם ס"ק ו: שרעט ק שם ס"ק ו: שרפ ר שם ס"ק ו: שרפא ש שם ס"ק ו: שרפב ת שם ס"ק ו: שרפג א שם ס"ק ו: שרפד ב שם ס"ק ו: שרפה ג שם ס"ק ו: שרפו ד שם ס"ק ו: שרפז ה שם ס"ק ו: שרפח ו שם ס"ק ו: שרפט ז שם ס"ק ו: שרצ ח שם ס"ק ו: שרצא ט שם ס"ק ו: שרצב י שם ס"ק ו: שרצג כ שם ס"ק ו: שרצד ל שם ס"ק ו: שרצה מ שם ס"ק ו: שרצו נ שם ס"ק ו: שרצז ס שם ס"ק ו: שרצח ע שם ס"ק ו: שרצט פ שם ס"ק ו: שרק צ שם ס"ק ו: שרקא ק שם ס"ק ו: שרקב ר שם ס"ק ו: שרקג ש שם ס"ק ו: שרקד ת שם ס"ק ו: שרקה א שם ס"ק ו: שרקו ב שם ס"ק ו: שרקז ג שם ס"ק ו: שרקח ד שם ס"ק ו: שרקט ה שם ס"ק ו: שרל ו שם ס"ק ו: שרלא ז שם ס"ק ו: שרלב ח שם ס"ק ו: שרלג ט שם ס"ק ו: שרלד י שם ס"ק ו: שרלה כ שם ס"ק ו: שרלו ל שם ס"ק ו: שרלז מ שם ס"ק ו: שרלח נ שם ס"ק ו: שרלט ס שם ס"ק ו: שרמ ע שם ס"ק ו: שרמא פ שם ס"ק ו: שרמב צ שם ס"ק ו: שרמג ק שם ס"ק ו: שרמד ר שם ס"ק ו: שרמה ש שם ס"ק ו: שרמו ת שם ס"ק ו: שרמז א שם ס"ק ו: שרמח ב שם ס"ק ו: שרמט ג שם ס"ק ו: שרנ ד שם ס"ק ו: שרנא ה שם ס"ק ו: שרנב ו שם ס"ק ו: שרנג ז שם ס"ק ו: שרנד ח שם ס"ק ו: שרנה ט שם ס"ק ו: שרנו י שם ס"ק ו: שרנז כ שם ס"ק ו: שרנח ל שם ס"ק ו: שרנט מ שם ס"ק ו: שרס נ שם ס"ק ו: שרסא ס שם ס"ק ו: שרסב ע שם ס"ק ו: שרסג פ שם ס"ק ו: שרסד צ שם ס"ק ו: שרסה ק שם ס"ק ו: שרסו ר שם ס"ק ו: שרסז ש שם ס"ק ו: שרסח ת שם ס"ק ו: שרסט א שם ס"ק ו: שרע ב שם ס"ק ו: שרעא ג שם ס"ק ו: שרעב ד שם ס"ק ו: שרעג ה שם ס"ק ו: שרעד ו שם ס"ק ו: שרעה ז שם ס"ק ו: שרעו ח שם ס"ק ו: שרעז ט שם ס"ק ו: שרעח י שם ס"ק ו: שרעט כ שם ס"ק ו: שרפ ל שם ס"ק ו: שרפא מ שם ס"ק ו: שרפב נ שם ס"ק ו: שרפג ס שם ס"ק ו: שרפד ע שם ס"ק ו: שרפה פ שם ס"ק ו: שרפו צ שם ס"ק ו: שרפז ק שם ס"ק ו: שרפח ר שם ס"ק ו: שרפט ש שם ס"ק ו: שרצ ת שם ס"ק ו: שרצא א שם ס"ק ו: שרצב ב שם ס"ק ו: שרצג ג שם ס"ק ו: שרצד ד שם ס"ק ו: שרצה ה שם ס"ק ו: שרצו ו שם ס"ק ו: שרצז ז שם ס"ק ו: שרצח ח שם ס"ק ו: שרצט ט שם ס"ק ו: שרק י שם ס"ק ו: שרקא כ שם ס"ק ו: שרקב ל שם ס"ק ו: שרקג מ שם ס"ק ו: שרקד נ שם ס"ק ו: שרקה ס שם ס"ק ו: שרקו ע שם ס"ק ו: שרקז פ שם ס"ק ו: שרקח צ שם ס"ק ו: שרקט ק שם ס"ק ו: שרל ר שם ס"ק ו: שרלא ש שם ס"ק ו: שרלב ת שם ס"ק ו: שרלג א שם ס"ק ו: שרלד ב שם ס"ק ו: שרלה ג שם ס"ק ו: שרלו ד שם ס"ק ו: שרלז ה שם ס"ק ו: שרלח ו שם ס"ק ו: שרלט ז שם ס"ק ו: שרמ ח שם ס"ק ו: שרמא ט שם ס"ק ו: שרמב י שם ס"ק ו: שרמג כ שם ס"ק ו: שרמד ל שם ס"ק ו: שרמה מ שם ס"ק ו: שרמו נ שם ס"ק ו: שרמז ס שם ס"ק ו: שרמח ע שם ס"ק ו: שרמט פ שם ס"ק ו: שרנ צ שם ס"ק ו: שרנא ק שם ס"ק ו: שרנב ר שם ס"ק ו: שרנג ש שם ס"ק ו: שרנד ת שם ס"ק ו: שרנה א שם ס"ק ו: שרנו ב שם ס"ק ו: שרנז ג שם ס"ק ו: שרנח ד שם ס"ק ו: שרנט ה שם ס"ק ו: שרס ו שם ס"ק ו: שרסא ז שם ס"ק ו: שרסב

רבי אלעזר אומר אף הנחש [פי׳: מזה שכתוב ״אף״ רואים שגם הזאב והארי כולם מועדים לדבריו, וקשה] הרי אנחנו למדנו, ר׳ אלעזר אומר, בזמן שהן בני תרבות אינן מועדים, והנחש מועד לעולם. [אלא צריכים] לגרוס [ר״א אומר] נחש [ולא ״אף״ הנחש].

אמר שמואל, ארי ברשות הרבים שדרס ואכל [פי׳: תפסו ואכלו חי] פטור, [אבל אם הוא] טרף ואכל [פי׳: הרגו ואח״כ אכלו] חייב. דרס ואכל פטור, כיון שדרכו לדרוס הוי לו כמו שאכלה פירות וירקות, שהוא שן ברשות הרבים ופטור, טרף אינו דרכו. [וכי זה בא] לומר, שזה איננו דרכו לטרפו, והרי נאמר, ״אריה טורף בְּדֵי גורותיו״. [אם כן רואים שזה כן דרכו לטרוף. אלא מתרצת הגמ׳] בשביל גוריו [זה דרכו, אבל לעצמו זה משונה]. ״ומחנק לְלִבְאֹתָיו״. [פי׳: אם כן רואים שזה דרכו להרוג. ומתרצת הגמ׳, שזה דרכו בשביל לבאותיו [פי׳: אוצרות בניו]. וימלא טרף חוריו [אם כן רואים שזה כן דרכו לטרוף. אלא מתרצת הגמ׳] בשביל חוריו [זה דרכו, אבל לעצמו זה משונה]. ומעונותיו טריפה [אם כן רואים שזה כן דרכו לטרוף. אלא מתרצת הגמ׳] בשביל מעונותיו [אבל לעצמו זה משונה].

והרי למדנו, וכן חיה שנכנסה לחצר הניזק[1], טרפה [פי׳: הרגה] בהמה ואכלה בשר, משלם נזק שלם [אם כן צריך לומר שזה דרכו]. במה מדובר כאן, שטרפה להניח [פי׳: להצניע, והרי כנ״ל שדרכו לטרפה להניח. ומקשה הגמ׳]. הרי כתוב ״אכלה״ [אם כן איך אפשר לומר שטרפה להניח. ומתרצת הגמ׳, שנכון היא טרפה להניח, ואחר כך] נמלכה ואכלה. [שואלת הגמ׳] מאיפה אנו יודעים [כוונתה]. ועוד, אולי גם שמואל מדובר בציור כזה [שכן שמואל אמר טרף ואכל חייב, למה הוא חייב אולי הוא טרף על מנת להצניע ונמלך ואכל ואז הוא פטור]. אמר רב נחמן בר יצחק, זה כתוב לצדדים [פי׳: ישנם כאן ב׳ דברים], שטרפה להניח, או דרסה ואכלה, משלמת נזק שלם.

רבינא אמר [באמת דרכו של האריה לטרוף ולאכול, ו]שמואל אמר [שהוא חייב ברשות הרבים מדובר], בארי תרבות [שגידלו בתוך ביתו], ולפי רבי אלעזר, שאמר שזה לא דרכו. אם כן, היה לו לחייב אפילו דרסה. אלא, [ההלכה] של רבינא לא למדנו על דברי שמואל אלא על המשנה, בארי תרבות, ולפי ר׳ אלעזר, שאמר שזה איננו דרכו. אם כן הוא צריך לשלם חצי נזק. [אלא כאן מדובר בארי תרבות] שנהיה מועד [פי׳: שאכל בהמה ג׳ פעמים]. אם כן, מה זה שכתוב אותו לענין תולדה דשן. היו צריכים לכתוב אותו לגבי תולדה של קרן. [נכון זה דבר] קשה.

מתני׳. מה בין תם למועד[2]. אלא שהתם, משלם חצי נזק מגופו, ומועד, משלם נזק שלם מן העלייה [ואפילו אם השור הנוגח לא שוה שיעור הנזק][3].

גמ׳. מהו [פירוש המילה] עלייה. אמר רבי אלעזר, במעולה שבנכסיו. וכן נאמר, ״וישכב חזקיהו עם אבותיו ויקברוהו במעלה קברי בני דוד״, ואמר ר׳ אלעזר, במעלה, אצל מעולים שבמשפחה, ומי הם. דוד ושלמה[4].

״ויקברוהו״ [פי׳: אסא מלך יהודה] בקברותיו אשר כרה לו בעיר דוד וישכיבוהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים״, מהו ״בשמים וזנים״[5]. רבי אלעזר אמר, מיני מיני [פי׳: הרבה מיני בשמים]. ר׳ שמואל בר נחמני אמר, בשמים שכל המריח בהן בא לידי זימה[6].

[נאמר לגבי ירמיה הנביא] ״כי כרו שוחה ללכדני ופחים טמנו לרגלי״, רבי אלעזר אמר, שחשדוהו מזונה[7]. ר׳ שמואל בר נחמני אמר, שחשדוהו מאשת איש. זה מובן לפי מי שאומר שחשדוהו מזונה, היינו שנאמר ״כי שוחה עמוקה זונה״, אלא לפי מי שאומר שחשדוהו מאשת איש, מהו ״שוחה״[8]. וכי אשת איש איננה מכלל זונה. זה מובן לפי מי שאומר שחשדוהו מאשת איש, היינו שנאמר ״ואתה ה׳ ידעת את כל עצתם עלי למות״ [שכן הבועל אשת איש חייב מיתה]. אלא לפי מי שאמר שחשדוהו מזונה, מהו למות [הרי הבועל זונה אינו חייב מיתה]. שהשליכוהו לבאר טיט.

דרש רבא, מהו שנאמר ״יהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם״. אמר ירמיה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, אפילו בשעה שעושין צדקה, הכשילם בבני אדם שאינן מהוגנים, כדי שלא יקבלו עליהן שכר[9].

״וכבוד עשו לו במותו״, מלמד, שהושיבו ישיבה על קברו [פי׳: סדרו תלמידים לעסוק שם בתורה][10]. ר׳ נתן ורבנן נחלקו בו, אחד אמר, שלשה [ימים].

---

1. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שצח ס״ו), רוב״ד לעיל טו ע״ב הערה 4. **2.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שפט ס״ט), רוב״ד לעיל ה ע״ב הערה 3. **3.** שייר כופר ושלשים של עבד ומשלם ע״פ עמו, כפוד הסי״ן (ביאור לגבות ב״ק), כי שם הטיל (שמות - ע״י לעיל ט ע״ב הערה 7) היפ מלכות שכולנא ג׳ עולמות פי״ע, כריאה הוא מדם, כנגדו משלם כופר. עבד הוא ממ״ט, בילירה, ומשלם על פי עצמו, כנגד עשיה, של מגרמה לגוף, רק היפ מקבלת, שהיא ה׳ עצמה. כפוד הסי״ן, היינו ג׳ מלואים של ה״ש ה״ס (כאר מבראשית). **4.** עד שמיסב היפה הלבנה במעלה [פי׳ מידת המלכות היפה בשלימות], והיפה עולה מעלה מעלה. והנה בט״ו מעלות [של עלייה הלבנה בתחילת החדש], שלש תחלונות הן של״ו, והן לולי השלש [מרומזים בשמות] ש״למה ד׳וד י״ש, יו״ד הרחשונים [פי׳ הי״ב ימים הרחשונים של עלייה הלבנה כנגד מחברתם שלימה עד עומד] הן ג׳ שמות הידועים שכולל הכל [ע׳ דברי רבינו בספר״ל יג ע״ב: כלל הזוהר וספרי קבלה כולן כל התלונות גם׳ שמות אהי״ה הוי״ה אדנ״י, ג׳ פרלופים פ״ע זו״ע (עי׳ מיקו״ז קמב ע״ב)] כד׳ שמות [יחד עם שם שד״י] (לגבות גר״ם). **5.** עי׳ ביאור לגבות לגבור״ם המובא במלואים שוה (כ). **6.** פי׳ המחלוקת שלהם, דר״ש סבר דהשניות היה מה שהיו ממלואים בכל מיני בשמים שבעולם, ושמואל סבר דהשבח הוא בחיבות הבשמים שהיו מפוזמים בתכלית הטוב בריח הגר״ש [ועי׳ דברי הגר״ש במלואים שוה (כ)] (חידושי לגבות למהר״ל). **7.** עיין בהשלמות. **8.** הנה ז׳ מדורות הן: הפ׳ טור שלון (זהר ח״ג קפה ע״ב), טור רק שלין בו מים [עי׳ מלואים שוה (כפ)], והוא ה״שוחה עמוקה זונה״ (משלי כג כז), שבשבע ״שבע מיל ירחף ה״ (עי׳ זח״ח ג ע״ב), והלך מחריב, וכמ״ש (הושע ו ג) קח לך לבש זנונים (עי׳ זהר ח״ג רמה ע״ב). והב׳ הוא בחר שבע (עי׳ זח״ח כה ע״ב), והוא מי שבעל תרמית, שבשבע בת מלוני ודבק בחל מחר [עי׳ זח״ח כ ע״ב: ולא בשמוהו בחל נכר, שלא בשבועל תרמית]. והוא נגד מ״ם (בראשית מו יט) ״וימלאו בחר מים חייס״, (שם כב) כי עתה הרחיב ה׳ לנו ופרינו בחרץ, ומ״ם שני המהווים בה״ל הן בבחינת בחר שבע, כי הזונות נמלא שבשניהן, חלא שנחלק לשנים כנגד זו״ע שניהוד כידוע, זה כנגד ״בחר״ וזה כנגד ״שבע״. וכמו שבקדושה מרחיב והולך חלא מלרים, כן כחן מתגבר והולך להלחן, וזהו ״בחר לרה״ (משלי כג כז), שפרה ורבה ולומח חומו, כמ״ש (הגדה של פסח) הלחן זה בחסדן, וזהו ״שוחה עמוקה זונה ובחר לרה יכריבו״ (משלי כג כז), שבחלו זונה הזכיר שוחה ועמוקה, ובחלו יכריבו בחר ולרה. וכ״ה בגדס בקדושה ״והרכבתיך על במתי חרץ והחלתיך נחלת יעקב״ (ישעיה נח יד), כלי מלרים, שהוא התחלת וכלל הלכורת. וכנגד השלישי, שהוא בחלם חיס, שהוא בחיכול הבשר, שבס עיונין דטפין (עי׳ זהר ח״ג רסז ע״ב), חיס גנוניס ימתקו (משלי ט יח), ונגדה בקדושה ״לח מתענע על ה׳ (ישעיה נח יד), שבו מתלבשת חימת (עי׳ זהר ח״ג כו ע״ב). והן ג׳ לדנין מחלעיס, ת״ם יסוד מלכות, נר״ן, כי לבנת הספיר כולל יסוד ומלכות, ושם רשום היחיד גוחה י׳ ורחב ד׳ (מיקו״ז יג ע״ב), רשום היחיד, שבס זו מתענג כו׳ בלח גחון, כלל ג׳ לדנין. והנה שני הילולות הן בנבואה. הח׳ והבשר, שבקבלניל המחירה ומחיגה מחירה, ונגדן בנוחמה ב׳ הילולות הנ״ל זוהה ומשה חיס, ולכן מבדילה למשה בפ״ח דוהק, וזהו שבחלקו כתן בגחמה (ביאור לגבות להגר״ח). **9.** עי׳ נחיגות עולם למהר״ל (נחיב הלדקה פרק ח): הלדב הזה יש לך להבין כי מיוחד הלדקה בלבד זה, כי הלדקה שהוא מלפיע לחחרים, וכל שבר נכנס בחחה זולת, חגיב כחלפיע דומה לחעין, כי כחבר החעין מלחם חחיע לחרחקים כן החלפיע לחחרים, לכך ה׳ יח׳ שבר הוא חקור החלפיע לל הכל חלפיע חלין כדי שיוכל להלפיע, כחו שהחעין כחבר חחיע חחלפיעו לחוך, הנה החקור חלפיע חלין עוד חיס שלח יפסק, וכל שהחלף לקלח חחיע חחלפיעו לחוך, החקור יותר נותן לו. ושם חין החעין חלפיע לחוך חין החקור נותן לו. ודבר זה בחיגה גדולה חחוד, שבל שבר חלף ממקור לחבר, חו רחוי לו שלח יחחיך לחיבור זו, עב״ל. ועי׳ עוד חיקו״ז יח ע״ב שבהיגה חכונה לדקה, הוב״ד בחלואים שוה (כב). **10.** עי׳ חוס׳: לפי שהרבה חורה ביהלל וכו׳ ולח על קברו ממש חלח בהרוח חרבה חחות דחין לועג לרש. ועי׳ שו״ע (יו״ד שמד ס״י): חותר לומר פסוקים ודברה לכבוד המה בתוך חרבע חמותיו חו בבית הקברות. **מאיר השעה**: לכבוד המה - דכל שחין לכבוד המה ודאי חסור ולח כיס מכוונים להרחות מעלתם בדרוח שעל המה מה שחינו לכבודו ולכו׳ שפיר קחבדי ואפילו חוך לחרבע חמות חסור בד״ח. חין מנהג ולח דרך חרץ לחזכיר המה חחר שיח עבר חודש, וכל שחין מגביע שמועה חלח לחחר שיח עבר חודש כחבר חחר, חחין חודש העיבור בכלל כי לח הוזכר שבה רק ב״ב חדש (ט״ו). ודברי הטו״ע בנוים על הנ״י וז״ל: יפיפה של מכמים לעסוק בה בחורים וחף על פי דחניח (ברכות יח ח) לח יהלך חדם בבית הקברות ותפילין בראשו וס״ת בזרועו ויקרא בהן ויתפלל בהן חשום לועג לרש היינו דעביד לנפשיה כחדם שקורא בחורה כ״ש בבית הקברות, חבל חיכח דקח עביד ליקרא דשיכבת כגון בני יפיפה לכבוד רבן חין חשום לועג לרש.

וחד אמר, שבעה [ימים], ויש אומרים, שלשים [1].

למדו הרבנים, "וכבוד עשו לו במותו", זה חזקיה מלך יהודה [פי': לא שהפסוק מדובר בחזקיה, אלא שהגמ' לומדת את הענין הזה לענין חזקיה], שיצאו לפניו שלשים ושישה אלף חלוצי כתף [2] [פי': אנשים שקרעו בגדיהם על מיתתו], דברי ר' יהודה. א"ל ר' נחמיה, והלא לפני אחאב עשו כן [3]. אלא, שהניחו ס"ת על מטתו [4], ואמרו, קיים זה מה שכתוב בזה. והרי גם היום עושים כך [פי': מוציאים ס"ת לפני תלמיד חכם. היום] מוציאים [ספר תורה אבל] לא מניחים [הס"ת על מטתו]. ואם תרצה נאמר, גם [היום] מניחים, [אבל] לא אומרים קיים [זה מה שכתוב בזה] [5].

אמר רבה בר בר חנה, [פעם] הלכתי עם ר' יוחנן לשאול בהלכה [6], כאשר נכנס לבית הכסא, שאלתי אותו דבר, לא ענה לנו עד שנטל ידיו והניח תפילין ובירך [7], ואחר כך אמר לנו. אפילו אומרים "קיים", [אבל] לא אומרים "לימד". והרי אמר מר, גדול למוד תורה, שהלמוד מביא לידי מעשה [8] [אם כן מעשה יותר חשוב]. אין קושי, זה [שמעשה גדול יותר מלימוד התורה מדובר] בלימוד, וזה [שאומרים קיים, ולא לימד, אם כן לימוד תורה יותר גדול] ללמד [9].

א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי, מהו שנאמר "אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור", זוכה בתורה ובגמילות חסדים, שנאמר "אשריכם זורעי, ואין זריעה אלא צדקה, שנאמר "זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד", ואין מים אלא תורה, שנאמר "הוי כל צמא לכו למים". וזוכה לנחלת שני שבטים [כך משמע רגליכם ישולחו בנחלת השור והחמור יוסף וישכשכר], זוכה לכילה כיוסף, שנאמר "בן פורת יוסף וכו' בנות צעדה עלי שור [היינו כילה]", וזוכה לנחלת ישכשכר שנאמר "ישכשכר חמור גרם [ועי' ת"א: עשיר בנכסים]" [11]. ויש אומרים, אויביו נופלים לפניו כיוסף [12], שנאמר "בהם עמים ינגח יחדו אפסי ארץ", וזוכה לבינה כישכשכר [13] שנאמר "ומבני ישששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל".

הדרן עלך ארבעה אבות

כיצד [פי': במה] הרגל מועדת [14]. לשבר בדרך הילוכה. הבהמה מועדת ללכת כדרכה ולשבר. [אבל אם] בעטה [15] [הוא שינוי ותולדה של קרן], או שהיו צרורות נזרקים מתחת רגליה, ושברה את הכלים [אע"פ שזה כדרכו, אבל זה צרורות שהוא הלכה למשה מסיני], משלם חצי נזק. [ואם בהמה] דרסה על הכלי ושברתו [16], ו[הכלי שנדרס] נפל על כלי [אחר] ושברו, על הראשון משלם נזק שלם, ועל האחרון משלם חצי נזק. התרנגולים מועדים ללכת כדרכן ולשבר [17]. היה דליל קשור ברגליו [של התרנגול], או שהיה מרקד ומשבר את הכלים, משלם חצי נזק [משום צרורות].

---

1. פירוש למ"ד ג' ימים, כי עד ג' ימים גופו קיים, כמו שאמרו (שבת קנ"ב ע"ב) עד ג' ימים גופו קיים לומר שלשה ימים כריכו נקטעת וכו', ולכך עד ג' ימים נלבד ומאחר ג' ימים כיון שאין גופו קיים אין להוסיף ימיהם על קבורו, כי היכיהם על קבורו כאלו תמת ג"כ ביהיהם עמהם. ולמ"ד עד שבעה קבר, אף על גב שאין גופו קיים, מ"מ נפשו שם, וכמו שאמרו עד שבעה ימים נפשו מתמהמהת עליו (זוהר כד ע"ד) ולכך אמר עד שבעה, ולקומרים לה עד שלשים, דכל שלושים יום כאלו היה עדיין נמצא, כי צורת גלמו הוא לפני המקום, ואחר שלשים יום אין צורת גלמו לפניו, ולכך אמרו (בראשית נ ע"ג) הרופא את אביו לחנט ר' מכרך שהמיטו, וזה מפני כי עד ל' יום לא הוסר גלמו ממנו, והוא כאלו חולך לפניו. אבל לאחר שלשים הוסרה הצורה ממנו (מידושי אגדות למהר"ל). **2.** עי' מלואים סוף (כג).

3. שהמדה הטעת בעניני מלחמה (ביאור אגדות להגר"א). **4.** הנה תורה כלולה מנפש רוח ונשמה. פותחות ומגין הן גוף ונפש, ולכן המגין דבוקין בם"ת, ונקודין וטעמים הן נגד רוח ונשמה, והן כתיב רק בקריאת התורה ע"י לחש, (ואחר הוא גוף לתורה שבע"פ, שלכן ב' תיבות היו כו'), ולכן היו מניחין (על מיטתו) ס"ת להילמד עליה, שע"פ שאין בו אלא גוף ונפש (בשעת מיתתו), אפ"ה נקושטים קלי (ביאור אגדות להגר"א). וזה מרומז בכך שיעלו אחר מיטתו תלוני כתף, להורות על כך שיש במותו רמז על תקון הדעת כמו שכתב הגר"א בדבריו שהובאו במלואים שם (כג). **5.** עי' ש"ע (יו"ד סי' שנ ס"ג): אין מניחין ספר תורה על מטתו של מכס: **מפיי הלשה**: אין מניחין - מותר לשים לפניו על גבי קרקע או ספסל (ש"ך), וי"ל שצריכים להשאירו בתרון (ט"ז). **6.** עיין תוס' ד"ה והאמר מש"כ בשם השלמלות (ז"ל: ובשלמלות דרב אחאי גאון ז"ל "קיים אחאיהו לימד לן אחריתי" אלא גרס "ומנח תפילין והדר אמר לן ותו לא" ופירוך גמרא והילף הוה מנח תפילין אחלה קודם שהיה אומר להם השמעתא, והלא למוד גדול מעשה, ומשני הש"ס למגמר הא למגמר דליגמר נפשיה למוד גדול שמביא לידי מעשה אבל למודו לאחרים לא עדיף, ולפיכך היה מניח תפילין אחלה). אבל ב"י בשלחן ערוך (יו"ד סי' רמב ס"ב) כתב על עיקר הנ"ל, דכל הוי בעי מילתא אחרי' אחר שיעלו מבה"ש, לא הוי בפנוי ליה עד דמנח תפלין קודם, והוי ג"ל טעם לזה, שהרי על מטתו של מזקין אמרו "קיים" ולא "לימד", אלמא דקיום קודם ללימוד. וע"ז פריך והאמר רי אלמלמוד מביא לידי מעשה אלמא שהלמוד קודם, ומשני ע"ז לא לגמ קשיא, דלמגמר קודם למעשה, ולאגמורי הוא אחר המעשה. וכ"כ בהדיא בירושלמי (ברכות פ"ג ה"ג) אלרחב"ג כו' עד אלר"י עד שיעקב מרומזהמפה כו'. וכל הוו מיימין ליה, הוי אחר ג' תרועות של יוסף כו' ואתון בעי מבטלנ יתי. והוא תמוה, אבל לפי פי' הנ"ל הוא ענין עלמו המזכר כאן בגמרא, דהשם שאלו ממנו הלכה קודם הגמת תפלין, וע"ז ג"ל שיוסף לא זכה למלוכה ולכל המעלה רק בזכות שהיה עוסק במעשה, ואתם רואים לבטל ממני המעשה. והן ג' דרגין ת"ם יוסף ומלכות, נגד נר"ו שבשלש בידות, ועשייה בפדיק, שאין נקרא לדיק אלא במעשה, וזהו עמוד שהעשוה עומד עליו, ולדיק יסוד עולם. וז"ש שיוסף לא זכה לכל כו', שהוא דרגיה, ולכן הוא כסדר מלמעלה למטה, כידוע בסוד הברכות, שתחלה צריך לקבל מלמעלה, ולכן אמרו אין עם הארץ חסיד ולא כו'. והענין, כי המעשה אלנו הוא בעוך, ובא הוא להיפך [שמתחילים למטה במעשה ועולים למעלה בדיבור ומחשבה], מה שאם למעלה בה למטה [פי' בלשון הקדש בא מלמעלה למטה], ולכן תלמוד קודם כו', אבל קבלת נר"ו משמיים בדבורא, ולכן מקבלין נפש תחלה כו' מלמטה למעלה כסדר [קודם מעשה ואחר כך דיבור ואחר כך הבנה מחשבה] (ביאור אגדות להגר"א). **7.** עי' ש"ע (או"ח סי' ד סי"ח) ובהגר"א שם. **8.** עי' ש"ע (יו"ד סי' רמו סי"ח): ת"ח שקול כנגד כל המצות. היה לפניו עשיית מלוה ות"ח, אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק ללמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור ללמודו. **9.** עי' עבודת הקודש (חלק ג פרק ו): המלמד תורה לחבירו הרי זה גידו שתים: התלמוד שהוא עוסק בו בשעה שמלמד לחבירו, וגם יש בו מעשה, כי המלמד תורה לחבירו הרי זה מקיים בו את נפשו ומכלה עצמו, דומה כי הוא שוקף במקיומו, ואין מעשה כעוסה נפשות, ולזה לגמורי לחבירי עדיף ממעשה גדילת דידיה, ע"כ. ועי' בהגר"א על מיקו"ו מז ע"ח: [תלמידים] סם נק' בניס. והענין כי בניס נק' מלך הגופים, ותלמידים נק' בניס מלך החכמה שהוליד להם, והוא רוח הפנימי דבהן. והן בניית הלשון והמעור (עי' ס"י פ"ו מ"ז), שבניהם סם דעת המוליד, אלא שזה מוליד בגופני הזרע שהוא גופני מוליד בגופני, והדבור שהוא רוחני מוליד רוחני. ומכאן כמה כח הדיבור, שמוליד בניס רוחניים. **10.** תוס' וגמ"ח פ' דרגין, דכר ונוקבים, שהן עוה"ז ועוה"ב, ושניהן לריכין בס"ח (משלי טו ו) "בחסד ואמת יכופר עון", ולפיכך זוכה לשלה ליוסף, דרגת ליוסף, דרגת לדליק (פי' משכה דהיינו גמ"ח), ודרגת דישכר דרגיה דיעקב (פי' תורה), (במ"ח "כי שכר שכרתיך", דעשה נופיה דיעקב), ושן פ' שמות על שדי ואל שד"י. (בפ"ת מלפתי אל שד"י ואל תדעי). ודוד נקט "תורה בתלמי עולמים", שיהיה לו בב' עולמות, וז"ש **"זוכה לכילה ליוסף"**, תטה מוצעת בעוה"ז, **"ולנחלת ישכשכר"** והיא נחלת ה'. וז"ש **"משלחי רגל השור והחמור"**, שהוא משלח הב' דרגין שכנגדן [פי': מתגבר על ג' מחי יצר הרע שור וחמור] (ביאור אגדות להגר"א). **11.** כלומר מתרומם בתורה וגמילות חסדים בפרט, ולפיכך זה מיוחד לנחלתה שניהן. שהתרוממות בתורה, שהוא מתרומם על השועה זה. וכן בגמילות חסדים, על ידי שהאדם בעל גמילות חסדים מתרומם, דכתיב (משלי יח לד) לזלקה מרומם גוי. ולפיכך מי שבו המדיניות, שהוא החסד, הוא מתעלה כמו שהיה בנחלתה. ואמר שזוכה לתורה, כלומר שיקנה התורה בגמילות. ווזכה לכילה שיוסף, שהיה מפורש ויקר במעלתו, והוא מתגלה בכילה שנעשה לו, שר"ל שזוכה שיהיה מתרומם בחשיבותו עד שתהיה לו כילה מלד חשיבותה, וזה מבין ממה שכתיב (תהלים ג) ותיבת הן ותסך לפניו, ותמרו (כתובות יז ע"ב) כלה נאה ותסוללה (מידושי אגדות למהר"ל). נלמה פירוש דבריו, שיש התרוממות מעל עולם הזה בשלשה אופנים: ג) מלד חיבורו להקב"ה וזה שהוא לומד תורה, ובו השכל והמוסכל והמשכיל ג', ולכן הוא מתקדש בקדושת התורה. ב) מלד זה שהוא נותן שכלו לאחרי, והרי לי לפסקה לתת כי כח לכי שתתיך במעלתו. ועשה זה שהוא נותן משלו לאחר, הוא נחסך למשפיע אליו. ג) במעלת יוסף שהיתה בתכונת הבריות, ובהתגברות היצר מתרומם מעל כח התאוה הגופני ובלטון הגוף ולכן כתוב שמתרומם. וזה אף מה שהיה אלל אחאב, שנגלל לניעותה זכתה ל"כלה", וזה שהיא זכתה לשמור את עלמה כתמולה לעשה. **12.** כ"ל בעה"ו, דכל זיו קרנין דידוי מסיירין (זהר ח"ג קפט ע"ב) (ביאור אגדות להגר"א). **13.** העוסק בתורה מלד שהוא מתרומם ומתעלה מן העולם הזה הנגשמי, ולכך זוכה לבינה, שהוא עוד מעלה יתירה ממה שזוכה לתורה, כי בינה הוא שמבין דבר מתוך דבר. וכן מה שאמר **שאויביו נופלים**, כי בגמילות חסדים הוא מתרומם על חויבי ג"כ עד שהם נופלים לפניו. והסברת הדברים אין לנו אלא שמי שמתרומם עוד יותר, כי זה שנופלים חויבי לפניו מתעלה על חויבים, עד שהוא גובר עליהם. ולשון לחשון שהוא חשוב ומהודר על שאר הבריות, וכן הבינה שהוא מעלה אלנים עליונה, עד שיש לו שכל נפלל לגמרי משמיי. וכל זה כשאר הוא עוסק בתורה, וכמו שאמרנו (לעיל פ"י) כל העוסק בתורה מתעלה, וכאשר יש בו גמ"ח אז זוכה להיות מתעלה לגמרי מה שאינו כך אם היה עוסק בתורה בלבד, אף על גב שעל ידי גמילות חסדים גם כן האדם מתעלה וכן על ידי התורה מתעלה, מכל מקום, טובים בניים מן הא', וכל אחד מועיל לשני ומתעלה לגמרי (מידושי אגדות למהר"ל). זוכה לבינה הידוע [שהוא תוספת מעלה על קומת האדם], כמ"ש (משלי ב ג) כי אם לבינה תקרא, שמתלבשת בו כל"ל (עי' דבריו לעיל טו ע"ב הערה 8). ובחסך עוה"ז כמ"ש (תהלים פט ג) עולם חסד יבנה [שהוא בכלל קומת האדם]. וכל החסך בשלילה, גמול דליס [עי' טעמי המצות לגרי"ל פרשת שמיני], ו"פ אמת [בתפילת עזרת אבותינו, בנגד י"ק] והשביעית חסך [פי' שפע של י"ר], וילכו [עי' ביאור רבינו על ספר"י לד ע"ג], ברכת כהנים [ו' ברכות וכפוף שלום], ולכן ומסלידין יכרוכהו [עי' זהר ח"ב עט ע"ב ובתוי"ט כ"ה]. ובמורה כהניס ל' חיי עולם (ביאור אגדות להגר"א). **14.** עי' ש"ע (או"ח סי' שפט ס"ב), הוב"ד לעיל ב ע"ג הערה 2. עי' ש"ע (או"ח סי' שפט ס"ו), הוב"ד לעיל ב ע"ג הערה 1. עי' ש"ע (או"ח סי' של ס"ג), הוב"ד לעיל ג ע"ג הערה 8. **15.** עי' ש"ע (או"ח סי' של ס"ג), הוב"ד לעיל ג ע"ג הערה 8. **16.** עיין בהשלמות. **17.** עיין בהשלמות.

וחד אמר שבעה. ימיס: זה חוקיה מלך יהודה. ליתנא דס"ס הוס ולא לתמוניון דזכו מזקיה להכי קרא מזקיה כתיב אלף לגבי מנחה מוכיחים דמפרש מאי כבוד עשו לו כמותו נקיט ואמר כהי: חזיני כתיב. כמו ואתלה נעלו (דברים כה) שקרעו בגגיהס עד שנראו כתפיהס: והאידנא מפקינן. ספר מוהב קאי גבלת רבה: אנוחי. על מטתו לא מנחין: כי הוה שייל לבית הכסא. לומר זימנא חלא כי הוה שייל לבית הכסא והוה בעינא מינה מלתא לא פשיט לן עד דמשי ידיה ומנה תפילין ומברך והדר אמר לן אפילו קיים אמרינן לימר לא אמרינן: והאמר מר גדול תלמוד תורה שהתלמוד מביא לידי מעשה. ב) א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי מאי דכתיב ב) אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים זוכה לנחלת שני שבטים שנאמר אשריכם זורעי ואין זריעה אלא צדקה שנאמר ג) זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד ד) ואין מים אלא תורה שנאמר ה) הוי כל צמא לבו למים וזוכה לנחלת שני שבטים זוכה לכילה כיוסף דכתיב ו) בן פורת יוסף בנות צעדה עלי שור וזוכה לנחלת ששכר דכתיב ז) יששכר חמור גרם אית דאמרי אויבו נופלין לפניו כיוסף דכתיב ח) בהם עמים ינגח יחדו אפסי ארץ וזוכה לבינה כיששכר דכתיב ט) ומבני ישששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל:

הדרן עלך ארבעה אבות

כיצד י) הרגל מועדת לשבר בדרך הלוכה **הבהמה** יא) מועדת להלך בדרכה **ולשבר.** יב) היתה מבעטת או שהיו צרורות מנתנין מתחת רגליה ושברה את הכלים משלם חצי נזק. יג) דרסה על הכלי ושברתו ונפל על כלי אחר ושברו על הראשון משלם נזק שלם ועל האחרון משלם חצי נזק; יד) התרנגולין מועדין להלך בדרכן ולשבר היה דילג קשור ברגליו או שהיה מהדם ומשבר את הכלים משלם חצי נזק;

שלשים ושתה אלף. לו בגימטריא הכי הוי: **והלא** יב) פני אחאב עשו בן. שמעו לו שהפך גדול כלפלוני (דף ג. ופס) יג) דמסקת הלרימון בן עזריתון למתרגמינן בגמלה (דף ג. ופס) שקרעו בגדיהס על שנראו כתפיהס: **והאידנא מפקינן.** ספר מוהב קאי גבלת רבה: **אנוחי.** על מטתו לא מנחין: **כי הוה שייל לבית הכסא.** לומר זימנא חלא כי הוה שייל לבית מעשה. לומר מעשה עליך: **למיגמר.** לעלמו מעשה עליך לכל לגלגולי לתלריני עליך ממעשה לכך לימד לא תמרין: **זורעי.** היינו לדקה ומסך למתרפס לקמיה: **לנחלת שני שבטים.** לסכי מעשו רגליכס יהולמו נחלת שבט ומסמוד יוסף ויסשכר: **בנות צעדה עלי שור.** היינו כילה: **חמור גרם.** מתרגמינן עתיד ניתיכון: יוסף לתיקרי שוב ינכור שורו הדר לו (דברים נג):

הדרן עלך ארבעה אבות

כיצד הרגל מועדת. לומר במה הרגל מועדת: **לשבר בדרך** הלובה. לומר כך היא מועדת שמצטרם לדך הלובה: **הבהמה** מועדת בר. קפיץ בגמ' היינו רגל היינו בהמה לא תנא ליה לשבר דרך הלובה: **היתה מבעטת.** שיטו הוא זה ומולדה דקדן (ב) הלכך מלי מז ומו לה: **או שהיו צרורות מנתנין בה.** אע"ג דללו שיטו הוא אלא מהדרס הוא אפ"ס מ"ע ומו לבי להלבתא גמירי להו: והברזל הניזק קאמר דבריה"ר פטור למתוקימנא בריש פ"ק (דף ג) לעזורות תולדה דרגל לפוטרו בר"ה: **ונפל על כלי.** אמר: ראשון. מזק רגל הן ומשלמת הולה ואחרון ע"י לזורות נפטר הלכך מלי מז: **דילג** קשור ברגליו. כל דבר הנקשר ברגל המתנגוד קלי לליל ואים דגרסי ללי: **מהדם.** מרקד: **משלם חצי נזק.** דללי היינו לזורות למפרע גמ' (יט:) למדליא מדוי והילום נמי כגון שהניח הלים והלזורות שברו את הכלים: חצי נזק. יהתרנגולין מועדין להלך בדרכן ולשבר היה דילג קשור ברגליו או שהיה מהדם ומשבר את הכלים משלם חצי נזק: גמ'

ואי מלטלק הא מגיעא ושור המזיק ברשות הניזק והמלק בשוק ואומר ר"י ואפי' מלטפתא ניים קלי ושן ורגל כאד שהזיקי משום דשוין בהלבותיהן ואפי' קרא נפקי ומשום דתנא רגל בתר שן נקט הכא רגל בריבה לשליק מיניה:

הבהמה מועדת. ליתא לגבי הבהמה בר"י ור"ש כילד שהלה לרגל לשבר דרך הלובה ליתא בר"י ולי"ג בר"י ור"ש כילד הרגל מועדת לשבר דרך הלובה שאמרו בפרק קמא (דף טו:) מה מהיקי כאן שלא שגחה בפרק קמא ורגלה לר"י ולי"ג בר"י ור"ש כילד הרגל מועדת בהבהמה דרך יוחנן למשאל שמעתא אזילנא ב) **לבית הכסא** והוה בעינא מינה מלתא לא פשיט לן עד דמשי ידיה ומנה תפילין ומברך והדר אמר לן אפילו קיים אמרינן לימר לא אמרינן ג) והאמר מר גדול תלמוד תורה שהתלמוד מביא לידי מעשה. ד) א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי מאי דכתיב ה) אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים זוכה לנחלת שני שבטים שנאמר אשריכם זורעי ואין זריעה אלא צדקה שנאמר ו) זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד ז) ואין מים אלא תורה שנאמר ח) הוי כל צמא לבו למים וזוכה לנחלת שני שבטים זוכה לכילה כיוסף דכתיב ט) בן פורת יוסף בנות צעדה עלי שור וזוכה לנחלת ששכר דכתיב י) יששכר חמור גרם אית דאמרי אויבו נופלין לפניו כיוסף דכתיב יא) בהם עמים ינגח יחדו אפסי ארץ וזוכה לבינה כיששכר דכתיב יב) ומבני ישששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל:

הדרן עלך ארבעה אבות

כיצד יג) הרגל מועדת לשבר בדרך הלוכה **הבהמה** יד) מועדת להלך בדרכה **ולשבר.** טו) היתה מבעטת או שהיו צרורות מנתנין מתחת רגליה ושברה את הכלים משלם חצי נזק. טז) דרסה על הכלי ושברתו ונפל על כלי אחר ושברו על הראשון משלם נזק שלם ועל האחרון משלם חצי נזק;

מתחיל סתם לניזק אם בעליו נלקט מן הטליה (שמות כא, לה). מן השדה. אם לאו אינו נגנב כל זמן שהוא בשדה (ב"מ עט:) ומניחו (ויקרא יט, יג) שלם הזיקה יותר ממה שהוא משלם הסיקוך מניחו (ויקרא ג:) מן המיטה שבנכסיו מזיק דגבי מס (שמות כא) כתיב ומלו לת כספו מגופו ומניחו כתיב (שם) שלם שלם שור (בתובות שם). **במצוה"ה שבנכסיו.** המשובח

ה) כעין זה בסוטה דיש נ: ג) מגילה ט:, קדושין מ: ספר ערשת עקב פרשה בא, ג) ע"ז ה: ע"ש, ד) [בקונט שב"ש ז:], ה) [בקונט יט:].
ו) ריש ע"ב, ז) לעיל ב:, ח) לעיל ג: טו:, ט) וע"ש תוד"ה דאמר רבה, י) [בראש לך לך סימן ז], יא) [בראש נח], יב) [בקונט שב"ש ז:], יג) [בקונט יט:].

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה היסס וכו': דקנן היא הלכך:

הגהות וציונים

ב) צ"ל **והא האידנא.** וקושיא היא (רש"ש). וגר' רש"י **והאידנא מפקינן** אנחוני לא מנחינן. בניחותא. ג) [כי הוה נשיך **מכית** הכסא, כ"ה גירסת השאלתות פרשה לך לך (שאילתא ז)] (גליון):

תורה אור השלם

א) וַיָּשָׁב וַיְחַזְּקֵהוּ עַם אֲבֹתָיו וַיְקַבְּרֵהוּ בְּמַעֲלֵה קִבְרֵי בְנֵי דָוִיד וְכָבוֹד עָשׂוּ לוֹ בְּמוֹתוֹ כָּל יְהוּדָה וְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם וַיִּמְלֹךְ מְנַשֶּׁה בְנוֹ תַּחְתָּיו:
[דברי הימים ב' לב, לג]

ב) אַשְׁרֵיכֶם זֹרְעֵי עַל כָּל מַיִם מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר:
[ישעיה לב, כ]

ג) זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה קִצְרוּ לְפִי חֶסֶד נִירוּ לָכֶם נִיר וְעֵת לִדְרוֹשׁ אֶת יְיָ עַד יָבוֹא וְיוֹרֶה צֶדֶק לָכֶם:
[הושע י, יב]

ד) הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וְאֵין כֶּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וְאֶכֹלוּ וְלֵכוּ שִׁבְרוּ בְלוֹא כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב:
[ישעיה נה, א]

ה) בֶּן פֹּרָת יוֹסֵף בֶּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי שׁוּר:
[בראשית מט, כב]

ו) יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם:
[בראשית מט, יד]

ז) כְּבוֹד שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגֵּח יַחְדָּו אַפְסֵי אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה:
[דברים לג, יז]

ח) וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים לָדַעַת מַה יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם וְכָל אֲחֵיהֶם עַל פִּיהֶם:
[דברי הימים א' יב, לג]

ט) וְנַעֲשָׂה יְבָמְתּוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה יֵעָשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֵת בֵּית אָחִיו:
[דברים כה, ט]

י) בַּיּוֹם הַהוּא יִגְדַּל הַמִּסְפֵּד בִּירוּשָׁלִַם כְּמִסְפַּד הֲדַד רִמּוֹן בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן:
[זכריה יב, יא]

יא) אִישׁ אֶל עִירוֹ וְאִישׁ אֶל אַרְצוֹ:
[מלכים א' כב, יז]

יב) בְּטוּב צַדִּיקִים תַּעֲלֹץ קִרְיָה וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה:
[משלי יא, י]

יג) וַיַּעֲבֹר הֲרָנָה בְּמַהֲנֵה כְּבֹא הַשָּׁמֶשׁ לֵאמֹר

ליקוטי רש"י

[שייך לדף טז:]

שהתם משלם חצי נזק מגופו. לינו גופה מלא מגוף הסוד ואם אין בו כדי מלי נזקו ישפיל המוהב [כתובות מא.]. ולמה אמר הכתוב נלמען תזה ולא אמר ישלם תניי מלא נלגמל אלין הסם משלם מלא מגופו ואם נגח ומת אמר קר אין הניזק נוטל מלא אם הסוד שלא מגופו ואם אינה מגעת נמלי נזקו ישפיל לו סוד אחר מנה שנגח סוד ומת מגופו ואם אין בו נוטל מלא אם הסוד שלא נגח ומת

סד"א ושלח את בעירה כתיב. מע"ג לכבר למעוטין כריסע למתני' מה מצינו היה ומאי היה למעוטין [גמ'] גבי שן ורקמה קלא למאי נמי מולה מה מצינו גבי כמו בהגרל:

קמ"ל דחיה בב"ל בהמה. לא מסתיא דרסה בהמה ממקמה (מולין דף עא.) דאיכא בב"ל בהמה דחיה בהמה דסה הכא לפילו עוף נמי הוי בב"ל בהמה כדקתני התרנגולין מועדין לעלם ילפינן [ב] בהמתך] משמע דלמתני' קמ"ל דרסה (לקמן מד:) דבעירה ובהמה הכל אחד למתרגמינן בהמה בעירה[ג]:

וחמור במשמעו. מע"ג לכבר למעוטין למתני' לפי שאין משמור על ממון מהולך וממוכר בו כבשאר בהמה וס"ד הלא הוי כגופו:

נובר באשפה. [ד]יכרסמנה חזיר מייבי (סהלים פ) מתרגמינן יעובריניה ומע"ג למה לי למעוטין דהגל למעוטין לגרות דשן להלכתא קעניל:

כל שבוב בהורה. אין זה הכלל לוקח דסה קנה מקומו על זב וסמיט בו [אם] הטהור טמוא[ה] ולעניו נזקין אין מילוק וכל עיקר הוי כללא לא בא אלא למעט זורק[ו]: **בתר** מיקרא אזלינן בו. ומהמני דלסה על הכלי ושברתו למשמע הא נתגלגל למקום אחר ונשבר הא מייב מ"ג ליכא למידק דלהלכתא מהמפלגי בין לחמן לגבי ולא מפלגי בדשמעון גופיה ליכא למידק מיפכא:

זרק כלי מראש הגג בו. נרלה לפי זרק לתוך אחן או תוך כלי ונפל לתוכו ונפל לתוך אחן ושברו לפסיעות דמייב ולא שייך כאן מנה מבירה אבל לפי אלוניתו נמי הכא בתר מיקרא ומשמע לה שנתגלגל למקום אחר ושברו ולא מייב מ"ג לגרות דשן זורק אחן ואפי' סומכום אומר נזק שלם. תניא אידך[ו] תרנגולין שהיו מהדסין ע"ג עיסה ועל גבי פירות וטינפו או ניקרו משלמין נזק שלם[ז] העלו עפר או צרורות משלמין חצי נזק סומכום אומר נזק שלם. תניא אידך תרנגול שהיה מפריה ממקום למקום ויצתה רוח מחתת בנפיו ושיברה את הכלים משלם חצי נזק סתמא כרבנן אמר רבא בשלמא סומכום קסבר כחו בגופו דמי אלא רבנן אי בגופו דמי כוליה נזק בעי לשלם ואי לאו בגופו דמי חצי נזק נמי לא לשלם הדר אמר רבא לעולם בגופו דמי[ח] וחצי נזק צרורות הלכתא גמירי לה. אמר רבא כל שבוב טמא בנזקין משלם נזק שלם כל שבוב טהור בנזקין משלם חצי נזק ורבא צרורות אתא לאשמועינן לא רבא[ט] עגלה מושכת בקרון קא משמע לן תניא כותיה דרבא בהמה מועדת לשבר בדרך הלוכה כיצד בהמה שנכנסה לחצר הניזק והזיקה [ז] בגופה דרך הלוכה ובשערה דרך הלוכה באוכף שעליה ובשלוף שעליה ובפרומביא שבפיה בזוג שבצוארה וחמור במשאו משלם נזק שלם סומכום אומר צרורות וחזיר שהיה נובר באשפה והזיק משלם נזק שלם. תניא אידך[ו] תרנגולין שהיו מפריחין ממקום למקום ושברו כלים בכנפיהן משלמין נזק שלם[ח] ברוח שבכנפיהן משלמין חצי נזק סומכום אומר נזק שלם. תניא אידך[ו] תרנגול שהיה מפריח ממקום למקום ויצאה רוח מתחת כנפיו ושברה כלים משלם חצי נזק וסתמא כרבנן. אמר רבא במסקנא לעולם כחו כגופו דמי חצי נזק דצרורות הלכתא גמירי לה. אמר רבא כל שבוב טמא בנזקים משלם נזק שלם. וכל שבוב טהור בנזקין חצי נזק. ואמר רב אשי הא שמעתא דרבא בע"ז פרק ר' ישמעאל בסופו (ס:)

בהאי לישנא אמר רב אשי כל שבוב טמא בנבלי עוף יין נסך, כל שבוב טהור בנבלי אינו עושה יין נסך ג) מכאן אר"ש בן לקיש קנה בקומטו של זב והסיט בו את הטהור טהור והזה שאינו במשנתינו [זבים פ"ג] טהור מכה את הטמא טהור, אבל קנה בקומטו של טהור והסיט בו את הזב טמא כדתנן (שם) וטמא שמכה את הטהור טמא, וכן אם זרק זב חפץ ונגע בטהור טהור דתנן [שם פ"ד מ"א] זב שהקיש על כסוטרא ונפל כבר של תרומה טהור. ורבא קיימא ליה דכתו' **[המשך בדף יח.]**

חשק שלמה על ר"ח ב) נרלה דע"ל מלי מן התולדות דשן הגת מתני' דקתני בהמה וכו'. ג) תוי ע"ל וכן אמר ר"ש בן נקיש [בנדה דף מג:] קנה קטומו וכו'. ד) נרלה דע"ל דסה כל שמא טמא דכר יהיו הוי דסה כל נציעה דבכלי זב טמא וכו'.

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) [לקמן דף יט:], ג) [לקמן מד:, נדרים פה. מיז לה: זבחים לד:. קנו: מולין נט. פא. פד.], ד) [יומות ג: וש"נ], ה) [לעיל דף ג.], ו) [תוספתא פ"ג ה"ח], ז) לעיל ג:; רעי' לעיל טו: וכתובות מא:, ח) עיין רש"י לקמן לג: ד"ה ה"ג הא נמי, ט) לקמן כו: רע"ש תוס' ד"ה ואמר רבה, י) לעיל ג., כ) ע"י תוס' לקמן נד. ד"ה הזה אמינא לענין חיוב בור, ל) [ולה מנ.], מ) ע"י בעין זה תוס' ע"ז ס: ד"ה כל.

גליון הש"ס

גמ' דאתיא ליה מדרשא חביבא ליה. ג"ב קח ע"ב:

הגהות וציונים

מ) בכת"י פשוט **מאי שנעמא** מנא חביבא הבר. וכ"ה בר"ח ורא"ש (סי' א). וכ"ה לקמן כו ע"ב: **נ)** כך לרכיבה על גבי בהמה: **ס)** לנקר:

ע) פעמון קטן:

תורה אור השלם

א) כִּי יִבְעֶר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירָה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמִיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם: [שמות כב, ד]

ב) וְאֵת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכַל שׁוֹר שֶׂה כְּשָׂבִים וְשֵׂה עִזִּים: אֶיֵל וְצֵבִי וְיַחְמוּר וְאַקּוֹ וְדִישֹׁן וְתָאוֹ וַחֲגָבִי: [דברים יד, ד-ה]

ג) יוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיי אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ: [שמות כ, י]

ד) יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר וְזִיז שָׂדָי יִרְעֶנָּה: [תהלים פ, יד]

ליקוטי רש"י

[נדפס בדף יח.]

רבינו חננאל

[המשך מטור א]

כגופו דמי. ומדהזיק דמותיב רב חייא בר אשי לרב אשי נטל החבית והזיקה בחמתו לבור זה היה מעשה והתירו דזייקינן מדקתני בחמתו בחמתו דשרי אלא טמא בזב טהור. ופריק גונא בזב טהור. ואמר רב כגון דאזל מיניה מינית. **אחר"י** שפת"חנו ד"ר למב"ינים נחזי"ר לפר"ש שמו"עתנו. אקשינן על רבא וכי צרורות אתא לאשמועינן ג) כל שבוב טמא דבר ידוע הוא כל נגיעה של זב טמא תניא בהדיא כיוצא בו בנזקין בין הזיקה בגופה בין בשערה בין בשלוף שעליה כל שהוא מכוחה נזק שלם. לא נשאר אלא כגון ההקישה שמקיש הזב ונפל בכור של תרומה שהוא טהור וכו' תניא [תוספתא דזבים פ"ד ה"ה ובירושלמי דף ל"ה.] זה הכלל הבאין מכח רעדה שהורין מכח הסטה טמאין כך בנזקין צרורות הניתנין מכח הליכת בהמה חצי נזק גם שנינו זה. **ופריקי לא עגלה מושכת אתא לאשמועינן.** כלומר כשם שהזב הישב בספינה כתתנן [זבים פ"ג] הזב והטהור שישבו בספינה או באסדה או שרכבו על גבי בהמה אע"פ שאין בנגדיהן נגועים הרי אלו טמאין כיוצא בו הישב בעגלה המושכת עם הזב טמא כך אם היו בעגלה מושכת כלים ונשברו חייב **[המשך בדף יח.]**

עין משפט נר מצוה

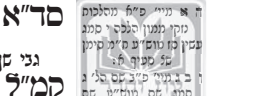

ח א מיי' פ"ל מהלכות מזק ממון הלכה י סמג עשין נה טוש"ע ח"מ סימן שפח סעיף ה:
ב ג מיי' ס"ב שם הלכה ג סמג שם טוש"ע שם סעיף ג:
ד מיי' שם הלכה יב טוש"ע שם סעיף ג:
ה מיי' שם שם סעיף ט:
ו ז מיי' שם הלכה יג טוש"ע שם סעיף ד:
ח מיי' שם פ"ל הלי י סמג שם טוש"ע שם סעיף ד:
יב מיי' שם פ"ל הלי יד ועיין בהגמות ומ"מ סמג שם טוש"ע שם סעיף יח:
יג י מיי' שם פ"ב הלי ה טוש"ע ח"מ סימן שפח סעיף ב

גמ׳. אמר רבינא לרבא [למה כתוב כיצד הרגל, וגם הבהמה מועדת וכו׳] היינו רגל היינו בהמה. ענה לו רבא, כתוב אבות [פי׳: נזק ברגלו], וכתוב תולדות [פי׳: נזק בגופו או במחובר לגופו. שאל אותו רבינא] אלא מעתה, הסוף שכתוב, השן מועדת, הבהמה מועדת, איזה אבות ואיזה תולדות יש. ענה לו [רבא] בבדיחה, ואמר לו, אני אלמד את אחד [המשנה שלנו], ואתה תלמד אחד [המשנה לענין שן].

ולמה [כתוב משנה בענין שן פעמיים]. אמר רב אשי, כתוב שן של חיה וכתוב שן של בהמה, [ו]הייתי חושב, ש[מה ש]נאמר ״ושלח את בעירה [שהוא תרגום של בהמה]״, בהמה כן [חייב במזיק של שן, אבל], חיה לא, לכן לומדים [שלא], שכן חיה בכלל בהמה [שכן נאמר זאת הבהמה אשר תאכלו ומפרש אחריו איל צבי ויחמור. שואלת הגמ׳]. אם כן, היו צריכים לכתוב את זה [שן של בהמה] בתחילה [ואח״כ של חיה. מתרצת הגמ׳]. זה [פי׳: מזיק של חיה] שלומדים מדרשא יותר חביב לו [למחבר המשנה. שואלת הגמ׳]. אם כן, בתחילה [במשנה שלנו לענין רגל] גם כן היו צריכים לכתוב אותו [המזיק] שלא כתוב [בתורה בפירוש, אלא לומדים מדרש] בתחילה. [מתרצת הגמ׳] וכי זה דומה [1], שם [בשן] שניהם [גם שן של חיה וגם של בהמה] אבות, זה שלומדים מדרשא יותר חביב לו, כאן [לגבי רגל, וכי] שיעזוב אב וילמד תולדה. [תירוץ נוסף] אם תרצה נאמר, מאחר וגמרו [את המשנה הקודמת בענין] רגל, לכן פתח [כאן בענין] רגל.

הרבנים למדו, **בהמה מועדת ללכת כדרכה ולשבר**, כיצד. בהמה שנכנסה לחצר הניזק, והזיקה בגופה דרך הלוכה, או בשערה דרך הלוכה, [או] באוכף שעליה [דרך הלוכה], או במשא שעליה [דרך הלוכה], או בפרומביא שבפיה [דרך הלוכה], או בזוג שבצוארה [דרך הלוכה], וחמור במשאו, משלם נזק שלם [2]. סומכוס אומר, צרורות, וחזיר שהיה נובר [בחוטמו] באשפה והזיק, משלם נזק שלם.

[שואלת הגמ׳, מה שכתוב אצל חזיר שהיה נובר באשפה ו]הזיק [משלם נזק שלם. הרי] זה פשוט [שהוא משלם נזק שלם. מתרצת הגמ׳] אלא נאמר [שצריכים לגרוס שהחזיר] התיז והזיק, משלם נזק שלם.

[שואלת הגמ׳, מה שכתוב] צרורות מי הזכיר שמם [שסומכוס מדבר עליהם בכלל. מתרצת הגמ׳], המשנה כתובה חסרה, וכך כתוב, צרורות [שהבהמה מעיפה] כדרכה, [חייב עליה] חצי נזק [3], ו[כן] חזיר שהיה נובר באשפה והתיז והזיק, משלם חצי נזק [שזה גם כן כצרורות של רגל, דכל מה שהוא כחו ולא גופו נקרא צרורות]. סומכוס אומר, צרורות, וחזיר שהיה נובר באשפה והתיז והזיק, משלם נזק שלם.

הרבנים למדו, תרנגולים שהיו מפריחין ממקום למקום ושברו כלים בכנפיהן [פי׳: שכנפיהם נגעו בכלי], משלם [הבעלים של התרנגולים] נזק שלם [4]. [אבל מה שהתרנגולים שברו] ברוח שבכנפיהן, משלמין חצי נזק [5] [שזה צרורות, שכן הוא מכחו ולא מגופו של התרנגול]. סומכוס אומר, נזק שלם.

[תנא] אחר לימד, תרנגולים שהיו מרקדים על גבי עיסה ועל גבי פירות וטינפו או ניקרו [בחרטום], משלם נזק שלם. העלו עפר [מן הארץ לעיסה] או צרורות, משלמים חצי נזק, סומכוס אומר, נזק שלם.

[תנא] אחר לימד, תרנגול שהיה מפריח ממקום למקום, ויצתה רוח מתחת כנפיו ושיברה את הכלים, משלם חצי נזק, סתם [ברייתא, פי׳ שלא מוזכר שם המחבר] כרבנן [ודלא כסומכוס]. אמר רבא, זה מובן סומכוס, [שהוא] סובר, [היזק הנעשה ב]כחו דומה כ[היזק הנעשה ב]גופו [6], אלא רבנן, אם [היזק הנעשה ב]כחו דומה כ[היזק הנעשה ב]גופו, [אז הבעלים] צריכים לשלם נזק שלם. ואם [היזק הנעשה בכחו] לא דומה כ[היזק הנעשה ב]גופו, גם חצי נזק לא [צריכים] לשלם. חזר רבא ואמר, באמת [היזק הנעשה ב]כחו דומה כ[היזק הנעשה ב]גופו, וחצי נזק צרורות, למדוהו הלכה למשה מסיני.

אמר רבא, כל שבזב טמא [פי שנגע בו ממש], בנזקין משלם נזק שלם. כל שבזב טהור [פי׳: שהסיטו מחמת כחו ולא בגופו], בנזקין משלם חצי נזק. [שואלת הגמ׳ וכי] רבא, בא ללמדנו צרורות. [מתרצת הגמ׳] לא, רבא, מלמד [לענין] עֶגְלָה מושכת בקרון [דבזב טמא אם הלכה קרון שהזב עליה על גבי כלים טמאים משום מדרס הזב, ובנזקין נמי עגלה שמשכה בקרון ע״ג כלים כגופה הוי ולא כצרורות]. ישנה ברייתא כמו רבא, בהמה מועדת לשבר בדרך הלוכה, כיצד. בהמה שנכנסה לחצר הניזק, והזיקה בגופה דרך הלוכה, או בשערה דרך הלוכה, [או] באוכף שעליה, או בשליף שעליה, [או] בפרומביא שבפיה, [או] בזוג שבצוארה, וחמור במשאו, ועגלה מושכת בקרון, משלם נזק שלם.

הרבנים למדו, תרנגולים שהיו מנקרים [בחרטומם] בחבל דלי [7], ונפסק החבל ונשבר הדלי, משלמין נזק שלם. רבא שאל, דרסה על כלי ולא שברתו, ונתגלגל למקום אחר ונשבר, מהו. [לענין להחשיב נזק זה כמעשה בגופו או ככחו, וצרורות] הולכים אחרי התחלתה והוא [נזק] גופו, או אולי הולכים אחרי כלי שבור [פי׳: היכן שהכלי נשבר] והוא צרורות [8]. תפשוט אותו [פי׳: את השאלה] מ[ההלכה] של רבה, שאמר רבה, זרק כלי מראש הגג, ובא אחר ושברו במקל [קודם שנחת], פטור [המשברו במקל, אבל הזורק חייב, אם כן רואים שהולכים אחרי ההתחלה, ומאחר וזה סופו להישבר כשינוח, נחשב כאילו כבר שברו]. שאומרים לו [לזה ששברו במקל], שברת כלי שבור [9]. לפי רבה זה פשוט לו, לפי רבא זה שאלה עבורו.

בא ושמע, רקידת [תרנגולים] אינו מועד [פי׳: היזק שתרנגול עושה כאשר הוא מרקד איננו דרכו, וחייב חצי נזק כמשונה], ויש אומרים, זה מועד. [שואלת הגמ׳, וכי] אתה חושב [שמביאים מחלוקת בענין] ריקוד [תרנגולים, הרי פשוט שזה דרכו]. אלא [על כרחך] לא [מדובר בריקוד סתם, אלא], ריקוד והתיז, וחולקים בזה, שאחד סובר, הולכים אחרי ההתחלה [וזה נזק בגופו וחייב נזק שלם], ואחד סובר, שהולכים אחרי שבירת הכלי [וזה צרורות וחצי נזק. דוחה הגמ׳], לא [פי׳: לא חולקים בזה אלא],

---

1. עי׳ רס״ו פסקים ס ע״ב ד״ה הכי. **2.** עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ שצ ס״ק), סוכ״ד לעיל ג ע״ב הערה 8. **3.** עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ שצ ס״ג), סוכ״ד לעיל ג ע״ב הערה 8. ועי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ שצ ס״ד): וכן מס היזק מהלכת נרשות הרבים ומזו לרוחות מתחת רגליה לרשות הניזק ושבר מת כלים משלם מלי מק, והוא הדין לתרנגולים שהפקו והעלו עפר או צרורות ושברו, וכן חזר שהיה נובר בפשפה ומחיו לרוחות והזיק משלם מלי מק: **מפיר המשפט**: וכן מס היזק מהלכת נרשות הרבים כו׳ - קמ״ל כמ״ל דפ״ע לרוחות דין רגל יש לו ופטור על היזק נרשות הרבים, מ״מ כיון דהרוחות ניתזו מפס נרשות הניזק נתר המקום הניזק מזיקן ומייב (סמ״ע). והוא הדין לתרנגולים כו׳ - שכל שרוחתה הוא והמזק נפ מכחו דין לרוחות יש לו (סמ״ע). שהפקו והעלו עפר - פירוש, נרשות הניזק, או נרשות הרבים וניתזו לרשות הניזק והזיקו (סמ״ע). **4.** עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ שצ ס״ב), סוכ״ד לעיל ג ע״ב הערה 8. **5.** עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ שצ ס״ט): כשס שמייב על כח שיש בו ממש שהתיז לרוחות, כך מייב על כח שאין בו ממש, כגון סוס שנתף פירוש: לניפה בסוס, כמו שעירה בחמור, ונפיחה בכלב, ושמוח בחייה, וחמור שטוער וכאלו כלים בכח קוסם, ותרנגול שבר כלים בחוח בנפיו, או שהזיקו לשמו לשור כלי ותקע בו וכאלו. כמה דברים תמוהים: כשיש בו זרעונים להשתמ הוי דרכו, אפל אס אין בו זרעונים הוי שינוי ולא דיינין לו השתמ: **מפיר המשפט**: להשתמ זוכה בהן (סמ״ע). עיין המשך בהשלמות.

בהתיז צרורות [והצרורות שברו את הכלי], וחולקים במחלוקת של סומכוס ורבנן.

בא ושמע, תרנגולים שהיו מנקרים בחבל דלי [בחוטמם], ונפסק החבל ונשבר הדלי, משלמין נזק שלם. [אומרת הגמ׳] לומדים מזה, שהולכים אחרי ההתחלה. [הגמ׳ דוחה, מה שכתוב משלם נזק שלם] תסבירו בחבל [עצמו], והרי גופו של תרנגול נגע בו[1]. שואלת הגמ׳], והרי [שתרנגול ינקר ב]חבל, הוא משונה [שאין דרך שן לאכול את שאין ראוי לה וחצי נזק לשלם. מתרצת הגמ׳ שמדובר בחבל] שנתלכלך בעיסה [ואז הוא דרכו של תרנגול לנקר את העיסה].

[מקשה הגמ׳ על התירוץ שנאמר שהנזק שלם מדובר בחבל] והרי כתוב ״נשבר הדלי״. אלא [ברייתא זו מחברו] הוא סומכוס, שאמר, צרורות משלם נזק שלם [ורואים שהולכים אחרי שבירת הכלי. שואלת הגמ׳] אם [המחבר הוא] סומכוס, [איך] נאמר [ב]סוף, ניתז ממנו שבר ונפל על כלי אחר ושברה, על הראשון משלם נזק שלם, ועל האחרון משלם חצי נזק, ואם [מחבר המשנה הוא] סומכוס, וכי הוא [פי׳: סומכוס] סובר שיש חצי נזק [בצרורות]. ואם תאמר, שסומכוס מחלק בין נזק בכחו ל[נזק ב]כח כחו [פי׳: דלי שנתגלגל הוי כחו והאחר שנשבר בצרורות הדלי הוי כח כחו]. אלא זה ששאל רב אשי, [נזק הנעשה ב]כח כחו לפי סומכוס, [הוא] דומה [לנזק שנעשה] בכחו או איננו דומה כ[היזק שנעשה ב]כחו. תפשוט לו שזה איננו כומה כ[נזק שנעשה ב]כחו.

אלא לא [נכון לומר שזה כמו סומכוס, אלא זה כ]רבנן, למדנו מזה, שהולכים אחרי ההתחלה.

אמר רב ביבי בר אביי, שהולך [הדלי] ממנו ממנו [פי׳: התרנגול דוחפו כל שעה ובשעה השבירה גם דחפו, ולכן משלם נזק שלם לפי כולם שזה נזק בגופו].

הסתפק רבא, [האם] חצי נזק צרורות, משלם מגופו [ואם גופו אינו שוה חצי נזקו, הניזק מפסיד] או משלם מהמעולה [שבנכסי קרקעותיו. יש צד לומר] מגופו משלם, שלא מצאנו חצי נזק שמשלם מהמעולה [שבנכסי קרקעותיו], או אולי משלם מהמעולה [שבקרקעותיו], שלא מצאנו [נזק שנעשה] כדרכו שמשלם מגופו[2].

בא ושמע, ריקוד [של תרנגול] אינו מועד, ויש אומרים, זה מועד. [וכי] אתה חושב [שיש צד ש]ריקוד [תרנגול הוי משונה]. אלא לא ריקוד והתיז, וחולקים בזה, מי שאמר אינו מועד, [הוא] סובר, משלם מגופו [ופירוש הדבר ״אינו מועד״ שדינו כתם לכל דבר], ומי שאמר מועד, [הוא] סובר, משלם מהמעולה [שבקרקעותיו, ופירוש הדבר ״מועד״ שאינו נזק שלם אלא לענין שמשלם מהמעולה שבנכסיו לענין חצי נזק. דוחה הגמ׳], לא, הם חולקים במחלוקת סומכוס ורבנן [אם צרורות בכל מקום משלם נזק שלם או חצי נזק,

ומש״כ ״מועד״ היינו נזק שלם, ואינו מועד פי׳ חצי נזק].

בא ושמע, הכלב שנטל לחם [שנדבק בו גחלים רותחים] והלך לגדיש, ואכל הלחם והדליק את הגדיש, על הלחם משלם נזק שלם [משום שן], ועל הגדיש משלם חצי נזק [המשך הברייתא: ר״א אומר משלם נזק שלם. והנה החיוב חצי נזק משום צרורות, שכן זה כחו מה שהאש הולך ושורף במקום אחר חוץ מהמקום שהניחו]. למה [הוא משלם על הגדיש חצי נזק. וכי זה] לא משום שהוא צרורות, ולמדנו על זה, משלם חצי נזק מגופו. ו[כי זה] מובן. וכי מצינו לר׳ אלעזר נזק שלם מגופו [הרי לסומכוס זה פשוט לרבא שלכל דבר צרורות חשיב כמועד, גם לענין לשלם מהמעולה שבנכסיו]. אלא, [צריך לומר שמדובר] כגון ששינה [הכלב] בגחלת הזה [כגון שנטלה בפיו והניחה על הגדיש, ולכן ודאי משלם מגופו כקרן], ורבי אלעזר סבר כר׳ טרפון, שאמר, משונה קרן בחצר הניזק, משלם נזק שלם [מגופו]. ולא היא, למה העמדת [את הברייתא] כמו רבי טרפון. משום [שחייב] נזק שלם, רבי אלעזר סובר כמו סומכוס, שאמר, צרורות, משלם נזק שלם, וסובר לה כרבי יהודה, שאמר, [אפילו קרן מועד שמשלם נזק שלם, עכ״ז] צד תמות עומדת במקומה [ואע״פ שמשלם נזק שלם, אבל חצי ממנו מגופו, וחצי מהמעולה שבנכסיו], וכאשר כתוב [שהוא משלם] מגופו, [מדובר רק] על הצד תמות [וכן בצרורות סומכוס מחייב חצי נזק מגופו וחצי מהמעולה שבנכסיו].

אמר רב סמא בנו של רב אשי לרבינא, אפשר ששמעת לפי רבי יהודה, [שצד תמות עומדת במקומה] בתם ונעשה מועד, [אבל] במועד מתחילתו [כגון צרורות]

---

1. עי׳ רמב״ם (נז״מ פ״ג ה״ד): היו מתכתין בחבל דלי ונפסק החבל ונשבר הדלי משלמין נזק שלם והוא שנתגלגל הדלי ממקום אל שנפל ונשבר, ואם היה על החבל קודם ונפל ונשבר הדלי משלמין פסקוהו משלם גם על החבל נזק שלם. [כ״פ ר״ן ס״ק ו׳ לא נהיר ולא כהיר ולא להיר דהא דמקשין בגמרא והא מצי מפיק דמדובר בדבייתא קא מקשי. ועי׳ מ״מ: [כהעירה על דברי הרמב״ד]: ולא כן פירשו שאר המפרשים ז״ל ולא ה״ק אי אמרת בשלמא חבלי קאי משכחת לה בחבל גלוי שדרכן למתכו בו כדי להוליך מעט מים שכשהוו ונתכתו מעט נפסק החבל והדלי נופל ונשבר והמשלומין לא על החבל שפיין בו דמיזם אלא על הדלי, אלא אי אמרת מחבל קאי והא מצוה הוא ופיטו משלם נזק שלם, ע״כ בתירוצי הרשב״ם ז״ל. ותמהו ד״ממקום אליפס״, פי׳ שם גם עיסה, והוא שיטת רבינו, וכשדרכן למתכו הוא ממהרו על הדרך שכשכחי. ומה שתמה והוא שנתגלגל הדלי לכוונה שנגעו בגוף הדלי וכן דעת הרשב״ם ז״ל. ועי׳ מגן אזולאי: דברי הרמב״ם ל״ע דהרי לעיל (י״ז ע״ב) בעי רבא לרבה על הכלי ולא שברתו ומתגלגל למקום אחר ונשבר מהו בחר מעיקרא לחולין ובופיא הוא, או דלמא בחר מבר מנת לחולי ולרוחות ניחוו. והגמ׳ שם מיפשה לפשוט את הספק מהגמ׳ שלנו, שאם מדובר שנפסק החבל ונשבר הדלי, רואים שבחזיק הולכים אחרי תחילת המעשה, ואם מדובר שהתרנגול המשיך לנחפו עד שנשבר, רואים שבחזיק הולכים אחרי זמן שנו נשבר הכלי, ע״ש. וע״כ הרמב״ם לפסק (פו״מ פ״ו ה״כ) שהולכים אחרי תחילת המעשה, ז״ל: זהורק כלי מרפשת הגג נלרך ולא היה יודע מתחיו כליס וקדס אחר ונשברו ממקל כשהוא נתויר קודם שיגיע נלרך ה״ז משתרין פטור, שלא שבר אלא כלי שפופו להשבר מיד בודאי, ומפלו כשופר כלי שבור ואין זה בכורס וכן כל כיולא בזה פטור ע״כ. ממילא קשה אין הביא לד של רב ביבי בר אביי שמדובר שהתרנגול המשיך לנחפו הכלי. ועוד תרי דברי הרמ״ם שהרמב״ם לומד כדברי הרשב״ם קשיס, שכן לפי הרמב״ם כתב ״והוא שנתגלגל הכלי מתחלתן עד שנפל ונשבר״, והרי גם הוא סובר כהרשב״ם שמפיק שהוא יצא גוף הדלי, וי״ע. אלא דעת הרמב״ם היא דס״ל דיפול דין לצרורות הוא במקרים שלא ניתוק בפועל רשתון אלא ע״י פעולה אחרת שנפעלה ע״י פועל הרשתון, ומעתה יתפרש היטב דעת הרמב״ם למה שהביא להלכה הלד של רב ביבי בר אביי שמדובר שהתרנגול המשיך לנחפו הכלי, אף שהרמב״ם פסק שהולכים אחרי תחילת המעשה, והוא דהרמב״ם לטעמיה דס״ל דיפול דינין לצרורות היינו דבא ממנו בתחילת המעשה אחר ולא פעלה הנחתה לזאת הפעולה פועל רשתון, ולכן ס״ל להרמב״ם דרב ביבי לא אמר אלא שמדובר שהתרנגול המשיך לנחפו הכלי, אבל לא שהוא פעל

והא חבל משונה הוא. בשלמא מי מלאי קאי מיבא לאוקמא בחבל גמור ויבן ובנו לאומרים הוא ליפסוק מחציתה מועטת שמתטיין למיתן חמיס שבחבל דקאי אחבל ע"כ חיירי בחבל חזק לשייכא ביה תשלום מי נמי מי מלאי קאי מיבא לפרש לעפסק היינו שהותר הקשר שהיה בחבל:

תפשוט דלאו בכחו דמי. הוה מלי למימר דזיל בכח קמדמי ליה וזיל הכא קמדמי ליה אלא בשלמא הכי מצי מסני שפיר:

ועל הגדיש משלם ח"נ. (דף כג.) מפרש במ"ד אשו מסוס תניא על כל הגדיש משלם תני נזק דמיניה בלבד הן והוי ניזוקות לבד ממקום נחש ומ"ד אשו מסוס ממונו על כל הגדיש פטור ועל מקום נחש תני מי נזק בלמלייה מלמעלה:

נזק שלם מגופו מי אשכחן. פירוש בכי תורמיה:

במועד מתחילתו מי שמעת ליה אלא בגון דשני ואייעד. זו גירסת הקונטרס ומפרש כיון דלמייעד הדר ה"ל כי תורמיה וכי היכי דבלתורות כי תורמייהו שמועדים מתחילתן מ"ג ותו לא מה נמי דשני ולמייעד לא תמור ממועד מתחילתו ואין העמלה לנזיקות שניהם נהן ומדקתני למשלם מגופו ולמה לנזיקות כי תורמיה נמי מגופו ותפשוט דרבא היכי פשיט מה לרבא למימר

אלא הא דבעי רבא יש העדאה כו'. ומ"ג דרבנן לית להו סהו ידע הכי"מ מדבעי מגופו משמע דלא ס"ל דיין במקום בית דינו ומיהו לא יפסוט מינה לית להו ולפ"ה: **בין** לרבנן בין לרבי אלעזר בסומכוס ס"ל. ומיהו דיעבד למעלה ומסברא [אלא שלא מהימין למעלה כל קב"ן] ופ"ה ולמה תפק לומר בסומכוס ס"ל וי"ל משום דלא כרבנן ס"ל ופסוט לעין שיטה לרבי אלעזר ס"ל דמהימן נזק שלם מע"ג דספר כרבי טרפון לגיטה ק"ו דכיון דבגזלנות שן ורגל מחלב הניזק אין משלם אלא מ"מ גם בגזלות דקטן לא יפלם כ"ש מ"מ ולא לה להצמיד כרבנן ומפקח גמלא וכגון דלמחה מגופי של הגדים בשיטה דגיחא ליה למימר דמשלם מ"מ על כל הגדים כדכי יוחנן[ב]:

היכא דלא מפרך ק"ו אית ליה דיו. ופ"ה ונימא מיפכא ק"ו מטלם מן העלייה ודיו לפ"ע וי"ל דכיון שפיר טפי דכי אמר דיו לענין מגופו לא משנינן מפ"ע[ג] כלל מכמו שהיה שלם אלא מ"ע[ד] ומוסיפין עליו עוד מ"ע אחר מצל מי אמרת דיו לפ"ע עקרא ליה לגמרי לפ"ע קמא דמפקת ליה מטלמין גופו ומוקמית אחלומי עלייה ובכל לד שלמו יכולין לעקור קל ומומר ולקיים דיו ים לנו לקיים: ובמה

מי שמעת ליה אלא כי קאמר רבי אלעזר נזק שלם כגון דאייעד ובהא קמיפלגי מר סבר יש העדאה לצרורות ומר סבר אין העדאה לצרורות אלא הא דבעי רבא יש העדאה לצרורות או [א]אין העדאה לצרורות אי לרבנן אין העדאה לצרורות אי לרבי אלעזר יש העדאה לצרורות אמר לך רבא כי מיבעיא לי לדידי אליבא דרבנן דפליגי עליה דסומכוס אבל הכא בין לרבנן בין לרבי אלעזר בסומכוס סבירא להו דאמר צרורות נזק שלם משלם וטעמא מאי אמור רבנן חצי נזק דשני ולא אייעד ובפלוגתא דרבי טרפון ורבנן קמיפלגי אימור דשמעת ליה לר' טרפון נזק שלם מגופו מי שמעת ליה אין מהיכא מיתי לה מקרן ברשות הרבים דיו לבא מן הדין להיות כנדון והא רבי טרפון לית ליה דיו דיו[ו] כי לית ליה דיו היכא דמפריך קל וחומר היכא דלא מפריך ק"ו אית ליה דיו. גופא בעי רבא יש העדאה לצרורות או אין העדאה לצרורות לקרן מדמינן ליה או דלמא תולדה דרגל הוא ת"ש הידום אינו מועד ויש אומרים הרי זה מועד הידום ס"ד אלא הידם וכהתיז מאי לאו כגון דעבד תלתא זימני ובהא קמיפלגי מר סבר יש העדאה ומר סבר אין העדאה לא בחד זימנא ובפלוגתא דסומכוס ורבנן קמיפלגי ת"ש בהמה שהטילה גללים לעיסה רב יהודה אומר משלם נזק שלם ור' אלעזר אומר [ב]חצי נזק מאי לאו כגון דעבד תלתא זימני ובהא קמיפלגי מר סבר יש העדאה ומר סבר אין העדאה לא בחד זימנא ובפלוגתא דסומכוס ורבנן קמיפלגי ת"ש בהמה שהטילה גללים לעיסה רב יהודה אומר משלם נזק שלם ור' אלעזר אומר [ב]חצי נזק מאי לאו כגון דעבד תלתא זימני ובהא קמיפלגי מר סבר יש העדאה ומר סבר אין העדאה לא בחד זימנא ובפלוגתא דסומכוס ורבנן קמיפלגי ת"ש בהמה שהטילה גללים לעיסה רב יהודה אומר משלם נזק שלם ור' אלעזר אומר [ב]חצי נזק מאי לאו כגון דעבד תלתא זימני ובהא

מי שמעת ליה אלא כי קאמר רבי אלעזר נזק שלם כגון דאייעד ובהא קמיפלגי מר סבר יש העדאה לצרורות ומר סבר אין העדאה לצרורות אלא הא דבעי רבא יש העדאה לצרורות או [א]אין העדאה לצרורות אי לרבנן אין העדאה לצרורות אי לרבי אלעזר יש העדאה לצרורות אמר לך רבא כי מיבעיא לי לדידי אליבא דרבנן דפליגי עליה דסומכוס אבל הכא בין לרבנן בין לרבי אלעזר בסומכוס סבירא להו דאמר צרורות נזק שלם משלם וטעמא מאי אמור רבנן חצי נזק דשני ולא אייעד ובפלוגתא דרבי טרפון ורבנן קמיפלגי אימור דשמעת ליה לר' טרפון נזק שלם מגופו מי שמעת ליה אין מהיכא מיתי לה מקרן ברשות הרבים דיו לבא מן הדין להיות כנדון והא רבי טרפון לית ליה דיו דיו[ו] כי לית ליה דיו היכא דמפריך קל וחומר היכא דלא מפריך ק"ו אית ליה דיו. גופא בעי רבא יש העדאה לצרורות או אין העדאה לצרורות לקרן מדמינן ליה או דלמא תולדה דרגל הוא ת"ש הידום אינו מועד ויש אומרים הרי זה מועד הידום ס"ד אלא הידם וכהתיז מאי לאו כגון דעבד תלתא זימני ובהא

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) [לקמן סה.], ג) [ע"ז ע"ב], ד) ג"ז סה, ה) מהכ"ל ו"ס ופ"ה ולפ"ז ולפי"ז כל"ל, ו) [לקמן כד.], ז) מהכ"ל ח"ל ולפי"ז ליה כתוב למעלה הך ולפי' כו' אחר ד"ה אמר לך ופ"ה מתוך מהכ"ל אבל כתן מ"ש לפניו הוא כתן ע"כ, ח) יט., ט) [לקמן כד.], י) מהכ"ל, יא) [לקמן כב ע"א].

גליון הש"ס

גמ' ותקנ בו ושבו. עיין ב"י יו"ד סי' קיג (ס"ח) ד"ה מ"כ ופיפוח:

הגהות וציונים

ב) הה"ג מוה' שבנא מחק תיבת ר"ענקר' ומהרנ"ש לא הסכים עמו (גליון). ג) מהרש"ל מ"ז רצ"ל וחצי נזק (גליון). בדפוס שלפני המהרש"ל הגי' והואיל ר"ההוא" ח"ב הוא דמשלם, וע"ז הגיה והואיל וחצי נזק וכו', ואין כוונתו למחוק ר"ומשנה". ובכת"י ואור זרוע הואיל **ומשנה הוא** וחצי נזק הוא דמשלם. ד) להסתבר: ה) נדצ"ל פ"ה"נ (באה"מ):

ליקוטי רש"י

דיו **לבא** מן הדין **שהחיות נכנסין**. דסוף סוף לי לאו קרן כהה"נ לגה מפכחת לד תמוך (לקמן כה.). וכתוכת ליתכך כמלוי על כמ מן הדין יוחר מן הנכנס דמיני מסגר שכנסת יתיש (בחמים סט:). לגומר לא לתמציר על המגוד מבקל סוחיו וכה לגמוד מן הכל אלא דיו לגמד שיכה כמלגד לגומר דיו לכת מן הדין להיות כנכון (בשב"ם ב"ב קיא.). **כי לית ליה דיו היכא דמפריך ק"ו**. לי ברכת דיו מיפכך ק"ו טוליה ולא נמנית פה מידי כלמפרכינן ופכה שכנסה דכתיב (לקמן כה.). **ורבי אליעזר אומר וכו'**. הוא כדי לגמוד בן פדא דהוה תמוהה. כדי לגמוד בן שמוע פתח כ' לגמוד של משנה ודכיימא הוא [שבת יט:]. ותגמרא כ' לגמוד בן פדא [נזיר לא: ועי' ברש"י כאן]. **משלם נזק שלם**. לסומכוס מוקימנן לה בכ"ק דאמר כתמה שהזיקה לגלוחות מהלם מזק שלם. **חצי נזק**. כלין לרוחות לרבנן דפליגי עליה לסומכוס בכ"ק ואמרי לית מהלם אלא מלי מזק לרוחות (קידושין כד:).

חשק שלמה על ר"ח

ב) [לקמן סה.], ג) [ע"ז ע"ב], ד) ג"ז סה, ה) מהכ"ל ו"ס ופ"ה ולפ"ז ולפי"ז כל"ל, ו) יט., ז) [לקמן כד.], ח) מהכ"ל, ט) [לקמן כב ע"א].

עין משפט נר מצוה

מז א מיי' פ"ב מהל' מזק ממון הל' ב סמג עשין סו טוש"ע ח"מ סי' שפח סעיף ג:

מח ב ג מיי' שם סמ"ע סעיף ח:

יח ד ה מיי' שם הלכה ט ו ועיין בהגהות ומ"מ טוש"ע שם סעיף ט:

רבינו חננאל

(אין) [מ"ו] יש בהן צרורות ס). **אלא** האי כלב כגון דאייעד. פי' שעשה זה הכלב ג' פעמים כך נשל חברה והלך ואכלה על גבי הגדיש והלהיק הגדיש ור' אלעזר סבר אע"פ שהן כצרורות מועד הוי ורבנן סברי כי האי גוונא לא הוי מועד. **ואמר אלא הא דבעי (רבה) [רבא] יש העדאה לצרורות אי לא כו'.** אמר לך (רבה) [רבא] כי קמיבעי לי' יש העדאה לצרורות אי לא אליבא דרבנן דפליגי עליה דסומכוס אבל הכא בין רבנן דאמרי חצי נזק ובין ר' אלעזר דאמר נזק שלם דסומכוס סבירא להו דאמר צרורות כי אורחייהו נזק שלם. ומהולדות דקרן מוקמי להו והכא בדשני הכלב ולא אייעד ורבנן כרבנן ור' אלעזר כר"ט דאמר משונה [קרן] בחצר הניזק נזק שלם. **ומקשינן עלה אימור דאמר ר' טרפון** במשונה נזק שלם מגופו מי שמעת ליה דאמרת ר' אלעזר כר' טרפון. **ומהדרינן אין** מהיכא קמייתי לה מקרן ברשות הרבים והכי קאמר ומה קרן ג) שמתחלתן נזק שלם נזק אינו דין שחייבין במשונה ורגל שמתחלתן נזק שלם אינו דין שחייבין במשונה דיו לשן ורגל הבאין מן הדין להיות כקרן הנדון. מה קרן במשונה מגופו משלם אף שן ורגל במשונה מגופו. **ומקשי' והא ר' טרפון לית ליה [דיו].** ופרקינן כי לית ליה דיו היכא דמפריך ק"ו כגון שדן זה בנזק שלם וזה בחצי נזק וא"ת דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה קרן חצי נזק אף שן ורגל חצי נזק כי עקר הדין שהקרן קל מפני שמשלם חצי נזק ושן ורגל חמורין שמשלמין נזק שלם ואם תעמיד זה חצי וזה חצי אין אחד מהן חמור על חברו ונתפרך הקל החומר אבל אם הדין דיו לבא מן הדין להיות כנדון לא מיפרך ק"ו את ליה ולשלם מגופו לא איפריך ק"ו. **ואסיקנא לשמעתא** בתחלת ד' אבות נזיקין (לעיל ג:) הא דבעי (רבה) [רבא] חצי נזק צרורות מגופו משלם או מן העלייה לרב פפא פשיט' ליה דמן העלייה משלם. **גופא בעי (רבה) [רבא] יש העדאה לצרורות אי לא.** ת"ש הידום אינו מועד ר"א הרי זה מועד ואוקים הידום והתיז צרורות ש"מ חלוקה. ודחינן לה דאמר לעולם בדלא אייעד ובפלוגתא דסומכוס ורבנן פליגי. **ת"ש בהמה שהטילה גללים לעיסה** (ר') [רב] יהודה אומר נזק שלם ור' אלעזר אומר חצי נזק מאי לאו דעבד ג' פעמים ובהא קמפלגי ר' יהודה סבר יש העדאה ור' אלעזר סבר אין העדאה. ודחינן לא בחדא זימנא ובפלוגתא דסומכוס ורבנן פליגי. גללים משונה היא. **ופרק דדחיק ליה עלמא.** לסומה היה דחוק ונתנו הגללים בתוך העיסה כגון זה אינו שינוי כדבעי למימר (ירו) לקמן היתה מהלכת במקום שאי אפשר לה וכו'. ולימא ר' יהודה הלכה כסומכוס ור' אלעזר הלכה כרבנן. גללים איצטריכא לה סד"א הואיל ובתר גופא גרירא כי גופא דמיא קמ"ל דכצרורות הן. **ת"ש דתני רמי בר יחזקאל** תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ותקע בו ושברו משלם נזק שלם. ואמרי בי רב (שור) [סוס] שצנף וחמור שנער ושבר את הכלים משלמין חצי נזק מאי לאו כגון דעבד ג' פעמים

מי שמע [שהרי אף פעם לא היה תם]. אלא [מה ש]אמר רבי אלעזר נזק שלם, כגון שנהיה מועד, וחולקים בזה, אחר סבר, יש העדאה לצרורות, ואחדר סבר, אין העדאה לצרורות[1].

[שואלת הגמ׳], אלא זה ששאל רבא [בהמה שהעיף משהו כדרכו[2]], יש העדאה לצרורות [שאחרי ג׳ פעמים חייב נזק שלם], או אין העדאה לצרורות [שכן הוא תולדה דרגל, שכן בפעם הראשונה זה דרכו וזה מועד][3]. אם לפי רבנן, אין העדאה לצרורות. אם לפי רבי אלעזר, יש העדאה לצרורות. [מתרצת הגמ׳] אמר לך רבא, [כל] מה שהסתפקתי בו, [זה] לפי רבנן שחולקים על סומכוס, אבל כאן [פי׳: בברייתא זו] בין לפי רבנן בין לפי רבי אלעזר סוברים כסומכוס, שאמר, צרורות משלם נזק שלם, ולמה רבנן אמרו חצי נזק. היינו דווקא [שעשו שינוי ולא נהיה מועד, וחולקים במח׳ רבי טרפון ורבנן [שר״ט סובר משונה בחצר הניזק משלם נזק שלם].

[שואלת הגמ׳], אפשר ששמעת לפי ר׳ טרפון, [שמשונה בחצר הניזק משלם] נזק שלם, [אמנם זה שחייב לשלם רק] מגופו [ולא מהמעולה] מי שמע. [מתרצת הגמ׳], כן [שמע כך, שואלת הגמ׳], מאיפה לומדים את זה, מקרן ברשות הרבים, דיו לבא מן הדין להיות כנדון [פי׳: מה שנלמד מקל וחומר לא יכול להיות יותר מהלמדל]. והרי רבי טרפון לא סובר ״דיו״. [מתרצת הגמ׳, מה שכתוב] שאין לו ״דיו״, היינו במקום שזה פורך את הקל וחומר [כגון שאם אומרים דיו אז אינו משלם אלא חצי נזק, ולכן אין הק״ו מלמד כלום, אמנם] איפה שלא פורך את הק״ו, יש לו ״דיו״.

מה שלמדנו לפני כן, רבא שאל, יש העדאה לצרורות, או אין העדאה לצרורות. מדמים [צרורות] לקרן [ולכן יש לו העדאה], או אולי [צרורות] הוא תולדה של רגל.

בא ושמע, רקידת [תרנגולים] אינו מועד [פי׳: הזיק שתרנגול עושה כאשר הוא מרקד איננו דרכו, וחייב חצי נזק כמשונה], ויש אומרים, זה מועד. [שואלת הגמ׳, וכי] אתה חושב [שהגמ׳ מביאה מחלוקת בענין] ריקוד [תרנגולים, הרי פשוט שזה דרכו. מתרצת הגמ׳], אלא לא [מדובר בריקוד סתם, אלא], ריקוד והתיז, [אומרת הגמ׳] במה [חולקים, וכי] לא שעשה שלשה פעמים, וחולקים בזה, שאחד סובר, יש העדאה, ואחד סובר, אין העדאה. [דוחה הגמ׳] לא, [המחלוקת מדובר שעשו] פעם אחת, וחולקים במחלוקת של סומכוס ורבנן.

בא ושמע, בהמה שהטילה גללים לעיסה [ומאחר וזה לא גוף הבהמה זה צרורות], רב יהודה אומר, משלם נזק שלם, ורבי אלעזר אומר, חצי נזק. במה [חולקים, וכי] לא [מדובר] שעשה שלשה פעמים, וחולקים בזה אחד סובר יש העדאה, ואחד סובר, אין העדאה. [דוחה הגמ׳] לא, בפעם אחת, וחולקים במחלוקת של סומכוס ורבנן. [שואלת הגמ׳] והרי זה משונה [שכן אין דרכה להטיל גללים לעיסה. מתרצת הגמ׳, צ״ל שמדובר] שנדחקה [הבהמה, פי׳ שעומדת במקום צר ואין לה מקום לזוז משם, ולכן אינו משונה.[4] שואלת הגמ׳], ושנאמר רב יהודה אמר הלכה כמו סומכוס, ונאמר רבי אלעזר הלכה כרבנן. [מתרצת הגמ׳] צריכים [ללמד את המקרה בענין] גללים, כי הייתי חושב לומר הואיל ונגרר אחרי גופו [שכן זה היה בתוך גופו], נחשב כגופו, לכן לומדים [שלא].

בא ושמע, רמי בר יחזקאל שאל סתירה, תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית ותקע בו ושברו [פי׳: ונבקע הכלי מחמת הקול], משלם נזק שלם[5], ואמר רב יוסף, אמרו בבית מדרש של רב, סוס שצנף, וחמור שנער, ושיבר כלים [בקולו, וכל אלה הם צרורות], משלם חצי נזק, [ב]מה [מדובר, וכי] לא כגון שעשה שלשה פעמים [ונהיה מועד לזה],

---

1. עי׳ רמב״ם (נ״מ פ״ב ה״ט): כל תולדה כאב שלם חוץ מצרורות ומגחון ממחצה רגלי ומהמבה בשעת הילוכה שאע״פ שתולדת הרגל הן ופטור עליהן ברשות הרבים כרגל ומפני שהזיקו ברשות המיזק משלם מן היפה שבגופיו כרגל שהוא אב לף על פי כן אינו משלם אלא חצי נזק. ועי׳ שם ראמ׳: מזה שהרמב״ם פוסק שמשלם חצי נזק ולא כתב דבהועד לצרורות משלם נזק שלם, מוכח דאין העדאה לצרורות ובכל אופן משלם רק חצי נזק, וצ״ע מהיכן פסק הרמב״ם פסק זה. ונראה דשיטתו רבא ״פי׳ יש העדאה לצרורות״, אלוי בשאלה הגמ׳ על רבא ״פי׳ צרורות מגופו משלם או מן העליה משלם״. וכן עי׳ רש״י: קשה לי היאך דמעיקרא דרכו בכך, מה זה משנה אם עשה כך פעם אחת או כמה פעמים. ובמוס׳ לעיל ע״א ד״ה במועד מיכן: נראה פירוכא הוא כיון דמתניתא רמתניא לקרן בחצי נזק שייך בו העדאה וכו׳. ומכאן ס״ע אף לדמי לקרן דמשלם חצי נזק, מ״מ הרי לף דמי לקרן דהרי משלם מן העליה, ולכן פ״ל לרמב״ם דכל הפיקוו של רבא אם יש העדאה לצרורות, הוא רק לפי מה שאמר שם צרורות מגופו משלם, דלהלל זה דמגופו משלם, אז שפיר שם יש העדאה לצרורות, דמיכיון שהמזיק דיממו לקרן דמשלם חצי נזק ומגופו, שייכא ביה העדאה. משא״כ להלל דצרורות מהעליה משלם, שפיר נשמול כלל, ופשיטא דאין העדאה לצרורות. ולכן הרמב״ם לטעמיה דפסק לצרורות משלם מן העליה שפיר פסק דאין העדאה לצרורות. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ של ס״ג), הוב״ד לעיל ג ע״ב הערה 8. **2.** עי׳ רש״י שמפיל ג׳ לבדים, והבאתו הלל השני, מאחר והוא כותב ״ועיקר״. למעט נלמוד השני של רש״י: כלומר עשה צרורות בשיעור ואחרי ג׳ פעמים נהיה מועד לזה, ואז יפלו מתולדה דרגל ועשה תולדה דקרן ויש לחן העדאה לשם נ״ש אחלי מגופו דלא תמוש במקומה עומדת ואחלי מן העליה. עי׳ הגרנ״פ: ולכאורה כוונתו דהחלכתא לצרורות נאמר רק ברגל ולא בקרן, ולהכי אינה חצי נזק שלם לצרורות ע״י שיעור, דכמו בגופו. ודברי רש״י הללו הם ע״פ דבריו להלן בד״ה דתניא, דשם לף נאמר ההלכתא לצרורות, דההלכה למשה מסיני נאמר רק ברגל ולא שאר תולדות, ועד״ז פ״ל בפוגיין דהך הלכתא לף נאמר בקרן. ונראה דל״ל לצרורות ע״י שיעור שהי מכל קרן, דבאמת עצם החזק לצרורות הו״ל תולדה דרגל וכל הטעה דלף מייב כתולדה דרגל, הוא משום דהך החזק נעשית ע״י שיעור והשיעור מפקיעו מלהחשב תולדה דרגל ומשויו לו כתולדה דקרן, ומעתה י״ל דלף שלגבי שאר דיניס, כגון חצי נזק ורשות הרבים, מהני השיעור להפקיעו מדין רגל ולשוויו כתולדה דקרן, מ״מ לגבי ההלכתא לצרורות מספקא לן אולי נאמר דזה ההלכתא לצרורות, דסוף סוף הוי״ל מעשה רגל. וזהו לשון הגמ׳ ״או אולי תולדה דרגל הוא״, כ״ל דכיון דהו״ל מעשה רגל ע״כ לגבי הך מילתא יש לזה דיני רגל דגם זה ההלכתא דחצי נזק. ואם כיוס דהדברים נמצא דבקרן גמורה שכוונתו להזיק כגון בשור שדחף את חבירו לבור לף נתפפקה הגמ׳ כלל, דזה פשוט שלף נאמרה ההלכה לצרורות, ואם הועד בכך משלם נזק שלם (וכ״ה לענין שן, דזה פשיטא לי׳ף דההלכה לצרורות ובמש״כ רש״י להלן), וכל הספק הוא רק בצרורות הבאים ע״י שיעור אולי לזה מילתא אחרי׳ דלגבי שיעור לף נאמר ההלכתא לצרורות, אלא דלגבי שאר דיני רגל הו״ל כתולדה דרגל ולא כאב ולכ

וחולקים בזה, אחד סובר, יש העדאה, ואחד סובר, אין העדאה. [דוחה הגמ׳] לא, חולקים במחלוקת של סומכוס ורבנן בפעם אחת. [שואלת הגמ׳] והרי זה משונה [שכן אין דרכו של תרנגול לתקוע בכלי. מתרצת הגמ׳, צ״ל שמדובר] שיש בו זרעים[1] [ואז דרכו להכניס ראשו בתוך הכלי ולאכול, ומאחר וזה דרכו לאכול גם כן הוי דרכו לצעוק].

רב אשי שאל, [לרבנן החולקים על סומכוס, האם] יש שנוי לצרורות [היכא ששינה בהם, כגון שבעטה ברגלה ומחמת הביעוט התיזה צרורות ושברה כלים, ואז הוא חייב רק] רביע נזק, או אין שנוי לצרורות [ואז הוא חייב רק] רביע נזק [אלא תמיד חייב חצי נזק][2]. תפשוט את זה [מההלכה הזו של] רבא, שרבא שאל, יש העדאה לצרורות, או אין העדאה לצרורות. משמע שאין שנוי [שאם יש שנוי לרביע הוי חצי נזק להעדאתם ולמה רבא שואל הרי ודאי אין העדאה לשלם נזק שלם, שכן תמות היא רביע נזק והעדאה היא רק חצי נזק]. אולי רבא אמר [בצורה של] ״אם תרצה לומר״ [פי׳: והוא מסתפק בשני הדברים, א׳ אם יש שינוי או לא, ואם תרצה לומר שאין שינוי האם יש העדאה למות זו או אין העדאה], ״אם תרצה לומר״ שאין שנוי, יש העדאה או אין העדאה. תיקו [פי׳: זה ספק].

רב אשי שאל, כח כחו, לסומכוס, [דינו] כמו כחו או לא. [ופירוש צדדי הספק אם] הוא למד הלכה [למשה מסיני של צרורות לחצי נזק] ומעמידו בכח כחו, או אולי לא למד את הלכה [למשה מסיני] כלל. תיקו.

היתה מבעטת, או שהיו צרורות מנתזין מתחת רגליה ושברה את הכלים, משלם חצי נזק. שאלוהו, איך מדובר. היתה מבעטת והזיקה בביעוטה [ללא צרורות וזה תולדה דקרן], או צרורות כדרכו משלם חצי נזק, ורבנן היא, או אולי היתה מבעטת והזיקה בביעוטה, או צרורות מחמת ביעוט, משלם חצי נזק, כדרכו משלם נזק שלם, ומי זה, סומכוס היא.

בא ושמע מהסוף [אפשר להוכיח כוונת המשנה], דרסה על הכלי ושברתו, ונפל השבר על כלי אחר ושברו, על הראשון משלם נזק שלם, ועל האחרון חצי נזק. ואם זה סומכוס, וכי יש לו [הלכה של] חצי נזק [בענין צרורות]. ואם תאמר, ראשון, ראשון להתזה [אותו כלי שנשבר מחמת התזת שברי כלים שדרסה עליו קרי ראשון ואף על גב דצרורות נינהו משלם נזק שלם דסומכוס היא], ושני, שני[3] להתזה [כגון שמאותו כלי שנשבר ע״י צרורות התיזו שברים ושברו כלי שלישי דהוי כח כחו ומשו״ה משלם חצי נזק], וסומכוס מחלק בין כחו לכח כחו. הרי זו השאלה של רב אשי, כח כחו, לסומכוס, דומה כחו או אינו דומה כחו. תפשוט אותו שאינו כחו.

רב אשי מעמיד את המשנה כרבנן וכך שאל, היתה מבעטת והזיקה בביעוטה, או צרורות כדרכו, חצי נזק, [אבל אם] היתה מחמת ביעוט, [רק חייב] רביע נזק, ויש שנוי [בצרורות], או אולי היתה מבעטת והזיקה בביעוטה, או צרורות מחמת ביעוט, חצי נזק, ואין שנוי. תיקו.

רבי אבא בר ממל שאל את רבי אמי, ויש אומרים את רבי חייא בר אבא, היתה מהלכת [בחצר הניזק] במקום שאי אפשר לה אלא אם כן מנתזת, ובעטה והתיזה והזיקה, מהו. כיון דאי אפשר לה [לא לעשות מעשה כזה] הוא דרכו [ודינו ככל צרורות, חצי נזק], או אולי עכשיו הרי התיזה צרורות מחמת ביעוט [והוה משונה]. תיקו.

ר׳ ירמיה שאל את ר׳ זירא, היתה מהלכת ברשות הרבים (ובעטה) והתיזה והזיקה, מה [דינו]. מדמים אותו לקרן וחייבת, או אולי תולדה דרגל הוא ופטורה [שכן כל צרורות הם תולדה של רגל ופטורה ברשות הרבים]. אמר לו, זה מסתבר, שהוא תולדה דרגל[4].

התיזה ברשות הרבים [כדרכו, והלכו הצרורות] והזיקה ברשות היחיד, מהו. א״ל, אין כאן עקירה [פי׳: התזה המחייבת, הרי רשות הרבים הוא מקום פטור על נזק רגל, וכי יש להסתפק אם] יש כאן הנחה [המחייבת]. שאלו שאלה מברייתא, היתה מהלכת בדרך והתיזה, בין ברשות היחיד בין ברשות הרבים, חייב. במה [מדובר, וכי] לא [מדובר ש]התיזה ברשות הרבים והזיקה ברשות הרבים. לא, התיזה ברשות הרבים והזיקה ברשות היחיד[5]. והרי אמרת, אין כאן עקירה [פי׳: התזה המחייבת, הרי רשות הרבים הוא מקום פטור על נזק רגל, וכי יש להסתפק אם] יש כאן הנחה [המחייבת]. אמר לו, חזרתי מזה.

שאלו שאלה מברייתא, דרסה על הכלי ושברו, ונפל השבר על כלי אחר ושברו, על הראשון משלם נזק שלם, ועל האחרון משלם חצי נזק, ולמדנו על זה, במה מדובר, ברשות הניזק, אבל ברשות הרבים, על הראשון פטורה [שרגל פטור ברשות הרבים], ועל האחרון חייבת, במה [מדובר, וכי] לא [מדובר ש]התיזה ברשות הרבים והזיקה ברשות הרבים [וחייבת, שצרורות כדרכם דומים לקרן וחייב ברשות הרבים]. לא, התיזה ברשות הרבים והזיקה ברשות היחיד. והרי אמרת, אין כאן עקירה [פי׳: התזה המחייבת, הרי רשות הרבים הוא מקום פטור על נזק רגל, וכי יש להסתפק אם] יש כאן הנחה [המחייבת]. אמר לו, חזרתי בי. באמת.

---

1. עי׳ רמב״ם (מ״מ פ״ב ה״ט): תרנגול שהזיקו רשאין לגבות כלי זכוכית ותקע בו ושברו, אם היו בתוכו מעות ויוצא הוא שהזיקו רשאין לגבות כדי נזקן, על התנאין משלם נזק שלם ועל הכלי משלם חצי נזק כחצי נזק לצרורות שכך הוא דרכו ואם היה הכלי ריקן הרי זה משונה ומשלם חצי נזק ככל הקנסות. [כ״פ ד] תרנגול שהזיקו רשאין לגבות וכו׳ ואם היה הכלי ריקם הרי זה משונה ומשלם חצי נזק. ע״ש זה טעות הוא דהא לצרורות על ידי שינוי הוא ובעינן היה אם יש שינוי לרבינו נזק או לא. ועי׳ מ״מ: דעת רבינו ז״ל, כאשר שומעת הגמ׳ ״והא משונה הוא״ לסומכוס בלבד הקשו, שכן לרבנן, מי אמר שיש שינוי לצרורות שיקשו להדיא ״והא משונה הוא״, ואע״פ שלסומכוס משלם בצרורות נזק שלם, דוקא כדרכה שהן מולדות לרגל, ובלבדה לא גמיר. אבל במשונה, מולדה דקרן הוא, ולא ישלם אלא חצי נזק. ומכאן שיש בו זרעים, והרכו שכך. אבל לרבנן לא משכח כלל שע״פ שמסופק להו אם יש שינוי לצרורות דוקא בשיש שינוי בגוף המעשה, כגון המזח לצרורות ע״י ביעוט. אבל כשאין שינוי בגוף המעשה, כגון שקיעת התרנגול, אף על פי שאין דרכו להכניס ראשו לתוך הכלי, אין זה שינוי בצרורות אלא מולדה דקרן הוא. ומלבד הכי ז״ל ולא עשה מהן בגמ׳ אחת לפטור על הרשומה כרכ״ך ולחייב על השניה, ועדיין ק״ע, ועמ״ש הרמב״ם בפרה רפ״ג ז״ל. ועי׳ לח״מ: עי׳ מגיד משנה, אמנם אין ההכרח שלו מספיק להוכיח דברי הגמ׳ מפשיטותם, דמשמע דפריך לרבנן, ופשוט שהוא ספק אם יש שינוי לצרורות או לא ליגיד שהגמ׳ שואלת לשניהם, לסומכוס אמאי מייב נזק שלם דע״כ לית לה קמאי סומכוס אלא בצרורות כדרכם, אבל בצרורות משונים, ואפי׳ אלא הוי אלא חצי נזק, ומאי שכתוב שם: או דילמא היכא דמעטא והזיקה בביעוטא משונים או בצרורות מחמת ביעוט חצי נזק שלם ומאי סומכוס הוא וכו׳, משמע לסומכוס בצרורות משונים חצי נזק. וכן שואלת גם לרבנן דהפשוט הא הספק למין שינוי לצרורות, שכן אם יש שינוי לצרורות ס״ל אמאי משלם חצי נזק. ופי׳ זו יותר טוב משאר דברי המגיד משנה, שאז דברי הגמ׳ דומים לשאלה לעיל בהמה שהטילה גלגלים לעיסה והא משונה היא ומשני דלמיק לה בעלמא, והכי שם הגמ׳ שואלת גם לסומכוס וגם לרבנן. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שנ ס״ט): תרנגול שהזיקו רשאין לגבות כלי זכוכית ותקע בו ושברו אם היו בתוכו מעות נותן לו כדי נזקו, על התנאין משלם נזק שלם ועל הכלי משלם חצי נזק כחצי נזק או אינו דומה כחו ואם היה הכלי ריקן הרי זה משונה ומשלם חצי נזק. [כ״פ ד] תרנגול שהזיקו רשאין לגבות וכו׳ ואם היה הכלי ריקם הרי זה משונה ומשלם חצי נזק. ע״ש זה טעות הוא דהא לצרורות על ידי שינוי הוא ובעינן היה אם יש שינוי לרבינו נזק או לא. ועי׳ מ״מ: דעת רבינו ז״ל, כאשר שומעת הגמ׳ ״והא משונה הוא״ לסומכוס בלבד הקשו, שכן לרבנן, מי אמר שיש שינוי לצרורות שיקשו להדיא ״והא משונה הוא״, ואע״פ שלסומכוס משלם בצרורות נזק שלם, דוקא כדרכה שהן מולדות לרגל, ובלבדה לא גמיר. אבל במשונה, מולדה דקרן הוא, ולא ישלם אלא חצי נזק. ומכאן שיש בו זרעים, והרכו שכך. אבל לרבנן לא משכח כלל שע״פ שמסופק להו אם יש שינוי לצרורות דוקא בשיש שינוי בגוף המעשה, כגון המזח לצרורות ע״י ביעוט. אבל כשאין שינוי בגוף המעשה, כגון שקיעת התרנגול, אף על פי שאין דרכו להכניס ראשו לתוך הכלי, אין זה שינוי בצרורות אלא מולדה דקרן הוא. ומלבד הכי ז״ל ולא עשה מהן בגמ׳ אחת לפטור על הרשומה כרכ״ך ולחייב על השניה, ועדיין ק״ע, ועמ״ש הרמב״ם בפרה רפ״ג ז״ל. ועי׳ לח״מ: עי׳ מגיד משנה, אמנם אין ההכרח שלו מספיק להוכיח דברי הגמ׳ מפשיטותם, דמשמע דפריך לרבנן, ופשוט שהוא ספק אם יש שינוי לצרורות או לא ליגיד שהגמ׳ שואלת לשניהם, לסומכוס אמאי מייב נזק שלם דע״כ לית לה קמאי סומכוס אלא בצרורות כדרכם, אבל בצרורות משונים, ואפי׳ אלא הוי אלא חצי נזק, ומאי שכתוב שם: או דילמא היכא דמעטא והזיקה בביעוטא משונים או בצרורות מחמת ביעוט חצי נזק שלם ומאי סומכוס הוא וכו׳, משמע לסומכוס בצרורות משונים חצי נזק. וכן שואלת גם לרבנן דהפשוט הא הספק למין שינוי לצרורות, שכן אם יש שינוי לצרורות ס״ל אמאי משלם חצי נזק. ופי׳ זו יותר טוב משאר דברי המגיד משנה, שאז דברי הגמ׳ דומים לשאלה לעיל בהמה שהטילה גלגלים לעיסה והא משונה היא ומשני דלמיק לה בעלמא, והכי שם הגמ׳ שואלת גם לסומכוס וגם לרבנן. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שנ ס״ט): נעשה נתלן כרשות הניזק והזיקה לצרורות ממחמת הבעיטה והזיקה שם, חייב לשלם רביע נזק שזה שינוי הוא בהמזח לצרורות, ואם הפסיד הניזק חצי נזק אין מוציאין מידו, ואפילו היתה מהלכת במקום שאי אפשר לה שלא תתיז ובעטה והזיקה, משלם רביע נזק ואם הפסיד הניזק חצי נזק אין מוציאין מידו. הגה: וכבר נתבאר דיש מולקים, וסבירא להו דלא מהני הפיסה בספק דיוקא. **מאיר המשפט**: במקום שאי אפשר לה שלא תתיז - גם זה ספק בגמרא, ומשום דזה יש סברא לומר דיש כאן שינוי לצרורות כיון שהוא מקום שאי אפשר לה שלא תתיז, כיון דאפילו בלא בעיטה גם כן היתה מתזת לצרורות כיון שהוא מקום שאי אפשר לה שלא תתיז, ואפ״ה כיון דאינעיא דלא אפשטא היא דיוקא כאינעיא שלפני זה בבעטה והזיקה והיה אפשר לה שלא תתיז (סמ״ע). דלמא מהני הפיסה כו׳ - ולדעתם אם הזיק ברשות הרבים מפקינן מיניה, וברשות הניזק אי תפס גוף המזיק גובין לו ממנו רביע הנזק, ובעומו הוא פשוט על פי מ״ש להמולים מהמירו עליו הרמיים, וכיון דלמא מהני היה הפיסה לעולם הניזק יהו על המתמונה (סמ״ע), ואפילו במקום של ספק פפיקא לא מהני הפיסה (רע״ב). רש״י פי׳ דשומר הספק הוא כדין תמות, אפס דין תמות הוא אלי ממה שהיו לשלם בתורת מועד דהיינו רביע, או דלמא דין תמות הוא אלי נזק בלבד דלא משכחת אם דמשלם כגיר מפלגא. ומבואר מדבריו דלמד דין צרורות פשיטא לן דע״ש לגרע אם היו לגביי מפלגא, וכל הספק הוא רק מלד התמות שבו. ובמומ׳ ר׳ פרץ פי׳ דשומר הספק הוא בהלכתא דצרורות, אפס בהלכתא דצרורות נמחר שהיו לשלם אלי מדין אחד שלו, ולכך אפס מהני הפיסה לחזירו לרביע נזק, או דלמא בהלכה נמחר שמשלם אלי נזק ולכך גם אפס אין לנו להחזירו יותר מאלי. וגרסאת מדבריו היפך דברי רש״י, דלמד דין תמות פשיטא לן דע״ש לגרעו לרביע וכל הספק הוא רק מלד ההלכתא דצרורות, ול״ב במאי פליגי רש״י ורא״ש. עיין המלך בהשלמות. **3.** בגירסת רש״י ״למחרן למחרן״. **4.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שנ ס״ד), הוב״ד לעיל יז ע״ב הערה 3 ועל ג ע״ב הערה 8. **5.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שנ ס״ד), הוב״ד לעיל יז ע״ב הערה 3. **2.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שנ ס״ו): נעשה נתלן כרשות הניזק והזיקה לצרורות ממחמת הבעיטה והזיקה שם, חייב לשלם רביע נזק שזה שינוי הוא בהמזח לצרורות, ואם הפסיד הניזק חצי נזק אין מוציאין מידו, ואפילו היתה מהלכת במקום שאי אפשר לה שלא תתיז ובעטה והזיקה, משלם רביע נזק ואם הפסיד הניזק חצי נזק אין מוציאין מידו. הגה: וכבר נתבאר דיש מולקים, וסבירא להו דלא מהני הפיסה בספק דיוקא.

ובהא קמיפלגי. פירוש לפליגי למימר רמי בר יחזקאל דבלתיעד ואמרי בי רב בגלגל מיעד ויל"ע דע"כ מאי קמ"ל דמרי בי רב ואין למסוה היכי אלגיי אלגיי) פ"ש משום הלא מיבעי בי ר' חייא ור' אושעיא לא מוקמינן מינה מיוכמא[ה]:

וכי תימא ראשון ה'התזה. ואע"ג דלא שייך לפרש הכי בריייתא דניקמן למתני עלה ד"מ ברשות הניזק אבל בהכ"ר על הראשון פטור ועל האחרון מיב ואי נמי לאחרון לא מיחייב משום דלא יכול להיות ראשון להמזה אי ברשות הניזק או בהכ"ר כמו שני להמזה מכל מקום מתניתין מני סבירא ליה כרבנן מוקי ה' ובעי ה' הבי. כוס מני למימר לעמ"ל קמ"ל מ"ש לגמ' סומכוס היא ולא מי"ל דרבנן סומכוס היא אלא דלא עדיפא ליה למיבעי בית שני ושני ולעולם דבעית לעיל לא היתה סומכוס אי ע"י שני ותו לא ושפ"מ סומכוס אי ע"י שני ותו לא מיבעי ליה דלעולם סומכוס היא אי ורבנן היא אי דלמא היא דאפילו לרבנן אי ע"י שני ותו לא ושפ"מ מיבעי ליה דלעולם ר

אבל קשרו אדם חייב. פי׳ נתר דגייס ומשוס טור ולגו דוקא קשרו אלא כל הכיפ אלא מלגייס כקשרו דמי כדקאמר מי אלא מלגייס פוסק הוס:

אלא מתני׳ בדאדייה אדוי. ומיירי בגלול הפקר או בחבריס ומלגייס:

ובי אתמר דרב הונא בעלמא אתמר. אלא מתוקמא למתני׳ דקשרו אדם חייב משמע הכל ובדאדייה אדוי [ב]נמי חייב[ג] בעל תרנגול ובקוגעדם פי׳ אלא מתוקמא למתניתין משום שהקושר היה פטור כיון דאדייה אדוי אלא מקל אדם בגוונו וקשה לפי׳ מ״מ לייחייב משום אלגו דהוי כאדמו ובכיונו ומשמו שהניחן בדאדם גגו ונפלו בדוס מגויה והזיקו בהדי דאלגי[ד] דהאי תרנגול הוי כדוס מגויה ומשום הכי פטור:

נקשר מאליו פטור. לפיס גור ולא שור גור:

קשרו אדם חייב. לגו דוקא קשרו דה״ס אס היה במקום שמוגנע ובגיהו במקום שהוקפה שפעם בו ופיפי לא הגגיהו ולא קגאו ולא כמו שפיכס הקושטרם דקייכ בהגבהה כשקשרו יש לו לאדם לילל בעלים לכל מקלה שהניחה בדה״ר מיחייב היה משום טור מע״ג אלא אס כן דעד כאן לא פליגי רב ושמואל (לקמן דף מח:) אלא בלולה אפקרי׳ אבל בדאפקרי׳ אין לרב יכין לשמואל היינו טור:

וחזיר שאכל חתיכה של בשר. לפיכה ע״י הדחק היה כלמשוק והא דתנן[ב] גבי מדוכות הנכריס ומייתי לה בפרק קמא דפסחים (דף ע.) כל מקום שמזיר ומולה יכולין להלך אין נייכין בדיקה קומר ר״ת דאמרי נפלים לדריכי: מתקלגל

מתני׳ כיצד השן מועדת לאכול פירות וירקות [ה]הבהמה מועדת לאכול פירות וירקות [ו]אבלה בסות או כלים משלם חצי נזק [ז]במה דברים אמורים ברשות הניזק אבל ברשות הרבים פטור [ח]ואם נהנית משלמת מה שנהנית כיצד משלמת מה שנהנית אבלה מתוך הרחבה משלמת מה שנהנית[ט] [י]מצדי הרחבה משלמת מה שהזיקה מפתח החנות משלמת מה שנהנית מתוך החנות משלמת מה שהזיקה: **גמ׳** תנו רבנן השן מועדת לאכול את הראוי לה כיצד בהמה שנכנסה לחצר הניזק ואכלה אוכלין הראויין לה ושתתה משקין הראויין לה משלם נזק שלם [י]וכן חיה שנכנסה לחצר הניזק וטרפה בהמה ואכלה בשר משלם נזק שלם [יא]ופרה שאכלה שעורין וחמור שאכל כרשינין וכלב שליקק את השמן וחזיר שאכל חתיכה של בשר משלמין נזק שלם אמר רב פפא השתא דאמרת כל מידי דלאו אורחיה ואכלה ליה [יב]ע״ע הדחק [יג]שמיה אכילה דאכל תמרי וחמרא דאכיל ביניתא משלם נזק שלם ההוא חמרא דאכל נחמא ופלסיה לבלא [יד]חייביה רב יהודה לשלם נזק שלם אנחמא ואבלא חצי נזק ואמאי כיון דאורחיה למיכל נחמא [טו]אורחיה נמי לפלוסי בלא [טז]דאכל והדר פלים ופת אורחיה הוא ורמינהו [יז]אבלה פת ובשר ותבשיל משלם חצי נזק מאי לאו בבהמה לא [יח]בחיה חיה בשר אורחיה הוא דמזמי ואיבעית אימא בטבא ואיבעית אימא לעולם בבהמה ובפתורא[כ] ההוא

והא״ר יוחנן. לקמן בהמי פירקין (דף טו.): **כי** קאמר רבי יוחנן. מין מני נזק מלוק על מני נזק דקרן קאמר דכתיב[ב] ימלון ומלו מרי זימני לפפוקי ממאן דפריך לקמן[ג] ולא מסה קרן ברה״ר מייתב כלוס מק״ו אלא מני נזק מני נזק למלוומות לעולם פטור ברה״ר: אקילעא. פרק ח״ש[ד] שלפני הניס: כשבשה בונבה מהו. פורמה הוא ופטורה ברה״ר או לא: **וכי** יאחונה. בעלה בזוגה וילך ולמי פטור ברה״ר: הא אורחה היא. ומולה לרגל הוא: כשכוש יתירא קמבעיא ליה. מי מורמיה הוא או לא: לא שנו. למני נזק ומו לא: אלא שנקשר מאליו. להלין בגגל המרנגול: אבל קשרו אדם חייב. הקושר נזק שלם לסוי בור ומס מקל בו מלם מייב במקו: נקשר מאליו. למתניתין: מאן חייב. לפלומי מני נזק: אי בעל הדליק. אמין המרנגול אלו: פושע הוא. וכוליס נזק בעי לפלומי שהרי בורו הוא שהפליטו לרה״ר: אלא. למתניתין: תרנגול מביאו ומייב בעל המרנגול: איש בור ולא שור בור. [ט]כי יכרה אים בור או כמר בהמה ולא כי יכרה שור בור ומהי בור לגל לגל המרנגול: קשרו אדם חייב. להכי לגל בעלים: משום מאי מחייב. להא לגו בור מעלית הוא שהרי לא הזיק במקום שקשרו שם שהמרנגול גרמו למקום אחר: בורו המתגלגל. למתניתין ליה כפ״ק (דף ו.) מהלך השור: **מתני׳** כיצד השן מועדת. ומפני לפמול לת הלמוד לה: משלמת ח״נ. דמפומה הוא: אבל ברה״ר פטור. דבעינן [יא]ובעל בשלה אחר ומקבלת ובליס נמי פטור בגמרא מפרש לה[ט]: מה שנהנית. לפו משלומין מעלית מחת דלף בלשות הרבים נמי מייב (לקמן כה.): אקילעא. כמיפס בניס מלל שלפני הטרקלין שקורין פורטינ״ו בלע״ז (ברכות נב:). לפני הבית כעין בית שער וקורין פורט״י[י] (פסחים עב:). פוק״ל לפני הטרקלין (ע״ז כו:). **דאדייה** אדויי. כמו וידו אבן בי (מיכה ג) [ביצה לט.]. שזקלו (לקמן נב.). **בורו המתגלגל**. כגון שהיא אבן בה״א ובעודה במקומה לא הזיקה ונתגלגה רגלי אדם והכתה למקום אחר והזיקה שם (לעיל ו.). **משלמת מה שנהנית**. לפי שנתפה ולא לפי הזיקה (לקמן נה:). **טרפה בהמה**. והכתפה ואבלה הכשר (לעיל סז:). **ביניתא**. לג (פסחים עו: ועוד).

חשק שלמה על ר״ח ב) וכ״ה בשיטה מקובלת כאן וכיני לגריס בפסוקת והוא פת הלטמה נקערה חם אין לדכה לאכול ע״ש.

מסורת הש״ס עם הוספות

ב) [לקמן טו.], ג) עיין תוס׳ לקמן מא. ד״ה הא, ד) [לקמן מח. נח.], ה) עיין תוס׳ לקמן כב. ד״ה לאו, ו) [ועיין ביצה נט. פיכס״י שס], ז) [לעיל ו.], ח) [לעיל יח:], ט) עיין תוס׳ לקמן קא. ד״ה או דלמא, י) לעיל סו:, יא) [ובמס עו. ופ׳ לקמן קי.], יב) ע״ז רבינו חננאל ובהגהות חשק שלמה שם וע״ש רשב״א, יג) כר., יד) לקמן כ., טו) עיין תוס׳ לקמן כא. ד״ה ובמהזרת, טז) לקמן כא., יז) תולין ד., יח) ב״מ צ. ועי״ש גליוני הש״ס לר״ע ענגל, יט) לעיל טו: עי״ש תוד״ה ואי תפס, כ) לעיל ו.

גליון הש״ס

תום׳ ד״ה וכי כר׳ נמי חייב בעל תרנגול. עי׳ לקמן כג ע״ב תוס׳ ד״ה ויתיב:

הגהות וציונים

ב) מקום מקורה לפני שער הבית. ג) צ״ל חייב נמי (ב״ש, וכ״ה בכת״י):

תורה אור השלם

א) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יַכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר:
[שמות כא, לג]

ב) וְכִי יִגַּח שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת הַמֵּת יֶחֱצוּן:
[שמות כא, לה]

ג) כִּי יַבְעֶר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירָה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם:
[שמות כב, ד]

לקוטי רש״י

אין חצי נזק חלוק. דקרא יתיר הוא לכתוב ואלו את כספו וגם את המת אלא לרבות שמת לתך נכסות הכיכס נמי מייב (לקמן כה.). **אקילעא**. כניסת בניס חלר שלפני הטרקלין שקורין פורטינ״ו בלע״ז (ברכות נב:). לפני הבית כעין בית שער וקורין פורט״י[י] (פסחים עב:). פוק״ל לפני הטרקלין (ע״ז כו:). **דאדייה אדויי**. כמו וידו אבן בי (מיכה ג) [ביצה לט.]. שזקלו (לקמן נב.). **בורו המתגלגל**. כגון שהיא אבן בה״א ובעודה במקומה לא הזיקה ונתגלגה רגלי אדם והכתה למקום אחר והזיקה שם (לעיל ו.). **משלמת מה שנהנית**. לפי שנתפה ולא לפי הזיקה (לקמן נה:). **טרפה בהמה**. והכתפה ואבלה הכשר (לעיל סז:). **ביניתא**. לג (פסחים עו: ועוד).

עין משפט נר מצוה

כב א ב מיי׳ פ״ו מהל׳ מכלי ממון הל׳ ו סמג עשין סו טוש״ע ח״מ סי׳ ס סע׳ ב:
כג ג ד ה מיי׳ שם סע״ג ופ״ה מהלכה יב, יג ועיי׳ בהשגות ובל״מ שם סמג שם טוש״ע שם סעיף ו ופ״ש בהגה״ס:
כד ז מיי׳ פ״ג מהל׳ נזקי ממון הל׳ ה ופ״ג מהלכה ג סמג שם טוש״ע ח״מ סי׳ שפט סעיף ו:
כה ח ט מיי׳ שם פ״ג מהלכה ג ג סמג שם טוש״ע ח״מ שם סעיף ב:
כו י מיי׳ שם הלכה ג טוש״ע שם סעיף ז ופימון שפט סעיף טו:
כז יא מיי׳ שם הלכה ד טוש״ע שם סעיף ח:
כח יב מיי׳ שם הל׳ ט טוש״ע שם סעיף ט:
כט יג מיי׳ שם הל׳ ו טוש״ע שם סעיף ג:
ל יד טו מיי׳ שם הל׳ ח טוש״ע שם סעיף ד:
לא טז מיי׳ שם הלכה ז טוש״ע שם סעיף ג:

רבינו חננאל

וזה שאמר ר׳ יוחנן אין חצי נזק חלוק לא ברשות היחיד ולא ברשות הרבים אוקימנא אקרן כרבנן ולא כר׳ טרפון. **כשבשה בונבה והזיקה**. כרגל דמי דהא אורחא היא וברשות הרבים פטורה, כי מבעיא לן כשכוש יתירא. וכן כשכוש באמתו הני תרי אינעיין ולא אפשטינן: **מתני׳ התרנגולין** מועדין להלך בדרכן ולשבר זכר. אוקימנא למתני׳ דאדייה אדויי, פי׳ שדידה התרנגול את הכלי בלילי שבועלו ושברו שהיא משונה בחצר הניזק שישלם בעל התרנגול חצי נזק כרבנן. **לילי הפקר**. אמר רב הונא נקשר מאליו ברגלי התרנגול ודידה ושיבר כלי פטור בעל התרנגול, מאי טעמא דכתיב כי יכרה איש בור ולא שור בור וזה הבור תרנגול עשאו. קשרו אדם ברגלי התרנגול ודידה ושיבר כלים חייב הקושרו, מאי טעמא אמר רב הונא בר מנוח משום בור המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה וקי״ל בבור נזק שלם: **מתני׳ כיצד השן מועדת לאכול כו׳**. ת״ר בהמה שנכנסה לחצר הניזק ואכלה אוכלין הראוין לה ושתתה משקין הראוין לה משלמין נזק שלם, וכן פרה שאכלה שעורים וחמור שאכל כרשינין וכלב שליקק שמן וחזיר שאכל חתיכה של בשר משלמין נזק שלם, וכן חיה שנכנסה לחצר הניזק וטרפה בהמה ואכלה בשר משלמין נזק שלם. **דייק** רב פפא מהא דקתני פרה שאכלה שעורים וחמור שאכל כרשינין וחזיר שאכל בשר, ואמר השתא דאמר כל מידי דלא אורחיה ואכלה על ידי הדחק שמה אכילה. שוגרא דאכל תמרי וחמרא דאכל ביניתא משלם נזק שלם. **ההוא חמרא** דאכל נחמא ופלסיה לבלא תחק שניני הסל חייביה רב יהודה אנחמא נזק שלם שהשן מועדת לאכול פירות וירקות ואבלה פת ובשר ותבשיל משלמין חצי נזק. **ופרכי׳** מתני׳ בחיה כגון ארי שאין דרכו לאכול פת. ואקשי׳ אי חיה (אי) [הא] בשר אורחיה היא. ואוקימנא בשר צלי או כגון צבי שאין דרכו לאכול בשר. **פי׳ פתותה**. ו) פת (פתיתה) [פתותה] בתוך המרק.

והרי ר׳ יוחנן אמר, אין חצי נזק חלוק לא לרשות היחיד ולא לרשות הרבים. במה [מדובר וכי] לא [ש]התיזה ברשות הרבים והזיקה ברשות הרבים. לא, [ש]התיזה ברשות הרבים והזיקה ברשות היחיד. והרי אמרת, אין כאן עקירה [פי׳: התזה המחייבת, הרי רשות הרבים הוא מקום פטור על נזק רגל, וכי יש להסתפק אם] יש כאן הנחה [המחייבת]. א״ל, חזרתי בי. אם תרצה נאמר, כי אמר רבי יוחנן, על קרן.

רבי יהודה הנשיא ורבי אושעיא ישבו באכסדרא של רב יהודה[1], יצא דבר ביניהם, [בהמה ש]כשכשה בזנבה [ושברה כלי], מה [דינו, פי׳: האם זה דרכה ופטור ברשות הרבים או לא]. א״ל השני, וכי [הבעלים צריכים] לאחוז בזנבו וילך [אלא ודאי הוא פטור]. אם כן, קרן גם שנאמר [כך], וכי [הבעלים צריכים] לאחוז בקרן וילך. איך הם דומים[2], קרן איננו דרכו, זה דרכו [והוא תולדה של רגל]. וכי מאחר שזה דרכו, מהו השאלה. הוא שאלו בכשכוש יתירה [אם גם זה דרכו או לא][3].

רב עינא שאל, כשכשה באמתה, מה [דינו]. וכי אומרים שזה דומה לקרן, קרן יצרו תוקפו, כאן גם כן לא שונה [ולכן הוי כקרן, וחייב ברשות הרבים], או אולי קרן כוונתו להזיק, זה אין כוונתה להזיק. תיקו [פי׳: זה ספק].

התרנגולים מועדין ללכת כדרכן ולשבר וכו׳ [היה דליל קשור ברגליו וכו׳]. אמר רב הונא, לא שנו [שרק חייב חצי נזק] אלא שנקשר [הדליל] מאליו[4] [ברגלו של התרנגול], אבל קשרו אדם, חייב [הקושר נזק שלם משום בור אם נתקל אדם בו]. נקשר מאליו, מי חייב [לשלם חצי נזק]. אם תאמר בעל הדליל [שאין התרנגול שלו], איך מדובר. אם הוא הצניע אותו [הדליל בביתו, והתרנגול הוציאו], הוא אנוס. ואם הוא לא הצניע אותו, הוא פושע [והוא צריך לשלם חצי נזק, שהרי בורו הוא שהשליכו לרשות הרבים]. אלא חייב בעל תרנגול, מה שונה שלא חייב נזק שלם [ורק חייב חצי נזק]. שנאמר ״כי יפתח[5] איש בור״, ולא שור בור [והרי התרנגול כרה אל הדליל הזה להיות בור]. חצי נזק נמי, איש בור ולא שור בור. אלא, המשנה שלנו [מדברת שהתרנגול] זרקו [ושיבר בזריקתו כלים שהוא צרורות]. וכאשר למדנו [ההלכה הזו] של רב הונא, למדנו במקרה רגיל [ולא בפרט בדברי המשנה שלנו], בדליל הפקר, ואמר רב הונא, נקשר מאליו, פטור [בתרנגול ונתקל בו אדם פטור שאת מי אפשר לחייב הרי הדליל אין לו בעלים, ובעל התרנגול גם כן שנאמר ״איש בור״ ולא שור בור], קשרו אדם, חייב [הקושר, שהרי קנאו בהגבהה ויש לדליל הזה בעלים]. למה הוא חייב [שהרי זה איננו בור מעולה, שלא הזיק במקום שקשרו שם, שהתרנגול גררו למקום אחר]. אמר רב הונא בר מנוח, משום בורו המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה.

מתני׳. כיצד השן מועדת[6], [ומתרצת המשנה,] לאכול את הראוי לה. הבהמה מועדת לאכול פירות וירקות[7]. אכלה כסות או כלים, משלם חצי נזק [שזה משונה]. במה דברים אמורים, ברשות הניזק[8], אבל ברשות הרבים, פטור [שכן צריכים ״ובער בשדה אחר״ כדי לחייב]. ואם נהנית[9], משלמת מה שנהנית. כיצד משלמת מה שנהנית. אכלה מתוך הרחבה, משלמת מה שנהנית, מצדי הרחבה, משלמת מה שהזיקה[10] [משום קרן תם חצי נזק, ומועד נזק שלם], מפתח החנות, משלמת מה שנהנית, מתוך החנות, משלמת מה שהזיקה.

גמ׳. הרבנים למדו, השן מועדת לאכול את הראוי לה, כיצד. בהמה שנכנסה לחצר הניזק, ואכלה אוכלים הראוים לה ושתתה משקין הראויים לה, משלם נזק שלם. וכן חיה שנכנסה לחצר הניזק, וטרפה בהמה ואכלה בשר, משלם נזק שלם. ופרה שאכלה שעורים[11] [שהם מאכל חמור], וחמור שאכל כרשינין [שהם מאכל פרה], וכלב שליקק את השמן, וחזיר שאכל חתיכה של בשר, משלמין נזק שלם [אף על גב שאינם רגילים בכך הואיל ודרכם לאכלו בשעת הדחק כשהם רעבים, קוראים לזה ״ראויים להם״].

אמר רב פפא, עכשיו שאמרת, כל דבר שאין דרכו [לאכלו כל הזמן, אמנם דרכו] לאכלו ע״י הדחק, נקראה אכילה [אפילו שלא על ידי הדחק]. חתולה שאכלה תמרים, וחמור שאכל דג, משלם נזק שלם. חמור שאכל לחם ולעס לסל, חייביה רב יהודה לשלם נזק שלם על הלחם, ועל הסל חצי נזק. ולמה [רק חייב חצי נזק על הסל, הרי] כיון שדרכו לאכול לחם, גם דרכו ללעוס הסל. [זה שנאמר שחייב רק חצי נזק מדובר] שאכל [הלחם] וחזר ולעס [את הסל]. ו[כי] פת דרכו הוא. ושאלו סתירה, אכלה פת ובשר ותבשיל, משלם חצי נזק. במה [מדובר, וכי] לא בבהמה. לא, בחיה. חיה, [וכי] בשר דרכו הוא. שצלאו [את הבשר]. ואם תרצה נאמר, בצבי [ואין דרכו בפת או בשר]. ואם תרצה נאמר, לעולם בבהמה, ו[מדובר שאכל על] השלחן [ואין דרכו בכך].

---

1. יש מוסיפים ״הנשיא״. **2.** עי׳ רש״י פסחים ס ע״ב ד״ה הכי. **3.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שצ ס״ג): כשכשה זנבה כשכוס רע שאין דרכה לעשות תמיד והזיקה ברשות הרבים, או שכשכשה בגיד שלה ברשות הרבים והזיקה, פטור, ואם הפסיק הניזק גופה חלי נזק ממה שהפסיק, שזה הדבר שפסק הוא מן חלוט הקרן שחייב עליה ברשות הרבים או תולדות הרגל שפטור עליה ברשות הרבים. הגה: ויש חולקים דכשכל שפקפק דחייב לה מהני תפיסה ולכן לפילו אם הפסיק מפקיעו ממנו, ולדעת הרמ״ם דכשכשה בזנבה לה הוי פסק ולפי פטור. **מאיר המשפט:** כשכשה בזנבה כו׳ - אם כשכשה כדרך כל הבהמות, ושיברה כלי דרך כשכושה, ולפי הוי דינו כרגל שפטור על מה שהזיק ברשות הרבים ועל הזיקו ברשות הניזק חייב נזק שלם, אבל אם ההיזק מכח כשכוש הרב, ולפי לה הוה מכשכש אלא כדרך שאר הבהמות לה הוי משתבר הכלי, המתבר קובר להוה פסק אם נתפזר כלרכו או לה, והמוליך מתבירו עליו הרמיה, והרמ״ם קובר להוה דרכו ותולדה לרגל. ואם כשכשה בגיד שלה ועי״ו שברה הכלי, לכו״ע הוה פסק, ומשו״ה אי לה הפסיו הניזק והזיקה ברשות הרבים אין לו כלום לדיכול המזיק לומר מולדה לרגל הוה, ואם הזיקה ברשות הניזק אינו משלם אלא חצי נזק ממ״ע, אבל אם הפסיק הניזק ועשאה המזק ברשות הניזק נרין לשלם נזק שלם דיד המופסד על העלויות ויומר מולדה לרגל הוה, ואם ברשות הרבים נעשאה המזק יומר המופסד מולדה דקרן הוה ונרין לשלם חצי נזק, לפי המחבר. ועל זה כתב הרמ״ם דיש מומרים ללא מהני תפיסה בפקיפק דחייב. ועוד כתב, אם כשכשה בזנבה כשכוס רב הוי מולדה ומולדה לרגל הוה, ואם הזיקה ברשות הרבים פטור לגמרי אפילו למ״ד דמהני תפיסה לפקיפק דחייב, דכאן אין פסק אלא חלי מולדה הוה. ומינה, דאם הזיקה ברשות הניזק דמשלם נזק שלם כיון דולדי מולדה הוה, והיה לו לכתוב ג״כ לד מיזבו דכשכש בזנבה כשכוס רב ברשות הניזק, אלא דמדלא כתיב כאילו לא ידע ולד המיזב מלד מלד דפטור (ממ״ע). דבכל פקיפק דחייב לה מהני תפיסה כו׳ - והיינו בדבר שהוא מיצניע ומ״ל, אבל ג״כ מודים דאם הזיקה ברשות הניזק לפילו אם הפסיק מלפילו חלי נזק שלם אפילו אם הפסיק, דכיון אלא מיפסיק יש לומר אלא הוי מולדה ותולדה דקרן הוה וקרן אינו משלם חלי נזק אלא מגופו וכמו שכתב בסימן ש׳, ומשו״ה בניגון שיפסוק גופו להמזיק דוקא ויעשה ממנו חלי נזק, ואפילו אם הזיק למלוי חמד ברשות הרבים וברשות הניזק דיגע בכי, ואינו יכול לומר ממ״נ אם תאמר שהוא ברשות הרבים, ג״כ ברשות הרבים ואם תאמר שהוא רגל ומשו״ה פטור על היזקו ברשות הרבים, ל״ב תן לי נזק שלם שהזיקו דרשות הניזק, אלא בשמיין להקל (ממ״ע), ויש מולקים כיון דמפעיע חי חורמא היא ואין כוונתה להזיק או כוונתה להזיק והוי קרן, ל״ב יכול לומר למאי נפקא הכאמה לפעמי׳ הוא כך ולפעמים כך ולמאי נר״ה הזיקה דרך הלוכה כי חורמא ולא הי׳ כוונתה להזיק ורכשות הניזק היכה כוונת להזיק וקרן הוא (ש״ך), וי״ל שהכל בגוי על הממ׳ שם מהני תפיסה בפקיפק דחייב (ט״ז). **4.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שצ ס״י), הוס״ד לעיל יז ע״ל הערה 17. **5.** גירסת רש״י ״יכרה״. **6.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שפט ס״ו), הוס״ד לעיל ה ע״ב הערה 1. **7.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שצא ס״ל), הוס״ד לעיל ג ע״ב הערה 9. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שצא ס״ב): דמה דבריס אמורים: שהלכה דבר הרגיל בו, אבל אכלה דבר שאין רגיל לו כגון כסות וכלים, שיצי הוא ואינו משלם אלא חצי נזק, אין שהלכה חומס בהמה לפעמי׳ הוא כך ולפעמים כך ולמאי נר״ה הזיקה דרך הלוכה כי חורמא ולא הי׳ כוונתה להזיק וכרשות הניזק היכה כוונת להזיק וקרן הוא (ש״ך), וי״ל שהכל בגוי על הממ׳ שם מהני תפיסה בפקיפק דחייב (ט״ז). **4.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שצ ס״י), הוס״ד לעיל יז ע״ל הערה 17. **5.** גירסת רש״י ״יכרה״. **6.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שפט ס״ו), הוס״ד לעיל ה ע״ב הערה 1. **7.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שצא ס״ל), הוס״ד לעיל ג ע״ב הערה 9. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שצא ס״ב): דמה דבריס אמורים: שהלכה דבר הרגיל בו, אבל אכלה דבר שאין רגיל לו כגון כסות וכלים, שיצי הוא ואינו משלם אלא חצי נזק, אין שהלכה חומס בהמה בזנבה [ש]כשכשה [ושברה כלי]. למה הוא חייב [שהרי זה איננו בור מעולה, שלא הזיק במקום שקשרו שם, שהתרנגול גררו למקום אחר]. אמר רב הונא בר מנוח, משום בורו המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה.

מתני׳. כיצד השן מועדת[6], [ומתרצת המשנה,] לאכול את הראוי לה. הבהמה מועדת לאכול פירות וירקות[7]. אכלה כסות או כלים, משלם חצי נזק [שזה משונה]. במה דברים אמורים, ברשות הניזק[8], אבל ברשות הרבים, פטור [שכן צריכים ״ובער בשדה אחר״ כדי לחייב]. ואם נהנית[9], משלמת מה שנהנית. כיצד משלמת מה שנהנית. אכלה מתוך הרחבה, משלמת מה שנהנית, מצדי הרחבה, משלמת מה שהזיקה[10] [משום קרן תם חצי נזק, ומועד נזק שלם], מפתח החנות, משלמת מה שנהנית, מתוך החנות, משלמת מה שהזיקה.

גמ׳. הרבנים למדו, השן מועדת לאכול את הראוי לה, כיצד. בהמה שנכנסה לחצר הניזק, ואכלה אוכלים הראוים לה ושתתה משקין הראויים לה, משלם נזק שלם. וכן חיה שנכנסה לחצר הניזק, וטרפה בהמה ואכלה בשר, משלם נזק שלם. ופרה שאכלה שעורים[11] [שהם מאכל חמור], וחמור שאכל כרשינין [שהם מאכל פרה], וכלב שליקק את השמן, וחזיר שאכל חתיכה של בשר, משלמין נזק שלם [אף על גב שאינם רגילים בכך הואיל ודרכם לאכלו בשעת הדחק כשהם רעבים, קוראים לזה ״ראויים להם״].

אמר רב פפא, עכשיו שאמרת, כל דבר שאין דרכו [לאכלו כל הזמן, אמנם דרכו] לאכלו ע״י הדחק, נקראה אכילה [אפילו שלא על ידי הדחק]. חתולה שאכלה תמרים, וחמור שאכל דג, משלם נזק שלם. חמור שאכל לחם ולעס לסל, חייביה רב יהודה לשלם נזק שלם על הלחם, ועל הסל חצי נזק. ולמה [רק חייב חצי נזק על הסל, הרי] כיון שדרכו לאכול לחם, גם דרכו ללעוס הסל. [זה שנאמר שחייב רק חצי נזק מדובר] שאכל [הלחם] וחזר ולעס [את הסל]. ו[כי] פת דרכו הוא. ושאלו סתירה, אכלה פת ובשר ותבשיל, משלם חצי נזק. במה [מדובר, וכי] לא בבהמה. לא, בחיה. חיה, [וכי] בשר דרכו הוא. שצלאו [את הבשר]. ואם תרצה נאמר, בצבי [ואין דרכו בפת או בשר]. ואם תרצה נאמר, לעולם בבהמה, ו[מדובר שאכל על] השלחן [ואין דרכו בכך].

[היה מקרה שבו] עז ראה לפת על פי החבית, נסרך ועלה ואכל לפת ושבר את החבית, חייב רבא [1] [את בעליו של העז] על הלפת ועל החבית נזק שלם. למה. כיון שדרכו לאכול לפת, גם דרכו לסרוך ולעלות.

אילפא אמר, בהמה ברשות הרבים, שפשטה צוארה ואכלה מעל גבי חברתה, חייבת. למה. הגב של חברתה דומה כחצר הניזק. נאמר [שברייתא זו] ראיה לו, [שלמדנו] היתה קופתו מופשלת לאחוריו, ופשטה צוארה ואכלה ממנו, חייבת. רבא אמר [היינו דווקא כשהעז] קפצה [ואין דרכו של בהמה לקפוץ, ולכן הוי תולדה של קרן, וחייב חצי נזק], וכאן [פי׳: הציור של קופתו מופשלת] גם כן [שבהמה] קפצה [2].

ואיפה נאמר [ההלכה הזו] של רבא. על זה שאמר רבי אושעיא, בהמה ברשות הרבים שהלכה ואכלה, פטורה. [אבל אם היא] עמדה ואכלה, חייבת. מה שונה [זה מזה]. הלכה, שדרכו הוא, עמדה גם כן הוא דרכו. אמר רבא, [מה שכתוב עמדה, פי׳] שקפצה.

ר׳ זירא שאל, מתגלגל, מהו [3]. איך מדובר. כגון שקשים של שבלין [4] עומדים ברשות היחיד [5] ו[בהמה לוקחת משם ו]מגלגלתם מרשות היחיד לרשות הרבים, מהו [האם הולכים אחרי האכילה ופטורה שזה ברשות הרבים, או הולכים אחרי מקום הלקיחה, ואז חייבת]. בא ושמע, שרבי חייא לימד, משא [כעת הגמ׳ חושבת שמדובר בתיק מלא שעורים] שמקצתו בפנים [רשות הניזק] ומקצתו בחוץ [והוה ברשות הרבים]. אכלה בפנים, חייבת, אכלה בחוץ, פטורה. במה [מדובר, וכי] לא [מדובר שהבהמה אכלה את כל השעורים, ומה שנאמר ״בפנים״ פי׳ שהבהמה] גלגלה [את התיק לרשות הניזק, ואז חייבת, אבל אם גלגלה בחוץ פטורה, אם כן רואים שהולכים אחרי מקום האכילה]. לא, נאמר, אכלה על מה שבפנים [פי׳: מה שהיה מונח בתחילה בפנים], חייבת, על מה שבחוץ [פי׳: מה שהיה מונח בתחילה בחוץ], פטורה [אם כן ראיה שהולכים אחרי מקום הלקיחה]. אם תרצה נאמר [כמו שאמר בתחילה שמדובר שהבהמה משכה את התיק מרשות לרשות, ועכ״ז אין לפשוט אם הולכים אחרי מקום לקיחה או מקום אכילה, שכן] רבי חייא אמר [ההלכה שלו], בפתילה דאספסתא [פי׳: משא של שחת שכל העלים שלו הם ארוכים וראשו א׳ ברשות הניזק והשני ברשות הרבים, ולכן מאיפה שהבהמה לוקחת אותו, נחשב שכולו במקום ההוא, אבל הספק של ר׳ זירא מדובר שכל הגרגיר או ברשות הרבים או ברשות היחיד].

אכלה כסות וכו׳. על איזה [מקרה שבמשנה כתוב שאם אכלה כסות פטור, האם דווקא במה שהוא תולדה של רגל, או אפילו במה שהוא משונה ותולדה של קרן]. אמר רב, על כולם. למה [אין חיוב של אכילה משונה]. כל המשנה [פי׳: זה שהניח בגדיו ברשות הרבים] ובא אחר ושינה בו [פי׳: שהבהמה אכלה ממנו], פטור. ושמואל אמר, לא נאמר [שבהמה שאכלה ברשות הרבים פטורה] אלא פירות וירקות [6], אבל כסות וכלים, חייבת.

וכן אמר ריש לקיש, על כל [המקרים במשנה פטורה בכסות וכלים]. וריש לקיש הולך לטעמו, שאמר ריש לקיש, שתי פרות ברשות הרבים, אחת רבוצה ואחת מהלכת, בעטה מהלכת ברבוצה, פטורה [ואע״פ שבעיטה היא תולדה של קרן, וחייבת ברשות הרבים, אמנם מאחר והבהמה רבצה ברשות הרבים והיא שינוי, אין חיוב עליו. אבל אם בעטה] רבוצה במהלכת, חייבת. ורבי יוחנן אמר, לא שנו אלא פירות וירקות, אבל כסות וכלים, חייבת. נאמר, רבי יוחנן אין לו דריש לקיש אפילו בשתי פרות. לא, לעולם יש לו, כסות עבדי אנשים דמנחי גלימי ומתפחי, אבל בהמה לאו אורחה.

ואם נהנית משלמת [וכו׳]. וכמה. רבה אמר, דמי עמיר [פי׳: אפילו אם הבהמה אכלה שעורים מספיק לשלם דמי תבן וקש]. רבא אמר, דמי שעורים בזול [פי׳: שתי שליש של השער שבשוק]. ישנה ברייתא שלומדת כמו רבה, ישנה ברייתא שלומדת כמו רבא. ישנה ברייתא שלומדת כמו רבה, רבי שמעון בן יוחי אמר, אין משלמת אלא דמי עמיר בלבד [7]. ישנה ברייתא שלומדת כמו רבא, אם נהנית, משלמת מה שנהנית, כיצד. אכלה קב או קביים, אין אומרים תשלם דמיהן, אלא אומדין כמה אדם רוצה להאכיל לבהמתו דבר הראוי לה אף על פי שאינו רגיל [להאכילה שעורים אלא קש או תבן]. לפיכך [פי׳: מאחר ומשערים בדבר שראוי לה, אם] אכלה חטים או דבר הרע לה, פטורה [שהרי לא נהנתה].

אמר רב חסדא לרמי בר חמא, לא היית אצלנו בערב בתוך התחום [פי׳: קרוב אצלנו שתוכל לבא], ששאלנו דברים טובים. אמר, מהם הדברים הטובים. אמר, הדר בחצר חבירו שלא מדעתו, צריך לשלם לו שכירות או אין צריך. איך מדובר. אם תאמר בחצר שלא עומד להשכרה, ואדם שלא עומד לשכור [שכן יש לו בית או יש לו אפשרות לשאול מקום לדור]. זה לא נהנה וזה לא חסר [ופשוט שהוא פטור]. אלא בחצר שעומדת להשכרה, ואדם שעומד לשכור, זה נהנה וזה חסר [ופשוט שהוא חייב]. לא [מדובר בציור כזו, אלא] צריך [לומר שמדובר], בחצר שלא עומדת להשכרה, ואדם שעומד לשכור. מה [דינו. האם הדר] יכול לומר לו, מה חסרתיך [הרי גם מבלי שאני דר שם, לא היית משכירו], או אולי יכול [בעל הדירה לומר]

---

1. עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ שצח ס״ה): רלתה מוכלים ע״פ החצים ונסתבכה בחצים לעלות כדי לאכול המוכלים ונסרתו, משלם גם על החצים נזק שלם שכן דרכה לעלות עליו כדי לאכול המוכלים. **2.** עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ שצח ס״ו): היתה מהלכת ברשות הרבים ופסקה רגלה ואכלה מעל גבי חבירתה ופילו עמדה, אינו משלם אלא מה שנהנית שכן דרך בהמות לאכול זו מעל גבי זו, ואם קפלה ואכלה מעל גבי חבירתה משלם מה שהזיקה. גבי חבירתה כתבר הניזק הוה משיב. הגה: ויש מומרים לדוקא שהוא בענין שאי אפשר לה לאכול כי אם בקפילה, אבל אם מוכל לאכלה בלא קפילה אז משיב כרשות הרבים, והוא הדין לרתה קופתו מופשלת לאחוריו ואכלה פירות שבקופה. **מאיר משפט**: אינו משלם אלא מה שנהנית - נראה פילו היתה רשאי שבעת אכילתה ע״ג בהמה, מ״מ כיון שגופה ורגליה עומדות ברשות הרבים, אבר גופה חזקין, ויש לו דין שן ברשות הרבים דאינו משלם נזק שלם כי אם מה שנהנית וכמ״ש לעיל (סמ״ע). ואם קפלה ואכלה כו׳ - פירוש, ואכלה בשעה שהיא עדיין מגביהה רגליה הרשמוטים, ואפילו היתה יכולה לאכול מעל גבה בלי קפילה, מ״מ מדקפלה ואכלה על גבה של בהמה להניזק, מיקרי מצר הניזק, והרמ״ז וס״ל דכל שיכולה לאכול בלי קפילה דינו כרשות הרבים, דדרך בהמה לאכול בכל מקום שמוכל לאכול (סמ״ע). אבל אם מוכל לאכול בלי קפילה כו׳ - פירוש, ואף שקפלה ואכלה מצוי כרשות הרבים (סמ״ע). והוא הדין לרתה קופתו כו׳ - פירוש, גם כזו יש מילוק בין אם קפלה ואכלה או אכלה בלי קפילה. ולדעת המחבר, הוא הדין אם היו מונחים הפירות ברשות הרבים במקום שאפשר ליטלם בלי קפילה וקפלה ואכלה מצוי כתצר הניזק, ויש דעה שלישית שמוכן דבאכלה מעל גבי חבירתה או ממוך קופתו מייב בפילו בלי קפילה, וברשות הרבים אם קפלה משלם כל מה שהזיקה, ובלי קפילה כל מה שנהנית (סמ״ע). להסביר את הממ׳ מתבר רמ״ח, עי׳ מיזוגי רבי מרייב לייב מגלין: שיטת הרמ״ח הוא דווקא בלי קפילה במקום, רק בלי אם מוכלת ע״י מיזוג או שבאכלה ברחבה, וכן בלי אם מוכלת ע״י שפסטה לוחצת או מוכלת ע״י קפילה ע״ג חבירתה ברשות הניזק ברשות הרבים לגמרי. ומשא לפ״ז שמלוק בידי הרחבה וכן על גבי חבירתה ברשות הניזק גמור, שהרי תוך המעות מייבת אף לתוכלת בלא מיזוג, דבין לרב בין לשמואל פטור, ובלידי הרחבה ובלא גבי חבירתה, מלוי אם הבהמה עומדת בלידי הרחבה מייבת ואם רק מחזיק או פסטה לוחצה פטורה. ומלא דע״ג חבירתה וכן לידי הרחבה, הרי הפירות מונחים ברשות הניזק, אבל מה שנוגע לפטור רשות הרבים המלוי בהבהמה, זה מלוק תוך המעות שהוא רשות הניזק גמור, אם הבהמה פוסטת לוחצה ואוכלת מתוך המעות, מיקרי שגוף המזיק גם כן ברשות הניזק. אבל בידי הרחבה וכן ע״ג חבירתה, אין המקום מלוק מכל רשות הרבים, אלא מה שנוגע להפירות שמיקרי שהפירות מונחים ברשות הניזק, אבל מה שנוגע להבהמה, הרי אין הבהמה ברשות הניזק, ע״כ ז׳ מסר זה הפטור לרשות הרבים, דכיון שאין דרך הבהמה ללכת בלידי הרחבה, אין זה בן שפטורה תורה ברשות הרבים וכן ממוזכת לפי רב, או בפסטה לוחצה לידי הרחבה, ומה שכיעין מייב מה״ט שפוסקי אין דרכה כך, ומסקי דזה נקי לן מה שהפירות מונחים ברשות הניזק, ועיקר הפירות בידי הרחבה וע״ג חבירתה חשיב מצר הניזק, ולכן כל שהבהמה ברשות הניזק, לא משלם אם זה דרכו או לא, הוא מייב משום שן, אבל אם הפירות ברשות הניזק ברשות הרבים, והבהמה עושה מעשה משום להגיע אליהם, הוא מייב, ואם הוא בדרכו פטור. **3.** עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ שצח ס״ו): בהמה שהיתה עומדת ברשות הניזק ומלקה פירות מרשות הרבים ונתלקן ברשות הניזק, הרי הדבר ספק. הגה: והוא הדין אם הבהמה עומדת ברשות הרבים ונטלה המוכל מרשות הניזק ואכלה ברשות הרבים דהוי הדבר ספק, ודוקא בהאי גוונא שהמלקל ברשות אחר והבהמה גלגלה המלקל לרשות שני, אבל אם המלקל דבר לתוך מקלמו מוצא בפנים ומקלמו מוצא בחוץ וכשמוסקת רגש האחד רגש השני נגרר אחריה, בכל מקום שהיא מתחלת למוסקו משמע לי כהלכו מכאן לו כהלו מכאן אם, אין ברשות היחיד אין ברשות הרבים לפיכך היתה משלמת אלא מה שנהנית, ואם אפשר הניזק כמה שהזיקה אין מוליאין מידו. הגה: וכבר נתבאר קימן שצ דיש מוקיים וסבירא להו דלא מהני אפילו בספיקא דדינא עי׳ המקר בהשלמות. **4.** שצח עו ע״ש. **5.** גירסת רש״י ״הניזק״. **6.** עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ שצח ס״ג), טוש״ך לעיל יט ע״ב הערה 7. **7.** עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ שצח ס״ח), טוש״ך לעיל יט ע״ב הערה 9.

ההוא ברחא. עז: בקופצת. שקפלה ומכלה על גומהא[ב] שמין דרכה וכך ומולדה דקרן הוא[ג] ומייתא מני מזק קמאי: בגון דקיימא עשיר ברשות הניזק. והכמה ברשות הרבים ומגלגלת ומתי מרשות היחיד לרשות הרבים: מאי. כתב מכילה מזליק ופטורה מו כתב מכילה מזליק ומיתב. והוה הדין נמי מי שהמה ברשות הניזק ועמיד ברשות הרבים וגילגלתו מרשות הרבים לרשות היחיד מי כתב מכילה מזליק מייתב ומי כתב מכילה מזליק פטורה: משור. קס"ד למתמה מלמה שעורין ומכלה בפיס מייתב: מאי [ד]אי. כגון שמכלתו כולו והכי קאמר מכלתו בפיס כגון שגילגלה לח כולו בפיס מייתב גילגלתו לחון פטורה למימר כתב מכילה מזליק: אימא אכלה ע"י מה שבחזיו פטורה. על מה סהיה מוגם מתמילה בחון פטורה ועל המוגם בתחילה בפיס מייתב דכתב שמקלה ליה מזליק דין היא בפיס בין היא בחון: ואידבית אימא. לעולם דלקתני מכלתו בפיס מייתב על כולו מכלתו בחון פטורה על כולו ולא פשטוו דגלגול מלמת הוא לכי מ"ר מייתב בפחילה לחספסתא משוי על שחם שעליו לכוליה ולמכלו לחד ביחם כי גריר ליה לחיל לידך בתריה כמאן דממת כולו בחד דוכתא דמי שלכך מזליק כתב כתמה כי קמיבעיא לן כגון שעורין לכוליה גרעין קלי בפיס או בחון וכי מכלה מהי לא מגלגלה חזיל מהי בתריה מי לא מגלגלה ליה: פחיתה. על פי לחיון הוא קרי ליה פחילה: אכלוהו. הם דקמני מתניתין בהיר"ל פטורה מכולהו קלי ולפילו מכמות וכלים דשיעור הוא ומולדה דקרן: בי' המשנה. כגון זה שהיא כמותו וכלי בהר"ל: ובא אחר ושינה בו. כגון זו שמכלתו: בעצה מהלכת ברבוצה פטורה. ולפ"ה על גב דבהר"ל מתני' הכא שעורין כלי שניעתה מינו מכלם לו מלא דמיס שהיה לריך ליתן בקרקע ובתבן להמילה לתמר לו מי שפסי להמילה שעורין מלא קטין ותבן: דמי שעורין בזול. כפי שהיה לריך ליקח שעורין למכלה מס היה רולה להמילה שעורין ולא יתן לו כשער שבתון דלמא מיכו לא מלאכל לה שעורין מלא בזול יתן דלתמרין בפרק מי שמת (ב"ב קמ: ושם): כל זול מקיש בתרבץ דנקי דהיינו שני שלישי הדמיס: אע"פ שאינו ריגי. להמילה שעורין מלא שעורין בפי מה שלחם מתר רגיל ליתן להמתמו ע"י שהוא פטורה בדרגות הרבים: בתחומא. לו היית קרוב מלנו שתוכל בתך. ל"ש בתמותא בתי הדרב מלחם. ותשתן שמעתתי: ה"ג מי ניתא בתר דלא קיימא לתגרא ואגרא זה לא נהנה וזה לא הסר. זה שלר בתוצר מלר מיכו מי ניתא בתר דלא קיימא לתגרא ואגרא זה לא נהנה וזה לא הסר. דלא בתוצר מלר מיכו עשוי לשכור פלרות לפי שמוליח[ה] מו יש לו בית אחר: זה לא נהנה. דהא שכיחי ליה בתים בתוכו: וזה לא הסר. דהא לא קיימא לתגרא ואגרא דעביד למיגר. אלא דלא קיימא לתגרא ואגרא דעביד למיגר. אלא דלא קיימא לתגרא ואגרא דעביד למיגר. אלא דל

עין משפט נר מצוה

ה א ב ג מיי׳ פ״ג מהלכות שכנים הלכה ג ו מ״מ ע״ש ז ח מיי׳ שם הלכה ו ט י מיי׳ שם הלכה ז כ ל מיי׳ שם הלכה ח מ מיי׳ שם הלכה ט:

רבינו חננאל

ובתר דשמיש רב חסדא כתלמיד לרב לרמי בר חמא ששטיה ליה מהא דתנן אם נתנית משלמת מה שנתנית. ודחי׳ לה ואמרי׳ ולא היא בעיין זה נתנה וזה לא חיסר ומתני׳ זה נתנה וזה חיסר. **והא דתנן** במעילה נטל אבן או קורה של הקדש בגאה בתוך ביתו לא מעל עד שידור תחתיה בשוה פרוטה ואמר שמואל אי פי אורובה שאם רצה נוטלה אבל אם בנאה בתוך הבית חייב מיד. ודייק ר׳ **אבהו** מדברי שמואל ואמר זאת אומרת הדר בחצר חבירו שלא מדעתו צריך להעלות לו שכר ושתע״ז ר׳ יוחנן ושתק קבנה בשמיה, ולא היא אלא דשתיק ליה משום דלא אשגח ביה כדרבה דאמר שכירות הקדש שלא מדעת

ליקוטי רש״י

כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמרגיש בהו. כמה שמוך ומונבנט ומין צריך למלוח ולבלב מכל רעה מי שסקס״ש בעזרו (יומא כב:). **המקדיש את חבירו משלש רוחותיו.** סקנה ג׳ שדות סביב שלה תבדו לשנים ומלניח שדה אל שמעון ושדה אל לוי ומעלה שדה זו שלמעלה לו שמעון שהוא משלש לכל רוח ורוח (ערכין כט.). **אין מחיצתו מחיצה.** אין נראה כמקיף שלה. **ולא מקום פרוץ.** שאין לו מחיצה. **ולא מקום מגל.** שאין מגדלין בו תבואה. **ולא מקום מגרש.** שאין מנפין בו תבואה. **ולא מקום מדרס.** שאין דשין בו תבואה. **ולא מקום מלון.** שאין לנים בו. **ולא מקום מעברות.** שאין עוברין בו. **ולא מקום מים.** שאין מי גשמים נקוים בו. **ולא מקום מערה.** שאין מערה בו. **ולא מקום מצוקה.** שאין מצוקה בו. **ולא מקום מצודה.** שאין מצודה בו. **ולא מקום מצוד.** שאין מצוד בו. **ולא מקום מצר.** שאין מצר בו. **ולא מקום מקלט.** שאין מקלט בו. **ולא מקום מרעה.** שאין מרעה בו. **ולא מקום מרעית.** שאין מרעית בו. **ולא מקום מרפסת.** שאין מרפסת בו. **ולא מקום משכב.** שאין משכב בו. **ולא מקום משכן.** שאין משכן בו. **ולא מקום משכנות.** שאין משכנות בו. **ולא מקום משכר.** שאין משכר בו. **ולא מקום משכרות.** שאין משכרות בו. **ולא מקום משלח.** שאין משלח בו. **ולא מקום משלחת.** שאין משלחת בו. **ולא מקום משמר.** שאין משמר בו. **ולא מקום משמרת.** שאין משמרת בו. **ולא מקום משפך.** שאין משפך בו. **ולא מקום משקה.** שאין משקה בו. **ולא מקום משקע.** שאין משקע בו. **ולא מקום משקף.** שאין משקף בו. **ולא מקום משקפת.** שאין משקפת בו. **ולא מקום משקפים.** שאין משקפים בו. **ולא מקום משקר.** שאין משקר בו. **ולא מקום משקרות.** שאין משקרות בו. **ולא מקום משקת.** שאין משקת בו. **ולא מקום משקתים.** שאין משקתים בו. **ולא מקום משקתות.** שאין משקתות

הרי נהנת [ואתה חייב לשלם]. א״ל, זה משנה שלנו. איזה משנה. א״ל, אחרי שתשמש אותי [אני אענה לך]. לקח סודר שלו, וקיפלוהו. א״ל, אם נהנית, משלמת מה שנהנית [רואים אם כן שהולכים אחרי ההנאה]. אמר רבא, כמה סמוך ומובטח, ואין צריך לחלות ולדאג מכל רעה [1], אדם [פי׳: רמי בר חמא] שהאדון [ה׳ ית׳] עוזרו. שאע״פ שזה לא דומה למשנה, [עכ״ז רב חסדא] קבלה ממנו [ולא שאל עליו, שכן] זה נהנה וזה חסר, וזה, זה נהנה וזה לא חסר הוא. ורמי בר חמא [סובר] סתם פירות ברשות הרבים הפקירם [ולכן לא חיסר כלום, שכן סופן לאיבוד].

תנן, המקיף חבירו משלש רוחותיו [2] [פי׳: ראובן יש לו חצר שמסובב בג׳ רוחות בחצרות של שמעון, וחוץ מהמחיצות שבין שמעון לכל העולם עמד שמעון] וגדר את [הרוח] הראשונה [סמוך לשדה ראובן] ואת [הרוח] השניה ואת [הרוח] השלישית [כזה], אין מחייבין אותו [שכן ראובן לא הרויח כלום, שהרי שדהו פתוחה מהצד הרביעית]. הרי [אם שמעון היה לו שדה רביעית מהרוח] הרביעית, [אז] מחייבים אותו [פי׳: את ראובן לתת חלקו במחיצות הללו שבינו לבין שמעון]. למדנו מזה, זה נהנה [פי׳: ראובן] וזה לא חסר [פי׳: שמעון, שהרי יש לו לגדור את שדהו], חייב. [לא, מכאן איננו ראיה] ששם שונה, שאמר לו [שמעון לראובן], אתה גרמת לי היקף יותר [גדול, שכן אם החצר שלך לא היתה כאן, היה מספיק במחיצות החיצונות והיו כל שדותיו גדורים, ולכן הוי זה נהנה וזה חסר].

בא ושמע, א״ר יוסי, אם עמד ניקף [פי׳: ראובן] וגדר את הרביעית [ובזה גילה דעתו שהוא מרוצה בהיקף זה של ראובן], מגלגלים עליו את הכל [לתת חלקו בג׳ מחיצות האחרות]. והטעם [שהוא חייב] משום שהניקף [הוא זה] שגדר [את הרוח הרביעית], הרי [משמע שאם] המקיף [קנה גם את החצר הרוח הרביעית וגדר את הרוח הזאת, אז הניקף] פטור. למדנו מזה, זה נהנה וזה לא חסר, פטור. [לא, מכאן איננו ראיה] ששם שונה, שאמר לו [שמעון לראובן], זה מספיק לי שמירה של זוז [ולא של אבנים כמו שעשית].

בא ושמע, הבית והעלייה של שנים [פי׳: שהבית של א׳ והעליה של השני] שנפלו [3], אמר בעל העלייה לבעל הבית לבנות [את ביתו], כדי שבעל העלייה יכול לבנות עליה מעליו] והוא אינו רוצה. בעל העלייה בונה בית ויושב בה עד ש[בעל הבית] יתן לו הוצאותיו [שהוציא כדי לבנות את הבית]. בעל הבית חייב לו הוצאותיו, [אבל בעל העליה] לא חייב לשלם לבעל הבית שכרו. למדנו מזה, זה [פי׳: בעל העלייה] נהנה [שכן היה צריך לשכור דירה] וזה [פי׳: בעל הבית] לא חסר [שהרי מבלי זה הוא עצמו לא רצה לבנות את ביתו], פטור. [לא, מכאן איננו ראיה] ששם שונה, שהבית משועבד לעלייה [פי׳: שעל הבית לסבול את העלייה ולכן הדין עם זה לדור בו].

בא ושמע, רבי יהודה אומר [כחולק על התנא הראשון למעלה], אף הדר בחצר חבירו שלא מדעתו, צריך להעלות לו שכר. למדנו מזה, זה נהנה וזה לא חסר, חייב. [לא, מכאן איננו ראיה] ששם שונה, משום שמשחיר לו הכתלים [בדיורו שם, ולכן הוא חסר, אבל בבית ישן, אין הדין כן].

שלחו מהבית מדרש של רבי אמי [את השאלה בזה נהנה וזה לא חסר, מה דינו]. אמר, וכי מה עשה לו, או מה חסרו, או מה הזיקו [זה שעמד בבית שלא עומדת לשכור]. רבי חייא בר אבא אמר, נעיין בדבר. הדר שלחו לפני רבי חייא בר אבא, אמר, שלחו לי כל זה, ואם הייתי מוצא בזה טעם, לא הייתי שולח לכם. למדנו, רב כהנא א״ר יוחנן, אינו צריך להעלות לו שכר [4], רבי אבהו אמר רבי יוחנן, צריך להעלות לו שכר.

אמר רב פפא, [הלכה] זו של רבי אבהו, לא למדנו אותו בפירוש [מדברי רבי יוחנן] אלא למדנו אותו ממשמעות. שלמדנו, [גזבר של הקדש ש]נטל אבן [5] או קורה של הקדש, הרי זה לא מעל [שכן בתחילה היתה ברשותו, וגם עכשיו הוא ברשותו, ואין שינוי. אבל אם הגזבר] נתנה לחבירו [קנייה חבירו דגזבר יש לו רשות ליתן וזה שהוציאו לחולין מעל], הוא [פי׳: הגזבר] מעל, וחבירו לא מעל. [אמנם אם הגזבר] בנאה לתוך ביתו, הרי זה לא מעל עד שידור תחתיה שוה פרוטה. ואמר שמואל, והוא שהניחה [את הקורה] על פי ארובה [ולא קבעה בבנין, שבזה אין שינוי, שאם שינהו מעל מיד, אבל כאשר לא שינהו רק מעל כאשר דר תחתיו.].

רבי אבהו ישב לפני ר׳ יוחנן ואמר בשם שמואל, זאת אומרת, הדר בחצר חבירו שלא מדעתו, צריך להעלות לו שכר [שהרי הוא דר תחתיו שלא מדעת הקדש, ומעל, אם כן צריך לומר שהוא חייב שכר על זה, ורבי יוחנן] שתק. הוא [פי׳: רבי אבהו] חשב, מזה [שרבי יוחנן] שתק [היינו שהוא] מודה לו, ולא היא, אלא [רבי יוחנן] לא התייחס אליו, כמו [ההלכה של] רבה, שאמר רבה, הקדש שלא מדעת

---

1. רש״י יומא כג ע״ב. **2.** עיין בהשלמות. **3.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ קסד ס״ה): אמר בעל העלייה לבעל הבית לבנות, כדי שיבנה עליתו על גביו, והוא אינו רוצה, הרי בעל העלייה בונה את הבית כשהיה, ויושב בו כמותו עד שיתן לו כל ליקוטיו, ואפילו כך יצא ויבנה עליתו אם יכלה. ואם אין אחד מהם יכול לבנות, בעל העלייה נוטל שליש הקרקע, ובעל הבית שני שלישים. (וכן אם מוכרין אותה מדעת שיחסם, מוקצין הדמים בן): **מאיר המשפפ:** הרי בעל העליה בונה את הבית כו׳ - אבל אין כופין לבעל הבית שיבנהו ממעותיו, כיון דאפשר ליה לבנות למטה ולדור בו. ועיין מה שכתבתי לעיל סק״ג עוד מזה (סמ״ע), וי״ל שיכול בעל העלייה לכוף את בעל הבית לבנות, ומקור דברי המחבר מדוכר שאין בעל הבית כופיהו לכוף אותו (ש״ך * מהכ״ך), וי״ל שכאן מדובר שאין רוצה לכפותו (ט״ז), אינו יכול לכפותו לבנותו רק כשכבר בנה צריך ליתן לו ליקוטיו, ומזה פשוט דה״ה בגג, ו[א״כ אין להתחתון כפיה על העליון שיעשה גג, רק שיבנהו ג״כ בעצמו ויבא אח״כ עד שיתן לו ליקוטיו (נתה״מ). ויובא ודב מכותו עד שיתן לו - ואין כזה מקום ריעים, כיון דהקרקע משועבדת ג״כ לעליה ובעל הבית נלוה שכי לך דב בכפון (סמ״ע), ואם אין נותן לו אפשר, דאפילו יורד שלא ברצון בעל העליה דעתו דניחא ליה נותן לו אפשר (ע׳ לקמן סי׳ שנב ס״ז), דדוקא כשנתרצין בשעת להגביהו הדין כך, אבל אם עיקר כוונתו לגרכו שיהיה לו מקום דירה, ולא היתה כוונתו להשפיל להגביהו. ואף שכתב המחבר לעיל ״ויושב ודר במותו״, הוא הדין דיכול להשפילו לחתרים וליטול משוח, ואף להשפילו לבעל הבית נופיה וליטול שכר מופר (נתה״מ), שי שופפים שקנו מורכה בשופפות ואחד מהם מכרו מקום מכיסו בתיקון המורכה ונפ הם כניסים שיהיו רשויים לדירה, ובתחילה השופפות עשו ביניהם שיהיו כל אחד מהם ג׳ אמות, והקדימה תהיה זזה שיתעסק בנגין לדור ג׳ אמות רשותות, וכהיום נמכר הדבר שדר בו השופפ תמם אמות לעופות, והשופפ השני מוכע אותו שכר דירה בעד שני אמות שעברו שדר במשך שנו, וזה היו רוצה, בתחלה אפשר שהי הוסיפתי על תיקון הבית כמה מאות מכיסי ולדמי בתבית, כל זמן שאין אתה מפקיד לי מלבך מה שהוספתי על תיקון הבית אני אדור בו, כי המוכרת הל״ל לא היתה רוצה לדירה קודם התיקון, מאחר וכשקנו המוכרה לא קנו אמעמוד כך במוכרנה כי לא אחד על מלקו ב״כ מלך מבירו משועבד לו, ואף שאין כופין אותו לבנות כמו גבי בית ועליה דאין כופין אותו, ומ״מ רשות ביד בעל עליה לבנות הבית ולדור בו אמת עד שיתן לו הוספותיו. וכל זמן שאינו רוצה לבנות יכול שותף השני לבנות ולדור בו אמת עד שיתן לו הוספותיו כו׳. וכיון דמתחילה יש לו זכות לדור ג׳ אמות, אלא דזכותו תלוי ועומד ואינה הוא דבריע עלה עד שיתן הוספות הבית, וכשיתן מחזר לזכותו לדור בו רק אלא אמות, ואפ״כ יכול השותף השני ליתן לו אלא הקרקע, ובעל העליה אם היה דר שותפו תחילה אפשר אמות לא יכול הוא לו רק אלא אמות, דומיא דבתים והעליה, דאפילו היה דר בביתו כמה אמות אינו נותן לו שכר עד שיתן הוספותיו (פ״ת). נוטל אלא הקרקע - משום דעליה מפקיד אלא הבית. פירוש, דאם הבית היה מלך עצמו רשאי לעמוד משמים שנה, עתה שהעליה והבלריס בה היא ע״ג הבית, אינו עומד אלא ס׳ שנה, הלכך נוטל אלא בהקרקע (סמ״ע). וכן אם מוכרין שותה מדעת שניהם כו׳ - דאין בעל הבית יכול למכור הקרקע בעל כרחו של בעל העליה אף אם יכלה ליתן לו אלא דמי המכירה, דיימר ״בקרקעי ניחא לי לבנות עליה דירה לאחר זמן״. ואם יכלה בעל הבית למוכרה ולהתנות עם הלוקח שיבנה זה עליה על גביו, יכול לעשות, דמה לו שיבנה ע״ג בימו זה או זה. ואינו יכול לומר דעתו של זה נוחה לי יותר, ועי׳ לעיל (ס׳ קנד ס״ק ד״ה מיהו) (סמ״ע), ואין יכול לומר לו גוד או אגוד, דהוי כדבר שיש בו כדי מלוקה, דהבית להתחתון והעליה להעליון, דאין יכול לומר כן (נתה״מ). [הדמים כן - אם יכלה לבנות הבית והעליה ולדור בשניהם הרשות בידו אבל להמכיר הבית לאחר, אבל להמכיר העליה דאפשר דאחר ואפשר דמוכר (כנה״ג הגה״ט אות יח)]. **4.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שסג ס״ו), טוש״ך לקמן כה ע״ק הערה 1. **5.** עי׳ רמב״ם (מעילה פ״א ה״ו): אמרו חכמים שהטוטל אבן או קורה של הקדש ונתנה לחבירו שיבנה מעלו, ואם נתנה לזה הגזבר שיהיה מותר ידו הוא מעל והגזבר לא מעל, וירצה לי שאין אלו הדברים חמורים אלא כמועל בזמן שהרי לא נתמלל הקדש, הטוטל פרוטה של הקדש על דעת שהיא שלו לא מעל עד שיועיל בה אפילו אם עד שיתן לו אותה בחנות, ונתנה לחבירו הוא מעל וחבירו לא מעל, שאין מועל אחר מועל בשאר הקדשות כמו שביארנו וכל כיוצא בזה. [רפ״ד] ונתנה לחבירו שיבנה מעלו. ע״ק אף בזה עזב כל הדרך הסלולה ואפקם דרך הסריסים שאין זה פירוש ההלכה אלא כמו שאפקרם לפניהם. ועי׳ רמב״ם (מעילה פ״א ה״ח): נוטל אבן או קורה של הקדש לא מעל שהרי לא נהנה עדיין, בזה אותה כמוך שימו מעל, נתנה על גבי מלון שבחקרקע ולא מיבעי לא מעל עד שידור בתחתיו בשוה פרוטה שאין זו סנייה הניכרת. עיין המשך בהשלמות.

דומה כמו הדיוט מדעת [שכן יש דעת שכינה, ואין לומר בו שלא מדעת כלל].

רבי אבא בר זבדא שלח למרי בר מר, תשאלו את רב הונא, הדר בחצר חבירו שלא מדעתו, צריך להעלות לו שכר או לא[1].

בינתיים רב הונא נפטר, אמר רבה בר רב הונא [למרי בר מר], כך אבי מורי אמר בשם רב, אינו צריך להעלות לו שכר. ו[עוד אמר אבי מורי] השוכר בית מראובן, מעלה שכר לשמעון. מה עשה שמעון [שמגיע לו שכר]. כך נאמר, [השוכר בית מראובן ו]נמצא הבית של שמעון, מעלה לו שכר. [איך הוא אמר] שתי דברים [הסותרים זה את זה, שהרי השוכר בית מראובן ונמצא של שמעון הרי זה בדיוק הדר בחצר חבירו שלא מדעתו]. זה [שחייב לשלם לו שכר מדובר בבית ש]עומדת להשכיר [והוי זה נהנה וזה חסר], וזה [שלא צריך לשלם לו שכרו, מדובר בבית] שלא עומדת להשכיר[2].

וכן למדנו, א״ר חייא בר אבין אמר רב, ויש אומרים שאמר ר׳ חייא בר אבין אמר רב הונא, הדר בחצר חבירו שלא מדעתו, אינו צריך להעלות לו שכר, והשוכר בית מבני העיר, מעלה שכר לבעלים. [מה משלם ל]בעלים, וכי מה הם עשו. כך נאמר, נמצאו לו בעלים, מעלין להן שכר. [איך הוא אמר] שתי דברים [הסותרים זה את זה]. זה [שחייב לשלם לו שכר מדובר בבית ש]עומדת להשכיר, וזה [שלא צריך לשלם לו שכרו, מדובר בבית] שלא עומדת להשכיר.

אמר רב סחורה אמר רב הונא אמר רב, הדר בחצר חבירו [שלא עומדת להשכיר] שלא מדעתו, אין צריך להעלות לו שכר, משום שנאמר ״ושאיה יוכח שער״ [פי׳: יש שד ששמו שאיה, שכותת שער בית שאין אנשים דרים בו, ולכן זה שעמד בו הנהו לבעלים]. אמר מר בן רב אשי, אני ראיתי אותו [השד], ונוגח כשור[3]. רב יוסף אמר, בית [שהוא] מיושב בדירת בני אדם] ישובו קיים [לפי שהדרים בתוכו רואים מה שהוא צריך ומתקנים אותו]. איזה [חילוק הלכתי יש] ביניהם. יש ביניהם, ש[הבעלים] משתמשים בו [לשמור] עצים וקש [ובא זה ודר בו, שאין חשש של ״שאיה״ מאחר ומשתמשין בו, אבל יש מעלה של ישוב ותיקון הבית, דאין זה ישוב וזה שדר בו יפה עשה והנהר].

אדם בנה ארמון על האשפה של יתומים, רב נחמן גבה את הארמון ממנו. נאמר, [שהוא] סובר רב נחמן, הדר בחצר חבירו [שלא עומדת להשכיר] שלא מדעתו, צריך להעלות לו שכר. [לא, אין להוכיח משם כך, שכן] אותה [האשפה של יתומים] בתחילה ״קרמניים״ [פי׳: שם אומה] היו דרים בה ונתנו ליתומים מעט [שכר. ורב נחמן] אמר ל[בונה הזה], לך ותפייס את היתומים, ולא התייחס, [ולכן] רב נחמן גבה ממנו את הארמון[4].

כיצד משלמת מה שנהנית וכו׳. אמר רב [מה שכתוב במשנה שמשלמת מה שהזיקה, היינו דווקא שהבהמה] החזירה [ראשה מרחבה לצידה של הרחוב ואכלה פירות, אע״פ שכל הבהמה עומדת ברחוב, שהיא רשות הרבים], ושמואל אמר, אפילו מחזרת נמי פטור [שכן גוף הבהמה עומדת ברחבה, וזה דרכה להחזיר את ראשה ושן פטור ברשות הרבים]. ולפי שמואל, איך מצאנו שהוא חייב [מה שהזיקה מצדי הרחבה]. כגון [שהבהמה] עזבה את הרחוב [שהיא רשות הרבים] והלכה ועמדה בצידי הרחוב[5]. ויש שלימדו את ההלכה הזאת בפני עצמה [ללא קשר למשנתינו], מחזרת, רב אמר חייבת, ושמואל אמר פטורה. ולפי שמואל, משלמת מה שהזיקה, איך מצאנו שהוא חייב [מה שהזיקה מצדי הרחבה]. כגון [שהבהמה] עזבה את הרחוב [שהיא רשות הרבים] והלכה ועמדה בצידי הרחוב.

רב נחמן בר יצחק שאל [הרי למדנו, אם בהמה אכלה] מפתח החנות, משלמת מה שנהנית, איפה מצאנו כזה [לפי רב]. זה פשוט במחזרת, ואמר [שהיא משלמת] מה שנהנית, [פי׳: רק] מה שנהנית, ולא מה שהזיקה. הוא שאל את זה [על רב], והוא תירץ אותו, [שמדובר שפתח החנות] עומדת בפינה [פי׳: שמבוי קטן נכנסת למבוי גדול, ועומדת החנות בראש מבוי הקטן, וכשנכנסת הבהמה ממבוי גדול לקטן פוגעת בפירות מיד דרך הילוכה ואינה מחזרת כזה:].

יש שאומרים, מחזרת, כולם [פי׳: גם רב וגם שמואל] לא חולקים שחייבת [שלא היה לה להחזיר את ראשה לצידי הרחוב], וחולקים ב[בעל החנות שה]מקצה מקום מרשותו לרשות הרבים[6] [פי׳: שבעל החנות כנס לתוך שלו, ובנה והניח מקרקעו לרשות הרבים, ושטח שם פירות, ונכנסה שם בהמה דרך הילוכה ואכלם], וכך למדנו, אמר רב, לא למדנו [שמשלמת מה שהזיקה] אלא מחזרת, אבל מקצה מקום מרשותו לרשות הרבים, פטורה. ושמואל אמר, אפילו מקצה מקום מרשותו לרשות הרבים, חייבת.

נאמר, [שרב ושמואל] חולקים ב[חופר] בור ברשותו [והפקיר את רשותו ולא הפקיר בורו], רב שאמר פטור, [שהוא] סובר, [החופר] בור ברשותו [והפקיר את רשותו ולא הפקיר בורו] חייב [אם כן הפירות הם בור, וכל המקלקלים ברשות הרבים הם הפקר], ושמואל שאמר חייב, [שהוא] סובר, בור ברשותו, פטור [ולכן הפירות אינם בור, ואינם הפקר].

אמר לך רב, לעולם נאמר לך,

---

1. עיין בהמשכות. **2.** עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ שסג ס״ק ט): יש לומריס דהא דלמריץ דנהלר שלינו עומד לשכר אינו צריך להעלות לו שכר, אפילו אם שכרו מאחר שהיה סבור שהוא שלו ומצא שאינו שלו, אין צריך ליתן לו שכר אע״פ שנהנים על דעת ליתן לו שכר, ואפילו אם נתנו לזה שסברו ממנו צריך להחזירו, ואם נתן לו השכר כיון שהוא בדור שנטעות יהב לו חייב להחזירו: **מאיר המשפט**: שהיה סבור שהוא שלו - זה שהשכיר לו סבור שהוא שלו, והוא גברא דעביד להשכיר בתים שלו ומטו״ה השכירו בתים שסברו שהוא שלו (סמ״ע). ואפילו נתנו לזה שסברו כו׳ - הטעם, דכי היכי דגבי מוכיר מקח טעות הוא, שהרי נתברר שאינו שלו, לגבי שוכר נמי מקח טעות הוא, כיון דלגבי ממלן דליתיה ליה זכות בגויה לא משמעינן מכח אלי שכירות לאחר שיגייהו, וכמלן דלא מהני מי, ותייב להחזיר לו השכירות דמחילה בטעות כי אלי גוונא לאו מחילה היא. ומהאי טעמא נמי לא אמרינן בזה דיהיו גילוי דעתו שנתן שכירות לדמרינן בסעיף שקודם לו, דשאני הכא דהוה שכירות בטעות ובטילה מעיקרא (סמ״ע). ואם נתן לו השכר כו׳ - ר״ל, אף אם נתן לו השכר כיון כו׳ (סמ״ע). כוונתו, שזה קאי על שנתן השכר להגזלן, ומשינה טעם הוא על מה שכתב למעלה ואפילו אם נתנו, דכשנתן השכר להגזלן ודאי ליתן חייב להחזיר כמו בסעיף י׳ שכתב ומיהו אם נתו ליד שמעון (נתה״מ). עיין המשך בהמשכות. **3.** שהוא סוף דרגת השור [לית שור מועד בפחות מבעל פריעה וכמה גדלינו חימוסין נפקין מניה עד דרגת נתבריעו דאקרי שהיה שהוא דאפילו דלא חימין דעלמא דלא דיירין בהו בני נפש - זהר ח״ג קסג ע״ב], ס״ת י״ה, והרגי׳ במדבר נגד גבריאל, וכן בזבוח נגד מקום מ״ר/ב״ב], מדבר שור, שהוא מדבר השני [מתי׳ גבורה ע״י דמרי רביעו בס״ו י״ז ע״ב] (ביאור אגדות להגר״ח). **4.** שרי לצ״ל לוותר בממון חימומים חוץ מן הדין, כדי להשקיטם ממריעות וקטטות (תוספות הדשן פסקים וכתבים סימן קמב). **5.** עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ שצח ס״ק): היו הפירות מונחים בצידי רחבה והיו בתוך הרחבה, והחזירה רשאה לצידי רחבה והלכה מהן, אינו משלם אלא מה שנהנית דכיון דנזקה רשות הרבים הוי לו כן רשות הרבים, אבל אם רשאה מרחבה לצידי רחבה והלכה אם משלם מה שהזיקה, אלא שהרחבה - פירות, אלא מה שנהנית, מתוך החנות משלם מה שהזיקה: **מאיר המשפט**: בצידי הרחבה - פירות, לצידי הרחבה הוא לפני הבתים לכל אחד, והוא מיוחד לכל אחד להניח שם פירותיו מבחוץ, ומצ״ל כשהלכה הבהמה מרשות הרבים לצידי הרחבה והלכה שם מיד מזק שלם למיקני תלר הניזק, משלם כשעומדת בנזקה רשות הרבים (סמ״ע), העמידה משם תבית של תלב על החנות שלפני פתח ביתה, ולכאה היתה להניח דף על החבית ושכחה והניחה פתוח ונפלה תרנגולת עם ביצים תבית שניה ופרטו שהפרותים לתוך שהמצטי ונטבעו כלם, ומצטה בעלת התרנגולות את בעלת החנה לדין על היזק שהפרותים. והשיבה הלה לא שמי בגמולך רק שהפרותיך נאו לגמולי ולמטותי, רק אתה משלם לי דמי תלבי כי נפסד ומתקלקל ונפלא. תבינו בעלת החנה מבעלת התרנגולות היינו דין גם בזמן הזה כי היזק בן ורגל דשכיחא דין, משלים שבעלת בעלת התרנגולות מבעלת החבית שדין בור הוא ואין דין בזמן הזה רק היינו מכריזים שיתפנה עמה. ולמעשה בעלת החנה משיבה לשלם דמי שהפרותים, דהרי החנות אף על פי שנעשית נרשות וכך נהגו בעלי חנויות מ״מ ניתן רשות לכל אדם להלך לשם ולהשתמש במקום החנות בלילה או ביום מיד שנסתלק שלחן או תריסי חנותו והו״ל העמדת כלי של תלב על החנות נתלך לפני ביתו מקום שיכולין הפרותים לפרוש ולקפוץ למקו כמופר בור נרשות הרבים שעליו לשמרו ולכסותו ואם שכחה לכסותו משיבה מ״מ ליתן תשלום על הפרה שהזיקה התרנגולות שם פרתה שהזיקה על שפת החנות ומתלקה ונפלה למקו ונטבעה כי לא היתה יכולה למלט לעומק החמבטי, ר״ל דפטורה בעלת החנה דלפיבעי לה לעיוקה (רע״ב * החנות יפתי). אלמה מפתח החנות כו׳ - לף דפתח החנות ודאי לא גרע מצידי הרחבה שנסתלק לפני זה לאם עומדה אם ואכלה משלמת מה שהזיקה, מ״מ כיון דנלד פתח החנויות רבים נאים אם לקוות והבהמה עומדת אם, הו״ל כעומדה נרשות הרבים ואכלה ממון לידי הרחבה דנתבהמה עומדת ברחבה משלמת אלא מה שנהנית, אבל אלמה ממון החנות, אף שהבהמה עומדת בלד פתח החנות, מ״מ כיון שאין דרך הבהמה להזיקה רשאה כלל לתוך החנות, הו״ל כאילו עמדה בחנות ואכלה משם, משלי״ב שאלמה מפתח החנות דדרך הליכה דרכה להזיקה רשאה אם (סמ״ע). **6.** עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ שצח ס״י): הקצה מקום מרשותו לרשות הרבים והניח אם פירותיו ואכלתם אם, משוב נרשות הרבים.

אין צריך להעלות לו שכר. ועוד אמר מרי למה לי למכתב הכי מדאמרינן כי' ומפלגא בית על שמעון והוה אמינא הכא במאי עסקינן כגון שהלך בתחר חבירו שלא מדעתו ונקט הכי לשמעון: תרתי. בתמיה לכולהו מרתי מילי קאמר דמהדרי דאמר בית על שמעון מדאמרינן הוה ליה למיכתב בית שמעון ומפלגא בית על שמעון והוה אמינא הכא במאי עסקינן כגון שהלך בתחר חבירו שלא מדעתו ונקט הכי לשמעון: ויהבי להו תימי דבר מושג. ומתמה הן מייב לשלם מה שהזיקה מע"פ שלא מיקר כל כך וכן מוכח כולה מעמיק לתלמיכון לעיל[1] משום שמכוונים לתשלומין:

ובמחזרת. פי' בקונטרס דלדוקא במחזרת אבל אכלה בלא מיזוד כגון שלידי הרחבה בולטין ואכלה מאותה בלטיה משלמת מה שהניחו בפני' אחר של רש"[2] פירש דמחזרת מיירי שהקן במשוכה הוא ובקשה לפיזוסו לעלעל[3] ממילא כיון דאוכלים למיכל ליפתח אוכלים ומי לכוכוי ולמיסק הכא ומי אוכלים בעלים משלם השכירות לבעליו. **ההוא גברא דבנה אפדנא אקילקלתא דיתמי** ואגבייה רב נחמן לאפדניה מיניה להשתלם השכירות ממנו, לימא קסבר הדר בחצר חבירו בלא דעתו צריך להעלות שכר, לא אלא משום דמעיקרא קרמנאי הוו יתבי בההוא קילקלתא והוו יתבי ליתמי דבר מועט, ואמר ליה ר' נחמן זיל פייסינהו ליתמי לא אשגח ביה ואגבא לאפדנא מיניה: **מתני' מצידי הרחבה משלמת מה שהזיקה.** אמר רב ובמחזרת כגון שיש חניות פתוחות בצדדין של רשות הרבים והיתה מהלכת ומחזרת ראשה וחוטפת בפיה מן הסחתים ואוכלת. ושמואל אמר אפילו מחזרת קרמנאי היכי משכחת לה כגון דשבקה בצידי רחבה ואזלה וקמה בצידי רחבה. **ואותיב** רב נחמן עליה דרב ממתני' מפתח החנות משלמת מה שנחניה מאי לאו במחזרת ותקני מה שנחניה אבל מה שהזיקה לא. **ופריק** מתני' כגון דקיימ"ל זה פתח החנות בקרן זוית כגון שהיה רחב הרחבה ר' אמות ובמקום אחר ד' אמות ובאותן ב' אמות פתח פתוח לחנות ובה פירות והבהמה בדרך הילוכה פשטה ואכלה מאותו הפתח בלא חזרה והשן שינוי פטורה. **ואשכחן בתלמוד ארץ ישראל** (ירושלמי ה"ד) רב אמר עקבה צוארה ואכלה משלמת מה שהזיקה, והתניהן מפתח החנות משלמת מה שנחנית, **איבא דאמרי** מחזרת כלי עלמא לא פליגי דחייב כי פליגי במקצה מקום מרשותו לרשות הרבים חייבת לימא בבור ברשותו קמפלגי רב דאמר פטור קסבר בור ברשותו חייב ושמואל דאמר חייב קסבר בור ברשותו פטור אמר לך רב לעולם אימא לך בעלמא

כהדיוט מדעת דמי. פ"ה דלעת שכיחה לאכול וקשה למלמ מדעתו לפי שהוא מזומנים למלמת נקט וה"ק מדעתו לפי שהוא מזומנים למלמת דמי לכותב שכיחה לאכול שלא מדעתו: **ויהבי להו תימי דבר מושג.**

כהדיוט מדעת דמי. [ג] שלח ליה רבי אבא בר זבדא למרי בר מר בעי מיניה מרב הונא הדר בחצר חבירו שלא מדעתו צריך להעלות לו שכר או לא אדהכי נח נפשיה דרב הונא א"ל רבה בר רב הונא הכי אמר אבא מרי משמיה דרב [א]אינו צריך להעלות לו שכר והשוכר בית מראובן מעלה שכר לשמעון שמעון מאי עבידתיה הכי קאמר נמצא הבית של שמעון מעלה לו שכר תרתי [ב]הא דקיימא לאגרא הא דלא קיימא לאגרא אתמר נמי א"ר חייא בר אבין אמר רב ואמרי לה אמר ר' חייא בר אבין אמר רב הונא הדר בחצר חבירו שלא מדעתו אינו צריך להעלות לו שכר והשוכר בית מבני העיר מעלה שכר לבעלים מאי עבידתיה הכי קאמר נמצאו לו בעלים מעלין להן שכר תרתי הא דקיימא לאגרא הא דלא קיימא לאגרא. אמר רב סחורה אמר רב הונא אמר רב הדר בחצר חבירו שלא מדעתו אין צריך להעלות לו שכר משום שנאמר [א] ושאיה יכרת שער [ב] אמר מר בר רב אשי לדידי חזי ליה ומנגח כי תורא רב יוסף אמר ביתא מיתבא יתיב מאי בינייהו איכא בינייהו דקא משתמש ביה בציבי ותיבנא. [ג]ההוא גברא דבנה אפדנא אקילקלתא דיתמי אגבייה רב נחמן לאפדניה מיניה [ב] לימא קסבר רב נחמן הדר בחצר חבירו שלא מדעתו צריך להעלות לו שכר הוה מעיקרא קרמנאי הוו דיירי ביה ויהבי להו ליתמי דבר מועט וא"ל זיל פייסינהו ליתמי ולא אשגח ואגבייה רב נחמן לאפדניה מיניה: ביצד משלמת מה שנחניה וכו' [מצידי הרחבה משלמת מה שהזיקה]: אמר רב ובמחזרת ושמואל אמר [ד]אפילו מחזרת נמי פטורה ולשמואל היכי משכחת לה דמחייבא כגון [ה]דשבקתה לרחבה ואזלה וקמה בצידי רחבה ואיכא דמתני להא שמעתא באפי נפשה מחזרת רב אמר חייבת ושמואל אמר פטורה ולשמואל משלמת מה שהזיקה היכי משכחת לה דמחייבא כגון דשבקתה [ו]רחבה ואזלה וקמה בצידי רחבה מתיב רב נחמן בר יצחק מפתח החנות משלמת מה שנחניה היכי משכחת לה פשיטא במחזרת ולקאמר (מר) מה שנחניה מה שנחניה אין מה שהזיקה לא הוא מותיב לה והוא מפרק לה דקיימא בקרן זוית. איבא דאמרי מחזרת כולי עלמא לא פליגי דחייבת כי פליגי במקצה מקום מרשותו לרשות הרבים והכי אתמר אמר רב ל"ש אלא מחזרת אבל [ז]מקצה מקום מרשותו לרה"ר פטורה ושמואל אמר אפילו מקצה מקום מרשותו לרשות הרבים חייבת [ח]לימא בבור ברשותו קמפלגי רב דאמר פטור [ט]קסבר [י]בור ברשותו חייב ושמואל דאמר חייב קסבר בור ברשותו פטור אמר לך רב [ל]לעולם אימא לך בעלמא

מקום שהוא לרשות הרבים ושמואל אמר מיירא מקום שפטירות מונחין ברשותו והוי תלי תלי לגבי הכל (לקמן דף נ.) ומקשינן ברשותו לגבי הכל וקי"ל כשמואל דאמר בעלמא: **דרב** אבר בור ברשותו חייב. ולכך פטור דמחזיק כמו כותב בור שלם הוזקלקה כהמה מיזק ואכלה כהמה בתוקף פירות מיזק הלכך כל הקודם זכה בדין תקלה נרשות הרבים לסחרפה ואין בעל הבור יכול לומר אי לאו דאתית אתה לא הוה נפיל בבורי דהא אכלה כהמה בתוקף פירות דמיזק ואתית אתה ואכלה כהמה בתוקף פירות דמיזק ואתית אתה ואכלה כהמה בתוקף פירות דמיזק ואתית אתה וא

עין משפט
נר מצוה

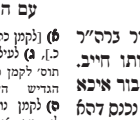

פנימיים ללא הוו מקלה לכיון דיש רשות לבני רה"ר ללכת שם כשאין שם פירות ול"ב כשיעבור במקום שמצוי פירות לפיכך כל המחזיק בכולן זכה והא דתנן מתוך הרחבה מלמדת שהניחו ולא מהניין דפטורין מטעם דכל הקודם זכה מיירי שלא נתנו רה"ר כדי להפקיע ללא קנאו גופו כלומר בהמניח (לקמן דף ג:) וקסה ל"ר על פי' זה דהא רב מתמיהינן קלי ואמר לא שנו אלא שנתנו במזרונו וה"ק רב נמי מיירי בשלא נתנו להפקיע ועוד דלקמיה אלא פירות הא קמזי ליה ואי בור ללו מלעתיה פירות נמי ללו מלעתיה ונראה לר"י לפרש דרב סבר בור ברשותו מיהא דכשהפקיר רשותו ולא הפקיר בורו ואפל בו אור לא מלי ל"ל מורך בצירלי מלי צעי דאין מדם יכול לגמלם כל כך כשעבור רה"ר שלא יכנס ברשות מחיריס[ב] ולפיכך לא היה לו לקרב בורו ממש לרה"ר ובכא נמי פטורה שלא היה לו לקרב פירותיו ממש לרה"ר שאין בני רה"ר יכולין לגמלם ושמואל מחייב דמשום שלא היה לו לקרב פירותיו סמוך לרשות הרבים אין לפטור שיכול בעל הפירות לסמוך וגם בעל הבור יכול לסמוך ואי בעבעלמא פטור כ"ש ובכא ממר ליה נהי דכי מסקקה ל"ל מורת בצירלי מלי בעי מכל מקום ללו לו כשיעור לחייבו לי בגמלי דמקרבא לפירות ברשות הרבים ושמואל סבר נהי דבעלמא ללו מלעתיה כשבאל לבור הכא לא מלי לאימר הכי למפטר בהאי שכשוטה אלקלן: **אי** כרב **אי** **בשמואל**. רבי יוסי ל"ב מלי סבר כשמואל דהא מחייב ברה"ר שלא כלומר אי כרב דמחיב אלר שיקוע אי כשמואל דמחיב ליה ברה"ר אע"ג דלר' יוסי אין נפקותא ולפי הקונטרס ניחא טפי אי כרב דמחיב ליה קרן אי כשמואל דמחיב ליה גוף: **ומר סבר** פי' ר' אלעזר **ובעבר בשדה אחר ולא בשדה המזיק**. אבל ברה"ר מיהא חייב (שם.) אמרינן דר' אלעזר ס"ל כרבי טרפון ועל כרחך מקרן ברה"ר מייתי לה ול"ב אן ורבל פטור ברה"ר ול"ל לעולל מיירי לפי המסקנא דהכא: **דאילפא ורבי אושעיא.** לאו מענין אחד דרבי אושעיא מיירי בקופצת דהוי קרן ולוקמא מיירי על גבי מזיקים דמחיב ליה קרן אי כשמואל דמחיב ליה גוף: **הא** נפלו פטורין אלמא קסבר בי. ול"ם היכי דמי אי מקרבי כלים לגבי כותל היכי מיתברי בקפיצה והא אמרינן בפרק דכי קפיצי מתברי קפיצי ואי מתרכי היכי מתברי בנפילה וי"ל כגון שהיו לה מרוחקות ולא מקורבות למיתברי בין בנפילה בין בקפיצה אי נמי בכלי חרס דאי נפלי לגד הסמוך לכותל מיתבר ואי קפיצי מיתבר לגד המרוחק: **אדם** ותרנגול בי. ול"ם מיהו מלינן למיחש דילמא מיירי בקפיצה בבותל צר. ומעמקא הגג לר' יוסי דלמא מיירי בנפילה ומיהו אפילו בקפיצה ל"ש דלמא מיירי בקפיצה בבותל צר. ומעמקא הגג רעוע ולמיחש לנפילי לגבי נפילה הוי פשיעה דאיבעי ליה לאסוקי בי. ל"ם **נפל אדהי ונפל אינהו** בי. לכאורה כיון דסוף סוף לא נפל אלמי אין סופו בפשיעה: **בבותל צר.** מעמקא הגג לר' ותמוה וכי מיתסם בדמם הגג הוה ליה לאסוקי מלעתיה דקפיי מעמקא דלריכן ומן[ד] המעמקא שהוא לר נפלי. ליעבוד אחריות צר מנופש: **מלמטה למעלה פטורין.** מנוך שלא ומייתין נמלי נזק דמסוניו הן: **אדם** ותרנגול בי. אלא לי נמי נלו אורחיה לקפוץ מלמטה למעלה מייב לחין בחלה לד תמות[ו] אלא בבהמה ותרנגול דרכו ללוב אפילו מלמטה למעלה: **בעבעא בור ברשותו פטור.** ללא מייתה תורה אלא על גור ברה"ר וכדילף רבי ישמעאל בעשיה מתם[ה]: **בעבעא בור ברשותו חייב.** הואיל ובפקירו ובכל מ"ע בהמה אלמלא מייתה: **דשלא בור איבא למימר לאו אדעתיה.** דשור לגנוסרי נפקיר מבור ואין דברהמה נכנס להם בפקיר דשוחו מייב בעל הבור מגל פירות כו': **הא קא חזי להו.** ואפילו הוחלקה בהן פטור. ומ"ג הכל מקלה שור הוא הב"מ בור ברה"ר ולחין לו רשות לעמד בו שלא מקלה בהן: **דלמא בור** ברשותו אלא אדעתיה מי איבא למימר לאו אדעתיה הא חזי להו. לימא מהזרת תנאי היא דתניא אבלה מתוך הרחבה משלמת מה שנהנית מצידי הרחבה משלמת מה שהזיקה דברי ר"מ ורבי יהודה רבי יוסי ורבי אלעזר אומרים אין הרבה לאבול אלא להלך ר' יוסי היינו תנא קמא אלא מהזרת איבא בניירהו ת"ק סבר מהזרת נמי משלמת מה שנהנית ורבי יוסי סבר משלמת מה שהזיקה לא דכולי עלמא מהזרת אי כרב אי כשמואל והכא בביער בשדה אחר קא מיפלגי מר סבר [א] ובעבר בשדה אחר [ב] ולא ברה"ר ומר סבר ובעבר בשדה אחר ולא ברשות המזיק ברשות המזיק לימא פירך ברשותי מאי בעי אלא [ג] דאילפא ורבי אושעיא איבא בניירהו: **מתני'** [א] הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו את הכלים משלם נזק שלם מפני שהן מועדין. [ב] הכלב שנטל חררה והלך לגדיש אבל החררה והדליק הגדיש על החררה משלם נזק שלם ועל הגדיש משלם חצי נזק[ג]: **גמ'** טעמא דקפצו הא נפלו פטור אלמא קסבר תחלתו בפשיעה וסופו באונס פטור תניא נמי הכי הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו את הכלים משלם נזק שלם נפלו פטורין הניחא למ"ד [ב] תחלתו בפשיעה וסופו באונס פטור אלא למ"ד [ג] חייב מאי איכא למימר [ד] כגון דמקרבי כלים לגבי כותל דכי קפצי בקפיצה לא נפלי עלייהו ואפילו תחלתו בפשיעה ליכא אמר רב זביד משמיה דרבא פעמים שאפילו נפלו נמי חייב משכחת לה בבותל רעוע מאי ניהו דאבעי ליה לאסוקי אדעתיה דנפל[ה] ארחי סוף סוף לא נפל ארחי ונפול אינהו תחלתו בפשיעה וסופו באונס הוא לא צריכא [ה]בכותל צר. תנו רבנן [ו]הכלב והגדי שדלגו מלמטה למעלה פטורין מלמעלה למטה חייבין [ז]אדם ותרנגול שדלגו בין מלמעלה למטה בין מלמטה למעלה חייבין והתניא

בעבעא בור ברשותו פטור ושאני הכא דאמר [ליה] לאו כל כמינך דמקרבת להו לפירותך לרה"ר ומחייבת להו לתוראי ושמואל אמר בעבעא בור ברשותו חייב דבשלמא בור איכא למימר לאו אדעתיה אלא פירות מי איכא למימר לאו אדעתיה הא חזי להו. לימא מהזרת תנאי היא דתניא אבלה מתוך הרחבה משלמת מה שנהנית מצידי הרחבה משלמת מה שהזיקה דברי ר"מ ורבי יהודה רבי יוסי ורבי אלעזר אומרים אין הרבה לאבול אלא להלך ר' יוסי היינו תנא קמא אלא מהזרת איבא בניירהו ת"ק סבר מהזרת נמי משלמת מה שנהנית ורבי יוסי סבר משלמת מה שהזיקה לא דכולי עלמא מהזרת אי כרב אי כשמואל והכא בביער בשדה אחר קא מיפלגי מר סבר [א] ובעבר בשדה אחר [ב] ולא ברה"ר ומר סבר ובעבר בשדה אחר ולא ברשות המזיק ברשות המזיק לימא פירך ברשותי מאי בעי אלא [ג] דאילפא ורבי אושעיא איבא בניירהו: **מתני'** [א] הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו את הכלים משלם נזק שלם מפני שהן מועדין. [ב] הכלב שנטל חררה והלך לגדיש אבל החררה והדליק הגדיש על החררה משלם נזק שלם ועל הגדיש משלם חצי נזק[ג]: **גמ'** טעמא דקפצו הא נפלו פטור אלמא קסבר תחלתו בפשיעה וסופו באונס פטור תניא נמי הכי הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו את הכלים משלם נזק שלם נפלו פטורין הניחא למ"ד [ב] תחלתו בפשיעה וסופו באונס פטור אלא למ"ד [ג] חייב מאי איכא למימר [ד] כגון דמקרבי כלים לגבי כותל דכי קפצי בקפיצה לא נפלי עלייהו ואפילו תחלתו בפשיעה ליכא אמר רב זביד משמיה דרבא פעמים שאפילו נפלו נמי חייב משכחת לה בבותל רעוע מאי ניהו דאבעי ליה לאסוקי אדעתיה דנפל[ה] ארחי סוף סוף לא נפל ארחי ונפול אינהו תחלתו בפשיעה וסופו באונס הוא לא צריכא [ה]בכותל צר. תנו רבנן [ו]הכלב והגדי שדלגו מלמטה למעלה פטורין מלמעלה למטה חייבין [ז]אדם ותרנגול שדלגו בין מלמעלה למטה בין מלמטה למעלה חייבין

וכי נפול להדי כותל ומיתברי מנא לתום טור: **שאפילו נפלו חייבין.** ומפילו ללמ"ד מתלתו בפשיעה וסופו באונס פטור: **משכחת לה בבותל[ח] רעוע.** מעמקא הגג רעוע למפילו לגבי נפילה הוי פשיעה דאיבעי ליה לאסוקי בי. ל"ם **נפל אדהי ונפל אינהו** בי. לכאורה כיון דסוף סוף לא נפל אלמי אין סופו בפשיעה: **בבותל צר.** מעמקא הגג לר' ותמוה וכי מיתסם בדמם הגג הוה ליה לאסוקי מלעתיה דקפיי מעמקא דלריכן ומן[ד] המעמקא שהוא לר נפלי. ליעבוד אחריות צר מנופש: **מלמטה למעלה פטורין.** מנוך שלא ומייתין נמלי נזק דמסוניו הן: **אדם** ותרנגול בי. אלא לי נמי נלו אורחיה לקפוץ מלמטה למעלה מייב לחין בחלה לד תמות[ו] אלא בבהמה ותרנגול דרכו ללוב אפילו מלמטה למעלה: **בזקיק**

ו) [לקמן כה:]. ג) [לעיל כ:]. ד) לעיל יח. ה) עי' תוס' לקמן כב. ד"ה ועל הגדיש השייך כאן. ו) לקמן ט. [נח. ב"מ לו: מב. נב:]. ז) לקמן מט:. ח) לעיל כ. ט) כב. י) מתני' לעיל טו:. יא) עיין תוס' לקמן ג. ד"ה בבור.

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) [לקמן דף ג:] וקסה ל"ר על פי' זה דהא רב מתמיהינן קלי ואמר לא שנו אלא שנתנו במזרונו וה"ק רב נמי מיירי בשלא נתנו להפקיע ועוד דלקמיה אלא פירות הא קמזי ליה ואי בור ללו מלעתיה פירות נמי ללו מלעתיה ונראה לר"י לפרש דרב סבר בור ברשותו מיהא דכשהפקיר רשותו ולא הפקיר בורו ואפל בו אור לא מלי ל"ל מורך בצירלי מלי בעי מכל מקום ללו לו כשיעור לחייבו לי בגמלי דמקרבא לפירות ברשות הרבים ושמואל סבר נהי דבעלמא ללו מלעתיה כשבאל לבור הכא לא מלי לאימר הכי למפטר בהאי שכשוטה אלקלן: **אי** כרב **אי** **בשמואל**. רבי יוסי ל"ב מלי סבר כשמואל דהא מחייב ברה"ר שלא כלומר אי כרב דמחיב אלר שיקוע אי כשמואל דמחיב ליה ברה"ר אע"ג דלר' יוסי אין נפקותא ולפי הקונטרס ניחא טפי אי כרב דמחיב ליה קרן אי כשמואל דמחיב ליה גוף: **ומר סבר** פי' ר' אלעזר **ובעבר בשדה אחר ולא בשדה המזיק**. אבל ברה"ר מיהא חייב (שם.) אמרינן דר' אלעזר ס"ל כרבי טרפון ועל כרחך מקרן ברה"ר מייתי לה ול"ב אן ורבל פטור ברה"ר ול"ל לעולל מיירי לפי המסקנא דהכא: **דאילפא ורבי אושעיא.** לאו מענין אחד דרבי אושעיא מיירי בקופצת דהוי קרן ולוקמא מיירי על גבי מזיקים דמחיב ליה קרן אי כשמואל דמחיב ליה גוף: **הא** נפלו פטורין אלמא קסבר בי. ול"ם היכי דמי אי מקרבי כלים לגבי כותל היכי מיתברי בקפיצה והא אמרינן בפרק דכי קפיצי מתברי קפיצי ואי מתרכי היכי מתברי בנפילה וי"ל כגון שהיו לה מרוחקות ולא מקורבות למיתברי בין בנפילה בין בקפיצה אי נמי בכלי חרס דאי נפלי לגד הסמוך לכותל מיתבר ואי קפיצי מיתבר לגד המרוחק: **אדם** ותרנגול בי. ול"ם מיהו מלינן למיחש דילמא מיירי בקפיצה בבותל צר. ומעמקא הגג לר' יוסי דלמא מיירי בנפילה ומיהו אפילו בקפיצה ל"ש דלמא מיירי בקפיצה בבותל צר. ומעמקא הגג רעוע ולמיחש לנפילי לגבי נפילה הוי פשיעה דאיבעי ליה לאסוקי בי. ל"ם **נפל אדהי ונפל אינהו** בי. לכאורה כיון דסוף סוף לא נפל אלמי אין סופו בפשיעה: **בבותל צר.** מעמקא הגג לר' ותמוה וכי מיתסם בדמם הגג הוה ליה לאסוקי מלעתיה דקפיי מעמקא דלריכן ומן[ד] המעמקא שהוא לר נפלי. ליעבוד אחריות צר מנופש: **מלמטה למעלה פטורין.** מנוך שלא ומייתין נמלי נזק דמסוניו הן: **אדם** ותרנגול בי. אלא לי נמי נלו אורחיה לקפוץ מלמטה למעלה מייב לחין בחלה לד תמות[ו] אלא בבהמה ותרנגול דרכו ללוב אפילו מלמטה למעלה: **בזקיק**

ג) [לקמן כה:]. ד) [לעיל כ:]. ה) לעיל יח. ו) עי' תוס' לקמן כב. ד"ה ועל הגדיש השייך כאן. ז) לקמן ט. [נח. ב"מ לו: מב. נב:]. ח) לקמן מט:. ט) לעיל כ. י) מתני' לעיל טו:. יא) עיין תוס' לקמן ג. ד"ה בבור.

מח א מ"ו. ס"ע מהל' נזקי ממון הלכה טו סמג עשין סו טוש"ע ח"מ סי' שפ סעיף יב:
מנ ב מיי' שם הלכה ז ופרין כהלכות ושמ"ע סמג שם טוש"ע ח"מ סי' שלג:
נ ג מיי' שם הלכה טו סמ"ג שם טוש"ע ח"מ סי' שלג סעיף ג ופרין כהלכות ושמ"ע סמג שם טוש"ע שם:
נא ד ה ס"ע שם סי' שלג סעיף יב בהגה"ה:
נב ו מיי' שם הלכה טו סמג שם טוש"ע שם:

רבינו חננאל

[שייך לעמוד א]

באותו הבור שור חייב בעל המקום ההוא שחפר בור באותו מקום כי כחופר בור ברשות הרבים ב) דמר. **ושמואל אמר** מקצה מקום מרשותו לרשות הרבים כי האי גונא חייב שהרי לא הפקירו וכחצירו הוא והשור שאכל פירות באותו מקום שהקצה מרשותו ג) ונפל שמה שור פטור בעל הבור היכיל למימר ליה תורך ברשותי מאי בעי. **ופשטינן** לה לעולם אימא לך

[ע"כ שייך לעמוד א]

בור באותו מקום שהקצוהו לרשות הרבים פטור דבור ברשותו הוא, אי הכי אמאי פטר בר בת השן משום דיכיל מרי דתורא למימר ליה לאו כל כמינך דמקרבת לפירך ברשות הרבים ומחייבת לתוראי. ולשמואל אימא לך לעולם בור כי האי גונא חייב דכרשות הרבים הוא, אי הכי אמאי מחייב בו את השן אמר לך בשלמא בור איכא למימר דלאו אדעתיה אלא פירות מי איכא למימר לאו אדעתיה הא קא חזי להו. **ואתיין לאוקומה מחזרת כתנאי.** ודחי' לה ואמר לא כולי עלמא מחזרת אי כרב אי כשמואל והכא [בהא] פליגי ר"מ ור"י [ס"ל] שן ברשות הניזק הוא שהיא חייבת אבל ברשות הרבים אינה משלמת אלא מה שנתנית, ורבי יוסי ור' אלעזר סברי אפי' ברשות הרבים שכחוב ובער בשדה אחר למעוטי ברשות המזיק כגון שהניחם אדם פירות בחצר חבירו ובא שורו של בעל החצר ואכלם שהוא פטור. **ומתמהינן** זה הנועך שיאכל לימא ליי בעל החצר פירך ברשותאי מאי בעי. **והדרינן** מהא ואמרינן אי דאילפא דמחייב [א] מעון כך נראה לפרש דהשתא לא שנא להו (ברשות) בין מתוך החבוה בין מעל גבי חברתה בין מהלכת בין עומדת ואפי' קופצת הכל ברשות הרבים אינה משלמת אלא מה שנתנית, ור' יוסי ור' אלעזר אומרים אינה פטורה ברשות הרבים אלא כעין דרכה במקום שמהלכת בלבד אבל אלו טולן חייב: **מתני' הכלב והגדי שקפצו מראש הגג** ג). וחניא נמי הכי כי האי גוונא ומדברי שניהן דייקינן טעמא דקפצו בפשיעה אבל לקפוץ ונפלו פטורין מינה התחילתו בפשיעה דאיבעי ליה אסוקי אדעתא דילמא קפצי וסופו באונס פטור. **ופרקי** כגון הכלים שנשברו היו סמוכין לכותל כעין דבוקים שאפי' היו הגדיים נופלין מכח קפיצה חוץ לכלים היו נופלים ובין בסוף אונסין הן. **רב זביד אמר** פעמים אפי' נפלו חייבין כגון שהיה הכותל רעוע ואמאי חייבין דאיבעי להו אסוקי אדעתא דילמא נפלי אחדי ותברי למאני ודא היא פשיעה ואע"ג דלא נפלי אחדי דנפלי אינהו הגדיים בשברו כלים חייבין דאי נמי תחילתו בפשיעה וסופן באונס הוא וכדאמרי'. **ואוקימנא בכותל צר.** שאינו יכול להלך עד שיפול והכל פשיעה. **ת"ר הכלב והגדי שדילגו.** פי' שקפצו כגון זו ששינו במשנתנו, מלמטה למעלה פטורין, אדם ותרנגול בין כך ובין כך חייבין, פי' אדם מועד לעולם ותרנגולין היינו אורחייהו. **ואקשינן**

בעבעא בור ברשותו פטור. ללא מייתה תורה אלא על גור ברה"ר וכדילף רבי ישמעאל בעשיה מתם[ה]: **בעבעא בור ברשותו חייב.** דשלא בור איבא למימר לאו אדעתיה. ובכל מ"ע בהמה אלמלא מייתה: **דשלא בור איבא למימר לאו אדעתיה.** דשור לגנוסרי נפקיר מבור ואין דברהמה נכנס להם בפקיר דשוחו מייב בעל הבור מגל פירות כו': **הא קא חזי להו.** ואפילו הוחלקה בהן פטור. ומ"ג הכל מקלה שור הוא הב"מ בור ברה"ר ולחין לו רשות לעמד בו שלא מקלה בהן: **דלמא בור** ברשותו אלא אדעתיה מי איבא למימר לאו אדעתיה הא חזי להו. לימא מהזרת תנאי היא דתניא אבלה מתוך הרחבה משלמת מה שנהנית מצידי הרחבה משלמת מה שהזיקה דברי ר"מ ורבי יהודה רבי יוסי ורבי אלעזר אומרים אין הרבה לאבול אלא להלך ר' יוסי היינו תנא קמא אלא מהזרת איבא בניירהו ת"ק סבר מהזרת נמי משלמת מה שנהנית ורבי יוסי סבר משלמת מה שהזיקה לא דכולי עלמא מהזרת אי כרב אי כשמואל והכא בביער בשדה אחר קא מיפלגי מר סבר [א] ובעבר בשדה אחר [ב] ולא ברה"ר ומר סבר ובעבר בשדה אחר ולא ברשות המזיק ברשות המזיק לימא פירך ברשותי מאי בעי אלא [ג] דאילפא ורבי אושעיא איבא בניירהו: **מתני'** [א] הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו את הכלים משלם נזק שלם מפני שהן מועדין. [ב] הכלב שנטל חררה והלך לגדיש אבל החררה והדליק הגדיש על החררה משלם נזק שלם ועל הגדיש משלם חצי נזק[ג]: **גמ'** טעמא דקפצו הא נפלו פטור אלמא קסבר תחלתו בפשיעה וסופו באונס פטור תניא נמי הכי הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו את הכלים משלם נזק שלם נפלו פטורין הניחא למ"ד [ב] תחלתו בפשיעה וסופו באונס פטור אלא למ"ד [ג] חייב מאי איכא למימר [ד] כגון דמקרבי כלים לגבי כותל דכי קפצי בקפיצה לא נפלי עלייהו ואפילו תחלתו בפשיעה ליכא אמר רב זביד משמיה דרבא פעמים שאפילו נפלו נמי חייב משכחת לה בבותל רעוע מאי ניהו דאבעי ליה לאסוקי אדעתיה דנפל[ה] ארחי סוף סוף לא נפל ארחי ונפול אינהו תחלתו בפשיעה וסופו באונס הוא לא צריכא [ה]בכותל צר. תנו רבנן [ו]הכלב והגדי שדלגו מלמטה למעלה פטורין מלמעלה למטה חייבין [ז]אדם ותרנגול שדלגו בין מלמעלה למטה בין מלמטה למעלה חייבין והתניא

חשק שלמה על ר"ח

ב) מדכתי דכיון שלו נפלה דלא גרם לומא כגון כרכשותו מלני פלגי ל"ש ל"ש נשלם ואם נפל שמא וכו'. ג) נרשה דל"ש ומכ"ש בשמעם ל"ש דמחלוקת בפשיעה ושומו בשלמא ממ"ש דמחלוקת בפשיעה ושומו בשלמא ממ"ש דמחלוקת

ד) נרשה מלא מלא מלא. ה) נרשה דל"ש ומכ"ש בשמעם ל"ש דמחלוקת בפשיעה ושומו בשלמא ממ"ש דמחלוקת בפשיעה ושומו בשלמא ממ"ש דמחלוקת

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה אדם כו' מיהו כך נראה כו'. נ"ב לקמן גבי הכי"ף (עמ' כד) עכ"ל כדהך מכלם מלני נזק:

גליון הש"ם

רש"י ד"ה מחזרת וכו' דשמעיה ל"ל. כעין זה ביומא דף סד ע"ב ברה"י ד"ה כי קאמר:

הגהות וציונים

[ב] ס"א אמעקה כדרכן ונפל בורתו ונפל אינהו לישנא אחרינא (גליון). הרש"ש כתב שהוא שיבוש:

תורה אור השלם

א) כִּי יִבְעֶר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירָה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמִיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם: [שמות כב, ד]

לימודי רש"י

בעבעא בור ברשותו פטור. דסבור כי בור שמייבה עליו מורה בהפקיר רשותו ובורו הוא דתייבתו [לקמן כה:]. **מה** שנבנית. לפי שנתמה ולא לפי הזיקה [לקמן נה:]. דמי עמיר בזול לו דמי קמון. חררה. עוגא [קמן]. לפפיס [מלכים ל' יט] עוגא שמופיס על פני הגמלים [שופטים יח:]. **ועל** **החררה** נזק שלם. דהייטו שן והלקוח נדיס הוי לרווחו שלו שלם. כתו שהוא מניח כאן ונוטל מאחר שהוא מתניחו כאן [לעיל יח.]. **ארחי.** מלאך לביניס ורמתן טפח ומעמה [ב"מ קיג:]. לביניס מלי לביניס ולכניסה ג' טפחים והאויר טפח ומעמה [ב"ב ג:]. **תחילתו בפשיעה.** נגני כל מזיקין קנוסים וקלוס הוסו יכול לפטרן סהכי הניחם וגם לו ופוסו נמי מהי דמניך חזק בו עלינהן אלם היה יכול להצילן והוי"ל חוגם מיהו תחילתו בפשיעה הוה [ב"מ צג:].

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) [לקמן כה:]. ג) [לעיל כ:]. ד) לעיל יח. ה) עי' תוס' לקמן כב. ד"ה ועל הגדיש השייך כאן. ו) לקמן ט. [נח. ב"מ לו: מב. נב:]. ז) לקמן מט:. ח) לעיל כ. ט) כב. י) מתני' לעיל טו:. יא) עיין תוס' לקמן ג. ד"ה בבור.

בכל מקום בור ברשותו פטור, וכאן שונה, שאמר, אין לך רשות לקרב פירותך לרשות הרבים ולחייב שורי. ושמואל אמר, בכל מקום בור ברשותו חייב, זה מובן בור, יש לומר שזה לא שם לב [שכן לא מוטל על השור לשמור את עצמו מבור, ומאחר שנכנס ברשות שכן הפקיר רשותו חייב בעל הבור], אבל פירות, וכי יש לומר לא שם לב. הרי הוא ראה אותם [ולכן אפילו אם הוחלקה בהם פטור].

נאמר, "מחזרת" היא מחלוקת תנאים. שלמדנו, אכלה מתוך הרחבה, משלמת מה שנהנית, מצידי הרחבה, משלמת מה שהזיקה, דברי ר"מ ורבי יהודה. רבי יוסי ור"א אומרים, אין דרכה לאכול אלא ללכת. ר' יוסי היינו תנא קמא [פי': ר"מ, וכעת הגמ' חושבת שר' יוסי גם כן מדבר במקרה שהבהמה אכלה מצידי הרחוב]. אלא יש [חילוק הלכתי] ביניהם במחזרת, שת"ק סובר, מחזרת גם כן משלם מה שנהנית, ורבי יוסי סבר, משלמת מה שהזיקה. לא, לפי כולם מחזרת [דינו] או כרב או כשמואל, וכאן חולקים ב"בְּעֵר בשדה אחר" [פי': ר' יוסי מחייב אפילו אכלה מתוך הרחוב], אחד [פי': ר"מ] סובר, "ובעֵר בשדה אחר", ולא ברשות הרבים. ואחד [פי': ר' יוסי] סובר, "ובעֵר בשדה אחר", ולא ברשות המזיק [שאם הכניס פירותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות ואכלתן בהמתו של בעל הבית פטור. וכי צריכים פסוק ללמד שהוא פטור] ברשות המזיק, נאמר, למה פרותיך נמצאים ברשותי. אלא, יש [חילוק הלכתי] ביניהם [בהלכה של] אילפא ורבי אושעיא [הובא לעיל כ רע"א, שאם בהמה פשטה צוארה ואכלה מעל גבי חבירתה, או בהמה קפצה על גבי חברתה ואכלה ור"מ סובר בכל אלה המקרים משלמת מה שנהנית, ור' יוסי סובר שזה לא דרכו, וחייבת מה שהזיקה].

מתני'. הכלב או הגדי שקפצו מראש הגג ושברו כלים, משלם נזק שלם, מפני שהן מועדין [1] [לקפוץ, וכל זה מדובר ברשות הניזק, וזה תולדה של רגל]. הכלב שנטל לחם [שנדבק לו גחלים רותחים] והלך לגדיש, אכל הלחם והדליק הגדיש, על הלחם משלם נזק שלם [כדין שן ברשות הניזק], ועל הגדיש משלם חצי נזק [2].

גמ'. הטעם [שהם חייבים משום] שקפצו, [אבל] הרי [אם] נפלו, פטור. אלמא [שהוא] סובר, תחלתו בפשיעה [שהיה צריך לדעת אולי הם יקפצו וזה דרכם] וסופו באונס [שכן לא קפצו אלא נפלו, ולא היה צריך לחשוב אולי הם יפלו], פטור. וכן למדנו, הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו את הכלים, משלם נזק שלם, נפלו, פטורין. זה מובן לפי מי שאומר תחלתו בפשיעה וסופו באונס, פטור [3], אלא לפי מי שאומר חייב מה יש לומר. כגון שהכלים קרובים לגבי כותל, שכן כאשר קופצים לא נופלים עליהם, ואין אפילו תחלתו בפשיעה.

אמר רב זביד בשם רבא, פעמים שאפילו נפלו נמי חייב, מצאנו בכותל [פי': מעקה הגג הוא] רעוע [והוה פשיעה גם לענין נפילה]. מהו [פי': למה הוא חייב, וכי תעלה על דעתך] שהיה צריך לחשוב אולי יפלו הלבנים. סוף סוף הלבנים לא נפלו ו[רק הם] נפלו, תחלתו בפשיעה וסופו באונס הוא. לא, [פי': זה לא המקרה אלא] צריך [לומר שמדובר] בכותל צר [פי': מעקה הגג היא צר ודחוק, וכאשר הוא הניח את הכלב על הגג היה צריך לדעת שהם יקפצו על המעקה שזה דרכם].

הרבנים למדו, הכלב והגדי שדלגו ממטה למעלה, פטורין [מנזק שלם, וחייבים בחצי נזק]. מלמעלה למטה, חייבין [בנזק שלם]. אדם ותרנגול שדלגו, בין מלמעלה למטה בין מלמטה למעלה, חייבין [נזק שלם].

---

1. עי' שו"ע (סו"מ סי' שצ סע"ב): הכלב והגדי שקפצו מראש הגג מלמעלה למטה ושברו את הכלים, משלמים נזק שלם מפני שמועדים הם לדבר זה, וכן אם נפלו והזיקו, שעליהן נרשם הגג פשיעה, ואע"פ שנפילתן אונס כל שתחלתו בפשיעה וסופו באונס מיהא הוה. הגה: ויש מומרים לאם הכלים שמוכים לכותל שאין רשאין לשבר ע"י קפילה ונפלו, פטור לתוהא הוא, ואם כלי חרוס ורשאו אחד קרוב לכותל ורשאם השני רחוק בענין שרשאו לשבר ע"י קפילה ונפלו כלי חרוס לכותל ושברו, מיד דתחילתו בפשיעה ע"י קפילה, ואם הכותל לר לפילו קרוצים לכותל ונפלו ושברו מיד. והוה שקפלו כלרכם, אבל אם קפץ הכלב בריקידה והגדי נפרך דהוי שינוי גמייהו, אין משלמין אלא חצי נזק. קפלו מלמטה למעלה משלמים חצי נזק, והוה שנתלה הגדי ונפרך וקפץ הכלב, אבל נפרך הכלב ולא הגדי, אין מלמעלה למטה אין מלמטה למעלה חייבים נזק שלם, וכן תרנגול שלא אין מלמעלה למטה אין מלמטה למעלה משלם נזק שלם, והוא שדלג מי שמתחר ביתו לשומרו והיה בו תרס שוטה וקטן, ליך לשומרם שלא ילכו מלמעלה למטה ולא מלמטה למעלה: **מאיר המשפט**: מפני שמועדין הן כו' - פירוש, וה"ל לבעליהן לשומרן שלא יקפצו ויזיקו (סמ"ע). כל שתחלתו בפשיעה וכו' - וזהו תוכם הענין מתחת הפסוקים, דלילו שמרם מהפשיעה לא הוי בא לידי נפילה מהגג. ומיהו אין דרכם לקפוץ שלא רשות קצת מהכותל, ומצו"ה אם היו כלים מסוכים לכותל דאז לא פשע מתחילה במה שלא שמרם ליין שאין דרכן ליפול ובקפילתן אינן יכולין להשתבר, ומצו"ה כתב אם נפלו והזיקו דבעליהן פטורין (סמ"ע). ומ"ש והוא שקפלו כלרכן - פירוש, שדרך הגדי לקפוץ בזוקיפה מתת מלמעלה למטה, משא"כ בכלב שרגיל לקרוץ ולנעוץ בפרניו בגידי הכותל ומשתו בה ויורד ונכפוף קופץ (סמ"ע). אין משלמין בזה שלא מני נזק - ואין לתמוהים בזה היך ניין שפשע מתחילה לענין שאם יקפצו כדרכן שיתחייב אח"כ שלם, דהא מ"מ התוכם לא מיפה על היזק הבא ע"י שינוי שלא מני נזק דומיא דאם שהזיק בקרן, ומשום דלשו תורתיהו הוא ס"ל שינוי לגמייהו (סמ"ע). והוא שנתלה הגדי כו' - דמלמעלה למטה בכל ענין מיחייב נזק שלם, ודוקא בקפלו מלמטה למעלה כו מילקו בגמרא אין קפלו כלרכן או דרך שינוי (סמ"ע). והיה בו מצ"ו - דלילו עבדו ככר נתנאל בפי' שמט ס"ד ופס"ט (סמ"ע סק"ל) דאין שלם מיחייב על נזקי שבדו, ואילו הזיקו הוא עלמו ככר נתנאל (עי' שע"ת סעיף ל' וסימן תכ"ל סעיף ג') דשלם מועד לעולם אין ער אין יצן על כל מה שיזיק (סמ"ע). **2.** עי' שו"ע (סו"מ סי' שנב): כלב שנטל את החלה והדליק את הגדיש, על החלה ועל מקום החרוכ מצלם נזק שלם, ועל הגדיש חצי נזק, ואם היה מגרר את החלה על הגדיש והולך ושורף, משלם על החרוכ נזק שלם, ועל מקום הנחלת את נזק, ועל שאר הגדיש פטור. (ו"ל דמשלם על כל הגדיש חצי נזק). כד"ל, דמשמע בעל הנחלת את שאר חלה ועל הגדיש ועל מקום החרוכ מעל גבי הפח, אבל אם לא שמר חצו, בעל הפח חייב על שריפת הגדיש, ובעל הכלב חייב על מילוי החרוכ ועל מקומה: הגה: ויש מומרים דעל מקום החרוכ משלם כל אחד התני, ועל שאר הגדיש בעל הכלב נותן רביע, ובעל הנחלת ג' מלקים. ואם זרקה על הגדיש, אז משלם בעל הכלב רביע אפילו על מקום החרוכ, ובעל הנחלת הגמלת שלשה שלקים שלשה שלקים שמועדים להזיק - דסיון להסיתה אם הו"ל היזק בידים, וכי פורמיא הוא חייב בעליהן בעל הכלב נזק שלם, ועל שאר הגדיש דלא בא מגרמת ההסתה הוה ליה כלרורות ומצו"ה בהסלומי מני נזק קני (סמ"ע). ואם היה מגרר כו' - אז מקום הנחלת משלם לשומי אלרורות, ומצו"ה בחני נזק קני, ועל הגדיש ס"ל דפטור, דזה גרע מכח דנתבאר בסימן ש"ל סעיף ה' דחייב עליו ג"כ חני נזק (סמ"ע). וכן הכלב ומתר כו' - דמזה בעל הנחלת פטור כיון דשמר שלא כדנהוגי אינשי, ובעל הכלב חייב, כיון דסתם הלחות תמורות הן אלל הכלבים ס"ל לשמור בלבו שלא יתחור ויזיק (סמ"ע). בעל הפח חייב על שריפת הגדיש כו' - לאו דוקא קאמר חייב, דהא מסתמא בעל החרוכ הוא בעל הפח שפסק חרכתו בתחורו והנחלת היא שלו וגם הוא בעל הגדיש ולמה יפלם, אלא בא לומר שגם בעל הנחלת הוא הגורם להזיק ומצו"ה בעל הכלב אינו משלם אלא החני היזק (סמ"ע). כל אחד התני - דשניהן שותפין בהזק (סמ"ע). בעל הכלב נותן רביע - דמתחלה לגביה אינו, ואם הוא עשה היזק לגבו לא היה חייב אלא חני נזק, דהתם לחיכא בעל הנחלת דהוא שותפו בהזק פטרו מחני חיובו ולא נשאר עליו אלא רביע היזק, ובעל הנחלת עליו רביעיות כיון דאם לא היה בעל הכלב שותפו ובעל הנחלת היה עושה הזיק היה עליו לשלם הכל כי אין שייך אלילו לפטור מהחני, משו"ה נשאר עליו חוב שלם רביעיות היזק (סמ"ע). **3.** עי' שו"ע (סו"מ סי' שנ ס"ל): שור המועד וכן אן ורגל שהם מועדים ממחילתן די להם בשמירה פחותה, לפיכך אם קשרם בעליו בחבלים או שמרם בשמירה פחותה ונפלה והזיקו פטור. ומה דכריס לחמורים: במועד, אבל אם לא אמרו לא שמרם בשמירה פחותה ולא בשמירה פחותה עד שישמרנו בשמירה מעולה, אי זו היא שמירה מעולה לא שיכולה לעמוד אפילו ברוח שאינה מצויה, ושמירה פחותה שיכולה לעמוד ברוח מצויה ולא בשאינה מצויה, אבל אם אינה יכולה לעמוד אפילו ברוח מצויה, כגון לא שמרו כלל וחייב. אפילו לא נפלה הלחי ע"י הרוח אלא לפטיש הוליפוה, או אפרה או חפרה הלחי והפילתו, דמחילתו בפשיעה וסופו באונס הוא ממחת הפשיעה חייב, אבל אם חפרה פרלה ויצאה משם, פטור אפילו בא מחמת הפשיעה: **מאיר המשפט**: שהן מועדין ממחילתן - נתבאר לעיל (סימן שפ"ט סעיף ה' - ח') ע"ש (סמ"ע). והזיקו פטור - י"ל דהן פטורין לגמרי אפילו מחלי נזק, וי"ל דאין פטורין אלא מנזק שלם כדין שור המועד, אבל חלי נזק חייב, ולא עדיף לענין חלי נזק לאחר שנעשה מועד מבעוד היותו חם. ובטעם דמועד קני בשמירה פחותה מצ"ל כתם, והוא דסתם שוורים בחזקת שימור קיימי דאין לך אדם שאין שמירה משמר אם שורו לפחות שמירה פחותה, ואפ"ה מייבינן התורה על שור חם, אלמא שמירה מעולה בעי. וגבי אן ורגל שהן מועדין ממחילתן, היינו חייב עליהן עד דהוי"ל דומה כאילו ביער ואלא בידים דהיינו שלא שמרו כלל, הרי אם עבד שמירה כל דהו אינו חייב כאן (סמ"ע). הבא ממחת פשיעה כו' - דאילו העמיד לפניה לא היתה נופלת הלחי ממחת שחפרה נקרקע או נגחה בהלחי עלמה (סמ"ע).

[מקשה הגמ׳,] והרי למדנו, הכלב והגדי שדלגו, בין מלמעלה למטה בין מלמטה למעלה, פטורין. רב פפא הסביר [דברים אלו], שהתהפך [1], [פי׳:] הכלב בקפיצה והגדי בסריכה [פי׳: שנעץ צפרניו בכותל, ושניהם אין דרכם בכך, והוה משונה]. אם כן, למה פטורים. [נכון, אין פטורים לגמרי, אלא] פטור מנזק שלם, וחייבים בחצי נזק.

הכלב שנטל. למדנו, ר׳ יוחנן אמר, [המזיק של] אש [חייבו הכתוב] משום חץ שלו [2] [פי׳: וכאילו זה מעשה ידים שלו] [3]. וריש לקיש אמר, [המזיק של] אש [חייבו הכתוב] משום ממונו [פי׳: כמו שורו או בורו]. וריש לקיש למה לא אמר כרבי יוחנן. אמר לך, החץ שלו הולך מכחו [של הזורק], וזה לא הולך מכחו [אלא הולך מאליו] [4]. ורבי יוחנן למה לא אמר כריש לקיש. אמר לך, ממון יש בו ממשות, וזה אין בו ממשות [שכן השלהבת היא מה שמזיקה, ואין בה ממש, ולכן צריך להיות שהתורה מחייבת משום מעשה שלו].

למדנו, הכלב שנטל לחם כו׳, זה מובן לפי מי שאומר אשו משום חציו, חציו של הכלב הוא [וזה מזיק צרורות, ולכן משלם חצי נזק, והאדם שמדליק חייב נזק שלם, שכן אין דין צרורות באדם], אלא לפי מי שאומר אשו משום ממונו, האש הזה איננו ממונו של בעל הכלב [אלא של בעל הלחם]. אמר לך ריש לקיש, במה מדובר כאן, [שהכלב] זרקו [5], ועל לחם [עצמו] משלם נזק שלם, ועל מקום [שבגדיש שבו נפלה ה]גחלת משלם חצי נזק [שזה צרורות], ועל גדיש כולה פטור [שכן מזיק אשו חיובו משום ממונו וזה איננו ממונו הוא]. ורבי יוחנן [אמר, שפירוש דברי המשנה לא שהכלב זרקו, אלא] שהניחו [6], [ולכן] על לחם ועל מקום גחלת משלם נזק שלם [שעל החרה משלם משום שן, ועל מקום הגחלת גם כן משלם נזק שלם, שזה דרכו, ועשה בידים [7], ועל הגדיש משלם חצי נזק [שזה נחשב כחץ של הכלב, והוא צרורות].

בא ושמע, גמל [שהיה] טעון פשתן [8] ועבר ברשות הרבים, ונכנסה פשתנו לתוך חנות ונדלק מנרו של חנווני והדליק בית [אחר], בעל גמל חייב. [אבל אם] חנווני הניח נרו מבחוץ, החנווני חייב. רבי יהודה אומר [אם החנווני הניח] נר חנוכה [בחוץ והדליק פשתנו של גמל] פטור [שכן זה מצוה להניחה ברשות הרבים לפרסם את הנס]. זה מובן לפי מי שאומר אשו משום חציו, שזה חציו של הגמל, אלא לפי מי שאומר משום ממונו, האש הזה איננו ממון של בעל הגמל [אלא של החנווני]. אמר לך ריש לקיש, במה מדובר כאן, [שהגמל עבר בפני כל הבית] והדליקה את כל הבית [וכל הבית נחשב כמקום הנחת הגחלת] [9].

אם כן, [איך] נאמר בסוף, אם הניח חנווני נרו מבחוץ, חנווני חייב, ואם [מדובר שהגמל] הדליק [את כל הבית] למה [החנווני] חייב. [נכון], המקרה הזה לא מדובר שהוא הדליק את כל הבית אלא] שעמדה [הגמל במקום אחד, ואז נדלק הבית האחר לבד. ועל זה שואלת הגמ׳], אם באמת מדובר שהגמל עמדה [במקומה] והדליק [את כל הבית], כ״ש שהחנווני פטור ובעל גמל חייב [שכל זה מוטל על בעל הגמל למהר להנהיג את הגמל שלא להדליק את הבית]. אמר רב הונא בר מנוח בשם רב איקא, במה מדובר כאן, כגון שעמדה להטיל מימיה [ואז בעל הגמל אנוס, ורק בגלל זה נדלק הבית],

---

1. עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ שפ״ג), הוס״ד לעיל כפ ע״ב הערה 1. **2.** עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ תיח ס״ק), הוס״ד לעיל ג ע״ב הערה 6. ועי׳ פ״ו הוס״ד לקמן כג ע״ב הערה 3. עי׳ רמב״ם (מ״מ פי״ד הט״ו): שם שעברה והזיקה שם המדם והכלב בו הרי המבעיר חייב בנזקי ובשבח וברפוי ובעברו ובשבחו כאילו הזיקו בידו, שאע״פ שאשו ממונו הוא הרי הוא כמי שהזיק בחציו, אבל אם הזיקה בהמתו או בורו את המדם אינו חייב אלא חצי נזק כמו שביארנו. ועי׳ מ״מ: שם שעברה והזיקה את המדם וכו׳. זה מבואר פרק כילד הרגל (דף כ״ג) בפלוגתא דר״י ופסק כר״י דאמר אשו משום חציו. ותני ממה שאמר שהוא ז״ל פוסק כר״י, חיך לן חלק בטמון כמו שחלקו שם הסוגיות ללא מסקנתן לר״י טמון פטור אלא כשנפל גדר אלא מחמת לליקה והיה לו לגדור ולא גדרו ואולי שכיון ז״ל מפרסם בפניס אחרות, ופשטי שדעתו ז״ל שאין להניח פשט המשניות והברייתות והמימרות שלא חלקו בטמון מפני הסוגיא ההיא. ועי׳ לחם משנה: ובנמצאו וכו׳. בפרק כילד הרגל אמרו לתירוצו בגמרא דבניס ובמבך רש״י ז״ל אבל בנמצא לא דמסתיין בפלוגי פרקין ובנמצא עד שיהא מתכוין וס״ב קשה על רבינו ז״ל שכתב בסמוך, ואולי חייבי רבינו להזיק ולא שם רבינו להסיר שכתב כתב בפ״ק מהל׳ מוכל ומזיק שבמשנתנו לריך כוונה וכתב שם שכל שאתכוון להזיק אף על פי שלא נתכוון לניזק אפ״ה הוא חייב בנזקיו (תוי״ט סי׳ תיח סקל״ו): חייב בנזקו כו׳. רש״י (כג ע״ב ד״ה לתייבו) וש״פ פי׳ דפטור על הבשר אבל בירושלמי (פ״ק ה״ב) מתחיל בהדיא מקבל עליו נזק לער ליפוי שבח ונשבח. **3.** עי׳ תוס׳ ד״ה ושמע: לפ שיבעיר בעצמו הפה שלא כל מקום שפשע ולא אמר גמלתו חציו מינהו. וביאר הגרע״ס: לפי פשוטו כותב התוס׳ למחר דגם למ״ד אשו משום חציו ש״ל הבערה בידים שלא כל היכא שפשע בגמלתו ולא אמרה נחשב לו כחציו. ולכאורה יותר כוותא הנמו״י בסוגיין שכתב וז״ל אבל שפשע בה ויצתה מעצמה ע״י הרוח או ע״י לבר אחר והזיקה וכו׳ משום חציו שעלה עליו בכחות כאילו היה חציו מכוונין על גבי הקפה והקפה בידו ולא נתכוין לזורקם שלא שפשע בהו והלכו מכחו מלילהן שלא בכוונה שהוא חייב, עכ״ל. ומשמע לחייבי בלא הבערה שלא שפשע בה. וכ״ז הוא חידוש גדול, דלע״ג לחייבו לף קעביד מידי נחשב להשם כחציו. ויתכן לפרש את דברי התוס׳ בהופן אחר, דהנה ע׳ בר״ש: רבי יוחנן אמר משום חציו ופשיטא דהלילך השם בחוך שלו ופשע בשמירתו והלך ולבך בחוך של חבירו חשבי׳ לו כאילו ירה חך בידים והזיק וכו׳, עכ״ל. וי״ל שזוהי ג״כ כוונת התוס׳, דהנה אילו חיוקו בין מלילך בחוך שלו לבין מלילך בחוך של חבירו, דבמלילך בחוך של חבירו שאין לו רשות להלליך את השם מחייבים לו על עסק ההבערה, משא״כ במלילך בחוך שלו אין לחייבו על עסק ההלליקה, דהא יש לו רשות להלליך השם בחוך שלו, וכל חיוקו הוי על זה שלא שמר את שלו שלא חשש שבחוך בחוך שלו יש גדיש חבירו. ומעתה י״ל שכוונת התוס׳ כדברי הרמ״ם, דכותבם בחלק השלישי דחיוקו אינו רק במלילך בחוך של חבירו דעסק ההבערה מחייבתו, אלא גם במלילך בחוך שלו ופשע בה והלכה ולקה בחוך של חבירו. ועי׳ לעיל י ע״ב בסוגיית של מרבה בחלילה לפי רש״י, ועי׳ שם הערה 8, ויתכן שתוס׳ מדברים במקרה כזה, ול״ע דעת הרמב״ם כזה. ועי׳ לעיל ד ע״ב הערה 1 בענין פשיעה בשמירה, ודעת תוס׳ שם. **4.** רש״י. ועי׳ ר״ת: בשלו דהא אינו הולך מכחו ומזיק אלא אש מכח הרוח. רוחים לדעת רש״י כל מה שהאש עושה מחמת טבעה אינו כחציו, והיו זה כמו אש של אחדם. אבל לדברי הר״ח, מה שהאש עושה בעצמה מחמת טבעה יחשב כחץ שלו, וכל החמ׳ של ריש לקיש נגד רבי יוחנן היא רק במקרה שהרוח עזרה. אם כן יש נפקא מינה בין רש״י לבין הר״ח בגדר החידוש דאשו משום חציו, שכן לדרכו של רש״י שהאש היא המזיק, י״ל דבפרשא זה נחחדש דכיון שהוא הבעיר אם שטבעה להזיק נחשב לזה שהאש כחציו, משא״כ לדרכו של הר״ח דהרוח היא המזיק ל״ל דבפרשא זה נחחדש דפשועת הרוח נחשב כחציו, והוא קחך את האש אחר שהוא לגל הרוח נחשב למעשה הרוח גופא כחציו (הגרע״פ). ועי׳ דברי הגרע״פ לעיל יט ע״ב, דשורש מח״ש רש״י ותוס׳ ביקוד החיוב לשם, דלפי תוס׳ כח אחר מעורב בו הוי קולא, ואלמלא פרשא זה, לא היינו לומדים חומה משאר המזיקים. וים להסחפק מהו גדר החידוש שנחחדש בפרשא זה לחייב, דהנה בפשוטו י״ל דבפרשא זה נחחדש לגל שנחחדש שהרוח שהה עוחרו, שכן קוף קוף עשה ההיזק נעשה ע״י האש, ומספיק זה לחייבו. או י״ל לומר, דבפרשא זה נחחדש שיש לחייבו על פעולת הרוח גופא, לכיון שהוא נחן כחו בו האש לגל הרוח ועשה שהרוח מוליכה, הרי הוא כאחד מפעולת הרוח גופא. ולפלה דבהא מולקים רש״י ותוס׳, דרש״י לשיטתו, דגם לאחר דכתיב שם אין המבעיר מחויב על פעולת הרוח גלא רק על האש עלמה, ומשו״ה ס״ל דבלילל לאחייב חדוי אין לחייבו על מעשה המבעיר ״דכמו למבעיר הוא״, והחוס׳ ס״ל דאלל הכי דבפרשא זה נחחדש המבעיר מחויב על פעולת הרוח גלא גופא, ולאבייו לף מצאה שהוא כמו של המבעיר, דהא המוכיח מייבו גם על זה, וכמו לחייבו על פעולת הרוח כך מייבו על פעולת המבעיר. **5.** מה שהגמ׳ מחייב לחאייב חדוי כ״זרקו״, הוא לפי רש״י, חמוה עי׳ ר״ח: ופריק ריש לקיש כגון לחאייב חדוי כלומר לף הגביה את החרכה גלא בדרך לידוי שופלח לל הגדיש ולף יפחה הגחלת מחוחלת בעליה ועל החרכה משם נוח שלם שזה דרכו לחטוח ולאכול ועל מקום הגחלת משלם חצי נוח שמעשה עשה בידים אבל משוה היא ומשוה בחלר הניוח חצי נוח כדבעי. ועל שאר הגדיש פטור שאינו ממון בעל הכלב שהרי לף עקר והניח ועבל הגחלת נמי לף מיחייב דהא חוקימנא לקמן בשמיר גחלתו והכלב חבר והוליחה. והגרע״פ ביאר: לולו היה הכלב מבעיבה היחה הגחלת יוצאת מרשות בעליה ועבל הכלב היה מחחייב מדין שלח מסוס ממונו, ולהכי הוצרכה הגמ׳ לחוקמי לחחני בשמיר בפירוש דכלב להוליח את הגחלת ממונו דבעל כלב. והדבריס מפליאים, היכן שמענו דחחני הסחבה דכלב להוליח את הגחלת מרשות בעליה ולחוקמה ברשות בעל הכלב. **6.** עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ שנב), הוס״ד לעיל כא ע״ב הערה 2. **7.** לכאורה זה רגל ול״ע. **8.** עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ תיח ס״ג), הוס״ד לעיל ג ע״ב הערה 11. **9.** עי׳ הגרע״פ: לפי לל זו גמל חין חיוחו של בעל הגמל מדין שם גלא מדין רגל, דפעולת הסכסוך ממש כרגל דהשחו והגמל הוא המזיק. וקשה, הא ה״ל רגל ברשות הרבים ופטור. והנה בריחש, בהיות חנווני נרו מבפנים, כיון דהפשחן נכנס לחוך החנות והבהמה הכנסתו בניהים, הו״ל כרגל ברשות הניזק. אבל היות נירו בחוך ג״כ דנהי שהבהמה קיימת ברשות הרבים מ״מ מחמר שהבירה היא רשות היחיד והגמל הכנסך עם השם בבירה ופעל בהבירה הרי זה כרגל ברשות הניזק.

בוקירא. קפילא: סריבא. שטעך לפרניו בכותל שלין לרכו כך ומשוים הן: אשו. שמלא לת הבעבה: משום חציו. מייטו הכמוח לפיהטו לעבוד לסוי כוורק תן: משום ממונו. כשורו ובורו שהזיקו. וקס"ד [ב] לפיכא בייטיה כגון שהלילך בגמלת שלייטה שלו לנרטי יומן מייב דמליו הן ול"ל פטור ללמו ממונו הוא: **האי** [ג]**או** מכחו. ללמ מלליה הולכת ושולקת למרמוקו: **הא** [ד]**ית ביה ממשא.** דשלכבת ליה המוקת שלין לה בה ממש הלכך כי מייביה רממת משום חציו הוא דמייביה: **חציו הכלב הן.** לסוה ליה לרוכות הלכך משלם מ"ע ולמה המלילך מש"ה מייב נ"ש שלין לו רוכות בלמה: [ה]**או ממונו דבעל כלב הוא.** ללמ לבעל מרכה: **דאדייה אדוי.** שזקוק: [ו]**על** מקום גחלת. מקוס שבלה גחלת שס: **משלם חצי נזק.** לרוכות הן והכלב עשלן. ליטמה למלילת למשוה הוא: [ז]**על גדיש כוליה פטור.** ללמו משום ממונו ושלי לאו ממונו הוא ולרוכות ליכא למימר דשל ממקום גחלת ואילך ללקה לם מלליה. ומשום שכי מוקמה בלשלייה מדוי לפי שמה עם הרבה כי מורמים לא מני למימר מ"ג ממילי לממקום גחלת מייב נזק שלם מורמים הוא ליטול מרכה עם גחלת: **ור' יוחנן.** לממר ללו משום מלו מוקם לה בלשמה כי מורמים דעל מרכה נ"ש דשן היא ומקום גחלת נ"ש לחורמים היא ודילים עבד: [ח]**ואגדיש כוליה** ה"נ. למלו בלכב הוא והייטו לרוכות: **בירה.** בית גדול: **בור חנוכה פטור.** שמוה להמיסה ברה"ר לפרסומי ניסא: [ט]**או ממונו דבעל גמל הוא.** אלא למוניה: **במכבסכת את כל הבירה.** שהגמל עובר בפני כל הבירה ומכבסכה הא ולפי שיו כולו במקום גחלת אבל בעלמא שהאש הולכת מלילה לאו מלו שן: **מכבסכת.** מללקת: **בשעמדה.** עמד הגמל במקומו ומכבך את כל הבירה שהיתה מבילתו גדולה כנגד כל הבירה. והגמרא לא שבק לאוקומי למילתיה ופרכיה: **כל שכן.** שהיה לו למהר ולנהוג שלא מכבסך: **בעמדה** [י]**התיל מימיה.** למעט הוא שדלכו לילך ולהזיק אית ביה ממשות מ"ע בור ממי ומעשה חלל אבל מקום הולך ורובך אית ביה ממשות דע"י כריית הבור מבמנה ממשות של קרקע שבכשפיהם ברים פירקין [י] לפיכך לקומכום נ"ש ו"ל דמ"מ גוף הממון שפשע בו אית ביה ממשות שים לו לשמור ממונו שלא יזק לו ברוח ולא בשום דבר ואין שום ממון שלא יהא בו ממשות שים בו חן שאין בו ממשות כגון שיבר כלי ברוח פיו ואם שאין בו ממשות כגון שלהבת שלא בלמתירין בשוף ביצה (דף לג.) הילכך דמו לחדדי שאין בשיעור ממשות בהמזיק שפשע בו רק בגוף הלמס: (לקמן דף מח. וסס[כ]) מבי אית ביה כדיני מ"מ פשוט ליה בשעמדה מעשה [לימה ד] דלמשך לפשוט על שם בהמתו דג' אבות נאמרו בשור[ב] ולא יומר: **במכבסכת** [ג]**כל הבירה כולה.** לסוה כולה מקום גחלת: **ואי** במכבסכת אמאי חייב. שגם הוא פושע בשכשוך אבל אי אלא מכבסכת ניחא ליה שלא יהא הוא ליה לאוקומי לאדעתיה שיהא ר מבשוך אבל כיון לאוקומיה במכבסכת אי אפשר שלא יהלה הלילוקה כיון שדוקלת כל כך שמכבסכת כל הבירה לדך הילוכה והיה לו להרחיק ולמועשה מלהיות הולכת ומכבסכת אבל אין לפרש שמתי מיייב בשל הגמל יתחייב הכל להה לקמן (דף נב.) פריך ולימייב בשל הגחלת ומ"ש שבשל הכלב פשע גם בשל הגמלת יש לו להתחייב שלא שמר גחלתו ומשני בשעמדה כלומר לאו במכבסכת דרך הילוכה שלא בעמדה במקום שתת שהרבה כל כך במקומות שמכבסכת כל הבירה בעמידה ופריך דס"ש דחנווני פטור לאו משום דגמלי שלא כלומר פטור משלקו של בעל הגמל דיוסר ממכבסכת בעמידה משאילו היתה הולכת ועוברת בלי עיכוב ומשני בשעמדה [י]התיל מימיה לשום הוא בעמידה זו: ריש

והתניא הכלב. למתניתין הו"מ למפרך שלין נזק עד שיייטי בריית ופריך למתוייטו: **דאפיך** מיפך. ול"ת למ"ד תמילתו בפשיעה ופופו בשוגם [מיהא] ליתייב נ"ש תמילתו בפשיעה לתורתיה ופופו בשוגם שלוה מורמיה וי"ל שלא שמירתן משום דמתילתו בפשיעה לגבי רגל לייתייב נ"ש לגבי קרן שמילתו פושע גמור לענין קרן שלו שייטנו תורה שלא שלי נזק לפי שלא שכיח שיכנס לתוך הניזק ונוקף [ו]ואכל[ז] ליתייב נ"ש שמתילתו בפשיעה לענין שן וגבל: **גדיא** בריכא. שטעך לפרניו בתוך וקופך כמו הכלב ונא דמי לפרוטי ופליק [ז] שמסרן בתניא על [ח]**על** הגדיש ח"נ.

שמניע לנפש: [ט]**על** הגדיש ח"נ. ולע"ג ללגבי שולם לת הבעבה[ט] לת מחייב על למסר לו שלהבת ל"ל ולר' יוחנן על למסר לו גוחש פעמים שים בגלים הרבה במרחים דהוש כמו מסר לו גוחש ל"י ושלהבת ל"ל: **אשו משום חציו.** לת שייבינ[י] בעלמא מת שמר גחלתו שלא יזיק לו להתחייב שלא שמר גחלתו ומשני בשעמדה כלומר לאו בעמידה במקום שתת שהרבה כל כך במקומות שמכבסכת כל הבירה בעמידה פטור לאו משום דגמלי שלא כלומר פטור משלקו של בעל הגמל דיוסר ממכבסכת בעמידה משאילו היתה הולכת ועוברת בלי עיכוב ומשני בשעמדה [י]התיל מימיה לשום הוא בעמידה זו: ריש

לקמן בששימר גחלתו והכלב תחר והוציאה. ור' יוחנן אמר אפי' אנחה אנוחי. כגון שעקר והניח על החורה ועל מקום גחלת נזק שלם שדרך הכלב לחטוף חורה בגחלת דבוקה ולאכול ועל שאר הגדיש חצי נזק דמשונה היא. ת"ש **גמל טעון [פשתן]** עובר ברה"ר וכו' בשלמ' לר' יוחנן חציו של גמל הן אלא לריש לקיש לאו ממון בעל גמל הוא. **ופריך ר"ל במכבסכת כל הבירה.** פירוי מסכבסכת כגון [לייחכה] נירו וסיכבסה אבניו שעמד הגמל והדליק כל הבירה בסיכסוך כעין חיכוך שנמצאת הדלקת כל הבירה כגון מקום גחלת בגדיש לדברי הכל נזק שלם. **ואקשי** אהדין פירוקא סיפא דקתני ואם הניח חנוני נרו מבחוץ חנוני חייב וא' במכבסכת אמאי חנוני חייב הגמל הזיק בידים. ופריך בשעמדה. **ואקשי** כל שכן אם עמדה ומכבסכת ודאי היא הזיקה בידים חנוני אמאי חייב. **ופריקי** אנוסה שעמדה להטיל מים

מסורת הש"ס עם הוספות

ס) לקמן סב: שבת קיג. ע) ע"ז מ"ד ע"א. פ) ע"ז לעיל נח:. צ) [לעיל ב.]. ק) לקמן ע"ב. ר) [לעיל סב:]. ש) ע"ז מ"ב ע"ב. ת) לקמן סב:. א) ע"ז תוס"י לקמן נ: ד"ה המעמיד ולעיל ג: ד"ה המעמיד. ב) כה"ג לקמן כג., ג) לקמן נ:, ד) ר"ז. ה) יח. ועי"ש ברש"י ד"ה אלא כגון ובתוס' שם ע"ב ד"ה בין, ו) לעיל יט., ז) ע"ז תוס' ד"ה בין, ח) לעיל נא. ושם מה. ד"ה אש. ועי"ש שתירצו בע"א מהכא, ט) מהכ"ל, י) לעיל ב ע"ב.

הגהות הגר"א

[א] גמ' בין מ[ל]מטה ל[מ]עלה פטורין. ג"כ גירסת הרי"ף (עמ' כד) והכמו"ס (הל' נזקי ממון פ"ב הט"ז) מיישבין ומפרשים מרגמת רב פפא לקמיישא כו'. (ועבה"ג ל"ם ס"ק ל"ן). (וכן גרס בספר תורת חיים, ע"ייש): [ב] תוס' ד"ה ורבי יוחנן בר' דאי כח כחו בר'. ג"כ וכ"פ כמו"ס (הל' נזקי ממון פ"ב ה"י"). ולע"ם נמוקן ג מולק (ועבה"ג ל"ם סימן ל"ן ס"ק יג וכפי' ל"ל ס"ק כ"):

הגהות וציונים

ל] שייך למשנה (ב"ש). ועי' נחלת דוד: ג] דיבור זה שייך קודם ד"ה דאדייה: ד] בכת"י נוסף פי' אמאי חייב חנווני הכל:

ליקוטי רש"י

אשו משום חציו. כוונק לך שמיע למתוק לפיהמ נופיס עביד לכפ נמי פיהמ נופיס עביד ופפק מייטי לפייהמ כך דנרים לם הוק בה לפס (לקמן ס:). דאדייה אדויי. כמו וידו לפן כי (פיהמ ג) [בירצה לט:]. הבירה. מגדל [תענית טז:]. מרקליץ גדול [מכות ח:]. בעל גמל חייב. שלא היה לו להניחו בתפילתו שתכפ למוח. בור חנוכה פטור. מתוני שבחנות פיהמוס מלוה לתיפה שם [שבת כא:]. במכבסכת. בתפנים שייך לשון שכפון שלא נפרפו לגמרי שלא שתכפכה ומדפק בפס בפן ומכפכה מעט (מוהן דף יח:) בני פניפת מכין מפוכפכת מרוח אחת שלא נפפוכה מכ' לשדין לגמרי [לעיל ו. ועי"ש בליקוטי רש"י].

עין משפט נר מצוה

נג א ב מיי' פ"ג מהל' נזקי ממון הלכה טז סמג עשין סו טוש"ע ת"מ סי' שצ סעיף יב: נד ג מיי' פ"ד מהלכות נזקי ממון הלכה טו סמג עשין סז טוש"ע ת"מ סי' תיח סעיף ז: נה ד מיי' שם פ"ב הלכה ז סמג שם טוש"ע ת"מ סי' תיח סעיף יב והכ"מ וע"ש בטור:

רבינו חננאל

והתניא הכלב והגדי שזיילגו בין כך ובין כך חייבין. **ותרגמוה דאפיך מפיך כלבא בסיקרא וגדיא בסירכא.** פי' כדאמרינן (ירושלמי טו.) כדי שיזדקר הגדי בבת ראש, והכלב בסירכא כדאמרי' דלמא אתי למיסרך וכיון שזילגו בשינוי דלאו כי אורחייהו הוה ליה משונה ונקיע' לן משונה בחצר הניזק פטורה מגזק שלם וחייבים חצי נזק כרבנן. **איתמר ר' יוחנן אמר אשו משום חציו.** כאלו בידיו מכה והוא המזיק בעצמו ודינו כדין אדם המזיק בעצמו. **ריש לקיש אמר משום ממונו.** כלומר כמו שמתחייב בנזק שורו וכיוצא בו שחייב בהזיקן כך באשו דהא אינו הולך מכחו ומזיק אלא מכח החרוח וכל מה שחייב בנזקי ממונו חייב באשו ור' יוחנן אמר אינו ממונו דהא השלהבת המזקת אין בה ממש להשמר כמו השור וכיוצא בו. **ואקשי'** על ריש לקיש **ממתני'** הכלב שנטל את החררה והלך לגריש כו', בשלמא ר' יוחנן כר' דאמר אשו משום חציו חייבי בעל הכלב, אלא ל"ל דאמר משום ממונו הא אש לאו דבעל הכלב הוא [אלא] לבעל החררה הוא. **ורבינו** לרבותינו הגאונים בשמועה זו פ' נראה לנו בו פירוש בעיקר הדין ולפיכך נמנענו מלדבר לא בענין הפירוש ולא בפירכא. **ופריך** ריש לקיש **כגון דאדייה אדויי.** כלומר לא הגביה את החררה אלא בדרך דידוי הובאה אל הגדיש ולא יצתה הגחלת מחזקת בעלית, ועל החררה נשלם נזק שלם שזה דרכו להטוף ולאכול, ועל מקום הגחלת נשלם חצי נזק שמעשה עשה בידים אבל משונה היא ומשונה בחצר הניזק חצי נזק כרבנן, ועל שאר הגדיש פטור שאינו ממון בעל הכלב שהרי לא עקר והניח ובעל הגחלת נמי לא מיחייב דהא אוקימנא

רבינו חננאל

רישא בעל גמל חייב וכו'. מע"ג דמעיקרא נמי הוי טעמא דלישא וסיפא הכי אלא דמעיקרא היה נראה פשוט יותר לומר דלמר מפני שהוא מגיח בעל הגמל על מתלת הלקח הפקפן ומע"פ שהפך הולכת מעצמה ע"י רוח מזויע אבל למ"ד משום ממונו אלא מחייב אפילו על פשע כ"כ אלא דאי לאו הלקיחה עד שעמדה ממנו לגירה ואז לא היה יכול למלקח לפי שעמדה להטיל מימיה ולכך הוכרח למרם לתפ"ד מיד אלא מיבעי ליה לאפושי בטעינה סיפא הנוני חייב דלא איבעי ליה לאנוחי נרו מאבראי תא שמע ג) המדליק את הגדיש והיה גדי כפות לו ועבד ממוך לו ונשרף עמו חייב עבד בפות לו וגדי ממוך לו ונשרף עמו פטור בשלמא למ"ד אשו משום חציו ד) משום הכי פטור ה) אלא למאן דאמר אשו משום ממונו אמאי פטור אילו קטל תוריה עבדא הכי נמי דלא מיחייב אמר לך רבי שמעון בן לקיש הכא במאי עסקינן כשהציית בגופו של עבד דקם ליה בדרבה מינה אי הכי מאי למימרא לא צריכא בגדי דחד ועבד דחד ת"ש ו) השולח את הבעירה ביד חרש שוטה וקטן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים בשלמא למ"ד אשו משום חציו דחרש הוא אלא למאן דאמר אשו משום ממונו אילו מסר שורו לחרש שוטה וקטן הכי נמי דלא מיחייב הא אתמר עלה ז) אמר ריש לקיש משמיה דחזקיה לא שנו אלא כשמסר לו גחלת וליבה אבל מסר לו שלהבת חייב מאי מעמא ברי היזקא ורבי יוחנן אמר אפילו שלהבת פטור קסבר צבתא דחרש קא גרים ולא מיחייב עד דמסר ליה גווזא סילתא ושרגא אמר רבא קרא ומתניתא מסייע ליה לרבי יוחנן קרא דכתיב ח) כי תצא אש תצא מעצמה [שלם] ישלם המבעיר את הבערה ש"מ אשו משום חציו מתניתא ט) דתניא פתח הכתוב באפושי. גמליה בטעינה עד שתכנס לתוך התחום: והיה גדי כפות ו) לגמלים: ועבד ממוך ו) לו. לגדיש: ונשרף עמו חייב. לגדי ולגדיש לפי שאין לו דין מיתה בפני עצמו שהרי עבד כפות לו ונשרפו עמו פטור. לגדי ולגדיש דקם ליה בדרבה מינייה שהוכיח שעבד נהג בכחיצ) נקט יקח (שמות כא). ומהי דנקט גדי כפות ומסור נקט גבי גדי כפות ומסור ופע"ג דנגדי דמד אין לומר שהרי אין לו לבדוק שהרי אין בו דעת ואם אינו מועיל למסור נמי מייב כדלמרינן בשילהי פרקין (דף מ.) שור ממונו]: אם קטל תוריה עבדא ה"ז דלא מיחייב. ממון הא כתיב ב)כפר עליו יפן לפוטיו: שהציית בגופו של עבד. דהא ולמי ממש הכתו: בגדי דחד ועבדא דחד. ולילטרין לתמוטינן לתע"ג למי מיין ממי מיתה בגבי הגדי מפסיק בעל הגדי: אילו מסר שורו לחרש ה"ז דלא מיחייב. הא למרינן בפ"ק (ד' י.) תומר בשור מבפ שאם מסרו למרם לתפ"ד מיב: ברי היזיקא. מזומן היזקו והוי כשורו: ור' יוחנן אמר אפילו שלהבת פטור. ור' יוחנן לטעמיה דאמר מיתות שנעשין פטורין, ובגדי נ"ל שהן כמין קנוני ומודיס מכמיס לר' יהודה במלוין הניחה שאפלו כל מה שמפזבה שכן דרך בני אדם לעשות ובפסיק התם נהמי נגע כדפריטים דתמוטינן לתע"ג דלמ מחייב דגדי כיון דמזומן הוא ומפילו למ"ד מאו משום חציו דלא מייב לילדיה למפטר עמון מ"מ לילטרין לתמוטינן למייב היכא דלמ מי שפיר לתפ"ד מאו משום ממונו ושרגא גדי מממה מניו מאו משום חציו דלא מייב לילדיה למפטר שייך ניה שפיר קס ליה בדרבה מיניה דומיא דר"ת ורבינ"ס מתי שפיר מה לתקנו גדי ולא נקנו גדיש וכקונטרס פי' משום דמסקינן בגדי דחד ועבדא דחד ממממ העבד לגבל הגדיש שאפלו מניח עבדו לשמור גדישו ולפירושו ל"ל מה לפרין מאי לתימרא הוא מני לתימר ולטעמיך מיקשה ל' יותן לתמי נקנו גדי: **קטל** תוריה עבדא ה"נ דלא מיחייב. פ"ה מה כתיב כאן שלשים סלעים יתן לאדוניו וקשה לתם לה לומר דה"ה לגבי תאו משאם שלשים של עבד אי מפילו לתקנו גדי אי מפילו לתקנו גדיש ל"ל דכי היכי דהשם משאם קנס ה"נ משאם דמי אלא לא נתרבו ממון אלא לקנס ור' ל"ל דהכי פריך ה"ל למיתיב ממון משחיק בתם ומשם קנס ה"נ משאם דמי הגדי

[במקרה המוזכר] בתחילת [המשנה] בעל הגמל חייב, שהיה צריך שלא להוסיף על משא [של הגמל כל כך שיכנס לביתו של אחר. ובמקרה המוזכר] בסוף [המשנה] חנוניו חייב, שהיה צריך שלא להניח נרו מבחוץ[1].

בא ושמע, המדליק את הגדיש[2], והיה גדי קשור לגדיש ועבד קרוב לגדיש, ונשרף עמו, חייב [על הגדי ועל הגדיש, לפי שאין לו דין מיתה בשביל העבד, שהיה לו לברוח[3]. אמנם אם היה מקרה ש]עבד קשור לגדיש וגדי קרוב לגדיש ונשרף עמו, פטור [על הגדי ועל הגדיש, שכן הוא חייב מיתה על העבד, ורק נותנים לו העונש החמור יותר]. זה מובן לפי מי שאומר אשו משום חציו, משום הכי פטור, אלא לפי מי שאמר אשו משום ממונו, למה פטור. אם שורו הורג עבד, וכי הוא לא חייב [כסף]. אמר לך רבי שמעון בן לקיש, במה מדובר כאן, כשהציל בגופו של עבד [שכן ודאי ממש הרגו], ואז הוא מקבל את העונש היותר חמור. אם כן, למה נאמר [הלכה זו, הרי הוא דבר פשוט]. לא, [זה לא דבר פשוט, ו]צריך, [להעמידו במקרה שה]גדי של אדם אחד והעבד של אדם אחר [שאע"פ שאין חייב מיתה בשביל הגדי מפסיד בעל הגיד].

בא ושמע, השולח אש בוערת ביד חרש שוטה או קטן [ושורף דבר, השולח] פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים[4]. זה מובן לפי מי שאומר אשו משום חציו, [וזה האש השורף] הוא חציו של החרש. אלא לפי מי שאמר אשו משום ממונו, אילו מסר שורו לחרש שוטה וקטן, וכי הוא לא חייב [על נזקו של שורו]. הרי למדנו על זה, אמר ריש לקיש בשם חזקיה, לא שנו [שהמוסר אש לחרש שוטה או קטן] אלא כשמסר לו גחלת ו[החרש או השוטה או הקטן] ליבה [אותה, ואז הזיק, וזה שונה משור, שכן שור מזומן להזיק, אבל הגחלת הרי החרש עשה אותו להיות מזיק]. אבל [אם בתחילה] מסר לו שלהבת, חייב. למה. היזקו ברור [פי': היזקו מזומן ולכן דינו כמו שור]. ורבי יוחנן אמר, אפילו שלהבת, פטור, [שהוא] סובר, חיבורו של החרש גרם [ההיזק, ורבי יוחנן] לא מחייב [על היזק אש של חרש שוטה או קטן] עד שימסור לו עצים יבשים, ועצים קטנים דקים, ונר, [דבזה ודאי הוא פושע].

אמר רבא, הפסוק והמשנה הם כראיה לרבי יוחנן[5]. הפסוק, שנאמר "כי תצא אש", תצא [משמע] מעצמה [ולכן מדובר שהדליק בתוך שלו, והלכה האש מעצמה והדליק בשל חבירו, ואע"פ כן נאמר], "ישלם המבעיר את הבערה" [פי': שהוא נקרא המבעיר וכאילו הדליקו בעצמו, ו]למדנו מזה, אשו משום חציו. מתניתא, שלמדנו, הכתוב התחיל [לדבר]

---

1. ע' ר"ח: שעמדה להטיל מים ולא מקפקה רשם בעל גמל חייב, שהצעלים היו לריכים שלא להרגות בטעיטה בעל ידי זה יכנס לחנות שמא יפרוץ, ודומה למי שהולים שור המסור שהמיתו בתוך הרי הוא מזיק. ועי' הגרנ"פ: המתבאר מדבריו להגמ' מזהה מתירולה הרמצון שמדובר בתקפקפה, ומדובר שלא מקפך, ואעפ"כ מחייבים לבעל הגמל משום שהיה לריך לא להרגות בטעיטה, וכ"ה הוסיף מה "ודומה למי שהולים שור שמור והזיק שחייב המולים", ולמדנו מדבריו דבר מדם, דהמולים שור שמור לרשות הרבים והמיתו בלא שמירה חייב על נזקיו אף על גב דהך שור אינו שלו. דיקוד החיוב דממון המזיק הוא משום שפשע בשמירתו (ע' לעיל ב ע"א הערה 12), ומהאי טעמא חיוב שייך גם בנהמת תבירו, שפשע בנהמת תבירו ויש לחייבו אהך פשיעה אף על גב דלחיבו ממונו. ורגלה שהר"ח פירש את דברי הגמ' בתוקע אם, ואע"ג דהתי אם לאו ממונא דבעל גמל הוא, מ"מ מאחר שבעל הגמל פשע בזה, שהרבה בטעיטה, נחשב שפשיעתו של בעל הגמל כהולים אם שאם השמורה ממון אחרים נבירה, יש לחייבו מדין אם. וזהו מש"כ הר"ח דהוו"ל "כמאן דתפיק שור למיגעי ומזיק" דחייב, דכמו דהתם מחייבים למולים בתורת אן ורגל כן יש לחייבו מטעם אם. וזהו עיקר הסיוע דין הזהה לחיוב למקפקף, דבהזה לחיוב מיהא קברה הגמ' דכל חיובו מטעם אם הוי רק מטעם רגל, או בחיוב דגמל או מסכסכת, ולכתוב תילבה דיש לחייבו מטעם אם הולל ולהיות עשה לשאם לחיוב בחיוב בשורה ולייבי תפי' בלא מקפקה [ויתכן עוד לדלרכו של הר"ח לייבי דוקא בלא מקפקה, דאילו בתקפקה לדקה מברת שהוא מעשה דגמל ואין לחייב את החנוני מדין בעל האם, ולהכי מוקמינן לה בדוקא בלא מקפקה, דבתקפ"ג הגמל לא הלילק את הבירה בידים ואילו מיכה לחייב את החנוני בתיקפ החנוני חייב, ומ"מ בריפ"ג מחייבים לבעל הגמל מדין אם שלהולו לחיב לחייב את החנוני מדין בעל האם, ולא מקפקה שהוא שמור]. **2.** עי' רמב"ם (נ"מ פי"ד ה"י): המדליק בתוך שדה חבירו וילאת האש ואכל הגדיש והיה גדי קפוי לו ועבד קמוך לו ונשרף עמו חייב, שכן דרך בני אדם לעשות בגדיש, היה עבד קפוי לו וגדי קמוך לו ונשרף עמו פטור. [הרמב"ן] ונשרף עמו חייב. ג"א זה אינו יודע מהו להכיל לאו בטומון מייבי. עי' מ"מ: ל"ע למה נשנית הדין של גדי קפוי בין מתלוקת תכמים לר"י, והנה מאחר ותכמים מודים בכלי נקר וכל שדרכו להיות בגדיש, בין התנא לגמ' שאף הגדי דרכו להיות בגדיש וחייב עליו, וכן הוא בתוס' ד"ה והיה גדי. ובהשגות על מ"ב דכיון חייב [נרא"ה לל' פטור - הגהות האם החזו"א ג"א זה אינו יודע מהו להכיל לאו בטומון מייבי ע"כ. ועכלה מעניי ולא ידעתי מה אינו יודע, שהפטור כשהעבד קפוי הוא משום דקים ליה בדרכה מיניה במיתת העבד שהיה קפוי ולא היה יכול לברוח. עי' רע"ק (לקמן סה ע"ב): עי' בתוס' (ד"ה והיה גדי) שכתבו דנקט גדי בפוי ד"ה לליהו חומרי דכיון דלאו חומרי בכך ע"ם, ובפלתחי מאד על דבריהם דהם מסקינן שם למ"ד אבא משום ממונו למייבי בהלית בגופו של עבד והוי הלילק בתוך של חבירו לילק בו דין טומן, ואף אם נפרש בעבד שלו מ"מ י"ל כיון דאין לו רשות להלילק עבדו, הוי כמו הלילק בשל חבירו. ע"כ אפשר לומר בתוס' דעיל דאין לו רשות להלילק עבדו (ד"ה עבד בפוי) דמפרש שם דנקט גדי דאי דמד דסתם עבד ובגדיש שהקשו על רש"י דלמה לי לאוקמי בגדיש, אלא דמד, תקשי אמאי נקט בלל גדי סם של אחד. והקשו תוס' שם, דע"כ לס"ד דלא ידע גדי דמד, תקשי אמאי נקט בלל גדי ע"ם, ולפי דבריו ניחא די"ל דגם רש"י ס"ל כמירוק תוס', די"ל דנקט גדי דם"ד שהוא בטעיטה שעל ידי זה יכנס לחנות שמא יפרוץ, ודומה למי שהולים שור המסור שהמיתו בתוך הרי הוא מזיק. ועי' הגרנ"פ: המתבאר מדבריו להגמ' מזהה מתירולה הרמצון שמדובר בתקפקפה, ומדובר שלא מקפך, ואעפ"כ מחייבים לבעל הגמל משום שהיה לריך לא להרגות בטעיטה, וכ"ה הוסיף מה "ודומה למי שהולים שור שמור והזיק שחייב המולים", ולמדנו מדבריו דבר מדם, דהמולים שור שמור לרשות הרבים והמיתו בלא שמירה חייב על נזקיו אף על גב דהך שור אינו שלו. דיקוד החיוב דממון המזיק הוא משום שפשע בשמירתו (ע' לעיל ב ע"א הערה 12), ומהאי טעמא חיוב שייך גם בנהמת תבירו, שפשע בנהמת תבירו ויש לחייבו אהך פשיעה אף על גב דלחיבו ממונו. ורגלה שהר"ח פירש את דברי הגמ' בתוקע אם, ואע"ג דהתי אם לאו ממונא דבעל גמל הוא, מ"מ מאחר שבעל הגמל פשע בזה, שהרבה בטעיטה, נחשב שפשיעתו של בעל הגמל כהולים אם שאם השמורה ממון אחרים נבירה, יש לחייבו מדין אם. וזהו מש"כ הר"ח דהוו"ל "כמאן דתפיק שור למיגעי ומזיק" דחייב, דכמו דהתם מחייבים למולים בתורת אן ורגל כן יש לחייבו מטעם אם. וזהו עיקר הסיוע דין הזהה לחיוב למקפקף, דבהזה לחיוב מיהא קברה הגמ' דכל חיובו מטעם אם הוי רק מטעם רגל, או בחיוב דגמל או מסכסכת, ולכתוב תילבה דיש לחייבו מטעם אם הולל ולהיות עשה לשאם לחיוב בחיוב בשורה ולייבי תפי' בלא מקפקפה [ויתכן עוד לדלרכו של הר"ח לייבי דוקא בלא מקפקפה, דאילו בתקפקפה לדקה מברת שהוא מעשה דגמל ואין לחייב את החנוני מדין בעל האם, ולהכי מוקמינן לה בדוקא בלא מקפקפה, דבתקפ"ג הגמל לא הלילק את הבירה בידים ואילו מיכה לחייב את החנוני בתיקפ החנוני חייב, ומ"מ בריפ"ג מחייבים לבעל הגמל מדין אם שלהולו לחיב לחייב את החנוני מדין בעל האם, ולא מקפקפה שהוא שמור]. **2.** עי' רמב"ם (נ"מ פי"ד ה"י): המדליק בתוך שדה חבירו וילאת האש ואכל הגדיש והיה גדי קפוי לו ועבד קמוך לו ונשרף עמו חייב, שכן דרך בני אדם לעשות בגדיש, היה עבד קפוי לו וגדי קמוך לו ונשרף עמו פטור. [הרמב"ן] ונשרף עמו חייב. ג"א זה אינו יודע מהו להכיל לאו בטומון מייבי. עי' מ"מ: ל"ע למה נשנית הדין של גדי קפוי בין מתלוקת תכמים לר"י, והנה מאחר ותכמים מודים בכלי נקר וכל שדרכו להיות בגדיש, בין התנא לגמ' שאף הגדי דרכו להיות בגדיש וחייב עליו, וכן הוא בתוס' ד"ה והיה גדי. ובהשגות על מ"ב דכיון חייב [נרא"ה לל' פטור - הגהות האם החזו"א ג"א זה אינו יודע מהו להכיל לאו בטומון מייבי ע"כ. ועכלה מעניי ולא ידעתי מה אינו יודע, שהפטור כשהעבד קפוי הוא משום דקים ליה בדרכה מיניה במיתת העבד שהיה קפוי ולא היה יכול לברוח. עי' רע"ק (לקמן סה ע"ב): עי' בתוס' (ד"ה והיה גדי) שכתבו דנקט גדי דם"ד לליהו חומרי דכיון דלאו חומרי בכך ע"ם, ובפלתחי מאד על דבריהם דהם מסקינן שם למ"ד אבא משום ממונו למייבי בהלית בגופו של עבד והוי הלילק בתוך של חבירו לילק בו דין טומן, ואף אם נפרש בעבד שלו מ"מ י"ל כיון דאין לו רשות להלילק עבדו, הוי כמו הלילק בשל חבירו. ע"כ אפשר לומר בתוס' דעיל דאין לו רשות להלילק עבדו (ד"ה עבד בפוי) דמפרש שם דנקט גדי דמד, תקשי אמאי נקט בלל

בנזקי ממונו [שנאמר "כי תצא אש", והמשמעות היא שיצאה מעצמה] וסיים בנזקי גופו [שנאמר "המבעיר", משמע שהאדם עצמו שרפן], ללמד, [המזיק של] אש [חייבו הכתוב] משום חץ שלו.

אמר רבא, אביי התקשה [בזה, שהרי], לפי מי שאומר אשו משום חציו, איך מצאנו טמון באש שהרחמן [פי': ה' יח' בתורה] פטר אותו [שהרי ברור שאם אדם זרק חץ והזיק בטמון הוא חייב בנזק]. והוא תירץ אותו, כגון שנפלה דליקה לחצר[1], ונפלה גדר [החצר] שלא מחמת דליקה, ו[בגלל שנפלה הגדר, אז] הלכה [השרפה] והדליקה והזיקה בחצר אחרת, שכן שם [בחצר השני אחרי הגדר] כלו חציו [שכן בשעה שהדליק את האש שהוא זריקת החץ לא היה ראוי להזיק בחצר האחרת]. אם כן, לענין גלוי נמי כלו לו חציו [והיה צריך להיות פטור לגמרי, ולא רק בטמון]. אלא, למי שסובר [אשו] משום חציו יש לו גם כן משום ממונו [ובמקום שאין חיוב משום חציו יש לחייבו משום ממונו], וכגון שהיה יכול לגודרה [לפני שהשריפה תגיע לשם] ולא גדרה[2] [ואע"פ שאין לחייבו על ההבערה הראשונה מ"מ מתחייב על שם סופו שלא שימר גחלתו לגדור בפניה], שכן שם, שורו הוא ולא גדר בפניו. וכי מאחר לפי מי [שסובר] שיש לו משום חציו יש לו גם כן משום ממונו, איזה [חילוק הלכתי יש] ביניהם. יש [חילוק הלכתי] ביניהם, לחייבו בארבעה דברים[3] [שכן לר' יוחנן שסובר אשו משום חציו, חייב גם בצער ריפוי ושבת, ואין בושת שכן לא התכוין].

על הלחם משלם כו'. מי חייב [לשלם על הגדיש חצי נזק המוזכר במשנה]. בעל כלב. ושנחייב גם לבעל הגחלת. [לא, בעל הגחלת פטור, שכן מדובר במקרה] ששמר את גחלתו[4] [פי': שנעל דלתות ביתו יפה והוה אונס]. אם [מדובר במקרה] ששמר גחלתו, למה הכלב היה שם. [מדובר במקרה שהכלב] חתר [לשם]. אמר רב מרי בנו דרב כהנא, זאת אומרת [פי': מזה שמחייבים את בעל הכלב על הלחם נזק שלם, אם כן זה לא שינוי מה שחתר את הדלת, אם כן], סתם דלתות חתורות הן אצל כלב. [שואלת הגמרא] איפה [הכלב] אכל [את הלחם]. אם תאמר שאכלה בגדיש של העולם [אז למה הוא חייב], הרי צריכים "ובער בשדה אחר" ואין. לא, צריך [לומר שהכלב], אכלה בגדיש של בעל לחם. [אם כן, מזה שהוא משלם נזק שלם, ש]תפשוט [את הספק אם] פי פרה [של מזיק שאוכל בחצר הניזק][5]

---

1. עי' רמב"ם (מ"מ פי"ד ה"ל): נפלה דליקה בחצרו ונפל גדר שלא מחמת הדליקה ונכנסה והדליקה בחצר אחרת, אם היה יכול לגדור הגדר שנפל ולא גדרו חייב, למה הדבר דומה לשורו שיצא והזיק שהיה לו לשמרו ולא שמרו. ועי' תלמ' החו"מ: עי' דברי לעיל (פי"ג ה"ט) דמכלל מוכח דאם הוא שלו, אף שלא הצעיר את הפתח, מ"מ חייב לשמרו כמו שחייב על שורו, ומדברי הר"ר יצחי' בש"מ מוכח דבאם אינו חייב שלא את הפתח שלו ולא את הפתח שלו רק ממונו, וכן פירשתי שם דעת הרמב"ם. אבל מלשון "נפלה דליקה בחלירו", מוכח דאפי' נפלה הדליקה שלא מצד זה כלל, כיון דהוה בחצרו וגיעים שלו שורפין מצעם הפתח שלו וחייב בשמירתו. ועי' ר"ח: ונמצו לומר כגון שהניח פתח בחצר ונפלה גדר שלא מחמת דליקה וכו', ע"כ. ומוכח מדבריו דלא ניחא לי' לפרש שנפלה מעצמה, אבל מפסקנות לשון הרמב"ם שהעתיק לשון הגמ' כלורתה משמע דחייב אפי' בנפלה מעצמה ועיין שם שכתבתי לבדי הספיקות בזה. עי' שו"ע (חו"מ סי' תיח ס"ג), טוש"ד לעיל ס ע"ב הערה 7. **2.** עי' שו"ע (חו"מ סי' תיח ס"ו): נפלה דליקה בחצרו ונפל גדר שלא מחמת הדליקה ונכנסה הדליקה בחצר אחרת, אם היה יכול לגדור הגדר שנפל ולא גדרו חייב, למה הדבר דומה לשורו שיצא והזיק שהיה לו לשמרו ולא שמרו. ועי' רמב"ם (נז"מ פי"ד ה"ט): במה דברים אמורים בזמן שהדליק בתוך שדה מחבירו אבל בזמן שהדליק בתוך שדהו ועברה לשדה חבירו פטור על כל הכלים שהעמידם בשדות אבל מאכלו הוא שיעור מקום הכלים ורואין כאילו הוא מלא גדיש של חטים או של שעורים. רואים בדעת הרמב"ם שגם נפלו מקום חניו יש פטור על טמון, וכנראה שהשידוש שכתב אחר מעורב בו, שנתמעט ממזיק של אש, כולל בו פטור על טמון. **3.** עי' שו"ע (חו"מ סי' תיח ס"י): אש שהבעיר והזיק את הפתח וחבלה בו, הרי המבעיר חייב בנזקו ובצערו וריפויו ובשבתו כלומר שהזיק בידו, [בפמ"פ] שאם ממונו הוא הרי הוא כמו שהזיק בחציו, והוא שהיה הפתח רחוי להניח שם למקום שהזיק בשעה שהדליק, אבל אם לא היה רחוי להניח שם כגון שהיה גדר ביניהם ונפל שלא מחמת האש, אפילו אם היה אפשר לו לגדרה כבר, כלו חניו ויש לו דין ממונו שהזיק לאדם, שחייב חייב שלא בנזק בלבד ופטור מתרפא בכרי: **מאיר המשפט**: וחבלה בו - ואפ את מכח הבעירה חייב עליו מיהא כאילו ירה בו חץ (פמ"ע). ונפצעו ובבשתו - אף על גב דיהבאתי בסימן תכ"ו סעיף ג' דאין חייב על הבושת אלא כשהוא בפנים, ה"נ כיון דבעבור הדליקה בדוח מצויה הו"ל כאילו ידע וכיון לכך (פמ"ע). הרי הוא כמי שהזיק בחציו - פירוש, לענין להתחייב עליו בה' דברים, וגם מיהא אם את מחמת האש וכו"ל, אבל ג"כ לא גרע משור וטוי שהן ממונו וחייב עליהן לפחות נזק, וע"מ דלפילו היכא שלא את האש אלא שהאש מצי כגון שלא היה לו לשמור, עדיין חייב משום ממונו וכדמסקינן (פמ"ע). ועי' לקמן כט ע"ב הערה 3. **4.** עי' רמב"ם (מ"מ פ"ג הי"ו): כלב שנטל את המהרחה והלך לו לבדיש, אם היתה בדגדיש ואכל את החלה והדליק את הגדיש על החלה ועל מקום המהרחה משלם נזק שלם ועל שאר הגדיש חצי נזק, ואם היה מגרר את החלה על הגדיש והולך ושורף משלם על המהרחה נזק שלם ועל מקום הנחלת חצי נזק ועל שאר הגדיש פטור. [בפמ"ד] כלב שנטל וכו' ועל מקום הנחלת חצי נזק ועל שאר הגדיש פטור. ע"פ ליתא לדכרוכות ע"י שינוי מרגיש נזק מיהא לית ליה מיפטר. ועי' הנמוק"י: וא"ת אמאי לית ליה דפריך ליפטר בעל כלב מהרחה. נראה לדקדק מכאן דיותר לריך לשם לשמור עלמו שלא יזיק משלא יזוק, שהרי מחוייב לשמור נחלתו מן הכלב, אף על פי שאין לו רשות ליכנס בביתו כדי שלא יזיק אחרים. ואין לריך לשמור עלמו שלא יכנס בלב לשמור מרכוו. וכן משמע בשמעתין ר"פ המניח, אי נמי נמי לימיל, אלמא משמע שני פוסקי למיימי נזקי שלשי, ואין פוסק לענין שיפטר רשאין ממזקו. מהר"ם ז"ל הקשה על פירוש ר"י דלעיל משמע להפך דקאמר אמר לך רב בעלמא טור בשדותיו פטור ושאני הכא דאמר ליה דאו כל כמיכ דמקבת לפירותיך ברה"ר ומחייבת לאוריא. ונראה להר"ר אלישיב ז"ל דלא דמי דאין לריך ליזהר בשהזיק לאחרים ברשותו ולכך בני רה"ר נמי אין לריכין ליזהר כיון שפירות מונחים ממוך לרשותו: ועי' לח"מ: ועל מקום הנחלת אפי שהזיקו, ומשום דאגביה לי' הוכח כאן מ"ל בעל הפרה כיון דשומרי חנם: ועי' ב"י (חו"מ סי' שנ) שמקציר את דברי הרמב"ם שמדובר שמתחלה היה מגרר והיינו "לחלייה אדוויי" דאמרו בגמרא. וטעמו של רבינו ז"ל במ"ש "על הגדיש פטור", הוא משום מה שכתבו התוס' וז"ל, ור"י דמתחה מעמו וכו' לא אמי למימר דחלייה אדוויי ועל כל הגדיש אפי נזק, דאי כח כחו לאו ככחו דמי, על כל שאר הגדיש פטור ע"כ. נמלא טעמו של רבינו ז"ל משום דכח כחו לאו ככחו דמי ולכך על כל שאר הגדיש פטור ומזה נתפלקה הסגת הרמב"ד ז"ל. עי' רמב"ם (נז"מ פי"ב ה"ב): במה דברים אמורים בשמשך בעל הגחלת את אחו ונפל הכלב ונתך ונטל את החרוה מעל האש, אבל אם לקחה הרוח ונתנה בחצר אחרת הרי זה משלם חלה ובא הכלב ונתך ונטל את החרוה מעל האש, אבל אם שמר בעל הגחלת את אחו ונפל הכלב ונתך ונטל את החרוה מעל האש הרי זה פטור: [הרמב"ד] בעל הגחלת חייב. ק"ל בעל הגחלת נמי חייב. עי' שו"ע (חו"מ סי' שצ"ג), טוש"ך מקומה. **5.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שצ"ח ס"ו): אין חייב אלא בשלם נזק שלם שלא ממה שהזיק אלא ממה שהיה שוה קודם שהזיק, אבל אם לקחה בחנות והועילה אפי בשוה פרוטה הרבים משלמים לו כמו שהועילה בחנות הניזק, אבל אם לקחה בחנות והזיקה אפי בשוה פרוטה הרבים משלמים לו כמו שהזיקה בחנות הניזק, ואפי אם לקחה בחנות והועילה אפי בשוה פרוטה הרבים משלמים לו כמו שהועילה בחנות הניזק, ואפי אם לקחה בחנות והזיקה אפי בשוה פרוטה הרבים משלמים לו כמו שהזיקה בחנות הניזק, ים מחייבים לשלם נזק שלם משום דפי פרה בחנות הניזק דמי, ונפקא מינה לפילו במקום שאין לחייב על הטמילה, כגון שהיו הפירות מונחים במקום שאי אפשר ליטלם משם ופי רחוק ורוכן או שאין לו לשלם, שאם היה אפשר להשתלם ממנו היה חייב לו, אם המזיק שהיה פטור: **מאיר המשפט**: יש מחייבין לשלם - אם לקחה בחנות הרבים והועילה בחנות היחיד חייב לרע"ע, דבשעה שנתה לרשות היחיד הוי"ל כאילו נטלתו מחבדם מחמת שעה, וכל ממה"ת רק בהזיקו מש"ו (ט"ו). דפי פרה בחנה הניזק דמי - פירוש, אף על גב דכתיב ובער בשדה אחר, והכי הלקיחה שהיא מחילת הטיעול לא היתה בשדה של ניזק, גם הכלין והחפסק הטעמה בפי של פרה אחר הלקיחה הרי היא בחנה המזיק דהרי הסור של מזיק הוא, קמ"ל דלא, אלא שעמה פי הפרה, דהיינו הזן והמכילה והכלין הטעמה בפיה, כאילו טעמה בחנה הניזק מאחר דבשעת אחכילה היא עומדת בחנה הניזק (פמ"ע). אחין לו לשלם כו' - אין לפרש הטעם דכיון דאין לו לשלם חייב מטעם דרחוק ה"ל שלומו של זה, דהא זה לא נרחוק לעשות כן ועוד דאפי' אין לו לשלם ממרינן אין שליח לדבר עבירה וכמ"ש לע"ל ריש סי' קפ"ג ורל"ג סק"ד, ואף על גב דפקח בר מלומיין הוא מ"מ כיון דליכא למימר שלומיאי מיניה אינך לשלם, כיון שהשומרים לא הזיק כלום רק שהושיט לפי פרה ואז היה עדיין בעין בשלומו ומ"מ כפרה שעמה כל החזיק והמושיט לא ה"ל רק כגזלן דמעיקרא לחגבי ה"ל שולח יד בדבר שאינו שלו דה"ל גזלן, מ"מ ה"ל כגוזל ומכיל דלקה מזה גופה רלה מזה גופה לע"ל סי' שמ"ח ס"א, אלא דאם יש לו לשלם כיון דעכ"פ חייב המושיט מטעם מזיק ועכל הפרה לא הזיק כיוצא שהרי אלו לא הושיט לא אכלה לכך גופה מהמושיט (ב"ד). וי"ל טעמא אף על גב דפקח בר מלומיין הוא, מכל מקום כיון לליכא לשמשלומי מיניה מיפטר כאן אלא דאם יש לשנים שהזיקו, והב"ד חולק, אבל כיון שהמושיט לא יכול מזיק משלם שלם כל דין שומרין יש לשנים שהזיקו, והב"ד חולק, אבל כיון דמשלם ממ"ד דהו"ל מעמיד בהמה תביאו על קמת חבירו דחייב מתורת מזיק וכמבואר בסימן שמ"ד סעיף ג'. ול"ע אם פקח נתן לתוך פיה והפירות היו מונחין במקום שהפרה היתה יכולה לקחתם, ונראה דאותו פקח חייב כיון דאגביה קנייה, ואי לא דאגביה אלא קיבל אלא ל"ש לשמור מידי עצמו כיון דגם במקומו היתה מוכלתם. ומבואר דאם שהפרה בעלמה יכולה ליטול חייב אף שהיא בקרקעית ואפילו לא אגביה, ועכ"ל דוקא מתורת מעמיד בהמת חבירו אבל אם שהפרה יכולה ליטול חייב מדין מזיק, וכיון דכאן מיירי שלא היתה שהפרה יכולה ליטול אלא ע"י תורת מזיק והו"ל כשנים שהזיקו, ומשום דאגביה לא הוכח כאן אם בעל הפרה כיון דשומרי חנם הוא.

בנזקי ממונו. לכתיב [ב]כי תצא איש משכחת שור רעהו: בנזקי גופו. דקרי ליה משכחת ה"ה. לילו מזיק וזרק הזיקו בטמון (ב) לו מיתייב מנזק הא קיימא לן בהמי פירקין (דף כו:) [ג]פלוגתא פליגי לחייב את המזיק בה משום דמשכחת ה"ה. ליכא למימר דמשכחת ה"ה בנזקי גופו ולא בנזקי ממונו כמו קרן שן ורגל שהמזיק לא חלק בכתוב ד[ג]פלוגתא פליגי ולדרשינן בסוף פירקין (דף כו:) לחייב על המזיק את המזיק בנזקי גופו ולא בנזקי ממונו ולא משום דמשכחת ה"ה. אלא ודאי משום דכתיב [ד]כי תצא איש משכחת שור רעהו. מה שור מיוחד שהוא מועד מן התורה אף כל שהוא מועד מן התורה יצא זה שאינו מועד מן התורה שהרי אין בו כח להמית ולפיכך נגחה ג' פעמים ולא הועמד בבית דין אינו משלם אלא חצי נזק שהרי חצי נזק הוא משלם מגופו ולא מן העבד שהרי אין העבד מזיק אלא בגופו ולא בממונו. ולפיכך אם נגח ג' פעמים ונעשה מועד ואחר כך נגח ולא הועמד בבית דין משלם חצי נזק

חזה שלמון ולמו דוקא דלא שייך למיזל זה שכלכל נקמ מעלמו אלא לומר כיון דגזירת הכתוב דבעי' לכילה במקר שניזק מקמיה כלומר ממקי מספקא לן פשיטא דכמקר שניזק ומי פי פרה כמקר שמזיק לפילו ג' לכילה בגדיס דבעל הבהרה הוי לכילה במקר שמזיק ולפג דשייך לשון זה גמגן אמר לתוך פיס נקט ליה ומייתי מיסקה בו מן הכלל דספני מיקרי ס לפילו לכניס יד מביהו בפי הכלל מו מתס והשוך היינו דתמר ודמק שיי הכלל ומתס בנפר מביהו ול"ל דמתי מייב בעל הכלל והלפ ידו במקר שמזיק הוא ולימא ליה מלי בעי יד בפומא דלגלגי והל דקתמר שן תמיב דמעמא היכי מיכמא לה לפ על גב דמשכמא לה בפיר כגון שהלקיפה היתה במקר שניזק אלא משום דפשיטי דקרס מעמא שהניעור היתה במקר שניזק קבועי היכי מיכמא לה ובניס שכמא שבת (ג:) ול"ל דמתי מייב בעל הכלל והלפ ידו במקר שמזיק הוא ולימא ליה מלי בעי יד בפומא דלגלגי והל דקתמר שן תמיב דמעמא היכי מיכמא לה לפ על גב דמשכמא לה בפיר כגון שהלקיפה היתה במקר שניזק אלא משום דפשיטי דקרס מעמא שהניעור היתה במקר שניזק קבועי היכי מיכמא לה ובניס שכמא שבת (ג:) ול"ל דמתי מייב בעל הכלל והלפ ידו במקר שמזיק הוא ולימא ליה מלי בעי יד בפומא דלגלגי והל דקתמר שן תמיב דמעמא היכי מיכמא לה לפ על גב דמשכמא לה בפיר כגון שהלקיפה היתה במקר שניזק אלא משום דפשיטי דקרס מעמא שהניעור היתה במקר שניזק קבועי היכי מיכמא לה ובניס שכמא שבת (ג:)

ומייתי מיסקה בו מן הכלל דספני מיקרי ס לפילו לכניס יד מביהו בפי הכלל מו מתס והשוך היינו דתמר ודמק שיי הכלל ומתס בנפר מביהו ול"ל דמתי מייב בעל הכלל והלפ ידו במקר שמזיק הוא ולימא ליה מלי בעי יד בפומא דלגלגי והל דקתמר שן תמיב דמעמא היכי מיכמא לה לפ על גב דמשכמא לה בפיר כגון שהלקיפה היתה במקר שניזק אלא משום דפשיטי דקרס מעמא שהניעור היתה במקר שניזק קבועי היכי מיכמא לה ובניס שכמא שבת (ג:)

מיקרי ס לפילו לכניס יד מביהו בפי הכלל מו מתס והשוך היינו דתמר ודמק שיי הכלל ומתס בנפר מביהו ול"ל דמתי מייב בעל הכלל והלפ ידו במקר שמזיק הוא ולימא ליה מלי בעי יד בפומא דלגלגי והל דקתמר שן תמיב דמעמא היכי מיכמא לה לפ על גב דמשכמא לה בפיר כגון שהלקיפה היתה במקר שניזק אלא משום דפשיטי דקרס מעמא שהניעור היתה במקר שניזק קבועי היכי מיכמא לה ובניס שכמא שבת (ג:)

כחצר הניזק דמי דאי כחצר הניזק דמי לימא ליה מאי בעי רפתך בפומא דכלבאי דאיבעיא להו פי פרה כחצר הניזק דמי או כחצר המזיק דמי ואי אמרת כחצר המזיק דמי מי דחייב רחמנא היכי משכחת לה אמר רב מרי בריה דרב כהנא כגון שנתחככה בכותל להנאתה וטנפה פירות להנאתה מתקיף לה מר זוטרא והא בעינא [ג] כאשר יבער יבער הגלל עד תומו ולימא רבינא אמר דשף צלמי רב אשי אמר דספני פפוני ת"ש [ד] שיסה בו את הכלב שיסה בו את הנחש פטור מאן פטור [ה] א משמה פטור וחייב בעל כלב ואי אמרת כחצר המזיק דמי לימא ליה מאי בעי יד בפומיה דכלבאי אימא פטור אף משמה ואיבעית אימא דאספקיה לניביה וסרטיה ת"ש [ו] השיך בו את הנחש רבי יהודה מחייב וחכמים [ז] פוטרין ואמר רב אחא בר יעקב כשתמצי לומר לדברי ר' יהודה [ח] ארם נחש בין שיניו הוא עומד לפיכך מכישו [ט] בסייף ונחש פטור לדברי חכמים [י] ארם נחש מעצמו מקיא [כ] לפיכך נחש בסקילה ומכישו פטור ואי אמרת פי פרה כחצר המזיק דמי לימא ליה מאי בעי יד בפומא דחיוואי לענין קטלא לא אמרינן ומנא תימרא דתניא [ל] הנכנס לחצר בעל הבית שלא ברשות ונגחו שורו של בעל הבית ומת השור בסקילה ובעלים פטורים מן הכופר בעלים פטורין מן הכופר מ"ט דאמר ליה רחמנא מאי בעית שורו נמי לימא ליה מאי בעית ברשותי אלא לענין קטלא לא אמרינן. התהו עיזי דבי תרבו דהוו מפסדי ליה לרב יוסף א"ל לאביי זיל אימא להו למריהו דליצנצינהו אמר ליה אמאי איזיל דאי אזילנא אמרי לי לגדור מר גדירא בארעיה ואי גדר ש"ן דחייב רחמנא היכי משכחת לה כשחתרה אי נמי דנפיל גודא בלילא [מ] דמברין רב יוסף ואיתימא רבה [נ] דסלקין לעילא ודנחתין לתחתאה הני עיזי דשוקא דמפסדי מתרינן במריהו תרי ותלתא זמנין אי צייתי צייתי ואי לא אמרין ליה תיב אמסחתא וקבל זוזך: מתני' משיחזור בו שלשה ימים. כגון שהוסיר ופיו נוגע מוך לחמותו: שלשה פעמים. ופיו של גמל ביום אחד: גמ' אתאן [ס] לנגיחה רביעית. אפילו רביעית אפילו ס"ת [ע] לגמל אפילו רביעית מעלה מעלייה [פ] ס"ת לגמל לאחר שנגח ג' פעמים ברציפות ולא שנחו ג' ימים ברציפות ולא נגח ג' פעמים ברציפות ולא נגח ג' פעמים ברציפות ולא נגח ג' פעמ

[דינו] כמו חצר הניזק [ונחשב כשדה אחרי לחייב על נזק שן]. שאם [הפה של הפרה דינו] כמו חצר המזיק, שנאמר לו, למה לחם שלך בפה של הכלב שלי. ששאלו [בבית המדרש], פי פרה, [דינו] כמו חצר הניזק או כמו חצר המזיק. [שואל הגמרא, ברור שזה כמו חצר הניזק] ואם תאמר [שפה פרה] כמו חצר המזיק, שן שחייב הרחמן [פי': ה' יח' בתורה] איך מצאנו. אמר רב מרי בנו דרב כהנא, כגון שנחככה בכותל להנאתה, וטנפה פירות להנאתה [פי': שגלגל עליהם]. מר זוטרא שאל, [איך יתכן שבזה מדבר הפסוק] הרי צריכים "כאשר יבער הגלל עד תומו" [פי': שנכלה הקרן, עי' לעיל ב ע"ב], ואין. רבינא אמר, [יש מקרה של חיכוך בכותל שנכלה הקרן, כגון במקום] ששף צורה [שעל הכותל], רב אשי אמר, שדרכן [פי': שנתגלגלה על הפירות ותחבן בטיט, ואי אפשר ללקטם משם].

בא ושמע, שיסה בו את הכלב, שיסה בו את הנחש, פטור. מי פטור.

משסה פטור [1] [שהוא גרם נזיקין, ולא הזיק בידים], וחייב בעל כלב. ואם תאמר [פה פרה] כמו חצר המזיק, שנאמר לו, למה ידך בפה של כלב שלי. [אלא] נאמר, פטור גם המשסה [וגם הכלב]. ואם תרצה נאמר, [אפשר לומר שבעל הכלב חייב, ואפילו אם פה הפרה כחצר המזיק, אבל כאן מדובר שהכלב] הוציא שיניו, וסרטו [ולא הכניס ידו לתוך פיו].

בא ושמע, השיך בו את הנחש [שלקח נחש בידו, והגיע פיו ליד חבירו עד שנכנסה לתוכו ונשכו ומת], רבי יהודה מחייב [מיתה], וחכמים פוטרים [2], ואמר רב אחא בר יעקב, כשתדקדק בדבריהם תמצא [3] לדברי ר' יהודה, ארס נחש עומד בין שיניו [ואפילו ללא כוונת הנחש יוצא הארס], לפיכך [המסיט לו בנחש, כאילו] מכיש בסייף [ואיננו גורם אלא מעשה בידים], ונחש פטור. לדברי חכמים, ארס נחש מעצמו מקיא, לפיכך נחש בסקילה ומכיש פטור [4].

ואם תאמר פי פרה כחצר המזיק דמי, שנאמר לו, למה ידך בפה של החיה שלי. [אפילו לפי מי שאמר פה פרה כחצר המזיק, עכ"ז] לא אומרים את זה לענין הריגה [של הנחש]. מאיפה יודעים [שמחלקים בין נזק למיתה]. שלמדנו, הנכנס לחצר בעל הבית שלא ברשות, ונגחו שורו של בעל הבית ומת, השור בסקילה, ובעלים פטורים מן הכופר [5], בעלים פטורין מן הכופר. למה. שאמר לו, למה אתה ברשותי, שורו נמי שנאמר לו, למה את הברשותי. אלא, לענין הריגה לא אומרים [למה אתה ברשותי].

היו עזים של "בית תרבו" שהיו מזיקים רב יוסף, א"ל [רב יוסף] לאביי [שהוא תלמיד שלו], לך תאמר להם להצניעם. אמר לו, למה שאני אליך, שאם אליך, יאמרו לי, שאתה תעשה גדר בארצך. ואם [אני חייב] לגדור, שן שחייב הרחמן [פי': ה' יח' בתורה] איך מצאנו אותו. כשחתרה. או, שנפל הגדר בלילה. רב יוסף הכריז [6], ויש אומרים רבה [הכריז, אלה] שעולים למעלה [פי': שעולים לארץ ישראל] או שיורדים למטה [שהולכים מארץ ישראל לבבל, שתהיו בקיאים בהלכה זו], עיזי שוק [פי': שעומדים לשחיטה, ורק מחכים ליום השוק] שמזיקים [אפילו ברשות הרבים], מתרים בבעליהם שנים או שלש פעמים, ואם הוא מקשיב, בסדר. ואם לא, אומרים לו, שתבא למשחטה, ותקבל כספך [אפילו ביום שאיננו יום השוק שוחטים אותו].

מתני'. איזו תם ואיזו מועד. מועד, כל שהעידו בו שלשה ימים [7], ותם, משיחזור בו שלשה ימים [פי': שרואה שוורים ואינו נוגח, אז חוזר לתמותו], דברי ר' יהודה. רבי מאיר אומר, מועד, שהעידו בו שלשה פעמים [אפילו ביום א'], ותם, כל שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח.

גמ'. מהו טעמו של ר' יהודה. אמר אביי, [נאמר בפסוק] "תמול", [פי': פעם] אחד, "מתמול", [פנם] שני, "שלשום", שלשה [פעמים], "ולא ישמרנו בעליו", באנו לנגיחה הרביעית [כדי לחייבו]. רבא אמר, "תמול מתמול", [פעם] אחד, "שלשום", תרי, "ולא ישמרנו" היום, חייב. ור"מ מהו טעמו. שלמדנו, א"ר מאיר,

---

1. עי' שו"ע (חו"מ סי' שפ"ה): המשסה (פי' משלח ומקניט) כלבו של חבירו נחבירו, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, ובעל הכלב חייב מני נזק, כיון שהוא יודע שאם שסה את כלבו להזיק נזקך, לא היה לו להניחו. ואם שסהו בעצמו, בעל הכלב פטור, שכל המשנה ופא אמר ואינה בו, פטור: **מאיר המשסה**: פטור מדיני אדם - הטעם, דלא הוה אלא גרמא בניזקין (שמ"ע). חייב מני נזק - אפילו היה מועד אינו משלם אלא מני נזק, דכיון דלא נתן מעצמו אלא ע"י שיסוי הו"ל שיסוי (שמ"ע). ואם שיסהו בעצמו - פירוש שאיסה רשאי לשמור כלב של שמעון עד שהלך ונתן לרשות המשסה, פטור שמעון, דרשות איסה מתחילה בהשסהו, וכל המשנה ופא אמר ואינה בו כגון זה שנתן שמעון עם כלבו ואינה בו פטור שמעון (שמ"ע). **2.** עי' רמב"ם (פ"ו מ"י ה"ח): המשסה כלב בחבירו והרגו אין הכלב נקבל, וכן אם גירה בו בהמה או חיה והרגוהו, אבל אם שסה בו ומת ואפילו שיכהו בו והרגו הנחש נקבל, שהרי הנחש בהמתו עצמו הוא מקיאו, לפיכך זה הדומה שהניך בו הנחש פטור ממיתת בית דין. ועי' לקמן לט ע"ש שהבאנו את דברי הרמ"ם והטו"ש. **3.** עי' רש"י עירובין פט ע"ש. **4.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שפ"ה ס"ב): ואפור להוליך הס מהמכה. ומיאר המג"א: רש"י (עירובין) פירש הל"ל מובל והוי אב מלאכה ועי' הג"מ (שבת פכ"ח) להמעיין דבר המובל הס ולימה הוי מפרק. ומלשון רש"י משמע דדוקא כשמהדקה בגמי הוא דהוי אב מלאכה, דהוא עביד מעשה. אבל כשמעיין עליה דבר המובל הס, לא הוי אב מלאכה, לתיהו לא עביד מידי. וע"ל כ"ם כשמעמיד עלוקה דצרי למולה כמ"ש סי"ז דצרי שבות. אבל בזמים דף י"ט משמע דכשמכוונין להוליך הס אפי' אין מהדקו הוי מלאכה, ובמהדרין דף ע"ח שהניך בו מת ר"מ מחייב משום דהוי כחוקע קרן בנבלה ולא גרמא הוא, שהרי כלי משמיעו בידו, ואפי' רבנן דפטרי היינו הס"ל דאדם מעלמו מקיא אבל גבי עלוקה הוי כמו שנשפה בידים. **5.** עי' רמב"ם (פ"י ה"ל), סו"ד לקמן לג ע"ש הערה 3. **6.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שפ"ה ס"ב): מי שבהמתו רגילה ליכנס לשדה חבירו ומזיקתו, יכול בעל השדה להתרות בבעל הבהמה שימנע בהמתו, ואינו יכול לומר לו: גדור שדך כדי שלא תכנס בו: **מאיר המשסה**: יכול בעל השדה להתרות כו' - אבל לא לשחטה כמ"ש בסעיף שאחר זה, שסה מיירי מבהמות של קטנים שעומדות לשחיטה שלא שהקטנים רוצים להשהות עד יום השוק שיכולין למכור מן השבר ביוקר, וקאמר דמשום הזיקן מקדימין לשחיטה לא יפגימו הקטנים בהשהראה, משא"כ כאן דשייכי בשסה לשחיטה (שמ"ע). ואינו יכול לומר לו גדור כו' - דעל הבעלים לשמור בהמתם שלא יזקו, ודומה זה לבהמה המוכלת מתוך החנות דמייבים בעלים לשלם לבעל החנות היזקו"מ כמ"ש בסימן שצ"ח בסעיף ט', ואינו יכול לומר לו ה"ל לקבור מנוסך (שמ"ע), וי"ל דשן דמייב דשמעינן שבדה אחר לא מיחייב שלא בשסהתה או דנעל גודע בלילה, אבל מי לא גדר מרעיה דשמעינן שבדה בשסה ואכלה פטור (ש"ך). לשון רוסה לשנות מדר נוסף לדיוקו, ונשם כך הניע מומרי ענין לאנך השוסחפין בשניהן, והמומרים מזיקים לע' מהשכנים, והשכן השרה בו להזיק, ולא הקציע, ולכן השכן הניזוק יזיזו, ונפשך שם, אף על פי שנפשך בשו"ע שצ ס"ב שמותר לשמוט רק אלא שעומדים לשחיטה, לכן אסור לעשות לשחיטה, אמנם יכול לומר קים לי כלל שמותר לשמוט אפילו אינם עומדים לשחיטה (עפ"י שברמ"י סי' מג), ועי"ש בהערה ד' מהגרנ"ט: דווקא כשאר לא הודיע לבעלים שהוא מזיז ים זוה ליקות, אבל אם הודיעו או רואה מעצמו ודאי שמותר לשחמילה, ונם אפשר דלכו"ע מותר משום שכל רגע הוא שעת הניזוק. ועוד דכר נ"ל, והוא, שאכי להזיז חול וכו' אינו מזיק אלא הוי לק נגמרי וכבל אופן יש להתיר. עי' שו"ע (חו"מ סי' שצ ס"ב): הקטנים שיש להם בהמות לשמוט ביום השוק, אם הם הזיקוה אפילו ברשות הרבים, מתרים בבעלים שלשה פעמים שישמרום, ואם לא שמרום ואפי' הניזק לשחטה אפילו ברשות הרבים, ומוכרים בעלים: בוזו ומכרו השבר שלהם: **מאיר המשסה**: אפילו ברשות הרבים - ר"ל אף דשם רשות המזיק והניזק שוה וה"ל להניזק לשמור עניו משור המזיק (שמ"ע). מתרין בעבדים ג' פעמים - לא קאמר שלריכין שיזקו ג' פעמים, אלא אף שלא הזיקו אלא פעם אחת ואמר ההיזק שהרו בעבדים ג' פעמים, הרשות ביד הניזק לשחטו אם לא שמרם, ואף אם בעל הבהמה אמר אם יהיה למיסהו היזק מבהמתי אשלמנה, לא משגחינן ביה, דאין אדם רוצה להיות ניזק ולהטפל ואפשר בהשלומין, וגם ניתא לאדם בשלו. אבל כ"ז דוקא בבהמות הקבועים דבלאו הכי נמי עומדות לשחיטה ביום השוק וכ"ל ס"ק(ב) (שמ"ע), אבל שהיתה לו תמות לפני פתח ביתו במיני קטניות וזרועים, והיו מרגלות של שכיחו פורעות תמיד על התמות ואוכלות משם, והפריחם כמה פעמים והזהיר להם פעמים, והגיד לבעל המרגלות לשמרם כי אם יבואו יכם וימיתם, ולא עשו. ופעם אחת שהזהיר ואמר בעל התמות והרע אחת מהם המוזהרת שעומדת לגדל ביצים ופרוחים, ובאו לדין ופסק שם לבעל התמות מייב לשלם דמי שווי המרגלות, אלא דשם טעם שאחר שהתרה בו הוזק ממנו כך וכך, נשבע ונשבע לו. ואפילו היתה המרגלות עומדת לשחיטה, מ"מ הא קיי"ל דבעי המרגלה והיינו בעדים, וכ"כ הגהת או"ש סימן תט"ו, אבל מה שמזהיר הניזק פה אל פה למוזק לא נקרא המרגלה, שהיה יכול לכפור בו או לומר לא תשמרי לבריך, ומכ"ש בניזון דיכן שהיתה עומדת לגדל ביצים, דאף אם היה התרגלה לאו כל כמיניה לשחטה (פ"ת). [ועל פי זה לפוך פסו אם המות בתוך שדהו, שבהמות שבהמות לשם יזוקו (מהרש"ם ח"ד סי' קמ).]

7. עי' שו"ע (חו"מ סי' שפט ס"ה): השועה מעשה שדרכו לעשות תמיד כמנהג בריייתו הוא הנקרא מועד, והמשנה ועשה מעשה שאין דרך כל מינו לעשותו כן תמיד כגון שנגח או נשך הוא נקרא שם, וזה המשנה שם הרגיל בניניו פעמים רבות, נעשה מועד לאותו דבר שהרגיל בו, שנאמר (שם כא, לה) או נודע כי שור נגח הוא.

ריחק נגיחותיו [פי׳: ג׳ נגיחות בג׳ ימים נפרדים] חייב [שנאמר תמול שלשום], קירב נגיחותיו [פי׳: ביום א׳] לא כל שכן. אמרו לו, זבה תוכיח [שקירוב מקרים לא יותר פשוט], שריחקה ראויתיה טמאה [פי׳: ג׳ ראיות בג׳ ימים], קירבה ראויתיה טהורה [פי׳: שראתה ג׳ ראיות ביום א׳, אז טהורה מטומאת ז׳ ימים, וטמאה רק יום א׳]. אמר [ר״מ] להן, הרי נאמר ״וזאת תהיה טומאתו בזובו״, תלה הכתוב את הזב בראיות [1] ואת הזבה בימים [2] [שנאמר ״ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים, בלא עת נדתה, כל ימי זוב טומאתה כימי נדתה תהיה, טמאה היא, אם כן רק בגלל גזירת הכתוב קירוב ראיות לא יותר פשוט].

[הרבנים שואלים חזרה על ר״מ] מאיפה את היודע ש״וזאת״ הזה בא למעט זבה מראיות, שנאמר ״[שזה בא] למעט זב מימים [שג׳ ראיות ביום א׳ מטמאו, ולא צריכים ג׳ ימים, אם כן קירוב ראיות הוא ודאי יותר פשוט]. נאמר בפסוק, ״והזב את זובו לזכר ולנקבה״, [אם כן ישׁ] הקיש בין זכר לנקבה, מה נקבה בימים, אף זכר בימים. [שואלת הגמ׳, אם כן] שנקיש נקבה לזכר, מה זכר בראיות, אף נקבה בראיות. הרי מיעט הרחמן [פי׳: ה׳ ית׳ בתורה] ״וזאת״. ומה ראית [ללמוד כך, ולא ללמוד הפוך]. זה מסתבר, [כאשר הפסוק] מדבר בראיות [פי׳: מה שנאמר ״וזאת״] שימעט ראיות, [ואם הפסוק] מדבר בראיות [וכי יכול] למעט ימים.

הרבנים למדו, איזהו מועד, כל שהעידו בו שלשה ימים. ותם, שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח, דברי ר׳ יוסי. ר׳ שמעון אומר, מועד, כל שהעידו בו שלש פעמים, ולא אמרו שלשה ימים אלא ל[ענין] חזרה בלבד [שאם אחרי שנעשה מועד, ראתה שוורים ג׳ ימים ולא נגחם, חזר להיות תם]. אמר רב נחמן אמר רב אדא בר אהבה, הלכה כר׳ יהודה במועד, שהרי ר׳ יוסי מודה לו. והלכה כרבי מאיר בתם, שהרי ר׳ יוסי מודה לו. אמר לו רבא לפי רב נחמן, ונאמר, הלכה כרבי מאיר במועד, שהרי רבי שמעון מודה לו, והלכה כרבי יהודה בתם, שהרי רבי שמעון מודה לו. אמר לו, אני סובר כרבי יוסי, שרבי יוסי נימוקו [פי׳: טעמיו וראיותיו] עמו.

שאלו [בבית המדרש], שלשה ימים שנאמר בפסוק, לעשות את השור למועד [ואם נגח ג׳ פעמים ביום א׳ אינו מועד] או לייעד את הבעלים [שכן אינו מועד עד שיתרה בבעלים ג׳ פעמים] [3]. איזה [הבדל הלכה] יוצא מזה. שבאו ג׳ כיתי עדים שביום א׳ [והעידו שהשור נגח בג׳ ימים נפרדים], אם תאמר [שג׳ ימים הנאמר בפסוק] לעשות את השור מועד, [אז השור] מועד, ואם תאמר [שהג׳ ימים בא] לייעד את הבעלים, [השור] איננו מועד, [שהבעלים יאמר] עכשיו הם מעידים עלי [והרי התורה אמר שצריכים לייעד בי ג׳ ימים שונים]. מהו [ההלכה].

בא ושמע, אין השור נעשה מועד, עד שיעידו בו בפני בעלים ובפני בית דין [4]. העידו בו בפני בית דין ושלא בפני בעלים, [או] בפני בעלים ושלא בפני בית דין, אינו נעשה מועד, עד שיעידו בו בפני בית דין [שנאמר והועד בבעליו [5], ואין עדות אלא בבית דין [6] ובפני בעלים. העידוהו שנים בראשונה ושנים בשניה ושנים בשלישית, הרי כאן שלש עדויות [נפרדות לגבי ההזיק שכל א׳ מעיד עליו], והן עדות אחת להזמה [לגבי לעשות את השור מועד]. נמצאת כת ראשונה זוממת, הרי כאן שתי עדויות והוא [פי׳: הבעלים של השור] פטור [מנזק שלם על הנגיחה השלישית [7] והן פטורים [על הפחת משויות הבהמה שלו, מלהיות מועד במקום תם]. נמצאת כת שניה זוממת, הרי כאן עדות אחת והוא [פי׳: הבעלים של השור] פטור [מנזק שלם על הנגיחה השלישית] והן פטורים [על הפחת משויות הבהמה שלו, מלהיות מועד במקום תם], נמצאת כת שלישית זוממת, כולם חייבים [פי׳: כל העדים זוממים חייבים לשלם החצי נזק של העדאת הנגיחה השלישית בין כולם, וצד תמות משלמים רק הב׳ עדים האחרונים שהעידו עליה, שכן רק הם עשוהו מועד]. ועל זה נאמר ״ועשיתם לו כאשר זמם וגו׳״ [8].

ואם תאמר [הג׳ ימים שבפסוק בא] לעשות את השור מועד, זה מובן [שאם באו לעשותו מועד, אז באים ביום א׳, אבל],

---

1. עי׳ רמב״ם (מהלכות כלים פ״ג ה״י): אלא הרואה אחר ראיות זו שלא בשעה אחת זו אחר זו או שראה רואיה בכל יום זה אחר זה הרי זה זב, לפי שהלה הכתוב את הזובים בימים, שנאמר כי יזוב זוב דמה ימים רבים, והזב לא תלה לומו בימים. עי׳ שם (פ״ג ה״ח): ואם הפסיק הזב בין רואיה לרואיה יום גמור אינן מצטרפות, כיצד ראה רואיה בשבת ורואיה בשבת אינן בשבת אינן מצטרפות ואינו זב, וכן אם ראה רואיה שניה בחמד בשבת וראה רואיה שלישית בשבת אינו מיד בקרבן אחד זו מצטרפת לשתים שהרי הפסיק ביניהן יום אחד, אבל אם ראה אחד היום ואחד בלילה שלאחריו הרי אלו מצטרפות, ואין לריך לומר שאם ראה אחד בלילה ושניה היום שהן מצטרפות, וכן אם ראה שלש ראיות בשלשה לילות זה אחר זה הרי אלו מצטרפות. עי׳ ערוך השלחן העמיד (מהלכות כלים פ׳ הלכ׳ פי״ב-טו): ואינו מובן [דברי הרמב״ם] דאפי׳ אינו מיד בקרבן אחד זו מצטרפת לשתים שהרי הפסיק ביניהן יום אחד, אבל אם ראה אחד היום ואחד בלילה שלאחריו הרי אלו

ריחק נגיחותיו. ג' ימים: חייב. כלכתיב [ד]מתמול שלשום: ריחקה ראיותיה. ג' לשיות בג' ימים כלכתיב [ה]כי יזוב זוב דמה ימים רציס ולרציון (בת"כ פ' מצורע) ימים ימים רציס כלמה: קירבה ראיותיה. ביום אחד טהורה מטומאת שבעה ולא יום כנגד יום: הרי הוא אומר וזאת כו'. ומשום גזירת הכתוב הוא ללמד דלרציון ק"ו: הוב בראיות. לכתיב בהאי קרא [ו]זב מלמא זימני וכתיב טומלמו ולכתיב זאת למשמע מין לך ללמד מה מכתוב בו זב בלשיות ולא זבה בלשיות: קאי בראיות. הלי וחלא גבי לשיות כתיב וממעטו לשיות לזבה: ממעט ימים. בימניה: אלא לחודה. שלא מזב ללמד בעלמא שלא בשעת ראייתו ולא בשעת מזב למתוחו: כרבי יהודה. דתמרי': נימוקו עמו. שטעמו ולימוחי עמו: [ז]ליעודי תורא. ולמעוטי היכא דנגח ביום למה: או [ח]ליעודי גברא. לייעד בעל המור בעיני בלבד ימים: בחד יומא. והעידו על שלש בגיחות בל ג' ימים: אי אמרת. לא בעיני ג' ימים ללא ליעודי תורא ולמעוטי קיבל בגיחותיו הל מייעד לדיקל בגיחות: השתא הוא דקמהדרי בי. כל שלשה הכיחות בלו ביום למה והוחלה למלה שלשה ימים: והועד בבעליו. ולין עדות ללא בב"ד: הרי כאן ג' עדיות. שלש בטלה למה מהם לא בטלו הבאים ומשלש עליהם הלי מל ולא בטלה הרי הוא מועד: והן עדות אחת [ט]המזה. שהרי על ידי שלשתן הוא מועד הלכך עדות למה הן לכן שלש נאמנות בה למזונה ואומרת הוא פטור מלשלם על הגניחה [י]שלישית ללא מלי מל: והן. הזוממין: פטורין. מתחלתי גניחה שלישית ואע"פ שהן היו גורמים לו לשלם עליה ב"ג [יא]אין עושין מעשה בדבר שאין בידו לקיימו: פטורין שלא יהיו בידם לשלם: בעלים ובבני בית דין. [יב]העידו בו בבני בית דין ושלא בפני בעלים בפני בעלים ושלא בבני בית דין אינו נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בית דין ובפני בעלים [יג]העידוהו שנים בראשונה ושנים בשנית ושלישית הרי כאן שלש עדיות והן עדות אחת להזמה נמצאת כת ראשונה זוממת הרי כאן שתי עדיות והוא עדות אחת שניה זוממת הרי כאן שתי עדיות פטור והן פטורים נמצאת כת שלישית זוממת כולן חייבין ועל זה נאמר [יד]ועשיתם לו כאשר זמם וגו' אי אמרת לייעודי תורא שפיר אלא

[ו]ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כל שכן אמרו לו זבה תוכיח שריחקה ראיותיה טמאה קירבה ראיותיה טהורה אמר להן הרי הוא אומר [יא]וזאת תהיה טמאתו בזובו [יב]הזובה בימים ממאי דהאי וזאת למעוטי זבה מראיות [יג]אימא למעוטי זב מימים אמר קרא [יד]והזב את זובו לזכר ולנקבה מקיש זכר לנקבה מה נקבה בימים אף זכר בימים ולקיש נקבה לזכר מה זכר בראיות אף נקבה בראיות הא מיעט רחמנא וזאת ומה ראית מסתברא קאי בראיות ממעט ראיות קאי בראיות ממעט ימים. תנו רבנן איזהו מועד כל שהעידו בו שלשה ימים ותם שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח דברי ר' יוסי ר' שמעון אומר מועד כל שהעידו בו שלש פעמים ולא אמרו שלשה ימים אלא להחזרה בלבד אמר רב נחמן אמר רב אדא בר אהבה הלכה כר' יהודה במועד שהרי ר' יוסי מודה לו והלכה כרבי מאיר בתם שהרי ר' יוסי מודה לו אמר ליה רבא לרב נחמן ולימא מר הלכה כרבי מאיר במועד שהרי רבי שמעון מודה לו והלכה כרבי יהודה בתם שהרי רבי שמעון מודה לו אמר ליה אנא כרבי יוסי סבירא לי [טו]דרבי יוסי נימוקו עמו. [טז]אבעיא להו שלשה ימים דקתני [יז]לייעודי תורא או לייעודי גברא [יח]למאי נפקא מינה דאתו תלתא כיתי סהדי בחד יומא אי אמרת לייעודי תורא מייעד ואי אמרת לייעודי גברא לא מייעד מימר אמר השתא הוא דקמסהדו בי מאי תא שמע [יט]אין השור נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בעלים ובפני בית דין [כ]העידו בו בפני בית דין ושלא בפני בעלים בפני בעלים ושלא בפני בית דין אינו נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בית דין ובפני בעלים [כא]העידוהו שנים בראשונה ושנים בשנית ושלישית הרי כאן שלש עדיות והן עדות אחת להזמה נמצאת כת ראשונה זוממת הרי כאן שתי עדיות והוא עדות אחת שניה זוממת הרי כאן שתי עדיות פטור והן פטורים נמצאת כת שלישית זוממת כולן חייבין ועל זה נאמר [כב]ועשיתם לו כאשר זמם וגו' אי אמרת לייעודי תורא שפיר

[ז]מתמול שלשום: ריחקה ראיותיה. ג' לשיות בג' ימים כלכתיב [ה]כי יזוב זוב דמה ימים רציס ולרציון (בת"כ פ' מצורע) ימים ימים רציס כלמה: קירבה ראיותיה. ביום אחד טהורה מטומאת שבעה ולא יום כנגד יום: הרי הוא אומר וזאת כו'. ומשום גזירת הכתוב הוא ללמד דלרציון ק"ו: הוב בראיות. לכתיב בהאי קרא [ו]זב מלמא זימני וכתיב טומלמו ולכתיב זאת למשמע מין לך ללמד מה מכתוב בו זב בלשיות ולא זבה בלשיות: קאי בראיות. הלי וחלא גבי לשיות כתיב וממעטו לשיות לזבה: ממעט ימים. בימניה: אלא לחודה. שלא מזב ללמד בעלמא שלא בשעת ראייתו ולא בשעת מזב למתוחו: כרבי יהודה. דתמרי': נימוקו עמו. שטעמו ולימוחי עמו: [ז]ליעודי תורא. ולמעוטי היכא דנגח ביום למה: או [ח]ליעודי גברא. לייעד בעל המור בעיני בלבד ימים: בחד יומא. והעידו על שלש בגיחות בל ג' ימים: אי אמרת. לא בעיני ג' ימים ללא ליעודי תורא ולמעוטי קיבל בגיחותיו הל מייעד לדיקל בגיחות: השתא הוא דקמסהדי בי. כל שלשה הכיחות בלו ביום למה והוחלה למלה שלשה ימים: והועד בבעליו. ולין עדות ללא בב"ד: הרי כאן ג' עדיות. שלש בטלה למה מהם לא בטלו הבאים ומשלש עליהם הלי מל ולא בטלה הרי הוא מועד: והן עדות אחת [ט]המזה. שהרי על ידי שלשתן הוא מועד הלכך עדות למה הן לכן שלש נאמנות בה למזונה ואומרת הוא פטור מלשלם על הגניחה [י]שלישית ללא מלי מל: והן. הזוממין: פטורין. מתחלתי גניחה שלישית ואע"פ שהן היו גורמים לו לשלם עליה ב"ג [יא]אין עושין מעשה בדבר שאין בידו לקיימו: פטורין שלא יהיו בידם לשלם: בעלים ובבני בית דין. [יב]העידו בו בבני בית דין ושלא בפני בעלים בפני בעלים ושלא בבני בית דין אינו נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בית דין ובפני בעלים [יג]העידוהו שנים בראשונה ושנים בשנית ושלישית הרי כאן שלש עדיות והן עדות אחת להזמה נמצאת כת ראשונה זוממת הרי כאן שתי עדיות והוא עדות אחת שניה זוממת הרי כאן שתי עדיות פטור והן פטורים נמצאת כת שלישית זוממת כולן חייבין ועל זה נאמר [יד]ועשיתם לו כאשר זמם וגו' אי אמרת לייעודי תורא שפיר אלא

[ו]ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כל שכן אמרו לו זבה תוכיח שריחקה ראיותיה טמאה קירבה ראיותיה טהורה אמר להן הרי הוא אומר [יא]וזאת תהיה טמאתו בזובו [יב]הזובה בימים ממאי דהאי וזאת למעוטי זבה מראיות [יג]אימא למעוטי זב מימים אמר קרא [יד]והזב את זובו לזכר ולנקבה מקיש זכר לנקבה מה נקבה בימים אף זכר בימים ולקיש נקבה לזכר מה זכר בראיות אף נקבה בראיות הא מיעט רחמנא וזאת ומה ראית מסתברא קאי בראיות ממעט ראיות קאי בראיות ממעט ימים. תנו רבנן איזהו מועד כל שהעידו בו שלשה ימים ותם שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח דברי ר' יוסי ר' שמעון אומר מועד כל שהעידו בו שלש פעמים ולא אמרו שלשה ימים אלא להחזרה בלבד אמר רב נחמן אמר רב אדא בר אהבה הלכה כר' יהודה במועד שהרי ר' יוסי מודה לו והלכה כרבי מאיר בתם שהרי ר' יוסי מודה לו אמר ליה רבא לרב נחמן ולימא מר הלכה כרבי מאיר במועד שהרי רבי שמעון מודה לו והלכה כרבי יהודה בתם שהרי רבי שמעון מודה לו אמר ליה אנא כרבי יוסי סבירא לי [טו]דרבי יוסי נימוקו עמו. [טז]אבעיא להו שלשה ימים דקתני [יז]לייעודי תורא או לייעודי גברא [יח]למאי נפקא מינה דאתו תלתא כיתי סהדי בחד יומא אי אמרת לייעודי תורא מייעד ואי אמרת לייעודי גברא לא מייעד מימר אמר השתא הוא דקמסהדו בי מאי תא שמע [יט]אין השור נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בעלים ובפני בית דין [כ]העידו בו בפני בית דין ושלא בפני בעלים בפני בעלים ושלא בפני בית דין אינו נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בית דין ובפני בעלים [כא]העידוהו שנים בראשונה ושנים בשנית ושלישית הרי כאן שלש עדיות והן עדות אחת להזמה נמצאת כת ראשונה זוממת הרי כאן שתי עדיות והוא עדות אחת שניה זוממת הרי כאן שתי עדיות פטור והן פטורים נמצאת כת שלישית זוממת כולן חייבין ועל זה נאמר [כב]ועשיתם לו כאשר זמם וגו' אי אמרת לייעודי תורא שפיר

[ו]מתמול שלשום: ריחקה ראיותיה. ג' לשיות בג' ימים כלכתיב [ה]כי יזוב זוב דמה ימים רציס ולרציון (בת"כ פ' מצורע) ימים ימים רציס כלמה: קירבה ראיותיה. ביום אחד טהורה מטומאת שבעה ולא יום כנגד יום: הרי הוא אומר וזאת כו'. ומשום גזירת הכתוב הוא ללמד דלרציון ק"ו: הוב בראיות. לכתיב בהאי קרא [ו]זב מלמא זימני וכתיב טומלמו ולכתיב זאת למשמע מין לך ללמד מה מכתוב בו זב בלשיות ולא זבה בלשיות: קאי בראיות. הלי וחלא גבי לשיות כתיב וממעטו לשיות לזבה: ממעט ימים. בימניה: אלא לחודה. שלא מזב ללמד בעלמא שלא בשעת ראייתו ולא בשעת מזב למתוחו: כרבי יהודה. דתמרי': נימוקו עמו. שטעמו ולימוחי עמו: [ז]ליעודי תורא. ולמעוטי היכא דנגח ביום למה: או [ח]ליעודי גברא. לייעד בעל המור בעיני בלבד ימים: בחד יומא. והעידו על שלש בגיחות בל ג' ימים: אי אמרת. לא בעיני ג' ימים ללא ליעודי תורא ולמעוטי קיבל בגיחותיו הל מייעד לדיקל בגיחות: השתא הוא דקמסהדי בי. כל שלשה הכיחות בלו ביום למה והוחלה למלה שלשה ימים: והועד בבעליו. ולין עדות ללא בב"ד: הרי כאן ג' עדיות. שלש בטלה למה מהם לא בטלו הבאים ומשלש עליהם הלי מל ולא בטלה הרי הוא מועד: והן עדות אחת [ט]המזה. שהרי על ידי שלשתן הוא מועד הלכך עדות למה הן לכן שלש נאמנות בה למזונה ואומרת הוא פטור מלשלם על הגניחה [י]שלישית ללא מלי מל: והן. הזוממין: פטורין. מתחלתי גניחה שלישית ואע"פ שהן היו גורמים לו לשלם עליה ב"ג [יא]אין עושין מעשה בדבר שאין בידו לקיימו: פטורין שלא יהיו בידם לשלם: בעלים ובבני בית דין. [יב]העידו בו בבני בית דין ושלא בפני בעלים בפני בעלים ושלא בבני בית דין אינו נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בית דין ובפני בעלים [יג]העידוהו שנים בראשונה ושנים בשנית ושלישית הרי כאן שלש עדיות והן עדות אחת להזמה נמצאת כת ראשונה זוממת הרי כאן שתי עדיות והוא עדות אחת שניה זוממת הרי כאן שתי עדיות פטור והן פטורים נמצאת כת שלישית זוממת כולן חייבין ועל זה נאמר [כב]ועשיתם לו כאשר זמם וגו' אי אמרת לייעודי תורא שפיר אלא

[ו]ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כל שכן אמרו לו זבה תוכיח שריחקה ראיותיה טמאה קירבה ראיותיה טהורה אמר להן הרי הוא אומר [יא]וזאת תהיה טמאתו בזובו [יב]הזובה בימים ממאי דהאי וזאת למעוטי זבה מראיות [יג]אימא למעוטי זב מימים אמר קרא [יד]והזב את זובו לזכר ולנקבה מקיש זכר לנקבה מה נקבה בימים אף זכר בימים ולקיש נקבה לזכר מה זכר בראיות אף נקבה בראיות הא מיעט רחמנא וזאת ומה ראית מסתברא קאי בראיות ממעט ראיות קאי בראיות ממעט ימים. תנו רבנן איזהו מועד כל שהעידו בו שלשה ימים ותם שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח דברי ר' יוסי ר' שמעון אומר מועד כל שהעידו בו שלש פעמים ולא אמרו שלשה ימים אלא להחזרה בלבד אמר רב נחמן אמר רב אדא בר אהבה הלכה כר' יהודה במועד שהרי ר' יוסי מודה לו והלכה כרבי מאיר בתם שהרי ר' יוסי מודה לו אמר ליה רבא לרב נחמן ולימא מר הלכה כרבי מאיר במועד שהרי רבי שמעון מודה לו והלכה כרבי יהודה בתם שהרי רבי שמעון מודה לו אמר ליה אנא כרבי יוסי סבירא לי [טו]דרבי יוסי נימוקו עמו. [טז]אבעיא להו שלשה ימים דקתני [יז]לייעודי תורא או לייעודי גברא [יח]למאי נפקא מינה דאתו תלתא כיתי סהדי בחד יומא אי אמרת לייעודי תורא מייעד ואי אמרת לייעודי גברא לא מייעד מימר אמר השתא הוא דקמסהדו בי מאי תא שמע [יט]אין השור נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בעלים ובפני בית דין [כ]העידו בו בפני בית דין ושלא בפני בעלים בפני בעלים ושלא בפני בית דין אינו נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בית דין ובפני בעלים [כא]העידוהו שנים בראשונה ושנים בשנית ושלישית הרי כאן שלש עדיות והן עדות אחת להזמה נמצאת כת ראשונה זוממת הרי כאן שתי עדיות והוא עדות אחת שניה זוממת הרי כאן שתי עדיות פטור והן פטורים נמצאת כת שלישית זוממת כולן חייבין ועל זה נאמר [כב]ועשיתם לו כאשר זמם וגו' אי אמרת לייעודי תורא שפיר

[ו]מתמול שלשום: ריחקה ראיותיה. ג' לשיות בג' ימים כלכתיב [ה]כי יזוב זוב דמה ימים רציס ולרציון (בת"כ פ' מצורע) ימים ימים רציס כלמה: קירבה ראיותיה. ביום אחד טהורה מטומאת שבעה ולא יום כנגד יום: הרי הוא אומר וזאת כו'. ומשום גזירת הכתוב הוא ללמד דלרציון ק"ו: הוב בראיות. לכתיב בהאי קרא [ו]זב מלמא זימני וכתיב טומלמו ולכתיב זאת למשמע מין לך ללמד מה מכתוב בו זב בלשיות ולא זבה בלשיות: קאי בראיות. הלי וחלא גבי לשיות כתיב וממעטו לשיות לזבה: ממעט ימים. בימניה: אלא לחודה. שלא מזב ללמד בעלמא שלא בשעת ראייתו ולא בשעת מזב למתוחו: כרבי יהודה. דתמרי': נימוקו עמו. שטעמו ולימוחי עמו: [ז]ליעודי תורא. ולמעוטי היכא דנגח ביום למה: או [ח]ליעודי גברא. לייעד בעל המור בעיני בלבד ימים: בחד יומא. והעידו על שלש בגיחות בל ג' ימים: אי אמרת. לא בעיני ג' ימים ללא ליעודי תורא ולמעוטי קיבל בגיחותיו הל מייעד לדיקל בגיחות: השתא הוא דקמסהדי בי. כל שלשה הכיחות בלו ביום למה והוחלה למלה שלשה ימים: והועד בבעליו. ולין עדות ללא בב"ד: הרי כאן ג' עדיות. שלש בטלה למה מהם לא בטלו הבאים ומשלש עליהם הלי מל ולא בטלה הרי הוא מועד: והן עדות אחת [ט]המזה. שהרי על ידי שלשתן הוא מועד הלכך עדות למה הן לכן שלש נאמנות בה למזונה ואומרת הוא פטור מלשלם על הגניחה [י]שלישית ללא מלי מל: והן. הזוממין: פטורין. מתחלתי גניחה שלישית ואע"פ שהן היו גורמים לו לשלם עליה ב"ג [יא]אין עושין מעשה בדבר שאין בידו לקיימו: פטורין שלא יהיו בידם לשלם: בעלים ובבני בית דין. [יב]העידו בו בבני בית דין ושלא בפני בעלים בפני בעלים ושלא בבני בית דין אינו נעשה מועד עד שיעידו בו בפני בית דין ובפני בעלים [יג

לימרו הנך קמאי כו׳. הוא הדין דהוי מצי למיפרך מבמתני׳ אלא דעבד כתרתי דמפיק כיון שבאו גבי יומי גלגא ונגיחה צריך להעיד ביומיה ולא משכחת לה דמעמו ליה מועד לגלגא גבי יומי דהך קמאי כו׳: ו׳יועדי תורא מי ניחא. נהי דקמאי ולאי לייעודיה תכוונו שהרי יודעים שאין על זיקן הבעלים לתקנו נגיחות דלגלגא גלגא כלי

לימרו הנך בתראי וכו׳. מקמאי לא ס״ד למיפרך דמוכח מלגלגא ללייעודי קאמר מדלמעמיט עד נגיחה ג׳ וס״ד מאי קאמר מנה ידעינן דכל דקאי בבי דינא כו׳ ליקמא כגון שהיו מחכווים בממעד כשהעידו כח לחשוב ושניים ר״ל דעל כרחך מיירי כשהעידו כח שלישים מחלה דאי כשהעידו בנפוף אם כן תקשה מקמאי דלמא לחיובים פלגא נזקא קאמר דליכא למיחש כוחה במה שהממיטו עד שיגיחו שלישים בשמת לו היה להם פחי פלגא בג׳ להעיד גלגא כשהממיטו כח שלישים אז מוכחת מינה דלא ידעינן כו׳ ליקמא כגון שהיו מחכווים בממעד כשהעידו כח שלישים ואז ידעינן דכל דקאי בבי דינא לאסהודי בתורא קאתו אבל אחר שלישי לא ידעינן כמה בהמה נזקא אתינן עלה דקמדמזו רמזו רב אשי אמר כשבאו רצופים רבינא אמר במבירין בעל השור ואין מבירין את השור אלא היכי מייעדי ליה דאמרי תורא נגחנא אית לך בבקרך אבעי לך לנטורי לכוליה בקרא. אבעיא להו המשמה כלבו של חבירו בחבירו מהו משמה ודאי פטור בעל כלב מאי מי אמרינן מצי א״ל אנא מאי עבידנא ליה או דלמא אמרינן ליה כיון דידעת בכלבך דמשמי ליה ומשתמי לא אבעי לך לאשהוייה אמר רבי זירא ת״ש ותם שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח הא נוגח חייב אמר אביי מי קתני נגח חייב דלמא הא נגח לא הוי תם ובהיא נגיחה לא מחייב ת״ש שיסה בו את הכלב שיסה בו נחש פטור מאי לאו פטור משמה וחייב בעל כלב לא אימא פטור אף משמה אמר רבא הם תמצי לומר המשמה כלבו של חבירו בחבירו חייב שישהו הוא בעצמו פטור מאי טעמא דכתיב כל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור א״ל רב פפא לרבא אימתי משמיה דריש לקיש כוותיך דאמר ריש לקיש שתי פרות ברשות הרבים אחת רבוצה ואחת מהלכת ובעטה מהלכת ברבוצה פטורה רבוצה במהלכת חייבת א״ל אנא בההיא חיובי מחייבנא דאמרה לה כי אית לך רשותא לסגויי עלי לבעותי בי ליתי לך רשותא: **מתני׳** שור המזיק ברשות הניזק כיצד נגח נגף נשך רבץ בעט ברשות הרבים משלם חצי נזק ברשות הניזק רבי טרפון אומר נזק שלם וחכמים אומרים חצי נזק אמר להם רבי טרפון ומה במקום אימה שהקל על השן ועל הרגל ברשות הרבים שהוא פטור החמיר עליהן ברשות הניזק לשלם נזק שלם מקום שהחמיר על הקרן ברה״ר לשלם חצי נזק שלם אמרו לו דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה ברה״ר חצי נזק אף ברשות הניזק חצי נזק אמר להם אף אני אלא אי אמרת לייעודי גברא. בעיון ג׳ ימים ועל כל נגיחה וגגיחה צריך להעיד ביומיה ולא משכחת לה דמעמו ליה מועד לגלגא גבי יומי דהך קמאי כו׳: ו׳יועדי תורא מי ניחא. נהי דקמאי ולאי לייעודיה תכוונו שהרי יודעים שאין על זיקן הבעלים לתקנו נגיחות דלגלגא גלגא כלי

אלא אי אמרת לייעודי גברא ׳לימרו הנך קמאי אנן מי הוה ידעינן דבתר שלשה יומי אתו הני ומייעדי ליה אמר רב אשי אמריתה לשמעתא קמיה דרב כהנא ואמר לי ולייעודי תורא מי ניחא ולימרו הנך בתראי אנן מנא ידעינן דכל דקאי בי דינא לאסהודי בתורא קאתו אנן לחיובי גברא פלגא נזקא אתינן עלה ׳דקמדמזו רמזו רב אשי אמר ׳כשבאו רצופים ׳רבינא אמר ׳במבירין בעל השור ואין מבירין את השור אלא היכי מייעדי ליה דאמרי תורא נגחנא אית לך בבקרך אבעי לך לנטורי לכוליה בקרא. אבעיא להו המשמה כלבו של חבירו בחבירו מהו משמה ודאי פטור בעל כלב מאי מי אמרינן מצי א״ל אנא מאי עבידנא ליה או דלמא אמרינן ליה כיון דידעת בכלבך דמשמי ליה ומשתמי לא אבעי לך לאשהוייה אמר רבי זירא ת״ש ותם שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח הא נוגח חייב אמר אביי מי קתני נגח חייב דלמא הא נגח לא הוי תם ובהיא נגיחה לא מחייב ת״ש ׳שיסה בו את הכלב שיסה בו נחש פטור מאי לאו פטור משמה וחייב בעל כלב לא אימא פטור אף משמה אמר רבא הם תמצי לומר ׳המשמה כלבו של חבירו בחבירו חייב ׳שישהו הוא בעצמו פטור מאי טעמא ׳כל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור א״ל רב פפא לרבא אימתי משמיה דריש לקיש כוותיך ׳דאמר ריש לקיש שתי פרות ברשות הרבים אחת רבוצה ואחת מהלכת ובעטה מהלכת ברבוצה פטורה רבוצה במהלכת חייבת א״ל ׳אנא בההיא חיובי מחייבנא דאמרה לה ׳כי אית לך רשותא לסגויי עלי לבעותי בי ליתי לך רשותא: **מתני׳** ׳שור המזיק ברשות הניזק כיצד ׳נגח נגף נשך רבץ בעט ברשות הרבים משלם חצי נזק ברשות הניזק ׳רבי טרפון אומר נזק שלם וחכמים אומרים ׳חצי נזק אמר להם רבי טרפון ומה במקום אימה שהקל על השן ועל הרגל ברשות הרבים שהוא פטור החמיר עליהן ברשות הניזק לשלם נזק שלם מקום שהחמיר על הקרן ברה״ר לשלם חצי נזק שלם אמרו לו דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה ברה״ר חצי נזק אף ברשות הניזק חצי נזק אמר להם אף ׳אני

לימרו הנך קמאי כו׳. הוא הדין דהוי מצי למיפרך מבמתני׳ אלא דעבד כתרתי דמפיק כיון שבאו גבי יומי גלגא ונגיחה צריך להעיד ביומיה ולא משכחת לה דמעמו ליה מועד לגלגא גבי יומי דהך קמאי כו׳: ו׳יועדי תורא מי ניחא. נהי דקמאי ולאי לייעודיה תכוונו שהרי יודעים שאין על זיקן הבעלים לתקנו נגיחות דלגלגא גלגא כלי

לימרו הנך בתראי וכו׳. מקמאי לא ס״ד למיפרך דמוכח מלגלגא ללייעודי קאמר מדלמעמיט עד נגיחה ג׳ וס״ד מאי קאמר מנה ידעינן דכל דקאי בבי דינא כו׳ ליקמא כגון שהיו מחכווים בממעד כשהעידו כח לחשוב ושניים ר״ל דעל כרחך מיירי כשהעידו כח שלישים מחלה דאי כשהעידו בנפוף אם כן תקשה מקמאי דלמא לחיובים פלגא נזקא קאמר דליכא למיחש כוחה במה שהממיטו עד שיגיחו שלישים בשמת לו היה להם פחי פלגא בג׳ להעיד גלגא כשהממיטו כח שלישים אז מוכחת מינה דלא ידעינן כו׳ ליקמא כגון שהיו מחכווים בממעד כשהעידו כח שלישים ואז ידעינן דכל דקאי בבי דינא לאסהודי בתורא קאתו אבל אחר שלישי לא ידעינן כמה בהמה נזקא אתינן עלה דקמדמזו רמזו רב אשי אמר כשבאו רצופים רבינא אמר במבירין בעל השור ואין מבירין את השור אלא היכי מייעדי ליה דאמרי תורא נגחנא אית לך בבקרך אבעי לך לנטורי לכוליה בקרא. אבעיא להו המשמה כלבו של חבירו בחבירו מהו משמה ודאי פטור בעל כלב מאי מי אמרינן מצי א״ל אנא מאי עבידנא ליה או דלמא אמרינן ליה כיון דידעת בכלבך דמשמי ליה ומשתמי לא אבעי לך לאשהוייה אמר רבי זירא ת״ש ותם שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח הא נוגח חייב אמר אביי מי קתני נגח חייב דלמא הא נגח לא הוי תם ובהיא נגיחה לא מחייב ת״ש שיסה בו את הכלב שיסה בו נחש פטור מאי לאו פטור משמה וחייב בעל כלב לא אימא פטור אף משמה אמר רבא הם תמצי לומר המשמה כלבו של חבירו בחבירו חייב שישהו הוא בעצמו פטור מאי טעמא דכתיב כל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור א״ל רב פפא לרבא אימתי משמיה דריש לקיש כוותיך דאמר ריש לקיש שתי פרות ברשות הרבים אחת רבוצה ואחת מהלכת ובעטה מהלכת ברבוצה פטורה רבוצה במהלכת חייבת א״ל אנא בההיא חיובי מחייבנא דאמרה לה כי אית לך רשותא לסגויי עלי לבעותי בי ליתי לך רשותא: **מתני׳** שור המזיק ברשות הניזק כיצד נגח נגף נשך רבץ בעט ברשות הרבים משלם חצי נזק ברשות הניזק רבי טרפון אומר נזק שלם וחכמים אומרים חצי נזק אמר להם רבי טרפון ומה במקום אימה שהקל על השן ועל הרגל ברשות הרבים שהוא פטור החמיר עליהן ברשות הניזק לשלם נזק שלם מקום שהחמיר על הקרן ברה״ר לשלם חצי נזק שלם אמרו לו דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה ברה״ר חצי נזק אף ברשות הניזק חצי נזק אמר להם אף ׳אני

רבינו חננאל

[שייך לעמוד א]

כלומר אינן חייבין לשלם עד שיזומו שלשתן ובענין הזה השנים והשלישית ראש״פ שהראשונה כשהחומה פטורה מלשלם צד המועדת שבנגיחה רביעית משלמת התמות שחייבתו לשלם לראובן עומדת וכן דין השניה וכן דין השלישית. אבל אם החזמו אלו הג׳ כיתות כולן משלמ׳ הראשונה מה שחייבתו בעדותה לשלם לראובן והשניה משלמת מה שחייבתו לשלם לשמעון והשלישית משלמת מה שחייבתו לשלם ללוי. ושלשתן משלמות (ומשלמות) צד מועדות שבנגיחה רביעית ועל זה נאמר ועשיתם לו כאשר זמם ופעמים שמשלמות גם צד התמות שברביעית היכי דמי כגון שהודה בנגיחה רביעית וקיימא לן פלגי נזקא קנסא ואין אדם משלם קנס על פי עצמו וכיון שהעידו הללו שהוא מועד נתחייב על עדותם. השתא דייקינן **מיהא ממתניתא אי אמרינן לייעודי תורא**

[ע״כ שייך לעמוד א]

משכחת לה כגון שאמרו כחדא כולהו, אלא אי אמרת לייעודי גברא ולעולם לא הוי מועד עד שיעידו הללו שלש כיתות בשלשה ימים, לימרו הנך שהדי קמאי דאשהידו עליה דנגח בחד בשבא לתורא דראובן מי הוינן ידעי דלמחר ולימים אחרינא אתו שהדי אחריני ומשהדי עליה דחשבת לן דלתלתא כיתי כי חד לחיובי דייקינן מינה דלייעודי תורא הוא. **ואמר ליה רב כהנא לרב אשי** (ר״א ב) כי רב אשי הוא דאמר לייעודי תורא מי ניחא הא איכא למימר נימרו ב) קמאי מי ידעינן דכל דקאי בבי דינא לאשהודי להאי תורא אתא דחשבת לן כת אחת אנן לחיובא פלגי נזקא קא אתינן וכיון שהודמנו שלמנו צד תמות אבל בצד מועדות לא הנדנו הנה אפילו לייעודי תורא לא משכחת לה. **אלא מאי איה לך למימר דאיכא שהדי דחזו להו בהתקבצם בב״ד מרמזי רמזי אהדדי.** כלומר זאת אומרת לכת האחרת הנישא העידו והנה אנחנו עוד מעידין אחריכן דלא יכלי למימר לא הוינן ידעי דלמשהדי בהאי אתו אפילו תימא לייעודי ג) גברא שבאנדמונה להללו שלש כיתות אחת שהעידה תמול והאחרת שהעידה שלשום ישיבה בב״ד באחת עם הכת השלישית שבאה להעיד היום ומרמזי אהדדי ואמר אלו שתי הכיתות לכת השלישית העידו גם אתם כאשר העדנו אנו שנתשבחן כולן עכשיו ככת אחת ואינן יכולין לומר מי הוינן ידעין דלמחר ולימים אחרא אתו אחרינא ומשהדי דהא אחיבריה דהוו ידעי וכיון דאיתומנו חשבינן להו ככת אחת. **רב אשי אמר כגון שבאו רצופין.** דטעם הדבר היא מילתו אמר לך רב אשי כיון דחזינן להו דאתו לבי דינא רצופין אע״ג דלא חזינן להו לייעודי תורא ולייעודי גברא חדא אורתא וחדא שבמא לתרוייהו. **רבינא אמר במבירין בעל השור.** והעידו ב׳ בינים ראשון בב״ד שור שפירש מן השוורים של פלוני ונגח את השוורים של פלוני ונגח שורו של ראובן, מזהירין אותו ב״ד לשמור לב בקריו והעידו אחרים כי בינים שני שורו של שמעון והעידו אחרים כי פירש שור מן השוורים של פלוני ונגח בינים שלישי שורו של ראובן, שוב אין נזדמן לחן לאלו שלש כיתות שיהיו שוורים שהעידו על בעליהן כי ראו בכלל בקרו של שור נגח ואמרו הכת הראשונה שזהו השור שהעידנו על בעליו בינים ראשון והעידה הכת השניה כמותה והשלישית כמותה נמצאו שלש כיתות בעדות בעליהם ובעדות אחת לגבי השור, וכי היכי דאיכא למימר מיהא מתניתא לייעודי תורא גברא ובינא ל) דאפשיטא ל) ועדות דברים הללו שפירשו מבוארין למבינים בס׳ שור שנגח ארבעה וחמשה שוורים (לקמן מא.). **איבעיא להו המשמה כלבו של חבירו.** והוזקו מהו משמה דראי פטור בעל הכלב חייב אי לא ולא אפשיטא ם). ת״ש שיסה בו כלב שיסה בו נחש פטור אוקימנא פטור אף משמה. **אמר רבא** אם הסגא לומר המשמה כלבו של חבירו בחבירו חייב בעל הכלב, שיסהו בעצמו פטור, פי׳ כגון ראובן ששיסה כלבו של שמעון על עצמו והזיק הכלב ההוא את ראובן פטור שמעון בעל הכלב מאי טעמא כל המשנה כגון ראובן זה ששיסה הכלב ובא הכלב ושיסה והזיקו פטור בעל הכלב, ואע״ג דרבא בבעטה מהלכת מחייב בה פטור, ויקימא לן שיסה בו כלב שיסה בו נחש פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים: **מתני׳ שור המזיק ברשות הניזק כיצד נגח נמי.**

מבירין בעל השור כו׳. ומה תמהר לכתוב מנו למימר לחיובא פלגא נזקא קאמינן לקמן מכשוורים לכתן בהמנית (לקמן דף לה.): גבי זה שומר קטן סוזק ס״ל דיכול לומר לחד מהד נאמד ס״ל דלא יכול לומר לחד מהד מסס נאמד אלא לכולהו ואין לו פלגי נזקא קנסא ואין אדם משלם קנס על פי עצמו וכיון שהעידו הללו שלש כיתות שהוא מועד עד שיעידו שלש כיתות אחרות בשלשה ימים, לימרו הנך שהדי קמאי דאשהידו עליה דנגח בחד בשבא לתורא דראובן מי הוינן ידעי דלמחר ולימים אחרינא אתו שהדי אחריני ומשהדי עליה דחשבת לן דלתלתא כיתי כי חד לחיובי דייקינן מינה דלייעודי תורא הוא. **ואמר ליה רב כהנא לרב אשי** (ר״א ב) כי רב אשי הוא דאמר לייעודי תורא מי ניחא הא איכא למימר נימרו ב) קמאי מי ידעינן דכל דקאי בבי דינא לאשהודי להאי תורא אתא דחשבת לן כת אחת אנן לחיובא פלגי נזקא קא אתינן וכיון שהודמנו שלמנו צד תמות אבל בצד מועדות לא הנדנו הנה אפילו לייעודי תורא לא משכחת לה. **אלא מאי איה לך למימר דאיכא שהדי דחזו להו בהתקבצם בב״ד מרמזי רמזי אהדדי.** כלומר זאת אומרת לכת האחרת הנישא העידו והנה אנחנו עוד מעידין אחריכן דלא יכלי למימר לא הוינן ידעי דלמשהדי בהאי אתו אפילו תימא לייעודי ג) גברא שבאנדמונה להללו שלש כיתות אחת שהעידה תמול והאחרת שהעידה שלשום ישיבה בב״ד באחת עם הכת השלישית שבאה להעיד היום ומרמזי אהדדי ואמר אלו שתי הכיתות לכת השלישית העידו גם אתם כאשר העדנו אנו שנתשבחן כולן עכשיו ככת אחת ואינן יכולין לומר מי הוינן ידעין דלמחר ולימים אחרא אתו אחרינא ומשהדי דהא אחיבריה דהוו ידעי וכיון דאיתומנו חשבינן להו ככת אחת. **רב אשי אמר כגון שבאו רצופין.** דטעם הדבר היא מילתו אמר לך רב אשי כיון דחזינן להו דאתו לבי דינא רצופין אע״ג דלא חזינן להו לייעודי תורא ולייעודי גברא חדא אורתא וחדא שבמא לתרוייהו. **רבינא אמר במבירין בעל השור.** והעידו ב׳ בינים ראשון בב״ד שור שפירש מן השוורים של פלוני ונגח את השוורים של פלוני ונגח שורו של ראובן, מזהירין אותו ב״ד לשמור לב בקריו והעידו אחרים כי בינים שני שורו של שמעון והעידו אחרים כי פירש שור מן השוורים של פלוני ונגח בינים שלישי שורו של ראובן, שוב אין נזדמן לחן לאלו שלש כיתות שיהיו שוורים שהעידו על בעליהן כי ראו בכלל בקרו של שור נגח ואמרו הכת הראשונה שזהו השור שהעידנו על בעליו בינים ראשון והעידה הכת השניה כמותה והשלישית כמותה נמצאו שלש כיתות בעדות בעליהם ובעדות אחת לגבי השור, וכי היכי דאיכא למימר מיהא מתניתא לייעודי תורא גברא ובינא ל) דאפשיטא ל) ועדות דברים הללו שפירשו מבוארין למבינים בס׳ שור שנגח ארבעה וחמשה שוורים (לקמן מא.). **איבעיא להו המשמה כלבו של חבירו.** והוזקו מהו משמה דראי פטור בעל הכלב חייב אי לא ולא אפשיטא ם). ת״ש שיסה בו כלב שיסה בו נחש פטור אוקימנא פטור אף משמה. **אמר רבא** אם הסגא לומר המשמה כלבו של חבירו בחבירו חייב בעל הכלב, שיסהו בעצמו פטור, פי׳ כגון ראובן ששיסה כלבו של שמעון על עצמו והזיק הכלב ההוא את ראובן פטור שמעון בעל הכלב מאי טעמא כל המשנה כגון ראובן זה ששיסה הכלב ובא הכלב ושיסה והזיקו פטור בעל הכלב, ואע״ג דרבא בבעטה מהלכת מחייב בה פטור, ויקימא לן שיסה בו כלב שיסה בו נחש פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים: **מתני׳ שור המזיק ברשות הניזק כיצד נגח נמי.**

ליקוטי רש״י

בעטה מהלכת ברבוצה פטורה. ואף על גב דכרכוסת הכרכים חייבת הכא פטורה דכל פטורה לכל משמעה כגון זו שרבצה ברה״ר ונפל אחר כך (לעיל כ.). **משמה כלבו של חבירו בחבירו חייב.** ואפילו הכי קתני לקמן בפרק כילד דקמפקפה לכולהו מועדין ס״ק וקמפקפ נמי שור המזיק בקרנות הניזק כילד (לעיל מז.). **ואפילו קרן תמה** טי׳ כמועד לנזק מן קרן (לעיל טו:). **נגח.** נגיחה בקרן קרן. **נגף.** שדחפה בגופה והזיקה בכוונה. **רבין.** שרבצה בלים בתוך הלכלוכ ונפלה עליהן כי בשכן. **בעט.** שבעטה בהגליה ובשבה לה בכלים ואפילו הכי מחייב דכל דבר שבגופה מקרי בעט (לעיל ב:). **משה״ם נזק שלם.** והוזיל ומשונה הוא מע״ש דמזק שלם מגופו הוא ומשלם בהמתיהן לקמן בשמעתין לקמן בשמעתין לרבי טרפון משונה קרן כתר הניזק מגופו משלם (לעיל יח.).

מסורת הש״ס
עם הוספות

ם) [סנהדרין דף פו:], ן) [לקמן מא.], ס) לעיל כג. [ום״ק], ע) לעיל כ.], פ) לעיל כ. לקמן לב.,) לעיל עו.], צ) לעיל יד. וש״נ], ק) [לעיל מו:], ר) לקמן ס., ש) עי׳ תוס׳ יו״ט שר״ל מנגח ואילך, ת) [ל״ל דהנהנתקין סנהדרין פו:],) [ועי׳ תוספות סנהדרין פו: ד״ה קמ״ל].

הנהות הב״ח

(ם) רש״י ד״ה לימרו וכו׳ פלגא נזקא אתינן ואין עגינו: (ן) תוס׳ ד״ה ממכירין וכו׳ בגמרא אחד מסס (אחר כל נגיחה) מג״ע וע״ש ס״ק אחד כל הנגיחות: (ס) בא״ד ומתי יגת שנית ושלישית ויכירוהו ומעמד זה וכו׳ נאמו כשכירוהו כל״ל וכן לקמן:

גליון הש״ם

גמרא ׳לימרו הנך קמאי. עיין ב״ב דף ט ע״ב תוספות ד״ה מלגלגין: שם **כי אית** ׳לך רשותא בו. עיין לקמן דף מז ע״ב תוספות ד״ה למאי פטור:

הנהות וציונים

ם) [תיבת ״אף״ ליתא במשניות] (גליון). וכן ליתא בכת״י. ן) בכת״י אלא הנך בתראי **שבריך** ׳להם הניזק. ס) בכת״י נוסף כ׳לימרו ׳לייעודי תורא נחיא ובגון דאיכא למימר מתניתא לייעודי תורא גברא ובינא ל) דאפשיטא ל) ועדות דברים הללו שפירשו מבוארין למבינים בס׳ שור שנגח ארבעה וחמשה שוורים (לקמן מא.). **איבעיא להו המשמה כלבו של חבירו.** והוזקו מהו משמה דראי פטור בעל הכלב חייב אי לא ולא אפשיטא ם). ת״ש שיסה בו כלב שיסה בו נחש פטור אוקימנא פטור אף משמה. **אמר רבא** אם הסגא לומר המשמה כלבו של חבירו בחבירו חייב בעל הכלב, שיסהו בעצמו פטור, פי׳ כגון ראובן ששיסה כלבו של שמעון על עצמו והזיק הכלב ההוא את ראובן פטור שמעון בעל הכלב מאי טעמא כל המשנה כגון ראובן זה ששיסה הכלב ובא הכלב ושיסה והזיקו פטור בעל הכלב, ואע״ג דרבא בבעטה מהלכת מחייב בה פטור, ויקימא לן שיסה בו כלב שיסה בו נחש פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים: **מתני׳ שור המזיק ברשות הניזק כיצד נגח נמי.**

אלא אם תאמר [שהג׳ ימים בפסוק באים] לייעד את הבעלים, שנאמר הראשונים, וכי איך היינו יודעים שאחרי ג׳ ימים יבואו אלה ויעידו שהוא מועד [ואין לנו אחריות על החצי נזק של הנגיחה השלישית].

אמר רב אשי, אמרתי את ההלכה הזו בפני רב כהנא, ואמר לי, וכי זה מובן [לפי מי שאומר שהג׳ ימים שכתוב בתורה באים] לעשות את השור מועד, שיאמרו העדים האחרונים, מאיפה ידענו שכל מי שנמצא בבית דין בא להעיד על השור הזה. אנחנו באנו לחייב הבעלים חצי נזק [ולא לעשות את השור מועד. אלא צריך לומר שכאן מדובר] שרמזו [אחד לשני, ולכן ידעו הבית דין שכל הכיתות באו יחד לעשות את השור מועד]. רב אשי אמר [גם אפשר להסביר את ההוכחה שבאו לעשות את השור מועד] כשבאו [העדים להעיד על ג׳ נגיחות, באו לבית דין] ביחד [1]. רבינא אמר [גם אפשר להסביר את ההוכחה שבאו לעשות את השור מועד] במכירים את בעל השור ואין מכירים את השור [שהרי צריך לומר שבאו להעיד שהשור מועד ולא על החצי נזק, שחצי נזק משתלם מגופו של השור, ואין יודעים איזה שור]. אם כן אין מעידים שהוא מועד. שאומרים, שור נגחן יש לך בבקרך, ואתה חייב לשמור כל השוורים שלך.

שאלו שאלה [בבית המדרש], המשמה כלבו של חבירו בחבירו [פי׳: לוי שיסה כלב של ראובן לנשוך את שמעון], מה דינו [2]. משמה ודאי פטור [שהוא רק גרם היזק], בעל כלב מה דינו. הוא יכול לומר אני, מה עשיתי לך, או אולי אומרים לו, כיון שידעת בכלב שלך שמשסים אותו, והוא משוסה, לא היה לך להשאירו [ללא שמירה]. אמר רבי זירא, בא ושמע, ותם, שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח, הרי [אם הוא] נוגח, חייב [הרי משמוש התינוק הוא שסוי]. אמר אביי, מי כתוב נגח חייב [הבעלים]. אולי זה, נגח לא הוי תם, [אמנם] באותו הנגיחה, לא מחייב.

בא ושמע, שיסה בו את הכלב שיסה בו נחש, פטור, [במה מדובר] וכי לא פטור המשסה, וחייב בעל כלב. לא, נאמר, פטור אף משסה. אמר רבא, אם תוכל לומר, המשסה כלבו של חבירו בחבירו, חייב. שיסהו הוא בעצמו, פטור. למה, כל המשנה ובא אחר ושינה בו, פטור.

א״ל רב פפא לרבא, למדנו בשם ריש לקיש כמותך, שאמר ריש לקיש, שתי פרות ברשות הרבים, אחת רבוצה ואחת מהלכת, ובעטה מהלכת ברבוצה, פטורה, רבוצה במהלכת, חייבת. א״ל, אני באותו המקרה, מחייב, שאומרים לו, אפילו אם יש לך רשות ללכת עלי, לבעט בי אין לך רשות [3].

מתני׳. שור המזיק ברשות הניזק כיצד. נגח, נגף, נשך, רבץ, בעט [כולם תולדות של קרן], ברשות הרבים, משלם חצי נזק. ברשות הניזק, רבי טרפון אומר, נזק שלם. וחכמים אומרים, חצי נזק [4]. אמר להם רבי טרפון, ומה במקום שהקל על השן ועל הרגל, [היינו] ברשות הרבים שהוא פטור, החמיר עליהן [היינו] ברשות הניזק לשלם נזק שלם, מקום שהחמיר על הקרן ברשות הרבים לשלם חצי נזק, [וכי] זה לא ק״ו שנחמיר עליו ברשות הניזק לשלם נזק שלם. אמרו לו, דיו הנלמד מקל וחומר להיות כמקורו, כמו שברשות הרבים, חצי נזק, אף ברשות הניזק, חצי נזק. אמר להם, אף אני

---

1. עי׳ רמב״ם (עדות פכ״ב ה״ח) הוב״ד לעיל כד ע״ב הערה 8, ועי״ש פכ״ו ה״ט: וכן שנים שהעידו בבן סורר ומורה עדות בהלכותה ובאו שנים מחלייהם והעידו עליו עדות בהלכותה שהם יהרג והוזמו שניהן, כת בהלכותה נוקה ואינה נהרגת מפני שיכולים לומר להלקותו נתנו, אבל כת בהלכותה נהרגת שעל פיהן נלכד הוא נהרג, היתה הכת בהלכותה נהרגה שנים מומרים בפניו גנב ושנים מומרים בפניו אבל והוזמו כולם נהרגין, העידו שנים שזה גנב נפש ושנים מומרים בפניו והוזמו הרי אלו נתקנין, העידו שנים שגנבו והעידו שנים אחרים שמכרו, בין שהוזמו עדי גניבה בין שהוזמו עדי מכירה כל כת מהן שהוזמה נהרגת, שהגניבה היא תחילת חיובו של זה למיתה, העידו שנים שמכרו זה והרגוהו והוזמו ולא היו שם עדים שגנבו הרי אלו פטורין, שאפילו לפ׳ שהוזמו עדי מכירה אפילו נמלינו מוסח רומזין זה את זה אין מכרתי, נמי עדי גניבה אחר שהוזמו עדי מכירה אפילו נמלינו מוסח רומזין זה את זה אין נהרגין. ועיין בתומים סוף הלכות עדות (סוף סי׳ לח) שהקשה הלח״מ עיקר הטעם הכא הוא משום דצריך שיוזמו כולם, וא״כ למה בשור המועד כל כת אינה מתייעד עד שיוזמו כל השלש כתות והכא גבי גניבה ומכירה מתייעד כל כת בפני עצמה כשהוזמה לבדה. עי׳ גר״ח, והנה בקובדרין (פו ע״ב) נתלקו רבי יוחנן וחזקיה בעידי גניבה ועידי מכירה בנפש שהוזמו, שחזקיה סובר שאין נהרגין ורבי יוחנן סובר שכן נהרגין. ומצותר שם שהמת׳ שם דוכיחים ״דכר״ ולא תלי דכר, והיפ פותה ממ׳ ר״ע ורבנן (לקמן דף ע). והנה קשה לומר שחולקים ב״דכר״ ולא תלי דכר״, דשם כן למה הגמ׳ הביאה המת׳ שלשם לגבי עדים שם נהרגין חו״ל, הלא כיון דהוי תלי דכר, היה לה להביא המת׳ בגנב עצמו שם נהרג חו״ל. עיי״ש ברש״י ד״ה עידי גניבה, דכיון שכשם לגי נהרגים, הוא לגי נהרג, משום דהוי לה עדות שאי אתה יכול להזימה. וא״כ לפי״ז, מובן הגמ׳ שעיקר המת׳ לענין עדים זוממים, אבל שם תלמד להשעם הוא משום דהוה תלי דכר, ב״כ נמצא דעדות כזאת לא תוכל להזימה מיהא, ושם כן שוב היה גמ׳ להביא המת׳ לגבי הגנב עצמו, שוב מלמדני בחיובי הר״ן שהקשה כן ע״ש. אלא העיקר דעידי גניבה ועידי מכירה, כל ג׳ מעידה על דבר אחד, ומעשה אחד בפני עצמו [ולפ״ז אפילו בפני עצמה לא הוי מעשה כלל בלא הגניבה, אבל מ״מ הרי מיתת בב״ד כשבאת ג׳ נראיה לבת אחת והעידה לא נראיה לגמרי אלא הוי דבר אחד, הכל כיון דעידי גניבה לא נראיי מעידי מכירה, דשם עדות הגניבה בפני עצמה הוי דבר אחד, לפ שהמכירה בפני עצמה לא הוי דבר אחד שם בכל זאת נקרא דבר אחד], ושם שני עדויות ואין נוגעין זה בזה, ולא שייך לומר בזה ״תלי דכר״, ולפי״ז נמצא דלענין חיוב המיתה של חומו המעידים עליו יש לחייבו מיתה ע״י עדותם אפילו לר״ע כיון דהוי דבר אחד שהם לענין המעשה, אע״פ שהם לענין חיוב מיתה בעדים זוממים, דבזה לריכים ב׳ עדות על עסק חיוב מיתה, ולולא זה לא הוי כאחר זמם, וממילא מובן למה הגמ׳ הביאה המת׳ בענין העדים ולא הם עלמם, ודבדברי רש״י. והנה לענין שור המועד (ב״ק דף כד) וכן לענין מזקה (ב״ב דף נו ע״ב) תמרינן שם גניבה ומכירה דרכי עקיבא דכל כת בפני עלמה הוי תלי דכר ולא מהני, ולכאורה לריך להבין לפי מה שהקשינו מהגמ׳ דקובדרין לענין עסק המעשה, עידי גניבה ועידי מכירה הוי דבר אחד שהם ולמה התם בשור המועד וכן לענין מזקה הוי רק תלי דכר. אלא יש לחלק שכן בענין שור המועד, להעדאת השור בלא כל הג׳ כיתי עדים אינו כלום לענין לעשות השור מועד, ולכן הוי תלי דכר, וכן הדין לענין מזקה כיון דבלא השנה השלישית לא מחזיק כלל, וא״כ נמלא דהוי בלא לחיכא עדים על הב׳ השנים הראשונות ג״כ לא מחזיק כלל, וא״כ נמלא דהוי בלא הוי רק תלי דכר. ולפי״ז מיושבים היטב דברי הרמב״ם שפסק בשור המועד דבענין דוקא שיוזמו כל השלש כתות, וגבי גניבה ומכירה פסק דמיירי בשור המועד דבענין שיוזמו כולם, ולא דמיירי בלא הוי רק תלי דכר. ולפי״ז מיושבים היטב דברי הרמב״ם שפ

לא אלמד קרן מקרן, אני אלמד קרן מרגל. ומה במקום שהקל על השן ועל הרגל ברשות הרבים, החמיר בקרן, מקום שהחמיר על השן ועל הרגל ברשות הניזק, אינו קל וחומר שנחמיר בקרן. אמרו לו, די מה שנלמד מהק״ו להיות כמקורו [שכן לולא קרן ברשות הרבים אין ק״ו כלל], מה ברשות הרבים, חצי נזק, אף ברשות הניזק, חצי נזק.

גמ׳. ור״ט לא סובר [שיש מושג של] דיו. והרי ״דיו״ הוא מן התורה. שלמדנו [בענין י״ג מידות שהתורה נדרשת בהם], איך [לומדים] מק״ו. ״ויאמר ה׳ אל משה ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים״, ק״ו לשכינה ארבעה עשר יום [פי׳: היו צריכים ללמוד שמרים תהיה מחוץ למחנה י״ד, כפול ממי שמבייש פני אביה]. אלא די מה שנלמד מהק״ו להיות כמקורו. אין לו [לר״ט הלימוד בענין] דיו, כאשר הוא פורך את הק״ו [כמו המשנה שלנו, שכן אם תדרוש דיו זה פורך את הק״ו ולא לומדים ממנו כלום, אבל] איפה שלא פורך את הק״ו, הוא סובר ״דיו״. שם [אצל מרים] שבעה [ימים של גירוש מהמחנה מחמת בזיון] של השכינה לא כתוב [בכלל], בא הק״ו ומביא י״ד, בא ״דיו״ ומוציא את זה מז׳ ונשאר ז׳. אבל כאן חצי נזק כתוב, ובא הק״ו ומביא עוד חצי נזק ונעשה נזק שלם, אם תדרוש דיו זה יפרוך את הק״ו.

ורבנן, שבעה [ימים של גירוש מהמחנה מחמת בזיון] של השכינה כתוב, ״תסגר שבעת ימים״. ור״ט, ההוא ״תסגור״ [מלמד] שדורשים ״דיו״ [ואין לה חיוב גירוש המחנה לי״ד יום]. ורבנן, כתוב פסוק אחר [ללמד דיו] ״ותסגר מרים״. ור״ט [איך הוא ילמד הפסוק השני], אותו [פסוק מלמד] שאפי׳ במקרה רגיל דורשים ״דיו״, ולא תאמר, כאן משום כבודו של משה, אבל במקרה רגיל לא, לכן לומדים [שלא].

א״ל רב פפא לאביי, והרי יש תנא שלא דורש ״דיו״ ואף על גב שלא פורך את הק״ו. שלמדנו, מאיפה אנו יודעים קרי בזב [שטיפה שלו מטמאת במגע ובמשא כמו זובו]. הוא ק״ו, מה [רוק, שהוא] טהור ב[אדם] טהור, [אבל הוא] טמא ב[אדם] טמא [שהוא זב. שכבת זרע שהוא] טמא ב[אדם] טהור, אינו ק״ו שיהא טמא ב[אדם] טמא [שהוא זב], ולומדים את זה [פי׳: שקרי של זב מטמא] בין למגע בין למשא [כמו רוקו של זב]. ולמה. נאמר ש״הקל וחומר״ מועיל לענין מגע, ומועיל ״דיו״ להוציאו ממשא [שאינו מטמא במשא, כמו בקרי של כל אדם]. ואם תאמר, למגע לא צריכים ק״ו, שלא גרע מאדם טהור. [זה לא נכון, אלא] צריכים [את זה], שהיינו חושבים, שנאמר ״מקרה לילה״, מי שקריו גורם לו [טומאה], להוציא את זה שאין קריו גורם לו [טומאה], אלא דבר אחר גרם לו, לכן לומדים [שלא]. וכי ״ולא דבר אחר״ כתוב [בפרשת קרי, הרי מקרה לילה הוא בין לזב בין לאדם טהור, ולכן למגע לא צריכים ק״ו].

ומי הוא התנא ששמעת שאמר, שכבת זרע של זב מטמא במשא [מק״ו הנ״ל]. לא ר״א ולא רבי יהושע. שלמדנו, שכבת זרע של זב מטמא במגע ואין מטמא במשא, דברי רבי אליעזר. ורבי יהושע אומר, אף מטמא במשא [1], לפי שאי אפשר בלא צחצוחי זיבה. עד כאן לא קאמר רבי יהושע שם, אלא שאי אפשר בלא צחצוחי זיבה, הרי ללא זה, לא. אלא התנא הזה הוא שלמדנו, למעלה מהן [פי׳: למעלה מג׳ אבות הטומאות של שרץ שכבת זרע וטמא מת שאינם מטמאים אלא במגע],

---

1. עי׳ רמב״ם (מטמאי משכב ומושב פ״ג הי״ד): רוק הזב ושכבת זרעו ומימי רגליו כל אחד מהן טומאתן יום תורה, ומטמא כל שהוא במגע ומשא הרי הוא כזוב וכו׳ ירוק הזב בטהור, ומימי רגליו ושכבת זרעו פ״ג אינו יהיה פחות מיטמוני זיבה כל שהוא. כ״מ: רוק הזב ושכבת וכו׳ - עי׳ כלים (פ״ג מ״ג) זובו של זב ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו וכו׳ מטמאים במגע ומשא. ועי׳ נדה (נה ע״ב) שלומדים ״רוקו״ מלכתיב ״וכי ירוק הזב בטהור״ ומרבה הגמ׳ אין לטומאת מגע אין לטומאת משא. ומימי רגליו לומדים (סח ב ע״ב) מדמניח זובו טמא ״ושפח״ לרבות מימי רגליו. ושכבת זרעו לומדים (ג״ק כה ע״ב) מק״ו. ור׳ יהושע נתן טעם לשכבת זרע דמטמא משום פ״ג במשא אף לטומאת זיבה כל שהוא. ומשמע נרגיו דה״ה למימי רגליו, וכתב רבינו טעם זה, שהוא יותר פשוט וקלר. וי״מ מקשים על הרמב״ם למה אמר טעם זה למימי רגליו ולא כמ״כ בגמ׳ נדה. ופפשר לפרך דבגמרא אליבא דר״ע דאמר דפ״ג דמטהר ממשא לשכבת זרע, דסבירא ליה דכיון דכתיב בה ״ושפח״ לומד מ״ושפח״ דגם מומר לפ״ג דמטהר ממשא לשכבת זרע ומימי רגליו כל שהוא. ופפשר לפרך דלר״ע דאמר דפ״ג דמטהר ממשא לשכבת זרע ומימי רגליו כל שהוא, אם כן למה לי למכתב בשכבת זרע ומימי רגליו כל שהוא, הא ידעינן מק״

ה) ג"י קה, ב"ח קיט, ב"ש קיט, ג) [ועי' תוס' ר"ה כ"ג, ב], ג) ע"ל דתניא ובירושלמי תרומות, ד) [ע"ל מ, ב], ה) עיין תוס' נדה כב, ד"ה לפני, ו) נדה כג, ב, ז) ע"ל מ"ב, ח) [ע"ל מ"ג, ט) ב"א מ"ג, י) לעיל עז, יא) עיין מהרי"ט, יב) כג, ב, יג) [ועיין תוספות קדושין ד: ד"ה מה לי'מפה] וע"ש תוס' הרא"ש שם ותוס' חולין פה. ד"ה מה, טו) [סה במכסכת נדה] ממעט שפתו והפה נותנין רק מעפה וכן הקב"ה ועי' בעין יעקב שם ג"ש קלא ועי' בתוס' ב"ב כג, ב ע"א ובמוס' שבת קיט ע"ב ע"ש קל ובמוס' נדה כב, ב ד"ה לפני מה שהקשו ותירצו ודפוי מה נדה] ממעט שפתו ופה ממעט ג"ש קרן קרן כו' וכ"כ הב"ח בעי"ז בבמ"ע לחייבו ברה"ר מועילות לחייבו ברשות הניזק ני"ש קרן כו'].

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אני וכו' נפקא"ל מחורה מפנה בשוה מקום. עיין יבמות קף ו ע"ש תוספות ד"ה ומה עבודה ומכורס"ת שם:

הגהות וציונים

ב) קרן משן ורגל (כת"י); ג) ס"א צד חמור (גליון); ג) [שוחט חוץ לזמנו. מהר"ם (גליון)]. ד) יש להוסיף [כל דיני דוק ומגע (באה"מ)].

תורה אור השלם

א) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן רַק בְּפָנַיָּה הַלֹּא תְכֻלַּם שִׁבְעַת יָמִים תִּסָּגֵר שִׁבְעַת יָמִים מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְאַחַר תֵּאָסֵף: [במדבר יב, יד]

ב) וְתִסָּגֵר מִרְיָם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים וְהָעָם לֹא נָסַע עַד הֵאָסֵף מִרְיָם: [במדבר יב, טו]

ג) כִּי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרֵה לָיְלָה וְיָצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה: [דברים כג, יא]

ד) וְכִי יָרִיק הַיָּבֵם בְּטַהֵר לְיַבְּמָתוֹ וְכִבְּסָה בְגָדֶיהָ וְרָחַץ בַּמָּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב: [ויקרא טו, ח]

ה) וְכָל בֶּגֶד וְכָל עוֹר אֲשֶׁר יִהְיֶה עָלָיו שִׁכְבַת זֶרַע וְכֻבַּס בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב: [ויקרא טו, יז]

ו) אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב בַּקֳּדָשִׁים לֹא יֹאכַל עַד אֲשֶׁר יִטְהָר וְהַנֹּגֵעַ בְּכָל טְמֵא נֶפֶשׁ אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע: [ויקרא כב, ד]

ליקוטי רש"י
[נדפס בהשמטות]

אני א"א אדון קרן מקרן. לדמיכרס קתמר להו לדלידיה ליח ליה דיו היכא דמפרך ק"ו וא"ת מה לשן הרגל שכן הזיקן מלוי מתמר בקרן שאין הזיקן כ"כ דמשתמש בקרן: דיו **לבא** מן הדין ורגל שכן הזיקן מלוי עליו רבוי ורגל אינו דין שנתמיר בקרן: **דיו** לבוא מן הדין להיות כנדון. קסוק קוף מי לגלו קרן כרה"ר לו מסקמת לד ק"ו: **גמ'** **והא דיו דאורייתא הוא דתניא.** גבי ס"ג מדות בפורט בכניס מדין מקום שהמזיק ק"ו אדון קרן מקרן. כלמאמר לעיל אלא קרן שהמזיק בכלל ומה רגל שכן הזיקן מלוי עליו רבוי ורגל אינו דין שנתמיר בקרן: דיו **לבא** מן הדין להיות כנדון. קסוק קוף מי לגלו קרן כרה"ר לו מסקמת לד ק"ו: **גמ'** **והא דיו דאורייתא הוא דתניא.** גבי ס"ג מדות בפורט בכניס מדין

מידי וא"א דבר אחר כתיב. פיעמ לפלמני ק"ו למגע ומשא לטומאה גופיה ולמני דיו לומר לגלי מטמא מדם לטמא בגדים וברים מסכת כלים[ב] ומסוף מסכת זבים[ג] משמע שם ס"ז של זב מטמא בגדים וכ"ת מ"ל דיו לגלי בטומאה שלא מניעו שום דבר שמטמא במשא שלא יטמא מדם לטמא בגדים הא לעיל (דף י:) למדנין כי הא גוונא לר"ט מהני ק"ו ל"ג ומהני דיו למגופו ומע"ז שלא מניעו ז"ג[ד] ושמא י"ג ומגופו ואין לקמן[ה] גבי מפץ לומר לטמא לטמא בגדים הא לעיל (דף י:) למדנין כי הא גוונא לר"ט מהני ק"ו ל"ג ומהני דיו לטומאת ערב ומהני דיו לטומאת ז' וא"ע"ג דלא מניעו דבר הגוזע מטמא שלא יטמא מדם לטמא בגדים ומשקה מדם לטמא בגדים הא לעיל (דף י:) למדנין כי הא גוונא לר"ט מהני ק"ו ל"ג ומהני דיו לטומאת ערב ומהני דיו לטומאת ז' וא"ע"ג דלא מניעו דבר הגוזע מטמא שלא יטמא מדם לטמא בגדים ומשקה מדם לטמא בגדים וא"ת ומנלע"ד דלא מהני ק"ו למשקה מדם לטמא בגדים ומהני דיו לטומאת ז' ומ"ש מדם לטמא בגדים ומשקה מדם לטמא בגדים וי"ל כיון שהטומאה מעין הדין שלמו נמין לגלמוד שיך לומר דיו שפיר ומ"ש בפרק אמר אתא ק"ו איתי ארבעה אתא דיו שפיע שבעה ואוקי שבעה אבל הכא אתי נזק כתיב ואתא ק"ו איתי חצי נזק אחרינא ונעשה נזק שלם אי דרשת דיו אפריך ליה ק"ו ורבנן שבעה דשבינה כתיבי[א] תסגר שבעת ימים ור"ט ההוא תסגר דדרשינן דיו הוא ורבנן כתיב קרא אחרינא[ב] ותסגר מרים [מחוץ למחנה שבעת ימים] ור"ט ההוא דאפי' בעלמא דרשינן דיו ולא תאמר הכא משום כבודו של משה אבל בעלמא לא קמ"ל. א"ל רב פפא לאביי והא האי תנא דלא דריש דיו ואע"ג דלא מפריך ק"ו דתניא קרי בזב מניין ודין הוא מה טהור בטהור טמא בטמא טמא בטהור אינו דין שיהא טמא בטמא וקא מייתי לה בין למגע בין למשא ואמאי נימא אהני ק"ו למגע אהני דיו לאפוקי משא וכי תימא למגע לא אצטריך ק"ו דלא גרע מגברא טהור איצטריך סד"א[ג] מקרה לילה כתיב מי שקריו גורם לו יצא זה שאין קריו גורם לו אלא דבר אחר גרם לו קמ"ל מידי ולא דבר אחר כתיב ומאן תנא דשמעת ליה דאמר שבבת זרע של זב מטמא במשא לא ר"א ולא רבי יהושע דתנן[ד] שבבת זרע של זב מטמא במגע ואין מטמא במשא[ה] דברי רבי אליעזר ורבי יהושע אומר אף מטמא במשא[ו] לפי שאי אפשר בלא צחצוחי זיבה עד כאן לא קאמר רבי יהושע התם אלא שאי אפשר בלא צחצוחי זיבה הא לאו הכי לא אלא האי תנא הוא דתנן[ז] למעלה מהן זובו

אני א"א אדון קרן מקרן. לדמיכרס קתמר להו לדלידיה ליח ליה דיו היכא דמפרך ק"ו וא"ת מה לשן הרגל שכן הזיקן מלוי מתמר בקרן שאין הזיקן כ"כ דמשתמש בקרן: דיו **לבא** מן הדין ורגל שכן הזיקן מלוי עליו רבוי ורגל אינו דין שנתמיר בקרן: דיו **לבא** מן הדין להיות כנדון. קסוק קוף מי לגלו קרן כרה"ר לו מסקמת לד ק"ו: **גמ'** **והא דיו דאורייתא הוא דתניא.** גבי ס"ג מדות בפורט בכניס מדין מקום שהמזיק ק"ו אדון קרן מקרן. כלמאמר לעיל אלא קרן שהמזיק בכלל ומה רגל שכן הזיקן מלוי עליו רבוי ורגל אינו דין שנתמיר בקרן: דיו **לבא** מן הדין להיות כנדון. קסוק קוף מי לגלו קרן כרה"ר לו מסקמת לד ק"ו: **גמ'** **והא דיו דאורייתא הוא דתניא.** גבי ס"ג מדות בפורט בכניס מדין

מידי וא"א דבר אחר כתיב. פיעמ לפלמני ק"ו למגע ומשא לטומאה גופיה ולמני דיו לומר לגלי מטמא מדם לטמא בגדים וברים מסכת כלים[ב] ומסוף מסכת זבים[ג] משמע שם ס"ז של זב מטמא בגדים וכ"ת מ"ל דיו לגלי בטומאה שלא מניעו שום דבר שמטמא במשא שלא יטמא מדם לטמא בגדים הא לעיל (דף י:) למדנין כי הא גוונא לר"ט מהני ק"ו ל"ג ומהני דיו למגופו ומע"ז שלא מניעו ז"ג[ד] ושמא י"ג ומגופו ואין לקמן[ה] גבי מפץ לומר לטמא לטמא בגדים הא לעיל (דף י:) למדנין כי הא גוונא לר"ט מהני ק"ו ל"ג ומהני דיו לטומאת ערב ומהני דיו לטומאת ז' וא"ע"ג דלא מניעו דבר הגוזע מטמא שלא יטמא מדם לטמא בגדים ומשקה מדם לטמא בגדים וא"ת ומנלע"ד דלא מהני ק"ו למשקה מדם לטמא בגדים ומהני דיו לטומאת ז' וא"ע"ג דלא מניעו דבר הגוזע מטמא שלא יטמא מדם לטמא בגדים ומשקה מדם לטמא בגדים וי"ל כיון שהטומאה מעין הדין שלמו נמין לגלמוד שיך לומר דיו שפיר ומ"ש בפרק אמר אתא ק"ו איתי ארבעה אתא דיו הוא ורבנן כתיב קרא אחרינא[ב] ותסגר מרים [מחוץ למחנה שבעת ימים] ור"ט ההוא דאפי' בעלמא דרשינן דיו ולא תאמר הכא משום כבודו של משה אבל בעלמא לא קמ"ל. א"ל רב פפא לאביי והא האי תנא דלא דריש דיו ואע"ג דלא מפריך ק"ו דתניא קרי בזב מניין ודין הוא מה טהור בטהור טמא בטמא טמא בטהור אינו דין שיהא טמא בטמא וקא מייתי לה בין למגע בין למשא ואמאי נימא אהני ק"ו למגע אהני דיו לאפוקי משא וכי תימא למגע לא אצטריך ק"ו דלא גרע מגברא טהור איצטריך סד"א[ג] מקרה לילה כתיב מי שקריו גורם לו יצא זה שאין קריו גורם לו אלא דבר אחר גרם לו קמ"ל מידי ולא דבר אחר כתיב ומאן תנא דשמעת ליה דאמר שבבת זרע של זב מטמא במשא לא ר"א ולא רבי יהושע דתנן[ד] שבבת זרע של זב מטמא במגע ואין מטמא במשא[ה] דברי רבי אליעזר ורבי יהושע אומר אף מטמא במשא[ו] לפי שאי אפשר בלא צחצוחי זיבה עד כאן לא קאמר רבי יהושע התם אלא שאי אפשר בלא צחצוחי זיבה הא לאו הכי לא אלא האי תנא הוא דתנן[ז] למעלה מהן זובו

אלא האי תנא הוא. והני תניא דשמעת ליה דאמר שכבת זרעו של זב מטמא במגע ובמשא לא ר' אליעזר ולא ר' יהושע, דתניא שכבת זרעו של זב ר', ואפילו ר' יהושע דמטמא אינו מטמא אלא בימים שרואה בהן הזוב דחייש לצחצוחי זיבה אבל זב בימי טיפרו וליכא למיחש משום צחצוחי זיבה לא. **אלא האי תנא הוא** דתנן למעלה מהן [**מכאן שייך לעמוד ב**] זובו של זב ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו הרי הנדה שמטמאין במגע ובמשא, דדייקינן מתוספתא דבי רוקו ולא קתני ליה נמי זובו ש"מ דמרוקו מרבה ומייתי ליה ורקני בין במגע בין במשא. אמר **ליה** ר' **אחא מדפתי לרבינא** הכא האי תנא דלא דריש דיו אע"ג דלא מפריך ק"ו דתניא מפץ במת מנין דזיז הוא שיהא טמא במת ורקני לה בין לטומאת ערב בין לטומאת ז' ואמאי להני ק"ו לטומאת ערב ולהני דיו למעוטי טומאת ז'. **פי' פכים קטנים.** כלי חרש שנעלין שאין בהן לא שכיבה ולא שיבה דגרסי' במסכת שבת פ' אמר ר' עקיבא (פד.) המדרס כלי חרש מנא ל' דאמר אמר חזקיה דאמר קרא ואיש אשר יגע במשכבו מקיש משכבו לו מה הוא איש לה שהרה במקוה אף משכבו דאית ליה שהרה במקוה לאפוקי כלי חרש דלית ליה שהרה במקוה, מתיב ר' אילעא מפץ במת מנין דזיז הוא ומה פכים קטנים שטהורין בזב טמאין במת כו', רבא אמר מדרס כלי חרש דטהור מהבא לכלי חרש שיכול לקבל טומאה

מפין במת בו'. הא לתמרינן כגל דוכתין (מזה מט. סוכה כ.) דמטמטמו כל המיטמא מדרס מיטמא טומאת מת מהכא נפקא לן:

ומה פכין קטנים שטהורין בזב. שאינו יכול ליגע בהם בתוכם מפני שפיהם לר' והיינו טעם כולם ולא מטמאין מדין זב[ג] וכולן הגך דלא מטמאין כגל דוכתין (מזה שם) ולא מטמאין מדין זב[ד] וכולן הגך דלא מטמאין כגל דוכתין (מזה שם) ולא מטמאין מדין זב[ה] וכולן הגך דלא מטמאין כגל דוכתין (מזה שם) ולא מטמאין מדין זב[ו] וכולהו הגך מפכים בפ' סם הנפה (מזה שם:) דמטמטמו במשמ: א"ב [ח]תני: דאתיא מרוקו. ס"ז רגלי זוזו: טהור בטהול כו': מפץ במת מניין. שמיטמא לפי שנאמר במת רבי ד' ב' ד' ד' ד

זובו של זב[1], ורוקו[2], ושכבת זרעו, ומימי רגליו, ודם הנדה[3], מטמאין בין במגע בין במשא. ואולי גם כן [הוא רק] משום שאי אפשר בלא צחצוחי זיבה. א״כ, שיכתבוהו בענין זובו, למה הוא מובא בענין רוקו. אלא משום שלומדים אותו מרוקו.

אמר רב אחא מדפתי לרבינא, והרי התנא הזה לא דורש ״דיו״, ואף על גב שלא פורך את הק״ו. שלמדנו, מאיפה יודעים שמפץ [מחצלת המיועדת לשכיבה] במת[4] [מטמא באוהל, שכן במקור שמדבר בענין טומאת אהל במת, מוזכר בגד וכלי עור וכלי עץ]. זה קל וחומר, ומה כלים [של חרס] קטנים [שאי אפשר להכניס אצבע בפיו] שטהורים בזב [שהרי כלי חרס מטמא רק מאויר הכלי, ואי אפשר להכניס אצבעו, ואינו ראוי למדרס], מטמא במת. מפץ שמטמא בזב [שכן היא ראויה לשכב עליו], אינו ק״ו שיטמא במת. ולומדים את זה גם לענין טומאת ערב וגם לענין טומאת שבעה [אם היה באהל המת].

ולמה [לומדים את זה גם לענין טומאת ערב וגם לענין טומאה ז׳].

נאמר שהק״ו עוזר [ללמד] לטומאת ערב, ודיו עוזר למעט טומאת שבעה [שכן זב רק מטמא טומאת ערב]. א״ל, כבר ר״נ בר זכריה שאל את זה לאביי, וא״ל אביי, התנא לומד [מפץ במת] ממפץ בשרץ [בגזירה שוה ולא ק״ו ממפץ דזב], וכך נאמר, מאיפה לומדים, מפץ בשרץ. זה קל וחומר, ומה כלים קטנים שטהורים בזב, טמאין בשרץ, מפץ שטמא בזב, [וכי] זה לא ק״ו שיהא טמא בשרץ. אלא מאיפה לומדים מפץ במת. נאמר בגד ועור בשרץ, ונאמר בגד ועור במת, כמו שבבגד ועור האמור בשרץ, מפץ טמא בו, כמו כן בגד ועור האמור במת, מפץ טמא בו.

מופנה [פי׳: התיבות שלומדים בהם את הגזירה שוה הם מיותרות],

שאם לא היה מופנה, יש לשאול, מה לשרץ שכן מטמא בכעדשה, תאמר במת שאין מטמא בכעדשה, אלא בכזית [ואז לא היו לומדים ממנו].

אלא צריך לומר שזה מופנה. הרי שרץ הוקש לשכבת זרע, שנאמר ״או איש אשר תצא וגו׳״, ונאמר סמוך לו, ״או איש אשר יגע בכל שרץ״. וכתוב בענין שכבת זרע ״וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע״, ״בגד ועור״ שכתב הרחמן [פי׳: ה׳ ית׳ בתורה] בשרץ, למה. למדנו מזה שיהיה מופנה [פי׳: התיבות מיותרת]. עוד [יש לשאול שכן זה] מופנה [רק] מצד אחד הוא [שאע״פ ש״בגד ועור״ הנאמר בענין שרץ מיותר, אבל בענין מת היא נצרך לענין מת עצמו]. זה מובן לפי מי שאומר מופנה מצד אחד לומדים ואין שאולים. אלא לפי מי שאומר לומדים ושואלים, מה אפשר לומר [שכן יש עליו שאלה. מה שכתוב בגד ועור] אצל מת גם כן מופנה [פי׳: התיבות מיותרות].

הרי מת הוקש לשכבת זרע, שנאמר ״והנוגע בכל טמא נפש או איש אשר תצא ממנו וגו׳״, ונאמר בענין שכבת זרע, ״וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע״. ״בגד ועור״ שכתב הרחמן [פי׳: ה׳ ית׳ בתורה] במת למה. למדנו מזה שיהיה מופנה [שהתיבות הם מיותרות], והוא מופנה משני צדדים [ולכן המילים של הגז״ש גם בשרץ וגם במת הם מיותרות].

זה מובן לפי מי שאומר תלמד ממנו ותעמידו במקומו [פי׳: שלומדים משכבת זרע שכלי כזה מטמא, והוא מטמא במת, כמו כל טומאת מת], אלא לפי מי שאומר תלמד ממנו וממנו [פי׳: שכל מה שלומדים משכבת זרע לטומאת מת, רק מלמד שיהיה טמאה כשכבת זרע, שהוא טומאת ערב ולא טומאת שבעה] מה אפשר לומר. אמר רבא, נאמר בפסוק, ״וכבסתם בגדיכם ביום השביעי״, כל טמאות שאתם מטמאין[5] במת לא יהו פחותין משבעה [פי׳: שיש גזירת הכתוב שלא לומדים תלמד ממנו וממנו].

ותהא שן ורגל חייב ברשות הרבים מקל וחומר, ומה קרן שברשות הניזק אינו משלם אלא חצי נזק, ברשות הרבים חייבת, שן ורגל שברשות הניזק משלם נזק שלם, אינו קל וחומר שברשות הרבים חייב. נאמר בפסוק ״ובער בשדה אחר״, ולא ברשות הרבים.

---

1. עי׳ רמב״ם (מטמאי משכב ומושב פ״ג ה״ב): זובו של זב מקבות הטומאות כזב שנאמר זובו טמא הוא ומטמא במגע ובמשא כל שהוא, רוקיה רקיקה של זב אינה מטמאה במגע ובכלי היא כשכבת זרע בין מלים גדול בין מלים קטן וכן המשכבות והמושבות שיושב עליהם מטמאה רוקיה רקיקה שהיא טהורים שאינו קרוי זב אלא מאי רוקיה שנייה כמו שביארנו בהלכות מטמאי כפרים, רוקי חמת מרוקח כ׳ אין טמא אלא מלא המקיא טיפה ומרוקנת. [רמב״ד] בין מלים גדול בין מלים קטן. ג״א אין לשונו מיושב שאילו היתה רקיקתו של זב קטן כשכבת זרעו לא היתה טמאה כלל עד שיהיה בן ט׳ שנים ויום אחד לכל התורה הקישה קטן לגדול דכתיב זאת תורת הזב בין קטן בין גדול עשה קטן כגדול לכל זיבתו. **2.** עי׳ רמב״ם (מטמאי משכב ומושב פ״ג ה״ג), הוד״ד לעיל כה ע״ג הערה 1. **3.** עי׳ רמב״ם (מטמאי משכב ומושב פ״ג ה״ח): דם הנדה או דם הזקה או דם היולדת מטמא בכל שהוא במגע ובמשא שנאמר ונדתה בנדתה והזב מפי השמועה למדו שמדוש כמוהו, וכבר ביארנו בענין ליקוט נדה שמשכבה דמיס טמאים בנפשם אבל טמא מת אינו מטמא במגע ובמשא אלא אם כן רוקחו ומיני רגליו כמו רוקו ושאר משקין היוצאין ממנה שהרוק מטמא במגע ויוצא וזה שומא ויוכח. **4.** עי׳ רמב״ם (כלים פכ״ג ה״ב): המפץ הוא המחצלת שעורגין בתורה מן המקנים ומן הסוף ומן הגומא וכיוצא בהן, ומן המפץ בכלל כלים המיטמין בתורה ובעפ״י מטמא הוא במדרס דין תורה שהרי ריפה הכתוב כל המשכב וזה רבוי למשכב ועשוי לו, וכן מטמא בזב ובשכבת זרע מדברי סופרים מדבריהן כל פשוטי כלי עץ כמו שביארנו, וזה כלל גדול שכל המטמא במדרס מטמא בשאר טומאות. **5.** עי׳ רמב״ם (טומאת מת פ״ה ה״ב): כל המטמאין מטמאת המת אין מדם אין כלים טמאים טומאת שבעה, כיצד מדם או כלי שנגע בכריים שמטמאין מן המת במגע, או שנטמא בהלל עם מדבריים שמטמאין בהלל, וכן מדם שנגע בדבריים שמטמאין מן המת במשא, הכל טמאים טומאת שבעה שנאמר כל הנפש אל יטמא בהל וכל מאר בהל יטמא שבעת ימים.

וכי מדובר [ללמדו לענין נזק] שלם. [הרי הגמ׳] דיברה [לענין ללמוד] חצי [נזק]. נאמר בפסוק [במזיק קרן] ״וחצו את כספו״, כספו של [מזיק] זה ולא כספו של [מזיק] אחר.

ולא תהא שן ורגל חייבת ברשות הניזק אלא חצי נזק מק״ו מקרן, ומה קרן שברשות הרבים חייבת, ברשות הניזק אינה משלמת אלא חצי נזק, שן ורגל שברשות הרבים פטורה, [וכי] זה לא ק״ו שברשות הניזק תשלם חצי נזק. נאמר בפסוק, ״ישלם״, תשלום מעולה [פי׳: נזק שלם].

ולא תהא קרן ברשות הרבים חייבת מק״ו, ומה שן ורגל שברשות הניזק נזק שלם, ברשות הרבים פטורה, קרן שברשות הניזק חצי נזק, [וכי] זה לא ק״ו שברשות הרבים פטורה. אמר רבי יוחנן, נאמר בפסוק, ״יחצון״, [ותיבה זו מיותרת ללמד ש]אין חצי נזק חלוק לא ברשות הרבים ולא ברשות היחיד.

ויהא אדם [שהרג במזיד ולא התרו בו, שאינו חייב מיתה] חייב בכופר מק״ו, ומה שור שאינו חייב בארבעה דברים [פי׳: צער ריפוי שבת ובושת כאשר הזיק, ועכ״ז] חייב בכופר [כשהרג אדם במזיד], אדם שחייב בארבעה דברים, [וכי] זה לא ק״ו שיהא חייב בכופר. נאמר בפסוק ״[אם כֹּפֶר יוּשַׁת עליו ונתן פִּדְיֹן נפשו] ככל אשר יושת עליו״, [ודורשים חז״ל] ״עליו״ [פי׳: על השור], ולא על אדם.

ויהא שור חייב בארבעה דברים מק״ו, ומה אדם שאינו חייב בכופר, חייב בארבעה דברים, שור שחייב בכופר, [וכי] זה לא ק״ו שיהא חייב בארבעה דברים. נאמר בפסוק, ״איש [כי יתן מום] בעמיתו״, ולא שור בעמיתו.

[חכמי] הישיבה] שאלו להם, רגל שדרסה על גבי תינוק בחצר הניזק [אשר שם הוא מקום חיוב רגל], מהו שתשלם כופר. האם אומרים [שזה] דומה לקרן, קרן כיון שעשה ב׳ וג׳ פעמים, דרכו הוא ומשלם כופר, אותו דבר [כאן, שכן רגל מועדת מתחילתו ללכת ולדרוס], או אולי קרן כוונתו להזיק, וזה אין כוונתו להזיק.

בא ושמע, הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות, ונגחו לבעל הבית ומת, השור חייב סקילה, ובין [אם השור] תם ובין [אם הוא] מועד בעליו משלמים כופר שלם, דברי ר׳ טרפון. מאיפה רבי טרפון לומד כופר שלם בתם. [וכי זה] לא משום שהוא סובר כרבי יוסי הגלילי (לקמן דף מב ע״א), שאמר, תם משלם חצי כופר ברשות הרבים, ולומדו ק״ו מרגל [לחייבו כופר שלם ברשות הניזק], רואים אם כן, שיש כופר ברגל.

אמר רב שימי מנהרדעא, למדנו, [לא לומדים כופר בנגיחת שור תם מכופר של רגל, שכן אין כופר ברגל, אלא] לומדים אותו מנזיקין של רגל [הרי רגל ברשות הרבים פטור מנזיקין וברשות הניזק חייב נזק שלם, קרן שברשות הרבים חייב חצי כופר ק״ו שברשות הניזק חייב כופר שלם]. ו[הרי יש] לפרוך [את הלימוד בשאלה] מה ל[חיובי תשלומי] נזיקין של רגל שכן ישנן באש. [אלא לומדים את זה] מטמון [שכן פטור באש. אז יש לשאול] מה לטמון שכן ישנו בבור [שכן בור חייב גם על הטמון. אז יש לשאול] מכלים [שפטור בבור]. מה לכלים שישנן באש [שכן חייבים באש על הכלים. אלא לומדים את זה] מכלים טמונים [שחייב ברגל]. מה לכלים טמונים שישנן באדם. אלא לא, למדנו מזה, מ[הלימוד של ר״ט] מביאים מכופר של רגל, רואים אם כן שישנו כופר ברגל, [וכך] למדנו מזה.

אמר רב אחא מדפתי לרבינא, וכך הוא מסתבר שישנו כופר ברגל, שאם תחשוב שאין כופר ברגל, והתנא [פי׳: ר׳ טרפון] לומד את זה מנזיקין של רגל, שיפרוך, מה לנזיקין של רגל שכן ישנן ברגל. אלא לא, למדנו מזה, שלומדים את זה מכופר של רגל, רואים אם כן שישנו כופר ברגל [1], וכך לומדים.

מתני׳. אדם מועד לעולם [2], בין שוגג בין מזיד, בין ער בין ישן. סימא את עין חבירו [אפילו בשוגג], ושיבר את הכלים, משלם נזק שלם [3].

גמ׳. כתוב [במשנה] סימא את עין חבירו [4] דומה לשיבר את הכלים, מה שם, נזק כן [חייבים, אמנם] ארבעה דברים, לא [חייבים, שכן אין ד׳ דברים בכלים]. אף סימא את עין חבירו [בשוגג], נזק כן [חייבים, אמנם] ארבעה דברים, לא [חייבים בשוגג, אלא רק במזיד או קרוב למזיד].

---

1. עי׳ רמב״ם (מ״מ פ״ו ה״י־ג): כשמה שנכנסה לתוך הניזק ודרסה על גבי תינוק כדרך הלוכה וכרגלה הלוכה והרגתהו, הבעלים משלמין את הכופר שהרגל מועדת להזיק כדרך הלוכה וכרגלה הניזק מייב חף על הסן והרגל כמו שביארנו. נמצאת למד שהמועד שהמית כשוגג נפקל והבעלים מייבין בכופר ואם המית בלא כוונה פטור מן המיתה והבעלים מייבין בכופר, ואם שהמית בלא כוונה פטור מן המיתה ומן הכופר, ואם נתכוון להמית נפקל והבעלים פטורין מן הכופר וכן מקום העבד. עי׳ מגיד משנה: כשמה שנכנסה בתוך הניזק - וזוקק נרשום הניזק ואו מייב לפילו בשיאה רשמוה מכל כרמ״ך לפילו בי׳ פעמים פטור לפי שאין מיזב הרגל כרמ״ך. **2.** עי׳ רמב״ם (מו״מ פ״ח ה״י): אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד בין ער בין ישן אבור אם אבל בתבירו או הזיק ממון תבירו מאלם מן היפה שבנכסיו. כמה דברים שמוסיים שהיזק מייב לשלם כשיעור שיצו לאחד ונתפתף אחד מהן והזיק את תבירו או קרע בגדו אבל אם היה אחד ישן ונפ אחד ואכל זה שבא בתחתונה הוא המועד ואם היזקו היזק פטור, וכן אם היזק כלי בלד היזק ושברו היזק, פטור שזה שהשיאו הוא המועד שאלם. עי׳ טור (סי׳ תכא ס״ו): שניס שהתפנקו יחד והאחד הפיל תבירו לארץ ונפל עליו ושיאוה עיני של התתתון בהפלתו, פטור מה׳ דבריס, אף על גב דקיי״ל לדם מועד לעולם, היכא דהוי מום פטור כלאיתא בירושלמי היה ישן ונפ תבירו ואכל הלאסון פטור בנזקי שני. ותניא נמי ג׳ אלו בר״ה והזיקו זה בזה אלא בכוונה פטורין, ובגדון זה שהתפנקו זה עם זה מדעת שניסס והזיקו זה את זה אלא בכוונה כי הדבר ידוע בג׳ מתפנקין יחד עיקר כוונתם שיפיל אחד לתבירו ואי אפשר לאדם לעמוס ולבוון שיפילהו בנתת אלא יוזק כי בכל כוחם הם מתפנקים וכל אחד מהם מכוון להפיל תבירו ומתלו זה על זה ואדעתא דהכי התפנקו יחד. ועי׳ בדק הבית: יש לעמוס על הפוצה זו כי מתחלה נתן טעם לפטור מפני שהוא מנום, ומה שהביא ראיה מהירוזלמי ומהביא דבריס אלו אינן לראיה דשאני הכא דנתכוון להפילו ועשאו הוא להיות ניזוק ע״י הנפילה, ואחר כך נתן טעם אפני שאחלו זה לזה, וטעמא מחילה ג״כ היכא טעמא שהאחר לתבירו לשמיס מום אל עיני קטא אל ע״מ לפטור חייב, ואפי׳ יש לחלק בין כשהאחד מוזל לתבירו לשמיס מוזלים זה לזה, ע״כ. ועי׳ מל״מ: ולפי שכתב הרמ״ם שהבית הטעה (סי׳ שפ ס״ג) דכל שאומר בפירוש ע״מ לפטור ליכא קושיא כלל ודוק. ועי׳ מעשה רקח: לדם מועד לעולם וכו׳. לשון המשנה פרק כיצד הרגל, ומשמע לפומא גמור פטור, מדלפ אמרי אלא שוגג, אבל מזיד אפי׳ הוי ליה למיעבד, וכן כתב הבית יוסף סו״מ סי׳ תכ״ו בשם המיימיס והסום ז״ל. אבן בשיבולי למד שהמועד שהמית כשוגג נפקל והבעלים מייבין בכופר ואם המית בלא כוונה פטור מן המיתה ומן הכופר, ואם נתכוון להמית נפקל והבעלים פטורין מן הכופר וכן מקום העבד. עי׳ מגיד משנה: כשמה שנכנסה בתלך הניזק - וזוקק נרשום הניזק ואו מייב לפילו בשיאה רשמוה מכל כרמ״ך לפילו בי׳ פעמים פטור לפי שאין מיזב הרגל כרמ״ך. **2.** עי׳ רמב״ם (מו״מ פ״ח ה״י): לדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד בין ער בין ישן אבור אם אבל בתבירו או הזיק ממון תבירו מאלם מן היפה שבנכסיו. כמה דברים שמוסיים שהיזק מייב לשלם כשיעור שיצו לאחד ונתפתף אחד מהן והזיק את תבירו או קרע בגדו אבל אם היה אחד ישן ונפ אחד ואכל זה שבא בתחתונה הוא המועד ואם היזקו היזק פטור, וכן אם היזק כלי בלד היזק ושברו היזק, פטור שזה שהשיאו הוא המועד שאלם. עי׳ טור (סי׳ תכא ס״ו): שניס שהתפנקו יחד והאחד הפיל תבירו לארץ ונפל עליו ושיאוה עיני של התתתון בהפלתו, פטור מה׳ דבריס, אף על גב דקיי״ל לדם מועד לעולם, היכא דהוי מום פטור כלאיתא בירושלמי היה ישן ונפ תבירו ואכל הלאסון פטור בנזקי שני. ותניא נמי ג׳ אלו בר״ה והזיקו זה בזה אלא בכוונה פטורין, ובגדון זה שהתפנקו זה עם זה מדעת שניסס והזיקו זה את זה אלא בכוונה כי הדבר ידוע בג׳ מתפנקין יחד עיקר כוונתם שיפיל אחד לתבירו ואי אפשר לאדם לעמוס ולבוון שיפילהו בנתת אלא יוזק כי בכל כוחם הם מתפנקים וכל אחד מהם מכוון להפיל תבירו ומתלו זה על זה ואדעתא דהכי התפנקו יחד. ועי׳ בדק הבית: יש לעמוס על הפוצה זו כי מתחלה נתן טעם לפטור מפני שהוא מנום, ומה שהביא ראיה מהירוזלמי ומהביא דבריס אלו אינן לראיה דשאני הכא דנתכוון להפילו ועשאו הוא להיות ניזוק ע״י הנפילה, ואחר כך נתן טעם אפני שאחלו זה לזה, וטעמא מחילה ג״כ היכא טעמא שהאחר לתבירו לשמיס מוזלים זה לזה, ע״כ. ועי׳ מל״מ: חייב, ואפי׳ יש לחלק בין כשהאחד מוזל לתבירו לשמיס מוזלים זה לזה, ע״כ. ועי׳ מל״מ: ולפי שכתב הרמ״ם שהבית הטעה (סי׳ שפ ס״ג) דכל שאומר בפירוש ע״מ לפטור ליכא קושיא כלל ודוק. ועי׳ מעשה רקח: לדם מועד לעולם וכו׳. לשון המשנה פרק כיצד הרגל, ומשמע לפומא גמור פטור, מדלפ אמרי אלא שוגג, אבל מזיד אפי׳ הוי ליה למיעבד, וכן כתב הבית יוסף סו״מ סי׳ תכ״ו בשם המיימיס והסום ז״ל. אבן בשיבולי למד שהמועד שהמית כשוגג נפקל והבעלים מייבין בכופר ואם המית בלא כוונה פטור מן המיתה ומן הכופר, ואם נתכוון להמית נפקל והבעלים פטורין מן הכופר וכן מקום העבד. עי׳ מגיד משנה: כשמה שנכנסה בתלך הניזק - וזוקק נרשום הניזק ואו מייב לפילו בשיאה רשמוה מכל כרמ״ך לפילו בי׳ פעמים פטור לפי שאין מיזב הרגל כרמ״ך. **2.** עי׳ רמב״ם (מו״מ פ״ח ה״י): לדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד בין ער בין ישן אבור אם אבל בתבירו או הזיק ממון תבירו מאלם מן היפה שבנכסיו. כמה דברים שמוסיים שהיזק מייב לשלם כשיעור שיצו לאחד ונתפתף אחד מהן והזיק את תבירו או קרע בגדו אבל אם היה אחד ישן ונפ אחד ואכל זה שבא בתחתונה הוא המועד ואם היזקו היזק פטור, וכן אם היזק כלי בלד היזק ושברו היזק, פטור שזה שהשיאו הוא המועד שאלם. עי׳ טור (סי׳ תכא ס״ו): שניס שהתפנקו יחד והאחד הפיל תבירו לארץ ונפל עליו ושיאוה עיני של התתתון בהפלתו, פטור מה׳ דבריס, אף על גב דקיי״ל לדם מועד לעולם, היכא דהוי מום פטור כלאיתא בירושלמי היה ישן ונפ תבירו ואכל הלאסון פטור בנזקי שני. ותניא נמי ג׳ אלו בר״ה והזיקו זה בזה אלא בכוונה פטורין, ובגדון זה שהתפנקו זה עם זה מדעת שניסס והזיקו זה את זה אלא בכוונה כי הדבר ידוע בג׳ מתפנקין יחד עיקר כוונתם שיפיל אחד לתבירו ואי אפשר לאדם לעמוס ולבוון שיפילהו בנתת אלא יוזק כי בכל כוחם הם מתפנקים וכל אחד מהם מכוון להפיל תבירו ומתלו זה על זה ואדעתא דהכי התפנקו יחד. ועי׳ בדק הבית: יש לעמוס על הפוצה זו כי מתחלה נתן טעם לפטור מפני שהוא מנום, ומה שהביא ראיה מהירוזלמי ומהביא דבריס אלו אינן לראיה דשאני הכא דנתכוון להפילו ועשאו הוא להיות ניזוק ע״י הנפילה, ואחר כך נתן טעם אפני שאחלו זה לזה, וטעמא מחילה ג״כ היכא טעמא שהאחר לתבירו לשמיס מוזלים זה לזה, ע״כ. ועי׳ מל״מ: חייב, ואפי׳ יש לחלק בין כשהאחד מוזל לתבירו לשמיס מוזלים זה לזה, ע״כ. ועי׳ מל״מ: **מפיל המשפט:** שהכיר בה ושכחה - ג״ז דומה לפום (סמ״ע). נמזק ופטור מד׳ דבריס:

(ו) **חצי נזק קאמר.** לתמיה כי קרן להא מקרן מייתי לה וקרן דבשדה אחר למיזבי ביה נרשות הניזק נזק שלם לגמרי דשדה אחר נזק שלם: **בספו של זה.** קרן: **ישלם.** ב)מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם לגמרי משמע: **אמר קרא יחצון.** דקרן יתירא הוא דנכתוב ואלו הן בספו וגם את המת לגלות לדרשה לחלק לקרן ברשות הרבים נמי מיבעי: **ויהא אדם חייב בבור.** כגון במזיד ולא תאמר בית לעיסים כר קטלא ולא כר גלות: **ומה שור שאינו חייב.** בתמלה: **ארבעה דברים.** בברש"י כתובות מא: ד"ה הא מני ורבינו חננאל כאן, ע"ש. וע"ע תוס' לעיל טו: ד"ה הא מני (מעמד הקודם), **ס)** עי' לעיל י, (ד"ה שייר שמן) פירש פירוש אחר והמוסך הקשו עליו. **ע)** מהרש"ל, **פ)** לעיל כה. ד"ה אני, **צ)** עי' תוס' לעיל ט: סוף ד"ה מה שאין.

מידי כולה קאמרינן פלוגא קאמרינן אמר קרא

א) וחצו את כספו כספו של זה ולא כספו של אחר. ◦ ולא תהא שן ורגל חייבת ברשות הניזק אלא חצי נזק מק"ו מקרן ומה קרן שברה"ר חייבת ברשות הניזק אינה משלמת אלא חצי נזק שן ורגל שברשות הרבים פטורה אינו דין שברשות הניזק משלם חצי נזק אמר קרא ב) ישלם תשלומין מעליא. ולא תהא קרן ברה"ר חייב מק"ו ומה שן ורגל שברשות הניזק נזק שלם ברה"ר פטורה קרן שברשות הניזק חצי נזק אינו דין שברה"ר פטורה אמר רבי יוחנן ג) אמר קרא א) יחצון אין חצי נזק חלוק לא ברה"ר ולא ברה"ר. ויהא אדם חייב בכופר מק"ו ומה שור שאינו חייב בארבעה דברים חייב בכופר אדם שחייב בארבעה דברים אינו דין שיהא חייב בכופר אמר קרא ב) ככל אשר יושת עליו עליו ולא על אדם ג). ויהא שור חייב בארבעה דברים מק"ו ומה אדם שאינו חייב בכופר חייב בארבעה דברים שור שחייב בכופר אינו דין שיהא חייב בארבעה דברים ג) אמר קרא ד) איש בעמיתו: ד) ולא שור בעמיתו. ◦ אביבא להו דמייתי ה) שדרסה על גבי תינוק בחצר הניזק מהו שתשלם כופר מי אמרינן מידי דהוה אקרן קרן כיון דעבד תרי ותלתא זמני אורחיה הוא ומשלם כופר ה"נ לא שנא או דלמא קרן כוותה להזיק האי אין כוותה להזיק ת"ש הכנים שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות ונגחו לבעל הבית ומת השור בסקילה ובעליו בין תם בין מועד משלם כופר שלם דברי ר' טרפון כופר בעלים לנזקי בהמה ר' טרפון כופר שלם בתם לרבי טרפון אינא ליה לאו ◦ משום דסבר ליה כרבי יוסי הגלילי דאמר תם משלם ו) חצי כופר ברה"ר ומייתי לה מק"ו מרגל אלמא ז) איכא כופר ברגל אמר רב שימי מנהרדעא תנא ממזקן דרגל מייתי לה ולפרוך מה לנזקן דרגל שכן ישנן באש ממטון מה לטמטן שכן ישנו בבור מכלים מה לכלים טמטמין שישנן באדם אלא לאו ש"מ מכופר דרגל מייתי לה אלמא איכא כופר ברגל ש"מ א"ל רב אחא מדפתי לרבינא ח"נ מסתברא דאיכא כופר ברגל דאי ס"ד ליכא כופר ברגל ותנא ממזקן דרגל מייתי לה לפרוך מה לנזקן דרגל שכן ישנן ברגל אלא לאו ש"מ מכופר דרגל מייתי לה אלמא איכא כופר ברגל שמע מינה: **מתני'** ב) אדם מועד לעולם בין שוגג ג) בין מזיד בין ער בין ישן ד) סימא את עין חבירו ושיבר את הכלים ג) משלם נזק שלם: **גמ'** קתני סימא את עין חבירו דומיא דשיבר את הכלים מה התם נזק אין ארבעה דברים לא ה) אף סימא את עין חבירו נזק אין ארבעה דברים לא ה).

מידי בולה קאמרינן פלוגא קאמרינן אמר קרא

א) וחצו את כספו כספו של זה ולא כספו של אחר. ◦ ולא תהא שן ורגל חייבת ברשות הניזק אלא חצי נזק מק"ו מקרן ומה קרן שברה"ר חייבת ברשות הניזק אינה משלמת אלא חצי נזק שן ורגל שברשות הרבים פטורה אינו דין שברשות הניזק משלם חצי נזק אמר קרא ב) ישלם תשלומין מעליא. ולא תהא קרן ברה"ר חייב מק"ו ומה שן ורגל שברשות הניזק נזק שלם ברה"ר פטורה קרן שברשות הניזק חצי נזק אינו דין שברה"ר פטורה אמר רבי יוחנן ג) אמר קרא א) יחצון אין חצי נזק חלוק לא ברה"ר ולא ברה"ר. ויהא אדם חייב בכופר מק"ו ומה שור שאינו חייב בארבעה דברים חייב בכופר אדם שחייב בארבעה דברים אינו דין שיהא חייב בכופר אמר קרא ב) ככל אשר יושת עליו עליו ולא על אדם ג). ויהא שור חייב בארבעה דברים מק"ו ומה אדם שאינו חייב בכופר חייב בארבעה דברים שור שחייב בכופר אינו דין שיהא חייב בארבעה דברים ג) אמר קרא ד) איש בעמיתו: ד) ולא שור בעמיתו. ◦ אביבא להו דמייתי ה) שדרסה על גבי תינוק בחצר הניזק מהו שתשלם כופר מי אמרינן מידי דהוה אקרן קרן כיון דעבד תרי ותלתא זמני אורחיה הוא ומשלם כופר ה"נ לא שנא או דלמא קרן כוותה להזיק האי אין כוותה להזיק ת"ש הכנים שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות ונגחו לבעל הבית ומת השור בסקילה ובעליו בין תם בין מועד משלם כופר שלם דברי ר' טרפון כופר בעלים לנזקי בהמה ר' טרפון כופר שלם בתם לרבי טרפון אינא ליה לאו ◦ משום דסבר ליה כרבי יוסי הגלילי דאמר תם משלם ו) חצי כופר ברה"ר ומייתי לה מק"ו מרגל אלמא ז) איכא כופר ברגל אמר רב שימי מנהרדעא תנא ממזקן דרגל מייתי לה ולפרוך מה לנזקן דרגל שכן ישנן באש ממטון מה לטמטן שכן ישנו בבור מכלים מה לכלים טמטמין שישנן באדם אלא לאו ש"מ מכופר דרגל מייתי לה אלמא איכא כופר ברגל ש"מ א"ל רב אחא מדפתי לרבינא ח"נ מסתברא דאיכא כופר ברגל דאי ס"ד ליכא כופר ברגל ותנא ממזקן דרגל מייתי לה לפרוך מה לנזקן דרגל שכן ישנן ברגל אלא לאו ש"מ מכופר דרגל מייתי לה אלמא איכא כופר ברגל שמע מינה: **מתני'** ב) אדם מועד לעולם בין שוגג ג) בין מזיד בין ער בין ישן ד) סימא את עין חבירו ושיבר את הכלים ג) משלם נזק שלם: **גמ'** קתני סימא את עין חבירו דומיא דשיבר את הכלים מה התם נזק אין ארבעה דברים לא ה) אף סימא את עין חבירו נזק אין ארבעה דברים לא ה).

מנא

ועוד היכי נעביד למילף מקרן שכן מייתם נרשות הרבים. **לאן** משום דסבר ליה כרבי יוסי הגלילי. ועוד מה לי שן ורגל דפטורין ברה"ר מייתין מחצי נזק מדמפקד ברה"ר לה פוסיק שיך למיתן לק"ו: **אלמא** איכא כופר ברגל. והא דפליגי מני ובמה מרבעה בהמה ר' יוסי הגלילי אומר נזק מדמי הולדות ומכלל שאם נגח והמית הולדתו ולדות דאי אפשר לחייבו כופר שאם דאם כן היינו מועד והאי אינו מועד בתם הוא דכתיב. **ובא ר' שימי** דדחה האי סברא דלדברי הכל לוקח כופר ברגל, ואמר ר"ש מייתי לה בק"ו [מנזקין דרגל] וה"ק ומה רגל שברה"ר פטורה ברשות הניזק נזק שלם קרן שברה"ר חצי נזק אינו דין שברשות הניזק שלם ולא תיפשוט ברה"ר כופר ברגל. **יש ספרים כתוב בהן ולפרוך מה לנזקין חשן שאש,** ריש שכתוב בהן מה לנזקין דרגל שכן ישנו בבור ושמא חדא בתרייהו ואנו מפרשין

מדי ב א מיי' פ"י מהלכות נזק ממון הלכה יג סמג עשין סז:

פה ב מיי' פ"ג מהלכות תובל ומזיק הלכה יח ופ"ו הלכה ט סמג עשין ע סמ"ע פ"מ סימן ת"מ סמג פעיף ג ופעיף ד סמג פעיף ה:

פו ג מיי' שם פ"ו הלכה ה סמג עשין שם פ"ע פ"מ סימן שמח פעיף ה:

פז ד מיי' שם פ"ה הל' יח טו סמג שם פ"ע הל' יח סימן תכה פעיף ב ופעיף י:

רבינו חננאל

[שייך לדף כה:]

בשחיטות קדשים בפ' כל התדיר (זבחים צא:) וכך היא הצעה שמן לא יסחוט מלוג ר' אומר שלשה לוגין רבנן סברי דין מינה ומינה מה מנחה מתנדבין אף שמן מתנדבין ומינה מה מנחה בלוג אף שמן בלוג, ור' סבר דין מינה ואוקים באחרה מה מנחה מתנדבין אף שמן מתנדבין ואוקים באחרה נכסקין מה נסכין ג' לוגין אף שמן נמי ג' לוגין, ובפרק שבועת העדות (שבועות דף לא ע"ב) אסקו חלוקה זו חלוקה ר"מ ורבנן. **וכן פי' שמועה זו הניחה לו' דאמר דין מינה ואוקים באחרה.** כלומר שתלמוד מפין במה שהוא טמא ממפין בשרץ ועמוד במקומך ככל טמאות המת אל כלי לפי ענינו אם נגע במת או בכלי שנגע במת אותו הכלי שלישי טומאתו ערב. **אלא להבנן דאמרי דין מינה ומינה.** וכך פירושו תלמד מפין במת ממפין בשרץ מה שרץ טמא אף במת טמא ומה שרץ טומאת ערב אף במת טומאת ערב מאי איכא למימר. **ופריק** (רבא) הכי אמר רבא טומאת ממפין במת ד' מהבא וכבסהם בגדיהם ביום השביעי כל טמאות שאתם מטמאין במת לא יהיו פחותים מזו. וקיימא לן ממפין אין לו שהרה במקוה וטהרתן כתרומין בתוספתא דכלים (בבא מציעא פ"א ה"ג) ממפין שעשאוו לקודרות אע"פ שמשתמש בו טהור, היה טמא ועשאו לקודרות טמא עד שיקבענו במסמר, ובסיפא שנו מאימתי שהרתו ב"ש אומר משיחבבו דברי ר' מאיר וכו', נמצא חבלו או חבורו משהרו כגון כלי חרס שאין לו שהרה במקוה שבירתו מטהרתו. **חזרנו לדקדק על דברי משנתנו והא שן ורגל חייבות ברה"ר מק"ו.**

[ע"כ שייך לדף כה:]

ופרקי' כספו של קרן ולא ובלתו. ולא תהא ג) (שן ורגל) חייבת ברה"ר כלל, ופריק ר' יוחנן (יחצון) אין חצי נזק חלוק, ויהא אדם חייב בכופר, ופרקי' עליו ולא על אדם, ופרקי' אמר קרא איש בעמיתו ולא השור, השור אינו חייב אלא נזק כלבד. **איבעיא להו רגל שדרסה על גבי תינוק בחצר הניזק** והרגתו מהו שתשלם כופר. ת"ש הכנים שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות ונגחו לבעל הבית ומת השור בסקילה ובעליו בין תם בין מועד משלם כופר שלם ובין מועד משלם כופר שלם דברי ר' טרפון, ואמרי' כופר שלם בתם לר' טרפון מנא ליה דסבר לה ר' טרפון כר' יוסי הגלילי דסבר תם משלם חצי כופר ודיו ג) ק"ו מרגל ומה רגל שברה"ר פטורה ברשות הניזק משלם כופר אינו דין לשלם בחצר כופר אינו דין לשלם בחצר שוורים (לקמן מב.) בעל השור נקי ר' יוסי הגלילי אומר נזק מדמי הולדות ומכלל שאם נגח והמית הולדתו ולדות דאי אפשר לחייבו כופר שלם דאם כן היינו מועד והאי אינו מועד בתם הוא דכתיב. **ובא ר' שימי** דדחה האי סברא דלדברי הכל לוקח כופר ברגל, ואמר ר"ש מייתי לה בק"ו [מנזקין דרגל] וה"ק ומה רגל שברה"ר פטורה ברשות הניזק נזק שלם קרן שברה"ר חצי נזק אינו דין שברשות הניזק שלם ולא תיפשוט ברה"ר כופר ברגל. **יש ספרים כתוב בהן ולפרוך מה לנזקין חשן שאש,** ריש שכתוב בהן מה לנזקין דרגל שכן ישנו בבור ושמא חדא בתרייהו ואנו מפרשין

עין משפט נר מצוה

רבינו חננאל

[שייך לדף כה:]

בשחיטות קדשים בפ' כל התדיר (זבחים צא:) וכך היא הצעה שמן לא יסחוט מלוג ר' אומר שלשה לוגין רבנן סברי דין מינה ומינה מה מנחה מתנדבין אף שמן מתנדבין ומינה מה מנחה בלוג אף שמן בלוג, ור' סבר דין מינה ואוקים באחרה מה מנחה מתנדבין אף שמן מתנדבין ואוקים באחרה נכסקין מה נסכין ג' לוגין אף שמן נמי ג' לוגין, ובפרק שבועת העדות (שבועות דף לא ע"ב) אסקו חלוקה זו חלוקה ר"מ ורבנן. **וכן פי' שמועה זו הניחה לו' דאמר דין מינה ואוקים באחרה.** כלומר שתלמוד מפין במה שהוא טמא ממפין בשרץ ועמוד במקומך ככל טמאות המת אל כלי לפי ענינו אם נגע במת או בכלי שנגע במת אותו הכלי שלישי טומאתו ערב. **אלא להבנן דאמרי דין מינה ומינה.** וכך פירושו תלמד מפין במת ממפין בשרץ מה שרץ טמא אף במת טמא ומה שרץ טומאת ערב אף במת טומאת ערב מאי איכא למימר. **ופריק** (רבא) הכי אמר רבא טומאת ממפין במת ד' מהבא וכבסהם בגדיהם ביום השביעי כל טמאות שאתם מטמאין במת לא יהיו פחותים מזו. וקיימא לן ממפין אין לו שהרה במקוה וטהרתן כתרומין בתוספתא דכלים (בבא מציעא פ"א ה"ג) ממפין שעשאוו לקודרות אע"פ שמשתמש בו טהור, היה טמא ועשאו לקודרות טמא עד שיקבענו במסמר, ובסיפא שנו מאימתי שהרתו ב"ש אומר משיחבבו דברי ר' מאיר וכו', נמצא חבלו או חבורו משהרו כגון כלי חרס שאין לו שהרה במקוה שבירתו מטהרתו. **חזרנו לדקדק על דברי משנתנו והא שן ורגל חייבות ברה"ר מק"ו.**

[ע"כ שייך לדף כה:]

ופרקי' כספו של קרן ולא ובלתו. ולא תהא ג) (שן ורגל) חייבת ברה"ר כלל, ופריק ר' יוחנן (יחצון) אין חצי נזק חלוק, ויהא אדם חייב בכופר, ופרקי' עליו ולא על אדם, ופרקי' אמר קרא איש בעמיתו ולא השור, השור אינו חייב אלא נזק כלבד. **איבעיא להו רגל שדרסה על גבי תינוק בחצר הניזק** והרגתו מהו שתשלם כופר. ת"ש הכנים שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות ונגחו לבעל הבית ומת השור בסקילה ובעליו בין תם בין מועד משלם כופר שלם ובין מועד משלם כופר שלם דברי ר' טרפון, ואמרי' כופר שלם בתם לר' טרפון מנא ליה דסבר לה ר' טרפון כר' יוסי הגלילי דסבר תם משלם חצי כופר ודיו ג) ק"ו מרגל ומה רגל שברה"ר פטורה ברשות הניזק משלם כופר אינו דין לשלם בחצר

ו) ולא תקחנו כפר לכופש רצה שבועת בא. יח:-יט) ז) וכי יגנו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענוש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפלילים: שבועות בא, כב)

ח) קק"ע. ט) ותשן כפ"ע.

האי מיבעי ליה ליתן צער במקום נזק. וריפוי ושמא ושומא כולהו מצער ליפיוי דחייב במקום נזק דמשמע במהומ (לקמן דף פה.). דלמרינן תנא וכולן מיירן בשלומין במקום נזק מנהני מילי למר דכ זציד שמעיה דרבא למר קמי א)פצע מתח פצע כו׳ משמע דכולהו ליפיוי מצער ורבא דפצע דאמר התם ב) למר קמי ג)רפא ריפא ליתן ריפוי במקום נזק כולהו ליפיוי מריפוי וש״מ דהכא משמע לצער שלא במקום נזק פשוט טפי דליכתוב קרא לצער במקום נזק ופברת המובל (לקמן דף פה:) משמע מיפכח דלמרינן לצער שלא במקום נזק דמשלם מאן תנא ור״ל דשלא במקום נזק דלקמן היינו במקום שלא עשה רושם כלקתני ב) כוותי׳ אלו לפרעיו ועוד שלא במקום נזק פשוט מן הכסא היינו על כתפו שיכול לישומו ולא לפפתיה מכספיים ועוד במקום נזק דהכא כגון קיטע ידו ושיכר רגלו לפפתיה מכספיים דהכוח לא משמעינן ליה לא מתכוונה ולא מתכוון: ש״מ תרתי. ות״ש לעיל ג) ממרינן מימיא עינו של חבירו בשוגג או במזיד או בנזק אין ד׳ כדרכיה לא נצר נמי ליחייב דהכוונה קרא למרינן נזק כחיב נמי נצר ור״ל דלא מה לשלמין ולכך מוקמינן להאי קרא למרבה בשוגג דוקא נזק לחייבי ניה עיקר קרא ולא נצער:

לענין עבד פלוגתא דרשב״ג ורבנן. מימה דכפ״ק (דף כד: ושם ד״ה מיבעי) מוקמי רבנן האי ב)ואפחה לחבירו ידו במעי שפחה ומימא עובר שבמעיה לפטור משום שלא נתכוון לענין וה״ל נ) נתכוון וי״ל דלא פטרוהו רבנן אלא היכא דלא נתכוון לענין וגם נתכוון לנוזפו של עבד כי האם אבל נתכוון לענין אע״פ שנתכוון לנוזפו או לא נתכוון לנוזפו אע״ג דלא נתכוון לענין כה.

בשגגה מכלל דה״ל ידיעה. משום דגבי גלות כתיב ג)בשגגה ברים לה להו גבי מלא אע״ג דכתיב ביה ד)בשגגה ברים לא כתיב ביה ה) אם מתעמא דגבי גלות ממעטינן ברים אלו ה) אגוזין ומטבעות ממעטינן ברים אלו ה) אגוזין (מכות דף ז: ושם ד״ה אלא) דומר מוסר מכשגגה לגבי גלות אע״ג דגבי שבת וע״ז כתיב ה)בשגגה ומחייבינן אומר מוסר בפרק לולב הגזול (שבת דף פח. ושם) ו) ואמר רבה ז) זרק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו במקל פטור מאי טעמא מנא תבירא תבר. ואמר רבה ח)זרק כלי מראש הגג ורוח מצויה מראש הגג ובא אחר וקבלו בסייף פלוגתא דר׳ יהודה בן בתירא ורבנן ט) דתניא ר׳ יהודה אומר בני אדם בשעה מקלות בין בבת אחת בין בזה אחר זה בולן פטורין

ב) מנא הני מילי אמר חזקיה וכן תנא דבי חזקיה אמר קרא ג)פצע תחת פצע ד)לחייבו על השוגג במזיד ועל האונס ברצון האי מבעי ליה ליתן צער במקום נזק א״כ ה)כתוב קרא פצע בפצע מאי תחת פצע ש״מ תרתי. אמר רבה היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה ועמד ונפלה א)לענין נזקין חייב ב)לענין ארבעה דברים פטור ג)לענין שבת ד) ה) מלאכת מחשבת אסרה תורה ו)לענין גלות פטור לענין עבד פלוגתא דרשב״ג ורבנן ז) הרי שהיה רבו רופא ואמר לו כחוץ עיני ומיממה חתור לי שיני והפילה שיחק באדון ויצא לחרות רשב״ג אומר ח) ושיחתה עד שיתכוין לשחתה הכיר בה ושבחה ועמד ונפלה ט)לענין נזקין חייב י)לענין ד׳ דברים פטור יא)לענין נזקין חייב דאמר קרא ה) בשגגה מכלל דהוה ליה ידיעה והא הויא ליה ידיעה לענין שבת יב)פטור לענין עבד פלוגתא דרשב״ג ורבנן ג) נתכוין לזרוק שתים וזרק ארבע יג)לענין נזקין חייב יד)לענין ד׳ דברים פטור יה)לענין שבת מלאכת מחשבת בעינן לענין גלות ה) אשר לא צדה אמר רחמנא טו) פרט לנתכוין לזרוק שתים וזרק ארבע לענין עבד יז)פלוגתא דרשב״ג ורבנן נתכוין לזרוק ארבע וזרק שמונה יח)לענין נזקין חייב לענין ד׳ דברים פטור לענין שבת יט)באומרי כל מקום שתרצה תנוח אין אי לא לא כא)לענין גלות אשר לא צדה פרט לנתכוין לזרוק ארבע וזרק שמונה לענין עבד פלוגתא דרשב״ג ורבנן. כב)ואמר רבה כג)זרק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו במקל פטור מאי טעמא מנא תבירא תבר. ואמר רבה כד)זרק כלי מראש הגג ו)היו תחתיו כרים או כסתות בא אחר וסלקן או קרדם כה) וסלקן פטור מאי טעמא בעידנא דשדייה פסוקי מפסקי גירייה. ואמר רבה זרק תינוק מראש הגג ובא אחר וקבלו בסייף פלוגתא דר׳ יהודה בן בתירא ורבנן כו) דתניא ר׳ יהודה אומר בני אדם בשעה מקלות בין בבת אחת בין בזה אחר זה בולן פטורין

נתכוין לזרוק שתים וזרק ארבע בו׳. לעניו שבת פטור ולפילו לחייבי דמחייב בפרק בלל גדול (שבת דף פח: ושם כו): היינו דמתניו לזרוק שתים ומשלמו לרבע דומיא דמתניו לחמור לשם בהמתו כב) ה׳היינו כל בהמתו׳ (כריתות דף יט:):

פרט כב)לחמור דזרוק בו. לשן רבשון פי׳ בקונטרס פרט למתניו לזרוק ג׳ וחזר ורבע לא הוי בכלל ה) וכי יוד וטפי הוה ליתא לפרש דלא הוי בכלל ה)מכה איש ומת בשבת ברים בחייב וש״מ למאי ליקרוך לחייב גלות בשבת דלא נתכוין לזרוק שתים וזרק ארבע לפטור מחייב ולפי לא לחייב לפטור מחייב ולא ה) לחייב בשבת לפטור מחייב וש״מ דמתניו לזרוק שתים וזרק ארבע לפטור מחייב ולפילו

מאיפה לומדים את זה [שחייבים בנזק אפילו בשוגג]. חזקיה אמר, וכן לימדו בבית המדרש של חזקיה, נאמר בפסוק "פצע תחת פצע" [והוא מיותר בפסוק, אלא הוא בא ללמד] לחייבו על השוגג כמזיד, ועל האונס כרצון. והרי צריכים את זה [הלימוד] ללמד צער [לחייב בתשלומים אפילו] במקום [שיש חיוב תשלומי] נזק [ולא שהחיוב צער הוא דווקא במקום שאין נזק]. א"כ [פי': אם רק לומדים שיש צער במקום נזק], שיכתוב הפסוק "פצע בפצע", מהו "תחת פצע".

למדנו מזה שתים [גם צער במקום נזק, וגם בשוגג].

אמר רבה, היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה, ועמד ונפלה, לעניין נזקין, חייב[1] [כנ"ל שחייב בשוגג כמזיד ואונס כרצון]. לעניין ארבעה דברים, פטור [כנ"ל כו ע"א, שאינו חייב אלא במזיד]. לעניין שבת, התורה אסרה [רק] מלאכת מחשבת[2] [פי': שנתכוין לעשות מלאכה, והרי כאן שכח, ולכן פטור]. לעניין גלות [על רציחת אדם], פטור[3] [שאין חיוב גלות אלא בשוגג שהיתה לו ידיעה מתחילה וזה לא הכיר בו מעולם]. לעניין עבד [אם נפל על עבד וסימא את עינו, זהו] מחלוקת רשב"ג ורבנן[4], שלמדנו, הרי שהיה רבו רופא, ואמר לו כחול עיני וסימאה, [או אמר לו] חתור לי שיני והפילה, [הרי העבד] שיחק באדון ויוצא לחרות. רשב"ג אומר [נאמר בפסוק] "ושיחתה", [פי', שאין העבד יוצא לחירות, כאשר האדון הפיל את עינו או שינו] עד שיתכוון לשחתה.

[ואם היתה אבן מונחת בחיקו ו]הכיר בה ושכחה [ממנו], ו[אז] עמד ונפלה. לעניין נזקין, חייב. לעניין ד' דברים, פטור [ששכחה היא שוגג ולא פשיעה]. לעניין גלות, חייב, שנאמר בפסוק "בשגגה", משמע שהיתה לו ידיעה, והרי היתה לו ידיעה. לעניין שבת, פטור. לעניין עבד, מחלוקת דרשב"ג ורבנן.

נתכוין לזרוק שתי [אמות] וזרק ארבע [אמות]. לענין נזקין, חייב. לענין ד' דברים, פטור. לענין שבת, צריכים מלאכת מחשבת [כדי לחייבו, והרי לא התכוין למלאכה, שכן אין איסור הוצאה אלא ד' אמות]. לענין גלות, אמר הרחמן [פי': ה' ית' בתורה] "אשר לא צדה" פרט למתכוון לזרוק שתים וזרק ד'. לענין עבד, [הוא] מחלוקת דרשב"ג ורבנן.

נתכוין לזרוק ארבע [אמות] וזרק שמנה [אמות]. לענין נזקין, חייב. לענין ד' דברים, פטור. לענין שבת, [אם כוונתו כשזרקו כ]אומר "כל מקום שתרצה תנוח" כן [חייב, שהרי עשה מחשבתו], אם לא [אלא התכוון למקום מסוים, וטעה] לא[5] [שכן לא עשה כוונתו]. לענין גלות, [נאמר בפסוק] "אשר לא צדה", פרט למתכוון לזרוק ארבע [אמות] וזרק שמנה [אמות]. לענין עבד, [הוא] מחלוקת דרשב"ג ורבנן.

ואמר רבה, [בעל הכלי ש]זרק כלי [שלו] מראש הגג, ובא אחר ושברו במקל [קודם שנח בארץ], פטור[6] [השובר]. למה. [שהרי הוא] שבר כלי שבור [שהרי סופו לישבר]. ואמר רבה, [אם] מזיק] זרק כלי [של חבירו] מראש הגג והיו תחתיו כרים, [אם] בא אחר וסלקן או [אפילו אם הוא עצמו] קדם וסלקן, פטור[7]. למה. בזמן שהוא זרקו, נפסק החץ שלו [פי': בשעת זריקתו, אין סופו לישבר, ולכן פטור על הזריקה, ועל נטילת הכרים, הוי גרמא].

ואמר רבה, [אדם ש]זרק תינוק מראש הגג, ובא אחר וקבלו בסייף, מחלוקת דר' יהודה בן בתירא ורבנן. שלמדנו, עשרה בני אדם שהכו [אדם א'] בעשרה מקלות[8], בין בבת אחת בין בזה אחר זה,

---

1. עי' שו"ע (חו"מ סי' תכ"ו ס"י), הוב"ד לעיל כו ע"ש הערה 4. **2.** עי' רמב"ם (שבת פ"ג ס"ט). נתכוין ללקט תאנים שמוכות וליקט לצנון או שנתכוין ללקט תאנים ומחך כך ענבים ונתפך הדבר וליקט הענבים בתחלה ומחך כך תאנים פטור לפי שליקט כל מה שתחב הוסיל ולא ליקט כסדר שתחב פטור שכל שלא עשה שלא כמנהג מורה שלא מלאכת מחשבת. **3.** עי' רמב"ם (רוצח ושמירת הנפש פ"ו ה"י"ב): כיצד, היה עולה בסולם ונפלטה שליפה מתחת רגלו ונפלה ומיתה פטור מן הגלות, וכן המתכוון לזרוק בגד זה ונלכלה לה בגד אחר או שהיתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה מעולם ועמד ונפלה ומיתה וכן כל הסומא שהרג בשגגה כל אלו פטורין מן הגלות מפני שהן קרובין לאונס. **4.** עי' שו"ע (יו"ד רסז סל"ו): כגל אלו היו יוצא לחירות מו עד שיעשה המדון בכוונה. לפיכך אם כוון לזרוק אבן בבהמה ונפלה בעבד ותתכה אלמנו או הפיל שיניו, אינו יוצא לחירות. וכן אם הושיט ידו למעני שפתחו ונימק עין עובר שבמעיה, אינו יוצא לחירות שהרי לא ידע דבר שיתכוון לו. אבל אם היה רבו רופא ואמר ליה: כחול עיני, וסימאה, יוצא לחירות שהרי כוון לאבד. מחיר הדעה - עד שיעשה המדון בכוונה - ויש מולקים (ש"ך). **5.** עי' רמב"ם (שבת פי"ג ה"ב): המתכוון לזרוק אמונה לתוך כרשנה הרבים ונח החפץ בקוף אחרע מיד שהרי עשה המלאכה ועשיית מתכוונת, שהדבר יהיו שלין זה החפץ מניע לקוף אמונה עד שיעבור על כל מקום ומקום מכל המקומות, אבל אם נתכוין לזרוק אחרע ונח החפץ בקוף אמונה פטור, לפי שנח במקום שלא חשב שיעבור בו וכל שכן שנתנות בו ונח החפץ בקוף אחרע זריקה שיוכ החפץ בכל מקום שירצה מיב. **6.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שפו ס"ד): הזורק כלים מראש הגג, ואין המתיהם כרים וכסתות, ושעדה בחוץ נח אחד ושברם במקל, הזורק חייב והמשבר פטור, דמסתיגן לו כשבור משעה שזרקו: **מחיר המשפט:** הזורק חייב - וי"מ כיון דמסקפקא לו לרבים שיהם פטורים דהמוציא מחבירו עליו הראיה (ש"ך, וקנה"מ). והמשבר פטור - אבל אם זרק תך או נתן על הכלי וקדם אחר ושבר הכלי קודם שנפל התך עליו פטור הזורק והמשבר חייב (ש"ך), הזורק כלי מראש הגג במקום שהיה כרים וכסתות ונח אחר ושקל, חייב הזורק, דה"ל לאסוקי אדעתיה דכרים וכסתות לאו דוקא"ה בחרעה ולאסקולוקי קיימי וח"כ מאי דבע אחר ושקלן לא משבינן לו כמילתא דלא שכיח ופה על גב דמסל דסקלקן לאו בעל כרים הוי כיון דהא מיהא לאסקולוקי קיימי הזורק פשע אפי' לגבי אחר (ש"ך * המגיד). **7.** וכן הזורק כלי שלו מראש הגג, והיו אחרים כרים וכסתות שאם יפול עליהם לא יפצר, וקדם אחר וסלקם, ושבר הכלי בדרך ושבר, חייב המסלק, וכן כל כיוצא בזה: הגה וי"א דזה מקרי גרמא נמוקין ופטור. וכן בדומה מטעם של מבירו אם מבירו אם פחת לורחה, פטור, דהוי גרמא נמוקין. ולכן אפילו זרק כלי מראש הגג והיו אחרים כרים וכסתות, וקדם בעצמו וסלקן, אפ"ה פטור, דעל הזריקה לא מיחייב דלא היו רואים ליפצר, ומה שסלקן הוי גרמא בעלמא. כופר שכתב שטר שלא היה לו להחזיר, כולם פטורים, דלא הוי אלא גרמא נמוקין. מיהו מסתברא דאם עד דמסלק הזיקק, וכן בכל גרמא בניזקין. י"א דבכל גרמא נמוקין, אם הוא דבר שכיח ורגיל, חייב לשלם משום קנס. ולכן יש מי שכתב דלחודון שאמר מקח לעו"ג, ובא שמעון ואמר ליה לעו"ג שלינו הוא כל כך, חייב לשלם לו. ואפשר דכי האי גוונא הוי כמסור, דחייב, כלסקמן סי' שפ"ח. לחודון שהלוה מעות לעובד כוכבים על מכשולות, ובא שמעון ואמר לעובד כוכבים להלוות בפחות, והחזיר לחודון מעותיו, פטור, דהוי גרמא בנזקין, מיהו מקרי רשע. וע"ל סי' קנ"ו ס"ה. דין (י"י המבעל) המגביה יוסגים ויצא חץ מגיניהן והרג, כולן פטורין.

מחיר המשפט: וכן הזורק כלי שלו מראש הגג כו' - פירוש, בכלי שלו המסלק חייב כולו, אבל אם זרק כלי של מבירו מראש הגג, הזורק והמסלק משלמין דמי הכלי יחד כל אחד חצי הנזק (ממ"ע). וכן כל כיוצא בזה - לחודון שלח ליד שמעון עשרה בנדים וכתב שיטלמוס ליד יהודה, ושמעון עשה כאשר נצטוה מרחוק וכתב הגיעו הבנדים ליד יהודה ודרך נאבד בגד ג' מיד הממרים. ובראשונות הממרים שאבד הבגד מזוכו אחור לשמעון כי יהודה מנאמן לו שיהודה כי יגוש להם להתפרע מהם שהבגד בדרך הממרים הפורעים אבדתם בעבורי בשומרי שכר, ומפסדתו הממרים עם שמעון ולו כלולו ולא מצאו הבגד מיד הממרים, וגם נתנו כתב יד להממרים בעלמי יזיקם יהודה כלל ושלח יתבע מהם הבגד כלל וגם שיפרע להם שכר הממרו. שמעון פטור מטעם דלא מחל סוס דבר, ויהודה צריך לתבוע מהם לדין (ש"ך * תורת חמת). וי"ל דזה מקרי היזק גרמא כו' - כבר כתבתי טעם דיש חולקים לעיל (ממ"ע), וכן נראה עיקר וכמ"ש לעיל (ש"ך). בדומה כו' לו פיתח כו' - עמ"ל (ש"ך), הזורק מטבע של מבירו ליס פטור שהרי הוא מונח בפניו ויכול לקחתו, והיינו במיס גלוים אבל עכורים דלא קל מזי ליה לנ', ודוקא שדחפו אבל אס לקחו בידים הרי גזלו ובעינן הנאה, וי"ל דאפילו בגלוים ממי היכן שלא יכול לקחתו דלא להשכיר עובד מייב, וי"ל דפטור (קצה"מ). אס - אחתם הדוחף מטבע ליס ונפלה על האבן ונעשה בו קלא מז דלא הלד, בזה לרעי הדוחף להעלותו מן היס על הוצאות שלו, וכדלקמן סימן ת"ג סעיף ג' וע"ש בסמ"ע דה"ס לשור שהזיק. ויכיון דעל המזיק להניח השבריס לב"ד, ל"כ כל שהיה קלא מז מחוייב המזיק להניח השבריס לב"ד ומחויב להעלותו מן הנהר, ולא מיפטר דוחף מטבע ליס דלא היכא דלא היה מז כלל (קצה"מ). אס - כתב אס"ך דהיינו דוקא דלא מגביה ולא אסקיה אבל מגביה אין בדוחף אין נפחות ודאי בעי למיעבד אשבה. ורגלאה דגבי פחת אפילו מגביה פטור, וכן בוכיח אס"ך גבי שוכף שטר לחבירו דפטור, ועי"פ שיש מולקים, עכ"ז הוי אשבה ולא מוציאים ממון על פי אשבה (קצה"מ). ולכן אפילו זרק כלים כו' - פירוש, אפילו זרק כלים של מבירו מראש הגג וקדם אחר ושברם בעצמו ופלקן כלים, פטור על הזריקה ועל הסילוק (ממ"ע), ורגלאה לי דזה מיירי שלא הגביה הכלי רק דאפשו מן הגג לארץ, אבל הגביהו מיגזל גזלי אשבה בעי מיעבד כלעיל ותויב (ש"ך). [עי' מקור חיים (סגליזיך) סי' לג: לחודון המזיק יי"ש למכור בחופן שהוא אמור, ואס יתפסו חוזו יי"ש הממשלה, לא רק שיגבו ממנו אלא היי"ש אינו גס יכול לו קנס, ובא שמעון לקנוס יי"ש ושברו ונשפך היי"ש, ובעוד שהיו מסתכלים בשפיכת היי"ש בא ממוני המלך ותפסו ולא מצאו יי"ש. שמעון פטור, שהרי ע"י שאברו ניזל מלשלם עונש ושומה גדולה עשה לו בזה, עכ"ז נדיני שמים הוא חייב כיפרה כמו המתעסק לאכול בשר חזיר ועלה נידו בכר, ע"כ. ול"ע בדבריו, שהרי אס הוא שבר הנקנוז זמן מה לפני שהגיע הממונה בדור שהוא חייב, ואס הממונה הגיע, ובא שמעון שברו כדי להניל את לחודון, בדור שהוא פטור. אלא נראה שמדובר שבאר הכלי, ובעוד שנשפך היי"ש מהנקנוז על הרצפה הגיע הממונה, וממילא נאוזה שעה שבאר שמעון היה חייב על כל היי"ש, אבל בראש שהגיע הממונה, אין לו שוום כלל, אלא שלדרכה הוא דבר המזיק, ופטור על זה, ול"ע.] עיין המשך בהשלמות. **8.** עי' רמב"ם (רוצח פ"ד ה"י): הכוהו עשרה בני אדם בעשר מקלות ומת אין יכולין לומר זה הכהו זה אלא כולם כאחת כולן פטורין ממיתה אית דין, אב כל נפש אדם, עד שיהיה אחד מהן שהרג כל הנפש, והוא הדין לחפוהו אנים או שכבשוהו אנים לתוך המים, או שהיה רגים

פטורים [שכן אין חיוב מיתה אלא כשהיכה כל נפש אדם]. ר׳ יהודה בן בתירא אומר, בזה אחר זה, האחרון חייב, מפני שקירב מיתתו [וכן בקבלו בסייף קירב את מיתתו].

[אדם שזרק תינוק מראש הגג] בא שור וקבלו בקרניו [ומת, הרי זה] מחלוקת של ר׳ ישמעאל בנו של יוחנן בן ברוקא ורבנן. שלמדנו [נאמר בפסוק] ״ונתן פדיון נפשו״ [מכאן, שחיוב כופר הוא] דמי ניזק[1] [ומאחר והוא נזרק מראש הגג, אין לו דמים, ופטור]. ר׳ ישמעאל בנו של ר׳ יוחנן בן ברוקא אומר, דמי מזיק [וחייב].

ואמר רבה, נפל [ברוח מצויה שהוא שוגג קרוב למזיד] מראש הגג ונתקע באשה, חייב בד׳ דברים. וביבמתו, לא קנה[2] [שאין קנין יבמתו אלא בנתכוין לביאת אשה, ואם נתכוין אז אפילו בשוגג קנה]. חייב בנזק בצער בריפוי בשבת, אבל לא [חייב ב]בושת. שלמדנו, אינו חייב על הבשת עד שיהא מתכוון[3].

ואמר רבה, נפל מראש הגג ברוח שאינה מצויה והזיק ובייש, חייב על הנזק ופטור בד׳ דברים[4], ברוח מצויה והזיק ובייש, חייב בד׳ דברים ופטור על הבושת. ואם נתהפך [פי׳: לאחר שהתחיל לנפול דנתכוין לנפול על האדם להנאתו], חייב אף על הבושת [אע״פ שלא נתכוין לבייש]. שלמדנו, ממשמעות שנאמר ״ושלחה ידה״ איני יודע ש״החזיקה״. מה מלמד הנאמר ״והחזיקה״. לומר לך, כיון שנתכוין להזיק, אף על פי שלא נתכוין לבייש [חייב על דמי בושת].

ואמר רבה, [מי ש]הניח גחלת על לבו [של חבירו, והוא] מת[5], פטור [שהיה לו לסלקה. אבל אם הניחו] על בגדו ונשרף, חייב [שלא סלקה שחשב שיתבענו בדין והוא יפרע לו]. אמר רבא, שניהם כתובים ״על לבו״, שלמדנו, כבש עליו לתוך האש [פי׳: שראובן נכנס לאש, וניסה לצאת ושמעון עצרו מלצאת] או לתוך המים, ואינו יכול לעלות משם ומת, חייב [מיתה שכן הרגו][6]. [אבל אם] דחפו לתוך האור או לתוך המים, ויכול לעלות משם ומת, פטור. בגדו, שלמדנו, [מי שאמר לחבירו] קרע את כסותי [או] שבר את כדי, חייב[7] [לשלם על נזקו, אע״פ שהבעלים אמר לו לעשותו. אבל אם אמר שבר את כדי] על מנת לפטור, פטור.

רבה שאל, הניח גחלת על לב עבדו, מה דינו. הוא דומה כגופו או כממונו. אם תאמר שהוא דומה כגופו, [אם הניח גחלת על] שורו, מה דינו. חזר ופשט [את השאלה], עבדו כגופו [ואם הניח גחלת על לבו עבדו פטור, שהיה לו לעבד לסלקה], שורו כממונו [שאין בו דעת לסלקה וחייב].

הדרן עלך כיצד הרגל.

[מתני׳] המניח את הכד ברשות הרבים, ובא אחר ונתקל בה ושברה, פטור. ואם [הנתקל] הוזק בה, בעל החבית חייב בנזקו[8].

גמ׳. [המשנה] התחיל [לדבר] בכד וסיים בחבית [ולמה שינה שמם של הכלים]. וכן למדנו, אחד בא [ברחוב] בחביתו ואחד בא [ברחוב] בקורתו. [אם] נשברה כדו של זה בקורתו של זה, פטור[9] [בעל הקורה, שהרי לשניהם רשות ללכת]. התחיל [לדבר] בחבית וסיים בכד. וכן למדנו, לזה יש חבית של יין ולזה יש כד של דבש, [אם] נסדקה חבית של דבש, ו[בעל הכד של יין] שפך יינו והציל את הדבש לתוכו [שהרי הדבש יותר יקרה], אין לו אלא שכרו [ואין בעל הדבש צריך לשלם דמי יינו]. התחיל [לדבר] בכד וסיים בחבית.

אמר רב פפא, היינו כד היינו חבית [פי׳: הם אותו דבר, ולכן אין דיוק בזה שהמשנה שינתה את שמם.] איזה [הלכה] יוצא מזה. למקח וממכר [שאם קנה חבית, ביד המוכר לתת לו כד ואפילו שחבית משמע גדולה נותן לו כד שהיא קטנה]. איך מדובר. אם תאמר שזה במקום שכד לא נקרא חבית וחבית לא נקרא כד [וא׳ קנה ממוכר כד, והוא נתן לו חבית, למה שיקנה הרי], זה לא קראו לה כך. לא [מדובר בציור כזה, אלא] צריך [לומר שמדובר במקום], שרוב קוראים לכד כד ולחבית חבית, ויש גם [כאלה] שקוראים לחבית כד ולכד חבית [ואז אם מכר כד, ונתן לו חבית, אינו יכול לחזור מאחר שעשה קנין]. מה הייתי אומר, שנלך אחר הרוב,

---

1. עי׳ רמב״ם (מ״מ פי״ט ה״ט), הוב״ד לעיל בה ע״ב הערה 13. **2.** עי׳ ש״ע (אה״ע סי׳ קפו ס״ט): כל״ק, כשנתכוין לשם ביאה בעלמא, ואפילו לא נתכוין אלא לביאת בהמה. אבל אם לא נתכוונו לשם ביאה כלל, כגון שהוא ישן או שיכור שאינו מכיר כלום, או שנתכוין להטיח כחותם והטיח ביממתו, או שנתקשה לשמשו ונפל מן הגג ונתקע ביממתו, לא קנה. וכן אם הדגיזוהו ביממתו בלא קישור, אלא נאבר מת, לא קנה. **מאיר שעור:** או שנתקשה לשמשו לא קנה - כיון שאין כאן כוונת ביאה כלל, הרי נתקע ממילא. וה״ה אם נתקשה ליממתו לצד עליה אלא שחש״כ נפל עליה כשנתכוין (ט״ז). ועי׳ רמב״ד לקמן כה ע״ב הערה 4, וגם אם נ׳׳ש נתקשה לעורוה, ומחר כך הפילו אותו עליה, אם חייב או לא.

3. עי׳ ש״ע (חו״מ סי׳ תכא ס״ב): אינו חייב על הבושת עד שיתכוון לביישו, והמציית את חבירו אלא כוונתה פטור, לפיכך יש שחייב פטור. הגה: וכן מי שקופץ על חבירו שמפחד או גנב לו וניזוק בזה, אע״פ שלא יכול לברר עליו, מכל מקום פטור דהרי לא כוון לביישו. **מאיר משקפי:** דהרי לא כיון לביישו - אלא לגבות ממנו הזיקו (סמ״ע) [ה״ה שמפחד על זה (מהר״ו ויינ)].

4. עי׳ ש״ע (חו״מ סי׳ תכא ס״ג): מי שנפל מן הגג ברוח מצויה והזיק, חייב בד׳ דברים ופטור מהבושת. נפל ברוח שאינה מצויה, חייב בנזק בלבד ופטור מד׳ דברים (ע״ל סימן תים ס״ג [הוב״ד לעיל ה בע״ב הערה 7.]), ואם נתכוין חייב בכל אלו בבת אחת, אבל המתכוון להזיק אע״פ שלא נתכוין לביים חייב בבושת. **מאיר משקפי:** חייב בד׳ דברים - דשוגג קרוב למזיד הוא דלא היה לו לעולם לגג שלא לו מעקה כיון שיכול ליפול ברוח מצויה (סמ״ע). ואם נתהפך - היינו אם נתהפך דרך נפילתו כדי שיפול על האדם להנאתו כדי שלא יתבטל בהקרקע (סמ״ע). **5.** עי׳ ש״ע (חו״מ סי׳ תיח ס״ה): הניח לחבירו גחלת על לבו ונשרף פטור אפילו אמרו לו, שלא היה פנוי שלא יסלקנה שאין דרך בריות לחוש עצמו לשרוף כדי שיהנה חבירו. אבל אם הניח גחלת על בגדו של חבירו ונשרף, חייב שאינו מושך לסלקו כיון שזה חייב לסלק לו. ועבדו כגופו ושורו כממונו. הגה: ויש מהמורים דעבד קטן דינו כשור. ויש מהמורים דוקא בשור כפות, אבל בשור שאינו כפות פטור. **מאיר משקפי:** אינו מושך לסלק כו׳ - ונראה דה״ה אם רואהו אמר לשלים שאינו בר חיוב כגון חרש שוטה וקטן לך וקבע בגד שאינו והחש״ו קבעו לפני שאינו רואה שוחק, דחייב לרואהו המשלח מהאי טעמא שלא משמש שאינו לגמוע בידו (סמ״ע), ויש חולקים. ועי׳ מה שכתבתי לעיל סי׳ קפ״ב ס״ק [אבל אלו אין אם עושה השליח מדעתו או בע״כ, דהם מפייס אם דיניו שהשליח לו ידע שהוא גונב חשוב כמו אלו בע״כ מומיע בה אף על גב דלאי בעי שליח לדבר עבירה, ועי׳ סי׳ שמח ס״א ברמ״א שיש שפק אם הוא לו מיוחד אם יש שליח לדבר עבירה, ועי״ש בש״ך: אין מחלוקת בדבר ואין חילוק בין השליח בר מיוחד או לא, ועלוהם אין שלח״ע רק גבי שלח, לאי בעי עבד ואי בעי לא עביד, ואין הכלל בין שוגג למזיד רק (ש״ך). דעבד קטן דינו כשור - היינו בכפות (סמ״ע).

6. עי׳ רמב״ם (רוצח ושמירת הנפש פ״ג ה״ט): ולפיכך אם הניחו לחבר המים או לתוך האש ומת, הרי זה חייב. וכן אם מומדין אותו אם יכול לעלות משם פטור ממיתת בית דין ואם אינו יכול לעלות חייב, וכן אם כבש עליו נחתו היה או נחתו האש עד שלא נשאר בו כח לעלות ומת חייב אף על פי שאינו יכול להזיק, או שכפתו והניחו בלבה או בחמה עד שמת, או שכבש עליו מקום עד שמצא ממנו הרוח, או שהכניסו למערה או לבית ונעלו עליו עד שמת, או שהכניסו לבית של בית והדליק עליו גר עד שהמיתתו השכל, בכל אלו נהרג עליו זה כמי שהנחו בידו. **7.** עי׳ ש״ע (חו״מ סי׳ שפ ס״ג): המומר לחבירו קרע לו כסותי שבר לו כדי על מנת שאמתה פטור, הרי זה פטור, ויש מומרים שהפילו לו על מנת לפטור בפירוש אלא שאמר לו שבור כדי ואמר לו המוזיק על מנת לפטור ואמר לו הניזק לו, יש לנו לומר דבאמת אמר לו שבור כדי ואמר לו המוזיק על מנת לפטור ואמר לו על מנת שאמתה פטור, הרי זה חייב אע״פ שהראשון אמר לו ופטור, ואם לא אמר לו על מנת שאמתה פטור, הרי זה חייב אע״פ שהראשון אמר להשחית. ומה דברים אמורים: כשנתן הכלים לידו מתחלה בתורת שמירה, כגון שהיו שלושים או מופקדים אלא, אבל אם לא נתן לידו בתורת שמירה, היין שאמר לו קח כלי זה ושבור בגד זה וקרעו ועשה כן, הרי זה פטור אע״פ שלא אמר לו על מנת שאמתה פטור, ועיין לקמן עוד סי׳ שפב מדיינין אלו. המומר לחבירו זרוק מנה ליס ואמתייא אני לך, יש מומרים דמחייב ויש מומרים דפטורי: **מאיר משקפי:** המומר לחבירו קרע כסותי כו׳ - לשון המחייב שמעון לכתוב לו שטר חוב שלא היה בו חוב, רק שאם שמעון יעשה כך וכך לשון יוציא עליו שטר חוב ויגבה בו, היינו יכול להשתמט בו, אלא כל זמן שאינו נותן לו בלאון היינו זוכה בשום דבר והוי כמי שהמומר לחבירו אם לא תעשה לך דבר זה תוכל לגבות ממני שאינו יכול לגבותו ממשעבד ועומד הוא שלא תגבה, ואפילו אם גבה מייב להחזיר שהרי הוא בידו כמו גזילה, ולא דמי לקרע ושבור דהתם עשה בראשה ומשום הכי פטור, אף על פי שלא היה לו לעשות כהמלוה והיה לו לומר לו קרע אתה את שלך ואפ״ה כיון שעשה בראשה ולא נשאר בידו דבר פטור וכו׳, בקרע נמי אם חזר ואמר לו לא תקרע ולא קרע חייב (ש״ך * המג״ט). המפקיד דבר אצל חברו, אע״פ שלא אמר לו כך כגון שאינו מושב בפניהם וכיוצא בזה והלך זה ופקדה אצל אחר אע״פ חייב כי אין המעשה משמשת בתלוי הדברים, אבל אם אמר לו אמר כך בפירוש הריני מוחל לך על שמירתן ואמר פטור אם תתבעני או ולפי הוא פטור (ש״ך * המג״ג). הרי זה פטור - ולא אמרינן שדרך שומר לומר לו כן ויחמייב כמו מי שאמר לחבירו קרע את בגדי שמא יש עיני והפטור, דחייב, וכמ״ש לקמן סימן תכ״ח סעיף י״ב ע״ש, קמ״ל דלא, דשאני מלוה דגופו מתחלה דממונו (סמ״ע). יש לנו לומר דבאמת קאמר ליה - דכיון דע״ל מתחילה קרע כסותי, מפרסינן הלא דע״ל אמ״כ, דבאמת קאמר ליה (סמ״ע). ולפ על פי שהרשהו להשחית - דלאיבא למימר דדעתו היתה שיקרענו ויעלמו (סמ״ע), דלאו שמסר דבר לשמשון להשחית לגוי, ויש״מ מאנשים שהרו שמשון לא להעבירו לגוי, שיש לו נוגעין שיגבו ממנו הדבר, מסור לו להעבירו לגוי, ואם נותנו לו, הוא חייב לרשותן, והוה כקרע כסותי לגוי ״על מנת לפטור״ (ש״ך * הרשד״ם). **8.** עי׳ ש״ע (חו״מ סי׳ תיב ס״ב): המניח את הכד ברשות הרבים ונפל אחר ונתקל בו ושברו, פטור שאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים, ואם הוזק בו בעל הכד חייב, ואפילו הפקיר הכד, שכל המפקיר נזקו נדבר שאין לו רשות לעשות מתחילה חייב: **9.** עיין בהשלמות.

פטורין. לענין ג) סיכה כל נפש מלא כל הנפש ד) ומין כמן מכה כל הנפש ופטורים ממיתה לר' יהודה בן בתירא מיד ה) שקיבלו פניהם מפני שקיבל את מיתתו: **בא** שור. מועד: וקבלו בקרניו. ומת: **פלוגתא דר' ישמעאל** ורבנן. לענין כופר לר' ישמעאל כופר ממזר שיימיני משלם כופר אבל לרבנן דשיימיני בניחותי אפי' לא הוה ליה דמים ופטור: **ונתקע באשה חייב בד' דברים.** וכגון שנפל ברוח מזיקה שהוה ליה קרוב לממיד: **וביבמתו** א) **לא קנה** מלא"ם שמיעט (יבמות דף נג:) הכא על יבמתו אין בעוזב אין בממזר ו) קנה הני מילי היכא דנתפטרו לגיעלת אשה אחרת אבל זה לא הוה ליה לכופר (ב) לפטור משום דאיכא למימר דמשום הכי לא קנה ג) ואם נתייבם. (לאחר) שנתמלא לנפול לנתפטרו לנפול על אשה אחרת ולא הוה ליה לכופר משום דאיכא למימר דמשום הכי לא קנה ד) **בבא** בר' ופירוש על המוכר קאי וה"ה שהלוקח יכול לומר שקול כדך בזוזי היכי שהוא מוחזק. ועיין תשובת הלב"ח (סי' צ) (גליון). ועיין מהדו"ב ורש"ש.

הגהות וציונים

א) בכתי"י בין **באגם**: ב) בכת"י במקום "מפרש בבמ"ש איתא ואם הזוק בה הנתקל בעל החבית חייב **בנזקו**, והד"א. רעי' פני הרושע. ג) גי' מהרש"ל **בדא** כו' ופירוש על המוכר קאי וה"ה שהלוקח יכול לומר שקול כדך בזוזי היכי שהוא מוחזק. ועיין תשובת הלב"ח (סי' צ) (גליון). ועיין מהדו"ב ורש"ש.

תורה אור השלם

א) **אם** כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו
וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל
אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלָיו:
[שמות כא, ל]

ב) כִּי יֵצְאוּ אַנָשִׁים יַחְדָּו
אִישׁ וְאָחִיו וְקָרְבָה
אֵשֶׁת הָאֶחָד לְהַצִּיל
אֶת אִישָׁהּ מִיַּד מַכֵּהוּ
וְשָׁלְחָה יָדָהּ וְהֶחֱזִיקָה
בְּמְבֻשָׁיו:
[דברים כה, יא]

ג) וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ
אָדָם מוֹת יוּמָת:
[ויקרא כד, יז]

רבינו חננאל

[שייך לדף כז:]

ליה ידיעה, נקוט האי כללא בידך דלא מחייב בד' דברים אלא בחר ידיעה וכונה. לענין שבת **פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה.** פי' מלאכת מחשבת שמחשב עליה לחשעותה. לענין גלות **פטור.** דכתיב מכה נפש בשגגה מכלל דהויא לה ידיעה והא לא הוה ליה ידיעה בה מעולם. לענין **עבד.** כגון דנפלה אבן זו מחיקו ושיברה שן עבדו או סימא עינו, לתנא קמא יצא לחירות לרשב"ג כיון דלא נתכוון פטור, ותניא הרי שהיה רבו רופא ואמר לו כחול לי עיני וסיממה כו'. **הכיר בה ושכחה ועמד ונפלה.** לענין נזקין חייב דאפילו אנוס, לענין ד' דברים פטור כדאמרינן, לענין גלות חייב דהא הות ליה ידיעה, לענין שבת פטור דכל מלאכה הנעשית שלא במחשבתו פטור, לענין עבד הלוקח רשב"ג ורבנן. **נתבוין לזרוק שתים ונתבוין לזרוק ד' והזיק** חייב, אבל בד' דברים הוה ליה לא נתכוון, לענין גלות ואשר לא צדה פרט למתכוון.

לזרוק ב' וזרק ד'. דקרוב למזיד הלא מתכפר ו) לו בגלות לענין שבת פטור דבענין עקירה והנחה בכוונה לענין עבד חלוקת רשב"ג ורבנן. **נתבוין לזרוק ד' וזרק ח' כו'.** פשוטה היא ופירושה בשבת פרק הזורק (דף צז ע"ב). **ואמר רבה זרק לגל מראש הגג ובא אחר ושברו בפקל פטור מנא בבירא חבר.** כלומר ואפ"ל לא שיברו בחיבוטו בקרקע היה ודאי נשבר. וכן אם זרק כלי מראש הגג והיו תחתיו כרים וכסתות וסילקן כגון שהיו קשורין בחבל והיה ראש החבל בידו בראש הגג ומשך החבל ונמשכו הכרים ונפל הכלי ונשבר פטור הזורק מפסק פסיק גירי. **ואמר רבה זרק תינוק מראש הגג ובא אחר וקיבלו בסייף.** חלוקת ר' יהודה בן בתירא ורבנן, דתניא הכהנו ר' בני אדם כו'. [ע"ש **שייך לדף כו:**]

לרבנן הזורקו והמקבלו בסייף שניהן פטורין הזורק מפני שלא הרג והמקבלו ג) בסייף אדם מת קיבל לר' יהודה בן בתירא המקבלו בסייף חייב שהרי מיתתו והזורקו פטור. **בא שור וקיבלו בקרניו והרגו.** חלוקת ר' ישמעאל בן ר' יוחנן בן ברוקא ורבי, ותניא תנא שור הרג ר' ישמעאל אומר דמי מזיק, לרבנן ד) דאמרי דאי ניזק חייב בעל השור בכופר שהרי שורו הרג, לר' ישמעאל דאמר דמי מזיק פי' המזיק הוא היה חייב מיתה מפני שלא שמר שורו כאילו הוא הרגו וחשבוהו חס עליה לשלם כופר לפי שלא עשה מעשה בידים והכא אפילו הכי בעצמו בכי האי גוונא לא היה מתחייב דהא רבנן דפליגי עליה ר' יהודה בן בתירא פטורי ליה לכל שכן על שורו. **אמר רבה היה ישן בראש**

חשק שלמה על ר"ח ו) וכן מצינו לקמן דף נ"ב דשוגג קרוב למזיד לג' פרט ליה בגלות פ"ש. ג) פ"ל והמקבלו פטור מפני שהרג מת קיבל. ד) וכן כתב הרמב"ן בפירושו מקומקם בשם רבינו ז"ל וכתב פירוש אחר בפרש"י ז"ל. ה) עי' לעיל דף כו:

עין משפט נר מצוה

קה א מיי' פ"ט מהל' מזק ממון הלכה ג סמע עשין מז:
קן ב מיי' פ"ב מהלכות יסוד התורה הלכה ד סמג עשין נ"ח טוש"ע ח"מ סימן קכו סעיף ה:
קן ג מיי' פ"ג מהלכות חובל ומזיק הלכה י סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סימן תכח סעיף ה:
קח ד ה ו ז מיי' שם הלכה יט טוש"ע שם סעיף יג:
קט ח טוש"ע ח"מ שם ספר סעיף ג ומיימן פרק סעיף יח:
קיב ב מיי' פ"ט מהלכות חובל ומזיק הלכה ט סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סימן שפ סעיף ה:
קיג ט מיי' שם פ"ד הלכה כב ועיין בהשגות ומ"מ וכ"ע שהלכתן שם טוש"ע ח"מ סימן שפ סעיף ג ומיימן סימן תיט סעיף ה:
קיד א מיי' פ"ב מהלכות מזק ממון הלכה ה סמג עשין סם טוש"ע ח"מ סימן תיט סעיף ג:
ב ם מיי' פ"ב מהלכות גזילה ואבידה הלכה ה סמג עשין עד טוש"ע ח"מ סימן רסד סעיף ה:

לי קוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

רבינו חננאל

[המשך מטור א]

הגג ונפל ונתקע **באשה** או כיוצא בה והזיק חייב בד' דברים דקיימא לן (יבמות סוף נג:) אין קישוי אלא מדעת והוה ליה כאלו יש כוונה וידיעה וחייב בכל חרץ מן הבושת דתנן אינו חייב בושת עד שיהא מתכוין, וביבמתו לא קנה שנאמר יבמה יבא עליה וקיימא לן עד שיתכוונו שניהן לביאה (עי' יבמות נד:). **ואמר רבה נפל מן הגג ברוח גדולה וחזקה** והזיק וביבש פטור בד' דברים דאנוס הוא וחייב בנזק אע"פ שהוא אנוס. נפל ברוח מצויה חייב בד' דברים דהא הוי ליה למידע ויקרוב לכוונה ופושע הוא אבל בבושת פטור בשניהן כוונה מוכחת. ואם נתהפך והזיק וביבש כיון שבשהיפוכו נתכוון להזיק קיימא לן כיון שנתכוון להזיק אע"פ שלא נתכוון לבייש חייב. **אמר רבה חניה גחלת על לב חבירו** ומת פטור מאי שנעמא היה לו להשליכה מעל לבו. חניה גחלת על בגד חבירו ונשרף חייב. **אמר רבא הרוויהו תנינהו.** דתניא דחפו לתוך האור או לתוך המים וכיבל לעלות משם ומת פטור, בגדו דתנן קרע חייב ש"מ דאפילו כדי חייב כיון שבהיפוכו נתכוון להזיק קיימא לן כיון שנתכוון להזיק אע"פ שלא נתכוון לבייש חייב. **אמר רבה חניה גחלת על לב חבירו** ומת פטור מאי שנעמא היה לו להשליכה מעל לבו. חניה גחלת על בגד חבירו ונשרף חייב. **אמר רבא הרוויהו תנינהו.** דתניא דחפו לתוך האור או לתוך המים וכיבל לעלות משם ומת פטור, בגדו דתנן קרע את כסותי וישבר את כדי חייב ש"מ דאפילו כדי חייב כיון שבהיפוכו נתכוון להזיק אע"פ שלא נתכוון לבייש חייב. **המניח את הכד ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בה ושברה פטור ואם הזיק בה בעל החבית חייב.** פתח בכד וסיים בחבית. אמר רב ספא כד וחבית אחת הוא למאי נפקא מינה כלומר מה צורך לדקדק בזה ואאמר למקח ומכר. **קיימא** לן כי הכד הוא פחות מן החבית שהכד שואבין בו מים ז) מן המעיין בדתניא (בראשית כד טו) וכדה על שכמה והחבית גדולה ממנה ואם אמר אדם להבירו חבית אני מוכר לך ורוב אותו המקום קורין לגדולה חבית ולפחותה ממנה כד ומיניה קרו נמי להחבוא כדא ולכדא חביתא. והמוכר אומר כדא מכרתי לך והלוקח אומר חבית קניתי ממך מהו דתימא זיל בתר רובא ורובא לא קרו לכדא חביתא קמ"ל כד היינו חבית ולא אוזלינן בתר רובא אלא הכל הולך אחר עיקר. **המניח את הכד** ושברה פטור ואם הזיק בה בעל החבית חייב. ואם נמי דקרו ליה חבית בעלמא לא קרו לכדא חביתא קמ"ל כד היינו חבית ולא אוזלינן בתר רובא אלא הכל הולך אחר עיקר. **המניח** את הכד. ושברה פטור. בגמרא מפקת טעמא: **ואם הזיק בה.** דמקלקל: **בעל החבית חייב.** מפרש בגמ' ה): **גמ'** נשברה כדו של זה בקורתו של זה פטור. שנקרע כל הכד ולא נשאר ממנו כלום: **ואיכא נמי** דקרו ליה חביתא. שנשתייר ממנו קצת: **ולכדא חביתא.** שנשתייר ממנו כל הכד: **והניח את הכד** ו) שבירה בקורתו של זה בקורתו של זה פטור ואם הזיק בה בעל החבית חייב. ואם נמי דקרו ליה חבית בעלמא לא קרו לכדא חביתא קמ"ל כד היינו חבית ולא אוזלינן בתר רובא אלא הכל הולך אחר עיקר. **המניח** את הכד ברה"ר ובא אחר ונתקל בה ושבר

קמ"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב. תימה מה טעם אין הולכין ליתי בק"ו מדיני נפשות כדלקמיה בס"ק דסנהדרין (דף ג:) ור' יהושע מייתי ליה בק"ו מדיני נפשות ומה בדיני נפשות דמחמירי אמר רחמנא זל בתר רובא דיני ממונות לא כ"ש ופי' רובא דליתי קמן מזלין בדיני נפשות בתר רובא כדלמקמיה בריש סוכה ומובא (סנהדרין דף סט.). ד ו"ל דהתם גבי דיינים שלפי טבעם מיעוט דילהו כמי שאינו ולית להו למימר התם לוקי ממונא במזקא מריש להא ד"ד מפקי מיניה לגבי שאר מילתא למיקם מיעוט ומזקה לן מזלין בתר רובא: ס"ג **אמאי** פטור **אינשי** ליה לעיוני. לגבי הן לא פריך למאי מייב נזקו כשהחזיק מיניי ליה לעיוני כדפריכינן לעיל (דף כג. ד"ה ונימיב) דיותר ים לו לשמור שלא יזיק מלמלא יותר ד ולא שייך כאן כל כמה שהוא וכל אחר ואינה בו פטור (לעיל כ. כה:) דגבי מדם לא ממרני דמי והא דפריך לעיל (לעיל דף כב.) ד"ה ונימיב) דיותר ים לו לשמור שלא יזיק מלמלא יותר ד ולא שייך כאן כל כמה שהוא וכל אחר ואינה בו פטור (לעיל כ. כה:) דגבי מדם לא ממרני דמי והא דפריך לעיל (דף כב.

לכן לומדים [שלא], שאין הולכין בממון אחר הרוב [1] [במקום ספק, שהמוציא מחבירו עליו הראיה, ויכול לומר לו, אני מהמועט].

ובא אחר ונתקל בה ושברה, פטור. למה [הוא] פטור. היה צריך לעיין וללכת. אמרו בבית מדרש של רב בשם רב, [הציור שבו הנתקל פטור מדובר] שמילא רשות הרבים כולה חביות. שמואל אמר, מדובר בחושך. רבי יוחנן אמר, [מדובר] בפינה [שמיד שהוא פנה לצד הוא נתקל בחבית, ואין מקום לעיין בהליכתו]. אמר רב פפא, מהמשנה אינו מדויק אלא או כשמואל או כרבי יוחנן [שהמניח לא פשע הלכך דוקא נתקל אבל שבר ברצון חייב]. שאם [המשנה מדברת בציור] כמו שרב [אמר], למה [מוזכר] נתקל. אפילו שבר גם כן [פטור]. אמר רב זביד בשם רבא, הוא הדין שאפי' שבר, וזה שכתוב נתקל, מאחר שרצו לכתוב בסוף "ואם הוזק בה בעל חבית חייב בנזקו", [וזה] דווקא נתקל, אבל שבר [ברצון ואח"כ הוזק בחרסין] לא [חייב בעל החבית]. למה. הוא שהזיק לעצמו, [לכן] כתוב בתחילת המשנה "נתקל".

אמר ר' אבא לרב אשי, כך אמרו במערב [פי': בארץ ישראל] בשם ר' עולא, [הסיבה שהנתקל בחבית ושברה פטור] לפי שאין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים [2] [ולא צריך להעמיד המשנה בחושך או בפינה אלא אפילו ביום פטור]. היה מעשה בנהרדעא [שאדם הלך ביום ברחוב, ונתקל בחבית של השני ושברו] ושמואל חייב [אותו לשלם דמי החבית. וגם היה כזה מעשה] בפומבדיתא, ורבא חייב [אותו לשלם דמי החבית]. זה מובן שמואל [שחייבו, שכן הוא פסק] כהלכתו. אבל רבא, [וכי] נאמר שהוא סובר [בהלכה זו] כשמואל [3]. אמר רב פפא, [הציור שבו חייב רבא מדובר, שהכד היה מונח] בפינה הקרובה לבית הבד [4], ומכיון ש[בעל החבית] עשה ברשות [בזה שהניח את חביתו שם, שכן מנהגם היתה כן, כשהיתה בית הבד מלאה בני אדם, היו מושיבים את כליהם ברשות הרבים, הנתקל היה] צריך לעיין וללכת.

רב חסדא שלח לרב נחמן, אמרו [מנהג הדיינים לגבות מן המכה את חבירו] ברכובה, שלש [5] [סלעים דמי בושתו לפי שגדולה בשת מכת הארכובה מדחיפת היד]. ו[גובים דמי בושתו של] בעיטה [ברגל], חמש [סלעים]. ו[למכה עם] אוכף של חמור, שלש עשרה. [אם הכהו] בידית של מעדר או [אם הכהו] במסמר [שבנקב של] המעדר, מה דינו. שלח לו, חסדא חסדא, [וכי] אתה גובה קנסות בבבל [והרי בושת הוא חיוב קנס ולא ממון]. תאמר לי גוף המעשה [שבו א' הכה חבירו בידית או מסמר] איך היה.

שלח לו, היתה בור של שנים, שכל יום היה אחד מהם דולה ממנו [מים]. בא אחד ודלה ביום שאיננו שלו. אמר [השותף] זה יום שלי, [והדולה] לא התייחס אליו. לקח [השותף] ידית של מעדר והכהו. א"ל, היה לו להכותו מאה הכאות [שהרי גזלו מימיו. ואפילו לפי מי שאומר שאדם לא עושה דין לעצמו [6], במקום הפסד [כסף] עושה אדם דין לעצמו.

שלמדנו, רב יהודה אמר, אין אדם דן דין לעצמו [פי': ואפי' דין אמת לא יעשה הוא לעצמו אלא ילך אצל הדיין]. רב נחמן אמר אדם דן דין לעצמו. [וב]מקום שיש הפסד [ממון], לפי כולם, לא חולקים, שאדם עושה דין לעצמו [שאם ילך לבית דין, בינתיים זה דולה ולא יודע כמה דלה, או שמא יכלו המים מן הבור, ואין לו פרעון]. אבל במקום שאין הפסד, חולקים, רב יהודה אמר, אין אדם דן דין לעצמו, מאחר ואין הפסד, שילך לפני הדיין. ר"נ אמר, אדם דן דין לעצמו, מאחר והוא עושה בדין, אין לו לטרוח [לבית דין].

רב כהנא שאל, בן בג בג אומר, אל תיכנס לחצר חברך ליטול את שלך שלא ברשות [בהחבא], שמא תראה עליו כגנב, אלא שבור את שיניו [פי': קח בחזקה], ואמור לו שלי אני נוטל [ונקשה לר' יהודה]. א"ל,

---

1. עי' שו"ע (חו"מ סי' רלב סכ"ג), רוב"ד לקמן מו ע"ג הערה 3. **2.** עי' שו"ע (חו"מ סי' תיב ס"ב), רוב"ד לעיל כז ע"ג הערה 8. **3.** לפ' על נב שהכלל הוא שהלכה כשמואל בדינים כאן כיון שהגמ' הביאה שם זה כסתם, ההלכה כמו שאמרו בפ"י בשם ר' עולא (פי' יהושע). **4.** עי' שו"ע (חו"מ סי' תיב ס"ב): הניח הכד במקום שיש לו רשות להניחו כמו במקום פנוי שלפני בית הכד ובפ' אחד נתקל בו ושברו חייב, ואם הוזק בו המהלך בעל הכד פטור מפני שהיה לו להסתכל. ואם היתה לפילה או שמילא כל הדרך כדים פטור על שבירתה, ואם נתקל בה והוזק בעל הכד חייב, וכן כל כיוצא בזה. ואם מילא כל הדרך כדים שאי אפשר לעבור, לפילו שברו כדים פטור. ומיהו אם בשעה שבשברם הוזק במרכיבים, פטור אע"פ שזה מילא כל הדרך, לפיהו לחזיק לגופייהו: **מגיד המשפט:** במקום הפנוי שלפני בית הבד - שפעמים מניחין אם כדין כשבית הבד מלא או כיוצא בו (סמ"ע). ושברו חייב - לפ' דלפ' לפיז דרך בני אדם להתבונן בדרכים, שאני הכא דיודע שהדם להפעמים מניחים אם כלים וה"ל להתבונן ולראות אם יש שם, ואם היתה לפילה שלא היה יכול להתבונן ה"ל כנתקל בכלי שאחר מקומות ופטור (סמ"ע). ואם היתה לפילה או שמילא כל הדרך כדים פטור כו' - לפ' דקאמר דממלא כל הדרך כדים, מכל מקום מיירי דהיה אפשר לו לעבור ולילך מן הצד או להגביה רגליו ולעבור דרך עליהן, משו"ה דוקא נתקל בו ושברו קאמר דפטור, אבל כשמילא כל כך עד שאי אפשר לעבור, כיון כשהמהבר אחר זה מיד לפילו שברו כדים ונרשום פטור, ועיין לעיל סוף סימן שע"ט (סמ"ע), וי"ל דמיירי בפילה (רע"ק), כל שהניח דרך לעבור אחרי נרשום קל עדיף כיון דקרני העלרי הוא, רק בנתקל פטור כיון שעכ"פ מילא כל הדרך, לפיז שהניח דרך קלת מ"מ לו הו"ל לתת לתקוני מלעתיה, אבל מ"מ מקרי נרשום לענין לשם שיבר זה כדים חייב, משא"כ בר"ס ממש שעשה שלא נרשום אם כך שהניח דרך ע"י פיזוד והקפה. וכיון שלא נרשום קעביד שם ק"ל עביד דינא דנפשיה ופילו שיבר ממש פטור, וכשהניח בפ"ע שמילא כל הדרך כדים פירושו דמיירי שיש דרך לעבור מן הצד (פ"ת * הניח לפניהם). [פנימיה - אחד מקום מהניהו שיבא בעוקר להקילו משמע, והמסקפיים שלו היו מונחים על הרצפה מתת קלה המטה, וכשבא הוא להקילו ולא ידע מזה דרם עליהם ושיברם, אינו מחויב לשלם, לפיז דרך בני אדם להתנהג בדרכים, לפי שבשלמא מהלך עיניו למעלה ואינו מסתכל תמיד לפני רגליו (קצה טושם ס"ק סי' קנב).] **5.** עי' שו"ע (חומ סי' תכ סמ"ק): יש בהפות רצוח שיש בהם ביזוי וצער מעט ואין בהם נזק, וכבר פסקו להם חכמים דמים קלוסים, וכל המכה את חבירו הכאה מהן משלם לחומו הממון הקלוב, וכולם קנסות הן, ולחומו הממון הקלוב הוא דמי הצער והבושת והריפוי והשבת, אין לריך לרפואה בין לא לריך זהו משלם. וכמה הוא משלם: הבועט בחבירו ברגלו משלם ה' סלעים, הכהו בחלכוסתו משלם ג' סלעים, הקע את חבירו בקפה משלם סלע, סטרו על פניו משלם חמשים סלעים, סטרו בחמורי ידו משלם ק' סלעים, וכן אם לרם בחזהו או סלא בשערו או הרוק והגיע בו הרוק משלם מאה סלעים, וכזה הוא משלם על כל מעשה ומעשה. כילד: כגון שבעט בחבירו ברגע בעיטות, אפילו זו אחר זו משלם עשרים סלעים, סטרו על פניו שתי סטירות משלם מאה סלע, וכן בשאר. הגה: יש לומרים שע"ג דאיתא בגמרא הקורע לחבירו ממזר קופג מרבעים, מכל מקום יש מקומות שאין נוהגין כן והולכין אחר הממנהג, ונראה לי דהוא הדין בשלו שהדברים המוכרים. **ממיר המשפט:** הוא דמי כו' - ר"ל הריפוי והשבת הוא בכללו, שאף אם יש ממחת אותה הכאה הוספות ממון לריפוי או שבת, אין לריך לשלם לו יותר (סמ"ע). וין לריך לרפואה - עי' לקמן סעיף מ"ג כתב הרמ"ע דעת המחלקים ע"ז ומוסיפים דמשם הלזו אינן בשביל ריפוי ושבת, כי לפ' קצתו דמיים קלוסים כי אם שלעבר ושוטה שהן בכל מכות שמכה אדם לחבירו, ואם יש ריפוי ושבת משלם עוד טופף על קלסה זו לפי הענין, ובהן לפ יוכלו חז"ל ליתן בהן קלסה (סמ"ע). משלם ק' סלעים כו' - וכן הפורע רשם האשה משלם ק' סלעים כו'. המעליע על דברי מכמיים נוקב, והקורע לשטת מביאו זוהה או פרוסה נוקב ד' מלקיות, ועי' לעיל סי' ג [מלן דלתקמן מנה בדיעל סופג מרבעים, במאתים, שמונים, על כל מנה מרבעים] (סמ"ע). סופג מרבעים - היינו מדה כנגד מדה, הוא חומר שחבירו עבר בלאו לפיכך כו', עי' מג"ש [שהקשה הרי שהוא יהיה ממזר היינו שחבירו עבר בלאו], ועי' שם במחניית השלם [שיכול לומר שבין זה או חמו זמנה, ולכן אין לחייבו). ואפילו רווץ דעכ"פ רוצה הוא להניחו לידי מלקות לכאורה אשה, ולפו דוקא הקורע ממזר היינו במלקות, אבל כל הוצאות שם רע שהוא בלאו. המלקות נוהגין לפדותן בממון, והוא מ' זהובים, וכ"כ הרמ"ע לעיל סוף סימן ג' כו', וי"ע לפדות המלקות שם' זהובים ריינוס, ומנהג הלכה לפילו בע"כ של המחבייב, ובשאם ט"ס הוא וע"ל שם' זהובים ריינוס, [ועיין בתשובות נתלת שבעה: כל הוצאות שם רע שמוציא על מביאו שהוא עובר בלאו הוא בכלל מלקות, כגון שקורעו שותו גגד גזלן וכו', ויש קבלה לפדות המלקות הכאים מתוך מריבה בשמונה זהובים ריינוס, וי"ע בעד כל מכה זהוב אחד. ולענייות דעתי נראה שאין לקבוע מנהג על זה כי העיקר לפי עומקו הכל לפי מה שהוא אדם והעני לפי ענין]. וי"ע שיתן מ' זהובים לצדקה, והמחבייב יבורר מה לעשות בהם, וי"ע שהוא של המחבייב, ואין כאן מחלוקת, דוודאי בשוגג בכוונד עלמו של המחבייב הרי הממון של המחבייב לפילו למחבי היה שיכול, מחמת שוגג בכוונד מחומין, לו יאמר הלה ומדי בזמון מחומין, אלא כי היכי דלמוי כפרה להמחבייב יהלך הממון לצדקה בעבור נשמת שוכני עפר, ומ"מ מוטב הנאה להבן שהוא גואל הדם שלהם, ואם קרעו ממוך בן ממוך מייב אחים, אבל אם אמר לו אחיך ואמה ממזרים אינו מייב כי אם מלקות אחת, והטעם, כי הדבר ידוע שמי שהוא ממוך בנו וזרעו עד סוף כל הדורות ממזרים, והולילו והקדיים וקרע לגופיו ממוך הנה נתחייב שיהיה הוא וזרעו ממזרים, אבל אם הקדיים לקרוע לבן ממוך שאפשר שיהיה האב כשר, וזה לירף עוד האב לו בתמרו שהוא בן ממוך נתחייב ג' מלקות (פ"ת). **6.** עי' שו"ע (חו"מ סי' ב): יכול אדם לעשות דין לעלמו, אם רואה שלו בית אחר שגזול, יכול לקחתו מידו, ואם אחר עומד כנגדו, יכול להכותו עד שיניחנו, (אם יש יכול להעיל בעניו אחר), אפילו הוא דבר שאין בו הפסד אם יתעכב עד שיעמידו דנין, והוא שיוכל לברר שהוא שלו נוטל דנין, מ"מ אין לו רשות למכבו בחוכו. הגה: מטעם שיתבאר לקמן סימן ל"ו סעיף ו'. וי"ע דווקא בחוכו ממש, אבל אם מיית לו בלא הלווחה [מוכר למעבד דינא לנפשיה], או שאין לריך למכבו, כי הוא כבר אבוד בקבלון או מלאו בית אחר, מותר לתפסו. עיין המשך בהשלמות.

באמת [פי׳: בתמיה]. בן בג בג הוא [דעת] יחיד, ורבנן חולקים עליו. רבי ינאי אמר, מהו ״שבור את שיניו״. בדין [פי׳: שיתבענו לבית דין]. אם כן, [למה נאמר] ״ואמור לו״, היה צריך להיות ״ואומרים לו״ [פי׳: שבית דין יאמרו לו. ועוד למה נאמר] ״שלי אני נוטל״, היה צריך להיות ״שלו הוא נוטל״. זה קשה.

בא ושמע, שור שעלה ע״ג שור אחר להורגו[1], ובא בעל התחתון ושמט את שלו, ונפל עליון ומת, פטור. וכי לא [מדובר] במועד, שאין הפסד [ממון], אם לא יקח את הבעלים לבית דין, שהרי מועד משלם נזק שלם, ולא חצי נזק כמו תם. לא, [מדובר] בשור] תם [שאז אינו משלם אלא חצי נזק, ויש הפסד ממון בזה שהולך לבית דין], שיש הפסד [ורק בגלל שזה במקום הפסד, פטור מנזק לשור השני, שכן מותר לו לעשות דין לעצמו]. אם כן, [הרי] נאמר בסוף [אותה ההלכה, שאם לא הוציא את השור שלו, אלא] דחפו לעליון ומת, חייב. ואם [מדובר בשור] תם, למה חייב. שכן היה לו לשמטו [את השור שלו] ולא שמטו.

בא ושמע, הממלא חצר חבירו כדי יין וכדי שמן, בעל החצר משבר ויוצא [מחצירו] משבר ונכנס [לחצירו, ואין בו חיוב תשלומין][2]. אמר ר״נ בר יצחק, [זה לא שמותר לו להזיק בגלל שהוא דן דין לעצמו, אלא הוא] משבר ויוצא לבית דין, ומשבר ונכנס, להביא זכויותיו [פי׳: כגון אם היה זה טוענו שהחצר שלו, וצריך זה להביא השטר מכירה שקנאה].

בא ושמע, מניין ל[עבד] נרצע שכלו לו ימיו [פי׳: שהגיע שנת היובל] ורבו מפציר בו לצאת, ו[הרב] חבל [בעבד] ועשה בו חבורה, שהוא פטור[3]. מלמד הנאמר ״לא תקחו כופר [לנוס אל עיר מקלטו] לשוב [לשבת בארץ עד מות הכהן״, וחז״ל דורשים], לא תקחו כופר לשב [פי׳: למי שרוצה לשוב לקלקולו ולהיות עבד]. במה מדובר כאן, בעבד גנב [שיש הפסד ממון, ולכן מותר לו לדון דין לעצמו. ומקשה הגמ׳ וכי] עד היום לא גנב, ו[רק] עכשיו [התחיל להיות] גנב. עד היום היתה יראת רבו עליו, עכשיו אין לו יראת רבו עליו. ר״נ בר יצחק אמר, בעבד שמסר לו רבו שפחה כנענית, עד היום מותר [בשפחה כנענית, ככל עבד שמותר בשפחה כנענית], ועכשיו [שהוא איננו עבד] אסור [ומותר להכותו להפרישו מאיסור[4]].

בא ושמע, המניח את הכד ברשות הרבים, ובא אחר ונתקל בה ושברה, פטור, הסיבה [שהוא פטור על שבירת הכד כיון] שנתקל בה, אבל אם שברה[5], חייב [אם כן משמע שאין אדם דן דין לעצמו]. אמר רב זביד בשם רבא, הוא הדין אפי׳ שברה, וזה שכתוב נתקל, מאחר שרצו לכתוב בסוף ״אם הוזק בעל חבית חייב בנזקו״, דווקא נתקל, אבל שבר, לא[6], שכן הוא הזיק את עצמו, [ולכן] כתוב בתחילה ״נתקל״.

בא ושמע, [נאמר בפסוק ״כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו וקרבה אשת האחד להציל את אישה מיד מכהו ושלחה ידה והחזיקה במבשיו.] וקצתה את כפה [לא תחוס עינך״, [וחז״ל דורשים, שמש״כ ״וקצתה את כפה״, אין זה עונש פיזי לאשה אלא עונש] ממוני. במה [מדובר וכי] לא כשאינה יכולה להציל ע״י דבר אחר [ואז לפי כולם אדם דן דין לעצמו, אבל לולא זה אסור לדון דין לעצמו, אפילו במקום הפסד, שכן בעלה מוכה לעולם]. לא, [הפסוק מדבר במקום] שיכולה להציל ע״י דבר אחר [ולכן היא חייבת לשלם על הנזק שהיא עשתה, שכן לא עשתה כדין]. אבל [אם] אינה יכולה להציל ע״י דבר אחר, פטורה. אם כן, מזה שכתוב בסוף, ״ושלחה ידה״, [וחז״ל דורשים] פרט לשליח ב״ד [שכן השליח בית דין פטור. למה מחלקים בין האשה לשליח בית דין]. שיחלקו בה [פי׳: באשה עצמה], במה מדבור, כשיכולה להציל ע״י דבר אחר, אבל אם אינה יכולה להציל ע״י דבר אחר, פטורה. [נכון] וכך כתוב, במה מדובר, בשיכולה להציל ע״י דבר אחר, אבל אינה יכולה להציל ע״י דבר אחר, נעשה ידה כשליח ב״ד ופטורה.

בא ושמע, מי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו[7], [וניסה לתקן את זה] ונתן להם [דרך בתוך שדהו] מן הצד. מה שנתן [לצורך הרבים] ניתן [ואיננו שלו עוד], ושלו לא חזר אליו. ואם תאמר אדם דן דין לעצמו, שיקח מקל, וישב [על פתח הדרך הראשון, וכיה למי שהולך שם]. אמר רב זביד בשם רבא, [זה איננו ההלכה בעצם אלא] גזירה שמא יתן להם דרך עקלתון [שאז זה איננו דין]. רב משרשיא אמר, [כל זה מדובר רק במקום] שנתן להם דרך עקלתון. רב אשי אמר, כל [דרך] מן הצד, הוא דרך עקלתון, [שכן היא] קרובה לזה ורחוקה לזה. אם כן, למה שלו לא חזר אליו. שיאמר להם [פי׳: לבני רשות הרבים], שתקחו את שלכם, ותביא לי את שלי. משום [ההלכה של] רב יהודה, שאמר רב יהודה, דרך [של יחיד] שהחזיקו בו רבים, אסור לקלקלו[8].

בא ושמע, בעל הבית שהניח פאה מצד אחד, ובאו עניים ונטלו מצד אחר, שניהם פאה[9], ואם תאמר, שאדם דן דין לעצמו, למה שניהם פאה. שיקח מקל וישב [בפתח חצירו, ויכה לכל מי שיכנס]. אמר רבא, מהו ״שניהם פאה״. לפוטרם מן המעשר [שאפילו פאה שנשאר בשדהו נחשב הפקר, ואפילו אם הוא עצמו יקח אותן]. כמו שלמדנו, המפקיר את כרמו[10], והשכים בבקר ובצרו, חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה, אבל פטור מן המעשר.

מתני׳. נשברה כדו ברשות הרבים, והוחלק אחד במים או שלקה בחרסית, חייב [בעל הכד לשלם נזקי הנתקל], רבי יהודה אומר, במתכוון, חייב, באינו מתכוון, פטור[11].

גמ׳. אמר רב יהודה אמר רב, לא שנו [שבעל הכד חייב על נזק הנתקל] אלא שטינפו כליו במים,

---

1. עיין בהסלמות. **2.** עיין בהסלמות. **3.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תכג ס״ו): בכל מקום שחובל בחבירו בכוונה מייב בה׳ דברים, ואפילו נכנס חבירו לרשותו שלא ברשות וחבל בו והוציאו, חייב, דהכי שים לו רשות להוציאו, אין לו רשות לחבול בו, אבל אם הוא מכריב בו ואינו רוצה לצאת, יש תומכים שים לו רשות לחבול בו כדי להוציאו. הגה: וכן מי שים לו מצרח ומושם שיגונא לו יוכל להוציאו קודם זמן הסכירות, ואם מכריב יוכל להכותו עד שיצא: **מגיד משפט**: ומושם שיגונא לו - עיין מ״ש בזה לעיל סימן רל״ג סעיף י׳ (מי שבכר שפחה ונודע לו שקודם שנתת לגיטו היתה זונה, ואחיה טוענן מאחר שהיתה מעוברת מה מיכפת לך, והרי בכי האי גוונא הלוקח שפחה אין יכול לחזור דמסתמן בעבדים ניכא. הוה מקח טעות, דודאי אינא למיתב מאחר שטעותא טעא מיקר לגריכה שימור שלא תצא מזה בגילוח ואלא ימצאו פוחזים לגיתה, ואם כמה משפחות, ואפילו לגוקת שפחה דקיי״ל מומין שבאחר אין בהם גיטול מלאכה אינו מוחר, היינו מומין שהם בה בגד לגופה ובאותם לאין משם היזק להבא מחמת המוס, משא״כ בכי האי גוונא שטעותא וילגה רק לע. ומזה, שאם נתנה מייב לקיימה. ואפשר דגם בנתפתתה פעם אחת בדרך מקרה, ודוגע שכל ימיה היתה לטובה מקודם לזה וגם אחרי כן, מחזיר בעל הבית להמזיקה, רק לא מקל רשאה ולא מצא מניחה רק בדעת בעל הבית, וי״א דשפחה היא בחזקת זונה. גם מה דמשמע מדבריו דלפ בעבד יכריל אחריהן אין מתמון בעבדים, זו שגגה, דודאי דוקא בעבדים כנענים, משא״כ בעבד או שפחה יכריל שכל שכל יכריל בחזקת כשרות. ומכאי טעמא שפק אם בחמר שכבר שפחה עבריה ואח״כ נודע לו שהיא מוזקת לגנענית, דודאי יכול לחזור בו, אף שהיתה יכולה להסביר עלמה בחקות אחר, כי בשכריל עיין המשך בהסלמות. **4.** עיין בהסלמות. **5.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תיב ס״ח), טוש״ד לעיל כז ע״ח הערה 8. **6.** עי׳ שו״ע סי׳ תיב ס״ב, טוש״ד לעיל כז ע״ב הערה 4. **7.** עיין בהסלמות. **8.** עיין בהסלמות. **9.** עי׳ רמב״ם (מתנות עניים פ״ב ה״ג): בעל הבית שנתן פאה לעניים ואמרו לו תן לנו מלך זה ונתן להם מלך אחר זו ושו פאה, וכן בעל השדה שהפקירם פאה ואמרו לו תן לנו מלך זה ואמר הרי זו פאה וגם זו פאה, אמר הרי זו פאה ושו הרי שהיתן פאה. דרך אמונה: זו ושו פאה - שתן יכול לנטול שם פאה מהשתוה שבכר קנה עליה שם פאה, אבל יכול להוסיף עליה, דכל זמן שלא גמר הקניינה לא פגיה הפאה רק מה שקנה ולא מה שים לו עוד לקנות, כנ״ל בהלכה הקודמת. ולכן יכול לעשותה פאה ג״כ ושהיה לעניים ופטורין ממעשר. וכ״ז דוקא כשנתן מדעתו, אבל אם עניים נטלו מלך אחר בלי רשותו, יכול בעה״ב לחזור וליטול מה שהפירים מהלה, דהמתם הוי כשילו התנה בהלה, שאם יטלו מלך אחר יהא שם הפאה ולא שלו. ומ״מ שהיה פטורין ממעשר גם הרשאוה, כיון שהיה שעה אחת שהיתה כה לעניים ליטול כדין, שני לפטור ממעשר כלשקמן קוף פ״ה. והשהיה שנטלו העניים הוי פאה משעה שנטלוה ולא למפרע. אבל עניים שהחליפו מתנותיהן עם בעה״ב בחלוף, כגון שנתנו לו שלו לקנו שבאה זו פאה ונטלו פאה מן הגורן, זה שנטל מסם פטור ממעשר לף על פי שהוא ברשות בעה״ב עתה, וזה שנטלו ממנו מייב לף על פי שהוא חילוף מתנותיהן הפטורים. וכן כו׳ - מניח עוד דוגמת אחרת ליטול להוסיף על הפאה לף על פי שכבר נתן הראשונה משום שעדיין לא גמר כל הקניינה ויש לו עוד לקנות לכן יכול להוסיף מהממוצע וכנ״ל. וגם זו - דהוי הפאה שמפיס זו בזו ודוקא תוך כדי דיבור דאל״ה לא משמע דקתי הדבור על מה שאמר קודם ואם אמר זו פאה כזו מהני אפי׳ אחר כדי דבור מדין הפאה וא״ל אלא מהני כלל הפאה בפאה ולריך לעולם דוקא תוך כדי דבור. וזו - וכזה לכו״ע לריך תוך כדי דבור דאז הוי יד ומהני יותר בפאה כמו למהני בנדרים וכן יכול לומר כמה פעמים וזו וזו וזו כל אחד תוך כדי דבור על הקודם ושיעור תכ״ד הוא כדי אמירת ג׳ תיבות [כמש״כ בסי׳ סי״ז סק״ד]. **10.** עיין בהסלמות. **11.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שי ס״ח), טוש״ד לעיל ב ע״ח הערה 3.

כעו ע״ח הערה 1. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שי ס״ח), טוש״ד לעיל ב ע״ח הערה 3.

עמד. בתמיה [כלומר] וכי [נראה] בעיניך שמצוה זו חוגגת היא. ליטול תחילית עמך תהא מצוה זו שאינה לוטה: בדין. מצאנו לדין: **אומרים** לו. ב"ד של מעלה הוא טוטל מעני ליה: **מאי** לאו. דהוי עליון מועד לתי הוא שניך ליה ומייתי דיליה ליכל פסידא דמסלק ליה כוליה: **בתם.** לתי הוא מזל לבי דינא לתסכוי מייתי דילוי ולית ליה אלא פלגא מקל: **להביא** זכיותיו. לגון אם היה זה טוענו שמצלך שלו שכלו יומיו. שהגיע יובל: **מפרהב.** מפליג: **וחבל** בו. הרב בעבד: **לא** תקחו כופר לשוב וגו'. לרוח זה לצד למי שרוצה לשוב לקלקולו ולהיות עבד. ליטול תחילית לצד למי שרוצה להיות עבד של מפסקתו ומיטו רוצה: **לא** תקחו. לגרמו סוס ממון: **בעבדא גנבא.** לתיכך פסידת: **עד האדנא התירא.** לכתיב ה"ג [אם לא] (שמות כא): **והשתא.** שהוא בן מוכין: **איפורא.** ושפלי לשלקוטו ולספרייהו לשלי דיליה לאו ליטול נפשיה הוא: **הא שברה חייב.** ומוקמה רב לעיל בממלא רה"ר כולה מציות לשמא לא עבד [מיעט] דיינא לנפשיה לפי במקום פסידת: **בשאינה יכולה** להציל ע"י דבר אחר. לצדין קל עבדא לשמא לא עבד מיעט דיינא לנפשיה לפי שעשה מוכה כל שעה: **בשיכולה** להציל ע"י דבר אחר. לשלי דיינא עבדת: **פרט** לשלימה ב"ד. שפטור על הנזמים: **לנקוט פורא** ולייתיב. יקח מקל ויסע על לרך הרשות להם דיינא הוא להם לשמרם מה שנתן נתן לשמא מילוף מעלית הוי: דרך עקלתון. ללמו דיינא הוא: **קרובה** לזה. לעיילות היוסנין שמוך לאותו לד: **ורחוקה** לזה. לאותן שממונין לנד לשמר שיהו לריכין להקיף כל סביבות השדה וכשהיתה נאמצע השדה לא היו מקיפין כל כך: **א"ה.** ללמו מילוף הוא [א] לשמלי שלו לא הגיעו: **לפורתו** מן המעשר. לשלי פשה הפסקר מציות ואע"ג דנקט לה מיהו פטורה מהמעשר: **חייב בפרט ובעוללות** וכו'. אע"ג דהפסקר פטור מפאה דתנן (פאה פ"ג מ"ב) כל שהוא אוכל ונשמר חייב במעשר [בחרסית גמ"]: **במתכוין חייב.** מפרש בגמ' [ב]: **גמ'** אלא **שטינפו** כליו במים. דלש מוקי לאותן שלא נשמרו כשלא הפסקיר את מימיו שלכך נאמר שמוקו כליו של זה בשמוטו של זה והוי כי שוכו: שהחזיקו בו רבים אסור לשלקלו ת"ש [ג] בעל הבית שהניח פאה מצד אחד ובאו עניים ונטלו מצד אחר זה וזה פאה וא"א עביד איניש דיינא לנפשיה אמאי זה וזה פאה לנקוט פורא ולייתיב אמר רבא מאי זה וזה פאה לפוטרן מן המעשר כדתניא [ד] המפקיר את כרמו והשכים בבקר ובצרו חייב בפרט ובעוללות ליקוט פורא ולייתיב אמר רבא מאי זה וזה פאה ובפאה ופטור מן המעשר: **מתני'** נשברה כדו ברה"ר והוחלק אחד במים או שלקה בחרסית חייב רבי יהודה אומר [ה] במתכוין חייב באינו מתכוין פטור: **גמ'** אמר רב יהודה אמר רב [ו] לא שנו אלא שטינפו [ז] כליו במים [ח] אבל

דסמכא היא ועבדינן כוותיה. ו) **הא** וקצתה את כפה ממון. קשיא לר' נחמן דהא דאמר עביד איניש דינא לנפשיה זו לא יכלה להציל אישה מיד מכהו אלא בהחזיקה בשדה[ט] אמאי חייבת ממון (ממון) נימא עביד איניש דינא לנפשיה, ושני כגון שהיתה יכולה להציל בלא שליחות יד במכושרו בהחזיקה או בהכאה וכיון שהיתה יכולה ולא עשתה חייבת ושלקה בהדין שעמא. ז) **הרי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו** נשלה נתנה להן מן הצד מה שנתן נתן ושלו לא הגיעו ואי דינא הוא דעביד איניש דינא לנפשיה ליעקוט פורא ולייתיב. כלומר טלו בידו שבזו כמו פורא ויקפה שוקים כל מי שבא לעבור בתוך שדהו לרב נחמן, ומשנינן כל מן הצד דרך עקלתון הוא קרובה לזה ורחוקה לזה, אי הכי אמאי מה שנתן נתן יחזור ויטול את שלו, ומשנינן משום דרב יהודה דאמר מצר אחד שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו. ח) **בעל הבית שהניח פאה מצד אחד ובאו עניים ולקחו מצד אחר זה וזה פאה.** קשיא לרב נחמן, ואוקמה רבא דה מן הצד שהניחו בעל הבית פאה כיון שנטלו העניים פאה מצד אחר זכה בעל הבית באותו הצד שהפרישו ולמה אמרה המשנה זה וזה פאה לפטור בעל הבית מן המעשר במה שיוכה בו באותו הצד שהפרישו פאה כאלו הפקירו לעניים ועכשיו כשחזרו ונטלו זוכה מן ההפקר לפיכך פטור כדתניא המפקיר את כרמו והשכים בבקר ובצרו חייב בפרט ובעוללות ופיאה ופטור מן המעשר: **[מתני']** **נשברה כדו ברה"ר והוחלק אחד במים או שלקה בחרסית חייב.** אמר רב יהודה אמר רב לא שנו

ואי בתם אמאי חייב. בשלמת לי לייבי במועד יש לו להתקייב שמיו בהול והיה לו לשומטו אבל לי בתם לייבי לי שלקת דעתך שהיה לו לשומטו לפי שהוא בהול שיבת להפסיד ולא מסיק מדעתיה לשומטו:

משבר ויוצא. אע"ג דלעיל אמרינן שהיה לו לשומטו היינו משום דליכת טירחת נשמיטה יותר מדשמיטה אבל כאן לא שמטו אלא מטרחותו לשדכן זה על זה:

מניין שנרצע שבו' יומיו. מורחת דמילתא נקט שאם רגיולות לשרכוב לפי שהיו יכול להשתעבד עוד ב':

טעמא דנתק' הא שבר חייב. מליכת דכל פרין דמוקי לה[ב] בממלא בשלא ממלא מודה ר"ש לתין לו לשבר לתיצעי ליה לשמעי בתיך גיסא בלא פליג אכולהו אמולבי לעיל ולתניוייהו לא פריך לתע"ג לתיירי בממלא ליכא פסידא לא שבר מבזיון ולילך בכל מקום שילכה:

לא בשיכולה להציל על ידי דבר אחר. וכיון דיכולה להציל על ידי דבר אמר מאילו דין מיהו:

ולינקוט פורא ולייתיב. וס"ד שמא שלקה בחרסית לא הגיעו לפי שתין יכול להזמין כל שנרי לכליכם לניים דין:

אי הכי מה שנתן נתן אמאי. ולא גרסינן [במתני'] שלו לא הגיעו:

(אי הכי) אמאי זה וזה פאה. דבשלמת מוכו שנטלו הוא פאה הוחיל דנטלו מדעתו אלא מוכו שהיית שמא ממילא למילמת היה בדעתו שאם יטלו מלך אחר שימחול ויזכה בה: **זה** וזה פאה לפורתו מן המעשר בדתניא כו'. ומייתי לתיי דבשביל שמחל חכה בו לא ממיינין (ט) ליין ממחילה פאה בגורה היה ונפטרה ופאה למיפטרה מן המעשר לא מטעם שפקר להה מן במסקת פאה (פ"ו מ"ה) ד"ש קומרים שפקר לעניים שפקר וכ"ש קומרים מן שפקר עד שיפקיר אף לעשירים כשמעלה אלא היינו טעמא שמפיקרת כדלרשין בספרי[כ] וכא הלוי כי מן לו אלא ומחלה עמך יאא זה שים לו אלא ומחלה עמך שאם הוא לוי עני טולי פאה וטעמא דב"ש דלילי אוחם אב מ"ל מעוזו אוחם יש לך עזיבה אחרת שהיא כזו כגון שפקר לעניים ולא לעשירים וניא אלא לעני מאביעית לכתיב [ל] **משמטנה** ומשמטה מה תלמוד לומר ומשמטה יש לך טרישה אחרת שהיא כזו כגון שפקר לעניים ולעשירים[ג]:

אבל

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) לעיל כג., ג) ב"ק נה., ג) [ד"ה אם], ה) ב"ב קו., ו) תוספתא פאה פ"ב ה"ה, ז) [לקמן נב., ברכות מד.: תוכן קלב: ממהרב"ן נמי נה., ח) לקמן נב., ברכות מד.: תוכן קלב: ממהרב"ן נמי נה., ט) [לקמן נ.], י) עיין תוס' לעיל ג: ד"ה משהרו, יא) מעשרות פ"א מ"א, יב) לקמן כב., ג) פרשת דאה סוף סי' קיט, יג) ירושלמי פאה שם.

הגהות הב"ח

(ב) תוס' ד"ה זה וכו' לא מתיינינן ליה במעשר כיון דמתמלוי:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה א"ה כו' אמאי שלו כו'. נ"ב ס"ע ומי' מוס' (ועי' כתוס"ע סימן שמו):

הגהות וציונים

ב) כתי"ע שנטנפו (וכ"ה לקמן ל ע"א דנטנפו): ג) נדצ"ל חייב בפאה. כי לא תנן התם מעשר כלל (מראה אש, וכ"ה בכת"י):

תורה אור השלם

א) וְלֹא תִקְחוּ כֹּפֶר לָנוּס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ עַד מוֹת הַכֹּהֵן: [במדבר לה, לב]

ב) וְקָצַתָּה אֶת כַּפָּהּ לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ: [דברים כה, יב]

ג) כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֵן אֵין לוֹ לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ וְלָקְחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ: [דברים כה, ה]

ד) אִם אֲחִים יֵשְׁבוּ יַחַד וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֵן אֵין לוֹ לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ וְלָקְחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ: [שמות כא, ד]

ה) וְכִפַּרְתֶּם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לְקֻצֹּר וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט: וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: [ויקרא יט, ט-י]

ו) וְכִי תַבְצְרוּ אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ: וְלֶקֶט קָצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: [ויקרא כג, כב]

ז) וְנָבָא הַלֵּוִי כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ וְהַגֵּר הַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְאָכַל וְשָׂבַע לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: [דברים יד, כט]

ח) וְהִשְׁכַּרְתָּ בַּשְּׂדֶה וּנְשָׂאתָ אֶת עֹמֶר וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ: [דברים כד, יט]

חשק שלמה על ר"ח

ט) ג"ל ל"ל כ' יעמ' [אמנם בגמ' ל"ל ודפו"י איתא "דבינא"].

עין משפט נר מצוה

ז א ב ג ד ה מי' פ"ו מהלכות מכלכות אוכל ומזיק הלכה ו ז ממג עשין ע טוש"ע ח"מ סימן שפג סעיף ב:

ח ו מי' סה הלכה ה ועיין בסמגעת ומ"מ ממג סה טוש"ע ח"מ סימן שעמג סעיף ד ומי' מיב סעיף ב:

ט ב ז מי' פ"ג מהלכות עבדים הלכה ה טוש"ע ח"מ סימן תכה סעיף ו בסג"ס:

י ה מי' פי"ג מהלכות מכי ממון הלכה ה ממג עשין ע טוש"ע ח"מ סימן תיב סעיף ה:

יא ט טוש"ע ח"מ סימן תיב סעיף ב:

יב י מי' פי"ג מהלכות מכי ממון הלכה כו ממג עשין סה טוש"ע ח"מ סימן שמו:

יג כ מי' סה הלכה כד ממג סה טוש"ע סה בסג"ס ומי' מח סעיף ב:

יד ל מי' פ"ב מהלכות מתנות עניים הל' יג:

טו מ מי' סה ס"ב הלכה כו:

טז ג מי' פ"ע מהלכות מכי ממון הלכה ז ממג עשין סה טוש"ע ח"מ סימן תיב סעיף ו ומימן ע טוש"ע:

רבינו חננאל

כרב נחמן ודברי רבינא ט) ניחלה. ב) שור שעלה על גבי חבירו ובא בעל החתחתן ושמטו את שלו ונפל העליון ומת פטור. הא נמי כרב נחמן ובשיניה אוקמוה בתם דאית ליה ספידא חצי נזק ובמקום דאיכא ספידא אפילו רב יהודה מודה דעביד איניש דינא לנפשיה ואפי' הכי כיון דיכול להציל שור בשמיטה ודחפו לעליון ומת חייב. ג) **המגלה חצר חבירו כדי יין.** גמ כרב נחמן ורב נחמן בר יצחק שניהא הוא דשני. ד) **מניין לנרצע שכלו ימיו** רבו מסרהב וחבל בו ועשה בו חבורה שהוא פטור ואע"ג דנרצע מלך אחר שימחור ויזכה בה: **זה** וזה פאה לפורתו מן המעשר בדתניא כו'. ומייתי לתיי דבשביל שמחל חכה בו לא ממיינין (ט) ליין ממחילה פאה בגורה היה ונפטרה ופאה למיפטרה מן המעשר לא מטעם שפקר להה מן במסקת פאה (פ"ו מ"ה) ד"ש קומרים שפקר לעניים שפקר וכ"ש קומרים מן שפקר עד שיפקיר אף לעשירים כשמעלה אלא היינו טעמא שמפיקרת כדלרשין בספרי[כ] וכא הלוי כי מן לו אלא ומחלה עמך יאא זה שים לו אלא ומחלה עמך שאם הוא לוי עני טולי פאה וטעמא דב"ש דלילי אוחם אב מ"ל מעוזו אוחם יש לך עזיבה אחרת שהיא כזו כגון שפקר לעניים ולא לעשירים וניא אלא לעני מאביעית לכתיב [ל] **משמטנה** ומשמטה מה תלמוד לומר ומשמטה יש לך טרישה אחרת שהיא כזו כגון שפקר לעניים ולעשירים[ג]:

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

הגהות הב"ח

(ב) תוס' ד"ה זה וכו' לא מתיינינן ליה במעשר כיון דמתמלוי:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה א"ה כו' אמאי שלו כו'. נ"ב ס"ע ומי' מוס' (ועי' כתוס"ע סימן שמו):

הגהות וציונים

ב) כתי"ע שנטנפו (וכ"ה לקמן ל ע"א דנטנפו): ג) נדצ"ל חייב בפאה. כי לא תנן התם מעשר כלל (מראה אש, וכ"ה בכת"י):

תורה אור השלם

א) וְלֹא תִקְחוּ כֹּפֶר לָנוּס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ עַד מוֹת הַכֹּהֵן: [במדבר לה, לב]

ב) וְקָצַתָּה אֶת כַּפָּהּ לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ: [דברים כה, יב]

ג) כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֵן אֵין לוֹ לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ וְלָקְחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ: [דברים כה, ה]

ד) אִם אֲחִים יֵשְׁבוּ יַחַד וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֵן אֵין לוֹ לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יְבָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ וְלָקְחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ: [שמות כא, ד]

ה) וְכִפַּרְתֶּם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לְקֻצֹּר וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט: וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: [ויקרא יט, ט-י]

ו) וְכִי תַבְצְרוּ אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ: וְלֶקֶט קָצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: [ויקרא כג, כב]

ז) וְנָבָא הַלֵּוִי כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ וְהַגֵּר הַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְאָכַל וְשָׂבַע לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: [דברים יד, כט]

ח) וְהִשְׁכַּרְתָּ בַּשְּׂדֶה וּנְשָׂאתָ אֶת עֹמֶר וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ: [דברים כד, יט]

חשק שלמה על ר"ח

ט) ג"ל ל"ל כ' יעמ' [אמנם בגמ' ל"ל ודפו"י איתא "דבינא"].

אבל הוא עצמו פטור דקרקע שלם הזיקתו. ולא נצי למימר שהזק הוא עלמו במיס לגיפה ממש שהמלק עלמו במיס על שהזק בהן ובפקריה לו מלי לחוקמי ל"ל לו מחייב לא מלכיס ולא על עלמו:

ה"מ היכא דאפקרינהו. פ"ה בסבר רב דבור שמיניה עליו חורה בהפקיר רשותו ובורו וא"ת בשמעתין דמחזקת (לעיל דף כח.) ר"ל דרב סבר בור ברשות חייב ושמואל סבר בפטור ואי אפקרינהו אבל היכא דלא אפקרינהו ממנו הוא [ב] מתיב רב אושעיא [ג] ונפל שמה שור או חמור [ד] שור ולא אדם חמור ולא כלים מכאן אמרו [ה] נפל לתוכו שור וכליו ונשתברו חמור וכליו ונתקדרעו חייב על הבהמה ופטור על הכלים הא למה זה דומה לאבנו וסכינו ומשאו שהניחן ברה"ר והזיקו אדרבה מה דומה לזה מבעי ליה אלא מה דומה לזה אבנו וסכינו ומשאו שהניחן ברה"ר והזיקו לפיכך אם הטיח צלוחיתו באבן חייב רישא קשיא לרב וסיפא קשיא לשמואל ולטעמיך תיקשי לך היא גופא (קשיא [ו]) רישא פטור וסיפא חייב אלא רב מתרץ לטעמיה ושמואל מתרץ לטעמיה רב מתרץ לטעמיה במה דברים אמורים כשהפקירן אבל לא הפקירן חייב לפיכך הטיח צלוחיתו באבן חייב ושמואל מתרץ לטעמיה השתא דאמרת אבנו סכינו ומשאו כבורו דמי לר' יהודה [ז] דמחייב על נזקי כלים בבור לפיכך הטיח צלוחיתו באבן חייב. א"ר אלעזר לא שנו אלא שנתקל באבן ונשוף באבן אבל נתקל בקרקע ונשוף באבן פטור כמאן דלא [ח] כר' נתן קשיא [ט] רב. ס"ד אפי' בללן מפקריה מיירי: ופיפא. דקתני אם הטית אחר גלוסתו נתקן על פי חייב: קשיא [י] לשמואל. דהסמס מסמע דמשורו למלמו: בד"א. לחלמו דומה לבור כהסמקיה: [יא] ר' יהודה דמחייב על נזקי כלים בבור. כפרק שור שנגח (לקמן דף נג.): לא שנו. דהסמס לגופיה מסמע דמשורו לחלם הסמס (לקמן דף נג.): [יב] לא שנו שנתקל בגופיה ונשוף. הכלי נתקן: פטור. דקרקע גרמה לו: [יג] לא ר' נתן. דאמר לקמן (שם). בשור שלחף לחת מחיבו לבור כל היכא דליכא למשמלומי מהאי שור מחמלם מבור [יד] לעבד ליה הזיקה: במחטין דהזידה [טו] למה מבחיפו. ומקבל והומחה בכומל מייב דמקבל פומא [יג] והמת יהיה לו בחל במק חלם חייב בעל הבור בקרק. כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי מכדי [א] אבנו וסכינו ומשאו [ב] מבורו למדנו [ג] וכולן אני קורא בהן שור ולא אדם חמור ולא כלים [ד] והני מילי לענין קטלא [ה] אבל לענין נזקין אדם חייב כלים פטורין ורב הני מילי היכא דאפקרינהו אבל היכא דלא אפקרינהו ממונו הוא [ו] מתיב רב אושעיא [ז] ונפל שמה שור או חמור [ח] שור ולא אדם חמור ולא כלים מכאן אמרו [ט] נפל לתוכו שור וכליו ונשתברו חמור וכליו ונתקדרעו חייב על הבהמה ופטור על הכלים הא למה זה דומה לאבנו וסכינו ומשאו שהניחן ברה"ר והזיקו אדרבה מה דומה לזה מבעי ליה אלא מה דומה לזה אבנו וסכינו ומשאו שהניחן ברה"ר והזיקו לפיכך אם הטיח צלוחיתו באבן חייב רישא קשיא לרב וסיפא קשיא לשמואל ולטעמיך תיקשי לך היא גופא (קשיא [י]) רישא פטור וסיפא חייב אלא רב מתרץ לטעמיה ושמואל מתרץ לטעמיה רב מתרץ לטעמיה במה דברים אמורים כשהפקירן אבל לא הפקירן חייב לפיכך הטיח צלוחיתו באבן חייב ושמואל מתרץ לטעמיה השתא דאמרת אבנו סכינו ומשאו כבורו דמי לר' יהודה [יא] דמחייב על נזקי כלים בבור לפיכך הטיח צלוחיתו באבן חייב. א"ר אלעזר לא שנו אלא שנתקל באבן ונשוף באבן אבל נתקל בקרקע ונשוף באבן פטור כמאן דלא [יב] כר' נתן קשיא [יג] רב. ס"ד אפי' בללן מפקריה מיירי: ופיפא. דקתני אם הטית אחר גלוסתו נתקן על פי חייב: קשיא [יד] לשמואל. דהסמס מסמע דמשורו למלמו: בד"א. לחלמו דומה לבור כהסמקיה: [טו] ר' יהודה דמחייב על נזקי כלים בבור. כפרק שור שנגח (לקמן דף נג.): לא שנו. דהסמס לגופיה מסמע דמשורו לחלם הסמס (לקמן דף נג.): [טז] לא שנו שנתקל באבן ונשוף. הכלי נתקן: פטור. דקרקע גרמה לו: [יז] לא ר' נתן. דאמר לקמן (שם). בשור שלחף לחת מחיבו לבור כל היכא דליכא למשמלומי מהאי שור מחמלם מבור [יח] לעבד ליה הזיקה: במחטין דהזידה [יט] למה מבחיפו. ומקבל והומחה בכומל מייב דמקבל פומא

אבל הוא עצמו פטור דקרקע שלם הזיקתו. ולא נצי למימר שהזק הוא עלמו במיס לגיפה ממש שהמלק עלמו במיס על שהזק בהן ובפקריה לו מלי לחוקמי ל"ל לו מחייב לא מלכיס ולא על עלמו:

ה"מ היכא דאפקרינהו. פ"ה בסבר רב דבור שמיניה עליו חורה בהפקיר רשותו ובורו וא"ת בשמעתין דמחזקת (לעיל דף כח.) ר"ל דרב סבר בור ברשות חייב ושמואל סבר בפטור ואי אפקרינהו אבל היכא דלא אפקרינהו ממנו הוא [ב] מתיב רב אושעיא [ג] ונפל שמה שור או חמור [ד] שור ולא אדם חמור ולא כלים מכאן אמרו [ה] נפל לתוכו שור וכליו ונשתברו חמור וכליו ונתקדרעו חייב על הבהמה ופטור על הכלים הא למה זה דומה לאבנו וסכינו ומשאו שהניחן ברה"ר והזיקו אדרבה מה דומה לזה מבעי ליה אלא מה דומה לזה אבנו וסכינו ומשאו שהניחן ברה"ר והזיקו לפיכך אם הטיח צלוחיתו באבן חייב רישא קשיא לרב וסיפא קשיא לשמואל ולטעמיך תיקשי לך היא גופא (קשיא [ו]) רישא פטור וסיפא חייב אלא רב מתרץ לטעמיה ושמואל מתרץ לטעמיה רב מתרץ לטעמיה במה דברים אמורים כשהפקירן אבל לא הפקירן חייב לפיכך הטיח צלוחיתו באבן חייב ושמואל מתרץ לטעמיה השתא דאמרת אבנו סכינו ומשאו כבורו דמי לר' יהודה [ז] דמחייב על נזקי כלים בבור לפיכך הטיח צלוחיתו באבן חייב. א"ר אלעזר לא שנו אלא שנתקל באבן ונשוף באבן אבל נתקל בקרקע ונשוף באבן פטור כמאן דלא [ח] כר' נתן קשיא [ט] רב. ס"ד אפי' בללן מפקריה מיירי: ופיפא. דקתני אם הטית אחר גלוסתו נתקן על פי חייב: קשיא [י] לשמואל. דהסמס מסמע דמשורו למלמו: בד"א. לחלמו דומה לבור כהסמקיה: [יא] ר' יהודה דמחייב על נזקי כלים בבור. כפרק שור שנגח (לקמן דף נג.): לא שנו. דהסמס לגופיה מסמע דמשורו לחלם הסמס (לקמן דף נג.): [יב] לא שנו שנתקל באבן ונשוף. הכלי נתקן: פטור. דקרקע גרמה לו: [יג] לא ר' נתן. דאמר לקמן (שם). בשור שלחף לחת מחיבו לבור כל היכא דליכא למשמלומי מהאי שור מחמלם מבור [יד] לעבד ליה הזיקה: במחטין דהזידה [טו] למה מבחיפו. ומקבל והומחה בכומל מייב דמקבל פומא

ת"ק מסמע דנסבכה מלגיו עלה קלמי ר' יהודה בלחק בין מחבוין לשלין מחבוין ות"ח ור' יהודה אית ליה בפרק המומנין (ב"מ דף פג: ושם [ט]) דנתקל לאו פומא הוא גבי מעביר חבית מחקום למקום ונסבכה דקלמר ר' יהודה שומר חנם שבע ונפל שבר ישלם ומפרש התם האי בלייהו והאי בלייהו דאי בעי מחבוין להוריה להכא הוי פומא טפי דל"ק היכי דייק מכלל דמחייב ר"מ לפיגיו נפשרה ללמד שנתקל דוקא מחייב אבל נפשרה הוי חומא טפי לא ול"ל דקסבר רבה כר' יהודה אית ליה בפרק המומנין (ב"מ דף פג:) דלא מחייב ר' יהודה בלחק בין מחבוין לשלין מחבוין ומשום הכי ל"ש לרבי יהודה בשומר חנם אלא בלחק בין מחבוין לשלין מחבוין אבל בנתקל מודה ר' יהודה דפטור

אבל [אם הוזק] הוא עצמו, פטור, [שכן] קרקע עולם [שאין לה בעלים] הזיקתו [ומה שעשה לו הממון של בעל הכד, הוא רק גרמא ולא מעשה הזיק]. כאשר אמרתי [הלכה זו] לפני שמואל, אמר לי, הרי אבנו וסכינו ומשאו [1] לומדים מבור, וכולם אני דורש בהן, "שור", ולא אדם, "חמור", ולא כלים, והיינו לענין הריגה [2], אבל לענין נזקין, אדם חייב, וכלים פטורים [ולכן פטור על טינפו כליו]. ורב [איך הוא דורש. זה שכל תקלה לומדים מבור] היינו במקום שהפקירם [שכן רב לומד בור שהפסוק חייב עליו, הוא בור שהפקירו], אבל איפה שלא הפקירם, [המזיק הזה] הוא ממונו [ולומדים אותו משור המזיק, ולכן חייב על טינוף כליו].

רב אושעיא שואל, [נאמר בפסוק] "ונפל שמה שור או חמור", [וחז"ל דורשים] "שור", ולא אדם, "חמור", ולא כלים. מכאן אמרו, נפל לתוכו שור וכליו ונשתברו [בכליו של שור מתאים לשון שבירה, כמו בעולו, או] חמור וכליו ונתקרעו [בכליו של חמור מתאים הלשון קריעה, כמו במרדעת שלו], חייב על הבהמה ופטור על הכלים. הרי לְמה זה דומה. לאבנו וסכינו ומשאו שהניחן ברשות הרבים והזיקו. הפוך, היו צריכים לכתוב, מה דומה לזה [שכן אבנו סכינו ומשאו לומדים מבור, ולא הפוך]. אלא מה דומה לזה [שאם הוזקו בהם כלים או נתקל בהן אדם ומת פטור]. אבנו וסכינו ומשאו שהניחם ברשות הרבים והזיקו, לפיכך, אם ניזק צלוחיתו באבן, חייב.

ההתחלה קשה לפי רב [שמדמים אבנו סכינו לבור, וכעת חושבת הגמ' שמדובר שלא הפקירו], והסוף קשה לפי שמואל [שחייבים על נזק צלוחיתו באבן]. ולדבריך, תשאל על גוף הדין עצמו, שבהתחלה [כתוב שהוא] פטור, ובסוף [כתוב שהוא] חייב.

אלא, רב מתרץ לפי טעמו, ושמואל מתרץ לפי טעמו. רב מתרץ לפי טעמו, במה דברים אמורים [שאבנו דומה לבור], כשהפקירן, אבל לא הפקירן, חייב, לפיכך אם ניזק צלוחיתו באבן, חייב.

ושמואל מתרץ לפי טעמו, עכשיו שאמרת שאבנו סכינו ומשאו דומים לבורו, לפי ר' יהודה שמחייב על נזקי כלים בבור, לפיכך אם ניזק צלוחיתו באבן, חייב.

א"ר אלעזר, לא שנו [שבעל האבן חייב לשלם על היזק צלוחיתו באבן] אלא שנתקל באבן וניזק [הכלי] באבן, אבל נתקל בקרקע וניזק באבן, פטור [3]. כמו מי זה. דלא כר' נתן [שאמר בשור שדחף את חבירו לבור כל מקום שאין לשלם מבעל השור משלם מבעל הבור]. ויש שאומרים, א"ר אלעזר, לא תאמר בנתקל באבן ונשוף באבן הוא שחייב, אבל נתקל בקרקע ונשוף באבן, פטור, אלא אפילו נתקל בקרקע ונשוף באבן, חייב, כמו מי זה, כר' נתן.

ר' יהודה אומר, במתכוון, חייב [וכו']. איך מדובר "מתכוון". אמר רבה, במתכוון להורידה מכתיפו [ונתקל והוטחה בכותל חייב דנתקל פושע הוא]. א"ל אביי, משמע שר"מ מחייב אפילו נימוחה הכד מעצמה על כתיפו שהוא אונס. א"ל, נכון, ר"מ מחייב אפי' [נפשרה מעצמה, ולא נפלה מידו ונשארה] אזנה בידו. למה. הוא אנוס, ואונס הרחמן [פי': ה' יתּ' בתורה] פטרו [4], שנאמר "ולנערה לא תעשה דבר".

ואם תאמר, היינו לענין הריגה, אבל לענין נזקין, חייב. והרי למדנו [בברייתא], נשברה כדו ולא סלקו, נפל גמלו ולא העמידו, ר"מ מחייב בהזיקן, וחכמים אומרים,

---

1. עי' שו"ע (חו"מ סי' תיג ס"ג): תולדות הבור מבנו סכינו ומשאו וכיוצא בהן שהניחן ברשות הרבים והזיקו במקומם, בין הפקירן או לא הפקירן, או שהניחם ברשות גרמא ונפלו ברוח מלויה והזיקו במקומם אחר שנחו, שדומה לבור ממונו שמזיק במקום שמונח שם, לפיכך: יש לו כל דיני בור לחייב מזק שלם מתחילתו על מיתת בהמה או הזיקה ועל נזקי אדם, בין נתקל בהן והוזק בהן בין נתקל בקרקע והוזק בהן, אבל אם נתקל בהן והוזק בקרקע פטור, ופטור גו מתיעת אדם ומזקי כלים. וכן אם הניחם ברשותו והפקיר רשותו ולא הפקירם, ונתקל בקרקע וניזק בתקלה זו והוזק חייב בעל התקלה. **מגיד המשפט**: והזיקו במקומם - דאז הוי דומיא דבור דהוא מונח במקומו והזיק עובר עליו, משמ"כ אם הזיקו דרך העומד במקומו וכמ"ש לקמן בסימן מן הגג דה"ל תולדה דאדם למזיק דרך הילוכו לניזק העומד במקומו וכמ"ש לקמן בסימן תי"ח ס"ג תולדה דאדם במקומו ולא נפילתו דרך הילוכו ולניזק עומד עליו, משמ"כ אם הזיקו דרך הליכתן או נפילתן מן הגג דה"ל תולדה דאדם למזיק דרך הילוכו לניזק העומד במקומו וכמ"ש לקמן בסימן תי"ח ס"ג (סמ"ע). מזק שלם מתחילתו - לפיפוף שור דאיהו מזקם מזק שלם מתחילתו עד שיגמ ג' פעמים (סמ"ע). והוזק בקרקע פטור - דקרקע עולם הזיקתו (סמ"ע). ופטור גו מתיעת אדם כו' - כדין בור וכ"ל בסימן ת"י סעיף כ' (סמ"ע). ולא הפקירם - דאילו הפקירם גם כן, היה פטור, כמ"ש בסימן ת"י סעיף ו' בחופר בור ברשותו ואפ"כ הפקיר בור ורשותו דקניתו ומטעם שכתבתי שם (סמ"ע). עי' רמב"ם (נז"מ פי"ב ה"כ): הבור מפנות מזקים הוא ומולדותיו כמותו מועדין מתחלתן, וכל המניח תקלה מזק שלם אין שהפקיר התקלה מזק אין שלא הזהיר בה אדם או בהמה משלם זה שהניח התקלה מזק שלם אין שהפקיר התקלה אין שלא הפקירם, ואם הזהיר בה כלים פטור. ועי' מגיד משנה: ומ"ש רבינו ואם הניחן ברשותו והפקיר וכו' פשוט הוא שאחר שים לו דין בור הכל שוה. **2.** עי' שו"ע (חו"מ סי' תי סק"ח), הובא ברמ"א לענ"ד בטעות ה ע"ב הערה 5. עי' שו"ע (חו"מ סי' תיג ס"ה): השופך מים ברשות הרבים ונטנפו בהם כליו של חבירו, פטור דהוה ליה בור ופטר בו את הכלים אין הפקירם אין הפקירם, אבל אם הוזלפו בהם אדם ונפל לתרן וזוהק חייב, וכל שכן אם נגללו הכלים בתרן ונעשו רפש וטיט והזיקו, דהשתא הוה ליה בור ממש. ואפילו אם הוא בימות הגשמים שיש רשות לכל אדם לפתוח בית שלו להיות מקלח ברשות הרבים, ואפילו הכי אם שזיק חייב לשלם, וכל שכן בימות החמה דחייב כיון שהוא שלח ברשות, שאין לאדם רשות לפתוח ברשות הרבים בימות החמה: **מגיד המשפט**: ונפל לתרן והוזק - היינו בנפל לתרן שהי מים שנפכו רפש בהקרקעים הבור, דאל"כ קשה מאי שנא מנתקל בבור ונפל לתוכי הבור דפטור כמ"ש בסימן ת"י (בסמ"ע סקנ"ח) (סמ"ע). ונגללו הכלים בתרן - ומשמה מהן שתרן עב שנעשה רפש וטיט (סמ"ע). והזיקו דהשתא כו' - דוקא הזיקו, הא לא מת מזה הבור פטור כיון דאין כאן הבל, וגם ליתא כאן חצטה דעומק עשרה טפחים וכמ"ש בסימן ת"י סעיף י"ח, דחצטה גופה עשרה טפחים דוקא בעינן לחצטומי מיתה (סמ"ע). **3.** עי' רמב"ם (נז"מ פי"ג ה"ג): כילד הכותש בכלי או מכבינו או משלח או מבנו וקבו וכיוצא בהן ברשות הרבים והזיק בהן בין בלא בין בתוכן בין בתוך בהמה חייב נזק שלם, וכן אם הניחן ברשותו והפקיר רשותו ולא הפקירן, נתקל בקרקע ונתכוון בתקלה זו והוזק בה חייב בעל התקלה, ואם הוזקו כלים בכל אלו או נטינפו פטור. **4.** עי' רמב"ם (פיקודי מיתה פי"ט ה"ט): מנוס פטור מכלום מן המלקות ומן הקרבן ואין לריך לומר מן המיתה שנאמר ולנערה לא תעשה דבר, בד"א בשנתנם בשבע, אבל הטועה אין לו מנוס שאין קיצוי שלא נדעת, ואפילו שהתלה בשוגג ופרפר בידעון ופרפרו אחת מהן נהרגין שהרי מכוונים להציל עצמן ואין כאן שוגג אלא אנוס, אבל אם התלה בשוגג ופרפרו אחת מהן נהרגין שהרי מכוונים להציל עצמן ואין כאן אנוס אלא שוגג, ואם התלה בשוגג ופרפרו אחת מהן אין נהרגין שהרי אין מכוונים להציל עצמן אלא שוגג, ואם התלה בשוגג ופרפרו אחת מהן ואחד מהן אנוס אין נהרגין שהרי אין מכוונים להציל עצמן אלא שוגג ואנוס, ואם התלה בשוגג ופרפרו אחת מהן ואחד מהן מזיד נהרגין שהרי מכוונים להציל עצמן אלא שוגג ומזיד, ואם התלה בשוגג ופרפרו אחת מהן ואחד מהן מזיד אין נהרגין שהרי אין מכוונים להציל עצמן אלא שוגג ומזיד, ואם התלה בשוגג ופרפרו אחת מהן ואחד מהן מזיד נהרגין שהרי

פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים [1] [שהרי לא סילק את המזיק]. ומודים חכמים לר״מ, באבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו, שהוא חייב. ומודה ר״מ לרבנן, במעלה קנקנים על הגג ע״מ לנגבן ונפלו ברוח שאינה מצויה והזיקו, שהוא פטור [שכן רוח שאינה מצויה הוי אונס] [2].

אלא אמר אביי, [לעולם לא נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה במזיק באונס. ולכולי עלמא אם נפשרה החבית בידו והזיקה בשעת הנפילה, פטור. וכן לכולי עלמא לאחר נפילת אונס, אם הזיק לאחר נפילה, הדין הוא כך: לא הפקיר חרסיו, חייב, שכן עליו לסלק את חרסיו. ואם הפקירם, פטור [3]. אלא ר״מ ורבי יהודה] חולקים בב׳ [הלכות], חולקים בשעת נפילה, וחולקים לאחר נפילה. חולקים בשעת נפילה בנתקל פושע, אחד סובר, נתקל פושע הוא [ולכן ר״מ מחייב על מה שהזיק הכד בשעת נפילה [4]. ואחד סובר, נתקל איננו פושע הוא [ולכן כאשר ר׳ יהודה חילק בין מתכוון ללא מתכוון, פי׳ דבריו, מתכוון לשוברה והזיק בנפילה חייב. ובשאין מתכוון אלא מתכוון להורידה מכתיפו ונתקל ונשברה, פטור, דנתקל לאו פושע הוא. ועוד ר״מ וחכמים] חולקים לאחר נפילה, במפקיר נזקיו, אחד סובר, מפקיר נזקיו חייב [שבור המוזכר בתורה מדובר בבור ברשות הרבים], ואחד סובר, פטור [שבור שבו חייבה התורה מדובר בבור ברשותו, והמפקיר רשותו ולא הפקיר בורו].

[הגמ׳ שואלת] ומאיפה [יודעים שחולקים בב׳ דברים]. מזה שכתוב שתי [הלכות במשנה] הוחלק אחד במים או שלקה בחרסית. [ולמה כתוב גם לענין מים וגם לענין חרסית, הרי] הם אותו דבר. אלא לא [הם אינם אותו דבר] וכך פירושו, הוחלק אחד במים בשעת נפילה, או שלקה בחרסית לאחר נפילה. ומזה שהמשנה [דיברה] בב׳ [הלכות, אז מובן] שהברייתא [לעיל כח ע״ב שאמרה ״נשברה כדו״ וכו׳] גם כן [דיברה] בב׳ [הלכות].

זה מובן ״כדו״, מצינו [הזיקו] או בשעת נפילה או לאחר נפילה. אבל גמל, זה מובן לאחר נפילה מצאנו [הזיקו לאחר נפילה] במפקיר נבלתו, אבל בשעת נפילה, איך מצאנו [הלכה זו]. אמר רב אחא, כגון שעברה בדרך כאשר עלה בה מים [שגדל הנהר וכסה את עין הדרך ופושע הוא בכך שאילו היה הדרך מגולה לא נתקל גמלו]. איך מדובר. אם יש דרך אחרת [איך ללכת, הרי] פושע הוא [ולא נתקל, שהוא מחלוקת אם זה פושע או לא]. ואם אין דרך אחרת, אנוס הוא. אלא מצאנו [הלכה של נתקל שהוא מח׳ אם זה פושע או לא], שנתקל [הוא בדרך יבשה] והגמל שלו נתקל בו.

[לפי דבריך שהמשנה מדברת ב]״מפקיר נזקיו״, איזה כוונה שייך בו [שבו ר׳ יהודה מחייב וללא כוונה לא מחייב]. אמר רב יוסף, במתכוון לזכות בחרסיה [שלא הפקירן חייב ובשאין מתכוון שוב לזכות בהן פטור דמפקיר נזקיו פטור]. וכן אמר רב אשי, במתכוון לזכות בחרסיה.

רבי אלעזר אמר, המחלוקת [בין ר״מ לרבנן היא רק] בשעת נפילה. [שואלת הגמ׳, לפי משמעות דבריך] אבל לאחר נפילה מה [דינו]. לפי כולם פטור. והרי ר״מ מחייב. אלא מה, לפי כולם חייב. והרי יש רבנן שפוטרים. אלא מהו [פי׳: דבריו] בשעת נפילה. אף בשעת נפילה, ולומדים [שרבי אלעזר סובר] כמו אביי.

---

1. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תיט ס״ב): ואם נפלו ברוח שאינה מצויה והזיקו בשעת נפילה או לאחר נפילה אחר נפילה, כל זמן שלא היה לו פנאי לסלקם פטור, אבל לאחר מכאן חייב, ואי אפקריניהו פטור אפילו לאחר מכאן: **מאיר משפט**: ואי אפקריניהו פטור - דה״ל מפקיר נזקיו קודם שמזיקים אחר נפילת חומם דפטור (סמ״ע). עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תיב ס״ד): מי שהיה טעון כד ונתקל ונשבר הכד והזיק לאחרים בשעת נפילה, פטור דנתקל לאו פושע הוא ע״ל טור סי׳ שד, לפיכך אם לאחר שנתו שברי הכד נתלו הזק בהם אדם או שהחליק בימים שנשפכו מהכד, פטור מדיני אדם דהוה לו מפקיר נזקיו לאחר נפילת חומם, ואינ״ה דיני׳ שמים אם היה לו פנאי לסלקם. ואם נתכוון לזכות בשברי החרס, אינ״ה נמצוקין שיזקו אחר כך להשתמש הוא לו בור, ופטור בהם על הכלים. ואם פשע בנפילתן ונשברי הכד, אינ״ה על מה שיזק, בין בשעת נפילה בין על אחר שנתו השברים, אפילו לאפקריניהו: **מאיר משפט**: דה״ל מפקיר נזקיו בו׳ - דמשמתת אדם מפקיר החרסים מן הכלי שנשבר לו בדרך והמים שנשפכו ממנו להרחק (סמ״ע). אפילו לאפקריניהו - דה״ל מפקיר נזקיו אחר שהזמנו במקום שלא היה להן רשות להיות, כגון זה שפשע בנפילתו (סמ״ע). עי׳ רמב״ם (נז״מ פי״ג ה״ו): נשברה כדו ברשות הרבים והוחלק אחד במים או שלקה בחרסים, פטור מדיני אדם לפי שהוא אונס, ואינ״ה דיני׳ שמים מפני שלא קילק החרסים, והרי החרסים והמים כאפקר הן ולא הפקיר שלא אחר שנתנם ולפיכך פטור, ואם נתכוון לזכות בחרסים והוזק בהן אחר מיכ״ד, והוא הדין לנפלה גמלו ולא העמידה וכל כיוצא בה, ואם הוזקו כלים בכל אלו פטור בין הפקיר בין לא הפקיר כמו שבארנו. עי׳ הלכה למשה: פסק רבינו כר״י דמתקל לאו פושע הוא כדברי חכמים דבריית׳, וכן פירשו כל הראשונים מון מצעל המאור (יד ע״ב) הסובר כר״מ דאפ״ה מתניתין כוותיה. מצומר לר״י דקי״ל כוותיה לף על גב דבשעת נפילה מזיק ומכחו קאתי להיתך הזק לאו נזקי אדם הוא שלא נזרו בחומם, דומיא דר״מ ור״י בחדש מילתא פליגי ומתני׳ דמחייב ר״מ בשעת נפילה דמכחו קאתי לדידיה פוטר ר״י מטעם דהוי נזרו בחומם. **2.** הגמ׳ סוכיחה דפטור חומם נאתר גם לענין מזיקין מזה שפטר ר״מ במעלה קנקנים על הגג ונפלו ברוח שאינה מצויה, אחנם לף נאתבר אם מדובר בהזיקו בזמן שהוא נופל או אחרי שנח. ועי׳ ברשב״ץ שפי׳ שמדובר בהיזקו כשהוא נופל, דברוח מצויה מחייב מטעם חם וברוח שאינה מצויה מפטר. ולפי פירושו מצותר להדיח מד׳ הגמ׳ דפטור חם ברוח שאינה מצויה הוי מטעם חומם. ועי׳ תוס׳ לקמן (ם ע״א ד״ה ניצה) ״דסכי מסתע המעביר את הכערה שבפי עלמו עשה את הכערה שיכול להזיק ברוח מצויה״, ומשמעות דברייתה היא דפטור חם ברוח שאינה מצויה לף הוי מטעם חומם אלא שלא נקרא ״המעביר את הכערה״, ולא נאתר כזה המחייב דאם גופף, דכיון דאיהו דהמזיק׳ לשיטתייהו, שבפרשת חם נאתבאר דאינו על פעולת הכח אחר גופף, דכיון דאיהו שמך את האם אלא ועשה שהרוח מוליכה מיניאו המורה על פעולת הרוח, וברוח מצויה מצויה לף נ׳ שהמחייב דאם, דדוקא נכאומך חם האם לרוח מצויה ע״ל דהמורה מייבמו על פעולת הרוח מיניאו שהרוח מוליכה מיניאו המורה על פעולת הרוח, אבל ברוח שאינה מצויה לף הוי מטעם שהרוח מוליכה מיניאו המורה על פעולת הרוח מיניאו ע״ל דהמורה מייבמו במעשיו נ״ם לזון דאיהו עשה שהרוח מזיק). ולפי דברי התוס׳ ניריך לנאתר אם דברי הגמ׳ נאומך אחר, שכאן לף מדובר בהזיקה כשהיא הולכת אלא שלא בהזיקה אחרי שנאתה, שאיזה הוא מהלך השוה דבור ואם, דאזה שפיר היה מקום לאייבו גם ברוח שאינה מצויה מטעם בור, וכל הפטור הוא רק מדין חומם, ועוד ל״ע. **3.** משמע אפילו אם יש לו זמן סיכול לפטות האחרים, וקשה שהרי נאתם, אפילו אם כלו מניו, הרי אם יכול לגדור ולא גדר חייב (ע״ל כג ע״ב). ועי׳ לעיל מה (פ׳ כט ס״ג): [לכאפיר הסוגיא של אם] טעם לחומם אין פוטר ומסלק המעשה ממנו לגמרי כאילו לא עשה כלל, רק שלא נוכל לחייבו בעונש מיהא או ממון על מעשה דהוי על ידי חומם, והיינו רק בשאין יכול אחר כך לתקן ולהניח אז פטור, אבל כשיכול לתקן ולהניח חייב להניח, וע״כ חייב בכלו לו מניו כיון שיכול להניח. ואפ״ל דיש חילוק בין אם לבור על פי מה שלמדנין (בף מ״ם) דשניהם ברשות, חזק חייב הוזק פטור. ואם מיקרי חזק דהולך להזיק. אבל בור מיקרי הוזק. ולפי זה י״ל לכשאחם מעשיהו הוי כאילו עשה ברשות. וע״כ חייב אאם בכלו לו מניו. אף דהוי חומם שלא הוי״ל לאסוקי אדעתא שיפול עשה הגדר, בכל זאת חייב דלמי לנברות להזיק חייב. אבל בור דהוי הוזק ע״כ פטור בשאר הגדר, בכל זאת חייב דלמי לנברות שבשיהם ברשות להזיק חייב. עי׳ לעיל כג ע״ב הערה 3. **4.** וזה אדם המזיק, אחנם עי׳ חום׳ לעיל מה ע״ב ד״ה אלא שהרי דמשמע דאם יכול לפטות אחרים נקרא אאת בפילה. עי׳ מיוחד הגרנ״ש: מדברי רש״י נראה שפירש אח דברי הגמ׳ דאאתן, ד״אאת בפילה״ היינו כאאלנו, ו״לאחר נפילה״ היינו אחרי שנחו, וזה מוקשה בגמ׳, בשאר נזקיו לאחר נפילה, ואחאלוקת זו היא לף רק בגיור זו שלא בכל בור ברה״ר, דר״מ אאר בור שאייבה עליו חורה בור ברה״ר דאפקר הוא לחייבה, ור״י אאר בור דאפקר הוא ולא הפקיר בורו זהו בור שאחנו בחורה, ור״מ ור״י נאלקו בחנם? אל ר״י ור״ע לקמן דף נ׳ לפי רב יוסף. והנה בשעת רש״י משמע שבשעת בפילה חיוב אחרי שנחו, ואפ״ז למדנו מדבריו דאדם המזיק פטור בחום גמור ולכן למ״ד נתקל לאו פושע אין זה חיוב אדם המזיק. אחנם ברמב״ן בשלחמות חיאר בחום״ש, דאדם המזיק אחייב אפילו בחום גמור, ואחקל שוה דאפילו הזיק בשעת בפילה אין זה אדם המזיק, דההיזק לא נעשה אאת האדם אלא אאת אשר הוא אאת הקרקע, וכל חיובו הוא רק אאת אשר הוא אלא למ״ד נתקל לאו פושע פטור. ואפשר שזו הבנת רש״י ג״כ. ועי׳ בשעל המאור, דלמ״ד נתקל פושע הוי אדם המזיק בכאו הן בשאר נזקיו כלי׳ אחים הן הוא עשאו אחייב אאת אשר הוא אלא גור, ובזה משמ״כ לר״י דאם לא נתקל לאו פושע הוא אלא אחנם, לאו מזיק אדם הוא אלא גור, ובזה אחנם פטור, וברמב״ן בשלחמות הקשה, שאין לחייבו אאת אשר שאין גור שלו ומזיק, ול״ע אם הבעל המאור סובר כאום׳ והרא״ש לעיל דף ו׳ ע״ב אין גור שהולך.

פטור מדיני אדם. כלומר לקמן: וחייב בדיני שמים. משום דלא סלקא ליה: [ב] **ברוח שאין מצויה. לפנות הוא: אלא אמר אביי בתרתי פליגי.** כלומר: [פליגי] כשהזיק הכי בשעת נפילה ופליגי כשהזיק כשהוקז מחר: **בשעת נפילה:** במפקיד נזקין. כגון זה דמסתמא מפקיד לחרטמי ר' מאיר סבר מפקיד נזקין מיבעי ליה דבור שמיצה עליו תורה בבור כרה"ץ דהפקר הוא מיבעי ור' יהושע סבר פטור [ס"ל] דהפקיד רשותו ולא הפקיד בור זהו בור הממונ בתורה ולקמן (דף מט:) פליגי ר' שמעאל ור"ע בהא מילתא וס"ק רבי יהודה בממכרין לשוכרה והזק בנפילה מייב ובאין מתכוין לגמרי אלא מכוין להוסיף מכאיבו ואתקל ושבקה פטור דאתקל לגמ פוסק הוא ובהזק לאחר נפילה פטור דאפשר דבלבך פלוגתו נפל החרם עליו בכח והוחלק במים מעמא דאתקל מיניה אם כן הולכך למעקן תניהו והיינו דהוחלק דמתין בזוז הוא מזה נמשע דר"מ ס"ל דאתקל פוסק הוא ואפכיס דמיירי דבלבך פלוגתו נפל על החלם דבזה אף אם לאו פוסק הוא כלומר אם כן מדין חלם ממיך לכל שהוא בכלל מבזיק מייב ומלפסר ר"י מוכח דס"ל אתקל הוא בעין הלכך ופוסק הוא בכך שאילו היה הלך מגולה לא נתקל גמלו: **שרשתא.** לשון [א] שרוע ולקוט (ויקרא כא): **פושע הוא.** ואין לו דין נתקל: **דאתקיל.** כדרך יבשה ונתקל ביה בהמתו והוי ליה מיטו פושע: [ג] **זכות בחרסיה.** שלא הפקירן מייב ובאין מתכוין שוב לזכות בהן פטור למפקיד נזקין פטור: **והאיכא ר"מ דמחייב.** מלקמני בגרייתה ולא שלקה ולא העמידה מכלל דבהזק ללאחר נפילה פליגי: **אף בשעת נפילה.** ומשום דלישנא בגרייתה לא משמע בשעת נפילה אלא בהזק לאחר נפילה אבל לישנא דהזק משמע בשעת נפילה אף בשעת נפילה: **פליגי בשעת נפילה בנתקל פושע.** דלר"מ דפוסע הוא מייב כל כמה דלא הוה ליה פגמי לסלק קרי ליה פגמי נפילה ונלאחר נפילה פליגי במפקיד נזקין [ב] ופפ' לאחר נפילה פטיעה כגון שהזיק במתכוין דרבנן דפטרי ס"ל דלא מייבה תורה בור לחייב ליה בעלים כגון המפקיד דשומרו ולא המפקיד בורו אלא כגרסותו שמוך לריה"ל וכן ממעט ליצנא מר סבר מפקיד נזקין מייב ומ"ס מפקיד נזקין פטור ממעט דבכל מפקיד נזקין פליגי פליגי בשעת נפילה ופליגי לאחר נפילה פליגי בשעת נפילה בנתקל פושע מר סבר [ג] נתקל פושע הוא ומ"ם [ב] נתקל לאו פושע הוא פליגי לאחר נפילה במפקיד נזקין מר סבר מפקיר נזקין חייב ומר סבר פטור וממאי [ד] מדתקני תרתי הוחלק אחד במים או שלקה בחרסיה היינו הך אלא לאו ה"ק הוחלק אחד במים בשעת נפילה או שלקה בחרסיה לאחר נפילה ומדמתניתין בתרתי בראייתא נמי בתרתי בשלמא כדו משכחת לה או בשעת נפילה או לאחר נפילה אלא גמלו בשלמא לאחר נפילה משכחת לה במפקיר נבלתו אלא בשעת נפילה היכי משכחת לה אמר רב אחא בגון דעברה במיא דרך שרשתא דנהרא [ג] ה"ד אי דאיכא דרכא אחרינא פושע הוא ואי דליכא דרכא אחרינא אנוס הוא אלא משכחת לה דאתקיל ואתקילה ביה גמלא מפקיר נזקין מאי מתכוין איכא אמר רב יוסף [ג] במתכוין לזכות בחרסיה וכן אמר רב אשי במתכוין לזכות בחרסיה רבי אלעזר אמר בשעת נפילה מחלוקת אבל לאחר נפילה מאי דברי הכל פטור והא איכא ר"מ דמחייב אלא מאי דברי הכל חייב והא איכא רבנן דפטרי אלא מאי בשעת נפילה אף בשעת נפילה וקמשמע לן כדאביי ורבי

[ד] פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ומודים חכמים לר"מ באבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו שהוא חייב ומודה ר"מ לרבנן במעלה קנקנין על הגג ע"מ לנגבן ונפלו ברוח שאינה מצויה והזיקו שפטור אלא אמר אביי בתרתי פליגי פליגי בשעת נפילה ופליגי לאחר נפילה פליגי בשעת נפילה בנתקל פושע מר סבר [ה] נתקל פושע הוא ומ"ם [ב] נתקל לאו פושע הוא פליגי לאחר נפילה במפקיר נזקין מר סבר מפקיר נזקין חייב ומר סבר פטור וממאי [ה] מדתקני תרתי הוחלק אחד במים או שלקה בחרסיה היינו הך אלא לאו ה"ק הוחלק אחד במים בשעת נפילה או שלקה בחרסיה לאחר נפילה ומדמתניתין בתרתי בראייתא נמי בתרתי בשלמא כדו משכחת לה או בשעת נפילה או לאחר נפילה אלא גמלו בשלמא לאחר נפילה משכחת לה במפקיר נבלתו אלא בשעת נפילה היכי משכחת לה אמר רב אחא בגון דעברה במיא דרך שרשתא דנהרא [ג] ה"ד אי דאיכא דרכא אחרינא פושע הוא ואי דליכא דרכא אחרינא אנוס הוא אלא משכחת לה דאתקיל ואתקילה ביה גמלא מפקיר נזקין מאי מתכוין איכא אמר רב יוסף [ג] במתכוין לזכות בחרסיה וכן אמר רב אשי במתכוין לזכות בחרסיה רבי אלעזר אמר בשעת נפילה מחלוקת אבל לאחר נפילה מאי דברי הכל פטור והא איכא ר"מ דמחייב אלא מאי דברי הכל חייב והא איכא רבנן דפטרי אלא מאי בשעת נפילה אף בשעת נפילה וקמשמע לן כדאביי ורבי

[ה] **נתקל פושע הוא ומ"ם נתקל לאו פושע הוא.** כלומר: מ"ס מפקיר נזקין חייב משום דסבר נתקל פושע הוא ומ"ס נתקל לאו פושע הוא: **פליגי לאחר נפילה במפקיר נזקין.** כלומר: מ"ס מפקיר נזקין חייב משום דסבר נתקל פושע הוא ומ"ס נתקל לאו פושע הוא: **מדתקני תרתי.** קשה לי למאי דמסיק הוחלק במים או שלקה בחרסיה משמע דאתקל פוסק הוא ואפכיס דמיירי דבלבך פלוגתו נפל על החלם דבזה אף אם לאו פוסק הוא כלומר אם כן מדין חלם ממיך לכל שהוא בכלל מבזיק מייב ומלפסר ר"י מוכח דס"ל אתקל הוא בעין הלכך ופוסק הוא בכך שאילו היה הלך מגולה לא נתקל ומיהו אי אפשר דלא מיבעי ליה לגמרא דמסיק

ורבי יוחנן אמר לאחר נפילה מחלוקת אבל בשעת נפילה מאי ד"ה פטור כו'. הו"מ למפקך מצריעתא גופה כיון דבשעת נפילה פטור משום דתמום הוא מ"ל למחר נפילה מחייב ר"מ אף על גב דהוי למחר נפילת תומם ומ"ל היכי קתני ומודה ר"מ בשעת נפילה דפטור משום דתמום הוא: **רבי** פליגי אליבא דרבנן. לא נצי למימר מיפכא דפליגי אליבא דר"מ ומפקי לך דע"כ לא פליגי ר' יוחנן ור' אלעזר בשעת נפילה אלא דפליגי אליבא דרבנן דאנן סבירא לן כוותייהו דאמרי אפי' לרבנן עד כאן לא פטרי רבנן אלא במפקיר נזקיו דהכא משום דאנוס הוא אבל מפקיר נזקיו דעלמא מחייבי. איתמר מפקיר נזקיו רבי יוחנן ור"א חד אמר חייב וחד אמר פטור לימא מאן דמחייב כר"מ ומאן דפטר כרבנן אליבא דר"מ כ"ע לא פליגי כי פליגי אליבא דרבנן מאן דפטר כרבנן ומאן דמחייב אמר לך אנא דאמרי אפי' לרבנן עד כאן לא פטרי רבנן אלא במפקיר נזקיו דהכא משום דאנוס הוא אבל מפקיר נזקיו דעלמא מחייבי תסתיים דר"א הוא דאמר חייב רבי אלעזר משום רבי ישמעאל שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו הן ברשותו ואלו הן בור ברשות הרבים וחמץ משש [שעות] ולמעלה תסתיים ומי אמר רבי אלעזר הכי והא אמר רבי אלעזר איפכא דתנן ההופך את הגלל ברה"ר והזיק בהן אחר חייב בנזקו ואמר ר"א לא שנו אלא שנתכוין לזכות בהן אבל לא נתכוין לזכות בהן פטור אלמא מפקיר נזקיו פטור אמר רב אדא בר אהבה שהחזירה למקומה אמר רבינא משל לדב אדא בר אהבה למה הדבר דומה למוצא בור מגולה וכסהו וחזר וגילהו א"ל מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא מי דמי התם הלא אסתלק להו מעשה ראשון הכא אסתלק להו מעשה ראשון הא לא דמי אלא למוצא בור מגולה וטממה וחזר וחפרה דאסתלקו להו מעשה ראשון וקיימא לה ברשותו אלא אמר רב אשי כשהפכה לפחות משלשה ומאי דוחקיה דר"א לאוקמיה כגון שהפכה לפחות מג' וטעמא דכי נתכוין לזכות בה הא אין מתכוין לזכות בה לא לוקמה למעלה מג' ואע"ג דלא נתכוין לזכות בה חייב אמר רבא מתני' קשיתיה מאי איריא הפך ליתני הגביה אלא ש"מ כל הפך למטה משלשה הוא ומדרבי אלעזר אמר חייב ר' יוחנן אמר פטור ומי

א"ר יוחנן הכי והתנן המצניע את הקוץ ואת הזכוכית והגודר גדרו בקוצים וגדר שנפל לרשות הרבים והזיק בהן אחר חייב בנזקו ואמר רבי יוחנן לא שנו אלא במפריח אבל במצמצם פטור מצמצם מאי טעמא פטור לאו משום דהויא ליה בור ברשותו מכלל דחיובא דבור הוא אלמא מפקיר נזקיו חייב לא לעולם אימא לך מפקיר נזקיו פטור ומצמצם מ"ט פטור משום דאתמר עלה אמר רב אחא בריה דרב איקא לפי שאין דרכן של בני אדם להתהלך בכתלים ומי אמר ר' יוחנן הכי והא א"ר יוחנן כל הלכה כסתם משנה ותנן החופר בור ברה"ר ונפל לתוכו שור או חמור ומת חייב אלא לעולם רבי יוחנן אמר חייב ומדרבי יוחנן אמר חייב ר"א אמר פטור והאמר ר"א משום

למקום מהלן בני מחס: ומי אמר רבי יוחנן הכי. למפקיר נזקיו פטור: בור ברה"ר. אלמא מיזק דבור נרשום הרבים הוא: שעות ומעלה. סהרי מיטר מעלה הוא ומיטו עלו [שם ע"א]. ומטמה. טט סתם גלגל מרמי [סתומות דף עט:] (בראשית כו) ממונן שלמעלה [לקמן נא:]. **הלכה כסתם משנה.** רבי הוא קדר המצנה ובמעלה דבני מכון [ביצה ב:]. ומקום נמי במצנה דבני יהודים שרוחה יפה כדי לקנות הלכה כמותה [ב"מ לג:].

ורבי יוחנן אמר לאחר נפילה מחלוקת אבל בשעת נפילה מאי דברי הכל פטור והא מדקאמר רבי יוחנן לקמן לא תימא מתניתין ר"מ היא דאמר נתקל פושע הוא מכלל דרבי מאיר מחייב אלא מאי דברי הכל חייב והא מדקאמר ר' יוחנן לקמן לא תימא מתניתין ר"מ היא דאמר נתקל פושע הוא מכלל דרבי דפטרי רבנן אלא הא קמ"ל דמפקיר נזקיו דהכא הוא דפטרי רבנן דאנוס הוא אבל מפקיר נזקיו דעלמא מחייבי. איתמר מפקיר נזקיו רבי יוחנן ור"א חד אמר חייב וחד אמר פטור לימא מאן דמחייב כר"מ ומאן דפטר כרבנן אליבא דר"מ כ"ע לא פליגי כי פליגי אליבא דרבנן מאן דפטר כרבנן ומאן דמחייב אמר לך אנא דאמרי אפי' לרבנן עד כאן לא פטרי רבנן אלא במפקיר נזקיו דהכא משום דאנוס הוא אבל מפקיר נזקיו דעלמא מחייבי תסתיים דר"א הוא דאמר חייב רבי אלעזר משום רבי ישמעאל שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו הן ברשותו ואלו הן בור ברשות הרבים וחמץ משש [שעות] ולמעלה תסתיים ומי אמר רבי אלעזר הכי והא אמר רבי אלעזר איפכא דתנן ההופך את הגלל ברה"ר והזיק בהן אחר חייב בנזקו ואמר ר"א לא שנו אלא שנתכוין לזכות בהן אבל לא נתכוין לזכות בהן פטור אלמא מפקיר נזקיו פטור אמר רב אדא בר אהבה שהחזירה למקומה אמר רבינא משל לדב אדא בר אהבה למה הדבר דומה למוצא בור מגולה וכסהו וחזר וגילהו א"ל מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא מי דמי התם הלא אסתלק להו מעשה ראשון הכא אסתלק להו מעשה ראשון הא לא דמי אלא למוצא בור מגולה וטממה וחזר וחפרה דאסתלקו להו מעשה ראשון וקיימא לה ברשותו אלא אמר רב אשי כשהפכה לפחות משלשה ומאי דוחקיה דר"א לאוקמיה כגון שהפכה לפחות מג' וטעמא דכי נתכוין לזכות בה הא אין מתכוין לזכות בה לא לוקמה למעלה מג' ואע"ג דלא נתכוין לזכות בה חייב אמר רבא מתני' קשיתיה מאי איריא הפך ליתני הגביה אלא ש"מ כל הפך למטה משלשה הוא ומדרבי אלעזר אמר חייב ר' יוחנן אמר פטור ומי

א"ר יוחנן הכי והתנן המצניע את הקוץ ואת הזכוכית והגודר גדרו בקוצים וגדר שנפל לרשות הרבים והזיק בהן אחר חייב בנזקו ואמר רבי יוחנן לא שנו אלא במפריח אבל במצמצם פטור מצמצם מאי טעמא פטור לאו משום דהויא ליה בור ברשותו מכלל דחיובא דבור הוא אלמא מפקיר נזקיו חייב לא לעולם אימא לך מפקיר נזקיו פטור ומצמצם מ"ט פטור משום דאתמר עלה אמר רב אחא בריה דרב איקא לפי שאין דרכן של בני אדם להתהלך בכתלים ומי אמר ר' יוחנן הכי והא א"ר יוחנן כל הלכה כסתם משנה ותנן החופר בור ברה"ר ונפל לתוכו שור או חמור ומת חייב אלא לעולם רבי יוחנן אמר חייב ומדרבי יוחנן אמר חייב ר"א אמר פטור והאמר ר"א משום

תסתיים דר' אלעזר הוא דאמר חייב. נמסקנא לא קיימא הכי והא דקיל פריך מהכא דלכי תליגי אלעזר לעיל מסוס דלקי לחומיה ממילתיה דר"ש לחודיה דפטרי רבנן במפקיר נזקיו לפיל לחחר נפילת פציעה אם לא מכח דפליג אדרבי יוחנן כדפ"ל [ב] ומיהו מר' יוחנן קשה לימלי לא פריך מהכא לעיל לחיש ליה במפקיר נזקיו דעלמא ברבנן וי"ל משום דלא פליג אדרבי יוחנן כלל אלא מפרש טעמא דרבי יוחנן דלכי תליגי סגיץ לה ומייתי מילתא למפרש טעמא דידיה:

אלא אמר רב אשי כשהפכה בפחות מג'. מכאן אין לדקדק לא נעי הגבהה ג' טפחים דכי מתניתן קי בהגבהה פחות מג' דתמלי הכא משום [ג] דתפילו מצטרף בהפקר קני [ד] ג"ט משום דהוי תלי גלל בגלל וקני ליה כליו ג"ט כשמגביה בידו לכיון שהוא בידו בעי בפחות מג' וכך לימא בכים אלו נעורות (כתובות דף ג:) והא דתמרינן בפרק חלון (שילהי דף עט: ושם [ה]) גבי מצנע של שתופי מצותות צריך שיגביה טפח שתי שתופי מצותות דרבנן מדע דתהם לא לתמעיטן דין הגבהה בכל מקום לקמיה [ו]:

אלא ר' יוחנן דאמר חייב. מ"מ לימלוך לפרש לפי שאין לכיכן של בני חלם להתחכך בכתלים לפרש מתניתין לפילו בממן דמתייב בור בכתובו ושמח רבי יוחנן בבור בכתובו אבל בכים הפקה (לקמן דף נ.): לא

עין משפט נר מצוה

נב א ב מיי' פ"ו מהל' מזקי ממון סלכה ז סמג עשין סח טוש"ע ח"מ סימן תמג סעיף ד: נג ג מיי' שם סלכה ח ט ומיי' שם סלכה יב טוש"ע ח"מ סימן תי סעיף ג:

כה ד מיי' פ"ג מהלכות שכנים ומכר סלכה ט סמג לאוין עז טוש"ע ח"מ סימן תמג סעיף ג:

כו ה ו מיי' פ"ט מהל' מזקי ממון סלכה ו ופיין כהגהות ומ"מ סמג עשין סח טוש"ע ח"מ סימן תי סעיף ג:

רבינו חננאל

ור' יוחנן אמר לאחר נפילה מחלוקת כר'. דרבין פשוטין הן, ואסיק' אלא הא קמ"ל מפקיר נזקין דהכא פטרי רבנן משום דהוה אנוס אבל מפקיר נזקין דעלמא חייבי מחייבי. איתמר מפקיר נזקיו ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר חייב וחד אמר פטור. תסתיים דר' אלעזר דאמר חייב דאמר ר' אלעזר משום ר' ישמעאל שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו הן ברשותו וא"ל מסוס לחמר מפרש טעמא דהיתם דר' אלעזר דאמר ר' חמץ מר' שעות ולמעלה. הנה בור זה אמר ר' אלעזר אינו ברשותו ו) ככלל שהוא מופקר וחייבין בעליו ש"מ מפקיר נזקיו והתם. ואפשר עלה והתנן ההופך את הגלל לרשות הרבים כגון שהוציא ראובן גלל ובא שמעון והפכה. פי' גלל זבל כדכתיב בגלל צואת אדם והזיק בהן אחר חייב בנזקן, ואמר ר' אלעזר לא שנו אלא שנתכוין לזכות בהן כגון שהוציא גלל זה למקומה ז) ולא הפקירה אמר ר' אבינא משל דרב אדא למה הדבר דומה למוצא בור מגולה כר' רב אשי אמר כגון שהפכה פחות מג' טפחים. פי' כגון שהוציא ראובן גלל לרשות הרבים ובא שמעון והפכו בפחות מג' ונמצא שלא הגביהה ולא קנה בהגבהה ולא קיימי ברשותו דפחות מג' ממון לארץ כארץ דמי ולהלכך אם נתכוון לזכות בה בזה ההוקך חייב ואם לאו פטור וכי האי גוונא פטור אבל המפקיר נזקיו חייב. ודייקי' מדר' אלעזר אמר חייב ר' יוחנן אמר פטור אינו התנן המצניע את הקוץ ואת הזכוכית והגודר בקוצים וגדר שנפל לרשות הרבים והזיק בהן אחר חייב ואמר ר' יוחנן לא שנו אלא מפריח אלא מי שהוא מפריח ומרחיבם ברה"ר אבל המצמצם אותן ודייקי' מינה פטור מצמצם אמאי פטור דהוה להו כי בור ברשותו מכלל שהמפריח מפני ששעה בור ברה"ר חייב ש"מ מפקיר נזקיו חייב. ודחינן להאי דוקיא דאמרי' מאי טעמא מצמצם פטור לא מפני שהוא בור ברשותו אלא מפני שאין דרך בני אדם להתחכך בכתלים. **ואקשי'** והאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה ותנן החופר בור ברה"ר ונפל שמה שור או חמור ומת חייב והא בור ברה"ר נזקיו מופקרין הוא ואמר ר' יוחנן חייב. **ואסיק'** לעולם הוא דאמר מפקיר נזקיו חייב והלכה כמותו דקי"ל כוותיה ור' אלעזר סבר פטור והאי דאמר ב' דברים אינן ברשותו של [מנמ"ר אדם כו'

מסורת הש"ס עם הוספות

ג) פסחים ו: ע"ש, ב) [לקמן ג.], ג) עיין תוס' ישנים ובמות נב: ד"ה וכסבור], ד) לקמן ל., ה) [שבת מו. וש"נ], ו) סוף [לקמן נ:], ז) עי' תוס' ב"מ ב. ד"ה דבראה ושו"ע, ח) [ד"ה לרין], ט) [ועיין תוספות כתובות לג. ד"ה לפי ותי"ט ומ"מ ותוספות קדושין כו. ד"ה לי ומן].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אבל וכו' **הפקיר** נזקיו כדאמר לקמן נא: **(ב)** ד"ה ומקמה וכו' **מתנתקן** להו מעשה לרשון: **(ג)** ד"ה כשהפכה וכו' **מטה** כוכה. נ"ב עי' פי' לגלג הרמיקון ג"כ ג' טפחים ומפנינן ליה לגלג סילק מעשה לרשון וכנור פחות הוא ולא נמסם מעולם ועיין בהגהת אשר"י (על הרא"ש סי' ד ה"ז):

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אלא אלא וכו' **דאפילו הבטה בהפקר** קנה. עי' תוי"ט פ"ד מ"ח מ"ש בשלקים ד"ה מתמנה:

הגהות וציונים

(ד) בכת"י **בפחות**. וכן בסמוך (וכ"ה בתוס'): **(ב)** ס"א **הכל הביכא** דאיתיה (גליון): **(ג)** בכת"י **דכי** לא נתכוין: **(ד)** בכת"י **דכלבוד** (עיין רש"י קדושין כו: ד"ה עי"א): **(ה)** צ"ל **הבטה** (גליון). כ"ה בכת"י ודפרי' ומהר"ץ חיות. וע"ז ב"ח (חו"מ סי' רעג אות ט): **(ו)** צ"ל **ראשי** (כ"ה ברש"י שעל הדף"ר עמ' לו): **(ז)** נדצ"ל **אע"ג**: **(ח)** צ"ל **הבטה** (גליון). כ"ה בכת"י ומהר"ץ חיות (ברש"י):

תורה אור השלם

א) מִצְוֹת יְיָ אֶאֱכֹל אֶת שַׁבָּעַת הַיָּמִים וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלֶךָ: [שמות יג, ז]

ב) וְהִבָּה עֲלָה כְלוֹ קִמְשׁוֹנִים כָּסּוּ פָנָיו חֲרֻלִּים וְגֶדֶר אֲבָנָיו נָהֲרָסָה: [משלי כד, לא]

ליקוטי רש"י

דאמר רבי אלעזר בשום רבי ישמעאל. כל היכל דקתני מסוס פלוני לא שתע מפיו אלא מפי מלמדיו שלמדוהו (חולין קיג: וכמ"ש שם ז:). מסוס לשון סוס היה כמו מנוכסן ומקמץ מסוס וכו' שלא שלמד לכך (מגילה יד:). מיאמר שמועה כשם שאומרה (ע"ז טז:). **ושאשן הכתוב באילו הן ברשותו.** לשתחייב עליהן. **בור ברשות הרבים.** שפותחו מיד כניקין ואין כאדר אלא של שקדר ואף על פי שכרכו אין רצות הכרכים קנויים לו [פסחים ז:]. **וחמץ משש [שעות] ולמעלה.** שכרי מיטר מעלה הוא ומיטו עלו [שם ע"א]. **ומטמה.** טט סתם גלגל מרמי בני (בראשית כו) ממונן שלמעלה [לקמן נא:]. **הלכה כסתם משנה.** רבי הוא קדר המצנה ובמעלה דבני מכון [ביצה ב:]. ומקום נמי במצנה דבני יהודים שרוחה יפה כדי לקנות הלכה כמותה [ב"מ לג:].

חשק שלמה על ד"ח

ו) נ"ל דכיון ד"ש דבגלא"ח כרי מייני בנור כ"ה ופשיטא דהוא הפקר. ז) נ"ל זה משולל הבנה דלהבנה זה לא הפקירם מאלי פטור ומי' כרש"י ופ"ש.

ורבי יוחנן אמר, המחלוקת [בין ר״מ לרבנן היא] לאחר נפילה, אבל בשעת נפילה מה [דינו], לפי כולם פטור. והרי מזה שרבי יוחנן אמר לקמן (דף לא ע״א), לא תאמר המשנה ר״מ היא, שאמר נתקל פושע הוא, משמע שרבי מאיר מחייב. אלא מה [דינו], לפי כולם חייב, והרי ממה שאמר ר׳ יוחנן לקמן, לא תאמר המשנה היא ר״מ, שאמר נתקל פושע הוא, משמע שרבנן פוטרים. אלא זהו מה שבא [ר׳ יוחנן] להשמיענו, ש[דוקא] מפקיר נזקיו המוזכר כאן הוא שרבנן פוטרים, שהוא אנוס [שתחילתו נעשה באונס], אבל מפקיר נזקיו רגיל [שהשליכו מדעת], מחייבים[1].

למדנו, מפקיר נזקיו, רבי יוחנן ור״א, אחד אמר, חייב, ואחד אמר, פטור. נאמר, מי שמחייב, [סובר] כמו ר״מ, ומי שפוטר, [סובר] כמו רבנן. [לא] לפי ר״מ כולם [פי׳: ר״י ור״א] לא חולקים [שאם מחייבים במפקיר נזקיו לאחר אונס כל שכן במקום שהשליכו, ואחר כך הפקירו], ומה שהם חולקים [זה רק] לפי דרבנן, מי שפוטר [סובר] כמו רבנן, ומי שמחייב, יאמר לך, אני אומר אפילו לפי רבנן, עד כאן רבנן לא פוטרים, אלא במפקיר נזקיו של כאן, משום שהוא אנוס, אבל במפקיר נזקיו רגיל, מחייבים.

תפשוט שר״א הוא שאמר חייב, שאמר רבי אלעזר בשם רבי ישמעאל, שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו הן ברשותו, ואלו הן, בור ברשות הרבים[2] [למרות שאינו שלו, הרי הוא חייב על נזקיו שהזיק כאילו היה בעליון], וחמץ [בערב פסח] משש [שעות] ולמעלה [שמאז נאסר החמץ בהנאה, ואם כן אינו ברשותו, ואע״פ כן חייב משום בל יראה ובל ימצא][3], וכך פושטים.

וכי רבי אלעזר אמר כך. והרי רבי אלעזר אמר להיפך. שלמדנו, ההופך זבל ברשות הרבים והוזק בהן אחר, חייב בנזקו. ואמר ר״א, לא שנו אלא שנתכוון לזכות בה [וכשהגביהו חייב מקום ממונו, ומדובר שחשב לקחתו משם לאחר זמן, ולא שהפקירו], אבל אם לא נתכוון לזכות בה [כשהגביהו], פטור. רואים אם כן שהמפקיר נזקיו, פטור. אמר רב אדא בר אהבה [זה שר״א אמר שהוא פטור אם לא נתכוון לזכות מדובר] שהחזירה למקומה [שאז לא כרה בור, והרי זה כאילו לא נגע בה כלל]. אמר רבינא, משל של [דברי] רב אדא בר אהבה, למה הדבר דומה. למוצא בור מגולה, וכסהו וחזר וגילהו [שהוא פטור].

מר זוטרא בנו של רב מרי אמר לרבינא, וכי [המקרים האלה] דומים. שם [בבור] לא נסתלק מעשה הראשון [שכרגע שהוא הגביה את הזבל, אין שם בור כלל][4]. זה לא דומה אלא למי שמוצא בור מגולה ומלה וחזר וחפרה, שנסתלק מעשה הראשון ועומד [כעת] ברשותו [וחייב עליו].

אלא אמר רב אשי [ר״א לא מחייב במזיז זבל ברשות הרבים] כשהפכה פחות משלשה [טפחים מהקרקע][5], ולכן איננו הגבהה כלל, וכאילו הוא בור פתוח שלא נסתם, ולכן אין חיוב משום כורה בור, ולא נתכוון לקנותה, ולכן אין חיוב משום ממונו]. ומה דחק את ר״א להעמיד [את המשנה בציור] כגון שהפכה לפחות מג׳, והטעם [שהוא חייב] משום נתכוון לזכות בה, הרי [אם] לא התכוון לזכות בה, לא. שיעמיד [את המשנה שהגביהו] למעלה מג׳, ואף על גב שלא נתכוון לזכות בה, חייב [שהרי הוא מחייב במפקיר נזקיו].

אמר רבא, [הסיבה שהעמידו את המשנה כך, משום שכן הוא] התקשה בדברי המשנה, מה קרה [שהמשנה מדברת שהוא] הפך [את הזבל]. שילמדו ״הגביה״. אלא למדנו מזה, כל הפך, למטה משלשה [טפחים] הוא.

ומזה שרבי אלעזר אמר חייב, [מובן ש]ר׳ יוחנן אמר פטור. וכי כך אמר ר׳ יוחנן. והרי למדנו במשנה, המצניע את הקוץ ואת הזכוכית [ברשות הרבים], או הגודר גדרו בקוצים, או גדר שנפל לרשות הרבים, והוזק בהן אחר, חייב בנזקו[6]. ואמר רבי יוחנן, לא שנו [שהגודר גדרו בקוצים שחייב] אלא במפריח [ראש קוציו ברשות הרבים, שאז הוא בור ברשות הרבים], אבל במצמצם [שכל הקוצים הם ברשותו], פטור [שזה בור ברשותו, ואע״פ שהקצה חלק מרשותו לרשות הרבים]. מצמצם למה פטור. [וכי זה] לא משום שהוא בור ברשותו, משמע ש[עיקר] החיוב של בור הוא ברשות הרבים, אם כן רואים שהמפקיר נזקיו, חייב. לא, באמת נאמר המפקיר נזקיו, פטור, והמצמצם למה פטור, משום שלמדנו על זה, אמר רב אחא בנו של רב איקא, לפי שאין דרכן של בני אדם להתחכך בכתלים [שזה שנתחכך והוזק הוא משונה, ובמפריח חייב משום ממונו ולא הפקירן למקום מהלך בני אדם].

וכי ר׳ יוחנן אמר כך [שמפקיר נזקיו פטור]. והרי א״ר יוחנן, הלכה כסתם משנה, ולמדנו, החופר בור ברשות הרבים, ונפל לתוכו שור או חמור ומת, חייב [אם כן חיוב בור הוא אפילו ברשות הרבים]. אלא, באמת רבי יוחנן אמר חייב. ומדרבי יוחנן אמר חייב, ר״א אמר פטור, והרי ר״א אמר

---

1. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שיג ס״ד), הוסיף לעיל כמו ע״פ הערה 1. **2.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שפו ס״ו): אפילו המופר בור ברשות הרבים, או המופר בור ברשותו ופתחו לרשות הרבים, או פתחו לרשות מניהו, או שחפר ופתח לרשותו והפקיר רשותו ולא הפקיר בורו, הרי זה חייב בנזקיו. אבל אם הפקיר רשותו ובורו, או שהפקיר בורו שברשותו, הרי זה פטור, שנאמר (שם כא, לג) בעל הבור ישלם מי שיש לו בעליים וזה הפקר, ובפחות מג׳ טפחים הפר מפני שחפר ברשותו: **מאיר ממשפט:** ופתחו לרשות הרבים - היינו שפתחו ברשותו פתוח ד׳ טפחים סמוך לרשות הרבים, דכל ד׳ טפחים סמוך לרשות הרבים דחקי בו רבים, אבל בפתחו לרשות מניהו היינו שיסמכו לרשות מניהו (ממ״ע). או פתחו לרשות מניהו כו׳ - ומיהו דוקא קודם שנודע לבעל החלר, אבל אחר שנודע לו פטור שכורה, דכיון דהוי חייב נזקי הבעל החלר, היה לו לבעל החלר למלאותו מיד וזה יפרע לו, וכיון דלא מלאהו כמאן דכרייה ליה דמי. ואף על פי שהבור אינו ברשות בעל החלר הניזק אלא ברשות בעל החלר המזיק רק שפתח לרשות הניזק, מ״מ כיון שעומד סמוך לחלר הניזק ממש וכמו שכתבתי בסק״ה ס״ל כאילו עומד בחלר הניזק, ועליו לשמור להרמיק ממנו נזקו ויקבל שכר טרחתו מהכורה (ממ״ע). או שהפקיר בורו שברשותו כו׳ - הוא מטעם שכתבתי בסק״ג, דכיון דלא היה להניזק רשות ליכנס ולהקניט להבור אין בעל הבור חייב בשמירתו (ממ״ע). **3.** עיין בהשלמות. **4.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תי ס״ג): המונח בור וכסהו וחזר וגילהו, בעל הבור חייב וזה שהמהרו פטור, שמתו בעפר וחזר והוציא את כל העפר, זה שהמהרו חייב שכיון שמתמו בעפר נפתלק מעשה הראשון: **מאיר ממשפט:** בעל הבור חייב - ואפילו לאחר שהרשלון הכיסהו הנני ולא ראה שחזר וגילהו, אפ״ה הרשלון חייב, דלא ס״ל לשמוך שהכיסהו אל זה שלין לו חלק בבור, משא״כ בבור של שני שותפין שהכיסהו בפעיף כ״ה (ממ״ע). נפתלק מעשה הרשלון - פירוש, כאילו לא הפהו מעולם והנני הפהו מחדש (ממ״ע). **5.** עי׳ מידושי הרשב״ק, יש מפרשים אע״פ שלא הגביהה כי נתכוון לזכות בה, זכה בה אפילו בהגבהה טפח, דלשיטת בעירובין בעניין זכוי העירוב, לשמירין ומזכה להן על ידי בנו ובתו וכו׳, ושמירין עלה וגריך להגביה מעל הקרקע טפח. וכשלא נתכוון לזכות בה כיון שלא עקר חומה מן הקרקע לא עשה כלום. ויש חומרים לעניין זכיה בנכסי הפקר בעינן שלשה טפחים, אי נמי לעניין זכיה בנכסי מצרו שלא מדעת מצרו בעינן ג׳ טפחים, ובעניין עירוב הוא דלקילו בה רבנן, אי נמי מפני שדעת אחרת מקנה חומן לרשות הרבים, וכמו לעניין זכיה בעינן ג׳ טפחים. מיהו כיון דנתכוון לזכות בה אע״ג דלא זכה בה הוה ליה כמפקיר נזקיו ושייב. אבל בשלא נתכוון לזכות בה ולא זכה בה כיון שלא עקר חומה מן הקרקע מעשיו דידיה לא מנכרי כלל ופטור, דלאו נזקיו ניינהו, וכמפקיר נזקיו נמי לא הוי. ולאו מילתא היא, דהא מניא לקמן בעניין ההופך את הגגלל ופקורה משום גזל, דלשמא חומו ההופך קנאו. אלא מאי אית לך למימר מי שבהבהה קונה בכל מקום אפילו פחות משלשה או נכסי הפקר שאני, וגבי עירוב נמי משום דרבנן הוא. עוד יש מפרשים בעירוב, דלאו משום הקנאה הוא, אלא מושיב על טפח כי היכי דליחוי מיכר בעירוב, ע״כ. והנה מש״כ ״אע״ג דלעניין זכיה בעינן ג״ט מיהו הכא דנתכוון לזכות בה אף על גב דלא זכה בה הו״ל כמפקיר נזקיו ושייב וכו׳״, מה הקשה בין ״מפקיר נזקיו״ ל״נתכון לזכות ולא זכה״, ונראה שכוונתו היא דכדי להעשות ״בעל הבור״ לענין נזקין, ג״כ שיחול הקנין ויזכה בבור זכיה גמורה, אלא שמפקיר שיכוון לזכות בגגל, ודעתו ליטלו לעלמו. ועוד יותר כדכתי להעשות בעל הבור שגי כזה שדעתו לזכות בו וכנ״ל, ושפ להוליך לדין מפקיר נזקיו הוא משום שחזר והניחו במקומו, הרי הוא כחוזר ומפקירו לכל, ושוב אין זה בור שלו, ועל זה מירץ הרשב״ם, לכיון שמעיקרא כבר נעשה בעל הבור, לא מועיל הפקר, וה״ז דומה ל״מפקיר נזקיו״ דשייב. ופש כניס הדברים, למדנו מדברי הרשב״ם, דהא ד״מפקיר נזקיו״ שייב אינו רק משום שכבייה למעיקרא (שהרי כאן לא היה כבייה), אלא יסוד הדברים הוא דכל היכא שהיה ״בעל הבור״ בתחילה לא מועיל הפקר לפטורו. **6.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תטו ס״ו): המצניע את הקוץ ואת הזכוכית, והגודר גדרו בקוצים והפריחו לרשות הרבים והוזק בהם אחר, חייב נזק שלם. ואם גדר בקוצים בצמצום בתוך רשותו, פטור, לפי שאין דרך בני אדם להתחכך בכותלים: **מאיר ממשפט:** והפריחו לרשות הרבים - היינו הוסיפין לרשות הרבים אפילו מעט (ממ״ע). בצמצום בתוך רשותו - פירוש, שלא הוסיפו כלל לרשות הרבים אפילו יפלו ויגלגלו מן הכותל (ממ״ע). שאין דרך בני אדם - פירוש, שהולכים לרשות הרבים (ממ״ע).

בשם רבי ישמעאל כו' [אינם ברשותו של אדם וכו']. אין קושי, זה [דעת] שלו, זה [דעת] של רבו.

מתני'. השופך מים ברשות הרבים והוזק בהן אחר, חייב בנזקו [1].
המצניע את הקוץ ואת הזכוכית, והגודר את גדרו בקוצים,
וגדר שנפל לרשות הרבים, והוזקו בהן אחרים, חייב בנזקן [2].

גמ'. אמר רב, לא שנו אלא דנטנפו כליו במים, אבל הוא עצמו,
פטור, קרקע עולם הזיקו. רב הונא אמר לרב, לא יהא אלא כרפשו [פי': זבלו שהוא השליך לרשות הרבים, והוא חייב עליו כל זמן שלא הפקירו]. וכי אתה סובר [שבמשנה מדובר במקום] שלא תמו המים [פי': שנבלעו בעפר ונעשו רפש. זה לא נכון, אלא מדובר]
שתמו המים [ונבלעו ואין כאן רפש].

למה [הוצרכה המשנה לכתוב] שתי [מקרים, היינו גם קוץ וגם מים].
אחד בקיץ, ואחד בחורף. שלמדנו, כל אלו שאמרו [חכמים, היינו:] פותחים צינוריותיהם [המקלחים שופכים מחצריהם לרשות הרבים] ומשליכים זבליהם [לרשות הרבים], בקיץ אין להם רשות [שכן הרחוב נאה והוא מקלקלן], בחורף יש להם רשות [שהרחובות מלוכלכים], אף על פי שברשות [בית דין עשו], אם הזיקו, חייבים לשלם.

המצניע את הקוץ [וכו']. א"ר יוחנן, לא שנו [שהגודר גדרו בקוצים
חייב] אלא במפריח [ראש קוציו ברשות הרבים, שאז הוא בור ברשות הרבים], אבל במצמצם [שכל הקוצים הם ברשותו], לא [חייב אלא פטור, שזה בור ברשותו, ואע"פ שהקצה חלק מרשותו לרשות הרבים]. למה פטור. אמר רב אחא בנו של רב איקא, לפי שאין דרכן של בני אדם להתחכך בכתלים [3].

הרבנים למדו, המצניע קוציו וזכוכיותיו לתוך כותל של חבירו, ובא
בעל כותל וסתר כותלו, ונפל לרשות הרבים והזיקו, חייב המצניע [4]. א"ר יוחנן, לא שנו אלא בכותל רעוע [שהמצניע היה צריך לחשוב שזה כותל שעומד לסותרו], אבל בכותל בריא, המצניע פטור, ובעל הכותל חייב [שהוא היה צריך להצניע את הקוץ].

אמר רבינא, רואים [מדברי רבי יוחנן], שהמכסה בורו בכסוי בור של חבירו [5], ובא בעל הכסוי ונטלו, חייב בעל הבור [שהיה צריך לחשוב שבעל הכסוי יבא לקחתו]. זה פשוט [פי': זה איננו דמיון אלא זה בדיוק אותו הציור]. מה הייתי אומר [שכן הם אינם דומים], שם הוא שלא ידע [מי הוא שהצניע קוץ בכותלו] שיודיע לו, אבל כאן שידע מי הוא היה צריך להודיעו, לכן לומדים [שלא].

הרבנים למדו, חסידים הראשונים היו מצניעים קוציהם
וזכוכיותיהם בתוך שדותיהן ומעמיקים להן ג' טפחים, כדי שלא יעכב המחרישה [6]. רב ששת זרקם באש. רבא זרקם בנהר חידקל [7]. אמר רב יהודה, מי שרוצה להיות חסיד שיקיים דברי נזיקין [8]. רבא אמר, דברי אבות [9]. ויש אומרים דברי ברכות [10].

מתני'. המוציא את תבנו וקשו לרשות הרבים לזבלים [פי': שירקבו
ונעשים זבל לזבל שדות וכרמים] והוזק בהן אחר, חייב בנזקו. וכל הקודם [לזכות] בהן, זכה [שכן הם הפקר]. רשב"ג אומר, כל המקלקלים ברשות הרבים [ולא רק השבח שנשבחו] והזיקו, חייבין לשלם, וכל הקודם בהן זכה. ההופך את הזבל ברשות הרבים והוזק בהן אחר, חייב בנזקו [11].

גמ'. נאמר, שהמשנה שלא כר' יהודה. שלמדנו, ר' יהודה אומר,
בשעת הוצאת זבלים, אדם מוציא זבלו לרשות הרבים ואוספו כל שלשים יום, כדי שיהא נדרס ברגלי אדם וברגלי בהמה, שעל מנת כן הנחיל יהושע את הארץ. אפי' תאמר [שהמשנה כמו] רבי יהודה, מודה רבי יהודה שאם הזיק, משלם מה שהזיק.

והרי למדנו במשנה, רבי יהודה אומר, בנר חנוכה, פטור, מפני
שהוא ברשות. למה [הוא פטור, וכי] לא משום [שעשה ב]רשות בית דין [בזה שהניח בחוץ משום פרסום הנס]. לא, משום רשות מצוה [וכל שהוא ברשות ב"ד של מצוה פטור, אבל ברשות ב"ד שאינו מצוה חייב]. שלמדנו, רבי יהודה אומר, בנר חנוכה, פטור, מפני שהוא [ב]רשות מצוה.

בא ושמע, כל אלו שאמרו מותרים לקלקל ברשות הרבים [פותחים
צינורותיהם וכו'], אם הזיקו, חייבין לשלם, ורבי יהודה פוטר. אמר רב נחמן, המשנה שלנו [מדברת] שלא בשעת הוצאת זבלים, ור' יהודה היא. רב אשי אמר,

---

1. עי' שו"ע (חו"מ סי' תיב ס"ה), הוד"ד לעיל כה ע"ב הערה 2. **2.** עי' שו"ע (חו"מ סי' תטו ס"ח), הוד"ד לעיל כט ע"ב הערה 6. **3.** למנם נזוק בהמת חייב, שכן דרכו בכך (מנחת פתים חו"מ סי' תטו). **4.** עי' שו"ע (חו"מ סי' תטו ס"ב): המצניע קוציו וזכוכיותיו בתוך כותלו של חבירו, ובא בעל הכותל ופתר כותלו וכפל לרשות הרבים והזיק, אם כותל רעוע הוא, המצניע חייב, ואם כותל בריא הוא, בעל הכותל חייב: הגה ואם הזיקו בעצם נפילה, י"ל דבעל כותל חייב בכל ענין. ואם נפלה הכותל מעליו, אם היה בריא פטורים, ואם היה רעוע, המצניע חייב. ואם סתרו חייב בעלמא, הכותל חייב והמצניע פטור. ועיין לעיל סימן ש"ו: **מאיר משפט**: לבעל הכותל חייב בכל ענין - פירוש, אפילו הכותל רעוע, לכיון דסתרו בידים, הו"ל כאדם הנוטל זכוכיות של חבירו ומזיק בו לאחר זמזיק חייב, ומ"ש נמי מסיק וכתב דאם סתרה חייב בעלמא הקותב חייב, ומ"ש דוקא אם סתר הכותל בידים, אם נפל מאליו והיה רעוע המצניע חייב וכדמסיק (סמ"ע). **5.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שכ"ט): המכסה בורו בלעו של חבירו ובא בעל הלעו ונטל לעיו, בעל הבור חייב. **מאיר משפט**: בעל הבור חייב - ואין בעל הכיסוי צריך להודיעו שנטל (סמ"ע). ועי' ערמ"ש (סל"ח): המכסה בורו בכסוי טוב של חבירו ובא בעל הכסוי ונטל כפויו ולערע מזק בבור, בעל הבור חייב דלא היה לו לכסות בעל חבירו בלאי ידיעתו, ובעל הכסוי פטור דשלו נטל ומ"ל להודיעו, ולא דמי למ"ש בסי' שפ"ג בסמך חבימו בתבנו של חבירו ובא חבירו ונטל הסבן ונשברה החבית בחייב לשלם, דשאני התם דהזיקו בידים דמיד נשברה החבית, אבל בבור אין הסיוק מוכן מיד [סמ"ע] ולא בכי הזיקא, ועוד דהכסוי מוכרח ליטלו לכסות בורו שלא ילכו שלו מזק והוה כזומנו בהול ומ"ל להודיעו ובעל הבור חייב לו להודיע לו זמן, משא"כ אם אין זמנו בהול והיה לו לסמוך בשבן אחר או להודיע בעל החבית, וכן כל כיוצא בענינים כאלו צריכים לדרוש אם לפי הענין הזמן בהול פטור אפילו גרם היזק מיד והוה כאור שעלה על חבירו להרגו ובא זה ושמטו אורו והרגו העליון דפטור, וכמו הממלא כל הדרך כדים לפטור על שבירתו. **6.** עיין בהשלמות. **7.** עיין בהשלמות. **8.** עיין בהשלמות. **9.** כלומר שעיקר החסידות הוא בזה כאשר הוא שלם בעצמו, והמדות הטובות הם שלימות עצמו (מידותי מגדות למהר"ל). **10.** הוא השלימות השלישי, שהוא שלם עם בוראו, לברך את שמו ית' על כל דבר ודבר, ואין שם שמים מסולק ממקו, ובכך דיותר רחוי שיהיה החסידות מולה בזה כאשר הוא שלם עם בוראו. ואפשר כי אין כאן מחלוקת כלל, ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, כי החסיד לא יוכלם עד שהוא חסיד גמור בג' דברים אלו שמלינמין החסיד עם בוראו ועם אולמו מעני חדא והיינו שהוא בעצמו ג"כ ואז הוא שלם לגמרי. וגם י"מ בזה עוד דבר מופלג בהתכונה כי החסיד יש בו ג' חלקים, הגוף והנפש והשכל. לכך יהודה החסידות הוא שיהיה שלם בנפשו, שלא יעשה דבר רע, כי הס רעיש לגמרי, כי אין דבר טוב ודבר הנאה בעולם בזמיקון, ואם כמו שאר חטאים, אשר יש לחסיד הנאה בהם, ואם אינו מזהר בזמיקון כלל ועושה היזק לחבירו, זהו נפש רע, כדכתיב נפש רשע חיומה רע (משלי כא), ור"ל כי מי שהוא רע בעצמו, ונפשו מתאוה לדבר שהוא רע בעצם ללא תועלת לו, והמרחיק מן הזיקין מורה שנפשו מסולק מן הרע לגמרי, דבר זה מורה על שלימות נפשו. אבל דבר שיש לו הנאה בו מחמת יראו שנשבופו, שהוא מתאוה לחתאוה ולהנאתו מחמת מומרו הרע, כמו שהס כל מדות הטובות ומדות הרעות, כל זה מחמיס אל הגוף. ולכן רבא הזהיר מילי דחסידות, שהס דברי מוסר המייסרים את הגוף של חדם כי זה ענין המוסר, ושוביר כי חחסידות הולה בחאדם אין בו פחיתות חאדם נחגף בגוף. ולים חומרים מילי דברכות, דבר זה הוא מלד השכל שחאדם צריך להתדבק בו ית' ושומן ברכה חליו על הכל וחכו הדביקות בו יתברך ולכך הוא נותן חליו ברכה תמיד (מידותי מגדות למהר"ל). שהן [פי' ברכות] ישועות, כמ"ש (תהלים ס ז): ["למען יחלטו ידידיך] הושיעה ימינך [וענני]". עי' מיקו"ז ד ע"ג שבדכה בלי ימין, ועי' זהר ח"ג ס"ע, ס"שועות" הוא כינוי לחמלחים שבדעת. ואם כן נראה לפ"ז שברוחם להיות חחסיד, שהוא בעלה יותר מקומת חאדם ויותר אפילו מלחיק, צריך להעלות בחעלה יותר עליונה, וחכו "שועה", וחכו "חסד", והיינו חחלחים שבדעת]. וכתיב ומושב לו ימינו. ומילי דברכות, כי ברכה בימינא [שורשו בחחסד] כידוע, וכמ"ש (תהלים קמה ט) "ותחליך יברכוכה" [עי' זהר ח"ג עט ע"ב]. ועיין זוהר חדמוה (קסט ע"ב): מאן דנטיל לולב בימינא [שהוא בחחסד] ושמאלא [שהוא בגבורה] כופף כו' [ז"ל בחלימות: מאן דנטיל כופ של ברכה וקא מברך עליה כתיב (תהלים קנו יג) כופ ישועות אשא, מאן ישועות, דא ימינא, דאיהו מושיע מכל מקטרגין דעלמא דכתיב [הושיעה לו ימינו (תהלים קח ח) ב"ה] "ומושיע לו (ימינו)" [לשון הפקוח - זרעו] (ישעיה נט טז) וכתיב (שם ס ז) "הושיעה ימינך וענני". ע"ש [ומ"ש שיעשוק בחברי] שנות. ועיין ג' דרכין של ימין, [פי' ע"ש מאמר המחוור] (תהלים קיח טו-טז) "ימין ה' עושה חיל, [ימין ה'] רוממתני. [ימין ה'] עושה חיל" [ועי' זהר ח"א קנג ע"ב: חכמה חסד נאת לימין, דבגויייהו אמר דוד (תהלים קיח טו) "ימין ה' עושה חיל ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל". [הענין, שחחלחה מדות הלו פועלות בחחסד. ואמנם היות שחחלחה יחד מחכימות חל החסד זה יהיה עחה ושוו בחאמר "ויהון חכמה חסד נאת לימינא" דהיינו שיחכימו לפעולות הימין דהיינו חסד (אור יקר)]. ושוטב כאן ממטה למעלה [נזיקין שנות ברכות]. ואמנם דרגיה לחכריחס, שהוא כלל שנות [עי' דברי רבינו בחיקו"ז קסה ע"ב: ליחכריחס כלל חלא שנהן לחכל מיניה, ושמא לכלל טובא ישמין], חלא [שמא ליעקב] כו' חסד לחכריחס (מיכה ז כ), לכן נקראת חחלחה חחסד [היינו בחי' חחסד]. וישועות ישוע, כמ"ש (ישעיה סג ט-ה): מי זה בא [מחדום ממוך בגדים מחלחים זה חדור בלבושו לעשה ברב כחו חני מדבר בלחקה] רב להושיע. [מחוע חחס לנחטך ובגדיך כדרך שנות] פורח דרכתי [לבדי ומעמים אין איש חתי ואחדרכם בחפי ואחמשם בחמתי] ויז נזלח [על בגדי וכל מלבושי אגאלתי. כי יום נקם בלבי ושנת גאולי בחה. ואפילו ואין עוזר ואין ואשתומם ואין סומך] ומושב [לי זרעי וחממתי היא שמכתני, ע"כ נוסף חפסוקים. היינו ביחת חמשיח, הוא גילוי של חמסלים שבדעת, או שהגילוי השניה כולל חת כולם, ורק כאחר ים זיווג וגילוי חדעת, ועי' יט"ו מ"ב יד סע"ד, ישועה הוא גילוי של חשניה, ובכללה כל הג"כ]. וברכה יהוע מכמה דנמיס כו' [מיקו"ז ד ע"ב הנ"ל] (מיתור חגדות למהר"ם). **11.** מוסכנ בגמ' לעיל כט ע"ב.

משום ר' ישמעאל. שני דבריס לימן ברגומו כו': לא יהא אלא ברפשו. המעלין זגלו בה"ר מ' לא מיתיב כי לא הפקיעו ה"ר דפשו ולא לחקיעה שנתערבו המים והעפר ועשה טיט ולו הוא מלמוקי לה בטיטוף כלים מכלל דלא הפקיעה להא גוד לא מיב בו כלים: מי שברת דלא תמו מיא. אלא נתכנסו ועשו רפש: בדתמו מיא. ונגלגו קמיירי ומיין כלן רפש: ותרתי למה לי. לאסמעינן דאפילו טיטוף כלים והא מגיעא לעיל[ב] כשברה כלו ה"ר והוחלק אחד במים ומוקמה רב[ג] ומי בדלא תמו מיא

תבנו וקשו תנן משום דמשרקי. והא דתניא מתני׳ בגליס ואילו בלי הקודם זכה לא קתני. משום דגלי זהו רעי ומינו מצעים ומחליקין תבנו וקשו תנן. דמחייב דעליין לית ליה נעשו זבל וקצים סס ומחליקין בהן וכי קאמר רבי יהודה בזבל קאמר דמוליא לסס זבלו שלהן טוח להחליק כל כך: משרקי. ממליקין: בשבחן. במה (ב) שהבעימן בהם"ר: המיזנו להוליא בחוס: **דבר** שיש בו שבח קנסו גופו משום שבחו. מכאן יש להוכיח לי"ג כל הקודם בהן זכה גבי מציעא קון וחזוקת וגדל שנפלה לרה"ר דהסס ליכא שבחא: **שטר** שיש בו רבית קונסין אותו ואינו גובה לא את הקרן ולא את הרבית. נרשה לר"י שר"מ קונס להפקיד הסוב לגמרי לפי׳ בהולדה ועדות אחרת כדמסמע לישנא לתין גובה לו לא הקרן ולא לא הרבית דמסמע לתין גובה כלל וכן משמע מדמדקי לקנסו גופו משום שבחו שמפקיד גוף הממון ואין להקשות דנפקיד לימה נמי (ב"מ דף עב. ושם[ד]) מדמי לר הכסף דשטר שיש בו רבית לשטרי חוב המוקדמין ומוקי הכא לשטרי חוב כר"ת ומיהו מדמי להכא דמפקיד גוף הממון והכא מינו מפקיד גוף הממון שטר דמה שאין מפקיד גוף הממון לפי שלא היה עשירה בגוף הממון אלא בשטר אבל ברבית עשירים להוליא ברבית אפי׳ בלא שטר אע"ג דלמרינן דמשעת כתיבה עבד ליה שומא בלא שטר אפי׳ הכי ליכא למימר הכי דהא ריב"ם ז"ל סבר דלא מהני שטר אלא בשלא היה עשיר בגוף הממון אבל ברבית עשירים אפי׳ בשעת כתיבה עבד ליה שומא ואפי׳ הכי לא מהני שטר אלא בשלא היה עשיר בגוף הממון ולא ברבית ולא בשטר ולא בלא שטר ולא ברבית ולא בשטר ולא בלא שטר ולא ברבית ולא בשטר ולא בלא שטר

כתוב במשנה [המוציא את] תבנו וקשו [לרשות הרבים, ואם הוזק חייב בנזקו, שהרי עדיין לא נעשו זבל, וקשים הם, וחייב בנזקם] משום שהם מחליקים, [ומה שרבי יהודה אמר שאין חייב, היינו בזבל שאינו נוח להחליק כל כך].

כל הקודם בהן זכה. אמר רב [מותר לזכות בהם], בין בגופן [פי׳: מה שנשלך לרשות הרבים] בין בשבחן [1] [פי׳: מה שהשביחן ברשות הרבים]. וזעירי אמר, [מותר לזכות] בשבחן אבל לא בגופן. במה חולקים. רב סבר, קנסו [להפקיר] גופן משום שבחן. וזעירי סבר, לא קנסו [להפקיר] גופן משום שבחן.

תנן, ההופך את הגלל ברשות הרבים והוזק בהן אחר, חייב בנזקו, [אבל] לא כתוב ״כל הקודם זכה״ [והגמ׳ חושבת שזה משום שגלל אינו משביח ברשות הרבים ולכן מוכח כזעירי, שכל מה שנהיה הפקר הוא השבח, וקשה על רב]. זה כתוב בתחילת [המשנה] ואותו דבר לגבי סוף [המשנה, פי׳ שגם בזה הגלל הפקר. ומקשה על זה הגמ׳] הרי כתוב [בברייתא כפירוש] על [דברי המשנה, שהגלגלים] אסורים משום גזל. כאשר כתוב ״אסורין משום גזל״ היינו על כל המשנה [פי׳: אפילו על תבן וקש] למי שקדם וזכה [בגללים].

[ומקשה הגמ׳] והרי לא כתוב כך. שלמדנו, המוציא תבנו וקשו לרשות הרבים לזבלים והוזק בהן אחר, חייב בנזקו, וכל הקודם בהן זכה, ומותר משום גזל. וההופך את הגלל לרשות הרבים והוזק בהן אחר, חייב, ואסור משום גזל [2]. אמר רב נחמן בר יצחק, אתה שואל סתירה [בענין] גלל. דבר שיש בו שבח [כמו תבן וקש] קנסו גופו משום שבחו, [אבל ב]דבר שאין בו שבח, לא קנסו.

שאלו [חכמי הישיבה], לדברי האומר קנסו גופן משום שבחן, קונסים מיד, או רק כאשר יבא שבח. בא ושמע, מזה שמדובר בגלל [שאין בו שבח משמע שמיד קונסים, שאם זה רק לאחר שהביא שבח, הרי אין לו שבח]. וכי זה מובן. כאשר הזכרנו גלל, [היינו דווקא] לפני התירוץ של רב נחמן [שאז חשבנו שרב יקנוס גופו משום שבחו אפילו אם לא ישבח בכלל]. אבל לאחר שרב נחמן תירץ [את תירוצו] וכי יש מקום לשאול סתירה בגלל בכלל.

שנאמר [שהמח׳ של רב וזעירי היא] כמו מחלוקת התנאים הזה: שטר שכתוב בו רבית [פי׳: שכתוב בו שלוה ברבית], קונסים אותו ואינו גובה לא את הקרן ולא את הרבית [3], דברי ר״מ. וחכמים אומרים, גובה את הקרן אבל לא את הרבית. נאמר, רב שאמר כמו רבי מאיר, וזעירי שאמר כמו רבנן. אמר לך רב, אני שאמרתי [דברי] אפי׳ לפי רבנן, עד כאן לא אמרו רבנן שם, אלא קרן שהוא בהיתר, אבל כאן קרן עצמו עתיד להזיק. וזעירי אמר לך, אני שאמרתי [דברי] אפי׳ לר״מ, דעד כאן לא אמר ר״מ שם, אלא שמשעת כתיבה עבר [על איסור] שומא [כמש״כ לא תשימון עליו נשך], אבל כאן מי יאמר שיזיק בכלל.

שנאמר [שהמח׳ של רב וזעירי היא] כמו מחלוקת התנאים הזה, המוציא תבנו וקשו לרשות הרבים לזבלים והוזק בהן אחר, חייב בנזקו, וכל הקודם בהן זכה, ואסורין משום גזל. ר״ש בן גמליאל אומר, כל המקלקלים ברשות הרבים והזיקו, חייבין לשלם, וכל הקודם בהן זכה, ומותרים משום גזל. זה [הברייתא] עצמו קשה, שכתוב כל הקודם בהן זכה, וחזר ואמר אסורין משום גזל. אלא לא [קשה ו]כך נאמר, וכל הקודם בהן זכה בשבחן, ואסורים משום גזל [ביחס ל]גופן, ובא רבן שמעון בן גמליאל לומר, אפי׳ גופם נמי כל הקודם בהן זכה.

לפי דברי זעירי ודאי זה מחלוקת תנאים [שכן אין מקום לומר שלא קנסו שהרי רבן שמעון קנס]. לפי רב מי נאמר שזה מחלוקת תנאים. אמר לך רב, לפי כולם, קנסו גופן משום שבחן, וכאן חולקים בהלכה ואין מורין כן [שהתנא הראשון סובר הלכה שקנסו גופם ואין מורין כן למי שבא לשאול, אבל אם כבר עשה, אז משאירים את זה בידו]. שלמדנו, רב הונא אמר בשם רב, הלכה ואין מורין כן, רב אדא בר אהבה אמר, הלכה ומורין כן.

באמת. והרי רב הונא הפקיר שעורים קלופין [ששטח איש אחד ברשות הרבים כדי שיתייבשו], רב אדא בר אהבה הפקיר

---

1. עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ תיד ס״ק): לפ יוליף מדם תבנו וקשו לרשות הרבים כדי שיזובו ויעבו זבל, ואם טוליסם, קנסוהו חכמים שיהיו להפקר וכל הקודם בהם זכה מעת שיזובו ושמיזבו (מיהו י״ל דאין מורין לו לכתחלה להחזיק רק בשבח, אבל לא בגופו, ואם הטרו בעבדים וגם סלקו, מפקיעין מהו לכל). ואם קדם מדם וזכה בהם משעת הולאה לרשות הרבים, אין מוליאין מידו. (וי״ל דלא מהני הפיקה) (וע״ל סימן שפ״ח). ועי״פ שהם להפקר, אם הוזק בהם מדם או בהמתם, הרי זה המוליא מייב לשלם: **מאיר המשפט:** משעת שיזובו והשמיזבו - דקנסו גופו של תבן לעשותו להפקר, משום שבחו, כדי שלא יעברו ויוליאו לרשות הרבים להשמיזבו לעשות ממנו זבל, והוא שפקר בגמרא אם לא גזרו על גופו להפקירו עד שעה שכבר השביח דאז שייך טפי לומר שגזרו גופו משום שבחו, או דילמא גם קודם שהשביח ועשה זבל קנסו להיות גופו של זהוכה בו כדי שלא יוליאו ולא ישפיטוהו. והמחבר פתם דמהני הפיקה לפפיקה דדינא, ומשו״ה כתב אחר זה: ואם קדם מדם כו׳ אין מוליאין מידו, והכמ״ל כתב עליו דיי״ל דלא מהני כו׳ (סמ״ע). הרי זה המוליא מייב לשלם - דכיון דממונו הוא הו״ל כמפקיר נזקו אחר הנחתו במקום שלא היה לו רשות להניחו דמייב כמ״ש בסימנים שלפני זה (סמ״ע).

2. עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ תיד ס״ב): הוב״ד לעיל ו ע״ש הערה 6. **3.** עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ נ ס״ב): שטר שיש בו רבית מפורש, אינו גובה בו הריבית אפי׳ בגוף בו את הקרן אפילו משמעבדי, אבל אם כלל הקרן עם הרבית, פסול, מפני שיכא לגבות בו את הרבית. הגה: ויש אומרים דאפי׳ אם כלל הקרן עם הרבית, פסול, ומיהו אם היכא דפסולו, דקנסינן למלוה ול״ל לשלם לו. ומיהו אם המלוה הלוה ע״י שלים, והשלים עשה שטר וכלל קרן עם רבית, גובה הקרן מ״מ, דאמרי׳ שבא לפקחי שלמדי שלומי ולא לעוותי לכלול עם הרבית. ועיין בי״ד סי׳ קס״ו עוד מדינים אלו. שטר שבא לפנינו קרוע בין בין, והוא שהקרוע במקום העדים והחתום והחתום בו קרוע שבי ושבי, פסול. ואם ניכר שנעשה נכפין, אפילו אם לא נקרע שבי ושבי, פסול. נקרע לגמיים, גרע טפי מקרע בין בין, ופסול. הגה: ואם יש עדיים שנקרע בחותם, דינו כמי שנמחק שטר מוכו, וכמו שנתבאר לעיל סי׳ מ״ח. ואם היה נקרע שלא בשעת נקרע ב״ד (שו) [אם] נראה לניין שהיה בו קרע ב״ד והוסיפו על הקרע כדי להעלים הקרע ב״ד, אין בוזין בו. אבל בלאו הכי, אין חוששין. **מאיר המשפט:** אבל גובה בו את הקרן כו׳ - אפילו מפורש בו ריבית קלוקה שהוא מן התורה, כך ההלכה, ואין העדים נפקלים כמה שהתמו על שטר זה ועברו על לאו ד״לא תשימון עליו נשך״ האמור גם על העדים, משום שזה לא מתמע לאנשים שהפסוק מדבר על העדים, כי אם על הלוה, המלוה והערב (סמ״ע), עי׳ יו״ד (סי׳ קסא סי״ב), ועי׳ לעיל (סי׳ לד ס״ק), ולא כמו״ז (יו״ד שם) שכל שמפורש ריבית בשטר פסולים העדים, ופסול השטר, וכאבל ריבית דרבנן עם הקרן, לכולי עלמא גבי בו ממשעבדי, אמנם מש״כ בסמ״ע ״וערב״ יש מוקיים כזה, ועי׳ שו״ע לעיל (סי׳ לד ס״ו) שלא מצינו ערב (ס״ק), עי׳ ש״ך ״וכאבל ריבית דרבנן עם הקרן״ ואין עיקר כדבריו שלא בכלול ריבית (רע״ק), וי״ל שפסולו אם תמצו במיוד, ופסולים לעדות, עכ״ז שם רק פסולים מכאן ולהלה, והשטר כשר (קצה״ת), ועיש מוקיים וס״ל דהשטר פסול, ועי׳ לקמ ס״ה) בעדים שחתמו בשטח גגוג, שפיגה מגורשם מדעריימע (נמה״מ), וי״ל דשם מפורש בו רבית לתורייתא הוי פסיקא דדינא ונ״מ אי שפם בעל השטר לו מפקינן מיני׳ (נמר הימוב), מש״כ בשם ״כשנכלל ריבית דרבנן עם הקרן״ יש מוקיים וס״ל שפירושו, שכלול ריבית עם הקרן לגי׳ ידעו העדים בפסולו, אבל אם לא ידעו לו גופיב בתומו השטר בכלל (רע״ק, פ״מ), ועי׳ יו״ד (סי׳ קסא סי״ק) לשם בריבית דרבנן בשכלל קרן וריבית אינו גופא שם הקרן (פ״מ). מפני שיכא לגבות בו כו׳ - ולא מהני שם רוצה לכתוב עליו לגי׳ נימן השטר לגבות בריבית כי שם הקרן, דמ״מ מתחילה נכתב בפסול דהרי יכולין לגבות בו גם בריבית, ומשו״ה קנסינן ליה גם הקרן שלא להגדותו ממשועבדים (סמ״ע), כיון שנרשם השטר בפיו בי״ד שוב אין לו תקנה, אבל אם המלוה כותב על גבי קולם שנרשם השטר בפיו אין מהני וכלעיל (סי׳ מה ס״ק), ועי׳ לעיל (סי׳ מג ס״ו ד״ה אלא מבי סורין) (ב״ך). מיהו לא מהניא מודה כו׳ - וה״ה שם יש עדיים כמה היה הקרן (סמ״ע), ולפי מ״ש הפוסקים דהעדים לא נפסלו, א״כ גם העדים החתומים על השטר נחשבים שלא הקרן (ב״ך). וי״ל דפעמיו כו׳ - היינו שם כלל הקרן עם הריבית (סמ״ע), וי״ם מוקים על הרמ״ם, דלא נפסל רק השטר אבל אינו מפקיד גוף ההלואה (ב״ך), לפ קי״ל כהך ג״ם דאפילו לענין קיים לי (ט״ו). ע״י שלים כו׳ - היינו דוקא לסבנה החתומה, אבל לפי הסברא הרא״שונה אין חילוק בהלוה ע״י שלים, דהקרן גופה לעולם מבני חרי דמהניא מודה, וממשעבדי או דמהני המייב מודה, לא גבי הקרן לף שהלוה ע״י שלים, דמ״מ השטר נפסל (ב״ך). קרע בית דין כו׳ - נקרע קרע הזה ״קרע ב״ד״, מפני שדרך הב״ד לכתוצים לפסול שטר או גע קוראין בקרעין הללו (סמ״ע). והוא שקרוע במקום העדים והזמן והחותם - דבעינן שלשתם (ב״ך). או שקרוע שני וערב - דעינן שני וערב על כל הכתב של השטר, דשם לא כן נמא דעיך לשיעורין, ולא שמבעי׳ לומר דבקרוע שני וערב בכל שהוא מיפסל. ועוד דלפעמים מזדמן קריעת שני וערב כל שהוא בכפלי השטר ע״י משמש השטר והמתמו (ב״ך), וים מוקיים, קריעת שני וערב מפילו בשיטה אחת מיפסל, אולם אם נקרע רק בשיטה מילות לכו״ע לא פסול (פ״מ). ואם ניכר שנעשה נכפין כו׳ - דכל שנעשה נכפין חמרינן במתניו שנעשה כדי לפסלו (סמ״ע), אפילו מעורה קלמו ולא נקרע שני וערב, אמנם אם נקרע בכפלי ואינו ניכר שנעשה מעלמו כדרכו שמושג זמן רב או משמשו בידים, כשר בכל גווני אפילו נקרע לגמרי שני וערב ואינו מעורה אפילו קלמו, אבל במקום שיש שפך נקרע של כפלי לא שנעשה ממילא לו נפכין, או דווייק מילוקים הנזכרים בסימן זה (ט״ז). נקרע לגמיס כו׳ - פירוש, ואינו מעורה כלל (סמ״ע), ופסול - דוקא בשאינו נקרע בכפלי, אבל נקרע בכפלי אפילו לגמרי מוגן אותו במשמש היד וכשר (סמ״ע), י״ל דבכפלי אפילו במקום השטר וזמן והחותם כשר, ואין עיקר כדבריו אלא ב״קרע ב״ד״ אפילו בכפלי פסול, ומש״כ בסמ״ע שזה כשר היינו אלא שבית שבמשמוש היד יתקרע בפעם אחת בכפלי, רק שדרכו להתקרע מעט מעט, וש״כ היה לו לילך בי״ד קודם שיתקרע קרע ב״ד או לשנים, ומדלא עשה כן נראה שנעשה בכוונה (ב״ך), ועיקר בסמ״ע (נמה״מ מיזוחים). עיין המשך בהשלמות.

פסולת עיצורי תמרים [שעשו מהם שכר]. דברי רב אדא בר אהבה מובנים [שהוא אמר] כמו ההלכה שלו [שהלכה ומורין כן]. אלא רב הונא, האם נאמר שחזר בו [מדבריו]. הנהו מותרין היו [פי׳: התרו כמה פעמים בבעלים][1].

מתני׳. שני קדרים [פי׳: אנשים נושאים כד] שהיו הולכים זה אחר זה, ונתקל הראשון ונפל ונתקל השני בראשון, הראשון חייב בנזקי שני[2].

גמ׳. אמר רבי יוחנן, אל תאמר [ש]המשנה ר׳ מאיר היא, שאמר נתקל פושע הוא וחייב, אלא אפילו לפי רבנן שאמרו [שנתקל] אנוס הוא ופטור, [אמנם] כאן חייב, שהיה לו לעמוד ולא עמד [פי׳: שהמשנה מדברת שאחרי שנפל היה לו זמן לעמוד עד שהשני נתקל בו, ולא עמד]. רב נחמן בר יצחק אמר, אפילו תאמר לא היה לו לעמוד, היה לו להזהיר ולא הזהיר. ורבי יוחנן אמר, כיון שלא היה לו לעמוד, לא היה לו להזהיר, שהוא טרוד [בלקום].

למדנו במשנה, היה בעל קורה ראשון ובעל חבית אחרון[3] [בהליכתם בדרך], נשברה חבית בקורה, פטור, ואם עמד בעל קורה, חייב. במה [מדובר וכי] לא [מדובר] שעמד לכתף [פי׳ לתקן הקורה על כתיפו כדרך כל נושאי משא], שדרכו הוא, ו[עכ״ז שעשה מה שהוא כדרכו] כתוב [שהוא] חייב, שהיה לו להזהיר. לא [מדובר בציור כזה, אלא מדובר], שעמד לנוח [שאיננו דרכו אלא משונה, ואין רשות הרבים עשויה לכך]. אבל [אם] עמד לכתף, מה [דינו. הוא] פטור. [אם כן, מקשה הגמ׳] מזה שכתוב בסוף, ״ואם אמר לו לבעל חבית, עמוד, פטור״, שיחלקו וילמדו בה, [וכך פירושו] במה מדובר, כשעמד לנוח, אבל אם עמד לכתף, פטור. [אלא] בא להשמיענו, שאע״ג שעמד לנוח, כאשר אמר לו לבעל חבית עמוד, פטור.

בא ושמע, מוכרי קדרים ומוכרי כלי זכוכית שהיו הולכים זה אחר זה[4] [ברחוב], נתקל הראשון ונפל, ונתקל השני בראשון והשלישי בשני, ראשון חייב בנזקי שני ושני חייב בנזקי שלישי, ואם מחמת ראשון נפלו, ראשון חייב בנזקי כולם[5], ואם הזהירו זה את זה, פטורים. במה [מדובר וכי] לא [מדובר] שלא היה להן לעמוד. לא, שהיה להן לעמוד. אבל לא היה להם לעמוד, מה [דינו]. פטור. אם כן, מזה שכתוב בסוף [המשנה], אם הזהירו זה את זה, פטור, שיחלקו וילמדו בה, במה מדובר, שהיה להן לעמוד, אבל לא היה להן לעמוד, פטורין. [אלא] בא להשמיענו, שאע״ג שהיה להן לעמוד, כי הזהירו זה את זה, פטורין.

אמר רבא, ראשון חייב בנזקי שני, בין בנזקי גופו בין בנזקי ממונו, שני חייב בנזקי שלישי, בנזקי גופו, אבל לא בנזקי ממונו. למה מחלקים [למה הממון של הראשון בור והממון של השני פטור עליו]. אם נתקל פושע הוא [והריהו כמשליך תקלתו ברשות הרבים], גם השני צריך להיות חייב [על נזקי השלישי]. אם נתקל אינו פושע הוא [אלא אונס], אפילו ראשון [צריך] שיהיה פטור.

---

1. עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ תיד ס״ק), הוב״ד לעיל ל ע״ב הערה 1. **2.** עי׳ רמב״ם (הז״מ פי״ג ה״ח): שני קדרין שהיו מהלכין בדרך זה אחר זה ונתקל הראשון ונפל ונתקל השני בראשון, אם היה הראשון נזקקין לעמוד ולא עמד חייב בנזקי שני שנאמר שור איש או שור רעהו ואף אינו אנוס בהיותו מוטל בדרך והרי הוא יכול לעמוד, ואם לא היה לו לעמוד פטור ואף על פי שלא הזהיר זה שנתקל בו מפני שהוא טרוד בנפשו. ועי׳ הלכה למשה: עי׳ בספר קול הרמז ז״ל דמייב אף בנוסח דפוסנא הוא והו״ל כמתכוין להזיק כיון שלא עמד וכו׳, יעו״ש. וצמ״ל אר״י אפי׳ לרבנן דס״ל נתקל אנוס הוא הכא מייב שהיה לו לעמוד. ופרש״י ז״ל, שהשהנפילתו כדי עמידה ולא עמד. וז״ש רבינו ז״ל, אם היה לנתקל לעמוד ולא עמד, מייב בנזקי שני, שאע״פ שנתקל הוא בשעת נפילה, הינו אנוס בהיותו מוטל לדרך, והרי הוא יכול לעמוד. ומ״ש ״ואם לא היה לו לעמוד, פטור, ואף על פי שלא הזהיר וכו׳״. הוא לשפוכי מדרב נחמן כר יצחק דאמר התם ״אפילו תימא לא היה לו לעמוד היה לו להזהיר ולא הזהיר״. ור׳ יצחק סבירא לו ״כיון דלא היה לו לעמוד לא הו״ל להזהיר לטרוד״ וכמ״ש רבינו, וכ״כ בפי׳ המשנה. ועי׳ ר״ע מברטנורא, ומהרש״ל סי׳ ט״ז, שמזה שהגמ׳ שלמה על ר׳ יוחנן ותירוצה לכל השמועות משמע שהלכה כמותו, וכן פסק הרי״ף כר״י. והרא״ש ז״ל תמה על הרי״ף לפסקו׳ משמע דהלכה כר״י כר יצחק דאמרה הוא, ועוד דגמרא פריך לר״י ומניהו בשיעור דמיקי וכו׳, עד, ומי משום דקאמר גמר׳ שני מגופיה מסייע דהיה לו לעמוד מדע מיניייהו נקט ולר״י כר יצחק שהיה להזהיר, ע״ש. ומשמע דלא משום שמתה על פסק הרי״ף דהתלוי לא כותיה לכאורה משמע מקמר. וכן משמע מדברי התוס׳ שם דף ל״ח ב״ד״ה אמר רבא דלא פסיקא להו מילתא מי הלכה כר״י או כר״ל מהשתיא דברי שניהם דהו״ל להזהיר לר״י ולר״ל היה לו לעמוד וכו׳ וכן כתב הרא״ש ז״ל בשמו [קמן וכן משמע ממ״ש בנו בקיצור פסקיו סי׳ ט׳ יעו״ש. אך רבינו יהוסף ז״ל תלמידו פסק בהדיא כדברי רבינו ז״ל, לכיון דהרי״ף ורבינו וגם שאר רבותא הכי ס״ל וכו׳, והרא״ש ז״ל גם כן לפ׳ התלוי המשמר לפקוח בנגדם. אבל הטור כתב: ואפי׳ תדוני ז״ל כתב שהוא מייב אם היה לו פנאי והלך והזהירו לצורם לף שלא היה לו שהוא לעמוד והרמ״ן והלבוש נמצאו מחברו ובתבו שהוא מייב הראשון בנזקי שני, שאע״פ שהוא בשעת נפילה הינו אנוס בהיותו מוטל לדרך והרי הוא יכול לעמוד, ואם לא היה לו לעמוד פטור, ואע״פ שלא הזהיר זה שנתקל בו מפני שהוא טרוד בנפשו, וי״מ דמוריס דמייב אם היה לו פנאי להזהירו ולא הזהיר. כמה דברים מצורים שהוא מייב בנזקי של שני, כשהוזק גופו של שני, אבל אם הוזק בלוי, פטור שפיר מייב על הכלים בצור וכל תקלה מולדת בור הוא כמו שנתבאר: **מאיר המשפט**: וי״מ דמוריס דמייב אם היה לו פנאי להזהירו ולא הזהיר - עי׳ לעיל שעמ״ש, לכו״ע אם הזהירו פטור, וכ״ל דטירדת בעבל הקורה לתקן מקומו היא גדולה יותר מאחר הוא טרוד הקבר והדומה לו שנפלו (ממ״ש). כמו שנתבאר - ר״ל בסימן מ״ת ומ״ש, ו״ל דגופו של הראשון שהיה יכול לעמוד ולא עמד מחשב כאלו נפשיעה, ופושע מייב אפילו על כלים, וי״מ דו נ״מ לדינא גם למ״ש בסעיף שאחר זה (ממ״ש). **3.** עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ שעמ ס״ב): היה בעל קורה רשאי לתקן ובעל החבית אחרון, ונשברה החבית בקורה, פטור. ואם עמד בעל הקורה לנוח מכובד משאו, חייב. ואם הזהיר לבעל החבית ואמר לו: עמוד, פטור. ואם עמד לתקן משאו, אע״פ שלא הזהירו, פטור, שכוחו היה ולא היה יכול להזהירו כל הדרך. והטעם, שלא היה לו לנוח בדרך, שדרך בני אדם לנוח מחריו והלכך בו, ואם היה מוכרח לזה, לפחות היה לו להזהיר להבא מחריו שיעמוד ולא יפגע בקורתו (ממ״ש). סם - השמיט המחבר המקרא של ״דעמד כשלעל״ (לקמן ע״ג, רב פפא), וכן הרי״ף השמיטו, משום שרבא מוקי עלוי, דל״ל לף זוה דהא רבוסה הוי שלא נרשות ומהלכת ברשות ומחריהן (לקמן לף מח ע״ב ועי״ש) שלשה ברשות חייב לף בהוקה, והרא״ש (פ״ג סי׳ י) דחק עצמו בחנם זוה ע״ש שכל דבריו דמוקים ואין מוציאים (בהגר״מ). ז״ל הרמ״ש: שעמד בעל הקורה וקורתו על כתיפו מותח לרוחב הדרך [כשלעל] ואין דרך לבעל החבית לנטות מהם ואמר [אי בעל הקורה מייב], אבל אם עמד בלא שלעל פטור. לכאורה משמע דהכי הלכתא כי היכי דלא מקשה לר״ל ממתני׳ וכו׳, ותימה לרב אלפס שלא הביא כל זו הסוגיא שלא השמיענו כלורתה דמשמע דסבירא ליה דאפילו עמד בלא שלעל חייב. וי״ל דרב אלפס פסיקא ליה כיון דלית הלכה כר״ל דעיקר דבריו דקאמר בעטנו מהלכת ברבוסה פטורה. ורבוסה במהלכת מיירא אין בה חוש מזוק וכו׳. **4.** עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ תיג ס״ב): הקדרים והזגגים פיוסו: מוכרים כלי זכוכית וכיוצא בהם שהיו מהלכים זה אחר זה ונתקל הראשון ונפל ונתקל השני בראשון והשלישי בשני וכל אחד מהם יש לו לעמוד ולא עמד, הראשון חייב בנזקי גופו של שני אין שהוזק בגופו של ראשון והשלישי שנשמט ונפלו בדרך (ממ״ש). ויש מולקים כו׳ - שפי הג״ה מקומו לפני זה ממ״ש דהראשון חייב בנזקי גופו של שני אין שהוזק בגופו של ראשון אין שהוזק בגופו של שלישי, וזה קאי הג״ה דיש מולקים וסבירא להו דלוקה אם הוזק גופו של שני בגופו של ראשון הוא דחייב הראשון ולא שהוזק בשמוטו. ועוע״ש, כיון דקי״ל דנתקל לאו פשיעה הוא, יש לגופו תורת בור ולא משמו (ממ״ש). **5.** עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ תיג ס״ג): נפל הראשון והיה מוטל לרוחב הדרך ונתקל אחר בראשון ואחר בשניהם, הרי הוא חייב בנזקי כולם הואיל ולא היה לו לעמוד ולא עמד. הגה: וי״מ דמוריס דלוקה אם מוזק הראשון בנזקיהם - הטעם, דהיה לו ליזהר כשבא שנתקל בראשון, אבל כשמוזק בנזקיהם, שנתקל השני בראשון ונתקל השלישי בשני, י״ל דלא רמה השני מוטל לפניו, ועל דרך זה נמי שנתקל עוד אחד בהראשון בגופו לבטנו, י״ל דלא רמה לפניו לף זה שנתקל בראשון ולא זה שנתקל בהראשון (ממ״ש). ועי׳ בהגר״מ לעיל לף ע״ב הערה 3.

סליקוסתא. פסולת עילורי תמרים שעשו מהן שכר. ל"ת שמרי שכר תמרים ומגבנין קומן כעין יין קהוי ומפלילן לממורים: כשמעתיה. לשמר הלכה ומורין כן: מותרין הוו. שהתרו כמה פעמים בנעליס[ה]: שהיה לו לעמוד. כלומר בהכי מתוקמא מתניתין שסמה שנפלטו כדי עמידה וכל עמד: לכתף. לתקן הקורה על כתיפו כלרך טומאי מטמוי: לפוש. לטמוטה הוא ומין הי"ב עשויה לכך: והזגגין. מוכרי כלי זכוכית: ואם מחמת ראשון נפלו בו[ן]. לקמן מפרש:[*] ס"ג

*) ממקן רש"י נדפס בע"ב, ולפי הגר"א שם

וקתני חייב. שהיה לו להזהיר אע"ג דטריך לכתף היה לו להזהיר וה"מ ומגליה דמשום שהיה לו להזהיר חייב לגמרי משום דמוקמינן לקמן[ו] דדמי כשלכלה ומייב משום דלא ה"ל למימריה כשלכלה וי"ל דכשלכלה נמי דרכו כשמכתף וה"מ לי מזרמיה לממי טוס ליה להזהיר הא לקמן[ו] מוכח דלא בעי להזהיר אלא בשלמא רב אדא בר אהבה כשמעתיה אלא רב הונא לימא הדר ביה מ"הנהו מותרין הוו: **מתני'** [ב]שני קדרין שהיו מהלכין זה אחר זה ונתקל הראשון ונפל ונתקל השני בראשון הראשון חייב בנזקי שני: **גמ'** אמר רבי יוחנן [ג]לא תימא מתני' ר' מאיר היא דאמר נתקל פושע הוא וחייב אלא אפילו לרבנן דאמרי אנוס הוא ופטור הכא חייב שהיה לו לעמוד ולא עמד רב נחמן בר יצחק אמר אפילו תימא לא היה לו לעמוד [ד]היה לו להזהיר ולא הזהיר ורבי יוחנן אמר כיון דלא היה לו לעמוד [ה]לא היה לו להזהיר דטריד תנן[ו] [ד]היה בעל קורה ראשון ובעל חבית אחרון ונשברה חבית בקורה פטור ואם עמד בעל קורה חייב מאי לאו שעמד לכתף דאורחיה הוא וקתני חייב דהוה ליה להזהיר לא [ה]כשעמד לפוש אבל עמד לכתף מאי [ו]פטור אדתנן בד"א בשעמד לפוש אבל עמד לכתף פטור הא קמ"ל דאע"ג דעמד לפוש כי קאמר לו לבעל חבית עמוד פטור ת"ש [ז]הקדרין והזגגין שהיו מהלכין זה אחר זה נתקל הראשון והשלישי בשני ראשון חייב בנזקי שני ושני חייב בנזקי שלישי [ח]ואם מחמת ראשון נפלו ראשון חייב בנזקי כולם ואם הזהירו זה את זה פטורין מאי לאו שלא היה להן לעמוד לא [ט]שהיה להן לעמוד אבל לא היה להם לעמוד מאי פטורין אי הכי אדתני סיפא אם הזהירו זה את זה פטורין לפלוג וליתני בדידה במה דברים אמורים שהיה להן לעמוד אבל לא היה להן לעמוד פטורין הא קמ"ל דאע"ג דהיה להן לעמוד כי הזהירו זה את זה פטורין. [ז]**אמר רבא** ראשון חייב בנזקי שני בין בנזקי גופו בין בנזקי ממונו שני חייב בנזקי שלישי בנזקי גופו אבל לא בנזקי ממונו ממה נפשך אי נתקל פושע הוא שני נמי ליחייב[ט] אי נתקל לאו פושע הוא אפילו ראשון נמי ליפטר

ראשון

בנזקי כל דך ומ"ש כשנוף הסני הזיק לפני ממון השלישי חייב היכא לו לעמוד ולא עמד אבל כשהזיק ממונו של שני לפני גופו של שלישי פטור לשמר נזקו שלא יגע השני בגוף השלישי ולפי שלא נתכוין להזיק לפיכך נקרא אונס ופטור: **מיתיבי כותי**[ן] [ט]פטורין על נזקי ממונן לפני גופו של חבירו ועל נזקי גופו לפני ממונו של חבירו אבל חייבין על נזקי גופן לפני גופן של חבירן ועל נזקי ממונן לפני ממון של חבירן[ו] לשמרי נתקל אונס הוא ואפילו הכי חייב ופטורין על נזקי ממונן לפני ממון של חבירן ועל נזקי גופן לפני גופן של חבירן אלמא אונס הוא ופטור לשמרי נתקל פושע הוא וחייב לשמרי לא קשיא הא דאמר רבא נתקל ראשון חייב בין בנזקי גופו בין בנזקי ממונו הא דאמר רבי יוחנן נתקל ראשון חייב בנזקי שני

עין משפט
נר מצוה

מח א ב ג מיי׳ פ״ג מהל׳ מלוה ולוה סמ״ע סי׳ צ״ג סעי׳ ד׳ ופרק ה׳ מהלכות ומכירה סמ״ע סעי׳ ב׳ סמ״ע סי׳ ס״ו סעי׳ ב׳ סמ״ע סי׳ ס״ז סעי׳ ב׳:

מט ד מיי׳ שם הל׳ ט״ו טוש״ע שם סעיף ג׳:

נ ה טוש״ע שם בסג״ה:

נא ו מיי׳ פ״ו מהלכות מוכר ומקח סמא עשין ע טוש״ע ח״מ סי׳ שעט סעיף ג׳:

נב ז מיי׳ שם טוש״ע שם סעיף ב׳:

רבינו חננאל

ומותבינן עליה כולן חייבין על נזקי גופן ופטורין על נזקי ממונן דמאי לאו אפי׳ ראשון כר׳. ולכין דאיתותב הדר אמר רבא ראשון חייב בנזקי שני בין דאיתזק השני בגופו של ראשון בין דאיתזק בממונו של ראשון שני חייב בנזקי שלישי אי איתזק בגופיה דשני אבל איתזק בממונו של שני לא (דא״ל) האי בירא לאו אנא כריתיה. פי׳ גאון זק״ל אלא ראשון הוא דחפרה שנתקל ונתחלה, פי׳ הראשון חייב לשני אם הזוק שני בממונו של ראשון בכלי דאינון כגון אבנו סכינו ומשאו שהניחון ברשות הרבים שאם הזוק בהן אדם חייב כראמרי׳ ב) לעילא, וכל שכן אם הזוק השני בגופו של ראשון שהיה לו לעמוד ולא עמד ואם אינו יכול לעמוד היה לו להזהיר ולא הזהיר, אבל שלישי בגופו של שני חייב השני שהיה לו לעמוד או להזהיר כמו שאמרנו ולא עשה לפיכך חייב אבל הזוק בכליו של שני פטור דאמר ליה הלא המניח כליו ברשות הרבים כאילו כרה בור ברשות הרבים וחייב אלו הכלים לא השלכתים אני ברשות הרבים הראשון שנתקל עליו כאלו הוא השליכם. והא דרבא דלכתא היא דלית מאן דפליג עליה ומסקנא כוותיה. אמר מר כולן חייבין על נזקי גופן ופטורין על נזקי ממונן. הניחא לשמואל דאמר כל הקלה בור הוא ולענין קטלא אמר שור ולא אדם חמור ולא כלים אבל לענין נזקין אדם חייב וכלין פטורין, אלא לרב דאמר אי דאפקרינהו הוי בור ואי לא ממונית ניתנו ונשוורו הן שחייב בזה ובזה גופו חייכי מפקר לי׳. תרגמה אבא בר מניומי קמי רבינא שהחזקו כלים בכלים שיכול להפקירן. פי׳ בשלדא. כגון שפשט ידיו ורגליו לרוחבה של דרך ופסקה מלעבר בה אדם. וכן חוטרא דסמיוותא. פי׳ הסומא מגשש במטה שבידיו הנה והנה בצדדין ובאמצע הדרך: [מתני׳] זה בא בחבירתו זה בא בקורתו [כר׳].

חשק שלמה על ר״ח

ס) נראה דל״ל כהמתירין לעיל דף כח ע״ב.

מסורת הש״ס
עם הוספות

ע) עיין כריתות (עמ׳ לט-מא) ותוספות״ם (סר׳ ט) ועל המשנה ומלחמות פירושים שתחת הגמרא. ב) [לעיל נ: ו. כח: לקמן מח. מט:]. ג) [לקמן נב. עיין סט]. ד) לעיל כו. ה) כח:. ו) כט״ב. ז) עיין לעיל כג ע״א.

גליון הש״ס

רש״י ד״ה ראשון ודאי כו׳ וקסבר רבא כו׳. קשה לי הא רבא אמר סמ״ע דכ״מ (פנ.) הא׳ כי דיינים ואמ׳ כי דיינים הכי ס״ל לרבא ולר״ל מדפסקי בס״ם ועי׳ לעיל דף כח ע״ב תוספות ד״ה אמר רבא ולקמן ס״ל להטעם דפסקי בס״ם משום דקמ״ל אבל רבא אמר דאמר סתי׳ כי דיינים מוכח דפסקי ולר״ל נתקל לאו פוסע ופע״ג:

הנהות וציונים

ס) לפי׳ רש״י ותוס׳ ורא״ש (סר׳ ט) ל״ג ״לעולם כדאמר מעיקרא ודקשיא לך כולן חייבין״ (באור הגר״א חו״מ סי׳ תיג ס״ק ד); ג) מתיבת ״ה״ג״ עד ״יהכי פירושו״ (ועד בכולל) ל״ל לפני ד״ה ״ראשון ודאי פושע הוא״, ותיבות ״ראשון חייב בנזקי שני״ הם התחלת הדיבור, ושייך לעמוד א׳ מכאן עד תחילת ד״ה ״ראשון ודאי פושע הוא״ ורד״ק; ג) תיבת ״לו״ ט״ס (מצוד דבש); ד) כוונתו לאפוקי מפירוש ר״ח שהובא בתוס׳.

תורה אור השלם

א) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר:
[שמות כא, לג]

ליקוטי רש״י

ולא מצינו בור שחייב בו את הכלים. על נזקי כלים פטור בעל הבור דשמירתן עד היכן מיתפח [לעיל כח:]. כל תקלה בור הוא. כל תקלה שהפקיר נפקא לן מבור דמייב דכל הוכי נכה״ל דהוי דומיא דבור דמפקיר בין לרבא בין לרב אי אפקריה הוי בור ולרב אי לא אפקריה הוי בור דמקלי מעלמא פושע הוא וממונו של שני פטור דאמר ליה מאי בידיך לרבא ולרב אי לא אפקריה הוי בור ס״מ בממון מבעי ליה ומיהו אי אפקריה הוי בור ולרב אי לא אפקריה מייב בכל ומי אפקריה הוי בור דמקלי מעלמא פושע הוא וממונו של שני פטור אף על גב דמקלי מעלמא [ומ״ש] שהרי מתם הוא ומילתיה דרבא מתוקמא בין לרב בין לשמואל ודקשיא לך בריית׳ דקתני שלפיכך לרבנן ממונו פטור ליימו להחזקו כלים דשני בכלי דלרבנן דמיפטר משום דבור ניעכו ולא מייב בו את הכלים ולרב דאפקריהו ולשמואל שלפיכך לא אפקריהו ומכי קתני כולן חייבין על נזקין דמזיק גופן ומפיכך הזיק כלים דגופו פטור אף על גב דמרבנן חייב משום דבור ניעכו ולא מייב בו את הכלים ולרב דאפקריהו ולשמואל שם הזיק ממונן את כלי חבירתן לאפוקי ממון הרשות טפי מצור לא משויא ליה שלין לך פושע יותר מבור ופטור בו את הכלים אבל הזיק ממונן את הגוף ים מהן פטור לרבנן מייב ושני פטור וגירסת הכי אימא דאמר רבא לרבנן מייב בנזקי שני אבל לא בנזקי ממונו שני מייב בנזקי שלישי בנזקי גופו אבל לא בנזקי ממונו ומפיכך שני מייב בנזקי גופו ומפיכך הזיק כלים דגופו פטור ומפיכך הזיק כלים דשני בכלי דלרבנן פטור ומפיכך הזיק כלים דשלישי בכלי דשני חייב

ראשון ודאי פושע הוא [1] [שכן נפל מעצמו, לכן גופו הוי כמזיק ועל ממונו חשיב כבור, שרבא סובר שרבנן לא חולקים על ר״מ בענין נתקל פושע, שהנתקל מעצמו פושע לכו״ע, אלא רק בהפקר נזקיו [2], שני [שנפל מחמת הראשון, והוא אונס], חייב על נזק [שנעשה עם] גופו, שהיה לו לעמוד ולא עמד, [אבל] על ממונו פטור [אפילו שהיה לו לעמוד ולא עמד], שאומר לך [לתובע], אני לא כרתי את הבור הזה [אלא הראשון כרהו, והיינו כאשר הפקיר כליו].

שאלו שאלה מברייתא, כולם חייבין על נזקי [הנעשה על ידי] גופן, ופטורין על נזקי [הנעשה על ידי] ממונן, במה [מדובר וכי] לא [מדובר] אפי׳ ראשון [אם כן רואים שנתקל איננו פושע הוא אלא אונס, וכל החיוב על גופו הוא על זה שהיה לו לעמוד ולא עמד]. לא, חוץ מהראשון. והרי כתוב כולם [חייבים על נזקי גופן]. אמר רב אדא בר אהבה, כל הניזקים [שנזקו מהראשון שנפל]. מהו פירוש הדבר. אם תאמר זה מובן אפילו ראשון, היינו שכתוב ״כולם״, אלא אם תאמר חוץ מראשון, מהו ״כולם״. שיכתבו הניזקין.

אלא אמר רבא, ראשון חייב בין בנזקי גופו של השני בין בנזקי ממונו של השני [אבל בממונו שהזיק לשני אינו חייב, שנתקל אינו פושע, אבל הוא כן חייב על זה שהיה לו לעמוד ולא עמד], ושני חייב בנזקי שלישי בנזקי גופו, אבל לא בנזקי ממונו [משום שיש לו תורת בור עליו [3]]. למה. שהוא בור, ולא מצינו שבור חייב בו את הכלים. זה מובן לפי שמואל [שהגוף של השני יש לו תורת בור], שאמר, כל תקלה בור הוא. אלא לפי רב שאמר, אם הפקירו, נכון [הוא בור], ואם לא [הפקירו, הוא] אינו [בור אלא שור], מה אפשר לומר. באמת [הפשט בדברי המשנה הוא] כמו שאמר בתחילה, וזה שקשה לך [מה פירוש הענין] ״כולם חייבין״, הסבירו רב אדא בר מניומי לפני רבינא, שהוזקו כלים בכלים [ודברי רבא הם כדלעיל שגופם של הראשון והשני הם מזיקים בידים, וחייבים על הכל [4].

אמר מר, אם מחמת ראשון נפלו, ראשון חייב בנזקי כולם. [מה שכתוב] ״מחמת ראשון״, איך נפלו. רב פפא אמר, שפסק את הדרך כמו נבלה [המולכת למעבר הדרך ברחבה וממלא את כל הדרך] [5], רב זביד אמר, כמקל של עֲוִרים [אין מח׳ בין רב פפא לרב זביד].

מתני׳. איש א׳ בא עם חבית ואיש אחר בא עם קורה [ופגעו זה בזה], אם נשברה כדו של זה בקורתו של זה, פטור [בעל הקורה] [6]. שלזה רשות ללכת ולזה רשות ללכת. היה בעל הקורה מקדימה ובעל חבית אחורה [7], [אז אם] נשברה חבית בקורה, פטור בעל הקורה [שבעל הקורה הולך כדרכו ובעל חבית מיהר ללכת],

---

1. עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ תיג ס״ב), הוד״ד לעיל לע״ש הערה 4. **2.** מבואר מדברי רש״י דכל פטורו של השני על נזקי ממונו הוא רק למאן דאפקירו, אבל כל זמן שלא הפקירו הרמתון נתני, כדי הוא חייב על מה שהוזק מדם בממונו מטעם בור, הואיל והו״ל למלוקי ולא מלקיק פף על גב דמיהו לית כאן לאהך בור. ומזיקן מהכא דטעם הפטור דמפקיר נזקיו לאחר נפילת אונס ל״ה מטעם אונס אלא משום ״דמ״ל הכי גירא לאו אגב כריתיה״, וכ״כ התוס׳ לעיל דף כט ע״ש, ובטעמא דמילתא נתבאר שם דכיון שהיה לו שהות למלקן לאחר דאפקריה אין לו לפוטרו מטעם אונס, דהא היה בידו למלק את הבור, וכל הפטור הוא רק משום דאיהו לית ליה כלום כלל להך בור ולהכי לאחר דאפקריה לית ליה עליה למלקן. אמנם רש״י שם ס״ל דכל היכא דהו״ל למלוקי ולא מלקיק מחייב אפילו אי אפקריה לאחר מכן, ולפי״ז ס״ל דרבא הכא מיירי בדאפקריה לאחר קודם שהיתה לו שהות למלקן, אבל בכה״ג שבהה זיעור זמן שהיה לו למלקן הרי הוא חייב אפי׳ אי אפקריה לנפוף (הגרנ״פ). **3.** הרמתון מחייב כאדם המזיק וחייב אכלים, משא״כ הכא ל״ש לא מלק בור ולהכי אין לנו לחייבו אכלים. ובטעמא דמילתא כתב רש״י ״דהרמתון הוי פושע טפי משני שהלך לאחר נזקיו ולפי הוי מזיק, ושני מיקמייהי אי משום לו לגופיה בור ותייב על נזקי גופו של שלישי אבל לא נזקי ממונו דלא מלינו בור שחייבו בו את הכלים וכו׳״. וכוונתו ל״ב מהו החילוק בין הרמתון לשני, הרי בשעת הגמ׳ דנה לפי הלא שנתקל נלו פושע, ומייבים משום שהיה להם לעמוד. ע״ש תוס׳: דגוף השני הוי בור משום לאחר יותר מן הרמתון ולכך מטעם שהיה לו לעמוד לא הוי מלק בור, והרמתון שאין אחר כל כך קף על גב דגאחר זה מפטר מדם המזיק כדמשמע בהמומנים כיון שהיה לו לעמוד ולא עמד מחייב לו מדם המזיק, עכ״ל. מבואר מדבריהם דשורש החילוק הוא, דהשני הוי אחר בהשלמה טפי מהרמתון, ולהכי אין לחייבו מטעם מדם המזיק. ובדבריהם מיתם מובנים מה לנו לאחר בהשלמה, הא הרמתון נמי אינו מחויב על הנפילה ולא חיובו הוא רק משום שהיה לו לעמוד. ול״ל בזה, דלכל להחסך מדם המזיק לא סגי בזה שהזק גם ע״י גופו שלא ניכיס שהוא יעשה את הנפילה לאחרן, ואז שביצחו על האחר נחסך כמעשה שלו ומדם המזיק, ואף על גב דנתקל נלו פושע ולא מייב לחייבו על עסק הנפילה, מ״מ מאחר והוא פושע אחר כך הוה שלא עמד, מגרסים את הפשיטה של אח״כ עם הנפילה דמעיקרא ומחייבים לו מטעם מדם המזיק. ובניהור החילוק בין הקדר הרמתון לשני, ע׳ ברא״ד דגרסה מדבריו דשורש החילוק הוא בין נפל מעצמו לבין הפילוהו אחרים, דהרמתון שנפל מעצמו נחסך כמעט את עצמו על האחר בחנם, ולהכי בכה״ג שהיה לו לעמוד אח״כ ונתקלך האחם, חזר הדין לחייבו מדין מדם המזיק, משא״כ לגבי השני שלא נפל מעצמו שלא הרמתון הפילו, אין שום מעשה להחסך כלל מדם המזיק, דהרמתון הוא שהפילוהו ואין זה מעשה שלו, ולהכי כל חיובו הוא רק מדין בור, ומדין הו״ל למלוקי ולא מלקיק ולהכי לאחר דאפקריה פטור מכולי עלמא. ומבואר מדבריהם דלא מיתוקמא הסוגיא דהכא אלא בדאפקריה לאחר קודם שהיתה לו שהות למלקן, דאי לא אפקריה לנפוף הוא דמחייב מדין בור, אבל לא מדין מזיק, דהא בעינן שיהא הפסיעה גמורה לפסיעה שאינה גמורה. וע״ל בביאור החילוק אינו מובן מאי נפקא״מ בין פסיעה גמורה לפסיעה שאינה גמורה. ול״ל בביאור דבריהם דגם לדברי התוס׳ לדאדם המזיק פטור נחותם נחתני כעין גניבה אינה מילוק בין חותם גמור לחותם שאינו גמור, דחותם גמור מצי נפקא״מ בין פסיעה גמורה לפסיעה שאינה גמורה. וע״ל בביאור הרמתון שנני, נחסך כמעשה שלו, אלא שהתורה פטרתו. ולפי״ז יש לנאחר את החילוק בין הרמתון לשני, דלגבי הרמתון אין חותם גמור ומזיק שהוא השביח את עצמו על האחרן, ולהכי כשפסע את״כ ונתקלך החותם מייב על ההיזק הבא ע״י שביצחו מדין מדם המזיק, משא״כ לגבי השני שנשבר בחותם גמור דייני׳ שפ״ז שביצח דילי׳ כלל ולהכי אין לחייבו מטעם מדם המזיק אלא רק מטעם בור ודו״ק (הגרנ״פ). **4.** רש״י פי׳ שגופו הרמתון ומי מזיקי כאדם המזיק, וכותם רבא לאלא בין הרמתון לשני מזנוק ממונן, דנתקל מעצמו הוי פושע, ולהכי מחייבים לרמתון על כליו כדין כורה בור, משא״כ השני שלא נתקל מעצמו אינו פושע ואין לנו לחייבו על מה שהוזק מדליבי בכלים, שנפילתו אינו בכריית בור. והנה ברש״י לעיל פירש להטעם דהשני פטור על תקלת ממונו, הוא משום דהו״ל כמפקיר נזקיו לאחר נפילת אותם, אמנם ברש״י הכא הוסיף דזה ״וע״ג לא מפקריה שורו הוא וטפח בפיפי שהרי אותם הוא״, ובביו אינם מובנים אמאי הוי אותם הא רבא מיירי בכה״ג שהיתה לו שהות למלקן וא״כ אמאי לא מחייבים לו כדין הוא ליה למלוקיה ולא מלקיה, ובבר עמד בזה הרש״ש. וכבי מו״ר הגרנ״ד זצ״ל אמר דברש״י ס״ל כבי׳ הרמב״ן במלחמות בסוגיין דכל דין ״היה לו למלאות הבור - למלק את המזיק״ הוא רק בכה״ג שיש כנייה ממנו אלא שנתנתק, אבל בכה״ג שבן אחר כרה את הבור, שהרמתון הוא שהתקל את השני, אין לנו לחייב את בעל הבור אפילו בשלא הפקיר מזיק שכן הוא כרה את הבור. אמנם מלשון רש״י לא משמע כך, דברש״י כתב דטעם הפטור הוא משום דטפח בפיפי שהרי אותם הוא, ול׳ הרמב״ן אין הפטור מטעם אותם אלא משום דחייבו לו כרה לאך בור. וגם ל״ב מי הכריחו לרש״י לגרוס את ד׳ רבא ממש״כ בזה״ג דטעם הפטור הוא משום דהו״ל מפקיר נזקיו לאחר נפילת אותם, וע״ע. בשום׳ הביאו את גרסת הר״ח דמעיקרא קם״ל דכוותם רבא דהרמתון הוי מדם המזיק והשני אינו חייב לו בור, וקשה על זה מדברי הבריית׳ דכולם מייבים בנזקי גופן ופטורין על נזקי ממונן של נזקין, ומש״ה מזנוקו מזה לעיל שהרמתון אינו חייב לו בור. ופירשו התוס׳ דלפי הלא הזה דנתקל פושע (ומה״ט מחייבי׳ לו בממונו בתורת בור) ואעפ״כ אין הרמתון דינו כאדם המזיק הואיל ולא הזיקו בידים [ובאמת עוד לכ״ז הוא רק להך תוקימתא, אבל למסקנא, ומד״ה הר״ח שפעינו מכח הקו׳ מרב, ומסקי׳ דבין הרמתון ובין השני חייבי מדאדם המזיק ומייבים בכלים, ומד״ה הר״ח שפעינו לא נראה לן]. ובאמת הק׳ להך תוקימתא ממתני׳ דאם עמד בעל קורה מייב, אלמא חשיב כאדם המזיק אף על פי שלאו מזיק בידים. וכבכלאה ל״ל בדברי הר״ח דאיכא חילוק בין עמד בעל קורה לנידון דידן, דהתם בעל הקורה עמד מדעתו ולהכי נחשב לעשה העמידה כמעשה דיליה והו״ל כאדם המזיק, משא״כ בנידון דידן שהקדר לא הפיל את עצמו מדעת אלא נפל מעצמו לא חשיב כמעשה האדם אף על גב דנתקל פושע, ולהכי כל חיובו הוי רק מטעם בור (הגרנ״פ). **5.** עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ תיג ס״ג), הוד״ד לעיל לע״ש הערה 5.

6. עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ שעט ס״ב): שיש שהמלכים בדרום הרבים, זה בזה נחביעו וזה בזה נקורעו, ופגעו זה בזה ונשברה חבית בקורה, פטור, שלזה רשות להלך ולזה רשות להלך: **מגיד משנה:** ולזה רשות להלך - דוקא שמייע בעל החבית בשבירתה שדרך הליכתו הטית חבימו בקורה, אבל אם עמד בעל החבית ובעל הקורה בו בקורתו ושברה חייב (ממ״ש).

7. עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ שעט ס״ג), הוד״ד לעיל לע״ש הערה 3.

[אבל] אם עמד בעל קורה, חייב[1]. ואם אמר לבעל חבית עמוד, פטור. היה בעל חבית מקדימה ובעל קורה אחריו, [אם] נשברה חבית בקורה, חייב[2], [אבל] אם עמד בעל חבית, פטור. ואם אמר לבעל קורה עמוד, חייב. וכן, זה בא עם נר וזה בא עם פשתן.

גמ׳. רבה בר נתן שאל את רב הונא, המזיק את אשתו בתשמיש המטה, מה דינו. כיון שעשה ברשות, פטור, או אולי היה צריך ליזהר[3]. א״ל, למדנו, [אם] יש ל[איש] זה רשות ללכת ול[איש] זה רשות ללכת. אמר רבא, ק״ו, ומה יער, שזה נכנס לרשותו וזה נכנס לרשותו, נעשה כמי שנכנס לרשות חבירו וחייב, זה שנכנס לרשות חבירו, לא כל שכן. אלא הרי כתוב, יש לזה רשות ללכת ויש לזה רשות ללכת. שם שניהם שוים [בשבירתם שאף בעל החבית השתתף בשבירתה], כאן הוא עשה מעשה והיא לא. והרי כתוב ״ונכרתו הנפשות העושות [פי׳: גם נואף וגם נואפת] מקרב עמם״. יש לשניהם הנאה [אבל] הוא עשה מעשה [והיא לא].

היה בעל קורה ראשון כו׳. אמר ריש לקיש, [אם היו] שתי פרות ברשות הרבים, אחת רבוצה ואחת מהלכת, [אם] בעטה מהלכת ברבוצה, פטורה. [ואם בעתה] רבוצה במהלכת, חייבת. נאמר ראיה לזה, היה בעל קורה ראשון ובעל חבית אחרון, נשברה חבית בקורה, פטור, ואם עמד בעל קורה, חייב, והרי כאן דומה לרבוצה [שבעטה] במהלכת, וכתוב חייב [שבעל קורה שעמד הריהו משונה שאין דרך לפוש ברשות הרבים]. וכי זה מובן שזה צריך ראיה, לא [רק] שזה לא עוזר לראיה, אלא שזה [פי׳: המשנה] קשה [על דברי ר״ל. שכן כלה]סיבה [שהפרה חייבת] שכן בעטה, הרי [משמע דאם] הוזקה ממילא, פטור. והרי מתני׳ [שהוא נזק של] ממילא, וכתוב חייב. [ב]מתני׳ [מדובר], שפסקה [הקורה] לדרך כנבילה [פי׳: שתפס כל רוחב הרחוב, ואפילו נזק דממילא חייב שאין דרך לבעל החבית ללכת לצידה, אבל] כאן [מדובר] ששכב בצד אחד, [שהבהמה המהלכת] היתה צריכה ללכת בצד השני.

אלא, הסוף של המשנה היא ראיה לריש לקיש, שכתוב, היה בעל חבית ראשון ובעל קורה אחרון, נשברה חבית בקורה, חייב, ואם עמד בעל חבית, פטור, והרי כאן שהוא דומה למהלכת ברבוצה, וכתוב פטור. [אין ראיה מהמשנה, שכן] המשנה מדברת שהולך כדרכו, [אבל] כאן [בב׳ בהמות] יאמר [הרבוצה למהלכת שבעטה בה] אע״פ שיש לך רשות ללכת עלי, אבל אין לך רשות לבעוט בי[4].

מתני׳. שנים שהיו הולכים ברשות הרבים, אחד רץ ואחד הולך, או שהיו שניהם רצין, והזיקו זה את זה, שניהם פטורין.

גמ׳. המשנה שלנו שלא כאיסי בן יהודה[5], שלמדנו, איסי בן יהודה אומר, הרץ חייב, מפני שהוא משונה. ומודה איסי, בערב שבת בין השמשות, שהוא פטור, מפני שכן הוא רץ ברשות. א״ר יוחנן, הלכה כאיסי בן יהודה. וכי רבי יוחנן אמר כך. והרי ר׳ יוחנן אמר, הלכה כסתם משנה, ולמדנו במשנה, אחד רץ ואחד מהלך, או שהיו שניהם רצין, פטורין[6]. המשנה שלנו [מדברת] בערב שבת בין השמשות [שאז איננו משונה לרוץ]. מאיפה אתה יודע. מזה שכתוב, או שהיו שניהם רצין, פטורין, למה [היו צריכים לכתוב] גם את הציור הזה. עכשיו אחד רץ ואחד הולך, פטור [אע״פ שאחד משונה ואחד לא משונה, וכי ב]שניהם רצין יש לשאול. אלא כך נאמר, אחד רץ ואחד הולך, פטור, במה מדובר, בע״ש בין השמשות, אבל בחול, אחד רץ ואחד מהלך, חייב. שניהם רצין, אפי׳ בחול, פטורין.

אמר מר, ומודה איסי, בע״ש בין השמשות, שהוא פטור, מפני שרץ ברשות. בע״ש אין יש רשות. כדר׳ חנינא, שאמר ר׳ חנינא[7],

---

1. עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שעט ס״ב), חוש״ד לעיל לג ע״ש הערה 3. **2.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שעט ס״ג): היה בעל החבית רשאי ובעל הקורה מחויב, ונשברה חבית בקורה, חייב. ואם עמד בעל החבית בעוד, פטור. ואם הזהיר לבעל הקורה שיעמוד, חייב. ואם עמד לתקן מעמו, חייב בעל הקורה, אע״פ שלא הזהירו בעל החבית. וכן זה בא בנרו וזה בא בפשתנו: **3.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ תכא סי״ב): המזיק לאשתו בתשמיש המטה חייב בנזקיה, ואומר לחבירו קטע ידי או אל תקע אש בשדה פטור, הרי זה חייב בתשמיש דבריס שהדבר יודע שאין אדם רוצה בכך. הגה: ויש אומרים דאם מ״ל בפירוש על מנת לפטור פטור, אלא שאם לא מ״ל בפירוש רק דבריס שמשמע כך אנו דנין דבריו שלא פטרו, כגון: שמ״ל קטע ידי או שקע עיני, ומ״ל המזיק (על מנת) לפטור ומ״ל הניחך הן, אנו דנין שבמחיה קאמר הן ותחיה המזיק: **מגיד משנה**: חייב במזיקה - ר״ל חייב כל׳ דבריס זולת הטעם, דלאו בכלל מזקה הוא דאם לא כיון לנייפשה, אבל בשאר דבריס אף על גב דיש לו רשות לשמש עמה, מ״מ ה״ל לעיוולי דלא יזיק (שם״ע). קטע את ידי כו׳ - אפילו מ״ל מתחילה בפירוש ע״מ לפטור אפ״ה חייב, כיון דוקא קאמר חייב כיון דהן רשאי חבריס ידועים, ואין אדם רוצה בהזקון חיבריס הללו וקטוב שחבירו לא יקטעו ויקוחמאו אף על גב דמ״ל ע״מ לפטור, אבל אם מ״ל ככי פשעי ע״מ לפטור, והוא פשע בו בלא הזקון רשאי חבריס, הוא פטור כמו בא״מ לשבר את כדי ושבר כליס (שם״ע). כגון שאמר ליה קטע ידי כו׳ עד שבמחיה קאמר - ובהאי לישנא אמר ליה בפירוש ע״מ לפטור אלא נוכל לומר דבמחיה קאמר, אפילו אלא רשאי חבריס נמי אמרינן דבמחיה קאמר ותחיה, ולא נקט קטע ידי כו׳, אלא ללמדינו דאם אמר בפירוש ע״מ לפטור לפטור אפילו בהכי, ודוקא בהזקן ממון הוא דפטורין ליה אף בלאו הכי מהפקרת דבמחיה קאמר וכמ״ש לעיל ריש סימן ש״פ ע״ש, ולא נזעזר דגופו (שם״ע). **4.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שעט ס״כ), חוש״ד לעיל כד ע״ב הערה 3. **5.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שעח ס״ח): היה אחד רץ ואחד מהלך והזיק המהלך לרץ, חייב מפני שרץ שלא ברשות, כמה דבריס מחויבים בזה, אבל בערב שבת בין השמשות פטור מפני שרץ ברשות, ודוקא בשאם התחיל לרוץ קודם שבת, אבל אם יודע לחינו רץ אלא לשאר מפניו ולא שייכי בו דורך שבת, הייב כמו בזה: **מגיד משנה**: אבל בערב שבת בין השמשות - מי שהיה רץ לקידוש לשנה ומפני מרוצתו פגע בחנות אחת ושפך כל שמן ושיבר כלי זכוכית, חייב לשלם, דאין למידין כלל מרץ בין השמשות בערב שבת דהיכל טונעת, שהרי הוא שפך בלילה והוא זמן מועט לפני הלילה ממש (פ״ת). מפני שרץ ברשות - אפילו רץ בשפקיו לגומסה קודם שבת מיקרי ברשות, אבל מש״ה אחר ה״ה מוכח דס״ל דוקא דרץ בשעתא לרכי שבת מיקרי ברשות כמ״ש (שם״ע). **6.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שעח ס״ו): היו שניהם ברשות או שניהם שלא ברשות והזיקו זה בזה אין בזה פטורים, לפיכך שניהם שהיו רצים ברשות פטורים או שהיו מהלכים והזיקו זה בזה פטורים, הזיקו זה את זה חייבים: **מגיד משנה**: היו שניהם ברשות - כגון שנתן בעל החנר לשניהם רשות ליכנס. והוא הדין אם בעל הבית נתן לאחד רשות ליכנס ולהוציא או שהלוה נכנס מיקרי שניהם ברשות וכמ״ש לפני זה, אלא שכשבעל הבית נתן לו רשות לא שייך לומר אלא שהוא ידעו זה בזה ע״ש. והוקא בהזקו זה את פטורין, אבל הזיקו זה את זה חייבין, דכל אחד הוי לי׳ לשמוקי אדעתיה כמו שאני נכנסתי לחנר מחמת ברשות או אלא ברשות כן נכנס ג״כ אחר, משא״כ אחד שנכנס ברשות מחמת אלא ברשות אלא הוי לי׳ לבעל הבית לשמוקי אדעתיה שיכנס מי שירצה ולא אדעתא אפילו חוזק ממנו שבעל הבית שייב שנכנס כמ״ש בסעיף שלפני זה (שם״ע). ולפ״ז כיוצא - דאחד מועד לעולם וכ״ל בסעיף ג׳ (שם״ע), ע״ל סימן תכ״ו ס״ח בהג״ה (ש״ך). לפיכך ב׳ שהיו רצים ברשות הרבים כו׳ - והלישת שניהם ברשות הרבים מיקרי ברשות, ולישמ״ה שמה מיקרי שלא ברשות, דהו״ל למיסק אדעתיה שמא יפגע בו תבירו ולא יהיה בידו לעמוד מלהזיקו. ומ״ש הוקו זה בזה פטורים, היינו דוקא כלא רצו זה בזה אם בזה שלא ברשות, אבל אם רצו זה בזה (שם״ע). **7.** מלשון אלו שלמה לשונות: שבת, כלה, מלכתא. כי שבת ג׳ בתי׳ במלות שבת. ג׳ לשבות מן המלאכה כמו שמשמע לשון שבת. ב׳, שיהו בגדים, שלא יהיה מלבוש שבת כמלבוש של חול, ובפיוט כך נקראת שבת ״כלה״, כי הכלה לריך לקשוט ביותר. ג׳, עונג שבת בתכילה ושתיה, ולכן קרא הכתוב ״מלכתא״ [המלכה], כי המלך יש לה עונג כמ״ש אפי׳ אתה עושה להם סעודה כסעודת שלמה בשעתו. וסה כנגד ג׳ בתי׳ שבאדם: הא׳, לגוף של אדם. והב׳, לנפש האדם. וג׳, לנשמו, והוא כבוד האדם. ולגוף נתן התענוג, הוא התכילה והשתיה. המעורה מן המלאכה, הוא לנפש, שממנו התענוג ומלאכה, וזהו דכתיב (שמות לא) שבת ויינפש, כי כשבר שביתה, הנפש בשלימותה. והנבדלים שהם לבבוד האדם, (ע׳ שבת קיג ע״ב שר׳ יוחנן קרי למלאכים מכבדותא) וזה שייך לגלגל האדם (ע׳ תיקו״ז ד ע״ב, וסד ע״ש בענין היות בגדי האדם התגלותו לאחרים), כי הגלה של אדם הוא כבודו והוא האדם וכו׳ (תיקוני תגדות למהר״ל). הענין של ״כלה״ יתוש, כמ״ש לכל נתת בן זוג [ע׳ בראשית רבה (פי״ח סי׳ ה)]: תני ר״ש בן יוחאי אומרה שבת לפני הקדוש ברוך הוא רבש״ע לכולן יש בן זוג, ולי אין בן זוג, א״ל הקדוש ברוך הוא כנסת ישראל היא בן זוגך, וכיון שעמדו ישראל לפני הר סיני אמר להם הקדוש ברוך הוא זכרו שהבר שאמרתי לשבת כנסת ישראל היא בן זוגך הייתו דבור (שמות כ) זכור את יום השבת לקדשו], כי יום ג׳ וד׳ נברא בם חור, ויום ב׳ והי מים, ויום ג׳ ו׳ ארץ [ג״ע שם ג׳ אלה הם מי עפר], רק שבת לבד אין לה בן זוג, רק ישראל, לכן [שמחו] הוכיון לקרותה כלה [בגלל שבת לעשות זיווג]. וז״ש בל ג׳ תפלות: ג׳ קדושין, ב׳ חופה, שלו זמן שמחתו של חתן, והב׳, ייחוד [ע׳ זהר ח״ג דל ע״ב חוש״ד במלואים חות (כה)]. קדושין ע״ג], כמ״ש שמע ישראל ה׳ א׳ ה׳ אחד [ע׳ ענין ״יב״ק״ בזהר ח״ג רטו ע״ב, רכט ע״ב, תיקו״ז ד קמט ע״ב]. והן נגד ג׳ שבתות, שבת בראשית ושבת מ״ת ושבת לע״ל [ע׳ זהר ח״ב רה ע״ב (תיקוני תגדות להגר״ש)]. עי׳ בהגר״ש על תיקו״ז מט ע״ש: וקבלת שבת הוא שכינה עלאה [ע׳ שעה״כ קפ ע״ב] והוא הכנה לתפלת שבת, והוא קבלת שמחה יתירה, ונשמה הוא מציגה, ולכן אומרים נשמת כל חי [ע׳ עוד זהר ח״ב קלח ע״ש, רה ע״ב].

תרוייהו כי הדדי נינהו. סיימן סוין בסמיכתה שלף נעל תפיס סיים בסמיכתה: הנפשות העושות. טוקף ונופקם במשמע: ברבוצה במהלכת. דנעל קורה שעמד הוי כאלו נתפס ר"ה: הא סיומי בעיא. לרבותא במהלכת מיירי: אלא מקשי קשיא.

ואם עמד בעל קורה חייב. בגמרא מוקי לרישא לקורה בשלא נתן לו לו רשות לנעול בתפיסה בשלא נתפס נעל הקורה לקנאי לפקח כדי שלא יוזק בשלא נתפס נעל הקורה לקנאי לפקח כדי שלא יוזק כי הוי בשלא נתן לו פתע נעל התפיס ללא ידע שעומד בשלא נתן ע"פ שגוף הפקח רואה בשעמד מה שעמד בשלא נתן לו לו רשות לנעול תפיס אבל לו ידע לו לו רשות לנעול תפיס

ונתזה בקעת וטפחה ה"ו בפניו. לא גרסינן ומת דהא מוקי לה לענין מרכבה דניכס. **זה** שהודעת חבירו נכנס. ממעט לתירוצי כשהלהו נכנס וה"מ בגלח ברשות ומתי מיתי כיון שנכנס הא במריע בפ' הפרה (לקמן מת. ושם ד"ה חזקיו) שנכנס למקר בעל הבית חזקיו מייב מי שהוא יודע ביה ואפילו שלח בכוותה דומיא דלא הוה יודע לפטור אפי' ה"ל לא תקנטי ריעיה פטור הייטו מד' דבריס אבל נזק מייב וכן פי' בקונטרס ג"כ כולה בריעיה בגלח דלהו מ"מ מזיק לדעת מבירו שהיה לו לידע שלא על מנס שאל ממנו רשות שלא מפני שרואה לינכס: **דלא** מני ה"ה בנ"ד. וה"ק והא מתן נמלו הן הגולין (מכות ח.) הזורק אבן למקרו ונהרג אם יש לו רשות ליקח ליכס לפי שעה גולה ואפי לאו מינו גולה ואפילו גולה כשנכנס ברשות וי"ל דהפס מיירי כגון שיש לו לך בתוכו או במכר או במתנה או בשלמא לא בשכירות שאין בעל המצר יכול לעכב עליו אבל הכא מיירי מלפס שמואל רשות לינכס לפי שעה ודיודע הוא שיכנס למלחר כיון שנשל ממנו רשות לסכי למזיד: **מיתיבי** הזורק אבן לחבירו והא הבא לשוגג קרוב למזיד:

גרים אלו הן הגולין (מכות דף ז:) דגרים ד)בשגגה פרט למזיד ומוקי לה כשומר מותר וקרי ליה מזיד משום דשומר מותר לכוך למזיד והא דלא מיימי הך משנה הפס דלא משמע ליה למימי הפי שלא כוונו למזיד להכות אבל הכוונו לעגיל לו הוי קרוב למזיד והכי מפרש ואזיל והא דלא מיימי הך משנה הפס דלא משמע ליה למימי הפי שלא כוונו למזיד להכות אבל הכוונו לעגיל לו הוי קרוב למזיד טפי מהאי והא דפריך גמ' אהך משנה כשומר ומלו הא מזיד הוא ומשני כשותר מלו ומלה קוגיא כדהכא ממיך אהא דפטרינן הכא קרוב למזיד ולא אמיך אהא קוגיא כמאן דאמיך דר' יוסי בר מניא מרמיך: **חייב** בארבעה דברים. פי' בקונטרס כיון דמזייה דעיגל ליעבי ליה לעיוני וקשה לריב"ם דאם כאלו ליה לעיוני ובקשה מילי הוה ליה למימרך ו' דברים ועוד גלות אע"ג דלא נתן לו רשות ליכנס נפש כממון דמייב בגלות אאחר לא גלות גבי שור שועל דגברי ואע"פ שנכנס ברשות כיון שעשה מקרכה בו לגמרי אבל כשלא נכנס ברשות וי"ל דשאני הכא שאין דרך בני אדם לישבות בה ביום אלא מעט ודרכה לישבות בה בלילה והה סותר כותלו לאשפה וזורק אבן לאשפה והיה שם אדם עושה צרכיו והכהו האבן ומת מזיד לא הוי דאינה עשויה לישבות בה ביום אנוס לא הוי דהאיכא דמקרי ויתיב. **רב פפא הא דר' יוסי בר' חנינא מתני לה אריישא** הנכנס לחנותו של גבר כו', ומחייב גלות והתנן הנכנס לחנותו של נפח ונתזו ניצוצות ונשבו ומתו בלילה לו על פניו ומת פטור ואפי' נכנס ברשות, ופרקי' דהיכא דנכנס ברשות, ופרקי' זה שנכנס וטשהו לו ניצוצות ומת בשלולית ג) דגברי וכשראו מסרהב בו לצאת מחנותו וכסבר שיצא ומשום דאית ליה איכא עליה אע"ג דאמר ליה ג) לא הוה ליה אסוקי אדעתיה דלמא לא נפק.

[מכאן שיוך לדף לג.] **רב זביד מתני אהא** ומצא פרט לממציא עצמו מכאן א"ר אלעזר בן יעקב משיצתה אבן מידו הוציא הלה את ראשו וקיבלה פטור מגלות וחייב בד' דברים. **מאן דתני אהא** חייב בד' דברים כל שכן אקמייתא דדהאי חייב וכמאן דתני אקמייתא אבל אהא פטורין דאמרי מה' דברים וחייב בגוב וכדרבה דאמר בסוף פ' כיצד (לעיל דיש כו:) היינה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה מעולם ועמד ונפלה לענין נזקין דברים פטור ואפי' אנוס חייב בגוב וכן דאמר רבנן בהדיא (לעיל דיש ו:) פצע תחת פצע לחייב על השוגג כמזיד ועל האונס כרצון:

חשק שלמה על ר"ח ב) לעיל ל"ו ומפלוי כאיט מכוין לכזיקו מייב. ג) ב"מ דנפתי. ג) נרלה ל"ל אע"ג דאמר לא מ"מ לא הוי ליה לאסוקי אדעתיה דלמא יבוא ונצא. כלאמר המקבל פני מלך: **מתני'** המבקע. עליס: והזיק ברה"י. אלו: ברשות היחיד. אלו: והזיק ברשות היחיד אחר. אל אמריס מייב: **גמ'** דשכיחי רבים. והוה ליה לעיוני: דלא שכיחי רבים. במקום הזק: **פטור.** מגלות: **חייב בד' דברים.** אס לא מת אלא שבר ונותן לו מק לעב וכפוי ושבח והוה ליה פושע אבל בושת לא דאימיו עב שהוא עב הנזקין ומשלם נזק שלם: **מתני'** המבקע. עליס: **ברה"ר** משום דשכיחי רבים אבל ברה"ר דהה"ל דלא שכיחי רבים אימא לא ואי אמרת משום דשכיחי רבים והא הנך תרתי הא משום דשכיחי רבים והא משום דשלא ברשות אבל ברה"י דהה"ל אחר דלא שכיחי רבים ומעיקרא ברשות אימא לא צריכא. ת"ר הנכנס לחנות של נגר ונתזה בקעת וטפחה לו על פניו ומת פטור ואם נכנס ברשות חייב, מאי חייב דקתני אמר ר' יוסי בר' חנינא חייב בד' דברים דקתי"ל אדם מועד לעולם ו) ומתכוין לנגרותו חייב חוץ מן הבושת דבעינן עד שיהא מתכוין לו לבייש או אפילו להזיק, ופטור דקתני פטור מגלות ופריש רבה דלא סגי ליה בגלות משום דהוא שוגג קרוב למזיד. **ומותיב רבה** הא דתנן בס' אלו הן הלוקין הוסיף לו רצועה אחת ומת הרי זה גולה והא הכא שוגג קרוב למזיד הוא דאביעי ליה אסוקי אדעתיה דמיית אניש בחדא רצועה. ופרקינן כגון דטשה הדיין במנינא. **ת"ש הזורק אבן לרשות הרבים** והרג הרי זה גולה והא הכא שוגג קרוב למזיד הוא. **ופרקי'** האי זורק אבן בסותר כותלו לאשפה שאין דרך בני אדם לישבות בה ביום אלא מעט ודרכה לישבות בה בלילה והה סותר כותלו זורק אבן לאשפה והיה שם אדם עושה צרכיו והכהו האבן ומת מזיד לא הוי דאינה עשויה לישבות בה ביום אנוס לא הוי דהאיכא דמקרי ויתיב. **רב פפא הא דר' יוסי בר' חנינא מתני לה אריישא** הנכנס לחנותו של גבר כו', ומחייב גלות והתנן הנכנס לחנותו של נפח ונתזו ניצוצות ונשבו ומתו בלילה לו על פניו ומת פטור ואפי' נכנס ברשות, ופרקי' דהיכא דנכנס ברשות, ופרקי' זה שנכנס וטשהו לו ניצוצות ומת בשלולית ג) דגברי וכשראו מסרהב בו לצאת מחנותו וכסבר שיצא ומשום דאית ליה איכא עליה אע"ג דאמר ליה ג) לא הוה ליה אסוקי אדעתיה דלמא לא נפק.

מאן דמתני לה אסיפא כ"ש ארישא. משמע דיותר מריפה קרובה לגרום ממה שמסיפא קרובה למזיד ותימה מי מעטה חומם פטור מגלות כ"ם שהיה לו ליפטר מלברנה דכיון דמזייה מריפה ומיד שהיה לו לפטור

בואו ונצא לקראת כלה המלכה [כאדם המקבל פני מלך], ויש אומרים, לקראת שבת כלה המלכה [1]. רבי יאני התעטף, ועמד ואמר, בואי כלה, בואי כלה [2].

מתני׳. המבקע [עצים] ברשות הרבים והזיק ברשות היחיד [של אחרים, או בקע] ברשות היחיד [של אחרים] והזיק ברשות הרבים, [או בקע] ברשות היחיד והזיק ברשות היחיד אחר [פי׳: של אחרים אחר], חייב [3].

גמ׳. וצריכים [את כל ג׳ המקרים], שאם היינו לומדים [רק] המבקע ברשות היחיד והזיק ברשות הרבים, משום [שברשות הרבים] שכיח רבים [והיה לו לחשוב שיהיה שם אנשים], אבל מרשות הרבים לרשות היחיד שלא שכיח רבים [במקום הנזק], נאמר שלא [חייב]. ואם [היה רק כתוב] מרשות הרבים לרשות היחיד, משום דמתחילה עשה שלא ברשות, אבל מרשות היחיד לרשות הרבים שעשה ברשות, נאמר שלא [חייב]. ואם היה כתוב שנים אלה, זה [חייב] משום ששכיח רבים, וזה משום [שעשה] שלא ברשות, אבל מרשות היחיד לרשות היחיד אחר, שרבים לא מצויים ומתחילה ברשות, נאמר שלא [חייב, לכן רואים שכל הג׳ מקרים], נצרכים.

הרבנים למדו, הנכנס לחנות של נגר ללא רשות, ונתזה בקעת, והכה על פניו ומת, פטור [מכלום, שכן לא פשע בכלל], ואם נכנס ברשות, חייב. מה [פירוש הדבר] ״חייב״. א״ר יוסי בר חנינא [אם לא מת] חייב בד׳ דברים [שהוא פושע, אבל פטור מגלות. ואם מת] פטור מגלות, לפי שאין דומה ליער. יער, זה נכנס לרשותו וזה נכנס לרשותו, [אבל] כאן [המזיק] נכנס לרשות חבירו. אמר רבא, [לפי דבריך] כל שכן [שהוא צריך להיות חייב גלות], ומה יער, זה נכנס לדעתו [פי׳: ללא רשות חבירו] וזה נכנס לדעתו, נעשה כמי שנכנס לדעת חבירו וגולה, זה שלדעת חבירו נכנס, לא כל שכן [שחייב גלות]. אלא אמר רבא, מהו [פירושו שהוא] פטור מגלות. שלא מספיק לו בגלות, והיינו טעמו של רבי יוסי בר חנינא, משום שהוא שוגג קרוב למזיד [שכן הוא היה צריך לבדוק אם יש אנשים שם].

רבא שאל [שליח ב״ד שהיה מכה אדם שהיה חייב מכות ו]הוסיף לו רצועה אחת [על מה שאמדוהו בית דין שיכול לקבל] ומת, הרי זה גולה [4]. והרי כאן שהוא שוגג קרוב למזיד, שהוא היה צריך לחשוב, שאנשים מתים ב[תוספת] הכאה אחת, ו[עכ״ז] כתוב, הרי זה גולה. אמר רב שימי מנהרדעא, [כאן לא מדובר שהוא הוסיף מדעתו, אלא] שטעה במנין [המכות]. רבא הכה לו [לרב שימי] על הסנדל שלו, אמר לו, וכי הוא מונה. והרי למדנו, גדול שבדיינים קורא [את הפסוק: והפלא ה׳ את מכותך וכו׳] [5], והשני מונה, והשלישי אומר הכהו. אלא אמר רב שימי מנהרדעא, [מדובר במקרה] שהדיין עצמו טעה.

שאלו שאלה מברייתא, הזורק את האבן לרשות הרבים והרג [6], הרי זה גולה, והרי כאן זה שוגג קרוב למזיד הוא [7], שהוא היה צריך לחשוב שאנשים מצויים ברשות הרבים, וכתוב, הרי זה גולה. אמר רב שמואל בר יצחק [כאן לא מדובר שזרק אבן לרה״ר סתם, אלא מדובר באדם] שסתר את כותלו. [עכ״ז הרי הוא סותר כותלו, וזורק אבניו לרה״ר] והוא צריך לבדוק [אם יש אנשים שם. אלא מדובר] בסותר [את כותלו] בלילה. גם בלילה הוא צריך לבדוק [אם יש אנשים. אלא מדובר] בסותר את כותלו ביום לתוך אשפה [8]. האשפה הזאת איך מדובר. אם שכיח [ש]רבים [נמצאים שם, הרי] הוא מזיד. ואם לא שכיח רבים, הוא אנוס. אמר רב פפא, [לא מדובר אלא] באשפה שבו אנשים נפנין בה לנקביהם בלילה ולא נפנים בה ביום, ויש מקרים שיושבים, [ואז הסותר כותלו לשם] איננו מזיד, שהרי אינה עשויה להפנות ביום, אבל הוא גם כן לא אנוס, שהרי יש מקרים שיושבים.

רב פפא בשם רבא למד [את ההלכה של ר״י בר חנינא] על תחילת המשנה, הנכנס לחנותו של נגר שלא ברשות, ונתזה לו בקעת והכה לו על פניו ומת, פטור. אמר רבי יוסי בר חנינא, חייב בארבעה דברים [שהוא פושע, כיון שראה שנכנס, היה צריך לבדוק שהוא לא ינזק ממעשיו] ופטור מגלות [9]. מי שלמד על סוף המשנה [פי׳: שהוא פטור מגלות, שאינו דומה ליער], כל שכן על תחילת המשנה [הוא פטור מגלות], ומי שלמד על ההתחלה, אבל על הסוף כיון ש[נכנס] ברשות, חייב גלות.

ומי חייב גלות. והרי למדנו, הנכנס לחנותו של נפח, ונתזה ניצוצות והכה לו על פניו ומת, פטור, ואפילו נכנס ברשות. במה מדובר כאן, בתלמידו של אותו נפח. [וכי] תלמיד של נגר עומד ליהרג. כשרבו מפציר בו לצאת ואינו יוצא. ו[כי] משום שרבו מפציר בו לצאת, הוא עומד ליהרג. [מדובר שהנפח] חשב שיצא. אם כן, גם כן [איש] אחר [דינו כך, ולמה מוזכר דווקא תלמידו].

---

1. עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ רסב ס״ג): ילבש בגדיו הנאים ויצטער בצערת שבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא לקראת חתן וכלה, דרכי תגיעת מעתף וקפי בפניהן דמעלי שבתא, ומתר: בוחו ונצא לקראת שבת מלכתא. ר׳ יוחי אומר: בוחי כלה, בוחי כלה. הגה: וילבשים עצמו בבגדי שבת מיד אחר שרחץ עצמו, וחזו כבוד השבת. וע״כ לא יתחל לשבת אלא מלא קמוך לערב, שילבשים עצמו מיד. מ״ב: ילבש וכו׳ - וילך בהם עד מו״ש אחר הבדלה. ויצטער בצערת שבת - וכל המרבה לכבדו הן בגופו הן בבגדיו הן בתלבושת הבית זה משובח ועיין בסימן רמ״ב. ובזה ומקובלים הזהירו מאד שלא יהיה שום מחלוקת בשבת אם ובנים ובפרט בין איש לאשתו. כיוצא וכו׳ - בקלה מקומות נוהגין ללכת מבעוד״י לעזרה ואומרים בוחו ונצא וכו׳, ואנו נוהגין שמתפללין פניהם ללד מערב כשאומרים בוחי בשלום וכו׳, ונוהגין לעמוד מז ועשות דומם כמו שמקבל פני מלך גדול. מיד אחר וכו׳ - וגם הנשים נוהגות רוחץ עצמו מעט בצינון ולובשות בגדי שבת ומתרי לסס. קמוך לערב - סייגו בשהות רוחץ עצמו מעט בצינון וכמו שמוזגת בצמרת [שבת כ״ה ע״ב] לענין ר׳ יהודה בר׳ אלעאי ע״ש, אבל בשהות חולך לבית המרחץ בודאי מהכנון להקדים עצמו כדי שלא יבוא לחילול שבת ובפרט בימי החורף כשהימים קצרים, ע״כ. ועי׳ מלואים לזה (כה). **ומ״ל לקראת שבת כו׳** הן ב׳ דרגין: כי לה׳ המלוכה, והיתה לה׳ המלוכה [עי׳ זהר ח״ג רמד ע״ב שזהו כנגד ב׳ הפזמונות פינה (כי לה׳ המלוכה) ומלכות (והיתה לה׳ המלוכה, היינו לעתיד)], ולכן **ר׳ יוחי אומר בוחי כלה בוחי כלה** נגד שניהם, והן נאמרו ונפסק, שרוח מתעטר בהן [פי׳ נאמרה בקבלה ממנה, ונפסק בזיווג תיאום], שהן זכור ושמור [עי׳ זהר ח״ג ס״ע ע״ב], קידוש ויכוין [עי׳ זהר ח״ג ה ע״ב, שהם כנגד ח״ת ומלכות (רח״ו שם), ועי״ש היכל חור: ויכוין נגד פיום, וקדושה לעלן מקדשין וממשיכין היח מבוחה, שהיח מוחנת מומין ויוקף לבניין], שהן כנגד תפילין של ראש ושל יד, וכבר פי׳ שלמה בשה״ש מיקון שניהם. יהיה ה׳ אחד ושמו אחד, שע״י ב׳ אחדים נשלם שם הוי״ה, ו׳ בעליונים ו׳ בתחתונים. והוא שם הדעת [אחוה״ב (זח״ג ס ע״ב)], והיינו בעליונים הוא הב׳ תוחיים ובתחתונים של שם אחי״ה ותחתונים הם ב׳ תוחיים תחתונות של שם הוי״ה (עי׳ מלואים תוא (כו))], שם בכפל ושמירת הפסח פ״ו הי״ב): שהכנסת לתלר בעל הבית שלא בשעת והרגו בעל הבית בשגגה פטור מן הגלות, שמ׳ ואתר יבא לא ראהו ביער, מה יער שים רשות לנהרג להכנס לשם אף כל כיוצא בו, לפיכך הנכנס לחנות הנגר שלא בשעת ונתזה בקעת וטפחה לו על פניו ומת פטור מגלות, ואם נכנס בשעת מרי זה גולה.

זהר ח״ג ס ע״ב) [ביאור מגדות להגר״ש]. **2.** עי׳ שבת קיט ע״ב: רבי חגיגע מיעטף וקאי לפניו דמעלי שבתא, דתמר: בוחו ונצא לקראת שבת המלכה. רבי יוחי לגיש מתיש מעלי שבתא, ואמר: בוחי כלה בוחי כלה. **3.** עיין בהשלמות. **4.** עיין בהשלמות. **5.** עי׳ רמב״ם (סנהדרין פט״ו הי״ח): הגדול שבדיינים קורא כל זמן שזה נוקף אם לא תמצוי לעשות והפלא ה׳ את מכותך, ומתכוין שיגמור הפסוקים עם המלקות, ואם לא גמר מוכר לתחילת המקרא וקורא ומוכר וקורא על שגגמר כל הכתוב, והשני שבדיינים מונה, והשלישי אומר לחזן הכה, כל זמן שאתה על פיו הוא מכה. **6.** עי׳ רמב״ם (רוצח ושמירת הנפש פ״ו ה״י): כיצד, הזורק אבן לרשות הרבים והרג, או הסופר כתלו לרשות הרבים ונפלה אבן והמיתה, אין שמתרו בזיוש אין שמתרו בגלילה, הרי זה קרוב למזיד ואינו נקלט מפני שזו פזיעות היא שהרי היה לו לעיין ואתר כך יזרוק או יסתור. ועי׳ פנ״י כאן: יש להקשות על דברי הרמב״ם (פ״ו מ״ז) שפסק בליענע אבנת שלא ברשות חייב בתחנה למזיד, ואילו בזורק אבן לרה״ר פסק חייב אפי׳ בשוגג (רוצח פ״ו ה״י) ולא אבי ליה בגלות מטעמא דשוגג קרוב למזיד. הרמב״ם מפרש הרמב״ם (רוצח פ״ו ה״י) דלא אבי ליה בגלות מטעמא דשוגג קרוב למזיד. הרמב״ם מפרש דהא דתמרינן ״אבל בסופה כיון דברשות חייב גלות״, אין הכוונה דלא אפיקה אן בתה שהוא שוגג קרוב למזיד אלא עיקר הכוונה דעל כרתך אתן דתמרה לה תרייתא דפטור דנקט בשלא ברשות היינו מגלות, פ״א מוכרת לומר דברשות חייב גלות, והטעם זוה לפי שאין רואי לקרותו שוגג קרוב למזיד, דאע״ג שהוא ברשות, לא תמי לזורק אבן לרה״ר, דהוי שוגג קרוב למזיד, לפי שזורק בכוונה למקום דשכיחי אינשי. אבל כאן גבי גגר שעסוק בעבודתו והנקעת נתזה אלא בכוונה, לא שייך לקרותו קרוב למזיד, ומכל שכן אם נפלה דתיירי אלא רואה. **7.** עי׳ מכות ח ע״ב שמכנה שהוא שוגג קרוב למזיד. **8.** עי׳ רמב״ם (רוצח ושמירת הנפש פ״ו ה״י): שתתו ונשפה בלילה אם הרבים מצויין בה הרי זה קרוב למזיד ואינו נקלט, ואם אין הרבים מצויין בה כגון הרי זה קרוב לאותם ופטור מן הגלות. **9.** עי׳ רמב״ם (רוצח ושמירת הנפש פ״ו הי״ב): שהכנסת לתלר בעל הבית שלא בשעת והרגו בעל הבית בשגגה פטור מן הגלות, שמ׳ ואתר יבא לא ראהו ביער, מה יער שים רשות לנהרג להכנס לשם אף כל כיוצא בו, לפיכך הנכנס לחנות הנגר שלא בשעת ונתזה בקעת וטפחה לו על פניו ומת פטור מגלות, ואם נכנס בשעת מרי זה גולה.

[איש] אחר אין לו מורא ממלמדו [ולכן היה צריך לחשוב שאפילו אם הפציר לו לצאת אולי לא יצא, אבל התלמיד] הזה יש לו מורא של רבו.

רב זביד בשם רבא לימדה על זה: [נאמר] "ומצא" פרט לממציא את עצמו, מכאן א"ר אליעזר בן יעקב, מי שיצתה אבן מתחת ידו, והוציא השני את ראשו וקיבלה [בראשו], פטור [הזורק]. א"ר יוסי בר חנינא, פטור מגלות וחייב בארבעה דברים [שהוא פושע שזרק למקום שבני אדם מצויים]. מי שלימד [חייב ד' דברים] על זה, כ"ש על [ההלכה] הראשונה [פי': הנכנס לחנותו של נגר, שמאחר שראה שנכנס היה צריך לבדוק אם הוא שם], ומי שלימדו על [ההלכה] הראשונה, אבל על זה פטור לגמרי[1].

הרבנים למדו, פועלים שבאו לתבוע שכרן מבעל הבית, ונגחן שורו של בעל הבית, או נשכן כלבו של בעה"ב ומת, פטור[2], אחרים אומרים, הפועלים רשאים לתבוע שכרן מבעל הבית. איך מדובר. אם [הבעל הבית] מצוי בעיר, מהו טעמו של אחרים. ואם [בעל הבית] שכיח בבית[ו], מה טעמו של התנא הראשון. לא [מדובר בספק כזה, אלא] צריך [לומר שמדובר], באדם ששכיח ולא שכיח, [והפועל] קורא [לבעל הבית] בדלת, ו[הבעל הבית] אומר "כן", אחד סובר, "כן" משמע "תיכנס". ואחד סובר "כן" משמע "תעמוד על מקומך"[3]. יש ברייתא הלומדת כמו מי שאומר "כן" משמע "תעמוד על מקומך", שלמדנו, פועל שנכנס לתבוע שכרו מבעה"ב, ונגחו שורו של בעה"ב או נשכו כלבו, פטור, אף על פי שנכנס ברשות. למה [הוא] פטור. אלא [צריך לומר שזה] לא [במקרה הפשוט אלא מדובר שהפועל] קורא [לבעל הבית] בדלת, ו[הבעל הבית] אומר "כן", ולכן לומדים ש"כן" משמע "תעמוד במקומך".

מתני'. שני שוורים תמים שחבלו זה את זה, [שמין מה נזקיו של זה יותר על נזקיו של זה, ובאותו המותר] משלם במותר חצי נזק[4]. [אבל אם] שני [השוורים] מועדים, [מי שהזיק יותר] משלם במותר נזק שלם. [אבל אם שור] אחד תם ו[שור] אחד מועד [שחבלו זה את זה, אם השור ה]מועד [חבל ביותר] בתם, משלם במותר נזק שלם. [אבל אם השור ה]תם [חבל ביותר בשור] המועד, משלם במותר חצי נזק. וכן שני אנשים שחבלו זה בזה[5], [מי שהזיק יותר] משלם במותר נזק שלם. אדם [שחבל בשור ה]מועד או [שור ה]מועד [שחבל] באדם, משלם במותר נזק שלם[6]. אדם [שחבל בשור ה]תם או [שור ה]תם [שחבל] באדם[7]. אדם [שחבל במותר בשור ה]תם, משלם במותר נזק שלם. [אבל שור ה]תם [שחבל במותר] באדם, משלם במותר חצי נזק, ר' עקיבא אומר, אף תם שחבל באדם, משלם במותר נזק שלם.

גמ'. הרבנים למדו [נאמר] "כמשפט הזה יעשה לו", כמשפט שור בשור כך משפט שור באדם [שהפסוק הזה מדבר בשור שהזיק אדם], מה שור בשור, תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם, אף שור באדם, תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם. ר' עקיבא אומר, כמשפט הזה, כתחתון ולא כעליון [פי': משפט התחתון מדבר במועד וקרא הראשון בתם. והיינו חושבים שתם שחבל באדם יהיה כמועד לכל דבריו ו]אולי ישלם מן העלייה. מלמד הנאמר "יעשה לו", משלם מגופו [ואם אינו שוה כנגד כל החבלה יפסיד ניזק ואינו נוטל אלא השור], ואינו משלם מן העלייה.

ורבנן [שלא דורשים כך] למה [נאמר] "[כמשפט ה]זה". לפוטרו מארבעה דברים [פי': שכך משמע "משפט זה" יש לו לשלם נזק שלם ולא משפט אדם החובל בחבירו]. ורבי עקיבא, מאיפה הוא לומד לפוטרו מארבעה דברים. הוא לומד אותו מ[זה שכתוב] "איש כי יתן מום בעמיתו", איש בעמיתו, ולא שור בעמיתו. ורבנן [איך הם לומדים, הם יענו] אם [היו דורשים] משם הייתי אומר צער לבדו [שאין בו חסרון כסף], אבל ריפוי ושבת [שחסר בו כסף] הייתי אומר שדינם כנזק ויתן לו, לכן לומדים [מהתוספת "איש בעמיתו", שלא].

מתני'. שור שוה מנה שנגח שור שוה מאתים, ואין הנבילה יפה כלום, נוטל את השור.

גמ'. מי הוא [מחבר של] המשנה. רבי עקיבא היא, שלמדנו, [במקרה ששור תם ששוה מנה הרג שור שוה מאתיים, והנבילה לא שוה כלום, המזיק] שם את השור [התם] בב"ד [ויתן לו מעות דמי השור, שהוא חצי נזקו], דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר, השור [המזיק עצמו] יקח [הניזק]. במה חולקים. ר' ישמעאל סבר, בעל חוב הוא והוא חייב לו כסף. ור' עקיבא סובר, [המזיק והניזק] הם שותפים [בשור המזיק][8]. וחולקים בפסוק הזה "ומכרו את השור החי וחצו את כספו", ר' ישמעאל סבר, הרחמן [פי': ה' ית' בתורה] מזהיר לבית דין [למכור את השור החי], ור"ע סבר, הרחמן [פי': ה' ית' בתורה] מזהיר למזיק ולניזק [למכור את השור החי]. איזה [חילוק הלכתי יש] ביניהם. יש [חילוק הלכתי] ביניהם אם הניזק הקדישו [לר"ע זה הקדש, ולר"י אינו קדוש].

רבא שאל את רב נחמן, אם המזיק מכר [את השור המזיק], לר' ישמעאל מה דינו. מאחר וא"ר ישמעאל בעל חוב הוא וזוזי הוא שחייב לו, מכור, או אולי

---

1. ע' שו"ע (או"מ סי' תכ ס"י): הזורק מקן ונאמר שילקח ממנה ידו חוליה הלה רשאי מהמלון וקנלה, פטור מכולם שנאמר (דברים יט ה) ומצא לא נעשה פרט לממציא את עצמו. **2.** ע' שו"ע (או"מ סי' שפט ס"י), חו"ד לעיל יג ע"ג הערה 6. **3.** עיין בהשלמות. **4.** ע' שו"ע (או"מ סי' תג): שני שוריים תמים שחבלו זה בזה, משלמים במותר מלי נזק. כגון שם אחד הזיק בחבירו שוה ק', והשני הזיק שוה ג', יפלו ממשים בחמשים, והני הועמידים שלם לו חליס. (ופשיטא נאחד שחמד. ודוקא שוה כל אחד דמי נזקו, אבל אם אינו שוה כל כך, אינו מנכה לו רק מה שיוכל לגבות מגופו). ואם שניהם מועדים, משלמים במותר נזק שלם. ואם היה אחד מהם ואחד מועד, מועד בחם משלם המועד לחם יותר ממה שהזיקו, ישלם במותר. נזק שלם. כגון שם הזיק מועד בחם מאה, והחם לו הזיקו אלף ג', משלם לו ע"ח. חם במועד ישלם לו מלי נזק, כגון שהזיק חם במועד ק', והמועד לו הזיקו אלף כ"ה, משלם לו כ"ה: הגה "ל דכל זה מיירי דוקא שהמזיק בצע אחת, או לאחר שנפרדו זה מזה חזר השני והצ נראלון, אבל אם אחד המזיק, המזיק משלם והשני פטור, דכל המשנה וכל אחד ואיכא (ט) פטור. וכן הוא לקמן סימן תכ"ו סעיף י"ג לענין שני משים שחבלו זה בזה, והמזיק שפקח כאן כמי שחזק, וכבירא לו שאין לחלק, ולקמן פקק כמו שכתבתי, לא כיון יפה: **מאיר המשפט**: יפלו ממשים בחמשים כו' - וג"מ אם נאבד אחד ומכ"ש הרמ"ן על זה, דהו"ל כיון דהשור חם אינו משלם אלא מגופו, ממילא שור של רחוק שנגח שור של חמעון והפסידו ממנה, ואח"כ חזר שור של חמעון ונגח לשור של רחוק שוה מנה והפסידו חמשים, ונאבד שור של חמעון אח"כ, הו"ל דרחוק יפסיד הזיקו שאין לו מקום לגבות וחמעון יגבה חמשים זו מעורנו של רחוק, קמ"ל דלא, אלא מיד שהזיקו זה אח זה נעכנן זה אח זה בכדי שווי דמי הזיק והמותר משלם מלי נזק. ג"ע קמ"ל אף על גב דשור אחד יפה למכור מהשני, והו"ל כיון דקי"ל דנוזקין ומזיקין וגומרין לשני בעלי חובות שחייבין זה לזה היכא שיש להן נ"מ כגון שיש לאחד עידים ולינוים ולהשני זיבורים וכמ"ש לעיל סימן פ"ה סעיף ג', ה"נ יגבה כל אחד דמי נזקו מהמזיק, קמ"ל כיון דהניזק משלם ממיטב זהו מיטב שלו שיעמוד כל אחד בשלו. והאי טעמא במרע שייך בשני מועדים דהן גופן מעידים שיש למזיק ולא בממין, וטעם הרמ"ן שייך דוקא בשני ממין דהן משלמין דוקא מגופן. וכן בשנים שחבלו זה בזה דמשלמין במותר נזק שלם וכתבו לקמן בסימן תכ"ו סעיף י"ג, שייך נ"כ טעם נחבע (סמ"ע), כל זה הוא כשנעשה הנזק בשני קודם שהיה ניזק הרמ"ן להבין עדים, ואז עדיין לא נעשה שופך כמבואר בש"ך סימן מ"ח סק"ח, אבל אם בידו להבין עדים נעשה שופך, ואז מה שהזיק המזיק אח"כ שייך הוא לנפול לפי ערך מלק שיש לו בו מן מה שיש עליו לשלם למזיק מה שהזיק שהרי הוא נתלקו של מזיק, ואז יש משמען אחר הכל לפי החלק, ועיין בסמ"ע סוף סימן מ"ד (פ"ת). ודוקא שהוא כל אחד כו' - דוקא בחמי ליכלי לגיסתבלומי מיניה מהדדי, אבל שור שוה ר' שנגח לשור שוה מנה והכחישו פ' זוז ומזר המחרון ונגח להרמ"ן והכחישו מנה, אם נאמר נוגע בה מ' שהוא מלי נזק שחייב הרמ"ן כנגד מ' מחמשים שחייב המחרון וגובה הרמ"ן מהמחרון ' דינרים במותר מלי נזק, לקמה מדת הדין, שהרי המחרון שהכחיש להרמ"ן מנה אינו אומר שהוא נלגל כ' ואין להרמ"ן להשלם נלגל מגופו, והרמ"ן שחייב להמחרון מ' זוז עדיין חוב מנה ויכול להשלם ממנו, לפיכך דין הוא שהרמ"ן כ' כנגד כ' שהוא שיעור מלי לחיים לזה לנשתלומי מהדדי ויגבה המחרון מהרמ"ן כ' זוז שהוא מותר מ' מחלי נזק שלו, ונמלא דפעמים שנזקו מועט גובה יותר מחבירו שנזקו מרובה (סמ"ע). כגון שם הזיק מועד בחם ק' כו' - היה יכול לומר כגון דגם המועד לא הזיקו אלא ג', אפ"ה משלם המועד במותר כ"ה אחר שניכה כ"ה מלי נזק לחם נגד כ"ה מני למועד (סמ"ע). או לאחר שנפרדו זה מזה השני וחבל כו' - דלא הוי השני ג"כ כהמחלה מדמה, משלי"כ שם אבל השני הרמ"ן קודם שנפרדו, וז"ש הרמ"ן אבל שם אחד המחיל כו' (סמ"ע). כמי שחולק כו' - וי"ל דלית פלוגתא בזה, דכו"ע ס"ל דשם לא המחילו יחד אלא שחזר וגבה קודם שגח רוצה, דהשני פטור, ולא פליגי אלא דשם המחילו כאחד והיה אחד שם ואחד מועד דמשלם שם במותר נזק שלם, דבזה ס"ל למחבר דשפילו המחילו יחד הוי משלם השם אלא מלי נזק, ועי' לקמן סי' שכ"ג, ולכך כתב"מ (סמ"ע ש"ך וט"ז). **5.** ע' שו"ע (או"מ סי' תה ס"י): שור שחבל בחמש, שפילו נתקנו לנשמה ושבל בחמש, דינו כדין שור שהזיק לשור, שם משלם מלי נזק, ומועד נזק שלם, ופטור מלשר שלם וריפוי ושבת ושוחש, אלא מייפה מוזה בחרבנה בהריטה שלו, אלא בחמש: **7.** ע' שו"ע (או"מ סי' שעח ס"י), חו"ד לעיל ג ע"ח הערה 5. **8.** ע' לקמן לו ע"ח הערה 4.

אחר ליתּ ליה אימתא דרביה האי אית ליה אימתא דרביה. רב זביד משמיה דרבא מתני לה אהא ו) ומציא פרט לממציא את עצמו מכאן א"ר אליעזר בן יעקב ז"מי שיצתה אבן מתחת ידו והוציא הלה את ראשו וקיבלה פטור א"ר יוסי בר חנינא פטור מגלות וחייב בארבעה דברים מאן דמתני לה אהא כ"ש אקמייתא ומאן דמתני לה אקמייתא אבל אהא ב פטור לגמרי. ת"ר ג פועלים שבאו לתבוע שכרן מבעל הבית ונגחן שורו של בעל הבית ונשבו כלבו של בעה"ב ומתו פטור (ו) אחרים אומרים ראשון פועלין לתבוע שכרן מבעל הבית ה"ד אי דשכיח במתא מ"ט דאחרים ואי דשכיח בבית מ"ט דת"ק לא צריכא בגברא דשכיח ולא שכיח וקרי אבבא ואמר להו אין מר סבר אין עו"ד תא משמע ומ"ם אין ד קום אדוכתך משמע תניא כמ"ד אין קום אדוכתך משמע דתניא פועל שנכנס לתבוע שכרו מבעה"ב ונגחו שורו של בעה"ב או נשכו כלבו פטור אע"פ שנכנס ברשות אמאי פטור אלא לאו דקרי אבבא ואמר ליה אין וש"מ אין קום אדוכתך משמע:

מתני' שני שוורין תמין שחבלו זה את זה משלמין במותר חצי נזק ז שניהן מועדין משלמין במותר נזק שלם ז אחד תם ואחד מועד מועד בתם משלם במותר נ"ש תם במועד משלם במותר חצי נזק. ח וכן שני אנשים שחבלו זה בזה משלמין במותר נזק שלם ב אדם במועד ומועד באדם משלם במותר נזק שלם אדם בתם ותם באדם אדם בתם משלם במותר חצי נזק ג תם באדם משלם במותר חצי נזק ד ר' עקיבא אומר אף תם שחבל באדם משלם במותר נזק שלם ה ר' עקיבא אומר כמשפט הזה שנאמר ו והוציא הלה את ראשו. לא למיתן לו לחשוב שיטלקו לשכירים וכשכשום לשלקו כילך להרגו (שמ' כו:) למען לו לחשוב שיטלקו אי השביח בשוקא מאי מעמא דאחרים. מיתיב רבי מתניתא אהא. מיתיב מהרבעה דכתיב: כל שכן אקמייתא. הנכנס למחוסו של גבר לכיון למזיחיה לעיל מיניה ליה לעיולי: בבית. בביתו ולא בשוק: **מתני'** במותר. שמין מה היזקו של זה יותר על נזקיו של זה ושלמוהו מותר משלם מי שהזיק יותר את חבירו: **מועד בתם משלם במותר.** כלומר מה הוא הזיק את התם יותר משהזיקו תם: **גמ'** במשפט הזה **יעשה לו.** רבנן לו ליתיק הזה למיתני אלא ליה לדרשה כלומר: כך משפט שור באדם. להכי קרא בשור בשלמא כתיב ח) לו בן יגח וגו' בתחתון ולא בעליון. משפט התמחון מהעני מעושר וקרא קמא נמי. רבי עקיבא סבר הזה דייק כלומר דיק למיקרי הכי קרא מיניה: יכול. מה שהבל באדם יהא כמועד לכל הניזקין אפי' בשלם מן העליה: **מגופו משלם.** ומה שהוא מועד לשלם מגופו ולא מנכסים ט) פטור ואינו משלם כלום: **פוטרו** זה ש"מ דאחרים ואי דשכיח בבית מ"ט דת"ק לא צריכא בגברא דשכיח ולא שכיח וקרי אבבא ואמר להו אין מר סבר אין עו"ד תא משמע ומ"ם אין ד קום אדוכתך משמע תניא כמ"ד אין קום אדוכתך משמע דתניא פועל שנכנס לתבוע שכרו מבעה"ב ונגחו שורו של בעה"ב או נשכו כלבו פטור אע"פ שנכנס ברשות אמאי פטור אלא לאו דקרי אבבא ואמר ליה אין וש"מ אין קום אדוכתך משמע: **מתני'** שני שוורין תמין שחבלו זה את זה משלמין במותר חצי נזק ז שניהן מועדין משלמין במותר נזק שלם ז אחד תם ואחד מועד מועד בתם משלם במותר נ"ש תם במועד משלם במותר חצי נזק. ח וכן שני אנשים שחבלו זה בזה משלמין במותר נזק שלם ב אדם במועד ומועד באדם משלם במותר נזק שלם אדם בתם ותם באדם אדם בתם משלם במותר חצי נזק ג תם באדם משלם במותר חצי נזק ד ר' עקיבא אומר אף תם שחבל באדם משלם במותר נזק שלם ה ר' עקיבא אומר כמשפט הזה שנאמר ו והוציא הלה את ראשו. לא למיתן לו לחשוב שיטלקו לשכירים וכשכשום לשלקו כילך להרגו (שמ' כו:) למען לו לחשוב שיטלקו אי השביח בשוקא מאי מעמא דאחרים. מיתיב רבי מתניתא אהא. מיתיב מהרבעה דכתיב: כל שכן אקמייתא. הנכנס למחוסו של גבר לכיון למזיחיה לעיל מיניה ליה לעיולי: בבית. בביתו ולא בשוק: **מתני'** במותר. שמין מה היזקו של זה יותר על נזקיו של זה ושלמוהו מותר משלם מי שהזיק יותר את חבירו: **מועד בתם משלם במותר.** כלומר מה הוא הזיק את התם יותר משהזיקו תם: **גמ'** במשפט הזה **יעשה לו.** רבנן לו ליתיק הזה למיתני אלא ליה לדרשה כלומר: כך משפט שור באדם. להכי קרא בשור בשלמא כתיב ח) לו בן יגח וגו' בתחתון ולא בעליון. משפט התמחון מהעני מעושר וקרא קמא נמי. רבי עקיבא סבר הזה דייק כלומר דיק למיקרי הכי קרא מיניה: יכול. מה שהבל באדם יהא כמועד לכל הניזקין אפי' בשלם מן העליה: **מגופו משלם.** ומה שהוא מועד לשלם מגופו ולא מנכסים ט) פטור ואינו משלם כלום: **פוטרו** זה ש"מ דאחרים ואי דשכיח בבית מ"ט דת"ק לא צריכא בגברא דשכיח ולא שכיח וקרי אבבא ואמר להו אין מר סבר אין עו"ד תא משמע ומ"ם אין ד קום אדוכתך משמע תניא כמ"ד אין קום אדוכתך משמע דתניא פועל שנכנס לתבוע שכרו מבעה"ב ונגחו שורו של בעה"ב או נשכו כלבו פטור אע"פ שנכנס ברשות אמאי פטור אלא לאו דקרי אבבא ואמר ליה אין וש"מ אין קום אדוכתך משמע:

**

ניגוח ועוד לדברי עקיבא קדום הגוף והשפה מהקדים אכל לרבי ישמעאל אפילו למ"ד למפרע הוה גופה שפה דמיזק הוי ולא קדים עד שיגבו ורמלה דאע"ג לדברי עקיבא קיימא ליה כרבנהוש משפעת הנזק קודם שנמלה בדין ומשכחינן לאו מתי מזק לידו מקומה שפה ואע"ג דקי"ל[ב] פגם מקח קנקפ מכל מקום אם העידו עדים שמוכו גנב ביום מ' ואתו עדים אחריני ואמרו ביום מ' היתה עמנו אלא בע"ם נגח למשלמין דבעינא דקמקמהדי גבכא לאו כר משלמין הוא לכל זמן אלא מהגה הדבר אלא העידו עליו תשע לאו כר משלמין ע"ג תקס כלמוכח במרובה (לקמן דף עד. ושם[ג]) גבי מעידנו בתים פלוני שכפיל אן עבדו (של פלוני) וסימא את עינו ואתו שהדי ואפכיהו ואזמינהו ומוקים לה דקדמי אקדומי ואפ"ה פריק מי אלא עמד בדין ואמר כולי עבד בעי לאשומי אלמכי לה משיב נגכא אלמא לא משכחת נגכא כר משלומין כל זמן שלא נודע לע"ם שעבד אזמם בשמכורו לאלתר כלדרבי יוסי[ד] בתמא עינו ואזמן ע"ג בשפרק ערבה (מכות דף מג: ושם) מנן לא שפפיץ לעמוד בדין עד שנגדה קנסה לעמה ואמלי והא משמע פתוי זכה בה אלא שלמא משמע דקנסה לא זכי עד שעת שעמדה בדין והכא שבר רבי עקיבא זכי משמע המזק ומן ממרובה (דף עד: ושם) משמע לשי לא כתיב אתא עינו דמשמע ולא אתא עינו ואזמן הוה ממיעי קסימא עינו והפיל שינו ליזק בעינו ואזמן אלמא לא זכי עד שיעמוד בדין והכא שבר רבי עקיבא זכי משמע המזק ועוד[ה] דלרבי עקיבא מים לית ליה בהשולח (גיטין מב:) דיזק כאן ואין לדרך גם שחרור ואתם אמרינן המ"ל לדרך גם שחרור קסבר שיזק שלמה ואזמן ע"ל ואזמן[ו] ע"ל דסיינו טעמא דזוכה משמע נגיפה משום דגלי לן קרא דמשמע לרבי עקיבא דמכורו[ז] ממזיק ולמיזק קלי והכא דמכורה (דף עד:) נמי גלי קרא למלן לשים ליה: **ר' איבא** ביניייהו. דלרבי עקיבא קדום לף אף על גב דלי מודה משפט דקנס הוא מכל מקום לא הוה:

המאה מיכא לא הוה:

משום דרבי אבהו. אמר לא אמרו ר' אבהו לא קדים משום קדמוניות דמים אין משקעא מידי שעבוד לא קדים[ח] וכאן שהקדישו בתמים (תמורה דף ו.) המתפש תמיעים לנבק הבית מה שעשה עשוי[ט] ומקה מכאן ל"ש שמפרש דבכל קדושה מעלעלין משקעא מידי שעבוד ולפי' קדושה דמים ומוהר ר"ת דלמוהר רבנן לגעבודה דניזק כדלמרינן בהמוזל (לקמן דף 5. ושם) אלמוה רבנן לשעבודיה דגבל: **זאת** אומרת המזיק שעבודו של חבירו פטור. ופליג אדרבה"ג דמפיש בהשולח (גיטין מב. ושם[י]) לחד מתלמודי דהתם: **שמע** מינה ב"ח מאוחר שקדש וגבה בו. ולחא דבן נמי דף פפרק מי שהיה נשוי (תוספות דף נ:) דלדידיה כי היכי דבקרקעות עדיף ב"ח מאוחר משום נעילת לנא טפי מלוקח מאוחר הכי נמי מע"ג דמלוקח מאוחר גבי ליה ניזק כלמרינן לעיל משום לחיים לנא גבי ליה משום נעילת לנא: חילו

*) שיין לקמן לד ע"ב

ע"ב דבפרק פשוטה מכר יין ושפיר קאמר מסא דלחיקן תנאי דלרבי תחת עינו דל"ל קרא דמי בעין[ב]: **בא"ד ושמא** ר"ל בו'. ל"ק"ל דמיבעי ליה למפרע כיון דהמוכר נוכה ממאי מינו קדום לר"י דהא ל"ל דמזוכה קאי על ב' דיעות ל"ק דמיבעי ליה למפרע כיון דהמוכר נוכה רק ע"י העמדה בדין: **ד"ה משום בי' ועשה מכאן** ר"ת. מנואל בתוכוס בפפר הישר ל"ה אות ל"ס (בהגהה"ר, חלק התידושים סי' קיג):

ליקוטי רש"י **מכור** ר"ירידא. לשון אור שמוס מתרגמינן לף תמרים (דברים כג) לף תירוני (יהושע כא). **אפותיקי.** לפה תסא לקי. כלומר מזה יסא לך פרעון [לעיל יא:]. אם לף לפרע לך מוכך ממקום אחר הרי זה לפה לקי. **עשה.** לוי. **עבדו אפותיקי.** לנעול תוכו. **ומכרה.** אחרי כן הלוה לאיש אחר. **משום דאית ליה לקא.** לפפרע לקוחות מלפפרעה [רשב"ם ב"ב מד:]. **[המשך בהשמטות]**

חשק שלמה על ר"ח ב) נלפה ל"ע ל"ע מכרו מכור לדרבי פי' וכו'. ג) נלפה ל"ע לן מנפש ל"ה דסא כיון דכי לגא פעלו לבי' מעמך מכרו מכור וכו'.

ב) [ע"ש ד"ה ומכרו]. ג) [ב"ב מד.]. ד) [ב"ב נד.]. ה) [ב"ב מב.]. ו) [לקמן לה. ד"ה ורבי עקיבא]. ז) [גיטין מג.]. ח) [לקמן נח. ושם]. ט) [ל"ל טו:]. י) [ל"ה ולמכתי]. כ) [לקמן עד:]. ל) [עיין ר"ן נדרים כט. ד"ה הכא]. מ) [ועיין תוס' גיטין מ: ד"ה הקדש שהתבו בע"א]. נ) [ל"ה במזיק]. ס) עיין מהכ"ש.

הגהות הב"ח

(ב) גמרא ש"מ לוה ומכר מעלעלין:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה ר"ירידא שאם בו'. נ"ב ומ"ש ובמ"ש בתמתלה ולעלם בלא"ה פטור כמ"ש לו ע"ש סוף פוף כו':

הגהות וציונים

(ג) ד"א"ל הוא ס"ש (מצור דבש, וכן ליתא בכת"י). (ב) יש להוסיף **כאפותיקי** (באה"מ). ובכת"י החמנא **שעבדיה**. (ג) צ"ל דומכרו (באה"מ): (ד) שייך לע"א:

תורה אור השלם

א) וְכִי יִגַּף אִישׁ שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת הַמֵּת יֶחֱצָיוּן: (שמות כא, לה)

ב) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ אֶת עֵין עַבְדּוֹ אוֹ אֶת עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחֻפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ: (שמות כא, כו)

גליון הש"ס

גמ' זאת אומרת המזיק כו'. כעין זה לעיל ל' ע"ש ועי' לקמן נה ע"ש תי"ש שמ"ש שמר ר"י: **שם היכא דחפר בה** בורות שיחין בו'. עי' לקמן דף ק ע"ש תוס' ד"ה אינא בו' (מעמ' הקודם): **דרבי עקיבא אית ליה** בו'. תמוה לי טובא דמפיר קושיא דהתם היינו לדעת דאמר שמרון מ"ש לו שיין לומר למפרע דאמר שמרון ומכרה למפרע ומכרה מכ

כיון ש[השור המזיק] משעובד לניזק אין לו הכח. א"ל, אינו מכור[1]. והרי למדנו, [שאם המזיק] מכרו, מכור. [אע"פ שמכור, עכ"ז הניזק חוזר וגובהו [מהלוקח]. וכי מאחר שחוזר וגובהו, למה מכור. לחרישתו [שאין הלוקח חייב לשלם למוכר שכירות על החרישה שעשה. וכי] למדנו מזה, [שמי ש]לוה [כסף, ואחרי שלוה] מכר מטלטלים [ואין לו מה לשלם את חוב] ב"ד גובין [למלוה את החוב] מהם [פי': מהמטלטלים האלה, הרי אין הדין כך, שכן מטלטלים אינם דבר שעומדים בעין והמלוה לא סומך עליהם]. שם [במקרה של היזק שור תם] שונה, שזה כמי שעשה אותו [פי': השור המזיק] אפותיקי [אם לא אפרע לך חובך ממקום אחר הרי זה לפניך לגבותה[2]].

והרי רבא אמר, [מי שלוה כסף ו]עשה עבדו אפותיקי ומכרו, בעל חוב גובה הימנו. [אבל אם עשה] שורו אפותיקי ומכרו, אין בעל חוב גובה הימנו. למה [כשעשה ה]עבד [אפותיקי גובה הימנו]. משום שיש לו קול [פי': יש קול לדבר שעשה שעבוד על עבדו], כמו כן כאן, כיון שנגח יש לו קול, שקוראים לו שור נוגח.

רב תחליפא בן מערב [פי': שהוא בן ארץ ישראל] לימד לפני רבי אבהו, מכרו [שור המזיק] אין מכור, [אמנם אם] הקדישו מוקדש. מי מכרו. אם תאמר [שה]מזיק [מכרו], מי [לימד שאם] מכרו [שור המזיק] אין מכור. ר"ע היא, שאמר, הוחלט השור. [אבל קשה, שכן מה שכתוב] הקדישו מוקדש[3], באנו [לשיטת] רבי ישמעאל, שאמר, יושם השור בב"ד. אלא [כאן מדובר שה]ניזק [מכר את השור המזיק, ואז] מי [סובר] מכרו אינו מכור. רבי ישמעאל. [אבל קשה מה שכתוב] והקדישו[4] מוקדש, באנו ל[שיטת] ר"ע. באמת [מדובר שה]מזיק [הוא זה שמכר את השור], ולפי כולם, מכרו אינו מכור, אפילו לפי רבי ישמעאל, שהרי הוא משועבד לניזק. הקדישו מוקדש [לאו קדוש ממש אלא ליתן דבר מועט בפדיונו], אפילו לר"ע, משום [ההלכה] של ר' אבהו, שא"ר אבהו, גזירה שמא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון.

הרבנים למדו, שור תם שהזיק, טרם שעמד בדין[5], מכרו מכור, הקדישו מוקדש, שחטו או נתנו במתנה, מה שעשה עשוי. מ[אחר] שעמד בדין [נשתעבד גופו לניזק ושלו הוא], מכרו [המזיק] אינו מכור [ואפילו לשכירות חרישה], הקדישו אינו מוקדש[6] [ולא צריך לתת אפילו פרוטה לפדותו], שחטו או נתנו במתנה, לא עשה ולא כלום. קדמו בעלי חובות והגביהו[7], בין חב טרם שהזיק בין הזיק טרם שחב, לא עשו ולא כלום, לפי שאין משתלם [ההיזק של שור תם] אלא מגופו.

מועד שהזיק[8], בין שעמד בדין בין שלא עמד בדין, מכרו מכור, הקדישו מוקדש, שחטו או נתנו במתנה, מה שעשה עשוי, קדמו בעלי חובות והגביהו, בין חב טרם שהזיק בין הזיק טרם שחב, מה שעשה עשוי, לפי שאין משתלם אלא מן המעולה [שבנכסיו].

אמר מר, מכרו [שור תם טרם שעמד בדין] מכור, ל[דמי שכירות] חרישה. הקדישו מוקדש, משום דרבי אבהו. שחטו או נתנו במתנה, מה שעשה עשוי. זה מובן נתנו במתנה מה שעשה עשוי, לחרישה [כמו מכירה], אלא שחטו, שיבא וישתלם מבשרו. שלמדנו, [נאמר בפסוק] "חי", אין לי אלא חי, מאיפה יודעים [אפילו אם] שחטו. מלמד הנאמר "ומכרו את השור", בכל ענין.

אמר רב שיזבי, לא נצרך [את הלימוד הזה] אלא לפחת שחיטה [שאין המזיק משלם דמי פחת השחיטה]. אמר רב הונא בנו של רב יהושע, זאת אומרת, המזיק שיעבוד של חבירו [כמו קרקע המשועבדת], פטור[9]. זה פשוט. מה הייתי אומר, שם הוא [שהוא פטור] שיאמר לו לא חסרתי לך כלום, שיאמר לו, רוח פשוט לקחתי ממך [פי': רוח חיים של הבהמה], אבל בדרך כלל חייב, לכן לומדים [שלא].

הרי רבה גם כן אמרה [הלכה כזו, ומאחר ורבה אדם חשוב היה ומאדם חשוב כגון רב או רבה פורכים כאילו כתוב במשנה או בברייתא]. שאמר רבה, השורף שטרות של חבירו, פטור. מה הייתי אומר, שם הוא שיאמר לו, נייר פשוט שרפתי לך, אבל כאן שחפר בה בורות שיחים או מערות שיתחייב, לכן לומדים [שלא], שהרי כאן דומה כמי שחפר בה בורות שיחים או מערות, ואומרים, מה שעשה עשוי.

קדמו בעלי חובות והגביהו, בין חב [פי': נתחייב, שלוה מעות מבעלי חובות] טרם שהזיק, בין הזיק טרם שחב, לא עשה כלום, לפי שאין משלם אלא מגופו. הזיק טרם שחב מובן, שהרי ההיזק קדם, אבל חב טרם שהזיק, בעל חוב קודם.

---

1. ע"ע שו"ע (או"מ סי' מז ס"ק): שור תם שהזיק, אם מכרו המזיק עד שלא עמד בדין, אף על פי שהוא מכור, הרי הניזק גופו היזמנו, ומוחר הלוקח וגופו מהמזיק שמכר לו, שכיון שנגנח, קול יש לו ולא היה לו ללוקח ליקח אותו עד שיגבה הניזק: הגה מכרו ניזק, מכור, וכשיתפסנו, יקחנו הלוקח: **מגיד המשפט**: אף על פי שהוא מכור - פירוש, לענין זה לכיכול הלוקח לחזוק ולעבוד בו, וגם אין שום אחד מהן יכול לחזור בו כל זמן שלא גבה ממנו הניזק. וכן לענין זה קאמר בסמוך בפעיף ב' דמתניתו מתניה (ס"מ), וי"ל שאינו מכור שהרי אם כשיתפסנו (ס"ך), ועיקר כמתבר, ועיין מ"ש בסימן ס"א סי"ב ד"ה כשילוה מהל' (קלה"מ). וכשיתפסנו יקחנו כו' - כתב שיתפסנו, משום דבזמן הזה אין מגבין דיני קנסות בב"ד [ע' לעיל סי' ו ס"א דאם אפס לו מופיעין]. ולרבותא כתב כן, דאע"ג דאין לו בו דבר עד שיתפסנו אפ"ה מכירתו מכירה (ס"מ ע"ש). **2.** רש"י גיטין מ ע"ב. **3.** ע' רמב"ם (מ"מ פ"א ה"ז): הקדישו המזיק הרי זה מוקדש כדי שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון, שחטו גופו הניזק מבשרו, נתנו במתנה מה שעשה עשוי ויגבה הניזק ממנו. מ"מ: הכוונה שפודה אותו כדבר מועט הניזק ויגבה ממנו. **4.** י"ג הקדישו, וכן ג"ל עיקר. **5.** ע' שו"ע (או"מ סי' מז ס"ק): שחטו מזיק, גופה מבשרו. (וי"ל דלריך לשלם פחת השחיטה). (וכן אם נשחטה בו מייב ליתן לניזק שכירות). נתנו במתנה, מה שעשה עשוי, ויגבה הניזק ממנו: **מגיד המשפט**: וי"ל כו' - וכן עיקר לפי מאי דקי"ל דמזיק שעבודו של חבירו מייב וכמו שכתוב לעיל סימן קי"ז סעיף ו', ומ"ש אפ"ה נתנו במתנה מה שעשה עשוי אין לדקדק מזה דפטור מפחת השחיטה, אלא הוא קשור למה שכתב אחר כך נתנו במתנה מה שעשה עשוי ומתניתו מתנה לרבים (ס"ך), היינו קודם העמדה בדין, אבל אחר העמדה בדין הוה מזיק ממש, שהרי השור של הניזק (קלה"מ). פחת השחיטה - היינו אם אפס, אבל אם לא אפס אין הב"ד מחייבין אותו בפחת שחיטה כיון דאחר השמה לא היינין ליה קנסות, ואפילו לחייבוה לשור לריך לתפוס גוף השור בקרן תמה, והשתא דשמטו ופחת מיירי. והיכא דחייבוה לשור לריך לתפוס גוף השור בקרן תמה, והשתא דשמטו ופחתוהו מהני אפילו אפס מידי אחריני, ועיין מ"ש בסימן ל' ס"ה ד"ה וכן אם אפס (קלה"מ). וכן אם כו' - סדר הרמ"א אינו נכון בעיני, דהא זה תולק לדברי המחבר לעיל בפעיף ל' שכתב לפ"ז אם עכשיו הוא נגנח ואח"כ נגנח עד שלא עמד בדין אינו מוקדש ואינו מכור, ואיך יתכן לומר דאם עכשיו הוא נגנח ואח"כ נגנח עד שלא עמד בדין מוקדש ומכור, ולכאורה היה לו לכתוב דאם עכשיו הוא נגנח ואח"כ נגנח עד שלא עמד בדין אינו מוקדש ומכור, ואח"כ נגנח עד שלא עמד בדין מוקדש ומכור, ועיין מ"ש בסימן ס"ו: **מגיד המשפט**: קי"ל כר"מ דלעיל דינא דגרמי - למחבר מחייב נמי בשחט כל הגרמות שלר"מ אין חילוק בין גרמא לגרמי, והרמ"א (ס"ג) דכתב עליו דיש חולקים דזה מוקיים דזה מיקרי גרמא בנזקין ופטור מוקף, ולכאורה יש ג' חילוקים במחבר ממנו חביבו בגרמא, אחד בדבר הגורם לממון דלעל ממון ממש, ושני הוא גרמא בנזקין ופטור, ושלישי הוא גרמי בנזקין, והטעם דמחייב בדיני דגרמי ופטרי בדיני דגרמי, היכא דהוי בעלמא עושה היזק ממון חבירו ובני היזקא, הוי כהקרא דינא דגרמי, כגון שזרק אבן או מושל אבר או שהכה בהמה חבירו, הוי בעלמא עושה היזק ממון חבירו, וכן מרפא דינו לשולחני, עיין המגיד בהשלמות שכתב עד שלא הזיק, בין הזיק עד שלא חב לא זכה, שלא הניזק גופה ממנו, שאפילו היה שלו בעל מום מתחלה והזיק, היה גופה מגופו): הגה וי"ל דזוקא לדיוקל הבעל מום לגבות מזה ממקום אחר, אבל אם היה השור אפותיקי מפורש לבעל מום, וקדם בעל מום לנזקין, בעל מום קודם: **מגיד המשפט**: שאפילו היה שלו בעל מום כו' היה גופה מגופו - ר"ל, כיון שאפילו היה של עכו"ם, גופה מידו אם הזיק, כ"ש זה שאין עליו שלא שעבוד (ס"ע). אפותיקי מפורש לבעל מום - פירוש, שכתב לו לא יהא לך פרעון שלא מזה, דאז אינו גופה ממקום אחר אף אם נגנח או נשתלף זה האפותיקי, אם לא כיולן שניהן, או שמכלם לו ממזומנים וכמ"ש בסימן ק"ז סעיף ג' (ס"ע). בעל מום קודם - פירוש, כשתפסו. ואפ"ה אם קדם הניזק ותפס השור לאיין מוציאין מידו, דלא עדיף לגבי בע"ח משאר מטלטלים שעשאו אפותיקי מפורש דאם קדם ומכרו או שקידש בע"ח מאחר וגבהו וגייתו וגייתו ומכירתו מכירה, ואפילו אם לא קדם הניזק ותפס ומאן דאמר הניזק ובע"ח יחד לגבות מזה שעשאו אפותיקי לבע"ח, הב"ד מגבין מזה לשניהן בשוה וכמ"ש בסימן ק"ל סעיף י' דאין קדימה למטלטלין. מיהו אם הוא מיפכח דניזק קודם שלוה מזה הבע"ח, אפילו קדם הבע"ח ותפס זה השור הניזק שעשאו אפותיקי מפורש, לא מהני תפיסתו, דשור זה שנגח אם מורם נשתלף לפלוני יש עליו ויש לו קול, ואינו כקרקע לענין הניזק, ובקרקע קי"ל דבע"ח מאחר שקדם וגבה וגייתו ללו וגייתה היא וכמ"ש בסימן ק"ל סעיף ו' (ס"ע). **8.** ע' רמב"ם (מ"מ פ"א ה"ט): מועד שהזיק אין עמד בדין אין שלא עמד בדין והקדישו או מכרו או נתנו במתנה כו' שחטו, מה שעשה עשוי, קדמו בעלי חובות והגביהו בין הזיק טרם שחב בין חב טרם שהזיק, לפי שאין משתלם הניזק אלא מן היפה שבנכסיו המזיק והרי כל נכסיו משועבדין לנזק זה. **9.** ע' שו"ע (או"מ סי' שפו ס"ב): קיימא לן כרבי מאיר דלעיל דינא דגרמי. (ודוקא בלאה מייב דינא דגרמי, אבל בבהמה, לכולי עלמא פטור). לפיכך הדומה מנהג של מבירו עד שירד ליס, מייב, אף על פי שלא הגביהו. וכן הפותח מנהג של מבירו והעביר לורתו, מייב, אף ע"פ שלא הסרו. והמוכר שור חוב למבירו וחזר ומכלו, דקי"ל שהוא מחול, לריך לשלם לנזוקין, כמו שמשמע בסימן ס"ו: **מגיד המשפט**: קי"ל כר"מ דלעיל דינא דגרמי - למחבר מחייב נמי בשחט כל הגרמות שלר"מ אין חילוק בין גרמא לגרמי, והרמ"א (ס"ג) דכתב עליו דיש חולקים דזה מוקיים דזה מיקרי גרמא בנזקין ופטור מוקף, ולכאורה יש ג' חילוקים במחבר ממנו חביבו בגרמא, אחד בדבר הגורם לממון דלעל ממון ממש, ושני הוא גרמא בנזקין ופטור, ושלישי הוא גרמי בנזקין, והטעם דמחייב בדיני דגרמי ופטרי בדיני דגרמי, היכא דהוי בעלמא עושה היזק ממון חבירו ובני היזקא, הוי כהקרא דינא דגרמי, כגון שזרק אבן או מושל אבר או שהכה בהמה חבירו, הוי בעלמא עושה היזק ממון חבירו, וכן מרפא דינו לשולחני, עיין המגיד בהשלמות

ואפילו הזיק טרם שחב, בעל חוב קודם, למדנו מזה, בעל חוב מאוחר שקדם וגבה [1], מה שגבה לא גבה. לא, באמת נאמר לך, מה שגבה גבה, ושם שונה, שיאמר לו, אילו זה היה אצלך [שגבית אותו קודם שהזיק, וכי] לא הייתי גובהו ממך.

הרבנים למדו, שור שוה [2] מאתים שנגח שור שוה מאתים וחבל בו [הזיקו בשווי] חמשים זוז, ונשבח [השור הניזק] ושוה כעת ארבע מאות זוז, שאלמלא לא הזיקו היה עומד על שמנה מאות זוז, נותן כשעת הנזק [היינו כ"ה זוז, ואין לניזק זכות לומר שיביא לו עוד שמינית שבו שזכה בו משעת הנזק וברשותו השביח. אמנם אם] כיחש [3] [הניזק מחמת המכה ונראה עכשיו היזקו גדול יותר מבתחילה, החיוב תשלומין] כשעת העמדה בדין [פי': שנותן לו חלק שמינית שבו, שכן ברשותו כחש]. שבח [שור ה]מזיק, נותן לו כשעת הנזק. כחש [שור המזיק], כשעת העמדה בדין. אמר מר, שבח מזיק, נותן כשעת הנזק. מיהו [מלמד כך]. ר' ישמעאל היא, שאמר, בעל חוב הוא וכסף הוא שנמצא אצלו. נאמר הסוף, כחש, כשעת העמדה בדין, באנו ל[שיטת] ר"ע, שאמר הם [המזיק וניזק] שותפים [בשור המזיק. וכי יכול להיות] שהתחלה רבי ישמעאל והסוף ר"ע. לא, הכל ר"ע היא, ובמה מדובר כאן, כשפיטמו [המזיק לשור, וחסר ממונו לשבחו, ולכן הניזק לא מקבל חלק ממנו]. אם כשפיטמו, [איך מובן ה]נאמר בהתחלה, שבח ועמד על ד' מאות זוז, נותן לו כשעת הנזק [ואין לו טענה של לא הפסדתי אותך כלום, שהרי לולא ההיזק היה שוה יותר, וכי אחרי זה] צריכים לכתוב [גם כן] אם כשפיטמו.

אמר רב פפא, מצאנו [הנאמר] בתחילת המשנה בין שפטמה בין שנשבח ממילא, וצריכים ללמד, שהיכן ששבח ממילא נותן לו כשעת הנזק, [אבל הנאמר] בסוף המשנה לא מצאנו אלא כשפטמו.

כחש, כשעת העמדה בדין. מה גרם הכחש. אם תאמר שזה כחש מחמת מלאכה, נאמר לו, אתה הכחשת [את שורך] ואני יתן [לך חסרונו]. אמר רב אשי, [כאן מדובר] שכחש מחמת מכה [שהשור המזיק עשה לו], שא"ל, קרן שורך קבור בו.

מתני'. שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים, ואין הנבילה שוה כלום, אמר ר"מ, על זה נאמר "ומכרו את השור החי וחצו את כספו" [פי': חצי נזק]. א"ל רבי יהודה, וכן הלכה, [אבל רק] קיימת "ומכרו את השור החי וחצו את כספו", ולא קיימת "וגם המת יחצון", ואיזה [זה]. זה שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים, והנבילה שוה חמשים זוז, שזה נוטל חצי החי וחצי המת, וזה נוטל חצי החי וחצי המת.

גמ'. הרבנים למדו, שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים, והנבילה יפה חמשים זוז, זה נוטל חצי החי וחצי המת, וזה נוטל חצי החי וחצי המת, והזהו שור האמור בתורה, דברי רבי יהודה. רבי מאיר אומר, אין זהו שור האמור בתורה, אלא שור שוה מאתים שנגח לשור שוה מאתים, ואין הנבילה שוה כלום, על זה נאמר "ומכרו את השור החי וחצו את כספו", אלא מה אני מקיים "וגם את המת יחצון". פחת שפחתו מיתה מחציו בחי [פי': הנבילה לא שייכת למזיק כלל, אלא שמים את הנבילה כמה נפחת דמיו עכשיו משעה שהיה חי, ונותן לו המזיק את חצי הפחת].

הרי בין ר"מ בין רבי יהודה, זה לוקח מאה ועשרים וחמשה, וזה לוקח מאה ועשרים וחמשה, איזה [חילוק הלכתי יש] ביניהם. אמר רבא, פחת נבילה יש [חילוק הלכתי] ביניהם [פי': אם פחתו דמיה משעת המיתה עד שעת המכירה], רבי מאיר סבר, פחת נבילה של הניזק, ורבי יהודה סבר, חצי פחת נבילה של מזיק.

א"ל אביי, אם כן, מצינו לפי רבי יהודה

---

1. עי' שו"ע (חו"מ סי' קד ס"ג): מי שיש עליו בעלי חובות הרבה, כל מי שקדם זמן קנין של שטרו, קודם הוא לגבות, בין קרקע בין מטלטלים, אפילו אם הגיע זמן פרעון של המאוחר קודם, ואפילו עלמו בין מלקוחות. ואם קדם המאוחר וגבה קרקע, אפילו הגבו לו בפני המוקדם, ואפילו מידו. הגה: מיהו כשבא לגבות, גוזין לו, וכשיגבה מטלטלין, יכול הראשון לגבות, ויכוף ממנו. ודוקא כשבא לגבות מקרקע, אבל כשבא לגבות מטלטלין, יכול בעל חוב הראשון לטעון שלא להגבותם, בן יבריחום או יפסידום, ועוד, דאם יגבה המאוחר שוב לא יכול המוקדם להוציא ממנו. אבל אם הלוה עלמו נותנם לו, י"ל דאין בעל חוב המוקדם יכול למחות. וכל זה במלוה בשטר, אבל מלוה על פה, אם קדם המאוחר וגבה, מה שגבה גבה, אלא אם כן גבה בעל חוב מאוחר ניגונית, והיה יכולים לב"ד מוקדם, דאז מה שגבה גבה. ואם מכרה קודם שהפקיע הראשון להוציאה מידו, אין המוקדם מוחר עליו, אפילו אם המעות עדיין בידו, אלא מוחר על הלקוחות שמיעבודו בידם. ואם מכרה לעובדי כוכבים, שמיו יכול להוציאם מידו, מיהו לשלם לו, אפילו אין המעות בידו, מדינא דגרמי. וכן אם היתה בעל חוב מאוחר מטלטלין לבעל חוב מוקדם, מה שגבה גבה. הגה: יש חולקים דבדבר שאינו עתה בעולם, ועתיד לבא אחר כך, לא שייך בזה דין קדימה, ואם קודם שבא הדבר לעולם נשבע לאת חובו לבעל חוב מאוחר, צריך לקיים שבועתו. ועיין לעיל סימן ל"ט סעיף ג'. **מאיר המשפט**: [לגבות - שיש שהלוו לגוי בזה אחר זה ואין בנכסי הלוה כדי לזה ולזה וכשבא לגבות המוקדם לגבות שטרו קרן וריבית טען שמעון דריבית שעלה מזמן שטרו של שמעון לא מעכבא עד שיגבה קרן חובי דהקרן שלי קודם הוא לריבית שלך שעלה אחר שהלויתי לו לריבית לא הל מזמן השטר שלא בכל יום מתרבה, אין בדברי שמעון כלום דמשעת זמן שטרו של ראובן חייב הלוה עלמו בכל הריבית שיעלה עד סוף זמן ההלואה, וה"ה אם היה הלוה יכול להלוה והריבית היה ע"פ התיר מעקבק (עליהם ס"ת חות כח)]. כל מי שקדם זמן קנין של שטרו קודם הוא לגבות בין קרקע בין מטלטלין כו' - עי' לקמן (סעיף י) שאין קדימה במטלטלין, ועיקר כוונ המחבר בכאן אינו אלא שבא ללמדנו דאין הולכין אחר קדימת זמן הפרעון, וזה שאין הן קרקע ומטלטלים, דלפי במטלטלים לא נתברר דיגבה בזה זמן פרעון קודם. היינו: כל מי שקדם זמן קנין שטרו קודם הוא לגבות אף אזמן פרעון של האחר קודם אין מיוחס, בין קרקע בין מטלטלים ואפילו מלקוחות. וא"ת הלא אמרינן דבעל חוב המאוחר שקדם זמן פרעונו יהיה קודם בגביה, וגם אינא דפקיא מינה לדיהן אם הקנה לו מטלטלי אגב קרקע, ועיין מ"ש עוד לקמן (סק"כ וסק"ג) (סמ"ע), שני בעלי חוב שזמנם שוה מולקן (ע' לקמן ס"י) ואם אפשר אחד מהם אין מוציאים מידו, וכן אם קדם ג' לבית דין וכה והלא מוציאין מידו (ש"ך * מהריב"ל), מה שנתלקו בבע"מ אחר שקדם וגבה במטלטלי אם עשו זה אקנא זו אקנא הקוף או לא, אחנם לא נתלקו אלא בבעל חוב מאוחר שקדם שנתגלה שכרונו של חייב, דשייך בה אקנא הקוף אבל אם לא נתגלה אלא בפני עוויס, אבל אם אחר שנתגלה שכרונו ג' לוה כסף אין כאן אומדנא דלא דכל כי האי גווני ניעול לבא לי ניחום, ואפילו אם אפשר ג' בחופת המוחר, וב"ד גבו ממחת אפקר, נשאר לו תפיקתו, כשנתברר דינו (ש"ך * מהרי"ט), אם היה כחוב בשטר "מטלטלי אגב מקרקעי" יש למטלטלין של הלוה בשעה שנשתעבד לג' או האחר, מוציאין מידו. והיינו במטלטלים ידועים שהיו לו ללוה בשעה שנשתעבד לג' או קודם שנשתעבד לשני, אבל אם קנה קרקע אחר כל ההלואות וכתב לכולם שזה אחריות על מה שיקנה או לא כתב לשום ג' רק אחריות שתם או אפי' כתב לג' שתקנה ולאחריס שתם וקנה ולא מכר, כולם שוים, ר"ל שהמעבד בג בעת שקנה ואל על כולם יחד, אלא שאם מכר קודם הגבייה, אומו שכתב לו שתקנה טוען מן הלקוחות אבל אומו שלא כתב לו שתקנה לא יטען ויש סולקים (ש"ך * רשד"ם). אם קדם המאוחר וגבה קרקע והקודם טוען בשעה הרי יטען זכויותיו, אבל אם אחר שעשה כך כל שיש לומר שהיא לא הספיקה ורק עשתה רוח לבעלה, לא יועילה, וגופה ממנו. ואם הלוה מכר קרקעו או יפריחנו, וי"ל שיש לד שיש דין קדימה במטלטלין, ועיין מ"ש לעיל (סי' פג ס"ב ד"ה הדין עם המלוה) (קצה"מ), וי"ל דכיון דמטלטלי משתעבדי, רק מטעם דלא קמך דעתיה עלייהו אין נחם דין קדימה, ומצה"מ אם כתוב בשטר מקרקעי ומטלטלי בלא אגב, אחזינן דקמך דעתיה עלייהו והא דאיה דחם גבו מיוחדים בכה"ג, משו"ה יש בו ג"כ דין קדימה לענין זה, רק לענין בעל חוב מאוחר שקדם וגבה דהוי לגוקח, אין המוקדם יכול להוציא ממנו בלא כתיבה אגב, אחנם לפי דברי הסמ"ע לקמן (סי' קו) דאף שכתב מקרקעי ומטלטלי, כשלא כתב אחי ואמותי אינו גובה מיוחדין, דגם לענין קדימה לא מהני בלא אגב (נתה"מ) עיין אמנם בהשלמות. **2.** עי' שו"ע (חו"מ סי' תד ס"ג): שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים והפחיתו ממאתים, ונשבח העמדה בדין הסניח הניזק והרי הוא שוה ת', ואלמלא הנגיחה שהפחיתו היה שוה ת"ת, אין שנשבח מאליו, אינו נותן אלא כשעת הנזק: **מאיר המשפט**: פירוש, ואעלמא הנגיחה שהפחיתה כו' - פירוש, ואף יכול הניזק לחזוקנו בעד אומו זוק כיון שאינו אלא גרמא ואף בפירוש בידים, מיהו צריך לשלם כשעת הנזק אף על גב דשבח הרבה יותר ממה שהיה שוה בשעת הנגיחה, משא"כ במת מחמת הנגיחה ומיקר הבשר, וכמו שכתבתי בסימן תג סק"ו (סמ"ע). **3.** עי' שו"ע (חו"מ סי' תד ס"ג): כחש ממחת המכה בשעת העמדה בדין, והרי הפחת שוה מאה, נותן לו בשעת העמדה בדין. הסניחה שהניזק בשעת העמדה בדין, אם ממחת שפטמו שמת, אינו משלם ממנו אלא מה שהיה שוה בשעה שנגחו. (וי"ל אם השמת יתר על ההוצאה נוטל המזיק דמי ההוצאה וכל טרחו ועמלו, ובאבל השמת נוטל הניזק חלקו). ואם ממחת עלמו השמית, משלם ממנו כשעת העמדה בדין: **מאיר המשפט**: נותן לו כשעת העמדה בדין - היון שהוא עדיין מי כאב הנגיחה הוא בו עדיין ומכח זה מכחיש ואזיל, משא"כ בסימן תג ס"ב, דשם מיירי למת מיד מהנגיחה והפקיעה לשא"כ אינה ממחת כאב הנגיחה (סמ"ע). השניח המזיק - פירוש, שור המזיק (סמ"ע). וי"ל אם השמת יתר על ההוצאה כו' - ועוד אם ההוצאה יתירה על השמת אין לו לניזק בשמת כלום, אלא נוטל כפי מה שמגיעו בשעת הנזק, וג"כ אין לריך לימן הוצאה כלום ומפקיד המזיק מה שהיתה ההוצאה יתירה על השמת, והיינו טעמא, דאף דהן שוחפין בשור המזיק ומכחי בסימן שע"ה סעיף ד', היינו דוקא כשוחף ההוצאה מכיון דימירה על השמת ומכחי בסימן שע"ה סעיף ד', היינו דוקא כשוחף היוכד נרשות, אבל זה אף דהוה כשוחף מ"מ הו"ל כשוחף היוכד אלא נרשות ומכחי בסימן קע"ח ס"ג ד"ה ואין השוחף ושע"ה סק"ה (סמ"ע). ואם ממחת עלמו כו' - השעת, דמיד בשעת הגיחה נעשו המזיק והניזק שוחפין בשור המזיק ואינו נרשות שניהן לענין אם נפחת או נשבח ממילא משעת הנגיחה והלאה (סמ"ע).

ואפי' הזיק עד שלא חב. נמי בעל מוד קדיש לתפיסה וכיון דתפס תמתי מפקינן מיניה: **ש"מ.** נתמיה דפלוגתא היא בעלמא (כתובות דף נ"ה.) דלימ"ד מה שגבה גבה: **ואפי' הזיק עד שלא חב.** נמי דגרסי' ואפי' הזיק קדיש ליה מפי': **אילו גבך הוה.** לכבר גבית ליה קודם שהזיק: **לאו מינך משתלמנא.** כתמיה: **ושבח.** ניזק ועמד על ד' מאות זוז: **שאלמלא בר'.** כלומר הואיל ומיכא למימר אלמלא לא הזיקו לא היה עומד על שמונה מאות זוז ועתה עומד על ת' מאות מה. ל"ק אלמלא לא הזיקו כו' ועכשיו מוצא ניזק מחמתם מליין אל ד' מאות מי מזק שהפקידו אינו נותן לו אלא כ"ה כשעת המזק ולאלמן עיקר: **ביחש.** הניזק מחמת המכה ונראה עכשיו הזיקו גדול יותר ממחילה בשעת המזק נותן לו כפי מה שבשעת העמדה בדין

מצינו תם חמור ממועד. ומ"ש והא ר"י מיית ליה (לקמן דף מה:) לד תמות במקומה עומדת וי"ל דה"פ מלינו לד תמות תמור מלד מועדות ומייתי מברייתא דשור שוה מנה כו' ומה לד מועדות דמסור אין מלמדים אלא מה שהזיק לד מועדות דתמות אין מלמדים אלא מה שהזיק לד כל שכן: **והתורה** אמרה ומכרו. לפי משום דלשמעון פטורים דקרא ד"ק דקרא לא משמע כלל אלא ד"ל דה"ק והמוכה תמכה ומכרו וע"כ כ"ש לד מפרש קרא לשמעון כי שעה יותר מאלי דהא שמעינן ליה לר"י דלית ליה מ"ע בלקמן בפ' שור שנגח ד' וה' (ד' ט:). תמר להן לשמעון מלמד מלמד שהוא ולימי המוכ מלמד מלמד מלמד

תם יותר חמור ממועד [שכן במועד הבעלים מטפלים בנבילה ולא המזיק]. ואם תאמר כך [פי': שבאמת תם חמור יותר ממועד], כשלמדנו [לקמן בדף מה ע"ב, מי ששמרה שורו שמירה פחותה, ועכ"ז יצא והיזק] ר' יהודה אומר, תם חייב ומועד פטור, אולי זה רק לפי רבי יהודה, לענין שמירה, שנאמר בפסוק [כמש"כ שם, אבל] לענין תשלומים, וכי שמענו [חילוק כזו, שתם יותר חמור].

והרי למדנו, רבי יהודה אומר, יכול שור שוה מנה [פי': כ"ה סלעים] שנגח שור שוה חמש סלעים, והנבילה שוה סלע. זה נוטל חצי החי וחצי המת וזה נוטל חצי החי וחצי המת [פי': כל א' לוקח י"ג סלעים, אם כן הניזק הרויח ח' סלעים יותר על שויות שורו]. אמרת. [הרי אי אפשר לומר כן, שכן יש לשאול] וכי מועד למה יוצא [פי': למה הפסוק חידש לו הלכות], להחמיר עליו או להקל עליו. הייתי אומר, להחמיר עליו, ומה מועד שאינו משלם אלא מה שהזיק, תם הקל לא כל שכן.

אלא א"ר יוחנן, שבח נבילה יש [חילוק הלכתי] ביניהם[1], שא' [2] סובר שזה של הניזק [שאין שותפות בין המזיק לניזק], וא' סובר שזה חצי [של כל א' וא'], וזהו מה שקשה לר"י, עכשיו שאמרת, חס הרחמן [פי': ה' יתי בתורה] על המזיק שלוקח את השבח, הייתי אומר [אפילו במקום ש]שור שוה חמש סלעים שנגח שור שוה מנה [פי': כ"ה סלעים] והנבילה שוה חמשים זוז [י"ב סלעים וחצי], זה לוקח חצי החי וחצי המת וזה לוקח חצי החי וחצי המת [אם כן המזיק הרויח ג' סלע וג' רבעי סלע על הזיק שור של אחר]. אמרת. [הרי זה לא יתכן, שכן] איפה מצאנו שהמזיק נשכר, [והרי במקרה] כזה [הוא] נשכר. ונאמר [בפסוק] "שלם ישלם", בעלים [של המזיק רק] משלמים ואין בעלים לוקחים. מה הוא "ונאמר". אם תאמר, היינו רק במקום שיש הפסד לניזק, אבל במקום שאין הפסד לניזק, כגון שור שוה חמש סלעים שנגח שור שוה חמש סלעים והנבילה יפה שלשים זוז [פי': ו' סלעים, והיינו שהוקרה הנבילה משמתה], שגם המזיק יקח משבחו. נאמר [בפסוק] "שלם ישלם", בעלים [של המזיק רק] משלמים ואין בעלים לוקחים.

א"ל רב אחא בן תחליפא לרבא, א"כ, מצינו לפי רבי יהודה תם משלם יותר מחצי נזק, והתורה אמרה "ומכרו את השור החי וחצו את כספו". [אלא צ"ל ש]ר' יהודה סובר [שה]פחת שפחתה מיתה מחלקים [אבל] מאיפה אנו יודעים [שמחלקים] בחי. מ"וגם את המת יחצון". והרי ר' יהודה לומד מזה שזה נוטל חצי החי וחצי המת, וזה נוטל חצי החי וחצי המת. א"כ, שיכתוב הפסוק "ואת המת", מהו "וגם [את המת", אלא] לומדים מזה [מהמילה המיותרת] שני [לימודים].

מתני'. יש חייב על מעשה שורו ופטור על מעשה עצמו[3], פטור על מעשה שורו וחייב על מעשה עצמו. כיצד. שורו שבייש פטור, והוא שבייש חייב. שורו שסימא את עין עבדו והפיל את שינו פטור [מלהיות חייב לשחרר עבדו], והוא שסימא את עין עבדו והפיל את שינו, חייב [לשחרר עבדו]. שורו שחבל באביו או באמו חייב [תשלומי נזקם], והוא שחבל באביו או אמו, פטור [שהוא חייב מיתה, ורק מקבל את העונש החמור]. שורו שהדליק את הגדיש בשבת חייב [חצי נזק, שזה משונה, ואין פטור של מקבלים את העונש היותר חמור], והוא שהדליק את הגדיש בשבת, פטור, מפני שהוא חייב מיתה[4].

גמ'. רבי אבהו לימד לפני רבי יוחנן, כל המקלקלים [בשבת] פטורים, חוץ מחובל ומבעיר[5] [שכן לולא זה לא צריכים פסוק להתיר מילה בשבת, וגם למה לא הורגים בת כהן שזינתה בשריפה בשבת, אלא צ"ל שאפילו שאלה מקלקלים חייבים עליהם]. א"ל, לך תלמד את זה בחוץ [פי': זה טעות], חובל ומבעיר אינה נלמדת, [אלא גם אלה פטורים במקלקל בשבת], ואם תמצא לומר [שהיא] נלמדת [פי': שחובל ומבעיר חייבים בשבת אפילו במקלקלים, היינו דווקא במקרה ש]חובל, כשצריך לכלבו[6] [שהוא מקלקל כדי לתקן, וכן] מבעיר, כשצריך לאפרו[7].

למדנו [במשנה שלנו], **שורו שהדליק את הגדיש בשבת, חייב, והוא שהדליק את הגדיש בשבת, פטור**, ו[מזה, שהם] כתוב[ים יחד, משמע] הוא דומה לשורו, מה שורו שלא צריך לו [לשריפה זו],

---

1. עי' רמב"ם (מ"מ פ"ז ה"ח): שמין למזקין, כיצד, הרי שנגח כלי של חבירו אין הוא אומר אין בהמתו, אין מומרין למזיק קם ליתם אם הכלי השבור ושלם זהב דמי כליו, אלא מומדין כמה פחת הכלי מדמיו ונותן לו כל הפחת אם היה המזיק מועד, או חצי הפחת אם היה תם, שכן והמת יהיה לו, לניזק. פחת הנבלה על הניזק ושבח הנבילה, מולקין אותו הניזק והמזיק. וע' לחם משנה, שהקשה למה הרמב"ם לא הביא גירסי' שור שוה חמש סלעים שנגח שור שוה חמש סלעים והנבלה יפה שלשים זוז שקיל נמי מזיק בשבחא ומומי שלם ישלם הנבלים מסלעים ומיגם טוליס לגומר אין לומר שיהיה וכתבו הטור. ע' מור שמח: הנה רבינו סתים, וכמו"ש (מו"מ סימן ת"א סע"ג) כתב ודוקא שנודע לניזק בשעת מיתה, אבל אם לא נודע לו, הפחת על המזיק, עד שיודע לניזק, וטעמו כמ"ש בתוס' (לעיל י ע"ב ד"ה לא יכפיל) כשהמזיק משמת מכח, משלם כשעת העמדה בדין, משום דכיון דהניזק הוא תי, יש לו להמתין עד שיתבעם, אבל בהומת, היה לו למוכרו, וזה שיך דוקא בנודע לניזק בשעת מיתה. עי' טו"ע (מו"מ סי' תג ס"ב), סוד"ש לעיל י ע"ב הערה 3. **2.** י"ג "דר"מ". **3.** עי' טו"ע (מו"מ סי' תה ס"ג), סוד"ש לעיל לג ע"ב הערה 6. עי' טו"ע שאם עשה הוא כן היה שהו שאכל בהצין ושתו, או שהחליק גדיש בשבת, שייב בנזקיו, טע"פ שאם עשה הוא כן מציהו בשבת פטור. **4.** עי' רע"ק: בירושלמי (בתוספות פ"ג ה"ח) איתא, הרי המציל גדישו של חבירו בשבת על מיטתו הרשאון שייב מכות, מכאן ואילך בתשלומין. ולית [ולא] תמר כן על כל מיטתו ומיטתו יש בה התרייט [התרפאת] מיתה כו', ע"כ. והנה לגבי מדליק גדיש, כיון דיש עליו חיוב מיתה על כל מיטתו ומיטתו, טע"פ דפין ד"ל דנין על מיטתו הסניה, דכבר נתחייב על מיטתו הרשאונה, מ"מ הוי כמו שייבי מיתות שונגין, ע"כ. עוד יש להקשות, דהנה בירושלמי (שם) שהקשה ממאי דמדליק גדיש בשבת פטור מממון, הא החיוב מיתה הוי רק על מיטתו הרשאונה ואין מה שיפטרו מתשלומים מכאן ואילך, ותירץ דהחיוב מיתה הוי על כל מיטתו ומיטתו יעו"ש. והנה בדברי הירושלמי לא נתפרש אם זה בשיטת ר' יוחנן או ריש לקיש, ויש שתמהו שהירושלמי לומד דעת ר"י דחשיב כבבא אחת וכל דברי הירושלמי הם רק לגירסת דרש לקיש דשם משום ממונו, דלפי דבריו החיוב ממון בא על המעך הפריפה בכל מיטתו ומיטתו, וזה הקשה הירושלמי, דבאמת שפיר אין חיוב מיתה, אבל גם אם נחמר כך, קשה שמדברי הירושלמי מבואר שלא כדברי התוס' דיקל, דהא בתוס' כתבו דגם בכלו לו אינו אלא לריש לקיש פוטרים לו מתשלומים מטעם קים ליה בדרבה מינייה, דחומ' ועל מעשה שנגח גם בכלו, וע"כ מה שכתב לחלק חיוב מיתה מיתה בשעשה הגדיש, קוף קוף צריכין להסבירה הרשאומה ומעלין שעל מעשה אחד גם בכלו, דהא בתוס' כתבו שלא מתקנין הן אלא דוקא שנתכוין להזיק גם לחבירו, וכן כתב הרמב"ם (הל' נזקי ממון פ"ו ה"ח) וכ"כ הרשב"ם (בבא בתרא מב ע"ב ד"ה אלא) וכ"כ הרא"ש (שם פ"ב ס"ב) וכ"כ הרמב"ן (שם) וכ"כ הר"ן (שם פ"ב ה"ב) וכ"כ הרשב"א (שם) וכ"כ הריטב"א (שם) וכ"כ הנמוק"י (שם) וכ"כ הטור (חו"מ סי' שפו) וכ"כ הב"י (שם) וכ"כ הש"ך (שם ס"ק ב) וכ"כ הנתיבות (שם ס"ק ב) וכ"כ הערוך השלחן (שם ס"ב) וכ"כ הגרש"ק (בקובץ שיעורים ח"ב סי' ב) וכ"כ הגרי"ש

אף הוא גם לא צריך [לשריפה זו לאפרו, והרי הוא מקלקל], וכתוב, [שהאדם] פטור, מפני שהוא נדון בנפשו. לא [פי׳: לא מדובר בציור כזה, אלא מזה שהם כתובים יחד, משמע שהציור שבו מדובר הוא כאשר], שורו דומה לו, מה הוא שצריך [לשריפה], אף שורו שצריך [לשריפה]. איך מצאנו [ציור ש]שורו [צריך לשריפה]. א״ל רב אויא, במה מדובר כאן, בשור פקח, שקיבל נשיכה בגבו, וצריך אפר, וגלגל באפר. ומאיפה אנו יודעים [שהשור התכוון לכך [1]]. שכן לאחר ששרפו גלגל באפר [2]. וכי יש [מקרה] כזה. כן, שאותו שור שהיה בביתו של רב פפא שכאב לו שיניו, נכנס וזרק [3] לכלי האצור בו השכר [4] ושתה את השכר ונתרפא.

אמרו התלמידים לפני רב פפא, וכי אפשר לומר שורו דומה לו. והרי כתוב, שורו שבייש, פטור, והוא שבייש, חייב, שורו דומה לו שנתכוון לבייש, איך מצאנו [כזה דבר]. כגון שנתכוון [השור] להזיק, שאמר מר, [אם האדם] נתכוון להזיק אף על פי שלא נתכוון לבייש [חייב דמי בושת].

רבא אמר, המשנה שלנו [מדברת בהדליק גדיש בשבת] בשוגג [ששכח שזה שבת או שכח ששריפה אסורה בשבת], וכמו שלמדו בבית המדרש של חזקיה, שלמדו בבית המדרש של חזקיה, מכה אדם ומכה בהמה [הוקשו יחד], מה מכה בהמה, לא חלקת בה בין שוגג בין מזיד [5], [או] בין מתכוון לשאין מתכוון, [או] בין דרך ירידה לדרך עלייה [6], [ואין בא׳ מג׳ הסיבות כח] לפוטרו [מחיוב תשלומין] ממון [כאשר ההבהמה שלו הזיקה] אלא [בכל ענין הוא] חייב ממון. אף מכה אדם, לא תחלוק בו בין שוגג למזיד [7], [או] בין מתכוון לשאין מתכוון, [או] בין דרך ירידה לדרך עלייה, [אין בא׳ מג׳ הדברים הללו סיבה] לחייבו ממון [כאשר הכה במזיד הוא חייב מיתה] אלא לפוטרו ממון. אמרו התלמידים לרבא, וכי אפשר להעמיד [את המשנה] בשוגג. והרי כתוב ״מפני שנדון בנפשו״ [ושוגג לא נידון בנפשו]. כך נאמר, כיון דבמזיד נדון בנפשו. ואיך מדובר. שהיה צריך לאפרו [ואז בשריפת הגדיש יש חיוב מיתה בשבת אם נעשה במזיד], ועכשיו [שעשאו] בשוגג, [גם כן] פטור [מחיוב ממון].

מתני׳. שור [8] שהיה רודף אחר שור ואחר וניזק [השור הנרדף], זה [פי׳: בעלים של השור הניזק] אומר שורך הזיקו [ואתה חייב לשלם לי], וזה [פי׳: בעלים של השור המזיק] אומר לא, אלא [שורך] ניזק בסלע [ונתקל בו], המוציא מחבירו עליו [החיוב להביא] ראיה [בעדים]. היו שני [שוורים של בעלים שונים] רודפים אחר [שור] אחד [של בן אדם שלישי] [9], זה אומר שורך הזיק וזה אומר שורך הזיק,

---

1. ע״ מידושי ר׳ שמעון שקופ: כתב רש״י על זה דמי משמעת לפי׳ מריה נמי מיחייב, אם לא מזיד, וכ״ל ג״כ כן בלא נתכוון לה, קמ״ל דכתה שורו ופטור על מעשה עלמו. ומשמעי מקמיס מזה: דלכאורה אם יעשה מדם היזק, בתוחן שים שפך אם היה מז מיד מיתה עליו, יהיה פטור משפך, דממנו הוא מוזק, ואין לומר משום דהוה ודאי במיד ושפך בפטור וקי״ל באין יודע אם פרעתיך למייב, שכן ע׳ רשב״ם (גיטין עה) דרך משפך שאינו לפניו מייב באין יודע אם פרעתיך, אבל בשפך שלפניו פטור, וכן מוכח מכל שפך פרוזבול. ע׳ מו״מ (פ׳ עה) דרך בבר ושמע מייב באיני יודע אם פרעתיך, יעו״ש. ואמנם לפ׳ שקשה מידי, דהרי לפי השלקא דעתך נגמ׳ בעת, קוברים שקיס ליה בדרכה מיניה אינו פוטר, רק במיד מיתה ממש, היינו שיהיה דין מיתה בפועל. ולפ״ז אין שפך מיד מיתה פוטר, כיון דאין מיד מיתה בפועל, אבל לפי המסקנא של רבא שהמזיק מדבית שמואל וכדתנא דבי חזקיה, ולא בעינן מיד בפועל, אז גם שפך מיד מיתה פוטר, ע״כ. ועי׳ קוב״ש (ב״ק אות יח) שהירה דאפילו דמיתה בגמ׳ בעת, שהוא שוגגין פטורין, הוא משום דמסיקינן מכה אדם למכה בהמה כשם שאינה מכה בהמה כך לא מתחלה במכה אדם, אבל בשפך שדרכה נקוט להיפך כשם שאינה מכה בהמה אין שפך לודאי דהא שפך פטור, כך מתחלה במכה אדם אין שפך לודאי. והקשה הגרנד״פ על דברי הגרש״ר: וכי בשלקא דעתך של הגמ׳ לא ידעו מתנא דבי חזקיה אלא מלא מוכא מדברי רש״י דשפך קיס ליה בדרכה מיניה אינו פוטר ממון, דהא כתב דאי לא ידעינן לדרוך לאפרו, דמשפך פטור ממיתה, הרי הוא מייב ממון. ועי׳ מגן אברהם (סי׳ רעה סק״ק): הקשה בספר טורי אבן (דף מ׳) דבמו״מ (סי׳ תכד) פשק הטור דהמוכל בחבירו בשבת פטור משלומין משום שחייב מיתה וכאן פשק המגלחה שחייב לריכה לגופה פטור, ו״ל שהוא פשק, ולכן לגבי ממון המע״ה וכו׳. אלא שבבת רש״י דחייב ממון היינו משום דהא הוי ולאי מיזק דהרי עשה מעשה המחייב, ורק לתיכא פשק פטור, דשם הוא מייב מיתה הוא פטור, ומ״ל הו״ל כאיני יודע אם פרעתיך, דחייב. **2.** ע׳ בעל המאור: כדי שיהא מולדה דשן לשלם מז גמור כשלם, שאלמלא היתה כיוצא לזיק, היתה מולדה נקבן ולא היה משלם אלא חצי נזק. והוסיף המגלחת ה׳: ואמר הכותב זה לריך תיקון ופיכוח לפירושו, דאלמלי לא מפייב אלא חצי נזק אכולים גדיש משום דהוה להו לרועות, ואין משלמין אלא חצי נזק, וכ״כ מתכוין להנאתו דלמאריגן גבי חזיר שהיה נוהר בשפשה והמיז והזיק משלם חצי נזק, וכ״כ רבינו שלמה ז״ל גבי בהמה שהטילה גללים לעיסה, מ״מ אי אמנה מחמי לגמלא משלם ג״ם על מקום גחלא ולהכי קאמי שורו דומיא דידיה. **3.** רש״י נכרכות כד ע״ב. **4.** רש״י פסחים כ ע״ב. **5.** ע׳ ש״ע (חו״מ סי׳ שפח ס״ח), חוב״ד לענל לב ע״ב הערה 5. **6.** זהו מיקון בדיני גזלות, ע׳ מכות ז ע״ב. **7.** ע׳ ש״ע (חו״מ סי׳ תכא ס״ד): הטוען את השפה ויצאו ילדיה ומתה, אע״פ שהיא שוגג, ה״ז פטור מהשלומין ואינו משלם כלום, שנאמר: וכלה יהיה לשון עגם יענש (שמות כא, כב), לא מילת הכתוב בין שוגג למזיד בדבר שים בו מיתת ב״ד לפטורו מן השלומין). בד״מ, כשנתכוון לשפה. אבל אם נתכוון לשפה, ואגב את השפה, אע״פ ששפה, הואיל והמיתה בלא כוונה ה״ז כדבר שאין בו מיתת בית דין, ומשלם דמי ולדות. (וי״מ דאפילו לא נתכוון לשפה פטור משלומין) **מאיר המשפט**: שנאמר ולא יהיה לשון עגם יענש - לא מילת הכתוב בין שוגג למזיד בדבר שים בו מיתת ב״ד לפטורו משלומין (שמ״ע). כשנתכוון לשפה כו׳ - אף על גב דקרקע מיירי כשנים שמרגילין ומכוין להכות נתכוון ואגב השפה אלא בכוונה ומ״ש בריש סימן זה, מ״מ הדיוק למדנו מזה יהיה לשון עגם הם יהיה לשון עגם מדמי ולדות משום דקיים לן בדרכה ממנו, אבל כשנתכוון להשפה, דמ״ל דאין לך אדם בכי האי גוונא, אבל כשנתכוון להשפה, אף על פי שהיא שוגג בהשפה, למדנו מקרא כל שאם מזיד היה מייב מיתה אפילו אם היה שוגג בשומה מיתה ג״כ פטור מממון (שמ״ע). כדבר שאין בו מיתת ב״ד - דאין מיתת ב״ד נתכוון להרוג את זה והרג את זה, וכתב כדבר בכ״ף הדמיון, משום דבהרג שוגג ג״כ אין מיתת ב״ד ופפ״ש מיתת ב״ד ואפ״ה מחייבי הממון דפטור מדמי ולדות כיון דאיכא לד מיתת ב״ד אם היה מזיד, והכ״ל ג״כ כן בלא נתכוון לה, קמ״ל דכתה שורו ופטור על מעשה עלמו. ומשמעי מקמיס מזה: דלכאורה אם יעשה מדם היזק, בתוחן שים שפך אם היה מז מיד מיתה עליו, יהיה פטור משפך, דממנו הוא מוזק, ואין לומר משום דהוה ודאי במיד ושפך בפטור וקי״ל באין יודע אם פרעתיך למייב, שכן ע׳ רשב״ם (גיטין עה) דרך משפך שאינו לפניו מייב באין יודע אם פרעתיך, אבל בשפך שלפניו פטור, וכן מוכח מכל שפך פרוזבול. ע׳ מו״מ (פ׳ עה) דרך בבר ושמע מייב באיני יודע אם פרעתיך, יעו״ש. ואמנם לפ׳ שקשה מידי, דהרי לפי השלקא דעתך נגמ׳ בעת, קוברים שקיס ליה בדרכה מיניה אינו פוטר, רק במיד מיתה ממש, היינו שיהיה דין מיתה בפועל. ולפ״ז אין שפך מיד מיתה פוטר, כיון דאין מיד מיתה בפועל, אבל לפי המסקנא של רבא שהמזיק מדבית שמואל וכדתנא דבי חזקיה, ולא בעינן מיד בפועל, אז גם שפך מיד מיתה פוטר, ע״כ. ועי׳ קוב״ש (ב״ק אות יח) שהירה דאפילו דמיתה בגמ׳ בעת, שהוא שוגגין פטורין, הוא משום דמסיקינן מכה אדם למכה בהמה כשם שאינה מכה בהמה כך לא מתחלה במכה אדם, אבל בשפך שדרכה נקוט להיפך כשם שאינה מכה בהמה אין שפך לודאי דהא שפך פטור, כך מתחלה במכה אדם אין שפך לודאי. והקשה הגרנד״פ על דברי הגרש״ר: וכי בשלקא דעתך של הגמ׳ לא ידעו מתנא דבי חזקיה אלא מלא מוכא מדברי רש״י דשפך קיס ליה בדרכה מיניה אינו פוטר ממון, דהא כתב דאי לא ידעינן לדרוך לאפרו, דמשפך פטור ממיתה, הרי הוא מייב ממון. ועי׳ מגן אברהם (סי׳ רעה סק״ק): הקשה בספר טורי אבן (דף מ׳) דבמו״מ (סי׳ תכד) פשק הטור דהמוכל בחבירו בשבת פטור משלומין משום שחייב מיתה וכאן פשק המגלחה שחייב לריכה לגופה פטור, ו״ל שהוא פשק, ולכן לגבי ממון המע״ה וכו׳. אלא שבבת רש״י דחייב ממון היינו משום דהא הוי ולאי מיזק דהרי עשה מעשה המחייב, ורק לתיכא פשק פטור, דשם הוא מייב מיתה הוא פטור, ומ״ל הו״ל כאיני יודע אם פרעתיך, דחייב. **2.** ע׳ בעל המאור: כדי שיהא מולדה דשן לשלם מז גמור כשלם, שאלמלא היתה כיוצא לזיק, היתה מולדה נקבן ולא היה משלם אלא חצי נזק. והוסיף המגלחת ה׳: ואמר הכותב זה לריך תיקון ופיכוח לפירושו, דאלמלי לא מפייב אלא חצי נזק אכולים גדיש משום דהוה להו לרועות, ואין משלמין אלא חצי נזק, וכ״כ מתכוין להנאתו דלמאריגן גבי חזיר שהיה נוהר בשפשה והמיז והזיק משלם חצי נזק, וכ״כ רבינו שלמה ז״ל גבי בהמה שהטילה גללים לעיסה, מ״מ אי אמנה מחמי לגמלא משלם ג״ם על מקום גחלא ולהכי קאמי שורו דומיא דידיה. **3.** רש״י נכרכות כד ע״ב. **4.** רש״י פסחים כ ע״ב. **5.** ע׳ ש״ע (חו״מ סי׳ שפח ס״ח), חוב״ד לענל לב ע״ב הערה 5. **6.** זהו מיקון בדיני גזלות, ע׳ מכות ז ע״ב. **7.** ע׳ ש״ע (חו״מ סי׳ תכא ס״ד): הטוען את השפה ויצאו ילדיה ומתה, אע״פ שהיא שוגג, ה״ז פטור מהשלומין ואינו משלם כלום, שנאמר: וכלה יהיה לשון עגם יענש (שמות כא, כב), לא מילת הכתוב בין שוגג למזיד בדבר שים בו מיתת ב״ד לפטורו מן השלומין). בד״מ, כשנתכוון לשפה. אבל אם נתכוון לשפה, ואגב את השפה, אע״פ ששפה, הואיל והמיתה בלא כוונה ה״ז כדבר שאין בו מיתת ב״ד ואיה אחד מהם, אע״פ שהם של שים אחד פטור, שהרי אומר לו הבא ראיה שזה הטומד הוא שהזיק ואשלם לך. **מאיר המשפט**: והרי עדיש שאחד מהן הזיק - ר״ל ואין יכולין לטעון שבאשלם נלקה, משו״ה אם היו שניהן של אחד מהן מייב ובדמקיק, ואפ״ה היו של שנים פטורים שניהם אף שים עדיש שאחד מהן ודאי נגמו (שמ״ע). מגוף הפסוק שבשנים - ואפ״ה אינו שור כדי למיד אם זה מהמועד ואם זה מהמועד אם לא נתכוון, דנוסף אלי נזק מזה שהם הטומד כו׳ - נראה דאפ״ה הוא הטומד הוא אם זה מהמועד אם לא נתכוון, דנוסף אלי נזק מזה שהם הטומד ממ״ג, ואפ״ה הוא נגמו הרי בדין נוסף מגוף המזיק אלי נזק, ואם זה שמת נגמו הרי היה מועד ומייבים בעליו לשלם מנכסיו, וזה שור אם הטומד הוא מועד, ע״כ אינם מיכרים אלא מועד ואינה אם הוא, אלא שיהיו מהמבר שזה הטומד הוא מועד, ע״כ אינם מיכרים אלא מועד ואינה אם ג״כ אין מיתת ב״ד ואפ״ה אמרינן דפטור מדמי ולדות כיון דאיכא לד מיתת ב״ד אם היה מזיד, והכ״ל ג״כ כן בלא נתכוון לה, קמ״ל דכתה שורו ופטור על מעשה עלמו. ומשמעי מקמיס מזה: דלכאורה אם יעשה מדם היזק, בתוחן שים שפך אם היה מז מיד מיתה עליו, יהיה פטור משפך, דממנו הוא מוזק, ואין לומר משום דהוה ודאי במיד ושפך בפטור וקי״ל באין יודע אם פרעתיך למייב, שכן ע׳ רשב״ם (גיטין עה) דרך משפך שאינו לפניו מייב באין יודע אם פרעתיך, אבל בשפך שלפניו פטור, וכן מוכח מכל שפך פרוזבול. ע׳ מו״מ (פ׳ עה) דרך בבר ושמע מייב באיני יודע אם פרעתיך, יעו״ש. ואמנם לפ׳ שקשה מידי, דהרי לפי השלקא דעתך נגמ׳ בעת, קוברים שקיס ליה בדרכה מיניה אינו פוטר, רק במיד מיתה ממש, היינו שיהיה דין מיתה בפועל. ולפ״ז אין שפך מיד מיתה פוטר, כיון דאין מיד מיתה בפועל, אבל לפי המסקנא של רבא שהמזיק מדבית שמואל וכדתנא דבי חזקיה, ולא בעינן מיד בפועל, אז גם שפך מיד מיתה פוטר, ע״כ. ועי׳ קוב״ש (ב״ק אות יח) שהירה דאפילו דמיתה בגמ׳ בעת, שהוא שוגגין פטורין, הוא משום דמסיקינן מכה אדם למכה בהמה כשם שאינה מכה בהמה כך לא מתחלה במכה אדם, אבל בשפך שדרכה נקוט להיפך כשם שאינה מכה בהמה אין שפך לודאי דהא שפך פטור, כך מתחלה במכה אדם אין שפך לודאי. והקשה הגרנד״פ על דברי הגרש״ר: וכי בשלקא דעתך של הגמ׳ לא ידעו מתנא דבי חזקיה אלא מלא מוכא מדברי רש״י דשפך קיס ליה בדרכה מיניה אינו פוטר ממון, דהא כתב דאי לא ידעינן לדרוך לאפרו, דמשפך פטור ממיתה, הרי הוא מייב ממון. ועי׳ מגן אברהם (סי׳ רעה סק״ק): הקשה בספר טורי אבן (דף מ׳) דבמו״מ (סי׳ תכד) פשק הטור דהמוכל בחבירו בשבת פטור משלומין משום שחייב מיתה וכאן פשק המגלחה שחייב לריכה לגופה פטור, ו״ל שהוא פשק, ולכן לגבי ממון המע״ה וכו׳. אלא שבבת רש״י דחייב ממון היינו משום דהא הוי ולאי מיזק דהרי עשה מעשה המחייב, ורק לתיכא פשק פטור, דשם הוא מייב מיתה הוא פטור, ומ״ל הו״ל כאיני יודע אם פרעתיך, דחייב. **2.** ע׳ בעל המאור: כדי שיהא מולדה דשן לשלם מז גמור כשלם, שאלמלא היתה כיוצא לזיק, היתה מולדה נקבן ולא היה משלם אלא חצי נזק. והוסיף המגלחת ה׳: ואמר הכותב זה לריך תיקון ופיכוח לפירושו, דאלמלי לא מפייב אלא חצי נזק אכולים גדיש משום דהוה להו לרועות, ואין משלמין אלא חצי נזק, וכ״כ מתכוין להנאתו דלמאריגן גבי חזיר שהיה נוהר בשפשה והמיז והזיק משלם חצי נזק, וכ״כ רבינו שלמה ז״ל גבי בהמה שהטילה גללים לעיסה, מ״מ אי אמנה מחמי לגמלא משלם ג״ם על מקום גחלא ולהכי קאמי שורו דומיא דידיה. **3.** רש״י נכרכות כד ע״ב. **4.** רש״י פסחים כ ע״ב. **5.** ע׳ ש״ע (חו״מ סי׳ שפח ס״ח), חוב״ד לענל לב ע״ב הערה 5. **6.** זהו מיקון בדיני גזלות, ע׳ מכות ז ע״ב. **7.** ע׳ ש״ע (חו״מ סי׳ תכא ס״ד): הטוען את השפה ויצאו ילדיה ומתה, אע״פ שהיא שוגג, ה״ז פטור מהשלומין ואינו משלם כלום, שנאמר: וכלה יהיה לשון עגם יענש (שמות כא, כב), לא מילת הכתוב בין שוגג למזיד בדבר שים בו מיתת ב״ד לפטורו מן השלומין). בד״מ, כשנתכוון לשפה. אבל אם נתכוון לשפה, ואגב את השפה, אע״פ ששפה, הואיל והמיתה בלא כוונה ה״ז כדבר שאין בו מיתת ב״ד ואיה אחד מהם, אע״פ שהם של שים אחד פטור, שהרי אומר לו הבא ראיה שזה הטומד הוא שהזיק ואשלם לך. **מאיר המשפט**: והרי עדיש שאחד מהן הזיק - ר״ל ואין יכולין לטעון שבאשלם נלקה, משו״ה אם היו שניהן של אחד מהן מייב ובדמקיק, ואפ״ה היו של שנים פטורים שניהם אף שים עדיש שאחד מהן ודאי נגמו (שמ״ע). מגוף הפסוק שבשנים - ואפ״ה אינו שור כדי למיד אם זה מהמועד ואם זה מהמועד אם לא נתכוון, דנוסף אלי נזק מזה שהם הטומד כו׳ - נראה דאפ״ה הוא הטומד הוא אם זה מהמועד אם לא נתכוון, דנוסף אלי נזק מזה שהם הטומד ממ״ג, ואפ״ה הוא נגמו הרי בדין נוסף מגוף המזיק אלי נזק, ואם זה שמת נגמו הרי היה מועד ומייבים בעליו לשלם מנכסיו, וזה שור אם הטומד הוא מועד, ע״כ אינם מיכרים אלא מועד ואינה אם הוא, אלא שיהיו מהמבר שזה הטומד הוא מועד, ע״כ אינם מיכרים אלא מועד ואינה אם

(שמ״ע).

אף הוא נמי דלא קבעי ליה. לפרש ומקלקל הוא ולקני פטור מתשלומין מלמת מיתו מיתה לימה: אף שורו דקבעי ליה. לאו דוקא לפרש כן בעי לימה נמי מייב לשלם מלא על כריחו מדוייטא ומדלית מוקמינן לה׳ לחיובא והכי לפטורא דהכי משמע מתני׳ דמקום שהן מייב זה פטור לה׳ שורו מלא קבעי ליה לא מתורץ ים מייב על מעשה שורו ופטור על מעשה עלמו להם לימה מלא בעי ליה ממייב מתשלומין: בשור פקה. שהשור תמם: ומנא ידעינן. דלהכי לימיון דלמטרין לשמועין מתני׳ דלעיל׳ דמייב כי סלי גופא מפטר מתשלומין הוי שור מייב דלי מתשמח לפרי מריה נמי מיקייב לי לה ידעינן ביה דלעיל דלפרו ומין כלן ים מייב על מעשה שורו ופטור על מעשה עלמו: חינניה. שימו: ופתקיה לנויותא. דלקי כסוי ככלי שהשכר נמוכו: שורו. דפטור דומיא דמיזק דידיה היכי משכחת לה בגון שנתכוון לחזוק ד׳ דאמר מר נתכוון לחזוק אע״פ שלא נתכוון לבייש רבא אמר מהניתיה בשוגג ובדתנא דבי חזקיה ב׳ דתנא דבי חזקיה א׳ מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה ג׳ לא חלקת בה בין שוגג בין מזיד בין מתכוון לשאין מתכוון בין דרך ירידה לדרך עלייה לחייבו ממון אלא לפוטרו ממון אמרו ליה רבנן לרבא מי מצית מוקמת לה בשוגג והא מפני שנדון בנפשו קתני הכי קאמר כיון דבמזיד נדון בנפשו והיכי דמי דקא בעי לאפרו׳ השתא בשוגג פטור: מתני׳ ה׳שור שהיה רודף אחר שור אחר והזיק זה אומר שורך הזיק וזה אומר לא כי אלא בסלע לקה המוציא מחבירו עליו הראיה. ו׳היו שנים רודפים אחר אחד זה אומר שורך הזיק וזה אומר שורך הזיק שניהם

אף הוא נמי דלא קבעי ליה וקתני פטור מפני שהוא נדון בנפשו לא שורו דומיא דידיה מה הוא דקבעי ליה אף שורו דקבעי ליה היכי משכחת לה אמר (ליה) רב אויא הכא במאי עסקינן בשור פקח שעלתה לו נשיכה בגבו וקא בעי למקלייה ואיגנדר בקוטמא ומנא ידעינן דלכתר דקלייה קמגנדר בקוטמא ומי איכא כי האי גוונא אין דההוא תורא דהוה בי רב פפא דהוה בייבין ליה חינביה עייל [ט] ופתקיה לנויותא ושתי שיכרא ואיתבי אמרו רבנן קמיה דרב פפא [י] מי מצית אמרת שורו דומיא דידיה והא קתני שורו שבייש פטור והוא שבייש חייב שורו דומיא דידיה נתכוון לבייש היכי משכחת לה בגון שנתכוון להזיק [כ] דאמר מר נתכוון להזיק אע״פ שלא נתכוון לבייש רבא אמר מהניתיה בשוגג ובדתנא דבי חזקיה [כ] דתנא דבי חזקיה [א] מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה [א] לא חלקת בה בין שוגג בין מזיד בין מתכוון לשאין מתכוון בין דרך ירידה לדרך עלייה לחייבו ממון אלא לפוטרו ממון אמרו ליה רבנן לרבא מי מצית מוקמת לה בשוגג והא מפני שנדון בנפשו קתני הכי קאמר כיון דבמזיד נדון בנפשו והיכי דמי דקא בעי לאפרו׳ השתא בשוגג פטור: מתני׳ ה׳שור שהיה רודף אחר שור אחר והזיק זה אומר שורך הזיק וזה אומר לא כי אלא בסלע לקה המוציא מחבירו עליו הראיה. ו׳היו שנים רודפים אחר אחד זה אומר שורך הזיק וזה אומר שורך הזיק שניהם

ועי״ל לתפי׳ דמקלקל גמור מקמחת לה להיות נרינה לגופה כגון מוכל בתיסורי הגוף שמקור שיכול ליהנות ליתן לגללו וכן מבעיר בתיסורי הגוף שמקור שיכול ליהנות ליתן לגללו וכן מבעיר בתיסורי הגוף שמקור שיכול ליהנות בו לקידוח וכ״ת ורבי יוחנן מלי טעמא דלא מחייב מקלקל גמור להא טעמא דמקלקלין פטורין היינו משום דבעניך [ב] מלמדת מתמהת דמוכח בספ״ק דמציעה (דף י:) ולענין מבוכה מתמהת לה מייתינן מתניתין מתמהת דמוכח בספ״ק שפך חלב (כריתות דף יט:) לתמריע הכא למבוכה הוחל ומקלקל חייב מתעסק נמי מחייב ומתעסק לא מיקטר לגלי מטעם מלגלת מתמהת ול״ל נהי דלא בעינן מלגלת מתמהת מיהו כיון דגמרינן ממילה ומהבערת בת כהן מקלקל גמור לגלי דומיא דהכהו לגלי מקלקל גמור לגלי תקון במקלת ור׳ לחבהו נהי דלוקך מלוה לא מצי לגלי תקון מ״מ לריכה לגופה מצי לריך למלוה [ט] ול״ת לריך לכלבו ולאפרו היכי משכ לגופה מ״ם מפוחד גומא ואין לריך לגלי לעפרה [כ] ול״ל דלא דמי דהכא לריך לגלי לגמלא נמסה דכדי ליתא לכלבו [ב] היכ הכא הוא הנפש כדי ליתא לכלבו ומבעיר נמי [לריך] להבעירה כדי לעשות לפר כמו מבעיר לבל קדירה ולא דמי לאופר גומא דממילא ואין להנה כלל ממנו ול״ת הא דאמרינן בפ״ק דיבמות (דף ו:) דלתקטרין קרא למיסר הבערת בת כהן הוא מפני ס״ד למיסר מקל ומומר דעבודה דמשמ שבת מיפוק ליה דאי לא כתיב הבערה בת כהן הוה שריק כל מקטרין קרא למיסר הבערת בת כהן

זאת אומרת חלוקים עליו חבירו על סומכוס. דוקא נכי הלי גדול הוזק. ויש גורסו שור לפי קטן הוזק. ודמי הקטן תקח ומותר לפי גדול מרובה לו תקח קטן שלי ומלי וזק של קטן שלך קח מן הגדול: **גמ'** על סומכוס. למאי נפקא מינה לן בכי האי גוונא לפי סומכוס שלחו לי שניהם פטורים. לתרוייהו מלמא ליה: שניהם חייבין. מפרש בגמרא: שניהם חייבים ב היה אחד גדול ואחד קטן הניזק אומר גדול הזיק והמזיק אומר לא כי אלא קטן הזיק ג אחד תם ואחד מועד הניזק אומר מועד הזיק והמזיק אומר ד) לא כי אלא תם המוציא מחבירו עליו הראיה. ה היו הניזקין שנים אחד גדול ואחד קטן והמזיקין שנים אחד גדול ואחד קטן הניזק אומר גדול הזיק את הגדול וקטן את הקטן והמזיק אומר לא כי אלא קטן את הגדול וגדול את הקטן ו אחד תם ואחד מועד הניזק אומר מועד הזיק את הגדול ותם את הקטן והמזיק אומר לא כי אלא תם את הגדול ומועד את הקטן המוציא מחבירו עליו הראיה: **גמ'** אמר רבי חייא בר אבא [זאת אומרת] חלוקים עליו חבירו על סומכוס ז) דאמר ממון המוטל בספק חולקין ח) א"ל ר' אבא בר ממל לר' חייא בר אבא אמר סומכוס אפילו ברי וברי א"ל אין ט) אמר סומכוס אפילו ברי וברי וממאי דמתני' בברי וברי הוא דקתני זה אומר שורך הזיק וזה אומר לא כי מתקיף לה רב פפא מדרישא ברי וברי סיפא נמי ברי וברי אימא סיפא היה אחד גדול ואחד קטן ניזק אומר גדול הזיק ומזיק אומר לא כי אלא קטן הזיק אחד תם ואחד מועד ניזק אומר מועד הזיק והמזיק אומר לא כי אלא תם הזיק המוציא מחבירו עליו הראיה הא לא מייתי ראיה שקיל בדאמר מזיק נימא תהוי תיובתא דרבה בר נתן דאמר מעמו חטים והודה לו בשעורים פטור אלא בברי ושמא דקאמר ברי מאן דקאמר שמא מאן אי נימא דקאמר ניזק ברי וקאמר מזיק שמא אכתי לימא תהוי תיובתא דרבה בר נתן אלא דקאמר ניזק שמא וקאמר מזיק ברי ומדסיפא ניזק שמא ומזיק ברי רישא נמי ניזק שמא ומזיק ברי ואמר סומכוס אפי' בהא דאיצטריך לאשמועינן דלא לא י סיפא ניזק שמא ומזיק ברי רישא ניזק ברי ומזיק שמא והא לא דמיא רישא לסיפא אמרי ברי ושמא שמא וברי חד מילתא היא ברי וברי שמא וברי תרי מילי נינהו. גופא אמר רבה בר נתן טענו חטין והודה לו בשעורין פטור מאי קמ"ל תנינא כ) טענו חטין והודה לו בשעורין פטור אי מהתם הוה אמינא פטור מדמי חטין וחייב בדמי שעורין קמ"ל לי דפטור לגמרי תנן היו הניזקין שנים אחד גדול ואחד קטן וכו' הא לא מייתי ראיה שקיל בדקאמר מזיק אמאי חטים ושעורים נינהו ראוי ליטול ואין לו מ) והתניא הרי זה משתלם על הקטן מן הגדול ולגדול מן הקטן דתפס תנן היה אחד תם ואחד מועד הניזק אומר מועד הזיק את הקטן והמזיק אומר לא כי אלא תם את הגדול ומועד את הקטן המוציא מחבירו עליו הראיה הא לא מייתי ראיה שקיל בדקאמר מזיק ואמאי חטין ושעורין נינהו ראוי שניהם פטורים ב אם היו שניהם של איש אחד שניהם חייבים ב היה אחד גדול ואחד קטן הניזק אומר גדול הזיק והמזיק אומר לא כי אלא קטן הזיק ג אחד תם ואחד מועד הניזק אומר מועד הזיק והמזיק אומר ד) לא כי אלא תם המוציא מחבירו עליו הראיה. ה היו הניזקין שנים אחד גדול ואחד קטן והמזיקין שנים אחד גדול ואחד קטן הניזק אומר גדול הזיק את הגדול וקטן את הקטן והמזיק אומר לא כי אלא קטן את הגדול וגדול את הקטן ו אחד תם ואחד מועד הניזק אומר מועד הזיק את הגדול ותם את הקטן והמזיק אומר לא כי אלא תם את הגדול ומועד את הקטן המוציא מחבירו עליו הראיה: **גמ'** אמר רבי חייא בר אבא [זאת אומרת] חלוקים עליו חבירו על סומכוס ז) דאמר ממון המוטל בספק חולקין ח) א"ל ר' אבא בר ממל לר' חייא בר אבא אמר סומכוס אפילו ברי וברי א"ל אין ט) אמר סומכוס אפילו ברי וברי וממאי דמתני' בברי וברי הוא דקתני זה אומר שורך הזיק וזה אומר לא כי מתקיף לה רב פפא מדרישא ברי וברי סיפא נמי ברי וברי אימא סיפא היה אחד גדול ואחד קטן ניזק אומר גדול הזיק ומזיק אומר לא כי אלא קטן הזיק אחד תם ואחד מועד ניזק אומר מועד הזיק והמזיק אומר לא כי אלא תם הזיק המוציא מחבירו עליו הראיה הא לא מייתי ראיה שקיל בדאמר מזיק נימא תהוי תיובתא דרבה בר נתן דאמר מעמו חטים והודה לו בשעורים פטור אלא בברי ושמא דקאמר ברי מאן דקאמר שמא מאן אי נימא דקאמר ניזק ברי וקאמר מזיק שמא אכתי לימא תהוי תיובתא דרבה בר נתן אלא דקאמר ניזק שמא וקאמר מזיק ברי ומדסיפא ניזק שמא ומזיק ברי רישא נמי ניזק שמא ומזיק ברי ואמר סומכוס אפי' בהא דאיצטריך לאשמועינן דלא לא י סיפא ניזק שמא ומזיק ברי רישא ניזק ברי ומזיק שמא והא לא דמיא רישא לסיפא אמרי ברי ושמא שמא וברי חד מילתא היא ברי וברי שמא וברי תרי מילי נינהו. גופא אמר רבה בר נתן טענו חטין והודה לו בשעורין פטור מאי קמ"ל תנינא כ) טענו חטין והודה לו בשעורין פטור אי מהתם הוה אמינא פטור מדמי חטין וחייב בדמי שעורין קמ"ל לי דפטור לגמרי תנן היו הניזקין שנים אחד גדול ואחד קטן וכו' הא לא מייתי ראיה שקיל בדקאמר מזיק אמאי חטים ושעורים נינהו ראוי ליטול ואין לו מ) והתניא הרי זה משתלם על הקטן מן הגדול ולגדול מן הקטן דתפס תנן היה אחד תם ואחד מועד הניזק אומר מועד הזיק את הקטן והמזיק אומר לא כי אלא תם את הגדול ומועד את הקטן המוציא מחבירו עליו הראיה הא לא מייתי ראיה שקיל בדקאמר מזיק ואמאי חטין ושעורין נינהו ראוי

מזדמנין ניזק שמא ומזיק ברי רישא נמי כו' ואמר סומכוס כו'. מצד מסיפא גופה ליכא למיפרך למימר כיון למיכא סולמה ממקמת שהרי מודה שהקטן זזיקו לכל הפחות הלכך היכא למימר קתאמר סומכוס מולקים אע"ג דניזק קתאמר שמא ומזיק אמר ברי ואם תאמר למימא ברי ושמא ברי עדיף כדקתאמר רב יהודה מהגוזל בתרא (לקמן דף קיח.). גבי מנה לי בידך והלה אומר איני יודע ומ"ש לומר להטפח הוי ברי מוכ"ז שלא יהיה לו פנים לצקר כיון שהמציאו יכול לידע שבקשו זה והשמא אינו יודע שאין זוכר כלל אם מייב לו ומוכחת מילתא דמייב לו מצד הכא ברי שלו גרוע שיודע בחצירו שאין יכול להכחישו ולכך מוטל ברי והכי אמר קתאמר שמא לפי שלא רצה המעשה הלכך לא למימרינן ברי עדיף: **רישא** במזיק שמא. ואם תאמר והא לא מייתי ראיה שקיל בדאמר מזיק דהא ניזק מספקא ליה. **ואקשי' והא לא דמי רישא לסיפא.** רישא ניזק ברי ומזיק שמא סיפא מזיק ברי ומזיק שמא. **ופריק ברי ושמא שמא וברי חדא מילתא היא** אבל רישא לאוקומה בברי וברי וסיפא ברי ושמא תרתי מילי נינהו. ואפשר דברי וברי אפי' סומכוס מודה שמוציא מחבירו עליו הראייה וכי פליג בשמא ושמא או בברי וברי ומזיק שמא סיפא מזיק ברי וניזק ברי ומזיק שמא רישא ניזק ברי ומזיק שמא ומודה דזה ניזק מספקא ליה. **ואקשי' והא לא דמי לסיפא** דהא ניזק ברי ושמא שמא וברי חדא מילתא היא

שניהם פטורים [שכן אין ראיה של מי הזיק, והמוציא מחבירו עליו הראיה, אבל] אם היו שניהם של איש אחד, שניהם חייבים[1]. [אם שני שוורים תמים של בעלים א׳ רדפו אחרי שור של איש א׳, והזיקו, ו]היה אחד [מהשוורים מזיקים] גדול [ובגופו מספיק שוויות לשלם כל החצי נזק שנגרם לשור הניזק] ואחד קטן [ואין בגופו מספיק שוויות לשלם כל החצי נזק, ושאר החצי נזק הניזק יפסיד], הניזק אומר הגדול הזיק, והמזיק אומר לא אלא הקטן הזיק[2]. [וכן אם] אחד [מהשוורים המזיקים הם] תם ואחד מועד, הניזק אומר מועד הזיק [ומגיע לי נזק שלם], והמזיק אומר לא, אלא תם הזיק [ורק מגיע לך חצי נזק, בב׳ המקרים] המוציא מחבירו עליו הראיה. [ואם במקרה ש]היו שני [שוורים] שנזקו, אחד גדול ואחד קטן, וכן היו ב׳ מזיקים, אחד גדול ואחד קטן, הניזק אומר גדול הזיק את הגדול וקטן את הקטן, והמזיק אומר לא, אלא קטן [הזיק] את הגדול והגדול [הזיק] את הקטן [שאז אין בקטן מספיק לשלם כל חצי הנזק משור הגדול, והנזיק יפסיד. וכן במקרה שהיו ב׳ שוורים מזיקים] אחד תם ואחד מועד, הניזק אומר מועד הזיק את הגדול ותם את הקטן, והמזיק אומר לא, אלא תם [הזיק] את הגדול ומועד את הקטן, המוציא מחבירו עליו הראיה.

גמ׳. אמר רבי חייא בר אבא, זאת אומרת [פי׳: רואים מדברי המשנה, שכתוב המוציא מחבירו עליו הראיה] שחבירין של סומכוס [פי׳: רבנן] חולקים עליו, ש[כן סומכוס] אמר, ממון המוטל בספק חולקים. ר׳ אבא בר ממל שאל את ר׳ חייא בר אבא, האם] סומכוס אמר [שחולקים] אפילו בודאי וודאי [פי׳: שגם התובע וגם הנתבע אומרים טענתם בודאות, ולא בספק, אבל מאחר וזה ספק לבית דין, לכן חולקים]. א״ל, כן, אמר סומכוס אפילו ברי וברי. ואיפה יודעים שמשנתינו מדובר בודאי וודאי הוא. שכתוב ״זה אומר שורך הזיק וזה אומר לא וכו׳״ [ומזה שאמר הנתבע ״לא אלא״ רואים שזה טענת ודאי].

רב פפא שאל [על ר׳ חייא בר אבא], מזה שתחילת המשנה בודאי וודאי, וגם סוף המשנה בודאי וודאי, [איך] נאמר בסוף המשנה, היה אחד גדול ואחד קטן, ניזק אומר גדול הזיק, ומזיק אומר לא אלא קטן הזיק, אחד תם ואחד מועד, ניזק אומר מועד הזיק, והמזיק אומר לא אלא תם הזיק, המוציא מחבירו עליו הראיה. [ואם] זה [פי׳: הניזק] לא מביא ראיה, הוא לוקח כמו שהמזיק אמר [וגובה מן התם אע״פ שהניזק אומר שודאי זה לא הזיק לשורי]. אולי זה פירכה לדברי רבה בר נתן, שאמר, [מי] שטען [שחבירו חייב לו] חטים ו[הנתבע] הודה לו [שחייב לו] שעורים, פטור [אפילו מדמי שעורים, שהרי מזה שהתובע לא בקש שעורים, הוא מחל אותם לו].

אלא [צריך לומר שבמשנה מדובר] בודאי ואולי [שא׳ טוען ״ודאי״ וא׳ טוען ״אולי״]. מי אמר ״ודאי״ ומי אמר ״אולי״. אם תאמר שהניזק אמר ודאי והמזיק אמר אולי, עוד אפשר לומר שזה פירכה לדברי רבה בר נתן. אלא [במשנה מדובר] שהניזק אמר ״אולי״ והמזיק אמר ״ודאי״ [ומזה שהניזק אמר ״אולי״ אם כן הוא תבע מב׳ השוורים]. ומזה שבסוף המשנה מדובר שהניזק אמר אולי, והמזיק אמר ודאי, גם בתחלת המשנה מדובר שהניזק אמר אולי והמזיק אמר ודאי, וסומכוס אמר אפי׳ בזה [המקרה חולקים], שצריכים ללמד שלא [חולקים אלא המוציא מחבירו עליו להביא ראיה]. לא, בסוף [מדובר] שהניזק אמר אולי, והמזיק אמר ״ודאי״, ובתחלת המשנה מדובר שהניזק אמר ״ודאי״ והמזיק אמר ״אולי״[3]. והרי [לפי זה] התחלת המשנה לא דומה לסופו. אמרו, ודאי ואולי ואולי וודאי, הוא דבר אחד, [אבל] ודאי וודאי, ואולי ודאי, הם ב׳ דברים [ואין מקום לכתוב אותם במשנה אחת].

מה שלמדנו לפני כן, אמר רבה בר נתן, [מי] שטען [שחבירו חייב לו] חטים ו[הנתבע] הודה לו [שחייב לו] שעורים, פטור[4]. מה לומדים [מזה, הרי] למדנו [את זה במשנה בשבועות], טענו חטים והודה לו בשעורים, פטור [ולמה צריך רבה בר נתן להוסיף על המשנה]. אם [רק היינו לומדים] משם [פי׳: מהמשנה בשבועות], הייתי אומר [שהנתבע] פטור מדמי חטים [אבל הוא] חייב בדמי שעורים, לכן לומדים [שלא, אלא] שהוא פטור לגמרי.

למדנו, היו הניזקין שנים, אחד גדול ואחד קטן וכו׳, [הרי משמע שאם] זה לא הביא ראיה, הוא לוקח כמו שהמזיק אומר. ולמה. [הרי זה בדיוק כמו] חטים ושעורים. [נכון, הוא לא לוקח כלום משום שמה שתבע אינו מה שהודה בו, אלא כשאמרו ״לוקח כמו שהמזיק אומר״ פירושו] ראוי ליטול [כמו שהמזיק אומר] ולא לוקח [כלום].

והרי למדנו, הרי זה משתלם על הקטן מן הגדול, ולגדול מן הקטן. [שם מדובר] שתפס [הניזק את השוורים של המזיק].

למדנו, היה אחד תם ואחד מועד, הניזק אומר מועד הזיק את הגדול ותם את הקטן, והמזיק אומר לא אלא תם [הזיק] את הגדול ומועד [הזיק] את הקטן, המוציא מחבירו עליו הראיה. [הרי משמע שאם] זה לא מביא ראיה, הוא לוקח כמו שאמר המזיק. ולמה. [הרי זה בדיוק כמו] חטים ושעורים.

---

1. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ ת ס״ג), הוס״ד לעיל לה ע״ש הערה 9. **2.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ ת ס״ג): היו שני השוורים הרודפים אחד גדול ואחד קטן, הניזק אומר הגדול הזיק והמזיק אומר קטן הזיק, היה אחד תם ואחד מועד, הניזק אומר מועד הזיק והמזיק אומר תם הזיק, המוציא מחבירו עליו הראיה. [לפי היסה אם ראיה כיוצא בזה הזיק בלא עדים משלים שאחד מהני אלו הזיק, משלם המזיק כמו שאומר] ואם טען הניזק שאחד מהם יודע ודאי שזה הזיק נפניך, הרי המזיק משלם מה שהודה ונשבע שבועת המודה על השאר. הגה: ויש לומרים לתין כאן שבועה כלל, דהוי ליה כטענו מטין והודה לו בשבועה דפטור אף במה שהודה, ואפילו אפס מפקינן מיניה. ודוקא טען הניזק ברי, אבל אם טוען שמא משלם המזיק כמו שהוא טוען: **מגיד משנה:** המוציא מחבירו עליו הראיה - כל שלא היתה אם ראיה ברורה שזה הזיק אלא עדים מעידים שאחד מהנים אלו הזיק, משלם המזיק כמו שאומר, ואם הניזק אמר ברי לי שגדול הזיק ואין לו עדים, שיטת המחבר שטוען כדברי המזיק, אבל אם אין עדים בכלל אלא רק הניזק טוען ברי שגדול הזיק, הוה ליה טענו מיטין והודה לו בשבועה, והרמ״א סובר שאומר שהוא מודה שהאחר לא הזיקו, לפיכך אם אין לו עדים אינו טוען כלום, דמזה שאומר שהזיקו אינו טוען שהרי המזיק מכחישו, גם מהשני אינו טוען שהרי הודה לו שאינו הזיקו, ודומה לטוענו מיטין והודה לו בשבועה שפטור אף מדמי שעורים, אלא ש״ע למה כתב הרמ״א דיש לומרים לתין כאן שבועה כלל כו׳, דה״ל למימר לתין כאן משלומין כלל (סמ״ע), וגם קשה דמ״מ שבועת היסת צריך ליפטר, ול״ל דכתב הרמ״א, ר״ל לא חיוב משלומין אלא שבועה לתוריינהו, ומשבועת היסת לא חיירי כאן (סמ״ע וש״ך). ואם טען הניזק אחד יודע ודאי ואי - ואף על גב דבעלמא ס״ל להמחבר דאע״ג שאינו טוען ״אחד יודע״ הוי מחויב שבועה וכמ״ש לעיל סי׳ ע״ב סעיף י״ב, שאני התם דיכול להיות שאינו יודע אבל הכא אם אינו טוען ״אחד יודע״, ודאי אינו יודע, שהרי המזיק לא היה אם וכיון שהניזק בעצמו מודה שטוען ״אחד יודע״ - כל זה דווקא כשאחד מהן אם ואחד מהן מועד, דכיון דאחד מהן מועד שבועת הניזק היא על נכסי המזיק, נמצא דגם שור תם בכלל שבועה נכפיו הוא, משו״ה מחשב כמודה מקצת, אבל בשאחד גדול ואחד קטן שור תם בכלל שבועה נכפיו הוא, משו״ה מחשב כמודה מקצת, אבל בשאחד מהן תם ואחד מהן מועד, אין כאן שבועה כלל, דה״ל כטוענו מיטין כו׳ (סמ״ע), ואף על גב דהתם הוא נזען והעלימי לעיל סי׳ פ״ו ס״ק ו ופ״ק סי״ב ס״ק ד דדבר שהוא נזען ס״ל הילך אפי׳ הוא בניסו של הנתבע, היינו היכא שהוא של התובע מיד כגון בפקדון וכי האי גוונא דכל היכא דאיכא לתיובתי׳ דמלתי׳ מיתי׳ משלי״ך הכא ליכא כיון דלריך שומא לא ס״ל הילך (ש״ך), וכן עיקר (קצה״ח), וי״ל דטעמא דהילך פטור הוא משום דכמאן דנקט להו דמי ואין זה מודה כלל, דכיון שמזומן לתת לו ור״ל כאילו כבר נתן לו קודם שנתבעו, ובזי קנס לאינו מתחייב כלל בלי תביעה ובעינן תביעה בבעלים דמודה קנס אינו אלא בעדים ובב״ד ואפילו לגאת ידי שמים אינו חייב בלא ב׳ ד׳ ת״ש אפילו הילך חייב, דלא שייך בזה לומר כיון שמזומן לתת לו ור״ל כמאן דנקט בידו קודם התביעה, דהא אינו מחויב עד אחר התביעה בעדים ובב״ד (קצה״ח בשם אחיו). וי״ל כו׳ - ולעיל סי׳ פ״ח סעיף י״ב הוכחתי דלא כהי״מ וה״ה דאם אין לו עדים אלא שמשלם הפחות שבשניהם וכן תפיסה מהני ליטול כדקאמר מזיק אפי׳ ליכא עדים (ש״ך). עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ ת ס״ק), הוס״ד לעיל לה ע״ש הערה 1. **3.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ ת ס״ג), הוס״ד לעיל לה ע״ש הערה 8. **4.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ פח סי״ב): תבעו שני דברים, כגון חטים ושעורים, והודה לו בתחת מהם, חייב ליתן לו מה שהודה לו, ונשבע על השאר. אבל תבעו חטים והודה לו בשעורים, פטור אף מדמי שעורים. ויש מי שאומר שהטעם משום דהחיוב כאילו הודה [התופס] (תבעו) שאינו חייב לו שעורים, ולפיכך אפילו יש עדים על השעורים, פטור, דהולאת בעל דין כמאה עדים דמי. הגה: ואפילו יודע שהנתבע שחייב לו השעורים, פטור לשלם לו, דהוי כאילו מחל לו התופס, וכמו שנתבאר לעיל סימן ע״ח ס״ב ו״ל, כן נלאה לי, ולגי כיס מי שמוחל. ויש מי שאומר דדוקא כשאין לו: חטים הלויתיך ביום פלוני ושעבח פלוניס, והלה אומר: שעורים היו, ואם אינך מאמינו שנשבע, היה טוען על שנשבע, כיון דבשבח אחת הלוהו, אבל אם הודה שלא הלוה לו שעורים. (אבל בלאו הכי, ודאי חייב, דאין אדם מוחל על שבח מבעוד שאר מבעוד אם לא שבע אבל אם).

[נכון, הוא לא לוקח כלום משום שמה שתבע אינו מה שהודה בו, אלא כשאמרו "לוקח כמו שהמזיק אומר" פירושו] ראוי ליטול [כמו שהמזיק אומר] ולא לוקח [כלום][1]. והרי למדנו, הרי זה משתלם לקטן מן המועד, ולגדול מן התם. [שם מדובר] שתפס [הניזק את השוורים של המזיק].

היו שניהם של איש אחד, שניהם חייבים. אמר רבא מפרזיקא לרב אשי, למדנו מזה, [שני] שוורים תמים [של איש א'] שהזיקו [אם הניזק] רוצה [הוא יכול] לגבות או מזה או מזה [ואם אבד האחד קם חבירו במקומו ומשתלם הימנו. לא, אין ראיה לזה, שכן] במה מדובר כאן, ב[שוורים] מועדים [שמשלם מעליה, ולכן כל נכסיו אחראים לפרעון]. אם [מדובר בשוורים] מועדים, איך נאמר בסוף המשנה, היה אחד גדול ואחד קטן, הניזק אומר גדול הזיק, והמזיק אומר לא, אלא קטן הזיק, המוציא מחבירו עליו הראיה. ואם [נאמר כדברך בשוורים] מועדים, מה זה משנה [אם הגדול הזיק או הקטן הזיק] סוף סוף הוא צריך לשלם דמי שור מעולה [לניזק מנכסיו ולא מהשור המזיק]. אמר לו, הסוף של המשנה [מדובר בשוורים] תמים, והתחלת המשנה [בשוורים] מועדים. אמר רב אחא סבא לרב אשי, אם [מדובר בשוורים] מועדין [למה כתוב] חייבים, היו צריכים [לכתוב] האדם [פי': הבעלים] חייב. ועוד, מהו [פירוש המילה] שניהם. אלא, באמת [מדובר בשוורים] תמים, ורבי עקיבא היא, שאמר [כאשר שור תם הזיק שור אחר, שני הבעלים] הם שותפים [בשור המזיק, ולכן אם אבד השור אבד נזקו], וטעם הדבר, שכן שניהם [פי': שני השוורים] נמצאים [2], שלא יכול לדחות אותו, אבל אם אין שניהם נמצאים, יכול לומר לו לך תביא ראיה ששור זה הזיק לך ואני אשלם לך [3] [אבל לפי רבי ישמעאל שחולק על ר"ע, כיון שהוא בעל חוב, אילו אם אבד האחד לא איבד את זכותו בהיזק].

הדרן עלך המניח.

שור [תם] שנגח ארבעה או חמשה שוורים זה אחרי זה. ישלם [חצי נזק] לאחרון. ואם יש בו מותר [פי': שנשאר משוויות השור יותר מחצי נזקו שעשה לשור האחרון], יחזיר לשלפניו [פי': השני מאחרון מקבל תשלום מגוף שור המזיק, וכל השאר מפסידים]. ואם יש בו מותר [פי': שנשאר משוויות השור יותר מחצי נזקו שעשה לשור האחרון] לשלפני פניו [פי': השני מאחרון מקבל תשלום מגוף שור המזיק, והשאר שהיו לפניו מפסידים], והאחרון אחרון זוכה [לקבל חצי נזקו יותר משאר הניזקים], דברי ר"מ. רבי שמעון אומר, שור שוה מאתים שנגח לשור שוה מאתים[4], ואין הנבלה שוה כלום, זה לוקח מנה וזה לוקח מנה [פי': שניהם שותפים בשור, ואם אותו שור של שניהם] חזר ונגח שור אחר ששוה מאתים, [אז] האחרון לוקח מנה [פי': חצי מהשור], ושלפניו [פי': ב' השותפים, שהם א' הבעלים הראשונים, וב' הניזק], זה לוקח חמשים וזו [פי': רבע השור] וזה לוקח חמשים וזו [פי': רבע השור, שכן ר"ש סובר כר"ע שהם שותפים בשור. ואם השור] חזר ונגח שור אחר ששוה מאתים, [אז] האחרון לוקח מנה [פי': חצי השור], ושלפניו חמשים וזו [פי': רבע השור], ושנים הראשונים דינר זהב [פי': כ"ה וזו, ולכן יש לשניהם שמינית של השור].

גמ'. מיהו [כתב] המשנה שלנו. [הוא] לא כר' ישמעאל ו[גם כן] לא כר' עקיבא. שאם [הוא] כר' ישמעאל, שאמר, הם [פי': הבעלים של השור המיזק] בעלי חובות [ולא שותפים בשור], זה [שכתוב] אחרון אחרון נשכר [לא מדויק], היו צריכים לכתוב ראשון ראשון נשכר [והאחרון מפסיד, שהרי אין הראשון שותף בו שתהא שמירתו עליו להתחייב בנזקין]. ואם [הוא] כר' עקיבא, שאמר, [שור תם שנגח הוא נהיה] שור של שותפים [ברגע שנגח, בעלים של שור הניזק נהיה שותף בשור המזיק כפיהנזק הנעשה לשורו], זה [שכתוב במשנה] יש בו מותר

---

1. עי' רמב"ם (נ"מ פ"ט ה"י): היו הניזקין שניהם אחד גדול ואחד קטן והמזיקין שניהם אחד גדול ואחד קטן, הניזק אומר גדול הזיק את הגדול וקטן את הקטן והמזיק אומר לא כי אלא קטן הזיק את הגדול וגדול הזיק את הקטן, או שהיה אחד מהם ואחד מועד, הניזק אומר מועד הזיק את הגדול ואם את הקטן והמזיק אומר אם את הגדול ומועד את הקטן, המועדת מעלה עליו הראיה, למה זה דומה לטוען את מביהו מיטה והודה לו בשטרים שהוא נשבע ונפטר אף מדמי שטרים כמו שיתבאר בהלכות טוען, אבל אם אבד הניזק הרי זה משתלם לקטן מן הגדול ולגדול מן הקטן כמו שהודה המזיק, אבל אם לא אבד אחד מהם אין המועדת עליו הראיה (מו"מ סי' ת ס"ג), סוד"ד לעיל לה ע"ב הערה 2. עי' שו"ע (מו"מ סי' ת ס"ד): היו הניזקים שניהם אחד גדול ואחד קטן והמזיקים שניהם אחד גדול ואחד קטן, הניזק אומר הזיק את הגדול וגדול הזיק את הגדול וקטן את הקטן והמזיק אומר לא כי אלא הקטן הזיק את הגדול והגדול הזיק את הקטן, או שהיה אחד מהם ואחד מועד הניזק אומר מועד הזיק את הגדול ואם את הקטן והמזיק אומר אם הזיק את הגדול ומועד את הקטן, המועדת מעלה עליו הראיה, ואם לא היתה כראוי פטור המזיק, שהרי זה כטוענו לו מעיד והודה לו בשטרים שהוא נשבע ונפטר אף מדמי שטרים, זו היא קבלת טענות, אבל אם אין המועדת עליו הראיה אלא הניזק עליו ישלם המזיק לקטן מן הגדול ולגדול מן הקטן כמו שהודה המזיק, אבל אם לא אבד אחד מהם אין המועדת עליו הראיה אלא הניזק עליו ישלם המזיק לקטן מן הגדול ולגדול מן הקטן כמו שהודה המזיק, אבל אם לא אבד אחד מהם אין המועדת עליו הראיה, ואם לא היתה כראוי פטור המזיק, שהרי זה כטוענו לו מעיד והודה לו בשטרים שהוא נשבע ונפטר אף מדמי שטרים, זו היא קבלת טענות, אבל אם אין המועדת עליו הראיה אלא הניזק עליו ישלם המזיק לקטן מן הגדול ולגדול מן הקטן כמו שהודה המזיק, אבל אם לא אבד אחד מה

ולהכי מוקים לה כהי ולא מוקים לה כלמוקים למציעתא לעיל גניזק שמא ומזיק ברי לאם כן היינו הך ומיפלג אמתני מלטעיתך. ורבנה[7] לתוקמא למציעתא דניזק שמא ומזיק בת ולא מוקמא בבבי ובבי ולישני לאוי ליטול ואין לו משום ס"ל דסומכוסי לא אמר מולקין בבבי ובבי הלכך ריבא דקתני הגיה הרב פפא ומהכי"ש לא הכניס עמו ופיהם דקאי אמתמת דתלמודא דלומדי לדרבה הכי אבל ל"ש לא קאי ד"מפקר דמפקר לגיה ליה הפי תי לאוי ליטול, **ס** לז. **ו)** ועיין ברמב"ם בפנים שיטות ממניין פירושים אחרים.

הגהות הגר"א

[א] תד"ה ראוי כו'. **ודוקא בו'.** ל"ב ומאי פוסקים מולקין ע"ש:

הגהות וציונים

ס] נדפ"ל מעל"ידה, וכצ"ל ברש"י (רש"ש, וכ"ה בכתי"י בגמ' ורש"י): **ב]** שייך לעיל לה ע"ב: **ג]** צ"ל חצי **מנה** (כת"י ורפוס"י, וכ"ה ברש"י שעל הרי"ף עמ' מו): **ד]** תיבת "לגדול" ליתא בכת"י. וכן ליתא בתוס' ר"פ: **ה]** בכת"י דהחוק: **ו]** ג"י מהר"ם ד"א מצי. וע"ש (גליון):

לקוטי רש"י

[שייך לדף לה:]

המוציא מחברו עליו הראיה. עליו להביא עדים לגבר את הספק ולפוטרו היא בכבע קמא (דף מו:) מי בעל דכרים יגב לגיסם (שמות כג) יגיש ראיה לגיסם (ניטין מח:). עליו הראיה בעדים ולא לא לא גבי מילי (ב"מ ב:). **מכון המוטל בספק הוקיון.** לקומכום מיקל בחולקה ולא מלינן לפי' שמוטב (ב"מ ג:). **אפילו ברי וברי.** כגון מתני' זה אומר כן הוא חב והא אומר כן הוא מי אמר [שם ק:]. **מצנו חצין והזהדה לו בשטרין פטור.** דבעינן שתהא הודאה ממין טענת פטירה [שם ה:].

[ע"כ שייך לדף לה:]

גדול הזיק. ויש בגופו שור הזק. קטן הזיק, ומי הקטן תקח ומוכר מלי מזק תפפיל [לעיל לה:]. **המוציא מחברו עליו הראיה.** עליו להביא עדים לגבר את הספק ולפוטרו היא בכבע קמא (דף מו:) מי בעל דכרים יגב לגיסם (שמות כג) יגיש ראיה לגיסם (ניטין מח:). עליו הראיה בעדים ולא לא לא גבי מילי (ב"מ ב:). **שותפין נינהו.** בהוחזקו שור המסתמי ביה קלא שוינהו לתמחא שותפין וקרא מסתמי בקום מתחיס שנגח בקום מתחיס בתמני' זהו מאה ד' ביעבי כסף ודינר זהב נמכר בי"מ דינר כסף [ב"מ ל:]. **שהלכו מקצת בני העיר אחר מקצת בני העיר.** כגון מאה ד' ביעבי כסף ודינר זהב נמכר בי"מ דינר כסף [ב"מ ל:]. **שהלכו מקצת בני העיר אחר מקצת בני העיר.** כגון מאה ד' ביעבי כסף ודינר זהב נמכר בי"מ דינר כסף [ב"מ ל:].

[**מכאן שייך לעמוד ב**] **שיננא.** לגון תגדל הוא [ע"פ דברים ו, ז]. **שבוק מותיתין.** לא תטרוף לפעיני כחד תנא. **ותא אבתראי.** ומימא מותי [לעיל יד:]. **התוקע.** סכמו על מזגו לגון מוני ל"פ מוקע ממש [לקמן צ:]. התוקע למכירו בתוקו לגון ובגון ובגון מלי ובגיגו אלי ובגיגו הזקן למנמו שהכהו אלל בתחון [קידושין יא:]. המכה את חבכו בתוקו לגון מוני בבא קמא ובגון שמעתי מוקע ממש שתקע בפי בתוקו ובגיגו [קידושין יא:]. המכה את חבכו בתוקו לגון מוני בבא קמא ובגון מציניס לגיגו ענינים בשבל אחרים [בכורות נ:]. **נותן לו שלא.** משום טוקא [לקמן צ:]. כך שיעבו דמי בוקמו לאחם

עין משפט נר מצוה

קו א ב מיי' פ"ט מהל' מזקי ממון הל' יא ופ"ב מהל' שכנים הל' ט סמג עשין סו טוש"ע ח"מ סי' שפ סעי' ג כהג"ה וסעי' ד: קז ג ד מיי' שם פ"ט הל' ה טוש"ע שם סעי' ג: **א** ה מיי' פ"ט מהל' מזקי ממון הל' יב טוש"ע ח"מ סי' שפ סעי' ג:

רבינו חננאל

משבועה דאורייתא וחייב בדברבן ויש לו לגלגל עליו גם על השעורין ליתה לדרבה בר נתן: **מתני' היו שניהן לאיש אחד שניהן חייבין כו'.** אוקימנא בשוורין תמין ור' עקיבא היא דאמר שותפי נינהו וטעמא דאיתנהו לתרוייהו דלא מצי מדחי ליה אבל ליתנהו לתרוייהו מצי אמר ליה זיל אייתי לי דאייה דהאי תורא אזקך ואשלם לך:

הדרן עלך המניח את הכד

שור שנגח ד' וה' שוורים זה אחר זה ישלם לאחרון כו'. באנו לחקור משנתנו דתנן הכא אחרון נשכר דברי רבי מאיר אליבא דמאן לא כר' ישמעאל ולא כר' עקיבא, משום דר' מאיר תלמיד ר' ישמעאל ור' עקיבא דגרסי' בתחלת פרקין (ג.) הוצרכנו לומר ר' מאיר למי מהן שנאה, דתניא יוסא השור בב"ד דברי ר' ישמעאל ר' עקיבא אומר הוחלט השור, ועלה אמרי' אי כר' ישמעאל דאמר בעלי חבורות ניזקו אמאי תני אחרון נשכר ראשון ראשון נשכר מיבעי ליה **ו)** (שנו דין) בעל חוב כל הקודם זכה ומפרע שנגח שנגחה הראשונה נתחייב לשלם שנגחו של חצי השור חצי נזק לניזק, פשע המזיק ולא שימר השור ויצא והזיק חייב לשלם לראשון ולשני, אי כר' עקיבא שנה ד' מאיר משנתנו יהויר לכולם שותפי ניזקו ליה דכולהו שותפי ניזקו.

חשק שלמה על ר"ח

ו) תוס' ד"ל כיון בעל חוב שכל הקודם זכה.

ראוי ליטול ואין לו. פירוש רשוי ליטול מס תפס ואין לו מס לו תפס **[א]** ודוקא היכא דיש לו מציעה על שני הפשוויס על הגדול ועל הקטן מס תפס מפתלם אבל מתני' לעיל דאין לו מציעה אלא על הגדול לפי' תפס הקטן אין מפתלם מיניה ולא שייך למיתי לעיל דאוי ליטול ואין לו כיון דלא תפס לא מפתלם מיניה ובטענו מטים נרשה דאם תפס תפס פשוריס לא מפתלם ול"ת מפתלם בכולהו בני דמפתיניז דריפא דמפתיניז אפילו מזיק שמא ומזיק בי ליעיל דקאמר ניזק שמא ומזיק בי ו"ל דא"כ הו"מ למיפרך היינו הך דלפיתם בקונטרס והשתא ליכא לריפוא בכולהו בני דמפתיניז דריפא דמפתיניז אפילו מזיק שמא ומזיק בי פליג רבנן עליה דפומכוס ואמרי המוציא מחבירו עליו הראיה והוסוס דקטן וגדול מפתיעו אפילו ניזק שמא ומזיק בי פליג פומכוס ואחד מס ואחד מועד לפתיעון אפילו לרבי' אחד לאחד לפתר בריש המוכר פירות (ב"ב דף נב.) גמל מועד בין הגמלים פיזוד שזה הרגו מועד בין הגמלים אלא לעולם בחמין ורבי עקיבא היא [ב] דאמר שותפין נינהו וטעמא [ג] דאיתנהו לתרוייהו דלא מצי מדחי ליה אבל ליתנהו לתרוייהו [ד] מצי אמר ליה זיל אייתי ראיה דהאי תורא אזקך ואשלם לך:

הדרן עלך המניח

שור שנגח ארבעה וחמשה [ג] שוורים זה אחר זה ישלם לאחרון שבהם ואם יש בו מותר יחזיר לשלפניו ואם יש בו מותר יחזיר לשלפני פניו והאחרון אחרון נשכר דברי ר"מ רבי שמעון אומר [ד] שור שזה מאתים שנגח לשור שזה מאתים ואין הנבלה יפה כלום זה נוטל מנה וזה נוטל מנה חזר ונגח שור אחר שזה מאתים האחרון נוטל מנה ושלפניו זה נוטל חמשים זוז [ה] וזה נוטל חמשים זוז חזר ונגח שור אחר שזה מאתים האחרון נוטל מנה ושלפניו חמשים זוז ושנים הראשונים דינר זהב: **גמ'** מתניתין מני דלא כר' ישמעאל ודלא כר' עקיבא אי כר' ישמעאל [ו] דאמר בעלי חובות ניזקו הוי אחרון אחרון נשכר ראשון ראשון נשכר מבעי ליה אי כר' עקיבא דאמר [ו] תורא דשותפי הוא הוי יש בו מותר יחזיר

[שזה] מתחים שנגח כו': **ושלפניו.** זה ניזק דאחון נוטל ממשים זוז והבעלים ממשים זוז דיש לניזק דאחון בו המי הלכך מפלג מלי מפלוגי נזקו דסבר לה כר' עקיבא דאמר שותפים ניתהו: חזר ונגח שור שזה מאתים האחרון נוטל מנה. המי מכל מי שהוא דמגופו מפתלם ומגלה מוחו שלפניו שהיה המי שלו מפלג המלקו מלי ממזק [ב] שנוטל האחרון: **ושנים הראשונים.** ניזק דאחון והבעלים שהיה להן לכל אחד רביע משלמין על אחד רביעית של נזקו: **דינר זהב.** עשרים ומשה דינרים כסף בפרק הזהב (ב"מ דף מד:): **גמ' ראשון נשכר מבעי ליה.** והאחרון יפסיד שהרי אין לאחון שותף בו שהמי שלו אינו לשתמיע בנזקין. והא לא דמיא לאב על שלא הזיק דלמרינן בהמניח (לעיל דף נ:): קלמון בעלי חובות והגיבהו לא עשו לוסם להשם שלו לאחרי ליה ניזק לגבות מוב מהמי מוכיח לאחון מייניה מאחלימתא ונבול מוב לא מלי למימר לי' הכי הלכך ב"ש יטול נכסים אחרים מבל הכא שהי ניזק והמי ניזק ולא מפתלם מלא מגופו ומאי דשקיל שהי מפסיק שהי הלכך קמא קמא קדים: **יחזיר**

לקוטי רש"י

[המשך מטור א]

ביעוי [קידושין יא:]. **ר' יהודה אומר משום ר"י הגלילי מנה.** מנה לוי כ"ש מלנים ק' זוז. מנה מדינה שמיעת שמעתא לוי [לקמן צ:]. **רוב"א.** מוכל לגרוסות של בעלים [ניטין לב:]. כמותה זה שוב אלמוני [לעיל לעיל ב:]. **ושנים הראשונים דינר זהב.** לפי שהמזיק כ"ס מלנים שהן מאה ד' ביעבי כסף ודינר זהב נמכר בי"מ דינר כסף [ב"מ ל:]. **שהלכו מקצת בני העיר אחר מקצת בני העיר.** כגון מאה ד' ביעבי כסף ודינר זהב נמכר בי"מ דינר כסף [ב"מ ל:].

סעיריות בפרבמעות שלו והולך ומכירו נו לי מחטין וסוסות ורקעות ס"ע ליתסיל לגיהל [נדיר כא:]. **בתורה בסף צורי.** סם פירם שקלים הוי שקל לוי ולא סתם הוי מטבע שפומנה שלוחי [קידושין יא:]. ניהל לבתיב שקל הוי שלש לוי לוהוי מלבעה לוי ולהיכי לוי לוי לוי בבכורות נ:]. **ושל דבריהם בסף בדינר.** שמיעת שבסף לוי סם שלש הוי שמיעת שבשלש לוי ואם לוי לוי שמיעת שבלוי לוי [קידושין שם]. שמיעת של בסף לוי והוי לוסיפיה קוקרקיתא [בכורות שם]. **ואברי.** להבהות לשון שעורה [לקמן צ:]. בך שיעבו דמי בוסחו לשלם [ע"ש שמואל ב' ג, לח].

כגון שתפסו ניזק בר': והוקא לר' שמעון הוא שנעשה שומר שכר מאחר שתפסו לתוך שלו: **גמ'** לר' עקיבא דתניא שומרי ניזקו ויניקתו ויניקת הוי כרשות הניזק[ה] לא נעשה שומר שכר[ב] אלא למחר מוטל עליו לשמור תלוגו והשתא אתי שפיר דין ר' מתיר ודין ר' שמעון מיירי בשתפסו ניזק ולא בפירוש שקיבלו עליו:

אם יש בו מותר בנזקיו: והשתא מתחלתן שכבלוה הוה להמיניה קלי מתחלתן שכבלוה הוה להמיניה קלי אבל פעמים שהרגיעני לו לכלוס והשלימה יש לו כגון שנתקי ד' וה' שוורים ונתקי ג' יתרים [ו] ונתפי ממיניה נמי פעמים שאין לו כל נזקי אם נזקין יתרים על של רגיעי שאין נוטל אלא מלגו של רגיעי ומיהו כשכל הנזקין שוין כולן מספידין להקונטרס:

נותן לו מ"מ. בשלא מדעה מיירי דלמומא בקמוץ ומנה דר"י הגלילי הוא מנה טוב דלמומא בהמוזק [נקמן דף 5:] ותימה לומר שמלוים ב"ד מזה שלא מדעה אבל ממתים ממנה טוב ולא לר"ת שלא מלוים אלא מי שיש לו מעות ולא מי שיש לו עבדים ומיהו מדקתני בהמוזק (שם) הא מנה הא ר"י הגלילי משמע קצת דפליגי מ"מ מע"ג דפליגי מלינו למימר דזה לא דיבר בעדים וזה דיבר בעני כר"ת דת"ל שלא מדעה אי עני שלא יעלה בדעתו שלא יעזיל (ב) או שלא מדעת או יותר ממנה: **ושל דבריהם** בשפ מדינה. **או** נלקח לר"י דרב יהודה לא מיירי שלא בפלגנים דומיא דלקמן אלמוד בהמוזק דמפקיד בשפ"ק דקדושין (יבמות דף ב:) כשפ קלוט ולא מלינו כשפ קלוט בהמוזק אלא בפלגים דלמפקיד בשפ [ג]ממש פלגים של פדיון הבן [ב]ממשים על פומס [ג]מפה של מוכיח שם יש ו[ד]נוטעים של עבד ודומיה דלעיל הני דבריהם אבל שאר מטבעות אין דבריהם הני אלו שבקתן לתוארי בהדאי הרינא נמרית ולא הוה נגח השתא דפשיעתן ולא נטרתן נוטל מנה (והאחרון) [ושלפנין] נ' זוז ושנים הראשונים דינרי זהב הן הבבליים והניזק הראשון, הנה חלוקה מפורשת בחלוקת השותפין מכלל דמתני' ר' עקיבא היא דאמר שותפי נינהו. **אמרי** רבא ורבינא אין שמואל דאמר ריישא ר' ישמעאל דסיפא ר' עקיבא. איתמר נמי אמר ר' יוחנן הקדישו ניזק אינא בייניהו לר' שמעון מוקדש לא: מאיר אינה מוקדש. **וקיימא לן** (עירובין מו:) דכל מקום שהורלקין ר' ישמעאל ור' עקיבא הלכה כר' עקיבא וכן ר' מאיר ור' שמעון ג) הלכה כר' שמעון, וכיון דקאי ר' שמעון כר' עקיבא כדאמקמא רבא ורבינא דהוא בתרא ודר' יוחנן נמי מסיימא להו ש"מ הלכתא כר' שמעון דמתני'. **ודייקינן ממתני' ואשכחנן** דחלוקתם לפי חשבון ממון. דזהו פירושה של שורה ד' ואין שנגח שור שוה ר' ואין הנבילה שוין בשותפות ביניהן נמצא שור זה חציו לניזק וחציו למזיק, חזר ונגח שור אחר שור ה' הפסידו הניזק והמזיק מנה ונשאר להן מנה נמצא השור הזה חציו לניזק ולמזיק וחציו לניזק השני, חזר ונגח שור אחר שור ה', עוד הפסידו שלשתן מנה כל אחד לפי ממונו, הניזק הממוזק היה להן בשור מנה הפסידו ג' זוז, הניזק השני היה לו בשור מנה הפסיד ב' זוז ונשאר לו ג' זוז, והניזק האחרון נוטל חצי הניזק הראשון וחצי הניזק השני הלכך הפסידו שלשתן מנה והניזק האחרון נוטל מנה, הלכך הראשון והמזיק כל אחד דינר זהב שהוא כ"ה זוז אלו דמי השור וזה חלוקתם מפורשת לפי חשבון ממון, אלמא בהמוזק אין חלוקה אלא לפי חשבון ממון, איתיבה דר' שמעון לר' עקיבא ולא מתיבה הכי קתני אם יש בו מותר בנזקיו יחזיר לשלפנין ובכי אתא רבין אמר ר' יוחנן משום פשיעת שומרין נגעו בה במאי אוקימתא בר' ישמעאל אי הכי אימא סיפא ר' שמעון אומר שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים ואין הנבלה יפה כלום זה נוטל מנה וזה נוטל מנה חזר ונגח שור אחר שוה מאתים האחרון נוטל מנה ושלפנין זה נוטל חמשים וזה נוטל חמשים זו חזר ונגח שור שוה מאתים האחרון נוטל מנה ושלפנין נוטל חמשים זו ושנים הראשונים דינר זהב [ב]אתאן לר' עקיבא דאמר תורא השותפי הוא ריישא ר' ישמעאל ופיסא ר' עקיבא אמרי אין דהא אמר ליה שמואל לרב יהודה [ד] שינאא שבוק מתניתין ותא בתראי ריישא ר' שמעון ופיסא ר' עקיבא (אתמר נמי אמר ר' יוחנן הקדישו ניזק איבא בינייהו[ה]). תנן התם [ו]התוקע לחבירו נותן לו סלע ר' יהודה אומר משום ר"י הגלילי מנה ההוא גברא דתקע לחבריה שלחיה רב טוביה בר מתנה לקמיה דרב יוסף סלע צורי תנן או סלע מדינה תנן אמר ליה תניתוה ושנים הראשונים דינר זהב ואי סלקא דעתך תני תנא סלע מדינה נפלוג ס"א. דמי נוטמו לגד נער ומזק ורפוי מ"ם יפנס שם: **ההוא** דתקע ליה. והיה זה פפוס מעלו לפי נמו כסף הכי לא מגבינן ליה בבבל[ו]: **סלע** צורי. ד' זוזים: **סלע** מדינה. פמיניס בשפלגא צורי והוה מלי ליכה. וכל מקום שאמרו סלע סתם הוא סלע של כסף [ד] סוי פמיניס לצורי: **[ז]פלוג.** לפני ולינהי בתמני' מזל ונגח לשור אחר שוה מאתים האחרון נוטל מנה ושלפנין נוטל חמשים זו ושלפניו דינר זהב ושנים הראשונים נוטל ר"ב דינר זהב, כולם כסף דרבנן כסף של תורה קשקל, ופרשתי בשמועה זו כי זו הסלע ששנינה לשלם התוקע הוא פלגא דזוזא, ודייקי' מזה מדקתני שהסלע פלגא דזוזא כשהסלע ארבעה זוזים נמצא שתי סלעים זו דאורייתא והוא דינר מכלל ב' דינרין שבחמשת שקלים של בכור, ושדרו ר' אשי לר' אחא שבסה זוזי בפרקין בנו (בכורות דף ה:), ששני מהא דרב אשי דדינרי דתנינן ארבעה בסלע אינן זוזי, ומעשה דרב אשי נפרשנהו במקומו בעזרת שמים. ושאר השמועה פשוטה היא. **ותקיעה בקול באזנו** ולא בהכאת יד כדאמר' (לקמן צא.) המבעית את חבירו פטור מדיני אדם כיצד תקע לו באזנו וחרשו פטור אחזו ותקע בו בחיב והכא בשאחזו ותקע בו ולא הזזקו.

יחזיר לשלפניו (ו) לבולם מבעי ליה אמר רבא לעולם כר' שמעאל דאמר בעלי חבות ניהנו ודקשיא לך אחרון אחרון נשבר ראשון ראשון נשבר מבעי ליה ה"ג עבון שתפסו ניזק לגבות הימנו [א]ונעשה עליו כשומר שכר לנזקין אי הכי יש בו מותר יחזיר לשלפניו יחזיר לבעלים מבעי ליה אמר רבינא הכי קתני אם יש בו מותר בנזקיו יחזיר לשלפניו וכן כי אתא רבין אמר ר' יוחנן משום פשיעת שומרין נגעו בה במאי אוקימתא בר' ישמעאל אי הכי אימא סיפא ר' שמעון אומר שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים ואין הנבלה יפה כלום זה נוטל מנה וזה נוטל מנה חזר ונגח שור אחר שוה מאתים האחרון נוטל מנה ושלפנין זה נוטל חמשים וזה נוטל חמשים זו חזר ונגח שור שוה מאתים האחרון נוטל מנה ושלפנין נוטל חמשים זו ושנים הראשונים דינר זהב [ב]אתאן לר' עקיבא דאמר תורא השותפי הוא ריישא ר' ישמעאל ופיסא ר' עקיבא אמרי אין דהא אמר ליה שמואל לרב יהודה [ד] שינאא שבוק מתניתין ותא בתראי ריישא ר' שמעון ופיסא ר' עקיבא (אתמר נמי אמר ר' יוחנן הקדישו ניזק איבא בינייהו[ה]). תנן התם [ו]התוקע לחבירו נותן לו סלע ר' יהודה אומר משום ר"י הגלילי מנה ההוא גברא דתקע לחבריה שלחיה רב טוביה בר מתנה לקמיה דרב יוסף סלע צורי תנן או סלע מדינה תנן אמר ליה תניתוה ושנים הראשונים דינר זהב ואי סלקא דעתך תני תנא סלע מדינה נפלוג ס"א. דמי נוטמו לגד נער ומזק ורפוי מ"ם יפנס שם: **ההוא** דתקע ליה. והיה זה פפוס מעלו לפי נמו כסף הכי לא מגבינן ליה בבבל[ו]: **סלע** צורי. ד' זוזים: **סלע** מדינה. פמיניס בשפלגא צורי והוה מלי ליכה. וכל מקום שאמרו סלע סתם הוא סלע של כסף [ד] סוי פמיניס לצורי: **[ז]פלוג.** לפני ולינהי בתמני' מזל ונגח לשור אחר שוה מאתים האחרון נוטל מנה ושלפנין נוטל חמשים זו ושנים הראשונים דינר זהב ואי סלקא דעתך תני תנא סלע מדינה נפלוג ס"א. דמי נוטמו לגד נער ומזק ורפוי מ"ם יפנס שם: **ההוא** דתקע ליה. והיה זה פפוס מעלו לפי נמו כסף הכי לא מגבינן ליה בבבל[ו]: **סלע** צורי. ד' זוזים: **סלע** מדינה. פמיניס בשפלגא צורי והוה מלי ליכה. וכל מקום שאמרו סלע סתם הוא סלע של כסף [ד] סוי פמיניס לצורי: **[ז]פלוג.** לפני ולינהי בתמני' מזל ונגח לשור אחר שוה מאתים האחרון נוטל מנה ושלפנין נוטל חמשים זו ושנים הראשונים דינר זהב [ב]אתאן לר' עקיבא דאמר תורא השותפי הוא ריישא ר' ישמעאל ופיסא ר' עקיבא אמרי אין דהא אמר ליה שמואל לרב יהודה [ד] שינאא שבוק מתניתין ותא בתראי ריישא ר' שמעון ופיסא ר' עקיבא (אתמר נמי אמר ר' יוחנן הקדישו ניזק איבא בינייהו[ה]). תנן התם [ו]התוקע לחבירו נותן לו סלע ר' יהודה אומר משום ר"י הגלילי מנה ההוא גברא דתקע לחבריה שלחיה רב טוביה בר מתנה לקמיה דרב יוסף סלע צורי תנן או סלע מדינה תנן אמר ליה תניתוה

יחזיר לשלפניו [לא מדיוק, אלא] היה צריך להיות כתוב [יחזיר] לכולם [שהרי כולם שותפים בו].

אמר רבא, באמת [המשנה] כר׳ ישמעאל, שאמר, הם [פי׳: הבעלים של השור המיזק] בעלי חובות [ולא שותפים בשור], וזה שקשה לך [למה כתוב] אחרון אחרון נשכר, היה צריך להיות כתוב ראשון ראשון נשכר. אלא כאן במה מדובר, כגון שהניזק תפס [את השור] לגבות הימנו, ונעשה עליו כשומר שכר לנזקין [1]. אם כן, [פי׳: לפי זה קשה הכתוב] יש בו מותר יחזיר לשלפניו, היו צריכים לכתוב, יחזיר לבעלים [שכן למה שהבעלים יפסיד החצי שהיה לו בשור, אם ההוא תפסו, ואין שמירתו עליו]. אמר רבינא, כך כתוב [במשנה], אם יש בו מותר בנזקיו [כגון שהיה נזקו של רביעי מרובה משל חמישי], יחזיר לשלפניו [ואז יחזיר לרביעי מה שנשאר מהחמישי]. וכן כאשר רבין הגיע [לבבל מארץ ישראל] אמר [בשם] ר׳ יוחנן, [החיוב כאן הוא] משום פשיעת שומרים [ולפי ר׳ ישמעאל].

[הגמ׳] חוזרת על זה] במה העמדנו את המשנה. כר׳ ישמעאל, אם כן, [איך] כתוב בסוף, ר׳ שמעון אומר, שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים, ואין הנבלה יפה כלום, זה לוקח מנה וזה לוקח מנה, חזר ונגח שור אחר שוה מאתים, האחרון לוקח מנה, ושלפניו, זה לוקח חמשים זוז וזה לוקח חמשים זוז, חזר ונגח שור שוה מאתים, האחרון לוקח מנה, ושלפניו נוטל חמשים זוז, ושנים הראשונים עשרים וחמש, באנו [פי׳: המשנה הולכת בשיטתו של] ר׳ עקיבא [2], שאמר [שור תם שהזיק הוא] שור של שותפים [שכן מיד שהזיק הניזק נהיה שותף בו. אם כן לפי דבריך], התחלת המשנה ר׳ ישמעאל והסוף ר׳ עקיבא. אמרו, כן, שהרי אמר שמואל לרב יהודה, שיננא [פי׳: מחודד בתלמוד] [3], תעזוב המשנה שלנו [פי׳: אל תטרח לתרץ המשנה כתנא אחד], ובא אחרי [פי׳: ותאמר כמוני], ההתחלה של המשנה ר׳ ישמעאל והסוף ר׳ עקיבא.

תנן התם, המכה חבירו כנגד האוזן [4], נותן לו סלע [כדמי בושתו חוץ מנזק צער ריפוי ושבת], ר׳ יהודה אומר משום ר״י הגלילי, מנה. בן אדם הכה חבירו כנגד האוזן, ורב טוביה בן מתנה שלח לפני רב יוסף, [כאשר כתוב סכומים במשנה, האם זה] סלע צורי [שהוא ד׳ זוז], או סלע מדינה [שהוא חצי זוז]. אמר לו, למדנו אותו, ושנים הראשונים, דינר זהב [ולא כתוב עוד ציור שנגח עוד פעם], ואם תחשוב שלמדנו סלע מדינה, שיחלקו וילמדו עד שתים עשרה וסלע [היו יכולים לכתוב עוד מקרה ולא יכתבו חצי מטבע]. א״ל, וכי התנא מלמד כמו רוכל [פי׳: המוכר צרורות, המספר על מרכולתו לפרטי פרטים, היינו, וכי דרך התנא לפרט את כל האופנים].

מהו המסקנה. פשטו אותה מזה שאמר רב יהודה אמר רב, כל כסף האמור בתורה [5], כסף צורי, ושל דבריהם [פי׳: שיעור מדרבנן], כסף מדינה. אמר לו אותו איש [שהכה את חבירו], הואיל ו[כל החיוב הוא רק] חצי זוז, אינני רוצה אותו [שזה בושה לי לקחתו], שיתנהו לעניים. חזר ואמר לו, תביא לי אותו, אלך להברות את נפשי. א״ל רב יוסף, כבר זכו בו עניים [6], ואף על גב שאין כאן עניים, אנחנו יד עניים [שכן רב יוסף היה גבאי צדקה], שאמר רב יהודה אמר שמואל, יתומים

---

1. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שמ סי״ב): ניזק שתפס בהמה שהזיקה לגבות מני נזקו מגופה, נעשה עליה שומר שכר לנזקים, ואם יגלח והזיקה הניזק להמשן מייב נזקיה והבעלים פטורים. כיצד: שור שוה ק״ק שנגח והפסיד ק״ק, והפסיד הניזק לגבות ממנו ק׳ וחזר ונגח והפסיד ק״מ, כרי הניזק להמרון משלם ע׳ והניזק להמשן שתפסו משלם מזבר נזקו והוא ל׳, והבעלים ק׳ וכן כל כיוצא בזה. הגה: ויש לומרים דאין מילוק בין אם תפסו או לא תפסו, בכל ענין הניזק הימו משפיע בלא מני והבעלים פלי׳: **מאיר המשפט**: הניזק להמשן מייב כו׳ - וכן אם תפסו ניזק אני נעשה ס״מ להמשן והבעלים וכן ג׳ וד׳, אבל דווקא כשנתנו לשומר, משא״כ כשתפסו בע״כ יכול המזיק לומר תנם תמיתי ולא הייתי יכול לשומרו, והבעלים פטורים. ולפי מ״ש לקמן סק״ד דהעיקר כהי״ל דלא נתחסנו לא הוי רק ס״מ על מלקו, נ״מ לענין מועד שהזיק בשלישי לכ״ע נעשה שומר שכר לנזקיו כשתפסו, וה״ל כפי מה שכתבתי אינו נוטל יותר ממה שמגיע למי שלפניו (ס״ק), וי״ל דלפילו תפסו בעל כרחו אין המזיק יכול לומר לתנם תמיתי, משום דעיקר להכא מיירי שלא היו הבעלים מוסרין בתפיסת הניזק, אלא שתפסו הניזק בתפיסת הבעלים, והיו יכולין לשומרו שלא יתפוס אותו הניזק ומ״מ משלמין הבעלים תניה. והיכא דתפסו ניזק בעל כרחו שלא בתפיסת הבעלים, לכי האי גוונא הבעלים פטורין, נראה להמופס לריך לשלם מלקו ואלק הבעלים מדר׳ נתן, כיון דהבעלים פטירי מדינא, וי״ל שאל אלק הבעלים פטורים (קלב״מ). ויש לומרים דאין מילוק בין אם תפסו כו׳ - הטעם, כיון דקי״ל דניזק ובעלים עשים שותפין בו ואם ניזקם או נשבח הוא נרשום שניהן, לא נעשה שומר אלא על אלקו, דעל כל אחד מוטל לשמור אלקו, ועיין לעיל סימן קנ״ו ס״ז, דשותפין שומרי שכר הן, שאם נגנב או נאבד אין משותפין נרשום אחד מהן חייב באחריות, ויש לחלק בינהן ולומר דלא נעשה שומר עליו אלא שלא יתאבד אלק הבעלים שהן שותפין, ולא לענין שמירה דמעלמא (ממ״ש), ויש מולקים על הממ״ש דהכא כיון שניהו מחויב לשמור מ״ל אינו נעשה שומר רק על אלקו אבל על אלק חבירו אפי׳ ס״מ לא הוי, ולפ״ז ה״ה אם נאבד אלקו פטור על אלק חבירו, אבל בשור של ב׳ שותפין שכל א׳ מחויב לשמור, אפי׳ הזיק חייב גם על אלק חבירו ועיין מ״ש לעיל סי׳ קנ״ו ס״ח (ש״ך וט״ז). שם - ועיקר כרמ״ח, מיהו במועד לכ״ע נעשה שומר, ובמועד שתפסו חייב אפי׳ בתומקין, דהוה ליה כהפיקה ממש כמופס מכמון שלא נרשום ב״ד דכתבתי לעיל סי׳ עב ס״ב ד״ה אין שמכרו לחייב לכ״ע אף בתומקים, ודווקא היכא דמיירי דיש לו לשלם ממקום אחר א״כ שעבודיו לא רמיה על שור זה (ש״ך). עי׳ רמב״ם (נזקי״מ פ״א ה״ג): ניזק שתפס בהמה שהזיקה מני נזקו מגופה נעשה עליה שומר שכר לנזקים ואם יגלח והזיקה הניזק להמשן מייב נזקיה והבעלים פטורין, כיצד, שור שוה מאתים שנגח והפסיד מאתים והפסיד הניזק לגבות ממנו מאה וחזר ונגח והפסיד במאה ומרבעים, הרי זה הניזק להמרון משלם שבעים והניזק להמשן שתפסו משלם מזבר נזקו והוא שלשים והבעלים מאה, וכן כל כיוצא בזה. [והוא דעת הסמ״ע, ועי׳ רלב״ם פ״ד סי׳ ו והוא דעת הרמ״ך.] **2.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שפ סי״ג): תם שהזיק חצי נזק משלם חצי נזקו. **3.** וי״ל גדול המייניס (ערוך ערך שן, וכן הוא בשטמ״ק בתוספות יד ע״ש בשם רה״ג). **4.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תכ סמ״ג): כל אלו המלעים הם מכסף מדינה, שאין בו כסף אלא שמניעים שהם שלש מענין, שכל מעה מקבל בו שעורות כפי ערוך שהוא שעומני אל שלח. **מאיר המשפט**: אלא שמניעים כו׳ - לכל זמן וזמן ומקום ומקום לפי מה שהוא המטבע שם שלא יפחות הכסף ממנו (סמ״ע). עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ פח ס״ג): אין מוהה מקלת הטענה מייב ליטבע, על שיהיה לפחות בפרוטה, ואפילו הכפירה בפחות שהי מענין אחד. לפיכך אינו מייב עד שיתבענו שהי מענין ופרוטות, והוא מוהה בפרוטה וכופר בשהי מענין. אבל אמנו שהי מענין ופרוטה, והוא שהיה בשהי פרוטות, כיון שאין בכפירה שהי מענין, או שהוא בשהי פרוטה, פטור, כיון שאין בשהי פרוטות, כיון שאין בכפירה לא שהי מענין ולא פרוטה. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שמב סי״ב): מקבל שכל שבועה שנשבעת לפרוטה, אפילו בשהי מענין, אם אמר לו שהיה לי בכך וכך ואיני יודע אם יש בו שהי מענין, אם אמר לו שהיה לי בכך וכך ואיני יודע אם יש בו פרוטה, אינו נשבע אלא שבועת היסת. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שמב סי״ג): כל אלו המלעים הם מכסף מדינה, שאין בו כסף אלא שמניעים שהם שלש מענין, שכל מעה מקבל בו שעורות כפי ערוך שהוא שעומני אל שלח. **מאיר המשפט**: אלא שמניעים כו׳ - לכל זמן וזמן ומקום ומקום לפי מה שהוא המטבע שם שלא יפחות הכסף ממנו (סמ״ע). עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ פח ס״ג): אין מוהה מקלת הטענה מייב ליטבע, על שיהיה לפחות בפרוטה, ואפילו הכפירה בפחות שהי מענין אחד. לפיכך אינו מייב עד שיתבענו שהי מענין ופרוטות, והוא מוהה בפרוטה וכופר בשהי מענין. אבל אמנו שהי מענין ופרוטה, והוא שהיה בשהי פרוטות, כיון שאין בכפירה שהי מענין, או שהוא בשהי פרוטה, פטור, כיון שאין בשהי פרוטות, כיון שאין בכפירה לא שהי מענין ולא פרוטה. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שמב סי״ב): מקבל שכל שבועה שנשבעת לפרוטה, אפילו בש

אינן צריכין פרוזבול[1] [שהרי שביעית לא משמטת חוב שלהם, שהב״ד הם יד היתומים, ועל הבית דין מוטל להפוך בזכותם, ולכן כל שטר של יתומים כאלו נמסר לב״ד, והרי כל עיקר של פרוזבול הוי כאילו מסר שטרותיו לב״ד, ושב״ד יגבה אותם]. וכן לימד רמי בר חמא, היתומים אינן צריכים פרוזבול, ר״ג ובית דינו היו אביהן של יתומים. חנן [אשר היה איש] רע הכה אדם כנגד האוזן, ובא לפני רב הונא, א״ל, לך תשלם לו חצי זוז, היה לו זוז רע [שאינו יוצא בהוצאה[2], וחנן] רצה להביא לו חצי זוז, ולא היה לו [לניזק] לשלם לו [העודף, ולכן] תקע לו עוד פעם, ונתן לו [כל הזוז].

מתני׳. שור[3] שהוא מועד למינו ואינו מועד לשאינו מינו. [או שור שהוא] מועד לאדם ואינו מועד לבהמה. [או שור שהוא] מועד לקטנים [פי׳: עגלים] ואינו מועד לגדולים. את שהוא מועד לו, משלם נזק שלם, ואת שאינו מועד לו, משלם חצי נזק. [התלמידים] שאלו את רבי יהודה, הרי זה מועד לשבתות [שאז הוא בטל ממלאכה ודעתו צלולה] ואינו מועד לחול. אמר להם, לשבתות, משלם נזק שלם, לימות החול, משלם חצי נזק. מתי הוא תם. משיחזור בו ג׳ ימי שבתות [פי׳: לאחר שהעבירו לפניו שוורים בג׳ שבתות ולא נגח, אז חזר לתמותו, ולאחר זה, אם חזר ונגח אינו משלם אלא חצי נזק].

גמ׳. למדנו, רב זביד אמר, כתוב במשנה ״[מועד למינו] ואינו מועד [לשאינו מינו]״, רב פפא אמר, כתוב במשנה ״[מועד למינו] אינו מועד [לשאינו מינו]״. רב זביד אמר, כתוב במשנה ״ואינו מועד״ [פי׳: שיודעים בשור, שלא נגח אלא מינו, וכאשר עברו לפניו מין אחר לא נגח], הרי בסתם הוי מועד [פי׳: שאם נגח ג׳ פעמים מינו ולא עבר לפניו שום מין אחר, הוי מועד לכולם, והוא הדין בקטנים וגדולים]. רב פפא אמר, כתוב במשנה ״אינו מועד״, שסתם לא הוי מועד [אלא למה שנגח].

רב זביד דייק [ההלכה שלו] מסוף המשנה, רב פפא דייק [ההלכה שלו] מתחילת המשנה. רב זביד דייק מסוף המשנה, שכתוב, ״מועד לקטנים ואינו מועד לגדולים״, אם תאמר זה מובן [רק אם] כתוב ״ואינו מועד״, שהרי בסתם הוי מועד, ולכן לומדים, שאפי׳ מקטנים לגדולים גם כן מסתמא הוי מועד. אלא אם תאמר שכתוב במשנה ״אינו מועד״, בסתם לא הוי מועד, עכשיו י״ל מקטנים לקטנים של עולם [פי׳: ממין למין אחר], בסתם לא הוי מועד, [וכי] מקטנים לגדולים צריכים לומר שלא הוי מועד. ורב פפא [איך הוא יענה את הקושיא הזאת]. אמר לך, צריכים [את שניהם], שהייתי חושב לומר, הואיל ופרץ [גדר של טבעו, ונהיה מועד, אז רק] אותו המין פרץ [גדר טבעו], לא משנה גדולים שלו ולא משנה קטנים שלו, לכן לומדים שלא הוי מועד.

רב פפא דייק [ההלכה שלו] מתחילת המשנה, שכתוב ״מועד לאדם אינו מועד לבהמה״, אם תאמר זה מובן שכתוב במשנה ״אינו מועד״, שבסתם אינו מועד, לכן לומדים, שאפילו מאדם לבהמה גם כן בסתם לא הוי מועד [שיש לאדם מזל], אלא אם תאמר כתוב ״ואינו מועד״, הרי בסתם הוי מועד, עכשיו י״ל מבהמה לבהמה [פי׳: מין אחר של בהמה] בסתם הוי מועד, [וכי] צריך לומר מאדם לבהמה הוי מועד. ורב זביד [מה הוא יענה לשאלה זו]. אמר לך, התחלת המשנה מדבר על חזרה [מלהיות מועד, ולא להחיל עליו תורת מועד], כגון שהיה מועד לאדם ולבהמה וחזר בו מ[לנגוח] בהמה, [כגון] שעמד לפני בהמה ג׳ פעמים ולא נגח. מה הייתי אומר, כיון שלא חזר מאדם, חזרה של בהמה אינו חזרה היא, לכן לומדים [שלא, אלא] חזרה של בהמה הוי חזרה.

שאלו סתירה מברייתא, סומכוס אומר, מועד לאדם מועד לבהמה, מק״ו, ומה לאדם מועד, לבהמה לא כל שכן, משמע שהת״ק סובר אינו מועד [ומאחר וההלכה כת״ק ולא כסומכוס יש משמעות כרב פפא וקשה על רב זביד]. א״ל רב זביד [לתרץ למה זה לא קשה על דבריו], שסומכוס מדבר בענין חזרה [מלהיות מועד], וכך אמר [סומכוס] לת״ק, זה שאמרת חזרה מבהמה הוי חזרה, חזרה מבהמה איננו חזרה, מק״ו מאדם, ומה מאדם שלא חזר בו, מבהמה לא כ״ש.

אמר רב אשי, בא ושמע [כתוב במשנה:] אמרו לפני רבי יהודה, ה״ז מועד לשבתות ואינו מועד לימות החול. אמר להן, לשבתות, משלם נזק שלם, לימות החול, משלם חצי נזק [ע״כ לשון המשנה]. אם תאמר, זה מובן אם כתוב ״ואינו מועד״, [אז התלמידים] שאלו את רבי יהודה שאלה, והוא ענה להם. אבל אם תאמר שכתוב ״אינו מועד״, הרי הם מלמדים אותו, [שיש בהמה שמועד לשבתות אינו מועד לימות החול, וקשה לומר שהתלמידים ילמדו רבנים שלהם משהו]. ועוד, מה הוא ענה להם. אמר רב ינאי, זה גם מדויק מתחילת המשנה, שכתוב ״את שמועד לו, משלם נזק שלם, ואת שאינו מועד לו, [משלם] חצי נזק״, אם תאמר, זה מובן אם כתוב ״ואינו מועד״, שזה מפרש [את דברי המשנה], אבל אם תאמר שכתוב ״אינו מועד״, [הרי כבר] קבע [התנא של המשנה את הדין, שהוא אינו מועד אלא למה שהועד לן], מהו עוד שכתוב ״את שמועד לו משלם נזק שלם ואת שאינו מועד לו משלם חצי נזק״. [וכי] עד עכשיו לא למדנו ש[שור] תם משלם חצי נזק ומועד משלם נזק שלם.

ואם תרצה לומר [שההלכה היא] כרב פפא [וסתם שור נגחן אינו מועד אלא למין שנגח, אם שור] נגח שור חמור וגמל, נעשה מועד לכל [ולא צריכין ג׳ נגיחות לכל אחד ואחד מאחר שנתקיימה העדאתו ע״י ג׳ מינין]. הרבנים למדו, [שור ש]ראה שור[4] ונגחו, [ואחר כך ראה] שור ולא נגחו, [ואחר כך ראה] שור ונגחו, [ואחר כך ראה] שור ולא נגחו, [ואחר כך ראה] שור ונגחו, [ואחר כך ראה] שור ולא נגחו, נעשה מועד לסירוגין לשוורים.

[עוד] הרבנים למדו, ראה שור ונגחו, [ואחר כך ראה] חמור ולא נגחו, [ואחר כך ראה] סוס ונגחו, [ואחר כך ראה] גמל ולא נגחו, [ואחר כך ראה] פרד ונגחו, [ואחר כך ראה] חמור הבר ולא נגחו, נעשה מועד לסירוגין לכל[5].

שאלו [חכמי הישיבה], נגח

---

1. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ סז סק״מ): יתומים קטנים שיש להם מלוה ביד אחרים, אין צריכים פרוזבול. מי שמייב לקופת הצדקה, אינו משמט. ממ״ע: יתומים קטנים שיש להן כו׳. פירוש, הן מה שהלוהו מצלהן הן שירצו השוב מפייהן, דהב״ד הוא פייהן של יתומים, ושטרותיהן ולכל אחד להן כמסווין לב״ד דמי, וכן בקופה של צדקה, דהב״ד יד עניים כיד היתומים, משא״כ בגדולים דדוקא מה שירצו מפייהן טועינין להו. **2.** עי׳ רש״י שבת קכט ע״ב.

3. עיין בהצלומות. **4.** עי׳ רמב״ם (מ״מ פ״א ה״ט): נגח שור היום וחמור למחר וגמל ביום שלישי נעשה מועד לכל, רצה שור היום ונגחו ולמחר רצה שור ולא נגחו וביום השלישי רצה שור ונגחו וכביעי רצה שור ולא נגחו וחמישי רצה שור ונגחו ושישי רצה שור ולא נגחו, נעשה מועד לסירוגין לשוורים, וכן כל כיוצא בזה. מגיד משנה: נראה שדעתו ז״ל שזה הכל אינו כולל אלא המינין שנגח ולא מין אחר שהרי הזכיר בדין הסירוגין אחד משלשת המינין וכן הזכיר למטה (הי״ב - לו ע״ב הערה 1) שם לשלשת המינין הוא מועד וכתב שם בהשגות: אי נמי לכל המינין, ובמה שאין רואים מכרעת ליתת מן הדעות והמימה בדברי רבינו כשהזכיר בקוף אלו לשלשת הימים שהיה לו לומר בכל הימים שלא מצינו חלוק ביום ליום אלא משנה ליום חול, ויש מפרשים מפני שהוא נח ממלאכה, ויכירוהלמי נתנו לשם אחר, דיניו דחמי לון לובשין מנין נקיים מגים בעמיהם, ע״כ [זה לדעת המגיד שם מפרשים דהירושלמי קאי אשור מועד לשבתות, אבל יש מפרשים דקאי אמתניתין דמועד שהעידו בו ג׳ ימים וקאמר ר׳ יהודה לר״מ זה תמוה וכו׳, ועיין בפירוש הירושלמי הנדפס בקרקפא]. אבל ביתות החול שלא מצינו חלוק בשבת שדעתו ז״ל שזה כמו וסתם הנדה שכל הימים שוין בסתם וכל זמן שהורגלה בימים ידועים מינה קובעת וסתם אלא לפותם הימים ועשה הירושלמי מינו אלא למה אמרו בסתם שבסתם ומוסרים שהוא מלוי יותר אבל הדין שזה בכל הימים. ויתר דברי רבינו זה הפרק כולם מבוארים הם שם, וכבר כתבתי בפ׳ ו׳ שהוא ז״ל פוסק בכל מיקו דממונא שאם תבע התובע אין מוציאין מידו. **5.** עי׳ רמב״ם (מ״מ פ״א ה״י): לפיכך שור שנגח ונגחו ולמחר רצה פרה ונגחו ולא נגחו וכשביעי רצה שוס ונגחו וכשביעי רצה גמל ולא נגחו וכשמיני רצה פרה ונגחו וכשמיני רצה שור ולא נגחו, נעשה מועד לסירוגין לכל ואם נגח ביום שהוא מועד לו אחד משלשת המינין שנגח בסירוגין הרי זה מועד. [בפ״ד] הרי זה מועד. פ״ה ובלבד שלא יגח מין אחד שמי פעמים זו אחר זו. עי׳ לחם משנה: רצה שור ונגחו ביום ולמחר רצה שור ולא נגחו, נעשה מועד לסירוגין אע״פ שלא נגח ביום השני ולא נגחו וכו׳. לפירוש רבינו שהוא מפרש שלשו מועד לסירוגין אלא ג׳ מינין בלבד קשה דלמאי נקט שהיום נגח שור ולמחר רצה ממור ולא נגחו ליומא ולמחר רצה שור ולא נגחו ולמחר רצה סוס ונגחו וכשמיני רצה פרה ולא נגחו, בשלמא לפי׳ המפרשים הוי רמזא דשב״ג דאלו הימים רצה נאלו הימים שנגחו וה״פ שאינו נעשה מועד לסס קמ״ל דאפילו לאותם הימים שרצה אותם ולא נגחו הוא מועד להם לסירוגין ונעשה מועד לכל הימים שאילו נאלו שרצה ולא נגח, אלא לרבינו ז״ל קשה. וי״ל שיש מזה מידוש דשב״ג דבימים ב׳ לא רצה שור והוה ממינא דאילו היה רוצה אותו היה נוגחו וליכא מועד כי אורחיה לשוורים, קמ״ל דאילו אלא מועד לסירוגין למינים שנגח ואף על פי שבימים האחרים לא רצה אותם והיום מלנגחם. ויתר דברי רבינו הפרק מרמזנו ועד סופו הם דברים פשוטים בגמרא.

אין צריכין פרוזבול. דכללו הכי לא משמטו שביעית לחוב שלהן לפלן ליישיו לימחי לן ומכי עלן לספוסי מזומיהו הלכך שמטות שלהן כמוסרות לב"ד דמי ותנן המוסר שטרותיו לב"ד אין גופו של פרוזבול מוסרין לכם פלוני ופלוני היתירן וכו' במסכת גיטין (דף לו.[7]). לכאי נקט ר"ג דנפיק סוה ודים דינו ב"ד כמוכ[8]: **וזוא מבא.** פמוסה לורמו: **ולא** הוה משתקל לֵיה. לא היה יכול להוליאו: **מתני' לקטנים.** לעבדים. **הרי הוא מועד לשבתות.** לפי שהוא בטל ממלאכה וחסה דעתו עליו: **ואינו מועד לימות החול.** מה מפסיון של זה. תלמידיו היו סומלין לומו: **ג' ימי שבתות.** לומר שהוא לשבתות העבידו לפניו שוורים גי' שבתות וליה גגח מזי למחרתו וחסן ולא גגח מזי למלא אלא מפי אחרינא ואינו מועד לבהמה מועד לקטנים ואינו מועד לגדולים את שהוא מועד לו משלם נזק שלם ואת שאינו מועד לו משלם חצי נזק. אמרו לפני רבי יהודה הרי זה[9] מועד לשבתות ואינו מועד לחול אמר להם[2]: לשבתות משלם נזק שלם לימות החול משלם חצי נזק אימתי הוא תם משיחזור בו ג' ימי שבתות: **גמ'** איתמר רב זביד אמר ואינו מועד רב פפא אמר[1] אינו מועד תנן רב זביד אמר ואינו מועד תנן הא סתמא הוי מועד רב פפא אמר אינו מועד תנן דסתמא לא הוי מועד רב זביד דייק מסיפא רב פפא דייק מרישא רב זביד דייק מסיפא דקתני מועד לקטנים ואינו מועד לגדולים אי אמרת בשלמא ואינו מועד קתני הא סתמיה הוי מועד הא קמ"ל דאפי' מקטנים לגדולים נמי מסתמא הוי מועד אלא אי אמרת אינו מועד קתני סתמא[3] לא הוי מועד השתא י"ל מקטנים לקטנים דעלמא סתמא לא הוי מועד מקטנים לגדולים צריכא למימר דלא הוי מועד ורב פפא אמר לך אצטריך סלקא דעתך אמינא הואיל ופרץ ביה בההוא מינא פרץ ביה לא שנא גדולים דידיה ולא שנא קטנים דידיה קמ"ל דלא הוי מועד רב פפא דייק מרישא דקתני מועד לאדם אינו מועד לבהמה אי אמרת בשלמא מועד תנן סתמא[3] לא הוי מועד הא קמ"ל דאפילו מאדם לבהמה נמי סתמא לא הוי מועד אלא אי אמרת אינו מועד קתני הא סתמא הוי מועד השתא י"ל מבהמה לבהמה סתמא הוי מועד מאדם לבהמה צריכא למימר דהוי מועד ורב זביד אמר לך רישא אחזרה קאי כגון דהוה מועד לאדם ומועד לבהמה והדר ביה מבהמה דקאי גבי בהמה תלתא זימני ולא נגח מהו דתימא כיון דלא הדר ביה מאדם אחזרה דבהמה לאו אחזרה היא קמ"ל דאחזרה דבהמה מיהא אחזרה היא מיתיבי סומכום אומר[2] מועד לאדם מועד לבהמה מק"ו ומה לאדם מועד לבהמה לכ"ש מכלל דת"ק אינו מועד קאמר אמר לך רב זביד סומכום אחזרה קאי והכי קא"ל לת"ק דקאמרת אחזרה דבהמה אחזרה היא מק"ו מאדם ומה מאדם לא קא מהדר ביה מבהמה לא כ"ש אמר רב אשי ת"ש אמרו לפני רבי יהודה ה"ז מועד לשבתות ואינו מועד לימות החול אמר להן לשבתות משלם נזק שלם לימות החול משלם חצי נזק אי אמרת בשלמא ואינו מועד קתני שיולי הוא דקא משיילי [ליה] והוא נמי קמהדר להו אלא אי אמרת אינו מועד קתני אגמורי הוא דקא מגמרי ליה ותו איהו מאי קא מהדר להו אמר רב יאי[3] מרישא נמי דיקא דקתני את שמועד לו משלם נזק שלם ואת שאינו מועד לו [משלם] ח"נ אי אמרת בשלמא ואינו מועד קתני פרושי קא מפרש לה אלא אי אמרת אינו מועד קתני פסקה מאי תו את שמועד לו משלם נזק שלם ואת שאינו מועד לו משלם ח"נ עד השתא לא אשמעינן דהתם משלם ח"נ ומועד משלם נזק שלם ואת"ל נמי איתא לדרב פפא[4] נגח שור חמור וגמל נעשה מועד לכל. ת"ר [1]ראה שור שור לא נגח שור נגח שור לא נגח שור נעשה מועד לסירוגין לשוורים. ת"ר [1]ראה שור נגח חמור לא נגח סום נגח גמל לא נגח פרד נגח עדוד לא נגח נעשה מועד לסירוגין לכל. ואיבדר לן פרישא (בבדה סד ע"א) דסדיוגה ליום כ"ד דהכי קאמר לא תזאי בב"ג ותזאי בכ"ד. **איבעיא להו** נגח

אין צריכין פרוזבול. דסטרוס שלהם דמי למסורין לב"ד כך פירש בקונטרס וה"מ מלוה על פה אבל שיכא למימר דלמקצין עליה פרוזבול דלמוכא בהשולה (גיטין דף ג.) וה"ל דהוי כאילו המוב שלהם מסור לב"ד ואפי' אין לוזה קרקע מקנים לו מכאים קרקע בשביל מקנת פירומים שאין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע[5]:

הרי הוא מועד לשבתות. בילוסלמי[6] לפי שרוסה מוסדין ממלוסין בשבתות. מפרש בסמ"ג (דף סב:) מלמוכין רבי יהודה בפ"ב (דף כב:) מלמוכין בס"ד הוסיל והוא בטל ממלאכה בשבת ואין לו מה לעשות הרי הוא כאילו מועד לו בשבת ואינו מועד לו בחול ולפיכך משלם נזק שלם בשבת ואין משלם אלא חצי נזק בחול. ומפרש בקונטרס דמועד לשבת לא קאמר אלא לענין שלא יהא ראוי לקנוס אלא חצי נזק כמו בחול שאין ראוי לקנוס אלא חצי נזק ולא נזכר בקונטרס לענין שלא יהא משלם נזק שלם אלא מפי השמועה ולא נזכר בקונטרס לענין שלא יהא ראוי לקנוס אלא חצי נזק אלא מפי השמועה

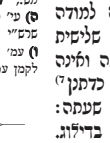

לז: שור שנגח ד' וה' פרק רביעי בבא קמא

שור שור ושור חמור וגמל. וכגון שכין שוורים לשוורים לשה בשמות אחרות ולא נגח ובפעיל שניה בין שוורים לחמורים ואחד בחדש זה ויום ט"ז בחודש זה כדי) שפיכת שוגג דשמעתין כרב פפא ורגלה לר"י דהני מני דלייש שיעורי בשלשה ימים מחמיס: קבעה לה ושם דהלוגו. וכי מזיק הן דלייש שיעורי בי"ז בחדש בתר שוורים שדיין ליה שעתה ואינם מועמדת מכאתמול מעת לעת כדמפן[2] כל שעה שיש לה ושם היה שעתה: **ושמואל** אמר עד שתשלש בדילוג. אין לה ושם קבוע עד שתעמוד לעיל [לשם] שור ונגח שור ולא נגח כו' לרב נעשה מועד דתקניה לשלשים [קמ"ל] ולשמואל ה"ק נעשה מועד לסיבורין דכי הדר נגח משלם חצי נזק שלם מאבל כהן שלשים שם הוא[3]: **גמרא** מעשה שנעשה מקול הכופר: **כי נגח דהקדש ליפטר.** לגמרי: הכל הוי בכלל נזק שלם. המוכר במועד לכתיב במועד ב[2]שלם ישלם שור ובמועד לא נאמר לעשות כשלם שור ובמועד לא נאמר לעשות כשלם שור ובמועד לא נאמר לעשות כש

שור, שור ושור, חמור וגמל, מה דינו [1]. השור האחרון מצטרף אחרי השוורים והוא מועד לשוורים, ולדבר אחר לא מועד, או אולי השור האחרון מצטרף לחמור וגמל, ומועד לכל המינים.

[וכן] מסתפקת הגמ׳, אם שור נגח] חמור וגמל, שור, שור ושור, מה דינו. האם השור הראשון מצטרף לחמור וגמל, ומועד לכל המינים, או אפשר שהוא מצטרף לשוורים, והוא מועד לשוורים ולא למין אחר.

[וכן] מסתפקת הגמ׳, אם שור נגח ב]שבת, [ועוד פעם ב]שבת ו[עוד פעם ב]שבת, [ואחר כך] ביום ראשון, וביום שני, מה דינו. [הנגיחה] האחרונה בשבת מצטרפת ל[ב׳ נגיחות הראשונות ב]שבת, והוא מועד לשבת, ולימות החול אינו מועד. או אולי זה מצטרף ליום ראשון ויום השני, ומועד לכל ימות השבוע.

[וכן] מסתפקת הגמ׳, אם שור נגח ב]יום חמישי, ויום ששי ושבת [ועוד פעם ב]שבת ו[עוד פעם ב]שבת, מה דינו. השבת הראשונה מצטרפת ליום חמישי ויום ששי, ומועד לכל ימות השבוע, או אולי זה השבת מצטרפת לשבתות אחרות, ומועדת [רק] לשבתות תיקו.

נגח שור [2] יום ט״ו בחודש זה, ויום ט״ז בחודש זה, ויום י״ז בחודש זה, הוא מחלוקת רב ושמואל, שלמדנו, [אשה] ראתה [דם נדה] יום ט״ו בחדש זה, ויום ט״ז בחדש זה, ויום י״ז בחדש זה [3], רב אמר, קבעה לה וסת [לדילוג], ושמואל אמר, עד שתשלש בדילוג [4] [אין לה וסת קבוע עד שתראה ראייה רביעית בי״ח שהראייה הראשונה, אינו בכלל המנין, שלא ראה בדילוג, וכן כאן לפי רב בג׳ נגיחות נעשה מועד לדילוג ומשלם נזק שלם בשלישית ולפי שמואל עד שיגח רביעית בי״ח בחדש רביעי, שהראשון לא בכלל המנין).

אמר רבא, שמע [השור] קול שופר ונגח, [ועוד פעם שמע השור] קול שופר ונגח, [ועוד פעם שמע השור] קול שופר ונגח, נעשה מועד לשופרות. זה פשוט. מה הייתי אומר, השופר הראשון פחד בעלמא הוא לקחו, לכן לומדים [שלא].

מתני׳. שור של ישראל [5] שנגח שור של הקדש, או של הקדש שנגח לשור של הדיוט, פטור, שנאמר ״שור רעהו״, ולא שור של הקדש. שור של ישראל שנגח לשור של כנעני [6], פטור, ושל כנעני [7] שנגח לשור של ישראל, בין תם בין מועד, משלם נזק שלם.

גמ׳. המשנה שלנו לא כמו ר״ש בן מנסיא, שלמדנו, שור של הדיוט שנגח שור של הקדש, ושל הקדש שנגח שור של הדיוט, פטור, שנאמר ״שור רעהו, ולא שור של הקדש. ר״ש בן מנסיא אומר, שור של הקדש שנגח שור של הדיוט, פטור, ושל הדיוט שנגח שור של הקדש, בין תם בין מועד, משלם נזק שלם.

אמרו [הרבנים], מה סובר ר״ש. אם [כתוב בפסוק] ״רעהו״, וזה דווקא [מחייב כאשר גם הנוגח וגם הנגנח הוא של הדיוט, מובן, אז], אפילו של הדיוט שנגח של הקדש צריך להיות פטור. ואם רעהו [הנאמר בפסוק] אינו מדויק, אפילו של הקדש כי נגח של הדיוט גם כן שיתחייב. ואם תאמר, לעולם [שהוא] סובר רעהו כתוב בדווקא, ומיהו, של הדיוט שנגח של הקדש, היינו הטעם שהוא חייב, משום שלומד אותו קל וחומר מהדיוט, ומה הדיוט שנגח של הדיוט, חייב, כאשר נגח של הקדש לא כל שכן שהוא חייב. דיו לבא מן הדין להיות כנדון, מה להלן תם חצי נזק, כאן גם כן חצי נזק.

אלא אמר ריש לקיש, הכל היו בכלל נזק שלם [פי׳: מה שכתוב במועד שלם ישלם, ובמועד לא נאמר רעהו], כשפרט לך הכתוב ״רעהו״ גבי תם, ״רעהו״ הוא דתם משלם חצי נזק, משמע שהקדש, בין תם בין מועד, משלם נזק שלם.

---

1. ע׳ רמב״ם (מ״מ פ״ו ה״ג): נגח שלשה שוורים כשלשה ימים זה אחר זה וכרביעי נגח ממון וכמשמעי נגח גמל או שנגח חמור וגמל בתחלה בשני ימים זה אחר זה ואחר כך נגח שלשה שוורים זה אחר זה הרי זה בספק אם הוא מועד לשוורים בלבד או לשלשה המינין הוא מועד. וכן אם נגח בשלש שבתות זו אחר זו ובתחל בשבת ובשני בשבת נגחו בחמישי בשבת ובערב שבת וביום השבת ובשלש שבתות הבאות אחריהן הרי זה בספק אם הוא מועד לשבתות בלבד או לשלשה הימים שמים מהן תול. [רמב״ד] נגח שלשה שוורים וכו׳ או לשלשה המינים. ג״א אי נמי לכל הימין. [הרמב״ד] וכן אם נגח בג׳ שבתות וכו׳ או לשלשה הימים. ג״א אי נמי לכל הימים. ע׳ עה״מ [תו״מ ס׳ שפט פכ״ד]: ופפסד שטעמו של הרמב״ם [נגד הראב״ד שכתב נעשה מועד בג׳ מינים שלה] לכיון דקיי״ל מועד לקטנים הינו מועד לגדולים מפילו ממין זה, ג״כ אין לפסבר לפרש דנעשה מועד לכל המינים הם להגדולים ממינים אלו הינו נעשה מועד דלא עדיפא ממין אחד ובע״כ דלמה לכל המינים שבעולם נעשה מועד, ועוד דבירושלמי (פ״ב ה״ו) מיבעי ליה אם נעשה מועד בכל ע״א ג׳ מינין וא״כ נהי דהם״ם שלנו סובר דנעשה מועד מ״מ אין סברת להפליגו כ״כ מהירושלמי ולומר דם״ל דנעשה מועד לכל המינים שבעולם. ע׳ לעיל ל״ו ע״ב הערה 4. ע׳ רמב״ם (מ״מ פ״ו ה״ג): וכל אלו שהפקיעום ויועיל מידו. אין מחייבין אותן את המזיק אלא מלי נזק ואם הפקיע היזק נזק שלם אין מועילין מידו.

2. ע׳ רמב״ם (מ״מ פ״ו ה״ח): נגח בחמשה עשר לחודש זה ובשמונה עשר לחודש זה ובשבעה עשר לחדש שלישי, הינו מועד על שלשתן בדילוג, שמע קול שופר ונגח קול שופר ונגח קול שופר ונגח, נעשה מועד לשופרות, וכן כל כיוצא בזה. וע׳ כלבה למלה: זה ממלוקת רב ושמואל נגמר שם, ופפך רבינו בשמואל, ואף על גב דעיקר פלוגתייהו בווסתות הוא ליסור וקי״ל כווסתי דרב בליסורין, כמ״ש הרמ״ם ז״ל, מ״מ סובר רבינו דהכא קי״ל כווסתי דשמואל אפי׳ בווסתות, וכמ״ש בליסורי ביאה (פ״ב ה״ו), וכבר כתב הרב המגיד ז״ל טעם לזה דכיון דלפקיעו נגמרו שם בתחלת נגיחה דלייקו נמי כווסתי דשמואל שמע מינה דנקטינן כווסתי דשמואל, וכן כתב הרמ״ם ז״ל שם בשם הרמב״ן יעויין שם. ועי׳ טור וב״י בסי׳ קפט שלא מלאו מקור לדברי הרמ״ם, ועיקר מקור דברי הרמ״ם הוא מלן. והנה רש״י פירש דברי הגמ׳ שלחמה יום ט״ו בחדש זה ויום ט״ז בחדש זה ו״ז בחדש זה רב אמר קבעה לה וסת לדילוג וכי חזיה הך ליתא בפעם שלישית היה שנעה ושמואל אמר עד שחשלש בדילוג אין לה וסת קבוע עד שחראה ראייה ד׳ בי״ח, אבל ב״ח ו״ל הניחו הרמב״ן בלן והחוס׳ שם נגחה פירש קבעה לה וסת לדילוג לרב כשנעשה ג׳ פעמים כסדר הזה, כגון: ט״ו בניסן ט״ז בייר ו״ז בסיון וכן ט״ו בתמוז ט״ז באב י״ז בלול ועוד ט״ו בתשרי ט״ז בחשון י״ז בכסלו חוזרת מכלן ולילך ט״ו לחדש זה וט״ז לב׳ ו״ז לשלישי ושמואל לריכה לשחשלש בדילוג שחראה בחדש ב׳ יום ובג׳ חדשים שחראיה ט״ו ו״ז ו״ח וכן בשלשה שחראי בו דרחייה של ט״ו יום בחדש הראשון לא היה משיעורה, עכ״ל. והחחרונים ז״ל לענין דינא חפסו שני הפירושים ופע״ג דדחו פי׳ ר״ח ז״ל מכל מקום כיי חמי גווחא הוי וחא דחוי דימי החדש בדילוג, יעו״ש, והוא הדין ז״ל הכא לענין נגיחות שם נגח שלש פעמים בג׳ ג׳ חדשי׳ כסדר הזה ט״ו ניסן וט״ז בייר ו״ז תמוז וכן עד שני פעמים בחדש הרביעי יום י״ח חוזר חלילה נעשה מועד לפירושים בכה״ג ושמואל גם כן שיגח בחדש הרביעי יום י״ח וכן בג׳ חדשים שחראיה ט״ז ו״ז ו״ח וכן בשלשה שחראי בהם נגח ביום ט״ו בחדש הרביעי יום ט״ז בחדש הרביעי יום י״ז בחדש הרביעי הרי זה מועד לשוורים ולשאר המינים. **3.** רש״י מדגיש שזה דווקא כשהיתה מלומדת לנגוח בימים אחרים. **4.** ע׳ יו״ד סי׳ קפט ס״ו: כילד קובעת בימי החדש בדילוג, כגון שראתה בט״ו בניסן וט״ז בסייר וי״ז בסיון, לל קבעה וסת עד שתראה בי״ח בחמוז, שאין לריכה לחשוב מלטרפת, ביון שאין החפלגות שוות. ומיהו אם היה לה וסת קודם שהתחילה, ואחר כך שיחה ולחתה בדילוג ג׳ פעמים, קבעה וסת בדילוג, כפי שהיה הרמב״ם בדילוג רחתה חותה מקטרפת, שדילוגה מוסת הקבוע לה. וים מומרים שאף על פי שלא רחתה אלא בט״ו בניסן וי״ז בסייר וי״ז בסיון, קבעה וסת ומוסבת לי״ח בחמוז וי״ט בחשון וכן לעולם. וים לחוש לדבריהם ולהמחיר: **מאיר הדעה:** עד שתראה בי״ח בחמוז - ואפי׳ תקבע וסת יום החודש בדילוג, ולריכה לחוש שמא שלש ט״ו בג׳ חדש וכן הלאה, ואין חילוק בין חודש מלא או חסר (ס״ק). ואפילו לא תראה בי״ט בג׳, חוששת לכ׳ לחוש (חוו״ד בשם ס״ג). [כלומר וסת החודש בדילוג הגיע ליום כ״ט או ל׳ בחודש, יש מלדדים שחוששת ליום ל׳ בחודש הבא (פרי דעה בשמיטה שער ח ד״ה וראוי להפלגה פעיף ה). וי״ל שהוסקת שפסק כיון שאין עוד יום בחודש זה לחוש לו (ממרי שבהרם סי׳ ג בשם החו״ת, חוט שני ס״ק ע, והוסיף דמ״מ אם תראה בג׳ בחודש הבא ונב׳ בחודש שאחריו, אפשר דחמשיכה לחוש לדילוג). ומשם זה שייך נמי שראתה ד׳ ג׳ ג׳. אם חשששה בסוף חודש חודש ליום ל׳ או כ״ט.] לפי שלף הרמשוה בדילוג - היינו שגח בדילוג הרמשון חוששת הקבוע שיה עם שאר הדילוגים, כגון שהיתה רגילה לרחות ביום עשריס, ושינתה לרחות ביום כ״ג וכ״ד, דלף רלייט כ״ש מהמנין כיון שגח שלש היתה בדילוג שיה כמו החמיס (ס״ק וט״ו). ולהחמיר - היינו לחוש גם ל״ו תמוז חדש שלישי בדילוג קבוע (ס״ק וט״ו). **5.** ע׳ רמב״ם (מ״מ פ״ח ה״ב): שור של ישראל שנגח שור של הקדש או של הקדש שנגח שור של ישראל פטור בי, שור רעהו, וכל הקדשים שחייבין עליהן מעילה הן שלין בהן דין נזקין, ופסולי המוקדשין יש בהן דין נזקין בין שהזיקו בין שהוזקו לפיכך יגאו בפדיון ולהיזקן מולין. ע׳ לח״מ שפסק הרמב״ם כר״י הגלילי, וע׳ רמב״ם מעילה פ״ד ה״ח ומל״מ שם שפסק לה כך, והוא קשיה. וע׳ בהגר״ע סי׳ כה פסק שהמקדש שפה בנכסי הוי קידושין, ובהלכות גכורות (יו״ד סי׳ שו ס״ט) פסק שמקודשת. **6.** נכלי - כמ״ש. ע׳ רמב״ם (מ״מ פ״ח ה״ה): שור של ישראל שנגח שור של נכרי בין תם בין מועד פטור, לפי שאין הגויס מחייבין את החדש על בהמתו שהזיקה והרי אלו דיון להס כדיניהן, ושור של נכרי שנגח שור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם, קנס הוא זה לגויס לפי שאין זכיניו במלות אלו ממלקין הזיקן ואם לא התחיל לחזם על נזקי בהמתן אין משמרין אותה ומפקידים ממון משלקין הזיקן. [רמב״ד] שור של ישראל שנגח שור של נכרי. ג״א שנגח שור של נכרי. ג״א הטעמה הוחה היה משום שמפקת שהרי סס חופסים גוף המזיק ומפקיעו ממנו. ע׳ ה״ה שמ״ש הרמב״ם לפי שאין הגויס מחייבין וכו׳ הוא נחינת טעם משעמעו, וע׳ מגדל עוז שמביא מקור לדבריו מירושלמי (פ״ק פ״ד ה״ג). וע׳ טו״א (תו״מ ס׳ תו ס״ק): שור של ישראל, אין תם בין שור של עובד כוכבים, פטור. ואל עובד כוכבים שנגח לשל ישראל, אין תם בין מועד, משלם נזק שלם. **7.** נכלי - כמ״ש.

שאם לא כן, שהתורה תכתוב "רעהו" הזה לענין מועד.

שור של ישראל שנגח שור של כנעני [1], פטור. אמרו [התלמידים], למה מחלקים. אם [דורשים] "רעהו" בדיוק, גם [צריך] לפטור [שור] של כנעני שנגח [שור] של ישראל. ואם "רעהו" לא [דורשים] בדיוק, אפילו [שור] של ישראל שנגח [שור] של כנעני שיתחייב. א"ר אבהו, נאמר בפסוק "עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים" [2], ראה [הקב"ה] שבע מצות שקיבלו עליהם בני נח [3], כיון שלא קיימו, עמד והתיר ממונם לישראל [4]. רבי יוחנן אמר, מכאן, "הופיע מהר פארן", מפארן [מזה שה' ית' סיבב והחזיר התורה על כל האומות ולא קיבלוה] הופיע [פי': גילה והתיר] ממונם לישראל.

וכן למדנו, שור של ישראל שנגח שור של כנעני, פטור, שור של כנעני שנגח שור של ישראל, בין תם בין מועד, משלם נזק שלם, שנאמר "עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים", ואומר, "הופיע מהר פארן". מהו "ואומר". ואם תאמר, זה [שכתוב] "עמד וימודד ארץ" צריכים אותו ל[דרשת] רב מתנה ורב יוסף, בא ושמע, "הופיע מהר פארן", מפארן הופיע ממונן לישראל.

מהו [דרשת] רב מתנה. דא"ר מתנה, "עמד וימודד ארץ ראה וכו'", מה ראה. ראה שבע מצות שנצטוו עליהן בני נח ולא קיימום, עמד והגלה אותם מעל אדמתם. [שואלת הגמ'] איך משמע שזה [שכתוב] "ויתר" הוא לשון של גלות. נאמר כאן, "ויתר גוים", ונאמר שם, "לנתר בהן על הארץ", ומתרגם, "לקפצא בהון על ארעא" ["לקפוץ בהן על הקרקע", ואף "ויתר גויים" לשון קפיצה והליכה לגלות היא].

מהו [דרשת] רב יוסף. שרב יוסף אמר, "עמד וימודד ארץ ראה וכו'", מה ראה. ראה שבע מצות שקיבלו עליהם בני נח ולא קיימום, עמד והתיר להם אותם. [וכי] הם מרויחים שכר [בזה שלא קיימו המצות]. א"כ, מצינו חוטא נשכר. אמר מר בנו של רבנא, לומר, שאפילו [אם] מקיימים אותם, אין מקבלים עליהן שכר [שהרי אינם מצווים [5]. אבל מעונשים לא פטר אותם].

ו[כי] לא [מקבלים שכר עליהם]. והרי למדנו, ר"מ אומר, מאיפה אנו יודעים שאפילו נכרי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול [6]. מלמד הנאמר, "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", כהנים ולוים וישראלים לא נאמר אלא אדם, הרי לומדים, שאפילו נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול. אמרו [התלמידים], אין מקבלים עליהן שכר כמצווה ועושה, אלא כמי שאינו מצווה ועושה. שא"ר חנינא, גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה [7].

הרבנים למדו, וכבר שלחה מלכות רומי [8] שני שומרים [9] אצל חכמי ישראל, תלמד אותנו תורה שלכם, קראו ושנו ושלשו. בשעת פטירתן, אמרו להם, דקדקנו בכל תורתכם, והיא אמת, חוץ מדבר זה שאתם אומרים, שור של ישראל שנגח שור של כנעני, פטור, של כנעני שנגח שור של ישראל, בין תם בין מועד, משלם נזק שלם, למה חלקת. אם [דורשים] "רעהו" בדיוק, גם [צריך] לפטור [שור] של כנעני שנגח [שור] של ישראל. ואם "רעהו" לא [דורשים] בדיוק, אפילו [שור] של ישראל שנגח [שור] של כנעני שיתחייב. ודבר זה אין אנו מודיעים אותו למלכות [הם לא גילו להם טעמו של דבר שיהא ממונו של כנעני בחזקת הפקר מפני הסכנה].

בתו של רב שמואל בר יהודה מתה, אמרו התלמידים לעולא, תקום ונלך לנחמו. אמר להם, [וכי] מה יש לי עם הנחמה של הבבליים, [שנחמותיהם] גידוף הוא [כלפי שמים, שכן הבללים מנחמים ואומרים] מה אפשר לעשות [והגידוף היא שמשמע מלשון זו] הרי אם אפשר לעשות משהו היו עושים [שהרי הוא זה הממית] [10].

ולכן [הלך [עולא] לבדו אצל רב שמואל בר יהודה]. א"ל [כנחמה] "ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב ואל תתגר בם במלחמה", וכי מה עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות. אלא נשא משה ק"ו בעצמו, אמר, ומה מדיינים שלא באו אלא לעזור את מואב, אמרה תורה, "צרור את המדיינים והכיתם אותם",

---

1. נכרי - כמ"י. **2.** עי' קה"ת סי' עב מקמ"ג שלומדים מכאן לחייב גוי, אבל הוא מופקע מפרשת שומרים, ואפילו בפשיעה אינו חייב, אמנם הגהמ"מ מחייב בפשיעה. **3.** עי' לפיקי יס (תוען ז ע"ב), ז"ל, בתחילה הכניסה הכוכבים הנבראים בז' מצות שנצטוו עליהם בני נח סדרים: הא' סידורו הטבעי אשר הוכן כפי תחילת ילידותם וסידורם, שסידרם הבורא ליהיות עולם כמנהגו נוהג בז' ימותם סדרו לעולם, וסדור זה אינו תלוי ע"פ השגחת התורה והמצות, רק תלוי ביושב המדינה ע"י ז' מצות בני נח. והוא ענין בריית הקשת אשר כרת ה' עם נח, כמ"ש לו (בראשית ט כג) "עוד כל ימי הארץ זרע וקציר" וכו'. ולכן נזכר בו (פי' בפרשת הקשת דנח) ז"פ "בריתי" בקשת, נגד ז' מצות בי"נ תלוי יושב העולם. שלכך כלול המבול, שנתקלקל יושב המדינה "כי מלאה הארץ חמס" וכו' נחרב העולם, ונשתנו סדרי הנראים מסידורם הטבעי. וסדור השני, הוא השגחה הנסיית התלוי בעולם הנעדל, והוא למעלה מכח טבעי הגלגל והמזלות, והוא תלוי בתורה ובמצות וכו'. **4.** עי' תוס': משמע דוקא בענין זה שנגח שור שלנו שור שלהם ולא"ל לנקמן (דף קיג ע"ב) גזל כנעני מפני מה אינו נידון אלא ל"ד מותר קאמר. עי' ויקרא רבה (פי"ג פ' ב, וכן מנחומא אמיר י): ראה ויתר גויים. רב אמי' אמר, התיר דמן התיר ממונן. התיר דמן, לא התיר כל נשמה (דברים כ טז). התיר ממונן, ומלמד שלא נתן לו חיבין. ועי' יש"ס: מעמא דגוי מייב ליעקוב. משום קנסא, שקנס הקדוש ברוך הוא להם להתיר ממונם, וליקח ממונם שלא בדין, ואין בו גזל. וכן פי' הר"ן. וכן הרמב"ם (עי' לעיל לו ע"ב הערה 6). ועוד נ"ל, דהך קרא בודאי לחייובי גוי נתחת. אבל למפטר ישראל לא צריך קרא. דפשיטא אפילו גלח ראשו נמי פטור. דהא אפילו למ"ד שגזל הגוי מקור, מ"מ מודה בהפקעת הלואתו דצרי. והא נמי כמאן סיים לו הלואה בגיא דמי. ועי' הגרי"ח [בתרץ שיטת המוס' אמאי דצרי הי"ס]: נראה דדין מיוב לחזר ודין הפקעת הלוואתו לחוד, דבמה שהותרה הפקעת הלוואתו לו אמרינן דאין מיוב על ישראל לעכו"ם אלא ביש לו רשות שלא לשלם משום הפקעת הלוואתו מותרת, ואפילו אחר שהפקיע וחזר לשלם ג"כ לו נפקע המיוב. ודבר זה מצוחר להדיא בדברי הרמ"ם בהגהות ומלכים בהא דאיתא שם (דף קי"ג ע"ב) דישראל שמעיד לעכו"ם על ישראל בערכאות משמתינן ליה, וה"מ מד שכל מרי לא, ובכתב ע"ז הרמ"ם [פי' יד), ואף על גב דמרי נמי מצי ישראל למיכפר לו דהוי הפקעת הלוואתו, מ"מ כיון דאין מפקידים לו משלו כלום יכולים להעיד לו, ומוכח להדיא דאין הפקעת הלוואתו אין הכיאור דנמצטל המוב אלא דהמוב יש בכף, אך מחמירין דרשאי הישראל למיכפר ליה, וע"מ לענין זה שם יפפוס העכו"ם מעות מזומנים משל ישראל מהני פיסומו, ובפתך תפסר אלא מהני כיון דלריך נגיית בי"ד, ועוד בפ"מ כשמגייר העכו"ם שמ"כ למיב הישראל לשלם לו וכדאיתא בב"מ (דף ע"ב ע"ב), ולפי"ז אפילו אחר שיכפור לו הישראל והפקיע הלוואתו מ"מ המוב לא נתבטל, ולריך לשלם לו לכשיתגייר, וא"כ שפיר מיושב קושיט היט"ם, דמה שהותרה הפקעת הלוואתו ל"ש בזה שלא יהיה הדין שם הישראל מיב בחיוב ניזקין, ופ"מ כנ"ל, ומ"ש כאמו המוס' שפיר דלמ"ד גזל עכו"ם מותר קשה, והוא משטעם דשם גזל עכו"ם מותר דדרשינן רשע ולא עכו"ם וגם אין ריבוח לנפשר, ג"כ כדאיתי רעהו דוקא, ועכו"ם נמשעם מחיובי ניזקין וכנ"ל. ועי' רמב"ן (מלחים פ"ט סי' הי"ב): ובידל מלוחין הן על הדיוק, מייבין להוציא דיינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשם מלות אלו, ולהזהיר את העם, וגן גם שעבור על אחת מאבעם מלות אלו יהרג בסייף, ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם רלו וידעו ולא דנוהו, ע"כ. ופשם כן מאחר והתיר דמם, התיר ממונם. **5.** עי' המקנה (קידושין כ ע"ב): כיון שנדמה לשם כשיתר אף שמקיימים אין עניני מעשה מלות הנוהג ולכך אינם מקבלין שכר עליהן, ע"כ. פי' לגלי מיוב ושוב במלות, אין מקום לשכר. **6.** עי' יח (פד ע"ב [פפ ע"ב]): רבי מידקא ורבי שמעון בר יוסי הוו קמולי בפורתא אמר ר' שמעון לרבי מדקא מה תגיע נכרי ועוסק בתורה ככהן גדול [ע"ה] הוי מ"ט שקלו לכ"ג וכתיב (מהלים עח ה) ויקם עדות ביעקב ותורה שם ביישראל הקב"ה אמר יבא לנקבל עליה מגרש בשלמא לשלמא לאחי ומי שלא קבלוה לא מקבלי עלייהו מגרש בשלמא לאחי: דהכי אמר ר' עקיבא ישראל שעמדו על הר סיני מקבלין עליה שכר (פומים) [נכריס] שלא עמדו על הר סיני אין מקבלין עליה שכר ואת אמרת נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככ"ג: ת"ל כ"ג עם הארץ מגיע ולאי דאמר רבי יוסי בר יהודה אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (מלאי ג טו) יקרא היא מפגיעים וכל המפקיר לא יצוו בה אפילו ממזר ת"ח עדיף מכ"ג עם הארץ המשמש לפני ולפנים ושואל ושונה וקורא בתורה אין עבודתו עבודה ואינו מקבל עליה שכר ועליו הוא כתיב (מלאי יט ג) גם כלא דעת נפש לא טוב כהן גדול שאינו יודע עיקר של עבודה אין עבודתו עבודה: **מרגוס:** רבי מידקא ורבי שמעון בר יוסי היו הולכים בדרך אמר רבי שמעון לרבי מידקא הרי אינו נכרי ועוסק בתורה הוא כמו כהן גדול מה הטעם שקל אותו לכהן גדול והרי כתוב (מהלים עח) ויקם עדות ביעקב ותורה שם ביישראל שהקדוש ברוך הוא נתן תורה לישראל לקבל עליה שכר לעולם הבא ואין שלא קבלוה לא מקבלים עליהם שכר בעולם הבא. שכך אמר רבי עקיבא ישראל שעמדו על הר סיני מקבלים עליה שכר וכשיש שלא עמדו על הר סיני אין מקבלים עליה שכר ואתה אומר נכרי ועוסק בתורה הרי הוא כמו כהן גדול. אמר לו כמו כהן גדול עם הארץ אינו ולאי דאמר רבי יוסי בר יודא אמר רבי יוחנן מה נאמר (מלאי ג) יקרא היא מפגיעים וכל המפקיר לא יצוו בה אפילו ממזר תלמיד חכם עדיף מכהן גדול עם הארץ המשמש לפני ולפנים ושואל ושונה וקורא בתורה אין עבודתו עבודה ואינו מקבל עליה שכר כאמו (שם יט) גם כלא דעת נפש לא טוב כהן גדול שאינו יודע עקר של עבודה אין עבודתו עבודה. ועי' מהר"ל (נתיבות עולם, נתיב התורה פרק יח): לף שהגוי אין לו קדושה מלד הגוף, אם הוא עוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול שהוא גולד שהוא מלד מטיפה קדושה לגמרי, כיון שהוא עוסק בתורה. כי השכל אין לו ניריך לגוף והוא נגבל כמו שהתבאר למעלה, ואין התורה שהוא שכל הטעיון מתחבר לגוף, ואין לכהן גדול שהוא קדוש מעלה מיוחדת מלד השכל, ולפיכך אפילו גוי ועוסק בתורה הוא ככהן גדול שעוסק בתורה. **7.** עיין בהשלמות. **8.** הרשעה - כמ"י. **9.** אפשר לשון שוטרים. **10.** עי' רמ"ן סי' שעו ס"ב): ולל יאמר מדם לשלל מה לך לעשות, כי אי אפשר לעשות, שזהו כגידוף דמשמע הא אם אפשר לעשות היה עושה, אלא יקבל עליו גזירה ה' יח' בהשבה **מאיר הדשם:** דמשמע הא אם אפשר לעשות - ולאי כל שלכך אפשר ומותרת יש לו לשלם לעשות כדי לנקם אלא יאמת לו מת, ועל זה אמר דוד כיון שכבר מת לא יועילו לאומות וגו', אבל מותם המנחמים שאומרים אל תצער עלמך כי מה לך לעשות אין מיחרים על התפלה כן אלא על הצער אלא יצער עלמו כיון שא"א בענין אחר דמשמע הא אפשר בענין אחר היה עושה אפי' היה מצער עלמו על אלא יהיה כרלון הבדם וזהו גידוף שמן הרחוי לחיות כרלון הבל יתבדך לף כרלון הבדם (ט"ז).

דאם כן לכתוב רחמנא גבי מועד. וליכא למימר דכי כתב רחמנא [ה] במועד פטור אפילו בשמירה כדאמרינן בפרק קמא דבבא קמא (דף יח.) גבי שור שנגח את השור בשמירה ומת דחייב ולא כתיב רחמנא במועד אלא לענין שלא יתחייב בכופר ולא לענין שלא יתחייב בנפשות דהא כתיב רחמנא גבי מועד דחייב בכופר וכתיב נמי גבי מועד דחייב בנפשות אלא ודאי לענין שלא יתחייב בכופר ובנפשות כתב רחמנא הכי ולא לענין שלא יתחייב בנזקין דהא ודאי מועד כתב רחמנא גבי מועד דחייב בנזקין ואפילו הכי כתיב רחמנא במועד אלא ודאי לענין שלא יתחייב בכופר ובנפשות כתב רחמנא הכי ולא לענין שלא יתחייב בנזקין ומיהו מדכתב רחמנא גבי מועד דחייב בנזקין ש"מ דלענין שלא יתחייב בכופר ובנפשות הוא דכתב רחמנא במועד אבל לענין שלא יתחייב בנזקין לא כתב רחמנא במועד ואפילו הכי פטור ש"מ דלענין שלא יתחייב בנזקין הוא דכתב רחמנא במועד אבל לענין שלא יתחייב בכופר ובנפשות לא כתב רחמנא במועד ואפילו הכי חייב

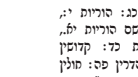

ח א ב מיי׳ פ״ל מהל׳ ממרים מטמא ומטמא סמ״ג עשין לא טושו״ע יו״ד סי׳ רמ״ב סעי׳ ג׳ ומהל׳ עכו״ם הלכה יא סמ״ג עשין לא [עוש״ע] סה״ע סי׳ קנ״ו:

א) וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלַי אַל תְּצַר אֶת מוֹאָב וְאַל תִּתְגָּר בָּם מִלְחָמָה כִּי לֹא אֶתֵּן לְךָ מֵאַרְצוֹ יְרֻשָּׁה כִּי לִבְנֵי לוֹט נָתַתִּי אֶת עָר יְרֻשָּׁה:
[דברים ב, ט]

ב) וְקָרַבְתָּ מוּל בְּנֵי עַמּוֹן אַל תְּצָרֵם וְאַל תִּתְגָּר בָּם כִּי לֹא אֶתֵּן מֵאֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן לְךָ יְרֻשָּׁה כִּי לִבְנֵי לוֹט נְתַתִּיהָ יְרֻשָּׁה:
[דברים ב, יט]

ג) וְהִתְחַתֵּנוּ בָּן שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ בִּיהוּדָה בַּן אַרְבָּעִים וְאַחַת שָׁנָה רְחַבְעָם בְּמָלְכוֹ וְשֵׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלַיִם הָעִיר אֲשֶׁר בָּחַר יְיָ לְשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְשֵׁם אִמּוֹ נַעֲמָה הָעַמֹּנִית:
[מלכים א יד, כא]

ד) וַיֵּבֶא מֶלֶךְ אַשּׁוּר מִבָּבֶל וּמִכּוּתָה וּמֵעַוָּא וּמֵחֲמָת וּסְפַרְוַיִם וַיֹּשֶׁב בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן תַּחַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְשׁוּ אֶת שֹׁמְרוֹן וַיֵּשְׁבוּ בְּעָרֶיהָ: וַיְהִי בִּתְחִלַּת שִׁבְתָּם שָׁם לֹא יָרְאוּ אֶת יְיָ וַיְשַׁלַּח יְיָ בָּהֶם אֶת הָאֲרָיוֹת וַיְהִי הֹרְגִים בָּהֶם:
[מלכים ב יז, כד-כה]

ה) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים כִּימֵי נִדַּת דְּוֹתָהּ תִּטְמָא:
[ויקרא יב, ב]

ו) וְאִשָּׁה כִּי תִהְיֶה זָבָה דָּם יִהְיֶה זֹבָה בִּבְשָׂרָהּ שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ וְכָל הַנֹּגֵעַ בָּהּ יִטְמָא עַד הָעָרֶב:
[ויקרא טו, יט]

ז) וְשָׁלַח מִלְאָכִים אֶל בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר פְּתוֹרָה אֲשֶׁר עַל הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹ לִקְרֹא לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה אֶת עֵין הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי:
[במדבר כב, ה]

ח) וְיִסַּפְתָּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְיָ וַיְחַזֵּק יְיָ אֶת עֲגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב עַל יִשְׂרָאֵל עַל כִּי עָשׂוּ אֶת הָרַע בְּעֵינֵי יְיָ: וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו אֶת בְּנֵי עַמּוֹן וְעֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ וַיַּךְ אֶת יִשְׂרָאֵל וַיִּירְשׁוּ אֶת עִיר הַתְּמָרִים:
[שופטים ג, יג-יג]

ט) אֶת יְיָ תִּירָא יְרַאִים וְאֶת אֱלֹהֵיהֶם תָּיֵרוּ וְאֶת עֲבָדִים מִמְּשַׁמְּנֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִגְלוּ אֹתָם מִשָּׁם:
[מלכים ב יז, לט]

י) וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם בְּתֶךָ לֹא תִתֵּן לְבָנוֹ וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לִבְנֶךָ:
[דברים ז, ג]

לח: שור שנגח ד׳ וה׳ פרק רביעי בבא קמא

מוֹאָב וּבְנֵי עַמּוֹן כִּי לֹא מֵאַרְצָם וְגוֹ׳ קַל וָחֹמֶר מִבְּנֵי לוֹט שֶׁהָיוּ בָּאִין מִן הַזְּנוּת וְנִתְגַּיְּרוּ וְנִתְקַבְּלוּ לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם קַל וָחֹמֶר לְמִצְרִים שֶׁבָּאוּ מִן הַכְּשֵׁרוּת וְנִתְגַּיְּרוּ וְנִתְקַבְּלוּ לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בְּדָוִד שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבְּלוּ לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בְּשִׁמְעִי וְיוֹאָב שֶׁהָיוּ מִתְגַּיְּרִים מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבְּלוּ לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בְּאַבְנֵר שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בְּיוֹנָתָן שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בְּעוֹבֵד שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בְּיֵשַׁי שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בִּשְׁלֹמֹה שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בִּרְחַבְעָם שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בְּאַבִיָּה שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בְּאָסָא שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בִּיהוֹשָׁפָט שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בִּיהוֹרָם שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בְּאָחָז שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בִּיחִזְקִיָּהוּ שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בִּמְנַשֶּׁה שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בְּאָמוֹן שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בְּיֹאשִׁיָּהוּ שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בִּיהוֹיָקִים שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בִּיכָנְיָה שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בִּצְדְקִיָּהוּ שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בְּגַדַלְיָהוּ שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בְּיִשְׁמָעֵאל שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בְּיוֹחָנָן שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בְּעַזַרְיָה שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בְּחִזְקִיָּהוּ שֶׁהָיָה מִתְגַּיֵּר מִן הַמִּצְרִיּוֹת וְנִתְקַבֵּל לְהִתְחַתֵּן בָּהֶם וְכֵן מָצִינוּ בְּמָ

מואבים עצמן [שהתחילו בקלקול ושכרו את בלעם] לא כל שכן. אמר לו הקדוש ברוך הוא, לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי, שתי גוזלות טובות יש לי להוציא מהן, רות המואביה ונעמה העמונית[1]. והלא דברים ק"ו, ומה בשביל שתי גוזלות טובות, חס הקדוש ברוך הוא על ב' אומות גדולות ולא החריבן, בתו של רבי, אם כשרה היא וראויה היא לצאת ממנה דבר טוב [זרע כשר], על אחת כמה וכמה דהוה חיה[2].

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, אין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה, אפילו שכר שיחה נאה[3], שהרי הבכירה [מבנות לוט] אמרה מואב [פי': קראה לבנה מואב, שהוא נולד מאביה, והוא לשון פריצות], אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה "אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה", מלחמה הוא שלא [לעשות], אבל לשעבד בהם, תוכל לעשות להם. הצעירה שאמרה [שקראה לבנה עמון מלשון] בן עמי, א"ל הקדוש ברוך הוא למשה, "וקרבת מול בני עמון אל תצורם ואל תתגר בם" [פי': כלל, ואפילו שעבוד אל תעשה להם.

ואמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יהושע בן קרחה, לעולם יקדים אדם לדבר מצוה[4], שבשביל לילה אחת שקדמתה בכירה לצעירה, קדמתה ארבע דורות לישראל[5] [פי': שהיתה לרות המואביה בן ישראלי ד' דורות לפני נעמה העמונית, והד' דורות הם] עובד [בנו של רות], ישי, ודוד, ושלמה. ואילו צעירה עד רחבעם, שנאמר "[ורחבעם בן שלמה וכו'] ושם אמו נעמה העמונית".

הרבנים למדו, שור של ישראל שנגח שור של כותי, פטור, ושל כותי שנגח שור של ישראל, תם, משלם חצי נזק, ומועד, משלם נזק שלם, ר"מ אומר, שור של ישראל שנגח שור של כותי, פטור, ושל כותי שנגח שור של ישראל, בין תם בין מועד, משלם נזק שלם. כלומר, שר"מ סובר, כותים גרי אריות הן [פי': שלא נתגיירו מתוך רצון הטוב, אלא מפחד האריות המוזכר במלכים ב' פרק יז[6]]. ושאלו סתירה, כל הכתמים הבאים מרקם[7], טהורים, רבי יהודה מטמא, מפני שהן גרים וטועים. מבין הנכרים, טהורים. מבין ישראל ומבין הכותים, ר"מ מטמא, וחכמים מטהרין, שלא נחשדו על כתמיהן, רואים שר"מ סובר שכותים גרי אמת הם. א"ר אבהו, קנס הוא שקנס ר"מ בממונם, שלא יתבוללו בהם.

רבי זירא שאל [למדנו במשנה:] ואלו נערות שיש להם קנס[8], הבא על הממזרת, ועל הנתינה, ועל הכותית, ואם אתה חושב שר' מאיר קנסם בממונם, כך גם כן שיקנוס כדי שלא יתבוללו ביניהם. אמר אביי, כדי

---

1. ע' נזם ישראל למהר"ל (פרק נב): אלו דוקא נקראו "שתי בריכות טובות", לפי על גב דכמה וכמה גרים טובים נתגיירו בישראל, לפ"ז אין אלו "שתי בריכות טובות". שלפ"ז בריכות סימנם להוליד פרי מדם בישראל אשר לפ"ז היה קודם. ומפני מאחר לית היו אלו ב' בריכות סימנם להוליד פרי מדם, וזה כי לפ"ז היה ראוי שיבוא ענין מדם והויה מדמה לעולם, כי מס על ידי הקומות. וכל אשר יותר רחוק מישראל, ראוי שיהיה ממנו חיה מדמה. ולכך ההויה מהמדמה בחה מן עמון ומואב. שלפ"ז ממלא שום קומה יותר רחוקה מישראל מן עמון ומואב, שנאמרו עליהם (דברים כג ד) "לפ יבואו בקהל לעולם", שלפ"ז ממלא דבר זה בשום קומה כלל. ומהסם ראוי שיהיה נולד המשיח, שהיא הויה מדמה, וכל זה מפני המחדמה הויה המדמה. עי' שער הפסוקים (פרשת וירא): ענין בנות לוט, כאשר נתבאר למעלה בענין לוט, כי הוא הקליפה היונקת מאחוריים דזעיר. וכשנפרד לוט מעל אברהם, הוליד עמו שתי נשמות קדושות, שנתערבו בחצוף של מדם הרחמן. והנה סם, רוח המחמיצים, ועומה העמונית, והנה נעמה היא מן בינה, הנקראת נועם ה' כנודע. ויש בה קומיות, נועם ה'. ולהיותה מן בינה, אין למזיק גדולה על הקליפה בה, ולפ"ז היו בלועות בה כ"ב נשמות. אבל רות, היא מן מלכות, שלמת לחתגיירא, ולכן נתחזו בה הקליפות במאד מאד וכל הנשמות הקדושות של מלכות מים דוד, עד המשיח, כלם היו בלועות בה כנודע, וכולם נתערבו בקליפות, ולפ"ז נתבררו משם עד שנתגיירה רות, ובה היו בלועות כלם. ולכן רות היא בגימטריא מילוי של שם מדע"י שהוא במלכות, והיא בגימטריא תרע"ג. וכשתסיר תוספותיו הפסוטות שהם ס"ה, נשארו תוספות המלוי בגימטריא רי"ח, ע"כ. אין טוב אלא היוצא מן הרע, ויצא ממנה טוב רוקי (שמואל ג' טו יג), ומשניתם משים לע"ל, כמ"ש ויראו את אשר כי טוב, והן עלמא דאתכסיא ועלמא דאתגלי, ולכן תמרה רחמנה מחמר שתא דאתגלי, והשניה בן עמי שהם נאתכסיא. וכמ"ש לקמן **אמר רבי חייא בר אבא כו'** (פעור ומלכות, פעור של מוחא דאתגלי, ומלכות זיקוק בני עמון (מלכים ג' יא ה) שהוא לשון עלם נאתכסיא). ג' בחשוון תי"ה חו"ה, עובד רחבעם, וכן ג' המרכבות, מרכבה של ג' כ"ב פנים, ושל ד' ט"ו, והן הוא והיה, ונה"י כלולין בה, ולרוב דילה היה בו, כידוע סוד מלה מלוה, וזהו הוא היה (בילקוט מגדות להגר"ח). עי' מלואים חום (כח). **2.** ומה תאמר וכי בשביל שלא היה רחוי ללמוד ממנה דבר טוב תמות בשביל זה, וי"ל דפשיטא אם היתה היא בעצמה דבר טוב נודמנ לה היתה מתה, שלא תפילו לה היתה בעצמה דבר טוב שלא שעתיד ללמוד ממנה דבר טוב, לה היתה מתה. ולא רלו לומר שלא היתה בעצמה דבר טוב כי היה זה נגלוי למה (מידושי אגדות למהר"ל). **3.** פי' כי השיחה נאה מורה על הנעימות, שלא קלקלו מוחא, שהוא מ-חא. ובשביל כך נתיב, דהייט עמון, ג"כ נמשכים אח"ז, שהיו יותר נעימות מן מואב, ומפני כך אמרה תורה בהם לנגריא. שכבר התבאר, כי הנעימות הוא סימה שיהיה נאמר מן המוסיקים, שכך לשון נעימות שהוא לשון מוסגע ונקבר. וכך אמרו ג"כ שלא דוד, שאמר דוד לשמול ואמר "להרנן ותפח עליך", כלאיתא בפרק הרואה (ברכות סא ע"ב) בשביל נעימות שהיה בו, לא רלה לעשות דבר שיהיה מוסגע ונאמר, כמו שאמרו, בשכר נעימות במקום אחר כי הצעיר, והוא האחרון, מקובל בנעימות, כמו שאמרו, בשכר נעימות שהיתה בראל זכתה ויצא ממנה שאול, וכל זה כי אחר הוא יוצא ונולד אחרון, והיה מוסגע עד שהוא אחרון (מידושי אגדות למהר"ל). **4.** ע' נזיר כג ע"א: [פי': הפסוק "שרים דרכי ה' ונדיקים יכלו בם" ובשעיה יכלו בם"] משל לנוטו ושתי בנותיו עמו. הן, שנאמרו בהם מלוה, "ונדיקים יכלו בם". הוא, שנאמרו בהם עבירה "ופושעים יכשלו בם". ע' שער הגלגולים (הקדמה י): אם האב נתכוון בהם מלוה בעת התאמים, הנה הבן הזה יהיה מהיר במלאכת שמים, וגדול מאד בתורה. ואם אביו נתכוון להנאת עצמו, יהיה הבן הזה מהיר במלאכת העה"ז. וכן להפך, אם יהיה בכד התנועה, אם אמו נתכוונה בהם מלוה, יהיה עלי במלאכת העה"ז. ואם לא נתכוונה בהם מלוה, יהיה הבן בעוה"ב במלאכת שמים. וע' נתיבות עולם למהר"ל נתיב התורה (פרק יז): הקדימה במלות מורה שהוא עוה"ב המלוה לפי מעלתה בראוי, שהמלוה היא מלהיא ואינה תחת הזמן. ואם מעכב המלוה דבר זה, אינה לפי מעלת המלוה שהיא מלהיא. **5.** דוקא ד' דורות, שזה נקרא קדימה גמורה, כי פחות מד' דורות נאלו לא היה קדימה, שהרי כתיב (שמות כ') פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים (מידושי אגדות למהר"ל). וקצת שמכתבת לענין זה, ע' שו"ע (חו"מ סי' לג ס"ב) שמדם קרוב אינו נכדין, ואינו ניגיו יש לו שהוא נחשב כאדם זר. **6.** ע' שו"ע (יו"ד סי' רסח ס"ג): כתיבת הגר להתגייר, בוקקים אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שרבה שיזכה לה או מפני הפחד בת ליכנס לדת. ואם אינ הוא, בוקקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית. ואם אשה היא, בוקקין אחריה שמא עיניה נתנה באחורי ישראל, ואם לא נמלכה להם עילה שלדיעתם להם כוכב עול המחזיר ועורב שיש בשעיתה על עמי הארצות, כדי שיפרטו. אם קיבלו ולא פירשו, ורלו אותה שתזרז מהשבה, מקבלים אותה. ואם לא בקלו אחריו, או שלא שלדיעתו שכר המצות ושונאן, ומל ושבל בפני ג' הדיוטות, ה"ז גר אפי' נודע שבשביל דבר הוא מתגייר, להוליד ומל ושבל יפ מכלל העובדי כוכבים, ואוסרים לו עד שתתברר בקתו. ואפילו חזר ועבד עבודת כוכבים, הרי הוא ישראל מומר שקבלו שיקוני קדושין. **מאיר הלעה:** בשיבת הגר כו' - מש"כ בגמ' שגור פ לפני הלל ופ"ל "גיירני על מנת שאתה כה"ג", בטוח היה לקופו לעשות לשם שמים כו', ומכאן רומים להכל לפי רואת עיני הב"ד (ש"ך). כתב הרמב"ם בימי דוד שמא מן הפחד חזרו ובימי שלמה בשביל המלכות והטובה והגדולה שהיו בישראל חזרו ולפ על גב שלמדו אם הלכה כדברי כו' היינו בדיעבד וכמ"ש למטה ולפי' נודע כו' יפ כו' וכתב שם אבל אינו מגיירי הלבד וכתב שם ולפ"ש היו גרים מתגיירים בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות והיו ב"ד הגדול מומחין לפ בומין מוחה אחר שנתגייר מ"מ ולפ מקיימין אותם עד שתראה אחריתן ולפי שגייר שלמה נשים ונשמן וכן שמעון גייר ונשמ והדבר ידוע שלפ חזרו ולפ בשביל דבר שאבן הכתוב כאלו הן עובדי כוכבים כו' ומפני זה אמרו מכאים קשה לשם גרים ישראל בפחות מבן עשרים שנה ולפ בשביל דבר ומטעון אם ישראל ובקשה הדבר לפרוש מהן אחר שנתגיירו כו' (גר"ש). חזר לקולו - היינו רק לומתן ולא לשום קולא (ט"ז). ישראל מומר כו' - ע"ל (פי' רסו ס"ח) (ש"ך) [ע"י"ש בט"ז שמשמיט כל הסעיף], ע' מג"א (פי' שכו סק"ח) שישראל מומר שעשה תשובה מומר לטהול אפילו בשעת כיון לתיגו מדאוריתא. בני המומרים הערלים הנקראים מונסים, כשבאים לחזור בתשובה, אין להוסיעם מגזה קלות ומחמורות ושונאן, ואין לנהגו, אבל יש למומרו חסד ואין לניך עדיפה. וכשמל את עלמו, מבקר להכניסו בבריתו של ג"ש ומבקר גם כן ב' ברכות על המילה, עמ"ש לעיל (פי' רסו סק"ב) ואשר קדשנו בדיך, ואינו כוללה בברכה אחת. ומה"ב אומר "אע"פ שלא נמל לעצל הקרות שמו כך, ומשון אלו מסבך וכשם שהטעית לבו לשוב בתשובה שלמה לפניך, כן תטע בלבו להכניסך וירגישך ויפתחה לבו בתורתך ותדריכהו בנתיב מלותיך למען ימלא הן בעיניך כן יהי לרון, ונאמר אמן" (ש"מ). **7.** ע' רמב"ם (ממלאי משכב ומושב פ"ד ה"י): כל הכתמים הבאים מבני ישראל בחזקת טומאה והבאים מבני העכו"ם בחזקת טהורה, והנמלאים בערי ישראל טהורים שלא נחשדו ישראל להשליך בתמיהן שלא מלינעין אותם, לפיכך כל הכתמין הנמלאים בכ"מ טהורין חוץ מן הנמלאים בחורים וקבינות בית הטומאה, וכולם טומאתן בספק כמו שביארנו. **8.** ע' שו"ע (אבהע"ז קנו ס"ח): המפתה בתולה ישראל (עד שלא הגדיל, והיא מבת שלש ושתים) משלם בושת ופגם ונקנס. ואם אנסה, משלם עוד לעב. (ואם שמה המפתה, אינו נרע ליתן קנס). מאיר העזור: המפתה וכו' - דין קנס יש מיום בושת, אפילו בשעה שלא נתגדלה. וכן ההלכה של "ולו תהיה לאשה" הוא דוקא בבתולה, אבל יש מיום בושת, אפילו בשעה ש"מפותה" היינו כשהמפתה לשם אישות ול"ל ליעשו אותה. ופשוט ג"כ מקנס ובושת ופגם כשהיא יפומה ולא תומרים אחילה בשעות דנתבלה את עלמה כדי שיבא אחוה אחריה ויפתה - אם מודה שבא עליה ואמר אחה לרנומה אם זה קרה בשלה מקמת אפותה היא אפי שלא נתעקר שלרנומה נשעלה, וכל הנשעלה בעיר מקמת אפותה היא אפי שלא נתעקר אח"כ, וה"א אם רלו עדים מרחוק שבעל אותה ואינם יודעים אם בתולה היא או אפותה (ב"ש וט"ז). ועי"ש ס"ב: אחוה ואפותה, דנין אחוה בשלשה דיינים, ואלנד שיהיו אחוים, בא"י. והפידנא שאין אחוים, מנדין אותו עד שיפיים את תביעה. וכד יהיב לו שיעור אפי' אחד למיפה, שריון ליה. (והנה, כל זמן שהיא בבושת אחיה, הכל נאפשר). (ועיין בעור אימן זה שהאריך בדיעים אלו, והרב המחבר קיצר בהם, שאינם שכיחין). מאיר העזור: והנה כל זמן וכו' - אמרים לו שאפי אותה אומר והוא אומר לא כלל שאינם שכיחין, כי אם בשעה שבועה התורה על אמי הערה ומשלם בושת ופגם שהרי הודה במקלת, וי"ל דאין כאן שבועה לפי שאין כאן מודע שהמשלומין אינו שלא (ב"מ).

שלא יהא חוטא נשכר. שיתנהו לעניים. אמר רב מרי, משום שהוא ממון שאין לו תובעים [שהרי מי יתבע אותו לדין, אם עני א' יתבע אותו, הוא יגיד, אני אביא את זה לעני אחר].

מתני'. שור של פקח שנגח שור של חרש שוטה וקטן, חייב[1], ושל חרש שוטה וקטן שנגח שור של פקח, פטור[2]. שור של חרש שוטה וקטן שנגח, בית דין מעמידים להן אפוטרופוס ומעידים להם בפני אפוטרופוס [בגלל קושי הבנת המשנה נהסביר הכל בתוך הגמ'. ואם] נתפקח החרש, [או] נשתפה השוטה, [או] הגדיל הקטן, [השור שהעידו עליו] חזר להיות תם, דברי ר"מ [ששור שיצא מרשות זה לרשות אחר אינו מועד בגלל שינוי בעליו]. רבי יוסי אומר, הרי הוא בחזקתו[3]. שור האצטדין [שמיוחד לנגיחות ומלמדים אותו לכך] אינו חייב מיתה, שנאמר "כי יגח", ולא שיגיחוהו[4].

גמ'. זה עצמו [פי': דברי המשנה עצמם] קשים, שנאמר "שור של חרש שוטה וקטן שנגח שור של פקח, פטור", רואים אם כן, שאין מעמידים אפוטרופוס [ליתומים על נזקי שורו] תם [להיות אפוטרופוס במקום בעלים לקיים והועד בבעליו], כדי לגבות [תשלומי חצי נזק] מגופו [של השור]. אבל נאמר בסוף המשנה, "שור של חרש שוטה וקטן שנגח, ב"ד מעמידים להם אפוטרופוס ומעידים בפני אפוטרופוס", רואים אם כן, שכן מעמידים להם אפוטרופוס [ליתומים על נזקי שורו] תם, כדי לגבות מגופו.

אמר רבא, כך כתוב, [שור של חרש שוטה וקטן שנגחו] אם הוחזקו נגחנים, מעמידים להם אפוטרופוס ומעידים להם בפני האפוטרופוס, [וכל הענין של העמדת האפוטרופוס היא לא לגבות חצי נזק מגופו אלא כדי] לעשות [את השור] למועד, שאז כאשר חוזר ונוגח משלם מהמעולה שבנכסיו.

מהמעולה שבנכסיו של מי. רבי יוחנן אמר, מהמעולה שבנכסיו של היתומין, רבי יוסי בר חנינא אמר, מהמעולה שבנכסיו של האפוטרופוס[5].

וכי רבי יוחנן אמר כך, והרי רב יהודה אמר בשם רב אסי, אין [בית דין] נזקקין לנכסי יתומין [לגבות מהם כלום] אלא א"כ רבית אוכלת בהן[6], ורבי יוחנן אמר, או לשטר שיש בו רבית, או לכתובת אשה, משום מזונות [שכן כל זמן שלא יתנו לה כתובתה היא ניזונית מרכושם].

תהפוך את זה, רבי יוחנן אמר, מהמעולה שבנכסיו של האפוטרופס, רבי יוסי בר חנינא אמר, מהמעולה שבנכסיו של היתומין.

אמר רבא, משום שיש סתירה [בדברי] רבי יוחנן, אתה עושה את רבי יוסי בר חנינא לטועה. והרי רבי יוסי בר חנינא הוא דיין, ויורד לעומק הדין. אלא, באמת אל תהפוך [את דבריהם], ומזיק שונה [משאר דינים של אפוטרופוס]. רבי יוחנן אמר, מהמעולה שבנכסיו של היתומים, שאם תאמר מהמעולה שבנכסיו של האפוטרופוס,

---

1. ע' שו"ע (חו"מ סי' תו ס"ה): שור של פקח שנגח לשור חרש, שוטה וקטן, חייב. ושל חרש, שוטה וקטן שנגח לשל פקח, וכן שור שהלכו בעליו למדינת הים ונגח, פטורים.

2. ע' רמב"ם (נז"מ פ"ו ה"ג): שור של חרש שוטה וקטן ומי שהוא במדינת הים שנגחו פטורין, אבל בית דין מעמידים להם אפטרופין ומעידים בהן בפני האפטרופין. ועי' מ"מ: מתלוקת בגבייתם ופסק כחכמים דבגבייתם דלא כתמתי', לפי שהוא קובר למתמיהין ימיהלאה היא וזהו שלמדנו "ומעמידים אפוטרופוס לתם לגבות מגופו מנלפי היפ", ותמתי' כקומתם ורבינ. ועוד כתוב בהסגות ג"פ מי מפרש לפתם מתמי' וכו'. ועי' כס"מ: וטעמו של הרמב"ם שפסק כך] משום דלמדינן נגמי דר"י בר מינימ דיינ הוא ומיתי לעומתק דדינ. ועי' לקמן לט ע"ב הערה 2. **3.** רמב"ם (נז"מ פ"ו ה"י): שור שהועד ונמכר או ניתן במתנה חזר לתמותו, שהרשות שנתנתנ משנה דינו, אבל אם השלילו או מכרו לשומר שכיר הוא בחזקתו, וכן שור שהועד בפני אפוטרופוס ונתפקח החרש ונשתפה השוטה והגדיל הקטן אף על פי שבטל האפטרופוס הרי הן מועדין בחזקתן שהרי הרשות בעליהן הן. ועי' מ"מ: ב"ק דף מ ע"ב, מתלוקת אם רשות משנה אם לאו ופסק כרב פפא דהוה נתרא ותוקימתיה בגבייתם דאמר דכולה בגבייתם הרשות משנה אפיי והשלילו היינו טעמא דכ"מ שהלך אם בעליו עליו והוו הטעם לשור שהועד בפני אפוטרופסין וכר' יוסי (דף ל"ט) דאמר הרי הוא בחזקתו אף על גב דמעיקרא תוקימנא הך דר' יוסי משום רשות משנה ואפ"ג דאמר רב פפא אמר חרש אף על גב דבעלמא משנה הכא לא. זהו דעת רבינו ולא רמיתי מולק. **4.** ע' רמב"ם (נז"מ פ"ו ה"ה): שוורים שמשתקין בהן ומלמדין אותם שיגיחו אם זה אינם מועדים זה לזה ואפילו האיתנו את האדם אינן מיידין מיתה שנ' כי יגח לא שיגיחוהו. [רמב"ד] שוורים שמשתקין בהן וכו' אינן מועדים זה לזה. פ"פ ואמה לא ניחוי כשור שהוא מועד לשופרות ועוד שכבר פסק למעלה משפה כלפו של חבירו נחביהו חייב בעל הכלב. ועי' לעיל כד ע"ב הערה 2 דבכי הגרי"ו. **5.** ע' רמב"ם (נז"מ פ"ו ה"ב): הוב"ד לקמן לט ע"ב הערה 1. **6.** ע' שו"ע (חו"מ סי' ק ס"ק): כבר נתבאר בחלת פיקון ק"ח שאין גובים מיורשים קטנים שלא הגיעו לי"ג שנה, אפילו יש עליהם שטר שום מלוה, שהיא על אחד משלשה דרכים שנתפרשו שם, אפילו היה בו גמגום, אפילו היה בו כל חנאי שבעולם, אין גובים בו אלא מ"ב יש עליהם מלוה בריבית שלוה מהיהם מעובד כוכבים, שקבל עליו לזון בניהי שהרי, שלא יתבע ליתומים עד שיגדילו, ולא קבל עליו שלא יקח ריבית. הגה: וכן אם רצו בית דין שיש בו שהר מועלת ליתומים לגבות מהם קטנים, כגון שבעל חוב רוצה לוותר קצת ולמתות להם כדי שיגבה עכשיו, הרשות בידי ב"ד להשגיחו. וכן נפרעים מהם כתובת אשה, כמו שנתבאר בעור מהיי. ואם יש ליתומים קטנים וגדולים, המלוה נפרע מהגדולים חלק המגיע להם, וכדי שיפרע בעל חוב חלק הגדולים לריכין ב"ד להעמיד אפוטרופוס לקטנים ולחלק עם הגדולים, ויגבו בעבל חוב מהגדולים חלקם המגיע להם לפרוע. הגה: הא דאין נזקקין לנכסי קטנים, היינו שהוא ודאי של קטנים. אבל אם יש לספק שמא מוריסם עדיין חי, אף על פי שמעמו בו שמת, גובים מנכסיהם: **מאיר למשפט**:

בתמיהא סימן ק"ח - קעיף ג (סמ"ע), להזדקק לבע"ח בנכסי עובר, יש בזה מחלוקת, ממנם מאחר ופסבר ליתר קמוך מיעוטא דמפילות למתה דנקיטינן והוה להו זכריס מיעוטא, לכן אם יש לעובר אחין גדולים נזקקים לבע"ח אפילו נגד חלק העובר משום דקמוך מיעוטא דמפילות למתה דנקבות והוה להו זכריס מיעוטא ודאחין הגדולים הוא. ממנם אם אין לעובר אחין אלא אחיות אין נזקקים נגד חלק העובר דליכא אלא מיעוט דמפילות (קצה"ח), ויש מחלוקים בדחלק של העובר אין האחין היוכשין זוכין בו, דהא אם נמנא של העובר הוא, וכן בבר שמת אין שום אדם יכול לזכות בו, ועל כרחך ל"ל דחלק העובר מיחלי חלי וחלי עד שיוולד העובר (נתה"מ). ועל"ב יש עליהן מלוה בריבית - בבדי שלא יכלה קרנם בריבית, טובתם היא להזקק ולפרוע מנכסיהם בעודם קטנים. והוה מוכריס בשומא אפילו שלא הכרזה ל' יום, להוספה על השומא היא בקבל, ומחיצ הריבית היא ולחי, ואין מניחין אותה מפני הספק (סמ"ע), אבל אם המלוה קיבל עליו שלא ליקח ריבית כל ימי הכרזה, אז מכריזין ל' יום (ש"ך). שלא יתבע בו' - דאל"ב לא היו ליכיון למימר דפורעין מנכסיהן למלוה גוי כדי שלא יצטרכו ליתן ריבית, הא בלאו הכי נמי יכריחם הגוי לפרוע מנכסי מניכם כמיגיע זמן פרעון שלו, דבדייהן אין מילוק בין קטן וגדול כמבואר מניהן לפרוע מוכו. לכך כתב דאיירי מגוי שאינו יוצא להכריחם על הפרעון בקטנותם, וכלין יבדאל, אבל אינו יוצא כמו כן עמהן שלא ליקח מהן ריבית בעודם קטנים, דא"ב ודאי היו ממתינין עד שיגדלו כמו אם היה המלוה יבדאל (סמ"ע), לא דיינינן דין חדוה גוזו הבא לגבות בשטר שבידו (ע' פ' ג סי"ב). מאום לגוזו ודאי לא פרע ולא מתפיס ליה לבדי על שיקבל השטר, כיון שידע שהגוי יכול לגבות עליו בעקיפין לגבות ממון שלא בשעה בלל (פ"ת), וי"ל דל"ל שבאן מדובר שיש בו נאמנות (פ"ת * תומים). כגון שהבע"ח הוא לוותר קצת - אפילו אם לא הגיע זמן החוב (רע"ץ * בעי חי). הרשות ביד ב"ד להגבותו - וה"ה אם יש קנס על הפרעון (ש"ך), כשהיומים קטנים וחוזרים ב"ד שלבשיגדלו לא יתלאו שום עדות לבדר ולא לשובר שיכולים לעשות פשרה לזכות היתומים שיגיעו להם מיזה דבר מן החוב ויגבו מעתה ואפי' היכא דאין נזקקין מאום משום בדבי ודאי שובר שאין מניחים נכסי הלוה ברשות היתומים או לאפטרופוס כשהנכסים הוי כדי החוב או יותר מועטו שאם יאבלו ויתפרנסו היתומים מהם לא יתלאו המלוה מה ליקח כשיגדילו ולא יתלאו שום עדות על בדרי ולא על שובר ומתלא דאבלי דלמא דילמא לאו יהיו הנכסים ביד אפוטרופוס ויאבלו אם היתומי' הרישה ולא מן הקרן דהאי משום לבדרי משום בעלמא היא ולזכות יתומים נגעו בה ולא לגזמא לבפקיע החוב שחייב מבלוה מה, ולאוקן הלוה בסף לגוי, ואע"פ שעשו בקבוחיו ומטלטלין לגבן, ומשעון הלוה החוב מהגוי, ובא לגבות, אין גובים שלא בפניו, ואע"פ שעשו בקבוחיו יכ למקום הלוה, היינו דר יהודי, וכאן ההלוואה לגוי (ש"ך * מפי"ע), ועיין אלמיך הוב"ד לעיל פ' קמ קס"ק (ש"ך). ויתומים שנתחייב להוציא לבאר עבורם אם יש משם פרעיה וקבלו החוב ממ"כ (רע"ץ). בתומים משם מיעוט. ועי' שם"ע (סי' קד ס"ק) (סמ"ע), תפי' היא מיעוט דמקורה להנשא (רע"ץ).

משום דהוי ליה ממון שאין לו תובעים. לי ממרת ליחוי לעניים ממן אחי מצע ליה לזיגא לי עני ל"ל לעני אחר יהיגא ליה: **מתני'** שור של חרש שנגח לישור של פקח פטור. גמ' מפרש לקין מעמידין אפוטרופוס לחש לגבות מגופו אבל בנזקי מועד מעמידין אפוטרופוס לגבי כיתומים להיות במקום הבעלים לקיים [ב]והועד בבעליו וגופים הזק מנכסי הקרקע של יתומים אבל חס דגבייתו מגופו הוא והוא מעלעלין קין מעמידין אפוטרופוס לכך כלתמרין בפ"ק (דף י:) שור כסף מלמד שאין ב"ד מזקקין אלא לנכסים שיש להם לתמריות ואוקימנא ניתמי. ואיכא לתמר טעמא משום דפלגא מזק קנסא [ג]ויתמי לאו בני קנסא ניגהו וקשיא לי ל"ב מאי גבות מגופו ולקט ועוד לקמן בשמעתין [ד]אמרינן במועד למ"ד לד תמות במקומה עומדת אינה נגבית מן היתומים מכאי טעמא ואי טעמא משום קנסא הוא במועד מי הוי קנסא הא לאו בחזקת שימור קיימי [ה]: **ומעידין בהן בפני אפוטרופוס.** וקס"ד אמאי להאי מעידין בפני אפוטרופוס דקתמר למגבי מ"א תמות וקשיא ריש לפיפא ולתמר אלמא עדיות נעשה מועד ומשום נ"ש מעלייה: **חזר לתמותו.** דקסבר רשות משנה[ז] מועד שיצא מרשות זה וככנס ליד בעלים אחרים הרשות משנה את דין העלמתו: **שור האצטדין.** שמיומד לנגיחות ומלמדין אותו לכך: **גמ' אין מעמידין אפוטרופוס.** לשור תם של תש"ו להיות אפוטרופוס במקום בעלים לקיים [ב]והועד בבעליו ויגבה מני מזק מגופו: **הכי קאמר.** שור של חרש שוטה וקטן שנגחו וחזקוהו נגחנין מעמידין להם אפוטרופוס ולא אמרינן אפוטרופסין רבי יוסי בר חנינא אמר מעליית יתומין רבי יוסי בר חנינא אמר מעליית אפוטרופוס ומי א"ר יוחנן הכי והאמר רב יהודה אמר רב אסי [ו]אין נזקקין לנכסי יתומין אלא א"כ רבית אוכלת בהן ורבי יוחנן אמר או לשטר שיש בו רבית [ז]או לכתובת אשה משום מזוני איפוך רבי יוחנן אמר מעליית אפוטרופסין רבי יוסי בר חנינא אמר מעליית יתומין אמר רבא משום דקשיא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן משנית ליה לרבי יוסי בר חנינא טועה והא רבי יוסי בר חנינא [ח]דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא אלא לעולם לא תיפוך ומזיק שאני רבי יוחנן אמר מעליית יתומים דאי אמרת מעליית אפוטרופוס ממנעי

שלא יהא חוטא נשכר. והא דתמתא נשכר. והא דתמתא בפ"ק לכתובות (דף יג. ושם) לגבי ליה לרבות אף טעמא גבי גירות שנתגיירה פחותה מבת ג' שניס דתמתא ליה לרבות אפי היתה יכולה למתות כשהגדילה לא היה לה קנס לא דמי להתם הוא דאין לה קנס כלל ומשום שלא יהא חוטא נשכר לא אמרינן דניחא לה הואיל ומן הדין אין לה אלא כחא דאין הכא דמן הדין יש לה אלא משום דצניעא לתקנסה כשכר הוא דתמתה אלא יהא חוטא נשכר מוקמינן לה לתיעא ופפרק אלו ערערת (כתובות דף נ:) אית ליה שאפי יהא חוטא נשכר בצנע יצרפל שפויה משום דמוקמינן לה לקדושתה:

אין מעמידין אפוטרופוס לתם גבות מגופו. תימה מאי טעמא לאין מעמידין לאין לומר משום דאין ב"ד מזקקין אלא לנכסים שיש להן לתמריות כלתיעא בפ"ק (דף י:) גבי שור כסף ומוקמינן ניתמי אלא לתמר משום דאין לו אלא כחא ומשום דמטלטלי ניתמי לא מצעדי לב"ד ואין לומר נמי דהיינו טעמא משום דפלגא מזק קנסא ויתמי לאו בני קנסא ניגהו דלמ"ד[ט] פלגא מזק ממונא מאי איכא למימר ועוד דאילו במועד למ"ד[י] לד תמות במקומה עומדת אינו גובה מ"ג של לד תמות [יא]ואע"ג דהתם לאו קנסא אלא משום דאיכא למימר דהיינו גופיה כי מזק פטור דפגיעתו רעה[יב] ממונו לא ס"ל ובמועד עבדי רבנן תקנה מפני תיקון העולם דכתיב[יג] ולא יהיה לאיש מכשול בביתו ולא לעבדי למזיקין לתמות אלא א"כ רבית אוכלת בהן ורבי יוחנן אמר משום דכתיב שיש בו רבית [יד]או לכתובת אשה משום מזוני איפוך רבי יוחנן אמר מעליית אפוטרופסין רבי יוסי בר חנינא אמר מעליית יתומין אמר רבא משום דקשיא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן משנית ליה לרבי יוסי בר חנינא [טו]דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא אלא לעולם לא תיפוך ומזיק שאני רבי יוחנן אמר מעליית יתומים דאי אמרת מעליית אפוטרופוס ממנעי

שלא יהא חוטא נשכר ונתביה לעניים אמר רב מרי משום דהוי ממון שאין לו תובעים: **מתני'** [א]שור של פקח שנגח שור של חרש שוטה וקטן חייב ושל חרש שוטה וקטן שנגח שור של פקח פטור. [ב]שור של חרש שוטה וקטן שנגח בית דין מעמידין להן אפוטרופוס ומעידין להן בפני אפוטרופוס נתפקח החרש נשתפה השוטה והגדיל הקטן חזר לתמותו דברי ר"מ רבי יוסי אומר [ג]הרי הוא בחזקתו. [ד]שור האצטדין אינו חייב מיתה שנאמר [א]כי יגח ולא שיגיחוהו: **גמ'** הא גופא קשיא אמרת שור של חרש שוטה וקטן שנגח שור של פקח פטור אלמא אין מעמידין אפוטרופוס לתם לגבות מגופו אימא סיפא שור של חרש שוטה וקטן שנגח ב"ד מעמידין להם אפוטרופוס ומעידין להם בפני אפוטרופוס אלמא מעמידין להם אפוטרופוס לתם לגבות מגופו אמר רבא הכי קתני ואם הוחזקו נגחנין מעמידין להם אפוטרופוס ומעידין [ו]להן בפני אפוטרופוס ומשוינן להו מועד דכי הדר ונגח לשלם מעלייה מעליית מאן רבי יוחנן אמר מעליית יתומין רבי יוסי בר חנינא אמר [ה]מעליית אפוטרופוס ומי א"ר יוחנן הכי [ו]והאמר רב יהודה אמר רב אסי [ז]אין נזקקין לנכסי יתומין אלא א"כ רבית אוכלת בהן ורבי יוחנן אמר או לשטר שיש בו רבית [ח]או לכתובת אשה משום מזוני איפוך רבי יוחנן אמר מעליית אפוטרופסין רבי יוסי בר חנינא אמר מעליית יתומין אמר רבא משום דקשיא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן משנית ליה לרבי יוסי בר חנינא [ט]דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא אלא לעולם לא תיפוך ומזיק שאני רבי יוחנן אמר מעליית יתומים דאי אמרת מעליית אפוטרופוס ממנעי

אלמא מעמידין אפוטרופוס. וא"ת ומימת דריסת לרגל אינה אלא מדרבנן ואמאי לא מעמידין אפוטרופוס לגבות מגופו ויש לומר דמיירי בשאין לו אלא שדה אחת דאי לא מעמידין אפוטרופוס לא יוכל לגבות כלום ואי מעמידין אפוטרופוס יגבה מגופו ומשעבוד נכסים: **ואם** הוחזקו נגחנין. אין לפרש שנגחו שלש פעמים ומעמידין אפוטרופוס שלא יגח רביעית ישלם ר"מ להמיתו מי ליעודי תורה בעינן[ב] אלא מי ליעודי גברא בעינן לו מייעד בפומא גמיחות ועוד להאי תנא סגר רשות מצנה לקדמותו ול"ל להוחזקו נגחנים רשעים ומשתגעים ליגח כי ההיא דלקמן[ג] דשלו בחזקה שור המועד לבן שהיה נגחן ופפילו אחזוקו נגחנים ג' פעמים לו יעשה מועד עד שיחזור ויגח שלש פעמים ברשות אפוטרופוס: **ורבי** יוחנן אמר או לשטר שיש בו רבית. ול"ת והא תנקין הלכתא כוותיה והכא לא שייך טעמא לגרי ורבא דהכא נמי מפ' טעמא בפ' שום היתומים (ערכין דף כב: ושם) משום שוכר והכא לא שייך כלל ול"ל אמאי הוי לרבי יוסי בר חנינא טועה וי"ל דר' יוחנן קאמר בכל ענין אין נזקקין אלא בחזקה שהיה מתמת עצמן ומשום לאין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין ויתומים שלא בפני בעל דין דמי לשמוכת שהגוזל בתרא (לקמן דף קיב.) גבי [ד]תמות דרבי ירמיה וצין במלוה שהיה מתמת מחייסה ופפילו בשטר המקויים אין מזקקין משום שוכר ולרבי וא"ת מדפריך מעיקרא ליה לר' יוסי בר חנינא מדלרבי יוסי בר חנינא לאמר בהגוזל בתרא (שם ע"ש) גבי הא דאמר ר' יוחנן כי מקבלין עדות שלא בפני בעל דין קבלה מיניה ר' יוסי בר חנינא כגון שהיה חולה או עדים חולים או שהיו עדיו מבקשים ללכת למדינת הים ושלחו לו ולא נא לאבל בעניו אחר לו ול"ל דשמא הוא שאין יכולין לקבל עדות אלא בפני בעל דין ומיהו אכתי מדקתני סתם משמע אפילו

עין משפט
נר מצוה

ליקוטי רש"י

נשתפה השוורה. פקע מעמעומו כמו על הר נפפה (ישעיה יג). דמתרגם על טורף שלייש [ובחיים יב:]. עד שיעידו בו בפני הבעלים. והועד בבעלי למר דממנ'. כיון דהעלמה למיימן ממון על נגיחותיו היה בלה ולהעמיד שורו בחזקת מועד בעיני בפני בעלים שיעמו לעשון ולהכחיש העדים ולהפיל תמרים להזימן [ב"ב כה:]. בד"מירה] פחותה ומשלם מלי מק [להלן מה:].

מסורת הש"ס עם הוספות

5) תוספתא פ"ד ה"ד, 3) [נקמן מ:], 3) [בעיל יח, נקמן מה:], 7) לעיל יג:, 5) מה:, 1) סוף ה"ד, 1) ד"ה אי.

הגהות הב"ח

(ו) תום' ד"ה לפי ממכת וכו' (בעמ' הקודם) ול אם יודע הוא בעצמו שפשע:

הגהות וציונים

ב) בכת"י יהודה בן נקוסה אומר סומכוס אומר. וכ"ה בתוספתא ס"ד ה"ד: ג) צ"ל אמרי. יעב"ץ (גליון). וכ"ה בכת"י ודפו"י: ד) בכת"י ליתא "דאילו ר' יהודה סבר", והגי' דאמר צד תמות: ה) בכת"י א' בר אבין. וניחא שאמר "בשלמא לאביי": ו) תיבת "מעולה" ליתא בכת"י:

טעמא דהמזקן (גיטין קף נב: ושם) לפי כאן דפלג בפניו היתומים ממנין אותו לטוב היה להם שלא היה לסם לפטורופוס שלא בפניו ולא עבדי: חזר ואמרו. לקמן מפרש מאי קאמר: מאי הרי הוא בתמותו דקאמר סומכוס. פירש: אילימא דלא מיימר. פלגא ממנעו ולא עבדי. לפטורופוס: מעלייתא אפוטרופוס. שלא שמרהו כראוי: וחוזרין ונפרעין מן היתומים לפי גדלו. לפי לא ממנע

[אנשים] ימנעו [מלהיות אפוטרופוס] ולא יעשו [את המצוה הזאת]. רבי יוסי בר חנינא אמר, מהמעולה שבנכסיו של האפוטרופוס [שהרי הוא לא שמרו כראוי], והוא חוזר ונפרע מן היתומים כאשר יגדלו [1]

[שאם לא כן אף א' לא ירצה להיות אפוטרופוס].

[מה שנזכר למעלה] "ומעמידים להן אפוטרופין לתם לגבות מגופו", הוא מחלוקת תנאים, שלמדנו, שור שנתחרש בעליו, או שנשתטה בעליו, או שהלכו בעליו למדינת הים, יהודה בן נקוסא אמר [בשם] סומכוס, [השור נשאר] בתמותו [פי': הוא שור תם] עד שיעידו בו בפני בעליו. וחכ"א, מעמידים אפוטרופוס, ומעידים על [השור] בפני האפוטרופוס [2]. [ואם] נתפקח החרש, [או] נשתפה השוטה, או הגדיל הקטן, או באו בעליו ממדינת הים, יהודה בן נקוסא אמר סומכוס, [השור] חזר לתמותו [פי': להיות כשור תם] עד שיעידו בו בפני בעלים. רבי יוסי אמר, הרי הוא בחזקתו [פי': והוא נשאר שור מועד].

שאלו [התלמידים בבית המדרש], מהו "הרי הוא בתמותו" שסומכוס אמר. אם תאמר ש[כן לשיטת סומכוס הוא] לא נעשה מועד כלל [אע"פ שנגח ג' פעמים, לא מחייבים אותו לשלם מהמעולה שבנכסיו], הרי מזה שכתוב בסוף [הברייתא, נתפקח החרש וכו'] חוזר לתמותו, משמע שנעשה מועד. אלא מהו "הרי הוא בתמותו". הרי הוא בתמימותו [פי': שלא מחסירים לו [על ידי גביה מגופו על נזקו כתם על ידי אפוטרופוס], רואים אם כן, שאין מעמידים אפוטרופוס לתם לגבות מגופו. וחכמים אומרים, מעמידים להן אפוטרופוס ומעידים להן בפני אפוטרופוס, הרי שמעמידים אפוטרופוס לתם לגבות מגופו.

ובסוף [הברייתא] במה חולקים [סומכוס ורבי יוסי. בההלכה של] רשות משנה [שאם משתנה בעליו של השור, כמו מתחת אפוטרופוס לחזור לבעליו, משנה את מעמדו כתם או מועד], יש [חילוק הלכתי] ביניהם [3], סומכוס סובר, רשות משנה, ור' יוסי סובר, רשות אינה משנה.

הרבנים למדו, שור שרח שוטה וקטן שנגח, רבי יעקב משלם חצי נזק [4]. ר' יעקב מהו עשה. אלא נאמר, רבי יעקב אומר, משלם חצי נזק. במה מדובר [שצריכים לכתוב חצי נזק, היה מספיק לכתוב רבי יעקב מחייב]. אם [מדובר בשור] תם, זה פשוט, גם לפי כולם הוא משלם חצי נזק. ואם [מדובר בשור] מועד, אם הוא עשה לו שמירה [מעולה ועכ"ז נפרצה בלילה או שפרצוה לסטין ולכן הוא פטור מנזק שלם, הרי], הוא לא צריך לשלם בכלל. ואם הוא לא עשה שמירה [מעולה], הוא צריך לשלם נזק שלם. אמר רבא, באמת מדובר ב[שור] מועד, ובמה מדובר כאן, שעשה שמירה פחותה [שנעל בפניה כראוי, דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה, אבל בפני רוח שאינה מצויה, לא] ולא עשה שמירה מעולה, ורבי יעקב סבר לה כרבי יהודה, שאמר, צד תמות [של השור] במקומה עומדת [ולכן לא עשה שמירה לצד תמות שבשור, שלזה צריכים שמירה מעולה], וסובר כרבי יהודה, שאמר שמירה פחותה מספיק לשור מועד. וסובר כרבנן, שאומרים, מעמידים אפוטרופוס לתם לגבות מגופו.

א"ל אביי, ו[כי] לא פליגי [רבי יעקב ורבי יהודה]. והרי למדנו, שור של חרש שוטה וקטן שנגח, ר' יהודה מחייב, ור' יעקב אומר, צריך לשלם חצי נזק [רואים אם כן שהם חולקים]. אמר רבה בר עולא [לא, הם לא חולקים, אלא] מה שמחייב ר' יהודה, פירש ר' יעקב.

ולפי אביי שאמר [שרבי יעקב ורבי יהודה] חולקים, במה חולקים. אמר לך, כאן במה מדובר, במועד ולא שמרה כלל, ר' יעקב סבר כר' יהודה באחד, וחולק עליו באחד [היינו, הוא], סובר כר' יהודה באחד, שכן ר' יהודה סובר, צד תמות [של השור] נשאר במקומה [ולכן אפילו בשור מועד שהזיק, גובים חצי מהנזק מגופו כתם], וחולק עליו באחד, שכן רבי יהודה סובר, מעמידים להם אפוטרופוס לתם לגבות מגופו, ור' יעקב סובר, אין מעמידים, ולא משלם אלא חצי של מועד.

אמר רב אחא בר אביי לרבינא, זה מובן לאביי שאמר [שרבי יעקב ורבי יהודה] חולקים, אלא לפי רבא שאמר [שרבי יעקב ורבי יהודה] לא חולקים [וגם סובר שמעמידים אפוטרופוס לתם], במקום להעמיד [את הברייתא בשור], שנעמיד את זה בתם,

---

1. עי' רמב"ם (נז"מ פ"ו ה"ד): הזיקו לאחר שהועמד בפני אפוטרופין, אם עדיין הוא תם משלם חצי נזק מגופו ואם הועד הרי שלשה ימים ואחר כך הזיק משלם נזק שלם מן היפה שבנכסי אפוטרופין ולכשיגדלו היתומים יעבדו דין עם האפוטרופין וישלמו להן. [ראב"ד] משלם חצי נזק מגופו. ג"ש, וכ"מ מפרש לפסקם מתעמידין לתין מעמידים אפוטרופוס לתם לגבות מגופו. עי' מ"מ (הוב"ד לעיל נט ע"א הערה 2), והנה כזה שהוזקק הגמ' על המשנה "הם גופה קשיא, אמרת שור של תם"ו שנגח שור של פקח פטור, אלמא אין מעמידין אפוטרופוס לתם לגבות מגופו. אימא סיפא, שור של תם"ו שנגח ג"ד מעמידין להם אפוטרופוס ומעידין להן בפני אפוטרופוס, אלמא מעמידין אפוטרופוס לתם לגבות מגופו". והקשו על זה בתוס' (נט ע"א ד"ה עלמא) וז"ל וא"ת ולימא דרישא כגון שלא היה אפוטרופוס בשעת נגיחה וז"ל דהא מילתא דפשיטא היא, עכ"ל. ומפקיר החצר החזל, זהו לפירושו של תוס' שאם מעמידין אפוטרופוס לתם לגבות מגופו, גובין גם בנגיחה ראשונה מיכף כשיעמוד האפוטרופוס, וכן הוא בפירש"י ד"ה ומעידין להן. אלא לפי המבואר מלשון הרמב"ם, דלף דפסק דמעמידין אפוטרופוס לתם לגבות מגופו מ"מ מדייק לעיל דמתני' ולישנא דבריית' מעמידין להם אפוטרופוס ומעידין להן בפני אפוטרופוס, לכאורה שיעידו מקודם בפני האפוטרופוס, ודייק נלשונו בהלכה ד' "הזיקו לאחר שהועמד בפני האפוטרופוס אם עדיין הוא תם", ומוכח דבלא העמד מתחלה, אין מעמידים כשהזיקו, אפילו אם נימא דהרמב"ם מפרש דלפסקי להעיד היינו להתרות בפני האפוטרופוס גם בלא נגיחה, אלא עכ"פ בלא העמד מקודם, נוחלי אין מעמידין מגופו, וא"כ לפסקי לפרש דרישא דמעמיד דשור של תם"ו שנגח פעור גם כשיש אפוטרופוס כ"ז שלא העידו בו, ואם העידו בו ואח"כ נגח, חייב. וזהו דקתני סיפא דמתני' ולישנן דמתני' ממש כמו בבריית' אלינא דרבנן, ולפי"ז נוכל לומר דלמסקנא לא מוקמינן מתני' כמו דמוקים רבא, ורבא לא הוי קשה להלן בתני' זוזי קודם העמד לאחר העמד, אלא לאחר דמיפלג פלוגתא דגמ' דמעמידין אפוטרופוס לתם תנאי הוא, ומייתי לשון מכשיר בבריית' שהוא ממש כמו לשון המשנה וקשה דמעמידין ג"כ מוכח מגמ' דלמה מוקמינן לרבנן, ונלמוד גם ממתני' דפי' דמעמידין כמו בבריית' רק החידוש דמעמידין מקודם וכנ"ל. ועי' רלב"ד (הוב"ד בראב"ד ד"ה אלמא): מתניתין דייקא לה הכי, מדקתי תני שור תרם שוטה וקטן שנגח פטור והדר תני בבא מתניתין שור תרם שוטה וקטן שנגח ג"ד מעמידין להם אפוטרופוס, אלמא כיון דפקחה דפטור לגמרי לאו תרם שוטה וקטן שנגח ג"ד מעמידין להם אפוטרופוס, אלמא אפילו אם נגחו ג"פ בפקחה פטור, וזה לא ניתני הכי שור תרם שוטה וקטן שנגחו פטור ומעמידין להן אפוטרופוס ומעידין להן אפוטרופוס, אלמא אפילו אם נגחו ג"פ בפקחה פטור, ולפי"ז אין לנו טעם שלא להעמיד המשנה כרישא, והוו שיטות הראשונים. והרמב"ם יסבור כמי' המוס', ודיוק הראב"ד לפסקי דהרמב"ם לתינו הוכחה, משום דהוה בבא מתרתיה, ובבא קמייתא מיירי מדיני מיזק ופטור בשור של תם"ו, ורבותא דמעמידין לפני' אם היה להם לאפוטרופוס ג"כ פטור בבהמת, והדר קתני בבא מתרתיה דשור שנעמיד לפני' אם היה להם לאפוטרופוס ג"כ פטור בבהמת, אלמא כיון דפקחה דפטור לגמרי אפילו אם נגחו ג"פ אין מעמידין להם אפוטרופוס לתם לגבות מגופו, וזה לא נראה כלל, דמאי רבותא דמעמידין לפני' אם היה להם לאפוטרופוס ג"כ פטור בבהמת, והדר קתני בבא מתרתיה דשור של תם"ו שנגח ג"פ מעמידין להן אפוטרופוס לתם לגבות מגופו, ואין כאן מקום לדברים הללו, ע"ש.

2. עי' רמב"ם (נז"מ פ"ו ה"ג): שור של תרם שוטה וקטן ומי שהוא במדינת הים שנגחו פטורין, אבל בית דין מעמידים להם אפוטרופוין ומעידים להן בפני אפוטרופוין. עי' מו"ש: קובר הרמב"ם דסתם משנה ג"כ קובעת דמעמידים אפוטרופוס לתם לגבות מגופו, ורק דמסלקת אין שנגחו כבר למה שנגחו מאחי שהעמידו אפוטרופוס, דמה שנגחו כבר פטורין, ללא היה מועיל שמירה על תרם שוטה וקטן. אבל אם הוזקקו נגחנין, פירוש שנגחתם היתה שלא ע"י שמור וכיוצ"ב, מעמידים אפוטרופוס, ומה שיגיה אחאי זה מיכף משלם, אם הם חצי נזק, או נזק שלם אח"כ כשיוועד, ורבינו שאחר מעמידים לשויה מועד, פירוש זה מליבא דכולי עלמא. [עי' לעיל נט ע"א הערה 2.] **3.** עי' לעיל נט ע"א הערה 3. **4.** עי' בהקדמת הספר "שומר תמוניס" (הקדמון): ודע, כי אפילו בדברים שנאמרו בגמרא שנראין דברי מוסכר, ואלא בדקדוק אין הדבר כן, אלא יש בהם פיוסיות ורמזו שעשה, כגון מה לחייב בבבא קמא דף ט"ו ב', ומו רבנן שור תרם שוטה וקטן שנגחו, ר' יעקב משלם חצי נזק, ופריך ר' יעקב מאי עבידתיה, אלא אימא ר' יעקב אומר משלם חצי נזק, עכ"ל. ומי אלא יש לנו לומר שהוא הסוד שרמזו בגמרא ר' יעקב משלם, ואמה ולא ואימר, דקאמרי לה ממאי קאמרי לה, אלא המירוץ פשוט, כי אין יכולה בדעת להבין דר' יעקב משלם חצי נזק. אבל בהמת הוא שכוונו להעירנו על קוד נפתר, ואין כאן מקום

אם [בעל הברייתא סובר] כרבי יהודה [שמועד מספיק לו בשמירה פחותה, אז מדובר] שעשה לו שמירה פחותה ולא עשה לו שמירה מעולה. ואם [בעל הברייתא סובר] כר״א בן יעקב [שכל שור צריך שמירה פחותה, אז מדובר], שלא עשה לו שמירה בכלל [וההלכה של רבי יעקב באה ללמד שמעמידים אפוטרופוס לתם, ולכן כתוב חצי נזק ולא רק חייב, ללמד שמדובר בתם ולא במועד]. שלמדנו, ר״א בן יעקב אומר, אחד תם ואחד מועד ששמרן שמירה פחותה, פטורים, ור׳ יעקב בא ללמד אותם שמעמידים להם [לחרש או שוטה שהם בעלים של השור] אפוטרופוס לתם לגבות מגופו. א״ל, כך נאמר, [הברייתא מלמדת הלכה] אחת שיש בה ב׳ טעמים [פי׳: מאחר ורבא סובר שרבי יעקב ור״י לא חולקים, לכן רבא מעמיד את הברייתא במועד ובשמירה פחותה שתלמד ממנה שר׳ יעקב סובר כרבי יהודה שמספיק לצד מועדת בשמירה פחותה וצד תמות במקומה עומדת ולצד תמות לא מספיק שמירה פחותה ותשמע גם שמעמידים אפוטרופוס לתם לגבות מגופו].

רבינא אמר, [שאם משתנה בעליו של השור, כמו מתחת אפוטרופוס לחזור לבעליו, משנה את מעמדו כתם או מועד], יש [חילוק הלכתי] ביניהם [פי׳: בין רבי יעקב לרבי יהודה][1], כגון שהיה מועד, ונתפקח החרש, או נשתפה השוטה, או הגדיל הקטן, ר״י סבר, הרי הוא בחזקתו [שהרי הועד בבית האפוטרופוס, ומשלמים הבעלים נזק שלם, חצי מגופו וחצי מעלייה, כמו כל שור תם שהועד], ור׳ יעקב סבר, רשות משנה.

הרבנים למדו, אפוטרופסים משלמים מן המעולה שבנכסיהם[2], אבל אין משלמין כופר[3] [אם השור שתחת שמירתם הרג אדם]. מי הוא התנא [שלימד את הברייתא הזאת. הוא זה שלימד שהחיוב] כופר, [היא חיוב] כפרה[4], ויתומים אינם בני כפרה. א״ר חסדא, [התנא שלימד הברייתא שלנו הוא] ר׳ ישמעאל בנו של ר׳ יוחנן בן ברוקה היא, שלמדנו [זה שנאמר] ״ונתן פדיון נפשו״, [פירושו] דמי ניזק. ר׳ ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר, דמי מזיק. במה [מדובר וכי] לא [מדובר ש]חולקים בזה, שהרבנים סוברים, שכופר הוא [חיוב] ממון, ור׳ ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה סובר, כופר [הוא חיוב] כפרה.

א״ר פפא, לא, לפי כולם כופר הוא [חיוב] כפרה, וכאן חולקים בזה, רבנן סוברים, שמים בניזק [בעלים של השור שהרג אדם צריך לשלם ליורשי המת דמי גופו של מת, ובזה מכפר המזיק], ורבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה סבר, שמים בשל מזיק. מהו טעמם של רבנן. נאמר ״שיתה״ למטה [בשור מועד שהמית, שנאמר ״כופר יושת עליו״] ונאמר ״שיתה״ למעלה [בענין דמי ולדות ״כאשר ישית עליו בעל האשה״], כמו ששם [בחיוב דמי ולדות, משלמים] בשל ניזק, כמו כן כאן בשל ניזק. ור׳ ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה סבר, כתוב ״ונתן פדיון נפשו״ [משמע נפשו של המזיק]. ורבנן [איך הם יסבירו את זה]. נכון, כתוב ״פדיון נפשו״, עכ״ז כאשר שמים, שמים בשל ניזק.

רבא היה משבח את רב אחא בר יעקב לר״נ שהוא אדם גדול. א״ל, לכשיבא אליך הביאהו אלי. כאשר הגיע אליו, אמר [רב אחא לרב נחמן], תשאל אותי משהו. [רב נחמן] שאל אותו, שור של שני שותפין איך משלמים כופר[5]. [אם תאמר ש]זה משלם כופר וזה [משלם] כופר[6], [הרי רק] כופר אחד אמר הרחמן [פי׳: כתב ה׳ ית׳ בתורה] ולא שני כופרים. [ואם תאמר ש]זה [משלם] חצי כופר וזה [משלם] חצי כופר, [הרי] כופר שלם אמר הרחמן [פי׳: כתב ה׳ ית׳ בתורה] ולא חצי כופר.

בעוד שהוא יושב ומעיין בה, א״ל, למדנו, חייבי ערכין ממשכנין אותם [פי׳: גזבר ההקדש לוקח רכושו של החייב ערכין מיד, מאחר וזה איננו חיוב כפרה, חוששים שהוא ידחה קיום הדבר], חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנים אותם [מאחר וזה כפרתם לא דוחים קיום הדבר]. מהו [דינם של] חייבי כופר [האם ממשכנים אותם או לא]. מאחר והוא כפרה, הוא דומה כחטאת ואשם, ומאד חמור עליו ולא צריך למשכנו, או אולי כיון שהוא צריך להביא לחבירו, הוא [חיוב] ממון, ולא לגבוה הוא, ולא חמור לו, וצריך למשכנו. או, כיון שהוא לא חטא ורק ממונו הוא שהזיק, הדבר לא חמור עליו, וצריך למשכנו[7]. א״ל, תעזוב אותי [עם השאלות שלך] אני סגור [ואילם] בגלל השאלה הראשונה.

הרבנים למדו, [אם אדם] שאל [שור] בחזקת תם ונמצא מועד [והזיק כאשר הוא בבית השואל], הבעלים משלמים חצי נזק, והשואל משלם חצי נזק [שהשואל קיבל עליו שמירת תם, ומאחר והבעלים לא הודיעוהו משלמים חצי השני. ואם השור] הועד בבית שואל [פי׳: שהזיק בתוך ימי שאלתו ג׳ פעמים] ואז החזירוהו לבעלים [ואז הזיק], הבעלים משלמים חצי נזק, והשואל פטור מכלום.

אמר מר, שאלו בחזקת תם ונמצא מועד, בעלים משלמין חצי נזק, ושואל חצי נזק. ולמה. שנאמר לו, שאלתי שור ולא אריה [פי׳: לא קבלתי על עצמי שמירת אריה, ואם הוא היה תם לא היה נוגח כלל]. אמר רב, במה מדובר כאן, [שהשואל] הכיר בו שהוא נגחן [אבל לא ידע שנגח ג׳ פעמים, ולכן הוא כן קיבל עליו שמירת תם נגחן, והיה צריך לשמרו. עכ״ז] שנאמר לו, שאלתי [שור] תם, ולא שאלתי [שור] מועד. משום [שהבעלים] אומרים לו, סוף סוף, אם הוא היה תם, היית צריך לשלם חצי נזק, עכשיו גם כן שתשלם חצי נזק. ושנאמר לו, אם הוא תם הוא משתלם מגופו [ולא מהכסף שלי]. משום [שהבעלים] אומרים לו, סוף סוף, אתה היית צריך לשלם לי שור [פי׳: להחזיר לי שור שלם אחרי ימי שאלתו]. ושנאמר לו,

---

1. עי׳ לעיל לט ע״ב הערה 3. **2.** עי׳ לעיל לט ע״ב הערה 5. **3.** עי׳ רמב״ם (נז״מ פ״י ה״ג): אין גומרים דינו של שור לגלח כפי בעליו אם היו בעלים, אבל אם לא היו בעלים אלא כגון שור המגדר ושור הפקדון ושור גר שמת ואין לו יורשין אם המית הרי זה נפקל ונומסים דינו לף על פי שאין לו בעלים. וכן שור האשה ושור היתומים ושור האפטרופין שהמיתו נפקלין, ואין האפטרופין משלמין את הכופר שהכופר כפרה הוא והקטנים או האחרים והשוטים אינן בני חיוב כדי שיהיו לריכין לכפרה. **4.** עי׳ רמב״ם (נז״מ פ״י ה״ד): זה שנאמר בתורה וגם בעליו יומת אפי׳ האפוטרופוס למדו שחיוב מיתה זו בידי שמים ואם נתן כופר הנהוג נתכפר לו, ואף על פי שהכופר כפרה הוא משלמין את מי שנתחייב בכופר בעל כרחו. עי׳ רע״ב: עי׳ פני משה (ירושלמי מתוספתא פ״ג) לפרש ״לי דמי מזיק כוליה קנסא״, היינו אם דמי מזיק, ע״כ כופרא דכפרה והוי קנס, ועשה מזה קושיא על הרמב״ם דפסק כפרה כפרה ופעפ״כ פסק דמשלם כופר עפ״י עלמו. ועיקר לכוונת הירושלמי דאם דמי מזיק, אם כן אם נזק אינו שוה כ״כ, משלם יותר ממה שהזיק והוי קנס, אבל למ״ד דמי ניזק, אף דהוי כפרה, מ״מ לא הוי קנס. ובגמ׳ שלנו, דמשני קסבר ר״ש כופרא כפרה ופפ׳ נתם לא הוי קנס וק״ו כמועד ע״ז, ול״ק דפסקי הרמב״ם עולים יפה לדיוק. ועי׳ בתוס׳ פפ״ג דכתובות ד״ה זה דכללך דכתבו בפתיחות לפפ׳ למ״ד דמי מזיק משלם יותר ממה שהזיק לא הוי קנס כיון דצא לכפר על עלמו, ומהכי אין נתנו כן בפתיחות נגד דברי הירושלמי הנ״ל, וע״ע. **5.** לעומר כל הפסק היה למ״ד כופרא כפרה, למ״ד ממונא הוי הוא כשור של שני שותפין, שמשלמין שניהם את הנזק בשותף, אבל למ״ד כופרא כפרה מיבעיא לו שלא מיגנו כפרה לחלוטין. וע״ת מאי קא מיבעיא לו כופר אחד אמר רחמנא והא אמרינן בפרק המפקיד גבי המוציא ככר לרה״ר דהוה״מ חייבים שניהם מיבעי ומקשינן כל אד ואד מייתי מטעת, י״ל דהתם לגבוה אין לחלק אבל הכא דאיכא בינייהו אם כפרתו וזה כפרתו אבל כאן דמשלומי נזק שנותן לחבירו אף על גב דמשכחה בו אינו נידון שיתפו שני כופרין ולמה יהויה כשאור של שותפין, ועוד דהתם שאני דכל אד ואד מייתי על ודותו כרת וכל שזותו כרת מניח על שגגתו מטעת (רשב״ם ותוס׳). ועי׳ טוד״י תה״ע פ״ד סי׳ קכ. **6.** עי׳ רמב״ם (נז״מ פ״י ה״ב): ושור של שני שותפין שהרג, כל אחד מהן משלם כופר שלם שהרי כל אחד מהן לריך כפרה גמורה. כיון דפסיטת לן שחייבין כופר וכדקאמר בילד משלמין כופר וקיימת לן דכופרא כפרה מייבין הן להניח כפרתן והולכין הם להחמיר ואין זה כשאר פסק ממון דלקולא לנתפוס (מגיד משנה). **7.** פי׳ יורשי הניזק עלמו יכולים למכרו (שם). ומוסיף הרמב״ם: ומיהא מדבריהם דפסיטת דאילו לא רלה למשם כ״ד מנגיח ומכרינן כשאר נזקין דעלמא [וכל דפסק מם גם היורשים יכולים - לשם משנה]. וזה סותר לפיסוק הרמב״ם (נז״מ פ״י ה״ד - עי׳ לעיל מ ע״ב הערה 4) (מגיד משנה שם). ועי׳ רמב״ן על התורה (שמות כא ג): אם כופר יומת עליו - בעבור היות הכופר כפרה בענין הקרבנות, ואם הוא אינו אפך אם אין מכריחים אותו לשם לב״ד לחייבו כך, ואפילו אם חייבוהו אין ממכניין אותו, בעבור זה אמר ״אם״, ע״כ. וכן הוא בתוספתי כאן. ומה שדקדק הרמב״ם מדכתיב התם כ״כ דאפשר דכוותם לומר דבעי נמי ביורשי הניזק כלומר הניזק עלמו יכול בין בניזק דין בין ביורשי הניזק אם ימכרו אותו כמו הגזבר אותם ונלך למרינן לאין ממכרין לו ימכרו אותו לו אינם יכולים למכרו אותו אלא בדין ולא יורשי הניזק ומכל מקום יש לומר דהרמב״ם דקדק כך אין להחזיר עליו ודבריו דברי אלהים חיים אפי׳ אבל מ״ם המגיה מטעה דבעינן כן [כמו הרמב״ם] קשה קלת בעיני לפיך רגינו לו להזכיר כלל מהבעיא אלא הכי דפשוטו אזכיר ונעיין הבעיא אם יכולים למכרו יורשי הניזק או לא, לו להזכיר, לכך ר״ל דרגינו ז״ל לו להבעיא אזכיר כבל גוונא בין בב״ד בין יורשי הניזק, ותפיס לה רגינו הני בעיא למומרת, כי היכי דתפיס בעיא מתריתי למומרת, משום דהוי כפרה ופפק, אבל אחד מהמסופקין יכלים כופר, ה״נ הכא יש לו להיות דהוי ענין כפרה ופפשט שיפשט ולא יבין משום דהוי למחייבי ולא לגבוה דפקיען למומרת

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן מח., ב) [לקמן מט:], ג) לעיל כו., מכות כג., ד) עיין תוס' לקמן מג., ה) [לקמן מט:], ו) עיין תוס' ד"ה המלוה, ז) [לקמן קב:, ערכין כח., ח) עיין תוס' כריתות יב. סוד"ה או דלמא, ט) [ג"ז סנהדרין (ערך אסתניד), פי' מלינאי מוסף השלמה כגון יום תענית מי שהוא בעל ברית מילה], י) [לקמן מד:, יא) מג., יב) [ד"ס ז], יג) [ד"ס וכיו"ב], יד) [ד"ס ולעיל טו., טז], טו) [ועי' תוס' ע"ז נו: ד"ס וכיוצא וכמהנדרין פו. ד"ס דכך].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ס מיכי וכו' לכיון דלכפורה: (ב) ד"ה בעלים כו' מיהא קיבל עליה:

גליון הש"ס

גמ' ונתן פדיון נפשו. עי' ערכין דף כ ע"ב תוד"ה למי: שם דמי ניזק. עי' יבוא"מי פ"ב דסנהדרין: שם דמי מזיק. עי' לקמן דף פד ע"ב תוס' ד"ה מלמד: שם משבח ליה רבא. כעין זה בכתובות דף לה ע"ב וב"ק: תוס' ד"ה כופר שלם כו' אבל ענין התשלומין. עי' ב"ק דף נו ע"ב תוס' ד"ה ובינן: ד"ה ולימא כו' דבירן דאורייתא. עי' בזיק קפיד רחמנא והא מטי ליה נזק שלם אבל כופרא כפרה למזיק הוא ותרוייהו כפרה נינו ונפלי כופר לא מיכפר: ממשכנין אותו. גזבר הקדש כיון דלזה לכפרה נתי מקני ליה: חייבי חטאות אין ממשכנין אותן. לכיון (ג) לכפוריה מטלית קבעי לה לא מסכי ליה: אפתח בקמייתא. הוה משתלם. וכן לקמן ריש ע"ב 'אי תם הוה הוה מודיעינ': ג) בכת"י נוסף ר' יעקב: ד) בכת"י דלא פליגי זה' יעקב כו': יהודה: ה) ס"א מעלייה (גליון): ו) יש להוסיף לא יבול אחד להוציאו והוציאוהו שנים (דבש תמר): ז) הב"ש מגיה עצמן:

הגהות וציונים

ה) בכת"י דבעי מיתבא ליה ולא לגבוה הוא ממונא הוא ולא: ג) בכת"י אי תם הוה הוה משתלם. וכן לקמן ריש ע"ב 'אי תם הוה הוה מודיעינ': ג) בכת"י נוסף ר' יעקב: ד) בכת"י דלא פליגי זה' יעקב כו': יהודה: ה) ס"א מעלייה (גליון): ו) יש להוסיף לא יבול אחד להוציאו והוציאוהו שנים (דבש תמר): ז) הב"ש מגיה עצמן:

עין משפט נר מצוה

כה א מיי' פ"ו מהלכות נזקי ממון הלכה ד: כט ב מיי' שם פ"א הל"ו: ל ג מיי' שם הלכה ד: לא ד מיי' שם הלכה ה: לב ה מיי' פ"ג מהלכות ערכין הלכה יד: לג ו מיי' פי"ד מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יז: לד ז מיי' פ"ו מהלכות נזקי ממון הלכה ד: לה ח ט י מיי' שם פ"ד הלכה ט יא ועי"ש בהשגות ובמ"מ:

תורה אור השלם

א) אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכָל אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלָיו: [שמות כא, ל]

ב) וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים: [שמות כא, כב]

ג) כִּי יִגֹּב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה: [שמות כא, לז]

ד) וְשׁוֹר אוֹ שֶׂה אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד: [ויקרא כב, כח]

ה) וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יַצִּיד צַיִד חַיָּה אוֹ עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר: [ויקרא יז, יג]

ו) וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זֹבְחֵי הַזֶּבַח אִם שׁוֹר אִם שֶׂה וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה: [דברים יח, ג]

ז) קַדֶּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא: [שמות יג, ב]

ח) וּפָדִיתָ מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמִשֶּׁת שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הוּא: [במדבר יח, טז]

ליקוטי רש"י

מאן תנא כופרא כפרה. לכפר על זה שסכא שוכו את המזיק. כופרא כפרה. לכפר על עצמו שסכא מיכה כיצי אמיס לפיכך יתן דמי עלמו. כופרא ממונא. שמזיק גופו של זה ומתמיה ליזכיו דמי ההכוו. מאן תנא כופרא כפרה. לכפר על עצמו שסכא שוכו את המזיק שחייב מיכה כיצי אמיס לפיכך יתן דמי עלמו. בדיניזק שייימינן. כלומי הוא ליה כפרה כי יכיל דמי ניזק.

מ"ש דרבנן. לפיש ר' יסמעאל מקמבר טעמיה כיון דכופרא כפרה דמי עלמו נעי למיתב. נאמרה שיתה למטה. בניזק שהי הרה כמאי יצתה עליו נעל המזיק. ונאמרה שיתה למטה. בכופר שם כופר יוצא עליו. מה להלן בדיניזק. שמזיק דמי ולדות שמוקו. פדיון נפשו. לעתן לת המזיק. ורבנן. לתמי לך. אין פדיון נפשו. הוא בכופרא כפרה מיכו בדיניזק שיימינן ובכהי הוא למיזק פדיון נפשו [מכות ב:]. חייבי ערכין ממשכנין אותן. גזבר מכוס לבמיהן ומוטל בעל כרחו [ערכין כה:]. חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותן. כיון לבכפרה לתו לא שכי ליה ותן ממשכנין לתון [שם כא.].

שור של ב' שותפין. בשני שוורים של שנים לא מצי למימר לר"ש בן בתירא לתמר (מכהדיו דף עח.) בשכשרו עשרה בני מלם כזה מאר זה שתמרון מייב ר"ש שתמרון מייב ולא בשני אחת כזון פטורין ממיתה בשמיתת בעלים כך מיתת השור[ב] וכיון לפטורין ממיתה פטורין מכופר ל"ש לקמן[ג] מין השור בשקילה אין הבעלים משלמין כופר: **כופר** אחד אמר רחמנא ו"א ב'. ומע"ג לגבי מטלת שתמרון [שבת דף נב:] גבי המועיא ככר להר"ש [ד] והועילוהו שניס מייבין ומשתמת כל מד ומד מייב מטלת שתם ניין בכל מד מיחייב מחזוקו ברת מיחייב ומי משגגתו מטלת ועוד מטלת לעבוזה אין להקפיד לי מניחין שתי מטלות שתל כופר לשתניהן למה יהוזק זה ושמה שהשור לשניהם: **כופר** שלם אמר רחמנא ו"א חצי כופר. דוקא לענין כופר לכפרה היא דמשתמת כשרה שלימה לריכא [ה] אבל לענין משלומין למזיק לקמן ממוכזה (דף עח:) [ו] שתמה נקב ואפילו שתמה שלמי נקב [ז] ושה אפילו מקנת שה לשרק מומו ואת בנו (מולין דף עט:) [ח] ומי [אפילו] מקנת דמו לכיסוי הלם (שם דף פת.) [ט] ואפי שתנות להזוע (שם דף קלב.) [י] וכוכו ואפילו מקנת שיין לגאוזי הכא והיא [יא] שתמה ואת מצי שתמה שיין טפי והא דשתלם שה שלי כופר לר' יוסי הגלילי [יב] היינו כופר אבל לרבים וכן המים מי שתניו עבד ואפילו בן מוריו להשוזה (גיטין דף מג:) דשתלם שלי כופר ליוזרים היינו כופר אבל לרבים: **חייבי** כופר מאי. ביוצאי הניזק עלמו [יג] מבעיא ליה אם יכולין למשכנו: **ולימא** ליה אי תם הוה משתלם מגופו. הך פלוגתא ליה ליה לר"י לתמר לר' תמות במקומה שנמלא וכן הניא פלוגתא לחוה מעכקנא ליה לאגמת אבל הניא פלוגתא דמודיעינ ומפטרינא מתיא לף אליבא דר"י [יד] לכיון לתייבר לאו קנסא הוא: **לאו** תורא בעית לשלומי. ול"ת אי הוה תם לא הוה משתלם מגופו אלא כמו שהשור שוה והשתא משתלם מגופו כל מאי מזק מהשלייה אע"פ שאין השור שוה כל כך וי"ל דהשתא נמי לא משתלם אלא בשוי של שור:

אי לר"י דעבד ליה שמירה פחותה ולא עבד ליה שמירה מעולה אי לר"א בן יעקב עביד ליה שמירה כלל דתניא[ו] ר"א בן יעקב אומר אחד תם ואחד מועד ששמרן שמירה פחותה פטורין והא קמ"ל ר' יעקב דמעמידין להן אפוטרופין לתם לגבות מגופו א"ל הכי קאמר חדא דאית ביה תרתי טעמא רבינא אמר רשות משנה איכא ביניהו כגון דהוה מועד ונתפקה החרש ונשתפה השוטה והגדיל הקטן ר"י סבר הרי הוא בחזקתו ר' יעקב סבר רשות משנה. ת"ר [א] אפוטרופסים משלמין מן העלייה [ב] ואין משלמין כופר מאן תנא [ג] כופרא כפרה ויתמי לאו בני כפרה נינהו א"ר חסדא ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה היא דתניא [ד] ונתן נפשו [ה] פדיון נפשו [ו] דמי ניזק [ז] ר' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר [ח] דמי מזיק [ט] מאי לאו בהא קמיפלגי דרבנן סברי כופרא ממונא הוא ור' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה סבר כופרא כפרה א"ר פפא לא דכ"ע כופרא כפרה הוא והכא בהא קמיפלגי רבנן סברי בדניזק שיימינן ורבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה סבר בדמזיק שיימינן מ"ט דרבנן נאמרה [י] שיתה למטה ונאמרה [כ] שיתה למעלה מה להלן בדניזק אף כאן בדניזק ור' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה סבר [ל] ונתן פדיון נפשו כתיב ורבנן אין פדיון נפשו כתיב מיהו כי שיימינן בדניזק שיימינן. [מ] משבח ליה רבא לר"נ בדרב אחא בר יעקב דאדם גדול הוא א"ל לכשיבא לידך הביאהו לידי כי אתא לגביה א"ל בעי מינאי מילתא בעא מיניה שור של שני שותפין כיצד משלמין כופר [נ] משלם האי כופר והאי כופר [ס] כופר אחד אמר רחמנא ולא שני כופרין האי חצי כופר והאי חצי כופר שלם אמר רחמנא ולא חצי כופר אדיתיב וקא מעיין בה א"ל [ע] תנן [פ] חייבי ערכין ממשכנין אותן [צ] חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותן [ק] חייבי כופרין מאי כיון דכפרה הוא כחטאת ואשם דמי מיחמר חמיר עילויה ולא בעי משכונה או דלמא כיון דלחבריה הוא דבעי מיתבא ליה ממונא הוא ולא לגבוה [ר] הוא ולא חמיר עליה [ש] ובעי משכונה אי נמי כיון דהוה לא חטא וממונא הוא דאזיק לא חמיר מילתא עילויה ובעי משכונה א"ל שבקן אסתגר [ת] בקמייתא. ת"ר [א] שאלו בחזקת תם ונמצא מועד בעלים משלמין חצי נזק ושואל משלם חצי נזק הועד בבית שואל והחזירו לבעלים בעלים משלמין חצי נזק ושואל פטור מכלום אמר מר שאלו בחזקת תם ונמצא מועד בעלים משלמין חצי נזק ושואל חצי נזק ואמאי לימא ליה תורא שאילי אריא לא שאילי אמר רב הכא במאי עסקינן [ב] שהכיר בו שהוא נגחן ונימא ליה תם שאילי מועד לא שאילי משום דא"ל [ג] סוף סוף אי תם הוה פלגא נזקא בעית שלומי השתא נמי זיל שלים פלגא נזקא ונימא ליה אי תם [ד] הוה משתלם מגופו משום דא"ל סוף סוף את לאו תורא בעית שלומי לדידי ונימא ליה אי

הוה

עין משפט נר מצוה

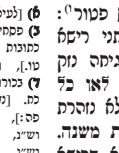

א תם הוה מודינא ומפטרינא. כך פירשו ליתא למ"ל[ב] מוסיף נקנס וחמ"כ נתו עדים מיד וכי קתמר לפילו למ"ל פלגא נזקא ממונא ס"ה דהו"א למיפרך לפילו למ"ל פלגא נזקא נקנס ולמ"ל מוסיף נקנס נתו עדים מיד כמ"ש לקמן[ג] מעריקא ליה לגמרי פלגא נזקא ממיניה נקנס וחמ"ת וחמיך יכול לטעון לי תם הוה מודינא ולי מועד הוה מעריקא ליה הא קמן פלגא נזקא והכא מעריקא ליה ס"ה שהיה סבור שהיה תם וי"ל דמיך אתר גניחה הוצד לו שהוא מועד וחמ"ת ליכני גנון שיש עדים פלגא הוצד לו מעשה גניחה עד שיגח לב"ד וחמ"ה לה הוה ולה הכריח הא לא שכיח ועדיפא מיניה

קמשני דקדס ג"ד ותפסוה:

הוה מעריקא ליה לאגמא. מימה מה טעמא היא זו ס"ל היה עושה פלגא דין ומשלמת נרכי ישמעאל לתמר[ד] ג"ת ניתנו ניתא קלת לתיכוב לשיורי לתהוה מלגנא ליה ולא הוה פלגא כמיזק פעמוד של תביו ופטור[ה] אבל ל"ש לתמר שופטין ניתנו לי הוה מעריק היה גוזל לו שורו לניזק ועוד ד"ל ישלומו הם לא ישלם אם יש לו ול"ע שרוצה לומר מתוך דבריה אלו שהייתי עושה היה ניזק מתפשר עמי בדבר מועט והיה מוחל לי ונמצא שהפסדתי כל היתרון:

אי הכי בעלים אמאי משלמין ח"ש ליתא ליה אתפסתיה לתוראי בר'. וחמ"ת והכי הוה לי הפסיקו בילים להם קדים ג"ד ותפסוה והוה לי היה יודע שהוא מועד וי"ל דמיך כשנגח היה לו לחזק יותר שמא היה מועד דניחי דקוסס נגיחה אין לו לחזק כ"כ לפי שאין הפסד מזומן לשמא לי יגח אבל לאחר שנגח מזומנין ג"ד לחזקה והיה לו לחזק להזהר שלא יפול ביד בית דין: **מן הבהמה להוציא את הרובע בר'.** בתמורה בפרק כל המקדישין (דף כח: ושם) מפרש דגבי רביעה כתיב בהמה[ו] ולעיל אמר יתן בכסנתו בהמה וגבי נעבד כתיב נפש נתן בקר לכתחיל[ז] וי"מ לעיל מאי נפש נתן בקר לכתחיל הוה ליה למימר בהמה ולכתחיל הוה לתת עליה [סנהדרין ג.]. **ונתן לאשר אשם לו.** ולא כתב לשלומי אלא לשלם אשם ולשלם הוה קרן כדשלמינן בהגחל (ב"ק דף קי.) למי שהקדן שלו ולא כתיב לשלם נשפ או לשלם רשות משנה. לכשנה שנשתנה לה וכו' משנה את הנעבד. על פי עד אחד או על פי הנעלים דמודה בקנס פטור אבל חייב לשלם ולגבוה פטור אבל ע"פ שני עדים בקנס הוה ולהזיון נמי פטור [נדה מא.]. **להוציא את הנעבד.** שעקרו וכבש. את המוקצה. שהוקרב והופרש לגורך עבודת מוכבים. את הנגחה. את הפלס ואת הפלס והפי רובע ונרבע ונגח דקתני כגון

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [נעיל טו. וש"נ], **ב)** ספסים נג. גיטין נ. כתובות עו. פב. [קדושין טו.], **ג)** [נעיל נט.], **ד)** בכורות מג. תמורה כח. [נדה מג. זבחים פה:], **ה)** לעיל טו:, **ו)** לקמן עד: וש"נ, **ז)** תמורה כח., **ח)** לעיל לט., **ט)** לקמן עה., **י)** [נעיל נב.], **כ)** גיטין מא., **ל)** דף ג., **מ)** יבמות נג ע"ב.

גליון הש"ס

גמ' רבה אמר מדרישא רשות. כעין זה בעירובין דף עו ע"ב [ימצות דף קג ע"ש] זבחים דף קג ע"ב]: תוס' ד"ה ויש בו' ולא שייך לתמיר. עיין זבחים ד ע"ב תוס' ד"ה קלוסים:

הגהות וציונים

מן תיבת "אלא" ליתא בכת"י: **ב)** גירסת ר"ח בעל' דינא (עיין ספר הזכות להרמב"ן פ"ג דכתובות וקצות"ח סי' א סק"ח): **ג)** בכת"י קו"א וחסורא:

תורה אור השלם

א) וְהִתְרוּדִו אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה וְהֶחָשׁב אֶת אַשְׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וְחָמִשְׁתּוֹ יֹסֵף עָלָיו וְנָתַן לַאֲשֶׁר אָשַׁם לוֹ: (במדבר ה, ז)

ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַיְיָ מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת קָרְבַּנְכֶם: (ויקרא א, ב)

ג) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכֶבְתּוֹ בַּבְּהֵמָה מוֹת יוּמָת וְאֶת הַבְּהֵמָה

תֵּהָרֵגוּ: (ויקרא כ, טו)

ד) וְכִי יִגֹּף שׁוֹר אֶת איש אוֹ אֶת אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי: (שמות כא, כח)

ה) וְיַעֲמִיד אֶת פְּנֵי בְּנוֹדֶם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֹכֵל עֵשֶׂב: (תהלים קו, כ)

ו) וּמֵיצֶר בֶּן נֵכֶר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִיָּד אִלֶּה כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּהֶם לֹא יֵרָצוּ לָכֶם: (ויקרא כב, כה)

א תם הוה מודינא ומפטרינא ואפילו למ"ד [ג] פלגא נזקא ממונא נימא ליה אי תם הוה הוה מעריקנא ליה לאגמא אלא[ד] הכא במאי עסקינן כגון דאקדים בי[ה] דינא ותפסיה אי הכי בעלים אמאי משלמים חצי נזק נימא ליה אתפסתיה לתוראי בידא מאן דלא מצינא לאשתעויי דינא בהדיה משום דא"ל אי אהדרתיה ניהלך לאו מינך הוו שקלי ליה ונימא ליה אי אהדרתיה ניהלי הוה מעריקנא ליה לאגמא משום דא"ל סוף סוף לאו מעלייה הוו משתלמי הניחא היכא דאית ליה נכסי היכא דלית ליה נכסי מאי איכא למימר משום דא"ל כי היכי דמשתעבדנא לדידך הכי נמי משתעבדנא להאיך מדר' נתן דתניא [ו] רבי נתן אומר [ז] מנין לנושה בחבירו מנה וחבירו בחבירו מנין שמוציאין מזה ונותנים לזה ת"ל [ח] ונתן לאשר אשם לו הועד בבית שואל והחזירו לבעלים בעלים משלמין חצי נזק ושואל פטור מכלום סיפא [ט] רשות משנה רישא רשות אינה משנה א"ר יוחנן תברא מי ששנה זו לא שנה זו [י] רבה אמר מדרישא רשות אינה משנה סיפא נמי רשות אינה משנה וסיפא היינו טעמא משום דא"ל לאו כל כמינך דמייעדת ליה לתוראי רב פפא אמר מדסיפא [כ] רשות משנה רישא נמי רשות משנה ורישא היינו טעמא משום דכל מקום שהולך שם בעליו עליו: [ל] שור האצטדין אינו חייב מיתה [וכו']: איבעיא להו מהו לגבי מזבח רב אמר [מ] כשר ושמואל אמר פסול רב אמר כשר אנום הוא ושמואל אמר פסול הרי נעבד בו עבירה מיתיבי [נ] מן הבהמה [ס] להוציא את הרובע ואת הנרבע [ע] מן הבקר [פ] להוציא את הנעבד [צ] מן הצאן [ק] להוציא את המוקצה [ר] ומן הצאן [ש] להוציא את הנוגח אמר רבי שמעון אם נאמר רובע למה נאמר נוגח ואם נאמר נוגח למה נאמר רובע מפני שיש ברובע שאין בנוגח ויש בנוגח שאין ברובע רובע [ת] עשה בו אונס כרצון נוגח לא עשה בו אונס כרצון נוגח משלם כופר רובע אינו משלם את הכופר לפיכך הוצרך לומר רובע והוצרך לומר נוגח קתני מיהת רובע עשה בו אונס כרצון נוגח לא עשה בו אונס כרצון למאי הלכתא לאו לקרבן לא לקטלא הכי נמי מסתברא דאי אמרת לקרבן נוגח לא עשה בו אונס כרצון לאו אונס דידיה כתיב ולאו רצון דידיה כתיב אלא לא לאו לקטלא. אמר מר נוגח משלם את הכופר רובע אינו משלם את הכופר ה"ד אילימא דרבעה וקטלה מה לי קטלה ברביעה ואלא דרבעה ולא קטלה האי דלא משלם כופר משום דלא קטלה הוא אמר אביי לעולם דרבעה ולא קטלה ואתיוה לבי דינא וקטלוה מהו דתימא כמאן

הוה מודינא ומפטרינא. לפלגא נזקא קנסא[ב] ומודה בקנס פטור[ג]: **רישא אין רשות משנה.** בתוכחת מייתי לה למ"ד קתני ליכא למיטעה בנעבד בעלים וחזק בנגח שוחל מיד בתוחה בגניחה נזק כלשון: **תברא.** קשיא מהדלי ומי שמעת ז' לא שמה זו: **לאו כל כמינך בר'.** לא שלך היה ולא מסרת בשמירתו: **רישא נמי רשות משנה.** כלומר מד תנא הוא ולמנא לריסא ס"ל נמי הך לסיפא דלסוף מעשה ורישא בהדיה משום דא"ל אי אהדרתיה ניהלך לאו מינך הוו שקלי ליה ונימא ליה אי אהדרתיה ניהלי הוה מעריקנא ליה לאגמא משום דא"ל סוף סוף לאו מעלייה הוו משתלמי הניחא היכא דאית ליה נכסי היכא דלית ליה נכסי מאי איכא למימר משום דא"ל כי היכי דמשתעבדנא לדידך הכי נמי משתעבדנא להאיך מדר' נתן דתניא [ו] רבי נתן אומר [ז] מנין לנושה בחבירו מנה וחבירו בחבירו מנין שמוציאין מזה ונותנים לזה ת"ל [ח] ונתן לאשר אשם לו הועד בבית שואל והחזירו לבעלים בעלים משלמין חצי נזק ושואל פטור מכלום סיפא [ט] רשות משנה רישא רשות אינה משנה א"ר יוחנן תברא מי ששנה זו לא שנה זו [י] רבה אמר מדרישא רשות אינה משנה סיפא נמי רשות אינה משנה וסיפא היינו טעמא משום דא"ל לאו כל כמינך דמייעדת ליה לתוראי רב פפא אמר מדסיפא [כ] רשות משנה רישא נמי רשות משנה ורישא היינו טעמא משום דכל מקום שהולך שם בעליו עליו: [ל] שור האצטדין אינו חייב מיתה [וכו']: איבעיא להו מהו לגבי מזבח רב אמר [מ] כשר ושמואל אמר פסול רב אמר כשר אנום הוא ושמואל אמר פסול הרי נעבד בו עבירה מיתיבי [נ] מן הבהמה [ס] להוציא את הרובע ואת הנרבע [ע] מן הבקר [פ] להוציא את הנעבד [צ] מן הצאן [ק] להוציא את המוקצה [ר] ומן הצאן [ש] להוציא את הנוגח אמר רבי שמעון אם נאמר רובע למה נאמר נוגח ואם נאמר נוגח למה נאמר רובע מפני שיש ברובע שאין בנוגח ויש בנוגח שאין ברובע רובע [ת] עשה בו אונס כרצון נוגח לא עשה בו אונס כרצון נוגח משלם כופר רובע אינו משלם את הכופר לפיכך הוצרך לומר רובע והוצרך לומר נוגח קתני מיהת רובע עשה בו אונס כרצון נוגח לא עשה בו אונס כרצון למאי הלכתא לאו לקרבן לא לקטלא הכי נמי מסתברא דאי אמרת לקרבן נוגח לא עשה בו אונס כרצון לאו אונס דידיה כתיב ולאו רצון דידיה כתיב אלא לא לאו לקטלא. אמר מר נוגח משלם את הכופר רובע אינו משלם את הכופר ה"ד אילימא דרבעה וקטלה מה לי קטלה ברביעה ואלא דרבעה ולא קטלה האי דלא משלם כופר משום דלא קטלה הוא אמר אביי לעולם דרבעה ולא קטלה ואתיוה לבי דינא וקטלוה מהו דתימא כמאן

ויש בנוגח בר'. נמד מניינו סגי לכיון דלא מפרשי קרמי בהדיא הוה מוקימנא ליה בדמזיק[ס] ולא שייך למימר שקולים הם ויכולו הם לומר שיקום שקולות ולא משכחת שיקול אלא בגרם מלקמן[ע]: **רובע עשה בו אונס כרצון.** ול"ת רובע בתומם היכי משכחת לה הא מין קיסוי אלא לעצים[פ] ו"ל כגון שנתקשה למינו ותקפתו והביאתו עליה: **לאו** לקרבן. והשתא ס"ק נוגח לא עשה בו תוכם כלל אין לו שייך לומר שלו אלא לקרבן כגון שע

אם [הוא שור] תם הייתי מודה [שנגח, ומאחר והוא קנס, ואז] הייתי פטור. ואפילו לפי מי שאומר חצי נזק [הוא חיוב] ממון, שנאמר לו, אם תם הוא, הייתי מוציא אותו לאגם [ומאחר וגובים מגופו, לא תוכל לגבות כלום][1].

אלא, במה מדובר כאן, כגון שהקדים הבית דין ותפס [את השור הנוגח]. אם כן, למה הבעלים משלמים חצי נזק [הרי השואל צריך לשלם נזק שלם]. שיאמר לו [פי': המשאיל לשואל], אתה התפסת את שורי ביד מי שלא יכול לעשות איתו דין [והיה לך לשמור את השור, שלא יתפסוהו בית הדין כדי לגבות ממנו. אין זו טענה] משום [שהשואל] יענה לו, אם הייתי מחזיר לך, וכי לא היו גובים אותו ממך. ושיאמר לו [פי': המשאיל לשואל], אם היית מחזירו לי, הייתי מוציאו לאגם. [אין זו טענה] משום [שהשואל] יענה לו, סוף סוף וכי לא משלמים מהמעולה שבנכסיך.

זה מובן במקום שיש לו [למשאיל] נכסים, [אבל] במקום שאין לו נכסים מה נאמר. משום שיאמר לו [פי': שואל למשאיל], כמו שאני משעובד לך, כך אני משועבד לזה [פי': לניזקן], מ[ההלכה] של ר' נתן, שלמדנו, רבי נתן אומר, מאיפה אנו לומדים למי שחייב לחבירו מנה וחבירו חייב לחבירו, שמוציאים מזה ונותנים לזה[2]. מלמד הנאמר "ונתן לאשר אשם לו".

[מה שנזכר למעלה, שאם השור] נהיה מועד בבית שואל והחזירו לבעלים, הבעלים משלמים חצי נזק, והשואל פטור מכלום. הסוף [של הברייתא לומד] רשות משנה [פי': שינוי רשות של בעלות השור משנה מעמדו ממועד לתם][3], התחלת [הברייתא לומד] רשות אינה משנה. א"ר יוחנן, תשבור [את הברייתא לשנים], מי שלימד את זה לא לימד את זה. רבה אמר, מזה שההתחלה לומד רשות אינה משנה, [אז צ"ל] שגם הסוף לומד רשות אינה משנה, וטעמו של הסוף, משום שא"ל, אין לך זכות לעשות את שורי להיות מועד [שהרי השור איננו שלך, ולא נזהרת בשמירתו]. רב פפא אמר, מזה שהסוף [של הברייתא לומד] רשות משנה, [אז צ"ל שה]התחלה גם לומד רשות משנה, וטעמו של ההתחלה, משום שכל מקום שהולך [שור זה], שם בעליו עליו [אם כן לא היה שינוי רשות].

שור האצטדין אינו חייב מיתה [וכו'][4]. שאלו [חכמי הישיבה], מה [דינו] לגבי [להקריבו על גבי] המזבח[5] [שכן כל שור ההורג אדם פסול למזבח כדלקמן]. רב אמר, כשר, ושמואל אמר, פסול.

רב אמר כשר, שכן הוא אנוס, ושמואל אמר פסול, שהרי נעשה בו עבירה.

שאלו שאלה מברייתא, "מן הבהמה", להוציא את הרובע ואת הנרבע [פי': בהמה שרבעה בן אדם או שנרבעה על ידי בן אדם][6], פסולה מלהיות קרבן למזבח], "מן הבקר", להוציא את הנעבד [שעשו את השור לע"ז והשתחוו לו], "מן הצאן", להוציא את המוקצה [שייחדו להקריב לע"ז], "ומן הצאן", להוציא את הנוגח [שהמית את האדם ע"פ עד אחד או ע"פ בעלים ונפטר מן הסקילה].

רבי שמעון שאל, אם נאמר רובע, למה נאמר נוגח. ואם נאמר נוגח, למה נאמר רובע [הרי שניהן שוין בעבירה לענין סקילה במקום עדים]. מפני שיש ברובע שאין בנוגח, ויש בנוגח שאין ברובע. רובע, [התורה] עשתה בו אונס כרצון [שהרי נרבע אנוס הוא ונסקל כרובע דכתיב ואת הבהמה תהרגו]. נוגח, לא עשה בו אונס כרצון [שנאמר "כי יגח" ולא שיגיחוהו. ועוד חילוק יש ביניהם שכן] נוגח, משלם כופר, [אבל] רובע, אינו משלם את הכופר. לפיכך הוצרך לומר רובע והוצרך לומר נוגח.

אבל הרי כתוב, שברובע, [התורה] עשתה בו אונס כרצון, [אבל ב]נוגח, לא עשתה בו אונס כרצון, לאיזה הלכה [זה נאמר, וכי] לא לענין קרבן [שכן הפסוק מדבר בקרבן]. לא, להרוג [את השור ולכך כתוב בברייתא נוגח לא עשה בו אונס כרצון לענין סקילה במקום עדים ולולא שהפסוק היה ממעטו לענין קרבן לא היינו לומדים מרובע אפילו כשעשה ברצון דלפסול שהרי הוא קל יותר מרובע לענין הריגת השור]. וכן הוא מסתבר, שאם תאמר [שזה נאמר לענין] קרבן, נוגח לא עשה בו אונס כרצון, שהרי לא כתוב [בתורה] אונס שלו ולא כתוב רצון שלו. אלא לא [מדובר בענין קרבן אלא לענין] הריגה.

אמר מר, נוגח, משלם את הכופר, רובע, אינו משלם את הכופר. איך מדובר. אם תאמר ש[השור] רבע [לאשה ובזה] הרגה, מה [זה משנה] לי [אם] הרגה בקרן או הרגה ברביעה. ואלא [מדובר] שרבעה ולא הרגה, זה שלא משלם כופר, משום שלא הרגה. אמר אביי, באמת מדובר שרבעה [לרצונה] ולא הרגה, [אבל בזה שהשור עשה איתה איסור עריות, וזה] הביא [את האשה] לבית דין, והרגו אותה, מה הייתי אומר

---

1. עי' שו"ע (או"מ סי' יג ס"י): מי שמוציאים ממנו ממון שהוא מוחזק בו, אפילו נתקע לו לדיש להשמע כדי שיתברלה הלה לעשות עמו פשרה ויתמחל לו על השטר. הגה: ואם עבר ועשה, אינו יוצא ידי שמים עד שיתן לו מה שלו. **מאיר המשפט:** לדיש להשמע - כשיודע שהשמע אמת, רק שהדיינים לא יאמינו לו, מותר. ונראה להיינו דוקא במקום שלא יהיה כרשע לפי הדיינים (נתה"מ), אם מנקט הנתבע נימוקים ולטרקות כדי לפטר לפטור, משל"כ במקום שעושה כשב ואל תעשה שלא לשמוע על שעבודו של חבירו כדי לחייבו לפטר, מותר (פ"ת).

2. עי' שו"ע (או"מ סי' פו ס"ק): ולפוטן שהוא ק' בשמעון, ושמעון בלוי, מוליתין מלוי ונותנין לראובן, לא שנא אם נתחייב לו כבר לשמעון בשעה שלוה מראובן, לא שנא נתחייב לו אחר כך. ואין מלוה זה אין מלוה בשטר למלוה על פה, אין שמיי הלוואה מודים כל אחד למלוה שלו, מוליתין מלוי ונותנים לראובן בכל ענין שיתחייב לוי לשמעון, אין דרך הלוואה שהלוה לו אין דרך מקח וממכר, אין דרך שכירות. הגה: ולפוטן שיש לו משכון מן העובד כוכבים, והעובד כוכבים מייב לשמעון, י"ל דיכול שמעון לפדות המשכון מראובן, ונותן לו קרן ורבית שלוה עליו, ונוגה מזו מן המותר. וכן נראה לי, מאחר שאין לעובד כוכבים לפרוע בענין אחר, שמעון יש לו כל זכות העובד כוכבים, ופף על פי שיש מי שפוסק בזה, נראה לדון כמו שכתבתי. **מאיר המשפט:** לראובן שהוא מנה - אע"פ שכל נכסי לוזה משועבדים למלוה, מ"מ יש היה נוגה בתורת שעבוד לא הוי אלא כמו שאר נכסים המשועבדים דמלי הלוה לקלוקי בזוזי ומכלן ולהבא הוי נוגה, אבל בתורת שעבוד דר' נתן הרי הוי כאילו המלוה של הלוה הוא הלוה לו והמלוה הראשון יכול למכור השלו ממנו תוש, וכ"ש לקמן (בי' פה סק"ג) (קצה"מ), יש להסתפק בלוה נכרי שם נאמר בזה הדין אם לא (רע"ק), גם בהלוה הוא גוי שיך שעבוד דר' נתן, עי' שם ש"ע (סי' ק ס"ב), ועי' סמ"ע סק"ו, וכן בתה"מ (סקל"ג), וי"ל דשם לראובן הלוה לשמעון ושמעון לגוי פשיטא דהגוי שמעבד לראובן מדר' נתן, ושם לראובן הלוה לגוי והגוי לשמעון, זה נראה, שם הלוואת הגוי לשמעון היתה קודם להלוות לראובן לו שיך שעבוד דר' נתן, אבל אם קדמה הלוואת לראובן מעולטי לגוי קרקע לכו"ע שמעון הגוי לשמעון, הוי יש לספק. אבל אם הגוי שיעבד לראובן מעולטי לגוי קרקע לכו"ע שמעון משמעבד, ושם יש שמעון מעות בגזל מיד הגוי ולפי משמעבד לראובן, ושם גוי הלוה לראובן ולראובן לשמעון והגוי מצאו לשמעון בדין ישראל, זו ולפי לו שיך דר' נתן דלשטר שם לו בישראל לשמעון לשמעון והגוי - ה"ה שם שמעון גוי ולוי ביהודה ויהודה כו' מוליתין מן שייך שתחרון ונותנין לראובן, דגם זה שיך ונתן לשטר שם לו למי שהקרן שלו (פ"ת).

2. עי' שו"ע (או"מ סי' פו ס"ק): לראובן שהוא ק' בשמעון, ושמעון בלוי, מוליתין מלוי ונותנין לראובן, לא שנא אם נתחייב לו כבר לשמעון בשעה שלוה מראובן, לא שנא נתחייב לו אחר כך. ואין מלוה זה אין מלוה בשטר למלוה על פה, אין שמיי הלוואה מודים כל אחד למלוה שלו, מוליתין מלוי ונותנים לראובן בכל ענין שיתחייב לוי לשמעון, אין דרך הלוואה שהלוה לו אין דרך מקח וממכר, אין דרך שכירות. הגה: ולפוטן שיש לו משכון מן העובד כוכבים, והעובד כוכבים מייב לשמעון, י"ל דיכול שמעון לפדות המשכון מראובן, ונותן לו קרן ורבית שלוה עליו, ונוגה מזו מן המותר. וכן נראה לי, מאחר שאין לעובד כוכבים לפרוע בענין אחר, שמעון יש לו כל זכות העובד כוכבים, ופף על פי שיש מי שפוסק בזה, נראה לדון כמו שכתבתי. **מאיר המשפט:** לראובן שהוא מנה - אע"פ שכל נכסי לוזה משועבדים למלוה, מ"מ יש היה נוגה בתורת שעבוד לא הוי אלא כמו שאר נכסים המשועבדים דמלי הלוה לקלוקי בזוזי ומכלן ולהבא הוי נוגה, אבל בתורת שעבוד דר' נתן הרי הוי כאילו המלוה של הלוה הוא הלוה לו והמלוה הראשון יכול למכור השלו ממנו תוש, וכ"ש לקמן (בי' פה סק"ג) (קצה"מ), יש להסתפק בלוה נכרי שם נאמר בזה הדין אם לא (רע"ק), גם בהלוה הוא גוי שיך שעבוד דר' נתן, עי' שם ש"ע (סי' ק ס"ב), ועי' סמ"ע סק"ו, וכן בתה"מ (סקל"ג), וי"ל דשם לראובן הלוה לשמעון ושמעון לגוי פשיטא דהגוי שמעבד לראובן מדר' נתן, ושם לראובן הלוה לגוי והגוי לשמעון, זה נראה, שם הלוואת הגוי לשמעון היתה קודם להלוות לראובן לו שיך שעבוד דר' נתן, אבל אם קדמה הלוואת לראובן מעולטי לגוי קרקע לכו"ע שמעון הגוי לשמעון, הוי יש לספק. אבל אם הגוי שיעבד לראובן מעולטי לגוי קרקע לכו"ע שמעון משמעבד, ושם יש שמעון מעות בגזל מיד הגוי ולפי משמעבד לראובן, ושם גוי הלוה לראובן ולראובן לשמעון והגוי מצאו לשמעון בדין ישראל, זו ולפי לו שיך דר' נתן לשטר שם לו בישראל לשמעון לשמעון והגוי - ה"ה שם שמעון גוי ולוי ביהודה ויהודה כו' מוליתין מן שייך שתחרון ונותנין לראובן, דגם זה שיך ונתן לשטר שם לו למי שהקרן שלו (פ"ת).

שיתחייב לוי לשמעון - ואם תייב להחזיר לו רבית קלוקה שנטל משמעון עי' ט"ז לעיל (סי' ס"ג) [שכל זמן שאין תביעה אין שום חיוב לשלם ריבית קלוקה, ולכן אין שעבוד דר"ג] (רע"ק). בין דרך הלוואה כו' - י"ל דהך דר' נתן שייכא נמי בחוב של הלוואה ובמפקיד ופקדה ובניזק ובשכירות ובגוזל וגנזל, ואין חילוק בין שמיכה הלוואה או אחד פקדון או אחד חוב, דלפי על פי שאינם שוים, בכל מציעות שבעולם שייך דין זה, ושייכא נמי בנפקד ומפקיד, דמפקידן מנפקד של המפקד ויהבינן לנפקד, וש"מ מולקים במפקד, דאיכא דגרמי הוא מדהבינן, ועיין במה שכתבתי לעיל (סי' סו סק"ב ד"ה ואם אח שלמו) דהוי פקדון דאיכא מי דיעל דגרמי דהבינן, עכ"ז מוליתין כיון דשייב לו מדהבינן כל מה דתקון כעין לתווייעא תקון, ולף דהוי קנסא מ"מ כל היכא דמצינן למיעבד מיעבד בניזן (ש"ך), עי' ש"ך שיש דין זה בפילו בפקדון. ועי' קלח"מ לקמן (פקי"ג) המולק, ועי' ש"ך לעיל (סי' נה ס"ק ד"ה שהרי פשע) (נתה"מ). ונותן לו קרן וריבית שעלה עליו כו' - ואם משכנו מלוה לזמן, לף שהיה יכול לפדותו תוך הזמן, מ"מ כיון שהיה זמן קלוב ביניהם ליתן לו לזמן פלוני קף כך וכך, שייב ליתן לו כל מה שיגיע עליו לזמן הקלוב ביניהם, עי' לעיל (סי' עב ס"מ ד"ה ואם היה הגוי), ועי' שם בדברי שהוכחתי שהרמ"ך מסכים לזה (ש"ך). וגוזה מזו המותר כו' - משום דהמשכון מטועבד לו מדר' נתן. וכל זה דוקא שאין לזמן שיגיע לראובן היוב מזה, וכמ"ש הרמ"ך לקמן (סעיף ט), ומזה הנ"ה מקומה כאן. ונראה דהרמ"ך כתב שם מזה הטע"ה שפקדון, משום דבפקדון יש לגוי טפי פתחון פה על הנפקד שלא היה לו לשלוח ידו בפקדונו, משל"ב בשכחון לאין נפקד מינה לגוי כל כך שם לראובן יתנו לשמעון, כיון דבלאו הכי ג"כ היכא עלה עליו ממנו ביד ראובן (שמ"ע). [כמו שכתבתי - שם לראובן ושמעון שותפים בשטר, והשטר שייב לגוי, ולו שייב לראובן [שלא נשטר עם השותפות] וליהודה, יכול ראובן לתפוס מלוי, והוי כתופס לעצמו, כמו מדינא דר' נתן, ולף על גב דהיהודה דרבי נתן לו עדיפא מלוי, היכא דליכא למיחש לשתמוטי מיניה, נמנוח דיקן כיון שיש כמה הפרשים ובלבושים, תשיב כאילו ליכא למיחש לשתמוטי מיניה (מהרש"ך ח"ג סי' קי).] **3.** ראמ"ס (ג"מ פ"ד ה"ט): שאלו בשטות שם והועד בפיו השועל והמזהיר לבעליו חוב לחמותו, הוחיל ונאמנים דשומו בטלה השטרה, והבעלים מצלמין מלי מזק והשומה פטור שהרי המזיקו. **4.** עי' לעיל לט ע"ל הערה 4. **5.** עי' רמב"ם (פיקוי מזק פ"ד ה"ג): בהמה שנתקו זה והגיחוה על שהמיתה את האדם הרי זה כשירה למזבח מפני שהיא כתמותה. עי' דברי הגרי"ז לעיל כד ע"ב הערה 2. **6.** וצ"ל שמדובר שים רק על אחד או על פי הבעלים, שהרי אם יש ב' עדים הורגים את השור (רש"י).

[שזה שב״ד הרגו את האשה על פי מעשה השור] דומה כמי שהרגוה, לכן לומדים [שלא]. רבא אמר, באמת מדובר שרבעה והרגה [ברבעתו אותה], וזה שקשה לך, מה [זה משנה] לי [אם] הרגה בקרן או הרגה ברביעה. קרן כוונתו להזיק, [אבל] זה [פי׳: הרובע] כוונתו להנאת עצמו הוא [ואין חיוב כופר בזה][1].

במה חולקים. ברגל שדרסה על גבי תינוק בחצר הניזק [שכן ברה״ר אין חיוב ברגל לפי כולם], לפי אביי, משלם כופר[2] [אע״פ שלא נתכוון להזיק, שהרי לעיל הרובע אין משלם כופר משום שלא הרגה אבל אם הרגה משלם כופר, אפילו שעשה לשם הנאה], ולפי רבא, לא משלם כופר. ישנה ברייתא שלומדת כמו רב, שור האיצטדין אינו חייב מיתה, וכשר לגבי מזבח, מפני שהוא כמעושה.

מתני׳. שור שנגח את האדם ומת[3], [אם השור] מועד [הבעלים של השור] משלם כופר. ו[אם השור הוא] תם [הבעלים של השור] פטור מן הכופר. ושניהם [פי׳: גם שור תם וגם שור המועד] חייבין מיתה. וכן [וההלכה היא אותו דבר אם השור הרג] בן, או בת. [אבל אם השור] נגח עבד או אמה [ומת, אין בו חיוב כופר אלא הבעלים של השור צריך לשלם לבעלים של העבד] שלשים סלעים[4], בין שהוא [פי׳: העבד] שוה מאה מנה, ובין שאינו שוה אלא דינר אחד.

גמ׳. וכי מאחר [ששור] תם [שהרג אדם] הורגים אותו, איך מצאנו [שור] מועד. אמר רבה, במה מדובר כאן, כגון שאמדוהו לשלשה בני אדם [פי׳: שרץ אחריהן זה אחר זה וברחו מפניו ואמדו שאם לא ברחו היה הורגן].

רב אשי אמר, אומד אינו כלום, אלא במה מדובר כאן, כגון שסיכן לשלשה בני אדם[5] [פי׳: שנגח הראשון והשני ולא מתו, אבל לא חזרו לבריאותם, ולכן לא הרגוהו על הב׳ הראשונים, וכאשר נגח השלישי[6] אז כולם מתו, ולכן משלם עליו כופר].

רב זביד אמר, כגון שהרג שלשה בהמות. [שאלו בישיבה] ו[כי שור שהוא] מועד לבהמה הוי מועד לאדם. אלא אמר רב שימי, כגון שהרג שלשה עובדי כוכבים. [שאלו בישיבה] ו[כי שור שהוא] מועד לעובדי כוכבים הוי מועד לישראל.

אלא אמר רשב״ל, כגון שהרג שלשה בני אדם טרפה [פי׳: אדם שלא יחיה י״ב חדש בגלל משהו, ולא הורגים את השור שנגחו והרגו, שכן הוא כבר בן אדם מת. שאלו בישיבה] ו[כי שור שהוא] מועד לטרפה הוי מועד לשלם.

אלא אמר רב פפא, [מדובר שהשור] הרג ו[לאחר שהעידו בו שהרג] ברח לאגם, [ועוד פעם] הרג ו[לאחר שהעידו בו שהרג] ברח לאגם.

רב אחא בנו של רב איקא אמר, כגון שהוזמו זוממי זוממין [פי׳: שנגח ב׳ נגיחות ראשונות, והעידו בו ב׳ כיתות עדים שהרג, ואחר כך באו כת אחת והזימום ופטרו את השור מהריגה. וכשנגח נגיחה שלישית, והעידו בו, באו כת[7] והזימו את העדים הזוממים הקודמים על הזמות הראשונות ונמצא השור מועד ומשלם כופר על השלישית].

זה מובן אם [מה שכתוב בפסוק ג׳ ימים הוא] לייעד את השור [הרי נגח שלש נגיחות בג׳ ימים ואף על גב שלא נתקיימה העדאתו אלא בכת אחת לא איכפת לנו], אלא אם זה לייעד את האדם [פי׳: הבעלים, אז הם] יאמרו לא ידעתי [מהב׳ נגיחות הראשונות שאני אשמור אותו, שהעדים זוממים הטעו אותי]. כגון שאומרים [העדים], כל פעם ששורו הרג, הוא היה שם.

רבינא אמר, [מצאנו שור מועד להריגה שלא נסקל, בשתי הריגות הראשונות כגון שהעדים המעידים עליו] שמכירין את בעל השור ואין מכירין את השור [ורק בג׳ הוכר]. מה הוא [הבעלים] היה צריך לעשות [ולמה הם חייבים כופר]. משום שאמרו לו, שור נגחן יש לך בבקרך, היית צריך לשמור כל בקרך.

וזה וזה חייבין מיתה כו׳. הרבנים למדו, משמע מזה שנאמר ״סקל יסקל השור״, אינני יודע שהיא נבילה ונבילה אסורה באכילה. מה מלמד הנאמר ״לא יאכל את בשרו״. הפסוק מלמד אותך, שאם שחטו לאחר שנגמר דינו [שכך משמעות הפסוק, משבא שור לידי סקילה יסקל ושוב לא יאכל את בשרו], אסורה באכילה[8]. איני יודע אלא באכילה, מאיפה אנו יודעים [שאסורה] בהנאה. מלמד הנאמר, ״ובעל השור נקי״. מהו משמע. שמעון בן זומא אומר, כאדם שאומר לחבירו, יצא איש פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום. ומאיפה יודעים ש[הפסוק] ״לא יאכל את בשרו״, [מדבר במקרה] ששחטו אחר שנגמר דינו שאסור באכילה. נאמר, שאיפה ששחטו לאחר שנגמר דינו הוא מותר באכילה, וזה [שנאמר] ״לא יאכל את בשרו״, במקום שסקלו, [הרי לא יתכן, שאם] סקלו הוא אסור בהנאה. כמו שאמר ר׳ אבהו, שאמר רבי אבהו אמר ר׳ אלעזר, כל מקום שנאמר ״לא יאכל״ [או] ״לא תאכל״ [או] ״לא תאכלו״, משמע גם איסור אכילה וגם איסור הנאה[9], עד שיפרט לך הכתוב [היתר הנאה], כדרך שפָּרט לך בנבילה, לגר בנתינה, ולעובד כוכבים במכירה[10]. אמרו, [זה שהפסוק מלמד את האיסור הנאה בלשון אכילה] היינו [דווקא] במקום שלומדים איסור אכילה ואיסור הנאה [פי׳: מ״לא יאכל״ ואגב שלומדים איסור אכילה נכתב בלשון אכילה, אפילו שהוא עיקרו הנאה], יש פסוק מפורש ״יאכל״, אבל כאן שלומדים איסור אכילה מ״סקל יסקל״, אם תחשוב שזה [שכתוב] ״לא יאכל את בשרו״ איסור הנאה הוא, שיכתוב הרחמן [פי׳: ה׳ יתּ׳ בתורה] ״לא יהנה״, או ״לא יאכל״ [ולא יותר], למה נאמר [גם] ״את בשרו״. [ללמדך] שאף על גב שעשאו כעין בשר, [פי׳:] ששחטו, אסור [בהנאה].

שאל מר זוטרא, [אולי] נאמר, [שזה שאסור בהנאה אפילו אם שחטו] היינו

---

1. עי׳ לקמן מד ע״ל הערות 2 ו-3. **2.** עי׳ רמב״ם (מ״מ פ״ט ה״ג), סוב״ד לעיל כו ע״ל הערה 1. עי׳ לעיל לף כו שאם עשאה ג׳ פעמים בהכ״ד פטור. **3.** עי׳ רמב״ם (מ״מ פ״ט ה״ב): שור שהמית את האדם בכל מקום בין גדול בין קטן בין עבד בין בן מוכר אחד מהם ואחד מועד הרי זה נסקל, ואם המית את הגוי פטור כדלעיטס. עי׳ רמב״ם (מ״מ פ״י ה״ג): ואחד השור ואחד שאר בהמה חיה ועוף שהמיתו הרי אלו נסקלין. מה בין אם שהרג את אחד מהם למועד שהרג, שאחם פטור מן הכופר והמועד חייב בכופר ובלבד שיהיה מועד להרוג. **4.** עי׳ רמב״ם (מ״מ פ״ט ה״ה), סוב״ד לעיל ט ע״ג הערה 13. **5.** עי׳ רמב״ם (מ״מ פ״י ה״ג): ואחד השור ואחד שאר בהמה חיה ועוף שהרגו אחד מהם נסקלין היאך יעמוד מועד להרוג עד שיעלמו בעליו את הכופר, כגון שהרג שלשה גויים ואחר כך הרג ישראל שהמועד לגויים הרי זה מועד לישראל, או שהרג שלשה ישראל טרפה ואחר כך הרג שלם, או שהרג ובחר והרג ובחר והרג ובחר ובדיעבד נפסק שאין הבעלים חייבין בכופר עד שיקבל השור. וכן אם קבל שלשה בני אדם כאחד או הרג שלש בהמות הרי זה מועד להריגה ובעליו משלמין את הכופר. וכן אם הכירו העדים את בעל השור ולא הכירו את השור שהרג בשלשה פעמים ובלשים וברביעים רשו שורו שהרג ולא היו יודעין אם זה הוא השור שהרג בשלשה פעמים הראשונות או אחר הוא, הואיל והועדו הבעלים שיש להם בשקדם שור שהרג שלשה פעמים היה להם לשמור כל שמחם ואחר שלא שמרו משלמין את הכופר. ועי׳ מ״מ: אפשר שרבינו ז״ל סיו גורס בשני מוקימתות אלו אלא, והוא מפרשן במיתותא שמועד לעבו״ם הוי מועד לישראל ומועד לטרפה הוי מועד לשלם, ואין כן גירסת הספרים שלנו ולא כפי׳ רש״י ז״ל. **6.** עי׳ מ״מ ברמב״ם בהערה הקודמת שזה רבינו. **7.** רש״י מביא שאפשר שכת להזים את השלישים גם כן, ע״ע אם הוא לנזרך. **8.** עי׳ לקמן מד ע״ב הערה 6. עי׳ רמב״ם (מאכלות אסורות פ״ד הכ״ב): נאמר בשור הנסקל ולא יאכל את בשרו והיאך היה אפשר לאכלו אחר שנסקל והרי הוא נבילה, אלא לא נא בכתוב אלא להודיעך שכיון שנגמר דינו לסקילה נאסר ונעשה כבהמה טמאה, ואם קדם ושחטו שחיטה כשירה הרי זה אסור בהנאה ואם אכל מבשרו כזית לוקה, וכן בשנסקל לא ימכר ולא יתנו לכלבים ולא לעכו״ם לכך נאמר לא יאכל את בשרו. ופרט על שור הנסקל מותר בהנאה. ונודע שהוא פטור מסקילה אחר שנגמר דינו כגון שהוזמו העדים ילא וילעה בעדר, ואם נודע אחר שנסקל הרי זה מותר בהמייה. **9.** עי׳ רמב״ם (מאכלות אסורות פ״ח הט״ו): כל מקום שנאמר בתורה לא תאכלו לא תאכלו לא יאכל לא תאכל איסור אכילה ואחד איסור הנאה בשמנים עד שיפרוט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבלה שנאמר גר אשר בשעריך תתננה ואכלה וכאלו שנאמר בו יעשה לכל מלאכה, או עד שיפרש בתורה שהוא מותר בהנאה, כגון שקלים ורמשים ודם ואחר מן החי וגיד הנשה שכל אלו מותרין בהנאה מפי הקבלה לפי שהן מאכלין. **10.** עי׳ רמב״ם (עבודה זרה פ״י ה״ד): לפי שהן מאכלין בהכירו. לא נצטוו ישראל שלא למכור לעובד כוכבים אלא מפני שהוא מכניס לתוכה עבודת כוכבים ונאמר לא תתן תועבה אל ביתך, אבל מותר להן בחיים לעשותן מוקר, ואין מוכרין להן פירות ומבושל ויוצא מהן ממוכר לקרקע, אבל מוכר הוא משיקוץ או מוכר לו על מנת לקוץ וקוצץ, ומפני מה אין מוכרין להן שנאמר ולא תתננו לו שמא יתננו לאשתו הגיורת או לבנו הקטן שהוא עובד כוכבים ישיבנו ישיבת ערלי היא, וכן אסור לספר בשבח עשיו או שיחבב דבר מדבריהם שנאמר ולא תתננו, קל וחומר שיספר בשבח עשיו או שיחבב דבר מדבריהם שנאמר ולא תתננו לו שיהיה להם מן בעיניך, מפני שגורם להדבק עמו ולמוד ממעשיו הרעים, עיין המשך בהשלמות.

בחצר הניזק. לחילו"ת ברה"ר אין מיזק ברגל לגבי הכל לכתיב ג) כשדה תאכל בפרק קמא (דף ג:): לאביו משלם בור. פ"פ שלא מכוון להזיק להא מוקי לרבינא ולא קטלה משלם כופר: מתני' וזה וזה חייבין מיתה. דבתם נמי כתיב ד) [קל יקל]: וכן בבן ובן בבת. בן קטן ותינוק קטנה מייב עליהן קטלה וכופר כגדולים: נגח שאמדוהו לשלשה בני אדם. שכן לחייהן זה לחמר זה וכרמו מפניו ולחמלו שלא לו ברמו היה הוכרו: שסיכן ג' בני אדם. לפיכך לא נקטל בשניים ה) הלחלוטים וכשנגח שלישי מתו כולם הלך משלם עליו כופר: הוי מועד לאדם. בתמיהה: קטלה לא קטלין ליה דגבגח קטלה קטיל: הוי מועד לשלשם. בתמיהה: דקטל וערק לאגמא. לאחר שהעידו בו ברה"ר שהוזהו וזממו. כשנגח ג' ביממות ונעדים בתו בו ביממות והעידו בו ג' ביממות עדים בתו בתו לא נתמו לא נתקיימה העדתתו אלא בכת ח) אחת ולא נתקיימה העדתתו אלא בכת ט) אחת: אי לייעודי גברא בעינן. לנגח ג' ימים לכתיבי נקוד: שפיר. הרי נגח שלש נגיחות בג' ימים ופע"ג שלא נתקיימה העדתתו אלא בכת ח) אחת לא מיכפת לן: אלא אי לייעודי גברא בעינן. שלשה ימים: אמר לא הוה ידענא. בג' ט) נגיחות הלחלוטות לחינטריא שהמזמין שהעידו בו ברה"ר שנגח ג' ביממות הוה קאי. שהמזמין לא הוה יודע בגון שהעידו בו ברה"ר שנגח ג' ביממות ולא ידע מהן אחת מהן אי זו מהן היא ואי זו מהן אינה: רבינא אמר. משכחת לה בשנגחה שלישית שמשלם נ"ש, והקשו עליו וכתבו שרש"י עצמו חזר בו: ד) בכמה כת"י כשנגח ג' נגיחות ראשונות והעידו בו ג' כתות עדים וכו' וכשנגח נגיחה רבינית וכו' ומשלם כופר על הרבינית: ג) צ"ל בבת (גליון). בכ"ה בכת"י. ז) בכמה כת"י בב': ח) יש שהגיהו שהשוו"ן העידו. וכן מביא השטמ"ק בשם הרא"ה שהעדים הראשונים העידו. ובביש"ש (סי' כג) הביא ב' הפירושים. (ובכמה כת"י של רש"י איתא "גביה הוה קאי וראה בנגיחותיו", והשאר ליתא): ט) בכמה כת"י דלא נקיל בג' הראשונות וכו' ובדרבינית הוכר: י) יסקל שור: כ) צ"ל על פי (רש"ש, וכ"ה בכת"י ודפו"י):

תורה אור השלם

א) וְכִי יִגַּח שׁוֹר אֶת אִישׁ אוֹ אֶת אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי: (שמות כא, כח)

ב) לֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לַנָּכְרִי כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיי אֱלֹהֶיךָ לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: (דברים יד, כא)

ג) כִּי יִבְעַר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירָה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם: (שמות כב, ד)

ד) שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכַל אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשִּׁבְעִי: (שמות יב, טו)

מאורת הש"ס עם הוספות

א) [ועי' לעיל כו.]. ב) עיין תוס' לעיל כד. ד"ה ולא ישתבח, ג) [לעיל כ.]. ד) [לעיל כה.]. ה) [קידושין יא.]. ו) עיין תוס' סנהדרין ב. ד"ה בשור, ז) [פסחים כח:]. ע"פ קדושין נו: מולין קד:, ח) [עי' רש"י קדושין נו: ד"ה וגם] ותוס' חולין קיד: ד"ה כדרך, ט) ע"ב ומב ע"א, י) [ד"ה ואלמא], כ) עי' לקמן עמוד ב, ל) [ד"ה וכל], מ) עי' שיטה מקובצת ודו"ק (מהרי"ב ורנשבורג), נ) כדלקמן ע"ב.

הגהות הב"ח

(ב) גמ' מה לי קטלה בקרנא מה:

גליון הש"ס

גמ' כגון שהרג שלשה בהמות. עי' לעיל דף ט ע"ב תוס' ד"ה רב זבד: תוס' ד"ה מאחר וכו' דבה"ג לא הוי מועד לאדם. עיין לקמן דף מד ע"ב תוס' ד"ה ושם תם וכו'. ממקצין וכו':

הגהות וציונים

ב) בכמה כת"י לא נקט בראשונים וכשנגח הרביעי. וכ"ה בכ"מ (פ"ש מהל' נזקי ממון ה"ג), וכתב הישש שכצ"ל, שהרי תוס' (ד"ה כגון) לא הזכירו שיש"י תולק בזה, ולעיל (כג: ד"ה ולא) הביאו שיש"י פי' שבשניחה שלישית משלם נ"ש, והקשו עליו וכתבו שרש"י עצמו חזר בו: ג) בכמה כת"י כשנגח ג' נגיחות ראשונות והעידו בו ג' כתות עדים וכו' וכשנגח נגיחה רבינית וכו' ומשלם כופר על הרבינית: ג) צ"ל בבת (גליון). בכ"ה בכת"י. ד) בכמה כת"י בב': ה) יש שהגיהו שהשוו"ן העידו. וכן מביא השטמ"ק בשם הרא"ה שהעדים הראשונים העידו. וביש"ש (סי' כג) הביא ב' הפירושים. (ובכמה כת"י של רש"י איתא "גביה הוה קאי וראה בנגיחותיו", והשאר ליתא): ו) בכמה כת"י דלא נקיל בג' הראשונות וכו' ובדרבינית הוכר: ז) יסקל שור: ח) צ"ל על פי (רש"ש, וכ"ה בכת"י ודפו"י):

עין משפט נר מצוה

מב א מיי' פ"י מהלכות נזקי ממון הלכה ט ו סמג עשין סו:
מג ב מיי' שם הלכה יג סמג שם:
מד ג מיי' שם הלכה ט והלכה ז סמג שם:
מה ד מיי' שם פ"ט הלכה ה סמג עשין סו:
מו ה ו ז ח ט י כ מיי' שם פ"י הלכה ב סמג עשין סו: שם ועי' סמ"ע:
מז י מיי' שם פ"ט הלכה ט ופ"י מהל' סנהדרין הלכה ב:
מח יא מיי' פ"ט מהל' מלכות הלכה טו סמג לאוין קלט: מנ ג מיי' פ"י מהלכות ע"ז הלכה ד:

רבינו חננאל החדש

הכופר כמה דמשלם רגל שדרסה על העיניך בחצר הניזק והרגו בחצר בסו"ש כיצד הרגל (לעיל כו.). והתם עיקר (והכי אימרי) [והכא מימרא] וקיימא לן כדסלקא במקום עיקרה. ותו דאמרינן לקמן (מג:) מועד שלא בכוונה משלם כופר ולא חישיינן להא דדבא דאיכא למימר רבא טעמא דר' שמעון קא מפרש וליה לא סבירא ליה.

ליקוטי רש"י

ברגל שדרסה וכו' בחצר הניזק. דתניא לקמן דרגל כתלר הניזק הוא (לעיל כו.). ובין שאינו יפה אלא הינה. לקמן ניעטו שלפיהו אין יפה דיעט ניתן שלשים (בתוספות מא.). לייעודי תורא. ולמעוטי היכא דנגח ביום אחד. לייעודי גברא. לייעד בעל השור בעין שלשה ימים (לעיל כה.). אינו יודע שנבילה היא. כשהיל ושקלו ונמלא כבד למדנו מכאן שהלכה כל מקום (דברים יד) שהפורה בשלהי [קידושין נו:]. שאם שחטו לאחר ובדי. והכי אמר קרא מקום שחטו לאחר ומי לא מקום שנאמר לא יאכל (שמות כב:). ומכאן למשומעין קרא מקום שיכול יסקל השור ומי לא יסקל (קידושין שם). בקי בנבילות. וקרקה ותתרוקן מכל כמו וגם אני נתתי להם נקיון שיניס (עמוס ד) ונלמוד משמה יפה פלוני נקי מנכסיו (שעיה ג, כו). נקיה שקרה כמו (ב"ק דף מג.). יפה פלוני נקי מנכסיו (נדה לא:). לא יאכל משמע שיאסור בהנאה לכדרבי אבהו דמנגיה [נח:] נפקא לן מה איסור הנאה שהנבלה פרט בה הכתוב שיהיה בהנאה ולהכי כתיב בזיזים בהמ"ל לא יאכל ולא פרט אחריו היכר ומכל האור נקי לדלקמן אחריה נחת לאכלי כופר ולמי כופר ולמי ולנזק שיפרט (קידושין שם). עד שיפרט לך הכתוב. שהוא מוכר בהנאה (חולין קיד:). כדרך שפרט לך בנבילה. שלא היה כתוב בה אלא לא תאכלו ולא תאכלנו לגוי ולא תמכרנה לנכרי אלא מכור בהנאה כדכתיב אף מכור

מתני'

שור שנגח ד' וה' פרק רביעי בבא קמא מא.

כמאן דקטלה דמי. ופ"ה ומה פשע השור היה הרגה [לחת] עצמה שהרי הניחתו עליה וי"ל כמו שפירש ר"ח שקפץ עליה השור לרבצה ונלכדה בה ילרה ומתרצתה ולפיכך לא"ד בכתובות פרק ערבה (דף נה:) דתמילתה נתחם וסופה בלוון מותרת היינו תמילת ביתה בתחם וסופה לבל הכא תמילת ביתה זו בלוון וסופה לב"ע וה"ה שהרגתה: הא אין בוונתו לחויק. ופע"ג דכשהכה בתמתה מבעיא בפ' הילד הרגל (לעיל דף יט:) לפי שיש שם שיעור קצת ודמי טפי לקרן לבל רבינה לאו שיעור הוא ולא דמי לקרן וכאן גמורה היא פמוקת ע"י תלילה: ברגל שדרסה. אן הוה שיך למקטע הכא אלא לגוף דקטל רגל ספ"ב (דף כו.) נקטיב הכא: לרבא לא משלם כופר. לגיבא דהך דתמר מאחר דמתם קטלינן ליה מועד לאדם ופבעי לה בגמ' (דף כו.): מאחר דמתם קטלינן ליה מועד היכי משכחת לה אמר רבה הבא במאי עסקינן בגון שאמדוהו לשלשה בני אדם רב אשי אמר אומדנא לאו בלום הוא אלא הכא במאי עסקינן בגון שהרג שלשה בהמות ומועד לבהמה הוי מועד לאדם אלא אמר רב שימי בגון שהרג שלשה עובדי כוכבים ומועד לעובדי כוכבים הוי מועד לישראל אלא אמר רשב"ל בגון שהרג שלשה בני אדם טרפה ומועד לטרפה הוי מועד לשלם אלא אמר רב פפא דקטל וערק לאגמא דקטל וערק לאגמא רב אחא בריה דרב איקא אמר בגון שהוזמו וזממין הניחה אי לייעודי תורא בעינן שפיר אלא אי לייעודי גברא בעינן מימר אמר (ליה) לא הוה ידענא בגון דאמרי כל אימת דקטיל תוריה גביה הוה קאי רבינא אמר במכירין את בעל השור ואין מכירין את השור מאי ה"ל למעבד משום דאמרי ליה תורא גנחא אית לך בבקרך איבעי לך נטורי כולי בקרך: וזה וזה חייבין מיתה (בו): ת"ר ממשמע שנאמר סקל יסקל השור איני יודע שנבילה היא ונבילה אסורה באכילה מה ת"ל לא יאכל את בשרו מגיד לך הכתוב שאם שחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה אין לי אלא באכילה בהנאה מנין ת"ל ובעל השור נקי מאי משמע שמעון בן זומא אומר כאדם שאומר לחבירו יצא איש פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום וממאי דלא יאכל את בשרו להיכא דשחטו אחר שנגמר דינו שאמור באכילה אימא דהיכא דשחטו לאחר שנגמר דינו שרי באכילה הוא והאי לא יאכל את בשרו להיכא דסקליה מסקל דאסור בהנאה הוא כדרב אבהו דאמר רב אבהו אמר ר' אלעזר כל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכל לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע עד שיפרט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבילה לגר בנתינה ולעובד כוכבים במכירה אמרי הני מילי היכא דנפיק ליה איסור אכילה ואיסור הנאה מקרא מלא יאכל אבל הכא דאיסור אכילה מסקל יסקל ונפקא אי סלקא דעתך האי לא יאכל את בשרו איסור הנאה הוא נכתוב רחמנא לא יהנה אי נמי לא יאכל את בשרו למה לי דאף על גב דעבדיה כעין בשר דשחטיה אסור מתקיף לה מר זוטרא אימא הני מילי היכא

לגכרי [פסחים כא:]. דמתילתיה לפרס בנבילה לגר אחר נשעריך תתננה ומכלה נמי אחר נכרי לא נכתב בו אחר לא תאכלו לא תאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה מגלה ע"ב לא תאכלו לא תאכלו איסור הנאה מגלה ופפסחים (דף כג.). פרכינן עלה מהכי [קידושין נו:]. שפ"ש שלא כתב לך אלא לך מגלה לא תאכל לפרס לא תמכרנה לא כל מקום אלא פירש לך בה היכר הנאה הוי כמשמע איסור הנאה מגלה מגלה לא תאכל לא תאכלו לא תאכל לא תאכלנו לא תמכרנה לא כתב לך אלא לך מגלה לא תאכל לא תאכלו

היכא דבדק צור כו'. לע"ג דמחיטה גלור כשירה מכל מקום כיון דהך שחיטה כעין סקילה לחמרה מוכח ומשני לעיל סכין כתיב בהדיא ולא אתיא לן מריבויא כך הוא עיקר שחיטה גלור לפילו לשחוט לכתחילה כמו בסכין ולפיכך אין לחלק בלל בין לור לסכין ובדין הוא לליבעי לאתויי בריבויא דכל שוחטין בין גלור בין בקורמית כו' (חולין דף טו:) דמשמע לכתחילה אלא ליחא ליה להביא המשנה ור"מ סמיך אבריבויא דשרי לפילו לכתחילה והכא מקדש (קידושין דף טו:) מייתי הכרייתא אהך מילתא דגופה: **נפקא** ליה מאת בשרו. משמע לרבי יוסי הגלילי דריש לעיל (דף ט:) נקי מדמי ולדות ותימה דבפרק המקבה (חולין דף ע:, ושם[ב]) גבי אין לוקין על לכרת רבי יוסי הגלילי אומר בטומאה בטומאה בטהרה בטהור דבריש מהלכי כפיס מיס טומאתי לך ופריך קלוטה ממעי קלוטה דמהלכי ד' [ומהלכי ד'][ג] ד' היא ומפי קשה הא קתני בטומאה בטומאה ומהלכי כיון דדריש לעיל ר"ש כר"ש ס"ל לתוסר גמל במעי פרה דלמוכח בפ"ק דבכורות (דף ו:) דמשלן דשרי לא דריש לעיל ור"ל דמוקין פריך מקלוט ארשבו ורובו דומה לשלו דמוכח ר"ש דשרי לטומאה בפרק קמא דבכורות (שם[ד]) פ"ל ר' יוסי הגלילי דבמוקין מפילו לרבנן דבכורות[ה]: **כיון** שהגיע **אאת ה' אאלהיך תירא פירש.** לע"ג דבפ"ק דקדושין (דף ו:) דריש נמי [ה]שם שלו ומכיו תירלו ונמסר [ב]לת ר' שלהיך תירא הסוס וכתוב מוכח לא ומס נמסרים שמים לו הוס ניתא ליה למדרשים לשוקמי לעשה יתירא[ג]: **לרבות** ת"ח. ול"ת [ד]מפי סיכה מקום למה לי ליפוק ליה מהכא ור"ל דהכא נרבו מוסכח כדמנן (שנת פ"ד משנה י"ב) מוכל רבן כמוכל שמים ול' מרבו שופלא להוי כעין רבו: **נקי** מחצי כופר. לא נצי למימר נקי מדמי ולדות כדכי יוסי הגלילי[ב] משום קוקיא דמגפים ומדמי עבד לא קאמר דכרים לקים ס"ל דאמר לקמן (דף מג.). כדאמרי אסור בסקילה דלא משלם קנס ולפ"ג לכופר מתייב ליה משום דדריש לקמן[ג] אם כופר לרבות כופר אף בסקילה אלישוע עקיבא כך אני בעיניך שדיני בזה שחייב מיתה אין דיני אלא כשהמית את האדם על פי עד אחד או על פי בעלים על פי בעלים מודה בקנס הוא דקסבר [ה]כופרא כפרה תניא אידך אמר לו רבי אלישוע עקיבא כך אני בעיניך שדיני בזה שחייב מיתה אין דיני אלא במתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם לנכרי והרג ישראל לנפלים והרג בן קיימא [ו]הי אמר ליה ברישא רב כהנא משמיה דרבא אמר מתכוון אמר ליה ברישא רב מביומי משמיה דרבא אמר המית אמר ליה ברישא רב כהנא משמיה דרבא אמר מתכוון אמר ליה ברישא משל לצייד ששוולה דגים מן הים

משכח

היכא דבדק צור כו'. להיינו כעין סקילה (גמ') בתנאים: **אמו** סכין כתיבא באורייתא. שמסת שחיטתו להכיר יותר משחיטת לור: **והשתא דנפקא** ליה **אבילה והנאה מלא יאכל.** כרכי מהכו להכיר להיכא דמחמיר וכ"ש להיכא דסקליה בעל הסור נקי למה לי: **את לא דריש.** כדמימי לפירש מהן נחמיה: אתין וגמרן ריבויין[ו]: **שהגיע את ה' אלהיך תירא.** לפ' יש מה לרבות: **נקי מחצי כופר.** לפ' מימ לרבות כופר אף בסקילה אבל היכא דשחטיה בסכין לא אמרי אמו סכין כתיבא באורייתא והתנן [ב] השוחט במגל יד בצור ובקנה שחיטתו בשירה והשתא דנפקא ליה איסור אכילה ואיסור הנאה [ג] מלא יאכל את בשרו בעל השור נקי למה לי [ד]להנאת עורו דסלקא דעתך אמינא בשרו הוא דאסור בהנאה אבל עורו נשתרי בהנאה קמשמע לן בעל השור נקי ולהנך תנאי דמפקי ליה להאי בעל השור נקי לדרשה אחרינא [כדבעינן למימר קמן][ג] הנאת עורו מנא להו נפקא להו [ד] מאת בשרו את הטפל לבשרו מאי ניהו עורו והאי תנא [ה] את לא דריש כדתניא[ז] שמעון העמסוני ואומרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע [ב] לאת ה' אלהיך תירא פירש אמרו לו תלמידיו רבי כל אתין שדרשת מה תהא עליהן אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך קבלתי[ח] שכר על הפרישה עד שבא ר' עקיבא ולימד את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים. ת"ר [ח] ובעל השור נקי רבי אליעזר אומר [ג] נקי מחצי כופר אמר לו ר' עקיבא והלא הוא עצמו אין משתלם אלא מגופו הביאהו לבית דין וישלם לך אמר לו רבי אליעזר כך אני בעיניך שדיני בזה שחייב מיתה אין דיני אלא כשהמית את האדם על פי עד אחד או על פי בעלים על פי בעלים מודה בקנס הוא דקסבר [ה]כופרא כפרה תניא אידך אמר לו רבי אלישוע עקיבא כך אני בעיניך שדיני בזה שחייב מיתה אין דיני אלא במתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם לנכרי והרג ישראל לנפלים והרג בן קיימא [ו]הי אמר ליה ברישא רב כהנא משמיה דרבא אמר מתכוון אמר ליה ברישא רב מביומי משמיה דרבא אמר המית אמר ליה ברישא רב כהנא משמיה דרבא אמר מתכוון אמר ליה ברישא משל לצייד ששוולה דגים מן הים

משכח

מודה בקנס הוא. דקיימא לן בגיטין נזקק קנסא[ב] ונראה להוס מלי למפרך אעד אחד לעין שבת שלא יתבד מרציא עלמו כשמודה ואין רוצה ליתבע ולפ"ג על גב דעל ידי העד בא עליו מיוב זה שלא הפסוטו יותר נקט:

עין משפט נר מצוה

ג א מיי' פ"ט מהלכות שכירות הלכה ד' סמג עשין סב טוש"ע ח"מ סי' ש"ל סעיף ה:

נא ב מיי' פ"ב מהלכות מלוה ולוה הלכה כב ופ"ד מהל' מלוה ולוה הלכה ב: נב ג מיי' פ"י מהל' נזקי ממון הלכה ב והלכה יג:

ליקוטי רש"י

[שייך לעמוד א]

גופיה מינקיך ולהיכא דמסתיים. **אי נמי** אאת יאבל. ולמסוק. **אימא** הני מיילי. דמשמעינן קרא דאפילו שחטו לאסור קידושין נו:].

[ע"ב שייך לעמוד א]

היכא דבדק צור ושחט בו דעבדיה כעין סקילה אבל היכא דשחטיה בסכין לא אמרי אמו סכין כתיבא באורייתא. שמסת שחיטתו להכיר יותר משחיטת גלור: **והשתא דנפקא** ליה **איבלה והנאה מלא יאכל.** כרכי מהכו להכיר להיכא דמחמיר וכ"ש להיכא דסקליה בעל הסור נקי למה לי: **את לא דריש.** כדמימי לפירש מהן נחמיה: אתין וגמרן ריבויין[ו]: **שהגיע את ה' אלהיך תירא.** לפ' מה לרבות: **נקי מחצי כופר.** לפ' מימ לרבות כופר אף בסקילה אבל היכא דשחטיה בסכין לא אמרי אמו סכין כתיבא באורייתא. שמסת שחיטתו להכיר יותר משחיטת גלור: **והשתא דנפקא** ליה **איבלה והנאה מלא יאכל.** כרכי מהכו להכיר להיכא דמחמיר וכ"ש להיכא דסקליה בעל הסור נקי למה לי: **את לא דריש.** כדמימי לפירש מהן נחמיה: אתין וגמרן ריבויין[ו]: **שהגיע את ה' אלהיך תירא.** לפ' מה לרבות: **נקי מחצי כופר.** לפ' מימ לרבות כופר אף בסקילה אבל היכא דשחטיה בסכין לא אמרי אמו סכין כתיבא באורייתא. שמסת שחיטתו להכיר יותר משחיטת גלור: **והשתא דנפקא** ליה **איבלה והנאה מלא יאכל.** כרכי מהכו להכיר להיכא דמחמיר וכ"ש להיכא דסקליה בעל הסור נקי למה לי: **את לא דריש.** כדמימי לפירש מהן נחמיה: אתין וגמרן ריבויין[ו]: **שהגיע את ה' אלהיך תירא.** לפ' מה לרבות: **נקי מחצי כופר.** לפ' מימ לרבות כופר אף בסקילה

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) חולין טו: קדושין נו: ע"ש, ג) מהכא"ל. עי"ש במהרש"ל ובהגהות והעירות, ג) [שבועות כט: וש"נ], ד) קדושין נו. כלומות ו: ע"ש מכמה כב: [ועי' תוניא יב:], ה) [לעיל מג.], ו) ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה (צג:), ז) דף מב., ח) [ד"ס קלוסן], ט) מכד"ס, י) ע"ש ז:, כ) [עי' תוס' מנחות יג:], ל) עיין תוס' בכורות ו. ד"ה פירש, מ) לקמן מב., נ) מג:, ס) דף מב:, ע) דף מג. ושי"ע, פ) לעיל טו. ושי"ע, צ) לעיל לט:, ק) [ד"ס ענן], ר) לעיל טו ע"ב.

גליון הש"ס

גמ' הי אמר ליה ברישא. כעין זה נמה דף יג ע"ש: תוס' ד"ה נפקא כו' א"נ רוצה לימישב. כעין זה עי' לקמן מז ע"ש בתוס' ד"ה מלי טעמא גופה וכו':

הגהות ויצונים

ס) בכת"י כך אני מקבל שכר. וכ"ה בפסחים (כב:) ובכורות (ו:): ב) [גי' מהרי"ם דבמדבר] (גליון): ג) צ"ל דמים באשו (דפר"י):

תורה אור השלם

א) וְכִי יִגַּח שׁוֹר אֶת אִישׁ אוֹ אֶת אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי: וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת: אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלָיו: [שמות כא, כח-ל]

ב) אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ: [דברים י, כ]

ג) אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: [ויקרא יט, ג]

ד) מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ: [ויקרא יט, לב]

ה) אִם עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל: [שמות כא, לב]

במקרה שהוא בדק צור [שהוא חד כסכין] ושחט בו [את השור], שעשה לו כעין סקילה, אבל במקרה ששחטו בסכין לא [אסורה בהנאה]. אמרו [בבית המדרש], וכי כתוב בתורה "סכין" [שתהא שחיטתו חשובה במיוחד להתיר יותר משחיטת צור]. והרי למדנו במשנה, השוחט במגל יד, [או] בצור, או בקנה, שחיטתו כשירה[1].

ועכשיו שלומדים את האיסור אכילה והאיסור הנאה "מלא יאכל את בשרו", למה כתוב "בעל השור נקי" [פי': מה לומדים מזה]. להנאת עורו[2], שהייתי חושב לומר בשרו הוא שאסור בהנאה, אבל עורו נתירו בהנאה, לכן לומדים "בעל השור נקי" [פי': הוא נקי מהנאה משור זה, ואפילו עורו אסור לו].

ולפי התנאים האלה שלומדים זה [שכתוב] "בעל השור נקי" לדרשה אחרת, כמו שרוצים לומר לקמן, מאיפה הם לומדים הנאת עורו [אסורה]. הם לומדים את זה מ"את בשרו" [לראות] את הטפל לבשרו, מהו. עורו. והתנא הזה [שלומדים מ"בעל השור נקי"] לא דורש "את" [לרבות], כמו שלמדנו:

שמעון העמסוני, ויש אומרים נחמיה העמסוני היה דורש כל ה"אתים" שבתורה, כיון שהגיע ל"את ה' אלהיך תירא" פירש [פי': הפסיק מלדרוש אותם שלא ידע מה לרבות], אמרו לו תלמידיו, רבי, כל ה"אתים" שדרשת [עד כעת] מה תהיה איתם. אמר להם, כשם שקבלתי שכר על הדרישה [פי': שדרשתי "את" לרבות], כך קבלתי שכר על הפרישה [שהפסקתי לדרוש "את"]. עד שבא ר' עקיבא ולימד, "את ה' אלהיך תירא", לרבות תלמידי חכמים[3].

הרבנים למדו, "ובעל השור נקי", רבי אליעזר אומר, נקי מחצי כופר[4] [פי': פטור מחצי כופר, שלא תאמר כשהמית משלם חצי כופר כמו חצי נזק בשור תם], אמר לו ר' עקיבא [פשוט שהוא פטור מחצי כופר], והלא הוא עצמו [פי': שור תם] אין משתלם אלא מגופו, [ואם יחייבוהו בחצי כופר] שיביאהו לבית דין [גופו] וישלם לך. אמר לו רבי אליעזר, כך אני בעיניך [שאני אגיד כזה דבר], שההלכה שהבאתי [מדובר שהשור] חייב מיתה. אין הלכה שלי אלא כשהמית את האדם על פי עד אחד או על פי בעלים [שאין השור חייב מיתה, ולכן יש מקום לחיוב חצי כופר. איך יתכן שהוא מדבר במקרה שהשור הרג אדם, ואנחנו יודעים את זה] על פי בעלים, [הרי זה בכלל] מודה בקנס [גם הריגת השור, וגם חיוב כופר הם חיובי קנס. אלא רבי אליעזר] סובר, כופר [איננו קנס אלא חיוב] כפרה [ואפשר לחייב על פי דברי עצמו, ולולא הדרשה למעטו, הייתי אומר לחייבו כדי שיהיה לו כפרה].

[תנא] אחר לימד, אמר לו רבי אליעזר, עקיבא, כך אני בעיניך, שדיני בזה שחייב מיתה. אין דיני אלא ב[מקרה שהשור] התכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם [שהוא פטור מסקילה כדלקמן דף מד. או שהשור התכוון להרוג] מצרי, והרג ישראל. [או שהשור התכוון להרוג] נפלים, והרג בן קיימא. איזה [מקרה, ר"א] אמר בתחילה. רב כהנא בשם רבא אמר, [המקרה של] "מתכוון" אמר בתחילה, רב טביומי בשם רבא אמר, [המקרה של] "המית" אמר בתחילה.

רב כהנא בשם רבא אמר, [המקרה של] "מתכוון" אמר בתחילה [דראיה גדולה היא דלזה ודאי צריך פסוק, אבל בהמית על פי עד אחד כו' ראיה קטנה היא שיש להשיב עליה מודה בקנס פטור ובעד אחד גם אפשר לומר שזה פשוט שלא מחייבים שהרי צריכים ב' עדים להוציא כסף, ואפילו גבי מועד גם כן פטור], משל לצייד ששולה דגים מן הים,

---

1. ע' שו"ע יו"ד (סי' ו ס"ק): נכלל דבר התלוש שוחטים, בין בסכין בין בקורט בין בקרומית של קנה הסמוך הנקרע משפתי"ם, וכיוצ"ב כפי מדבריהם המחכים. **2.** ע' רמב"ם מהלכות מאכלות אסורות (פ"ד הכ"ג), הוב"ד לעיל מע"א הערה 8. **3.** ע' שו"ע (תו"מ סי' טו ס"ק): לכך הדיין שיקדים לדון הדין שצא לפניו מחלב, אבל לכך להקדים דין של תלמיד חכם שפילו בפחות ובן תמניה עליו להפך בזכותו מה שיכול. הגה: ופ"ח סי"ם בעמלו לפני הדיינים, שפילו פחות כבר בדין מחר, דנין תחו תחלה שלא יפטל מלמודו. אבל אם קרובו בא לדין, אם פחות בדין מחר אין לריכין לדון תחו תחלה, משום כבוד החכם: **מאיר המשפט**: לדון הדין שצא לפניו כו' - לא בניהם לניס דין תחילה אלא מילתא, אלא משום שהעמיד עלמו לפני הדיין והדיין הכין את עלמו לשמוע טענות, זהו נקרא "בא לפניו תחילה" (סמ"ע), דורשים מלזה זו מהפסוק "יקטן כגדול תשמעון" (סמ"ע), אבל זה רק מדרבנן, ולכן שפסר לחזותו משום קרובו של מ"ת, ובדלקמן (סמ"ע סק"ה וס"ך). של תלמיד חכם שפילו בא לבטוף - דלניין יש עשה ד"שלח ה' אלהיך תירא", שדרשו "שלח" לרבות מ"ת, ולכן יש להקדים את הת"ח, וגם יש מלזה להקדים מי שבא קודם שנאמר ד"יקטן כגדול תשמעון", ועשה דכבוד תורה עדיף (סמ"ע). להפך בזכותו - דכשבא ת"ח לדון עם הבעל דיש מעמידין את ת"ח על חזקתו, ומשום הכי מהפכין ומפשפשין בדבריו כדי להעמידן בחזקתן שיהא לו זכות כמן ע"פ התמת, ועמ"ש לקמן (סי' יז סק"ט) בעניין זה. ובלאה לניו לת"ח בזמניהם דין זה (סמ"ע), ויש חולקין, דיש דין ת"ח לענין זו, ועיין לעיל (סי' ג סק"ח) (ס"ך ופ"ח), ועמ"ש לקמן סי' רסב סכ"ל (ד"ה וכל ת"ח) [עיין שפיקוח של הסמ"ע מוכיח מידי ולאו של רמ"א דכל ת"ח הוא בחזקת כו'], ומ"ל דפי ס"ב (ד"ה שאינו מניח) [שפילו בת"ח בזמן הזה ממרנן כן] (ט"ז), ולענין להקדים כו"ע מודו דגם בזה"ז מקדימים לת"ח שפילו הסמ"ע, וכל דברי הסמ"ע הם לענין להפך בזכותו (פ"ת), מי שהומחה לריבים וריבים קבלוהו עליהם להיות להם לרב וקונע מדבם ויושיבה ודאי דין ת"ח גמור לו (פ"ת * כנסת יחזקאל), וי"ל שדעת הרמ"א היא שיין בהוחלט כסף מפלס בטענה שפלוני הוא ת"ח כמו לענין קנס של ניטרא דדבשא, אבל בעשותו לדין ת"ח כדי שלא יפסיד הת"ח יש לו דין ת"ח, כמו בענין מיקום (ע' יו"ד סי' רמב ס"ג) (פ"ת). שפילו פחות כבר בדין - משמעות הפסוק "יקטן כגדול תשמעון" משמע דווקא על הסמיעה, ור"ל דלמחר שפחות בדינה דקטן והמחילו לשמוע טענותיהן הו אין לדחותן בשביל דין הגדול, וזה מן התורה, ועכ"ז עשה דתלמיד חכם דוחה לעשה הזה, ופ"ח עדיין לא פחות בדין, אז המוקדם רק בא לפני הדיין תחילה, אפור לדחותו ולדון המאוחר לו, וזה רק מדרבנן (סמ"ע). אבל אם קרובו וכו' - היינו במקום שהוא יודע שהוא קרוב של תכס, ושפין תשא של הדיין יש לו טניה לשעל דין זה. ולפי המחבר בסעיף ג' כגד התורה עדיף שפילו מיתומים ושלמנות, אלא משמעות ניתא ליה ל"מ עשמו שידון יתום ואלמנה לפניו, וקי"ל (יו"ד סי' רמב ס"ג) ת"ח שמחל על כבודו כבודו מחול (ט"ז), דווקא כשקרובו הוא תחיים, אבל אחר מיתת תכס לא שייך כבוד תורה אבל קרובו (נפ"ת), ועיקר דלא כרמ"א שהרי אין חיוב כשום כבוד לקרובו של ת"ח, וגם בדין קדימה אין דין קדימה לקרוב של ת"ח (פ"ת). [היינו דווקא שהת"ח שלח לד"ל שידונו שפקו על קרובו אזי אם התחילו בדין א"י לשפסיק ואם לא התחילו עדיין אף שהבע"ד עומדים לפניהם מקדימין הינו של הת"ח או של קרובו מפני כבוד תורתו אבל קרובו של ת"ח שבא לדין והת"ח לא שלח להב"ד שידונו הינו אין לו דין קדימה כלל כי אין מלוה כלל לכבד קרובו של הת"ח לפי שאמרו דכבודו דמיו וגם מומחה"ז יש דין ת"ח לכל מה שנתפלמ (עה"ס פות ג).] ועי' עוד בשו"ע חו"מ (סי' כח ס"ה): לריכים העדיס לכתחלה להעיד מעומד, ופ"ח העד ת"ח, מוטיפין אותו. **מאיר המשפט**: להעיד מעומד - עי' לעיל (סי' י ס"ג, וס"ה) דכבר נהגו להוסיף העדים והבעלי דיניס כדי להסיר המחלוקת (סמ"ע). ופ"ח העד ת"ח כו' - דפ"ח בעמלו לפני הדיינים, אבל אם קרובו בא לדין אין לריכין לדון תחו תחלה, משום דכבוד תורה עדיף (סמ"ע). ועי' ט"ז (יו"ד סי' רמב סק"ג): כתב רניגו [הטור] דיש סימן ר"מ דכבודו ומוטלו עדיף מכבוד ומורא הסם ומיכן דכל המוקם אינו שוא לגמרי אל המקים מה שיין כן מורא רבך כמורא שמים דלכאורה מן תת ה' אלהיך תירא נרבות רבו הרי נכתבו שני המוזכרים במקרא א' להודיע שהם שוים לגמרי, ע"כ. יש לתמה ירא תכמים עם ירא שמים, כי ירא תכמים שהשלמה לירא שמים, ואין כאן ת"ו שוא שיתוף, כי במה שהתכמים יש להם דעקות בשכינה, לכך לירא תפניהם הוא ירא שכינה, כי ירא ה' בתה מלא שהוא יא' נבדל מן העולם, שאינו גוף, ות"ח שהם דביקים עם השכינה, והם נבדלים מן שאר אדם, בשכל השכל שיש בו. ופ"ח ת"ו אין לאדם ירא מן ת"ח, אלא מתכבד ומשתתף עם ת"ח, כלו מתוכר הגוף [של התלמיד] של הנבדל השכלי, בזה עלמו כלו יש לו שתוף עם ה' יא' [כעוה ערך ת"ו], והרי זה מבטל ג"כ הירתה של ה' יא'. ובכלל זה הירת מן עבד המלך במה שהוא עבד המלך הרי הינו פוגע בירתת המלך [עי' רמב"ן בהשגות פ' ר' בתי בהרתות פ' ו]. לשון "את" כמו שפירשו המדקדקים, כי בתה יאת התלה על עלם, וכל עלם נמצך תחריו דבר טפל, כי העלם נופל על הדבר הטפל, ולפיכך מורה בכל מקום לשון את על דבר טפל של העלם, ומפני כך כי התכמים ג"כ דביקים עם ה' יא' טפלים אללו, נמלכים תחר ה' יא'. וטעם הדבר שהמשון העמסוני חזר מכל התחין שדרש, היה בשביל המיעוט, שיומרו מתחר שלריך לדרוש מלת "את" וכאן אין יכול לדרוש, אין זה רק כי יש עוד לתוסת, לכן חזר שאין לדרוש מלת "את" כלל. יש מלשים, כי למה לן תוקשה לו ותהשב את ה' אלהיך, ואין זה קשיא, דוודאי אבל ותהשב את ה' אלהיך יכול לדרוש תכמים. ולא קשיא מידי, אם יהיה תוהשב את ה' וגם יהיה תוהב התכמים. רק שהוקשה לו את ה' אלהיך תירא, כי הירתה הוא התלהות, כמו שמלינו בתכמים (שבת פג ע"ב) הוליא ירתתו תמיקו, ובכמה מקומות, כי זהו עלם התלהות. הירתה מעלם אחר שמלינו, כי התלהות נבדל מן אחר הוא תלהים לו, וזהו הירתה, כי כאשר יירא מפניו הוא נבדל תחתו, ולפ כן התשבה כי התשבה הוא תבור שני דברים ואין זה התלהות (תירוצי תגדות למהר"ל). כי "את" הוא תורה בידוע. ועי' בתיקו"ז תיקון נה (ביאור תגדות להגר"ת). נראה שכוונתו לתיקון ל דף פב ע"ב ד"את" הוא ביטוי לשכינה, שהיא המגלה של התורה. וליעב עיון, עי' זהר ח"א טו ע"ב: ת"ח כד נטיל תתוון כלהון כללא דכלהו אתוון תינון רישא וסופא, ע"כ. ועי' טעמי המלות להתיר"ל (כי תצא): יהוע שריטוי בוקבא, יען שעיקרה ביטוי, כי בתחלה נברא תדם ואח"כ נקא בלעו וריבבה, ומשם נברא הנוקבא. ולכך אתי"ן וגמי"ן, שהם הריבויים, בוקבא, אלא ש"גם" הוא בלשה ו"את" הוא נרחב, כי ת"ח הוא כ"ב אתוון תל עד ת', ועי' בהגהג"א על ס"י (ו ע"ג). ועי' מש"כ בהגהג"א שלא לדפוס על קפד"ל (ו ע"ג): את, ת"ח כולל כ"ב אותיות. **4.** ע' רמב"ם פ"י ה"ב סוד"ד לף מע ע"ב בהערה 2 וסלכה י"ג הוסף שם בהערה 3.

ומצא [בתחילה דג] גדול, ולוקח אותו, [ואחר כך מצא דג] קטן, ולוקח אותו [וכן הדבר כאן בנמשל, שאחרי שהביא ראיה גדולה, מביא ראיה קטנה יותר].

רב טביומי בשם רבא אמר, בתחילה [את המקרה של] המית, משל לצייד ששולה דגים מן הים, [בתחילה הוא] מצא [דג] קטן, ולקח אותו [וחשב אולי לא ימצא אחר, ואחר כך] מצא [דג] גדול [ואין לו כלי להחזיק את שניהם], הוא זורק את הקטן, ולוקח את הגדול [וכן כאן בנמשל, אמר את המקרה של "המית" ואז מצא ראיה יותר טובה, והביאו].

[תנא] אחר לימד, "בעל השור נקי", רבי יוסי הגלילי אומר, [לומדים מהפסוק שהבעלים] נקי [פי': פטור] מדמי ולדות [1] [אם נגח אשה בהריון, והיא הפילה]. אמר לו ר"ע, הרי נאמר, "כי ינצו אנשים [ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענוש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפללים", וחייב לשלם דמי וולדות, ומדויק בפסוק, שכל החיוב הוא דווקא על אנשים, שכן נאמר בפסוק "אנשים" ומדייקים] אנשים ולא שוורים. ר"ע אמר זה טוב. אמר רב עולא בנו של רב אידי, צריכים [את הלימוד של רבי יוסי הגלילי], הייתי חושב לומר [שדיוק הפסוק באומרו "אנשים" הוא] אנשים, ולא שוורים הדומים לאנשים, כמו שאנשים מועדים כמו כן שוורים מועדים [אינם בכלל הפסוק, לחייב על דמי וולדות], אבל תם [היה מקום לומר] לחייבו, כתב הרחמן [פי': ה' ית' בתורה] "בעל השור נקי" [ולכן לומדים שגם שור תם] פטור.

אמר רבא, אזרח בארץ, וגר בשמי שמים [פי': אתה מקרב את הרחוק, הרי יש צד יותר לחייב דמי וולדות במועד מאשר בתם]. אלא אמר רבא, צריכים [את הלימוד של רבי יוסי הגלילי], הייתי חושב לומר, אנשים, ולא שוורים הדומין לאנשים, כמו שאנשים מועדים כמו כן שוורים מועדים, וק"ו לשוורים תמים שפטורים, חזר וכתב [פי': בגלל זה כתב] הרחמן [פי': ה' ית' בתורה] "בעל השור נקי" [ללמד שלא דורשים "אנשים" ולא שוורים הדומים לאנשים אלא], תם פטור, אבל מועד חייב.

א"ל אביי, לפי זה, גבי בושת נמי נאמר כך [והרי לקמן בדף פז לומדים ששוורו שבייש פטור, ולומדים את זה מאותו דיוק מהפסוק הזה, שדווקא אנשים ולא שוורים], "אנשים", ולא שוורים הדומים לאנשים, מה אנשים מועדים כמו כן שוורים מועדים, וקל וחומר לשוורים תמים שהם פטורים [מדמי בושת], חזר וכתב [פי': בגלל זה כתב] הרחמן [פי': ה' ית' בתורה] "בעל השור נקי", תם פטור, ומועד חייב. ואם תאמר, שכך הוא [שלפי ר' יוסי הגלילי מועד משלם דמי בושת], אם כן, שילמדו "בעל השור נקי", רבי יוסי הגלילי אומר, פטור מדמי ולדות ומבושת.

אלא, אביי ורבא שאמרו שניהם, [נאמר בפסוק "כי ינצו] אנשים [ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענוש יענש" פי' כאשר] "אנשים" [הזיקו, אז אם] אין אסון באשה [פי': שהיא לא מתה, רק הפילה] יענשו [2] [פי': הם חייבים לשלם, אמנם אם], יש אסון באשה [פי': שהיא כן מתה, אז] לא יענשו [פי': אין ענוש ממון, שהרי מענישים את העונש היותר חמור. ודורשים מזה דיוק, "אנשים"] ולא שוורים, [שכן בשוורים שנגחו אשה בהריון] אע"ג שיש אסון, יענשו [שכן אין עונש יותר חמור, שהרי אין בהן חיוב מיתה], חזר וכתב [פי': בגלל זה כתב] הרחמן [פי': ה' ית' בתורה] "בעל השור נקי" [שאפילו במקרה שהאשה מתה, בעל השור] פטור [מתשלומים].

שאל רב אדא בר אהבה, וכי הדבר תלוי ב"אסון", [הרי] הדבר תלוי בכוונה [שהרי הוא לומד בסנהדרין דף עט ע"א אם נתכוון להרוג ראובן והרג שמעון פטור ממיתה וחייב ממון]. אלא אמר רב אדא בר אהבה, "אנשים", כאשר נתכוונו זה לזה אף על גב שיש אסון באשה [פי': שהאשה מתה] יענשו [חייבים לשלם], אבל אם נתכוונו לאשה עצמה "לא יענשו" [שכן רק מחייבים בעונש היותר חמור, ומדייקים אנשים] ולא שוורים, ש[כן יש מקום לומר שבשוורים] אפילו אם נתכוונו לאשה עצמה יענשו, [ולכן] כתב הרחמן [פי': ה' ית' בתורה] בעל השור נקי [ללמד לא כך, אלא הם] פטורים. וכן כאשר רב חגי מדרומא הגיע [מארץ ישראל לבבל], הגיע והביא ברייתא בידו כמו רב אדא בר אהבה.

[תנא] אחר לימד, בעל השור נקי, ר"ע אומר, נקי [פי': פטור] מדמי עבד.

---

1. ע' רמב"ם (מ"מ פי"ג ה"ג): שור שנגח את האשה ויצאו ילדיה חף על פי שהוא מועד ליגח הנפלים פטורין מדמי ולדות, שלא מיבשה תורה בדמי ולדות שלא נלמדה. ועי' סו"ת דבריו יציב (שם ע' סו' שם): הרמב"ם מוקי נקי לגבי כופר ולדות, וכמ"ש בפ"י מנז"מ ה"ב והי"ג. ומבומ' בב"ק שם בד"ה נפקא להו מאת נזקו, משמע דר' יוסי הגלילי דריש מיעוט פרט למכוסה בפ"ק דבכורות (דף ו' ע"ב) דמיעוט דשדי לא דריש מיעוט ע"כ ב"ש ס"ל לפוסקי גמל מיעוט פרט למכוסה בפ"ק דבכורות (דף ו' ע"ב) דמיעוט דשדי לא דריש מיעוט וכו' עיין שם. וע"כ הרמב"ם שפסק בפ"ט ממלכות שפטורות ס"ל כרבנן דשדי לא דריש מיעוט. נמצא להרמב"ם עור שור הנפקל שרי, שאין לו ליפותם לפי מנקי ולפי מפת. **2.** עי' שו"ע (סו"מ סי' תכג ס"ק): הטוען את האשה ויצאו ילדיה, אף על פי שלא נתכוון, חייב לשלם דמי ולדות לבעלה, ומזק ובער לאשה. וכיצד משערין דמי ולדות, שמין את האשה כמה היתה יפה עד שלא ילדה, וכמה היתה יפה מלילדה ומניקים לבעל. (ובער ומזק משערין כמה תפחת האשה ונכחשת יותר כשהיא מפלת על ידי הכאה מלילדה כדרכה. וכן בשבת וריפוי, אם לריכה לכך. ועיין בחכן העזר סימן פ"ג). ואם את הבעל, מניקים ליורקיו. ואם נגפה אחר מיתת הבעל, שמין את האשה כמה יפה עד שלא ילדה, וכמה היתה יפה מלילדה ומניקים לבעל. ומקבלים מהם ערבים שאם יבא יורש ויאמר שהוא בנו של הבעל, שלא יוכל לגבות מהם עד שיגדל הבן ויטול חלקו בנכסים. ואם אין לו יורשין אלא אחיות, נותנים להן דמי ולדות לאשה. (וי"מ דהוא של יורשיו): **מאיר משפט:** וכמה היא יפה מלילדה - פירוש, אם היא ילדה בלא הכאה אלא שהיא ריקנית בלא ולד, ומשום לפעמים אשה מפלת ג"כ מעצמה בלי נגיפה והכאה, מצו"ה אין עליו לשלם כל דמי הולד אלא כמה אשה קונה אשה הרה ביותר כדי שאם תלד יהיה הולד שלו, דאין נותן כן כ"כ דמים, דשמא תפיל ולא תצליח בילדה אלא שהיא הולדות דזיכחה לו המזיק, אבל מה שנכחש גופה ממעט מהכאתה זהו מיקרי נזק ועליו כתבו דהוא של האשה (סמ"ע). וכן בשבת וריפוי - והריפוי ניתן לרופא והשבת לבעל משום דמעשה ידיה הוא שלו, ואפשוט שם הוא מבאר לו אלא אחד ולא שני אלגים, ואם הוא נגלו לה אלא אחד ולו שני אלגים. ופירוש אחר ונגלו בדבר זה, נראה דר"ל דההכאה היתה בשאר שלא היו רואין בדבר או נגלו במקום רואין, ובדין ריפוי אם ממלמד לרפאותה בה' ימים ועבדה לה שמא מריפא ומתרפאת בג' ימים, הוא בכלל ערב והוא שלה (סמ"ע), וי"ל שאפשר הוא שנגפה בשאר, ונגלו שנגפה ברגיס (ט"ז). דמי ולדות לאשה - פירוש, ולא ליורשי הבעל, משום דאין לחלק שום מוערים ליורשיו דבר שלא נתעסק, דשמיו עליו לא נגפה, ואין שלה ליורשי הבעל כיון דכתיב במורים ויצאו ילדיה ולא כתיב הילדים, ללמדינו שאשה נקרא על ילדיה היכא דאין לאב זכייה בהן (סמ"ע). להוות של יורשיו - דכיון דזיכחה המזיק להיות דמי הולדות שלו נחשבו הולדות כשהן בחיי אמן של הבעל, ואשמת שם יורשיו נקראין עליהן ושומדין במקומו גם בזה (סמ"ע). ועי' חו"מ סי' תכג ס"ד, הוב"ד לעיל לה ע"ש הערה 7. ועי' רמב"ם (שו"מ פ"ד ה"ה): הטוען את האשה ויצאו ילדיה חף על פי שהוא מועד ליגח הנפלים פטורין מדמי ולדות, שלא מיבשה תורה בדמי ולדות שלא נלמדה. ועי' שו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' רמב) שכתב דמה שכתב הרמב"ם דנפלים פטורין מדמי ולדות, אף שלא מיבשה תורה בדמי ולדות שלא נלמדה, מ"מ לא מיבעי אם נתכוון להפיל אלא אפילו אם לא נתכוון להפיל אלא שהיה מועד ליגח ונגח ונפלו, אף על פי של

משכח רבדבי. גריעא שקיל להו וכי הדר מכסח זוטרי שקיל הכא נמי אע"ג דמשיירי גדולה גריעא כי הדר מכסח רמייה זוטרתי ממנה ויהליה: משכח זוטרי. גריעא שקיל להו סגר ללמח לא מכסח מחריני וכי הדר מכסח רבדבי ולית ליה מגא כולי האי לאיזוקינהו לכולהו שדי זוטרי ושקיל רבדבי ל"ק הכא ידע ליה מילתא דעדיפא מיניה כי הדר מכסח הך הדר ליה מקמייתא: **מדמי ולדות.** נגח את האשה וילחו ולדות: **כי ינצו אנשים.** ונגפו אשה הרה ולא שוורים: אף שוורים. לפטור להו קרא מועדים הוא לפטור אבל תמיד ליחייבו: **כתב רחמנא ובעל השור נקי.** למימר דלא לכיתן לגופיה ולא שוורים הדומין לגופיה דתנשך מדמי ולדות אבל הכא דלא כתב רחמנא אלא שור ולא פרה אימא לא: **גבי בושת נמי.** דקיימא לן (לקמן דף פז.) שור שבייש פטור ונפקא לן מ"מכי יגלו אנשים יחדו איש ואשתו וקרבה אשה ממון" דהיינו בושת ניחא לה כפה ובי"ת ה"נ. דלרבי יוסי הגלילי מלמד מועד ממון בושת: **אלא אביי ורבא דאמרי תרוייהו.** לרבי אלעזר דמי מדל"ע הוה ליה למיפא לגופיה ולא שוורים הכי מילתא דגופיה הוא דכי ים לחמן נמשה לא יענשו בדמי ולדות דקא ים לבדה מיניה אבל שוורים לפילו ים לחמן יענשו בדמי ולדות דכיון דמיזק מיזק כתב רחמנא כו': **אטו באסון תליא מילתא בכוונה תליא מילתא.** ולפילו ים לחמן נמשה יענשו אם נתכוון להכיל דבשגיגה ליה לרב מלא כל' שמעון דאמר ממ' שבתדיון נאלו הן הנשרפין (דף עט.) נתכוון להרוג אלו זה והרג אלו זה פטור ממיתה ומייב ממון ולית ליה דתנא דבי חזקיה לחמר (שם ע"ב) לא תלקה גו בין מתכוון לשמן מתכוון לחייבו ממון אלא לפוטרו ממון ולא יהיה חמן לחמן דקא נמכירו קדלים ליה חם אין לחמן נמכירו לפילו ים לחמן נמשה יענש וכיון לחמשה לחיכא דים לחמן נמי יענשו לחמשה לחמעיט שוורים בין ים לחמן בין נמשה לחמן ונעמא דשור נקי למה לי: **הא** תם מיחייב. לא נעני למימר חם שחמוזק ממה שהמועד פטור לחמוז משום לחייעי יהיה פטור יותר אלא ס"ק דמועד יהיה פטור אלא למייבו בהעדאה יותר מחם והא דקחמר ליעיל בחרעה מחם לד חמות הקל שחין מלחם אלא מגופו מייב לד מועדות לא ס"ק: **כתב רחמנא בעל השור נקי** דחפטור. ואפילו למיכחב חנשים לחי לא כחב אלא בעל השור נקי הוה מוקמינן נקי מחלי כופר והוה מחייבינן בין חם בין מועד בדמי ולדות אבל השתא דכתיב בעל השור למעוטי מועד אית לן לאוקמי פטור דנקי אחם אלא להוי ליעיל בחרעה וכו': **כתב רחמנא בעל השור נקי חם פטור ומועד חייב.** ונקי מדמי ולדות דקחני אלא לפוטרו מדמי ולדות אבל שוורים הדומין לאנשים מה אנשים מועדין אף שוורים מועדין הא חם מיחייב כתב רחמנא בעל השור נקי דפטור אמר רבא[א] יציבא בארעא וגורא בשמי שמיא אלא אמר רבא[א] איצטריך ס"ד אמינא [ב] אנשים ולא שוורים הדומין לאנשים מה אנשים מועדין אף שוורים מועדין וק"ו לחמין דפטירי הדר כתב רחמנא בעל השור נקי חם פטור ומועד חייב א"ל אביי אלא מעחה גבי בושת נמי נימא הכי [ב] אנשים ולא שוורים הדומין לאנשים מה אנשים מועדין אף שוורים מועדין וקל וחומר לחמין דפטירי הדר כתב רחמנא בעל השור נקי חם פטור ומועד חייב וכ"ת אי הכי ליחני בעל השור נקי רבי יוסי הגלילי אומר פטור מדמי ולדות ומבושת אלא אביי ורבא דאמרי תרוייהו [ב] [ג]אנשים אין אסון באשה יענשו [ד]יש אסון באשה לא יענשו ולא שוורים דאע"ג דיש אסון יענשו הדר כתב רחמנא בעל השור נקי דפטור מתקוף לה רב אדא בר אהבה [ב] אטו באסון תליא מילתא בכוונה תליא מילתא אלא [ו] אמר רב אדא בר אהבה [ב] אנשים [ד]כי נתכוונו זה לזה אע"ג שיש אסון באשה יענשו כי נתכוונו לאשה עצמה לא יענשו ולא שוורים דאפילו נתכוונו לאשה עצמה יענשו כתב רחמנא בעל השור נקי דפטירי וכן כי אתא רב חגי מדרומא אתא ואיתי מתניתא בידיה כוותיה דרב אדא בר אהבה. תניא אידך [א] בעל השור נקי ר"ע אומר נקי מדמי עבד ונימא

נעד נמי נימא הכי דכתיב [ד]לים בעמיתו ולא שור בעמיתו שור דומיא דלים כו' משום דניחא ליה למפרך מקרא דחנשים דומיא דהכיא דחיירי בה: **בכוונה תליא מילתא.** פ"ה דס"ל כר"ש דאמר בגלו הן הנשרפין (סנהדרין דף עט. ושם) נתכוון להרוג אח זה והרג אח זה פטור ממיתה וכיון דפטור ממיתה מייב בדמי ולדות דלא כר' חנינא דאמר לו ר"ל וכי היה חמה רב ללא בר אהבה על חגי ורבא אח"כ אמר לו ס"ד אמינא דכיון דאמר רב ללא בר אהבה אלא מדרבא ש"מ ללא ס"ל הכי ורבא ס"ל דאפילו

ונימא רבי עקיבא ל[נ]פשיה. ולא נצי למימר שלא היה יודע לומר מיהוים וכשאמרה לו רבי אליעזר קבלה לפשוט לו נגמרת למסמתא היה יודע ומה שלא היה מוסיף משום לימא ליה דרבה[ב] דמי אין השור נסקלה אלא אין בעלים משלמים כופר ומ"ן ולמה [ג]לא כופר לנו דרים ומ"ן ולמה [ד]לא כופר לנו דרים ומ"ן אפילו עבד דרים ומ"ל כיון דלא דרים [ה]אפילו אם כופר כ"ש דלא דרים אם כופר כ"ש דלא דרים אם עבד כדמוכח לקמן[ו]: **אלא** אמר רב **אבי** כו'. ומ"ש ומה זוקקו לכתוב נמי דגם ר"ש היה יודע ומוכר אותו תירוץ שהביא לו ר"ל וסבר למתני ליה כיוצא בה שלא היה יודע אלא מכריע כדלמתני לעיל מקום ואמתו ומ"ל דגבי טעם דקרא ואמתו אית ליה לומר כי אתיו טעמא טוב לכפריה[ז] לעיל אבל טעמא דנמכון על פי עד אחד וגבי טעמא דנמכון לא אית ליה לומר למתני ליה כיוצא בה שלא היה יודע ולכך למפרך עליהו מידי:

ועבד יפה פ"ע נותן ל'. פ"ע מ"מ כיון שנותן קנסה של בעלים אע"פ שאין שור הזה שלו יותר מעלוקה הקנסה עומדת ע"ל גם כשהשור אין שור הזה לגמרי[ח] קיימת:

מה בשחייב בן חורין חלקת בין תם למועד. בגריעא זו מוכחת לה דר"ע לו קבל תמונה דר"ש להא לא דרים ר"ש נקי מתני כופר ומפילו הכי פוטר כלן בתם והיינו משום דכי לא מיחייב קלקלה פטיעה לפטור מכופר: **נקי** מדמי עבד. פירוש מבלעים של עבד ויש מפרשים דמפילו למים לא מבלע וכ"ש נקי: **והוה** ליה ראוי. לף על גב דיש נוחלין (ב"ב דף קיג.) דרש לחלן הכעל טוטל בלוי כשמותק מקרא למרמה מהכא לו נפקא להוה למימר דאפי' כופר לעלמא הוי לוי ולא חלי מיניה שלא לוי וכופר נמי לא נפיק מהתם להתם בירושה שנפלה לאחר מיתת האפה לו הכעל טוטל בלוי אבל כופר דמפיס עשה התבלה שכופר בא על ידה הוה למיגל לטוטל[י]: **נותן** נזק וצער לאשה. נקט נזק וצער לפי שרגילות הוא שמלטערת יותר וגם נפחתין דמיה כשמפלא ע"י הכאה מכשיולדת בזמנה אבל ריפוי ושכר[ך] צורתה בשעת הכאה לא חייב ר"ל בעל השור נקי א"נ נקי ממלאכה מאחר יולדת וכמה היה סופה כשמלד ול"ת ובוגה מ"ט לא מפיג זה וי"ל נמכוין לניים זה וניים זה פטור לר"ש כהמוכל (לקמן דף פו.) ומיילי לנחכוון לכהום תניינו והכה המכה כפשטיה דקרא:

היתה שפחה ונשתחררה או גיורת זכה. פ"ה נתעברה מן הגר ומן המשוחרר וכן משמע בהפרה (לקמן דף מט.) דקתמרינן לף שנו שלא שחבל בה בחיי הגר ואין לומר כריב"ל שנתעברה בשוגה שפחה לתן לבעל כלום דאל תחלן ניהו ועכשיו נשתחררה כדמשמע לישנא דהיתה שפחה להא בהפרה (שם) משמע כדפ"ה[ט] והא דנקט היתה שפחה ונשתחררה משום דע"כ כשלן לה ניים קאמר ולהכי נקט ונשתחררה דמשמע עתה מקרוני[י] וה"ה לינרמלית נשוחה לגר ומת הגר דפטור להא דמי ולדות לנעבדה והא דנקט שפחה וגיורת משום לתורמא למילתא דך דשפחה משוחררת נשוחה למשוחרר ושפחה גיורת לגר:

גרוסה

יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בְּפְלִלִים: [שמות כא, כב] ז) **אִם עֶבֶד**
יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל: [שמות כא, לב]

ונימא רבי עקיבא לנפשיה והלא עצמו אין משתלם אלא מגופו הביאהו לבית דין וישלם לך אמר רב שמואל בר רב יצחק כשקדם בעליו ושחטו מהו דתימא לישתלם מיניה קמ"ל הואיל ובר קטלא הוא אע"ג דשחטיה לא לישתלם מיניה אי הכי לרבי אליעזר נמי כשקדם ושחטו ה"נ וסבר דלמא אית ליה טעמא אחרינא דעדיף מהאי ונימא ליה ורבי אליעזר נמי לישני ליה שקדם ושחטו אמר לך התם הוא דנתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם דשור לאו בר קטלא הוא כלל דס"ד אמינא ניחייב אצטריך קרא למעוטי אבל הכא המעיקרא בר קטלא הוה לא צריך קרא אע"ג דשחטיה ולר"ע נמי ודאי הכי הוה אלא אמר רב אסי האי מילתא מפי הגברא רבה שמיע לי ומנו רבי יוסי ברבי חנינא סלקא דעתך אמינא הואיל ומחמירינן בעבד. לגבי מועד: חלקת בו בין תם למועד. למועד משלם כופר ומפ פטור: **שאינו נותן אלא** שלשים. מפילו שור ק' מנה: והמית איש וגו'. למועד כתיב: נזקיה לירושיה. ולא לבעלה: [וירש אותה]. ומתקט לה מלהו דכתיב לשלחו הקיזוז וגו' שלחו זו שמחו והא ליכא למימר דלגילה מיתיב יוסף דלילה דהא ממשמתו כתיב[ג] אלא ס"ק ומתקט לה מלהו לקיזוז אלא ממשמתו ושלחו שמא שמחו יורש ממנו: **לא** אמר ר"ע. מקיש ליוסיפ': **אלא** בכופר הואיל ואין משתלם אלא **לאחר** מיתתה. הלכך לא יכתה בו מתייס: והוה ליה ראוי. ולא מוחזק וקיימא לן כיש נוחלין (ב"ב דף קיג.) דלפ שכעל יורש את שלחו בעלוי אף בשחייב בבן חורין חלקת בו בין תם למועד ועוד ק"ו ומה בן חורין שנותן כל שוויו חלקת בו בין תם למועד עבד שאינו נותן אלא שלשים אינו דין שנחלוק בו בין תם למועד לא מחמירינן בעבד יותר מבן חורין שבן חורין יפה פלע נותן פלע שלשים נותן שלשים ועבד יפה פלע נותן פלע שלשים יכול יהא חייב ת"ל בעל השור נקי א"נקי אמר ר"ע וכי מה בא זה ללמדנו אם [ה]לחייב על האשה כאיש הרי כבר נאמר כי יגח שור את איש או את אשה אלא להקיש אשה לאיש מה איש [ו]נזקין ליורשיו אף אשה [ז]נזקין ליורשיה וסבר ר"ע לא ירית לה בעל [ח]מכאן שהבעל יורש את אשתו דברי ר"ע אמר ריש לקיש [ט]לא אמר ר"ע אלא בכופר [י]והואיל ואין משתלם אלא [יא]לאחר מיתה והוה ליה ראוי [יב]נוטל בראוי כבמוחזק מאי מעמא אמר קרא [יג]והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת אם כופר יושת עליו ובנזקין לא אמר ר"ע והתניא [יד]הכה את האשה ויצאו ילדיה נותן נזק ועצר לאשה ודמי ולדות לבעל (ט) [טו]אין הבעל נותן ליורשיו אין האשה נותן ליורשיה [טז]היתה שפחה ונשתחררה או

(סה) ומשמע דלפ"ה[יב] והא דנקט היתה שפחה ונשתחררה ולא נקט היתה משוחררת משום דע"כ כשלן לה ניים קאמר ולהכי נקט ונשתחררה דמשמע עתה מקרוני[יג] וה"ה לינרמלית נשוחה לגר ומת הגר דפטור להא דמי ולדות לנעבדה והא דנקט שפחה וגיורת משום לתורמא למילתא דך דשפחה משוחררת נשוחה למשוחרר ושפחה גיורת לגר [לקמן מט.].

מבוא

נח א מי"ר פ"ג מהלכות מכר ממון הלכה ב ופ"ט מהלכות נזקי ממון הלכה ג ופ"ב מהלכות גזילה ואבידה הלכה ב ופ"ג מהלכות חובל ומזיק הלכה ב סמג עשין קנו: **נט** ד מי"ר פ"ג מהלכות מכר ממון הלכה ב ופ"ג מהלכות גזילה ואבידה הלכה ב סמג עשין קנו: **ס** ה מי"ר פ"ג מהלכות נזקי ממון הלכה ג סמג עשין קנו: **סא** ו מי"ר פ"ג מהלכות נזקי ממון הלכה ד סמג עשין קנו; טוש"ע חו"מ סי' שפ סעי' ג: **סב** ח מי"ר פ"ג מהלכות נזקי ממון הלכה ג סמג עשין קנו; טוש"ע חו"מ סי' שפ סעי' ג: **סג** ט מי"ר פ"ג מהלכות נזקי ממון הלכה ד סמג עשין קנו; טוש"ע חו"מ סי' שפ סעי' ג:

עין משפט נר מצוה

ליקוטי רש"י

בשוחר נזק שלם. אם אכל מלא כשור אם ומח כמלא כשור אבל כמלא שור כמלא יוחר מהצלה אחכל מלא כשור מעלה בעל השור אומו שעדף (לעיל ח.). אם אכל גם כמלא כשור ומאו בית דין אכלה שבמלא יוחר על אכלה שבשור בעל השור אומו מוחר נזק שלם [ערכין יד:]. **לגזוזיה.** לכח לגזוזיה כמלאכה כשהלכתן (בפ"ק דף ו.) מלויה לגזוזיה וקט. **מגזוז משלם ואינו משלם** מן העליית. כשהלכה אלא מעלה נזק שלם כמו שכאור שור כמלא שור (לעיל ח.). **בשמד שהבעל יורש את אשתו.** לפילו היכא לליכא בן שכרי הבעל אינו קרוב לה כשאר קרובים אלא קרובים לה ממנהן שהם קרובים ולפילו הכי אמרינן שהו יורש את שמעו הלכך הוא לעלמו הוי לוי כעבד ולא יורש ולא הם [רשב"ם ב"ב קיא:]. **ואין הבעל נוטל בראוי.** כגון שמתה שמעו ואח"כ מת בעלה שמלה זו לוריש לה לולו היתה קיימת מנין שלא יירש בעלה קרובים מלד אחר אל מה יילבנה שהבן יורש את זקנו כדכתיב ואח אין לו בת יעין עליה שבן כמת יורש אחיה. **בבמוחזק.** יורשה שהיו מוחזקת ככל קרוב מיתתה כגון שמת אביה ואחר כך מתה היו [רשב"ם שם קיג.]. **בראוי** לבא. כגון שמת ואח"כ מת אביה ומ

ושר״ע יאמר לעצמו [את השאלה ששאל לר׳ אליעזר בדף מא ע״ב, ואם יחייבוהו בכופר בדמי שלשים של עבד], והרי [שור תם בנזיקין] אינו משלם אלא מגופו, שיביאהו לבית דין [את גופו] וישלם לך. אמר רב שמואל בר רב יצחק, [זה שר״ע דורש ״בעל השור נקי״ מדמי עבד מדובר] כשקדם בעליו [קודם שנגמר דינו] ושחטו [ועל זה צריכים פוסק לפוטרו מדמי עבד], מה הייתי אומר, שישתלם ממנו, לכן לומדים [שלא], הואיל והוא חייב הריגה, אף על גב ששחטו לא משתלם ממנו.

אם כן, גם לפי רבי אליעזר [לעיל בדף מא ע״ב שנאמר שהדרשה מדובר] כשקדם [בעליו קודם שנגמר דינו] ושחטו [ועל זה צריכים את הדרשה]. נכון, אלא הוא חשב, אולי יש לו סיבה אחרת שיותר טוב מזה ושנאמר אותו. ושגם רבי אליעזר ילמד כך, [שכל הדרשה נצרכת במקרה שהבעלים] קדמו [לפני גמר דין] ושחטו [לשור שנגח]. אמר לך, שם הוא שהתכוון להרוג את ההבמה והרג את האדם, ששור אינו בן הריגה [פי׳: לא הורגים את השור על מעשיו] כלל הוא, שהייתי חושב לומר שנחייב [כופר, ולכן] צריכים פסוק למעטו, אבל כאן שמתחילה הוא בן הריגה [פי׳: הורגים את השור, ולכן הוא נפטר מחיוב ממון], לא צריך פסוק [ללמד] אף על גב ששחטו [לא גובים מבשרו]. וגם לר״ע ודאי כך הוא [וקשה].

אלא אמר רב אסי, דבר זה שמעתי מפי בן אדם גדול, ומיהו. רבי יוסי ברבי חנינא, הייתי חושב לומר, הואיל ואמר ר״ע [לעיל לג ע״א], אף תם שחבל באדם משלם במותר נזק שלם [פי׳: שבנזקי אדם אין תורת תם עליו אלא תורת מועד], שישלם גם כן דמי עבד מהמעולה שבנכסיו, [ולכן] כתב הרחמן [פי׳: ה׳ יח׳ בתורה] ״בעל השור נקי״ [ללמד שהוא פטור מזה].

אמר לו רבי זירא לפי רב אסי, והרי ר״ע שברו באגרופו. שלמדנו, ר״ע אומר, יכול ישלם מן העלייה. מלמד הנאמר, ״כמשפט הזה יעשה לו״, מגופו משלם, ואינו משלם מן המעולה שבנכסיו. אלא אמר רבא, צריכים [את הדרשה, ואין לומר שתביאו את הגוף לב״ד לשלם], שהייתי חושב לומר, הואיל ומחמירים בעבד יותר מבן חורין [בענין נזקי מועד], שבן חורין [שהרגו שור] ששה סלע משלם [בעל השור] סלע, [ואם הוא שוה] שלשים [סלעים], משלם שלשים [סלעים, אבל] עבד ששוה סלע משלם שלשים, שישלם גם כן דמי עבד מן המעולה שבנכסיו, [לכן] כתב הרחמן [פי׳: ה׳ יח׳ בתורה] ״בעל השור נקי״ [ולומדים שהוא פטור מדמי עבד].

ישנם בריייתא שלומד כמו רבא, ״בעל השור נקי״, ר״ע אומר, נקי מדמי עבד [1], והלא זה קל וחומר, הואיל וחייב בעבד וחייב בבן חורין, ומה כשחייב בבן חורין, מחלקים בו בין תם למועד [שמועד משלם את הכופר והתם פטור], כמו כן כשמחייבים בעבד, שנחלק בו בין תם למועד. ועוד ק״ו, ומה בן חורין שנותן כל שוויו, חלקת בו בין תם למועד, עבד שאינו נותן אלא שלשים [סלעים, אפילו שוה הרבה יותר, וכי] אין ק״ו שנחלוק בו בין תם למועד. לא, מחמירים בעבד יותר מבן חורין, שבן חורין ששוה סלע משלם סלע, [ואם הוא שוה] שלשים, משלם שלשים, אבל עבד שוה סלע משלם שלשים, הייתי חושב לומר שיהא חייב. מלמד הנאמר, ״בעל השור נקי״, נקי [פי׳: פטור] מדמי עבד.

הרבנים למדו, ״והמית איש או אשה״ [בענין מועד], אמר ר״ע, וכי מה בא זה ללמדנו. אם לחייב על האשה כאיש, הרי כבר נאמר, ״כי יגח שור את איש או את אשה״. אלא להקיש אשה לאיש, מה איש, נזקיו ליורשיו [2], אף אשה, נזקיה ליורשיה [ולא לבעלה]. ו[כי] סבר ר״ע [ללא דרשה זו] בעל לא ירש את אשתו. והרי למדנו בברייתא, ״וירש אותה״, מכאן [לומדים] שהבעל יורש את אשתו, דברי ר״ע [3]. אמר ריש לקיש, לא אמר [נזקיה ליורשיה] אלא לענין כופר [4], הואיל ואין משתלם אלא לאחר מיתתה [5] [ולכן לא זכתה בו מחיים], והוא ״ראוי״ [פי׳: כספים שראויים להגיע לאשה], ואין הבעל נוטל בראוי כמו [שיורש אותה בנכסים שהם] במוחזק [לה מחיים] [6]. למה [אין כופר משתלם אלא לאחר מיתה, אף על גב שנאמר ״והמית״ שנאמר כיון שאמדו למיתה [אדם שננגח על ידי שור] שישתלם מחיים] [7]. נאמר בפסוק ״והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת אם כופר יושת עליו״ [שור אינו בסקילה עד שימות הניזק שנאמר ״והמית איש והשור יסקל״].

ו[כי] ר״ע לא אמר [את זה] בנזיקין. והרי למדנו בברייתא, [אם] הכה את האשה ויצאו [פי׳: הפילה] ילדיה [8], נותן נזק וצער לאשה ודמי ולדות לבעל [שהתורה זכתה את זה לו, שנאמר ״בעל האשה״. ואם] אין בעל [פי׳: שמת, אז] נותן [דמי וולדות] ליורשיו. [ואם] אין האשה [פי׳: שמתה, אז] נותנים [נזק וצער] ליורשיה. [ואם היא] היתה שפחה שנשתחררה [קודם החבלה, שאין לה יורשים [9] [10],

---

1. ע׳ רמב״ם נז״מ פ״י ה״ב (הוב״ד לעיל מע״א הערה 3), פ״י הי״ג, הוב״ד לעיל כו ע״א הערה 1, פי״ח ה״ח, הוב״ד לעיל ט ע״ב הערה 13. **2.** ע׳ רמב״ם (נז״מ פי״ח ה״ג): למי נותנין הכופר, ליורשי הנהרג, ואם מתו אלמנה ויורשיה מפיה ויורשי יורשיה לנצעל, ואפילו מי שאינו עבד ואינו בן חורין נותן אלמנה הקטנה לרבו ואפילו רבו ליתן ליתן לו מי יקחנו. **3.** ע׳ ב״ב (פה״ע פי׳ ל ס״ב): הבעל יורש את אשתו. אין נכסי מלוג בין נכסי צאן ברזל. בד״ה, במומחת. אבל לא ברעות, כגון יבמה שבחוץ לייבם, ומתה בחי מורישה, אינו עומד במקומה ליבם. מפיר השוחר: הבעל יורש את אשתו - ר״ה לירושת הבעל מדברי סופרים, וי״ל שהוא מן התורה, ועי׳ לעיל (פי׳ נז) דכשמקר אותם לבעל או לצאתו יורש אותה (ב״ב). אין נכסי מלוג אין נכסי צאן ברזל - אפילו אותן נכסים שלא היה לבעל בהן אלמנה פירות כמבואר לעיל (פי׳ פה) אפ״ה יורש אותן (ת״מ, ב״ב). **4.** **5.** גרסת ורבנו היא מיתה ולא מיתתה, אבל כך גורס רש״י, ולא מצאתי כת״י כזה. **6.** **7.** ע׳ גיטין מג ע״ב ברים נקים דמר כופר אינו משתלם אלא לאחר מיתה, ופשוט הקשו מ״ט, ופי׳ רש״י אף על גב דכתיב ״והמית״ ימות כיון דממדוהו למיתה משתלם מחיים, נאמר בפסוק ״והמית השור יסקל וגם בעליו יומת ואם כופר״, והיינו דכתיבת בעלים כך מיתת השור ואין השור בסקילה אלא לאחר מיתת ממש ולא על פי מומד. [וכ״כ בשיטה מקובצת, ז״ל: מפי מעתה אמר קרא ומי׳. ליכא למימר משום דכתיב והמית אמית דממדוהו למיתה חייבי אבל מהשור יסקל מוכח שפיר דכתיבת בעלים וכו׳ ורופא אינו נהרג על שימות הנרפא גמרי]. והנה בפשוטו נראה דממילא אין כופר, דכל שאין השור בסקילה אין הבעלים משלמים כופר. והא ביקוט זה פליגי ר״מ ור״ע, דר״מ דריש ״ובעל השור נקי״, מחלי כופר, בהמית אלא בכוונה, דמועד משלם כופר, אף לאין השור בסקילה, ולריך קרא נתם לפטור מחלי כופר. ור״ע ס״ל דבשלמת מתכוון אין כופר, כיון לאין השור בסקילה, ומתכוון, כיון דהתם משלם רק מגופו, יתמר הכיפתו לב״ד ותשלם לך. ול״ב ר״ל דאמר כן, לאין כופר משתלם אלא לאחר מיתה, הוא רק לדעת ר״ע, לאין כופר משתלם אלא לאחר מיתה כיון דהשור אינו בסקילה עד לאחר מיתה. ול״ב ל״ע בגיטין, שכתוב בבריייתא שם שפקו שם מלי עבד ואמלי בן חורין קדם לשם הפה הקידושין תופסין או לא, ורוצה להוכיח שכן, מזה שכתוב שור שהמית מי שאינו עבד ואינו בן חורין, נותן מלי קנס לרבו ואמלי כופר ליורשיו, ואין יש יורשים אלא קידושין. ודוחה דא מדא בר מהכא, שמדובר שעשאו טריפה והוא עומד לשחיטה. ובגמ׳ מוקי, כלומר ר״ל שכופר אין משתלם אלא לאחר מיתה. וקשה, תולי הבריייתא לא סוברת כר״ע אלא כר״ת, ואין קשר בין מיתת אדם לכופר, ולפי היכא לאין השור בסקילה הבעלים משלמים כופר וה״נ בממדוהו למיתה משתלם כופר, ושפיר יש לומקומי בעשאו טריפה לפי דקיי״ל כר״ע מ״מ לגמרי הבריייתא אמית כר״ת. ויש לתרץ שאין דברי ר״ל בעויים על היסוד לכל ומן שאין הבעלים בסקילה אין משלמין כופר, אלא זה שכתוב ״והמית״ מלוך על כל הפסוק: ואם שור נגח הוא ממומד שלשם והועד בבעליו ולא ימותו והמית אית לו אשה השור יסקל וגם בעליו יומת, וכיון דכתיב ״השור יסקל״, מוכח ד״והמית״, היינו מיתה ממש, וה״ה לענין כופר, אלא ממילן ״והמית״ הוא בב׳ מקרים, להא לגון ״והמית״ קאי על כולה, וכן פירוש אחד יש לו. ואלא ממתכוון לר״ת שוה, דאלא ממתכוון אינו ממועט מלגון ״והמית״, אלא דהדין, דאלא בכוונה אין השור בסקילה, דכמיתת בעלים כך מיתת השור, אבל לענין חומד או מיתה ממש, דכיון ד״והמית״ לגבי בסקילה מיתה ממש, הכי נמי לגבי כופר. **8.** ע׳ ב״ב (הו״מ פי׳ תכג ס״ב), הוב״ד לעיל מב ע״א הערה 2. **9.** אבל אם היה נשתחרר לאחר החבלה, הרי דמי הולדות לאדונה כדלקמן דף מט. **10.** ע׳ ב״ב (הו״מ פי׳ תכג ס״ג): היתה שפחה או עובדת כוכבים בשעת הריון, ובשעת נגיפה נשתחררה או נתגיירה, הרי דמי ולדות שלה. (וי״ל דאם בשלה קיים הרי הן של בעל, ואם לאו, הוי פטור): **מאיר המשפט:** הרי דמי הולדות שלה - דכיון דאין הקידושין תופסין בשפחה וגויה משום שיצאל לא קניין היה בעל האשה, ואין ליצאל זה שנתעברה ממנו זכייה בהולדות ואף שהוא מי שבעת נגיפה, ולא דמי ליצאלית שנתעברה מיצאל בזנות דקיי״ל דדמי הולדות הוא של הבועל, דשם בני קדושין ניתנו, ומשו״ה הדמים הן שלה משום דס״ל דזיכתה התורה לה היכא דאין להבועל בהן זכייה כנ״ל (ממ״ע). וי״ל דאם בעלה קיים הרי הן של בעל - פירוש, כשנתעברה מיצאל וכנ״ל, וטעמא, דמדמו זה ליצאל המוזה עם יצאלית (ממ״ע), וי״ל לעולם אין לו לבעל דהא לא מיקרי בעל כיון דאלא תפס בה קידושין (ב״ק). ואם לאו פטור - י״ל הלא ג״כ לטעמא הנ״ל אלו לאין לאמה שום זכייה בדמי ולדותיה (ממ״ע).

או גיורת [שמעוברת מגר, ושניהם מתו], זכה [המזיק ולא צריך לשלם לאף אחד, שהרי כל הקודם לזכות ברכוש שלה, זכה, ומה שהדמי וולדות הם בידו הוא קודם לכל אדם]. אמר רבה [המקרה הזה שאם אין האשה נותנים ליורשיה ולא לבעלה מדובר] בגרושה [שנתגרשה לאחר החבלה, ולכן זוכים קרוביה בנזק ובצער, אבל אם יש לה בעל, הוא קודם לקרוביה לזכות בהם]. וכן אמר ר״נ, בגרושה.

אמרו, [התלמידים בבית המדרש שאלו על התירוץ הזה של ״גרושה״, למה הדמי ולדות לבעלה אם היא] גרושה, [והרי התורה אומרת ״כאשר ישית עליו בעל האשה״, וזה אינו בעל האשה, שהרי גירשה, ואם הוא אינו זוכה בהם, תזכה היא בדמי הולדות], שתזכה [1] [האשה גם] בדמי ולדות. אמר רב פפא, התורה זכתה דמי ולדות לבעל, אפילו בא עליה בזנות. למה. נאמר בפסוק ״כאשר ישית עליו בעל האשה״ [ולשון בעל האשה, פירושו הבועל [2] [3].

[הקשה הגמ׳, למה רבה ורב נחמן מעמידים את הגמ׳ בגרושה,] שתעמיד [את המקרה] לפי רבה, כגון שגבו [הב״ד מן המזיק] מעות [לשלם נזק וצער, ואע״פ שנתחייב מחיים זה לא יותר חזק ממלוה בשטר], ולר״נ, כגון שגבו קרקע. שאמר רבה [מלוה בשטר, שמת המלוה, והב״ד] גבו קרקע, יש לו [לבכור פי שנים, שהוא כמוחזק, שהקרקע נשתעבד לאביהם, אבל אם] גבו מעות, אין לו [לבכור פי שנים שזה לא מעות שהניח אביהם, אלא רק ממון שראוי לבא, ואין לבכור פי שנים בראוי לבא אלא במוחזק]. ור״נ אמר, גבו מעות, יש לו [לבכור פי שנים, שהוא כמוחזק שהרי אביהם הלוה מעות ונטלו מעות, אבל אם] גבו קרקע, אין לו [לבכור פי שנים, שזה לא קרקע שאביהם הניח להם אלא רק ראוי לבא].

אמרו [התלמידים, זה שרבה ור״נ חולקים בזה], היינו רק לבני ארץ ישראל לפי הרבנן, וכאן מדובר לפי רבי [שחולק, וסובר אפילו ברבית גם כן לוקח הבכור פי שנים שזה שבח של ממילא,

ולכן אם לא גרשה הבעל לוקח כבכור, אבל בכופר אפילו רבי מודה שהוא כ״ראוי״ מאחר ואין בו שום חיוב מחיים איננו כשבח שבא ממילא].

אמר ר״ש בן לקיש, שור שהמית את העבד שלא בכוונה, פטור משלשים שקלים, שנאמר ״כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו והשור יסקל״, כל זמן שהשור בסקילה, הבעלים משלמים שלשים שקלים, [אבל אם זה במקרה ש]אין השור בסקילה, אין הבעלים משלמים שלשים שקלים [ועי׳ לקמן מד ששור שלא בכוונה פטור מסקילה].

אמר רבה, שור שהמית בן חורין שלא בכוונה, פטור מכופר, שנאמר ״השור יסקל וגם בעליו יומת אם כופר יושת עליו״, כל זמן שהשור בסקילה, בעלים משלמים כופר, [אבל אם זה במקרה ש]אין השור בסקילה, אין בעלים משלמים כופר.

אביי שאל על רבה מברייתא, המית שורי [המועד] את פלוני או שורו של פלוני, ה״ז משלם ע״פ עצמו, במה [מדובר וכי] לא [מדובר בחיוב] כופר [ואף על גב דאין השור בסקילה שהרי הודה ואמרו כמיתת בעלים כך מיתת השור ואדם בהודאתו אינו נהרג]. לא [אלא זה שכתוב שהוא משלם על פי עצמו מדובר בחיוב] דמים [היינו שבהריגת אדם ישהם גם חיוב כופר וגם חיוב ממון, ובמקום שאין כופר כגון שאין לו כסף, שאין חיוב כפרה אז, אבל במקום שאין חיוב כופר, עכ״ז צריך לשלם פחת דמין]. אם דמים, נאמר הסוף, המית שורי את עבדו של פלוני, אינו משלם על פי עצמו [ששלשים של עבד הם קנס], ואם [זה חיוב] דמים [פי׳: אם יש תורת נזקין גם במקום שהרגו], למה שלא [ישלם על פי עצמו]. אמר לו, אני יכול לתרץ לך ההתחלה מדובר ב[חיוב] כסף והסוף ב[חיוב] קנס, אבל תירוץ דחוקה אינני אתרץ לך, אלא שניהם [מדוברים בחיוב] דמים,

---

1. עי׳ רמ״ם בשטמ״ק, ועי׳ רשב״ם שגורס ״ותשקול״. **2.** ועי׳ ים״ש (פ״ה סי׳ יז), שהיה צריך לכתוב אימא, אם הכוונה דווקא בעלה. **3.** עי׳ תוס׳ ד״ה אפילו בא עליה בזנות - בירושלמי בעי ר״ע, בא על אמו, בא על חמותו, יכול אף הוא בעל בהריון ת״ל בעל, תומו שרשוי לקרות בעל יצתה זו שאינה רשויה לקרות בעל. ועי׳ רשב״ם: ולר׳ עקיבא דאמר (יבמות מט ע״ב) מייבי לגוון בחייבי כריתות ואין קדושין תופסין בהן אף כל מייבי לגוון אין רשויין לקרותן בעל. ועי׳ תלמיד ר״ת: בתלמוד שלנו משמע בין שבא על מייבי לגוון שתופסין בה קידושין בין שבא על מייבי כריתות שאין תופסין בהן קידושין, הוא שאם קלקל בא עליה בזנות. ולפ״ז שהרמב״ם לא מזכיר הלכה זו. ועי׳ שמ״ע לעיל מב ע״ב הערה 10. וז״ל הטור (חו״מ סימן תכ״ג): כתב הרמב״ם (ה׳ חובל פ״ד ה״ד) אם היתה שפחה או גויה בשעת הריון. ובשעת נפילה נשתחררה, או נתגיירה, ואי ולדות לגבה. ולדעת תלמידי מבי ר״ז לא משכחת לה לגבה, שאם הבעל קיים הם שלו. ואם מת פטור ע״ל. ועי׳ ים״ש (פ״ה סי׳ יז): לא דק. דלדעת הרמ״ם פטור לגמרי, אפי׳ היכא שהבעל קיים, מטעמא דירושלמי דלעיל. דכה״ג לא אקרי בעל. דהא בשפחה וגויה לא אפסי קדושין, כמו בא על אמו כו׳, ועוד כ״ש הוא, דהכא הכי הוכח מאמר הפנוס, ופינו תשוב כאנו לכל דבר. וכן פי׳ המגיד משנה (שם). ומה שכתב הרמב״ם דמי ולדות לגבה, ופינו תשוב כאנו לכל דבר. היינו לטעמיה, דפסק לעיל (שם ה״ג) כרבה (מ״ט ע״ב), דזכתה לה מיהי בגוייהו היכא דליתא לבעל. ר״ל כיון דליתא לבעל זכה בגוייהו זכתה לה מיהי. אבל לפי מה שכתב הרמ״ם (פ״ה סי׳ ה) דהלכה כרב מדפסק, מאי דפסק אמזהב המזהב בולדות שבגופה. ע״כ הכא פטור לגמרי. ועוד, גבי שפחה, מה לד שייכה היה לבעל בולדות, דהא על מנת שכתב הרמ״ם דמי ולדות לבעל. והנה דברי הים״ש הללו הם ממונא של מזון גינהו. וכי משום שנשתחררה יזכה בהן הבעל. והנה דברי הים״ש הללו הם ממונא בס״ך לעיל מב ע״ב הערה 10, אבל יתכן שהרמ״ם סובר כמו התלמיד ר״ת שהבנלי מולק על הירושלמי הזה. ע׳ תוס׳ (סוטה כו ע״ב ד״ה מעוברת): תנן בפ״ק דערכין (דף ז.) האשה היוצאה ליהרג אין ממתינין לה עד שתלד ואפי׳ גזירת הכתוב הוא ומתו גם שניהם לרצות את הגוי ואפי׳ הכי תניא בתוספתא (שמות כא) האשה יוצאת עליה בעל האשה וכו׳. ועי׳ תו״ם (מלואים למהרש״א ומיוסף פ״ד ה״ב [לשון הרמב״ם, הוב״ד לקמן מה ע״ב הערה 5]), נדפס בסוף חלק זמניס): רבינו מפרש הך דתמרו עכ״ל דף ז׳ ע״ב האשה שיצאה ליהרג אין ממתינין לה עד שתלד, פשיטא, גופה היא, שלקלקה דעתה לחייבא כו׳ ממונא דבעל הוא ולא נפסיד מיניה קמ״ל. פירוש דקמ״ל דלאו ממונא דבעל הוא, אלא גופה, וכי תוכל את גופה הרי מצלה להאשה, אלא כי אינא בעל בשעת החבלה זכי לו רחמנא לבעל ההריון, וזכות הבעל בהולדות בא בעת הנגיפה, אבל כי מת בעל בעת הנגיפה אין הולדות שייכים להבעל, שיהא שלו להוריתן, והחובל מצלם להאשה דמי הולדות, כחובל בגופה שמצלם לה, והחובל (ב״ק פה, ב ד״ה מטו) פסקה דלכו״ע מצלם ליורשיו של בעל [וכן רבינו בפירוש המשנה (ב״ק פ״ה מ״ד) פסק כרב מצלם ומורים ליורשיו] ומזה למעמייהו דפי׳ במשכנא סוטה דף כ״ו (ע״ש ד״ה מעוברת) דקמ״ל דלאו על גב דממונא דבעל גינהו רחמנא רבי דאין ממתינין עד שתלד יצו״ש, ומשמעינן כרבינו, דאם נתמר דהולדות הם של בעל, וכממונו הוא להוריתן ליורשיו, ע״כ כשהאשה עומדת נגיפה עוברה או נטלה סם כדי להפיל מצלם דמי ולדות לבעל, וזה לא ממעטו, ול״ל לכנופה דמי, והן של עצמה, אבל בשעת החבלה זכתה רחמנא הדמים לבעל, ואימתי מייבה תורה רק בנגיפו הם לחודיה, אבל בחובלת היא בעצמה לא מייבתה תורה לשלם לבעל.

או גיורת. מעוברת מגר ומתו שניסס פטור מן הכל שהוא קודם לועל"ו ואין לה ליסס יורדין כל הקודם בשלהם זכה וחה שיצאו בידו קודם לכל אדם אבל ישראלית מעוברת מיבעל"ו אפילו אין לה ליסס יש לה יורדין לירס מלקה ויש לו יורדין לירס מלקו. ודוקא שמתחילה קודם מכלה אבל היתה שפחה כשהכל כא מיד כל אפילו בדמי ולדות ואין לאדוניה דמי ולדות שפחה אינס אלא לצעלים שלה כדלמרינן לקמן בשור שנגח את הפרה (דף מט.) דאמר ליה ממרחק מעברתא חזקת מינאי: בגרושה. עסקינן ומס"ד גוסן ליורדים שגירסה אבל מתכלה: בעל האשה. אפועלה קפיד: ונוקמה לרבה כו'. למה לו לרבה ולר"נ לנוקמה בגרושה נוקמה מר כדלמ"ל ליה ומר כדלמ"ל ליה דיש מוחלין נוקמה לרבה כגון שגנבו ג"ד מעות מן המוכיר לשלם נזק ועבר ועס"ס שמתחייב לה מחיים לא עדיף ממלוה בשטר: דאמר רבה גבו. יורדין קרקע בשלוה שהלוה לשיסס יש לו לגבות פי שניס שהוה ליה כמוחזק דהלי קרקע משתעבד ליה לשטוחין: גבו מעות אין לו. פי שניס ללאו הכי מעות הניס שניהן והוי לחוי: ור"נ אמר גבו מעות יש לו. דכמוחזק דמי שהרי מעות הלוה שניסס ומעות נעלו: גבו קרקע אין לו. דקרקע לא הניס שניסס והוי לחוי והכא נמי לוקמה ר"נ כגון שגנבו קרקע דהוי לחוי: אמרי. הכי מילי לשיעלוה רבה ור"נ ניס ומלן: אליבא דבני מערבא. דשלחו[ג] בכור טוטל פי שניס בשעה גלוה ולא בהנית תורס: [ג] נראה להוסיף אלא אידי ואידי: [ג] ציל בדפרישית [לאביי, מהר"ם (גליון): [ז] ציל דפרישית (ב"ש, ובדפרייי לפי): [ס] ציל דלא (רש"ש, וכ"ה בכתי"):

מיבעל"ו דשניסס כשהוא ויורדין דוקא מועד דמחייב ע"פ עדים בכוונה אבל סם ע"פ עדים ליכא כופר בכוונה משום דהויאתו לב"ד ושלם לך שלא בכוונה נמי אי ע"פ עלמו ליכא לרבויי מאס כופר ולהכי פריך שפיר ר"נ לר"ל דאפילו לנגיי דמכפר הניאתו לב"ד ושלם לך ים לפוטרו אפילו שלא בכוונה גלוי קלא דנקי וכן (לעיל) רב דימי ס"ל יוחנן לקמן דאמר סם כופר לרבות כופר שלא בכוונה אפילו לר"ע נמי קאמר הכי כדפריך אביי[ס] ורב ושמואל דפליגי נמי לקמן (מד.) אמתני' דשור שהיה מתהלך בכותל כופר שלא בכוונה נראה לר"י דלינה לר"ע פליגי והא דלימוסב רב מבריימא דמייתי תניא כוותיה דשמואל ויוסבת דרב אי תיוסבת דרבה לגירסת רשב"ם ר"ל דמשיב ליה גמרא תיוסבת גמורה משום דאיירי בפיפיה רבי יהודה ור"ס סתם תלמידי ר"ע דלמרינן בסנהדרין (דף פו.) וכולן דלינה דר"ע ובינמות (דף סב:) נמי לעיל מרינן עד שבא ר"ע אלל רבותיו שבדרום ושנה להם ור"ל ס"ל דליכא כופר שלא בכוונה בלא ריבוי דלסס כופר ולהכי אלטריך קרא דנקי למעוטי סם שלא בכוונה מאלי כופר ותס"ל כ' לר"ל דהכא דפריך לס כופר שלא בכוונה נמי לר"ש ל' דהכא סבכא דפריך[ס] לס[ס] מרינן מסס כופר שלא בכוונה שלא היכא דליכא כופר בכוונה פליג אילו מדר"ש:

מאי [ס]**לאו כופר לא דמים.** ופ"ת למ"ל (לעיל דף מ.) כופר דמי ניזק מאי ליכא בין דמים לכופר ונרמא לר"י כגון שמת המזיק לפני שהפרה לגבות כמו שמות ומסס לפני שהוא בן חורין אלא בכוונה פטור מכופר שנאמר [ב]השור יסקל וגם בעליו יומת אם כופר יושת עליו כל זמן שהשור בסקילה בעלים משלמין כופר אין השור בסקילה אין בעלים משלמין כופר[ב] איתיביה אביי [ג] המית שורי את פלוני או שורו של פלוני ה"ז משלם ע"פ עלמו מאי לאו כופר לא דמים אי דמים אימא סיפא המית שורי את עבדו של פלוני אינו משלם על פי עלמו ואי דמים אמאי לא אמר ליה יכילנא לשנויי לך רישא דמים וסיפא קנס מיהו [ד] שינוייא דחיקא לא משנינא לך [ס] אידי ואידי דמים מיהו

אפילו [ב]**בא עליה בזנות.** ביבמות[ג] בעי ר"ש בס על מתו יכול אף הוא בעל הכהיון ת"ל [ד]בעל אותו שבעלה לקרות בעל: יכול אלו שניסס לקרות בעל: **ונוקמה** [ה]**רבה כגון שגנבו מעות.**

הוה מלי למימר לרבה אליבא דנפשיה לוקמיה בין בגנבו מעות בין בגנבו קרקע דבסוף גנבו פשוט (ב"ק דף קנה:) מוכח דס"ל אליבא דנפשיה אפילו בגנבו קרקע אין לו לשעבודא לאו דלמ"ל אלא לר' יוחנן דאמר לעולם אימא לך דגנבו מעות דאפילו הכי לא משתעבד לאו דלמ"ל אלא לר' יוחנן דאמר לעולם אימא לך דגנבו קרקע

אשן שלא בכוונה על פי עדים לשלם דמים. כיון דשורו שלא בכוונה מע"פ שאין יכול לגבות משום עניין לידי כופר ומקנ משלם דמים אם כן נמי משלם דמים מע"פ שאין יכול לגבות משום עניין לידי כופר ולאו דוקא שלא בכוונה אלא שלא בכוונה לחי כופר פשיטא ליה ללא משלם דמים היכי דייק מהכא דעבד כפות לו לפטור למ"ד בכוונה ודוקא מלישנא דמ"ד[ב] אבל משום ממונו פריך דהויא דומיא דשור שגבה למ"ד אבל משום תניא היינו מדם המוציא:

וכי מיהו בן חורין דמשלם כופר ע"פ עצמו והיכי דמי דאי אתו סהדי ואסהידו ביה דקטל ולא ידעי אי תם הוה אי מועד הוה ואמר מריה מועד הוא לא משלם קנס ע"פ עצמו היכא דליכא עדים לא משלם דמים מתיב רב שמואל בר רב יצחק כל שחייב בבן חורין חייב בעבד בין בכופר בין במיתה כופר בעבד מי איכא אלא לאו דמים איכא דאמרי הוא מותיב לה והוא מפרק לה איכא דאמרי אמר ליה רבה הכי קתני כל שחייב בבן חורין בכוונה על פי עדים כופר חייב בעבד קנס וכל שחייב בבן חורין שלא בכוונה ע"פ עדים דמים חייב בעבד שלא בכוונה על פי עדים דמים א"ל רבא אי הכי אשו שלא בכוונה ע"פ עדים לישלם דמים ומנא ליה לרבא דלא משלם אילימא מדתנן [ג] היה גדי כפות לו ועבד סמוך לו ונשרף עמו חייב עבד כפות לו וגדי סמוך לו ונשרף עמו פטור האמר ריש לקיש כגון שהציתת בגופו של עבד דקם ליה מיניה ואלא מהא דתניא [ד] חומר באש מבבור שהאש מועדת לאכול בין דבר הראוי לה בין דבר שאין ראוי לה מה שאין כן בבור ואילו שהאש משלמת שלא בכוונה דמים מה שאין כן בבור לא קתני דלמא [ה] תנא ושייר אלא רבא גופיה אבעויי מבעיא ליה אשו שלא בכוונה מי משלם דמים או לא מי אמרינן גבי שור הוא דבכוונה משלם כופר שלא בכוונה משלם דמים אבל אשו דבכוונה לא משלם כופר שלא בכוונה נמי לא משלם דמים או דלמא כיון דגבי שורו שלא בכוונה אע"ג דליכא כופר משלם דמים גבי אשו נמי אע"ג דבכוונה לא משלם כופר שלא בכוונה מיהת משלם דמים ולא ידענן[ו] תיקו. כי אתא רב דימי א"ר יוחנן [ז] כופר מה ת"ל [ח] אם כופר [ט] לרבות כופר שלא בכוונה בכופר בכוונה א"ל אביי אלא מעתה עבד נמי מה ת"ל [י] אם עבד לרבות עבד שלא בכוונה כעבד בכוונה וכי תימא הכי נמי והאמר ריש לקיש שור שהמית את העבד שלא בכוונה פטור משלשים שקלים א"ל [יא] גברא אגברא קא רמית כי אתא רבין א"ר יוחנן עבד מה תלמוד לומר [יב] אם עבד [יג] לרבות עבד שלא בכוונה לעבד בכוונה ולריש לקיש נמי נימא מדעבד אם עבד לא דריש כופר אם כופר נמי לא דריש אמרי לא עבד אם עבד לא דריש כופר אם כופר דריש ומאי שנא עבד אם עבד לא כתיב במקום תשלומין כופר אם כופר כתיב במקום תשלומין: וכן בבן או בבת: ת"ר [יד] או בן יגח או בת יגח לחייב על הקטנים כגדולים והלא דין הוא הואיל וחייב אדם באדם וחייב שור באדם מה כשחייב אדם באדם לא שנא [טו] בין קטנים לגדולים אף כשחייב שור באדם לא תחלוק בו בין קטנים לגדולים ועוד קל וחומר הוא ומה אדם באדם שלא עשה בו קטנים כגדולים חייב בו על הקטנים כגדולים חייב

שור

היה לו לגבות: עבד כפות לו וגדי סמוך לו. וגם"ת עמו פטור וקסבר רבא הני פטור דעבד וגדי קתני משום דעבד ומשום הכי פטור ליה דקסבר מיניה לא פטור ליה דקסבר אפי' משום ממונו ואין כאן שור המועד ומגדי משום דקם ליה מיניה לא פטור ליה דקסבר אפי' משום ממונו ואין כאן מיעד מיתה[ז]: האמר ר"ל. כפ' כילד[ז]: כגון שהציתת בגופו של עבד. לפיכך עליה מיעד מיתה ופטילו מגדים נמי פטור ליה משום דקם ליה בדרבה מיניה: בין דבר שאין ראוי לה. ליתכה גילו ופסקסה מגניו[ז]: ואילו שהאש משלמת שלא בכוונה. לפיכך דרבה מיניה דמיה: מה שאין כן בבור. דפטור ניה מיתת מדם דכתיב [ח]שור ולא מדם[ט] לא קתני: אלא רבא גופיה. הא לתומיך לעיל אפי' משום ממונו דפטיעה ליה ללא משלם ובמיזבחה מייתי לה ללא נלמוך בעיא מייתי לה והכי קאמר ליה רבא לרבה מי הכי דשור שלא בכוונה שלין כופר ים דמים אפי' משום ממונו דפטיעה לן דפטור דקם ליה בדרבה מיניה: היה גדי כפות לו. לגדים: חייב. מגדי ומגדים ופטור על העבד

מיהו בן חורין. למסכתן ניה כופר ע"פ עלמו: והיכי דמי כגון דאתו סהדי בי. להכא ולתי מסלם כופר לכופת לפרה[ט] ולא קנסא לליפטר משום סוהדת עלמו והיכא לליבא עדים כלל הוא דפטרינא מכופר משום גזירת הכתוב דאין השור בקלקלה והכא הכי השור בקלקלה בהעלמת העדים דאי נמי מם הוי בר בקלקלה הוא הלכך היכא לליבא עדים כלל דאינו בר כופר משלם דמים אבל עבד ללא משלם כלל דאינו בקלקלה אפי' בהעלמת העדים דאי נמי מם מי מועד ואמר מריה מועד הוא פטור מקנס ע"ג דלהסור בקלקלה ואפילו מם לדמיקן לקמן כל שחייב מיתה בבן חורין חייב בעבד בין במיתה כופר בעבד מי איכא אלא לאו דמים איכא דאמרי הוא מותיב לה והוא מפרק לה איכא דאמרי אמר ליה רבה הכי קתני כל שחייב בבן חורין בכוונה על פי עדים כופר חייב בעבד קנס וכל שחייב בבן חורין שלא בכוונה ע"פ עדים דמים חייב בעבד שלא בכוונה על פי עדים דמים א"ל רבא אי הכי אשו שלא בכוונה ע"פ עדים לישלם דמים ומנא ליה לרבא דלא משלם אילימא מדתנן [ג] היה גדי כפות לו ועבד סמוך לו ונשרף עמו חייב עבד כפות לו וגדי סמוך לו ונשרף עמו פטור האמר ריש לקיש בגון שהציתת בגופו של עבד דקם ליה מיניה ואלא מהא דתניא [ד] חומר באש מבבור שהאש מועדת לאכול בין דבר הראוי לה בין דבר שאין ראוי לה מה שאין כן בבור ואילו שהאש משלמת שלא בכוונה דמים מה שאין כן בבור לא קתני דלמא [ה] תנא ושייר אלא רבא גופיה אבעויי מבעיא ליה אשו שלא בכוונה מי משלם דמים או לא מי אמרינן גבי שור הוא דבכוונה משלם כופר שלא בכוונה משלם דמים אבל אשו דבכוונה לא משלם כופר שלא בכוונה נמי לא משלם דמים או דלמא כיון דגבי שורו שלא בכוונה אע"ג דליכא כופר משלם דמים גבי אשו נמי אע"ג דבכוונה לא משלם כופר שלא בכוונה מיהת משלם דמים ולא ידענן[ו] תיקו. כי אתא רב דימי א"ר יוחנן [ז] כופר מה ת"ל [ח] אם כופר [ט] לרבות כופר שלא בכוונה בכופר בכוונה א"ל אביי אלא מעתה עבד נמי מה ת"ל [י] אם עבד לרבות עבד שלא בכוונה כעבד בכוונה וכי תימא הכי נמי והאמר ריש לקיש שור שהמית את העבד שלא בכוונה פטור משלשים שקלים א"ל [יא] גברא אגברא קא רמית כי אתא רבין א"ר יוחנן עבד מה תלמוד לומר [יב] אם עבד [יג] לרבות עבד שלא בכוונה לעבד בכוונה ולריש לקיש נמי נימא מדעבד אם עבד לא דריש כופר אם כופר נמי לא דריש אמרי לא עבד אם עבד לא דריש כופר אם כופר דריש ומאי שנא עבד אם עבד לא כתיב במקום תשלומין כופר אם כופר כתיב במקום תשלומין: וכן בבן או בבת: ת"ר [יד] או בן יגח או בת יגח לחייב על הקטנים כגדולים והלא דין הוא הואיל וחייב אדם באדם וחייב שור באדם מה כשחייב אדם באדם לא שנא [טו] בין קטנים לגדולים אף כשחייב שור באדם לא תחלוק בו בין קטנים לגדולים ועוד קל וחומר הוא ומה אדם באדם שלא עשה בו קטנים כגדולים חייב בו על הקטנים כגדולים

שור

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) גיטין ד: וש"נ, **ג)** [קדושין נד. וש"נ], **ד)** [תענית ד: וש"נ], **ה)** לעיל מא:, **ו)** לעיל כב:, **ז)** לעיל ו:, **ח)** תוי"ט פרשת אמור ריש פ"ב, **ט)** מכילתא פרשת משפטים פיסקא נד, **י)** לעיל כב ע"א.

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה הכי קאמר וכו' מפי עלמו קאמר שלא בהעלמת: **(ו)** ד"ה כל וכו' לא משלם דמים **ב)** חדש:

הגהות וציונים

ב) תיבות "ולא ידענן" ליתא בדפו"י א': **ג)** בראשונים וכת"י לא חל"ק: **ד)** הגהה זו צ"ב:

תורה אור השלם

א) אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלָיו:
[שמות כא, ל]

ב) אִם עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל:
[שמות כא, לב]

ג) אוֹ בֵן יִגַּח אוֹ בַת יִגַּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לּוֹ:
[שמות כא, לא]

ד) וְכִי יַפְתֶּה אִישׁ בְּוֹר אוֹ כִי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר:
[שמות כא, לג]

ה) וְאִישׁ כִּי יַבֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת:
[ויקרא כד, יז]

מיהו, בן חורין שמשלם כופר ע״פ עצמו. ואיך מדובר. אם [מדובר] שבאו עדים והעידו שהרג, ולא ידוע [העדים] אם הוא תם או מועד, ואמר האדם שהוא מועד, שמשלם כופר על פי עצמו [וכאן הרי ודאי משלם כופר שכופר הוא חיוב כפרה ולא קנס שיפטר משום הודאת עצמו]. במקום שאין עדים, משלם דמים. גבי עבד שאינו משלם קנס ע״פ עצמו. איך מדובר. אם באו עדים והעידו בו שהרג ולא ידעו אם [השור] תם או מועד, ואמר האדון, שהוא מועד, לא משתלם קנס ע״פ עצמו, במקום שאין עדים לא ישלם דמים.

רב שמואל בר רב יצחק שאל, [הרי למדנו] כל שחייב בבן חורין חייב בעבד, בין בכופר בין במיתה. וכי יש כופר בעבד. אלא לא [מדובר כאן לענין] דמים [וכתוב שכל שחייב בבן חורין חייב בעבד, ואחרי שאמרנו בן חורין על פי עצמו משלם דמים, למה כתוב עבד לא משלם על פי עצמו]. יש שאומרים, הוא שאל את זה, והוא תרץ אותו. יש שאומרים, אמר לו רבה, כך כתוב [פי׳: זה שכתוב בברייתא ״כל שחייב״ לא כולל מודה מפי עצמו אלא בהעדאת עדים כמו כל אדם שבא לב״ד ואין עדים, אין חיוב בבן חורין שלא מיחייב בעבד], כל שחייב בבן חורין בכוונה על פי עדים כופר, חייב בעבד קנס, וכל שחייב בבן חורין שלא בכוונה ע״פ עדים דמים, חייב בעבד שלא בכוונה על פי עדים דמים [אבל ע״פ עצמו אף על גב דבבן חורין משלם דמים בעבד פטור כמו שאמרנו].

א״ל רבא, אם כן [מאחר ושור שלא בכוונה על פי עדים שאינו בתורת כופר משלם דמים מאחר ויש דמים למיתת אדם במקום שאין כופר, אם כן מזיק של] אש [שהרג] שלא בכוונה ע״פ עדים שישלם דמים[1]. ומאיפה רבא יודע שלא משלם. אם תאמר מזה שלמדנו, היה גדי כפות לו ועבד סמוך לו ונשרף עמו, חייב [על הגדי ועל הגדיש ופטור על העבד שהיה צריך לברוח. אבל במקרה שה]עבד כפות לו וגדי סמוך לו ונשרף עמו [וכולם נשרפו], פטור [ורבא סובר שהפטור מדובר הן על העבד והן על הגדי, ועל העבד פטור משום שאין תשלומין לעבד אלא במקום קנס, ועל גדי משום שהיה לו לברוח, אבל משום רק מענישים העונש החמור, אין פטור שאש חשיב ממנו ואין כאן חיוב מיתה]. הרי ריש לקיש אמר, [כאן מדובר] כגון שהצית בגופו של עבד [שיש עליו חיוב מיתה ואפילו על הגדיש גם כן פטור], שהוא מקבל את העונש היותר חמור [פי׳: מיתה ולא חיוב ממון].

ואלא [הראיה של רבא שאש שלא בכוונה פטור במקום הרג] מזה שלמדנו, חומר באש מבבור, שהאש מועדת לאכול בין דבר הראוי לה בין דבר שאין ראוי לה [כגון אבנים או נירן], מה שאין כן בבור. אבל לא כתוב: שהאש משלמת שלא בכוונה דמים מה שאין כן בבור [שפטור על מיתת אדם. איך אפשר להביא משם ראיה] אולי לימד [קצת] ושייר [קצת].

אלא, רבא עצמו שאל את זה [ולא מקבע כדבר ידוע], אשו שלא בכוונה, משלם דמים או לא. האם אומרים, גבי שור הוא שבכוונה משלם כופר, שלא בכוונה משלם דמים, אבל אש שבכוונה לא משלם כופר [הן משום שאין כופר באש והן משום שהוא מקבל את העונש היותר חמור], שלא בכוונה נמי לא משלם דמים, או אולי כיון דלענין שור שלא בכוונה אף על גב שאין כופר משלם דמים, גבי אש גם כן אף על גב שבכוונה לא משלם כופר, שלא בכוונה שישלם דמים. ולא יודעים, תיקו.

כאשר רב דימי הגיע [מארץ ישראל לבבל אמר בשם] רבי יוחנן, כופר, מה מלמד הנאמר ״אם כופר״. לרבות כופר שלא בכוונה [אע״ג שאין השור בסקילה וזה חולק על רבה] כמו כופר בכוונה. א״ל אביי, אם כן, גם בעבד, מה מלמד הנאמר ״אם עבד״, לרבות עבד שלא בכוונה [לחיוב קנס] כעבד בכוונה[2]. ואם תאמר כך הו, והרי ריש לקיש אמר, שור שהמית את העבד שלא בכוונה, פטור משלשים שקלים. א״ל, אתה שואל סתירה מאדם אחד לאדם אחר.

כאשר רבין הגיע [מארץ ישראל לבבל אמר בשם] רבי יוחנן, עבד, מה מלמד הנאמר ״אם עבד״. לרבות עבד שלא בכוונה כעבד בכוונה. ולריש לקיש נמי שנאמר ״מזה שהוא לא דורש ״עבד״ ״אם עבד״ [פי׳: התוספת מילה ״אם״], שגם כן לא ידרשו ״כופר״ ״אם כופר״. אמרו [התלמידים], לא [נכון לשאול שאלה כזאת], הוא לא דורש ״עבד״ ״אם עבד״, [אבל הוא כן] דורש ״כופר״ ״אם כופר״. ומה שונה. ״עבד״ ״אם עבד״ לא נאמר במקום תשלומים [אלא לענין נגיחה, ונצרך לעצמו לחלק בין עבד לבן חורין, אבל] ״כופר״ ״אם כופר״ נאמר במקום תשלומים [אם כן יש לרבות דבר אחר].

וכן בבן או בבת. הרבנים למדו, ״או בן יגח או בת יגח״, [מלמד] לחייב [את השור סקילה] על [הריגת] הקטנים כמו גדולים. והרי זה קל וחומר [ולא צריך פסוק לזה], מאחר ואדם חייב [מיתה בהריגת] אדם, ושור חייב [חייב סקילה בהריגת] אדם, מה כשחייב אדם באדם, לא מחלקים בין קטנים לגדולים [שהרי נאמר כי יכה כל נפש אדם אפילו קטנים משמע], אף כשחייב שור באדם, לא תחלוק בו בין קטנים לגדולים. ועוד, קל וחומר הוא, ומה אדם באדם שלא עשה בו קטנים כגדולים, חייב בו על [הריגת] הקטנים כגדולים,

---

1. ע״ז מידושי הגר״מ: דקשה דרבינא עצמו הניח ליתיה לר״י (לעיל כב ע״ב), משמע דסובר דהלכה כמותו, ועי״ש בשיטה מקובצת שהביאה דרבינא הניח הוא לפי דיש לקיש, ממנם מלשון רש״י (שם ד״ה תנא) לא משמע כן, ועוד דברש״י (כאן ד״ה לי לי הכי) מיתמי ״ומיהו בכוונה רשע״ה לפטור דקס ליה דברבה מיניה״, הרי דאמר משום מלוי. ועפ״ז דברי רש״י ממוהים, דאם בכוונה פטורה אין לפטור דקס ליה דברבה מיניה, גם שלא בכוונה יפטר, מכח דנת דבי חזקיה, שהרי הוא לא מחלק ביניהם. ועי׳ תוס׳ (כאן ד״ה תנא): ולפ״ז דוקא תנא שלא בכוונה דס״ם תנא בכוונה וכו׳ ודוקא מילתא דמ״ד תנא משום ממונו פריך דהוי״ל דומיא דשור אבל למ״ד תנא משום מלוי ליתיה אדם המזיק עכ״ל. והנה כוונת התוס׳, דאדם המזיק דממונא דמים בהוכא אדם שלא בכוונה, זה מחולקת רבי ורבנן, ותנא דבי חזקיה אינו שייך כלל, שכן כאן מדובר בממון המזיק בהוכא אדם, ואפשר אם לומדים משור או לא, ובקצ״ע דרש״י דהשתתל לפרש הסוגיות מילתיה דמ״ד תנא משום ממונו, (ועיין בש״מ דמ״ד תנא משום מלוי ליתיה אלא נמי משום ממונו). והנה לעיל (דף כ״ב ע״ב): מ״ש עבד כפות לו וגדי סמוך לו וגחרך עמו פטור, בשלמא למ״ד תנא משום מלוי, משום הכי פטור [שהוא חייב מיתה על הריגת העבד, ואינו חייב ממון דקים ליה בדרבה מיניה, אפשר משום משום מלוי] אלא למ״ד תנא משום ממונו אמאי פטור, אילו קטל קטל חוב״ה עבדא ס״ק דלא ממייב, [דממון המזיק אין לו קים ליה בדרבה מיניה]. ממנם דקשה לשון הגמ׳ ״אילו קטל חוב״ה עבדא״, מה זה מוסיף הרי פשוט דבממון המזיק אין חיוב מיתה, ועוד דקשה, דברש״י (ד״ה תם) מוסיף ״דהא כתיב שלושים שקלים יתן לגאדוניו״, וכי לולי קרא זה לא ידעינן דבממון הכוכא ליתא לחיוב מיתה על הבעלים. ועי׳ לעיל (דף מב ע״ש): מצאי ורבינא לתמרי תרווייהו מנסים אין מקון בשור יעבור, יש מקון בשור יעבור ולא בורות וכו׳ מתקיף לה רב אחא בר אהבה, מנו נתקון מילתא מילתא כתיב ביה, נתקון מילתא דמיעבד לא כתיב ביה, מנסים כי נתכוונו זה לזה, תף על גב שיש מקון בשור יעבור כי נתכוונו לשחט עמה לא יעבור, ולא שוורים וכו׳. פי׳ רש״י (שם ד״ה מקון): ולית ליה דתנא דבי חזקיה דתמר לא מלקת בו אין מתכוין לשחוט מתכוין וכו׳ לפולטרו ממון, וכר״ם ס״ל דפטור ממיתה וחייב ממון. ופי׳ תוס׳ (ד״ה כשוורים): וקשה לר״י וכי היה אומה רב אחא בר אהבה על מצאי ורבינא אם קטורין כרבנן ועוד לקריכא למימר דרב אחא ורבינא סברי כרבי מאיר דאמר בפ״ק דב״ק (דף ט ע״ב) דמועד לתם משלם חצי נזק ולא מחצה על מחצה, ומשני דמיירי בשור שנגח ג׳ פעמים, ואין ב׳ תלוי בשני, ובדין ״לא מלקת אין שוגג למזיד״ פוסק כתנא דבי חזקיה, אבל בדין ״אין מתכוין לשחוט מתכוין״ לא פסק כוותיה, אלא כרב אחא בר אהבה וכרבינא דרב תנא. ובלח״מ שם הקשה, דגם בשן מתכוין פסק כתנא דבי חזקיה, שפסק בהלכות רוצח (פרק ה) ההוכא אדם שלא בכוונה פטור ממיתה ומתשלומין ומגלות. ועיקר ביאור שיטת הרמב״ם, דהנה התוס׳ ביאלו, דתנא דבי חזקיה מיירי בתלתא עניני ממון, לא מלקת בו שוגג ומזיד, מיירי בממון אחר בהדי מיתה. ובין מתכוין לשחוט מתכוין, מיירי בדמי הנאכל וכו׳, ע״ש. ולפ״ז תנא דבי חזקיה על רבי ורבנן, דלאו בר קטלא הוא ולאו בר ממון הוא. אולם שיטת התוס׳ דפטורא דתנא דבי חזקיה הוא משום קים ליה בדרבה מיניה, ואינך בשאר מתכוין כמתכוין. וכל אדם בר אהבה וכרבינא דרב תני דרומאי שמחייבים בדמי וולדות מולקים ולא כתנא דבי חזקיה. אבל הרמב״ם מפרש דלא פליגי כלל, דבריית״ע דר״מ וכל אדם בר אהבה כמאי דפטור דקים ליה בדרבה מיניה אינו אלא בשאר מתכוין, אבל לא בשאינו מתכוין ומחייב בדמי וולדות, וכן מפורש מלשון הרמב״ם דדמי לשאינו מתכוין, וגם תנא דבי חזקיה לא פליג ע״ז, דשאינו מתכוין ליתא לדינא דקים ליה בדרבה מיניה, עיין המשך בהשלמות. **2.** עי׳ רמב״ם (פ״ו מה״ב), סוב״ד לעיל כו ע״ב הערה 1. ועי״ש (פ״ו ה״ד): ויראה לי שאע״פ שהמת שהמית עבד או שפחה פטור מן הקנס שהוא שלשים סלע הקנוי בתורה, אם המית שלא בכוונה משלם חצי דמי העבד או חצי דמי השפחה מגופו כשלוי המית שור חבירו או מטונו. [ולפ״ז] חצי דמי העבד. ע״פ הסברה הזו אינה מתורת שהרי על פי עצמו לחמר רבא שלא משלם כופר בבן חורין לא משלם כי אם בשן ועין, ולפי זה אפילו כי בבן חורין לא משלם אלא חצי דמים, אלא מסתברא בין בבן חורין בין בעבד דמים חצי דמים גבי עבד חמתי משלם חצי דמים, אלא מסתברא בין בבן חורין בין בעבד דמים משלם בין על פי עצמו בין שלא בכוונה.

שור [שהזיק] באדם, שעשה [התורה] בו קטנים כגדולים [פי': ששור קטן ההורג דינו כשור גדול ההורג, שהרי שור בן יומו קרוי שור, שנאמר שור או כשב כי יולד (לקמן סה ע"א), וכי] זה לא ק"ו שחייב [סקילה] על [הריגת השור את האדם] הקטנים כגדולים. לא, אם אמרת אדם [שהזיק] באדם שכן חייב ב[הזיקין] ארבעה דברים[1] [ולכן לא הבחינו בין גדולים לקטנים], תאמר בשור שאינו חייב בד' דברים. מלמד הנאמר "או בן יגח או בת יגח" [ומזה שכתוב "בן" ו"בת" שמשמע קטנים, זה מלמד], לחייב על הקטנים כגדולים.

ואין לי אלא ב[שוורים] מועדים [שבו מדבר הפסוק], מאיפה יודעים [את זה גם] בתם. זהו קל וחומר, הואיל וחייב באיש ואשה, וחייב בבן ובת, מה כשחייב באיש ואשה, לא חלקת בו בין תם למועד [לענין סקילה], אף כשחייב בבן ובת, לא תחלוק בו בין תם למועד. ועוד, קל וחומר, מה איש ואשה שכן הורע כחם בנזקים [שכן אם הזיקו משלמים], לא חלקת בו בין תם למועד, בן ובת שיפה כחם בנזקים [שקטן פגיעתו רעה, שהחובל בהם חייב, והם שחבלו באחרים פטורים, וכי] זה לא ק"ו, שלא תחלק בהם בין תם למועד. אמרת [לא כך, שהרי] וכי דנים קל מחמור [תם ממועד] להחמיר עליו [פי': על הקל]. אם החמיר במועד החמור, [איך אפשר ללמוד מזה ש]תחמיר בתם הקל. ועוד, אם אמרת באיש ואשה שכן חייבים במצות, [וכי] תאמר בבן ובת שפטורים מן המצות [והרי אין ללמוד מה מצינו]. מלמד הנאמר "או בן יגח או בת יגח", [נאמר נגיחה פעמים פעם א' הוא] נגיחה בתם [הפעם הב' הוא] נגיחה במועד, [וכן לומדים גם] נגיחה למיתה [וגם] נגיחה לנזקים.

מתני'. שור שהיה מתחכך בכותל ונפל על האדם, [או אם שור] נתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם, [או אם שור נתכוין להרוג] כנעני והרג בן ישראל, [או אם שור התכוין להרוג] נפלים והרג בן קיימא, פטור[2].

גמ'. אמר שמואל, פטור ממיתה [שלא התכוין] וחייב בכופר [כדדרשינן לקמן עמוד ב']. ורב אמר, פטור מזה ומזה [כמו שרדש רבא לעיל מג ע"א]. ולמה [צריך להגיד שהוא פטור מכופר, הרי] הוא [שור] תם. כמו שרב אמר [שמדובר בשור שהוא] מועד ליפול על בני אדם בבורות[3], כאן נמי [מדובר] ב[בשור שהוא] מועד להתחכך על בני אדם בכתלים. אם כן, [השור] חייב הריגה. זה מובן שם שהוא ראה ירק ונפל [ולכן לא הורגים את השור], אלא כאן מה אפשר לומר. כאן נמי [מדובר שהשור] שמתחכך בכותל להנאתו. והיכן [אנו] יודעים [שהוא עשה כך להנאתו]. שאחרי שנפל מתחכך בו.

---

1. לפי החשבון נוקב, שהרי שור מייב על הזיקו (רש"י). **2.** עי' רמב"ם (נ"מ פ"י ה"ט): לפי הנראה נפקלנו שם למיתה עד שתתכוון להזיק למי שהיא מייבת עליו סקילה, אבל שור שהיה מתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם, נתפטר ונכרי הרג בן ישראל, נתמוון נגפלים והרג בן קיימא פטור מן המיתה, ואם היה מועד הנפלים מייבין בכופר, או נפקלו שם למיתה עצמה, לפי שהרג בלא כוונה הוחיל והוא מועד לזה. וע' לחם משנה: כתב ה"ה דנראה מדברי רבינו שלם נתכוון להרוג את האדם שמעון שהוא נפקל ולפי זה על פי זה לפי כ"ש ובהלכות רוצח (פ"ד ה"ח) פסק כר"ש וכבר כתבתי זה בהלכות מוכר ומזיק (פ"ח ה"ג). וזה ממילא דבריו שם: לפי להרמב"ם (רוצח פ"ד ה"ח) פסק דמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור מ"מ פסק גבי שור דחייב משום דסתם מתני' הוא בשור דחייב, ולפי דנגמ' ממילו מתני' לפי כר"ש היינו דגס גבי שור חיכא בריעתא דמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור, ומזה לפי קיי"ל כר"ש אבל גבי אדם קיי"ל דפטור מדמתני' דני חזקי', ולפי שמסיק זה מיתת השור למיתת בעלים, ומה שאמרו כאן בגמ' דמקשינן ליה לר"ש מבעלים למיתת השור לפי כתב הלח"מ, ונראה דהיכי לפי נתכוין להרוג כלל, פטור גבי שור, לפי שאין מעשה היכי לפי נתכוין, אבל היכי דנתכוין להרוג את זה והרג את זה, שאין מעשה לריעתה, אפי' לפי אדם מיפטר משום גדר טעות דיכין לפי נתכוין להרוג אותו ולילו היה יודע לפי היה הורגו פטורה התורה מקרא ד"ואדם לו וקם עליו", היינו עד שיתכוין לו, אבל גדר טעות לפי שייך אפי' בשור, דבשור לפי שייך אפי' מכוין ומיהו מכוין וכוונת רציחה שפיר נקרא, אפי' נתכוין להרוג אחר. דעת הרמב"ם דהיכי לפי שייך טעמא דאדם גבי שור לפי למיהוי בשור טריפה, אפי' לכשיטת התוס' דס אפי' בשאין בהמתו חשוב כמותו דף ע"ח ע"ב, אבל לדעת הרמב"ם דמחייב בשור טריפה, אפי' לכשיטת התוס' דס אפי' בשאין בהמתו חשוב כמותו לפי שייך טעמא דאדם לדעת דס אפי' נוכל שפיר לומר דהיכי לפין טעמא לפי מכוין למיתת בעלים כך מיתת השור, ולכן קובר שפיר הרמב"ם דבשור מייב נתכוין להרוג את זה והרג את זה, ע"כ דבריו הפנ החוש. ועי' יש"ש (פ"ח פי' יג): הקשה רש"י (מה ע"ב ד"ה החוש) דע על רב. לעניל (מד ע"ב) פסק דפטור מכופר במועד להתחכך על בני אדם, משמר דלמו בר קטלא, ותירץ רש"י, דה דאמר רב פטור, היינו היכא שבא בשבל הרגיעת השור מתחכך בכוונה להפיל על האדם, ולא להנאתו. רק בפעם הרגיעית היה שלא בכוונה, דומה לשור שנגח ג' פעמים בכוונה, ובפעם הרגיעית שלא בכוונה, דפטוריה רחמנא מגזירת הכתוב, כל זמן שאין השור בקבלה כו'. אבל בכה"ג שבאה ירק, שלא היה בו מיזד שום קבלה כלל, ותחילת העבדתו לא היה אלא על כופר בעל ורגל, דמשלמי נמי כופר אף על גב דשלא בכוונה הוא, ואין השור בקבלה. וי"ג תולה דשן הוא, דמתכוין להנאתו, בעבור אכילת הירק. ואף על פי שמצווה הוא קצת, ומיהו דומה לשן, מ"מ כיון דמייעד תורמים הוא. והתוס' (מד ע"ב, ד"ה הכא נמי) פירשו בשם רבינו שמשון, דלא גרסינן דברי רב לעיל. והקשו (מה ע"ב ד"ה החוש) על פי' רש"י, אין יכול להיות גבי מיכוך בכוונה, שהרי מתכוין להפלת כותל תחלונה, שהיתה שלא בכוונה, להיות מועד עליה מחמת נפילות הרגיעות שהיו בכוונה, דאי לא מצטרפי ג' כוי הוי כמו בנפילת רביעית. ומ"ש דשמועה דמחייב בכופר. הא לכ"ע אם פטור מכופר. ומה מועיל שהוא מועד כבר, ואפי' רב דפטר מכופר לפ פטר שלא משום דהוי שלא בכוונה, והשור אינו בקבלה. תירוץ לו הוי אם. ועוד הקשו, דתימא הוי שיהיה משונה בתפיל עלמו על בני אדם בכוונה. ולכך לריך דעבדה ג' פעמים, אחלר שעשה להנאתו יש אן, ומועד מתחילתו. וכן גבי מיכוך. ועל כן פירשו בתוס' (מד ע"ב, ד"ה הכא נמי) דלא בעינן ג' פעמים להעבדתה. וז"ל, ומועד להכא לענייני מיכוך, ולקמן לענייני ליפול על בני אדם בבורות. לאו דוקא מועד בשלשה פעמים, אלא כלומר בדבר שנעשה מועד מתחילתו, כגון שן ורגל. והא דפריך לקמן (מה ע"ב) כדמוקי לה למועד ליפול על בני אדם בבורות. אי הכי בר קטלא הוא. דייק מתניתין, דקתני משלם הכופר, ולא קתני מייב מיתה ומשלם הכופר, משמע דפטור הוא מן המיתה. ע"כ. ומדברי הרמב"ם (בפיה"מ שם) ילפה שבבר ממש כרש"י. והנה מה שהקשו "אין לפטרו כו'" נראה לי דלא לריך לירוץ כלל. דלא כל היכא דעשה שור מועד למיתת האדם. אלו נקרא מועד לעולם, אפילו בשלא בכוונה. דסוף סוף היה לו לבעלים לשומרו, רק שפטור מקבילה. דכמיתת הבעל כך מיתת השור, לרב ולרבה אף מכופר, מלימודא דקרא, כל זמן שהשור בקבלה הוי, ולשמואל דלא ס"ל הכי, ודריש להיפך, אם כופר לרגות כופר שלא בכוונה מייב, והלכתא כותיה, כדפי' לעיל. ומדלא, מדלמר רבה לעיל (מ"ג ע"ב) שור שהמית שלא בכוונה הוי משמע, דלא פליגי לן שמתחכך בכותל ולפ נפל על בני אדם בבורות. וא"כ ע"כ דפי' רש"י, דנגח ג' בכוונה, והכרעינן בלא כונה. וכן פסק הרמב"ם (ה' נ"מ פ"י ה"ג) וז"ל מועד שהמית שלא בכוונה, השור פטור מקבילה, והנפלים משלמים כופר. ועוד קשה לפי' הנה', דמפרש בשועד מתחילתה, מה לריך אם כופר לרגות, מאחר שאין הוא פשיטא דחייב. ומה שהמחייבים למה נקרא משונה. ל"ל דלא תמיה כלל, [ניון] שמפיל עלמו לבור בעבור לבילה יקר. ואין זה דרך השוורים. או שמתחכך כ"ש בחזוק בכותל עד שמפילו. ומה שפירשו לי הכי בר קטלא, דחייב מדלא קתני מייב מיתה. לכאור שמעינן בפרקין לעיל, דלפילו אם חייב בסקילה. ומנא לחידושא דכופר קתני. ועוד מאי לי הכי דקתמר. תקשי על מתניתין דקתני כופר, הא בר קטלא הוא. ועוד הוה לו למימר אי הכי חייב נמי בקטלא, ומדתקשה בר קטלא הוא, ומאי כפי' רש"י, כלומר, ואין בא לכלל הערמה. ומה שפירשו (מ"ח ע"ב, ד"ה החוש) לרש"י לא, [אלא] לריכים לירוץ על בני אדם בג' הרגיעות, דלא מייעדו בשלא בכוונה. ועיקא מורחים להפיל עלמו בבור לאחר הירק. ע"כ, ל"ל דבודאי לריך ולריך, מאחר שמשונה הוא, ולריך שיעשה מורחים. ל"ל דלא ס"ל דמשונה בדומה, כמו שלאם עבטיו אדם בבור, כך לריך להיות בג' רגיעות. דלל"ה לא ליהוי דומה כלל. ואין יראה מפי' הרמב"ם (בפיה"מ מד ע"ב). ומשום הכי ל"ל לפי' רש"י דמייב אף בכשוח הרגיעה. מה שאין כן לפי' התוי, לריך רשות הניזק, דהבירי דשן ממש הוא, וכן הרמב"ם (ה' נזקי ממון פ"י ה"י) כתב שמתוך פורות, משמע אפי' בר"ה, וכן עיקר. ומפיק תלמודא (מ"ח ע"ב) הא דנקט מגיו אן בו ס"ה אחר. אלא קורחא דמילתא קא נקיט. **3.** עי' לקמן מח ע"ב. עי' רמב"ם (נ"מ פ"י ה"י): היה מועד ליפול על בני אדם בבורות ורפה ירק בבור ונפל לבור בשבל הירק והיה שם אדם ומת, או שהיה מועד להתחכך בכתלים ומפילין על בני אדם ונתחכך בכותל להנאתו ונפל על האדם ומת מחמת תכוכו, השור פטור ממיתה לפי שלא נתכוון למיתת הנפלים מייבין בכופר שהרי זה מועד ליפול על בני אדם בבורות או להפיל עליהן הכתלים, ואיתקי יודע שלהנאתו נתחכך בשנתחכך לא לאחר שהפיל והמית. ועי' לחם משנה: כתב ה"ה ז"ל ופי' מועד שעשה כן שלש פעמים וכן עיקר וכן כפי' הפה. קשה מה נ"ל ללמדנו, פשיטא לל מועד שהי הוי. ועוד, מאי נתבר כפי' הפה, ל"ל דהא דקתמר הכא, מועד ליפול על בני אדם בבורות, לא הזכיר בני אדם שלא בכוונה, דבשלא הרגיעות לא מייעין שלא שיהיה מועד ועשה מה שהרכו להפיל עלמו בבור בשביל הירק, ע"כ דברי תוס'. וע"י זה אינו מוכיח בגמרא דמדקתה שם, ה"א בר קטלא הוא, משמע דהכין דהכא שלש פעמים ג' בני אדם ולכך מקשה דמתחילה מייב מיתה. והמתכן שתרן, דחזו ירקא, מסתמא לא הדר מהאי שלא דשני דשלא בכוונה הניח שם דחזו ירקא נפל לבור לכך כתב ה"ה ז"ל דעיקר הפירוש הוא דהרג שלש פעמים שלשה בני אדם כמו שעשה בתחלתה וכי ס"ג שלא כפירוש"י ז"ל דמוכח בפרק הפרה שלא כוותיה והוכיחה היא מ"ש. עוד שם בגמ': ונתחכך בכותל להנאתו הוי שן, ומועד מתחילתו. וכן גבי מיכוך. ועל מכוכו וכו'. בפרק שור שנגח ד' וכ' הקשו ולפכתי לרוחות ניכוו ופירש רש"י ז"ל ומיכך כתוב שלא בנגיחה דהוי גופו ממש ותירלו דקא חזיל ממנו וממנו ופי' רש"י ז"ל ממנו וממנו ע"י החיפתו וגלגולו כל שעה עד שמפילו למוכו כ"ש. וקשה על דבינו ז"ל למה לי הזכיר מזה כלל ומ' כללו במ"ש מתחת מכוכו הרבה פתם הדברים יותר מדאי. ועי' רמב"ם (נ"מ פ"י הי"ג), הוב"ד לעיל כו ע"ב הערה **1**.

שור באדם שעשה בו. שור קטן הסורג כשור גדול הסורג ◦להפ"ק דקי"ו (ויקרא כג) ב"שור או כשב כי יולד: אינו דין. שמייב בו שקילה על מיטון קטן כעל מלם גדול: שכן חייב. בנזקין מרבעה דבריס שהשור פטור מהן ונזק לו מהא דאמרת לעשות פירכא בדין שני שהוא ק"ו: **נגיחה** ד"נזקין. מעטריך לגרוס נזקין משום דדרשינן סיפיה דהאי קרא נזקין בהמניס (לעיל דף נ.). ה"כמשפט שור בשור וכן בפוף פרקין ג"לעניין שמירה משלה בנזקין דריס ד"מלא יעמדו על"ג ללא ישמרנו גבי מיתה כתיב: **והא תם הוא.** לא בעי למימר דממני' כר"י הגלילי דלמוקי שמואל ז' מתני' בהפרה (לקמן דף מח:) גבי היה לבניו פלגיו רב ושמואל מתני' כממן ועוד דרישא דמתני' דקתני ח' מועד המשלם כופר ומס פטור מן הכופר לא אתיא כר"י הגלילי ומה פלוגתא הוא שיין בזה דהוו פליגי רב ושמואל מתני' כממן ועוד דרישא דמתני' דקתני ט' מועד המשלם כופר ומס פטור מן הכופר לא אתיא כר"י הגלילי והא אמרת במועד החמור תחמיר בתם לקמן במועד ועוד אם אמרת באיש ואשה שבן חייבין במצות תאמר בבן ובת שפטורין מן המצות ת"ל ח' או בן יגח או בת יגח נגיחה ט' בתם נגיחה במועד נגיחה למיתה נגיחה לנזקין: **מתני'** י'שור שהיה מתחכך בכותל ונפל' על האדם נתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם לבנעני' והרג בן ישראל לנפלים והרג בן קיימא פטור: **גמ'** אמר שמואל ב'פטור ממיתה וחייב בכופר ורב אמר פטור מזה ומזה ואמאי הא תם הוא ג' כדאמר רב ד'במועד ליפול על בני אדם בבורות הכא נמי במועד להתחכך על בני אדם בכתלים אי הכי בר קטלא הוא בשלמא התם ה'דחזא ירוקא ונפל אלא הכא מאי איכא למימר הכא נמי במתחכך בכותל להנאתו ומנא ידעינן ה'דבתר דנפל' קא מתחכך ביה ואכתי

שור באדם שעשה בו קטנים כגדולים אינו דין שחייב ע"ל הקטנים כגדולים לא אם אמרת אדם באדם שכן חייב בארבעה דברים תאמר בשור שאינו חייב בד' דברים ת"ל ז' או בן יגח או בת יגח לחייב על הקטנים כגדולים ואין לי אלא במועד בתם מנין (ו) דין הוא הואיל וחייב באיש ואשה וחייב בבן ובת מה כשחייב באיש ואשה לא חלקת בו בין תם למועד אף כשחייב בבן ובת לא תחלוק בו בין תם למועד ועוד קל וחומר מה איש ואשה שבן הורע כחם בנזקין לא חלקת בו בין תם למועד בן ובת שיפה כחם בנזקין אינו דין שלא תחלוק בהן בין תם למועד אמרת וכי דנין קל מחמור להחמיר עליו אם החמיר במועד החמור תחמיר בתם לקל ועוד אם אמרת באיש ואשה שבן חייבין במצות תאמר בבן ובת שפטורין מן המצות ת"ל ח' או בן יגח או בת יגח נגיחה ט' בתם נגיחה במועד נגיחה למיתה נגיחה לנזקין: **מתני'** י'שור שהיה מתחכך בכותל ונפל' על האדם נתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם לבנעני' והרג בן ישראל לנפלים והרג בן קיימא פטור: **גמ'** אמר שמואל ב'פטור ממיתה וחייב בכופר ורב אמר פטור מזה ומזה ואמאי הא תם הוא ג' כדאמר רב ד'במועד ליפול על בני אדם בבורות הכא נמי במועד להתחכך על בני אדם בכתלים אי הכי בר קטלא הוא בשלמא התם ה'דחזא ירוקא ונפל אלא הכא מאי איכא למימר הכא נמי במתחכך בכותל להנאתו ומנא ידעינן ה'דבתר דנפל' קא מתחכך ביה ואכתי

וכי דנין ק"ו מחמור. פ"ה להן פירכא לאין רשמון דבדין שני דק"ו לתיס ואפס שהורע כחן בנזקין לא דנין קל ממחמור לפסיפא מי לא תיס כתיב ומה כאן בנזקין (ויקרא כג.). ה"כמשפט שור בשור וכן בפוף (לעיל דף נ.). ה"כמשפט שור בשור וכן בפוף פרקין ג"לעניין שמירה משלה בנזקין דריס ד"מלא יעמדו על"ג ללא ישמרנו גבי מיתה כתיב: **והא תם הוא.** לא בעי למימר דממני' כר"י הגלילי דלמוקי שמואל ז' מתני' בהפרה (לקמן דף מח:) גבי היה לבניו פלגיו רב ושמואל מתני' כממן ועוד דרישא דמתני' דקתני ח' מועד המשלם כופר ומס פטור מן הכופר לא אתיא כר"י הגלילי ומה פלוגתא הוא שיין בזה דהוו פליגי רב ושמואל מתני' כממן ועוד דרישא דמתני' דקתני ט' מועד המשלם כופר ומס פטור מן הכופר לא אתיא כר"י הגלילי והא אמרת במועד החמור תחמיר בתם לקמן במועד ועוד אם אמרת באיש ואשה שבן חייבין במצות תאמר בבן ובת שפטורין מן המצות ת"ל ח' או בן יגח או בת יגח נגיחה ט' בתם נגיחה במועד נגיחה למיתה נגיחה לנזקין: **מתני'** י'שור שהיה מתחכך בכותל ונפל' על האדם נתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם לבנעני' והרג בן ישראל לנפלים והרג בן קיימא פטור: **גמ'** אמר שמואל ב'פטור ממיתה וחייב בכופר ורב אמר פטור מזה ומזה ואמאי הא תם הוא ג' כדאמר רב ד'במועד ליפול על בני אדם בבורות הכא נמי במועד להתחכך על בני אדם בכתלים אי הכי בר קטלא הוא בשלמא התם ה'דחזא ירוקא ונפל אלא הכא מאי איכא למימר הכא נמי במתחכך בכותל להנאתו ומנא ידעינן ה'דבתר דנפל' קא מתחכך ביה ואכתי

מ"מ במתכוין להפילו ונפל על האדם ממעט ליה שמיירי: **הכא** נמי במתחכך ה'להנאתו. תימה להכא אמר רב דפטור מזה ומזה ולקמן בהפרה (לקמן דף מח:) מוקי לה רב מתניתין דקתני מלם הכופר במועד ליפול על בני אדם בבורות ומזק ירוקא ומיבעי ליה מהו לחלוק בין מועד לתם ומסיק דמיירי בשהיה מתכוין להפילו ונפל על האדם ומשמע דאי לא הוה מתכוין להפילו אפילו מזק ירוקא פטור מן הכופר וקשה לרב דאמר בפרק שור שנגח (לעיל דף כב:) גבי שן בכותל [שלא בכוונה] דהוי כמתכוין ליזוק ומשלם חצי נזק ואפילו הכי לא חשיב ליה מתכוין להפיל הכותל על האדם ופטור מן הכופר וי"ל דהתם שאני דלא הוי מזק ירוקא ועוד דלא הוי מועד לשלם כופר ומיהו קשה לרב דאמר בפרק שור שנגח (לעיל דף מב.) גבי שור שנגח את הפרה ונפלו שניהם לבור דמשלם חצי נזק ולא חשיב ליה מתכוין להמית את הפרה ואפילו הכי לא חשיב ליה מתכוין להפיל הבור על הפרה ופטור מן הכופר ויש לומר דהתם שאני דלא הוי מזק ירוקא ועוד דלא הוי מועד לשלם כופר ומיהו קשה לרב דאמר בפרק שור שנגח (לעיל דף מב.) גבי שור שנגח את הפרה ונפלו שניהם לבור דמשלם חצי נזק ולא חשיב ליה מתכוין להפיל הבור על הפרה ופטור מן הכופר וי"ל

הוה ליה פלגא ופלגא וספק נפשות לחקל. תימה למ"ד [א] התראת ספק לא שמיה התראה גבי טעמא דספק נפשות לחקל פטריגן ליה מהאי טעמא גבי שמיה התראה לפילו ס"ל לספיקא לחומרא ומי גבי למ"ד שמיה התראה היכי פטריגן ליה מהאי טעמא הכא אם נמצא שנגחל הרג הא מחייבין ליה בהכי את זה ומזר והכה את זה [ב] מע"ג דספק הוא ונגוחי שמעו לו אלו תומיי וי"ל דשמיי התם דיודע בבירור דיצא לידי מיסוך ודלמ אם יוחיר לו אם יכה את מיהם משום הכי שמיה התראה אבל הכא כשורק אבן גבי גבי אינו יודע שיצא לידי מיסוך ודלמ שמין יודע את מי יכה: **כל** קבוע במחצה על מחצה דמי. מהכא נפקא לכל דוכתי לחיוביה בפ"ק דכתובות (דף טו.) ותימה לר' שמעון קבוע מנא ליה ואין לומר הכא לחומיק בערכין [ג] (דף ו) ובהמניח בערכין (סנהדרין דף עט.). לר' שמעון ליף ה[ד] נתיה ואייתר ליה [ה] ולחד לו לקבוע לחכמי לחמן דבי חזקיה [ו] הקא מנא ליה לכל קבוע כו' ועוד כיון דפטור ר"ש לפילו אחד מכ' שיעמוד לפלוני אני מכיון [ז] לח שייך למדלים בלל וי"ל דלר' שמעון בכולן ישנחל וכעני אחד ומחר לאומו שעומד עם אני מכיון דפטור מטעם קבוע מוחרב לו לכהאי גוונא כולן ישנחל חייב: **שור** שור שבעה בו'. תד לגופיה ופיש לחמיי: **שור השה.** [ז] מסנרין לעיל (ע"ש) מסום לחמרינן גבי שמיה התראה לגבי מכור [ח] כי יגח נגיחה למיכה נגיחה לנזקין ובנזקין כתיב [ט] שור דוקא לכך מסנרין ריבוי [י].

ואבתי צרורות נינהו אמר רב מרי בריה דרב כהנא [יא] דקאזיל מיניה מינה. תניא כוותיה דשמואל ותיובתא דרב [יב] יש חייב במיתה ובכופר ויש חייב בכופר ופטור ממיתה ויש חייב במיתה ופטור מן הכופר ויש פטור מזה ומזה הא כיצד מועד בכוונה חייב במיתה ובכופר מועד שלא בכוונה חייב בכופר ופטור ממיתה תם בכוונה חייב במיתה ופטור מכופר תם שלא בכוונה פטור מזה ומזה והנזקין שלא בכוונה ר' יהודה [יג] מחייב ור' שמעון פוטר מאי מעמא דרבי יהודה יליף מכופרו מה כופרו שלא בכוונה חייב אף הנזקין נמי שלא בכוונה חייב ורבי שמעון יליף מקטליה דשור מה קטליה שלא בכוונה פטור אף נזקין שלא בכוונה פטור ור' יהודה נמי נילף מקטליה דנין תשלומין מתשלומין ואין דנין תשלומין ממיתה ור' שמעון נמי נילף מכופרו דנין חיוביה דשור מחיוביה דשור לאפוקי כופר דחיוביה דבעלים הוא: נתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם [וכו'] פטור: [יד] הא נתכוין להרוג את זה והרג את זה חייב מתניתין דלא כר' שמעון דתניא ר' שמעון אומר אפילו נתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור מ"ט דרבי שמעון דאמר קרא [טו] השור יסקל וגם בעליו יומת [טז] במיתת בעלים כך מיתת השור מה בעלים עד דמיכוין ליה אף שור נמי עד דמיכוין ליה ובעלים גופייהו מנלן [יז] דאמר קרא [יח] וארב לו וקם עליו [יט] עד שיתכוין לו וארב לו מאי עבדי ליה אמרי דבי רבי ינאי [כ] פרט לזורק אבן לגו [כא] היכי דמי אילימא דאיכא תשעה כנענים וחד ישראל ביניהם תיפוק ליה דרובא כנענים נינהו אי נמי פלגא ופלגא [כב] ספק נפשות להקל לא צריכא דאיכא תשעה ישראלים וחד כנעני דאע"ג דרובא ישראלים נינהו כיון דאיכא חדא כנעני ביניהו הוי ליה קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי וספק נפשות להקל: **מתני'** [כג] השור האשה שור היתומים שור האפוטרופוס שור המדבר שור הגר שמת ואין לו יורשין הרי אלו חייבין מיתה ר' יהודה אומר שור המדבר שור ההקדש שור הגר שמת [כד] פטורין מן המיתה לפי שאין להם בעלים: **גמ'** ת"ר [כה] שור שור שבעה להביא שור האשה שור היתומים שור האפוטרופוס שור המדבר שור ההקדש שור הגר שמת ואין לו יורשין ר' יהודה אומר שור המדבר שור ההקדש שור הגר שמת ואין לו יורשין פטורין מן המיתה לפי שאין להם בעלים. אמר רב הונא פוטר היה רבי יהודה אפילו מן הקדיש נגח ולבסוף הפקיר ממאי מדקתני תרתי שור המדבר ושור הגר שמת ואין לו יורשין שור הגר שמת מאי מיתה דכיון דאין לו יורשין הוה ליה שור הפקר היינו שור המדבר היינו שור הגר שמת ואין לו יורשין אלא לאו הא קמשמע לן דאפילו נגח ולבסוף הקדיש הפקיר שמע מינה [כו] תניא נמי הכי יתר על כן אמר ר' יהודה אפילו נגח ולבסוף הקדיש הפקיר פטור שנאמר [כז] והועד בבעליו והמית וגו' עד שתהא מיתה והעמדה בדין שוין כאחד וגמר דין לא בעינן והא השור יסקל גמר דין הוא אלא אימא עד שתהא מיתה והעמדה בדין וגמר דין שוין כאחד: **מתני'** [כח] שור שהוא יוצא ליסקל והקדישו בעליו אינו מוקדש שחטו בשרו אסור ואם עד שלא נגמר דינו הקדישו בעליו מוקדש ואם שחטו בשרו מותר. [כט] מסרו לשומר חנם ולשואל לנושא שכר ולשוכר נכנסו תחת הבעלים מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק: **גמ'** [ל] תנו רבנן [לא] **מסרו** לשומר חנם ולשואל לנושא שכר ולשוכר נכנסו תחת הבעלים והעמדה בדין כמ' ומיתייב קטלא: [לב]

מכור

יושת עליו ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו: או בן יגח או בת יגח [לג] או עבד יגח [לד] או שפחה יגח [לה] השור יסקל ובעליו יומתו [לו] אם כפר עליו יושת עליו ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו: או בן יגח או בת יגח כמשפט הזה יעשה לו: אם עבד יגח השור או אמה יכפר ישלשים שקלים יתן לאדוניו והשור יסקל: [שמות כא, כח-לב] ד) ושקטנו הערה בין הכפיה ובין גאל הדם על המשפטים האלה: והצילו העדה את הרוצח מיד גאל הדם והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדל אשר משח אתו בשמן

ד) ואם אמון יהיה נתחה נפש תחת נפשו: [שמות כא, כג] ו) וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענוש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפללים: [שמות כא, כב]

ה) או בן יגח או בת יגח כמשפט הזה יעשה לו: [שמות כא, לא] בתוס' ס"ו ליתא תיבות 'כי יגח'. ז) וכי יגף איש שור את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה לחפשי תחת עינו: [שמות כא, כו]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [ומ"ש מ"מ מכלי מקץ ממון הלכה ו:]. ב) מ"ב, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. ג) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. ד) מ"ב סמ"ע סי' ש"ץ סמ"ק ס"ק ב:. ה) ב"ח ח"מ סי' ש"ץ, מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. ו) [ומ"ש מ"מ מכלי מקץ ממון הלכה ו:]. ז) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. ח) מ"ב סמ"ע סי' ש"ץ סמ"ק ס"ק ב:. ט) ב"ח ח"מ סי' ש"ץ, מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. י) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. יא) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. יב) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. יג) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. יד) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. טו) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. טז) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. יז) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. יח) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. יט) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. כ) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. כא) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. כב) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. כג) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. כד) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. כה) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. כו) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. כז) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. כח) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. כט) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. ל) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. לא) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. לב) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. לג) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. לד) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. לה) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:. לו) ח"מ מ"ו, מ"ש מהלכות נזקי ממון הלכה ו ממג סמ:.

עין משפט נר מצוה

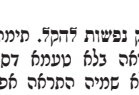

ליקוטי רש"י

ואבתי צרורות נינהו. לכל מה שהוזק כאן ולא גופו קרי צרורות [לעיל יז:]. **דקאזיל מיניה מינה.** תוס' ז"ל שאם שבר בקיבה נמי [לעיל יח:]. שהוקר כל שבח [ב"ק פא.]. השור יסקל וגם בעליו יומת. לפלי בעליו יומת קרא יתירא לגר דרשת ר"ש דאינו בכלל קטלא כדמפרש טעמא בגמ' (סנהדרין דף טו.) [סנהדרין ב:]. **דאמר קרא וארב לו.** קלא יתירא הוא ככתוב כי היה לים שוא לנקעו וקם עליו [סנהדרין עט:]. **עד שיתכוין לו.** פרט למתכוין להרוג את זה והרג את זה [בחובות טו:]. **ורבנן וכו' מאי עבדי ליה.** היכי דרכי ליה. **פרט לזורק אבן לגו.** לתוך חבורה של בני אדם כותים וישראלים אבל מתכוין ליהרוג ישראל ונמלכו והרג את אחד מהם אינו נהרג [סנהדרין שם]. לתוך חבורה של בני אדם כנענים וישראלים אבל בני ישראלים מועטין ומתכוין להרוג [שם] זה והרג [שם] זה והכהו זו וקבל התראה ונפלה הכאתה על מכוין מיב [בחובות שם]. **תיפוק ליה דרובא כנענים נינהו.** ונמה לי קרקן. **אי נמי פלגא ופלגא.** נמה לי קרקן למפטריה הא כיון דמלי למימר לכותים קן מתניתא קיל לך למפטריה מספק דספק נפשות להקל מהכלל דספק ממונות (יומא דף פד:) [סנהדרין שם]. **מכאן** מיתה דיקטלים, הני ליה קבוע וכו'. ומשמיעינן הלי קרקן לכל קבוע במאכל על מאכל דמי וכתוכה שם]. ומשמיעינן קרקן לשור מסום לסוס ליה כותי קבוע בייניהם וילפינן מהאי קרקן לכל קבוע לא פחות מלהיות נדון במאכל על מאכל והוי ספק נפשות להקל ומהכא נפקא לן דאפילו דוכתי דכל קבוע כמאכל על מאכל דמי והא ליכא למילף מיניה כדיוקא דמי דהא מהיכא מיתי לן דילמא הלי דפטור ליה להאי מסוס דספק נפשות להקל ולא מסוס דספק נפשות ליה כדיוקא אלא מהכא לפי שנאמר והועד בבעליו והמית. דמשמע שיהא לו בעל מעמד העדאה ועד שתא נגמר דינו [לקמן צח:]. שור שהמית. את המת ומכרו עד שלא נגמר דינו [לעיל יג:].

הגהות הב"ח

(ב) רש"י ד"ה ומזקן שור שהזיק שלא: (ג) תוס' ד"ה שור השה בפרק מרובה מיומת (סנהדרין) סו ע"ש [תוד"ה ור' יהודה]:

גליון הש"ם

גמ' דקאזיל מיניה מיניה. לעיל יח ע"ש: מתני' פטורין מן המיתה. עיין תוספות מכ"מ ס"ה סי' ק"ד:

הגהות וציונים

ב) [צ"ל השור] (גליון). ג) כבכת"י ודפוה"י. ד) כבכת"י למיפטריה הא ספק נפשות אחר ושפשו העדה והצילו העדה: ה) הד"א עם ההיבור הבא (מהרש"ל ויעב"ץ). וכ"ה בכת"י:

תורה אור השלם

א) וְאִם שׁוֹר נ�גָף הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ הֵמִית אִישׁ או אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת: [שמות כא, לו]

ב) וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שֹׁנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וָמֵת וְנָס אֶל אַחַת הֶעָרִים הָאֵל: [דברים יט, יא]

ג) וְכִי יִגַּח שׁוֹר אֶת אִישׁ או אֶת אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי: וְאִם שׁוֹר נגָף הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ או אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת: אִם כֹּפֶר

ועוד הרי זה צרורות [ואין כופר כתוב אלא בנגיחה דהוי גופו ממש]. אמר רב מרי בנו דרב כהנא [מדובר שהשור] המשיך לדחוף את הכותל, [ולכן דחפו כאשר הוא פגע באדם, ולא עף באויר].

ישנם ברייתא שלומד כמו שמואל והיא פירכה על רב, [וזה לשון הברייתא] יש חייב במיתה ובכופר, ויש חייב בכופר ופטור ממיתה, ויש חייב במיתה ופטור מן הכופר, ויש פטור מזה ומזה. כיצד. מועד בכוונה, חייב במיתה ובכופר. מועד שלא בכוונה, חייב בכופר ופטור ממיתה. תם בכוונה, חייב במיתה ופטור מכופר. תם שלא בכוונה, פטור מזה ומזה.

והנזקין שלא בכוונה, ר' יהודה מחייב[1], ור' שמעון פוטר. מהו טעמו של רבי יהודה. הוא לומד מכופר, מה כופרו שלא בכוונה חייב, אף הנזקין נמי שלא בכוונה חייב. ורבי שמעון לומדים מהריגתו של שור, מה הרגיתו שלא בכוונה פטור, אף נזקין שלא בכוונה פטור. ור' יהודה נמי שילמד מהריגתו. לומדים תשלומין מתשלומין, ולא לומדים תשלומין ממיתה. ור' שמעון נמי שילמד מכופר שלו. דנין חיובו של השור [תשלומי נזקיו מחמת הבור באים] מחיובו של השור [שהורגים ואתו], להוציא כופר שהוא חיוב של הבעלים הוא [לכפרת נפשו].

נתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם [וכו'], פטור. הרי [מדויק מלשון זו שאם] נתכוין להרוג את זה והרג את זה, חייב[2], [אם כן רואים שה]משנה שלנו לא [לומד] כמו רבי שמעון, שלמדנו, ר' שמעון אומר, אפילו נתכוין להרוג את זה והרג את זה, פטור. מה טעמו של רבי שמעון, שנאמר בפסוק "השור יסקל וגם בעליו יומת", כמיתת בעלים כך מיתת השור, מה בעלים עד דמיכוין לו [לאדם זה], אף שור נמי [אינו נסקל] עד [שהורג כאשר] התכוין לו [לאדם זו].

ובעלים עצמם מאיפה [רבי שמעון] לומד [שאינו חייב מיתה כאשר התכוין לאדם א' והרג בן אדם אחר]. שנאמר בפסוק "וארב לו וקם עליו", עד שיתכוין לו[3]. ורבנן [החולקים על ר"ש ולומדים שאפילו אם התכוין לאדם א' והרג בן אדם אחר דחייב מיתה], זה [שנאמר] "וארב לו" מה עושים איתו [פי': איך לומדים אותו]. אמרו בבית מדרש של רבי ינאי [פסוק זה] ממעט זורק אבן לתוך [חבורת אנשים, והרג, שהוא פטור מחיוב מיתה]. איך מדובר. אם תאמר שיש תשעה כנענים וישראל אחד ביניהם, שתלמד [לפטור אותו ממיתה] משום שהם רוב כנענים. או [מדובר בחבורה שהיא] חצי [גוים] חצי [יהודים, גם בזה לא צריכים פסוק, שהרי] ספק נפשות להקל [שנאמר ושפטו העדה והצילו העדה]. לא [מדובר בא' מהציורים האלה אלא], צריך [להעמיד את זה בחבורה] שיש תשעה ישראלים וכנעני אחד, ואע"ג שהם רוב ישראלים [לומדים מהספוק], כיון שיש כנעני אחד ביניהם, הוא קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, וספק נפשות להקל[4].

מתני'. שור של אשה[5], או שור של יתומים [שאין להם אפוטרופוס, או] שור של האפוטרופוס [פי': שור של יתומים שיש להם אפוטרופוס, והוא אחראי לשמור על שור היתומים, או] שור המדבר [פי': של הפקר, או] שור של הקדש, [או] שור של גר שמת ואין לו יורשין [פי': שור של א' מאלה שהרג], הרי אלו חייבין מיתה. ר' יהודה אומר, שור המדבר, שור ההקדש, שור הגר שמת, פטורין מן המיתה, לפי שאין להם בעלים.

גמ'. הרבנים למדו, שור שור [כתוב] שבעה [פעמים בפרשה], להביא [ז' מיני שור שחייבים מיתה כאשר הורגים והם:] שור של אשה [ואין לדייק "בעל השור" לשון זכר], שור של יתומים, שור של אפוטרופוס, שור של מדבר, שור של הקדש, שור של גר שמת ואין לו יורשין. ר' יהודה אומר, שור המדבר, שור ההקדש, שור הגר שמת ואין לו יורשין, פטורין מן המיתה, לפי שאין להם בעלים.

אמר רב הונא, רבי יהודה פוטר אפילו נגח ולבסוף הקדיש[6], [או] נגח ולבסוף הפקיר. מאיפה [אנו יודעים זאת]. מזה שכתוב שני [מקרים של שור הפקר], שור המדבר, או שור הגר שמת ואין לו יורשין. שור הגר שמת מהו. כיון שאין לו יורשין, הוא שור הפקר, דינו כמו שור המדבר. אלא לא, לומדים מזה [אע"ג דנגח בחיי הגר ומת והוי לו הפקר פטור מסקילה], שאפילו נגח ולבסוף הקדיש, [או] נגח ולבסוף הפקיר.

וכן למדנו, יתר על כן אמר ר' יהודה, אפילו נגח ולבסוף הקדיש, [או] נגח ולבסוף הפקיר, פטור, שנאמר "והועד בבעליו וכו' והמית וגו'" [פי': מש"כ והועד בבעליו היינו בבית דין, שהרי אין העדאה אלא בבית דין], עד שתהא מיתה והעמדה בדין שוים כאחד. ו[כי] לא צריכים גמר דין. והרי "השור יסקל" הוא גמר הדין. אלא נאמר, עד שתהא מיתה והעמדה בדין וגמר דין שוים כאחד.

מתני'. שור שהוא יוצא ליסקל והקדישו בעליו, אינו מוקדש, שחטו, בשרו אסור, ואם טרם שנגמר דינו [אם] הקדישו בעליו, מוקדש, ואם שחטו, בשרו מותר. [מכאן מתחיל חלק חדש של משנה שאין לו קשר בתחילת המשנה] מסרו לשומר חנם או לשואל, [או ל] לנושא שכר או לשוכר, [טרם שנגח] נכנסו תחת הבעלים [פי': שמתחייבים בנזקיו כבעלים], מועד, משלם נזק שלם, ותם, משלם חצי נזק[8].

גמ'. הרבנים למדו, שור שהמית, טרם שנגמר דינו, [אם] מכרו,

---

1. ע' רמב"ם (מ"מ פי"ג ה"י): שור שנתכוון להמית ונגח את האדם וף על פי שאם המיתו פטור כמו שנתבאר אם אינו ממיתו, ואם אם הוא ממנו מלוי נזק מגופו ואם מועד נזק שלם. ע' הלכה למשה: פסק רבינו כרבי יהודה דמחייב בנזיקין אלא בכוונה ולא כרבי שמעון דפוטר שם, מטום דל"י וס"ס הלכה כר"י, כמ"ש הרב המגיד. ולפ"ז גב דל"י ליף האם מכופר שחייב לפי' אלא בכוונה וכופר אינו חייב בשם כמ"ש רבינו ז"ל בפרק הקומס, מכל מקום כיון דגלמד דחייב בנזיקין, אין חילוק בין אם למועד, דלא מצינו שחייב בכמוב בשם אלא במקום שחייב במועד, כמ"ש הטום' (דף מב) יבו"ם, וכמ"ש לעיל (פ"ו ה"ג) לגבי כתב רבינו ז"ל דין זה. ועי' שו"ע (חו"מ סי' שם ס"ק), הוב"ד לעיל לג ע"א הערה 6. **2.** ע' רמב"ם (מ"מ פ"י ה"ט), הוב"ד לעיל מד ע"א הערה 2. **3.** ע' רמב"ם (רוצח ושמירת הנפש פ"ד ס"ב): המתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה בית דין ומן המשלומין ומן הגלות, לפי שאין ערי מקלט קולטות אותו כמו שיתבאר, לפיכך הזורק אבן לתוך עדה מישראל והרג אחד מהן פטור ממיתה בית דין. [לפ"ד] המתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה ב"ד. ול"ל כר"ש הוא זה ואין הלכה כרבי שמעון. ע' כס"מ: ע' קהלדין (דף עט) מתכוין להרוג את זה והרג את זה חייב ור"ש פוטר. מאי טעמא דר"ש, אמר קרא וארב לו וקם עליו, עד שיתכוין לו. ורבנן אמרי דבי ר' ינאי פרט לזורק אבן גגו. ופירש"י: לתוך חצרו בני אדם עכו"ם וישראלים, אבל מתכוין ליהרג אחד מהן והרג את חבירו, לא נא קרא למעוטי. ועי"ש דטעם רבינו אלם פסק מתכוין לזה והרג את זה פטור ממיתה ומשלומין מתוך דבי מזקיק, ולפיכך רבינו פסק כמותו. ומעתה נתייצב מה שהשיג הרלב"ד על רבינו למה פסק כר"ש. אבל קשה מ"ש רבינו הזורק אבן לתוך עדה מישראל וכו', והא אם אלינא דמאן דאמר מתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור אמרינן קמי רחמנא ואמרו לאו מיניידו או דכתיב רחמנא ונעמא שמעון, פטור. עד שיאמר "לפלוני אני מתכוין", ול"ל למה כתב רבינו הזורק לתוך עדה מישראל פטור הא בהני גווני פטור. לכן נ"ל שפסק כרבנן, וטעמא דזורק אבן גגו פטור, משום דלא שייך בית המלמה. ולפפוקי ממ"ש רמ"י (כתובות דף ע"ו) והייט דנקט רבינו לתוך עדה מישראל, לומר דאפילו כולם ישראלים פטור, מטעמא דאמרן. ולפ"ז גב דליתנא דנקט רבינו המתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור, הוי ליתנא דר"ש, אין בכך כלום לר"ש הוי מטעם אחר, ולדידן הוי מטעמא אחרינא. ע' לח"מ ומגן אמהל לעיל מד ע"א הערה 2. **4.** יש לדעת שכל הסלכה של קנוס במחלה על מחלה לומדים מספוק זה. והם: יומא פד ע"ב בענין הלנת נפשות, שאם יש ט' גויס ויהודי א', וא' יש ספק נפשות, ולא יודעים אם הוא יהודי או גוי, מחללים אמת עליו. כתובות טו ע"א וקידושין עג ע"א בענין שאם שהעבירה ולא יודעים אם מגוי או יהודי. קהלדין עט ע"א בענין ממ' ר"ש ותכמיס, זבחים עג ע"ב בענין קרבן. מולין לא ע"א בענין שבר (והוא בשו"ע יו"ד סי' קי ס"ג, וכן סי' קיד ס"י, שאב ס"ג, שם ס"י ו סי"ח, חו"מ רפ סי"ב, רלב ס"י). ועי' רמ"א יו"ד סי' ס"ג, וכן סי' קיב ס"ג שכל הקנוס" הוא הן להקל והן להממיר. והיכי הקוגיא שלנו היא להקל, והקוגיא של מולין היא להממיר. **5.** ע' רמב"ם (מ"מ פי"ו ה"ו), הוב"ד לעיל מ ע"א הערה 3. **6.** ע' רמב"ם (מ"מ פי"ג ה"ט): שור שהמית את האדם והקדישו בעליו אינו קדוש, וכן אם הפקירו אינו מופקר, מכרו אינו מכור, מחזירו שומר לבעליו אינה חוזרת, שאנו בשרו בשור מפור כהייתה. כמה דברים למודים אחר שנגמר דינו לקהלה, אבל עד שלא נגמר דינו לקהלה אם הקדישו בעליו הרי זה קדוש ואם הפקירו הרי זה מופקר ואם מכרו מכור מחזירו שומר לבעליו הרי זה מוחזר ואם קדש ואמנו הרי זה מותר בהנאתו. ועי' קלח"מ (פ' תו קל"ם) שמביא על דברי הרמב"ם הלכה יג: שור שנסקל שהוזמו עדיו כל הקודם בו זכה שהרי משנגמר דינו הפקירוהו בעליו. והקשה הקלח"מ, מאי מהני הפקר בעליו כיון דלכאר כתב להפקירו אינו הפקר, אלא נראה ל' לתיקוני הגמה, בעלים יש לו, ואפ"ה הפקירו אינו מופקר ומשום דלא עדיף מדבר שאינו ברשותו, דאע"ג דאלו הוא, אינו ברשותו להקדישו ולהפקירו וכמ"ש בסימן רי"ג (סעיף ז' ומ"ש קל"ד) ע"ש, אבל בהוזמו עדיו, נתפקע יש לו בעלים והיתה ברשותו להפקירו. **7.** בכתי"ש טופ "שו". **8.** ע' שו"ע (חו"מ סי' שפ ס"ח), הוב"ד לעיל יג ע"ב הערה 7.

מכור [לחרישה [1]. אם] הקדישו, מוקדש [ואם נהנה ממנו מעל. אם] שחטו, בשרו מותר. [אם] החזירו שומר לבית בעליו, מוחזר [אע"ג שהב"ד יקחו אותהשומר פטור שהרי כשהחזירו הוא שור מעולה. פי' בכל אלה אפילו לרבנן שלא דורשים כר"ש "בבעליו" שצריך שיהיה מיתה והעמדה בדין כא', וחייב השור סקילה. אבל] משנגמר דינו, [אם] מכרו, אינו מכור [2]. [אם] הקדישו, אינו מוקדש [שכן אינו ברשותו להקדיש. אם] שחטו, בשרו אסור. [אם] החזירו שומר לבית בעליו, אינו מוחזר. ר' יעקב אומר, אף משנגמר דינו, החזירו שומר לבעליו, מוחזר.

נאמר שחולקים [רבי יעקב וחכמים] בזה, שהרבנן סוברים, אין אומרים באיסורי הנאה "הרי שלך לפניך" [ויש שינוי הלכתי גם היום בגזל חמץ ועבר פסח, והחזירו, אז מאחר ואין אומרים "הרי שלך לפניך", לא נחשב שהוא החזיר את הגזילה, וחייב לו שויותו משעה שגזלו]. ורבי יעקב סבר, אומרים באיסורי הנאה "הרי שלך לפניך" [3].

אמר רבה, לפי כולם, אומרים באיסורי הנאה "הרי שלך לפניך", שלולא זה, שיחלקו לענין חמץ בפסח [והרי לקמן דף צח ע"ב אפילו לרבנן אומרים הרי שלך לפניך בחמץ שעבר פסח]. אלא כאן חולקים בהלכה אם גומרים דינו של שור שלא בפניו, דרבנן סוברים, אין גומרים דינו של שור אלא בפניו [4], שאמר לו, אם היית מחזיר לי אותו, הייתי מבריח אותו לאגם, עכשיו שהתפשת שורי ביד מי שאינני יכול לעשות איתו דין. ור' יעקב סובר, גומרים דינו של שור שלא בפניו, שאמר לו [השומר], סוף סוף היו גומרים את דינו [והוה הזיק ממילא ולא בידים]. מה טעמו של הרבנן. [נאמר] "השור יסקל וגם בעליו יומת", [ודורשים] כמיתת הבעלים כך מיתת השור, מה בעלים בפניהם [שנאמר "עמדו לפני העדה למשפט"], אף שור בפניו. ור' יעקב. זה מובן בעלים שכן הם בני טענה, אבל שור [וכי] הוא בן טענה.

מסרו לשומר חנם ולשואל כו' [5]. הרבנים למדו, ארבעה נכנסו תחת הבעלים, ואלו הן, שומר חנם והשואל, נושא שכר והשוכר, הרגו, תמין, נהרגין ופטורין מן הכופר, מועדין, נהרגין ומשלמין את הכופר, וחייבין להחזיר דמי שור לבעליו, חוץ משומר חנם. אמרו [התלמידים בבית המדרש], איך מדובר. אם [מדובר שהשומר] שמרו [לשור], כולם פטורים [מדמי השור חוץ משואל שהרי זה אונס]. ואם לא שמרו, אפילו שומר חנם חייב. אמרו [התלמידים בבית המדרש], במה מדובר כאן, ששמרו שמירה פחותה [דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה] ולא שמרו שמירה מעולה, שומר חנם כלתה לו שמירתו [פי': אין עליו להתחזק בשמירתו ודי בכך ולאו פשיעה היא, הלכך לגבי בעלים פטור מדמי שור, אבל] באלה [אחרים] לא כלתה שמירתן [שחייבין היו להתחזק בשמירתו שיהא שמור לבעליו ופשיעה היא כמו גניבה ואבידה].

אמרו, כמו מי זה [שאמר מועד מספיק לו בשמירה פחותה, ולכן כתוב משלמים כופר, שאע"פ שזה מספיק לענין שומרים, עכ"ז צריך כפרה]. אם כרבי מאיר,

---

1. פירוש, שאם מכרו או הלוקח מינו צריך לשלם למוכר (קוק"ס ב"ק פות טט). **2.** עי' רמב"ם גז"מ פי"ח ה"ט, סוב"ד לעיל ט ע"ב הערה 14. **3.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שפ ס"ק ס"ב): גזל בהמה והזקינה, או בהמה כחש שאינו יכול לחזור כגון מלפיים שאין להם רפואות מעלה, או גזל מטבע ונפסל או פסלו המלך, ויש לומרים דמטבע לפילו פסלה המלך אומר לו הרי שלך לפניך, או גזל פירות והרקיבו כולם, או גזל יין והחמיץ, הרי זה כמו גזל כלי ושברו, ומשלם כשעת הגזילה. אבל אם גזל בהמות וכחשו כחש שאפשר לחזור, או גזל עבדים והזקינו, או גזל מטבע ונפסל כמדינה זו והרי הוא יוצא במדינה אחרת, או גזל פירות והרקיבו מקצתם, או תרומה וטומאת, או גזל ממך ועבר עליו הפסח, או בהמה ועבדים שם עבירה, או נפסלה מליקרב, או שהיתה יוצאת ליפקל, אומר לו הרי שלך לפניך ומחזיר פותה בעלמה: **מאיר ממשפט:** גזל מטבע ונפסל - לשון שלח שמעון לקבל בעדו כמות מעות שהיו מייצים לו בעיר אחרת, ושמעון לקח את הכספים ועשה איפה מקורה ללא רשות ראובן והרויח, וירד ערך המטבעות, ואפילו אם נשתנה המטבע ממשקלם, הינו משלם לו ללא הכמות של המטבעות שהוא קיבל (ש"ך * רשד"ם). או גזל פירות והרקיבו כולם - אפי' כולם לאו דוקא קאמר, שהרי אחר זה כתב דדוקא דהרקיבו מקצתן אומר לו הרי שלך לפניך, אלא רובן כגולן, ומשלם על משלם גילון כגוב (פמ"ע). כמו שגזל כלי ושברו - דין זה כתבו בסימן שלפני זה בסעיף י"ל, ושם בסעיף י' נתבאר דיש חילוק בין נשבר מחלוי לשברו בידים לענין שם הוקר אחר הגזילה דמשלם כשעה שהוליפו מן העולם, וכאן לא בספידה בידים, וה"ל לדמותו לגזל כלי ושברו מחלוי, אלא משום דכאן לא חיישי להוקרה ואדרבה נפחתה בדמיה, משו"ה נמי לא בקדק וכתב ושברו לדבר הפשוט, דכמו כשברה הכלי בידים הוה פשיעה לחייבו יכול לומר הרי שלך לפניך כן נמי בזה (פמ"ע וט"ז). או גזל עבדים והזקינו - אף על גב דכשהזקינו אינם שוים לכלום ודומה לבהמה והזקינה הכ"ל, אפ"ה יכול לומר הרי שלך לפניך מטעם דעבד דומה לקרקע, וקרקע אינה נגזלת אלא לעולם מחזיק הגוזל קמי', הן לטובה כגון אם השביחה או אכל פירותיה (וכמ"ש בסימן שע"ג סעיף ג' בהג"ה, גם בסימן זה בסעיף ו' לענין שכירות), הן לרעה כגון שנתקלקל מלילו כמו כאן, משא"כ בבהמה ושאר מטלטלים דכרשות הגזלן קמי מיד אבל מותן (פמ"ע), הא דקתני הזקינו ל"ל אלא ה"א נשברו ואינן בעולם כלל לזיכוי דקי"ל עבדי כמקרקעי דמי וברשותא דמארי קמא קמי וה"ל כאלו לא גזלה (ש"ך), עיקר הטעם הוא לפי שאין יכולים מועיל לקרקע הוא, דאינו מועיל יאוש רק בדבר שיש מרשותו אבל בדבר שהוא ברשותו לא מועיל יאוש, ומשו"ה בקרקע דיכול להקדישו לקרקע אינה נגזלת ומשום ברשותו, וכיון דברשותו הוא לא מועיל יאוש, ואפ"ה נראה לשם שאינו יכול להוליף הקרקע בדין כגון שאין לו עדיים לחזיק שאינו ברשותו לאינו יכול להקדישו שוב, וכן אם היה אפשר לאכזותי מבידה גבי קרקע היה מועיל ג' יאוש, רק שמי אפשר לאכזותי מבידה גבי קרקע. ולפ"ז נראה דיאוש מועיל בעבד (שנה"מ). מש"כ "והזקינו" קאי, להא מבואר (לקמן ס' מכ ס"ג) דהמוכל בעבדו של חבירו שכחו וכפאתו לרבו, ומשמע דכל החבלות המשלמין לחזי משלמין בעבד להרב, ודוקא בהפוקף עבדו של חבירו ועבד בו מלאכה ומבטלו ממלאכה אחרת משלם כפועל (לקמן שעיף ד'), אבל לא עשה בו מלאכה אינו משלם לו אפילו ביטול ממלאכה, וקאי דהמזיק מיתי לא יכלם לו ביטול מלאכה מטעם שבת להוא שכר בטלתו להרב. ונראה ליישב, דהא דהמוכל בעבדו משלם שבת להרב לאו משום ביטול מלאכה של רב הוא, דמטעם זה ודאי פטור כמו מלאכת שורו וחמורו, רק עיקר החיוב הוא לעבד, דהעבד שייך במלוות וחייב בחבלתו כמו בחבלת בן חורין, והרב חייב לעבד קף זכי, דמה שקנה העבד קנה רבו. ולפ"ז אין הרב קונה השבת עבד אלא רק במקום שאם היה להעבד זכות במלאכתו היה מתחייב שבת להעבד וכיון שנתחייב להעבד זוכה הרב ממנו, אבל במקום שאף אם היה להעבד זכות במלאכתו לא היה מתחייב לו שבת גם להרב אינו מתחייב. ומש"ה היה עבד עוקר מרגליות וכופרו לעבד לעשות מלאכת חוטב עצים, משלם כפי ביטול מלאכת עוקר מרגליות (נתה"מ). מטעם ונפסל כו' - והוא ענין, דאל"כ משלם כשעת הגזלה דהיינו מטעם המזיק (ש"ך). במדינה זו כו' - אפי' פסלתו מלכות ג"כ הרי שלך לפניך [כדעת הרמ"ן], וי"ל דאפי' פסלו בכל המלכויות שבעולה שאינו יוצאות בכלל (ש"ך). והרקיבו מקצתם כו' - אבל הרקיבו כולם משלם כשעת הגזילה. פי' שהרקיבו עם הכנימה, אבל אם הרקיבו מחמת המולעת הרי הן כבריאים, ר"ל דאל"כ אין טעם לחלק בין כולן למקצתן, ולפ"ז מ"ש בסמ"ע סק"ג אינו מכוון (ש"ך). [כגימה עתיד להשפעל בכולה משל"כ מולעת ה"ל כמקצתו, וכן נראה אפי' בש"ך ומשו"ה פקפק על הסמ"ע. ולפע"ד אינו כן אלא ש"ל דהכנימה הם מילוונין שנכנסים דוקא בחוך הפירות והו"ל היזק ניכר, אבל מתולעין מחמוכ ומצוי הפירות יפות היזק שאינו ניכר הוא ואומר לו הרי שלך לפניך (תש"ס גינזין נב ע"ב). ואם הרקיבו עד שנתקלקלה לגמרן הוי היזק ניכר, ואפילו נרקבו מחמת אוכך הזמן כדרך הפירות ולא מפני מולעים, ניין שנתקלקלה לגמרן הוי היזק ניכר (עה"ש פות ה'). או תרומה וטומאת או גזל ממך כו' - הטעם, דאלו אף שנפסלו אלא הגזלן לגמרי מ"מ מצוה מרומה ואלא ממך לא נשתנו משאר מצוות ואמרין והרי הן כמו שהיו בשעת הגזילה וכמו שהן עכשיו שאר מצוות ואמרין, משו"ה מצי אמר ליה הרי שלך לפניך, משא"כ בפסלתו מלכות, ניין לגזרת מטבע זו אינה יוצאה כלל בכל מדינות המלך ונטבעה גזרה אחרת במקומה הרי ניכר הפסדה (פמ"ע). ועבר עליו הפסח - אם מוציאו תוך הפסח לא מצי אמר הרי שלך לפניך, לפי שהכל מלוין לשעבר נאותו פעם וכאילו ברוח ועומד ומ', ומשלם שאינו מחזיר לו כלום, ניין דהגזלן עבר עליה בכל יראה דנחמך דבר הגוסס לממון כממון בכל יראה, וגזלן בחמריות חוקפין רמי עלה, ולאו דכל יראה ניחא לעשה ואין ניעור ממך אלא שריפה, ש"מ כתוך הפסח אינו רשאי לומר הרי שלך לפניך לשעבר לקיים בו דוקא, ואפילו מפקר חזרה לרוח לא מהני, והוא שעבר בלאו בידיה מחמיר צריך לקיים בעשה שבו לשורתו, אבל אם עבר הגזלן ואמר לו הרי שלך לפניך והשליכו לפניו, נתקיים מצות השבה אף על גב דעבר למיימרא דרחמנא (קצה"מ). עי' לעיל רלב ס"ו ד"ה מיד ליתן לו בריות. הגוזל מחבירו שוה כרהם והשיב לחבר המג י"ל דמיי פטור נשביה נטענת הרי שלך לפניך, ואפשר דלא גרע מגרמי דשייב, וי"ל דאינו יכול לומר בחברון שלך לפניך, כיון דכו"ע יודעין ומכירין ההיזק לחבר כוכות אינו שוה כלל רק לחכילה, וזה דמי לגזל מטבע ונפסל בכל המדינות דלא יכול לומר הרי שלך לפניך. והסברא נוה, דבשלמא ממך שעבר עליו הפסח מי שלא ידע מזה אינו יכול להכחין כלום כיון דלא נראה וניכר גנוב הממך שוה ניעוע, אבל במטבע הניעוע והפחות ניכר ונראה לכל, וה"ל בחברון כו' (פ"ח). [מי שגזל מחבירו מפרוה שהזיזו לפחות אם יוכל לומר הרי שלך לפניך, זה שוטה ממך דמי יודע אם שהה הממך בפסח בחיכוך, דלמא נעשה אחר הפסח או שהשה בחיכוך שלא עבר על בל יראה דלו מוחר, משא"כ בחברון דשוה מחמוה ומשוה מלוי מימי הכוכות ומ"כ כל שעבר הזמן הרי ניכר הפסידו שאותו יום אינו כוכות (שו"מ מהדו"ג מ"ג סי' נג). המזיק דבר שאוה לשעלים הרבה, לא מודעים דלא לפי כמה שהוא שוה בשוק (ד"ג כלל נו סי' כג). ואם אינו שוה כלום אלא רק לבעלים, אינו משלם כלום (תורת המשפטים בלל מב סי' נג).] ונעבדה בה עבירה - כגון רובע ונרבע לו נעבדה לעבודה זרה או מוקצה (פמ"ע). עיין המשך בהשלמות. **4.** עי' רמב"ם (גז"מ פי"ח ה"י): שור שלא נגמר דינו שנתערב בשוורים אחרים כולם פטורין לפי שאין גומרים דינו של שור אלא בפני השור כדין בהמה, נגמר דינו ואחר כך נתערב באחרים אפילו בחלף כולם נקלין ונקברין והן אמוריו בהגייה כדין בהמה שנסקלה. **5.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שפו ס"ב), סוב"ד לעיל יג ע"ב הערה 7.

מכור. הוא נרדיא: הקדישו מוקדש. ופקקא מיניה דמי מיתהני מיניה מעל: מוחזר. ופ"ג דשקלי ליה בי דינא הוי שומר פטור דהא כשמזידו שור מעליא הוא: אינו מוקדש. דלמא נרשומיה דמריה קאי למקדושיה: **אין אומרין באיסורי הנאה הרי שלך לפניך.** ופקקא מיניה לגזל ממך ועבד עליו הפסד והמזידו אינו מוחזר[ב]: **דא"כ.** דלרבנן אין לומרין: **ליפלוג.** רבנן במתני' בפסח ולימרו למיכל ומקן קיימא לן כהגוזל עליה (לקמן דף פח:) דלרבנן אומר לו הרי שלך לפניך דקתני גזל ממך ועבר עליו הפסח והמזידו שור עד שלא נגמר דינו אומרין לו הרי שלך לפניך אבל משנגמר לא והא סברת לרבנן הוא דאמרינן להו וקתני דבמתני' בפסח מודו לחכמים גזל באיסורי הנאה הרי שלך לפניך אבל משנגמר דינו דכולי עלמא אומרין באיסורי הנאה הרי שלך לפניך דא"כ נפלוג לענין חמץ בפסח אלא הא בגומרין דינו של שור שלא בפניו קמיפלגי דרבנן סברי אין גומרין דינו של שור אלא בפניו דאמר ליה אי אהדרתיה ניהלי הוה מערקנא ליה לאגמא השתא אתפשתיה לתוראי בידא דלא יכילנא לאשתעויי דינא בהדיה ור' יעקב סבר גומרין דינו של שור שלא בפניו דאמר ליה סוף סוף מיגמר הוו גמרי ליה לדינא מאי טעמא דרבנן[א] השור יסקל וגם בעליו יומת[ג] כמיתת הבעלים כך מיתת השור מה בעלים בפניהם אף שור בפניו ור' יעקב בשלמא בעלים בני טענה נינהו אלא שור בר טענתא הוא: [ג]מסרו לשומר חנם ולשואל כו': תנו רבנן ארבעה נכנסו תחת הבעלים ואלו הן שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר הרגו תמין נהרגין ופטורין מן הכופר מועדין נהרגין ומשלמין את הכופר וחייבין להחזיר דמי שור לבעליו חוץ משומר חנם אמרי היכי דמי אי דנטריה אפילו כולהו נמי ליפטרו ואי דלא נטריה אפילו שומר חנם ניחייב אמרי הכא במאי עסקינן [ד]דנטריה שמירה פחותה ולא נטריה שמירה מעולה שומר חנם כלתה לו שמירתו הנך לא כלתה שמירתן אמרי כמאן אי כרבי מאיר דאמר

מכור פי' בקונטרס לרדיית ומשנגמר דינו אינו מכור למסור בהנאה ותפילו ר"ת דמפרש [ג]דמתיר לה מיתמר מ"מ הכי קאי למסור להשהותו לעונת דינו ומהמזוהרת אחת פרש"י מכרו מכור לחמר ליה מוכר היה לך לשומטו כיון שידעת שהרג ואת הוא לחפשפת אנפשך ולא הוי מקח טעות ות"ת ופיפ בקונטרס לגמרי דינו דקתני מינו מכור למסור מסתמא יודע שנגח ושנגמר דינו דומיא דריש שור שנגח ושנגמר ות"ב דמזיד אף משנגמר דינו מכור לו מלמדנו תו תפילו לשהותו לעשות בו מלאכתו ואפילו לשחטו סמור לשחטו: **דאם** כן **ליפלוג** בחמץ בפסח. פ"ה ומקן קי"ל כהגוזל [עליה] (לקמן דף פח:) לרבנן קומר [לו] הרי שלך לפניך דקתני בבריית גזל ממך ועבר עליו הפסח שור והמזידו עד שלא נגמר דינו קומר לו הרי שלך לפניך אבל משנגמר דינו לא ותפילו סברת לרבנן הוא דאמרי להו וקתני דבמתני' בפסח מודו ומקשה הש"ס דרבנן [ה]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך לגבי גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך אבל משנגמר דינו לא ותפילו לרבנן הוא דאמרי להו דמחייבי גזל בפסח ומומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [ו]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [ז]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [ח]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [ט]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [י]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [יא]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [יב]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [יג]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [יד]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [טו]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [טז]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [יז]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [יח]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [יט]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [כ]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [כא]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [כב]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [כג]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [כד]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [כה]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [כו]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [כז]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [כח]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [כט]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [ל]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [לא]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [לב]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [לג]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [לד]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [לה]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [לו]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [לז]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [לח]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [לט]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [מ]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [מא]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [מב]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [מג]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [מד]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [מה]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [מו]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [מז]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [מח]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [מט]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [נ]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [נא]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [נב]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [נג]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [נד]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [נה]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [נו]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [נז]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [נח]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [נט]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [ס]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [סא]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [סב]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [סג]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [סד]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [סה]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [סו]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [סז]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [סח]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [סט]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [ע]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [עא]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [עב]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [עג]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [עד]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [עה]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [עו]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [עז]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [עח]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [עט]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [פ]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [פא]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [פב]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [פג]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [פד]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [פה]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [פו]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [פז]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [פח]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [פט]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [צ]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [צא]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [צב]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [צג]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [צד]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [צה]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [צו]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [צז]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [צח]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפילו לרבנן לא קומר לו הרי שלך לפניך ומקשה הש"ס דרבנן [צט]דמחייבי גזל בפסח. דאם כן לרבנן קשיא לן מומרים לחמץ בפסח כשור לגבי שומר ליפלוג גזל ממך ועבר עליו בפסח אבל הכא בשור שומר חנם דמשלם ממיטב שלו אפ

בחזקת שימור קיימי. מן הפירוש כהסיק דפ"ק (דף טו.) גבי פלוגתא דפלגא נזקא קנסא דמחזקת שימור לחוד היינו למין בריכין שימור שאין דרכו כמו כן ורגל אבל מחזקת שימור להכא היינו שדרכן בני אדם לשומרו ומתמעט עבידי להו שמירה פחותה וכ"ה גרסת רש"י גרס בדר' מאיר במחזקת שימור ובדרבי יהודה לאו במחזקת שימור ולפי גירסתו הכי פירושו מאי טעמא דר' מאיר קסבר פחות מחזקת שימור מציבי לנעליים שמחזקת שימור מציבי להו שמירה פחותה והלך גירסת הוי פירוש מחזקת שימור להכא כמחזקת שימור דפ"ק ומיהו אין ר' מאיר וחכ"ש קסברי יהודה לאו במחזקת שימור ולפי גירסתו הכי פירושו מאי טעמא דר' מאיר קסבר פחות מחזקת שימור מציבי לנעליים שמחזקת שימור מציבי להו שמירה פחותה והלך גירסת הוי פירוש מחזקת שימור להכא כמחזקת שימור דפ"ק ומיהו אין ר' יהודה קסברי

שאמר [בב"מ דף צה ע"ב] שוכר [דינו] כשומר חנם [שלא חייב בגניבה ואבידה אלא רק בפשיעה], שיכתבו, חוץ משומר חנם והשוכר [ולמה רק כתוב שומר חינם]. ואם זה כמו ר"י, שאמר שוכר [דינו] כנושא שכר [שחייב בגניבה ואבידה], שיכתבו [במקרה ששמרו שמירה פחותה] חוץ משומר חנם, וכולם במועדין פטורין לענין כופר [והרי כתוב שחייבים בכופר].

אמר רב הונא בר חיננא, מי זה. ר"א היא, שאמר, אין לו [לשור המועד] שמירה אלא סכין [שישחטוהו], ולכן מובן למה משלמים כופר]. ולענין שוכר [ר"א] סובר כמו ר"י, שאמר, שוכר דינו כנושא שכר [וחייב שמירה מעולה].

אביי אמר, באמת [הברייתא] כמו ר' מאיר, וכמו שרבה בר אבוה מחליף ולומד, שוכר כיצד משלם. ר"מ אומר, כשומר שכר [1], רבי יהודה אומר, כשומר חנם.

א"ר אלעזר, מסר שורו לשומר חנם, [אם] הזיק [אחר], חייב. [אבל אם השור השמור] הוזק, [הוא] פטור. אמרו [התלמידים בבית המדרש], איך מדובר. אם הוא קיבל שמירת נזקיו, אפילו הזיק נמי שיפטר. ואם לא קיבל עליו שמירת נזקיו, אפילו הזיק נמי שיפטר. אמר רבא, באמת [מדובר] שקיבל עליו שמירת נזקיו, ובמה מדובר כאן, כגון שהכיר בו שהוא נגחן [2], וסתם דעת היא, שקיבל עליו שלא ילך ויזיק אחר, אבל לא עלה על דעתו שיבא אחר ויזיק לו [ולכן לא קיבל עליו].

מתני'. [אם] בעליו [של השור] קשרו במוסרה ונעל בפניו כראוי [היינו שמירה פחותה דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה], ו[עם כל זה] יצא והזיק, גם תם וגם מועד, חייב [הבעלים לשלם נזקו], דברי ר"מ. רבי יהודה אומר, תם, חייב, [אבל] מועד, פטור [3], שנאמר "ולא ישמרנו בעליו" [נאמר בשור המועד, וכאן הפסוק מיעט שמירתו שמספיק בשמירה מועטת], והרי זה שמור. ר"א אומר, אין לו [לשור המועד] שמירה אלא סכין [שישחטוהו. ואפילו שמרו שמירה מעולה, ועכ"ז השור הפיל הכותל ויצא חייב].

גמ'. מהו טעמו של ר"מ. [שהוא] סובר, סתם שוורים לא עומדים בחזקת שימור [פי': אין אדם שומר שורו שמירה פחותה], ואמר הרחמן [פי': ה' יתִ' בתורה], הספוק, אלא מניחו לצאת], שמרו [לשמרו] שמירה פחותה, חזר ואמר הרחמן [פי': ה' יתִ' בתורה] "ולא ישמרנו" בענין מועד, שצריך [לשמרו] שמירה מעולה, חייב, שצריך [לשמרו] שמירה מעולה [ר"י סובר כמו ר"א, שאמר, שוכר דינו כנושא שכר [וחייב שמירה מעולה].

ר"י סובר סתם שוורים לא עומדים בחזקת שימור [פי': כל אדם שומר שורו שמירה פחותה], אמר הרחמן [פי': ה' יתִ' בתורה], תם משלם [על הזיקו], משמע שהתורה מוסיף], שצריך לשמרו [אם כן תם צריך] שמירה מעולה. [אחר כך] חוזר ואמר הרחמן [פי': ה' יתִ' בתורה] "ולא ישמרנו" לגבי מועד, שנעשה לו שמירה מעולה [והרי כבר אמר כך בשור תם, ולכן], זהו ריבוי אחר ריבוי, ואין ריבוי אחר ריבוי [מרבה שום דבר] אלא [הוא] ממעט. מיעט הכתוב לשמירה מעולה. ואם תאמר [שגם הוא ילמד גזירה שוה שה]נגיחה [הנאמר בשור] תם [דומה ל]נגיחה [הנאמר בשור ה]מועד. הרי מיעט הרחמן [פי': ה' יתִ' בתורה] "ולא ישמרנו", [רק] לזה [השור, פי' מועד מספיק בשמירה פחותה], ולא ל[שור] אחר [תם]. והרי צריכים את זה ל"לא" [פי': לעצמו, שאם לא שמרו שמירה מעולה הוא חייב, אם כן איך לומדים גם "לזה ולא לאחר"]. אם כן [שלומדים מזה רק לענין חיוב עצמן], שיכתוב הרחמן [פי': ה' יתִ' בתורה] "ולא ישמור", מהו [תוספת הלשון] "ולא ישמרנו". לזה [מיעטתי בשמירתו] ולא לאחר.

למדנו, ר"א בן יעקב אומר, גם תם וגם מועד ששמרו שמירה פחותה, פטור. למה. הוא סובר כמו ר"י, שאמר, מועד מספיקה בשמירה פחותה, ולומד [הגזירה שוה שה]נגיחה [הנאמר בשור] תם [דומה ל]נגיחה [הנאמר בשור ה]מועד.

אמר רב אדא בר אהבה, לא פטר ר"י אלא צד המועד שבו, אבל צד תמות במקומה עומדת [וחייב על חצי הזיקו אם לא שמרו שמירה מעולה].

אמר רב, מועד לקרן ימין אינו מועד לקרן שמאל [5]. אמרו [התלמידים בבית המדרש], לפי מי [6]. אם לפי ר"מ, הרי הוא אמר: גם תם וגם מועד צריכים שמירה מעולה. אם לפי רבי יהודה, מה קרה קרן שמאל. אפילו בימין יש בו צד תמות ויש בו צד מועדות. אמרו [התלמידים בבית המדרש], באמת זה כמו רבי יהודה, והוא לא סובר כמו רב אדא בר אהבה [והוא פוטר לגמרי שור המועד ששמרו שמירה פחותה], וכך נאמר, בציור כזה מצאנו צד תמות ומועדת [בשור אחד],

---

1. ע' ב"מ (מ"מ פ' צז ס"ב): הכוכר מחבירו בהמה או כלים דינו כשומר שכר לסתמייב בגניבה ואבידה ובפקר מלוכנסן. **2.** ע' רמב"ם (מ"מ פ"ד ה"י): שומר שקבל עליו שמירת גוף הבהמה בלבד אבל לא שמירת נזקיה והזיקה פטור מלשלם והבעלים מחייבין לשלם, קבל שמירת נזקיה והזיקה חייב השומר, ואם הוזקה פטור והבעלים עומדין דין עם המזיק. [רמב"ד] שומר שקבל עליו שמירת גוף הבהמה בלבד אבל לא שמירת נזקיה והזיקה פטור מלשלם. ל"ג שומר שקבל עליו שמירת נזקיה חייב השומר, ואם הוזקה פטור והבעלים עומדין דין עם המזיק. [רמב"ד] אף זה אינו מתחור דמתחזי מגמי דמקבמת לה מקבל עליה שמירת נזקיה שהיא מזקת לחבירין ופקרה קמא ואם קבל עליו שמירת נזקיו פיוס חייב ואפקר לחיטו נמי הכי קאמר שלא קבל עליו שמירת נזקיה. ועי' מ"מ: "אבל לא שמירת נזקיה", מקורו כאן, ל"ע שלא קיבל עליו שמירה כשאם, ונראה מלשונו שהוא מייב בכל וכן דעת הרמב"ם, אלא ל"ב הכיר בשור שהוא נגחן שהוא פטור כשהוזק ללא ה"ל לאפוקי דעתיה. ועי"ש בלח"מ: שהקשה על המ"מ שהביא מקורו מהגמ' כאן, הרי מבאן משמע דהיכא דקבל שמירת נזקיו חייב בכל אפילו הוזקה בהמתה, ונראה הסך מדברי רבינו. אלא שיש לחלק בשמירת נזקיו, דהתם הוי שמירה קטנה, וחייב בכל, ולא אמרה הגמרא לפרש דמכחה על המקבל. אם כן ל"ש שמקור דברי רבינו לעיל דף יג: והכל בשמיר שקיבל עליו שמירת גופו ולא שמירת נזקיו, והייט דיעל דכחב כאן רבינו ז"ל דשמירת גופו קבל אבל לא שמירת נזקיו. והרמב"ד סבין מדברי רבינו, שלרוב שיפרש בהדיא אבל לא שמירת נזקיו, והבין עליו לחיטו כן אלא משמע לן דקבל עליו שמירת נזקיו עד שיפרש בהדיא, מדשמרו שם "לי הכי ליתי קיפא דפרה בלילה או שפרלוה ליקטיעס וכו'", הא ביום חייב, הא לי לא קבל שמירת נזקיו. ומילתו בגמ' ה"ק אם קבל שמירת נזקיו חייב משמע דעל הסתם לי קבל. ואפ"כ פירש דברי רבינו לשפסר דה"ק אלא פירש שמירת נזקיו, כך היא הגהמתא של כתיבת יד בהגבת הר"ש ז"ל. עי' בוי (מו"מ פי' שנו ס"ח), הוכ"ד לעיל יג ע"ב הערה 7. **3.** עי' שו"ע (מו"מ פי' שנו ס"ח), הוכ"ד לעיל כא ע"ב הערה 3. **4.** עי' לעיל ו ע"ב הערה 3. **5.** עי' רמב"ם (מ"מ פ"ו ה"ב): היה מועד לקרן ימין ואינו מועד לקרן שמאל אלא אחר שנעמדו כראוי ונגח בין בקרן ימין בין בקרן שמאל משלם חצי נזק. [רמב"ד] היה מועד לקרן ימין וכו' משלם חצי נזק. ל"ג מגופו כר' יהודה. ועי' מ"מ: מקור דבריו (ב"ק מח ע"ב) בשם רב ור"מ שאם הזיק בקרן ימין שהוא מועד שפטור לגמרי ואין כן דעת הרב ז"ל וכן הפיקוסים בתוספת שמועה ופירוש אלי נזק מגופו משלם וכן כתוב בפשגות ל"ל מגופו כר"י ע"כ. ופשוט הוא דאלי נזק מקום לא תמות הוא ומגופו בדוקא כדין הם בעלמא ולפיכך לא תפס רבינו ז"ל לפרש. ועי' לח"מ: דדין בקרן ימין בין בקרן שמאל משלם חצי נזק, ונראה דמפרש כך משכחת לה תמות ומועדת כלומר אף על פי שהוא מועד מ"מ יש לו דין תם שמשלם חצי נזק דהרי הוא בפעולתו הוא מועד לענין הקרן הימין ומשלם חצי נזק כיון שאינו מועד לפתיחתו אבל שתמחר לר' יהודה דמועד לגמרי שמשמו שמירה פחותה ל"ש שהוא מועד בפעולתו יהיה לו דין תם וישלם חצי נזק הא לא אמרינן. ועי' אבן יארחל: ודבריו [אל המ"מ] ל"ש דהרי פסק הרמב"ם כאן בה"ג וז"ל שור שקבלו בעלים במוסרה ונעל בפניו כראוי ויצא והזיק אם הוא משלם חצי נזק ואם היה מועד פטור שנאמר ולא ישמרנו ע"כ, הרי מבואר דפסק הרמב"ם כרב ולא אמרינן לך תמות במקומה עומדת ולכך מועד פטור וכן כתב שם המ"מ, וז"ל אין כתב כאן שהרמב"ם דבנגח קאמר שלא קבל עליו שמירת נזקיו אלא פירש שמירה פחותה ומועד ומזיק בשמירה פחותה משלם חצי נזק, וכבר תמה מזה בשלטי הגבורים שם בב"ק ובאמר בל"ע, ונראה גם דעת הרמב"ד ל"ש שמאי לן סיוע בה"ג דגם מועד ישלם חצי נזק דלד תמות ול"ע. ולכאורה י"ל בדעת הרמב"ם דבועלי ס"ל כמ"ד המ"מ בדעתו שלמה ל' דפסק כרב דלא אמרינן לך תמות במקומה עומדת, ואף דפסק כאן הרמב"ם דמועד בקרן ימין ומאמו שמירה פחותה אלא חצי נזק, הוא מדין אחר משום דהוי שמירתו בפשיעה ופוסו בפוסו בפוסו בפ

אבל [בשור שהוא] מועד לגמרי, לא מאצנו בו צד תמות כלל [שיחייב חצי נזק].

ר״א אומר, אין לו שמירה אלא סכין (כו׳). אמר רבה, מהו טעמו של ר״א. שנאמר בפסוק ״ולא ישמרנו״, [פי׳: שוב אין לו שמירה לזה. א״ל אביי, אם כן [פי׳: לפי זה, זה] שנאמר ״ולא יכסנו״, גם כן שוב אין לו כיסוי לזה [ואין דרך לשמור על בור בכלל]. ואם תאמר שכן הוא, והרי למדנו במשנה, [הכורה בור ו]כסהו כראוי, ו[עכ״ד] נפל לתוכו שור או חמור ומת, פטור. אלא אמר אביי, היינו טעמו של ר״א, כמו שלמדנו, ר׳ נתן אומר, מאיפה אנו יודעים שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו [1], ואל יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו, שנאמר ״ולא תשים דמים בביתך״ [פי׳: שור מועד הוא כמו כלב רע, ולכן מה שאמרה תורה ״ולא ישמרנו״, היינו ולא יקיימנו].

הדרן עלך שור שנגח ארבעה וחמשה.

מתני׳. שור שנגח את פרה ונמצא עוברה בצדה [ומת], ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה [ולא מת בגלל הנגיחה, או] משנגחה ילדה [והיא הפילה בגלל הנגיחה], משלם חצי נזק לפרה ורביע נזק לולד [שהולד היא ספק, ובספק משלמים חצי, וכאן הוא חצי של חצי נזק שמדובר בשור תם]. וכן פרה שנגחה את השור ונמצא ולדה בצדה, ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה אם משנגחה ילדה, משתלם חצי נזק מן הפרה ורביע נזק מן הולד.

גמ׳. אמר רב יהודה אמר שמואל, זו [המשנה היא] דברי סומכוס, שאמר, ממון המוטל בספק חולקים. אבל חכמים אומרים, זה כלל גדול בדין, המוציא מחבירו עליו [להביא] הראיה [בעדים, ורק אז אפשר להוציא כסף] [2]. למה נאמר ״זה כלל גדול בדין״. צריכים את זה, שאפילו [במקרה שה]ניזק אומר ״ודאי״, והמזיק אומר ״אולי״, המוציא מחבירו עליו הראיה. או ל[ציור] כזה שלמדנו [לפי שמואל], המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן, רב אמר, זה מקח טעות, ושמואל אמר, יכול [המוכר] לומר לו אני מכרתי לך אותו לשחיטה [3] [אע״פ שרוב אנשים קונים שור עבור חרישה, ולא הולכים אחר הרוב, אלא כל שהכסף ביד של המוכר, הקונה הוא ״מוציא״ והמוציא צריך להביא ראיה. אבל הרי גם לפי שמואל] למה [המוכר יכול לטעון כך], שנבדוק אם הוא [הקונה] בן אדם שקונה לחרישה [וזה מקח טעות], אם הוא בן אדם שקונה לשחיטה. לא, צריך [להעמיד את זה] בבן אדם שקונה לזה ולזה. ושנבדוק אם [הוא שילם] מחיר של חרישה [שהוא יותר יקר משל שחיטה], זה לחרישה [והוא מקח טעות], ואם זה מחיר של שחיטה זה לשחיטה. לא, צריך [להעמיד את זה בציור] שנתייקר בשר ועמד במחיר של חרישה.

אמרו [התלמידים בבית המדרש],

---

1. עי׳ לעיל טו ע״ב הערה 9. ועי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ תכז ס״ו): כל המניח גגו בלא מעקה ניטל מלוט עשה ועבר על לא תעשה, שנאמר (שם) ולא תשים דמים בביתך. **מעיר המשפט:** ומ״מ אין מיסוד לעולם על גג המחוייב במעקה ולא עשה לו מעקה (בלל התכלת מ״ד סי׳ קיח). ועי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ תכז ס״ו): אחד הגג ואחד כל הבר שים בו מכבה ומלוי שיכשול בה אדם וימות, כגון שהיתה לו גפה או טור בתחילו, בין שים בו מים שאין בו מים, חייב לעשות מעקה גבוה י׳ טפחים או לעשות לה כיסוי, כדי שלא יפול בה אדם וימות. עי׳ מלואים לחוש (ג). **2.** עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ שצט ס״ב): פרה מעוברת שנגחה ומצא עוברה בצדה, ואין ידוע אם קודם נגיחה ילדה ואז אין להמלם מהולד או לאחר נגיחה ילדה ויש להמלם מהולד ואין ידוע אם קודם נגיחה ילדה ואז אין להמלם מהולד או לאחר נגיחה ילדה ויש להמלם: **מעיר המשפט:** ואין הפרה לפניו - וה״ה אם היא לפניו ואינה שוה מני זוז דמי נזק דהניזק וכמ״ש לעיל (סמ״ע). עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ שצט ס״ג): וכן שור שנגח את הפרה ומצא עוברה מת בצדה, ואין ידוע אם מחמת נגיחה הפילה או אם הפילה קודם, המוציא מחבירו עליו הראיה, ואפילו שהניזק טוען ברי והמזיק טוען ספק, ואפילו שאין המזיק מוחזק כגון שעומדת בחצר פתוח, ואפילו מצטוה. הגה: מיהו אם תפס הניזק, נאמן אם ים לו מיגו דלא היו דברים מעולם: **מעיר המשפט:** כגון שעומדת בחצר כו׳ - שמעמידים ממונו במחזקת מרא קמא והמוציא מחבירו עליו הראיה (סמ״ע), אף לפי מ״ש לעיל בגליון סי׳ קכג דלגבי חזקת מר״ק לחוד ברי ושמא ברי עדיף, מ״מ י״ל דהכא מודה כיון דהוי ברי גרוע ושמא גרוע (רע״ק). ואפילו מצטוה - פירוש, היכא דהמזיק טוען ג״כ ברי, או שהניזק מודה ברי לי שאתה יודע שהצד לי שאין אתה יודע, דבכי האי גוונא בשור המועד צריך ליצבע וכמ״ש בריש סימן ת׳, כאן במיירי בשור תם ס״ל ליצבע, והטעם מפורש דלא רמיגן שבועה מנצבע אלא כי היכי דלודי, אבל הכא דקנסא הוא ואי מודה מיפטר, שכפירתו ממי לא מיחייב שבועה (סמ״ע וש״ך), ואף שידוע ונתחייב במקצת ע״פ עדים שרואה הנגיחה לא הוי על השאר מחויב שבועה ואינו יכול ליצבע משלם בקנסא, ועוד מתרצים דלא ס״ל לידע (ש״ך). מיהו אם תפס כו׳ - וים מוקים דלא מהני תפיסה אפילו בלא עדים, דכיון דקנסא הוא לא שייך בזה פטור משום מלוה בקנסא. וי״א שגם לטיטה זו הוא דווקא כשיש לו עדים על המזק דלא היה פטור משום מלוה בקנסא. ולטיטא הנ״ע היכא דאין לזה מגו, נאמן בכל דוכתי, שלמה דתפיסתו בלא עדים חשיב ליה כאילו הביא עדים שכדבריו, ומזמן הזה לליכא דיינים מומחין, ולא שבועה הוה״מ, מהני כשתפס וים לו מגו (ש״ך), היינו בכל קנס אפילו לא חייב עלמו בכלום ואפ״כ נאמן עדים פטור חוץ מהמזמה של עצמה, עיין בקצוה״ח לעיל סוף סימן ו [זה תמצית נתון הקצה״ח: אפילו לדעת אלה דאמרי מגו בקנס היינו דווקא בפני ג׳ מומחין, אבל בזמן הזה לליכא מומחין הרי הוא כאילו בא במסגון לפני עדים ואומר לפניהם שחייב לו קנס ולא הוי מגו אפילו בממון, ופ״כ בשבע עם התפל לפני ג׳ בזמן הזה ג״כ הם מצוי ליה ״רואה״ ביין דעבדיו ליכא ג׳ וליכא עלן רק תורת עדים, ג״כ ביין דבטל המגו ומצוי ליה רואה הרי הוא כאילו לא נגרע להחזירו, ועי׳ נתה״ש שים מוקים על הקצה״ח, דהא ביין שתפס הרואה בידיעו נתון, דהא על כרחך לא מהני תפיסתו עד שנדעו שם הוא חייב קנס ופוסקין לו בהסועה, ולכן כשתפס ולאי מהני, ולא דמי לראה בעדים, דהעיקר תלוי בשבועה ופוסקין לו בהיה דין, משא״כ כאן שאין פוסקין לו בהסועה, הוי כשאר מסכון שמהני הרואה בשעת דין.) (פ״ת). עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ ת ס״ק), הוד״ד לעיל זה ע״ש הערה 8. **3.** עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ רלב סק״ג): המוכר שור למחבירו ומצא נגחן שם אין להוכיח שם קנתו למחבירו שמא למחבירו כגון שהוא מדם קונה זה וזה וגם אין הוכחה דמים כגון שנתייקר הבשר למחבירו ולא נתייקר בתר רובא להוציא מיד המוכר. אבל שם עדיין המעות ביד הלוקח, לפ שמצינו שם רובם קונים למחבירו אלא שהוא מיעוט מכחיש על הרוב, מ״מ אין הוכחה דמים כגון שנתייקר בשר למחבירו, אינו מקח טעות אפילו לומר למחבירו שמכירו הרי זה מקח טעות, ואם למחבירו אינו רגיל לקנות אלא לשחיטה ולמוכר מכירו הרי זה מקח טעות, ואם אינו רגיל לקנות אלא לשחיטה מסתמא לשחיטה קנאו, ואם הוא רגיל לקנות לשחיטה ולמחבירו שם יש הוכחה דמים שם נתן דמי שור למחבירו מוכרים למחבירו קנאו ואינו מקח טעות ואם נתן דמי שור לשחיטה מוכרים לשחיטה קנאו. הגה: כל מקום דהוי מקח טעות ולריך למחזיר לו דמיו ואים ליה זוזי לריך ליתן לו מעות דהוי כבעל חוב ולאו כיס מדם מומרים דיכול ליתן לו קרקע: **מעיר המשפט:** ומ״מ נגחן - פירוש, ואו אמטו לקיימו מי מפני שהוא מזיק (עי׳ לקמן סי׳ מט ס״ג) (סמ״ע). כגון שמחייבין הבשר - פירוש, בשעת מכירה היה הבשר ביוקר כדמי שור למחבירו, ומ״מ לתין לאיש מהדמים (סמ״ע), מ״ש כדמי שור למחבירו לאו דווקא, אלא כל שהם קרובים זה לזה שוה בכלל בכדי שהדעת טועה [פי׳ שתוס] (ש״ך * היש״ש), וגבי קרקעות ובמים לפילו בדמים הרבה אין מודיעים. לפי שאדם לפעמים קונה היא ביוקר, וכן להיפך (שם). הינו מקח טעות - פירוש, אין הלוקח יכול לומר למחבירו קניתיהו ועכשיו מצטרך להיות לי טרחא לשוטו שהשוה הבשבה למכור הבשר ולקנות לי בדמים שור למחבירו, דהמקח טעות הוא רק מכח הטירחא מאחר ומתייקר הבשר (סמ״ע). אע״פ שהרוב קונים למחבירו - י״ל דלא ממרינן שיכול המוחזק לומר מני מן המיעוטים, אלא דלגבי ג״כ הרבה בעיר שקורין קך, אע״ג שרוב העיר אין קורין אותו כך. וה״ה אם אומו האים מן מדינה אחרת, שיכול לטעון ולומר שייתי קובר כמנהג עירי. אבל בעניים או שלפילו עשרים נפשות שקורין כך, וכל העיר אין קורין כך. נראה דהן בעיון לגבי כל אנשי העיר (ש״ך * היש״ש), ודווקא בשהעומד ליקח למחבירו ולשחיטה. אבל אי דרכו של הלוקח דוקן למחבירו, כגון לפי מנהגו קנאו וחזרינן אחר מומחין, דהוי מקח טעות. וכאן הדמים מסייעין, או לרוב שכן רוב קונים למחבירו, או לחזקה, שהמוכר מוחזק במעומין (שם). אלא שפילו כי הדדי ניהו - זה שאמר ״שפילו כי הדדי ניהו״, הוא לאו דווקא, או דמסתיא ליה כי הדדי ניין דרוצ בממון לאו מידי הוא והעיקר הוא מטעם מוחזק, ולא הולכים בממון אחר הרוב. ואם תפס המוכר אחר שהלך הספק, ולאי לא מהני כיון שהוא טוען שמא. אבל אם תפס הלוקח וטוען ברי למחבירו קניתי מומו, שהרוב מסייע לו לדוצ למחבירו קונה מומו, יש לעיין, דהא קי״ל (עיין בללי תפיסה בתה״מ סי׳ כה) דתפוס וטוען ברי מהני, ומכ״ש הכא שרוב מסייע ליה, ולפשר, כיון דיש הרבה מומין דלמחבירו לא הוי מום ולמחבירו הוי מום, וכמעט רוצ דרוצ מומין כגון עיוות או מיגרת, הוי רק כמחבירו, רק טריפה הוי מום לשחיטה, וכיון דקי״ל דאין הולכין בממון אחר רוב והוי נתן המעות אתם ממרינן לשחיטה קנה מומו, ולכך אתמו הפוסקים דמשמע דלא מהני תפיסה (נתה״מ), ו״ל דאי רוצ למחבירו קנאו אפילו הלוקח מוחזק מוודאי לשחט, וי״ל טעם הבבל דרוצ למחבירו לא מצינ כולי האי כמו שאר רוב ולכך לא מהני רוב זה בממון (ש״ך). אם יש הוכחה בדמים כו׳ - לף על גב דקי״ל כרבינו שאין הדמים רואין, היינו מילי גבי למד בקר (לעיל סי׳ רכ ס״ק) שהדמים מכחישים את עיקר הלשון, דעיקר לשון נתינ מדם קונין לעול בלא בקר למד, אבל הכא אין למחבירו בין למחבירו נקרא שור לכולי עלמא, וזה הולכין אחר הודעת הדמים (סמ״ע). [ליתן לו קרקע - רלוונו מכר פרה למשען בעד כו״כ ומצאו מפוקח כי׳ אין הלוקח יכול לומר שאם הפרה והיולם לו אך כפי דמי טריפה ונפסלה מיד הלוקח למוכר כפי דמי כשרה, וקונה למחבירו מכר הלוקח הפרה לגוי אחר קנה הפרה לגמרי ואילם למחבר, וכאשר זאת אומר המוכר תבע את הלוקח נשלם לו כדמי כשרה. מאחר ובזמן הזה אינן רוב כשרות לטריפות מלוי כמו בכבשים, מ״ל אינו יודע אם נתחייבתי ופטור (סו״מ מהדורה ג׳ ס״ק כי רפט), ממנם מבעיא אם רובם קונים למחבירו אלא שמיעוט מכחישים עליו שהם טריפה, ואם הלוקח אינו רגיל לקנות אלא לשחיטה מסתמא לשחיטה קנאו, ואם הוא רגיל לקנות לשחיטה ולמחבירו שם יש הוכחה דמים שנתן דמי שור למחבירו מוכרים למחבירו קנאו ואינו מקח טעות ואם נתן דמי שור לשחיטה מוכרים לשחיטה קנאו. הגה: כל מקום דהוי מקח טעות ולריך למחזיר לו דמיו ואים ליה זוזי לריך ליתן לו מעות דהוי כבעל חוב ולאו כיס מדם מומרים דיכול ליתן לו קרקע: **מעיר המשפט:** ומ״מ נגחן - פירוש, ואו אמטו לקיימו מי מפני שהוא מזיק (עי׳ לקמן סי׳ מט ס״ג) (סמ״ע). כגון שמחייבין הבשר - פירוש, בשעת מכירה היה הבשר ביוקר כדמי שור למחבירו, ומ״מ לתין לאיש מהדמים (סמ״ע), מ״ש כדמי שור למחבירו לאו דווקא, אלא כל שהם קרובים זה לזה שוה בכלל בכדי שהדעת טועה [פי׳ שתוס] (ש״ך * היש״ש), וגבי קרקעות ובמים לפילו בדמים הרבה אין מודיעים. לפי שאדם לפעמים קונה היא ביוקר, וכן להיפך (שם). הינו מקח טעות - פירוש, אין הלוקח יכול לומר למחבירו קניתיהו ועכשיו מצטרך להיות לי טרחא לשוטו שהשוה הבשבה למכור הבשר ולקנות לי בדמים שור למחבירו, דהמקח טעות הוא רק מכח הטירחא מאחר ומתייקר הבשר (סמ״ע). אע״פ שהרוב קונים למחבירו - י״ל דלא ממרינן שיכול המוחזק לומר מני מן המיעוטים, אלא דלגבי ג״כ הרבה בעיר שקורין קך, אע״ג שרוב העיר אין קורין אותו כך. וה״ה אם אומו האים מן מדינה אחרת, שיכול לטעון ולומר שייתי קובר כמנהג עירי. אבל בעניים או שלפילו עשרים נפשות שקורין כך, וכל העיר אין קורין כך. נראה דהן בעיון לגבי כל אנשי העיר (ש״ך * היש״ש), ודווקא בשהעומד ליקח למחבירו ולשחיטה. אבל אי דרכו של הלוקח דוקן למחבירו, כגון לפי מנהגו קנאו וחזרינן אחר מומחין, דהוי מקח טעות. וכאן הדמים מסייעין, או לרוב שכן רוב קונים למחבירו, או לחזקה, שהמוכר מוחזק במעומין (שם). אלא שפילו כי הדדי ניהו - זה שאמר ״שפילו כי הדדי ניהו״, הוא לאו דווקא, או דמסתיא ליה כי הדדי ניין דרוצ בממון לאו מידי הוא והעיקר הוא מטעם מוחזק, ולא הולכים בממון אחר הרוב. ואם תפס המוכר אחר שהלך הספק, ולאי לא מהני כיון שהוא טוען שמא. אבל אם תפס הלוקח וטוען ברי למחבירו קניתי מומו, שהרוב מסייע לו לדוצ למחבירו קונה מומו, יש לעיין, דהא קי״ל (עיין בללי תפיסה בתה״מ סי׳ כה) דתפוס וטוען ברי מהני, ומכ״ש הכא שרוב מסייע ליה, ולפשר, כיון דיש הרבה מומין דלמחבירו לא הוי מום ולמחבירו הוי מום, וכמעט רוצ דרוצ מומין כגון עיוות או מיגרת, הוי רק כמחבירו, רק טריפה הוי מום לשחיטה, וכיון דקי״ל דאין הולכין בממון אחר רוב והוי נתן המעות אתם ממרינן לשחיטה קנה מומו, ולכך אתמו הפוסקים דמשמע דלא מהני תפיסה (נתה״מ), ו״ל דאי רוצ למחבירו קנאו אפילו הלוקח מוחזק מוודאי לשחט, וי״ל טעם הבבל דרוצ למחבירו לא מצינ כולי האי כמו שאר רוב ולכך לא מהני רוב זה בממון (ש״ך). אם יש הוכחה בדמים כו׳ - לף על גב דקי״ל כרבינו שאין הדמים רואין, היינו מילי גבי למד בקר (לעיל סי׳ רכ ס״ק) שהדמים מכחישים את עיקר הלשון, דעיקר לשון נתינ מדם קונין לעול בלא בקר למד, אבל הכא אין למחבירו בין למחבירו נקרא שור לכולי עלמא, וזה הולכין אחר הודעת הדמים (סמ״ע). [ליתן לו קרקע - רלוונו מכר פרה למשען בעד כו״כ ומצאו מפוקח כי׳ אין הלוקח יכול לומר שאם הפרה והיולם לו אך כפי דמי טריפה ונפסלה מיד הלוקח למוכר כפי דמי כשרה, וקונה למחבירו מכר הלוקח הפרה לגוי אחר קנה הפרה לגמרי ואילם למחבר, וכאשר זאת אומר המוכר תבע את הלוקח נשלם לו כדמי כשרה. מאחר ובזמן הזה אינן רוב כשרות לטריפות מלוי כמו בכבשים, מ״ל אינו יודע אם נתחייבתי ופטור (סו״מ מהדורה ג׳ ס״ק כי רפט), ממנם מבעיא אם רובם קונים למחבירו אלא שמיעוט מכחישים עליו שהם טריפה, ואם הלוקח אינו רגיל לקנות אלא לשחיטה מסתמא לשחיטה קנאו, ואם הוא רגיל לקנות לשחיטה ולמחבירו שם יש הוכחה דמים שנתן דמי שור למחבירו מוכרים למחבירו קנאו ואינו מקח טעות ואם נתן דמי שור לשחיטה מוכרים לשחיטה קנאו. הגה: כל מקום דהוי מקח טעות ולריך למחזיר לו דמיו ואים ליה זוזי לריך ליתן לו מעות דהוי כבעל חוב ולאו כיס מדם מומרים דיכול ליתן לו קרקע: **מעיר המשפט:** ומ״מ נגחן - פירוש, ואו אמטו לקיימו מי מפני שהוא מזיק (עי׳ לקמן סי׳ מט ס״ג) (סמ״ע). כגון שמחייבין הבשר - פירוש, בשעת מכירה היה הבשר ביוקר כדמי שור למחבירו, ומ״מ לתין לאיש מהדמים (סמ״ע), מ״ש כדמי שור למחבירו לאו דווקא, אלא כל שהם קרובים זה לזה שוה בכלל בכדי שהדעת טועה [פי׳ שתוס] (ש״ך * היש״ש), וגבי קרקעות ובמים לפילו בדמים הרבה אין מודיעים. לפי שאדם לפעמים קונה היא ביוקר, וכן להיפך (שם). הינו מקח טעות - פירוש, אין הלוקח יכול לומר למחבירו קניתיהו ועכשיו מצטרך להיות לי טרחא לשוטו שהשוה הבשבה למכור הבשר ולקנות לי בדמים שור למחבירו, דהמקח טעות הוא רק מכח הטירחא מאחר ומתייקר הבשר (סמ״ע). אע״פ שהרוב קונים למחבירו - י״ל דלא ממרינן שיכול המוחזק לומר מני מן המיעוטים, אלא דלגבי ג״כ הרבה בעיר שקורין קך, אע״ג שרוב העיר אין קורין אותו כך. וה״ה אם אומו האים מן מדינה אחרת, שיכול לטעון ולומר שייתי קובר כמנהג עירי. אבל בעניים או שלפילו עשרים נפשות שקורין כך, וכל העיר אין קורין כך. נראה דהן בעיון לגבי כל אנשי העיר (ש״ך * היש״ש), ודווקא בשהעומד ליקח למחבירו ולשחיטה. אבל אי דרכו של הלוקח דוקן למחבירו, כגון לפי מנהגו קנאו וחזרינן אחר מומחין, דהוי מקח טעות. וכאן הדמים מסייעין, או לרוב שכן רוב קונים למחבירו, או לחזקה, שהמוכר מוחזק במעומין (שם). אלא שפילו כי הדדי ניהו - זה שאמר ״שפילו כי הדדי ניהו״, הוא לאו דווקא, או דמסתיא ליה כי הדדי ניין דרוצ בממון לאו מידי הוא והעיקר הוא מטעם מוחזק, ולא הולכים בממון אחר הרוב. ואם תפס המוכר אחר שהלך הספק, ולאי לא מהני כיון שהוא טוען שמא. אבל אם תפס הלוקח וטוען ברי למחבירו קניתי מומו, שהרוב מסייע לו לדוצ למחבירו קונה מומו, יש לעיין, דהא קי״ל (עיין בללי תפיסה בתה״מ סי׳ כה) דתפוס וטוען ברי מהני, ומכ״ש הכא שרוב מסייע ליה, ולפשר, כיון דיש הרבה מומין דלמחבירו לא הוי מום ולמחבירו הוי מום, וכמעט רוצ דרוצ מומין כגון עיוות או מיגרת, הוי רק כמחבירו, רק טריפה הוי מום לשחיטה, וכיון דקי״ל דאין הולכין בממון אחר רוב והוי נתן המעות אתם ממרינן לשחיטה קנה מומו, ולכך אתמו הפוסקים דמשמע דלא מהני תפיסה (נתה״מ), ו״ל דאי רוצ למחבירו קנאו אפילו הלוקח מוחזק מוודאי לשחט, וי״ל טעם הבבל דרוצ למחבירו לא מצינ כולי האי כמו שאר רוב ולכך לא מהני רוב זה בממון (ש״ך). אם יש הוכחה בדמים כו׳ - לף על גב דקי״ל כרבינו שאין הדמים רואין, היינו מילי גבי למד בקר (לעיל סי׳ רכ ס״ק) שהדמים מכחישים את עיקר הלשון, דעיקר לשון נתינ מדם קונין לעול בלא בקר למד, אבל הכא אין למחבירו בין למחבירו נקרא שור לכולי עלמא, וזה הולכין אחר הודעת הדמים (סמ״ע). [ליתן לו קרקע - רלוונו מכר פרה למשען בעד כו״כ ומצאו מפוקח כי׳ אין הלוקח יכול לומר שאם הפרה והיולם לו אך כפי דמי טריפה ונפסלה מיד הלוקח למוכר כפי דמי כשרה, וקונה למחבירו מכר הלוקח הפרה לגוי אחר קנה הפרה לגמרי ואילם למחבר, וכאשר זאת אומר המוכר תבע את הלוקח נשלם לו כדמי כשרה. מאחר ובזמן הזה אינן רוב כשרות לטריפות מלוי כמו בכבשים, מ״ל אינו יודע אם נתחייבתי ופטור (סו״מ מהדורה ג׳ ס״ק כי רפט), ממנם מבעיא אם רובם קונים למחבירו אלא שמיעוט מכחישים עליו שהם טריפה, ואם

תמהי שנה מייב, כיון שיש הוכחה שטיעה טריפה.]

שור שנגח ד' וה' פרק רביעי בבא קמא מו.

אבל מועד לגמרי לא משכחת לה לצד תמות כלל. לעיל"ד מלי מק: שלא יגדל אדם בו. הכי נמי מסתי לה ליסמכנו לה ליקיימו הוא:

הדרן עלך שור שנגח ארבעה וחמשה

שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצדה. מת: ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה אם משנגחה ילדה חצי נזק לפרה ורביע נזק לולד. וכן פרה שנגחה את השור ונמצא ולדה בצדה ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה אם משנגחה ילדה משתלם חצי נזק מן הפרה ורביע נזק מן הולד: **גמ'** אמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי סומכוס דאמר ממון המוטל בספק חולקין אבל חכמים אומרים אזה כלל גדול בדין המוציא מחבירו עליו הראיה למה לי למימר זה כלל גדול בדין אצטריך דאפילו בניזק אומר ברי ומזיק אומר שמא המוציא מחבירו עליו הראיה אי נמי לכי הא דאתמר המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן רב אמר הרי זה מקח טעות ושמואל אמר יכול שיאמר לו לשחיטה מכרתיו לך אמאי וניחוש אי גברא דזבין לדידיה אי גברא דזבין לנכסתא לא צריכא בגברא דזבין להא ולהא וניחוש אי דמי לדידיה אי דמי לנכסתא לנכסתא לא צריכא דאוקיר בישרא וקא בדמי לדידיה אמרי דאפילו אומר שמא. וא"ת והא מתוך שבועה ומין יכול ליפטר הוא שזה מודה במקצת מנזק שהפרה ונמוך הולד אומר לו אינו יודע ומתוך שאין יכול ליפטר מלשלם כדאמר רבא בפרק השואל (ב"מ דף נח. ושם) ומיהו שמואל לית ליה הכי סבר בפרק לו נשבעין (שבועות דף מז. ושם[ב]) ועוד ר"ל דלמ"ד[ג] פלגא נזקא קנסא לו יהא מתוך שבועה גדולה מהודאת עצמו דמודה בקנס פטור [א] ועוד אומר ר"י דלא דמי כלל דהא טעמא דמתוך שבועה ומין יכול ליפטר מלשלם מפרק בפרק לו נשבעין (שם) משום דכתיב[ד] שבועה ס' תהיה בין שניהם ולא בין היוצאים ומפרק הכא כגון שאמר ליה מנה לחבך ליד חבין ואמר ליה ממשים ידענא דשקלתו ואי בעי לימא לך ליכי ליה מנה לחבך ליד חבין ואמר ליה ממשים ידענא דשקלתו ואי בעי לימא לך ליכי ליה ו' ליה ליה מה לי ליה מה לי ליה מנה בחד מיני וזיוטרים פטור דלמא טעמא דבחד מיני לא ידעינא להיכי ליה ו' ליה מה לי ליה מנה בחד מיני ואי בעי לימא לך ליכי ליה מנה בחד מיני ואי בעי לימא לך ליכי ליה מנה בחד מיני ואי בעי לימא לך ליכ

ה"ג אי דלימא לאשתלומי מיניה לשקול תורא בזוזי לא צריכא דאיכא לאשתלומי מיניה. ופיש דגרסי לי לליתא להני זוזי ממש אפשר אין אומן מעות נעשין שנתן לוקח למוכר אפי' אינם ליה זוזי ואין נראה לר"ת מאחר שמקח טעות הוא שכבר הוא שלהו לגמרי ואין לו ליתן לו אלא מעות ולא יכיר ליה זוזי לא מדינא ולא מדמיני לי יכיר

ואם אין להשתלם ממנו [פי': אין למוכר כסף לשלם על המקח טעות], שיקח [הלוקח] את השור [במקום] הכסף, [כמו] שאומרים אנשים, מבעל חובך [אפילו נותן לך] סובין, קבלם[1]. לא, [אלא] צריכים [להעמיד את המקרה], שיש להשתלם ממנו [ועכ"ז יש מח' אם זה מקח טעות או לא].

רב אמר, הרי זה מקח טעות. [שהרי] תלך אחר הרוב, ורוב אנשים קונים לחרישה [וזה מקח טעות]. ושמואל אמר, יכול שיאמר לו, אני מכרתי לך אותו לשחיטה. וכי לא הולכים אחרי הרוב[2]. הולכים אחרי הרוב בדבר איסור, אבל ב[חיוב] ממון לא הולכים אחרי הרוב, אלא המוציא מחבירו עליו [להביא] הראיה [בעדים]. וכן למדנו, שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצדה, ואינו יודע אם עד שלא נגחה ילדה אם משנגחה ילדה, משלם חצי נזק ל[הזיקו של ה]פרה ורביע נזק ל[הזיקו של ה]ולד, דברי סומכוס. וחכמים אומרים, המוציא מחבירו עליו הראיה.

א"ר שמואל בר נחמני, מאיפה אנו יודעים שהמוציא מחבירו עליו [להביא] הראיה, שנאמר "מי בעל דברים [פי': תובע] יגש אליהם", [ודורשים הלשון "יגש" כ]יגיש ראיה אליהם. שאל רב אשי, למה צריכים [את הדרשה הזאת של] הפסוק. הוא סברא, מי שכואב לו הכאב שילך לבית הרופא. אלא, הפסוק [בא ללמד] כמו שר"נ אמר בשם רבה בר אבוה, שאמר רב נחמן בשם רבה בר אבוה, מאיפה אנו יודעים שאין נזקקין אלא לתובע תחלה[3] [פי': כאשר ראובן תובע את שמעון כסף שהלוה לו, ושמעון משיבו שלקחת ממני משהו אחר, מתייחסים לטענת ראובן ומוציאים את המשנה ואח"כ מתייחסים לשמעון], שנאמר "מי בעל דברים יגש אליהם", [ודורשים הלשון "יגש" כ]יגיש דבריו אליהם [פי': לדיינים תחילה]. אומרים נהרדעי, [יש] פעמים שנזקקין לנתבע תחלה, ואין מדובר. שנכסיו יורדים במחירים, [פי': כמו במקרה שיש קונים שיקנוהו בדמים יקרים, ומחר ילכו להם[4]].

וכן פרה שנגחה את השור [וכו'. איך כתוב במשנה] **חצי נזק ורביע נזק. הרי הוא חייב לשלם חצי נזק** [ככל נזקו של תם], אז למה כתוב שישלם נזק שלם חסר רבע [פי': חצי נזק ועוד רבע סה"כ שלשת רבעים]. אמר אביי, [כשכתוב במשנה] חצי נזק, [פירושו חצי תשלומין שישנו על הפרה, לולא הולד, שהרי הם שותפים בנזק, שהוא סה"כ] רביע בנזק, [וכשכתוב במשנה] רביע נזק [פירושו] שמינית בנזק [שזה חלקו בשותפות בספק שנחלק לשנים]. ואם הפרה והולד הם של [בעלים] אחד, גם כן יכול לומר לבעל פרה, למה מחלקים [את הנזק לשנים, שיגיע לו] תן לי חצי נזק. אלא, לא, [אלא] צריכים [להעמיד את המקרה] שהפרה של אחד והולד של אחד [כגון שמכר לו פרה חוץ מעוברה].

ואם הקדים [הניזק] ותבע את בעל פרה תחלה, כך יאמר לו לבעל פרה, פרה שלך הזיק לי, תן לי ראיה שיש לך שותף. אלא [צריך לומר שהניזק], הקדים ותבע לבעל ולד, ואמר לו [בעל הפרה] גלית דעתך שיש לי שותף. ויש אומרים, אף על גב שהקדים ותבע לבעל פרה תחלה, יכול לדחותו, שאמר לו, אתה יודע שיש לי שותף.

אמר רבא [לאביי], וכי כתוב [במשנה] אחד מארבעה בנזק ואחד משמנה בנזק. הרי כתוב, חצי נזק ורביע נזק. אלא אמר רבא, באמת [מדובר] בפרה וולד של [בעלים] אחד, וכך אומרים, אם ישנו לפרה [בעולם], משתלם חצי נזק מפרה,

---

1. עי' רס"י ב"מ קיח ע"ש. **2.** עי' שו"ע (חו"מ סי' רלב סכ"ג), הוס"ד לעיל מו ע"ש הערה 3. **3.** עי' שו"ע (חו"מ סי' כד): אין נזקקין לנזק לתובע תחלה. ופסק זילי נכסי דנתבע, נזקקין לו תחלה. הגה: פירוש רשות מוטב שמעון בענין שלא יוכל לומר פרעתי, ושמעון משיב: יש לך מעלי כל כך, ומנקש זמן להפיג עדים יומר מל' יום שהוא זמן בית דין, אף על פי שמעו יודעים שיש לו עדים שיודעים בדבר, נזקקים למוטב ואריך לשלם לו מיד, פי' לפי שזילי נכסיה ויש ניזק בזה לנתבע. וה"ה אם התובע רוצה שישמעו דבריו תחלה קודם שישמעו דבריו של נתבע, או שמנקש מהכ"ד שלא יפסקו לו הדין עכשיו שלא כשירלה הוא, או שהנתבע מייב לו שטוב ומוטב התובע שיהיו רוצה שיבצע לו עכשיו רק כשירלה. וכל ביוצא בזה, כגון שמומר שיש לו הרבה טענות על זה ושיהו רוצה לטעון עכשיו, שומעין למוטב, אם לפי שזילי נכסי הנתבע, או שיש לנתבע היזק בזה כפי רואות עיני הדיינים: **מקיר הממשפ**: אין נזקקין שלא למוטב - עיקר הפירוש נזקקין למוטב תחילה לענין שישמעו דבריו תחילה, שלפי שם יודה לו הנתבע במקצת, מכל מקום כל זמן שלא שילם לו, הרי הוא הנתבע ועכל דינו מיקרי מוטב ושייב שבועה לתוייסיע היה לו לפרוע מה שמודה לו קודם שתבעו בב"ד. ואי זילי נכסיה דנתבע כגון שהנכסים זילי לעת היה או שיקנדר למכרם בזול כשיכמור במהירות לשלם לו, ולכך לפי שילם לו קודם שתבעו, נזקקין לנתבע תחילה, ואם יודה לו מקצת קודם שיטעון התובע אינו שייב שבועה לתוייסיע, וכדקי"ל לקמן (ס' פה סע"י) לפיו שייב שבועה לתוייסיע שלא כשקדמה תביעת התובע (ש"ך), וי"ש טעם הדבר דהקדימה הוא טובת התובע ולא הנתבע שם לפי היכא דזילי נכסי דנתבע (ש"ך * שבו"י) כשטענת הנתבע היא לפטור מטענת התובע, אין שייך לומר אין נזקקין שלא לתובע תחילה, אבל במקום שהדין דוחה גופה וזה גופה, כללקמן (ס' פה ס"ג), נזקקין להקדמת התובע תחילה ואוכל פירות הקרקע תחילה, ממנה במקום פסידא אין נזקקין, והיינו כשיבוא התובע תחילה יבוה הוא ביונעים והבני יבוטים, ושלא במקום פסידא נזקקין להקדמת התובע תחילה (נתה"מ), אף אם יעלה על לב אדם לומר יש לנתבע היזק לד זכות שנזקק לו תחילה, אעפ"כ אין נזקקין שלא למוטב, ולכן המחבר פסק דבריו דבשום לד אין נזקקין לנתבע תחילה, זולת אם זילי נכסיה (פ"מ). שם - מבעו בשבח מנה והנתבע מוכח שיש לו בידו אפך פלוגי אלו מי קרקע פלוגית, דומיין שיש דין פרע שטרו תחילה, אבל אם הנתבע מוכיח דבר הלהוי פרעון שטרו, הרי זה כלילו טענו שהשטר פרוע והכל תביעה אחת, ואם הוא טוענו שישבע לו, לא יגבה שטרו עד שישבע לו, אבל במקום שטענת הנתבע דברים שאינו רלוי לפרעון, כגון מטלטלין או קרקע אין המלוה צריך לישבע בנקיטת אפך אעפ"י דטענת הלוה השבע לי, ומשום דזה נזקקין לתובע תחלה ואפ"כ נשבע המלוה היפא, ועיין מ"ש לקמן (סי' עב סכ"ז ד"ה שנשבע המלוה) (קצה"מ), וי"ש מה שכתב שיש בידו אפך פלוגי פי' שאינו רלוי לפרעון שטרו אף שהוא אמת, כגון שהקרקע זיבורית או שהוא בעצמו אינו רוצה לקלק אותו בזה, ואם כן אין תביעה זו כטענת פרעון בעלי הטטר. ומשמע מדבריו שטענה כזו אין צריך לישבע על שטרו אפילו טוען ישבע לי, כיון שאינו רוצה שיהיה לפרעון רק שיהיה בדין או בזה וזה כתביעה אחרת ולא כטענת פרעון, ואינו בדין שישבע. ובזה לית ליה מיגו דהוי רוצה למוטבא דוקא, אבל אם הלוה אינו רוצה למוטבו, רק שיטוכה לומר שהוא מיגו דפרעתי, מיגו מעליא הוא, ונאמן להשביע כטענת כי בידך במיגו דפרעתי, דהא במלוה על פה גם כן נאמן במיגו שיש לי בידך כמבואר לקמן (סי' עה ס"ו, עיי"ש ש"ך ד"ה אבל אחר, וד"ה ואפילו), וכן מוכח לקמן (סי' פה סכ"ב) דכשתובעו בדרך תביעה לא נחשב למודה במקצת, ולא כקבלה"ח סק"ד ועיין לקמן (סי' עב סכ"ז ד"ה שנפתחו דמיו) מ"ש בזה (נתה"מ). בענין שאינו יכול לומר פרעתי - פירוש, כגון שהלוהו בשטר שתחומים עליו עדים (ממ"ע וש"ך), אבל אם היה נאמן לומר פרעתי, היה נאמן ג"כ בטענה זו שטוען יש לך מעלי כל כך, ומנקש זמן להפיג עדים יומר מל' יום שהוא זמן בית דין, אף על פי שאנו יודעים שיש לו עדים שיודעים בדבר, נזקקים למוטב ואריך לשלם לו מיד, אם לא שזילי נכסיה ויש ניזק בזה לנתבע. וה"ה אם התובע רוצה שישמעו דבריו תחלה קודם שישמעו דברי נתבע, או שמנקש מהכ"ד שלא יפסקו לו הדין עכשיו שלא כשירלה הוא, או שהנתבע מייב לו שטוב ומוטב התובע שיהיו רוצה שיבצע לו עכשיו רק כשירלה. וכל ביוצא בזה, כגון שמומר שיש לו הרבה טענות על זה ושיהו רוצה לטעון עכשיו, שומעין למוטב, אם לפי שזילי נכסי הנתבע, או שיש לנתבע היזק בזה כפי רואות עיני הדיינים: **מקיר הממשפ**: אין נזקקין שלא למוטב - עיקר הפירוש נזקקין למוטב תחילה לענין שישמעו דבריו תחילה, שלפי שם יודה לו הנתבע במקצת, מכל מקום כל זמן שלא שילם לו, הרי הוא הנתבע ועכל דינו מיקרי מוטב ושייב שבועה לתוייסיע היה לו לפרוע מה שמודה לו קודם שתבעו בב"ד. ואי זילי נכסיה דנתבע כגון שהנכסים זילי לעת היה או שיקנדר למכרם בזול כשיכמור במהירות לשלם לו, ולכך לפי שילם לו קודם שתבעו, נזקקין לנתבע תחילה, ואם יודה לו מקצת קודם שיטעון התובע אינו שייב שבועה לתוייסיע, וכדקי"ל לקמן (סי' פה סע"י) לפיו שייב שבועה לתוייסיע שלא כשקדמה תביעת התובע (ש"ך), וי"ש טעם הדבר דהקדימה הוא טובת התובע ולא הנתבע שם לפי היכא דזילי נכסי דנתבע (ש"ך * שבו"י) כשטענת הנתבע היא לפטור מטענת התובע, אין שייך לומר אין נזקקין שלא לתובע תחילה, אבל במקום שהדין דוחה גופה וזה גופה, כללקמן (סי' פה ס"ג), נזקקין להקדמת התובע תחילה ואוכל פירות הקרקע תחילה, ממנה במקום פסידא אין נזקקין, והיינו כשיבוא התובע תחילה יבוה הוא ביונעים והבני יבוטים, ושלא במקום פסידא נזקקין להקדמת התובע תחילה (נתה"מ), אף אם יעלה על לב אדם לומר יש לנתבע היזק לד זכות שנזקק לו תחילה, אעפ"כ אין נזקקין שלא למוטב, ולכן המחבר פסק דבריו דבשום לד אין נזקקין לנתבע תחילה, זולת אם זילי נכסיה (פ"מ). שם - מבעו בשבח מנה והנתבע מוכח שיש לו בידו אפך פלוגי אלו מי קרקע פלוגית, דומיין שיש דין פרע שטרו תחילה, אבל אם הנתבע מוכיח דבר הלהוי לפרעון שטרו, הרי זה כלילו טענו שהשטר פרוע והכל תביעה אחת, ואם הוא טוענו שישבע לו, לא יגבה שטרו עד שישבע לו, אבל במקום שטענת הנתבע דברים שאינו רלוי לפרעון, כגון מטלטלין או קרקע אין המלוה צריך לישבע בנקיטת אפך אעפ"י דטענת הלוה השבע לי, ומשום דזה נזקקין לתובע תחלה ואפ"כ נשבע המלוה היפא, ועיין מ"ש לקמן (סי' עב סכ"ז ד"ה שנשבע המלוה) (קצה"מ), וי"ש מה שכתב שיש בידו אפך פלוגי פי' שאינו רלוי לפרעון שטרו אף שהוא אמת, כגון שהקרקע זיבורית או שהוא בעצמו אינו רוצה לקלק אותו בזה, ואם כן אין תביעה זו כטענת פרעון בעלי הטטר. ומשמע מדבריו שטענה כזו אין צריך לישבע על שטרו אפילו טוען ישבע לי, כיון שאינו רוצה שיהיה לפרעון רק שיהיה בדין או בזה וזה כתביעה אחרת ולא כטענת פרעון, ואינו בדין שישבע. ובזה לית ליה מיגו דהוי רוצה למוטבא דוקא, אבל אם הלוה אינו רוצה למוטבו, רק שיטוכה לומר שהוא מיגו דפרעתי, מיגו מעליא הוא, ונאמן להשביע כטענת כי בידך במיגו דפרעתי, דהא במלוה על פה גם כן נאמן במיגו שיש לי בידך כמבואר לקמן (סי' עה ס"ו, עיי"ש ש"ך ד"ה אבל אחר, וד"ה ואפילו), וכן מוכח לקמן (סי' פה סכ"ב) דכשתובעו בדרך תביעה לא נחשב למודה במקצת, ולא כקבלה"ח סק"ד ועיין לקמן (סי' עב סכ"ז ד"ה שנפתחו דמיו) מ"ש בזה (נתה"מ). בענין שאינו יכול לומר פרעתי - פירוש, כגון שהלוהו בשטר שתחומים עליו עדים (ממ"ע וש"ך), אבל אם היה נאמן לומר פרעתי, היה נאמן ג"כ בטענה זו שטוען יש לך מעלי כל כך - פי' שמעון מיבע "שפסקת מעלי המחר לי מה שהפסדת", או "מיכמון היה לי בידך ונפסח מדמיו". ואפילו אם התובע מודה להנתבע שנפתח שטרו בב"ד (לשון שמחולקים בשיעור הפסח) (ממ"ע), מייירי בענין שאין לו מגו וכגון במלוה בשטר וכמ"ש שכ"ד ומה שיודה המלוה יכפה למוטב מהלה שלשם השטר ועל מה שמחולקין בפחת יתבענו בב"ד ומה שיודה המלוה היה לריך לשלם הלוה מששים לף על גב דלהמלוה מודה בקלמו, ה"ג במחולקין בפחת מה שיודה יודה והשאר לריך הלוה לשלם ואין מילוק בין כופר בכל ובין מודה בקלמו (קצה"מ), ודוקא בטוען יש לך מעלי דהוי כבני מוסעון לכך מוסעון למוטב מהילה, אבל אם טוען פרעתי והוא בבהמי גוונא שידוע שיש עדים, נותנין לו זמן יומר, כתבואר בריש סימן ט"ו ע"ש, והוא מטעם דזה לף שייך לומר נזקקין למוטב מהילה שהשני אין מוסע רק יכול לפטור עלמו. ואפילו בטוען נפחת המשכון, וכוונתו בטענה זו דמי לטענת פרעתי, ולא כקבלה"ח (נתה"מ). יומר מל' יום - לפילו לף ביקש שמעון שלף ל' יום, שהוא זמן ב"ד, היו שומעין לשמעון, אפילו לף זילי נכסיה, ואפ' מנקש זמן יומר מל' יום ואין לנו ידועים שיש עדים שיודעים בדבר, אפילו אי זילי נכסיה דשמעון, אין שומעין לו. שלף מיירי שהב"ד יודעים שיש לו עדים שיודעים בדבר [פירוש שהיו שלף זה הענין, שלף שאין הב"ד יודעים אם יש להו כדברי הנתבע או לא], בזה יש חילוק בין זילי נכסיה דנתבע או לף, ועי' לעיל (סי' טז סק"ח)) (ממ"ע), שמנם אין נותנין זמן לתבלות כללקמן (סי' תכ סכ"ו), שמנם בזילי נכסיה נותנים לו זמן אפילו לתבלות (ש"ך), ו"ש דסי' טז מדובר מיירי שהנתבע רולה להפיג עדים להכחיש טענת התובע ואינו מייב בו בתביעה שלו, אבל הכא שאין מכחישו, רק שבא לנתוע ממנו בתביעה שתרע ואומר שיש לו עדים, בזה בענין שהיה ג"כ זילי נכסיה (ט"ז). ולריך לשלם לו מיד - פירוש אם יש לו מעות ואינו מבקש זמן, אלא לברר תביעתו ולכוות זה בהלואתו, בזה לשמר לריך לשלם לו מיד, שאחר שאינו יכול להפיג לאינו שחייב לו כנגדו תוך ל' יום, ויותר מזה אין נותנין לו, ג"כ למה לנו להמתין לו על חנם ל' יום, ואם אין לו מעות, אין נותנין לו יותר מל' יום להשתדל להפיג מעות בחיוב לד (ממ"ע), לף מיירי מדין שטועה, אלא מבשיעין תוכו כדי שלא יהיה לו מיד, ואין לענין זה מועיל מה דנזקקין לתובע תחילה לענין שלריך לשלם לו מיד, ואין מחייבים לו על הטעיה לף על פי שאנו יודעים שיש לו עדים (ש"ך). אם לף זילי נכסיה - פירוש, שאין לו מעות, גם לף יוכל לגזות או למכור נכסיו, אם לף זילי נכסיה, והוא כשיכולו הבריות שהוא לריך למעות לף יקנו נכסיו כ"א בזול, כי ידעו שיכרלו, אפילו יומר מל' יום בזול, בענין כזה מהרו להזקק לנתבע תחילה, ונותנין לו זמן כפי שרלו, אפילו יומר מל' יום להפיג רלונו ויפטר ע"י זה מרלונו התובע, שלא יכטרך למכור נכסיו בזול (ממ"ע). ונ"מ על זה [פי' "זילי נכסי"] כמה פירושים וכולם אמת לגופיה: ל' רלונו תובע את שמעון ושמעון מפקיס לטענתו, אבל טוען שיש לו מפקון אבל רלונו, ומנקש זמן יפר לברר את זה, לף נותנים לו אם לף אבל נכסי, היינו שעתה הוא זמן מכירת המשכונות ואם לף ימכור אותם יהיה לו היזק, נזקקין לנתבע תחלה ונותנין לו זמן כמו שמנקש. עיין המחבר דהשלמות. **4.** ולו שקרקעותיו נהיו כזולות ע"י תביעה זו שמוסיף אומה דמוק, ואם יוליאו לו תביעתו או מפקונו (רמ"א).

אם אין הפרה [בעולם, אז] משתלם רביע נזק מולד [שהרי תם אין משתלם אלא מגופו, ורבא סובר שהפרה והוולד הם גוף אחד, וכאחד מאיבריה]. הטעם [שרק משלמים רביע נזק מהולד] שלא יודעים אם הולד היתה איתה כאשר נגחה אם לא, אבל אם זה פשוט לן שהולד היתה איתה כאשר נגחה, [כאשר אין הפרה בעולם, אז] משתלם כל החצי נזק מהולד.

ו]רבא [הולך] לטעמו, שאמר רבא, פרה שהזיקה, גובה מולדה[1].

למה. [הולד] הוא [חלק מ]גופה [של הפרה. אבל] תרנגולת שהזיקה, אינו גובה מביצתה. למה. [הביצה] היא דבר המפורש ממנה [ולא חלק מגופה].

ואמר רבא, [אם שור נגח פרה, והפילה] אין שמין את הפרה בפני עצמה ואת הוולד בפני עצמו[2], אלא שמין את ולד על גב פרה [פי': שמין פרה מעוברת כמה היתה יפה תחילה וכמה היא שוה עכשיו אם מתה אם חיה], שאם אתה לא אומר כן, נמצא אתה מפסיד את המזיק, וכן אתה מוצא בקוטע יד עבדו של חבירו[3] [אין שמין היד בפני עצמה לומר כמה אדם רוצה ליטול לקטוע יד עבד כזה דודאי הרואה עבדו שלם אין קוטע ידיו אלא בדמים מרובים אבל שמין עבד זה כמה הוא שוה עכשיו וכמה היה שוה תחילה], וכן אתה מוצא במזיק שדה של חבירו[4] [קוצץ נטיעותיו או אכל ערוגה אחת אין שמין אותה לבדה אלא שמין בית סאה באותה שדה כמה היתה יפה תחילה ומה פחתו דמיה בשביל ערוגה זו].

א"ל רב אחא בנו דרבא לרב אשי, [איזה מין טענה זו, שלא להפסיד את המזיק] אם ההלכה [אומר כך], שנפסיד את המזיק. [אלא, לא עושים כך,] משום ש[המזיק יכול] לאמר לו [לניזק], אני הזקתי פרה מעוברת, אני אעשה שומה לפרה מעוברת.

זה פשוט [שאם היה מקרה ש]הפרה היתה של אדם אחד, והוולד היתה של בין אדם אחר, הפיטום [פי': מה ששמין אותה שהיתה יפה מפני שומנה] הוא של בעל פרה[5]. [אבל על התוספת] נפח, מה [דינו, פי' של מי זה לקבל מהמזיק]. רב פפא אמר, של בעל פרה, רב אחא בנו של רב איקא אמר, חולקים. והלכה [היא ש]חולקים.

מתני'. הקדר שהכניס קדרותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות[6], ובהמתו של בעל הבית שברם, [הבעל הבית] פטור. ואם [בהמתו של בעל החצר] הוזקה בהן, בעל הקדרות חייב. ואם הכניס ברשות, [אז] בעל החצר חייב. המכניס פירותיו לחצר בעה"ב שלא ברשות, ובהמתו של בעל הבית אכלתן, [בעל הבית] פטור. ואם [בהמתו של בעל הבית] הוזקה בהן, בעל הפירות חייב. ואם הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא

---

1. עי' רמב"ם (נז"מ פ"ט ה"ל): נהמה מעוברת שהזיקה גופה חלי נזק ממנה ומולדה מפני שהוא מגופה, אבל תרנגולת שהזיקה אינו גופה מביצתה מפני שהביצה אינה מגוף העוף אלא מדבר המזון ומופרשת ממנו. עי' מ"מ: מקורו (ב"ק מז) ובנהמה תמה שהיא משלמת חלי נזק מגופה. ודין ביצת התרנגולת כתבו קצת המפרשים דוקא בלילה תגידת פה אבל תגידת בה גופה ממנה ואולי לזה כתב רבינו ז"ל מוסדלת ומופרשת ממנה, ע"כ. ועי' אבן החזל. עי' שו"ע (חו"מ סי' שצד ס"ב): פרה מעוברת שהזיקה גופה חלי נזק ממנה ומולדה מפני שהיא בגופה, אפילו ליתא לפרה משתלם כל חלי נזק מהולד מפני שהיא מגופה. אבל תרנגולת שהזיקה אינו גופה מביצתה, מפני שהביצה אינו מגופה אלא מוסדלת ומופרשת. הגה: מיהו אם הביצה מגודה עדיין בגופה, יש לומרים דגופין ממנה: **מאיר המשפט**: ממנה ומולדה - פירוש, אף על פי שהיה תם ואם אינו משלם אלא מגופו (ממ"ע). אפילו ליתא לפרה - קמ"ל דמשתלם כל חלי נזק מהולד אפילו ליתא לפרה, ואף תימה אלא משתלם מהולד אלא רציא. ומיהו גם בלאיתא לפרה אינא מידוע דאין זה, כגון אם הפרה אינה שוה כשיעור חלי נזק להניזק (ממ"ע). **2.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שצד ס"ד): נגח פרה מעוברת והפילה, אין שמין פחת פרה בפני עצמה ופחת הולד בפני עצמה, אלא שמין כמה היתה הפרה שוה כשהיתה מעוברת ובריאה וכמה היא שוה עכשיו היא והפלה שלה, ומשלם הפחת, או חלים שה היה תם. **3.** עי' שו"ע (חו"מ סי' תכ סט"ו): כילד משערים הי' בריאים: נזק, אם תקרו אבר או אבל מבורה שאין קופה לחזור, שמין תחתו כאלו הוא עבד גמור בשוק כמה היה שוה קודם שחבל בו וכמה נפחתו דמיו מאבר שחבלה וכך ימן לו. הגה: ואם היה בעל תומות כגון נוקד מרגליות ונקוע לו ידו משערינן הזיקו כפי מה שהוא, אבל אם קטע רגלו שאין מזיק לו כל כך, משערינן היזיקו כאלו לא היה בעל תומות: **מאיר המשפט**: כילד משערים הי' דבריס כו' - אין נוהגין רק לענר של שעת הנזק, ולא לענר הנמכר. וביפוי נותן ליד ב"ד מה שמשתוה וב"ד יכבור לו רופא, אפי' אם יאמר המזיק שאלנה לו דבר יום ביומו אין שומעין לו כי יאמר הניזק לא לטרח אותו להביאו כל יום ויום לב"ד, והרפוי והשבת נותנין מיד ליד משמע לידו ממש דומיא דשבת. ודין השבת הכל לפי מה שרגיל לעשות תומות, ולא משנה אם הוא עושה מלאכה או משתתר ומרוויח, ואם הוא אינו רגיל במלאכה או משתתר עשירות או משתמש עבדות אינו נותן לו שבת כלל (פ"ת * השגו"ע). כלומר הוא עבד נמכר בשוק - י"ל כלילו נמכר להיות עבד עברי, וי"ל דמשמיע ליה כמו עבד כנעני דנמכר לעבד לעולם, כי גם משהו אכהו הוא לעולם, משל"כ עבד עברי שאינו נמכר אלא לו' שנים, ואם נתנו לשומו ככל ו' שנים פעם אחר פעם יעלה לערך יותר ממה שיעלה הערך כשמיין אותו פעם אחת. ואפילו הוא מדם חשוב שיימינין נזקו כעבד, ומאבר גוע בכבוד תשימוהו זהו משלם לו ככלל בושת שהיא משתלמת לפי המתנשים כלקלקון קעיף כ"ד, אבל לענין נזק הכל שוין (ממ"ע). שמיו מזיק לו כל כך - ירמה דשומת זו שמיין למדם כפי מלאכתו, היינו דוקא לחושיף בשומת, כגון אם קיטע ידו של עבד נוקד מרגליות, אבל אם קיטע רגלו ואיהו שומתו פחותה בשומת עבד העומד לשימוש, לפי שהעבד הנוקד מרגליות אין רבו מקפיד כ"כ על תקרון רגלו שעדיין הוא רגיל במלאכתו דמשונה ויותר יהיה עתה קצוב במלאכתו, לפ שעשה דבר זה ויהיה כאבר כל אדם הנמכר לכל אינו משמים (ממ"ע). ועי' מהוסי הגר"ח: ויש להבין מדוע לייקה הגמ' מקוטע יד עבדו של חבירו ולא מקוטע יד חבירו, דאין שמין היד בפני עצמה אלא בעבד הנמכר בשוק. וגרהה דבקוטע יד חבירו לא שייך כלל כל הסקלא וטעיא דע"כ אתה מכחיש את המזיק, דהכא אין המשלומין בעד הפסד ממון ולא שייך לדון את ההפסד בשני חופשים, אם בפני עצמה או שגב שדה, אלא דהכא הוא דין שומת של חיוב אבלה, ומשא שומת זו גם לענין ערכין גבי דמי יד עלי דשמין כעבד הנמכר בשוק, ולא שייך כלל לגמלא אתה מכחיש את המזיק, ודוקא יד עבדו דהתם החיוב הוא מחמת הפסד ממון מחבירו, שפיר שייך לדין מכחיש מזיק. **4.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שצד ס"ו): הרי שחלקה פירות דקל למד וכן הקוקל פירות דקל חבירו ואכל, אם היה דקל רומי וכיוצא בו שאין המחריס שלו יפות, משערים אותו כשהיו שוים על גבי הקרקע, ואם דקל פרסי וכיוצא בו הוא שהמחריס שלו יפות ביותר, משערים הדקל כפי עצמו כמה היה שוה וכמה הוא שוה עתה. הגה: ויש לומרים דאם לא נגמר גדולו משערין כשוים ואם נגמר גדולו משערין כמו שהוא: **מאיר המשפט**: וכן הקוצץ כו' - פירוש, אין שחלקה הנהמה אין קוקוץ האדם עלמו, יש מילוק בין אם היו הפירות מדקל משוכח או מדקל שאינו משוכח כל כך (ממ"ע). ואם נגמר גדולו כו' - כוונתו לאילן הנזכר בכלל דברי המחבר שלפני זה, מדכתב ג' פעמים נגמר גידולו (ממ"ע). **5.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שצד ס"ח): שלחה פירות גמורים שהיים לקרקע, משלם דמי פירות גמורים כשיוויין, אם שלח דמי שלח ואם שלחם דמי שלחים: **6.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שצג ס"ג): הכניס פירותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות, ואכלתן בהמתו של בעל הבית פטור, ואפי' היה בעל החצר טוען והבית זה מטיח לטוען שיתחבר בהן בעל החצר, אפילו הכי מקרי שלא ברשות, ואם הוזקלקה בהם והוזקה בעל הפירות חייב, ואם הכניס ברשות פטור, וי"א הולקים כמו שיתבאר לקמן סוף סימן שצ"ח. ואם קבל עליו בעל הבית לשמור את הפירות, בעל הבית חייב: **מאיר המשפט**: הכניס פירותיו לחצר בעל הבית [שלא ברשות] ואכלתן כו' - כל"ל, דלא כגירסת שלא גורסים "שלא ברשות". וכלל דבריו הן, דבעל החצר פטור בהזיק פירותיו כיון דשלא ברשות הכניסן, ומה"ט אם הזוקק בהן פרה של בעל הבית אז בעל הבית חייב לשלם לו היזקו. מיהו ס"מ שהזוקק בהן מכח שהוקלקה בהפירות, אבל אם הזוקק מכח רוב המלבה, פטור בעל הפירות מהיזקה, דבעל בעל הבית מוטל לשומרה מאלבה יתירא כדמסיק המחבר בסעיף שאחר זה (ממ"ע). שאאחבר בהן בעל החצר - שיתן לו שכירות מהטמינה (ממ"ע). ואם הכניס ברשות פטור - אף דפסק המחבר דסתם נתינת רשות לא הוי כקיבל עליו שמירת הפירות, מ"מ בעל הפירות חייב בשאבר בהזיק בהן שהרי הוא בעל החצר. וקשה על הרמ"א שכתב כאן על דברי המחבר דיש חולקין כמ"ש בסימן שצ"ח, דהא שם לא פליגי אלא אם נתחייב בעל החצר בהזיק דבעל הפירות, ומזה לא מיירי המחבר כאן אלא בסתות דבעל הפירות בהזיק דבעל החצר. ולריכין לתחוק ולומר דס"ל לרמ"א דמדסיים המחבר וכתב ז"ל, ואם קיבל עליו בעל הבית לשמור את הפירות בעל הבית חייב, ל"ל דמ"ש המחבר אם הכניס ברשות פטור, שכל אחד פטור משלוש עליו השמירה דחייב, ונשמע מיניה דס"ל להמחבר דגם בעל הבית פטור משלוש הזיקו דהנכנס ברשות לחצירו, ונשמע מיניה דס"ל להמחבר דגם בעל הבית פטור משלוש הזיקו דהנכנס אם הזיק שורו לשורו דהנכנס, ועל זה כתב הרמ"א דיש מולקין. אבל פירוש זה דוחק ביון דלא מזכר לפני זה מחיובו דבעל הבית (ממ"ע). בעל הבית חייב כו' - ל"ל דכאן שייך היא"ר וק"ל (ס"ך).

ליתא לפרה. ומסו מין (ג) מסלם מלא מגופו ואמר ליה הב לי כוליה לפגם הזיקא מולד למיהו נמי מזקן בהדי פרה ורבא ס"ל לחד גופא הוא והוי כאלו מתנכרים כדמפרש בפרקין ממלתיה מסלם ליה מיניה ריעיגא דמזקא ולידך ריעיגא מספיק ואפי' שור הולך כל פגמא נמקא:

ליתא לפרה משתלם רביע נזק בור. לפרני רבנו לא אתיא מתניתין כר"ע (לעיל נ.) לכיון דשותפין ניזוקו הא אמרינן בתמניא (לעיל לה.) אם כתם המזיק או שנתם בשותפות דתמוייהו אלא כר' ישמעאל אתיא[ד]: **מאי טעמא גופה היא.** מדאמר רבא בפרק כל המסורין בתמורה (דף ו: ושם) ובמהדרין בפרק הנשרפין (דף פ. ושם[ב]) ולד הנרבעת והנוגחת אסור היא ולדה עגמו והיא ולדה נרבעו אין לבעלים דשוכר יכך אמו מולד אלא ולד ולד ולמאן דאמר ולד ולד אסור אלא ולד ולד מותר ש"מ מדרבא שמעינן דס"ל ולד ולד אסור ולפי זה אין לומר דמשום דאסור אין לו בה כלום לא יתחייב בנזקיה דהא אמרינן בפרק הכונס (כתובות דף מב:) גבי פלוגתא דר"ע ורבי יהושע ולד טריפה הכל מודים בנידת טריפה שהיא אסורה מאי טעמא אין לחייבו בנזקיה דכיון דאסור אין לו בה כלום ולא יתחייב בנזקיה ולפי זה לפרש"י ז"ל דמשום דאסור אין לו בה כלום לא יתחייב בנזקיה ניחא ולפי זה לפי מה שכתבנו לעיל (ד"ה ליתא)

אימא סיפא אם הכניס ברשות כו'. תימה לר"י אמאי לא חייק מתחלת הכנסה דקתני שלא ברשות ושברתן בהמתו של בעל הבית פטור הא ברשות חייב דבסתמא קביל עליה נטירותא כדרבן וקשה להוקיה דהן בעל הקדירות חייב כרבי ועל הכנסה בפני עצמה היה יכול להקשות ריפא ופיפא דרבן ומפיעתא רבי ור"ל דמרישא אין יכול לדקדק דשפיר מתוקמא כרבי ולא ברשות דנקט משום דצריך למתני ואם הוקיה בהם בעל הקדירות חייב אבל לא מצי למימר דכולה רבן ולא ברשות דנקט משום שברתן בהמה של בעל הבית פטור דמשום הא לא מצטריך להא בהליח קתני סיפא ואם הכניס ברשות בעל הבית חייב רבי אומר [ב]בכולן אינו חייב עד שיקבל עליו (ג) לשמור: **גמ'** **טעמא** דרשות הא ברשות לא מיחייב בעל קדירות בנזקי בהמתו דבעל חצר ולא אמרינן קבולי קביל בעל קדירות נטירותא דבהמתו דבעל חצר מני רבי היא דאמר כל בסתמא לא קביל עליה נטירותא אימא סיפא אם הכניס ברשות בעל חצר חייב אתאן לרבנן דאמרי בסתמא נמי קבולי קביל עליה נטירותא ותו רבי אומר בכולן אינו חייב עד שיקבל עליו בעל הבית לשמור רישא וסיפא רבי ומציעתא רבנן אמר ר' זירא [ג] **תברא** מי ששנה זו שנה זו רבא אמר כולה רבנן היא וברשות שמירת קדירות קבל עליו בעל החצר ואפילו נשברו ברוח: הכנס פירותיו לחצר בעל הבית וכו': אמר רב [ד]לא שנו אלא שהוחלקה בהן [ה]**אבל** אבלה פטור[ב] מאי טעמא [ו]הוה לה שלא תאכל אמר רב ששת אמינא [ס] כי ניים ושכיב רב אמר להא שמעתא דתניא [ז]**הנותן** סם המות לפני בהמת חבירו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים סם המות הוא דלא עבידא דאכלה אבל פירות דעבידא דאכלה בדיני אדם נמי מיחייב ואמאי הויא לה שלא תאכל אמרי הוא הדין אפילו פירות נמי פטור מדיני אדם והא קמ"ל דאפי' סם המות נמי דלא עבידא דאכלה חייב בדיני שמים ואיבעית אימא סם המות נמי באפרזתא דהיינו פירי. מיתיבי [ח]האשה שנכנסה לטחון חטים אצל בעל הבית שלא ברשות ואבלתן בהמתו של בעל הבית פטור ואם הוזקה חייבת ואמאי נימא הוה לה שלא תאכל אמרי ומי עדיפא ממתניתין דאוקימנא שהוחלקה בהן ודקאמר לה מאי קאמר לה אמר לך בשלמא מתניתין קתני אם הוזקה בהן שהוחלקה בהן הוא אבל הכא קתני אם הוזקה ולא קתני בהן אכילה הוא דקתני ואידך אמר לך לא שנא ת"ש הכנים שורו לחצר בעה"ב שלא ברשות ואכל חטין והתריז ומת פטור ואם הכנים ברשות בעל החצר חייב ואמאי ה"ל שלא יאכל אמר רבא ברשות אשלא ברשות קרמית ברשות שמירת שורו קבל עליו ואפי' חנק את עצמו. איבעיא להו היכא דקביל עליה נטירותא מהו [ט]דנפשיה הוא דקביל עליה או דלמא אפילו נטירותא דעלמא קביל עליה ת"ש דתני רב יהודה בר קרנא הכנים פירותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות ובא שור ממקום אחר ואכלן פטור ואם הכנים ברשות חייב מאן פטור ומאן חייב לאו פטור בעל חצר וחייב בעל חצר אמרי לא פטור בעל השור וחייב בעל השור ואי בעל השור מאי **מתני'** היה אביו או בנו. של בעל הבית בתוכו: **משלם** את הכופר. גמ' פריך הא סם הוא ואמאי נקט סתי: **גמ'** **טעמא** דשלא ברשות. משום הכי לא הוקה בהם בעל קדירות חייב: **מני** רבי היא. למאר בסיפא נכוון אימא חייב כו' דקס"ד לרבנן כי היכי דבעל חצר ברשות מחייב בנזקי קדירות דבסתמא קביל עליה נטירותא הכי נמי מחייב בעל קדירות בנזקי בעל הבית דבסתמא כי יהיב ליה בעל הבית רשותא למיעל קביל עליה קדר נטירותא ללא ליזקו קדירותיו לבעל החצר: **תברא**. קיימין מהלדי ריפא וסיפא דמ"ק ומי שמנה זו לא שנה זו ותנאי היא מליגא דרבנן מר סבר פליגי רבנן עליה דרבי ומר סבר לא פליגי: **אפי' נשברין** ברוח. דעול ומנטריה לך קמאר ליה אבל בעל קדירות לא קביל עליה מידי: [א]**לא** שנו. הא דקתני סם הוקה בהן בעל הפירות חייב: **אבל אבלה**. יותר מדאי ומתה: **באפרזתא**. עסב דעבידא למילחי והוא סם המות לבהמה: **והתריז**. מנפורט"ש[ט] בלע"ז: **היכא דקביל עליה נטירותא**. כגון דרבנן סתמא ולרבי לחמר ליה כגון שוכך ומתי לחמרנו: **דנפשיה**. שלא יגחנו שורו ולא ישכנו לבניו:

מתני' היה אביו או בנו. של בעל הבית בתוכו: **משלם** את הכופר. גמ' פריך הא סם הוא ואמאי נקט סתי: **גמ'** **טעמא** דשלא ברשות. משום הכי לא הוקה בהם בעל קדירות חייב: **מני** רבי היא. למאר בסיפא נכוון אימא חייב כו' דקס"ד לרבנן כי היכי דבעל חצר ברשות מחייב בנזקי קדירות דבסתמא קביל עליה נטירותא הכי נמי מחייב בעל קדירות בנזקי בעל הבית דבסתמא כי יהיב ליה בעל הבית רשותא למיעל קביל עליה קדר נטירותא ללא ליזקו קדירותיו לבעל החצר: **תברא**. קיימין מהלדי ריפא וסיפא דמ"ק ומי שמנה זו לא שנה זו ותנאי היא מליגא דרבנן מר סבר פליגי רבנן עליה דרבי ומר סבר לא פליגי: **אפי' נשברין** ברוח. דעול ומנטריה לך קמאר ליה אבל בעל קדירות לא קביל עליה מידי: [א]**לא** שנו. הא דקתני סם הוקה בהן בעל הפירות חייב: **באפרזתא**. עסב דעבידא למילחי והוא סם המות לבהמה: **והתריז**. מנפורט"ש[ט] בלע"ז: **היכא דקביל עליה נטירותא**. כגון דרבנן סתמא ולרבי לחמר ליה כגון שוכך ומתי לחמרנו: **דנפשיה**. שלא יגחנו שורו ולא ישכנו לבניו:

ואפילו נשברו ברוח. ולא דמי להא דיתיב קמך דפקך הזמך (ב"מ מט: ושם.) (ג) דלתן ללא מרמה מקום הוא לו ואפילו נותן לו שכר לחמרינן התם ללא מקבל עליה נטירותא ואין נוטל שכר שמירה ללא שכר כית[ב]:

הוה [ה]**לה שלא תאבל**. אין לפרש לכך פטור דמשיב כרוח שאינה מצויה דהא נקמייה לחמרינן דנכסות מייב גבי היה מוכל תניין והתריז ומת משום דנכסות מקבל עליה נטירותא ומה נכך והלא ס"ם פטור ברוח שאינה מצויה כדפי' כרים המנים (לעיל דף מ:[י]) ללא היינו טעמא כיון שבמקומן מצוי עליו דבר שמזיקו אינו רשאי זה להמחייב נכך: **באפרזתא**. והא ללא לחמרינן נשמר פירות לרבותא נקט דס המות מע"פ שהיא מבוא לגמרי מן הטועל אפ"ה פטור מדיני אדם: **שנכנסה** [ו]שחון. רבותא נקט שלף על גב שזה משמכר בהמייס לריך רשות: **או** דלמא אפילו מעלמא נמי. ול"ת דלפילו נשברו ברוח מצויה לחמרינן לעיל דקביל ור"ל דמבעית ליה מי הוי דחוי בעלמא או לא ועל"ל נטירותא דעלמא כגון בהמות של אחרים ללא מסיק לדעתיה ביכנסו בחלרו ויגחו את שורו של זה מבעית ליה לחבל דס יפא הסור חוץ מחלרו של בעל הבית וכפו שוורים וגגחוהו לא מבעית ליה דהא פשיטא דמקבל עליה נטירותא לפילו מעלמא כיון שיפא חוץ לחלר: **מאי** [ז]**לאו** פטור בעל החצר וחייב בעל החצר. ול"ת וילך ויתבע מבעל הסור וי"ל דומיא דגון ההוא שור הוי של חרש שוטה וקטן דלאו בני חטלומין ניהו ת"ל זה יתבע מבעל החלר ובעל החלר יתבע מבעל הסור:

עין משפט נר מצוה

ג א מיי' פ"ז מהלכות נזקי ממון הלכה ל סמג עשין סה טוש"ע ח"מ סימן שמח סעיף ג:
ד ב מיי' שם הלכה ה ועיין להלמות ומ"מ טוש"ע שם סעיף ד:
יד ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה ועיין בסמג שם טוש"ע שם וסימן לגם סעיף ג ומיי' שם סעיף ו:
טז ד מיי' שם פ"ג הלכה יד ועיין בהשגות ומ"מ סמג שם טוש"ע ס"ע סימן שמ סעיף ו:
יז ה מיי' שם טור ש"ע שם סעיף ג:
יח ו מיי' שם פ"ד הלכה ג סמג שם:
יט ז מיי' שם ס"ע הלכה יד טוש"ע ח"מ סי' שמ סעיף ו ס"ג:
כ ח טור ש"ע ח"מ סי' שמ סעיף ה בסג"ה עיין בטור וכ"י שם וכמיון לגם:

רבינו חננאל החדש

ואם הכניס ברשות לרבנן קבולי קביל עליה בעל חצר נטירותא דקדירות ואפילו נשברו ברוח אבל בעל קדירות לא מחייב אפילו בסתמא הכי אוקמה רבא להא מתניתין. **הכניס פירותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות** וכו' **אם** הזוקה בהן **חייב** אמר רב לא שנו הזוקה בהן בעל הפירות חייב אלא בשהוחלקה בהן אבל אבל אם הזוקה מן האכילה פטור מאי טעמא היה לה שלא תאכל ואוקמה רבא למתניתין הקדר שהכניס קדירותיו לחצר בעל הבית אם הכניס ברשות שמירת קדירות קיבל עליו אפילו נשברו ברוח וכן המכניס שורו לחצר בעל הבית שמירת שורו קיבל עליו ואפילו חנק עצמו שינגיח ניהנו כרבנן אליבא דרב.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן נט: ב"מ מג: **ב)** ביצה מ:. **ג)** ב"מ ע:, תוס' כתובות עה: ד"ה מבבלית], **ג)** עיין תוס' ב"ב כב: ד"ה זאת, **ד)** לקמן מז:, **ה)** [כתובות כא: ד"ה], **ו)** לקמן נו, **ז)** לעיל יד., **ח)** מה:, **ט)** [עיין תוספות לקמן מח: ד"ה ומפולפל] ובתוס' ב"מ מט. ד"ה כל, **י)** ד"ה ושמואל.

הגהות הב"ח

(א) במשנה עד שיקבל עליו בעל הבית לשמור: **(ב)** תוס' ד"ה מאמ"ו וכו' דין הוא שיפטר לרבי: **(ג)** ד"ה ואפילו וכו' דאינו לגל מלאכה:

הגהות ציונים

[א] חולי מעיים:

ליקוטי רש"י

ואם הכנים ברשות. שורו וקדלותיו ופירותיו למלר מכירו [ביצה מ:]. **בעל החצר חייב.** נזקו דכי אמר ליה עול ומנטר לך קמלר ליה וה"ל הנח קמלך בשוק. **רבי אומר בכולן אינו חייב.** דעול ופיק ומנטר לך קמלר ליה וה"ל לגבות בשוק [ב"מ מא:]. **תברא.** קיימין מהלדי [ביכורים יג:]. **קביל עליה** לשפיף [כתובות עה:]. **קביל** הך ריפא לשפיף [חולין סז:]. **אבל אבלה.** ומנריה. **פטור.** המכים. **הוה ליה שלא תאבל.** ומה מלי יכול לעשות [לקמן נז:]. **ניים.** ישן [ע"ז חולין סז:]. **דתניא.** מיוחנף [כתובות כד:]. **פטור מדיני אדם.** קמבעי גמ' מנזקין קמור [לקמן נה:]. שלין כח בל"ש לענין. **וחייב בדיני שמים.** יהי שמיס לך יפה עד שימלם [ב"מ צא:]. פטור מדיני אדם למם ומייב בדיני שמים פוכעות למם לשפיף שם ישכול [ביצה לב:]. **ודקאמרי ליה מאי קראי ליה.** מי שעוסק במלוה זו לסביר ממנה כבית המלדש למה נמעסק בלא טעם מפורש בה [יומא ל:]. **והתריז.** מולי מעשים וקוברן מותו ביולל"ר מוליאה רעי לגלל כמיס ומסתיין קמין לה [ב"מ צ:].

ברשות [1], ונגחו שורו של בעל הבית, או שנשכו כלבו של בעל הבית, [הבעל הבית] פטור. [אבל אם שורו] נגח שורו של בעל הבית [2], חייב. [ואם שורו] נפל לבור [של בעל הבית] וקלקל מימיו, [בעל השור] חייב [3]. [אם] אביו או בנו [של בעל הבית] היו בתוכו [והרגם], משלם את הכופר. ואם הכניס ברשות, בעל החצר חייב. רבי אומר, בכולם אינו חייב עד שיקבל עליו לשמור [4].

גמ׳. הטעם [שאם הוזקה בהם בעל הקדירות חייב, משום] שזה היה שלא ברשות. אבל זה היה ברשות, אין בעל קדירות חייב בנזקי בהמתו של בעל חצר, ולא אומרים שבעל קדירות קיבל שמירה של בהמתו של בעל חצר. מי זה. רבי היא, שאמר, כל שמן הסתם לא קביל עליו שמירה. [אבל קשה שכן] כתוב בסוף, אם הכניס ברשות, בעל חצר חייב. באנו לשיטת רבנן, שאומרים, מן הסתם קיבל עליו שמירה. ועוד, רבי אומר, בכולם אינו חייב עד שיקבל עליו בעל הבית לשמור. [יוצא לפני דבריו] שהתחלה והסוף [של המשנה] רבי, ואמצע רבנן. אמר ר׳ זירא, תשבור [את המשנה ותלמד אותם לחלקים], מי שלימד את זה לא לימד את זה [כל המשנה לפי הרבנן, והם חולקים אם רבי חולק על הרבנים או לא]. רבא אמר, כל ה[משנה] היא הרבנים, ו[כאשר קדר מכניס קדירותיו] ברשות [בעל החצר, הוה כאלו ש]בעל החצר קבל על עצמו שמירת קדירות קבל ואפילו נשברו ברוח [שכן בזה שאמר לו בעל החצר תכניס קדירותיך ואשמרם, אבל בעל קדירות לא קיבל עליו שמירה של כלום].

הכניס פירותיו לחצר בעל הבית וכו׳. אמר רב, לא למדנו [אם הוזקה בהן בעל הפירות חייב] אלא שהוחלקה בהן, אבל [אם הבהמה] אכלה [יותר מדאי ומתה], פטור [5]. למה. הוא היה צריך שלא לאכלם. אמר רב ששת, רב אמר את ההלכה הזה כאשר היה נרדם [6], [שכן למדנו] הנותן סם המות לפני בהמת חבירו [7] [ואכלו ומת], פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. [וכל זה בדווקא ב]סם המות שאין דרכו לאכלו, אבל פירות שדרכו לאכלם, חייב אפילו בדיני אדם. ולמה. [הרי רב אמר שיש לומר] הוא היה צריך שלא לאכלו. אמרו [התלמידים בבית המדרש, לא, אין כזה דיוק, אלא], אפילו [אם הניח] פירות [לפני בהמת חבירו, ואכלם ומת] גם כן פטור מדיני אדם, והרי לומדים מזה, שאפי׳ סם המות שאין דרך לאכלו, חייב בדיני שמים. ואם תרצה תאמר, סם המות גם כן [מדובר] באפרזתא [עשב שדרכו לאכלו והוא סם המות לבהמה], דהיינו [אותו דבר כמו] פירות.

שאלו שאלה מברייתא, האשה שנכנסה לטחון חטים אצל בעל הבית שלא ברשות [8], ובהמתו של בעל הבית אכלה החטים, פטור. ואם הוזקה, חייבת. ולמה. שנאמר ״שהוא היה צריך שלא לאכלו. אמרו [התלמידים בבית המדרש], וכי זה יותר טוב מהמשנה שלנו, שאמרנו שהוא מדובר שהוחלקה בהן. וזה ששאלת מה שאלת. [ומסביר הגמ׳] אמר לך [המקשן], זה מובן המשנה שלנו שכתוב אם הוזקה בהן, [ואנו מפרשים] שהוחלקה בהן, אבל כאן כתוב ״אם הוזקה״ ולא כתוב ״בהן״, רואים שמדובר שאכלה. והצד השני [איך הוא ילמד]. אמר לך, אין הבדל [בין ב׳ הלשונות].

בא ושמע, הכניס שורו לחצר בעה״ב שלא ברשות, ואכל חטים והתריז [נחלה בשלשול [9] ומת], פטור, ואם הכניס ברשות, בעל החצר חייב. ולמה. הוא היה צריך שלא לאכלו. אמר רבא, אתה שואל סתירה בין ״ברשות״ ל״שלא ברשות״. ברשות, [בעל החצר] קיבל עליו שמירת שורו, ואפי׳ חנק את עצמו.

שאלו אותו, במקום שקיבל עליו שמירה [כגון לרבנן הכניסו סתם ולרבי שאמר לו ״כנוס שורך ואני אשמרנו״], מה דינו. [פירש השמירה] שקיבל עליו [שמירה מנזק] של עצמו [פי׳: שלא יגחנו שורו ולא ישכנו כלבו], או אולי אפילו שמירה מהעולם גם קיבל עליו. בא ושמע, שרב יהודה בר סימון לימד בנזקין בבית הקרן, הכניס פירותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות, ובא שור ממקום אחר ואכלן, פטור, ואם הכניס ברשות, חייב. מיהו פטור ומיהו חייב. [וכי] לא [מדובר] שבעל חצר פטור, [וחייב בעל חצר]. אמרו [התלמידים בבית המדרש], לא, בעל השור פטור, ובעל השור חייב. ואם [הכל מדובר ב]בעל השור,

---

1. ע׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שצח ס״ק): הכניס שורו לחצר חבירו שלא ברשות, ונגחו שורו של בעל החצר, פטור. וכן אם הזיקו בעל החצר, פטור, שיכול לומר: כיון שהכניסו שלא לדעתי נעשיתי בו עד שעשיתי בו. ומיהו אם הזיקו לדעתי, חייב לשלם מזק שלם, אפילו על פי שיש לו רשות להזיקו מרשותו, מן ו׳ רשות להזיקו: **2.** ע׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שצח ס״ק): הזיק שור הנכנס לבעל החצר או לשורו, דינו כאילו הזיקו ברשות הרבים, ומשלם חצי נזק ומועד מזק שלם. **3.** ע׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שצח ס״ד): נפל לבור שבחצר והבעלים שם מימיו, אם הבעלים בשעת נפילה, חייב נזקי המים, ואם הבעלים אחר נפילה, פטור, שהרי נעשה כשאר מקלה שהשוב כשור, והמים משופים ככלים, וכור פטור נזקי כלים: **מאיר ממשפט**: בשעת נפילה חייב - פירוש, שור חצי חצי נזק ומועד מזק שלם כדין קרן (ממ״ע), וי״ל כיון שהכנס שלא ברשות, אפילו חצי חייב מזק שלם כהיכי דילפה כדרכה והזיקה בחצר בשעה נפילה ל״ד שזה חשוב כאן ורגל להזיקו מלוי (ט״ז). שהרי עשאה כשאר מקלה שהשוב כשור - פירוש, כשור דבעל השור (ממ״ע). **4.** ע׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שצח ס״ה): אם הכניסו ברשות בעל החצר, פטור בעל השור. ואם הזיק שור בעל החצר לשור הנכנס ברשות, פטור, אלא אם כן קבל עליו בעל החצר שמירתו: הגה וי״ש דכיון דנתן לו רשות ליכנס הוי כאלו קבל עליו שמירתו. ודווקא נזקין דאתו ליה מבעל החצר, אבל נזקין דאתו ליה מעלמא, אינו חייב עד שיקבל עליו שמירתו: **מאיר ממשפט**: ברשות בעל החצר - פירוש, שבעל החצר נתן רשות לבעל הכניס שורו למקירו והזיק שור לבעל בעל החצר, כזה כו״ע מודים דפטור דבעל החצר מהזיקו, ואם הוא מיפכח דשור בעל החצר הזיק לשור דבעל הכניס, כזה פליגי, דמהמבר פסק דלף שנתן לו רשות לבעל הכניס שורו, מ״מ לא קיבל עליו שמירת שורו, והרמ״ע ס״ל דמסתמא קיבל עליו שמירת שורו, דכיון דבעל החצר הוא מסתמא הוא ובני ביתו הן בחזקיהו, משא״כ זה שהכניס שורו ללא נשתר עומד שם לשמור שורו שלא יזיק לבעל החצר (ממ״ע), וי״ל שאין שום פטור בהזיק שורו לרבוק בעל הבית, אפילו כשהר בעל הבית הכניסו ברשות, ועוד דאם הזיק שור בעל הבית לשור הנכנס ברשות רק בגלל שזה קפץ, אבל אם אפס הניזק לא מוקמינן ממנו (ס״ך * המהכרס״ך). ואם הזיק שור בעל החצר כו׳ פטור - דקדק וכתב ״שור״ כו׳, דאילו הזיקו בעל החצר בעצמו לשור הנכנס היה חייב וכמ״ש המחבר בסעיף ג׳ דאם הזיקו לדעת חייב (ממ״ע). וי״ש מומרים דכיון כו׳ - ולענין הלכה אין נו להוציא ממון מחמר שהוא קפץ (ט״ז). דאפי׳ ליה מעלמא אינו חייב כו׳ - י״ל כגון שהכניסו שוורים לחצרו והזיקו זה אבל אם יצא לחוץ והזיק חייב בעל החצר, וה״ה אם חנק עצמו בחצר חבירו, ואף אם יצא והזיק לחמרים חייב בעל החצר (ס״ך). דאחון פיקח ממשמעון שיכיח לו לדעת בהמותיהם יחד בחצר של חמשון, ומשמעון הפכיח, ואפ״כ נחבר שבהמותיו של ראובן מזיקות, ונדבקו בהמותיו של שמעון ומתו. דאפילו אם כחה בהמות של ראובן מתו קודם שנכנסו

5. ע׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שצח ס״ב): הכניס שורו לחצר חבירו שלא ברשות, ואכל חטים והתריז [נחלה בשלשול] ומת, פטור, ואם הכניס ברשות, בעל החצר חייב. ולמה. הוא היה צריך שלא לאכלם. אמר רב ששת, רב אמר את ההלכה הזה כאשר היה נרדם, [שכן למדנו] הנותן סם המות לפני בהמת חבירו [ואכלו ומת], פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. [וכל זה בדווקא ב]סם המות שאין דרכו לאכלו, אבל פירות שדרכו לאכלם, חייב אפילו בדיני אדם. ולמה. [הרי רב אמר שיש לומר] הוא היה צריך שלא לאכלו. אמרו [התלמידים בבית המדרש, לא, אין כזה דיוק, אלא], אפילו [אם הניח] פירות [לפני בהמת חבירו, ואכלם ומת] גם כן פטור מדיני אדם, והרי לומדים מזה, שאפי׳ סם המות שאין דרך לאכלו, חייב בדיני שמים. ואם תרצה תאמר, סם המות גם כן [מדובר] באפרזתא [עשב שדרכו לאכלו והוא סם המות לבהמה], דהיינו [אותו דבר כמו] פירות.

6. ע׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שצח ס״ד): נפל לבור שבחצר והבעלים שם מימיו, אם הבעלים בשעת נפילה, חייב נזקי המים, ואם הבעלים אחר נפילה, פטור, שהרי נעשה כשאר מקלה שהשוב כשור, והמים משופים ככלים, וכור פטור נזקי כלים: **מאיר ממשפט**: בשעת נפילה חייב - פירוש, שור חצי חצי נזק ומועד מזק שלם כדין קרן (ממ״ע), וי״ל כיון שהכנס שלא ברשות, אפילו חצי חייב מזק שלם כהיכי דילפה כדרכה והזיקה בחצר בשעה נפילה ל״ד שזה חשוב כאן ורגל להזיקו מלוי (ט״ז). שהרי עשאה כשאר מקלה שהשוב כשור - פירוש, כשור דבעל השור (ממ״ע). **7.** ע׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שצח ס״ה): אם הכניסו ברשות בעל החצר, פטור בעל השור. ואם הזיק שור בעל החצר לשור הנכנס ברשות, פטור, אלא אם כן קבל עליו בעל החצר שמירתו: הגה וי״ש דכיון דנתן לו רשות ליכנס הוי כאלו קבל עליו שמירתו. ודווקא נזקין דאתו ליה מבעל החצר, אבל נזקין דאתו ליה מעלמא, אינו חייב עד שיקבל עליו שמירתו: **מאיר ממשפט**: ברשות בעל החצר - פירוש, שבעל החצר נתן רשות לבעל הכניס שורו למקירו והזיק שור לבעל בעל החצר, כזה כו״ע מודים דפטור דבעל החצר מהזיקו, ואם הוא מיפכח דשור בעל החצר הזיק לשור דבעל הכניס, כזה פליגי, דמהמבר פסק דלף שנתן לו רשות לבעל הכניס שורו, מ״מ לא קיבל עליו שמירת שורו, והרמ״ע ס״ל דמסתמא קיבל עליו שמירת שורו, דכיון דבעל החצר הוא מסתמא הוא ובני ביתו הן בחזקיהו, משא״כ זה שהכניס שורו ללא נשתר עומד שם לשמור שורו שלא יזיק לבעל החצר (ממ״ע), וי״ל שאין שום פטור בהזיק שורו לרבוק בעל הבית, אפילו כשהר בעל הבית הכניסו ברשות, ועוד דאם הזיק שור בעל הבית לשור הנכנס ברשות רק בגלל שזה קפץ, אבל אם אפס הניזק לא מוקמינן ממנו (ס״ך * המהכרס״ך). ואם הזיק שור בעל החצר כו׳ פטור - דקדק וכתב ״שור״ כו׳, דאילו הזיקו בעל החצר בעצמו לשור הנכנס היה חייב וכמ״ש המחבר בסעיף ג׳ דאם הזיקו לדעת חייב (ממ״ע). וי״ש מומרים דכיון כו׳ - ולענין הלכה אין נו להוציא ממון מחמר שהוא קפץ (ט״ז). דאפי׳ ליה מעלמא אינו חייב כו׳ - י״ל כגון שהכניסו שוורים לחצרו והזיקו זה אבל אם יצא לחוץ והזיק חייב בעל החצר, וה״ה אם חנק עצמו בחצר חבירו, ואף אם יצא והזיק לחמרים חייב בעל החצר (ס״ך). דאחון פיקח ממשמעון שיכיח לו לדעת בהמותיהם יחד בחצר של חמשון, ומשמעון הפכיח, ואפ״כ נחבר שבהמותיו של ראובן מזיקות, ונדבקו בהמותיו של שמעון ומתו. דאפילו אם כחה בהמות של ראובן מתו קודם שנכנסו בהמותיו של שמעון לחצר חבירו, ואפילו אם כן, אין חיוב שבהמותיו של שמעון, ומשמעון הפכיח, ואפ״כ נחבר שבהמותיו של ראובן מזיקות, ונדבקו בהמותיו של שמעון ומתו. דאפילו אם כחה בהמות של ראובן מתו קודם שנכנסו בהמותיו של שמעון לחצר חבירו, ואפילו אם כן, אין חיוב שבהמותיו של שמעון ממשמעון שיכיח לו לדעת בהמותיהם יחד בחצר של חמש

מהו "ברשות", ומהו "שלא ברשות" שיש. אמרו [התלמידים בבית המדרש], ברשות, הוי שן ברשות הניזק [שכיון שבעל חצר נתן לו רשות להיכנס, בעל החצר הקנה לבעל הפירות מקום בתוך חצרו, והוי לו חצר הניזק], ושן ברשות הניזק חייבת. ושלא ברשות, הוי שן ברשות הרבים [לא מדויק הלשון רשות הרבים אלא כל שהוא לא שדה הניזק הוא פטור עליו], ושן ברשות הרבים פטורה.

בא ושמע, הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות, ובא שור ממקום אחר ונגחו, פטור, ואם הכניס ברשות, חייב. מיהו פטור ומיהו חייב. [וכי] לא [מדובר ש]פטור בעל חצר, וחייב בעל חצר. לא, פטור בעל השור, וחייב בעל השור. אם כן, מהו "ברשות" ומהו "שלא ברשות" שיש [פי': הרי בקרן אין חילוק בין חצר הניזק לרה"ר ואם תאמר שפטור וחייב היינו בעל החצר, אז מובן שלא ברשות פטור שאין עליו לשמרו]. אמרו [התלמידים בבית המדרש], מיהו [מחבר של הברייתא]. ר' טרפון היא, שאמר, קרן משונה בחצר הניזק, משלם נזק שלם. [אם כן, במקום שהוא] ברשות, הוא קרן בחצר הניזק, ומשלם נזק שלם. שלא ברשות, הוי קרן ברשות הרבים, ולא משלם אלא חצי נזק [ומש"כ "פטור" פי' פטור מנזק שלם וחייב בחצי נזק, ומש"כ "חייב" פי' חייב נזק שלם.].

היתה אשה שנכנס לאפות בבית, בא עז של בעל הבית ואכלה את הבצל ונתחמם [פי': נחלה] ומת, ורבא חייב אותה לשלם דמי עז שלם[1]. נאמר שרבא חולק על רב, שאמר רב, [הבהמה] היתה צריכה שלא לאכלה. אמרו [התלמידים בבית המדרש], איך הציורים דומים[2], שם [הוא] שלא ברשות, ולא קיבל עליו שמירתו, כאן הוא ברשות, וקיבל עליו שמירה. ומה שונה מהאשה שנכנסה לטחון חיטים אצל בעל הבית שלא ברשות, ובהמתו של בעל הבית אכלתם, [ושם הוא] פטור, ואם ניזק, [היא] חייבת. הטעם הוא שזה שלא ברשות, הרי [אם היה] ברשות, [היה] פטור. אמרו [התלמידים בבית המדרש], לטחון חטים [שונה] כיון שלא צריך צניעות, הבעל החצר לא צריך לסלק את עצמו מהמקום, ומוטל עליו השמירה, אבל לאפות, כיון שהיא צריכה צניעות [שכן היא מגלה זרועותיה ללוש את הבצק, בעל החצר] מסלק את עצמו מכל שטח החצר, ולכן

השמירה מוטלת עליה.

הכניס שורו לחצר בעל הבית[3]. **אמר רבא, הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות,** ו[השור] חפר בה בורות שיחין או מערות, בעל השור חייב בנזקי חצר, ובעל חצר חייב בנזקי הבור [אם הפקיר רשותו]. אף על גב שאמר מר, [נאמר בפסוק] "כי יכרה איש בור", ו[דורשים דווקא כאשר איש כורה בור ו]לא [כאשר] שור [כורה] בור[4]. כאן כיון ש[בעל החצר] היה יכול למלאות [את הבורות שברשותו לפני שהפקיר את רשותו] ולא מלאם, כאילו כרה אותם, [שבזה שהוא מפקיר רשותו נותן תקלה ברשות הרבים. אבל כאשר השור כורה בור ברשות הרבים שלא מוטלת עליו למלאותו, פטור עליו].

ואמר רבא, הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות[5], והזיק את בעל הבית או בעל הבית הוזק בו [פי': שנתקל בו], חייב. [ואם השור] רבץ, פטור. ו[כי] משום שרבץ [הוא] פטור. [למה, וכי אם רבץ על כלים של בעל הבית הוא פטור]. אמר רב פפא, מהו פירוש "רבץ". שהרביץ גללים [ואחר כך הגיעו כליו של בעל הבית לשם] ונטנפו כליו של בעל הבית[6], שהגללים הוי בור, ולא מצינו בור שחייב בו את הכלים [אבל אם הבעל הבית הוזק בהם חיים, ואין פטור משום "כי יכרה איש בור" ולא שור בור, שכן כל דבר שהוא שלו בשעת הנפילה, כמו גללים, חייב עליו משום בור, שמאחר וזה שלו, מוטלת עליו האחריות לסלקן].

זה מובן לפי שמואל, שאמר, כל תקלה בור הוא, אלא לפי רב שאמר, [שכל תקלה הוא כמו שור, ואיננו בור] עד שיפקירנה, מה נאמר. אמרו [התלמידים בבית המדרש], סתם גללים מפקירים אותם.

ואמר רבא, נכנס לחצר בעל הבית שלא ברשות, והזיק את בעל הבית [בידים] או בעל הבית הוזק בו [פי': שנתקל בו], חייב, הזיקו בעל הבית, פטור[7]. א"ר פפא, לא אמרו אלא שלא ידע ממנו, אבל אם ידע ממנו, הזיקו בעל הבית, חייב. למה. משום שיאמר לו, נכון שיש לך רשות להוציא אותי, אבל אין לך רשות להזיק לי[8]. ושניהם הולכים לפי טעמם שרבא אמר ויש אומרים שרב פפא אמר,

---

1. עי' שו"ע (חו"מ סי' שצ ס"ג): הכניסן ברשות והניחו בעלי החצר את זה שהרשוהו בחצר לשמרו ולכלכן בהמתו של בעל הבית והזיקה בחצירן, בעל הפירות חייב שכיון שרשאי הבהמה לאכלה הבהמה מסם, ומעשה בשאה אחת שנכנסה בצית שכבשה לוגו ולפפות, והניחוה ונתעצלו כדי שלא יניחו לה בעת ליסמה ולפפייתה, וכן עז של בעל הבית ואכל הבצל ומת, וחייבוה חכמים לשלם דמיו, וכן כל כיוצא בזה: **מגיד המשפט**: ומעשה בשאה אחת וכו' - מתחילה כתב המחבר בשקלקל בעל החצר בידיעת בעל הפירות והניח עליו בשמירה, דבעל הפירות היה לו לשומרו, ובמעשה זה גם להוסיף לקח בשקלקל בעל החצר שלא בידיעת בעל הפירות, אף"ש אם בעל הפירות עושה דבר ניעות בשמקמת בשקלקל עצורו בעל החצר ויפא בשאה שעה שעושה דבר הצניעות, הו"ל כאילו הודיעו שיפא ובעל הפירות חייב בשמירת בהמה דבעל החצר אפילו לענין שלא תאכל יותר מדאי ותזוק (סמ"ע). כלי שלא יניחו בה כו' - פירוש, שלא יניחו זרועותיה המגולות בעת ליסמה העיסה (סמ"ע), במקום שבעו"א אין מוסיפין לזה לא מנשים ולא נשים ואפילו שלא ליסה ואפיה מנגין זרועותיהן, ואי אתא דינא כי האי גוונא בשעת שהאשה פטורה, ואי טען בעל הבית שמשום ניעות הלך, נאמן בשבועת היסת, ואי נראה בעיני הדיין שלא מותר בכך להיות בודל עיניו מרחוק נרא, בשעת שלמו כל בשניים להוציא ממון (ט"ז). **2.** עי' רמ"י פסחים ס ע"ב ד"ה הכי. **3.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שי ס"ד): אחד הסופר או הלוקח או שניהן או בשמתם, שנאמר (שם כה, לד) בעל הבור ישלם מי שים לו בעלים מכל מקום, וכן אם נפפר מפילתו או שחפרו בהמה ומיה נרשותו, הואיל והוא מייב בשלמותו או בכשותו ולא עשה, הרי זה מייב בנזיקין. הגה: וכן אם כרה אחר ברשותו ונודע לבעל החצר, מייב בעל החצר לכשותו, ואם לא כיסה הוי כאלו הפקיר בעצמו, והכורה מייב לשלם לו נזקי שלירו: **מגיד המשפט**: או שחפרו בהמה ומיה כו' - ללא גרע מנפפר בור שם שלירו, דמזוהר עכ"פ שלא יוזק אדם מממונו להסירו שהוא קרקע שלו שים בה בור. והסירו דוקא אם הפקיר שלירו שבעיב הבור ולא הפקיר נפותה פעם גם מקום הבור, דאל"כ שלא ללא הפקיר כלל יכול לומר מה לאחריס ליל בשלירי לאחמייב בשמירתן. ואם הפקיר אח"כ הבור ושלירו שבעיבו בפעם אחת, ג"כ לא נתחייב על היזק הבור, כיון דבשעת הכרייה היה הכל שלו ושוב לא עשה מעשה בהפירה דיתחייב עליו, משא"כ בשחפר מתילה בשלירו ואח"כ הפקיר מקום שבעיב לבור ונתן רשות לכל לקרב בפשם קמוך לבור, דה"ל בפותה בור לרשות הרבים לחמוי לשמור בורו מהזיקתן וכמ"ש לקמן בפעיף י'. ואם אחר שהפקיר רשותו לחוד, אף שאח"כ ג"כ הפקיר בורו, חייב על נזקיו, דללו כל בשניים להפקיר נזקיו כיון שכבר חל עליו החוב לסלק התקלה (סמ"ע). ה"ז חייב בנזקין - מדלא כתבו כאן דין זה ג"כ בשיעור בכלי שידע ויכבר פועלים ויכרתו מרזים כמ"ש לקמן בפעיף כ"ו, נראה דזה דומה לחופר בור והניחו מגולה דלקמן בפעיף כ"א דמחמת פשיעה ולאלתר חייב בנזקין, וה"ה בור שאפרו השור בתוכו בתחילה ואח"כ כיסו בעלי החצר את הבור שלא ברשות, ובא שור אחר ונפל לתוכו ונהרג, חייב בעל החצר בנזקי השור, דאע"ג דבשעת חפירה לא היה מזיק, מ"מ כיון דבשעת נפילה היה מזיק, ה"ל כאילו הוא חפרו, ועי' לקמן בפעיף ט"ו. **4.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שפ ס"ה): שורו שחפר ברשות הרבים או ברשות אחר, פטור בעל השור, שנאמר (שם כד, יג) כי יכרה איש בור ולא שור בור: **5.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שצח ס"ג), סוד"ד לעיל מז ע"ג הערה 2. **6.** עיין בהשלמות. **7.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שעח ס"ב): כל אלו הדברים ברשות הניזק, אבל ברשות המזיק פטור עד שיתכוין להזיק כמו שיתבאר: **מגיד המשפט**: אבל ברשות המזיק כו' - להמזיק יכול לומר לא ידעתי להזהר מלהזיקן, ודוקא שהזיקו בשוגג וכמ"ש בסמוך פעיף ו', וזהו שפיים וכתב וכמו שיתבאר, ור"ל בפעיף ו' (סמ"ע). עי' שו"ע (חו"מ סי' שעח ס"ו): [ב]כל מקום שמזיק מייב לשלם בין ברשות הרבים בין ברשות הניזק, ואפילו ברשות המזיק אם הכניס בו הניזק ממונו שלא ברשות והזיקו לא שנא בגופו לא שנא בממונו, מייב לשלם דהני שים לו רשות להוליאו אין לו רשות להזיקו, ודוקא בהזיקו בשוגג מייב אבל אם הזיקו בשוגג פטור בעל הבית, ואם בעל הבית הוזק בנכסים, אפילו בשוגג מייב הנכנס בין שהנכנס שלא ברשות, ויש מי שאומר דדוקא בשלא ידע בעל הבית שנכנס, אבל אם ראהו שנכנס אם הוזק בו פטור: **מגיד המשפט**: והזיקו - כל מקום שנזכר לשון הזיק, ר"ל שהמזיק הזיק לניזק במעשה אפילו לא נתכוין, וכל מקום שכתוב שהוזק, ר"ל שהניזק הוזק מעצמו בהמזיק, והייט שמזיק עומד במקומו והניזק הלך בלידו וניזק ממנו (סמ"ע). אבל אם ראהו שהנכנס כו' - פירוש, אפילו לא ראהו בשעה שהוזק ממנו שלא ראהו מתחילה שנכנס, הוה ליה לסתוקי מדעתו שים בו אדם שיהיו שיזוק ממנו ולשמור נפשו, ושלא שמר נפשו חיטו לתפסיד שנפשיה. ודוקא בהזק ממנו שבעל הבית, אבל אם שהנכנס הזיק לבעל הבית אפילו בשוגג מייב שהנכנס, וכדין שניהם בהשמת שיתבאר בפעיף שתתר זה (סמ"ע). [ואומן רופא לבעות תדר נופף לתירתו, ובשם כך היה מומרי בנין למלר השופפין בעניטו, והסומרים מזיקים לו' מהסנים, והסכן התרה בו להזיהם, ולא הקפיד, ולכן הסכן הניזוק הזיהו, ונפסד שם, אף על פי שנפסק בשו"ע שלו ס"ב שמומר שמומר רק אלא שעומדים לשמיטה, לכן אסור לעשות לשמחילה, אמנם יכול לומר קים לי כדל שמומר לשמוע אפילו אינם עומדים לשמיטה (בלא יכרתל סי' מג), ועי"ש בהערה ל' מהגרנ"ש: דווקא כשלר לו הודיע לבעלים שהוא מוזיל יש זמה לשקור, אבל אם הודיעו או ראה מעצמו ולא שמחר לבתחילה, וגם אפשר ללכו"ע מותר משום שכל רגע הוא שעת הניזק, ועוד דבר נ"ל, והוא, שהרי לזהיר חול וכו' אינו מזיק אלא הוי רק גרמה וכבל אופן יש להתיר.] עי' שו"ע (חו"מ סי' שצח ס"ב), סוד"ד לעיל מז ע"ג הערה 1. עי' שו"ע (חו"מ סי' שכח ס"ו): נכנס לחצר חבירו שלא ברשות והלך בעל הבית שנכנס, והזיקו בעל הבית שלא בכוונה פטור, ואם הזיק בו בעל הבית, חייב כיון שנכנס שלא ברשות, ודוקא בשלא ידע בו והלך ראהו שנכנס, אבל ראהו פטור דמיהו למזיק מנפשיה: **מגיד המשפט**: והזיקו בעל הבית כו' - ללא מסיק בעל הבית מלעשיה שיכנס אדם לרשותו שלא מדעתו (סמ"ע). **8.** עי' שו"ע (חו"מ סי' תכא ס"ו), סוד"ד לעיל כח ע"ג הערה 3.

הכא ברשות קביעי עליה נטירותא. מע"ג לעיל[1] אמר רבא דלמרכבה משום דכשהוא נתון במקבל בע"ח נמירותא טפי ואפי' מנח תם עמו אלמא הוא כמו של בעל הבית ברשות הכא היינו טעמא דלמסקיך משום דבעית נמיעותא שמגלה זרועותיה בשעת ליסה ומסלק מרווחת נפשייהו ומ"ש פרץ עליה מהשתא שנכנסה לטמון ולא לזה להקשות מכל הנך דמתניתין[2] קדירות ופירות ושור דנפשיה ניחא ליה למפרך דמ"ד דנפשיה מסלקי מרווחת נפשייהו טפי משום יאוד:

אע"ג דאמר מר איש בור ואש בור. לכאורה ומתוך כך היה נ"ל לפטור בעל המלך מה"ת כ"ש לפי מ"ש מתעניין שור שהיה רואי לפטור בעל המלך דהוה ליה למימרי מיהא מבעל הסור וי"ל דה"ק אע"ג דאמר מר איש בור ואש בור ולא שור בור והיה (ג) רואי לפטור כל מלא שור בור לכלומר שור בור אלא שור בור. ומ"מ והא לעיל (לף כב.)[3] פטורין בעל הגמל כשלא שכנסה כמ"ל ואמאי משום ממונו מע"ג לא כתיב תים תם ולא שור תם וי"ל דהתם נמי כתיב[4] שלם ישלם המבעיר את הבערה דמשמע דוקא כשמבעיר עלמו[5] הוא משלם:

וטינפו בי"ט. פ"ה דוקא כליו אבל הוא עלמו [הוקן] מייב בעל הסור ולא פטורין ליה משום תים ולא שור בור לכל מידי דהוה דיליה בשבת נפילה כגון גלגיס וכגון שנפלה גמלו ולא העמידה מחייבין ליה משום בור ואע"ג דאמר מר[6] כי יכרה איש בור לחיבו לא כתיב אלא כשהוא כורה[7] כיון דאית ליה להאי למלוייה ולא קא מלייה במאן דכרייה דמי. ואמר רבא[8] הכנים שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות והזיק את בעל הבית או בעל הבית הזיק בו חייב רבי פטור ומשום דרבי פטור אמר רב פפא מאי רבי[9] שהרבי גללים בור ולא מצינו בור שחייב בו את הכלים הניחא לשמואל[10] דאמר כל תקלה בור הוא אלא לרב דאמר עד דמפקר ליה מאי גללים אפקורי מפקר להו. ואמר רבא[11] נכנס לחצר בעל הבית שלא ברשות והזיק את בעל הבית או בעל הבית הזיק בו חייב רבי פטור ומשום דרבי פטור אמר רב פפא מאי רבי שהרבי גללים בור ולא מצינו בור שחייב בו את הכלים הניחא לשמואל דאמר כל תקלה בור הוא אלא לרב דאמר עד דמפקר ליה מאי גללים אפקורי מפקר להו. ואמר רבא

מח: שור שנגח את הפרה פרק חמישי בבא קמא

שניהם ברשות. פ"ה כגון בהכ"ר שלא ברשות כגון שמסיסה לגיס בהכ"ר וקפה להיישנו מתניתין בפרק המניח (לעיל דף לב.) וגרמה לפרק כגון שנכנס לחצר בע"ח שלא ברשות או ברשות לחים ליה לתקופי מדעתיה כמו שנתנו לו רשות למחר רשות או כמו שהוא נכנס שלא ברשות שמא גם למחר נכנס שלא ברשות ולכך מיירי כשהזיקו זה את זה אפי' הזיקו שלא מדעתו אבל מחר ברשות ואחר שלא ברשות דברשות פטור שלא ברשות חייב: נפל לבור והבאיש מימיו חייב: אמר רבא [ב]לא שנו אלא שהבאיש בשעת נפילה אבל לאחר נפילה פטור מ"ט הוי שור בור ומים כלים ולא מצינו בור שחייב בו את הכלים[ו] הניחא לשמואל דאמר[ז] כל תקלה בור הוא אלא לרב דאמר עד דמפקר ליה מאי איכא למימר אלא אי איתמר הכי איתמר אמר רבא לא שנו אלא שהבאיש מגופו אבל הבאיש מריחו פטור מאי טעמא גרמא בעלמא הוא וגרמא בעלמא לא מיחייב[ח]: היה אביו או בנו לתוכו משלם את הכופר: ואמאי הא תם הוא [ט]אמר רב במועד ליפול על בני אדם בבורות[י] עסקינן א"ה בר קטלא הוא אמר רב יוסף [יא]הזאה ירוקא ונפל[יב] שמואל אמר [יג]הא מני ר' יוסי הגלילי היא דאמר תם משלם חצי כופר עולא אמר [יד]ר' יוסי הגלילי היא דאמר כר' טרפון [טו]דאמר קרן בחצר הניזק נזק שלם משלם ה"נ כופר שלם משלם בשלמא לעולא היינו דקתני היה אביו או בנו לתוכו אלא לשמואל מאי איריא אביו או בנו אפילו אחר נמי אורחא דמילתא קתני: ואם הכנים ברשות בעל חצר חייב [בר']: איתמר רב אמר הלכתא בת"ק ושמואל אמר הלכתא כרבי. תנו רבנן כנוס שורך ושמרו הזיק חייב הזיק פטור כנוס שורך ואני אשמרנו הזיק חייב הזיק פטור הא גופא קשיא אמרת כנוס שורך ושמרו הזיק חייב הזיק פטור טעמא דא"י שמרו דחייב בעל השור ופטור בעל[יז] חצר הא מתמא חייב בעל חצר ופטור בעל השור דבסתמא מקב[יח] עליה נטירותא אימא סיפא כנוס שורך ואני אשמרנו הזיק חייב הזיק פטור טעמא דאמר ליה ואני אשמרנו הוא דמחייב בעל החצר ופטור בעל השור הא מתמא חייב בעל השור ופטור בעל חצר דבסתמא לא מקבל עליה נטירותא אתאן לרבי דאמר עד שיקבל עליה (י) נטירותא בעל הבית לשמור רישא רבנן וסיפא רבי א"ר אלעזר תברא מי ששנה זו לא שנה זו רבא אמר כולה רבנן היא אידי דנסיב רישא שמרו תנא סיפא ואני אשמרנו רב פפא אמר כולה רבי היא וסבר לה כר' טרפון דאמר קרן בחצר הניזק נזק שלם משלם הלכך אמר ליה שמרו לא מקני ליה מקום בחצר והויא ליה קרן בחצר הניזק וקרן בחצר הניזק משלם נזק שלם לא אמר ליה שמרו אקנויי אקנו ליה מקום בחצר והויא ליה חצר השותפין וקרן בחצר השותפין אינו משלם אלא חצי נזק: **מתני'** [כא]שור שהיה מתכוין לחבירו והכה את האשה ויצאו ילדיה פטור מדמי ולדות [כב]ואם שהיה מתכוין לחבירו והכה את האשה ויצאו ילדיה משלם דמי ולדות. ביצד משלם דמי ולדות [כג]שמין את האשה כמה היא יפה עד שלא ילדה וכמה היא יפה משילדה אמר רבן שמעון בן גמליאל אם

[א] שניהם ברשות או שניהם שלא ברשות הזיקו זה את זה חייבין הזיקו זה בזה פטורין טעמא דשניהם ברשות או שניהם שלא ברשות אבל אחד ברשות ואחד שלא ברשות דברשות פטור שלא ברשות חייב: נפל לבור והבאיש מימיו חייב: אמר רבא [ב]לא שנו אלא שהבאיש בשעת נפילה אבל לאחר נפילה פטור מ"ט הוי שור בור ומים כלים ולא מצינו בור שחייב בו את הכלים[ו] הניחא לשמואל דאמר[ז] כל תקלה בור הוא אלא לרב דאמר עד דמפקר ליה מאי איכא למימר אלא אי איתמר הכי איתמר אמר רבא לא שנו אלא שהבאיש מגופו אבל הבאיש מריחו פטור מאי טעמא גרמא בעלמא הוא וגרמא בעלמא לא מיחייב[ח]: היה אביו או בנו לתוכו משלם את הכופר: ואמאי הא תם הוא [ט]אמר רב במועד ליפול על בני אדם בבורות[י] עסקינן א"ה בר קטלא הוא אמר רב יוסף [יא]הזאה ירוקא ונפל[יב] שמואל אמר [יג]הא מני ר' יוסי הגלילי היא דאמר תם משלם חצי כופר עולא אמר [יד]ר' יוסי הגלילי היא דאמר כר' טרפון [טו]דאמר קרן בחצר הניזק נזק שלם משלם ה"נ כופר שלם משלם בשלמא לעולא היינו דקתני היה אביו או בנו לתוכו אלא לשמואל מאי איריא אביו או בנו אפילו אחר נמי אורחא דמילתא קתני: ואם הכנים ברשות בעל חצר חייב [בר']: איתמר רב אמר הלכתא בת"ק ושמואל אמר הלכתא כרבי. תנו רבנן כנוס שורך ושמרו הזיק חייב הזיק פטור כנוס שורך ואני אשמרנו הזיק חייב הזיק פטור הא גופא קשיא אמרת כנוס שורך ושמרו הזיק חייב הזיק פטור טעמא דא"י שמרו דחייב בעל השור ופטור בעל[יז] חצר הא מתמא חייב בעל חצר ופטור בעל השור דבסתמא מקב[יח] עליה נטירותא אימא סיפא כנוס שורך ואני אשמרנו הזיק חייב הזיק פטור טעמא דאמר ליה ואני אשמרנו הוא דמחייב בעל החצר ופטור בעל השור הא מתמא חייב בעל השור ופטור בעל חצר דבסתמא לא מקבל עליה נטירותא אתאן לרבי דאמר עד שיקבל עליה (י) נטירותא בעל הבית לשמור רישא רבנן וסיפא רבי א"ר אלעזר תברא מי ששנה זו לא שנה זו רבא אמר כולה רבנן היא אידי דנסיב רישא שמרו תנא סיפא ואני אשמרנו רב פפא אמר כולה רבי היא וסבר לה כר' טרפון דאמר קרן בחצר הניזק נזק שלם משלם הלכך אמר ליה שמרו לא מקני ליה מקום בחצר והויא ליה קרן בחצר הניזק וקרן בחצר הניזק משלם נזק שלם לא אמר ליה שמרו אקנויי אקנו ליה מקום בחצר והויא ליה חצר השותפין וקרן בחצר השותפין אינו משלם אלא חצי נזק: **מתני'** [כא]שור שהיה מתכוין לחבירו והכה את האשה ויצאו ילדיה פטור מדמי ולדות [כב]ואם שהיה מתכוין לחבירו והכה את האשה ויצאו ילדיה משלם דמי ולדות. ביצד משלם דמי ולדות [כג]שמין את האשה כמה היא יפה עד שלא ילדה וכמה היא יפה משילדה אמר רבן שמעון בן גמליאל אם

דחזא ירוקא ונפל[ג]. רש"י[ד] מוקי לה כשהיה מתקבץ כגוחל דג' פעמים הרפשונים לפי שיתה כוחו להתקבץ אלא בכוחה להפיל על המדם ופטור דקמני סתם אחר תחזוקה שהיתה להתקבץ והלשונות אלו שנעשה מתוך כך מועד ואכך תחזוקה תציב ליה בכוחה קלה שהרג בנפילת כוחו ולכך לא נחשב מועד אלא מתחת הרפשונות וזה דוחק דתציב בכוחה מה שעושה להנאתו לאכול ירוקה או להתקבץ [ה] וגם תימה הוא לומר דהוי מועד בהפלת כוחו אחרונה שהיתה שהיתה בכוחה עד ידי הרפשונות שהיו בכוחה ולשיטתו ל"ל דהא דקתני סתם בכוחה דצד הרפשונות לפי שיתן מועד ועשה תורתיה להפיל עלמו בצוד לאכול פירק: **ושמואל** אמר [ו]הכא בריבי. לכאורה נראה להלכתא כשמואל בדיני[ז] ול"ע דרבא דקאמר לעיל[ח] הכניס שורו לתוך בעל הבית שלא ברשות ופצע בו בורות שיתין ומערות בעל השור חייב מיד בנזקי תלר משמע אבל ברשות פטור ואי כרבי אפי' ברשות מיחייב דלרבי סתמא מיחייב בעל השור ובעל חצר פטור[ט] משקין נראה דרבנן ורבי אפי' תניא כרבנן ואפי' תניא כרבי:

טעמא דאמר [י]יה שמרו. כולה הן סוגיא דרבא לעיל[יא] דלר' זירא לית ליה קרא כלל ריפא לסיפא וכולה רבי היא והוי סתמא דניסה פטורין בין בריפא בין בסיפא לפי כל אחד מקבל עליו שמירת תבירו ולרבנן הא סתמא דניסה מיחייבי:

אימא סיפא בו'. הכא לא מצי עשה כדמשני בפרק קמא דקדושין (דף ה:) גבי נתן הוא ואמרה היא[יב] מקודשת מפני היא ואמר הוא[יג] אין מקודשת משום דכהכא אית ליה שניה אבל הכא דקאמר לה אי מקדשת לי מקודשת ואי לא לא מקודשת משום דכהכא אית ליה שניה דקאמר הכא הכי הכא לית ליה שניה

שניהם ברשות [כגון ברה״ר או חצר השותפין, או שבעל הבית נתן לו רשות להיכנס] או שניהם שלא ברשות [כגון שניהם רצים ברה״ר], הזיקו זה את זה [בידים, אפילו שלא בכוונה], חייבים [שכן בנזיקין לא מחלקים בין מתכוין לאינו מתכוין], ואם הוזקו זה בזה, פטורין[1]. טעם הדבר ששניהם ברשות או שניהם שלא ברשות, אבל [אם] אחד ברשות ואחד שלא ברשות, [זה שהוא] ברשות, פטור [בין היזק שבידים בין היזק דממילא, כשלא ידע לו, וזה שהוא] שלא ברשות, חייב.

נפל לבור והבאיש מימיו, חייב. אמר רבא, לא למדנו [שהוא חייב] אלא כשהבאיש בשעת נפילה[2] [דהוי מזיק ממש], אבל לאחר נפילה, פטור, למה. הוי [גופו של] שור בור, ומים כלים [שכן כל החפצים נחשבים כלים חוץ מבני אדם ובעלי חיים], ולא מצינו בור שחייב בו את הכלים. זה מובן לפי שמואל, שאמר כל תקלה הוא בור, אבל לפי רב, שאמר [כל חפציו נחשבים כמזיק של שור] עד שמפקירו [ורק אז הוא בור], מה נאמר. אלא אם למדנו כך למדנו, אמר רבא, לא שנו אלא שהבאיש מגופו [שהיה מלוכלך בטיט], אבל הבאיש מריחו [שאינו מגופו, שהרי הסרחון של הנבילה בא ממילא], פטור. למה. הוא רק גרמא, וגרמא לא מחייב.

היה אביו או בנו לתוכו, משלם את הכופר. ולמה. הרי הוא תם. אמר רב, מדובר [בשור שהוא] מועד ליפול על בני אדם בבורות[3]. אם כן, הוא חייב סקילה [בפעם הראשונה, ואיך הוא מגיע לידי מועדות]. אמר רב יוסף, [מדובר שהשור] ראה ירק [בשפת הבור, והלך לאכלו] ונפל [והרי לא התכוין לנפילה, וכופר שלא בכוונה חייב בנפילה האחרונה, אע״פ שאין השור חייב סקילה (עי׳ לעיל מד)].

שמואל אמר [להסביר את המשנה אחרת מרב], מי זה [המחבר של המשנה]. ר׳ יוסי הגלילי היא, שאמר, תם משלם חצי כופר [ומה שכתוב במשנה שחייב כופר, היינו רק חצי כופר].

עולא אמר, ר׳ יוסי הגלילי היא, שאמר כר׳ טרפון, שאמר, קרן בחצר הניזק, משלם נזק שלם, והוא הדין שמשלם כופר שלם. זה מובן לפי עולא, היינו שנאמר ״היה אביו או בנו לתוכו״ [שכן זה מדויק שזה בחצר הניזק], אבל לפי שמואל, מה קרה [שנזכר דווקא] אביו או בנו, אפילו אחר גם כן. כתוב דבר שהוא דרכו להיות.

ואם הכניס ברשות, בעל חצר חייב [כו׳]. למדנו, רב אמר, ההלכה היא כמו התנא הראשון, ושמואל אמר, ההלכה כרבי. הרבנים למדו, [אם בעל הבית אומר לבעל השור הרוצה להכניס את שורו לחצרו] כנוס שורך ושמרו [אתה, אם] הזיק [רשותו של בעל הבית], חייב [בעל השור, אבל אם השור עצמו] הוזק, [בעל הבית] פטור. [אבל אם הבעל הבית אומר] כנוס שורך ואני אשמרנו, [אם השור] הוזק, [בעל הבית] חייב, [ואם השור] הזיק [לרכושו של בעל הבית] פטור [בעל השור]. זה עצמו קשה, שאמרת, כנוס שורך ושמרו, [אם] הזיק חייב, [ואם] הוזק פטור. טעמו [של דבר משום] שאמר לו ״שמרו״, [ומשמע רק בגלל זה] חייב בעל השור ופטור בעל חצר, הרי בסתם [שלא אמר לו כלום, רק אמר לו ״כנוס שורך״], חייב בעל חצר ופטור בעל השור, שמן הסתם הוא מקבל עליו שמירה. אבל נאמר בסוף, כנוס שורך ואני אשמרנו, [אז אם] הוזק חייב, הזיק פטור, טעמו של דבר שאמר לו ״ואני אשמרנו״, הוא שחייב בעל החצר ופטור בעל השור, הרי בסתם, חייב בעל השור ופטור בעל חצר, שמן הסתם לא מקבל עליו שמירה, באנו לשיטת רבי, שאמר [שאין לבעל הבית אחריות] עד שהבעל הבית מקבל עליו שמירה. [יוצא לפי זה] שההתחלה [של המשנה היא] רבנן, והסוף הוא רבי.

א״ר אלעזר, תשבור [את המשנה לשנים], מי שלימד את זה לא לימד את זה [ונכון ההתחלה היא רבנן והסוף רבי].

רבא אמר, כל [המשנה] היא רבנן, ומאחר והביאו בתחילת [המשנה] שמרו, לימדו בסוף ״ואני אשמרנו״ [אבל רק ההתחלה הוא מדויק, והסוף לא מדויק, ואפילו לא אמרו ״ואני אשמרנו״ דינו כך].

רב פפא אמר, כל [המשנה] היא רבי, ו[הוא] סובר כר׳ טרפון, שאמר, קרן בחצר הניזק, משלם נזק שלם, ולכן כשאמר לו ״שמרו״, לא מקנה לו מקום בחצר, והרי זה קרן בחצר הניזק, וקרן בחצר הניזק משלם נזק שלם. [ואם] לא אמר לו שמרו, הקנה לו מקום בחצר, והרי זה חצר השותפין, וקרן בחצר השותפין אינו משלם אלא חצי נזק [ואין דיוק לא מההתחלה ולא מהסוף].

מתני׳. שור שהיה מתכוון לבן אדם, [וטעה] והכה אשה [בהריון] ויצאו ילדיה, פטור מדמי ולדות[4]. ואדם שהיה מתכוון לבן אדם, [וטעה] והכה אשה ויצאו ילדיה, משלם דמי ולדות[5]. איך שמים דמי ולדות. שמים את האשה כמה היא שוה טרם שילדה, וכמה היא שוה משהפילה. אמר רבן שמעון בן גמליאל,

---

1. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שפח ס״ז), רוא״ש לעיל נב ע״ל הערה 6. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תכפ ס״ח): היו שניהם נרפות או שניהם שלא נרפות והוקו זה בזה, שניהם פטורים, הזיקו זה את זה בכוונה שניהם מחייבים ועי׳ לעיל סי׳ שנח: **מאיר משפט**: היו שניהם נרפות כו׳ - כגר מתגר טעמו, דכל שמשניהן שוין הן היה לזה למשור כמו זה, וכיון שהזיקו שלא בכוונה זה את זה להזיק כזה מהלי מתמילא להדדי (סמ״ע). עי׳ רמב״ם (חו״מ פ״ו ה״ג): כמה דבריהם למוסיים נרפות הניזק אבל נרפות המזיק אינו מייב לשלם שלא מה שהזיק מזדון אבל נשבגה או בשוגם פטור, וכן אם היו שניהן נרפות או שניהן שלא נרפות והזיק אחד מהן ממון מבירו שלא בכוונה פטור. [רשב״ד] ע״ל דין זה אינו מבואר דאפילו שניהם נרפות או שלא נרפות ולא הוה ידע בית אם הזיקו מייבין אבל הוקו זה בזה פטוריין. מ״מ: ממה שכתב הרב וכן אם היו שניהם נרפות נראה שדעת הרב לפטור המזיק נרפותו אף על פי שהניזק נכנים כליו אם מדעתו ודעת הרב נסוגיית שבשלחי פרק ראשון כך הוא שהוא מפרש לה הוה ידע בית שלא היה מתכוין להזיקו והוה ידע בית שהיה מתכוין להזיקו והזיקו זה את זה פי׳ הרב כאנוסה ואז הן מייבין והוקו זה בזה שלא בכוונה ואז פטוריו זה דעת הרב ומשם הולית דיין אלו ודעת הר״י ז״ל כדעת רש״י ז״ל כתבתיו למעלה. עי׳ מיהושי הגר״ש: שלמו את הגרי״ז, נהג לקיי״ל דשניהם שלא נרפות ג״כ פטוריים מהו שם הפטור, והשיב, דנגמ׳ מוכח דשלא בכוונה המזיק הוא אף בשלא מדין שמירה, דגם בשלא מיוכו הוא מדין שמירה, דהיי לו לשמור את עצמו, ולכאורה הגמ׳ (לעיל ד ע״ב) שלא שמירת גופו עליו, וא״כ שפיר יש לחלק ולומר דשניהם שלא נרפות אין עליו מיוכי שמירה כ״כ שיהא עליו דין דשלא מועד לעולם. ועי׳ ברמב״ם (פ״ו מהל׳ חובל ומזיק ה״ג) שפוסק דבשניהם נרפות אף אם הזיקו זה את זה פטוריים, משום דנרפות אפר בהמזיק, דמזיק הוא דוקא שלא נרפות, והייט אם שלא נרפות הזיק את שכנרפות, והטורא מיבשה דבריה״ר מייב אבל נרפות המזיק אפר בהמזיק, וגם בשלא בריה״ר נרפות אפר בהמזיק משום דבנרפות. ועי׳ בחידושי הגר״ד פוברסקי: בשום פירוש, דבנרפות ושלא נרפות היינו דנאמר לאבד נע״נ נרפות או שלא נרפות. והטעם דהזיקו מייבין, משום שהיה צריך לדעת, כמו שנתנו לו רשות, כמו כן נתנו גם לאבד רשות, או כמו שהוא נאמר שלא נרפות, שמע גם אתר נאמר שלא נרפות. אבל אם אתר נאמר נרפות, ואתר נאמר שלא נרפות היינו דנאמר שלא נ

א״כ, [רואים שדווקא] האשה משבחת יותר לאחר שיולדת. אלא, שמין את הולדות כמה הן שוים ונותן לבעל [שהתורה זכתה לו שנאמר ״בעל האשה״], ואם אין לה בעל, נותן ליורשיו [1]. [ואם היא] היתה שפחה ונשתחררה או גיורת [הנשואה לגר שמת, שאין לו יורשים [2], המפיל את עוברה] פטור.

גמ׳. [ממשמעות המשנה ש]הטעם [שהוא פטור מפני שהוא] מתכוון לאדם אחר, הרי [אם השור] מתכוון לאשה, [כן] משלם דמי ולדות. נאמר, שזה פירכא לרב אדא בר אהבה (לעיל דף מב ע״א), שאמר רב אדא בר אהבה, שוורים שנתכוונו לאשה, פטורים מדמי ולדות. יאמר לך רב אדא בר אהבה, הוא הדין אפי׳ נתכוונו לאשה גם כן פטורים מדמי ולדות [3], ומה שכתב שור שהיה מתכוון לבן אדם אחר. מאחר ורצה לכתוב בסוף [המשנה] אדם שהיה מתכוון לבן אדם אחר, שכך כתוב בפסוק [כי ינצו אנשים, אם כן משמע שהוא מתכוין לבן אדם אחר]. כתב גם בתחילת המשנה שור שהיה מתכוון לבן אדם.

אמר רב פפא, שור שנגח את השפחה והפילה עוברה, משלם דמי ולדה. למה. הוא הזיק חמורה מעוברת [4], שנאמר בפסוק ״שבו לכם פה עם החמור״, עם הדומה לחמור.

כיצד משלם דמי ולדות. [למה נאמר] דמי ולדות, היה צריך לכתוב ״שבח ולדות״ [שהרי שמים את האשה וכו׳, ויש בכלל השמנה זו דמי הולדות, וכמה שהאשה נראית יותר משובחת ובעלת אברים מפני העובר בזה דמיה של האשה יותר יקרים. נכון] כך נאמר, כיצד משלם דמי ולדות ושבח ולדות [שהם משביחים את האשה]. שמים את האשה כמה היא שוה טרם שילדה, וכמה היא יפה לאחר שילדה [פי׳: שהפילה, ונפחתו דמיה, וזה נותנים לבעל].

אמר רשב״ג, א״כ, משהאשה יולדת משבחת. מה הוא אמר [שמשמע מדבריו שהוא סובר שהאשה משבחת יותר אחרי הלידה להיפך מהתנא הראשון]. אמר רבה, כך הוא אמר, וכי אשה משבחת קודם שתלד יותר מלאחר שתלד. והרי אשה משובחת לאחר שתלד יותר מקודם שתלד. **אלא שמין את הולדות ונותנין לבעל.** וכן למדנו, וכי אשה משובחת קודם שתלד יותר מלאחר שתלד. והלא אשה משבחת לאחר שתלד יותר מקודם שתלד. אלא שמין את הולדות ונותנים לבעל.

רבא אמר, כך אמר, וכי אשה למי שיולדת [פי׳: למי שזכתה התורה דמי הולדות] משבחת [פי׳: נותנים לו גם כן את דמי נפח שלה, שבזה דמי גופה מתעלים], ואין לעצמה בשבח ולדות כלום. אלא שמין את הולדות ונותנין לבעל, ושבח ולדות [בגופה] חולקים [שכן דמי הנפח באים בגלל שניהם]. וכן למדנו, אמר רשב״ג, וכי אשה למי שיולדת משבחת, ואין לעצמה בשבח ולדות כלום. אלא שמים נזק בפני עצמו [פי׳: כחש הגוף מחמת המכה] וצער בפני עצמו [פי׳: ככל מכה], ושמין את הולדות ונותנים [את דמיהם] לבעל, ושבח ולדות [פי׳: פחת דמי נפח גופה מחמת ריקון הולד] חולקים. זה סתירה בדברי רשב״ג. אין קושי, כאן במבכרת [פי׳: שיולדת לפעם הראשונה, שדמיה פחותין קודם לידה מלאחר לידה שכן היא מסוכנת], כאן בשאינה מבכרת [פי׳: אחרי הלידה הראשונה זה לא מסוכן כל כך].

ורבנן שאומרים שבח ולדות גם כן לבעל, למה. כמו שלמדנו, מזה שנאמר ״ריצאו ילדיה״, איני יודע שהיא הרה. מה מלמד הנאמר ״הרה״. לומר לך, שבח הריון לבעל. ורשב״ג, ה״הרה״ הזה, איך הוא דורש אותו. הוא צריך את זה לכמו שלמדנו, ר״א בן יעקב אומר, לעולם אינו חייב עד שיכה אותה כנגד בית ההריון. אמר רב פפא, אל תאמר כנגד בית הריון ממש, אלא כל מקום שעולה בו חמימות לולד [פי׳: כנגד כל החלל כולו], להוציא יד או רגל, שלא [חשוב כמכה שגורם הפלה].

היתה שפחה ונשתחררה או גיורת, פטור [5]. אמר רבה, לא למדנו כך אלא כשחבל בה בחיי הגר ומת הגר, שמאחר וחבל בה בחיי הגר, זכה בו [פי׳: בדמי הולדות] הגר, וכיון שמת הגר, [המכה] זכה בו [בחזרה] מן הגר. אבל חבל בה לאחר מיתת הגר, היא זוכה בהם [בדמי הולדות, שהולדות הם נכסי הבעל, וכשמת הגר והיא מעוברת היא החזיקה בהם, והיא קודמת לכל אדם], ו[המכה] חייב לשלם לה. א״ר חסדא, [אין] בעל השמועה [אמר כך], וכי הולדות הם קשרי [פי׳: שקית מעות] הם, וזוכים בהם. אלא אם הבעל קיים, הרחמן [פי׳: ה׳ ית׳ בתורה] זיכה לו אותם [או ליורשיו], ואם הבעל לא קיים [בשעת החבלה], לא [פי׳: אין את מי לתבוע בדמי הולדות] [6].

שאלו שאלה מברייתא, [אם] הכה את האשה ויצאו ילדיה, נותן נזק וצער לאשה ודמי ולדות לבעל, ואם הבעל לא קיים, נותן ליורשיו, ואם האשה לא קיימת, נותן [נזק וצער] ליורשיה [כאשר היא גרושה, ואם היא] היתה שפחה ונשתחררה או גיורת, [המכה] זכה. אמרו [התלמידים בבית המדרש], ולמה זה יותר טוב מאשר המשנה שלנו, שהעמדנו אותה שחבל בה בחיי הגר ומת הגר. כאן גם כן [נאמר] שחבל בה בחיי הגר ומת הגר. ואם תרצה לומר, [אפילו] לאחר מיתת הגר,

---

1. עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ תכג ס״ק), סוכ״ד לעיל מג ע״ב הערה 2. **2.** והוה הדין בישראלית הנשואה לגר שמת, לגלע דעתרכה של גיורת להתחתן עם גר (רש״י). **3.** עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ תא ס״ג), סוכ״ד לעיל מח ע״ב הערה 4. **4.** עי׳ תירוצי הגר״ד פוברסקי: ומשמע לכל המיעוט הוא דוקא בשור שנגח, אבל אדם שהכה את השפחה ויצאו ילדיה, פטור שמייב לשלם גרעון משלם דמי ולדות לשפחה. ובקצה החוט בשלוקת השפחה הנשואה לגר ומת הגר ומצאנו שה מאר מיתת הגר, אם מייב דמי ולדות לשפחה, ברב מקצת קצר שוולדות מיום כקף, והסורטיה זיכתה רק לבעל, וכשאין בעל פטור מדמי ולדות. ול״ב הרי לפי״ז ה״ה בחבל בשפחה שאין בעל, לא שייך כלל חיוב דמי ולדות מחמת השפיעה לדמי ולדות, ורק משום שהיא תמות מעוברת על האדון, ול״ב הרי גם בחבל בעיבר לחתידות של ״תמות מעוברת״, ומ״מ אמר רב פפא דין זה רק ב״שור״ שנגח את השפחה. ואמנם אף לרבה דתולק על רב אסדא וסובר דאף בלילית בעל, הוי דין דמי ולדות לשפחה, גם כן קאה, שכתב הבהרכת שמואל (סוכ״ד לקמן הערה 6) דזה ודאי דאף הוא מודה דולדות מיום כספו, וכל החיוב הוי משלוש מחודש דוקא ע״י זכות הבעל, מנזה״כ מן הפרשה ד״כשאר יפים עליו בעל השפחה״. רק לסובר דאחר שהסורטיה זכתה לו הולדות, יש לו בעוד הולדות דין בעלים, ועשה השם דין ממונות גמי להוריש, וממילא כמו כן כשאין לו יורשים נעשים הפקר כשאר ממונו של גר, ווזכה השפחה בהולדות מהפקר. אבל עכ״פ כל זה הוי רק כשהיה בעל זכות בהולדות, דעי״ז אל בהם דין שלו, ועשה בהם דין ממונות, אבל בלא זכות הבעל, אף רבה מודה לליכא כלל דין דמי ולדות. ול״ב קשה דבשפחה לליכא כלל דין בעל, הרי ליתא כלל בהפרשה דדמי ולדות, ול״ב הרי גם בחנשים בעיבר דוקא בעומד מעוברת, ולא רק בשוורים, וגמ׳ אמר כן רב פפא רק בשור. [ובעיקר קצרת הסלוקת דרבה וי״ת, ביאר בגרב״ם דרב מקצת סובר דמטו ולדות לגרי ניתנו, דלא שייך לומר דכבר זכה בהם מיכף ועשאו ממונו, ורק דכל עיקר הזכייה זכתה התורה לבעל רק בשעת החבלה, ומשו״ה דוקא אימיה לבעל זכה לו רחמנא, אבל אי ליתיה לבעל ליכא להזוכה שיזכה. אלא דע״כ לא מצינו לוקא שיהא בשעת החבלה, אלא אפי׳ אחר כך, ואפי׳ לאחר מיתת הגר, ולכן נראה דהא דקאמר ״אלא אם הבעל קיים״ היינו שלא מת עדיין, אבל אם מת אף שלא נודע לו עד אחר מיתת הגר, מ״מ זכה בהם, ולא מצינו לוקא שיהא בשעת החבלה. ועי׳ בגרב״ם שכתב דאם מת הבעל קודם מיתת הגר, אף שלא נודע לו עד אחר מיתת הגר, מ״מ זכה בהם, ולא מצינו לוקא שיהא בשעת החבלה. ועי׳ בגרב״ם שכתב דאם מת הבעל קודם מיתת הגר, אף שלא נודע לו עד אחר מיתת הגר, מ״מ זכה בהם, ולא מצינו לוקא שיהא בשעת החבלה.

5. עי׳ שו״ע (סו״מ סי׳ תכג ס״ב): היתה גשואה לגר, ומבל בה בחיי הגר, נותן דמי ולדות לבעל. מת הגר, פטור. ומה מבל בה לאחר מיתת הגר, זכתה היא בדמי ולדות. (וי״ל דהוא פטור): **ממשמ:** מת הגר פטור - פירוש, ואינם נותנים ליורשיו, דלין יורשי הגר יורשים שומו וכמ״ש לעיל בקיומן רע״ה קנף ע׳ (ממ״ע). זכתה היא בדמי כו׳ - דומיא דמשה שירשלים שנגפה אחר מיתת הבעל, דפסק המחבר לעיל קנף ע׳ דנותנין לשפה דמי הולדות ולא ליורשיו (ממ״ע). דהוה פטור - הוא ג״כ מטעם דס״ל לי״ת הג״ל בשפה דעלמא דלין השפה זוכה בה כ״ת יורשיו, ובגר לין יורשיו יורשין שומו ממילא פטור הנוגף (ממ״ע).

6. עי׳ בגרב״ם (סי׳ כט) שפילו לרבה דמי וולדות אין נשם דין מבלה בגוף כמו נזק, שהרי אין זה פחת הגוף כלל, ורק לגבי שפחה הדין ולדות הוא משום נזיקין, ובגד תורין לולי הפרשה של ״כשאר יפים עליו בעל השפה״ לא היה דין דמי וולדות, וזה מידוש מגזירת הכתוב. ובקצת מהלוקתם של רבה ורב אסדא היא שרבה סובר שהסורטיה נתנה הדין בגוף הולדות שיש בהם חיוב נזקין, וממילא חשיב ממון לענין ירושה וכדומה, ולכן אפילו מת הגר וקדם מבלה וכתה השפה בגוף הוולדות. ורב אסדא סובל דגוף הולדות, וכיון שעיקר הדין עומה הבעל וכל זכייה נעשה בשעת החבלה, ורק אם יש לבעל זכה לו הסורטיה, ולא שייך שתזכה בהן השפה שהם כממון שאין להם מובעין. ומנם עי׳ תוס׳ ד״ה מטו, שביורשים, רק מבלה לא מולק, והם זוכים בדמי וולדות, שהסורטיה הדין ועשיים כמעשה ידיו של מבין, לולא המיעוט שאין לשם מורים זכות בהו לגמו.

חמרתא מעברתא בו'. ופ"ת הא גבי טור תנן בפלוגתי פרקין[ב] גפל לתוכו עבד או שמת פטור ולא מת פטור ולא מיתקיים לה כחמרתא מעברתא ולא נתעברה מפור ולא מתה פטור[ג] וי"ל דהכא לא מיעט הכתוב שור (ד) דמי ולדות אלא במקום שהולדות של בעל כרחיי[ה] בעל הפקה[ו] אבל כאן הולדות לגמרי לכתיב[ז] הפקה וילדיה תהיה לחלוקין: **אטו** ולדות צררי ניגחו. [א] פיוהכ"ם לא פליג רב מתנה ומודה הוא דזכו לה בכתובות כפרק נערה (דף מג:) מקטיני קרא למעוטי שאין מדם מורים זכות אמו לגמו והכא ליכא מיעוט ועוד מדפניך לרבה מצריתא דהכא את הפקה ומוקי לה שאבל אמי הגר אבל לרב מתנה כגר ומתנה אמי הגר אבל לרב מתנה מיתה כגר ומוקים גר אבל כאמיתו גר מתנה דמי ולדות ליורשיו: **ומי** שדיך ממתניתין. ופ"ת ומתי ס"ד למקשן וכי לא ידע ללמ עליה ויש לומר משום דבעי בריית קטני מזק ונער ומי היכי למזק ונער ליורשיו בן גמליאל אמר רבה הכי קתני שתלך אדרבה אינה משבחת אלא אחר שתלך דאיפרקא לה מסכנת לידה וכו' תניא כוותיה. רבא אמר הכי קתני וכי אשה למי שיולדת משבחת ואין לעצמה בשבח ולדות כלום אלא שמין וכו' תניא כוותיה אמר רבן שמעון בן גמליאל וכי אשה למי שיולדת משבחת ואין לעצמה בשבח ולדות כלום אלא שמין נזק וצער כי חבלא דעלמא ונותן לאשה דמי ולדות לבעל ושבח ולדות חולקין ואקשינן דרבן שמעון בן גמליאל אדרבן שמעון בן גמליאל ומשנינן הא דתני אין לה צער והא דתני יש לה שבח בשילדה כבר ילדת לה צער ויש נמי שבח. פירוש **כל היכא דסליק בולד שיחמא** הוא מקום החלל לאפוקי ידיה ורגליה. **היתה שפחה ונשתחררה או גיורת פטור** אוקמה רבה בשחבל בה בחיי הגר ומת הגר דפקיעה זכותיה אבל חבל בה לאחר מיתת הגר הולדות לעצמה הן ורב חיסדא אמר איתיה לגר זכה בהו ליתיה לגר לא זכה בהו ומותבינן מיהא היתה שפחה ונשתחררה או גיורת זכה ומפרקינן מי עדיפא ממתניתין דאוקימנה בשחבל בה בחיי הגר ומת הגר דפקעה לה זכותיה ואי בעית אימא הא לאחר מיתת הגר חבל

א"כ משהאשה יולדת כו'. מפרש בגמרא: **ונותן לבעל.** שהמזיק זכתה לו לכתיב[ב] **בעל הפקה** (שמות כא): **היתה שפחה ונשתחררה.** כלומר היתה משוחררת או גיורת כשנגח לו לעבד משוחרר ואין לה בעל אמת פטור להמחזיק בנכסי הגר אמת ואין לו יורשין זכה וזה קונס לזכות במה שגילו. והאי דנקט הכי ליצמצם היכא שפחה שפחה משוחררת כשנגח למשוחרר ושפחה גיורת לגר: **גמ'** דרב אדא בר אהבה. כשור שנגח מרגיעה ומפשה (לעיל דף מב.): **דהכי כתיב קרא.** כי יגלו לבניהם אלמא ממתינין לחבירו מאמתי: **דמי ולדות שבח ולדות הוא.** דקתני שמין לו את הפשה כו' ופ כלל שומת זו דמי ולדות ומה שהפשה נרפית משומנת ונעלת מבריח מפני העובר ודמיה יקרין: **ה"ג** קאמר כיצד משלם דמי ולדות ושבח ולדות. שהן משמינין את הפשה: **שמין את האשה.** כמה הפשה יפה בשביל ולדות הללו עד שלא ילדה וכמה היא יפה עכשיו כשמרוקנת ונפשמת דמיה ונותן לבעל. ומזקק לו הפשה אינו בכלל שומת זו לפי כלן אלא פחת ריקון העובר אבל כמה גופה ממנה כמכה ונפשמת דמיה מהכיחה לפוש ליכנס בהכיחה בריקים ריקנית הוא מזק ומיהו אין בעל אלא כשאר מבלה הוא והדין קונס בכתובות (דף פה:) בזמן שנפשחה לה שני חלקים ולו אחד ובזמן שנפשחה לו ג' חלקים כו': **מאי קאמר.** למעמא דהכי קאמר ליה ר"ש לדידך אית לך דמשלם יולדת משומת ופ"ק הא קאמר דמשמת: **והא אשה משבחת.** כדמיס לאמר שאלך דמשמילה דמיה פחותין ליכנס שמכוכית היא למות בלער לילה וכי משמע מתניתין פ"ש לכך שמין לה כדקאמרת משמת בלא יהיב לי מידי דמשמת יולדת משמת: **וכי** אמי שהאשה יולדת. למי שזכתה תורה דמי ולדות יהבינן נמי שבח דמי נפשא שלמי גופה מתעלין הא ולאי שבח דמי נפשא ממנה גופה נמי לאי ומזק חוס: **חולקין.** שמי הפפה ממנה שמינן לאין: **אלא** שמין נזק בפני עצמו. היינו כמה הגוף ממנה מכה ודמיה פחותים משמיהה ריקנית בריאה ואין כלן שומת פחת ריקון:

[ב] וצער בפני עצמו. ומזקק להכה כאבלה דעלמא הקונס במסכת כתובות כדפריסית לעיל: ושמין ולדות. (ג) ונותן כל דמיהן לבעל: **ושבח ולדות.** להיות פחת דמי נפש גופה ממנה ריקון כולד מולקין: **קשיא דר"ש בו'.** להכה קתני ושבח ולדות מולקין אלמא מפה מפשמת ניתכר כשהיא הכה יותר מריקנית ולעיל קתני אפה מפשמת מפלד יותר מקודם לכן: **במכברת.** דמיה פחותין קודם לילה מלאחר לילה למפשמת היא: **שיחמא.** ממימות והיינו כנגד כל המלך כולו: **זביא בהו איהי.** להמ ולדות נכסי בעליהן (ג) ובמפה הגר ועדיין היא מעוברת הוא החזיקה בהן (וכ"ה) קודם לכל מאי כי מצל הא בתר הכי מצלם לה לגירה: **מרי דיבי.** בעל במועה זו: **הכא** את האשה ויצאו ילדיה נותן לגר נזק וצער לאשה ודמי ולדות לבעל אין הבעל נותן ליורשיו אין האשה נותן ליורשיה היתה שפחה ונשתחררה או גיורת זכה אמרי ומי עדיפא ממתניתין דאוקימנא שחבל בה בחיי הגר ומת הגר הכא נמי שחבל בה בחיי הגר ומת הגר ואיבעית אימא לאחר מיתת הגר ותני

ג) א מי' פ"ל מהלכות מוכל ומזיק הלכה ב וטיין בפסבוות ובמ"מ פמג עפין ע טופ"ש מ"מ פימן תכג פעיף ג:

ד) ב ג מי' פ"ל מהלכ' מזק ממון הלכה ג ד פמג עפין פז טופ"ש מ"מ פימן פח פעיף ג:

ה) ד ה מי' פ"ל מהלכ' מוכל ומזיק הלכה ג ד פמג עפין ע טופ"ש מ"מ פימן תכג פעיף ג:

רבינו חננאל החדש

ואקשינן אמתניתין האי דמי ולדות ושבח ולדות הוא דהא שמין אותה כאשה שכבר ילדה ולדה עמה אמר רב יהודה אין והכי קאמר כיצד משלם דמי ולדות ושבח ולדות שמין את האשה כמה היתה יפה. **האי** דאמרינן מאי קאמר לפרושי דברי רבן שמעון בן גמליאל אמר רבה הכי קתני וכי אשה משבחת קודם שתלך אדרבה אינה משבחת אלא אחר שתלך דאיפרקא לה מסכנת לידה וכו' תניא כוותיה. רבא אמר הכי קתני וכי אשה למי שיולדת משבחת ואין לעצמה בשבח ולדות כלום אלא שמין נזק וצער כי חבלא דעלמא ונותן לאשה דמי ולדות לבעל ושבח ולדות חולקין ואקשינן דרבן שמעון בן גמליאל אדרבן שמעון בן גמליאל ומשנינן הא דתני אין לה צער והא דתני יש לה שבח בשילדה כבר ילדת לה צער ויש נמי שבח. פירוש **כל היכא דסליק בולד שיחמא** הוא מקום החלל לאפוקי ידיה ורגליה. **היתה שפחה ונשתחררה או גיורת פטור** אוקמה רבה בשחבל בה בחיי הגר ומת הגר דפקיעה זכותיה ואבל חבל בה לאחר מיתת הגר הולדות לעצמה הן ורב חיסדא אמר איתיה לגר זכה בהו ליתיה לגר לא זכה בהו ומותבינן מיהא היתה שפחה ונשתחררה או גיורת זכה ומפרקינן מי עדיפא ממתניתין דאוקימנה בשחבל בה בחיי הגר ומת הגר דפקעה לה זכותיה ואי בעית אימא הא לאחר מיתת הגר חבל

ליקוטי רש"י

שוורים וכו' **פטורים** מדמי ולדות. כי יגלו מנפשם ונגפו לפשה כהכה ולא שוורים לפקיכל ליה וכו' כל' שמעון לאמר כמ"ש מקבלין מלו כן מנפשם ולא מן זה והכא אם זה פטור ממיתה ומזיק ממון וכו' ולא יהיה לאמן לקבל מהכיהו קדמים ליה אם אין לאמן מהכיהו לאפילו יש לאמן מהפה יענש ויהיו **שבו לכם פה עם** [ג"ע שבת נא: חולין נט:]. **חמרתא מעברתא.** ממוהר מעוברת [ע"ש שבת נא: חולין נט:]. **במכברת.** [לעיל מב.]. **מבכברת.** [בכמות סב.]. **ודמי ולדות לבעל.** [חולין עז.]. **אין האשה נותן ליורשיה.** נזק ופער. **היתה שפחה ונשתחררה.** כלומר היתה משוחררת ממעובד ממשוחרר [לעיל מב:]. **או גיורת.** מעובדת מגר ומתו שניהם פטור מן הכל שהוא קודם שהולך ואין לה יורשין כל הקודם בשלה זכה הם שיעשו בידו קודם לכל אחד ואחד שפחה ונשתחררה מעובדת מישראל לפילו אין להם בנים ים לה יורשין לירם הלקה ויש לו יורשין לירם הלקו ולזוקק נשתחררה קודם שבלה אבל היתה שפחה ונשתחררה בשחבל בה חייב בכל היתה שפחה ונשתחררה בשחבל בה בחיי הגר ומת הגר ואחר כך מתה בחיי הגר ואחר כך מתה הגר ואיבעית אימא לאחר מיתת הגר ותני לגר זכה [דף מט.]. לחיובא אימא אחי לה בשעת מבלה והרי אין לה מוצעין: **אין האשה נותן ליורשיה.** הא מוקימנא בגרושה לפיכך אין הבעל יורשה בפרק שור שנגח ד' וה' (דף מג.): **זכה.** המוכל כמה שבידו ואפי' לאחר מיתת הגר אבל בה זכה הא לגרפה

ב) "ונותן לבעל". אין זה דומה לכתיב ר"ש ג'. אלא שהם מהיותיהן הוא (תוס' ד"ה ונותן). **ג)** וכן (תוס' לעיל, ממ. ד"ה חיבה, ד"ה בכונה). **ד)** בפונה, מכ. **ה)** [בפת ג. וש"נ]. **ו)** קדושין פת. [ובמות קב. בכותים קיו. נדה דף יח.]. **ז)** ל"ל כדתניא ב"ה בבת"י. **ח)** עיין תוס' לעיל מג. ד"ה גרושה, **ט)** לעיל מב:, **י)** נב., **כ)** לקמן נג ע"ב.

הנהות הב"ח

(ל) גמ' ושבח ולדות מיעני ליה: **(מ)** רש"י ד"ה ושמין ולדות ונותנין ל"ה ושמין ולדות ונותנין לבעל כלי: **(נ)** ד"ה זכה וכו' בעלינהן הן וכשמת: **(ס)** תוס' ד"ה ממתינין וכו' כשמוח שור מדמי ולדות:

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה אטו ולדות כו' ביורשים **א"א** כו'. ג"כ וכ"ל ס"פ ומכ"ש מוקן (ועבמגר"ש סימן מכ"ג ס"ק ד):

גליון הש"ם

גמ' כיצד משלם דמי ולדות. עיין לעיל דף מז ע"ש תוספות ד"ה וכן:

הגהות וציונים

(ל) הד"א עם דיבור הקודם (בא"ח):

תורה אור השלם

א) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם: [בראשית כב, ה]

ב) וְכִי יִצְאוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בְּפַלִּלִים: [שמות כא, כב]

ג) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אֲחִיו הַחֹדֶשׁ בָּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא: [בראשית לז, יט]

ד) אִם אֲרֻבִּינוֹ יִתֶּן לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה לוֹ בָּנִים אוֹ בָּנוֹת הָאִשָּׁה וְיִלְדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ: [שמות כא, ד]

ותני זכתה. לימ"ד מוקי למילתיה כתנאי דתנאי להוא דאמר מיידי והא דתני פטור ודאי. ע"כ מוקי למילתיה כתנאי דתנאי להוא דאמר מיידי והא דתני פטור לא מצי מוקי ליה כווותיה וע"כ סכי מתרץ לא דאמרי כתנאי דמתניי': **מי מיצינא ליה** כתנא דאמרי אלא דרב חסדא מי מיצינא ליה בפשוטה דתנאי ולמאמר כתנא דפטור לאוקמיה מילתיה בפשוטה דתנאי ולמימר לא דאמרי כתנא דפטור אי מצי למימר הכי לא מצי למימר דמיידי חייב ואפילו הכי קתני פטור:

ותני זכתה. לימא כתנאי בת ישראל שנשאת לגר ונתעברה ממנו וחבל בה בחיי הגר נותן דמי ולדות לגר לאחר מיתת הגר תני הדא חייב ותני הדא פטור מאי לאו תנאי נינהו לרבה ודאי תנאי היא אלא לרב חסדא מי לימא תנאי היא ל"ק הא רבנן הא רשב"ג אי רשב"ג מאי איריא לאחר מיתה אפי' מחיים נמי אית לה פלגא מחיים אית לה פלגא לאחר מיתה בוליה ואיבעית אימא הא והא רשב"ג כאן בשבח ולדות כאן בדמי ולדות ומדרשב"ג לישמע לרבנן אמרי לא שבח ולדות דשיבא ידה בגוייהו וזיא בהו בכולהו דמי ולדות דלא שייבא ידה בגוייהו לא זיא בהו כלל. בעי מינה רב יבא סבא מר"נ המחזיק בשטרותיו של גר מהו מאן דמחזיק בשטרא אדעתיה דארעא הוא דמחזיק ובארעא הא לא אחזיק ושטרא נמי לא קנה דלאו דעתיה אשטרא או דלמא דעתיה נמי אשטרא א"ל עני מורי וכי לצור ע"פ צלוחיתו הוא צריך א"ל לצור ולצור אמר רבה משבונו של ישראל ביד גר ומת הגר ובא ישראל אחר והחזיק בו מוציאין אותו מידו מ"ט כיון דמית ליה גר פקע ליה שעבודיה משבונו של גר ביד ישראל ומת הגר ובא ישראל אחר והחזיק בו זה קנה בנגד מעותיו וזה קנה את השאר ואמאי תקני ליה חצירו דהאמר רבי יוסי בר חנינא חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו אמרי הכא במאי עסקינן דליתיה כל היכא דאיתה לדידיה דאי בעי למיקני [מצי] קני קניא ליה [נמי] חצירו כל היכא דליתיה לדידיה דאי בעי הוא למיקני לא מצי קני חצירו נמי לא קניא והלכתא דליתיה בחצירו דלא קנה: **מתני'** החופר בור ברה"ר ופתחו לרה"ר או ברה"ר ופתחו לרה"ר ברה"ר ופתחו לרה"ר אחר חייב: **גמ'** ת"ר החופר בור ברה"ר ופתחו לרה"ר (ברה"ר ופתחו לרה"ר) חייב וזהו בור האמור בתורה דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו זהו בור האמור בתורה אמר רבה בבור ברה"ר כ"ע לא פליגי דמיחייב מ"ט אמר קרא כי יפתח ובי יכרה אם על פתיחה חייב על בריה לא כל שכן אלא שעל עסקי פתיחה ועל עסקי בריה באה לו לא נחלקו אלא בבור

ותני זכתה. לימא כתנאי בת ישראל שנשאת לגר ונתעברה ממנו וחבל בה בחיי הגר נותן דמי ולדות לגר לאחר מיתת הגר תני הדא חייב ותני הדא פטור מאי לאו תנאי נינהו לרבה ודאי תנאי היא אלא לרב חסדא מי לימא תנאי היא ל"ק הא רבנן הא רשב"ג אי רשב"ג מאי אירי' לאחר מיתה אפי' מחיים נמי אית לה פלגא מחיים אית לה פלגא לאחר מיתה בוליה ואיבעית אימא הא והא רשב"ג כאן בשבח ולדות כאן בדמי ולדות ומדרשב"ג לישמע לרבנן אמרי לא שבח ולדות דשיבא ידה בגוייהו וזיא בהו בכולהו דמי ולדות דלא שייבא ידה בגוייהו לא זיא בהו כלל. בעי מינה רב יבא סבא מר"נ המחזיק בשטרותיו של גר מהו מאן דמחזיק בשטרא אדעתיה דארעא הוא דמחזיק ובארעא הא לא אחזיק ושטרא נמי לא קנה דלאו דעתיה אשטרא או דלמא דעתיה נמי אשטרא א"ל עני מורי וכי לצור ע"פ צלוחיתו הוא צריך א"ל לצור ולצור אמר רבה משבונו של ישראל ביד גר ומת הגר ובא ישראל אחר והחזיק בו מוציאין אותו מידו מ"ט כיון דמית ליה גר פקע ליה שעבודיה משבונו של גר ביד ישראל ומת הגר ובא ישראל אחר והחזיק בו זה קנה בנגד מעותיו וזה קנה את השאר ואמאי תקני ליה חצירו דהאמר רבי יוסי בר חנינא חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו אמרי הכא במאי עסקינן דליתיה כל היכא דאיתה לדידיה דאי בעי למיקני [מצי] קני קניא ליה [נמי] חצירו כל היכא דליתיה לדידיה דאי בעי הוא למיקני לא מצי קני חצירו נמי לא קניא והלכתא דליתיה בחצירו דלא קנה: **מתני'** החופר בור ברה"ר ופתחו לרה"ר או ברה"ר ופתחו לרה"ר ברה"ר ופתחו לרה"ר אחר חייב: **גמ'** ת"ר החופר בור ברה"ר ופתחו לרה"ר ברה"ר ופתחו לרה"ר (ברה"ר ופתחו לרה"ר) חייב וזהו בור האמור בתורה דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו זהו בור האמור בתורה אמר רבה בבור ברה"ר כ"ע לא פליגי דמיחייב מ"ט אמר קרא כי יפתח ובי יכרה אם על פתיחה חייב על בריה לא כל שכן אלא שעל עסקי פתיחה ועל עסקי בריה באה לו לא נחלקו אלא בבור

ותני זכתה. לין מגיס הבורייתא לגא לכוותיה דמר אבל לא מצי למימר הכי דמיידי חייב ואפילו הכי קתני פטור ודאי ומשני דתנאי היא ולא מצי למימר דמיידי חייב ואפילו הכי קתני פטור דהא מתניתין דקתני פטור ר' יהודה היא דאמר מיידי פטור ואפילו הכי קתני פטור ולא מצי למימר דמיידי חייב ואפילו הכי קתני פטור דהא מתניתין דקתני חייב ר' יהודה היא דאמר מיידי חייב

ולמדו [פי׳: הנוסח היא] ״זכתה״ [ולא ״זכה״].

נאמר [שהמח׳ של רבה ורב חסדא היא] כמו המחלוקת תנאים [הזאת], בת ישראל שנשאת לגר ונתעברה ממנו, וחבל בה [אחר] בחיי הגר [והפילה עוברה], נותן דמי ולדות לגר, [אבל אם חבל בה] לאחר מיתת הגר, אחד לימד, חייב [המכה לשלם דמי ולדות], ואחד לימד [שהמכה] פטור [מלשלם דמי ולדות לאף אחד]. במה [מדובר וכי] לא [מדובר, שמח׳ רבה ורב חסדא] היא מחלוקת תנאים.

לפי רבה ודאי זה מחלוקת תנאים [שכן רבה לימד שחייב וכאן כתוב שפטור], אבל לפי רב חסדא מי אמר שזה מחלוקת תנאים [פי׳: מי רוצה להעמיד את זה במחלוקת תנאים]. אין קושי [פי׳: רב חסדא יאמר ששני הברייתות הם תנאים כמוני, שפטור מדמי ולדות, וזה שכתוב חייב מדבר בשבח ולדות, ולפי ר״ש שאמר שהאשה מקבלת חצי השבח ולדות, ומדובר שהיא עוד חיה], זה [שכתב לאחר מיתת הגר פטור, לומדים לפי שיטת] רבנן [שאין לאשה חצי שבח ולדות, והברייתא ה]זו [שכתוב בה שלאחר מיתת הגר חייב], רשב״ג.

אם [המחבר הוא] רשב״ג, מה קרה [שמעמיד את זה] לאחר מיתה. אפי׳ מחיים [של הגר] גם כן יש לה חצי. [נכון] מחיים יש לה חצי [אבל] לאחר מיתה [היא זוכה] בהכל [פי׳: גם בחלק השבח ולדות של בעלה]. ואם תרצה לומר, שניהם רשב״ג, כאן [מדבר] בשבח ולדות, וכאן [מדבר] בדמי ולדות.

אמרו [התלמידים בבית המדרש], משבח ולדות נלמד דמי ולדות [פי׳: כשם שהיא זוכה בחצי שבח ולדות של בעלה כאשר הוא מת, כך גם תזכה היא בדמי ולדות כשבעלה מת], ומדברי רשב״ג נלמד לפי רבנן [פי׳: מזה שהיא זוכה בחלקו של בעלה לפי רשב״ג נלמד שלפי רבנן גם כן תזכה בחלקו, שכן לא חלקו בזה]. אמרו [התלמידים בבית המדרש], לא [דומים דמי ולדות לשבח ולדות], שבח ולדות ששייכים לה [אפילו בחייו של בעלה, שכן מגיע לה חצי], היא זוכה בכולם [כאשר הוא מת, אבל] דמי ולדות שלא שייכים לה [בחיים שלו בכלל], לא זכה בהם כלל [במיתתו].

רב ייבא סבא שאל את ר״נ, המחזיק בשטרותיו [ששיעבד לו ישראל אחר קרקעותיו] של גר [שאין לו יורשים ומת], מהו [האם המחזיק קונה את הנייר]. מי שמחזיק בשטר על דעת הקרקע הוא שמחזיקו, והרי בקרקע הוא לא מחזיק[1], ו[ממילא] הוא גם לא קונה את השטר, שלא חשב [להחזיק] את השטר [ואם בא ישראל אחר ומחזיק בה לסתום את הבקבוק שלו[2], קנאו], או אולי דעתו [בהחזקת השטר לא רק על הקרקע אלא] גם על השטר. א״ל, תענה אתה אדוני, וכי הוא [פי׳: המחזיק את השטר לשעבד את הקרקע] צריך אותו לסתום בקבוק שלו [פי׳: וכי יש מקום לחשוב שבן אדם מחזיק שטר כדי לסתום בקבוק]. א״ל, [כן הוא חשב להחזיקו] לסתום את הבקבוק שלו.

אמר רבה, משכונו של ישראל ביד גר [שאין לו יורשים, פי׳ שהגר הלוה לו כסף, והחזיק משכון שלו כשעבוד על ההלואה], ומת הגר[3], ובא ישראל אחר והחזיק בו, [בית דין] מוציאים אותו ממנו. למה. כיון שמת הגר, נפקע שעבודו [על המשכון, והוא נשאר ברשותו של המפקיד].

משכונו של גר [שאין לו יורשים] ביד ישראל, ומת הגר, ובא ישראל אחר והחזיק בו. זה [פי׳: המלוה] קנה כנגד מעותיו, וזה [המחזיק] קנה את השאר[4]. ולמה. שחצירו [של הנפקד] יקנה לו [המשכון במיתת הגר], שהרי רבי יוסי בר חנינא אמר, חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו[5]. אמרו [התלמידים בבית המדרש], במה מדובר כאן, שאין [המלוה בעיר], שכל מקום שהוא נמצא, אם היה רוצה היה קונה, חצירו קונה לו, וכל מקום שאין יכול לקנות, חצירו גם לא קונה [לו].

ולהלכה, [זה שקנה אחר יתר על שעבוד המעות מדובר] שאין [המשכון] בחצירו [ורק בגלל זה] לא קנה [אבל אם זה נמצא בחצירו, והוא מחזק לעיר, קנה חצירו].

מתני׳. החופר בור ברשות היחיד ופתחו לרשות הרבים [וכל שכן אם חפר ברה״ר ופתחו לרשות הרבים], או ברשות הרבים ופתחו לרשות היחיד [ואחר כך הפקיר רשותו, שאז אין טענה למה אתה ברשותי, או חפר] ברשות היחיד ופתחו לרשות היחיד אחר, חייב[6] [שהוא סובר שחיובו של בור הוא גם ברשות הרבים וגם ברשות היחיד, ובתנאי שיפקיר את רשותו].

גמ׳. הרבנים למדו, החופר בור ברשות היחיד ופתחו לרשות הרבים [כיון שהתקלה נמצאת ברשות הרבים הרי זה כאילו חפרו ברה״ר], (ברשות הרבים ופתחו לרשות היחיד), חייב, וזהו בור האמור בתורה, דברי ר׳ ישמעאל. ר״ע אומר, הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו, זהו בור האמור בתורה [ור׳ ישמעאל חולק וסובר שכאשר הפקיר רשותו, לא הפקירו כדי להתחייב על הזיקו]. אמר רבה, כולם לא חולקים בבור ברשות הרבים, שחייב [עליו]. למה. נאמר בפסוק ״כי יפתח [איש בור]״ ו״כי יכרה [איש בור]״, אם על פתיחה חייב [פי׳: שראובן חפר בור, וכסהו, ובא שמעון וגילהו, וכי זה] לא כל שכן [שחייב] על כרייה [פי׳: שראובן עצמו כרה הבור, אם כן למה נאמר בפסוק כרייה]. אלא [ללמד], שעל עסקי פתיחה ועל עסקי כרייה באה לו [החיוב על נזקי בורו, ואפילו אם אינו רשותו, אלא שעשה כן ברה״ר]. לא נחלקו אלא

---

1. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ ערא סי״ח): המחזיק בשטר מכחי הגר כדי לקנות הקרקע הכתובה בתוכו שטר, לא קנה אלא השטר בלבד לפי שלא נתכוון: **מעיר למעפט:** המחזיק כו׳ - היינו בשטר מכר או מתנה, שהרי בשטר מוכח שלו פשוט שנתקנה השעבוד (ש״ך וקנ״ח), ועיין מ״ש בסימן ס״ו סכ״ג ד״ה מיהו אין הלוקח (קנ״ח). אלא השטר בלבד - על אף שרוצה מצד לקנות את הקרקע ולא את השטר, עכ״ז השטר הוא דבר מצוי וחזי לזכיה, מכל מקום זכתה לו ידו אלא מדעתו (רע״א * המבהיר״ט ופ״ת * נתי׳ למחק). **2.** ומזמנם היו קומתים בקונטרס בעיר, והרי אין לעיר הזה שימוש אחר. **3.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ ערא סכ״ו): היה מכתוב ישראל בידו הגר, וכשמת הגר נפל לישראל אחר והחזיק במכתוב זה מוליאין ממנו מידו, שכיון שמת הגר בטל שעבודו, והוי הדין אם יש לו לגר שטר חוב על מכתובות קרקע מוחזק: **מעיר למעפט:** בידו הגר כו׳ - י״ל דלפילו במכתובת אלא בשעת הלוואתו, ולפי מש״כ לעיל סי׳ ע״ב ס״ב לא כן הוא (ש״ך). אם יש לו לגר שטר חוב על מכתובות כו׳ - שטר חוב לאו דוקא קאמר, אלא ה״ה שטר מכתבת ואפילו ממנה פירות בדין כל מכתבת (קמ״ע), היינו יש לו מכתובת קרקע מוחזקת בידו מישראל (ש״ך), ע״ל סי׳ ע״ב מסעיף ל״ו עד סוף סעיף מ׳ דיניס השייכים לכאן (ש״ך). [גר שחייב מנה לחמעון ואחר כך מת הגר וזכזו נכסיו ובכניו נכסיו לא שמעון ושוטון מפותם זכו בנכסים שיפרעו לו ממה שנתחייב לו הגר, מאחר ומשעת מיתת הגר הוו כל נכסיו הפקר, אין שום שעבודא דש״ם עלייהו כיון שכבר יצאו הנכסים מרכות הת״ם לגמרי (מהגי״מ זכיה מהפקר סי׳ ה׳).] **4.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ ערא סכ״ח): היה מכתוב הגר בידו ישראל ובא ישראל אחר ונתן ממנו מעותיו והחמרון קונה את השטר. כמה דברים מתוירים בשלא היה המכתוב בחזקת הראשון, אבל אם היה בחזקת הראשון אבל קונה לו שלא מדעתו ואין זה החמרון כלום. הגה: והוא הדין לפקדון של גר שבידו ישראל, מיהו אם הוא דבר שלא הוא לו לידע לעבול האבר לא קנה ועיין לקמן סימן רסח. היה הגר מוכר לישראל בשטר או בעדים, אין שום אדם יכול להחזיק בשטר החוב והמחזיק בנכסיו יש לו דין יורש והבא לפרוע ממנו כבא ליפרע מן היורשין:

בבור ברשותו, [ש]ר"ע סובר, [ש]גם בור ברשותו חייב [עליו][1], שנאמר "בעל הבור", אמר הרחמן [פי': ה' יח' בתורה] בבור שיש לו בעלים. ור' ישמעאל סבר, בעל התקלה [פי': שכאשר הוא עשה תקלה ברה"ר אז הוא חייב, אבל ברשותו אפילו אם הפקירו פטור]. אלא מהו [פירוש המילים] "זהו בור האמור בתורה" שר"ע אמר [שכן לרבי ישמעאל מובן שזה בא למעט המקרה של ר"ע]. זהו בור שפתח בו הכתוב תחלה ל[חיוב] תשלומים [פי': מש"כ בעל הבור ישלם].

ורב יוסף אמר, בבור ברשות היחיד, כולם לא חולקים שחייב [עליו].

למה. הרחמן [פי': ה' יח' בתורה] אמר "בעל הבור", [היינו ש]מדובר בבור שיש לו בעלים. וכאשר [ר"ע ור"י] חולקים [היינו], בבור ברשות הרבים. רבי ישמעאל סבר, בור ברשות הרבים גם כן חייב [עליו], שנאמר "כי יפתח [איש בור]" ו"כי יכרה [איש בור]", אם על פתיחה חייב [פי': שראובן חפר בור, וכסהו, ובא שמעון וגילהו, וכי זה] לא כל שכן [שחייב] על כרייה [פי': שראובן עצמו כרה הבור, אם כן למה נאמר בפסוק כרייה]. אלא [ללמד], שעל עסקי פתיחה ועל עסקי כרייה באה לו [החיוב על נזקי בורו, ואפילו אם אינו רשותו, אלא שעשה כן ברה"ר].

ור"ע [איך הוא לומד ה"כרייה". הוא יענה, המילים] האלו [הנראים נוספים] נצרכים, שאם היה כותב הרחמן [פי': ה' יח' בתורה] "כי יפתח", הייתי אומר, [שרק ה]פותח [בור] הוא שמספיק לו בכסוי [לפטור אותו מחיוב נזקיו, אבל ה]כורה לא מספיק לו בכסוי [לפטור אותו מחיוב נזקיו אלא] עד שיסתום אותו [פי': שימלאנו בעפר]. ואם היה כותב הרחמן [פי': ה' יח' בתורה רק] "כי יכרה", הייתי אומר [מי ש]כורה [בור] צריך לכסותו, משום שהוא עשה מעשה, אבל [ה]פותח [בור שמישהו אחר כרהו] שלא עשה מעשה, אולי אפילו כסוי לא צריך, לכן לומדים [שלא]. ואלא מהו "זהו בור האמור בתורה" שר' ישמעאל אמר [שהרי שניהם כתובים]. זהו בור שפתח בו הכתוב תחלה לניזקים [פי': בור שכתבה בו תורה "ונפל שם שור או חמור", זהו בור ברשות הרבים].

שאלו שאלה מברייתא, החופר בור ברשות הרבים ופתחו לרשות היחיד, פטור [אם נפל בו, שכן הוא ברשותו], ואף על פי שאינו רשאי לעשות כן, לפי שאין עושין חלל תחת רשות הרבים[2]. החופר בורות שיחין או מערות ברשות היחיד ופתחו לרשות הרבים, חייב. [אבל] החופר בורות ברשות היחיד הסמוכה לרשות הרבים[3], כגון אלו החופרים יסוד [לחומת ביתו], פטור [כחופר בור ברשותו], ור' יוסי בר' יהודה מחייב, עד שיעשה מחיצה [בגובה] עשרה [טפחים], או עד שירחיק ממקום דריסת רגלי אדם וממקום דריסת רגלי בהמה ארבעה טפחים.

הטעם [שהוא פטור כאשר חופר כזה בור, משום שעשה] ליסוד ביתו, הרי [אם חפר בור סמוך לרשות הרבים] לא עבור יסוד ביתו, חייב [אם כן רואים שבור ברשותו כן חייב עליו]. מי הוא [סובר כך]. זה מובן לפי רבה, ההתחלה [של הברייתא שלימדה בור ברשותו פטור, היא] ר' ישמעאל והסוף [שלימדה בור ברשותו חייב עליו, היא] ר"ע. אבל לפי רב יוסף [שלומד שבור ברשותו לפי כולם חייבים עליו], זה מובן שהסוף [של הברייתא] לפי כולם, אבל מי הוא [המחבר של] תחילת הברייתא. לא רבי ישמעאל ולא ר"ע. אמר רב יוסף, כל [הברייתא] היא לפי כולם, וההתחלה [מדובר] שלא הפקיר לא רשותו ולא בורו [ולכן פטור, שיש לו טענה למה אתה ברשותי].

אמר רב אשי, עכשיו שהעמדנו [את הברייתא] לפי רב יוסף ולפי כולם. [שנעשה זה] גם לפי רבה, שלא תעמיד אותו במחלוקת תנאים, [ונאמר], מזה שהתחלת המשנה ר' ישמעאל, הסוף גם כן ר' ישמעאל, והטעם [שהוא פטור משום שחפר] ליסודות ביתו [שהדרך לעשות כן, ואינו פושע], הרי [אם חפר] לא בשביל יסודות ביתו, חייב. [אבל סוף הברייתא אמדבר] כגון שהרחיב את הבור [שהקצה חלק מרשותו לבני] רשות הרבים [ואז פטור דדרך לעשות כן, אבל אם חפר לא לצורך יסודות ביתו, הו אחייב אפילו לרבי ישמעאל].

שאלו שאלה מברייתא, החופר בור ברשות היחיד ופתחו לרשות הרבים, חייב, ברשות היחיד הסמוכה לרשות הרבים [כגון מקצה מקום מרשותו לרשות הרבים שהוא הפקיר רשותו], פטור. זה מובן לפי רבה, כל [הברייתא] היא [לפי] ר' ישמעאל, אלא לפי רב יוסף, זה מובן שההתחלה היא רבי ישמעאל, אלא הסוף מי הוא [המחבר]. לא ר' ישמעאל ולא ר"ע. אמר לך, בחופר ליסודות ביתו ולפי כולם.

הרבנים למדו, חפר [בור] או פתח [בור] ומסרו לרבים[4] [פי': שאמר לבני עירו: הבור הזה שחפרתי צריך לכם לשתות מי גשמים המתכנסין שם וראויה לשתות בהמות מהן הרי הוא מסור לכם], פטור [אם נפל שם שור או חמור]. חפר ופתח ולא מסר לפי רבים, חייב. וכן מנהגו של נחוניא חופר בורות שיחין ומערות [עבור העולי רגל], שהיה חופר ופותח ומוסר לרבים, וכששמעו חכמים בדבר, אמרו, קיים זה הלכה זו. הלכה זו ולא יותר. אלא נאמר, אף הלכה זו.

הרבנים למדו, מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור גדול, באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא. שעה ראשונה [שעדיין היתה ראויה להיות חיה בתוך המים], אמר להם, שלום[5] [פי': היא בסדר, וחיה. בשעה] שניה, אמר להם, שלום [היא בסדר. אבל בשעה] שלישית [שכבר לא היתה יכולה לחיות במים כל כך הרבה זמן], אמר להם, [היא כבר] עלתה [פי': שהיה פשוט לו שלא מתה שם]. אמרו לה [לבתו], מי העלה אותך [מהבור]. אמרה להם, זכר של רחלים[6] [פי': אילו של יצחק אבינו] נזדמן לי, וזקן אחד [אברהם אבינו] מנהיגו[7]. אמרו לו [לנחוניא], וכי אתה נביא. אמר להם, לא נביא אני ולא בן נביא אני, אלא כך אמרתי, דבר שאותו צדיק [פי': אני] מצטער בו [לחפור בורות עבור העולי רגל, לא יתכן ש]יכשל בו זרעו[8]. אמר רבי אחא, אף על פי כן מת בנו בצמא, שנאמר "וסביביו נשערה מאד"[9], [ודורשים "נשערה" מלשון שערות הראש] מלמד, שהקדוש ברוך הוא מדקדק[10] עם סביביו [צדיקים הדבקים בו] אפילו כחוט השערה. ר' נחוניא אמר, מכאן [לומדים שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים, שנאמר] "אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו"[11] [פי': מטיל אימת משפטיו עליהם].

אמר ר' חנינא, כל האומר הקדוש ברוך הוא הוא ותרן [לעבור על כל פשעם], יופקרו חייו[12] [וגופו, שהוא מורה לבריות לחטוא], שנאמר "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט". א"ר חנא, ויש אומרים ר' שמואל בר נחמני, מהו

---

1. עי' שו"ע (או"מ סי' שי"ח): הוכ"ד מט ע"ש בהערה 6. **2.** עיין בהשלמות. **3.** עיין בהשלמות. **4.** עי' שו"ע (או"מ סי' שי"ח): המופר בור ברשות הרבים לצורך רבים ומסר להם כיסוייו, או הודיע להם שמותר להשתמש ממנו שהם יתעסקו בו לכסותו, פטור, והוא שיהיה במקום שיש לו רשות לחפור: **מעיר הממשפט**: לצורך רבים כו' - וה"ה אם הפר מעיקרא לצורך עצמו והדר מיימלך למימסריה לרבים (ממ"ע). והוא שיהיה במקום שיש לו רשות לחפור - ר"ל דאפילו ברשות הרבים הוי מותר לחפור לצורך רבים אלא בשכורה במקום שיש מעבר לרבים וכדומה לו שמזיק לרבים (ממ"ע). **5.** פי' כי שלום יש לה ואין לריך שנא עלי' דבר [פי' לריך להיות שלא קרה לה כלום], שעה ג' אמר כבר עלתה, ודבר זה כי אין הפי"ת מניח הלציך בלבה יותר מג' ימים, כמו שאמרו במדרש ויהי ביום השלישי ויצא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק (בבבר) שמי יאספר להיות מי (י"ם) בו ג' ימים ולכך היו ג' שעות כמו ג' ימים (מיהודי מגדות למהר"ל). שבר' שעות מוחזק בלבה (בבבות ה' פרק מו). נמוקין אתר: בג' שעות אי הוה בגבר ריבוי נזוקא, וכאילו תמיד בלבה (שור תדש עמוד קנו). **6.** עיין בהשלמות. **7.** עיין בהשלמות. **8.** לפי שמעשה הלדש וזכרו הם קויס, כי גם ניט יקלקלו מעשה ידיו כלכתיב (קהלת ה') למה יקלוף ה' על קולך ומבל מעשה ידיך והם הבנים, ולפיכך היה מתמיה דבר שנעלטר עליו בעשותו יכול בו זכרו שהם גם כן מעשה ידיו (מיהודי מגדות למהר"ל). **9.** ולפי שהוא יתברך שופט תקיף, לכן בניניו יש בהר ומימה מכח משפט הם", כי מי יכלך לפניו ומי יעמוד לפניו. ולכך מי שהוא בניניו יהיו בלא תטא לגמרי כי לפי קורבתו אל הם"י עושה בו משפט יותר ומדקדק עמו כאשר בניניו נפערה מאוד (מיהודי מגדות למהר"ל). **10.** עיין בהשלמות. **11.** מה שלא למד משפוך לשמון, ובניניו נפערה מאוד, כי משפוך ובניניו נפערה מאוד אינו מוחזר משמע עד כמה מגיע הפער בלא כתיב רק ובניניו נפערה מאוד, ולכך מניח רואיו מן וזורע על כל בניניו, כי מפני שהוא נורא מזכר כמה גדול הפער כי כפי ירחמו של הם", והוא מבלים הירחם שהרי הוא יתברך נורא בהבלים, כך הוא מדקדק עמהם עד שהוא מדקדק אף בחוט השערה (מיהודי מגדות למהר"ל). **12.** מפני כי כל הנהגותיו משפט, ומי שהוא אומר הקדוש ברוך הוא ותרן, כלומר שהוא לאדם דבר יתור ואינו לפי הלמור, יתרו לו אינו, כי גם אינו, שהוא עשה, ואינו דבר יתור כלל, יהיו נתשבים דבר יתור, ודבר שהוא יתור הוא נפסד, כי דבר שהוא מיותר הוא בטל ובלתי נמלא. רק הוא יתברך מתויב המציאות ומהותיו מתוייבים, וכך מי שהאדם שהוא מציאות האדם בעולם התממון הוא עיקר, ואינו דבר יתור רק עיקר (מיהודי מגדות למהר"ל).

בבור ברשותו. פי' נקוטע' (ג) דקסבר [ר"ש] דכי אפקירינהו רשותא לא ליחייב אלא בהזיקא דאפקירינהו ממש דהוה ליה כמו שם הבור מתמלא ברה"ר חייב לכולי עלמא ואין משמע כן ועוד דבמתון אמרינן הא לאו לאושפי חייב ואוקמה רבה כר"ע אבל לרבי ישמעאל משמע דפטור וי"ל דהיינו טעמא משום דלא ל"ל מורך נרגומי מלי נעי[ב] שלא היה לו להתקדר כל כך אלא רוחני שאפשר שנפלה לבור גדול באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא שעה ראשונה אמר להם שלום שניה אמר להם שלום שלישית אמר להם עלתה אמרו לה מי העלך אמרה להם זכר של רחלים נזדמן לי וזקן אחד מנהיגו אמרו לו נביא אתה אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך אמרתי דבר שאותו צדיק מצטער בו יכשל בו זרעו אמר רבי אחא אף על פי כן מת בנו בצמא שנאמר [ב] וסביביו נשערה מאד מלמד שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו אפילו כחוט השערה ר' נחוניא[ג] אמר מהכא [ד] אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו אמר ר' חנינא כל האומר הקב"ה ותרתן הוא יותרו חייו שנאמר [ה] הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט [ו] א"ר חנא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני מאי דכתיב

ארך

בבור ברשותו ר"ע סבר [ז]אבור ברשותו נמי חייב דכתיב [א]בעל הבור בבור דאית ליה בעלים קאמר רחמנא ור' ישמעאל סבר בעל התקלה אלא מאי זהו בור האמור בתורה דקאמר ר"ע זהו בור שפתח בו הכתוב תחלה לתשלומין ורב יוסף אמר בבור ברה"ר כולי עלמא לא פליגי דמיחייב מאי טעמא בעל הבור אמר רחמנא בבור דאית ליה בעלים עסקינן כי פליגי בבור ברה"ר רבי ישמעאל סבר [ב]בור ברה"ר נמי חייב דכתיב [ח]כי יפתח וכי יכרה [ט]אם על פתיחה חייב על כריית לא כ"ש אלא שעל עסקי פתיחה ועל עסקי כרייה באה לו ור"ע הנהו מיצרך צריכי דאי כתב רחמנא כי יפתח הוה אמינא פותח הוא דסגי ליה בכסוי כורה לא סגי ליה בכסוי עד דמאים ליה[י] ואי כתב רחמנא כי יכרה הוה אמינא כרייה הוא דבעי כסוי משום דעבד מעשה אבל פותח דלא עבד מעשה אימא כסוי נמי לא בעי קמ"ל ואלא מאי זהו בור האמור בתורה דקאמר ר' ישמעאל זהו בור שפתח בו הכתוב תחלה לנזקין מיתיבי החופר בור ברה"ר ופתחו לרה"י פטור ואף על פי שאינו רשאי לעשות כן לפי [יא]שאין עושין חלל תחת רה"ר החופר בורות שיחין ומערות ברשות היחיד ופתחו לרה"ר חייב [יב]והחופר בורות ברה"י הסמוכה לרשות הרבים כגון אלו [יג]החופרים לאושפי פטור ור' יוסי בר' יהודה מחייב עד שיעשה מחיצה עשרה או עד שירחיק ממקום דריסת רגלי אדם וממקום דריסת רגלי בהמה ארבעה טפחים[יד] טעמא דלאושפי הא לאו לאושפי חייב הא מני בשלמא לרבה רישא ר' ישמעאל וסיפא ר"ע אלא לרב יוסף בשלמא סיפא דברי הכל אלא רישא מני לא רבי ישמעאל ולא ר"ע אמר לך רב יוסף כולה דברי הכל היא ורישא שלא הפקיר לא רשותו ולא בורו אמר רב אשי השתא דאוקימתא לרב יוסף לדברי הכל לרבה נמי לא תוקמה כתנאי מדרישא ר' ישמעאל סיפא נמי ר' ישמעאל ומעמא דלאושפי הא לאו לאושפי חייב כגון דארווח ארווחי לרה"ר מיתיבי החופר בור ברשות היחיד ופתחו לרה"ר חייב ברה"י הסמוכה לרה"ר פטור בשלמא לרבה כולה ר' ישמעאל היא אלא לרב יוסף בשלמא רישא רבי ישמעאל אלא סיפא מני לא ר' ישמעאל ולא ר"ע אמר לך בחופר לאושפי ודברי הכל. [טו]ת"ר [יז]חפר ופתח ומסר לרבים פטור חפר ופתח ולא מסר לרבים חייב וכן מנהגו של נחוניא חופר בורות שיחין ומערות שהיה חופר ופותח ומוסר לרבים [יח]וכששמעו חכמים בדבר אמרו קיים זה הלכה זו הלכה זו ותו לא אלא אימא אף הלכה זו. [יט]תנו רבנן מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור גדול באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא שעה ראשונה אמר להם שלום שניה אמר להם שלום שלישית אמר להם עלתה אמרו לה מי העלך אמרה להם זכר של רחלים נזדמן לי וזקן אחד מנהיגו אמרו לו נביא אתה אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך אמרתי דבר שאותו צדיק מצטער בו יכשל בו זרעו אמר רבי אחא אף על פי כן מת בנו בצמא שנאמר [כ] וסביביו נשערה מאד מלמד שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו אפילו כחוט השערה ר' נחוניא[כא] אמר מהכא [כב] אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו אמר ר' חנינא כל האומר הקב"ה ותרתן הוא יותרו חייו שנאמר [כג] הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט [כד] א"ר חנא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני מאי דכתיב

ארך

בעל התקלה. ולעולם ברה"ר לגבי ברשותו לא"פ שהפקיר פטור כלפיהן. אלא הפקיר לגבי בורו לפם שהפקיר לפי בורו הוה ליה כור ברה"ר: **ומאי זהו דר"ע.** בשלמא זהו לרבי ישמעאל למעוטי דר"ע אלא זהו דר"ע למעוטי מאי הא כור ברה"ר נמי אמור בתורה לכדרבינו: **תשלומין.** כור לחית ליה בעליס נאמר אלא תשלומין לכתיב [א]בעל הבור ישלם וכור ברה"ר נאמר אלא בזק ממון לכתיב [ב]כי יפתח איש בור וכי יכרה איש בור ומסיק כגון שנפלה בהמה לתוכו ומתה ונתן בעל הבור לבעל הבהמה את הבור ונתכפר לו בעל הבור מלוקה ושבועה ומותר בהנאה: **אמר קרא דברי הכל היא.** לפי שהוקשו כולה אלא ריבה ומיעט ר"ע זהו בור שפתח בו הכתוב תחלה לתשלומין ורב יוסף אמר בבור ברה"ר כולי עלמא לא פליגי דמיחייב מאי טעמא בעל הבור אמר רחמנא בבור דאית ליה בעלים עסקינן כי פליגי בבור ברה"ר רבי ישמעאל סבר [ב]בור ברה"ר נמי חייב דכתיב [ח]כי יפתח וכי יכרה [ט]אם על פתיחה חייב על כריית לא כ"ש אלא שעל עסקי פתיחה ועל עסקי כרייה באה לו ור"ע הנהו מיצרך צריכי דאי כתב רחמנא כי יפתח הוה אמינא פותח הוא דסגי ליה בכסוי כורה לא סגי ליה בכסוי עד דמאים ליה[י] ואי כתב רחמנא כי יכרה הוה אמינא כרייה הוא דבעי כסוי משום דעבד מעשה אבל פותח דלא עבד מעשה אימא כסוי נמי לא בעי קמ"ל ואלא מאי זהו בור האמור בתורה דקאמר ר' ישמעאל זהו בור שפתח בו הכתוב תחלה לנזקין מיתיבי החופר בור ברה"ר ופתחו לרה"י פטור ואף על פי שאינו רשאי לעשות כן לפי [יא]שאין עושין חלל תחת רה"ר החופר בורות שיחין ומערות ברשות היחיד ופתחו לרה"ר חייב [יב]והחופר בורות ברה"י הסמוכה לרשות הרבים כגון אלו [יג]החופרים לאושפי פטור ור' יוסי בר' יהודה מחייב עד שיעשה מחיצה עשרה או עד שירחיק ממקום דריסת רגלי אדם וממקום דריסת רגלי בהמה ארבעה טפחים[יד] טעמא דלאושפי הא לאו לאושפי חייב הא מני בשלמא לרבה רישא ר' ישמעאל וסיפא ר"ע אלא לרב יוסף בשלמא סיפא דברי הכל אלא רישא מני לא רבי ישמעאל ולא ר"ע אמר לך רב יוסף כולה דברי הכל היא ורישא שלא הפקיר לא רשותו ולא בורו אמר רב אשי השתא דאוקימתא לרב יוסף לדברי הכל לרבה נמי לא תוקמה כתנאי מדרישא ר' ישמעאל סיפא נמי ר' ישמעאל ומעמא דלאושפי הא לאו לאושפי חייב כגון דארווח ארווחי לרה"ר מיתיבי החופר בור ברשות היחיד ופתחו לרה"ר חייב ברה"י הסמוכה לרה"ר פטור בשלמא לרבה כולה ר' ישמעאל היא אלא לרב יוסף בשלמא רישא רבי ישמעאל אלא סיפא מני לא ר' ישמעאל ולא ר"ע אמר לך בחופר לאושפי ודברי הכל. [טו]ת"ר [יז]חפר ופתח ומסר לרבים פטור חפר ופתח ולא מסר לרבים חייב וכן מנהגו של נחוניא חופר בורות שיחין ומערות שהיה חופר ופותח ומוסר לרבים [יח]וכששמעו חכמים בדבר אמרו קיים זה הלכה זו הלכה זו ותו לא אלא אימא אף הלכה זו. [יט]תנו רבנן מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור גדול באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא שעה ראשונה אמר להם שלום שניה אמר להם שלום שלישית אמר להם עלתה אמרו לה מי העלך אמרה להם זכר של רחלים נזדמן לי וזקן אחד מנהיגו אמרו לו נביא אתה אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך אמרתי דבר שאותו צדיק מצטער בו יכשל בו זרעו אמר רבי אחא אף על פי כן מת בנו בצמא שנאמר [כ] וסביביו נשערה מאד מלמד שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו אפילו כחוט השערה ר' נחוניא[כא] אמר מהכא [כב] אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו אמר ר' חנינא כל האומר הקב"ה ותרתן הוא יותרו חייו שנאמר [כג] הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט [כד] א"ר חנא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני מאי דכתיב

ארך

חופר שיחין. לעולי רגלים בדרכים: שעה ראשונה. שעדיין היא רואה להיות מים בתוך הסיס: **אמר להם שלום.** תעלה וכן סיס: שלישית. דסוף לה שתמלא ונפסה סיס שנמי: **אמר להן.** כבר עלתה ולפי כלמהרינן לקמן דפסיעות ליה ללא תמות סיס: זכר של רחלים. זוקן מנהיגו: **מצטער בו.** לחפור בורות ומערות לעולי רגלים: **עם סביביו.** לגיקים הנפקים בו: נשערה מאד. לשון מוט השערה: **ונורא על כל סביביו.** מטיל אימת מפעליו עליהם: **ותרתן.** לעבור על כל פתעים: יותרו חייו. יופקדו חייו ויגופו שמורה מל הנזיקות לשתות:

ארך

מא א ב מיי' פי"ג מהלכות נזקי ממון הלכה ב סמג עשין סח טוש"ע ח"מ סי' תי סעיף ו:

מב ג מיי' פ"ג שם הלכה כג סמג שם טוש"ע ח"מ סי' תי סעיף ג ועי"ש בהג"ה:

מג ד ה טוש"ע ח"מ סי' תי סעיף ט:

מד ו מיי' שם הלכה כה סמג שם טוש"ע ח"מ סי' תי סעיף ג ופ' ושומרין תי סעיף ג:

ליקוטי רש"י

בור ברשותו. כשופר כור כרשותו והפקיר רשותו ולא הפקיר בורו (לעיל כא.). **בעל התקלה.** לף על פי שאין הכור שלו שעשאו בהיתר כהיתר עליו כאלו נתקנין לתחייב בעליו (שמות כא, לו). **אי אמר מגי ליה.** לף לי ט' [ע"פ שנהדרין ג. ברכות טז.]. **דאתים.** שם שתם בלשון תרמי שתמנוה מעותין פלגתא (בבא קמא כו) [לקמן נא:]. **חופר שיחין.** לסכנים מים לעולי רגלים כשדות ובכרכים (סוטה יח:). לעולי רגלים ומים מתכנסין בהן ויהיו שותין הן ובהמתן. **שלום.** שעדיין יכולה לחיות וכן בשניה אבל בשלישית שתיה יכולה לחיות אמר להן עלתה לה שיהא מים לו שלא תמות שם כלקמן דבר שהיה מתעסק בו תזכו לדיק שהיה לה יכול נו ושמו. **זכר של רחלים.** זה. **נביא אתה.** לידע שלא שלח יפקר. וזקן אחד מנהיגו. זה אלנתנאל. **נביא אתה.** לידע שלא תמות. **מצטער בו.** בעוברו עמיהם. **מת בנו.** אל ר' נחוניא בצמא אכל ברוב עיסתו. לפי שהיה לו להתקדר עם האנשים (שם) [ובמסורת קכא:]. **אפילו כחוט השערה.** כדי למרק עוונותיו [תענית ח.].

ה) [לעיל כא.] ב) לעיל מג: [לקמן נג.], a) ע"ז נח: [לקמן נג:], ג) ד"ה הא לאחוני, ד) ב"ב ס., ה) סופרים פ"ו ה"ט, ו) נכולות נא., ז) [לקמן יב. [ע"ש], ח) [ע"ש], ט) [ע"ש], י) עיין פכ"א [לקמן נג:], יא) ד"ה כל טון], יב) עיין לעיל יג., ג) כן הגיה הב"ח בחו"מ סי' תי סוף ה, ד) מט: ד"ה כ"ש.

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה דלמוות כה לחוותי נרה"ר כגון מקצה מקום מרשותו לרה"ר דהוה ליה מופר: (ו) ד"ה כרה"י דסמוכה לרה"ר דהוה ליה הפקיר כ"ע ותיבות כגון מקלה וכו' ממקן כ): (ז) תוס' ד"ה כגון וכו' פי' נקוטע' לעיל ג) דקסבר:

הגהות וציונים

ג) ס"א ארבע אמות. מהרש"ל (גליון). ב) [ביכמות איתא ר' חנינא] (גליון). וכ"ה בכת"י. וכן לקמן במקום א"ר חנינא, הגי' בכת"י א"ר חנינא. ואולי זהו שיויכות המאמרים שבסמוך: ג) אי חמור ברשות הרבים דיבר כתיבים כי יפתח (כת"י): ד) בכת"י צריך לכם להיות מי גשמים מתכנסין שם:

תורה אור השלם

א) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר: בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ: [שמות כא, לג-לד]

ב) בָּא אֱלֹהֵינוּ וְאַל יֶחֱרַשׁ אֵשׁ לְפָנָיו תֹּאכֵל וּסְבִיבָיו נִשְׂעָרָה מְאֹד: [תהלים נ, ג]

ג) אֵל נַעֲרָץ בְּסוֹד קְדֹשִׁים רַבָּה וְנוֹרָא עַל כָּל סְבִיבָיו: [תהלים פט, ח]

ד) הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא: [דברים לב, ד]

ה) יְדִיעַ לְהֶוֵא לְמַלְכָּא דִּי יְהוּדָיֵא דִּי סְלִקוּ מִן לְוָתָךְ עֲלֵינָא אֲתוּ לִירוּשְׁלֶם קִרְיְתָא מָרְדְתָא וּבִישְׁתָא בָּנַיִן וְשׁוּרַיָא שַׁכְלִלוּ וְאַשָּׁיָא חַיְטוּ: [עזרא ה, ח]

שור שנגח את הפרה פרק חמישי בבא קמא

עין משפט
נר מצוה

מה א מ"ז. מ"ב. מהל' מזק' ממון הל' ב. כ. סמע עזרן סח טוש"ע ח"מ סי' תיט סעיף ה:
מן ב מהל' סח טוש"ע ח"מ סי' תיט סעיף ה:
ת"מ סי' תי סעיף ו:
מז ג ד ה מהל' סח סל' י טוש"ע סח סעיף י:
מח ז מהל' סח סל' ט וי"ל טוש"ע סח סעיף ח:
מט ז מהל' סח סל' טו טוש"ע סח סעיף יח:
נ ח מהל' פ"ע מהלכות סחיטה הלכה יט ממג עשין סג טוש"ע י"ד סי' כח סעיף ג:

רבינו חננאל
הדש החדש

אמר רב בור שחייבה תורה עליו לחבלו ולא לחבטו פירוש הבלו חמותו של בור ושמואל אמר להבלו וכל שכן לחבטו ואם תאמר התורה העידה על שני ונפל שמה שור ואפילו יש בתוכו ספוגין וגיזי צמר וכו' כדגמרינן (חולין כד:) התורה העידה על כלי חרש שנא' אל תוכו ואפילו כלי מלא חרדל ונבנס שרץ בארוכו נטמא ודבר ידוע הוא שאין בכל הפירות ממלא הכלי לבלתי ישאר בו אויר ואפילו כל שהוא כמו החרדל ואפילו הכי טמא שהתורה אמרה סתם באויר כלי חרס כך העידה בבור סתם ואפילו מלא גיזי צמר או ספוגין. ולקימא לן כשמואל דחייב בין בחבלא בין בחבטא ואפילו עבד מאי טעמא ונפל כל דהוא משמע ויש אומרים הלכתא כרב דתני רב חנניה לשמעיה לרב וכיון דתניא כוותיה הילכתא כוותיה. פירוש **בור** חריץ רחב מלמטה וצר עגיל. **שיח** ארוך וצר. **מערה** מרובעת ומסוככת. **ואקשינן עלויה דרב** תנן היו פחותין מעשרה טפחים ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור מאי לאו משום דלית בהו חבטא לא משום דלית בהו חבלא אי הכי חבלא נמי דקתני אם חייב הוא היא בהו חבלא ופריק אין חבלא למיתה בפחות מעשרה טפחים אבל יש חבלא לנזקין. **ההוא דנפל לאריתא דדלאי** פירוש תרגום יאור אריתא (שמות ז, יט. ושם ח, א) נפל שור ליאור שחטיה מריה טרפיה רב נחמן משום שלא שהה מעת לעת דתיקנו מינה אלמא קסבר רב נחמן יש חבט בפחות מעשרה טפחים.

מסורת הש"ס
עם הוספות

ארך אפים לצדיקים ולרשעים. בעוסין פסין (עירובין דף כב. ושם) משמע לרבנים להמירה מן הטוב"ע ומכלן (פסחים דף קיג.) משמע לטובה וי"ל כשאין סופו לעשות תשובה הוא לרעה אבל כשסופו לעשות תשובה הוא לטובה: **איבא** ביניהו דעבד גובה. ס"ל הוא מני למימר דנפל לך לתוריו ללרב (לקמן נג:-נג.) לא מיתייב אלא דרך פניו למיכח הבל מי נמי בגוב שרמצה יותר על עומקה לגיכח הבל דלמרינן לקמן (נג.) ותפלוג נקט:

לשמואל אגובה נמי מיחייב. ע"כ בנתקל בגובה ונתבו בקרקע לפי בנתבו בגובה מוהב רב תחייב כמו בתבו ובקיבו ומשמו דמרינן (לעיל דף ג.) מי לתפקיעיה בין לרב בין לשמואל דייבו הוא בור וחייבו משום דתבטה דליה הוא וקשה דבנתקל בגובה [ב] ונתבו בקרקע מוהב שמואל דפטור בקרקע עולם הזיקתו דמוכח לקמן (דף נג.) דלמר שמואל היכי דמי לתוריו דפטור כגון שנתקל בגוב ונפל לתוכי הגוב וי"ל כגון דעבד גובה ה' טפחים ובגיב הגובה חפר בעומק ה' טפחים ונתקל בגובה ונתבו בעומק בור ס"ל דוקא הסם גבי נפל מקול הכרייה פטר שמואל שקול הכרייה גרם לו ליפול ונתבו נמי לא גרמו לו מעשיו שנתבו בקרקע שמוך לבור ואין לתקשות לחייבו בעל הבור אלי שעשה מני התקלה ובכל נמי ליתייב להם מוקי לה (שם) כרבי נתן דבי ליכא למ"דתקלומי מהאי מתקלה מהאי י"ל דקסבר שמואל שאין לחייב בעל הבור לעולם אלי' לרבי נתן אלא כשעשה כל התקלה אז יתחייב בעל הבור כשנתבו ואלי' נתבו בקרקע עולם אז כשעשה ההיזק אע"ג שלא עשה התקלה אבל בתלי התקלה לא יתחייב בור כשנתבו בקרקע עולם ואלי זה אלי בפיר הא דתמשמע לקמן (שם) נתקל בתבן ונפל לבור נתחייב בעל התבן אע"ג דלהאי בור לאו משום הבלה ולא משום חבטה הוא אלא משום ד

שנאמר "ארך אפים" ולא נאמר ארך אף [שמשמע מאריך רוגז וממתין מלהיפרע אמנם ארך אפים משמע שיש בזה ב' רצונות שונים א' לטוב וא' לרעה]. ארך אפים לצדיקים [מלשלם שכר טוב מיד] ולרשעים [מלפרע מהן מיד][1].

הרבנים למדו, לא יפנה אבנים אדם מרשותו לרשות הרבים[2].

מעשה באדם אחד שהיה מפנה אבנים מרשותו לרשות הרבים, ומצאו חסיד אחד[3], אמר לו, [בן אדם] ריק, למה אתה מפנה אבנים מרשות שאינה שלך [שמא אתה עתיד למוכרה] לרשות שלך [רשות הרבים כל ימיו הוא שלו. המפנה] צחק עליו [על החסיד, שלא הכיר טעמו של דבר]. לימים נצרך למכור שדהו, והיה הולך באותו רשות הרבים ונכשל באותם האבנים, אמר, יפה אמר לי אותו חסיד, למה אתה מפנה אבנים מרשות שאינה שלך לרשות שלך[4].

מתני'. החופר בור ברשות הרבים ונפל לתוכו שור או חמור, חייב[5].

אחד החופר בור [פי': עגול] שיח [פי': ארוך מצד א' וקצר מצד השני] או מערה [פי': מרובעת ומכוסה בקרוי אלא שיש לה פה, או] חריצין [פי': בור רחב ומרובעת כמערה ואינה מקורה אלא כל פיו פתוח] או נעיצין [פי': חפירה שרחבה למעלה וצרה בתחתיתה], חייב[6] [בעל הבור אם נפל שם בהמה]. אם כן, למה נאמר בור. [ללמד] כמו שבור יש בו כדי להמית, [פי': עומק] עשרה טפחים [שסתם בור עמוק עשרה טפחים], כך כל [חור ברה"ר] שיש בו כדי להמית, [פי': עומק] עשרה טפחים. [אם] היה [הבור] פחות מעשרה טפחים, ונפל לתוכו שור או חמור ומת, פטור [בעל הבור, אבל] אם הוזק בו, חייב.

גמ'. אמר רב, בור שחייבה עליו תורה, להבלו [פי': לנזק שנגרם לבהמה שנפלה שם מחמת האויר הרע אשר שם] ולא לחבטו [המכה שקיבלה הבהמה בנפילתה]. רואים [שהוא] סובר, חבטה [אין לחייבו עליו שהרי] קרקע עולם הוא שהזיקו [והקרקע איננה שלו לחייבו עליו]. ושמואל אמר, [התורה מחייבתו על] הבלו וכל שכן על חבטו[7] [שהרי ההבל נעשה ממילא, אבל החבטה הוא עשאו בידים]. ואם תאמר [דווקא] לחבטו אמרה תורה ולא להבלו [שכן ההבל נעשה ממילא ולא בידים], התורה העידה על הבור [סתם] ואפילו מלא ספוגין של צמר [שאין בו חבטה].

איזה [חילוק הלכתי יש] ביניהם [הרי אם נפלה בהמה בבור ומתה, בין לרב ובין לשמואל, חייב ואפילו אם נבקעת כריסו, רב מחייב שיש לומר שההבל גם הרגו, ואפילו נשברה רגלו יש לומר שבגלל ההבל נחלה, אם כן נראה דאין חילוק אם החיוב משום ההבל או החבטה]. יש [חילוק הלכתי] ביניהם אם עשה [תל] בגובה [עשרה טפחים] ברשות הרבים [ועלה שם שור ונפל שכן אין שום הבל הבור, אבל יש חבטה], לפי רב, לא חייב על [עשיית תל] גבוה[8], לפי שמואל, חייב גם על [תל] גבוה. מהו טעמו של רב. שנאמר בפסוק "ונפל", עד שיפול דרך נפילה [פי': בעומק, ועל פניו]. ולפי שמואל [איך הוא לומד הפוסק.] "ונפל" משמע בכל ענין [ולא רק דרך נפילה].

למדנו במשנה: א"כ, למה נאמר בור. מה בור שיש בו כדי להמית, עשרה טפחים, אף כל שיש בו כדי להמית, עשרה טפחים. זה מובן לפי שמואל, "אף כל" מרבה [תל] גבוה, אלא לפי רב, מה "אף כל" בא לרבות. לרבות חריצין ונעיצין. [שואלת הגמ', אין ללמוד את זה מדיוק, שכן] חריצין ונעיצין כתובים בפירוש במשנה. [המשנה] לימדה [חריצין ונעיצין] ואחר כך הוא מפרש [מאיפה לומדים] אותו.

למה כתוב [במשנה] כל אלה [צורות של בור]. צריכים [את כולם],

שאם [היה] כתוב [רק] בור, הייתי אומר, בור [עמוק] עשרה [טפחים] יש בו הבל, משום ש[הוא] קצר ועגול, אבל שיח שהוא ארוך, [אולי] נאמר שב[עומק] עשרה [טפחים] אין בו הבל.

ואם [היה] כתוב [במשנה רק] שיח, הייתי אומר, יש הבל בשיח [עמוק] עשרה [טפחים], משום שהוא קצר, אבל מערה שמרובעת, [אולי] נאמר שב[עומק] עשרה [טפחים] אין בה הבל.

ואם [היה] כתוב [במשנה רק] מערה, הייתי אומר, מערה ב[עומק] עשרה [טפחים] יש בה הבל, משום שיש בהם צל, אבל חריצין שאין להם צל, [אולי] נאמר ב[עומק] עשרה [טפחים] אין בה הבל.

ואם [היה] כתוב [במשנה רק] חריצין, הייתי אומר, חריצין [עמוק] עשרה [טפחים] יש בה הבל, משום שאין בה רווח למעלה יותר מאשר למטה, אבל נעיצין שמרווחים למעלה יותר מאשר למטה, [אולי] נאמר ב[עומק] עשרה [טפחים] אין בה הבל, לכן לומדים [שלא, אלא בכולם יש הבל בעומק עשרה טפחים].

למדנו במשנה, היו פחותין מ[עומק] עשרה [טפחים] ונפל לתוכו שור או חמור ומת, פטור, ואם הוזק בו, חייב. נפל לתוכו שור או חמור ומת, פטור. למה. [וכי זה] לא משום שאין בו חבטה [אע"פ שיש בה הבל מספיק להרוג בהמה]. לא, משום שאין בו הבל. אם כן [מה שכתוב] "אם הוזק בו, חייב", הרי אין בו הבל. אמרו [התלמידים בבית המדרש], אין הבל למיתה, ויש הבל לנזקין [פי': הבל יעשה את הבהמה חולה].

היה שור שנפל ליאור המשקה שדות [שעמוק אמה], הבעלים שחטו, ורב נחמן פסק שהוא טרף [משום שנתרסקו אבריו, שכל בהמה שנופלת ולא יכולה לעמוד, אע"פ שלא רואים נזק, הוא נחשב כטריפה, ובהמה זה לא יכלה לעמוד]. אמר רב נחמן, אם הבעלים של השור היה לוקח קב של קמח [להוצאותיו] לבא [לפני חכמים לפני ששחט את שורו], והיה לומד בבית המדרש ש[בהמה שנפלה ולא יכלה לעמוד] אם שהתה עשרים וארבע שעות[9], כשירה, לא היה מספיד שור ששוה כמה קבים. רואים שר"נ סובר, יש חבטה בפחות מ[עומק] עשרה [טפחים].

רבא שואל שאלה לרב נחמן, [אם] היו [הבורות האלה הנמנים במשנה] פחותין מ[עומק] עשרה טפחים, ונפל לתוכו שור או חמור ומת, פטור. למה. [וכי] לא משום שאין בו חבטה.

---

1. פי' שלא תאמר דוקא לצדיקים הוא מאריך אף, אם עושה מטח אינו רשע גמור ולפיכך יש לו להאריך אלינו אף אם מטח אולי יחזור בתשובה, אבל אל הרשע שהוא רשע לגמרי אין לרשי להיות מאריך אלינו, ופע"פ הקדוש ברוך הוא מאריך אלינו אף אולי יחזור בתשובה. כי דבר זה מלא מלאותיו יתברך, כי מדת הדין יתברך הוא הפשיטות, לפי כמו שאדם שהוא בעל אמה וכעס ואין לו מדת הפשיטות, רק מתפעל, ומזה יוצא מן הפשיטות, ולכך יוצא הלשון בהמירות לפעל, אבל השם יתברך אצל מדות שלו הוא הפשיטות ולכך מאריך אף גם לרשעים (מידות מגדות למהר"ל). **2.** עי' שו"ע (מו"מ סי' מיז ס"ק), וכ"ד לעיל ג ע"א הערה 2. **3.** נוסף התוספתא (פ"ג הי"ג): היה מפיק אחד דודפו. ועי' לקמן קג ע"ב: כל היכא שמזיקים מעשה ב"חסיד אחד", לו רבי יהודה בן בבא לו רבי יהודה ברבי אילעאי. **4.** הוא מצל מעולם הזה לעולם הבא (מידות מגדות להגר"ח). **5.** עי' שו"ע (מו"מ סי' ת"י): אחד החופר בור לו שיח לו מערה לו מרין, ולמה נאמר בור שיהא בו כדי להמית עומק י' טפחים, אבל אם היה פחות מי' טפחים ונפל לתוכו שור לו שיח כמה שיש ועוד ואם פטור, ואם הזיק, בעל החקלה חייב נזק שלם: **מתני' המשפט:** בור שיש בו כדי - לפי מיגיעת בור להוא קטן ועגול וכו פשיטות לחייב דיש בו הבל, אלא לפילו שיש שהוא מרוח, ולפילו מערה שהיא מרובעת, ולפילו חריץ שחיץ מקורין, ולפילו נעיץ שהן רוחב מעילוי טפי מתחתי לילת הבל אלא דבר מועט, קמ"ל דאפ"ה חייב (שמ"ע). ולמה נאמר בור - פירוש, למה כתבה התורה כי יכרה איש בור לחייב עליו כיון דאפילו בהכי ג"כ חייב, ומצי לנקט בור דהוא יותר בשיעור עמיקתו, ואפילו אמר לנקט בור לרבותא לענין

פטור, דאפילו בור שיש עמוק י' טפחים ונפל שמה שור או חמור ומת פטור, דה"ל מיתת חומה משום לחץ דרך הבהמה למות בנפילה בפחות מי' טפחים, ק"ו לשיח ומערה כשחץ גבוהין י' טפחים (שמ"ע). **7.** עי' שו"ע (חו"מ סי' תי ס"ז): בור שחייבה עליו תורה אפילו בחבטה אלא הבל בלבד, ואין לריך לומר אם מתה מחבטה. לפיכך: אם היה עומק הבור כדי שתמות בהבל אלא בחבטה, אין לו הבל, ואם לא נחבטה בו בהבמה ומתה פטור. היה עומקו יותר על רחבו, ש לו הבל ואם מתה בו בהבמה, חייב אף ע"פ שלא נחבטה בקרקעיתה: **מאיר המשפט:** לפיכך אם היה עומק הבור כרחבו כו' פטור - הטעם, דמתה בחום שלא כדרך מיתת בהמות והרי לא היה כאן לא חבטה ולא הבל. והאי "לפיכך" דכתב נמקו"מ בבנין שניה, והכי קאמר, כיון דחייב על הבלה אלא חבטה לפיכך אם היה עומקו יותר כו' חייב (שמ"ע). ואם לא נחבטה בו בהמה כו' - כגון שהיו בתוכו ספוגין שהן רכים ואינה ניזוקה מחבטתה עליהן (שמ"ע). **8.** עיין בהמלמות. **9.** עי' שו"ע (יו"ד סי' נח ס"ג): נפולה שלמרנו שתעמוד לעת, ואם שחטה בתוך זמן זה לפילו בדקוה עמדה לפוך לשחוט לתוכו שלימה מכל לינייה, טריפה. ואם שהתה מעת לעת ואח"כ שחטה, לריך לבדקה כנגד כל החלל כולו, מקדקד הרחש על היקר, אם ימלא בה טרפות מהטרפות שמנו הכמים או שנתרסק לבר מהמברים שבפנים ושפכד לתוכו, ה"ז טריפה, אפי' נתרסק לבר מהמברים שאם ינילוה כשרה, כגון טחול וכליות, ה"ז טריפה, חון מבית הרחם שאם נתרסק ה"ז מותרת. והסימנים אינם לריכים בדיקה, שאין הנפילה ממעטת לחומה. הגה: ואם הוכתה נאבן במקום אחד אינם לריכה בדיקה רק נגד המקום שהוכתה שם ולא בשאר לינייה.

לא, משום שאין בו הבל [אמנם יש בה חבטה, ועכ״ז פטור כרב]. אם כן, הוזק בו, [למה] חייב, הרי אין בה הבל. אמר לו, אין [בה מספיק] הבל למיתה, ויש הבל לנזקין.

שאלו שאלה, בית הסקילה היה גבוה שתי קומות[1], למדנו [כתוספת] על זה, וקומה שלו [של האדם המת] הרי כאן שלש [קומות], ואם תחשוב שיש חבטה בפחות מ[עומק] עשרה [טפחים], למה צריכים כל [הגובה] הזה. ולדברך, שנעשה [את בית הסקילה בגובה] עשרה [טפחים, שכן ודאי יש חבטה בגובה כזה]. אלא כמו [שאמר] ר״נ, שאמר ר״נ אמר רבה בר אבוה, נאמר בפסוק ״ואהבת לרעך כמוך״, ברור לו מיתה יפה[2] [שימות מהר], אם כן, נגביה [את בית הסקילה] עוד יותר. משום ש[גופו המת] ינוול [שיתפרק אבריו].

שאלו שאלה [נאמר בענין מעקה] ״כי יפול הנופל ממנו״, [ודורשים כדיוק] ״ממנו״, ולא בתוכו. איך זה. [אם] היתה רשות הרבים גבוה ממנו [פי׳: מביתו] עשרה טפחים, ו[יש חשש שמא] יפול מתוך [הרה״ר] לתוך [ביתו], פטור[3] [ממעקה. אבל אם הרה״ר היתה] עמוקה ממנו עשרה טפחים, ו[יש חשש שמא] יפול מתוך [ביתו] לתוך [רה״ר], חייב [במעקה]. ואם תחשוב שיש חבטה בפחות מ[עומק] י׳ [טפחים], למה [יש הגדרה שחייב במעקה דווקא כאשר הגג גבוה] עשרה [טפחים]. א״ל, בית שונה, שכל [בית שהיא] פחות מ[גובה] עשרה [טפחים] איננו בית [והתורה לא חייבה במעקה אלא בית ואף על פי שיש חבטה].

אם כן [שהטעם שאינו קרוי בית], גם עכשיו שהוא [פי׳: שהבית גבוה] עשרה [טפחים] מבחוץ, כאשר תוריד ממנו התקרה והמעזיבה, מתוכו אין [גובה] עשרה [טפחים, וממילא אינו ראוי לדירה, ואינו בית]. א״ל, [מצאנו[4] שהוא בית] כגון שחק מתוכו [ברצפה לעשות גובה הבית עשרה טפחים, ואז הוי בית, וחייב במעקה]. אם כן, גם כאשר אין מבחוץ [גובה] עשרה [טפחים], מצאנו שמתוכו [גובה] עשרה [טפחים], כגון שחק בה יותר [מגובה של התקרה והמעזיבה].

אלא, טעמו של ר״נ [משום שאין חבטה בפחות מעשרה טפחים, שהוא] סובר, מכרסו של השור עד הקרקע כמה הוא [הגובה][5]. ארבעה [טפחים], והיאור המשקה כמה הוא [עומק]. ששה [טפחים, סך הכל] זה עשרה [טפחים], נמצא, שכאשר הוא חבט [בקרקע, הוא מתוך נפילה של] עשרה [טפחים] שהוא נחבט. אלא המשנה שלנו שכתוב, מה בור שהוא כדי להמית, י׳ טפחים, אף כל שיש בו כדי להמית, י׳ טפחים, זה מספיק בששה [טפחים]. אמרו [התלמידים בבית המדרש], המשנה שלנו [מדברת] שהבהמה [שוכבת] ונתגלגל [ונפל] לבור.

מתני׳. בור של שני שותפים, [אם] עבר עליו הראשון ולא כסהו, ו[אחר כך] השני [עבר עליו] ולא כסהו, השני חייב[6] [והראשון פטור].

גמ׳. אמרו [התלמידים בבית המדרש], איך מצאנו בור של שני שותפים. זה מובן אם סוברים כמו ר״ע, שאמר בור ברשותו חייב, מצאנו את זה בחצר של שניהם ובור של שניהם והפקירו רשותם ולא הפקירו את בורם. אלא אם סוברים בור ברשותו פטור, איך מצאנו שחייבים על [בור, הרי זה רק] ברשות הרבים. וברשות הרבים איך מצאנו בור של שני שותפים. אם שניהם עשו שליח אחד, ואומרים לו, לך תכרה לנו, והוא הלך וכרה אותו [הרי זה לא שלהם אלא שלו, שכן] אין שליח לדבר עבירה[7] [להתחייב שולחו אלא השליח מתחייב ודבר זה סברא הוא שאומרים לו דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין]. ואם אחד כרה חמשה [טפחים] והשני [כרה] חמשה [טפחים, הרי במעשה של השני] נסתלקו מעשיו [של ה]ראשון. זה מובן, לפי רבי מצאנו [בור של ב׳ שותפין ששניהם חייבים בו לענין] נזקין, אלא לפי רבי [בור של ב׳ שותפין ששניהם חייבים לענין] מיתה, ולרבנן [בור של ב׳ שותפין ששניהם חייבים לענין] בין למיתה בין לנזקין, איך מצאנו [דבר] זה. אמר רבי יוחנן, כגון [שחפר האחד תשעה ובא חבירו וסייעו] ועקרו שניהם בבת אחת רגב [מקרקעותיו של הבור] והשלימו לעשרה [ששניהם השלימוהו לעשרה ביחד].

מהו [שיטת] רבי [שהזכרנו בפיסקא הקודמת] ומהו [שיטת] רבנן. שלמדנו, אחד החופר בור תשעה, ובא אחר והשלימה לעשרה, האחרון חייב, רבי אומר, האחרון [חייב בנזקי] מיתה [שבור זה עשה], ושניהם [חייבים בנזקי] נזקין [שבור זה עשה]. מה טעמם של רבנן. שנאמר בפסוק ״כי יפתח [איש בור]״ ו״כי יכרה [איש בור]״, אם על פתיחה חייב, [וכי] אין כל שכן [שחייב] על כרייה. אלא [התוספת מילים] באים [ללמד] כורה אחר כורה [שהכל של האחרון] שסילק מעשה ראשון. ורבי. יאמר לך, אלה [מילים של יפתח ויכרה] נצרכים, כמו שאמרנו [לעיל דף נ ע״א]. ורבנן גם כן צריכים [את המילים ללמד הלימוד של דף נ ע״א].

אלא טעמם של רבנן, שנאמר בפסוק, ״כי יכרה איש בור״, [ומדייקים מזה שכתוב ״איש״ בלשון] יחיד [שרק אחד חייב על הבור] ולא שנים. ורבי [איך הוא לומד את הלשון ״אדם״ בפסוק]. אותה [המילה של ״אדם״] צריכים אותה [עבור הלימוד של] ״כי יכרה איש בור״, ולא שור בור [שמלמד, שאם שור חופר בור, אין נזקו מחייב הבעלים]. ורבנן [איך הם לומדים]. כתוב ״איש בור״ פעמיים [וא׳ מלמד שבור יש לו רק בעלים א׳, היינו האחרון שחפר בו, והשני מלמד שאין שור מחייב עליו בחפירת בור]. ורבי [למה כתוב פעמיים ״איש בור״]. אחרי שכתוב [פסוק] זה [בנוסח זה, אז גם] הפסוק הזה [כתוב כך, ואין דיוק מה״איש בור״ השני].

ומאיפה יודעים לחייב האחרון, אולי נחייב את הראשון. אל תחשוב כך, שנאמר בפסוק ״והמת יהיה לו״, אותו שעשה [בור שיכול לגרום] מיתה [והרי הוא האחרון]. והרי זה [שכתוב] ״והמת יהיה לו״ צריכים אותו ל[לימוד של] רבא. שאמר רבא, שור פסולי המוקדשין [פי׳: שור שהוא של הקדש, ופסול להקרבה, כמו בכור בעל מום, או שור קרבן שנפל בו מום, ונפדה, ואע״פ שזה בור של הדיוט, ולא של הקדש] שנפל לבור, פטור[8] [בעל הבור מתשלומין], שנאמר ״והמת יהיה לו״, במי שהמת שלו [ולא של הקדש]. אמרו [התלמידים בבית המדרש], ו[כי] לא מבינים ממילא שמדובר [בבור] שעושה מיתה [אם כן אפשר ללמוד את שניהם].

הרבנים למדו, אחד החופר בור עשרה[9], ובא אחר והשלימה לכ׳, ובא אחר והשלימה לשלשים, כולם חייבין. ושאלו סתירה, אחד החופר בור עשרה, ובא אחר וסייד [פי׳: שמתחילה הבור היה רחב ולא היה בו הבל כל כך וזה שסיידו קצרו] וכייד [פי׳: עשה בו ציורין בכתלים בטיח הסיד שטח בו], האחרון חייב,

---

1. עי׳ רמב״ם (סנהדרין פט״ו ה״ח): בית הסקילה גבוה שתי קומות וכו׳. **2.** עיין בסנהדרין מייב עד עיימסוף דליו לעני, ויש מומרים דסניהן מייבין עד עיימסוף דליו לעני, ומסמכר דליו לעני לגלות ממנו, ופטור הרמתן ומתחייב הסני לכפותו: **מאיר המשפט**: ויי״ל דסניהן מייבין - הם דכתב הרמ״ן שלגלן ״ש מומרים״, משום שנראה לו מוכח דהרמתן מייב, ר״ל דחייב הרמתן לבדו (סמ״ע). ומסמכר דליו להסני לגלות - משמע דמסכרא דליו מלגלן דלי, אבל יש ספיכרו דליו כיקוי הבור (סמ״ע). **7.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תי ס״ק): הסומר לחבירו לחפור בור ברשות הרבים וחפרו, החופר חייב והמשלח פטור: **מאיר המשפט**: והמשלח פטור - משום דאין שליח לדבר עבירה, ועיין לעיל בריש קימן קפ״ב (סמ״ע). **8.** עי׳ רמב״ם (נז״מ פי״ב הי״ו), הוב״ד לעיל י ע״ב הערה 5. **9.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תי ס״ד): החופר בור עשרה וגם עשרה אחר והשלימו לכ׳ וגם אחר והשלימו לג׳, כלם חייבים: **מאיר המשפט**: כולם חייבים - פירוש, לפילו לענין שם נפלה שם בהמה ומתה, כיון דיש במעשה לכל אחד כדי להמית וכח לכולם מעורבים בו (סמ״ע). **6.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תי ס״ב): בור של ג׳

לא משום דלית ביה הבלא. לכל מכטה לית ביה ולפ"ס פטור כלכ: ד"מעמיך נעביד עבידה. הכא בעשרה מיכא מוכיח דים מכטה: מיתה יפה. ציומת מכר: דמינוח. שנעשה מכריט: ממנו ולא לתובו. ית גבוה מרה"ר עד שרחוי ליפול ממנו לרה"ר מיכ במעקה ולא ית עמוק מרה"ר שהטופל עופל על גגו: גבוה ממנו עשרה טפחים ונופל מתוכה לתוכו. לכומר שהטופל עופל ממוך רה"ר לתוכו על גגו: פטור. מן המעקה: ונופל מתוכו לתובה. לכומר שהטופל עופל ממגגו ולא"ג ליכ מכטה: אי הכי. לטעמא משום לסיגו קרוי ית הוא שמלי קמני עמוקה ממנו עשרה טפחים מיכ כי הוי נמי עשרה לגד רה"ר: דל תקדה ומעויבה לא הוי גואי עשרה. ולא מז לירמה ולא הוי ית: משכחת לה. להוי ית: דחק ליה מגואי. על הפוי מגואי עשרה טפחים והוי ית ותיכ: אלא. טעמא ולפי מפוס לסיי מכטה פחות מעשרה הוא ולרב נחמן לא מקשי לקשכר ר"ע כו': דאיגנדר. שוכב היה ומתגלגל ונפל: מתני' השני חייב. והרמכן פטור ואגמרא מוקי לה בשכשיכו לשמן לשי מפמפת ודוקא כשהלך לו: גמ' אין שליח לדבר עבירה. להמתיכ שלוחו של שליח מיתיב וסבכת הוא לשמיכן ליה לבכי הכא ולבכי התלמיד לבכי מי שומעין: הניחא לדבי. לשמר לקמן שמר שניכן לגזקין: ובגזקין משכחת לה. לתרוייהו מיתיבי: אלא לדבי ולמיתה. בשמיתה מוקי לשמכן מיכ ולא לשמן היכי מצכת לה: שעקרו שניהם. שאפר המת תעבה ונא מציו ושייצו ועקרו נצמ מתת מוליא מקרקעיתו: והשלימוה לעשרה. לשן כאן לשכן (לגזקין) לתרוייהו כי הדדי מקו ליה בור ובין לרבי ובין לרבנן מיכיך בראמרן. בגזקין: מיצרך צריכי בראמרן. לעיל בפירקין (דף נ.): אחד ולא ב'. מעטיה קרא לגזקין לשמפרש לקמיה וכי מעטיה לגזקין מעטיה לאי מיתה ולא לאי מיתה שור פסולי המוקדשין. כגון בכור בעל מום שהוא של כהן (ז) דקניין ליה ה) שור דעמו או שור קרבן שנפל בו מום ונפלה דקניין ליה ה) שור ולעכו"ם ולעניו ופ"ה דקניין ליה ה) שור ולשמיכן ה) והמת יהיה לו מבעלים לשמיכן נמלתו לבעלים יפ"ה זה בי' דהכי שמיכן בבכורות (דף טו.) גבי פסולי המוקדשין שנפדו ו) מזבח ולא ניחא ליה ז) נשר ולא תלב ו) וחלכת ולא לכלניך לקמיה בפירקין ח). ולהכי נקט פסולי המוקדשים לסיגו קדשים תמיס מאי מיריא בור אי מפי' שור שנגחו נמי פטור דכתיב ט) או ממיא בו'. כלומר תרתי שמעת מיניה: סייד וכייד. שמתמלוח רחב היה ולא היה בו הבל כל כך וחה שסייעו לקלרו: כייד. עשה בו ליזיון בכתלים בטיח סמיך שמח בו: מקלקל. אחר אחרון לייתיה. שם מת הסור לא יפלה לרשמון בלוס דע' שופיה לין בסה כדי להמית. ואחר שניהם לייזקין. לשם שהק הסור ולא מת יפלמו בין בניהם (לעיל י.). ובי יבדה. למה נאמר שם לא הפתיחה חייב בך לשלם לא שכן אלא להכיא כורה אחר כורה שהוא חייב (שמות כא, לג). אם על פתיחה חייב. שהקרו אחר ושכחו ובא אחר ונלעו (לעיל מח:). אש בור ולא שור בור. כי יכבה אש בור אחר בתמנת ולא יכבה שור בור (לעיל יח:). שור פסולי המוקדשין. שנפדה בקניין בית שור דעמו שנפדה בפ' שור (לקמן נג:). בבני שהמות שלו. שיהו לשמור שהיה לא שלו בה שלא על זה שלא נפדה בטען המוקדשין לשמיכן גבי פסולי המוקדשין שנפדו בחמ"ע כלומר בפ' שני (דף טו.) מזבח ולא ניחא ליה ולא תלב ולא לכלניך מכלן שלוח שלוח הקדשים לשמיכן (לקמן שם). סייד וכייד. לשון שלר בפרק ח"ע לשיטה שלי יוחר (ישרש"י ב"ב ס ב).

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) פ"ה דף מא., ג) [ד"ה ואלא], ד) נכ. בפרקים שם. [ומהדורת ב"ן]. ה) ע"ש בקונט' לעיל ב. ד"ה הזיק. ו) [ועיי"ש ב. ד"ה אלא], ז) [קדושין מג: וש"נ]. ח) [לעיל י., ט) [ולעיל מח:], י) [לעיל מט:], יא) [יבמות נד: וש"נ], יב) נקמן נג: נד., יג) קידושין דף מב:, יד) פ"ק [ל"ג], טו) [נקמן נג:], טז) [לעיל לו:], יז) [עיין תוספות ערובין ז. ד"ה כגון ותוספות זבחים קמו. ד"ה דילמא ותוספות ניטין יו: ד"ה ונקר ותוספות מולין מב: ד"ה ומאי ותוספות כתובות לו: ד"ה כלין], יח) בסוף העמוד, יט) נ ע"ב.

הגהות הב"ח

(ס) גמ' מי הכי ואם החק בו כ"ע: (ב) שם ממנו ולא לתובו כילה: (ג) שם עשרה טפחים ונופל מתוכו וכו' ונופל מתוכו [כ"ה לפי' רש"י שהכוונה להיזיב מעקה. אמנם להרשב"א ועוד שפ' שהכוונה ללאו ולא תשים דמים בביתך. הגי' "ונפל"]: (ד) ד"ה שור פסולי וכו' של כהן (דקניין ביה שור לעכו) תפ"מ וכ"ג עיין כ"י ולקמן דף נג ע"ב:

גליון הש"ס

גמרא אין שליח לדבר עבירה. עיין במשנה למלך פ"ג מהלכות רוצח הלכה ב ובמורי אהן מגיגה דף י' ד"ה וכי זה מוסף: שם כי יכרה איש בור ולא שור בור. לעיל דף יט ע"ב: תוס' ד"ה בור ר' וכו' והוא הדין לא. עיין לעיל דף י ע"ב תוס' ד"ה מאי קמבעי:

הגהות וציונים

(ס) בכת"י אלא אמר רב נחמן, ותיבות "רב נחמן" ליתא (והרי מתרצים לרב נחמן): ב] הראשון חייב (גליון): ג] עיין מהרש"א ובהגהות והערות שם. ובפנ"י ועוד כתבו שדיבור זה שייך לעמוד הקודם:

תורה אור השלם

א) לֹא תַקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְיָ: [ויקרא יט, יח]

ב) כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ כִּי יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ: [דברים כב, ח]

ג) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר או כִּי יַכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר או חֲמוֹר: [שמות כא, לג]

ד) בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ: [שמות כא, לד] ה) וְכִי יִגַּף שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת הַמֵּת יֶחֱצוּן: [שמות כא, לה] ו) רַק בְּכֹל אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר כְּבִרְכַּת יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ כִּצְבִי וְכָאַיָּל: [דברים יב, טו]

עין משפט נר מצוה

נא א מיי' פט"ו מהל' מהכ"ד הלכה ג סמג עשין קנ:

נב ב מיי' פ"ט מהל' רוצח הלכה ב סמג עשין עט טו"ש ס"מ סי' שפ"ו ס"ק ד:

נג ג ד טוש"ע ח"ד סי' נא סעיף ג ועיי' בכ"מ פ"ט מהלכות שחיטה הלכה ח:

נד ה מיי' פי"ב מהל' נזקי ממון הלכה ו סמג עשין סז טוש"ע ח"מ סי' שפ"ו סי"ב:

נה ו מיי' פ"ו מהלכות מעילה ב טוש"ע ח"מ שם סעיף ח:

נו ז מיי' פי"ב מהלכות נזקי ממון הלכה יז:

נז ח מיי' שם הל' יב סמג עשין סז טוש"ע ח"מ סי' שפ"ו יד:

רבינו חננאל החדש

מתני' בור של שני שותפין וכו'. עיין הראשון ולא כיסהו וכו' וקשיי לן בור של שני שותפין היכי משכחת לה הניחא אי סבירא לן בור ברשותו חייב משכחת לה בחצר ובור של שניהם והפקירו רשותם ולא הפקירו בורם אלא אי סבירא לן בור ברשותו פטור ואינו חייב אלא בור ברשות הרבים היכי משכחת לה ואוקמה ר' יוחנן כגון שעקרו שנים וחוליא בבת אחת והשלימוה לעשרה מאי רבי ומאי רבנן דתניא אחד חפר בור תשעה טפחים ובא אחר והשלימו לעשרה האחרון חייב רבי אומר אחר אחרון למיתה אחר שניהם לנזקין מאי טעמא דרבנן דכתיב כי יכרה איש בור איש אחד ולא שנים וכתיב נמי כי יפתח איש אחד ולא שנים ורבי אומר אפילו שנים ואפילו מאה ממפקין גופו ולכבויי מפקינן לכיסוי ונקנקת [סנהדרין מה:]. דל"ת מיניה. הכס ממנו [ע"פ עירובין ג. שבת קנו.]. **ואז"ל** ברה"ו **אין שליח לדבר עבירה.** מיכ לשן שלים לדבר עבירה כשתמיכ שלוחו מפלילי דבכי מי שומעין ולא היה לו לעשות [ב"מ י:]. **האחרון חייב.** בין מת בו הסור בין כוחק ונעעמ מפקינן לקמן [שבועות מב:]. **אחר אחרון לייתיה.** שם מת הסור לא יפלה לרשמון בלוס דע' שופיה לין בסה כדי להמית. **ואחר שניהם לייזקין.** לשם שהק הסור ולא מת יפלמו בין שניהם [לעיל י.]. **ובי יבדה.** למה נאמר שם לא הפתיחה חייב בך לשלם לא שכן אלא להכיא כורה אחר כורה שהוא חייב [שמות כא, לג]. **אם על פתיחה חייב.** שהקרו אחר ושכחו וכסהו וכח אחר ונלעו [לעיל מח:]. **אש בור ולא שור בור.** כי יכרה אש בור אחר בתמנת ולא יכרה שור בור [לעיל יח:]. **שור פסולי המוקדשין.** שנפדה בקניין בית שור דעמו שנפדה בפ' שור [לקמן נג:]. בבני שהמות שלו. שיהו לשמור שהיה לא שלו בה שלא על זה שלא נפדה בטען המוקדשין לשמיכן גבי פסולי המוקדשין שנפדו בחמ"ע כלומר בפ' שני (דף טו.) מזבח ולא ניחא ליה ולא תלב ולא לכלניך מכלן שלוח שלוח הקדשים לשמיכן (לקמן שם). סייד וכייד. לשון שלר בפרק ח"ע לשיטה שלי יוחר (ישרש"י ב"ב ס ב).

לא משום דלית ביה הבלא אי הכי (ס) הזק בו חייב הא לית ביה הבלא אמר ליה אין הבל למיתה ויש הבל לנזקין איתיביה (ב) א"ת הסקילה היה גבוה שתי קומות ותני עלה וקומה שלו הרי כאן שלש ואי סלקא דעתך יש חבטה בפחות מעשרה למה לי כולי האי ולטעמיך נעביד עשרה אלא כרב נחמן (ג) דאמר ר"נ אמר רבה בר אבוה (ד) אמר קרא (ה) ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה אי הכי ניגבהיה טפי משום דמינוול איתיביה (ב) כי יפול הנופל ממנו ולא (ג) בתוכו כיצד היתה רה"ר גבוה ממנו עשרה טפחים (ג) ונפל מתוכה לתוכו פטור עמוקה ממנו עשרה טפחים ונפל מתוכו לתוכה חייב ואי ס"ד יש חבטה בפחות מעשרה למה לי עשרה א"ל שאני בית דכל פחות מעשרה לאו בית הוא אי הכי השתא נמי דהוי מאבראי עשרה דל מיניה תקרה ומעויבה מגואי לא הוי עשרה א"ל כגון דחק מגואי אי הכי כי לא הוי נמי מאבראי עשרה משכחת לה דהוי מגואי עשרה כגון דחק בה טפי אלא היינו מעמא דר"נ סבר (ו) מכריסא דתורא לארעא כמה הוי ארבעה אריתא דדלאי כמה הוי שיתא הא עשרה (ז) אישתכח דכי קא מחבט מעשרה הוא דקא מחבט אלא מתני' דקתני מה בור שהוא כדי להמית עשרה טפחים אף כל שיש בו כדי להמית עשרה טפחים בשיתא נמי סגיא אמרי מתני' דאיגנדר לבור: **מתני'** (ח) בור של שני שותפין עבר עליו הראשון ולא כסהו והשני ולא כסהו השני חייב: **גמ'** אמרי בור של שני שותפין (ט) היכי משכחת לה הניחא אי סבירא לן בר"ע (י) דאמר בור ברשותו חייב משכחת לה בחצר של שניהם ובור של שניהם והפקירו רשותן ולא הפקירו בורן אלא אי סבירא לן בור ברשותו פטור היכי משכחת לה דחייב עליה ברה"ר וברה"ר בור של שני שותפין היכי משכחת לה אי דשוו שליה תרוייהו ואמרי ליה זיל כרי לן ואזל כרה להו (יא) אין שליח לדבר עבירה ואי דכרה האי חמשה והאי חמשה נסתלקו להו מעשי ראשון הניחא לרבי ולנזקין משכחת לה אלא לרבי ולמיתה ולרבנן בין למיתה בין לנזקין היכי משכחת לה אמר רבי יוחנן כגון שעקרו שניהן חוליא בבת אחת והשלימוה לעשרה. מאי רבי ומאי רבנן דתניא (יב) אחד החופר בור תשעה ובא אחר והשלימה לעשרה האחרון חייב רבי אומר אחר אחרון למיתה ואחר שניהם לנזקין מאי טעמא דרבנן דאמר קרא (יג) כי יפתח וכי יכרה (יד) אם על פתיחה חייב על כרייה לא כל שכן אלא להביא כורה אחר כורה שסילק מעשה ראשון ורבי אמר לך הנהו מיצרך צריכי בראמרינן ורבנן נמי מיצרך צריכי אלא היינו מעמא דרבנן אמר קרא כי יכרה איש בור אחד ולא שנים ורבי ההוא מיבעי ליה (טו) כי יכרה איש בור ולא שור בור ורבנן תרי איש בור כתיבי ורבי (טז) אידי דכתב האי כתב האי וממאי דלחיובי בתרא דלמא לחיובי קמא לא סלקא דעתך דאמר קרא (יז) והמת יהיה לו ההוא דקא עביד מיתה והאי והמת יהיה לו מבעי ליה לכדרבא (יח) דאמר רבא (יט) שור פסולי המוקדשין שנפל לבור פטור שנאמר והמת יהיה לו במי שהמת שלו אמרי ולאו ממילא שמעת מינה דבהחזה דעבד מיתה עסקינן. ת"ר (כ) אחד החופר בור עשרה ובא אחר והשלימה לכ' ובא אחר והשלימה לשלשים כולן חייבין ורמינהו אחד החופר בור עשרה ובא אחר וסיד וכייד והאחרון חייב לימא

אמרי (ס) אין הבל למיתה כו'. והמקשה היה סובר דלעניו מכטו שיך שפיר לין מכטו למיתה לכל יש מכטו לנזקין ולי לין לעניו הכל היה סובר דלי יש הבל למיתה יש הבל לנזקין ולי לין הבל למיתה לנזקין נמי לין הבל: **נעביד** פחות מעשרה. והשתא מצמה טריפות לדלמה לטריפות דבהמה וכן בלוי טריפות (מולין דף מג. וסם מכ:) מייתי לקיש מתיוב וקשה לר"ת דממלין (לעיל כח: וסם) ולא נעי למימר כגון שהפר זה עשרה וזה עשרים לממרינן לקמן (ב) דכולם מייתן לאכור עשרה דמתניתין (ג) דקאי. דוקא הזק **האחרון** חייב. דוקא הזק נעשיל שמיכם מיתה שלא היה מתמילה לכל לשמן מ' וזה ט' כולם מייתן נמוקין כמו זה י' וזה עשרים:

בור (ד) **ובא אחר והשלימו לעשרים.** (ה) והוא הדין לי"ל למאי דפריך עלה מסיק ומייל ומסקי הא דרבי רבנן:

שלא

נא.

שלא היה בו הבל למיתה. שהיה רמכנו יותר מעמקו[1]: **אי בהבלא מיית.** הרבה הוה מימה לרבי למעטן הבלא מכל מקום אם לא להכחיש לא היה נופל: **השותפין** שנדרו הנאה זה מזה **אסורים לינכם בחבר.** בגמרא (דף מו:) מפרש בין ים דקתני מתרגי מייבן רבי היה לומר לעיל[2] גבי מופר נור תמנה מיחיל ועבד בו שיעור נזקין נמוכין והכא לעבדי קמאי שיעור מיתה הוו כולם שופטין מתנלמוי מיתה: **והא.** זה מזה **אסורים לינכם בחבר.** בגמרא (דף מו:) מפרש בין ים דקתני מתרגי מייבן רבי היה לומר לעיל[2] גבי מופר נור תמנה מיחיל ועבד בו שיעור נזקין נמוכין והכא לעבדי קמאי שיעור מיתה הוו כולם שופטין מתנלמוי מיתה: **והא.** אפילו רבנן מודו. לכי כתיב מיעוטא למופר נור ע' כתיב לילמ למיוניים מן [3]והמת יהיה לו הכא מסקנא למילתא מן ומהמת יהיה לו נפקא לן דההוא לעבד שיעור מיתה מיתייב ומיהו כולה מילתא לא מלינו למילף מיניה לעיקר קרא לכדרבא מתמ: **שלא היה בה הבל למיתה.** שהיתה רמכה הרבה מש"ה פטור אף נמזקין כדאמרינן לים מתמ ולא אניש לינכם לא לחמר זה אמר רבי. דאילו רבנן כי היכי דפטרי מופר ע' ממזקין פטרי נמי הכא לקמאי: **בגון שלא היה בו הבל לא למיתה** ולא לנזקין. הלכך רמסון פטור אף נמזקין ומלינא דלא לחמר[4] להכלו ולא נמכנו ומלינא דלכי אסנריך לנמוי אלא היה בו הבל לנזקין הוי רמסון אופף לנזקין ולמעוטל לחמר אף על המבטה מיתה תוכה מוקי לה נמלא אפשוטין בקרקעיתו לתין כמן מכנו: **באנו למחלוקת רבי ורבנן.** לרבנן אחמון מייב בין לנזקין בין למיתה לרבי אחר אחמון למיתה אחר לינייהן לנזקין: **פשיטא.** מה לי הוספ למעמה מה לי הוספ למעלה: **מהו התימא.** בין לרבי בין לרבנן אחמון פטור ללמו הבלא דידיה קטליה: **טם מפח.** המופר נור ע' ואחר המלימו לעשרה ומזר אחמון ואפס ומילא עפר מומו מפח אהוסיף: **טם.** אפס בלמון אחמי [4][אפחמוס פלמחים] (פלמחים מ) נומוני פלמחי: **מאי דעבד** שקליה. ולאמון מייב בנזקין: **קמה ליה ברשותיה.** והוה ליה המחה נור מעשה לאחמון ומייב מיהא בנזקין: **מיא.** מוסיף הבלא: **החביבה.** אחר מופר נור ר' ונא אניש ואכחמיב פיו: **הרי מיעט הבלא.** ואפא לו נרכה: **הרי קירב הזיקא.** אמיעט מקום מעמד רגלים ואפא לא היה סולך הסור עד מקום פי הבור אפאמילה: **וראשון מאימת מיפטר.** לניטעון על הפני היפה הממירה דפפיעה לן להפי עבר דקתני אחני׳ נפאפ קאמר לפי כדקתני אחני׳ אעבדו עליו אניש זה אחר זה אחמי רלאון פטור הרי גם הוא פפא: **ליתוב.** כפוי הבור לנקומו שהרלאון פאחו ולבה ונא אני ואנלא ואפר לו רלאון לת ניפוי הבור: **והאי מדידה קאמר לא.** ולא הוי ליה אני שוקל על חלקו של רלאון שיהא כולו מוטל עליו לשומרו הלכך אם הזיק אניפה מיידן אפל אפר לו אין את הלי שעשה זה שומר שקיבל עליו לכפותו: **לחצר.** אל אניין: **לתוך שלו.** כל היכא דעייל יכול לומר זה חלקי אחני בורל ומכאי ליה בריירה: **ליקנייה בחזקה.** אפאפאמת בו שהרי קרקע נקנית בכסף בשטר ובחזקה[5]: **לעולם בחזקה.** לנד אפירה לליו נעי למחזוקי ניה ומיהו להכי אהכי אפירה לאי נמזקה לחודה נעי למימר ליה לך חזק וקני כו: מסכוכות

ליקוטי רש"י

תיקו. והמולים מחכירו עליו לחלים הכיון לחמפחק לינו לבי לינ לילך יוליאו מיד המחזיק ולא אמי לממון המוטל בספק דקיימא לן מוליקין להפה עיקר המעשה אין יודע לנו הילך היה כגון שור שנגח לת הפרה ומחמת עוברת בלדה (לעיל דף נב.) וכגון נפל הכית עליו ועל אחו (שם דף קנח.) הלכך פוסקין להן ב"ל לת הדין שיחלוקו לחצל כל אקום שנלחה הכלבה בחיקו ומילא ואין הדיינין יודעין לפסוק לת הדין היו שותקין והמחזיק יחזיק במה שביהו [רשב"ם ב"ב קטו:]. **טם.** מילא עפר [לעיל נ.]. **אפורין לינכם לחבר.** בחלר על שניהן לכל חד אסור בלדיהם הרבל על אחיהו וקא אבר אין בריירה לליאור אפי לחלק אביהו עייל ואפי לחלק אביהו עייל [נדרים מה:]. אבל זמן אלא אלנו לת החלר נכנס כל אחד בחלק אביהו וקא אבר יאל דאבי אפרי ליה בלא אניש ואנא אפיכא אפרי ליה [נדרים שם].

מסורת הש"ס עם הוספות

1) עיין בספר תוספ תוספ פיוס, **2)** ביצה לט:: נדרים מה: כ"ב ט:, **3)** בע"א, **4)** לעיל נ:, **5)** קידושין כו:, **1)** ע' תוס' לעיל נ: ד"ה ואכא, **1)** [ל"ה לביצה], **2)** [ל"ה לביצה].

הגהות הב"ח

(ו) תוס' ד"ה זה וכו' והוא הדין לזה מני למיפרך כלים:

הגהות וציונים

ג) או **סילק** (כת"י): **ד)** [בהרא"ש ליתא תיבת "תרוייהו"]. (גליון). וכן ליתא בכת"י כאן ובסמוך:

תורה אור השלם

א) בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ:
[שמות כא, לד]

ב) וְכָל הַבָּאֹרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו סִתָּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְאוּם עָפָר:
[בראשית כו, טו]

לימא הא רבי הא רבנן אמר רב זביד הא והא רבנן עד כאן לא קאמרי רבנן אחרון חייב אלא היכא דלא עבד קמא שיעור מיתה אבל היכא דעבד קמא שיעור מיתה אפילו רבנן מודו דכולן חייבין והא סייד וכייד דקא עבד קמא שיעור מיתה וקתני אחרון חייב אמרי התם שלא היה בו הבל למיתה ובא אחר והוסיף בה הבל למיתה איכא דאמרי אמר רב זביד הא והא רבי הך דקתני כולן חייבין שפיר הא דקתני אחרון חייב כגון שלא היה בו הבל לא למיתה ולא לנזקין ובא אחר והוסיף בו הבל בין למיתה בין לנזקין. אמר רבא [א]הניח אבן ע"פ הבור והשלימה לעשרה באנו למחלוקת רבי [ב]ורבנן פשיטא מהו דתימא למטה הוא דהבלא דידיה קא קטיל ליה אבל למעלה דלא הבלא דידיה קא קטיל אימא לא קמ"ל בעי רבא טם מפח וסילק[ג] אבניו מהו מי אמרינן מאי דעבד שקליה או דלמא נסתלקו מעשה ראשון וקמה ליה כוליה ברשותיה [ג]תיקו. אמר רבה בר בר חנה אמר שמואל בר מרתא [ד]בור שמונה ומהן שני טפחים מיא חייב מ"ט כל טפח דמיא כתרי דיבשה דמי אבעיא להו בור תשעה ומהן טפח אחד מים מהו מי אמרינן כיון דלא נפיש מיא לית ביה הבלא או דלמא כיון דעמיק טפי אית ביה הבלא בור שבעה ומהן שלשה טפחים מים מהו מי אמרינן כיון דנפיש מיא אית ביה הבלא או דלמא כיון דלא עמקא לית ביה הבלא [ה]תיקו. בעא מיניה רב שיבי מרבה הרחיבה מהו א"ל הרי מיעט הבלא א"ל אדרבה הרי קירב הזיקא אלא אמר רב אשי ניחזי אנן [ו]אי בהבלא מיית הרי מיעט הבלא אי בחבטה מיית הרי קירב הזיקא איכא דאמרי אמר רב אשי ניחזי אנן [ז]אי מההיא גיסא נפל הרי קירב הזיקא ואי מאידך גיסא נפל הרי מיעט הבלא. איתמר בור שעומקה כרחבה רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו[ח] משמיה דרבה בר בר חנה דאמר משמיה דרבי מני חד אמר לעולם יש בה הבל עד שיהא רחבה יתר על עומקה וחד אמר [ט]לעולם אין בה הבל עד שיהא עומקה יתר על רחבה: [י]עבר עליו הראשון ולא כסהו: וראשון מאימת מיפטר רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו משמיה דרבי מני חד אמר דרבה בר בר חנה דאמר משמיה דרבי מני חד אמר [יא]משמסור לו דליו כתנאי המדלה מים מן הבור ובא חבירו ואמר לו הנח לי ואני אדלה מים כיון שהניחו משתמש פטור רבי אליעזר בן יעקב אומר משימסור לו דליו במאי קמיפלגי רבי אליעזר בן יעקב סבר יש ברירה האי מדידיה קא ממלא והאי מדידיה קא ממלא ורבנן סברי אין ברירה אמר רבינא ואזדו למעמייהו דתנן [יב]השותפין שנדרו הנאה זה מזה אסורין ליכנס לחצר ר"א בן יעקב אומר [יג]זה נכנס לתוך שלו וזה נכנס לתוך שלו במאי קמיפלגי ר"א בן יעקב סבר יש ברירה האי לדנפשיה עייל והאי לדנפשיה עייל ורבנן סברי אין ברירה. א"ר אלעזר [יד]המוכר בור לחבירו כיון שמסר לו דליו קנה היכי דמי אי בכספא [טו]יקני בכספא אי בחזקה ליקני בחזקה לעולם בחזקה [טז]ובעי למימר ליה לך חזק וקני וכיון שמסר לו דליו [יז]כמאן דאמ' ליה לך חזק וקני דמי. א"ר יהושע בן לוי [יח]המוכר בית לחבירו כיון

נאמר, זה [שכתוב כולם חייבים היא לפי שיטת] רבי [שאמר אם א׳ חפר בור ט׳ ובא אחר השלימה לי׳ שניהם חיים בנזקיו, וכאן הרי כל א׳ עשה בור הראוי למיתה], זה [שכתוב האחרון חייבים והראשון פטור הוא לפי שיטת] רבנן [שלומדים שאין שותפות בכריית בור].

אמר רב זביד [לא כמו שאמרת אלא] שניהם רבנן, עד כאן לא אומרים רבנן [שה]אחרון חייב, אלא במקום שלא עשה הראשון שיעור [עומק של בור שראוי ל]מיתה, אבל במקום שעשה הראשון שיעור [עומק של בור שראוי ל]מיתה, אפילו רבנן מודו שכולם חייבין.

והרי [בציור השני שא׳ עשה בור י׳ והשני] סייד וכייד, שהראשון עשה שיעור [עומק של בור שראוי ל]מיתה, וכתוב, [שה]אחרון חייב. אמרו [התלמידים בבית המדרש], שם [מדובר בבור] שלא היה בו [מספיק] הבל למיתה, ובא האחרון והוסיף בה הבל למיתה.

יש אומרים, אמר רב זביד, שניהם רבנן, זה שכתוב שכולם חייבין, מובן, וזה שכתוב אחרון חייב, [מדובר בציור] שלא היה בו הבל לא למיתה ולא לנזקין, ובא אחר והוסיף בו הבל [בשיעור הראוי] גם למיתה וגם לנזקין.

אמר רבא, המניח אבן על פי הבור והשלימה לעשרה, הרי זה מחלוקת רבי ורבנן [1]. זה פשוט [מה זה משנה אם הוא מוסיף למעלה או למטה]. מה הייתי אומר, [הוספה לעומק הבור] למטה, [אז] הוא שההבל שלו הרגו [את השור שנפל שם], אבל [הוספה לבור] למעלה, שלא ההבל שלו הרג [את השור שנפל שם, אולי] נאמר [שהאחרון] לא [חייב, גם לרבי וגם לרבנן], לכן לומדים [שלא].

רבא שאל [א׳ החופר בור עמוק ט׳ טפחים, ובא אחר והשלימו לעשרה, ואז חזר אחרון] וסתם אותו הטפח [שהוסיף ומילא עפר]. או [אם הוסיף אבן על פי הבור, וחזר] וסילק את אבניו מהו [שיתחייב]. האם אומרים שמה שהוסיף סילק [והראשון חייב בנזקיו], או אולי נסתלקו מעשה ראשון [זה שחפר ט׳] ועומד כל [אחריות הבור] ברשותו [של האחרון]. תיקו.

אמר רבה בר בר חנה אמר שמואל בן מרתא, בור [עמוק] [טפחים] ומהן שני טפחים מים, חייב [2]. למה. כל טפח של מים, כמו שתי [טפחים של] יבשה [לענין הבל]. שאלו אותו, בור תשעה ומהן טפח אחד מים, מהו. האם אומרים מאחר ואין ריבוי מים אין בו הבל, או אולי כיון שהוא יותר עמוק יש בו הבל. בור שבעה ומהן שלשה טפחים מים, מהו. האם אומרים מאחר ויש ריבוי מים יש בו יותר הבל, או אולי כיון שלא עמוק אין בו הבל. תיקו [3].

רב שיזבי שאל את רבה, [אחד חופר בור י׳ ובא חבירו והרחיב [פיו], מה דינו. א״ל, הרי מיעט הבל [ותבא לו ברכה]. א״ל, אדרבה, הרי קירב הזיקו [שמיעט מקום מעמד רגליים ושמא לא היה הולך השור עד מקום פי הבור שבתחילה]. אלא אמר רב אשי, נבדוק אנו, אם מת בהבל [4], הרי מיעט הבל, ואם מת בחבטה, הרי קירב הזיקו. יש שאומרים, אמר רב אשי, נבדוק אנו, אם [השור] נפל מאותו הצד [שבו האחרון הרחיב], הרי קירב את הזיקו, אבל אם נפל מצד השני, הרי מיעט הבל.

למדנו, בור שעומקה כרחבה, רבה ורב יוסף שניהם אומרים בשם רבה בר בר חנה שאמר בשם רבי מני, אחד אמר, לעולם יש בה הבל, עד שיהא רחבה יתר על עומקה, וחד אמר, לעולם אין בה הבל, עד שיהא עומקה יתר על רחבה [5].

עבר עליו הראשון ולא כסהו. וראשון ממתי נפטר [שאחריות הבור על השני, שפשוט לגמרא שהלשון ״עבר עליו״ פי׳ שהשתמש עם הבור]. רבה ורב יוסף שאומרים שניהם בשם רבה בר בר חנה שאמר בשם רבי מני, אחד אמר, מאז שהוא מניח את השני משתמש [בבור], ואחד אמר, מאז שהוא מוסר לשני את כיסויו [6] [שהראשון פתחו ודלה ובא השני ומצאו ומסר לו הראשון את כיסוי הבור].

[דבר זה הוא] כמו מחלוקת התנאים, [שלמדנו], המדלה מים מן הבור, ובא חבירו ואמר לו הנח לי ואני אדלה מים, כיון שהניחו משתמש, פטור. רבי אליעזר בן יעקב אומר, משימסור לו דליו. במה חולקים. רבי אליעזר בן יעקב סבר, יש ברירה [דבר של ב׳ שותפין, כאשר א׳ משתמש נחשב ככולו שלו, וכאשר השני משתמש נחשב ככולו שלו], זה [פי׳: הראשון, כאשר משתמש עם בור של שניהם] ממלא מ[בור] שלו, וזה [פי׳: השני] ממלא מ[בור] שלו [ולא הוי השני שואל על חלקו של ראשון, שיהא כולו מוטל עליו לשומרו, הלכך אם הזיק שניהם חייבין. אבל מסר לו את הדלי נעשה זה שומר שקיבל עליו לכסותן]. ורבנן סוברים, אין ברירה [אלא כל הזמן נחשב של שניהם].

רבינא אמר, [ראב״י ורבנן] הולכים לשיטתם, שלמדנו, השותפין שנדרו הנאה זה מזה, אסורין ליכנס לחצר [שהוא בבעלות של שניהם כשותפים], ר״א בן יעקב אומר, זה נכנס לתוך שלו וזה נכנס לתוך שלו [7] [שיכול לומר כל מקום שאני נכנס זה חלקי שאני בורר]. במה חולקים. ר״א בן יעקב סבר, יש ברירה [דבר של ב׳ שותפין, כאשר א׳ משתמש נחשב ככולו שלו, וכאשר השני משתמש נחשב ככולו שלו], זה נכנס לתוך שלו, וזה נכנס לתוך שלו, ורבנן סוברים, אין ברירה [אלא כל הזמן נחשב של שניהם].

א״ר אלעזר, המוכר בור לחבירו, כיון שמסר לו דליו, קנה [8]. איך מדובר. אם [הקונה עשה קנין] בכסף, שיקנה בכסף [ולמה צריך את הדלי]. אם [הקונה עשה קנין] בחזקה, שיקנה בחזקה [שנשתמש בו]. באמת [מדובר שעשה קנין] בחזקה, וצריך [שהמוכר] יאמר לו ״לך חזק וקני״ [ואז יכול לעשות חזקה לקנות], וכיון שמסר לו דליו, דומה כאילו אמר לו ״לך חזק וקני״.

א״ר יהושע בן לוי, המוכר בית לחבירו,

---

1. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תי סט״ו), טוש״ע ח״מ סי׳ תי ס״ב: היה עומק הבור ט׳ טפחים ומסם טפח אחד מים, חייב, שהטפח של מים משוה בעומק ט׳ טפחים ביבשה. **מאיר משפט:** שהטפח של מים משוה כו׳ - פירוש, נחשב לענין הבל, שיש הבל במים יותר מבעפר (סמ״ע).. **2.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תי ס״ג): היה עומק שמנה ומסם ג׳ טפחים מים, או שהיה עומקו ז׳ טפחים ומסם ג׳ טפחים מים, ונפל לתוכו שור וכיוצא בו ומת, אין מחייבין אותו לשלם, ופסם טפח אין מוציאין מידו. הגה: ועיין לעיל סי׳ שפח סעיף ג׳, וז׳ דיש מולקין. **מאיר משפט:** ומסם שני טפחים מים כו׳ - הוא פסק בגמ׳, ונפסקה (סמ״ע). דיש מולקין - ס״ל דלא מהני פחיתה בפסיקת דדינא (סמ״ע). **4.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תי ס״ז): חפר הרשות בור עמוק ובא המהרן והרחיבו ונפל לתוכו שור ומת, שם מחמת הבלו מת המהרן פטור שהרי מיעט הבלו, ושם מחמת חבטה מת המהרן חייב שהרי הקריב היזק בור זה. וכן שם נפל השור מחמתו הלך שהרחיב, המהרן חייב שהרי הקריב היזק בור זה שע״פ שמת מן ההבל, ושם מהלך שחפר הרשות נפל, הרשות חייב שזה המהרן מיעט הבלו. הגה: ויש אומרים דלעין מלוק בין מת בהבלו או בחבטה, רק שם נפל מלך שהרחיב חייב בכל ענין, ושם נפל מלך הבני המהרן פטור בכל ענין. **מאיר משפט:** שם מחמת הבלו מת המהרן פטור - נראה דר״ל שנפל לבור דרך לתוכו ומת, ויכול להבור להחזיקם שמת מחמת הבל ולא מחמת חבטה, ושם מחמת חבטה היינו שנפל לבור על גבו ויכול להרוקים שלא מת מחמת החבטה, ומיירי בנפל זו כשנפל מלך שלא הרחיב וכדמסקינן, ופ״ה מקיים דמיירי כשמת מחבטה שהרי הקריב היזק בור זה, וס״ל דכיון דהוה גרם היזק לענין חבטה שם נפל מלך שהרחיב, מיקרי נעל הבור לענין חבטה אף כשיפול מלך הבני (סמ״ע). וכן שם נפל השור כו׳ - ופירוש מת מחמת הבלו מייב, והיינו טעמא, דכיון דהוה פושע לענין שור זה עלמו דהיה לישב לפוח למות מחמת חבטה משום שקיבל מיתתו לענין חבטה, מלינן נמי בו מיתת ההבל אף על פי שמיעט הוא ההבל (סמ״ע). ושם מהלך שחפר הפ׳ כו׳ - פירוש, אף כשמת מהחבל (סמ״ע). **5.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תי ס״ו): בור שחייבה עליו תורה אפילו לפ מתה בהחמה אלא מהבלו, ואין לריך לומר שם מתה מחבטו. לפיכך: שם היה עומק הבור כרחבו, אין לו הבל, ואם לא נחבטה בו בהחמה ומתה פטור. היה עומקו יותר על רחבו, יש לו הבל ואם מתה בו בהחמה, חייב אף ע״פ שלא נחבטה בקרקעיתה: **מאיר משפט:** לפיכך אם היה עומק הבור כרחבו כו׳ פטור - הטעם, דמתה בחוסם שלא כדרך מיתת בהחמות והרי לא היה כאן לא חבטה ולא הבל. ומ״ש ״לפיכך״ דכתב נמשך למ״ש בבבא שניה, והכי קאמר, כיון דחייב על הבלא דלא חבטה לפיכך אם היה עומקו יותר כו׳ חייב (סמ״ע). ואם לא נחבטה בו בהחמה כו׳ - כגון שהיו בתוכו ספונין שהן רכים ואינם ניזוקים מחבטה עליהן (סמ״ע). **6.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שי ס״ה), טוש״ך לעיל נא ע״פ הערה 6. **7.** עיין בהשלומת. **8.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ קנ ס״ג): [מחזקה כילד מכר או נתן לו בית או שדה כיון שנעל או גדר או פרץ כו׳ שהוא והועיל במעשיו הרי זה קנה] במה דברים אמורים כשהחזיק בפני המוכר או בפני הסוכן, אבל אלא בפניו לא קנה, אלא אם כן אמר לו לך חזק וקני. ואם מסר לו המפתח הוי כאומר לו לך חזק וקני. וכן המוכר בור לחבירו, כיון שאמר לו דליו הוי כאומר לו לך חזק וקני: **מאיר משפט:** בשהחזיק בפני המוכר - דמדלא מיחה בו דליו הוי מיחה ליה דיקנה בזה (סמ״ע). לא קנה - ס״ל דלפ הלוקח יכול לחזור, ועיין לקמן (סי׳ רכ״ה סק״ג) (רע״ב) [כל שהמוכר נמלך בעיר ויודע שבאי מחזיק במקום הוי כבפניו ומ״ל שיאמר ״לך חזק וקני״, דדוקא כשאינו בעיר או שלא מדעתו הוי כבלא בפניו, משל״ה דמדעתו הוי כמו בפניו (מהרש״ם ח״ו סי׳ מט)]. ואמר לו לך חזק וקנה - שוקף שוה לגיגים דעלמא, דשלא בפניו לריך שיאמר לו ״לך חזק וקני״, וי״ח (פ״ת). עיין המשך בהשלומת.

כיון שמסר לו מפתח, קנה. איך מדובר. אם [מדובר שקנה] בכסף, שיקנה בכסף [ולא צריך מפתח]. אם [קנאו] בחזקה, שיקנה בחזקה [ולא צריך מפתח]. באמת [מדובר שקנאו] בחזקה, וצריך [שהמוכר] יאמר לו "לך חזק וקני" [ואז יקנה בחזקה], וכיון שמסר לו מפתח, כאילו שאמר לו "לך חזק וקני".

אמר ריש לקיש משום ר' ינאי, המוכר עדר לחבירו, כיון שמסר לו משכוכית, קנה [1]. איך מדובר. אם [קנאו] במשיכה [שהכישה במקל ורצתה לפניו, שכן הוא דרך למשוך בהמה דקה], שיקנה במשיכה [ולא צריך מסירת המשכוכית]. אם [קנאו] במסירה [כגון שהיה ברה"ר או בחצר שאינה של שניהן שאין משיכה קונה שם], שיקנה במסירה. באמת [מדובר שקנאו] במשיכה, וצריך לומר לו "לך משוך וקני", וכיון שמסר לו משכוכית, דומה כאילו שאמר לו "לך משוך וקני".

מהו משכוכית. כאן תרגמו, קרקשתא [פי': זוג שמקרקש בה לפני העדר והולך כולו אחריו]. ר' יעקב אומר [משכוכית, פירושו] עז [חריף] שהולך בראש העדר, כמו שאותו הגלילי דרש על רב חסדא, כאשר הרועה מתרגז על העדר [2] מסמא עיניו של העז ההולך בראש העדר [ונכשל העז ונופל בבורות והעדר אחריו, כך כשהמקום נפרע מכלל ישראל, ממנה להן פרנסים שאינן מהוגנין].

מתני'. [בור של ב' שותפין, שא' השתמש בו, ובגמר שימושו בו] כסהו הראשון [3], ובא השני [פי': השותף השני בא להשתמש בו] ומצאו מגולה [כגון שהתליע ונשבר הכסוי] ולא כסהו, השני חייב [והראשון פטור, אבל לא כסהו ראשון ובא שני ומצאו מגולה ולא כסהו שניהן חייבין].

[בבור שהבעלים] כסהו כראוי, ונפל לתוכו שור או חמור ומת, פטור. [אמנם אם הבעלים] לא כסהו כראוי, ונפל לתוכו שור או חמור ומת, חייב [4].

[היתה בור כרויה, ונכנס כורה לתוכו להרחיב או להעמיד את הבור, ושור הלך על שפת הבור, ושמע קול הכורה ונפחד] ונפל על פניו [בבור] מקול הכרייה, חייב [5] [ואפילו שור שהוא פקח שאע"פ שכתוב לקמן (דף נד ע"ב) בעל הבור פטור שהשור היה צריך לעיין בהליכתו, כאן חייב, שקול הכרייה הפחידו. אבל אם השור נפל] לאחוריו מקול הכרייה, פטור.

[שור ש]נפל לתוך [בור,] שור וכליו ונשתברו [6], [או] חמור וכליו נקרעו [7], חייב על הבהמה ופטור על הכלים. שור [שהוא] חרש שוטה או קטן שנפל לתוך [בור], חייב [8]. [אבל אם נפל לתוכו אדם שהוא] בן או בת, עבד או אמה, פטור [9] [כלומר אף על פי שהם קטנים ואין לומר שהיה להם להתבונן בהליכתן, אפ"ה פטור מגזירת הכתוב שור ולא אדם חמור ולא כלים].

גמ'. ו[השותף] הראשון [שכסה בורו כראוי ובא השני ולא כסהו] עד מתי הוא פטור [מנזקי בורו, מאחר והוא באחריות השותף]. אמר רב, בכדי שידע [פי': שיבא הוא ויראנו מגולה, ומאחר ושניהם יודעים שהוא מגולה אחריות הבור על שניהם], ושמואל אמר, בכדי שיודיעוהו [אחרים, ואע"פ שהוא לא ראהו, עכ"ז חייב בחלקו, שהרי השני לא גילהו שנחייב אותו משום פותח], ורבי יוחנן אמר, בכדי שיודיעוהו, וישכור פועלים, ויכרות ארזים ויכסנו [אבל לשני שבא ונשתמש בו לא, לא נותנים כזה שיעור, שהיה לו להושיב שומרים עליו].

כסהו כראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת, פטור. כיון דכסהו כראוי איך נפל. אמר ר' יצחק בר בר חנה, שהתליע מתוכו. שאלו אותו, כסהו כסוי שיכול לעמוד בפני שוורים ואין יכול לעמוד בפני גמלים, ובאו גמלים וקלקלוהו [ונעשה רעוע], ובאו שוורים ונפלו בו [אבל לגמלים ודאי הוא פושע וחייב]. מה דינו. אמרו [התלמידים בבית המדרש], איך מדובר. אם גמלים מצויים, הוא פושע [וודאי חייב אף על שוורים, שהיה צריך לדעת שגמלים יבואו יקלקלו הכסוי]. ואם לא מצויים גמלים, הוא אנוס. לא [מדובר לא בזה ולא בזה, אלא] צריכים [להעמיד את המקרה שגמלים] באים לפעמים, האם אומרים כיון שבאים לפעמים, הוא פושע, שהוא היה צריך לחשוב, או אולי כיון שעכשיו אין [גמלים], הוא אנוס. בא ושמע, כסהו [הבור] כראוי, ונפל לתוכו שור או חמור ומת, פטור. איך מדובר. אם תאמר כראוי לשוורים וכראוי לגמלים, איך נפל. אלא לא [כסהו בכסוי ש]ראוי לשוורים

---

1. ע' שו"ע (או"מ סי' קנ"ו ס"ד): המוכר עדר לחבירו או שנתן לו בהמה, כיון שמסר לו משכוכית היא הבהמה המהלכת בראש העדר והכל נמשכים אחריה אין לריך לומר משוך וקני, ואם משך העדר אפילו אלא בפניו קנה, דמסירת משכוכית הוי כמושך לך משוך וקני. הגה: מכר לו ספר אחד ונתן לו מעות, והלך ומשך או הגביה הבני אלא מדעת הניחו לא קנה, דלא דמי החלי שנתן לו למשכוכית. לא מכר לו המשכוכית ומכר לו (רק) ר' בהמות, אם קונה במשיכה לא קנה אלא אותה שמשך, ואם קונה במסירה, אם מכר לו בפספר אחת ונתן לו דמי כולן קנה, לא מכר לו דמי כולן, לא קנה רק כנגד מעותיו כמו שנתבאר לעיל גבי קרקע סוף סימן קנ"ב: **מגיד המשפט**: ואם משך העדר אפילו אלא בפניו - פירוש, ואם משך הנשאר אלא בפניו ואלא כיון קנה, אבל אם משיכה ע"פ בעי גם בשאר העדר ולא קני במסירה המשכוכית לחוד (שם"ע). מכר לו ספר אחד כו' - לקמן שמכר ספר אחד מלוק לשנים ומכר לו חלי האחד, והלך שמעון והגביה חלי השני אלא בפני לוי, לא קנה חלי השני, ולא דמי למשכוכית, דהתם יש לחוש שלא בפני לוי הגביה השני (שם"ע). ה"ג לא מכר לו המשכוכית ומכר לו ר' בהמות - והכי פירושו, דהתחילה כתב דאם מכר לו ר' בהמות אלא משכוכית, יש חילוק בקניני המכירה, דאם הקנה לו במשיכה, לא קנה אלא אותן בהמות, אף שנתן לו דמי כולן, דמעות אינן קונות מטלטלין ובעלי חיים, ולא קנה אלא אותן שמשך, ואם הקנה לו במסירה כו' (שם"ע). **2.** שרועים" נקלקים עיני העדה, כלה כל זמן שעיניה יפות כו'. וכמ"ש משל לפרה וכו', וכמ"ש [חוץ לד ו] ממלך אדם [אוף ממקני עם], ועמי מהמו כן (ביאור תגדות להגר"ב), עי' ביאורנו במלותים שם (ו). **3.** עי' שו"ע (או"מ סי' סכ"ו): כסהו הראשון ובא השני ומצאו מגולה ולא כסהו, השני חייב, ועד שיעמי יהיה השני לבדו חייב, עד שיבא הראשון שהבור מגולה וכדי שיכסוי פועלים ויכרות ארזים וכסנו, וכל שיעמוד בו מוך זמן זה הרי השני לבדו חייב בו, ולא שיעמוד בו מאר זמן כזה שיכסה חייבים לשלם שהרי שיכסה פשעו בו. הגה: ויש מומרים דגם לשני נותנין זמן עד שיכסוי פועלים ויכרות ארזים, ולא שיעמוד שהודיעו ממנו, ולא די בכדי זמן שיכול להודע, דהילמא לא נודע לו. ומאר כך כתב "וכדי שיכסוי פועלים" כו', דמאר שנודע לו והיה לו שהות זמן לשכור פועלים ולא שכרם, מאז גם לו יש חלק בהשלומי נזקין (שם"ע). ולא שמיעו לריך הודעה - דהא מייתי שכבר ידע, דהא מתחילה כתב ובא השני ומלאהו מגולה (שם"ע). **4.** עי' שו"ע (או"מ סי' מי ס"ב): כסהו כראוי, אע"פ שהתליע מתוכו ונפל לתוכו שור ומת פטור, שנאמר (שם) ולא יכסנו הא לא כסהו פטור. **מגיד המשפט**: הא לא כסהו פטור - קמ"ל דלא תימא דעליו לבדו נעשה בשופר שנפל שלא יוכל להגיע ממנו היזק (שם"ע). **5.** עי' שו"ע (או"מ סי' מ' ס"ב): בור שכרוי ועומד וכנס בו אדם להכחיבו או להעמיקו, ועמד שור על שפתו ונבעט מקול הכורה ונפל לתוכו, בין לפניו בין לאחריו חייב בעל הבור, אפילו השור פקח וביום, שהכורה פטור שלוו שלא גרמה וכיון שהי אפשר להשמלם ממנו יתחלם מבעל הבור, אבל אם נבעט השור מקול הכורה ונפל לתוכי הבור פטור: **מגיד המשפט**: בין לפניו בין לאחריו - פירוש, לאם נפל השור לכך פניו מקמתו אל הבור, ואם אם נפל לכך אחוריו, מקמתו לו אם מכח הבל שלא מחמת מבעט וכ"ל בסקכ"ב, וכבר נתבאר בסעיף י"ז דקי"ל דחייב בעל הבור בין אם בחבעט בין בהבל (שם"ע). אבל אם נבעט השור מקול הכורה ונפל לתוכי הבור - וי"ל דנבעט מקול הכורה ונתקל בבור ונפל כו', והבעט דפטור כיון דקרקע עולם הזיקאו, והוא דומה לנתקל בחבן וניזק בקרקע דפטור כמ"ש בסימן תי"ג סעיף ג' (שם"ע). **6.** עי' שו"ע (או"מ סי' מי ס"ב), הוב"ד בעל ה ע"ב הערה 5 **7.** דלכך כלל כלי שור שייך בהם שבירה, וכלי חמור שייך בהם קריעה. **8.** עי' שו"ע (או"מ סי' מי ס"ט): וכן אינו חייב על אותה שבהמה בבור או על חבעטה בחל, אלא אם היתה שבהמה קטנה, או חרשת, או שוטה, או קומת, או שנפלה בלילה, אבל אם היתה פקחת ונפלה ביום ומתה, פטור שזה כמו שאם מפני שדרך שבהמה לרעות ולסור מהשכוחות: **9.** עי' שו"ע (או"מ סי' מי ס"ב): וכן אם נפל לתוכו אדם ומת, אפילו היה קומת או שנפל בלילה, בין שהיה בן חורין או עבד הרי זה פטור, ואם הוזק בו אדם או שבהמה שפקחת, חייב נזק שלם. הגה: ויש מומרים דבשבהמה פקחת פטור אפילו מנזקין אם נפל אם ביום: **מגיד המשפט**: וי"ל דבשבהמה פקחת פטור כו' - דשבהמה עיניה למעלה ולבה להחזון בדרכים ולהשמר מנזקים, משא"כ אדם שהולך ועיניו משוטטות למעלה ולהלן מדרך הילוכו, וכמ"ש בסימן תי"ב סעיף ג' (שם"ע).

משכונות. לקמיה מפרש דכר המוסך כל העלר מהניו: ה"ד אי במשיכה. שהכישה במקל ולתתה לפניו[ב] שכן דרך בהמה דקה: ליקני במשיכה. למה לי משיכת משכונות: אי במסירה. קני לזו שהיה רש"י מו מהר שהיה של שניהן שמין משיכה קונה עם לשין מעיכה מלא בסמנות או בחלב של שניהן כהמוכר את הספינה בנעל בתרא שבתוכה עדיין: קרקשתא. גרסינן זוג שמקרקש בה לפני העדר והולך כולו למהניו: עיזא דאולא ברישׁ עדרא. יש לנעל העדר עז מרעיף ולכך העזים ילכו ברישם והעדר הולך אחריהם[ד]: עביד לגנדא סמותא. לעז המושכת מעקר עיניה וכשלא ועופלא בגודות והעדר אחריה כך כשמקוסם נפרע משומלי ישראל כשאילו נעכסי הגר שלא קנה נעכסי הגר מכיון נמי לא קנה:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מיניה וד"ה נפל לפניו וד"ה מיד הד"ה: (ב) תוס' ד"ה כיון וכו' נעכסי מכיון נמי קנה כל שאילו נעכסי הגר לא קנה נעכסי מכיון נמי לא קנה:

הגהות הגר"א

[א] גמרא בכדי שיודיעוהו. ר"ב ג' הרמב"ם שיגיע. וכ"ה ג' הל"ם ועוד:

הגהות וציונים

[ב] בכת"י נוסף ויתרו בו (וכן פירש הרשב"א בשם רש"י): [ג] תרגום ללשה"ק, והוא התנא שהיה מנהגם להעמידו לפני החכם הגדול כדי להשמע את הדברים לקהל:

תורה אור השלם

א) וְכִי יַפְתֶּה אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר:

[שמות כא, לג]

ליקוטי רש"י

כיון שמסר לו מפתח קנה. מסירת מפתח הוי קנין [פסחים ד.]. קנה לא הלכך ונעל במפתח הוי מזקה דגבי שכירות כתיב במלרי בפסחים (דף ד.). מלמלרי בפסחים (דף ד.). מלמסר לו מפתחות הוי בחזקת שוכר וה"ה לגבי לקנותו ה"מ במוכר ומשכיר לחבירו [ע"פ רשב"ם ב"ב נג.]. עליה דרב חסדא. לפני רב חסדא לפי שרב חסדא יושב והלכתן עומד קמיה עליה דדומה כמו שהשומד למעלה מן היישב [שבת פח.]. שור וכליו ונשתברו חמור וכליו ונתקרעו. כללו השור השור שוטה שיכיח קריעה מבלית בגדים ומרבדעת שעל גביו: ופטור על הכלים. לדמפקד בגמרא[ג]: שור חרש שוטה וקטן הוי. מפרש בגמרא[ג]: בן או בת. כלומר אע"ג דקטנים הן וליכא למימר אינשי להו עיניו ומיחל אפ"ה פטור מגזירת הכתוב א"ש[ה] שור ולא חלש תמור ולא כליס[ה]: גמ' וראשון עד אימת מיפטר. היכי דמי הכי והכא ולא כתבו עד אימת רמיא כולה מיזדא אמני ולמאן פטור: בכדי שידע. אימת גם להלמאן אמרי כן וילמלו מגולה הוליל ומניהן יודעין שהוא מגולה רמיא מיזדא לתרוייהו: ושמואל אמר בכדי שיודיעוהו. אפ"ש שלא נא ולילהו מייב אחלקו ולא רמיא כולה אמני להא לא גילוהו דמחייבי משום פותח לשון מורי. לשון אחר על כרי שיודיעוהו כולי האי אפי' נא ולילהו פטור על שיודיעוהו [ו] ולשון ראשון כאן: ויכרות אחרים בו. אבל לשני אינו יכול לכרות אחרים אלא בבית דין שהרי אין יכולין לעשות סוס מעגול דאמרינן בגמרא מי אמרת שלא תטרוף דעתו כדלמרינן בפרק מי אמתא (ב"ק דף קו: ושם) ובמזקק בכתיים (שם דף מ.) נמי מוכח נמי ההוא דתנן אלו דבריס שים להס מזקה ואלו שלין שים להס מזקה ופריך בגמרא מ"ש ריפה ומ"ש פיפה ומשני אמר רבא כל שאילו נעכסי הגר קנה נעכסי מכיון (ב) קנה נעכסי הגר לא קנה נעכסי מכיון לא קנה לא קנה ס"ל דקתני פיפה ריפה משום דרבא ס"ל דקתני פיפה הרי זו מזקה נעכסי הגר נמי קנה והיינו דמסהם יוקפוה בין ידי אל תכס אל כבדך ליעקל אל כלאם ללגמאה[ו] כד רגיז רציא על ענא עביד להו לגנדא סמותא ברישא פירוש בשכועם הרועה על הצאן משום המושך שלהם סומה כדי שישליכם בפחתים ויוליכם במקום שאין מרעה האלמא בתר מושך אזלי.

כיון דמסר ליה מפתח קנה ה"ד [אין בכספא בו]. רשב"ם מפרש נפ' מזקת הבתים (ג"ע דף נב.[ב] ושם נפ' בתוס' ד"ה נעל) נגי נעל ונגד כל שהוא נעכסי הגר לעבל היינו שקבע מעות בלא נעלו דהוי נעל נאל סגר הלא נעכסי הגר אין מזקה לאין זה אלא כמבריח אלי מעכסי מבירו ופע"ג דגבי שכירות הבתים אמרינן בירים מסכת פסחים (ד. ושם[ג]) דלשמסר לו מפתחות הוי בחזקת שהוכר לבזוק וה"ה לקוטתו ה"מ מוכר ומשכיר בית לחבירו אבל נעכסי הגר מלן מסר ליה לליקני[ב] וקשה לר"י דהכא משמע בהדיא דמסירת מפתח לא קני אלא הוי כאומר לך חזק וקני וזוקת גבי ממן הוא דתלוי במסירת מפתח דמי שמפתח בידו עליו לבזוק כיון שהוא יכול ליכנס זה בית לבזוק ומה שפי' הלא קני בעגילה הלא אין נראה דבגיטין בפרק שהרב (דף עז:) אמרינן גבי גט דתיזיל ליהי ותימוד ותפתח הלמת נעילה לאוד קנין אלא היה יכול לעשות שוס מעגול דשמא היה ואע"פ שאסור לקנות בשבת מכיכ מרע שרי אלא מטרף דעתו כדלמרינן בפרק מי שמת (ב"ק דף קו: ושם) ובמזקק בכתיים (שם דף מ.) נמי מוכח נמי ההוא דתנן אלו דבריס שים להס מזקה ואלו שלין שים להס מזקה ופריך בגמרא מ"ש ריפה ומ"ש פיפה ומשני אמר רבא כל שאילו נעכסי הגר קנה נעכסי מכיון (ב) קנה נעכסי הגר לא קנה נעכסי מכיון לא קנה לא קנה ס"ל דקתני פיפה ריפה משום דרבא ס"ל דקתני פיפה הרי זו מזקה נעכסי הגר נמי קנה והיינו דמסהם יוקפוה בין ידי אל תכס אל כבדך ליעקל אל כלאם ללגמאה[ו] כד רגיז רציא על ענא עביד להו לגנדא סמותא ברישא פירוש בשכועם הרועה על הצאן משום המושך שלהם סומה כדי שישליכם בפחתים ויוליכם במקום שאין מרעה האלמא בתר מושך אזלי.

כיון שמסר לו מפתח קנה ה"ד אי בכספא ליקני בכספא אי בחזקה ליקני בחזקה לעולם בחזקה ובעי למימר ליה לך חזק וקני וכיון שמסר לו מפתח כמאן דאמר ליה לך חזק וקני דמי. אמר ריש לקיש משום ר' נאי א המוכר עדר לחבירו כיון שמסר לו משכוכית קנה ה"ד אי במשיכה ליקני במשיכה אי במסירה ליקני במסירה לעולם במשיכה ובעי למימר ליה לך משוך וקני וכיון דמסר לו משכוכית ב כמאן דאמר ליה לך משוך וקני דמי מאי משכוכית הכא תרגמו קרקשתא ר' יעקב אומר עזיא דאולא בריש עדרא כדדרש ההוא גלילאה עליה דרב חמדא כד רגיז רעיא על ענא עביד לגנדא סמותא: מתני' כסהו הראשון ובא השני ומצאו מגולה ולא כסהו השני חייב. ג כסהו כראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור לא כסהו כראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת חייב. ד נפל לפניו מקול הכרייה חייב לאחריו מקול הכרייה פטור. ה נפל לתוכו שור וכליו ונשתברו חמור וכליו ונתקרעו חייב על הבהמה ופטור על הכלים. ז נפל לתוכו שור חרש שוטה וקטן חייב. ח בן או בת עבד או אמה פטור: גמ' וראשון עד אימת מיפטר אמר רב כבדי שידע ושמואל אמר בכדי שיודיעוהו ורבי יוחנן אמר [א] ט בכדי שיודיעוהו וישכור פועלים ויכרות ארזים ויבסנו: כסהו כראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור: כיון דכסהו כראוי היכי נפל אמר ר' יצחק בר בר חנה 'שהתליע מתוכו. איבעיא להו כסהו כסוי שיכול לעמוד בפני שוורים ואין יכול לעמוד בפני גמלים ואתו גמלים וארעוה ואתו שוורים ונפלי ביה מאי אמרי היכי דמי אי דשכיחי גמלים פושע הוא ואי דלא שכיחי גמלים אנוס הוא לא צריכא דאתו לפרקים מי אמרינן כיון דאתיין לפרקים פושע הוא דאיבעי ליה אסוקי אדעתיה או דלמא כיון דהשתא מיהת ליכא אנוס הוא ת"ש כסהו כראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור ה"ד אילימא כראוי לשוורים וכראוי לגמלים היכי נפול אלא לאו כראוי לשוורים ולא לגמלים שמע מינה כיון דמסר ליה מפתח קנה ה"ד [אין בכספא בו]. רשב"ם מפרש נפ' מזקת הבתים (ג"ע דף נב.[ב] ושם נפ' בתוס' ד"ה נעל) נגי נעל ונגד כל שהוא נעכסי הגר לעבל היינו שקבע מעות בלא נעלו דהוי נעל נאל סגר הלא נעכסי הגר אין מזקה לאין זה אלא כמבריח אלי מעכסי מבירו ופע"ג דגבי שכירות הבתים אמרינן בירים מסכת פסחים (ד. ושם[ג]) דלשמסר לו מפתחות הוי בחזקת שוכר לבזוק וה"ה לקוטתו ה"מ מוכר ומשכיר בית לחבירו אבל נעכסי הגר מלן מסר ליה לליקני[ב] וקשה לר"י דהכא משמע בהדיא דמסירת מפתח לא קני אלא הוי כאומר לך חזק וקני וזוקת גבי ממן הוא דתלוי במסירת מפתח דמי שמפתח בידו עליו לבזוק כיון שהוא יכול ליכנס זה בית לבזוק ומה שפי' הלא קני בעגילה הלא אין נראה דבגיטין בפרק שהרב (דף עז:) אמרינן גבי גט דתיזיל ליהי ותימוד ותפתח הלמת נעילה לאוד קנין אלא היה יכול לעשות שוס מעגול דשמא היה ואע"פ שאסור לקנות בשבת מכיכ מרע שרי אלא מטרף דעתו כדלמרינן בפרק מי שמת (ב"ק דף קו: ושם) ובמזקק בכתיים (שם דף מ.) נמי מוכח נמי ההוא דתנן אלו דבריס שים להס מזקה ואלו שלין שים להס מזקה ופריך בגמרא מ"ש ריפה ומ"ש פיפה ומשני אמר רבא כל שאילו נעכסי הגר קנה נעכסי מכיון (ב) קנה נעכסי הגר לא קנה נעכסי מכיון לא קנה לא קנה ס"ל דקתני פיפה ריפה משום דרבא ס"ל דקתני פיפה הרי זו מזקה נעכסי הגר נמי קנה והיינו דמסהם יוקפוה בין ידי אל תכס אל כבדך ליעקל אל כלאם ללגמאה[ו] כד רגיז רציא על ענא עביד להו לגנדא סמותא ברישא פירוש בשכועם הרועה על הצאן משום המושך שלהם סומה כדי שישליכם בפחתים ויוליכם במקום שאין מרעה האלמא בתר מושך אזלי.

משכונות. לקמיה מפרש דכר המוסך כל העלר מהניו: ה"ד אי במשיכה. שהכישה במקל ולתתה לפניו[ב] שכן דרך בהמה דקה: ליקני במשיכה. למה לי משיכת משכונות: אי במסירה. קני לזו שהיה רש"י מו מהר שהיה של שניהן שמין משיכה קונה עם לשין מעיכה מלא בסמנות או בחלב של שניהן כהמוכר את הספינה בנעל בתרא שבתוכה עדיין: קרקשתא. גרסינן זוג שמקרקש בה לפני העדר והולך כולו למהניו: עיזא דאולא ברישׁ עדרא. יש לנעל העדר עז מרעיף ולכך העזים ילכו ברישם והעדר הולך אחריהם[ד]: עביד לגנדא סמותא. לעז המושכת מעקר עיניה וכשלא ועופלא בגודות והעדר אחריה כך כשמקוסם נפרע משומלי ישראל כשאילו נעכסי הגר שלא קנה נעכסי מכיון נמי לא קנה:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מיניה וד"ה נפל לפניו וד"ה מיד הד"ה: (ב) תוס' ד"ה כיון וכו' נעכסי מכיון נמי קנה כל שאילו נעכסי הגר לא קנה נעכסי מכיון נמי לא קנה:

הגהות הגר"א

[א] גמרא בכדי שיודיעוהו. ר"ב ג' הרמב"ם שיגיע. וכ"ה ג' הל"ם ועוד:

הגהות וציונים

[ב] בכת"י נוסף ויתרו בו (וכן פירש הרשב"א בשם רש"י): [ג] תרגום ללשה"ק, והוא התנא שהיה מנהגם להעמידו לפני החכם הגדול כדי להשמע את הדברים לקהל:

תורה אור השלם

א) וְכִי יַפְתֶּה אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר:

[שמות כא, לג]

ליקוטי רש"י

כיון שמסר לו מפתח קנה. מסירת מפתח הוי קנין [פסחים ד.]. קנה לא הלכך ונעל במפתח הוי מזקה דגבי שכירות כתיב במלרי בפסחים (דף ד.). מלמסר לו מפתחות הוי בחזקת שוכר וה"ה לגבי לקנותו ה"מ במוכר ומשכיר לחבירו [ע"פ רשב"ם ב"ב נג.]. עליה דרב חסדא. לפני רב חסדא לפי שרב חסדא יושב והלכתן עומד קמיה עליה דדומה כמו שהשומד למעלה מן היישב [שבת פח.]. שור וכליו ונשתברו חמור וכליו ונתקרעו. כלו השור השור שוטה שיכיח קריעה מבלית בגדים ומרבדעת שעל גביו: ופטור על הכלים. לדמפקד בגמרא[ג]: שור חרש שוטה וקטן הוי. מפרש בגמרא[ג]: בן או בת. כלומר אע"ג דקטנים הן וליכא למימר אינשי להו עיניו ומיחל אפ"ה פטור מגזירת הכתוב א"ש[ה] שור ולא חלש תמור ולא כליס[ה]: גמ' וראשון עד אימת מיפטר. היכי דמי הכי והכא ולא כתבו עד אימת רמיא כולה מיזדא אמני ולמאן פטור: בכדי שידע. אימת גם להלמאן אמרי כן וילמלו מגולה הוליל ומניהן יודעין שהוא מגולה רמיא מיזדא לתרוייהו: ושמואל אמר בכדי שיודיעוהו. אפ"ש שלא נא ולילהו מייב אחלקו ולא רמיא כולה אמני להא לא גילוהו דמחייבי משום פותח לשון מורי. לשון אחר על כרי שיודיעוהו כולי האי אפי' נא ולילהו פטור על שיודיעוהו [ו] ולשון ראשון כאן: ויכרות אחרים בו. אבל לשני אינו יכול לכרות אחרים אלא בבית דין שהרי אין יכולין לעשות סוס מעגול דשמא היה ואע"פ שאסור לקנות בשבת מכיכ מרע שרי אלא מטרף דעתו כדלמרינן בפרק מי שמת (ב"ק דף קו: ושם) ובמזקק בכתיים (שם דף מ.) נמי מוכח נמי ההוא דתנן אלו דבריס שים להס מזקה ואלו שלין שים להס מזקה ופריך בגמרא מ"ש ריפה ומ"ש פיפה ומשני אמר רבא כל שאילו נעכסי הגר קנה נעכסי מכיון (ב) קנה נעכסי הגר לא קנה נעכסי מכיון לא קנה לא קנה ס"ל דקתני פיפה ריפה משום דרבא ס"ל דקתני פיפה הרי זו מזקה נעכסי הגר נמי קנה והיינו דמסהם יוקפוה בין ידי אל תכס אל כבדך ליעקל אל כלאם ללגמאה[ו] כד רגיז רציא על ענא עביד להו לגנדא סמותא ברישא פירוש בשכועם הרועה על הצאן משום המושך שלהם סומה כדי שישליכם בפחתים ויוליכם במקום שאין מרעה האלמא בתר מושך אזלי.

עין משפט נר מצוה

סז א ב מיי' פ"ג מהל' מכירה הלכה ז סמג עשין פב טוש"ע מ"מ סי' קנז סעיף ד:

סז ג מיי' פי"ב מהל' מזק ממון הלי ז סמג עשין סח טוש"ע מ"מ סי' שמ סעיף ה:

סח ד מיי' שם הלי ד טוש"ע שם סעיף כה:

סח ה מיי' שם הלכה יח ועיי' בהשגות ומ"מ טור ש"ע שם סעיף ה:

ע ו מיי' שם פי"ג הלכה ה סמג שם טוש"ע שם סעיף כה:

עא ז מיי' שם פי"ב הלכה טז סמג שם טוש"ע שם סעיף יט:

עב ח מיי' שם טוש"ע שם סעיף כ:

עג ט מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף כו:

עד י מיי' שם הלכה יא ועיין בהשגות ומ"מ טוש"ע שם סעיף כב:

רבינו חננאל החדש

וכן המוכר עדר לחבירו ומכר לו משכוכית והיא המהלכת בראש העדר שתולין לה זוג בצוארה ותחצאן נמשכות אחריה כיון שהחזיק במשכוכית ומשך שאר העדר קנה הצאן במשיכה כמאן דאמר ליה לך משוך וקני וכו'. דדרש ההוא גלילאה עליה דרב חיסדא פירוש כראמרינן בכמה מקומות[ב] אוקי אמוראי עליה ודרש. והו אל תנא אלדי כאן דסמהם יוקפוה בין ידי אל תכס אל כבדך ליעקל אל כלאם ללגמאה[ג] כד רגיז רעיא על ענא עביד להו לגנדא סמותא ברישא פירוש בשכועם הרועה על הצאן משום המושך שלהם סומה כדי שישליכם בפחתים ויוליכם במקום שאין מרעה האלמא בתר מושך אזלי.

שיעורה גמלים ויפלו אחרי כן שוורים:

תא שמע לא כסהו כראוי כו'. תימה למתמלה למה להוסיף מדיפסח לפטור ס"ב ע"כ סיפא דילמי דתנא דיעקא כסהו כראוי תנא סיפא לא כסהו כראוי ולא קתני למשמועינן מידי ס"ב היכי צעי להוסיף מידי מסיפא ור"ל דמעיקרא ודאי סלא היה יכול לומר טעם אחר לרץ לומר מידי אבל השתא שיכול למצוא מידוע סבכא הוא ולא כראוי גמלים. ותמו גמלים ומרעוה: הכי הוא דאיבעיא ליה כו' ושביחי גמלים. ומיהו גמלים לא מרעוה אלא מתוכו סתניא ועבר עליו שור ונפחת: איבעי ליה למיזל. תדיר ומנקע עדיפי ברגלין בכח ובנדזק אלא התניא: ואי דשביחי גמלים. ותמו ומרעוה פשיטא פושט הוא: שור חרש. שור שהוא מרם או שור שהוא מהלך בגליה לפילו הוא פקח פקח מייב: ונפל לתוכו ביום פטור (הפי פקח[2]) לתיצני לעיוני ומיזל: לפניו[6] ממש. על פניו נפל ומת מן ההבל: וזה

ולא כראוי לגמלים ואי דשביחי גמלים אמאי פטור פושע הוא ואי דלא שביחי גמלים פשיטא אנום הוא אלא לאו דאתיין לפרקים ואתו גמלים וארעוה ואתו שוורים ונפלו ביה וקתני פטור אלמא כיון דהשתא ליכא אנום הוא אמרי לא לעולם כראוי לשוורים וכראוי לגמלים ודקא קשיא לך היכי נפול א"ד יצחק בר בר חנה שהתליע מתוכו ת"ש לא כסהו כראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת חייב היכי דמי אילימא לא כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים פשיטא צריכא למימר דחייב אלא לאו כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים היכי דמי אי דשביחי גמלים פושע הוא ואי דלא שביחי גמלים אנום הוא אלא לאו דאתיין לפרקים ואתו גמלים וארעוהו ואתו שוורים ונפלו ביה וקתני חייב אלמא כיון דאתיין לפרקים פושע הוא דאיבעי ליה אסוקי אדעתיה (ו) לעולם כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים ושביחי גמלים ודקא קשיא לך פושע הוא אידי דנסיב רישא כסהו כראוי נסיב סיפא נמי לא כסהו כראוי. איכא דאמרי [א]הא נמי ודאי לא איבעיא לן דכיון דאתיין לפרקים פושע הוא דאיבעי ליה אסוקי אדעתיה כי איבעי לן הכי הוא דאיבעיא לן כסהו כסוי שיכול לעמוד בפני שוורים ואינו יכול לעמוד בפני גמלים ושביחי גמלים והתליע מתוכו מהו מי אמרינן מגו דהוי פושע אצל גמלים הוי פושע נמי לענין התלעה או דלמא לא אמרינן מגו ת"ש כסהו כראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור ומת פטור ואמר עלה אמר רבי יצחק בר בר חנה שהתליע מתוכו היכי דמי אילימא כראוי לשוורים וכראוי לגמלים והתליע מתוכו פשיטא דפטור מאי הוה ליה למעבד אלא לאו כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים ושביחי גמלים והתליע מתוכו וקתני פטור אלמא לא אמרינן מגו דהוי פושע לענין גמלים הוי פושע לענין התלעה לא לעולם כראוי לגמלים וכראוי לשוורים והתליע מתוכו ודקא קשיא לך כי התליע מאי הוה ליה למעבד מהו דתימא איבעי ליה למיזל ומנקש עליה קמ"ל ת"ש לא כסהו כראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת חייב היכי דמי אילימא לא כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים צריכא למימר דחייב אלא לאו כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים ואי דשביחי גמלים פושע הוא ואי דלא שביחי גמלים אנום הוא אלא לאו דשביחי גמלים והתליע מתוכו וקתני חייב אלמא אמרינן מגו דהוי פושע לענין גמלים הוי פושע לענין התלעה אמרי לא (ז) לעולם כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים ושביחי גמלים ואתו גמלים וארעוהו ואתו שוורים ונפלו ביה ודקא קשיא לך פשיטא פושע הוא איידי דנסיב רישא כסהו כראוי נסיב סיפא נמי לא כסהו [כראוי] ת"ש [ב]נפל לתוכו שור חרש שוטה וקטן סומא ומהלך בלילה חייב [ג]פקח ומהלך ביום פטור ואמאי נימא מדהוי פושע לענין חרש הוי נמי פושע לענין פקח אלא לאו שמע מינה [ד]לא אמרינן מגו[ג] שמע מינה: נפל לפניו כו': אמר רב לפניו לפניו[ט] ממש לאחריו אחריו ממש

וזה

עין משפט נר מצוה

סה א מ"י פ"ב מהל' נזקי ממון הלכה ל סמג עשין סה טוש"ע ח"מ סי' שצ סעיף ב:

עה ב ג מ"י שם הלכה יח טוש"ע שם סעיף יט:

עו ד מ"י שם הלכה ה ועי' בהגהות ומ"מ טוש"ע שם סעיף כד:

ושביחי גמלים והתליע מתוכו

מהו. כלומר סם מתמלה עברו גמלים ומ"ש בהו שוורים ונפלו פטיעה למייב לפוסקא הוא כיון דשביחי גמלים לו אפי' ומהו לפרקים מיבעי ליה למפוקי מדעתיה וכי מיבעיא לן היכא דלא ומהו גמלים אלא בהו שוורים ונפלו ממתמ שהתליע מתוכו מאי [מי] אמרינן מגו או לא אפי' ומהו לפרקים ומסיק דלא אמרינן מגו ור"ת כי לא אמרינן מגו גמי ממתמיע דמתמלמו בפטיעה הוא לענין שוורים שם יעברו גמלים מהיכא ומה"ת שוורים וסופו בהוגם שהתליע ותירץ ריב"ן דלא אמרינן מגו מתמלמו בפטיעה וסופו בהוגם מייב אלא היכא שמתמת בפטיעה בה בהוגם אבל הכא לא בה בהוגם ממתמ בפטיעה דאפי' היה מכוסה כראוי לשוורים וגמלים היה מתליע וכן משמע בהמפקיע (ב"מ לו: ושם) גבי פצע פצע בה ויצאה לחגם דאפילו למ"ד מתילמו בפטיעה וסופו בהוגם מייב התם פטור דמלאך המות קטלה מה לי הכא מה לי התם ור"ת בהכותם (לקמן דף נו. ושם) גבי נפלה בגילה קתמר בכותל רעוע כי התרה תמתי פטור מתילמו בפטיעה וסופו בהוגם הוה והתם לא בה בהוגם מתוך הפטיעה דאפי' כותל בריא יכול לחתור וי"ל דלקמן פרש"י שהתרה והפילה הכותל ע"י מתילה הרי דמתמת בפטיעה שהיה רעוע בה בהוגם דאם היה בריא לא היה נופל בתחילה וכפוף הפועלים (ב"מ קי גב: ושם) גבי רועה שהיה עדיו וכף לעיר ובא אדי ודרם דפריך מבי מתילמו בפטיעה וסופו בהוגם הוה אפי' עד בעידנא דלא עיילי מינה אפילו לא היה יכול להגיל אם היה אם מייב והתם לא בה בהוגם ממתמת בפטיעה דמה לי הכא ומה לי התם כיון שמיו יכול להגיל אומר ריב"ם [דפי' רב אלפס[ד]] לבמבי ודאי מייב מע"פ שלא בה בהוגם ממתמת בפטיעה כדמשמע בהמפקיע (שם) דקתמר לא מבעיא למ"ד מתילמו בפטיעה וסופו בהוגם מייב כו' מכלל דלמ"ד מייב ניחא ליה לבמבי בלאו [א] ועוד דבלאו הכי מפרש בפיר התם ר"י דלא קשה כלום ומיהו להתירך כאן יותר אבל קשה לר"י דהיכי פשיט מנפל לתוכו שור מת"ו הא לא דמי כלל להא דענין פקח בדין הוא שלא יתחשב פושע ע"י מגו שהרי אין פושע לגבי שור פקח כלל אבל בפטיעה דילן הוא פושע לענין שוורים כי מהני (לגבי[ה]) גמלים לכיסוי ולכך יש להוסיף שם ממגו להתחשב פושע לענין שוורים אף לענין התלעה וגרסה לר"י דבסהו שלא כראוי לגמלים מיירי בכה"ג שמיד שהגמלים עוברים נפתח מתחתיהן הכיסוי דהשתא ליכא פטיעה בשוורים כלל ותמילמו וסופו בהוגם דאי לא מתו גמלים רואי הוא לשוורים ואי מתו גמלים נפתח מכל וכל ומזו שוורים פקחים (ג) ומזהרים ולא נפלי ומ"מ מגו ודאי מיבעיא לן כי ממהני מגו להוי פושע לגמלים הוי פושע לשוורים בהתלעה ולפ"ז לא שייך מתילמו בפטיעה וסופו בהוגם דמתילמו וסופו בהוגם הוא ור"ת כיון שיודע דשור פקח פטור דלאו פושע הוא ל"ב מאי קמיבעיא ליה דפשוט ממתני' דתנן שור שנגח את הפרה ולא אמרינן מגו וי"ל דס"ד דתרב לן מתייב כדאיני לשמיר לקמן[ו] דתרבותו בין פקחים פטורין ביום ומתייני בגילה ותרב לנקוט לרבותא דס"ד דתרב לן מתייב כדאיני לשמיר לקמן[ו] דתרבותו גרמה לו ומהא דלא אמרינן מגו דהוי פושע בגילה הוי פושע ביום לן מני למפשט מידי דלא דמיא כיון דבהכי[ח] אעפ"כ הוא פושע ועוד תור"י דמאי לשמיר דפפיר יש לחלק דהתם פטור ותרב מייב דהכי אמרינן התם מגו משום דתתייב לפקח כמוזק [עמ] עצמו וכמתכוין להפיל את עצמו לגור והתורה לא מייבה בתקלה הגור אלא בכאן לו לעיון ולילך אבל כשנפל ע"י התלעה גו יש להתחייב ע"י מגו כיון דלא שייך ביה טעמא דאיכפי ליה לעיוני ובמפקיע כשפשט הש"ס אין פושע בזה התילוק ופ"ת אמאי נקט בעיא על בשביחי גמלים לפילו לא שביחי גמלים אפילו לא שביחי אי נמי לעולם לעניין גמלים עצמן מייב פושע ומייב עליהן אם היו מופלים אפילו לא שביחי כדמוכח בגעיא קמייתא ור"ל דבלא שביחי או אפילו אתחיל לפרקים פטיעה אלא דכיון דמגו דמרעוה לא מהני לפטור אלא בשביחי היה מייבת מגו כיון דלא אתחיל אלא לפרקים ומייב עליהן אם היו מופלים אפילו לא שביחי אבל בשביחי

ולא כראוי לגמלים [ובאו גמלים וקלקלוה], ואם [הוא מקום שבו] מצויים גמלים, למה [בעל הבור] פטור. [הרי] הוא פושע. ואם אין גמלים מצויים, זה פשוט [שהוא פטור, שכן] הוא אנוס.

אלא לא [מדובר בציור לא כזה ולא כזה אלא מדובר שגמלים] באים לפעמים, ובאו גמלים וקלקלוה ובאו שוורים ונפלו בו, וכתוב [שבעל הבור] פטור. רואים אם כן כיון שעכשיו אין [גמלים, בעל הבור דינו כ]אנוס.

אמרו [התלמידים בבית המדרש], לא, באמת [מדובר בכסוי שהוא] כראוי לשוורים וכראוי לגמלים, וזה שקשה לך, איך נפל. א״ר יצחק בר בר חנה, [מדובר שהכסוי] התליע מתוכו.

בא ושמע, [אם בעל הבור] לא כסהו כראוי, ונפל לתוכו שור או חמור ומת, חייב, איך מדובר. אם תאמר לא כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים, זה פשוט, [וכי] צריכים לומר שהוא חייב. אלא לא [מדובר שהוא] כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים. איך מדובר. אם גמלים מצויים, [הרי] הוא פושע. ואם גמלים לא מצויים, הוא אנוס. אלא [מדובר בציור לא כזה ולא כזה אלא מדובר שגמלים] באים לפעמים, ובאו גמלים וקלקלוה ובאו שוורים ונפלו בו, וכתוב [שבעל הבור] חייב, רואים אם כן, כיון שבאים לפעמים, הוא פושע [1], שהוא היה צריך לחשוב.

באמת מדובר [שהוא כיסוי] כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים, וגמלים מצויים, וזה שקשה לך, שהוא פושע. מאחר וכתוב בהתחלה ״כסהו כראוי״, הביאו גם בסוף ״לא כסהו כראוי״.

יש שאומרים, גם זה ודאי שאין שאלה, מאחר ובאים לפעמים, הוא פושע, שהוא היה צריך לחשוב [שיבואו גמלים]. כל השאלה היא רק כך ששאלו, כסהו בכסוי שיכול לעמוד בפני שוורים ואינו יכול לעמוד בפני גמלים, וגמלים מצויים [והגמלים לא קלקלוה אלא] התליע מתוכו. מה דינו. האם אומרים מתוך שהוא פושע אצל גמלים הוי פושע גם כן לענין התלעה, או אולי לא אומרים ״מגו״ [2].

בא ושמע, כסהו כראוי, ונפל לתוכו שור או חמור ומת, פטור, ולמדנו על זה, אמר רבי יצחק בר בר חנה, שהתליע מתוכו, איך מדובר. אם תאמר כראוי לשוורים וכראוי לגמלים, והתליע מתוכו, זה פשוט שפטור, מה היה לו לעשות. אלא לא, [מדובר שהוא כסהו] כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים, וגמלים מצויים, והתליע מתוכו, וכתוב פטור, רואים אם כן, שלא אומרים, מגו דהוי פושע לענין גמלים הוי פושע לענין התלעה. לא, לעולם כראוי לגמלים וכראוי לשוורים, והתליע מתוכו, וזה שקשה לך, כאשר התליע, מה הי הלו לעשות. מה הייתי אומר הוא היה צריך ללכת [בקביעות] להקיש עליו [ברגליו בכח לבדוק שלא התליע], לכן לומדים [שלא].

בא ושמע, לא כסהו כראוי, ונפל לתוכו שור או חמור ומת, חייב, איך מדובר. אם תאמר לא כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים, ו[כי] צריך לומר שהוא חייב. אלא לא, כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים, ואם גמלים מצויים, הרי הוא פושע. ואם גמלים לא מצויים, [הרי] הוא אנוס. אלא לא שגמלים מצויים, והתליע מתוכו, וכתוב חייב, רואים אם כן, שאומרים מגו דהוי פושע לענין גמלים הוי פושע לענין התלעה. אמרו [התלמידים בבית המדרש], לא, באמת [מדובר בכיסה כסוי] כראוי לשוורים ולא כראוי לגמלים, ושכיחי גמלים, ובאו גמלים וקלקלוה שוורים ונפלו בו, וזה שקשה לך, זה פשוט [שחייב שהרי] הוא פושע. מאחר וכתבו בהתחלת המשנה ״כסהו כראוי״, הביאו גם בסוף [לשון] ״לא כסהו״.

בא ושמע, נפל לתוכו שור [שהוא] חרש [או שור שהוא] שוטה או קטן, [או שור שהוא] סומא או מהלך בלילה [אפילו אם השור פקח] חייב [3], [אבל שור] פקח שהלך ביום, פטור. ולמה. נאמר מזה שהוא פושע לענין חרש, הרי הוא פושע גם לענין פקח. אלא לא, לומדים מזה, לא אומרים מגו [4], וכך לומדים.

נפל לפניו כו׳. אמר רב, לפניו, לפניו ממש [פי׳: על פניו, ומת מן ההבל], לאחריו, אחריו ממש,

---

1. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תי סכ״ג): כסהו בדבר שיכול לעמוד בפני שוורים ואינו יכול לעמוד בפני גמלים והלכו עליו גמלים ונתרועע והלכו עליו שוורים ונפלו בו, אם אין הגמלים מצויים במותו מקום הרי זה פטור מפני שזה אונס לו, מיהו אם נפל במותו גמל אפילו פקח חייב, דהואיל והלהו מכוסה עבר עליו, ואם יבאו אם גמלים אפילו לפרקים חייב: **מאיר המאפפ:** מיהו אם נפל במותו גמל כו׳ - פירוש, אף על גב דגמלים אינם שכיחים כלל, מ״מ ה״ל למקוקי מדעתיה שמא יבוא, אבל אם נפל שמה שור, כולי האי לא ה״ל למקוקי מדעתיה כשאין גמלים שכיחים שיבוא גמל ויתרעעו ואפ״כ יבוא שור ויפול בו (ממ״ע). **2.** עי׳ בנמוקי שהאריך בזה גדולי הפוסקים, שהמהו מה נשמנה זה הדין ממה דמלינו בכל הש״ס דמחלתו בפשיעה ופופו בחומש חייב, ותירץ בעל המאור מדמלינו למקן בשור דפטור בו את הכלים ה״נ יש לנו לפטור בדין מחלתו בפשיעה ופופו בחומש ואיכא למילף בדוכתא אחריתא מיניה. וכתב עליו הרמב״ן בספר מלחמות ה׳ וז״ל וזה המירוץ דמוק מאד בעיני דלא מלינו שום פטור בשור בדין מחלתו בפשיעה ופופו בחומש, ועי׳ פנ״י: מלאתי שמץ לדברי בעל המאור דלדלי נשמנה הנור בדין מחלתו בפשיעה ופופו בחומש, אך לאו מטעמיה, משום דקשיא לי על הא דלמרינן בפוגיע דבבקסה כרחוי והחליע מתוכו בפשיעה לן דפטור ולמרינן סד״ע מיבעי ליה למיזל ולמיקם קמ״ל, ודקשה למה יפטור בשמת למאי דקי״ל מחלתו בפשיעה ופופו בחומש חייב הניחא בשור ברשות אבל הנור נעשה היתר גלא שיש בו חיוב ממונו ולכך לא מהייבינן ליה במידי דלא קליק מדעתיה כמו שאר נזיק אבל בשור ברה״ר שנעשה בשיכור גמור ובפשיעה לף אם לא פתחו למחו שהרי אין עומדין מלא מחת רה״ר אף אם היה בעוניו כדי שתהא עגלה עטונה בפנים מהלכת אפ״ה לפטור (ב״ב פ ע״ב), והיינו מהאי טעמא גופא דלמאי מיפתח ולאו מדעתיה ופרש״י דלמאי מיפתח ע״י התלעה ואם כן כשהתליע בחמת למה יהא חוטף נשכר ולמאי לא מטרחינן ליה למיזל ולמיקם ועוד דלף אם חזל ומיקם אפ״ה יתחייב כיון שהזק בא ע״י מעשיו ממש דלמילמו בכמה נזקין שחייב שהרחיק כשיעור אם הזיק חייב לשלם (עי׳ חו״מ סי׳ קכה) ואפילו שעשה ברשות ואפ״כ זה שעשה בשיכור וגזל את הכרים למה יפטור ועוד לכל גזלן חייב בחומש ובור ברה״ר נמי על גב דקרקע חיבה נגזלא עשה כשהוא כשלולו הוא ברשותו ומיהו גזלן הוי עלה גלא על כתף דנשמנה הנור בזה לפטור בו את החומש אף על גב דתחלתה בכריה היתה בפשיעה ולכך מיבעיא ליה לש״ס אי דוקא לענין פשיעה בכריה ממילא הכי או אפילו לענין פשיעה בשיכור. ואם יבאו אחר להשיב ונומר שמחת לן מדא ומקשים לן עובדא דאם כן היא גופא מקשה מה לאו לפטור בשהתליע ולא מהייבינן ליה משום מחילתו בפשיעה הא לאו קושיא היא דגזירת הכתוב הוא דכתיב ולא יכפנו דבא לגמד דכורה נמי שני ליה בשיכור ופ״ב פטור ליה קרא נמצא דפטורא דתחלתו בפשיעה בנור נמי גזירת הכתוב הוא אלא דעדיין יש להקשות אם כן דמלינו מגזירת הכתוב דבנור פטור תחילתו בפשיעה אם כן גילף מיניה בכל דוכתא לפטור בזה ודאי לריכים אנו לבעל המאור ללא מלינו למילף מבור דשאני בור שפטור בו את הכלים. ועיין מזון שזקוקל (שמשנות לפ״ב ס״ק ח) שכתב שאין חומרים בנור מחילתו בפשיעה וסופו בחומש, משום דבנור לריך שיהיה תמיד במלב של עשו לנזק, וכלא זה אין עליו אם טור כלל, ואם היזק בא על ידי התלעה אינו משלם עשו לנזק כלל. **3.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תי ס״ט), הוב״ד לעיל בא ע״ש הערה 8. **4.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תי סכ״ד): התליע מתוכו ונפלו בו שוורים, אע״פ שהגמלים מצויים שם תמיד והרי הוא פושע לגמלים, הואיל ומחמת שהתליע נפלו בו השוורים פטור, וכן כל כיולא זה. הגה: ויש מחלקין, דפטור בכהאי גוונא דוקא שאם היו עוברים הגמלים היו נופלים עם הכיסוי, דאז לא פשע כלל לגבי שוורים, דאם יעברו גמלים יפול הכיסוי ולא יעברו שוורים פקמין כי יראו שאינו מכוסה, אבל אם הוא שאם יעברו הגמלים לא יפול הכיסוי רק יתרועע, ואם יעברו אח״כ שוורים יפלו, מייב אף בהתליע מתוכו, דהואיל ופשע לגבי שוורים מייב אף בהתלעה: **מאיר המאפפ:** והרי הוא פושע לגמלים - פירוש, דאם יעברו אם גמלים היו נופלים אם השוורים, והגמלים שכיחים והו״ל פושע מחמילתו שמא יעברו אם גמלים, מ״מ הואיל ולא יעברו גמלים ולא נפלו לבור אלא מכח שהתליע הכיסוי, הו״ל פושע אלא בא מחמת הפשיעה ופטור. ועל זה כתב רמ״ש דיש מחלקין ופ״ל דמייב בזה (ממ״ע). מייב אף בהתליע מתוכו - כיון דפשע לענין הנור זה עלמו, דהרי זה הנור שנפל כתן מחמת התלעה ג״כ היה נופל אם לא היה שוברו אם גמלים וקלקלו הכיסוי, משא״כ כשנפל בנור שור פקח, דאף שפשע לענין נפילת שור מרש או קומא, מ״מ לענין שור פקח שנפל אם לא היה בו לד פשיעה, כיון דפשע מחמילה בשור זה עלמו אף שבפופו היה החומש מחמת התלעה, ונרחיב לחינו מחמת הפשיעה, מ״מ כל שפשע מחמילה בפופו דבר עלמו כל מאי דאפשר לחלות בו אלינן אף במשם רחוק, וכפרט התלעה שהיא ג״כ דבר שיעו שכיח וכל דבר שיעו שכיח הוא על המיעוט, ואלינן לומר שאם היה מכסהו בכיסוי חזק שרגלי לעמוד לפני הגמלים לא היה נחלע (ממ״ע), חומש דלא שכיח כלל פטור אף דהוי מחילתו בפשיעה (רע״ב). [עי׳ לעיל סי׳ רל״ג ס״ו שכן הוא בפ״ק, ממנם הרע״ב אם חומק, וקשה על המחילה, אם לא שזה דעת יחיד, ולכן יפשר לומר קיש לי.]

ושני המקרים [מדוברים] בבור [ולכן פטור כאשר נפל לאחוריו, שאין הבל, שכן ראשו למעלה, אבל יש חבטה, ואין על זה חיוב, שכן קרקע של הפקר הזיקו. וזה כמו] שיטת רב, שאמר רב, בור שחייבה עליו תורה, להבלו ולא לחבטו. ושמואל אמר, בבור, בין מלפניו בין מלאחריו, חייב [1], שמואל לטעמו, שאמר [בור שחייבה עליו תורה] להבלו וכל שכן לחבטו, אלא איך מדובר "לאחוריו" [שנפל] מקול הכרייה, שפטור, כגון שנתקל בבור, ונפל לאחורי הבור חוץ לבור.

שאלו שאלה, בבור, בין לפניו בין לאחריו, חייב, וזה פירכא לרב.

אמר רב חסדא, מודה רב, בבור ברשותו שחייב, משום שאומר לו [בעל השור] איך שאתה רוצה [אתה חייב] אם מת בהבל, ההבל הוא שלך, ואם מת בחבטה, החבטה הוא שלך [שכן זה ברשותו].

רבה אמר, במה מדובר כאן, במתהפך, שנפל על פניו ו[לפני שהגיע לקרקע] התהפך ונפל על גביו, שההבל שהועיל לו [פי': שנכנס בו בתחילת נפילתו] הועיל לו [להמית אותו].

רב יוסף אמר, כאן מדובר בנזקי בור בשור [פי': שהשור נכנס לחצר בעל הבית שלא ברשות ולא הפקיר לא רשותו ולא בורו, ונפל לבור]. ומה הם [נזקי שור בבור]. שהבאיש את מימיו, [ואז] לא משנה לפניו ולא משנה לאחוריו, חייב.

רב חנניה לימד לראיה לרב, [נאמר] "ונפל", [משמע, שאין חיוב בור] עד שיפול דרך נפילה [פי': על פניו, שרוב הבהמות הנופלות בבור, נופלות על פניהם], מכאן אמרו, נפל לפניו מקול הכרייה, חייב, לאחוריו מקול הכרייה, פטור, ושניהם [שני הציורים מדוברים] בבור.

אמר מר, נפל לפניו מקול הכרייה חייב. ולמה [חייב]. נאמר, כורה גרם לו [ליפול]. אמר רב שימי בר אשי, מי זה [שסובר שאם נפל לפניו מקול הכרייה חייב]. רבי נתן היא, שאמר, בעל הבור עשה היזק [פי': כי בתוך שלו נמצא הנזק], וכל מקום [שיש ב' מזיקים, וכל א' אחראי על חצי הנזק] ואי אפשר להשתלם מזה, משתלם מהשני [וכאן אין להשתלם מהכורה, שהוא רק גרם להזיק]. שלמדנו, שור שדחף את חבירו לבור, בעל השור חייב, בעל הבור פטור [שיש לבעל הבור טענה, לולא השור, לא היה נופל], רבי נתן אומר, בעל השור משלם חצי ובעל הבור משלם חצי [2].

והרי למדנו [אחרת], רבי נתן אומר, בעל הבור משלם ג' חלקים ובעל השור רבע. אין קושי, זה [שבעל השור משלם רבע מדובר בשור] תם, זה [שבעל השור משלם חצי מדובר בשור ה]מועד. ובתם מה [הוא] סובר. אם [הוא] סובר, זה עשה כל הנזק, וזה עשה כל הנזק, זה משלם חצי וזה משלם חצי. ואם [הוא] סובר, זה עשה חצי נזק וזה עשה חצי נזק, [אז היה צריך להיות ש]בעל הבור משלם חצי ובעל השור רביע, והרבע הנשאר [הניזק] יפסיד. אמר רבא, רבי נתן הוא דיין [פי': אב בית דין] ויורד לעומק הדין, באמת [הוא] סובר, שזה עשה כל הנזק וזה עשה כל הנזק, וזה שקשה לך, שזה ישלם חצי וזה ישלם חצי [3]. משום שאומר בעל השור לבעל הבור, השותפות שלי איתך לא עוזרת לי כלום [פי': שללא השותפות גם כן הייתי משלם חצי].

אם תרצה לומר, באמת [הוא] סובר, שזה עשה חצי נזק וזה עשה חצי נזק, וזה שקשה לך שבעל הבור ישלם חצי ובעל השור ישלם רביע, והרבע הנשאר שיפסיד [הניזק]. משום שאומר לו בעל השור לבעל הבור, אני מצאתי את שורי בבור שלך, אתה הרגת אותו, מה שיש לי להשתלם מזה [פי': בעל בשור] אשתלם, מה שאין לי להשתלם ממנו, אשתלם ממך [אבל רבנן שחולקים על ר"נ סוברים שהולכים אחרי ההתחלה, וסוברים שבעל השור עשה את כל הנזק, ובמועד משלם נזק שלם, ובתם חצי נזק, והחצי השני הניזק מפסיד].

אמר רבא, [מי ש]הניח אבן על פי בור [שמישהו אחר כרהו], ובא שור ונתקל בה ונפל בבור [4], זהו אותו מחלוקת ר' נתן ורבנן [שור שדחף שור אחר לבור, לפי רבנן בעל השור חייב בכל, ולפי רבי נתן שניהם משלמים, ולכן כאן לפי רבנן בעל האבן חייב שכן הוא גרם כל הנפילה, אבל לרבי נתן בין שניהם משלמים]. זה פשוט. מה הייתי אומר, שם [פי': במקרה ששור דחף שור אחר לבור], בעל הבור יכול לומר לבעל השור, לולא הבור שלי, השור שלך היה הורג אותו [לבד]. אבל כאן יכול לומר בעל האבן לבעל הבור, לולא הבור שלך, מה האבן שלי עשתה. אם היה נתקל בה, היה נופל וקם, לכן לומדים, שאומרים לו, לולא אבן, השור לא היה נופל בבור.

למדנו,

---

1. עי' סו"ע (תו"מ סי' תי סק"ל), הוס"ד לעיל נג ע"ג הערה 5. **2.** עי' סו"ע (תו"מ סי' תי סק"ג): שור שדחף בהמה לתוך הבור ומת, אם מועד הוא בעל הבור משלם מחצה ובעל הבור משלם מחצה, ואם הוא בעל השור משלם רביע מגופו ובעל הבור משלם ג' חלקים מהיפה שבנכסיו, שבעל הניזק יאמר לבעל הבור פתח נגיחה זו יש לי אצלך, אע"פ שהיא גדולה ופקחת כיון שנתפתה כרי זה כמי שנפלה בלילה, כל שאני יכול להועיל מבעל השור אני מועיל והפוסק אחת מהם מייב לחבירו: **מאיר המשפט:** פתח נגיחה זו יש לי אצלך - שהרי בכורך מצאתי היזקי (סמ"ע). כיון שנתפתה כו' - היינו לבעל הבור לתקוני דלעתיד שמא יתפתו בהיזקו אחר שור אם ויגרום פרוו היזק לבעל השור (סמ"ע). ועי' לקמן נג ע"ב הערה 2. ועי' סו"ע (תו"מ סי' תי סק"ו): יש מי שאומר הוא הדין לשניים שהזיקו ושניהם בני חיובא אלא שהאחד גרם או שאין לו במה לשלם, משלם מאחר עד שיעור מה שהיה הוא חייב על עזק זה אלו עשאוהו לבדו, ויש מוקיים דכיון דמצירו מדינא כר משלומין אלא שאין לו מה לשלם למה יפרע זה בשבילו. ולפי זה שור שדחף בהמה לבור הפקירה, הוי משלם אלא ג' מלקיים אע"פ שהשור פטור אף מהרגיש, שהרי אין דנין דיני קנסות אין בעל הבור משלם אותו בשבילו: **מאיר המשפט:** עד שיעור מה שהיה הוא חייב כו' - היינו כגון אדם ושור שדחפו אדם וזיזיקוהו, שנתחייב לפני זה שנתחייב היזקו אחר משותפים ונתחייב ד' דבריהם האדם נריך לשלמן לבדו, ולימדונו כאן דאם נתחייב אדם אחד על נעל השור יש חיוב לשלם כל דמי נזקו כאילו הזיקו לבדו אבל שאר ד' דבריהם אין נריך לשלם עבור האדם שנרפא, ואף על גב דבעל השור עומד בחיוב התשלומין בעד האדם, לא ממירין דעומד במקומו נכוותו, משום דאף אם היה מזיקו השור לבדו לא היה חייב לשלם (סמ"ע). ויש מוקיקין דכיון כו' - אם ישתלם וגוי היו שותפין בעיקקה ועכו שותפין עם יהודי אחד ואינהו לישראל בעבד משותף בהדייהו, דין הוא דמיחייב לישראל בכל התוקפה, ואף על גב דליכא למישתלומי מהגוי משתלם לישראל, ולא ממירין דמי זה העני דאפשר למישתלומי מיניה אם יתעשר, ותו דהישראל שנתחייב במקח טעות דאפילו בדיניהם מוציאין מיד המקנה, כגון שמתחת ונמצאת לבנה בכף ונמצא בדיל, אם ודאי אין הישראל משלם את הכל (ט"ז). **3.** עי' סו"ע (תו"מ סי' כה סק"ג): כשטעו [דייניס] ומשלמין, אם הכניסו את כל הדיינים אלא שהם משלמין. ואם היו הדיינים רק שלשה, והלכו אחר שנים שבהם, הם משלמין ג' חלקים, והחלק השלישי מפסיק הנעל דין. ועי' קצה"מ: והלכו אחר שנים. ברמ"ז (פנחדרין פ"ג סי' ג"ג) [פירש] דהשלישי הינו משלם שמסתמא אי לאו את בהדין היינו לו למחול זכותו וכאלי כו', וכן אין השנים משלמין חלק השלישי שמסתמא אי לאו את בהדין היינו לו הוי מיגמר. ויש מזה מקום עיון לפי מה דקי"ל כר' נתן דהיכא דאין לשתלומי מהאי משתלם מהאי ובאו שניהם לפני בית דין ואמר אחד מהם שהוא פטור ואינו משלם, ואין השני יכול לגבות אלא חצי ממנו, אם מועד הוא בעל הבור משלם מחצה ובעל הבור משלם מחצה, ואם תמצי לומר שהוא פטור מכל וכל, ואין השני יכול לגבות אלא רביע ממנו, ואם תמצי לומר שהוא חייב מכל וכל, ואין השני יכול לגבות אלא שלשה רבעים ממנו, ואם תמצי לומר שהוא חייב מחצה ופטור מחצה, ואין השני יכול לגבות אלא חצי

(ס) תוס' ד"ה ועבל וכו' יפה ומתחדק כל קך:

רש"י ד"ה באנו למחלוקת וכו' דאבן נמי היינו בור. עיין לעיל דף כח ע"ב תוס' ד"ה ונפלו:

ס] צ"ל מיתיבי (ב"ש), וכ"ה בכת"י: ב] בכת"י לבעל הבור תמותאי מאי אהניא לי מאי אהניא לי דקא משלמת פלגא נזקא אלא תמותאי ושתפתאי מאי אהניא לי איבעית אימא (וכעי"ז בשאר כת"י, ועי' בתוס' ד"ה ובשטמ"ק בשם הרא"ה): ג] בכת"י נוסף נמי מיית (וכ"ה בנמו"י): ד] שותפות השור לבור (באה"מ):

וזה וזה בבור. ומפילו הכי מזמועינן מתניתין דפטור הומיל ולא מהבלא מית אלא מתבטא וקרקע עולם דמי ה"ל הזיקתו: **רבה אמר הכא במאי עסקינן.** דקתני למתניי׳ **במתהפך דנפל עלי אפיה.** כריסה ומקמי דמטח לקרקעיתה מתהפך ונפל על גביה: **דאהני ביה.** דבלא שכבכם בו מתמילא נפילתו והועילה בו להמית היא המיתתו: **הכא בנזקי בור בשור.** שהשור נכנם לתוך בעה"ב שלא ברשות ולא הפקיר לו רשותו ולא בזנו ונפל לבור והבאים את מימיו: **דרך נפילה.** על פניו משמע דרוב בהמות הטיפין בעומק על פניהם טופיס: **נפל לפניו מקום הבריה חייב ואמאי נימא בורה גרם ליה.** וכורה פטור הוא דגרמא בעלמא הוא (ו)ומפילו הכורה בעל הבור מיכא למיפטריה מהאי טעמא דכיון דמשום גרמא נפל למקלק מיזק דבור מייב וגרמי פטיעתא לקול הבריה והוה גרמא בעלמא ופטור. ע"ש) וכמאן דכורה בעל הבור שפקיע בור כרויה ועומדת וכגון שהיתה בור כרויה ועומדת קודם לכן דמי הלי בריה הוי כורה חייב לתלן שלא לדבר עבירה) לתקור לקלקל רה"ר: **בעל הבור הזיקא עביד.** כלומר בתוך שלו נמלא הזק וכל היכא דלא אפשר לאשתלומי מכורה דקול גרמא בעלמא הוא משלם מייב בעל הבור: **בעל הבור פטור.** בין שהזק הזיק שהוא בין שהוא פקח לחמר ליה בעל הבור מי לא לו מוכך לא נפל ומפי דמיפה מעשה בידים הוא ולא גרמא: **רבי נתן אומר בעל השלם מחצה.** שהרי בין שהיה המיתוהו ומפילו הוי שור הזיק פיקח חייב לילקח למימר מבעי ליה עיוני ומיזל להא דאיבעי לתפוי: **הא בתם.** בעל השור משלם רביע וטעמא מפרש לקמיה: **הא במועד.** דמיתייב ר"נ דכל מד משלם מחצה ממה נפקך מי מרוייהו כוליה הזיקא עביד דעל ידי מד מייתיהו [ג] מיית השתא דעבדי מרוייהו משלם כל מד פלגא ומי כל מד ומד פלגא הזיקא עביד מאי דעבד משלם הא מועד הוא: **אי קסבר האי כוליה הזיקא עבד.** הומיל דבלאו בור נמי מייתי הוי כלאו המיתו כולו וכן בגי בור הומיל ובלאו מכת בגיתה השור הוי מייתי כלאו המיתו כולו ומשום הכי מתמיר ג' מלקים על בעל השור: **האי משלם פלגא והאי פלגא.** כיון דבעל השור נמי כוליה הזיקא עבד ושור הא משלם מלא חצי נזק שהוא עושה: **ואי קסבר.** הומיל ומפיהם עשויה יתר הא פלגא עבד והא פלגא עבד ומשום הכי שור רביע הוא משלם להא הוא ופלגא מאי לעבד משלם: **ובעל השור.** לפי שהוא למד לעבד הוא ומשלם כולו ולא פלגא ופלגא לעבד: **ואידך מספיק ליה.** דמי נתן. **אלא** [ה]כי [היכא] דמשלם בור כמשלם שן ורגל דמי נזקן שלם: **שותפותאי מאי אהניא לי.** דאפילו הכי מזמועינן מתניתין דפטור הומיל ולא מהבלא מית אלא מתבטא וקרקע עולם דמי ה"ל הזיקתו: **רבה אמר הכא במאי עסקינן.** דקתני למתניי׳ **במתהפך דנפל עלי אפיה.** כריסה ומקמי דמטח לקרקעיתה מתהפך ונפל על גביה: **דאהני ביה.** דבלא שכבכם בו מתמילא נפילתו והועילה בו להמית היא המיתתו: **הכא בנזקי בור בשור.** שהשור נכנם לתוך בעה"ב שלא ברשות ולא הפקיר לו רשותו ולא בזנו ונפל לבור ובהבאים את מימיו: **דרך נפילה.** על פניו משמע דרוב בהמות הטיפין בעומק על פניהם טופיס: **נפל לפניו מקום הבריה חייב ואמאי נימא בורה גרם ליה.** וכורה פטור הוא דגרמא בעלמא הוא (ו)ומפילו הכורה בעל הבור מיכא למיפטריה מהאי טעמא דכיון דמשום גרמא נפל למקלק מיזק דבור מייב וגרמי פטיעתא לקול הבריה והוה גרמא בעלמא ופטור. ע"ש) וכמאן דכורה בעל הבור שפקיע בור כרויה ועומדת וכגון שהיתה בור כרויה ועומדת קודם לכן דמי הלי בריה הוי כורה חייב לתלן שלא לדבר עבירה) לתקור לקלקל רה"ר: **בעל הבור הזיקא עביד.** כלומר בתוך שלו נמלא הזק וכל היכא דלא אפשר לאשתלומי מכורה דקול גרמא בעלמא הוא משלם מייב בעל הבור: **בעל הבור פטור.** בין שהזק הזיק שהוא בין שהוא פקח לחמר ליה בעל הבור מי לא לו מוכך לא נפל ומפי דמיפה מעשה בידים הוא ולא גרמא: **רבי נתן אומר בעל השלם מחצה.** שהרי בין שהיה המיתוהו ומפילו הוי שור הזיק פיקח חייב לילקח למימר מבעי ליה עיוני ומיזל להא דאיבעי לתפוי: **הא בתם.** בעל השור משלם רביע וטעמא מפרש לקמיה: **הא במועד.** דמיתייב ר"נ דכל מד משלם מחצה ממה נפקך מי מרוייהו כוליה הזיקא עביד דעל ידי מד מייתיהו [ג] מיית השתא דעבדי מרוייהו משלם כל מד פלגא ומי כל מד ומד פלגא הזיקא עביד מאי דעבד משלם הא מועד הוא: **אי קסבר האי כוליה הזיקא עבד.** הומיל דבלאו בור נמי מייתי הוי כלאו המיתו כולו וכן בגי בור הומיל ובלאו מכת בגיתה השור הוי מייתי כלאו המיתו כולו ומשום הכי מתמיר ג' מלקים על בעל השור: **האי משלם פלגא והאי פלגא.** כיון דבעל השור נמי כוליה הזיקא עבד ושור הא משלם מלא חצי נזק שהוא עושה: **ואי קסבר.** הומיל ומפיהם עשויה יתר הא פלגא עבד והא פלגא עבד ומשום הכי שור רביע הוא משלם להא הוא ופלגא מאי לעבד משלם: **ובעל השור.** לפי שהוא למד לעבד הוא ומשלם כולו ולא פלגא ופלגא לעבד: **ואידך מספיק ליה.** דמי נתן. **אלא** [ה]כי [היכא] דמשלם בור כמשלם שן ורגל דמי נזקן שלם: **שותפותאי מאי אהניא לי.** דאפילו הכי מזמועינן מתניתין דפטור הומיל ולא מהבלא מית אלא מתבטא וקרקע עולם דמי ה"ל הזיקתו: **רבה אמר הכא במאי עסקינן.** דקתני למתניי׳ **במתהפך דנפל עלי אפיה.** כריסה ומקמי דמטח לקרקעיתה מתהפך ונפל על גביה: **דאהני ביה.** דבלא שכבכם בו מתמילא נפילתו והועילה בו להמית היא המיתתו: **הכא בנזקי בור בשור.** שהשור נכנם לתוך בעה"ב שלא ברשות ולא הפקיר לו רשותו ולא בזנו ונפל לבור ובהבאים את מימיו: **דרך נפילה.** על פניו משמע דרוב בהמות הטיפין בעומק על פניהם טופיס: **נפל לפניו מקום הבריה חייב ואמאי נימא בורה גרם ליה.** וכורה פטור הוא דגרמא בעלמא הוא (ו)ומפילו ה

שור ושור פסולי המוקדשים שנגחו. פירש רב יהודאי גאון להיינו שור בכור דלא פריק ליה ולפי שאין לו פדיון אעפ"י שהיום נשחט נמצינה ומוכל להכשיר בעומדו לבני ומכיל להפילו להמכילו לבכורים מתיר ר' עקיבא בבכורות (דף נ:) מטעם למיתקף לגבי ושל אפי' הכי לא מצינן למיתי ממון הדיוט ושור הקדש וכן כל פסולי המוקדשים שלא נפדו אבל במוקדשין שנפדו ליכא למיחש דשור דעבו מקרו אע"פ שאסורים בגיזה ועבודה[ב] דהא לקמן בשמעתין מתייצין שור הדיוט שהמית שור פסולי המוקדשין ושור שנמי הוה מתייצין מי לא משום דלכתיב[א] והמית יהיה לו[ג]:

הא כרבנן הא כר' נתן. וקמ"ל לאפוקי מבני מערבא דבשור ושור כמו בשור ושור אע"ג דבשור ושור לר' נתן שייך טפי למימר כי ליכא לאפוקי מהני מערבא דאמרי דשור ושור לעולם לא קטלתיה ובשור ושור ליכא למימר הכי ולרבנן הא קמ"ל דלא תימא דוקא בשור ושור אבל אמרינן הכי לכ

שור [הדיוט] ושור פסולי המוקדשין שנגחו [בין שניהם שור הדיוט]. ומהו [שור פסולי המוקדשים] בכור [בעל מום] ש[הבעלים] לא [יכולים] לפדות אותו[1] [ומאחר והוא איננו בר פדיון הוא לא יוצא מקדושתו הראשונה, ולכן נקרא שור הקדש, ואע״פ שהכהן אוכלו, לא נקרא ״שור רעהו״, שהכהנים זוכים משלחן גבוה. ובאמת היתה הגמ׳ יכולה לכתוב שור הדיוט ושור של הקדש, אלא כאן יש חידוש, ששאר קרבנות שנפדו, כן חייב לשלם על נגיחתם, שהרי הם בגדר ״שור רעהו״], אביי אמר, [הבעלים של השור הדיוט] משלם חצי נזק[2] [ושאר הנזק הניזק מפסיד], רבינא אמר, משלם רביע נזק. ושניהם [מדברים בשור] תם, זה [פי׳: רבינא שאמר שהוא משלם רביע, סובר] כרבנן [שהרי יש לו שותף, וחצי הנזק שנעשה על ידי השור של הקדש הניזק מפסיד], וזה [פי׳: אביי שאומר שמשלם חצי סובר] כרבי נתן [שסובר כאשר אין להשתלם מזה, משתלם מזה כל הנזק, וכאילו שאין לו שותף בכלל][3]. אם תרצה לומר, שניהם [סוברים] כרבנן [ואין מחלוקת אלא] זה [מדבר בשור] תם, זה [מדבר בשור] מועד.

יש אומרים, אביי אמר [הבעלים של השור הדיוט משלם] חצי נזק, רבינא אמר, נזק שם. [ושניהם מדברים בשור] מועד, זה [פי׳: אביי שאומר שמשלם חצי נזק סובר] כרבנן, וזה [פי׳: רבינא, שאמר שמשלם נזק שלם סובר] כר׳ נתן. אם תרצה לומר, שניהם [סוברים כמו] רבי נתן, זה [פי׳: רבינא אומר שמדובר בשור] מועד, וזה [פי׳: אביי אומר שמדובר בשור] תם.

אמר רבא, שור ואדם שדחפו [או שור או אדם אחר] לבור[4], לענין נזקין [כגון אם דחפו אדם והוזק], כולם חייבין [פי׳: גם האדם וגם בעל השור וגם בעל הבור, חייבים לשלם פחת דמיו]. לענין ארבעה דברים[5] [צער ריפוי שבת ובושת] ודמי ולדות[6] [אם דחפו אשה בהריון, ומת העובר במעיה], אדם חייב, ו[בעל ה]שור ו[בעל ה]בור פטור. לענין כופר [פי׳: אם האדם הנדחף מת] או שלשים של עבד[7] [פי׳: אם עבד נדחף ומת, בעל] השור חייב [אם הוא מועד], אדם ו[בעל ה]בור פטורים. לענין כלים [אם ניזק כלים] או שור פסולי המוקדשין [אם דחפו שור של הקדש שנפדה], אדם ו[בעל ה]שור חייבין, ו[בעל ה]בור פטור. למה. נאמר בפסוק, ״והמת יהיה לו״, במי שהמת שלו, להוציא זה שאין המת שלו [שכן פסולי המוקדשים, הנבילה לא של הבעלים למכור להאכיל לכלבים, אלא חייב בקבורה].

לומר, שזה פשוט לו לפי רבא, והרי זה שאלה לפי רבא. שכן רבא שאל, שור פסולי המוקדשין שנפל לבור, מה דינו. זה [שנאמר] ״והמת יהיה לו״ [הנאמר בענין בור], במי שהמת שלו, לאפוקי זה שאין המת שלו, או אולי ״והמת יהיה לו״ בא [ללמד ש]הבעלים מטפלין בנבילה. אחרי ששאלו [את זה] פשטו [הספק, שהפסוק מלמד ששור פסולי המקודשים שנפל לבור אין בעל הבור חייב לשלם על הזיקו]. אלא [זה שה]בעלים מטפלין בנבילה מאיפה לומדים אותו. לומדים אותו מ״והמת יהיה לו״ [הנאמר בענין] שור.

מה ראית ש״והמת יהיה לו״ [הנאמר בענין] שור, למדת ל״בעלים מטפלין בנבילה״ [אבל חייב על נגיחת השור בשור פסולי המוקדשים], ״והמת יהיה לו״ [הנאמר בענין] בור, למדת למי שהמת שלו. תהפוך אותם [ותלמד שפסולי המקודשים חייבים בבור ופטורים בנגיחת השור]. זה מסתבר [ללמוד] פטור לגבי בור, הואיל ופטר בו את הכלים. אדרבה, [תלמד] פטור לגבי שור, שכן פטר בו חצי נזק. [נכון], אבל לא מצאנו [פטור לענין] נזק שלם[8].

נפל לתוכו שור וכליו ונשתברו כו׳. משנתינו היא שלא כר׳ יהודה, שלמדנו, ר״י מחייב על נזקי כלים בבור. מהו טעמם של רבנן [שפוטרים על נזקי כלים בבור], שנאמר בפסוק ״ונפל שמה שור או חמור״ [והיה יותר טוב לכתוב ״ונפל שם הנופל״ זה שכתוב פרטים, צריך להיות שהם באים למעט]. שור [מלמד שרק על שור חייב ולא אדם. חמור [מלמד שרק חייבים על חמור] ולא כלים. ורבי יהודה [לומד] ״או״ [בא] לרבות את הכלים. ורבנן [איך הם לומדים המילה ״או״]

---

1. ״ומהו [שור פסולי המוקדשים] נכור ש[בעלים] לא פדו אותו״ נמחק במהרש״ל, ממנס מופיע גם כת״י ובעוד ג׳ נסח גרסת רש״י. **2.** עי׳ רמב״ם (מ״מ פי״ב הכ״ח): וכן שור של הדיוט ושור פסולי המוקדשין שנגחו כאחד, אם תם הוא זה של הדיוט משלם חצי נזק ואם מועד נזק שלם, שהניזק יאמר לו כל שאני יכול להוציא ממה חצי מוציא והשאר ממך וזה הוא הקדש והקדש הוא ופטור אתה משלם לי הכל. ועי׳ רמב״ם (מקי ממון פי״ב הי״ט): שור שהזיק בהמה למון השור ומתה, אם מועד הוא בעל השור משלם שלשה מתים ובעל השור מתים, ואם תם הוא בעל השור משלם רביע מגופו ובעל השור משלם שלשה מלקים מן היפה שבנכסיו, שנאמר הנפלה יומר לבעל פחת ובעל הנפלה יו״ש לי שלנך לף על פי שהיא גדולה ופקחת כיון שנדחפה הרי זו כמי שנפלה גוללה כל שאני יכול להוציא מבעל השור מני מוציא והשאר אתה מייב לשלמו. ועי׳ רע״ש (מ״מ פי׳ כה ס״ב) ל״ל דס״ל להרמב״ם כמ״ש בש״ס דדוקא בשנים שנגחו יש לקרות לכל אחד שם מזיק, אבל בשור ובור לכל אחד מזיק בענין אחר דזה דוחפו וזה מזיקו בהבל, ופשיטא דזה בלא זה לא היה ניזק ונקרא כל אחד מני מזיק, ולא מתייב לי״ל אלא מטעם שורי ממנא שלנך בשור שלך (לעיל יג ע״ב). ולפי זה מובן דברי הרמב״ם (פ״ה ה״ב) שאין משלם בשבר כנגד חימורין, אבל גם שם לא היה אפשר ליגע בלא החימורין נקרא כל אחד מני מזיק, ומ״ש אפשר לומר בע״ד (מ״מ פי׳ כט ס״ב עי׳ לקמן הערה 3) דפטור דלא אפשר לקרוע על עד ל׳ שם מזיק ונקרא היזק מכח שניהם והוי כל אחד מני מזיק ופטור, ומפקפק לף מפקי׳ ממונא. ועי׳ מ״מ שמקשה מנזקי ממון (פ״ה ה״ח): פסולי המוקדשין יש בהן דין נזקין כיון שהזיקו אין שהותן שהרי יצאו לפדיון ולהיותם חולין. ומתרץ שאם מדובר שנפלו ונפלן שלא נפדו. ועי׳ מעשה רקח: קשה ממה שכתב לעיל (ה״ז) בשור פסולי המוקדשין שנפל לבור דפטור מקרא דוהמת יהיה לו, ושם פירש הרב המגיד דלף בנפדו קאמר, מדלף חילק רבינו, והרי גם כאן לף חילק רבינו, ולפירוש הכי אינו מפרכים להכת בלא נפדו דוקא קאמר, ויש לדייק. **3.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ כט ס״ג): עדים שאמרו: שקר העדנו, נאמנים לגבי עצמם, ומחייבים לשלם כל מה שגרמו להפסיד בעדותן. **מאיר המשפט:** נאמנים לגבי עצמן - דין זה לף שייך אלא לאחר שנשלם הנתבע שלו הזיקו יהודו ויכיר, אבל קודם לכן ליכא משום דינא דגרמי, ואם יש להנתבע ביטוים ולהעדים יזכורים, המוטב יכול לומר ״אין לי דין ודברים עם העדים״, והנתבע מחוייב לשלם לו מיד ואין יכול לדחותו אלא העדים, לף אם יש להם לשלם (סמ״ע * פרישה), וכן פסק לקמן (סי׳ מו סל״ז) (ט״ז), אם אין נעד זה לשלם אינו, יש מחלוקת אם הנתי לריך לשלם אני מלקים, ומסקנא לף מוציאים כסף, ולכן הוא פטור. ואם הודה על עלמו שפשקר העיד, ואינו יודע בעדות הב׳ אם האמת אתו. והעד הב׳ עומד בדבריו שהעיד אמת, פטור לעד ג׳ (רע״ב). ועי׳ לעיל יג ע״ש הערה 3. **4.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תי סל״ד): אם תם דחפו שור לתוך בור, והיה תם משלם חצי נזקו שהוא כחצי שהיה בעל הבור פטור, שנאמן [בעל הבור] [שהיית] מועד משלם מועד ומשלם תם, ואם הוא תם משלם חצי נזקו שהוא כחצי שהמועד, והמועד יאמרו שהיית תם והבור פטור: **מאיר המשפט:** והיה תם משלם חצי נזקו שהוא כחצי - תם ושור שדחפו שור לתוך בור והיה תם משלם כחצי, יאמר תם משלם חצי והשור והבור פטור, חצי דנראה מדברי תוס׳ דכל שהיה תם כחצי משלם פטור בעל הבור לגמרי ול״ע (קצה״ח). משלם השמות - דכיון שיש שיעור עמו אין מגיע חצי שליש לנזק שלם, והשמת דהוה תם דתם הוא עשה היזק לחוד לף היה משלם חצי נזק, אלי משלם שלו חצי נזק, ושוחט (סמ״ע). **5.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תי סל״ו): אם דחפו בו תם וחזק, שלשתם מייבים בנזק, ותם לבדו מייב בשבר ד׳ דבריס. ואם דחפו בו כלים ונשברו, תם ובעל השור מייבים ובעל הבור פטור: **מאיר המשפט:** מייב בשבר ד׳ דבריס - הף דמייב בצורת לף ד״ב מיירי שדחפו חצי בהמה ממ״ש בל״ד, ל״ל כגון שידע תם בשעת נפילה תכיון ומזיק בהמה (ב״ך). **6.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ תי סל״ה): אם דחפו אשה ויצאו ילדיה, תתם לבדו מייב תכל ושור ובור פטורים. **מאיר המשפט:** ושור ובור פטורים - פירוש, בעל השור ובעל הבור פטורים (סמ״ע). **7.** עי׳ רמב״ם (חו״מ פ״ו הט״ו): תם ושור שדחפו בהמה או כלים או תם או בהמת פסולי המוקדשין לבור וחזק הנדחף בשור או תת או נשתברו הכלים, לענין נזקי תם או היזק בהמה שנשלמן מייבין, התם הדוחף ובעל השור ובעל הבור, ומשלמין בייחיו, לענין דמי ולדות ומרבעה דבריס תם מייב ובעל השור ובעל הבור פטורין, לענין כופר ושלשים של עבד בעל השור מייב ותם ובעל הבור פטורין, לענין כלים ופסולי המוקדשין תם ובעל השור מייבין ובעל הבור פטור. ועי׳ מ״מ: מיהו כתב הרשב״ץ ז״ל זה לשונו שור ותם לענין נזקין כולם מייבין דוקא כשדחף התם שלא בכוונה דאילו בכוונה נמי יתלם בעל הבור שאין הדעת נותן שיעלין תם שור של זה בשורו של חבירו או יעליך טליתו בשלו של חבירו בכוונה ויתחייב בעל הבור ובעל התם שלא בכוונה היא, ע״כ. ונכון הוא. ועי׳ תגן המוזל שהקשה כילד ניתן לשלח כן דעת הרמב״ם, והתוספות כתבו לפי״ז דל׳ דבריס הוא עם זוק דהא בוצת תיו מייב שלא בתחילה, אבל בדברי הרמב״ם מפורש דהוא לבד זוק, אבל אין תיו דין כאן בין התם ובעל הבור שלא הניזק מוצא את התם ואת בעל הבור, וכל אחד מייב לשלם חם אין להשני לשלם, ולכן כשבאים שניהם לדין עם הניזק משלם כל ג׳ תני וכשתם ושור דחפו משלשים פיסים. **8.** הגרש״ם הקפקף בשור של יתומים שנגח שור של עכו״ם פטור, אם הדין הזה דוקא בקהל כתמיי היה יעטו, או גם בשאר נזקין. ועוד ל״ע אם הזיקה בהמתו בזמן ורגל ואח״כ הפקיהה, אם יפטר, כמו בקרן, דקי״ל נגח ואח״כ הפקיר פטור. ומכאן רמיה בכוונה שהוא פטור גם בשאר נזקין, דלמ״ד מצטרת לה מיפטר בקרן מכל הנזק ובור יתמייב, כגון אם הזיק לנכרי או שהפקיר את טורו (בטור בהשומו) מחרי ההיזק, ובש״ם קאמר כוליה נזק לף מצטרת (קוב״ש כ״ק תות מג).

"או" צריכים אותו לחלק [שלא תאמר שאינו חייב עד שיפול שם שור וחמור ביחד]. ורבי יהודה לומד "לחלק" [מזה שכתוב] "ונפל" [שהרי הוא לשון יחיד, אם כן מוכח שלא צריך ששניהם יפלו]. ורבנן [למה הם לא לומדים מ"ונפל", שהם סוברים הלשון] "ונפל" משמע הרבה [ואינו לשון יחיד, לדייק ממנו הלכה].

[אולי] נאמר, "ונפל" [הוא] כלל, "שור וחמור" [הם] פרט, [ואז יש] "כלל ופרט" [והגמ' לומדת] אין בכלל אלא מה שבפרט, שור וחמור כן [חייב על נזקיהם בבור, אבל] דבר אחר לא. אמרו [התלמידים בבית המדרש, לא, אין ללמוד "כלל ופרט", שכן] "בעל הבור ישלם", חזר וכלל, [ואז הוי הפסוק] "כלל ופרט וכלל" [והגמ' לומדת] אין אתה לומד אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש בעלי חיים, אף כל בעלי חיים [כל זה לפי רבנן, אבל לפי רבי הלימוד הוא אף שאר מטלטלין].

[שואלת] הגמ'] אולי [נלמד] מה הפרט מפורש דבר שנבלתה מטמאה במגע ובמשא, אף כל דבר שנבלתה מטמאה במגע ובמשא, אבל לא עופות [שאין מטמאים במגע ומשא]. א"כ, שיכתוב הרחמן [פי': ה' ית' בתורה] פרט אחד [ולא גם שור וגם חמור]. איזה שיכתוב. אם כתב "שור", הייתי אומר [מה הפרט דבר הנ]קרב על גבי מזבח, כן [חייב על נזקו בבור, אבל כל בהמה או חיה] שאינו נקרב על גבי מזבח, לא [חייב על נזקיו בבור]. ואם היה כותב הרחמן [פי': ה' ית' בתורה רק] חמור [ולא שור], הייתי אומר [רק חייבים בנזקי בור על בעל חי אשר] קדוש בבכורה, [אבל בעל חי] שאין קדוש בבכורה [כגון סוסים וגמלים], לא [לכן כתב גם שור וגם חמור, שצריכים להיות דומים מב' צדדים, בעלי חיים ונבלתם מטמא אבל לא עופות].

אלא [פי': באמת אין כלל ופרט וכלל, אלא לומדים] נאמר בפסוק "והמת יהיה לו", כל מה שהוא "בר מיתה". בין לפי רבנן שממעטים מזה כלים, ובין לפי ר' יהודה שמרבה כלים, [וכי] כלים בני מיתה הם [הרי למה צריך מיעוט לרבנן וריבוי לר' יהודה]. אמרו [התלמידים בבית המדרש], שבירתם [של הכלים] זו היא מיתתן [פי': מאחר ואין להם מיתה ממש, צריכים למעטם לפי רבנן, ולר' יהודה צריכים לרבות כלים אע"פ שאינם בני מיתה ממש]. ולרב שאמר, בור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטו, בין לפי רבנן בין לפי רבי יהודה, [וכי] כלים הם בני הבל. אמרו [התלמידים בבית המדרש, כן, כלים נפגעים מאויר, בכלים] חדשים, שנשברים מההבל.

זה [שכתוב] "והמת יהיה לו" צריכים אותו [להלכה] של רבא. שאמר רבא, שור פסולי המוקדשין [שנפדה] שנפל לבור, פטור, שנאמר "והמת יהיה לו", במי שהמת שלו, להוציא זה שאין המת שלו [שחייב קבורה, ואסור למכור את הנבילה]. אלא, נאמר בפסוק "כסף ישיב לבעליו", לרבות כל שיש לו בעלים[1]. אם כן, אפילו כלים ואדם גם כן [צריך להיות חייב עליו]. נאמר בפסוק, "שור" [ודורשים דווקא שור] ולא אדם [שכן אינו מין בהמה, ועוד נאמר "חמור" [ודורשים דווקא חמור] ולא כלים. ולפי רבי יהודה שמרבה מזה כלים, זה מובן שור שממעט בו אדם, אלא חמור מה הוא ממעט בו. אלא אמר רבא, חמור [בפסוק] של בור לפי רבי יהודה, ו"שה" [בפסוק] של אבידה לפי כולם[2], קשה [למה הם נצרכים].

נפל לתוכו שור חרש שוטה וקטן, חייב. מהו שור חרש שוטה וקטן. אם תאמר שור של חרש, שור של שוטה, שור של קטן, הרי שור של פקח פטור [וקשה למה הוא פטור]. אמר רבי יוחנן [פירוש המשנה הוא] שור שהוא חרש, שור שהוא שוטה, שור שהוא קטן.

---

1. עי' רמב"ם (מ"מ פי"ב ה"ל): המופקר נזק נרשות הרבים ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור היה הבור מלא גזוזת של צמר וכיוצא בהן הרי זה כאילו חייב בכולו מזק שלם שנמצא בעל הבור ישלם, ומאחר שור וחמור או שאר מיני בהמה וחיה ועוף, לץ נאמר שור או חמור מלא גזוזת בהווה. עי' מעשה רקח: מלא גזוזת של צמר וכיוצא בזה. פירוש דאיכא הפלגה וליכא מצטה, וכיצטו פסק כשמואל לגבי דרב (לעיל נג ע"ב, ועי' לעיל ג ע"ב הערה 7), כמו שפסק לקמן דין י"ד וט"ו, ללץ כהרי"ף שפוסק כרב, משום דרב מנייה מפייה ניה. ועי' הלכה למשה: רבינו הוסיף על נזק המבואר (ג ע"ב) מילא "ומת" ללמד היה צריך לפרש כן דמסתמא מי מצטה כל מין הזיק חייב בין מת בין חזק וכמ"ש הטור (סי' ת"י), דהרי בפי' נפסחו מי מפסחים דצמא פטור חזק חייב כדאיתא התם במתני' ופסקו רבינו ז"ל לקמן (הלכה י), וכל שכן בי' מפסחים. ומש"כ רבינו מתני' דמצטה דמיירי מת וכ"ש חזק. שוב ראיתי להרי"ף שכן פי' מפסחים.

2. שנאמר "לכל אבידת אחיך" וגו' למה נאמר חמור ושור ושה ושלמה וכו'.

3. הערה

שור שנגח את הפרה פרק חמישי בבא קמא נד.

(ה) לקמן ע"ב סה"ג, (ו) [לקמן סה"ג], (ז) [לעיל כ: כג"ל, (ח) לעיל נב. נג"ל, (ט) [לעיל נב: ד"ה ר"ש], (י) ב"מ קו. [ו], מסקנא ל"ל כו"ל, (כ) עי' תוס' לקמן עמ' ד"ה וכבר ותוספות כתובות לה. ד"ה סבר].

(ה) גמ' שמיט קרא נגחי מזבח וכו' ואין לו כתב רחמנא חמור ומי כתב רחמנא ממון וכו' שלין קדוש בכפורים לו כתב רחמנא שור שלא ממר קרא: (ב) תוס' ד"ה ממון וכו' הגהה קמא קשיא ללא מצינו:

תוס' ד"ה חמור וכו' דהוו בעלי חיים. עיין מנחות דף נא ע"ב בכורות] דף יד ע"ב:

(ה) נדצ"ל אלא אהך מלתא (באה"מ): (ב) לכאורה צ"ל לחייב כלים. ובבל"י בתוס' רבינו פרץ. ובגליונות קהלות יעקב כתב דקאי לפי מה שפירשו התוס' (בדיבור הקודם) דהקושיא לר' יהודה היא בהא דלולי או יתירא הוה ממעט כלים מחמור: (ג) בכת"י כל אבידה וכל אחיך:

לחבלו ולא לחבטו. משום דעבד ליה הבל לגבי נבל [לעיל נ:]. ולא משום מבטן מבטן [לעיל נ:]. הבא"א. הבל ממיתות בעין עקל [במכות ח:]. מיפקעי. נשברים [ע"ש שבת לח:]. שור ספוני המוקדשין. שנפלה לקרקע׳ש שור שור ועשו מהן מחבת ספוגה [לעיל נג:]. לתע"ש שנפלה מן הגג אסור לתקנו לכלום [לעיל י:]. בבי שתפות שה. שיטל ממנו הנעילה ולא זה שלף על פי שנפלה טעון קבורה דתמרינן שנפלו פסולי המוקדשין שנפלו ממ"ל שכורות כד: שני בשר (לף טו.) תוצה ולא ניתה בשר ולא תלב ולא ללכלך ולא ללכלוך [לעיל נג:]. בשר ישיב בבעליו דרבות. דהוה ליה למיכתב בעל הבור ישלם כפף לבעליו ישיב דכתב רחמנא למה לי תוספ' וכבר כתיב ישלם לרבות כל הסמוך [לעיל נ:]. חמור דבור דרבי יהודה. דתמיהא על מקי כלים בבור קשיא לן למילף מהא דלולי לרבנן מבעי להו שור ולא שה אלמה ליה למיכתב שה ולא שור [בבא קמא נב:]. לא ידעינא למה לי [מנחות צא:].

א) וְכִי יִפְתֶּה אִישׁ בּוֹר אוֹ כִי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר: [שמות כא, לג]

ב) בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ: [שמות כא, לד]

ג) לֹא תַרְאֶה אֶת שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת שֵׂיוֹ נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ: וְאִם לֹא קָרוֹב אָחִיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא יְדַעְתּוֹ וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְהָיָה עִמְּךָ עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ וַהֲשֵׁבֹתָ לוֹ: וְכֵן תַּעֲשֶׂה לַחֲמֹרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׂמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֵדַת אָחִיךָ אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם: [דברים כב, א-ג]

ד) וְעָשָׂה בְצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכֹל אִישׁ חַכַם לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְיָ חָכְמָה וּתְבוּנָה בָּהֵמָּה לָדַעַת לַעֲשׂת אֶת כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לְכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ: [שמות לו, א]

ה) וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר נֵלְכָה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתָּם וְנָעָבְדֵם: [דברים יג, ג]

ו) וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל שָׁאוּל רֹעֶה הָיָה עַבְדְּךָ לְאָבִיו בְּצֹאן וּבָא הָאֲרִי וְאֶת הַדֹּב וְנָשָׂא שֶׂה מֵהָעֲדָר: [שמואל א יז, לה]

ז) רַק בְּכָל אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר כִּבְרָכַת יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ כִּצְבִי וְכָאַיָּל: [דברים יב, טו]

ח) וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ: [דברים ה, יד]

ט) עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאבַד מִמְּךָ וְנִמְצָא לְךָ שְׁנַיִם יִשָּׁא אֱלֹהִים אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: [שמות כב, ח]

י) הָעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן לוֹ: [דברים טו, יד]

כ) וְכָל בְּגֶד וְכָל כְּלִי עוֹר וְכָל מַעֲשֵׂה עִזִּים וְכָל כְּלִי עֵץ תִּתְחַטָּאוּ: [במדבר לא, כ] ל) לֹא תַבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְכָל נֶדֶר כִּי תוֹעֲבַת יְיָ אֱלֹהֶיךָ גַּם שְׁנֵיהֶם: [דברים כג, יט]

או מבעי ליה לחלק ורבי יהודה לחלק מונפל נפקא ורבנן ונפל טובא משמע אימא ונפל כלל שור וחמור פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט שור וחמור אין מידי אחרינא לא אמרי בעל הבור ישלם חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש בעלי חיים אף כל בעלי חיים אי מה הפרט מפורש דבר שנבלתה מטמאה במגע ובמשא אף כל דבר שנבלתה מטמאה במגע ובמשא אבל עופות לא א"כ נכתוב רחמנא חד פרטא הי נכתוב אי כתב שור הוה אמינא קרב לגבי מזבח אין שאינו קרב לגבי מזבח לא ואי כתב רחמנא חמור ה"א קדוש בבכורה אין שאין קדוש בבכורה לא אלא אמר קרא והמת יהיה לו כל דבר מיתה בין לרבנן דקא ממעטי להו לכלים בין לר' יהודה דקא מרבי להו לכלים כלים בני מיתה נינהו אמרי שבירתן זו היא מיתתן ולרב דאמר בור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטו בין לרבנן בין לרבי יהודה כלים בני הבלא נינהו אמרי בחדתי דמיפקעי מהבלא האי והמת יהיה לו מבעי ליה לכדרבא דאמר רבא שור פסולי המוקדשין שנפל לבור פטור שנאמר והמת יהיה לו במי שהמת שלו יצא זה שאין המת שלו אלא אמר קרא כספך ישיב לבעליו לרבות פסולי בעלים א"ה אפילו כלים ואדם נמי אמר קרא שור ולא אדם חמור ולא כלים ולרבי יהודה דקא מרבי להו לכלים בשלמא שור ממעט ביה אדם אלא חמור מאי ממעט ביה אלא אמר רבא חמור דבור לרבי יהודה ושה דאבידה לדברי הכל קשיא: נפל לתוכו שור חרש שוטה וקטן חייב: מאי שור חרש שוטה וקטן אילימא שור של חרש שוטה שור של קטן הא שור של פקח פטור אמר רבי יוחנן שור שהוא חרש שור שהוא שוטה שור שהוא קטן הא

ממעטו דממון הא לגמ' בני מיתה נינהו: **בין** דרבנן בין דר' יהודה כלים בני הבלא נינהו. תפילו למאן דאית ליה בפ' המניח (לעיל דף נח.) הא

אבל כותבין אבל לרבי יוחנן אין כיוצא בו בתלמוד ותימה מ"כ סוגיות זו דלא כהלכתא דבפ' השואל (ב"מ דף נה:) מוקי מתני דכרבי יהושע ורבנן כרבי יוחנן וקי"ל כרבנן לגבי תלמיד ובפ' ואלו מגלחין (מועד קטן דף עח:) גבי פלוגתא דשמאי הזקן והלל הלכה כשמאי משום דמלמד עליו שהיה תלמיד לרבי יוחנן ור' יהושע גמי פליגי בפלוגתא דרבי יוחנן ור' יהושע גמי לתמוה למה לן למתני פוסקין כ"מ כר' יוחנן מכח מילתיה דרבי הושעיא הוה אמינא קרב לגבי מזבח אין שאינו קרב לגבי מזבח לא (ו) ואי כתב רחמנא חמור ה"א קדוש בבכורה אין שאין קדוש בבכורה לא אלא אמר קרא (ז) והמת יהיה לו כל דבר מיתה בין לרבנן דקא ממעטי להו לכלים בין לר' יהודה דקא מרבי להו לכלים כלים בני מיתה נינהו אמרי שבירתן זו היא מיתתן (ח) ולרב דאמר בור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטו בין לרבנן בין לרבי יהודה כלים בני הבלא נינהו אמרי בחדתי דמיפקעי מהבלא האי והמת יהיה לו מבעי ליה לכדרבא (ט) דאמר רבא שור פסולי המוקדשין שנפל לבור פטור שנאמר (י) והמת יהיה לו במי שהמת שלו יצא זה שאין המת שלו אלא אמר קרא (כ) כספך ישיב לבעליו לרבות פסולי בעלים א"ה (ל) אפילו כלים ואדם נמי אמר קרא (מ) שור ולא אדם חמור ולא כלים ולרבי יהודה דקא מרבי להו לכלים בשלמא שור ממעט ביה אדם אלא חמור מאי ממעט ביה (נ) אלא אמר רבא חמור דבור לרבי יהודה (ס) ושה דאבידה לדברי הכל קשיא: נפל לתוכו שור חרש שוטה וקטן חייב: מאי שור חרש שוטה וקטן אילימא שור של חרש שוטה שור של קטן הא שור של פקח פטור אמר רבי יוחנן שור שהוא חרש שור שהוא שוטה שור שהוא קטן הא

קרב דגבי מזבח. פ"ק דקדושין (דף ח.). גבי הענקה דכתיב (ע) לא גורן ויקב לא ממעט כל דבר שאין קרב לגבי מזבח ממעט דבכולל גורן הוי כמה דכתיב שאין קריבים לגבי מזבח לגבי פ"ק דמולין (דף כה:). (פ) ע"ע דכתיב (צ) כל מעשה עזים מתמטאו דלמרין עזים למעוטי עופות ואמאי לא ממעטין כל דבר שאינו קרב קרב אדם אלא חמור מאי ממעט ביה (ק) אלא אמר רבא חמור דבור לרבי יהודה (ר) ושה דאבידה לדברי הכל קשיא: נפל לתוכו שור חרש שוטה וקטן חייב: מאי שור חרש שוטה וקטן אילימא שור של חרש שוטה שור של קטן הא שור של פקח פטור אמר רבי יוחנן שור שהוא חרש שור שהוא שוטה שור שהוא קטן הא

כלים בני מיתה נינהו. כתב"י הכי גרסינן ר' יוחנן אמר שור שהוא חרש שוטה וקטן הא שור של פקח פטור אמר רבי יוחנן שור שהוא חרש שוטה וקטן הא

נהמתך

בהמתך דכתיבי בראשונות כל׳ק. לא תמיד ליה כלל ופרט הכתובים זה מזה למחמורות ולקטורת מדת מלימת היה לזכור ומטור בדבור אחד נאמרו **ואימא** מה הפרט מפורש דבר שבלבו אמטא. תימה [ל״ל] פרט ל״ל דבכלל בהמתך נמי[ג] כתיב ועוד כשאומר מה הפרט מפורט בעלי חיים אף כל בעלי חיים ועופות בכלל היכי ס״ד למתרצו עופות לימת ללכלוך גופיה ממעט להו: **פרי** מפרי וגדולי קרקע. הכא ממעט דבקר וצאן מיקרי גידולי קרקע ומימה דבפ״ק דקדושין (דף ח.) גבי הענקה ממרינן דלי כתב רחמנא[ב] גורן ה״מ גידולי קרקע אין בעלי חיים לא כתב רחמנא צאן ו״ל דלענין דבר שיוצא ממנו מן הארץ לא תמיד כאן יותר[ג] מכאן

הא שור והוא פקח פטור. בתמיה: **מין בן דעת.** היינו אדם ולפי׳ הוא שור חרש שוטה ופקח: **מתני׳ והלכתא הר סיני.** פקח: **מתני׳** כמאן דאמר מין בן דעת הוא: שור חרש שוטה וקטן, שור שהוא פקח או שוטה מין בן דעת הוא: שור חרש שוטה ופקח או שוטה או קטן או סומא או חרש בדבר גלילה ופשיטא הוא שור שהוא פקח: **גמ׳** מנלן דמין בן דעת הוא ומנין לו שהוא פקח? ת״ש[ד] **ותשלומי כפל.** לכתיב[ה] **כפל בהמה.** לכתיב[ו] **משבת.** לכתיב[ז] **שוק ומחורן וכל בהמתך משבת.** מה להלן מיני ושוף בכלל למפרט לקמיי: **בדברות הראשונות נאמר בהמתך.** ולא נגמר מהן שור ומחור ודברות האחרונות מהמרנות הוסיף להזכיר שור ומחור: **והלא.** לף הן בכלל כל בהמתך למחר נלמד הוי: מה שור וחמור האמור כאן חיה ועוף ביוצא בהן. ולקמיי מפרש טעמא מוכל דמשמע ריבוי: **אף כל.** מקום שנמצא שור ומחור כגון פריקה[ט] ומסיימי[ט] והלומין להן מיני ועוף ביוצא בהן: **נכתוב רחמנא חד פרטא.** ולרבנין כל דמיי ליה מפי למלדן מלמדכתי לימד מה תינו לענין עופות דלמו לפרטו בחד לא הוה נעלי מיני לכוותיה: **כתב רחמנא שור.** ללף מלטרף להף קדום הוא נכבוהה ומחמור לקמיי תינו לענין קוסים וגמלים דלמו לפרטו מפי למדלן נפלגן מטמלה ונעלי מיני הן מכל עופות לף: **ריבויא הוא.** ולף מדרש כללו ופרט וריבה כלל: **פרי מפרי.** ולד מולד יין מענגים ושכר מתמריס למעוטי כמהין ופטריות[ם] ומיס ומלח למיני פרי מפרי[ב] וגדולי קרקע למעוטי דגים שאינן נקראין נכסף מעבד[ב]: **השתא דאמרת כל׳ ריבויא הוא.** ולפי׳ עופות למה לי לפרט בהמה ושור ומחור: **אי הכי.** לכלמים מצמת ילפינן: **אדם נמי ליתפר.** למעוך נקלון עם בהמה להף גבי שמת מוהכר כבהמה לכתיב[ב] **משבת.** ועדך ולמתך ובהמתך: **פפונאי.** גבי פפונאי מי מקום: **רב אחא בר יעקב.** מפפונאי היה לממרינן בהמתוספתן (ב״ק דף טז.) לריש רב אחא בר יעקב מפפונאי למטן ופניה לשם שמיס נתכוונו **להנחה השקיתיו.** עבד ולמה בהמה לכל לף לענין מיסוי לתר: נממר

הא שור שהוא פקח פטור אמר ר׳ ירמיה לא מבעיא קאמר לא מבעיא שור שהוא פקח דחייב אבל שור חרש שוטה וקטן אימא חרשותו גרמה לו קטנותו גרמה לו ולימפטר קמ״ל א״ל רב אחא לרבינא והתניא נפל לתוכו בר דעת פטור מאי לאו שור בר דעת א״ל לא אדם אלא מעתה אדם בן דעת הוא דפטור הא לאו בן דעת הוא דחייב[א] א״ש שור[ו] ולא אדם כתיב אלא מאי בן דעת מין בן דעת א״ל והתניא נפל לתוכו שור בן דעת פטור אלא אמר רבא א״ש שור והוא חרש שור והוא שוטה שור והוא קטן דוקא אבל שור והוא פקח פטור מאי טעמא דבעי ליה עיוני ומיזל תניא נמי הכי[ב] נפל לתוכו שור חרש שוטה וקטן וסומא ומהלך בלילה חייב פקח ומהלך ביום פטור: **מתני׳ אחד שור ואחד כל בהמה[ב] לנפילת הבור ולהפרשת הר סיני[ג] ולתשלומי כפל[ד] ולהשבת אבידה[ה] לפריקה[ו] לחסימה[ז] ולשבח[ח] וכן[ט] חיה ועוף ביוצא בהן א״כ למה נאמר שור או חמור אלא שדברה הכתוב בהווה: **גמ׳** לנפילת הבור[ב] כסף ישיב לבעליו כתיב כל דאית ליה בעלים כדאמרן[ד] להפרשת הר סיני[ג] אם בהמה אם איש לא יחיה[ה] וחיה בכלל בהמה הויא אם לדבות את העופות לתשלומי כפל כדאמרינן[ו] על כל דבר פשע כלל כל דבר פשיעה להשבת אבידה[ה] לכל אבדת אחיך לפריקה יליף[ו] חמור[ז] חמור משבת[ז] לחסימה יליף[ז] שור[ח] שור משבת לכלאים אי כלאים דחרישה יליף[ח] שור[ט] שור משבת אי כלאים דהרבעה יליף[ט] בהמתך משבת וגבי שבת מנלן דתניא ר׳ יוסי אומר משום ר׳ ישמעאל? בדברות הראשונות נאמר[ב] עבדך ואמתך ובהמתך ובדברות האחרונות נאמר[ב] ושורך וחמורך וכל בהמתך והלא שור וחמור בכלל כל בהמה היו ולמה יצאו לומר לך מה שור וחמור האמור כאן חיה ועוף ביוצא בהן אף כל חיה ועוף ביוצא בהן אימא בהמה דדברות הראשונות כלל שורך וחמורך דדברות האחרונות פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט שור וחמור אין מידי אחרינא לא אמרי וכל בהמתך דדברות האחרונות חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורט בעלי חיים אף כל בעלי חיים ואימא[ט] מה הפרט מפורש דבר שנבלתו מטמאה במגע ובמשא[י] אבל עופות לא אמרי א״כ נכתוב רחמנא חד פרטא הי נכתוב רחמנא אי כתב רחמנא שור ה״א קרב לגבי מזבח אין שאינו קרב לגבי מזבח לא כתב רחמנא חמור ואי כתב רחמנא חמור ה״א קדוש בבכורה אין שאין קדוש בבכורה לא כתב רחמנא שור אלא וכל בהמתך ריבויא הוא וכל היכא דכתב רחמנא כל ריבויא הוא והא גבי מעשר כתיב כל וקא דרשינן ליה בכלל ופרט דתניא[כ] ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך כלל בבקר ובצאן וביין ובשכר פרט ובכל אשר תשאל נפשך חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט `מה הפרט מפורש פרי מפרי וגדולי קרקע אף כל פרי מפרי וגדולי קרקע אמרי בכל בכללא כל ריבויא איבעית אימא כל נמי בכללא הוא מיהו האי כל דהכא ריבויא הוא מדהוה ליה למכתב ובהמתך כדכתיב בדברות הראשונות וכתב וכל בהמתך ש״מ ריבויא הוא השתא דאמרת כל ריבויא הוא בהמתך דדברות הראשונות ושור וחמור דדברות האחרונות לא אמרי שור לאגמורי שור שור לחסימה חמור לאגמורי חמור חמור לפריקה בהמתך לאגמורי בהמתך בהמתך לכלאים אי הכי אפילו אדם ליתפר אלמה תנן כל בהמה מותר עם כולן לחרוש ולמשוך אמר רב פפא[ב] פפונאי ידעי טעמא דהא מילתא ומנו רב אחא בר יעקב אמר קרא[ו] למען ינוח עבדך ואמתך כמוך להנחה השקיתיו ולא לדבר אחר. שאל רבי חנינא בן עגיל את רבי חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב[ב] ובדברות האחרונות נאמר

סמ״ג עשין פ״ב מהל׳ מזק״ו ממון הלכה טז; עטין פ״ח מהל׳ מכירה ומ״ע ס״ג; סמ״ג עשין פ״ח מ״ע ס״ג; ב מ״ע ס״ג מהל׳ שכירות ט:; סמ״ג עשין פ״ח מ״ע ס״ג; טוש״ע ח״מ סי׳ שס:

צא ג מיי׳ פ״ג מהל׳ גניבה הלכה ו:

צב ד מיי׳ פי״ד מהל׳ מכירה הל׳ ג טוש״ע ח״מ סי׳ רנו סעיף ג:

צג ה מיי׳ פי״ג מהל׳ רוצח הלכה ג סמ״ג עשין פ טוש״ע ח״מ סי׳ ערב סעיף ה:

צד ו מיי׳ פי״ג מהל׳ שכירות הל׳ ב סמ״ג לאוין קפד טוש״ע ח״מ סי׳ שלח סעיף ג:

צה ז מיי׳ פ״ט מהל׳ נזקי ממון הלכה ג סמ״ג לאוין רפז טוש״ע ח״מ סי׳ רלז סעיף ג ופעיף י:

צו ח מיי׳ פ״ב מהל׳ שבת הלכה ג טוש״ע ח״מ סי׳ שה סעיף ג:

צז ט מיי׳ שם ושם סעיף ה:

צח י מיי׳ פ״ו מהל׳ מעבד שני הלכה ג סמ״ג עשין קלי:

צט כ מיי׳ פ״ט מהל׳ נזקי ממון הלכה י סמ״ג לאוין רפד טוש״ע ח״מ סי׳ רלז סעיף טו:

א) וְכִי יִפְתֶּה אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר: [שמות כא, לג]

ב) בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ: [שמות כא, לד]

ג) לֹא תַגֵּף בּוֹ יָד כִּי קָדֹשׁ יִקָּקֵל אוֹ יָרֵה יֵרֶה אִם בְּהֵמָה אִם אִישׁ לֹא יִחְיֶה בְּמַשֹּׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר: [שמות יט, יג]

ד) עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הִוא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: [שמות כב, ח]

ה) וְכִי תֵעָשֶׂה לְחַמֹּרוֹ וְכִי תֵעָשֶׂה לְשִׂמְלָתוֹ וְכִי תֵעָשֶׂה לְכָל אֲבֵדַת אָחִיךָ אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ לֹא תוּכַל לְהִתְעַלָּם: [דברים כב, ג]

ו) כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ: [שמות כג, ה]

ז) וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיי אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ: [דברים ה, יד]

ח) לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ: [דברים כה, ד] ט) לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּיו: [דברים כב, י] י) אֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ: [ויקרא יט, יט] כ) וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיי אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ: [דברים ה, יג] כא) בְּעֵת בְּצִיר וּבָצִיר תִּשְׁבֹּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת תִּשְׁבֹּת: [שמות לד, כא] כב) אִם הַמֻּצָּא תִמְצְאוּ בְּיָדִי חַמּוֹר עַד שֶׁה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם: [שמות כב, ג] כג) בְּעֵד אֲבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: [שמות כ, יב] כד) וְהָעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן לוֹ: [דברים טו, יד]

ב) לעיל נב: וש״נ, ג) לעיל נב:, [כריתות כח:], ד) לעיל עמוד א, ה) [לעיל יח:] וש״נ, ו) לקמן סב:, ז) [ב״מ דף פט.], ח) בחמשך הסוגיא מבואר דהכוונה ל״בהתהך״ דדברות האחרונות, ט) לעיל ע״א לקמן סב:, י) לעיל ע״א לקמן סג., כ) סה מיל לה: עיי״ס כז:, ל) כלאים פ״ח מ״א [שבת נד.], מ) [קידושין לה.], נ) חולין נא., ס) תוי״ט בריש״א דדבי ישמעאל פתיחה ד״ה ת״ח, ע) עירובין כז:, פ) מהכ״מ, צ) [ע׳ תוס׳ שבת נג. ד״ה ר״ש ותוספות כתובות ס. ד״ה מפקין].

ק) הא לאו בן דעת חייב (כת״י). ר) ע״ל דבכלל נמי בהמתך כתיב (ב״ש). וכ״ה בכת״י:

פקח. שהבור מסס [לעיל לה.]. **ומהלך ביום פטור.** לפיעני לעיוני ומיזל [לעיל נב:]. **פרי מפרי.** ולד מולד וגפן ממגלן למעוטי מיס ומלח ומסיימי ופטריות [לקמן סג.]. עגל שלח ממנו וכן שה וענזים מהמלעים שוורעין המלעיים. **וגידולי קרקע.** שמוען ניחוין וגדילין מן הקרקע [עירובין כז:]. למעוטי דגים [לקמן סג.]. **אדם בוהר עם בהמה חד פרטא.** ולרבנין כל דמיי ליה מפי למדלן מלמדכתי לימד מה תינו לענין עופות דלמו לפרטו בחד לא הוה נעלי מיני לכוותיה: **כתב רחמנא שור.** ללף מלטרף להף קדום הוא נכבוהה ומחמור לקמיי תינו לענין קוסים וגמלים דלמו לפרטו מפי למדלן נפלגן מטמלה ונעלי מיני הן מכל עופות לף: **ריבויא הוא.** ולף מדרש כללו ופרט וריבה כלל: **פרי מפרי.** ולד מולד יין מענגים ושכר מתמריס למעוטי כמהין ופטריות ומיס ומלח למיני פרי מפרי וגדולי קרקע למעוטי דגים שאינן נקראין נכסף מעבד: **השתא דאמרת כל ריבויא הוא.** ולפי׳ עופות למה לי לפרט בהמה ושור ומחור: **אי הכי.** לכלאים מצמת ילפינן: **אדם נמי ליתפר.** למעוך נקלון עם בהמה להף גבי שמת מוהכר כבהמה לכתיב משבת. ועדך ולמתך ובהמתך: **פפונאי.** גבי פפונאי מי מקום: **רב אחא בר יעקב.** מפפונאי היה לממרינן בהמתוספתן (ב״ק דף טז.) לריש רב אחא בר יעקב מפפונאי למטן ופניה לשם שמיס נתכוונו **להנחה השקיתיו.** עבד ולמה בהמה לכל לף לענין מיסוי לתר:

הרי [פי׳: משמע] שור שהוא פקח, פטור [וקשה למה שיהא פטור]. אמר ר׳ ירמיה, [הגמ׳ כתובה בצורה של] ״אין שאלה״, ״אין שאלה״ ששור שהוא פקח, חייב [בעל הבור אם נפל בו], אבל שור חרש שוטה וקטן, [אולי] נאמר היותו חרש גרמה לו, או קטנותו גרמה לו ושיהא פטור, לכן לומדים [שלא, אלא הוא חייב].

אמר רב אחא לרבינא, והרי למדנו, נפל לתוכו בר דעת, פטור. במה [מדובר, וכי] לא [מדובר] שור בר דעת. א״ל, לא [מדובר בשור אלא ב]אדם. אם כן, אדם בן דעת הוא [פי׳: בעל הבור], פטור, הרי [אם הוא] איננו בן דעת הוא חייב. [וקשה, שכן] ״שור״ כתוב [ודורשים דווקא שור] ולא אדם. אלא מהו בן דעת. מין בן דעת [פי׳: אדם, ואפילו אם הוא שוטה הוא מין בן דעת]. א״ל, והרי למדנו, נפל לתוכו שור בן דעת, [אז בעל הבור] פטור.

אלא אמר רבא, שור והוא חרש [1], שור והוא שוטה, שור והוא קטן דווקא [חייב בעל הבור], אבל שור והוא פקח, פטור [בעל בור]. למה. ש[השור] היה צריך ליזהר וללכת. וכן למדנו, נפל לתוכו שור [שהוא] חרש [שהוא] שוטה או [שור שהוא] קטן או [שור שהוא] סומא או [שור שהוא] הולך בלילה, חייב. [אבל שור שהוא] פקח והולך ביום, פטור [שהוא היה צריך ליזהר].

מתני׳. אחד שור ואחד כל בהמה, לנפילת הבור [2] [לחייב את בעל הבור], ו[כן] ל[ענין] הפרשת הר סיני [שנאמר ״אם בהמה אם איש וכו׳״], או לתשלומי כפל [3], או להשבת אבידה [4], לפריקה [5], לחסימה [6], לכלאים [7] [שאסור להרביע מין בהמה במין בהמה אחרת, והוא הדין ב׳ מיני חיות או ב׳ מיני עופות], ו[כן] ל[ענין] שבת [8], וכן חיה ועוף כמותם. א״כ, למה נאמר שור או חמור. אלא שדיבר הכתוב בדבר הרגיל.

גמ׳. לנפילת הבור [פי׳: מה המקור שכאשר נאמר בפסוק שור או חמור, נכלל בזה כל בהמה, ש]נאמר ״כסף ישיב לבעליו״ [ללמד שמה שנאמר שור או חמור, אינו בדווקא אלא] כל שיש לו בעלים, כמו שאמרנו [לעיל עמוד א׳].

להפרשת הר סיני [פי׳: מקורו, שנאמר] ״אם בהמה אם איש לא יחיה״, וחיה היא בכלל בהמה [שנאמר ״זאת הבהמה אשר תאכלו״, ונאמר בהמשך ״איל וצבי״]. ״אם״ מרבה את העופות.

לתשלומי כפל, כמו שאומרים [שנאמר בענין כפל] ״על כל דבר פשע״ [נוסף ללמד שדין זה הוא] כלל, כל דבר פשיעה [אפילו דבר שאין בו רוח חיים].

להשבת אבידה [שנאמר] ״לכל אבדת אחיך״ [והמילה ״כל״ מרבה הכל].

לפריקה לומדים [גזירה שוה] ״חמור״ ״חמור״ משבת [ונאמר בשבת ״שורך וחמורך וכל בהמתך״, אם כן נכלל בחמור, כל בהמה].

לחסימה, לומדים [גזירה שוה] ״שור״ ״שור״ משבת.

לכלאים, אם [המשנה מדברת ב]כלאים של חרישה [פי׳: שאסור לחרוש בב׳ מיני בהמות, אז] לומדים [גזירה שוה] ״שור״ ״שור״ משבת. ו[אם [המשנה מדברת בענין] כלאים של הרבעה, לומדים [גזירה שוה ״בהמתך״ ״בהמתך״ משבת [כמו שבענין שבת חיה ועוף נכלל, ה״ה בכל מקום].

ובענין שבת מאיפה לומדים [שבהמה כוללת גם חיה ועוף]. שלמדנו, ר׳ יוסי אומר משום ר׳ ישמעאל, בדברות הראשונות נאמר ״עבדך ואמתך ובהמתך״ [ולא נאמר בהם שור וחמור], ובדברות האחרונות נאמר ״ושורך וחמורך וכל בהמתך״, והרי שור וחמור [גם] הם בכלל ״כל בהמה״, ולמה יצאו. לומר לך, מה שור וחמור הנאמר כאן, חיה ועוף כיוצא בהן, כמו כן כל חיה ועוף כיוצא בהן.

ונאמר, בהמה שבדברות הראשונות, [הוא] כלל, ״שורך וחמורך״ שבדברות האחרונות, [הוא] פרט, [ואז הלימוד היא] כלל ופרט, ו[אין בכלל אלא מה שבפרט, שור וחמור כן [אסור להם לעבוד בשבת], ולא דבר אחר. אמרו [התלמידים בבית המדרש], ״וכל בהמתך״ שבדברות האחרונות, חזר וכלל [ולכן הוא לימוד של] כלל ופרט וכלל, ולומדים כעין הפרט, מה הפרט מפורש בעלי חיים, אף כל [מקום שנאמר שור וחמור, זה כולל כל מיני] בעלי חיים.

ונאמר, מה הפרט מפורש דבר שנבלתו מטמא במגע ובמשא, אף כל דבר שנבלתו מטמא במגע ובמשא, אבל לא עופות. אמרו [התלמידים בבית המדרש], א״כ, שיכתוב הרחמן [פי׳: ה׳ ית׳ בתורה] פרט אחת [ונדרוש כל שדומה לו מב׳ צדדים, וממה שכתב השני, אם אינו ענין לדבר שנבלתו מטמאה תלמדנו לענין עופות שדומים לפרט בצד אחד שהם בעלי חיים כמותם]. איזה [פרט שיכתוב הרחמן [פי׳: ה׳ ית׳ בתורה]. אם כתב הרחמן [פי׳: ה׳ ית׳ בתורה] שור [ולא חמור], הייתי אומר [אין איסור שבת אלא בדבר שקרב על גבי מזבח, [אבל בהמה או חיה] שאינו קרב על גבי מזבח, לא, [לכן] כתב הרחמן [פי׳: ה׳ ית׳ בתורה] חמור. ואם כתב הרחמן [פי׳: ה׳ ית׳ בתורה] חמור, הייתי אומר [שאין איסור שבת אלא בדבר ש]קדוש בבכורה, [אבל בדבר] שאין קדוש בבכורה, לא [אין חיוב שביתה בשבת, לכן] כתב הרחמן [פי׳: ה׳ ית׳ בתורה] שור [שגם בעלי חיים שאינם קדושים בבכורה, גם כן חייבים בשמירתם בשבת].

אלא [באמת לא לומדים כלל ופטר וכלל אלא לומדים מזה שנאמר], ״וכל בהמתך״ הוא ריבוי. ו[כן] כל מקום שכתב הרחמן [פי׳: ה׳ ית׳ בתורה] ״כל״ הוא ריבוי. והרי בענין מעשר [מה שאפשר לקנות בכסף מעשר שני], שנאמר ״כל״, ודורשים אותו בכלל ופרט. שלמדנו, ״ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך״, [הוא] כלל, [אחר כך נאמר] ״בבקר ובצאן וביין ובשכר״, [הוא] פרט, ״ובכל אשר תשאלך נפשך״, חזר וכלל [אז הלימוד היא] כלל ופרט וכלל, ולומדים [כל דבר שהוא] כעין הפרט, מה הפרט פרי מפרי [ולא כמהין ופרטיות או מים ומלח] וגידולי קרקע [9] [ולא דגים], אף כל [דבר שהוא] פרי מפרי וגידולי קרקע.

אמרו [התלמידים בבית המדרש], ״בכל״, [הוא לשון של] כלל, ״כל״ [הוא לשון של] ריבוי.

אם תרצה לומר, ״כל״ הוא גם כן [לשון של] כלל, מיהו ה״כל״ [הנאמר] כאן הוא ריבוי, מזה שהיה לו לכתוב ״ובהמתך״ כמו שנאמר בדברות הראשונות, וכתב ״וכל בהמתך״, למדנו מזה [שהוא] ריבוי.

עכשיו שאמרת, כל הוא ריבוי, למה נאמר ״בהמתך״ בדברות הראשונות, ו״שור וחמור״ בדברות האחרונות. אמרו [התלמידים בבית המדרש, נאמר] ״שור״, ללמד [גזירה שוה] ״שור״ ״שור״ לחסימה. [ונאמר] ״חמור״, ללמד [גזירה שוה] ״חמור״ ״חמור״ לפריקה. ״בהמתך״, ללמד [גזירה שוה] ״בהמתך״ ״בהמתך״ לכלאים. אם כן [שלומדים כלאים משבת], שיאסר אפילו אדם [למשוך בקרון עם בהמה. ואם כן] למה [10] למדנו, שאדם מותר לחרוש ולמשוך עם כולם [11].

אמר רב פפא פפונאי [פי׳: אדם ממקום פפונאי] יודע הטעם של הדבר הזה. ומיהו [הפפונאי הזה]. רב אחא בר יעקב. [וטעם הדבר הוא ש]נאמר בפסוק ״למען ינוח עבדך ואמתך כמוך״, עשו היקש [בין כולם לענין חיוב] מנוחה [בשבת] אבל לא לדבר אחר [פי׳: לאיסור אחר].

רבי חנינא בן עגיל שאל את רבי חייא בר אבא, מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם ״טוב״, ובדברות האחרונות

---

1. עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שי״ט), הוס״ד לעיל נב ע״ל הערה 8. **2.** עיין בהסלמות. **3.** עי׳ רמב״ם (גניבה פ״ג ה״ו): הסלומי הכפל נוהגין בכל מין משם ושור שהגונב את השה או את השור ובטח או מכר משלם על השה הסלומי והשור הסלומי משלם. **4.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ רנו ס״ק ג): הרואה אבידת ישראל, חייב לטפל בה להשיבה לבעליה, שנאמר השב תשיבם (דברים כב ג) וכו׳. **5.** עיין בהסלמות. **6.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלח ס״ק ג): כל המועט הבהמה מלאכתו בשעת מלאכה לוקה, שנאמר (דברים כה ד) לא תחסום שור בדישו.

7. עיין בהסלמות. **8.** עיין בהסלמות. **9.** עיין בהסלמות. **10.** רש״י בכורות יא ע״ל. **11.** עי׳ שו״ע (יו״ד סי׳ רנו סט״ו): מותר לעשות מלאכה בחמה ובצמה או חיה בחמה, כגון חמה שמורח עם שור, או מושך עגלה עם חמור, וכיוצא בו.

נאמר בהם "טוב" [בענין כיבוד אב ואם, נאמר "למען ייטב לך"]. אמר לו, טרם שאתה שואל אותי, למה נאמר בהם "טוב", שתשאל אותי אם נאמר בהן טוב אם לאו, שאיני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו.

היה לך ללכת [1] אצל ר' תנחום בר חנילאי, שהיה רגיל אצל ר' יהושע בן לוי, שהיה בקי באגדה. הלך אליו, א"ל, לא שמעתי ממנו, אלא כך אמר לי שמואל בר נחום אחי אמו של רב אחא ברבי חנינא, ואומרים [שהוא] אבי אמו של רב אחי ברבי חנינא, הואיל וסופן להשתבר. וכי סופן להשתבר מהו [סיבה שלא יכתוב בהם "טוב"]. אמר רב אשי, חס ושלום [שאם היה כתוב בהם "טוב"], היתה נפסקת טובה מכלל ישראל [2].

א"ר יהושע, הרואה טי"ת בחלומו, סימן יפה לו. למה. אם תאמר משום שנאמר "טוב", נאמר [שהט' שהוא ראה הוא רמז לזה שנאמר] "וְטָאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְׁמֵד" [3]. אמרנו [שהוא רק] טי"ת אחד [בחלומו]. ונאמר [שהט' שהוא ראה הוא רמז לזה שנאמר] "טומאתה בשוליה". אמרנו [שהט' שהוא ראה בחלום] טי"ת ו[בי"ת. ונאמר [שהט' שהוא ראה הוא רמז לזה שנאמר] "טבעו בארץ שעריה". אלא, מאחר והתורה פתחה בו מתחילה לטובה [פי': הפעם הראשונה שכתוב אות ט' בתורה], ש"מבראשית" עד "וירא אלהים את האור", לא כתוב טי"ת [4].

וא"ר יהושע בן לוי, הרואה [המילה] "הספד" בחלומו, חסו עליו מן השמים ופדוהו [מצערתו]. והיינו [רק כאשר הוא רק את ההספד] בכתב.

וכן חיה ועוף כיוצא בהן וכו'. אמר ר"ל, כאן רבי לימד, תרנגול טווס ופסיוני [ג' מיני עופות], כלאים זה בזה [5]. זה פשוט. אמר רב חביבא, משום שגדלים יחד, מה הייתי אומר, שהם מין חד, לכן לומדים [שלא].

אמר שמואל, אווז ואווז הבר, הם כלאים זה בזה [6]. שאל רבא בר רב חנן, למה. אם תאמר משום שלזה אף ארוך, ולזה קטן. אם כן גמל פרסי וגמל ערבי, שלזה צואר עב, ולזה דק, גם כן צריכים להיות כלאים זה בזה. אלא אמר אביי, זה [פי': באווז הבר] ביציו מבחוץ [פי': הזכרות ניכרים], וזה ביציו מבפנים. רב פפא אמר [טעם אחר להסביר למה הם כלאים זה בזה] זו טעונה ביצה אחת ברחמה [ואינה טעונה שניה עד שתלד את הראשונה], וזו טעונה כמה ביצים ברחמה.

א"ר ירמיה אמר ריש לקיש, המרביע שני מינים שֶׁבַּיָּם, לוקה [7]. למה.

אמר רב אדא בר אהבה בשם עולא, לומדים [גזירה שוה] "למינהו" "למינהו" מיבשה.

רחבה שאל, המנהיג בעז ודג [פי': קשר קרון לעז, ודג צף על המים, ודג זה מושך עמו על שפת הים], מהו [לענין כלאים]. האם אומרים, כיון שהעז לא נכנס לים, והדג לא עולה ליבשה, לא עשה כלום או אולי עכשיו הרי מנהיג [בשניהם והרי זה איסור כלאים].

שאל רבינא, אלא מעתה, חיבר חטה ושעורה בידו, וזרע חטה בארץ ושעורה בחוצה לארץ, גם כן שיתחייב [משום כלאי זרעים]. אמרו [התלמידים בבית המדרש], איך הם דומים [8]. שם, ארץ [ישראל היא] מקום חיוב [פי': איסור כלאים, שהיא מצוה התלויה בארץ ונוהגת רק בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ], חוצה לארץ לא מקום חיוב [פי': איסור כלאים.] כאן, שניהם [מקום] חיוב [שאם היה מנהיג ספינה בים בשני דגים של שני מינין חייב] [9].

הדרן עלך שור שנגח את הפרה.

---

1. רס"י ב"מ כב ע"ח. **2.** וביאור דבר זה הוא כמו שמתרגמו [בספר תפלת ישראל פרקים לה ומה] כי הלומות הרשעות לא היו רווייס לפי עולם הזה, ולכך לא נאמר בהן "טוב". כי מלת טוב נאמר על המציאות שהוא רווי (לעולם), ולכך ממנע בכל מעשה ברשעים בכל יום ויום "וירא כי טוב", לומר, כי המציאות הזה הוא רווי וטוב. ולומות הרשעות, מפני מעלתם לא היו רווייס לא בעולם הזה (מפני שהם מעשה מלקיש), לכך לא נכתב בהן "כי טוב", שהיה מורה שהלומות היו לפי מדריגת האדם מה שנברא עליו, ומציאותו הרשויה (לו), ולפי בריאתו שנאמר עליו "כי טוב". ואם היו משתברים הלומות בשביל החטא, שפקה טובה מ"ו מישראל, כי מה שנשתברו הלומות מורה כי אין לישראל המדריגה שהיה להם בשר (הוא הטוב) ופפקה משם הטובה, רק היו הלומות (לישראל) במה שהיו ישראל בעולה בעולה שעה במדריגת המלאכים כשקבלו התורה ופחה המדריגה בולמי מעלה משם כשנשתברו הלומות מצל מדריגה הרשויה למדם כפי מה שרמוי על המציאות (של מדם) שנאמר עליו כי טוב לא בטל משם (רק) פפקה מהן המדריגה שהיה רווייס למציאות עולם הזה שהיה ישראל במדריגת המלאכים. למה היו דומים ישראל למדם כרשעון כי נאמת קודם החטא למדם והיה (למדם) מופה מדריגה שיהיה (למדם בג"ע) ושיהה בכללי המציאות עולם הזה, עד שחטא וגרשו ממן עדן והוסרה מדריגתו העליונה שהיה רווייס לעולם הזה ונשאר על המדריגה הרשויה לעולם הזה. וכך ישראל קודם שחטאו היו ישראל במדריגה שהיה רווייס לעולם הזה רק (היה למדם) במדריגת המלאכים עד שחר שחטאו והיה מדריגת ישראל כשחר רווי לפי המציאות אשר רווי לעולם הזה, ולכך דווקא בלומות הבניות שהיו מעשה משם והוא רווי לפי מדריגת עולם הזה, ודבר שהוא רווי לפי המציאות (כמוב) נהם כי טוב. וזה שאמר ממרחי מלקיש אחם ובני עליון כלכם אלן כאדם תמותון ודבר זה מבואר בלא קפק ובלי קושיא. ועוד כי אם נכתב כי טוב בלומות הרשעות ונשתברו הלומות היה נראה כי פפקה הטובה משישראל, כי בטובה הזאת הוא עולם הבא שנקרא טוב, שנאמר למען יטיב לך ולמען יהריכון ופירשו ליום שכולו טוב כדאיתא בפרק שנים הקן (דף קמ"ב) ולכך לא כתיב טוב בלומות רשעות, כי כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא ואף אם הם חוטאים, מקבלים עונש שלהם בעולם הזה, אבל יש להם עולם הבא וזה ג"כ נכון (מידושי תגדות למהר"ל). קשה, לית דיפיסר שלא ידע פפוק ערוך, ועוד מפני מה אם על "כי טוב" יותר מעל תריכות ימים דכתיב, ומע"פ שיתשברו. לכן נראה, דוודאי לא שאל על הלשון, דהרבה נשתנו, אלא על הענין. שלא נאמר טוטת הטובה" ברשעונים, דפי' "למען יטיב", הוא בעה"ז "ולמען יהריכון ימיך", הוא בעוה"ב, וע"ז שאל, דלמה לא נאמר בהטחה דעה"ז. וא"ל "**מיני יודע**". פי' מיני יודע אם נאמר כלל הטחה לעוה"ז בחוורים, דמיהו קבר כר' יעקב דדרש הכל לעוה"ב, ור' תנחום א"ל דקאי על עוה"ז, ולכן לא נאמר ברשעונים כיון שנשתברו ופרטו החוטיות למעלה, אז לא היה נאמר טוטת בעוה"ז כלל, אבל תריכות ימים קאי ואפי על עוה"ב, ואף שפרטו למעלה (ביאור ספיקא נגמ' אבל תריכות ימים קאי ואפי על עוה"ב, ואף שפרטו, נשתרו למעלה מגדות להגר"ח). **3.** פי' יחזקאל המקום שנמחו. **4.** וע' מלואים תום (לח). **5.** וע' שו"ע (יו"ד סי' רלז ס"ו): כל ג' מיני בהמה או חיה, אף על פי שדומין זה לזה וגדלים זה עם זה ומתעברין זה מזה, כגון ג' מינים, תסורים משום כלאים, כילד, הוא עם הכלב וכלב כופרי (פירוש כלב שמגדלים בני הכפריים והוא קטן ודומה לשועל) עם השועל, העזים עם הצבאים, היעלים עם הרחלים, הסוס עם הפרדה, הפרד עם החמור, החמור עם הערוד (פי' חמור הבר שגדל במדבר), כלאים זה עם זה. **6.** וע' שו"ע (יו"ד סי' רלז ס"ו): מין חיה עם בן מדברי ויעופי, כגון שור הבר עם השור, והכרמל (פירוש קוסם, מן בני הכרמים) (שמות ח, י) עם הסוס תסורים זה עם זה. אבל הלווח עם לווח הבר, כלאים זה בזה, מפני שהלווח ביציו מבפנים ולווח הבר ביציו מבחוץ, מכלל שהם ב' מינים. **מאיי טעמא:** כגון שור הבר כו' תסורים - ל"ע דלעיל (סי' כח ס"ד) כתב הרב די"ל השור הבר מין חיה וס"ל פשיטא דאסור עם השור, והילך סתם כאן כדברי המחבר (ס"ך). והרמך - הוא מלשון בני הרמכים (ט"ו). **7.** וע' שו"ע (תו"מ סי' רלז ס"ח), סוד"ה לעיל נד ע"ב הערה 7. **8.** וע' רש"י שבסיום ס ע"ב ד"ה הכי. **9.** וע' רמב"ם (כלאים פ"ט ה"ח): אחד שור ותמור ואחד כל שני מינין שאחד טמא ואחד טהור אין בהמה עם בהמה כמזיר עם הכבש, או חיה עם חיה כיחמור עם הפיל, או חיה עם בהמה בכלב עם הנמר או כמי שנאמר בהלכות מאכלות אסורות, אבל מדברי סופרים שני מינין שהן כלאים בהרבעה אסורים לחרוש בהן כאחד ולמשכן ולהנהיג, ואם עשה הן מלאכה כאחד או משך או הנהיג מכין אחוז מרחוק, ואפלו להנהיג בהמה מן הינבשה עם חיה שבים כגון עז עם שטוח ואם עשה פטור. דרך אמונה: שע' טמא וע' טהור - הוא דעת רבנו וכבר ביארנו שרוב הפוסקים מולקין וס"ל דגם בשניהן טהורין או טמאין אסור מ"ת. כמזיר - דקי"ל מזיר אין בהמה עם בהמה. עם הפיל - דפיל אין חיה. בכלב - שהיא אין חיה ומבואר כאן דגם בחיה עם בהמה בעינן לדעת רבנו דוקא ע' טמא וע' טהור לחייבו מ"ת. שמ' בכלל בהמה הוא - ל"ע לכאן לא כתיב בהמה רק שור וחמור ולעיל ג"כ לא כתיב רק וכל בהמתך וחיה יעדי מדחיה בכלל בע"ח ובועפות מרבית מדכתיב וכל בהמתך וכל לרבוי עופות. בהלכות מאכלות אסורות - עיי"ש פ"ג-ד. שני מינים שהן מאוירן בהרבעה - דהיינו כל ג' מיני כע"ל ה"ח. עם חיה שבים - דעת רבנו דאפשר שהיה חיה שבים וחיה טמאה וכמ"ש (מאכלות אסורות פ"ג ה"ב) דכל חיה שבים אסורה אפי' יש לה קנפיר וקשקשת חוץ מדגים וי"ל שהוא מין דג טהור. כגון עז עם שטוח - כגון שקשר עז בקרון בינשה על שפת הים וקשר הב שטוחה בים והנהיג בשניהם וכן אם הנהיג שני מיני דגים כגון שקשרן בחבל זרעים על שפת הים וע"י שהן נפין נזכל הזרעים על שפת הים וכן עוף עם דג. ואם עשה פטור - דהוא מלשון בני הרמכים (ט"ו). **7.** וע' שו"ע (תו"מ סי' רלז ס"ח), סוד"ה לעיל נד ע"ב הערה 7. **8.** וע' רש"י שבסיום ס ע"ב ד"ה הכי. **9.** וע' רמב"ם (כלאים פ"ט ה"ח): אחד שור ותמור ואחד כל שני מינין שאחד טמא ואחד טהור אין בהמה עם בהמה כמזיר עם הכבש, או חיה עם חיה כיחמור עם הפיל, או חיה עם בהמה בכלב עם הנמר או כמי שנאמר בהלכות מאכלות אסורות, אבל מדברי סופרים שני מינין שהן כלאים בהרבעה אסורים לחרוש בהן כאחד ולמשכן ולהנהיג, ואם עשה הן מלאכה כאחד או משך או הנהיג מכין אחוז מרחוק, ואפלו להנהיג בהמה מן הינבשה עם חיה שבים כגון עז עם שטוח ואם עשה פטור. דרך אמונה: שע' טמא וע' טהור - הוא דעת רבנו וכבר ביארנו שרוב הפוסקים מולקין וס"ל דגם בשניהן טהורין או טמאין אסור מ"ת. כמזיר - דקי"ל מזיר אין בהמה. עם הפיל - דפיל אין חיה. בכלב - שהיא אין חיה ומבואר כאן דגם בחיה עם בהמה בעינן לדעת רבנו דוקא ע' טמא וע' טהור לחייבו מ"ת. שמ' בכלל בהמה הוא - ל"ע לכאן לא כתיב בהמה רק שור וחמור ולעיל ג"כ לא כתיב רק וכל בהמתך וחיה יעדי מדחיה בכלל בע"ח ובועפות מרבית מדכתיב וכל בהמתך וכל לרבוי עופות. בהלכות מאכלות אסורות - עיי"ש פ"ג-ד. שני מינים שהן מאוירן בהרבעה - דהיינו כל ג' מיני כע"ל ה"ח. עם חיה שבים - דעת רבנו דאפשר שהיה חיה שבים וחיה טמאה וכמ"ש (מאכלות אסורות פ"ג ה"ב) דכל חיה שבים אסורה אפי' יש לה קנפיר וקשקשת חוץ מדגים וי"ל שהוא מין דג טהור. כגון עז עם שטוח - כגון שקשר עז בקרון בינשה על שפת הים וקשר הב שטוחה בים והנהיג בשניהם וכן אם הנהיג שני מיני דגים כגון שקשרן בחבל זרעים על שפת הים וע"י שהן נפין נזכל הזרעים על שפת הים וכן עוף עם דג. ואם עשה פטור - דהוא מלשון בני הרמכים (ט"ו).

נאמר בהן טוב. גבי כיבוד אב ואם כתיב בהן [א]למען ייטב לך: **ופתח בו.** טו״ת שכתובה רלמטן בתורה[ב] נאמרה לעובה: **הספד.** מיכה זו לגבה הרלחוה: **כאן שנה.** במשנה זו רקאני לעיל נוסב בעופות למדנו הכל בעופות לעיל מה שאין כן בשאין מינו: **טווס.** פווא״ן[ו] בלע״ז: **פרווזי.** מין עליו שקורין פירלי״ן[ז]: **קוויה.** מרטומו בי״ק[ח] בלע״ז: **טייאא.** ערבי: **אלים קוויה.** לוחלו עב: **קמין.** לק: **ביציו מבחוץ.** ביל״ מזכוכות ניכרין בחוזו הבר מבפנים: **בשיחלא.** בטעינה אחת. חוזו בר אינו טוען ביצה אחת עד שאחל את הרלחומה: **הנהיג בציוא ושיבוטא.** קצר קרון לעז וזג זה לף על המיס חה מוסך עמו על אפא היס: לעיפים בחוזה לאדך לא נהיגי למלוה התעויה בארך היא וכל חוזא קרקע אין נוהג אלא בארך[ט] מן המוזה: **אידי ואידי מקום חיובא.** אפ היה מנהיג אפינה ביה בשני דגים של שני מינין חייב להא לרשיון למינהו למינהו מיבעי:

הדרן עלך
שור שנגח את הפרה

אמר ר״ל כאן שנה רבי תרנגול[י] טווס ופפיוני כו׳ מהו דתימא מין אחד הוא קמ״ל. ומ״ג אלא מאי מעמיד ממתניתין לשיטתו תרי מיני מע״ג דרבו בהדי הדדי ואלא מאי מעמיד אלא לחיובו נוהג בעופות מ״מ אפי׳ בהכי קאמר ר״ל כאן שנה רבי אייך בעופות ג״כ תרנגול טווס ופפיוני בלאים זה בזה מין בשאינו מינו:

נאמר בהם[א] **טוב אמר לו עד שאתה שואלני למה**[ב] **נאמר בהם טוב**[ג] **שאלני אם נאמר בהן טוב**[ד] **אם לאו אשאני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו כלך אצל ר׳ תנחום בר חנילאי שהיה רגיל אצל ר׳ יהושע בן לוי שהיה בקי באגדה אזל לגביה א״ל ממנו לא שמעתי אלא כך אמר לי שמואל בר נחום אחי אמו של רב אחא ברבי חנינא ואמרי לה אבי אמו של רב אחא ברבי חנינא הואיל וסופן להשתבר וכי סופן להשתבר מאי הוי אמר רב אחא חם ושלום פסקה טובה מישראל. א״ר יהושע**[ה] **הרואה ט״ת בחלומו סימן יפה לו מ״ט אילימא משום דכתיב טוב אימא**[ב] **וטאטאתיה במטאטא השמד חד ט״ת קאמרינן אימא**[ג] **טומאתה בשוליה ט״ת בי״ת קאמרינן אימא**[ד] **טבעו בארץ שעריה אלא הואיל ופתח בו הכתוב לטובה תחילה שמבראשית**

עד[ה] **וירא אלהים את האור [כי טוב] לא כתיב ט״ת**[ב] **וא״ר יהושע בן לוי הרואה הספד בחלומו חסו עליו מן השמים ופראוהו והני מילי בכתבה: וכן חיה ועוף כיוצא בהן וכו׳: אמר ר״ל**[א] **כאן שנה רבי**[ז] **תרנגול טווס ופפיוני כלאים זה בזה פשיטא אמר רב חביבא משום דרבו בהדי הדדי מהו דתימא מין חד הוא קמ״ל. מ אמר שמואל**[ב] **אווז ואווז הבר כלאים זה בזה מתקוף לה רבא בר רב חנן מאי טעמא אילימא משום דהאי אריך קוויה והאי זוטר קוויה אלא מעתה גמלא פרסא וגמלא טייעא דהאי אלים קוויה והאי קטין קוויה הכי נמי דהוו כלאים זה בזה אלא אמר אביי**[ג] **זה ביציו מבחוץ וזה ביציו מבפנים רב פפא אמר הא טעונה חדא ביעתא בשיחלא והא טעונה כמה ביעתא בשיחלא. א״ר ירמיה אמר ריש לקיש**[ד] **המרביע שני מינים שבים לוקה מאי טעמא אמר רב אדא בר אהבה משמיה דעולא אתיא**[ה] **למינהו מיבשה. בעי רחבה**[ו] **המנהיג בציוא ושיבוטא מהו מי אמרינן כיון דעיזא לא נחית בים ושיבוטא לא סליק ליבשה לא כלום עביד או דלמא השתא מיהת קא מנהיג מתקוף לה רבינא אלא מעתה חיבר חטה ושעורה בידו וזרע חטה בארץ ושעורה בחוצה לארץ הכי נמי דמחייב אמרי הכי השתא התם ארץ מקום חיובא חוצה לארץ לא מקום חיובא**[ז] **הכא אידי ואידי חיובא הוא:**

הדרן עלך שור שנגח את הפרה

אתיא[ח] **למינהו למיבשה.** דוקל בהמתך לית לן לרבוי אלא כל מילי דיבשה אלמא כל שאינו מחייבים (ע) בהמתך כתיב קרא דבהמתך גבי שבת: **למינהו מיבשה.** ומ״ת ומה לרץ ללמוד מיבשה מיפוק לית מדכתיב בגופיה[ט] **למינהו** דבאלו טריפות (חולין דף פ. ופס׳) משמע לחי הוה כתיב למינהו בלוזי של דשלים[י] אלמא למינהו לחודיה קאי הוה משמע שכתב לישור בלאים זה בזה[כ] מוקמי תשמרו דדרים שמות[ל] מוקי שחקקתני לך כבר ומפרש ר״ת שחקק במעשה בראשית שכתוב בו למינהו והיינו למינהו דיבשה[מ] ולחלן בלאים זה בזה כי מסברא דנפשיה[נ] מלמינהו ליכא למילף מיניה דגים ומ״ת לסוגיא דגמרא ללא כרבנן דבפ׳ ד׳ מיתות (סנהדרין פ. ופס׳) ללא מיבעיי בני נח בלאים ולא בהכאה אלמא לא לרשיון למינהו וי״ל ללא לרשיון למינהו לגבי בני נח ללא משמע דמוהר כהו רמחמת לגבי ישראל דהוהרו גבי בלאים לרשיון ליה וכ״מ לגבי דגים ג״כ להרכבת חלון דקרא לחדך לו מיירי אלא בזרעים ושמא לכתיב[ס] למינהו גבי הרכבה ולכתיב כתיב ולא בגבי זריעה והכוונה כדמוכח בפרק ד׳ מיתות (שם) ללא מיתסרי בני נח בחריסה וריעה ולא בוקמינן מוקים שחקקתני לך כבר כלומר למינהו למעשה בראשית אלא דומיא דבהמתך לא בריבוי עופות חיפוך אלא מלמינהו כי היכי דילפינן דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא לכל השמא דאתי ג״כ ומפקת לקרא דאי לאו מיפוק לית לן למילף מיניה דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא מרבינן לפילו דגים למינהו[ע] למינהו מיבשה. ומ״ת למשמע דפפיעתא ליה דבשני מינים שבים מייב ממשמעותא מרבינן לפילו דגים למינהו[פ] למינהו מיבשה. ומ״ת למשמע דפפיעתא ליה דבשני מינים שבים מייב ולא למינהו גבי הרכבה ולכתיב כתיב ולא בגבי זריעה והכוונה כדמוכח בפרק ד׳ מיתות (שם) ללא מיתסרי בני נח בחריסה וריעה ולא בוקמינן מוקים שחקקתני לך כבר כלומר למינהו למעשה בראשית אלא דומיא[צ] דבהמתך לא בריבוי עופות חיפוך אלא מלמינהו כי היכי דילפינן דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא לכל השמא דאתי ג״כ ומפקת לקרא דאי לאו מיפוק לית לן למילף מיניה דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא מרבינן לפילו דגים למינהו[ק] למינהו מיבשה. ומ״ת למשמע דפפיעתא ליה דבשני מינים שבים מייב ולא למינהו גבי הרכבה ולכתיב כתיב ולא בגבי זריעה והכוונה כדמוכח בפרק ד׳ מיתות (שם) ללא מיתסרי בני נח בחריסה וריעה ולא בוקמינן מוקים שחקקתני לך כבר כלומר למינהו למעשה בראשית אלא דומיא[ר] דבהמתך לא בריבוי עופות חיפוך אלא מלמינהו כי היכי דילפינן דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא לכל השמא דאתי ג״כ ומפקת לקרא דאי לאו מיפוק לית לן למילף מיניה דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא מרבינן לפילו דגים למינהו[ש] למינהו מיבשה. ומ״ת למשמע דפפיעתא ליה דבשני מינים שבים מייב ולא למינהו גבי הרכבה ולכתיב כתיב ולא בגבי זריעה והכוונה כדמוכח בפרק ד׳ מיתות (שם) ללא מיתסרי בני נח בחריסה וריעה ולא בוקמינן מוקים שחקקתני לך כבר כלומר למינהו למעשה בראשית אלא דומיא[ת] דבהמתך לא בריבוי עופות חיפוך אלא מלמינהו כי היכי דילפינן דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא לכל השמא דאתי ג״כ ומפקת לקרא דאי לאו מיפוק לית לן למילף מיניה דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא מרבינן לפילו דגים למינהו[א] למינהו מיבשה. ומ״ת למשמע דפפיעתא ליה דבשני מינים שבים מייב ולא למינהו גבי הרכבה ולכתיב כתיב ולא בגבי זריעה והכוונה כדמוכח בפרק ד׳ מיתות (שם) ללא מיתסרי בני נח בחריסה וריעה ולא בוקמינן מוקים שחקקתני לך כבר כלומר למינהו למעשה בראשית אלא דומיא[ב] דבהמתך לא בריבוי עופות חיפוך אלא מלמינהו כי היכי דילפינן דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא לכל השמא דאתי ג״כ ומפקת לקרא דאי לאו מיפוק לית לן למילף מיניה דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא מרבינן לפילו דגים למינהו[ג] למינהו מיבשה. ומ״ת למשמע דפפיעתא ליה דבשני מינים שבים מייב ולא למינהו גבי הרכבה ולכתיב כתיב ולא בגבי זריעה והכוונה כדמוכח בפרק ד׳ מיתות (שם) ללא מיתסרי בני נח בחריסה וריעה ולא בוקמינן מוקים שחקקתני לך כבר כלומר למינהו למעשה בראשית אלא דומיא[ד] דבהמתך לא בריבוי עופות חיפוך אלא מלמינהו כי היכי דילפינן דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא לכל השמא דאתי ג״כ ומפקת לקרא דאי לאו מיפוק לית לן למילף מיניה דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא מרבינן לפילו דגים למינהו[ה] למינהו מיבשה. ומ״ת למשמע דפפיעתא ליה דבשני מינים שבים מייב ולא למינהו גבי הרכבה ולכתיב כתיב ולא בגבי זריעה והכוונה כדמוכח בפרק ד׳ מיתות (שם) ללא מיתסרי בני נח בחריסה וריעה ולא בוקמינן מוקים שחקקתני לך כבר כלומר למינהו למעשה בראשית אלא דומיא[ו] דבהמתך לא בריבוי עופות חיפוך אלא מלמינהו כי היכי דילפינן דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא לכל השמא דאתי ג״כ ומפקת לקרא דאי לאו מיפוק לית לן למילף מיניה דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא מרבינן לפילו דגים למינהו[ז] למינהו מיבשה. ומ״ת למשמע דפפיעתא ליה דבשני מינים שבים מייב ולא למינהו גבי הרכבה ולכתיב כתיב ולא בגבי זריעה והכוונה כדמוכח בפרק ד׳ מיתות (שם) ללא מיתסרי בני נח בחריסה וריעה ולא בוקמינן מוקים שחקקתני לך כבר כלומר למינהו למעשה בראשית אלא דומיא[ח] דבהמתך לא בריבוי עופות חיפוך אלא מלמינהו כי היכי דילפינן דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא לכל השמא דאתי ג״כ ומפקת לקרא דאי לאו מיפוק לית לן למילף מיניה דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא מרבינן לפילו דגים למינהו[ט] למינהו מיבשה. ומ״ת למשמע דפפיעתא ליה דבשני מינים שבים מייב ולא למינהו גבי הרכבה ולכתיב כתיב ולא בגבי זריעה והכוונה כדמוכח בפרק ד׳ מיתות (שם) ללא מיתסרי בני נח בחריסה וריעה ולא בוקמינן מוקים שחקקתני לך כבר כלומר למינהו למעשה בראשית אלא דומיא[י] דבהמתך לא בריבוי עופות חיפוך אלא מלמינהו כי היכי דילפינן דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא לכל השמא דאתי ג״כ ומפקת לקרא דאי לאו מיפוק לית לן למילף מיניה דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא מרבינן לפילו דגים למינהו[כ] למינהו מיבשה. ומ״ת למשמע דפפיעתא ליה דבשני מינים שבים מייב ולא למינהו גבי הרכבה ולכתיב כתיב ולא בגבי זריעה והכוונה כדמוכח בפרק ד׳ מיתות (שם) ללא מיתסרי בני נח בחריסה וריעה ולא בוקמינן מוקים שחקקתני לך כבר כלומר למינהו למעשה בראשית אלא דומיא[ל] דבהמתך לא בריבוי עופות חיפוך אלא מלמינהו כי היכי דילפינן דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא לכל השמא דאתי ג״כ ומפקת לקרא דאי לאו מיפוק לית לן למילף מיניה דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא מרבינן לפילו דגים למינהו[מ] למינהו מיבשה. ומ״ת למשמע דפפיעתא ליה דבשני מינים שבים מייב ולא למינהו גבי הרכבה ולכתיב כתיב ולא בגבי זריעה והכוונה כדמוכח בפרק ד׳ מיתות (שם) ללא מיתסרי בני נח בחריסה וריעה ולא בוקמינן מוקים שחקקתני לך כבר כלומר למינהו למעשה בראשית אלא דומיא[נ] דבהמתך לא בריבוי עופות חיפוך אלא מלמינהו כי היכי דילפינן דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא לכל השמא דאתי ג״כ ומפקת לקרא דאי לאו מיפוק לית לן למילף מיניה דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא מרבינן לפילו דגים למינהו[ס] למינהו מיבשה. ומ״ת למשמע דפפיעתא ליה דבשני מינים שבים מייב ולא למינהו גבי הרכבה ולכתיב כתיב ולא בגבי זריעה והכוונה כדמוכח בפרק ד׳ מיתות (שם) ללא מיתסרי בני נח בחריסה וריעה ולא בוקמינן מוקים שחקקתני לך כבר כלומר למינהו למעשה בראשית אלא דומיא[ע] דבהמתך לא בריבוי עופות חיפוך אלא מלמינהו כי היכי דילפינן דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך ממשמעותא לכל השמא דאתי ג״כ ומפקת לקרא דאי לאו מיפוק לית לן למילף מיניה דגים וי״ל דאי לאו ג״כ לא הוי מפקי קרא דבהמתך

הכונס צאן לדיר. זה היה רואי לשנות לעיל בהדי מילי דשור דלא היה לו להפסיק במילי דבור אלא מגב דאכל ובהמתו מיעיו[ב] תנא בהדיא מילי דבור רואי לשנות מתילה אלא מגב דתנן[ג] כיסהו כרואי מתילה אלא מגב דתנן[ד] כיסהו כרואי בבור להולך לחכיר דין פותח וכורה שנו דבר הכתוב תנא נמי הך דעבד בהדיא כרואי: **נפרצה** בלילה. תע"פ דתנא נעל בפניה כרואי פטור תלמודין למיתני נפרצה בלילה פטור כדלייק בפ"ק (דף י.). הא ביום מיבי דקלא מית ליה למילתא ומקמתמ ידע שנפרצה מי נמי בלילה תפילו נודע לו שנפרצה ויצתה בהמה מן לו לטרוח ויתקה מדלא לחזר אחריה נתפילה: **או** שפרצוה לפתים. ותלמודין לתמוטינן לתפילו לתפתים פטוריס כשלח הוליחוס:

מאן תנא מועד בשמירה פחותה מגי' ליה. לח בעי למימר דמתני' בין בתם בין במועד וכדר"ת בן יעקב בפרק ד' וה' (לעיל דף מה:) דמשמע ליה דמתני' במועד לחודיה מיירי מדתקע לתן לתין רגלות ליהוי בהן קרן לחת שן ורגל שתין רגלות שיתכוונו להזיק דסכי דייק בשמוך ום"ל לגמרא דתתא דתמר במועד דתן ורגל במועד דתקן ולכתי קתמר ר"י היל ל"ל מ' כי היכי דבעי שמירה מעולה במועד דתקן ה"ל נעי בתן ורגל תע"ג דתקן בתיבי קרתי לגמוד תתוס ממה מפורס[ז] וטוד דכולהו מקן בתיב בתר קרן וקיימא לההוח דין שמירה המפורס הס: **רבי** יהודה **היא.** קתל מימה דר"י דרים לעיל (דף מה:) א)ולא יטמרנו לוה ולא לתחר:

התורה מיעטה בשמירתם. ותע"ג לעיל בפ"ק (דף כה:) הוה נעי למילף דתן ורגל מיבי ברשות הרבים מק"ו מקרן וכן בעי למילף[ח] למפטר קרן בהר"ר מתן ורגל בק"ו מ' לתו קלקי ולא פרכינן סכן מיעטה מבמירתם מסוס לתין שיך להקשות מבמירה לתתלומינן מ' נמי כ"ת בן יעקב לתמר[ט] לתל תס ותתד מועד תגי ליה בשמירה פחותה: **הא** בסהו פטור. ות"ת ולתמת בכסוי מעולה הרבה לתמר וכ"ת נמה ל' קרא דסד"ת עד דמיירי בכסוי מעולה והכי ליתא דתניא[י] בכסוי מעולה כשר ול"ל דבסיטים ליה כלתמרינן לעיל (דף נ.) דטיטים ליה בכסוי מעולה כטוטים ליה מבוי לו נמי בסוה בכסוי כבורה בפותה ופותה בתתלו מכוסה בכיסוי כעין בשמירה פחותה מבתתלו לה בתתריה עליו לכסותו בכיסוי מעולה יותר מן הרתשון ולח תתר בכסוי ולח יכסנו תלח בכסוי כרתשון ולתפטור תתי בכסוי תתלו ופותה ותכורה קתי בסוה ובקונטרס מבתתי לכל כיסוי עד בטוטים ליה מבוי בשמירה פחותה: **עד** דעביד בעין וביור. לתפ תע"ג דברים מכילתין (דף נ.) דלרשון מיעטה תזלא מבתלו מ"מ מבלא בתיב בתתר ועברה ש"מ (פ) מבלמד שמי קתי: **אילימא** בכוס[ל] בריא בדיני אדם נמי ליחייב. פי' לכוסל מבתתר ובתי לא מיבעי ל בפריכא גבר בעלמא בתין זה בלא גרמת בעלמא ו"ש בבתוב בהן בהדיא לכוסל ול"ת נתי מיבע לכוסל מבתתר מיעטה מבלמד שמי קתי מבתתר מבוי לו בכוסל בתי בתוב בתי בתתר בכוסל רעוע תע"ג בתין דומה בתיבעי בדיני שמים על הכוסל שהוא רעוע בל כך תיפול בוות מבוי לו תפילו בוות בתיבה שמיה מ"מ שיך לומר מיב בדיני שמים כיון שים דבר שהוא מיב בו בגון שהבהמה והשתה ג"ם בתקה בפני בהמת חבירו ולא נקט בפני הפורך גבר של חבירו לתכוכל לו מיבעי בפריכא והא דתקתר בתקן מהו לתיעמ לכיון לתתר בתתר בכוסל בהמת חבירו ובדיני שמים שמי לו לתיבעי קמ"ל מי שמי לבומר בתתר ולמיבל בתי [ועי' תוס' סנהדרין עז. ד"ה בזמקין]: אילימא

הכונס, פטור. להת בטרה ומתי הוי ליה למעבד: הניחה בחמה. מבעבת לה בתתה ולא תבי לה בבעילה בתתה בתתר בתתר: **נפרצה** בלילה או שפרצוה לסטים וניצאה והזיקה פטור[ד] הוציאוה לסטים וסטים חייבין. **הניחה** בחמה[ה] או שממרה לחרש שוטה וקטן וניצאה והזיקה חייב[ו] ממרה לרועה נכנס הרועה תחתיו. [ז]**נפלה** לגינה ונהנית משלמת מה שנהנית. [ח]**רדה** כדרכה והזיקה משלמת מה שהזיקה [ט]כיצד משלמת מה שהזיקה [י]שמין בית מאה באותה שדה כמה היתה יפה וכמה היא יפה ר' שמעון אומר [יא]אכלה פירות גמורים משלמת פירות גמורים אם מאה מאה אם מאתים מאתים: **גמ'** ת"ר [יב]איזהו כראוי ואיזהו שלא כראוי דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה זהו כראוי שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה זהו שלא כראוי א"ר מני בר פטיש מאן תנא מועד דסגי ליה בשמירה פחותה ר' היא דתנן [יב]קשרו בעליו במוסירה ונעל בפניו כראוי ויצא והזיק אחד תם ואחד מועד חייב דברי ר"מ ר' יהודה אומר תם חייב מועד פטור שנאמר [יג]ולא ישמרנו בעליו ושמור הוא זה ר"א אומר אין לו שמירה אלא סכין אפילו תימא ר"מ שאני שן ורגל דהתורה מיעטה בשמירתן דאמר ר' אלעזר ואמרי לה במתניתא תנא ארבעה דברים [יד]התורה מיעטה בשמירתן ואלו הן בור ואש שן ורגל בור דכתיב [טו]כי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור ולא יכסנו הא כסהו פטור אש דכתיב [טז]שלם ישלם המבעיר את הבערה עד דעביד בעין מבעיר את דכתיב [יז]ובער בשדה אחר עד דעביד בעין ובער רגל דכתיב [יח]ושלח עד דעביד בעין ושלח ותניא [יט]ושלח זה הרגל וכן הוא אומר [כ]משלחי רגל השור והחמור ובער זה השן וכן הוא אומר [כא]כאשר יבער הגלל עד תומו מטמא דעביד בעין ושלח ובער הא לא עביד לא אמר רבה מתניתין דיקא דקתני צאן מכדי בשור קא עסקינן ואתי ניתני שור מאי שנא דקתני צאן לאו משום דההתורה מיעטה בשמירתן לאו משום דכאן[כב] קרן לא כתיבא ביה שן ורגל הוא דכתיב ביה וקמ"ל דשן ורגל דמועדין הוא[כג] ש"מ. תניא [כד]אמר ר' יהושע ארבעה דברים העושה אותן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים[כה] ואלו הן הפורץ גדר בפני בהמת חבירו והכופף קמטו של חבירו בפני הדליקה והשוכר עדי שקר להעיד ולהודיע עדות לחבירו ואינו מעיד לו. אמר מר [כו]הפורץ גדר בפני בהמת חבירו ה"ד אילימא בכוס[ל] בריא [כז]בדיני אדם נמי ניחייב [כח]אלא בכוס[ל]

הכונס [א]צאן לדיר ונעל בפניה כראוי ויצאה והזיקה פטור [ב]לא נעל בפניה כראוי ויצאה והזיקה חייב [ג]נפרצה בלילה או שפרצוה לסטים ויצאה והזיקה פטור [ד]הוציאוה לסטים חייבין. [ה]הניחה בחמה [ו]או שממרה לחרש שוטה וקטן ויצאה והזיקה חייב [ז]ממרה לרועה נכנס הרועה תחתיו. [ח]נפלה לגינה ונהנית משלמת מה שנהנית. [ט]רדה כדרכה והזיקה משלמת מה שהזיקה [י]כיצד משלמת מה שהזיקה [יא]שמין בית מאה באותה שדה כמה היתה יפה וכמה היא יפה ר' שמעון אומר [יב]אכלה פירות גמורים משלמת פירות גמורים אם מאה מאה אם מאתים מאתים: **גמ'** ת"ר [יג]איזהו כראוי ואיזהו שלא כראוי דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה זהו כראוי שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה זהו שלא כראוי א"ר מני בר פטיש מאן תנא מועד דסגי ליה בשמירה פחותה ר' היא דתנן [יד]קשרו בעליו במוסירה ונעל בפניו כראוי ויצא והזיק אחד תם ואחד מועד חייב דברי ר"מ ר' יהודה אומר תם חייב מועד פטור שנאמר [טו]ולא ישמרנו בעליו ושמור הוא זה ר"א אומר אין לו שמירה אלא סכין אפילו תימא ר"מ שאני שן ורגל דהתורה מיעטה בשמירתן דאמר ר' אלעזר ואמרי לה במתניתא תנא ארבעה דברים [טז]התורה מיעטה בשמירתן ואלו הן בור ואש שן ורגל בור דכתיב [יז]כי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור ולא יכסנו הא כסהו פטור אש דכתיב [יח]שלם ישלם המבעיר את הבערה עד דעביד בעין מבעיר את דכתיב [יט]ובער בשדה אחר עד דעביד בעין ובער רגל דכתיב [כ]ושלח עד דעביד בעין ושלח ותניא [כא]ושלח זה הרגל וכן הוא אומר [כב]משלחי רגל השור והחמור ובער זה השן וכן הוא אומר [כג]כאשר יבער הגלל עד תומו מטמא דעביד בעין ושלח ובער הא לא עביד לא אמר רבה מתניתין דיקא דקתני צאן מכדי בשור קא עסקינן ואתי ניתני שור מאי שנא דקתני צאן לאו משום דההתורה מיעטה בשמירתן לאו משום דכאן[כד] קרן לא כתיבא ביה שן ורגל הוא דכתיב ביה וקמ"ל דשן ורגל דמועדין הוא[כה] ש"מ. תניא [כו]אמר ר' יהושע ארבעה דברים העושה אותן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים[כז] ואלו הן הפורץ גדר בפני בהמת חבירו והכופף קמטו של חבירו בפני הדליקה והשוכר עדי שקר להעיד והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו. אמר מר [כח]הפורץ גדר בפני בהמת חבירו ה"ד אילימא בכוס[ל] בריא [כט]בדיני אדם נמי ניחייב [ל]אלא בכוס[ל]

מיעטה תזלא מבתלו מ"מ מבלא בתיב בתתר ועברה ש"מ (פ) מבלמד שמי קתי: **אילימא** בכוס[ל] בריא בדיני אדם נמי ליחייב. פי' לכוסל מבתתר ובתי לא מיבעי ל בפריכא גבר בעלמא בתין זה בלא גרמת בעלמא ו"ש בבתוב בהן בהדיא לכוסל ול"ת נתי מיבע לכוסל מבתתר מיעטה מבלמד שמי קתי מבתתר מבוי לו בכוסל בתי בתוב בתי בתתר בכוסל רעוע תע"ג בתין דומה בתיבעי בדיני שמים על הכוסל שהוא רעוע בל כך תיפול בוות מבוי לו תפילו בוות בתיבה שמיה מ"מ שיך לומר מיב בדיני שמים כיון שים דבר שהוא מיב בו בגון שהבהמה והשתה ג"ם בתקה בפני בהמת חבירו ולא נקט בפני הפורך גבר של חבירו לתכוכל לו מיבעי בפריכא והא דתקתר בתקן מהו לתיעמ לכיון לתתר בתתר בכוסל בהמת חבירו ובדיני שמים שמי לו לתיבעי קמ"ל מי שמי לבומר בתתר ולמיבל בתי [ועי' תוס' סנהדרין עז. ד"ה בזמקין]: אילימא

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [ועי' תוס' לקמן מז: ד"ה נפלה], **ב)** [ועי' לקמן נח: תוס' ד"ה שמין בית ותוס' ב"מ לט: ד"ה שמין], **ג)** לעיל מה: לקמן לט: [ועי' תוס' שבת נב. ד"ה קסבור], **ד)** [תוספתא שבועות פ"ג ה"ב ע"ס], **ה)** לעיל ב:, **ו)** תוס' ב"ב כב: ד"ה ואת, **ז)** לעיל מז., **ח)** לקמן נח:, **ט)** לעיל נ., **י)** לקמן ס., **יא)** לעיל מז:, **יב)** לקמן נט:, **יג)** לעיל נב., **יד)** לעיל כו., **טו)** לעיל מה ע"ב.

הגהות הב"ח

(ל) תוס' ד"ה עד וכו' ס"ת דאדם נמי:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה אי בבוכס[ל] בו' ואבהמה בו'. נ"ב וכן פי' תוספות כאן ובסנהדרין תל כתבו שם ד"ל דגם בהמה מחויב ול"ל למתני' למיעוט מקום וכ"כ הרמב"ם והמעכ"ם כ' לתף בתקים מיתיב כאן מבוס תמבון למתני' (ועי' בהגר"ת פי' שני תק"מ וס"ק י'):

הגהות וציונים

(ל) צ"ל משום **דצאן** (כ"ה בכת"י ודפו"י. ולפנינו ע"פ המהרש"ל. וכתב הדק"ס דט"ס הוא במהרש"ל. ועי' תורת חיים והמהרש"א שהדורא בתרא): **(כ)** צ"ל **גינדאו** (כת"י). **(כא)** תיבת "הוא" ליתא בכת"י:

תורה אור השלם

א) אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שִׁלַּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ:
[שמות כא, לו]

ב) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר:
[שמות כא, לג]

ג) כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַשָּׂדֶה שִׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר אֶת הַבָּעֲרָה:
[שמות כב, ה]

ד) כִּי יַבְעֶר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירָה וּבִעֵר בְּשֹׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם:
[שמות כב, ד]

ה) אֲשֶׁרֵיכֶם זֹרְעֵי עַל כָּל מָיִם מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר:
[ישעיה לב, כ]

ו) לָכֵן הִנְנִי מֵבִיא רָעָה אֶל בֵּית יָרָבְעָם וְהַכְרֵתִי לְיָרָבְעָם מַשְׁתִּין בְּקִיר וְעָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל וּבִעַרְתִּי אַחֲרֵי בֵּית יָרָבְעָם כַּאֲשֶׁר יְבַעֵר הַגֶּלֶל עַד תֻּמּוֹ:
[מלכים א יד, י]

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ד מהלכות מזיק ומזיקו ה"ב סמג עשין סו טוש"ע ח"מ סי' שצ סעיף ה:
ב ב מיי' שם פ"ה הלכה ב טוש"ע שם סעיף ה:
ג ג מיי' שם פ"ד הלכה ט טוש"ע שם סעיף ב:
ד ד מיי' שם פ"ה הלכה ט טוש"ע שם סעיף ב:
ה ה מיי' שם פ"ה הלכה ה טוש"ע שם סעיף ה:
ו ו מיי' שם הלכה ו
ז ז מיי' שם פ"ה הלכה ד טוש"ע שם סעיף ו:
ח ח מיי' שם פ"ה הלכה ג טוש"ע שם סעיף ג
ט מיי' שם פ"ה הלכה יא טוש"ע ח"מ סי' שצד סעיף ה:
י י מיי' פ"ד שם הלכה יג טוש"ע שם סעיף ד:
יא יא מיי' שם פ"ד הל' ג טוש"ע שם טוש"ע ח"מ סי' שלו סעיף ג:
יב יב מיי' שם פ"ו הל' ג טוש"ע שם טוש"ע שם:
יג יג ב מיי' פ"ד מהל' מזיק ומזיקו הל' ג ופרק ה טוש"ע שם:

לקוטי רש"י

משלשלת מה שנתנדנד. לפי שמזומן מעלין ניטו כדמפרש בגמרא [לעיל יט:]. שמין בית מאה. גבי ניתקין דתן בכבד קתל (דף נה:) כי יגפר שיס שדה פלוני כרס וגו' תנן כילד מלמעה מה שהזיקה שמין בית מאה בחותו שדה כמה היתה יפה וכמה היא יפה ואין מדקדקין לטיות שמין בית מאה בחותו שדה כמה היתה

משנה. הכניס צאן לדיר ונעל בפניה כראוי, ויצאה והזיקה, פטור [1] [שהרי שמרה ומה היה לו לעשות. אמנם אם] לא נעל בפניה כראוי, ויצאה והזיקה, חייב [2]. [אם הכניס צאן לדיר ונעל בפניה כראוי ו]נפרצה בלילה או שפרצוה לסטים, ויצאה והזיקה, פטור. [ואם] הוציאוה לסטים, הלסטים חייבין [3]. [אם הכניס צאן לדיר ונעל בפניה כראוי אבל] הניחה בחמה [4] [שהיא מצטערת מהשמש, ואז לא מספיק להה מה שנועל בפניה כראוי], או שמסרה לחרש שוטה וקטן [5], ויצאה והזיקה, חייב. [ואם] מסרה לרועה, נכנס הרועה תחתיו [להתחייב בנזקין] [6]. [אם הצאן נפלה לגינה [באונס מגג בעלה הסמוך לגינת חבירו או שהיתה רה״ר גבוה מן הגינה ונפלה] ונהנית, משלמת כמה שנהנית [7] [ולא כמה שהזיקה. אם הצאן] ירדה כדרכה והזיקה, משלמת מה שהזיקה. איך [שמים מה שמוזכר:] משלמת מה שהזיקה [8]. שמים בית סאה באותה השדה, כמה היתה שוה [לפני ההיזק] וכמה היא שוה [כעת, ולא שמים את הערוגה לבדה מפני שזה גורם למזיק לשלם יותר [9]. ר׳ שמעון אומר [כל זה בפירות שלא בשלו כל צרכם, אבל אם] אכלה פירות גמורים משלמת פירות גמורים [10] [פי׳: שכבר בישלו כל צרכם], אם סאה, סאה, אם סאתים, סאתים.

גמ׳. הרבנים למדו, איזהו ״כראוי״, ואיזהו ״שלא כראוי״. דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה, זהו ״שלא כראוי״. אמר ר׳ מני בן פטיש, יכולה לעמוד ברוח מצויה, זהו ״שלא כראוי״. אמר ר׳ מני בן פטיש, מיהו התנא ש[שור] המועד מספיק לו בשמירה פחותה [פי׳: שיכול לעמוד ברוח מצויה]. ר״י היא, שלמדנו, קשרו בעליו [את השור] בחבל או נעל בפניו כראוי, ויצא והזיק, גם [שור] תם וגם [שור] מועד, חייב, דברי ר״מ. ר׳ יהודה אומר, תם, חייב [שלא מספיק לו בשמירה פחותה]. מועד, פטור, שנאמר ״ולא ישמרנו בעליו״, וזה שמור. ר״א אומר [לא כדברי שניהם אלא] אין לו [לשור המועד] שמירה אלא סכין [פי׳: לשחטו].

אפילו אפשר לומר [שהמשנה שלנו] ר״מ, ושונה [ההיזק של] שן ורגל, שהתורה מיעטה בשמירתן, שאמר ר׳ אלעזר, ואומרים לה למדו בישיבה, ארבעה דברים התורה מיעטה בשמירתן, ואלו הן, בור, אש, שן ורגל. בור, שנאמר ״כי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור ולא יכסנו״, הרי [אם] כסהו, [הוא] פטור. אש, שנאמר ״שלם ישלם המבעיר את הבערה״, [ואינו חייב] עד שעשה כעין מבעיר [פי׳: בפשיעה]. שן, שנאמר ״ובער בשדה אחר״, [ואינו חייב] עד שעשה כעין ״ובער״ [כעין שיאכילנה להבהמתו בידים, פי׳ בפשיעה]. רגל, שנאמר ״ושלח״, [ואינו חייב] עד שעשה כעין ״ושלח״. ולמדנו, ״ושלח״, זה הרגל, וכן הוא אומר, ״משלחי רגל השור והחמור״. ״ובער״, זה השן, וכן הוא אומר, ״כאשר יבער הגלל עד תומו״. הטעם [שהוא חייב] שעשה כעין ״ושלח״ ״ובער״, הרי [אם] לא עשה [כך], אינו [חייב].

אמר רבה, מהמשנה שלנו גם מדויק [שהטעם משום שהתורה מיעטה בשמירתם אבל בקרן מועדת לא סובר כר״י אלא כר״מ], שנאמר [במשנה] ״צאן״ [והרי אין הזיקו אלא בשן ורגל], הרי [כל המסכת עד עתה] מדברת בשור, שתכתוב [המשנה שלנו] שור, מה שונה שכתוב צאן. [וכי] לא משום שהתורה מיעטה בשמירתן. לא, [יש סיבה אחרת למה מוזכר כאן צאן,] משום שכאן לא מדובר [במזיק של] קרן, [אלא] שן ורגל הוא שנאמר בו, ולכן לומדים ששן ורגל הם מועדים. [וכך] למדנו מזה [שהמשנה מדברת בצאן ולא בשור].

למדנו, אמר ר׳ יהושע, ארבעה דברים, העושה אותם פטור מדיני אדם [שהם רק גרמא ולא מזיק בידים] וחייב בדיני שמים, ואלו הן: הפורץ גדר בפני בהמת חבירו [11] [ויצא וברחה]. הכופף קמתו של חבירו בפני הדליקה [פי׳: ששריפה הגיעה לשדה חבירו, והוא כופף הקמה כדי שהאש תשרוף אותה]. השוכר עדי שקר להעיד [נגד חבירו]. היודע עדות לחבירו [לענין כסף] ואינו מעיד לו.

אמר מר, הפורץ גדר בפני בהמת חבירו. איך מדובר. אם תאמר בכותל בריא, שיתחייב גם בדיני אדם [על שבירת הכותל]. אלא

---

1. עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלו ס״ב): שמרה כראוי, ונפרצה בלילה או שחמרים הלכו ויצאה והזיקה, אם היה פרוץ, ופיילו ידע שנפרצה, שהיו מייב לנעול בפני חמרים, ודוקא בפרצה בלילה אבל בפרצה ביום מייב לבקר פיתוי שמא נפרצה בלילה ומסתמא ידע: **מפיר המפקפ:** ונפרצה בלילה או שחמרים - הפי׳ שחמרים גם כן בלילה שלפניו קאי (סמ״ע). **2.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלו ס״ב), הוב״ד בשעל כף ע״ב הערה 3. **3.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלו ס״ג): הוציאוה לסטים הסם מייבים משעת משיכה או שהכישוה במקל להוציאה, ודווקא שהוציאוה כדי לגנוב, אבל הוציאוה כדי לאבדה פטורים: **מפיר המפקפ:** הם מייבים משעת משיכה - פירוש, הגוזל מייב על מה שהזיקה שהחמה, אף על גב דהגוזל לא קני לו במשיכה דמקן ל״ל למטון, מ״מ כיון שעשה בה דבר הקונה במקח וממכר והיא עתה ברשותו מייב במשיכה (סמ״ע). כדי לאבדה פטורים - כיון ללא עשה מעשה בהבהמה משיכה כה, וגם לא עלתה על דעתו ליקחה לעצמו, מעולם לא נחתה ברשותו למייב על משיכה, אבל אם נחבדה שהחמה מייב לשלמה לבעלים אם הוציאה בידים, ודוקא בפרק גדר לפני בהמת חבירו ונחבדה קובר הרמ״ע דפטור אם נחבדה, משום דלא עשה בה מעשה בידים בהוציאתה כלל (סמ״ע), וי״ל דהיינו דפטורים על המזק אבל לא על שהחמה עלמה אף על פי שלא היתה דעתה שלא לאבדה וכלשעל ס״ק שפ״ו גבי זורק מטבע ליס הגדול. ומפאר דבהכישה הפילו לאבדה ונחבדה פטור ול״ע (ש״ך).

4. עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלו ס״ה): הניחה בחמה, אפילו חחרה ויצאה והזיקה מייב זה שהניחה אם, שכיון שהניחה בחמה הרי היא מצטערת ועושה כל שאיפשר לה לעשות לברוח. הגה: ולכן אפילו היתה קשורה בקשר חזק מייב. **5.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלו ס״ו), הוב״ד לעיל ס ע״ב הערה 9. **6.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלו ס״ח), הוב״ד לעיל יג ע״ב הערה 7. **7.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלו ס״ט): נחמה שהזיקלקה נחנו או במימי רגליים ונפלה לגינה ונחבטה על גבי פירות וירקות או שחלכלה, משלם מה שנהנית, אפילו הלכה מעצמה לעצמה, ואפילו נשחרה שם כל היום כולו, אינו משלם אלא מה שנהנית, ומה הנאה יש לה בחבטה שהרי משלם מקום רע ולא נחרקקו לאכייה, אבל אם ירדה כדרכה ואכלה משלם מה שהזיקה, ואפילו נעמה פירות במי לידה משלם מה שהזיקה מפני שחחילתו בפשיעה, וכן אם לחפה מחיתה ונפלה משלם מה שהזיקה, מפני שהיה לו להעניד אחת אחת כדי שלא יחפחו זו אח זו. הגה: ויש אומרים דאם לחפה מחיתה, לא מקרי פשיעה אלא הוי אונס ופטור. אם העניחה אצל גינת חבירו והיה אפשר לה לירד ולינקב לגינה, אפילו נפלה בחוכם מייב דהוי מחילתו בפשיעה וכופו אחוכם, עיין המחבר בהסלמות. **8.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלד ס״ב): הוב״ד לקמן נח ע״ב הערה 2. **9.** לומדים אח זה מזה שנאמר ״ובער בשדה אחר״ ודורשים בגמ׳ ללמד שלא שמין חומו על גב שדה אחרת אלא שמין בית סאה בחומה שדה כמה היתה שוה קודם שנאכלה ממנה הערוגה הזאת וכמה היא שוה עכשיו, ועכשיו לא משלם אח כל המיר, שהלוקח בית סאה כשהיא מלאה בחבואתה אינו מוזלל בה בשביל הפסד ערוגה אחת, כי אם דבר מועט. **10.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלד ס״ה), הוב״ד לעיל מז ע״ב הערה 5.

11. עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלו ס״ד): הפורץ גדר לפני בהמת חבירו ויצאה והזיקה, אם היה גדר בריא וחזק חייב, ויש אומרים דאינו חייב אלא בנזקי בהמה אבל לא אם הכישה והזמינה לנזק וכן עיקר, ויש אומרים דאפילו על בהמה עלמה אינו חייב אם נאבדה, ואם היה כותל רעוע פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים: **מפיר המפקפ:** הפורץ גדר לפני בהמתו חבירו - לאונן ויאבד היו לסס שחי ירישות בגדר בשותפות ויראינו הגוזל היה בחנות של יאבד והיו החנות של שור, מה שונה שכתוב צאן. [וכי] לא משום שהתורה מיעטה בשמירתן. לא, [יש סיבה אחרת למה מוזכר כאן צאן,] משום שכאן לא מדובר [במזיק של] קרן, [אלא] שן ורגל הוא שנאמר בו, ולכן לומדים ששן ורגל הם מועדים. [וכך] למדנו מזה [שהמשנה מדברת בצאן ולא בשור].

למדנו, אמר ר׳ יהושע, ארבעה דברים, העושה אותם פטור מדיני אדם [שהם רק גרמא ולא מזיק בידים] וחייב בדיני שמים, ואלו הן: הפורץ גדר בפני בהמת חבירו [11] [ויצא וברחה]. הכופף קמתו של חבירו בפני הדליקה [פי׳: ששריפה הגיעה לשדה חבירו, והוא כופף הקמה כדי שהאש תשרוף אותה]. השוכר עדי שקר להעיד [נגד חבירו]. היודע עדות לחבירו [לענין כסף] ואינו מעיד לו.

אמר מר, הפורץ גדר בפני בהמת חבירו. איך מדובר. אם תאמר בכותל בריא, שיתחייב גם בדיני אדם [על שבירת הכותל]. אלא

---

1. עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלו ס״ב): שמרה כראוי, ונפרצה בלילה או שחמרים הלכו ויצאה והזיקה, אם היה פרוץ, ופיילו ידע שנפרצה, שהיו מייב לנעול בפני חמרים, ודוקא בפרצה בלילה אבל בפרצה ביום מייב לבקר פיתוי שמא נפרצה בלילה ומסתמא ידע: **מפיר המפקפ:** ונפרצה בלילה או שחמרים - הפי׳ שחמרים גם כן בלילה שלפניו קאי (סמ״ע). **2.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלו ס״ב), הוב״ד לעיל כף ע״ב הערה 3. **3.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלו ס״ג): הוציאוה לסטים הסם מייבים משעת משיכה או שהכישוה במקל להוציאה, ודווקא שהוציאוה כדי לגנוב, אבל הוציאוה כדי לאבדה פטורים: **מפיר המפקפ:** הם מייבים משעת משיכה - פירוש, הגוזל מייב על מה שהזיקה שהחמה, אף על גב דהגוזל לא קני לו במשיכה דמקן ל״ל למטון, מ״מ כיון שעשה בה דבר הקונה במקח וממכר והיא עתה ברשותו מייב במשיכה (סמ״ע). כדי לאבדה פטורים - כיון ללא עשה מעשה בהבהמה משיכה כה, וגם לא עלתה על דעתו ליקחה לעצמו, מעולם לא נחתה ברשותו למייב על משיכה, אבל אם נחבדה שהחמה מייב לשלמה לבעלים אם הוציאה בידים, ודוקא בפרק גדר לפני בהמת חבירו ונחבדה קובר הרמ״ע דפטור אם נחבדה, משום דלא עשה בה מעשה בידים בהוציאתה כלל (סמ״ע), וי״ל דהיינו דפטורים על המזק אבל לא על שהחמה עלמה אף על פי שלא היתה דעתה שלא לאבדה וכלשעל ס״ק שפ״ו גבי זורק מטבע ליס הגדול. ומפאר דבהכישה הפילו לאבדה ונחבדה פטור ול״ע (ש״ך).

4. עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלו ס״ה): הניחה בחמה, אפילו חחרה ויצאה והזיקה מייב זה שהניחה אם, שכיון שהניחה בחמה הרי היא מצטערת ועושה כל שאיפשר לה לעשות לברוח. הגה: ולכן אפילו היתה קשורה בקשר חזק מייב. **5.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלו ס״ו), הוב״ד לעיל ס ע״ב הערה 9. **6.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלו ס״ח), הוב״ד לעיל יג ע״ב הערה 7. **7.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלו ס״ט): נחמה שהזיקלקה נחנו או במימי רגליים ונפלה לגינה ונחבטה על גבי פירות וירקות או שחלכלה, משלם מה שנהנית, אפילו הלכה מעצמה לעצמה, ואפילו נשחרה שם כל היום כולו, אינו משלם אלא מה שנהנית, ומה הנאה יש לה בחבטה שהרי משלם מקום רע ולא נחרקקו לאכייה, אבל אם ירדה כדרכה ואכלה משלם מה שהזיקה, ואפילו נעמה פירות במי לידה משלם מה שהזיקה מפני שחחילתו בפשיעה, וכן אם לחפה מחיתה ונפלה משלם מה שהזיקה, מפני שהיה לו להעניד אחת אחת כדי שלא יחפחו זו אח זו. הגה: ויש אומרים דאם לחפה מחיתה, לא מקרי פשיעה אלא הוי אונס ופטור. אם העניחה אצל גינת חבירו והיה אפשר לה לירד ולינקב לגינה, אפילו נפלה בחוכם מייב דהוי מחילתו בפשיעה וכופו אחוכם, עיין המחבר בהסלמות. **8.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלד ס״ב): הוב״ד לקמן נח ע״ב הערה 2. **9.** לומדים אח זה מזה שנאמר ״ובער בשדה אחר״ ודורשים בגמ׳ ללמד שלא שמין חומו על גב שדה אחרת אלא שמין בית סאה בחומה שדה כמה היתה שוה קודם שנאכלה ממנה הערוגה הזאת וכמה היא שוה עכשיו, ועכשיו לא משלם אח כל המיר, שהלוקח בית סאה כשהיא מלאה בחבואתה אינו מוזלל בה בשביל הפסד ערוגה אחת, כי אם דבר מועט. **10.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלד ס״ה), הוב״ד לעיל מז ע״ב הערה 5.

11. עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שלו ס״ד): הפורץ גדר לפני בהמת חבירו ויצאה והזיקה, אם היה גדר בריא וחזק חייב, ויש אומרים דאינו חייב אלא בנזקי בהמה אבל לא אם הכישה והזמינה לנזק וכן עיקר, ויש אומרים דאפילו על בהמה עלמה אינו חייב אם נאבדה, ואם היה כותל רעוע פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים: **מפיר המפקפ:** הפורץ גדר לפני בהמת חבירו - לאונן ויאבד היו לסס שחי ירישות בגדר בשותפות ויראינו הגוזל היה בחנות של יאבד והיו החנות של
שור, מה שונה שכתוב צאן. [וכי] לא משום שהתורה מיעטה בשמירתן. לא, [יש סיבה אחרת למה מוזכר כאן צאן,] משום שכאן לא מדובר [במזיק של] קרן, [אלא] שן ורגל הוא שנאמר בו, ולכן לומדים ששן ורגל הם מועדים. [וכך] למדנו מזה [שהמשנה מדברת בצאן ולא בשור].

דעת המחבר, וי״ל דחייב דאפילו לכותל רעוע בדיני אדם (סמ״ע).

בכותל רעוע [שלא הפסידו כלום, שהוא עצמו צריך לסתרו].

אמר מר, הכופף קמתו של חבירו בפני הדליקה[1]. איך מדובר. אם תאמר ש[האש] מגיעה אליו [כשכפפה] ברוח מצויה [והרי הוא מבעיר בידים], שיתחייב גם בדיני אדם. אלא ש[האש] מגיעה אליו [כשכפפה] ברוח שאינה מצויה. ורב אשי אמר, למדנו [את זה לענין] טמון [שכיסה קמת חבירו בסדינים כשראה דליקה מגיעה], משום שעשאו טמון באש[2] [וגרם להפסיד את הניזק, ולפטור את המבעיר, שטמון פטור באש].

אמר מר, השוכר עדי שקר[3]. איך מדובר. אם תאמר [שהוא שכר עדים שקר להוציא ממון מחבירו] לעצמו, הרי הוא צריך לשלם לו [את אותו ה]כסף [שלקח ממנו], וחייב גם בדיני אדם. אלא [ששכרם להוציא ממון] עבור חבירו [פי': להוציא מראובן ולתת לשמעון].

והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו[4]. במה מדובר. אם תאמר [ב]שני [עדים, שיודעים עדות ושניהם לא מעידים], זה פשוט [שהוא חייב בדיני שמים, ש]הוא [חייב להעיד] מן התורה [שנאמר] "אם לוֹא יגיד ונשא עונו" [והרי הפסוק מדובר בב' עדים, שכן בגלל זה הפסוק מקפיד שיגידו, ועוד כל מקום שנאמר "עד" מדובר בב' עדים עד שיפרט לך הפסוק]. אלא [מדובר] ב[עד] אחד [שרק מחייבו שבועה, וחייב בדיני שמים, שאם היה מעיד אולי לא היה נשבע והיה משלם].

ו[כי] אין עוד [מקרים שחייבים בדיני שמים]. והרי יש [מקרה המובא במשנה], (סימן, העושה בסם ושליח חבירו נשבר) העושה מלאכה במי חטאת [ששקל כנגדם משקלות ונפסלו במלאכה] או בפרת חטאת [שנשא בעול, וגם נפסל במלאכה], פטור מדיני אדם [דהוי היזק שאינו ניכר, ואינו נחשב כהיזק] וחייב בדיני שמים[5]. והרי יש [המקרה המובא במשנה], הנותן סם המות בפני בהמת חבירו [ואכלו ומת], פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. והרי יש [המקרה המובא במשנה], השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן[6] [והזיק], פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. והרי יש [המקרה המובא במשנה], המבעית את חבירו[7] [פי': תקע לחבירו באזנו פתאום ולא עשה מעשה בגופו], פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. והרי יש [המקרה המובא במשנה], נשברה כדו ברשות הרבים ולא סלקה, נפלה גמלו ולא העמידה, ר"מ מחייב בהזיקן. וחכמים אומרים, פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים. נכון, יש הרבה [מקרים שחייב בדיני שמים], אבל אלה [הנמנים] נצרכים, מה הייתי אומר, בדיני שמים גם כן לא חייב, לכן לומדים [שלא, אלא שחייבים].

[כעת הגמ' מונה כל הסיבות למה לא לחייב גם בדיני שמים] הפורץ גדר בפני בהמת חבירו, מה הייתי אומר, כיון [שהכותל] עומד ליסתר, מה הוא עשה, ושלא יתחייב אפילו בדיני שמים, לכן לומדים [שלא].

הכופף קמתו של חבירו גם כן [יש מקום לחשוב שלא חייבים בדיני שמים], מה הייתי אומר, נאמר וכי הוא יודע שמגיע רוח שאינה מצויה, ובדיני שמים גם כן לא ליחייב, לכן לומדים [שלא]. ולרב אשי שאמר שלמדנו [שהמשנה מדברת] גם[8] [בענין] טמון, מה הייתי אומר, [שהטומן יאמר] אני כיסיתי אותו עבורך [כדי שהאש לא תשרוף מהר], וגם לא יתחייב בדיני שמים, לכן לומדים [שלא].

והשוכר עדי שקר גם כן [יש מקום לחשוב שלא חייבים בדיני שמים], מה הייתי אומר, נאמר דברי הרב ודברי התלמיד, לדברי מי שומעים [והם היו צריכים שלא להעיד]. ובדיני שמים גם כן לא יתחייב, לכן לומדים [שלא[9]].

והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו גם כן [יש מקום לחשוב שלא חייבים בדיני שמים], מה הייתי אומר, מי יאמר שכאשר הוא מעיד הוא יודה [וישלם], אולי הוא ישבע לשקר, ולא חייב בדיני שמים, לכן לומדים [שלא].

נפרצה בלילה, או שפרצוה לסתום כו'. אמר רבה, זה [שכתוב במשנה "נפרצה בלילה, ויצאה הבהמה והזיקה, הבעלים פטורים" מדובר במקרה] שחתרה [הבהמה והפילה הכותל דאנוס הוא]. אבל [אם] לא חתרה [אלא הכותל נפלה מעצמה], מה [דינו]. חייב. איך מדובר. אם תאמר בכותל בריא, וכאשר [הבהמה] לא חתרה [אלא נפלה לבד] למה הוא חייב[10]. מה היה לו לעשות. אלא בכותל רעוע, כאשר חתרה, למה [הוא] פטור. [הרי] הוא [בכלל] תחילתו בפשיעה [בענין נפילה, שזה עומד ליפול] וסופו באונס [שהרי הכותל לא נפלה, אלא הבהמה חתרה אותו והפילה אותו]. זה מובן לפי מי שאומר [בב"מ דף מב ע"א], תחילתו בפשיעה וסופו באונס, פטור, אלא לפי מי שאומר, תחילתו בפשיעה וסופו באונס, חייב[11], מה נאמר.

אלא, המשנה שלנו [מדברת] בכותל בריא, ואפילו לא חתרה. וכאשר למדנו [ההלכה הזו של] רבה [שרק פטור כאשר חתרה], למדנו על סוף המשנה: "הניחה בחמה, או שמסרה לחרש שוטה וקטן, ויצתה והזיקה, חייב", אמר רבה, ואפי' חתרה[12]. אין שאלה במקרה שלא חתרה שהכל הוא פשיעה, אלא אפי' [אם] חתרה גם כן [חייב], מה הייתי אומר, [שהוא פטור] שהוא [מקרה של] תחילתו בפשיעה [שהניחה בחמה, וזה פשיעה אצל פתיחת הדלת] וסופו באונס [שכן חתרה את הכותל], לכן לומדים [שלא], שהכל הוא פשיעה. למה. ש[הב"ד] יאמרו לו, אתה ידעת שבגלל שהנחת אותה בחמה, כל תחבולות שיש לה לעשות, היא תעשה ותצא [בגלל צערה].

הוציאוה לסתום, לסתום חייבין.

---

1. עי' שו"ע (או"מ סי' תיא ס"ק): הכופף קמתו של חבירו לפני הדליקה כדי שתגיע הה הדליקה, אם כפפה במקום שהוכל הדליקה להגיע ברוח מצויה חייב לשלם, ואם אינה יכולה להגיע ברוח מצויה, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, ואם הרוח שאינה מצויה כבר מנשבת ואם"כ כפפה, חייב בכל ענין: **2.** עי' שו"ע (או"מ סי' תיא סט"ז): מי שראה לדליקה שמתקרבת לקמת חבירו והלך ושיקה הקמה, אע"פ שגרם לו שהפסד שהיה עתיד טומן, הרי זה פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים: **3.** עיין בהשלמות. **4.** עי' שו"ע (או"מ סי' כח ס"ק): כל מי שיודע עדות לחבירו ורצוי להעידו, ויש לחבירו תועלת בעדותו, חייב להעיד, אם יתבענו שיעיד לו (בב"ד), אין שיש על אחד עמו אין שהוא לבדו, ואם כבש עדותו, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. הגה: ועד אחד לא יעיד אלא בדבר ממון שמציא אחד לידי שבועה, או בדבר אסור ואפילו מאיסורא, אבל אם כבר עשאה האסור, לא יעיד, דאיכא אלא כמו"ש אם רע על מביאו. ואסור לאדם להעיד בדבר שאינו יודע, אף על פי שאחר לו אדם שיודע בו שאינו משקר. ואפילו אחר לו: בא ועמוד עם עד אחד שיש לי ואנא מעיד, רק שיפתח בעל תודי ויסכור שיש לי שני עדים ויודה לי, לא יאמע לו: **מאיר ממשפט:** כל מי שיודע עדות כו' - אם עד אומר שאינו יכול להעיד מחמת שקיבל עליו בסוד אלא לגלות הדבר, אומו בעל דין שאחר לו בסוד אלא לגלות הוא עלמו יתיר לו (סמ"ע), עי' סמ"ע ועי' בדבריו לקמן (סי' רסו ס"ג ד"ה מכריז) כיוצא בזה [ז"ל: ויש מהפסים שתומרים שאחר להם הדבר בסוד, יש לגדות מי שיאמרלו לבטל מקנת רבינו גרשום, ואפילו אם נשבע אלא לגלות לא יועילו] (ש"ך), עי' סמ"ע וע"ש להא דאפילו התרה אין לריך, עי' רמ"א (יו"ד סי' רכה ס"ג) [ז"ל: ואפילו נשבע על אינה דבר אלא לגלותו, ואחר כך נתנו עליו חרם, חייב להגיד] (ט"ז), עד אחד הנמנע מלהעיד אינו עובר "אם לא יגיד" מן התורה אלא רק מדרבנן. עיין המשך בהשלמות. **5.** עי' רמב"ם (פועל ומזיק פ"ו ה"ד): הכהנים שפגלו את הזבח במזיד חייבין לשלם בשוגג פטורין, וכן העושה מלאכה בפרת חטאת ומתי מטמא במזיד חייב לשלם בשוגג פטור. [ראפ"ד] הכהנים שפגלו וכו' במזיד חייב לשלם וכו'. ג"א זה שיטה הוא שאפילו עשה מעשה גרוף למאן דאמר היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק פטור מדיני אדם אפילו במזיד וקי"ל כוותיה וטעמא דמילתא משום דאין מתכוין להזיק אלא להנאתו הוא מתכוין משום הכי לא קנסו בו מזיד. **6.** עי' שו"ע (או"מ סי' תיא ס"ו), סוד"ש לעיל ט ע"ב הערה 11. **7.** עי' שו"ע (או"מ סי' תכ ס"ג): המבעית את חבירו, אע"פ שאלא מהפחד פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, והוא שלא נגע בו כגון שצעק לו מאחוריו או שנראה לו בחפילה וכיוצא בו, וכן אם זעק לו בשוגג ונראו, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. אחזו ותקע לו בשוגג ונראו, או שנגע בו והלפו בשעה שהבעיתו, או שאחזו בשגגה, חייב בהשלומין. **מאיר ממשפט:** אחזו ותקע לו בשוגג חייב בהשלומין - בהאן לא כתב כמה חייב כי אמך אמ"ש בשאר לו: **מאיר ממשפט:** כל מי שיודע עדות כו' - אם עד אומר שאינו יכול להעיד מחמת שקיבל עליו בסוד אלא לגלות הדבר, אומו בעל דין שאמר לו בסוד אלא לגלות הוא עלמו יתיר לו (סמ"ע), עי' סמ"ע ועי' בדבריו לקמן (סי' רסו ס"ג ד"ה מכריז) כיוצא בזה [ז"ל: ויש מהפסים שתומרים שאמר להם הדבר בסוד, יש לגדות מי שיאמרלו לבטל מקנת רבינו גרשום, ואפילו אם נשבע אלא לגלות לא יועילו] (ש"ך), עי' סמ"ע וע"ש להא דאפילו התרה אין לריך, עי' רמ"א (יו"ד סי' רכה ס"ג) [ז"ל: ואפילו

בכותל רעוע. ללמ לפסקיה למסקנ קמי: דמטי ליה. כשכפפה הגיע פה הלליקה: ברוח מצויה. הרי בידים הגיעה ולדיני פלוגתא ליחייב: ברוח שאינה מצויה. לימיל: אלא מעתה מלעיתא היפ: שמן איתמר. פשיטה קמא מבידו בפדיונ כשרואה לליקה אללה והוא לו אלא את הבעה ושויה עומן וגרס להפסיד את הזיקק ולפטור את המבעיר לפטור על עומן בשמ[ה]: נפשיה. להוליף ממון מחבידו לעצמו: ממונא בעי לשלומי. לומו ממון שהוליף חייב להחזיר: חבריה. שכר עדי שקר להוליף מנה מרמוזן לשמעון: פשיטא דאורייתא הוא. לחייב בדיני שמים: אם לא יגיד. בתרי קא משתעי מדקפיד להגדה משמע שלשו מגידין מתחייב זה ממון: ועוד קי"ל (סוטה דף ג:) כל מקום שנאמר עד הרי כאן שני עדים עד שיפרט לך בכתוב אחד כדכתיב (דברים יט) יקום עד אחד בחס: אלא בחד. שמחייבו שבועה ובדיני שמים מיקיים ליה הוה מקביל ומחייב ליה שבועה למלא לו הוי משתבע בשקרא ומשלם: ותו ליכא. לחייבין בדיני שמים: השוחה מלאבה במי חטאת. שנקל כנגדן משקלות בשמכת גיטין (דף נג.) וכן נפסלין בשלמה: פטור מדיני אדם. לסיוקי שלימו ניכר לא שמיה סיוק"ן. וכולהו הכי מיוקמי מתניתא ניעהו: המבעית. מקע לו בחוט פתוס ונעמו ללא עבד ביה מעשה בגופו[ן]: ר"ש מחייב בהזיקן. פלוגתייהו מיפכרא בשמעיה שם הכל (דף סט.) בשמקל פוסע ומפקיע מקרי: אנא בפויי בפיתיה. שלא מצעיר בה שלא מכר: דברי הרב שומעין. והיה לפס שלא יעילו: והוא שחתרה. הם למן נפרצה בלילה פטור כגון שחתרה בהמתה וכפולה בשמול למוס חוס: אבל לא חתרה. שלא מצמה בלילה: תחלתו בפשיעה. שלל נפילה לעביד למיפל: וסופו באונס. שלא נפלה שלא מתרה: הניחה למאן דאמר כו'. פלוגתא היא בפוס המפקיד (ב"מ דף מכ.) תני ליתני שלא ב"ש מלינפ לרב יוסף: ה"ג שלא מתני' בכותל גרוע ומפלין לא מתרה: הניחה בחמה כו' אמר רבה ואפילו חתרה. וכפומל בריש: תחלתו בפשיעה. שהחמה בחמה ופשיעה היא שלל פתיחה הלמ לחמרין לקמיה כל מחבוות שיכולה לעשות עושה מגב לעלה: וסופו באונס. שחתרה: מצדקא. מחבוות: כיון

אילימא דמטיא ליה ברוח מצויה בדיני אדם נמי ליחייב. ול"ת כיון שאין מילוק בין מקרב הבר שלל הזם ובין מקרב הזם שלל הבר ממלי מלריכן בפרק (כל) הנשרפין (סנהדרין דף עז. ושם[ו]) בשפוו בשנים שקנסו חמה מו ליכה לנפ פטור לחייב למ"ד

בכותל רעוע. אמר מר [א]הכופף קמטו של חבירו בפני הדליקה היכי דמי אילימא דמטיא ליה ברוח מצויה [ב]בדיני אדם נמי נחייב [ג]אלא דמטיא ברוח שאינה מצויה ורב אשי אמר [ד]טמון[ז] איתמר משום דשויה טמון באש. אמר מר [ה]השוכר עדי שקר ה"ד אילימא לנפשיה [ו]ממונא בעי שלומי ובדיני אדם נמי ניחייב [ז]אלא לחבריה. [ח]והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו במאי עסקינן אילימא בבי תרי פשיטא [ט]דאורייתא הוא [י]אם לא יגיד ונשא עונו [יא]אלא בחד. ותו ליכא והאיכא (סימן העושה בסם ושליח חבירו נשבר) [יב]העושה מלאכה במי חטאת ובפרת חטאת פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים והאיכא [יג]הנותן סם המות בפני בהמת חבירו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים והאיכא [יד]השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים והאיכא [טו]המבעית את חבירו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים והאיכא [טז]נשברה כדו ברה"ר ולא שלקה נפלה גמלו ולא העמידה ר"מ מחייב בהזיקן וחכ"א פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים אין מיהא איכא טובא והני אצטריכא ליה מהו דתימא בדיני שמים נמי לא ליחייב קמ"ל הפורץ גדר בפני בהמת חבירו מהו דתימא כיון דלמסתריה קאי מה עביד בדיני שמים נמי לא ליחייב קמ"ל הכופף קמטו של חבירו נמי מהו דתימא לימא מי הוה ידענא דאתיא רוח שאינה מצויה ובדיני שמים נמי לא ליחייב קמ"ל ולרב אשי דאמר (נמי) טמון איתמר מהו דתימא [יז]אנא כפויי כפיתיה ניהלך ובדיני שמים נמי לא ליחייב קמ"ל והשוכר עדי שקר נמי מהו דתימא לימא [יח]דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ובדיני שמים נמי לא ליחייב קמ"ל והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו נמי מהו דתימא [יט]מי יימר דכי הוה (אתינא[יח]) מסהדינא ליה הוה מודה דלמא הוה משתבע לשיקרא ובדיני שמים נמי לא ליחייב קמ"ל: נפרצה בלילה או שפרצוה לסטים כו': אמר רבה והוא שחתרה אבל לא חתרה מאי חייב היכי דמי אילימא בכותל בריא כי לא חתרה אמאי חייב מאי ה"ל למעבד אלא בכותל רעוע כי חתרה [כ]אמאי פטור תחלתו בפשיעה וסופו באונס הוא הניחא למ"ד [כא] תחילתו בפשיעה וסופו באונס פטור אלא למ"ד תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב מאי איכא למימר אלא מתני' בכותל בריא ואפילו הכי חתרה וכי איתמר דרבה אסיפא איתמר הניחה בחמה או שמסרה לחרש שוטה וקטן ויצתה והזיקה חייב אמר רבה [כב]ואפי' חתרה לא מבעיא היכא דלא חתרה כלל בפשיעה הוא אלא אפי' חתרה נמי מהו דתימא הויא לה תחילתו בפשיעה וסופו באונס קמ"ל דכולה פשיעה היא מ"ט דאמר ליה מידע ידעת דכיון דשבקתה בחמה כל [כג]מצדקא דאית לה למיעבד עבדא ונפקא: הוציאוה לסטים לסטים חייבין:

פשיטא

מייב בדיני שמים ושמא אין כל כך מיזוס: **כפויי** כפיתיה. ול"ת גלוי ויזוע למקום למה נתכוין אם לנוקה ול"ל לתפי' בתמכוין לנוקה שלא ימכר לישקה ויוכל לסיל בעל הבית בתון כך מ"מ בדיני שמים מייב דחיבעי ליה לזאזוקוי ולשקוני לדעתיה שלא יבא לו לספק בכך: **מהו** דתימא הויא לה תחילתו בפשיעה וסופו באונס קמ"ל דכולה פשיעה הויא. ק"ק ל"ל למימר מהו דתימא כולה מוזם הוא וכגון שנעל כל כך יפה שאינה יכולה לנפק שלא בתפירה קמשמע לן דפושע הוא שלל מתפירה בתמיה:

פשיטא

מסורת הש"ס עם הוספות

(א) ע"ז נח., ב"מ קיג., ב"ב קמ., ב) ב"ב קמ., ג) [ב"ק קיז.], ד) ב"ב קמ., ה) ב"ב קמ., ו) [ב"ב קסח.], ז) ב"ב קמ., ח) ב"ב קמ., ט) ב"ב קמ., י) ב"ב קמ., יא) ב"ב קמ., יב) ב"ב קמ., יג) ב"ב קמ., יד) ב"ב קמ., טו) ב"ב קמ., טז) ב"ב קמ., יז) ב"ב קמ., יח) ב"ב קמ., יט) ב"ב קמ., כ) ב"ב קמ., כא) ב"ב קמ., כב) ב"ב קמ., כג) ב"ב קמ.,

(ה) תוס' ד"ה פשיטא וכו' כשפוכר על שבועתו כדבר שאם לא יגיד:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה אם לא יגיד וכו' ועבד קי"ל. תמוה לי מה נאמר היכא דעד אחד מועיל בעדותו למייב ממון מייב לקבל שבועה כדאמרי' בשבועות רפ"ל כל מודים בעד שומה וכו' ופמוס' ריש שומה ל"ה כל הקנאו נאמנת אמאי לא אמרינן דהוה ליה עד ב' וזוקן. וע"ע מה שהילו אלל גרש"ל ב"ק ל"ב ולקמפמ למילמה והוה עד היינו ב' וזוקן ל"ש: ד"ה פטור וכו' דהיינו שאינו ניכר לא שמיה היזק. קשה למ"ם רע"ו מהלה השומה מלאכה שלקבל בהן משקולות ומה לפ"ל לקמן ע"ב דשמיה היזק פטור ע"ם פניהון ול"ש:

הגהות ואזיונים

(ז) בכת"י מזמן. וכן לקמן ילודב אשר דאמר מזמן אימתי וכ"ה בר"ף מזמן קמתו אימתי: (ח) בכת"י נוסף מצי אמר ליה אנא: (ט) בכת"י נוסף מצי למימר ליה מי יימר: (י) [צ"ל מיקיא] (גליון) וכ"ה בכת"י:

תורה אור השלם

א) וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ: [ויקרא ה, א]

ב) לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכֹל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת בְּכָל חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר: [דברים יט, טו]

ג) וְאָסַף אִישׁ טָהוֹר אֶת אֹפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הוּא: [במדבר יט, ט]

עין משפט נר מצוה

יד א ב ג מיי' פי"ד מהלכות מכלנות ס"מ הל' יד סמג עשין סט טוש"ע ח"מ סי' מיח סעיף יפ: טו ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף טז: טז ה מיי' פי"ו מהלכות עדות הלכה ז סמג נאוין כה טוש"ע ח"מ סי' לג סעיף ג: יז ו מיי' שם טוש"ע שם יח ז מיי' שם סמג שם טוש"ע שם: יט ח מיי' שם סמג שם טוש"ע שם: כ ט מיי' פ"ל מהלכות עדות הלכה ג סמג עשין קח טוש"ע שם ועיין בכ"מ שם: כא י מיי' שם פ"ו הל' ז סמג שם טוש"ע שם: כב כ מיי' פ"ג מהל' חובל ומזיק הלכה ה ועי"ש במ"מ ס"ק ד: כג ל מיי' פי"ב מהל' מזק וממון הלכה ה סמג עשין סט טוש"ע ח"מ סי' תיח סעיף ז: כד מ מיי' פ"ג מהלכות חובל ומזיק הל' ו סמג שם טוש"ע ח"מ סי' תכ סעיף נ: כה נ מיי' פ"ד מהל' מזק וממון הלכה ג סמג עשין סט טוש"ע ח"מ סי' שפו סעיף ה: כו ס מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה:

ליקוטי רש"י

המושה מ"אבה. שקל כנגדן משקולות. בבי חטאת. ופרה וכל העסוקים בפסלים במלאכה [לקמן צח.]. דשרה מזומה וכן פרה עלמה נפסלין במלאכה דכתיב (במדבר יט) ושלך לא עלה עליה עול ובמי חטאת כתיב במשמרת למי נדה ותניא בספרי מה מ"ל שיהול אין לי שתהא מלאכה פוסלת אלא כפרה ומנין אף במים מ"ל במשמרת למי נדה לכולהו שיהיו משומרות נקי ולא לדבר אחר. וחייב בדיני שמים. ידי שמים לא יצא עד שילאם [ב"מ צא.]. פורעניות לשלם לנפשים שמתפעל להפסיד את שכרל [נזיר נג.]. המבעית חברו פטור מדיני אדם. כי מיבעיא מלעיתא קא מיבעיא שיהול בלבי אלא מלי פחד קול הבא פתאום [קדושין כד.]. וחייב בדיני שמים. משום הלא פניק [לעיל כט.]. תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב. גבי כל מיזיקין קנוים וקלים דהוה יכול להעיל שהרי הניחם ובא לו וסופו שמי נהי דמיזק חזק בא עליהן שלם שיש שם לא היה יכול להעיל וה"ל סופו מיהו תחילתו בפשיעה הוה דחייב דהכי משקלינן להעיל [לעיל דף מב.]. דהכא בהמסה שלא בידים הוא דהא לא מסרה לחרש שוטה וקטן אלא לחבירו ואפי' הכי חייב דהא לא חתרה כלל בפשיעה הוא אלא אפי' חתרה נמי מהו דתימא הויא לה תחילתו בפשיעה וסופו באונס קמ"ל דכולה פשיעה היא מ"ט דאמר ליה מידע ידעת דכיון דשבקתה בחמה כל מצדקא דאית לה למיעבד עבדא ונפקא: הוציאוה לסטים לסטים חייבין. ול"ת הא דתנן בפ' הכונס (לקמן דף עט.) המניח את הפרה בחמה ומתה פטור ואפילו הכי חייב בדיני שמים דהא לא מסרה לחרש שוטה וקטן אלא לחבירו ואפילו הכי חייב בדיני שמים. ויש לומר דהתם שאני דכתיב (שמות כב) אם לא שלח ידו במלאכת רעהו ולא אמרינן בכל מקום דמשלח יד הוי אלא בשומר שכר ושומר חנם דכתיב בהו (שם) ונגנב מביתו אבל בשאר כל אדם לא אמרינן משלח יד הוי ופטור בדיני שמים. ועוד יש לומר דהתם שאני דכתיב (שם) ונשבר או מת אין עמו שכר ואין לו לשלם אלא כשיש לו מן הגנוסה ולא מן הגנוסה ולא מן הגנוסה ולא

פשיטא כיון דאפקוה קיימא לה ברשותייהו לכל מילי. כהוגלימוס גוחלת שיירי מתני' כלמוקי לה כירושלמי[ד] וש"ת ומנילה קיימא ברשותייהו אפי' להתפייס על מה שהיא מוקת דלהכי קאי דקתני ויצתה והזיקה לגיהא למימר דכי היכי דמסרה לשומר מנה והשומר נכנסו מתה בעליהם[ב] ה"ג גזלן דלגמא שומר הוא דמתייא לכל גזלן לא דמגיהו דבריס שהשומר מייב והגזלן פטור שהכי בכתבה כמה כתבה להדיא ובפירוש שהרקיבו מוקצן מוכה והגהוג קמא פשיטא לא צריכא דקם לה באפה אמר ליה אביי לרב יוסף [ג]הכישה אמרת לן [ג]ולסטים נמי דהכישוה: מסרה לרועה נכנם הרועה בו': אמרי תחתיו דמאן אילימא תחתיו דבעל בהמה תנינא חדא זמנא [ו]מסרו לשומר חנם ולשואל לנושא שכר ולשוכר כולן נכנסו תחת הבעלים אלא תחתיו דשומר ושומר קמא אפטר ליה לגמרי אימא תיהוי תיובתא דרבא [ז]דאמר רבא שומר שמסר לשומר חייב אמר לך רבא [ח]מאי מסרו לרועה לברזילה דאורחיה דרועה למימסר לברזילה איכא דאמרי מדקתני מסרה לרועה ולא קתני מסרה לאחר ש"מ מאי מסרה לרועה מסר רועה לברזילה דאורחיה דרועה למימסר לברזילה אבל לאחר לא אימא מסייע ליה לרבא דאמר רבא [ט]שומר שמסר לשומר חייב אמרי לא דלמא אורחא דמילתא קתני והוא הדין לאחר. איתמר [י]שומר אבידה רבה אמר כשומר חנם דמי רב יוסף אמר [יא]כש"ש דמי רבה אמר כשומר חנם דמי מאי הנאה קא מטי ליה רב יוסף אמר כש"ש דמי [יב]בהיא הנאה דלא בעיא למיתבי ליה[ט] ריפתא לעניא הוי כש"ש איכא דמפרשי הכי רב יוסף אמר כש"ש דמי כיון דרחמנא שעבדיה בעל כורחיה הלכך כש"ש דמי (סימן החזירה לעולם השב חייא אמרת נשבר שבר) איתיביה רב יוסף לרבה החזירה

המעמיד בהמת חבירו על קמת חבירו חייב. ומ"ש [יג]שמין בהמה שלו חייב מטעם שן ורגל דלעיל[ג] דכתיב [ג]בעירה בדיליה כתוב הכא[יד] שמין בהמת חבירו בדמי הנזק שנגחה את בהמתו[ב] אבל אין לפרש דהמעמיד מטעם שן דבכי הזיקה והוי כחילו ונתן לשם חם ותע"ג דפטרינן ונתן שם חמות לפי בהמת חבירו שנגחה אותה אי משום שן אי משום רגל שלא מצאנו בשום דוכתא לחייב יותר על שן ורגל דלעיל[ג] [טו] ומיהו כשהמעמיד מתכוין להזיק רק בשלו ומיהו גם להוציא מלב חבירו מרשותו כמו גזלן ועוד כיון דגזלן קמה ליה ברשותיה גם לענין שלא יתחייב יותר מכשוה בהזיקה[ו] (ו) מה שהוא ברשותו לכל מילי יש לו להועיל כאן: מוסקין ים למשמר בעלים יותר מפותח והכי משמע לישנא דקמה ברשותייהו לכל מילי (ו) מה שהוא ברשותו לכל מילי יש לו להועיל כאן: [ג]בעירה בדיליה

הכישה אמרת לן. ומתחלה היה סובר המעמיד בהמה היינו שומר חנם[ז] **ולסטים** נמי שהכישוה. לגחלה מיירי כלמוקי לה כירושלמי[ז] ולא תאמר דהכא בפשיעה עסקינן דהא מסיים בה בהדיא: **בהה"א** הנאה דלא **בעיא** ריפתא לעניא. משום דשומר חנם פטור מן המנה ועוד דבפרק קמא דב"ק[ח] מוכח דאפילו לפי שעה לא מהני ליה שומר חנם להתחייב יותר מכשומר חנם דמי ומ"מ הוא הדין לשומר שכר כבר נתן לו שכרו ואפילו הכי לא מהני ליה שומר שכר להתחייב יותר מכשומר חנם דמי ומ"מ הוא הדין לשואל כבר נתן לו שכרו ואפילו הכי לא מהני ליה שומר שכר להתחייב יותר מכשומר חנם דמי ומ"מ הוא הדין לשוכר כבר נתן לו שכרו ואפילו הכי לא מהני ליה שומר שכר להתחייב יותר מכשומר חנם דמי ומ"מ הוא הדין לנושא שכר כבר נתן לו שכרו ואפילו הכי לא מהני ליה שומר שכר להתחייב יותר מכשומר חנם דמי ומ"מ הוא הדין לאחראי

זה פשוט, כיון ש[הם] הוציאו [את הבהמה, יש משיכה ושינוי רשות, והרי הוא קנויה לכל דבר, ו]היא עומדת ברשותם לכל ענין[1]. [אלא צריך לומר] לא [מדובר במקרה כזה, אלא] צריכים [להעמיד אותו במקרה, שלא משכו את הבהמה אלא] שעמדו בפניה [לכל צד שלא תלך אנה ואנה אלא לצאת מהרפת], כמו [המקרה ה]זה שאמר רבה אמר רב מתנה אמר רב, המעמיד בהמת חברו על קמת חבירו [אחר], חייב[2]. [וכי צריכים ללמד במקרה של] מעמיד, זה פשוט. [אלא צריך לומר] לא [מדובר במקרה כזה, אלא] צריכים [להעמיד אותו במקרה] שעמד לה בפניה [שלא משכה אלא עמד בפניה לכל צד שלא תלך אנה ואנה אלא לקמה לאכול]. אמר אביי לרב יוסף, [אתה] אמרת לנו[3] [שמדובר במקרה] שהכישה [במקל, ובזה קנאו], ולסטים גם כן [מדובר] שהכישוה [במקל וכך קנאו להתחייב בו][4].

מסרה לרועה, נכנס הרועה כו'. אמרו [התלמידים בבית המדרש], תחת מי. אם תאמר תחת בעל הבהמה, [כבר] למדנו את זה פעם אחת, מסרו לשומר חנם או לשואל [או] לנושא שכר או לשוכר, כולם נכנסו תחת הבעלים. אלא תחת השומר [ותביעת הבעלים היא מהרועה], והשומר הראשון פטור לגמרי. נאמר שזה קושיא על רבא, שאמר רבא, שומר שמסר לשומר, חייב [אפילו באונסים, שיאמר לו המפקיד אני מאמין אותך בשבועה ולא אותו]. אמר לך רבא, מהו [פירוש המילים] "מסרו לרועה"[5], לתלמידו, שדרכו של רועה למסור [הבהמות שהוא שומר עליהם] לתלמידו.

יש שאומרים, מזה שכתוב "מסרה לרועה" ולא כתוב "מסרה לאחר", למדנו מזה, מהו "מסרה לרועה". [ש]מסר הרועה לתלמידו, שדרכו של רועה למסור [הבהמות שהוא שומר עליהם] לתלמידו, אבל [שהוא ימסור אותם] לאחר, לא. נאמר שזה ראיה לרבא, שאמר רבא, שומר שמסר לשומר, חייב. אמרו [התלמידים בבית המדרש], לא, אולי [המשנה] מדברת בדרכו [איך שרגיל להיות], ואותו דבר הוא לאחר [שאין תלמידו].

למדנו, שומר אבידה [פי': מי שהכניס אבידת חבירו לביתו], רבה אמר, דומה [בדינו] לשומר חנם, רב יוסף אמר, דומה [בדינו] לשומר שכר. רבה אמר דומה [בדינו] לשומר חנם, [שכן] איזה הנאה מגיע לו [שיחשב כשומר שכר]. רב יוסף אמר דומה [בדינו] לשומר שכר[6], שבאותה ההנאה שלא צריך לתת לחם לעני [שהעוסק במצוה פטור מן המצוה] הרי זה כמו שומר שכר. יש שמפרשים אותו כך, רב יוסף אמר דומה [בדינו] כמו שומר שכר, כיון שהרחמן [פי': ה' יתּ' בתורה] שעבדו בעל כרחו, ולכן דומה [בדינו] כמו שומר שכר.

(סימן, החזירה לעולם השב חייא אמרת נשבר שכר) רב יוסף שאל על רבה מבריתא,

---

1. פי' להתחייב עליה נאונסים, והוי כדילהו (יש של שלמה פי' ג). **2.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שלד ס"ג): המעמיד בהמת חבירו על גבי קמת חבירו, המעמיד חייב לשלם מה שהזיקה, וכן אם הכישה פירוש: הכה אותה עד שהלכה לקמת חבירו והזיקה, זה שהכישה חייב. הגה: ואפילו הפירות נרשות הרבים הוי כמזיק בידים, ודוקא הכישה וכיוצא בזה, אבל קם לה בשפה עד שהלכה שם, פטור הוי גרמא בנזקין: **מעיר המעפש**: המעמיד בהמת חבירו כו' - וכ"ש בהמה שלו (סמ"ע). ואפילו הפירות נרשות הרבים - ולפ"ז על גג דבזיקוק שן וגרל נמצאר בסימן של"ג [סעיף ו' - י"ח] לשם הזיקה בהן נרשות הרבים אין בעל הבהמה משלם אלא מה שנהנית, שאני הכא כיון דהמעמיד שם הו"ל כמזיק הפירות בידים וכדמסיק, ומ"ש משלם חזי שלם (סמ"ע). **3.** עי' רש"י (שבת נט ע"ב): לפני מלייך, קודם שעשתה תלמודך (עי' נדרים מג ע"ח). **4.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שלו ס"ג), הוסיף לעיל נה ע"ב הערה 3. עי' תוס', שמזוכר הכישוה כדי לגוזלה וזה לא לבד פשוט כמו שהולילו בשמיכה, ולא פירש למה זה פשוט, לפי שהוא קל להבין [שיש דומה לשומר, שהרי יש דבריס ששומר חייב וגזלן פטור, דהא גזלן לא משייב בשמה דהלה, רק בשמה אלא הלה, דבשמה אלא הלה מחייב משום דקנייה בשינוי, ואילו שומר משייב בזה כמו בזה - תוס' ר"פ]. ועי' מהרש"ל: לא מיירי הכא כעין הכישה דגבי מעמיד שהכישה על קמת חבירו, דא"כ למאי נקט לסטים, הרי גם כל ג' חייב בכה"ג, אלא ממיירי בהכישה לגוזלה ולהוליכה מרשות בעלים, ומשלינהו הלכה על קמת חבירו, ולסטים חיינין מה"ט דקמעמיד לעיל דקמה ברשותייהו לכל מילי. ומה שכתוב בתוס' שהוא קל להבין, ז"ל ולמאי דוקא נקט הכא הכישה דה"ה בכה"ג דהוה קצר המקשה מעיקרא לא הוה מלמא דפשיטא ולא נקט הכישה אלא דומיא דהכתוב דמעמיד ולפופוקי קס לה בשפה. ועי' רע"ק שהקשה, דלפי דברי המהרש"א ז"ל הכא קשה גם על התרגן הרשאון שמירק דקס לה בשפה מאי מירק גזלן אפי' מחר ממי. ועי' יש"ש (פ' ג): הכישה במקל כדי לגוזלה. ומשמעינן מתניתין, אף שגזלן לא קני במשיכה. דהא בעי ליה למימר לך משוך וקני, כדלעיל בפרק הפרה סי' ל"ג. אפ"ה כיון שעשה לה דבר הקונה במקח וממכר והיא עשה ברשותם ואינה ברשות הבעלים, חייבים הם במיתרן. וממשיך רע"ק: ולענ"ד נראה כוונת התוס' דזהו לא היה קשה לתוס' מאי מירק לסטים, אלא דכוונת תוס' לשון ליסטים מיירי נתכוון לגוזלה ה"ל אף אם נפרש הכישה מיירי לתלות בקמה עדיין קשה פשיטא כיון דבשמת נתכוון לגוזלה פיקוח לי' מעשה גזלן דהא עשה קנין לגוזלה משא"כ בתירוץ הרשאון קס לה בשפה הלא עשה קנין אף בתכוין לגוזלה הוי מיעוט דלמייב מדין מעמיד בהמה וקל להבין. וזהו נראה לייישב דברי הרשב"ד שכתב הרמב"ם (גזילה פ"ד ה"ג): המעמיד בהמת חבירו על גבי קמתו של חבירו המעמיד חייב לשלם מה שהזיק, וכן אם הכישה עד שהלכה לקמת חבירו והזיקה זה שהכישה חייב. [בשב"ר] שהכישה חייב - ה"ה וכ"ש קס לה בשפה. והקשה הש"ך, שהרי מהסוגיא נראה להיפך. ומסברי רע"ק: ולפי דבריהו י"ל דבשמת זהו קבוע פשוטה, דלעניין גרמי יותר חייב אם קס לה בשפה, דמי אפשר לה לילך במקום אחר, אבל מ"מ לענין קנין נזקי לא הוי קנין, וא"כ מתחילה מירק הש"ך דמשמעותו מיירי כקס לה בשפה והיינו שמשכה מקמת חבירו וקמ"ל מתני' דהוי מזיק, דמשמע גזלן ליכא למיימר אף בלסטים דמכווין לגוזלן, דהא לא הוי קנין, וע"ז דחה אחר לי"ר הכישה אחרת לן בכוונה דגם קס לה בשפה היא מילתא פשיטא דחייב מדין מזיק, אלא הכישה אחרת לן ולסטים נמי ע"כ בהכישוה, דאי נקט לה בשפה קשה גם על מתני' פשיטא, ע"כ דאיירי בהכישה וא"כ ליכא למידק דמיירי בקמה דמיפוק לי' גבי לסטים דמכווין לגזול דחייב מדין גזלן, ע"כ דקמ"ל דמשיכה הוי קנין אי כמ"ש תוס' דקמ"ל דקס לה בשפה גזלן גם לענין מזקן. תמוה ע"ז לח"מ דלרב אחרת אין

להסביר אם דברי הרמב"ד: ול"ש שהוא מפרש מ"ש בפ' הכותב ג"ל אחר לרב יוסף הכישה במקל אחרת גם לן לא פליג אמאי דקאמר לעיל לתוקמוה בדקס לה בשפה כלפיירש"י ז"ל דמ"ל אחרי לתין הפירוש כך אלא הכישה דוקא ולא קס לה בשפה דהוי גרמא בעלמא אלא שהוא מפרש בהכף דלתרי אחר לרב יוסף אם אחרת לן מדוע גדול יותר מזה דלא מצינו קס לה בשפה אלא לפי' הכישה דאינה משיכה מעלייתא וגם לא גרם לו הניזק בהמלט לפ"ה מייב וכ"ש קס לה בשפה ומשמע קצת הכי פשוטו דשמעתא מדמייתי ג"ל אחרי וכו' על הא דלעיל בשמת משמע דלא פליג ומ"מ דברי רבינו ז"ל כדברי רש"י ז"ל. [בתוספת על התוס'] עי' קוב"ש אות מז: וקשה לי, אמאי לא יתחייב בשמירה בע"כ מטעם שומר שכיר. ואין לומר דגזה"כ הוא שיהא פטור מלשלם יותר מכעין שגזל, דהא חזינן שגזלן ממוחייב מטעם מזיק (עיין בקובץ"א פי' שם ס"ג), ושומר שכיר בשמירתו דינו כמזיק בידים. ול"ל דגם שומר בידים פטור ממה שהגזלן פטור, דהא דמוקמ' בידים ממוחייב בשמירתם הוא משום דכתיב שכר ושכיר, ואיין דבכתיב בהמה הכתיב להדדי יכול לקייס מקום שכתב, פטור הוא מלשלם יותר. **5.** עי' שו"ע (חו"מ סי' שלו ס"ג): מסרו השומר לשומר אחר והזיק, חייב השומר שמסר לשומר חייב, ואפילו שומר חנם שמסר לשומר שכר, ואם הזיק חייב השומר הראשון לשלם לניזק וילך לעשות דין עם השומר השני, ואם מסרה שומר ראשון לנגנו או לבן ביתו או למשפחתו, נכנסו תחת השומר וחייבים: **מעיר המעפש**: ואפילו שומר חנם שמסר לשומר שכר - פירוש, אף על גב דשומר שכר לריך לשומרו טפי משומר חנם שהוא קל להבין, ל"ל דלאו דוקא נקט הכא הכישה דה"ה בכה"ג דהוה קצר המקשה מעיקרא לא הוה מלמא דפשיטא ולא נקט הכישה אלא דומיא דהכתוב דמעמיד ולפופוקי קס לה בשפה. ועי' רע"ק שהקשה, דלפי דברי המהרש"א ז"ל הכא קשה גם על התרגן הרשאון שמירק דקס לה בשפה מאי מירק גזלן אפי' מחר ממי. ועי' יש"ש (פ' ג): הכישה במקל כדי לגוזלה. ומשמעינן מתניתין, אף שגזלן לא קני במשיכה. דהא בעי ליה למימר לך משוך וקני, כדלעיל בפרק הפרה סי' ל"ג. אפ"ה כיון שעשה לה דבר הקונה במקח וממכר והיא עשה ברשותם ואינה ברשות הבעלים, חייבים הם במיתרן. וממשיך רע"ק: ולענ"ד נראה כוונת התוס' דזהו לא היה קשה לתוס' מאי מירק לסטים, אלא דכוונת תוס' לשון ליסטים מיירי נתכוון לגוזלה ה"ל אף אם נפרש הכישה מיירי לתלות בקמה עדיין קשה פשיטא כיון דבשמת נתכוון לגוזלה פיקוח לי' מעשה גזלן דהא עשה קנין לגוזלה משא"כ בתירוץ הרשאון קס לה בשפה הלא עשה קנין אף בתכוין לגוזלה הוי מיעוט דלמייב מדין מעמיד בהמה וקל להבין. וזהו נראה לייישב דברי הרמב"ד שכתב הרמב"ם (גזילה פ"ד ה"ג): המעמיד בהמת חבירו על גבי קמתו של חבירו המעמיד חייב לשלם מה שהזיק, וכן אם הכישה עד שהלכה לקמת חבירו והזיקה זה שהכישה חייב. [בשב"ר] שהכישה חייב - ה"ה וכ"ש קס לה בשפה. והקשה הש"ך, שהרי מהסוגיא נראה להיפך. ומסברי רע"ק: ולפי דבריהו י"ל דבשמת זהו קבוע פשוטה, דלעניין גרמי יותר חייב אם קס לה בשפה, דמי אפשר לה לילך במקום אחר, אבל מ"מ לענין קנין נזקי לא הוי קנין, וא"כ מתחילה מירק הש"ך דמשמעותו מיירי כקס לה בשפה והיינו שמשכה מקמת חבירו וקמ"ל מתני' דהוי מזיק, דמשמע גזלן ליכא למיימר אף בלסטים דמכווין לגוזלן, דהא לא הוי קנין, וע"ז דחה אחר לי"ר הכישה אחרת לן בכוונה דגם קס לה בשפה היא מילתא פשיטא דחייב מדין מזיק, אלא הכישה אחרת לן ולסטים נמי ע"כ בהכישוה, דאי נקט לה בשפה קשה גם על מתני' פשיטא, ע"כ דאיירי בהכישה וא"כ ליכא למידק דמיירי בקמה דמיפוק לי' גבי לסטים דמכווין לגזול דחייב מדין גזלן, ע"כ דקמ"ל דמשיכה הוי קנין אי כמ"ש תוס' דקמ"ל דקס לה בשפה גזלן גם לענין מזקן. תמוה ע"ז לח"מ דלרב אחרת אין

הנאה שום פרוטה ממילא לן הוי שומר שכר (נתה"מ).

[הרי למדנו, המוצא בהמה שנאבדה אם] החזירה למקום שהבעלים יראנה, אינו חייב לטפל בה. [אם הבהמה שנאבדה] נגנבה או נאבדה, [השומר] חייב באחריותה [והרי רק שומר שכר חייב בגניבה ואבידה, וכאן רואים ששומר אבידה חייב בגניבה ואבידה, אם כן צ״ל ששומר אבידה הוי שומר שכר]. מהו [פי׳: הדבר] נגנבה או אבדה. [וכי] לא [מדובר] שנגנבה מביתו, או שנאבדה מביתו. לא [אלא מדובר שנגנבה או נאבדה] ממקום שהחזירה. והרי כתוב שאינו חייב ליטפל בה [ואם כן איך אפשר להיות שהוא חייב בגניבתו ואבידתו].

א״ל, במה מדובר כאן, כגון שהחזירה בצהרים, ושני [דינים] כתוב, וכך כתוב: [אם] החזירה [את הבהמה שנאבדה ב]שחרית למקום ש[הבעלים] יראנה [1], ומצוי [שהבעלים יראנה] שהוא מסתובב [אז] ויראנה, אינו חייב לטפל בה. [אמנם אם] החזירה בצהרים למקום ש[הבעלים] יראנה, שלא מצוי [שהבעלים יראנה, שהוא עובד במלאכתו בשדה] שהוא לא מסתובב [אז] ולא יראנה, [אז אם] נגנבה או נאבדה, חייב באחריותה.

שאלו שאלה מברייתא, לעולם הוא [פי׳: השומר אבידה] חייב עד שיחזירה לרשותו [של הבעלים]. מהו ״לעולם״. [וכי] לא [מדובר] אפילו מביתו [2] [פי׳: החזירה לביתו של הבעלים]. למדנו מזה, [שהשומר אבידה דינו] כשומר שכר. א״ל, אני מודה לך [שהשומר אבידה] של בעלי חיים [חייב המוצא בגניבה ואבידה, ולא משום שכר מצוה אלא משום שגניבה ואבידה שלהם היא פשיעה], שמאחר שמלומדות הן לצאת צריך שמירה יתר [3].

רבה שאל שאילה לרב יוסף, [נאמר] ״השב״, איני יודע אלא [שהחזיר האבידה] בביתו [4] [שהוא קיים השבה, שהלשון ״השב״ משמע השבה מעולה, אבל אם החזירה] לגינתו או לחורבתו, מאיפה אנו יודעים [שזה נחשב כהשבה]. מלמד הנאמר, ״תשיבם״, מכל מקום. מהו ״לגינתו או לחורבתו״. אם תאמר לגינתו המשתמרת או לחורבתו המשתמרת, היינו [בדיוק כמו] ביתו. אלא זה פשוט, לגינתו שאינה משתמרת או לחורבתו שאינה משתמרת. למדנו מזה, [ששומר אבידה דינו] כמו שומר חנם. א״ל, באמת [פירושם של דברים] לגינתו המשתמרת או לחורבתו המשתמרת, וזה שקשה לך, היינו [בדיוק כמו] ביתו. הרי לומדים מזה, שלא צריכים דעת בעלים [כדי שההשבה יחשב כהשבה].

כדרבי אלעזר, דא״ר אלעזר, הכל [פי׳: הגונב או הגוזל או אחד מארבעה שומרים שהחזיר] צריכין דעת בעלים [5] [פי׳: שצריך להודיע לבעלים ואם לא הודיעו, חייב המחזיר באחריותן], חוץ מהשבת אבידה. שהרי ריבתה בו התורה השבות הרבה.

א״ל אביי לרב יוסף, ו[כי] אתה לא סובר ששומר אבידה [דינו] כשומר חנם. והרי רבי חייא בר אבא אמר בשם רבי יוחנן, [שומר אבידה, שכאשר הבעלים תובעים ממנו את האבידה הוא] טוען טענת גנב באבידה [6] [כדי לפטור את עצמו טוען שגנבו ממנו האבידה, אם האבידה נמצאת ברשותו, הוא] משלם תשלומי כפל. ואם תחשוב ש[שומר אבידה] הוא שומר שכר, למה משלם תשלומי כפל, [הרי] הוא צריך לשלם קרן [ששומר אבידה חייב בגניבה, ואם שילם הקרן, אין חיוב כפל]. א״ל, במה מדובר כאן, כגון שטוען טענת לסטים מזויין [7] [שהגנב גנבו עם נשק, ואז הוא פטור מהקרן בטענת אונס]. אמר [אביי] ל[רב יוסף], ליסטים מזויין הוא גזלן [ואינו חייב כפל]. אמר [רב יוסף] ל[אביי], אני אומר, לסטים מזויין, כיון שהוא מתחבא מאנשים, הוא גנב [ומשלם כפל, וכן הפוטר את עצמו בטענת לסטים מזוין חייב כפל, ואם זה אמת הוא פטור שהוא אונס].

שאלו שאלה מברייתא,

---

1. עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ רסז ס״ק): מייב ליטפל בהידה, עד שיחזירנה לרשות בעליה במקום המשתמר. לבל מס החזירה למקום שאינו משתמר כגון גגה ומוראה, ואבדה מסה, מייב בתחריותה. החזיר את התידה בשהרית, למקום שהבעלים נכנסים ויוצאים שס בשהרית, אינו מייב ליטפל בה, שהרי הבעלים רואים אותה, אע״פ שאינו מקום המשתמר. לבל בשעלי חיים, לעולם מייב ליטפל בה, עד שיכניסה לרשות הבעלים המשתמרת, ואינו לריך דעת בעלים. ראה בהמה שברחה מן הדיר, והחזירה למקומה, הרי זה קייס המלוה, ואינו לריך דעת בעלים: **מאיר המשפט:** מייב ליטפל בתידה כו׳ - מקור הלשון היא: כילד מלוח השבת התידה, אס הוא מכיר את הבעל יטפל עד שיגיענה לידו, לא הגיע לידו לבל נתנו לגינתו או לחורבתו יפ״ת, אף על פי שלא ידעו הבעלים, ובלבד שתהא משתמרת שס, ר״ל אעפ״י שהגנב והגזלן וד׳ שומרים הבאים להזיב בעיון שיהדהוהו למקומן מידיעת בעלים, ואס הדהוה ולא הודיעו לבעלים וגנבה משס או מתה מחמת רעב מייבים, בתידה שתי אפילו השבה שלא מדעת מפקיקה, בשהוא משתמר שס, ומ״ש בסמוך זה בפוחו ואינו לריך דעת בעלים, קאי נמי אריש הסעיף (סמ״ע). [ל״ק דהמוכח מעות על יחומיו לא יחזיר להם עד שיגדלו ללא הוי השבה מעליא לקנויים דשתם שתי משתמר דמי (ערה״ש רסז כ).] המחזיר בתידה בשהרית כו׳ - נקט בשהרית מפני שהבעלים אז בבית ובנכסים ויוצאים ורואים אותן, ומוא״ה אפילו המחזיר למקום שתי משתמר שס, הו״ל כאילו מסר ליד בעלים (סמ״ע). לבל בשעלי חיים כו׳ - משום דכל בהמה שיצאה ממקומה התרגלה לחזור תולך ממקום למקום, ומשו״ה לריך שתיירה טפי (סמ״ע), אבל בגנבה פטור (ש״ך), אס החזירה למקום שיצאה, ובתים בעל התבידה בניהו פטור, תי בשהרית תי בלהרים. לי שתים בניהו, תי בשהרית תי בלהרים חייב. אס לא שהוא בעל שדה, אלא דינו כמו שמפורש בתלמוד, אס בגנבה משס או בגזל, בא״ח חייב לעולם. עד שיחזירה לתוך תיתו, ובגנבה מתוך תיתו פטור (ש״ך * היש״ש), וי״ל דחייב בגניבה דהוי מחילתו בסשיעה וסוסו בתוש (נתה״מ). **2.** בניהו (רש״י), לניהו (כמ״י), תיתו (כמ״י).

3. עי׳ רע״ס: מודיעין לך בשעלי חייס כיון דנקטו להו ניגרל בריייתא בעי נטירותא יתירתא, עי׳ בהרמב״ס (גזו״ש פי״ס הט״ו) ובטור חו״מ [סי׳ רס״ו] שכתבו דבשע״ח לא מהני שיחזיר למקום שירצה, ולריכים דווקא שיחזירנה לרשות בעלים למקום שיתמתר אף שלא לדעת ע״ש. ולכאורה הוא תמוה שלא הביאו דינא דהס״ק דבשע״ח שומר תבידה חייב בגניבה ואבידה היכא דבגנבה ע״י ״תינקוטי ניגרל״ [שמלמת בנתת] וכו׳, בשלמת להרמב״ס לא נקט, שהוא סומך [בס פי״ג ה״י] בכרע יוסף, ובלא״ה בל שומר תבידה הוי שומר שכר לבל לפי הטור שפסק בכרבה קשה. ונראה להטור לא בקיבא לי׳ הא דינא ומפרש פי׳ אחר בס״ק, והיינו זה שבשע״ח לא מהני שיחזיר למקום שירצה, היינו מזה שחייבו רב יוסף ״לעולם לגינתו המשתמרת״ ומק״ל שלא לריכים דעת בעלים. אס כן פירוש דברי הבריייתא הס כך: אין לי שלא ב״ביתו״, היינו דהוי מדעת בעלים, שהבעלים רוחים ויוצאים ובנכסים. ״ולגינתו״ היינו לרשות בעלים שתין הבעלים יודעים. וא״ב קשה, למה מוזכר ״ביתו״ שהוא משתמר, הרי בתקום שרוחים בעלים, תף בתין משתמר מפקיע. תלת לריך לומר דבשע״ח לא מהני למקום שירצה, ולריכים דוקא למקום המשתמר, וכיון שהפקוח מדבר בבעלי חיים, מוכן שלריכים להחזירנה לניהו, ומזה יש הוכחה להרמב״ס והטור וכו׳. **4.** לניהו (כמ״י). **5.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שסה ס״ב): הגונב מפץ מביא וחזירו למקומו, ולא ידעו הבעלים שהחזירו, אס ידעו הבעלים שגנבו מהם, תף על פי שהחזירו הגנב, לא נפטר והוא נתחייבותו עד שידעו הבעלים, בגון שיימנה מפניו וימלאס עלימים. ומיהו בשמנאס נפטר תעפ״י שלא ידעו הבעלים בשעה שהחזירו. לפיבך גנב לו מעות והבליעס לו בתסגו ונתנס לתוך ביסו, אס יודע מיין המעות שלו, יפ״ת, שהרי עתה למשתמ בו בבל עת והרי מלא שהחזיר לו בבלל מעותיו. אבל אס זרקן לביסו שלין בו בלום, לא יפ״ת, ומייב בתחריות הגזילה עד שיודיענו שהחזיר לביס פלוני. ואס לא ידעו הבעלים שגנבו מהס, מיד בשהחזירס למקומס יפ״ת תף על פי שלא מנאוס הבעלים: **מאיר המשפט:** הגונב לא נפטר כו׳ - דלא הוי השבה מעליא, דביון דידעו הבעלים שגנבו נתייאשו מלשומרו עוד, ותף שהחזירו, הא לא ידע בעל מזה שיחזרנו (סמ״ע). ונתנס לתוך ביסו אס יודע כו׳ - בשנתן המעות לביסו אין בו מעות הוה השבה, דמשתמע מהס יודע במה מעות יש לו, בין דרגיל למשתמ בביסו תמיד (סמ״ע). **6.** עי׳ רמב״ס (גניבה פ״ד ה״ד): הטוען טענת גנב בתבידה ונשבע ואמר בך נתו עדיס שהתבידה נרשותו ושקר טען משלם תשלומי בפל בשנאמר על בל תבידה, והוא שיטעון שגנבה בליסטים מזויין שהוא אונס ופטור, אבל אס טען שגנבה בלא אונס פטור מן בפל אפי׳ שהוא חייב לשלם על פי טענתו שנאמר תבידה בשומר שבר הוא במו שיתבאר. **7.** עי׳ רמב״ס (גניבה פ״ד ה״ג): איזה הוא גנב, זה הלוקח ממון מהס בסתר ואין הבעלים יודעין, בגון הפוסלו ידו לתוך ביסו תבירו ולקח מעותיו ואין הבעלים רואים וכן בל ביולא בזה, אבל אס לקח בגלוי ובפרהסיא בחזוק יד אין זה בגד אלא גזלן, לפיבך ליסטים מזויין שגנב אינו גזלן אלא גנב תף על פי שהבעלים יודעין בשעה שגנב. [ולפמ״ש] לפיבך ליסטים מזויין שגנב אין זה גנב אלא גזלן. ע״ש הפי פיקחא לא מיבעיא להא דאיתרמ בפ׳ מרובה וביון דרמיהו גזלן הוא ופריבו ביון דמיטמר מינייהו גנב הוא אלא היבי דמי גזלן ע״ר מהבו בגון בניהו בן יהוידע ור׳ יוחנן אמר בגון בעלי שבם, ועוד דשמעתיה דרב יוסף בשומר שבר לא מתרלא בהדי שמעתיה דר׳ יוחנן בטוען טענת גנב בתבדה אלא בהיא דליסטים מזויין גנב הוא ותרבי שמעתא הלבתא גיטין, ושמע טענתו מה שאמרו פרב הגזול וזוטא הב״ע בליסטים מזויין וכ״ש היא אי הבי היינו גזלן מרי גווני גזלן, ואלו מילתא היא דלעניין יאוש קאמר ולר״ת הוא דאמר שגזלן כיון דמתלוי נפשיה מו לא הדר בים ומסתמא מייאש מינה לגמרי יאוש היינו גזלן ותרבי למה לי ואי אית׳ לימלתיה בליסטים מזויין אלא מיטמר בלל ואי לא מיטמר מה לי מזויין מה לי אינו מזויין.

החזירה. לגבילה: למקום שיראנה. בגעליה: שומר חנם פטור מגניבה ואבידה ושומר שכר חייב בכל הנהרים שבים חייב מגניבה ואבידה ושומר שכר פטור בכולן עלמא דסבירא ליה דכל יוסף בעלמא תנאי היא ומיסק ליה דכל יוסף בכולן עלמא ומשמע דרבה שיחזירנו לרשותו. על בעליו: מאי לעולם לאו אפילו. מיתיבי מוצא קעביד ולכך הוי כשומר שכר והא דבעי לתוקמא פלוגתייהו בדרבה וכי יוסף הוה רבה כר"ש שהוא שמותבי ליה ועוד קתני לימא מתניתין דרבי יוסף בשומר שכר ולא דרבי יוסף תנאי היא ומיסק ליה דכל יוסף בכולי עלמא ומשמע דרבה ולתני תנאי היא ומיהו יכול להעמידנו אלא כר"ש ולא כרבי עקיבא ולתני כרבי עקיבא ולתני הוי כשומר שכר מי אפשר לומר כן דעל כרחך לרבה אפי' לרבי עקיבא שומר חנם הוי דבאלו מגיחות (ב"מ דף כט. ושם) לרבה לא הוי לרבי טרפון דאמר לימלך להשתמש אלא שומר שכר ש"ב לר"ש לא הוי אלא שומר חנם לכך נראה לרבה לא יעמיד כלל פלוגתייהו בשומר אבידה אלא יאמר לגלול בעלמא שומר חנם הוי ופלוגתייהו בשומר לר"ש אית ליה דשמואל אדשמואל קשה דשמואל ורב יוסף כי מוקי פלוגתייהו בשמואל לא קאי רבי שמעון אלעזר דאמר אפילו שומר חנם הוי [ב"מ לג:]:

לא מקום שיחזירה. ופליגי אומר חנם מייב לפוטרו הוא:

לעולם הוא חייב עד שיחזירנה בו'. היכי מיפקא דבריית'ת דלעיל בתוספתא דב"מ (פ"ב ע"ש) ולהכי דייק מינה שפיר דחייב דגניבה ואבידה קתני: **אמר** ליה מודינא לך בבעלי חיים דינקטי דהו נגרי בריית'א בו'. וכגון שנגנבה בתוכו ועיין שנגרי בריית'א גרמו לה להגנב ועליל לה לפיק לדעתיה דלי שיעית דהשתא מלי למימר דינגבה או שהבדה לעניי ואע"ג דאמרי' הא דרב יוסף לא שכיחא לא דחזתה[ן] ואמרו ליתה מכלל דמודו דאיתה ולא קשיא אלא משום דלא שכיחא.

אלא עלמא לעולמים בשוו לפיקו ומפיק מכפל: **כגון** שטענו טענת גניבה בפוטם שנגנבה ממנו בתוכו גדול כגון שנמכר כספים בתפירה בקרקע שלי לאפקי דלגנבה מלא בתוכו כליפטים מזויין או אם בא עליו מולי של מירוף הדעת או שיכה עליו בתוכו או תוכו מחר שיהו יכול לשמור ולרבה לפטור בסוף הפועלים (ב"מ דף לג:) על בעידנא דעייל ליעבי או דנפק בעידנא דעייל ליעבי או בעידנא דעייל ליעבי ולהכהו ממורתי דפליגי עליה התם מ"מ משכחת לפרישים ומיהו ליכא למימר דהכא לא מיירי דשמואל ורב יוסף בשומרין שכר ולא בשומרין חנם הוי ופלוגתייהו בשמואל דר"ע אית ליה דמשמע דשמואל אדשמואל קשה

לא **אם אמרת בשומר חנם.** גרסה דקמי דהא דצעי למילף בשלהי המפקיד (ג"מ דף מג: ושם[ד]) פשיטות יד בשומר שכר משומר חנם מע"ג דשומר שכר מחמיר קרנא בלא שבועה וקסבר האי תנא כפילה בשבועה עדיפא מקרנא בלא שבועה ומיתמה להאי תנא כפילה בשבועה עדיפא מקרנא בלא שבועה ומיתמה להאי תנא מנלן דפרכה לקמיה בשומר חנם ומניה בשומר שכר מיפון הוא דפרכה השתא (שם דף מ:) לא קיס ליה להאי מסוס דקרנא בלא שבועה עדיפא ועוד קשה דבסמוך גבי ק"ו שלין עליו מסוסה דפריך מה לשומר שכר שכן משלם תשלומי כפל כו'[ה] כלומר ולכך דין הוא שיתחייב בגניבה ואבידה מדברה כיון דמשלם כפל וי"ל דלא יתחייב כלי שיתחייב כפל וי"ל דהא פשיטא דמוקמ' דקרנא בלא שבועה ממומנו דכפילה בשבועה דמי יודע שיצא לידי כך ולכך יש לו להעמיד פרשה שיש שחייב קרן בגניבה בשומר חנם שהוא חמור ופרכה לשומר שכר שהוא חמור מכל דבר פשוט שהוא שומר חנם אבל לעשות פירכא על ק"ו שפיר פריכין מכפל מע"ש שהוא חמורא קטנה כיון שאין נלמד מע"ש שם נלמד חמורא מחמת חמורה ממנה והאי תנא דבסמוך דקסבר קרנא בלא שבועה עדיף מכפילה בשבועה ס"ל דלפי' פירכא אין לעשות ממנה מפני שזה קולתו גרמה לו שמתחייב בכפל וזה חומרתו גורמת לו שפטור מכפל וכה"ג אינו בריש ג"מ (דף ז. ושם) גבי ר' חייא תורת הזמה לח פריך: **נמצא** שומר שכר משלם תשלומי כפל בשונין טענת לפטרם מזויין. מכל מי נזלן הוא מיתה דטוען טענת גזלן ומכל שהוא נידו לח משלם כפל ות"ש לפחי משנה ס"ש משלם כפל בשונין טענת גזל בשעליס[ב] ומשמ אין שייך כפל בשונין טענת גזל בעניין זה ולפי' שייך אין לומר מי ס"ל שומר כשומר שכר ר"ש דאמר[ו] שומר כשומר חנם דמי איבעית אימא כדמחליף רבה בר אבוה ותני[ט] שומר כיצד משלם ר"מ אומר כשומר שכר ר"י אומר כשומר חנם רבי זירא אמר הכא במאי עסקינן בשונין טענת לפטרם מזויין ונמצא לפטרם שאינו מזויין: נפלה לגינה ונהניית משלמת מה שנהנית: אמר רב זביד[י] נהרדעי אבל אבלה אפילו מה שנהנית אינה משלמת לימא רב לטעמיה[יא] דאמר רב היה לה שלא תאכל אמרי הכי השתא אימור דאמר רב התם היה לה שלא תאכל היכא דאיתזקא היא דמצי א"ל מריה דפירי לא משלמנא היה לה שלא תאכל לאוזקי היא אחריני דפטורה לשלומי מי אמר אלא לא

לא אם אמרת בשומר חנם שכן משלם תשלומי כפל תאמר בשומר שכר שאינו משלם תשלומי כפל ואי ס"ד לפטרם מזויין גנב הוא נמצא בשומר שכר משלם תשלומי כפל בטוען טענת לפטרם מזויין א"ל הכי קאמר לא אם אמרת בשומר חנם שכן משלם תשלומי כפל [א]בכל טענותיו ומתה. לכתוב ביה בשומר שכר שאינו משלם תשלומי כפל אלא בטוען טענת לפטרם מזויין איתיביה [א]ונשבר או מת [ו] אין לי אלא שבורה ומתה גניבה ואבידה מנין אמרת ק"ו ומה שומר שכר [ב]שפטר בו שבורה ומתה [ג]חייב בגניבה ואבידה [ד]שואל שחייב בשבורה ומתה אינו דין [ה]שחייב בגניבה ואבידה ותהו ק"ו שאין עליו תשובה ואי ס"ד לפטרם מזויין גנב הוא אמאי אין עליו תשובה איבא למפרך מה לשומר שכר שכן משלם תשלומי כפל בטוען טענת לפטרם מזויין א"ל קסבר האי תנא [ז] קרנא בלא שבועה עדיפא מכפילא בשבועה [ח] השוכר פרה מחבירו וגנבה ואמר הלה הריני משלם ואיני נשבע ואח"כ נמצא הגנב משלם תשלומי כפל לשוכר סברוה כרבי יהודה דאמר שוכר כנושא שכר דמי ומדקתני ואמר הריני משלם ואיני נשבע מכלל דאי בעי פטר ליה נפשיה בשבועה ה"ד כגון דקא טעין טענת לפטרם מזויין וקתני ואח"כ נמצא הגנב משלם תשלומי כפל לשוכר ש"מ לפטרם מזויין גנב הוא אמרי מי סברת כר"י דאמר [ז] שוכר כנושא שכר דמי דלמא כר"מ ס"ל דאמר [ט] שוכר כשומר חנם דמי איבעית אימא כדמחליף רבה בר אבוה ותני [י] שוכר כיצד משלם ר"מ אומר כשומר שכר ר"י אומר כשומר חנם רבי זירא אמר הכא במאי עסקינן בטוען טענת לפטרם מזויין ונמצא לפטרם שאינו מזויין: נפלה לגינה ונהניית משלמת מה שנהנית: אמר רב [יא]זביד נהרדעי אבל אבלה אפילו מה שנהנית אינה משלמת לימא רב לטעמיה דאמר רב היה לה שלא תאכל אמרי הכי השתא אימור דאמר רב התם היה לה שלא תאכל היכא דאיתזקא היא דמצי א"ל מריה דפירי לא משלמנא היה לה שלא תאכל לאוזקי היא אחריני דפטורה לשלומי מי אמר אלא לא

אם אמרת בשומר חנם. מתניתא היא [ו]ולא ידענא היכא תניא[ז]: **בכל טענותיו.** לגזלה מכל טענות שבעולם ואפילו אומר גנב נתן מזויין ונתן שלחו מזויין להם שומר חנם פטור בגניבה (ואבידה) הלכך כשנמצא שקרן מעיקרא לח הוה פטור כשמפיק מיניה דמי: **אלא בשבורה ומתה.** סהן מוסס: **שפטר בו שבורה ומתה.** לכתוב ביה בשומר שכר: **ומתה.** מתמר בשואל שמין בו בפל לעולם הא מתניי בשומר איתיביה ומנכר מו מת ומי ממי טעין לפטרם מזויין טלו היממו הוה מתניי בפשיס מקרקע ומי שלין בח לגזוד מח שקרן לח יכלס בפל: **קסבר האי תנא.** דוקנכר מו מת: **קרנא בלא שבועה עדיפא ממכפילא בשבועה.** שומל עדיף ממתניי בשבורה ומתה גלח סוס שבועת שקר משומר שכר שפטור עליהן ות"ש בשומר שכר בפל בטוען טענת לפטרם מזויין אין זה חומר בפפל לימו שבועתן על שיפבע לשקר שבגניבה חימנו ות"ש בלח סוס שבועת שקר משומר שכר שפטור עליהן ות"ש שי

[הגמ'] [1] שאלה למה כתוב שליחות יד גם בשומר שכר וגם בשומר חינם, שיכתוב בענין שומר חינם וילמד שומר שכר משומר חנם, ושאלו] לא [פי': אי אפשר ללמוד זה מזה], אם תאמר בשומר חנם שכן משלם תשלומי כפל [אם השומר טוען שזה נגנב, ונמצא שקרן], תאמר בשומר שכר שאינו משלם תשלומי כפל [שהרי הוא חייב בגניבה, ולכן צריך לשלם את הקרן]. ואם תחשוב שלסטים מזויין דינו כגנב, נמצא בשומר שכר משלם תשלומי כפל בטוען טענת לסטים מזויין [שהרי הוא פטור על טענה כזו].

א"ל, כך נאמר, לא, אם אמרת בשומר חנם שכן משלם תשלומי כפל בכל טענותיו [של גניבה, הן מזויין והן שלא מזויין] [2], תאמר בשומר שכר שאינו משלם תשלומי כפל אלא בטוען טענת לסטים מזויין [ומאחר ושומר חינם יש בו צד חמור, אי אפשר ללמוד דיני שליחות יד של שומר שכר משומר חינם שכן יש בו צד חמור].

שאלו שאלה, [נאמר בפסוק בענין שואל] "ונשבר או מת" [חייב לשלם לבעלים]. איני יודע [ששואל חייב] אלא בשבורה או מתה [שהם אונסים]. מאיפה [אנו יודעים ששואל חייב ב]גניבה או אבידה. נאמר שזה ק"ו, ומה שומר שכר שפטר בו שבורה ומתה [3], חייב בגניבה ואבידה [4], שואל שחייב בשבורה ומתה [5], [וכי] אין ק"ו שחייב בגניבה ואבידה, וזהו ק"ו שאין עליו תשובה.

ואם תחשוב שלסטים מזויין דינו כגנב, למה "אין עליו תשובה".

יש לשאול, מה לשומר שכר, שכן משלם תשלומי כפל בטוען טענת לסטים מזויין [אבל שואל תמיד משלם קרן, ואף פעם לא משלם כפל [6]. א"ל, התנא הזה סובר, קרן ללא שבועה עדיף מאשר כפל עם שבועה [פי': שואל עדיף שמתחייב בשבורה ומתה בלא שום שבועת שקר משומר שכר שפטור עליהן, ואף על פי שיש בשומר שכר כפל בטוען טענת לסטים מזויין אין זה חומר דכפל אינו בשומרים עד שישבע לשקר שנגנבה הימנו ואח"כ באו עדים].

נאמר [שמה שלמדנו היא] ראיה לו [לרב יוסף שלסטים מזויין הוא גנב], השוכר פרה מחבירו ונגנבה [7], ואמר זה [השוכר, אע"פ שאני יכול לישבע וליפטר, עכ"ז] אני משלם ואיני נשבע, ואח"כ נמצא הגנב, משלם תשלומי כפל לשוכר [שמאחר ששילם נמצא שהגניבה היא שלו. התלמידים שרצו להביא ראיה לשיטת רב יוסף] סוברים כרבי יהודה, שאמר, שוכר דינו כשומר שכר [שחייב בגניבה ואבידה], ומזה שכתוב, ואמר הריני משלם ואיני נשבע, משמע שאם הוא רצה יכול לפטור את עצמו בשבועה. ואיך מדובר [ששומר שכר פטור משבועה]. כגון שטוען טעין טענת לסטים מזויין. וכתוב, "ואח"כ נמצא הגנב, משלם תשלומי כפל לשוכר", למדנו מזה, שלסטים מזויין דינו כגנב.

אמרו [התלמידים בבית המדרש], מי [אמר שרב יוסף] סובר כר"י, שאמר, שוכר דינו כשומר שכר. אולי הוא סובר כר"מ, שאמר, שוכר דינו כשומר חנם. אם תרצה לומר [שהוא סובר כר"י, אבל] כמו שרבה בר אבוה מחליף ולומד, שוכר כיצד משלם. ר"מ אומר, כשומר שכר, ר"י אומר, כשומר חנם. רבי זירא אמר [באמת רב יוסף סובר ששוכר דינו כשומר שכר], ובמה מדובר כאן, בטוען טענת לסטים מזויין, ונמצא לסטים שאינו מזויין [ואז הוא חייב כפל, שהוא גנב ולא גזלן].

נפלה לגינה ונהנית, משלמת מה שנהנית. אמר רב [זה שכתוב שמשלמת מה שנהנית מדובר], בנחבטה [8] [פי': שכאשר נחבטה על התבואה שיקעתן בקרקע והפסידם, והיא נהנית שלא לקחה מהקרקע]. אבל [אם היא] אכלה, לא משלמת [כלום,] אפילו מה שנהנית. נאמר, רב לשיטתו, שאמר רב [המכניס פירות לחצר חבירו ללא רשותו, אם בהמה של בעל הבית אכלתם ומת, הוא פטור שיש טענה על הבהמה] היא היתה צריכה שלא לאכול [וכאן אמר בעל הבהמה בירידתה אנוסה היא שהרי נפלה ובאכילתה היה לה שלא תאכל ומה אני יכול לעשות]. אמרו [התלמידים בבית המדרש], איך הם [מקרים] דומים [9]. אני אגיד שרב אמר [ההלכה שלו] שהיה לה שלא תאכל [רק] שם, איפה שהוא עצמו ניזק, שבעל הפירות יאמר לו, איני משלם, שהיה לה שלא תאכל, אבל מי אמר רב [טענה כזו] לפטור אותו מהזיק שעשה לאחרים.

אלא,

---

1. ע' רש"י שלא מצא מקור לדבריו פה, ולכן פרשו על פי דברי המום'. **2.** ע' רמב"ם (גניבה פ"ב ה"ט): הטוען בגנב הפקדון מפיעו, אם נמצא ואחר כך נמו עדים שנתך טען ושהפקדון היה אצלו הרי זה משלם תשלומי כפל שהרי הוא עצמו הגנב ואם טבח ומכר אחר שנשבע משלם תשלומי ארבעה וחמשה, ואינו מביא אשם על פי עדים על שבועתו, ואינו מביא מומם שאין האומנם משלם עם הכפל, ואם נמו עדים קודם שישבע אינו משלם אלא הקרן בלבד. **3.** ע' שו"ע (חו"מ סי' שג סי"ב): מתה בלדרכה, פטור. קיבלה ומתה, כגון שהעמידה בחמה או בגשם, חייבת לו מתה מיד, חייב: **מתי המשפט**: חייבת לו מתה מיד - כיון דקיבלה ממרינן דמחמת שעה התחילה להתקלקל והוה פשיעה (סמ"ע). חייבת לו מתה רק אחר שנה חייב, כיון דאי אפשר לו לישבע, דלימר מחמת הקיבוץ מתה. עיין המגן בהשלמות. **4.** ע' שו"ע (חו"מ סי' שג ס"ב): שומר שכר חייב בגניבה ואבידה. וי"ח שאפילו אמר כראוי ונתן הכספים תחת הקרקע בעומק מלא קומה, שאי אפשר לגנבם משם אם לא ע"י מחילות, או גם בעידנא דניימי אינשי ונגנבו, או קפץ עליו שור ולא יכול לשומרה וכל כיוצא בזה, חייב. ואפילו הקיפו חומה של כרזל. ואפילו אם אינו היה אם לא היה יכול להגיל, חייב בגניבה ואבידה, אלא אם כן היה אם ולא היה יכול להגיל: **מתי המשפט**: ונתן הכספים תחת הקרקע כו' - הטעם, דכל גניבה קרובה לאונס היא, ואיירינן עליה המורה, הלכך אין מילוק בין אונס קטן לגדול, והכלל שהשומר צריך שיהיו עיניו פקוחות על הדבר השמור בידו תמיד, ואונס שנאנס מידו מה היה לו לעשות, דהוי"ל דומיא דשואל דחייב אפילו בפטריה מיניה דמנעל (סמ"ע), היינו דווקא גניבה, אפילו אבידה ע"י אונס בעלמא לא מייבי אלא אי אפשר שיהיו מוני אונס אחר שיהיו יכולין לשמור הרי זה פטור, כיון דאיכא קרובה לפשיעה לא מייבי הכתוב ע"י אונס (ע' פרקי ר'), ועיין מ"ש בסימן ע"ב ס"ג ד"ה שומר שכר (קצה"ח). או גם בעידנא דניימי אינשי - זה לכו"ע ואין מי שמוקק, ול"ע למה מוקי בשו"ע בלשון "יש מומרים" (נתה"מ ופ"ת). [ש מהמוקי שם שעונה ס"ק מייב ואפילו בחומה בשמירה בשאר שומר עד שיגיע לגופו של פקדון] ממש יש לחייבו כיון דהוי ס"ק היה לו להיות יושב ושמור, או אם שמר כמנהג המקום הוה פטור, ולכן יכול לומר קים לי כדעה הסניה (רמב"ם קלב). השומר מתח לשמור בקומה ובלילה ונכלם, אין בו טענת אונס, דכיון דשכרו לשמור בלילה בשוק הוי כשכיר שלא יישן, וחייב אפילו בשומר חינם (ד"ג כלל ו סי' נב). שודדים מזויינים שבאים בלילה בהתגלות מצוי אונס גמור, ופטור שומר שכר (רמב"ן ת"ו סי' קפ), וי"מ מולקים, דהוה בגניבה כל זמן שזה לא בגלוי, ובכלקחו בפני השומרים אפי' שבאו בלילה והם מתגברים מפני מתה שלא ירחמו כמו שעושי הגנבי נקר' אונס (מבי"ט ח"ב סי' רפ) [ע' לקמן נתה"מ ס"מ ס"ק], ואם באו שודדים וכבו את אחד ממנו גדולות והיה אם בית אחד חזק הלילה ואפשר לומר אחד מהם היו עיקר הנכסים שבאו השודדים בשבילם, ויגבו לשבור הלילה והאפשר לוקעק מבפנים והם מומרים שמוקי שמרו ופתחו הלילה מבחוץ, ובאמר שמעה שהכו את היהודי בפתח שמא יבואו הלילה וימיתוהו ופתחה הלילה ולקחו השודדים מה שהיה שם, מצי אונס ולא פשיעה (רדב"ז ח"ו סי' קפ). לאונס נתן לשמעון טענת להרשותה לבקיאים כמה היתה שוה והניחה בחצירו, ובעת החוכל בחצירו ליטול ידיו הסיר הטבעת מאצבעו והניחה בין תבואתו למלבושו עד שיגמר ידיו, וקלקל לו מבחוץ במהירות ונתפזו ללכת לאורך והסיח דעתו מן הטבעת ונפל ונאבד, שמעון הוי שומר חינם, ואם הקריאה שקלקולו להגיל לאיש היתה נאותה, שאם לא היה יוצא אז לא היה יכול להגילו, אונס הוי. ואפילו לר' מאיר שומר שכר פטור מפירות הטבעת (כנה"ג הגה"ט סי' רלח אות פא).] וכל כיוצא בזה מייב - וי"ל דגניבה בחונם גמור פטור (ש"ך, ופ"ת), יש בזה ג' שיטות ע', אונס גמור כגון שנתנה בתחילה בקרקע או שהקפתו מולה שיכה אף ש"ם פטור, ואין בין ש"ם לאם אלא שהם נעשו בפניו שיכול לעמוד ברוח מצויה ולא בפני כל רוח. וכן מי שנתנה לעיר בשעה שכולם נכנסים לעיר, כזה ש"ם מייב דהוי קצת פשיעה, אבל אונס גמור פטור לגמרי. ג', הניחו בקרקע מייב, אבל הקפתו מולי פטור אלא אם כן הניחו בחומה שעה אינו מחויב כלל לשמור. ג', מייב בכל אונס אע"פ שהאונס בונף החפץ שנלנו לפטרי מווזין, אבל בחונם בנופו של שומר שהקפתו מולי וכדומה מייב (רע"ב), וי"ל עיקר כדעה ב' בשו"ע [ונפלאתי זה לע' דעות בשו"ע אלא דעת השו"ע כדעה הב'], אבל יש קים לי כש"ך. ישנה מח' אם יש טענה שכל המפקיד על דעת שמאן הוא ומניח הוא מפקיד בווקא בשומר חינם או גם בשומר שכר (רע"ב * פרט אונן), שודד לילה מייב לכלטיס מווזין, ולפ"ז על פי שלא הוכיר בשלחה שהיה מווזין ע"מ בודאי שכך הוא, דמי הוא זה שבא בגנב בלילה ולא ידעי כלי זיין בידו (רע"ב * פרט אונן), היכא שקבץ מולי על הש"ם או מירע לחונם בנופו ואינו יכול ליגבי עם הפקדון ונגנב פטור, לפיז לך לחונם גדול מזה דדומה למי שנשמוהו לשמור [ואיירי לעיל כשר"ע] (ש"ך * מפ"ט), ש"ם שנתנה דבר בצית הוא זה שלוקח ברשותו לשמור [ואיירי לעיל כשר"ע] (ש"ך * מפ"ט), ש"ם שנתנה דבר בצית ונא מיט ושתף הניח, אם יכול לישבע שלא נגנב קודם לכן, פטור, ואם לא יכול לישבע, מייב שמא נגנב קודם (ש"ך * רמד"ס). ואפילו אם אינו היה אם לא היה יכול להגיל כו' - שומר מפעיף י', דשתי התם דשם החונם לטריפת זאב עליה, משמ"כ הכא דשם פשיעה עליו, ולכך בעינן שיהא שם לוקח (סמ"ע), ל' לקמי על שמר חונמים, וה"ק אף על גב דהקיפו כו' ואינו חונם, מ"מ אינו פטור שלא מ"כ היה בעלמו שם ולא היה יכול להגיל מן החונם, משו"ה מייב בגניבה ואבידה לגמרי, ואין טענת חונם מועילה (ט"ז), וה"ה גילסטים מזוין דשם שבזיזי עליו, ודוקא שלא היה רק גנב, דשם גנב עליו וגניבה בחונם מייב רחמנא, והעיקר אלו דשומר שכר אינו פטור רק כשהחונם היה בנופו של פקדון ולא בנופו של שומר, ואפילו היה חונם בנופו של פקדון אינו פטור כשהוא בחונם בגניבה, דגניבה בחונם מייב. וכל שהיה חונם בנופו של פקדון והיה יכול להגיל, והיה חונם ג"כ בנופו ולא הגיל, נראה דפטור (נתה"מ), התנה להיות פטור מגנו"ח, מ"מ אם נגנב ממנו מפקיד שכרו ע' ש"ך לקמן סי' ש"ם ס"ד ד"ה ומשמעה (רע"ב). **5.** עיין בהשלמות. **6.** ל"ע למה מביא מטענת מתה מחמת מלאכה. **7.** עיין בהשלמות. **8.** ע' שו"ע (חו"מ סי' שלד ס"ב), כוב"ד לעיל נה ע"ב הערה 7. **9.** ע' רש"י בפסחים ס ע"ב ד"ה הכי.

[הגמ׳ נכתבה בצורה של] ״אין שאלה״, ״אין שאלה״ שאם אכלה שמשלמת מה שנהנית[1] [אף על גב שלא פשע בשמירתה שהרי נהנית], אבל נחבטה, [באותו ההיזק שהוא אנוס, אולי] נאמר שהוא [פי׳: בעל השדה כמו] מבריח ארי מנכסי חבירו[2] [שלא נחבטה בקרקע ועשה מצוה], ולא משלם אפילו מה שנהנית, לכן לומדים [שלא].

ואולי נאמר כך. מבריח ארי מנכסי חבירו [שלא חייב לשלם עליו] הוא [נעשה] מדעתו [של המציל], כאן אינו מדעתו. עוד [אפשר לומר], מבריח ארי מנכסי חבירו אין לו הפסד, [אבל במקרה ה]זה יש לו הפסד.

איך [היא] נפלה. רב כהנא אמר, שהוחלקה במימי רגליה [ונפלה מרה״ר לגינה והוי אונס, שלא עלה על דעתו], רבא אמר, שחברתה דחפה אותה. מי שאמר שחברה דחפה אותה, כל שכן אם הוחלקה במימי רגליה, ומי שאמר שהוחלקה במימי רגליה, אבל אם חברה דחפה אותה, פשיעה, ומשלמת מה שהזיקה. שאומר לו, היית צריך לעבור אחד אחד.

אמר רב כהנא, לא למדנו [שבעל הבהמה משלם רק מה שנהנית] אלא [במה שהיא אכלה] באותה ערוגה [שבו היא נפלה, כיון שהיא אנוסה בנפילה, אנוסה היא גם באכילתה שכיון שרואה תבואה תחתיה אין בידה לעצור את עצמה מלאכלה], אבל [אם היא הלכה] מערוגה לערוגה [ואכלה, אז] משלמת מה שהזיקה. ורבי יוחנן אמר, אפי׳ מערוגה לערוגה, ואפילו כל היום כולו, עד שתצא [מהחצר] ותחזור לדעת. א״ר פפא, [דברי רבי יוחנן] אינם עד ש[בעליה] ידעו שהיא יצאת [מחצר הניזק] ותחזור [לחצר הניזק] בידיעת [בעליה, פי׳ שהם לא שמרו אותו כראוי]. אלא כיון ש[בעליה] ידעו שיצאת, אף על פי שחזרה ללא ידיעת [בעליה, חייב כמה שהיא הזיקה]. למה[3]. ש[הניזק] יאמר ל[בעלים של המזיק], כיון שלמדה [לאכול מחצר של אחר], כל רגע שהיא יוצאת, היא רצה לשם [ולכן לא מספיק בשמירה פחותה].

ירדה כדרכה והזיקה, משלמת מה שהזיקה. רבי ירמיה שאל, ירדה כדרכה והזיקה במי לידה, מה דינו. לפי מי שאמר תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב [שהרי הירידה היא פשיעה, שהיה לו לשומרה שלא תכנס ותאכל, וסופו באונס, שלא ידע שתלד], אין שאלה [שודאי חייב]. כל השאלה היא לפי מי שאמר תחלתו בפשיעה וסופו באונס פטור. מה דינו. האם אומרים, כיון דתחלתו בפשיעה וסופו באונס, פטור. או אולי כאן הכל בפשיעה הוא, שכיון שראה שהיא קרובה ללדת, היה לו לשומרה.

---

1. עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ שלד ס״ק), הוס״ד לעיל נה ע״ב הערה 7. **2.** עי׳ רמ״ע (או״מ סי׳ רסד סוף ס״ד): כל מדם שעושה עם חבירו פעולה או טובה, לע יוכל לומר בחנם עשית עמדי טובה ולא ניתיקר, אלא נריך ליתן לו שכרו: **מאיר המשפט**: פעולה או טובה - עיין מה שכתבתי לעיל סימן פ״ט סעיף ג׳ סק״ד דמ״מ ליכא נמיה מקום שכיר בחם בעל הבית אומר פרעתי אותה, כל שכן אם נשבע ונוטל, רק בעל הבית נשבע היסת (פ״ת). [עי׳ זכור לאברהם (או״מ מ״ג ערך שכירות אות ס׳) שיש להסתפק אם לע מצא שכר הרבה זמן, ופמ״כ מצא, אם אומרים מדשתק מחל לו או אם נריך לקבל מדם כיון שמתחילה בשעשה, עשה עמו על מנת ליטול שכר.] ע׳ מהר״י בן לב (מ״ת סי׳ קכ): רלוון היה לפוטרופוס על נניו של שמעון, וכל נכסיהם היו בידו והיה עושה ונותן בממונם, ויהי היום והעלילו על היתומים מלד המלכות שהניחם היה ערב בעד אחיו שהיה חייב סך גדול למלכות והיו רוניס לשלוח יד בכל נכסי היתומים לקחת מהם כדי לפרוע מהנו שהיה חייב אותו האיש של מניסם, והולרך רלוון האפוטרופוס לתת שומדות ממון הרבה להיל הממון ההוע. ומחר ורלוון האפוטרופוס חייב להיל ממון היתומים מיד המלכות, ואפילו נדולה מזאת הרשות בידו שהם רוחה ממון היתום בידו אין אלם לע נייח דינא או בידו מדם שמקבל טענות ועלילות בדברים להכחיש ממון היתומים, יש לו לעשות בשבח ולא מקרי פושע. ואפילו היה בא מדם מן השוק והיה מעיל ממון היתומים שלהם מיד המלכות והיה מפזר דבר רודש היה חייב האפוטרופוס לפרוע לו מה שפזר, ואף על נב דפרוע חובו של מניהו של האפוטרופוס לפרוע לו מה שפזר, אין נריך לשלם לו, אבל אם הדבר ברור וקרוב נודאי שניא לידי הפסד, אף על נב דהוי מדעתא לע הוי מברים אחי מנכסיו ומחייב לשלם לו ופרוע חובו של מניהו לע הוי. ועי׳ רמב״ם (או״מ תלב): רלוון הפקיד אלל שמעון מרנזים, ורלוון נפטר, ובנלל פטירתו הממשלה הניעה ותפס המרנזים בשם המלך בחומרו שהם הפקר, ושמעון אמר ג׳ אחן היו מנכסי עזמן הנפטר והשאר היו של אנשים אחרים, ולכן לקח המוחל הב׳ והניח השאר בחומר עליהם ומכיון שהולרך להוליא ממון והוליאו, חוזר ונוטל מנבול הניח כיון דבריו הזיקו, דהזקה במבריח אחי שניא שניא ועדיין לע נא ונרף הוא לחמרינן דפטור, וכן נני פרוע חוב מבזו משום דחמי ע״ל דוניא מפייס ניה, אבל נב״ד דבריו הזיקו ולפי שהשמעון כבר היה בידו. נם ידענו בעוונותינו רוע הנהנת אלו הדברים שלין מדרכם להתפייס בדברים ולכן מייפים היורשים לפרוע לו, אבל זה רק כשלינו יכול רלוון לנבות מן היורשים לשלם לו שם לפלות רכושם ואו פוחה חומה ומוזר וגוזה מהם ולע תניא מברים אחי, אבל שם יכול לנבות מן היורשים ולע נת, הוה מברים אחי, ולע נוזה מהיורשים. אבל אם שמעון החזיר את המרנזים ליורשים, ואו נחמן על כמה שהוליא, אינו נחמן אלא כמו שהוליא, אבל אם הוא מוחזק בהמרנזים הוא נחמן לומר כמה הוליא. וכן בדומה לכל הניא שים בידו לומר נטרפה ואיינו כשהוא המומר מוחזק בדבר הוא דהוי נחמן לומר כך הוליאתי ושבע ויטול, הא לאו הכי לע. ויש לפפילו להסיל להשתא מבידו, הוה כמברים אחי לשלם לו אם יש לו לשלם, ולע ממריזן דהוה מברים אחי מנכסי מבידו, ונריך לשלם לו מיד. **מאיר המשפט**: ונריך לשלם לו מיד - ונפרעים מזה רעב ס״ב: הפודה מבידו מן השבים, מייב לשלם לו אם יש לו לשלם, ולע ממריזן דהוה מברים אחי לשלם לו מיד. ויש לפפילו להסיל להשתא מבידו, הוה כמברים אחי (מחנ״מ). ועי׳ רמ״ע יו״ד סי׳ ס״ב: הפודה מבידו מן השבים, מייב לשלם לו אם יש לו לשלם, ולע ממריזן דהוה מברים אחי לשלם לו מיד. **מאיר המשפט**: ונריך לשלם לו מיד - ונפרעים מזה אפי׳ מנכסי יתומים קטנים (ש״ך), אם מיהה שלע לפדותו כי רלה לקדש אם שמים ולע הסניחו בו, נין אם הפדיון מפכנת נפשות נין אם הפדיון מפכנת מיהול ממונו, אם כבר נתפס מייב לשלם, ואם עוד לע תפסוהו, מינו מייב לשלם, דילמא לע יתפסוהו (פ״ת * בית יעקב), אבל אם המילו נם כן נתפס בחותו ענין ממונו, אז מייב לשלם לו, ואם אין המילו בחותו בעיה, אין מייב לשלם לו (פ״ת * י״ד סי׳ ס״ו). ועי׳ ש״ך סי׳ קפנ ס״ו ד״ה ומי שהיה: מי שהוא מחורה מחבירו ממקום אחר והיו מחויבים במכס והשליח בעבורתו ונמכסתו מברים מהמכס אין זה מברים אחי כו׳ כיון דהמכס המכס היה בדוב ונריך לשלם להשליח שכר ההנאה שהנהו. ועי׳ תורת חמת (סי׳ רח): מי שהוא מחבו לחבירו מחורה ממקום אחר והיו מחויבים במכס והנה השליח הנו׳ הבירו מהמכס, אין לדמות זה לפורע חובו של מבירו שלע מדעתו, דהא ודאי מדעתו מיקרי, שהרי מתם שהוא מחורה לחבירו הוא ע״מ שיפרע בעדו. וכל שאינו ממש מן ההפסד אינו קרוי מבירו שלע מהני נמור ונוטל מה שההנהו, שהרי המחורה מחויבים לע״מ שהרי הוא פורע בדשותו ובשליחותו. ויש לי להסתפק אם הבירו המחורה שליח זה קונה שיכנס לניא המוכס כנון שנתנם לע״מ ל׳ שיעבירם ואלע יכנסו אם שהניחם בתוך מתם ל׳ שלע נכנסה אם, אם נאמר דשליח לע מל עליהו רשות המוכס או שלמילמא מל דהא קוף קוף הבירה היה לו לנא לניא המכס וה״ל כמילו ממש כו׳. עוד מסתפק אני בתופן זה הזכיה שיזכה בתוכם כמה יזכה, הרי מעות אין בתן או נאמר שזוכה בנוף המחורה כמו שהיה זוכה הם המוכס. תניתא אם המחורה בידו עדיין, אבל אם אינה בידו שבבר מכרה או נתנה למלוה, אם עדיין יש לו זכות בה, כיון שהמחורה כבר נתנה או מכרה והמחורה אין בתן מעות אין בתן. נם כן אני מסתפק אם נקח מהמחורה עלמה מה שהיה מגיע למוכס אם נאמר לו מתן פנל לך כו׳ בבל אלו הספקות אני מסתפק. וכללא למילתא אחרא שהמוחזק אין מוליאין מידו ועל המבירו להביא ראיה. ועי׳ מבי״ט: הוליאו את היהודים מן הבתים שלהם ועמדו כמה זמן ניקיונות ואח״כ קם ג׳ מבעלי הבתים ונתפשר עם השופט שיניחם להחזיק בבתים ונתן מתלו על כל הבתים סך מעות ותוכע לכל ג׳ מבעלי בתים שיפרעו חלקם. נם זה מבריח אחי אם קודם שנתפשר הוא עם השופט לע היה להם רשות כלל להכנס בבתים ועתה יש להם רשות מייבי לפרוע מה שנהנו, דכיון דיצא הבית ממחזקת יהודי ונא ליד הגוי אין מלוי שיחזור ליד יהודי אלא בדמים וזה הוליא מיד הגוי ונוטל מה שנהנהו ויפרעו לפי ערך שווי הבתים ואם יש מי שאינו רולה ליכנס עוד בבית שלע שרולה למוכר לנכריס אינו מייב לפרוע שהרי אינו נהנה **3.** עי׳ שו״ע (או״מ סי׳ שלד ס״ב): המחלקה ונפלה ויצאה והוא ידע ומחזרה לגינה, אע״פ שמחזרה לגינה, מאחר שלע לדעת הנעלים, מאחר שהזיקה מפני שהיה לו לשומרה שלע מחזור, שהדבר ידוע שכיון שידעה דרך הגינה הרי היא מחזרת מעליה. הגה: מיהו אם שמרה בשמירה מעולה ויצאה והזיקה פטור: **מאיר המשפט**: שהיה לו לשומרה - פירוש, שמירה מעולה. ופירוש שמירה מעולה אז פחותה, ממלא בריש סימן שע״ו (ממ״ש, ש״ך). ועי׳ רמב״ם (פ״ג מ״ג ה״ב): המחלקה ונפלה ויצאת ומחזרה לגינה אלף על פי שמחזרה שלע לדעת הנעלים מאחר שהזיקה מפני שהיה לו לשומרה שלע מחזור שהדבר ידוע שכיון שידעה דרך הגינה הרי היא מחזרת שלע מחזור ומחזרה וכו׳ מפני שהיה לו לשומרה שלע מחזור. ק״ל אפי׳ פירשה שלע נזיר אלא שלע נזיר שלע פירשה שפילו נעל בפניה כראוי ויצאה ולע ידע היכן הלכה מייב לחזור ולחפש עד שימלא דהתם חזקה

א"ל מבריח ארי מנכסי חבירו ליה פסידא. וה"מ והכי פורע מוכו דחמצינן ליה מבריח מכרים מרי כרים מן הגמול (מדרש ד' נג.) מ"ט דהכי ליה פסידא וי"ל דהכי פי' מבריח מרי מנכסי חבירו מדעתו וכיון דמדעתו אפי' ליה פסידא כמו פורע מוכו מסיע מבריח מרי מלי שנתן לו ש"ל שהרי מדעתו ש"ל שנתן לו ש"ל מבריח מרי מנכסי חבירו אפי' כשאינו מדעתו שנתן לו ש"ל מבריח מרי מנכסי חבירו אפי' כשאינו מדעתו אלא מדעתו ואפי' ליה פסידא ואפי' ליה פסידא ואפי' ליה פסידא ואפי' ליה פסידא מסיע מבריח מרי ואין נותן לו אפי' שכרו ואפי' כשנתן לו שכרו [מע] הפועלים (ב"מ דף נג:) תמיהני דשומר חנם היה לו לקדש ברועים ומקלות ולא קדש מייב ומפרש שומר חנם בחנם וב"ש בשכר ומסיק דחזר ושוטל מב"ש ומשמע דשומר חנם לא מחייב לקדש בשכר אבל כ"ש אם קדש בשכר דבשביל עבד ושוגנים לו מה שהועיל ומסתברא דה"ה גזלנין דשמא (לקמן דף קטו:) שנתן נהר תמורו ומסור מכירו והכיח שלו ולגזלן של מכירו אין לו שלא שכרו ושכרו מיהא שקיל ולא תמרינן מבריח מרי בעלמא הוא וכן מסיע לכירה שנותנין לו שכר כפועל בטל (ב"מ לג: ושם[ד]) ולא תמרינן לליסוי כמבריח מרי בעלמא ולא ניטל כלום ואין נומר דבכל הנהו מע"ג דמן הדין היה פטור מ"מ תקנת חכמים הוא שיפסיד לו כדי שיסיע מכירתו של חבירו אבל פורע מוכו אין לנו לעשות תקנה על זה להיפך הכא בשמעתין משמע דלפי הוה מדעתו הוה מסיע מבריח מרי ולא היה נוטל כלום מעפ"י שהוא מליל מכירו מן ההפסד ולא עשו תקנה ונראה ל"י דמבריח מרי שלו נוטל שכר היינו כשלקח הנכר ברור ביניהם לבעלי ההפסד כגון שהמרי רחוק ואין יודע אם יבא כאן המרי אם לאו ואין מליל אלא מלשון ומן ההפסד שנוטל שכר יבא אבל אם הנכר ברור ביניהם לבעלי ההפסד ולידי הריסת המרי או מליל מפי המרי עצמו אז ולפי נוטל שכרו כמו שנתן נהר תמור מכירו והך דשמעתין מיירי שהשליח הירקות מצער בעלמא שאין בעל הבהמה רוצה שתמצנו בהמתו בתרך ותטעה אע"פ שלא היו למיים נפתחין בכך ולכך היה נחשב מבריח מרי אי הוה מדעתו ופורע מוכו אין מליל מהפסד דמה שהיה הולה זקוק לפרעו אין זה ההפסד שהרי נתחייב לו ואין מליל אלא מצער בעלמא ומסיע מבריח מרי ל"ש כשמפרש טעמא בירושלמי דכתובות (פי"ג[ה]) ובגדרים (פ"ד[ו]) מפיים הוינא ליה ומחיל לי ולפי' במסכתן מפיים הוינא ליה ויהיב לי משמוע ולפי' בב"מ דוחק (עלמו) משק לה בירושלמי ונראה להטעם משום שיכול לומר לו הייתי מוצא הרבה בני אדם שהיו פורעין עבורי כי דרך לחוכרים[ו] שמרחמים על לחוכרים להניל מן הצער הזה להיותו מעין מותו טעם והא דקרי בחזקת הבאים (ב"מ דף נג.) מבריח מרי נתן לרוב והועיל נטל לרוב והועיל דשכר מיהא מיהו והוינא מינה מיהו אע"פ שמלילה מהפסד שהיה נהר שוטפה לו נקט לשון מבריח מרי לענין שיפטר מבכר הברתתו אלא לעולם לאין זה חזקה לאין זה מיקון כמו רפק בה פורענא[ו] ול' נעל ורגל ופרכ[ו] אלא מגין עליה פורענא אלא מצא לי לקלקל ורבינו גרשום פסק בחשובה אחת על שם עכו"ם שאנם ניתו לו שיהלוה ושא יהלוה אחר ולקחו ממנו אלא יחזיר לבעלים בחנם אבל רש"י פי' בהמקון (ניטין דף נח: [ו]) גבי עכו"ם הבא מחמת חוב ומחמת מנפרות אין בו משום סיקריקון שאם החזיק עכו"ם בקרקע של יהלאל מחמת חוב שהיה לו עליו או מחמת מנפרות בגזל בעלמא ואינו מסור בידו להרגו אין בו דין סיקריקון אפילו אם שהחה ר"ג מדם לחת רציע לבעלים בסיקון מכמים אלא מחזיר לו הקרקע בחנם לכיון לאין כאן סיקריקון לא גמר ומקני מידי ואע"ג דשהחה ר"ג מדם לא שהה לכופו להלכך אין מכירת העכו"ם מכירה כלל וי"א אחר אלא מצינא במקום שאם לא קנאו יהלאל לא היה מוחר לבעלים לעולם שהיה מוכרו או נותנו לעכו"ם אחר והיה אחוד מן הבעלים לגמרי אלא מסיע מבריח מרי כיון שמלילו מן ההפסד ואפי' קנאו בחזוי אלילו מהפסד הוא כמו מקדש ברועים ומקלות בשכר לאמרינן[ב] שמתן שכר עד כדי למיסה וי"מ לכותבת דחיותא או לערבא יחיבתא אלא אפי' יודע ולפי שאם לא מהדר זה לקנות היה מוחר לבעלים בדמים הללו כל שעה שירצו להשתמש אין מלילו מן ההפסד אעפ"כ אין למדמוח כלל למבריח מרי לכיון שיצא הבית מחזקת יהלאל ובא ליד הבעלי וחה מוליאו מיד הבעלי ומחזירו ליד יהלאל לפ דמי למבריח מרי ונוטל מה שהשקיעו הבעלים הנוחים מעליהם והבר מחזיק קרקעותיהם אלא בתן טפקות אם היית הקרקעות ביד אחרים לפרוע מהן טפקת אומר ר"י שאם בא יהלאל וקנאו מיד הבר מחזירים לבעלים ונוטל מה שהשקיעו לאין זה ניזל המלכותא אלא גזילה המלכותא כי רגיעו במדינה שבציבותיהן שמשפט היהודים לעמוד כמו פרנסים בכל מקום שירלו ובדין מלכותא היו מוסמכין שלא יחזיק המוסל בנחלת היהודים כשילאו מעירו וכן היו נוהגין בכל מרך בורגוני"ש ואם יש מלכות שבאה לשנות את הדין ולעשות אין לעמוח אין זה דיוק המלכותא שהרי זה הדין אין הגוי כלל ודמיק למוכח אלא לו קצה (לקמן דף קיא.) והיכא שמשביח נכסי חבירו אין דומה כלל למבריח מרי כגון יורד לתוך שדה חבירו ונוטעו אלא נרשות[ג] ומקיף את חבירו משלם רווחותיו[ב] וכגון הנהו דהתומנין (ב"מ דף עו.) השוכר את הפועל לעשות בשלו והרואה בשל חבירו לנוטל מעצל הבית מה שהשקיעו בשלמו ואין להקשות בשלמו נהר תמור חבירו למה אין לו אלא שכרו למה אין לו כל הפסדו לכיון דבעל תמור עומד שם מה לנו לעשות לו מקנה אלא מדעתו אם יילא יתנה[ד] (עם המליל בשלם תמורו ועוד דע"כ מיירי ביכול להניל על ידי הדחק דאל"כ ליתא לה מהפקר קזכיה כדאמרינן התם על הבית של הבנ ומ"מ שכרו נותן לו דמשמע ניחא ליה שכל מי שיניל יטול שכר כל זמן שלא ימחה בידו כיון שאין יכול להניל אלא ע"י הדחק. **לא** שנו **אא"ה באותה** ערוגה. לכיון שמחלת בשותה ערוגה בשותם אינו מייב להעלותה מאותה ערוגה אל ערוגה אחר שהרי זה מעבירו לערוגה הוי כשהה אחר:

לא מבעיא **אבל**ה דמשלמת. מיהת מה שנהנית מע"ג ללת פסע בשמירתה להת נהנית: **אבל נחבטה.** לאחי' בהניח הזיקה לגופה הולי: **אימא.** הלי בעל השדה מבריח הרי מנכסי מבירו הוא שהניל את בהמת חבירו שלא נחבטה בקרקע ומלוה הוא לעבד ומילי לא לשקול קמ"ל: **שהוחלקה** בטיפי רגליה. מהכ"ל לגיטה לחומפת ללת סלקא לאחיתה הוא: **לא שנו.** דמה שנהנית הוא דמשלמת ולא מה שהזיקה: **אלא.** שהלכה מיד בחומפה עדוגה ואפלה שם לכיון לחנוסף היא בנפילה לחנוסף היא נמי בהילתה לכיון לחזיל לחבחה חומפה לא מחומפת לאחיתה: **אבל.** הלכה מעדוגה לעדוגה ואכלה משלמת מה שהזיקה: **לא תימא עד שתצא לדעת.** שילעו הבעלים שילאת: **ותחזור לדעת.** שלא נעל בפיה כרחוי: **אלא** כיון **שיצאת לדעת.** שילעו בילאתה: **אף על גב שחזרה שלא לדעת.** להשתא לא סגי לה בשמירה קחומה לאמר ליה כיון דליפא כי: **תחלתו בפשיעה.** נלאו לידה היה לו לשומרה שלא תנהג ותאכל: **ושופו באונס.** לא היה יודע שאלו:

ולאשטמורי

לא מבעיא קאמר לא מבעיא אבלה [א]דמשלמת מה שנהנית אבל נחבטה אימא [ו]מבריח ארי מנכסי חבירו הוא ומה שנהנית נמי לא משלם קמ"ל ואימא ה"ג מבריח ארי מנכסי חבירו מדעתו הוא האי לאו מדעתו אי נמי מבריח ארי מנכסי חבירו ליה פסידא האי אית ליה פסידא. היכי נפלה רב כהנא אמר [ב]שהוחלקה בבימי רגליה רבא אמר שדחפתה חברתה מ"ד שדחפתה חברתה כל שכן שהוחלקה בבימי רגליה ומאן דאמר שהוחלקה בבימי רגליה [ג]אבל דחפתה חברתה פשיעה[ח] ומשלמת מה שהזיקה דא"ל [ט] אי[ט]בעי לך עבורי חדא חדא אמר רב כהנא לא שנו אלא באותה ערוגה אבל מערוגה לערוגה משלמת מה שהזיקה ורבי יוחנן אמר [ד]אפי' מערוגה לערוגה ואפילו כל היום כולו עד שתצא ותחזור לדעת א"ר פפא לא תימא עד שתצא לדעת ותחזור לדעת אלא [ה]כיון שיצתה לדעת אע"פ שחזרה שלא לדעת מ"ט דא"ל כיון דילפא כל אימת דמשתמטא להתם רחטא: ירדה בדרכה והזיקה משלמת מה שהזיקה: בעי רבי ירמיה ירדה בדרכה והזיקה במי לידה מהו אליבא דמאן דאמר [ו] תחלתו בפשיעה ושופו באונס חייב לא תיבעי לך כי תיבעי לך אליבא דמאן דאמר תחלתו בפשיעה ושופו באונס פטור מאי מי אמרינן כיון דתחלתו בפשיעה ושופו באונס פטור או דלמא הכא כולה בפשיעה הוא דכיון דקא חזי דקריבה לה למילד איבעי ליה לנטורה

מב א ב ג ד מי' פ"ע מהלכות נזקי ממון הלכה יח סמג עשין מז טוש"ע ח"מ סימן שלד סעיף ה:

בנ ה מי' סם הלכה יב ופ"ו בהשגות ומ"מ טוש"ע שם סעיף ג:

ליקוטי רש"י

מבריח ארי. פת למה זה דומה למסיע מציחה לכל יהלאל מלויון להניל ממון מבהיכתו מן הסיחק (רשב"ם ב"ב נג:). **תחי'תו בפשיעה ושופו באונס חייב.** נבי כל מזיקין קנטים וקלים הוא יכול להניל שהרי הניחם והא לו ושופו נמי שהי היה מחייב מזק בא עליהן שאם היה שם לא היה יכול להניל והא"ל מזק מיהו מחלתו בפשיעה הוא מחייב דהכי בפקדון הלכתא בהמפקיד (לעיל דף מב.) [ב"מ צב:].

גליון הש"ס

גמ' **איבעי ל'** עבורי. עיין בב"מ דף נג ע"ב מוספות ד"ה מיבעי ל':

הגהות וציונים

ב] בכת"י גרסינן פשיעה **היא** (וכ"ה בר"ף ורא"ש): **ג]** ב"ל **אוהבים** (ב"ש): **ג]** נ"א **יאמר** (גליון). כ"ה במהרש"ל:

עין משפט
נר מצוה

מד א ב ג מיי׳ פ״ל מהל׳ מחבירו עיש״ג ומהלכות מכירה מג מיי׳ שם מהל׳ שכנים מז ושם״ע סי׳ קנ סעי׳ ב:

שמין בית סאה באותה שדה. פי׳ בקונטרס (גרים פירקין) שסה מלגה ערוגה אחת שמין אותה בגד בית סאה כמה היתה יפה קודם שלגה ממנה וכמה היא יפה עכשיו וקצה לר״י דמי בית סאה סאה קלי ר״ל למימר כמה היה יפה וכמה הוא יפה בעשין זכר ועוד דקצעי נגמ׳ היכי שיימין הלא פירסה יפה מצמיעו שממין ערוגה בבית סאה ומה ס״ל נגמ׳ היכי שיימין בבית סאה בגגני נפשה לא שיימינן דמכחיש ליה למזיק דקרמה ערוגה של קב או קנייס תמובה לפי דמיו הלא שמין שפים שמין ומוזלין כמה דמים מגיעים לבית סאה ומוזלין ומעין כמה נפחתה בשביל הערוגה וקצה להיכן מגיעו שמי שומות הללו דבקרא לא כתיב שלא בשדה אחר ומין בשדה אחר ואמרינן מה לגבי שדה אחר דמחתא ומין בשדה אחר לא מחתא ומין בשדה אחר מסתמא לא מחתא ומין בשדה אחר ל״ל דכתביה רחמנא גבי תשלומין שבשים אומ׳ שדה שיש בה ששים דקלים כמה שוה וכשנקצץ אחד מהן ונשארו נ״ט דקלים כמה שוה ומה שיש ביניהן משלם המזיק ואקשי רבא על רב נחמן אם אמרו לשום המובעה בששים בעת שאכלתן בהמתו אבל הכא דקץ קשבא האדם בעצמו בששים מנא לן אמר ליה אביי לרבא בנזקי גופו מאי דעתיך דתניא המכבד כרמו של חברו סמדר פיר׳ טיאט הכרם והישיר פריו עודנו סמדר וראין אותה כמה היתה יפה וכמה היא יפה ולא קתני בששים אטו בנזקי ממונו מי לא קתאני כי האי גוגא דתניא קוטמי נטיעה ר׳ יוסי אומר גוזרי גזירות שבירושלם אומ׳ נטיעה בת שנתה שתי כסף בת שתי שנים ד׳ כסף אכלה חזיז וכו׳

ליקוטי רש״י

בסמד ששמין על גב שדה אחר. לין שמין את הערוגה לבדה מפני שמפסיד מזיק שממין אותה בכל שוויה ורמעמע אמר ובשר בשדה אחר ולבשין בגמ׳ מלמד ששמין אותו על גב שדה אחרת שלא שמין בית סאה בגותה שדה כמה היתה יפה קודם שנאכלה ממנה הערוגה הוא וכמה היא מעלה כולה דמיה כמי שלוקח בית סאה בשדה מחותה לין מוזל כ״כ בשביל הפסד ערוגה אחת כי שם דבר מועט [ליעל נה:]. **תאתא.** דקלים קטנים (ב״ב כב:). **דינא דפרסאה.** מנהג פרסיים לתן כך [ב״ב קנג:]. **קטמה נטיעה.** כהמה שנכנסה לרשות הניזק וזיזקה קטמה נטיעה לין כמה שמין אותה. **שתי בסף.** שתי מעות [כתובות קה:]. **חזיז.** שאת של תנובה תטין ושעורין בעודן ילק [לקמן קיט:].

ולאסטמורי בגוה תיקו: ביצד משלמת מה שהזיקה וכו׳: מנה״מ אמר רב מתנה דאמר קרא [א] **ובער בשדה אחר** [ב] מלמד ששמין על גב שדה אחר האי ובער בשדה אחר מבעי ליה לאפוקי רה״ר א״כ לכתוב רחמנא ובער בשדה חבירו א״נ [ובער] שדה אחר מאי בשדה אחר ששמין על גב שדה אחר ואימא כוליה לחכי הוא דאתא לאפוקי רה״ר מנלן אם כן לכתביה רחמנא גבי תשלומין [ג] מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם בשדה אחר ל״ל דכתביה רחמנא גבי ובער ש״מ תרתי. היכי שיימינן א״ר יוסי בר חנינא [ד] סאה בששים מאן ר׳ יוחי אמר [ה] תרקב בששים תרקבים חזקיה אמר [ו] קלח בששים קלחים מיתיבי אכלה קב או קביים אין אומרים תשלם דמיהן אלא רואין אותה כאילו היא ערוגה קטנה ומשערים אותה מאי לאו בפני עצמה לא בששים. ת״ר אין שמין קב מפני שמשביחו ולא בית כור מפני שפוגמו מאי קאמר א״ר פפא ה״ק אין שמין קב בששים קבים מפני שמשביחה מזיק ולא כור בששים כורין מפני שפוגם מזיק מתקיף לה רב הונא בר מנוח האי ולא בית כור ולא כור מבעי ליה אלא אמר רב הונא בר מנוח משמיה דרב אחא בריה דרב איקא הכי קתני אין שמין קב בפני עצמו מפני שמשביח ניזק ולא קב בבית כור מפני שפוגם ניזק אלא בששים. ההוא גברא דקץ קשבא מחבריה אתא לקמיה דריש גלותא א״ל לדידי חזי לי ותלתא תאלתא בקינא הוו קיימי והוו שוו מאה זוזי זיל הב ליה תלתין ותלתא ותילתא אמר גבי ריש גלותא דדאין דינא דפרסאה למה לי אתא לקמיה דר״נ א״ל בששים א״ל רבא אם אמרו בנזקי ממונו יאמרו בנזקי גופו אמר ליה אביי לרבא בנזקי גופו מאי דעתיך דתניא המכביר כרמו של חבירו סמדר רואין אותו כמה היתה [ז] יפה קודם לכן וכמה היא יפה לאחר מכאן ואילו בששים לא קתני אטו גבי בהמתו נמי מי לא תניא כי האי גוונא דתניא [ח] קטמה נטיעה רבי יוסי אומר גוזרי גזירות שבירושלים אומרים נטיעה בת שנתה שתי כסף בת שתי שנים ארבעה כסף אכלה חזיז רבי יוסי הגלילי אומר נידון במשוייר שבו וחכמים אומרים רואין אותה כמה היתה יפה וכמה היא יפה אכלה

קשבא. פי׳ בקונטרס דקל וכן משמע דקאמר ותלתא תאלתא בקינא הוו קיימי ותלתי הס דקלים דמוכח בהמוכל (לקמן דף צב.) מזה תלתי בי גופני וקאמר גופני קנו דקלי וקצה דבפ״ק דע״ז (דף יג.): תנן דקל טב ומכל ונקלבא ומפרש בגמ׳ [ו] תלב קצבא ושמא יש מיני דקלים דקל סמא ומאד קרוי תלב דהייגו קצבא וצעבוך [ז] פירש דקצבא הוא דקלא פרסאה: **דדאין דינא דפרסאה.** ״מ של דקל פרסאי דאמרינן לקמן [ח] הלבמא כוותיה דרים גלותא בדקלא פרסאה ולפי מה שפירש בערוך דקצבא דקלא מי שפסר לפרס כן:

מסורת הש״ס עם הוספות

[ב] [לקמן דף נט:]. 3) כתובות קה., ב) קד:. 7) עירובין כג., ד) עי׳ תוס׳ ב״מ צט: ד״ה שמין, ו) יד:, ז) ערך קשב א, ח) נט ע״א.

הגהות הגר״א

[א] תוס׳ ד״ה שמין כבי ונראה לפרש דשמין בית סאה. נ״ב והלכ״ק פי׳ דהכי קאמר סאה מלגה פחות מסאה שמין בפ״ע ולכ״ע בפחות מהכך:

הגהות וציונים

ב] נ״א כמה היה יפה קודם לכן וכמה הוא יפה. מהרש״ל (גלילון). ג] עיש״ט בהגהות והערות: שייך לעיל במשנה (גלילון): ג] גי׳ ת״ח אמתני׳, וכן הוא בפ׳ השואל צט ע״ב ועיש״ט (גלילון): ד] נדצ״ל ולמר בפ׳. והייגו לחזקיה (מהרי״ם שי״ף סוף נוסחא א):

תורה אור השלם

א) כִּי יַבְעֵר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירָה וּבִעֵר בְּשָׂדֶה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמִיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם:

[שמות כב, ד]

ולהזהר בה. תיקו.

כיצד משלמת מה שהזיקה וכו׳. מאיפה אנו לומדים [שכך עושים שומה]. אמר רב מתנה, שנאמר בפסוק, ״ובער בשדה אחר״, מלמד, ששמים על גב שדה אחר [1]. [איך אפשר ללמוד כך, הרי] זה [שכתוב] ״ובער בשדה אחר״ צריכים אותו להוציא [פי׳: ללמד שאין חיוב שן] ברשות הרבים. א״כ [שבאמת רק לומדים מהפסוק ששן פטור ברה״ר], שיכתוב הרחמן [פי׳: ה׳ ית׳ בתורה] ״ובער בשדה חבירו״, או ״[ובער] שדה אחר״, מהו ״בשדה אחר״. ששמין על גב שדה אחר. ונאמר, שכל [הפסוק] בא ללמד את זה, וזה שאין חיוב [שן] ברה״ר, מאיפה אנו יודעים. אם כן, שיכתב הרחמן [פי׳: ה׳ ית׳ בתורה] לגבי תשלומין ״מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם בשדה אחר״. למה הרחמן [פי׳: ה׳ ית׳] כתבו [בתורה] גבי ״ובער״. ללמדנו מזה שתי דברים.

איך שמים [בית סאה של המשנה]. א״ר יוסי בר חנינא, סאה בששים סאין [2] [פי׳: שמים ששים סאים כמה שוים, ורואים כמה דמים מגיעין לבית סאה, וחוזרין ושמים כמה נפחתו דמיו בשביל קרחת ערוגה זו [3]]. ר׳ יצאי אמר, תרקב [פי׳: חצי סאה] בששים תרקבים [פי׳: סאה בתוך שלשים סאים ולא ששים, שבזה יש פחות הפסד לניזק, שכן אין הרבה קונים לששים סאים]. חזקיה אמר, קלח בששים קלחים [פי׳: פי ששים ממה שהבהמה אכלה].

שאלו שאלה מברייתא: אכלה קב או קביים, אין אומרים תשלם דמיהן [פי׳: כמה שנמכרים קב או קביים בשוק], אלא רואים אותה כאילו היא ערוגה קטנה ומשערים אותה, במה [מדובר וכי] לא [מדובר] בפני עצמה [וקשה על כל התנאים הנ״ל]. לא, בששים [וכל א׳ כפי דבריו].

הרבנים למדו, אין שמין קב, מפני שמשביחו, ולא בית כור, מפני שפוגמו. מהו פירוש דבריו. א״ר פפא, כך אמר, אין שמין קב בששים קבים [אם אכלה קב אין שמים בששים קבים], מפני שהם שמשביח את המזיק [שכן ששים קבים אין להם מכר, מפני שהם מרובים לעני ומועטים לבינוני וכל שכן לעשיר, ועוד שאין קרחת קב ניכרת בששים קבים. וכן אם אכלה כור תבואה], לא [שמים] כור בששים כורים, מפני שפוגם את המזיק [לפי שאדם המשופע בנכסים ותאב לקנות קרקע גדולה קונה אותה כשהוא מוצאה בהרבה יותר מדמיו ועוד קרחת כור גדולה היא מאד אלא כל סאה שמין בששים].

שאל רב הונא בר מנוח, זה [שכתוב] ״ולא בית כור״, [קשה הלשון ״בית״, וכי], לא היו צריכים לכתוב ״כור״. אלא אמר רב הונא בר מנוח בשם רב אחא בנו דרב איקא, כך כתוב, אין שמין קב בפני עצמו, מפני שמשביח ניזק, ולא קב בבית כור [שאין קרחתו נראית בכור שהיא שלשים סאה], מפני שפוגם ניזק, אלא בששים.

אותו האדם שקצץ דקל של חבירו, ובא לפני ראש הגלות, [וראש הגלות] אמר לו, אני ראיתי [מה שהוא עשה], שלשה דקלים היו עומדים זה אצל זה והיו שווים מאה זוזי, לך תביא לו שלשים ושלש ושליש [זוז]. אמר, למה אצל ראש הגלות, דנים דין פרסי [נגד דין תורה]. באו לפני ר״נ, א״ל, בששים. א״ל רבא, אם אמרו [שמים בששים כדי להקל על המזיק] בנזקי ממונו [פי׳: שהכבש שלו הזיק, וכי] יאמרו בנזקי גופו [פי׳: כאשר הוא עשה בידים, כמו שעשה לדקל הזן].

אמר אביי לרבא, מהו דעתך בנזקי גופו. שלמדנו, המכלה כרמו של חבירו [שהיה מלא ב]סמדר [פרי שלא נגמר בישולו], רואים אותה [השדה] כמה היתה שוה קודם לכן, וכמה היא שוה לאחר מכאן, אבל לא כתוב [לעשות שומה] בששים [אם כן רואים שנזקי גופו אחרת. רבא ענה] וכי לא למדנו כך לגבי [נזקי] בהמתו. שלמדנו, [בהמה ש]קטמה נטיעה, רבי יוסי אומר, קונסי קנסות שבירושלים [אדמון וחנן בן אבשלום] אומרים, נטיעה בת שנתה, שתי כסף, בת שתי שנים, ארבעה כסף. [אם הבהמה] אכלה שחת, רבי יוסי הגלילי אומר, נידון במשוייר שבו [פי׳: רואים את הנותר לפי מה שתעלה כל ערוגה וערוגה בימי הקציר ומשלם], וחכמים אומרים, רואים אותה כמה היתה [הקרקע] שוה [לימכר כשהיא עם השחת] וכמה היא שוה [עכשיו].

---

1. ע״ מיהושי הגר״ד פוגלסקי: ע׳ מז״ל (סימן ו׳ סק״ג) שהקשה, למאי אין שמין על גב כל השדה של הניזק, כמה היתה שוה לימכר עם הפירות קודם היזק, וכמה היא שוה עכשיו לאחר הנזק, דהלא גם הזיק כלי לו בכמה, כך הוא שומת היזק, דשמין כל הכלי לו בהמה כמה היתה שוה קודם, וכמה היא שוה עכשיו. ותירץ המז״ל שהיזק זה שוה מכלי ובהמה, דהתם ההיזק הוי בכל הכלי, דהא שוויה של כלי הוי מתמת שלימותו, וכשהזיק חלק ממנו אין זה היזק רק במקצת של הכלי, אלא דההיזק הוי בשלימות הכלי, ומש״ה שמין כל הכלי, משא״כ בהלכה פגומה מן השק פוגלתי לן שייך לומר דשמין כל השק דהא אין כאן דבר שלם שההיזק רק כל גרעון הוי בפ״ע ומשלם מה שהלכה. ולכן אף בהלכה קמה מן השדה ג״כ היה צריך להיות כן הדין דמשלמת מה שהלכה בפ״ע, היון שאין זה היזק בשלימות שדה, כמו בכלי, ורק משום הגזה״כ אין שמין מה שהלכה בפ״ע רק מגד שדה אחר, והגזה״כ הוי לשום רק הקמה ולא השדה. והיה עוד נראה להוסיף מש״ה לעיין היכא שקלקל כותל חבירו ולא שיימינן כל הבית לן נפחת כלל כספו היכי שיימינן. היון לאין בית עומד למכירה אלא לשכור דקיימא, משלם מה שחבירו מפסיד בהוצאות התיקון, ע״ש. נראה לפרש, דכוונתו להסתפק במזיק כותל חבירו אי שיימינן הכותל מגד הבית [כמו דשיימינן בתוקף מגד השדה], או דשיימינן רק מקום זה של ההיזק. אכן ל״ב נראה דיש לחלק, דכל דין השומת מגד שדה הוי דוקא בפירות ותבואה מתוברין, דהא ק״ל כל״ם (חו״מ סי׳ שלד ס״ה) דפירות גמורין משלמת בחמת פירות גמורים, ולא שיימינן מגד שדה, ומשום דדוקא מתוברין אין ההיזק נחשב כמו שהם עכשיו, דהא עדיין לא נגמרו, ואין רואין עדיין לאחילה כלל, ועדיין אינן שוין, ואין לכל השוויות שלהם הוי רק מה דיגמרו אח״כ, ולכן אף עכשיו שיש יותר מכפי הראוי עכשיו אי נמלטו, ולכן גזה הוי דין לשומת מגד שדה. אבל בכל היזק לכאר עכשיו שוה אין דין זה, רק משלם מה דהזיק, וא״כ בהזיק כותל ניתו ודאי דמייב לשלם לפי ההיזק שעשה לו ולא מגד הבית. אם כן ל״ל דעיקר קושיתו הוא מה שהיזק כותל ניתו מהיזק כלי, דכמו דבהיזק כלי שמין כל הכלי, כמו כן בהזיק כותל ניתו נשום כל הבית, כמה נמכר עכשיו פחות ע״י ההיזק, וא״כ הרי נמלט שלא ישלם לו כלום. וזה כתב לתלא״כ כיון דבית חיצו עומד למכירה רק לנקץ בדקיה, אין שמין הבית, אלא משלם מה שהפסיד בהוצאות התיקון, ובבית לאין זה היזק בשלימות הבית, דהא מלבנים לגבי הבית אין זה היזק כלל, דהא מזיל להבית לן נחסר כלום, דשוה ליימכר כמו קודם, וע״כ דהוי היזק נפרד בהכותל, וא״כ ודאי דמייב לשלם כפי הנזק שעשה לו. **2.** עי׳ מו״ע (חו״מ סי׳ שלד ס״ד): כל בהמה שהזיקה פירות מחוברים, משערים מה שהזיקה בששים ומשלם מי שנתחייב לשלם. כיצד: הרי שהלכה בית סאה, שמין ששים בית סאה בשוה שאם ומשלם השאר, כמה היה שוה וכמה הוא שוה עתה לאחר שנפסד בו בית סאה ומשלם השאר, וכן אם אכלה קב או רובע, אפילו קלח אחד שמין אותו בששים: **מאיר המשפט**: משערין מה שהזיקה בששים כו׳ - משערין אם חסר בית ליקח ס׳ כמו שיעור זה להוזק כמה היה נותן בעדו, דלך משל ס׳ זהובים, וכמה היה פוחת בשביל בית סאה זו שנאכל, דלכך העולם הוא דלית היה פוחת עבור זה כל שהו בית סאה, וגם אין שמין בית סאה זו שנאכל שהרי שמה לית היה פוחת אלא הקונה עבור זה כי אם לכך מועט והיה נפסד הניזק טובא, לכך נתנו שיעור ממוצע לשער כמ׳ כשיעור הנאכל (סמ״ע). **3.** עי׳ מיהושי הגר״ד פוגלסקי: ע׳ סוס״ד ס״ה שמין שהקשו על דברי רש״י, היכא שאכלתן שתי שומות. ונראה לתרצ״י הוי בחמת רק שומת אחת, דשמין מה שאכלה בבית סאה, דזהו עיקר השומה דשמין היזק כמה נפחתו דמי סאה ע״י קרחת הערוגה שאכלה. אבל השומה השניה דשמין בית סאה בששים, זה לא שומת הגוף כמה הזיקו, דהא אין זה שומת כמה נפחת, אלא זה רק שומת לידע כמה השווים של סאה, דשיעור שיווי של סאה הוי לפי שיעור אחד משישים, דכמה שווה שישים סאים כאלו, הוי אחד משישים הוא שיעור שיווי סאה. אכן ל״ע על שיום שומת ליפיגו מקרע דשמין בשדה אחר, אם על שומת ההיזק הוי על השומה דשמין בששים, מדכתיב בשדה ״אחר״, ואי ס״ד דשמין רק בחותם שדה שאכלה מתוכו, אין זה ״שדה אחר״. ואכן במהר״ם שי״ף כתב, דאפשר דרש״י ליף לה שמי שאכל השומות מקרע זה, מדהוי מלי למימר ״ובער שדה חבירו״ ושינה ל׳ שיוויים ״בשדה אחר״, ע״ש. אכן ל״ע דהא היכא דאכל חלק סאה שלימה הוי רק שומת אחת בששים סאים. וכן ל״ע היכא דהזיקו שישים סאין ע״י כמהות הרבה שאכלו כולם ס׳ סאין, הא אמם נמלט לאין שמין כלל אלא שדה אחרת, ול״ע. וכן ל״ע נמי מרש״י במתני׳ דמשמע דהקרע דשמין אלא שדה קאי על מה דאין שמין הקרקע שהזיקו בפ״ע, רק דשמין אלא בית סאה, וע״ז קאי הלימוד דשמין אלא שדה, ורק דשיוי סאה מפרש גמי׳ דשמין בשישים, וזה לשם כהפנ״י. והנה בחמת דפסדי כלי שמין כל הכלי, דהשומת דשמין סאה בשישים סאין, הוי רק אחר הקרע דשמין הערוגה אלא שדה, דאי לאו קרע דשמין אלא שדה, רק דשמין ההיזק שהזיקו, ול״כ לא היה שייך כלל שומת כמה שוה שדה בשוק. דכמו שאם הזיק את בהמתו של חבירו הא בודאי שמין אותה כמה שוה שדה בשוק, דהא בדרכי הזיק שעשה כה, ולא שייך לשום אלא שדה בהמות אחרות, כמו כן הכא בשדה אין שייך לשום שאר סאה שוה בשוק. אך אחרי דילפינן דשמין אלא שדה, וא״כ הא לי שמין אלא שדה סאה הרי צריך לידע כפר שיווי שדה כזה, כיון דהא בשדה זו ליכא סאה, ומתילת מוכרח מזה לצריך לידע שיווי סאה, וע״ז מפרש דשמין סאה בשישים.

[אם] אכלה [הבהמה] סמדר [פי׳: ענבים דקין בהתחלתן לאחר שפרחו מיד], רבי יהושע אומר, רואים אותן כאילו הן ענבים עומדות ליבצר [וכך צריך בעל הבהמה לשלם]. וחכ״א, רואים כמה [הקרקע] היתה שוה [לימכר עם הסמדר] וכמה היא שוה [לימכר ללא הסמדר, ובעל הבהמה משלם את ההפרש].

רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון, במה מדובר [שעושים את השומא על גב הקרקע, ולא הפירות לבד], בזמן שאכלה לולבי גפנים ויחורי תאנים [פי׳: שנראה האשכול אבל עדיין לא פרח להיות ענבים גמורים או תאנים גמורים], אבל אכלה פגים [פי׳: תאנים שלא נתבשלו לגמרי] או בוסר [פי׳: ענבים שלא נתבשלו לגמרי, אבל הם פירות], רואים אותם כאילו ענבים עומדות ליבצר. אבל הרי כתוב, וחכ״א, רואים רואים כמה [הקרקע] היתה שוה [לימכר עם הסמדר] וכמה היא שוה [לימכר ללא הסמדר, ובעל הבהמה משלם את ההפרש], ולא כתוב בששים [כמו בעמוד הקודם, והרי שם כתוב שנזקי ממונו שמים כפי ששים]. אלא מה נאמר. [כאן שכתוב כמה היתה שוה וכמה היא שוה, פי׳] בששים [שמים כפי פי ששים ממה שהזיק, ובזה שמים], וכן הוא [בנזקי גופו, שמים] בששים [פי׳: על גב פי ששים ממה שהזיק].

אמר אביי, ר׳ יוסי הגלילי ור׳ ישמעאל אמרו אותו דבר. ר׳ יוסי הגלילי, זה שאמרנו [פי׳: בעמוד הקודם, נידון במשוייר]. רבי ישמעאל, שלמדנו, [נאמר] ״מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם״, מיטב שדהו של ניזק ומיטב כרמו של ניזק, דברי ר׳ ישמעאל. ר״ע אומר, לא בא הכתוב אלא לגבות לניזקין מן העידית [פי׳: אותה השומא ששמו ב״ד מאה או מאתים יגבה קרקע במאה או במאתים מן העידית שבנכסיו], וק״ו להקדש. ואל תאמר [שר׳ ישמעאל סובר] כמו רב אידי בר אבין, שאמר רב אידי בר אבין, כגון שאכלה ערוגה בין הערוגות, ולא יודעים אם היתה כחושה אם שמינה, שאמר קום שלים שמינה במיטב שיש עכשיו, את זה לא אומרים. למה. המוציא מחבירו עליו הראיה. אלא במיטב שנמצא לפניו, ומהו. כזה שיצא [בימות הקציר].

אמר מר, ר״ש בן יהודה אומר משום ר״ש, במה דברים אמורים, שאכלה לולבי גפנים ויחורי תאנים. הרי [אם אכלה] סמדר, רואים אותם כאילו ענבים עומדות ליבצר, [אולי] נאמר הסוף, אכלה פגים או בוסר, הוא שרואים אותם כאילו ענבים עומדות ליבצר, הרי [אם אכלה] סמדר, רואים אותם כמה היא שוה וכמה היתה שוה.

אמר רבינא, הוסיף [סמדר עמהם במשנה] ותלמד, במה מדובר כאן, בזמן שאכלה לולבי גפנים ויחורי תאנים, אבל אכלה סמדר פגין או בוסר, רואים אותם כאילו ענבים עומדות ליבצר. אם כן, ר״ש בן יהודה היינו רבי יהושע. יש [חילוק הלכתי] ביניהם בכחש של הגפן עצמו [פי׳: לנכות מן התשלומין מה שיכחישו הענבים בגפנים אם יעמדו שם עד הבציר שתמיד יונקים לחלוח הגפן], ולא ניכר [מי מהם סובר שמפחיתים את כחש הגפן].

אביי אמר, ניכר ועוד ניכר [ממקום אחר]. מי לימד שחוששים לכחש הגפן. ר״ש בן יהודה היא, שלמדנו, ר״ש בן יהודה אומר משום ר״ש בן מנסיא, אונס אינו משלם את הצער, מפני שסופה להצטער תחת בעלה [רואים אם כן שמנכים מהתשלומים כפי מה שעתידה להכחיש]. אמרו לו, אינו דומה נבעלת ברצון לנבעלת באונס.

אמר אביי, התנאים האלה ור״ש בן יהודה אמרו דבר אחד. רבי שמעון בן יהודה, זה שאמרנו. אלה התנאים, מי הם. שלמדנו, רבי יוסי אומר, [המכה אשה והפיל עוברה] מנכים [דמי] מיילדת, בן עזאי אומר, מנכים [דמי] מזונות [מה שהבעל היה צריך להוסיף על מזונות אשתו בימי קישויה, ועכשיו אין קישוי, אם כן רואים שמנכים מה שעתיד להוציא]. מי שאמר מנכים [דמי] חיה, כ״ש מנכים [דמי] מזונות. ומי שאמר מנכים [דמי] מזונות, אבל לא מנכים [דמי] חיה, שאומר לו, אשתי חכמה ולא צריכה מיילדת.

רב פפא ורב הונא בנו של רב יהושע עשו מעשה [פי׳: פסקו דין] כמו ר״נ בששים. ויש לשון אחר, שרב פפא ורב הונא בנו של רב יהושע שמו דקל אגב הקטן בארץ [פי׳: העריכו את הנזק של קציצת הדקל ביחס לחלקת שדה קטנה שם היה הדקל]. וההלכה כמו רב פפא ורב הונא בנו של רב יהושע בדקל ארמי [1], וההלכה כמו ראש הגלות בדקל פרסי [מאחר והוא חשוב מאד ולכן נישום בפני עצמו].

אליעזר הקטן

---

1. עי׳ רמב״ם (מזקי ממון פ״ד ה״ד): אכלה פירות גמורין שאין ניכרים לקרקע משלם כמי פירות גמורין בשוויין אם אכלה כמי אכלה ואם אכלה כמי שאכלה פירות דקל אחד וכן הלוקט פירות דקל אחרו ואכלן, אם היה דקל רומי וכיוצא בו שאין הפחתים שלו יפות משערין אותו בששים על גב הקרקע, ואם דקל פרסי הוא וכיוצא בו שהפחתים שלו יפות ביותר משערין הדקל בפני עצמו כמה היה שוה וכמה הוא שוה עתה. ועי׳ לח״מ: ספק זה בגמ׳ גם ע״ג הוא רק אם שוה עצמו קו הדקל, אבל אכלה בהמתו, לכ״ע הוי בששים, דהכי משמע מדברי רבינו דאף דקמ״ל ״אם אכלו בהמתו נזקי ממונו יאכלו נזקי גופו״, משמע דמשום דהוי נזקי גופו קשיא לה, ס״כ ס״ל כמ״ד הרמב״ם וכן הטור משום דומיה וכתב דבין שהפסידה בהמתו בין קרקע הוא הדין שוה. ועוד יש להקשות דנילף מדברי הרמב״ם שמפרש הסוגיא בענין הפירות, אבל הדקל אם נקלו שמין אותו בפ״ע, אבל בפשטות (וכן הוא בטור) מדובר בקציצת הדקל ולא בפירותיו. עוד צ״ע, מה שכתב דבדקלים מרמשין משערין אותו בפ׳ ע״ג קרקע, נראה כוונתו דשמין קרקע זה אם היו לו בשדה בקלים כאלו היה שוה כך, ואם היה לו פחות אחד היה שוה פחות דכר מועט, ואותו המועט יתן לו, וזה אינו נראה לפ״ז בקציצת בתרא ס״ד ורב הונא ולא בקציצת קמא, דלקציצת קמא משערין כמה היו שוים כ׳ דקלים בתוך קרקע זה, ומה שמגיע לדקל אחד שנפחת מהם, נותן לו, אבל אינו אומר לו שילקה לקנות כל הקרקע שיש בו אלו הבשדה דקלים כמ״ש רבינו ז״ל לפ. גם בקציצת בתרא דשמו דקלים אבל קטינא דתרעא לית ליה, דשם נראה דלא הוזכרו בשדה, מיהו לזה י״ל דבקציצת בתרא הוי פוסק ואף על גב דלא הזכירו שיעור בשדה ממילא ידעת ליה דהוי כשיעור כ׳ שהזכיר קודם ולכך לית ליה מזר להזכירו דאי לית ליה לה לגמרא להזכיר שיעור משערין אבל קטינא דתרעא אף הוא אם שוים פו פחות ע״כ. מה שהקשה הלח״מ שכל הגמ׳ משמע שקל דקל ולא פירות, הנה עי׳ י״י שלפי קציצת בתרא בהלכתא כולי פשא משמע שאין לחלק בין נזקי גופו לנזקי ממונו (מפנ״פ).ועי׳ לקמן

(ה) רש"י ד"ה כמה היתה יפה: (ו) ד"ה כד"ש דניזומין פ"ג: (ז) תוס' ד"ה אכלה כו' לגירסי לעיל דבפירות:

ה] בכת"י דאמרינן ליה קום: ו] צ"ל האשכול. יעב"ץ (גליון). וכ"ה בכת"י: ז] צ"ל בעידית (ב"ש):

גמ' כחש גופנא. עיין בב"מ דף קל ע"ב ובתוספות שם ד"ה סבר:

א) כִּי יִבְעַר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירָה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם: [שמות כב, ד]

סמדר. ענבים דקין כהתחלתן לאחר שפרסו מיד: (ו) וכמה היא יפה. הקרקע לימכר כשהיא סמדר ולהקל נלוז: בד"א. (ז) בניזומין מגב קרקע: בזמן שאכלה לולבי גפנים. התפוטום[ה] נראה בתוניטת הגפנים ויכול ועדיין לא פרח להיות הענבים גמורים והוא לוכ וכן יאור בתמיס: אבל אכלה פגים. בתחלה או בוסר בענבים שהן כפול הלבן[ז] והוו כפירות גמורים רוצין לומן כו': לזנוקן מן העידית. לומפה שומפ שממו ב"ד מתה או מתמיס יגבה קרקע בתמה או בתמתים מן העידית שבנכסיו: ולא תימא. להאי מיטב של ניזק דקתמר ר' ישמעאל וקנין בפ"ק[ו] מלוה בתוסם מלוה שמינה ותרוה רב מידי דגזן שהלוה כו' דהמוניא מתבירו עליו להאיה וכתוסם הוא דמשלם מלא מאי מיטב דניזק דקתמר ר' ישמעאל לאו בספיקא מיירי וה"ק לומה ערוגה שהלוה ישלם כפי מה שהיתה לאיה להטיב ולהבשים לקמיה: בי האיך דס"ק. ביומות הקליר: סמדר. לאחר שפרסו הענבים מיד ולולבין קוסם שפרסו: ברוך ותני. הוסף סמדר עמהם בתמנה: כחש גופנא. לגזות מן התלומין מה שיכתיבו הענבים נגפנים שם יעמדו שם עד הגליר שתמיד יוקיס לתלות הגפן: אביי אמר מפיומי ומפיומי ומאן תנא דחייש לכחש גופנא ר"ש. דתמענא ליה בהוכחת אחריתי: שפופה להצטער. תלמה מנכין מן התלומין כפי מה שעפיהה להתמיס: נבי חיה. בדמי ולדות קמיירי דמנכה לו מה שהפעל עפיד ליתן בשכר המיילדת ומזק האמה שהיא מזוקה ומלטערת עכשיו יותר מפים לה מיה הרי הוא מלמה לאמה מזק ועער[ח] ומתלה הכל בכלל ומדמי ולדות שהוא נותן לבעל מנכין שכר מיה: נבי מזונות. שהוא לריך להוסיף על מזונות שאמו בימי קיסויה והשתא אין קיסוי שלמא מנכינן מה שהוא עפיד להוליף: דקלא פרמאה. תמוה הוא מאד ויעוס בפי עלמו: מקמי

אכלה סמדר ר' יהושע אומר רואין אותן כאילו הן ענבים עומדות ליבצר. ותפילו אם נתקלקל המציירת מעלה עומדות ליבצר. ותפילו בסמדר בענבים פעמים שהלו בענבים העומדות ליבצר ודוקא בסמדר מתקלקלים ואלו ניטולים לפיכך אין ניטולין במעויר אבל תבואה מתקלקלת כולה יפה ובחזיז רגילה להתקלקל מודה ר' יהושע אי כרבי יוסי הגלילי אי כרבנן ובתבואה גדולה כמו סמדר בענבים שבור כמעויר שבו אי נמי בתבואה לא נקטו כל כך כמו בענבים ולא יהא נידון כמעויר שבו לרבי יהושע ורמיה אלתע"ג לחמר ר' יהושע רואין אותן כאילו עומדות ליבצר מ"מ שמין אותן בגב קרקע להה ר"ש נמי קאמר הכי בפגים או בוסר וע"כ בגב קרקע שמין אותן כיון לגירסי לשהה (ג) ובפירות גמורים דוקא קאמר רבי שמעון

התפלה פירות גמורים בתמנתן:

ומאי ניהו כי האיך דס"ק. הכא במיטב שדהו של ניזק. בגידון בתעויר שבו והקשה ר"ת דבריס הניזקין (גיטין דף מה: ושם) ס"ל לגאני דפליגי אי שיימינן בדניזק או בלמוזק ויל"ל אע"ג דתמתם בדניזק אי בלמוזק אי בדניזק אי נמי קאמר הכא דתניא בפ"ק (דף ו.) בהדיא אי מיטב שדהו של ניזק ומיטב כרמו של ניזק ישמעאל ר"ע אומר לס בס בכתוב דמתמם ר"ע לגי דפליגי עלי' מדקאמר ר"ע לס בס בכתוב דמתמם על המזיק כמו שהוא לומר לס בס בכתוב דלקמיה ומאי ניהו כי האיך דס"ק. אמר מר ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש במה דברים אמורים שאכלה לולבי גפנים ויחורי תאנים הא סמדר רואין אותן כאילו עגבים עומדות ליבצר אימא סיפא אכלה פגים או בוסר הוא דרואין אותן כאילו עגבים עומדות ליבצר הא סמדר רואין אותן כמה היא יפה וכמה היתה יפה אמר רבינא כרוך ותני בד"א בזמן שאכלה לולבי גפנים ויחורי תאנים אבל אכלה סמדר פגין או בוסר רואין אותן כאילו עגבים עומדות ליבצר אי הכי ר"ש בן יהודה היינו רבי יהושע איבא בינייהו כחש גופנא ולא מסיימי אביי אמר מסיימי ומאן תנא דחייש לכחש גופנא ר"ש בן יהודה היא דתניא ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש בן מנסיא אונם אינו משלם את הצער מפני שפופה להצטער תחת בעלה אמרו לו אינו דומה נבעלת ברצון לנבעלת באונס. אמר אביי הני תנאי ור"ש בן יהודה אמרו דבר אחד רבי שמעון בן יהודה הא דאמרן הני תנאי מאי היא דתניא רבי יוסי אומר נבי חיה בן עזאי אומר נבי מזונות מ"ד נבי חיה כ"ש נבי מזונות ומ"ד נבי מזונות אבל נבי חיה לא דאמר ליה אתתא דידי פקיחא היא ולא מבעיא חיה. רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע עבוד עובדא כוותיה דרב נחמן בשישים לישנא אחרינא רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע שמו דקלא אגב קטינא דארעא והלכתא כוותיה דרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע בדקלא דארמאה והלכתא כוותיה דריש גלותא בדקלא פרמאה. אליעזר זעירא הוה

וטעמייהו משום דאיהו נצטער בחונם לנצטער בדעלת בדעלת כדקאמרי: **אונם** אינו משלם את הצער. בפרק אלו נערות (כתובות דף עט. ושם[ו]) גבי הא דתנן האומם נותן את הצער בני בנמרא צער דמאי אע"פ דלבר פשוט הוא שיש צער גדול בבתולה שנבעלת שתיה בשמיר בתוליה ורוב קטנות תולות מזה היינו משום לצער דהשתא בתולים פשיטא ליה דלא משלם לפי שפופה להצטער אתת בעלה דתנן דמתניתין דהתם שיש לכתם גופנא שהחזיק נותן את הצער ומפקה פטור ומדפטרינן מפקה אלמא שיש לכתם גופנא מה שפופה להצטער אתת בעלה הלכך בני צער לצער דמאי:

מה א ב מיי' פ"ל מהלכות נזקי ממון הלכה יד סמג עשין סז טוש"ע ח"מ סימן שלד סעיף ו:

אכלה סמדר ר' יהושע אומר רואין אותם כאילו הן ענבים עומדות ליבצר והקשה ר' יהושע אומר כמה היתה יפה וכמה היא יפה ולא קתני בשישים אלא מאי איכא למימר מ"מ שמין אותן בגב קרקע להה ר"ש נמי קאמר הכי בפגים או בוסר וע"כ בגב קרקע שמין אותן כיון לגירסי לשהה (ג) ובפירות גמורים דוקא קאמר רבי שמעון

פגים. תמנים שלא ניטלו כל צרכן (ירושלמי פרה:). **מיטב שדהו של ניזק.** שאם אכלה פרותיה בשדהו שמין פרותיה משובחים של ניזק כמה יפה עכשיו עם פירותיה וכמה תהא יפה בלא פירות ונותן לו (לעיל ו:). **דאמרינן מיפה.** שיצא בעיניו ואכלה פרותיה של בית שאר שדהו תכיהו שמין פרותיה יפה שאכל שדה הניזק ונותן לו דמיה ואפילו היתה זו כפולה ולקמן פריך אכל כפולה משלם שמנה. **לא בא התורה.** לחסמיר עליו לשלם יותר ממה שהזיק. **אלא לגבות לנזקין.** שישוי דמי מזק כמות שהוא (גיטין מה:). **מן העידית.** של מזיק דשמין פרותיה של ניזק לפי מה שהיו ואם מזיק בא ליתן לו לקבל בדמי מזק נותן לו מיטב שבידיהו שהוא מחוייב לשלם לו מעות ורוצה לפרוע לו לקבל פרותיו (לקמן) מעולה שלו. **ערוגה בין הערוגות.** והיו בהן כמותות ושמנות מעורבות זו אצל זו (גיטין שם). ויש שם ערוגות שמנות ושעועות פירות הרבה וכמותות ושעועות מעט ולא ידעינן הך ערוגה בגמלא מכי ניטו. **המוציא מחברו עליו הראיה.** הא ניזק הוא מוליא מחבירו ועליו הראיה [לעיל ו:]. **עליו להביא עדים שנכר את הספק.** ולשהוייהו היו בבבא קמא (דף מו:) מי בעל דברים יגד לניסס (שמות כא) יגיד ולא לניסס (גיטין שם). **ברוך ותני.** בבא [ברכות נט:]. **מי הדברים בכרך אחד מחזיק.** [שבת לד:]. **חיה.** מיילדת [סוטה יא: ועי' ברש"י שמות א, יט]. **בדקלא דארמאה.** תמרים רעים הם [שבת קמג:]. **דלמן מתבטלות יפה** [שם כט:]. **בדקלא דפרמאה.** תמרים טובים הם [שם קמג:]. תמרים טובים ומתבטלים יפה [שם כט:].

הוה סיים מסאני אוכמי. מסמע שלא היו רגילין במנעלים שחורין וקן מסמע בסדר תענית אלו (תענית כב. ושם) דקתניא להיכי דלא יכילו בו ברגל יהודי ותימה בפ"ק דביצה (דף טו.) תנן מסאני אוכמי. מנהג אבלים: כופרא. בתמרים כבוסר בעגבים: דמי כופרא. אינו לוקח עכשיו: והא הוו תמרי. לאחר זמן: בששים. עם הקרקע להכל בכלל שהקוסס קרקע בפירותיהם טותן עיניו קלת בשמא על אחר זמן: דן רב. מעשה עבד: פסק הלכתא. כלומר לימד למלמידים שהלכה כר"ש הלכה פסוקה לדורות: ולא חתמה לו. שלא המיומחת לכתובתה: אבדה כתובתה. ולא מיחת לומר נחת רוח עשיתי לנחמן שלא גבתה כתובתה ולא מיחת לומר נחת רוח עשיתי לבעלי לא"כ [אמר להון] והא הוו תמרי אמרו ליה משלם דמי תמרי אמר להו והא לאו תמרי שקל מיניה אמרו ליה אימא לן את אמר להו בששים אמרו ליה מאן אמר בוותיך אמר להו הא שמואל חי ובית דינו קיים שדרו קמיה דשמואל אמר להו שפיר קאמר לכו בששים ושבקוהו: ר"ש אומר אבלה פירות גמורים כו': מ"ט הא דאמר רחמנא [א] ובער בשדה אחר [ב] מלמד ששמין על גב השדה ה"מ מידי דצריך לשדה הני כיון דלא צריכי לשדה בעינייהו בעי שלומי. אמר רב הונא בר חייא א"ר ירמיה בר אבא דן רב כר"מ ופסק הלכתא כר"ש דן רב כר"מ דתניא [ג] כתב לראשון ולא חתמה לו לשני וחתמה לו אבדה כתובתה דברי ר"מ רבי יהודה אומר יכולה היא שתאמר נחת רוח עשיתי לבעלי אתם מה לכם עלי ופסק הלכתא כר"ש כי הא דתנן ר"ש אומר אבלה פירות גמורין משלמת פירות גמורין אם מאה מאה אם מאתים מאתים: **מתני'** [ד] המגדיש בתוך שדה חבירו שלא ברשות ואבלתן בהמתו של בעל השדה פטור ואם הוזקה בהן בעל הגדיש חייב ואם הגדיש ברשות בעל השדה חייב: **גמ'** לימא תנן דלא כרבי דאי כרבי [ה] האמר עד שיקבל עליו בעל הבית לשמור אמר רב פפא הכא [ו] בנטר בי דרי עסקינן דכיון דא"ל לייל וגדוש לייל ואנטר לך הוא: **מתני'** [ז] השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים [ח] שלח ביד פקח הפקח חייב. [ט] אחד הביא את האור ואחד הביא את העצים המביא את העצים חייב [י] אחד הביא את העצים ואחד הביא את האור המביא את האור חייב [יא] בא אחר וליבה המלבה חייב ליבתה הרוח כולן פטורין: **גמ'** [יב] אמר ר"ל משמיה דחזקיה [יג] לא שנו אלא שמסר לו גחלת וליבה אבל מסר לו שלהבת חייב מ"ט מעשיו קא גרמו לו ורבי יוחנן אמר אפילו מסר לו שלהבת פטור מ"ט צבתא דחרש גרמה לו ולא מחייב עד שימסור לו גווזא סלתא

כתב [א] ראשון ולא חתמה לו כו'. בפוף מי סהיה גמוי (כתובות דף נה. ושם[ו]) מפרש רב חסי דלפיל"ו ר"מ לא קאמר אלא בסני לקוחות אבל אית לה למעבד אבל בלוקח אחר דלפיל"ו ר"מ מודה ור"ת דבפ' הניקח (גיטין נא. ושם[ז]) גבי לקח מן הסיס ומזל ולקח מן הסמה מקח בטל אמר רב לא שנו אלא דלא"ל לך מזל וקני אבל בסבור קנה ולקחה מן הסיס ומזל ולקח מהסמה קני דלמוכת בסוגיא ומור"י סיס לחלק בין כתבה בסבור עלמו של בעל לכתבה בסבר בפי עלמו ועוד אומר ר"י דלפילו בסבור של בעל חייבי הסם אלא שכתבה סהיא עלמה מכרה ללקוחות אבל אסמה לו להכא היינו שאחלה בסבור כמוכתה סיס לה על שדה זו וכן משמע לשון אסמה כלומר בסבלנית במקח ולא אסמה בו וה"ר יהונתן אומר אפילו אסמה בפירוש קנה גרמו לו. מבוכר הזיקן לבל שהיו מוזמנין לסזיק בבל הם בעלמן בסבור שהיו לוקחין אבל לא בסבור שהיו מוכרין אלא בסבור שהיו נותנין להן בשכר. **צבתא דחרש גרמה לו.** לאחיתן של חרש גרמה ההפעיר שהיו נעלה והוליכה לגדיש וכו'. **צבתא.** לאחיתן וכמו מלבון לבמת שקורין בלעז"ז ל"ת גרסינן לוותא יחודו של חרש שנתקיים עם הלהבת ונעלה ולבן לוותא שוה"ם בלאמרינן (ב"ב דף כא.) ליבוי לוותא למבוי [לעיל ט:]. גווזא. עלים יבשים [לעיל כב:].

ר' יוחנן ור"ל תרוייהו אמרי אפי' בדוח שהעולם מתנהג בו שפעמים הוא בא ופעמים אינו בא:

ליבה

מז א מ"ו פ"ו מהל' גזילה הלכה ו"ח סמג עשין נמח עוש"ע חה"מ סימן ג סעיף ה; סימן ך סעיף ב:
מח ב מ"ו פ"ו מהל' גזילה ואבידה הלכה טו ועיין בהשגות ובמ"מ סמג עשין קן עוש"ע ח"מ סימן שמ סעיף ד:
מט ד מ"ו שם פ"ו הלכה ו
נ ה ו מ"ו שם הלכה ז ועי' בהשגות ובמ"מ עוש"ע שם סעיף ט:
נא ט מ"ו שם הלכה ה עוש"ע שם סעיף ז:

ליקוטי רש"י

כתב ראשון. שטר מכר על שדה אחת. ולא חתמה לו. לא הודיע בלוחו מכר ובכתב שטר אחר ללוקח אני על שדה אחרת ושמה כו'. **אבדה כתובתה.** שם אין שם בני מורין שהרי הלשון אומר ובתבת לה. **היא שתאמר נחת.** מן הסני תגבה [כתובות עה.]. **עד שיקבל עליו בעה"ב שימור.** דעול ותיב ונעור לך קאמר ליה [ב"מ פא:]. וסכל רבי עול ונעור לא קאמר ליה [ביצה מ.]. **והחיב בדיני שמים.** דבי סמיס לא ילפ עד שיסלם [ב"מ צא.]. פורעונות לבלם נרשעים שנתמנו להפקיד לא קרבלו [גיטין נב.]. **לא שנו.** להבוזלת לא הכשילה בית דין מפני מהיכן לחלם. **אלא בשמסר לו גחלת ואיבה.** לוותה החזיק [לעיל ט:]. החזיק לא ילפינן מבל מחמה לו להכא היינו שמחלה בעבוד כוונתה שיש לה על שדה זו וכן משמע לשון מחמה כלומר בסבלנית במקח ולא מחמה בו וה"ר יהונתן אומר אפילו מסר לו שלהבת פטור. ור' יוחנן לטעמיה דאמר משום הכי חייב והכא הכי חייב דמסרם הן [לעיל כב:]. **צבתא דחרש גרמה.** לאחיתן של חרש גרמה ההפעיר שהיו נעלה והוליכה לגדיש וכו'. **צבתא.** לאחיתן וכמו מלבון לבמת שקורין בלעז"ז ל"ת גרסינן לוותא יחודו של חרש שנתקיים עם הלהבת ונעלה ולבן לוותא שוה"ם בלאמרינן (ב"ב דף כא.) ליבוי לוותא למבוי [לעיל ט:]. גווזא. עלים יבשים [לעיל כב:].

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה הוה בו' והיינו דאמרינן בו'. נ"ב אבל הכי"ף והרא"ש (כתובות עה:) כתבו אל ישמעאל היו אחוזות ואלסס אדומות:

הגהות וציונים

ב] מלקחיים: ג] נדצ"ל בקמא (באה"מ):

תורה אור השלם

א) כִּי יַבְעֵר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירֹה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמִיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם: [שמות כב, ד]

ב) כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קִצִּים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר אֶת הַבָּעֵרָה: [שמות כב, ה]

מסורת הש"ס עם הוספות

ו) [לעיל דף נח:], כתובות נה., ג) לעיל מז: כ"מ פא:; ביצה מ., ד) לעיל כג: נ, ה) [ב"מ כ"ב], ו) [ב"מ כ"ב], ז) [ב"מ כ"ב], ח) [ב"מ כ"ב], ט) [ב"מ כ"ב], י) [ב"מ כ"ב], יא) [ב"מ כ"ב], יב) [ב"מ כ"ב], יג) [ב"מ כ"ב], יד) [ב"מ כ"ב], טו) [ב"מ כ"ב], טז) [ב"מ כ"ב], יז) [ב"מ כ"ב], יח) [ב"מ כ"ב], יט) [ב"מ כ"ב], כ) [ב"מ כ"ב], כא) [ב"מ כ"ב], כב) [ב"מ כ"ב], כג) [ב"מ כ"ב], כד) [ב"מ כ"ב], כה) [ב"מ כ"ב], כו) [ב"מ כ"ב], כז) [ב"מ כ"ב], כח) [ב"מ כ"ב], כט) [ב"מ כ"ב], ל) [ב"מ כ"ב], לא) [ב"מ כ"ב], לב) [ב"מ כ"ב], לג) [ב"מ כ"ב], לד) [ב"מ כ"ב], לה) [ב"מ כ"ב], לו) [ב"מ כ"ב], לז) [ב"מ כ"ב], לח) [ב"מ כ"ב], לט) [ב"מ כ"ב], מ) [ב"מ כ"ב], מא) [ב"מ כ"ב], מב) [ב"מ כ"ב], מג) [ב"מ כ"ב], מד) [ב"מ כ"ב], מה) [ב"מ כ"ב], מו) [ב"מ כ"ב], מז) [ב"מ כ"ב], מח) [ב"מ כ"ב], מט) [ב"מ כ"ב], נ) [ב"מ כ"ב], נא) [ב"מ כ"ב], נב) [ב"מ כ"ב], נג) [ב"מ כ"ב], נד) [ב"מ כ"ב], נה) [ב"מ כ"ב], נו) [ב"מ כ"ב], נז) [ב"מ כ"ב], נח) [ב"מ כ"ב], נט) [ב"מ כ"ב], ס) [ב"מ כ"ב], סא) [ב"מ כ"ב], סב) [ב"מ כ"ב], סג) [ב"מ כ"ב], סד) [ב"מ כ"ב], סה) [ב"מ כ"ב], סו) [ב"מ כ"ב], סז) [ב"מ כ"ב], סח) [ב"מ כ"ב], סט) [ב"מ כ"ב], ע) [ב"מ כ"ב], עא) [ב"מ כ"ב], עב) [ב"מ כ"ב], עג) [ב"מ כ"ב], עד) [ב"מ כ"ב], עה) [ב"מ כ"ב], עו) [ב"מ כ"ב], עז) [ב"מ כ"ב], עח) [ב"מ כ"ב], עט) [ב"מ כ"ב], פ) [ב"מ כ"ב], פא) [ב"מ כ"ב], פב) [ב"מ כ"ב], פג) [ב"מ כ"ב], פד) [ב"מ כ"ב], פה) [ב"מ כ"ב], פו) [ב"מ כ"ב], פז) [ב"מ כ"ב], פח) [ב"מ כ"ב], פט) [ב"מ כ"ב], צ) [ב"מ כ"ב], צא) [ב"מ כ"ב], צב) [ב"מ כ"ב], צג) [ב"מ כ"ב], צד) [ב"מ כ"ב], צה) [ב"מ כ"ב], צו) [ב"מ כ"ב], צז) [ב"מ כ"ב], צח) [ב"מ כ"ב], צט) [ב"מ כ"ב], ק) [ב"מ כ"ב], קא) [ב"מ כ"ב], קב) [ב"מ כ"ב], קג) [ב"מ כ"ב], קד) [ב"מ כ"ב], קה) [ב"מ כ"ב], קו) [ב"מ כ"ב], קז) [ב"מ כ"ב], קח) [ב"מ כ"ב], קט) [ב"מ כ"ב], קי) [ב"מ כ"ב], קיא) [ב"מ כ"ב], קיב) [ב"מ כ"ב], קיג) [ב"מ כ"ב], קיד) [ב"מ כ"ב], קטו) [ב"מ כ"ב], קטז) [ב"מ כ"ב], קיז) [ב"מ כ"ב], קיח) [ב"מ כ"ב], קיט) [ב"מ כ"ב], קכ) [ב"מ כ"ב], קכא) [ב"מ כ"ב], קכב) [ב"מ כ"ב], קכג) [ב"מ כ"ב], קכד) [ב"מ כ"ב], קכה) [ב"מ כ"ב], קכו) [ב"מ כ"ב], קכז) [ב"מ כ"ב], קכח) [ב"מ כ"ב], קכט) [ב"מ כ"ב], קל) [ב"מ כ"ב], קלא) [ב"מ כ"ב], קלב) [ב"מ כ"ב], קלג) [ב"מ כ"ב], קלד) [ב"מ כ"ב], קלה) [ב"מ כ"ב], קלו) [ב"מ כ"ב], קלז) [ב"מ כ"ב], קלח) [ב"מ כ"ב], קלט) [ב"מ כ"ב], קמ) [ב"מ כ"ב], קמא) [ב"מ כ"ב], קמב) [ב"מ כ"ב], קמג) [ב"מ כ"ב], קמד) [ב"מ כ"ב], קמה) [ב"מ כ"ב], קמו) [ב"מ כ"ב], קמז) [ב"מ כ"ב], קמח) [ב"מ כ"ב], קמט) [ב"מ כ"ב], קנ) [ב"מ כ"ב], קנא) [ב"מ כ"ב], קנב) [ב"מ כ"ב], קנג) [ב"מ כ"ב], קנד) [ב"מ כ"ב], קנה) [ב"מ כ"ב], קנו) [ב"מ כ"ב], קנז) [ב"מ כ"ב], קנח) [ב"מ כ"ב], קנט) [ב"מ כ"ב], קס) [ב"מ כ"ב], קסא) [ב"מ כ"ב], קסב) [ב"מ כ"ב], קסג) [ב"מ כ"ב], קסד) [ב"מ כ"ב], קסה) [ב"מ כ"ב], קסו) [ב"מ כ"ב], קסז) [ב"מ כ"ב], קסח) [ב"מ כ"ב], קסט) [ב"מ כ"ב], קע) [ב"מ כ"ב], קעא) [ב"מ כ"ב], קעב) [ב"מ כ"ב], קעג) [ב"מ כ"ב], קעד) [ב"מ כ"ב], קעה) [ב"מ כ"ב], קעו) [ב"מ כ"ב], קעז) [ב"מ כ"ב], קעח) [ב"מ כ"ב], קעט) [ב"מ כ"ב], קפ) [ב"מ כ"ב], קפא) [ב"מ כ"ב], קפב) [ב"מ כ"ב], קפג) [ב"מ כ"ב], קפד) [ב"מ כ"ב], קפה) [ב"מ כ"ב], קפו) [ב"מ כ"ב], קפז) [ב"מ כ"ב], קפח) [ב"מ כ"ב], קפט) [ב"מ כ"ב], קצ) [ב"מ כ"ב], קצא) [ב"מ כ"ב], קצב) [ב"מ כ"ב], קצג) [ב"מ כ"ב], קצד) [ב"מ כ"ב], קצה) [ב"מ כ"ב], קצו) [ב"מ כ"ב], קצז) [ב"מ כ"ב], קצח) [ב"מ כ"ב], קצט) [ב"מ כ"ב], קת) [ב"מ כ"ב], קתא) [ב"מ כ"ב], קתב) [ב"מ כ"ב], קתג) [ב"מ כ"ב], קתד) [ב"מ כ"ב], קתה) [ב"מ כ"ב], קתו) [ב"מ כ"ב], קתז) [ב"מ כ"ב], קתח) [ב"מ כ"ב], קתט) [ב"מ כ"ב], קתי) [ב"מ כ"ב], קתיא) [ב"מ כ"ב], קתיב) [ב"מ כ"ב], קתיג) [ב"מ כ"ב], קתיד) [ב"מ כ"ב], קתטו) [ב"מ כ"ב], קתטז) [ב"מ כ"ב], קתיח) [ב"מ כ"ב], קתיט) [ב"מ כ"ב], קתכ) [ב"מ כ"ב], קתכא) [ב"מ כ"ב], קתכב) [ב"מ כ"ב], קתכג) [ב"מ כ"ב], קתכד) [ב"מ כ"ב], קתכה) [ב"מ כ"ב], קתכו) [ב"מ כ"ב], קתכז) [ב"מ כ"ב], קתכח) [ב"מ כ"ב], קתכט) [ב"מ כ"ב], קתל) [ב"מ כ"ב], קתלא) [ב"מ כ"ב], קתלב) [ב"מ כ"ב], קתלג) [ב"מ כ"ב], קתלד) [ב"מ כ"ב], קתלה) [ב"מ כ"ב], קתלו) [ב"מ כ"ב], קתלז) [ב"מ כ"ב], קתלח) [ב"מ כ"ב], קתלט) [ב"מ כ"ב], קתמ) [ב"מ כ"ב], קתמא) [ב"מ כ"ב], קתמב) [ב"מ כ"ב], קתמג) [ב"מ כ"ב], קתמד) [ב"מ כ"ב], קתמה) [ב"מ כ"ב], קתמו) [ב"מ כ"ב], קתמז) [ב"מ כ"ב], קתמח) [ב"מ כ"ב], קתמט) [ב"מ כ"ב], קתנ) [ב"מ כ"ב], קתנא) [ב"מ כ"ב], קתנב) [ב"מ כ"ב], קתנג) [ב"מ כ"ב], קתנד) [ב"מ כ"ב], קתנה) [ב"מ כ"ב], קתנו) [ב"מ כ"ב], קתנז) [ב"מ כ"ב], קתנח) [ב"מ כ"ב], קתנט) [ב"מ כ"ב], קתס) [ב"מ כ"ב], קתסא) [ב"מ כ"ב], קתסב) [ב"מ כ"ב], קתסג) [ב"מ כ"ב], קתסד) [ב"מ כ"ב], קתסה) [ב"מ כ"ב], קתסו) [ב"מ כ"ב], קתסז) [ב"מ כ"ב], קתסח) [ב"מ כ"ב], קתסט) [ב"מ כ"ב], קתע) [ב"מ כ"ב], קתעא) [ב"מ כ"ב], קתעב) [ב"מ כ"ב], קתעג) [ב"מ כ"ב], קתעד) [ב"מ כ"ב], קתעה) [ב"מ כ"ב], קתעו) [ב"מ כ"ב], קתעז) [ב"מ כ"ב], קתעח) [ב"מ כ"ב], קתעט) [ב"מ כ"ב], קתפ) [ב"מ כ"ב], קתפא) [ב"מ כ"ב], קתפב) [ב"מ כ"ב], קתפג) [ב"מ כ"ב], קתפד) [ב"מ כ"ב], קתפה) [ב"מ כ"ב], קתפו) [ב"מ כ"ב], קתפז) [ב"מ כ"ב], קתפח) [ב"מ כ"ב], קתפט) [ב"מ כ"ב], קתצ) [ב"מ כ"ב], קתצא) [ב"מ כ"ב], קתצב) [ב"מ כ"ב], קתצג) [ב"מ כ"ב], קתצד) [ב"מ כ"ב], קתצה) [ב"מ כ"ב], קתצו) [ב"מ כ"ב], קתצז) [ב"מ כ"ב], קתצח) [ב"מ כ"ב], קתצט) [ב"מ כ"ב], קתק) [ב"מ כ"ב], קתקא) [ב"מ כ"ב], קתקב) [ב"מ כ"ב], קתקג) [ב"מ כ"ב], קתקד) [ב"מ כ"ב], קתקה) [ב"מ כ"ב], קתקו) [ב"מ כ"ב], קתקז) [ב"מ כ"ב], קתקח) [ב"מ כ"ב], קתק

היה נועל מנעלים שחורים [שהוא מנהג אבלים [1]] ועומד בשוק של נהרדעא. [אנשים מ]בית ראש הגלות מצאוהו, ואמרו לו, מה [אתה] שונה [שאתה נועל] נעלים אלו. אמר להם, שאני מתאבל על ירושלים. אמרו לו, [וכי] אתה חשוב להתאבל על ירושלים. חשבו שזה גאוה, הביאוהו וחבשו אותו [בכלא] [2]. אמר להם, אני אדם גדול. אמרו לו, מאיפה אנחנו יודעים. אמר להם, או שאתם תשאלו אותי דבר, או שאני אשאל מכם דבר. אמרו לו, תשאל אתה.

אמר להם, מי שקוצץ כופר [פי׳: תאנים שלא נתבשלו לגמרי של חבירו], כמה הוא משלם. אמרו לו, משלם דמי כופר [שאינו שוה כלום לימכר עכשיו. איך הוא משלם כופר] והרי הם יהיו תמרים [לאחר זמן]. אמרו לו [שהוא] ישלם דמי תמרים. אמר להם, והרי הוא לא לקח ממנו תמרים. אמרו לו, [אולי] שתאמר אתה לנו. אמר להם, בששים [פי׳: עם הקרקע, דהכל בכלל, שהקונה קרקע בפירותיה נותן עיניו קצת בשבח של אחר זמן]. אמרו לו, מי אמר כמותך. אמר להם, הרי שמואל חי ובית דינו קיים. שלחו לפני שמואל, אמר להם, נכון שאמר לכם בששים, ועזבוהו.

ר״ש אומר, אכלה פירות גמורים כו׳. למה. זה שאמר הרחמן [פי׳: ה׳ ית׳ בתורה] ״ובער בשדה אחר״, מלמד ששמים על גב השדה, היינו בדבר שצריך לשדה, [אבל] אלה מאחר ולא צריכים לשדה, צריך לשלם לפי שווי הפירות עצמם.

אמר רב הונא בר חייא א״ר ירמיה בר אבא, רב דן [דין] כמו ר״מ, ופסק הלכה [פי׳: לימד לתלמידים] כר״ש [שכך הוא הלכה לדורות]. רב דן [דין] כמו ר״מ, שלמדנו, כתב לראשון ולא חתמה לו [פי׳: הבעל מכר שדה המיוחדת לכתובת אשתו לאחר, והיא לא חתמה לו, אם נתגרשה או שהוא מת, היא זוכה בקרקע] [3], לשני וחתמה לו [פי׳: אבל אם הבעל מכר את השדה לאחר, והיא חתמה לו ״אין לי זכות בקרקע זו״], אבדה כתובתה [ולא יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי דא״כ היא היתה צריכה לעשות לראשון אלא ודאי היקנתה לו], דברי ר״מ. רבי יהודה אומר, יכולה היא שתאמר נחת רוח עשיתי לבעלי [ולא היתה שום דעת שהם יקבלו את השדה], אתם [שקניתם את השדה] אין לכם שום כח עלי [למנוע ממני השדה שלי]. ופסק הלכה כר״ש, כמו זה שלמדנו, ר״ש אומר, אכלה פירות גמורין משלמת פירות גמורין, אם סאה, סאה, אם סאתים, סאתים.

מתני׳. המגדיש בתוך שדה חבירו שלא ברשות [4], ואכלתן בהמתו של בעל השדה, פטור, ואם [בהמה של בעל הבית] נזקה בהן, בעל הגדיש חייב. ואם הגדיש ברשות, בעל השדה חייב.

גמ׳. נאמר, שיש משנה שלא כרבי, שאם זה כרבי, הרי הוא אמר, [אין] בעל השדה [חייב] עד שיקבל עליו לשמור. אמר רב פפא, כאן מדובר בשומר הגרנות [שמנהגן היה לעשות כל בני הבקעה בגורן אחד זה גדישו וזה גדישו וממנין שומר ובזה אפי׳ רבי מודה], שכיון שא״ל תכנס ונדוש, הוא [כולל] תכנס ואני אשמור לך.

מתני׳. השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן [5], פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים. שלח ביד פקח, הפקח חייב [6]. אחד הביא את האור ואחד הביא את העצים, המביא את העצים [שלולא האחרון, הרי הראשון לא עשה שום דבר] [7], אחד הביא את העצים ואחד הביא את האור, המביא את האור חייב. [אם אחד הביא את האש ואחד הביא את העצים] ובא אחר וליבה, המלבה חייב, [אבל אם] ליבתה הרוח, כולם פטורים.

גמ׳. אמר ר״ל בשם חזקיה, לא למדנו [שהמוסר אש לחרש שוטה או קטן] אלא שמסר לו גחלת ו[החרש שוטה או הקטן] ליבה [8], אבל [אם] מסר לו שלהבת, חייב. למה. מעשיו [של הפקח] גרמו את ההיזק. ורבי יוחנן אמר, אפילו מסר לו שלהבת, פטור. למה. [ההיזק] נעשה בחביור עם החרש. ולא מתחייב עד שימסור לו קוצים,

---

1. ענין המנעלים הוא שצבע המקדש נקרא נעל כמ״ש (שיר״ש ז ב) מה יפו פעמיך בנעלים, כשבאה שעונין לגרגן לצבע המקדש (סוכה מט ע״ב), לכן נאמר (שמות כג יד) שלש פעמים תחוג לי בשנה. וענין הנעל כמ״ש (ישעיה סו א) השמים כסאי והארץ הדום רגלי, ולכן ג׳ יְחֻלָּיִם נגד ג׳ תפלות [דהיינו ספירות נה״י, עי׳ לבוש בפירושו לפ״ש פ״ג מ״ד] שהן ג׳ רַגְלַיִם, וכן ג׳ מנעלים אם״ש, שהם שרי עולם, כוללים כל העולם [פי׳ אפילו״א (בריאה), מטטרו״ן (יצירה), סנדלפון (עשיה)], וכמ״ש (שמות י ט) ״בנעורינו ומזקינו נלך״ (פי׳ עם שלשת הפרים הנ״ל, אשר מכוחם ״נעור״ [מט״ט ומפד״ל] ו״זקן״ [אפילו״א], וכנגדן ג׳ תפלות שהן במקום עבודה (ביאור מגדות להגר״ח). עי׳ מיקו״ז לג ע״ב: וכד שכינתא מיהי עומדא על ישראל ויראין מינן רגלין דקמת עלייהו [בגולות] קודשא בריך הוא משגח לה בהון מה יפו פעמיך בנעלים וגו׳ (שיה״ש ז ב) ועוד מה יפו פעמיך כד ישראל הוו מקיימין שלש פעמים בשנה. **מלגוש**: וכשהשכינה היא עומדת על ישראל, וישראל הם הרגלים שעומדת עליהן בתפילה, הקדוש ברוך הוא משגח עמהם בהן, ״מה יפו פעמיך בנעלים וגו׳״. ועוד מה יפו פעמיך, כשישראל היו מקיימים שלש פעמים בשנה. **2.** קשה וכי דלכו של ר״ג לדקדק במנעלי אדם שהם שחורים הם או לא, ולריך לומר בחירות התוספות שלא היה מנהג ישראל לילך במנעלים שחורים ומש״ה הקפיד שהלך בתקוניהם לכך תפסוהו עד שתקרו ידעו שהוא ת״ח וכוונתו לש״ש, מבואר להיכא דליכא אדם מיקור לן מיניהן משום ישהרו [ע״כ נשון הש״ס] דוקא יחיד ירא שמים ערוכה להחמיר על עלמו והכנס לכם ודלי זכור לטוב ואין בו משום יוהרא אף על גב דאין בו אדם יוהרא כ״כ אם נעשו בציבור היינו אם כל או רוב הציבור עושין כן בליכא יוהרא כלל משא״כ מקצתן יש אדם יוהרא וכן אפי׳ יחיד שעושה דבר בפרהסיא מה שהוא שלא כדרך העולם יש אדם יוהרא כי רלוי להיות הכל בהצנע וכיוצא בדברים אלו ובזה מיושב מ״ש הפוסקים לדפעמים תמרו הפטור מן הדבר ועשה נקרא הדיוט ולפעמי׳ תמרו דהתמחיר זכור לטוב ולפ״ז לק״מ דודאי בהצנע אדם רשאי להחמיר על עלמו משא״כ בפרהסיא דמחזי כיוהרא ונקרא הדיוט (שט״ מ״ג פ׳ מה). מתנם עי׳ לקמן פא ע״ב שמים מנגיס שמחמירים על עלמם בעילוי. **3.** עי׳ שו״ע (חא״ע סי׳ ס סי״ז): הבעל שמכר נכסיו ואח״כ כתבה אשתו לנוקה: דין ודברים אין לי עמך והסכימה למעשיו, אף על פי שקנו ממנו, הרי זו טורפת, שלא כתבה לו אלא כדי שלא תהיה סיבה לבין בעלה קטטה, ויש לה לומר: נתת רוח עשיתי לבעלי. ואפילו כתבה לו שלא מוכל לומר נתת רוח עשיתי לבעלי, אינו כלום. אבל אם קנו מיד האשה תחלה אחין לה שעבוד על מקום זה, ואחר כך מכר אותו הבעל, אינה טורפת אותו וכו׳. עי׳ שו״ע (אה״ע סי׳ ק ס״ג): אם נמלך קרקע בן מורין, גובה ממנה. ואם לאו, טורפת מקרקע שמכר או שנתן הבעל, בין במתנת בריא או במתנת שכיב מרע. ואפילו נתגרשה למה שמכר או נתן, אינו מועיל לפ״כ קנו ממנה תחילה. ואם מכר קרקע לאחד ולא נתרלית לו, ואחר כך מכר לאחר אותו קרקע או קרקע אחרת ונתרלית ואחמה לו, אינה גובה ממנה. **4.** עי׳ שו״ע (חו״מ סי׳ שצ ס״ב): המגדיש בתוך שדה חבירו שלא ברשות ואכלתם בהמתו של בעל השדה פטור, ואם הגדיש ברשות, בעל השדה חייב בפירות שלו, אכלתן בהמתו או אבדו בהיזקן פטור, ואם הגדיש ברשות, בעל השדה חייב אע״פ שלא קבל עליו לשמור, שהשומר שרוצה לילך לו אינו הגדש כשאר כמי שאמר לו הגדש ואני אשמור לך הוא משוב: **מפיר המשפט**: המגדיש בתוך שדה חבירו כו׳ - משה שמייס וכתב שהשומר שרוצה לילך לו אינו הגדש כו׳, ולפי זה לא מזכיר כלל - שמייס שמשה שומר לשמור השדה ושהוא נתן לבעל הפירות רשות ליכנס, ולדידיה כתב שם הגדיש שעונין לגרגן לבית

ועצים דקים, ונר, שבזה ודאי מעשה שלו גרם [את ההיזק].

שלח ביד פקח, הפקח חייב וכו'. אמר ר"נ בר יצחק, [ישנם ב' גרסאות במשנה או "ליבה" או "ניבה"] מי שגורס "ליבה" לא משתבש, ומי שגורס "ניבה" לא משתבש [פי': כשאדם מדבר מנענע שפתיו ורוח יוצא]. מי שגורס "ליבה" לא משתבש, שנאמר "בלבת אש", ומי שגורס "ניבה" לא משתבש, שנאמר "בורא ניב שפתים".

לבתה הרוח, כולם פטורין. הרבנים למדו, ליבה [הוא] ו[גם] לבתה הרוח [1], אם יש בלבויו [מספיק לבד] כדי ללבותה, חייב, ואם לאו, פטור. למה. שיהא כמו הזורה [בשבת] והרוח עוזרו [שהוא חייב משום מלאכה בשבת אף על פי שהרוח מסייעתו כשהוא מגביה התבואה]. אמר אביי, במה מדובר כאן, כגון שליבה מצד אחד, ולבתו הרוח מצד אחר. רבא אמר, כגון שליבה ברוח מצויה, ולבתו הרוח ברוח שאינה מצויה [פי': כשהתחיל ללבות לא היתה הרוח נושבת בחזקה ולא היה מבעיר בכך ובאה רוח שאינה מצויה ולבתו שהוא דבר שלא עלה על דעתו הוא אבל זורה לענין שבת מספיק לו ברוח מצויה והוא התכוין לכך]. ר' זירא אמר, כגון דצמרה צמורי [פי': שלא נפח ממש אלא בנשימה כדרך המחמם בנשימתו את ידיו שאין זה ליבוי כלל]. רב אשי אמר, מה שאומרים זורה ורוח עוזרו, היינו לענין שבת, שהתורה אסרה מלאכת מחשבת [והרי נתקיימה מחשבתו שהוא רוצה שהרוח תעזור לו], אבל כאן הוא גרמא, וגרמא בנזקין פטור.

מתני'. השולח את הבערה [2], ואכלה עצים או אבנים או עפר [ונשרפהף החרישה שלו, ונתקלקלה], חייב, שנאמר "כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבעיר את הבערה".

גמ'. אמר רבא, למה כתב הרחמן [פי': ה' יתׂ' בתורה] "קוצים גדיש קמה ושדה". צריכים [את כולם], שאם [רק היה] כותב הרחמן [פי': ה' יתׂ' בתורה] קוצים, הייתי אומר קוצים הוא שחייב [עליהם] הרחמן [פי': ה' יתׂ' בתורה], משום שאש מצוי אצלם ומצוי שיפשע [ואין בני אדם נזהרים בהם ועומדים לישרף, לכן יש לומר שפשע בו, וחייב משום אש], אבל גדיש שלא מצוי אש אצלו ולא מצוי שיפשע, [אולי] נאמר [ש]לא [חייב עליו משום אש, שהוא אונס]. ואם [רק היה] כותב הרחמן [פי': ה' יתׂ' בתורה] גדיש, הייתי אומר גדיש חייב [עליהם] הרחמן [פי': ה' יתׂ' בתורה], משום שהוא הפסד מרובה, אבל קוצים שהוא הפסד מועט, [אולי] נאמר [ש]לא [חייב עליו משום אש. אם כן] למה [כתוב] "קמה". מה קמה בגלוי, אף כל [חיובים של אש הם רק בדבר] גלוי [ולא טמון].

ולפי ר' יהודה שמחייב על נזקי טמון באש, למה [נאמר] "קמה".

לרבות כל בעלי קומה [פי': אף בעלי חיים ואילנות]. ורבנן, מאיפה הם לומדים לרבות כל בעלי קומה. הם לומדים את זה מ"או הקמה". ורבי יהודה צריך "או" לחלק [שחייבים על כל א' וא', ולא צריכים לשרוף את כולם כדי להתחייב]. ורבנן, מאיפה לומדים לחלק. הם לומדים את זה מ"או השדה". ורבי יהודה [למה נוסף המילה "או" בשדה. זה לא דיוק אלא] מאחר וכתב הרחמן [פי': ה' יתׂ' בתורה] "או הקמה", כתב "או השדה".

למה [כתוב] "שדה". להביא [פי': שגם חייבים אם] נשרף החרישה שלו, או אם סכסכה אבניו. ושיכתוב הרחמן [פי': ה' יתׂ' בתורה] "שדה" ולא צריך אלה [שלשה האחרים]. צריכים [את כולם], שאם היה כותב הרחמן [פי': ה' יתׂ' בתורה רק] "שדה", הייתי אומר מה שבשדה כן [חייבים עליו משום אש, היינו תבואה, אבל], דבר אחר לא [חייבים עליו משום אש, כמו קרקע], לכן לומדים [שלא, אלא חייבים על כל דבר משום אש].

אר"ש בר נחמני א"ר יונתן, אין פורענות באה לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם [3], ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה, שנאמר "כי תצא אש ומצאה קוצים", אימתי אש יוצאה, בזמן שקוצים מצוין לה. ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה, שנאמר "ונאכל גדיש", לא נאמר "ואכל גדיש" אלא "ונאכל גדיש", שנאכל גדיש כבר [4].

רב יוסף לימד, מהו שנאמר "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר". כיון שניתן רשות למשחית, אינו מבחין בין צדיקים לרשעים [5], ולא עוד, אלא שמתחיל מן הצדיקים תחלה, שנאמר "והכרתי ממך צדיק ורשע".

בכה רב יוסף, כל כך זה גם דומה לכלום [כלומר הצדיקים חשובים להבל שקודמים לפורענות]. א"ל אביי, טובה הוא להם [לצדיקים, שלא יראו ברעה העתידה לבא], שנאמר "כי מפני הרעה נאסף הצדיק".

אמר רב יהודה אמר רב,

---

1. עי' שו"ע (או"ח סי' תיח ס"ט), סוד"ה לעיל נקו ע"ב הערה 7. **2.** עי' שו"ע (או"ח סי' תיח ס"ב), סוד"ה לעיל ו ע"ח הערה 1. **3.** ומס מ"ו יבא פורענות על חיזה מדם או מדינה לפיזה בקלה העולם דין גרמא דליזים מ"ו (נפה"מ ס"ד פכ"ג). **4.** כמ"ש הלך הלכו העצים כו', והנה ג' מיניס ביאכלן, ס"ק, ובעלי מע"ע, ובעלי מדות, שהן הצדיקים וביאכיס ובניס, פיזה דרך כח. מתנה כתיב נוצר מתנה כו' כמ"ש בעירובין. וכתיב חוב זכות לצדיק [וגו'], וזה שהלכו אל אלו הג', וכמ"ש מרע מטה כו', והלכו אל המטה, ואמר אם בחמת ובחמיס, שהוא בנדק ובלא מרמה כו', ומס כו'. והנה מטה כלל כלס, והן נגד זוהע ומוהס וקוקר, ג"כ, נגד ג' דרגין של תורה, והן ג' דכתין גדיש כו', ויוצא מאלו ומאלו קוציס, ואס"כ מצא אס במחתה, וז"ש **ואיזה מפשלם כו'.** ואמר **ואתם לא תצאו איש כו' ביום אפיכם כו'.** שהן דרגא דלילה, שאין ניכר בין טוב לרע, שלכן נקרא ערב, והן חזזין בערבובית (ביאור מגדות להגר"א). עי' ביאורנו במלואים אות (נב). **5.** עי' זהר ח"ג סג ע"ב: עת אזי תניין בזמנא דמומאה אית בעלמא [כ"ע דאתייהיב רשו למלאך המוח לחבלא לון יתמי כד גם בצוקת בנין דאית ליה רשו למחבלא לחבלא כלא בגיני כך ג"ל קכ"ח בעי לך לאתמנרא ולא תחזי בחמי דאתחבל לא ישלוט עלך. ואי תימא מלן יתמי הכא מחבלא להו מיין הוו ואתגברו עת אזי בעלמא [או כד תאתמחי או כד תאתמכר בעלמא בדינא לא תחבלא להו מחבלא דחזיל בגו חיגון דיינן דאתעבידו בעלמא תוף הכי הכא טופנא הוה ומחבלא חזיל בגו טופנא ואיהו מקרי הכי [דאתכליל בשמא דאל] ועל דא אמר קכ"ח בגת בעומרא גרמיה ולא יתחזי בעלמא ואי תימא הא תיבותא מתחזי בגו הא עלמא ומחבלא (חיל) [חזל] בגוויה כל זמנא דלא יתחזי לפי דבר גם קמי מחבלא לא יכיל למחבלא עליה מגלן ממלכים דכתיב (שמות יב כג) ופסח (פ) ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגף, ופס לא היתה עוד בקר מאי טעמא בגין דאיהו אתכסיא ויכיל הוא למחבלא ולא למחבלא אתחזי לתתחזה קמיה בגין כך הוה גניז נפ וכל מיגון דעמיה בתיובתא ומחבלא לא יכיל למחבלא עלייהו. **מרגוס:** נפ ומפה, שיגון, בזמן שיש מות בעיר או בעולם, (שמתה רשות למלאך המות להמיתס) לא יָבֹא אתס בפנים, משום שיש למתמיתס רשות להמיתס אלא בחוץ. לכן תאמר לו הקדוש ברוך הוא, אתה צריך להיזהר, ולא תרבה את עצמך לפני המתמיתס אלא יחלטו עליך. ומס תאמר, מי נתן כאן מתמיתס, שהרי מיס היו והמבריו נפ ומפה, אין לך לא בין בעולם או כמכה או כשמכה העולם בדין, אלא נמצא אותו המתמיתס שהולך בתוך אותס הדיניס שנעשים בעולם. גס כאן בתוכו לך היה, והמתמיתס הולך בתוך המבול, והוא נקרא כך, שנכלל בשם הזה, ועל זה תאמר הקדוש ברוך הוא לנגף, לשמור עצמו ולא יתרחה בעולם. ומס תאמר, הרי התיבה הזו נרחיס בתוך העולס הזה, והמתמיתס הולך בתוכו, כל זמן שלא נרחיס פני אדם לפני המתמיתס, לא יכול למלוט עליו. מנין לנו, ממלריס, שכתוב "ותאסף לא תלטו איש מפתח ביתו עד בוקר", למה, משום שהוא נמצא והוא יכול להתמיתו, ולא צריך להתרחות לפניו. לכן היה גנוז נפ וכל אלו שעמו בתוך התיבה, והמתמיתס לא יכל למלוט עליהס. ביאור: מיין הוו - השתא תנצ הדין וגרס שמעך הקב"ה המיס עליהס מתוס אחר שגמר הדבר, הנצע גורס הכל שהס מתיס על ידי המיס (אור יקר). בעלמא - ועס היות שהס על ידי הנצע כגון לא לשרוף מיס לשטוף ע"ז מלאך המות פועל ומתעסק שס (אור יקר). מתבלא - מפני שרוסס העבירות בפיס לכתיב הכרת פניה עתה בס, ולכך המתבל משמען לו רשות לחבל אינו מחבין בין לזיל לרשע, פי' לזיל בדינו לרשע ודינו, אתר שעוונותיו מצויירים בפניו, ולכך העיקר תלוי בפניס (אור יקר). ועי' מהר"ל (גבורות ה' פרק נז): ותאתם לא תלטו, כיון שנתן רשות למשחית שוב אינו מבחין בין לזיל לרשע, כך אינה נבנסת קמה בפרק הכוסס (ס' ע"ח). אבל בניס, ליכא למימר. שעל זה אתר ולא יתן המשחית לבא אל בתיכס, שאין למשחית רשות לבא בס. ומה שאתר שנתנה רשות למשחית, אף על גב שהקדוש ברוך הוא בעלמו היה מכה במלריס, סוף סוף נתן רשות להשחית מי שהוא משחית. אבל אתר לילה אין רשות למזיקים, כמו בלילה הזה שרלה הוא יתברך בעלמו להכות מלריס, וכיון שהוא רוצה להכות נתן ממילא כל המשחיתים נמשכים אתריו רוצים להשחית ולפיכך אל יצא איש וגו'. ומס תאתר המלריס שבא למניסס המשחית למה לא תתו לא תוסס שאיס כעוביס, שהרי הכתוב מזהיר דבר זה לתת תן בתים על המזוזות ועל המשקוף, לא לבעוביס בלבד, ומס לא היתה מגוה זאת מתו כלס מ"ו, אף תוסס שאיס כעוביס, ע"כ למה לא מתו במלריס כלס. וירלה מפני שהיתה המכה רלויה בבעוביס מפני גזירתו יתברך, לכך לא היו משחיתים בתלריס והיו המשחיתים בזה נמשכים אתר הדס יתברך להכות בעוביס, והבטוי והפסוח שני מיניס הס. אבל ישראל כולס הס בעוביס אל הדס יתברך, כדכתיב (שמות י') בני בכורי ישראל והיו ניזוקים אף שאיס בעוביס, דלא גרע מגדול הבית שהיו מתיס כל שנקרא גדול, וישראל בעוביס וגדוליס, אבל מקום לא זוס לקדם רק הבעוביס, כי בהס היתה המכה גדולה כמו שהיתה במלריס. ועוד, דלא עדיף מבכור של אב שהכל מודיס שהיה המכה בהס, ואפילו הכי לא נתקדשו, כדלקמן.

סילתא. עציס דקיס: ניבה. כשמלא מדבר מעגעג שפתיו ורוש יוקו: לִיהוי בזוזרה. לחייב משום מלמקה בנפש שע"פ שכרוזה משעיתו כשהוא מגביס הפצועה בקורין פליי"ש[ב]: מצד אחר. ללא מהני מיהו: בגון שלִיבה ברוח מצויה. כשהמתין לנזעת לא יתמיד בשלא מיירי ולכך כשיס בליבוי כדי ללגעת ומיזק ללא ולמי כשלא ללגעת מיירי המלבה כי הוא עשה כהל כהוא ליה כמו זה יכול וזה אינו יכול המשיך אינו יכול משויע אלין כו ממש בפרק המניח (שבת קף קג. וסס[ג]) ומס אין בליבוי כדי ללגעת אע"פ שגם ברוח אין כדי ללגעת פטור ללא מיחייב משום מם אלא סס כן עשה כל כך בפני עלמו ללא סיוב ברוח או דבר אחר שיוכל להזיק ברוח מצויה אחר גמר המעשה אלו דהכי משמע [ד] המצעיר את הבערה שבפני עלמו עשה את הבערה שיכול להזיק ברוח מצויה ולכך כאן פטור דבלאו ליבוי לא היה יכול להזיק והלידוי דהיינו גמר עשייתה לא עשה המלבה בפני עלמו ופריך אמאי פטור ליהוי כשפושה בליבוי ע"י סיוב ברוח כאילו עשאה בפני עלמו כמו לענין שבת שבת דמשיב זורה ורוח מפייעתו כעושה בפני עלמו ומצי מכי מסח ממי עסקינן כגון שליבה מלד אחד שבענין זה אין דרך הרוח לפייע עצים או אבנים או עפר חייב שנאמר [ה] כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבעיר את הבערה: גמ' אמר רבא למה לי דכתב רחמנא [ו] קוצים גדיש קמה ושדה צריכי דאי כתב רחמנא קוצים ה"א קוצים הוא דחייב רחמנא משום דשכיח אש גבייהו ושכיח דפשע אבל גדיש דלא שכיח אש גבייהו ולא שכיח דפשע אימא לא ואי כתב רחמנא גדיש הוה אמינא גדיש חייב רחמנא משום דהפסד מרובה הוא אבל קוצים דהפסד מועט אימא לא קמה למה לי מה קמה בגלוי אף כל בגלוי ולר' יהודה [ז] דמחייב אנוקי טמון באש קמה למה לי לרבות כל בעלי קומה ורבנן לרבות כל בעלי קומה מנא להו נפקא להו [ח] מאו הקמה ורבי יהודה [ט] או מיבעי ליה לחלק רבנן לחלק מנא להו נפקא להו [י] מאו השדה ורבי יהודה [כ] איידי דכתב רחמנא או הקמה כתב או השדה שדה למה לי לאתויי [ל] ליחכה נירו וסכסכה אבניו ולכתוב רחמנא שדה ולא בעי הנך צריכא דאי כתב רחמנא שדה הוה אמינא מה שבשדה אין מידי אחרינא לא קמ"ל. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן אין פורענות באה לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה שנאמר [מ] כי תצא איש ומצאה קוצים ואימתי איש יוצאה בזמן שקוצים מצוין לה ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה שנאמר [נ] ונאכל גדיש ואכל גדיש לא נאמר אלא ונאכל גדיש שנאכל גדיש בבר. תאני רב יוסף מאי דכתיב [ס] ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר בקר. מגיד שמתחלת שהתה בקר בין בקר לבקר ולילה בקר ממתחלים הוא שנאמר [סי] בו בקר יחלף ערב (תהלים קד) בו תרגום כל מיתו יעבר [שמות יד, כב]. כי פשפי הרימה. שעתידה לבא על הדור ולפף אלעזר [ישעיה נג, א]. מפני הלשה שלפף אלעזר מפני שלא יעסוק בהן אחר שיפרנסו הוא ואחר שיגיע גזזה מלפניו כי מפני הלשה שלפף אלעזר ל"מ מפני רעות של גלו הוא שלפף שלא שיקבל הקב"ה רוחה שיקבל עליהם [תענית יא.].

ליבה וליבתה הרוח אם יש בליבויו כדי ללבות חייב ואם לאו פטור. בשלין ברוח בפני עלמו כדי ללגעת מיירי אבל בשלין ברוח בפני עלמו כדי ללגעת ומיזק בשיס בו כדי ללגעת מייב המלבה כי הוא עשה כהל כהוא ליה כמו זה יכול וזה אינו יכול המשיך אינו יכול משויע אלין כו ממש בפרק המניח (שבת קף קג. וסס[ג]) ומס אין בליבוי כדי ללגעת אע"פ שגם ברוח אין כדי ללגעת פטור ללא מיחייב משום מם אלא סס כן עשה כל כך בפני עלמו ללא סיוב ברוח או דבר אחר שיוכל להזיק ברוח מצויה אחר גמר המעשה אלו דהכי משמע [ד] המצעיר את הבערה שבפני עלמו עשה את הבערה שיכול להזיק ברוח מצויה ולכך כאן פטור דבלאו ליבוי לא היה יכול להזיק והלידוי דהיינו גמר עשייתה לא עשה המלבה בפני עלמו ומצי מכי מסח ממי עסקינן כגון שליבה מלד אחד שבענין זה אין דרך הרוח לפייע עצים או אבנים או עפר חייב שנאמר [ה] כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבעיר את הבערה: גמ' אמר רבא למה לי דכתב רחמנא [ו] קוצים גדיש קמה ושדה צריכי דאי כתב רחמנא קוצים ה"א קוצים הוא דחייב רחמנא משום דשכיח אש גבייהו ושכיח דפשע אבל גדיש דלא שכיח אש גבייהו ולא שכיח דפשע אימא לא ואי כתב רחמנא גדיש הוה אמינא גדיש חייב רחמנא משום דהפסד מרובה הוא אבל קוצים דהפסד מועט אימא לא קמה למה לי מה קמה בגלוי אף כל בגלוי ולר' יהודה [ז] דמחייב אנוקי טמון באש קמה למה לי לרבות כל בעלי קומה ורבנן לרבות כל בעלי קומה מנא להו נפקא להו [ח] מאו הקמה ורבי יהודה [ט] או מיבעי ליה לחלק רבנן לחלק מנא להו נפקא להו [י] מאו השדה ורבי יהודה [כ] איידי דכתב רחמנא או הקמה כתב או השדה שדה למה לי לאתויי [ל] ליחכה נירו וסכסכה אבניו ולכתוב רחמנא שדה ולא בעי הנך צריכא דאי כתב רחמנא שדה הוה אמינא מה שבשדה אין מידי אחרינא לא קמ"ל. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן אין פורענות באה לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה שנאמר [מ] כי תצא איש ומצאה קוצים ואימתי איש יוצאה בזמן שקוצים מצוין לה ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה שנאמר [נ] ונאכל גדיש ואכל גדיש לא נאמר אלא ונאכל גדיש שנאכל גדיש בבר. תאני רב יוסף מאי דכתיב [ס] ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר בקר. מגיד שמתחלת שהתה בקר בין בקר לבקר ולילה בקר ממתחלים הוא שנאמר [סי] בו בקר יחלף ערב (תהלים קד) בו תרגום כל מיתו יעבר [שמות יד, כב]. כי פשפי הרימה. שעתידה לבא על הדור ולפף אלעזר [ישעיה נג, א]. מפני הלשה שלפף אלעזר מפני שלא יעסוק בהן אחר שיפרנסו הוא ואחר שיגיע גזזה מלפניו כי מפני הלשה שלפף אלעזר ל"מ מפני רעות של גלו הוא שלפף שלא שיקבל הקב"ה רוחה שיקבל עליהם [תענית יא.].

רבא אמר כגון שליבה ברוח שאינה מצויה. וה"פ אם יש בליבויו כדי ללגעת עע"פ שאין ברוח מצויה מייב משום אש שכיח בכלאי כדי ללגעת עע"פ שגם ברוח אין כדי ללגעת פטור ללא מיחייב משום מם אלא סס כן עשה כל כך בפני עלמו ללא סיוב ברוח או דבר אחר שיוכל להזיק ברוח מצויה אחר גמר המעשה אלו דהכי משמע [ד] המצעיר את הבערה שבפני עלמו עשה את הבערה שיכול להזיק ברוח מצויה ולכך כאן פטור דבלאו ליבוי לא היה יכול להזיק והלידוי דהיינו גמר עשייתה לא עשה המלבה בפני עלמו ומצי מכי מסח ממי עסקינן כגון שליבה מלד אחד שבענין זה אין דרך הרוח לפייע עצים או אבנים או עפר חייב שנאמר [ה] כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבעיר את הבערה: גמ' אמר רבא למה לי דכתב רחמנא [ו] קוצים גדיש קמה ושדה צריכי דאי כתב רחמנא קוצים ה"א קוצים הוא דחייב רחמנא משום דשכיח אש גבייהו ושכיח דפשע אבל גדיש דלא שכיח אש גבייהו ולא שכיח דפשע אימא לא ואי כתב רחמנא גדיש הוה אמינא גדיש חייב רחמנא משום דהפסד מרובה הוא אבל קוצים דהפסד מועט אימא לא קמה למה לי מה קמה בגלוי אף כל בגלוי ולר' יהודה [ז] דמחייב אנוקי טמון באש קמה למה לי לרבות כל בעלי קומה ורבנן לרבות כל בעלי קומה מנא להו נפקא להו [ח] מאו הקמה ורבי יהודה [ט] או מיבעי ליה לחלק רבנן לחלק מנא להו נפקא להו [י] מאו השדה ורבי יהודה [כ] איידי דכתב רחמנא או הקמה כתב או השדה שדה למה לי לאתויי [ל] ליחכה נירו וסכסכה אבניו ולכתוב רחמנא שדה ולא בעי הנך צריכא דאי כתב רחמנא שדה הוה אמינא מה שבשדה אין מידי אחרינא לא קמ"ל. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן אין פורענות באה לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה שנאמר [מ] כי תצא איש ומצאה קוצים ואימתי איש יוצאה בזמן שקוצים מצוין לה ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה שנאמר [נ] ונאכל גדיש ואכל גדיש לא נאמר אלא ונאכל גדיש שנאכל גדיש בבר. תאני רב יוסף מאי דכתיב [ס] ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר בקר. מגיד שמתחלת שהתה בקר בין בקר לבקר ולילה בקר ממתחלים הוא שנאמר [סי] בו בקר יחלף ערב (תהלים קד) בו תרגום כל מיתו יעבר [שמות יד, כב]. כי פשפי הרימה. שעתידה לבא על הדור ולפף אלעזר [ישעיה נג, א]. מפני הלשה שלפף אלעזר מפני שלא יעסוק בהן אחר שיפרנסו הוא ואחר שיגיע גזזה מלפניו כי מפני הלשה שלפף אלעזר ל"מ מפני רעות של גלו הוא שלפף שלא שיקבל הקב"ה רוחה שיקבל עליהם [תענית יא.].

רבי זירא אמר בגון דצמרה צמורי. לא נפא כאור כעין נציצת הרוח אלא מוס הכל פיו הוציא על האור לבוהו והכי קאמר אם יש בליבויו בפני עלמו כדי ללבות

והבא גרמא בנזקין. מתוך כך נראה אם שיס שכיחה ואין בכל כדי ללבות פטור ותימה הוא: **לרבות** כל בעלי קומה. בקונטרס פירש כל בעלי חיים אבל בירושלמי[ב] משמע למרבי אילנות וכל דבר המתוכר והכי איתא התם אי מה הגדיס מיוחד שהוא מגוף הקרקע אף כל שהוא מגוף הקרקע ת"ל או הקמה.

לעולם

מסורת הש"ס עם הוספות

ס) [ב"ב כו.]. ע) [ועיין סה: ביצה לה: מנחות מג: ובחולין מה: ב"ק יט:]. ב) [ועיין ב"ק יט:]. ג) עיין תוס' ד"ה המוכר. ד) [ועיין ב"ק לקמן סה:]. ה) [ועיין לא. ושם נמען]. ו) [ד"ה ואמר]. ז) מכ"ש מ"ו ומהרש"ל גורסו, ועי' מהרש"א במהדו"ב. ח) [ב"ק קמ"ז:]. ט) מהרש"ל מ"ז. י) [ד"ה זיקת] נדצ"ל ד"ה מאי שנא, ג) שם כב ע"ב, כ) [לקמן סב:]. ל) [ועי"ש כו. בתוד"ה זיקא, מ) ד"ה.

גליון הש"ס

גמ' או מיבעי ליה לרבות קמה. עיין תוס' ד"ה מלא ע"ב תוס' ד"ה למלך וע"ש:

הגהות וציונים

ב) כך רחבה וישרה: ג) ביצה "ואילנות" ליתא בכמה כת"י. וכ"כ היד דוד ברש"י: ד) [ד"ה לרבות] לא היה להם תיבה זו ברש"י: ה) אולי צ"ל דהשתא אייתר שדה, ובאה"ג מגיה איתרבי משדה: ו) נדצ"ל ברוח המסייעתו:

תורה אור השלם

א) וַיָּבֵא מַלְאַךְ יְיָ אֵלָיו בְּלַבַּת אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיַּרְא וְהִנֵּה הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל: [שמות ג, ב]

ב) בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו: [ישעיה נז, יט]

ג) וּבַחֲרֵשׁת אָבָן לְמֹאלָּת וּבַחֲרֵשׁת עֵץ לְעֲשׂוֹת בְּכָל מְלַאכֶת מַחֲשֶׁבֶת: [שמות לה, לג]

ד) כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שָׁלֵם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר אֶת הַבְּעֵרָה: [שמות כב, ה]

ה) וְלִקְרָחְתָּם אֲגַדַּת אוֹזֶב וְטָבַלְתָּם בַּדָּם אֲשֶׁר בַּסַּף וְהִזֵּיתֶם אֶל הַמַּשְׁקוֹף וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת מִן הַדָּם אֲשֶׁר בַּסַּף וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֹּקֶר: [שמות יב, כב]

ו) וְאֶמְרַתְּ לְאַדְמַת יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר יְיָ הִנְנִי אֵלַיְךְ וְהוֹצֵאתִי חַרְבִּי מִתַּעְרָהּ וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ צַדִּיק וְרָשָׁע: [יחזקאל כא, ח]

ז) הַצַּדִּיק אֹבֵד וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל לֵב וְאַנְשֵׁי חֶסֶד נֶאֱסָפִים בְּאֵין מֵבִין כִּי מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצַּדִּיק: [ישעיה נז, א]

עין משפט נר מצוה

נב א מיי' פ"ל מהל' מזקי ממון הלכה ז ועיין בהשגות ובכ"מ ממנ עשין מז טוש"ע ח"מ סימן תיח סעיף ט ועיין סח בסג"מ ובכ"ז: ב [כ"כ לגמרי במקומו (שמות פט) ועוד בכ"מ פ"ש (שמות לט)]: נג ג ד מיי' שם פ"ל ה"ט טוש"ע שם סעיף ב:

ליקוטי רש"י

סילתא. עציס דקיס דקים להפלי ודלי פופט הוא [לעיל כב:]. ביבה אש. כשלוכה שם לגו של שם, כמו לב המעים (דברים כד יח), בלב האדם (שמואל ב' יח יד), ולא תמצא על התי"ו, שיש לגי בגיגל בו מה שמולה לבתך (ישעיה נח ז): [שמות ג בוזרה ורוח מפייעתו. כשבא לתייב ואע"פ שהרוח מפייעתו מלוכה שלא כמנהג מלוכה שהוא מגיעי גיעי דליה ניעה [ב"ב כה:]. מלאכת מחשבת אסרה תורה. שהתניון לעשות מלוכה שלא כמנהג שהוא חול לא מוחרת וכו' [לעיל כו:]. שנאמרה במשכן ביוקבל והתם מלוכה מתפצת כתיב [בראשית יג:]. שהמתפצה אבנה בדעתו ומכוון לה חוה לא מכוון לה לבנין זה לפיכך פטור וחבו למי מועט דאילו מלוכה מתפצה בשבת לא כתיב שלא במשכן הוה לתיב ולפי שאמר בפרשת ויקהל פרשת שבת לפרשת משכן שו למדין מלוכה מתפצה בשבת [תגיגה יב:]. שחבב עשות זולת [סנהדרין סב:]. שנאמרה שבת לפרשת המשכן ויקהל ומלוכה מתפצה שהעושה לוחם מתכוין למלוכה גמורה שלא שבת בשבת אי מחרת מלוכה זו מחרת זה שיעור זה חשוב בעיניו שיהו מתכוין למלוכה [בבחים מה:]. שחבב ומכוון למלוכה זו עלמה [כריתות יט:]. אף כל בגלוי. שאם היו בגדים עמוסים בגדים פטור המבעיר [לעיל ח:]. לאתויי ליחכה נירו וסכסכה אבניו. שאם ליחכה הלם מריחמו על תכיהו או שכסכה אבניו מיב בשבת שיוך לשון שכסוך הוא ונפרפו הלם בהן וסכסכה מעט כדאמרינן (חולין קי ח:) גבי פגימה שכין מוסכסכת מרוח אחת שלא שכסכה [לעיל ו.]. ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. מגיד שמתחלת שהתה בקר בין בקר לבקר ולילה בקר ממתחלים הוא שנאמר בו בקר יחלף ערב (תהלים קד) בו תרגום כל מיתו יעבר [שמות יד, כב]. כי פשפי הרימה. שעתידה לבא על הדור ולפף אלעזר [ישעיה נג, א]. מפני הלשה שלפף אלעזר מפני שלא יעסוק בהן אחר שיפרנסו הוא ואחר שיגיע גזזה מלפניו כי מפני הלשה שלפף אלעזר ל"מ מפני רעות של גלו הוא שלפף שלא שיקבל הקב"ה רוחה שיקבל עליהם [תענית יא.].

לעולם יכנס אדם בכי טוב. מלקדק ר"ת מדמקדים כניסה ליציאה דנכנסים לעיר תחלת ובוא מלילך בריח פסחים (דף ד. וסס"ד) מהכנסים דמפטרת סגי לזרוז מצות לכתיב [ב]ויבאתם לגבעה ובקבה ולמעלת משום כי טוב הוא לנו לעשות מלא ומלי מצינו לא שיך למימר שיצא בכי טוב שנאמר [ג]ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. ת"ר דבר בעיר כנס רגלך שנאמר [ד]ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר ואומר [ה]לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדך ואומר [ו]מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה מאי ואומר וכי תימא ה"מ בליליא אבל ביממא לא תא שמע [ז]לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך וכי תימא ה"מ [היכא] דליכא אימה מגואי אבל היכא דאיכא אימה מגואי כי נפיק יתיב ביני אינשי בצוותא בעלמא טפי מעלי ת"ש [ח]מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה אע"ג דמחדרים אימה מחוץ תשכל חרב [ט]רבא בעידן רתחא הוי סכר כוי דכתי' [י]כי עלה מות בחלונינו. ת"ר רעב בעיר פוך רגלך שנא' [יא]ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה [לגור] (ויגר) שם ואומר [יב]אם אמרנו נבא העיר והרעב בעיר ומתנו שם מאי ואומר וכי תימא ה"מ היכא דליכא ספק נפשות אבל היכא דאיכא ספק נפשות לא ת"ש [יג]לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחיונו נחיה. ת"ר דבר בעיר אל יהלך אדם באמצע הדרך מפני שמלאך המות מהלך באמצע הדרכים דכיון דיהיבא ליה רשותא מסגי להדיא שלום בעיר אל יהלך בצדי דרכים דכיון דלית ליה רשותא מחבי חבוי ומסגי.

ת"ר דבר בעיר אל יכנס אדם יחיד לבית הכנסת שמלאך המות מפקיד שם כליו וה"מ היכא דלא קרו ביה דרדקי ולא מצלו ביה עשרה. ת"ר כלבים בוכים מלאך המות בא לעיר כלבים משחקים אליהו הנביא בא לעיר וה"מ דלית בהו נקבה. יתיב רב אמי ורב אסי קמיה דר' יצחק נפחא מר א"ל אימא מר שמעתתא ומר א"ל אימא מר אגדתא פתח למימר אגדתא ולא שביק מר פתח למימר שמעתתא ולא שביק מר אמר להם אמשול לכם משל למה הדבר דומה לאדם שיש לו שתי נשים אחת ילדה ואחת זקינה ילדה מלקטת לו לבנות זקינה מלקטת לו שחורות נמצא קרח מכאן ומכאן אמר להן אי הכי [יד]אימא לכו מלתא דשויא לתרוייכו [טו]כי תצא אש ומצאה קוצים תצא מעצמה [טז]שלם המבעיר את הבערה אמר הקב"ה עלי לשלם את הבערה שהבערתי אני הצתי אש בציון שנאמר [יז]ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה ואני עתיד להבנותה באש שנאמר [יח]ואני אהיה לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה שמעתתא [יט]פתח הכתוב בנזקי ממונו וסיים בנזקי גופו לומר לך אשו משום חציו. [כ]ותאות דוד ויאמר מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער ויבקעו שלשת הגבורים במחנה פלשתים וישאבו מים מבור בית לחם אשר בשער [וגו'] מאי קא מיבעיא ליה אמר רבא אמר ר"נ טמון באש קמיבעיא ליה אי [כא]כר' יהודה אי כרבנן ופשטו ליה מאי דפשטו ליה רב הונא אמר גדישים דשעורים דישראל הוו דהוו ממטרי פלשתים בהו וקא מיבעיא ליה מהו להציל עצמו בממון חבירו שלחו ליה [כב]אסור להציל עצמו בממון חבירו אבל אתה מלך אתה [ומלך] [כג]פורץ לעשות לו דרך ואין מוחין בידו ורבנן ואיתימא רבה בר מרי אמרו גדישים דשעורין דישראל הוו וגדישין דעדשים דפלשתים (כ) וקא מיבעיא ליה *מהו ליטול גדישין של שעורין דישראל ליתן לפני בהמתו על מנת לשלם גדישין של עדשים דפלשתים שלחו ליה [כד]חבול ישיב רשע גזילה ישלם אע"פ שגזילה משלם רשע הוא אבל אתה מלך אתה ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין מוחין בידו בשלמא למאן דאמר לאחלופי היינו דכתיב חד קרא [כה]ותהי שם חלקת השדה מלאה עדשים וכתיב חד קרא [כו]ותהי חלקת השדה מלאה שעורים אלא למאן דאמר למקלי מאי איבעיא להו להני תרי קראי אמר לך דהוו נמי גדישים דעדשים דישראל דהוו מימטרו בהו פלשתים בשלמא למאן דאמר למקלי היינו דכתיב [כז]ויתיצב בתוך החלקה ויצילה אלא למ"ד לאחלופי מאי ויצילה דלא שבק להו לאחלופי בשלמא [כח]הני תרתי היינו דכתיב תרי קראי אלא

(א) ילקוט אמרי אות תקמ"ב. (ב) שמואל ב' כג, יא. (ג) שמות יב, כב. (ד) ישעיה כו, כ. (ה) בראשית יב, א. (ו) צפניה ב, יג. (ז) שמות יב, כב. (ח) ישעיה כו, כ. (ט) ברכות ד: ויומא יח: ובמדרש רבה בראשית פרשה מ"ב ופרשה ס"ד. (י) תהלים קה, טז. (יא) בראשית יב, י. (יב) בראשית מג, ג. (יג) מלכים ב' ז, ד.

(יד) ב"מ ק: סנהדרין כ: יבמות עו:, (טו) [בס"ד תוס' ניעין סח. ד"ה וכתיב כו' ותמ"ע ובמקום לא נכתב עדיין היו יודעין ניחא ג"כ הכל ועי' סנהדרין כב:]. (טז) [ב"ק עג:]. (יז) [ישעיה ה, כה]. (יח) [ישעיה כו, כ]. (יט) [בס"ד תוס' ניעין סח. ד"ה וכתיב כו' ותמ"ע ובמקום לא נכתב עדיין היו יודעין ניחא ג"כ הכל ועי' סנהדרין כב:]. (כ) [ב"ק עג:]. (כא) סנהדרין ח. [עי' תוספות פסחים ב. ד"ה יכנס, ותוספות יומא כח. ד"ה תמר ומוליך]. (כב) [בס"ד מהכא].

(כג) גמ' דלכאורה הוה ופשע מיבעיא:

(כד) פסחים ג. [וב"ק] ע:], (כה) [בס"ד תוס' ניעין סח. ד"ה וכתיב כו' ותמ"ע ובמקום לא נכתב עדיין היו יודעין ניחא ג"כ הכל ועי' סנהדרין כב:]. (כו) [ב"ק עג:]. (כז) [בס"ד מהכא]. (כח) [ב"ק עג:].

תורה אור השלם

א) וְלִקַּחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב וְטִבַלְתֶּם בַּדָּם אֲשֶׁר בַּסַּף וְהִגַּעְתֶּם אֶל הַמַּשְׁקוֹף וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת מִן הַדָּם אֲשֶׁר בַּסַּף וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֹּקֶר: [שמות יב, כב]

ב) לֵךְ עִמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ וְסֹגֹר דֶּלְתְּךָ בַּעֲדֶךָ חֲבִי כִמְעַט רֶגַע עַד יַעֲבָר זָעַם: [ישעיה כו, כ]

ג) מִחוּץ תְּשַׁכֵּל חָרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם לַבָּחוּר גַּם בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם אִישׁ שֵׂיבָה: [דברים לב, כה]

ד) כִּי עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא בְאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלֵל מִחוּץ בְּחוּרִים מִרְחֹבוֹת: [ירמיה ט, כ]

ה) וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר שָׁם כִּי כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ: [בראשית יב, י]

ו) אִם אָמַרְנוּ נָבוֹא הָעִיר וְהָרָעָב בָּעִיר וָמַתְנוּ שָׁם וְאִם יָשַׁבְנוּ פֹּה וָמָתְנוּ וְעַתָּה לְכוּ וְנִפְּלָה אֶל מַחֲנֵה אֲרָם אִם יְחַיֵּנוּ נִחְיֶה וְאִם יְמִיתֻנוּ וָמָתְנוּ: [מלכים ב' ז, ד]

ז) כִּי תֵצֵא אֵשׁ וְמָצְאָה קִצִּים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שִׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר אֶת הַבָּעֵרָה: [שמות כב, ה]

ח) כִּלָּה יְיָ אֶת חֲמָתוֹ שָׁפַךְ חֲרוֹן אַפּוֹ וַיַּצֶּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֹּאכַל יסוֹדֹתֶיהָ: [איכה ד, יא]

ט) וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהּ נְאֻם יְיָ חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ: [זכריה ב, ט]

י) וַיִּתְאַוֶּה דָּוִד וַיֹּאמֶר מִי יַשְׁקֵנִי מַיִם מִבְּאֵר בֵּית לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר: וַיְבַקְּעוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׁאֲבוּ מַיִם מִבְּאֵר בֵּית לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר וַיִּשְׂאוּ וַיְבִאוּ אֶל דָּוִד וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם וַיַּסֵּךְ אֹתָם לַיְיָ: [שמואל ב כג, טו-טז]

כ) חֵבֶל יָשִׁיב רָשָׁע גְּזֵלָה יְשַׁלֵּם בְּחֻקּוֹת הַחַיִּים הֹלֵךְ לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת עָוֶל הֵיו יִחְיֶה לֹא יָמוּת: [יחזקאל לג, טו]

כא) וְאַחֲרֵיו שָׁמָּה בֶן אָנָא הָרָרִי וְאֶפְסִפּוּ פְּלִשְׁתִּים לֶחְיָה וַתְּהִי שָׁם חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה עֲדָשִׁים וְהָעָם נָס מִפְּנֵי: [שמואל ב' כג, יא]

כב) הוּא הָיָה עִם דָּוִיד בְּפַס דָּמִים וְהִפְלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ שָׁם לַמִּלְחָמָה וַתְּהִי חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה שְׂעֹרִים וְהָעָם נָס מִפְּנֵי פְּלִשְׁתִּים: [דברי הימים א' יא, יג]

כג) וַיִּתְרֹצֲצוּ בְּתוֹךְ הַחֶלְקָה וַיַּצִּילָהּ וַיַּךְ אֶת פְּלִשְׁתִּים וַיַּעַשׂ יְיָ תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה: [שמואל ב' כג, יב]

כד) וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: [בראשית א, ד]

כה) וַיִּשְׁפֹּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים: [בראשית כב, ג]

כו) וְהָאֲנָשִׁים שָׁלְחוּ הַמָּה וַחֲמֹרֵיהֶם: [בראשית מה, ג]

כז) בָּא עַל עִיַּת עָבַר בְּמִגְרוֹן לְמִכְמָשׂ יַפְקִיד כֵּלָיו: [ישעיה י, כח]

כח) הֵחֹבֵר אוֹר

מסורת הש"ס עם הוספות

לעולם יכנס אדם בכי טוב. מלקדק ר"ת מדמקדים כניסה ליציאה דנכנסים לעיר תחלת ובוא מלילך בריח פסחים (דף ד. וסס"ד) מהכנסים דמפטרת סגי לזרוז מצות לכתיב [ב]ויבאתם לגבעה ובקבה ולמעלת משום כי טוב הוא לנו לעשות מלא ומלי מצינו לא שיך למימר שיצא בכי טוב שנאמר [ג]ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. ת"ר דבר בעיר כנס רגלך שנאמר [ד]ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר ואומר [ה]לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדך ואומר [ו]מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה מאי ואומר וכי תימא ה"מ בליליא אבל ביממא לא תא שמע [ז]לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך וכי תימא ה"מ [היכא] דליכא אימה מגואי אבל היכא דאיכא אימה מגואי כי נפיק יתיב ביני אינשי בצוותא בעלמא טפי מעלי ת"ש [ח]מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה אע"ג דמחדרים אימה מחוץ תשכל חרב [ט]רבא בעידן רתחא הוי סכר כוי דכתי' [י]כי עלה מות בחלונינו. ת"ר רעב בעיר פוך רגלך שנא' [יא]ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה [לגור] (ויגר) שם ואומר [יב]אם אמרנו נבא העיר והרעב בעיר ומתנו שם מאי ואומר וכי תימא ה"מ היכא דליכא ספק נפשות אבל היכא דאיכא ספק נפשות לא ת"ש [יג]לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחיונו נחיה. ת"ר דבר בעיר אל יהלך אדם באמצע הדרך מפני שמלאך המות מהלך באמצע הדרכים דכיון דיהיבא ליה רשותא מסגי להדיא שלום בעיר אל יהלך בצדי דרכים דכיון דלית ליה רשותא מחבי חבוי ומסגי.

ת"ר דבר בעיר אל יכנס אדם יחיד לבית הכנסת שמלאך המות מפקיד שם כליו וה"מ היכא דלא קרו ביה דרדקי ולא מצלו ביה עשרה. ת"ר כלבים בוכים מלאך המות בא לעיר כלבים משחקים אליהו הנביא בא לעיר וה"מ דלית בהו נקבה. יתיב רב אמי ורב אסי קמיה דר' יצחק נפחא מר א"ל אימא מר שמעתתא ומר א"ל אימא מר אגדתא פתח למימר אגדתא ולא שביק מר פתח למימר שמעתתא ולא שביק מר אמר להם אמשול לכם משל למה הדבר דומה לאדם שיש לו שתי נשים אחת ילדה ואחת זקינה ילדה מלקטת לו לבנות זקינה מלקטת לו שחורות נמצא קרח מכאן ומכאן אמר להן אי הכי [יד]אימא לכו מלתא דשויא לתרוייכו [טו]כי תצא אש ומצאה קוצים תצא מעצמה [טז]שלם המבעיר את הבערה אמר הקב"ה עלי לשלם את הבערה שהבערתי אני הצתי אש בציון שנאמר [יז]ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה ואני עתיד להבנותה באש שנאמר [יח]ואני אהיה לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה שמעתתא [יט]פתח הכתוב בנזקי ממונו וסיים בנזקי גופו לומר לך אשו משום חציו. [כ]ותאות דוד ויאמר מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער ויבקעו שלשת הגבורים במחנה פלשתים וישאבו מים מבור בית לחם אשר בשער [וגו'] מאי קא מיבעיא ליה אמר רבא אמר ר"נ טמון באש קמיבעיא ליה אי [כא]כר' יהודה אי כרבנן ופשטו ליה מאי דפשטו ליה רב הונא אמר גדישים דשעורים דישראל הוו דהוו ממטרי פלשתים בהו וקא מיבעיא ליה מהו להציל עצמו בממון חבירו שלחו ליה [כב]אסור להציל עצמו בממון חבירו אבל אתה מלך אתה [ומלך] [כג]פורץ לעשות לו דרך ואין מוחין בידו ורבנן ואיתימא רבה בר מרי אמרו גדישים דשעורין דישראל הוו וגדישין דעדשים דפלשתים (כ) וקא מיבעיא ליה *מהו ליטול גדישין של שעורין דישראל ליתן לפני בהמתו על מנת לשלם גדישין של עדשים דפלשתים שלחו ליה [כד]חבול ישיב רשע גזילה ישלם אע"פ שגזילה משלם רשע הוא אבל אתה מלך אתה ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין מוחין בידו בשלמא למאן דאמר לאחלופי היינו דכתיב חד קרא [כה]ותהי שם חלקת השדה מלאה עדשים וכתיב חד קרא [כו]ותהי חלקת השדה מלאה שעורים אלא למאן דאמר למקלי מאי איבעיא להו להני תרי קראי אמר לך דהוו נמי גדישים דעדשים דישראל דהוו מימטרו בהו פלשתים בשלמא למאן דאמר למקלי היינו דכתיב [כז]ויתיצב בתוך החלקה ויצילה אלא למ"ד לאחלופי מאי ויצילה דלא שבק להו לאחלופי בשלמא [כח]הני תרתי היינו דכתיב תרי קראי אלא

הגהות הב"ח

(ב) גמ' דלכאורה הוה ופשע מיבעיא:

גליון הש"ס

גמ' רבא בעידן רתחא. עיין תוספות בסס"ד מיומן קלט: שם מהו ליטול גדישין וכו'. עי' סנהדרין דף כ ע"ב תוד"ה מלך: תוס' ד"ה שמלאך וכו' אלא גרסינן. עי' בגן המלך שכתוב תשובת גיעת ולדיס מס"ח ור"ל תוס כה:

הגהות וציונים

(ב) צריך להוסיף ל"מאן דאמרי" (ב"ש, וכ"ה בכת"י): (ג) נדצ"ל לישנא דקרא (באה"מ): (ד) צ"ל מיניר (ר"ש"ש):

לקוטי רש"י

יכנס בכי טוב. כיוצא לדרך יכנס ערבית לבית מלון בעוד החמה זורחת ולמחר יתמיל עד סוף החמה ויפלו מפני המיות ומפני הלסטים (פסחים ב.). בעבד בעוד שהחמה זורחת שלין ליכנסן מלוין אז שמא שבעיר שלא יעלילו עליו עלילות מרגל אתה אז גנב. **ויצא בכי טוב.** שיתמיל עד שיאור כמו ויהל אלוקים את הכוכבים (בראשית א' יז). **דישויא לתרוייכו.** שתכסה מוטלת לשניהם כמו (לעמר ב) אין שווה להניחם (סנהדרין לט:). **ואני אהיה לה חומת אש.** ואני אהיה לו לממן אש. ואני אהיה לה חומת אש סביב לה כמגן כלומר חומת אש סביב לה (זכריה ב, ט). **פתח הכתוב בנזקי ממונו.** דכתיב כי תצא אש ומצאה קוצים. **וסיים בנזקי גופו.** דקרי ליה מכעיר. **ויאור ה' אשו.** שהשלח את הבערה. **משום חציו.** מיכוון שהכמוה לפיהו קעביד דהוי כחצו. **שלחו ליה קעביד דהוי** כמעבר בית לחם שבשער ב' כב, טון). **שהמלך פורץ.** גדרות על החרים לעשות

לקוטי הש"ס

רבא בעידן רתחא. עיין תוספות בסס"ד מיומן קלט: **שם מהו ליטול גדישין** וכו'. עי' סנהדרין דף כ ע"ב תוד"ה מלך: **תוס' ד"ה שמלאך וכו' אלא** גרסינן. עי' בגן המלך שכתוב תשובת גיעת ולדיס מס"ח ור"ל תוס כה:

הגהות וציונים

(ב) צריך להוסיף ל"מאן דאמרי" (ב"ש, וכ"ה בכת"י): (ג) נדצ"ל לישנא דקרא (באה"מ): (ד) צ"ל מיניר (ר"ש"ש):

לקוטי רש"י

יכנס בכי טוב. כיוצא לדרך יכנס ערבית לבית מלון בעוד החמה זורחת ולמחר יתמיל עד סוף החמה ויפלו מפני המיות ומפני הלסטים (פסחים ב.). בעבד בעוד שהחמה זורחת שלין ליכנסן מלוין אז שמא שבעיר שלא יעלילו עליו עלילות מרגל אתה אז גנב. **ויצא בכי טוב.** שיתמיל עד שיאור כמו ויהל אלוקים את הכוכבים (בראשית א' יז). **דישויא לתרוייכו.** שתכסה מוטלת לשניהם כמו (לעמר ב) אין שווה להניחם (סנהדרין לט:). **ואני אהיה לה חומת אש.** ואני אהיה לו לממן אש. ואני אהיה לה חומת אש סביב לה כמגן כלומר חומת אש סביב לה (זכריה ב, ט). **פתח הכתוב בנזקי ממונו.** דכתיב כי תצא אש ומצאה קוצים. **וסיים בנזקי גופו.** דקרי ליה מכעיר. **ויאור ה' אשו.** שהשלח את הבערה. **משום חציו.** מיכוון שהכמוה לפיהו קעביד דהוי כחצו. **שלחו ליה** כמעבר בית לחם שבשער ב' כב, טון). **שהמלך פורץ.** גדרות על החרים לעשות

לעולם יכנס אדם ב"כי טוב"[1] [פי': שילין במלון בעוד שהחמה זורחת, ולא ימתין עד שתחשך, מפני המזיקים והליסטים], ויצא ב"כי טוב" [פי': לא ישכים לצאת עד שיאיר היום, מפני המזיקים והליסטים], שנאמר "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר".

הרבנים למדו, [אם יש] דֶּבֶר בעיר, כנס רגליך [הישאר בביתך][2], שנאמר "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר", ואומר, "לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך", ואומר, "מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה". מהו "ואומר". אם תאמר, היינו [רק אסור] בלילה, אבל ביום, אין [בו חסרון], בא ושמע, "לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך". ואם תאמר, היינו במקום שאין אימה בפנים, אבל במקום שיש אימה בפנים, כאשר יוצא הוא יושב בין אנשים ביחד, זה יותר טוב, בא ושמע, "מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה", אף על גב שיש אימה [של מות] בחדרים [בפנים, ולא גלוי כל כך, עכ"ז], "מחוץ תשכל חרב" [של מלאך המות].

בזמן הדֶּבֶר רבא סתם חלונות [ביתו], שנאמר "כי עלה מות בחלונינו". הרבנים למדו, [אם יש] רעב בעיר, פזר רגליך, שנאמר "ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם", ואומר, "אם אמרנו נבא העיר והרעב בעיר ומתנו שם". מהו "ואומר". ואם תאמר, היינו במקום שאין ספק נפשות, אבל במקום שיש ספק נפשות, לא. בא ושמע, "לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחיונו נחיה".

הרבנים למדו, דבר בעיר, אל יהלך אדם באמצע הדרך, מפני שמלאך המות מהלך באמצע הדרכים, שכיון שניתן לו רשות, הוא הולך בפרהסיא. [אם יש] שלום בעיר, אל יהלך בצדי דרכים, שכיון דאין לו [למלאך המות] רשות [ללכת], הוא מתחבא והולך.

הרבנים למדו, [אם יש] דבר בעיר, אל יכנס אדם יחיד לבית הכנסת[3], שמלאך המות מפקיד שם כליו. והיינו במקום שלא לומדים בו ילדים, ולא מתפללים שם עשרה [אנשים].

הרבנים למדו, [אם] כלבים בוכים[4], [הוא סימן ש]מלאך המות בא לעיר. [אם] כלבים משחקים, [הוא סימן ש]אליהו הנביא בא לעיר, והיינו שאין ביניהם נקבה [שאם יש נקבה, אז הם משחקים בגללה].

רב אמי ורב אסי ישבו לפני ר' יצחק נפחא, אחד אמר לו [לר' יצחק נפחא], שהרב יגיד דבר הלכה. אחד אמר לו [לר' יצחק נפחא], שהרב יגיד דבר אגדה. [ר' יצחק נפחא] התחיל לומר דבר אגדה ואחד לא נתן לו. [אז הוא] התחיל לומר דבר הלכה, ואחד לא נתן לו. אמר להם, אמשול לכם משל, למה הדבר דומה. לאדם שיש לו שתי נשים, אחת צעירה ואחת זקינה, ילדה מלקטת לו [השערות ה]לבנות [שלו, וה]זקינה מלקטת לו [השערות ה]שחורות [שלו], נמצא קרח מכאן ומכאן[5].

אמר להן, אם כן, [אולי] נאמר לכם דבר שראוי לשניכם[6] [אגדה והלכה בדבר אחד ושניכם שוין בה שתתרצו ותחפצו בה. נאמר] "כי תצא אש[7] ומצאה קוצים", תצא [משמע לשון שיצא] מעצמה [פי': אנחנו גרמנו לו שקלקלנו]. "שלם ישלם המבעיר את הבערה" [פי': הבטיח הקדוש ברוך הוא לשלם כאילו הוא הבעירה], אמר הקדוש ברוך הוא, עלי לשלם את הבערה שהבערתי. אני הציתי אש בציון, שנאמר "ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה", ואני עתיד לבנותה באש[8], שנאמר "ואני אהיה לה [נאום ה'] חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה". [עד כאן הוא הדבר אגדה, וה]דבר הלכה, פתח הכתוב בנזקי ממונו [שנאמר "כי תצא" משמע מעצמה, פי' שהדליק בתוך שלו, והלכה ודלקה בתוך של חבירו] וסיים בנזקי גופו [שקראו "מבעיר", פי' בידים], לומר לך, אשו משום חץ שלו [פי': כזורק חץ שמזיק למרחוק, שהוא עשאו, וחייב בד' דברים].

"וַיִּתְאַוֶּה דָּוִד[9] וַיֹּאמֶר מִי יַשְׁקֵנִי מַיִם מִבְּאר בֵּית לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר [פי': סנהדרין אשר הם זקני השער]. וַיְבַקְּעוּ שְׁלֹשֶׁת הַגִּבֹּרִים בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׁאֲבוּ מַיִם מִבְּאר בֵּית לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר [וַיִּשְׂאוּ וַיָּבְאוּ אֶל דָּוִד וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם וַיַּסֵּךְ אֹתָם לה']", מה [דוד] שאל אותם. אמר רבא אמר ר"נ, הוא שאל [מהו ההלכה ב]טמון באש [מעשה בא לפניו במחנה ששרפו אנשיו גדיש של ישראל ונצרך לשאול הלכה אם חייבין לשלם כלים הטמונים בתוכו], אם כר' יהודה [וחייבים] אם כרבנן [ופטורים], ופשטו לו מה שפשטו לו. רב הונא אמר, גדישים של שעורים של ישראל היו, שהפלשתים היו מתחבים בהם, ושאל אותו, מהו להציל את עצמו בממון חבירו. שלחו לו, אסור להציל עצמו בממון חבירו[10], אבל אתה מלך, [ומלך] פורץ [גדר שדה אחרים] לעשות לו דרך [ולאוכלוסין שלו], ואין מוחין בידו[11].

ורבנן, ואם תאמר רבה בר מרי אמרו, גדישים של שעורים שישראל היו, וגדישין של עדשים של פלשתים היו, ושאל אותו, מהו ליטול גדישין של שעורים של ישראל ליתן לפני בהמתו, על מנת לשלם גדישין של עדשים של פלשתים. שלחו לו, "חֲבַל יָשִׁיב רָשָׁע גְּזֵלָה יְשַׁלֵּם" [בְּחֻקּוֹת הַחַיִּים הָלַךְ לְבָלְתִּי עֲשׂוֹת עָוֶל חָיוֹ יִחְיֶה לֹא יָמוּת], אף על פי שהוא משלם הגזילה, הוא רשע, אבל אתה מלך, ומלך פורץ לעשות לו דרך ואין מוחין בידו.

זה מובן לפי מי שאמר [שהוא שאל אם מותר] להחליף [שעורים עבור עדשים], היינו שנאמר בפסוק אחד, "[וַאֲחָרָיו שַׁמָּא בֶן אָגֵא הָרָרִי וַיֶּאֱסְפוּ פְלִשְׁתִּים לַחֲיָה] וַתְּהִי שָׁם חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה עֲדָשִׁים [וְהָעָם נָס מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים]", ובפסוק אחד נאמר "[הוּא הָיָה עִם דָּוִיד בַּפַּס דַּמִּים וְהִפְלִשְׁתִּים נֶאֶסְפוּ שָׁם לַמִּלְחָמָה] וַתְּהִי חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה שְׂעֹרִים [וְהָעָם נָסוּ מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים]". אלא לפי מי שאמר [שהוא שאל אם מותר] לשרפו, מה הוא שאל על ב' הפסוקים האלה.

הוא יאמר לך, שהיו [שם] גם גדישים של עדשים של ישראל שהפלשתים התחבו שם. זה מובן לפי מי שאמר לשרפם, היינו שנאמר "וַיִּתְיַצֵּב בְּתוֹךְ הַחֶלְקָה וַיַּצִּילֶהָ [וַיַּךְ אֶת פְּלִשְׁתִּים וַיַּעַשׂ ה' תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה]" [פי': ש"ויצילה" שלא ישרפוה הואיל ואסור להציל את עצמו בממון חבירו]. אלא לפי מי שאומר להחליף, מהו "ויצילה". שלא נתן להם להחליף. זה מובן שנים אלה, היינו שנאמר שני פסוקים,

---

1. הוא רמז ל"חור" כמ"ש וירע מלקים את החור כי טוב (רש"י). **יצא בכי טוב כו'.** שהן שילוב ג' השמות הנ"ל שהמרומים גלילה. כי י"ה בשמים, ו"ה בארץ, וכן יום ולילה. ביום הוסיף יהיה כו', וג' בחמד והכריעי בחמד, כידוע בסוד הייחוד, ומ"כ כי ה' הוא כו' (ביאור מגדות להגר"ח). עי' ביאורו במלואים הוא (נג). **2.** עי' מלואים הוא (לד). **3.** עי' מלואים הוא (לה) וכל מה שמתקה בשם במלואים ועל בהשלמות. **4.** עיין בהשלמות. **5.** כי תמרו (שבת קנב ע"ב) עד תרבעין שנין מיכלא מעלי ומתרבעין שנין ומעלה מסתא מעלי. והענין כמ"ש (תענית יד ע"ב) משנתן לתם חלו הלכות, משנתן מים חלו הגדות, שמוכיח לנו של אדם כמים. ומתרו (שבת פ"ה) בן מ' שנה לבינה, וז"ש עד מ' שנין מיכלא כו'. וז"ש מלקטת שמורות. שחפץ בגימוד הלכות של ילדות (ביאור מגדות להגר"ח). עי' בית עולמים (מ ע"ג) מכח עברין עלוי תרבעין שנין, ר"ל שמו הוא בן תרבעים לבינה, ומתו מתחילים ימי הזקנה ומתחילים השערות להתהפך למיוור סט"ק, ומו מיכו המילות בין ימי הבחרות לימי הזקנה. והזקנה ממשך לאדם מעלמא דלעילא, ולכן הם שלשים שנה זמן הזקנה, עד ע' שנה ממ' שנה ומעלה, נגד ג"ר, כנודע שהשערים שנה של האדם הם סוד ז"ת ימי הבנין מג"ת נהי"ס ומג מודע כי מג"ת דז"ת הם גדלות הם תפ"ד. ומעלה שחמד כולם מ' שנה, מתחיל האדם לכנוס בדרגא דבינה וכו' וז"ש שחמרו עד תרבעין שנין מיכלא מעלי מכלן ואילך מסתא מעלי כי בינה הוא סוד תמרא דמנטרא כידוע. **6.** עיין בהשלמות. **7. כי תצא אש כו'.** הענין מ"ש "לחי [לחיתי שם בינון]", הוא ע"ד "כי תצא אש ומצאה קוצים", כמ"ש (לעיל נב ע"ב) כד רגיז רעיא על ענא כו' (עי' לעיל נב ע"ב הערה 2] (ביאור מגדות להגר"ח). **8.** כמ"ש ונתתי להם כו' (ביאור מגדות להגר"ח). והנה הגמ' דורשת את הפסוק זכריה על זה שהקב"ה עתיד להפוך בנין של מעלה לבנין של מטה, להפכו מגשמי לרוחני, ולכן נרמזה שכוונת רבינו למשמר הכתוב ביחזקאל (יח יט) "ונתתי להם לב אחד, ורוח חדשה אתן בקרבכם, והסרתי לב האבן מבשרכם ונתתי להם לב בשר", ול"ע. ועי' לפיקוי יס: עתיד לבנותה בשם, שהגבורות יתפכמו [פי' הדינים יתמתקו] כ"ן יעלה לשם"ג, עטרה בראש בעלה, דשלמה לשימש נקודת מ"י לשם מהי"ה, וז"ש (זכריה ב ט): ואני אהי"ה לה חומת אש סביב וכו', כמ"ש (ירמיה לא כא) ברא ה' חדשה בארץ נקבה תסובב גבר. **9.** הוקשה לרבינו שהרי זה גנאי לגיבורי דוד, שבשביל שהיה מתאוה דוד למים, היו מוכרים נפשם לסכנה. וגם אין ראוי שיהיה ה' ית' מגיל מותם מן הסכנה, שהרי תמרו שכל המוסר עצמו לסכנה אין הקדוש ברוך הוא עושה לו נס, ולכך פרשו שהיה מתאוה לתורה (תיקוני תגדות למהר"ל). **10.** עיין בהשלמות. **11.** עי' רמב"ם (מלכים פ"ה ה"ג): ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו, ודרך המלך אין לה שיעור, אלא כפי מה שהוא צריך, אינו מעקם הדרכים מפני כרמו של זה או מפני שהוא של זה, אלא הולך בשוה ועושה מלאכתו.

אלא לפי מי שאומר שהוא שאל [מה דינו של] טמון באש, מהו שאל על הפסוקים. הוא יאמר לך, שהוא שאל [גם ההלכה של] טמון [וגם] אחד מ[הספיקות] האלה. זה מובן לפי מי שאומר שנים אלה, היינו שנאמר "ולא אבה (דוד) לשתותם", אמר, כיון שיש איסור לא רצה, אלא לפי מי שאומר שהוא שאל טמון באש, הרי הם שלחו לו גמרא [פי': לא נצרך אלא ללמוד הלכה כמו ששלחו לו], מהו "לא אבה (דוד) לשתותם". שלא אומרים אותו בשמו, אמר, כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי, כל המוסר עצמו למות על דברי תורה, אין אומרים דבר הלכה בשמו[1].

"ויסך אותם לה'", זה מובן לפי מי שאומר שנים אלה, משום שעשה לשם שמים [כיון שיש איסור אצל אנשים רגילים שאינם מלכים], אלא לפי מי שאומר טמון באש, מהו "ויסך אותם לה'". שאומרים הגמרא בשמו.

מתני'. [אם האדם הדליק אש, והשריפה] עברה גדר שהוא גבוה ד' אמות, או דרך הרבים [פי': רוחב ט"ז אמה] או נהר, פטור[2].

גמ'. והרי למדנו [בברייתא אחרת, אם האש] עברה גדר שהוא גבוה ארבע אמות, חייב. אמר רב פפא, התנא שלנו מונה מלמעלה למטה, שש אמות פטור, חמש אמות פטור, עד ארבע אמות פטור [פי': עד ד' אמות פטור, אבל פחות מד' אמות עצמו חייב]. התנא החיצון [היינו מי שחיבר את הברייתא] מונה מלמטה למעלה, שתי אמות חייב, שלש אמות חייב, עד ארבע אמות חייב [אבל ד' אמות וטיפה פטור].

אמר רבא, ד' אמות שאמרו דפטור, אפילו [אם קפצה האש לשם] בשדה קוצים [שנוח האש לבער בה ולדלג]. אמר רב פפא [כחולק על רבא, שבשדה קוצים מודדים] ד' אמות משפת קוצים ולמעלה. אמר רב, לא שנו [שהוא פטור] אלא ב[אש] קולחת[3] [פי': שמתמר ועולה למעלה], אבל בנכפפת [פי': שהרוח מטה אותה וכופה לצדדים], ומפסיק השלהבת ודולגת], אפילו עד מאה אמה חייב. ושמואל אמר, המשנה שלנו [מדברת] בנכפפת, אבל בקולחת, אפי' כל שהוא פטור. ישנה ברייתא שלומדת כמו רב, במה מדובר כאן [שאם עברה דרך רה"ר פטור], בקולחת, אבל בנכפפת ועצים נמצאים שם, אפילו עד מאה מיל חייב, עברה נהר או שלולית שהם רחבים ח' אמות, פטור.

דרך הרבים. מיהו **התנא** [הזה]. אמר רבא, ר"א היא, שלמדנו, רבי אלייעזר אומר, שש עשרה אמות כדרך רשות הרבים (פטור).

או נהר. רב אמר, נהר ממש. ושמואל אמר, יאור שדולים [ממנו ומשקים שדות]. מי שאמר נהר ממש, אף על גב שאין [בה] מים [הואיל ורחב הוי כדרך הרבים]. ומי שאמר יאור שדולים, [הוא פטור רק] אם יש בו מים, אבל [אם] אין בו מים, לא [פטור אלא חייב].

למדנו שם [במסכת פאה], ואלו מפסיקין לפאה [לחייבו, הניח פאה מכל שדה ושדה], הנחל, והשלולית[4], ודרך היחיד [ד' אמות], ודרך הרבים[5]. מהו שלולית. אמר רב יהודה אמר שמואל, מקום שמי גשמים מתקבצים שם. רב ביבי א"ר יוחנן, אמת המים שמחלקת שלל לאגפיה [שמשקין אותם ממנה והן עושין פירות]. מי שאמר מקום שמי גשמים מתקבצים שם, כל שכן אמת המים. ומי שאמר אמת המים, אבל מקום שמי גשמים מתקבצים שם לא מפסיקים, שאלה

---

1. לפי דמי להא דאמרו זאת התורה לדם כי יצוה בהוראה אין דברי תורה מתקיימים אלא מי שממית עצמו עליה, הכא כאמר מקיים תורה מדוחק, ופרצו הטעם במקומו ברור אלא שהיה התורה מתקיימת אלא אם כן ממית עצמו על דברי תורה ולא שמוסר נפשו לסכנה. אבל זה, שהוא מוסר עצמו לסכנה, אין לדם דמי למסור נפשו לסכנה, ולכך אין מומרים דברי תורה משמו. כי כאמר מכר עצמו להעדר על דברי תורה הרי אין לו חיות, והתורה היא החיות, ולכך אין רואי למי שנתן עצמו אל ההעדר, לומר דבר תורה משמו, כי אין מתחבר אל התורה ההעדר (מדושי אגדות למהר"ל). כי ואי בהכי הוי (ויקרא יח ה) [ולא אמר יחיה בהם (יומא פה ע"ב)] ואין מומרים הלכה כמ"ד (תהלים פט ה) לעולם בהלך עולמים, וזה אינו רואה בחיי עולם הזה (פירוש אגדות להגר"ש). עי' רש"י שם שדומה הלשון דריש ב'עולמים" כך: לעולם בהלך עולמים - זכוי בעה"ז ובעולם הבא. עי' יבמות (ו ע"ב): ורבי יוחנן מ"ט קפיד כולי האי [על זה שלמדינו לא הזכיר התורה בשמו]. לאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב לעולם בהלך עולמים. ובי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים. אלא אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי שמועה", לאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, כל מ"ש שאומרים דבר שמועה מפי שמועה", לאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, כל מ"ש שאומרים דבר שמועה מפי שמועה בעוה"ז, שפתותיו דובבות בקבר. ועי' מידושי אגדות למהר"ל (יבמות ו ע"ב): כל מ"ש שאומרים דבר שמועה מפי וכו'. פי' כי התורה לא שייך בה מיתה, ובאשר אומרים דבר שמועה מפיו ומתחבר אל שאמרו ההלכה משמו אל החיים [ע"י] התורה [שהיא] חיים, ולכך מצינו לו החיים עד שפתותיו דובבות בקבר שהרי יש לו מצוה אל החיים בדבר שלזו שייך בו מיתה, ואז יש לו קצת חיים עד שפתותיו דובבות [דובבות] ודבר זה מצוה עוד בפרק חלק (סנהדרין ל' ב') ע"ש. ואין פירוש שפתותיו דובבות הם השפתים מן גוף האדם, רק על כח הדברי, וכמו שמוכיח בכמה מקומות כי כח הדברי הוא כח הנפש, וכמו שהנפש קיים כי כח הדברי הוא כח הנפש וכמו שהנפש קיים כך נפש הדברי נשאר קיים. ועי' לפיקי יט (כתובות קיג ע"ב): אמר ר' אלעזר עמי התלמוד מיום מיום וכו' כבר כתבתי במ"ש שאומרים בשילהי מאמר במה יצמות (לא ע"ב) כל מ"ש שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר וכו', שכל מדם מיצרכל בריאתו והרכבת גופו בשביל העולם הוא לפי שורש נשמתו מלמעלה, והגוף שנברא ע"י אב ואם יש לו בליון, והתלמד ע"י התורה שעוסק בו ומתחבר הוא גורם לעצמו בריאה חדשה, שכמו שבדבר ה' שמים נעשו וכו' (תהלים לג ו) שמשם נשפע שורש לנ' יסודות שם מים רוח שהוא הכל הפה, והוא משותף ג' יסודיות יה"ו של השם, וע"י הענף שנתחבר עמהם נעשה הרכבת כל נברא שכל נברא הוא מורכב מד' יסודות כל ג' לפי ערכו ולפי המקום שהוא, שגם המלאכים מורכבים מד' יסודות רוחניים וכן כל נברא והם מקור ד' חיות שבמרכבה, וכמו כן ע"י התורה שהתלמד מתחבר אל שורש הכל פיו ים שהוא הלכה כשם בשר ודם, וע"ז נשפע עליו בריאה חדשה, וזה גורם לו קיום נפשי שנעשה גופו אלא ע"י אב ואם כי שם רוחני מאור התורה ולכן אין לו בליון, וע"ז שפתותיו דובבות בקבר ממש כ"ל חלקי גופו הרוחניים המופשים על הקבר על רוחו והבלו דגרמי דילי' שהוא יקום בתחה"מ וכו', עכ"ל. ועי' בביאור מאור התורה (אות קס): כל קיום הבריאה הוא על ידי התורה, וכל קיום של ישראל תלוי בו, וכל אחד מישראל יש לו חלק בתורה, מה שקבל בהר סיני, והוא לפי חלקי הרכבת נפשו, כך הם גרופי התומיות והתיבות של חלק מדושי התורה שזאת התורה לדם כי יצוה בהוראה אין דברי תורה מתקיימים אלא מי שממית עצמו עליה, הכא כאמר מקיים תורה מדוחק, ופרצו הטעם במקומו ברור אלא שהיה התורה מתקיימת אלא אם כן ממית עצמו על דברי תורה ולא שמוסר נפשו לסכנה. אבל זה, שהוא מוסר עצמו לסכנה, אין לדם דמי למסור נפשו לסכנה, ולכך אין מומרים דברי תורה משמו. כי כאמר מכר עצמו להעדר על דברי תורה הרי אין לו חיות, והתורה היא החיות, ולכך אין רואי למי שנתן עצמו אל ההעדר, לומר דבר תורה משמו, כי אין מתחבר אל התורה ההעדר (מדושי אגדות למהר"ל). כי ואי בהכי הוי (ויקרא יח ה) [ולא אמר יחיה בהם (יומא פה ע"ב)] ואין מומרים הלכה כמ"ד (תהלים פט ה) לעולם בהלך עולמים, וזה אינו רואה בחיי עולם הזה (פירוש אגדות להגר"ש). עי' רש"י שם שדומה הלשון דריש ב'עולמים" כך: לעולם בהלך עולמים - זכוי בעה"ז ובעולם הבא. עי' יבמות (ו ע"ב): ורבי יוחנן מ"ט קפיד כולי האי [על זה שלמדינו לא הזכיר התורה בשמו]. לאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב לעולם בהלך עולמים. ובי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים. אלא אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי שמועה", לאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, כל מ"ש שאומרים דבר שמועה מפי שמועה בעוה"ז, שפתותיו דובבות בקבר. ועי' מידושי אגדות למהר"ל (יבמות ו ע"ב): כל מ"ש שאומרים דבר שמועה מפיו וכו'. פי' כי התורה לא שייך בה מיתה, ובאשר אומרים דבר שמועה מפיו ומתחבר אל שאמרו ההלכה משמו אל החיים [ע"י] התורה [שהיא] חיים, ולכך מצינו לו החיים עד שפתותיו דובבות בקבר שהרי יש לו מצוה אל החיים בדבר שלזו שייך בו מיתה, ואז יש לו קצת חיים עד שפתותיו דובבות [דובבות] ודבר זה מצוה עוד בפרק חלק (סנהדרין ל' ב') ע"ש. ואין פירוש שפתותיו דובבות הם השפתים מן גוף האדם, רק על כח הדברי, וכמו שמוכיח בכמה מקומות כי כח הדברי הוא כח הנפש, וכמו שהנפש קיים כי כח הדברי הוא כח הנפש וכמו שהנפש קיים כך נפש הדברי נשאר קיים. ועי' לפיקי יט (כתובות קיג ע"ב): אמר ר' אלעזר עמי התלמוד מיום מיום וכו' כבר כתבתי במ"ש שאומרים בשילהי מאמר במה יצמות (לא ע"ב) כל מ"ש שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר וכו', שכל מדם מיצרכל בריאתו והרכבת גופו בשביל העולם הוא לפי שורש נשמתו מלמעלה, והגוף שנברא ע"י אב ואם יש לו בליון, והתלמד ע"י התורה שעוסק בו ומתחבר הוא גורם לעצמו בריאה חדשה, שכמו שבדבר ה' שמים נעשו וכו' (תהלים לג ו) שמשם נשפע שורש לנ' יסודות שם מים רוח שהוא הכל הפה, והוא משותף ג' יסודיות יה"ו של השם, וע"י הענף שנתחבר עמהם נעשה הרכבת כל נברא שכל נברא הוא מורכב מד' יסודות כל ג' לפי ערכו ולפי המקום שהוא, שגם המלאכים מורכבים מד' יסודות רוחניים וכן כל נברא והם מקור ד' חיות שבמרכבה, וכמו כן ע"י התורה שהתלמד מתחבר אל שורש הכל פיו ים שהוא הלכה כשם בשר ודם, וע"ז נשפע עליו בריאה חדשה, וזה גורם לו קיום נפשי שנעשה גופו אלא ע"י אב ואם כי שם רוחני מאור התורה ולכן אין לו בליון, וע"ז שפתותיו דובבות בקבר ממש כ"ל חלקי גופו הרוחניים המופשים על הקבר על רוחו והבלו דגרמי דילי' שהוא יקום בתחה"מ וכו', עכ"ל. ועי' בביאור מאור התורה (אות קס): כל קיום הבריאה הוא על ידי התורה, וכל קיום של ישראל תלוי בו, וכל אחד מישראל יש לו חלק בתורה, מה שקבל בהר סיני, והוא לפי חלקי הרכבת נפשו, כך הם גרופי התומיות והתיבות של חלק מדושי התורה שזאת התורה

2. עי' רמב"ם (מתנות עניים פ"ג ה"ג): היתה שדהו כו' - יסוד הפסקות אלו תלוי, כמה שהדרך לקוץ יחד נקוץ שדה ג' וכל מה שאין הדרך לקוץ יחד מקוץ ד' שדות, ומ"ל הכריעו חיוב דברים דרך בני אדם לחשב הפסק ואין קורין אותו יחד אלא קטעת נחש בתחיים ואם רוצים לעשות הפסקה אף על פי שאין הדרך לקוץ יחד מקוץ ג' שדות, ומפסיק דרך היחיד והוא שלא יהא קטעת נחש גומרים עד שם שהוא מקום מפוייס ומפסיק דרך היחיד שהוא ג' שדות וכו'. **3.** עי' רמב"ם (הלכות מתנות עניים פ"ג ה"ג): וכן אם היה מפסיק דרך היחיד שהוא רחב ג' אמות וכו' דרך הרבים פחות מהן אבל אם עשה אמה אחת בשביל היחיד והוא פחות מארבע או שביל הרבים פחות מהן אבל אם היה קטוע בימות החמה וימות הגשמים מפסיק, ואם אינו קטוע בימות הגשמים אינו מפסיק אלא אם כן הרבה יותר על כמה שהוא. [ראב"ד] אבל שביל היחיד וכו'. ר"ש לא כי אלא אפילו יש לו ארבע אמות אלא שהשביל הוא דרך שביל השדות ושכיחים ואינו דרך עוברי דרכים.

[כחולק על רבא, שבשדה קוצים מודדים] ד' אמות משפת קוצים ולמעלה. אמר רב, לא שנו [שהוא פטור] אלא ב[אש] קולחת[3] [פי': שמתמר ועולה למעלה], אבל בנכפפת [פי': שהרוח מטה אותה וכופה לצדדים], ומפסיק השלהבת ודולגת], אפילו עד מאה אמה חייב. ושמואל אמר, המשנה שלנו [מדברת] בנכפפת, אבל בקולחת, אפי' כל שהוא פטור. ישנה ברייתא שלומדת כמו רב, במה מדובר כאן [שאם עברה דרך רה"ר פטור], בקולחת, אבל בנכפפת ועצים נמצאים שם, אפילו עד מאה מיל חייב, עברה נהר או שלולית שהם רחבים ח' אמות, פטור.

דרך הרבים. מיהו **התנא** [הזה]. אמר רבא, ר"א היא, שלמדנו, רבי אלייעזר אומר, שש עשרה אמות כדרך רשות הרבים (פטור).

או נהר. רב אמר, נהר ממש. ושמואל אמר, יאור שדולים [ממנו ומשקים שדות]. מי שאמר נהר ממש, אף על גב שאין [בה] מים [הואיל ורחב הוי כדרך הרבים]. ומי שאמר יאור שדולים, [הוא פטור רק] אם יש בו מים, אבל [אם] אין בו מים, לא [פטור אלא חייב].

למדנו שם [במסכת פאה], ואלו מפסיקין לפאה [לחייבו, הניח פאה מכל שדה ושדה], הנחל, והשלולית[4], ודרך היחיד [ד' אמות], ודרך הרבים[5]. מהו שלולית. אמר רב יהודה אמר שמואל, מקום שמי גשמים מתקבצים שם. רב ביבי א"ר יוחנן, אמת המים שמחלקת שלל לאגפיה [שמשקין אותם ממנה והן עושין פירות]. מי שאמר מקום שמי גשמים מתקבצים שם, כל שכן אמת המים. ומי שאמר אמת המים, אבל מקום שמי גשמים מתקבצים שם לא מפסיקים, שאלה

---

1. לפי דמי להא דאמרו זאת התורה לדם כי יצוה בהוראה אין דברי תורה מתקיימים אלא מי שממית עצמו עליה, הכא כאמר מקיים תורה מדוחק, ופרצו הטעם במקומו ברור אלא שהיה התורה מתקיימת אלא אם כן ממית עצמו על דברי תורה ולא שמוסר נפשו לסכנה. אבל זה, שהוא מוסר עצמו לסכנה, אין לדם דמי למסור נפשו לסכנה, ולכך אין מומרים דברי תורה משמו. כי כאמר מכר עצמו להעדר על דברי תורה הרי אין לו חיות, והתורה היא החיות, ולכך אין רואי למי שנתן עצמו אל ההעדר, לומר דבר תורה משמו, כי אין מתחבר אל התורה ההעדר (מדושי אגדות למהר"ל). כי ואי בהכי הוי (ויקרא יח ה) [ולא אמר יחיה בהם (יומא פה ע"ב)] ואין מומרים הלכה כמ"ד (תהלים פט ה) לעולם בהלך עולמים, וזה אינו רואה בחיי עולם הזה (פירוש אגדות להגר"ש). עי' רש"י שם שדומה הלשון דריש ב'עולמים" כך: לעולם בהלך עולמים - זכוי בעה"ז ובעולם הבא. עי' יבמות (ו ע"ב): ורבי יוחנן מ"ט קפיד כולי האי [על זה שלמדינו לא הזכיר התורה בשמו]. לאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב לעולם בהלך עולמים. ובי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים. אלא אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי שמועה", לאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, כל מ"ש שאומרים דבר שמועה מפי שמועה בעוה"ז, שפתותיו דובבות בקבר. ועי' מידושי אגדות למהר"ל (יבמות ו ע"ב): כל מ"ש שאומרים דבר שמועה מפיו וכו'. פי' כי התורה לא שייך בה מיתה, ובאשר אומרים דבר שמועה מפיו ומתחבר אל שאמרו ההלכה משמו אל החיים [ע"י] התורה [שהיא] חיים, ולכך מצינו לו החיים עד שפתותיו דובבות בקבר שהרי יש לו מצוה אל החיים בדבר שלזו שייך בו מיתה, ואז יש לו קצת חיים עד שפתותיו דובבות [דובבות] ודבר זה מצוה עוד בפרק חלק (סנהדרין ל' ב') ע"ש. ואין פירוש שפתותיו דובבות הם השפתים מן גוף האדם, רק על כח הדברי, וכמו שמוכיח בכמה מקומות כי כח הדברי הוא כח הנפש, וכמו שהנפש קיים כי כח הדברי הוא כח הנפש וכמו שהנפש קיים כך נפש הדברי נשאר קיים. ועי' לפיקי יט (כתובות קיג ע"ב): אמר ר' אלעזר עמי התלמוד מיום מיום וכו' כבר כתבתי במ"ש שאומרים בשילהי מאמר במה יצמות (לא ע"ב) כל מ"ש שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר וכו', שכל מדם מיצרכל בריאתו והרכבת גופו בשביל העולם הוא לפי שורש נשמתו מלמעלה, והגוף שנברא ע"י אב ואם יש לו בליון, והתלמד ע"י התורה שעוסק בו ומתחבר הוא גורם לעצמו בריאה חדשה, שכמו שבדבר ה' שמים נעשו וכו' (תהלים לג ו) שמשם נשפע שורש לנ' יסודות שם מים רוח שהוא הכל הפה, והוא משותף ג' יסודיות יה"ו של השם, וע"י הענף שנתחבר עמהם נעשה הרכבת כל נברא שכל נברא הוא מורכב מד' יסודות כל ג' לפי ערכו ולפי המקום שהוא, שגם המלאכים מורכבים מד' יסודות רוחניים וכן כל נברא והם מקור ד' חיות שבמרכבה, וכמו כן ע"י התורה שהתלמד מתחבר אל שורש הכל פיו ים שהוא הלכה כשם בשר ודם, וע"ז נשפע עליו בריאה חדשה, וזה גורם לו קיום נפשי שנעשה גופו אלא ע"י אב ואם כי שם רוחני מאור התורה ולכן אין לו בליון, וע"ז שפתותיו דובבות בקבר ממש כ"ל חלקי גופו הרוחניים המופשים על הקבר על רוחו והבלו דגרמי דילי' שהוא יקום בתחה"מ וכו', עכ"ל. ועי' בביאור מאור התורה (אות קס): כל קיום הבריאה הוא על ידי התורה, וכל קיום של ישראל תלוי בו, וכל אחד מישראל יש לו חלק בתורה, מה שקבל בהר סיני, והוא לפי חלקי הרכבת נפשו, כך הם גרופי התומיות והתיבות של חלק

2. עי' רמב"ם (מתנות עניים פ"ג ה"ג): היתה שדהו כו' - יסוד הפסקות אלו תלוי, כמה שהדרך לקוץ יחד נקוץ שדה ג' וכל מה שאין הדרך לקוץ יחד מקוץ ד' שדות, ומ"ל הכריעו חיוב דברים דרך בני אדם לחשב הפסק ואין קורין אותו יחד אלא קטעת נחש בתחיים ואם רוצים לעשות הפסקה אף על פי שאין הדרך לקוץ יחד מקוץ ג' שדות, ומפסיק דרך היחיד והוא שלא יהא קטעת נחש גומרים עד שם שהוא מקום מפוייס ומפסיק דרך היחיד שהוא רחב ג' אמות וכו' דרך הרבים פחות מהן אבל אם עשה אמה אחת בשביל היחיד והוא פחות מארבע או שביל הרבים פחות מהן אבל אם היה קטוע בימות החמה וימות הגשמים מפסיק, ואם אינו קטוע בימות הגשמים אינו מפסיק אלא אם כן הרבה יותר על כמה שהוא. [ראב"ד] אבל שביל היחיד וכו' ר"ש לא כי אלא אפילו יש לו ארבע אמות אלא שהשביל הוא דרך שביל השדות ושכיחים ואינו דרך עוברי דרכים. **3.** עי' רמב"ם (הלכות מתנות עניים פ"ג ה"ג): וכן אם היה מפסיק דרך היחיד שהוא רחב ג' אמות וכו' דרך הרבים פחות מהן אבל אם עשה אמה אחת בשביל היחיד והוא פחות מארבע או שביל הרבים פחות מהן אבל אם היה קטוע בימות החמה וימות הגשמים מפסיק, ואם אינו קטוע בימות הגשמים אינו מפסיק אלא אם כן הרבה יותר על כמה שהוא. [ראב"ד] אבל שביל היחיד וכו' ר"ש לא כי אלא אפילו יש לו ארבע אמות אלא שהשביל הוא דרך שביל השדות ושכיחים ואינו דרך עוברי דרכים.

ס"ג קראי למה לי. ולע"ג גרסינן מכדי גמרא שלחו ליה. לפ"ז אגרת הלכה ללמוד הלכה כמו שלחו לו ומפי ולא מצינו: **דעבד לשם שמים.** כיון לתיכה ליסוקי גבי לימים דעלמא: **מתני'** דרך הרבים. ר"ו ממות[ו] מעלות דלגלו מדבר ילפינן במסכת שבת (דף נח. נט.):

גמ' תנא דידן קא חשיב מ"מעלה למ"מטה שש אמות או חמש אמות או ד' אמות פטור. ס"ל על ועל כגלל: **ותנא ברא** קחשיב מ"מטה למ"מעלה שתי אמות או שלש אמות חייב. ול' ממות פטור ס"ל על ולא על כגלל וכולן סוין בל' ממות לפטור לתנא לידן על ועל כגלל לתנא בתא על ולא על כגלל: **ואפילו בשדה** קוצים. לפילו היתה שדה שקופלת [נשס[ס]] הסור מעל לגדל מלאה קוצים שוות הסם לגער בה ולגלג פטור: **לא שנו.** לפטור: **אלא** בקולחת. סם שקולח ממקר ושולה למעלה: **אבל נבפפת.** שכרוח מעה לותה וכופה לגדלין ומפסיק הסלבת ולוגע לגון מוכ. ליבא לחכריה **לשם** נבפפת סם נמוכה הולכת ונפרכת בעשבים ובקמיטים שעל גבי קרקע הלכך לפילו עברה לרך ר"ס ר"ל רמב מלך מיב: **במה דברים אמורים.** לסם עברה לרך ר"ס פטור: **שלולית.** לקמיה מפרש: **ר"א.** **אריתא דדלאי.** יסור קטן שדולין ממנו ומשקין שדות: **מאן דאמר נהר ממש אע"ג דלית ביה מיא.** לסולין ונכ הוי כלרך הרבים: **מפסיקין לפאה.** להניח פאה מכל לחל ולחל: **הנחל.** שדה מכלן ושדה מכלן ונחל עמוק בחלוצא מיב להניח פאה מכל לחל ולחל: דרך היחיד. לרבע ממות[ו]: **שוללין.** מתקבלין כמו מן הסלע של בילים (ביצה ו.). דבר אחר לשון [ב]שלל ומלקות (במדבר לג) דבר המקופד: **שמחלקת שלש לאגפיה.** שמשקין חותן ממנה וסן עושין פילות: נמגני

או נהר: רב אמר נהר ממש ושמואל אמר אריתא דדלאי מ"ד נהר ממש אע"ג דליכא מיא ומ"ד אריתא דדלאי אי אית ביה מיא אין אבל ליח ביה מיא לא תנן התם [ד] ואלו מפסיקין לפאה הנחל והשלולית [ה] ודרך היחיד ודרך הרבים מאי שלולית אמר רב יהודה אמר שמואל מקום שמי גשמים שוללין שם רב ביבי א"ר יוחנן אמת המים שמחלקת שלל לאגפיה מאן דאמר מקום שמי גשמים שוללין שם כ"ש אמת המים ומאן דאמר אמת המים אבל מקום שמי גשמים שוללין שם לא מפסקי דהנהו באגני

אלא למ"ד טמון באש תרתי קראי למה לי. אבל הא לגמ' אלא למאן דאמר טמון באש תרתי קראי למה לי. אבל הא לא נצרכי לגמרי אלא לגמ' דלא תימא כיון דלא מצינו לגמ' דלא בעי טמון באש אלא בשלמא למ"ד טמון באש תרתי קראי למה לי אלא למ"ד טמון באש קא מבעיא ליה מכדי גמרא הוא דשלחו ליה מאי לא אבה דוד לשתותם דלא אמרינהו משמייהו אמר כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל' המוסר עצמו למות על דברי תורה אין אומרים דבר הלכה משמו [ז] ויסך אותם לה' בשלמא למ"ד הני תרתי משום דעבד לשם שמים אלא למ"ד טמון באש מאי ויסך אותם לה' דאמרינהו משמא דגמרא: **מתני'** [א] עברה גדר שהוא גבוה ד' אמות או דרך הרבים או נהר פטור: **גמ'** והתניא עברה גדר שהוא גבוה ארבע אמות חייב אמר רב פפא [ב] תנא דידן קא חשיב מלמעלה למטה שש אמות פטור חמש אמות פטור עד ארבע אמות פטור תנא ברא מלמטה למעלה קא חשיב שתי אמות חייב שלש אמות חייב עד ארבע אמות חייב. אמר רבא ד' אמות שאמרו דפטור אפילו בשדה קוצים אמר רב פפא ומשפת קוצים ולמעלה ד' אמות. אמר רב [ג] לא שנו אלא בקולחת [ד] אבל בנבפפת אפילו עד מאה אמה חייב ושמואל אמר מתני' בנבפפת אבל בקולחת אפי' כל שהוא פטור תניא כוותיה דרב בד"א בקולחת אבל בנבפפת ועצים מצויין לה אפילו עד מאה מיל חייב [ה] עברה נהר או שלולית שהם רחבים ח' אמות פטור: דרך הרבים: מאן תנא אמר רבא ר"א היא [ו] דתנן [ז] רבי אליעזר אומר שש עשרה אמות כדרך רה"ר (פטור [ח]):

ה"ג אלא למאן דאמר טמון באש תרתי קראי למה לי. אבל הא לא נצרכי אלמא לגמ' דלא בעי טמון באש אלא בשלמא למ"ד טמון באש תרתי קראי למה לי אלא למ"ד טמון באש קא מבעיא ליה מכדי גמרא הוא דשלחו ליה מאי לא אבה דוד לשתותם דלא אמרינהו משמייהו אמר כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי כל' המוסר עצמו למות על דברי תורה אין אומרים דבר הלכה משמו [ז] ויסך אותם לה' בשלמא למ"ד הני תרתי משום דעבד לשם שמים אלא למ"ד טמון באש מאי ויסך אותם לה' דאמרינהו משמא דגמרא: **מתני'** [א] עברה גדר שהוא גבוה ד' אמות או דרך הרבים או נהר פטור: **גמ'** והתניא עברה גדר שהוא גבוה ארבע אמות חייב אמר רב פפא [ב] תנא דידן קא חשיב מלמעלה למטה שש אמות פטור חמש אמות פטור עד ארבע אמות פטור תנא ברא מלמטה למעלה קא חשיב שתי אמות חייב שלש אמות חייב עד ארבע אמות חייב. אמר רבא ד' אמות שאמרו דפטור אפילו בשדה קוצים אמר רב פפא ומשפת קוצים ולמעלה ד' אמות. אמר רב [ג] לא שנו אלא בקולחת [ד] אבל בנבפפת אפילו עד מאה אמה חייב ושמואל אמר מתני' בנבפפת אבל בקולחת אפי' כל שהוא פטור תניא כוותיה דרב בד"א בקולחת אבל בנבפפת ועצים מצויין לה אפילו עד מאה מיל חייב [ה] עברה נהר או שלולית שהם רחבים ח' אמות פטור: דרך הרבים: מאן תנא אמר רבא ר"א היא [ו] דתנן [ז] רבי אליעזר אומר שש עשרה אמות כדרך רה"ר (פטור [ח]):

והתניא עברה גדר כו'. קומר ר"י לפי גרסינן בבריימא עד ואפילו קוצי גרסינן עד לא ניחא לה שייך למפרך כלל דפסיטא דבריימא מלמטה למעלה קא מסיב דבעינן לאחר לא מיפרש לעיל עד ולא עד בכלל דבכל מקום ד' אמות כלמעלה מד' אמות ואמתניתין לא קתני עד דמרבע אמות פטור ואפילו קוצי אמתניתין עד כמו בבריימא אין שייך להקשות דפסיטא דאמתניתין לא מיפרשא עלא מלמעלה למטה ובריימא לא מיפרשא עלא מלמטה למעלה אבל אי אמתניתין קתני עד ובבריימא לא קתני עד אז שייך למפרך שפיר אי נמי בבריימא אין עד שייך למפרך שפיר דאמתניתין קתני עד' ד' אמות פטור ובריימא קתני מיב וע"ת אי בבריימא לא קתני עד אמאי אי נמי בבריימא אין עד שייך למפרך שפיר דאמתניתין קתני עד' ד' אמות דוקא עלא עד ובבריימא מיפרשא בעד וי"ל דכיון דאמתניתין לגמרי אמתניתין מלמעלה למטה ובריימא מלמטה למעלה ליתא אמתניתין ד' אמות דוקא עלא עד ובבריימא מיפרשא בעד הך נמי מיפרשא בעד[ב]:

לא שנו אלא בקולחת. לגבר קאי ובגרסינן אבל בנבפפת אפי' עד מאה אמה מיל דמיל לא שייך בגובה ולפי הספריס דגרסי מאה מיל ל"ל דקאי אדלתך ר"ס ואין נראה להא דסמוך מיניה מינה דלתך הרבים ומתניתין עלה מלן תנא משמע דעד בשתא לא שייך בה ולא"ג דבבריימא דתניא כוותיה גרסינן מיל דבגובה מיירי ולא בגובה כדקתני ועפ"ז מלינן לה מ"מ שפיר קאמר תניא כוותיה דבבריימא מוקמה למתניתין בקולחת: **דרך** הרבים מאן תנא רבי אליעזר היא. למתניתין קאי והוי שפיר ומתוק[ב]:

מאן דאמר נהר ממש אע"ג דלית ביה מיא. ולא"ג דבבריימא הרבים נעי ט"ו ממות הכא סגי בח' ממות ממון שהבור עמוק וגם יש בו קרירות מיס שעוברים בו תמיד: **אלו** מפסיקין לפאה בו'. בפסקת פאה (פ"ג מ"ו) גרסינן בפרל המפנה דרך היחיד ומת"כ דרך הרבים[ד] ומפרש בירושלמי[ה] דתפס קיפא מילטרין למיתני דקתני הכל מפסיקין לזרעים ומיהו מפסיק לגילן דקמ"ל דלפילו דרך הרבים אינו מפסיק לגילנות ועוד [קא] תפיס שם שביל היחיד ושביל הרבים הקבוע ביותר ומיהו הגשמים והשתא שביל היחיד מילטרין לגילנות ועוד"פ שהוא קטן מלרך מפסיק מלחר שהוא קבוע ולרך היחיד מילטרין דס"ד כיון שלין קבוע לו מפסיק לע"פ שהוא רחב ושביל הרבים מילטרין דס"ד מלינן דבשביל היחיד הוא דבעינן קבוע ביותר והמה הגשמים מבל שביל הרבים מע"פ שלין קבוע בו מפסיק קא משמע לן[ב]:

שמחלקת שש לאגפיה. כשגלה המה מתמלאין מיס בורות שיחן ומערות שבציבורים ומשקין בהם השדות:

ס) [ב"מ עג. ב"ק ס"ג], ע"ז מא. ב"מ קיד. במע"כ בקורדקת וכ"ה בירושלמי ה"ה, ג) [ב"ק קיג:], ד) מהרש"ל שהגיה "ותניא" אינה עיקר כדמוכח בתוס' ד"ה דרך, ה) לקמן ריש עמוד ב, ו) מהכ"מ מ"ו וכן ליתא בכתי"י ודפו"י, ז) פסח פ"ג [מ"ח] ב"ב נה. מנחות עג: מ"ב פרשת קדושים פ"ב ה"א, ח) ב"ב צט:, ט) לקמן ע"ב (אלא הרועים ע"ש), י) [ועי' תוספות מולין נד: ד"ה כשלנן], כ) שם ה"א, ל) ע"י תוס' ב"ב נה: ד"ה דרך.

ס) נ"א עליו (גליון). בדפוס ויניצ'א איתא **משם** (ומיירי על השדה שממנה קפצה האש), ובדפוס שלפנינו הגיהו **לשם** (ומיירי על השדה שאליה קפצה האש). ועי' מהרש"א בסהדר"ב על תוס' ד"ה עברה, ומש"כ על הגליון עליו רח"צ: **ג)** יש להוסיף **דקאי** אחד (באה"מ); **ד)** צ"ל **פשטא** (ב"ש); **ה)** כ"ה גם בגמ' לפנינו. אולם בגמ' כת"י איתא "ודרך הרבים ודרך היחיד":

א) וַיִּקְּחוּ שִׁלְשֶׁת הַגְּבָרִים בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׁאֲבוּ מַיִם מִבְּאֵר בֵּית לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר וַיִּשְׂאוּ וַיָּבִאוּ אֶל דָּוִד וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם וַיַּסֵּךְ אֹתָם לַיהוָה:
[שמואל ב כג, טז]

ב) וַיַּקְהֵל אֶת כָּל הַשֵּׁלֶל וְאֵת כָּל הַמַּלְקוֹחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה:
[במדבר לא, יא]

ג) וַיְהִי נֶצֶב בְּתוֹךְ הַחֲלָקָה וַיַּצִּילָהּ וַיַּךְ אֶת פְּלִשְׁתִּים וַיַּעַשׂ יְיָ תְּשׁוּעָה גְּדוֹלָה:
[שמואל ב כג, יב]

הנחל. (כמלן) [כגון נמלן] שיהן אסור לא יעבד בו ולא יזרע קרקע קצה מגלן לזרועות ומפיסים שלין לאחי לזריעה [ושב"ם ב"ב נה.].

נו א מיי' פ"י מהלכות מזקי ממון הלכה ג סמג עשין סט טוש"ע ח"מ סי' תיח סעי' ג ד:
נז ב מיי' שם וגמ בקונטרס ועיין במ"מ טוש"ע ח"מ שם סעיף ה:
נח ג מיי' שם הלכה ב טוש"ע שם סעיף ד:
נט ד מיי' פ"ג מהלכ' מתנות עניים הל' ג: ם ה מיי' שם הלכה ג:

ולית לֵיהּ לְר"ש שיעורא. קס"ד הכל לפי היזק הדליקה ישלם באגני דארעא מקרו: **מתני'** המדליק בתוך שלו עד כמה תעבור הדליקה רבי אלעזר בן עזריה אומר רואין אותו כאילו הוא באמצע בית כור ר"א אומר ט"ז אמות כדרך רה"ר רבי עקיבא אומר חמשים אמה ר"ש אומר [א] שלם ישלם המבעיר את הבערה [א] הכל לפי הדליקה: **גמ'** ולית ליה לר"ש שיעורא בדליקה והתנן [ב] לא יעמיד אדם תנור בתוך הבית אלא אם כן יש על גבו גובה ד' אמות היה מעמידו בעלייה עד שיהא תחתיו מעזיבה שלשה טפחים ובכירה טפח [ג] ואם הזיק משלם מה שהזיק ר' שמעון אומר לא נאמרו שיעורין הללו אלא שאם הזיק פטור מלשלם אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הכל לפי גובה הדליקה. אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' שמעון [ג] וכן אמר רב נחמן אמר שמואל הלכה כר"ש: **מתני'** [ד] המדליק את הגדיש והיו בו כלים ודלקו רבי יהודה אומר משלם מה שבתוכו וחכ"א אינו משלם אלא גדיש של חטין או של שעורין [ה] היה גדי כפות לו [ו] ועבד סמוך לו ונשרף עמו חייב עבד כפות לו וגדי סמוך לו ונשרף עמו פטור [ז] ומודים חכמים לרבי יהודה במדליק את הבירה שהוא משלם כל מה שבתוכה שכן דרך בני אדם להניח בבתים: **גמ'** אמר רב כהנא מחלוקת במדליק בתוך שלו והלכה ואבלה בתוך של חבירו דר"י [ח] מחייב אנזקי ממון באש ורבנן פטרי אבל במדליק בתוך של חבירו דברי הכל משלם כל מה שבתוכו א"ל רבא אי הכי אדתני סיפא מודים חכמים לר"י במדליק את הבירה שמשלם כל מה שבתוכה שכן דרך בני אדם להניח בבתים לפלוגי ולימני בדידה בד"א בתרתי פלוגי בתוך שלו והלכה ואבלה בתוך של חבירו אבל מדליק בתוך של חבירו דברי הכל משלם כל מה שהיה בתוכו אלא אמר רבא בתרתי פלוגי פלוגי במדליק בתוך שלו והלכה ואבלה בתוך של חבירו דר"י מחייב אמטון באש ורבנן סברי לא מחייב [ט] ופליגי נמי במדליק בשל חבירו דר"י סבר משלם כל מה שבתוכו ואפילו אנזקי ורבנן סברי [י] כלים שדרכן להטמין בגדיש כגון מוריגין וכלי בקר [כ] הוא המשלם כלים שאין דרכן להטמין בגדיש לא משלם. תנו רבנן המדליק את הגדיש והיו בו כלים ודלקו רבי יהודה אומר משלם כל מה שהיה בתוכו וחכמים אומרים [ל] אינו משלם אלא גדיש של חטין או גדיש של שעורין וראוין מקום כלים כאילו הוא מלא תבואה במה

*) שייך לעיל על המשנה דבירי

ולית לֵיהּ לר"ש שיעורא. קס"ד הכל לפי היזק הדליקה ישלם [א] **לא** יעמיד אדם תנור בתוך ביתו כו'. שיכול לעכב עליו בעל העלייה שם הכיס של אחד והעלייה של אחר היה מעמידו בעלייה בעל הכיס מעכב ונקוטרפים לענין בני הטיר שמעכבין עליו וכמו שפירש"י [ב] ניחא דהוי דומיא דתיקן מתניתין שהסם נשפרק לח יחפור (ב"ב דף כ:):

לפלוג ולֵיתני בדידה. וא"ת שהסם נמי קא מפלגי בדידה במדליק בתוך שלו וי"ל דע"כ סיפא בתוך ביתו של מביאו מדליק דאי במדליק בתוך שלו מ"ש מדליק בתוך של חבירו ומשמע לפלוגי מוריגים ולכי בקר שדרכן להניח בגדיש מ"מ שהסם נשפרק לח אפילו בגדים נמי קאי ומכ"ש אינו משלם אלא גדיש של חטין או של שעורין [ג] ואם הזיק משלם מה שהזיק ר' שמעון אומר לא נאמרו שיעורין הללו אלא שאם הזיק פטור מלשלם אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הכל לפי גובה הדליקה. אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' שמעון [ג] וכן אמר רב נחמן אמר שמואל הלכה כר"ש: **מתני'** [ד] המדליק את הגדיש והיו בו כלים ודלקו רבי יהודה אומר משלם מה שבתוכו וחכ"א אינו משלם אלא גדיש של חטין או של שעורין [ה] היה גדי כפות לו [ו] ועבד סמוך לו ונשרף עמו חייב עבד כפות לו וגדי סמוך לו ונשרף עמו פטור [ז] ומודים חכמים לרבי יהודה במדליק את הבירה שהוא משלם כל מה שבתוכה שכן דרך בני אדם להניח בבתים: **גמ'** אמר רב כהנא מחלוקת במדליק בתוך שלו והלכה ואבלה בתוך של חבירו דר"י [ח] מחייב אנזקי ממון באש ורבנן פטרי אבל במדליק בתוך של חבירו דברי הכל משלם כל מה שבתוכו א"ל רבא אי הכי אדתני סיפא מודים חכמים לר"י במדליק את הבירה שמשלם כל מה שבתוכה שכן דרך בני אדם להניח בבתים לפלוגי ולימני בדידה בד"א בתרתי פלוגי בתוך שלו והלכה ואבלה בתוך של חבירו אבל מדליק בתוך של חבירו דברי הכל משלם כל מה שהיה בתוכו אלא אמר רבא בתרתי פלוגי פלוגי במדליק בתוך שלו והלכה ואבלה בתוך של חבירו דר"י מחייב אמטון באש ורבנן סברי לא מחייב [ט] ופליגי נמי במדליק בשל חבירו דר"י סבר משלם כל מה שבתוכו ואפילו אנזקי ורבנן סברי [י] כלים שדרכן להטמין בגדיש כגון מוריגין וכלי בקר [כ] הוא המשלם כלים שאין דרכן להטמין בגדיש לא משלם. תנו רבנן המדליק את הגדיש והיו בו כלים ודלקו רבי יהודה אומר משלם כל מה שהיה בתוכו וחכמים אומרים [ל] אינו משלם אלא גדיש של חטין או גדיש של שעורין וראוין מקום כלים כאילו הוא מלא תבואה במה

[לעיל כב:]. **הבירה**. כיח גדול [לעיל כב. גיטין נה.]. מגדל [תענית טז.]. ערקלין גדול [מכות ח.]. מוריגין. כלי שהוא על עץ וכבד ושמוי תריסים תריסים כעין כלי נפחים של כרזל שקורין לימ"ש ובלע"ז ווארכין על הקשין של שבלין ומתחבן עד שנעשה מבן דק [ישעיה מא, טו]. כתרוג, הוא עץ עשוי תריסי תריסים ושמו מוגג ומתחך בו הקשין להיות מבן ערוף [שם כח, כז]. בפניות והן פיפיות [ע"ז שם].

נמה

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ב מהל' מזיק ומזיקין הלכה ט ומיי' פ"ה מהל' שכירות הלכה ב ומיי' פ"ב מהל' שכנים הלכה יא סמג עשין קפ טוש"ע ח"מ סימן קסה סעיף ג:

ב ג ד מיי' פ"ב מהל' מזיק ומזיקין הלכה יא סמג עשין קפ טוש"ע ח"מ סימן קסה סעיף ג:

ה מיי' שם הלכה י:

ו ז ח מיי' שם הלכ' יב והלכ' יג טושו"ע שם שם:

רבינו חננאל החדש

היה גדי כפות ועבד סמוך לו נשרף עמו חייב בגדי ופשוט על העבד שהיה לו לעבד כיון שראה האש היה לו לברוח לא ברח הוא גרם לעצמו ואוקמה רבה למתניתין בתרתי פליגי במדליק בתוך שלו והלכה ואבלה בתוך של חבירו כר' יהודה מחיב אשמון ורבנן פטרי ופליגי נמי מדליק בתוך של חבירו ר' יהודה מחייב כל מה שהיה בתוכו ואפילו אנקי ורבנן אמרי כלים שדרכן להיטמן בגדיש כגון מוריגין וכלי בקר הוא דמשלם כלים שאין דרכן להיטמן בגדיש לא משלם.

ליקוטי רש"י

אלא אם כן יש על גבו. תלוי גובה מרובע למות מפי הסנור על הסקנה כדי שלא יפלו הסלע בסקנה. **עד שיהא תחתיו מעזיבה.** מלמעלה"ך בלע"ז טיח קרקע ג' טפחי שלא תפגע הקרה הסמוכה על עליה ועל גביו ד' אמות. **ובבירה.** אף היא כלי מרם שעופתים קדירה על מלבה ואין עושין בתוכה היסק גדול כמו שעושין בתנור. **ואם הזיק.** לתלמיד (שיטה) [סדרני] שם כל הסיעורין הללו משלם מה שהזיק ואפ"ל אין משלם אלא עליו אמאי לא משלם כל הסיעורים הללו שמא יפלוג בתוכה ואין זו מה לשלם [ב"ב כ:]. **ונשרף עמו חייב.** מגדי ומגדים לפי שאין לו דין מיתה בעבד לגבות. **עבד כפות לו וגדי סמוך לו ונשרף עמו פטור.** מגדי ומגדים דקס ליה בדבר מיעוט שהסוכוע העבד נהנה לכתיב נקס ינקס (שמות כא) ומסי דינקעו נקמן מגדי משום דמוקמינן לנקמן מגדי דמד ועבד דמד דבגדים ומפד ליכא למיקמי מכי לקמיכפ למילתא לגמרי פיעים עבדיים לשמור גדיסו ופיירי דינקעו גבי עבד כפות ומסוך נקעו גבי גדי כפות ומסוך נקע"ג דבגדי אין לומר היה לו לגבות שהרי אין בו דעת ואם אינו כפות ומסוך מצי מייב כדאמרינן בשילהי פירקין (דף כו.) שוזו כמעוגו

מסורת הש"ס עם הוספות

ג) ב"מ קיח: ב"ב כ:, ד) פי' ר"ח דמתני', מהכרס"ג, ג) לעיל כב: מג:, ד) עיין תוס' לעיל כב: ד"ה והיה, ה) [ער"ן מתום] ב"ב כט: ד"ה ומותכן], ו) [לעיל ס: ומוס' ב.], ז) לשון הכתוב שמואל ב' כב כב (גליוני הש"ס), ח) בע"א, ט) עי' גליון הש"ס סוכה יב., י) לעיל ס., כ) הוס' פי' דסמ"ס לעיל כט: ד"ה והיה.

הגהות הב"ח

(ל) רש"י ד"ה מוריגין וכו' ימיתות. נ"ב ובע"ז דף כד ע"ב ליתא דקדקים עמהם הן פגימות ע"ש:

הגהות וציונים

ג) צ"ל ורבנן לא מחייבי (ע"ב"ק, וכ"ה בכת"י): ג) שקעים: (בבא בתרא פ"ב מ"ב במהדורתנו) הענתיק וכמו שפירשתי. בכת"י ורפר"י וכמו שפי'. אמנם עי' תוי"ט (ב"ב שם) ופני יהושע. וע"ע שו"ת מהרי"ק סי' קצא וביאור הגר"א חו"מ סי' קנה ס"ק ד:

תורה אור השלם

א) כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר אֶת הַבָּעֵרָה: [שמות כב, ה]

ב) וְנִקַּשׁ מִשָּׁה חֲצֵי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ:

[שמות כד, ו]

ג) עַל יְדֵי הֶחָזְקַ עֲזָיאֵל בֶּן תַּחַרְיָה צוֹפְרִים ס וְעַל יְדֵי הֶחָזְקַ חֲנַנְיָה בֶּן חֲקוּקִים וַיַּעֲזִבוּ יְרוּשָׁלַם עַד הַחוֹמָה:

[נחמיה ג, ח]

ד) וְכִי יַבֶּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ אוֹ אֶת אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם: [שמות כא, כ]

נקראים כְּלֵי הארץ.

מתני׳. המדליק [אש] בתוך [החצר] שלו, עד כמה תעבור הדליקה [שהרוח עושה אותו קולחת והוא יהיה פטור]. רבי אלעזר בן עזריה אומר, רואים אותו כאילו הוא באמצע בית כור. ר״א אומר, ט״ז אמות, כדרך רשות הרבים. רבי עקיבא אומר, חמשים אמה. ר״ש אומר, נאמר ״שלם ישלם המבעיר את הבערה״, הכל לפי הדליקה [1].

גמ׳. ו[כי] אין לו לר״ש [שום] שיעור בדליקה [שאם מדליקו הוא פטור]. והרי למדנו במשנה [בני עיר מעכבים כל א׳ ש]לא יעמיד תנור בתוך הבית, אלא אם כן יש על גבו גובה ד׳ אמות [2] [שבפחות מזה יש חשש שתבעיר האש את התקרה. ואם] היה מעמידו בעלייה, [אסור להעמיד תנור] עד שיהא תחתיו מעזיבה [טיח של סיד על תקרה בעובי של] שלשה טפחים. ובכירה [3] [זה מספיק שיהיה מעזיבה בעובי] טפח. ואם הזיק [אחרי שעשה הרחקות כאלה], משלם מה שהזיק. ר׳ שמעון אומר, לא נאמרו שיעורין הללו, אלא שאם הזיק פטור מלשלם [אם כן יש שיעור שבו הוא פטור מאש]. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה [הגרסא במשנה היא:] הכל לפי ״גובה״ הדליקה [וכשהאש גבוהה וגדולה קופצת למרחוק]. אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה כר׳ שמעון. וכן אמר רב נחמן אמר שמואל, הלכה כר״ש.

מתני׳. המדליק את הגדיש והיו בו כלים ונשרפו [4], ר״י אומר, משלם מה שבתוכו, וחכ״א, אינו משלם אלא [על ה]גדיש [אם הוא] של חטים או של שעורים. היה גדי כפות לו ועבד סמוך לו ונשרף עמו, חייב [5] [על הגדי, ואינו פטור, שהוא מקבל עונש היותר חמור, של רציחה דאינו חייב מיתה על העבד דהואיל ואינו כפות היה לו לברוח ופטור עליו ממיתה ומתשלומים. אבל אם היה] עבד כפות לו וגדי סמוך לו ונשרף עמו, פטור [אפילו על הגדי ועל הגדיש דחייב מיתה על העבד [6]. ומודים חכמים לר״י, במדליק ארמון שהוא משלם כל מה שבתוכה, שכן דרך בני אדם להניח בבתים.

גמ׳. אמר רב כהנא, ה[מחלוקת [של ר׳ יהודה ורבנן מדובר], במדליק בתוך שלו והלכה ואכלה בתוך של חבירו, דר״י מחייבים על נזקי טמון באש, ורבנן פוטרים. אבל במדליק בתוך של חבירו [אין לו רשות והרי הוא כמאבד בידים], לפי כולם משלם כל מה שבתוכו.

א״ל רבא, אם כן, במקום לכתוב בסוף [של המשנה], מודים חכמים לר״י, במדליק את הבירה [שהוא בתוך של חבירו] שמשלם כל מה שבתוכה, שכן דרך בני אדם להניח בבתים [פי׳: וקשה למה צריכים לתת טעם זו, שהוא דווקא בבתים, אבל לא בגדיש]. שיחלקו שילמדו בשלה [פי׳: במה שדברה המשנה עד עתה, היינו בגדיש], במה מדובר כאן במדליק בתוך שלו והלכה ואכלה בתוך של חבירו, אבל מדליק בתוך של חבירו, לפי כולם משלם כל מה שהיה בתוכו.

אלא אמר רבא, חולקים בשני [הלכות], חולקים במדליק בתוך שלו והלכה ואכלה בתוך של חבירו, שר״י מחייב על טמון באש, ורבנן סוברים, לא מחייב [אפילו כלים שדרכן להטמין בגדיש שכן הוא גזירת הכתוב דטמון באש פטור]. וחולקים גם כן במדליק בשל חבירו, דר״י סבר, משלם כל מה שבתוכו ואפילו ארנקי, ורבנן סוברים, כלים שדרכן להטמין בגדיש, כגון מורגין [פי׳: קרשים נקובים שיש בהם יתדות ודשים בהם את התבואה] או כלי בקר, הוא משלם [עליהם, אבל] כלים שאין דרכן להטמין בגדיש לא משלם.

הרבנים למדו, המדליק את הגדיש והיו בו כלים ודלקו, ר״י אומר, משלם כל מה שהיה בתוכו, וחכמים אומרים, אינו משלם אלא גדיש של חטים או גדיש של שעורים, ורואים מקום כלים כאילו הוא מלא תבואה.

---

1. עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ תיח ס״ג): וכמה שיעור הרחקה, הכל לפי גובה הדליקה, ואם לא הרחיק כראוי ונכנסה האש והזיקה חייב לשלם מזק שלם. **2.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ קנה ס״ח): הבית והעלייה של שניים, לא יעשה בעל הבית תנור כתוך ביתו אלא אם כן יש לו על גביו גובה ד׳ אמות [שבפחות מזה יש חשש שתבעיר האש את התקרה. ואם] היה מעמידו בעלייה, [אסור להעמיד תנור] עד שיהא תחתיו מעזיבה [טיח של סיד על תקרה בעובי של] שלשה טפחים. ובכירה [3] [זה מספיק שיהיה מעזיבה בעובי] טפח. ואם הזיק [אחרי שעשה הרחקות כאלה], משלם מה שהזיק. ר׳ שמעון אומר, לא נאמרו שיעורין הללו, אלא שאם הזיק פטור מלשלם [אם כן יש שיעור שבו הוא פטור מאש]. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה [הגרסא במשנה היא:] הכל לפי ״גובה״ הדליקה [וכשהאש גבוהה וגדולה קופצת למרחוק]. אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה כר׳ שמעון. וכן אמר רב נחמן אמר שמואל, הלכה כר״ש.

2. עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ תיח ס״ב): וכמה יהיה בין התנור לקנה הסמוך לו, ג׳ טפחים. וכן בין התנור לכותל הסמוך לו, ג׳ טפחים. וכן בין התנור לכותל שכנגדו, ג׳ טפחים. וכן בין התנור לקנה שכנגדו, ג׳ טפחים. וכן בין התנור לקנה שלפניו, ג׳ טפחים. וכן בין התנור לקנה שלאחריו, ג׳ טפחים. וכן בין התנור לכותל שלאחריו, ג׳ טפחים. וכן בין התנור לכותל שלפניו, ג׳ טפחים. וכן בין התנור לכותל שלצדו, ג׳ טפחים. וכן בין התנור לכותל שלצדו השני, ג׳ טפחים. וכן בין התנור לקנה שלצדו, ג׳ טפחים. וכן בין התנור לקנה שלצדו השני, ג׳ טפחים. וכן בין התנור לקנה שלאחריו, ג׳ טפחים. וכן בין התנור לקנה שלפניו

במה דברים אמורים, במדליק בתוך שלו והלכה ודלקה בתוך של חבירו, אבל מדליק בתוך של חבירו, [לפי כולם] משלם [על] כל מה שהיה בתוכו [פי': שרבא מתרץ את המשנה לשיטתו שבכלים שדרכם להטמין בגדיש חכמים מודים שחייב עליהם].

ומודה ר' יהודה לחכמים, במשאיל מקום לחבירו [1] להגדיש גדיש והגדיש והטמין, [אם בעל השדה שרפו] שאין משלם אלא דמי גדיש בלבד [שכן לא קיבל עליו שמירת הגדיש. אם בעל השדה נתן לו רשות] להגדיש חטים [ובמקומו הוא] הגדיש שעורים [או שהבעלים נתן לו רשות להגדיש] שעורים [ובמקומו הוא] הגדיש חטים, [או הגדיש] חטים וכיסה אותם בשעורים, [או הגדיש] שעורים וכיסה אותם בחטים, שאינו משלם אלא דמי שעורים בלבד [אף על פי שנתן לו רשות להגדיש חטים, אינו משלם, אלא שעורים שיאמר לו בעל השדה, לא ראיתי אלא שעורים, לכן לא נזהרתי בהם כל כך].

אמר רבא, הנותן דינר זהב לאשה [3], ואמר לה הזהרי בו שכן הוא של כסף. [אם היא] הזיקה אותו [בידים, היא חייבת] לשלם דינר זהב, משום שיאמר לה, למה הזקת אותו. [אבל אם היא] פשעה בו [פי': לא שמרתו כדרך השומרים ונאבד, אז היא רק] משלמת [המחיר של מטבע] של כסף, שאומרים לו, קבלתי על עצמי שמירת כסף, ולא קיבלתי על עצמי שמירת זהב.

אמר רב מרדכי לרב אשי, אתם למדתם את ההלכה משמו של רבא, אנחנו למדנו את זה מהברייתא, חטים וחיפן בשעורים, [או] שעורים וחיפן בחטים, אינו משלם אלא דמי שעורים בלבד, רואים אם כן [שזה כאילו] אומר לו, שמירת שעורים קיבלתי על עצמי, וכן כאן היא אומרת שמירת זהב לא קיבלתי על עצמי.

אמר רב, שמעתי הלכה לפי ר' יהודה, ואיני זוכר מהו. אמר שמואל, ו[כי] האבא [פי': הרב] לא יודע מה ששמעת. לר' יהודה שמחייב על נזקי טמון באש, עשו תקנת נגזל באשו [4] [פי': כמו שתקנו רבנן לנגזל לישבע כמה גזלו ויטול, כך תקנו באשו שישבע מה הטמין ויטול].

אמימר שאל, עשו תקנת נגזל במוסר או לא. לפי מי שאומר לא דנים דינא דגרמי אין שאלה, שגם לא דנים מסירות, אלא השאלה שלך היא, לפי מי שאומר שדנים דינא דגרמי [5], עשו תקנת נגזל במוסר שנשבע ונוטל, או לא. תיקו [6].

היה איש שהכה בארגז שמניחים בו כספים של חבירו, והשליכו לנהר. בא הבעלים ואמר כך וכך היו לו בתוכו. רב אשי ישב ועיין בו, מה הדין בציור כזו. אמר רבינא לרב אחא בנו של רבא, ויש אומרים רב אחא בנו של רבא אמר לרב אשי, ו[כי] זה לא המשנה שלנו, שלמדנו, ומודים חכמים לר' יהודה, במדליק את הבירה שמשלם כל מה שבתוכו, שכן דרך בני אדם להניח בבתים. אמר לו, אם הוא טען [שהיו בתוכו כספים] נכון, אבל כאן מדובר שטען [שהיו בתוכו] מרגליות. מה דינו. וכי אנשים מניחים מרגליות בכספת או לא. תיקו.

אמר רב יימר לרב אשי, [מי ששורף ארמון, והבעלים] טוענים שהיה כוס של כסף בארמון. מה דינו. אמר לו, רואים, אם הוא אדם [עשיר] שאומדים שיהיה לו כוס של כסף, או שהוא איש נאמן שמפקידים אנשים אצלו, נשבע ונוטל, ואם לא, אינו נאמן [שהיה לו כוס של כסף].

אמר רב אדא בנו של רב אויא לרב אשי, מהו [ההבדל] בין גזלן לחמסן. א"ל, חמסן נותן כסף [7], גזלן לא נותן כסף [8]. אמר לו, אם נתן כסף [וכי] אתה קורא לו חמסן. והרי רב הונא אמר, [מי ש]תלו אותו [וצערו אותו עד שימכר] ומכר, מכירתו מכירה [9]. אין קושי וסתירה, [הציור ה]זה [שאמרו מכירתו מכירה מדובר] שאמר [המוכר] אני רוצה [למכור]. אבל הציור ה]זה [שנחשב כחמסן מדובר] שלא אמר אני רוצה [10].

---

1. עי' שו"ע (או"מ סי' שיח ס"ד): המשאיל מקום לחביריו להגדיש בו והגדיש והטמין בו כליו, והלילך המשאיל להיניו שעשה המשאיל גם ויפלה והלילוקה וקרח הגדיש והכליו שבתוכה, אינו משלם אלא דמי גדיש בלבד: **מאיר המשפט**: להיניו שעשה המשאיל גם כו' - פירוש, עשה הגם בשלו וכלו הניו וכו"ל קעיף י"ג, וקמ"ל דלא מימת כיון דנתן רשות לשמעון להגדיש בתוכו, הו"ל כאילו קיבל לשומרו שמירתו דגדיש עליו (ס"ע). **2.** עי' שו"ע (או"מ סי' שיח ס"ו): המשאיל מקום להגדיש חטים והגדיש שעורים או להגדיש שעורים והגדיש חטים, או שהגדיש חטים וחיפה בשעורים או שהגדיש שעורים וחיפה בחטים, אינו משלם אלא דמי שעורים בלבד: **מאיר המשפט**: להגדיש חיטין והגדיש שעורין - ול"ת פשיעת איך יעלם טפי ממה שהזכיר, י"ל דקמ"ל דלא מימת לליחייב מחמיגין שהטמין בתוכו כאילו היו חיטים וכדין מוריגין שהטמין בגדיש של חיטין (לעיל סעיף י"ג) והכי נמי לו רשות לחיטין (ס"ע). והגדיש חיטים כו' - דיכול לומר לו קיבלתי עלי שמירת שעורים (ס"ע). ואפיפה חיטים - פלי על גב דנתן רשות לחיטין, יכול לומר לו לאיתי אלא שעורים (ס"ע). ומ"ש או שהגדיש שעורים וחיפן בחיטין - וי"ל דמיירי נמי לו רשות להגדיש שעורים, וקמ"ל דזה לא מימת דוקא בריש שהיה מדעת המשאיל לגמרי שנתן לו רשות לשעורים והוא הגדיש חיטים הוא דפטור מחיטים, משמ"כ זה שהגדיש שעורים לחייב לפחות גם מחיפוי חיטין (ס"ע). **3.** עי' שו"ע (או"מ סי' רלה ס"ד): אפילו כשקבל עליו אינו חייב אלא כפי שווי החפץ שקבל עליו לשמור, שאם נתן לו לשמור דינר זהב, ואמר לו אזהר בו של כסף הוא, ופשע בו ונאבד, אינו חייב אלא בשל כסף, שיאמר לו לא קבלתי עלי אלא שמירת דינר של כסף, וכן כל כיוצא בזה. אבל אם הפקידו בידים משלם של זהב. הגה שמעון קבל עליו שומרין מכח מפקירים, להלכך אם אבדו או נגנבו מכחם, ואומר שרשותן פשע שאחר שלין שומרין מכח מפקירים, ונלא כן לא היה מקבל עליו השמירה, כי אין לנו לנהוג בדבר מכחם, דהין עם שמעון: **מאיר המשפט**: אלא בשל כסף - עי' לקמן סי' רל"ח ס"ג דכמיגו מלוי ג"ל לעיפא, מ"מ הכא דמרוים שנתן בעד זהב דמי כסף אפשר דלריך ליפפא, ואפשר דלא לריך מאחר ולא מודעין אותו בגזל, ול"ע לדינא (רע"ק). עיין המלך בהשלמות. **4.** עיין בהשלמות. **5.** עי' שו"ע (או"מ סי' שפו ס"ב), רוב"ד לג ע"ב בהערה 9. **6.** עיין בהשלמות. **7.** עי' שו"ע (או"מ סי' לד ס"ג): הטוכר על גזל של בבריחים, פסול מדבריהם. כילד (כגון שגזל מציאת חבר שוטה וקטן וכו') החמסנים, והם הלוקחים קרקע או מטלטלים שלא נרצון הבעלים, אף על פי שנותנים הדמים. וכן הרוצים, אחד רועי בהמה דקה, ואחד רועי בהמה גסה של עלמם, הרי הם פסולים, שמזקקן פושטים ידיהם בגזל ומניחים בהמתן לרעות בשדות ובפרדסים של אחרים: **מאיר המשפט**: שגזל מציאת חבר"ש - וגזילה זו מיהא שלא מדבתנן מפני דרכי שלום כמ"ש לקמן (סי' ער ס"ח), ועי' לקמן סקנ"ו (סמ"ע). שלא נרצון הבעלים פעפ"י שנותנים הדמים - פירוש, וכל הנותנים דמים אינם עוברים שלא דלא מימת, כי לא מימת שלא דמי מימת ואינם גוזלים כלם, שלא משתלים מהבעלים עד שיתנו להם שלא של חבירו או כלי או לבר שאיפשר שיקנהו ממנו, וכשבידע עליו רעיס והפליר בו עד שלקחו ממנו, הרי זה עובר בלא תחמוד (סמ"ע). עי' סמ"ע לקמן (סי' שנט ס"ק י') [ו"ל הש"ע: כל המוסד עבדו או שמחו או ביתו או כליו של חבירו לא כל שכן שאיפשר שיקנהו ממנו, והכשיב עליו רעיס והפליר בו עד שלקחו ממנו, הרי זה עובר בלא תחמוד וכו', עכ"ל. וזה תמיהת הסמ"ע: בלא לקיחה אינו עובר בלא תחמוד], ועי' ב"ח: [הלוקח דבר מהבירו בלא ברלונו ומשלם לו כפף עבורו, עובר על לא תחמוד (ולא כסמ"ע כאן) ומכל מקום אינו נפסל לעדות בלא מדבתנן משום דהם סברי לא תחמוד בלא דמים משמע) (ש"ך). אבל רועי בהמה דקה כו' - עי' סי' תנ ס"ק, חילוק במגדלי בהמה בעיה, דבבהמה דקה אסור מפני שדרכה לקפוץ ולעלות מהבעיי אל השדות ואינו יכול לשומרה, משא"כ בהמה גסה, ועיין שם בסמ"ע ד"ה אין מגדלין [זה תמיהת לשונו: אפילו בעיה אסור, ואפילו אין בהמתה שלו אלא שהוא מוכר ולא לו, מ"מ כיון שדרך בהמה דקה לעלות ולהזיק גזרו מהשתא שלא יגי ידיעת הרועה ושוכר]. וקמ"ל הכא דבשוערין הבהמה בשדות אין חילוק בין בהמה גסה לדקה. וזה שלא כתב דמגדל בהמה דקה אפילו בביתו הוא פסול, משום דפסול זה אינו שלא להמגדל בתר ישראל דאינו בעבל שהיה לרוב ישראלים שדות, משא"כ בזמניט, והוי כדבר שאינו נוהג. ועיין לקמן (סי' תכה ס"ב וסמ"ע שם ד"ה במקום שהשדות) לרועי בהמה דקה אין מוכידין ואין מעלין, ולא הניח אם בהמה גסה, ונראה דשם מיירי בהוצה בהמות של אחרים, ופלן נקט בהמות של עלמו, ומשום דמחמד שבשביל הנאתו יניחם לרעות בשדות של ישראל, ופ"ז היה נראה לומר דמ"ש כאן של עלמו", לא קאי אלא אבהמה גסה, ועעיין לקפוף חומו מעדות ושטוצה אפילו בבהמה דקה הניחו לרעות דוקא של עלמו (סמ"ע). עי' שו"ע (או"מ סי' רה ס"ח): במה דברים אמורים, בשומר שהרי הוא ממען מפני שכופה את המוכר למכור שלא ברלונו, אבל הגוזל והוזק נגזלו ואחר כך נקח שהה שגזל, אין המוכר לריך למסור מודעת כמו שיתבאר: **מאיר המשפט**: שהרי הוא ממען כו' - לשון "שהרי", אינו לנחיות טעם, אלא ה"ל כאילו כתב "בשומר שהוא ממען", וכל ממען נותן דמים (סמ"ע). אבל בגוזל והוזק נגזלו כו' - עי' לעיל (סי' קנו ס"ג) שכ"כ המחבר, אמנם הרמ"א מציג די"ש דשם לא מסר מודעה משירתו מכירתו כו'". ויש לחלק, דכאן מיירי שהשדה שהוא יושב שנשה לידו בסורת שגזלה וקנאה אח"כ ממנו, וזה הרמ"א מודים דיכון שהוזק נגזלו עליה בהיותה בבר בידו, אף שאח"כ נתן לו דמי שויה, לא אמרינן דגמר להקנותו, משא"כ לעיל, שם מיירי שנתן לו דמי השדה קודם שנשה לידו בסורת גזלה, ואף אם שם כתב שהוזק נגזלו עליה גזלן, היינו שבבר יראה מידו פעם אחת בסורת גזלה, ומ"מ כיון שלא חזרה ונשה לידו בסורת גזלה אמרינן דגמר ומקנה לו (סמ"ע), ו"ל דאין תילוק בין סי' זה לסי' קנ"ג, והמחבר והרמ"א שניהם סמכו על דבריהם שם (ט"ז). וי"ל דאפילו אם הקרקע בבר אחת יד הגזלן ושוכם את הבעלים הרשעים שהוזק אחר כדי שהוא יכמור לו, קנה כל זמן שלא מסר מודעה (נתה"מ). ומ"ש כמו שיתבאר - לקמן מסימן שנ"ט והלאה, אבל לכאורה יוחר נראה דמ"ש בדברי המחבר ול"ל כמו שנתבאר, דהא עיקרא דדינא זה כתבו לעיל (סי' קמו סי"ג וסי' קנו ס"ג) (סמ"ע). [וה"ה מי שלא מקניא לציו דין והחפשרו, הוה כמי שגזל ומכר הגזלן וקנה, דלא הוה קנין, ואין לוכך למסור מודעה (ד"ג כלל סד ס"ק).] **8.** עי' שו"ע (או"מ סי' שנט ס"ו): חיזוקו גזלן: הלוקח ממון חבירו בחמס בחזקה, כגון שחטף מידו מטלטלים, או שנכנס לרשותו שלא ברלון הבעלים ונטל משם כלים, או שתקף בעבדו או בשפחתו ונשתמש בהם, או שירד לתוך שדהו ותלכ פירותיהם, וכל כיולא בזה. **9.** עיין בהשלמות. **10.** עי' בסס, או שירד לתוך שדהו ותלכ פירותיהם, וכל כיולא בזה.

שו"ע (או"מ סי' לד ס"ג), רוב"ד לעיל קכ ע"ב בהערה 7.

דברי הכל משלם מה שבתוכו. רבא מתרץ לה לטעמיה בכלים שהרכין להטמין בגדים: אלא דמי גדיש. אם הכניסו בעל הסדה ללתן קציל עליה אלא בטיחות בלבד: חטין וחיפן בשעורים. אע"פ שאמן לו רשות לתטין חיטו מאלא שעורין לאמר ליה לא ניחא לי אלא שעורין לפיכך לא מהכרתי בהן כל כך: מאי הוה ליה גביה דאוקתיה. בידים שהרפתו או שהשלכתו ליט. ולא דמי למשאיל מקום לחביריו להניח בו פחם שאין חייב אלא על פשיעה שהרי אין כאן פשיעה בו. לא שהרתו מפי השמועה: פשיעה בו. לא שהרתו כלל שהשומרים [בדרבא] מתניתו לה. משמיה דרבא אמרינן לה: שעורין וחיפן בחטין. נתן לו רשות להניח בגדים שעורין ולא חטין: שמעית מיניה לר' יהודה. אלינא לר' יהודה דאמר: עשו תקנת גנזך באשו. כי היכי דתקנו רבנן לגנזך ליתבע כמה גזלו ויטול דתנן במסכת שבועות (דף מד.): אלו נתבעין ונוטלין השכיר והגנזך כך תקנו בגמ' שיתבע מה הטמון ויטול: אליבא דמ"ד לא דיינינן דינא דגרמי. לפקך הגזל ומקיל (נקמן קח.): בכספתא. מרגיז מניחין בו בספיס: אמיד. עשיר שלומדין ממנו לגלי כפף: מתני'

במה דברים אמורים במדליק בתוך שלו והלכה ודלקה בתוך של חבירו אבל מדליק בתוך של חבירו דברי הכל משלם כל מה שהיה בתוכו ומודה ר' יהודה לחכמים במשאיל מקום לחבירו להדליק גדיש והדליק והטמין שאין משלם אלא דמי גדיש בלבד להדליק חטין והדליק שעורין שעורין והדליק חטין חטין וחיפן בשעורין שעורין וחיפן בחטים שאינו משלם אלא דמי שעורין בלבד. אמר רבא התותן דינר זהב לאשה ואמר לה הזהרי בו של כסף הוא הזיקתו משלמת דינר זהב משום דאמר לה מאי הוה ליך גביה דאוקתיה פשיעה בו משלמת של כסף דאמרה ליה נטירותא דכספא כבילי עלי נטירותא דדהבא לא כבילי עלי א"ל רב מרדכי לרב אשי אתון בדרבא מתניתו לה אנן ממתניתא פשימא לן חטין וחיפן בשעורין שעורין וחיפן בחטין אינו משלם אלא דמי שעורין בלבד אלמא אמר ליה נטירותא דשערי קבילי עלי הכא נמי אמרה ליה נטירותא דדהבא לא קבילי עלי. אמר רב שמעית מילתא להר' יהודה ולא ידענא מאי היא אמר שמואל ולא ידע אבא מאי שמיע ליה לר' יהודה דמחייב על נזקי טמון באש עשו תקנת גנזך באשו. בעי אמימר עשו תקנת גנזך בבמסר או לא אליבא דמ"ד לא דיינינן דינא דגרמי לא תבעי לך דמסירות נמי לא דיינינן אלא כי תבעי לך אליבא דמ"ד דיינינן דינא דגרמי עשו תקנת גנזך בבמסר דמשתבע ושקיל או לא תיקו. ההוא גברא דבטש בכספתא דחבריה שדייה בנהרא אתא מריה ואמר הכי והכי הוה לי בגוה יתיב רב אשי וקא מעיין ביה כי האי גוונא מאי א"ל רבינא לרב אחא בריה דרבא ואמרי לה רב אחא בריה דרבא לרב אשי לאו היינו מתניתין דתנן ומודים חכמים לר' יהודה במדליק את הבירה שמשלם כל מה שבתוכו שכן דרך בני אדם להניח בבתים אמר ליה אי דקא טעין זוזי הכי נמי הכא (במאי עסקינן) דקא טעין מרגניתא מאי מי מנחי אינשי מרגניתא בכספתא או לא תיקו. א"ל רב יימר לרב אשי טעין כספא בבירה מאי אמר ליה חזינא אי אינשי אמיד הוא דאית ליה כספא דכספתא אי נמי אינשי מהימנא הוא דמפקדי אינשי גבייה משתבע ושקיל ואי לא לאו כל כמינה. א"ל רב אחא בריה דרב אויא לרב אשי מה בין גזלן לחמסן א"ל חמסן יהיב דמי גזלן לא יהיב דמי א"ל אי יהיב דמי חמסן קרית ליה והאמר רב הונא תלוה וזבין וזבניה זביני לא קשיא הא דאמר רוצה אני הא דלא אמר רוצה אני:

מתני'

במה דברים אמורים במדליק בתוך שלו והלכה ודלקה בתוך של חבירו אבל מדליק בתוך של חבירו דברי הכל משלם כל מה שהיה בתוכו ומודה ר' יהודה לחכמים במשאיל מקום לחבירו להדליק גדיש והדליק והטמין שאין משלם אלא דמי גדיש בלבד להדליק חטין והדליק שעורין שעורין והדליק חטין חטין וחיפן בשעורין שעורין וחיפן בחטים שאינו משלם אלא דמי שעורין בלבד. אמר רבא התותן דינר זהב לאשה ואמר לה הזהרי בו של כסף הוא הזיקתו משלמת דינר זהב משום דאמר לה מאי הוה ליך גביה דאוקתיה פשיעה בו משלמת של כסף דאמרה ליה נטירותא דכספא כבילי עלי נטירותא דדהבא לא כבילי עלי א"ל רב מרדכי לרב אשי אתון בדרבא מתניתו לה אנן ממתניתא פשימא לן חטין וחיפן בשעורין שעורין וחיפן בחטין אינו משלם אלא דמי שעורין בלבד אלמא אמר ליה נטירותא דשערי קבילי עלי הכא נמי אמרה ליה נטירותא דדהבא לא קבילי עלי. אמר רב שמעית מילתא להר' יהודה ולא ידענא מאי היא אמר שמואל ולא ידע אבא מאי שמיע ליה לר' יהודה דמחייב על נזקי טמון באש עשו תקנת גנזך באשו. בעי אמימר עשו תקנת גנזך בבמסר או לא אליבא דמ"ד לא דיינינן דינא דגרמי לא תבעי לך דמסירות נמי לא דיינינן אלא כי תבעי לך אליבא דמ"ד דיינינן דינא דגרמי עשו תקנת גנזך בבמסר דמשתבע ושקיל או לא תיקו. ההוא גברא דבטש בכספתא דחבריה שדייה בנהרא אתא מריה ואמר הכי והכי הוה לי בגוה יתיב רב אשי וקא מעיין ביה כי האי גוונא מאי א"ל רבינא לרב אחא בריה דרבא ואמרי לה רב אחא בריה דרבא לרב אשי לאו היינו מתניתין דתנן ומודים חכמים לר' יהודה במדליק את הבירה שמשלם כל מה שבתוכו שכן דרך בני אדם להניח בבתים אמר ליה אי דקא טעין זוזי הכי נמי הכא (במאי עסקינן) דקא טעין מרגניתא מאי מי מנחי אינשי מרגניתא בכספתא או לא תיקו. א"ל רב יימר לרב אשי טעין כספא בבירה מאי אמר ליה חזינא אי אינשי אמיד הוא דאית ליה כספא דכספתא אי נמי אינשי מהימנא הוא דמפקדי אינשי גבייה משתבע ושקיל ואי לא לאו כל כמינה. א"ל רב אחא בריה דרב אויא לרב אשי מה בין גזלן לחמסן א"ל חמסן יהיב דמי גזלן לא יהיב דמי א"ל אי יהיב דמי חמסן קרית ליה והאמר רב הונא תלוה וזבין וזבניה זביני לא קשיא הא דאמר רוצה אני הא דלא אמר רוצה אני:

מתני'

במה דברים אמורים במדליק בתוך שלו והלכה ודלקה בתוך של חבירו אבל מדליק בתוך של חבירו דברי הכל משלם כל מה שהיה בתוכו ומודים חכמים לר' יהודה במשאיל מקום לחבירו להדליק גדיש והדליק והטמין שאין משלם אלא דמי גדיש בלבד להדליק חטין והדליק שעורין שעורין והדליק חטין חטין וחיפן בשעורין שעורין וחיפן בחטים שאינו משלם אלא דמי שעורין בלבד. אמר רבא התותן דינר זהב לאשה ואמר לה הזהרי בו של כסף הוא הזיקתו משלמת דינר זהב משום דאמר לה מאי הוה ליך גביה דאוקתיה פשיעה בו משלמת של כסף דאמרה ליה נטירותא דכספא כבילי עלי נטירותא דדהבא לא כבילי עלי א"ל רב מרדכי לרב אשי אתון בדרבא מתניתו לה אנן ממתניתא פשימא לן חטין וחיפן בשעורין שעורין וחיפן בחטין אינו משלם אלא דמי שעורין בלבד אלמא אמר ליה נטירותא דשערי קבילי עלי הכא נמי אמרה ליה נטירותא דדהבא לא קבילי עלי. אמר רב שמעית מילתא להר' יהודה ולא ידענא מאי היא אמר שמואל ולא ידע אבא מאי שמיע ליה לר' יהודה דמחייב על נזקי טמון באש עשו תקנת גנזך באשו. בעי אמימר עשו תקנת גנזך בבמסר או לא אליבא דמ"ד לא דיינינן דינא דגרמי לא תבעי לך דמסירות נמי לא דיינינן אלא כי תבעי לך אליבא דמ"ד דיינינן דינא דגרמי עשו תקנת גנזך בבמסר דמשתבע ושקיל או לא תיקו. ההוא גברא דבטש בכספתא דחבריה שדייה בנהרא אתא מריה ואמר הכי והכי הוה לי בגוה יתיב רב אשי וקא מעיין ביה כי האי גוונא מאי א"ל רבינא לרב אחא בריה דרבא ואמרי לה רב אחא בריה דרבא לרב אשי לאו היינו מתניתין דתנן ומודים חכמים לר' יהודה במדליק את הבירה שמשלם כל מה שבתוכו שכן דרך בני אדם להניח בבתים אמר ליה אי דקא טעין זוזי הכי נמי הכא (במאי עסקינן) דקא טעין מרגניתא מאי מי מנחי אינשי מרגניתא בכספתא או לא תיקו. א"ל רב יימר לרב אשי טעין כספא בבירה מאי אמר ליה חזינא אי אינשי אמיד הוא דאית ליה כספא דכספתא אי נמי אינשי מהימנא הוא דמפקדי אינשי גבייה משתבע ושקיל ואי לא לאו כל כמינה. א"ל רב אחא בריה דרב אויא לרב אשי מה בין גזלן לחמסן א"ל חמסן יהיב דמי גזלן לא יהיב דמי א"ל אי יהיב דמי חמסן קרית ליה והאמר רב הונא תלוה וזבין וזבניה זביני לא קשיא הא דאמר רוצה אני הא דלא אמר רוצה אני:

מתני'

במה דברים אמורים במדליק בתוך שלו והלכה ודלקה בתוך של חבירו אבל מדליק בתוך של חבירו דברי הכל משלם כל מה שהיה בתוכו ומודה ר' יהודה לחכמים

פסולה בסובה וכמבוי. תימה דהוה ליה למימר ימעט כדלמרינן בריש מסכת סוכה (דף ב.) מבוי דרבנן מני מקנחת וי"ל משום דצריך למימר בסוכה נקט לשון פסולה לי נמי לפי שהיה צריך להמליך בלשון ולומר יכפה וימעט ויחזור ויליף ללמעט כמו שהיה מולקח לן שני כדלמרינן בפרק במה מדליקין (שבת דף כה:) הלילה בפנים והוליאה מחוץ לה עשה ולא כלום והכא נמי לא שנא:

הדרן עלך הכונס

מרובה. מי קתני אין בין כו'. משמע הכא דהיכא דתני אין בין לא שייך למימר תנא ושייר והכאה הכ"י מהולי"ם מהא דתנן בפ"ק דמגילה (דף ח. ושם ד"ה אין) אין בין בלילה לנדפוס אלא שהנדפים חייב בתחריותן ונדפוס אינו חייב בתחריותן ואפילו הכי איכא בין שהנדפוס פטור מן המעשר ודבר שאינו ראוי לכתוב עליו אלא לאחר שיבש אין בין בלילה לנדפוס (ממות דף פב.) וי"ל דהסם לא נא לשנות[ם] כל ענין שנהר ונדפה תלוקים זה מזה אלא נא לומר שאין חיוב הנאה נאל לענין כל מצוה אלא לחריות נאל לענין מאכר זה חה שוין[ם] וכן אין בין שבת ליום הכפורים[ם] לא לחייבי לכל דבריה שביניהם כגון איסור בילה וכן אין בין י"ט לשבת אלא שבת לוכל נפש בלבד[ם] לא לחייבי המור בשביניהם כגון לאו ומיהה אלא בדבר האסור או מותר לעשות נהן ועוד י"ל דהך מצה דמגילה שנויה במסכת קנים (פ"ק מ"ב) גבי עולת העוף ועולה בין גדל בין נדפה אין נאה מן המעשר בין לחין בה אינה אלא בדברים בפיהרי נפי עשר מעשר[ם] ומ"ל ומלכך ומאחת שאחה שים בה אינה יכול ילאו עולות שאין עומדן אינה ואין להאריך כאן יותר[ם]:

מרובה קתני תנא ושייר. נשון לאשון למייחי שייעתא לא נעי למימר דשייר דסבר הכוח ליעבוי דכיון דקתני מרובה אין לומר שייר כמו נאין בין וכן משמע לשון דקאמר לגיעבוי נעבוי מי קתני אין בין מרובה קתני משמע שאחילה היה סבור למרובה אין כמו אין בין וא"ת ומאי שייר להאי שייר וי"ל דשייר טעמא גבד נאכילה דדרים לקמן[ם] רבי יוחנן דמשלם כפל ואי טוען טענת גנב בפקדון לא משלם אלא כשבועה ומשמה דכתיב ומשמה כטבח ומכר הכי נמי טוען טענת גנב בפקדון ועוד שייר שומר שנגב מחביהו ושומפין שנגבו הלא משלם אלא כשבועה ומשמה דכתיב ומשמה כדלמרינן לקמן בפירקין (דף עח:) ועוד יש מפרשים לאין לחוש הכא אם אינו אלא שנגב מחביהו ומשמה דכתיב ומשמה כדלמרינן לקמן בפירקין (דף עח:) ועוד יש מפרשים לאין לחוש הכא אם אינו מעיד כי אם בשבר אחד כיון דלא נחת למניינא אלא דגלי לן שיש ריבוי בכפל מהרבעה וחמשה:

יצאו קרקעות בו'. וא"ת כיון דלמעטיה מטבועה דכתיב בפרק הזהב (ב"מ דף נ:) תיפוק ליה דאין בהם כפל בטוען טענת גנב אלא משלם אלא בשבועה דכתיב בפרק במה מדליקין[ם] וליכא למימר דאמטלטלי דקתני בפרק הגוזל קמא (בקמא דף קו.) מוקמ לה בשאינן עם הנכסים כו' דיעבוד עליהן[ם] ומיהו לפי מאי דמסקינן לקמן[ם] דאפי' כל ריבוי הוא מלבד כתיב הכי פרטי גבי כסף וכלים וס"ל דבכפל אבשועה בכל אחד[ם] ניחא דליכא אלא חד קרא לחרוייהו וא"ת וגניבה בקרקע היכי שייכא וי"ל במקנה גמור ב"ק כגון שהיה לו כ' גפנים טעונות וטוענן אבשעבוד לו ה' ומכרה לאחר ונגנבה אבשעבוד לו ה' ומכרה לאחר ונגנבה אבשעבוד לו ה' ומכרה לאחר ונגנבה

מתני׳. ניצוץ שיצא מתחת הפטיש [כאשר הכה בברזל] והזיק, חייב[1]. גמל שהיה טעון פשתן ועבר ברשות הרבים, ונכנס פשתנו לתוך חנות ונדלק בנרו של חנוני, והדליק בית, בעל גמל חייב[2]. [אבל אם] החנוני הניח נרו מבחוץ, החנוני חייב. רבי יהודה אומר, בנר חנוכה, פטור.

גמ׳. אמר רבינא בשם רבא, למדנו מדברי רבי יהודה, שנר חנוכה, מצוה להניחה בתוך עשרה[3] [טפחים לרצפה], שאם תחשוב [שעיקר המצוה] למעלה מעשרה [טפחים מהרצפה], מה טעמו של ר׳ יהודה שאמר, נר חנוכה, פטור. נאמר לו, היית צריך להניחו למעלה מגמל ורוכבו. אלא לא, למדנו מזה, שמצוה להניחה בתוך עשרה [טפחים לרצפה]. אמרו [התלמידים בבית המדרש], לא, לעולם [אולי] נאמר לך אפי׳ למעלה מעשרה, מה אמרת, שהוא היה צריך להניחו למעלה מגמל ורוכבו, כיון שהוא עוסק במצוה, כל זה לא הטריחו החכמים. אמר רב כהנא, רב נתן בר מניומי בשם רבי תנחום דרש, נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה, פסולה [שאנשים לא רואים אותו ולא מפרסם את הנס, וצריכים לפרסם את הנס], כסוכה וכמבוי.

הדרן עלך הכונס

---

1. עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ שפד ס״ב): היה מכה בפטיש ויצא גץ (פירוש: שביב יוצא מתחת הפטיש כשמכין בו על הסדן) מתחת הפטיש והזיק, הרי זה חייב. **2.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ תיח ס״ב), הוב״ד לעיל ב ע״ש הערה 11. **3.** עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ תרעג ס״ו): מניחו למעלה מג׳ טפחים, ומצוה להניחו למטה מי׳ טפחים וכו׳. מ״ב: למטה מי׳ טפחים - לפיכך פרסום הנס טפי כשהוא למטה דדבר העשוי לצור אין דרך להניחה כ״כ למטה ועיין בע״ר שכתב להך לשון העולם נזהרין בזה משום דקומכין על המדפי שכתב דעכשיו שהורגלו להניח בפחים אין קפידא בזה אבל הטור כתב בזה ומשמע דס״ל דאין לחלק בזה וכן נוהגין כל המדקדקים כמ״ש בב״י. ועם דר בעלייה מניחה בחלון שהוא לגד ע״ה דס״ל אפילו אם החלון גבוה יותר מי׳ טפחים מקרקעית העליה. ועם יש לו שתי חלונות אחד למעלה מי׳ טפחים ואחד למטה מי׳ טפחים ודאי יניחנה בחלון שהיא למטה מי׳ טפחים. ובנרות בהכ״נ המנהג שהמנורה במקום גבוה.

השלמות

המשך מעמוד ב ע"ב

1. כן הוא ברמ"ן, וע"ע למה הביא דוגמא נגע ולא נטמא בהסז או במשא. 2.רמ"ן. ומבואר מדבריו שאם נאמר ש"מולדותיהן לאו כיוצא בהן", לא יהיה חיוב מעשה כיוצא בהיזק של מולדה כלל. ודבר זה קשה, שכן אם אין חיוב ממון בתולדות, לחזה ענין הוא מולדה של הפה. ויש המבחינים לפי שם אין חיוב ממון בהיזק התולדה, יש לחיבור של נזקין, וגם חיוב שמירה, להגיה בכל נ"מ יש גם לחיבור להזיק את חבירו ע"י ממונו (ע' לעיל ב ע"ש הערה 10). וכן יש נפק"מ לענין להבעלים חייב בתשלומין בדיני שמים, להגיה לקמן (לד הי ע"ב) לחלבעה הבירים העושה חומם פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים וכו' וכ"כ בכל גרסת בגזיקין. ממנם ע' רמ"י (גיטין לד הי נג ע"ש ד"ה וחייב) דמבואר מדבריו שאחיוב מדיני שמים, הוא לאינו חיוב תשלומין מדיני שמים, אלא "פוטרנות לשלם לרשעים שנתקיים להפקיד את ישראל", ולפ"ז בהסתירי (ע' ע"ש) שמבאר דהכוונה לחיוב ממון בדיני שמים. ולכן אין לומר את הנפ"מ שנזכיר בדעת רמ"י (הגרנ"פ). ועי' רי"ף: כיון דקיי"ל דנזק שלם ממונא הוא ומפי זה נזק קטנה הוא, ומועד שהזיק משלם נזק שלם מן העליה ואם משלם חצי נזק מגופו, בעינן למידע, היי מולדות להיי בגופו, אם כיוצא בהן ניהו, לכל מועד מינייהו מולדה דיליה כוותיה ומשלם נזק שלם מן העלייה ואם מולדה דיליה כוותיה ומשלם חצי נזק מגופו, או חולי מולדותיהן לאו כיוצא בהן ואי, ע"כ. בפשטות משמע מדברי הרי"ף שאל הלד שמולדותיהם לאו כיוצא בהם, מולדה משלם נזק שלם מן העליה ואם משלם חצי נזק מגופו, בעינן למידע, היי מולדות להיי בגופו, אם כיוצא בהן ניהו, לכל מועד מינייהו מולדה דיליה כוותיה ומשלם נזק שלם מן העלייה ואם מולדה דיליה כוותיה ומשלם חצי נזק מגופו, או חולי מולדותיהן לאו כיוצא בהן ואי, ע"כ. בפשטות משמע מדברי הרי"ף שאל הלד שמולדותיהם לאו כיוצא בהם, מולדה משלם נזק שלם מן העליה ואם משלם חצי נזק מגופו, אלא שהרי"ף סבר כך: משלם המולדה גדול משלם, יש להסתפק, חולי דין המשלומים של היזק המולדה הוא רק חצי נזק, כדוגמת מה שמצינו בשור שם. ויסוד הספק בזה הוא, להגה בפרצת נזקין מצינו ג' מיני חיובים, משלומי חצי נזק שהם ומשלומי נזק שלם כמועד. והנה בכל המזיקים נתפרש כתורה היזק מהם משלמים חצי נזק ואיזה נזק שלם, אלן לענין מולדות אלא נתפרש דינם, ואינם דומים לחבות לגמרי, יש מקום לדון מהו דין החיוב שלהם, האם "מולדותיהן כיוצא בהן", והם מחומת המזיקים שמשלמים נזק שלם, או חולי "מולדותיהן לאו כיוצא בהן", וכל חיובם הוא רק חצי נזק דוגמת מה שמצינו בקרן ממה (הגרנ"פ).

המשך מעמוד ג ע"א

8. ע' שו"ע (חו"מ תי ס"י): אחד המוסיף בו או גיזם או מעבה או תירץ, ולמה נאמר שור שיהא בו כדי להמית בהיינו עומק י' טפחים, אבל אם היה פחות מי' טפחים ונפל לתוכו שור או אדם בהמה חיה ועוף ומת פטור, ואם הזיק, בעל התקלה חייב נזק שלם. **מאיר המשפט:** שור או גיזם כו' - לא מיבעיא שור דהוה קטן ועגול וכו' זה פשוט דחייב דיש בו הבל, אלא אפילו גיזם שהוא תירוץ, ואפילו מעבה שהיא מרובעת, ואפילו תריסין שאינן מקוינין, ואפילו נעילין שהן רוחב מעלאי טפי ממתאי שאין בה הבל אלא דבר מועט, קמ"ל דאפ"ה חייב (ממ"ע). ולמה נאמר שור - פירוש, למה כתבה התורה כי יכרה אים שור לחייב עליו (ממ"ע). ולמה נאמר ג' אים, ומצי לנקט שור להוה ידוע בשיעור עמיקתו, ואפילו אמר לנקט שור לרבותא לענין פטור, דאפילו שור שם אינו עמוק י' טפחים ונפל שמה שור או חמור ומת פטור, דה"ל מיתת חומם לאין דרך הבהמה למות בנפילה בפחות מי' טפחים, ק"ו לשאים ומעבה כשאינן גבוהין י' טפחים (ממ"ע).

המשך מעמוד ג ע"ב

11. ופשיטא פשא שהיה לו לשמור שורו שבקל היה יכול לשומרו שאין דמוקה להזיק כיון שאין הנאה להזיקה, אבל אן שיש הנאה להזיקה הוי כעין חומם שלא היה יכול לשומרה כל כך כיון שהשן דמוק לאכול להנאתו ולא רצי השן שאין כוונתו להזיק ואין יכרה תקפה ובקל יכול לשומרה כראי הקרן דכוונתו להזיק ויכרה תקפה ואין יכול לשומרה כל כך יפה (חום').

המשך מעמוד ד ע"א

5. ועי' גי"מ (פה"ע ת"ד סי' כז): כוונתו [של רמ"ן], דלשון [של רמ"ן] שמירתן עליך משמע על דבריס שאחרים ולא על עצמו, ולכאורה שייך לשון זה גם על עצמו להוא שיאמור את מעשיו שעושה בידיו וברגליו ובכל מבריו שלא יזיק בהן, אבל מאחר ולשון זה שייך רק על מה שעושה בכוונה להוא רק במתכוון להזיק ולא הכא דאיירי בתופס שהאדם דרכו להזיק להוא בישן ושיחוב הוא על שלא שמר את עצמו מלהזיק בהלוכו ובפעולותיו דבכל מבריו, שע"כ נמצי שהאמירה שחייב הוא לשמור את גופו מלהזיק והי"ל למיתני בלשון שמירת גופו עליו. ושזן דבלא כוונה לא נתנו מעשה האדם, ולכן שפיר קאמר הסמ"ג דלענין חיסור פטור דכל לקהל שהוא דוקא כשנזרק הקרן מהאדם בפשיעה ברק זה נתנו מעשה האדם.

המשך מעמוד ה ע"א

2. רמ"י (ע' מכות ג ע"ש). ועי' תוס' רי"ד שהקשה על דברי רמ"י שמשמע לפי דבריו שאפילו אחר שהעידוהו עדים בב"ד יפטר בהולאתו. אלא ל"ל שאחזור שרשה עדים ממשמעין ואין הספיקו לגמור דינו והלך בב"ד אחר והודה פטור וכ"ש לפי' העידוהו עדים ממשמעין ואפ"ג לא נתנו מעשה האדם לחייבו אלא כשהזיק בידים ממש.

המשך מעמוד ו ע"ב

סמגך 1. הרשמון חייב נמזיק גופו של שני אין שהוזק בגופו של רשמון המוטל בארץ אין שהוזק במשלו, והשני חייב נמזיק גופו של שלישי שם שהוזק בגופו של שני אבל אם הוזק שם בשל שני שבאל פטור, שהרי אומר לו השני צור זה שהוא משלי אין לי שכורה אותו שהרי רשמון הפיל השני עם משלו עכ"ל. ולפ על פי שהיה לו לעמוד, עכ"ז הוא פטור, דמשום דפשע ולא פילק, לא מיקרי מה בזה. ומה שאמרו בגמרא דילפינן מה הלד משור ובור, שהרי פירשו מה לבור שכן מחילת עשייתו לנזק, שכן אחה רואה שאם יעשה בור ממש אחה חייב, אף שעשה "מזיק בור" ע"י פשיעתו, שור יוכיח, כי היכי דשורו חזיק רק ע"י פשיעתו, ה"נ כיון שנתנו לו זמן ולא אחר ע"י פשיעתו עושה מזיק לשור, מה לבור וכו' בור יוכיח, כלומר ממה שאנו למדין שע"י פשיעתו עושה "מזיק בור" יכולין אנו לחייבו ג"כ אפילו לא הלך והזיק כמו בור, אפשר מזיק לבור, כלומר מזיק לשור יכול להעשות מזיק לבור, והיינו דילפינן ממה הלד.

המשך מעמוד ז ע"ב

סמגך 7. אם היה לו עדיים כו' - לפי שיכה שמיכות דעתו על הניזוקים וחל שעבודו עליה והרי היא עדיין בידו, משו"ה צריך ליתן לו ממנה, אף שאין לו לעת עתה טובה ממנה והיא בידו בתורת עדיים (ממ"ע), י"ל דהיינו דוקא כשמכרה אחר שהגיע זמן הפרעון או אחר י' יום שנתם הלוואה, ופ"ע דמדברי הגמרא והפוסקים משמע שאין חילוק (ב"ח), היון דבשעת הלוואה היה לו, ככר אל שעבודו על הניזוקים. ודוקא בכה"ג, היון דבשעת הלוואה היה עליו אם ניזוקים שוב לא יפקע שמו ממה שמכר העדיים, אבל כשלא היה לו בשעת הלוואה לא היה על הדעה אם ניזוקים שעבודו עליו, ואע"פ קנה זיזוריה, גובה זיזוריה. והטעם, דבשעת הלוואה שעבודו לו מכמיס, דבשלו הן מכמיס, ואין לו עידית לזיזיה, ועכשיו קנה דבר שאינשבדו לו מכמיס דהיינו ניזוקים, ואם היה לו עידית ונשתבח, נראה ג"כ דגובה מהזיזוריה, דדוקא במכרה, אלא כל כמיניה לקלקל עידית שעשדו אף כשמכרה, אלא שמחמת שאר הנכסים יגבה מהעידית, משו"כ בנשתבחו העידית (נתה"מ).

המשך מעמוד ח ע"א

סמגך 4. ואם הניזקין קודמים, ואחריו בעל חוב, ואחריו כחובת הגוף, הניזקין קודמים לגבות מהאחרון אפילו הוא זיזוריה, ובעל חוב משלפניו אפילו הוא עידית, וכחובת הגוף משלפני פניו אפילו אם הוא עידי עידית. ואם הניזק יפיים לנלקוחות הרשעונים שיניחו לו לגבות מהם, אין בעל חוב וכחובת הגוף יכולים לערער עליו. **מאיר המשפט:** אם אין בהם דין קדימה כו' - פירוש, אלו הג' הנאין לנרוש מהלקוחות אין להם דין קדימה, שהזוק והחוב והכחובה נעשים ביום אחד ונתחייב המוכרים לשלשתן ביום אחד (ממ"ע). או שנאחר שנתחייב לכולם כו' - פירוש, אפילו היה זה שנתחייב להן זה אחר זה, אבל לא היו לו אז סום נכסים עד אחר שנתחייב לשלשתן (ממ"ע). שנתחייב לכולם קנה - פירוש, והרי עשה מזל ומכרן, משום הכי צריך לכתוב להן לפיקני, וכדמסקי (ממ"ע). וכתב להם לפקנה - נתפלר לעיל ריש סימן קי"ב, ע"ש (ממ"ע). הניזקין כו' אפילו הוא זיזוריה - ואין הניזקין יכולין לומר ג"כ הוכע כותינו, שכך הוא הדין מי שקדם שעבודו צריך לגבות מחלה, ואינו יכול לגבות אלא מהאחרון, אלא בא לגבות משלפניו יאמר לך מקום לגבות ממנו (ממ"ע). ואם הניזק יפיים לנלקוחות - הוא הדין הבעל חוב יכול לפייס, אם קנה זיזוריה נאחרונה, יכול לפייס ליטול מהעיזוניות (ממ"ע), ודוקא מעיזוניות, אבל אינו יכול לפייס כדי שיטול בעידית יותר מדינו, דכשהלוקח מוחל לאחקנת דרבנן, הוי כאילו נקנו הכל בבת אחת. וכן אם הכחובה מוקדמת והעידית נמכרה בחכמונה דהיינו לילך אלל עידית, הניזק יכול לפייס הלוקח זיזוריה למחול על אחקנת חכמים ולדחות הכחובה לזיזוריה (נתה"מ). אין בעל חוב כו' לערער עליו - משום דאמר ליה ניזק, כל נכסיו משועבדים לידי ניהו, אלא שאכמים תיקנו לטובת הלקוחות שאין נוגין מהן כל זמן שיש בני חורין, וכיון שכם מחלו על התקנה שתיקנו לטובתם, אחם מה לכם עמי, אני אקח מאיזה שארצה (ממ"ע).

5. עי' שו"ע (חו"מ סי' קיט ס"ה): מכרן לאחר זה אחר זה, הרי הלוקח נכנס בחת הבעלים. בחת הבירים חמורים, כשלקח עידית בחמרונה (או קנאם בבת אחת, אבל אם קנה עידית בחמרונה, דווקא שאת המוכר, אבל אם מוכר עדיין אי, דיוכל להחזיר הטבור הזיזוריה למוכר ואז יצטרכו כולם לגבות מן המוכר. וה"ה אם קנה זיזוריה בחמרונה, אלא שאת המוכר, כולם גובין מן הזיזוריה. לקח ניעונית בחמרונה, ניזקין ובעל חוב בניעונית, וכחובה זיזוריה. **מאיר המשפט:** כשלקח עידית בחמרונה - מ"ש בהג"ה יו"ט קנאם בבת אחת" הוא מחוספת לשון מור"ם, ומ"ש אחר זה ז"ל, "אבל אם קנה זיזוריה בחמרונה", הוא מלשון הרמב"ם, וצ"ל לפניו והוא מבר בדברי המחבר (ממ"ע). כולם גובים מהזיזוריה - ואם אינו מספיק גובה מלפניו אלא אם היה עדיות ואינו יכול לגבות המותר מניעונית שלפני פניו משעם לא ניחא לי וכו' אלא לריך ליתן כולו ניעונית (רע"ב). דווקא שאת המוכר - דכשאת אינו יכול הלוקח לומר אי לא מטלו ממני מהזיזוריה אחזיר הטבורה דשלה זיזוריה בכחיבה ומקירה להיחומים ואפטרכו ליקח מידם זיזוריה, אלא אם יחזיר לחן, אין היחומים מחויבים לפרוע חוב קודחן מהנכסים שנקנו משלהן שהרי זה קנין מדם הוא שו ניחן להן בחחנה אחר שיחם לחניהן, וכיון שאין לריכים לפרוע אין הלוקח יכול לקלקל חובות המוכר מעליו, כיון שבידו שעבודן, ובכה"ג כולם

טוטלין מהלוקח כדיינים. אבל מן הסיבוניות גופה הבעל מוכ אף שקנאה קודם הזיכיונית, דכיון דדמה להבעל מוכ מן העידית בטענת דלמ ניחא לי בחקנת חכמים כו' אלמ נחן לך כדיבך, או לפ מצי למימר ליה כשיבוא לגבות מהסיבוניות, ניחא לי בחקנת חכמים ומגבה לך מהזיכיונית שהיתה בת חורין בשעה שקניתי הסיבוניות, דלמה גופיה לפ דמיגן לכאן ולכאן, משמ"כ בתרי גופיה, וכמ"ש לאחר זה מיד (שמ"ע), עיין בספר המלחמות ריש ב"ק ודוק (ש"ך). ואו יצטרכו כולם לגבות מן המוכר - דוקא לענין ויזקון מהני טעמ זה למיגבי מהזיכיונית אבל לפ שיגבה מזיכיונית דיכול לומר לכי תיהדר וה"ה לענין ב"ח לפ שמהני מהזיכיונית אלמ נחן לך מהסיבוניות (ש"ך). והוה הדין אם קנה זיכיונית כו' - עד סוף הסג"ה כפול הוא, דגם לדעת הרמב"ם שכתב המחבר לפני זה הדין כן ומטעם שכתבתי, וי"ל דאם המוכר עדיין אי, כולן ניכיון ליקח מהזיכיונית, שעה רואין כאילו החזיר למוכר שטר של זיכיונית בכתיבה ובמסירה כו', ולפו דוקא שיחזיר לו שדה זו, אלמ לפאילו שדה אחרת, ופאילו יתננה לו במתנה או לפאילו מטלטלין, רק שיעשה לו שום דבר לגבות ממנו, אינ יכולין לגבות מן הלקוחות, ואינ יכולין לומר לכי תיהדר, דכל מה שאפ יכול לעשות רואין אנו כאילו כבר הוא עשוי, ופאילו לו טען אנ טוענין ליה (שמ"ע), וי"ל דאין הכוונה דאפ לו קנה ממנו כלל יכולים לגבות מן הסיבוניות, ואפ לו יכולים שלו, שיכול לסלקו בשדה שלו יכולים, דהא ודאי ליתא דלא תמריץ אלא שיקנה לפי שעה בלבד רק כל היכא שהוכחות ממי שבא להוציא שלו מפ על ידי הלוקח, כגון הכא שאפ שקנה הזיכיונית, לפיכ לפ קנה הזיכיונית ממילא היה גובה הזיכיונית מטעמ לתין שפרעין מנכסים משועבדים וכו', וכיון שהוכחות פ על ידו להבעל מוכ, יכול לסלק הוכחות שלו ע"י מי שקנה. וכן כתב לפמי מכת מרבעת, כיון דהוכחות פ על ידי שקנה מהלוה בעצמ, משו"ה יכול לטעון נמחזיר השטר ומבטל הוכחות שבאמיתי. משמ"כ כשקנאה עידית ביזיונית וה לו יכולים לגבות מהזיכיונית שבידו לו, כי אין יכול להפקיע הוכחות שהיה לו שלא מחמתו, דלדוקא כאן שקנה זיכיונית מהלוה וה לו טענה הואיל ואי לא קניתי הזיכיונית היה שעבודך עלה, השתא תקנ ג"כ תוכן זיכיונית שיחזיר לזה מחזיר לזה מטלטלי שלי או זיכיונית שלי ממקום זיכיונית שקניתי וכו', עד, דלמו כל כמיניה לפקפוקי שעבודו שלו, לפ מחזיר לו נמחת זיכיונית שלו, אף דחזיק שעשה כן בשביל המלוה שיגבהו זיכיונית שלו, אפ"ה יכול לחזמו להזיכיונית שלו כיון שכבר נתנם הלוה בפניו (נתה"מ).

המשך מעמוד ח ע"ב

5. עי' שו"ע (חו"מ סי' קיט ס"ק): לקוחו שכבר כל שדותיו לבעלו, בבא אחת, וחזר בעלו, ומכר שדה אחת לאיש, והיא בידו, ולא נפרע בעלה ממנה שבידו בעלו, ובא בעל חוב לגבות, רשי מגבה מבעלו שבידו, ולא מנפרע ממנה שבידו בעלו. אפילו לו נפרע בידו אלא עידית, יכול לגבות ממנה. כמה דברים תמוהים שבוה מלוי, בפרקה בידוע. אבל אם לקח עידית או זיכורית, אינו יכול לגבות ממנו. (וש תומים דבוה מן הזיכורית שבידו לוקח אי, אם לא נפרע בידו אלא מן הלוה עצמו, אינו יכול לגבות מלוי, דאפילו אם נפרע בידו עידית, מ"מ לא יכול לטעון לחזיר שדה זיכורית שלי, כי אין יכול להפקיע הזכות שהיה לו אלא מחמתו, דלדוקא כאן שקנה זיכורית מהלוה וש לו טענה הואיל ואי לא קניתי הזיכורית היה שעבודך עלה, השתא תקנ ג"כ תוכן זיכורית שיחזיר לזה מחזיר לזה מטלטלי שלי או זיכורית שלי ממקום זיכורית שקניתי וכו', עד, דלמו כל כמיניה לפקפוקי שעבודו שלו, אף אם מחזיר לו נמחת זיכורית שלו, אף בחזיק שעשה כן בשביל המלוה שיגבהו זיכורית שלו, אפ"ה יכול לחזמו להזיכורית שלו כיון שכבר נתנם הלוה בפניו (נתה"מ).

המשך מעמוד ח ע"ב

5. עי' שו"ע (חו"מ סי' קיט ס"ק): לקוחו שכבר כל שדותיו לבעלו, בבא אחת, וחזר בעלו, ומכר שדה אחת לאיש, והיא בידו, ולא נפרע בעלה ממנה שבידו בעלו, ובא בעל חוב לגבות, רשי מגבה מבעלו שבידו, ולא מנפרע ממנה שבידו בעלו. אפילו לו נפרע בידו אלא עידית, יכול לגבות ממנה. כמה דברים תמוהים שבוה מלוי, בפרקה בידוע. אבל אם לקח עידית או זיכורית, אינו יכול לגבות ממנו. (וש תומים דבוה מן הזיכורית שבידו לוקח אי, אם לא נפרע בידו אלא מן הלוה עצמו, אינו יכול לגבות מלוי, דאפילו אם נפרע בידו עידית, מ"מ לא יכול לטעון לחזיר שדה זיכורית שלי, כי אין יכול להפקיע הזכות שהיה לו אלא מחמתו, דלדוקא כאן שקנה זיכורית מהלוה וש לו טענה הואיל ואי לא קניתי הזיכורית היה שעבודך עלה, השתא תקנ ג"כ תוכן זיכורית שיחזיר לזה מחזיר לזה מטלטלי שלי או זיכורית שלי ממקום זיכורית שקניתי וכו', עד, דלמו כל כמיניה לפקפוקי שעבודו שלו, אף אם מחזיר לו נמחת זיכורית שלו, אף בחזיק שעשה כן בשביל המלוה שיגבהו זיכורית שלו, אפ"ה יכול לחזמו להזיכורית שלו כיון שכבר נתנם הלוה בפניו (נתה"מ).

5. עי' שו"ע (חו"מ סי' רכו ס"ק): לקוחו שכבר שדה לבעלו שלא בחכורית ובא לוי ולקחה מיד שמעון, אם רצה לקוחו לעשות דין עם לוי עושה, ואין לוי יכול לומר מה לי ולך והרי עליך תביריות, שהרי לקוחו יאמר לו אין לוי עושה לשמעון תרעומת עלי שהפקיד בגלי, אבל אם נתן לו בחנם לא יוכל לטעון בעדו שהרי אין כאן תרעומת. **מאיר המשפט:** אם רצה לקוחו לעשות דין כו' - פירוש, לעשות נפשו בעל דין ולומר שהשדה הוא שלו וכאמו (שמ"ע), עוד נפקא מינה שאם יש לקוחו עליו שבועה התורה יגלגל עליו שבועה לתוי"מה שלא פרע (קצה"ח). שיהיה לשמעון כו' - כ"מ שאם עשה לקוחו (פי' הלוה) שדה זו לפופיקי לבעל חובו, אלא על פי כן יכול לקוחו לסלקו בחעות, דהא לא פ"ל שלא אם לא שפרעך בחעות לא יהיה לך פרעון שלא מזו והרי הוא פוטרו בחעות כמו שהלוהו, משמ"כ שחעות הלוקח לא יכול לסלקו בחעות אין שחעתו אפוחיקי. ועוד יש נפקא מינה, כגון שעשו לו לקוחו אפוחיקי לבעל חובו, ובעל חובו לא הלוה לו אלא שיעור מרעה ולא שיעור שבחים, דאפ היה גובהו משמעון הלוקח היה גובה ממנו גם השבח ולא היה נותן לו אלא כדי הוצאתו כדין היורד למוך שדה חבירו שלא ברשות, משמ"כ לגבות מיד לקוחו לחינו גובה מידו אלא כשיעור חובו, דהא דכחבו בשפוחיקי, היינו שאם לא יפרענו בחעות לא יהיה לו פרעון אלא מזו, והרי נותן לו מקרקע זו כשיעור חובו (שמ"ע), עי' לעיל (פי' קטו ס"ב ד"ה אבל אם) דיל"מ דלעולם אינו נוטל יותר מחובו (ש"ך). תרעומת עלי - ואם מכרו לשמעון בחכורית פשיטא דמלי למילך עמו לחיות כשלו דין, דהא יש לקוחו ריוח ממון בזה, השתא דיטול לו משמעון ושמעון יחזור בחכורית על לקוחו (שמ"ע). אבל אם נתן לו בחנם כו' - פירוש, וגם לו נחנו לו בחכורית, כשחם מחנה, דע"כ היה לו לשפר ממון מחחם השתא וכמ"ש לפני זה (שמ"ע).

5. עי' שו"ע (חו"מ סי' רכו ס"ק): לקוחו שכבר שדה לשמעון שלא בחכורית ובא לוי ולקחה מיד שמעון, אם רצה לקוחו לעשות דין עם לוי עושה, ואין לוי יכול לומר מה לי ולך והרי

טוטלין מהלוקח כדיינים. אבל מן הסיבוניות גופה הבעל מוכ אף שקנאה קודם הזיכיונית, דכיון דדמה להבעל מוכ מן העידית בטענת דלמ ניחא לי בחקנת חכמים כו' אלמ נחן לך כדיבך, או לפ מצי למימר ליה כשיבוא לגבות מהסיבוניות, ניחא לי בחקנת חכמים ומגבה לך מהזיכיונית שהיתה בת חורין בשעה שקניתי הסיבוניות, דלמה גופיה לפ דמיגן לכאן ולכאן, משמ"כ בתרי גופיה, וכמ"ש לאחר זה מיד (שמ"ע), עיין בספר המלחמות ריש ב"ק ודוק (ש"ך). ואו יצטרכו כולם לגבות מן המוכר - דוקא לענין ויזקון מהני טעמ זה למיגבי מהזיכיונית אבל לפ שיגבה מזיכיונית דיכול לומר לכי תיהדר וה"ה לענין ב"ח לפ שמהני מהזיכיונית אלמ נחן לך מהסיבוניות (ש"ך). והוה הדין אם קנה זיכיונית כו' - עד סוף הסג"ה כפול הוא, דגם לדעת הרמב"ם שכתב המחבר לפני זה הדין כן ומטעם שכתבתי, וי"ל דאם המוכר עדיין אי, כולן ניכיון ליקח מהזיכיונית, שעה רואין כאילו החזיר למוכר שטר של זיכיונית בכתיבה ובמסירה כו', ולאו דוקא שיחזיר לו שדה זו, אלא לפאילו שדה אחרת, ופאילו יתננה לו במתנה או לפאילו מטלטלין, רק שיעשה לו שום דבר לגבות ממנו, אינ יכולין לגבות מן הלקוחות, ואינ יכולין לומר לכי תיהדר, דכל מה שאפ יכול לעשות רואין אנו כאילו כבר הוא עשוי, ופאילו לו טען אנ טוענין ליה (שמ"ע), וי"ל דאין הכוונה דאפ לו קנה ממנו כלל יכולים

אין עליך מחלוקת, שהרי רשות אומר לו אין רוצני שיהיה לשמעון תרעומת עלי שהפקיד בגלוי, אבל אם נתן לו בסתר לו יוכל לטעון בעדו שהרי אין כאן תרעומת. **מאיר המשפט**: אם לפי רשות לעשות אין כו' - פירוש, לעשות נפשו בעל דין ולומר שהשדה הוא שלו וכמו (סמ"ע), עוד נפקא מינה אם יש לרשות עליו שבועת המורה יגלגל עליו שבועה לפורעיה שלא פרע (קצה"ח). שיהיה לשמעון כו' - נ"מ אם עשה רשות (פי' הלוה) שדה זו שפותיקי לצעל תובו, אף על פי כן יכול רשות לסלקו בשעות, דהא לא ס"ל בלא פרע לא מפרשי בשעות לא יהיה לך פרעון אלא מזו והרי הוא פורעו בשעות כמו שהלוהו, משע"כ שמעון הלוקח לא יכול לסלקו בשעות כיון שעשאו אפותיקי. ועוד יש נפקא מינה, אם עשאו לו רשות אפותיקי לצעל תובו, ובעל תובו לא הלוה לו אלא שיעור תרעלא ולא שיעור שבמיה, דאם היה גובהו מלשמעון הלוקח היה גובה ממנו גם השבח ולא היה נותן לו אלא כדי הוצאתו כדין היורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות, משע"כ לגבות מיד רשות דאינו גובה מידו אלא כשיעור תובו, דהא דכתבו בפותיקי, היינו שאם לא יפרענו בשעות לא יהיה לו פרעון אלא מזו, והרי נותן לו מקרקע זו כשיעור תובו (סמ"ע), ע"ר לעיל (סי' קטו ס"ק ד"ה אבל אם) ד"ה ופ"ל לגלגולה אינו נוטל יותר ממותו (ש"ך). תרעומת עלי - ואם תכרו לשמעון בפתיחות פשיטא דמלי לימלך עמו להיות כבעל דין, דהא יש לרשות ריווח ממון בזה, שבשה דיטול לו מלשמעון ושמעון יחזור בפתיחות על רשות (סמ"ע). אבל אם נתן לו בסתמות כו' - פירוש, וגם לא נתנו לו בפתיחות, כשהם מתנה, דע"כ היה לו להפקיד ממון מחמת השבח וכמ"ש לפני זה (סמ"ע).

המשך מעמוד ט ע"א

4. עי' שו"ע (חו"מ סי' קעג ס"ג): המשים שהלקו הרי הם כלקוחות זה מזה, ואין להם זה על זה דבר ולא קולמוס ולא תלושה ולא ממת המשים, שכיון שהלקו לא נאבד לאחד מהם זכות מהלק תביעו אע"פ שהיה מקופל. והוא הדין לשנים שקנו שדה כאחד ואבלו, לא נאבד לאחד מהם זכות מהלק תביעו. אבל ג' שקנו שדה מהני משנים או משני אחים שהיה נועד לאחד מהם לזכות בהלק תביעו, והיו מחזיקים בשוקים ולהו, אין לאחד מהם להפקיע אחת המים ולא לשנות דבר מהשוקים שהחזיקו בהם המוכרים. הגה: שנים שהלקו הלר ונאבר באר מים חייב בהלק אחד מהן, ונאבר רשות לשני לשתות בו ושתלקלק הבאר, על שניהן לתקנו. ואם נפל תלוש מחזק הב' לעניין זה, דאין לו עוד דרך לשתות משם, אבל מקום הבאר לשניהם. אבל אם הלקו ונאבר הבאר מתחילה לאחד בלבד (שלמ) שנתן רשות לשני לשתות משם, אם נפל תלוש מזקנו לגמרי ואין לו עוד חלק בבאר אפילו חזר ותקנו. **מאיר המשפט**: זה על זה דרך - כלומר שהבאים היה נוהג לנכח כאן להגיע לשדה, אין לבעל השדה לעבור בדרך שהקופ שבמקום הדרך שייך לאחרים (סמ"ע), אפילו אם אין דרך אחר אין להיכנס (ש"ך), אם יש כאח בתים, ואפה בורות, ובשאלקו את הבתים, וכל ג' זכה בבור, זכות הבור הכי קרוב בא עם הבית (ש"ך * הרשד"ם). אם - וכל זה שלא תלקו בשומת ושילוי (סמ"ע) [אבל בשומת ושילוי יש להם דרך זה על זה ע' לקמן סעיף ד. אם תלקו בשילוי ושומת, אם אין להפיימי שום דרך בלא שדה התנון וכן בשאין לבעל העליה מקום להעמדת סולם או שאין להניח פורה בלא התנון או שאין מקום לחולין המים בלא שדה תביעו, יש להם כל אלו כמו שד' אמות של עבודת הכרם. אלא דמיירי שאין זה דרך קבועה וגם אינהו רק במקרה הלך בדרך זה וגם הסולם לא היה בקביעות אם וכן בשאמת המים לא היתה קבועה וגם התלושה מיירי שיש לו פורה ממקום אחר (ערה"ש שות ד).]. וי"ל דמיירי לפי' בשומת ושילוי (ט"ו)], בתים שהלקו הבית וניתן לאחד מהם האחד שבו תנור גדול שאופין בו, וכבאב בשהוא שהלוקח שראובן שבתוך שאופין בו רק בערב שבת וערב יום טוב, ושעה אחת ראובן הוליכה זכר, אינו רשאי להשתמש בתנור זה לסעודת בריח מילה ופדיון הבן (ע"ג דיו"ט אלו הוא, דכיון דבשעורות הוכיון אחר לשון בני אדם, אין בכלל אלא מה שפרט להדיא, ואין כופין על כיוצא בזה משום מדת סדום כיון שזה רשות הפרטי אלו, אך לפניים משורת הדין אין ראוי לסלקן בזה עם שכיבו וקבורו (פ"מ). ולע קולמוס - כשים לע' עליה, ושאני אלה ובית, אחור לשים את הסולם בחלר השני, וכן כשים לע' העליה ואחלה, ושאני יש לו בבית התחתון, אחור להשמיל את הסולם לקיר של הבית [שזה מכשיל על הקיר, לפי שמשועבד לשעה את העליה אבל לא למשפח הסולם, אלא הוא לריך לעשות סולם על עמודים (ב"י)] (סמ"ע). ולע תלוש וכו' - מאחר שמדובר ללע שומת ושילוי כ"ל, לכן יכול לבנות כנגד תלון אחיו אפילו שזה מפקיע על התלושה את השני, אין לו זכות למחות בהמתו, שהרי בשעת עשיית התלון לע פחות תלוש ויש היזק רואיה לשני, אין לו זכות למחות בהמתו, אך שמפקיע הבית לגמרי (סמ"ע), י"ל דהיינו שאם הבית לגמרי [לע כל שהוא תוך ד' אמות לאחר ואמתו לפ"ע מותר, ע' לעיל סי' קנד ס"י.], ומש"כ שאין תלושה, היינו כשאר יש לו תלון במקום אחר, מותר לו לבנות אפילו שזה מפקיע על תלון אחיו (ט"ו). ולע אחר המים - אע"פ שיש לבעל האחר זכות לבנות את אחת המים, כל שהוא בתלרו של אחר אין לו לבנות אפילו חזר ותקנו. **מאיר המשפט**: זה על זה דרך - כלומר לגמרי ואין לו עוד חלק בבאר אפילו חזר ותקנו. **מאיר המשפט**: זה על זה דרך - כלומר שהבאים היה נוהג לנכח כאן להגיע לשדה, אין לבעל השדה לעבור בדרך שבמקום הדרך שייך לאחרים (סמ"ע), אפילו אם אין דרך אחר אין להיכנס (ש"ך), אם יש כאח בתים, ואפה בורות, ובשאלקו את הבתים, וכל ג' זכה בבור, זכות הבור הכי קרוב בא עם הבית (ש"ך * הרשד"ם). אם - וכל זה שלא תלקו בשומת ושילוי (סמ"ע) [אבל בשומת ושילוי יש להם דרך זה על זה ע' לקמן סעיף ד. אם תלקו בשילוי ושומת, אם אין להפיימי שום דרך בלא שדה התנון וכן בשאין לבעל העליה מקום להעמדת סולם או שאין להניח פורה בלא התנון או שאין מקום לחולין המים בלא שדה תביעו, יש להם כל אלו כמו שד' אמות של עבודת הכרם. אלא דמיירי שאין זה דרך קבועה וגם התלושה מיירי שיש לו פורה ממקום אחר (ערה"ש שות ד).]. וי"ל דמיירי לפי' בשומת ושילוי (ט"ו)], בתים שהלקו הבית וניתן לאחד מהם האחד שבו תנור גדול שאופין בו רק בערב שבת וערב יום טוב, ושעה אחת ראובן הוליכה זכר, אינו רשאי להשתמש בתנור זה לסעודת בריח מילה ופדיון הבן (ע"ג דיו"ט אלו הוא, דכיון דבשעורות הוכיון אחר לשון בני אדם, אין בכלל אלא מה שפרט להדיא, ואין כופין על כיוצא בזה משום מדת סדום כיון שזה רשות הפרטי אלו, אך לפניים משורת הדין אין ראוי לסלקן בזה עם שכיבו וקבורו (פ"מ). ולע קולמוס - כשים לע' עליה, ושאני אלה ובית, אחור לשים את הסולם בחלר השני, וכן כשים לע' העליה ואחלה, ושאני יש לו בבית התחתון, אחור להשמיל את הסולם לקיר של הבית [שזה מכשיל על הקיר, לפי שמשועבד לשעה את העליה אבל לא למשפח הסולם, אלא הוא לריך לעשות סולם על עמודים (ב"י)] (סמ"ע). ולע תלוש וכו' - מאחר שמדובר ללע שומת ושילוי כ"ל, לכן יכול לבנות כנגד תלון אחיו אפילו שזה מפקיע על התלושה את השני, אין לו זכות למחות בהמתו, שהרי בשעת עשיית התלון לע פחות תלוש ויש היזק רואיה לשני, אין לו זכות למחות בהמתו, אך שמפקיע הבית לגמרי (סמ"ע), י"ל דהיינו שאם הבית לגמרי [לע כל שהוא תוך ד' אמות לאחר ואמתו לפ"ע מותר, ע' לעיל סי' קנד ס"י.], ומש"כ שאין תלושה, היינו כשאר יש לו תלון במקום אחר, מותר לו לבנות אפילו שזה מפקיע על תלון אחיו (ט"ו). ולע אחר המים - אע"פ שיש לבעל האחר זכות לבנות את אחת המים, כל שהוא בתלרו של אחר אין לו לבנות אפילו חזר ותקנו. **מאיר המשפט**: זה על זה דרך - כלומר שהבאים היה נוהג לנכח כאן להגיע לשדה, אין לבעל השדה לעבור בדרך שבמקום הדרך שייך לאחרים (סמ"ע), אפילו אם אין דרך אחר אין להיכנס (ש"ך), אם יש כאח בתים, ואפה בורות, ובשאלקו את הבתים, וכל ג' זכה בבור, זכות הבור הכי קרוב בא עם הבית (ש"ך * הרשד"ם). אם - וכל זה שלא תלקו בשומת ושילוי (סמ"ע) [אבל בשומת ושילוי יש להם דרך זה על זה ע' לקמן סעיף ד. אם תלקו בשילוי ושומת, אם אין להפיימי שום דרך בלא שדה התנון וכן בשאין לבעל העליה מקום להעמדת סולם או שאין להניח פורה בלא התנון או שאין מקום לחולין המים בלא שדה תביעו, יש להם כל אלו כמו שד' אמות של עבודת הכרם. אלא דמיירי שאין זה דרך קבועה וגם התלושה מיירי שיש לו פורה ממקום אחר (ערה"ש שות ד).]. וי"ל דמיירי לפי' בשומת ושילוי (ט"ו)], בתים שהלקו הבית וניתן לאחד מהם האחד שבו תנור גדול שאופין בו רק בערב שבת וערב יום טוב, ושעה אחת ראובן הוליכה זכר, אינו רשאי להשתמש בתנור זה לסעודת בריח מילה ופדיון הבן (ע"ג דיו"ט אלו הוא, דכיון דבשעורות הוכיון אחר לשון בני אדם, אין בכלל אלא מה שפרט להדיא, ואין כופין על כיוצא בזה משום מדת סדום כיון שזה רשות הפרטי אלו, אך לפניים משורת הדין אין ראוי לסלקן בזה עם שכיבו וקבורו (פ"מ). ולע קולמוס - כשים לע' עליה, ושאני אלה ובית, אחור לשים את הסולם בחלר השני, וכן כשים לע' העליה ואחלה, ושאני יש לו בבית התחתון, אחור להשמיל את הסולם לקיר של הבית [שזה מכשיל על הקיר, לפי שמשועבד לשעה את העליה אבל לא למשפח הסולם, אלא הוא לריך לעשות סולם על עמודים (ב"י)] (סמ"ע).

המשך מעמוד ט ע"ב

3. עי' שו"ע (חו"מ סי' מרנו): אם קנה מחבוב שרשו לגפת בו בשמלות, כגון שהוא כביכה מלומלמת, ואח"כ מלא גדול ממנו, מלוה להוסיף עד שלים מלגיו מדמי הרשמון, כדי להחליפו ביותר נאה. וי"מ יש שלומר שאם מוצא שני מחבובים לקנות ושהאחד יהיה מלגיו בשמלות - לאו דוקא מחבוב שהוא גדול ממנו, אלא אפילו שקנאו בשלים שוים מלגיו בשמלות - כיון שהאחד יותר נאה לו ומוכן לו, הרי זה כאלו קנה שני מחבובים, ומחבוב שרשו לגפת ב

השלמות

ובפרט שבעה, עקלתון בעוקבא שהיו השביעית. ובכלל כולם הן ד', כי ד' המחזיקות עוקבא כולהן [עי' מס"ב מהר (פ"פ קנא ע"ב) בענין "ג' עדרי נתן"]. וחמד היה היותרת היה הטורפת בידוע, וכדלהם הוא החמד. והן גנד ג' כליות בקדושה, ולכן קרבין [החמד] עם הכליות, כי בגד בגו"ה הוא מקום החטא [פי': לפי מגופ"ת (זהר מ"ש כה ע"ב)], ולכן הן מהכפרין. וגנד בבד טחול ומרה, הן תל"ת, ג' לי' בוד נ'מר, ולכן ד' ת'בות נ'זיקין נכלל ג' קופיות, וכנגד רביעית הן שקוהה כנגד הג'. וביתי משה עדיין לא נתקנו, לכן כולם מוקפות שם לבד ז'מ"ס (במדבר לב לח, שור בוד מבנה הענבר), ולעתיד יתוקנו הג' מהן, שם העיר מיום ס' ז'מ"ס, (יחזקאל מח לה) (ביאור מגדות להגר"ש).

המשך מעמוד י ע"ב

3. השביעה הנגלה והרי היא שוה בשעת העמדה נדין ק"ק, הרי המזיק משלם משעים. ואם היה מם משלם, מ"ה מגופו, וזהו וגם מת המת יתנון (שמות כא, לה): הגם מיהו אם השביעה כל כך עד שאני שבח הוא יותר מדמי ההיזק, לא מהניין להמזיק יטול מני השבח וירויח. **מאיר משפט:** ולזוקף שנוצע לניזק כו' - פירוש, דאז ה"ל לניזק לטפל במכירת הנעילה קודם שנכתבה ונפתחה מתמיה, ופיליו נפלה לנזר דעל המזיק מוטל להעלותה ולמכרה להניזק כדמי שווים וכמ"ש בשמוך ג' בשמוך בסעיף ג', היינו שהמזיק מחויב ליתן הוצאות שהיכיון ליתן להמעלין מהנזר, אבל הטיפול להשתדל להעלותה מוטל על הניזק ומחוי ולוקח ההוצאה מהמזיק (שמ"ע). אם הוזלה - פירוש, שלא נפתחה הנעילה מלא עלמה ממה שהיתה בשעת מיתה, שלא שהוזל הכשר (שמ"ע). אף על גב דלא נודע לו - דבהוזל דמי כשר אין נ"מ בידיעתו, דלזוקף נפתחה מתמה שהרוח דהניזק להיות מתמת שהייה, תמהינן אילו ידע ודאי היה מטפל בה למכרה, משל"כ בהוזל דלא עלתה על דעתו שיוזל (שמ"ע). ואם היה אם משלם מ"ה - דלעולם שמין הריוח לפי השומע שהיה שוה אחמילה ומתמילה היה שוה ר', ובאותן ר' משותף המזיק בשור הניזק ברביעית לחייבו ג' כיון שהוא אם, לכך אינו נוטל שלש ברביעית בהריוח (שמ"ע). וזהו וגם אם תמת יתנון - ר"ל שבא המת יתנון, ואף על גב דאין להמזיק חלק בפחת כנ"ל, יש לו חלק בהריוח, דהתורה אמרה אם על המזיק כיון שהוא עלמו לא הזיק אלא שורו (שמ"ע). לא תמהינן דהמזיק יטול חני השבח והריוח - אף דאז אין נוטל חלק בהשבח, מ"מ פטור הוא ג"כ משלם להניזק מה שהזיק שורו, דהיינו שור שהוא ממשה סלעים שנגח שור שהוא ה' סלעים, ובשעה שנודע לו לא היה שוה אלא ג' סלעים ופת"ל השביחה עד שהוא ו' זוז דהיינו ו' סלעים, כיון דהשבח אחר שהשביחה אין לו הפסד. ולא דמי למ"ש בריש פימן ת"ד, דשם נגח השור והפחיתו ועדיין הוא מי והשבים עד שהוא כפל ממה שהיה מתחילה, דשפ"ה משלם לו היזק כמו שהיה בשעת הנגיחה, דשאני התם דמני הניזק למימר לולי שנגחהו שוכך היה ריוח זה לבעה"ב ונזדוג כפל ממה שהוא עתה, שכן דרך הבע"ב שבהמה מיה נשבחת בשומן וגידול והשביח אינה נגוחה נשבחת יותר מנגוחה ומולה, משל"כ כאן בנעילה לפי דנמיקר הבשר, הוא דבר שאינו מלוי ומלוי במזל, ואין לומר לולי לא המיתו היה נמיקר בכפלים, דיכול להיות דבמזלו נמיקר (שמ"ע).

המשך מעמוד יא ע"ב

4. ע' ש"ע (חו"מ סי' רלג סכ"ו): שומר שמסר לשומר, מייב. ופיליו אם הוא שומר חנם ומסר לשומר שכר, לתמר ליה, אע"פ שהיתין לי בשבועה, היכל לא מהיתין לי בשבועה. ופיליו אם ידוע לכל שהשני טוב וכשר יותר מהראשון. הגה. ומיהו שומר שמסר לשומר לפני המפקיד ולא מיתה פטור לכאיל אם דרך הבעלים להפקיד תמיד דבר זה אצל השומר השני הרי השומר הראשון פטור מלשלם והוא שלא יעשה שמירתו, אבל אם מיעט שמירתו כגון שהראשון היה שומר שכר והשני שומר חינם או שהראשון שוחל והשני שומר שכר פושע הוא הראשון ומשלם מ"מ אם נשבל או שכר בעלים. ואם יש עדים שמסר השני לראשון שומר רשות, ופיליו לא היו אם עדים אם השומר הראשון רוצה ויכול הוא ליגבות הרי זה נשבע ונפטר (ועיין סימן עב סעיף ו). **מאיר משפט:** שומר שמסר - אי לא ידענינן דרגיל להאמינו, ופיליו אם ידעי בולי עלמא דהוא בשר וטוב מן הראשון יכלה למיסר את מהימנת לי בשבועה היכל לא מהימן לי למילן לך להאמין עלי בשבועה כל שאין לי עסק עמו. ולאחרון שאמר לשמעון אין לו עסק עמו. ולא מיקרי שומר חנם אלא כשאמר לו שאין לו שכר כלום מוקפדת עליה שלא יפסיד כלום, אבל אם אמר לו שיתן לו שכר אפילו מעט אפילו פרוטה אחת מיקרי שכיר ומשלם אפילו אונס וגנבה שאין דעתו לשומרו בחנם. ואם אמר לו שיתן לו שכר לאחר שישמרנו אפילו אונס וגנבה משלם, דכיון שאמר לו שכר לאחר ודאי לא מקפיד אלא שישמרנו בחנם, אבל אם אמר לו שכר לעצמו אפילו אונס וגנבה משלם, דכיון שאמר לו שכר לעצמו ודאי מקפיד שלא יפסיד כלום, ואפילו אם אמר לו שכר לאחר ולא נתן לו כלום אפילו הכי משלם, דכיון שאמר לו שכר לאחר ודאי מקפיד שלא יפסיד כלום, ואפילו אם אמר לו שכר לעצמו ולא נתן לו כלום אפילו הכי פטור, דכיון שאמר לו שכר לעצמו ודאי לא

השלמות

לע"ג (פ"ת). ה"ה שומר שטרות שמסר לשומר, אם הרשלן ב"ש ומסרו לב"ח, לף על גב דכל יומיה מפקיד גביה מ"מ פושע הוא דלרועי גרעיה למימרו מב"ש לב"ח, לף על גב דלעניין משלומין אין נפקותא בשטרות דבין ב"ש ובין ב"ח חיים מייחי לגלי בפשיעה, מכל מקום מיקרי גרישותא בשמירה, דשמירת ב"ש לפילו גלי משלומין הוה שמירה מעליא משמירת ב"ח (פ"ת). ומסני שומר שכר - נרשה לי"ל שוכר (נתה"מ). לף על פי שאינו שכר כשכר בטענים - פירוש, השומר הרשלן היתה שלחו בטענים ואם נתנהו אלני היה פטור, לף מהני זה לפטור מחוסר שנעשה לגל הטני, דהוי קנין מדם ומפקיע שלוח הרשלנות שהיתה בטענים (נתה"מ). ה"ה נדון לעיל ריש הטעיף גלי מיעטו שמירתו, רק שמסר לשומר שאין לריך הטענים להפקיד אלני גם כן מייב לפילו בשמירה בטענים (פ"ת). ואם יש עדים - משמע לפילו מיעטו בשמירתו פטור בית עדים, ואני אומר לפילו בטענה היה נדון שיפטר לפילו היכא דגרעיה לשמירתו אם דרכו להפקיד אלני (ב"ך), ללף מיקרי פשיעה ב"ש שמסר לשומר חנם כיון שמסרו לבן דעת (ב"ך וקצה"מ). הא בהגיע להפקיד פטור, דלמדינן דעשיה לפילו היה בשעת מעשה היה מתרלה, ועשה הטני שומר שכר של הרשלן ממש, משא"כ כשמגרע לשמירתו דאז בודאי אילו היה המפקיד בשעת מעשה לא היה מסכים למעשיו, דהא לא ניחא ליה רק בשמירת שומר שכר דהייט שיהיה יושב ושומר ולא בשמירת שומר חנם, וכיון שהמפקיד הרשלן אינו מסכים, ממילא לא ניעשה שומר של הרשלן כלל, ולפילו פשע הטני אם אין לו לשלם מייב הרשלן, שהרשלן הוה בעל דברים של המפקיד ולא הטני להא לא הסכים עליו (נתה"מ), וי"ל אם מיעט שמירתו לא מהני שנועיל הטני שלף שרגילים להפקיד אלני, שחומרת השנועה שונה (פ"ת), עיין ב"ך לקמן סי' ב"ש ס"קל' [גם ממה שפנועים משנועה כמו קרקע ועבדים ושטרות, אם מסר לשומר פטור] ולעיל סי' קכ"ש [ז"ל הנו"ע סי' קכ"ש ס"ג: שלח לו חנו או פקדונו על ידי שליח וכו', אבל אם שלח לו ע"י מי שהוחזק בפקדן, או במקום שנמצא הרבים שאין הרבים רגילים להפקיד שם ממונם, הרי פשע ומייב, שעל דעת כן לא הפקהו, אלא אם כן פירש לו. ז"ל הב"ד: ואם כן לפילו לא הפך בית אחר ומצית עדים שנאבד, היון שהוחזק הפקדן ב"ל מחלתו בשנועה וקופו בחנם דקי"ל לקמן סי' רל"ש ס"ו לחייב] ובמ"ע לעיל סי' קע"ו [ז"ל הנו"ע קע"ו ס"ל: רשנן ושמעון שנשתתפו, ונטל אחד מהם מהממון ונשתתף עם לוי, הרי מניהו משניע לוי, ולא מני למימר לאו בעל דברים ניהו אם וכו', ואפילו פטור רשנן עם שמעון משנועה או פטור שמעון עם לוי משנועה עדיין רשנן משניע אם לוי. וז"ל הסמ"ע: פירוש, דוקא "אי" שמעון עם לוי קאמר, ולא גם שמעון עם לוי, דאילו פטור רשנן עם שמעון ושמעון עם לוי, אין רשנן יכול להשביע לוי - ע"ש בש"ך שהוקן], ועי' שב יעקב (מ"ב סו"מ סי' יח), שדוקא בשומר שמסר לשומר בשמירה פחותה מן זה פשיעה וחייבים, שהרי הבעלים התנו שמירה מעולה, משא"כ בשותפים ובבעל ומשה שלא התנו (רע"ק). שמסר הטני כראוי - ונגנב או נאבד בעניו שהיה השומר הרשלן פטור, לף על פי שאינו בורח שהיה נראה לחוש כזה בניה השומר הא' פטור ולא ממיניו מה שמסרו לשומר שני ה"ל פשיעה וה"ל תחילתו בפשיעה וסופו בחנם, ללף מיקרי פשיעה ב"ש שמסר לב"ח כיון שמסרו לבן דעת (ב"ך). ויכול הוה ליפבע - פירוש, שיכול הוה ליפבע שלח פשע הטני ולא שלחו בה יד (סמ"ע), ואפילו מכרו למש"ל ואתה נרשומ פטור, שהן לחונם בף מלד הפשיעה. ממנם עיקר שנועה הוה שנגנבה, ושלח פשע ושלח שלחו בה יד הוה רק ע"י גלגול, ואם יש לו עדים שנגנבה פטור, ג"כ ה"ה הכא אם יש לו רק עדים שנגנבה או שיכול רק ליפבע שנגנבה מלד השומר הטני פטור (ב"ך), ועיקר כמ"ש שלריך ליפבע או עדים על הכל, ולא רק על הגניבה, ולא שנאבדה, ממנם אינו מייב בשליחות יד של הטני ולכן לף לריך ליפבע על זה. ועשם החילוק הוה שנאבדה ה"ל אינו יודע אם פרשעתך, אבל בפקי שליחות יד ה"ל אינו יודע אם נתחייבת (קצה"מ), כיון שבשני שלח יד בעשה גזל, ולף אם אמר אע"ג מייב כיון שבבר הקנה, ג"כ גם הרשלן מייב משום גזלה הטני, דמה לי גזל מבית השומר הרשלן או מביתו. ולפ"ז לפילו אם אמר אע"ג מייב וכמו בנגנבה מבית שומר הרשלן אינו נפטר, ולפילו אם אמר אע"ג דלא ליפבע שלח פשע כתב הש"ך דלא ליפבע שלח בו הטני יד, דבשלמא אם נרשומו למייב. לף מ"מ שפיר כתב הש"ך דלא ליפבע שלח בו הטני יד, דבשלמא שלח נאבד בפשיעה אחת יד הטני, זהו עיקר שנועה שומרין שלח נאבד הדבר בפשיעה, וכיון שלינו יכול ליפבע משום למען דס"ל לפילו בגלגול ממרין מחון, אבל עיין שליחות יד של הטני לף מוטל על הרשלן, ואין זה מענין שנועה השומרין בשומר הרשלן (נתה"מ). [ממעון שנעשה שומר על שבועה שומר של רשנן שכור ושמעון הפקיד התבואה הנ"ל ביד לוי, ולוי שומר שכר לשמעון והגיב מבית לוי, והשתלו שלשתם למעון הגנב ונמלט אל שנתחייבו כולם ממון, ושמעון כשחבב שלין תקנה עוד נשבעו שם לוי בבחו שנשרש מה שהוא התבואה הנ"ל, כי אין לריכין למעון הגניבה מאל לשמעון. אבל כך נמלאת הגניבה ונבה לוי מהגנב התבואה הנ"ל, הוה מחילה בטענת ופשיעה בטענת ומחוז, הילכך מוזב התבואה נבעליו ומחזיר שמעון ללוי מה שלקח ממנו (רדב"ז ח"ג סי' רעץ). פיפוטרופוס שמינהו מבי היתומה, ואני היתומה נתן הנדן ליהו, ובעת טען הפיפוטרופוס שנתן ליד שם היתומה הנדן, ואמה הודית, ללף שילדה מנכסי ואין לה לשלם. הוי כשומר שחבר לשומר דמיקרי מזיק. אמנם לף בבל שומר שחבר לשומר הוי מזיק, ללף דוקא בית לו פיוטת בדבר [שית נחשוש שיטפל בזה כשלהם עלמם ולא בשל אחר] שומר שחבר לשומר דמיקרי מזיק אם הפיפוטרופוס נתן ליד שם היתומה הנדן, ואמה הודית, ללף שילדה מנכסי ואין לה לשלם. הוי כשומר שחבר לשומר דמיקרי מזיק. אמנם לף בבל שומר שחבר לשומר הוי מזיק, ללף דוקא בית לו פיוטת בדבר [שית נחשוש שיטפל בזה כשלהם עלמם ולא בשל אחר] שומר שחבר לשומר דמיקרי מזיק אם הפיפוטרופוס נתן ליד שם היתומה הנדן, ואמה הודית, ללף שילדה מנכסי ואין לה לשלם. הוי כשומר שחבר לשומר דמיקרי מזיק. אמנם לף בבל שומר שחבר לשומר הוי מזיק, ללף דוקא בית לו פיוטת בדבר [שית נחשוש שיטפל בזה כשלהם עלמם ולא בשל אחר] (מהרש"ם מ"א סי' רכ). השומר שחבר לשומר חייב היינו דוקא בנוכחו הנכסים הנ"ל אבל בהעלם אחר [מהרי"ט ח"ב סי' קנ"ו ז"ל הנו"ע קע"ו ס"ל: רשנן ושמעון שנשתתפו, ונטל אחד מהם מהממון ונשתתף עם לוי, הרי מניהו משניע לוי, ולא מני למימר לאו בעל דברים ניהו אם וכו', ואפילו פטור רשנן עם שמעון משנועה או פטור שמעון עם לוי משנועה עדיין רשנן משניע אם לוי. וז"ל הסמ"ע: פירוש, דוקא "אי" שמעון עם לוי קאמר, ולא גם שמעון עם לוי, דאילו פטור רשנן עם שמעון ושמעון עם לוי, אין רשנן יכול להשביע לוי - ע"ש בש"ך שהוקן], ועי' שב יעקב (מ"ב סו"מ סי' יח), שדוקא בשומר שמסר לשומר בשמירה פחותה מן זה פשיעה וחייבים, שהרי הבעלים התנו שמירה מעולה, משא"כ בשותפים ובבעל ומשה שלא התנו (רע"ק). שמסר הטני כראוי - ונגנב או נאבד בעניו שהיה השומר הרשלן פטור, לף על פי שאינו בורח שהיה נראה לחוש כזה בניה השומר הא' פטור ולא ממיניו מה שמסרו לשומר שני ה"ל פשיעה וה"ל תחילתו בפשיעה וסופו בחנם, ללף מיקרי פשיעה ב"ש שמסר לב"ח כיון שמסרו לבן דעת (ב"ך). ויכול הוה ליפבע - פירוש, שיכול הוה ליפבע שלח פשע הטני ולא שלחו בה יד (סמ"ע), ואפילו מכרו למש"ל ואתה נרשומ פטור, שהן לחונם בף מלד הפשיעה. ממנם עיקר שנועה הוה שנגנבה, ושלח פשע ושלח שלחו בה יד הוה רק ע"י גלגול, ואם יש לו עדים שנגנבה פטור, ג"כ ה"ה הכא אם יש לו רק עדים שנגנבה או שיכול רק ליפבע שנגנבה מלד השומר הטני פטור (ב"ך), ועיקר כמ"ש שלריך ליפבע או עדים על הכל, ולא רק על הגניבה, ולא שנאבדה, ממנם אינו מייב בשליחות יד של הטני ולכן לף לריך ליפבע על זה. ועשם החילוק הוה שנאבדה ה"ל אינו יודע אם פרשעתך, אבל בפקי שליחות יד ה"ל אינו יודע אם נתחייבת (קצה"מ), כיון שבשני שלח יד בעשה גזל, ולף אם אמר אע"ג מייב כיון שבבר הקנה, ג"כ גם הרשלן מייב משום גזלה הטני, דמה לי גזל מבית השומר הרשלן או מביתו. ולפ"ז לפילו אם אמר אע"ג דלא ליפבע שלח פשע כתב הש"ך דלא ליפבע שלח בו הטני יד, דבשלמא שלח נאבד בפשיעה אחת יד הטני, זהו עיקר שנועה שומרין שלח נאבד הדבר בפשיעה, וכיון שלינו יכול ליפבע משום למען דס"ל לפילו בגלגול ממרין מחון, אבל עיין שליחות יד של הטני לף מוטל על הרשלן, ואין זה מענין שנועה השומרין בשומר הרשלן (נתה"מ).

ועי' סו"ע (חו"מ סי' שלו ס"ט) הוב"ד נו ע"ב בהערה 5.

המשך מעמוד יב ע"א

2. עי' סו"ע (חו"מ סי' רכ ס"ק): המקנה קרקע ומטלטלין כאחד כיון שקנה הקרקע נאחד מדברי הקנייה נקנו המטלטלין שעמהם בין שהיו שניהם במכר או במתנה בין שמכר מטלטלין ונתן קרקע בין שמכר קרקע ונתן מטלטלים כיון שקנה קרקע קנה המטלטלים וים חומרים דאפילו הקרקע בשטרות ומטלטלין במתנה. **מאיר המשפט**: כיון שקנה - ואפילו אם נמלאת שטרה גוזלה. י"ל כיון דאם מזר ולקחה מבעלים הרשלנים קנה זה, ונקנה המטלטלי' מג"ק (רע"ק). עי' לעיל סי' סו ס"י [המקנה לחבירו קרקע כל שהוא, והקנה לו על גבו שטר חוב, הרי זה קנה השטר בכל מקום שהוא בלא כתיבה ובלא מסירה, והוא שיאמר לו על פה: קנה לך הוא וכל שעבודא דלית ביה. הגה: וי"ל דשטר אינו נקנה בחוב, ולענין הלכתא נקטינן כספרא הרשלונה, דנקנה בחוב. ודוקא שטר שכתב בתוכו, אבל לף יוכל להקנות לו בחוב שטר שעדיין לף נכתב], אבל לכו"ע דשטר לחוכו הקרקע נקנה בחוב (רע"ק * הקצה"מ), ואם היה לו קרקע במתנה על מנת להחזיר, יכול להקנות הקרקע זו למחרים מטלטלין בחוב קרקע (רע"ק). נקנו המטלטלין עמהם - דווקא מטלטלי ללף ניידי, ללפוקי שבדים בחוב קרקע, דבהו בעינן דווקא שיעמדו בחוכו ויקנהו בחוב קרקע וכמ"ש בסמוך סעיף ג' (סמ"ע). וי"ל ללפי' הקרקע בשכירות כו' - מש"כ "וי"ל" קשה שזה דבר פשוט ואין מולך, למנם בקרקע מוכחת ומטלטלין במתנה יש מי שכתב ללף קנה, אבל העיקר שקנה (ב"ך), וי"ת דעיקר ללף קנה (רע"ק * המהרי"ט ופ"ת).

5. עי' סו"ע (חו"מ סי' רכ ס"ט), המקנה עבדים ומטלטלים כאחד, משך המטלטלים לף קנה העבדים. החזיק בעבדים לף קנה המטלטלים אלא אם כן היו המטלטלים על גבי העבד, והוא שיהיה כפות - דאל"כ הו"ל תלר מהלכת לחיכה קונה, וכל שבמהלך לף קנה בעומד ויושב ומי לף קנה (סמ"ע). שיהיה יען - דבעינן שיהא התלר משומר לדעת הלקוח, משא"כ כשניעור דיש להעבד דעת בפני עלמו (סמ"ע).

7. עי' סו"ע (חו"מ סי' קלד ס"ב): המוכר לחבירו י' שדות בי' מדינות כיון שהחזיק בחמד מהם קנה כולם ואפילו היתה אחת מהם הר גבוה והשניה מלולה שהרי אין חשמים של זו כהשמים של זו ואמה דבריס חמורים שנתן דמי כולם אבל אם לא נתן דמי כולם לף קנה אלא כנגד מעותיו לפיכך אם היו בכל במתנה קנה כולם. וים חולקים במתנה והוה הדין בשכרה בתים או בית ודנה דין בשכרה שדות. **מאיר המשפט**: כיון שהחזיק בחמד מהן הו' - כללי דבריו הוא, דאפילו במקום שאין קונין בכסף אלא בחזקה, בחזקה אלא שטר קונה, דחזקה שלדיפת משום דעשה מעשה גנופה של שדה, ומהני לקנות אותה שדה לחוד אפילו לף נתן מעות כלל, אבל כשבא לקנות כמה שדות, לף מהני החזקה שהחזיק בחמד ומהן, אפילו הן שמוכות זה לזה, אם לף נתנלו לו דמי כולם, ולא קונה כולם בחזקה אחת, ואפילו במקום שאין קונין בכסף לחוד ואפילו אינן שמוכות זה לזה (סמ"ע). שהרי אין מעשים הו' - כלומר, אף על פי שאין מעשים של זה הו' (סמ"ע). שנתן דמי כולם - ולא מקשינן הקנה לו המוכר כולם בחזקה אחת (סמ"ע). אלא כנגד מעותיו - מיהו כנגד מעותיו קנה אפילו מחזיר אחריו עבור כספו (סמ"ע, נתה"מ). י"ל דשנתן מקלת דמי כל שדה ושדה קנה הכל. וי"ל דלף בכה"ג לף קנה רק כנגד דמיו. רק שנתן מקלת דמיו של אותו שדה שהחזיק מהני, ואפי' לף נתן כלל ולא עייל ופיקו מהני לאותו שדה שהחזיק (רע"ק). לפיכך אם היה הכל במתנה כו' - דבמתנה הוה כאילו קיבל כבר דמיהן של כולם (סמ"ע). וים חולקים במתנה - טעמייהו, דכיון שלף קיבל ממנו כלום, מסתמא דעתו של המוהן שיהא הבירה בידו לחזור בו, כל זמן שלף קבלהו המקבל. ואפילו החולקים במתנה מודים בשכירות [דבשמיא שמחר זה] דבחזקה שמחר מהן קנה כולם, לף על פי שב"ב לף נתן למשכיר עדיין כלום, דשמי שכירות לחיכה שמסתמא לגלי לנסוף, ומתחילת השכירות הסכים עמו להיות המעות עליו בחוב ובמלוה עד סוף זמן השכירות (סמ"ע). וי"ל דאם אמר לו "החזק בחמת ולקח כולן", אפילו במתנה קנה לכולי עלמא (נתה"מ וקצ"ח), וי"ל דאפילו במכר לף נתן דמי כולם ואמר לו כך, קנה (נתה"מ).

המשך מעמוד יג ע"א

4. עי' רמב"ם (בכורות פ"ו ה"ה): מעשר בהמה חסון למוכרו בשהוא תמים שנשמר בו לף שנגנב או שנאבד או שנשחט ואינו יכול להעלות קרבן, אבל אם מכירו בו שהוא מום אפילו שהוא גזירה שמא יתכלכו מ, פ"ו ה"ו): מדברי סופרים אסור למוכרו בעל מום ואפילו שהוא גזירה שמא יתכלכו מ, לפיכך אין שוקלין מנה כנגד מנה במעשר כדרך שעושקין בכבוד, מפני שהוא נראה כמוכר.

המשך מעמוד יג ע"ב

7. עי' סו"ע (חו"מ סי' שלו ס"ח): מסרו לחמד מתרנגא שומרים מסתמא שוקל עליו שלח בעל הבית שיחזיר לו מה שנשתכר בו, אבל אם מכיר בו שהוא נגנב אינו מקבל עליו שלח יחזיר ולא יוחר. ואם לף שמרוהו כלל ויצא והזיק, וכנסו חמד הבעלים ותביעם שלח יחזיר, אבל לף שלח יוחר. ואם לף שמרוהו כלל ולא הזיק, אבל אם מכיר בו שהוא נגנב אינו מקבל עליו שלח יחזיר ואם מילי בשור סמם, אבל אם מכיר בו שהוא נגנב אינו מקבל עליו שלח יחזיר, וכנסו חמד הבעלים ותביעם לגבות מהם נרשומו שמירתו ואם לף שמרוהו שמירה מעולה, השומרים פטורים והבעלים מייבים בנזק קרן בלבד שהיא שמירה בינונית, אבל בנזק שן וגרל גם הבעלים פטורים. ואם שמרוהו שמירה פחותה, אם שומר חינם

השלמות

הוא פטור, ואם שומר שכר או שואל הוא מייצים. **מאיר המשפט**: מסתמא קבל עליו כו' - פירוש, כיון דקיבל לשומרו, כל שמירה שהם היא שלא יזוק ושלא יוזק (סמ"ע). אבל לא שלא יוזק - דסתמא לא קיבל עליו טירחא שלא למה שהיה מוזק, ולא שלקח מדעתיה לשומרו שלא יוזק להם עד היום לא היה שור מתיכף והגדו (סמ"ע). והנעלים פטורים - דמאי ס"ל למעבד הכא העמיד השומר במקומו לשומרו (סמ"ע). ואם אחר שהזיק השם כל"ל - ודוקא שם לתיעו משלם שלא מגודו דינא הכי, משל"כ במועד אחר שהזיק יכול השומר לומר לנעלים הרי שלך לפניך ומני שמור עליה, ולא לענין שם יפטור עם הניזק להרי אינו משלם מגופו (סמ"ע). ומ"ש השומרים פטורים - ר"ל אפילו השואל, לפע"ג דהשואל מייב בתומרין, היינו דוקא שם הוזקה הבהמה שהוא שומר עליה, ולא לענין שם יפטר ואם והזיקה (סמ"ע). ואם שומרו כראוי כו' עד והנעלים מייצים כו' - הדברים מגומגמים וזה עיקר: אבל שם שמרו בו שמירה מעולה ואפ"ה והזיקה השומרים פטורים, שמרוהו שמירה פחותה, שם שומר חנם הוא פטור והנעלים מייצים, ואם שומר שכר או שואל הוא מייצים (סמ"ע).

המשך מעמוד יד ע"א

3. עי' שו"ע (חו"מ סי' שפט סי"ג): הזיקה נרשות הרבים, או בחצר שאינה של שניהם לא שניהם לא למזוק ולא לניזק, או בחצר שהוא של שניהם והרי היא מיוחדת להניח בה פירות ולהכניס לה בהמה כגון הפקעה וכיוצא בה, או שהיא של שניהם להכניס בה בהמה ואין שום אחד מהם רשאי להכניס בה פירות, אם בשן ורגל הזיקה כדרכה הרי זה פטור מפני שיש לה רשות ללכת בכולן ודרך הבהמה ללכת ולאכול כדרכה ולשבר בדרך הלוכה, ואם נגחה או נגפה או רבצה או בעטה או נשכה, אם תמה היתה משלם חצי נזק ואם מועדת נזק שלם: **מאיר המשפט**: והרי היא מיוחדת כו' [או שהיא של שניהם כו'] - פירוש, שניהן יכולים כו'. והכלל, כיון שלענין הכנסת הבהמה נרשות עבידי, והנחת הפירות של הניזק היא שלא נרשות, פטור המזיק כל שהזיקה הבהמה כי תורתה, אבל בנגיפה נקרן או נגיפה בגופה שזה הוא דרך שינוי, הוי הדין כמו בקרן דמייב חצי נזק אפילו נרשות הרבים (ט"ז).

5. עי' שו"ע (חו"מ סי' שפט סי"ע): כילד: שור המשור בתורה הוא שנגח בקרן, ואין דרכו בכך אלא דרך מקרה, ואין לו הנאה בהזיקו, וכל הדומה לו דינו כשומרו, כגון: שנגפה בגופה, או נשכה, או בעטה, או רבצה על כלים ושברתם, וכן אם אכלה כפות או כלים, דינה בקרן ואינו משלם אלא חצי נזק אין נרשות הניזק אין נרשות הרבים, ועוד יש דברים שהזיקה נרגלה או בפיה ודינם בקרן ויתבארו בסימן של. **מאיר המשפט**: וכן אם אכלה כפות כו' - דלפ"ג דבשן הוי מועד מעיקרא, ה"מ בדבר שדרכו לאכול ולא כפות וכי האי גוונא (סמ"ע).

יד ע"ב

3. עי' שו"ע (חו"מ סי' רכז סכ"ט): אלו דברים שאין להם תוקפה: העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות אפילו מכר שוה אלף דינרי או שוה דינר באלף אין להם תוקפה הגה: ויש תומכים דדוקא עד פלגא אבל יותר מפלגא כגון שמכר לו אחד יותר מששים הוי תוקפה: **מאיר המשפט**: העבדים והשטרות כו' - דדוקא משלטלין הנקנין מיד ליד יש להם תוקפה, לפקוחי קרקעות, ולפי משום דעביד אינש דזבין ברעתא ביה מכדי שוויה (סמ"ע), מזקקת ניהון כקרקע בענין תוקפה (ש"ך * המב"ט), מ"מ על הלוה עובר גם בלוו ולא מיעבד הכמוכ אלא מדין תורת תוקפה וביטול מקח, וי"ל דאפילו לאו ליכא (רע"ק), עיין בקונ"ס לעיל (סי' קכו ס"י ד"ה ומפ"ה הלוה עני) שכתב דבר אחד, הא לאין תוקפה לשטרות, היינו דוקא במוכר שט"א בכתיבה ומסירה, דכיון דהשטרות אין נופל ממון אימעטי מדין תוקפה מכלל ופרט, מה הפרט מפורש דבר שגופו ממון, אבל מוכר חוזות בע"פ ע"י מעמד שלשתן יש להם תוקפה, דחוזות גופיה הוי גופו ממון, וי"ל (פ"ת). ע"כ בפנים וההקדשות - דזמנינו אין לנו הקדש דבדק הבית אלא הקדש מתנות עניים ודבית הכנסת, ודין שולין נמור יש לו, ויש בו תוקפה (סמ"ע, וש"ך * הרמ"ח), ונפ"מ לשומרים שיש מייב להחזיר עד שתהא תוקפה פרוטה לכל אחד ואחד (פ"ת). אבל יותר מפלגא - אבל בפלגא יש תוקפה (סמ"ע וש"ך), ים מה' מיכל ממנה זה דעת הרמ"א ועיקר כמתבר. וי"ל דהוה קפיקף דדינא (ש"ך), יש מה' מיכל תוקפה בקרקעות ביותר על מלין, ועוד שאחר כמה שנים ודאי מקמפלא יפע ומחיל (ש"ך * המב"ט), וה"ה בשכירות, ממנה שם רואבן שוכר מגוי בשבי ש"מ למפ, ומשכיר בפ', בשער שבשכירו לראובן אין תוקפו שוכר מהגוי אלא לאותו מפ שעומדים בו ולו רצה הגוי להוציאו בחפ שתחביו מוציאו בדינים, והרי בחפ שתחביו שוכר מאחר הגוי ואין הגוי יכול להוציאו מידו אלא בדין, ואם כן נדון זה וכיוצא בו כמי שתומר למחבו להוציי ודור מאחר הגוי ואני אפרע בשבילך שכל כיוצא בזה רשים קלוקל (ש"ך * הרמ"ח), וי"ל דעיקר שים תוקפה בפלגא, ובטל המקח (פ"ת) [וע' מהרי"ט (ח"ב סי' כ): תוקפה של אלי בקרקעות הוא מב' ולכן תומרים העמד קרקע על מזקתו ולא מיימ כיון דוקאי מכר, אלא דכיון דספק דדינא הית, מרעא הית דקיימא מעיקרא תיקום, ותזור למוכר]. כגון שמכר לו אחד יותר מששים - פירוש, דבר שהוא דינר אחד מכרו ביותר מפני דיוקנו, דהיינו יותר מפלגא, לפי דאימעטו הני מדין תוקפה, מ"מ לא נרעי תוקפה דברים וגניבת דעת, וכמו שיתבאר לקמן (סי' רכח ס"ק), אם לא שהמוכר בעצמו לא ידע תוקפתו ואז [שבמ"ש סי' ז"ל] מהני בזמן הזה לענין דיני קנקנות, רק לענין מלוה בעלמא ושרי. (סמ"ע), פחיעה לאין שמיה בסימן זו [שבמ"ש סי' ז"ל] מהני בזמן הזה לענין דיני קנקנות, רק לענין מלוה וגיטין, דאין שמיה בסימן זה"ז, אי מהני הקבלה כמו דמהני בדיינין שדנין בזה"ז אם קיבלו עליהם לדון להם דיינים אלו שאין דנין בזה"ז, אי מהני הקבלה כמו שמקבלים עליהם דיינים לדון להם קרוב או פסול כלקמן (סימן כב ס"ק) (פ"ת). אם בדיני קנסות שייב, אז המוזיל מייב לשלם לנעלם ידי שמיים (פ"ת * שעה"מ).

שהמיר בזה, ועי' ערך אי סי' רכז כט, שאין לסמוך על כגב"ג זו. עי' רמ"א (חו"מ סי' קנג ס"ו): כל דבר שבקדושה שנמכר ומוחר לשנותו, נמכר בלא הכרזה ואין בו תוקפה אבל דבר שאסור לשנותו לקדושה קלה, צריך הכרזה. ועי' מ"ב: ואין בו תוקפה - מיירי במכירת קרקע ובמיס ומשום שאין תוקפה לקרקעות, ומשמעינן דלא מיימת דהוו כמליס דלפילו בכל שהוא מכרו בעל מקום ליכול לומר למקוני שדמיתן ולא לעוומי שלא הוו כשלהן, אבל במכירת מטלטלין גודלי יש תוקפה (מג"א המולק על הט"ז) הסובר שאפילו במטלטלין אין תוקפה). אבל דבר שאסור לשנותו - כל"ל. והיינו כלל"ע דשם הרשב"ם שצריך הכרזה כדי שלא ימכר בזול, וממילא יש תוקפה ג"כ ואפילו בקרקעות. אם אינה לוקחה למוכר יותר מכפל דהוי ביטול מקח לרמ"א, אע"ג דלמאבד לא הוי ביטול מקח, מ"מ היכא דקרקע מחזקת מעצמת ואינו שומדת אלא בחזקת המוכר עד שירצהו במעות (כנה"ג הגב"י סי' רכז אות לח).].

המשך מעמוד יד ע"ב

7. עי' שו"ע (חו"מ סי' ז ס"ק): בזמן הזה, דנים הדיינים דיני הודאות והלוואות וכתובות ושאר וירושות ומתנות ומזיק ממון חבירו, שהם הדברים המצויים תמיד ויש בהם תקנת כיס, אבל דברים שאינם מצויים, לף על פי שיש בהם תקנת כיס, כגון בהמה שהכלה בחבירתה, או דברים שאין בהם תקנת כיס לף על פי שהם מצויים, כגון שטלומי כפל, וכן כל הקנסות שקנסו חכמים, כתוקע לחבירו (פ"י שתוקע בקול בשופר ומצערו), וכקוטר שת חבירו (פ' מכה בידו על הלחי), וכן כל המשלם יותר ממה שהזיק, או שמשלם חצי נזק, אין דנין אותו אלא מומחים שהמוכים בתרן ישראל, חוץ מחצי נזק שדורות מפני שהוא ממון ואינו קנס: **מאיר המשפט**: בזמן הזה דנים הדיינים - והיום אין מסיבה, כל הדיינים בטלים מן התורה, הילכך אין דנין מן התורה, אלא שתמנו עושים שליחות של הדיינים המסוכים בדורות הראשונים, ואין אנו עושים שליחותם אלא דבר שכיח שיש בו תקנת כפף. י"ל שכ"ד צריך שיהא לו מוחב במוצב ב"ד מקל לדונם בו ולוטוח להלקות בו ושופר לנחות בו כו'. ומהמיימה על המחבר ועל הרמ"א שהשמיטו זה, וגם לף לשיטי רבנים מהרין בזה (סמ"ע), י"ל דמי שרוצה לנהוג כן שיהיה לו במקום ב"ד אלו הכלים רשאי ולא מיחזי כיוהרא, וי"ל דאם אין העם מרבנים אסור לעשות כן (פ"ת), כל אלו הכלים אינם מעכבין ואף לכתחילה אינם אלא לרשות (פ"ת * פ"ת). דיני הודאות והלוואות - פירוש שמוצא אומו בעלי הודאתה שהודה לו בפניהן או שהלוה אומו בפניהן, וה"ה אם מצאו בהלוואה בלא עדים ונענין שבועת היסת (סמ"ע), כיון דקי"ל (סי' פז ס"ט) גבי שבועת היסת, אין יורדין לנכסיו אם אינו רוצה ליפבע, אלא מנדין אומו עד שיפבע, ול"ב ליכא נפקותא לענין שבועת היסת, דהא גם בימיו לאין דנין אומו מנדין (קצה"מ). ויש בהם תקנת כיס - גם בירושות ומתנות לפי דברי המחבר יש בהן תקנת כיס, והטעם כמ"ש כלי שלא יועיל אלא בפני עומד שוטה, אמנו רבנן למיעבד שליחותייהו דקמאי. וע"ל דהוא הדין לשאר ענייני גדולים, שהרי מצינו שאמרו לקבל גרים בזמן הזה אף על גב דלא שכיח, וכן ניטין (סמ"ע). כגון בהמה שהכלה כו' - לאו דוקא שהכלה בחבירתה, אלא ה"ה כל מה שהזיקה בדבר שאינו דרכו, אבל מה שהוא דרכו או דרך הנאתה, לף מיקרי הכלה אלא היזק, ועי' לקמן (סעיף ג) וכן בהמה שהזיקה בזנב ורגל כו', עד ומצבין אומן דייני חו"ל, ומיירי אפילו בהכלה בחבירתה (סמ"ע), וה"ה ניזקין (קצה"מ), לשם ובור לף דינים, ויש מוקלים (ש"ך), והעיקר שדינים שם ובור אפילו ללף מומחים (קצה"מ), אבל השוכף השטר צריכים הוי מזיק בידים ודינן בזה"ז, ואינו קשור לשם (רע"ק). כתוקע לחבירו - כל שאינו שכיח ואין בו תקנת כיס אין נוהין בזמנינו, וקבלוהו עלמוהם קנס, על שם שנאמר לו חז"ל דין קנס לענין זה, שאין נוהין אומו בזמנינו (סמ"ע). יותר ממה שהזיק - כגון גנב ממלם כפל, טבח ומכר ד' וה', ואם גזל ונשבע משלם קרן ותומשו. שור שם מלי - מיס ש"מ חוץ ממלי נזק לרוחות, פירוש, בהמה שהלכה ברשות הרבים והמיזה ברגליה ובבהמה נזק. ומ"ש חוץ ממלי נזק לרוחות, ודברו הוא והוא שולה ברגל, ומן הדין היה להם לבעלים לשלם נזק שלם, אלא שהלכה למשה מסיני שאינם משלמים אלא חצי נזק, וכמ"ש לקמן (סי' שצ ס"ג) (סמ"ע). מומחים - פירוש, שיש מנוסה ובקי בדיניהם, וכמו שכתבנו לקמן (סמ"ע). סמוכים - לשון סמיכה נתפשטו ממ"ש בתורה בסמכה עם יהושע עליהן. והסמיכה לדורות לף היתה ידיו עליו ויהושע, וכן עשה לזקנים, וע"ז שרתה שכינה עליהן. והסמיכה לדורות לף היתה על ידי סמיכה יד, אלא שקיבלו לו "רבני" ושומרים לו "הרי אלו סמוך", ויש לך לשון לדון אפילו דיני קנסות, ומפני שכל הנסמכין היו רבינין להיות סמוכין דוקא מאחד הנסמכים שיש מהם שם יכול שהכל נסמכו ביד, ועי' רמ"א (יו"ד סי' רמב ס"ד) [כל מכם שהגיע להוראה ואינו מורה, הרי זה מוצא תורה ומתן מכסולתו כרבים הוא נקרא, ועליו נאמר: ועשומים כל הרוצים. הגה: ענין הסמיכות שהיו נוהגין בזמן הזה, כדי שידעו לכל שמומחה לרבים הוא שהגיע להוראה ואם שמורה הוא בדברות רבו הסומכו, ולכן אם כבר מת רבו אין צ"ל לסמיכות. וכן בהלמיד הבר, כדרך שנתבאר לעיל, במקום שצ"ל רשות אין צ"ל סמיכות. וי"מ דמי שאינו מומחה למוריהו ומתן ניטין ומילוות, אין במעשיו כלום, ויש לחוש לניטין ומילוות שנתן, אם לא שידוע לכל שמומחה לרבים הוא רק בחלה עניה ופלוות אינו מפקח גדולות. ויש מוקלים ומקילין ובמקום עגון יש להקל אם כבר נתן ניטין ומילוות, אבל לף בדרך אחר, כי מנהגו של ישראל תורה, כן נ"ל. ועוד נ"ל שמותר לתת מוריהו לחלה שיקבל ניטין, ואף על פי שמדין הסמיכה שיראל תורה, מ"מ לף שנתנו לו ניטין בשביל שיהא מורה לישראל, אין לו רשות לחזור בו, ומ"מ אם עכשיו אינו אלא שגילה רשות בעלמא ושרי.] (סמ"ע), פחיעה לאין שמיה בסימן זו [שבמ"ש סי' ז"ל] מהני בזמן הזה לענין דיני קנסות, רק לענין מלוה וגיטין, דאין שמיה בסימן זה"ז, אי מהני הקבלה כמו דמהני בדיינין שדנין בזה"ז אם קיבלו עליהם לדון להם דיינים אלו שאין דנין בזה"ז, אי מהני הקבלה כמו שמקבלים עליהם דיינים לדון להם קרוב או פסול כלקמן (סימן כב ס"ק) (פ"ת). אם בדיני קנסות שייב, אז המוזיל מייב לשלם לנעלם ידי שמיים (פ"ת * שעה"מ).

השלמות

המשך מעמוד טו ע"א

1. דאפילו אפשר יתירה כו' - ככל דבר חידוש או מריבה בלא הכאה, עד אחד נאמן, ואפי' העד אפשר או קרוב, וא"כ מן הדין היה ראוי לעוגם מלקוח או נידוי המתרף וכדומה, ע' רמ"ע (פו"פ מהו פ"ש) על פתוחן שהוציא שם רע על שמעון, ומצינו שהוא שקר, דאם יראה שמעון שלא להתפייס ולעטור לו אינה אין איסור בזה. שמא ישמעו הוצאת קול רע, ולא ישמע הפיוס, הרי להוצאת שם רע גדול עוון ואין לו מחילה עולמית, על כן ראוי לב"ד ודאי ליסרו (רע"ץ * לאם רצ), התקנה לא היתה רק היכא שגוף המעשה ידוע ע"י קול שלא הספיקו, או באין מכחישין שבודאי היה כאן הכאה וקטטה ומלבושים, ועדותם של אלו הוא רק לגבר הדבר אין היה, שהוא רק גילוי מילתא בעלמא. אבל אם העד שוגע גוף המעשה אין יודע רק על פיהם, והנתבע מכחיש, אין נאמנים. ועוד אם העד שוגע אינו נאמן כלל (פ"ת). או קרוב - וי"ל דקרוב לעוגם אינו נאמן, אבל אם זה לחובתו נאמן (ס"ך). או קטן - ואם הוא שוגע פסול להעיד. וי"ל דאפשר אינה נאמנת אם הוא שוגע לה (רע"ץ). והוא שהתובע טוען בריא - ר"ל לאפוקי אם טוענן שמע, ותובע אומו מכח עדות אלו העדים אין עדותן כשרה. ועיין רמ"ץ לעיל (פ' כה סע"ו), ועיין עוד רמ"א יו"ד (פ' קכו ס"ג) [ז"ל: ואפשר נאמנת בדבר איסור לומר: תקנתיו, ודוקא נודעי איסור, כגון ניקור בשר וכדומה ו', אבל בספק שמא אין כאן איסור, כגון שאירחה לבני דגים טמאים מטהורים, או איסור אינו בו בלדים להקל, אין אפשר נאמנת, דאפשר דעשה קלה להקל], ובאבן העזר (פ' יז סל"ח) [ז"ל: אפשר לומדת: אמ, אז היא שתאכרה: אמ בעלי, ואחר כך בא עד בשר ואמר: אמ, הרי זו לא נתגרש ואם נשתה בלע. וי"ב לומרים שאם אפשר אחרת או היא שתאכרה: אמ, והמיורה ליגרש על פיה ואמ"כ בא עד בשר ואמר: לא אמ, לא בלע אחרת או היא שתאכרה (אבל אם באו שתי עדות והמיורה ליגרש על פיהן, ואחר כך בא עד אחד, לא בלע אחרת או היא שתאכרה לבי"ע)] (סמ"ע).

המשך מעמוד טו ע"ב

5. ע' שו"ע (חו"מ סי' ל ס"ה): אעפ"י שהעיניים שאינם מסוכים בע"י אינן מבניו קנקנות, מנדין אותו עד שיפיים לבעל דינו, וכיון שיתן לו שיעור הראוי לו, מתירין לו (בין נתפייס בעל דינו בין לא נתפייס). וכן אם אפשר הניזק שיעור מה שראוי לו ליטול, אין מוליאין מידו. הגה: ואם יאמר הניזק: שומו לי גזק, שאדע עד כמה אתפשר, אין שומעין לו, אלא אם כבר אפשר שמין לו ואומרים לו: כך וכך אתזיק וכך וכך אתזיר. וכל זה דוקא בקנקנות הכתובים, אבל קנקנות שבשים הכתובים לקוח מעמען על הקנקן, נוטין בכל מקום, וכמו שיתבאר בסימן ג'. **מאיר המצפה:** מנדין אותו - והיינו דוקא בני מוכל וכיוצא בו מנדין שלין בו מיום יותר ממנה שהזיק, משום דאל"כ כל אחד יתבע ויזיק לחבירו, אבל לא משום כפל ד' וה', וכן בפקח הסמ"ע (ס"ק), משום שלא יהא מוטל נשכר. ושלא יהו פרוצים ביארולת בניזקין, ואין הבית דין מדקדק לומר "כן קצבנו, לפי כך וכך", אלא משערים בלבם שיעור קרוב, ואין מגלין אותו. ומנדין התובל, עד שיפיים הנתבל. ורואין כמה מגיע לפי אותו, אם קרוב לאשר ים בלבם, והנתבל אינו רוצה לקבל, יאמרו "אין בנו כח לנדותו יותר מכאן", ומתירין לו. ואם רחוק ממה שבלבם. אין מתירין לו, עד שיקרב לאותו שיעור. וזה לא בכל קנקנות. אלא בעניין הבלה ומריבה. כמו בחוקם ומפתה, כדי שלא יהא מוטל נשכר. אבל אחר מילי, לא מיבעי בקרוב לכבל ודו"ב וכו' לא תקנו תכמים זה, למזה לא יפי הספסל ותקלה. אלא אפילו אחר מילי, כגון אם ובוי. בכולהו לא תיקן לנדותו עד דמפיים לבעל דינו. אלא כל שהוא מריבה שבין אדם לחבירו, כמו בוחם אלא גזק. ק"ו בוחם דבריס, מנדין עד דמפיים לבעל דינו. ולאו דוקא שמנדין אותו מיד, אלא גוזרין עליו לפייסו בתשך זמן, לפי ראות עיני הדיין, ואם יעבור הזמן ולא יפייסנו חל עליו הנידוי (ב"ך * י"ב). וכיון שיתן לו שיעור הראוי לו מתירין לו - במקורס של דבריס אילו: מתירין לו בין נתפייס בעל דינו בין לא נתפייס. ונראה לכן לריכין להגיה כאן בדברי המחבר. ומ"ש "וכיון שיתן שיעור הראוי לו", נראה לפרש ר"ל כל דמי נזקו דוקא, אלא קרוב לאותו שיעור, והשתא אתי שפיר שהוצרך לכתוב ד"מתירין לו אפילו לא נתפייס בעל דינו", פירוש, אף שהוא שיתן לו כל דמי נזקו. וע"ב נמי שפיים וכתב "וכן אם אפשר הניזק כו' אין מוליאין מידו כו'", פי' אפילו אם אפשר דמי כל נזקו, אין מוליאין מידו, גם ר"ל דבכלל מה שראוי ליטול דקאמר, הוא ג"כ כפל ד' וה' וה' דג"כ אין מוליאין מידו. ולשון "וכן", ס"פ, אף אם פי שלשים כו' אינן מגבין קנקנות, מ"מ יש תיקון לניזק במה שמנדין המזיק וכו', וכן יש תיקון עוד בשם אפשר (סמ"ע). סח - לשון הרי"ף "שמנדין", ממנה ס"ע שלשון הרמב"ם "עד שיפייסנו לבעל דינו או יעלה עמו לדין ילאר ישראל", ונראה שזה כולל אם הלך לדין, והביא דין אפשר כמה שיתן, שמתירים הנידוי ול"ע. וכן אם אפשר הניזק - יאמר נתפוס בדיני גוים (ב"ך), במקום דבדי הב"ך אינא דהכשום בית הניזק לכתפילה לתפוס בכח מן המזיק, וא"מ יאמר נתפוס ממנו שום דבר בדיני גוים, אבל דיעבד מהני ודומה למש"כ הרמ"א לקמן (סי' ד) (קלח"ב ורע"ץ), פירוש, אפילו אם אפשר בעדים, שאין טעם האפיקה כאן שיהיה לו נאמנות, אלא הטעם שאין זה הניזק דיינים במו"ל, וכל שאפשר אין לריך דיינים (ע' לקמן סי' שמט ס"ד) דבעיל בינו לבין נפשיים (ט"ז), אם ניזק נקרן (דוקא פס - שאפשלה מגופיף), או רק שפשר לתפוס שם השור המזיק, אבל בשאר שתפלה בשלה נשן ורגל (ע' לעיל ס"ג) אם אפשר שאר נכסיו יכול למשר אותה לעצמו (קלח"ב). אין מוליאין מידו - פירוש, ואפילו אפשר יותר מכדי הניזקו, אם נתפייס לו כ"כ אם היו דנין אותו, כגון כפל ד' וה', אפיקתו אפיקה. וכן מוכח ברמ"א (סי' שמט ס"ד) (סמ"ע), ולא כתב לשם הוכח שלא יהא אפיקה אם אפשר שאר נכסיו יכול למשר אותה לעצמו, שהרי מה שהיא לו אפשר בעדים (סמ"ע וש"ך), וי"ל שאם הוכח בקנקנות אין אפשר נאמנות לומר שהיה אפשר בעדים, אבל אם אפשר בעדים אפשר שהוכח בקנקנות שהיה אפשר בעדים

השלמות

הלוה והולך עמו. הגה: אם יש (למופע) עדים או רגיש, ונרגיה לצ"ד שבעירו שיש ממש בטענותיו. אבל בגלוי הכי אין כופין אותו לילך עמו. ויש"ע לטענות גלך לצ"ד הגדול אין מילוק בין מופע בזמנם, וכל אחד יכול לכוף מבירו לילך עמו. וכל זה מדינא, אבל כבר נהגו בזמן הזה שכל זמן שיש צ"ד בעיר אין אחד יכול לכוף מבירו לילך עמו לבית דין אחר, כי אין נוכ עכשיו בית דין הגדול או בית הועד, ולכן לא יוכל לדחותו, אבל יוכל לדחותו שלא לדון עמו עד שלשי, ומיד יבררו ליישים. אבל מכסנאי שמופע בשני העיר, או ב' מכסנאים, כריך לדון עמו מיד, ולא יוכל לדחותו. וכן בן העיר שמופע למכסנאי בכל מקום שימצאנו, ויש אם בית דין, מכריחו אם לדין. וכל זה כשיש צ"ד בעירן, אבל אם אין בית דין שם, כל אחד יוכל להכריח מבירו שילך עמו לבית דין לדון עמו. המופע כריך לילך אחר הנמצא, אם הוא בעיר אחרת, אף ע"פ שבעיר המופע בית דין יותר גדול. ואפי' היה לנמצא מעות בפקדון (או בדרך אחר) [בעיר המופע או בעיר אחרת], אע"ג יכול לעכב מעותיו בעירו או כריך להודיע לנמצא ואו כריך לדון במקום שמעותיו שם. וע"ל סימן ע"ג בתבעי אימת יכול לעכב מעותיו. אב שיש לו מבישה על בנו, כריך לילך הבן, אף על פי שהוא בנמצא, אחר מצוי, כמו שנתבאר (בירו"ד סי' ר"מ). עשיר מוחזק ואלם בעירו, מוציאין ממנו לדון בעיר אחרת, אף על פי שהצ"ד שבעירו יותר גדול: מעיר המפקפ - שיש שנתעצמו כו' - רשומן מובא אם שמעון מעיר אחרת לדון בעירו של רשומן, שצ"ד של עירו גדול מצ"ד שבעיר שמעון, כל שיש צ"ד קטוב בעירו של שמעון, אין יכול לכופו לדון אצל רשומן. ומצ"כ במלוה למדיניין דכופין אם הלוה, היינו כשבשיכה עומדים בעיר אחד לכמו שלוה טוהם ועולה ומוציא הוצאות, כמו כן המלוה הנושה אותו טוהם ועולה עמו מעירו לצ"ד הגדול ומוציא הוצאות. אמנם אם זומיוהו לדון בעיר גדולי העיר ופרנסיהם, אצר כל דברי העיר נחתם על פיסם. והנדון אומר "איך אדון בעיר הזאת והלא אימתכם מוטלת על הדיינים וגם טענותי יקחתו בפניכם", על הדיינים ועל הנידונים שילכו במקום הקמוך ומותר לנמצא לו לצוות לצ"ד מפני זה (ש"ך * מב"ט). נעלה לצ"ד הגדול - פינו מחלק בין צ"ד הגדול לבית הועד [וזהו מקום שיש בו קיצור הכתים, והוא המובא בסוף הממפקן]. אבל יש שמחלקין בדיניהם, וס"ל דאפיי הועד בוקע שומעין לאומר בסוף הלילה ולדון אם כשיש רגלים לדבריהם, ואין שומעין לשום נחבע אומר כן, אלא שאחר הלוה "אחן לו כל הוצאותיו". אבל כשאומר "עלך לצ"ד הגדול", שומעין אפילו לנחבע, ורמ"ע ז"ל. ויראה דין זה בס"ם בסמוך בהג"ה ז"ל, וי"ש דבטענה גלך לצ"ד הגדול אין מילוק בין מופע לנחבע כו', וכ"ל המילוקים דבין מופע לנחבע הנ"ל, לפ נאמרו על טענה "גלך לבית דין הגדול" כי אם בטענו גלך לבית הועד, וקיל רמ"ע אם ולא כתב כן בהדיא, משום דזומן זה אין נוהגין לכפות, וכדמסיק רמ"ע אם (סמ"ע, וש"ך). כופין אותו כו' - עיין לעיל (סי' ג ס"ק), עם היות היה טוב ויאר לפני מלהיים ולדם שאם מרבין תורה לפ ידין היחיד מביא הכנסת שלו, לפ מפני שאין הדין כן, אלא למען הסיר עקשות פה מעמי תרע. וכל שיש להם צ"ד בעיר, אין לכוף אותם מן הקהלה להוליאו מבית דינם למקום אחר, ואפילו היה צ"ד אחר שמוחזק להם לצ"ד משוא יותר גדול מבית דינם. ואין מלוק בין שיהיו הצ' צ"ד מקהל אחד בין, אלא יהיו אלא מקהל אחד וזה מקהל אחר. וכן אם יש שני מלמידי חכמים בעיר, אחד גדול ממברו, יכול אחד מבעלי הדין לומר "לא אדון בפני זה, אלא בפני השני", אעפ"י שהוא קטן ממנו, מאחר שאם בעיר אחת. ובין מלוה בין לוה יכול לומר כן. ואפי' שהקטן חוץ לעיר, כל עוד שלשי לחוץ ג' פרקפות. וכ"ם בזמן הזה שרוב הדיינים אינם אלא ע"פ הספרים, שנמצא שאין הקטן הדיין אלא הגדולים, ולריך התובע לעמוד בדין בפני כל אי שהוא יודע ומומחה בדין מורה כפי הזמן, אמנם י"ל דכל היכא דאיכא מומחין ויש בעיר גדולים מהם, שומעין בין למלוה בין לוה לדון בפני צ"ד הגדול, והיכא דליכא צ"ד וזה גדול מזה בעיר ג' שומעין למלוה דעבד לוה לאיש מלוה (ש"ך * רפ"ס), ב' קהילות בעיר אחת מאחר ויש להם מנהגים משונים אלו מאלו וכיש שלדקה ודבריהם אחרים כל אחד לבדו, הם נחשבים כעיר אחרת, ואין כח לקהל אחד להכריח לקהל אחר לעשות רצונם במידי דלא מגדר מלתא. ואין רצוי בשום לד שילך ויפרד אחד מקהל ג' ללכת לקהל האחר. ואין שום יחיד לקהל ההוא יכול לפרוק עול מעליו ולמרוד בגזרת הכתם ההוא, ואין חכם נכנס בגבול חכם אחר, אפי' שיהיה לאחד גדול כרבן גמליאל, ויהיה הב' קטן שבקטנים. וכשמינו אין מקום רחוי להקריא בית הוועד, וכן אין יחיד עשה שיכול לכוף לאדם שלא קבלו לדין לדונו בע"כ. ואפי' יחיד מומחה, הבלתי ממנע בזמן הזה, אינו יכול לכוף אלא כשיניו רוצה לדון עם בעל דינו או שאומר הלוה שיניו רוצה לדון עמו בעירו, אז דין אותו היחיד המומחה בעל כרחו. אבל אם רוצה לדון, אין לו זכות לא ליחיד ולא לג' לכוף לדון לפניו. אמנם אם הבעלי דין עמדו לדין לפני ג' הדיינות וקבלו דינם עליהם, דינם דין, ואין ליחיד מומחה זכות לבטל דינם (ש"ך * רפ"ס). מיחזי טעם דנחומי כו' - עיין רמ"ע סעיף ד', ספיכוכו דע"ל לכתוב לו טעמים ורלוים כי אם הטענות כו', ועוד כתב אם מילוקי דינים הוא. ומפני דכתי מייתי שדנין אותו בעירו ע"י כפיה וזה כו"ע מודים שנריכין לכתוב לו מיחזי טעם דנחומי, משום הכי לא כתב רמ"ע פלוגתא זה כאן אם שם לגלא מייתי דנו ע"י כפיה, ואנב כתב אם כל מילוקי דינים (סמ"ע). ואמר כך מוציאין ממנו מיד, ואם יניח פינוי - פירוש, מוציאין ממנו מיד, ואם יניח כתוב מב"ד הגדול שנתו יחזירו לו מה שהוציאו מידו (סמ"ע), רלוונן ושמעון עמדו לדין ומייב הדיין לברוננן שיעשב על טענת שמעון, וטען רלוונן שיכתוב לו הדיין פסק דין לית ליה הוא שנתנה ואם"כ יעשב, הדין עם רלוונן, כותבין ואם"כ נשבש. וכ"ז דווקא היכא דדן עם רלוונן ע"י כפיה (ש"ך). ואם הוציא הלוה לו ג"כ שלא נתן לו פסק. יכתבו לו ג"כ שלא נתן לפניהם אפילו דיבור אחד. ולא שכביר מלה אחת שהיה לנעשותיו, דשומעין לו. עכ"ו ממקום שאין שם קטנות מכמים ויצועים, למקום קטנות מכמים ומבירים פיצועים, אי גדול הדור, יכול המופע לכופו, אבל להוליאו ממקום קטנות מכמים ויצועים, למקום קטנות מכמים. אף שיש שם מכמים יותר, אי מגדול הדור לגדול הדור אחר, אף שהוא גדול ממנו, לא יכול להוליאו, כשאר דיינין שזה טוען וזה טוען - דווקא במלוה ולוה אבל לטענת מלוה טענה יותר מטענת הלוה, וה"ה בטענת ניזק וגנזל משבו טענתן טענה, משו"ה שומעים להן כשרוצין לעשות לצ"ד הגדול, וה"ה לכל מבישות גדולות כיולא בהן, אבל בשאר מבישות כגון שותפין שחפצ אחד להשני, או שזה מוכעו ואומר "נתמיימת לי שכירות", וזה משיבו "איני מייב לך", וכיולא בחבישות אלו, משופין הם בעת הנחבע בטענת החופע, ואין שום אחד יכול להכריח להשני לילך עמו לצ"ד הגדול (סמ"ע), וי"ש מולקים דנקט שזה טוען וזה טוען, היינו שטוענין על דבר שאין מוחזקין בו, כגון זה טוען של שמעון או מוכר אל החופע, או מנה שלשי, שאין כאן מופע ונחבע רק שניהם מופעין (ט"ז ונחה"מ), אבל במקום שאחד מופע ואחד נחבע, החופע כאו עדיף מהנחבע לכל נחבע המוחזק ואינו רולה להחזיר הוי כגזילה. וכן בלוה שהמלוה יכול לומר בחביעתי שיש לי עליך על המופר נלך לצ"ד הגדול. ואין לומר כיון דלריך לדון בעירו על המכשון שהוא כנגד ההלוואה לריך לדון על הכל. ואף אם נאמר כך, מכל מקום נראה אם הלוה אומר אחלק מוכך כך ואחר כך אחבע מוכך בצ"ד הגדול, זה ודאי יכול לומר (נחה"מ). והלוה אומר נלך ונו' - אבל אם המלוה הולך לאיזור בית דין הגדול לכיפה אחרת, יכול הלוה לכופו לדון עם (סמ"ע). כופין אם הלוה כו' - היינו כשאין המלוה הולך בנלוי אבל אמר, אבל אם כן הולך לשם לוה לוה לכופו אומו לדון עם (סמ"ע), וי"ש מולקים דס"ל דהמלוה יכול לכוף לוה אף שיש למלוה דרך אם ולא לוה (ש"ך), וי"ש דכל המופעים יכולים לכוף הנחבע ללכת לבית דין הגדול אפילו בנגזל וגזיק, משום דאין המופע מוליא מעותיו מחנם, שהרי גם אם יזכה, אין שכנגדו מחויב להחזיר לו הוצאה, אבל לנחבע אין שומעין זה, לפי שמה שהוא רולה לפזר מעות, הוא לבעלים, כדי שלא יחבענו המלוה, ופ"ב ממילא היכא שיש לחופע דרך אם, לא שייך טעם זה, ללא לחנם מוליא הוצאות, ואין לנו לשמוע אל החופע, אלא היכא שאנו רואין שהוא מוליא הוצאות על מבישתו, וכל זה בכל מופע חוץ ממלוה, אמנם מלוה גם בזמנו אינו מוליא הוצאות יכול לכופו לדון בבית הגדול (קצה"ח). וכן הדין בזמן הזה - וקי מלמעלה, דבטענת צ"ד הגדול כתב שיש מילוק בין מופע לנחבע, ועל זה אמר לכן הדין בזמן הזה שאין אם צ"ד הגדול רק שיש מקומות וכו' והיינו בית הועד, גם כן דינא הכי להמלוה יכול לכוף לוה ולא הלוה למלוה (נחה"מ). וי"ש דצ"ד מצוי כו' - אף שבאמת כן בזמננו דברי המחבר, אין נפקא מינה נ, דהא לדברי המחבר אין מילוק בין אומר לצ"ד הגדול מיולין לאומר בית הועד מיולין (סמ"ע), היום אין דנין ב"ד הגדול, אי יכול מכם לכתוב דעתו כפי אשר נ נראה בדרך הוצאה ודרך מוסר למחות בידו עושי מיכור. אבל לכוף לומר קבלו דעתי אינו מן הדין וכשאיים לנחוש נגד, והכוונה לממוך עליו ימלוך דבריו. אבל אם הוא גדול מאחבות ומנמין מייבים לילך אחריו (ש"ך * רמ"ש), מיהו אם יש מקנה בעיר שלא ללכת בית הגדול, אל בדבר (ש"ך * רמ"ש). פתוחה מדינה - אין בו ג"מ לדברי המחבר דמקום בית הגדול בית הועד, אלא בהרמ"ש כ"כ לפי הי"א שכתב אחר כ' בהג"ה המחלוקים בין צ"ד הגדול בית הועד (סמ"ע), וי"ש דדברי הרמ"ש מדבריש לפילו בדעת הטו"ע, שפשבר לכוף לללכת לבית הועד, היינו דווקא בפותה המדינה, אבל אין כח עכשיו להוליא ממדינה למדינה, כמו שהיה בזמן ב"ד הגדול, וע"ז כתב בהגה"ס הנה שיטת י"ל דפ"ל דפפילו בזה הוה ב"ד משוא כמו ב"ד הגדול, ופפילו פם הוא במדינה אחרת, אפשר לכוף לומר לשני לשם (ט"ז). כופין אם הלוה כו' - אפילו הנחבע יכול לטעון כך, ופרנסי הקהל אינם נחבעים כב"ד לענין זו (ש"ך * מהרש"ך). יש להסופע - כל"ל (סמ"ע). ונראה לב"ד - פי' "או נראה ל"ד" (סמ"ע). וי"ש דבטענת גלך לב"ד הגדול כו' - אבל גלך לבית הועד, שומעים למופע דווקא כשהבית הועד הוא בפותה מדינה, אבל כשהוא בפותה מדינה, גם למופע אין שומעין, ולא הטרימוהו לילך מוך למדינה, כ"ע בפומרו לבית דין הגדול מילוף דהוא הב"ד המשוב שבדור, משא"כ בית הועד (סמ"ע) אין זומן זה נלך בטענת ב"ד הגדול, היינו לנשיא שבארץ ישראל, אבל בטענת "עלך לבית הוועד", שהוא מקום קבוץ ת"ח מומחים, וב"ד קבוע שם, נהוג גם בזה"ז, אבל אם נראה לדיין שמרמה הוא, כדי לדחות התביעה מעליו, אז אין לו זכות, ודווקא התובע יכול לטעון, אבל לא הנתבע. ואם הנתבע רולה לשלם לתובע הוצאות ותפריות הדרך ושכר טרחו, יכול להכריחו. הטעם דלפ גבי מקח וממכר ופקדון יכול התובע לכוף הנתבע לבית הוועד, משום שבודאי לא בחנם מוליא מעותיו. שהרי אף אם לא יזכה אין זה שכנגדו מחויב לשלם לו ההוצאה. אבל לנתבע לא שומעים להכריח את התובע, כי מה שרולה להוליא את מעותיו הוא לבדי שלא יתבענו עוד, ומעריכ נמי לאו בחנם מוליא הוצאות, ג' היכא שרולה הנתבע לשלם מעותיו. אם לא שיודע הנתבע בתובע שהוא אינ נכבד, ואינו רגיל לטלטל, אפילו בריולה כפף. ואם בית הוועד קרוב, תון ג' פרסאות, אפילו הנתבע יכול לכוף לתובע. וכל זה מיירי דוקא בטענת ירושה, או גזל ופקדון ומקח וממכר. אבל לוה למלוה בכל ענין אין יכול לכוף, דעבד לוה לגים מלוה, ויכול המלוה לומר "מיני יכול לטרוח", אפילו רולה לשלם לו הוצאות וכבר טרחו. והיכא שאומר הנתבע או הלוה "כתוב טעותיך לבית הוועד", ואני גם כן אכתוב טעותי, ואולינם שם, ולא אטען שם כלום". אין שומעין לו, שלא ירלה להתמין לו, אפילו מקבל עליו בתרם. אבל אם רולה הלוה לשלוח שם שלוחו עם הטענות, שומעין לו. וה"ה היכא שמקבל עליו, שאם יוכה בדין, והדיינים יתנו לו פסק. יכתבו לו ג"כ שלא נתן לפניהם אפילו דיבור אחד. ולא שכביר מלה אחת שהיה לנעשותיו, דשומעין לו. עכ"ו ממקום שאין שם קטנות מכמים ויצועים, למקום קטנות מכמים ומבירים פיצועים, אי גדול הדור, יכול המופע לכופו, אבל להוליאו ממקום קטנות מכמים ויצועים, למקום קטנות מכמים. אף שיש שם מכמים יותר, אי מגדול הדור לגדול הדור אחר, אף שהוא גדול ממנו, לא יכול להוליאו, כשאר דיינין שזה טוען וזה טוען - דווקא במלוה ולוה אבל לטענת מלוה טענה יותר מטענת הלוה, וה"ה בטענת ניזק וגנזל משבו טענתן טענה, משו"ה שומעים להן כשרוצין לעשות לצ"ד הגדול, וה"ה לכל מבישות גדולות כיולא בהן, אבל בשאר מבישות כגון שותפין שחפצ אחד להשני, או שזה מוכעו ואומר "נתמיימת לי שכירות", וזה משיבו "איני מייב לך", וכיולא בחבישות אלו, משופין הם בעת הנחבע בטענת החופע, ואין שום אחד יכול להכריח להשני לילך עמו לצ"ד הגדול (סמ"ע), וי"ש מולקים דנקט שזה טוען וזה טוען, היינו לנשיא שבארץ ישראל, אבל בשאר מבישות כגון שותפין שחפצ אחד להשני, או שזה מוכעו ואומר "נתמיימת לי שכירות", וזה משיבו "איני מייב לך", וכיולא בחבישות אלו, משופין הם בעת הנחבע בטענת החופע, ואין שום אחד יכול להכריח להשני לילך עמו לבית דין הגדול או בית הועד, ולכן לא יוכל לדחותו, אבל יוכל להכריח מבירו שילך עמו לבית דין לדון עמו. וי"ש דלטענות גלך לצ"ד הגדול אין מילוק בין מופע לנחבע, אבל בלוה הכי אין כופין אותו לילך עמו. וכל זה מדינא, אבל בשאר מבישות להן כשרוצין לעשות לצ"ד הגדול, וה"ה לכל מבישות גדולות כיולא בהן

השלמות

ופשיטא היכא שיכול להוציאו, לא יכול להוציאו למדינה אחרת, שהוא תחת מלכות אחרת. אלא אם כן בכל המלכות לא נמצא מומחה לדון דין תורה, אז יכול להוציאו אפי' למלכות אחרת, כדי שיעמידנו אפי' מומחה. והיכא דיכול להוציאו לבית הוועד, לא יוציאנו למקום הוועד הרמוק, אלא הקרוב. אף שמקום הוועד הרמוק גם כן הוא בתוך מלכות. אבל אם מקום הוועד הרמוק הוא עדיף בחכמה ובמניין, יכול להוציאו לשם. ולא יכול הנתבע לומר אלך למקום הקרוב (ב"ב * י"ב). שכל זמן שיש ב"ד בעיר כו' - המנהג שכל הפייסים נבית שהפייסים לפומו ב"ד. ואין פייסים אלו אלא מה שעיני הדיין רואות (סמ"ע). עד יום ג' - נראה דהיינו דוקא בנותן קנס שמתלה לחמיתו, ואז שומעין לו עד יום ג', וכמ"ש לעיל (סי' י"ח ס"ק ס"ג) [מדיעת צריך להשביע מיד אלא שכך הוא תקנת הקהלות, ואם נראה לב"ד שצריך לומר לו יותר הכל לפי המנהג (כנה"ג הגהב"י אות יט).]. ושם ג"כ הטעם דלילמא מנים ליה, כיון שיוצא וככתם ולא היה יכול לבוא עד יום ג', אבל כשהוא תמיד בעיר מנדין אותו ביום רשאין (סמ"ע). מיד יבררו דיינים - היינו אע"פ שמחכים לדיון ליום הפלגיו, אבל דיינים צורכים להם לילמר בו בורר וזה בורר, ול"ל מיד ביום רשאין כדי שלא יבואו לידי לחים ביום ג' (סמ"ע). או שני מכתבים - וכה"ג מיירי בשאין כ"ד מכתבים מעיר אחת, רק כל אחד מעיר אחרת, ואם לא ידעו כלן, יהיה חיוב על המוציא לילך אחר הנתבע, וזה לשתי פיות, כיון שנודעו שניהם כלן, ידעו כלן, אבל כשניהם מעיר אחת, ההזמנות לן ממייב, וכל ג' יכול לומר, שנדון בעיניהו (פ"ח). [אחר הנתבע - הרוצה להפיק ספר, ואחר טוען שלו לא רשות, וזה נגד הכתב, שהוא השני, שולך אחרי בית דין של המדפיס (בית יוסף חו"מ ס). מי שהי לב"ד לדון ב' פעמים ונפסיד בשלה ורצונו זכה. ככל דבר היודע שיש נידון עוד קודם שהשני טוענות כמו הכא בשאם שנתעה מטעה ונפיה לכאן). אבל הוא רק כשהנידון הוא לעשות שלום ביניהם אבל אם התליטו שיהיה להתגרש, שוב אין שייכין זה לזו כיון דשכתבם שיהיו בטלה התחייבותם מזה לזו ולהיפוך והוי תביעותם ככל תובע ונתבע ואין שום הכרעה בזה רק שמי שכשליב כיון יותר שאחד לו פיכפה לו כ"ב לחיות כן והשני פיכפה לו יותר לריך הוא לילך בשבת הסמוך, אין שזהו הנתבע להתובע אחר לו פיכפה לו כ"ב לחיות כן והשני פיכפה לו יותר לריך הוא לילך בשבת הסמוך, אין שזהו הנתבע להתובע אחר (מגמת אלעזר מ"ב סי' ב), כל שלא כתב בשטר שיהיו במקום פלוני, אבל אם הכסים הנתבע בשטר לבא למקום התובע בערכאות, אז גם מחויב לבא לשם לדין מוחה (מהרש"ם מ"ג סי' ריג). אם היה ההלוואה במקום המלוה, כיון דדיניו הוא לדלריך הלוה לשלם למלוה במקום ההלוואה כי שם לו מעות או תפיסים במקום המלוה ויש לו שט"מ או כת"י מעותות ישראל סי' י' מוקח המשפט קפ"ג). ואם הנתבע היה גר במקום התובע ומניחים עבר למקום אחר, לריכים לדון במקום התובע (רשד"ם סי' קנ).] ואפילו היה מעות לנתבע מעות בפקדון בעיר התובע או בעיר אחרת - ה"ג (סמ"ע). ועל"כ יכול לעכב מעותיו כו' - פירוש, שיש לו פקדון שהוא שירד עמו לדין, יכול לעכל מעותיו, והיינו שידע התובע, שאם לא יעקל מעות, הנתבע יפזרם ולא יפרע לו, או לא יוכל להביאו למשפט ויוליא בדברים אלו, כמ"ש לקמן (סי' עב ס"ו), ולאחר שיעקלם אם בדין, אם יראה הנתבע ליקח המעות, לריך לילך עמו לדין, אם במקום שנתעקלו (סמ"ע). לריך להודיע כו' - פירוש, והתובע לריך לשלם על השלוחות, ועיין לקמן (סי' קו ס"ק) (סמ"ע). ולו לריך לדון במקום שמעותיו אם - כשתרצה המוכר לעקל מעות הנתבע בב"מ אבל מקום שעיקלו, מיהו מדברי הרמ"א שם], ולפ"ז היה נראה לילך לו לדון עמו אם ג"כ בכל מקום שעיקלו, כמ"ש לקמן (סי' עב ס"י) לא משמע הכי (סמ"ע), אלא דעתה עשאה הנתבע תובע לעניין שלריך לילך אחר התובע, מ"מ זה שעיקלו נכסיו שהוא בחזקת הנתבע, אינו יכול לעשות מורשה (ע"י לקמן סי' קכד) (פ"ח). אל שיש לו תביעה כו' - ה"ה הרב עם תלמידו, היינו ברבו מובהק עיין יו"ד הלכות ת"ת. אבל בחיים ושמחו י"ל לריכיה שמחה לילך אל מקום האיש שלף היא מיושבת בכבוד בעלה, וגם עלטולוע דגרסי קמא כו', ועיקר לן כדברי (פ"ח), [אל לו אם שיש להם תביעה על בעל ממוניה הבן לילך לעיכם אלא אל פי שהוא הנתבע וכן בת הוא תלמיד מובהק לרבו, אבל אחרי שהוא תובע אינו יכול לעכב

הזמנה מצלם המנוה ולא הלוה. ועיין לקמן (סי' קו ס"ק ד"ה נוסף על זאת) (ש"ך). שיטת הש"ך היא, שלא רק בשעת הלוואה אלא גם בשעת פרעון, כל זמן שהמלוה מחזיק בשטר, הרי הוא כבעל חוב ביחס ללוה, ואין ללוה שום טענה נגד המלוה. ולכן, אם המלוה מכר את השטר לאחר, הרי הלוה חייב לשלם לקונה, ואינו יכול לומר שכבר פרע למלוה הראשון, שהרי המלוה הראשון לא היה אלא שליח גבייה בלבד, ולא בעל חוב. ולפי זה, אם המלוה מחל ללוה את החוב, הרי הלוה חייב לשלם לקונה, ואינו יכול לומר שכבר נתפייס

זה הקושר הוא מייב בו ולפ"ז בעל התרנגול, כיון דהדר הוא ולקחו וקשרו בתרנגול נעשה בו בעל, ולפ"ז נמצא דאפילו אמרינן פלוגתא דמייב גם במיושן דבעל חוב דהוא בעל התקלה דחוב אף שחוב תולה הזיקו בתרנגול (ממ"ע), ו"ל היינו דווקא בתרנגול הפקר, דאל"כ בעל התרנגול ג"כ שהה רואים בתשלומין, ולפ"ז גרע מבעל החוב עלמו שהניח חוב שלו במקום המזרפה, ובזה לפ"ז ניריים לדברי הסמ"ע, ואף על פי כן דברי הסמ"ע נכונים, שהסמ"ע נקי על שקשר אדם בידים ממש החוב בראל התרנגול, ובזה ודאי הקושר נבדו מייב לפילו יש לתרנגול בעלים. אבל בסוף דברי רמ"ע שהיה החוב חוב מוגע במקום מוגע והניחו במקום מזרפה, בודאי אם יש לתרנגול בעלים גם בעל התרנגול מייב, זוה פשט במה שהניח החוב במקום שאינו משומר וזה פשט שלא שמר התרנגול שלו (פ"ת).

המשך מעמוד יז ע"ב

המגן 9. ו"ל לתלידה מדעת הוי כו' - וכן עיקר, לכל לתלידה מדעת הוי הפקר (ס"ך), וי"ל לתלידה מדעת אינו הפקר, אמנם המוגע אינו שומר עליו, לתלידה מדעת אינו מחויב בהשבה הרי הוא כמוגע בקרקע (קלח"ח וט"ז), ונקניא ביחוש אחרי שהגיע לידו, ואל לתיוקע מטעם לשחוט בה בלילה דכ"ע לא הוי הפקר, ולא קאמר לתלידה מדעת הוי הפקר שלא במקום שאינו משמר (קלח"ח), ו"ל לתלידה מדעת אם לתלידה עליו ובעינן יחוש, ומשו"ה בשפשה העשויה לפנות (לעיל פ' רם פ"ע) הפקר גמור הוא, ליחוש גמור אינש להא מי שימלתו ודאי לא יכריז, לתלידה מדעת אין צריך להכריז כמ"ש הסמ"ע, דכל שאין המועל צריך להכריז מיירי נפשיה בעל התלידה, ל"ב ס"ל כיון שתלידה מדעת אין צריך המועל להכריז, ולפלי הבעל תלידה מיירי נפשיה ושפיר הוי הפקר גמור. ומש"כ בהשלך הרגים, שיש בו סימן, לאין יחוש, ולפ שכו"ע לא יעיי אם לא יגע, ומשב שבודאי יטלנו אדם, מ"מ לא מיירי נפשיה, כיון דלבר שיש בו סימן הוא, מי שלא רצה שיהיה לתלידה מדעת, יכריז, ומי שרצה יודע של מי הוא. ל"ב נהי שלי"ל להכריז בתלידה מדעת, מ"מ כשיודע של מי הוא, ולפי יחזיר לו, דמהיכי תיתי לא יחזיר לו כיון שאסור להשתמש בו. ועוד, לפי מיירי נפשיה שמשך חולי ימלנו אחר, שלא רצה, ויכריז. ופשבר דגם לפי הש"ע, לאחר שנטלו, ל"ל לתחזיר לתיכף יחוש. אבל בקטן לאין יחוש, דהא לפילו ממון של קטן יש בו גזל מפני דרכי שלום, וגם בידי הקטן חשיב כמשומר קלת, כי הקטן אינו קלת שומר, ומקרי לו תלידה מדעת לענין זה, שהטוען ממנו ל"ל לשומרו, [שהרי אינו נרין לעשות] יותר מהנעלים, דמה שחשיב אינו משומר במקלת, תלידה מדעת הוא (נתה"מ).

המשך מעמוד יח ע"א

המגן 2. ותירץ הבהב"ח על פי דברי הגר"ח לפרש דברי הרמב"ם (ס"מ פ"ב ה"ב): היכא דהכא בראשה הרגים ובעטה והשתה לרוחות והזיקו בראשה הרגים פטור, ואם אפשר הניזק רגיש נזק אין מוציאין מידו, שהרבר ספק הוא שמא שינוי הוא ואינו מולבת רגל שהרי בעטה. ובילר הגר"ח, שהספק של הגמ' אם כחו בגופו הוא ספק אם ההלכה למשה מקיני לרוחות היא אם אומרים הלכה רק לענין הניזק רגל, ולכן פטור בראשה הרגים, או שההלכה למשה מקיני מחלת שכחו בגופו, ולכן במשוחה חייב אפי נזק. והנה לעיל דף ג' ודף ט"ו נאמר "אפי נזק לרוחות הלכתא גמירי לה לממונא הוא", ועיין ברמשקים דבמקלקן כן הגירסא דהילכתא גמירי לה לממונא הוא, והקשה הרמ"ם (פי' ג): דהלכתא לגרועי אתא דלתמרינן בגי קוקה, ופ"ב ל"ל להלכה ע"ז דממונא הוא דהיכי תיתי נימא דקנסא הוא, ועל פי דבריו נימא בכל זה רק אם נאמר דבהלכה לא נאמר רק פטור אבל גוף החיוב של אפי נזק אינו מהלכה כלל, אלא מטעם אחר רגל כשאר חיובי רגל. ו"ב ל"פ"ז בודאי אין מקום לגירסא זו דהיכי תיתי נימא דקנסא הוא. אבל אם נאמר דבהלכה אפקיעהו לגמרי מכלל חיובי רגל ומוקמינהו לחיוב אדם של אפי נזק מהלכה מסיני, ל"ב יש מקום לומר כמו לתמרינן פלגא ניזקא דקנסא אשום דלא מיגרע שיעא של אפי נזק ממון, כמו כן היינו אומרים דהחיוב של אפי נזק לרוחות הוא קנסא ולא מיגרע ממון של חיוב אפי נזק, ולכן נאמר בהלכה דאפי נזק של לרוחות הוא ממונא. עי' ברכת שמואל (פי' יט ס"ג) שהקשה למה יש קפק (לעיל י"ז ע"ב) אם כחו בגופו דמי או לא, והרי בכל התורה אומרים כחו בגופו, כגון לגבי לגיפה. ותירץ הבהב"ח על פי דברי הגר"ח לפרש דברי הרמב"ם (ס"מ פ"ב ה"ב): היכא דהכא בראשה הרגים ובעטה והשתה לרוחות והזיקו בראשה הרגים פטור, ואם אפשר הניזק רגיש נזק אין מוציאין מידו, שהרבר ספק הוא שמא שינוי הוא ואינו מולבת רגל שהרי בעטה. ובילר הגר"ח, שהספק של הגמ' אם כחו בגופו הוא ספק אם ההלכה למשה מקיני לרוחות היא אם אומרים הלכה רק לענין הניזק רגל, ולכן פטור בראשה הרגים, או שההלכה למשה מקיני מחלת שכחו בגופו, ולכן במשוחה חייב אפי נזק.

יט ע"א

המגן 2. והנה לדרכו של רש"י אין שום סברא דבלרוחות הנאים מחמת שינוי לא יהני הלא ממון גמרו לרגיע נזק, דהא קוק קוק הוא אם אמנם לדרכו של התוס' ר"פ דהדין הניזק הוא נזק אבל בהלכתא לרוחות יש מקום לחלק בין השיווים, דהנה לדרך זו י"ל דבהלכתא לרוחות נאמר ב' לינים: ג', לרוחות כתורתייהו משלם אפי נזק ולרוחות משונים משלם רגיע נזק - וי"ל דאם נאמר לזון חיוב הלכה נ"ל שהנך לרוחות הרי"ז תלוי בשעת הלרוחות, דכל היכא דתיקע שינוי בשעת הלרוחות נ"ל בהלכה דהיו נרגיע נזק, והיכא דליכא שינוי בשעת הלרוחות הרי זה בכלל ההלכתא דמ"ל, וזהו שכתב המ"מ דבלרוחות כתורתייהו בשתים אבא שינוי אין לינם נרגיע נזק, דהנך לרוחות הוו תחת הכלל של לרוחות כתורתייהו שדינם בח"נ ודו"ק [ולפי"ז יתכן דגם הרמב"ד מודה להך סברא, אלא דמיהו ס"ל כרש"י דהדין רגיע נזק הוי מלד התמות ולא מלד הלרוחות] (הגרנ"פ).

המשך מעמוד יט ע"ב

המגן 9. יבול כשממונו ונהנה ע"י אחר פטור, מוכח דאם אחר מזיק לה אחר מוכלין לחוך פיה של בהמת חברו פטור לשלם מה שהניחו, וכ"ז מיירי שאחר מוכלין של אחרים ופטור מן בעל החוכלין. אבל אם אחר מוכלין שלו, חייב לשלם לו, ולפ גרע מיוכד שלא נרשום. וטעמא ביוכד שלא נרשום כיון שאחרים חייב לשלם לו, אבל כל שממונו ונהנה ממונו של אחר שלא ע"י מעשה ממונו, ה"ל בפרקין דלינין (ב"ך), מש"כ הש"ך דאם המכיל מדליה לבהמתו של אחר חבו דמשלם לו משום דכיון להחניח, יש מוקלים דזה שייך רק היכא דפיטמה בהשמה בהשמה בעין, אבל היכא דלא פיטמה לליכא שבאחת בעיניה דמי למחניח אלי (רע"ש * המחנ"ח), ואע"ג דאנות זיקין משלמין ממיטב, אבל זה אינו משלם אלא מזיקורית, דהא בע"ח אינו בזיקורית אף על גב דנהנה הלוה ממעותיו ומכמים הוא דתקנו בזיקורית משום נעילת לבב, והכא שלא מדעת בעלים הוא דנהנה ואינו משלם אלא בזיקורית (קלח"ח). כלומר היה חבן - דיכול הממזיק לומר לו הייתי מאכילה אשורים אלא חבן, ומה שנהנית שאין צריך ליתן לה חבן כיון שבשעה מהבאר, הוא דמשלם לניזק ולא יותר (ממ"ע). דמי אשורים בזול - דהיינו אלא פחות מכדי שיווי האשורים וכמ"ש בסימן שמ"ח בסוף ל' (ממ"ע), וי"ל דאף המזיק רגיל ליתן להבמתו אשורים אז בודאי מחויב לשלם לניזק אלא דמי אשורים, ואם הוא רגיל ליתן להבמתו חבן אז יכול לומר קים לי ואינו משלם לניזק אלא דמי חבן (פ"ת * המחנ"ח). ולא נהנית פטור - דכיון דהוה בראשה הרגים ולא נהנית, אין עליה שום חיוב (ממ"ע)

המשך מעמוד כ ע"א

המגן 3. מאיר המשפט: הרי הדבר פשוט כו' - ואף על גב דפשוט המחבר לפני זה בסעיף ז' דאם נקמה פירות בראשה הרגים והלכה ואכלה בראשה הניזק יש מחייבין לשלם מה שלא, י"ל דזה שעומדת בראשה הניזק ועומדת ומוציאה ואוכלה אינה בראשה הרגים אלא מחבת הניזק ואינו משלם אלא מה שנהנה הרגים ואינו משלם אלא מה שנהנה הרגים ולא מה שהיה יכול להנות אם לא שהיה מניחה בראשה הרגים ולא נהנית, אבל אם לא נהנה הרגים ולא נהנית, אין עליה שום חיוב (ממ"ע)

המשך מעמוד כ ע"ב

2. עי' שו"ע (חו"מ סי' קנח ס"ו): מי שהיה לו מורכה בין מורכה מבילה, ועמד מבילה וגדל רוח ושמונה ושניים ושלשים, שמשלח מורכה זו מג' רוחותיה גדורה, אין מחייבין אותו ליתן להשומה שלוס, שהרי לא הועיל לו והרי מורכתו קמומה לר"ח כמו שהיתה. לפיכך אם גדל לו רוח רביעית, עד שמשלח מורכתו מוקפת גדר, מגלגלים עליו את הכל ונותן מלי ההוספה שהוסיף זה בד' רוחות, על ד' קמות. הגה: גדר ב' רוחות, ועמד הניקף וגדר רוח ג', ועליית פחות לרוח רביעית, נראה לי לתלין לניקף לשלם לו כלום עד שיגדור אחד מהן רוח רביעית. ובלבד שיהיה מקום הכותל של שניהם. אבל אם היה הכותל של זה שבנה, ובחלקו בנה, אין מגלגלין אלא דבר מועט כמו שיראה להשיעים, שהרי אינו יכול להשממם בכתלים. וכן אם הניקף עלמו הוא שגדר רוח רביעית, הרי גילה דעתו ונותן את ההוספה של אלמה רוחות, אם היו הכתלים של שניהם. הגה: וכל זה מיירי שגדר בינו ובין הניקף, אבל גדר מבחוץ, ובינו ובין הניקף עדיין פתוח, אם אין מקום שנהנו לגדור, אין הניקף נריך לשלם לו כלום, אף כשגדר הניקף כל מרבע רוחות. אבל אם גדר הניקף אחת מן הרוחות, דגלי דעתיה דניחא ליה, חייב ליתן כפי מה שגדר לו הניקף יחיידה. **מאיר המשפט:** מי שהיה לו מורכה כו' - ה"ה מי שהיה לו שדה בין שדות חבירו והקיף ג' שדות סביב שדה של זה, ואפשר דנקט מורכה למידוק, דאפ"י שאין לו הנאה ממנו כל כך מגלגלין עליו את כל הכל כשגדר מרבעתן, כל שכן גינה ושדה דיש לו הנאה דמניל את מבוקשו וזרעונו מדריסת רגלים ומבהמות ומעין הרע (ממ"ע). עד מרבע אמות - זהו שיעור כותל וגדר שעושין בחצרות לכו"ע, וכמ"ש לעיל (פי' קנ ס"י). ונראה דגם כאן במורכה הדין כן לכו"ע, כיון שהיא עומדת במקום דיבת בני אדם ושייך בה היזק רחיה, משא"כ בהיזק רחיה דגינה דכתב בה המחבר פלוגתא בסמוך סעיף ג' (ממ"ע), ואין חיוב גדר משום היזק רחיה כל שרוח הרביעית פתוח לרשות הרבים, שאין המקום ההוא ראוי לו לזרוע בתוכו ולא לשמש בתוכו אלא מזמים של אבן, ועוד דאפילו בלא מקום הפנימי החיצון צריך לגדור בפנים, מפני הבהמות והחנשים של רשות הרבים (נתה"מ). שהרי אינו יכול להשממש בבתלים - אף אם יכלה הלה ליתן לו רשות להשממש בו אחר שיפרע מלי הוצלתו, מ"מ כיון שבהיזקו תלוי ואם אינו רוצה אינו צריך ליתן לו רשות אפילו אם יכלה לפרוע לו (ממ"ע). וכן אם הניקף כו' - לימדנו זה, דלא תימא כיון שלא הקיף המקוף כל מרבעתן ג"כ לא הועילו מעשיו כלום לחייב הניקף, וגם כיון דהמקוף לא היה יכול לחבוע מידו דניקף כל שלא הקיף גם הרביעית נחייבת ממנו (ממ"ע), בגילוי דעתא שגדר הרביעית הוא משקיען ממונו מיניה כפי מה שגדר משום דאמרי' דה"ל כאילו עשה בשלימותו (ש"ך * רשד"ם). אם הוא במקום שנהנו לגדור - פירוש, בין אחר נחבירו משום עינא בשא או שיחפה כנגד, אף במקום שאין נחוש לדחיקא הרגל דהבהמות, כגון זה דכבר גדר מעמוד הקדמת (ממ"ע). אין הניקף נריך כו' - הטעמא, מפני שיאמר לו אהניתי מגדרך כלום, שהרי אכתי אני נריך לגדור ביני ובין הקדמת שהם שביני (ממ"ע), ולא דומה למש"כ

השלמות

לעיל (סי' קנז ס"י) בענין העשוי ליפצל, דמייב בכל. דשם מיירי דניכר שרוצה לעשות בקריעה שרוצה לשמש בהכותל, וע"כ רוצה לזכות בכותל תלר, ומיקף כשרוצה לזכות בהכותל זוכה בו, וכשזוכה מחייב לשלם מיקף, משא"כ הכא מיירי שאינו ניכר שרוצה לעת בקריעה, אינו משלם אלא כשנהנה וכמ"ש שם (שמ"ע). אחת מן הרחמות - פירוש, אחת מהרעתן והמקיף גדר אינך ג', דכתב נמנאתי דכל שלא הקיף מרצענתן אינו חייב הניקף לף אם גדר הניקף אחת מהן (שמ"ע). כפי מה שגרס לו הניקף ימירלי - ר"ל דמשערין זה, דרוחין בחצורות כמה אחת על אחת יש בכלל כל השדות, שעליהן בכלל הוספת הגדרים, ואע"ב רוחין ג"כ כמה אחת על אחת יש בשדה זו בפניהם לאוד, ומחצצין כמה אחת על אחת יש בו, ואם יש בו שלים או רציע מכל השדות יתן ג"כ שלים או רציע להוספות. אבל הרמב"ן כתב, "כפי מה שגרס לו הניקף ימירלי", ושעות זה דוקא כזה שמקיף מצוך למחצצן, אבל כשמקיף בפנים בינהן, צריך ליתן להן בפנימי תלי הוספת כולה (שמ"ע), וי"ל שמחצצים הניקף החיצון, ומורידים את הפנימי, ואם שנשאר רק על החיצון, והשאר על הפנימי, לדוגמא אם היה ריבוע החיצון כולל הפנימי עשר אמות על עשר וריבוע הפנימי לחודיה שם אמות על שם ונמצא לריבוע החיצון לבד הוי שמנה אמות על שמנה, הנה הניקף יחזיקנו דגרס פנימי לחיצון הוינו אלא שמנה אמות (ש"ך * ג"ת), נלפא שיש טעות סופר בשמ"ע, וכן ל"ל, "יתן ג"כ חלק מצלים או רציע להוספות כו'", כלומר שיתן החצי מהצלים או רציע. דהא ל"ל לית חלק רק מכפי מה שגרס לו הניקף יחזיק וממילא אם השדות בכלל הן י' על י' שעולין ק' אמיתות של אמה אמה, ושדה הניקף הן ס' על ס' שהן כ"ה אמיתות, א"ל ליתן לו רק חלק שמינית, דמשלשה חלקים א"ל ליתן לו חלק, דשמה לף גרס לו אמותה, וא"ל ליתן לו רק חלק ממה שגרס לו היקף יותר, וכיון שהשדות של המקיף עולה ע"ה, א"כ אפילו אם לף היו שדות הניקף נמשכע שדותיו והיו כל שדות המקיף ביחד, ריבוע שיש בתוכו ע"ה אמיתות מאמה על אמה, עולה הריבוע יותר מצ' ואפי על ז' ואפ"ה, וממילא עולה היקף מרובעה אמיתות ערך ממשה ושלשים אמה, ונמצא שנשה הניקף בתוכן הן עשר על עשר ונריך להקיף ממיתות של מרובעים אמה, ונמצא שלא גרס לו הניקף היקף יתר רק ממשה אמות שהן חלק שמינית (שמ"ע). לשונו מיבר פירוש על סדר נזקין וקדשים, והלך אל שמעון המדפיס ומשפטר עמו בפך יחוש בעד כל דף שידפיס לו אלו הפני סדריס עם פרש"י ותוספות ופירוש של המחבר הנ"ל למטה, והנה דרך המדפיסים אחר גומרס כל דף ודף קומריס פילוד החותיות לסדר מסם דף אחר, וזה המדפיס יש לו טרחא חותיות לכן לף קלקל הסילוד והניחו כמו שהוא, רק הסיר מלמעלה את הפירוש האחד והדפיס לעלמו שני סדריס הנ"ל עם פירש"י ותוס'. ועתן לשונו המחבר הנ"ל, יען שהשומני סכירות מסדרי חותיות הוא היה משלם, עתה למה יהנה שמעון מסידור חותיות חנם, ויחזיר לו חלקו מסידור החותיות כדין כל הנהנה ממלחבת חבירו, כדין המקיף את חבירו משלם רחומתו. ושמעון טוען, מאחר שהחותיות הם שלו יכול להשחמש בהם כרלונו, ואין כח ביד לשון להקל בקלקול הסידור. אין לשון טוען טענה על שמעון, דכיון שהשמעון נותן חותיות אחרים להדפיס הלורך לשון ואינו מעכב שום טענה לשון שמעון, ויכול שמעון לומר מחמילה על דעת כן נחפשרתי לפי שידעתי שאוכל להיות נהנה גם אני מסידור, והלא שמעון הוא המשלם להמסדרים ולא לשון. ואחנם אם היה המעשה שאיפשו מחלה בעת הסכירות כך וכך אני נותן להמסדרים, וכך וכך בעד נוחות הדפסה, וכך וכך בעד נייר, והמותר בעד נחינת החותיות ודיו, ואז לשון הוא המשלם להמסדרים ולא שמעון, ושמעון רוצה ליהנות מהסידור, אז שייך טענת הנדדין ב"ל. אחנם למעשה מייב שמעון לשלם תלקו, שהרי גם בדר בחבר חבירו אפילו לף עומדת להסכיר, אם חסרו אפילו דבר מועט מגלגלין עליו כל הסבר כפי שנהנה בחצורך לקחת (סי' שבא ס"ו) בשם יש חומרים, והרי גם כאן חסרון הרבה, שלא לף היה שמעון מדפיס סדריס הללו לף היו שכיחי וקפלי זכיני של ספריו של לשון (פ"ת).

5. עי' רמב"ם (משלה פ"ו ה"ו): אחרו חכמים שהטוען אחר או קורא של הקדש ונחנה לחבירו שניהם מעלו, ואם נחנה לזה שהזכר שהיחה אחת ידו הוא מעל והשזכר לף נחפלל הקדש, הטוען פרוטה בשזכר שהכל אחת ידו שטעלתו אינה ניכרת לגזל ההקדש וכן כל אחם שהקדשו אחת ידו הרי הוא הזכר ולף מעל עד שיוצא, ואם שהקדשו בגמרא מ"ש הוא ומ"ש חבירו לף ר"ל שאחעלו חבירו ולף הזכר שהיחה אחת ידו הרי הוא הזכר ולף מעל עד שיוצא, ואם שהקדשו בגמרא מ"ש חבירו לף ר"ל שאחעלו חבירו ולף הזכר שהיחה אחת ידו הרי הוא הזכר ולף מעל עד שיוצא, ואם שהקדשו בגמרא מ"ש הוא ומ

השלמות

אסור (מגמת יפתח ח"א סי' כט) [ולי נראה שזה בכלל מש"כ בסי' שנ"ט ס"ק, שהרי לא יצטער לשוב פרוטה, אבל במעלית שלוקחת לו יום ה' קומות וכל הטורח 30 נערך 150 (עוד הניח 1000 הוא כפל 54 תגורות לשעה), ולכן אם זה נדלק לקחה, זה שווה לענין (ועד הניח) 0.135 תגורה בכל פעם. ובמעלית שלוקחת2000, זה נערך 16 תגורות בכל פעם, ממנם מיקוניים למעלית יהיו יותר מהרגיל, ולכן על זה לא מסכימים]. והשוכר מדר למדשיים, ומתחר ולא היה אם שטוב בעל הבית שהמפתח לא ישתנה, אלא שיכר רשות להשכיר, ממילא יכול לחבוע מבעל הבית שכירות על שימוש בחדר (קנין תורה ח"ג סי' פו). ולפוסק שהבית כלי לעשות מלאכה במקום לעבוד בבית שמעון ואחר שגמר מלאכתו רצה לפוסק להוליכה כדי לעשות מלאכה במקום אחר ולא הניחו שמעון, שפילו אם לא נשתמש בהם שמעון, מייב, שהרי בידי היזקק, כיון שיש לו עבודה במקום אחר, וכן כל היכא שזה היה מונע להשכיר עצמו וצ"ע מביהו ומנעו ולא הניחו להשכיר, הרי זה מייב מדינא דגרמי (מחנ"א גזילה יפ). עי' לעיל סי' שנ"ו ס"ד בש"ך בשם הרשד"ם].

הסגך 2. עי' שו"ע (חו"מ סי' שסג ס"י): יש לומרים שזה שמחרנו בחנ"ע העשויה לשכר מייב להעלות לו שכר, שפילו שכרו מרחונו ומכן לו השכר ומכלות שניהו שלו גלג של שמעון, לריך ליתן לשמעון שכרו, הגה: ודוקא שמעון או שלוחו בכלן והיו משתלחן להשכירו, אבל אם אינו בעיר ואין מי שמשתדל להשכירו, כיוצא, שזה קלי על שנתן השכר להגזלן, ומפיגת טעם הוא על מה שכתב למעלה ושפילו אם נתנו, לכשנתן השכר להגזלן ולפי לתן מייב להחזיר כמו בשעבר, ויחזור ויתבע מרחונו מה שנתן לו, ושפילו שכרו מרחונו בשחוא שנתבע ממנו מכדי דמיו, לריך ליתן לשמעון כל השכר הרשוי ליתן לו ויחזור ויתבע מרחונו מה שנתן לו. ואם שכרו מרחונו בדמים יקרים ומכלת הבית של שמעון, לא יפרע לו אלא כפי מה שהוכרים אחרים, ושפילו אם נתן כבר לרחונו אינו טוטל שמעון אלא כפי מה שהוכרים אחרים, ומיהו אם נתו הדמים ליד שמעון והוא טוטל שלא היה שוכרה בשפות, משפיקא לן משקיקן ממנו. הגה: ישראל שכרם מן העיר ולקח השכר ניהו והשתילו לישראל אחר, אין לריך להעלות שכר לנעלים להם לו קיימא לגמרא, לפי לא הוי לר בו עכו"ם. השוכר בית מחבירו ומזר והשכירו לאחרים ביוקר ממה שהשכיר, שם היה לו רשות להשכירו לאחרים בענין שנתבאר לעיל סימן זה שהמוכר הוא שלו, שם היה לו רשות להשכירו המוכר לנעלים. האומר לחבירו דור בחצרי אין לריך ליתן לו שכר. שני שותפין בבית והשכיר אחד מן השותפין כל הבית שלא מדעת שותפו, לריך השוכר ליתן לשותף השני חלקו, אבל אם לא שכר כל הבית רק חלק השותף שהשכיר לו, אין לריך ליתן לשני כלום: **מאיר המשפט**:לריך ליתן לשמעון שכרו כו' - ולפ"ז אם שמעון יחי שכירתו * הש"ך לעורכ). ויחזור ויתבע - היינו כל אם עמד משתדל מעצמו להשכיר את הבית (רע"ק * הש"ך לעורכ). ויחזור ויתבע - היינו כל הדמים שנתן להגזלן לריך הגזלן להחזיר להשוכר, שפילו אם שכרו מהגזלן בפחות, וגדולה מזו נראה, שאפילו הוליא הגזלן את הבית מידו של השוכר בחחילת השכירות, שוו לא נתן להגזלן עליון כוס דמים, שפ"ש מייב הגזלן להחזיר להשוכר כל מה שהוא שכירות הבית אם נתייקר, מעטם דשכירות ליומא ממכר הוא. וכשהגזלן השתיל הבית לאחר ולר בו בשלמה, אין לריך השוכר לשלם רק בפחות שבדיוקים, וכשהוא גבוה ולא עביד למיגר פטור מכלום כיון שאין לו בשלה. וכל זה בלא הכיר בו שאינו שלו, אבל בהכיר בו שאינו שלו ולפי דמייב השוכר לגגזל כל דמי שוויוו (נתה"מ). [לר בו עכו"ס - ויש מוקשים, שאע"פ שאין להוליא מגזלן מפשר להוליא משוכר, והשוכר מציא כגזלן אם לא משלם (מחנ"א גזילה יג).] ופשו לא היה לו רשות להשכיר - ולפ"ז במעלטלין שאין לו רשות להשכיר, השכר לבעלים. ויש לספק בגגן השוכר רשות לאחר שידור בו בחנם עמו ביחד אי לריך הוי אחר לשלם להמשכיר, או נימא כיון שהשכיר לו היה יכול להשכירו לאחר כיון שכבר הוא מושכר להשוכר והוי כאלו לא קיימא להשכיר לו אלא לשוכר הזה, ונראה דמייב לשלם, דהא להשבח דשלים יוכא שבר אליה מהקילקול, ואכא לא שייך זה מייב לשלם על כל ההנאה. ומעשם זה נהנה וזה מבר מעבו דמייב לשלם כל מה שנהנה (נתה"מ). האומר לחבירו דור בחצירי כו' - ויש מוקשים (עי' לעיל רמ"א סי"ז עי"ש בש"ך ובקצה"ח), שאם שם בחבר לקיימא לגמרי ונגרע בעביד למיגר, ועכ"ו המוליא מחבירו עליו הראיה (ש"ך, וקצה"ח), ועיקר להלכה כמש"כ בסימן רמ"ו סעיף י"ז (ט"ז), חבן לר בניהו של חבין עבר שיש, ואחה שבחו שבר לירה של עבר שיש, החבן פטור כמ"ש הרמ"א כאן ושוב, בניהון זה מומלחות מוכיחים שבמוכרת מחנה השכיהו בניהו [מלשון שהחבן היה לר בחירה ג' עם שבחו, ואחר כך בחירה לחבחן]. חלח, מללה בחב בחנקנה שכיהות חלא מיום שלר אחנו בחירה שניה אלו ולא בחירה לחשוחה, ואילו היחה דעחו שחייב לישראל שכר על לר בחירה לחשוחה היה מקבל וכוחב עם הישחעה שחיני גרוש כל כך והשתילו בחוב על החתורה שהוא חוב בטוח וברור יותר. ולפ על פי שהחומן טוען שנחחמ מנח בחו בחייב כמה פעמים ולחחתו מיום ליום, בודאי לי היו עדים שחבעה נאמר ע"י זה שנעשה החוב בניהו מפס ולילך, ומה שחבעה ע"י חחנו חוני חבעה כי היחה נוחנת בחוב הבית, לכאורה ה"ל לני יודע שם פרעתיך ואייב לשלם, לך ניין לליבא עדים ועומדת בחוב הבית, לכאורה ה"ל לני יודע שם פרעתיך ואייב לשלם, שהרי לא יצטער לשוב פרוטה, אבל במעלית שלוקחת30 שם יש ה' קומות וכל הטורח 30 נערך 150 (עוד הניח) 0.135 תגורה בכל פעם. ובמעלית שלוקחת2000, זה נערך 16 תגורות בכל פעם, אמנם מיקוניים למעלית יהיו יותר מהרגיל, ולכן על זה לא מכלימים]. והשוכר מדר למדשיים, ומאחר ולא היה אם שטוב בעל הבית שהמפתח לא ישתנה, אלא שיכר רשות להשכיר, ממילא יכול לחבוע מבעל הבית שכירות על שימוש בחדר (קנין תורה ח"ג סי' פו). לפוסק שהבית כלי לעשות מלאכה במקום לעבוד בבית שמעון ואחר שגמר מלאכתו רצה לפוסק להוליכה כדי לעשות מלאכה במקום אחר ולא הניחו שמעון, שפילו אם לא נשתמש בהם שמעון, מייב, שהרי בידי היזקק, כיון שיש לו עבודה במקום אחר, וכן כל היכא שזה היה מונע להשכיר עצמו וצ"ע מביהו ומנעו ולא הניחו להשכיר, הרי זה מייב מדינא דגרמי (מחנ"א גזילה יפ). עי' לעיל סי' שנ"ו ס"ד בש"ך בשם הרשד"ם].

הסגך 2. עי' שו"ע (חו"מ סי' שסג ס"י): יש לומרים שזה שמחרנו בחנ"ע העשויה לשכר מייב להעלות לו שכר, שפילו שכרו מרחונו ומכן לו השכר ומכלות שניהו שלו גלג של שמעון, לריך ליתן לשמעון שכרו, הגה: ודוקא שמעון או שלוחו בכלן והיו משתלחן להשכיר, אבל אם אינו בעיר ואין מי שמשתדל להשכירו, כיוצא, שזה קלי על שנתן השכר להגזלן, ומפיגת טעם הוא על מה שכתב למעלה ושפילו אם נתנו, לכשנתן השכר להגזלן ולפי לתן מייב להחזיר כמו בשעבר, ויחזור ויתבע מרחונו מה שנתן לו, ושפילו שכרו מרחונו בשחוא שנתבע ממנו מכדי דמיו, לריך ליתן לשמעון כל השכר הרשוי ליתן לו ויחזור ויתבע מרחונו מה שנתן לו. ואם שכרו מרחונו בדמים יקרים ומכלת הבית של שמעון, לא יפרע לו אלא כפי מה שהוכרים אחרים, ושפילו אם נתן כבר לרחונו אינו טוטל שמעון אלא כפי מה שהוכרים אחרים, ומיהו אם נתו הדמים ליד שמעון והוא טוטל שלא היה שוכרה בשפות, משפיקא לן משקיקן ממנו. הגה: ישראל שכרם מן העיר ולקח השכר ניהו והשתילו לישראל אחר, אין לריך להעלות שכר לנעלים להם לו קיימא לגמרא, לפי לא הוי לר בו עכו"ם. השוכר בית מחבירו ומזר והשכירו לאחרים ביוקר ממה שהשכיר, שם היה לו רשות להשכירו לאחרים בענין שנתבאר לעיל סימן זה שהמוכר הוא שלו, שם היה לו רשות להשכירו המוכר לנעלים. האומר לחבירו דור בחצרי אין לריך ליתן לו שכר. שני שותפין בבית והשכיר אחד מן השותפין כל הבית שלא מדעת שותפו, לריך השוכר ליתן לשותף השני חלקו, אבל אם לא שכר כל הבית רק חלק השותף שהשכיר לו, אין לריך ליתן לשני כלום: **מאיר המשפט**:לריך ליתן לשמעון שכרו כו' - ולפ"ז אם שמעון יחי שכירתו * הש"ך לעורכ). ויחזור ויתבע - היינו כל אם עמד משתדל מעצמו להשכיר את הבית (רע"ק * הש"ך לעורכ). ויחזור ויתבע - היינו כל הדמים שנתן להגזלן לריך הגזלן להחזיר להשוכר, שפילו אם שכרו מהגזלן בפחות, וגדולה מזו נראה, שאפילו הוליא הגזלן את הבית מידו של השוכר בחחילת השכירות, שוו לא נתן להגזלן עליון כוס דמים, שפ"ש מייב הגזלן להחזיר להשוכר כל מה שהוא שכירות הבית אם נתייקר, מעטם דשכירות ליומא ממכר הוא. וכשהגזלן השתיל הבית לאחר ולר בו בשלמה, אין לריך השוכר לשלם רק בפחות שבדיוקים, וכשהוא גבוה ולא עביד למיגר פטור מכלום כיון שאין לו בשלה. וכל זה בלא הכיר בו שאינו שלו, אבל בהכיר בו שאינו שלו ולפי דמייב השוכר לגגזל כל דמי שוויוו (נתה"מ). [לר בו עכו"ס - ויש מוקשים, שאע"פ שאין להוליא מגזלן מפשר להוליא משוכר, והשוכר מציא כגזלן אם לא משלם (מחנ"א גזילה יג).] ופשו לא היה לו רשות להשכיר - ולפ"ז במעלטלין שאין לו רשות להשכיר, השכר לבעלים. ויש לספק בגגן השוכר רשות לאחר שידור בו בחנם עמו ביחד אי לריך הוי אחר לשלם להמשכיר, או נימא כיון שהשכיר לו היה יכול להשכירו לאחר כיון שכבר הוא מושכר להשוכר והוי כאלו לא קיימא להשכיר לו אלא לשוכר הזה, ונראה דמייב לשלם, דהא להשבח דשלים יוכא שבר אליה מהקילקול, ואכא לא שייך זה מייב לשלם על כל ההנאה. ומעטם זה נהנה וזה מבר מעבו דמייב לשלם כל מה שנהנה (נתה"מ). האומר לחבירו דור בחצירי כו' - ויש מוקשים (עי' לעיל רמ"א סי"ז עי"ש בש"ך ובקצה"ח), שאם שם בחבר לקיימא לגמרי ונגרע בעביד למיגר, ועכ"ו המוליא מחבירו עליו הראיה (ש"ך, וקצה"ח), ועיקר להלכה כמש"כ בסימן רמ"ו סעיף י"ז (ט"ז), חבן לר בניהו של חבין עבר שיש, ואחה שבחו שבר לירה של עבר שיש, החבן פטור כמ"ש הרמ"א כאן ושוב, בניהון זה מומלחות מוכיחים שבמוכרת מחנה השכיהו בניהו [מלשון שהחבן היה לר בחירה ג' עם שבחו, ואחר כך בחירה לחבחן]. חלח, מללה בחב בחנקנה שכיהות חלא מיום שלר אחנו בחירה שניה אלו ולא בחירה לחשוחה, ואילו היחה דעחו שחייב לישראל שכר על לר בחירה לחשוחה היה מקבל וכוחב עם הישחעה שחיני גרוש כל כך והשתילו בחוב על החתורה שהוא חוב בטוח וברור יותר. ולפ על פי שהחומן טוען שנחחמ מנח בחו בחייב כמה פעמים ולחחתו מיום ליום, בודאי לי היו עדים שחבעה נאמר ע"י זה שנעשה החוב בניהו מפס ולילך, ומה שחבעה ע"י חחנו חוני חבעה כי היחה נוחנת בחוב הבית, לכאורה ה"ל לני יודע שם פרעתיך ואייב לשלם, שהרי לא יצטער לשוב פרוטה, אבל במעלית שלוקחת30 שם יש ה' קומות וכל הטורח 30 נערך 150 (עוד הניח) 0.135 תגורה בכל פעם. ובמעלית שלוקחת2000, זה נערך 16 תגורות בכל פעם, אמנם מיקוניים למעלית יהיו יותר מהרגיל, ולכן על זה לא מכלימים]. והשוכר מדר למדשיים, ומאחר ולא היה אם שטוב בעל הבית שהמפתח לא ישתנה, אלא שיכר רשות להשכיר, ממילא יכול לחבוע מבעל הבית שכירות על שימוש בחדר (קנין תורה ח"ג סי' פו). לפוסק שהבית כלי לעשות מלאכה במקום לעבוד בבית שמעון ואחר שגמר מלאכתו רצה לפוסק להוליכה כדי לעשות מלאכה במקום אחר ולא הניחו שמעון, שפילו אם לא נשתמש בהם שמעון, מייב, שהרי בידי היזקק, כיון שיש לו עבודה במקום אחר, וכן כל היכא שזה היה מונע להשכיר עצמו וצ"ע מביהו ומנעו ולא הניחו להשכיר, הרי זה מייב מדינא דגרמי (מחנ"א גזילה יפ). עי' לעיל סי' שנ"ו ס"ד בש"ך בשם הרשד"ם].

המשך מעמוד כו ע"ב

המשך 7. מנה במקום מחתים - עיין מ"ש בסימן נ"ה ס"ק ד"ה השלים פטור (קצה"ח). או שלים שהחזיר שטר - עי' רמ"א סימן נ"ה סעיף ג', בשלים שהחזיר שטר שלא כדין ולא נודע לב"ד עד שהוליאו מן הלוה כל השטר, השלים פטור דהוי גרמא בנזקין, ופ"ז נ"ל דמה שמסיק כאן וכתב ז"ל, מיהו משמתינן ליה כו', היינו קודם שנעשה השיזק או הגבה מהלוה. מיהו מלי למסיק הרמ"א וכתב עליו דבדבר השבים ורגיל קנסינן ליה וחייב לשלם, זהו מיירי שלפיל כשכבר גבו ונעשה הזק (סמ"ע). וכן אם החזיר שטר פרוע לעבו"ס ונתעו"ס הוליא ממנו פטור דהוי גרמא (ש"ך), שוטה משורף שטרותיו של חבירו להחם שוב הוא מיד הוחיל וממנו הוא ביד הלוה ואין לזה שום כח לחזר על ממנו אלא שטר זה ונא זה ונחרפו, אבל הכא אינו שוב מיזק מיד שהרי עדיין ממנו בידו ומחוסר מעשה בשיית הממון ממנו ונשעת הפרעון הוא שוב שנחסר ממנו ו"א כי הוי אלא גרמא ופטור (ש"ך * מהר"י נסים לו). דוקא החזיר למלוה הוי גרמא אבל שטר שלינו אלא שלו של שמעון, לריך ליתן לשמעון שכרו, הגה: ודוקא שמעון או שלוחו בכלן והיו משתלחן להשכיר, אבל אם אינו בעיר ואין מי שמשתדל להשכירו, כיוצא, שזה קלי על שנתן השכר להגזלן, ומפיגת טעם הוא על מה שכתב למעלה ושפילו אם נתנו, לכשנתן השכר להגזלן ולפי לתן מייב להחזיר כמו בשעבר, ויחזור ויתבע מרחונו מה שנתן לו, ושפילו שכרו מרחונו בשחוא שנתבע ממנו מכדי דמיו, לריך ליתן לשמעון כל השכר הרשוי ליתן לו ויחזור ויתבע מרחונו מה שנתן לו. ואם שכרו מרחונו בדמים יקרים ומכלת הבית של שמעון, לא יפרע לו אלא כפי מה שהוכרים אחרים, ושפילו אם נתן כבר לרחונו אינו טוטל שמעון אלא כפי מה שהוכרים אחרים, ומיהו אם נתו הדמים ליד שמעון והוא טוטל שלא היה שוכרה בשפות, משפיקא לן משקיקן ממנו. הגה: ישראל שכרם מן העיר ולקח השכר ניהו והשתילו לישראל אחר, אין לריך להעלות שכר לנעלים להם לו קיימא לגמרא, לפי לא הוי לר בו עכו"ס. השוכר בית מחבירו ומזר והשכירו לאחרים ביוקר ממה שהשכיר, שם היה לו רשות להשכירו לאחרים בענין שנתבאר לעיל סימן זה שהמוכר הוא שלו, שם היה לו רשות להשכירו המוכר לנעלים. האומר לחבירו דור בחצרי אין לריך ליתן לו שכר. שני שותפין בבית והשכיר אחד מן השותפין כל הבית שלא מדעת שותפו, לריך השוכר ליתן לשותף השני חלקו, אבל אם לא שכר כל הבית רק חלק השותף שהשכיר לו, אין לריך ליתן לשני כלום: **מאיר המשפט**:לריך ליתן לשמעון שכרו כו' - ולפ"ז אם שמעון יחי שכירתו * הש"ך לעורכ). ויחזור ויתבע - היינו כל אם עמד משתדל מעצמו להשכיר את הבית (רע"ק * הש"ך לעורכ). ויחזור ויתבע - היינו כל הדמים שנתן להגזלן לריך הגזלן להחזיר להשוכר, שפילו אם שכרו מהגזלן בפחות, וגדולה מזו נראה, שאפילו הוליא הגזלן את הבית מידו של השוכר בחחילת השכירות, שוו לא נתן להגזלן עליון כוס דמים, שפ"ש מייב הגזלן להחזיר להשוכר כל מה שהוא שכירות הבית אם נתייקר, מעטם דשכירות ליומא ממכר הוא. וכשהגזלן השתיל הבית לאחר ולר בו בשלמה, אין לריך השוכר לשלם רק בפחות שבדיוקים, וכשהוא גבוה ולא עביד למיגר פטור מכלום כיון שאין לו בשלה. וכל זה בלא הכיר בו שאינו שלו, אבל בהכיר בו שאינו שלו ולפי דמייב השוכר לגגזל כל דמי שוויוו (נתה"מ). [לר בו עכו"ס - ויש מוקשים, שאע"פ שאין להוליא מגזלן מפשר להוליא משוכר, והשוכר מציא כגזלן אם לא משלם (מחנ"א גזילה יג).] ופשו לא היה לו רשות להשכיר - ולפ"ז במעלטלין שאין לו רשות להשכיר, השכר לבעלים. ויש לספק בגגן השוכר רשות לאחר שידור בו בחנם עמו ביחד אי לריך הוי אחר לשלם להמשכיר, או נימא כיון שהשכיר לו היה יכול להשכירו לאחר כיון שכבר הוא מושכר להשוכר והוי כאלו לא קיימא להשכיר לו אלא לשוכר הזה, ונראה דמייב לשלם, דהא להשבח דשלים יוכא שבר אליה מהקילקול, ואכא לא שייך זה מייב לשלם על כל ההנאה. ומעטם זה נהנה וזה מבר מעבו דמייב לשלם כל מה שנהנה (נתה"מ). האומר לחבירו דור בחצירי כו' - ויש מוקשים (עי' לעיל רמ"א סי"ז עי"ש בש"ך ובקצה"ח), שאם שם בחבר לקיימא לגמרי ונגרע בעביד למיגר, ועכ"ו המוליא מחבירו עליו הראיה (ש"ך, וקצה"ח), ועיקר להלכה כמש"כ בסימן רמ"ו סעיף י"ז (ט"ז), חבן לר בניהו של חבין עבר שיש, ואחה שבחו שבר לירה של עבר שיש, החבן פטור כמ"ש הרמ"א כאן ושוב, בניהון זה מומלחות מוכיחים שבמוכרת מחנה השכיהו בניהו [מלשון שהחבן היה לר בחירה ג' עם שבחו, ואחר כך בחירה לחבחן]. חלח, מללה בחב בחנקנה שכיהות חלא מיום שלר אחנו בחירה שניה אלו ולא בחירה לחשוחה, ואילו היחה דעחו שחייב לישראל שכר על לר בחירה לחשוחה היה מקבל וכוחב עם הישחעה שחיני גרוש כל כך והשתילו בחוב על החתורה שהוא חוב בטוח וברור יותר. ולפ על פי שהחומן טוען שנחחמ מנח בחו בחייב כמה פעמים ולחחתו מיום ליום, בודאי לי היו עדים שחבעה נאמר ע"י זה שנעשה החוב בניהו מפס ולילך, ומה שחבעה ע"י חחנו חוני חבעה כי היחה נוחנת בחוב הבית, לכאורה ה"ל לני יודע שם פרעתיך ואייב לשלם, שהרי לא יצטער לשוב פרוטה, אבל במעלית שלוקחת30 שם יש ה' קומות וכל הטורח 30 נערך 150 (עוד הניח) 0.135 תגורה בכל פעם. ובמעלית שלוקחת2000, זה נערך 16 תגורות בכל פעם, אמנם מיקוניים למעלית יהיו יותר מהרגיל, ולכן על זה לא מכלימים]. והשוכר מדר למדשיים, ומאחר ולא היה אם שטוב בעל הבית שהמפתח לא ישתנה, אלא שיכר רשות להשכיר, ממילא יכול לחבוע מבעל הבית שכירות על שימוש בחדר (קנין תורה ח"ג סי' פו). לפוסק שהבית כלי לעשות מלאכה במקום לעבוד בבית שמעון ואחר שגמר מלאכתו רצה לפוסק להוליכה כדי לעשות מלאכה במקום אחר ולא הניחו שמעון, שפילו אם לא נשתמש בהם שמעון, מייב, שהרי בידי היזקק, כיון שיש לו עבודה במקום אחר, וכן כל היכא שזה היה מונע להשכיר עצמו וצ"ע מביהו ומנעו ולא הניחו להשכיר, הרי זה מייב מדינא דגרמי (מחנ"א גזילה יפ). עי' לעיל סי' שנ"ו ס"ד בש"ך בשם הרשד"ם].

לעסוק עמו. ולפ"ז אפילו יהודי הרשאי ויכיפ ממנו אינו יכשא עמו מקח, נאו כל כמיניה לעשות בנפשו היוק עבודו, וגם אם מסקינן דאם עבר ועשה דאין מוציאין מידו, וכ"ש כזה דאין כאן כל הצדדין הללו. ויש עוד טעמה ליברהל הנני לומר, מאחר שכבר עשה מקח עמך ובא ג"כ אלי, מי יאמר שלא יקח ממך כשיעור המקח ופרע ליהודן, אינו מייב בשום לו כלום, דלא נרי היוקא אלא בפסק גרמא דשמא לא יוכל להשוות מעותיו ביריעת, ומי למעבל כיסו של חבירו, ומיהו יש לקרומו רשא טפי מעני המהפך בחברה. ורי דלא קרמו רשא אלא דוקא אם ליברהל הנני הדר אמר לוה אלוה מהרשקוז, ו"ל קא מעות ממני ופרע ליהרשקוז, משא"כ בנמ"ע "יש לקרומו רשא" פי' מכריזין עליו בבית הכנסת יקח מהרשקוז (סמ"ע), משא"כ בנמ"ע "יש לקרומו רשא" פי' מכריזין עליו בבית הכנסת שהוא רשע, ע"ז אין מחייבין בית דין אותו להחזיר. ונעמעת בכל זה לשם עדיין לא עשו המקח רק המוכר רוצה בכך והלוקח רוצה בכך מותר לאחר לקנותה לבחבלה, ממוכר ליברהל פשיטא מעשה שבאת אמנ"ע לקנות המוכר ליברהל, לשם לא כן יפסיד המוכר למיד אינא ליברהל אחר לקנותה ויפסוק עליו פחות משוויה ילטרך המוכר ליתן לו, אלא אפילו במוכר גוי, ואפילו בדבר שמותר לקנות וקדם ליברהל אחר וקנה ליה רשא הוא, ונעמע נראה לי לשם כן יקנה שלם דבר מגוי, והיא עודא ליברהל אינא בו ריוח מה, יקפיד בני שלם אינם מהוגנים ויאמרו שבאר קדמוהו אלא המוכר ומי יעיד על הדבר, ואף אם האמת כן מכל מקום כמה פעמים ומעשים בכל יום שלא ישמוו במקח שאין המוכר רוצה למכור במה שירצה הלוקח ועל כן נפרדים זה מזה, ולפעמים כשיצא אחר כך לוקח אחר קונה שפחורה בפחות מקח שהיה רוצה המוכר למכור מחלה, כי יודע מיכף קונה לזו שפחורה, או שפחפך ברויח מעטו ממה שהיה חפץ ליברהל הרשקוז, או לפעמים אחר שראה גוי המוכר שלא רצה ליתן לו ליברהל הרשקוז כמה שחפץ או מוכר ליברהל הנני זוה המקח שראה הרשקוז, ולפעמים מוזל לגבי הנני עוד יותר, ואם כן אם יצא ליברהל הרשקוז ויתקוף המקח מיברהל הנני לא שנקא מי אלא בעלי מצא ומקן. ועוד נאין להלוקח הנני שום פשע, וכי מה הוה ליה לידע שכבר עמד ליברהל הרשקוז ולא נקמוו במקח זוה שפחורה עם זה המוכר, ועוד שפחמת אחר שלקח ממנה אחר לכחחלה, מה שאין כן אם כבר שקרו השמים ביניהם ואין מחוסר רק הקנין, כבר קמך ליברהל הרשקוז עליו וכבר זכה בו, ולכן הוי ליברהל הנני רשע משום שיודע לחייו, מה שאין כן אם לא מניעה מן המוכר רק שהיהודי לא גמר המקח מפני שלא נמצר מיהודי אחר שיקיע נגדו ולכה לחחות להגוי, אלא על נב שלא גמר המקח לגמרי הוי כאילו נא לידו ומזה הטעם נקרא רשע. אמנם אם נתן מעות על המקח מחוייב ליברהל הנני לשעמיד המקח ליד ליברהל הרשקוז, ועוד משום דקם ליה בתחריות ברשות הלוקח וזה הכל ממנו של ליברהל הרשקוז, ואם כן ליברהל הנני שקנאו מן הגוי מצד ממנו מציאו ומפקידו בידים וחייב להחזירו מדינא דגרמי, ואם טען ליברהל הנני שלא ידע שהרשקוז נתן מעות המקח, נלאה לי דנשבע על כך כמו שאר בררא דממונא ונפטור ואין לריך להחזיר (פ"ת * המלמ שבועה). המבטל כיסו של - המבטל כיסו של חבירו אינו חייב אלא רק היכן דהקרן הוא בעין ועביד להרויח בו, אבל המוצא אחר מלבשביר להרויח אינו בכלל (רע"פ * המהר"ם פאדואה), דאוקן הוא ש"ך דקנה אחר, בין שחעון והוליח עליו שם רע של גילוח ולקלוחו הקהל לרשות בשביל הוצאת שם רע של שחעון ושכרו ש"ך אחר. אמ"כ נמלא ונמבזר שדברי שחעון שקר הם, והקהל לא רלו להחזיר לאחר שרשות לש"ך מפני שכבר שכרו אחר ולא יכולים לסלקו, וע"י כך הפסיד לשות מחייבו כי לא מלא להשתכר במקום אחר, אע"ג דשחעון לא עשה טוב בעמיו וגדול עונו מאחר שהוא שם רע על בר ישרהל שהוא כשר וקני בדבר, ולריך כשרה גדולה ומנדין אותו עד שיפייס את רשות כיהור, ואם ילכה רשות שלא נמחל לו כלל ולינעזר לו אינא לעולם על כך, אינו עובר על מה שהזהירו חז"ל שלא יהא אחד המוחל מחזיר, כלאיתא בסמ"ג בשם הירושלמי (ב"ק פ"ח ה"ו): הוציא עליו ש"ר אין לו מחילה עולמית. אבל מ"מ מן הדין אין למייב את שחעון לשלם לרשות מה שהזיקו והפסיד שכבר, שהרי ממנת הוקצת ש"ר שהוציא עליו שלקוחו מהיות ש"ת והוא אינו מוצא עוד להשתכר, ונלאה להפי גרמא בעלמא הוא, וגרמא בנזקין פטור. ולפ מחויב משום דינא דגרמי שלא כשהוא עצמו עושה היוק לממון חבירו, אבל בנ"ד שחעון לא היזק כלום לממון של רשות וגם הוא לא נטלו ממלשכתו שלא ע"י גרמות נסלקו ע"י אחרים, וכ"ש הוי גרמא בנזקים. ולא דמי להוה לשוכר השומרים, דהתם שוכר עצמו שכבר והבטיחו על שכבר כל מעך זמן השמירות, ועי"כ נתחבלו ממלשכתם כי לא יוכל עוד להשתכר. ולפי טעם חילוק זה דגרמי שלא כשהוא עצמו מיד בשעת המעשה אל הנזק, כאן נמי היוק לא נעשה מיד שלא מלקוחו הקהל לרשות אלא בשעת הבזיון ש"ך, משחעון שכבר מה לעשות עמו. משא"כ בשוכר השומרים דהתם מיד כשנכנס מלקוח מכל שמירות שחרות בחותו היום והבטיחו על שכבר לכך צריך לקיים לו (רע"פ בשם התרומת הדשן). וי"פ שאפילו במניעת רווח אינא ברור גמרי (רע"פ * הקול בן נון). לזה שלא משלם זמן שע"פ אינ מקום לחייבו משום מבטל כיסו של חבירו, אבל אין מקום לחייבו משום דהוה ליה מיקור ריבית (רע"פ * מהר"ם הלוי יו"ד סי' יד), שחתם שחילק בלא דעת חבירו ומוכר חותו יין ומרויח בחותן המעות, צריך לחת לו מלי הרווח, שהרי זה לא נתכוון לגזול שלא מדעת שהרי חלוקה (רע"פ * המחבר דעים).

המשך מעמוד כז ע"א

9. עי' שו"ע (חו"מ סי' רפד ס"ב): וכן אנים שהיו בדרך זה בחבית של יין, וזה בכד של דבש, ונפלה הכד של דבש, וקולם שיפקד הדבש לחרן, אפר זה יינו ויהיל הדבש לחוך היין ומחמת כן נפחת היין ונעשה חומץ, אינו חייב לשפות יינו כדי להפיל הדבש אחתה כן בפני בית דין, הרי זה חייב ליתן לו. ובעל היין חייב לשפות יינו כדי להפיל הדבש חבירו, הואיל והבעלים חומרים לשלם לו, ויש חולקים. ואם נאפר הדבש לחרן, הרי זה הפקר, וכל המעיל לעלמו חעיל: הגה: ויש חומרים אפילו לא נאפר הדבש עדיין, רק שנאבר הכל כל כך שהיה נאפר אם לא הניל זה, הוי הפקר. והוא הדין בכיוצא בזה, כגון שהיה שרוף בחלקים, ויש חייב עביר בכיוצא בזה, ואפילו אחד, אם שהניל הוא שלו, דהוי כחובה לא שלו, או שהתנה כן בפני בית דין, הרי זה חייב ליתן לו. ובעל היין חייב לשפות יינו כדי להפיל הדבש חבירו, הואיל והבעלים חומרים לשלם לו, ויש חולקים. ואם נאפר הדבש לחרן, מאחר שכבר נתחייב לשלם לו, ויש חולקים. ואם נאפר הדבש לחרן, הרי הפקר, וכל המעיל לעלמו חעיל: הגה: ויש חומרים אפילו לא נאפר הדבש עדיין, רק שנאבר הכל כל כך שהיה נאפר אם לא הניל זה, הוי הפקר. והוא הדין בכיוצא בזה, כגון שהיה שרוף בחלקים, ויש חייב עביר בכיוצא בזה, ואפילו אחד, אם שהניל הוא שלו, דהוי כחובה לא שלו, או שהתנה כן בפני בית דין, הרי זה חייב ליתן לו. ובעל היין חייב לשפות יינו כדי להפיל הדבש חבירו, הואיל והבעלים חומרים

השלמות

פירוש, דאם אינו יכול לברר שהוא שלו, לא מיבעיא דאסור להכותו ולהוציאו מידו, אלא אפילו אם יודע בודאי שהוא שלו, אסור להוציאו מידו, מיהו זה דוקא כשבא להוציא בעדים, דבלא עדים אלא הכאה נמי אינו רשאי להוציאו מידו, אלא אם כן [ומותר לעשות בסתר (פת״מ סו״ס ת״ל סי׳ ג).], דהיכא נאמן לפני ב״ד במיגו על טענתו (סמ״ע וש״ך), והוא מה שכתב הרמ״א ״יכול לתופסו למשכון בכל ענין״ ועי׳ דברי הקצות סק״ג (סמ״ע). למשכנו בחוזו - אם לא כתב לו חוזו, דשוה בידו למשכנו שלא בעדים כדי שיהיה נאמן במיגו ללא תפסתא, דהא לתפוס למשכנו בעלמו היינו היכא שיכול למשכנו ע״פ ב״ד, אבל בכה״ג ללא יוכל לגבות ממנו ע״י ב״ד יכול לתפסו בעלמו, וכמתוך לקמן (סי׳ נז סט״ו), ממנם הקצה״ח מולק (עי׳ לקמן סק״ג ועי׳ סי׳ נז ס״ו ד״ה לא ימשכנו) (פ״ת). מעטא שיתבזה לקמן בסימן נ״ז סעיף ו׳ - עי׳ עוד שם סעיף י״ד, דיכול למשכן גם לערב גם להשוכר בעד שכירותו, וה״כ לא היה לריך הרמ״א לכתוב אח זה כאן כיון שכ״כ, אבן זה לכו״ע, אפ״ה מייב ו׳ בלא הנאה דיכול למשכנו. לכן נראה להגיה ״מותר למעבד דינא לנפשיה״, וי״ל דאפילו בהכאה, וה״ה אם רוצה להוציא בחזקה הפקדון מידו יכול להכותו עד שיניחנו בידו. ומ״ש המחבר דדוקא כשיכול לברר עניד דינא לנפשיה, וכשאינו יכול לברר אפילו בשבועת אסור, על זה כתב הרמ״א דהמפקיד גרידא מותבת בכל ענין (סמ״ע), ויש מוקיים, ואין לפנות מזה הרמ״א, אלא המחבר סובר שכל דבר שיהיו חוב ממש, יכול לכנוס בעיבו אפילו ללא רשות ב״ד, ומשו אפילו בדשות ב״ד לאסור, וכ״ע מודיים שיכנס בעיבו אפילו ללא רשות בית דין (ט״ז), אחרי שבשבועתיהו הדבים חוזא יד מיבעל וכו המחבירים את נכסיהם, גדולי רבותינו נותנים רשות לעבד בדיני הקהילות ממון שנתבע בד חבלה, שאף שעשו קנוניא על נכסיו של זה, ואפ״כ יכלהו טענותיהם לפני בהורים בדיניהו, אבל כל זה מותר רק במקום שאין בבהיכ״נ שמעיים כל הנזכר. והמעכב ממון חבירו על ידי ערכאות אפילו בלי רשות, אעפ״י שעשה שלא כהוגן, אין זה פוטר חברו בשביל כך לדון עמו בערכאות אפילו בלילה, אלא יבאו לדון בדיניהו ודייני ישראל הם יפשוטו על העבוד עלמו ועל עיקר הדין, אבל שלא יעשה המוטב רק עבוד בגרידא ולא יוזוז נכסי שבתבע מיד הבלים שנמלטים אחו, או כיוצא בזה, אבל אם יש בדיני הערכאות מיני טרחא על בעיב שבתבע עלמו בביתו ובבהוחו ומתמנה הוא לו המוטב שאם לא ימלא ערב עליהם יוליאום הערכאות מבהוחו להבליסם, אסור הבבר, וכופין את המוטב לתקן המעוות מתלה ואפ״כ יעסוק בתקנתו להציל את שלו בדיני המורה (ש״ך * רמ״א). מותר למעבד דינא לנפשיה - ס״ג, וזה אפילו בהכאה, וה״ה אם רוצה להוציא בחזקה הפקדון מידו יכול להכותו עד שיניחנו בידו (סמ״ע). רק בתנך המבורר כו׳ - פי׳ ובזה יש לו כח להוציא ואינו עושה אינור בזה, רק שאין לו רשות להכות, ואינו נאמן עליו בשמרו שהוא שלו כשתפסו בעדים, וכל שאין לו מיגו, מוציאין ממנו, אבל לא עשה אינור בזה, אפ״כ אם לא היה לו לטענה על גוף התפסן, אלא על חיוב חוב מלד אחר, עשה אינור כמה דעשה דין לעלמו ותופסו בלא רשות ב״ד, ומ״מ כשבאין לב״ד יקוב הדין ביניהם, ולא מיקרי זה גוזלו, כל שהוציאו בפני עדים, וכן משמע מדברי הסמ״ע סק״ח, ופה עבר והכהו ואין עדים בדבר רק שהוא מודה בדבר, אינו פטור משזיקו במיגו דלא כתיבי, ה״ה עבשיו שהכהו ואמר שבדין הכהו, דלא שמרינן כן, דלא הורעה להכות אלא בתחב המבורר לו דוקא (ט״ז). כגון שגזלו כו׳ - לא שמרינן עניד אינש דינא לנפשיה, אלא בשבא המבורר לו דוקא כשהוא ודאי, שאז יכול לעמוד מנגד להציל ממונו, משא״כ כשבאמת בבצע מניהו מזקת אחוא בלי ידיעת ודאי לגזן מניהו, ועיין מש״כ לקמן (סי׳ שנ ס״ב) (אחב שהיתה לו תנות בפני פתח ויתה בתיי קטניות וזרעונים, והיו תרנגולות של שכיט פורטות תמיד על התנות ואוכלות משם, והפריתם כמה פעמים ואזרו ובאו כמה פעמים, והגיד לבעל התרנגולות לשמרם כי אם יבואו יכם ויתיפם, ולא תם. ופעם אחת אזרו ובאו עמד בעל התנות והבה אחת מהם המוחבחת העומדת בגבל בתיים ואפהוחים. ובאו לבין ובפך אם לבעל התנות חייב לשלם דמי שור התרנגולת, אלא לפם טעם שאחר שהודיב לו בוזק ממנו כך וכך בשבע ומנכה לו. ואפילו היתה התרנגולת עומדת בשחיטה, מ״מ הא בעי שהרתה והיינו בעדים (רמ״א סי׳ תנ״ו), אבל מה שמזהיר הניזק פה אל פה למזיק לא נקרא התראה, שהיא יכול לכפור בו או לומר לא תשמתי לדבריך, ומכ״ש בניזון דילן שהיתה עומדת בגבל בתיים, אלא אם היה התראה אין לו זכות לשחטה] (פ״ת). מיהו אם אבר ועשה ע״י גויה כו׳ - מי שיש לו בין עם חבירו, והוא יודע בחיותו, ובדין יכולה לו ירושה. לפוש לילך לפני ערכאות של גויה, אלא שמויים את שלו בחתם. ואם כבר הלך, ואחר זה ומבעו לפני הדין. מוזר הדין, ומחזיר לו מה שהרויח ע״י דיני גויה. והיינו משום שאחר כך לא יכול לברר שבדין הוליא (ש״ך * ש״ך), אבל אבר ועשה ע״י גויה היינו דווקא בדבר מבורר לכל שיכול להיל לפני ערכאות של גויה ולקח את שלו והעליל עליו, צריך לשלם אחר - ואם היה מוסר (ש״ך). מה שעשה עמוי - אעפ״פ כן לענין התפסה בספק, התפסה על ידי גוי לא מהני (רע״א * ת״ש), וגם בכל הלשים גבר, עזרה של גוי לא מהני כלשים של נד ע׳ התפסה בספק (רע״א * ת״ש), אבל אם שמויים את שלו בחתם. ויש מוקיים אפילו אם זה רק מבורר לו, (ש״ך * רמב״ם). כגון שמכרו כו׳ - ושואה עלמן כדיין (ש״ך). יוכל לעשות בכל ענין ויורד כו׳ - כשבא לתופס הבבר שאומר שגזלו ממנו, והטוען יכפור, הינו יכול לתופסו, אלא אלא בפני עדים. אבל לתופס בבר שאומר שגזלו ממנו, אפילו אם יש לו עדים שגזלו, מאחר שהוא בחזקת הנתבע, אינו יכול לתופסו, אלא אם כן יש לו עדים שהוא שלו, ואז יכול לתופסו אפילו בלי עדים, דכיון שהוא בחזקת הנתבע, אין לו לנתבע אלא להשבע שלא גזלו, ואז יכול לתופסו, ואפילו אם הנתבע אומר שהוא שלו, אבל אם הנתבע אומר שהוא שלי, אין לו לתופסו, דכיון שהוא בחזקת הנתבע, אין לו לנתבע אלא להשבע שלא גזלו, ואז יכול לתופסו, ואפילו

השלמות

זה שהחיה ידם על העליונה כנ"ל, אבל בהמיתת המסכון הם שוים, והוו שכחב ומכל מקום וכו' (ממ"ע), מ"ם הסמ"ע בענין "קיס ל"י היינו דוקא בעניני מקיס אבל בשאר מילי לא אשיב מוחזקים לענין קיס לי (ש"ך), ישנם מה' ס"ח מייבים בשם על המפקר מנכסיו, ובזה אין הקהל מוחזקים שיש בו לד מיסור (ש"ך * רשד"ם, מהריב"ל), בענין המקיס הרבים נקראים מוחזקים ומצניעים ולא מוציעים שמהם כל זה שינו אלא כדי שלא יפקידו הרבים זה שומם, על דרך שאמרו קדקה דבי שותפי כו' וכדי שהחיתך יבקש דינו שאמרו הרבים יהיו מוחזקים לא לכל דין נקראים מוחזקים לבענין שהוא בעלי הממון הם נתמנים בשבועתם (ש"ך * הרשד"ם), אפילו במקום שיש ליחיד מיגו לפטור את עצמו, הוי מיגו להוציא נגד הקהל (רע"ק), [כהגה על דברי הש"ך שכיון לדברי המהריב"ל], הקהל נחשבים מוחזקים לענין שם למלך, להמלך אשיב כמוחזק במה שכל כל אחד ואחד, ולכן יש לקהל זכות קיס לי במקום מתלוקח, אבל במה שהוא מוחזק לקהל, אין לקהל זכות לטעון קיס לי, אבל יש להם כן זכות לגבות המס, ואחר כך לדון, ויש ליחיד זכות של קיס לי, אף"פ שלא מוחזק (רע"ק * מהריב"ל), טעם הדבר שהמלך אפך הרבים יהיו מוחזקים ודינם למלכותא דינא, מאחר שאין לקהל זכות לטעון קיס לי בשום מקום, ועוד יש מומרים שזה שגוזלין המס מחילה לו יפן משכון ואח"כ יבא לדין עם הסבור, היינו דוקא קודם שיפרעו הקהל המס למלך דאז נחים עליו מכח דינא למלכותא דינא, והרי הם כשלוחי המלך ושלוחי למלכות כמלכות, אבל לאחר שפרעו כל המס שלא שעדיין לא גבו החלק שהיה מגיע לזה להשתא אינם עוד שלוחי המלך לא מלו לטוף מומו בכי האי גוונא, ועוד אין יכולים לכוף מומו לדון בבית דינם כל שהיו מבני הקהל (רע"ק * מהרש"ם). סס - אין מוחזקין לענין מס אלא קודם שנתפשרו עם המלך, אבל אם כבר נתפשרו לא, ומ"מ מחויבים לעשות לו דין, דאלו משום דרבים ניהו יגזלו היחיד (ממ"ע). מס"כ בסמ"ע "נתפשרו" פי' שפרעו ככר. ובמחזיקי זכות בגיית מס נראה דנקרלין מוחזקין, כיון דדינא דמלכותא שכל זמן שאין להם שובר מגבאי מחויבים לשלם, שלוחא דמלכא כמלכא (שהג"מ), מה"ט נמי אם היחיד חייב ג"כ לתחיים, מוב הקהל בעניני מקיס קודם כל בע"ח, דכיד המלך למיל והוי כגבוי, ועי' מה שכתבתי (שה"ע סי' קב ס"ק ד"ה ועליו בע"מ) (פ"ת).

ומכל מקום לריך היחיד ליתן להקהל משכון כו' - לטעם, כדי שיהא הוא המוציא לדין, שאם לא יתן משכון אז יצוח הדין לידי המשכה דמי מהקהל ירד עמו לדין, כלומרינן קדירא דבי שותפי לא מחייא לא קריבא (ממ"ע). וגם אין נקראים מוחזקים נגדו - רב ג' יש לו מציעה על כותב אחד שהוא במדינה היש והוא כופר בו, ואנשי מקומו אינם יודעים ההלכה שא"א יכול לעשות דין בעצמו במקום הספק, יש זכות לא"א לשים אותו בנידוי, שלא מקניא לדין תורה, והרי דבריו כמו דין תורה (פ"ת * תשב"ץ). [בענין אחר - כשבעים רופים לילד לדין יכול ג' לומר לתקניו לו מרד עמך לדין עד שנשלים בטוחות על קיום הספק כפי שיגיע מג"ד, כיון שעתה אין לנו חיוק על קיום הספק דין ומי שיהיו רוצה לקיים אין מי שיחפה בידו יכול הבי לומר איני מאמיק וגם אתה לא תאמין לי ונשלים בית שלים והשלים יקיים כפי הספק דין (ערה"ש חות ה').]

המשך מעמוד כח ע"א

1. עי' שו"ע (חו"מ סי' שפג ס"ג): שור שעלה על גג שור להורגו בכוונה הניזק שהוא בעל התחתון, בין שהיה שם בין שהיה מועד, ובין בעל התחתון ושמט את שורו להציל, ונפל עליון ומת הרי זה פטור. דחפו לעליון ומת, אם היה יכול לשומטו ולא שמטו הרי זה חייב, ואם היה יכול לשומטו הרי זה פטור. הגה: וכן רואובן שלקח כלי של שמעון וסמך בו מציחו של יין שלא יפול, ובא שמעון ונטל כלי שלו ונשבר חביחו של יין, שמעון חייב לחזה לו לשמטו בדבר אחר. **מיר המשפט:** להרגו בכוונה הניזק - משמע דבכוונה הניזק אם נכנס שור הניזק אם ועלה עליו שור המזיק, אפילו שמט הניזק לשור שלו ונפל שור של המזיק, חייב הניזק לשלמו, דהמזיק פטור כשמזיק בהרמוחו אפילו הכניס הניזק כליו אם בהרמוח, ויכול שהמזיק פטור בהזיקו ממילא שהניזק הזיקו כדין וחייב לשלם לו היזקו (ממ"ע). עין שהיה שם כו' - פירוש, לא מיבעיא כשהיה שם קשם לו יכול את שורו אלא לא יפרע שלא מגופו של שם אלא מני נוק, דהרשות נתונה לו לדחפו להעליון, אלא אפילו אם הוא מועד דאז יפרע מגופו מעבל השור מעליימו, אף"ה נכי האי גוונא עדיף דינא לנפשיה להציל את שלו (ממ"ע). אם היה יכול לשומטו כו' - פירוש, לשמוט העליון מהתחתון בשתת, ולא היה לו לדחפו בכח עד שתתמוט תת, אבל בריעה דהשתיתי השור שלו, ניתן לו רשות להציל ואל"כ לדקדק אף שהיה יכול להשתיט העליון בשתת (ממ"ע). הרי זה חייב כו' - וכן ב' בנשים שתכלן זו"ח ובא אחד ודחף אחד מן חביריו, חייב לעשות לו דין דהיה לו לשומטו בשתת (ש"ך). וכן רואובן שלקח כלי של שמעון כו' - תימא "וכן" ר"ל, דכמו בשור ב"ל כיון דיש לו תקנה בשתיטת שור העליון, כשלא שתטו חייב, כן נמי בזה, כיון שיש לו תקנה בשתיטת דבר אחר, ולא דמי להריעה דיש בידו רשות להשתיט התחתון ואל"ל לחוש שיפול העליון ויתות ולא חילק בשם יש לו תיקון בהשתטת העליון בשתת וכמ"ש בק"ו, דשאני התם דבא להציל את שלו שלא יתיתו העליון ולדם בהול על ממונו, משא"כ כאן לתין החבית מזיק להכלי (ממ"ע). חייב ה"ל לשומטו בדבר אחר - אבל אם שמטו בדבר אחר פטור אף על גב דאין החבל גדול כהרמחון, ועיין לקמן סימן מ"י סעיף כ"ט ובסמ"ע שם (שם"ע).

2. עי' שו"ע (חו"מ סי' שעח ס"ד): הרי שמילא תלר חביחו כדי יין ושמן, אפילו הכניס בכוונה לשבור, הואיל ולא קבל עליו בעל התלר לשמור, ר"ו נקנס ויוצא בלבכו, וכל שאינבר מהכלים בכוונתו וביניתתו הרי הוא פטור עליהם. ואם שברם בכוונה, אפילו הכניסם בעל הכלים שלא בכוונה, ה"ז חייב: **מיר המשפט:** וכל שיאמבר בכוונתו כו' - כל שהוא בהרמה המזיק ולא שברם כדי להזיקו שלא שלא בכוונה הוא פטור, ויש מקשים על זה, כיון שהכניס בהרמה אין יפטור על מה שאמבר בכוונתו ויניתתו, שם לא שלח נתן לו רשות למלאות כל התלר (שמ"ע). עי' שו"ע (חו"מ סי' תיב ס"ג), הוב"ד לעיל כז ע"ב הערה 4.

ממשך 3. ולאי להוי מוס גמור אי אינא עדות ברורה להוציאה מחזקת כשרות] (פ"ת).

יוכל להוציאו - ולא תאמרינן להשביע את המשבח שלא יגבה לו להוי טפי עדיף ממה שנראה לבעל קנין השכירות ולפ"ה להכותו, היינו טעמא משום שאין הדין נותן כלל להשביע למי שמוחזק עליו שיזיקהו ועדיין אין לו טענה עליו, דהלא יאמר לו שמור עצמך שלא תזיקך, וכיון שזה מצרתו דל עמו תמיד בבית אחד ואי אפשר להשמר ממנו, לכך יוכל להוציאו, ולפ"ז אם היה המשבח בוחר מעלמו לשבוע על ככה אין יכול בעל הבית להוציאו, ומסתימת דברי הרמ"ף לא משמע כן ול"ע (פ"ת).

4. עי' שו"ע (חו"מ סי' תכא ס"ג): שניים שחבלו זה בזה, אם אבל האחד בחבירו יותר ממה שחבל בו הוא, משלם לו במותר נזק שלם, ודוקא שהחמילו שניהם כאחד או לאחר שחבל בחבירו מוד גם הוא מיד וחבל בו, אבל אם החמיל האחד, הפי פטור אינם לו רשות לפני המכה להכותו ולייסרו כדי להפסיקו מאיקורא, הגה: וכן מי שהוא אחת רשותו וחוזה בו שהוא עושה דבר עבירה, רשאי להכותו ולייסרו כדי להפסיקו מאיקורא, ואין לריך להציל אם לא שיכה המכה, יכול להכותו כדי להפסיקו מאיקורא מאיקורא. הגה: וכן מי שהוא מחת רשותו וחוזה בו שהוא עושה דבר עבירה, רשאי להכותו ולייסרו כדי להפסיקו מאיקורא, ואין לריך להציל אם לא שיכה המכה. **מיר המשפט:** משלם לו במותר נזק שלם - עיין לעיל בסימן ת"כ ס"ק ד' בהיזק שור בשור בחשלומי נזק שלם, ומינה יש ללמוד לאדם בחדם (ממ"ע). חזר גם אחת מיד כו' - נראה דהאי מיד ט"ס הוא, וה"ג "או לאחר זמן שחבל זה בחבירו חזר גם הוא וחבל בו", כן משמע על שניהם ומשלם במותר נזק שלם, אבל אם החמיל האחד וחזר השני וחבל בו מיד, הפי פטור, ר"ל הרשאון החמיל במדינה וירא השני שימבול בו, וכדי להציל נפשו מהכהכה חבל בהרשאון, או שכבר חבל בו הרשאון וירא שימבול בו עוד וקידם וחבל בהרשאון כדי שלא יחבלנו עוד, פטור, ועי' דברי לעיל ס' תכ ס"ב (ממ"ע), וי"ל דאין ט"ס וכ"ל אחר שכלם ידו כבר הפ' מעליו חזר השני לחבול בו שלא חבל להעכל שכבר כלם ידיו מעליו שלא שרלה גם הוא להכותו חלף מה שהכהו חייב, אבל אם בעוד שהחמיל האחר להכות והיה מכה עדיין הכהו הפ' נראה שלא הכה אותו אלא להציל עלמו, ואפי' הכי אם הכהו הרבה יותר מכדי הלבלו ואפשר ר"ל (ש"ך * תמ"ש, וט"ז) [לאחון ומשמע שהחמיל להתקוטט, אם היה יכול להציל עלמו בחבלה מוטעת ואפשר בלא הרבה חייב. ופ' לאחון הכה את שמעון הכאה מוטעת, ושמעון ניעל ועומד הוא ונפל שחייב שניהם (שו"ת רשד"ו ח"ד סי' רכ (אלף לעלה))]. כדי להציל עלמו - לאפילו אחרים חייבין לחבול בהחובל כדי להציל הבריהן כמ"ש בסימן תכ"ה סעיף ג', כ"ש הוא עלמו (ממ"ע). וכן הוא ענין גידופין כו' - לאחון טען על שמעון שקלקל ממוכר, ושמעון אומר שמחמילה נתן לו בחנם שהוא ממוכר לכן נמרגו ול"ל כן, אומדנא דמוכח הוא דכיון שקלקלו פחחום ממוכר ולאי החמת אחו, ול"ל ליתבעו ע"ו וכמ"ש בעיל סימן ת"ך סעיף ל"ג (ממ"ע), עיין בחשובת רמב"ם (הובא לעיל סי' כ"ו סקנ"ה) (ש"ך). ואפשר שחמת כו' - דין אחה לענין בזיון כדין אית, ואחה שנחמייבה נידוי, ואין בעלה יכול שחחבנה שחמת בב"ד בנידוי וילכה לבחות בממון, יעשה כאשר יאמרו עליו הב"ד, ויעיין לקמן (סי' תכד ס"י) (ממ"ע). לחבירו גנב והוא אומר לו כו' - אם אחה מירה את חבירו בשם רע ומזר זה והבהו, אף שעבר בגלוי ולריך כפרה, מ"מ אין עליו דין רשע בלל שלא ממרינן ליניה רשע ואין אדם עומד על עברו, ואינו משלם שלא נזק ועבר וביפוי ובשת, והמוליא שם רע, נהי שפטור מהבושת שהרי קיבל דינו, מכל מקום לריך להחודות ולומר ברצים שבקת ליבי ומחקת מחילה (פ"ת). אחה מכוה בממזר כו' - דין הקורא לחבירו עבד יהא בידוי ממזר קופא את הארבעים רשע יורד עמו לחייו אדם כגבד אדם, עבד הוא רוצה להציל בלבל מרור כעין לפיכך יהא בידוי, ממזר רוצה להציל לידי מלקות אלא יפא ממזר בקהל השם לפיכך יהא במלקות, רשע הוא רוצה להפסיד פרנסתו לכאיש כי יעוך אחיך והמזקק בו פרט לרשע שאין אחיך לפיכך יורד עמו לחייו (ש"ך * ימיוקי מהר"ם מריזבורק), אם אחד האחיך מבירה עם חבירו, וקבל אותו בגב או בגזל, וזה חזר וקבל אותו אפילו ממנו בן הנידה, או בועל ערוה, פטור. אף שלעניין חבלות אחרינן שמשלים במותר, הכא אין בו אפסד ממון. ולפי הנראה, הרשאון מחויב יותר לבקש כפרה עליו, ולפייסו אם רולה להיות יוצא ידי שמים, מן השני, לבבל מירחא רחמ. ואם האחיך אמר לו טמא, או עזות פנים, או נבל, או שקרן, או זייף, או ריק. בכל אותם הדברים אין בהן כ"ד לכוף אותו, אם לא שאמרו על נשמת המחרף לפייסו. אבל אין כח ביד ב"ד לכוף אותו, אם לא שמורגל בכך לפיים הבריות (ש"ך * הי"ש). כלי לאפרושי מאיקורא - וכן הדין בחבח הרואה את חבירו שמכה לחבירו או גנב או אחיו, והרואה הכה המכה כדי להציל את הקורבן, פטור, ואינה ביניהם ר"מ לדינא, והוא, דאף זה הבא להציל ולהכות המכה אינו בר הכי דרגיל לאפרושי מאיקורא, אלמרינן לאסור לכהות לזה המכה, דודאי מכח שנאה בא להכותו ולא בא להפרישו מהאיקורא, משא"כ ברואה מכה חבירו ובא ואחיו, דמותר להציל קרובו בהכאה אף שאין מדברו להפרישו אחרים, אבל המחבר לא מילק בזה ביניהם (ממ"ע), וי"ל דבמכה למכה אחר מיבעיא לן פוטרין אותו אם לא שיש בירור גמור שלא יוכל להציל בענין אחר, משא"כ במציל את קרובו אין מדקדקים כ"כ ואפילו במקום שאין בירור שלא היה יכול להציל בענין אחר, דקרובו בגופו

השלמות

דמי, ואפילו בספק הלכה יכול להכות בחכה (ט"ז). [לב"ד - ברוחב נער העומד אצלו שעושה מיקוח דרבון, מותר להכותו עד שיתנע מלעשות מלאכה, שכיון שהוא מזכרתו מוטל עליו להפריעו מלעשות. וכן כל אדם מוטל עליו להפריש את עצמו ואת בני ביתו מלעשות (שו"ת רדב"ז ח"ד סי' רנח (אלף שכט)).]

7. עי' או"ח (סו"מ סי' שנו): מי שהיתה לרך הרבים עוברת במוך שדהו, נטלה ונתן לתוכה מן הלד, מה שנתן נתן וזכו בו, וזה שנטל לץ זכה בו. (מלר שהמזיקו בו רבים נרשות, אמור לקלקלו): **מאיר המשפט:** לרך הרבים עוברת - נרשה להיותו בוקע בדרך שכל מי שרולה ילך שם ללפילה ממקומות לעלמם הוי ליתא לזכו בשביהן, דלרך הרשעה אין כח בידו לבטל זכות הרבים לעלמם, והדלר שנתן לתן מדעתו מן הלד זכו בו לגו, משע"ב שם היה הדלר מיוחד בוקע לבני מבוי או עיר אחת לחוד ולץ לזולתם, לחוץ מהו בני העיר ואפילו ז' בועלי עיר לחוד יכולין להלניף מהו הדלר בדלך אחר ומי יאמר בידם ותנאם ועסקם קיים, וכ"ם לץ זכו בזה (סמ"ע), אפי' נתן להם דלך טובה ויברה (ב"ך * הרשד"ם ותורת חמת), וה"ה שם נפלה תומה, וכאשר בונים אותה מחדש, ל' מנקש אישימו לת הפסח במקום ל' לבועמו, מה שנתן נתן ולץ זכה בכלום (ב"ך * הרשד"ם), וי"ל לדומה דלך הרבים לין פחות מבו"ז חמות, וכל שהוא פחות מבו"ז חמות אינו דלך הרבים, ואפשר של בעלים, ולץ ידעתי למה הסמיטו המחבר, וים מולקים (פ"ת). שם - עובדא בהקל שקנו קרקע ומרתך מרחוק, ואפשי זה קנה שמעון ג"כ קרקע מרחוקו אלל קרקע זו, ועשה גדר רחוק כמה אמות מן המרתך בחוקו שהיה פנוי בין הגדר למרתך כמה אמות, ונם עשו הקהל בתי אחורי המקום פנוי ולרך מקום פנוי הולכים בשוק מי בתר, ועשה הלך שמעון ומכר הגדר ומכר במקום הפנוי ללד המרתך, ועובין שנטל קרקע שלו מגיע עד כותל המרתך ממש ומרלונו היות בתחילה המקום פנוי, ומביל רולה בעלים ובעלו שבידו. ין בדברי שמעון לולם מבני טעמים, מלא למכר שהמזיקו בו רבים לפנוי לקלקלו, והייט כשהמזיקו נרשות כו', והכל נמי נרשות הוי. ואפילו אם יבבר שמעון בעלות הוי בעיה ומחילה בעלות היל, מ"מ מליב נרשות. ועוד, בעידון זה, הרי גדר בעלמו וע"ב מחל לגמרי, ואם יעלון שמעון בחחילה בעלות היתה לו כל במיניה היון שלין מקום כלל לחלות בו בעלות, וע"ב ין לדבר סוף דבם בכל חזקה ג' בנים נימל בעלה ולץ ידע בדיניה הוא שיחתה כו', כמו לליו אדם נחלן לומר בעיתי אם הודה בפני עדים אפילו במיגו, לחזקה ין אדם מודה אלא אם כן מדקדק היטב קודם שיודה, וכמ"ש בעל קיומן קל"ו בסוף י"ג ע"ב (פ"ת). ואפילו אם לץ נתנו מדעת אלא שנשבח ולץ בעגו, הוה כמסירה לרבים (פ"ת * הגו"מ פי יהושע), ועיין מה שבתבתי לקמן סימן מ"י סעיף ג' קל"ו (פ"ת). שהמזיקו בו רבים נרשות כו' - דוקא כשהמזיקו נרשות אחור לקלקלו, משע"ב כשהמזיקו בו אלא נרשות. מיהו כל שרבים מוחזקים בו עתה לפניו טוענין להן ומחרינן דבוקי נרשות המזיקו בו (סמ"ע), מחלוקת לחוזן ומשעון על הכותל העקום שבא שמעון לקנל קלא דלך הרבים כדי ליבר את הכותל ולבעותו כנגד היקוד לפי שטוען שכן היה מתחילה, ומתעקש, ועוד, שהיו מזיק זה כלל לבני רשות הרבים שהדלך רחבה ואיט מזיק אם יחזור הכותל כנגד היקוד, ולחזן טוען שכן היה מעוקם מתחילה, ועוד, שהוא מקנה הדלך שאין נכנסין ויולאין בריוח כמו שהיה, וגם מעבה המשאות הנכנסין לביתו ולחוצה. הדין עם לחזן שכל שמקנה כלל את הרבות אינו רשי אלא שהמזיקו בו רבים לפני עצמו לקלקלו, ואפילו אינה רוחה כשיטור רשות הרבים שהוא רוחב ע"י חמות. ומה שטען שמתחילה היה יפי כנגד היקוד אינו שמעתה, ר"ל דע"ב הן חזקה שלא בשעת מעשה היל, אינו נראה, שהיו נתעקש טופל היה כל שמעתה עד שנטה מן היקוד, ועוד, שעליו להביא ראיה (פ"ת). שם - לץ למיריון שהמזיקו בו רבים לעולם שהוא בעמלו לדלך זה שרבים לעולם, משע"ב כמי שלא בעמלו לקלקלו אלא בשעת הבנין שהיו בעמלו מדעתו וגמר בלבו שיוחלט דלך זה שרבים לעולם, והרי זה כשומדנא דמוכח שלא היה בדעתו לבוחלט רק מקלת הקהל הסמוך לרשות הרבים, והרי זה כשומדנא דמוכח שלא היה בדעתו להחליט להם, רק שלפי שלא היה לריך לילו בשעת הבנין הניחו פנוי עד זמן שיצטרך לילו, והסכימול לת גבולו לפי שעה לרבים דמי, לחיצת המזבח, כמו שהמזיקו שלא בשעת מו', ומעשים בכל יום שבני אדם מניחים את גבולם פנוי ומניחים הרבה, ובזמן שהוא פנוי הוא למדרב רגל בני אדם, וקל"ו לריך לומר, דהא דקי"ל כגם אינו מחזיר, היינו משום דהסם היון שבנה בזמן שעל גבולו והניח מקום פנוי מסמעת דעתו שיהא עשוי להילוך רבים רק שיוכל יחזיר אם יצטרך והלכך אמור לקלקלו, משע"ב כשים רגלים לדבר ומומדנא דמוכח שלין בדעתו להסקיר גבולו לעולם כגון שלא עשה בנין כלל, או שהניח קלת פנוי בקבן אחד ואעפיט עליה לבנותו כשיצטרך, שפיר דמי לבנותו אפי"ב (פ"ת). אמור לקלקלו - עיין לעיל סימן קמ"ב סעיף ג' בהג"ה לענין להעמיד ללמות במבוי לאמור ג"ב משום מלר כו', וכאיט שם, זהו משורת הדין, אבל אם נתן להם המלך רשות כו' ע"ש. ועיין מה שכתבתי שם בדרלה לענ"ד לדוקא שם כבר נתן רשות, אבל בתחילה אמור לבקש על ככה (פ"ת). [לל שהמזיקו בו רבים ובעלים ידעו ושתקו, אינה כבירות (מגמ"י פ"ו סי' קלו). עי' תשובת ב"י (סי' תקט"ו), שהסלכה של מילר שהמזיקו בו רבים, היו שהרבים קו המקום, אלא הוא המזקה בלא שעמל, ואין לללמד ממנו לשאר דבריט, ולכן אם יש לרשות שהה וכל העיר מרעים בהמותיהם שם, ובא רשות ומוסר על כולם, דבריו קיימים.]

8. עי' או"ח (סו"מ סי' תיז ס"ב): אין מוליאין זיזין וגזוזטרות לרשות הרבים אלא אם כן היו למעלה מגמל ורוכבו, והוא שלא יפחיל הדלך על גבי רשות הרבים, ואם לא כוסם לתוך שלו ומוליאו. כגם ולא הוליא הרי זה מוליא כל זמן שירלה, אבל אינו יכול להחזיר הבתלים למקומם לעולם אבל מלר שהמזיקו בו רבים אמור לקלקלו. הגה: ובוקא במקום שרבים מעבירים שם בסוסים ובמרכבות, אבל אם אין בוכסים שם בגון שבנה שם אלטבא, אע"ג שרבים מעבירים שם בסוסים יכול להחזיר הכותל למקומו): **מאיר המשפט:** אין מוליאין זיזין וגזוזטרות לרשות הרבים אלא אם כן היו למעלה מגמל ורוכבו, והוא שלא יפחיל הדלך על גבי רשות הרבים, ואם לא כוסם לתוך שלו ומוליאו. כגם ולא הוליא הרי זה מוליא כל זמן שירלה, אבל אינו יכול להחזיר הבתלים למקומם לעולם אבל מלר שהמזיקו בו רבים אמור לקלקלו. הגה: ובוקא במקום שרבים מעבירים שם בסוסים ובמרכבות, אבל אם אין בוכסים שם בגון שבנה שם אלטבא, אע"ג שרבים מעבירים שם בסוסים יכול להחזיר הכותל למקומו:

בב״ד חשוב, ועיין מ״ש לקמן (סי׳ רז סט״ז ד״ה מיהו) [בשדוכין כ״ע מודו לזה נעי קיין, שהוא כדמי שיתפייס החובר בו קנס לדמי הטעם כו׳, והו כמו שם מי שיביר שלשה במיטב (סי׳ רז סי״ג), וכן מלמד, אף ע״פ שלא הקנה מייב בקנס] (ש״ך), הרמ״ל לומד דהוה למקמכתא ולא קנה, וכתב ועיין בסימן ר״ו. משמע להלכה קיין ב״ד חשוב כללקמן (סי׳ רז סט״ו), ולא כסמ״ע, וכן הוכרע בקיצור רק לחזק, שלא יהא ליבור בעלמא, וזה אפילו בלא ב״ד חשוב, ואם שהעיד לכאן לא הוי למקמכתא, דבכל למקמכתות אין בכתובה בינייהם רק שאחד מקנה לחבירו, ואחר כך נתחי עד זמן פלוני בטל זכותי, אבל הכא מיירי בהכתבה בינייהם בעיקר הענין, ום קבלה לומר שם שכנגדו אינו יודע הלשון, וע״כ גמר בדעתו שתוך זמן פלוני יכול לעמוד על למיתות הדבר ולהשביע עליו ואם״כ הוא מתוין לבשכנגדו, וזה אינו ענין למקמכתא, משו״ה לא צריך בכל סיכון זה ב״ד חשוב (ט״ז), ועיין מש״כ לקמן (סי׳ רז סי״ח ד״ה וי״מ) [שכתב כאן ממ שם מהילה קונה אפילו בלמקמכתא, דכיון שהוא בכר בידו וכה אפילו בלמקמכתא, מ״מ המאבר מוחה במקום אה״מוחל״ חוא במקום למקמכתא, לן תלה המהילה כל זמן שהמוחל מפוס בשטר, ובכל ענין לריכים קיין למחילה זו, אע״פ שאין המהילה לריכה קיין כאשר הוא מוחל לו לחלוטין] (פ״מ). ועי׳ עוד שו״ע (חו״מ סי׳ נה ס״ק ס): מי שפרע מקצת מוהו והשליש את השטר, וא״ל: אם לא [נתתי] (אתן) לך עד יום פלוני תן לו שטרו, והגיע זמנו ולא נתן לו, לא יוכל השליש את השטר, שזו למקמכתא היא (פירוש שאלה שאמרו בלשון עלמו ובמידי דבידו ולאו בידו ופעמים שלא יהא השעבוד ולכן לא גמר ומקנה), ולא קניא. ואם קנו מידו עליה בשיא אין חשוב, הרי זה קנס, והוא שיפרש זכותו בב״ד, והוא שלא יהיה לחוס. כילה, הרי שהפקיד שטרו או שוברו בשיא לין, וקנו מידו אפשר לא בא ביום פלוני יכול זה לגבות ביום, והגיע היום ולא בא, הרי אלו נותנים. ואם עכבו נהר או חולי מלבא, לא יתנו. וכן כל כיולא בזה, והוא שיהיה בב״ד חשוב. הגה: וי״א דלא בעינן שהפקיד שטרו, מאחר דקנו מיניה בב״ד חשוב, שהייט ג׳ דבקיאי בדיני למקמכתא. ועיין לקמן סי׳ ר״ו סט״ו. שליח שהחזיר שטר למלוה, שלא היה לו להחזיר, משמתין לשליח עד שיקבל עליו כל חובתא שיפרע ללוה מזה. ואם נודע ב״ד שהחזיר שלא כדין, אין בין על נודע לב״ד, והוציאו מן הלוה כל השטר, ואח״כ נודע שהחזירו השליח שלא כדין, השליח פטור, ואפילו אז הלוה מחזירו ועשה לו שטר מכירה על שדהו ומכרה לאחר קודם שבא הזמן כו׳ (סמ״ע). והוא שלא יהיה לחוס כו׳ - עי׳ לעיל ס״ק ס״ו) בענין מי שלוה מחבירו ועשה לו שטר מכירה על שדהו ב״ב ד״ה או שבעבו) לדוקא חוב דשביח ולא שביח, וכל שכן לן שביח כלל, הוי חוס לענין נדרים וממון, אבל אי שביח לן הוי חוס, דה״ל לאחנויי (ש״ך), חוס שביח היינו כמו שאי אפשר לעבור את הנהר שכן דרך שהמעבורת נגד השני, ובפיסה בלב יס, שהבעלי הספינה יבואו לשלוח הנוסעים הוי חוס שלא שביח, אבל שיהיו שולים בחוך שביח מאד (ש״ך * לעיל), אבל בחנות פ׳ חומדת לף בדבר שאביח הוי חוס (רש״ל * מל״ח), אלם שנדר לעשות דבר פיוס בחוך ג׳ יום או זמן אחר, ולא נתנם חוך הזמן והיה יכול לעשות, ובינתים למשלם זמניה נחנם, לן קרי חוס, וי״ל דלא חמרינן חוס כמאן דעבד (ע״ש סי׳ כח ס״ק ד״ה הרי זה פטור), ועי׳ בשו״ע יו״ד (סי׳ רלב סי״ב) (קלא״ח), אם התנה ואמר ״הרי אני מוכר לך בימי אם לא אתן לך מעות עד זמן פלוני״, בתנאי כזה אם נתנם ולא נתן בתבטלה המכירה למפרע, דביניהם זה שייך חוס רחמנא פטריה, ודוקא כשהתנאי תלוי בלוקח או במקבל נתנה, משא״כ כגון שהמוכר התנה ואמר הריני נותן לך שדי אם תעשה דבר פלוני והמקבל נתנם, משא״כ כשהוא דרחמנא לן מייתי, אבל כשהמוכר התנה בתנאי שעליו לעשות ונתנם, חשיב כשהוא דרחמנא פטריה, ורק בניטין מהני משום דאין לחוס בניטין, אבל במכירה בשעשה מחמת חוס נתבטלה המכירה ואפילו בשעה בעין חוס רחמנא פטריה. כו״ע מודה בבניטין וקדושין וממון אפילו נתנם בפוף מספיק, מטעם דלעשות לשכי לן שתי ואומדנא דמוכח הוא, רק בשעשה בשביח אמרינן דה״ל לאחנויי, משא״כ בלא שביח אמרינן לחי אפיק מדעתא לאחנויי משום דלא שביח, ולא פליג רק בנדרים, וגם השו״ע לן הביא הפלוגתא רק ביו״ד בהלכות נדרים, ולא הביא פלוגתא זו בבי ממון בחו״מ ולא בבי גט באה״ע (נתה״מ). ועיין לקמן סימן ר״ו - שם נתבאר דיניס אלו על נכון כי שם עיקר דיני למקמכתא (ש״ך). משמתינן לשליח כו׳ - היינו כשלין המלוה בכאן, אבל כשהמלוה נכאן ומודה דשלח בלין בא לידו, כייפינן ליה להחזיר השטר או לכתוב עליו שובר (סמ״ע). עד דמקבל עליו כל חובתא כו׳ - דכל שעדיין לן בא בגה בו, משמתינן עד שיקבלו, דכל גרמא בניזקין מחייבין הגורם לבלבן, משא״כ כשכבר בגה לפטור, ועי׳ לקמן (סי׳ קנה ס״מ ומ״ש ד״ה ודוקא שמתו) (סמ״ע). ואם נודע ב״ד שהחזירו שלא כדין כו׳ - עי׳ לקמן (סי׳ קפה ס״ק ב״ח ופט״ו), ול״ל דכאן הכל מודיס שלא יגבה בו כיון שודאי אינו חייב לו אך כל השטר, משא״כ התם לחיכא למימר שחייב המלוה נפל ומחייב לו כו׳ (ע״ש סק״ח ופקע״ב) (סמ״ע וש״ך). השליח פטור דה״ל גרמא בניזקין - שהוא ממש״כ לעיל (סי׳ מו סל״ו) בהודאת עדים שאבד חמתו שנייניהן לשלם מדינא דגרמי, גם לעיל (סי׳ כט ס״ב ופי׳ לח), למילוך יש בין דינא דגרמי לגרמא בניזקין, עי׳ לקמן (סי׳ שפו), והמילוך שביניהן הוא בין אם השיהן נעשה מיד, וגם אם הוא בבי הזיקה או לא, ע״ש (סמ״ע), יש חומרים לדוקא כשהחזירו למלוה הוי גרמא, אבל שטר שלחו פרוש שהחזירו ללוה מיקרי גרמי ואינו השליח, ודומה לשורף שטרות של חבירו דלקמן (סי׳ שפו ס״ב) (ש״ך), עי׳ ש״ך, ועי׳ רמ״א (סי׳ שפו ס״ב) בסופר שטעה וכתב מנה במקום מאתים דפטור ולא הוי כמו שורף, משום דשורף שטר כבר היה לו שטר וזה שפרפו הו״ל מזיק, משא״כ בסופר שעדיין לן היתה זכות ואינו אלא כמוצע ומעלים עין מלהחזיר בלידת אמו לש״ל לשלם, והא דשליח שהחזיר שטר למלוה לן הוי מזיק אלא שהעדים שאחתמו בו, והו״ל כמו שוכר עדי שקר (ע״ש לעיל סי׳ לב ס״ב) דפטור מדיני אדם, אבל עדים שאחתמו בשקר אינהו אלפי זה, שהחזיר שטר למלוה לן הוי מזיק אלא העדים שאחתמו בו, והו״ל כמו שוכר עדי שקר (ע״ש לעיל סי׳ לב ס״ב) דפטור מדיני אדם, אבל עדים שאחתמו בשקר אינהו בעי קיין, שהוא כדמי שיתפייס החובר בו קנס לדמי הטעם כו׳, והו כמו שם מי שיביר שלשה במיטב (סי׳ רז סי״ג), וכן מלמד, אף ע״פ שלא הקנה מייב בקנס] (ש״ך), הרמ״ל לומד דהוה למקמכתא ולא קנה, וכתב ועיין בסימן ר״ו. משמע להלכה קיין ב״ד חשוב כללקמן (סי׳ רז סט״ו), אלא כסמ״ע, וכן הוכרע בקיצור רק לחזק, שלא יהא ליבור בעלמא, וזה אפילו בלא ב״ד חשוב, והטעם לכאן לא הוי למקמכתא, דבכל למקמכתות אין בכתובה בינייהם רק שאחד מקנה לחבירו, ואחר כך נתחי עד זמן פלוני בטל זכותי, אבל הכא מיירי בהכתבה בינייהם בעיקר הענין, ום קבלה לומר שם שכנגדו אינו יודע הלשון, וע״כ גמר בדעתו שתוך זמן פלוני יכול לעמוד על למיתות הדבר ולהשביע עליו ואם״כ הוא מתוין לבשכנגדו, וזה אינו ענין למקמכתא, משו״ה לא לריך בכל סיכון זה ב״ד חשוב (ט״ז), ועיין מש״כ לקמן (סי׳ רז סי״ח ד״ה וי״מ) [שכתב כאן ממ שם מהילה קונה אפילו בלמקמכתא, דכיון שהוא בכר בידו וכה אפילו בלמקמכתא, אלא המאבר מוחה במקום אה״מוחל״ חוא במקום למקמכתא, לן תלה המהילה כל זמן שהמוחל מפוס בשטר, ובכל ענין לריכים קיין למחילה זו, אע״פ שאין המהילה לריכה קיין כאשר הוא מוחל לו להלחוט] (פ״מ). ועי׳ עוד שו״ע (חו״מ סי׳ נה ס״ק ס): מי שפרע מקצת מוהו והשליש את השטר, וא״ל: אם לא [נתתי] (אתן) לך עד יום פלוני תן לו שטרו, והגיע זמנו ולא נתן לו, לא יוכל השליש את השטר, שזו למקמכתא היא (פירוש שאלה שאמרו בלשון עלמו ובמידי דבידו ולאו בידו ופעמים שלא יהא השעבוד ולכן לא גמר ומקנה), ולא קניא. ואם קנו מידו עליה בשיא אין חשוב, הרי זה קנס, והוא שיפרש זכותו בב״ד, והוא שלא יהיה לחוס. כילה, הרי שהפקיד שטרו או שוברו בשיא לין, וקנו מידו אפשר לא בא ביום פלוני יכול זה לגבות ביום, והגיע היום ולא בא, הרי אלו נותנים. ואם עכבו נהר או חולי מלבא, לא יתנו. וכן כל כיולא בזה, והוא שיהיה בב״ד חשוב. הגה: וי״א דלא בעינן שהפקיד שטרו, מאחר דקנו מיניה בב״ד חשוב, שהייט ג׳ דבקיאי בדיני למקמכתא. ועיין לקמן סי׳ ר״ו סט״ו. שליח שהחזיר שטר למלוה, שלא היה לו להחזיר, משמתינן לשליח עד שיקבל עליו כל חובתא שיפרע ללוה מזה. ואם נודע ב״ד שהחזיר שלא כדין, אין בין על נודע לב״ד, והוציאו מן הלוה כל השטר, ואח״כ נודע שהחזירו השליח שלא כדין, השליח פטור, ואפילו אז הלוה מחזירו ועשה לו שטר מכירה על שדהו ומכרה לאחר קודם שבא הזמן כו׳ (סמ״ע). והוא שלא יהיה לחוס כו׳ - עי׳

השלמות

ס"ג וז"ל בהגר"ע על נתן המיקו"ז: מפרש ד' מיכיות: לח ויבש, קר ורטב. מקט' דממלעיעא לח ויבש, ומימיע קר, ומממלע חם, וחרב יבש. והכל בשביעה אלא מקט' דימיעא לח כו' כנ"ל וז"ש מקט' כו' מקט' כו' והס ד' יסודות, אע"ג דבכל ג' ג' מיכיות, מ"מ אלו הס עיקריים ופועלים יותר, לפיכך רבותו נרגיש, שהוא שפועל והכל נכנסין בו, לח מאד יותר מהמים אין שפועל כמותו. וחרב יבש מאד אחין דבר שעולם נכנס בו אלא תפיסה, והוא יבש מכל. אבל מיכיות הקר והחם לאיש נרגישים כ"כ. והשם נרגש ממימותו יותר מיבשותו, שהוא שורף למרחוק. וכן המים מקררין למרחוק מאד, שכל הקרירות שלנו הכל מהמים שבימים, והכפור שנולד מהאדים שבימים.

8. פירוש זה, כי שלימות האדם הוא ג' פנים: ג', צריך האדם שיהיה שלם בעצמו. ב', שיהיה שלם עם בעלי חיים. ג', שיהיה שלם עם בוראו (ועי' דברי נפלאות פרק ג'). ומבר רבי יהודה מלן דבעי למהוי אפיקדמא, לקיים מילי דמזיקין שלא יגרום היזק לזולתו מבני אדם, וזהו עיקר האפיקדמא כאשר זולתו לא ימנע היזק ממנו, שאם אין מקיים דבר זה וגורם לזולתו היזק אין רשאי שיהיה נקרא אפיקדמא. לפ' אמר שיגומל אפיקדמא ויתן צדקה, שודאי רשאי לעשות הטוב לזולתו ואין זה מורה על אפיקדמא ימירה, אפיל כאשר נזהר במילי דמזיקין אף אם אין עושה בידים כלל רק שנזהר שלא יגיע היזק ורע לזולתו בגרמתו, זה אפיקד גמור (מידושי אגדות למהר"ל).

המשך מעמוד ל ע"ב

3. שנקרע בפומם כור - היינו שנקרע במקום שהשטר נפסל בזה, אבל במקום שהשטר כשר אין הב"ד עושין לו שטר אחר, דהוילא וזה כאר יגאב בשט"ח זה (סמ"ע). ב"ד אם נראה כור - ה"ג (סמ"ע). אבל בלאו הכי כור - כגון שמלא נקב, אין מומרים במקום נקב קרע ב"ד היה, לפיז פוסקין השטר מספק (סמ"ע ס"ק). ועי' או"ש (יו"ד סי' קפ"ו סי"ג): כל דבר שאין מועיל לזולת בפומפא, (ואפילו) בפומא שאר פרוטה יש מיכוי רבים, אבל אין מועילין אותו לפיז אסור לזות בפומפא, (ואפילו) בפומא שאר פרוטה יש מיכוי רבים, אבל אין מועילין אותו לזולתא, אלא שבדבר מקח אינו רק אבק רבית שהוא מדרבנן. **מאיר הדעה:** כל דבר כור - יש מחלוקת בין הפוסקים אי שייך רבית בהלואת קרקע ויש להחמיר (ס"ק), י"ל דעבדים נחמעטו מרבית מן התורה, אבל אסורים מדרבנן, אבל כשמלוה לו השטר מלוה לו בממון ועיקר ההלואה הוא הממון ופשיטא שיש בו רבית גמור ולא ממעטינן שטר כלל שאינו שייך בו הלואה, אבל מלשון הש"ע נראה שאין שום מיעוט של קרקע, שטרות או עבדים (ט"ז), בפשה בפחים או בשאר מטלטלין לאינו אסור מדלוייתא רק כשאומר בלשון הלואה, אבל כשאומר מעכיר בגון שאומר מכור לי פשה או מטלטל זה ומשלם לו לזמן פלוני בשני מטלטלין כאילו אומר מדלוייתא, כמו שאומר מדלוייתא בחומר ואשלם לך במעות לזמן פלוני. דכשאומר הלוה לי פשה בפחים מחוייב לשלם כעין שהלוהו כשיש לו, בהלואה מחוייב לשלם כעין שהלוהו אם אינו אינו אינו וכן כשהלוהו מעות מחוייב לשלם מעות כעין שהלוהו כשיש לו מעות, משא"כ כשאומר מכור לי חפץ זה או אינו אלו אף שאומר לשלם לו בחפץ או באינו ואינ לו בשעת הפרעון, אין לריך לשלם לו רק שויין כשעומד ברמ"ף (סו"מ ס' אלב ס"ד), ומשום הכי נאומר לו לשון הלואה דהיינו הלוה לי פשה אינו, דאינו יותר ומחזיר לך פחים אינו, דחייב להחזיר לו הפשה אינו דוקא בעד קרנו ועוד פשה יותר משום רבית, דאינר הרבית נעין כל שעהוא יותר ממה שהלוהו, רבית כי האי פשרא רחמנא. משא"כ כשאומר לזמן מכירה מכור לי פשה אינו ואשלם לך פחים אינו לזמן פלוני, לפיז לריך לשלם לו רק שויין, דומה ממש למוכר בשעות לזמן פירעון דהא אין שום אינו כלל על האינו רק על שויין, והטורפ"ן על פשרא רק כשלריך לשלם לו כעין שהלוהו ועוד יותר. ומוכר הט"ז דמשלי מעמא שפיל אם אומר לוה לי פשה אינו או חפץ פלוני להוציאו ואשלם לך כך וכך מעות לזמן פלוני אף שהן יותר משויין בזמן זה, ג"כ מותר מדלוייתא דזה מכר נקרא, דלא נקרא הלוהו רק כשמחזיר לשלם לו כעין שהלוהו ועוד יותר, דאינר הרבית נעין כל שעהוא יותר ממה שהלוהו. ולכן אם הלוה לו פשה אינו בפחים אין לחזר ג"כ מותר מדלוייתא, ואינו אסור רק כשמחזיר לינו כעין שהלוהו ועוד יותר. ועי' ש"ך (סי' קפ"ו סקט"ו) דאם אמר הלוה לי דאפילו פירות של שני אינן אסור, והיינו מדרבנן. ומוכר הט"ז דדוקא אינן של מינו שוה ושומתו יהועה כגון אינן אינו בפחים הוי כעין שהלוהו ואסור מדלוייתא, אבל במינין שאין שוה כלל ואין שומתן יהועה כגון קרקע בקרקע ועבד בעבד שאין מינן שוין לעולם ואין שומתן יהועה, ואי אפשר לעות בו שוה בלא שומת, כאני מינן דמי ולא הוי כעין שהלוהו ואין ודמי למכירה ומוכר. ובמלוה לו שטר לא רהוב ואינו מקבל עליו אחריות ושיפרע לו שטר של שמעון בלי קבלת אחריות, דזה ודאי היתר גמור הוא מדלוייתא דזה הוי כמכירה גמורה וכמלוה אשר בשטר דמי ועדיף מהלוהו עבד בעבד. אלא אם מלוה לו שטר של מאה לגבותו לעצמו ושלחו לו מאה ועשרים מזומן, ועל זה שפיר כתב הט"ז דזה הוי רבית גמורה דהא ודאי נותן לו יותר ממה שהלוהו. ובעיקר הדין יש רבית בקרקע (ס"ק). אבל אין מועילין אותו בדיינים - נראה דאפילו לדיינים רוצים להזדקק ליכ בדין אין מועילין אותו (ש"ך), לפי הלא שים רבית בקרקע מן התורה, אז אפילו בפחות מפרוטה אסור מדלוייתא ומ"מ אין יוכדין לנכסיו רק שיכתוב אותו כלקלקן פעיף ה', ופחות מפרוטה כתבי שיעור דמי לאיזו מכין ושוגשין על זה (ס"ק). כללא דרבית - אפילו אם לא היה כאן הלוהה כלל ולא בדרך מקח הנעשה בפועל מיד ליד אלא שכר פעולה או שזכה לחבירו בתעמד שלשתן או שזכה מדר' נתן וכן מלוה לתרף לקוחות ומזרו על המוכר, בכל אלו אם מרבה לבעל חוב בשביל שנתן לו שטר אחר, דהוילא וזה כאר יגאב בשט"ח זה (סמ"ע). ב"ד אם נראה כור - ה"ג (סמ"ע). אבל בלאו הכי כור - כגון שמלא נקב, אין מומרים במקום נקב קרע ב"ד היה, לפיז פוסקין השטר מספק (סמ"ע ס"ק). ועי' או"ש (יו"ד סי' קפ"ו סי"ג): כל דבר שאין מועילין אותו לזולת בפומפא, (ואפילו) בפומא שאר פרוטה יש מיכוי רבים, אבל אין מועילין אותו לפיז אסור לזות בפומפא, (ואפילו) בפומא שאר פרוטה יש מיכוי רבים, אבל אין מועילין אותו לזולתא, אלא שבדבר מקח אינו רק אבק רבית שהוא מדרבנן. **מאיר הדעה:** כל דבר כור - יש מחלוקת בין הפוסקים אי שייך רבית בהלואת קרקע ויש להחמיר (ס"ק), י"ל דעבדים נחמעטו מרבית מן התורה, אבל אסורים מדרבנן, אבל כשמלוה לו השטר מלוה לו בממון ועיקר ההלואה הוא הממון ופשיטא שיש בו רבית גמור ולא ממעטינן שטר כלל שאינו שייך בו הלואה, אבל מלשון הש"ע נראה שאין שום מיעוט של קרקע, שטרות או עבדים (ט"ז), בפשה בפחים או בשאר מטלטלין לאינו אסור מדלוייתא רק כשאומר בלשון הלואה, אבל כשאומר מעכיר בגון שאומר מכור לי פשה או מטלטל זה ומשלם לו לזמן פלוני בשני מטלטלין כאילו אומר מדלוייתא, כמו שאומר מדלוייתא בחומר ואשלם לך במעות לזמן פלוני. דכשאומר הלוה לי פשה בפחים מחוייב לשלם כעין שהלוהו כשיש לו, בהלואה מחוייב לשלם כעין שהלוהו אם אינו אינו אינו וכן כשהלוהו מעות מחוייב לשלם מעות כעין שהלוהו כשיש לו מעות, משא"כ כשאומר מכור לי חפץ זה או אינו אלו אף שאומר לשלם לו בחפץ או באינו ואינ לו בשעת הפרעון, אין לריך לשלם לו רק שויין כשעומד ברמ"ף (סו"מ ס' אלב ס"ד), ומשום הכי נאומר לו לשון הלואה דהיינו הלוה לי פשה אינו, דאינו יותר ומחזיר לך פחים אינו, דחייב להחזיר לו הפשה אינו דוקא בעד קרנו ועוד פשה יותר משום רבית, דאינר הרבית נעין כל שעהוא יותר ממה שהלוהו, רבית כי האי פשרא רחמנא. משא"כ כשאומר לזמן מכירה מכור לי פשה אינו ואשלם לך פחים אינו לזמן פלוני, לפיז לריך לשלם לו רק שויין, דומה ממש למוכר בשעות לזמן פירעון דהא אין שום אינו כלל על האינו רק על שויין, והטורפ"ן על פשרא רק כשלריך לשלם לו כעין שהלוהו ועוד יותר. ומוכר הט"ז דמשלי מעמא שפיל אם אומר לוה לי פשה אינו או חפץ פלוני להוציאו ואשלם לך כך וכך מעות לזמן פלוני אף שהן יותר משויין בזמן זה, ג"כ מותר מדלוייתא דזה מכר נקרא, דלא נקרא הלוהו רק כשמחזיר לשלם לו כעין שהלוהו ועוד יותר, דאינר הרבית נעין כל שעהוא יותר ממה שהלוהו. ולכן אם הלוה לו פשה אינו בפחים אין לחזר ג"כ מותר מדלוייתא, ואינו אסור רק כשמחזיר לינו כעין שהלוהו ועוד יותר. ועי' ש"ך (סי' קפ"ו סקט"ו) דאם אמר הלוה לי דאפילו פירות של שני אינן אסור, והיינו מדרבנן. ומוכר הט"ז דדוקא אינן של מינו שוה ושומתו יהועה כגון אינן אינו בפחים הוי כעין שהלוהו ואסור מדלוייתא, אבל במינין שאין שוה כלל ואין שומתן יהועה כגון קרקע בקרקע ועבד בעבד שאין מינן שוין לעולם ואין שומתן יהועה, ואי אפשר לעות בו שוה בלא שומת, כאני מינן דמי ולא הוי כעין שהלוהו ודמי למכירה ומוכר. ובמלוה לו שטר לא רהוב ואינו מקבל עליו אחריות ושיפרע לו שטר של שמעון בלי קבלת אחריות, דזה ודאי היתר גמור הוא מדלוייתא דזה הוי כמכירה גמורה וכמלוה אשר בשטר דמי ועדיף מהלוהו עבד בעבד. אלא אם מלוה לו שטר של מאה לגבותו לעצמו ושלחו לו מאה ועשרים מזומן, ועל זה שפיר כתב הט"ז דזה הוי רבית גמורה דהא ודאי נותן לו יותר ממה שהלוהו. ובעיקר הדין יש רבית בקרקע (ס"ק). אבל א

השלמות

דכיון לכן) פטור בחומר, ממנם כשנעשה ונתן ביד לעשה מעשה ושייך מלאוריימע שייב אף בחומר (ס"ך), ועיקר דהוה דינא ולא קנקע (קנ"ס), ו"ל בלעשה הרמ"ק דכל מילי דשכיחי בקנקוהו רבנן למיזל בכל ענין כו', ובמילי לית שכיחי הוא דחילקו רבנן בין גרמא לגרמי, דכל דבר שהוא עלמו עושה ההיזק, או שההיזק בא מיד בשעת מעשה, זהו נקרא גרמי ושייב לעולם מלאוריימע אפילו עשה ההיזק בידים ובמיזל, וכל היכא שהיזו עושה ההיזק בעלמו אלא ע"י גרמתו בא ההיזק, או שההיזק אינו בא מיד, כל זה הוא גרמא בנזקין ופטור. וגרמא לחומו שייב לעולם מדינא דגרמי במידי דלא שכיח אלא בדבר לחים בית תרתי, שהוא עושה ההיזק בעלמו וגם ההיזק בא מיד בשעת מעשה, אבל מקום שד מיניהו לא מתייבינן ליה. שמעון שמשא יד ב"קפנסימענט" של ראובן ועי"ז נלקחו הסחורות על המכס, וכעת ראובן מוחזק בכל שמעון גבד ההיזק שהיה לו מזה. כלן שמעון שלא הרשיתה עם "קפנסימענט" להסומר בעיר "ליגחוי", ובזה עדיין אין נרס היזק, אלא מה שהראה הסומר שם הרשיתה להמוכס, ג"כ הוי גורם דגורם. ממנם כלן לפ מיתצב גורם דגורם והסומר בעיר "ליגחוי" שליחותו דשמעון עבד, ולפ שאין שליחות לגוי, מ"מ הכא אין "אי בעי עביד" כו', דהוי כמו אלר ומיתצב לגוי שיחתר ויחפש הגדוד לגוף כו'. ועוד לומר דהרי שראובן מוחזק יכול לומר קים לי כשהביאם לגורס דגורם ג"כ חייב. ממנם מה שיש עוד לפקפק בזה לפי מה שהאריך המחבר"ע בריש סימן שפ"ו לחלק בין גרמא לגרמי, ואחד מן הפרטים הוא ללא מיקרי גרמי אלא כשעושה מעשה בגוף דבר שלו תביאנו, ואם כן בנידון דידן אם יפעול שמעון שהסומר ב"ליגחוי" יחזיר ה"קפנסימענט" לידו ויחזירנו לראובן, ג"כ שוב לא עשה מעשה בגוף הדבר של ראובן, שהרי הסחורות עלמן לא עשה שמעון שום דבר, אלא שהוליך היין שכבר נח ההיזק ע"י "קפנסימענט" כבר נתחייב שמעון, ומה שמחזיר עתה ה"קפנסימענט" הפקפ הוא מחזיר. ממנם כיון שכתב המחבר"ע דלמחבר אין חילוק בין גרמא לגרמי ובטולהו מייב, ג"כ כלן שראובן מופם ומוחזק יכול לומר קים לי (פ"ם). [המחזיק לחבירו בידים בדבר דלמו שמיב היזק אינו אלא אלא שיכול להבדן, וא"כ הוא הדין במסור כיון דמן הסחורה לא דייקינן דינו גרמי והוי כלא הזיקו כלל, ג"כ לא הוי אלא שיכול להבדן (שער המפקד לד סקי"ג), ו"ל לפ מדלאוריימע אסור לעשות היזק לחבירו, ואפילו בל דל"ג בניזקין דפטורין מן התורה, מ"מ מקורין מן התורה משום ואהבת לרעך כמוך, ומשום לפני עור (מהרי מינ עדות נג), זה שייך דוקא היכא שגורם היזק ואין ליהנות אחר טובה, אבל כ"ש בגורם היזק לאחר וטובה, כל שכן היכי שגורם לעלמו טובה אינו עובר מדלאוריימע (בית יצחק יו"ד ח"ב סי' מט).] דלאין דינא דגרמי - יש ג' טעמים בגרמי: אחד דדינא דגרמי הוא משום היזק בעלמו שמכח הוא מלוי ורגיל בבא, ומטעם זה אמשעת מעשה עת ההיזק ג' שגם שהוא עת בשעת מעשה הוא מלוי ורגיל בבא, ומטעם זה יש לפטור הסם סחורתו של חבירו בספינה שנשבר (ס"ך * הקלצ"ן), למעשב סחורתו של חבירו ובחירו שייב בין ריבית, שייב משום דינא דגרמי, שפילו לפ ביוון לחזיק, וכן כל המשנה בעשות דבר בשותפות למחצית מכחו מקפיד, כל שהפסיד שפשנה נחלוט שבא מחמת הטעה עליו לפרוע, ולפ עוד שלא שכחב שפפי' שע"פ להשבבר כו' מ"מ כל אשר יהיה אפשר לתלות שבא מפני מה שעשה השותף בלא ידיעת חברו רחוי להטיל עליו, שרחוי להטיל עליו קנס כדי שכל אדם ידקדק במעשיו ולא ישנה מדעת חברו כדי שלא יבא לידי הפסד (ס"ך * הרשד"ם), ראובן שייב לשמעון כספ, ולכן כשאר סחורה של ראובן הניעה לגמל, שמעון שילם לגוי בעבב את הסחורה שם עד שישלם לו. והגוי בגלל זה הלשין, ופ על פי שראובן ניקה לפייס חומו, לפ הלכה, והוברך להוציא הוצאות לשחרר את סחורתו. והנה שמעון שייב על הוצאות העיכוב, אבל על פיוס הגוי, הרי הוא חומ שניקה ולפ הלכה, ואין כאן גרמי אלא רק גרמא (ס"ך * הרשד"ם), ראובן ולוי היו שותפין בבית אחד והיו מניחים ומשמרים בה שניקה וקפיזה ופקורוסיהם, ויהי היום ובא ראובן הביתה והניח שם את נכסי שמעון בלי רשות וידיעת לוי ונכסי שמעון היו מחוייבים למלך ולא שלח ידו או בניהו או כרשותו ממון מנכסי שמעון, הוא וכל אשר ימצא לו בביתו יהי למלך, והניח ראובן לפרקור הנכסים והפרקור הלשין למלך והמלך בא ולקח נכסי לוי, אחר ולפ שעשה הנזק מיד כשהכניס ראובן נכסי שמעון בביתו, ועוד שהעשה השני שהוא לפ הרשה ולפ הזיק בידים לכן אינו גרמי אלא גורם וקפטר (ס"ך * הרשד"ם), אפ"ב בדיני שמים שייב אחר שהוא יודע שהוא גורם להפסיד ממון חבירו ועשה מיקרי (ס"ך * המהרי"ט), הצא על שפחת חבירו ועמבערה, ומטעם זה שמעון חמי חבירו ועשה עדיין בשעת מעשה. או במוחזק לכך שיש לחוש שלא יוכל שיהא נזון, ובלאד שיעשה נזונו והוא עדיין בשעת מעשה. או במוחזק לכך שיש לחוש שלא יהיה

השלמות

המשך 1. אמר שנאמר יפתח, וקודם המופה עשה לה שטר חוב בחופן היותר מועיל מסך אלף זהובים, ואמ"כ מת, ונמצאו עליו בעלי חוב הרבה, בחופן שפה מיטול לפחות כמשמעות שטר חוב שלה, לץ יפחר מחומה לבעלי חובות, ושם במדינה ים מקנה שפה לץ נמצא בעזבון לשלם לבעל חוב וכחובה אחה, לץ מנבה היא בכחובה אלץ סך מפה זהובים. פם לץ לה שטר כחובה חוץ מזה, וכן פם יש לה גם שטר כחובה אלץ שבחוך השטר חוב נמצא מבואר שבעה זה הוא בשביל כחובה ותוספת, לץ מיטול אלץ מפה זהובים כפי המקנה, ופף על גב דלץ מזכר בחקנה אלץ כחובה, מ"מ שטר חוב שיש לה למורת כחובה נמי בכלל, דאל"כ מה הועילו חכמים בחקנתן. עולם פם יש לה שטר חוב זה על בעלה חוץ משטר כחובה ותוספת שיש לה עליו, והיל לץ למחילן שבעה חוב זה הוי בכלל המקנה, דמפי שבא היא משפר בעלי חובות, ולכן הניח שבבה שטר חוב זה היל נוטלת כל סך אלף זהובים, וכבחובתה ותוספת היל נוטלת מפה זהובים ולץ יותר מפני המקנה (פ"מ). אפילו פם הגיע זמן הפרעון של המאוחר קודם - כגון שלוה בשטר מראובן ניסן וקבע לו זמן הפרעון לשנה, ואח"כ לוה משמעון בחייר וקבע לו זמן לחצי שנה (סמ"ע). ואפחך מוליחין מידו - ואין יכול לסלק לבע"ח מוקדם בזוזי וגרע מלוקח (רע"ק), קדם המאוחר ופרע ע"י ערבאות ולץ היה כח ביד המוקדם לומחות ורץ המאוחר ומכר הקרקע לישראל אחר אין המוקדם מוליא מידו (בחר היטב). מיהו בשבח לגבות - ואין למשוך שמץ המאוחר יקלקל השדה כדחיישינן לעיל (פי' יח ס"ו), ללץ חייישינן לקלקול קרקע אלץ במקום שחייישינן לזיוף השטר שכבר נפרע (ט"ו). אבל בשבח לגבות מטלטלין - אבל פם בח לב"ד, והלוה טוען שיש עוד הלוחה והמלוה במדינה הים, שדיין נוחה מסס, אבל פם המלוה שבי כבר שבעו שוחו אבל עוד לץ בחו לב"ד למצוח מלקח, שו לץ כופין לשלם לוה שלפניהן, כשבר הוא היה חייב מלפני כן למחר (קצה"ח), ויוצא מדברי הקצה"ח שבל זמן שאין המלוה שוחב אין לו לפילו השדה כדחיישינן לעיל (פי' יח ס"ו), ללץ חייישינן לקלקול קרקע אלץ במקום שחייישינן לזיוף השטר שכבר נפרע (ט"ו). אבל בשבח לגבות מטלטלין - אבל פם בח לב"ד, והלוה טוען שיש עוד הלוחה והמלוה במדינה הים, שדיין נוחה מסס, אבל פם המלוה שבי כבר שבעו שוחו אבל עוד לץ בחו לב"ד למצוח מלקח, שו לץ כופין לשלם לוה שלפניהן, כשבר הוא היה חייב מלפני כן למחר (קצה"ח), ויוצא מדברי הקצה"ח שבל זמן שאין המלוה שוחב אין לו לפילו

יחלוקו כיון למחוה, אבל פם הנכסים מפקיקים לשניהם, טוען המלוה בשטר כל מוזי, לחומר מפחוני], ולחומן ומשעון עשו שוחפות יחד, וכו לחומן הלוה כסף לגוי בריבית, וגבה הכסף ונתן למשעון מלקו, ואחר כך כחב שטר מחילה ופרעון לגוי, ומשעון טוען שלץ קיבל מלקו, לף על פי שהמוחל מוב מייב מדינץ דגרמי, עכ"ז נאמן לומר שפרע למשעון, שהרי מה שהזיקו במחילה כמלוה ע"פ דמי (ב"ל * הפלגתך), השטר שטרו של מצרו מייב לשלם, היינו דוקא שמוחה השטר שכך היה בשטר, אבל פם אינו יודע מה היה בשטר, פטור. וכיון שכן פם היו ג' שותפים, וץ' הלך לעשות שמורה, ונלכד, והרגו אח"כ הרוצחים, אע"פ שהאחרים על הרוצחים עשה פשרה ממוני עם בן הנהרג על הבלישה, אין לקחר אח זה עם הנכסים שנשחו ממחת הבלישה, ואין בן הנהרג מייב לשותפים כלום (ב"ל * הפורת אמת). י"ל דאינו נאמן השורף לומר פרעתי לו בהיכל למ"ד דינץ דגרמי דאוריים אלץ דמלי למימר קים לי כמ"ד דרבנן, ולי נלפה שנאמן לכו"ע (ב"ל). סם - [שמעון הלפין על מוכר ונהרג על ידי השלטון, והמוכר היה מייב לראובן כסף, וראובן מוכב משמעון כספו, שמעון פטור, דאין כאן דינץ דגרמי אלץ גרמת מזקין דקיימא לן דפטור, שהרי שמעון דיבר על הבר וגרם לאבדו וכמי שגורם לאבד שטרו של מבירו הוי גורם ולץ דינץ דגרמי ופטינן דפטור ואפילו פם היה הוכ שמעון את המכור בידים ממש היה פטור מלשלם מה שעלין, שהרי מזה זו לאבד המוכרין מוטלת על כל ישראל ואפי' על ראובן הבעל מוב בעצמו היה מוטל לשמרו. הע למה זה דומה למי שיש לו אחד מן המזיקין בגון ארי ונחש וכלב רע שכל הקודם בו זכה אעפ"י שכולם ממון נשלחו פטור מלשלם, הילכך פם הרגו שמעון בדין אפני שהוא מקור ולפי דפטור למלוה קשיב, ואי הרגו שלץ בדין נמי פטור דקם ליה בדרבה מיניה ואין לדם את ומשלם (שו"ת רדב"ז ח"ג סי' מקלו). הכופב שט"ח של מבירו ונגלל זה הולרך להשפער עם הלוה, אין בו משום דינץ דגרמי, מדשקט שורף שטר מבירו ולץ נקט הכופבו אחת ידו. ועוד ללץ גרע ממופבל מעות מבירו ואפבד דפטור מכח דינץ דגרמי בנזקין, כ"ש הכופב שטרו. ועוד, ללץ גרע אף מסומר שטר מבירו ואפבד דפטור משום דשטרות אין להם דין שומרים וכ"ש בכה"ג (שו"ת הרמ"ע סי' פו).] ורבי גרסם לאבד ממון - שפשקפקי בשורף ממלו של מבירו בשפא נעשן שמוחר להשהות עד אחר השפא וכגון שמך נוקשה דרבנן ומכוחזק בשור שו"ת קיימן תמ"ד, כיון דשפא עדיט מייב, ולץ אמרינן שלץ נשחמה פטור, וים מולקים והרמ"ך (ס"ל) שאם כדעה הרמב"ן [פי' שעשה הולאתו היה לכתוק] (ב"ל), ועיקר כשו"ע (קצה"מ, נתה"מ), אמנם בחניות ושעורים בשאאל ליה "ביום פלוני ובשעה פלונית", לץ שייך טעמא דממילה כיון שדעתו היתה לגבות, ולץ שייך רק טעמא דהולאה, וטעמא דממילה לץ שייך רק בשלץ היה בשעה אחת, דאז, כיון שלץ היה השיב התובע אחר שהוזה הנתבע שעורים, גם דעתי לחבוע השעורים, ולחי מחל, וכל שהוא מטעם של הולאה, אם יודע הנתבע שחייב לו שעורים, מייב לשלם לו השעורים, וגזלן הוא אם אינו משלם לו השעורים, רק שהניח דין אין מוציאין מידו השעורים, וע"ש כיון שהחזיקו לאו מחילה, לאחר שלץ יוציאו הניח דין מידו השעורים, ועוד כל שלפי דברי התובע נחנעין יש לו ג"כ שיעבוד על השעורין, ולחי יכול לגבות מן השעורים מכח ממה שפסל או שהם כולם שלי או שהם משועבדים לי, כיון שלץ שייך בהולאה זו ענין מחילה, ואין הולאה זו משיגת הולאה לפוטרו כיון שלץ לפי הולאת התובע לץ נפטר מחפני זה לגמרי, כיון שיש לו שיעבוד על השעורין. ועל כרחך אע"פ שפטור על החיטין והשעורים, היינו דוקא מחפלפין ומטעם מחילה, או במקום לילך שיעבוד נכסי ומטעם הולאה, ולכן לץ משכחת לה פטורי לחטים ושעורים רק כשאינו בשעה אחת ומאחן דע"י מטעם מחילה, ולאו דוקא מחל, שלץ לחולאתו קנין מחילה ומחנה הוא, ואפילו אין השעורים עומדים בחצירו בשעת החביעה לץ קני לה במשיכה ומכר, מ"מ קנה לה בחולאתו (עי' לקמן סי' רפ ס"ד) ולא כקצוה"ח. אבל בחטים ושעורים שהם ביום אחד ובשעה אחת, שלץ שייך בטעמא דמחילה כיון דמוכר לחומנו, רק בטעמא דהולאה, אינו פטור משעורים, אבל אם המוכר מוכב השעורים דווקא, כגון שהם שוים יותר מהחטים או ברוקה גוף השעורים מחמת שהנתבע הולה כתב שביר דפטור, לחזילון בתר הולאת המובע שהיא עיקר נגד הולאת הנתבע, או שהוא נאמן שהיו יכול לגוף עליו מכח ממה נפקל, כגון שלץ היה בעבוד נכסי שחמל לו בשעבוד נכסי רק שהוא נאמן שישלם מגופו, אז פטור לגמרי, ואם כן אין מח' רבמוים זה (נתה"מ). שאינו מייב לו שעורים - דעת הש"ע נלאה שהוא משום הולאה דהולה המובע שאינו מייב לו שעורים. ול"ע שכן כל שלץ מחל, כמה יפטר משעורין אם יודע בעצמו שמייב לו. י"ל דלעיל בשלם, אבל לפי הטעם של מחילה אעפ"י שמחזיק בטענתו ויודע בעצמו שמייב הוא לו פטור אפילו בלץ שמים יכין לבבר מחל לו, ועי' לעיל (קצה"מ). ולפיבך אפילו יש עדים כו' - אם שכחב "ויש מי שאומר כו'", הוא לפפוקי מדעת הרמ"ה שכחב טעם אחר, והוא משום דהולאתו שהולה בשעורים לאו הולאה דנתחייב עלה, כיון דלץ אמר אחם עדי וגם לץ הולה בפני ב"ד, ויכול לומר משעה שיימי בך בהולאתי, אבל אם לץ טען משעה שיימי בך, מייב, וכ"ם אם היכא עדים על הלוחת השעורים. והש"ע סובר מדלץ טענו שיימי בך, מייב, ומדמיבין לדעתים בבך היתה כוונת בשעה שנשבע, משל"כ סובר מלוח בשעורין גמרא לדודי ליה לחין דינו שעורין, וממילא הוה ממילה, ומשום הכי אפילו אם עדים על השעורים פטור (שמ"ע), וי"ל דלץ הוי שנעו והודה לו, כיון שזה שנעו שטוח הודה לו בשעורים ולץ שנעו בשעורים (ב"ל), וי"ל דבבל מקום שים עדים לץ פטרינן הודה לו בשעורים (ט"ו). דהוי כאילו מחל לו כו' - שכן כל הולאה ממילא הוי כמחילה, וכן הבין הסמ"ע (פקל"ג), ועיקר הטעם משום הולאה, ואין לך של ממילה (ב"ל), אבל יכול לחבוע השעורים אחר כך (ש"ך * מהרש"ך). ולכאורה הוה מ"ש שמוקן - הוא הרמ"ה, וכ"כ (פקל"ג) לעיקר כדבריו (ב"ל). ואם שפא החובע כו' - דבינן שהוא מוחזק יכול לומר "יודע אני בעצמי שלץ הודיתי ולץ מחלתי, אלץ שלץ רציתי לחבוע הכל בשעה אחת" (שמ"ע), ל"ש בדברי הש"ע שכחב ברורה שמחל לו, שפילו ללץ חפיסה מהיכי תימי להפקיע על ידי זה חוב, ועי' לקמן סי' רכ ס"ב). אבל אם שלוה לו בשעה ג' ממנה ואילך - עי' לקמן סעיף יג שאפילו מלוה על פה אם מוקדם לשלוה למלוה בשטר מאוחר כו' - ואפילו אם נשחהה הב"ח מוקדם לגבות ממנו עד שנפסדו אותן הנכסים, אין לו זכות על הבעל חוב המאוחר (ב"ל * מהר"ם). ואם מכרן לעכו"ם - ע"ל סי' קו ס"ד) ול"ע (ב"ל). נפבע - משל"כ "אם מוחרים" לץ ילקי רק על "נפבע וכו'", לפעיון שאין בו דין קיימה בדלקמן, כו"ע מודו בזה (נתה"מ).

המשך מעמוד לה ע"ב

4. ואם שפא המובע דמי השעורים, אין מוליחין מידו. הגה: וי"ל דוקא אם שפא קודם שנבעו בדין, אבל אם שפא לאחר שעמדו בדין, מפקינן מיניה, וכן נלפה לי עיקר. כאן סוף הב"ע שנבעו בדין, אבל אם שפא לאחר שעמדו בדין, מפקינן מיניה, וכן נלפה לי עיקר. **מאיר המשפט:** ונשבע על השאר - פירוש, שבועה לוריית"ע, כיון דבשניהן נבעו בשעה אחת, והרי הולה לו מקלת טענתו (סמ"ע). אבל נבעו מיטין כו' פטור - מ"מ לריך ליבבע היסה, וכמו שנחבאר לקמן (סי' רלו ס"ב וסי' ס ס"ד), ומשום ללץ גרע משאר כפירה דנשבעין עליה היסה (סמ"ע), היינו כשנבעו המובע בבי מטים, אבל אי טענו שמע, מייב לשלם לו שעורים לבו"ע, ולץ שייך לומר כאן שהודה לו המובע או מחל לו או שהשאיר בו הנשבע (ב"ל), שיעם הרמ"ה דמ"ש הרמ"ך פטור דמלי טענץ משאם אין בך כיון שלץ נבעו השעורין לץ הוי שעורין, וזה נלפה לעם הב"ע. ומ"ך (פקל"ג) סובר עיקר כשיעם הרמ"ה דפטור שעורין משום השאלה, ועיקר לץ כדבריו, ולכן אפילו אם יש עדים פטור (קצה"מ). כאילו הודה נבעו - פירוש, כאילו הודה לו המובע, וי"ג "המובע" (סמ"ע), ועי' לקמן (סי' ת ס"ג) דכשיש עדים מייב, ולץ הניח בין שום מוקן, ולץ שייכא כאן הולאה או ממילה, שהרי מלדבה הוא מובע יותר, שלץ עיקר הדברים הם משום שמיטה זו שלץ השיב על מביעתו [פי' שעשה הולאתו היה לכתוק] (ב"ל), ועיקר כש"ע (קצה"מ, נתה"מ), אמנם בחניות ושעורים בשאאל ליה "ביום פלוני ובשעה פלונית", לץ שייך טעמא דממילה כיון שדעתו היתה לגבות, ולץ שייך רק טעמא דהולאה, וטעמא דממילה לץ שייך רק בשלץ היה בשעה אחת, דאז, כיון שלץ היה השיב התובע אחר שהוזה הנתבע שעורים, גם דעתי לחבוע השעורים, ולחי מחל, וכל שהוא מטעם של הולאה, אם יודע הנתבע שחייב לו שעורים, מייב לשלם לו השעורים, וגזלן הוא אם אינו משלם לו השעורים, רק שהניח דין אין מוציאין מידו השעורים, וע"ש כיון שהחזיקו לאו ממילה, לאחר שלץ יוציאו הניח דין מידו השעורים, ועוד כל שלפי דברי התובע נחנעין יש לו ג"כ שיעבוד על השעורין, ולחי יכול לגבות מן השעורים מכח ממה שפסל או שהם כולם שלי או שהם משועבדים לי, כיון שלץ שייך בהולאה זו ענין מחילה, ואין הולאה זו משיגת הולאה לפוטרו כיון שלץ לפי הולאת התובע לץ נפטר מחפני זה לגמרי, כיון שיש לו שיעבוד על השעורין. ועל כרחך אע"פ שפטור על החיטין והשעורים, היינו דוקא מחפלפין ומטעם מחילה, או במקום לילך שיעבוד נכסי ומטעם הולאה, ולכן לץ משכחת לה פטורי לחטים ושעורים רק כשאינו בשעה אחת ומאחן דע"י מטעם מחילה, ולאו דוקא מחל, שלץ לחולאתו קנין מחילה ומחנה הוא, ואפילו אין השעורים עומדים בחצירו בשעת החביעה לץ קני לה במשיכה ומכר, מ"מ קנה לה בחולאתו (עי' לקמן סי' רפ ס"ד) ולא כקצוה"ח. אבל בחטים ושעורים שהם ביום אחד ובשעה אחת, שלץ שייך בטעמא דמחילה כיון דמוכר לחומנו, רק בטעמא דהולאה, אינו פטור משעורים, אבל אם המובע מוכב השעורים דווקא, כגון שהם שוים יותר מהחטים או ברוקה גוף השעורים מחמת שהנתבע הולה כתב שביר דפטור, לחזילון בתר הולאת המובע שהיא עיקר נגד הולאת הנתבע, או שהוא נאמן שישלם מגופו, אז פטור לגמרי, ואם כן אין מח' רבמוים זה (נתה"מ). שאינו מייב לו שעורים - דעת הש"ע נלאה שהוא משום הולאה דהולה המובע שאינו מייב לו שעורים. ול"ע שכן כל שלץ מחל, כמה יפטר משעורין אם יודע בעצמו שמייב לו. י"ל דלעיל בשלם, אבל לפי הטעם של מחילה אעפ"י שמחזיק בטענתו ויודע בעצמו שמייב הוא לו פטור אפילו בלץ שמים יכין לבבר מחל לו, ועי' לעיל (קצה"מ). ולפיבך אפילו יש עדים כו' - אם שכחב "ויש מי שאומר כו'", הוא לפפוקי מדעת הרמ"ה שכחב טעם אחר, והוא משום דהולאתו שהולה בשעורים לאו הולאה דנתחייב עלה, כיון דלץ אמר אחם עדי וגם לץ הולה בפני ב"ד, ויכול לומר משעה שיימי בך בהולאתי, אבל אם לץ טען משעה שיימי בך, מייב, וכ"ם אם היכא עדים על השעורים. והש"ע סובר מדלץ טענו שיימי בך, מייב, ומדמיבין לדעתים בבך היתה כוונת בשעה שנשבע, משל"כ סובר מלוח בשעורין גמרא לדודי ליה לחין דינו שעורין, וממילא הוה ממילה, ומשום הכי אפילו אם עדים על השעורים פטור (שמ"ע), וי"ל דלץ הוי שנעו והודה לו, כיון שזה שנעו שטוח הודה לו בשעורים ולץ שנעו בשעורים (ב"ל), וי"ל דבבל מקום שים עדים לץ פטרינן הודה לו בשעורים (ט"ו). דהוי כאילו מחל לו כו' - שכן כל הולאה ממילה הוי כמחילה, וכן הבין הסמ"ע (פקל"ג), ועיקר הטעם משום הולאה, ואין לך של ממילה (ב"ל), אבל יכול לחבוע השעורים אחר כך (ש"ך * מהרש"ך). ולכאורה הוה מ"ש שמוקן - הוא הרמ"ה, וכ"כ (פקל"ג) לעיקר כדבריו (ב"ל). ואם שפא החובע כו' - דבינן שהוא מוחזק יכול לומר "יודע אני בעצמי שלץ הודיתי ולץ מחלתי, אלץ שלץ רציתי לחבוע הכל בשעה אחת" (שמ"ע), ל"ש בדברי הש"ע שכחב ברורה שמחל לו, שפילו ללץ חפיסה מהיכי תימי להפקיע על ידי זה חוב, ועי' לקמן סי' רכ ס"ב). אבל אם שלוה לו בשעה ג' ממנה ואילך - עי' לקמן סעיף יג שאפילו מלוה על פה אם מוקדם לשלוה למלוה בשטר מאוחר כו' - ואפילו אם נשחהה הב"ח מוקדם לגבות ממנו עד שנפסדו אותן הנכסים, אין לו זכות על הבעל חוב המאוחר (ב"ל * מהר"ם). ואם מכרן לעכו"ם - ע"ל סי' קו ס"ד) ול"ע (ב"ל). נפבע - משל"כ "אם מוחרים" לץ ילקי רק על "נפבע וכו'", לפעיון שאין בו דין קיימה בדלקמן, כו"ע מודו בזה (נתה"מ).

השלמות

המשך מעמוד לו ע"ב

סמ"ק 6. מייב להסליס דבריו כו' - משום נדר ועיין בחו"מ (סי' ריב) (ס"ך). ובפני הגבאי כו' - לפיל ידי עניים אין להם כלומר גם והוי כלומר בו ולומר לפי שכבר מכר הממון בו ופליגי בשלמה, ופליגי בתחרט ובין שלמי על ההקדש אינו רשאי לפי שכבר מכר הממון ליד שני התנאים שלמה ובמעכשיו, ובין אחר מכירה כלום, לפיל ידי עניים אין (ס"ך). מדין מעמד שלשתם - עי' תו"מ (סי' קכו, ועי"ש סי' קכה ס"ה) (ס"ך). ותפול לפנותו - דהוי ליה כלומר גם ליה גבאי עי' לקמן (סי' רנט ס"ק) (ס"ך). ועי' שו"ע (יו"ד סי' רמח ס"ט): המכה חבירו או מכרו בעיני בשעת מכירה לפי תקנת העיר ה' זהויזס ואחר כך פייסו עד שמחל לו אין מחילתו כלום וחכ העיר אינו אפי בקנס אלא יהיה לנדקה ואחר כך פייסו עד שמחל לו אין מחילתו כלום וחכ העניים בקנס.

המשך מעמוד לז ע"א

3. עי' רמב"ם (פ"ו ה"ח): שור שהוא מועד למינו הרי זה מינו מועד לשלמי מינו, הואל ושלמי מינו אינו מועד למינו אלא לשלמי מינו בלבד, לפיכך אם הזיק את מין אחר אינו מועד לשלם אלא חצי נזק שלם ואם הזיק לשאר המינין משלם חצי נזק. היה מועד לשבתות שהוא מועד ליומות השור ואם הזיק בשבתות משלם נזק שלם ויומות השור משלם חצי נזק, ומשמתי היא מזכרו משיהיו המיתוקות ממשמתין בו ביום שהוא מועד לו ולא יהיה מזיק נזק שהוא לו. הגהות מיימוניות: דברי הרמב"ם הם כדברי הפוסקים, אבל פוסק לומדים למפקנה כדבר זכיר.

המשך מעמוד לח ע"א

7. עי' שו"ע (יו"ד סי רמו ס"י): הפשה שלמדה מורה יש לה שכר, אבל לא כשכר האיש, מפני שאינה מצווה ועושה. ואף על פי שיש לה שכר, לוו מז"ל שלא ילמד אדם את בתו תורה, מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להשלמד, ומוציאות דברי תורה לדברי הבפלי לפי עניות דעתן. ומרנו הכמים: כל המלמד את בתו תורה, כאילו מלמדה תיפלות (פי' דבר עבירה). בד"ע בתורה שבע"פ, אבל תורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה, ואם מלמדה אינו כמלמדה תיפלות. הגה: ומ"מ מייב האשה לעסוק בלמוד דיעס השייכים לאשה. ואשה אינה מייבת ללמד את בנה תורה, ומ"מ אם עוזרת לבנה או לבעלה שיעשקו בתורה, מולקת שכר בהדייהו: **מעיר הדעה:** מפני שאינה מצווה ועושה - שהמצווה יגרו מפיהו שלא לקיים היווי מה שאין כן בגיהו מצווה (ט"ז, ד"ך), אם כן יש עוסק בביטולה אבל בגיהו מצווה אין כאן עוסק (ש"ך). שרוב נשים - תע"פ שיש נשים שמבינות, אבל הוא מיעוט ולא ניתן להזהיר הרבים (שבו הלוי ח"ו סי' קן). מיפלות - ז"ל רבינו המאירי קוטב כ"פ - כאלו מלמדה תפלות ר"ל דבריס תפלים שמתוך שהבנתה ביתר מגדלה היא קוטב עדמיות מעט, ואין שכלה מספיק להבנה הרצויה, והיא קוטבה שהשיגה ומקבלתה כפעמון להרצות עם תכמתה לכל וכו', ומלמוד המעשה (פ"ג דקוטה) תמרו ישרפו דברי תורה ואל ימסרו לנשים ע"כ, פי' שיש בזה עלטון בתורה שיהיו דברי תורה נמוגים לבקול בעת נשים, ע"כ. ועי' שבט הלוי שם: ודבר פשוט הוא ללמד דוקא בתא בפ לבתו או בבית הספר אסור ללמוד לנשים מורה שבע"פ אלא גם האשה לעצמה בחופן פרטי אסורה אפבתא שהיא בעלמה שהיא מהמיעוט שאינם בגדל מלמדים תפלות, אלא שאם למדה תיעבד ועלתה לה שהיא בעלת שכל טוב ואינה מרוב הנשים שמוליאות ד"ת להבליהם, הרי היא מקבלת שכר כאיש מצווה ועושה. דברי עבירה - עי' רמב"ם (פוטה פ"ג מ"ג) שוא ודברי הבל. אבל תורה שבכתב - פשוטי הדבריס מובר אף לבתחלה, כמו שהוא המנהג בכל יום, מה שאין כן בלימוד פירוש דברי תורה לך התחכמות והבנה, אסרו לכתחלה (ט"ז). לכתחילה - עי' לקוטי הלכות (לספך מייש) פוטה דף י"ח: כל זה דווקא קוטנים שלפניני שכל ג' היה לך במקום אחותו וכשמחר כשהוא שאל אביך ויגדך, זה היינו יכולים לומר שלא תלמד אותה ותסמוך על אחותיה הישנים, אבל כעת שעוזעתינו הרבים שקבלת הפוטת נתרופפה מאד מאד וגם מצוי שיהיו לך במקום אחותיו כלל ובפרט אותן שתגיעין עמהן ללמוד כתב ולשון הקודש, בודאי מלוה רבה ללמדם תומש וגם נשיים וכתוביים ומוכרי זו"ל כגון מכתב אחות וספר מעורת המשור וכדומה כדי שיתחתם אלמן ענין ממונתינו הקדושה, אפס לא כן עלוי שיסורו לגמרי מדרך ה' ויעבדו על כל יסודי הדת ח"ו. ועי' שג"מ (י"ד ס"א סי' פז): פרקי אחות משום שהוא עניני מוסר והנהגות טובות יש ללמדם בהכבר לעורכן להתנהג אורח הוגן ומדות טובות. בהדייהו - עי' ערכ"ש שוא כ: אלו הנשים התומכות ידי בעליהן ידיי בעיהן שילמדו תורה זכותן גדול מאד ושכרן הרבה מאד, וכ"ש שוא הנשים העוסקות בפרנסה למען יוכלו בעליהן ליגע על התורה שלהן נאמר אשת חיל מי ימצא ועוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון ופתח פיה בחכמה, ותוכלת פירושים בעוה"ז והקרן קיימת לה לעוה"ב.

המשך מעמוד מא ע"א

סמ"ק 10. ואסור ליתן לסס מתנת חנם אבל נותן הוא לגר תושב שנאמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי אבכירה ולא בתתיה. [הר"ש"ך] אבל מתיכה להס בתים בעיר שתושב אוכר. ע"ש ובלבד שלא יהיה תושב של יין ושם עשה שכרו אסור.

המשך מעמוד מג ע"ב

סמ"ק 1. ורק דהוא פייסי בדמי הנהרג, וילף מהיקש ד"ומכה אדם ומכה בהמה" דפטור מדמי הנהרג, ולפתוקי מדרשא ד"נפש תחת נפש", ללא מייב התורה לשלם דמי הנהרג, ולא משום קים ליה בדרבה מיניה. והייט דקתמר בגמ' "דלמא בר קטלא הוא ולא בר ממון הוא", דכמו שאינו מתחייב מיתה אינו מתחייב ממון. וזהו דפסק הרמב"ם בתחי דמי חזקיה, דפטור ממיתה ומתשלומין ומגלות, אבל בדמי וולדות שפיר מייב, דלא תמרינן פטור דקים ליה בדרבה מיניה בלא מתכוין, ולא פליגי כלל תחי דמי חזקיה ורבייעא דרב חני, ופסק כתרוייהו. ולפי המבואר דאם ההורג אדם פטור מדמים מהיקשא דתחי דמי חזקיה, מתחלה הקוראין דפרק כיצד הרגל (כב ע"ב) דמעיקרא לא מיירי בפטור קים ליה בדרבה מיניה ובפטור דתשלומי גדי, רק כדאיתא בקונטרס דלהלן דמיירי בפטור דמי הנהרג. ובשלמא למ"ד יצא מצוה תניא, מצו"ה פטור דאם למזיק אהורג אדם פטור מדמי הנהרג, מהיקשא דתחי דמי חזקיה. אלא למ"ד יצא מצוה ממון, אמאי פטור, "הילו קטל חוריה עבדא הרי הוא מחויב ממון והיינו אם דומיא דשור ויתחייב דמי הנהרג, וכדאיתא לקמן דילפינן מצור". ומשני "כשהלים בגופו של עבד", ומחויב מיתה על הריגתו, וקיים ליה בדרבה מיניה, זהו ביאור הקונטרס. וסוכרת הגמ' דמן דאיתא ליה מצוה תניא ליה נמי מצוה ממון, ולכן מביאה הגמ' לקמן רוצה לרבות דממון המזיק פטור מדמי הנהרג ואף דפוטר יצא מצוה תניא, ועל תניא מחויב ממון מהיקשא דתחי דמי חזקיה. אבל לחייב על ממונו דצא, דהרי ליכא בזה דבר הפוטר ממון ורק דלאדם המזיק אינו מחויב דמי הנהרג, ו"כ יתחייב ממון מצוה דבשלמ יש עליו חיוב מצוה ממונו. וזהו דביאר רש"י בבווגה פשיטא ליה דפטור מצוה קים ליה בדרבה מיניה, ודינק דקים ליה בדרבה מיניה פוטר ג"כ מחיוב ממונו דשלמ. אבל בשלמ

השלמות

המשך מעמוד מה ע"א

הממך 3. הרי שלך לפניך - ס"ה שתפסה לומר כך בשומר (ש"ך), וי"ל דשומר מייב בכתשע בהדל ובהרקיבו מקלמן ובגזלן פטור דגזלן לאו שומר הוא, אלמא דשומר מייב אפילו במקום לליכא שינוי. ואפילו מאן דפוטר בנתמה בכתשע בהדל (לעיל סימן ס"ו פעיף ו'), הוא מטעם דאין שבח בנתמה, אבל בהיזק דהרקיבו מקלמן כשים היזק אף לליכא שינוי מייב השומר. ומ"מ נראה להדיא עם הש"ך, דהיזק שנעשה בניח שומר אפילו בפשיעה לא עדיף ממזיק אלא בכוונה, ובהיזק אפילו ניכר בשוגג פטור ובמזיד מייב, מפו"ר הכא נמי פטור השומר, אבל בכתשע אלא הדל ופירות שהרקיבו מקלמן במזיד מייב אפילו בשוגג, השומר שפשע ג"כ מייב. ובפומן, כגון שנתן לו שעורין לעשות שכר ועבר עליו הפקח בפשיעה מפקח שכרו. ואפילו אי אין פומן קונה בשבח כלי, מ"מ דמי להא שכתבתי לעיל בסימן ש"ה פקי"ג בשכר שלישות דמפקיד בגניבה אפילו היה בנעלים, ע"ש, וה"נ ה"נ כיון דדין מזיק יש לו, רק בהיזק אפילו ניכר פטור מלשלם, אבל שבח הפקיד אלא נגמר שכירות עד שמחזירה (נתה"מ). [לפומן שכתב למשמן שמוכה מצי בעל שלשים שקף, ומזה שמשמן ומכתש לגוי שכך הע"ל, שמ"ז בפ שמשמן ושמר שנתכבד דהשמורות לפ היה שזה כ"ב והי' בו שיעור חוקף ומפקח שיחזיר לו לפומן חוקתו, ולפומן טוען כיון שלא הפקידם כלום במקלך שמכרת להגוי כשך לא אין לך עלי כלום, ושמשמן טוען מה לך במה שמזכרתי והטעיתי לגוי ומזלי גרם והטעות שלי, גם טוען לפומן שיחזיר לו שמוכתו ויחזיר לו חוקתו. שם לא ס' בו שלא שיעור חוקף בשמוס הדין עם שמשמן, דהא שם הפקמוכ הי עדיין בית שמשמן הי יכול לתבוע חוקף ולקיים המקח ס"ב במה שמכרו להבכרי ויקב הכריחם בעשמו ודידי מכר, אפשם שם הי שיעור יותר משמוס דבטל המקח נראה להדין עם לפומן, כיון דשמשמן מכרן כשך זה להבכרי יכול לפומן לומר לשם אתה מוכע חוקתך, אני מבטל המקח והטעות שנתן לך הבכרי בעל הפמוכות הוא שלי דבריאוחי היה הפמוכה למפרע, ושם הי הפמוכות בשעה שמכר לבכרי בשער קנוק, כזה ס"ל להדין עם שמשמן דיכול לומר להמקח בטל למפרע, וכיון דהבכר קנוס מה שנתן הבכרי יוכר הוי כמו מתנה ושינו דמי הפקך ושלו הוא (שו"ת רע"ש סי' נב). אף להגזלן יכול לומר הרי שלך לפניך ולא נתתיך בנכסיו לשלם דמי מעלית מטעם דכל הגזלנין מצלמין כשעת הגזילה, מ"מ בדיני שמים מייב הגזלן לשלם דמים מעליית דהוי גרמת דגרם לו בהפקך (תמרי בינה דיינים נב).]

המשך מעמוד מו ע"ב

הממך 3. ג', שהש"ך רוצים שתפס יצוו לו לפרוע מיד, יהיה לו זכות בנכסים וכיוצא בזה, מזקקין לנתבע מתלה. ג', שהש"ך רוצים שע"י זה שידחקו אותו לפרוע עתה, יגיע לו היזק במעכו או בשיכוכון או שיהיה קשה להוציא ממ"כ את שלו מיד התובע, מזקקין ג"כ לבדר טענתו של הנתבע מתלה, אף על פי שהוא יותר מזמן ב"ד, מ"מ כל זה הוי זמן שב"ד יודעים או מניחים שעכ"פ יש ממש בטענתו של הנתבע, אבל אם אין יודעים כלל שיש ממש בטענתו, ולפי הנראה אין ממש בטענתו, אין מזקקין לו אף אם יוליו נכסיו ומתחייב לקיים מיכף שפסק דין כשיחזו מנקוש זמן ב"ד על התלמוינין דלע"כ כל נתבע יעריס וידחקו להתובע בדברים של מה בכך ואולי זה בכוונה עיני הדיינים (ערכ"ש סוף ס). אם יפיו הנתבע ויאמר "שמעתי שאתה רוצה לתבעני, תבעני עתה", אין מזקקין לו, אלא ברגון התובע הוא ואם ילכה לץ יתבענו עכשיו. אבל אם יטעון הנתבע "עתה כשמחר לתבעני זיילי נכסי, שכל אדם סובריס שמי מייב לו הרבה ומתייראים ליקח ממני", יכריחוהו בית דין לתבוע שיהו מייב לו כי אם מעט, וכל שכן כשהתובע התחיל לטעון טענה אחת ואמר הנתבע "תבעני כל תביעות שיש לך לטעון עכשיו", שלא זיילי נכסיו מזקקין לנתבע (כנה"ג הגמ"י סוף ג).] ויש היזק הוה לנתבע - ועוד יש נ"מ, שאפילו אחר שהנתבע נתחייב תוך ל', מזקקין לתובע תחילה לקבוע הדין מיד, ואם יביא העדים תוך ל' יום יסתור הדין, ואם לא יביא תותם ממנו שלא יוכלו להביא עדים אחר שיעברו ל' יום (ש"ך * רמ"ו), אי שהנתבע לתירוץ הרשב"א שכתבתי לעיל סימן ס"ו פעיף ו' תוך ל', מזקקין לתובע תחילה - ואפילו אם הנתבע הביא עדים תוך ל' יום יסתור הדין, ואם לא יביא העדים תוך ל' יום יסתור הדין, ואם לא יביא חותם ממנו שלא יוכלו להביא עדים אחר שיעברו ל' יום (ש"ך * רמ"ו). ואפילו אם הנתבע הביא עדים תוך ל' יום, אם לא יביא ראיה שהם עדים כשרים, אין מזקקין לתובע תחילה - יכול לומר בדעתי שאפילו אם יביא עדים כשרים, היינו שלריך לשלם לו תחילה אלא שיאמרו שקרים, ל"ל שיאמרו עדי שקר, אלא אפילו אם יאמרו שלא ידעו אם הם כשרים או לא, ואפילו אם יאמרו שידעו שהם פסולים, אין מזקקין לו, שיכול לומר שבא להכחיש העדים של התובע (ש"ך * ס"ק ו"ו). אם התובע הוא מוחזק, אין מזקקין לנתבע להביא ראיותיו תוך ל', ומזקקין לתובע תחילה שיביאו ראיותיו שהוא מוחזק, שיכול לומר בדעתי שאפילו אם יביא הנתבע ראיות שהוא מוחזק, אין מזקקין לו

השלמות

ושמעון עונה, יש לי גם תביעות עליך, ומעתה ואתה נוסע הרבה, ורק נמצע כאן בעיר בתקרית, אינני מסכים לשבת כאן, עד שתשיב כספי או בטחונות אחרים ביד בית דין, לכן! מיד. שיש תשב גדול ושולי קרוב לודאי שיחזור למדינתו ולא יהיה לו ממי לתבוע, ולכן הדין עם הנתבע שאינו מחוייב לתן עמו על תביעתו, עד שיקיף אלף הב"ח כדי תביעתו של הנתבע (מג"מ חו"מ ס"ק סי' ו'.)

המשך מעמוד מח ע"א

6. עי' שו"ע (חו"מ סי' פיג ס"ו): הכניס שורו לתוך חבירו שלא ברשות, והטיל בו גלגיל ונטענו כליו של בעל התוך, פטור בעל השור, לפי שהוא לא הקך גלגיל בור, ושור פטור בכלים כמו שנתבאר בסימן שקודם זה: **מאיר משפט:** והטיל בו גלגיל - עיין לעיל סימן ש"ך סעיף ד' דכתב שם הטילה גלגיל לעיסה מייב אלי מק"ל לרווחת, ולכאה היוה הדין שם טיפה כלים דרך נפילתן, אלא שהטילה לעיסה בעין דשמיה לה עלמא ומכמוהר שם, משמ"כ כאן דליירי בהזיקו לתוך נפילתן (ממ"ע). ושור פטור בכלים - אבל אם הזיק בו בעל התוך, חייב בעל הבהמה לפ"ל בורו, ואף על גב דכתביב כי יכבה אש בור, ודורשים (ב"ק מח ע"ב) לא שור בור, מ"מ כיון דלידיה הוה בשעת נפילה ועליה דידיה רמיא לסלוקי, ס"ל כאילו אינו כרייה. ואף על גב דבסימן שי"ג ס"ג נתבאר לשם בהמת רשות הטילה גלגיל בתוך שטענו שטעון בזה שטעון בהגלגיל, שאני הכא דלא ניחא ליה לבעל התוך שיזה תניחו תביא דבר שיזוק על ידו, אבל אם נראה לכבר יש בעל התוך בהגלגיל ויניחם לו בזה וזכה לו תניחו ואח"כ הזיק בו בעל התוך, פטור בעל הבהמה מנזקיו (ממ"ע).

המשך מעמוד מט ע"ב

המשך 5. ואם קושר אחד הבית בחבית בזול לתניחו של שמעון ובא שמעון ואמר תקנה לי תניחי ובא רשון אחר כך ולקחה, יש תומרים דזכה רשון דמאחר שתניחו מליחו מניחה נמוכה כי בעל התוך צריך לקנותה ממעות לן שכחה לו תניחו, ויש תומרים דזכה בעל התוך. ואם אחר כך בא קמורה לתניחו של רשון ואמר תקנה לי תניחי וקנתה שמעון ורשון תינו רוצה ליתן הקמורה לשמעון כי אמר שתניחו קנה לו ושמעון טוען ממה נפשך תתן לי הקמורה הרשונה או שתייה, אם כבר נפסק הדין בשעשה הרשון ש"כ הוי השעשה השני לחוד והמוליא מחבירו עליו הראיה, אבל אם לא נפסק הדין בהקמורה עד שתיבא תעשה שני צריך רשון ליתן לשמעון קמורה אחת ממה נפשך, אבל בשלא וגנבה וכיוצא בהן, אם היה עומד בלי שלהו ואמר זכתה לי שדי זכה בהם, ואם אינו עומד אם לו שהיה עומד ולא אמר זכתה לי שדי כל הקונה זכה ויש תומרים דבעומד בלי שלהו לחוד פגי ועיין לעיל סימן ר: **מאיר משפט:** תניחו של אדם קונה לו כו' - פירוש, אפילו אינו עומד בפירוש כיון שהיא משתמרת, והוא מדין שלימות (ממ"ע), ואפילו אינו בעיר כלל (ש"ך), וה"ה בד' אמות קונה שלא מדעתו (ט"ז). אם - ואם בא לתלוי קודם יאוש, שייך יאוש שלא מדעת ובמיקורא אחא לידיה, דתלוי כידו (ש"ך), ע' מש"כ רסב סק"ח (נתה"מ). אם - אבל ידו אינו קונה אלא בתורת קנין הגבהה כשלמה בטפחים, וא"כ אינו קונה לו ידו בתורת תני אלא בתורת קנין הגבהה, וכל קנין לריך כוונה ושלא מדעתו אינו קונה (קלח"מ), וי"ל דידו לא גרע מתניחו, רק דבעינן שיהיה כל החפץ מונח בתוך ידו ולא הוי כתניחו, אבל אם מופס רק מקלתו בידו והשאר מונח חוץ לתוך ידו, דבתניחו ג"כ כשמונח מקלת חוץ לתניחו לא קנה, ולא בידו ג"כ לא קנה מטעם ידו רק מטעם הגבהה, ובעינן הגבהה שלשה דוקא (נתה"מ). בד"מ בתוך המשתמרת כו' - בתוך המשתמרת לכ"ע ג"ל שיאמר זכתה לי שדי להפ קונה שלא מדעתו (ש"ך). אלא בידוע כו' - כל מקום שאם היה רוצה לקנות יכול היה במעשיו, אלימו גם כן קונה, ול מקום שלא יקנה במעשיו, גם אלימו אינו קונה, דילפל דבר טמון דאימו לן מני למיסקל דהפ לן רשה אחא לקחתו, ולא יודע ממנו, אלימו נמי לן זכיל ליה (ש"ך * הרשב"ן, ונתה"מ), ואמנם זה דעת יחיד, ועיקר לכל דבר שאינו הוה להימשך לבעל התוך שאפשר שלא ידע בו בעל התוך לעולם כגון מטמון בכותל, לן קנה תוך התשתמרת, אבל תוך המשתמרת במילתא שבודאי יבוא לבעל התוך בשלא יטלנה זה, קנה לבעל התוך, אף שמילתא לן שכיח כגון מעות וחפלים (נתה"מ). אבל בדבר שאינו רגיל לבוא כו' - מטמון ין הנמצע בכותל לפיכל למילתי של מומרייס היה, הוא של מוסלו, ולא תמרינן דבידו ואלימו של אדם שנמצע בו המטמון קונה לגמרי, אלא תמרינן דבידו ואלימו של אדם שנמצע בו המטמון קונה לו, עיין לעיל בסימן ר"ם סעיף ג' וה' (ממ"ע). ועיין לעיל סימן רל"ב סעיף י"ח - לשם קנה סלכור מגוי דבר בחזקת בדיל ומכרו לאחר ואח"כ נודע שהיה בו כסף או זהב, זכה הלוקח ולא הסלכור לומר אלו ידע בו כשהיה בידו (ממ"ע), והוא הדין ידו אינו קונה לו שלא מדעתו (ש"ך). בתורת בזול - לכאורה תמוה, דהא אפילו אם לקחה בידו, כל זמן שלא הקנה לו המוכר ברשות ביד המוכר למכול לאחר, ושוב, דהא כליו של מוכר ברשות לוקח לן קנה כמבואר בסימן ר' סעיף ה'. לכן נלעה דמיירי בסתורה שהוציאה לתניחו בלא כליה, ומייירי ג"כ שהניח הסתורה ופסק דמיו שבכך וכך ויוצה למוכרו, ועי' בסימן ר' סעיף י"ג דאם לשם נעל כלי מהמוכר והיו דמיו קלונין אין המוכר יכול לחזור בו כשמגביה כדי לקנותו, וה"ה אם נח לתניחו ואמר הלוקח תקנה לי תניחי אין המוכר יכול לחזור בו, דאלו מעשה ידו אימרינן, וכי היכי דאם נעלה לשם נעילה הלוקח בידו אין המוכר יכול לחזור בו, ה"נ כשנח לתניחו. ודעה קמייתא ס"ל דלא אימרינן כי היכי דמיכי מלי בידו, אבל אם עשה מעשה לא קנה, ועיין לעיל סימן ר' סעיף ה'. ולפי"ז כשאמר תקנה לי תניחי ומעות בידו ורוצה לחזור בו, אפילו אם לא נח לתניחו, מ"מ כיון שאמר תקנה לי תניחי ומעות בידו אין המוכר יכול לחזור בו, ואם אמר ואפילו א

השלמות

7. ודבר זה רמז על אברהם, כי אברהם היה מוליך את בנו יצחק אל העקידה והי' הוא מקריב את החיל תמורת יצחק בנו. וזה כי מה שמקר את נפשו אל הש"י הוא מצד ההכנה, ומם לא היה זה מצד ההכנה רק מצד הירא' לה' כי מוסר עצמו אל הש"י לגמרי, ואברהם נקרא חובבי, וכך אמרו ז"ל במסכת סוטה (דף י"ד) מניין רבי חומר נאמר ירא אלהים באברהם ונאמר ירא אלהים בשיוב מה ירא אלהים האמור באברהם מתהבה אף שיוב בהתהבה, ומסם גופיה מנ"ל דכתיב זרע אברהם חובבי, ולכך אמר כי זקן אחד מנשיגו כי אברהם נקרא זקן כמ"ש (ב"מ פז ע"ב) עד אברהם לא היה זקנה, עד שבא אברהם דכתיב ואברהם זקן בא בימים וכו' ודבר זה נזכר לפני ה' כשאר בחי עליהם ברה, לכך אמר כי זכר רחליס נזדמן לה וזקן אחד מנשיגו, והבן זה (חידושי אגדות למהר"ל).

10. יבדי לזכותן בעלמא שלימא, כי אם בלא כו' דלא מקבלא כו', וכמ"ש בפ"ק דקדושין למה לדיקים דומין בעה"ז [פי': כאשר יסורים באים עליהם] כו' [המשך דברי הגמ' שם: לתילן שכולו עומד במקום טהרה, וזופו [פי' מעט ממנו] נוטה למקום טומאה, נקלן [ממנו] וזופו, כולו עומד במקום טהרה] (חידושי אגדות לסגל"ה). ע' זהר ח"ג רמז ע"ש: שכינתא חייבי בלא נקייה לית משוכא וקבלא יכיל למתערבא בה חייבי כגפן דלא מקבלא הרכבה ממין אחרא דלמלו חייבי מינה. [**פרגוס**: השכינה, היא קולא נקיה שלין חובך ומובך יכול להתערב בה, היא כמו גפן שאינה מקבלת הרכבה ממין אחר שאינו מינה]. ענגיא חופר שיחין לף על גב שעשה בור זה כדין, מ"מ הטור הזה הוא מזיק לקלח בני אדם מי שהוא, וכיון שבא ע"י הבור הזה רעה למי שהוא נפרע מן מגניא שבא בנו בגמת, כלומר, אחה חפרת בור שלא יעמוד בני אדם בגמת, בשביל זה היה היזק לבני אדם, יעמוד בנך בגמת, ועל זה אמר שהקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו כחוט השערה, כי הסברא נותן שלא יהיה מדקדק על זה אחר שיש לו רשות לעשות שלא שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה וסוף סוף היה גורם היזק לאיזה אדם והיה נפרע על זה, וזה נקרא דקדוק כחוט השערה. וא"ת למה נגזלה בתו ובנו מת, ולא היה אפכא. וי"ל לפרש כי מעשה של בתו היה קודם ובודאי דבר זה יותר עיקר מה שעשה טוב לבריות ולכך היה זה קודם לעונש שבת בנו בגמת, שהוא בשביל שעשה רע לאחר. ועוד י"ל כי מאחר שהי' זה בזכות אחים והבא יותר זרע אחים מן הבן כדכתיב ואת אחיך בזו, ואמרו (בבא ב"מ ס' ע"ב) אין מזריע מחלה יולדת בת, ולפיכך הבא היתה נגלת בזכותו ומעשה לה גם בזכות אחים, ולבנו לא מעשה לו גם, וכל זה לדקדק ביותר, ולכך אמר הקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו כחוט השערה. ועוד יש לומר על זה אמר כי הקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו כחוט השערה, מה שאינו כי אם העלה הקדוש ברוך הוא מן הטור בשביל אחים שהיה מצטער על הטור לעשות, ולולו הבן מת בגמת, לף על גב ג"כ היה לומר, זה שאפר בור בשביל שיהיו אים ליעקב) ולא יעמוד בגמת יכשל בו ורצו להיות מת בגמת, ועל זה אמר הקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו, כי נפילת הבור הוא בשביל האחיהם, ועל זה שייך דבר שבטער בו חומו לזיק, דהיינו האחיהם עצמה, יכשל בו ורצו ליפול בבור, אבל המים הם באים מעצמם ועל זה לא נצטער, ועל זה שייך לומר כי הקדוש ברוך הוא מדקדק עם סביביו, דהיינו הלדיקים, כחוט השערה, שהכל היה בדקדוק גמור (חידושי אגדות למהר"ל).

המשך מעמוד נ ע"ב

8. עי' זו"ע (חו"מ סי' מ' סי"ח): עשה לו גזוה גרשות הרבים ונחבטה בו הבהמה ומתה, אם היה גזוה י' טפחים חייב לשלם, ואם היה פחות מי' פטור על מיתת הבהמה, אבל אם החזיק בשלח חייב לשלם נזק שלם, ואפילו נחל גזוה כל שהוא או בחפירה כל שהיא, שהמזק בכל שהוא דבר מלוי וידוע, ואין המיתה בכל שהוא מלויה והרי הוא כמו חותך: **מאיר המשפט**: עשה לו גזוה גרשות הרבים ונחבטה בו הבהמה כו' - היינו דאם עשה לו גרשות הרבים גזוה י' ועלה עליו שור ונפל לגרל ומת חייב, ואם נפל מלמעלה למטה בעיון גזוה י' כיון דהוזק לבסוף בקרקע עולם (סמ"ע), י"ל דפחות מג' טפחים הוא כקרען סמיכתא ופטור דלא מיקרי שור, וי"ל דלא פחות מג"ט לחין כי רשות הרבים יכולים לעכב מלעשותו, מ"מ אם הזיק חייב לשלם ואפי למ"ד למועלין זכלים שלא בשעת הועלת זכלים כדי לפטותו לחלוטי עי' לקמן רמ"ו סי' תיד ס"ב (ב"ח).

המשך מעמוד נא ע"א

2. ל"ע שכן בכל הש"ס רק לומדים מפסוק זו ענייני שלילים, עי' קידושין מפ ע"ח שלומדים מזה שאסור לקדש אשה על שירואנה, שמא תתגנה עליו, ונאמר ואהבת לרעיך כמוך. ועי' נדה יז ע"ח: אמר רב חסדא: אסור לו לאדם שישמח מטעו ביום, שנאמר ואהבת לרעך כמוך. מאי משמע. אמר אביי: שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו. ועי' רמב"ם (דעות פ"ו ה"ג): מלוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד משראל כגופו שנאמר ואהבת לרעך כמוך, לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממונו כאשר הוא חס על ממון עלמו ורואה בכבוד עלמו וכו'. ועי' הגה"מ: ודוקא שהוא רעך בתורה ומלות אבל אדם רשע שלינו מקפל מוכחה מלוה לשנאתו שנאמר ירלתי ה' שנאת רע ואומר הלא משנאיך ה' אשנא וגו' (בערכי פסחים) ע"כ. ועי' רמב"ם (הלכ פי"ד ה"ח): מלות עשה של דבריהם לנקר חולים, ולנחם אבלים, ולהוליך המת, ולהכניס הכלה, ולגזות האורחים, ולהתעסק בכל לרכי הקבורה, לשאת על הכתף, ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור, וכן לשמח הכלה ולחתן, ולהעסק בכל לרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור, אף על פי שכל מלות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך, כל הדברים שאתה רולה שיעשו אותם לך תחברם, עשה אתה אותם לאחיך בתורה ובמלות. ועי' זו"ע (יו"ד רנב ס"ג): המעלים עיניו מפדיון שבויים, עובר על מלות לא תעשה שנאמר (שם) לא תרלה את אחיך. **מאיר המשפט**: דרך הבהמה שאינה מרגשת בחבירתה אם נוגע בה אם לאו, אבל האדם מרגיש בחבירו אם נוגע בו אם לאו, ואם לא נגע בו ולא נתן עליו עול אינו מרגיש בחבירו, ולכך אמר לא תרלה את אחיך, שלא תהא מרגיש בחבירך

השלמות

לרבות כו' - דלרבינו רובן ולא רובן, רובן ולא עומד (ממ"ע). מלא יקיש עמו ויחזור ויטעון לרבות כו' - פירוש, כשהוא רובן אחת מהשתי שניות המצא ממקומו שהניחו מתחילה ע"ג החמור, מזי יפרוק המצא מעומו המקום ויחזור ויטעינו ויניחנו על מקום החמור ברגליו להניח בו המצא (ממ"ע).

7. עי' שו"ע (יו"ד סי' רנ"ו* ס"ק): המרביע זכר על נקבה שהיו מינו, אין בהמה, אין בחיה ועופות, אפילו במיני חיה שניים, הרי זה לוקה: עי' שו"ע (יו"ד סי' רנ"ו ס"י): אסור לעשות מלאכה בשני מינין, כגון לחרוש ולמשוך בקרון ויוצא בזה, אין שמחד טמא ואחד טהור, אין שניהם טמאים, אין שניהם טהורים, אין בהמה עם בהמה כחזיר עם הכבש, או חיה עם חיה כיממור עם הפיל, או חיה עם בהמה בכלב עם (הגו), או נכי עם החזיר וכיוצא בהן: **מעיר הדעה:** דווקא טמא עם טהור לוקה, אבל טהור עם טהור אסור מדרבנן לפי הרמב"ם (עי' לקמן נה ע"א הערה9), אבל הרמ"א וטור סוברים שבכל ענין לוקים.

8. עי' שו"ע (או"ח סי' שה ס"ק): כהמה יוצאת כמה שמשתמרת בו, אבל אם אינה משתמרת בו או הוי נעוריותה פיוצאת ביומה והוי מצומר. וכן כל דבר שהוא נעוי ולא לשימור, לא תצא בו או הוי נעוריותה פיוצאת ביומה דפרוזלא, שהוא נפצע על כרחו ונוקב תוכיו ומכוסכס בו, כיולכך נקבה יוצאת בזממת דפרוזלא, והגמל נפצפץ שהוא קיבסטר"ו, ופרד ומחור ומחרת לוצץ בפצפת דפרוזלא דהיינו בריג"ל, אבל לא בשניהם. ומותר לכרוך אבל הנפסר סביב לוחמה ותצא בו. ומותר לטלטל הנפסר וליתנו עליה, ובלבד שלא ישאן עליה.

9. עי' רמב"ם (מע"ש פ"ו ה"ג): יין נלקח בכסף מעשר אינו מוכל אלא שגידולו מן הארץ, או גידולי גידוליו מן הארץ, כגון הפרט המפורש בתורה בענב ובגפן ובתאנה וכיוצא בהן. דרך תמונה: אינו מוכל אלא אם משקה אדם אבל מוכל בהמה אינו נלקח בכסף מעשר ואין ובכלל דבר שפטור מתרומה ומעשר ממעט שאינו אוכל אין ניקח בכסף מעשר כגון תמרות של תלתן ושל מכלי ושל פול הלבן ושל כלי הקפריסין של כלי שזרעו לזרע כמש"כ רבינו בפ"ג מתרומות ה"ד וכן הסבת שזרעה לזרע אין ניקח נקנה בכסף מעשר כמש"כ רבינו שם ה"ה דפטור מתרומה מיהו דבר שרגלו ע"י ניקון אף אם ניקונו קשה כמו קור וכן כפיונות שהן תמרים מדקל זכר שאין נגמר פריו לעולם אף שפטור ממעשר מ"מ ניקח בכסף מעשר כיון שרגלו לנקנו אף אם אין עומד כלל לניקון אף שאפשר לנקנו אין ניקח בכסף מעשר פע"ב ניקונו כמו לוגלי זכרים והמרובין בקמוץ ה"ח וכן עור אף שרגלו לנקנו אין ניקח בכסף מעשר בפ"ע וי"ש להתפפח אם אדעים המרים נקחין בכסף מעשר הואיל ואפשר למתקן ע"י האור. מאכל אדם. וכאנו כתב בפיה"מ דדוקא דבר הרגיל לבעלים לגולגלו אבל אם אין רגיל לבעלים רק לתחים ג"א לקנותו ואם קנה לא חל המעשר. בגידוליו מן הארץ. ר"ל שיוצא מן הארץ לגפוקי כמהין ופטריות דכפסוק ה"ר. או גידולי גידולין מן הארץ. כמו דבש וביצים וחלב דכפסוק ה"ה. כגון הפרט המפורש בתורה. דדרש"י כלל ופרט וכלל ומצא שכסף בכל מאי תהוי נפשך כלל בנקה ונפלו ויין ושכר פרט וכלל מאי מרבה כל ולד ולדות הארץ וגידולי קרקע והעופות והדגים והציר של דגים והמגיעים נקחין בכסף מעשר וי"ש שאין ניזונין מן הקרקע לבד. וכ"ש ציר מכסף מעשר שאינו גידולי קרקע לפי שאין ניזונין מן הקרקע לבד.

המשך מעמוד נה ע"ב

7. ויש מי שחולק בזה: כלן קוף הסו"ע וכדלקי לדחוף עוד ד' מילים, ולכתוב הסו,ע פעמייס מאיר המצפח - ופאילו הלכה מעבורה לעבורה כו' - פירוש, ופאילו בעל הבהמה ידע מזה, דמזל רע דבעל הבהמה הוא דגרם ליה הפיזק (ממ"ע). משלם מה שנהניות כו' - פירוש, ולא כל מה שהזיקה. המיזוק שבין דע לדע כתב בסימן שצ"ג סעיף ז' ע"ש (ממ"ע). ולע"ד נתרפקו כו' - מלשון זה משמע דאם לא נתרפקו אבריה אלא היתה לה צער בעלמא לא היה צריך לשלם כלל, אבל אי יש לספק בזה צריך לשלם לו מה שהיה נותן שיילילו בהמתו משפקד, אמנם ממקורס של דבריס אינס מורין כן (ש"ך). ופאילו נוצפה פירות כו' - פירוש, אף שלא אכלתם וזה שילדה וטיינפה היה חושב לעת לעת לסיקן מדאיתיה שחלב ומטנף, ופאילו הכי משלם פאילו כל ההיזק, כיון דחמילתו הוה בפציעה דהוי"ל לשומרה שלא תלך אם ילדה ותרד ותאבל הפירות. ובריבעא מיירי שנפלה ממקום שלא היה לה לירד אם דרך הטבע אם לא שהוצלקה ונפלה אם בחושם, משו"ה אינו משלם שלא מה שנהניות, ועיין מ"ש בהמ"פ פיש חולק ע"ז כיון דחמילתו בפציעה ופופוא נחושם (ממ"ע). [זו אות זו -]אף על גב דאיכא פציעה בחייב שומר חינם (עי' סי' שג סי"ח)], שלא לדעתן נזקין שהי משום הפציעה שלא דמ"ח לא קבל עליו לשמור שלא כדעטרי מיגפי בפלהן (שב"ם חו"מ ח"ש פח). [ויש תומרים דאם דחפה פצירתה כו' - דשע"ג דנתפצר בדברי המחבר לעיל בסימן ש"ג סעיף י"ג בשומר שכר דבכי האי גוונא חייב, ואי משום דהוה בפציעה, שלא הוי"ל בבריכה ופצירה דשומר שכר חייב בו, משמ"ב כאן וברע"ג דאם אדם מחוי בשמור בהמתו שלא שמירה פחותה כמ"ש בסימן שלו ס"ק ומחבאר כאן זה לשומר (ממ"ע). אם הבעירה כו' והיה אפשר לה לירד כו' - ומ"ש המחבר ברים סימן זה יש לפרשו דלא היה אפשר לה לירד וכמ"ש בפי זה בסק"ד. ואפילו שלי אפשר שתרד ונפלה אם שלא דלא היה אפשר לה לירד בשום אופן [זה תוכן דבריו של המחבר: כשנתחיים תרם פחם על כל כך שהיתה שהרם הפרם כל אפילו על קרובים, וה"פ אם משבש הש"ד לכל מי שיש לו עדות, אל עליו, ושעם הדבר שכן יעמוד פעמים הש"ד מלשבש אחרי עדותן ויפל הדין לשמיתן] (ממ"ע), אבל תרם אל על קרוב או פסול לעד והכשיורו אינו מחויב להגיד כיון שאינו רשוי להעיד משעת קיבל עליו קרוב או פסול לעד והכשיורו אינו מחויב להגיד כיון שכשם פעמים העביר כן ולא מיבע שבשלמ עומא זה שאינה בדין שבועה אלא בדין גו"ג שלק ש"ם מיב ולא ש"ם ובל שמירה לנזקין הוא דין של הש"ם עלמו אינה שבועה אלא שמירתו כמו על בהמת עלמו (שב"ם סי' סקנ).]

המשך מעמוד נו ע"א

3. עי' שו"ע (או"ח סי' לב ס"ב): השוכר עידי שלק להוליך מנה מרחובן לשמעון, פטור מדיני אדם ומייב בדיני שמים. הגה: ודווקא שלא היה מייב לו, אבל אם היה מייב לו רק שלא העדים אדם שקריס, פטור מדיני שמים אבל עובר על מדבר שלק מלחם (שמות כג ז). וכן אם לא שכר, אלא פיתה לוחן בדברים שיעידו שקר. וכל זה בשוכר עדות שלק לחבריה, והוא אינו מודה. אבל אם שכר עדות שלק לעלמו, והוליך ממון שלא כדין, או שהשבעל דין מודה, מייב להחזיר להוליך הגזילה מתחת ידו. ואם הוא אומר שהוא כדין, והעדים מודים שהעידו שלק, העדים מייבים לשלם, כדלעיל סימן כ"ט סעיף ג' וכלקמן סימן ל"ח: **מעיר המצפח:** השוכר עדי שלק - אחד שמצא לחבירו שיחזיר לו עבירה זהויס שנמצו לו שכר להעיד עדות שלק ואח"כ לא העיד לו, והלה כופר בכל, כל זמן שאין בו משום מיגבד מילחא, אין בידינו לקנסו כלל אף שעשה עבירה, ומחויב העד להחזיר המעות, ואם כופר בכל לריך לישבע היפח. וי"א שיש לקנסו וליתן המעות לעניים דהפקר ב"ד הפקר, וכעין זה כתב הש"ך (יו"ד סי' קסץ ס"ק ד' ד"ה אפילו הקנן), ועיקר לגס דברי הש"ך מדוכר במגדר מילחא ולא בכל מקרה. אבל אם היה בעיר ליין קנוף ונרחה לו לעונש על זה יכול לעשות, ומנהגי שהביה השעה לריכה לכך, כגון שהשוכר הוא בפנפס הג', או שהיו במדינה שעושין כן, שיש למוש שאם יתרשלו מלעשות שירבו לעשות כן, אבל אם אבר אחד מאני מנחים אלו אין בית דין יכולים למייב לעשות זאת שום דבר, כ"ם אי שתינו ב"ד, והסיבור אינם כדליין קבוע, ועי' לעיל (סי' ג סק"ג) (פ"ת). פטור מדיני אדם - מיירי שנשבע לחבריה, ומשום הכי אף אם השוכר מודה בזה, פטור השוכר מדיני אדם, הואיל ואין הגזילה בידו, ואף דקי"ל (סימן שפו ס"ק) שנדים דינא דגרמי, מ"מ הואיל שהוא לא העיד אלא שנשבע עדיס, יכול לומר "דבדי הרב ושמעי התלמיד דברי מי שומעין". ועוד, בעדים הן עיקר הגרמא ולא השוכר. ומייבי להעדים ואותו שהוליף הממון אינם מודים שהעידו שקר, וה"ה אם אין להם במה לשלם, או שהלכו למדינת הים (ממ"ע), ואינו יוצא ידי שמים עד שישלם לו הזיקו (ש"ך), ודווקא שוכר אבל אם רק אמר לב' להעיד עדות שקר, פטור מדיני שמים, דסבור אלא ישמעו לו, פטור אף מד"ש (ש"ך מעשה והעידו ע"י פתויין והוליאו ממון, כיון אלא יתוייב שימעו לו, פטור אף מד"ש (ש"ך כשם הגלגלין). פטור מד"ש - וכן אם שכר לעלמו, ואם הודה שהעדים העידו שקר רק שתומר דמ"מ אמת שחייב לו כך וכך, עכ"ז חייב לשלם מדיני שמים, ולא מדיני אדם (רע"ץ * ש"ך), רע"ץ * ש"ך), וי"ל שחייב להחזיר מדיני אדם (רע"ץ * ש"ם). וכן אם לא שכרו - לשון חייב בדיני שמים היכא דגורס היזק לחבירו אפילו לא שכרו, אבל אם העדים שלמו פטור מדיני שמים, ועיין לקמן (סי' תיא סי"ח ד"ה שלמו תוספ) [שהכלל של שלא לדבר עבירה מלוי אם העדים מדעתו או עושה בעל כרחו] (ש"ך), רק השוכר עדים חייב לשלם בדיני שמים, אבל עושק בדיני שמים יש לו, אפילו בגורס

רמיה. ויש מולקים דמייב להגיד, דמכיון שהכשירוהו מיקרי רחוי להעיד, והוא ג"כ בעוכ"ם לא נ"ל כיון שגרם להפסיד ממונו (פ"ח), קיבל עליו קרוב או פסול אינו מחייב קרבן שבועה, ואינו נדין הזמה או מלקות, דמ"מ לאו אם עדות עלה. אבל קיבל עליו עד ג' לזיוף כנ' כיון דשם עד עליו מייב בכל מלה, וי"ל שפטור (פ"ת * רע"ח), וה"ה אפי' אם לא רצו ההלוואה עדות עליה כלל (פ"ת * דרך מלוכות). ויש לתביעו תועלת בו - לשפוקי אם לא רצו ההלוואה אלא שהוה הודה בפיהן שחייב לזה ולא אמר "אתם עדי", דאין תועלת בעדותן, דיכול הלה לומר "אלא להתביעו את עצמי כוונתי", כלומקמן (מקמ"ח, סי' לב סק"ל, סי' פט ס"ד ד"ה אלא להתביעו). ואפילו אם אמרו שהודה לו ע"פ תביעתו, אין לריכין להעיד כדי שי"ל עדותן לעכוב ליפטע שלאחות נתכוין, דגם בלא עדותן, אם יאמר זה "הלוה הודיע לפני פלוני ופלוני", לעכוב ליפטע שלאחות נתכוין, אם לא שיתעון להד"ס, וכזה לף אם יעידו העדים והסוף יתעון להד"מ, פטור מהשבועה (סמ"ע), עי' סמ"ע ד"אם יש עדים שהודה על תביעתו ואמר להד"מ, הוי פטור משבועה", ועיקר דמייב בשבועה (ט"ז), ת"ח אמר שהיה בחזקת עני, והיו בעלי בתים מהנים חומו בממון, ושמעון הוציא עליו קול שיש לו ממון שמלוה חומו בריבית, שיכול להסתפק בו די וחומר, ועי"ז נמנעו בעלי בתים להלוותו והקהל ניקפו שיפא בעול המיסים, ויקפ זה שהלמיד חכם משכירו הרגיל אללו, שיגיד בחורת עדות ד"אם לא יגיד ונפל עוון", אם יודע שום דבר שחייב לו. או אם שמעון כיחש שלא הוציא עליו קול זה, ומנקפ ממנו שיגיד ד"אם לא יגיד ונפל עוון". ול"ע אם מחויב אדם שהלמיד חכם או שמעון עלמו להגיד, כי לף על פי שיהיו עפק ממון מ"מ יש לו תועלת בעדותו (פ"ת). מייב להעיד - אם נשבע על חיוב דבר שלא נלגלתו ותפ"ל ונתו עליו תרס מייב להגיד, אבל אם תבעו להעיד כנכלל ב' עדים, מייב להגיד לף בלא תרס. ואם הוא עד אחד, הלא השבועה ואירך תרטה והתרס, אבל בנשבע שלא לומר לשום אדם ולף לבית דין להעיד, ול"ב הרי כאן כופל, דמיגו דאל לאמיהה לשאר אדם אל נמי על אמיהה לבית דין, תלוי במחלוקת, ואירך הנע"ד להתיר לו, כי מיישינן שמא לף מהיה תועלת בעדותו, ונמלא שאל היתה הגדתו חיוב מן התורה, ועבר בתנס על השבועה, ועיין מש"כ לקמן (סי' לד) בנוגע אם שבע הערל והעיד שמייב בגניבה ואבידה, אבל כל קלקול שחייב בו אחמת מלוה שאלה בשבילה, לף מבעיא אם הוכחה אחמת מלוה פטור, אבל אפילו אחה מלוה שהוא פטור, והוא שלא יהנה לעצות בה דבר אחר חוץ מהמלוה שאלה בשבילה, שאם שינה ועשה בה מלוה אחרת חוץ מהמלוה שאלה בשבילה, אפילו היא קלה ממנה חלינן דמחמת חומה מלוה שאלה בשבילה אחה, ואפילו בחומה מלוה עלמה אפשר לעשות, כגון שאלה למחוג וחרס בה ביום ובלילה שלא כדרך כל החרי: **מחיר המשפט**: השואל - שאל שופר למקוע בו מקיעת מלוה, אינו מייב בחומקין, דהגחת מלוה לף הוי הנאה (רע"ח) [דברי רע"ח בנויים על מחנ"ח, ו"ל: לף דמי [שאילת שופר] לשואל פשיטים דמחמייב בחומקין דפשיטים עשויין להכשיר, משום דמפשטי גלמודייהו. ועי' תמרי יוסר (מ"ח סי' קיז), שחפילין דומים לשופר. ועי' סמ"ע סי' עב ס"ג ד"ה ונעשה עליו שומר, שפטור בשאילת שפר [כל זה בנוי על מש"כ בית ד' סי' רכ"ג סי"ח ופי"ג]. ל"ע בשואל לצורך מקוים, אם זה נחשב כל הנאה שלו, או לף. לדומנת השואל כוצב להחפלל מנחה בעת, ועי' לקמן סק"י. מי שאמל שפר כדי ללמוד בו ומקלקל השפר מחמת מה שלמד אי מייב השואל, או נימא דפטור מכיון דמקלקל מחמת מלאכה פטור במה שמחת מחמת מלאכה או בנכחשה מחמת מלאכה. י"ל דטעם מה מחמת מלאכה, משאר והמשכיל פשע בה לחינוי ליה לעיוני בפרטו אם היתה רחוי למלאכה וכיון דלף עיין ואוקלה חיכו דחפסיד מנפשיה, וב"ד לף שייך האי טעמא לומר דפשע המשכיל, הכי השואל מייב לשלם. וי"ל דטעמו כיון שהשאילה למלאכה ידע המשכיל דחפשר דמכחשה במלאכה ופפילו הכי ידחה דבר"ד פטור השואל שהרי ידע המשכיל שקילקל השפר בקריאתו ופפי' הכי השאילו. ועיקר הטעם משום מחמת מחמת מלאכה משום דשפר שואל כלי או בשמה למלאכה, דרחוים למלאכה קל שאל והלכך כשמחמ מחמת מלאכה או נכחשה הבשמה מחמת מלאכה כחם לף הדמ, משיגלי מלחת דבשמה זו לף היתה רחוים למלאכה והוי שאלה בטעות, לפי הוה יש לו השואל שלא היתה רחוים למלאכה לף היה שואל אותה, וב"ד לף שייך להפי טעמא הכי השואל מייב לשלם (מחנ"ח שאלה ד). פיש ע' שכר ס"ח לשורך מנין, ותפ"כ שפר מליאן לו שכירות, והביא לו מחאר והמנין קטן ואין בידם לשלם, די להם שאר המה מניחים את הס"ח בכל פעם ומשלמים לפעמים שכר הסופר לחקנו, ומחלוה המשכיל להניח את הס"ח שכר ונשרף הס"ח, ות"ל דחחליט הדבר שהיה פשיעה בשבילה, ע' קלב"ח לקמן ריש סי' שמב דלדיים בשאילת ס"ח, ועי' מחה"מ סי' ע"ב ס"ג ד"ה כתילו הלוהו עליו, דלזוקת כשנתן מפכון על הס"ח ומחייב המשכיל בשיטות ויעור ופפטר ע"ז מפרושט לר"י, זה יש לומרים שפטור מפון מפון לחין כל הנאה של שואל כיון דגם המשכיל נהנה מפרושט לר"י. אבל בשואל שפר בלי מפכון ל"ש דין פרושט לר"י וחייב לשלם, די להם שאר המה מניחים לקלב"ח יודה לחייב, דכל הסבנא לפטרו משום דסובר דפרושט לר"י אינו מטעם שיטות ומיעור רק בשעת הלוואה פטור מלינן לענין, וכ"ז שייך רק במלוה מעות או במשכיל ס"ח דעכ"פ גזה הרגע המשכיל לו או מלוה לו יש לו למשכיל חיוב התעסקות שיוכל לו המעות או השפר, אבל הכא כגר היה הס"ח מפו בעת המנין בעת שהיה רשות שוכר הס"ח, וכן בעת שהכרו המשון רק עמה ע"י הלידורים שהיה דין המשכיל לשמשון שמחלה זה, גם פז אילו מיחכרתי ליה עני היה חייב ליתן לו משום דשוקק בשלוח פטור מן המלוה לף אמרו בזה חופן שלין עם שום התעסקות. אמנם כיון דעכ"פ שמשון הבטיח לו לשלם שכר השופר לשואל, חולי זה הוי ג"כ כשכר דעכ"פ אין כל הנאה של שואל. דהא המשכיל יש לו ג"כ הנאה לשתקנו הס"ח שלו. אמנם ע' לקמן סעיף ד' דהשואל בהמה חייב בשוומתיה ופע"פ שלין כל הנאה שלו עכ"ז רוב הנאה שלו כיון שלינו נותן לו שכר, וה"ל כג"כ כיון לנינו נותן לו שכר, אפי' אם שהוא חייב בידי שמים אין הופע לו לשלם כדי לצאת ידי שמים, אמנם צריך להודיעו דבר מוכחה ומוכר ועצה טובה היא לנינו שיצא ידי חובתו, אם יקבל מוטב ואם לאו יאמר הריני מרוצים להכריז עליו בבית הכנסת על ידי שליח צבור בשבת זה, "שמעוני רבותי פלוני חייב בידי שמים מחמת שגרם הפסד ממון לפלוני", לכן צריך לפי' שיסיר מעליו חיוב זה ושוב מדיני שמים וילכה לפלוני מחמת שגרם לו הזק (כנה"ג הגה"ט אות נג). מותר לקבוחו רשע, כל זמן שלא יפי ידי שמים, ויכולים להכריז עליו שהוא חייב לבעלת ידי שמים (פעמוני הזהב ס"ך סק"ב). מותר להכריז אדם לפשפר להכריז עליו שהוא חייב לבעלת ידי שמים, וה"ה אם מיפכת יכול לגבות עמו בדבריס עד שיפשר לף על פי שמן הדין היה חייב לו בכל, וה"ה אם מיפכת יכול לגבות עמו בדבריס עד שיפשר עמו לפוטרו מדיני שמים, וזה אפילו אם הרג נפש לף חייב מיתה מסלה דמיו ליוכיח ואי אפשר לף מפקינן מיניה (שו"ת מהר"י מברונא סימן רמח).] לפחרושי מפיקורא - היינו אפילו אם יש ספק אם יפטין דבריו (פ"ת). ולף תעיד רק שיפחד כו' - וזה אפשר משום מדבר שקר תרחק, וכ"ל שמע מ"י פחד זה יהווה עמו הנחצב שלא כדין היה חייב לו (שמ"ע).

המשך מעמוד נז ע"ב

סמעף 3. ופם יהוע בכירור שבעתים היתה בריאתה כשאר בהמות לף מיתיעין לה, ואינו חייב שמשום מדבר שקר תרחק, וכ"ל שמע מ"י פחד זה יהווה עמו הנחצב שלא כדין היה חייב לו (שמ"ע).

5. ע' שו"ע (חו"מ סי' שמ ס"ק): השואל מחבירו בהמה או מטלטלים ונגנבו בידו, כגון שהחזיר לו נשבר או נשבה חייב. הגה: ודוקא שאירע החזק השואל מכח השואל, אבל אם אירע החזק מכח המשכיל פטור, ולכן אם שיא לו משכון אצל עכו"ם והשפילו לחביהו ליקח עליו עוד מעות ונשרף המשכון, פטור השואל, דהא נלוה שהיה כבי היה נשרף מכח המשכיל, ואין נריך לומר שחייב בגניבה ואבידה, אבל כל קלקול שאירע בה אחמת מלאכה שעשלה בשבילה, לף מבעיא אם הוכחה אחמת מלאכה שהוא פטור, אבל אפילו אחה מלאכה אחמת מלאכה פטור, והוא שלא יהנה לעצות בה דבר אחר חוץ מהמלאכה שעשלה בשבילה, שאם שינה ועשה בה מלאכה אחרת חוץ מהמלאכה שעשלה בשבילה, אפילו היא קלה ממנה חלינן דמחמת חומה מלאכה שעשלה בשבילה אחה, ואפילו בחומה מלאכה עלמה אפשר לעשות, כגון שעשלה למחוג וחרס בה ביום ובלילה שלא כדרך כל החרי: **מחיר המשפט**: השואל - שאל שופר למקוע בו מקיעת מלוה, אינו מייב בחומקין, דהגחת מלוה לף הוי הנאה שלו כיון שלינו נותן לו שכר, וה"ל כג"כ כיון לנינו נותן לו שכר, אפי' אם שהוא חייב בידי שמים אין הופע לו לשלם כדי לצאת ידי שמים, אמנם צריך להודיעו דבר מוכחה ומוכר ועצה טובה היא לנינו שיצא ידי חובתו, אם יקבל מוטב ואם לאו יאמר הריני מרוצים להכריז עליו בבית הכנסת על ידי שליח צבור בשבת זה, "שמעוני רבותי פלוני חייב בידי שמים מחמת שגרם הפסד ממון לפלוני", לכן צריך לפי' שיסיר מעליו חיוב זה ושוב מדיני שמים וילכה לפלוני מחמת שגרם לו הזק (כנה"ג הגה"ט אות נג). מותר לקבוחו רשע, כל זמן שלא יפי ידי שמים, ויכולים להכריז עליו שהוא חייב לבעלת ידי שמים (פעמוני הזהב ס"ך סק"ב). מותר להכריז אדם לפשפר להכריז עליו שהוא חייב לבעלת ידי שמים, וה"ה אם מיפכת יכול לגבות עמו בדבריס עד שיפשר עמו לפוטרו מדיני שמים, וזה אפילו אם הרג נפש לף חייב מיתה מסלה דמיו ליוכיח ואי אפשר לף מפקינן מיניה (שו"ת מהר"י מברונא סימן רמח).] לפחרושי מפיקורא - היינו אפילו אם יש ספק אם יפטין דבריו (פ"ת). ולף תעיד רק שיפחד כו' - וזה אפשר משום מדבר שקר תרחק, וכ"ל שמע מ"י פחד זה יהווה עמו הנחצב שלא כדין היה חייב לו (שמ"ע).

למשכיל אף שמתקן הס"ת לגרמי' הוא דעבד כדי שיוכלו לקרות בו ופסיד מיהא נפ"מ. ומפשר לתלק קצת דשם הנחת מזוזות הוא רק לפי שעה בעת שהמלחמה בית השוקל, ומש"כ במשכיל לבית המשכיל בריבה מזוזות מחדש לכך ל"ש זה הנחה כ"כ, אבל מיקון הספר שיועיל גם לשלו"כ כשהסי' הס"ת בית המשכיל בחזרה טולי הוי כשכירות. ועוד לפי מה שכתוב כאן לשון שומר נתמיע עד שימצוך ומשמע שמשיכה קונה, וש"כ הכא כיון דהס"ת הי' עומד בבית המנין הרי לא עשה שמעון שום משיכה מאי שנעשה שומר, ומכר המנין לו קנה לשמעון. לפ' מיבעי להסוברים דבהכ"נ הוי כשיתופי פשיטא דל"ק, אלא אפילו להסוברים דהוי כחלר השותפין אינו קונה משל אחר כיון לאינו חלר המיוחד לו. ועי' בתוס"ע לקמן ס"ד דהוכיח מלף בני משיכה התחלת השימוש מחייבו בשומרין, והכא משמע הרי כבר קראו בס"ת, וגם שמעון בודאי עלה לס"ת וקרא בו. פושט מי פוכח דהתחלת שימוש ל"ש קנין לענין שומרים, ולדידיה צ"ע אם לחייב את שמעון אם אין שם פשיעה כלל רק בתורת שומר שיש כמה סברות ולדדים לפוטרו, ושוב לפשר ביניהם, ואם ע"י דעתי טוטא לפטור (שו"ת ממני יואב חלק ב סימן קמ). עי' ט"ז יו"ד רכח ס"י: עצירות שלדם מורגל בהם כגון אלו שלא להשליל כליו שכשעבו רוב העולם נכנל בהם]. [נפשב חייב - עי' תומ"ל שלא ה, מי שהשליל לאכבו כלי שלו שלא מדעת השוקל כגון שהיום בגדו ע"ג לכסותו, כתב המכי"ט בח"מ (לא מצאתי) דכל שהשהה בו בעשה שומר, והמהר"ן מולק וסובר שאין שלא מלה עד שיקבל עליו להיות כשומר, אבל הם הנאה שלא קיבל בגניבה ואבידה מחייב להשוקל והשהה מהשה, ע"כ, ונקשה מאד לחייב על הנאה שלא קיבל ברצון, וכי לפי המהר"ן יש חיוב השבה, וכן חיוב שכירות שהרי נהנה, כדין יורד.] ולכן מי שים לו כו' - ושוב טעם אחר, דלא נקנה לו המשכון כיון שלא משכו (ש"ך). דהא בלמ"ה נקרא מכח המשכיר כו' - כלשעיל סימן ע"ג סעיף מ"ד [ז"ל: ראובן שהיה לו משכון בית שופר כוכבים המלוה בריבית, ושמעון הוצרך למעות, ובקש מראובן שיבראו לוה ממנו על חובו משכון, ושבא כן, וכרצה המשכון בית השופר כוכבים, פטור שמעון מלשלם לראובן דמי המשכון] (ש"ך), נראה לפי מה שכתבתי בסמוך בקו"ג דבהשהלת שימוש לבו"ע חייב בתוספת אף לליכא שיכיכה ולא פילוק שמירה, ע"ש. ולזה כשהיה המשכיל יכול להוציא ושהיה שמירה מדין מזיק, רק שיש לפטור כאן מטעם שלשלו לעשות מלוה מדעת המשכיל והרשהו לכך, אבל כשהתנה עמו שיתחייב בהנזק שיעשה ממחת מלוה, הוי כלילו התנה שבשם תהיה הבחמה ניזוקה שלא יהיה לו דין שומר כלל לגמרי. ואפילו בעבדים נראה דחייב בכי האי גוונא, דכשמזיק בידים דמי, כיון שהתנה כך שגבד נזק שיעשה לו יהיה לו דין שומר (נתה"מ). אפילו היה קלה - לע' מלמר שאם שיכה אפילו לבאר קל מזי תלינן דממחת השיכוי מתה, ומיירי דוקא בשם יש לפניהו אויה ענין שנוכל לתלות בו ולומר שממחת השיכוי מתה, וכעין שכתב הרמ"א בסימן ב"ט סעיף ג' בשכוהב שהמה להוליכה למקום ידוע והוליכה למקום אחר, לשלמרינן שם אויר המקום משונה מלינן בו שמיתה, וגם בסימן רע"ז סעיף ו' בדין מחזיקו בפשיעה וסופו נחום בחייב בו שומר חנם אם יש לפניו לתלות שהום בפשיעה אפילו בלא רשוך וכמו שכתבתי שם ד"ה ע"פ (שם"ע), בכל גווני שיוכו חייב, דהכי דמלי שומר שלמלמן למלאכה קלה כמו בשוכר בסימן ש"ח וש"ל, מ"מ דוקא כל שבהשהה מיית שומר שלמרנו למלאכה קלה כמו בשוכר, אבל כל שמיתה בהשהה מלא המשכיל קפידא לומר כיון שלא נעשה כמו שלמרנו אינך פטור מלחריות שבאה בהשהה לידך, ואויב לפילו בשוכר שלין לתלות המיתה בשיוכו כלל, ועי' לקמן סימ"ע סי' שמ"ו סקכ"ד (ט"ז). ואפילו בשוכר מלאכה עלמה לפשר לשנות - פירוש, למילקי שיוכו להתחייב בה (שם"ע). [כלילך כל המלך - והשיב אחר הפקידון אינו בהשה שבאה ושוכלת ושנפקה, השומר פטור, כי הוא ש"ת, שאינו לו נוסף אבל הוא שוכר והוא שומר שיתחייב בשומרין (שו"ת תפל"ד ח"ג סימן רכפ). עי' לעיל סי' קע"ו סמ"ד: אחד מהשותפים נותן עכך השותפות עם בהמתו או נתנו בשותפות בשתם טוטל שכר בהמתו או תשומו, וכן עי' לעיל סי' רס"ד ס"ד בהמ"ש: כל מלם שעשה עם חבירו פעולה מחזיקם בשניהם היא בשומרין ושלומרים שאין זה השומר קונה שכח הבא מגופה אלא שכח הבא בשביל שמירה, אבל אם הפקידו אצל חבירו בשכר אינו חייב בשמירה כלל, ואפילו בשומר חנם חייב בשמירה כמו שכתבתי בסימן ש"ג וש"ל, מ"מ בדוקא כל שבהשהה קיימת אין המשכיל יכול לעכב על ידו, אבל כל שמיתה בהשהה מלא המשכיל קפידא לומר כיון שלא נעשה כמו שלמרנו אינך פטור מלחריות שבאה בהשהה לידך, ואויב לפילו במקום שאין לתלות המיתה בשיוכו כלל, ועי' לקמן סימ"ע סי' שמ"ו סקכ"ד (ט"ז). ואפילו בשומ

השלמות

המשך מעמוד ס ע"ב

3. כי מסס יוצא הדין, לפי תורה ותפילה מגינין (ביאור מגדות להגר"ע). עי' שעה"כ יג ע"ד שפיטוס הקטורת מועיל לבטל למגפה, ועי' ע"ח (שער מ פרק ח): הי"ש סמני קטורת הנקרא קליפה נוגה הנוהרת בעליותיה, כי סם תיצוניות למיצוניות, מלבות דעשיה. ועי' מלואים חות (לה).

4. כי הכלב מיומר, והוא נגדל מכל הנמצאים, ובשביל שאינו משותף עם הנמצאים לכך כשאר בע"ח שבא לעולם הוא מרגיש תחלה בעבור שאינו משותף עם שאר נמצאים. ועוד פרשנו זה בתחלת מסכת ברכות על משמרה שניה כלבים יוצעקים ע"ש (תידושי מגדות למהר"ן). הן קוף קט"ן דימיונ. וידוע בסוד גלגולו. ולכן הכלב ותמונו אין להם שלוס. ולכן (ברכות ו ע"ש) מלך דבעי למחזיקו ליתי שליחא דשורפת אוכמתא כו' (ביאור מגדות להגר"ע). עי' עמק המלך (שט"ו פי"ח): מלא כהמה גימטריא 'כלב', וגימטריא שם ב"ן [וכ"ל מדברי הגר"ע שהוא קוף קומא הפקרנא תחת כלב הימין, שהמד שלו], ולהיפ"ו זכות לטוב גימטריא ב"ן, הוא המלאך מנדלפון הממונה עליהם להכניעם ולהפקיעם כדי שלא יכלו את העולם. וזהו קוד שאמרו חז"ל "כלבים משחקים גליהו בא לעיר", שנמתקים על ידו, ואינם בעלי רוגז ודין לבלות את שלוס עולם ומלואו, ואז גם הכלב התמתון ממנו שכבר, ע"כ. ועי' ביאור מגדות להגר"ע על ברכות: השוערת היא מתנגדת לכלב, שהיא משמלגת דם"ע (עי' זהר ח"ג ריב ע"ש), ולכן הס מתנגדים.

6. והדרש הזה נראה דמוך מפשוטו של כתוב, לפי דדרש הזה אכתי נפלגתה, כי בא לומר כי מורגן בית המקדש הוא מתיחם על ה' יח' לגודל מן מוקף פועל זה, שהוא רחוי על ביתיהמ"ק הקיום הגמור לפי מעלתו לכך מתיחם פעל זה על ה' יח' שהוא יתברך פועל בגודל כזאת, וגם מתיחם פעל זה על הסס כי אין לך דבר שיש לו מוקף יותר מן הסס. וזה ממש בכל מקום, ולכך בא הכתוב לומר כי הסס יתבר' פועל חזק לפגל הרשעים, לומר כי ה' מלקק גם אלוה הוא על קנ"ת. ופ"ה כי בסמוך מורגן בית המקדש הוא ע"ש גויס, והס האומות, עם כל זה פועל זה מתיחם על ה' יח' כמו שמתיחם פועל חזק לסס על האדם אף כי יפל הסס מעצמו, וכמו שיתבאר. וכל זה לחזק פעולת הסס מתיחם פועל זה על האדם. ופס אמר נעל נעלת והיא הסס נבדלים מתיחם פועל זה על האדם אבר הסס ברשותו, כך מתיחם פועל זה, שהוא מורגן בית המקדש אף כי נעשה דבר זה ע"י האומות, מתיחם פועל זה לגדל הכח שהיה בתורגנו שהיה פועל במדת הדין, ומתיחם פועל זה על ה' יח'. ומפני כי מתיחם פועל זה על ה' יח' אבר הוא שלוס בתכלית השלימות והנה בא מעלת מקרון על העולם הוא מורכן בית הקדוש שהוא שלימות כלל העולם. לכך תלד מד"ח ה' בעצמו רחוי שיוסב דבר זה כי הוא שלוס ורחוי שיעשה הכל ואין רחוי שיעשה מאתו יתברך מקרון. ובפרט פועל הזה שהוא פועל בע"ש מדת הדין הגדול אבר הוא מתיחם על ה' יח' בפרט, כמו שידוע כי הדין הוא ביד ה' יח'. ועל זה אמר מני הוא שהאלי שם בניון ואני עתיד לבנותה בשם שר"ל אני הוא בעצמי שעשיתי פועל זה לגודל כח ותוקף הפעולה במדת הדין, שהוא מורכן בבית, ובא מקרון מן אבר הוא שלוס בתכלית השלימות ולכך רחוי שיושלם מקרון זה על ידו, ולכך כתיב ואני אהיה לה חומת אש סביב כי המומה הוא בניינה וקיומה בתוקף מן ה' יח' בעצמו, ודרש זה מן הכתוב שאמר כי בלא שם מעצמו שלם יכלם המבעיר שם הבעירה. ודקדק בכתוב שאמר שתחלה כי בלא שם ומשמע מעצמה ושם"ב אמר המבעיר שם בעירה, שלא בא בפועל, אבל הכתוב ר"ל שאף שהשם יפעל מעצמה כלכתיב כי בלא שם, עם כל זה מתיחם פועל זה על המבעיר לגמרי, ודבר זה לפי תוקף הפועל של שם שהוא פועל בכח ובתוקף הנה הכתוב כאלו היה הוא הפועל. (כשהי השם יח בו תוקף וכח גדול, לכך יש נאמנות בפועלים, כאלו הפעלים הוי הפועלים) ולפיכך כתיב שלם יכלם המבעיר כאלו הוא בעצמו פעל זה ולכך רחוי הוא להפלים התקרון אבר בא ממנו ענין זה, כי לפי הכח שפעל (בתוקף מתיחם זה על הבעלים לך רחוי) שיפלים התקרון אבר בא ממנו לגמרי, שהשומין גמורים, כלכתיב שלם יכלם. והנה יש לדדוק מתכתוב שאמרתה מה שפתח הכתוב בנוקד ממונה ומסיים בנוקד גופו, לומר לך כי אינו משום מצוה, ודבר זה הוא כמו שאמרנו שהכתוב בא לומר לך שלא שיעשה השם שאמרתי, מתיחם פועל זה שהוא מעצמו, שהוא יהיה כמו שהשם יעשה עבור זה לכח השם ומשנה זה כאלו יהיה הוא עצמו. והנה השמעתא הוא והגדה יש להם שורש אחר, שמעתא ללמוד ממנו כי פעל על שם לפי גודל כח פעולתו הוא כאלו יהיה הן ולכך יכלם הפעולה כאלו עשה בידים, וכך יש לדדוש ג"כ, כי מתיחם פועל זה שהוא המורכן, על ה' יח' לגמרי, שהוא היה הפועל ואינו מתחייח מן ה' יח' מקרון. ומאחר שבא ממנו מקרון, רחוי לו שיכלים עד שלין מקרון נמצא מאתו רק שלמומין גמורים. ובמדרש (ילקו"ש הושע רי) כי הוא טרף וירפאנו, למי שעלתה לו מכח וקרבה הרופא ביון שראה שלא נתרפא מכחו הוא מחזיר אחר רופאים ולא היו מרפאים לו, אמר לו לך אצל הרופא פלוני שהכה והוא מרפא אחר רופאים, כך אמר הקב"ה למי שאחז מפלגיגים מן הקדוש ברוך הוא הנחמות רחוקים הם, אלא עשו תשובה והקדוש ברוך הוא גורל אחכם, הוא שהכה הוא שירפא, שנאמר מחללו ואני ירפא, אני הוא שהכיתי שנאמר ממרום שלח אש, ואני השרפא שנאמר אלכי הוא ממחכם. ע"כ. ונראו בזה ג"כ את הדברים לפי שהוא מעצמו, מתיחם פועל זה שהוא המורכן, על ה' יח' לגמרי, שהוא היה הפועל והיה

השלמות

מתחלה כשביל ממון לפני נזקי זה, פטור, שיכול לומר הייתי סבור שיקרו תורי להרשות להם ממון ותורי התמת כך היה ולא יהא לא לפף לפף ואינו חייב מספק (ש"ך). לפני לא חזקם ממון - וי"מ דכל מלחא ע"י חזקם פטור לפני שנתחזקו בממון שיקחו לו ממון אם לא ירחה ממון חבירו והרחהו פטור, ואינו חייב אלא במלחא שעמדו ויכול לומר קיים לי כמותיכו (ש"ך), אם נגמרי ממקום חזקם ממון פטור [במ"ש הש"ך], אחתי פסקינן לעיל סימן מ"ו סל"ו דבחזקת ממחא ממון חייבים לשלם (רע"ק), אם לא זכרו לו בשעה שיחן ממון עמהן, אלא אם רוצה שהוא לא יכחו שירחה ממון חבירו, והוא מרגיש שיכול לפטור עמהן בממון שלו, גם זה מיקרי חזקם ממחא מכות כיון שלא אמר בשעת בפירות שיחן לו ממון שלו (ט"ז). היה רוצה נזק בא עליו כו' - ואם כבר בא עליו, לפטור לשלמו ממנו כשגורם נזק היזק לחבירו (סמ"ע), ואין לחלק בין אחם שנשבע שלא יהיו בכלל הגזירה אף שבודאי יכנסו אחריהם] (רע"ק, פ"ת), ועיין להשמטל על אחם שנשבע שלא יהיו בכלל הגזירה אף שבודאי יכנסו אחריהם] (רע"ק, פ"ת), ועיין אם שבאמת אם (פ"ת), יחיד רוצה לעשות משהו שיחכו אינא שהיק לרבים, אין מבריחין אם שבשוק משהם בכבדת עול המלכים. ומ"מ פשוט דכל יחיד שיכול לגרום נזק ואין לו למוש על המלכים, וכן לא אמרו לנעול פירות אף על פי שבני אפק יש היזק לרבים ע"י יוקר השער וכו', ואפילו בהיזק יחיד ליחיד בשעשוע לא מעכב שע"כ יצא הסיזק מיד, או שעושה זה דבר שהבדר בעצמו משק לחבירו ובזה אין מילוק בין יחיד לרבים (פ"ת * התוות יאיר).

המשך מעמוד סא ע"ב

המגן 2. וי"ל לחרן הסמיכה להכא שיעורא דתנור אינו אלא שלא יפחות משיעורא, דבפחות משיעורא הוי היזק ודאי ואינו לבאי להזיק על מנת לשלם, ולכן צריך להרחיק שלא יזיק בידים על מנת לשלם, אבל גם בהרחקה בשיעור שהוא ד' אמות אבמי אינו מן הנמנע שלא ילך האש ומש"ה צריך לשלם מה שהזיק, אבל בהאי דסי' מ"ח דאמרו הרחיק כראוי, והיינו לפי שיעור הלליקה, הסם מיירי בהרחיק כראוי בפופן שהוא מהנמנע שילך האש לגדים חבירו, ומש"ה הו"ל פושע גמור ומכח בידי שמים ופטור מלשלם (קצה"ח), לבאר כוונתו של הש"ך, דשם נתנו רבן שיעור שירחיק, שלא יהיה יכול להזיק אפילו אם לא ישמרו כלל, דמחמת שהוא רק נזק שעה כהרחיבו חז"ל בשיעורא, משו"ה אם הזיק ע"י רוח שהיבה מגויה, הוי פושע ופטור, כיון שלא אפילו אם לא עשיה חז"ל בשמירה משום פושע שלא שכית. אבל הכא לא רצו חכמים ליתן שיעור הרחקה כל כך, כיון דמדיר הוא, ואילו היו מרחיקין השיעור לא היה אפשר לדור בבית כלל, ונתנו שיעור מה שאפשר שלא יזיק ע"י שמירה, וכיון שהוא בביתו ואפשר לו שישמרנו בהרחקה כזו, שוב אינו צריך להרחיק יותר, משו"ה אם לא שמר עמו והזיק, חייב (נתה"מ). וכל מלם בבימו כו' - פירוש, אף על פי שאין לו מי שדר עמו בעלייה (סמ"ע).

המשך מעמוד סב ע"א

3. לא קבלתי עלי שלא שמירת היזק כלפי - המפקיד פצם במה שאמר של כלפי הוא, אבל אם אמר סתם הזהר בו, מה שלמד מפקיד גבי חבירו פשיטא דמקבל עליו כל שוויו בין רב בין מעט, היינו כדבר כמו אבן טובה פשיטא דחייב כל שוויו דסתם אבן טובה רגיל שהוא יקר ולכך קיבל עליו בין יקר ובין זול, אבל פייה לאין רגילות שיהיה יקר ע"כ מפי אמר טעיותא דפייה יקר לא קבלתי עלי כו', ומ"מ הוי פפיקה דדינא, אבל מזיק בידים חייב כשל זהב. ודין זה לפילו אם אמר "נודע לשומר שהוא זהב, הרי הוא לגבי זהב כלימא דעלמא ולאו אומר כלל בשמירת הזהב כיון דבשעת קבלתו לשמירתו לא קיבל על עצמו שמירת זהב וגרע מאומר סתם, אבל בשואל כי אמי גוונא נלאה לחייב, כיון דלפילו נתן לו רשות לבשמש בו והוא משתמש בו חייב, אלא כ"ש בזה שמי שנשתמש בו אחר שנשבבר לו שהוא זהב מתחייב בפונסין כדיוא כמו כל שואל דעלמא. ובזוקבא וזולא כי אמי גוונא, כגון שנתן לו בשעה מחזקים, ולפי הנ"ל נלאה בשומר חנם וגבד וגזלן לגמי בתו לילד מיד הבעלים דנימא דאמרינן כיון דגבד וגזלן לא שהוא זהב, ומהאי טעמא נמי בשומר חנם כשהיה הרחוי לקבל, ודו אינו קושה כי אמי גוונא לגמי זהב שהוא זהב, ומהאי טעמא בשומר חנם כשהיה בשהוא זהב ולא ידע שהוא זהב, שהיה מחופה כסף ובחוכו זהב, וכן בגבד וגזלן שפופוי זהב במשכיות כסף ולא ידע שהוא זהב, משכיה כשם שפיקנו בלקוחות כך פיקנו בשומרין, ג"כ כי אמי גוונא לגמי ידע מחמ לא הוי משכיה ובגמי משכיה אפילו בשומר חנם בחייב לא נתחייב. וכל מה שהבאנו לענין סייף זהו דוקא בשואל, אבל אם הוא משכון של עכו"ם שהוא מאה, והעכו"ם מעליל עליו ביותר משוויו, אינו משלם אלא כמי שוויו (קצה"ח). וי"ל דאם נודע לו לשולל קודם שנאבד שהוא של זהב, פטור, כיון שהמשאיל נתן לו רשות להשתמש בו אף שידע שהוא של זהב ונתלבש במה שהשואל לא מקבל על עצמו רק חיוב השמירה של כסף, ומה בכך שנתחייב לו שהוא של זהב, כי נשבטל רשות השמיש. ועכשיו שומר חנם חייב במקום אלא הו"ל למקבל מלעצמו פטור. ובגזל זהב מכוסה בכסף ונתנם אי צריך לשלם זהב, דגזלן בודאי חייב, דהא קני לגי גוף הדבר (נתה"מ). ע"פ בשוגג בשלו אלא שלא שמר כראוי, אבל אם נתכוין לגנוב אלא שלא נתכוין לשלם אלא לשמור בלבד, אינו חייב לשלם אלא הקרן שנתן לגנוב ולא הרחיק שני (כנה"ג תו"מ רלא הגהות הטור אות ט).] אבל אם הפסידו בידים משלם כו' - לע"ל מאי הוה לך גניבה להפסידו. ודוקא כשבירר המפקיד שבירר זהב הפקידו, אבל אם אינו יכול לברר, אינו צריך לשלם לו אל זהב אפילו הפסידו בידים (סמ"ע), וי"ל דעשו תקנה נגזל במזיק משמע דה"פ נשבע הניזק ונוטל, וי"ל דשאני הכא לכיון שלא אמר לו כלום אינו יכול לומר מתחלה אל כסף הוא, אינו נאמן אם"כ בשבועתו, ולפ"ז היכא דהפקידו סתם והנפקד אומר שמא מוחזב הוא והמפקיד אומר ודאי זהב הוא, נשבע ונוטל לע"ע (ש"ך). [הדין עם שמעון - לא רק שנפטור מהפקד שנתגנב משמע מיוב המכתם, אלא אפילו כל קבלת המפירה היתה בשעת שלמלמ אמר לו ראובן שאינו פורש מכם לא היה מטפל בספר ההוא כלל להוליכו עמו לידות דבפחות המתחייבת מכם יש טורח מרובה וסבנת עלילה (ערך ש"ת). המפקיד אבל אפילו בטבעות פסולים שיש סכנה למי שנמלים בידו, לא מלי לומר הנפקד אלו הייתי יודע שהיו בכיס זה מעות פסולים לא הייתי מקבלם והוי קבלה בטעות (מהר"ם שומרים יג). המקבל לשמור, אבל חצב בטעות שהוא שומר בשעלים ופטור, עכ"ו מייב, שהרי קיבל שמירה [לאוכן שהפקיד אצל שמעון משמע שהיה לו מן הגוי על הלוקח שלוה ברבית, ופצא שמעון ונפצא

4. עי' (ש"ע סי' שיח ס"ק י"ג), הוב"ד לעיל ה ע"ב הערה7. עי' (ש"ע סי' ל ס"ו), הוב"ד לעיל יט ע"ק הערה2. עי' (ש"ע סי' שפח ס"ק ל): המזיק ממון חבירו ואינו יודע, מה הזיק נשבע הניזק ונוטל. כיצד: לקח כיס חבירו והשליכו למים או לאש ואינו יודע מה שהיה בו אפילו ליד מתם ואפצ, בעל הכיס חייב, והניזק חייב את עלמו לומר שמא לא היה בו כלום, ואפילו אם היה בו אלף דינרי זהב ואינו יודע כמה היו, אם הניזק אומר אלף ונוטל אלף בלא שבועה, והוא שיהיה אומד שהרי המזיק מחוייב שבועה ואינו יכול ליפבע, ויש אומרים דנשבע הניזק ונוטל, וכן עיקר: **מאיר משפט**: נשבע הניזק ונוטל כו' - כמו שהנזק נשבע ונוטל, ועיין בסימן ל' סעיף ט' (סמ"ע), אם אם המזיק יודע מה היזק ומכחישו אין הניזק נשבע ונוטל ועיין מ"ש בקמן סימן מי"ח סי"ג (ש"ך), אם אפר ממון חבירו, אין מוליאין מיד המוסר אלא כראיה ברורה. וכל זה הוא אפילו אם יש עדים שאמרו והפקידו ואינם יודעים כמה, הנאמר אומר כך וכך הפקידני והמוסר כופר במה שטענו, אם אפר הנאמר אין מוליאים מידו, אלא נשבע נקניטא אפך, ווכוכ במה שאפר, ואם המוסר אינו כופר אלא אומר איני יודע, הלא נוטל בשבועה. וכיצד שהמוסר יודע שהפקיד זהובים ואינו יודע כמה, הנאמר אומר כך וכך הפקידני והמוסר כופר במה שטענו (ש"ך * המהרש"ך). והשליכו למים כו' - לע עשו תקנה נגזל אלא במזיק בידים שהוא כעין נגזל, אבל בפשיעה אינו מזיק בידים, לע ועוד אלא אפי' במזיק בידים, לע עשו תקנה נגזל אלא דוקא שהשליכו בידים למים אבל המזיק בידים בשוגג לע עשו תקנה גמיה, ולאו דוקא שהשליכו בידים למים אלא אפילו זרקו לחבל ומכח זריקתו נתגלגל ונפל למים, או שהי' ביד חבירו ונתפו מיד חבירו ומתילא נפל למים וכי האי גוונא, נשבע ונוטל (ש"ך). או אמות להפקידו - ודאיך לבבר טענתו מי הפקידו אלא (ש"ך). אבל אם אין לבבך להניחם בכלי זה כו' - אפילו אי ודאי אין דרך בני אדם להניח אם, יש להסתפק אי אזלינן בתר דרך בני אדם ופטור, אלא עלתה על דעת המזיק אדם להניח אם משום, או משום דנתמנו הניזק בשבועה שהניח אם משום ואינ המזיק משום דמתי הוה ליה להשליך הכלי במים, ולהלכה המחבר קובר להמוליא מחבירו עליו הראיה ואם אפר אין מוליאין מידו והרמ"א פ"ל כיון דספיקא דדינא הוא לא מהני היה אפיקה (סמ"ע). הוא פשע בעלמו כו' - פי' שהרי העושה לא יתמיו לו שעשה כן (ש"ך). הרי שחמה אחת כו' - ו"א דבכי האי גוונא פשיעה דאינו נתמן, ולא אמרינ אלא בגזל אבל בשאר מזיקין בו בספים ונוטל שהי בו מרגליות (ש"ך). אינו נאמן - פי' ואין מאמינין אותו (ש"ך), מ"מ אם יש עדים שאותו דבר שהוא טוען היה אם, אלא על פי אחין דרך להניחה גוזין מן המזיד ואומני ניזוק אלא בשועה (ש"ך). ואם אפר - היינו אפילו אגב זה בכלל הספק דלעלם לא מיקרי פשיעה ומהני שבועתו (ש"ך). ומ"ש מוקצין - דאפיקה בעדים לא אמרי אין בספיקא דדינא, אבל בלא פשיעה נתמן (ש"ך), וי"ל דומיא דאין יכול לישבע אלא אם יודע מה שיש בו ויפטר, וי"ל לאלן אלא דומיא דמוקצים, אפשר שי"ל אפילו בלא שיודע מה שיש בו ויפטר, אלא אין יכול לישבע אפילו אם יודע שהוא רוצים בו ממון שלו יכול לישבע אפילו בלא דוקא כאבר היה צריך לבעה ומזה אלא יודע רוצים בו רמאות, אבל אין אם שום קיבה שידע, יכול לישבע אלא יודע (ש"ך * תפודת חוב), וע"ל סי' ס"י מ"ש בזה [בעיקר המחבר] (ש"ך), מבלי רואים שהמזיק ממון חבירו אפי' שלוה יודע כמה הזיק חייב, ואלן דיין שנתן יוסופ ליד יהומים כשזה מגיע לגמלונה צריך לשלם מכיסו, שהרי מסר ליד מי שלא מוכל היה להוליא מידו, שלוי החיוב אלא מפני שגרם הפסד (ש"ך * הרשד"ם). ויש אומרים דנשבע הניזק ונוטל כו' - דבדבר אלא היה לו לידע לע אמרינן מתוך שלוה יכול לישבע משלם, וכבר הערכתי בזה לעיל (סי' ע"ב סי"ב ד"ה מחויב שבועה) לעיקר כדברי המחבר (ש"ך).

6. ע' (תו"מ סי' שפח ס"ו): מי שיש עליו עדים שמסר ממון חבירו, כגון שהרואה עצמו או שנתפ ונתן ולא ידעו העדים כמה שטענו, אם אפר הנאמר אין מוליאין מידו, אלא נשבע וכך הפקידני, והמוסר כופר במה שטענו, אם אפר הנאמר אומר כך וכך הפקידני במקומו אלא הו"ל למקוחי מדעתא דנאמר, והנאמר אומר כך נשבע ונוטל ואינו משלם כלום, אבל אם אמר הנאמר אין לי עדים ולא ידעתי מה שטענת ואינו יכול לישבע אלא יודע, אבל אם אמר הנאמר אין לי עדים ולא ידעתי מה שטענת אלא שאני יודע שהפקדת אצלי ואיני יודע כמה הוא, נשבע ונוטל, ואם אמר הנאמר אין לי עדים ולא ידעתי מה שטענת אלא שאני יודע שהפקדת אצלי ואיני יודע כמה הוא, אינו נשבע אלא משלם מה שאומר הנאמר

השלמות

נשקטת מפך וזוכה כמה שאפשר, ויש לומרים דבספיקא דדינא לא מהני ספיקא, ואם לא [לט] ידעו ברור הדבירים רק שהוכרך שאפשר אין מוציאין מן המוסר אלא בראייה ברורה, ואם להתפשר עם השר בכך וכך, הנמסר נשבע ונוטל. ויש מי שאומר שאם המוסר אומר מיני יודע כמה שהפקדה על ידי, ישבע הנמסר ויטול, וכן אם גרס לו שפיקה, דהוי כמוסיף ממון, אבל מפר גופו של מגיהו (נמקים שבועה) ומפרש דהוי כמוסיף בדיבור אחר שלא היה בשעת הפקדון, ואינו נראה, דאם כן לעולם לא יהא נאמן לומר שלא הפקיד לו כל הזמן. ולאומרי לחגיהו מפרשי והוא כופר בעצם, ויש אומרים דלעולם ליכא לשבועה זו אלא בשנתן לו לפני השר שלא מפרו לו, ואין לריך לעשות נקיות זו אלא על פי אחד המעיד שמפרו, אבל אין העכו"ם נאמנים בכך. ואיש שמפרו ביחד כל אחד משלם החצי, ואם מת אחד מהן זה, ההלוהן פטור לכל זמן שלא נפטר ממפיקיו הרשאותה הנזק גם מגרם הרשאון, ואפילו לא מפרו רק רצה לגנוב או עכו"ם שיגידו לפר. יש אומרים דלאם המוכה מחצירו יכול ליקל לקבול לפני עכו"ם אע"פ דגרם למכה היזק גדול: **מאיר המשפט**: מי שיש עליו עדים כו' - אבל אם אין עליו עדים יכשבע לו היסת שלא מפרו (סמ"ע, וט"ז), עיין לעיל סק"ל סעיף כו' (ס"ק). הרשאה בעלמא - המעמיד עכו"ם על ממון חבירו הוה גרמי ולא מזיק, כל שלא נשא ונתן ביה (ס"ק). או שנתנה ונו' ונתן ביד כו' - נתנה ונשא ונתן ביד מזיק בפניו ולאו גרמי הוא, ופשיטא דלא שייך תקנת גנזך דהא תנוח הוא, ול"ב כיון שהוא מכחישו בפני שנשבע זה שנתנה ופטור דהא אינו נפסל כיון שנתנה ויכול הוא לישבע, ודברי המחבר ס"ג (ס"ק). ונשא ונתן כו' - ואם נשא ונתן ביד בלא חנוה פשיטא דעשו תקנת גנזך דהוי גוזל ממש (ס"ק). והמוסר כופר כו' - לכל מודה מקלא ועל השאר חוזר ומיגו שאינו יודע ד"ל מחויב שבועה, ומחוך שאינו יכול לישבע משלם לפי שהפידו, נשבע הנמסר ופטור אבל אם נפטר אע"פ שאינו יודע כמה שהפקידו, ומיגו שאינו יכול ליפטר בשבועה היא גמרת מי שהוא מקנה בנמסר ליהוא נאמן בשבועתו ליטול כמו שמיקנו בגנזך, וי"ש דהמני היא שפיקה, ויש מוקיים כיון דהוא בספיקא דדינא (שם"ע). ברשאיה ברורה - ולא קמומדנא (ס"ק), לענין כמה שהפקיד אבל אם השר מכחיש ממש, לאיהו הוא דשפקיד מנפשיה שלא הזמין עדים כשרים. ואם לא היה שפשר להזמין, מיהא גריש. אבל לענין לברר שהוא המוסר אפילו בהוכחות ואמתלאות נאמנים עליו, לפי שאין פנוי להזמין עדים כשרים על כך. ועוד שהרי המוסר מזה שאין מוסר אלא מיגו שיגיעע ועל הדוב מי שפשר לידע שהוא המוסר אלא על ידי הוכחות ואמתלאות, ואם לא היינו מוכחין שמומדנות, לא היה נידון אום מוסר בדין מסור ולא שבקא מיי לכל בריה. הלכך אם שפקיד מכח מסירות, ובגדולה מזו שאפילו מעיקרן לאחו אף על פי שאין כאן עדות ברורה אלא רגלים לדבר ובקלי אלא פסיק אם יש לורך שעה לזוזו בכך דנין אחוז, כל שכן לענין ממון שמוכחין על אמתלאות ואומדנות (ס"ק * הב"ח). לא שהלוך להתפשר - פירוש, שיש לנמסר עדים ע"ז שהלוך לפשר עם השר בכך וכך, אף שהמוסר כופר ואומר לו בשביל המסירה לחזר פשרא עם השר ליתן לו כך וכך, הנמסר נאמן בשבועה כיון דיש לו עדים עכ"פ שהלוך לפשר עם השר בכך וכך וגם יודע שמסרו (שם"ע), ואולי העדים או היה אפשר להתפשר בפחות (ס"ק), ויש לחלק בין פשרה של שוחד שלריך לעשות בעיעה, לפשרה אחרת שלין חסרון לפרסם, לפם הוא רוצה לגנות לריך לפשר בפני עדים (ס"ך * המהר"ם מינץ). ויש מי שאומר - היכא שאפשר לומר שהמוסר יודע, יש להתפפק מה שהמקנה, אבל היכא שיודע בוודאי שהמוסר מיגו יודע לו שהנמסר בעצמו מודה שאין המוסר יודע בכלי הפי גווונא לא שייכא שבועה על המוסר כלל, ומשחר וזה קפק לו מלישים ממון מספק (ס"ק). ופם שפם מטלטלים שלא בעדים אין לו עליו כי אם חרם קחם כל מי שטוען ממנו שלא כדין, וזה שפי' ל"מ דבספיקא דדינא לא מהני שפיקה, דאע"ג דהכא מטעם נאמנות שיוכל להשפקיען אם יבא נאמן בשבועה ליטול, והלכך כיון דאפשר שלא בעדים ולא נאמן מכח מגו. וכא לעולם נשבע וכמ"ש לעיל (סי' ע"ב סעיף י"ז ד"ה נאמן לאחר) דלפי שבועתו שבנגנב שום דבר רע המניעו לידי הספד, ולפ שלא היה עד אחד נריך לישבע שלא הלוהו, ועי' לקמן ס' ת"י סל"ו, ומ"ש למ"ד שהמוסר שאינהומו בגופו בגלגל פטור, הטוהף מגופו ומנכסיו שלא בשבועה (סימן ע"ה סעיף ט') וע"ע (ס"ק). ואפילו לא מפרו רק כו' - כ"ל שם רשה הבר מעצמו, או בגוש רשומו לזו ומגדף שבועה שלא יגידו להבר מה שרשו שאפשר לשומן בכגון שהכה לשמעון, אף שהלך לוי והגיד לבר על רשומן פטור לוי, דבלא הגדמו ודאי יוודע להבר ע"י הגוים (שם"ע וס"ק), ורשיא לע"ל שאפילו לא מפרו הרשאון, ופירשו שאפילו שאין שום מוסר אחר (ט"ז). ע"ל לשלם המוכה כו' - כל שבעה שלא יכולים להלילו אם לא שיגיד לשופט וע"י כך הוא שפפיד ממון. ופשיטא דאם יכולים להלילו בעדים כשרים ע"י שיפסיד המוסר ממון מבני חבורה ומשוה הוא, ועוד דממון מוסר בוקא לגבדו (בבא מליעא ל"ד ע"ב). [גדול - השוה מכתב לשלטון למסור את חבירו, אפילו אם המעשה מיה, ואין כאן משום אין שליח לדבר עבירה, מאחר והמכתב עלמו הוא המוסר, ואפילו אם לא מכתב של שמעון בכתי"ם שמסר אותו לשלטון, ושמעון טוען שזה זיוף, שמעון מיה (דברי רשומים כללי ס"ל סי' ס"ל). שרה, מחמת קטנה ומריבה שהיתה לה עם רשומן, ורשומן לא רלה שתנוי לה שום דבר, והיא הלכה לשעלים, ויקללה שכשר אותו בכפוף מהמחיר, עד שרשומן לטוך למיותו ושומעתו הוכרה לקחת כסף ההוא מהשעלים, דבשומן אחר היה מוליאו מיכף משם, היא מיינה מדינא דגרמי לשלם את המוסקפת לכל הי"ב מדם (משפטי שמואל קיא).]

9. עי' שו"ע (חו"מ סי' רה ס"ק) : מי שמנעוהו עד שמכר ולקח דמי המקח, אפילו תלוהו עד שמכרו משכרו ממכר אין במטלטלים אין בקרקע, שמפני שוכח גמר והקנה, וע"פ שלא לקח המשים בפני העדים. הגה: ויש מוקלין, וכבירא להו דבשעת שרשו העדים נחיית המעות אבל הודעתו לחוד לא מהני, ויש מוסיפים דבשעת שלא נתנו לו המעות, אבל אם נתן לו אפילו עדיין אינו קונה, ויש מוקלין. לפיכך: אם מכר מודעת קודם שימכור ואמר לשני עדים דעו שזה שלי מוכר תפך פלוני או שדה פלוני לפלוני מפני חוסם, הרי המכר בטל ואפילו המוזיל כמה שיש מוליאים חוסם מידו ומחזיר הדמים, ולריכים העדים לידע שהוא מוכר מפני החוסם והוא חוסם ומה שיש לו שיקמכו על פיו, וכל מודעה שאין כחוב בה אינו העדים יודעו שפלוני זה חוסם היה אינה מודעה: **מאיר המשפט**: ולקח דמי המקח - פירוש, אפילו לא שמכרו משכרו ממכר אין במטלטלים אין בקרקע, שמפני שוכח גמר והקנה, ע"פ שלא לקח המשים בפני העדים. הגה: ויש מוקלין, וכבירא להו דבשעת שרשו העדים נחיית המעות אבל הודעתו לחוד לא מהני, ויש מוסיפים דבשעת שלא נתנו לו המעות, אבל אם נתן לו אפילו עדיין אינו קונה, ויש מוקלין. לפיכך: אם מכר מודעה קודם שימכור ואמר לשני עדים דעו שזה שלי מוכר תפך פלוני או שדה פלוני לפלוני מפני חוסם, הרי המכר בטל ואפילו המוזיל כמה שיש מוליאים חוסם מידו ומחזיר הדמים, ולריכים העדים לידע שהוא מוכר מפני החוסם והוא חוסם ומה שיש לו שיקמכו על פיו, וכל מודעה שאין כחוב בה אינו העדים יודעו שפלוני זה חוסם היה אינה מודעה: **מאיר המשפט**: ולקח דמי המקח - פירוש, אפילו לא מפרו רק רצה לגנוב או עכו"ם שיגידו לפר. יש אומרים דלאם המוכה מחצירו יכול ליקל לקבול לפני עכו"ם אע"פ דגרם למכה היזק גדול: **מאיר המשפט**: מי שיש עליו עדים כו' - אבל אם אין עליו עדים יכשבע לו היסת שלא מפרו (סמ"ע, וט"ז), עיין לעיל סק"ל סעיף כו' (ס"ק). הרשאה בעלמא - המעמיד עכו"ם על ממון חבירו הוה גרמי ולא מזיק, כל שלא נשא ונתן ביה (ס"ק). או שנתנה ונו' ונתן ביד כו' - נתנה ונשא ונתן ביד מזיק בפניו ולאו גרמי הוא, ופשיטא דלא שייך תקנת גנזך דהא תנוח הוא, ול"ב כיון שהוא מכחישו בפני שנשבע זה שנתנה ופטור דהא אינו נפסל כיון שנתנה ויכול הוא לישבע, ודברי המחבר ס"ג (ס"ק). ונשא ונתן כו' - ואם נשא ונתן ביד בלא חנוה פשיטא דעשו תקנת גנזך דהוי גוזל ממש (ס"ק). והמוסר כופר כו' - לכל מודה מקלא ועל השאר חוזר ומיגו שאינו יכול ליקל לקבול לפני עכו"ם אע"פ דגרם למכה היזק גדול

השלמות

המצטט, והוה כמכר, וי"ע דהוה כתלויהו ונתן, ופו בטל השטר וקיים המועדת, שכן הוא המצטט תמורת השטר גלע שהיה מייב מן התורה להחזיר לו המצטט, ואין לו לע נתן המצטט תמורת השטר גלע שהיה מייב מן התורה להחזיר לו המצטט, ואין לו זכות לומר שהוא מוטב מזה (ס"ך * הרמב"ם), אין טענת מוטב מצוי בתוקם גלע בדבר הנעשה שלא כדין, אבל המעכב כספו של הבני כדין ולכן הוא מקבים, לע מצוי בתוקם לזוזמע אם לאחר נפטר, ומצה שוחה שבתו תקבל תני מכרותו, והבן היוהב לע הסקיים לתת עד שתגבה כתובת אמה, אין כאן טענת מוטב, משום שזה הסטלה (ס"ך * מהרש"ך), המתחייב לחותם לשלם לו שלפיים ש"ח שלא ימסור אותו לרשויות, אינו חייב לשלם והוה כתלויהו ונתן, שאותו ניכר, ואפילו אם רואין אותם ערבות על זה, מאחר והוא פטור, גם הערב פטור (ס"ך * המהרש"ך), שי שותפים שאחד שותף השליחי לפשר על השותפות שלא על פי דין, מאחר וקיבל מהשו, לע הוה לע כמתנה ולע מכר (וכמ"ש הרמ"ע לקמן ס"ד שלא מהני תלוי ופשר, כמתנה, אבל עכ"ו אם מסר מועדת בעיון שידעו העדים בחותם, כמתנה), אבל מטלטלין שמוכרים שלא בשווים הוה כמתנה וכמכר, לחתם היינו דווקא אם כשבא בשעת ההודאה ומסר מועדת על מה שהיתה כוונתו לעשות, שהוא בטל או שאחר בחתם "כל מה שאתפשר עם בעל דיני שלא ע"פ בית דינו של פלוני הו ע"י פלוני יהא בטל", אבל כגון שטר מועדת זו שאחר חתם שהוא מוכרח להודות לבדיבים פלוני יהא בטל, והכל הוא בחותם, ופ"כ נתחדש להלכה דעת שמי שכתוב בשטר מועדת, ואחר שחם שהו נתלה בבירי' שעת נתלה בלא שלם ובכאיו חוזר בו ואף על פי שהסכבת היברה מקיימה (ס"ך * המהרי"ט). אם בנתו בחותם הגוף או בחותם ממון כדי למכור, ובאתי הגיה שנשטר מהשותם במכירה זו, אומרים שבגלל החותם והכסף יחד גמר ומקנה, דלומדגת למוכח הוא דגמר ומקני ושוב ש"ל לאמירתו, להא נתן בחותם גלע חותם לא לאחיל ולא לומדגת למוכח גם דבריו שבלב הויין דבריס, משו"ב בחתמן גלע חותם בחותם לא שחתף החפץ ונתן למיו, שלע נפטר משום חותם במכירה זו, ולע שייך לומר בגד חותם שהיא גמר ומקני להא לע נפטר משום חותם ולישל לומדגת שנחתלה, לריך שיאמר רוצה אני בפירוש (שה"מ). [בין בחטלטלין - אם נתן בחעות ולע משך, יכול לחזור ואין בו משום מי שפרע, כיון שנעשה בחיסור בל לע בחמוד (ערך ש"י).] בין בקרקע שמפני שחותם בו - תלוהו וחזין ולקח למי שהקח ועדיין לע נתן לו שטר, והוא בחקוח שכותבין עת השטר, הדעת נוטה שקנה וי"ע (פ"ת). ולף על פי שלע נקנה הדמים בו' - פירוש, שלע יש עדים שהודה בפניהן שקיבל המעות, ובכאיו טוען שמעולם לע נתן המעות שלא שהוכרך להודות לו מפני החותם, אין שומעין לו, דע"כ ה"ל למסור מועדת. והחולקין ס"ל, כיון דילפינן בחוכחים על המכירה מבחמת שנכנסו גם על ההודאה (שמ"ע), וי"ע דכל הודאה שהוא נוגע לקיום המכירה לע הוי הודאתו הודאה, להא שנכח בקיום המכר, ואף שלע בקיום ממנו ההודאה רק שאר קניגים והוא הודה מעלמו, מ"מ כיון דגם זה לקיום המקח תמרינן שנאמן בשעת החותם, ולכן במקום שלע קנה המקח בלא כסף, כגון במכר בשטר דבעינן כסף לזוקף, ובקבלת המעות שייך להקיון, אף במחבר מודה להודאתו לע מהני, כיון דההודאה שייך לקיום המקח והוי נכנס על קיום המקח, אבל אם נכנסו על המקח, והמעות אם רק להודאה, הודאתו הוי הודאה למחבר, והרמ"ע חולק. ונהחבקבקי נשם תלוהו ואמר לו "לך חזק וקני" והחזיק שלע בפניו, אם נאמר כיון דנשעה אמירת "לך חזק", לע נתן לו מעות וגם לע נתחייב לו מעות, ופ"כ כשהחזיק לע בחזיק בפניו לע שייך לומר גמר ומקנה, או דבכה"ג שייך ג"כ לומר גמר ומקנה, ובעת ל"ע (נתה"מ). אם - תלויה שגם הסמ"ע שהוא כך במ"ם שהוא חותם לע סר מהמוכר, כוונתו שלע נעשה גם כוונו בחוך זמנן (נתה"מ). [פיהם מועדת - בעת שהיה מועדת לפני ב"ד נראים ב"ד לחקור וללדוק שם אותו חותם היה, כי רוב בני אדם אינם נקיפים מה הוא החותם המועיל ע"פ הדין, ואף שהחפשים והכרנו בחותמו יכול להיות שאינו חותם ע"פ הדין. וכשהעדים מגידים החותם ומעלו שאינו חותם מן הדין, אין נקראים מוחים ומגידים שנאנסו וטועים בדבר הזה)ערוך השלחן סי"ל). ולאד שנחמה לו שחבירו רוצה להוכיחו אם לע ימכור לו שדה, ומסר מועדת ומכר, בטלה המכירה (מהרי"ל מ"ע סי' קמ"ח).]

ס"ל קנה פ"ג) שאם הוחזק בגזלן, י"ל שאם כתב לו אחריות נכסים קנה, ואם מיירי אפילו בהודאה. ומנם נראה שזה תלוי במחלוקת בין הסמ"ע לט"ז לקמן סק"ח, דלדעת הסמ"ע מוטב לעדי מועדת לחתחייבות (ס"ך * הרמ"ע). אבל הודאתו לחוד לע מהני - עי' לעיל (סי' קכ"ה סק

מלואים

(פ) הנה הילכיס שיש שהן מרפא[1], נגד ד' דבריס שלריך המלס, ג' בתורה, מלות עשה ומלות לח מעשה ולימוד התורה, והרביעי עול מלכות שמים, עם יחידה[2], נזשת יפת כו'[3], והכל בשבילה. וכן ג' ילריס בחלס, ל' עלמות במלות עשה, וב' התחוה במלות לח מעשה, וג' הוא הביטול מדברי תורה.

והוא מ"ס דוד (תהלים ע ל) "חשב לח הלך כו'", והוא רשע במלות לח מעשה". "ובדרך מלוחיס", לשון חסרון[4], והוא במלות עשה. וז"ס (שם ה)[5] "על כן יקומו רשעים במשפט" כלל, אבל מלוחיס רק בעשה לדיקים. "ובמושב לליס כו'", בביטול תורה. והרביעי הוא בור ריק מכולס, והזה בור שלמרו בכ"מ, ולמרו (בראשית לז כד) והבור רק אין בו מים[6], ללית בית מהימנותל, ולמרו מים אין בו, שאין בו תורה[7], אבל נמלאים ועקרבים יש בו. והן כל הד', שלא תמרו שהוא רק בור, ולא כל ד' דבריס בו, לכן למרו אבל נמלאים ועקרבים[8], להיות כלולה מלשים ימינא ומשמלא[9], כמו בקדושה נהירו דתרי כו'[10], ונחש ועקרב ידוגל.

והן נגד ד' עבירות. עבודת גלולים נגד מלכות שמים. וג"ע וש"ד ידוע שהן ג' ילריס[11], דו"ל, ימינא ומשמלא, חס ושלום, שרשם התחוה והעבלות. ולשון הרע, מות ושיש ביד הלשון (משלי יח כא), נגד התורה, והוא כלל הכל [כמ"ש בירושלמי (פ"ח דפאה) שלשון הרע שקולה נגד שלשתן].

וכן הן נגד מרפא יקודות[12]. מיס משם העבלות, כמו שכתוב בחיקונים[13], נגד מלות עשה שהוא בימינא. וחס בשמלא ושם התחוה כמ"ש בחיקונים, נגד מל"ח. ורוח בתורה, שמשם הלידור לרוח ממלל[14]. ועפר נגד עול מלכות שיש בו ג' מיני גזלות, שהן ד' מיני יהה"ר מחוי וכעסני וכו'. ואש נגד ד' מיני גדולה שהוא לשון הלרה, שהוא מדת הגבורה, שמשם הלידור לרוח ממלל, שהוא ממלל בחלל הפה, ומשם נמלאים ד' מיני דיבורים שהם: רכילות, הוצלת שם רע, מוליא דבה, ולשון הרע. ומים נגד עול מלכות שהוא ביטול מ"ע שהן העבלות וחסד של מל"ח שהן המלוות. ולכן נלמר בהם "ולא תהלה לרוח ממלל", שהוא הפה שנפה מהם, ר"ל שלא יהלה לשמה כנ"ל. (ל יד): דור שהוא גבודות ושמר המלילה כלומר שהמלוה הכל לפי שלא לשמה כנ"ל. דור שהוא מלכות שהוא נלרך להלכות כמ"ש ורב מבוחות בכח שור ושם כמץ שהוא המלוה המלילה לשם יתפוץ מיכף והוא שם רשע שונלן שהוא היה"ר שם הוא רשע שהוא המלוה המלילה לשם

מלואים

שמים, ועפר, יבשה אין כל (במדבר יח ו) [15]. ושם יתודה כדלעיל כידוע [16].

והן נגד ד' שבמלת, עור ובשר ועצמות וגידים כידוע [17]. ונגדן ד' דיסיס עוברים על המלת. מיבוע הקבר [18] שמעברין העפר. וגע וד נרוח, והוא על הדיבור, כמ"ש (קהלת ד טז) הבל ורעיון רוח, דמתבר לרוחץ, הבליס דפומא כו'. וד' מיני גיהנם על מ"ע ומל"ת [19]. והן כסדר היסודות ממטה למעלה כמקומם, שבתחלה דנין על הגפ והעב שבכולם.

והן הן ד' מצות מזקין שבכלן. שור והבער ימינו ושמאלו, כי הבעיר הוא מריה, כד געי כו' [20], והן על מ"ע ומל"ת. ומבעה זה מלת נגד התורה, שמלת הוא הפה בדיבור, ברוח ממללין, והוא גדר המלת מדבר, וכמ"ש וחתם התורה מלת כו', וכמ"ש נרבע"מ (פ' לו כט ע"ב) [21]. ושור הוא העפר, והוא רק כו' כנ"ל, והוא נגד שבר, שנק' שבר על שם שנופל כו'.

והן נגד ד' מיות הקדם, והן שנת"ן [22], שלא שכלן המיות מהופכין, שור ניימינו נגד מלת עשה, ובשר למטה, וכמ"ש בתיקונים [23], לכבר עם נוק' ונוק' עם לבוש, כ' בעצב בעצמן כו' [24] דפתי למלת כו' [25].

ומתניינן מצד היסודות ממטה למעלה, כמו שהן כלן בעוה"ז, שהמים למטה מכולם, כמ"ש (תהלים קלו ו) לרוקע הארץ על המים.

והן נגד ד' מיות הפה. דינה דמלכותא, שכנגדן ד' מיות של דיבור, והרציעית כלולה מעשר בקדושה (עי' זהר ח"ג רעז ע"ב), נגד קבלה, בעשר מאמרי מדות כו' כמ"ש פ' פינחס (רעז ע"ב) [27]. ולכן ג"כ מיה הרציעי כלולה מעשר.

ומלו ד' לחתון מתמלקין לד' רמשי לירופין, ומת"כ לכ"ד, ולכן לחמו מצות נזיקין ד' וכ"ד [28], שלא שעיקר הכ"ד הן י"ג [29], שהשלמה עשר כלול מכולם, כידוע בתיקון הי"ג [30], ולכן לחמו ג"כ י"ג [31]. והן ג"כ נגד שמע שלים [32], וכן נגד ג' מלנ"י [33], ותחד בגלופין שהוא פני מלת, שכולל כל הי"ב פנים וכו'.

ומלו ד' לדגלין הן נקרקים תסידים [34], ירקי מטע [35], ות"ח [36], ומעשי מעשה [37]. והן ד' תלמידי ריב"ז בחצות [38]. אבל ר"ע בן ערך מקור שלהן, שלכן שקול כנגד כולם. ונגד זה רשע [39], ומוטע [40], וע"ה, וזור [41]. וכמ"ש כל שאינו במקרא כו' [42]. ושלשתן לחתר דוד בפרשת תשרי המים (במד"ל). והרציעי שמקול כנגד כולם לחתר בפרשה שניה (תהלים ג ו) למה רבו צרי רבים קמים עלי.

וכן נגדן מנשי חיל, שהוא תסידים [43], כמ"ש בפ' לשם חיל, ובצועז [44] וכי"ב, וירקי מלכים וכו'. וד' מיות הקדם, ונגדן ד' מיות דלעילא, וכן ד' מיות טמאות [45], ג' מיות ורציעית בהמה טמאה, ושלשה הן שהם מעלי גרה, ורציעית כו', שהיא היפוך לכל שבקדושה. והיא היפוך שוגע בשע, שמומרת הב הב [46].

---

15. ע' זהר מ"ג רמה ע"ב. **16.** ע' דברים ויקרא ז' קלה ע"ד. **17.** ע' זהר ח"ב עו ע"ב, ע' ע"ח שער מ פרק ד. ועי' ספר הליקוטים, הפזיט: הד' יסודות שם רוח מים עפר, ומשם הוא העור והבשר והגידים, שהם מלבוש מיוחן לנפש. וכולם רמוזים בד' מיתות בית דין, שבכל אחת נרע עולם. **18.** ע' שער הגלגולים הקדמה כג. ועי' זהר ח"ב קכו ע"א ות"ג קכו ע"ב בענין ז' הדיינין העוברים על המלת. **19.** ע' לעיל הערה 16. **20.** ע' מלואים אות (נ). **21.** ז"ל: [רמ"ח מצות עשה] ושס"ה לפ תעשה ותורה דע מלת הדא הוא דכתיב (במדבר יט יד) זאת התורה מלת הדא ודע כלל שמא מפרש יו"ד ה"ח וא"ו ה"ח הכי איהו תורייתא מחוזק למלת בתרעין דיליה מחוזק דבעירן נהמא ואמרת ובשרא ולא מיני פירות (קהלת ז יד) זה לעומת זה עשה האלהי"ם. **פרגוש:** רמ"ח מצות עשה ושס"ה לפ תעשה, ותורה זו מלת, זהו שנאמר "זאת התורה מלת", וזה כולל את הכל המפורש יו"ד ה"ח וא"ו ה"ח, וזהי התורה מזון למלת בתרעין דפיה שלו, מזון הבהמות למה ויין ובשר ולא מיני פירות, "זה לעומת זה עשה האלהים". **22.** שור נשר חייה מלת (זהר ח"א יח ע"ב). **23.** ע' זהר ח"ג רמב ע"ב: בגין דלא נפקי [מן הגולגל] מקטרג דדינא יעקב שכל אח ידיו ושוי שור בימינא חייה בשמאלא. **24.** ע' תיקו"ז פ ע"ב: ויתן ה' דג גדול לבלוע את יונה לא עניותא דחיהו עבד ושוקבא דיליה עבדון לכורש דא נוקבא דגה. בהגר"ש: ד"ה ויתן כו' - ר"ל, עניות נגלותא, לישראל שנכללו בעניות גדול, והוא העבד, והוא ג"כ הטמול, שהוא המרה שחורה, ויש בו דו"ג, עבד ועבדון, שנאמר (בראשית ג טו-יז) בעבד תלדי כו' בעבדון תתלכלכ לכורש לנוקבין, ונוק' לנכורש, כמ"ש קוף תיקון כ"ב (עי ע"ב). ועי' שם עו ע"ב: ובזמנא דישראל מקיימין פקודיהון לתוריית' בדחיזו (שיה"ש ח ו) דקה כשאול קנאה כמקנת קודשא כריך הוא עליהון ואי מיתה לחייהו ליליו מלאך המות והוהו שאול שיהו יכי הרע לנוקבא שיהי עם כורש ולכורש עם נוקבא והאי מגלן קרא מוכח דכתיב (בראשית ג יח) בעצבון תתלכלנה ממנו כל ימי חייך כי הרע נוקבא שהיא ליה יכי הרע נוקבא שהוא בעבד לכורש לא אחר ועלה אחמר (בראשית ג טו) בעצב תלדי בנים ודע שיהו כי עוה כמות שהכה וכו'. **מרגוש:** ובזמן שישראל מקיימים את מלות התורה בתחתה, "קשה כשאול קנאה", שמקנת הקדוש ברוך הוא עליהם כמיתה הזה, שהיא גילוי"ת, מלאך המות, ושמו "שאול" הוא יכי הרע. שנקבה היא עם הזכר, וזכר עם הנקבה. וזה מְעַנֶּה לנו, הפסוק מוכיח, שנאמר "בעצבון תתלכלנה", ממה שנא' עם נקבה, ונתן לו יכי הרע [שם] נקבה. הוא שנאמר עם זכר, ונתן לה יכי הרע [שם] זכר, אל אחר, ועליה נאמר "בעצב תלדי בנים", וזהו "כי עוה כמות שהכה וכו'". בהגר"ש: והאי מ"ל כו' - ר"ל, דאלמלא כתיב בעצב, ואלו כתיב, בעצבון, נוק' וכו'. **25.** ע' בהגר"ש בתקו"ז לו ע"ג: בפ"ש רוח בשמלמ"ל ואלמה נוק' והיא ליליה דפתי למלת מרעא דתתלטיא. **26.** ע' זח"ח קו ע"ג, סוד"ד לקמן במלואים אות (ג). **27.** ופיה מחרגין מלרי שלרי טורה [מלרי מדות] דעיונין יכתין נשמתין מקטרג למלכותא קדישא דשיבי בליליה מעשר קפירון דממון דיריית לה וזכי לה זכי לעשר קפירון בלא פרודא עשר ולא תשע דשי הוו יכתין למלכותא יתיהבון הוו תשע בפרודא מנה בגין דליה תמן פרודא אחר בעל ספר יצירה עשר ולא תשע. **מרגוש:** ויש מחברים [מלמידי חכמים שוים מלמה שלומדים נגלה] בעלי שלרי טורה, בעלי מדות, שהם יוכשים נשמות מלד המלכות הקדושה, שהיא כלולה מעשר קפירות, שהי שיורש פומה ויוכה בה, ויוכה לעשר קפירות בלי פירוד, עשר ולא תשע, שהם היו יורשים את המלכות היחידה, היו תשע בפרודו ממנה. משום שאין שם פירוד, אחר בעל ספר יצירה עשר ולא תשע. **28.** ר' חייא בתק ד ע"ב. **29.** פי' שיב י"ג לירופין שכן הם כפולה, ויש עוד ג' הכוללן את כל י"ג האחרים. ועי' "שור מורה לרי"ן מבר (שות מט), ז"ל, עולה למעלה שעל ג' נקרא בית מלקים, ובחינה ב' שדרך שם יורד השפע מלמעלה למטה, אחר, וזה שער השמים, וב' פעמים ז"ה הוא, כי יהוד שיב י"ג לירופים בשם הוי"ה, ובאחת שם ס"ד לירופים כמשפט כל מיבה בת ד' מותיות, לך שאלך שם' אחכווה כפולה, אין נגלה כי אם י"ג לירופים, ובאחת שם כ"ד, רק בהעלה שליון נכר בין ה' לשאינה לה' אחרונה. לכן נאחגליה שם י"ג לבד, ושם לנגד י"ג שבטי ישראל. **30.** שכן יש י"ג מיקו"ד, וי"ג הוא כלל כולם. ועי' בהגר"ש על שפר"ל ג ע"ג, ז"ל, מלבות אינה רק כלל כולם שלכן היא פרוקף שלם בפ"ע כוללת כל הפרלופים שבכלל בחלם, לכן העיקר אינו רק ג' מותיות י"ה"ו ג' מוחין ואחשפרם הכל לחלת תלת, והזו קול שם י"ב בי"ג מיקונין. **31.** רל מוחצעין ד ע"ב. **32.** הוי"ה אלהים. הוי"ה הוא ד' מותיות, אלהי"ם במילוי הוא י"ג מותיות. שניהם מלאים כ"ג מותיות, ועם הכולל הכל עולה כ"ד. **33.** ע' בהגר"ש בתיקו"ז קמב ע"א וג' שמות בקו שמחל הם ג' אלה"י, אבל נלחה שזה ל"ל ג' הוי"ה כמ"ש בפפ"ל בלף ד ע"ב בהגר"ש. **34.** בנגד מידת החסד. **35.** בנגד מידת הגבורה. **36.** בנגד מידת התפארת. **37.** בנגד מידת המלכות. **38.** ע' חגיגה פ"ב מ"ח: ממשה תלמידים היו לרבן יוחנן בן זכאי ואלו הן רבי אלישע בן הורקנוס ורבי יהושע בן חנניה ורבי יוסי הכהן ורבי שמעון בן נתנאל ורבי אלעזר בן ערך הוא היה אומר שבמן רבי אלישע בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טפה רבי יהושע אשרי יולדתו רבי יוסי חסיד רבי שמעון בן נתנאל יראַ מטע ורבי אלעזר בן ערך משיב המתגבר הוא היה אומר אם יהיו כל חכמי ישראל בכף אחת ואלישע בן הורקנוס בכף אחת היה מכריע את כולם אחת שאול אומר משמו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף אחת ומזוזים ואלישע בן אלישע בן הורקנוס לף עמהם ורבי אלעזר בכף אחת מכריע את כולם. **39.** הוא כנגד "למטי מעשה". **40.** הוא כנגד "ת"ח", כל"ל בערכה 7. **41.** ע' תיקו"ז ו ע"ב: ובגין דא אמר דוד לשלמה בנו דע את אלה"י אביך ועבדהו (דברי הימים ג' כח ט) ולא אשר בו גם לך לשמוע הוא דיהב ליה תורייתא ומני ליה לנטרא לה אין לחיל מניה ועביד פקודיה ובגין דא תוקמוהו רבנן ולא עם הארץ תסיד ואין בור ירא חטא בגין דתורייתא דלהיטי מרי"ש מתרין לרבנין למייתיהבת מתסד ובגוה תרין פקודין אחסנת תסד ותסילו ובגוה תרין יראה דכתוב משלשלימו את מרי"ש פקודיה ובגין דכל תורייתא ופקודהא מתרין אחרנין למייתיבת תוקמוהו רבנן ולא עם הארץ תסיד ואין בור ירא חטא. **מרגוש:** ולכן אמר דוד לשלמה "דע את אלהי אביך ועבדהו", שאם אדם לא מכיר את תומו שנתן לו תורה ואינה נאמנת לו למכרה, אין יפחד ממנו ויעשה מלוותיו, ולכן פרשוהו רבנן (תנחומא פ"ב מ"ה) ולא עם הארץ תסיד ואין בור ירא חטא. משום שהוא מבלי מדיו ויראת גבורה שהיא מרי"ש מעשי לרגוש, ומתוך מתסד ובגבורה, שמשם שתי מלוות, אחסנת מסד ויראת גבורה שהיא יראה, שכשם שהשלמו תרי"ג מלוות. ומשום שכל התורה ומלוותיה מעשי לדדים נתנו, פרשוהו רבנן ולא עם הארץ תסיד ואין בור ירא חטא. **42.** ע' קידושין מ ע"ב: מתני'. כל שיאמו במקרא ומשנה ובדרך ארץ - לפ שהכרה הוא חוטא, שנאמר: והחוטא המשולש לפ שהכרה יתקן; וכל שאינו לפ במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ - אינו מן הישוב. **43.** ע' זהר ח"ג לל ע"ב. **44.** רות ב ג: ונעמי מודע למישה שיש גבור חיל ממשפחת אלימלך ושמו בעז. **45.** שפן, מרגוש, גמל, חזיר. **46.** ע' מעלי (ל טו): לעלוקה שתי בנות הב הב שלוש הנה לפ תשבענה מרגע לפ תאמרו הון. ע' זהר ח"ב קי ע"ב: רבי חנא אמר מאי דכתיב (משלי ל טו) לעלוקה שתי בנות הב הב אלו שתי בנות לעולם. **מרגוש:** רבי חנא אמר, מה זו שכתוב "לעלוקה שתי בנות הב הב", אלו שתי בנות לעולם שאמרנו, שהיא נפש המתאוה ונפש המשתפת בגוף הרוחפת אחר יצר הרע לעולם. ביאור: כלומר תאוותי ושכעתי (פפ"ש נוק' דז"ף ע') ועי' עוד בזה לעיל אור (ח"ג ח' ע"ג): ג' קליפות שור תמור כלב וכו' ושור ותמור הן ג' מדות הטולות תאוותי ושבעתי שהן עשו וישמעאל ס"מ ונחש וכו', עכ"ל. ועי"ש (ח"ב מ' ע"ד): שזהו כנגד ג'

מתרפס בגלי כסף (תהלים סח לא). ור' שלמן מקבלין פני שכינה ס"ש־מ"ל[47]. וכן הן ד' מדות רשעיות שכוללין התאוה וכעסני ומשחה[48] ועצבות.

ומלו הן ד' פנות מזיקין שכל אחד מאלו כולל הרבה מאד, שאלו הד' הן מד' מרות, הלבנה הוא מיסוד המים, והשלומה מהאש, ומהן התאוה והכעסני, ומהירוקא השיחה, ומהשמורה העצבות. והן נחש ערוך כו', אשר אין מים, והבור רק כנ"ל. וכנגדן מדות טובות, אות, לב, ריאה, וכליות יועצות (תגדות הגר"ם).

(ג) עי' זהר ח"ג קנד ע"ב: אריה אוצרו ידיה ימינא כניס לכל מילוי[49] לגביה תלת מאה ושבעין אלף[50] מריוותא סחרניה דהוות מרי"ה ואיהו ביניייהו בשלמיותא כל גביי האי אריה מזדעזען רקיעין וכל חילין ומשריין מזדעזעין מדשילו דיליה מהוות קלא נהר די נור מתלהטת ונחית באלף ואחם מאה[51] דרגין דגיהנם למתא כדין כלהו חייבין דגיהנם מזדעזעו ומלהטן מאש וע"ד כתיב (עמוס ג ח) אריה שאג מי לא ייראי.

תרגום: אריה מוציאו יד ימינו, כונס לכל מילוייו אלו שלם מאות ושבעים אלף מריות סביב אותו אריה, והוא ביניהם בשלמיו. כשנוצא האריה הזה, הרקיעים מזדעזעים וכל החיילות והמחנות מזדעזעים מרעמו, מאותו קול מתלהט נהר די נור ויורד באלף ואחת מאות דרגות הגיהנם של מטה, אז מזדעזעים כל דשבי הגיהנם, והאש לוהטת, ועל זה כתוב "אריה שאג מי לא ייראי".

ועי' שם קנד ע"ב: כד נעיל האי שור נפקין מנוקבא דתהומא רבא כמה מצילי שריקין (ס"פ טריקין) כלהו נעלין ושטלן קמיה ומימתא ואמתא דכל

הצנות האומרות הב הב. עי' מיקו"ז קפה ע"ש: אמר רבי שמעון בני ועוד ברוח דקרבנין לבא מיהו מזבח דייהב דם דקרבנין ועל דם אמר [שמות כ כא] ומבחא עליו אם זבו אלה הוה נמיה למיכל קרבנא ואי לא כלבא נמיה ובגין אמר בכבד דמתן מרה גיהנם דאיהי עלוקה דאית לה תרי נוונ הב הב כמה דאת אמר [משלי ל טו] לעלוקה וכו' ולבלבא בהון נוונ הב הב ומרה איהי גיהנם מרבית דמלאך המות אית לה תרי פיום כגוונא דגיהנם דאתמר בה לעלוקה שתי בנות הב הב כגוונא דע אתמר בתרבא [משלי ל ז] ואמריתה מרה כלענה תדא בתרב פיום. **47.** עי' סנהדרין קז ע"ש: מרבע כיתות אין מקבלות פני שכינה, כת של לצים, כת של קרנים, כת מניפים, כת מספרי לשון הרע. ועי' שער המזות, וילך, ז"ל, ד' כתות שאינן מקבלין פני השכינה כת לוצים וכת מניפים וכת קרנים וכת מספרי לשון הרע. עכ. כי בעוה"ז יש ה' פרלופין וסם ע"ש, ופו"ש ווו"ן. והנה כת לוצים פוגם בע"ש, כת מניפים בחצן, כת קרנים בחימת, וכת מספרי לשון הרע בז"ש. ולכן כל כת מאלו הד' כתות הפוגמות בד' הפרלופין הנזכרים, אינם רואים פני השכינה שהיא הפרלוף ה' הנקבע נוקב דז"ש כי סם ע"י מטעם הפוגמו אלו הפרלופין העליונים ולא נמשך אליהם השפע הנאיך לה. ודע כי עון הלוצים קל מכולם ולכן אינו גורם רק קילוק אהבת ע"ש מלהאיר בהתחתונים. ועון המניפות גדול ממנו כי גורם קילוק מן התחתונים גם אהבת אבא שהיא יותר גדולה ואינו מאיר בהתחתונים. ועון הקרנים גדול ממנו כי גורם לסלק מן התחתונים גם אהבת אימא. ועון מספרי לשון הרע חמור מכולם שגורם לסלק מן התחתונים אפילו אהבה התחתונה של ז"ש. **48.** נדע"ל "שיחה" וכלקמן, היינו ליצנות, ועי' הערה 4. **49.** הוא קוד הלבוש ביה נשיב שבע יהודה, שכולם נופלין אחריו (יהל אור). **50.** כמנין ר"פ ע"ל מלא שהוא חסד פני תריה (רמ"ו). **51.** קוד אלף ת"ק נגדון (רמ"ו). **52.** שכאן הוא סוד הגיהנם, שאם נחשים ועקרבים הנוכחין. וכמ"ש בפ' בלק דף קפ"ו ע"ש נקוד בלחוך השור את ירק השדה, גהינם את הרשעים ע"ש. ואמר "ואחמתא כו'", כמ"ש קרבו פקודות העיר ואיש כלי משחיתו בידו כו' ואיש ע' באוכח לנוס בדים, שהוא גהינ"ל. ומקרא הסופר ממנו. ואמר "דהא כל כו'", כמ"ש כרכיין שביבין דיעור כו' נהר דיעור כו' וספרן פתיחו, שהכל כאן, כמ"ש לעיל בהיכל רביעי (פקודי רמז ע"א רמז ע"ב), וכמ"ש (שמות רפ"ב) כל מעשיך בספר נכתבין, וביד כל אדם יחתום (איוב לז ז), שהוא ביד שמלא כמ"ש למעלה (יהל אור). **53.** שכנגדן ז' מדורי גיהנם (יהל אור). **54.** והוא כמ"ש בשמות בהררי אלף, הנה יש בשמות אשר עשיתי עמך תניר בנקבי יחלב, והוא שור זה, אם ירק השדה. הן יעשוך נהר הפעולה העליונה למטה, ולא נקודה לבד כזה אלף גם כזאת כדי שיתקשר הניקוד עם האות להיותו רוחש ונובע (אור יקר). **56.** ולא אות אחת אלף אחרון בעגין שיתקשר קוד יְהֹוִ"ה לעולמים

מלואים

תפילין וליליות עם מכלתם, מ' וה'[62]. הן כ"ד[63], שכנגדן אמר ומיכ"ה מצות כו', (ברכות ג טו), כ"ד זיזי כו'[64], ופגריכם תאכו יפלו[65] כו' (במדבר יד לב), כל מלך[66], הוא קוף השם[67], ולכן נאמר ותמלא כלה ותעל[68] (ברכות יט טז) (תגדות הגר"א).

(ה) עי' תיקו"ז (פז ע"ב): זמנא דהאי שופרא איהי בגלותא איהי מטיעא זמנא דיהא פורקנא בעלמא תתפתח במחט חור הה"ד ויאמר אלהי"ם יהי חור ויהיה זמנא דתתפתח תתלבשא בכמה לבושין דהוריין לחורייתא ותתקשטא בכמה קשוטין דפקודין דעשה וזמנא דתתפתח[69] ותתקשטא בקשוטוהא בחרצא בגדי לבן דלעילא יהו"ה ובחרצא בגדי זהב דלעילא מדנ"י בחרצא שתי תפילין דיד ובחרצא שתי תפילין דריש דלעילא לקבלייהו חרצא לבושא דהאי לבושא עילאה דלעילא לקבל חרצא כנפות כסותך אשר תכסה בה (דברים כב יב):

תרגום: זמן שהשופרא הזו היא בגלות, היא מטומה. זמן שהיא גלויה בעולם, נפתחת במחט חור, זהו שנאמר ויאמר אלהי"ם יהי חור", ונפתחו הזמן שנפתחת, מתלבשת בכמה לבושים של חורות החורה ומתקשטת בכמה קשוטים של מצוות עשה. וזמן שנפתחת ומתקשטת בקשוטיה בחרצנה בגדי לבן, שהם יהו"ה. ובחרצנה בגדי זהב, שהם אדנ"י. בחרצנה שתי תפילין של יד ובחרצנה שתי תפילין של ראש, שהם כנגדם חרצנה לבושה זו דלעילא חרצנה לבושה עילאה דלעילא כנגד חרצנה כנפות כסותך אשר תכסה בה".

זמנא דהאי כו' - לפי שיון ניכרין הם פלג ה' עליון לבני, שהיא "נקלתאי" מן מלך. "דומיה" מי"ה וכמ"ל: וזמנא דיהא פורקנא כו' - הוא ה' עילאה (פע"ח עמידה ד), ימא דחורייתא (לעיל טו ע"ב), הה' ספירים של התורה, ה' פעמים חור. וז"ש ככמה לבושין דהוריות לחורייתא וע"ל (נצ ע"ב מג ע"ב) בפורקנא בחרייתא כלף בימא לחורייתא כו': יהי חור כו' - ר"ל, ה' חור: *ותתקשטא בכמה פקודין דעשה ותתקשטא בקשוטהא בחרצנה כו' - כ"ל, והן תורה ומצות, והן חור וגווניו ועי' לעיל (טו ע"ב כ ע"ב) והאי ה' איהי תתפשטא לתתברא בחמש גוונין כו' וכד תתפשטא ה' עילאה לתתברא כו' בחמשיטהא ככלה דמתקשטא כו', ודוד דפקודין הן הה, והן גוונין דילה, וע"ל (ט ע"ב יא ע"ב) מענין הגוונין. ומאי בפרשת תרומה (קסו ע"ב) פתח ר' אבא כו' מאן דאתעסק באורייתא זכי לההוא נהורא כו': בחרצנה כו' ובחרצנה כו' - והן הכל בבריאה, זו"נ דבריאה. וכן עולמין דילה, וק' לצדוקין כמ"ל שהם עסקו בתורה ולא במצות, ולא היו יכולין לקבל אור הגנוז לצדיקים לעתיד לבוא, ולכך נתגלה להם חור אחד בתורה, שהוא ה' עילאה, ולא ידעו שיש עוד ה' אחרים בתורה

ג מה) ועל פלגי כ"ד פמוון פמהר (ישעיה נד יב) ושמהי כ"דכ"ד שמשופיך וכו' הפי שני פיהו ד"ך וכפ זוגיה דכ"ה ופיהי (ברפשית כד טו) כד"ה על שכפה כ"ד ה' לפיהי פמשה פומשי פורה ופיונן ה' פקפעפן דפהון פמהר (שם טז) ופמלע כד"ה ופעל:

תרגום: ובגלות הפתלק ממנו, ונפמר בו "ונהר יהרב ויבש". "יהרב" בנית רפשון, "ויבש" בנית שני, והוה דך, בעשרים ופרבעה ספרים. ועם כל זה שהוא מרב ויבש, נפמר בו "פל יפוב דך נכלם", פל יפוב דך שהוא לדיק, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, דך בשכינה שהיא בעשרים ופרבע פותיות היפוד, עליה נפמר "והמלך שלמה ברוך". ועל ילו עשרים ופרבע האותיות נפמר "ושמתי פרע ויבש, נפמר בו "פל יפוב דך נכלם", פל יפוב דך שהוא לדיק, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, דך בשכינה שהיא בעשרים ופרבע פותיות היפוד, עליה נפמר "והמלך שלמה ברוך". ועל ילו עשרים ופרבע האותיות נפמר "ושמתי כלכד שמשופיך וכו'". העני הזה הוא ד"ך, וכפ זוגו דכ"ה, והיא (והוא) "כד"ה על שכפה", כ"ד ה' שהיא ממשה פומשי פורה והס ה' פקפעות, שכשה נפמר "ופמלע כד"ה ופעל".

בהגר"ע: ופפלק - ר"ל, ת"ת[78]: בנית רשון כו' - שני בתים הן ב' הפי"ן, בנית רשון הוא פרב שהיכל הוא הולך לפס, ובנית שני יבא שהיכל פשקה פוקה פשכה: פל יפוב כו' - פלשתי[79] שהוא ר"ת פלכי", ונ"ל כי היא כלולה פכ"ד ספרים והוא כ"ד לירופי פלכי", ור"ת הנ"ל הוא לירוף הממיפי, כמ"ש לקמן כלה כ"ד ה' כו': לפיהו לדיק כו' - ר"ל, טעם למה נקרא דך, ופמר דך בשכינתע, ר"ל, כי פסוק שמע ישרהל הוא ת"ת, וכ"ה פתוון הן בינה, וברוך כו', הוא לדיק, וכ"ד פתוון הן מלכות, וז"ש דך בשכינתע: והמלך כו' - ר"ל, שלמה שהוא יסוד (זו"ח לב ע"ב) הוא ברוך[80], ומביא ראיה שיסוד נק' ברוך: ושמתי כ"ד כ"ד - ר"ל, לדיק ומלכות, דבגלותע נקראין דך, וז"ש הפי עני כו', ר"ל דך לשון עני: דכ"ה - שהיה ה' פתחה, ור"ל שהיה דכה מן כ"ד ספרים דשפלין ממע לפוליימע שהוא ה' מומשי פורה, וז"ש ופיהי כלה כו', ר"ל, בפוקנקע: כ"ד ה' כו' - ה' עלפה הוא ה' מומשי פורה, וה' פתחה נעשה כלה זמן שמוסגת כ"ד מה', וז"ש לעיל פמשר, שהמורה היא פמיהה, פגל כ"ד ספרים אין בהס פלה לעשות רק הגדה לבן ופגיד, וז"ש לעיל, וכ"ד כו' ספרים, פמשר בהן ופגיד: ופיונן ה' פקפעפן כו' - ר"ל, היכן ה' פקפעפן, ופמר בה' פקפעפן, וכן בפלכות שהוא ה' פתחה, ה' פקפעפן, כידוע בסוד (מגלות לז ע"ג ועי' לעיל י ע"ב) יד כהה, ה' גדורות, ובה' הזה פתחלף ונעשה כלה. וז"ש ופמלע כלה ופעל, שגז עליה לה, כידוע (עי' לעיל יד ע"ב):

(פ) עי' זהר ח"ג קכא ע"ב: ורזא דמלה (תהלים מג ט) יומם יצוה יי חסדו

לפ חסד[81] כהנת רצ"ת דמיכאל היהו כהן הדיוט[82] [למלאכים] (לגבי מריה מלך בחיות הקדש[83] היהו וברכת הדיוט על פי קלה בעיניך והפי היהו יומם יצוה יי חסדו ובלילה שירה עמי לפ גבורה שירה[84]:

תרגום: ורזא דבר "יומם יצוה ה' חסדו" זה חסד כהן גדול, שמיכאל בחיות הקדש היהו כהן הדיוט לגבי רבונו, ועם כל זה שהדיוט הוא פלל רבונו, הוא מלך בחיות הקדש, וברכת הדיוט על פי קלה בעיניך (ברכות ז ע"ב), וזהו יומם יצוה ה' חסדו. ובלילה שירה עמי, זו גבורה, שירה

78. פי' ו"ק. **79.** שער רוה"ק עם ע"ע יחוד יח. **80.** עי' ז"ח (סו ע"ב) וז"ל, כתיב והמלך שלמה ברוך ממלי היקרי הכי פלא והמלך שלמה, מלכא דשלמה דיליה דהא בכמה דכתיב כתיב המלך חסד, ולא כתיב המלך שלמה חסד, על בית דוד קאמר ואקרי שלמה, על מלכא דשלמה דיליה קאמר. **תרגום:** כתוב (מלכים ג ג) והמלך שלמה ברוך למה נקרא כך אלא והמלך שלמה שהשלום שלו שהרי בכמה מקומות כתוב חסד המלך ולא כתוב המלך שלמה אלא המלך חסד על בית דוד הוא אמר המלך שלמה על המלך שהשלום שלו הוא אמר. **81.** חסד ממש ומיכאל שלוחיה (יהל אור). **82.** עי' ע"ח שער דרושי מצי"ע פרק ג שכהן הדיוט הוא בצפו' שם פדרי"א, וכהן גדול הוא בצפו' שם הוי"ה ב"ה. **83.** עי' שער מאמרי רשב"י יח ע"ח. **84.** לו' המענן כנ"ל (יהל אור). **85.** עי' שעה"כ יג ע"ג. כמ"ש בז"ח בראשית (ט ע"ב) וכן בח"ז תיקון ל' (פג ע"ב) (יהל אור). **86.** כמ"ש שהכלה דומה לנקוד, ונקוד לנקה"כ, הוות משמש לנקפ"ת, ודיוקניה למיל לפ, כי נקד חומו פלהים לשמשן בשמש לפ להוות כורסייא (יהל אור). **87.** נשר כמו שמפרש והולך (יהל אור). **88.** ר"ל נשר מט"ט נוהג בד' פחיות אור). **89.** רשם מ"ב, כמ"ש בריש הכ"ב (יהל אור). **90.** בשית פתוון דיליה. והוה דינה (פימתא דף רכו ע"ב), וכל הנהגת עוה"ז הוא בידה (כללים ח"ב נה ע"ב).

(מ) עי' זהר ח"ג רכו ע"ב: פימנע מדע דיהא רשים בגלותיה בהכלת בהנפי

מלוה לימיו דיהו דמי לרקיע דיהו מטטרון[85] דיוקנע דיליה[86] הכלת בשניות ובגין דע פיעור הניות פוקמה רבון [בלית][87] שהקטן שהכסה בה רשמו ורוזו והפי יהו[88] שהמשר בית (ישעיה יג ו) ועשר קטן נוהג בם[89] והפי מיהו נוהג בד' מיון דיהו ד' ושיהו כליל[90] (דבה"י ג' ט יח) שם מעלות לכסא לשיון ו':

ובגין דיהו כליל עשר מהלבשין[91] בית עשר ספירון י', ובית הוה שמוז קד"ש בשכינתיה דיהי כלילא מעשר ספירון לגביהי ומסטרע דשכינתע דיהי עשירייה הכלת שניות יהו הכלת דכל גווין דיהו[92] הכלית [די'] (דכל) ספירון ובית (שמות לט לג) ותכל כל עבודת אהל מועד ויהי [לשון] כלה הס"ד (במדבר ז ע) ויהי ביום כלת משה להקים את המשכן ומוקמוה רבון כלת כתיב[93] ויהיו הכלת דשרגע[94] לשכיל תרצין:

ועליו אמר יחזקאל (יחזקאל י ע) דמות כמראה[95] נשן ספיר דמות הכסא קשולה[96] [דהפי] (דהיהי) נשן מלן דיהים לה לע שלטע נורא דגיהנם עליה ית נורא בעלמא מקלקל לה ולע כל מיני מתכות כל שכן מיע פלע מזקו לה עלין ותפלין דסטרא מהרא דשלע דיהע דיהין מניה הכלת דימיו (שעיה מג ג) כי תעבור במים שלך אני ואתה וגו' וכל מלן דיהים לה לתקייס היה (ישעיה מג ב) בגיניה שלמה בימיו דשלע דיהע דיהין מניה הכלת דימיו (שמות טו ע) סוס ורוכבו רמה בים [לע ממנע למלריס] (לממנע במלריס):

מגוון לע דהלין עלין ותפלין מסריין דימע דהלין מניה ומסריין דרקיעא דיהיהו הכלת מניה דהלין מסריין דהכלת וס"ע ומסריין דרקיעא מסריין] (דורע דגיהנס) [דהלין מניה] והפי הכלת מיהו דין דינע דלע"י דינע דמלכותע[98] דינע ותרין גווין דשימין דטיות מד מוור ותד הכלת ועל תרין גווין דלין שמור (שמות כד י) ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר:

תרגום: פימן שמר, שיהיה רשום בפפלתו בהכלת בנפי מלוה לילית, שהוא דומה לרקיע, שהוא מטטרון, דמותו הכלת שניות. ומשום זה שיעור הלילית פרשהו רבותינו, טלית שהקטן שהכסה בה רשמו ורוזו, וזהו שנאמר בו "ועשר קטן נוהג בם", וזהו נוהג בארבע חיות, שהם ארבע, והוא כולל שם מעלות לכסא, שהם ו'.

ומשום שהוא כלול עשר, מתלבשים בו עשר ספירות, י', ובו נרמז הקדוש ברוך הוא בשכינתו שהיא כלולה מעשר ספירות לגביהם, ומלך השכינה שהיא עשירית, הכלת שניות, הוא הכלת של כל הגוונים. שהיא הכלית של עשר ספירות, ובו "ותכל כל עבודת אהל מועד", והיא לשון כלה, זהו שנאמר "ויהי ביום כלת משה להקים את המשכן", ופרשוה רבנן כלת כתוב, והיא הכלת, הגר שמוכלת הלבים ועולות.

ועליו אמר יחזקאל "כמראה כשיר כמראה דמות כסא", שגולת האבן הזו שמי שיורש פותה לו שולטת בו גם הגיהנם, אין גם שמקלקלת פותה, ולא כל מיני מתכות, כל שכן שהמים לא מזיקים פותה. מי שיורש פותה מתקיים בו "כי תעבור במים אתך אני וגו'" וכל עליונים ותחתונים של כל האחר פוחדים

מלואים

ממנו. מכלת היס, בשבילה נאמר "כי תעבור במים אתך אני", שבקנולה זו "סוס ורוכבו רמה בים", זה ממונה של מלריס.

מגוון זה פומדים עליונים ותחתונים, מחנות היס פומדים ממנו, ומחנות הרקיע, שהוא תכלת, ממנו פומדים מחנות התכלת (ומחנות הרקיעים ומחנות שבשני הגיהנם פומדים ממנה. ותכלת זו היא לין, דינע אלנ"ר, דינה למלכומא דינה. ושני צבעים רשומים בטלית, אחד לבן ואחד תכלת, ועל שני צבעים אלו נאמר "וראתם וגליו כמעשה לבנת הספיר".

(י) ע' זהר ח"ג קסב ע"ב: השתא פריש מלן דפרים בתתיבתא דסיהרא קדישא[99] שפירא היאו בחווריו[100] וכל גווינין מנגלן בה ומרקמן ואיהו כההוא שפיר ותוריו דשמשא[101] ממש ובההוא יממ דיל(י)ה[102] גו שבעין שנין[103] נפקא נוקא חדא[104] ואפיק מיניה גוון תכלת[105] ואיהו[106] נטלע גוון לא שכיח ותקינת ליה ומתפייש לבר מהאי גוון[107]:

ולאו להאי גוון לבוחא דילה להא (משלי לא כב) שם ומרגמן לבושה אינו מופלא לבבי הני גוון הוא כגוונא דא הוה משכנא דכ[ו]ליה בשפיר מרקמע ולבו ולבתר (במדבר ד ו) ופרשו בגד כליל תכלת:

תרגום: כעת פרש מה שפרש בישעיה, שהלבנה הקדושה יפה היא בלבן, וכל הגוונים נוצצים בה ומרקמים, והיא כיופיו יופי ולבן השמש ממש, ובאופו היס שלה בתוך שבעים שנה, יוצא דג אחד ומוציא ממנה צבע תכלת, והיא לוקחת צבע זה ומתקינה אותו ומתפארת בתוך צבעים הזה.

לא שגוון זה הוא לבושה, שהרי "שם ומרגמן לבושה" אינו לפיו מיוחד הוא הגוון הזה, כדוגמא זה היה המשכן, שכולו ביופי מרוקם לפניס, ואחר כך ופרשו בגד כליל תכלת.

(יא) ע' תיקו"ז (קסה ע"ב): הדרת לכנעתא לא תיהו נחש בריח נחש עקלתון

דזמינין לדיקין [קמע ע"ב] למיכל ליה ואית תלת טמע לתיהו נחש לתיהו מסוס למיכל עמע קדישא דגין דעליה אתמר ורוח אחה מכל הבהמה (בראשית ג יד):

תרגום: המעי הגס זהו נחש בריח נחש עקלתון שעתידים הלדיקים לאכל אותו ויש תלת טמע שהוא נחש הסוס הקדוש משוס שעליו נאמר ורוח אחה מכל הבהמה.

ועיי"ש עוד נט ע"ב.

(יב) ע' שעה"פ יתרו: הנה הנשמות כלם נתערבו טוב ורע בחטאו של אדה"ר, כזכור שם. אבל כל אחד כפי מדרגתו. ויש מי שרובו רע ומעוטו טוב, ויש להפך. וזה יש מדרגות רבות, אבל אין לדיק גמור אשר יעשה טוב ולא יחטא, כי כלם מורכבים מטוב ורע כנזכר. ומי שרובו רע, נקרא רשע, ולהפך נקרא לדיק. והנה הרשע בכל גלגול שמתגלגל להתברר, מוסיפין רשע חדש על הגלגול לדיק. והנה בכל גלגול שמתגלגל להתברר, מוסיפין רשע חדש על הגלגול שעבר, ולכן נאמר ברוסס תכף בתרגע גלגוליס לבד. והטוב שבהס שבר, ונתן לרשוי לו, שיהיה משורש נשמתו, כמ"ש ז"ל זכה נוטל חלקו וחלק אבירו בג"ע, והרע הגמור נשאר בו, וכלו פסולת גמור, והולך לאבדון, ואין לו עוד תקוה כלל, כי אין בו נוגע טוב כלל. אבל מי שרובו טוב, והס הלדיקים, שבתוכן, בכל לעתיד הוא היכלא לתתא לדקרי זכותו[ו]א על שם שהוא רוצה ובחינו שהוא מתקרבים אל הלדיקים יותר מבשאשה. אבל בהכרח הוא, שבכל גלגול ופעם שמתגלגלים, נתקנים יותר מבשאשה. אבל בהכרח הוא, שבכל גלגול מוטלים איזה חטא, משוה מן הגלגול שעבר, ולכן הס מתגלגלים, עד שיתלימו כל התרי"ג מלות כלס, ועד שיתקנו כל מה שחטאו בכל גלגול וגלגול, ועי"ל מתחלרים עד שלפים גלגולים:

(יג) הן ז' קשריס דתיניע[108] דלהטו כו'[109], לכן הן מתהפכין[110], והשביעית

דוקו', שלכן נעשה נחש, והרשותה בדכורא לכן נעשה שד. ולכן שמר נגוע זכר. והנה דוקא דלע כרע כו', כי שם מיטו ו"ק ונוק'[111]. מבשר לנפיל שם[112], מנחש למטה[113], והן כנגד השלשים של ג' השמות[114], גוף השמות דזו"נ. והנה נגה הדבר טוב כו'[115], והס הבשר ושם[116], של נעלך כו' [תיקו"ז נד ע"ב]. ולכן עבד עובד שם [כנגד ו"ק], וגרלע דמיא לנוקבא כמ"ש הסבא [מ"ב לד ע"ח, קט ע"ח, קטו ע"ב והלו חור שם], עובד נ' שנה [כנגד נוק']. והנה המלם והזמן הן דו"נ [עי' דברי רבינו בתיקו"ז קטו ע"ל], לכן זה בשם שנים שלו, וזה נ' של עולם. והנה הן ו"נ נפש ורוח, כי רוח הוא ו', שלכן נאמרו שיבקש נשמן רבים שתוליבו"ו לשלום[117], רומזים הנפש ומעלע הרוח, כמדרשתן בתחלה ומעלע, וכן כל הבקשות. והנה כשכורע ממודים זוקף הנוק', שזהו כל תיקון המלם לתקן הנפש, ושם לאו מוזר לנחש, נוק' [פי' נחי' נוק' לסטי"ן]. והנה השדרה מ"י מולין, דוכרא ד"לדיק כתמר", שדומה לשדרה, ונקרא מ"י, מיומ דמיי [זהר מ"א נב ע"ל], שלכן הוא מי וקס בתמיס. וכן הוא עיקר וגוף הדכורה, ולכן עיקר הכריעה והזקיפה בשוליס. והנה כאן ו"פ ז', והן עלמן ז', נגד שם הילוע עם השמות, והוא מ"ט פניס כו', מט"טרון, ע"ה טו"ר דמתפהך כו', והשם זה [שדנ"י] הוא שממנו נרמזין [זהר מ"ג כג ע"ב] ומנהגן כו', לץ מיכל כו' (תהלים לץ ה, עי' תיקו"ז קוף תיקון יג) כי בי תשק ואפלטהו (שם יל), כל גויס שבעוני כו' (שם קיח יח), פתחו כו' נחש כו' (שם יט) (תגדות הגר"ע).

(יל) ע' זהר ח"ג רסו ע"ב: כמה לשיח בשטרא דקדושה ברוח דמהימנותא

מרגע ופתחון לפרגע[118] שטרין דמתקרבין לע בעל ובלהו קדישין הכי נמי לתתא הכא וכד ילין מתקרבן ומתחברן לע עם לע [כתלע] בהילולא לע ה, קדין ולקבל אית תבר כמה לשיח לשיח אמר (משלי כע ט) משחא מדשים ויין תבר והאי הילולא קיימא לנשמתא תדיר:

תרגום: כמו שיש בלל הקדושה כמה השמונה מרבעה פתחים לפרבעה לדדים שמתקרבים זה בזה, וכולם קדושים, כך גם למטה כאן. וכשלהה נקשרים ומתחברים זה עם זה לשחר בהילולא הזה, אז נקרא אית תבר, כמו שנאמר, "משחת מדיים ויין תבר". וההילולא הזה עומד תמיד להרא.

ועי' זהר ח"ב רנג ע"ב: וברוח להילולא לע כמיב (שיר ד ה) שני שדיך כשני עפרים וגו' בגין דזמהילולא לע בעל[119] מתקרבן לע בעל ולקרון ולו"ל שלו"ו אלין לקרון שלו"ו ולו"ל לשתא בעל בעל ולעיל לע בעל ולקרי ולו"ל שלו"ו[120] בגין דנפק מכללא דאלין שדים[121]:

והאי ולו"ל ולשיהו מסטרא דימינא[ו] נטיל מאתר לע כל מיון דממין דקיימי לשמוע ההוא היכלא לשתא דלקרי זכותו[ו]א על שמא דהאי רוחא ולהילו

פי' היפוך גשמיות לרוחניות. **113.** ע' מז"ח לב ע"ב. **114.** נ"ל שכוונתו לשם שד"י וע"ע. **115.** פי': קלי' נוגה הוא הרובד שבו יכול להיות או טהור או טמא תלוי במעשה האדם, וזה בחי' הצד השמא טו"ר (ע"פ שער המשמ"ל פ). **116.** בחי' "בשר" הוא הלד הרע שבעוגה, ובחי' "השם" הוא הלד הטוב שבה (ביאור רבינו על מז"ח מב ע"ב). **117.** פי' שכן כל שפע יורד דרך זיווג, ולכן בכל תפילה לריך לעשות בחינת זיווג. **118.** תגה"ס (רח"ו). **119.** ע' מלואים אות (טו). **120.** ר"ל שגם רוח זכות נקרא על שדי (יהל אור). אמר ונשמת שד"י מבינס, כי היא מהבינה, ואמ שאמר ונשמת שד"י, כי היא מעולם הבריאה, שהם הוא השם שד"י וכמ"ש בזוה"ק (פקודי רנג ע"ב) כי שם ע"ל שד"י הוא בהיכל מהבה דבריאה. ועי' פע"ח (שער הקלופות פ"ב) שאמר שם שהשם ע"ל שד"י הוא בבריאה שהוא הוא, משום שהבריאה הוא משורש הבינה, ועיקר השם הוא שם ע"ב (הקדו"ס עה ע"ב). **121.** ר"ל שהוא רומז לתתא של היכל זכות, משקשר יסו, והוא נקר' על. ולכן זה ההיכל נקרא על שד', כמ"ש אני על שדי פרח ורמה, שמכאן סוד פו"ר כנ"ל (יהל אור). ועי' שהתלה לפני והיה תמים, ותתנה בריתי כו', שבאן ברית כנ"ל (יהל אור). ולפלן מבארהשם וכמ"ש (יהל אור).

99. נוקבא דמלוכה (רח"ו). **100.** בחסדים (רח"ו). נעשה תיקון כל הכיורים רק ע"י המלכות היורדת בבריאה, והוא שם אדני שבברכת אתה גבור, ועליה נאמר (דברים ד כד) כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא, על קנא הכ"ו ג', וכמ"ש בפ' בראשית (נג ע"ב) (דע"ה מ"ב סט ע"ב). **101.** לין בה מסרון (רח"ו). **102.** בבריאה (רח"ו). **103.** ז"ת דבריאה (רח"ו). **104.** יסוד דבריאה (רח"ו). עי' הקדו"ס לג ע"ד. **105.** מלכות דבריאה (רח"ו). **106.** ואיהי (דפ"ו). **107.** פי' אין תכלת שהיא מ' דבריאה לבוש של מלכות לפלולות לבד להא שם ומרגמן לבושה פי' השרת הו"ק וה"ת ושיר השירי מרגמן (מ"מ). **108.** ז' פרקין דנחש. **109.** עי' מלואים אות (יד). **110.** עי' דברי רבינו בתיקו"ז נג סע"ג: משנה לשון שיהיו להיות בו"ק, ו' קדמים, דשם דגש ורפה, כך ותלע, דבתחלת עץ הדעת נעשה השלם להט ממתפכת, דמשתנה לכאן ולכאן, כמ"ש בזוהר (מ"ג קו ע"ב) ע"פ (קהלת ז כט) ומסה בקשו חשבונות רבים כו'. **111.** עי' תז"ח מ ע"ג ושעה"כ לז ע"ב שזה דווקא בבריאות של מודים ולא של תחות, שכן של תחות כוללים כל הד' בחי' שם הוי"ה. **112.** עי' תיקו"ז קלו ע"ב: שית תנוך מסטרא דאחוי דאיהו יהי הטוב תחוב לטב ואתמר ביה ויתהלך תנוך את מתושלח"ס ואינון כי לקח אותו מלהי"ם ודע תנוך דלתתכפר בשניים לגפיר גם, ע"ל.

דקמכן[122] הא׳ שדי יעיק לכל מיגון מתאין[123] ולכל מיגון היכלין[124] ולכל מיגון
דלעבר דקיימי מסטרא דג׳ ודקרון| (ודקרון) יתדות המשכן כמה דתימא מקבלא
מסטרא דימינא[125]: ועל דא תקרי שדי (ו)כגון דמספקא מזונא לכלהו תמני כמה דתימא

מהכא נפקו מיגון נהורין דתקרון להטו החרב המתהפכת כגון דמתהפכא
לכמה גווני והא תוקימנא דחולין מתערי דינא בשליחותא ודלעילא ומיגון בעלמא
(לעלמא ומיגון) מסטר שמלא כד מתפרש ס״ג מתפשטו רוחא דא ונטע
(בעלמא ומיגון) בכל סטרין וכיגון| (בגיגון) שדים דרמשן וחלבנא (מלכא) לכל
סטר הכי נמי מהאי רוחא נפקי לכל סטר ופקיהו[127] חד מיותא[128] אחרא די
ממנא על מיגן דתקרי להטו החרב המתהפכת ודא תקרי[129]:

והוהוו והאי דממנא על עלמא בזמנא[130] די ממנא כפנא על עלמא[131]
ומתדן ביה כדין האי מיותא דתפקדא[132] על עלמא ופקיד רוחא דמזונא
לכל מיגון בני מהימנותא דלא יתמוטון בכפנא ופעיד לצייהו[133] בגין דהא
מסטרא אחרא כד שלטא כפנא בעלמא נפקי מהאי סטרא תרין רוחין[134]
מתפגין ותקרון שוד וכפן[135] ודא מיהו רוח (מיוב ה כב) לשוד ולכפן
תשתכח בגין דעלין קיימין בעלמא ועבדין לון לבני נשא קטרוגא[136] מה
הוא[137] דתקע מסדר להו [כפנא ומייתי] (ומתי) ואת דתקע מכלי בני נשא
ולא שבעין בגין דהא רוחא דישא שלטא בעלמא:

מיותא [דא] (את) אפיק את גילוגא[138] דתקע נפיק מנגילו[139] דתרין גילוגין
דלמהן דמיון מתהפכאן לכמה גווני [והמי] (ומיי) גילוגא תקרי שרפים[140]
והאי אחיד [בהון] ולהיט לון:

תרגום: ובסוד ההיכל הזה, נאמר "שני שדיך כשני עפרים וגו׳". משום
שבהיכל הזה מותה הרוח שנאמרנו. ומותה הוא מוציאה שני מורות כלולים זה
עם זה, שקשורים זה בזה, ונקראים ג׳ל שד״י. אלו נקראים שד״י וג׳ל שנאמרה,
מתחברים זה בזה ונכנסים זה לזה. ונקרא ג׳ל שד״י, משום שיוצא מכללות
השדים הללו.

והג״ל הזה, שהוא מלד הימין, נוטל ממקום זה כל מותה הרחמים
שעומדים לזון את מותו ההיכל שלמטה שנקרא זכו״ת, על שם הרוח הזו שנו
שנאמרנו. השדי הזה מניק את כל מותה המתמוטים וכל מותה ההיכלות וכל מותה
שנמצאו עומדים בלד הזה, שנקראים יתדות המשכן, כמו שהוא שנאמרנו. ולכן נקרא
שדי, משום שמספק מזון לכל המתמוטים, כמו שהוא מקבל מלד הימין.

מכאן יוצאים מותה המורות שנקראים "להט החרב המתהפכת", משום
שמתהפכת לכמה צבעים, והרי נתרנו, שאלה מעוררים דין בשליחות של מעלה,
והם בעולם מלד השמאל, כשנפרדת (כשמתפשטת) הרוח הזו ומכה להוציא
מורות לכל הלדדים, כמו מותה השדים שמופכות תלג לכל לד, כך גם מהרוח
הזו יוצאים לכל לד, ומוציאים היא מותה מחרת שממונה על אלה, שנקראת להט
החרב המתהפכת, וזה נקרא (מסכת).

ומותו וזה שממונה על העולם, בזמן שממונה הרעב על העולם ונדון בו,
אז היא הזו מופקדת על העולם, ומוציאה רוח של מזון לכל מותה בני הממונה

122. ע׳ מלואים מות (עז). **123.** ר״ל לכל הרוחין מתאין שבהיכלות, והנהורין וכל שאר
שם (יהל אור). **124.** ההיכלין בעלמן (יהל אור). **125.** ר״ל מותן ממוניס שבאלו ההיכלות,
שעומדים לצד מהיכלות, שהשיב בהיכל שדי, שנקראו יתידות המשכן, כמש״ס דף רנ״ה
ואלין מקרון יתדות וקיימי לצד כו׳. וז״ס דקיימי מסטר דג׳. ר״ל שהן נקדושה, דס״ג
נק׳ בכ״מ לצד (יהל אור). **126.** ע׳ מלואים מות (יז). **127.** הל׳ נהורין דסטר שמלא
(יהל אור). **128.** והוא מיותא מלהטא הנ״ל בפ׳ בראשית (מד ע״ב). והוא ממנא על ד׳,
תרי מימינא ותרי משמלא הנ״ל, ללא קיימי בקיומייהו. והן עיקר של להט החרב
המתהפכת. וז״ס די ממנא על אלין דתקרי כו׳ (להט החרב המתהפכת) (יהל אור). **129.**
ר״ל שזהו נק׳ להט כו׳ (יהל אור). (תסכ) (מגליון דס״ק). תסכ (ס״ע שבא ודא פיהו דממנא וכו׳)
(טוסף בפ״ו). **130.** ר״ל האי מיותא מלהטא. כי השמאל דסטר קדושה ממונין לרושש
בעת צרה. וזהו כל הענין של שמאל בסטר קדושה, שהן מוציאין בעת הדין, וכמ״ש
בברכת אתה גבור, מחי׳ מתים ורופא חולים ומתיר אסורים כו׳ (יהל אור). **131.** ר״ל
בעת שממונין הרוחות די על כפנא על העולם (יהל אור). **132.** שמכאן יוצא המזון לעולם
כו׳. עמש״ם] (יהל אור).

(יג) ר״ל שלכן נקרא שדי, שהוא בעלהוותו, כמ״ש ז״ל (ברכות רבה פמ״ו סי׳
ג). והוא כלומר, שמספיק לכל, וכמ״ש אני אל שדי, אני שאמרתי לעולמי די

(מו) ר״ל ההוא מיותא זהר הנ״ל, לפיק נכא ההוא רוחא, להכל כליל ברוחא,
לפיק ד׳ סמכין, שהם שתים לצד, חופן בתוך החופן. וז״ס כלילין לע בצע
ומתקשרן לע בצע. והן שני עפרים. והסיכול הזה הוא מקום השדים כמ״ש
בפרשת ברשתים (מד ע״ב) ולקמן. ומה שהלב דיעיק לכלא כמש״ל. וז״ס מ״ש
בר״מ ויקרא לף ד׳ ע״ל יעי עם תלגי גוף וברית, דכאן הוא שומר הברית,
סוד הברית. וגבדו בס״ג על ערל כנ״ל. ומה שקר׳ אינה, נגד זה שהיכל שנקרע
אתנה. והוא סוד הכהן, הנני נותן לו את ברית שלום, בשלום ובמיאור הלך אתי
כו׳, שלכן זכה אהרן להכוונה, כמ״ש (פנחס פ״ע מ״ב) הוי כו׳ אהב שלום כו׳.
וכאן הוא בס״ג סוד הנחש, ואינה נאחז כו׳, ואמרו (זוהר מ״ג עמ ע״ל) כ״ד
זיני מסטנותא דאדי במוח, כמנין ויב״ה. וכנגדו בקדושה כ״ד מעלות של
כהונה, וכ״ד מתנות. וז״ס (סנהדרין לח ע״ב) אלה״ר משוך בערלתו היה, סוד
זה שהיכל דס״ג (יהל אור).

(מו) ר״ל כי מהיכל זה ניזון היכל זכות. ואמר על שמע דאחי רוחא כו׳. ר״ל
שנקרע אל, ויונק משדי, שלכן נקרא אל שדי. וכ״ז קאי אלמעלה, שלמה
נקרע היכל זכות אל שדי. וז״ס לאחם הפנים שעל השלחן, לאחם הפנים עליו תמיד
יהיה, לקבל תמיד מהיכל אהבה. וז״ס מזונות מלפנה, בסוד שלמן. וידוע שהקב״ה
זן את העולם בחסד, וכמ״ש נותן לחם לכל בשר, כל״ת, וכמה כיוצא בזה, שלפיכך
זן בין לרעים בין לטובים, מקרני ראמים כו׳, וכמ״ש בר״מ פ׳ נצ (מג ע״ב)
שחסד נמוך בתחומי מתאי ומתפשטו. והענין, כי מימין נצ לשמאל, ומשם יונק
לעולם, כמו מים שהוא בשמאל מימין, כמ״ש בז״ח ס״ה (עג ע״ב), ובסוד
גבורות גשמים. וז״ס פרנסה, היינו גשמים. וז״ס פותח את ידיך, שני הידים.
ואמרו (תקו״ז ת ע״ב) פותח בסוד פתח, והוא בסוד הפתח, מים שבא מימין
לשמאל כמ״ש בז״ח ס״ה דף נ״ח ע״ל [עג ע״ב] יהי רקיע בתוך המים לף
נקודת פתח, פשיטו דנהירו לעיהיר כו׳ בסטר שמלא ומהיר לההוא סטרא,
והשתא אתחליף, ואתכלי ימינא בשמלא, ושמלא בימינא, מים מיהו בסטרא
דימינא כו׳, וכדין מים לשמלא בנקודת פתח, ועל רזא דנא יפתח ה׳ לך את
אוצרו הטוב וכו׳ לתת מטר וכו׳, להא מים מסטרא דפתח לפתח מיהו. וז״ס פותח
את ידיך, שני הילולות, זכות ואהבה, ואז ומשביע לכל חי רצון, מהיכל לעון. וכלל
כלן כל התענין, שהן כלל הכל. וז״ס (ברכות ד ע״ב) משום דכתיב פותח את
ידיך (יהל אור).

(יד) ר״ל שלכן נקרא שדי, שדי בעלהוותו, כמ״ש ז״ל (ברכות רבה פמ״ו סי׳
ג). והוא כלומר, שמספיק לכל, וכמ״ש אני אל שדי, אני שאמרתי לעולמי די

מלואים

(חגיגה יב.). וזהו לשון שדי. והש"ץ נפתח, לפי שנשתנה לשם כידוע. ומאי כאמה דמקבלא כו'. ר"ל כמו שמקבל מטר' דימינע, שמפסיק לכל, כן גם הוא מפסיע לכל, כי כל מי שניזון ממנה, אז הוא די והומר, כמ"ש (מלאכי ג י) אם לא אפתח לכם ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די, וכמ"ש (שבת לג ע"ב ושם) עד שיבלו כו'. וכ"ז הוא משרש הספוק שני שדיך, שכאן הוא השדים, שלכן נק' המניקין שדים, שמספיקין לתינוק שע"י דבר אחר, והן שניים כנ"ל. וז"ש כשני עפרים כו'. ונדמה לצבי, על קלותו, כמ"ש (כתובות קיב.) מה הצבי קל כו'. כמ"ש בתז"ח (י ע"ב) על קל ותומר קולא מטטרון דימינע כו'. כי כל דבר הניתן מימין הוא קל, משא"כ משמאל, היפה יד ה', משא כו'. וכן העבודה שהוא מימין, כמ"ש תשתי ולא התמהמהתי, ואל הנקר רץ אברהם כו', וירץ לקראתם. וידוע ד' רגלי המרכבה סס, שהוקף נטון, (הן שני) ידין ורגלין שהן ד' היכלות שמתת היכל הרצון. וז"ש (פנחס פ"ה מ"כ) הוי עז כנמר, שהוא בהיכל ג', מיה השלשים שבדניאל. וקל כנשר, בהיכל ב' כנ"ל. ורץ לצבי, בהיכל זה. וגבור כו', בהיכל הד'. והמחיל בכל ג' מימין. לעשות רצון מניך שבשמים, בהיכל רצון, לתתדבקא סס נתניך שבשמים. [ובפרשת בראשית (מד ע"ג ים ע"ב) הפי רומא דברקא כו'. עמש"ם] (יהל אור).

(יט) והן בהיכל שנגד זה כמ"ש לקמן (רסו.). והן בהיפוכא, שכאן היא שדים דמספיקין לכל בשפע כל ברכה, ושם שד, ומשדד הכל, ומשדר בפנא. וכאן מצמיח לכל. שז"ס פותח את ידיך, שנותן בשפע רב, ומצמיח לכל מי רצון, שהוא מצמיח בשמע. וכמ"ש בתורת כהנים (בחוקותי) ונתנה הארץ יבולה ואכלתם ישן נושן כו' הוא ברכה אחת, ואכלתם לחמכם לשבע הוא ברכה אחרת, שאוכלין מעט ושובעין. וכן בקללה וזרעתם לריק זרעכם כו', בשבילי לכם מטה לחם ואכלתם ולא תשבעו. וזהו שד היפוך שד, ונקרא שד"י, כ' אותיות שד מלשון שדים המניקי', שנותנין כל ברכה. וכ' אותיות ד', ע"ש שדי בשעה שאוכל, שהכל די. וזהו שדי. ולכן הוא בב' פתחין שד יד. וכן בלחם הפנים, בזמן שהברכה נשתלמ' בו כל כהן מגיעו כזית (יומא לט.), והוא ברכה אחת. יש אוכלו ושבע ויש אוכלו ומותיר. משמת כו' וכל כהן מגיעו כפול (קללה) אחת, הנעוצין כו' הוא השנים (יהל אור).

(ים) אמר לשון קטרוג, שכל הקטרוג ושנאה הוא בהיכל דסט"ג שכנגד זה בהיכל, כמ"ש שם "היכלא תמשאה כו' עי"ש עד ואלין עבדין קטרוגין" כו'. וז"ש (ב"מ עט.) כל משלש שערע מכלא נקיט ואזיל תיגרא בציפע. והכל בחטא עכ"ל, דשם ואיבה תשים, וכן תרורים תדמה לעצורך, בזעת אפך תאכל לחם כו' כי עפר אתה, מההוא היכלא, כמ"ש "הוי רותא ולקרי אפרא כו' בגין דהוי אליהו עפרא" כו'. ואמר שם "ובההוא זמנא מלן דעביד חסד עם ב"נ ויהיב לון למיכל ולמשתי כדאי אינון לדחיי לון לאלין תרין רוחין לבר" כו'. לכאן הוא סוד החסד. וז"ש ואפיק רוחא למזונא לכל אינון בני מהימנותא. ר"ל (מ"מ). ע' לעיל רמט ע"ב ויהל אור שם. ועי' זח"ח עט ע"ג. **151.** פירוש ז' שמות אלו הם נגד ז' היכלות דס"ג דבמקום. והם נגד אינון דלקרקי בהו גהינם, כי ז' היכלות אלו הם נגד ז' מדורי גיהנם אלא שפירש הענין היטב (מ"מ). **152.** נגד מל' דל"ת מגרמה כלום, וכן הוא בצור רק כו', אבל נתמלא ממה שלמעלה נחשים כו' (יהל אור ח"ב ט ע"ג). **153.** נגד משחית זלעו (יהל אור שם). **154.** נגד נוד"ם, ושם מקטרגין לח"ם רצין, והרלים, והכל נגד הקדושה (יהל אור שם). ועי' ח"ג ריט ע"ב אמר לון, רבנן דכל דרא, דויתו בזמניכון, כל שכן בזעינה קדישא, דנהיר אכמתיה בכל דרין דהוו אבתריה, אל תתנו דמי לקולשא בריך הוא בחורייתא. **155.** תוספ, נגד הזכות (יהל אור שם). שם נכתבים כל העבירות, ושם נשקעים, דוגמת הטבע דקדושה, שברוך כו' כמש"ל (יהל אור שם). **156.** נגד אהבה, שהם הבריח, כמ"ש בהיכל אהבה שומר הבריח והחסד, ומשם אחגלי כו', ועמש"ש (פקודי כד ע"ג) [ר"ל כל החסדים שמקבלת מן דכורא, מנהר דעניד ושפיק אחגלי כלן. והוא נטור, שלא יגלו לאילופים. והוא שומר הבריח, שהטפה הוא סוד החסדים, והוא שמירת הבריח, שלא יגלו החסדים לזון, חסד דמתגלי בשום אחר, כמ"ש בפ"ר (קמא ע"ב). ולכן ניתן המילה לאחכמה. וכל שמירת הבריח הוא בסוד זה, וכמ"ש שומר הבריח והחסד] והיא היכל פיפה נגד אהבה (יהל אור שם). היא עמוקה, ושם ילד קרקע, שהם כל המתלוקות, נגד אהבה (יהל אור שם). **157.** כללות כל היכלין, כללות כמש"ם (רסו ע"ב), וכללא דכל יפ"ח, נגד ת"ת שכולל כל היכלין (יהל אור שם). נגד חיים דיעקב, שהם כל החיים, יעקב לא מת (תענית ה ע"ב) (יהל אור). **158.** נגד עלמה דכולא (יהל אור).

141. פי' זיווג מו"ג, שכן ר"ו הוא בגימ' גבורה (ע' שעה"כ דרושי ויעבור), אמנם משעה"כ ר"ה ו משמע שקכ"ו הוא הגבורות ושלו ר"ו הם החסדים. **142.** ע' בהגר"א בזח"ס ל"ע ע"ב: וכד סליקת כו' בכמה ריחין כו' - כמ"ש מי זאת עולה מזוקת עולה ע"י מי בהיכל לה בת' נהורין כנ"ל מן המדבר מקטרת כמש"ל מקטרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל ג'. מיני בוסמין שהן בכמ"ב כלילן בחג"ת כמ"ש בזוהר בג' תפלות יב"ק, עכ"ל. פי' דבריו, שהריחים הם העלמת מ"ן לגרום זיווג, ושורש בג"ן שהוא שהעוך מקבלא הערת כח"ב שלא, יש לה כח להעלות מ"ן. **143.** היינו ל"ב נתיבות חכמה, וכ' שערי בינה. **144.** היינו "בשלישי", שופף השלישי, שכל מיבוי של ימין ושמאל הוא לרך הקו השלישי, שהוא נאמצע. ע' נדה לא ע"ב: תנו רבנן שלשה שופפין כ' בשלש קדוש קדוש קדוש ואפי' ושמו. **145.** ע' יהל אור מ"ב כו ע"ב: נטופת מור כו', הוא נהירו דלעילא, שהוא י"ב נוסחאין עילאין, שהן בו שמתגלה בפה. (על דברי הזהר ח"ב רנד ע"ב). **146.** ע' זהר ח"ג ד ע"ב: מורי עם בשמי גוף וברית. **147.** ע' יהל אור ח"ג כח ע"ב: מי זאת עולה כו', שהיא התפלה, מור ולבונה, כאוב. מכל מבקת רוכל בשבת ויו"ט. **148.** ע' עלמין תניינא מל"ר קלב ע"ב. **149.** פי' מלבד שנתן נחש עקלתון מלפי החמות. עוד יש לו ז' שמות אלו רע טמא וכו' ונכתב על הגיליון: שטן ע'. טמא ב' שוחד ג', אבן מכשול ד', ערל ה', רע ו', לפוני ז' (רמ"ז במ"מ). ועשה הסדר הזה ממ"ש לקמן בהיכלא תנייתא הפי שיקרי שתא לקבל שמא לתיקרי טמא בגין דהיכלא דקדמאה מיקרי בור לקבל שמא לתיקרי שטן. ס"מ שטן הוא בהיכל רשון, וטמא בהיכל ב', וכן תמצא כוולם שהזכיר בהם שם י"הכ כמו שפירש הרב בהג"ה רמשם

על העולם, ושלו הם, צור, שמש, דומה, טיט היון, שחול, צלמות, ארץ תחתית. כל אלו שבעת מדורי הגיהנם כנגד שבעת השמות הללו שיש ליצר הרע.

(כב) עי' מיקו"ז יח ע"ב: ל' בההוא זמנא לחמר הא (משלי יד לד) צדקה תרומם גוי ולית צדקה אלא צלותא והא מוקמוהו ואיהי לימא עלאה דנחתא לגבי צדק ומתעטרת צדקה ומתקליל י"ה בתרוייהו בצדיק וצדקה ק' בההוא זמנא יסלקון ליה קלין דלעילא קלין דתוריתא ובההוא זמנא יהא הקול קול יעקב (ברמב"ם כז כב):

תרגום: ל', בעותו זמן נאמר הא "צדקה תרומם גוי", ולין צדקה אלא תפלה, והרי פרשוהו, והיא מן העליונה, שיורדת אל הצדק ועשית צדקה, ונכלל י"ה בשניהם בצדיק וצדקה. ק', בעותו זמן יעלו אותן הקולות של התפילות, הקולות של התורה, ובעותו זמן יהיה "הקול קול יעקב".

(כג) ביאור מגדות להגר"ע על דף יז ע"ש: תלוי כתף - להורות שנסתלק

הדעת מהן, כמ"ש ויעמיו על שכם שניהם (ברמב"ם ט כג, עי' מיקו"ז לה ע"ג ובהגר"ע שם), וכלה על שכמה (שם כל טו), כ"ל ספרי לתורייתא על שכמה[159], וכמ"ש ותהי המשרה על שכמו (ישעיה ט ה), כנ"ל, שע"ז כתיב ישמו נהרות כיס (תהלים נג ג, מיקו"ז נב ע"ש), על כתף ישמו (חיוב כח יב, מיקו"ז נע ע"ב), ונשמות הצדיק נו ומשבר כל על המצוע (קהלת יב ו, זו"ח סח ע"ג[160]), ונשאר השכם רֵק, ומזר על השרש.

(כד) עי' זהר ח"ג רל ע"ב: [שכינתא][161] ליהו[162] מעשה[163] ברמשית ומוקמוה

אין דורשין במעשה ברמשית בשנים בגין דענפין לתתא ניחן פרודות מלמעלה ככנפי חיון יהו"ה ליחידא עלא"י לשמלא תתן ליחידא כלה לשמלא כל תתין לה לתופה ככמה מיני[164] גוונוג לריכין ישראל לתתערא[165] לון לתתא בשורות ותושבחות בכל מיני גוונוג בצלותא[166] הם קל תתין לתופה:

[ו]לריכין ישראל למיהב קדושין בלילה ומתתנין בקטורא דתפלה (בתחנון בקטור) דיל למהוי קטירא ליה ועטרא לון בתפילין ולריסעל לתיהו פאר הש"ד (יחזקאל כד יז) פארך חבוש עליך ותלת כריכין דרלועה לקבל ג' וקדושתא (קדושין) לתיהו קדום קדום קדום (רלועה) קדושה לך ישראל לנבל ולריך לברכא לון בשבע ברכתן לתיהו שבע ברכות דק"ש בשתי שתים לפניה ושתי לאחריה ובערב שתים לפניה ושתים לאחריה:

ולכלה בתופה [לתיהי] בדיוקנא דכנפי [מלוה] (ריחה) בניליות[167] מוזהבות ותכלת ולבן (לתקנא לון) כסף דין[168] וכסף רחמים כליל דע בדע וכמה קטרים וחלין סחריהי ככמה מרגלן ופנינן יקירין מליין מגולות סתרין לגביה כדיוקנא זוגין ורמונין [ל]לבושי מלכא ומטרוניתא דתיהו ד' בגדי לבן ד' בגדי אדם ותכלת לון בשבע ברכתן לתיהו שבע ברכות דק"ש בשתי שתים לפניה ושתי לאחריה ובערב שתים לפניה ושתים לאחריה:

תרגום: שכינה היא מעשה ברמשית, ובגרמיהו אין דורשין במעשה ברמשית בשנים, משום שענפי התילון הם פרודים מלמעלה ככנפי החיות, יהו"ה ליחיד עלאה, כדי להוסיף בשפתיו. ובמרם "בוקו ועגל" משמע שהיו יוצאים במקום אחד, והענין הוא ללמד נגד מיתה למקום סוכר על פה המלך או הגן ולא בשבת ואם השבעל רואה שמתאחרת כך במלבושי חול מלבוש חג ושלוש לספק חילול שבת ואם השבעל רואה שמתאחרת מדנ"י לשמלא, תתן ליחין כלה לשמלא. כשאר מציאים חותה למופה, ככמה מיני גוונים לריכים ישראל לעורר חותם למטה בשורות ותשבחות, בכל מיני גוון בתפלה הנה הם בחים למופה.

ולריכים ישראל לתת קדושין לכלה מהתחן בקטירת תפלה של יד, להיותה קשורה לו, ולעטר חותם בתפלין של רחש, שהיא פאר, זהו שכתוב "פארך חבוש עליך", ושלש כריכות של רלועה כנגד שלש קדושות, שהן קדוש קדוש קדוש (רלועה) קדושה לך ישראל, ולריך לברך חותן בשבע ברכות, שהן שבע ברכות של קריאת שמע בשחר, שתים לפניה ושתי לאחריה, ובערב שתים לפניה ושתים לאחריה.

ולכלה בחופה שהיא בלורת כנפי מלוה, בניליות מוזהבות ותכלת ולבן, כסף דין וכסף רחמים, כלול זה בזה, וכמה קשרים וחוליות סביבה ככמה מרגליות ופנינים יקרות מלאות סגולות, סובבים מלו כדמות פעמונים וירמונים של לבושי המלך והמלכה, שהם מרובעה בגדי לבן ומרובעה בגדי אדם ותכלת ולבן, כסף וכסף רחמים, כלול זה בזה, וכמה קשרים וחוליות סביבה ככמה מרגליות ופנינים יקרות מלאות סגולות, סובבים מלו כדמות פעמונים וירמונים של לבושי המלך והמלכה, שהם מרובעה בגדי לבן ומרובעה בגדי אדם ותכלת ולבן, כסף יהו"ה מלו"ה.

(כה) עי' זו"ח סי' רסב ס"ג: (ח) ילבש בגדיו הנאים (ט) ויטמא בציעת שבת

(י) כיולא לקריאת המלך וכיולא לקריאת אחת מהן וכלה, דהני תניא מעטף ולקי בפניו למעלי שבתא, ואמר: בוזו ונגע לקריאת שבת מלכתא[169], ר' יוסי אומר: בוזי כלה, בוזי כלה. הגה: וילבשם עמו בבגדי שבת (יא) מיד אחר שרחץ עלמו, וזהו כבוד השבת. וע"ב לא ירחץ לשבת אלא בערב שבת (יב) סמוך לערב, שילבשם עלמו מיד:

(ח) ילבש וכו' - וילך בסס [ח[170]] עד מו"ש אחר הבדלה:

(ט) ויטמא בציעת שבת - וכל המרבה לבבדו הן בגופו הן בבגדיו הן בכלים ואחיה הרי זה משובח ועיין בסימן רמ"ב. בזהר[171] ומקובלים הזהירו מאד שלא יהיה שום מחלוקת בשבת אם ושלום ובפרט אין אים לנשתו וכן מוכח בגיטין (דף נב ע"ב) גבי הנהו בי תרי דהוו מינגו בהדי הדדי ע"ש:

(י) כיולא וכו' - בשלש מקומות נוהגין לשלח מבה"כ לעזרה ואומרים בוזו ונגע וכו' [כנה"ג[172]] [ט[173]] ואנו נוהגין שמספרין פניהם לגד מערב כשאומרים בוזי בשלום וכו' [י] ונוהגין לעמוד על ועשות דוגמת כמו שמקבל פני מלך גדול [יא[174]] נהגו[175] שלש לקבל את השבת ביום"כ שחל בשבת [יב[176]] רק שאומרים מזמור שיר ליום השבת קודש ברכו ואפילו הנוהגין בשאר יום טוב בשחל בשבת לומר עוד אינה מזמורים בשבילו שבת:

(יא) מיד אחר וכו' - וגם הנשים נוהגות קודם הלקת הנרות לרחוץ את עלמן ולנבוש בגדי שבת ושרגי להם שמח פיהם הקריס שמשתחרים ליבש בחנות ושא"כ רוחלות ולוכשות וכן כך יבואו שם ושלום לספק חילול שבת לכן טוב להזהיר להם שיקדימו לבוא לרחוץ ולנבוש וכשמשתחרת מלוה יותר שתדליק

---

159. עי' מיקו"ז נע ע"ב: ד"ך אינו בכ"ד ספרים לתורייתא ובכינתא וכד"ה על שכמה (ברמב"ם כד טו) וכד לדיק אינו מלא מעמודא דמתנשיא לתמתר בית (שם טו) ומתלא כתף (ברמב"ם כד טו) וכד לדיק אינו מלא מעמודא דמתנשיא לתמתר בית (שם טו) ומתלא כתף ואתר, ע"כ. ועי' ספר מצותי רשב"י נז ע"ג: כי מקום דעת של הנוקבא הוא למטה בגופה בין תרין כתפין דילה בשלים העליון דמ"ש שבת ואינו בדעת דלכורא הוא למעלה מעמש. **160.** עי' עמק המלך (פ"ג פמ"ד): ל'אמר "ומשבר כל על המצוע", מפני שהיסוד נקבא נקרא מצוע, הוא על מלכות שנקראת נאר מים מיים, כאשר לה שפע מחכמה דהיינו חצח, שנאמר "החכמה תחיה בעליה" והחיות של ז"א ונוקבין בא משם. **161.** ר"ל למעלה בחו"ג דשם ענפין מתפרדין כמו שמפרש והולך וכדליק מתייחדין דשם מעשה מל' מרכבה לת"ת בימוד כנ"ל (יהל אור). **162.** ליהי (דפ"ק). **163.** דלעילא ליהו מעשה כו'. כנ"ל. וכ"ל אין דורשין במעשה בראשית, לתיהו תלתא כו' כמו שמפרש והולך:] (יהל אור). **164.** וזהו מזמוטי כו' (יהל אור). **165.** בפסיקי דזמרה, וזהו שירות, ושבחה תשבחות כמ"ש בפ"ז (עיין סוף תיקון י' ומ"ח יג ע"ב) (יהל אור). **166.** שהש היחוד. ותופה הוא הטלית. ותפילין ש"י הוא קדושין, ג' כריכות בתפילין דיעה בעטרא בתפילין. ות"ל עטרה לתתן. ו' בכרות של ק"ש, שבע ברכות של התופה כמו שמפרש והולך. ונגד ז' ברכות, תנו כוכרין שבע בכריכות על הזרוע כיחוד. וכ"ו עושין בתפילין וכן בדברי כמו שמפרש והולך (יהל אור). **167.** ל"ל בטלית. ור"ל נגד בגדי זהב וטלית לבן נגד בגדי לבן. וכן תכלת ולבן כמו שמפרש והולך (יהל אור). **168.** מל' וח"ת כמו שמפרש והולך (יהל אור). **169.** עי' כנה"ג (הגה"ט אות ג): רלוי לומר "בוזו ונגע לקראת כלה" כמ"ש בזוהר ח"ג רכ"ב ע"ב: ד"ך אינו בכ"ד ספרים לתורייתא ובכינתא וכד"ה על שכמה

מצוה גדולה שהוא יכלית הכוונה ולא יצוייר בקטטה משתו ומצוה גדולה יותר ליצא בחשך מלחלל שבת חם ושלום [מ"ל]:

(יב) שמוך לערב - היינו כשהוא רוצה עלמו מעט בציתו וכמו שמוצא בגמרא [שבת כ"ה ע"ב] לעניו ר' יהודה בר' חלעאי ע"ש אל כשהוא הולך לבית המרחץ גודלי מהכוון להקדים עלמו כדי שלא יבוא לחילול שבת ובפרט בימי החורף כשהימים קלרים ועיין לעיל בשימן ר"פ קק"ע במ"ב מה שכתבנו שם:

(כו) עי' תיקו"ז שד ע"ב: ועוד שוני מעשה שם הוא עניב בחולע ליהא חדי בשבתא ושם אית ליה קטטה בחולא עם בר נש או עם אתתיה ליהא ליה שלמא עמה בשבתא ובדא ליה רשו לקרבא לשם המות חלנה ובעלה לשיהיו על אחר חלול שבת ובגין דא אמרו קדמאי שם ישראל הוו מקיימין שבת אחת כהלכתה (י"ל[176] שבי שבתות כהלכתן) מיד הוו נגאלין:

תרגום: ועוד שוני מעשה, שם הוא עוסק בחול, שיהיה שמח בשבת. ושם יש לו קטטה בחול עם אדם או עם אשתו, שיהיה לו שלום עמה בשבת. ובזה אין רשות לקרב לשם המות חלנה ובעלה, שהוא על אחר, חלול שבת. ולכן אמרו הקדמונים (שבת קיח ע"ב) "שם ישראל היו מקיימים שבת אחת כהלכתה (שתי שבתות כהלכתן) מיד היו נגאלים".

בהגר"ש: ובדא לשם המות חלנה כו' - ר"ל, לשיהו[177] נק' חלנה זונה, שהיא[178] חול, חילול שבת, בלבורע לשון זכר חלול. ושייהי חלנים, מחלניה (שמות לג יד)', ומן המכינים חלנה זונה בחלל לילה, כמ"ש בתיקון כ"ד (עז ע"ב)', ום"ת הרבה: ל"ל רשו כו' - להם עלמן ומחלוקת, ושבת הוא לרעך בשלמא יום השביעי: מיד הוו נגאלין - לעתה בגלוחתא בע' יומין לילה, וכמש"ל בריש תיקון כ"ד (שם) ושיהי כללא בשבעין יומין (פלתי כוכבין)', ושיהי חלנה כו':

ועיי"ש עוד: מטה הא לתמר לשם הוא רגיל לשתם ביומא לחולא[179] בקטטה עם אתתיה ובפרודא לא יזדווג לאתתיה בשבתא אלא בשלמא ובגין דא תלמידי חכמים עוסקן מליל שבת בליל שבת וכריך לשנויי שבת מיומא לחולא ואף על גב דרמיזנו סגי בגוונא דלעילא לשתמר בגוי שביעא פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי (שיה"ש ה ב) בתוספתא מלין דפיוקא בגוונא דא כריך בר נש לפייסא יונתי תמתי לאתתיה בשבתא בתוספתא מלין דפיוקא:

תרגום: מטה, הרי נאמר, שאם היה רגיל לשמח ביום חול בקטטה עם אשתו ובפרוד, לא יזדווג עם אשתו בשבת אלא בשלום. ולכן תלמידי חכמים עוסקין מליל שבת בליל שבת. וכריך לשנות שבת מיום חול אל אל. ואף על פי שלום אל אשתו בשבת שבת יפות החול, יעשו תוספת בשבת, בפיוס זה לוז, בשהיה רגיל, כמו שלמעלה שבאמר לשכינה "פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי", בתוספת דברי פיוס, כמו זה כריך לדם לפיס את אשתו בשבת בתוספת דברי פיוס.

בהגר"ש: מטה הא כו' - ושולטן בשר פי למעלה, לשם הוא רגיל למיכל ג' סעודות כו': ובפירוש - ר"ל, פירוש הלעות[180]:

ועיי"ש עז ע"ב: וכריך ללא יתער עיניו וקטטה מסטרא דטחול ללא לתהא לא נטיר מכלהו לשיהו שבת אחור ומחמת זכור וכריך לקבלא פוספיזין לשיהו מלאכין עוליתן דנשמה יתירה לשיהי שכינתא עלאה ונפש יתירה לשיהי שכינתא תתאה ופוספיזין דנתתין עמה:

תרגום: וכריך שלא יעיר עצב וקטטה מצד הטחול, שלא שיהיה לבד אחור מכולם, שהוא שבת אחור, ומחמת זכור. וכריך לקבל פוספיזין, שהם מלאכים הנעריים של הנשמה היתרה, שהיא השכינה העליונה, ונפש יתרה שהיא השכינה התחתונה, והעוזרים שיוכדים עמה.

---

176. וכן הוא בשבת קיח ע"ב ובסתרי תורה פרשת ויצא. **177.** נדל"ל לשיהי. **178.** נדל"ל שהוא. **179.** ובפרודא וכו' ביומא לחולא - ב.ב. "בפ"ק הוא למטה בהגה, וגם רציונו מוסב זה כמו שמוכח מד"ה מטה." **180.** לפי דבריו מתבאר שהפיוס לפני תעמים עניינו ליבור ותיבור הלעות. **181.** ז"ל: לבא לשמחלא מלבות זכרונות זכור לזכור ולא מוחא לימינא. **182.** עי' לקמן עז ע"ב, וז"ח פו ע"ד. **183.** י"ג לחתים (עמק המלך וכ' מיוק מבר).

בהגר"ש: לחהא לא נטיר מכלהו לשיהו שמור כו' - לבא ומוחא הן שמור וזכור בילוש (לקמן קק ע"ב[181]), וכמ"ש בפרשת פנחס (רכד ע"ב) מר"פ מסחכל הויא שמירה בלא כו', ע"ש בתוספה. ור"ל לפיכך תהא נטיר, וז"ש ושמרו כו' לדורתם, דירתם[182], הלא יהא שמור: ולריך לקבלא כו' ופפ כו' - שהן נגד ג' הנ"ל, זכור ושמור:

(כז) עי' זר"ח ח ע"ג: בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ רמזי תיבות אמר"ה דהיה אתבריאו[183] שמיא וארעא ע"ה היה אתבריאו שמיא ו"ה היה אתבריאת ארעא והוא מה דאמרו אין לך אדם ואדם מלמטה שאין עליו מלאך מלמעלה שמכה אותו ואומר לו גדל בשבילי שנאמר (תיהל לה לג) הידעת תוקות שמים אם תשים משלטו בארץ עול.

תרגום: בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ רמזי תיבות אלהו"ה שבי שנבראו שמים וארץ ע"ה כו שנבראו השמים ו"ה נו שנבראה הארץ וכל מה שיש בה והוא שאין לך אדם ואדם מלמטה שאין עליו מלאך מלמעלה שמכה אותו ואומר לו גדל בשבילי שנאמר (תיהל לה) הידעת תוקות שמים אם תשים משלטו בארץ.

בהגר"ש: ברא אלהים את השמים ואת הארץ רמזי תיבות אלהו"ה שבי שנבראו שמים וארץ ע"ה כו שנבראו השמים ו"ה נו שנבראה הארץ וכל מה שיש בה והוא שאין לך אדם ואדם מלמטה שאין עליו מלאך מלמעלה שמכה אותו ואומר לו גדל בשבילי שנאמר (תיהל לה) הידעת תוקות שמים אם תשים משלטו בארץ.

ועי' בשער הליקוטים יעשיה פרק מ: מי יאמר מי מדד בשעלו מים. הנה טיפת זרע הוכרכו ע"י לבלה, שהוא מלבים זרוע ימני דע"ח. והנה בימין יש ה' אלבעות, והם ה"ת. והנה אלבע, הוא קוד שם אהו"ה במילוי אלפי"ן, גימטריא אלבע, ובתוך כל אלבע יש תקד ע', שהוא הוי"ה ע'.

ועי' שעה"פ אמור: ולכן נרמז שם אהו"ה, בר"ת, 'היארלילת 'את 'השם 'ויקלל, שהוא השם הנרמז גם בר"ת, (ויקרא כ' ו') 'אל 'האובות 'ואל 'הידעוני. וגם בר"ת, (בראשית ג') 'את 'השמים 'ואת 'הארץ. והוא בחלבות. ובכח שם זה, נקד נקד בין יהירה לעשיה כנזכר. ועי' פע"ח מנוכה ופוריס פרק ו'.

עי' שפר יהירה (פ"ע מ"ג) עשר ספירות בלי מה בשפר עשר אלבעות, בהגר"ש: כי אלב"ע בגימ' שם אהו"ה בחלוי יודי"ן, והוא תותם שבראשו בו שמים וארץ, כדלתיב (בראשית ג' ג') "את השמים ואת הארץ". והוא בחלבות.

ועי' דבריו בביאורו על תיקו"ז ע"ג ע"ב וז"ל, תותמת דגושפנקא - בלבות העטרה בעין בלבות, והיא בלבות החלך, והוא תותמת דגושפנקא דחתים שמים וארץ, בר"ת את השמים ואת הארץ, בלבות יסודך דהוי"ה אהי"ה בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה, עכ"ל. פי' דבריו, שחבלית היחוד של יהו"ה ואהי"ה הוא לברך תותמת ג"ם של אהי"ה, עם ו"ה של יהו"ה.

ועי' שם לא ע"ד: דבשמי שמע שתבריאו כו' - שע"ג דע"ב הוא בחג"ת כנ"ל הוא ג"כ בנה"י בעניני לבנים ושמוריס כמ"ש בז"א שיה"ש אלא דבחג"ת הוא ו"ה ושם מו"ג פשוטים ההגדת השמים אבל בנה"י שהם מורכבים וקו' מבדלי דוד לכן גם כוד יבר כמו ת"ת וכמ"ש בפ' בשלח על ת"ת ע"ש והן ג' ויין לכן נאין י"ת דשיה שהוא ג' ויין אבל שם הו"ה הוא אהו"ה דגושפנקא ו"ה הן שמו"ג ו' השני הוא דת"ת שכולל ג' אותיות ע"ה כי ד' אותיות דגושפנקא ו' הן ד' עיטרין שנוטלין מג"ת ויעקב נוטל שניס ועשו"ת שיה"ש נ"ב.

ועי' בית עולמים קפה ע"ב, ז"ל, הדעת מתפשט בין הילים שהוא הדעת הנמשך ליצן כמ"ש בפ"י וכתת לו בריח בי' אצבעות ידיו והוא בריח הלצון שמתפשט עד סיום דילים עד האצבעות ושם הוא גמר מעשה ולכן שם ה' שהוא ס"ה שהוא הדעת בגימ' עלמין עלי"ף ה"י ו"ו ה"י ג' אצב"ע.

ועי' פח"ש ע"ש לט: ומשם זכה לציור ה"ס שם ה' שהוא ס"ה הדעת הנמשך מנ' שערי בינה, סוד כ"ל.

(כח) ביאור מגדות להגר"ש על דף לא ע"ב: אין טוב אלא היוצא מן הרע[184], ויצא ממנה טוב רומי (שמואל ב' טז יג), ומשניהם מצאם לע"ל[185], כמ"ש וירא את האור כי טוב, והן עלמא דאתכסיא ועלמא דאתגלי[186], ולכן אמרה רשבונה מובא שמא באתגליא, והשיבה בן עמי שמא באתכסיא. וכמ"ש לקמן אמר רבי חייא בר אבא בר כו' [187] (פעור ומלכוש, פעור של מובא באתגליא, ומלכוש אתקון בני עמון (מלכים ב' יא ה) שהוא לשון עלה באתכסיא). ב' כסלות[188] אי"ה תור"ה [189], עובד רחבעם, וכן ב' המרכבות [190], מרכבה של ג' י"ב פנים [191], ושל ד' ט"ז [192], והן הוא והיע, ומ"י כלילין בה [193], ודרגין דילה היא זו, כידוע סוד מלה מלוה [194], וזהו הוא היה [195].

(כט) ז"ל ביאור המגדות להגר"ש על דף ג ע"ג: כי משם המים, מימינץ, גדורות גשמים, שנאמר עושה גדולות כו'. ולכן זקן מנהיגו, מים מדוה לעתלף כו', ע"כ.

עי' זהר ח"ב קנד ע"ב: שלמן לף [196] אצטריך סדורע דיליה [197] לאתתקנע בסטרא לצפון [198] דכתיב (שמות כו לה) והשלמן תתן על גלע צפון ומאי טעמא אתקין ליה קג ע"ב: רבי אלעזר שאיל מד לרבי שמעון מבוי מ"ל המי דקרע ליה קב"ה יקח לכתיב (שם יז יט) וקרעת את שמו יקחו ממני להם מחזי דעד לף נפק לעלמא [208] קרע ליה יקחו ל"ל הא אתמר לעיל נטל(ו) מיל [209] להם מים מסטרא דגבורה קח ותמין [210] [ותא שאיל להו לגיומי] (ומו שאיל ליה לומי) לעתיד בדיתין להוהו מסטרא [211] נמתני זמר ותשכחן לקבל המי סטרא בגין כך יקחו מיהו מדוה בגין דאתי מההוא סטרא ואתדבק ביה:

עם חזי יקחו בדיוקנוהא מדוה לאתלף מיל בשבת ומצע במיל ועל לף בקרי ליה [212] ובגין כך קודשא בריך הוא קרי ליה [213] הכי עד לף יפוק לעלמא שמע לף ואודע ליה לאברהם:

184. עי' ליקוטי הש"ס נרכות לה ע"ב שכל תיקון שאנו עושים שהוא בכלל תיקון מלכין קדמאין הוא בחי' יקר מזוקק, והוא הטוב מהרע. ועי' בית עולמים (עמוד ריז ע"ש): עיקר היופי הוא מיוור וסומק דין ורחמים כמ"ש דודי לי ואדום כו' וכן דוד המע"ה כתיב בי' אדמוני עם יפה עיני וטוב רומי. ועי' לקמן נד ע"א שאין טוב בלתחות רשבונות. **185.** פי' משניהם יצא המציא - עי' שמע המלך (ב"ר פרק"ב): וכשם שגלתה נעמי לשקוף את רות, כך גלה שלמה לשקוף את נעמה, היא נעם ה' עליה, אשר שם לחוצות נהרך, כשהי אצחר. לפיכך נקרא נעם רחבעם, כי בקש הקב"ה לעשותו משיח, וירבעם יהיה לו למשנה וכו'. **186.** עלמא דאתכסיא בינה, ועלמא דאתגליא מלכות, וסז לאה ורחל (עי' זהר ח"ב קנד ע"ב), ולעתיד לבא יאתבדו יחד (הקדוש"ם מח ע"ג). **187.** פי' הסיפה נאה של הצעירה. **188.** עי' זהר ח"ג קכא ע"ב ויהל אור שם: והן בינה ומלכות, וכן בעולמות בריאה ויצירה, בחסד ופחד יצחק. **189.** עי' תיקו"ז ה ע"ב: ועמה יגדל נא כ"ח מדמ"י לבא ופומא כמו שמפרש והולך. **190.** עי' תיקו"ז ה ע"ב: ועמה יגדל נא כ"ח מדמ"י (בהגר"ש על ס"ה בגמ' כ"ם, ע"כ. ועי' דברי הגר"ש שם קמא ע"ג ד"ה ס' שמתלבש בתוכם אי"ה תור"ה, ע"כ. פי' דוגמת הכתר כי תוחות הור"ה והכתר הוא ס' שמתלבש בתוכם אי"ה תור"ה, ע"כ. ז"ל, שמתלבש בתוכם בגי' כ"ם, ע"כ. ועי' בדברי הגר"ש שם קמא ע"ג ד"ה ס' תור כו', ז"ל, שמתלבש בתוכם אי"ה תור"ה - והן ס' בתוכם להוא י"ה והוא אי"ה, וג' בחירק הוא תור"ה, ובסיפא בגי' כ"ם, ע"כ. ועי' בדברי הגר"ש שם קמא ע"ג ד"ה ס' תור כו', ז"ל, שמתלבש בתוכם הכתר כי תוחות הור"ה והכתר הוא ס' שמתלבש בתוכם אי"ה תור"ה, ע"כ. פי' המתלבשות הכתר בג"ר היינו י"ה, תו בו"ק היינו ו"ה. **190.** תג"ת ונה"י (בהגר"ש על פ"ש טז ע"ד), עי' זהר ח"ג קכט ע"ב, קלו ע"ב. **191.** עפ"ה התיקון הוא בסוד מתקלף, שיש ימין שמאל ואמצע, תג"ת, וזהו ג' פעמים שם הוי"ה שהוא ס' י"ב (בהגר"ש על פפל"ש ב ע"ג), ועי"ש ד ע"א בהגה"ה). **192.** דהיינו ש"ב הפנים הם כל בחי' הדכר, ומשכר מוציא עמהם גם את ד' (הוי"ה פשוטה) של הנוק' הרי שהם ט"ו. וזהו פי' מש"כ בהמשך דבריו "והן הוא והיא" דהיינו שהם סכום גם של בחינת דכר וגם של בחינת נוק' כאחד. **193.** עי' מש"כ בזהר (ח"א קנ ע"ב) בענין "ג' עדרי צאן". **194.** עי' זהר ח"ת קנו ע"ש, שכל השלמתה של נוקבא היוה רק בחיבורה לזכר. **195.** עי' בהגר"ש על תיקו"ז (קלח ע"ש): אלו ב' תיבות הוא היא מורה על זו"נ בפתיחות הן תחתונות בפתיחת והה"ן שפני שהיא נרגשת יותר מהן שהה בתחילה בתנועה ותחתונה וי"ו נפתחים בתחילה ואלף שמופלגת מהכל. **196.** מלכות (אור יקר). **197.** לף לתא הפנים אלא מלישות סדר השלמן (אור יקר). **198.** דהיינו לד הגבורה, ואחר שידענו שהברכות הסם אינם למדה זו (אור יקר). **199.** שהשמחה מהבינה, ומלישותה בגבורה בהמתקת הדין, והמלכות משם מקבלת תחלת השמחה, ובקשה לו ג"כ משם תחלת הדין וסופו, והיה רצוי שנאמר שמע מתהפך לדין הגבורה וקושיא (אור יקר). **200.** הענין כשתבוא הגבורה זרוע שמאל במלכות כאומרו שמלו תחת לרחל, לו תבוא לתקבה אם לף נמתק דינה קודם, כילד כתנגן דרומית מזמרת מזרחית לפוניות, ובזה נמתק דינה שתחלה הדרום ומזרח בתו אליה ומתקרוב, ואחר שהיא מתוקה ודינה נחלש היא בלה אל המלכות וז"ש "נטיל בימינא תדיר בקדמיתא" שאין החיבור דהיינו שמלו תחת לרחל וימינו תתקבל, דהיינו לפוניות מערבית מערבית דרומית, אם לף יקדים אליה תחלה דרומית מזרחית לפוניות (אור יקר). **201.** שהוא נמתקת מקבר שלשה מבוא יחד (אור יקר). **202.** לין ענין לפוניות מערבית כענין מערבית דרומית, כי לפוניות מערבית אינו שמעלה אותה למעלה אל הגבורה, אלא הגבורה היא מתעוררת למטה ובאה אל המלכות וז"ש "אליה תחת לגבי נוק'" ושם"ב מערבית דרומית "קריב ליה" וכו' (אור יקר). **203.** קריב (מ"מ). **204.** לף אמר תחת אלא קריב ממש, שהסד חוזק במלכות וקושרה בחסד, בענין שהיא בחסד ולא בגבורה, והיינו מערבית דרומית, ולפי זה אין השלמן בחינת מערבית דרומית אלא בחינת לפוניות מערבית לצד שהוא מזי דבר, ולתקן זה הוא רוצה לפרש שיהיה דבר אלם (אור יקר). וי"ל אחר שנתעורר השלמל תחלה חסדים על הימין (מ"מ). מקרב האבינה אלנו (מ"מ). **205.** פי' שהשמאל מריק תחלה חסדים על הימין (מ"מ). **206.** פי' שיהו נוטל הכלי בשמאל כדי להריק על הימין עד שיקבלו מהימין ועין בפרשת מקן דף קל"ח עמוד ב' (מ"מ). **207.** עי' שעה"כ ג ע"ג ועי' בהגר"ש בתיקו"ז [פט ע"ג], בדכורא הוא אור מים, אוי"ג, והוה המים גבורות דילים [כי גם שמ"ד הם מעטרה דגבורות כנודע], אבל בנוק' הוא מים ופח, אוי"ג והוה המים שהוא גבורות דילים נעשה גם לחסד דילה, ובשם הוא גבורות דילה והוא גבורה שבגבורות. **208.** פי' שלא תאמר טעם קריאתו יקח ע"ש למוק עשה לי וכו' שהרי אל שלא נולד, קרי ליה יקח (מ"מ). **209.** אור החסד בכלי הגבורה ואור הגבורה בכלי החסד וז"ש לעשות נטל מייל, ר"ל כלי הגבורה נקח אור החסד כמ"ש לקמן לפליף מייל בשאר שהוא אור החסד בכלי הגבורה ושאר מיל אור הגבורה בכלי החסד (מ"מ). **210.** כמ"ש גבורות בשמים (אור יקר). **211.** ממתיקים דין הגבורה בהיותו מוסיפים שפע החכמה לכך הניצה על הגבורה (אור יקר). **212.** יצחק, ר"ל שמתיק לשאברים, דהיינו שיגרום כללות זה לשאברים עלמו שיהיה כולל מהשמוש (אור יקר). **213.** להורות על פעולה הנפש לף הגוף כדפי', ולהורות גם שאברים יעלה במעלה ע"י שיוכלו אחר בגבורה תודע ליה לשאברים, ועצל על זה בכולהו אתמרין בגין י"ב שבטים, ושמו

תרגום: רבי אלעזר שאל יום אחד את רבי שמעון מפיו. אמר לו, זה שקרא לו הקדוש ברוך הוא יצחק, שכתוב "וקרא את שמו יצחק", למה, שהרי נרמזה שנרמז שיצא לעולם קרא לו יצחק. אמר לו, הרי נאמר שפג זוקנתו מיס, שהרי המיס נפיס מצד של הגבורה, ועוד (ובא תשאל מהלוים) (שאל תומו) הלוים שהם משמחים לאומו הלד בכלי זמר ותשבחות כנגד הלד הזה, לכן יצחק הוא שמחה, משום שהוא בא מאומו לד ונדבק בו.

בא ורואה, יצחק נמוק שמחה, שמחליפה מיס בשם ושם בשמים, ועל זה נקרא כך. ולכן הקדוש ברוך הוא קרא לו כך שנרמז שיצא לעולם בשם זה, והודיע למבראם.

(כ) ביאור מגדות להגר"ש על דף נב ע"ש: ש"רועים" נקראים "עיני העדה", כלה כל זמן שעיניה יפות כו' [214]. וכמ"ש משל לפרה וכו' [215], וכמ"ש (יחזק לד ו) מְמֶלֶךְ פָּדָם [תנף ממקֵּנֵי עם] [216], ועמי תהנו כן [217].

(כא) ביאור מגדות להגר"ש על דף נה ע"ש: שכל ש"ב [218] נאמר נקיה [219] מון מאות ט' בשמים מתרומים שהוא טוב [220], כי אין טוב אלא מלא בת"ת ויסוד [221] וירא מלהיות את החור כי טוב (בראשית ו ד) [222], והן נקראין טוב. אבל ב' הרשעוים [223] שהן הקטנות שממית בידים כו' (משלי ל כח), ישמעאל כו' [224]. ומימין הטומאה, זש"ה (מיכה ו ט) טומאתה בשוליה, ומשמאל (מיכה ב ט) טבעו כו'. ומ"מ עיקר טוב הוא ביסוד, שלכן שם נאמר טוב בהמלט. והנה ב' [225] מיכה הרשעוים נגד ב' מורכנות, והג' נגד גלות ג' [226] של גוג ומגוג, שיהרג משיח בן יוסף, ויגלו במדבר עמים, וימותו עם רב ברעב. וע"ז נאמר (מיכה ד ט) טוענים היו תלני תרב כו'. וג' [227] ש"ב של מי הגבר (מיכה ג ג), נגד ג' דרגין של תורה שנאבדה בשריפת יהויקים (ירמיה לו כח-כט), שלכן נאמר ג' פלאים, כמשז"ל (מיכה רבה פ"ג פי' לז) [228] גדולה מיתת לדיקים יותר מחרבן בהמ"ק, שכל נאמר והפלית ונאמן כאן ופלט. וג' תותיות פלט, וג' דרגין יה"ו, הם ג' דרגין של תורה, ואלו ג' הלירופין הן ג' הפלאות, וזה אלו ג' טוטפות כנ"ל. והנה ג' קללות בפסוק (ישעיה כט יד) הנני יוסף להפליא וגו' [את העם הזה] הפלא ופלא, נעלמת, ובולם ג' הפלאות, שאלף הוא פלא [229], הם ג' אלפין יהושע, ג' אהיה. ושא"כ (ישעיה כט יד) ואבדה כו' ונסתה כו'. ואלו ו' [230] נגד ו' דרגין, וג' אחרונות כולם יחד [231], והשלישית לעולם נאחרונה, לכן נאמר מיכה יועס (מיכה ד ט) נאחרונה [232], והשניעית זכור ה' (מיכה ה ט), נפלה עטרת כו' (שם טז), כלל כולם, והוא נגד גלות השכינה. והן נגד ז' ש"ב [233], וב' אמצעיים משולשים, והז' במלכות הוא ש"ט כו', הכל בעשר. והשני והשניעי [234] בכ"ז, שהם נתגלין ה"ג [235]. והן ז"ף כ"ב, שהן הדעת (לקוטי תורה ויצא), ג' שמות של יהוד של ק"ם [236]. ופריך "ואימא וטלטלתיה", שהוא ב' [237] ט' לב' מורכנות. ומשני "אד ט'". ופריך מ"טומאתה בשוליה", שהוא רשעון. ומשני "ט' ב'", שהוא מרמז לט' שני. והנה טומאתה בשולי מרמז על רשעון [238], כמ"ש (יומא ט ע"ב) [239] רשעוים שנתגלה כו', שסימן טומאה הוא מפריס פרסה, והוא בשוליה. והשני טבעו בארץ שנעשה שעריה, שערי הקן [240]. "אלא ופתח כו'", והוא מרמז על העוה"ז ועל הבא, שהן טוב וחרוב, והן ב' דרגין, שהם [241] ותשניעית [242]. ועוד עולם אחד לעתיד לבא [243], שיתגלה הדעת, דרגא שניה, (ו)מלאה הארץ כו' (ישעיה יא ט) [244], והן ג' דרגין האחרונים יסוד ת"ת דעת, והטוב כולל את כולם, ג' עלמין. וכן הוא בעצמו [245], כל הג' טוב, מלמעלה ומלמטה ומיום הרשעון.

(כב) ביאור מגדות להגר"ש על דף ס ע"ש: יש ב' דרכים אין לפרש את דברי הגר"ש.

ל. כמ"ש (שופטים ט ח) הָלוֹךְ הלכו העצים [לִמְשֹׁחַ עליהם מלך ויאמרו לזית (מלוכה - כתיב) מָלְכָה עלינו]. והנה ג' מינים בישראל, ת"ח ובעלי מעשים טובים, שהם ג' מיני בידים שבעולם, שנאמרו בהם ע"ד: שממית בידים תתפש, שנאמרו בהם ויאחז שיצאו מהן סיגים וכו', משל"ב גוף ובריח שהן כתוב (שה"ש ג ט) עֲמוּדָיו עָשָׂה כֶסֶף. **222.** עי' תענית כד ע"ש: ובזה הם מעיני העדה נעצמה לצמצם, משל לכלה שיש בידה תפיה, כל זמן שעיניה יפות, אין כל גופה לריכה בדיקה, שעיניה מרוטות, כל גופה לריכה בדיקה. עי' תיקו"ז קמו ע"ש: עיינין דמסתכלין בתרח מיסור בחוזו אלין לאון עיינין דרחמוו ודהון שכינתא מיהי יפה בלבנה (שה"ש ו י) לליא הא פגימו דאתמר ביה הבך יפה דעיתי הבך יפה דעיניך יונים (שם ד טו). **מרגוש:** עיניה שמתכלות בדרך היפה, כלבן, אלו הן עיני האהבה, והכן השכינה היא "יפה כלבנה", שאין הא פגם. שנאמר הא "הבך יפה דעיתי, הבך יפה, שעיניך יונים". בהגר"ש: דאתמר הא הבך יפה דעיתי כו' - רמיה דיפה כלבנה קאי על העינים, שנאמר הבך יפה עינין, ולפיכך הבך יפה דעיתי כלך, וכמ"ש בלבה שעיניה יפות אין לריכה בדיקה: ועי' תז"ח לד ע"ש: שעינך אלו ת"ת דאיהו עיינין דאוריימע, ע"כ. בהגר"ש: דאיהו עיינין דאוריימע - דנהירין ליהרמל נאוריימע כמ"ש אם פתי מעניי העדה ותמרו (תענית כד ע"ש) משל לבלה שעיניה יפות כו' וז"ש שעינך ברבות כו' כמ"ש יפות מעיונתיך תוקה כו' מי יתקני מבאר בית לחם אשר בשער שהוא סנהדרין כמ"ש אל שעריך וזהו על שער בת רבים בת ג' לפנהן דשם הלבה שכינה ברביס כידוע והוא בת עין בג' גוונין דעינא כמש"ל דף ע"ו ע"ג. פי' כלל דברינו, מגיעינו כלל ישראל מכוונים עיניהם, שזהו לתכמה ומגלים אותו לתלמידים, והוא היופיה שהוא גילוי מעל המוסר, והקדושה, שבח לשם מן המורה, אבל אם כלל ישראל הולכים אלקמן, אז ה' יח' נותן להם מנהיג אלא תכמה, וגלוי עיניהם, ומתכלים רח"ל. **215.** ועי' מדרש ילמדנו (בראשית רות קנט): משל לפרה שמבקשים ליתן עול על לוותה [להליכה לשותפה - מדרש תהלים קה], והיתה ממעטת מן העול, מה עשו, נטלו את בניה מאחריה ומשכו אותה למקום שמבקשים לחרוש בו, והיה העגל נועה, והלכה אלא בעוצה, כך בקש הב"ה לקיים גזרת יוסף מדע (בראשית טו יג) והיית עליה לכל הדברים האלה, ע"כ. היינו כשאר הקב"ה רואה להביא לכלל ישראל עונש, הוא מעורר עיני המסיגים. **216.** עי' משלי כח ב: בפשע ארץ רבים שריה ובאדם מבין יודע כן יאריך. ובילקו' הגר"ש: כלומר ב"פשע ארץ" אז עושה ש"רבים שריה" יהיו כמ"ש ממלוך אדם חנף מוקש עם, והיינו שמתמה זה אים כל היאך בעיניו יעשה, ואז יגיעו רבעים כמו עצה. אבל "באדם מבין ויודע" כמ"ש "אים נער לו ידע וכסיל לו יבין זאת", פירוש מה דכתיב לעיל מיניה "בפרה רבעים כו' ויגיעו כל פועלי און", ולא ידעו ולא יבינו שהוא לאבדם ולהשמדם עדי עד. ולכן האדם המבין ויודע זאת, הוא "יאריך" [ירפא] ה'כן', פירוש יסוד ורגל העיר. **217.** עי' ירמיה (ה לא): הנביאים נבאו בשקר והכהנים ירדו על ידיהם [פי' עזרו להם - תרגום] ועמי אהבו כן ומה תעשו לאחריתה. **218.** שנמנולת [פי' שכל פסוקי פרקיו מסולדים בפרד הש"ב, שכן ג"ש היא קומה שלימה (עי' זח"א נה ע"ד), ולכן זה מרמז על כך שכל השכינה כולה בגלות, דהיינו שכל הש"ב מתחתף בעצה של המגילה. **220.** כוונתו לפרקים ג' וד' (שכן פרק ה' תינו לפי סדר ג'-ב'), שבהם הפסוקים של האות ט כולם נקוטים בלשון המיכה "טוב". **221.** עי' דברי הגר"ש בתיקו"ז בתיכה "טוב", ט' (יסוד) ו' (ת"ת) ד' (דעת) שלמדה.

(כג) ביאור מגדות להגר"ש על דף ס ע"ש: ש"רועים" נקראים "עיני העדה", כלה כל זמן שעיניה יפות כו' [214]. וכמ"ש משל לפרה וכו' [215], וכמ"ש (יחזק לד ו) מְמֶלֶךְ פָּדָם [תנף ממקֵּנֵי עם] [216], ועמי אהבו כן [217].

(כד) ביאור מגדות להגר"ש על דף נה ע"ש: שכל ש"ב [218] נאמר נקיה [219] מון מאות ט' בשמים מתרומים שהוא טוב [220], כי אין טוב אלא מלא בת"ת ויסוד [221] וירא מלהיות את החור כי טוב (בראשית ו ד) [222], והן נקראין טוב. אבל ב' הרשעוים [223] שהן הקטנות שממית בידים כו' (משלי ל כח), ישמעאל כו' [224]. ומימין הטומאה, זש"ה (מיכה ב ט) טומאתה בשוליה, ומשמאל (מיכה ב ט) טבעו כו'. ומ"מ עיקר טוב הוא ביסוד, שלכן שם נאמר טוב בהמלט. והנה ב' [225] מיכה הרשעוים נגד ב' מורכנות, והג' נגד גלות ג' [226] של גוג ומגוג, שיהרג משיח בן יוסף, ויגלו במדבר עמים, וימותו עם רב ברעב. וע"ז נאמר (מיכה ד ט) טוענים היו תלני תרב כו'. וג' [227] ש"ב של מי הגבר (מיכה ג ג), נגד ג' דרגין של תורה שנאבדה בשריפת יהויקים (ירמיה לו כח-כט), שלכן נאמר ג' פלאים, כמשז"ל (מיכה רבה פ"ג פי' לז) [228] גדולה מיתת לדיקים יותר מחרבן בהמ"ק, שכל נאמר והפלית ונאמן כאן ופלט. וג' תותיות פלט, וג' דרגין יה"ו, הם ג' דרגין של תורה, ואלו ג' הלירופין הן ג' הפלאות, וזה אלו ג' טוטפות כנ"ל. והנה ג' קללות בפסוק (ישעיה כט יד) הנני יוסף להפליא וגו' [את העם הזה] הפלא ופלא, נעלמת, ובולם ג' הפלאות, שאלף הוא פלא [229], הם ג' אלפין יהושע, ג' אהיה. ושא"כ (ישעיה כט יד) ואבדה כו' ונסתה כו'. ואלו ו' [230] נגד ו' דרגין, וג' אחרונות כולם יחד [231], והשלישית לעולם נאחרונה, לכן נאמר מיכה יועס (מיכה ד ט) נאחרונה [232], והשניעית זכור ה' (מיכה ה ט), נפלה עטרת כו' (שם טז), כלל כולם, והוא נגד גלות השכינה. והן נגד ז' ש"ב [233], וב' אמצעיים משולשים, והז' במלכות הוא ש"ט כו', הכל בעשר. והשני והשניעי [234] בכ"ז, שהם נתגלין ה"ג [235]. והן ז"ף כ"ב, שהן הדעת (לקוטי תורה ויצא), ג' שמות של יהוד של ק"ם [236]. ופריך "ואימא וטלטלתיה", שהוא ב' [237] ט' לב' מורכנות. ומשני "אד ט'". ופריך מ"טומאתה בשוליה", שהוא רשעון. ומשני "ט' ב'", שהוא מרמז לט' שני. והנה טומאתה בשולי מרמז על רשעון [238], כמ"ש (יומא ט ע"ב) [239] רשעוים שנתגלה כו', שסימן טומאה הוא מפריס פרסה, והוא בשוליה. והשני טבעו בארץ שנעשה שעריה, שערי הקן [240]. "אלא ופתח כו'", והוא מרמז על העוה"ז ועל הבא, שהן טוב וחרוב, והן ב' דרגין, שהם [241] ותשניעית [242]. ועוד עולם אחד לעתיד לבא [243], שיתגלה הדעת, דרגא שניה, (ו)מלאה הארץ כו' (ישעיה יא ט) [244], והן ג' דרגין האחרונים יסוד ת"ת דעת, והטוב כולל את כולם, ג' עלמין. וכן הוא בעצמו [245], כל הג' טוב, מלמעלה ומלמטה ומיום הרשעון.

(כה) ביאור מגדות להגר"ש על דף ס ע"ש: יש ב' דרכים אין לפרש את דברי הגר"ש.

ל. כמ"ש (שופטים ט ח) הָלוֹךְ הלכו העצים [לִמְשֹׁחַ עליהם מלך ויאמרו לזית (מלוכה - כתיב) מָלְכָה עלינו]. והנה ג' מינים בישראל, ת"ח ובעלי מעשים

מלואים

טובים, ובעלי מדות[246]. שהן הלדיקים וישרים ונביא[247]. ליזה דרך וכו', תמנה כתיב נוסף תמנה כו' כמ"ש בעירובין (נד ע"ב)[248], וכתיב חור זרוע לנדיק. וזה שהלכו אל אלו הג', וכמ"ש ארץ חטה כו'. והלכו אל החטה[249] ואמר (שופטים ט טז) [ועתה] אם באמת ובתמים [עשיתם ותַּמְלִיכוּ את אבימלך ואם טובה עשיתם עם ירבעל ועם ביתו ואם בִּגְמוּל ידיו עשיתם לו] שהוא בנדק ובעל מרמה וכו' ואם כו'. והנה חטה כולל כולם, והן נגד זורע וחורש וקוצר, ג"ר[250], נגד ג' דרגין של תורה, והן ג' דרגין של תורה, ואמת קוצים, ואמ"כ תנא אם, מארז' [פי': מעניים], וז"ש ואינה מתמלא וכו'.

ב. כמ"ש (שופטים ט ח) הָלוֹךְ הלכו העצים [למשֹׁח עליהם מלך ויאמרו לזית (מלוכה) מָלְכָה עלינו][251], והנה ג' מינים בישראל: מ"ת, ובעלי מע"ט, ובעלי מדות[252]. שהן הלדיקים וישרים ונביא[253]. ליזה דרך כו'[254]. תמנה, כתיב (תהלים כז יח) נוצר תמנה כו', כמ"ש בעירובין (נד ע"ב)[255]. וכתיב (תהלים נז ו) הלדיקים יפרחו כתמר, וכמ"ש (דברים ח ח) ארץ חטה כו', והלכו אל החטה[256] [שופטים ט יד], ואמר אם באמת

---

246. ע' בהגר"א בתגלת אסתר (י ג): המדות טובות הן יותר מכולם (מתורה ומעשים טובים) כמ"ש אלף ורבבו המדות טובות בתורה כי הם כוללין כל התורה כמ"ש כל הכועס כאלו עובד ע"ז, וכל המספר לשון הרע ככופר בעיקר, וכן כולם. ואלוס הוא כלל הכל, הכלי לכל המדות והוא הלבוש של כל המדות וז"ש לו תלא הקב"ה מי שיהיה בריכא לישראל אלא השלום. והייט שהכלי צריך שיהיה יכול לקבל הכל ולא תלא הקב"ה מי שיהיה יכול לקבל אלא השלום שהוא הלבוש של כל המדות והמדות הם כלי של המלות ובירך תמיד בשלום שיהיו יכולים לקבל את התורה וכו'. **247.** ועי' בהגר"א על משלי (ג לג) הלדיקים עיקר שלהם הנר"נ שקוף תוך רשם שלהם הוא נו"ח, ואמר אלל הישרים קוד, שהוא יין, ואלל הלדיקים ילרך שהוא הבריכה, והבן. ועי"ש כה יח: הישרים הם מעולים מלדיקים, ועי"ש (ג ז): יפר הוא השם דרכיו ומדותיו בשלו ומעמיד תמיד בדרך הישר לפי התורה ולזה הישר ג"כ להשכל כי תמיד הוא משגיח ומתבונן על דרכיו וכו'. **248.** ז"ל: מר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מאי דכתיב נוצר תמנה יאכל פריהם למה נמשלו דברי תורה כתמנה מה תמנה זו כל זמן שהדס ממשמש בה מוצא בה תמרים אף דברי תורה כל זמן שהדס הוגה בהן מוצא בהן טעם. ע"כ. ועי' בהגר"א משלי כז יח: שהדס לריך ג' דברים תורה ומלות ותלך חייס גו' וזהו "נוצר תמנה" הוא התורה מה התמנה כל זמן שמומשך ממלא בה פירות כן התורה כמים" שיהנה בה ימלא פירות וטעם. "ושומר אדוניו" שעושה מלות אדוניו, לדון הכל. "יכובד יש' כן הקב"ה מדבק בו וכמ"ש ועל הכבק דמות כמראה אדם וכן כל הנביאים ראו בדמות אדם לפי שהן הלב מרלה עלמו להם בדמות אדם. **249.** עי' שופטים ט יד: ויאמרו כל העלים אל הָאֵטָד (פי' מין קוצים - כ' בחי' בראשית נ י) לך אתה מָלְךְ עלינו. **250.** עי' דבריו במשלי י ה: ד' לשמושות מהם [ממלאכות שבתם] הן נגד תפ"ד, כמ"ש בישעיה (ה ו - עי' יבמות מ"ד: תכמה זורע, בינה תריסה, דעת קומר] (סייגו זורע חורש קוצר מעמר, אם כן זורע הוא תכמה וחורש הוא בינה) וקוצר ומעמר שניהם בדעת כי הדעת כולל שניהם ימין ושמאל וקוצר הוא ימין ומעמר הוא שמאל. **251.** עי"ש בהמשך (ט-טו): ויאמר להם הזית התלמי את אשר אתר בי יכבדו אלהים ואנשים והלכתי לנוע על העלים. ויאמרו העלים לתאנה לכי את מלכי עלינו. ותאמר להם התאנה התלמי את מתקי ואת תנובתי הטובה והלכתי לנוע על העלים. ויאמרו העלים לגפן לכי את (מלוכי) מלכי עלינו. ותאמר להם הגפן התלמי את תירושי המשמח אלהים ואנשים והלכתי לנוע על העלים. ויאמרו כל העלים אל החטד לך את מלך עלינו. ויאמר החטד אל העלים אם באמת אתם משחים אתי למלך עליכם באו חסו בצלי ואם אין מלא אש מן החטד ותאכל את ארזי הלבנון. **252.** פי', כנגד התנה - ת"ת, הזית - מעשים טובים והגמן - בעלי המידות. והנה עי' מש"כ רמ"ו בהגהתו על הזוה"ק ח"ב קלד ע"ב על מה שהזכיר שם "מרי מדין" [בעלי מידות], ז"ל, התכמיים שדורשין ענין המדות שהם הספירות, ע"כ. להיינו שלדבריו בעלי מידות ענייני לומדי הקבלה. וכמו כן ע' בהערה הנאה. ול"ע אם גם לכך נתכוון רבינו כאן. **253.** לענין נביא, עי' תיקו"ז ז ע"ש, שהם לומדי נסתר. **254.** עי' לעיל פ"ב מ"ט: לאמר להם ילמו ורלו מיזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם רבי אליעזר אומר עין טובה רבי יהושע אומר חבר טוב רבי יוסי אומר שכן טוב רבי שמעון אומר הרואה את הנולד רבי אלעזר אומר לב טוב לאמר להם רואה אני את דבריו אלעזר בן ערך שבכלל דבריו דבריכם לאמר להם ילמו ורלו מיזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם רבי אליעזר אומר עין רעה רבי יהושע אומר חבר רע רבי יוסי אומר שכן רע רבי שמעון אומר הלוה ואינו משלם את האדם כלוה מן המקום ברוך הוא שנאמר (תהלים ל"ז) לוה רשע ולא ישלם ולדיק חונן ונותן רבי אלעזר אומר לב רע לאמר להם רואה אני את דבריו אלעזר בן ערך שבכלל דבריו דבריכם. **255.** ז"ל: אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב נוצר תמנה יאכל פריה, למה נמשלו דברי תורה כתמנה, מה תמנה זו כל זמן שהדס ממשמש בה מוצא בה תמרים, אף דברי תורה, כל זמן שהדס הוגה בהן, מוצא בהן טעם. **256.** פי' מין קוץ (עי' ר' בחי' בראשית נ י). עי' ספר הליקוטים עקב ח: חטה - תכמה, גפן - דעת, תאנה - נסת, זית - יסוד, תאנה - מלכות. **258.** אז הקמה

257. ע' בהגר"א משלי ו ח: ד' לשמושות מהם [ממלאכות שבתם] הן נגד תפ"ד, כמ"ש בישעיה (ה ו - עי' יבמות מ"ד: תכמה זורע, בינה תריסה, דעת קומר] (סייגו זורע חורש קוצר מעמר, אם כן זורע הוא תכמה וחורש הוא בינה) וקוצר ומעמר שניהם בדעת כי הדעת כולל שניהם ימין ושמאל וקוצר הוא ימין ומעמר הוא שמאל. **251.** עי"ש בהמשך (ט-טו): ויאמר להם הזית התלמי את אשר אתר בי יכבדו אלהים ואנשים והלכתי לנוע על העלים. ויאמרו העלים לתאנה לכי את מלכי עלינו. ותאמר להם התאנה התלמי את מתקי ואת תנובתי הטובה והלכתי לנוע על העלים. ויאמרו העלים לגפן לכי את (מלוכי) מלכי עלינו. ותאמר להם הגפן התלמי את תירושי המשמח אלהים ואנשים והלכתי לנוע על העלים. ויאמרו כל העלים אל החטד לך את מלך עלינו. ויאמר החטד אל העלים אם באמת אתם משחים אתי למלך עליכם באו חסו בצלי ואם אין מלא אש מן החטד ותאכל את ארזי הלבנון. **252.** פי', כנגד התנה - ת"ת, הזית - מעשים טובים והגמן - בעלי המידות. והנה עי' מש"כ רמ"ו בהגהתו על הזוה"ק ח"ב קלד ע"ב על מה שהזכיר שם "מרי מדין" [בעלי מידות], ז"ל, התכמיים שדורשין ענין המדות שהם הספירות, ע"כ. להיינו שלדבריו בעלי מידות ענייני לומדי הקבלה. וכמו כן ע' בהערה הנאה. ול"ע אם גם לכך נתכוון רבינו כאן. **253.** לענין נביא, עי' תיקו"ז ז ע"ש, שהם לומדי נסתר. **254.** עי' לעיל פ"ב מ"ט: לאמר להם ילמו ורלו מיזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם רבי אליעזר אומר עין טובה רבי יהושע אומר חבר טוב רבי יוסי אומר שכן טוב רבי שמעון אומר הרואה את הנולד רבי אלעזר אומר לב טוב לאמר להם רואה אני את דבריו אלעזר בן ערך שבכלל דבריו דבריכם לאמר להם ילמו ורלו מיזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם רבי אליעזר אומר עין רעה רבי יהושע אומר חבר רע רבי יוסי אומר שכן רע רבי שמעון אומר הלוה ואינו משלם את האדם כלוה מן המקום ברוך הוא שנאמר (תהלים ל"ז) לוה רשע ולא ישלם ולדיק חונן ונותן רבי אלעזר אומר לב רע לאמר להם רואה אני את דבריו אלעזר בן ערך שבכלל דבריו דבריכם. **255.** ז"ל: אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב נוצר תמנה יאכל פריה, למה נמשלו דברי תורה כתמנה, מה תמנה זו כל זמן שהדס ממשמש בה מוצא בה תמרים, אף דברי תורה, כל זמן שהדס הוגה בהן, מוצא בהן טעם. **256.** פי' מין קוץ (עי' ר' בחי' בראשית נ י). עי' ספר הליקוטים עקב ח: חטה - תכמה, גפן - דעת, תאנה - נסת, זית - יסוד, תאנה - מלכות. **258.** אז הקמה

וצמחים, שהוא בנדק ובעל מרמה כו', ואם כו'. והנה חטה כלל כלם[257], והן נגד זורע וחורש וקוצר, ג"ר, נגד ג' דרגין של תורה, והן ג' דרגין גדיש כו'[258], ויוצא מאטד ומעל קוצים, ואמ"כ תנא אם מארז' כו'[259], וז"ש ואינה מתמלא כו'. ואמר ואתם לא תעלו כו' כיון שניתן כו'. שהן דרגת לילה, שאין ניכר בין טוב לרע, שלכן נקרא ערב, והן חוזלין בערבובין.

(לג) ביאור למגדות הגר"א על דף ס ע"ב: שהן שילוב ד' השמות הרמשועים[260].

ושילוב ד' המתרושים גלילה[261]. כי י"ה בשמים, ו"ה בארץ[262], וכן יוס ולילה (זהר מ"א כ ע"ב)[263]. ביוס ההוא יהיה כו' (זכריה יד טו)[264], וג'[265] בחמד והרביעית[266] בחמד, כידוע בסוד הייחוד, ואמ"כ (דברים ד לה, לט) כי ה' הוא כו'[267] (מגדות הגר"א).

(לד) ביאור מגדות להגר"א (ס ע"ב): ת"ר דבר בעיר כנס כו' פזר כו'. שכיוס ופירוד הן ד' דרגין, כמ"ש בפ' ויחי (מ ע"ב)[268] (סנהדרין עח ע"ב) כיוס לצדיקים כו', ובבא ניימא יותר, כמ"ש בפ' ויחי (מ ע"ב)[269], וכמ"ש טוביש היו כו' (מיכה ד טו)[270]. ועוד שאני מלו הן מדם ומרץ[271], שהוא המקום, ועיש אחד מהם

---

259. לנטן. **260.** עי' זהר ח"ג לג ע"ב: ע"ר חייא מקום המים דע לדיק דכד מטא למקום המים כתיב וירא אלהי"ם כי טוב וכתיב (ישעיה ג י) אמרו לדיק כי טוב ([ני"ב] וכן מור קדמאה טוב אקרי וכן כלהו כתיב הכו כי טוב כד יומא תניינא ללא כתיב בים כי טוב) רבי יוסי אמר יעקב"א מקום מיהו כתיבי (ירמיה יז יג) מקוה ישראל יהו"ה רבי חייא אמר כד לדיק חייט כתיב קרא ימים בגין דנחלין ומבועין והכין כולהו נטיל לון ואיהו מקורות בלהו ואיהו נטיל כלא בגיני כך ימים ועל דא וירא אלהי"ם כי טוב וכתיב (ישעיה ג י) אמרו לדיק כי טוב וכו'. **מרגוס:** "ולמקום המים קרא ימים", זהו בית כינום המים שלמעלה, שסם כל המים מתכנסים, ומשם שופעים ויולאים. אמר רבי חייא, "מקום המים" זה לדיק, שכשמגיע למקום המים כתוב "וירא אלהים כי טוב", וכתוב "אמרו לדיק כי טוב". ביאור: על לדיק - פי' ר"ש חזר לחזק שבחו שמקום המים הוא יסוד (מ"מ). והבין - נתלוין שם מה שהכמה, מבוארן מה בינה, והבין מה דעת, שכללות ג' מוחין הם ביסוד (מ"מ). נטוע כלא - נגד מוחין דלתתא, שג"כ מקבל התהה מהם (מ"מ). ועי' בית עולמים (קסז ע"ב): שם שהוא כי טוב וידוע כי משם זכה לבינה והוא שם ס"ג נהוראל דעיינין וז"ש ג"פ שם אלהי"ם שנתגלה למשה בפ' שמות. **261.** מכיוון שבלילה יש רק יסוד הוי"ה דנוק' (ועל הוי"ה אלהי"ם ועל אלהי"ם הוי"ה כו' ע"ש). **262.** עי' תיקו"ז לח ע"ב: י"ה בשמים ו"ה בארץ הה"ד (תהלים לו ו) שמתו ה' בשמים ו'תגל ה'ארץ. בהגר"ש: י"ל, י"ה הוא בת"ת, ונוק' ו"ה בנדק ונוק', דידוע שו"ק כוללין הויה שלימה, ומצ"ת הן מקום אימא, שבינה נעלמת בהן, ונק"ו מקום הנוק'. **263.** ז"ל: [ממשלת היום דכתיב ממשלת הלילה דנוקבא] ומאור גדול לש הוא שמשא ולית בית תרין עבר פחמין לית בית תרי עבר שעתי ושמשא שליט על יומא ומאור קטן לית בית תרי עבר פחמין ולא סיהרא ושלטנו על לילית ולילית לית בית תריסר מהי עבדי ועל לש ביוס ההוא יהיה יהו"ה אחד ושמו אחד (זכריה יד ט) שמשא ותריסר פחמין אתעבידן י"ג מכוון דרחמי ליל סיהרא ותריסר פחמין ואתעבידו י"ג ואתעבידו שמשא וסיהרא חד יום ולילה אחד הס"ד (בראשית ה ה) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. **מרגוס:** ממשלת היום של הזכר, וממשלת הלילה של הנקבה. (מאור גדול זהו השמש, ויש בו שנים עשר פחמים, יש בו שנים עשרה שעות. ושמש שולט על היום. השמור הקטן יש בו שנים עשר פחמים, וזו הלבנה, ושולטת על הלילה, והלילה יש שנים עשרה שעות, ועל זה ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. השמש ושנים עשר פחמים נעשים שלש עשרה מדות הרחמים, ליל הלבנה ושנים עשר פחמים נעשו שלשה עשר, ונעשו השמש והלבנה אחד, ויום ולילה אחד. זהו שכתוב "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד", ושוב זה למעלה). "ועשת הכוכבים", כיון שהנקבה פוקדת את הבית ומתכנסת לשעלה, אין שלטון הבית אלא רק לשערים שנשארו בבית לתקן כל תקוני הבית, ואחר כך חוזר הבית לשלטון הזכר ביוס, והכל כרלוי. **264.** ס' אחד ושמו אחד. **265.** פי' ג' בחינות יה"ו ב"אחד" הרמשון, היינו בחי' "יוס", ובחי' "יהו"ה אחד". **266.** פי' הנוק'. **267.** המלטים. פי' זה שילוב ג', ועי' שעה"כ לז ע"ג שהוי"ה אחד"י הוא כוונה פרטית השייכת בכל ברכה וברכה של אמנה עשרה, ושלו הוי"ה שלהי"ם הוא כוונה השייכת רק בברכת שים שלום, שכן הוא ברכה הכוללת את כל הברכות. ועי' סידור הרמ"ק ריש ק"ש. **268.** פיוור לרשעים - הגהה להן ושנאה לעולם, ולצדיקים - רע להן ורע לעולם. כנוס לרשעים - רע להן ורע לעולם, ולצדיקים - הגהה להן ואהבה לעולם. עי' יהל אור (פ"ח יח ע"ג): ע"ה אינן ממוחקות וכו', ולכך צריך לעמידה, וזה יתמתק, כי פיוור לדין טוב, [פגה. ובפחמים להיפך. וז"ש כנוס לצדיקים נתה כי פזור כי] ומיוחד לחלקים רעים, והוא סוד הקטרת, הדק הטחון, ולכן נלע מרור לף יפ (פסחים קטו ע"ב), שלריך לגוועתו כידוע. בענין הפיזור, עי' שעה"כ פסח ה: המרור בגימ' מו"ת, והוא בחי' הדינים הקשים שלריך לטחנו וללעסן בשיניים כדי למתק את המרירות שבהם, כנודע בסוד השחקים המוחנים מן לצדיקים לעת"ל. למנם עשם הכינוס הוא התיקון והחיבור. **269.** עם חזי דבר תמוון דהוו בגיהנום ומוחק בגיהנם דהוו ממין מגרמייהו בדב דתתהדרו תמוון בתקוף רוגזן וקטל כלא. **מרגוס:** עם ולחם דבר תוחיות שהיו בעוה"ז, והרג הכל. **270.** ז"ל: טוביש היו מלאי תרב ממלאי רעב שהם יושבו מלקריש מתעוות שלי. **271.** עי' בהגר"א תקיקו"ז

כו', ודבר כו' [272]. [ולכן אמר ביחזקאל (ו יג) [273] רק עלו ג' דבר תרב רעב, כמ"ש טובים היו חללי כו', ודבר כמ"ש (שמות יד יג) המצרי אין כו'. והן בשמים וארץ ושלם, וכן מלמעלה כו' וכן מימינך כו'. וכן אמר גד על דוד כו' (שמואל ב' כד יג)].

(לה) עי' תיקו"ז ח ע"ג: כתרגום שם בית לה ושיהי בי כנישתא דלעילא ע"ש

גנ"ה (שם) כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים וכו' מיזו תמינאה כן תרגום הגוה סביב על שכינתא תתאה דאתמר בה נקבה תסובב גבר (ירמיה לא כא) ובגין על כן תרגום הגוה סביב שם גוה:

תרגום: כתרגום שם בית לה, והיא בית הכנסת שלמעלה. ע"ש גנ"ה, כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים וכו' התרגום השמיני, כן תרגום הגוגה סביב זו שכינה תתאה, שנאמר בה "נקבה תסובב גבר", ולכן, "כן תרגום הגוגה סביב שם גוה".

ועי' זהר ח"ג רפב ע"ג: ובא מלך [275] עסירע [276] בסרכות בנית הסהר בגלוותא דילה ושיהי קיימ לסמאל בין ככביא וקב"ה חומי (עובדיה ע ז) שם תגביה כשבר ושם בין ככביס שיס קנך משם שוריך נשם יי' ושכינתא גוה וגוה נשם (יחזקאל ע יג) ומהכא קרו [277] לבי כנסתא שם גוגה:

תרגום: ובא מלך עסורה בתחלית בנית הסהר בגלותה, והיא קן של סמאל בין הכוכבים, והקדוש ברוך הוא נשבע בשמאלו שם תגביה כשבר ושם בין כוכבים שיס קנך משם שוריך נשם יי' ושכינתא בגוה וגוה נשם (יחזקאל ע יג) ומהכא קרו [277] לבי כנסתא שם גוגה:

קנך משם שוריך נשם יי'". והשכינה בגוה, "וגוגה נשם", ומכאן קרוי בית הכנסת "שם גוגה".

ועי' זהר ח"ג יא ע"ג: ושני ברוב תסדך תבא בית תפילה יקרא לכל העמים וכו' מיזו תמינאה כן היכל קדשך בירושלים בקדמיתא בתראה דכי תוקמוה לע דבני לה בני כניסתא דלעילא ע"ש נקמי קב"ה מן סמאל ולא ישבות מלהחריב את בית המקדש ולהרוג את ישראל, לפני שיבוא ישראל לבית הכנסת ויתפלל שמונה עשרה.

מכאן רומזים שאין להיכנס יחידי לבית הכנסת, שהוא השכינה, אלא עם העדה.

בני ע"ב: השלם והארץ הם דו"ק, גו' אמר בארץ (שמואל ב' כג ז, זהר ח"ג קנ ע"ב).

272. בשלם עשמו. **273.** ז"ל: כה אמר אדנ"י יְהוִ"ה הכה בכף ובקע ברגלך אמר כי שלשה מדשים גד על דוד ויגד לו ויאמר לו התבוא לך שבע שנים רעב בארצך אם שלשה חדשים נסך לפני צריך והיות רדפך ואם היות שלשת ימים דבר בארצך עתה דע ורואה מה אשיב שלחי דבר. **274.** מוסף דמוסורות, נקוד' זוערע, לנגה בריאה. מחדש בסרכות בנית הסהר (יהל אור). **275.** הענין כי השכינה נאית מנהגת העולם ע"י הכוכבים במרום לבנה (יהל אור). **276.** בלשון הקודש נאית השכינה יש מחלקת שפעה לישראל ומחלקת השפע והשגחת בני עולם דוקא השרים, כי השכינה היא מחלקת שפעה לישראל ומחלקת השפע והשגחת הכוכבים, והקדוש ברוך הוא נשבע בשמאלו שם תגביה כשבר ושם בין כוכבים שיס קנך משם שוריך נשם יי' ושכינתא בגוה וגוה נשם (יחזקאל ע יג) ומהכא קרו [277] לבי כנסתא שם גוגה:

277. קרי (אור יקר). **278.** יומא דחזיל עם כולהו והוא רב המחלים והגדול שבכולם (רמ"ו). **279.** גבורה משם יהלה ממדת הדין (רמ"ו). **280.** ביעקב הכולל שניהם (רמ"ו). **281.** מלכות (רמ"ו).